SANCTI

BONAVENTVRÆ

S.R.E. CARDINALIS,

EPISCOPI ALBANENSIS,

OPERA OMNIA,

Tomis septem comprehensa.

Digitized by Google

QVID bonaventura est? lucens, ardens q; lucerna
Lucet enim reliquis, ardet et ipse simul.
Lucet doctrina, diuino exardet amore:
Ardet lux, ardor lucet; vtrumque manet.

LVCENS ET ARDENS

Nec potis extingui lux, nec consumier ardor,
Nam neque lux noctem, nec timet ardor aquas.
Hanc candelabro imponis tu SIXTE, lucernam,
Sic abeant tenebræ, sic procul algor abijt.

Digitized by Google

SANCTI
BONAVENTVRÆ
EX ORDINE MINORVM,
S. R. E. CARDINALIS,
EPISCOPI ALBANENSIS,
EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS,
OPERA OMNIA,

In Tomos septem distributa;

SIXTI V. PONT. MAXIMI IVSSV
DILIGENTISSIME EMENDATA,

LIBRIS EIVS ET OPVSCVLIS VNDIQVE conquisitis aucta.

NVNC PRIMVM IN GALLIA, POST CORRECTISSIMAS
Romanam Vaticanam, & Germanicam editiones Typis mandata

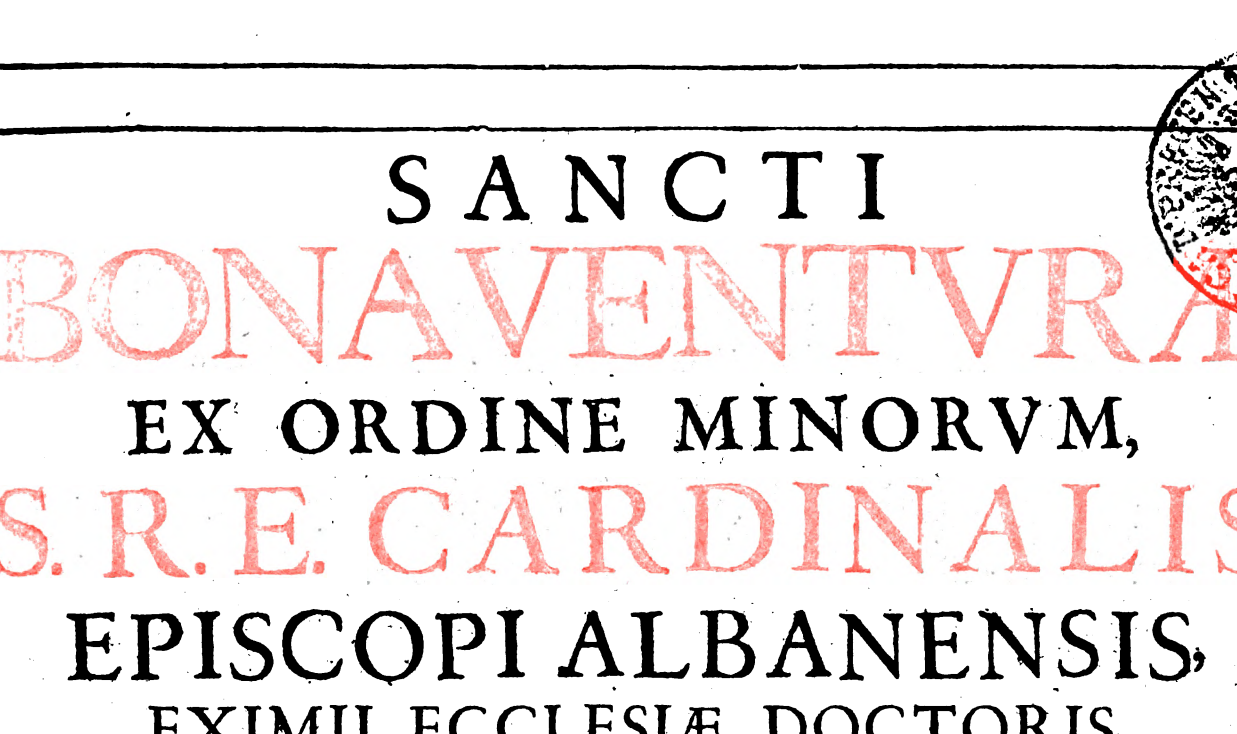

LVGDVNI,
Sumptib. PHIL. BORDE, LAVR. ARNAVD,
ET PETRI BORDE.

M. DC. LXVIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS

Digitized by Google

In Tomo Primo hæc continentur.

Principium ſacræ Scripturæ. pag. 1.
Illuminationes Eccleſiæ, ſeu expoſitio in Hexaemeron.
Expoſitio in pſalterium.
Expoſitio in Eccleſiaſten.
Expoſitio in Sapientiam.
Expoſitio in lamentationes Hieremiæ prophetæ.

Digitized by Google

SERENISSIMO
COSMO III.
ETRVRIÆ PRINCIPI.

SERENISSIME PRINCEPS,

Sanctum Bonauenturam Lugduni feliciter renaſcentem, feliciùs Etruriæ, vnde natus eſt, reſtituimus; vt quo in loco præclariſſimus vir diem poſtremum obiit, in eodem è ſepulcro quodammodo rediuiuus, (quandoquidem ſcriptis editis, vita demortui redintegratur cum nomine) quaſi poſtliminio regrediatur in patriam, & nouo colluminatus ſplendore, ſuam reuiſat Etruriam. Enim verò rerum conuerſione mirifica, & diuerſum damus Lugdunenſes, quàm receperamus; & ille longè diuerſam, quàm reliquiſſet olim, demirabitur Tuſciam. Quippe quem mortalem olim habuimus, clarum quidem opinione doctrinæ & ſanctitatis, ſed nondum euectum in apicem claritudinis, eum reddimus donatum immortalitate; tum cœleſti, de qua nefas ambigere, poſtquam ſolemni Eccleſiæ conſecratione, Sanctorum albo adſcriptus eſt; tum terrena, noſtra omnium veneratione cultum in paucis, & voluminum mole ac merito, Chriſtiano orbe quàm celeberrimum. Neque inferiorem mutationem in Etruria ſua Cardinalis Sanctiſſimus deprehendet. Etenim vt plurima à ſeculo ſuo, quàm alia prætermittam, vt ſileam Medicæa ſidera à primo Coſmo, longa radiorum ſerie ad Ferdinandum modò collucentem, in Etruſco cœlo latè ſplendentia, in Celſitudinem tuam (SERENISSIME PRINCEPS) ſi defixerit oculos perſpicaciſſimæ mentis, annon obſtupeſcet? Etenim in Principe, à vigeſimo anno ſextum decurrente, eas animi, corporiſque dotes intuebitur; vt quem ab iſto virili forma pulcherrimo exiſtimet iuuenem, ab illo tot ſcientiis exculto, tot inſtructo virtutibus, ſenem affirmet, diuturno rerum vſu, & pluribus humanæ vitæ tentamentis probatum, excoctum, & in gloriæ vertice

collocatum. Sanè si virtutes inspexerit, in nouo domicilio hospitantes, at stabilitas tam firmiter, & in naturam, quæ eorum in Te auctoritas, conformatas quodammodo, inficiabitur iuuenem, dubitabit Principem, nec existimabit tam benè virtuti cum fortuna posse conuenire. Nam quotusquisque Principum est, qui potestatem summam habeat in potestate, qui effusam licentiam Recti & Innocentiæ finibus conscribat, & coërceat, qui demùm opes habeat ad largiendum, supremum fastigium ad se demittendum, honoris culmen ad amorem humanitatis, & facultatem quæ libuerint patrandi, vt duntaxat bene faciat omnibus, nec præesse velit, nisi vt prosit? Hæc forsan diuisa in pluribus, in Te confluxerunt, & consensu mirifico perseuerant: vt singularis innocentia morum eluceat, mirifica suprà Principem liberalitas, benignitas tam humana, tam omnibus patens & obuia, vt singulos demereatur, quos Maiestas perstringit; pietas tam constans, & intacta vitiorum illecebris; candor animi sic pellucens, atque perspicuus, vt dissimulationi prauæ nihil planè loci sit: vt hæ, inquam, virtutes sic adornent Celsitudinem tuam, vt in Te nihil desiderari possit, præter bonorum, quibus præditus es, diuturnum vsum & longæuum. Quæ postquam in Te Bonauentura Ciuis tuus obstupuerit, si ad literarum cultum se conuertat, quibus ipse olim luculenter instructus est, eásque perspexerit tanta luce tam varias tuæ menti infixas, & penitus adhærentes, quanta miraculi admirabilitate vir etiam doctissimus capietur? Quæ enim facultas est liberalis, quæ scientia, quæ disciplina, quam capace animo non perueſtigaris, non lustraris, non exceperis hospitem, non gremio mentis concluseris, & magnificè habeas? Quis priuatis addictus studiis, ea longo vitæ spatio, perpetuis laboribus & peruigiliis doctrinarum monumenta hauserit, quæ tu ætate tam tenera, intelligentia percepisti, sepsisti memoria, & in vsum vitæ adhibes, pari cum modestia eruditione? Et verò tam accuratè Latinæ linguæ elegantiam calles, sic in ea quid nitens, quid floridum, quid Tulliano æuo dignum, disceptas atque diiudicas, vt videaris in ea perdiscenda totum æuum triuisse. At præterea, sic in Poëtica, Geographia, Historia, & in cæteris humanioribus Literis es versatus, vt cùm agas ætatem discendi, pauciſſima in iis quæ discas habeas, perplura quæ doceas. Imò quam admirandi segetem exhibes Tecum versantibus, cùm in Te deprehendunt Ecclesiasticarum rerum inexhaustam notitiam, & omnia perlustrantem, quæ hauriuntur tum ex Historia, tum ex sanctis Patribus, tum ex locupletissimo Scripturæ sacræ gazophylacio? Scilicet fidem propemodùm superat, ea quæ tenes potuisse perlegere, quæ legisti mandare memoriæ, quæ repræsentat memoria, tam accuratâ iudicij limâ perpolire ac reddere. Sanè ingens sit, & in altum porrecta mentis tuæ capacitas, quæ tam varia & præclara excepit, nullo ordinis damno, nullo perturbationis periculo: sitque illi par iudicij acies, in diuersas res vna vi intenta, quæ nec scientiarum pondere premitur, nec diuellitur numero, nec varietate distringitur. Quibus instructus tam mirificè, ea tamen discendi cupiditate vrgeris, vt illecebris Regiæ Domus posthabitis, spretísque honestis deliciis, Te nuper difficili & longæ peregrinationi commiseris,

Digitized by Google

quæsiturus tot ac tantis ærumnis, si quid in lustratis regionibus occurreret, quod impleret inexplebilem discendi amorem, & ingentem animi sinum scientiis nouis cumularet Verùm feliciter contigit, ac contrà forsan, quàm constitueras, vt qui discendi causa tot gentes adiueris, eas præclarè & eruditè docueris, admirantibus in vniuersa Germania, & vtroque Belgio doctissimis, eas in Principe iuniore litteras, quas ipsi seniores vix adepti essent; seque instar fluuiorum esse, qui ad Te veluti ad oceanum, honoris gratiâ, non necessitatis, disciplinas deferrent. Atque ideò factum, vt qui per summam modestiam quasi stellula decurreres ad alienum lumen recipiendum, Sol astrorum Princeps extiteris, lucem & calorem per terrarum tractus circumferens. Meritò igitur Bonauentura tuus & noster, famâ tui Nominis permotus, Te ex media Gallia ambiit, vt restitutis eruditissimis & piissimis libris suis præluceres, & in Etruriam tuam reuocares, quos deinde celebritate gloriæ tuæ, vt ita dicam, perfusos, deinceps in Christianum orbem communicares. Nec dubitamus, quæ in terris de eo asserimus, quin ea Sanctus in cœlo, quæ est pietas Celsitudinis tuæ, sanciat atque stabiliat; & eam defensionem coram Deo Tui suscipiát, quam à Te Libris suis exoratam velit. Sic optamus & precamur:

CELSITVDINI TVÆ

ADDICTISSIMI

PHILIPPVS BORDE LAVR. ARNAVD, ET PETRI BORDE.

Digitized by Google

SIXTVS EPISCOPVS, SERVVS SERVORVM DEI.

Vniuerſis venerabilibus fratribus noſtris Patriarchis, Primatibus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, & dilectis filiis, aliarum Eccleſiarum Prælatis, per vniuerſum terrarum orbem conſtitutis, Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

TRIVMPHANTIS Hieruſalem gloriam ſempiternam, & Sanctorum cum Chriſto feliciſſimè regnantium nunquam marceſcentes coronas cum gaudio admirans Sancta mater Eccleſia, adhuc in terris militans, ad eandem verò iuſtitiæ coronam feſtinans, Deum in Sanctis ſuis mirabilem prædicare non ceſſat. Nec verò inſignes tantùm victorias, & præclara Sanctorum merita eximiis laudibus celebrat, ſed eoſdem Sanctos, quos Deus mirificè honorificat, ipſa quoque piè veneratur, ac colit: quorum nimirum prædicatione ſalutarique doctrina inſtituta, ſanguine fundata, illuſtribus charitatis operibus, atque exemplis educata, feruentibus illorum apud Deum precibus quotidiè adiuuatur. Quamobrem debitis etiam, congruiſque honoribus vnicuique Sanctorum ſingulatim tribuendis ad cæleſtis illius Hierarchiæ, vbi omnia in charitate perfecta ordinata ſunt, normam atque imaginem ſeſe conformare, quantum quidem in huius prætereuntis mundi exilio licet, maximè ſtudet. Nam quemadmodum in magna illa ſummi Patrisfamilias, boniſque omnibus cumulata domo, manſiones multæ ſunt, & beatæ illæ animæ mira quadam varietate vnius gloriæ beatitudine perfruuntur: ſic Catholica Eccleſia, quæ cæleſtis illius effigies eſt, vt caſtrorum acies ordinata, in veneratione Sanctis Dei adhibenda, ſacros illos ordines diuino illuſtrata lumine agnoſcit atque diſtinguit. Itaque dum glorioſum Apoſtolorum chorum, dum Prophetarum laudabilem numerum, dum fortiſſimorum Martyrum laudat exercitum, cæteriſque Sanctis ſuo loco, & ordine ritè honores defert, in vno charitatis ſpiritu, & conſimili piæ deuotionis affectu multipliciter exultat. Inter illos verò beatiſſimos Sanctorum choros, quorum memoria à cunctis fidelibus religioſo cultu meritò celebratur, inſigni ſplendore elucet Sanctorum Doctorum ordo à Paulo Apoſtolo diſertè enumeratus, cùm ait: Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, quos vineæ ſuæ ſtrenuos fideleſque cultores atque operarios conſtituit, ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Hi ſunt, de quibus diuina Sapientia clamat: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. De his Angelus apud Danielem loquitur: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates: eos denique Saluator ipſe Chriſtus Dominus inſigni illo elogio ornauit: Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Cùm autem omnibus temporibus ſacrorum Doctorum ſtudium, & doctrina in Eccleſia Dei vtilis & ſalutaris fuit, tum maximè fructuoſam & planè neceſſariam eſſe res ipſa demonſtrauit, cùm perſecutorum Chriſtiani nominis horribili furore repreſſo, in ipſa Eccleſiæ pace, teterrima hæreſum bella vehementius excitata ſunt. Tunc enim hæreticorum doli & fallaciæ, qui diabolo inſtigante, in agro Domini zizania ſuperſeminare non intermittunt, Doctorum cura & diligentia detectæ, & peſtiferi ac deteſtabiles errores gladio ſpiritus amputati, & Catholicæ veritatis vi, ſacris Doctoribus adminiſtris mendacium proſtratum. Quare iure optimo Hyadum ſtellarum nomine Sancti Doctores in Eccleſia deſignantur, qui perfrigida hieme, & longis infidelitatis noctibus expletis, & perſecutionis tempeſtate ſedata, tunc clariores ſanctæ Eccleſiæ exorti ſunt, cùm veritatis Sol per corda fidelium altius caleſceret, & tanquam nouo fidei vere lucidior annus aperiretur. Iam verò inter eos, quos Dominus magnus ſpiritu intelligentiæ replere voluit, quique tanquam imbres eloquia ſapientiæ ſuæ in Eccleſia Dei emiſerunt, meritò numeratur S. Bonauentura Confeſſor & Pontifex, & in eadem Catholica Eccleſia Doctor eximius, quem fel. rec. Sixtus Papa IV. prædeceſſor noſter, ob admirabilem vitæ ſanctitatem, & præcellentem doctrinam in Sanctorum numerum adſcripſit. Is enim Balneoregij in Etruria natus, vt piæ matris voto ſatisfaceret, adoleſcens Seraphicam S. Franciſci religionem eſt ingreſſus: per cuius veſtigia recentia adhuc nouus Chriſti miles humiliter & conſtanter incedens ſaluberrimam regularium inſtitutorum obſeruantiã tanto animi ardore, tantaque cordis auiditate hauſit, vt ſumma in eo ſanctitas appareret, ac vitæ innocentia & caſtitate, ſancta humilitate, patientia, manſuetudine, terrenarum rerum deſpicientia, cęleſtiũ deſiderio omnibus & exemplo, & admirationi eſſet: tanta quoque ſpiritus dulcedine & diuini amoris feruore inflammatus in Deum rapiebatur, vt iam in cellam vinariam ſponſi introductus, & vino optimo charitatis ebrius, Ieſum Chriſtum crucifixum, & patientẽ vbiq; intueri, & in eius vulneribus habitare videretur. Ad hac verò eximiã vitæ ſanctitatem vir Dei magnam præſtantis doctrinæ laudem adiunxit, Deo ita diſponente, vt ad eius gloriam & Eccleſiæ vtilitatem non ſolùm exemplo, ſed verbo & eruditione magnoperè proficeret. Itaque cùm in ſacrarum litterarum ſtudio, ſanctorum Patrum lectione, & ſcholaſticæ Theologię perneceſſaria diſciplina Alexandro de

1. Pet. 5.
2. Tim. 4. Pſal. 67.
Ioan. 12.
Ibidem.
Apoc. 21. Cant. 6.
Epheſ. 4.
Matt. 20.
Eccl. 24.
Dan. 12.
Matth. 5.
Greg. lib. 9. cap. 7. Mor.
Eccleſ. 39.
Six. 4. in Bul. canon.
Cantic. 2.

Ales magistro, insigni illius ætatis Theologo, diligentissimè versaretur, breui temporis spatio
Eccles. 50. excellentis ingenij assiduo labore, & quod caput est, gratia Spiritus sancti, qui vas aureum in
Rom. 9. honorem electum omni ex parte formabat, tantos progressus fecit, & ad tantam doctrinæ perfectionẽ peruenit, vt doctoris, & Magistri insignibus in celeberrimo Parisiensi Gymnasio solemni more decoratus, Sacram Theologiam ibidem publicè professus sit. Tantã verò laudẽ in interpretandi munere, & in vniuersæ Theologiæ scientia est consecutus, vt viri doctissimi eius doctrinam & eruditionem admirarentur. Et quidem multiplices sancti viri lucubrationes & præclara scripta, quæ adhuc magna Ecclesiæ vtilitate, & non mediocri Dei beneficio extant, quæque & nostræ, & superiorum ætatum viri eruditi multo cum fructu semper legerunt, & magnoperè comprobarunt, quantus ille in Theologia fuerit satis declarant. Ea enim diuini ingenij sui monumenta posteris reliquit, quibus perdifficiles, & multis obscuritatibus inuolutæ quæstiones magna optimorum argumentorum copia, via, & ordine, enucleatè ac dilucidè explicantur, fidei Catholicæ veritas illustratur, pernicioſi errores & profanæ hæreses profligantur, & piæ fidelium mentes ad Dei amorem, & cælestis patriæ desiderium admirabiliter inflammantur. Fuit enim in Sancto Bonauentura id præcipuũ & singulare, vt non solũ argumẽtandi subtilitate, docendi facilitate, definiendi solertia præstaret, sed diuina quadã animos permouẽdi vi excelleret: sic enim scribendo cum summa eruditione parem pietatis ardorem coniungit, vt lectorem docendo moueat, & in intimos animi recessus elabatur, ac denique Seraphicis quibusdam aculeis cor compungat, & mira deuotionis dulcedine perfundat: quam sanè gratiam, in eius ore & calamo diffusam admirans prædecessor noster Sixtus IV. Pontifex illud dicere non dubitauit, Spiritum S in eo locutum
Matt. 25. videri. Cùm igitur seruo fideli tam multa & præclara à Domino talenta essent credita, vt illis ad fratrum vtilitatem exercendis & negotiandis, cælestis gratiæ thesauros amplificaret, diuino consilio & summo totius sui Ordinis consensu, Romę Minister generalis septimus post beatum Franciscum est factus: quo in officij munere non solum prudentiam, vigilantiam, sollicitudinem præstitit, sed tanto fraternæ charitatis ardore exarsit, tantaque Christianæ humilitatis demissione
Mat. 20. fratribus inseruiuit, vt in eo illud Saluatoris agnosceretur: Qui maior est in vobis, sit vester minister. Quin & piæ me. prædecessor noster Clemens Papa IV. qui sanctum virum valdè dilexit, & eius doctrina mirificè est delectatus, & vt tam excellens virtus & prudentia ad multorum vtilitatem latiori in campo excurreret, insignem Eboracensem Archiepiscopatum ei obtulit. Ille verò cùm se à Seraphicæ paupertatis complexu diuelli non facilè pateretur, oblatam dignitatem modestè atque humiliter recusauit. Cæterum cùm Gregorius X. summus Pontifex ob grauissimas Christianæ Reip. causas Concilium generale Lugdunum indixisset, viroſque sanctitate, doctrina, sapientia præstantes perquireret, quorum forti & fideli opera ad rei maximæ tractationem atque explicationem vteretur, duo in primis clarissima illius ætatis lumina, è duobus florentissimis Ordinibus Prædicatorum, & Minorum delegit Sanctos Thomam & Bonauenturam, quos ad se ire iussit. Sed cum alter in ipso itinere in morbum incidisset, atque ad gloriæ coronã feliciter euolasset, S. Bonauentura Lugdunum profectus humanissimè exceptus est à Rom Pontifice Gregorio,
Matth. 5. qui in eius virtute & sapientia ita acquiescebat, vt Concilij rectè dirigendi partes ei præcipuè tribuendas esse decerneret. Quare ex publica Ecclesiæ vtilitate & necessitate, vt maiori cum dignitate & auctoritate Consilij rebus non solum interesset, sed præesset; statuit lucernam ardentem & lucentem supra excelsum candelabrum ponere, vt in domo Dei magis luceret. Itaque S. Bonauenturam nullos honores appetentem, fugientem potius, sed Christi Vicario obtemperantem, nullosque pro Ecclesia labores subire recusantem, tanquam in totius Orbis terræ theatro in sacrum Cardinalium Collegium, & in Episcoporum ordinem statim cooptauit; nam Ecclesiæ Albanen. illum præfecit, qui honos antiquioribus Presbyteris Cardinalibus tribui solet. Qua ille ampliſſima dignitate auctus vniuersam in Dei gloriam & Ecclesiæ vtilitatem contulit: etenim in rebus Concilij arduis operam egregiam præstitit, Catholicam fidem constantissimè defendit, prauas opiniones acerrimè refutauit, eiusdemque prudentia, doctrina, sanctitate, orationibus, Gregorij Pontif. pastoralis sollicitudo tantopere adiuta est, vt sublato per Dei misericordiam schismatis dissidio, Michaël Palælogus Græcorum Imperator, orientalesque nationes ad Apostolicæ Sedis obedientiam, vnitatem, communionemque redierint: ac denique dignus habitus est, quem Græci Eutychij nomine appellarent. Meritò igitur cùm paulo post in eodem Concilio fortissimus Christi Athleta ex huius vitæ peregrinatione ad cælestem patriam emigrasset, omnes eius mortem doluerunt, omnes communem iacturam deplorarunt, omnes illius funus lacrymis & laudibus ornarunt: sed vnus præter cæteros viri sanctissimi vitam integerrimè actam, mores probatissimos, labores permultos pro Ecclesia susceptos, doctrinam in ipso Concilio spectatam insigni laudatione verissimè celebrauit. Is fuit piæ me. Petrus Cardinalis à Tarantasia, vir eruditione & Christiana eloquentia præstans, qui postea ad Pontificatus fastigium euectus, Innocentius Papa V. est appellatus. Ipse vero summus Pont. Gregorius X. ex intimi animi sensibus amissum fratrem, adiutorem & consiliarium fidelissimum dolens palam grauibus verbis testificatus est, Catholicam Ecclesiam, quæ ex tanti viri pietate & doctrina fructus vberrimos acceperat, magnam illius morte iacturam fecisse. Sed verè à Spiritu S. dictum est: In memoria æterna erit iustus: nam qui in
Psal. 111. vita illustris fuerat, multo post mortem factus est illustrior, Deo, qui admirabilis & glorioſus est
Psal. 67. in Sanctis suis, signis compluribus, ac prodigiis & miraculis maximè insignibus serui sui sanctita-

tem

Mar.16. *Exod.8.* *Pſal.125.*

tem comprobante; quorum miraculorum fama cùm apud omnes percrebreſceret, idem Sixtus prædeceſſor noſter è ſublimi Apoſtolicæ Sedis ſpecula ea aſpiciens, digitum Dei, qui facit mirabilia magna ſolus, ibi planè eſſe intellexit. Itaque & ſponte ſua, & claræ me. Federico Romanorum Imperatore, Regibus, Rebuſpub. Ducibus, Ciuitatibuſque permultis vehementer requirentibus, ac omnium ferè fidelium cõſenſu efflagitante, de viro præſtantiſſimo Bonauentura Epiſcopo Cardinali in ſanctos referendo, Pontifice Romano dignam cogitationem ſuſcepit. Summa igitur cura, & diligentia vitæ illius eximia ſanctitate, & miraculorum veritate examinata atque comperta, omnibus denique quæ ad eam rem pertinebant, ritè, recteque actis ad Dei gloriam, & Eccleſiæ Catholicæ exaltationem, pro ſua ſumma, eique à Deo in B. Petro Apoſtolo tradita poteſtate eundem Beatum Bonauenturam de fratrum ſuorum S. R. E. Cardinalium, & Prælatorum omnium conſenſu in Sanctos retulit, & in Sanctorum Confeſſorum, Pontificum, Doctorum numerum adſcripſit, atque aggregauit, eiuſdem feſtum anniuerſarium diem ſecunda menſis Iulij Dominica die celebrari, officiumque de eo, veluti de Confeſſore Pontifice, Doctore in vniuerſa Eccleſia recitari iuſſit, aliis item decretis adiectis, quæ in eiuſdem Sixti litteris pleniùs continentur. Et quamvis glorioſus hic Doctor S. Bonauentura, & in Eccleſia Catholica celeberrimus ſit, & in cælo maximè reſplendeat, vbi corona illa eſt coronatus, quam repromiſit Deus

Iacob.1. *Iſa.64.* *1.Cor.2.* ** 1.Cor.5.*

diligentibus ſe, nec vlla humana re indigeat, qui bonis illis cum Chriſto perfruitur, quæ nec oculus vidit, nec in cor hominis aſcenderunt; vrget* nos tamen charitas Chriſti, & ardens quidam deuotionis affectus, quo erga eum ab ineunte ferè ætate perpetuò exarſimus, vt de eius ſanctitate, & doctrina magis magiſque propaganda, atque illuſtranda, quantum cum Domino poſſumus, cogitemus. Mouemur quidum, vt par eſt, ſancta cum eo communione Seraphicæ Religionis noſtræ, in qua educati, & tot annos verſati ſumus, & cui tanquam matri optimè meritæ omnia pietatis, & grati animi monumenta præſtare debemus: ſed multò magis mouet nos Dei gloria, paſtorale officium quod gerimus, viri ſanctiſſimi pro Eccleſia Dei tot ſuſcepti labores, tot illuſtria merita, tanta cum Romana Eccleſia coniunctio, in cuius ampliſſimo ordine & ſenatu, ſumma cum laude conſedit. Denique mouet nos Eccleſiæ vniuerſalis vtilitas, quæ ex tanti Doctoris eruditione ſemper maior, & vberior capi poteſt, præſertim cum Hæreticorum inſidiæ, & diabolicæ machinationes, quibus ſacram Theologiam, quæ Scholaſtica appellatur, hoc luctuoſo ſæculo oppugnant vehementiſſimè, nos magnoperè admoneant, vt eandem Theologiam qua nihil Eccleſiæ

Eccli.15. *Iſa.11.*

Dei fructuoſius, omni ſtudio retineamus, illuſtremus, propagemus. Diuino enim illius munere, qui ſolus dat ſpiritum ſcientiæ, ſapientiæ, & intellectus, quique Eccleſiam ſuam per ſæculorum ætates, provt opus eſt, nouis beneficiis auget, nouis præſidiis inſtruit, inuenta eſt à maioribus noſtris ſapientiſſimis viris Theologia ſcholaſtica, quã duo potiſſimum glorioſi Doctores, Angelicus S. Thomas, & Seraphicus S. Bonauentura clariſſimi huius facultatis Profeſſores, & primi inter eos, qui in Sanctorum numerum relati ſunt, excellenti ingenio, aſſiduo ſtudio, magnis laboribus, & vigiliis excoluerunt, atque ornarunt, eamque optimè diſpoſitam, multiſque modis præclare explicatam poſteris tradiderunt: & huius quidem tam ſalutaris ſcientiæ cognitio, & exercitatio, quæ ab vberrimis diuinarum litterarum, ſummorum Pontificum, ſanctorum Patrum, & Conciliorum fontibus dimanat, ſemper certè maximum Eccleſiæ adiumentum afferre potuit, ſiue ad ſcripturas ipſas verè, & ſanè intelligendas, & interpretandas, ſiue ad Patres ſecuriùs, & vtiliùs perlegendos, & explicandos, ſiue ad varios errores, & hæreſes detegendas, & refe[illegible]ò nouiſſimis diebus, quibus iam aduenerunt tempora illa periculoſa ab Apoſ[illegible] homines blaſphemi, ſuperbi, ſeductores proficiunt in peius, errantes, & alios in errorem mittentes, ſanè Catholicæ fidei dogmatibus confirmandis, & hæreſibus confutandis perneceſſaria eſt. Et profectò rem ita ſe habere ipſimet veritatis inimici ſunt iudices, quibus Theologia ſcholaſtica maximè eſt formidoloſa, qui profecto intelligunt, apta illa, & inter ſe nexa rerum, & cauſarum cohærentia, illo ordine, & diſpoſitione, tanquam militum in pugnando inſtructione, illis dilucidis definitionibus, & diſtinctionibus, illa argumentorum firmitate, & acutiſſimis diſputationibus lucem à tenebris, verum à falsò diſtingui, eorumque mendacia multis præſtigiis, & fallaciis inuoluta, tanquam veſte detracta, patefieri, ac denudari. Quantò igitur magis illi hanc munitiſſimam ſcholaſticæ Theologiæ arcem oppugnare & euertere conantur, tantò magis nos de-

2.Tim.3. *3.Reg.21.*

cet hoc inuictum fidei propugnaculum defendere, & hæreditatem Patrum noſtrorum conſeruare, & tueri, & acerrimos veritatis defenſores meritis honoribus, quantum poſſumus, decorare. Quamobrem, vt Seraphici Doctoris eruditio ad multorum vtilitatem latius diffundatur, & ex eius libris, & operibus eruditi, & ſtudioſi viri copioſiores, ſuauioreſque in dies fructus capiant, quod ad ipſius Sancti, quamquam in cælo beatiſſimi, gloriam aliquam facere non eſt dubitandum, primum quidem in Alma Vrbe noſtra in hac Baſilica SS. duodecim Apoſtolorum S. Bonauenturæ nomine collegium inſtituimus, in quo ex huius præcipuè eximij, deuotique Doctoris operibus, & commentariis ſacra Theologia publicè explicetur: deinde etiam opera illius omnia, quæ inueniri potuerunt partim nondum edita, noſtraque auctoritate, & impenſis vndique conquiſita, partim iam euulgata, ſimul omnia decenti forma, & quàm emendatiſſimè imprimi, & è Typographia noſtra Vaticana in lucem emitti curamus. Quod autem ab ipſo Pontificatus noſtri initio, Deo, vt piè credimus, inſpirante, conſtanter propoſuimus, Sancti huius Doctoris nomen, & merita glorioſa apud omnes pro viribus celebrare, fideliumque erga eum veneratio

rem

nem augere & amplificare, ſanè ad id quoque non mediocriter excitati ſumus exemplo ſanctæ me. Pij Papæ V. prædeceſſoris noſtri de Chriſtiana Repub. optimè meriti, & quem vt parentem adhuc reueremur & colimus. Is enim religioſa pietate, & ſingulari deuotione permotus, qua afficiebatur erga S. Thomam de Aquino Ordinis ſui decus, & Eccleſiæ Catholicæ ornamentum, cupiens eodem modo eundem Sanctum ob eius præſtantiſſima in Catholicam Eccleſiam merita congruis honoribus exornare, præter alia hoc iuſſit, atque decreuit, vt illius feſtus dies quotannis Duplicis officij ritu ad inſtar Sanctorum quatuor Eccleſiæ Doctorum perpetuò celebraretur: quod & S. Bonauenturæ Doctori eximio tribui debere æquum profectò exiſtimamus, cum tam multa inter eos virtutis, ſanctitatis, doctrinæ, meritorum coniunctio, & ſimilitudo intercedat. Hi enim ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in domo Dei lucentia, qui & charitatis pinguedine, & ſcientiæ luce totam Eccleſiam colluſtrant: hi ſingulari Dei prouidentia eodem tempore tanquam duæ ſtellæ exorientes ex duabus clariſſimis regularium Ordinum familiis prodierunt, quæ Sanctæ Eccleſiæ ad Catholicam religionem propugnandam maximè vtiles, & ad omnes labores, & pericula pro Orthodoxa fide ſubeunda paratæ ſemper exiſtunt, ex quibus tanquam ex fertili, & benè culto ſolo quotidiè per Dei gratiam fœcundæ, & fructuoſæ plantæ procreantur, hoc eſt, viri doctrina, & ſanctitate præſtantes, qui Petri nauiculæ tot fluctibus agitatæ, & Romano Pontifici, eius clauum non ſine magna ſollicitudine tenenti, fortem, & fidelem operam nauant. Hi duo Sancti cum eſſent coæui, iiſdemque ſtudiis dediti condiſcipuli, ſimul Magiſtri, pari ratione à Gregorio X. Summo Pontifice, cum ambo ad Concilium euocarentur, honorati, & in huius vitæ peregrinationem fraterna charitate, ſpirituali familiaritate, ſanctorum laborum ſocietate valdè coniuncti fuerunt, & denique pari greſſu ad cæleſtem patriam commigrantes, pariter felices, & glorioſi illa ſempiterna beatitudine perfruuntur, vbi eodem charitatis affectu, vt piè credimus, pro nobis in hac lacrymarum valle laborantibus orant, diuinamque opem implorant, vt meritò idem Sixtus IV. hos duos Sanctos perſimiles, & quaſi geminos in Chriſto fratres agnoſcens, ſtatuerit S. Bonauenturam conſimili venerationis, & honoris prærogatiua, qua S. Thomas, decorandum eſſe. Quod igitur à nobis, & Seraphici Ordinis charitas, & S. Bonauenturæ meritorum magnitudo, & Catholicæ Eccleſiæ, cuius gubernacula nobis licet immerentibus à Deo commiſſa ſunt, vtilitas, & ædificatio requirit, habita ſuper his omnibus cum Venerabilibus Fratribus noſtris S.R.E. Cardinalibus deliberatione matura, de eorundem conſilio, & vnanimi aſſenſu, ex certa noſtra ſcientia, ac de attributæ nobis Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, hac noſtra perpetuò valitura conſtitutione, doctrinam ipſius S. Bonauenturæ à ſupradictis prædeceſſoribus noſtris Clemente IV. Gregorio X. & Sixto IV. laudatam, in Concilio Lugdunenſi maxime ſpectatam, in Florentino etiam ad res difficiles explicandas adhibitam, grauiſſimorum virorum auctoritate teſtificatam, & commendatam, & eximio Eccleſiæ Doctore dignam, nos quoque plurimum in Domino laudamus, & commendamus; ac litteras eiuſdem Sixti IV. quas pro expreſſis hoc loco haberi volumus, excepta eius ordinatione de feſto die S. Bonauenturæ ſecunda Dominica Iulij celebrando, harum tenore approbantes, & innouantes, ipſum S. Bonauenturam iure ſanctorum Doctorum conſortio ab eodem Sixto IV. adſcriptum, & connumeratum, auctoritate Apoſtolica, tenore præſentium, inter præcipuos, & primarios, qui Theologicæ facultatis magiſterio excelluerunt, habendum, ac venerandum eſſe decernimus, & declaramus; atque ob eam cauſam ſperantes in Domino huius Seraphici Doctoris lucubrationes ad doctrinam, & deuotionem, quam in clero, populoque Chriſtiano magnopere lucere, & ardere cupimus, maximo adiumento fore, illius libros, commentarios, opuſcula, opera denique omnia, provt ex noſtra Typographia Vaticana, quàm emendatiſſima, vt ſuprà dictum eſt, emittuntur, vt aliorum Eccleſiæ Doctorum, qui eximij ſunt, non modò priuatim, ſed publicè in Gymnaſiis, Academiis, ſcholis, collegiis, lectionibus, diſputationibus, interpretationibus, concionibus, ſermonibus, omnibuſque aliis Eccleſiaſticis ſtudiis, Chriſtianiſque exercitationibus citari, proferri, atque, cùm res poſtulauerit, adhiberi volumus, & decernimus. Et nihilominus, vt ſapientiſſimi huius Doctoris glorioſa recordatio, ſi non pro ipſius dignitate, at ſaltem pro humana tenuitate ob ingentia illius merita ardentiori ſtudio recolatur, fel. rec. prædeceſſorum noſtrorum Bonifacij Papæ VIII. qui ſanctis quatuor Doctoribus, & Pij Papæ V. qui de prædicto S. Thoma eadem præceperunt, exemplo adducti, præcipimus, vt eiuſdem S. Bonauenturæ dies feſtus in omnibus Chriſtiani orbis partibus ſub duplici officio à cunctis perſonis Eccleſiaſticis, ſæcularibus, & quorumuis Ordinum regularibus tam publicè, quàm priuatim pridie Idus Iulij, non obſtante prædicta Sixti IV. ordinatione de ſecunda Dominica dicti menſis, celebrari atque in Kalendariis cum Doctoris nomine, & feſti duplicis adiectione deſcribi & imprimi debeat, etiamſi in nouiſſimis Breuiarij, & Miſſalis Romani reformationibus aliter diſpoſitum fuerit: neque ſecus, atque à nobis, vt ſuprà, ordinatum fuit, per quoſcumque, quauis auctoritate præditos, cenſeri, aut interpretari poſſe decernimus. Hortantes vniuerſos vtriuſque ſexus Chriſti fideles Ciuitatis Balneoregij, quæ clariſſimum hoc edidit lumen, & illius diœceſis, vt eodem die feſto à ſeruilibus, de Sanctæ Eccleſiæ more, operibus abſtineant. Vt autem Chriſti fidelium deuotio ad Seraphici huius Doctoris diem feſtum colendum, eiuſque opem piè implorandam, eo magis accendatur, quo ex hoc cæleſtis gratiæ dono ſe vberius conſpexerint eſſe refectos, de Omnipotentis Dei miſericordia, ac Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius auctoritate confiſi, omnibus vtriuſ-

Apoc. 11.

Six. 4. in Bul. canonix.

Conc. Florem. ſeſſ. 10. Six. 4. in Bul. canonix.

De Rel. et Ven. Sanct. in 6.

que

que ſexus Chriſti fidelibus tam in dicta Ciuitate, & dioc-eſi Balneoregij, quàm præclarâ Galliæ Vrbe Lugduni, vbi ille bono certamine legitimè decertato, curſu conſummato, fide ſeruata, ex
2. Tim. 4. hoc calamitoſo ſæculo ad meritorum ſuorum præmium, & coronam in cælum feliciter migrauit, in almaque vrbe noſtra, vbi in hac Baſilica ſanctorum duodecim Apoſtolorum Collegium à nobis, vt iam diximus, eſt erectum, conſtitutis, qui eius feſtum huiuſmodi, vt cæteras de præcepto Eccleſiæ ſeruari ſolitas feſtiuitates, deuote colentes, verè pœnitentes, & ſacramentali peccatorum ſuorum confeſſione præmiſſa, eo die ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum ſumpſerint, plenariam omnium peccatorum ſuorum Indulgentiam, & remiſſionem miſericorditer in Domino concedimus, & elargimur. His verò qui Eccleſias fratrum Minorum S. Franciſci ipſo die feſto à primis veſperis vſque ad occaſum Solis eiuſdem diei deuotè viſitauerint, pias inibi ad Deum preces, provt ſua cuique ſuggeret deuotio, effundentes, decem annos, & totidem quadragenas de iniunctis eis, ſeu alias quomodolibet debitis pœnitentiis per præſentes litteras perpetuò duraturas, quas ſub quibuſvis Indulgentiarum reuocationibus, vel limitationibus nullo modo comprehendi volumus, miſericorditer in Domino relaxamus. Quocirca fraternitati, & diſcretioni veſtræ Apoſtolica ſcripta mandamus, vt præſentes litteras, & in eis contenta quæcumque in ſuis quilibet Prouinciis, Ciuitatibus, Eccleſiis, & dioceſibus ſolemniter publicari, & ab omnibus perſonis Eccleſiaſticis, ſæcularibus, & quorumuis Ordinum regularibus vbique locorum, & gentium inuiolatè perpetuò obſeruari procurent. Volumus autem, vt earundem præſentium tranſumptis etiam impreſſis, manu alicuius notarij publici ſubſcriptis, & ſigillo alicuius perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ munitis, eadem prorſus fides vbique adhibeatur, quæ ipſis præſentibus adhiberetur, ſi eſſent exhibitæ, vel oſtenſæ. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtrarum, approbationis, innouationis, decretorum, declarationis, voluntatum, præcepti, conceſſionis, elargitionis, relaxationis & mandati infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli ſe nouerit incurſurum. Datæ Romæ apud Baſilicam SS. XII. Apoſtolorum, Anno Incarnationis Dominicæ, Milleſimo quingenteſimo octuageſimo ſeptimo, Pridie Idus Martij. Pontificatus Noſtri Anno Tertio.

Digitized by Google

SANCTISSIMO PATRI,
AC D. N. SIXTO QVINTO
PERENNEM SALVTEM,
Perpetuamque felicitatem.

IAM verò tandem venit ad Sanctitatem V. beatißime Pater, Seraphicus Doctor noſter: venit, inquam, ſuis cum ſcriptis S. Bonauentura ſpiritus, vt & gratuletur, & gratias agat. Gratulatur, quòd è Seraphica ſua Religione Sanctitas V. prodierit, in in cuius virtute Chriſtiana Reſp. feliciſſimè conſiſtit: gratias agit, quòd ei ſuam faciem reſtituerit, & illuſtrarit, ſuamque dignitatem auxerit: quòd, inquam, ſanctiſſima ſua monumenta hominum negligentia, temporumque iniuria, vel deprauata, vel deperdita, ab omni mendo expurganda, integritati ſuæ priſtinoque candori, ac puritati Sanctitas V. reſtituenda curarit, ipſum inter primarios Eccleſiæ Doctores annumerarit, eius Officium duplici Eccleſiæ ritu ordinarit, eumque piè colentes indulgentiis, ac priuilegiis donarit. Qua quidem in re non ipſius tantum Seraphici Doctoris gloria conſultum eſt, ſed Eccleſiæ quoque vniuerſæ vtilitati, Ordiniſque noſtri honori plurimum, cuius ille fuit alumnus, & præcipuum decus. Equidem affirmare auſim, tantum ex eare Sanctitatem V. meriti, gloriaque comparaſſe, quantum ex reliquis ſuis præclariſſimis, ac ſanctiſſimis actionibus omnibus comparauit. Quod enim maius eſſe meritum poteſt, quàm de cælitibus, deque Eccleſia Dei bene mereri? Quid glorioſius, quàm maiorum non ſolùm æquare, ſed etiam ſuperare egregia facta? Ac Sanctitas V. Seraphici Doctoris monumenta emendando, & edendo, ita de ipſo Seraphico Doctore, deque Eccleſia Dei bene meretur, vt illum tamquam veſtris beneficiis deuinctum, propitium, & adiutorem habeat, habituraque ſit ſemper: atque adeò quidquid fructus, vtilitatis, emolumenti ex illis homines percepturi ſunt, Sanctitati V. ſit acceptum referendum: glorioſiùs verò faciat, quàm Gregorius X. qui Bonauenturam ipſum egregiè, & optimè de Chriſtiana Religione meritum in Cardinalium collegium adſciuit: glorioſiùs, quàm Sixtus IV. qui eundem in Sanctorum & Doctorum numerum retulit. Nam Cardinalem eſſe præclarum eſt, ſed plurimi extiterunt, ſuntque Cardinales: in Sanctorum cœtum referri longè præclariùs eſt, ſed Sanctorum ingens eſt numerus: in Eccleſiæ verò Doctoribus adſcribi, præclariſſimum eſt, cùm præcipuus ſit eorum ordo in ipſa Eccleſia Dei. Diuino conſilio factum eſt, vt duo ſanctiſſimi Ordines à duobus eodem tempore ſanctiſſimis auctoribus Dominico, & Franciſco inſtituti, duobus eodem ferè tempore ſapientiſſimis Pontificibus Pio V. & Sixto V. amplificarentur, & duobus eodem etiam ferè tempore præſtantiſſimis Doctoribus Thoma, & Bonauentura exornarentur. Quodque admirabilius eſt, & duo illi auctores, & duo Pontifices, & duo Doctores illi à Deo excitati, delectique ſunt ad temporum vitia recidenda, ad ſcelera fugandas, ad hæreſes refutandas, & ad Eccleſiam Dei tuendam, atque propagandam. Neque ſanè minorem Sanctitas V. in S. Bonauentura Doctore ornando materiam habet, quàm in S. Thoma Pius Quintus. Etenim Itali ambo extiterunt, ambo non procul ab Vrbe nati: Aquini Thomas, Balneoregij Bonauentura: eodem tempore vixêre ambo, caſti ambo, nouis Ordinibus ambo addicti, eodem ſtudiorum genere floruerunt ambo, Scholaſtici ambo, ſcholaſticorumque principes, ambo ſancti, & inter ſanctos relati, Angelicus ille, hic Seraphicus. Angelicus ille, quòd angelicis fuit moribus, quodque ſuis ſcriptis vera ſemper annunciat: Seraphicus hic, quòd virtutis, fideique ardore Seraphinos verè imitatus eſt: quodque ſuis in ſcriptis amorem quendam ardentiſſimum, ac verè Seraphicum in Deum, Deique Eccleſiam præfert ſemper: vno tantùm maior noſter, quòd Epiſcopali dignitate, Cardinalitioque honore inſignitus fuit. Sed quantus Bonauentura fuerit, eius nomen apertiſſimè indicat: quid enim aliud Bonauentura ſonat, quàm bonam felicitatem? Quippè bonam felicitatem peperit ſibi virtutibus, meritiſque egregiis: bonam felicitatem patriæ, quam illuſtrauit maximè: bonam felicitatem hominibus quamplurimis, quos & ſingulari doctrina, & inſignibus miraculis inuit plurimum: bonam felicitatem Ordini ſuo, cuius lumen fulgentiſſimum eſt: bonam felicitatem Eccleſiæ Dei, cuius columen actionibus, laboribuſque inexhauſtis fuit, & doctiſſimis, præſtantiſſimiſque ſcriptis erit ſemper præſidium firmiſſimum: bonam denique felicitatem Sanctitati V. cui Seraphicum hoc adiumentum perpetuo aſſiſtere credendum eſt, cùm Bonauenturæ nomen Felici nomini veſtro cognatum, & conſimile admodum ſit, atque adeò conſimilem animum indicet: cumque illius nomen Sanctitas V. mirificè coluerit, ſemperque eius ſanctiſſimam doctrinam ſectata, actioneſque imitata ſit, eius memoriam immortalitati commendarit. Siquidem præter maximos in illum nuper collatos honores, eius effigiem exquilinis in ædibus ad viuum effingi, Romanorumque Quinqueremem veſtro iuſſu nuper adificatam ſancti Bonauenturæ nomine vocari voluit. Verumtamen eius ſcripta, quantus ille fuerit, apertius multo declarant. Ego ſanè verò, Beatiſſime Pater, dum Seraphici Doctoris noſtri monumenta perlego, nequeo ſatis mirari imaginem

quandam ad viuum expressam Christianæ pietatis, atque charitatis; facileque intelligo, eius doctrinam satis esse posse ad hæreticorum prauitatem refutandam, ad malorum improbitatem coërcendam, ad hominum vitia corrigenda, ad omnium inscitiam instruendam, ad Ecclesiæ dignitatem conseruandam, & amplificandam. Quid enim non nouit, quid non scripsit, quid non docuit Bonauentura? Quis locus est in veteri, nouaque scriptura, quem non explicarit? Quam Theologiæ partem non attigit, non aperuit, non illustrauit? Nunc verò quanta eius in cœlo cumulari lætitia debet, cùm à sui Ordinis Pontifice, dignitate & auctoritate superiore, videat sua scripta tam insigniter emendata, illustrata, reperta, edita: suamque dignitatem cum in cœlis, tum in terris auctam? Eundemque videat in eo totum esse, vt non sua solùm, sed sanctorum Patrum omnium monumenta corrigantur, illustrentur, in clarissimam edantur lucem ad hæreses refutandas, Deique Ecclesiam instruendam, propugnandam, propagandam? Ab eodemque videat, Ambrosij scripta labore immenso acerrimoque iudicio recognita, expurgata, edita: Gregorij magni monumenta nouis consignata typis: sacræ scripturæ libros Græcè, latineque ad septuaginta duorum Interpretum exemplar expost os, clariorique luci redditos. Cùm, inquam, videat Sanctitatem V. eodem animi ardore incensam, quo ipsemet, dum vixit, incensus fuit, vt catholica tum fides, tum doctrina & pietas in dies vigeat, floreat, amplificetur magis, ob eamque rem, & Typographiam, & Bibliothecam in Vaticano, hoc est, in Ecclesiæ arce, amplissimas & pulcherrimas erectas, in quibus Catholicorum librorum pretiosissima supellex & comparetur, & asseruetur? Hæc sanè sapientiæ admirabilissima opera sunt: sapientiæ autem illius, quâ diuina, humanaque omnia continentur, qua disponuntur omnia suauiter, quæ bona omnia parit, condit, format, perficit: qua nullum nouit Salomon maius bonum, quod à Deo expeteret: quæ quidquid valeat, in Sixto vno clarius multo, quàm in ceteris, declarauit: quæ in Sanctitate V. ita eluceat, vt non secus sapientia vestra Dei Ecclesiam illustret, ac sol orbem vniuersum. Hæc vestram prudentiam instruxit ad vitia omnia cognoscenda, & tollenda, quæ in Christianam Rempubl. irrepserant, ad optimos mores restituendos, ad sanctissimas & quamplurimas leges excogitandas & promulgandas, quibus Christiana ipsa Respub. constituatur. Hæc vestram prouidentiam excitauit ad famem abigendam, ad copiam in summa inopia pariendam, ad futuram copiam parandam, CC. nummum aureorum millibus in annonam perpetuò collatis, ad pestem, famem, bella, malaque omnia præcauenda, & propulsanda ter decies centenis nummum aureorum millibus in ærarium relatis: ad munera Patribus, Præfectisque assignanda, Congregationes, Ordinesque constituendos, quibus Christiana Respub. facilè optimeque administretur. Hæc vestram iustitiam armauit ad scelera omnia fuganda, sceleftosque homines delendos, quibus Ecclesiæ ditio iam oppressa erat, ad præmia danda bonis, ad publicam tranquillitatem, securitatemque comparandam, atque firmandam. Hæc vestram fortitudinem muniuit aduersus potentum, Principumque vim, ac factiones ad Ecclesiasticam libertatem vindicandam, ad pericula adeunda, ad labores inexhaustos perferendos: cùm Pontificatus onus omnium grauissimum Vestra Sanctitas ita sustineat, vt omnia ipsa videat, agat, decernat. Hæc pietatem vestram induxit ad pauperes virgines quamplurimas nuptui dandas, ad captiuos è barbaris redimendos, ad pauperes debitores è carcere liberandos, ad sacra virginum claustra constituenda, ad hospitium amplissimum ædificandum, ac munificè instruendum, in quo mendici pauperes perpetuò alantur, & edoceantur, ad sumptuosissima monumenta Nicolao Quarto, & Pio Quinto erigenda. Hæc vestram religionem impulit ad magnificentissimum sanctissimi D.N. Iesu Christi Præsepi Sacellum constituendum, & admirabiliter exornandum; ad obeliscos è terræ visceribus eruendos, transferendos, ac sanctissimæ Cruci subiiciendos: ad Imperatorum columnas gloriosis Apostolis subigendas, ad veteres Ecclesiæ ritus reuocandos, ad honorem sanctissimis Vrbis Basilicis restituendum, ad vestes pretiosissimas, donariaque plurima plurimis Ecclesiis elargienda: ad SS. Patrum scripta corrigenda, & in lucem proferenda, ad volumina non pauca elucubranda: ad veteris idololatriæ monumenta abolenda, ad superstitionem omnem tollendam, ad diuinum cultum amplifi andum. Hæc Vestram Sanctitatem in immensum extulit, ad Palatia, Porticus, Gymnasia, Scalas, Ædes Bibliothecarias, Typographias, aliaque ædificia egregiè ædificanda, ad vias non paucas aperiendas, æquandas, dirigendas: ad aqueductus extra intraque Vrbem longissimos, latissimos, impensè deducendos: ad ciuitates exædificandas, ad classem parandam & instruendam: ad Pontinas paludes exsiccandas, ad fontes plurimos, perennes, & ornatissimos condendos, ad Vrbem denique totam exornandam. Hæc vestram charitatem incendit ad suos fouendos, ornandos, augendos: ad patriam Montaltum, pecunia, immunitate, Typographia, Monetaria officina, sanctissimis Reliquiis, & ciuitate donandam, ac duplo magis amplificandam, ad Lauretum ciuitate ac mœnibus augendum: ad Picenum, prouinciam vestram, duabus aliis ciuitatibus ornandum; ac denique ad domesticos, familiaresque vestros, ad amplissimas dignitates euehendos. Hæc frugalitatem vestram ita extenuauit, vt Ecclesiæ prouentus amplissimos reddiderit. Hæc virtutem vestram ita cumulauit, vt suis auspiciis hæreticorum innumerabiles copiæ in Germania, & in Gallia deletæ sint: Heluetiæque gentis pars non exigua Catholicam receperit fidem; Christianique Principes omnes in officio contineantur. Hæc Sanctitati V. eam facultatem tribuit, vt breui trium annorum spatio ea excogitârit, aggressa sit, atque perfecerit, quæ cæteri longissimo etiam Pontificatu non potuerunt: Hæc diuturniori vita his longè plura, & maiora de Sanctitate V. spondet. Hæc denique vestram vitam ita instituit, vt apud homines laudatissima, Deoque ipsi gratissima fuerit semper, & exemplo profuerit cunctis. Sed vt sapientia ipsa Sanctitatem Vestram, summum Theologum, disertissimum concionatorem, optimũ Præsulẽ & Episcopũ, grauissimũ Cardinalẽ, Maximumq; Pontificẽ fecit: sic etiã illi assiduè persuadet, illamq; incitat ad probos, doctosq; homines sublevãdos & augẽdos, atq; adeò ad cælites ipsos ornandos,

&

& ad ſapientiæ ſtudia maximoperè fouenda & propaganda. Nam quis Sanctitate Veſtra ſtudioſius curauit vnquam, vt iuuentus optimis moribus & diſciplinis inſtituatur? Docent id Iaponiorum Collegia, quibus annuos prouentus aſſignauit: docet Rhemenſe Anglorum, quod & opibus, & commendatione apud Principes iuuit: docent Collegia, Schola, Gymnaſia, & Seminaria omnia, quæ fouet maximè: docent præcipuè Gymnaſia, Romanum, & Firmanum, hoc in ciuitate illa à Sanctitate V. inſtitutum, illud non mediocriter auctum, & excultum: docent denique Collegia duo, alterum Picentum Bononiæ conditum, alterum ad ſanctorum duodecim Apoſtolorum baſilicam noſtri Ordinis in Vrbe nuper inſtitutum, ampliſſimis prouentibus aſſignatis: in quo à Sanctitate Veſtra potiſſimum ſtatutum eſt, vt Seraphici Bonauenturæ ſcripta explicentur. Hæc profectò res Ordini noſtro tantum profutura ſperatur, vt ex huiuſmodi Gymnaſio plurimi Bonauenturæ & Sixti exituri credantur. Quo ſane nomine debet Sanctitati Veſtræ plurimũ Seraphica Religio noſtra, quam præterquam quòd nomine, virtute, ſapientia, dignitateque Sanctitas veſtra ornauit maximè, magnis quoque prouentibus, ampliſſimis priuilegiis, ſanctiſſimis ſocietatibus, multis Præſulibus, meque etiam Cardinalatus dignitate maximoperè exornauit, multoque maioribus ornamentis, & muneribus cumulatura ſperatur. Sed, quod ad me attinet, vtinam ipſe ita meritis eam ornarem, vt dignitate. Qua quidem de re debeo Sanctitati V. tantum, Beatiſſime Pater, quanta eſt veſtrorum erga me beneficiorum amplitudo: ſiquidem, cum in Ordine noſtro plurimi eſſent & Theologi, & Præſules, qui me doctrina, dignitate, virtute, & auctoritate anteirent, me tamen omnium infimum deligere voluit, quem tantopere ornaret. Itaque quoniam tanti beneficij magnitudo magnitudinem omnem ſuperat: quid ipſe conari queam, non video, ne ingrati animi nomen ſubeam. Sed cum à me præter optimam in Sanctitatem Veſtram, ſuoſque voluntatem referri poßit nihil, hac ſit contenta, rogo, & obſecro: cuius indicium in primis eſt, quòd ſancti Bonauenturæ opera in lucem formamque meliorem ſuo iuſſu edita, quæ idcircò non ſua minùs, quàm Bonauenturæ dici poſſunt, Sanctitati V. defero. Nam cum meum habeam nihil, ſua ſibi deferam, vel potius referam, neceſſe eſt. Quod verò à Sanctitate V. de ſancti Bonauenturæ operibus emendandis, & edendis mihi mandatum eſt, id à me ſumma fide, ac maiori, qua potui, induſtria, & ſolertia, Deo iuuante, nauatum perfectumque eſt, atque adeò à grauiſſimis, & ſapientiſſimis viris illis, quos ea in re mihi adiunctos eſſe voluit. Quorum nomine innumerabiles Sanctitati V. gratias habeo, agoque, quòd noſtra opera, tanta in re, vti voluerit, atque adeò eandem operam ad nutus Sanctitatis veſtræ omnes paratiſſimam, fideliſſimamque defero. Beatitudinem V. diutiſſimè, ac feliciſſimè valere cupio, & precibus omnibus expeto. In Vaticano M. D. LXXXVIII.

Sanctitatis V. Beatiſſimæ

Seruus humilis, & deuinctiſſimus

Fr. CONSTANTIVS, Cardinalis Sarnanus.

Digitized by Google

S. BONAVENTVRÆ,
S.R.E.CARD. EPISCOPI
Albanensis, Ordinis Minorum,
EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS
VITA,
AD SIXTVM V. PONT. OPT. MAX.
scripta à Petro Gal. Prot. Apost.

DIVINO consilio typographiam Vaticanam instituisti, Pater beatissime: rem sanè quidem instituisti, vel potiùs perfecisti, non solùm tibi glorioſam, sed Reip. Catholicæ salutarem, in omnésque partes vtilem, atque necessariam cum ad sacros codices restituendos, sanctorumque Patrum monumenta instauranda, tum verò ad rectam disciplinam toto terrarum orbe disseminandam non sine magna Christi regni propagatione. Id profectò viri boni, Deo bene iuuante, sanè sperant, & sapientissimi quique iudicant de isto præclaro opere tuo. Verùm enimuerò, quo planiùs omnes id intelligant, explicabo vberrimè libro singulari, qui propediem emittetur. Nunc autem cùm ab sancti Bonauenturæ Cardinalis, quem ob doctrinæ præstantiam inter primarios Ecclesiæ Doctores ritè annumerasti, operibus initium Vaticanæ impressionis fieri volueris, idque optimo sanè iure; non modò operæpretium est, sed pium ac fructuosum valdè admodum videtur, eius vitam literis mandare quàm diligentissime. Res enim duæ sunt, in quibus constans semper ac firmissimum fidei nostræ propugnaculum fuit, doctrinarum cognitio, & vitæ sanctitas. Iis porrò duabus prisci Latini, & Græci patres diuinitùs instructi, nihil potiùs habuerunt, quàm vt religionis sanctæ præsidia tuerentur. Iesu Christi namque fides, quæ Apostolis & Apostolorum discipulis ducibus omnem terrarum orbem iampridem peruagata erat, sæpenumerò turbulentissimis Ecclesiæ temporibus grauissimè oppugnata, quamuis suis quidem ornamentis atque insignibus contenta, dignitate sua satis se ipsa tueretur: eorum tamen tum sanctitatis, tum doctrinæ auxilio defensa, iniquitatem hominum, & iniuriam temporum facilè superauit. Harum igitur rerum ambarum, quæ perpetuò in Rep. Christiana plurimùm valuerunt, splendore vir Dei Bonauentura, in firmamento Ecclesiæ, quasi stella fulget in perpetuas æternitates. Neque propterea defuerunt anteà, qui res illius gestas, pietatis, religionisque nomine maxime illustres conscripserunt, neque item qui diuinæ tam egregij doctoris scientiæ, ac sapientiæ testimonia præclara dederunt. At cùm summi viri hoc habeant proprium, vt non vni tantùm, sed pluribus magnum scribendi argumentum suppeditent: non est à publico scriptionis instituto atq; ratione alienũ, quas eius res nonnulli strictim attigerunt, vberius explicare: quasq; fortasse tacitas reliquerunt, illas planè omnes, quoad eius fieri potest, enucleate, & splẽdidè perscribere. Ioannes porrò Diaconus, quanquam sanctissimi Pontificis Gregorij Magni vitam pleríque alij literarũ monumentis consignarunt; tamen optimum factu illud existimauit, vt quantum in se esset, eandem libris quatuor explicatius enarraret. Atque huiusce quidem rei exemplũ cum scriptores præclari, Latini & Græci nobis tradiderint: nihil attinet, quòd in promptu est, id multis cõmemorare. Habet porrò Seraphicus Bonauentura sanctissimus, idemq; eruditissimus, virtutum suarũ non modò laudatores, sed etiam spectatores ac testes certissimos, qui suis locis producentur. Res enim tantas, tamq; admirandas is auctore ducéq; Deo gessit, vt ab eo tempore, quo in terris fuit, vsq; ad hanc ætatem nemo ferè scriptor pietatis amans, extiterit, quin aliquid de eo præclarè testatũ reliquerit. Plurimum quidem ei tributũ est, vt ordine exponam, non solùm à summis Pontificibus, Alexãdro Quarto, Clemente IV. Gregorio X. Innocentio V. & Sixto IV. sed etiam à synodis œcumenicis, ab amplissimo collegio Cardinalium, & ab omnibus ferè viris grauissimis, qui vel in theologiæ scientia, vel in annalium munere non sine ingenij laude versati sunt. Multa de illius & doctrina, & vita immortalitati commendauit potissimùm sanctus Antoninus, Florentiæ Archiepiscopus: at certè quidem omnia pluribus exposuisset, si ad id ætatis peruenisset, cum actuosæ eiusdem luminosæque virtutes, vndique rectè, ac ritè conquisitæ, bonorum omnium testimonio cognitæ, & exploratæ sunt, Sixto Quarto Pontifice: qui cunctis fermè totius orbis Christiani Principibus ef-

Dion. c. 12.

Ioan. Diac. in praef. vit. S. Greg.

S. Ant par. 3. Chr. tit. 24. c. 8. & seq. Six. 4. in Bul. can.

flagitantibus,

flagitantibus,ſumma totius Italiæ lætitia,publicaque omnium ordinum gratulatione, in ſanctorum numero illum adſcripſit.Miris diuiniſque illum laudibus concelebrant viri multi præcellentes,præſertim Octauianus Sinueſſanus,Iuriſconſultus clariſſimus,& Ioannes Franciſcus Pauinius diuinarum,humanarumque rerum ſcientia apprimè eruditus,item & pleriq; omnes ordinis Franciſcani:quorum in eo laudando certat induſtria. Permultum quoque ad illius gloriam interſunt luculentiſſima illa teſtimonia,quæ eidem dicunt doctiſſimi ſcriptores, Ioannes Gerſo, Henricus Gandauius,& Ioannes Trithemius,& reliqui eorum ſimiles.Nec is profectò quidem,qui Patrum noſtrorum memoria floruit,philoſophorumque princeps habitus eſt, Ioannes Picus Mirandulanus non modò illius doctrinam perpetuò dilaudauit,ſed omnium luce dignam emittere,maximopere concupiuit,ſi ab ipſis Franciſcanis exemplar quoddam Gándauenſe conſequi aliquo modo potuiſſet.Neque porrò Latini ſolùm,verùm etiam Græci virtutem atque eruditionem,qua is excelluit,admirati ſunt vehementer.Ego ſanè à Sirleto Cardinale,græcè latinéq; peritiſſimo,& omni doctrina exculto,aliquando audiui,Emanuelem Calecam,hominem Græcum,qui contra Græcos pro Latinis Græcè ſcripſit,præclarè de ſancto Bonauentura ſenſiſſe.Iam multorum igitur ſummorum præſtantiumque virorum non modò teſtimoniis, ſed lucubrationibus ac monumentis literarum ego planè adiutus,in quibus apparent veſtigia rerum illius magnarum , aggrediar , Deo benè iuuante,ſcriptionem,quam de eius vita inſtitui.Quam vt fusè ordineque exponam, imitando Gregorium Nazianzenũ conſectabor,de Baſilio Magno ſcribentem.Etenim ſi difficilè aliquod atque arduum opus cuiquam aggrediendum eſt,is profectò ſummum in primis, ſapientiſſimumq; ducem,ac magiſtrum ſibi proponere debet,cuius exemplo inſtructus,atque adiutus, nullam in eo perficiendo ambiguitatem,nullamq; ſolicitudinem ſibi imponat.Et verò quamquam tam præcellentis doctoris,diuiniq; viri,quem omnis admiratur antiquitas,Gregorij Nazianzeni virtutem , ac doctrinam ſcribendi imitari longè difficillimũ eſt:nihilominus tamen in magna,& ardua ſcriptione,cum rationibus publicis planè conſentanea,id omni diligentiæ atque ſtudij genere conari,non audacis quidem conatus eſt,qui difficilibus in rebus pro virtute habetur,ſed volũtatis honeſtæ,& animi deſiderio exardeſcentis ad bonum publicum.Is porrò patriam,genus,parentes,diſciplinam, ſtudia,doctrinam,virtutes,officia,atque opera Baſilij enarrauit:idem mihi faciendum cenſeo,quod ad earum rerum dilucidè diſtinctéq; explicandarum ordinem attinet.Nam hæc ipſa ordinis ratio cum præſtãs videatur ſola tantùm illius imitatione,tum verò eorum,qui rectè dicendi ſcribendiq; magiſtri ſunt,arte & literis præcepta eſt,maximéq; vſu accommodata ad huiuſce narrationis genus,quod ſuſcepi.Eſt porrò hoc à me ſuſceptum argumentum,non modò difficile, ſed magnum atq; amplum,cum verborum & delectum,& ornatum,ſententiarum grauitatem, elocutionis ſummam varietatem,ac variam aliquando numeroſæ orationis vim requirat,pro rerum geſtarum,& virtutum ratione,quæ dicendi figuris commemorandæ ſunt,illuſtri quodam ſplendore enitentibus,omnique præclara elegantia.Cùm namque ad Chriſtianam morum diſciplinam inſtituendã illud valdè interſit,vt ſanctiſſimorum hominum,virtutum copia affluentium,facta admirabilia,religionis & pietatis nomine illuſtria exponãtur,de iis copioſè,diſerte,atq; illuminate dicendum eſt. At verò contra aliquando pro rei,quæ narratur,ratione reſpui debet illa elaboratæ orationis vis, polita & conſperſa quaſi verborum ſententiarumq; floribus:contemnenda eſt etiam ſæpè illa dicendi vbertas,ne vocum multitudine & copia obruatur rei,quæ narratur,veritas. Hæc omnia appoſitè ac diuinè rebus Baſilij conſcribendis Nazianzenum præſtitiſſe,inter omnes cõſtat.Ego verò Bonauenturæ ſanctiſſimo,cuius etiam vita magnis laudibus ſplendeſcit,& ſi minùs grauem illã, admirabilem, ac ſolidam orationis poteſtatem præſtare potero,at certè quidem me nõ poſſe profiteor:eam tamen adhibere conabor,in qua ſaltem aliqua,vel minima appareat diligentia mea,aut potiùs quoddam animi mei deſiderium.Iamdiu enim ſtudio ardeo incredibili ad illius res explicandas cùm ob alia multa,tum maximè ob illam,quam mente ſæpenumero repeto , ſpem maximorum atq; vberrimorum fructuum,quos poſteritas capiet ex eius vita,omnibus præceptis,omnibus diſciplinæ exemplis,omnibus rectè ac ſanctè agendi rationibus vſq; adeò affluenti,vt illam ipſam tanquam plurimarum Chriſtianarum virtutum legem appellari liceat,quemadmodũ de ſancti Baſilij vita aſſeueranter itidem dixit Nazianzenus Gregorius.Etenim nemo ferè quiſquam eſt, cuiuſcunq; ordinis homo,qui ſi Bonauenturæ actiones egregias legit,aut audit, non habeat profecto illum ſibi documento.Habent,qui contemplationi ſe dedunt,Bonauenturam meditationum diuinarum magiſtrum diligentiſſimum:qui rerum ſpiritaliũ ſtudia colunt,omnis vitæ ſanctæ præceptorem eruditiſſimum:qui ſacra myſteria perquirunt, interpretem diſertiſſimum:qui in Theologiæ ſcientia verſantur,theologum magnum:qui diuinarum litterarum vſu litterariè periti eſſe volunt,Doctorem Eccleſiæ egregium.Vix dici poteſt,quam ſtudioſè libros ſacros is legerit, quam diuinè legem Domini meditatus ſit,quã doctè,eruditè,& copioſè diuinas illas voces quibus Deus maieſtatis intonuit,magno accenſæ charitatis ardore explicarit,quamq; ſapienter & rectè,quæ docuit,cuncta affirmarit.Cuius rei cùm plurimi,iiq; locupletiſſimi alij teſtes ſint:tum verò de ſe ita ipſe profitetur his verbis:Ego non aliquid affirmare intendo,quod non per ſanctam Scripturam,per dicta ſanctorum,per opiniones probatas affirmetur.Præclarè dictum,& dignum Bonauentura.Eſt igitur ſane cur multis nominibus omnes boni , & de Catholica Republica bene ſentientes plurimum tibi debeant,Pater beatiſſime,qui illum inter primarios præcipuoſque Eccleſiæ Doctores eſſe ſtatuiſti,& eius opera,quæ in ſitu,ſqualoréque diu nimis iacuerant,vndique diligenter atq; im-

Octa.in Or. de laud. S. Bon. Paui. in Relat. Rub.in ſer. Steph. Brul. Gerſo par.1. de laud.S. Bon. & lib. legen. Henr. de ſcript.eccl. Trith.item de ſcr.eccl. cap. 102. Emm.Cale libr.contrà Grac. Greg.Naz. Orat.30.de laud.S.Baſ.

Idẽ de laud. Baſ.orat.30.

Hermoge.& alij de gen. dem.

Nazianz. initio conc. de Baſ. Idem in conc. de Athan.

Pſal. 1.

Lib.de vi. Chr.c.42.

Sixt.V. in Lit.decr.

dat. Idibus Mar. 1588.

pensè conquisita, studiosè emendata, & accuratè perpolita, in lucem tandem è Typographia Vaticana prodire voluisti. Præclarum hoc beneficium est, immortale, magnum, atque amplum, quod latè patet, & pertinet ad vniuersam Ecclesiam Dei. Restituisti enim ab intermisso vsu, atq; ab hominum propè obliuione vindicasti senescentem tanti tamque eximij Doctoris tum doctrinam, tũ disciplinam: quæ dignitatem, quæ splendorem, quæ amplitudinem, quæ vberrimas vtilitates, quæ salutares fructus Reip. Christianæ affert. Est porrò illa grauis, suauis, admirabilis, & plena, refertaque sanctioribus interpretationibus. Qua doctrina quis optimè instructus, potest adiutrice diuina gratia, in tanta huius sæculi caligine lumen ad morum instaurationem adhibere, populi Christiani animos ad piè agendum inflammare, & in omnes denique illas sanctæ religionis partes excitare, in quibus perpetuus est Catholicæ Ecclesiæ cursus. Nemo autem ferè quisquam est, litterarum ecclesiasticarum studiis imbutus, qui nesciat efferatos, & insolentes hæreticos ab impietatis pertinacia, nocentes ac facinorosos à flagitiis, iacentes atque desides ad virtutum officia, non esse aliquando reuocatos, atque excitatos vi seraphicæ doctrinæ: quam maximarum artium cognitione, optimorum exemplorum copia, naturalium rerum scientia, & Theologiæ mysteriis refertam, tradidit Bonauentura sanctissimus. Quare nullus tam iniustus rerum æstimator esse potest, qui non commemoret, non laudibus efferat publicum hoc tuum beneficium: ex quo cùm tam vberes sint fructus, tamque immortales, futura est perpetua iucunditas Sanctitati tuæ. Cuius & virtuti, & felicitati, quicumque à bono publico auersi non sunt, omnes verè, ex animoque gratulantur. Sed iam demùm locus est aggrediendi narrationem vitæ, rerũque à sancto Bonauentura gestarum. Quam omnem narrationem explicabo Naziãzenio more, vt paulò ante dixi: at certis capitibus distinguã, quo explicatior illa sit. Neque autem alienum censui, primo de illius nomine scribere, vt quæ ad eius patriam, genus, & cætera id generis pertinet, omnis deinceps aptè cõtexatur commemoratio.

Vis doctrinæ S. Bonauenturæ reuocatur ad vsum.

Naz. in ẽc. 30. de Bas.

De Nomine, Patria, parentibus, & anno, quo is nascitur. I.

Ann. Fr. par. 2. lib. 2. c. 1 in vita S. Bon.

BOnauentura, qui ab ipso vitæ initio, cùm baptismum accepit, Ioannes, vt pater, appellatus est: id posteà nomen ex eo habuit, quòd illum tum infantem, ab omni laude felicem fore, beatus Franciscus aliquando diuina animi præsensione prædixerat. Bonauenturæ enim, qua voce Italicè vulgò vtuntur, ea planè est significatio. Itaque primùm vno, & item altero nomine est vocatus: id quod perspicuè cernitur in vetustis codicum monumentis, quorum inscriptio hæc extat. F. Ioannes Bonauentura. In ea autem opinione Gerso versatur, vt Eustachium Bonauenturam nominatum putet. Alij Eustathium dicunt, alij Eutychium. Sed Deo iuuante cùm omnia ei benè, felicitérque euenerint, factum est, vt Latini, atque Itali perpetuò deinceps Bonauenturam sine vllo nomine, & Græci Eutychium dixerint, quem si Italicè reddimus, Bonauenturam interpretamur. Quòd verò alij Eustathium, aut Eustachium nuncupant, afferunt plerique eam sanè rationem, quia in omni disputatione, quam Lugduni cum Græcis habuerat, cùm doctrinæ veritatem, ac disciplinæ grauitatem perpetua constantia seruasset, eam ob causam Eustachius ab aliis Græcè est appellatus. Sed hactenùs de nomine. Iam verò nunc primum de regione, & patria dici oportet, vbi is in lucem editus, deinceps toto fermè terrarum orbe magnis præluxit luminibus sanctitatis, virtutis, atque doctrinæ. Est Hetruria, quæ alio nomine Latino Tuscia, Græco Tyrrhenia appellatur, vna ex Italiæ regionibus hodie florentissima: olim etiam ab omni laude felicissima, vt ex historicorum, præsertim Liuij, & Dionysij Halycarnassæi, Pliniique monumentis perspicuè cognoscitur. Imperij, quod longè latéque terra mari patuit, opibus & literarum studiis affluxit, eamque ob rem scientissima disciplinarum interpres aliquando vocitata est. Eò tanquam ad mercaturam bonarum artium, à Romanis adolescentes missos esse, loquuntur antiqui Reip. Romanæ cõmentarij: quibus etiam proditum est, eos litteris Hetruscis, vt posteà græcis, eruditi solitos. Rerum autem, quæ ad vsum & cultum vitæ pertinent, vbertate circumfluens tum maritima, tum mediterranea eius pars, vrbes nobilissimas, colonias, oppida, vicos, & pagos frequentes habet. Ab initio autem ferè nascentis Christianæ religionis imbuta est fidei sanctæ mysteriis. Domitiano enim Imperatore, Romulus, Beati Petri Apostolorum principis discipulus, Euangelij causa eò missus, multis Italiæ Tusciæque potissimùm locis peragratis, cùm vbique Christi doctrinam disseminasset, demum Fesulas angeli admonitu rediens martyrium obiit. Longum nimis esset cæteros plurimos recensere, cùm præsertim id perspicuè manifestum sit ex tabulis dypticis Ecclesiarum Cathedralium, quæ in ea prouincia non paucæ extant. Sed rem etiam planam hoc facit, quòd Balneoregium, de qua ciuitate narrationem nunc instituo, iam indè vsque ab eo tempore, quo Ansanus, veræ diuinæque pietatis athleta clarus, cursum martyrij Senis Diocletiano Imperatore confecit, Christi religionem suscepisse, annalium litteris proditum est. Erant autem præter cæteros in Hetruria Nouem pagi, quos Plinius commemorat: ex iis porrò conditum atque extructum Balneoregium est. Qua ex re iam perspecta fit illius antiquitas, & nobilitatis præstantia. Gregorio Magno Pontifice fuit illud à Longobardis captum, eorumque barbara immanitate penè excisum: & quamquam Smaragdus Rauennæ Exarchus instaurare contenderat, nihil perfecit tamen. Verùm multis post annis non modò restituit Desiderius Longobardorum Rex, sed, vt eorum temporum ratio tulit, valdè exornauit, atque auxit, cùm vnam ciuitatem constituerit duas illas, quas Ciuitam & Rhodam appellat in litteris edictalibus, ad Grimoaldum, Viterbij Comitem scriptis. Est verò Balneoregij ciuitas multis olim nobilitata partibus, eoque præterea nomine illustris, quòd tot antè sæculis Episcopatum habuit. Id sanè declarant ipsius sanctissimi Pontificis Gregorij Magni

Mar. Rom. pridie Non. Ian.

Balneoregium.

PATRIA.

Mar. Rom. Kal. Dec. Plin. lib. 3. cap. 4. Nat. hist.

Hetruria.

Liu. lib. 5. Halyc.

Liu. lib. 9.

literæ,

litteræ,quas ad Eulogium Episcopum Clusinum de Episcopo Balneoregij creando dederat. Neque autem cuiquam dublum esse debet,quin multo anteà Episcopalem assecuta sit dignitatem, cùm in ipso ferè exordio,vt modò narratum est,Christianam susceperit religionem. Quo fit, vt Balneoregiensium Episcoporum series esse possit,non longè fortasse ab Apostolicis deriuata temporibus. Nec verò tantùm habuit,sed genuit illa ciuitas Episcopos,ad virtutum Episcopalium laudem maximè insignes: eamque ob rem censetur in primis nobilis, sed eo nobilior, quòd virum sanctum,hominem mirificum,sacra diuináque doctrina præstantem, egregium Ecclesiæ Doctorem,& Episcopum Cardinalem,virtutum summarum exemplar peperit Bonauenturam,cuius vitæ narrationem contexere instituí. Is igitur Balneoregij in Tuscia,quæ flos est Italiæ,natus parentes habuit Ioannem Fidantium,& Riteliam,coniuges nobili genere ortos,ac studio exardescentes ad opera pietatis, legique diuinæ obtemperantes.Neque ab re familiari inopes eos fuisse,sed habuisse,vnde satis commodè viuerent,ciuium Balneoregiensium more, iam apertè olim demonstrauit domus ampla,quæ ab Antonio Puccio Cardinale deinceps Balneoregij in Ecclesiã exædificata, Deo est sancti Bonauenturæ nomine consecrata. Nascitur porrò is anno à Christo nato Mccxxi. Honorio III. Pontifice Maximo,qui biennio antequàm beatus Franciscus ex hac vita excederet,Ordinis Franciscani regulam auctoritate Apostolica comprobauit. Natalis igitur eius dies fuit annis ante ipsius Seraphici Patris obitum quinque, & verò septem antequàm idem à Gregorio IX. qui Honorio proximè succesſit, in sanctorum Confessorum numero Perusij ascriptus est. Obiit enim ille anno Mccxxvi. biennioque post, qui annus fuit Mccxxviii. in sanctos est relatus. Qua in re proculdubio cernitur Dei prouidentia,& illa quidem singularis, qua perpetuò consuluit rebus Seraphici ordinis. Vix enim institutus hic ordo erat, ne dum corroboratus,auctus atque adultus,sed tum primùm ferè nascens,cùm eius parens atque auctor ex hac vita cedit:tuncque commodè & opportunè exoritur diuino munere,qui necessario tempore eum tueretur,instauraret,augeret,atque omnibus fermè ornamentis excoleret.Nec verò longè post decessit,qui fuit etiam ordinis præsidium ac decus,Beatus Antonius Vlyssiponensis, quem de Padua dicimus.

Greg.in Regesto lib.4. ep.34. Episcoporũ Balneoregiensium series antiqua. *Ann.Baln. M.S.*

PARENTES

ANNVS NAT. *Ann.Pont.*

Greg.IX. in lit.can. dat.Perus. 14.Kal. Aug.& 7. Idus Iul. 1228.

Trith. in Chr.Hirs. Pal.& alij.

De florenti ordinis Seraphici statu,& aliis in Repub Christiana gestis rebus,quarum recordatione Bonauentura aliquando excitaretur ad pie agendum. II.

VErùm floruit tamen religio Seraphica,quoad Bonauentura fuit adultâ,& confirmatâ ætate, magnis viris,qui pietatis nomine illustres,plurimùm etiam à doctrina potuerunt. Atque in iis ipsis valdè præcellentes sunt in primis Alexander Alensis,qui admirabili omnium litterarum studia appetentium concursu,Lutetiæ Parisiorum primus ex eo ordine theologiam scholastico more publicè docuit,Ioannes item Rupellius,cæteríque plurimi. Nec verò defuerunt præterea, qui non solùm eruditione eximia tum latina,tum græca,sed rerum vsu eximiè periti,operam atque opus Reip.Christianæ præstiterũt.Etenim cum ab Catholica Ecclesia Romana iamdiu Græca multis de rebus,præsertim de processione Spiritus sancti pertinaciter nimium dissideret, nihil potius,antiquiusque habuit Gregorius IX.Pontifex,quàm vt Apocrysiarios, quos Legatos interpretari licet,quatuor Constantinopolim dissidij tam diuturni tollendi causa mitteret.Ex iis porrò duos potissimùm ordinis Seraphici delegit,Radulphum & Ammonium:qui in Græciam profecti, rem præclarè gesserunt & confecerunt,cùm ex sacrosanctæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ doctrina,atque auctoritate de eo in primis dogmate decretum sit:cui decreto non tantùm latinè,verùm græcè ipsi subscripserunt,vt indè perspicuum sit,Franciscanos etiam ab ineunte ordine Græcè scisse,nam Hebraicè optimè iam nosse,certum atque exploratissimum est.Status igitur ordinis Seraphici,illis temporibus florentissimus fuit exemplis doctrinarum & virtutum: quarũ quasi igniculos iam tum in Bonauentura ab initio propè ætatis suæ excitatos esse,animaduerti par est,atque adeò cum pietatis officio consentaneum,vt magnum Dei consilium & prouidentia,quæ magnarũ rerum materiam longè antè constituit,omnibus ætatum sæclis etiam in ipso Bonauentura prædicetur:quem in eorum,qui appropinquanti ipsi Deo appropinquant,numero futurum,& in Ecclesiæ pastorali statione mansurum vsque ab infantia institutum,atque excultum esse voluit præclaris ornamentis Franciscani Ordinis,in quo deinceps adscribendus erat.Sed mira etiam sunt alia multa,sempiterniſque monumentis dignissima,quæ,Deo volente,non in ordine solùm Seraphico, sed vniuersè illis temporibus in Rep.Christiana acta,gesta,factáque sunt.Neque enim solùm beatus Franciscus,vt paulò ante commemoraui,sed etiam beatus Dominicus,Ordinis Prædicatorum auctor,Antonius Vlyssiponensis,quem sancti Francisci Episcopum vulgo vocabant, & Elisabetha Hessa,Vngariæ regis filia,in sanctorum numerum relati sunt.Hæ piæ recordationes,non ex annalium literis longe repetitæ,aut è parentum memoria,aut aliunde depromptæ,sed recentes in mẽtem à Bonauentura reuocatæ,ad imitationem exemplo magno fuerunt ei,quem Deus, glorioſus in sanctis suis,statuerat in Ecclesiæ candelabro ponere,vnde luceret omnibus, qui in domo sunt. Mouet quidem multum præteriti temporis exemplorum recordatio:sed longe plurimùm accendit proxime factorum memoria,quæ quis puer,vel adolescens auditione accepit,cùm bonam firmamque eorum opinionem animo imbiberit.Fuit porrò ea ætas plena sanctorum institutorum. Cœptum est tunc campanis pulsari,cùm sacra Eucharistia in Missa eleuatur: itidem in salutatione Angelica,& laudibus beatæ Mariæ Virginis.Instituti autem sunt,vel confirmati etiam auctoritate Apostolica nonnulli religionis Ordines,Dominicanus,Monasticus Vallischolarium, & Virgi-

S.Ant.in Chr.par.3. tit.14.c.8. §.1.

Palm. Trith. in Chr. Hirs. & Crantius lib.8. hist. Saxon. Psal.67. Luc.8. Abbas Vsp.

Greg.IX. in epist. ad Græcos de vtroque gladio Eccl.

Naz. Or. 36. de Ath.

Ann.Pon.

num ſanctæ Claræ nomine. Pruteni fidem Chriſti Domini ſuſcipiunt. Bellum ſacrum contra Saracenos iamdiu affectum, præclarè adminiſtratur. Hæretici Stadingenſes, Eccleſiæ poteſtatem contemnentes, vincuntur & ſuperantur. Concilium œcumenicum Lugduni primùm habetur: in quo Federicus II. Imperator, ſeditionũ peſtiferarum dux & auctor, hoſtis Eccleſiæ declaratur: de Hieroſolyma recuperanda decernitur: eius rei ſumma ad Ludouicum Galliæ Regem, qui deinde in ſanctorum numero adſcriptus eſt, defertur, purpura galeroq; rubro Cardin. ab Innocentio Quarto donantur. Et verò vbique terrarum, præſertim in Italia, Gallia, Hiſpaniaq; literarum ſtudia, quæ annis centum languerant, ſingulari Principum cura magnoperè excitantur. Atque hæc quidem eſt quædam tanquam Epitome, compendiumque temporum, in quæ incidit pueritia, & adoleſcentia ſancti Bonauenturæ: cui Deus propoſita eſſe voluit curricula & vitæ ſanctorum virorũ illius ætatis, & ſtudiorum atque induſtriæ doctiſſimorum hominum, & gloriæ publicarum actionum, in quibus ipſe etiam ſua imprimeret veſtigia. Diuinitùs porrò factum eſt, vt ea neceſſario Eccleſiæ tempore in iis omnibus non leuiter ille preſſerit, ſed grauiter fixerit ad ſempiternam memoriam. Sancta enim æmulatione vitam ſanctorum expreſſit, pia inſtituta in vſum introduxit: religioſæ ſanctæque vitæ eam doctrinæ laudem adiunxit, vt magnâ vir atq; admirabili ingenij prudentia, & ſolida cumulataq; bonarum diſciplinarum cognitione, ac præſtanti ſacræ Theologiæ ſcientia, demùm fructum tulerit immortalis perenniſque gloriæ. Sed rem omnem loco ſuo, & ordine exponam.

Tritb. in Chr. Hirſ. 1. Æmil. lib. 7. Vinc. lib. 32. Gul. Nang.

De corporis habitu, & animi virtutibus. III.

NVnc verò, vt ne minimum quidem à curſu deflectam, quem Naziãzenus in vita Baſilij tenuit, ea dicendo vniuersè perſequar, quæ ad corporis, & animi bona pertinent, quibus Bonauenturam diuina benignitas ornauit. At verò quanquàm ille, quem mihi magiſtrum propoſui, Naziãzenus de induſtria prætermittere videtur bona corporis Baſilij ipſius, quem tantoperè dilaudat: non tamen alienum eſſe putat ab illius rationibus, qui ad poſteritatem literis vitam aliorum prodit. Quò enim latiùs, vt ſolet, ad animi bona digrederetur, quodammodò præteriit illa, quæ ſunt corporis. Sed re vera, ſapientum iudicio, illa planè tacita non reliquit, ſed ſtrictim attigit: cùm corporis magnitudinem, robur, & pulchritudinem ſcribat tribui poſſe Baſilio, ætate adhuc florenti. Ego igitur ex illius imitatione dicam hæc breui, illa autem, quæ ad animum pertinent, fusè atque enucleatè ordine perſcribam. Fuit igitur Bonauentura corporis habitu procero, beneque conſtituto, vſque adeò vt nunquam, aut certè raròex aduerſa infirmaq; valetudine laborarit. Cuius rei argumento ſunt tot ac tanti labores pro Ordine Franciſcano, proque Eccleſia Dei ſuſcepti, ac librorum, opuſculorum & commentariorum lucubrationes innumeræ. Vultu autem graui, & aſpectu Angelico, vt homines raperet in admirationem ſui: facie lacrymis aliquando irrigua, cùm ſoleret, quemadmodum de ſe ipſe teſtatur, diuini amoris ardore flagrans, iucunditatiſque dulcedine perfuſus, in Chriſti vulneribus fixus meditatione inhærere. Ea denique corporis forma, vel potiùs dignitate, eaque animi indole ſumma, vt nemo illum non vereretur, nemo item, qui ſe ab eo moneri non pateretur, vel libentiſſimè. Sed de eius virtutibus explicatè dicam mox infrà. Hæc verò libuit vniuersè præfari, vt aditum tandem mihi faciam ad earum præſtantiſſimarum rerum narrationem, in quibus cùm pietatis, religionis, ſanctitatis, ſapientiæ, eruditionis, doctrinæ, ac virtutis præcellentis ſplendor eluceat maximus, aliis deinceps, quæ fortaſsè minima videntur, commemorandis interrumpi non debet curſus ſcriptionis meæ.

Naz. or. 30.

Ann. Fr.

CORPORIS habitus.

Lib. de ſtim. amor. c. 1.

De voto matris, & ingreſſu in religionem S. Franciſci. IV.

PRimò igitur cùm iam de patria, parentibus, cõſtitutioneq; corporis aliquid Nazianzeni exemplo plane dixerim, ad pium votum Ritelliæ matris venio, quæ puerum Bonauenturam, & vt filium, & vt eum, qui ſingulari erat ſpe, vnice eximieq; diligebat. Atque ita quidem fiet, vt ab illius cunabulis ordine digrediar ad omne ætatis curriculum, in quo is quidem ſanctiſſimus, atq; ad omnes virtutes diuinè eruditus, monimenta poſuit admirabilium diuinarumque actionum ſuarũ. Dei permiſſu factum eſt, vt Bonauentura pene infans in morbum grauẽ inciderit: eamq; ob rem cùm mater mortem eius valde metueret, propterea quòd maxime videret, neque medicorum ſolertia, neque medicamentorum vi, neq; naturæ adiumento illum conualeſcere, nihil potiùs habuit, eximia pietate mulier, quam vt opem Dei imploraret, à quo vno ſperabat filium, tam grauiter ægrotantem, à phyſiciſq; deſperatum ac relictum, poſſe à grauiſſima illa periculoſiſſimaque ægrotatione liberari. Erat eo tempore in Italia vbiq; ferme terrarũ celebrata fama ſanctitatis beati Franciſci: ad quem ea cùm confugiſſet, piis illius precibus ac meritis ſe intime commendauit: vouitque ſi filius à vitæ periculo euaſiſſet, illum religioni Franciſcanæ dicaturam. Tunc mœſtam, ac mœrẽtem matrem is omni charitatis officio valde primùm conſolatus, maxime oratione adiuuit, cùm Deum ſancte precando, à diuina miſericordia impetrârit, quod de filij ſalute tantopere expetierat. Id ſane mirabile admodum viſum eſt omnibus, & medicis potiſſimùm, qui morbum pueri inſanabilem plane iudicarant. Itaque Bonauentura alterum, & vigeſimum annum agens, memor & voti, quod mater nuncuparat, & diuini præcepti, quod à Dauide in hæc verba ſcriptum eſt: Vouete & reddite Domino Deo veſtro, omnes, qui in circuitu eius affertis munera: ſancti Franciſci habitum, inſtitutaque regulæ ſeraphicæ incredibili animi ardore ſuſcepit, & commemorabili pietatis exemplo, imitatione digniſſimo. Id verò beneficium cùm tanti faceret, quanti à ſe maximi fieri munus diuinum debere exiſtimaret, id aperte oſtendit, & profeſſus eſt, iis verbis: Voto pro me languente, prome ad beatum Franciſcum emiſſo à matre, cùm adhuc eſſem puerulus, ab ipſis ſum mortis fauci-

Ann. vet. Fr. Sixt. IV. in Bul. can. S. Anto. in Chr. par. 3. tit. 24. c. 8. Bre. Rom.

Votum matris.

Ingreſſus in religionem. *Pſal. 75.*

Li. de Bre. vit. S. Fran.

bus

bus erutus, & in robur vitæ incolumis reſtitutus. Quod cùm viua memoria teneam, vera nunc confeſſione profiteor,ne tantum beneficium reticens,ſceleris arguar, vt ingratus. Quare ad eum preces ita effudit: Accipe, Pater beate,quaſcumque, meritiſque tuis ac beneficiis impares gratiarum actiones, & cùm ſuſceperis vota, culpas noſtras ſic orando excuſa,vt à malis præſentibus eruas, & ad bona ſempiterna perducas. Adſcriptus igitur in Ordine ſancti Franciſci, omnia conſilia, cogitationes, factaque ad Seraphici Patris vitam referebat: quam moribus ita expreſſit, vt eius virtutum hæres eſſe videretur.Cuius enim res piè, religiosè,admirabiliter,diuineque geſtas ad poſteritatem litterarum monumentis conſignaturus erat, maluit ſancta æmulatione factorum illas imitari priùs, quam ſcriptorum copia enarrare.

De vita innocentia,humilitate, cura ægrotorum,& charitate,& morum ſuauitate. V.

ITaque hoc loco,vbi iam Bonauentura vitæ religioſæ Seraphicæque viam & curſum ex voto ingreſſus eſt,orationem primo inſtituam de maximis illis ornamentis, quibus illum Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis excultum eſſe voluit,deindè verò de egregia eruditione,ac præſtanti doctrina, quam non tam ſingulari ſtudio laboreque ſuo partam, quàm diuinitus etiam traditam accepit. Ea porrò vitæ innocentia, ea morum caſtitate,eoque ſinceri animi ſplendore is quidem cæteris præluxit, vt Alexander Alenſis, cui clariſſimo theologiæ magiſtro operam dedit, dicere ſoleret: Non videri Adam in Bonauentura peccaſſe. Nec verò fefellit illum opinio, quam de eo eximiam conceperat. Humilitatem verò, quæ omnium virtutum ſeminarium eſt,& quam à ſe magiſter cæleſtis Chriſtus Dominus potiſſimùm diſci voluit: Diſcite, inquit,à me,quia mitis & humilis ſum corde: mirificè ipſe coluit,exemplaque eius plurima dedit, ac documenta. Scriptum autem de ea reliquit multis locis,ac libris,eoque præſertim, quem Pharetram inſcripſit. In omni quidem ferè opuſculo ſe humilem oſtendit ac profitetur. Plena ſunt humilitatis verba,quæ ex intimis animi ſenſibus aliquando in libro Confeſſionali ita profert: Cæterùm ſimplex, ſimplicibus ſimplicia ſcribens ſimpliciter,particulas præſentis opuſculi ſecundùm quod occurrerunt memoriæ magis, quàm ſecundum naturalem adinuicem cohærentiam ordinaui,omni qua poſſum humilitate,ac deuotione ſupplicans,quatenus

Sis mihi corrector,reſecando ſuperflua lector,
Veraque digneris, quæ deſunt, iungere veris,
Omnem defectum partim ſtudio breuitatis
Scribentis tribuas, partim ſtudio ruditatis.

Alio præterea in opuſculo, quod de puritate conſcientiæ à ſe editum, Gerſo interdum præclarè commeminit, cernere etiam licet,præſertim capite vltimo, quàm demiſſe, quàm de ſe humiliter ſentiat.Et quoniam huius virtutis,quæ excelſa eſt,atque vſque eò alta,vt cælum etiam penetret, ſtadium non ſolùm ipſe cucurrit,ſed alios in eodem verſari maximoperè deſiderauit,cùm locum aliquem in diuinis literis nactus eſt,vbi celſiſſimæ illius virtutis gradus demonſtrare queat, nullum ſanè prætermittit.Chriſti Domini humilitatem, & item virginis Mariæ matris, vbique ferè in aliquot opuſculis docet ac prædicat.Eiuſdem autem virtutis exempla profectò quàm plurima is præbuit,ac reliquit,cùm eſſet in ſanctis illis vitæ eiuſdem & Chriſti Ieſu,& beatiſſimæ Virginis meditationibus aſſiduè verſatus. Nec verò is,cuius animus ad humilitatis officia eruditus, nunquam turgeſcebat neque tumebat,ne doctrinarum quidem,quibus abundabat, copia ab operibus ceſſauit,quæ vilia contemptaque vulgò putantur.Vaſcula deterſit,& lauit, tricliniis cubiculiſque domus verrendis, aliiſque iſtius modi miniſteriis exequendis,quæ cæteri faſtidioſiùs præſtare videbantur,operam nauauit. Ab iis porrò vix abduci poterat, niſi ſuperiorum,quibus obediendum erat,iuſſu. Indignum enim hoc valdè illi arbitrabantur,vt tantus vir, quem ſanctitate prælucentem, ſcientia affluentem,ac multis Spiritus ſancti donis ornatum cernebant,opus in rebus humilibus atque abiectiſſimis occuparet. Quinimò, quod maximè mirandum eſt,tanta præſtitit humilitate,vt cùm diu aliquando adhuc iunior ſe indignum putarit ſanctiſſimo Chriſti corpore,dignus ideò fuerit,qui id angelo miniſtrante ſuſceperit.Præcipuam autem curam ægrotantium habere perpetuò voluit:iiſque hilariter miniſtrabat,atque eò libentiùs, quo grauior morbus & contagioſior eſſet.Quam ſanè rem cõmemoro,non ab ea diſſimilem,quam Nazianzenus de Baſilio ſcribit: qui hominum,lepra laborantium, vulnera & curauit,& oſculatus eſt. Curandis verò ægrotis fratribus ita aſſiduus Bonauentura fuit,vt magnam diei partem conſumeret: nec propterea tamen ab interpretandi munere aliiſque exercitationibus litterariis deſiſtebat. Atqui ea erga cunctos exarſit charitate,vt ſi quem triſtem & conturbatum interdum viderit,non conquieſceret, donec eum hilarem lætumque redderet,in mœrore iacentem conſolando excitaret:& à bono propoſito declinantem,ad viam reuocaret rectè progrediendi. Vix dici poteſt, quàm ſuauibus,quàm commodis vſus ſit moribus,vt pro concione Innocentius Quintus Pontifex aliquando aſſeueranter dixerit,quotquot in eum incidiſſent,illorum ſuauitate captos,eius dictis ac monitis fuiſſe audientes. Sed res planior fiet,cum locus inciderit narrandi de Græcis,quorum ſibi beneuolentiam in concilio Lugdunenſi œcumenico II. valdè conciliauit.

De meditationibus, contemplationibus, & orationibus. VI.

AT in lege Domini die, nocteque meditatus, admirabili lacrymarum vbertate totum ſe in contemplationibus vitæ Chriſti Redemptoris pie effudit.Opuſculum eo nomine contexuit, cuius vſum rationemque ad ſingulas hebdomadæ ferias quàm ſanctiſſime ac rectiſſime accommo-

2.Cor.1. *Ann Fr. part.2.lib. 2. c.* VITÆ INNOCENTIA. *S. Ant.pag. 3.in Chr.tit. 24.cap.8. Ann.Fr.vet. Bre. Rom. Matth.11.* HVMILITAS. *Phar.lib.4. cap.12. In Confeſſ. proœmio.*

Opuſ.de pur. conſ.c.vlt.

Opuſ.de vit. Chr.c.7. & 16. In ſpec. B. Virg.cap.4. alibique.

Oct. in vit. S. Bon. Ann.vet. Ord.Fr.

Ant.par.3. tit.24.c.8. Oct.in or. can. CVRA ÆGROTORVM. *Ann. Fr. vet. Rob. in ſer. Naz.or.30.* CHARITAS. *Oct.in vit. Ann.Fr.vet. Car.Taran. in laudatione. Oct. in or. Ruper.in ſet.*

Pſal.1. Opuſc. de vit.Chr.c.10.

dauit. Curarum huius ſæculi tempeſtatem fugit aſſiduitate orationum: quibus ita fixus hæſit,vt mentis cogitationibus cæleſtibus ſe à corporis ſenſibus aliquando abduceret. Chriſtum Dominum patientem non ſolùm meditando, ſed etiam ſcribendo ob oculos ſibi propoſuit. Eamque ob cauſam vſque adeò diligenter ſcripſit,vt legentium animos vehementer moueat, admirabiliter inflammet ad diuinam pietatem, cognitionemque rerum cæleſtium. Scitè igitur de eo grauiſſimus auctor dixit: Non inflantia, ſed inflammantia verba ſanctus Bonauentura protulit. Verùm enimverò cùm ad eam partem accedam, quæ ad eximiam atque exquiſitam eius doctrinam & eruditionem, aut certè ſcribendi rationem, vim, dignitatemque attinet,non prætermittam vllas eius generis partes. Sed profectò ad ſanctarum contemplationum, meditationumque ſtudium fuiſſe eum quàm diligentiſſimum,nemo eſt, quin facilè intelligat,qui eo magiſtro ac duce in illarum exercitationibus vtitur. Earum enim vſu optimè peritus, præclarè docuit vim, materiam, formam, finem, ac diſtinctionem: & verò de ſingulis præcepta valdè vtilia dedit, atque exempla, quibus non modò ad contemplandum atque ad meditandum,ſed etiam ad cogitandum, & orandum piorum hominum mentes animique informarentur. Contemplationem autem à meditatione,oratione,& cogitatione rectè diſtinxit,vt is,qui in earum vnaquaque perpetuas, magnaſq; progreſſiones habuit. Ac præterea contemplationis,actioniſque viciſſitudines oſtendit. Quæ in ſingulos etiam dies ſint meditanda,quæ in ſingulas quoque diei horas,vel potiùs in ſingula momenta, & quæ cum meditatione conueniant,quæ item in perenni iugique meditatione verſentur,ita dilucidè multis opuſculis explicauit,vt egregium ſanctarum meditationum & contemplationum præceptorem,præclarumque interpretem facilè quis poſſet agnoſcere. Orandi modum,à Chriſto Domino inſtitutum,ac præſcriptum docuit: ſine intermiſſione orare quid ſit,ſæpe numerò expoſuit: orationis gradus,partes,fructus,vtilitates,tempuſque enarrauit. Pro quibus preces adhiberi oporteat,explanauit etiam,quotidie præſertim pro ſancta Eccleſia Romana,cuius ſe eximium cultorem ſemper præbuit. Sed opuſcula complura,quæ de exercitationibus ſpiritualibus edidit,planè declarant,ac ſignificant ſtudium & vſum,quo is in omni religioſarum precationum genere ſeſe diu noctuque exercuit mente non ſolùm ac ſpiritu,ſed etiam voce. Eamque ob rem officium de paſſione Domini,& item de cruce compoſuit. Beatiſſimam porrò Dei genitricem,Mariam virginem ſibi patronam cæleſtem delegit,& eximia pietate coluit: ideoque opuſcula cõfecit,quibus ad eius laudes ipſe & ſe,& alios optimè ſalutariter inſtruxit. Librum enim,quod Mariale appellatur, & Speculũ beatæ Virginis,Pſalteriumque eiuſdem ſcripſit. Salutationem præterea angelicam,atque antiphonam,Salue Regina,miris diuiniſque laudibus explicauit: & coronã beatæ Mariæ virginis pro officio contexuit, vt in Dei matris veneratione cultuque eſſet perpetuus cleri populique Chriſtiani curſus. Atque ita quidẽ in omnes pietatis deuotioniſque partes ſe ardentiſſimo orandi ſtudio excitauit, vt cùm ob ſcribendi genus,tum ob piè agendi & precandi ardorem ſit optimo iure,meritoque appellatus Seraphicus,& deuotus Bonauentura. Nam is cùm nihil antiquiùs haberet,quàm vt in ſtudiis religionis progreſſiones haberet,ad ea perpetuò progreſſus,in deuotionis gratia,inquit ſanctus Antoninus,cõtinuum ſumebat gratiæ incrementum. Siquidem omnia,quæcunque ſubtiliter cogitaret,aut ad ſcribendum pararet,ne doctrinis tepeſceret oratio,vertebat in formam modumque piæ precationis. At paulò poſt dicam ex luculento teſtimonio Trithemij, quàm egregiè is deuotionem cum ſcientia coniunxerit. Reliquas eius virtutes multas, quarum præſtantiâ vir magnus, vel potius ſummus, in huius vitæ curriculo Bonauentura habitus eſt,nempè fortitudinem in laboribus, conſtantiam in deſpiciendis honoribus, patientiam in oppugnationibus,ſapientiam in publicis prouincialibuſque Fratrum conuentibus, prudentiam in adminiſtratione Ordinis ſui Seraphici, & alias præſtantis ingenij animique ſui partes aliquo modo planas faciam: cùm paulo poſt, locis certè ſuis, commemorabo cæteras denique omnes,& illas quidem admirandas diuinaſque eius res geſtas, in quibus ſplendor elucet maximus ornamentorum, quæ in illum Deus benigniſſimè contulit.

Trith. de Eccl. ſer. cap. 102.

Lib. lum. Eccl. ſer. 2.

Opuſc. de ſep. itin. æter. itin. 2. diſt. 2.

Ann. Fr. par. 2.

Ann. Chr. par. 3. tit. 24. cap. 8.

De eruditione & doctrina mirabili. VII.

Doctrina & eruditio S. Bonauenturæ.

NVnc de illius eruditione & doctrina ſcribam, Nazianzenum ſecutus,qui tam multa de Baſilij ſcientia dixit. Fuit porrò doctrina ſancti Bonauenturæ, diuinarum contemplationum ratione admirabilis, diſciplinarum eruditione præſtans,omni ex cognitione conſtans,cùm Eccleſiæ patrumque decretis congruens,eademque vera ac ſolida, referta myſteriis, & plena pietatis ac deuotionis, parta non ſolùm ſummis ſtudiis,ſed accepta diuinitùs: nimirum quia is,qui illuminat mirabiliter, à montibus æternis, in illius mentem, tanquam in ſpeculum, ſuæ lucis radios effudit. Sapientiæ ſpiritus ſuper humilem,& trementem verba eius requieſcit. Mens certè humilis, & demiſſa,opibus ſuis omninò diffidens,qua ſanctus Bonauentura præditus fuit, iudicium Dei extimeſcens, imbuta fuit copiis illis diuinæ doctrinæ, quibus Catholicam ſanctam Eccleſiam is exornauit atque auxit: cùm præſertim cæleſtibus iis contemplationibus adiutus,quas iam modò narraui, totuſque mente & animo in paſſionis Domini meditatione fixus, inde tanquam ex vberrimo fonte,omnem diuinæ ſapientiæ vim hauſerit. Sed induſtria etiam commemoranda eſt, quam ad litterarum ſtudium adhibuit. Nihil potius ei fuit labore & diligentia,nihil deteſtabilius inertia,deſidia,& negligentia;nihil tandem alienius inertiſſimo otio, quo homines affluentes, turpiter in eo hebeſcunt ac langueſcunt. Itaque cùm primum Seraphicæ religioni ex voto ſe adiunxit,præter muneris functiones, quas multas ad ordinis præſcriptas regulas præſtare eum oportebat

Iſa. 66.

Digitized by Google

bat,in eo etiam ſibi elaborandũ putauit,vt ſanctorum Patrum monumenta ſtudiosè legeret,vnde doctrinæ,diſciplinæque præcepta caperet.Librum igitur,quem Pharetram dixit,in ipſo religionis ingreſſu ex operibus contexuit ſanctorum doctorum Gregorij Papæ,Ambroſij,Auguſtini,Hieronymi,Cypriani,Chryſoſtomi,Iſidori,Anſelmi,Bernardi,Caſſiodori, aliorumque multorum. Tanto certè ſtudio exarſit ad diuinas litteras,vt Bibliorum ſacrorum exemplaria duo manu ſua ſcripſerit:quorum vnum Balneoregij in Eccleſia Fratrum Minorum extare dicitur,alterum in bibliotheca Borrhomeiana. Nec mirum eſſe poteſt,ſi vetus & nouum teſtamentum memoria tenuit, cùm non modò vtrumque ſtudioſiſſimè legerit,vſuque contriuerit: ſed ſemel atque iterum exſcripſerit,vt diligentiſſimè potuit. Thucididis hiſtoriam Demoſthenes tam ſæpenumerò deſcripſit, vt ſuccum eloquentiæ Atticæ retineret: itidem de ſacroſanctis Bibliis hic noſter fecit, vt eorum dictionibus ſententiiſque vim ac poteſtatem ſibi pararet,quam lucubrationibus ſuis oſtendit magna cum induſtriæ religioſæ laude. Eo ipſo tempore tum ſacris ſtudiis,quorum ardore flagrantiſſimus erat,tum charitatis,qua Fratres ordinis ſui eximiè in Chriſto Domino diligebat, zelo incredibili incenſus,opuſcula aliqua compoſuit,quæ eorum conuentui in eleemoſynam contulit,vt in ſumma inopia inde etiam honeſtè pieque victum quæritarent. Quare cùm nullum deſidiæ, otioque locum vnquam reliquerit,non defuit neque officiis,quæ ex normæ ac regulæ Franciſcanæ præſcripto,& multa,& magna præſtitit:neque meditationum exercitationibus,quarum vſu cæteris præluxit: neque ſacræ,Eccleſiaſticæque eruditionis progreſſionibus,quibus mirabilem in modum delectatus eſt.Annus ferè ſeptimus erat,quo ritè profeſſus,in ordinis Franciſcani religionem ſe Deo dicârat: quo ſeptennij ſpatio ad eum philoſophiæ,theologiæ,ac litterarum gradum aſcendit, vt magnam omnibus admirabilitatem excitarit ſui,ſuæque præcellentis induſtriæ atque virtutis.Sed initium ſapientiæ eſt timor Domini:quo illum diuinè imbutum, non modò mirum ſanè videri debet,ſed planè credibile, atque verum eſt,omni præſtantiſſimæ eruditionis acceſſione & ornatu auctum eſſe:cùm præſertim is & in perpetuo quodam ſolidæ ſanctæque humilitatis curſu inſtiterit,& in præclaris pietatis officiis atque vſu diuinarum contemplationum ſeſe continenter exercuerit. Quæ profectò res,benè iuuante Deo,plurimum roboris viriumque in primis habent,tum ad progreſſionem,tum ad ſummam ſtudiorum,quæ potiſſimum in ſacra doctrina ponuntur. Eamque ob rem rectè ac ſcitè,ſancteque dixit ſanctus Auguſtinus in hanc ſententiam: Qui vult Attingere profundum ſcripturarum,humilitate & Dei timore veſtitus eſſe debet. Iis igitur virtutibus Bonauentura ſanctus benè inſtructus,tantis affluxit doctrinarum præcipuè ſanctarum copiis, quantas certè maximas in eo ineſſe affirmant, ac profitentur ſapientiſſimi viri, & ſcriptores luculentiſſimi, quorum teſtimonia in medium loco ſuo ponam.

In proœm. lib. Phar.

Ann.Baln.

Volat. in Anthr.

Ann. Farnc. vet. Act.in or. Anto. in Chr. Roberi.in ſer. Gonz. in lib. ſer.hiſt. Pron.1.

S.Aug lib.2. de Doct. Chr.cap.7. & 9.

De *doctrinæ progreſſionibus, & aliis in ſtudio Pariſienſi. VIII.*

AT nunc narrare pergam reliqua;quæ ad eximias illas progreſſiones eius Pariſienſes attinent. Lutetiam Pariſiorum,eo ſeptennio penè confecto, ad Alexandrum Alenſem venit. Hîc ſpectare licet,quantum is in vrbe ſtudiis affluenti,& magiſtro,ac doctore tam excellenti profecerit,idque triennij ſpatio. Pariſienſis porrò academia,à Carolo Magno de conſilio Alcuini præceptoris,& venerabilis Bedæ primum rectè inſtituta,vt in ea ad propagandam religionem Chriſtianam pura philoſophia traderetur,cùm anteà ſemper doctiſſimis viris floruit,tum verò florentiſſima fuit, quo tempore ad eam Bonauentura acceſſit. Erant enim tunc præter cæteros,quos enumerare longum eſſet,celeberrimi magiſtri theologiæ duo,Albertus Magnus,& is,cuius memini, Alexander Alenſis,quem annos tres Bonauentura audiuit. Id omne argumento eſt ad doctrinam, qua ipſe abundauit,cumulum acceſſiſſe non mediocrem.Pariſiorum enim vrbs,quæ bonarum diſciplinarum altrix dicitur, cùm ad ſtudia aliis valdè vtilis fuit, tum maximè profuit Bonauenturæ, & Thomæ Aquinati, vt Athenæ Baſilio, & Nazianzeno. Deinde ad noſtri doctoris ſcientiam, quam multis partibus cumulatam,ac perfectam plerique omnes vno ore dilaudant,plurimum adiunxiſſe videtur illa acceſſio triennij,quod amplius Lutetiæ in illius ſumma perficienda poſuit quàm ſolertiſſimè. Verùm denique ad omnem cumulum permulti illud interfuit,quòd præceptore vſus eſt eruditiſſimo, theologiæque ſcholaſticæ vſu litteratè peritiſſimo. Erat is Alexander Alenſis,homo Anglus,iuriſconſultus ſapientiſſimus,theologiæque ſcientia clariſſimus:qui mirabiliter, vt annales loquuntur,beati Seraphici Franciſci religionem amplexus,vſque adeò ſua doctrina,pietate, ac ſtudio ſingulari eam illuſtrauit, vt illo primùm tempore in conuentu Franciſcano Pariſiis publicæ ſcholæ fuerint apertæ,ad quas omnium ordinum,omniumque magnorũ hominũ concurſus factus ſit maximus. In iis Ioannes Gerſo, Stephanus Bruleferus, & is, qui auctor eſt fundamenti trium ordinum, ac doctor verè Angelicus Thomas Aquinas. Tam præclaro autem theologiæ doctore ſe vſum eſſe aliquando ſcribit,ac profitetur. Qua teſtificatione manifeſtum perſpicuè eſſe poteſt, ex præſtantiſſimi magiſtri ſchola,tanquam ex bonarũ artium officina,vnde ſummi viri prodierũt,ſe prodiiſſe:vt inde quis agnoſcat,quod etſi præ humilitate,ac præ ſancto pudore ipſe tacitũ reliquit, rectè tamen conſequens eſt, eum tanti præceptoris fuiſſe diſcipulum,haud quaquam planè diſſimilẽ.Eſt enim illud tritum ſermone prouerbium:Optimi magiſtri optimus diſcipulus. Si igitur magiſtri præſtantia multum præclaras eas Bonauenturæ progreſſiones adiuuit: certè etiam non parum ille excitaſſe videtur, quem valde dilexit, eiuſdem magiſtri, aut certè eiuſdem Pariſienſis academiæ diſcipulus, beatus Thomas Aquinas. Ij ambo Pariſiis charitatis vinculo, vitæ moribus, doctrinæ, pietatiſque ſtudiis itidem coniunctiſſimi, vt Athenis olim fuerunt illi duo,

Architrenius in lib. de vrb. & acad.Par.

Naz. in or. 30.de Baſ.

Lib.2.ſent. diſt.23.q. vlt.prope fin.

Baſilius

Basilius & Nazianzenus: quorum aliquam, si cuncta rectè perpenduntur, imaginem tunc referre videbantur. At hæc ipsa coniunctio eo clariùs apparebit, quo dilucidiùs infra explicabitur. Magni autem semper fecit Alexander, vt erat vir acerrimo iudicio, Bonauenturæ discipuli, quem verum Israëlitam esse dictitabat, non solùm puram integramque ab omni vitio vitam, planéque Angelicam, sed iucundam morum consuetudinem, cum pietate grauitatéque coniunctam, aspectus pulchritudinem & dignitatem, sermonis vim plenam suauitatis, & ingenij præsertim animique indolem summam cùm ad omnes virtutes, tum ad sacram theologiam, cuius scientia excelluit egregia cum laude. Quamobrem tertio post anno, quàm Parisios venit, idoneus ac dignus Bonauentura habitus est, qui theologiæ illic interpretandæ munus publicum susciperet, ac sustineret. Id interpretationis publicæ officium primo gessit, vt dixi, ordinis Franciscani theologus Alexander Alensis: deinde Ioannes Rupellius, qui primariis academiæ Parisiensis viris efflagitantibus, ab eo vnus potissimùm delectus est, qui eiusdem ordinis theologus in illum publici interpretis locum succederet. Tertio autem ea cura summo omnium consensu, & gaudentibus animis, delata est ad Bonauenturam, vsque adeò non sanctimoniæ solùm, sed doctrinæ splendore prælucentem, vt præclarè de eo testatum Gerso reliquerit his verbis: Nescio si vnquam talem doctorem, sicut Bonauenturam, habuerit studium Parisiense. Itaque quo tempore, vel potiùs quo die legendi, interpretandique cathedram sanctus Thomas Lutetiæ Parisiorum assecutus est eodem etiam sanctus Bonauentura, qui priorem locum adeptus, sancto Thomæ præ humilitate cessit. Interpretandi ergò ac docẽdi publicum munus cùm suscepisset, ita egregiè sustinuit, vt quam de se concitârat opinionem, longè superârit. Quæcunque enim exponere aggressus est, egregiè dilucidéque sic explicauit, vt non interpres, sed auctor fuisse videatur disciplinarum, quas interpretaretur. Et vero in ea ipsa Parisiensi academia cùm publicè profiteretur, illam consectatus est docendi rationem ac doctrinam, quæ sapientissimis omnibus probata, omnium etiam florentissima extitit. Docendo namque nitebatur primùm diuinarum literarum sententiis, deinde probatissimorum patrum auctoritatibus, tum argumentis firmissimis, rationumque grauissimis momentis, Quod cùm ipse de se, vt initio narraui, testatum aliquando faciat, tum ex eius libris, atque opusculis liquidò constat, ac præterea ex omni eius expositione, atque commentario, vt ex argumento, quod vnicuique adscripsi, intelligi facilè potest. Quo fit, vt illius explanationes plenæ sint, & cumulatæ literis, digito Dei scriptis, non verbis affluentes, sed rerum vbertate, moreque suo Seraphico sententiarum grauitate distinctæ, ac perpetuò disciplinæ præceptis conspersæ: vsque adeò vt ex auctore doctrina, rursusque auctor ex doctrina agnoscatur. Primo autem Parisiis libros Magistri sententiarum copiosè & grauiter exposuit, commentariisque luculentis illustrauit: quorum commentariorum doctrina Clemens Quartus Pont. Max. mirificè in primis delectatus est. Et verò is, vt sapientissimus religiosissimusque Pontifex erat, fama permotus magnæ exquisitæq; eruditionis, qua illis temporibus sanctus Bonauentura præcellebat, cùm in academia Parisiensi tunc etiam primum Geneseos caput, quod Hexaemeron Græci dicunt, interpretaretur, non sine præclara laude, eum ad se venire iussit: vtque doctrina illius, & sapientia in grauissimis deliberationibus vteretur, Archiepiscopatu Eboracensi, qui in Angliæ regno tunc erat, & diœcesi, & opibus amplissimis illum exornare voluit. Qua cognita Pontificis voluntate Bonauentura, vt à tanti muneris cura quidem multiplici & magna vacuus, in Seraphici ordinis institutis contemplationéque ac studio rerum diuinarum liberiùs conquiesceret, tantam dignitatem constantissimè recusauit: cùm onus esse illud ostenderet longè grauius viribus suis. Constantiam eius Pontifex admiratus, illum dimisit iis sacrarum literarum verbis: Sta in testamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veteresce. Rerum igitur humanarum despicientia cùm in omni eius vita cernitur, tum in Archiepiscopatus, quem alij expetunt, honore maximè refutando. Cùm autem in eo primo Geneseos capite, nempe Hexaemero, vt dixi, explanando versaretur, iam tribus & viginti sermonibus, quos Luminaria Ecclesiæ, aut visiones quinque vocauit, ad expositionem amplè digressus, non absoluit tamen. Quod sanè verò commemorare libuit, vt quod de Basilij Hexaemero scriptum est, idem Bonauenturæ contigisse, perspicuum sit. Ille per obitum non absoluit, cùm conciones tantùm nouem ad illius explicationem habuisset: at reliquas duas Nyssenus frater confecit. Hic verò noster, non solùm ordinis Franciscani, sed Ecclesiæ causa negotiis susceptis, nequaquam perficere potuit: neque verò habuit, qui pari cum doctrinæ copia perficere potuisset. Atque illæ Basilij quidem conciones, quas ad Hexaemeri commentarium is adhibuit, summè laudantur à Nazianzeno: qui earum studio flagrans, cùm in manus sumeret, in oréque illas haberet, ardentius se excitatum esse scribit, cùm in primis ad Deum creatorem rerum omnium colendum, tum ad creationis rationes cognoscendas. Sed accendunt iidem etiam Seraphici Doctoris Bonauenturæ sermones: qui mysticæ theologiæ arcanis referti, sacrarum literarum splendore illustres, & quodã sententiarum quasi ardore incensi, non modò mouent, sed inflammant animos legentium. Hanc sanè præcellentis doctrinæ non modò vim, sed copiam in eo Parisiis cùm sanctus Thomas animaduerteret, simul ac admiraretur: ipsum conuenit, à quo sibi Bibliothecam ostendi petiit, vt libros conquireret, vnde tam multiplicem, atque adeò magnam eruditionis vbertatem hauriret. Is verò Christi Domini, cruci affixi imaginem demonstrauit: è quo fonte vberrimo se accipere professus est, quidquid vel legeret, vel scriberet. Quam breui tempore tam multa scripserit in summis etiam publicæ interpretationis occupationibus, profectò iam demonstraui, cùm & Hexae-

Ger. de S. Bon. Brul. in prologo sent.
Ann. Fr. par. 2. lib. 2. Ann. Fr. vet. S. Ant.
In lib. de vit. Chr. c. 42.
Plat. in vit. Clem. 4.
Ann. Fr. par. 2. c. 4. S. Ant. par. 3. tit. 24. c. 8. in Chron. Oct. in orat. Ioan. Pau. part. 3. de can. F. Rob. in ser. Eccl. 11.
Naz. or. 30.

Digitized by Google

meron expoſuerit,& vberrimè expoſuerit primum,ſecundum,tertium,& quartum ſententiarum librum. Verùm eo ipſo tempore, quo Lutetiæ Pariſiorum fuit,ad multos labores quibus variè is diſtinebatur, alius acceſſit non paruus, quem ordinis ſui tuendi cauſa, Alexandro Quarto Pontifice, qui Clementem Quartum proximè anteceſſerat, ſuſcipere neceſſe habuit, atque adeò ſuſcepit vel libentiſſimè.Guillelmus enim de ſancto amore,librum contra paupertatem & Mendicantes parum ſapienter ſcripſerat: quem quidem ſanctus Thomas eruditè opuſculo redarguit, & item S. Bonauentura egregiè ſcriptis ſic refutauit, vt & librum Pontifex Alexander prohibuerit, & illius auctorem damnârit. Et quanquam hominem induſtrium,ac maximè laborioſum, virumque ſanctum Bonauenturam, & interpretationes publicæ,plenæ vigiliarium,& ſcriptiones, tempus ac diligentiam maximè depoſcentes,occupatiſſimum habuerant:tamen in luce Pariſienſi id otij ſibi ſumpſit,vt beati Seraphici Patris Franciſci vitam, etiam non modò ſæpiſſimè meditationibus ſanctis, & cogitationibus ſalutaribus expenderet, ſed litteris etiam mandaret.Quamobrem latè fuſeque primum de eo ſcripſit:deinde eadem omnia breui eſt complexus, quo facilius illa ſummatim comprehenſa, tum ad vitæ diſciplinam, tum ad diuini officij vſum in iis lectionibus adhiberentur, quas in octauis feſti diei,beato ipſi Franciſco dicati,recitari ſolemne eſt.Bonauenturam porrò cùm de eo vel ſcribentem, vel cogitantem, vel ſumma animi attentione ita meditantem,vt paululum is è terra ſublatus videretur,cùm è cubiculi valuarum rimulis clam inſpexiſſet beatus Thomas,qui pro mutua charitate & amicitia ad illum ventitabat,noluit ne fores quidem pulſare,nedum in cubiculum pedem inferre. Qua perſpecta re ſocius,quid cauſæ eſſet,quæſiuit,cur non ingrederetur:tum ille,ſinamus,inquit,ſanctum laborare pro ſancto.Vox præclara,qua is & illum viuentem ſanctum appellauit,& rectè ſcribentem etiam laudauit.Atqui præterea,ſi ad rem,quæ per ſe ſatis ipſa eluceſcit,aliquid etiam luminis ex luculento teſtimonio, afferendum eſt, profectò Leonardus Aretinus,illis temporibus eruditionis & eloquentiæ laude clarus,cùm ſancti Franciſci vitam,à Seraphico Doctore Bonauenrura ſcriptam,ſtudioſè legiſſet,ſententiam rogatus, in illo ſcribendi genere reſpondit à nemine illum ſuperari poſſe. Hæc ſanè teſtificatio probatur omnibus:ſed longè probatiſſima erit,ſi teſtimonium acceſſerit ſancti viri, eruditiſſimique hominis,& religioſiſſimi Archiepiſcopi Antonini: qui illius vitam ſtylo mirabili ab ipſo Bonauentura ſcriptam eſſe aſſeuerat,nihilque habere iudicat,niſi quod certum,quod verum,quod maximè probatum eſt locupletibus teſtibus,& rerum conſciis, quæ litteris mandatæ ſunt. Cùm igitur de eo mirificè ſcripſerit:locus,vbi ſcripſit,adhuc Pariſiis in monaſterio Franciſcano extat inſtar ſacelli, tanquam rei admirabiliter geſtæ monimentum. Illis ſanè temporibus de Bonauentura, quem pium,ſanctum, eruditioneque perfecta excultum, omnes admirabantur, fama præclara vbique percrebuit. At verò is cùm ad cæleſtem illam hæreditatem immortalis gloriæ ſpectaret,ad quam diuinitùs vocabatur:huius ſæculi laudes inanes & caducas,hac atque illac vulgi rumuſculis ſæpenumerò temerè diffluentes, contempſit,pro nihiloque putauit.Immò etiam quanto nomen eius efferebatur maiori omnium prædicatione: tanto diligentius in id toto animo incubuit, vt de ſe, ſuiſque rebus humiliter ſummiſſeque ſentiens, Deo in primis, bonorum auctori, gratias de progreſſionibus ſuis ſemper ageret,ſe verò in perpetua humilitate contineret,quam tanquam Chriſtianarum parentem,cuſtodemque virtutum ſemper conſectatus, iamdiu firmiſſima eius veſtigia toto vitæ curſu impreſſerat. Sed hæc eius ſumma ſingulariſque humilitas nota iam ſatis eſt, ac valdè ſpectata in iis, quæ ferè initio commemoraui.

Henr.Gand. de Eccl. ſcript.

Ann. Fr. Vet. Brett. Rom.

S. Ant. in Chr. par.3. tit.24.c.8.

De iis quæ geſſit Miniſter Generalis creatus. I X.

IAm verò tertius & decimus propè annus abierat,quo ad ordinis Franciſcani religionem diſciplinamque acceſſerat:eo ipſo temporis ſpatio perſpectæ ſunt non ſolùm,ſed etiam atque etiam exploratiſſimæ reliquæ omnes eius virtutes.Cùm in tanta hominum exiſtimatione eſſet,quantam ſanè maximam expoſui: nihil ferè vel publicè, vel priuatim in vniuerſo Seraphico ordine vnquam actum, geſtumque eſt,in quo aliquod non extaret illis temporibus monumentum pietatis, charitatis,prudentiæ,doctrinæ, cæterarumque optimarum rerum, quarum ornamentis ille maximè enituit. Nihil porrò, qui ordini Seraphico præerant, Miniſtri Generales tunc aut ſtatuerunt, aut egerunt, niſi de illius conſilio. In diſputationibus publicis ij nunquam diſceſſerunt ab eiuſdem ſententia, qui ſapienter docteque de propoſita omni quæſtione diſſerebat. Si quando autem conuentus, quæ Capitula vocantur, ſiue cunctarum ordinis totius prouinciarum, ſiue vnius tantùm habebantur: ſi quid in iis arduum ac difficile incidiſſet, ad Bonauenturæ conſilium ac ſapientiam referebatur. Demum tam multis meritorum copiis ipſe affluens, totius ordinis Miniſter Generalis Romæ creatus eſt, eo anno, quem dixi, tertio & decimo profeſſionis ſuæ. Quod munus ea ſapientiæ & ſanctitatis laude geſſit,vt in omnium ore & admiratione eſſet,cùm præſertim Ordinis diſciplinam non modò excoluerit, atque auxerit, ſed aliqua ex parte collabentem reſtituerit. At res omnis rectè atque enucleatè in præſenti perſcribenda eſt. Iam poſt beatum Franciſcum extiterant Seraphici ordinis rectores ſeptem,quos ſanctus Antoninus, cæteriq; Miniſtros Generales appellant.Primus fuit Ioannes,cognomine Parens,Florentinus,Tuſcus,Aſſiſij creatus:vir ſanctus & iuſtus.Secundus,Helias,Aſſiſienſis,homo elati ſpiritus:Tertius,Albertus Piſanus, Tuſcus, Romæ factus, Gregorio Nono Pontifice, anno MCCXXXIX. vir bonus & perfectus. Quartus, Haimo Anglus, theologus magnus,vir ſummæ honeſtatis, Romæ creatus, Gregorio item Pontifice,anno MCCXLI. Quintus,Creſcentius Æſinus, Picens, homo ſenex, Aſſiſij creatus

Tho.Trug. in theſauro cõcionum.

S. Ant. in Chr.par.3. tit.24.c.8. Ann. Fr. vet.

S. Ant. vt ſup.

Digitized by Google

tus,Innocentio Quarto Pontifice,vir iustus,disciplinæque zelo probatus. Huius tempore in prouincia Picena,ordinis disciplina paululum labefactari incepit. Crescentius autem Capitulum generale cùm indixisset,non interfuit:sed vicarium misit Bonauenturam Balneoregiensem, de quo scribo. Sextus,Ioannes Rupellius, Parmensis, vir theologiæ scientia eruditus, & in academia Parisiensi lector, è Græcia rediens,quò ab Innocentio Pont.legatus missus erat, Assisij creatus, demum Romæ,vbi Capitulum generale indixerat, coram Alexandro IV. Pontifice se Generalatus munere abdicauit. Rogatus autem,quem dignum putaret,qui prudentia, vigilantia, virtutéque tantum onus sustinere posset:Bonauenturam,qui illius tempore proximè contra Guilelmum de sancto amore,vt dixi, scripserat, virum sanctum & eruditum nominauit. Is igitur post beatum Franciscum,Minister Generalis septimus,Romæ omnium suffragiis, summaque consensione ac lætitia creatus est, Alexandro IV. Pontifice præsente:qui iam inde vsque, quo Cardinalis Ostiensis fuerat,seraphici ordinis patrocinium cùm habuisset, mirificè etiam Bonauenturam perpetuo fouit. Hic spectare licet in huius Franciscanæ præfecturæ munere præclaras illas, actionumque sanctarum splendore illustres,sancti Bonauenturæ virtutes.Ordinis status erat eo tempore in aliquod ferè discrimen adductus, cùm ex secta,dissidioque Fratrum Picenæ prouinciæ, tum ex perturbatione dissensionum,quæ in cuncta Italia de proprietatis regula,quodam modo rescissa, extiterunt.Itaque cùm disciplina,sanctissimis institutis adstricta,sensim dissolui cæpisset:tunc primum Bonauentura,vniuersi Ordinis curæ præfectus,in eo maximoperè elaborauit, vt non auctoritate solùm,sed exemplo,sapientia,moderatione,doctrina, constitutionibusque rem omnem tueretur. Fuit autem is in illius muneris administratione mitis admodum ac benignus:mansuetudine enim potius,cohortationibus & admonitionibus, quàm minis, aut pœnarum acerbitate in viam benè agendi reuocauit aberrantes.Paterna verò charitate & clementia admodum singulari erga illos, qui ab ordinis disciplina desciuissent, aut militiam seraphicam deseruissent,vsque eò vsus est, vt non defuerint, qui in Capitulis, tam Generalibus, quàm Prouincialibus id vitio planè ipsi obiectârint. Et verò quos obstinatè operam dare cognouit, vt palam in hominum luce offenderent, exemploque peccarent:in eos pro culparum ratione non destitit grauiter animaduertere,vt antiquorum morum vsum,rectamque viuendi normam,quam Seraphicus Pater ordini præscripserat, atque ad salutem omnes omni ratione reduceret,quæ ad eam rem rectè & religiosè gerendam potior esse videretur.Sed cum miserorum & aberrantium parentem perfugiumq; se esse maximè vellet,ne illi de se desperarẽt, sæpe numerò verbis grauissimis coarguit eos,qui sibi crimini dabant misericordiam ac patientiam,qua benignè vtiliterque vtebatur ad omnium salutem.Primum igitur quo maturius de ordinis statu deliberaret,Narbonæ in Gallia conuentum seu Capitulum generale habuit,in quo multa statuit.Primò ordinis statum in aliquas certas prouincias distribuit,quibus alias præterea duas adiunxit.Beati Francisci Regulam,quo dilucidius explicata,eo facilius in executionis vsum induceretur,accuratissimè expo[illegible]Fratrum,qui antea capite aperto,capillisque promissis,ac sparsim diffluentibus,rituque pastorum incedebant,vestitui cucullam addidit.Multas de norma reguláq; religiosè viuendi constitutiones condidit,quæ in Seraphici ordinis monumenta referuntur. Auctor maximè fuit,vt in Natalitiis feriis caneretur:Gloria tibi Domine,qui natus es de Virgine. Alterum præterea Capitulum Pisis coegit:vbi cùm in eadem ordinis benè constituendi cura inuigilaret,aliquot rubricas Breuiario adiecit.Dato campanæ post horam Completorij signo,quod ineunte fermè eius ætate,vt dixi,in Ecclesia Dei cœptum est,beatam virginem Mariam ab vniuerso ordine consalutari decreuit,quòd ea hora ab Angelo salutatam crederet. Itidem, vt fratres populum monerent,diligentissimus etiam hortator fuit. Tertium Parisiis Capitulum indixit:in quo & in disputationibus,& in variis Inquisitorum hæreticæ prauitatis sedandis discordiis, fuit admiranda eius sapientia atque doctrina.Quartum is habuit Capitulum Assisij:vbi præter morum conformationem, quam ad Ordinem adhibuit, illud etiam instituit, vt in singulos menses vnoquoque sabbato,Missa de B.Virgine,Dei genitrice,ritu solemni celebraretur. Quo tempore, Seraphica religio,Bela Rege,in Vngariam est,gratulantibus omnibus propagata.At verò quantum sancti eiusdem Bonauenturæ studium tunc fuerit in Seraphico ordine non tantùm ad pristinum statum restituendo,sed in omnes rectè ac religiosè agendi partes optimis regulis conformando,id epistolæ declarant,quas ad illum scripserat.Earũ vna Parisiis ad omnes Ministros prouinciales data est 1x.Kalendas Maij,anno MCCLVII.Altera cunctis illius præfectis & custodibus scripta paulò post quartum Capitulum,quod Assisij habuerat.Nec verò cessauit vnquam, vt fratres ad vitæ sanctæ rationes,ac virtutum religiosarum officia erudiret:multos tũc propterea libros aut opuscula scripsit atque edidit:cuiusmodi est expositio dubiorum regulæ,collationum monasticarum liber, expositio in regulam nouitiorum,liber de contemptu mundi,opusculum de reformandis fratribus, alterum de ratione reformandi nouitios,Alphabetum spirituale religiosorum,liber itẽ de non frequentandis quæstibus,alter de rationibus,cur Minores prædicent:& vt nihil ad eos iuuãdos deesset,extat etiam alter,de modo prædicandi. Hoc etiam ad ordinem rectè gerendum sibi auxilium comparare voluit,vt ab Vrbano IV. Pontifice,qui Alexandro IV. successerat, daretur Cardinalis aliquis Religionis Franciscanæ Patronus & Protector.Is etsi Anterum consobrinum decreuerat, tamen,quem maximoperè Bonauentura expetebat,Ioannem Caietanum Diaconum Cardinalem dedit, & patronum constituit, virum omni laude præstantissimum : qui aliquot post annis Pontifex creatus, Nicolai Tertij nomen accepit. Tanto igitur patrocinio ipse adiutus

Minister Generalis septimus post B. Franciscum.

Ann.Fr.vet.

Qualis fuerit in administratione ordinis.

Par.2.lib.2. Chr.

S.Ant.in Chr.par.3. tit.24.c.8.

Auctor firman. F.Marianus.

Ann.Fr. par.2.lib.2. cap.12.

Volat.lib.21. com.Oð. in or.

Ann.Fr.vet. & nou.par. 2.lib.2.c.15. & 16.

Ann.Fr.nou. par.2.lib.2. c.15.lbid. c.14.

Ann.Fr.vet. & nou.par. 2.lib.2.c.15.

ad rem Franciſcanam optimè conſtituendam,vix dici poteſt,quantum eius rei cauſa conſtantiſſimè egerit,ac fecerit. Et quoniam Satanas,nefarius hæreſum magiſter, tunc Giraldum quendam, theologum Pariſienſem,in ſenſum reprobum excitauit, vt contra pauperes religioſos, & mendicantes librum ederet,quo ordinis Seraphici in primis ſtatum infenſiſſimè oppugnaret: tunc Bonauentura ſanctiſſimus,ad omnem defenſionem inſtructus,qui iam contra Gulielmum,de quo narraui,Mendicantium hoſtem acerrimum,præclaro libro dimicationem ſuſceptam,egregiè pro ordine confecerat,induſtriæ etiam ſuæ eximiæ vires ac neruos adhibuit ad propulſanda,tanquam venenata tela,ſcripta ipſius Giraldi: cuius nefariam audaciam confregit ac ſuperauit armis virtutis ſuæ. Etenim eloquentia,ſcribendi ſubtilitate,vique doctrinæ,atque apologia plena pietatis refutauit, quæ ille impiè ſcripſerat. Sed illud à Deo factum eſt, qui ex eo impietatis ſcelere exemplum pœnæ extare voluit, vt victus ille ac ſuperatus, tandem paralyſi fœdè affectus, & lepræ ſordibus totus inquinatus,miſerrimè interierit. Defenſionum autem,quas ſanctus Bonauentura pro ordine Seraphico fortiter ſuſcepit,partæque contra illos hæreticos victoriæ monumenta,ad omnem pietatis doctrinæque laudem inſignia hæc extant: Apologia contra aduerſantes regulæ, Liber contra calumniatorem ordinis,Apologia Euangelicæ paupertatis,Opuſculum de paupertate Chriſti.Atque hæc quidem is geſſit ordinis præfectus: cuius præfecturam cùm annos octo & decem adminiſtraſſet,reliqua etiam ſunt,quæ ſilentio præteriri nullo modo oportet,cùm ad poſteritatem litteris prodita,& adiumentũ,& ornamentum non ſolùm ordini Seraphico, verùm etiã rei Chriſtianæ publicæ afferãt.Piè facta eius hæc præterea ſunt.Romæ inſtituit præclaram ſocietatẽ,quam Confraternitatem Confalonis vocant:cui certam orandi prædicandique normã præſcripſit ob veneratione beatiſſimæ Mariæ virginis,Dei genitricis.Patauij cùm eſſet ſancti Antonij Vlyſſiponenſis, quem de Padua nominant,corpus ad templũ eius nomine,opere magnificentiſſimo in ea Vrbe extructum, omni ſolemni ritu transferendum curauit. Illius linguam, rubore ſuffuſam,& ab omni corruptione planè integram, perinde ac ſi is,qui duobus & triginta anteà annis obierat,recens ex hac vita ceſſiſſet,cum Bonauentura ſanctus aſpiceret,in manus accepit: eamque tota intimi animi cogitatione intuens,magnis profuſis lacrymis: O lingua benedicta,inquit,quæ ſemper benedixiſti Dominum,docuiſtique alios,vt eundẽ benedicerent,nunc quidẽ ſatis perſpicuum eſt,quàm grata fueris Deo. Hæc cùm dixiſſet,tum intima pietate eam oſculatus, loco decenti ſeparatim recondi iuſſit.Sanctiſſimis in occupationibus pro munere ſuo gerendo tempus is quidem ponebat ferè totum:ſed quod ſibi conſtituerat vel ad meditandũ,precandum,orandum,vel ad ſcribendum,præterire haud quaquam voluit.Itaque præfecturæ officio,iam ſibi commiſſo,occupatiſſimus, cùm alios libros,quos paulò antè memini, ſcripſerit, tum in monte Aluernia compoſuit opuſcula duo,verè diuina,quorum vnum Itinerariũ mentis in Deum, alterum item Itinerarium mentis in ſeipſum inſcripſit.De cuius profectò itinerarij præſtantia,deque altero opuſculo, quod Breuiloquſum nominauit,omnibus numeris abſoluto, afferre non alienum duxi teſtimonium luculentum clariſſimi theologi Ioannis Gerſonis: Opuſcula duo,ille inquit, vt lecturam & alios tractatus eius interea præteream,tanta ſunt arte compendij diuinitus compoſita,vt ſupra ipſa nihil,Breuiloquium noto, & Itinerarium: in quibus proceſſum eſt duabus viis cognoſcendi Deum.Primus namque horum duorum tractatuum procedit à primo principio,quod eſt Deus, vſque ad alias veritates, ſub Deo creditas & habitas.Alius è conuerſo progreditur à creaturis ad Creatorem per ſex gradus ſcalares vſque ad anagogicos exceſſus. Confitebor itaque & ego in inſipientia mea, quòd à triginta annis & amplius citra volui habere familiares mihi prædictos tractatulos,ſæpè eos legendo,ſæpè rumi nando etiam vſque ad verba,nedum ſententias: & ecce hac ætate, hoc otio, velut ad votum,vix perueni ad initium guſtus eorundem,qui & repetiti, ſemper mihi noui fiunt, & placent. Hæc Gerſo,cuius teſtimonio nihil explicatius dici poteſt,nihil illuſtrius, nec verò quidquam aptius ad ſplendorem,dignitatem,vimque doctrinæ,qua ſanctus Bonauentura longè præſtitit.

Liber contra Giraldum.

Libri contra oppugnantes ordinem.

Confraternitas Confalonis. *Ann. Fr. par.2.lib.2. cap.4.F.Marianus.*

Tranſlatio ſancti Antonij de Padua.

S. Ant. in Chr. par.3. tit.24. c.8.

Itinerarium mentis in Deum.

Itinerarium mentis in ſeipſum. *Gerſo in epiſt. apol. ad Carthuſ.*

Breuiloquium.

De præſtanti eius doctrina,in tres partes diſtributa. X.

ITaque cùm eius res in ordinis præfectura geſtas enarrauerim:iam hic locus poſcit,vt de eximia eius eruditione ſcribam, quam etſi ſupra ſparſim, atque adeò ſtrictim attigi, & aliqua fortaſſe ſigillatim narraui, nunc totum eius doctrinæ genus vniuersè more Nazianzenio complectar.Eius porrò doctrina cernitur in his tribus,in expoſitionibus ſacræ Scripturæ,in tractatibus, quæ opuſcula inſcribuntur, & interpretatione Magiſtri ſententiarum, quam Lecturam idem Gerſo nominat. In omnibus his, ſi cuncta rectè perpenduntur, mirifica apparet eruditio, ac illa quidem multiplex. Quibus enim rebus artium diſciplinæ comparantur, eæ tres in eo fuerunt, ingenium, ſtudium atque exercitatio. Eaſque ita coniunxit, vt non ſatis liqueat, in qua potiſſimùm admirabilior extiterit, id quod aliquando Nazianzenus de Baſilio diſſerit. Ingenij acies apparet in omnibus eius lucubrationibus, ſtudium ſingulare in maxima grauiſſimarum rerum cognitione, & exercitatio incredibilis in meditatione, contemplatione,ac ſcriptione.In rhetoricis præclarè verſatus,rhetorum præcepta interdum exponit: in logicis demonſtrationibus, & concertationibus vſque adeò excelluit, vt iis, qui diſputationem cum eo ſuſcepiſſent, difficilè eſſet argumentorum illius aciem effugere, ſi quando res ita poſtularet. Philoſophiæ partes,cùm interdum opus fuit, nullas omiſit,vſque adeò, vt eorum, quæ in ſublimi accidunt, ſummam etiam non rarò,& ſi breui,comprehendat accuratiſſimè. Numerorum quoque proportiones, & cætera multa, quæ à mathematicis præcipiuntur, aliquando demonſtrauit, tanquam eorum præceptorum lit-

Partitio doctrinæ S.Bonauenturæ, & ratio excellentiæ. *Ger. par.1. ep.de laud. Bon. Naz. in or. 30.*

Bon. in hum.

Digitized by Google

teratè peritus.Sed ad ſacras literas,atque ad theologiam ita diuinitùs ſe parauit, vt ſcientiæ luce quàm ſplendidiſſimè colluſtratus, quæ Dei ſunt, perquiſiuerit, atque inueſtigauerit diligenter. Quo factum eſt, vt ad virtutes Chriſtianas hominum animos erudierit, eoſque huius ſæculi rerum curis diſtractos,ad earum,quæ cæleſtes,quæque diuinæ ſunt,cognitionem traduxerit. Huius generis libros,tanquam mutos magiſtros,at præclarè tamen loquentes,quàm plurimos edidit:cuiuſmodi ſunt opuſcula, quæ aut ad vitæ inſtitutionem,aut ad ſpiritualia ſtudia, progreſſioneſque virtutum pertinent. Quæ omnia,ordine diſtincta, loco ſuo ob oculos ponentur. Sed nunc ſummatim, vt res eſt, veréque dicam iis ipſis verbis,quibus ſanctus Antoninus de illo loquitur: Intellectus Bonauenturæ perſpicacitatem,inquit, omnia opuſcula eius redolent iis, qui diuinam ſcientiam requirentes, hanc libentiùs,quam vanitatem Ariſtotelicam venerantur. Verùm ſanè, quod magni intereſt,cùm in eo Spiritus Dei locutus videatur,vt ex Sixti Quarti Pontificis literis perſpicuum eſſe poteſt,doctrinæ adiunxit deuotionem:id quod perpaucorum eſt,libros ſcribentium. Id Trithemius teſtimonium ei dicit in hæc verba:Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi:pauci,ſcribendo libros,docuerunt vtramque.Bonauentura autem & multos ſuperauit,& paucos:dum eius doctrina deuotionem,deuotio inſtruit doctrinam. Quamobrem ſi vis & doctus,& deuotus eſſe,illius opuſculis eſto intentus.Eſt enim in eo vita & doctrina, vt de ſancto Ambroſio Caſſiodorus dixit,planè æqualis.Spiritum quidem ſanctum omnia ſcrutari, etiam profunda Dei,ſcriptura teſtatur.At Bonauentura Seraphicus,ea,quæ Spiritus ſunt,inueſtigauit,vt qui illius libros ſtudioſè legunt,facilè animaduertunt.In antiquis,qui ſatis illum eo nomine laudant, Gerſo vnus eſt,è quo teſtimonia luculentè explicata,paulò etiam poſt à me ordine proferuntur. Sed ratio id poſcit,vt res omnis,diſtinctè enarrata ac dilucidè,quaſi ob oculos verſetur.

An.par.3. Chr.tit.24. c.8.

In lit.canon. Trith. lib.de eccl.ſcr.c. 102.

Caſſ. lib. 1. Col. 2.

De expoſitionibus in vtrumque teſtamentum, & multiplici exponendi ratione. XI.

TRiplex iam ordo,quem demonſtraui,in eius lucubrationibus exiſtit. Sunt primò in vetus & nouum teſtamentum commentarij,quas expoſitiones,ſancti Gregorij Magni more,dixit. Veteris libros multos expoſuit:nouum autem ferè totum,vt certo indice diſtributè oſtendam. Vix ſcribi poteſt,quanta doctrinarum vbertate ſacros codices explicârit.Senſum literalem illis interpretandis aliquando amplexus,non ſolùm vnum,ſed duos,tres,quatuor,pluresve interdum,exemplo ſancti Auguſtini ſibi propoſito,ad eorum tractationem attulit.Quo fit,vt id, quod in Eccleſiæ doctore egregio præclarum eſt,ſenſuum vbertate fœcundus & ſit,& habeatur. Senſui enim myſtico adhæſiſſe videtur eruditiſſimè:cùm nullam fermè,ne hiſtoriam quidem, nedum allegoriam, anagogiam,tropologiamque omiſerit,ſi quando locum aptè nactus eſt,vbi ad ſanctiores illos ſenſus,è cæleſti doctrina,diuinaque contemplatione depromptos, digredi potuerit. Id perſpicuum cùm ex aliis expoſitionibus eſt,tum verò ex ea,quam paulò ante commemini,ſcripta in caput primum Geneſis.Silentio præteribo cæteras,in quibus is, quemadmodum eruditiſſimi viri profitentur,doctorem ſe oſtendit,& ſeraphicum,& ſapientem,& deuotum, & eximium Eccleſiæ doctorem,maximéque idoneum, qualem Gerſo agnoſcit, tum ad illuminandas præſtantis doctrinæ ſuæ luce hominum mentes, tum pietatis ardore inflammandos ſalutares animi affectus. Eſt verò tamen, cur de explanatione, quam pſalterio adiunxit,breui dicam: cùm etiam habeat amplius, in quo quis aliquid ſtudij ponat. Neque enim illa ſolùm plena eſt ſalutaribus myſticis doctrinis: ſed locos habet etiam,quibus hæreticorum opiniones exploduntur: & verò documentorum opibus affluit, quibus pij homines, religioſique viri excoluntur, atque inſtituuntur ad legis diuinæ præclaras meditationes. Ac præterea, quod maximè ad rectam pſallendi rationem attinet,vſq; adeò pſalmis explicandis ſingula animaduertit,vt perpetua fermè vtatur interpretatione, vnde legentium aut pſallentium mens incendi queat, non modò ad cogitationem, ſed etiam ad cupiditatem quandam illius conſectandæ virtutis, quam ipſa pſalmorum expoſitione demonſtrat. Neque etiam in eo enarrationis genere aperire prætermittit myſteria rituum & cæremoniarum, quæ ſæpenumerò explicentur, neceſſe eſt ad Eccleſiaſticæ diſciplinæ vſum ac rationem. Qua ex re perſpici etiam licet,illum literatè tenuiſſe ritualem cognitionem,quæ ad virum pertinet religioſum, hominemque ad preces diuinas attentiſſimum ac diligentiſſimum, qualem eum fuiſſe oſtendunt etiam libri, de ſacroſanctæ Crucis, ac de paſſionis Domini officio ritè conſcripti, quos iam enumeraui, & rubricæ item Breuiario illis temporibus additæ,ſtudioſiuſque explicatæ. Sed iam redeo ad id, quod propoſui,Bonauenturam ſanctiſſimum in omni vtriuſque teſtamenti commentario myſticos eos ſenſus,ſanctioreſque interpretationes eſſe accuratè ita ſecutum, vt quas ſingulas huic,aut illi egregio Eccleſiæ doctori ſapientiſſimi viri tribuunt, is vnus ſit omnes,ſi minus copioſè, at certè aliqua ex parte breuiter ſummatimque complexus. Id planum ipſe facit reliquis ſuis lucubrationibus, præſertim verò opuſculis duobus:quorum vnum Principium ſcripturæ:alterum Luminaria Eccleſiæ ſignificanter inſcripſit. De hoc iam paulò antè narraui:illo autem,quod iure Principium vocauit, cùm ipſius ſacræ Scripturæ, quæ eſt candor vitæ æternæ, præſtantiam declaret,profectò ſe, alioſque inſtruere videtur ad illius tractationem, non verborum copiis, ſed myſticorum ſenſuum vbertate circumfluentem.Atqui ſilentio prætereundum non eſt,quod eius proprium quodam modo eſſe videtur,crebris,cumulatiſq; literarum ſacrarum ſententiis illum diuinos ſenſus contexere,locoſque libri explicare,quem commentario interpretatur.Res in promptu eſt,in omnique illius expoſitione conſtat, neque attinet,cur pluribus demonſtretur, cùm præſertim,vt initio dixi,hoc de ſe ipſe ſcribat.Id interpretandi genus cùm olim ſancto Bernardo, Bona-

Senſus literalis.

Bon. Papa in Conſt. Senſus myſticus.

Idem in ſer. vif.

Ann.par.2. lib.2.

Ger.par.1.de lib. legendis.

Expoſitio in Pſalterium.

Cognitio rituum Eccleſiaſticorum.

Sap. 7.

uentura

uentura ſanctus laudi dederit,nimirum etiam idem conſectari ipſe voluit.Illum enim ſacræ Scripturæ vſu peritum putat,propterea quod Bibliorum locis ſe ad omnem expoſitionem inſtituerit. Hoc autem ipſum etiam Seraphicus Doctor egregiè præſtitit,cùm in lege Domini fuerit voluntas eius, & meditatio die ac nocte.Etenim is toto animo, totiſque in Chriſto viſceribus Scripturam ſacram amplexus,ita fixus in ea inhæſit, vt quod etiam paulo ante ſtrictim attigi, vetus & nouum teſtamentum memoria tenuerit,quemadmodum ex eius tractationibus, aut expoſitionibus animaduerti facilè poteſt,ſed ex eo etiam,quòd de vtriuſque conſenſu & concordia præclarè ſæpenumerò diſſerit. Nam quæcunque de Chriſti Domini Conceptione ex Virgine, eius ortu, præſentatione in templo,fuga in Ægyptum,reditu item,de eius doctrina, miraculis, cæcitate Iudæorum,conuerſione gentium,de eius paſſione,acerbiſſima morte,reſurrectione,aſcenſu in cælos, miſſione Spiritus Sancti, de aduentu ad iudicium, cæteriſque omnibus fidei Chriſtianæ myſteriis,vel in lege,vel in prophetis,vel in libris ſacris aut hiſtorialibus aut ſapientialibus præſignificata, præfigurataque ſunt, ea planè facta eſſe oſtendit noui teſtamenti literis, & auctoritatibus cum veteri conſentientibus. Quam ſtudiosè autem mente memoriaque comprehenderit ſacros libros,ex illa præclara vtriuſque teſtamenti partitione perſpicuum fit,non in opuſculo ſolùm,quod Principium ſacræ Scripturæ appellauit,ſed & in Centiloquio,& Breuiloquio. Sacra autem Biblia rectè nouit vtriuſque editionis,nempe vulgatæ, qua vtimur, ac præterea veteris ex interpretatione LXX. Ambas enim ad locorum expoſitionem affert,vt in Cantico Abacuc,vbi nos legimus, In medio annorum:ille ex veteri,In medio duorum animalium:In Prouerbiis,viam viri in adoleſcentula,ex veteri item.Et verò ſæpius in libro Sapientiæ,at in Pſalmis quidem certè ſæpiſſimè.Sigillatim autem omnia recenſendo perſequi nimis longum eſſet: verùm perſpecta iam ſunt, atque iis explorata,qui in eius generis ſtudio diuturno curriculum confecerunt ſuæ doctrinæ atque induſtriæ.Quare quod de ſancto Athanaſio olim Nazianzenus ſcitè ſcriptum reliquit, hoc itidem de ſancto Bonauentura affirmari,Deo benedicente,licet, vt & veteris, & noui teſtamenti libros meditatus ſit diligenter:eaque meditatione perſcrutatus omnia,quæ Dei ſunt, catenam verè auream vtriuſque confecerit:& veram, ſolidam,myſticiſque ſenſibus inſtructam interpretationem adhibuerit.Ad quam,vita duce,& theologiæ ſcientia magiſtra cùm acceſſerit,eam nimirum obſignauit luculentæ & præſtantis doctrinæ ornamentis.At verò ad eam omnem, qua ex diuinis literis,vt dixi,vſus eſt,præclaram expoſitionem,adiunxit etiam aliam,quæ eſt ſecundùm doctrinam, nempe antiquorum patrum.Docuit enim legem Dei,ſalutariáque præcepta,atque adeò diuinam ſcripturam eſt interpretatus non tam ex ſenſu ſuo,quam ex veteribus ipſorum patrum, in Eccleſia Dei ſanctimonia & eruditione præcellentium monumẽtis,ac traditionibus.Id autem ipſum ab Eccleſiæ Doctore fieri debere,demonſtrat S. Clemens Pontifex & martyr in Epiſtola, quam ad diſcipulos Hieroſolymitanos dederat:hocque itidem documentum ab Apoſtolorum principe beato Petro ſe accepiſſe teſtatur.Sanctum autem Bonauenturã id ſtudiosè præſtitiſſe,nemini cuipiam dubium eſſe poteſt,aut certè debet.Eſt expoſitio in caput primum Geneſis, cumulata ſententiis patrum latinorum,Auguſtini in primis,Gregorij Magni,& aliorum etiam inferioris ætatis,vtpote Rabani,Radulphi Flauiacenſis, atque id generis bonorum interpretum;& verò Græcorum,Baſilij,Dionyſij Areopagitæ,ac Damaſceni.Atque hoc quidem vſque adeò verum eſt, vt non tantùm ſententias, ſed verba illorum conſectetur. Ab ſancto Hieronymo ſæpenumerò prologos ſumit, vt in commentariis eius multis perſpicuum eſſe poteſt. Et porrò in Pſalterij expoſitione ſæpenumerò ſibi adiumento atque vſui eſſe voluit,cùm veteres, tum prope æquales, præſertim Ricardum, quem à ſancto Victore vocant. Tritam igitur illam quidem atque vſitatam viam ſecutus eſt,in qua inſiſtere maiores voluerunt.Sed planius hoc facit liber, Pharetra. Quo in libro cùm vberrimè tractet virtutum officia,& locos theologiæ communes:explicare ſtuduit omnia de ſenſu ac ſententia patrum,Gregorij Papæ,Ambroſij,Auguſtini,Hieronymi,Cypriani,Chryſoſtomi,Iſidori,Anſelmi,Bernardi,Caſſiodori,& aliorum præterea multorum. Atque hæc quidem de interpretatione,& patrum ſenſibus ducta. Tertia verò alia,qua ſe vſum eſſe ſcribit, vt in exorſu memini, in eo apparet,quòd doctorum opiniones,aliquando variè inter ſe diſſentientes, ſequi illas quidem maluerit, quæ & auctoritate,& rationibus, & vſu probatiſſimæ viderentur,atque eſſent. Fuit enim eas recenſendo verus ac ſincerus,neque vllo contradicendi ſtudio elatus,diiudicando acutus & perſpicax,redarguendo moderatus atque modeſtus,opinando non arrogans,neque opinioſiſſimus homo:ſed in perſpicientia veri, ſolertiaque præſtans, quæcumque frequentius comprobata vidit,moreque recepta,ac præſtantium virorum firmata conſenſu,ea amplexus, propugnauit ſolertiſſimè. Fuit illud præterea ferè vnius tantùm ſancti Bonauenturæ proprium,aut certè haud quaquam commune cum multis,quod præclarum eſt ac laudabile, philoſophiam, humanaſque diſciplinas adhibere ad arcem & defenſionem dogmatum fidei Catholicæ.Sacris igitur literis,patrum auctoritatibus & ſententiis receptis,ad pietatis laudem verique cognitionem illuſtribus vſus,cùm expoſitiones conſcripſit,de quibus dixi: tum commentarios confecit, quibus libros Magiſtri ſententiarum,vt narratum eſt,copioſè explicauit. Hæc eſt altera pars doctrinæ, in qua etiam veſtigia præclara impreſſit excellentis induſtriæ ſuæ: eamque ob rem illius ſententiarum commentariis Pontificem Clementem Quartum maximoperè delectatum eſſe, iam aſſeueraui. Sed concurſus,qui ad eum,ſententias Magiſtri interpretantem,magnus factus eſt, indicare videtur ſcientiæ præſtantiam.Id interpretationis ſcholaſticæ ſcriptum & notabile, & deuotum eſſe,

Pſal. 1.

In prin. fac. ſcr. Bren. & Centil.

Ibid. vt ſup.

Naz. or. 31. de Athan. initio.

Expoſitio ex doctrina Patrum.

Clem. in ep. 4.

Lib. de vit. Chr. c. 42.

Ant. p. 3. in Chr. tit. 24. c. 8. Gerſo p. 1. tit. de laud. S. Bonauenturæ, & lib. de exam. doct.

Digitized by Google

Sanctus Antoninus dixit: Eſt enim ad omnem ſcientiæ pariter, ac pietatis laudem maximè inſigne: ideò doctrinam theologicam eximij ſeraphici doctoris Bonauenturæ propriè dicendam cenſuit Ioannes Gerſo: qui libro quodam ita aſſeueranter ſcripſit: Si quæratur à me, quis inter cæteros Doctores plus videatur idoneus? reſpondeo ſine præiudicio, quòd Dominus Bonauentura: quoniam in dicendo ſolidus eſt, & ſecurus, pius, & iuſtus, & deuotus. Alio præterea loco itidem etiam atque etiam affirmando ſcribit in hæc verba: Bonauentura ſingulariter inter omnes Doctores Catholicos, pace omnium ſalua, videtur idoneus & ſecuriſſimus ad illuminandum intellectum, & inflammandum affectum. Et item, cùm præcipuè loquitur de Sancti Bonauenturæ lectura, quo nomine ſcholaſticam expoſitionem ſententiarum appellat, id teſtimonij de ea dicit: Denique lectura eius grandior docet ignem cum lumine, nempe pietatis ardorem, & doctrinæ ſplendorem magnum. Quamobrem etſi alij alios ſibi in theologiæ ſtudio eligendos aliquando cenſuerunt: ego, inquit Gerſo, mihi eligo ſanctum Bonauenturam. Atque hæc quidem ſententia multis probata eſt. Verùm quæ ſequitur, pars tertia in opuſculis cernitur, quæ tercenta ſcripſiſſe dicitur. Mirabile eſt, quàm in iis excellat. Alij itinerarium mentis in Deum, alij Breuiloquium, nonnulli Centiloquium, quidam Diætam ſalutis, alij aliud opuſculum dilaudant: ſed omnes ſimul omnia eius opuſcula vno ore laudant. De quibus ita ſummatim Trithemius: Scripſit Bonauentura, multa & profunda, & deuotiſſima opuſcula. In iis namque accenſa eius adhuc in terra viuentis charitas, & vehemens pietatis ardor, & doctrinæ lumen ſplendeſcit, & ita ſplendeſcit, vel potiùs incendit, vt legentem etiam nihil minus cogitantem, quaſi tacitis quibuſdam igniculis inflammet. Diuinitus igitur accepta potiùs, quàm laboribus parta eius ſcientia putatur, vt iterum atque iterum affirmem, quod ſupra etiam dixi.

Brul. in prol. lib. 1. Sent. S. Bonauentura. Ann. vet. Fr. Trith. lib. de eccl. ſcr. cap. 102.

De iis, quæ in illo, tanquam in eximio Eccleſiæ Doctore, fuerunt. XII.

NE verò ad egregij Doctoris cumulandam laudem quidquam deeſſet: cùm is altiſſimos ſacrorum codicum locos, atque obſcuriſſimos declaraſſet, myſteria aperuiſſet, piamque doctrinam literis conſignaſſet, quam præcipui Eccleſiæ Doctores diuinè etiam tradiderunt; importunam etiam hæreticorum audaciam propulſauit non modò ſcholaſtica theologia, quæ tantum & ad confringendas hæreſes, & ad fidei Catholicæ dogmata confirmanda valet, ſed etiam libris potiſſimùm ſcriptis, quos enarraui. His quidem, tanquam atramenti ſagittis illos percuſſit, qui longo interuallo abfuerant: qui verò præſentes manum cum eo conſerere auſi ſunt, vt de Baſilio item Nazianzenus narrat, contumaciam repreſſit linguæ telis: id quod præſertim, provt mox ſcribam, in ſynodo Lugdunenſi œcumenica II. præſtitit ſumma cum laude. At ſanè verò quæ in egregio ac primario Eccleſiæ Doctore ineſſe debent, ea cùm ſæpenumero beatus Paulus Apoſtolus in epiſtolis, & ad Timotheum, & ad Titum ſcriptis, tum verò in conſtitutione ſingulari Bonifacius Papa Octauus commeminit. Illa porrò omnia vel potius ſingula in ſancto Bonauentura elucent maximè. Amplexus eſt is, ex Pauli Apoſtoli ſententia, ſermonem fidelem, nempè non inanem, non vanum, non curioſum. Et ne deſit teſtimonium, de eo Trithemius ſcribit in hæc verba: Bonauentura Balneoregienſis, vir in diuinis literis eruditiſſimus, profundus eſt, non verboſus; ſubtilis, non curioſus; diſertus, non vanus. Sermonem igitur amplexus eſt fidelem, verum ſcilicet omnique acceptione dignum, nimirum de ſacræ Scripturæ præſtantia, eius veritate, luce, & intelligentia, de eiuſdemque theoriis, figuris, & item myſteriis illius tractantem. Et verò ſermonem amplexus eſt fidelem, quippe qui, vt Græcis Doctoribus placet, de fide, ſpe, & charitate diſſerit, docetque quid credendum, quid ſperandum, quid agendum, atque operandum. Hac omni doctrina cumulati ſunt eius libri, vtpote, Diæta ſalutis, Centiloquium, & reliqua opuſcula, de quibus dixi. Eum autem ſermonem, ex ipſius beati Pauli verbis, conſectatus eſt ſecundum doctrinam, nempe illum quidem, cum Patrum ſenſibus ac traditionibus conſentientem, vt paulò antè expoſui. Fuit & item is potens exhortari ſanâ doctrinâ. Quam cohortationis vim ac poteſtatem adhibuit tum ſermonibus, quos ſanè quàm multos ad populum de tempore & ſanctis habuit, tum libris etiam plurimis: cuiuſmodi ſunt, Speculum animæ, Stimulus amoris, Speculum diſciplinæ, & reliqui eius generis. Sunt quoque in eo aliæ res, tanquam in eximio Eccleſiæ Doctore proſtabiles, & in primis illa ſalutarium documentorum copia illuſtris, & virtutum innumerabilium, quibus Eccleſiã decorauit, decor præclarus. Has res duas Bonifacius Octauus in præcipuis illis Eccleſiæ doctoribus ſummoperè commendauit. Tertiam conditionem præcipuo Doctori Eccleſiæ idem aſcribit, vt facundus ſit. Certè quidem eloquentiæ laudem Sancto Bonauenturæ tribuit Trithemius præclaris his vocibus: Fuit enim is clarus eloquio, ſubtilis, diſertus, flammantia verba proferens. Eius autem facundiã demonſtrauit concio in concilio Lugdunenſi œcumenico habita, qua Latinorum Græcorumque animos accendit ad concordiam dogmatum conciliandam. Facundus porrò is fuit, non verbis, ſed ſententiis, & multarum rerum comprehenſione, vſque adeò vt in eo ſingula ferè verba, ſingulæ prope ſententiæ, ſinguláque doctrinarum præcepta appareant. Nemo eſt in theologicis ſtudiis verſatus, ita rudis atque ignarus, quin intelligat, illum tam breui quodam ſermone in Luminaribus eſſe complexum totam Dionyſij Areopagitæ theologiam myſticam. Facundus & item fuit expoſitionum vbertate: ſymbolum Apoſtolorum non ſemel, ſed iterum ac tertiùm expoſuit multiplici, variaque ſententiarum copia. Quod verò nonnulli ſunt, qui nullum eloquentiæ florem, nullum dicendi robur, nullumque neruum in eo ineſſe dictitant: ne iſti quidem falluntur. Non enim facundia verbis, ſed ſententiis metienda eſt: & illa quidem negligitur, quæ verborum inani-

Naz. or. 30.

1. Tim. 3. Tit. 1. De Rel. & Ven. ſanct. in 6. Trith. lib. de eccl. ſcr. cap. 102.

De Rel. & ven. ſan. in 6.

Trith. de Eccl. ſcrip. cap. 102.

Facundia S. Bonauenturæ.

Digitized by Google

tate effunditur, nulla ſubiecta ſententia. Eſt quædam eloquentia,inquit Sanctus Auguſtinus,quæ puerilem magis ætatem decet,hæc verborum copia affluens,aſperſaque eſt floſculis:altera eſt ſenilis,aut caneſcens,quæ ſuam habet maturitatem, & quaſi ſenectutem. Hæc omni ſententiarum grauitate,omni virtutum magnarum ſplendore,omnique ſapientiæ lumine enitens,magnam auctoritatem admirationemque habet:hæc viros ſumma auctoritate digniſſimos,& diuinos decet. Ad hanc ipſam ſeraphicum Bonauenturam inſtructum eſſe,benè nôrunt,qui nõn verborum ſimulatam maieſtatem expetunt, non inania conformationum ornamenta conſectantur, ſed maximè ſpectant,quod oratoris eſt proprium,docere,delectare,& mouere. Is certè totam penè ſacram ſcripturam ac Theologiam dilucidè explicando docuit,docendo quadam ſpiritali ſuauitate delectat,& quod perfecti oratoris eſt,delectando mouet atque accendit,vt ſatis dictum eſt,vſuque exploratum ſapientium hominum,ſanctorumque virorum.Sed hactenus de eius eruditione. *S Auguſt. tom. 3. lib. 4. c.6. de doctr. Chr.*

De actionibus, quas doctrinæ adiunxit. XIII.

ET quoniam doctrina actionis expers, rurſuſque actio auxilio deſtituta doctrinæ, eſt vtraque quodammodo imperfecta, cùm altera alterius opem quaſi flagitare videatur : Bonauentura ſanctus doctrinæ ſubſidio adiunxit præclaras illas actiones, quas Eccleſiæ Dei,& ordini ſuo Seraphico præſtitit.Boni publici enim cauſa alios adiit,alios accerſiuit,alios admonuit,arguit,obiurgauit: pro gentibus,vrbibus,pro ſingulis etiam hominibus,peregrinationes, itinera, laboreſque ſuſcepit. Atque hæc quidem ipſa Nazianzenus ſcripta de Baſilio Magno reliquit. Eſt Romam aliquando Pariſiis profectus,cùm ordinis Franciſcani diſciplina,in paupertatis ſplendore eniteſcens, ad diſcrimen vocaretur.Galliam omnem peregrinatus,Italiam etiam omnem peragrauit,cauſa reſtituẽdæ vbique terrarum Seraphicæ religionis,tunc ſenſim collabentis.Sed ex iis,quæ narrata ſunt,perſpecti ſunt varij eius innumerique labores,indeque nobilitatæ egregiæ actiones,in quibus vna omnium præſtantiſſima eſt ad ſempiternam memoriam.Clemente enim Quarto Pontifice Viterbij mortuo,cùm eſſet interpontificium,diſſentientes inter ſe Cardinales de Pontifice creando,conuenerunt in eo,tam vitæ integritate,quàm ſapientia,doctrinaque Sancti Bonauenturæ adducti, vt is vnus diſſenſionem annorum circiter trium dirimeret, ac verus ſine controuerſia Pontifex eſſet, quem ille pronunciaſſet, etiamſi ſe ipſe elegiſſet.Elegit autem non eorum quemquam, qui præſentes ſeptem & decem Cardinales aderant,ſed qui in diſiunctiſſima prouincia,Hieroſolymæ iamdiu ſanctæ peregrinationis cauſa aberat, Theobaldum Vicecomitem, Placentinum, Archidiaconum Leodienſem,virum religionis & pietatis nomine maximè illis temporibus illuſtrem. Qua in actione ſpectari licet integritatem,æquitatem,ſapientiam,& præclaram eius voluntatem,animumque boni publici deſiderio inflammatum,nec vllis ambitionis fallaciis fucatum. *Naz. or. 30. de Baſ.* *Ann. vet. Fr*

De doctrinæ excellentia, & actionibus in Concilio Lugdunenſi. XIV.

IAm reliqua ſunt eximiè facta, quæ in Lugdunenſi œcumenico Concilio ſpectata, Seraphici doctoris laudibus in poſteritatem redundant. Gregorius igitur Decimus Pontifex, qui fuit ille ipſe Theobaldus, cùm Lugduni, difficillimo Reipub. Chriſtianæ tempore, Synodum œcumenicam indixiſſet, vt præter cætera, quæ maxima acturus erat, Græcos in primis diſſidentes ad Eccleſiæ fidem, auctoritatem,pietatiſque officium reuocaret,opus habuit, cùm res litteris decernenda eſſet,doctrina & ſapientia ſummorum virorum:quos præcipuos duos delegit,tunc clariſſimos ſacrarum litterarum magiſtros,& doctores; Thomam Aquinatem ordinis Prædicatorum, & Bonauenturam ordinis Minorum. Hic adfuit, ille per obitum non potuit. Sed mira videtur eorum coniunctio : qui ambo, in ſcholis Pariſienſibus, condiſcipuli, charitatis conſuetudiniſque mutuis officiis deuincti, in munere publicè interpretandi ſocij, ad Lugdunenſis concilij labores etiam ſimul vocantur, vt mirum non ſit, ſi eodem quoque anno ex hac vita ad meritorum præmium in cœlum abierunt. Venit igitur Lugdunum Bonauentura, qui tunc Miniſter Generalis curam vniuerſi ordinis Seraphici gerebat præclara cum laude. Quantum autem ei Pontifex, & ſummi viri omnes tribuerint, mox narrabo. Iam in omnes propè partes fama ſanctitatis, doctrinæ,& virtutum Bonauenturæ excitata erat, ſpectataque maximis in rebus prudentia, ac demum omnibus cognita, præſertim ſummo Pontifici Gregorio Decimo, qui in ea frequentiſſima Latinorum & Græcorum œcumenica ſynodo illius conſilio vſus eſt ad omnia. Primum ei & aliis duobus ordinis Franciſcani, quorum vnus Rothomagenſis, alter Tripolitanus Epiſcopus erat, vniuersè mandauit, vt neceſſariò eo tempore viderent, ne quid detrimenti Eccleſia pateretur. In maxima tunc exiſtimatione ſanctimoniæ, doctrinæ, diſciplinæque ordo Seraphicus & habebatur, & erat. Neque enim hi tres ſolùm ad ſumma quæque adhibiti ſunt, ſed Hieronymus Aſculanus ordinis item eiuſdem, vir in primis ſapiens, egregieque eruditus: qui Conſtantinopolim Legatus à Pontifice miſſus, cum Græcis præclarè egit, vt Lugdunum ad concilium conuenirent. Is porrò fuit,qui ob merita Pontificatum adeptus,Nicolai Quarti nomen habuit. Verùm cùm in vnum Bonauenturam, omni virtute præcellentem,cuncti ferè, qui in concilio aderant, oculos coniicerent : Gregorius, vt erat Pontifex ſingulari diuinaque ſapientia, eum eſſe maluit, cui potiſſimùm concilij dirigendi curam daret. Græcorum igitur Imperator,Michaël VII. Comnenius,Paleologus,Ioſephus Patriarcha Conſtantinopolitanus, Archiepiſcopi, Epiſcopi,& Legati Græciæ Lugdunum aduentarunt frequenti cum Cleri multitudine: in qua viri eruditiſſimi aderant, quorum vnus fuit Emmanuel Caleca, qui luculentis ſcriptis Eccleſiam Catholicam Romanam adiuuit. Intererant etiam Scytharum Legati. Fuit porrò *S. Ant. in Chr. par. 3 tit.24.cap.8 Oct.in or. Ann.Fr.vet. Rob. in ſer. & alij.* Coniunctio Sanctorum Thomæ & Bonauenturæ. *Sixt. 4. in Bul. can. Rob. in ſer. & alij.*

concilium

concilium frequentissimum,cùm ex omni Christiano orbe conuenissent Episcopi quingenti,Abbates sexaginta,& alij antitistes,ac sacerdotes mille,& itē viri primarij laïci innumeri. Actum est de grauissimis maximisque rebus,atque in primis de Hierosolyma ac Palæstina recuperanda, de Græcis ad fidem Catholicam reuocandis,& præsertim de Spiritus sancti processione à Patre & Filio,prætereáque cùm de multis decretis ad Ecclesiam pertinentibus,tum de præcipuis legibus, quæ in comitiis Romani Pontificis seruari debent. In summo igitur hoc & celeberrimo conuentu spectare licet virtutum opera atque officia, quæ Ecclesiæ Dei sanctus Bonauentura præstitit, vsque adeò vt vnusquisque oculorum sensu tum aspexerit Orientem cum Occidente coniunctum, Græcámque à Romana Apostolica Ecclesia matre nullo modo dissidentem. Qua in re quantum Seraphicus doctor præstiterit, breuiter exponam. In ipso porrò concilij exordiis potissimùm delectus est,qui concionem haberet,cuius initium fuit:Exurge Hierusalem,& circumspice ad Orientem:& vide collectos filios tuos ab Oriente vsque ad Occidentem.Eius profectò orationis tanta vis fuit,tantáque doctrinarum præstantia, vt cùm sibi omnium, præsertimque Græcorum animos conciliârit,tum patrum œcumenicum conuentum excitârit ad rem Ecclesiæ benè gerendam. Hic doctrinæ Bonauenturæ nomen magnum, hic Eutychij,sic enim Græci illum vocabant,præclara eruditionis sapientiæque laus.Itaque non modò sustinuit, sed iam superare cœpit opinionem Gregorij Pontificis,qui illum cùm ad concilium accersierat,tum delegerat, qui illius benè gerendi officium gereret,concionéque cunctos,præcipuè Græcos exciperet.Iam verò præcellentem eius doctrinā,ac Theologiam libris explicatam,quos ediderat,magnoperè illa ætas admirabatur. Nunc tandem,quod diuinitùs factum est, vt in omni præclarissima litterarum tractatione præstans eius scientia eluceſceret,eadem non solùm multis lucubrationibus anteà perspectam,sed in Parisiensis Academiæ luce iam spectatam ac probatam, synodus œcumenica Lugdunensis in disputationibus,& congressibus Græcis admirabiliter intuetur.Nemini autem dubiū esse potest,nec verò debet, quin is,vt eruditissimus erat,eruditionis egregiæ curricula confecerit in omni Lugdunensi illa tractatione.Eius porrò concilij acta publica,quæ desiderantur,si his temporibus extarent:certè in iis,quasi obsignatis tabulis,omninò testificatas haberemus actuosas virtutes,eximiamque sapientiam illius:de quo constans ea ætate opinio fuit,Græcos ipsius potissimū virtute,explosis erroribus,in vnitatē fidei Catholicæ rediisse. Erat enim is, vt primo dixi, humilis, clemens,ab ira alienus,morum consuetudine suauis,sermone iucundus,vultu angelicus,atque diuinis ornamentis excultus:quibus sibi eorum beneuolentiam facilè conciliauit.Quo factum est,vt cùm disputationum cursum ingressus est, eorum animis vestigia impressa reliquerit veræ orthodoxæque illius doctrinæ,qua vt cæteris virtutibus, eum excellere iam omnes in animum sibi induxerant. Gratus igitur is cùm esset cunctis, Græcæque nationi, tùm charus fuit Græco Cæsari Michaëli Gomnenio.Quare eius doctrina operaque vsus Pontifex Gregorius,id sanè tandem,auctore ac duce Spiritu sancto,perfecit,quod maximè concupierat,vt & Michaël Imperator,& Græci orthodoxam Ecclesiæ Catholicæ Romanæ fidem profiterentur. Quæ quidem res,diu expetita, cùm rectè succesſerit:tunc ij ipsi omnes,& item Latini simul latinè græcéque symbolum publicè cecinerunt solemnibus illis vocibus:A Patre Filióque procedit.Cùm hanc ergò concordiam S.Bonauentura maximoperè adiuuisset: tum etiam Pontifici operam nauauit permultis decretis conscribendis,quæ in eo Concilio sapienter atque vtiliter edita,deinde in sextum librum decretaliū ordine relata sunt.Nec præterea idē Seraphicus doctor,in maximis illis occupationibus,hoc agere prætermisit,vt hæreticos,religionem Mendicantium tum oppugnantes, retunderet & confringeret.Itaque celeberrima illa synodus œcumenica Lugdunensis mirificè tandem spectauit illius & facundiam in concione,& in disputationibus doctrinā,& in Græcorum conciliatione sapientiā,& prudentiam in consultatione decretorum,& scientiæ vim,ingeniique præstantiam in refutatione hæreticorum,& denique,vt breui complectar, egregios labores, præclarasque functiones in Cardinalatus dignitate:qua illum Gregorius Pontifex Concilij initio ornauerat. In eo enim Cardinales quinque fecit: è quibus vnum præcipuè ob virtutum amplitudinem delegit Bonauenturam,quem creauit Cardinalem,& Cardinalem Episcopum Albanensem. Id quod fortasse nemini vmquam contigit,vt Cardinalis Episcopus antè pronunciatus sit,quàm presbyter Cardinalis extiterit. Sed diuino id consilio factum est, cùm tam vberes inde fructus Ecclesia Dei & Pontifex perceperit: qui illius doctrinam ac vitæ sanctitatem verbis cùm sæpenumerò laudasset, factis etiā comprobare voluit.Bonauētura autem, qui præ humilitate,quam virtutem eximiè semper coluit, Archiepiscopatum Eboracensem constanter refutarat,& modestissimè frustra repugnans,demum coactus,Cardinalatum suscepit.His in Concilio Lugdunensi II. piis laboribus, aliisque multis in omni vita,omnique munere pro sancta Catholica Ecclesia sanctè perfunctus,in eo ipso Concilio Idibus Iulij,qui dies Dominicus fuit, anno salutis MCCLXXIV.& ætatis suæ LIII.abiit in cælum. Quo ipso anno S.Thomas Aquinas octauo Idus Martij ad sempiternam etiam illam cælestem gloriam migrauit. Qui igitur in hoc vitæ cursu coniunctissimi fuerunt,& charitate,& studiis,& mutua consuetudine,& aliis multis rebus,quas narraui:ij eodem anno ad vitæ æternæ præmium abeunt. Gregorius autem Pontifex,qui sanctum Bonauenturam non modò in hac vita,sed post illius obitum tanti fecit,quanti eum feciſſe perspicuum est,eius mortem intimè dolens, non potuit continere,quin diceret,Ecclesiam,quæ ex tanti viri eruditione tam admirabiles fructus acceperat,magnam ex illius obitu iacturam feciſſe. Immò omnes & clerici,& laïci,tum Latini, tum Græci illius

Ann.vet Fr par. 2. li. 2. cap.7.

Oct. in orat. de vit.S.Bon

Ann. ord. Fr. par. 2. lib.2. c.7.lib.6.c.vt periculum,& seq. de elect.

S.Ant.par.3. Chr. tit. 24. c.8. in Chr. Six. in Bul. Ann.Fr.Brev. Rom.

Obitus S. Bonauent.

Ann.Fr.par. 2.lib.2.c.8.

Ibid.

obitu

obitu mœruerunt,cùm parem ſibi neminem reliquiſſe videretur. Tantùm porrò ei ob virtutem doctrinamq; tributum eſt,vt illius funus & Pontifex,& Græcorum Imperator,Cardinales,Epiſcopique omnes,qui frequentiſſimi in Concilio aderant,præſentia ſua condecorârint.Id cum alio vel præſtantiſſimo viro vnquam actum eſſe,vix in omni annalium antiquitate compertum eſt.De admirandis autem virtutibus ſcientiæque donis,quibus illum Deus ornauerat,luculentã habuit laudationem Cardinalis Epiſcopus Oſtienſis,Petrus à Tarantaſia,qui ab ea lamẽtatione fecit initium; Doleo ſuper te,mi frater,Ionatha.Eius corpus Lugduni ſepultum eſt in Eccleſia ſancti Franciſci, quæ deinceps,vt infrà exponam,nomine eius nuncupata eſt.Cùm autem Bonauentura perpetuo eum vitæ curſum tenuiſſet,atque adeò ipſe inſtitutus eſſet,alioſque inſtituiſſet,vt eius vita ac morum ratio piè ac religiosè viuendi norma eſſet,& doctrina tanquam præſidium firmiſſimum dogmatis Catholici haberetur:in eius obitu fuit vna communis penè omnium vox dicentium,vel potius lamentantium,rei Chriſtianæ publicæ columnam corruiſſe. Tanta verò populi celebritate funus elatum eſt, vt omnis Lugduni ciuitas ad illud celebrandum ſeſe cum lacrymis effuderit. Quod igitur ab ineunte eius ætate beatus Franciſcus prædixerat, illum in Seraphica religione fore magnum hominem,ſummumque virum,cuius doctrina allatura quamplurimis eſſet lumen ad depellendas tenebras, id certiſſimum atque exploratiſſimum ex iis eſſe poteſt, quæ iam enucleatè perſcripſi.

S. Ant. par. 3. tit. 24. cap. 8. Funus ſolemne. Ann. par. 2. lib. 2. c. 7. Oct. item. 2. Reg. 1. Ann. Fr. par. 2. lib. 2. cap. 1.

De miraculis. XV.

DEvs autem,qui mirabilis eſt in ſanctis ſuis,eius & ſanctitatem,& doctrinam teſtificatam eſſe voluit miraculorum multitudine,ac magnitudine.Longum nimis planè eſſet res illius mirabiliter diuinéque geſtas enumerando perſequi:ſed,cùm in annales ordinis Franciſcani perennesque tabulas relatæ ſint, nihil attinet,cur pluribus de iis agam,quæ præſertim in omnium ore ſunt, quæque luculentis teſtimoniis prodita ſunt ad poſteritatem. Multa illius miracula Octauianus Sinueſſanus commemorat,quæ Sixtus IV. Põtifex Maximus,rectè atq; ex ordine cognita habere voluit,anteà quàm illum in ſanctorum numero ex ſolemnis ritus ratione adſcripſit. Habent alia Balneoregienſes ciues,quæ omnium ſermone teſtatiſſima,cõprobauit etiam ſacroſanctæ Sedis Apoſtolicæ auctoritas.Nam cùm in hoc vitæ curriculo verſaretur,multa is miracula,operãte Domino, edidit:tum poſteaquàm hinc in cælum migrauit,ad illius ſepulcrum,tanquam ad commune perfugium,accurrebatur.Is porrò peſtilentiæ morbo & contagio Lugdunum liberauit: periculoſos & difficiles partus diuinè explicuit:malorum ſpirituũ æſtu ac vexatione oppreſſos mirificè liberauit: puerum mortuum ad vitam reuocauit.Et verò,quod ſilentio prætereundum non eſt,auguſtiſſimũ eſt miraculum,maximéq; inſigne ad ſempiternam teſtificationem ſanæ ſinceræque doctrinæ,quã & lingua docuit,& literis conſignatam reliquit.Cẽteſimo,& ſexageſimo enim poſt obitum anno, cùm eius corpus aliò transferendum eſſet,nec labris,nec dentibus,nec lingua,nec capillis quidem exeſis,integrum caput,ac penè ſpirantis habitu repertũ eſt.Quæ ſanè res admiranda,ſi rectè perpẽditur,non ſine myſterij ſignificatione eſſe potuit.At illud certè interpretari licet,doctrinam,quę ex illius capite manauit,linguaq; olim effluxit,ab omni labe integram cõſeruatã in ea exiſtimatione haberi,in qua demum & habetur,& eſt iam inde vſq; ab eo tempore,quo ex hac vita ceſſit.Nemo enim quiſquam ferè fuit,qui poſt illius obitum cùm vitam,tum eruditionem eius non laudârit.

Pſal. 67. Oct. in vr. Six. 4. in Bal. can. Lugdunum à contagio liberatum. Mortuus ad vitam reuocatus. Oct. in vr. & alij. Caput integrum centum ſexaginta poſt obitum annos.

De doctrina eius poſt obitum commendata. XVI.

HAbuit is multos induſtriæ ſuæ & ſcientiæ ſuæ ſectatores, at præcones & laudatores longè plures.Mitto hic Stephanum Bruleferum,& alios ordinis Franciſcani viros: fuit autem Gerſo,qui de doctrina Seraphica Sancti Bonauenturæ librum ſingularem edidit.Iam item commemini Sanctum Antoninum,Henricum Gandauenſem,Ioannem Trithemium,cæteroſque de eadem ſentire admodum egregiè. Immo Trithemius aſſeueranter dixit,illum vtilitate operum omnes ſuperare. Ob eamque rem Eccleſiæ Romanæ monumentis optimo iure proditum eſt,in eo ſummam eſſe eruditionem. In Concilij autem Florentini œcumenici,quò etiam Græci conuenerant, actis apparet,non ſemel atque iterum,ſed tertiùm eius doctrinam eſſe prolatam,atque adhibitam ad vſum rationemque difficilium quæſtionum.Protulit autem vir ſumma eruditione, Cardinalis Turrecremata, cui item Græci tribuerunt vel plurimum ex auctoritatibus, quas à Bonauenturæ documentis acceperat. Res demum conſentientibus Latinis Græciſque patribus decreta eſt ad præſcriptum Seraphicæ illius doctrinæ.

Trith. de eccl. ſcrip. c. 102. Flor. cone. act. 10.

De Canonizatione. XVII.

ERat vbiq; terrarum fama ſanctitatis,atque ſcientiæ præcellentis,qua ille & in vita,& poſt obitum,benedicente Deo,floruit.Quare Federicus Romanorum Imperator Auguſtus, Ludouicus Galliarum Rex Chriſtianiſſimus,Ferdinãdus Siciliæ,Matthias Vngariæ,Reges Catholici,ac præterea Duces,& Venetiarum,& Sabaudiæ,& Mediolani,itemque populi multi,præſertim Florentini,Senenſes,Peruſini,& in Gallia Lugdunenſes,rurſuſq; in Italia ciues Balneoregienſes;& vniuerſus vbiq; gentium ordo ſeraphicus illud ab Sixto IV.Pont.Max.non tantùm poſtularunt,ſed efflagitârunt,vt in ſanctorum confeſſorum Pontificum,Doctorumq; Eccleſiæ numerum Bonauentura referretur. Tum Pontifex Sixtus,vt res rectè atque ex ordine ageretur,rem tanti momenti fidei credidit Cardinalium trium:quorum vnus fuit Iulianus Ruuerius,Cardinalis Sancti Petri ad vincula,alter Stephanus, Mediolani Archiepiſcopus, Cardinalis Nardinus, tertius Franciſcus Gonzaga,Cardinalis Mantuanus. De hac quidem cauſa vbi agi cœptum eſt, vndique extiterunt

Oct. in vr. & cæteri.

Digitized by Google

præclara monumenta & rerum,quas ille ſancte,diuine,mirabiliterque geſſit,& codicum,quos eruditè,grauiter ac piè ſcripſit. Cauſam Octauianus Sinueſſanus, Sacri Pilatij Apoſtolici Aduocatus diſertiſſimus, egit ornatiſſima oratione & rerum lucubrationumque cumulatiſſima, quarum prædicatione ille iure ac verè celebrari potuit. Ioannes autem Pauinius,diuini item humanique iuris conſultiſſimus de eadem dixit vberrimè,vſque adeò vt rei omnis,quæ agebatur, commemoratione in partes duas diſtributa,quas etiam in quoſdam certos articulos diſtinxit,pluribus ordine demonſtrauit tum præſtantem ac fructuoſam Seraphici Bonauenturæ doctrinam,præcellenteſque & diuinas virtutes,tum vitæ ſanctitatem,charitate, morum caſtitate, præclariſque officiis prælucentem, atque miraculorum magnitudine & in vita,& poſt obitum teſtatiſſimam. Iis omnibus rectè planeque comprobatis,ac verè cognitis, Sixtus Pontifex,qui poſtquam per ætatem ſapere aliquid potuit, ſe diuina illius ſcripta ſtudioſiſſimè legiſſe, atque adeò illis ſemper delectatum eſſe ſcribit, cum in ſanctorum Confeſſorum Pontificum, ac Doctorum, quos ſancta Dei veneratur Eccleſia, numero ritè ſolemniterque Romæ adſcripſit in Baſilica beati Petri principis Apoſtolorum, quò maxima omnis generis,omniſque ordinis multitudo confluxerat. Et quo ſanctius res omni pietatis officio gereretur, tridui ieiunium & orationes indixit. Quos præterea ritus ad eam ſolemnem actionem illius prædeceſſores Pontifices Romani adhibuerunt, præſertim Bonifacius Nonus ad Sanctæ Brigidæ,Nicolaus Quintus ad Sancti Bernardini, Pius Secundus ad Sanctæ Catharinæ Senenſis, Calliſtus Tertius ad Sancti Oſmundi canonizationem adhibuerunt, iis Sixtus Pontifex ſolemniter vſus, litteras decretales eius rei geſtæ & confectæ nomine datas, edidit anno M. CD. LXXXII. decimo octauo Kalend. Maij. Quibus litteris præter cætera illud etiam teſtatiſſimum eſſe voluit,Sancti Bonauenturæ famam innocentiæ & doctrinæ perpetuò percrebuiſſe,illumque magnum doctrinæ, non minorem vitæ meritis extitiſſe: de diuinis autem rebus ita ſcripſiſſe,vt in eo Spiritus ſanctus locutus videretur.

In Bul. canon.

Pauin. in Rel.

De ſtudio librorum, & aliis, quæ poſt canonizationem facta ſunt. XVIII.

HIs litteris promulgatis,cùm in cuncta Italia extitit publicum ſpiritale gaudium, tum in omnibus,ſacrarum litterarum ſcientiã colentibus,ardentius illius librorum ſtudium. Iam tum primum Ioannes Picus,Mirandulæ princeps,vir latine,græcè,hebraïce,chaldaïce,arabiceque doctus, & omnium liberalium diſciplinarum vſu litteratè peritiſſimus, atque ad theologiæ ſcientiam apprimè eruditus, deſiderio incredibili exarſit habendi, legendi, edendique commentarios, quos idem Sanctus Bonauentura in ſanctum Lucam ſcripſerat. Ioannes præterea Franciſcus Picus,eius nepos, itidem, vt ille doctiſſimus,ſemper Seraphici doctoris exquiſitam doctrinam in ore habuit, cuius etiam ſæpenumerò commeminit in iis,quæ multa reliquit,ingenij ſui monumẽtis. In Gallia autem,iam tum prouincia,quæ Burgundiæ nomine appellabatur, ſancti Bonauenturæ prouincia nominari cœpit ob illius venerationem. Lugduni item, vbi magnum celeberrimumque nomen illius eſt, locus olim anno M. CCLII. ſancti Franciſci titulo extructus, tunc ſancti Bonauenturæ nomine ampliſſima ſtructura ædificatus eſt,atque auctus. Is porrò locus, vbique gentium illuſtris eiuſdem Sancti doctrina, vitæ conſuetudine, rerum geſtarum gloria, & pretioſi ſepulchri opere, parum abfuit,quin anno M. D. LXII. tumultu nefario à Caluiniſtis hæreticis totus incenderetur. Erat ibi, vt dixi, ſepulchrum, vbi intrinſecus in capſa argentea, artificioſè pieque elaborata, ſancti illius corpus aſſeruabatur. Hoc impij hæretici,inde nefariè ereptum,in Rhodanum fluuium ſceleratè proiecerunt:argentum autem ſitientes,argenteam ſibi capſam reſeruarunt horribili ſacrilegij ſcelere. Sed diuinitus factum eſt, vt illius caput, quod tot poſt annis mirabiliter integrum, iam inuentum eſſe commemoraui,gemmis,margaritis, opere piè ſumptuoſo ornatum,à periculo conſeruatum ſit impiorum hominum,deteſtabili auri cupiditate æſtuantium.

Prouincia S. Bonauenturæ.

Eccleſia S. Bonauenturæ Lugduni.

Caput eius mirabiliter conſeruatum.

De eius reliquiis, & veneratione. XIX.

QVod ſacrum caput hodie in eadem Seraphici ordinis Eccleſia Lugdunenſi,honorificè etiam reconditum eſt. Et vt nihil ſilentio prætermittam,aliæ etiam ſacræ illius reliquiæ diuino beneficio extant. Balneoregij in Eccleſia cathedrali eſt eiuſdem brachium: quod è Gallia præcipuus illius ſancti cultor,Franciſcus Sanſonius, Miniſter Generalis eò attulit. Pariſiis piè aſſeruatur maxilla, quam olim Carolus, Chriſtianiſſimus Galliæ Rex, præ pietatis ſtudio ſibi concedi petierat. Quanta igitur in veneratione ſemper ſanctus Bonauentura fuerit,iam ſatis dictum eſt,vſque adeò, vt perſpicuum ſit,eius etiam doctrinæ multum ſemper tribuiſſe ſummos Pontifices, quos præcipuos ſigillatim commemoraui. Et verò memoria noſtra Pius Quintus Pontifex, ſempiterna gloria digniſſimus,vt tam præcellentis doctoris egregiam doctrinam,negligentia quadam penè collabentem,aliquo modo reſtitueret, in ſcholis ordinis Franciſcani ad frequentiorem ſtudiorum vſum, interpretationumque conſuetudinem reuocari iuſſit ac ſtatuit. At verò demum diuino beneficio munereque perfectum eſt,quod cùm antea ſemper, tum his temporibus ea de re ſtatuenda publicis Eccleſiæ Catholicæ rationibus in omnes partes vtile & neceſſarium fuit, ac pietatis officio, tamque magnis tanti Doctoris meritis præcipuè debitum.

De iis, quæ ob eius ſanctitatem & doctrinam eximiam Sixtus V. Pont. egit. XX.

OPportuniſſimo igitur tempore Pontificem Deus dedit Sixtum Quintum, cuius virtute & ſapientia plurimùm indigebat reſpublica Chriſtiana. Nolo hic commemorare ſingularem illam, planeque diuinam animi, & ingenij vim, qua is onus Pontificale ſuſtinet, qua cuncta tuetur, qua difficilima quæque ſuſtinet, qua res maximas conficit. Sunt facta eius planè ad

immortalitatis

Digitized by Google

immortalitatis laudem insignia:quæ tamen singulari libro à me conscripta,ad posteritatem litterarum monumentis prodere, meum esse existimo. Nunc ergo, vt denique hanc susceptam de vita sancti Bonauenturæ scriptionem conficiam,breui narrabo rationes & causas,quare is potissimùm adductus,illum inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores optimo iure annumerârit.Est sanè verò Sixtus Quintus Põtifex,magna vir & admirabili ingenij prudentia,summa memoria,præstantium omnium liberalium disciplinarum scientia, theologiaque in primis , & diuinis litteris eruditissimus , ac sancti Bonauenturæ doctrinæ peritissimus. Itaque is , vt vir diuturno studio sapientissimus,cùm & litterarum scientiæ,& disciplinæ morum fructus vberrimos ex Seraphici doctoris libris capi posse intelligeret: nihil non egit,nihil non attigit,cùm in eo Minorum ordine esset,non solùm comitiis , sed omni tempore,vt illius libri, expositiones,& opera ad studiorum vsum introducerentur. Quod cùm nunquam effectum omninò esset,id Pontifex creatus in optatis valdè habuit , vt quod iamdudum ordinis sui causa vtiliter sapienterque deliberarat , demum exequeretur. Ea de re in Basilica sanctorum duodecim Apostolorum Romæ,vnde,tanquam à fonte, disciplina doctrinaque in omnes Orbis prouincias dimanat , collegium certo annuo censu erexit atque instituit: in quo eiusdem sancti Bonauenturæ tantùm expositionibus,commentariis, lucubrationibusque theologiam dilucidè explicari,ac diuinas litteras doceri voluit.Sed profectò quod cæteris,eruditione sacra præcellentibus,iure meritoque à summis Pontificibus tributum est,idem Seraphico ipsi doctori planè tribuendum censuit,cùm & æquitatis,& vtilitatis,& necessitatis ratio id maximè deposceret.Quæ sanè res tres ad omnem constitutionem,vel grauissimam,certè plurimum valent. Nam is in tanti doctoris lucubrationum studiis diu diligenterque versatus, cùm doctrinæ atque eruditionis, qua ille eximiè diuineque excultus erat, vim, magnitudinem, pietatem, vbertatemque ipse per se optimè nouit:tum eandem, omnibus ferè temporibus florentissimam, ab Alexandro Quarto primùm,deinde à cæteris,qui deinceps ordine successerant, summis Pontificibus, Vrbano Quarto, Clemente item Quarto,Gregorio Decimo, postea à Sixto Quarto , & proximè à Pio Quinto collaudatam, tum verò in œcumenica Synodo Lugdunensi maximè spectatam , Florentinaque itidem œcumenica ad summarum disputationum rationem vsumque adhibitam,ac grauissimorum auctorum locupletissimis testimoniis,magnificisque & præclaris vocibus testificatam esse animaduertit:vsque adeò vt omnium penè iudicio illam,eximio doctore dignam, semper magna in opinione atque existimatione fuisse cognouerit. Deinde quod de illo quidem æquissimum iudicauit , maximè etiam vtile visum est,cùm is Spiritus sancti lumine illustratus,datus sit à Deo ad ædificationem Ecclesiæ. Etenim magnos labores,vt exposui,summaque studia Seraphicus doctor contulit ad sacros libros interpretandos,ad fidei dogmata explicanda,& ad præclara pietatis officia , quæ in Ecclesia Dei præstari oportet, accuratissimè tradenda. Hanc porrò eius doctrinam cùm Sixtus V. Pontifex mirificè antea in omni tempore profuisse planè perspexerit , nunc etiam vtilem esse arbitratus est , cùm ad cætera illa omnia,tum ad optimam morum conformationem vitæque Christianæ disciplinam,quam in clero,populoque vbique terrarum vehementer in Domino expetit.Sed quod valdè admodum in omnes partes vtile putauit,id necessarium præterea atque opportunissimum censuit. His enim temporibus hæretici,impij sceleratique scriptores,cùm legis diuinæ, Prophetarum,Apostolorum, Patrumque sententias aliò quàm oportet,detorquere omni calliditate connitantur : quoniam nefariis suis conatibus plurimum obstare cernunt theologiæ scholasticæ scientiam,cuius vi anfractus eorum longæque circuitiones præcluduntur:eam,tanquam arcem contra eos munitissimam oppugnare in præsenti, vt antea Vviclefus,summè contendunt. Operæpretium igitur Sixtus V. ad Ecclesiam Dei tuendam diligentissimus & vigilantissimus id esse statuit , quo infensiùs tantam illi disciplinam euertere conantur , eo constantius ac fortius eandem tueri, illiusque rationem atque argumentorum propugnacula sarta tecta vsquequaque conseruare.Quam ob causam Pius etiam Quintus,Pontifex,sanctum Thomam Aquinatem,clarissimum Ecclesiæ lumen,existimauit nouo cohonestandum esse decreto. His igitur rationibus & aliis,quas longè plures, easque maximas litteris suis decretalibus ostendit, adductus Sixtus Quintus Pontifex , quod de Seraphico doctore Sixtus Quartus sanciuerat , hoc vberius constituendum duxit. Itaque re maturè diuque deliberata,de sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio & consensu, ob præclaram vitæ sanctitatem, diuinitus etiam testificatam, perennes labores,pro Ecclesia Dei susceptos,ac præstantem doctrinam cum pietate coniunctam,virtutibusque diuinis illustrem , cuius splendore illam S. Bonauentura collustrauit , dignum eum censuit, quem inter primarios præcipuosque Ecclesiæ doctores annumeraret, de eoque stata anniuersaria die,solemni ritu fieret,vt de cæteris primariis,atque eximiis eiusdem Ecclesiæ doctoribus, ad præscriptum constitutionis Bonifacij Papæ Octaui. Quare litteras decretales , & illas quidem omnibus rationibus , & omni pietatis officio insignes ad sempiternam memoriam confecit , eoque nomine edidit : quibus litteris omnia explicantur dilucidè. Et vt rectè ac solemniter res omnis gereretur , statuit Pontifex certum eius solemnitatis diem , qui dies fuit pridie Idus Martij , dicatus celebritati translationis item S. Bonauenturæ. Basilicam verò in vrbe ad rem ritè perficiendam delegit sanctorum duodecim Apostolorum , quæ est ordinis Minorum , vbi collegium ab eo institutum esse narraui. Illo igitur die benè mane illuc profectus , multis Cardinalibus comitantibus , rectà ad altare sanctissimi Sacramenti venit , vbi paulisper piè precatus, indè ad sacrarium accedit : quo loco sacris vestibus albi coloris indutus , & mitra pretiosa

De Rel. & ven. sanc. in 6.

ornatus, tum prælata cruce, & Cardinalibus Cappa violacei coloris, cùm tempus Quadrageſimæ eſſet, veſtitis ordine præeuntibus ad altare maius pergit, vbi etiam paululum orauit. Erat eo loci ſedes pontificia, ornatu albo veſtita, & ſubſellia Cardinalium, qui de more vbi obedientiæ munus Pontifici præſtiterunt, loco ſuo conſederunt. Tum Thomas Gualterutius, ſecretarius Breuium Pontificis, rocheto & cappa indutus, è ſuggeſtu, à latere Euangelij decretales illas litteras, quibus inter primarios Eccleſiæ doctores ſanctum Bonauenturam pontifex conſtituerat, de ſcripto legit: eaſque cuncti, qui frequentes aderant, attentiſſimè audierunt. Lectis litteris, mox antiphonam, O doctor optime, cantorum chorus ſolemni modulatione cecinit: quæ dum cantabatur, Pontifex, mitra ornatus, ſtabat. Tum verſum bini cantores cantarunt: & verò Pontifex orationem dixit de Eccleſiæ Doctore. Quibus ritè peractis, Miſſam ſolemnem de ſancto Doctore Cardinalis Aſculanus celebrauit. Qua ſolemniter celebrata, Mauritius Breſſius, homo Gallus, vir ad omnes ingenuas diſciplinas egregiè eruditus, luculentam de ſancto Bonauentura orationem habuit, ordine infrà impreſſam. Atque hæc quidem, quæ ad eam rem geſtam attinent. Sed quò latiùs ad vniuerſam Eccleſiam hoc beneficium pateat, voluit Pontifex, tam eximij Doctoris opera, vndique impensè, diligenterque conquiſita, & quàm ſtudioſiſſimè emendata, è Typographia Vaticana, quam inſtituit, in lucem emitti ad omnem poſteritatem, vt litteris iiſdem pontificalibus ſignificatum eſt. Et quoniam ab ineunte fermè ætate ad eius cultum ſingulari exarſit deuotionis affectu, præter cætera ſuæ erga illum pietatis monumenta, hoc etiam extare voluit, vt triremis Romana etiam, quam primariam ac principem decreuit claſſis, quam boni publici cauſa parat, religioſiſſimo, feliciſſimoque ſancti Bonauenturæ nomine appelletur. Sperat enim, Deo benè iuuante, tandem fore, vt ea tantis meritis patroni illius cæleſtis adiuta, victrix ſit piratarum, & hoſtium crucis Chriſti Domini. Tu igitur, Bonauentura ſanctiſſime, cum ego tam magnam nactus ſim materiam & quaſi ſegetem cæleſtium meritorum tuorum, etſi, ne cogitando quidem, ne dum ſcribendo aſſecutus videor minimam illorum partem, quoniam id tamen, vt pro ingenij mei imbecillitate potui, me conatum aliquo ſtudio eſſe vides: fac quæſo precibus & interceſſione tua, adiumento eſſe velis Sixto Quinto Pontifici Optimo Maximo, vt quàm diutiſſimè incolumem Deus illum conſeruet, Eccleſiæ cauſa omnibus maximis in rebus tam ſtrenuè elaborantem, & pia grataque memoria proſequentem diuinas illas virtutes, quas, cùm in huius vitæ curriculo eſſes, ad eiuſdem Eccleſiæ ſalutem, atque ornamentum contuliſti.

MAVRITII BRESSII DE S. BONAVENTVRA,

A S. D. N. SIXTO V. PONTIFICE MAX. inter Primarios Eccleſiæ Doctores annumerato,

ORATIO.

FORTIS Imperatoris decus eſt, Beatiſſime Pontifex, iuſtis ex hoſtibus virtute ſuperatis parta victoria. Boni autem Paſtoris, tutus à furum ferarumque inſidiis pecudum paſtus. Periti verò gubernatoris, vt placato pacatoque mari, ſic irato & ſaeuiente proſpera nauigatio. At Pontificis Maximi, qui illa complexus omnia, quod Imperator ciuibus, quod Paſtor ouibus, quod Nauclerus vectoribus, id humano generi, non magis verbo, quàm re, factiſque ſis, vera laus eſt, ſeruata ab hoſtium Chriſtiani nominis incurſionibus, à belluarum immanium laniatibus, à terroribus ac periculis circumfrementium fluctuum, ſacroſancta Ieſu Chriſti Eccleſia. Quæ quidem, etſi rudibus, veris tamen lineamentis, ſanctitatem adumbrant tuam. Cum namque animaduerteres inſtrui in Catholicos hereticorum acies: rapaces lupos, rugienteſque leones ouile Chriſti circumſiſtere: B. Petri nauim variis inſanorum dogmatum procellis ac tempeſtatibus agitari: non otioſè deſtendas Chriſtiani gregis anguſtias, ſed enixè ſummaque ope ſubleuandas exiſtimaſti. Itaque, vt Princeps bellica laude clarus, aduerſus hereticorum exercitus, non ſolùm ex viuis fortiſſimos Tribunos militum, quos hinc indè circumſpicio, delegiſti: ſed etiam clariſſimum Magiſtrum equitum, fuſurum proculdubio & cæſurum perditorum hominum copias, à ſuperis deuocaſti. Vt paſtor vigilans, canem acerrimum: non mutum, ſed latrantem: nec latrantem modò, ſed laceranteṁ, in feras Chriſti ouibus inſidiantes immiſiſti. Vt gubernator ſcientiſſimus, aſſumpſiſti in partem moderaminis experientiſſimum proretam, cuius remigio, vectoribus incolumibus, concreditum tibi nauigium ad ſalutarem portum appulſurus es. Credo, vel ſi verbum non addam amplius, ſatis intelligi, non alium Magiſtri equitum, nec excubitoris canis, nec proreta appellatione, quàm Beatum Bonauenturam deſignari. Cuius in ſanctorum pridem, in egregiorum Eccleſiæ Doctorum modò, relati numerum, illud à Sixto IV. hoc à virtutum ipſius emulo Sixto V. conſecuti, quantum deinceps ſit valitura auctoritas: quantum ad profligandas hareſes ſubtiliſſima & pietatis pleniſſima ſcripta ſint habitura ponderis, quis ignorat? Non enim certiora curandorum corporum & morborum depellendorum remedia præſcribunt medici quàm Eccleſia

Doctores

Digitized by Google

Oratio de S. Bonauentura.

Doctores precepta purgandorum à falsis opinionibus & erroribus animorum. Id causa fuit, cur Iesus Christus Doctores tantopere extulerit, vt, quemadmodum ex Euangelio modo recitato audiuimus, eos tum sal terræ, tum mundi lucem vocauerit, dixeritque eum, qui mandata Dei fecerit, & docuerit, magnum vocatum iri in Regno cœlorum. Id causa est, cur de iis tam magnificè prædicauerit Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Cæterarum igitur artium hominibus, leuia & exigua sacris litteris decernuntur præmia. Medicus, propter necessitatem, bonos: Magistratibus, propter conscientiam, obedientia: Cæsari, propter imperium, vectigal. At Doctoribus, quòd docendo & ad veritatem instituendo præluxerint aliis, vt stellarum fulgentissimarum instar in perpetuum radient, & splendeant peculari priuilegio attributum est. Meritò. Nam si nihil hominibus est visibili hac luce charius, quòd per eam vita suauitatibus fruamur, eaque sublata, tollantur & ipsa pariter, quanto pretiosior lux animorum iudicanda est, quique ipsam cæteris præferunt, duces & monstratores itineris, quod ad æternam beatitudinem deducit, vt celso & honorato sunt habendi loco? Cumque Patrum omnium ea sit dignitas: maiora tamen sunt eorum merita, qui non tantùm voce præsentes, verùm etiam absentes scriptis erudiunt. Cæterorum namque vnà ferè cum suis auditoribus interemoritur beneficium: at horum, sæculis innumerabilibus viget. Ac illorum quidem documenta, ad certos, eosque paucos dumtaxat pertinent. Horum autem ad omnes omnium sæculorum homines. His studiorum nostrorum, hi vigiliarum, hi rusticationum sunt socij. Horum monitis, & benè religioseque instituenda vita præceptis, quæ assiduè scaturientia nostris mentibus instillant, instillabuntque semper, non pacis, non belli tempore: non noctu, non interdiu: non sani, non ægroti: non iuuenes, non senes destituimur. Ex hoc genere B. Bonauenturam futurum, hoc est, sal terræ, mundi lucem, Ecclesiæ sidus clarissimum, facem Euangelij, falcem hæreseon, ventilabrum Ecclesiasticorum dogmatum, securim emortuarum & infrugiferarum arborum: propugnaculum Catholicorum, arcem fidelium, Deus tanti operis fundamenta iam tum iaciens, excellenti animo & diuina quadam vi ingenij donauit. Vtque generosa illa indoles ad perfectum virtutis robur adolesceret, permouit eum vt contenderet Lutetiam, vrbem Gallorum Regiam, matrem disciplinarum, nutricem litterarum. Vnde cùm Christianam philosophiam hausisset, ministrantibus viris ea abundantissimis, ac præsertim Alexandro Alensæ, Doctor renunciatus, ad Theologiam docendam, maximo concursu auditorum, & incredibili admiratione vniuersorum, aggressus est. Cùm quidem Petri Lombardi Magistri sententiarum & Parisiensis Episcopi libros, quibus summus ille vir singulari artificio ac breuitate, fidei Christianæ summam complectitur, publicè interpretatus est. Ac ne doctissima ipsius schola & commentationes vtilissimæ interciderent, sed iis frueretur omnis posteritas, eundem auctorem luculentissimis & subtilissimis commentarijs explanauit. Nihil vt in ipso reliqui fecerit, aut tam anceps, tamque ambiguum, quod non distinxerit: aut tam obscurum, quod non clarissimè illustrauerit: aut tam reconditum & abstrusum, quod non eruerit. Idque illum sic præstitisse, vt quisquam poterat optimè, argumento est, quod qui deinceps eundem auctorem attigerunt, vbi à Beati Bonauenturæ sententia recesserunt, deteriùs id reddidisse: iidem si quid acutè accurateque scripserunt, eius è commentarijs deprompsisse videantur. Nec tamen hoc vnum est eruditionis ac ingenij monimentum ipsius: sed sacra, propè dixerim, pagina quanta est, eius eximias in omni genere litteras testatur. Nam tanquàm similis patrifamilias de thesauro suo noua proferenti & vetera, bonam partem, cum veteris, tum noui testamenti commentando persecutus est. Exorsus enim ab ipso & mundi & bibliorum exordio Geneseos libros, adeò sublimiter in eo enarrando philosophatus est, vt nihil suprà. Psalmi quoque, & Canticum, & Ecclesiastes eius opera & lucubrationibus fructuosius, quam anteà, euoluuntur. Quantas porrò Salomonis è sapientia opes profert? Quantas diuitias? quàm variam & copiosam supellectilem? Idem miserandum Iudeorum casum, & seruitutem Babylonicam, vt flebiliter & miserabiliter cum Hieremia deflet & lamentatur? Atque vt ad nouum testamentum veniam, ille Euangelia, præsertim Luce & Ioannis: ille epistolas, quæ ad præscriptas anni totius conciones selecta sunt: ille denique e bibliorum Apocalypsin, tenebrarum obscuritatibus, & salebrarum asperitatibus liberauit. Quippè qui rectam interpretandæ scripturæ sacræ viam ingressus fuerit, quam eandem monstrauit præscripsitque nobis in diuino illo Breuiloquij opere, vt verbi Dei oracula alia exponeret & illustraret ex aliis. Vt autem periti palæstritæ est, non solùm præstare illæsum & intactum ab antagonista corpus, verum etiam cadere & ferire aduersarium: sic ille non satis habet germanam sacræ scripturæ mentem, sinceramque doctrinam tradere, sed vna eademque opera hæreticorum prauas opiniones destruit. Quo in genere, quid eo cogitari potest mirabilius? Nihil enim contra ipsos demonstrandum suscepit vnquam, quod non plenissimè probauerit. Nihil oppugnandum, quod non penitùs euerterit.

Iam verò cùm prisci illi Patres sui sæculi hæreses confutauerint: Beatus Bonauentura, perinde ac si prophetico instinctus spiritu futura tantò antè prospiceret, non illas modò, sed & quas Satan ætate nostra sæuit, conuellit. Ac illorum quidem, vt facultate oratoria suadere conantium, lenior & placidior fluit oratio. Huius autem adamantinis logices & scholasticæ disciplina necessitatibus constricta, lacertisque dialecticis vibrata epicheremata, vel inuitos & repugnantes quocumque volunt, pertrahunt. Vt talem ipsum agnoscas, qualem Episcopum beatus Paulus describit, potentem exhortari in doctrina, & contradicentes arguere. Quod cum passim ex eius scriptis perspicies, tum vel maximè ex apologia pauperum: quorum obtrectatorem, Giraldum quendam de Abbatis villa, diuina vindicta (ad confirmandam & stabiliendam summi viri doctrinam) duplici pœna, paralyseos & lepræ, vlta est. Sic Mariam, quòd in Moysen insurrexisset, lepra corripuit. Sic Dathan, Chorè, & Abiron, dehiscens terra absorbuit. Sic pueros, qui Eliseo maledixerant, vrsi cælestis ira administri dilaniarunt. Sic Arius, qui impuram aduersus veritatem linguam strinxerat, cùm natura necessitati pariturus paulisper à via secessisset, vnà cum visceribus & intestinis, instar Iudæ, impiam profudit animam. Adeò seuerè Deus ius suum in prophetis sacrisque Doctoribus malè acceptis violatum persequitur. Beatus autem Bonauentura, non ea tantùm, quæ antè dixi, opera conscripsit, sed tam multa insuper, quorum partim in lucem prodierunt, partim in Gallicis Bibliothecis aliisque hactenus asseruata sunt, vt vel ipsos recensere eorum indices longum sit futurum. Atqui ne illud quidem nos fugiat, vt eximia & admiranda sint ea, quæ mandauit litteris, nec quisquam tot retro sæculis ad eius sublimitatem adspirare potuerit, fuisse tamen illa crassa quadam & rudia doctrinæ ingenijque ipsius simulachra. Vt mihi, quod apud Platonem est, occurrat dicere: Ludum esse sapientium scripta, præ ipsorum colloquiis & congressibus. Quocirca, ne mihi tantum Doctorem ex eius duntaxat scriptis æstimes, nisi forsitan vt ex vngue leonem. Sed metire ex Clementis Papæ IV. iudicio, qui perdiuite Eboraci Britanniæ oppidi Episcopatu, ipsius litteras pietatemque decorasset, ni vir pius in eo munere repudiando, Siluestros, Ambrosios, Gregorios, Nazianzenos, Synesios, Gregorios Magnos, atque alios præstantes sanctitate viros imitari maluisset. Metire ex octodecennali totius Franciscanorum Ordinis Prefectura summa cum laude gesta. Metire ex Lugdunensi concilio, quod eius potissimum celebratum & administratum est consilio. Cùm enim Gregorius X. maximis grauissimisque de causis, imprimis autem vt Græci ad Apostolicæ sedis vnionem & obseruantiam reuocarentur, Lugdunum Patrum concilium indixisset: è vestigio omnes in vnum Bonauenturam coniecerunt oculos, quòd eum quantislibet difficultatibus explicandis & expediendis omnium maximè idoneum ducerent. Itaque vt sententiam de superiori loco diceret, (Non enim tantum Ecclesiæ lumen æquum erat sub modio occultari diutius, sed ex altissimi cuiuspiam montis vertice larga luce terras complere) idem Gregorius eum

S.E.R.

S. R. E. Cardinalem & Episcopum Albanensem dixit. Ac vt olim summum illum Thebanorum Ducem Epaminondam, cùm aliis ducibus constitutis, priuatus mereret, copiis in procinctu stantibus ex milite Imperatorem creatum legimus: Sic sanè difficillimis Christiane rei temporibus B. Bonauentura Cardinalitia dignitas est delata. Eidemque vnà cum duobus Episcopis, Rhotomagensi, & Tripolitano, Triumviris vtique familie Franciscane alumnis, mandatum est, vti prospiceret, ne quid Ecclesia detrimenti acciperet. Credidisses ipsam tum maximè vnius S. Francisci humeris sustineri, viri & termaximi, & termaxime ac religiosissime disciplina principis. Que tantùm cultorum & sectatorum nacta est, vt aquè numero, aquè litteris, aquè sanctimonia ceteras vna vicerit & longè precurrerit interuallo. Vt enim Cardinales, quos illa & plurimos & egregios extulit, in presentia omittamus, ne perorationi, ad quam festinat oratio, longior afferatur mora; an vel olim Nicolai IV. Alexandri V. Sixti IV. maiores vestros pœnituit? vel hodie, vos Illustrissimi Reuerendissimique Patres, te sacra Panegyris, te Roma, te Italia, vos omnium orarum & regionum gentes Sixti V. Pontificis Opt. Maximi pœnitet? Quo sedente ac moderante terris (quantum potero voce contendam, vt hoc omnes exaudiant) beatissima vrbium Roma est, felicissima prouinciarum Italia, totusque terrarum orbis fortunatissimus. Tantùm commodi apportat sapientia, quoties vel ea ad Principem, vel ad eam principatus accesserit. Verùm de tuis B. Pater laudibus dicendi plenius & copiosius, Tua Sanctitas maximis & mirabilibus quotidiè gerendis rebus suppeditabit nobis argumenta sapissime. Nunc autem B. Bonauenturam Lugduni in sancta synodo paulò antè relictum quid agat reuisamus. Ipsi igitur precipuum Lugdunensis concilij incumbebat onus, vt orientem cum occidente coniungeret, Gracam cum Latina Ecclesiam, quas intermedius discrepantium in quibusdam religionis capitibus opinionum paries dirimebat. Hunc verbi Dei malleo disiecit & disturbauit, coegitque vt Pastor in stabulum errabundas oues, sic Gracos anteà palantes & deuios in vnum cum Romanis corpus Ecclesie. Docuit enim ipsos, Sanctum Dei Spiritum vnà cum Patre & Filio, tanquam ab vtroque, non ab altero tantùm manantem adorare. Docuit, Pontificem Romanum summum esse toto orbe Pontificem. Docuit delicta nostra post mortem igne purgatorio expiari. Docuit celebrandam pane azymo Eucharistiam. Vt appareat, quod antè dixi, eius Theologiam non in scriptis tantùm eluxisse, sed etiam in sermonibus, disputationibus, congressibus, maximeque in Lugdunensi concilio claruisse. Dignam quam omnis suspiciat & veneretur posteritas: ac vel ipso Gracorum testimonio augustam. Qui quo tempore diuinus ille Doctor supremum diem obiit flentes & queritantes clamabant Christianissimi columnam corruisse, Diuino tamen augustiorem miraculo. Quid enim, quaso, aliud voluit illa B. Bonauentura capitis centesimo & sexagesimo post obitum anno integritas, quàm, vti quondam humano capite, dum fundamenta Capitolij agerentur inuento, responsum est ab hariolis, portendi futuram caput mundi Romam: sic ipsum aliquando Doctoribus Ecclesiasticis, quod perfectum hodie videmus, aggregatum, fore Theologie studiorum caput? Ego verò video ex sacrarum rerum scriptoribus fuisse, qui subtiles vocarentur, qui angelici, qui irrefragabiles. At hunc vnum eximiarum virtutum & perfectionum merito consecutum, vt communi consensu concessuque omnium Doctor Seraphicus nuncupetur. Idque eam, opinior, habet sententiam: quòd vti Seraphin Ecclesiastica hierarchia primas obtinent, ad diuine maiestatis amorem mirabiliter inflammati: sic ipse, egregiè inter ceteros, & scriptis & vita Deum spiret, eiusque colendi & venerandi ardore incredibili exardescat. Quamobrem aliis alij Doctorum dignoscantur notis & indiciis, Doctoris quidem Seraphici insigne, & character erit, flagrantissimum pietatis, vt ita dicam, incendium: non enim solummodò perurens, sed & quicquid appropinquauerit, ad eumque accesserit, concalefaciens & inflammans. Denique is verè Doctor est Doctorum veustissimos & celeberrimos equiparans. Doctor omnibus eximij & exquisitissimi pastoris Ecclesia numeris absolutus. Doctor, & olim, & nunc, & in posterum, & à cunctis, & vbique laudatus. Doctor qui non secus inter Theologos coruscet, quàm inter sidera Hesperus. Iure igitur optimo publicoque bono factum est, vt tanti viri doctrinam S. D. N. Sixtus V. de collegij Pontificij sententia, vel potiùs sancti Spiritus afflatu, ad augustam Sanctorum Patrum, priscorumque Doctorum religionem & venerationem consecrauerit. Quamquam si apud Sanctitatem Tuam fas est loqui liberius (vt vera dicenti semper fas erit, vereor, vt non eum Doctoribus Ecclesia primus annumeraueris: sed hoc pij iam pridem omnes, hoc Ecclesia vniuersa, in qua tantùm tamque celebre ipsius nomen est, iam dudum consensione tacita decreuerit, Apostolicam modò auctoritatem interposueris, ne quis cuiquam deinceps iniiciatur scrupulus, vllave dubitatio superesit. Quod quidem à nemine Pontificum potiùs quàm à Te, cui tanta cum Doctore Seraphico similitudo & cognatio intercedit, factum oportuit. Ecce enim principio, quod non sine Dei numine, tantis quidem in viris, accidit: paria vobis & affinia, non magis nomina, quàm fausta & festa ipsorum omina. Illi Bonauenture, tibi Felicis: exindè idem ordinis caput, eademque vos extulit eduxitque familia, pietas, Zelus Dei, eruditio singularis, Theologia in Academiis professio, conciones, eloquentia, scripta, Prefectura ordinis, Episcopatus, Cardinalatus. De reliquo, Christiani illius Herois vita functi sanctimoniam, & opera decretis confirmauit Ecclesia. Tibi ad celsissimum & augustissimum inter mortales, longeque Cardinalitio illo sublimiorem dignitatis gradum, diuina prouidentia euecto (vtpotè non vnius Pastori vrbis, sed orbis terrarum Rectori & Moderatori) vt ampliorem & vberiorem de re Christiana bene merendi segetem & materiam Deus prabuit, ita posteaquàm rectè & ex dignitate, sicuti fecisti hactenus, facturumque te semper confidimus, ea in terris vsus fueris: sed catera quilibet laudatissimum & gloriossissimum vita tua curriculum intuens, facilè per se adiiciet & diuinabit. Quòd restat, vt eum, quem par est ex tanta Sanctiss. D.N. bonitate, tamque singulari beneficio fructum orbis percipiat, vos, qui vbique estis gentium Christiana sapientia candidati: vos monachi, eremita, anachoreta, qui puritatis, & integritatis morum magistras solitudines incolitis: vos politici, qui piè fouenda & tutanda humana societati estis prapositi: vos Theologi, quorum vita est assidua verbi Dei meditatio & commentatio: vos sacerdotes, quibus sacrarum rerum tractatio & administratio delegata est: vos Episcopi, Archiepiscopi, Patriarche, quibus regendi & moderandi cleri potestatem, quasi quasdam habenas Deus tradidit: vos fideles Pontificis Maximi Consiliarij S. R. E. Cardinales, B. Bonauentura & Seraphici, & eximij Ecclesia Doctoris sanctimoniam sectamini: doctrinam exosculamini, & amplexamini, eiusque exemplaria, qua felicibus Sixti Patris sanctissimi auspiciis & munificentiâ auctiora & politiora breui lucem aspicient, nocturna versate manu, versate diurna.

Digitized by Google

DE DOCTRINÆ PRÆSTANTIA SANCTI BONAVENTVRÆ,

Teſtes, eruditionis, & iudicij nomine illuſtres.

SANCTVS ANTONINVS Florentiæ Archiepiſcopus.

BONAVENTVRA ſicut in luminibus ſcientiarum, & maximè in ſcripturis ſanctis videbatur mira capacitate proficere, ita & in deuotionis gratia continuum ſumebat gratiæ incrementum. Siquidem omnem veritatem, quam percipiebat intellectu, ad formam orationis, & laudationis diuinæ reducens, continuò ruminabat affectu. Hinc factum eſt, vt in ſeptimo anno poſt ingreſſum ordinis ſententias Pariſiis legeret. Et ſcriptum notabile & deuotum edidit ſuper quatuor libros ſententiarum: ibique recepit Cathedram magiſtralem. In duodecimo verò anno, vel decimo tertio ab ingreſſu ordinis, ad regimen totius ordinis eſt aſſumptus. Intellectus eius perſpicacitatem omnia opuſcula eius redolent iis, qui diuinam ſcientiam requirentes, hanc libentiùs, quàm vanitatem Ariſtotelicam venerantur. *Ant. par. 3. Chr. tit. 24. cap. 8.*

IOANNES GERSO in epiſtola ad Oſualdum monachum.

DOctrinam theologicam propriè dicendam eximij & Seraphici doctoris Domini Bonauenturæ Cardinalis offero me laboraturum, quòd habeatur ad tranſcribendum, ſi ita cum affectu poſtulauerit ſacer ordo veſter, cuius orationibus me commendo. *Ger. par. 1. tit. de laud. S. Bon. in epiſt. ad Oſual. Carth.*

IDEM GERSO.

SI quæratur à me, quis inter cæteros doctores plus videatur idoneus? Reſpondeo, ſine præiudicio, quòd Dominus Bonauentura: quoniam in dicendo ſolidus eſt & ſecurus, pius, & iuſtus, & deuotus. Præterea recedit à curioſitate quantum poteſt, non immiſcens poſitiones extraneas, vel doctrinas ſæculares dialecticas, aut phyſicas, terminis theologicis obumbratas, more multorum: ſed dum ſtudet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem & religioſitatem affectus. Vnde factum eſt, vt ab indeuotis ſcolaſticis, quorum proh dolor! maior eſt numerus, ipſe minus extiterit frequentatus: cùm tamen nulla ſublimior, nulla diuinior, nulla ſalubrior, atque ſuauior pro theologis ſit doctrina. Quanto denique diligentiùs in ſenectute mea ſum reuolutus ad ſtudium ipſius, tanto facta eſt ampliùs confuſa garrulitas mea. Dixique mecum, ſufficit hæc doctrina: vt quid ſtulto labore conſumeris? quid dictas? quid ſcribis? Multiplicentur potius & tranſcribantur opera doctoris iſtius, de quo verè dicitur illud Chriſti de Ioanne: Erat lucerna ardens, & lucens. *Ger. par. 1. lib. de exam. doct.*

IDEM GERSO.

IGnem veni mittere in terram, dicebat Chriſtus, & quid volo, niſi vt ardeat? In dextera nempe Dei eſt ignea lex, cuius eloquium ignitum eſt vehementer: cuius oculi ſunt ſicut flamma ignis; cuius præco Ioannes dictus eſt lucerna ardens inſtar Eliæ. Conſiderans iſta noſter Euſtachius Dominus Bonauentura, voluit eſſe doctor ardens, ſciens quoniam lucere parum eſt, & ſæpè vanum, ſæpè noxium: quoniam ſcientia inflat, & damonium facit: quid enim dæmon interpretatur, niſi ſciens, ſed abſque charitate? Sortitus eſt idcircò ſecundum laudem vitæ ſuæ pariter & doctrinæ nomen ipſe Bonauentura, vt antonomaſticè doctor Seraphicus nominetur. Docet hoc in ſpeciali ſuum Itinerarium mentis in Deum, cuius opuſculi, immò operis immenſi, laus ſuperior eſt ore mortalium. Docet & ſuum Breuiloquium, Theologiæ proceſſum propriè theologicum retinens, & quaſi conuerſum ad priorem, quoniam à primo principio deſcendit ad alias veritates. Docet denique Lectura ſua grandior ignem ſuum cum lumine: vnde mirum, immò miſerum & miſerabile videtur, ne dicamus damnabile, quo pacto prælatæ ſunt doctrinæ quædam aliæ ſub ſpecie ſubtilitatis, plus inquietantes quàm cynifes Ægyptiæ, quam ſabbatum mentis incendium terræ Geſſen afferens. Securus eſt doctor iſte, ſe teſtante doctrinam communem, & ſolidam, quæ Pariſiis vigebat maximè tempore ſuo. *Ger. par. 1. ep. de laud. doct. S. Bonauent.*

IDEM GERSO.

SInt alij doctores, qui dicantur Cherubici: Bonauentura autem veriſſimo nomine Seraphicus ſimul & Cherubicus, quia inflammat affectum, & erudit intellectum, reducit & vnit ad Deum per amorem excitatiuum; dum alij multi ſolùm diuaricant, & diſpergunt intellectum per præciſiones, prioritates, & poſterioritates, & ſigna, & contingentia, cùm tamen vnum ſit neceſſarium. *In eod. epiſt.*

IDEM GERSO.

NEſcio, ſi præcipuus inter omnes numerandus ſit Euſtachius: ita enim nomen iſtud ſuum vulgatum Bonauentura, videor poſſe tradere. Ille enim ſingulariter inter omnes doctores catholicos, pace omnium ſalua, videtur idoneus, & ſecuriſſimus ad illuminandum intellectum, & ad inflammandum affectum. Cuius opuſcula duo, vt lecturam & alios tractatus eius interim præteream, tanta ſunt arte compendij diuinitus compoſita, vt ſupra ipſa nihil; Breuiloquium noto & Itinerarium. In quibus proceſſum eſt duabus viis cognoſcendi Deum. Primus namque horum duorum tractatuum procedit à primo principio, quòd Deus eſt, vſque ad alias veritates ſub Deo creditas & habitas. Alius econtrà progreditur à creaturis ad Creatorem per ſex gradus ſcalares vſque ad anagogicos exceſſus. Qui licet ſint difficiliores & rariores; debet tamen omnis Chriſtianus ad illos aſpirare, quoniam Theologia talis myſtica propriè eſt Chriſtianorum. *Par. 2. tit. de lib. Leg.*

HENRICVS DE GANDAVO.

BOnauentura, natione Italicus, & ipſe Ordinis Fratrum Minorum, qui etiam Pariſiis Theologicæ ſcolæ præfuit, ſcripſit in quatuor libros ſententiarum magiſtri Petri opuſculum magnæ ſubtilitatis, quod ſic incipit: Flecto genua mea, &c. ſcripſit etiam aliud, quod vocauit, Itinerarium mentis in Deum: ſcripſit & de decem præceptis. Reſpondit etiam breuiter calumniis præfati magiſtri Vvilhelmi de ſancto amore. *De illuſt. Ec. ſcrip. cap. 47.*

TRITHEMIVS de Eccleſiaſticis Scriptoribus.

EVſtachius, qui & Bonauentura, de Balneoregio natus, ordinis fratrum minorum Miniſter generalis: ac deinde Epiſcopus Albanenſis, & ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis; Alexandri de Ales quondam auditor & diſcipulus, vir diuinis ſcripturis eruditiſſimus, & ſæculari philoſophia nobiliter doctus, ingenio ſubtilis, & clarus eloquio: vita & conuerſatione deuotus atque ſanctiſſimus, cuius ingenium, dotem naturæ, & vitæ puritatem præceptor eius Alexander contemplans dicere ſolebat: In fratre Bonauentura Adam peccaſſe non videtur. Scripſit multa & profunda & deuotiſſima opuſcula: quibus ardentia verba proferens, non minus affectum legentis *Lib. de Eccl. ſcrip.*

in

in Christi amore accendit : quàm intellectum doctrinis sanctis illuminat : omnes enim sui temporis doctores vtilitate operum facilè præcellit, si spiritum diuini amoris & Christianæ deuotionis in eo loquentem attendas. Profundus est, non verbosus : subtilis, non curiosus : disertus, non vanus : flammantia non inflantia verba proferens. vnde & securiùs legitur, faciliùs ab amante intelligitur, vtiliùs frequentatur, dulciùs & fructuosiùs retinetur. Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi, pauci scribendo libros, docuerunt vtramque, Bonauentura autem & multos superauit, & paucos, dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo & doctus vis esse & deuotus, illius opusculis esto intentus. Quæ sunt.

Super sententias.	*Lib. IV.*	Profunda fluuiorum.
Breuiloquium.	*Lib. VII.*	Flecto genua mea ad.
Soliloquium.	*Lib. I.*	Dic, quæso, ô homo.
Itinerarij mentis in Deum.	*Lib. I.*	In principio primùm.
Lignum vit .	*Lib. I.*	Christo confixus sum.
Exhortator ad fratrem.	*Lib. I.*	Quoniam dilecte mi frater.
De reductione artium, &c.	*Lib. I.*	Omne datum optimum.
Regimen conscientiæ, id est, paruum bonum.	*Lib. I.*	Ecce descripsi eam tibi.
Itinerarij mentis in seipsum.	*Lib. I.*	Malum considerare.
Compendium scripturarum.	*Lib. I.*	In conuersionis meæ.
De institutione nouitiorum.	*Lib. I.*	Quæstio est de paupertate.
Centiloquium.	*Lib. III.*	Cum sum virorum.
Pharetra, siue scintillarium.	*Lib. III.*	Primum omnium necesse.
De paupertate Christi contra Guil.	*Lib. I.*	
De quinque festis infantiæ Christi.	*Lib. I.*	
De septem donis Spiritus sancti.	*Lib. I.*	
De excellentia Eucharistiæ.	*Lib. I.*	
De sex alis Seraphin.	*Lib. I.*	
Ad Blancam auciſſam.	*Lib. I.*	
Illuminationum insigne opus.	*Lib. I.*	In medio Ecclesiæ.
De tribus ternariis peccatorum.	*Lib. I.*	Tres sunt ternarij pec.
De septem gradibus contemplationis.	*Lib. I.*	Contemplatiuorum.
De profectu religiosorum.	*Lib. I.*	Si vis in spiritu proficere.
De decem præceptis.	*Lib. I.*	Si vis ad vitam ingredi.
Apologia pauperum.	*Lib. I.*	Summi legislatoris.
Super oratione Dominica.	*Lib. I.*	Pater noster. Oratio hæc.
Legenda Sancti Francisci.	*Lib. I.*	Apparuit gratia Dei sal.
Constitutiones sui ordinis.	*Lib. I.*	
In Genesim vij. visionum.	*Lib. I.*	
In Euangelium Ioannis.	*Lib. I.*	In principio, &c. Circa.
In Euangelium Lucæ.	*Lib. I.*	Spiritus Domini super me.
De tribus quæstionibus.	*Lib. I.*	Innominato magistro.
De sandaliis Apostolorum.	*Lib. I.*	Quoniam secundum Apost. Ioan.
De passione Domini.	*Lib. III.*	Currite gentes vndique.
Sermones per annum.	*Lib. II.*	
Epistolæ plures ad diuersos.		
Alia insuper nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt.		

Alia sanè verò longè plura, quæ supra, præsertim à Trithemio diligentissimo veterum scriptorum inuestigatore, commemorata non sunt, sanctus Bonauentura perenni quodam scribendi studio vtiliter sapienterque edidit. Opuscula enim sunt multa, expositiones complures, sermones etiam plurimi, aliaque eiusmodi lucubrationum opera; quæ in veteribus, vel bibliothecis, vel tabulariis diu occultata, hactenùs latuerunt. Et porrò omnia suis quæque tomis, ordine digesto, Deo benè iuuante, ex hac Typographia Vaticana extabunt. Id cum ex aliis tomis perspicuum erit, tum ex hoc primo, in quo commentarij duo anteà non editi, iam præclarè apparent, vnus in Psalterium, alter in Ecclesiasten.

Summa Priuilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est authoritate Regis, ne quis in Regno suo, aliisque locis suæ ditioni subiectis intra decem proximos annos, Librum qui sic inscribitur, *Sancti Bonauenturæ Opera omnia à mendis expurgata, & in optimum ordinem nouiter digesta*; absque PHILIPPI BORDE, Bibliopolæ Lugdunensis permissu, imprimat aut diuendat à die publicationis harum. Exemplarium confiscationis, ei qui secus fecerit, ac aliis solitis pœnis indictis, prout ampliùs in Diplomate Regio continetur. Datum Fontisbellaquei, die 10. Augusti 1664.

De mandato Regis

signatum LE GROS.

Hæc Editio desiit excudi die 7. Septembris 1668.

SANCTI

Digitized by Google

S. BONAVENTVRÆ

EX ORDINE MINORVM,

S.R.E. CARDINALIS, EPISCOPI

ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI,

LIBER, QVI INSCRIBITVR

PRINCIPIVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

De Sacræ Scripturæ præstantia.

Apoc.22.a

STENDIT mihi Dominus fluuium aquæ viuæ, splendidum, tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis, lignum vitæ, afferens fructus duodecim.] Probatissimæ, perfectissimæque legis integritas circumstantionatur ex multifaria nobilitate causarum, quas sanctus enumerat Isidorus, sic inquiens: Erit lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque; ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Istis conditionibus legem legum, quæ à Rege regum instituta est, esse præeminentissimè venustatam, sacram scilicet Scripturam, beatus Ioannes Apostolus, & Euangelista, & Propheta asserit, sibi diuinitus esse reuelatam, cum dicit. Ostendit mihi Dominus, &c. Quoniam autem in descriptione rerum excellentissimarum, mentis humanæ acies inualida, quæ, vt dicit Augustinus, in excellenti luce non figitur; vtitur sensibili manuductione rerum naturalium, pro eo quòd se habet intellectus noster ad manifestissima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, vt Philosophus dicit: hinc est, quòd Propheta lucem diuinæ sapientiæ contemperat obtutibus nostris, notificando eam transumptione symbolica, seu sub metaphora. Vtitur senario rerum numero ad insinuandam eius perfectionem, comparando eam rebus eminentissimis, affluentissimis, perspicuissimis, efficacissimis, speciosissimis, communissimis. Eminentissimis, propter altitudinem dignitatis: quid diuino solio eminentius? Affluentissimis, propter plenitudinem bonitatis: quid fluuio affluentius? Perspicuissimis, propter certitudinem veritatis: quid aqua viua clarius, & crystallo transfucentius? Efficacissimis, propter magnitudinem virtutis, vel potestatis: quid ligno vitæ efficacius? Speciosissimis propter pulchritudinem claritatis: quid splendore speciosius? Communissimis, propter amplitudinem charitatis: quid medio plateæ communius? Est enim Sacræ Scripturæ inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuiolabilem: inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem: infallibilis certitudo, propter processum irrefellibilem: impretiabilis valitudo, propter fructum inæstimabilem: incontaminabilis pulchritudo, propter puritatem impermixtibilem: incoarctabilis amplitudo, propter diffusionē irrestringibilem. Inattingibilis altitudo auctoritatis inuiolabilis, commendat efficientem: inexhaustibilis plenitudo profunditatis imperscrutabilis, extollit materiam: infallibilis certitudo processus irrefellibilis, vel incōfutabilis, commendat formam: impretiabilis valitudo fructus inæstimabilis, commendat finem extra: incontaminabilis pulchritudo ascensus interminabilis, commendat finem supra: incoarctabilis amplitudo diffusionis vniuersalis, commendat finem intra: vt scientiis sæcularibus, inflatricibus cordium, obductricibus intellectuum, nulla supersit occasio gloriandi aduersus Scripturam sacram, cum ab ea excedantur in omnium nobilitate causarum. Nam subiectum sanctarum scripturarum, est subiectum increatum, agens increatum, finis increatus, forma, quæ est modus agendi, est stylus Spiritus sancti, stylus inspiratus. Calamus scribæ velociter, &c. Et si quæ sunt nobilitates degeneres, vt antiphrasicè loquar, in mundanis scientiis, nō collectim, sed sparsim reperiuntur in singulis. Nam Metaphysicam, inquiunt mundi sapientes, esse scientiarum suarum nobilissimam, propter vniuersalitatem subiecti: nam est de ente, secundum quòd ens, id est, de ente secundum omnem entis differētiam, quæ est substantiā, & accidens: idem, & diuersum, actus, & potentia: vnum, & multa. Ens enim primum in prima philosophia subiectum esse non potest, quia à Philosopho primò ens primum inquiritur. De subiecto autem in scientia præcognoscendum est, & quid est, quod dicitur per nomen, & quia est, & nullo modo debet inquiri, vt Philosophus dicit. Scientiam mathematicam dicunt esse nobilissimam, propter certitudinem modi: Scientiam de anima, propter nobilitatem subiecti: & moralē propter vtilitatem finis, qui est beatitudo creata, id est, misera, quam dicit ille, esse actū perfectum secundum virtutem. Sed omnium nobilitates causarum aggregantur in diuina scientia. Nam in quantum est progressio quædā, & scaturigo fontis æterni, habet ex efficiente nobilissimo auctoritatem inuiolabilem: & hoc notatur cū dicitur, procedere de sede Dei, & agni.

Isid. etym. lib.5.c.21. Disp.4.c.3.

Aug.tom.3. de Trin. lib. 1.c.1.

Arist.1.Met. tex.1.

1. Pet. 1.

Psalm.44. a

4. Metaph. tex.2 & seq & lib.6. tex 3. & 4.

12. Metaph tex.29. & seq.

1. Post tex.1.

1. de anima tex. 1.

10. Ethic.c.7.

Inquantū vero eſt fluuius aquæ viuæ,habet ex ſubiecto nobiliſſimo profunditatem imperscrutabilem. Inquantū vero oſtenſus,reuelatus,& inſpiratus,habet ex nobiliſſimo modo proceſſum incōfutabilem. Inquantum ſplendidus, habet certitudinem infallibilem. Inquantum cryſtallinus, pulchritudinem incontaminabilem. Inquantum lignum vitæ,afferens fructus duodecim,habet ex fine nobiliſſimo fructum deſiderabilē. Inquantum in medio plateæ Hieruſalem,habet amplitudinem incoarctabilem. Quantū neceſſe fuerit in editione legis inattingibilis, altitudo auctoritatis inuiolabilis,liquet interius perſcrutanti.Si enim in cognoſcibilibus,ſeu opinabilibus illud,quod auctoritatē nō habet,eadem facilitate cōtemnitur,qua probatur,vt Hieronymus dicit, niſi fuerit euidenti ratione ſuffultum: hoc multo magis poſſet in agēdis accidere,maximè cū ſenſus,& cogitatio humani cordis prona in malum ab adoleſcētia ſua,ſemper nitatur in vetitum,& repugnet his etiam,ad quę rationis naturalis inſtinctus inclinat. Licet autem locus ab auctoritate concludēs, infirmus & inartificialis appelletur, pro eo,quòd nō proprio argumento,ſed aliunde parato teſtimonio vtatur,qui arguit,vt Boëtius docet;plerumq; tamē auctoritate proborum,ratio ſuæ credulitatis aſſenſum citius exhibet, quam diſputatione communi, vt pulcherrimè docet Tullius. Et hoc quidem in notitia fidei manifeſtū eſt, vbi eum ratio veriſſima, licet profundiſſima lateat, ſecundum Ricardum : ipſa tamen vis auctoritatis ad aſſentiendum inclinat. Quia,quód ſcimus, & intelligimus,rationi,quòd vero credimus,debemus auctoritati,dicit Auguſtinus: c etiam in operalibus conſueuit accidere,vt pōdus auctoritatis inclinet ad actum,præcipuè ſi graue ſit,quod pręcipit,vel ratio præcepti legis occulta,aut cū voluntas inſormādi per legem,eſt à legis manuductione remota.Et certè legis diuinę præcepta erāt maximi ponderis,& vſq; adeo latētia, quod in pleriſq; locis veteris teſtamenti videbantur expertia rationis.Tanta inſuper erat cordium Iudaïcorum duritia,tanta perfidia, quòd neceſſe fuit pondus auctoritatis adhiberi, quod corda obdurata, & obfirmata confringeret.Et huius inuiolabilis auctoritatis pondus inſinuatur,cū diuina lex dicitur ab arce Deitatis, id eſt, à ſede Dei,& agni procedere,Oſtendit mihi fluuium; procedentem de ſede Dei,& agni. Nomen enim Dei ſecundum formalem nominis impoſitionem, ſignat auctoritatis præſidentiam. Dicitur enim Deus Græce ſecundū Damaſcenum : ἀπὸ τοῦ θέειν ἀΐδιον θερμότητα, quod ſonat currere,vrere,& intueri. Et hoc quidem ex Hebraïca veritate manifeſtius eſt. Nam quando debebat inſinuari inexcogitabilis ſuperexcellentia auctoritatis diuinæ eſſentię,quia nihil eſt eorum,quę ſunt,vt Dionyſius dicit,ſed ſuperexiſtens,& ſuperdea;hoc nomen Deus,nequaquā communibus literis ſcribebatur, ſed exarabatur illis caracteribus,quæ nomē magnum Dei tetragrammato efficiunt,vt docent Origenes & Beda. Quod nomen tantæ auctoritatis,tantæque venerationis erat apud Hebræos,quòd ipſum nomen inefiabile dicebatur, non quòd ſenſibilibus verbis exprimi non poſſet,ſed quia ſenſu,& intellectu creaturæ,ſignificatum eius diffiniri non poterat.Iſtius ſanctiſſimi nominis ſignificatum incomprehenſibile, tria comprehendit, in quibus ſuperexceſſiua Dei dignitas omnem auctoritatem excedit, ſcilicet; primitatem inanteibilem : vniuerſitatem illimitabilem, ſiue poteſtatem : æquitatem inobliquabilem. Si enim omnipotens Deus, à cuius fonte manat fluuius ſcripturarum, non haberet primitatem in eſſendo, & principalitatem in dominando ; inciperet vtique,tam eſſe,quàm habere. Omne autem,quod incipit,incipit per motum,vel mutationem,vt probatur in phyſicis:Deus autem eſt mouens immobile omnino,vt vult Philoſophus,ergo non incipit,neceſſe,nec habere. Habet igitur primitatem omnino imprincipiabilem. Probatur : Omne illud, in cuius ſubſtantia admiſcetur potentia, ſecundum id, quod habet de potentia,poteſt non eſſe:quia quod poteſt eſſe,poteſt non eſſe,vt Philoſophus probat,& Damaſcenus:Deus autem nō poteſt non eſſe. In Deo igitur non eſt potentia adeſſe, non igitur incipit eſſe,nec per motum,nec per mutationem,quia motus eſt actus entis in potētia,ſecundùm quod huiuſmodi. Hinc eſt, quòd propheta Dauid, Spiritu ſancto afflatus, videns in Deo auctoritatem inuiolabilem, propter primitatem imprincipiabilem, dicebat : Deus,qui dominatur in virtute ſua in æternum. Si enim eſſentia & virtus ab eſſentia fluens,comparātur ad idem principium, & ad eādem cauſam,quia quod eſt cauſa eſſentiæ,eſt cauſa virtutis,& quod eſt cauſa virtutis,eſt etiā eſſentiæ, vt dicit Damaſcenus,& Philoſophus;conſequens eſt, vt qui dominatur virtute ſua, & non aliena, ſit etiam virtute ſua. Propterea frequentiſſimè in ſcripturta ad inſinuandam Dei primitatem,dicitur : Deus Deorum, Rex Regum, Dominus dominantium. Includit etiam nomen Dei, non tantum primitatem imprincipiabilem, verum etiam poteſtatem, ſiue vniuerſalitatem illimitabilem,per quam euidens efficitur inuiolabilis diuinæ maieſtatis auctoritas. Hæc autem Dei poteſtas eſt illimitabilis,& incoarctabilis. Incoarctabilis quidem,quia vniuerſitatem creatorum includit : Illimitabilis vero, quia terminum durationis excludit. Nam in Iudith legitur:Deus cœlorum,Creator aquarum,& Dominus vniuerſæ creaturæ, quantum ad vniuerſitatis ſubiectorum incluſionem. Et in Exodo : Dominus regnabit in æternum & vltra, quantum ad termini durationis excluſionem. Cum enim in omnibus agentibus hoc ſit vniuerſaliter verum,quòd quanto agens perfectius habet formam, qua agit, tanto ipſum eſt potentius in agendo: vt quanto aliquid eſt calidius, tanto potentius eſt in calefaciendo, & ſi calor eſſet infinitus in calido,haberet vtique calidum potentiam infinitam ad calefaciendum : Ex quo diuina eſſentia, per quam intelligimus DEVM agere, eſt infinita, neceſſe eſt, potentiam eſſe infinitam. Omnes Philoſophi attribuerunt infinitum principio, vt dicit Ariſtoteles.

Comprehendit tertio incomprehenſibile nomen Dei inobliquabilem æquitatem, per quam oſtenditur immobilis, & inflexibilis diuinæ auctoritatis iuſtitia. Si enim formali probatione Deus eſt veritas per eſſentiam,vt in Ioanne dicitur:Ego ſum via,veritas &|vita: & nomina in abſtracto eſſentiam ſignificantia, dicant impoſſibilitatem permixtionis oppoſitorum : nihil eſt conuenientius, quàm vt rectitudo diuinæ iuſtitiæ reprehendi non poſſit.Fouet autem diuina iuſtitia & approbat bona : delet & reprobat mala,ſecundum quod Moyſes teſtatur. Deus magne, miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis, & verax, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatē, & ſcelera,atque peccata : nulluſque apud te per ſe innocēs eſt. Et in libro Sapien. Cum iuſtus ſis,iuſtè omnia diſponis,virtus enim tua iuſtitiæ initium eſt. Has excellentiſſimas auctoritatis conditiones,ſoli Deo proprias, ſuccincto & ſubtili ſermone complectitur Dionyſius ſic inquiens: Dominatio Dei nō ſubditorum excellentia tantum eſt,ſed bonorum & optimorum perfectiſſima,& omnimoda poſſeſſio,vera & immutabilis firmitas.Vera & immutabilis firmitas,arguit æquitatem inobliquabilem : omnimoda poſſeſſio, vniuerſalitatem illimitabilem : perfectiſſima vero dominatio, primitatem imprincipiabilem. De his conditionibus Moyſes ait:En Domini Dei tui cœlum eſt,& cœlum cœli,terra & omnia,quæ in ea ſunt:ecce poteſtas vniuerſalis.Dominus Deus noſter, ipſe eſt Deus Deorū, & Dominus dominantium : ecce imprincipiabilis primitas. Qui perſonam non accipit,nec munera : ecce inobliquabilis æquitas. Ex iam dictis elucet inuiolabilis diuinæ maieſtatis auctoritas. Nam virtus auctoris,& pondus auctoritatis ſemper æquantur. Vnde diuina auctoritas,vēdicat ſibi infinitam abſolutionem, & abſolutam

infinita

Hieron. in Matth.c.23. Geneſ.8.d

lib.2. Topic. c.5.

lib.2.Rath.

Ricar. parte 1. lib.1. de trin.c.1.& 4.

Aug.to.1. de vera relig. c.24.

Apoc.12. a

Damaſc.lib. 1.ortho.fidei. c.12.

De diuin.nomin.c.1.

Orig.in lib. Num.c.23. homil.14. in princ.

Beda in Exo. c.48.tom.4.

Ariſt.8.Phyſicorum,tex. 1.& ſeq.

12. Metaph. tex.30. Damaſc.lib. 1.fid. orthod. c.8.ſub fin. Ariſt.3.Phyſicor. tex.16. & ſeq.

Pſalm.65.

Ariſt 12.Metaph.tex.28.

Deut.10. d 1.Tim.6.c Apoc.19.c

Iudith.9.d

Exod.10.d

Ariſt.5.Phyſicor.tex.25.

Ioan.14. a

Exod.34.b

Sap.12.c

De diu. nomin.c.12.

Deut.10. c

Digitized by Google

infinitatem. Propter quod dicit Augustinus;Maior est diuinæ legis auctoritas,quàm humani ingenii perspicacitas:cum tamen anima rationalis capax sit infiniti obiectiue,non tantùm in affectu per dilectionem, sed etiam in aspectu per apprehensionem. Quamuis autem lex omnis ordinata causam efficientem & exemplarem habeat Deum,qui est ars plena omnium rationum viuentium,vt dicit Augustinus,(nam æterna & summa lex est,à qua omnis lex inferior,quæ iustitiam habet, emanat, vt docet idem Augustinus:Et secundum illud:Per me reges regnant,& legum conditores iusta decernunt)lex tamen sacræ scripturæ peculiarissimo nomine,& prærogatiua specialissima,dicitur procedere de sede DEI. Ostendit, *inquit*, mihi fluuium, procedentem de sede DEI. Est enim per Verbum increatum edita, & instituta:per Verbū inspiratum recitata:per Verbum incarnatum consummata:per Verbum auctenticatum promulgata. Dicitur enim Verbum DEI, verbum verbi incarnati:Verbum veritatis & sapientiæ: Verbum virtutis & potentiæ:Verbū vitæ, & Verbū gratiæ ? Cum enim lex humana sit constitutio populi, qua maiores natu sanxerūt simul cum plebibus aliquid,secundum Isidorum; legem Scripturæ sacræ,sapientia DEI solius instituit,nihilo adinuētionis humanæ permixto,populi tantum Hebraici de susciplenda lege requisito cōsensu, ipsius legis imponendæ non expressis articulis, vt patet in Exodo. Et quod plus est,lex Mosaïca quoad principaliorem eius partem à Deo per Angelicum ministerium, toti populo sensibilibus verbis expressa, donec ad vocē Domini territus populus rogaret, vt ab ore Moysi residuū legis audiret,secundum quod patet in Exodo. Quæ tandem ob perpetuitatem memoriæ in tabulis lapideis legitur fuisse cōscripta digito Dei viui.Fuit tertio,verbo virtutis,signis & prodigiis confirmata.Signis legē præcedentibus,legem concomitantibus,legem subsequentibus.Signa legem præcedentia,præsagiebant legis approbationem;signa legem cōcomitantia,sanciebant legis institutionem;signa legem subsequētia,cōferebāt legis institutæ,& approbatę promulgationem, sicut habetur in Exodo diffusè per totum.Fuit quarto per Verbum incarnatum consummata,& verbo Verbi incarnati promulgata,in consummatione plenitudinis temporum, Christo moralia legis exequente, iudicialia temperante,cęremonialium veritatē exhibente, figuralium veritatem elucidante. Et hoc quando misit Deus filium suum,factum ex muliere,factū sub lege, vt eos, qui sub lege erant,redimeret. Similem namq; non habens in legislatoribus DEVS,supra debitum se legi sponte subdidit, nō tātum quantum ad moralium præceptorum executionem, verum etiam ad quorundam figuralium susceptionem. Circumcisionem namque susceptt,& secundū legem Moysi,cum typico sacrificio prętentatus fuit in tęplo.Et quamuis legamus in veteribus historiis, quosdā legibus se propriis subdidisse,vt ad institutæ legis obseruantiā subditos vinculo fortiori constringerent, cum tamen de lege communi cōstiterit,legislatores & principes, nō esse legibus propriis de necessitate subiectos; hoc tamē nullo modo,facto Christi cōparabile est.Quia illi delinquere poterant,ac per hoc correctione legis egebāt,& honestum est,vt lator legis prę cęteris secundū leges viuat: Christus autem.qui legi sese subdidit,in Deitate summè bonus,in humanitate, secūdum capacitatem creaturæ,summè perfectus,nec ad malum poterat declinare , nec secundum virtutum intentionem , quò ad se ipsū,in gratiæ bono proficere.Propter quod regimine nullius legis egebat, vnitū sibi personaliter habēs ius diuinum,vel legis æternæ, & ius naturale , virtutum omnium vltima completione firmatum. Aliter autem Christus moralia legis impleuit, consilia perfectionis addendo,& supplendo,quæ non exprimebātur in lege scilicet paupertatis,castitatis,&c. Qualiter autē Christus iudicialia temperauerit,& per cōsequens amplioris charitatis ostensione perfecerit, patet in Matthæo vbi de lege talionis faciens mentionem, tam in dāno rerum, quàm corporum, docet non vinci à malo, sed vincere in bono malū.Cęremonialia & figuralia Christus adimpleuit euacuando, & euacuauit adimplendo, quando significati sui veritatem exhibuit,& abscōdita produxit in lucem.Propter quod dicit Augustinus: Verum Dei Verbum, omnia gentis illius promissa, omnes prophetię,sacerdotia,sacrificia,& cūcta omnino sacramenta sonuerunt.Venit Christus,& adimpleta sunt omnia. Et idem ait: Hoc sacramentum, hic sacerdos,hoc sacrificium, hic Deus, antequā missus veniret factus ex fœmina, *& cætera*, similitudines huius fuerunt.De omnibus his modis legis adimpletionis,& consummationis à Christo factę,loquitur idem Saluator,in Matthæo,dicens: Non veni legem soluere, sed adimplere.Ibi enim lex accipitur pro omnibus,quę in veteri testamēto contenta sunt;vt Origenes dicit.Verissime ergo fluuius sacræ scripturę dicitur procedere de sede Dei. Vnde Rabanus:Hæc, *inquit*, sola est,quæ vocatur lex Dei.Quæ enim sunt prętер illā,opera sunt humanarum adinuentionum. Sic ergo describitur origo scripturæ sub metaphora rerum eminentissimarū, propter altitudinem dignitatis, cuius est inattingibilis altitudo,propter auctoritatem inuiolabilē, ex qua miro modo commendatur efficiens. Secundo transumitur scripturę sacrę materia sub metaphora rerū affluētissimarum,propter plenitudinem bonitatis. Est enim eius inexhaustibilis plenitudo,propter profunditatem imperscrutabilem.Vnde & fluuius aquæ viuæ dicitur: Ostendit, *inquit*, mihi Dominus fluuium,&c.Licet autem abyssalis profunditas sanctarū scripturarum nobis inscrutabilis sit, dispēsatiue tamē à Spiritu sancto actum est, vt in fluuiis scripturarū agnus peditet, & elephas natet,secundū Gregorium.Est autem iste fluuius voluptuosissimus, propter dulcores suauissimarū delectationum : luminosissimus,propter fulgores limpidissimarum speculationum:ignitissimus,propter feruores ardentissimarum inflammationum : impetuosissimus,propter vigores sublimissimarum eleuationum, Et hinc est,quòd in scriptura dicitur:Fluuius voluptatis,fluuius veritatis,fluuius charitatis,seu igneꝰ,& fluuius rapidus.Ecōtra fluuius mūdanæ scientiæ est, fluuius torridus,exsiccans flumina gratiarū: fluuius turbidus,obfuscans splendores intellectuū : fluuius tepidus, tepefaciens amores affectuum : fluuius turgidus, tumefaciens expressiones affatuum.Quam mulcebre & quàm dulces suauitates hic fluuiꝰ effluat,docet Cassiodorus,sic inquiēs:Intueamini sodales egregij,quàm mirabilis,quàm dulcis sit sapor diuinarum scripturarū, desiderium ad cœlestia sempen erigens,satietas sine fine,esuries glorioſa bonorum.Quid enim in illis literis suauitatis,pariter & vtilitatis non inuenietis,si intendatis in eis purissimo lumine veritatis?Modo siquidem charitatē Dei, & proximi monet:modo,vt sęculi peritura contemnas, insinuat:modo, vt illam patriam recorderis,in qua es perpetuo mansurus, infundit : Patiētiam prædicat,spem tribuit,humilitatem proficuam laudat , superbiam semper ruinosam accusat , modo eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Quot sunt ibi verba,tot præmia: Hæc Cassiodorus.

Hic est ille fluuius, qui egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandū Paradisum,& fidelis animę & militātis Ecclesię:qui inde diuiditur in quatuor capita,scilicet riuos historiarum,anagogiarum,allegoriarum, & tropologiarum. Riui historiarum , retrahunt animam à terrestribus:riui anagogiarum, refouent animam in cœlestibus:riui allegoriarum dirigunt animam in credendis,seu credibilibus:riui tropologiarum , ordinant animam in agendis,seu agibilibus,ita vt verissime dictum sit per Ecclesiasticū: Benedictio illius, *scilicet sacræ scripturæ*, quasi fluuius inundabit. Hæc est mensa æternarum epularū. Vbi si quæras, quis cibus ? Panis habens in se omne delectamentum, & omnis saporis

Aug.tom.3. in Gen. lib.2 c.5.in fine.
Tom.3.lib.6. de mus.c.10 prope med.
Tom 1.Lib.1. de lib. arb.c. 5.sub finem Prin.8.b
Apoc.22.a
Eccles.1.a Hebr.1.a Ioan.1.a Luc.4.f Lib.5. etym. c.10.
Exod.19.c
Exod.20.c 31.& 34.f
Ad Gal.4. lab.36.c.
Luc.2.
Aug.tom.5. lib.5.c.17. de emit. Dei. 25.q.1. c.18. 9.His ita.
25.q.1.c.1
Matth.5.f.
Aug. tom.2. epist. 3. ad Volus.
Idem. tom.3. lib.4. de Trin. cap.7.
Matth. 5. b
In lib. Num. c.18. hom. 2. Rabanus.
Apoc.22.a
In Epist.ded. lib. Moral. ad Leand. ap.6.
Cassiod.lib. de diuin. lectione.c.16.
Gen.2. b Scriptura in quatuor riuos diuisa.
Eccles.39.c
Sap.16.c

Psalm.35.c

Eccles.24.d

Dion. ep. ad Titum. paulo post med.

Aug. ducinit Dei. tom.5. lib.22.29. Iob.28.b

Aug.tom 2. pp.3.non procul à princ.

Eccles.18.a Esther 10.a

Greg lib.1. hom.6. prope medium.

Esai.11.c

Aug. lib. de doct. Christ. c.41.sub fin. lib.

Exod.3.g. & 12.f. 3.Reg.10.a b

Dan.7.c

1.Tim.1.a Aug.de doct. Christ. lib 3 cap.10.

Damasc. lib. 4 fid. orthod. cap.18.

Psalm.67.c

Iob.22.c. Psalm.45.c Cant.4.d.

Hugo de S. Vict. Dānat. Magicas scientias.

suauitatem.Si quæras,quis potus?Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente voluptatis tuæ potabis eos.Hic est hortus plātationis diuinæ. Rigabo hortum plantationis meæ, & inebriabo partus mei fructum. Propter quod Dionysius scribens ad Titum dicit:Scriptura sacra alimentū perfectum est eorum, quæ aluntur,indigentiam adimplens,infirmum curans, reflorere faciens,& renouans,bonum affectum donans, à tristitia liberans,& lętitiā largiens.Est etiam fluuius,sanctarum scripturarū tam luminosus & fulgidus,vt contentiuus sit clarissimarum speculationum. Quod admirans Augustinus:Quam certa,*dicit ipse* & quam speciosa omnium rerum scientia, vbi Dei sapientia de ipso suo fonte potatur.In scriptura enim vir sapiēs, profunda fluuiorum perscrutatur, & abscondita producit in lucem:Huic scientiæ, nullam scientiā aliam esse cōparabilem ostendit Augustinus, scribens ad Volusianum,dicens:Tanta est Christianarum profunditas literarum,vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio,sumo studio,meliori ingenio conarer addiscere; non quod ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate: sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteq; non viuitur, tam multa,tamq; multiplicibus mysteriorum vmbraculis opacata, intelligenda proficientibus restant:tantaq; non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verūetiam in rebus, quæ intelligendæ sunt,latet altitudo sapientiæ,vt annosissimis, acutissimis,& flagrātissimis cupiditate discendi, hoc contingat, quod eiusdē scripturæ quodam loco habetur:Cum consummauerit homo, tunc incipiet.Iste est enim fons paruus,qui creuit in fluuium,& in lucē,solemq;conuersus est,& in aquas plurimas redundauit. Vnde Gregorius super Ezechielem, ait: Sacra eloquia visioni maris simillima narrantur,quia in eis sunt magna volumina sententiarum,& cumuli sensuum.Nisi enim eam similem mari Prophetа cerneret,non diceret:Repleta est terra scientia Domini,sicut aquę maris operientes.Et Augustinus:Quāto minor est auri,argenti,vestis;copia,quam de Ægypto secum ille Populus abstulit,cōparatione diuitiarū quas postea in Hierusalem cōsecutus est,quæ maximè in Rege Salomone ostenduntur;tanta fit cuncta scientia,quæ quidem est vtilis,collecta de libris gentilium,si diuinarum scripturarum scientiæ comparetur.Est etiam fluuius sacrarum scripturarū,fluuius ignitissimus,propter feruores ardentissimarum inflammationum. Vnde & dicitur fluuius charitatis. Hunc fluuium viderat Daniel egredi à facie Domini,cū dicebat:Fluuius ignis rapidusq;egrediebatur à facie eius,id est,antiqui dierū. Huius fluuij finis est amor diuinus:quia finis præcepti est charitas,dicit Apostolus. Vnde Augustinus libro de doctrina Christiana,non præcipit,*inquit*,Scriptura,nisi charitatem,nec culpat,nisi cupiditatem. Ad istum charitatis paradisum nos excitat Damascenus, sic inquiēs. Pulsemus in Paradiso scripturarum, qui odoriferus est dulcissimus,& speciosissimus: qui intellectualium volucrum cantibus amœnissimus, circumsonat aures nostras,qui tangit corda nostra,& mentem nostram contristatam consolatur,sicut columba deargentata, cuius posteriora in pallore auri.Est etiam fluuius impetuosissimus,propter vigores sublimissimarum eleuationum. De quo fluuio dicit Iob:Fluuius subuertit fundamentum eorum:Fluminis impetus,&c.Fons hortorum,puteus aquarū viuentiū, quæ fluunt impetu de Libano. Quam torridi,& quam tepidi, quam turbidi, & quam turgidi sint fluuij arescētes,mundanarum scientiarum, ique ex eo,quòd Hugo libr.Didascalicon,diuidit prima diuisione scientias,in scientias sacras,& scientias ethnicas. Scientia Ethnica,in scientiam superstitiosam,& illicitam,& scientiam licitam.Scientiarum superstitiosarum,quales sunt magicæ,alia est Pyromātia,alia Hydromantia,alia Aeromantia, alia Geomantia,& id genus reliquæ. Quarum scientiarum professores nefandi, A anathematizati, & excōmunicati iure canonico, & à Iudice Deo,sunt instrumenta diaboli,demergentes, & animas suas,& animas proximorum in barathrum infernale:eo quod perquirāt auguriis,auspiciis, & profanis sortilegiis ea, quæ cōtraria sunt,& diuinis præceptis,& diuinis consiliis. Istarum quatuor non scientiarum,sed insaniarū,fluuij infernales sunt. Styx, Lethe, Cocytus,Phlegeton.Styx,odiū:Lethe, oblivio: Phlegeton,ardens:Cocytus, luctus. Et illæ insaniæ ducunt in oblivionem diuinorum beneficiorum, & præceptorū,in ardores prurientium concupiscentiarū,in algores odiorum,& in luctus æternorum supplicior m.Scientiarū autem Ethnicarum licitarū, alia Logica,alia hyetica,alia Ethica,secundum Hieronymum,& secundum Augustinum ad Volusianum. Scientia logica, cum sit scientia de sermone, alia Grammatica, alia Dialectica, B alia Rethorica. Harum duę absque dubitatione, cum plus sint modi scientiarum,quam scientiæ fundamentaliter faciunt ad intelligentiam diuinorum. Tertia vero Rethorica, cum buccis tumentibus,plus est inflatrix intellectuum quàm illuminatrix. Scientia vero Physica,extenso nomine,alia est Metaphysica,alia Mathematica,alia naturalis Scientia Metaphysica cū consideratione quidditatum nudissimarum, & abstractissimarum,ac per hoc insipidissimarum,nullum saporē dat affectui.Scientia vero Mathematica cum consideratione magnitudinum,quæ abstrahunt à materia,& a motu,nec sensum deuotionis, nec motum bonæ operationis dat affectui. Scientia vero naturalis,quæ motū concernit,& materiam,& sua obscuritate obfuscat intellectum,& propter dubietatem causarum naturalium C pene in omnibus,naturalibus cōtristat affectum.Vnde & Aristoteles harū scientiarū,vel inuentor,vel professor prępipuus,propter latentiā causæ fluxus, & reflux° maris,in profundū maris,vt de eo legimus, se submersit.Scictia vero Ethica, alia est monastica, alia œconomica,alia politica. Et istarum scientiarū vnus est finis, scilicet beatitudo creata plena miseriis,quę quidē beatitudo non est status omnium bonorū aggregatione perfectus,sed ecōtra, est motus omnis viri boni cōsolatione priuatus.Contra istorum vnumquemq; inuehitur Hieremias Propheta:Et nunc quid tibi,*inquit*,vis in via Ægypti,vt bibas aquā turbidam?Vnde Augustinus de vera religione: Omissis,*ait* & repudiatis nugis theatricis,& poeticis, diuinarum scripturarū consideratione,& tractatione pascamus animū,atq;potemus, vanæ curiositatis fame & siti fessum,& æstuantem,& D inanibus phātasmatibus,tanquam pictis epulis frustra reficiendum,satiariq; cupientē.Transite,*inquit*,ad me omnes, qui cōcupiscitis me,& à generationibus meis implemini. Nulla enim scientia mundana adimplere potest animā,quia in eis docetur tantū veritas creata. Omnis autem creatura,vanitati subiecta est.Vanum autē est, quod non confert ad plenitudinem continenti.Et hęc de materia scripturæ sacræ dicta sufficiant.

Comparatur tertio forma sanctarum scripturarum rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis, & rebus speciosissimis,propter pulchritudinem claritatis. Est enim sacræ scripturæ infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilē. Et incontaminabilis pulchritudo, propter lucē inobfuscabilem. Et hoc E notatur, cūm dicitur: Splendidū tanquam crystallū. Dicitur autem forma, quæ est modus agendi, forma crystallina, quia secundū Isidorum crystallus opposita solis radiis, adeo rapit flammā, vt aridis fungis, vel foliis ignem præbeat:& stylus spiritus sancti in traditione scripturarū succendit corda torpētia,vel tepentia. Virtus etiam crystalli est contra sitim & ardorem, & stylus scripturarū refocillat corda ardentia. Crystallus insuper trita, & melle potata, lacte replet vbera & stylus Spiritus sancti melle deuotionis imbibitus, lacte gratiæ replet mentis vbera,id est intellectum & affectum,Per puritatē autē,& peruietatem crystallinā cōgruè trāsumitur forma scripturarum, quia sicut illa

Exod.22.c. Leuit 20.a De sortil.c.2. 2.3. 26 q.1.2.3 4.5.

Hieron. post 8. hom. Cum Paulo ante m d. Aug tom 2 p 3.non procul à fine.

Aristotelem quid latuerit.

Boët.prof.2. circa princ.

Hier.c.2.d

Aug.tom.1. c.51.

Eccles.1 4c

Roman.2.d

Etym lib.10. c 13 in princ. Plin. lib.36. c 1.nat.hist.

Crystalli proprietas.

Digitized by Google

omnẽ impuritatem excludit, ita forma ſacræ Scripturæ omnes reprehẽſiones elidit, & ipſos reprehenſores refellit. Solent autem in Scripturam ſacram quatuor genera defectuum homines infelices impingere, ſcilicet iniuſtitię, inſipientię, inhonẽſtatis, & ſuperfluitatis.

De primo errore fuerunt quidam Profeſſores veteris teſtamenti, ſecundum quod in Ezechiele ſcriptum eſt: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt: & non eſt æqua via Domini. Huius erroris ex lege diuina ſumebatur occaſio, Deo dicente in Exodo: Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, & zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, vſq; in tertiam, & quartam generationem. Propter hæc & ſimilia quidam legem Moſaïcam opinãtur iniuſtam, & à Deo bono & iuſto minimè datã fuiſſe, mentiuntur, vt Marcioniſtæ & Cerdoniani, ſecundum quod recitat Damaſcenus. Hunc errorem diffusè pertractat Auguſtinus contra Fauſtum, & contra Aduerſarium legis, & Prophetarum. Legis autem iuſtitia, tam in nouo, quàm in veteri teſtamento commẽdatur. In Eccleſiaſtico quippe ſcriptum eſt: Legẽ mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarum. Et in libro Sapientiæ nominatur ex iuſtitiæ. De ipſa etiam dicit Apoſtolus: Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Legis etiam diuinæ iuſtitia velut à populi ore probatur per humanarum rerum iuſtitiam, quæ à diuina lege deriuatur, ſecundum quòd aperte docet Origenes. Adducitur etiam ad hoc idẽ pro ſigno, quod non nullæ leges veteris teſtamenti tanguntur in iure ciuili, cum tamen leges Romanorum cœperint à Numa Pompilio, qui ſucceſſerat Romulo, ſecundum Iſidorum. Hic Romulus mille fere annos fuiſſe probatur poſterior Moyſe, vt dicit idem Iſidorus. Concordat autem iſti ſententiæ, quòd veterum legum, in quibus multa legi DEI fuere contraria, iam nullus vſus eſt à tẽpore Conſtantini Imperatoris Chriſtiani nouis incipientibus; & poſtea per Theodoſium Imperatorem etiam Chriſtianum, ad ordinem conuenientem redactis, ſecundum quòd docet Iſidorus. Hæc ergo omnimoda ſigna ſunt, quòd ius ciuile ſecundum legem diuinam regulatur, & ordinatur quamuis adhuc aliqua reperiantur in eo, quę à iure diuino diſcordent, ſicut de vſuris, & concubinis, & quibuſdam aliis paucis, ſecundum quòd patet in canone? quæ omnino, vel abrogata ſunt, vel abrogãda: quia lex quæ obuiat ſacræ Scripturę, & decretis Papę, & moribonis, nullius debet eſſe momenti.

Alij ſunt, qui inſipientiam in ſacram Scripturam impingunt, ſecundum quòd inſinuat Apoſtolus: Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt. Impingunt autem inſipientiam, rei, verbi, & modi. Rei, quoniam de rebus humilibus videtur agere, vtpote de iugulatione pecorum, de lepra domorũ, vel veſtium, de contextione genealogiarum, & quibuſdam aliis, quæ parum, aut nihil ad ſapientiam animi, vel bonitatem conferre videntur, cum tam ars, quàm virtus, conſiſtant circa arduum, & difficile. Talem ſe fuiſſe confitetur Auguſtinus ante ſuam plenã conuerſionẽ ad CHRISTVM dicens: Itaq; inſtitui animum intendere in Scripturas ſacras, vt viderem, quales eſſent. Et ecce, video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris, ſed inceſſu humilẽ, ſucceſſu excelſam, & velatã myſteriis. Et non erã ego talis, vt intrare poſſem in eã, aut ceruicem inclinare ad eius greſſus. Non enim, ſicut modo loquor, ita ſenſi, cum attendi ad illam ſcripturã. Sed viſa eſt mihi indigna, quã dignitati Tullianæ compararem, tumor enim meus refugiebat modum illius, & acies mea non penetrabat interiora eius. Veruntamen illa erat, quę creſceret cum paruulis, ſed ego dedignabar eſſe paruulus. Simpliciratis, & inſipientiæ verbi, lex diuina frequenter arguitur, ſed ab illis, qui poſt quarundam literarum ſæcularium verboſam potius, quàm fructuoſam eloquentiam, ad ſacram ſcripturam recenter accedunt, ſecundum quòd de ſeipſo beatus Hieronymus ſcribit ad Euſtochium dicens: Itaque miſer ego lecturus Tullium, ieiunabam, & poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas mihi præteritorũ recordatio peccatorũ ex imis viſceribus eruebat, Plautus ſumebatur in manus. Si quando in memetipſum conuerſus, Prophetas legere cœpiſſem, ſermo horrebat incultus: & quia lumen cæcis oculis non videbã, non oculorum putabam culpam eſſe, ſed ſolis.

Modum autem tractandi, quo ſacra Scriptura contexitur, reprehendunt indocti, ſecundum Rabanum. Procedit enim narrando, præcipiendo, prohibendo, comminando, promittendo: qui modus potius ad legem pertinet, quam ad artem, quæ procedit per modũ quæſtionis, reſpõſionis, oppoſitionis, ſolutionis, nunc diffiniens, nunc diuidens, nunc arguens, nunc concludens. Erroris primi & tertij deſtructio eſt, quia Scriptura ſacra eſt de DEO, tãquam de ſubiecto nobiliſſimo & arduiſſimo, vnde Theologia dicitur. Deſtruitur etiã per hoc, quòd omne genus veritatis & ſapientiæ in ſcriptura ſacra reperire contingit, ſecundum Auguſtinum. Aut enim ſic, Quidquid homo extra ſacram Scripturam didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt ibi inuenitur. Et cum ibi quis inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicerit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nuſquam omnino alibi, ſed illarum tantummodo ſcripturarũ mirabili altitudine, & mirabili humilitate ſiſcuntur. Idem etiã ait, quòd in ipſa omnis Philoſophia reperitur, Logica, Phyſica, Ethica. Iſidorus etiam de libris exemplificat, in quibus ſpecialiter prædicta tractantur, dicens: In his tribus generibus Philoſophię Logicæ, Phyſicæ, Ethicæ, etiam eloquia diuina conſtant. Nam aut de natura diſputari ſolet, vt in Geneſi & Eccleſiaſte, aut quantum ad rerum naturaliũ generationem, & corruptionem, & alterationẽ: aut de morib. vt in Prouerbiis, & in omnibus Sapientialib. libris: aut de Logica, pro qua noſtri Theologiam ſibi vendicant, vt in Canticis, & Euangeliis. Caſſiodorus ſuper Pſalmos ad veritates in ſpeciali deſcendit, oſtendens, ex quibus locis ſcripturarum ſacrarum Philoſophi, veritates libris ſuis inſertas acceperunt, nunc de Topicis Ariſtotelis, nunc de Geometria Euclidis, nunc de aliis Philoſophis faciens mentionem. Vnde libro de ſacræ Scripturæ inſtitutione, ſic dicit: Conſtat quidem in origine ſpiritalis ſapiẽtiæ, ſcilicet Scripturæ ſacræ, aut diſciplinarum, aut artium, liberaliũ initia, ſeu indicia fuiſſe ſeminata; quæ poſtea doctores ſæcularium literarum ad ſuas literas prudentiſſimè tranſtulerunt. Quod apto loco in expoſitione Pſalterij fortaſſe probabimus. Rectè ergo dicitur in Eccleſiaſtico: In omni ſapientia diſpoſitio legis. Et non immerito, quia in diſpoſitione Angelorum data eſt. De libro Iob ſic dicit Hieronymus, quod hic liber omnes leges dialecticæ, propoſitione, aſſumptione, cõfirmatione, cõcluſione determinat. Cuius verbi Caſſiodorus, vbi prius faciens mentionẽ, ſic ait: Si ita eſt, imo, quia aliter eſſe non poteſt, quod tanti viri probat auctoritas, vbi ſunt, qui dicunt artem dialecticam à ſcripturis ſanctiſſimis non cœpiſſe? Contra iſtos loquitur Baſilius: Nullus argumentationem illorum, qui de cœlo diſputant, diſputationi ſpiritualium velit conferre ſermonum. Quantum enim caſtè viuentium mulierũ pulchritudo, meretriciæ formoſitati præponitur, tantum noſter ſermo dignoſcitur prælatus eſſe illorum doctrinæ. Vnde in libro ſapientiæ dicitur: Cãdor eſt lucis æternæ, &c.

Contra ſecundos ſcripturarum arguentes, de ſimplicitate dicendi, & defectu eloquentiæ, loquitur Auguſtinus: Vbi literarum ſacrarũ auctores intelligo, non ſolũ nihil eis ſapiẽtius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt, quod illi loquuntur, ſimul intelligere non aliter eos loqui debuiſſe. Sicut enim eſt quædã eloquẽtia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilẽ, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentis: ita eſt quędam, quę viros ſumma auctoritate digniſſimos, planéque diuinos decet. Hac illi

Exech.18.a & f. *Exod.20.a* *Damaſc. lib. de hæret.* *Aug. tom.6. lib.14. p.108. Et eod. tom. lib.1 per tot.* *Eccleſ.24.c* *Sap.6.a* *Rom.7.c.* *Orig. l. Numer.c.27.* *Iſid.lib.5.in princ.* *Ibid.c.29. in fine.* *Lib 5.c.1.* *Diſtin.10.c. Lege Imperatorum.* *Diſt.12.c. Non licet.* *1.Cor 1.c* *Leuit 5.* *Ibid 14.* *Tom.1.lib.3. confeſſ.c.5.* *Hier.tom.1.* *ep.22.de cuſtodia virgi. ad Euſt. poſt med.* *Rabanus.* *Tom.3.lib.2. de doct. Chr. c.41.in fin.* *Aug.tom.2. poſt.3.non procul à fin.* *Iſid.Etym. lib.2.c24.* *Caſſiod.in pſal 95.144. in fine.* *Idẽ in prol. paulo poſt med.* *Eccleſ.19 c* *Hier.7.g* *Tom.3. epiſt. 103.ad Paulinum.* *Caſſiod d. u.lect.c. 6* *In Hexaemeron hom. 3.poſt med.* *Sap.7.d* *To 3.lib.4 de doctrina Chriſt.c.6.*

locuti ſunt,nec ipſos decet alia,nec alios ipſa. *Et paulo infra*: Poſſem quidem,ſi vacaret, omnes virtutes, & ornamẽta eloquentiæ,de quibus inflantur iſti, qui linguam ſuam auctorũ noſtrorum linguæ non magnitudine,ſed rumore præponũt,in literis diuinis oſtendere.

Tertium genus maculæ, quod in ſacram ſcripturam impingunt, eſt inhoneſtas, ſecundum quod patet per Auguſtinum. Dicebat enim Fauſtus, quod Hebræorũ ſcriptores tanquam lepram aut ſcabiem, abominanda, & turpiſſima præcepta,ſcilicet verbis Dei, commiſcebant in lege. Et eſt erroris huius occaſio,quod tam de corporalibus immunditiis, quam ſpiritualibus,mentio fit in lege diuina.Hunc errorẽ tangit Radulphus, nobilis expoſitor ſuper Leuiticum, vbi de prædictis immunditiis diffusè tractatur,ſic inquiens:Multi, cum in ſcripturis talia reperiunt, abominantur, auertunt auditum:& pene,ſi audiant, legem diuinam, quod in ea, talia ſcripta ſint,reprehendere nituntur. Contra quos idem alibi inuehitur: Nos temeraria præſumptione arguimus lucem, quæ nos ipſos nobis oſtendit: arguimus verbum DEI,quod ſine ſuo vitio vitia noſtra reprehendit. Quid agis humana ſuperbia? tantæ ſunt ſordes tuæ,in has fæces deuoluta es,vt ſermo DEI,qui curam tui ſuſcepit,non aliter tibi ſubuenire poſſet,niſi in ſtercora tua quodammodo manus mitteret,& vt tibi ſordes detrahat,ſi dici fas eſt,ipſe contraheret.Sicut tamen radius ſolis incontaminatus cloacas penetrat: ſic ſtylus Spiritus ſancti attingit vbiq; propter ſui mũditiam,& nihil inquinatum incurrit in illum. *Et ſubdit:* Scriptura ſacra quaſi tibi potio temperata eſt. Si eius amaritudo palatum tuum contriſtat, quid accuſas medicum? *Et paulo poſt*: DEVS enim magnus medicus, magnum ſuſcepit ægrotum, vniuerſum genus humanum.Huic languido,quia diuerſi ſunt mores, variæ ægritudines,varias etiam in verbo ſuo temperauit confectiones.Quod non prodeſt tibi, prodeſt alteri. Neq; enim tuum tantummodo in Scriptura ſacra agitur negotium. Omnium eſt ibi ſalus repoſita. Si igitur ſentis te talem non eſſe, qualem ſcriptura deſcribit, gratias age DEO,qui à talibus te ſeruauit. Aliis tamen adhuc languentibus, ne velis ſubtrahi medicinam.Omnia ergo,quæ in volumine legis inuenis,comede, ſecundum quod in Ezechiele ſcriptum eſt. Nil ducas ſpernendum,nil æſtimes abiiciendum. Ex hoc enim, quod ſacra ſcriptura deteſtando narrat enormia, non ſolum non vituperari, verum etiam extolli meretur, ſecundum Auguſtinum, qui de ſpeculo, & luce idem ponit ad exemplum, ſic dicens: Peccatum Lot, cui perhibitum eſt, antequam peccaret, iuſtitiæ teſtimonium:non modo non decolorat diuinitatem DEI, vel ſcripturæ illius veritatem; verum etiam laudãdum, diligendumque commendat, quod tanquam ſpeculi fidelis nitor admotarum ſibi perſonarum,non ſolum,quæ pulchra, atque integra, ſed etiam,quæ deformia ſint, atque vitioſa, indicat. *Et mox:* Nunquid cuiuſquam membra diſtorta depranant lucem, quæ cuncta demonſtrat? ſic nec cuiuſpiam malefacta, malam ſcripturam faciunt, qua prodente, legentibus innoteſcunt. Veruntamen non ſemper,cum turpium facit mentionem,verbis vtitur manifeſte turpibus:ſed iuxta periphraſim loqui cõſueuit,quæ figura,circuitu,& circum locutione verborum fœditatem euitat,ſecundũ Iſidorum.Vnde & Rabanus ſic ait:Loquela Hebræa vocata fuit loquela ſanctitatis: illud autem non putes, quod fuerit, propter electionẽ noſtram,ſed rectè vocatum fuit hoc linguagium. In ipſo namque non inuenies nomen vnũ proprium fornicationis, nec inuenies nomen impoſitum alicui membro,quod turpe eſt,nominare: ſed loquitur de eis per verba tranſumpta, & accommodata. Merito ergo vocatur lex diſciplinæ in Eccleſiaſtico:ac ſanctiſſima,& grauiſſima in Machabæis.

Tertius error circa modum procedendi,deſtruitur à Caſſiodoro ſuper Pſalmos in principio:Scriptura multis modis genera ſuæ locutionis exercet,definitionibus ſuccincta,ſchematibus decora, verborum proprietate ſignata, ſyllogiſmorum complexionibus expedita, diſciplinis irrutilans. Hęc propriè relucent in ſcriptura, & ab aliis ſanctis vſurpãtur, vt cunctis appareat prius ad exprimendam veritatem, iuſtis mentibus datum, quod poſtea gentiles humanæ ſapientiæ aptandũ putauerunt. Vnde Iſidorus dicit, quod Apoſtolus ſæpe proponit,aſſumit,confirmat,atque concludit. Sed,præter illum modum tractandi ſcientialem,habet ſcriptura modum ſibi proprium,quem beatus Gregorius elegãter deſcribit,ſic inquiens:Quamuis omnem ſcientiam atque doctrinam ſcriptura ſacra abſque vlla comparatione tranſcendat, vt taceam, quod vera prędicat, quod ad cœleſtem patriam vocat,quod à terrenis deſideriis ad ſuperna amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obſcurioribus exercet fortes, & paruulis humili ſermone blãditur:quod nec ſic clauſa,vt paueſci debeat,nec ſic aperta, vt vileſcat:quod vſu faſtidiũ tollit,quod legentis animũ humilibus verbis adiuuat, ſublimibus ſenſibus leuat:quod aliquo modo cum legẽtibus creſcit,quod à rudibus lectoribus ſemper quaſi vetus recognoſcitur, & tamẽ doctis ſemper noua reperitur.Vt ergo de rerũ pondere taceã,ſcientias tamẽ omnes atq; doctrinas, ipſo etiam locutionis ſuæ more tranſcendit, quia vno eodemq; ſermone, dum narrat textum,prodit myſterium,& ſic ſcit præterita dicere, vt eo ipſo nouerit futura prædicare. Propterea dicit Auguſtinus,quod ſacra ſcriptura ſic loquitur,vt altitudine ſua ſuperbos irrideat,profunditate attẽtos terreat veritate magnos paſcat,affabilitate paruulos nutriat.

Quartus defectus, quem errantes in ſcripturam ſolent impingere,eſt ſuperfluitas. Dicunt enim,quod genealogias ſuperfluas texit,& hiſtorias productas ponit, & multa inutiliter repetit.Hunc errorum tangit,& reprobat Rabanus,dicens:Verba quædam de arcanis legis ſunt,in quibus erraucrunt multi. Hæc autem ſunt hiſtoriæ,& narrationes,quæ repetuntur in lege,& rememoratio generationum filiorum Noe. *Et ſubiungit in fine capitis*:Sed ſcito cuiuſcumque rei rationem non aduertis in lege, res illa cauſam habet fortem, ſecundum quod dixerunt ſapientes, non eſt aliquid fruſtra in nobis, id eſt in ſapientia tradita nobis, quod ſi fruſtra eſt,ex nobis eſt, id eſt, ex defectu ſcientiæ noſtræ. Nam iniuſtis ſacra ſcriptura videtur iniuſta,inſipientibus ſtulta, obſcœnis immunda,vanis ſuperflua. Sic econtra,ſapientibus videtur omnis ſapiẽtię contentiua. Propter quod Gregorius comparat eam mannæ.Quod vero aliena ſit à ſcriptura ſuperfluitas omnis,manifeſtũ eſt teſtimonio Saluatoris,cum dicit: Amen quippe dico vobis,iota vnum,aũt vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant, &c. Non ſolum ergo minima litera iota ſuperfluit,ſed nec litera minor apex,qui literarum ambiguitatem diſtinguit: quanto magis nulla Scripturæ ſacræ ſyllaba, vel dictio, vel ſententia ſuperfluere poteſt. Propter quod de libris illis, qui maximè videntur narrare ſuperflua, dicit Hieronymus:In Leuitico ſingula ſacrificia, imo ſingulæ ſyllabæ, & veſtes Aaron,& totus ordo Leuiticus ſpirant cœleſtia ſacramenta. Numeri vero nonne totius Arithmeticæ myſteria continent? Liber Paralipomenon tantus eſt,quòd ſine eo ſcientiam ſcripturarum ſi quis voluerit ſibi arrogare,ſeipſum irrideat.Per ſingula quoque nomina, iuncturasque verborum, & prætermiſſæ in libris Regum narrantur hiſtoriæ, & innumerabiles explicantur Euangelii quæſtiones. Vnde Caſſiodorus:In Scripturis ſanctis nimietas non arguitur,ſed magis importunitas crebra laudatur. Et merito quia quanto notitia rerum ſalutarium plus diſcitur, tanto amplius credentibus atque operantibus æterna vita præſtatur. Præterita ſine falſitate deſcribuntur. Præſentia, pluſquam videantur, oſtenduntur. Futura, quaſi perfecta,narrãtur. Vbique in eis veritas regnat, vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura.

To.6.lib.22. cap.2.contra Fauſt.

Rad. Flam. in Leuit.lib. 13.c.4.prope finem.

In Leuit.lib. 14.c.6.prope med.

Ezech.3.a

Tom.6.lib.2. c.60.61.contra Fauſt.

Etym.l.1.c. 29.de Tropis

Rabanus.

Eccleſ.45.a 2 Mach. cap.6.f. Caſſiod.in Pſ.c.15.prol.

Etym.lib.2. c.9.

Lib.20. Moral.c.1.

In Gen lib.5. c.3.in fin.

In Gen.c.171 181.

Lib.6.Moral.c.9. Matth.5 c.

Tom.3.epiſt. ad Paulinũ 103.circa med.

Caſſiod. de diu.lect.c.16

Scripturæ sacræ comparatio.

Comparatur ergo ſcripturarum ſacrarũ origo rebus eminentiſſimis, propter altitudinem dignitatis. Eſt enim eius inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuiolabilem. Comparatur ſcripturarum ſacrarum materia rebus affluentiſſimis, propter plenitudinem bonitatis. Eſt enim eius inexhauſtibilis plenitudo, propter profunditatem imperſcrutabilem. Cõparatur ſcripturarum ſacrarum forma, ſiue modus agendi, rebus perſpicuiſſimis, propter certitudinem veritatis. Eſt enim eius infallibilis certitudo, propter proceſſum inconfutabilem. Comparatur ſcripturarum ſacrarum forma, quæ eſt modus loquendi, rebus ſpecioſiſſimis, propter pulchritudinem honeſtatis. Eſt enim eius incontaminabilis pulchritudo, propter charitatem inobfuſcabilem. Comparatur ſcripturarum ſacrarum finis rebus efficaciſſimis, propter magnitudinem virtutis. Eſt enim eius impretiabilis valetudo, propter fructum inęſtimabilem. Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, &c. Comparatur ſcripturarum ſacrarum finis extrinſecus rebus communiſſimis, propter amplitudinem charitatis. Eſt enim communiſſima habitudo, propter communicationem interminabilem. Notatur autem mirabilis vtilitas, tam in fructu ligni vitæ, quam etiam in numero fructuum. Lignum illud, ex vtraque fluminis parte plantatum, CHRISTVS eſt, qui eſt finis noui, & veteris teſtamenti; quia finis legis CHRISTVS eſt ad iuſtitiam omni credenti. Lignum vitæ legitur plantatum in medio paradiſi, in principio Canonis.

Apoc.22.b

Rom.10.a

Gen.2.a

Christus medium ſeptiforme.

CHRISTVS autem fuit medium ſeptiforme. Medium eſſentiæ, quod eſt de conſideratione Metaphyſici: medium naturæ, quod eſt de conſideratione Phyſici: medium diſtantiæ, quod eſt de conſideratione Mathematici: medium doctrinæ, quod eſt de conſideratione Dialectici: mediũ modeſtiæ, quod eſt de conſideratione Ethici: medium iuſtitię, quod eſt de conſideratione Politici: medium concordiæ, quod eſt de conſiderarione Theologi. Medium eſſentiæ, eſt CHRISTVS origine primarium: medium naturæ, virtuali connexione perualidum: medium diſtantiæ, centrali infinitate profundum: medium doctrinæ, rationabili manifeſtatione clariſſimum: medium modeſtiæ, diſcreta electione præcipuum: medium iuſtitiæ iudiciali ſeueritate præcelſum: medium concordiæ, perfecta conciliatione pacatum.

Christus quomodo medium ſeptiforme.

Primum medium eſſentiæ, eſt Chriſtus æterna generatione? medium naturæ, in Incarnatione: medium diſtãtiæ, in Paſſione: medium doctrinę, in Reſurrectione: medium modeſtiæ, in Aſcenſione: medium iuſtitiæ, in Iudicij examine: medium concordiæ, in ſempiterna Beatitudine. De iſto ligno benedicto, domino IESV CHRISTO, eſt tota ſcriptura ſub ratione medij ſeptiformis. Nam de Deo, ſeu verbo incarnando, eſt vetus teſtamentum: de Deo incarnato, totum nouum teſtamentum, ita quod in veteri teſtamento verbum DEI erat medium naturarum vniendarum, ſcilicet diuinæ & humanæ: In nouo, & medium naturarum iam vnitarum. Sed quoniam in vnoquoque prius quod carnale eſt, deinde quod ſpirituale: ideo vetus teſtamentum præmittitur. Verbum DEI in veteri teſtaméto humanandum præfigurabatur, præmonſtrabatur, promittebatur, prædocebatur, & prophetabatur. Præſagiebatur figuris, præmonſtrabatur exemplis, promittebatur patribus, prædocebatur ſapientialibus documentis, prophetabatur oraculis. Idcirco vetus teſtamentum quadripartitum eſt, in libros legales, hiſtoriales, vel exemplares, prophetales, ſapientiales. Præfigurabatur autem Verbum DEI incarnandum, ſeu humanandum in legalibus figuris remotis, remotioribus, remotiſſimis. In Geneſi quidem figuris remotiſſimis præſagiebatur, ortus, occaſus, triũphus, cultus. Ortus in ligno vitæ plantato in mediõ paradiſi, id eſt, verbo DEI diuinæ & humanæ naturis inſerto, in medio militantis Eccleſiæ ſecundum Gloſſam. Occaſus paſſionis in Abel: triũphus reſurrectionis in Noe: cultus pietatis in Abraham. Auguſtinus in quodam ſermone: Adam dixit illud verbũ poſt ſoporem: Benedicta filia tu à Domino. In Exodo vero figuris remotioribus præfigurabatur verbum humanandum naſciturum, in Moyſe natum occultandum propter Pharaonem (ſic Chriſtus propter Herodem) reuelandum, ad populi captiuati liberationem populi captiuantis interemptionem, liberati inſtructionem per legem, vt exercitatus in lege veteri, aſſuefieret ad legem Euangelij. Varietas ſacrificiorum libri Leuitici ſecundum Origenem vnum verum ſacrificium, offerendum in fine temporum præmonſtrabat, ſciiicet CHRISTVM, qui eſt ſacerdos, & hoſtia. Liber vero Numerorum, ordinem, & connexionem membrorum Corporis Chriſti myſtici ſubtilitate mirabili præfigurabat, & ordinẽ Eccleſiaſticæ Hierarchiæ proficiſcentis in via, & peruenientis ad patriam. In Deuteronomio, quod eſt denua legis repetitio, ad memoriam reducuntur beneficia Dei omnipotentis, vt altius infigatur memoriæ incarnatio Verbi, quæ eſt beneficiũ beneficiorum, vbi de ſemine Iudæ prophetam ſuſcitandum commemorat, ſicut Iacob in ſuis benedictionibus commemorat. Ioſue Chriſtum, & re præſignat, & nomine, præcipue quantũ ad diſtributionem terræ, quam funiculo diſtributionis diſtributurus eſt CHRISTVS, qui conſtitutus eſt à DEO iudex viuorũ, & mortuorum. Multitudo iudicum ſibi inuicem ſuccedentium, vnum verum iudicem præſagiebat CHRISTVM, potiſſimè quantum ad triumphum reſurrectionis. Nam Samſon maximus iudicum, primo clauſus, & obſeſſus à Philiſtæis, qui nocte media victis hoſtibus, portas confregit, figurat Chriſtum, qui nocte media, cum deſcendiſſet in infernum, liberatis patribus, portas inferni confregit; cuius etiam incontaminata mater & virgo, ſignificabatur in vellere Gedeonis.

Gen.2.
Iudith.13.d
Exod.2.
Matth.2.
In cap.3.Leuit.hom.3.
Gen.49.b
Pſalm.77.f
Act.10.g
Iudic.16.a
Iud.6.g

Copula maritalis Booz Iſraelitæ, & Ruth alienigenæ, ſignat coniunctionem CHRISTI, & Eccleſiæ, de gentibus, quam diſcalceatus ille contempſerat. Liber Regum illum ſignificat, in cuius femore ſcriptũ erat: Rex regum, & dominus dominantium. Qui cũ ſit Rex & Sacerdos, in primo libro prędignatur, vt euacuaturus ſacerdotiũ legale in depoſitione, ſeu extinctione Heli, & ſubſtituturus ſacerdotium nouum in ſubſtitutione Samuelis, qui non fuit de ſtirpe Aaron, tranſlaturus etiam regnum ab Iſrael in reprobatione Saulis, & cõfirmatione Dauid. In libro ſecundo promittitur Chriſtus de ſemine Dauidico naſciturus. In tertio libro in figura pacifici Salomonis, præfiguratur CHRISTVS, qui eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum: cuius etiam corporis myſtici typus, fuit materiale Templum Salomonis. In quarto libro Regum præfiguratur Chriſtus, vt euacuaturus omnem gentilitatis ritum, in interemptione pſeudoprophetarum per Eliam, & vt ſuſcitaturus mortuos in Eliſęo: vt cõfecturus Euchariſtię ſacramentũ in pane ſubcinericio: vt aſcenſurus in cœlũ in tranſlatione Eliæ in curru igneo. In libro Paralipomenon, in confirmatione repetitur in primo tranſlatio ſacerdotij: In ſecundo tranſlatio regni. Liber Eſdræ & Nehemiæ CHRISTVM præfigurant, quantum ad feruorem zeli, quo CHRISTVS inardeſcebat ad reædificationem templi veri, quod ſumus nos. In libro Iob præmonſtrabatur CHRISTVS, vt exemplar ſummæ patientiæ; in Tobia, vt exemplar ſummæ modeſtiæ; in Iudith, vt exẽplar ſummæ pudicitiæ; in Eſther, vt exẽplar ſummæ clementiæ; in Machabæis, ſummæ conſtantiæ. Libri ſapientiales CHRISTVM redolẽt, vt doctorem vniuerſalẽ, ſicut liber Eccleſiaſticus: Vt doctorem ſpecialem ad virtutis initiationem, in Prouerbiis: Ad contemptum vanitatis, in Eccleſiaſte: Ad guſtum ſuauitatis, & exemplum charitatis, in Canticis: Ad ſpeculamina veritatis, in Sapientia. In Prophetis CHRISTVS prænunciabatur, & poſtulabatur. Poſtulabatur quidem, per orationis inſtantiam in prophetia Pſalmi Dauid. Prænunciabat Iſaias incarnationis myſterium. Hieremias, appropriatè loquendo, paſſionis remedium. Ezechiel reſurrectionis trophæum. Daniel retributio-

Ruth.4.e
Apoc.19.a
1.Reg.4.d
1.Reg.7.b
Phoſ.2.c
4.Reg.1.c.& 4.f.& 13.
4.Reg.17.b & 19.a
4.Reg.2.b
1.Cor.3.d

Veteris Teſtamenti diuiſio. Serm.13. Lum.Eccl. Centiloq. c.32. Breuil c.2.

Gen.2.b
Gen.4.b
Gen.6.
Gen.22.

Digitized by Google

nis iudicium. Duodecim Prophetæ, in angustia vnius voluminis coarctati CHRISTVM, præsagierunt; sicut ipsum duodecim Apostoli prædicauerunt, vt numerus testium esset non tantum sufficiens, sed abundans.

Noui testamenti diuisio.

Nouum testamentum, quia continetur in veteri, sicut rota in rota (nihil enim est aliud nouum testamentum, quam vetus spiritualiter expositum;) diuiditur conformiter veteri testamento. Continet enim, seu agit de Verbo Incarnato CHRISTO, qui est gigas geminæ substantiæ, quantum ad naturam: geminæ potentiæ, quantum ad efficaciam, seu officium, scilicet DEVS, Homo, Rex, Sacerdos. Primum est Euangelium secundum Mathæum, in quo agitur de Verbi incarnati humanitate. Secundum est Euangelium secundum Marcum, in quo agitur de eius regia potestate. Tertium secundum Lucam, in quo agitur de eius sacerdotali dignitate. Quartum secundum Ioannem, in quo de eius Deitate. De CHRISTO autem, quoad iudicij districtionem, & sempiternam beatificationem, agitur in Apocalypsi, qui est liber propheticus. De CHRISTO, quantum ad corporis sui mystici tribulationem, in Actibus. Quantum ad corporis mystici totius eruditionem vniuersalem, in canonicis Epistolis. Quantum ad corporis mystici membrorum eruditionem specialem, in Epistolis Pauli. Sunt libri noui testamenti, si partiales epistolæ numerentur in solidum, libri 27. qui numerus est secundus cubicus, ter, tria, ter. Aliter sunt octo. Et quanto amor est perfectior timore, & paucitas amabilior multitudine, tanto nouum testamentum perfectius, & amabilius veteri testamento.

Psal. 18. a

Librorum noui testamenti numerus.

FINIS.

ARGVMENTVM SEQVENTIS TRACTATVS,

In Hexaëmeron.

GENESIM sanctus Bonauentura exponere aggressus, caput illius primum, quo opus sex dierum à Mose narratur, eamque ob rem Hexaemeron græcè appellatur, scholastico dicendi genere explicat tribus & viginti sermonibus, quos luminaria Ecclesiæ, illuminationesue, seu visiones quinque appellat. Et vero is, vt ad tam præclaram expositionem aditum sibi illustrem faceret, primò tribus sermonibus, quorum initium facit ab iis verbis. In medio Ecclesiæ apèruit os eius, tria docet, primum cui colloquenda, promendaque sint mysteria: deinde à quo, tanquam à medio, dicendi initium sumi oporteat: tum vero, vbi finis dicendi sit terminandus: demum post multa de dono sapientiæ & intellectus cum disseruerit, præcipuè reliquis sermonibus viginti exponit illa Mosis verba: Vidit Deus quod bonum esset. Quæ sane verba, quia tantum quinque sunt, vel potius quoniam singulis diebus, excepto die secundo, repetita leguntur: ideo illuminationes, seu visiones quinque pro ratione dierum ab eo nominantur. Loquuntur ij quidem sermones de veritatis cognitione, de virtutibus, earumque officiis, de sacræ scripturæ intelligentia, eius mysteriis, ac fructibus salutaribus, de Ecclesiæ statu, & aliis summis, cœlestibusque rebus. Sunt autem tropologicis sensibus crebri, mysticæ, scholasticæque Theologiæ arcanis referti, omnis doctrinæ splendore illustres, & quodam sententiarum quasi ardore accensi, vsque adeo vt eorum auctorem facile agnoscamus Seraphicum Doctorem Bonauenturam sanctissimum, qui docendo mouet, atque inflammat animos legentium.

S. BONA

S. BONAVENTVRÆ EPISCOPI, CARDINALIS, ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI,

Liber inſcriptus:

ILLVMINATIONES ECCLESIÆ IN HEXAEMERON.

SERMO I.

Quo oſtenditur, & cui loquendum ſit, & à quo initium dicendi ſumendum, nempe à CHRISTO Domino, quod medium ſeptiforme eſſe declaratur.

Eccl.15. a IN medio Eccleſiæ aperuit os eius, & impleuit eum Dominus ſpiritu ſapientiæ, & intellectus, &c. In verbis iſtis docet Sapiens prudentem, quibus debet ſermonem depromere, vnde incipere, vbi terminare. Primo, quibus debet loqui, quia Eccleſiæ. Matth.7. a Non enim dandum eſt ſanctum canibus, nec margaritæ ſpargendæ ſunt inter porcos. Secundo, vbi debet incipere, quia à medio, quod eſt Chriſtus: quod medium ſi negligatur, nihil habetur. Tertio, vbi terminare, quia in plenitudine, ſeu adimpletione ſpiritus ſcientiæ, & intellectus.

Sed primo loquendum eſt de nobis ipſis, & videndum, quales eſſe debemus. Si enim oculo infirmo exponatur radius, potius excæcatur, quam illuminatur. Loquendum eſt ergo Eccleſiæ, quę quidem eſt conuocatio rationalium. Synagoga autem eſt cõgregatio gregum, & hominum brutaliter viuentium. Eccleſiæ loquendum eſt, quæ quidẽ eſt vnio rationalium vniformiter, & concorditer vnitorum per cõcordem, & vniformem cuſtodiam diuinæ legis: per vnionem, & concordem cohærentiam diuinæ pacis: per vniformem, & concordem conſonantiam diuinæ laudis. Hæc autem ordinata ſunt, quia laus eſſe non poteſt, vbi nõ eſt pax: nec diuina pax, vbi non eſt obſeruatio diuinæ legis. De cõcordi & vniformi cuſtodia diuinæ legis, ſcribitur ſic ad Timotheum: Hæc tibi ſcribo fili Timothee, vt ſcias, 1. Tim. 3. d quomodo oporteat te conuerſari in domo Dei, quę eſt Eccleſia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis. Eccleſia dicitur columna, & firmamentũ: & quia mentis illuſtramẽtum, & quia virtutis ſtabilimentum: quia venientes ad eam illuſtrantur per fidem, & ſtabiliuntur per virtutis conſtantiam. Et hæc duo facit lex diuina. Vnde eſt columna filiorum Iſraël, per cuius motum apparent omnia, quomodo agendum, & quomodo quieſcendum. In hoc enim omnes Eccleſiæ concordant, vt cuſtodiant legem Dei, vt olim totus populus motum nubis aſpiciebat. Qui ad hanc non aſpicit ſemper, non eſt de vnitate Eccleſiæ, vt ſi non eam intelligas: & ſi intelligas, & non ſequaris. Iterum loquendum eſt Eccleſiæ rationalium vnitorum per conformem, & concordem cohærentiam diuinæ pacis. Vnde dicitur in Eccleſiaſtico: Filij ſapientiæ, Eccleſiaſt. 3. a Eccleſia iuſtorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Eccleſia enim natio diligens ſe eſt. Dilectio enim naſcitur ex legis impletione: Lex enim præcipit 1. ad Timot. 1. d dilectionem, dicente Apoſtolo: Finis præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Et alibi: Qui diligit proximum, legem impleuit. Rom. 13. b Et probatur per verbum Saluatoris, dicentis: In his Matth. 22. d vniuerſa Lex pendet, & Prophetæ.

A Oportet ergo, vt legis obſeruatores ſint amatores, dicente Ioanne: In hoc cognoſcent omnes, quod diſcipuli mei eritis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Ioann. 13. d Et Apoſtolus: Non eſt Deus diſſenſionis, ſed pacis, 1. Cor. 14. f Item, loquendum eſt Eccleſiæ rationalium vnitorum, per vniformem, & concordem conſonantiam diuinæ laudis, vt in Pſalmo: Apud te laus mea in Eccleſia magna. Pſal. 21. e Sicut ex multitudine vocum vnitarum ſecundum quandam proportionem, & harmoniam dulcedo fit cantus; ſic ex multorum affectione, harmonia ſpiritualis placens DEO altiſſimo, auctore Pſalmographo: In Pſal. 67. f Eccleſiis benedicite Deo, domino de fontibus Iſrael. Qui autem ſunt obſeruatores diuinę legis, ſunt amatores diuinæ pacis, & perſolutores diuinæ laudis. His debet fieri ſermo. Qui autem rapitur à gratia eſt extra Eccleſiam, & illi fieri ſermo non debet. Rapitur autem B ſpiritus carnalitatis, & cupiditatis, contra primum. Hi duo ſpiritus auertunt hominem à lege DEI, & excæcant duos oculos mentis. Lex enim DEI præcipit bonum commune, & bonum ſpirituale, & retrahit ab amore fœdo, qui eſt carnalitatis: & ab amore priuato, qui eſt cupiditatis. Lex quippe odioſa eſt, & carnali, & cupido: nec vterque vnquam audire vult. Sunt enim ſicut canis, & porcus. Canis ſemper cupidus, & nunquam communicare volẽs: porcus autem in loco ſemper eſſe vult immundo. Item contra cohærentiam pacis, ſpiritus malignitatis & crudelitatis, inuidus & iracundus. Et hi duo totum peruertunt. Inuidus omne bonum conuertit in malum. Iracundus omne malum in bonum, etiam ipſam redditionem mali reputat bonum. Et ideo dicit Iſaïas: Ponunt tenebras lucem, vel lucem tenebras. Vnde non ſunt idonei ad an- C diendum legem DEI. Iterum contra conſonantiam diuinæ laudis ſpiritus præſumptionis, & curioſitatis, ita quod præſumptuoſus DEVM non magnificat, ſed ſe laudat: Curioſus autem deuotionem non habet. Vnde multi ſunt tales, qui vacui ſunt laude, & deuotione, & ſi habeant ſplendores ſcientiarum. Faciunt enim tales more veſparum, quæ non habent fauum mellis, ſicut epes, quæ mellificant. Talibus enim iam dictis non eſt faciendus ſermo, quia ſunt domus exaſperans. Et aliquando propter indiſpoſitionem auditorum, facit do- D minus linguam adhærere doctorum palato. Sed loquendum eſt, vt fratribus: Narrabo nomen tuũ fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te; & vt viris ſpiritualibus, vt à ſapiẽtia mundana trahantur ad ſapientiam Chriſtianam. Præceſſit enim impugnatio vitæ CHRISTI in moribus, per malos Theologos, & doctrinæ Chriſti, per falſas opiniones, & per argumenta Ariſtotelis. Nõ enim redeundum eſt in Ægyptum, per deſiderium vilium ciborum, alliorum, porrorum, pepo-

Iſa. 5. b

Pſal. 77. a

Pſal. 136. b
Pſal. 21. a

Num. 11. b

num,

num,& dimittendus cibus cœleſtis.Et ſic patet primũ.

Circa ſecundum nota, quod incipiendum eſt à medio, quod eſt Chriſtus. Ipſe eſt enim mediator Dei,& hominum,tenens medium in omnibus. Vnde à Chriſto incipiendum eſt,vt veniatur ad ſapiẽtiam Chriſtianam. Cuius probatio eſt: quia nemo nouit filium niſi pater:neq; patrem quis nouit niſi filius,&c. Siçut ergo ſpecies ducit in cognitionem obiecti, ita verbum, ſeu filius,qui eſt ſpecies patris, ducit in patris cognitionẽ.Vnde ſignantiſſimè dicebat Philippus; Oſtende nobis patrem,& ſufficit nobis.Alia ratio eſt,quia ab illo incipiendũ eſt, à quo duo maximi inceperunt,Moyſes diuinæ ſapientiæ inchoator,Ioannes diuinę ſapientię terminator.Moyſes dixit:In principio creauit Deus cœlum,& terram,id eſt,in filio ſecundum Auguſtinũ. Ioannes vero intonuit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt.Si ergo ad notitiam Creatoris peruenìri non poteſt,niſi per id,quod factũ eſt:neceſſe eſt, vt ante omnia verbum verax præcedat te. Tertia ratio eſt,quia in Chriſto ſunt omnes theſauri ſapiẽtiæ,& ſciẽtię Dei abſconditi.Ergo Chriſtus eſt mediũ omnium ſcientiarum.Eſt autẽ ſeptiforme mediũ,eſſentiæ,quod eſt Metaphyſicũ,& æternali originatione primarium:naturę, quod eſt phyſicũ,& eſt virtuali diffuſione perualidũ: diſtantiæ,quod eſt mathematicũ,& eſt centrali profuſione profundũ:doctrinæ,quod eſt logicũ, & eſt rationabili manifeſtatione præclarum: modeſtiæ, quod eſt ethicum, & eſt morali electione præcipuum: iuſtitię, quod eſt politicum, & eſt iudiciali examinatione præcelſum:cõcordiæ,quod Theologicum,& eſt vtili conciliatione pacatum.Medium eſſentiæ fuit CHRISTVS in æterna generatione: medium naturæ fuit CHRISTVS in incarnatione: medium diſtantiæ fuit CHRISTVS in paſſione:medium doctrinæ fuit CHRISTVS in reſurrectione: medium modeſtiæ fuit CHRISTVS in aſcenſione:medium iuſtitiæ, erit Chriſtus in futuro examine: medium concordiæ, erit Chriſtus in ſempiterna beatificatione. Primum ergo medium eſt eſſentiæ,æternali generatione primarium. Eſſe autem,conuenit primo enti,ſecundum rationem triformem. Habet enim primum ens eſſe ex ſe ipſo,quod eſt in ratione principij originantis: Pater eſt huiuſmodi. Habet eſſe ſecundũ ſeipſum,quod eſt in ratione medij exemplantis,Verbum eſt huiuſmodi. Habet etiam eſſe propter ſe ipſum,quod eſt in ratione termini quietantis, Spiritus ſanctus eſt huiuſmodi. Hunc trifarium modum eſſendi tãgit Apoſtolus, cum dicit:Ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſunt omnia.Hę tres perſonę æqualiſſimę nobilitatis ſunt;quia æquę nobilitatis eſt Spiritui ſancto perſonas terminare,ſicut in Patre perſonas originare,& in Filio omnia præſentare. Licet autem metaphyſicus ex conſideratione principiorum ſubſtantiæ particularis,& creatæ ad eſſentiam vniuerſalem,& increatæ aſſurgat, vt habet rationẽ principij ſummi,& finis vltimi,nõ tamen in ratione Patris, & Filij,& Spiritus Sancti.Metaphyſica enim aſſurgit ad illud eſſe cõſiderandum in ratione principij omnia originantis. Et in hoc conuenit cum phyſico, qui origines rerum cõſiderat. Aſſurgit etiam ad æternum ens conſiderandũ, ratione vltimi finis.Et in hoc conuenit cum morali,ſiue ethico,qui reducit omnia in vnum finem, ſiue vnũ ſummum bonum, conſiderando felicitatem practicã, ſeu ſpeculatiuam,& ſic conſiderat felicitatem,ſicut finem vltimum,licet veram felicitatem nõ nouerit. Sed inquantum Metaphyſicus conſiderat primum ens, in ratione omnia exẽplantis, cum nullo communicat, & eſt verus Metaphyſicus.Pater enim ab æterno dixit ſe, & dicendo ſe,genuit ſpeciẽ ſimillimã ſibi. Et hæc ſpecies eſt expreſſa à patre, & expreſſiua totius paternæ ſcientiæ & potentiæ.Iſtud eſt medium, in quo relucẽt omnia,ſpecies,forma,exẽplar,verbum,imago,ſimilitudo,ars,filius.Ars plena omnium rationum viuentium, A dicit Auguſtinus. Iſtud eſt medium, quod eſt veritas liber lucis illius, quæ veritas dicitur ſecundum Auguſtinum. Vnde CHRISTVS habens cathedram in cœlo, docet interius in animo. Nec aliquo modo aliqua veritas ſciri poteſt, niſi per inſplendentiam æternæ veritatis. Huius quidẽ prima ratio eſt, qũia eadem ſunt principia eſſendi,& cognoſcendi. Secunda ratio eſt, quia ſcibile eſt æternum ſecundum Philoſophum, &nihil ſcitur,niſi immutabile.Neceſſe eſt ergo,vt ſciatur per veritatem immutabilem, inconcuſſam, & incoanguſtatam.Iſtud eſt medium perſonarum neceſſario, quia ſi perſona eſt,quæ producit,& non producitur,& perſona, quæ producitur, & non producit, neceſſaria eſt perſona,quæ producitur,& producit. Hæc eſt ergo veritas ſola mente perceptibilis,in qua addiſcunt Angeli, Prophetæ, Philoſophi,quæ vera dicunt de iſto medio. De iſto medio legitur in Geneſi:Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum B viſu, & ad veſcendum ſuaue, lignum etiam vitæ in medio paradiſi. Docet Auguſtinus,quod de omnibus productis dictum eſt,fiet,factum eſt,fecit,præterquam de luce. Ratio autem eſt, quia primo producta ſunt ab æterno, in arte æterna: ſecundo in creatura intellectuali: tertio in mundo ſenſibili. Hoc eſt contra errores gentilium, qui credunt mundum productum ab æterno. Quia enim mentes noſtræ cognatæ ſunt æternis luminibus putant, vt ſicut res productæ ſunt in arte æterna, ab æterno,ſic etiam ab æterno creatæ ſunt in mundo iſto. Et ſicut mundus ab æterno ſcriptus eſt in arte æterna, ſic deſcriptum putant in materia. Intelligitur autem præaſſignata auctoritas de paradiſo terreſtri, de intellectu Angelico,de intellectu humano, de intellectu diuino. Paternus enim intel- C lectus dicendo ſe, genuit verbum omnium expreſſiuum, quod eſt ſimile ſibi, imo ſimilitudo ſua.

Quod quidem exprimit ipſum patrem, & res, quæ per ipſum factę ſunt,& fiẽdæ,& factibiles:& eſt principaliter ductiuum ad patris vnitatem fontaliſſimam. Et ſecũdum hoc,filius Dei eſt lignum vitæ,plantatum in medio paradiſi. Quia per hoc medium redimus, & viuificamur in fonte vitæ.Si vero curioſitate temeraria, trinitatẽ immenſam ſecundum rerum naturalium experientiam,metiamur, ſi altiora nobis quæſierimus, ſi ſcrutemur maieſtatem,opprimemur à gloria. Tunc guſtamus de ligno vetito, ligno ſcilicet ſcientiæ boni & mali. Hoc modo guſtauit Lucifer de vetito.Si enim Lucifer contemplãdo illam veritatem,de notitia creaD turæ,reductus fuiſſet ad patris vnitatẽ, feciſſet de veſpere mane diei,& guſtaſſet de ligno vitæ.Sed quia cecidit in delectationem,& appetitum excellentiæ, fecit de mane veſpere. Simili modo,Adam miſit manum ad lignum ſcientię,& amiſit lignum vitæ.Verbum Dei eſt medium faciens ſcire,quia eſt veritas per eſſentiam,& eſt lignum vitæ.Veritates autem vaniſſimæ,interdum ſunt occaſiones mortis, quando impellunt hominem in amorem pulchritudinis creaturæ.Væ eis,qui nutus tuos pro te amant,& oberrant in veſtigiis tuis,ait Auguſtinus.Prima veritas,quę eſt verbum Dei,eſt finaliſſimum,& formaliſſimum cognitionis obiectum,& eſt ratio ducens in cognitionem. Vnde Dominus dicit apud Ioannẽ:Exiui à patre, & veni in mũdum:iterum relinquo mundum,& vado ad patrem.Et verus Metaphyſicus dicit,Exiui à te domine,cauſa prima, & ſumE ma, & venio ad te cauſam ſummam, per te cauſam ſummam.Hæc eſt tota noſtra Metaphyſica,de emanatione,de exemplatione,de conſummatione. Igitur radiis ſolis æterni illumineris,& reducaris ad ſummum, & eris verus Metaphyſicus.

Secundum medium eſt medium naturæ, virtuali diffuſione perualidum, & iſtud eſt de conſideratione Phyſici,qui conſiderat mobile,& generationem,ſecũdum influentiam corporum cœleſtium in elementa,& ſecundum ordinationẽ elementorum ad formam mixtionis,& ſecundum ordinem formæ mixtionis,ad formam

1.Tim.2.d. Mat.11.d — Ioan.14.a — Gen.1.a — Ioan.1.a — Eccl.37.c Coloſſ.2.d — Chriſtus medium ſeptiforme. — Rom.11.d

Aug.to.3.l.6 de trib.c.10. ante med. — 1.Poſt tex. 44. — Gen.2.b — Aug.t.3.l.2. in Geneſim c.8. Et 6. de trin.c.10. Ariſt.8.phyſicorum. tex. 1.& ſeq. Et 1.de cælo tex. 101. & ſeq. — Gen.2.b Prou.25.d — Geneſ.3.b — Geneſ.3.d — Aug.lib. Confeſſ. — Ioan.16. — Phyſici cõſideratio.

Digitized by Google

mam complexionis, & ordinem formæ complexionis ad animam vegetabilẽ,& ordinem animæ vegetabilis, ad ſenſibilẽ,& ordinẽ animę ſenſibilis,ad rationalẽ,& ibi eſt finis:quia anima rationalis creata eſt in orizonte ęternitatis & tẽporis.Conſiderat autẽ phyſicus,duplex mediũ,ſcilicet medium minoris mundi, & mediũ maioris mundi.Medium maioris mundi, eſt ſol:mediũ minoris mundi,eſt cor.Sol eſt in medio Planetarum,& eſt maximæ diffuſionis, exufflans, & porrigens radios ad omnem poſitionis differentiam. Secundum huius ſolis allationem in obliquo circulo, fiũt generationes; & regulat phyſicus generationẽ. Simili modo,cor eſt in medio animalis à quo eſt , & deriuatur vniuerſalis influẽtia,quicquid medici fabulẽtur, Nam ſpiritus vitalis,à corde diffunditur per arterias.Spiritus autem animalis à corde diffunditur per neruos , licet complementum recipiat in cerebro.Spiritus autem naturalis à corde diffunditur per venas, licet complementum recipiat in hepate.Tale mediũ fuit Chriſtus in incarnatione. De hoc naturę medio dicebat Ioannes: Medius veſtrũm ſtetit,quẽ vos neſcitis.Et ſequitur:Qui miſit me baptizare in aqua,ille mihi dixit: Super quẽ videris Spiritum ſanctum deſcendentem , ſicut columbã, hic eſt,qui baptizat in Spiritu ſancto.Scriptura quandoque dicit Chriſtũ mediũ , quandoq; caput. Caput dicit, quia ab eo deriuatur omnis ſenſus deuotionis, & omnis modus ſanctæ opetationis,& fluunt ab eo omnia chariſmata gratiarum.Influit autemChriſtus caput meritoriè , ſecundum quod vnitum eſt membris per conformitatem naturæ. Influit etiam Chriſtus effectiuè, ſecundum quod Deus:Caput enim Chriſti, Deus.Similiter Chriſtus caput,ſecundum quod Deus & homo.Diffundit ergo ſpiritum in membra Eccleſię ſibi vnita,non ſeparata.Vnde ſicut in corpore phyſico non eſt diffuſio à capite in mẽbra,niſi ſint vnita,ſic in corpore myſtico.Dicit etiam ſcriptura Chriſtum medium. Eſt autem Chriſtus medium,vt cor. Vnde dicebat Habactuc.In medio duum animalium cognoſceris. Eſt etiam Chriſtus medium,vt ſol.Vnde ſecundum aliam translationem, dicitur in medio annorum. Totum enim tempus Eccleſiæ decurrit,ſecundũ quod iſte ſol deſcendit per decem gradus in horologio Achaz. Chriſtus ergo eſt in medio animaliũ, & quę præibãt, & quæ ſequebãtur ſecundũ ſeptuaginta trãſlationes.

Tertium medium eſt medium diſtantiæ , quod eſt centrali poſitione profundum.Et hoc medium eſt de conſideratione Mathematici.Cuius quidem, licet prima conſideratio ſit circa menſuram terræ,vltima tamẽ eius conſideratio ſit circa motus corporum ſuperiorum,quæ habent diſponere hæc inferiora ſecundum influentiam. Hoc mediũ diſtantiæ, fuit Chriſtus in crucifixione.Vnde Propheta dicebat:Rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutẽ in medio terrę.Terra enim ſphærica, infima, & modica eſt: Sphærica, & infima, quia in centro: modica reſpectu circumferentiæ. Propter ſphæricitatem , infimitatem,modicitatem,recipit omnium corporum cæleſtium influentias. Et inde accidit,quod fiunt mirabiles pullulationes terræ naſcẽtium,mirabiles generationes corporum omometerorum.Sic filiꝰ Dei ſphęricus paupertate,infimus humilitate,modicus humanitate,limum noſtrum ſuſcipiẽs, de humo factus,non ſolum venit ad ſuperficiẽ terræ, ſed in profundo centri,& in ventre ceti,in corde terrę ſalutem operatus eſt:quia per crucifixionẽ anima ſua ad infernum deſcẽdit,& reſtaurauit cæleſtium ſedium vacationes. In hoc profundo medio ſalus eſt, quia recedens à medio humilitatis,damnatur.Vnde Chriſtus dicebat: Ergo in medio veſtrũm ſum, ſicut qui miniſtrat.Et in Euangelio ſecundum Matthæum:Niſi conuerſi fueritis,& efficiamini ſicut paruuli,non intrabitis in regnum cælorũ.In medio nẽpe humilitatis crucis,Chriſtus ſalutẽ operatus eſt. Sed pro dolor! caligo ſubintrauit,quia Chriſtiani locum extremum eligunt: & medium relinquunt.Quid eſt impugnatiuum ſalutis humanæ? neſcire ſe metiri.Sed quid prodeſt homini,ſcire metiri alia,& neſcire metiri ſeipſum?Si enim *ait Bernardus* , aliquantulũ quis ſe plus, quam debet, exaltat,periculum eſt ſibi:vt ſi quis intrans per portã, caput erigat,lædit̃:qui autem ſe inclinauerit,non lędit̃. Reſponſum fuit Antonio , quod ſolus humilis erat euaſor laqueorũ hoſtis antiqui.Sed quid eſt,quod humilitas non habetur, nec lumen ſapientiæ ? quia ignis non cuſtodit̃ in medio cinerum , ſed laterna noſtra exponitur omni vento,& extinguitur lucerna. Oſtẽtare ſtatim volumus,ſi quid boni in nobis eſt.Sed mirabilis fuit diuina ſapientia,quæ per cinerem humilitatis operata eſt ſalutem.Medium cum amiſſum fuerit in circulo,reinuenitur per duas lineas ſe orthogonaliter interſecantes.

Quartum medium eſt,medium doctrinæ , quod eſt rationali manifeſtatione præclarum,& eſt de conſideratione Dialectici.Ad hoc ordinatur omnis ſermo rationalis, vt per ipſum tanquam per medium exprimamus, quod eſt apud nos.Vnde Plato dicit,quod ſermo datus eſt,vt fiant præſto mutuæ volũtatis indicia.Igitur ſermo ordinatur ad ſimplicem orationem. Oratio autem ordinatur ad argumentationem,ſecundum ſpecies ſuas:argumentatio ad ſyllogiſmum,ad perſuadendum.Medium ergo per ſuam euidentiam & conuenientiam cum extremis , compellit rationem ad aſſentiendum , vt quia prius extrema conueniebant inter ſe realiter, manifeſte per virtutem medii cum vtroq; extremo conuenientis, inter ſe conueniunt.Hoc medium fuit CHRISTVS in reſurrectione,quam probauit multis argumentis.Eſt autem quoddam argumentum CHRISTI, quoddam argumentũ diaboli. Argumentum diaboli eſt paralogiſmus deſtructiuus,ducens ad infernum. Argumentum CHRISTI , eſt ſyllogiſmus conſtructiuus,& reparatiuus.Hoſtis antiquus paralogizans primum hominem , ſuppoſuit quandam propoſitionem in corde eius, quaſi per ſe notam,quæ eſt: creatura rationalis debet appetere ſimilitudinem creatoris, quia eſt creatoris imago. (Vnde in damnatis erit maxima pœna,quia cũ imago ſit animæ eſſentialis,talis appetitus erit eſſentialis in damnatis: appetitus inquam,explebilis habitu, inexplebilis potẽtia.) Minor propoſitio erat iſta:Si comederis, aſſimilaberis. Ergo bonum eſt comedere de vetito,vt aſſimileris.Per iſtum paralogiſmum peccant omnes , quia dicit Dionyſius:Nullus malum facit, ad malum aſpiciens: fallitur autem homo,quia falſam ſimilitudinem boni accipit,pro vera.Per iſtum paralogiſmũ,hoſtis antiquus introduxit hominem in paſſibilitatem naturæ , in neceſſitatem impotentiæ,in mortalitatem vitæ. Econtra argumentum Chriſti fuit ſaluatiuum & conſtructiuum ſalutis,& deſtructiuum damnationis. Hoſtis antiquus hominem diſſimilauerat, quem aſſimilare promiſerat. Neceſſe igitur fuit verbum Dei ſimile eſſe,vt homini Deo aſſimilaret. Chriſtus ergo habuit, inquantum Deus,cum Patre conformitatem naturæ, æqualitatem potentiæ,immortalitatem vitæ. In his ergo tribꝰ coniunctus fuit Patri.Neceſſe eſt ergo his tribꝰ oppoſitis coniungi homini. Aſſumpſit ergo verbum Dei paſſibilitatem naturæ, neceſſitatem penuriæ , mortalitatem vitę.Prima tria habuit Verbum Dei per eſſentiã, tria aſſumpſit.Oportuit ergo,vt tria vincerentur à tribus.Sed vita per eſſentiã ſuperari non potuit à morte, nec infinita potentia à penuria , nec immaterialis impaſſibilitas à paſſibilitate. Neceſſe ergo fuit, vt homo trãſiret à mortalitate in immortalitatem,à defectu in opulẽtiam,de paſſibilitate ad coronam. Maior propoſitio in argumento Chriſti fuit ab æterno:nam ab æterno fuit Verbum Dei conforme Patri in potentia,& natura. Aſſumpta verò fuit in cruce, videlicet penuria,paſſibilitas,& mors.Concluſio fuit in reſurrectione. Iudæi credebant Chriſtum confudiſſe, & ſibi improperabant:Si filius Dei es,deſcende de Cruce.Chriſtus vero dicebat:Sinite me pœnam aſſumere,& alteri

extremitati

Aug. 3. de anim. cap. 6.

Aug. lib. de diſſ. anim. c. 17. & de per. anim l. 3. 4.

Ioan. 1. d

Chriſtus eſt caput, & medium.

1. Cor. 11. a

Habacuc. 3. ſec. Ixx.

Pſal. 73. a

Omometerum. Latine, eadem matre genitum. Ieſa. 2. b

Luc. 22. Matth. 18.

Bernardus Tom. 1. in Cantic. ſerm. 37. non procul à fine.

Plato in Timæo.

Diaboli argumẽtum.

Dion. de diuin. nom. c. paulò poſt ed. dem dicit triſt lib. 2. magnum moral. c 7. & opinione Stoicorum.

Chriſti argumentum

Matth. 27 b

extremitati veraciter copulari, ſcilicet pati & mori. Et tunc ſequitur concluſio, ſcilicet impaſſibilitas paſſibilis: immortalitas mortalis: opulentia inops. Iſta ſunt argumenta, quibus Chriſtus vtebatur, per quadraginta dies apparens eis, dicens: Nonne hæc oportuit Chriſtū pati, & ita intrare in gloriam ſuam? De hoc medio dicit Ioannes: Cum eſſet ſabbathum die illo ſtetit IESVS in medio diſcipulorum, & ait illis: Pax vobis. Duo oſtendit Euangeliſta, ſcilicet gloriæ ſublimitatem, eo quod impaſſibilis, & immortalis, clauſis ianuis, intrauit tanquam DEVS. Poſt oſtendit eis manus & latus, & confeſſionem extorſit à Thoma dicente: Dominus meus, & Deus meus. Vide proceſſum mirabilē. Primo intrat vt Deus, & hæc fuit propoſitio maior: deinde oſtendit eis manus & latus, & hæc fuit aſſumpta minor: tertio cōcluſionem extorſit: Dominus meus, & DEVS meus, Nō ſine cauſa ſignatur liber ſeptem ſigillis. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius. Iſta ſunt ſeptē media in Chriſti reſurrectione. Primum medium eſt reſeratio ſepulchri: & hæc ſignificat apertionem libri. Secundum eſt remotio linteaminum, & ſignat reuelationem myſteriorum. Tertium, eſt teſtimonium Angelorum ſedentium in dextera. Quartum eſt reſurrectio Sanctorum, qui introierunt in ſanctam ciuitatem. Quintū eſt terrificus pauor cuſtodū. Sextum eſt malitioſa corruptio Iudæorum. Septimum continet in ſe denarium apparitionū. Hîc debet eſſe logica noſtra, & noſtra ratiocinatio contra hoſtem antiquū, qui quotidie contra nos diſputat. Sed nota, quod tota vis conſtituēda eſt in aſſumptione minoris: Sed nos nolumus crucifigi & pati, in quo conſiſtebat minor propoſitio. Et tamen ad hoc tota noſtra ratio ordinatur, vt aſſimilemur in hoc Deo. Hoſtis antiquus parum reputabat argumentum Chriſti, cum videbat eum patientem: ſed in paſſione Chriſtus illuſit ei. Numquid illudes Leuiathan quaſi aui, aut ligabis eum ancillis tuis? Ego, ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.

Quintum medium eſt medium modeſtiæ, morali electione præcipuum. Modeſtia virtus eſt: virtus autē conſiſtit in medio, tale medium conſiderat Ethicus. Medium modeſtiæ fuit Chriſtus in aſcenſione, iuxta quod in Exodo ſcriptum eſt: Ingreſſus Moyſes mediū nebulæ, fuit ibi quadraginta dieb. & quadraginta noctibus. Et hoc fuit Chriſtus in aſcenſione, quando nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Conformiter Chriſtianus debet aſcēdere de virtute in virtutē, non ſtatuendo terminum virtutis, quia ſic deſineret eſſe virtuoſus. Fundamētum autē virtutis fides eſt: fidē ponimus vt fundamentū, & vt mediū. Nam mediū eſt, vt recta ratio determinat, dicit Ethicus. Fides eſt ſtella matutina in medio nebulæ. Ad huius mediū nebulę aſcendit Moyſes, id eſt, Chriſtianus aſsūptus de aquis baptiſmi, & intrat caliginē, quæ quidē caligo fides eſt, cum lumine & ænigmate. Hoc fundamentum eſt, per quod fundatur in nobis Chriſtus: per fidē proficit anima ad virtutes politicas, & hoc eſt ad radices mortis aſcendere, vbi Moyſes fecit duodecim holocauſta, duodecim articulos ſignificantia. Deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgatiuas, quaſi ad medium montis. deinde per fidē proficit anima ad virtutes purgati iam animi, quaſi ad ſupercilium mōtis, vbi aptus eſt homo ad contemplandas & exercēdas virtutes, quarum fontalis origo eſt ſapientia. Eſt enim vapor omnipotentis Dei, & emanatio ſyncera: quantum ad munditiā, candor lucis æternæ, & ſpeculum, quantū ad prudentiam: attingens à fine vſque ad finem fortiter, propter fortitudinem: diſponens omnia, propter iuſtitiam. Nota tamen ad intelligentiā virtutum purgatoriarum, quod eſt quædam prudentia politica, quædam prudentia purgatoria, quædam prudentia purgati animi, quædam prudentia exemplaris. Prudētia politica eſt ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit, vniuerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humaniſque actibus tamquam arbitris prouidere. Hæc prudentia fuit in Ietro. Prudentia purgatoria eſt, mundum iſtum, & omnia, quæ in eo ſunt, diuinorum contemplatione deſpicere, omnemque animi cogitationem in ſola diuina dirigere. Hæc prudentia fuit in Apoſtolis, vt in Matthæo dicitur: Eſtote prudētes, ſicut ſerpentes. Prudentia purgati animi eſt diuina, non quaſi in electione præferre, ſed ſola noſſe, & hæc tanquā nihil aliud ſit, intueri. Hæc prudentia fuit præcipuè in Apoſtolo Paulo, & beato Franciſco. Prudentia exemplaris, eſt ipſa mens diuina, ipſa ſapientia increata, perpetua mundum ratione gubernans, terrarum, cœlique ſatrix.

Nota inſuper, quod conformiter eſt accipere fortitudinem politicam, fortitudinem purgatoriam, fortitudinem purgati animi, fortitudinem exemplarē. Fortitudo politica eſt, animū ſupra periculi metum agere, nihilq; niſi turpia timere, tolerare fortiter, vel proſpera, vel aduerſa. Hæc fortitudo fuit in Eleazaro ſene, & potiſſime in martyribus Chriſti. Fortitudo purgatoria eſt, non terreri animū à corpore, quodammodo ductu philoſophiæ recedentem, nec altitudinem profectę ad ſuperna conſcentionis horrere. Hæc fortitudo fuit in Daniele propheta, & Ioanne Euangeliſta in Apocalypſi. Fortitudo purgati animi eſt, paſſiones per impaſſibilitatē ignorare, non vincere, vt neſciat iraſci, cupiatque nihil. Hęc fortitudo fuit precipuè in Virgine gloriosa, & virginib⁹, martyribuſq; ſacris Agnete, Agatha, Lucia, Cæcilia, Catharina, Priſca, Chriſtina. Fortitudo exemplaris eſt virtus infinita, quæ ſemper eſt eadem, nec aliquando mutatur. Inuenimus etiam temperantiam politicam, temperantiam purgatoriam, temperātiam purgati animi, temperantiam exemplarem. Temperantia politica eſt, nihil appetere pœnitendū, in nullo moderationis legexem cedere, ſub iugo rationis cupiditatem domare. Hæc temperantia fuit in Ozia, qui continentiæ propoſitum tenuit in Iudaiſmo, corpuſq; & animam tradere contentus pro perſeuerantia. Temperantia purgatoria eſt, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis vſus requirit, vt patet in Antonio, & Paulo primo Eremita. Temperatia purgati animi eſt, terrenas cupiditates, non ſolū reprimere, ſed penitus obliuiſci, id eſt, non ſentire, vt patet in cōtemplatiuo fratre Ægidio. Temperantia exemplaris eſt, quæ in ſeipſa, perpetua intētione, conuerſa eſt. Et hæc eſt ſola diuina. Simili modo eſt accipere iuſtitiā politicā, iuſtitiā purgati animi, iuſtitiam exemplarē. Iuſtitia politica eſt, ſeruare vnicuique quod ſuum eſt. Iuſtitia purgatoria eſt, ad vnā ſibi huius propoſiti viam cōſentire vnuſquiſq; virtutis obſequiū. Iuſtitia purgati animi eſt, ita cum ſuperna, & diuina mente ſociari, vt ſeruet perpetuum cum ea fœdus imitando. Iuſtitia exemplaris eſt, quæ perenni lege, ac ſempiterna operis ſui continuatione non flectitur.

Sextum medium eſt medium iuſtitiæ, iudiciali recompenſatione pulchrum, ſeu præcelſum. Hoc mediū conſideratPoliticus ſiue Iuriſta, vt fiat retributio ſecūdum merita. Medium iuſtitiæ erit CHRISTVS in iudicio. Hæc iuſtitia totum vniuerſum pulchrificat. Nam primo, iuſtitia, deformia facit pulchriformia. Secundo, iuſtitia deformia facit pulchriformiora. Tertio, iuſtitia, pulchriformiora facit pulchriformiſſima. Vnde ſecundū Auguſtinū: Lamentū damnatorum in inferno erit pulcherrimū carmen, propter decorem iuſtitia, ordinantis in culpa dedecus culpæ. De hoc iuſtitiæ medio prophetauit Ezechiel ſic inquiens: Vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens. Et ſplendor in circuitu eius, & de medio eius quaſi ſpecies electri, id eſt, de medio ignis. Et in medio eius ſimilitudo quatuor animalium. Vide miram extremi examinis deſcriptionem, quantum ad qualitatem naturarum in iudicante, in electro ex auro diuinitatis, & humanitatis argento, comminationem terrificarum impreſſionum, per ventum, turbinem, &

nubem

Luc. 24. d
Ioan. 20. e
Apoc. 5. b
Septem ſignacula quid ſignificent.
Iob 40. d
Ioan. 12. e
Ariſt. lib. 1. c. 9. & Moralium Eiusdem lib. 2. c 3. 6.
Exod. 24.
Act. 1. b.
Ariſt. in locis ſupra citatis.
Exod. 24.
Sap. 8. a
Plotinus l. 2. de Virt. Enn. 1. & Macrob. lib. 1. in ſomnium Scipionis.
Exod. 18. c. d
Mat. 10. b
Prudentia S. Pauli & Franciſci.
2. Mac. 6.
Idem infra circa finem ſerm. 6.
2. Paralip. 26.
B. Ægidius S. Franciſci ſocius.
Idem infra circa finem ſerm. 6.
Idem ibid.
Ezech. 1. b

Digitized by Google

nem, & nubem : conflagrationem elementorum, per ignem inuoluentem:examinationem, & denudationē conſcientiarum, per ſplendorem:confeſſionem aſſiſtētium per quatuor animalia. In quatuor enim animalibus,intelliguntur quatuor ordines aſſiſtētium : In leone ordo Martyrum:In boue,ordo Confeſſorum:In homine, ordo Virginum : & in aquila, ordo Doctorum, propter contemplationis acumen. Sic in iudicio fiet ſeparatio puri ab impuro,agnorum ab hœdis.

Septimum medium eſt medium concordiæ vniuerſali conciliatione pacatum.De hoc medio agit Theologus,qui conſiderat,quod mundus creatus à Deo,ſicut à principio reducitur in Deum ſicut in finem. Licet enim agat Theologus de operibus conditionis principaliter,agit tamē de operibus recōciliationis.Agit ergo Theolog⁹ de ſalute animæ, quomodo inchoatur in fide,promouetur in virtutibus,cōſummatur in dotibus. *Iſa 49.c. & Apoc.7.d Ibid.22.a* De hoc medio ſcriptum eſt:Non eſuriēt,neque ſitient amplius,quoniam agnus,qui in medio throni eſt,reget illos,& deducet eos ad vitæ fontes aquarum.Vidit etiā Ioannes fluuium in medio plateæ,procedentem à ſede Dei,& agni. Agnus enim Dei deducet nos, vt videntes corpus,& animam,& diuinitatem,paſcua inueniamus,ſiue ingrediendo, ſiue egrediēdo. Hic ſcilicet agnus eſt ſuper corpus, & animam,mediū beatificans. *Pſ.45 a·b* Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei:procedens à ſede Dei,& agni,ſcilicet Spiritus ſancti. Et nullus defectus interior erit,quia non eſurient, neque ſitient, *Apoc.1.c* per defectum pabuli,per quem deficit vita.Neq; cadet ſuper illos Sol, per extrinſecam perturbationem. Iſta ſeptem media ſunt ſeptem candelabra, in quorū candelabrorum medio eſt Chriſtus: Iſta ſeptē media ſunt ſeptem illuſtrationes ſapiētiales, ſcilicet metaphyſica, &c.Iſta ſeptem media ſunt ſeptem oculi agni.Iſta ſeptem media ſunt ſeptem oculi ſuper lapidē vnum. Iſta ſeptem media ſunt ſeptem dies, quos fecit prima lux. *Ibid.5.b Zach.3.d Gen.1.*

SERMO II.

Quod in plenitudine ſapientiæ ſermo terminandus eſt.

Eccl.15.b IN medio Eccleſiæ aperuit os eius,&c.] Hic incipit ſecunda collatio. Oſtenſum eſt ſupra:quibus debet Doctor ſermonem depromere, oſtenſum eſt à quo medio debet incipere, oſtendendum eſt modo,vbi debet Doctor ſermonem terminare.Debet autem terminare ſermonem in plenitudine ſapientiæ. De ſapientia autem nota quatuor; quis ortus, quæ porta, quæ domus, quæ forma. De duobus primis etiam dicitur in collationibus donorum, vbi habetur, quod ſapientia *Iac.1.c* eſt lux deſcendēs à patre luminum, & radians in animam,facit eam Deiformem,& domum Dei. Illuſtrat enim intellectiuam, inflammat, vel lætificat affectiuam,& roborat operatiuam.Verum quia origo ſapiētiæ eſt à gratia, Apoſtolus ad gratiam hortatur,ſic inquiens:Hortamur vos,ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Dirigamus igitur ſermonem ad Chriſtum,dicentes:Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Sicut enim ex *2.Cor.6.a* præcedentibus & ſubſequentibus liquet, ſermonem *Pſal.44.a* hunc Propheta dirigit ad Chriſtum:antecedēter enim dicitur : Specioſus forma præ filiis hominum. Conſequenter annectitur:Sedes tua Deus in ſęculum ſæculi.Verum quidē eſt,quod in Ioanne ſcribitur : Lex per *Ioan.1.b* Moyſen data eſt, gratia & veritas per Iesvm Christvm facta eſt. Ad ſalutem duo ſunt neceſſaria : cognitio veritatis, hæc habetur per legem : exercitatio virtutis,hæc habetur per gratiam,quia virtus eſt bona qualitas mentis. Lex ſe habet ad gratiam dupliciter: quemadmodū virtus apprehenſiua ad motiuam:vidēs cælum, ſine virtute alarum non poteſt pertingere ad cælum:& quemadmodum inſtrumentum ad virtutem operatiuam.Artifex habens inſtrumentum & non habens vim operatiuam, non agit. O Iudæe perfide, le- *Salutis neceſſaria.*

A gem habes in manu, niſi habeas vim motiuam, quæ eſt à gratia,non ſaluaberis per legem.Supplico, quod verba mea gratiæ deſeruiant,& intentio mentis meæ ſi gratiam habeat,corroboretur in verbis. Vnde Apoſtolus dicit:Hortamur vos,&c.Apoſtolus in hoc breui *2 Cor.6.a* verbo excitat ad diuinam gratiam ſuſcipiendam:Recipiatis,*inquit*. Ad ſuſceptam cuſtodiendam : Ne in vacuum,*inquit*.Ad cuſtoditā multiplicandam. Ait enim: Tempore, &c. Vt autem hæc exhortatio impleatur in nobis,tria ſunt circa gratiam conſideranda : quis ſit gratiæ ortus:quis ſit gratię vſus:quis ſit gratię fructus.Si igitur conſideremus ortum gratiæ,& eius originale principium, dico ex canonica Iacobi, ponens *Iac.1.c* maiorem vniuerſalem : Omne datum optimum, & omne donum perfectum,de ſurſum eſt, deſcendens à B patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio. Minorem probandam ſic aſſumo : Gratia eſt datum optimum, & donum perfectum. Concludo:Ergo gratia de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Sed per quam viam ſpargitur lux gratiæ, diuiditur æſtus amoris ſuper terram. Deſcendit gratia ſuper mentes rationales,via triformi,per verbum incarnatum,per verbum inſpiratum, per verbum crucifixum.

Huius probatio eſt, quia ſecundum Iacobum : Voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium *Iac.1.c* aliquod creaturæ eius.Quod autem per verbum incarnatum deſcendat in nos copia gratiarum, oſtendit Io- *Ioan.1.b* annes ſic inquiens:Verbum caro factum eſt,*Et ſequitur*:De plenitudine eius,omnes accepimus gratiā pro gratia. Et vidimus gloriam eius; gloriam quaſi vnige- *Gen.1.d* C niti à patre plenum gratiæ.Certum eſt, quod originale gratiæ principium, quod Deus eſt, quando creauit hominem in ſtatu innocentiæ,ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, creauit ipſum ita propinquum, quod homo per verbum increatū erat informabilis ad gratiā. Poſt lapſum vero, vſus eſt Deus via dignatiuæ condeſcenſionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam.Verum, quia verbum carnem ſumpſit in vtero Virginis glorioſæ,dictum eſt ei:Aue gratia plena, Dominus tecum.Paulus etiam ſuadet volentibus gratiam, Virginem adire:Adeamus ergo cum fi- *Luc.1.c* ducia ad thronū gratiæ eius, vt miſericordiam conſe- *Heb.4.c* quamur,& gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater miſericordiarum, cum gratia. Mater miſericordiarum,cum gratia. Filius, qui eſt D lux miſericordiarum, cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ,in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices,qui ignorant verbum,& ignorant gratiam, Benedictus pater, Benedicta mater,Benedictus filius,Be- *Iac.1.b* nedicti,qui hoc cognoſcunt,Benedicta gratia,quæ eſt datum optimum,& donum perfectum.

Secundo,deſcendit gratia in nos per verbum crucifixum.Non enim tantummodo eramus inepti ad gratiam,propter ignorantiā diuinorum præceptorum, verum etiam.propter noſtram infirmiſſimā impotentiam Vt ergo ſaluberrimis vnguentis ſanarētur langueres noſtri,deſcendit diuina gratia in nos per verbum crucifixū.Vnde Iſaïas dicit:Vere dolores noſtros ipſe tu- *Iſa.53.a* lit,& lāgores noſtros ipſe portauit.Et Apoſtolus ſcribit:Deus,qui dives eſt in miſericordia,propter nimiam *Epheſ.2.a* E charitatem ſuam, qua dilexit nos, cum eſſemus mortui peccatis,conuiuificauit nos Chriſto,cuius gratia ſaluati ſumus.Nā Chriſtus de morte triūphauit per mortem,quia non potuit mors abſorbere vitā,ſed fons vitæ abſorbuit mortem, Vnde Oſeæ dicitur:Ero mors *Oſee.13.d* tua,ô mors:morſus tuus ero,inferne. Et Apoſtolus dicit:Non abiicio gratiam dei. Si enim per legē iuſtitia, *Gal.2.d* ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.Mortuus ergo Chriſtus,vt mortuos ſuſcitaret, & participes faceret vitæ gratioſæ.Ergo gratia influit in nos,per verbum crucifixum,de cuius latere exiit profluuium gratiarum,habens vim ſanatiuam:Ego quaſi fluuius Dorix,& ſicut *Eccl.24.d* aquæ ductus exiui de paradiſo.

Tertio datur gratia per verbum inſpiratum. Miſit quidem Deus filium ſuum in carnem. Verum niſi credideris ipſum crucifixum, non conſequeris gratiam. *Tit.3.b* Vnde Apoſtolus dicit: Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrũ regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nobis abundè per Ieſũ Chriſtum Saluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Spiritus ſanctus qui eſt dator formarum, & diſtributor chariſmatum, amor eſt procedẽs à patre, & filio. Quidquid igitur agat pater, quidquid patiatur filius, nõ proficit ad ſalutẽ ſine Spiritu ſancto. Secundo, Spiritus ſanctus eſt nexus patris, & filij, nectens nos Patri, & *2.Cor.31.d* Filio. Vnde Apoſtolus dicit: Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI, & charitas Dei, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis, Amen. Si igitur vis habere amorem paternalis principij, & amorem verbi prolati à principio, & amorẽ Spiritus ſancti ſpirati a duobus vno principio, habe gratiam. Vnde igitur oritur gratia? Certè per verbum incarnatum, per verbum crucifixum, & per verbum inſpiratum. Mobilis influentia, quæ à verbo incarnato habet originem. Cuſtodi igitur temetipſum, & animã tuam ſollicitè. *Deut.4.b* Abiicitur gratia, quæ eſt vita animę, de medio per peccatum. Peccatum eſt ſponte introductum in thalamum animæ, pretioſum gratiæ theſaurum exhauriens. Cum quis per gratiam dignus effectus eſt vita æterna, efficitur per peccatum dignus morte æterna. *Heb.16.a* Vnde Apoſtolus dicit: Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus, vel tribus teſtibus moritur: quãto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? *Heb.6.a* *Et ſequitur*: Rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes. Pro toto vniuerſo non deberet homo peccatum mortale committere, peremptiuum nobiliſſimæ vitæ: Voluit filius Dei tentari, vt doceret vias repulſiuas peccatorum. Vnde Eccleſiaſticus *Eccl.21.a* dicit: Quaſi à facie colubri fuge peccata, & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te. Vidiſti ergo, quis ſit ortus gratiæ, vide quis ſit vſus gratiæ. Vſus autem gratiæ eſt promotiuus in profectum meritorum operationũ. Requiritur autem ad huiuſmodi promotionem, quod vſus gratiæ ſit fidelis reſpectu Domini, virilis in ſe, & liberalis in proximum.

Debet igitur vſus gratiæ fidelis eſſe reſpectu Domini. *Gal.1.e* Vnde Apoſtolus dicit: Cum placuit ei, qui me ſegregauit de vtero matris meę, & vocauit per gratiam ſuã, vt reuelaret filium ſuum in me, vt euangelizarem illum in gentibus, cõtinuo non acquieui carni, & ſanguini. Quando quæris aliquid præter Deum, quod non quæris propter Deũ, non es fidelis Deo. Vnde Auguſtinus in libr. confeſſionum, ait: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. Ideo *Gal.1.e* dicit Apoſtolus: Non acquieui carni, & ſanguini, id eſt non quæſiui humanam gloriam, ſed diuinam. Perſpectiui dicunt, quod ſi radius perpendicularis cadat ſuper corpus terſum, & politum, neceſſe eſt, quod per eandem viam, & per eundem inceſſum reflectatur in ſuum principium; non ſic de radio incidẽtiæ. Influxus gratiæ gratis datæ, eſt ſicut radius incidẽtiæ. Influxus gratiæ gratum facientis, eſt ſicut radius perpendicularis. Qui gratiam Dei ſuſpicit, neceſſe eſt, vt Deo gratiam, & gloriam reddat. Origo fontium, & fluminum mare: origo virtutum, & ſcientiarum eſt Chriſtus, ait Bernardus. Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant, inquit Eccleſiaſtes: Sicut fons non habet durationem, niſi habeat continuam coniunctionem cum ſua origine, ſic nec lux gratiæ poteſt vigere in anima, niſi per reuerſionẽ in ſuum originale principium. Hanc reuerſionem, & coniunctionem conſeruat humilitas, & diſſoluit ſsuperbia, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humilis omnia bona attribuit ſuo originali principio. Superbus attribuit ſibi. Humilis continuatur cum ſua origine, ſuperbus diſcontinuatur. Lucifer recedens à ſuo originali principio, tenebrifer factus eſt. Chriſtum qũi ſemper ſe reduxit per humilitatem in ſuum originale principium, clarificauit pater. Quanto maior es, humiliate in omnibus, & coram Deo inuenies gratiã dicit Eccleſiaſticus: Si Rex ditaſſet aliquem, & ille nollet recognoſcere, infideliſſimus, & ingratiſſimus eſſet. *Eccl.3.a* Aliqui exaltati per Deum, eriguntur contra Deum, dicentes: Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit *Deut.23.d* hæc omnia.

Secunda differentia, vſus gratiæ eſt, quia debet eſſe virilis in ſe. Optimum eſt enim, gratia ſtabiliri cor, non eſcis, quæ non proſuerunt ambulantibus in eis. Qui vult habere brachia fortia, oportet quod exerceat ſe in operibus virtutum. Vnde Apoſtolus hc inquit: *Heb.13.d* Gratia Dei ſum id, quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit. Sequitur: Abundantius illis omnibus laboraui, non ego, ſed gratia Dei mecum. Vide, quàm virtuoſos facit gratia Spiritus ſancti. Sãſon capillatus *Iud.16.e* fortiſſimus fuit: In ſeptem capillis fortitudo eius, id eſt in ſeptiformi gratia Spiritus ſancti: Quando vero attõſus eſt per Dalilam, factus eſt imbecillis, ſicut cæteri homines. Des vnum ſine gratia, qui poſſit ſuſtinere, quod Laurentius ſuſtinuit. Nihil poſſumus facere ſine gratia: nihil ita durũ, quod non poſſimus ſuſtinere cũ gratia. Sine me nihil poteſtis facere, dicit Chriſtus. *Ioan.15.a* Omnia poſſum in eo, qui me cõfortat: dicit Apoſtolus. *Phil.4.c*

Tertio vſus gratiæ debet eſſe liberalis in proximum. Gratis accepiſtis, gratis date, ait Dominus. Quare non *Matth.10.a* vendis ó Sol lucem tuam? Gratis accepi, gratis communico. Quare non vendis Rhene aquam tuam? Gratis accepi, gratis fundo. Solus miſer homo vendit gratiam ſibi collatam. Venit autem hæc venditio primo *Act.8.d* à Simone mago. Heu Simon mage, verticem Apoſto- *Petri,4.e* lorum Petrum voluiſti facere ſimoniacum. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia exiſtimaſti donum Dei, pecunia poſſideri. Petrus dicit? Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum, illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei, Dio- *Dion. de cæleſti Hierar. cap:13.* nyſius determinat vſum gratiæ in Angelica hierarchiã, dicens, quod ſi ſuperiores Angeli nollent influere in inferiores, clauderent ſibi viam influentiæ à ſu- *Ioan.3.e* periori. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Habet autem gratia fructum triformem: primus fructus eſt remiſſio culpæ: ſecundus fructus eſt plenitudo iuſtitiæ: tertius fructus eſt perpetuatio vitę beatæ.

Primus ergo fructus gratiæ eſt remiſſio culpæ. Vn- *Rom.5.a* de Apoſtolus: Iuſtificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, per quem acceſſum habemus per fidem, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Dicunt Philoſophi, quod non mutatur quis de vitio ad virtutem, niſi per aſſuefactionem ad contrarium habitum. Ita nec remittitur culpa in ęternum, niſi per gratiam. Nota tamen, quod Ethicus conſiderat vitium, ſecundum quod dicit deordinationem circa perſonã ſingularem, vel circa *Rom.2.d* rem familiarem, vel circa rem ciuilẽ. Theologus conſiderat in peccato diuinam offenſam. Tu ergo, qui per præuaricationem legis, Deum inhonoras, ſubiacebis ſeueritati vltricis pœnę, quia non eſt dedecus culpę ſine decore iuſtitiæ. Verum culpa eſt infinita, quia tanta eſt offenſa, quantus is, qui offenditur: Infinita, *inquã* non intenſiuè, ſed proceſſiuè: neceſſe eſt igitur pœnã eſſe ęternam. Quòd ſi remittatur ęternitas pœnæ, hoc erit per influẽtiam gratiæ. Igitur gratia liberat à ſeruitute peccati, & diaboli.

Secũdus fructus gratię, eſt plenitudo iuſtitię: trifurcatur autem iuſtitia, ſecundum quod homo eſt iuſtus in ſe. Iuſtus, quo ad Deum: & iuſtus, quo ad proximũ. Sunt autem, vt docet Auguſt. duæ partes iuſtitię, decli-

Bern.to.1. in Cant.ſerm. 13.in prin. Eccl.1.b Gratiarum, atque ſcientiarum origo eſt Chriſtus.

rare

nare à malo,& facere bonum. De hac iuſtitia,quæ eſt fructus gratiæ dicit Apoſtolus: Apparuit gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiẽs nos, vt abnegantes impietatem,& ſæcularia deſideria, ſobriè, iuſtè,& pie viuamus in hoc ſæculo,expectãtes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI. Hæc eſt gratia, quæ cuncta mala pellit, cuncta bona tribuit. Igitur in gratia eſt plenitudo iuſtitiæ. Vnde ſapientia increata dicit: Ego mater pulchræ dilectionis,& timoris,& agnitionis,& ſanctæ ſpei. In me gratia omnis vitæ,& veritatis: in me omnis ſpes vitæ,& virtutis. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me,& à generationibus meis implemini. Qui volũt eſſe pleni gratia, tranſeant ad Chriſtũ. Tranſire autem non poſſunt, niſi inſurgant contra ſe, & eleuentur ſupra ſe,& diligant Deum ſuper omnia, & inimicum ſicut ſeipſos. Hoc autem eſſe non poteſt B ſine gratia vitæ, & virtutis. Diligere ſolum amicum, non eſt virtus gratiæ. Nam ſi diligitis eos, qui vos diligunt, quæ gratia? &c.

Tertius fructus gratiæ,eſt aſſecutio felicitatis æternæ. Nam ſtipendia peccati mors,gratia autem Dei vita æterna. Peccatum eſt arbor mortis. Gratia eſt arbor vitæ. Stultus eſſet, qui in horto ſuo plantaret arborem mortis,in qua deberet ſuſpendi. Peccatum eſt arbor,in qua debet peccator ſuſpendi. Notandum ergo, quod ſecundum triplicem fructum gratiæ, diſtinguitur triplex gratia. Gratia curans,quæ datur in ſeptem Sacramentis,contra ſeptemplicem morbũ: gratia corroborans,quæ cuſtodi ur in iuſtis per exercitia iuſtitiæ, de quibus agitur in ſeptẽ pœnitentialibus pſalmis:gratia conſummans,quæ perficitur in ſeptem dotibus,& ſeptem beatitudinibus. Gratia curans initiatur in ſacramentis, perficitur in ſeptẽ operibus miſericordiæ:gratia corroborans per modũ rectificãtis, eſt in ſeptẽ virtutibus;per modum expedientis,eſt in ſeptẽ donis Spiritus ſancti. Gratia cõſummans conſummatione viæ, cõſiſtit in ſeptem beatitudinibus, conſummatione patriæ,in ſeptem dotibus,quarum tres ſunt in anima,viſio,tentio,& fruitio:quę reſpondẽt tribus Virtutibus Theologicis:quatuor in corpore, quæ reſpondẽt quatuor Virtutibus Cardinalibus. Claritas reſpondet prudentiæ,quia clara eſt,& quæ nunquã marceſcit ſapiẽtia:ſubtilitas temperãtiæ:agilitas fortitudini:impaſſibilitas iuſtitiæ, quia iuſtitia perpetua eſt, & immortalis. Igitur audi tacens, & accedet tibi bona gratia: Non gratia gratis data, quę ſtat cum crimine:ná fallax gratia,& vana eſt pulchritudo;ſed gratia gratum faciens, quæ non patitur crimen. Hanc gratiã deſcripſi tripliciter,quantũ ad ortũ. Eſt enim datum optimũ,& donũ perfectũ, deſcendens à patre luminũ, per verbũ incarnatum,crucifixum,& inſpiratum. Per hoc verbum reducimur in primum principiũ, quod notat Dionyſius tractans hoc verbum:Omne datum optimum,dicens: Omnis à Patre manifeſtationũ proceſſus,in nobis large,ac bene proueniẽs,vnica virtus nos replet, & conuertit nos in Patrem luminum. Gratiã deſcripſi tripliciter quãtum ad vſum,qui debet eſſe,fidelis,virilis, & liberalis. Gratiã deſcripſi tripliciter,quãtum ad fructũ, qui eſt,remiſſio culpæ,plenitudo iuſtitiæ, & aſſecutio felicitatis æternæ. Ex his colligitur deſcriptio gratiæ talis:Gratia eſt datum optimum,& donum perfectum deſcendens à Patre luminum,per verbum incarnatum crucifixum,& inſpiratum:curans à malo, conformans in bono,conſummans in optimo. Gratia curans datur E in ſeptem exercitiis iuſtitiæ,& ſeptem operibus miſericordiæ. Gratia corroborans datur in ſeptem habitibus virtutum,& ſeptem donis Spiritus ſancti. Gratia conſummans datur in ſeptẽ beatitudinib⁹,& ſeptẽ dotibus. Iſti ſunt ſeptenarij,qui ſunt in anno Iubilæi. Septẽ dona Spiritus ſancti enumerat Iſaïas. Ioannes etiã in Apocalypſi vidit in medio throni, & quatuor animalium ſeptem cornua,& ſeptẽ oculos,qui ſunt ſeptẽ Spiritus Dei,miſſi in omnẽ terram. Dona ſancti Spiritus dicuntur cornua ventilantia peccata: dicũtur oculi,habentes vim expeditiuam ad bona. Verum, quia donum ſapientiæ eſt præcipuitate primũ,occurrit verbum Apoſtolicũ: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſũ ſũt,quęrite,vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedẽs. Quæ ſurſum ſunt,ſapite:non quæ ſuper terram. *Col.3.a*

Hortatur ergo nos Apoſtolus in verbo propoſito,ad acquirendam ſapientiam verã,quæ ſurſum ſunt,ſapite. Ad relinquendam ſapientiam vanam: non quæ ſuper terram. Ad imitandam ſapientiã primam: ſi conſurrexiſtis cum Chriſto. Ad exercendam ſapientiam rectam quæ ſurſum ſunt quærite. Inſinuat Apoſtolus duplicẽ animæ aſpectũ: Aſpectum ad æterna,& inuiſibilia; qui dicitur intellectus,vel intelligentia: Aſpectum ad temporalia,& corruptibilia; qui dicitur ratio. Secundũ duplicem aſpectum, eſt duplex animæ affectus, ex quo naſcitur duplex ſapientia: affectus æternorum, ex quo oritur ſapientia, quæ de ſurſum eſt: affectus terrenorum,ex quo oritur ſapientia,quæ de deorſum eſt.

Sapientiam, quæ de deorſum eſt, deſcribit Iacobus, *Iac.3.d* ſic inquiens: Nolite gloriari,& mendaces eſſe aduerſus veritatem. Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcendẽs, ſed terrena,animalis,& diabolica: inquantum eſt cum affluentia temporaliũ,terrena eſt: inquantum eſt cum delectatione nefaria,animalis eſt: inquantum eſt cum ambitione ſuperba,diabolica eſt. Iſti ſapientiæ comminatur Dominus per Prophetam,ſic inquiens: Perdam ſapientiam ſapientiũ,& prudentiã prudentium reprobabo. Et Hieremias dicit: Sapientes ſunt,vt faciant mala,benè autem facere neſcierunt. Ad ſapientiam mũdi perdendã aporiatus eſt Chriſtus: humiliatus eſt Chriſtus: crucifixus eſt Chriſtus. Nonne ſtultam fecit Deus C ſapientiam huius mundi? Elegit Chriſtus in cruce contraria ſapientiæ mundi. Tu magnipendis temporalium ſuauitates; amaricatus eſt Chriſtus: Tu magnipendis honores;vilificatus eſt Chriſtus. Vicit tamen Chriſtus quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. Vnde ſcriptum eſt: Stultiſſimus ſum virorũ, & ſapiẽtia hominum non eſt mecum. Stultus reputatus fuit Chriſtus quando receſſit ab appetitu aliorũ. Stultior, quando voluit affligi. Stultiſſimus, quando voluit crucifigi. Et tamen hæc eſt ſapientia Sanctorum. Gloria noſtra hæc eſt,teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quia non in ſapientia carnali,ſed in ſapientia Dei conuerſati ſumus in hoc mũdo. Si quis videtur inter vos ſapiẽs eſſe,ſtultus fiat,vt ſit ſapiẽs. Multi ambulãt, quos ſępe dicebã vobis,nunc autẽ,& flens dico, inimicos crucis Chriſti. Quorum finis interitus eſt,quorum Deus venter eſt,& gloria in cõfuſione eorũ,qui terrena ſapiũt. D Non in ſapiẽtia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti.

Iſa.29.a *Abd.1.c* *1.Cor.1.c* *Hier.4.a* *1.Cor.1.c* *1.Cor.1.d* *Prou.30.a* *2.Cor.2.c* *1 or 3.d* *Phil.3.d* *1.Cor.1.c*

De ſapientia autem,quæ de ſurſum eſt, dicit Eccleſiaſtes, quod tantum præcederet ſapientia ſtultitiam, quãtum differt lux à tenebris. In hoc inſinuatur ortus ſapientiæ,quia lux eſt: Lux, *inquam*, deſcendens à patre luminum, à quo eſt omne datum optimum, & omne donum perfectum. Deſcendit autem hæc lux ſapientię radio triformi, ſecundum triformem affluentiam. Ad potentiam intellectiuam illuminandam, deſcendit à ſummo Deo in intellectum: Ad potentiam amatiuam lætificandam, deſcendit ab intellectu in affectum: Ad potentiam operatiuam fortificandam, deſcendit ab affectu in effectum. De deſcenſu lucis ſapiẽtiæ in intellectum,ſcribitur in Sapientia: Candor eſt lucis æternæ & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis,& imago bonitatis illius,per nationes in animas ſanctas transfert, amicos Dei,& propheras cõſtituit. De deſcenſu lucis ſapientiæ in affectum,ſcribitur in Eccleſiaſtico: Vinum & muſica lætificant cor,& ſuper vtraque dilectio ſapientiæ. Vinũ,& muſica ſignificant ſpecies impreſſas, quæ non ſunt veritas,ſed ſimilitudo veritatis. Iſtæ nõ verè,ſed phantaſticè lætificant animã. Veritas autẽ increata replet animã. Hanc amaui,& exquiſiui, à iuuẽtute mea,& præpoſui illã regnis,& ſedibus,& diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius. Super ſalutẽ,& pulchritu

Eccl.40.b *Sap.8.a &* *Sap.7.a*

Tit.2.c *Eccl.24.c* *Matth.5.g & Luc.6.d* *Rom.6.d* *Sap.6.c* *Sap.1.d* *Eccl.32.b* *Prou.31.d* *Iac.1.c* *Dionyſ. de cæleſti Hier. c.1.in prin.* *Ifa.11.a*

Gratia triplex.

Gratiæ deſcriptio.

Digitized by Google

pulchritudinem dilexi eam. Inęstimabilis est delectatio sapientiæ. De descensu lucis sapiętiæ in effectū, in Ecclesiaste dicitur: Sapientia confortauit sapientem, super decē Principes ciuitatis. Nulla virtus, nec angelica, nec humana tantum fortificat, vt sapiętia. Sapientia intrauit in animā serui Dei, & stetit contra Reges horrēdos in signis & portētis, & dedit illi certamē forte, vt vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia. Hæc sapientia disponit, vt anima sit Domus Dei.

Eccl.7.c
Sap.10.d
Matth.7.d

Videamus igitur, quæ sit domus sapientiæ. Christus dicebat: Qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro, qui ædificauit domum suam supra petram. hæc domus principaliter ædificatur à sapiętia, quia deliciæ sapientiæ sunt, esse cum filiis hominum. In Proverb is quoque legitur: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Has septem columnas numerat Iacobus, sic inquiens: Sapientia, quæ de sursū est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiēs, plena misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. Igitur domus sapientię prima columna est, pudicitia in carne: secunda columna est, simplicitas in mente: tertia colūna est, modestia in sermone: quarta columna est, suadibilitas in affectu: quinta columna est, liberalitas in effectu: sexta columna est, maturitas in iudicio: septima columna est, sanctitas in intentione.

Prou.8.d
Prou.9.a
Iac.3.d

Prima ergo columna, per quam stabilitur domus sapientiæ, est pudicitia in carne: Nam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Castitas, & humilitas, sunt pedissequę sapientiæ, iuxta visionem Gregorij Nazianzeni. Si vis me, quę sum sapientia, serua pedissequas meas. Munditia ergo cum humilitate, est principalis columna sapiętiæ. Vnde luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicumque his delectatur, non erit sapiens. Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes. Diuina permissione apostatauit Salomon, vsque ad idololatriam propter mulieres. In taberna mundi vēditur vinum, quod hominem ducit in oblinionem sapientiæ.

Sap.1.a
Prou.20.a
Eccl.19.a

Secunda columna sapientiæ, est simplex innocentia in mente, quod notatur cum dicitur: Pacifica. Augustinus dicit, quod pax rerū omnium est trāquillitas ordinis. Vnde quādo quis reuerēter se subiicit superiori, ęquanimiter se habet ad parem, discrete regit inferiorem: talis pax dissipat omne malum, cauet omne dissidium. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersione operationem suam, in mansuetudine sapientiæ.

Aug.l.19.de ciu.Dei c.13. tom.5.
Pro.14.d
Iac.3.c

Tertia columna sapientiæ, est modestia in sermone: & hoc notatur cum dicitur: Modestia. Sapiens tacebit vsque ad tempus; stultus autem, & imprudens non expectabit tempus. Summa insipientia est, eodem detractionis gladio seipsum transuerberare, & proximū. Tanta quoque est vicinitas taciturnitatis, & sapientię, quod stultus quoque, si tacuerit, sapiens reputabitur. Verba oris sapientis grata. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt præstet ædificationem audienti. Sermo vester in gratia semper sale sit conditus. Sedetur ad mēsam, hostis antiquus nititur pascere veneno. Mors, & vita in manibus linguæ.

Eccl.20.a
Prou.17.d
Eccl.10.c
Ephes.4.d
Coloss.4.b
Prou.18.c

Quarta columna domus sapientiæ est suadibilitas in affectu, quod notatur cū dicitur: Suadibilis, bonis consentiens. Nullus est suadibilis in bono, nisi benignus. Vnde dicitur: Benignus est spiritus sapientiæ. Quanto homo sapientior, tanto suadibilior in bono. Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem. Sicut inauris ornat aurem, & margarita in corona ornat faciem: sic verbum bonum ornat sapientem. Quando sapientis disciplina corrigeris, ornaris ornamento pulcherrimo: quando disciplinam contemnis, margaritam conculcas. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te.

Sap.1.b
Prou.25.b
Prou.9.b

Quinta columna est liberalitas in effectu. Sapientiæ vult habere misericordiam, non solum in affectu, sed etiam in effectu. Et notatur ibi, plena misericordia, & fructibus bonis. A fructibus eorum cognoscetis eos. Os suum aperuit sapientiæ, & aperuit manum suam inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Vult sapientia, quod homo faciat opera non lubrica, sed fructuosa. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Considerate viros boni testimonii, & sapientiæ, quos constituamus super hoc opus dispensandum. Sicut misericordia est amica sapientiæ, sic immisericordia inimica. Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Si terra mea contra me clamat, & pro ea sulci eius deflent. Contra auarum dispensatorem terra clamat.

Matth.7.c
Prou.31.c d
Sap.3.d
Act.6.a
Gal.6.b
Iob.31.d
Eccl.10.a

Sexta columna est maturitas in iudicio, quod notatur ibi: Iudicans sine simulatione. Iudex sapiens iudicabit populū suum. Suum, inquā, super quem habet auctoritatem. Quia si auctoritatem transcendat, nō est iudex sapiens. Debet autem iudex non temere iudicare, sed habeat in iudicio rectitudinis æquitatem, notitiæ claritatem. Propter æquissimæ rectitudinis zelum, dicit Propheta. Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Iudex recto zelo motus, reprobat mala, approbat bona. Rex, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. Illum, quem odis, iudicare non potes, quia oculus odiētis obductus, tenebra odij, tenebrosa reputat opera exosi. Iratus Plato, suspenso flagello, non præsumpsit iudicare seruū. Debet autē iudex habere notitiæ claritatem. Causam quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Amici Iob arguebant eum dicentes: Deus iustum non punit, te autem punit, ergo tu non es iustus. Iob respondebat: Conuertimini ad me omnes, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem. In Euangelio dicitur: Nolite iudicare, & nō iudicabimini Et Apostolus dicit: Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum.

Iudex quādo debeat iudicare.
Psal.36.f
Prou.20.b
Laërtius in Platone, & Val.Max.
Iob.29.c
Iob.17.e
Matth.7.a
c.6.e
1.Cor.4.a

Septima columna sapientiæ est sancta simplicitas in intentione, iudicās sine simulatione. Rex Salomon fecit thronum grandem, ad quem ascendebatur sex gradibus. Vltimus gradus septenarij columnarum sapientiæ, est sanctitas simplicitatis in intentione. Hoc gradu attingitur culmen cæli, propter quod dicitur: Quæ sursum sunt, sapite, &c. Quid habet amplius stulto sapiēs, nisi vt pergat illuc, vbi est vita? Huius sapientiæ Christus fuit fundator, & consummator: vt sapiens architectus fundamentum posuit. Fundamentū autem aliud nemo potest ponere, præter id, quod positū est, quod est Christus Iesvs. Et in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Oculi sapientis in capite eius, id est, in Christo, quia hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesvm Christum.

2.Paral.cap.9.e
Col.3.a
Eccl.6.c
1.Cor.3.c
Col.3.a
Eccl.2.e
Ioan.17.a

Viso sapientiæ ortu, visa sapientiæ domo, videnda est sapientiæ ianua. Est autem sapientiæ porta concupiscentia eius, & vehemens desiderium. Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Per attractum desiderij, descendit in me sapientia. Per iter desiderij, pergo ad sapientiam. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vbi vera sapientia, ibi vera complacentia: vbi autem summa complacentia, ibi necessario præcedit summa cōcupiscentia. Fili concupiscens sapientiā, conserua iustitiā, & Deus præbebit illā tibi. Obseruantia iustitiæ disponit ad sapientiam, sicut appetitus materiæ ad introductionem formæ. Inclinat enim appetitus, vt vniatur forma materiæ, mediātibus dispositionibus, non quod illæ dispositiones perimantur, sed magis perficiantur. Quis est ergo modus adipiscendi sapientiā? Respondetur. Initium enim illius verissima est disciplinæ cōcupiscentia. Custodia disciplinæ dilectio est, & dilectio custodia legum illius est: custodia autem legum, consummatio est incorruptionis: incorruptio autem facit esse proximū Deo: concupiscētia autem sapientiæ deducet ad regnū perpetuum. Cō-

orta sapiētiæ.
Psal.80.b
1.Io.4.c d
Eccl.1.d
Sap.6.c

cupiscen

cupiſcentia ergo ſapientiæ generat concupiſcentiam diſciplinę. Diſciplina autem duplex eſt, ſcilicet ſcholaſtica, & monaſtica. Neutra ſufficit ad perfectam ſapiẽtiam, quia non audiendo ſolum, ſed obſeruando fit homo ſapiens. Vnde Dauid dicebat: Bonitatẽ, & diſciplinã, & ſcientiam doce me, quia ſcientia nõ habetur, niſi præcedat diſciplina: nec diſciplina, niſi præcedat bonitas, & ſic per bonitatẽ, & diſciplinã ineſt nobis ſciẽtia. Ægrotus etiam non ſanatur, audiendo medicũ, ſed pręcepta eius ſeruãdo: Quia ergo pauci vadũt per iſtã viam ſapientię, ideo pauci perueniunt ad veram ſapientiã. Concupiſcentia enim diſciplinæ vbi eſt, parit dilectionem, dilectio virtutem, quæ ſit liberalis, non ſeruilis, ex amore, nõ timore: ſic autem cum diligis bonum, legem cuſtodis, vt dictum eſt, quia finis præcepti eſt charitas de corde puro. Quando autem cuſtodis legẽ, ſanctificaris, & efficeris plenus Spiritu ſancto, quia per dilectionẽ Dei abſtrahitur homo ab omni amore, qui Deus nõ eſt: & ſic ſanctificatur homo, quia sãctitas eſt ab omni labe libera, & perfecta, & omnino immaculata mũditia, vt ait Dionyſius. Sanctitas facit hominem Deiformem, Sancti eſtote, quoniã ego Sanctus ſum. Vnde & ſpiritus Seraphici clamãt: Sãctus, sãctus, ſanctus. Homo ſanctus in ſapientia manet, ſicut ſol. Et ſic patet, quomodo ſeptuplex eſt ianua ſapientię, ſcilicet concupiſcentia, diſciplina, bonitas, ſciẽtia, dilectio, oratio. De ianua inuocationis, ſiue orationis ſcriptum eſt: Optaui, & datus eſt mihi ſenſus: inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Salomon poſtulauit ſapientiã, & venit in eum, ſed nõ, niſi quia amauit, & optauit eã; quia enim ſumme bonum eſt, ſummè amanda eſt: & quia cõmune bonum eſt, vniuerſaliter appetenda eſt: quod patet exemplo Salomonis, qui non petiuit aurũ, & argentum, ſed cor docile, & venit in eum. Vnde Iacobus ait: Si quis veſtrùm indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluẽter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Hanc amaui, & exquiſiui à iuuẽtute mea, & quęſiui eã mihi ſponſam aſſumere, & amator factus ſum formę illius. Hæc eſt ergo porta orationis. Forma ergo ſapientię eſt mirabilis, & nullus eã aſpicit ſine admiratione, & extaſi, vt oſtendit Eſther: Et ideo mirabilis, quia eſt de eo, cuius facies plena eſt gratiarum. Vniuerſa terra deſiderabat videre vultum Salomonis, & Regina Saba venit à finibus terræ audire ſapientiã Salomonis, & ecce plꝰ quam Salomon hic. Chriſtũ habemus intra nos, & nolumus eũ audire. Prô dolor! filia regis pulcherrima offertur nobis in ſpõſam, & magis eligimus copulari meretriculis ſcenicis, ſcilicet humanæ, & mundanę philoſophię, & volumus reuerti in Ægyptũ ad cibũ viliſſimum, dimittendo cibum cœleſtem. Forma ergo ſapiẽtię mirabilis eſt: nam diuina ſapientia eſt modo vniformis in regulis diuinarum legũ: modo multiformis, in myſteriis diuinarum ſcripturarum: modo omniformis, in veſtigiis diuinorum operum: modo multiformis, in ſuſpendiis diuinorum exceſſuum.

Eſt ergo ſapientia, modo vniformis in Regulis diuinarum legum. Apud ſapientiam increatã nõ eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obũbratio. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit ſapientia, & facile videtur ab iis, qui diligunt eam: & inuenitur ab iis, qui quærũt illã. Præoccupat qui ſe cõcupiſcunt, vt ſe illis prior oſtendat. Vide immutabilitatem in regulis diuinarum legũ, quæ nos ligant, & neceſſitant intellectũ. Regulę iſtę mentibus rationalibus inſplendentes, ſunt omnes illi modi, per quos ratio dignoſcit, & iudicat id, quod eſt neceſſariũ, & aliter eſſe non poteſt, vt pote: quod ſummè primum, ſummè venerandum: quod ſummè verũ, ſummè credẽdum, & aſſentiendum: quod ſummè bonum, ſummè deſiderandum, & diligendum. Hæ diuinarum legum impreſſiones, deſcriptæ fuerunt in prima tabula, ſecundum ternarium præceptorum. Docet autem Auguſtinus, quod hæ regulæ ſunt infallibiles, indubitabiles, iniudicabiles. Iudicamus enim per illas, non de illis: & ideo iſta ſapientia clara eſt. Sunt etiam incommutabiles, incoarctabiles, indeterminabiles: & ideo hæc ſapientia nunquam marceſcet. Hæ regulæ intantum certæ ſunt, vt nullo modo ſit eis cõtradicere ad interius rationem. Radicantur autem in luce æterna, & ducunt in eam. Non eſt autem verum, quod fundentur in lumine creatæ intelligentiæ, quæ illuminet mentes: quia, cum illæ regulæ ſint incoarctabiles, quia mentibus omnium ſe offerunt, tunc ſequeretur, quod intelligẽtia eſſet incoarctabilis, & creatura eſſet actus purus: & qui hoc dicit, eneruat fontem ſapientiæ, & facit idolum Deum. Sed hæc ſapientia radiat ſuper animam, quæ aſſiſtit præ foribus.

Modo apparet ſapientia multiformis, in myſteriis diuinarum ſcripturarum. Hanc multiformitatem myſteriorũ oſtẽdit Apoſtolus, ſic inquiens: Mihi omniũ ſanctorũ minimo, data eſt hęc gratia in gẽtibus: Euãgelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quę ſit diſpenſatio ſacramẽti abſcõditi a ſęculis in Deo, qui omnia creauit, vt innoteſcat principatibus, & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapiẽtia Dei. Innoteſcere autem eſt angelorum miniſterio clareſcere, & nobis illuceſcere, ſicut dicitur: Lex data per Angelos, *hoc eſt*, miniſterio Angelorum. Neceſſe autẽ fuit, diuinarum ſcripturarum ſapientiam eſſe multiformem, in multitudine figurarum, varietate ſacramẽtorum, pluralitate ſignorum, vt veletur ſuperbis, reueletur humilibus. Hęc velamina clauduntChriſtum, occultant ſapientiam ſapientibus, & immundis. Vnde dicit Saluator: Confiteor tibi pater domine cęli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. Optimè ergo dicit Paulus: Mihi omnium ſanctorum minimo, &c. Sed quæritur, quomodo Paulus euangelizat inueſtigabiles diuitias gratiæ Chriſti? Reſpondeo. Ipſe dicit: Manent fides, ſpes, charitas, tria hæc.

Triplex autem refulget intelligẽtia in ſcripturis. Prima docet, quid credendum, quantum ad fidem: ſecũda docet, quid expectãdum, quantum ad ſpem: tertia docet, quid operandum, quantum ad charitatem, quæ operatur magna, ſi eſt, vt dicit Gregorius. Vnde & Ioãnes: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit Refulgentia, quantũ ad fidem, eſt allegoria; quæ bifurcata eſt, ſecundum iuncturam capitis, & corporis. Allegoria ſpectans ad caput Chriſtũ, fertur ad ipſum natum, paſſum, & mortuum: Allegoria ſpectans ad corpus, fertur ad Eccleſiam, ſecundum ſtatum primitiuum, mediatiuum, & finitiuũ. Nam & in his modis, cõmendat ſpõſus ſponſam in Canticis: Quę eſt iſta, *inquit*, quę aſcendit, quaſi aurora cõſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol? &c. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhę, & thuris, & vniuerſi? &c. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto deliciis affluens, & innixa ſuper dilectũ ſuũ? Inſuper de Chriſto capite dicit Paulus: Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpirituale biberunt. Bibebant autem de ſpirituali cõſequente eos petra, petra autẽ erat Chriſtus. De Allegoria pertinẽte ad corpus Chriſti myſticũ, dicit idem: Scriptum eſt, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundũ carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſionẽ, quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Nõ oportuit, vt amplius explanaret, quia per illam intelliguntur duo populi. Iuxta intelligentiã, quę declarat, quid eſt expectandum per ſpẽ, ſumitur Anagogia. Eſt autẽ duplex Anagogia, ſcilicet cœleſtis, & ſupercœleſtis. Anagogia cœleſtis, vt quando dictum eſt Abrahæ: Suſcipe cœlum, & numera ſtellas, ſi potes, *id eſt* cœleſtes intelligentias. Numquid noſti ordinẽ cœli, aut rationẽ eius pones in terra? Anagogia ſupercœleſtis

Diſciplina duplex. — Pſal. 118. i

1. Tim. 1. a

Dion. de diuin. nom. c. 12. in prin. Leu. 15. g. Iſa. 6. a. Apo. 4. c. Eccl. 27. b

Sap. 7. a — 3. Reg. 3. a b

Iacob. 1. a

Sap. 8. a

Eſth. 15. d — 3. Reg. 10. a — Matth. 12. d

Num. 12. a

Forma prima ſapientiæ. — Iacob 1. c — Sap. 6. c.

Aug. to. 1. lib. vnico de vera relig. cap. 31.

Prou. 1. c.

Forma ſecunda ſapientiæ. — Epheſ. 3. b

Gal. 3. a.

Matth. 11. d

1. Cor. 13. d

Greg. hom. 30. in Ioan. — Ioan 14. c

Allegoria duplex.

Cant. 6. d

Cant. 3. b

Cant. 8. b

1. Cor. 10. a

Gal. 4. b

Anagogia duplex. — Gen. 15. b

Gen.18.a testis est,quãdo Abraham tres vidit,& vnum adorauit. Est etiam in duobus Angelis, missis ad subuersionem Sodomorũ.Hi Angeli sunt,Filius,& Spiritus sanctus, qui mittũtur.Pater autẽ nõ mittitur, & hinc est,quod solũ duo Angeli nominantur, eo quod pater nusquam miss⁹ legitur.Quia vero apparuit,vt docet Hugo;Hinc est,quod in visione Abrahæ dicitur:Tres vidit,&c.Iuxta tertiam intelligentiam,quæ declarat,quid agendũ per charitatẽ,sumitur Tropologia.Est autem Tropologia duplex:vna, quę spectat ad actiuã,scilicet quę docet,quid agendũ:alia spectat ad contemplatiuam, quæ docet , quomodo contemplandum , quomodo anima feratur in Deũ,nec tamen est Anagogia,quia Anagogia est sursum actio animæ in Deum:Sed Tropologia contemplatiua facit,quod feratur,& docet modum ferendi.Hęc sapiẽtia est velata superbis, qui nequeunt scripturas intelligere,quarũ mysteria intelligi nõ possunt, nisi sciantur volumina decursuum vniversi,& dispositio eius per antitheta. Vide pulcherrimã sapiẽtiam in mysteriis,& plus quã primo modo.Si enim laudo spõsam,quod verax est,& pulchra,nõ afficitur anim⁹: sed dũ dicit scriptura:Pulchræ sunt genæ tuæ,sicut turturis,collum tuum,sicut monilia;commendat castam, & honestam,& dat causam castitatis,quia,propter amorẽ spõsi.Turtur enim auis est amorosa,& casta,& propter amorem comparis nulli coniungitur,nec in vita eius, nec post mortem.Spõsa igitur honesta nõ est,quia casta,sed honesta propter amorem spõsi.Igitur pulcherrimæ sunt genæ tuæ,quæ sunt prominẽtes,in quibus primitus apparet pulcritudo. Collum, per quod vox emittitur,veritas est.Monilia,quæ ornãt;pect⁹,& stringunt,discretio est,quia si quis dicat veritatẽ,nõ quando debet,vel vt non debet,vel vbi non debet,vel quibus non debet,non sunt seruatæ circumstãtiæ,verum loquendi.Hæc sapiẽtia surgit ex multis mysteriis,sicut ex multis speculis fiunt multiplicationes radiorum,& igniũ.Hæc sunt specula mulierum,ex quibus fit labiũ æneum:hæc est scriptura,vt reuelata facie gloriã Domini speculãtes,in eãdem imaginem transformemur, à claritate in claritatẽ,tãquam a domini spiritu, à claritate allegoriæ,in claritatẽ anagogiæ, & tropologiæ. Hæc sapientia tribuitur secundum mensurã fidei:quia secundum gradus captiuationum intellectualium, est gradus effusionum spiritualium,& sapientialiũ.Huius sapientiæ Paulus se profitetur professorem,quando dicit:In Euangelio positus sum prædicator,& magister gentium.Moyses autem posuit figuras nubilosas,& ideo habuit faciem cornutam,sed Apostolus reuelatam.

Hugo.

Tropologia duplex.

Cant.1.c

Veritas circumstantiæ.

Exod.30.b2. Cor. 3.

Rom.12.b

1.Tim. 1.b Exod.34.fg

Forma tertia sapientiæ. Eccl.1.a

Tertia facies,& forma sapientiæ,est omniformis in vestigiis diuinorum operum.Vnde Ecclesiasticus dicit Radix sapientiæ cui reuelata est,& manifestata? & ingressus illius quis agnouit?Vnus est altissimus creator omnipotẽs.Ipse creauit illã in spiritu sancto,& vidit, & dinumerauit,& dimensus est,& effudit illam super omnia opera sua. Hæc sapientia ideo manifestata est, quia sapiẽtia clamitat,in plateis dat vocem suã. Et tamen nos non inuenimus eam , sicut laicus tenens librum,& nesciẽs litteras,nõ curat de eo,vnde scriptura est nobis Græca,Barbara,& Hebræa. Hæc sapientia diffusa est in omni re,quia res omnis secundum omnẽ sui proprietatem habet regulam sapientiæ,& ostendit sapientiam diuinam,& qui sciret omnes proprietates, manifeste videret illã sapiẽtiam. An harum rerum proprietates considerãdas,cor suum dederunt Philosophi, & etiam ipse Salomõ:Sed,quia curiosè scrutabatur,ideo dixit:Cũcta lustraui in sapiẽtia,dixi sapiens factus sum,& ipsa longius recessit à me.Dicitur autem opus Dei,tripliciter.Primo modo dicitur essentia,quęcunq; sit illa,siue in genere substãtię,siue accidentis.Secũdo modo dicitur res ex suis cõpleta principiis, sicut substãtia. Tertio modo dicitur opus Dei creatura ad imaginẽ Dei facta.Super hoc triplex opus effudit altissim⁹ sapientiã suam.Deus enim creat omnem essentiam in mensura,numero & pondere. Et dando ei hæc , dat modum , speciem , & ordinem: modum, quo constat: speciem,qua discernitur:ordinem, quo congruit. Non enim est aliqua essentia, quæ non habeat mensuram, numerum,& inclinationem,& in his attenditur vestigium.Hoc vestigium ducit in illam sapientiam,in qua est modus,sine modo:numerus,sine numero: ordo, sine ordine.In substantia est altius vestigium sapientiæ, & diuinę essentię.Habet enim omnis substãtia, materiam,formam,compositionem.Habet substantia originale principium,formale complementum , glutinum. Habet res omnis completa,substantiam, virtutem, & operationem. Et in his præsentatur mysterium Trinitatis:Pater origo:Filius,virtus,& forma:Spiritus sãctus, vnio& compago. Vere autẽ originale principiũ à formali complemento distinguitur , non quidem distinctione hypostatica,qualis est in diuinis;nec accidẽtali,sed reali distinctione principiorũ , quorum vnum actiuum, alterum passiuum.Et hoc tollere à creatura, est tollere ab ea repræsẽtationem Trinitatis.Nec valet quod dicunt falso philosophantes, quod Angelus, & anima idcirco cõposita dicuntur,quia sunt ab alio.Nã esse ab alio,nõ facit compositionem:tunc enim Filius, cum sit à Patre,esset cõpositus,& Spiritus sanctus,qui est ab vtroque.Igitur solum esse diuinum,est simplex in quo nõ differt esse,bene esse,& sic esse.Et hęc est ratio quare esse,est nomen Dei,quia esse Dei,est omne illud,quod in Deo est.In creatura autem differt esse, bene esse,& sic esse. Vestigium huius sapientiæ est substãtia,virtus,& operatio. Nam virtus est à substantia, operatio vero à substantia,mediante virtute, sicut Filius à Patre, Spiritus sanctus à patre, mediante filio. Res substantifica à substantia habet esse , à virtute habet vigere,ab operatione habet efficere.

Mysterium Trinitatis.

Esse ab alio non facit compositionem.

Esse Dei quid.

Idem docet in l.1. sent. dist.1.art.1.q. 1.per tot.

Nota etiam , quod virtus non videtur accidentalis substantiæ. Licet enim Philosophus dicat,quod naturalis potentia sit qualitas , tamen loquitur secundum quod naturalis potentia dicit modum consequentem substantiam,sicut apparet in duro,& molli,sanatiuo & ægrotatiuo.Est etiã reperire creaturam rationalem, ad imaginem Dei factam.Et hæc habet imaginem naturalem,quæ consistit in memoria,intelligentia,& voluntate,in quibus relucet Trinitas. Hac autẽ imagine Trinitatis, sigillatur anima: & in hac sigillatione recipit immortalitatẽ , secundum quod in memoria tenetur æternitas:sapientialitatẽ,secundum quod in intelligẽtia refulget veritas:iucunditatem, secundum quod in voluntate delectat bonitas.Habet etiam anima imaginem quandam gratuitam,quæ consistit in fide,spe, & charitate:& hæc solum reperitur in substantiis reformatis.Igitur totum vniuersum,est speculũ plenum luminibus representantibus diuinam sapientiam, & est sicut carbo ignitus,effundens lucem.

In prædicamentis, c. de Qual.

Forma quarta sapientiæ 1.Cor.2.b.c.

Quarta facies,& quarta forma sapientiæ est difficillima,quia est nulliformis:sed hoc videtur destructiuũ præcedentium, non tamen est.Dicit enim Apostolus: Loquimur sapientiam in mysterio absconditam, quã nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascẽdit,nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suũ. Spiritus autem omnia scrutatur,etiam profunda Dei. Hanc sapientiam docuit Paulus Dionysium,& Timotheum.Oportet ergo nos perfectos esse,vt ad hanc sapientiam veniamus.Quæ retro sunt, *i.* quæ, obliuiscẽs ad anteriora me extendo, si quo modo cõprehendam. Sed quomodo sapientia cõprehẽdetur,si in cor hominis nõ ascendit,& est nulliformis?Respondeo. Hic est status & finis sapientiæ Christianæ.Vnde cum Dionys. multos libros fecisset,cõsummauit hãc sapientiã in mystica Theologia,vbi dicit:Tu autẽ, ô Timothee,amice, circa mysticas visiones forti actione,& cõtritione,sens⁹ derelinque. Vult enim dicere,quod oportet,legentẽ esse solutũ ab omnibus, quę sibi inimicãtur,& omnia dimittat:quia ille,quẽ vult intelligere , est super omnẽ substãtiã,& cognitionẽ.Ibi enim est operatio secretissima,trãscẽdẽs intellectũ,quã nemo scit, nisi qui

Phil.3.c.

Eccl.7.d

Dion.de mystica Theol. c.2. in prin. Idem Basil. Homil. 1. in Hexaëm. in prin.

Opus Dei triplex.

Sap. 11. d

Digitized by Google

experitur.In anima ſunt multæ virtutes apprehenſiuę, ſenſitiua,imaginatiua,æſtimatiua,intellectiua : omnes has oportet relinquere,ſed in vertice eſt acies amoris, tranſcendens omnes. Eſt ergo beatitudo diſpoſitiuè & materialiter in intellectiua, libatiuè & conſummatiuè in amatiua. Hæc contemplatio fit per gratiam,tamen ad hoc iuuat induſtria,vt ſeparetur homo ab omni eo, quod Deus non eſt,& etiam à ſeipſo.Hæc eſt ſuprema vnitio per amorem. Quod autem ſolum per amorem fiat,dicit Apoſtolus:In charitate radicati & fundati,vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo,latitudo,ſublimitas,& profundū. Iſte amor tranſcendit omnē intellectū & ſcientiā. Sed contra:Si ſcientiā tranſcendit,quomodo poteſt iſta ſapientia cōprehendi? Reſponſio. Propter hoc addit Apoſtolus:Ei autē,qui potens eſt omnia facere ſuperabūdanter, quā petimus,aut intelligimus,*& cætera*.Nulla eſt apprehēſio iſtius ſapientiæ,niſi Deus reuelet. Vnde Apoſtolus dicit:Nobis autē reuelauit Deus per ſpiritū ſuū. Cum vero mens in illa vnitione coniuncta fuerit Deo,dormit quidem vno modo,& alio modo vigilat. Ego dormio,& cor meum vigilat.Sola affectiua tunc vigilat,& ſilentiū omnibus aliis potētiis imponit,& tunc homo alienatus eſt à ſenſibus, & in extaſi poſitus,& audit arcana verba,quæ non licet homini loqui, quia tātum ſunt in affectu.Vide rationem.Exprimi non poteſt,niſi quod concipitur:concipi non poteſt, niſi quod intelligitur.Igitur quod ſupra intellectū eſt,exprimi non poteſt. Verum,quia ad hanc ſapientiam non peruenitur niſi per gratiam,ideo dicit ſapiens: Quæcumque ſunt abſconſa, & improuiſa didici; omnium enim artifex docuit me ſapientia : eſt enim in illa ſpiritus multiplex,vnicus,ſubtilis. Iſte ſpiritus ſublimat animam,& vngit eā. Hic ſpiritus eſt digitus Dei,ad quem magi Pharaonis,id eſt,intellectus noſtri nō poſsūt attingere.

Nota tamen, quod iſte amor extaticus , eſt ſequeſtratiuus ab omni adulterino affectu , propter ſponſi affectum vnicum : ſoporatiuus,propter quietationem omnium potentiarum : ſurſum actiuus , propter anagogias cœleſtium deſideriorum : interemptiuus , propter iugulationes carnalium impedimentorum. Non enim videbit me homo, & viuet. Fortis eſt, vt mors dilectio.In tali amore virtus animæ in vnum colligitur & vnitur:omnis autem virtus vnita,plus eſt infinita. Et ſic intrat animal in ſuum intimum,& per hoc in ſuū ſummum aſcendit,quia idem eſt ſummum,& intimum in anima,dicit Auguſtinus : De hoc dulci ſopore mulcebris quietis,dicit Sponſus in Canticis:Adiuro vt filiæ Hieruſalem, per capreas, ceruoſq; camporū;ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam , donec ipſa velit.Ad iſtum ſoporem iuuat ſuperferri omnibus ſenſibilibus,omnibus operationibus,intellectualibus,quę ſunt cum phantaſmatibus , tranſire etiam Angelicas intelligentias,vt poſſit ſponſa dicere : Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem, paululum cum pertranſiſſem eos , inueni quem diligit anima mea. Sic docet Dionyſius relinquere ſenſibilia , intellectualia entia,& non entia. Vocat autem non entia temporalia,quæ ſunt in continua variatione.Docet inſuper intrare radium tenebrarum. Vocat autem diuinam intelligentiam, tenebras propter incomprehenſibilitatem : Vocat autem eam rabioſam, quia anima intuens eam ſummè illuſtratur.Et quia hoc nō habetur niſi per orationem,ideo Dionyſius incipit ab oratione,& dicit etiā,quòd Trinitas eſt ſuperſubſtātialis,& ſuperdea,& ſuperbonitas:intellige;reſpectu noſtri intellectus,quia magis ſubſtātia,magis Deus, magis bonitas,quàm intellectus capiat. Addit etiam , quòd debemus habere mentes non habentes oculos, quia mens oculis intellectualibus diuinā eſſentiā aſpicere non poteſt,& ideo amouendi ſunt,iuxta illud,quod ſcribitur in Canticis: Auerte à me oculos tuos,ipſi me auolare fecerūt.Tunc Chriſtus recedit,quando mens oculis intellectualibus nititur ſupernam ſapiētiam aſpicere.Non enim intrat ad illā intellectus,ſed affectus.Vnde in Canticis ſcribitur:Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa,vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Oculus iſte eſt affectus penetrans vſque ad profundum:Crinis eſt eleuatio mentaliū conſiderationum.Fit autē iſte aſcenſus per rigorem,& commotionem fortiſſimam Spiritus ſancti, ſicut de Elia dicitur: Ecce ſpiritus conterens petras & montes. Ignis iſte non eſt in poteſtate noſtra : ſed ſi Deus dat,Sacerdotū eſt nutrire ignem, & ſubiicere ligna per orationem.

Igitur aſcenſus iſte fit, per fortiſſimam commotionem,ſecundum quod dictum eſt:per aſtructiuam affirmationem, à ſummo vſque ad infimum:per deſtructiuam ablationem,ab infimo vſque ad ſummum.Eſt autē modus ablatiuus congruētiſſimus ad aſcendendum in Deū,aſcēſu inquiſitiuo.Vt verbi gratia:nō eſt Deus hoc, nec eſt illud, nec aufertur à Deo quod ſuum eſt, ſed attribuitur ei nobiliori modo quod ſuū eſt , quàm intellectus intelligat.Sequitur autem amor, & aſcēſus ablationem. Vnde Moyſes primò à ſenioribus ſequeſtratur.Secundo aſcendit in montem.Tertio intrat caliginem.Exemplum optimum ponitur in ſculptura. In figura inciſionis ſculpens nihil ponit, ſed remouet, & tamen relinquit formam nobiliſſimā. Ita notitia Dei, per ablationem relinquit in nobis nobiliſſimam diſpoſitionem in intellectu.Tranſitum ad iſtud ſummum ſignificat tranſitus mortis Chriſti, tranſitus maris rubri, tranſitus in terram promiſſionis. Vnde ignis Spiritus ſancti duxit Moyſen ad interiora deſerti:& inde accepit illuſtrationes mentales. Iſta eſt ergo forma ſapientiæ , iſti ſunt ſublimes exceſſus.

SERMO III.

De dono Intellectus.

IN medio Eccleſiæ aperuit os eius, & impleuit eum Dominus Spiritu ſapientiæ,& intellectus.] Dictum eſt de dono ſapientiæ , dicamus modo de dono intellectus,de quo dicetur in collationibus donorum. Loquitur autem pulchrè Dauid de dono intellectus , ſic inquiens : Benedicam Dominum,qui tribuit mihi intellectum. Explicat autem donum intellectus, à Spiritu ſancto infuſum, quantum ad ſuſcipientis gratitudinem humilē & largientis diffuſionem liberalem.Suſcipientis humilis gratitudo notatur,cum dicitur:Qui tribuit mihi intellectum. Donum datum requirit hominem DEO eſſe gratum. Conſiſtit autem gratitudo in cognoſcendo ſeipſum,ſicut miſerum,& incapacem: in cognoſcendo Deum,& hoc gratias agendo ei:in cognoſcendo donum, refundendo pulchritudinem doni in auctorem doni : in cognoſcendo doni principium, & hoc fit quando non impugnatur dans donum : in cognoſcendo doni finem vltimum, & hoc fit quando ſcitur ad quid diſtribuitur donum.Diſponitur autē ad donum intellectus,ſinceriſſimè viuēdo,manſuetiſſimè conuerſando, intelligentiam captiuando.De ſinceritate vitæ diſponentis ad intellectum,dicit Iſaïas : Quem docet ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte,auulſos ab vberibus.Lac ſignat dulcedinem illecebrarum, quibus paſcuntur,qui ſequuntur motus infantiles, Danieli, & ſynceris ſociis dedit Deus intelligentiam. Delectatio circa tactum,maximè impugnat donum intellectus : ebrietas ex parte anteriori , & luxuria ex parte poſteriori.

Secundo diſponitur homo ad donum intellectus,per mitiſſimæ manſuetudinis tractabilitatem. Vnde in Eccleſiaſtico dicitur:Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei,vt intelligas:Concupiſcētia obnubilat intellectū,furor impedit intelligentiā, quia impedit ira animum,ne poſſit cernere verū. Quando aqua quieta eſt, videt homo clare faciem ſuā:turbata,minus videre ſolet.In huius ſignū legiſlator fuit mitiſſimus. Sed quid eſt,quod dicit Iſaïas : Sola vexatio dabit intellectū auditui?Reſp.Ex multiplicatis vexationib.mundi cogno-

Cant.4. c

3.Reg.19.b

Exod.19.

Exod.14.g

Exod.3.a

Eccleſ.15. a

Pſal.15. b

Iſai.28. c

Dan.c

Eccleſ.5. d

Cato in 2. parœneſi carm.

Greg.in Moral. lib.1.c. 30.

Iſai.28. c

Eph.3.5. d

1. Cor.1. c

Cant.5. a

1.Cor.12. a

Sap.7.c

Exod.8. d

Exod.33. d Cant.8.b

Cant.3. b

Cant.3. a

Dion. de myſtica Theol.c 1.in princ.

Dion. ſup. in princ. ſacræ ſcrip. pag.2.e

Cant.6. a

ſcimus, quod non eſt in mundo requies. Ex tortura conſcientiæ nouimus, quod non eſt pax impiis. Igitur vexatio diſponit intellectum ad cognoſcendum, quia ita eſt. Mititas diſponit ad cognoſcendum, propter quid ita eſt. Vexatio diſponit intellectum, ſicut ſyllogiſmus ducens ad impoſſibile: Mititas, ſicut ſyllogiſmus oſtenſiuus.

Iſai.48. d

Tertio diſponitur homo ad donum intellectus dignè recipiendum per intelligentiæ captiuationem. Vnde Iſa. dicit: Niſi credideritis, non intelligetis. Et Apoſtolus dicit: Captiuantes omnem intellectum, in obſequium Chriſti. Qui ſecundùm lumen intelligentiæ ſuæ Scripturam ſacram indagant, incidunt in abyſſum errorum: paruuli ſumus, & oportet addiſcentem credere, quia eſt. Primus Angelus præſumens errauit. Liberalitas ex parte dantis tangitur: cum dicitur: Qui tribuit mihi intellectum: omnis enim radioſitas intelligentiæ, à fonte, qui eſt eſſentialiter intellectus, deriuatur. Eſt autem radioſitas multiformis, vt dicebatur in collationibus donorum: intellectus eſt regula circumſpectionum moralium, intellectus eſt ianua conſiderationum ſcientialium, intellectus eſt clauis contemplationum cœleſtium. Iſte triformis intellectus, eſt proprie donum Spiritus ſancti. Igitur ab intellectu inchoemus, vt ad ſapientiam veniamus. Is enim eſt ordo. In ſapientia legimus: Cibauit illum Dominus pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum. A cibo incipiendum eſt, non à potu. Niſi enim homo exerceatur in dono intellectus, non proficit in potu ſapientiæ, quæ potata ab anima, effundit flumina in eam, & fit ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Donum intellectus eſt ſolidus cibus, vt panis, qui, vt dicebat ſanctus Franciſcus, multis laboribus habetur. Primo enim granum ſeritur. Secundo, latum moritur. Tertio, mortuum germinat. Quarto, germinans nutritur. Quinto, nutritum augetur. Sexto, auctum in ariſtis protenditur. Septimo, in thecis maturatur. Octauo, maturatum metitur. Nono, meſſum excutitur. Decimo, excuſſum, ventilatum, molitur. Vltimo, in maſſam panis compingitur. Simili modo eſt de dono intellectus. Nam intellectus eſt regula circumſpectionum moralium. Vnde dicebat Deus ad Dauid: Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris: firmabo ſuper te oculos meos. Noli ergo fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Deus intellectum promittit, recipiendi modum oſtendit. quando dicit: Firmabo ſuper te oculos meos. Diuina complacentia acceptat quod facimus, approbando in præſenti, & remunerando in futuro. Si vis ergo regulari ſecundum regulam intellectus, non ſis beſtialis, ſed regularis: non dirigaris ſecundum impetum ſenſus, ſed ſecundum iudicium rationis; alioquin accidet tibi, quod accidit Adæ, qui, contempta regula veritatis, ſecutus eſt inſtinctum mulieris, & mulier inſtinctum ſerpentis. Homo cum in honore eſſet, non intellexit. Intellectus prudentialis inſtruit hominem, ſecundum dictamen diuinæ legis in tribus: quid euitandum, quia omne malum: quid exequendum, quia omne bonum: quid expectandum, quia ſummum bonum.

Iſai.7. b
2.Cor.10.b
Ariſtot.1. Elench.c.2.
Pſalm.15.b
Eccl.1.15.a
Auctor in legenda vitæ S. Franciſci.
Pſalm.31. c
Pſalm.48. d

Primo intellectus prudentialis docet, quid euitandum, quia omne malum. Vnde dicit Sapiens: Si inclinaueris cor tuum prudentiæ, & quaſi pecuniam quæſieris illam, & effoderis quaſi theſaurum, tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei inuenies. Qui intellectum iſtum vult habere, debet quærere cum deſiderio cordis, & cum ſtudio operis. Tunc inueniet homo timorem Domini, & ſcientiam Dei. Omnis homo, qui vult in bonum dirigi, debet timere Deum, vt vitet malum, quia ſanctum, & terribile nomen eius, initiũ ſapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Ecce timor Domini, ipſe eſt ſapientia, & recedere à malo, intelligentia. Igitur intellectus prudentialis docet, quid vitandum, quia omne malum. Secundo intellectus prudentialis docet, quid agendum, quia omne bonum, ſecundum viam interioris cogitatus, & exterioris actꝰ, & labiliorꝭ affatus. Scriptum eſt: Non declines à lege, vt intelligas cuncta, quæ agis. Callidi eſt intelligere viam ſuam. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo tuo; ſin autem, ſit manus tua ſuper os tuum. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu. Ambroſius dicit, quòd nihil debemus loqui, vel agere, de quo non poſſumus reddere rationem. Tertio inſtruit intellectus prudentialis, quid expectandum, quia ſummum bonum. In Prouerbiis legitur: Gemma gratiſſima expectatio præſtolantis, quocumque ſe verterit, prudenter intelliget. In omnibus agendis, & imitandis debet homo vti conſilio finis. Grata, imo gratiſſima gemma, eſt bonum æternum. In Baruch. legitur: Diſce, vbi ſit prudentia, vbi ſit intellectus, vt ſcias, vbi ſit lumen oculorum, & pax. Quocirca dicitur in Deuteronomio: Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia, vtinam ſaperent, & intelligerẽt, ac nouiſſima prouiderent. Tangit triplicem ſpeciem intelligentiæ. Intellectus iſte, regula eſt circumſpectionum moralium, vt homo cum deſiderio cordis, & profecutione operis conſideret, quod vitandum, quid agendum, quid expectandum. Iſte intellectus eſt donum Spiritus ſancti: huic dicit Pſalmographus: Intellectum tibi dabo, & inſtruam te, &c. Alius eſt intellectus, qui eſt ianua conſiderationum ſcientialium. Scribitur in Eccleſiaſtico: In theſauris ſapientiæ intellectus diſciplinæ, hoc eſt dicere, quod theſauri abſconditi, vel conſiſtunt in cognitione cauſarum altiſſimarum, vel concluſionum, vel principiorum.

Prouer.14.a
Eccl.5.
Sap.1. a
Ambr. tom 2.edit. Rom. in Pſalm.36.
Prou.17.b
Baruch.3.b
Deut.32. d
Pſalm.31.c
Eccleſ.2.d

Oportet ergo hominem per ſtudium veritatis fodere, vt ad theſaurum ſapientiæ perueniat. Iſte intellectus, qui eſt ianua conſiderationum ſcientialium, partim eſt à dictamine naturæ, ſiue à lumine interiori, partim ex certitudine experientiæ, ſiue à lumine exteriori, partim ex illuſtratione lucis æternæ, ſiue à lumine ſuperiori. Quòd ſit partim ex dictamine naturæ, patet in Eccleſiaſtico, vbi dicitur: Deus de terra creauit hominem? & ad imaginem ſuam fecit illum: creauit ex ipſo adiutorium ſimile ſibi, & cor ad cogitandum dedit illis: diſciplina, & intelligentia impleuit illos. Hinc etiam dicitur, quòd anima rationalis tres habet operationes, Vnam, qua propter immunitatem à materia eſt reflexiua ſui ſuper ſe: Secundam, qua, propter naturam perfectionis, & formæ, eſt conuerſiua ſui: ſupra corpus adminiſtrandum: Tertiam, qua, tranſcendens corpus, & ſe, eſt eleuatiua ſui, ad Deum contemplandum. Eſt autem hic intellectus ſecundum dictamen naturæ, quod patet in Adã, qui omnibus rebus ſecundum ſpecificas differentias nomina impoſuit. Anima autem noſtra habet ſupra ſe quoddam lumen naturæ ſignatum, per quod habilis eſt ad cognoſcendum principium, & illa ſemiplenè, quia principia cognoſcimus, inquantum terminos cognoſcimus. Secundo intellectus iſte eſt à frequentia experientiæ. In Prouerbiis legitur: Vir in multis expertus, multa recognoſcit. Et Philoſophus docet, quòd ex multis ſenſibus, fit vna memoria, & ex multis memoriis, vnum experimentum, & ex multis experimentis, vnum vniuerſale, quod eſt principium artis, & ſcientiæ. Tertio, iſte intellectus eſt ab illuſtratione lucis æternæ. In Daniele legitur: Dat ſapiẽtiam ſapientibus, & ſcientiam intelligentibus, diſciplinam. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Quærit Auguſtinus, vbi ſcriptæ ſunt leges iuſtitiæ, ſecundum quas iudicat impius: Et reſpondet, quòd ſcriptæ ſunt in libro lucis æternæ, quæ deſcendunt in animam non migrando, ſed imprimendo, ſicut imago annuli ceræ imprimitur, & annulum nõ relinquit. Homo & Angelus docẽt miniſterialiter, & adminiculatiuè, ſicut, qui feneſtram aperit, dicitur domum illuminare. Solus Deus docet effectiuè, ſolus cathedram habet

Eccl ſ.17.a
Geneſ.2.e.d
Ariſt.1. Poſter.tex.6. Eccleſ.34. b Ariſt.2. poſt. tex.27. circa med. & in proœm. Metaph. nõ procul.à princ. Dan.2. c Ioan.2. a

Digitized by Google

bet in cœlis,qui docet hominẽ in terris.In Deo viui- A
Act.17.f mus,mouemur, & sumus. Dicit Augustinus, quòd Apostolus loquitur non tantum de vita temporali, sed intellectuali, secundum quòd Deus est omnibus causa essendi, ratio intelligendi, & ordo viuendi.

Circa hæc tria,tres cauendi sunt errores in scientiis. Vnus est contra causam creandi : secundus est contra rationem intelligendi: tertius est contra ordinem viuendi. Primus est de æternitate mundi, secundus de necessitate fatali,tertius de vnitate intellectus humani.
Apoc.13.in fin. Isti errores significantur in Apocalypsi:in numero nominum bestiæ, quæ sunt 666. Primi fundunt se super circulum motus & temporis: Secũdi supra motum syderum:Tertij supra intelligẽtiam vnam corpus ingredientem, & egredientem. Primus error refellitur per
Gen.1.a id,quod scriptum est : In principio creauit Deus, &c. aut enim sentis, Deum esse causam omnium secundũ B
totum,aut secundum partem:si secundum partem, ergo aufers à Deo principalitatem causandi:si secundum
2.Mach.7.f totum,ergo creat de nihilo.Dixit sancta mulier:Respice omnia,quia de nihilo creauit illa Deus. Secundus error refellitur,quia si necessitas fatalis est,liberum arbitrium non est. Tertius error refellitur, quia si homo aliquid distinctũ est, habet principia essentiæ suæ propria,& distincta.Tertio intellectus est clauis contemplationum cœlestium. Est autẽ iste intellectus triplex, scilicet intellectus Verbi increati, per quod omnia creantur:intellectus Verbi incarnati, per quod omnia reparantur:intellectus Verbi inspirati,per quod omnia reuciantur:nisi enim quis possit considerare,à quo res oriantur, & qualiter in finem reducantur, & qualiter in eis Deus reluceat,intelligẽtiam habere non potest. C
Rom.1.c De primo dicitur ad Romanos : Inuisibilia Dei a creatura mundi, per ea,quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas. Sempiterna quoque virtus Dei per effectum intelligitur,quia est causa omniũ.Hoc est contra philosophos,
Arist.2. de gen.text.56. qui dicunt,quòd idem manens idem, non est aptum facere,nisi idem:nam ab vnissimo Deo manant multiformia,ab æterno temporalia, ab actualissimo possibilia,à stabilissimo mutabilia,à simplicissimo composita, à sublimissimo infima.Sed hìc est quæstio : Cum effectus debeat assimilari causæ quid est, quòd causa contrariatur effectibus, in prædictis conditionibus.

Sed nota,quòd horum ostium est intellectus Verbi increati,quod est radix intelligentiæ. Qui non habet ostium,intrare non potest.Philosophi habent pro impossibilibus,quæ sunt summè vera,quia ostiũ eis clau- D
Hebr.11.a sum est. Quomodo autem prædicta intelligantur, docet Paulus,dicens:Fide intelligimus aptata sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Summus
Arist.3. de anim.text.15 spiritus,cum sit purus actus,& sit non tantum intelligens, sed & intellectus, non potest se non intelligere. Cum igitur intellectus æquetur intelligenti, intelligit quidquid est,& quidquid potest : ergo & ratio intelligentis æquatur intellectui, quia similitudo eius est, Hæc autem simi itudo verbum est, quia secũdum Augustinum,& Anselmum:Similitudo mentis cõuertentis se super se,quæ in acie mẽtis est,verbum est.Si ergo hæc similitudo æqualis est,Deus est.Igitur species originata repræsentat originantẽ,secundum omne,quod est,& secundum omne,quod potest : ergo repræsentat multa.Item, cum virtutem patris repræsentet, repræsentat virtutem immensissimã.Hæc autem virtus quãto magis vnita,tanto plus infinita, ergo illa similitudo E
repræsentat infinita.Igitur in ea sunt omnia intelligibilia,& factibilia : ergo necesse est,quòd ab vno sunt multa.Si ergo Deus dicendo facit;dicere autẽ est verbum gignere;scriptura autem asserit,quòd dixit Deus:
Genes.1.a Fiat lux,& similia:ergo Deus verbũ genuit,in quo omnia disposuit,& disponendo fecit. Vnde Augustinus :
Augustlib. 3.confess.c.7. tom.1. Verbo tuo tibi coæterno facis quæcumque facis,nec aliter,quàm dicendo facis : non tamen sempiternè facis,quæ sempiternè dicis. Si enim vnitas haberet vim cognoscitiuam totius sui posse, cognosceret omnes numeros : & punctus in centro, omnes lineas : vnitas tamen, cum sit essentialis numero, & pars numeri, plus est principium,quàm punctus, Punctus enim est principium,sed non pars:neutrum tamen est actiuum principium. Igitur cum summus intellectus, sit actiuum principium, in similitudine sua omnia disponit, omnia exprimit, omnia agit.

Vidisti, quomodo ab vno sunt multiformia, vide quomodo ab æterno producuntur temporalia. Quæ enim à Patre procedũt,ordinate procedunt,& vnũ est causa alterius,ordine naturæ, & temporis:ergo verbũ sic repræsentat res, sicut producuntur in esse, quia in prouidentia mea possunt esse multa futura,quorũ vnũ distantius est alio:& in memoria mea multa præterita, quorum vnum magis distat,quàm aliud:nec tamen sequitur, quòd cum eueniunt, sit mutatio in memoria, vel in prouidentia. Sic in Verbo Dei non est mutatio, cum ab æterno dicat,& ex tempore creet.Sicut,si velle meum esset posse;si vellem modo,crastrem fieri,non esset mutatio in me, si fieret: esset autem mutatio, si de non volente fierem volens. Iterum ab actualissimo fiunt possibilia, siue materialia. Pater intelligitur principium principians de se : pater intelligitur principium principians de nihilo:pater intelligitur principium principians de aliquo materiali. Verbum Patris exprimit patrem, vt principium principians de se, & hoc modo est repræsentans productionem æternorũ, scilicet Spiritus sancti;& suã. Verbum Patris exprimit patrem, vt principium principians aliquid de nihilo, & sic repræsentat productionem spiritualium creatorum æuiternorum,vt Angelorum,& Animarum.Verbum Patris exprimit Patrem,vt principium principiãs aliquid de aliquo materiali, & sic repræsentat productionem corporalium distinctorum. Illud enim,quod fit de alio,prius erat in potentia, quàm fieret, ergo de necessitate, repræsentat possibilia : ab actualissimo ergo fiunt possibilia.Hæc similitudo,siue verbum,est veritas,quæ quidem veritas est adæquatio intellectus,& rei:illius intellectus,dico,qui est causa rei,nõ mei, qui non est causa rei.Tunc est vera adæquatio,quando est res secundum hanc substantiam, tanta,talis,ordinata, agens,patiens, situata secundum differentias prædicamentorum. Tunc enim veræ res sunt,quando sunt in re,vel in vniuerso,sicut sũt in arte æterna,vel sicut ibi exprimũtur.Res autem vera est secundum quòd adæquatur intellectui causandi : quia vero perfectè non æquatur,sed adæquatur rationi,quæ exprimit eã,quam tamen non adæquat, ideo omnis creatura mendacium est, secundũ Augustinũ. Res autem adæquata non est sua adæquatio,ergo necesse est,vt in verbo Dei,quod est adæquatio,sit veritas creaturæ,& in creatura similitudo veritatis. Vnde licet Angelus magis participet verbo in conditionibus nobilibus,tamen quantum ad rationem exemplaritatis, siue experimentalẽ, non excedit Angelus vermiculum. Ita enim ratio vermiculi exprimit vermiculũ, sicut ratio Angeli Angelum.Vides ergo, quomodo ab actualissimo sunt possibilia, à stabilissimo mutabilia, à sublimissimo infima. Et sicut lux facit multiformitatẽ colorum, ita verbum multiplicitatem rerum,& varietatẽ:ideo nõ contingit intelligere,nisi per verbum.Hæc clauis animæ purgatæ per fidem,necessaria est, quia mentis humanæ acies inualida,in tam excellẽti luce non figitur,nisi per iustitiam fidei emundetur. Vnde omnes, qui non habent fidem, habent manum amputatam. Vnde Psalmographus : Ipse dixit, & facta sunt, *& cætera.*

Secundo, clauis est intellectus Verbi Incarnati, per quod omnia reparantur.Vnde Christus dicebat : Hæc sunt verba, quæ locutus sum vobis,cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportet impleri,quæ scripta sunt in lege,& prophetis,& psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum,vt intelligerẽt scripturas. Loquitur verbũ Dei,de quo dicit Ioannes:Verbum caro factum est,&

Veritas quid.

Ex Arist.lib. 9.Meta.tex 11.& seq.

Aug.tom.9. de Trin.lib. 1.c.2.

Psal.148.a

Luce vlt.f

Ioan.1.a

habitauit

habitauit in nobis: Vbi ostendit duas naturas in vna persona. Hanc scripturarum impletionem docet Paulus, quando dicit: Finis legis est Christus ad iustitiam, omni credenti. In lege scriptum est, quod duo Cherubin, versis vultibus in propitiatorium se respiciebant. Duo Cherubin, duo testamenta, quorum aspectus erit in Christum. Per hanc clauem Verbi Incarnati scripturæ habent intelligi, quæ sunt principaliter de operibus reparationis: Nisi enim intelligas originem, & ordinem reparationis, scripturam intelligere non potes. Nomen autem Reparatoris est verbum Dei, quod describit Isaias sic inquiens: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomẽ eius Admirabilis, Consiliarius, Deus Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Iste puer reparauit hierarchiam cœlestẽ, & supercælestem, quæ tota corruerat. Ergo necesse fuit, vt tangeret cœlũ, & tangeret terrã. Iste Hierarcha debet esse præcelsus, qui solus possit saluare. Vnde dicitur admirabilis. Multifariè enim olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, qui cum sit splendor gloriæ, *& cætera.* Vsq; purgationẽ peccatorum faciens, *& cætera.* Ab isto admirabili procedunt mirabilia. Vnde & in suæ temporalis natiuitatis exordio, fecit miraculum miraculorum, quod omnia alia miracula respiciunt. Habuit enim naturam corpoream, & naturam incorpoream: naturam diuinã, naturã humanam: naturam temporalem, naturam æternam: Matrem, & Virginem. Vnitum est primũ vltimo, summum imo, Deus limo. Vide arcum, qui habet multiformitatem colorum & naturarum, & benedic, qui fecit illum, quia valde speciosus est in splendore suo. Hic est sol, qui descendit per decem gradus in horologio Achaz, id est, Verbum Incarnatũ per nouẽ ordines Angelorum, vsq; ad hominem, qui decimus computatur. In hoc miraculorum miraculo, scilicet quod Deus est homo, fides accipit vires suas. Vnde Moyses postquam minauit gregem ad interiora deserti, vidit rubũ, qui ardebat, & non comburebatur. Vadam, *inquit*, & videbo visionem hanc magnam. Et ibi fuit illustratus. Rubus spinosus, possibilitas carnis: Flamma, anima Christi plena luminibus, & igne charitatis: Lux, diuinitas: Lux coniuncta rubo, mediante flamma est diuinitas coniuncta carni, mediante anima. Vt ergo possit Hierarcha de mortuis facere viuos, de hominibus Dei filios, necesse est, vt sit præcelsus, & admirabilis.

Rom.10. a
Exod.25. b
Isai 9. a. b
Hebr.1. a
Hierarcha præcelsus, & admirabilis.
Eccl.43. b
Isa.38. b
Exod.3. a

Secundo necesse est, vt Hierarcha noster sit sensatus, iuxta triplicem sapientiam: sapientiam innatam, quam habuerunt Angeli, & primus homo, & per hanc scit omnia, quæ possumus per habitum scire: sapientiam infusam, per quam comprehendit glorioſa, & infinita, quia sapientiæ eius non est numerus: sapientiam æternam, per quam comprehendit omnia, tam possibilia fieri, quam disposita. Decebat enim, vt qui reparaturus erat vniuersum, sciret vniuersum. Viuus est sermo Dei, & efficax. *Sequitur:* Omnia nuda & aperta sũt oculis eius, ad quẽ nobis sermo. Sed queritur, quæ necessiras fuit, vt haberet sapientiã nisi diuinam? Respondeo, vt quæ nouerat per scientiam, sciret per experientiam. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. Vnde est simul aduocatus pro nobis, & iudex contra nos. Iste Consiliarius adeo fuit sapiẽs, quod omnes scripturæ sapientes, non fuerunt nisi simulachra huius sapientis. Ad hunc referuntur omnia eloquia sapientiæ. Vnde de Christo intelligitur: Speciosus forma præ filiis hominum; licet Iudæi accipiant de Salomone. Similiter & illud de Christo intelligitur: Sit nomen eius benedictum in sæcula: & ideo dicit: Consiliarius, & ideo dicit: Deus.

Hebr.4. c
Hebr.4. c
Psalm.42. a
Psalm.41. d

Tertio necesse fuit, vt Hierarcha noster esset acceptissimus Deo. Talis, decebat, vt esset nobis Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratiæ. Habuit autem gratiam triformem: Gratiam singularis personæ, per quam ille homo gratus fuit: gratiã capitis, per quã influit: gratiam vnionis, quæ ex vna parte infinita fuit. Fuit ergo acceptissimus, non solum, quia Deiformis, sed quia Deus. Et sicut à sapientissimo fluxerunt documenta certissima, ita à Deo exempla sanctissima. Vnde emanationes, & flumina paradisi, & scaturitiones fontium hunc Deum de Deo sunt exprimentia.

Hierarcha acceptissimus.
Hebr.7. d
Ioan.1. b

Quarto necesse fuit, quòd Hierarcha noster esset victoriosissimus. Expolians enim principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Christus autem vicit mundum. Vnde Psalmus dicit: Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Spoliauit infernum: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. Restaurauit Paradisum: Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Necesse est ergo, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Et ideo dicitur fortis, à quo manant fortia præsidia. Vnde montes in circuitu eius, & omnia bella scripturarum referuntur ad victoriam Christi.

Hierarcha victoriosus.
Coloss 2. c
Psa.m.23.
Phil.2. b
Isa.63. a
Psalm.124. a

Quinto oportet, quòd Hierarcha noster sit largifluus, propter magnitudinem influentiæ. Vnde ad Ephesios scribitur: Vnicuiq; nostrum data est gratia, propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Vnde sicut nubes ascendit, vt postmodum pluat, Christus, vt dona sua mittat. Existens enim in terra, dedit Spiritum sanctum occultè, ascendens manifestè. Fuit autem Christus per missionem Spiritus sãncti Hierarcha purgans: Factus est repẽte de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehemẽtis, ecce purgatio. Hierarcha illuminans: Apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tãquam ignis, ecce illuminatio. Hierarcha consummans: Seditque super singulos eorum, ecce perfectio. Ab hoc largitore manãt dona gratuita, & quidquid inuenitur in scriptura diffusionis in sole, vel aliis, referuntur ad largitorem huius spiritus, qui Spiritus sanctus dicitur: spiritus, quia purgãs: sanctus, quia instruens, speciei domus diuidere spolia. Et Isaias dicit: Lætabuntur coram te, sicut exultant victores, capta præda, quando diuidunt spolia. Alij datur per spiritum gratia sermonum, alij genera linguarum. Vnde dicit: Pater futuri sæculi. Pater est principium influentiarum, per quas viuimus in futuro sæculo: quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. *Sequitur:* voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Modo sumus initium creaturæ, tunc erimus simplex creatura. Iste Pater est largifluus: Amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, *& cætera.* Aperis tu manum tuam, *& cætera.* Homines, & iumenta saluabis. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, *& cætera.*

Hierarcha largifluus.
Ephes.4. a
Act.2. a
Psalm.67. c
Isai 9. a
1.Cor.12. b
Iacob.1. c
Ioan.16. c
Psalm.249.
Psal.35. a. b

Sexto debet Hierarcha noster esse summè iustus propter multitudinem iustitiæ, & æquitatis, infallibiliter inquirentis, irreprehensibiliter discutientis, irreuocabiliter sententiantis. Isaias dicit: Erit iustitia cingulum lumborum eius, non secundum visionem oculorum iudicabit, *& cætera.* Ergo est Deus, quia purus homo non iudicat, nisi secundum audita. Ad istum iudicem referuntur omnia iudicia scripturarum, & ideo dicitur: Princeps pacis. Vnde ab eo manant iusta iudicia. Christus est Dauid, qui hãbens clauem aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Clauis ista est mysterium vnionis.

Hierarcha summè iustus.
Isa.11. a
Apoc.3. b

Tertia clauis est intellectus Verbi inspirati, non enim fit reuelatio, nisi per verbum inspiratum. Danieli reuelauit Deus sermonem, & intelligentia opus est in visione. Nisi enim verbum inspiratum sonet in aure cor-

dis,

dis,niſi ſplendor verbi luceat in oculo mentis, niſi vapor, & emanatio omnipotentis Dei inſtillet guſtum ſuauitatis,niſi ſempiternitas impleat animam, non eſt homo aptus ad intelligentiam viſionum. Sed Danieli dedit Deus intelligentiam omnium viſionum,& ſomniorum per verbum inſpiratum.Viſio autẽ triplex eſt, ſcilicet corporalis,quæ ſine intellectuali non profuit Balthaſari in inſcriptione manus:imaginaria,quæ ſine intellectuali non profuit Pharaoni in ſpicis,& bobus: intellectualis, hæc profuit Danieli, & Ioſoph. Ioanni reſpondet Ioſeph: Daniel, Paulo. Præter has viſiones fit viſio ſex modis, quæ reſpondet operibus ſex dierum,quibus perficitur minor mũdus,ſicut maior mundus perfectus eſt.Prima eſt viſio intelligentiæ,per naturam inditæ: ſecunda eſt viſio intelligentiæ,per fidẽ eleuatæ:hæ ſunt multorum.Tertia eſt viſio intelligẽtiæ, per ſcripturã eruditæ: quarta eſt viſio intelligentiæ,per contemplationem ſuſpenſæ:hæ ſunt paucorũ. Quinta eſt viſio intelligentiæ per prophetiam illuſtratæ. Sexta eſt viſio intelligentiæ, per raptum in Deum abſorptæ.Hæ ſunt pauciſſimorum.

Ad has ſequitur viſio animæ beatificatæ,quas omnes habuit Paulus.Intelligentia indita, quæ non excedit limites rationis, intelligitur per primam diem, in qua facta eſt lux. Hæc eſt lux,de qua dicit Propheta. Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.Sine lumine indito non habetur fides, non habetur gratia, non habetur ſapientia:& ita prima die diuiſa eſt lux à tenebris.Intelligentia ſublimata per fidem,intelligitur per ſecundum diem,quo factum eſt firmamentum in medio aquarum.Hoc firmamentum eſt fides, quæ eſt origo ſapientiæ,& origo ſcientiæ.Et ſiue ſit de temporalibus,ſiue de æternis, fides non diſcordat à ſcientia. Intelligentia per ſcripturam erudita, intelligitur per diem tertium,quo congregatæ ſunt aquæ, & apparuit arida:terra eſt ſcriptura habens intelligentias ſpirituales,quæ mirabilibus expoſitionibus pullulat,& in his producitur herba virens,& lignũ paradiſi. Intelligentia per contemplationem ſuſpenſa,intelligitur in opere quartæ diei,quando facta ſunt ſol,& luna,& ſtellæ. Qui non habet contemplationem, non habet ornamentum ſolis,lunæ,& ſtellarum. Debet anima,Sunamitis amiciri ſole,luna,ſtellis.In ſole, intelligitur contemplatio hierarchiæ ſupercæleſtis:in luna,intelligitur contemplatio hierarchiæ ſubcæleſtis: in ſtellis, intelligitur contemplatio hierarchiæ cæleſtis. Vnde Iſaias: Tũc videbis,& affluues:& mirabitur,& dilatabitur cor tuũ.In quo notatur,quòd ſpecies cõtemplationis ſunt tres,ſcil.Admiratio:Mirabitur,*inquit*:Dilatatio, Dilatabitur, *inquit*,comederũt,& biberunt,& viderunt Deũ Iſrael.Alienatio,Affluens,*inquit*.Intelligentia per prophetiã illuſtrata, intelligitur in opere quintæ diei. Vident Prophetæ prophetata in ſpeculo æternitatis.Et licet prophetatum ſit contingens,tamen prophetia eſt infallibilis, propter veritatis æternæ infallibilitatem. Iſti ſunt piſces,qui propter multitudinem pinnularum feruntur in verbo.Intelligentia per raptum in Deum abſorpta,reſpondet ſextæ diei.De hoc raptu dicit Apoſtolus:Scio hominem ante annos quatuordecim, ſiue in corpore,ſiue extra corpus,neſcio,Deus ſcit raptum huiuſmodi. Hic raptus facit animam ſimillimam Deo, quantum eſſe poteſt in ſtatu viæ. Rapti autem non habent habitum gloriæ,ſed actum.Et ſicut raptus eſt in confinio viæ,& patriæ, ita eſt in confinio vnionis, & ſeparationis à corpore. Ideo dicit Apoſtolus: Siue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio.Vnde ergo præſumit alius determinare, quod Paulus neſciuit? Tunc adimpletur,quod ſcribitur: Faciamus hominẽ ad imaginem,& ſimilitudinem noſtram,quia talis dignus eſt, vt præſit volatilibus, & piſcibus maris.Quanto enim quis eleuatior in Domino, tanto in ſe humilior fit, vt Paulus poſt raptũ,qui quod viderat, determinare nolebat, qui etiam ad cubile matrimonij determinandũ deſcẽdebat per humilitatẽ. Vnde dicitur in Iob:Numquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidũ ſuum; *Et mox*:Vbicũque cadauer fuerit,ſtatim adeſt.Mirabilia primo dixerat de Aquila, & poſtea humilia: ſic eſt de raptu.Ille enim,qui in raptu fuit maior,magis eſt humilis: & ſic neceſſe eſt,quia ſi ſuperbiret,poſſet amittere gratiam,& cadere in reprobum ſenſum:& vix vnquã ſurgeret, quia quanto magis nouit, tanto magis ſciret ſoluere omnia,quæ dicerentur ſibi,& ideo non ſine cauſa fuit datus Apoſtolo ſtimulus carnis. Ne magnitudo, *inquit*,reuelationum extollat me. Ille *inquam*,qui ad talem ſtatũ peruenit, poteſt alios ordinare,& regere,vt Paulus fecit,qui ordinauit Eccleſiam ſecundum exemplar,quod ſibi mõſtrabatur. Septima dies eſt abſolutio à corpore. De qua die Saluator ait:Hodie mecũ eris in paradiſo.Quę dies non habet veſperam.Et poſt ſequitur octaua dies, quæ non eſt alia à præcedentibus,ſed reiteratio primę diei,quando anima reſumpſerit corpus ſuum. Hęc eſt ergo clauis Dauid,quæ docet verbum inſpiratum, illud, *inquam*,verbum, quod eſt in ſinu patris increatũ, incarnatum in vtero Virginis, inſpiratũ in corde tuo, vbi habitat per fidẽ,illabitur mentes angelicas,& humanas intrãs,in eis facit intelligere has viſiones: quia eſt intellectus purus:ſed alio & alio modo, quia ſunt maiores profundationes, ſecundum quod anima intimè inducitur,vel meditatur in ſe,& hoc fit per diuinũ radium,vt dicit Dionyſius de Angelica hierarchia:Ergo Ieſum,*inquit*,inuocantes,qui eſt primum lumen,& *cætera*.Et ideo dicit Dionyſius de Eccleſiaſtica hierarchia: Lex diuinitatis eſt,infima per media ad ſuprema reducere. Ille ergo thearchicus radius deſcendens in cœleſtem hierarchiam,illam illuminat: & per illã Eccleſiaſticam,vel ſubcœleſtem: totum tamen facit ille radius,quia Angeli ibi nihil faciũt,niſi occaſionaliter, ſicut,ſi aliquis vellet, quòd radius illuminaret multas domos,aperiret feneſtras,& tamen radius omnes partes domus illuminaret:& ſicut,ſi quis præpararet multa ſpecula ad recipiendum lumen.Deinde ordine reſolutorio ille radius nos reducit in contemplatione cœleſtium, deinde ſupercœleſtium.

SERMO IV.

Quo fit ingreſſus ad explicationem primæ viſionis.

De Luce intellectus,quæ eſt Veritas, de eius ſpeciebus, & viſione intelligentiæ per naturam inditæ.

VIDIT *Deus lucem, quod eſſet bona,& diuiſit lucẽ à tenebris,& cætera*.]In omnibus operibus ſex dierum præterquam ſecundæ,dictum eſt:*Vidit Deus,quod eſſet bonum*:& in fine dicit:*Vidit Deus cũcta,quæ fecerat & erant valde bona*. Videre dicitur DEVS, quia videre nos facit, Prima viſio animæ,eſt per naturam intelligentiæ inditæ. Vnde dicit Pſalmus: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Et hic poſſunt explicari omnes difficultates philoſophiæ. Philoſophi dixerunt nouem ſcientias, & polliciti ſunt dare decimam,ſcilicet contemplationem: ſed multi Philoſophi dum ſe voluerunt diuidere à tenebris erroris,magis ſe erroribus immiſcuerunt. Dicentes enim ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,ſuperbientes de ſua ſciẽtia, Luciferiani facti. Apud Ægyptios denſiſſimæ tenebræ erant, ſed ſanctis tuis maxima erat lux. Omnes,qui fuerunt in lege naturæ,vt Patriarchæ, Prophetæ, Philoſophi, filij lucis fuerũt. Lux animæ veritas eſt. Hæc lux neſcit occaſum,ita enim fortiter irradiat ſuper animam, vt etiam non poſſit cogitari non eſſe, nec exprimi, quin homo ſibi cõtradicat: quia ſi veritas non eſt,verum eſt veritatem non eſſe,ergo aliquid eſt verum:& ſi aliquid verum eſt,verum eſt veritatem eſſe: ergo ſi veritas non eſt, veritas eſt. Super omnia enim præualet veritas.Emittit autem hæc lux tres radios primos. Vnde in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt:Tripliciter ſol exu-

rens

Dan. 1. d — Dan. 5. d — Gen. 41. d — Pſalm. 4. b — Iſa. 11. d — Iſa. 60. d — 1. Cor. 12. d — 2. Cor. 12. d — Geneſ. 1. d — Iob 39. d

Rom. 1. d — 2. Cor. 12. b — Luca 23. f. — Apoc. 3. — Dionyſ. de cæleſti hierarch. c. 1. in princ. — Gen. 1. a — Pſalm. 4. b — Rom. 1. c — Exod. 10. f — 3. Eſd. 4. c. — Eccleſ. 43. d

Digitized by Google

rens montes. Eſt enim veritas rerum, veritas ſignorũ, ſeu vocum, & veritas morum. Veritas rerum, eſt indiuiſio entis, & eſſe : veritas ſermonum, eſt adæquatio vocis, & intellectus: veritas morum, eſt rectitudo viuẽdi. Et iſtę ſunt tres partes philoſophię, quas philoſophi non inuenerunt, vt eſſent : ſed quia iam ſecundum veritatem eſſent, omnino aduerterunt, ſecundum Auguſtinũ. Hæc triplex veritas cõſideratur ex parte principij originantis, ex parte ſubiecti ſuſcipientis, & ex parte obiecti terminantis. Reſpicit autẽ originãs principium in ratione triplicis cauſæ, originantis, exẽplantis, & terminantis. Nam ex ipſo, per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ergo veritas indicat, quòd mẽs noſtra fertur naturali inclinatione ad veritatem, ſecũdum quod eſt cauſa eſſendi, ratio intelligendi, & ordo viuendi. Secundum cauſam eſſendi, veritas rerum : ſecundum rationem intelligendi, veritas vocum: ſecundum ordinem viuendi, veritas morum. Ex parte autem animæ omnis irradiatio veritatis ſuper intelligentiam noſtrã, aut fit ſuper ipſam abſolutè, & ſic pertinet ad notitiã rerum ſpeculandarum : aut in comparatione ad interpretatiuam, & ſic eſt veritas vocum: aut in comparatione ad affectiuam, & motiuam: & ſic eſt veritas operabilium. Ex parte obiecti ſic : Omne quod eſt, aut eſt à natura, aut à ratione, aut à voluntate. Secundũ primã, eſt notitia, quæ eſt de rebus, ſecũdo modo de ſermonibus, tertio modo de moribus. Ergo ſecundum principium, ſubiectum, & obiectum, eſt triplex radius veritatis in anima, per quem poſſit anima non ſolum elevari ad perpetua, ſed etiam in cauſas omnium. Sed ſi addatur condimentum fidei, tunc poteſt eo facilius, vt cauſa eſſendi attribuatur Patri, ratio intelligendi Filio, ordo viuendi Spiritui ſancto. Viſio ergo intelligẽtię per naturam inditæ, vt cõuertitur ad res, eſt veritas. Vult autem anima totum mundum deſcribi in ſe. Mundus conſideratur tripliciter, quantum ad eſſentiam, naturam, & figuram. Iſte autem radius dirigit ad quidditatũ differentias occultas conſiderandas, ad figurarum proportiones manifeſtas, ad naturarum proprietates ex vtroque permixtas. Naturalis permixta conſideratio eſt, quia modo de cauſis, quæ ſunt occultæ, vt qualiter ignis calidus, qualiter herba calida, quia hoc habent à ſpecie ſua, quæ occulta eſt: modo de quantitate, & influentia corporum, & ſic de quãtitate ſecundum quidditatum differentias occultas, fit entis diuiſio ſex modis ad præſens, in ſubſtantiam & accidens: in vniuerſale & particulare : in potentiam, & actum: in vnum, & multa : in ſimplex & compoſitum : in cauſam, & in cauſatum. Hæc ſunt ſex lumina, quæ diſponunt animam ad ſciendum, & benefaciendum, vel ſentiendum. Diuiſio ſubſtantiæ, & accidentis patet, ſed quædam ſunt, quæ reducuntur ad iſtam, & in his eſt maximus error. Dicit ille: Creatio non eſt, pro eo quod impoſſibile eſt accidens præcedere ſubſtantiam : creatio autem accidens eſt, ergo, *& cætera.* Dico, quod creatio, quæ eſt paſſio, accidens non eſt, quia relatio creaturæ ad creatorem non eſt accidentalis, ſed eſſentialis. Similiter porentia materiæ non eſt accidens materiæ, ſed eſſentialis, quia hoc ipſo, quod eſt, ad alterum eſt. Similiter differentiæ ad genus reducuntur, vt meræ priuationes ad ſuos habitus.

Idem infra pag. 27. b. 29. b. 30. b. & 32. d

Rom. 11. d

Entis diuiſio. *Ariſt. 4. Metaph. tex. 2. & ſeq. & lib. 5. tex. 3. & 4.*

Ariſt. lib. 1. de anim. t. 8.

Secunda diuiſio eſt in vniuerſale, & particulare, & circa hoc magnus fuit error. Aliqui dicunt, quòd vniuerſale nihil eſt, niſi in anima. Plato poſuit, quòd ſolùm in Deo : alij, quòd ſolum in anima. Iſti nimis abſtrahunt. Dico, quòd eſt vniuerſale vnum ad multa, vnum in multis, vnum præter multa. Vnum ad multa eſt in potentia materiæ, quod non eſt completum : vnum in multis partibus, & vnum præter multa, in anima: vnũ autem ad multa, & vnũ in multis, & vnũ præter multa, in arte æterna ſunt. Per illam enim artem, & rationem conſiſtit in re: planum eſt enim, quòd duo homines aſſimilantur, & non homo, & aſinus. Ergo neceſſe eſt, vt illa ſimilitudo fũdetur, & ſtabiliatur in aliqua forma ſtabili: non quæ eſt in altero, quia illa particularis eſt, ergo in aliqua vniuerſali. Ratio autem vniuerſalis non eſt tota in anima, ſed in re ſecundum proceſſum generis ad ſpeciem : vt, conueniemus primo in ſubſtantia, vt in generaliſſimo : deinde in aliis, vſque ad formam hominis vltimatam.

Tertia diuiſio eſt potentiæ, & actus, & in hoc ſunt multi errores. Dicunt quidam quòd actus nihil addat ſuper potentiam, niſi modum eſſendi, ſecundum completum, & incompletum. Non loquimur de potentia purè paſſiua, ſed de illa quæ producitur ad actum. Neceſſe eſt enim, cum in omni creatura potentia actiua coniuncta ſit potentiæ paſſiuæ, quòd illæ duæ potentiæ fundentur ſuper diuerſa principia rei. De potentia, quæ eſt ratio ſeminalis, hæc eſt vis: quia potentia talis ſuper actum alicubi addit partem eſſendi, vel eſſentiæ: vt, ſuper rationem corporis addit animatum ſecundum rem, pro eo, quòd animato aliquid eſt: organizatum tamen addit, vt ſuper animatum addat ſenſibile, & ſic vſque ad hominem. Sic ſimiliter de potẽtiis animę, quòd ſicut tetragonus addit vnum angulum ad trigonum, & pentagonus ad tetragonum: ſic ſenſitiuum ad vegetatiuum, & rationale ad ſenſitiuum. Aliquando autem addit ſolum modum eſſendi, vt de vno in potentia, fiat vnum in actu : addit ſolum modum eſſendi, quia vnum non coniungitur materiæ ſimpliciter, ſed materiæ habenti vitam in potentia radicali : Vnde inſanum eſt dicere, quòd vltima forma addatur materiæ primæ, ſine aliquo : vel quòd ſit eius diſpoſitio, vel in potentia ad illam, vel nulla forma interiecta.

Ariſt. lib. 2. de anim. t. 31.

Quarta diuiſio eſt in vnum, & multa, & de illa multi ſunt errores. Quidam dixerunt, quod omnia ſunt vnum, vt ſicut vna eſt materia, ita vna forma radicalis, & poſt modum multiplicatur, & ſecundum modum eſſendi variatur, & hoc nihil aliud eſt dicere, quàm quòd illa propoſitio ; homo eſt aſinus, ſit vera per ſe, falſa per accidens. Vnde intellige, quòd rationale, & irrationale non ſolum differunt per accidens, ſed etiam eſſentialiter.

Quinta diuiſio eſt in ſimplex, & compoſitum, & de hac ſunt etiam multi errores. Quidam dicunt, quòd aliqua creatura ſit ſimplex, & tunc ſequitur, quòd eſt purus actus, quod eſt ſolius Dei & attribuere, quod eſt Dei, creaturæ, periculoſum eſt. Minus ergo eſt periculoſum dicere, quod Angelus ſit compoſitus, etiam ſi verum non ſit, quàm quòd ſit ſimplex: quia hoc ego attribuo Angelo, nolens ei attribuere, quod eſt Dei, propter pietatem, quam habeo ad reuerentiam Dei : ſed ſecundum veritatem ſic videtur, quia dicit Boetius: Forma ſimplex ſubiectum eſſe non poteſt: ergo Angelo nihil accideret tunc, nec lætitia, nec triſtitia.

Sexta diuiſio eſt in cauſam, & cauſatum, & de hac ſunt multi errores. Quidam enim dicunt mundum ab æterno fuiſſe, quia in hoc conueniunt ſapientes, quod non poſſit aliquid fieri de nihilo, & eſſe ab æterno: quia neceſſe eſt, quòd ſicut, quando res redit in nihilũ, eſſe definit: ſic quando fit de nihilo, incipit eſſe. Sed aliqui videtur poſuiſſe materiam ingenitam, & ſic ſequitur, quòd Deus nihil facit, quia materiam non facit, quia ingenita : nec formam, quia aut fit de nihilo, aut fit de aliquo: non de materia, quia eſſentia formæ non poteſt fieri de eſſentia materiæ, nec de nihilo, vt ſupponunt, eo quòd Deus nihil poteſt facere de nihilo. Sed abſit, quod potentia Dei fulciatur fœce matetiæ. Hæc ſunt fundamenta fidei, quæ omnia examinat.

Secunda irradiatio intelligentiæ per naturam inditæ, eſt ad conſiderandas quantitatũ proportiones manifeſtas : & illæ ſunt valde manifeſtæ, quia offerunt ſe ſenſui, & libenter homo negotiatur circa iſta, quæ cadunt in imaginatione: quia imaginatio eſt fortis in nobis, & ratio obſcuratur, & ideo homo multum in his detinetur; & iſta ſcientia certiſſima eſt, quia ad oculum patet. Vnde omnes aliæ ſcientiæ, præter iſtam, quaſi ſunt occultæ. Hæc conſideratio mathematica eſt circa

Mathematicarum diuiſio.

ſex,

ſex, aut circa numeros ſimpliciter, & ſic eſt Arithmetica: aut circa numeros, provt cõſiderantur in ſonis, & ſic Muſica: aut in quantitate continua, & circa proportiones dimẽſiuas generaliter, & ſic Geometria: aut per additionem de linea viſuali, & ſic Perſpectiua: aut ſecundum quantitatem vtramque, & ſecundum diſcretiones numerales, & ſubſtãtiales, vel continuas, & diſcretas, & ſic Aſtrologia: & illa eſt duplex, vna de corporibus regulatis per motũ, & ſic Aſtronomia: alia de influẽtia, & hæc partim ſecura eſt, & partim periculoſa: & hęc Aſtrologia periculoſa eſt propter iudicia, quę ſequũtur, & ab hac fluunt Geomãtia, vel Chiromãtia, & cæteræ ſpecies diuinationis. Hæ ſcientiæ diſponunt ad intellectũ ſcripturæ, vt patet de numeris perfectis, excreſcentibus, & diminutis: vt patet de perfectione ſenarij, qui de ſe perfectus eſt. Non enim, vt dicit Auguſtinus, ſenarius ideo perfectus, quia in eo numero Deus fecit mundum: ſed ideo fecit Deus mundum in illo numero, quia perfectus eſt. Similiter de duobus numeris cubicis primis, ſcilicet 8. & 27. quia bis duo bis, octo faciunt: ter tria ter, ſunt 27. qui ligari non poſſunt minus, quàm per duos numeros quadratos, ſcilicet 12. & 18. Sic enim ſe habẽt 12. ad 18. vt 18. ad 27. quia in ſex, qui conſtãt altera proportione, quæ tenet totũ, & eius medietatem. Similiter patet de triangulo, quomodo ducit in cognitionem Trinitatis. Certũ eſt enim, quod quant⁹ eſt Filius, tantus eſt Pater: & quantus eſt Pater, tant⁹ eſt Spiritus ſanctus, & Filius. Et inde triangulum conſidera, cuius quilibet angulus totã ſuperficiem includit. Similiter perſpectiua de radio directo, qui fortior eſt, ſicut ſi tu proiicias directè deorſum lapidem magnum, ſonum facit: ſi autem ex obliquo, non tantum. Reflexus radius eſt à corpore terſo, & polito, virtute terſionis, & ibi accipit ſpeciem: radius fractus eſt introitu alterius perſpicui.

Numerus perfectus, excreſcens & diminutus. *Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. cap. 2. & 7.*

Numerus cubicus.

Trinitatis myſterium.

Tertia irradiatio animæ, ſeu intelligentiæ per naturam inditæ, eſt ad inueſtigandum naturarum permixtas proprietates, ſcilicet partim occultas, & partim manifeſtas. Philoſophus enim conſiderat omnia per motum, conſiderat enim de motu, de principiis motus, & cauſis, vt locum, & tempus: conſiderat autem naturas corporum cœleſtium, ſiue corpora ætheralia, meteoricalia, elementaria, vegetabilia, ſenſibilia, rationalia. Cœleſtia in libro de cœlo, & mundo, vbi reducit omnem motum ad motum perfectum, ſcilicet localẽ: iſte autem localis eſt triplex, aut circa medium, vbi non eſt contrarietas, & ſic circularis: aut à medio, & ſic leuium motus: aut ad medium, & ſic motus grauium, ſine motus rectus. Meteorica, vt in libro Meteororum, vbi dicit de impreſſionibus, & mineralibus. De elementaribus, vt de generatione, & corruptione: & de vegetabilibus, in libro de plantis, vbi ſunt mirabiles conſiderationes: aut de ſenſibilibus, vt in libro de animalibus, quem totum non habemus: aut de rationalibus, vt in libro de anima cum ſuis appendicibus, ſcilicet de ſenſu & ſenſato, & de memoria, & reminiſcentia, de ſpiritu, & anima, de ſomno & vigilia, de morte & vita.

Scientiæ naturalis diuiſio. *Ariſt. 3. lib. Phyſic. 1. & ſeq. & lib. 4 Phyſic. 1. & ſeq.*

Ariſt. 1. de Meteor. 3. & ſeq.

Secundus radius veritatis informat ad conſiderationem locutionum, & argumentationum, perſuaſionum rationabilium, vt homo habeat triplicem artẽ per eum, ad locutiones congruè indicantes mentis conceptus: ad argumentationes trahentes omnes mentis aſſenſus: ad perſuaſiones inclinantes omnes mẽtis affectus. Ratio enim cogitat facere quidquid in ſe eſt, in alio: & quidquid eſt in alio, facere in ſe: hoc autem non fit niſi per ſermonem. Quidquid ergo eſt in anima, aut eſt per modum conceptus, aut per modum aſſenſus, aut per modum affectus. Ad indicandũ conceptum eſt Grãmatica: ad indicandum aſſenſum eſt Logica: ad indicandum affectum eſt Rhetorica. Secundum grãmaticam, omnis pars orationis ſignificat mentis conceptum: habet enim partem ſignificantem ſubſtantiam, & qualitatem, & ſic eſt nomen: habet partem ſignificantẽ modum, & ſic eſt verbum, quod dicit inclinationes, vt indicatiuus, qui habet modũ ſignificandi, vt in rationali: imperatiuus, vt in iraſcibili: optatiuus, vt in concupiſcibili: ſubiunctiuus, partem vtramq; infinitiuus, quaſi materialis. Et ad has differentias omnes reducuntur, ſecundũ Priſcianum. Similiter determinant de litera, de ſyllaba, de dictione, de oratione. Quia enim varij ſunt modi ſignificandi, & terminandi ſecundum diuerſas linguas, vt terminatũ in a, fœminini generis, vt in pluribus: in vs, maſculini generis, & ſic de aliis. De litera determinat, ſed ad hanc non poteſt deſcendere niſi per ſyllabã. Vltimo conſiderat de connexione dictionũ, ſed poſtea determinat de proſodia ſimiliter, & dyaſinthetica. Exprimit autem omnia per octo partes orationis. Ad literam autem deſcendit per ſyllabam, & poſtea de proſodia, & metrica, & huiuſmodi referũtur ad primum. Cõſiderat ſimiliter modos, vt accidentia, vt in quibus accidẽtibus nominatiuus conſtruatur cũ verbo ſingularis numeri, vt non dicatur homo currunt, quia ab vna ſubſtãtia nõ egreditur, niſi vnus act⁹. Similiter, vt poſt verbum tranſitiuum nõ ponatur nominatiuus, ſed accuſatiuus, qui dicit terminum, non principiũ actus, vt nominatiuus. Vnde grãmatica à rebus naturam trahit, nec poteſt eſſe bonus grãmaticus niſi ſciat res. Alia directio eſt, quæ illuſtrat ad argumẽtationes inducentes ad mentis aſſenſum, quod fit per ſolitam argumentationem, vt quæcunq; vni, & eidem ſunt, *& cætera*. Hæc argumentatio habet formã grammaticalẽ, & ſpecialẽ in materia neceſſaria, ſolita: & ideo eſt prima analyſis, & ſecunda analyſis de ſyllogiſmo. De ſyllogiſmo neceſſario, id eſt, reſolutio in cauſam inferẽdi, vt in prima analyſi, id eſt, reſolutione: & ſecũda analyſi, id eſt, reſolutione in cauſam inferendi, & eſſendi: & quia ſemper non poteſt eſſe inductio per neceſſariam argumentationem, ideo inueniuntur loci, & habitudo localis, quæ procedit per probabilia, vt loci topici, & quia in his cadit deceptio, adduntur loci ſophiſtici, vt ſciat homo diſſoluere. Vnde diſſoluens non eſt ſophiſticus, ſed verus reſpondens, quia & iſti modi trahunt originem à natura rerum, vt patet: Fumus eſt, ergo ignis eſt, locus ab effectu. Ideo adduntur decem prædicamenta; adduntur etiam enunciationes.

Grammaticus bonus quis.

Tertius radius, in quo mens illuſtratur ad perſuadẽdum, vel inclinandum animum, hoc fit per Rhetoricam. Vnde Rhetor, oportet vt prouideat ciuili vtilitati, vbi poteſt eſſe periculum propter diſſenſionem animorum. Procedit autem ſecundum tria attributa, & triplex genus cauſæ, ſcilicet demonſtratiuum, deliberatiuum, & iudiciale. Demonſtratiuum perſonæ, vt ad laudem, vel vituperium: ergo, vel eſt laus, quantum ad bona animæ, quæ ſunt tria: ſcilicet virtus, ſcientia, veritas: vel eſt laus, quantum ad corpus, ſcilicet pulchritudo, fortitudo, & cætera: vel de bonis fortunæ, vt diuitiæ, parentela, patria. Deliberatiuum eſt reſpectu rei faciendæ, & tunc perſuadetur: ſi adeſt ſecuritas, vtilitas, honeſtas: vel perſuadetur non fieri, ſi ſequitur damnum, periculum, inhoneſtas. Genus iudiciale reſpondet rei factæ: quæ habet conſtitutionem, coniecturam, dubitationem legitimam. Iudicialis conſtitutio eſt: Feciſti? non feci? quæ apud alios litis conteſtatio vocatur. Coniecturalis, cum aliquid producitur ad probandum. Legitima dubitatio iuridicialis, eſt deſcriptio iuridicialis, quando factum conceditur, ſed defendit ſe, quòd non ſit reus: vel quia potuit facere de mandato Domini, vel quia debuit. Ad hoc autem, quòd ſit potens orator, neceſſe eſt, quòd habeat exordium ad captandam beneuolentiam non nimis prolixum, non nimis obſcurum, non nimis exquiſitum: quòd habeat rationem, vt factum narret, poſtea negotium diſtinguat, & caueat multitudinem partium: poſtea partem ſuam confirmet per rationes: poſtea aduerſarium confutet, & rationes ſuas oſtendat friuolas: poſtea concludat. Item neceſſe eſt, vt habeat inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, & pronunciationem.

Rhetoricæ diuiſio.

Ermocinandi diuiſio.

Rationis exemplum.

Digitized by Google

SERMO V.

De medio, & virtutibus, & de radiis lucis veritatis, ac de triplici veritate, ſcilicet rerum, morum, & ſermonum

Gen.1. a *Vidit Deus lucem, quod eſſet bona, & diuiſit lucẽ à tenebris,* &c.] Dictũ eſt, quòd intellectualis lux eſt veritas, quæ eſt radians ſuper intelligentiam, ſiue humanã, ſiue Angelicam, quæ inextinguibiliter irradiat, quia non poteſt cogitari non eſſe. Irradiat autem aliquid tripliciter: vt veritas rerum, vt veritas vocum, vt veritas morum. Vt veritas rerum eſt indiuiſio entis, & eſſe: vt veritas vocum, eſt adæquatio vocis, & intellectus: vt veritas morum eſt rectitudo viuendi, quod patet ex parte principij, quod irradiat: ex parte ſubiecti, quod irradiationem ſuſcipit: ex parte obiecti, ad quod irradiat. Inquantum eſt hæc lux cauſa eſſendi, eſt lux magna: inquantum eſt ratio intelligendi, eſt lux clara: inquantum eſt ordo viuendi, eſt lux bona. *Vidit*, inquit, *Deus lucem, quod eſſet bona.* Vt lux magna irradiat, ad comprehenſionẽ ſubſtantiarum, ſiue eſſentiarũ, figurarum, & naturarum mundialium: vt lux clara ad cõprehenſionem locutionum, comprehenſionum, argumentationum: perſuaſionum rationabilium: vt lux bona irradiat ſuper intelligentiam, vel illuſtrat, ad comprehenſionem modeſtiarum, iuſtitiarum. Ad comprehenſionem modeſtiarum, quantum ad exercitationes conſuetudinales: ad comprehenſionem induſtriarum, quantum ad ſpeculationes intellectuales: ad comprehenſionem iuſtitiarum, quantum ad leges politicas. Primò habenda eſt modeſtia, ſecundò induſtria inquirenda, tertiò exercenda iuſtitia. Et hîc oſtenditur Prælatus qualis eſſe debet, ſcilicet perfectus in actione, & contemplatione, & vt accipere debet leges. Vbi? In monte contemplationis cum Moyſe, vt ſit modeſtus, & induſtrioſus, non beſtialis, quia in montem talis aſcendere non poteſt: Beſtia enim, quæ tetigit montem, lapidabitur.

Anſelm. in Proſol. c.3. & 22. tom.3.

Idem infra pag.29 b.30. b. & 32.d

Prælatus qualis eſſe debeat. *Exod.19. b Hebr.12 c*

Ariſt. lib.2. Ethic. ſiue Moral. Nicomach. c.7 & 4.lib. per totum.

S.Thom. 22. q.129 art.2. in corp. c

Primo igitur irradiat, ſiue illuſtrat ad apprehenſionem, quantũ ad exercitationem cõſuetudinalium virtutum. Vnde Philoſophus ponit duodecim medietates: Fortitudinem circa timores, & audacias: temperantiam circa delectationes, & triſtitias: liberalitatem circa dona mediocria: magnificentiam circa dona magna: magnanimitatem circa magnos honores: philotimiam circa mediocres: manſuetudinem circa iras: veritatem circa locutionem: Eutrapeliam circa ludum: delectationẽ, & amicitiam circa duo media paſſionum, vt verecundia, & nemeſis, quæ eſt nulli obeſſe, & alicui prodeſſe. De his autem ſex eligemus præcipuas, ſcilicet primo temperantiam, ſecundo magnificentiam, tertio fortitudinem, quarto manſuetudinem, quinto benignitatem, ſexto magnanimitatem.

Temperantia. *Lib.2 Ethic. cap.7.*

Primo incipiendum à temperantia. Hæc neceſſaria eſt in primis, non enim ſtatim temperatur homo à timore mortis: ſed ſtatim, quando natus eſt, delectationem requirit ſecũdum guſtum, vnde puer appetit dulce ſecundum guſtum, & poſtea delectabile ſecundum actum, quando magnus eſt. Hanc paſſionẽ contemporaneã nobis, quæ incipit in pueris, & terminatur in ſenibus, oportet primo domare: & iſta eſt concupiſcentia, poſtea eſt cupiditas. Puer enim primo appetit manducare, & poſtea pecuniam. Vnde mirabiliter delectatur in illa: & ſi puero auferas panem, & denarium, accipit denarium, & relinquit panem: hoc inficit homines. Concupiſcunt enim habere, & retinere. Appretiari hæc, vt feliciſſima, malitia eſt: aſpernari, vt execrabilia, malum eſt. Dicunt quidam, quòd totaliter pauperes non tenent medium. Reſpondeo, imo vero tenent medium. Hæc enim medietas non eſt circa res, ſed circa appetitũ animæ. Si enim appetis hæc, vt ſuſtenteris tuis, vel alienis, medietatã tenes: ſi appretiaris, vt felicitas ſit in eis, vnũ extremũ eſt: ſi aſpernaris, vt profanũ, alterum extremũ eſt, ſicut Manichæi profanũ putant

Paupertatis laus.

A cum muliere iacere, vel vxore, ſiue cum alia. Similiter dixerunt, quòd nihil poteſt homo habere. Et dicit Auguſtinus, quòd hoc non fuit præceptũ, licet Apoſtolis dixerat Dominus: Nihil tuleritis in via. Mediũ eſt ergo ſuſtẽtari ſiue ſuis, ſiue alienis. Et dicebat S. Franciſcus, quòd pauper magis poteſt eſſe largus, quàm diues, quia diues, ſi dat, quidquid habet, deficiet, & confuſus eſt: ſi vero non dat: cũ habeat, licet vellet dare, ſi ſibi nõ deficeret res, volũtas bona eſt, ſed non reputatur pro facto ſibi, quia adhuc habet ſubſtantiam. Sed pauper, qui nihil habet, vellet dare pauperi, & nihil habet quod det & vellet ædificare hoſpitalia, non tamen habet, voluntas pro facto reputatur. Quod autem dicunt, quòd nimis pauperes non tenent medium, ſimile eſt illi, quod dicebat quidam medicus Federici, quòd ille, qui abſtineret ab omni muliere, nec erat virtuoſus, nec tenebat B medium. Et ad hoc ſequitur, quòd ſi omnẽ mulierem cognoſcere, & cognoſcere nullam, extrema ſunt; ergo medietatẽ omnium mulierum cognoſcere, mediũ eſt.

Luca 9.c

In Legenda de vita S. Franciſci.

Hæc cupiditas domari debet per munificentiam, quæ comprehendit in ſe largitatem, & magnificẽtiam. Iſte eſt fons, qui aquas refundit. Fons non retinet in ſe aquas ſecũdum Philoſophum. Difficilè eſt ab hac perfectè curari, quia hoc valdè delectabile eſt, quia per hãc reputat ſe homo magnum, & alij eum reputant. Si homo luxuriatur, dolet cerebrum: ſed in diuitiis homo delectatur, quia eſt ibi præſumptio, & delectatio, & reputatio. Vnde hæc cupiditas infecit Giezi, & leproſus factus eſt, quia cucurrit poſt Naaman. Iſti ſimoniaci hodie largitatem reputant magnam curialitatem. Venit Simõ magus, & dixit Petro: Accipe de pecunia, & C da mihi, vt per impoſitionem manus poſſim dare Spiritum ſanctum: ſed Petrus non reputauit curialitatem, nec habuit patientiam. Pecunia tua, *inquit*, tecum ſit in perditionem.

Munificentia. *Lib.2. Ethic. c.7. & lib.4. c.1. & 2.*

4.Reg.5. g

Actor.8.a

Tertia medietas eſt fortitudo. quæ eſt circa timores, & audacias, hæc eſt neceſſaria homini, vt non puſillanimis, neque temerarius ſit, ſed ſuſtinendo terribilia, etiã ſit paratus mori: aliqui enim cadunt in ignauiam, & puſillanimitatem. Vnde Iob dicebat: Nunquid fortitudo lapidum fortitudo mea, aut caro mea ænea eſt. Fortitudo enim in anima eſt, non in carne. Melior eſt ſapiens arrogante: & vir patiens, expugnatore vrbium. Vnde ſpiritualis homo multum debet cauere de mœſtitia. Hæc virtus facit animam nobilem: ſed quia fortis aliquando dedignatur contra aliquos, ideo neceſſaria eſt manſuetudo.

Fortitudo. *Li.2.Ethier. cap.7.*

Iob.6. b

Proverb. 17.d

Quæ eſt quarta medietas, & eſt contra iraſcibilitates, & iracundias, non vt penitus homo non iraſcatur, D ſed vbi debet, & quando debet. Vnde debet habere, & faciem hominis, & faciem leonis. Vnde putant aliquando hominem manſuetum, qui tacet, alio peccante, hæc non eſt manſuetudo. Quid igitur dicitur de Iesv, qui turbauit ſemetipſum, & fecit flagellum de funiculis. Vnde ſcriptum eſt: Væ mihi, vt quid natus ſum videre mala gentis meæ, & ſanctorum? Vnde Chriſtus eſt agnus, & leo.

Manſuetudo. *Lib.2.Ethic c.7.& lib.4. cap.5.*

Ioan.11. d Ioan.2.c 1.Mach.2.a

Quinta medietas eſt benignitas, ſiue nemeſis, ſiue amicitia, quę nihil habet malignitatis, ſed homo vult bonũ alij homini, & oportet, quòd hæc ratio hominem dirigat. Et ſi dicat Philoſophus, quòd oportet amicis benefacere, inimicis malefacere; Chriſtus tamen dicit, vt omnis homo diligatur, vt conferat vtilia, & nõ nocia. Si ergo te diligo, & do tibi vel dignitatẽ, vel libertatẽ, & tu malè vteris ea: ſi dem tibi, vt ſim benignus, nõ ſum, ſed magis malignus: Vnde nõ dabo tibi, vt ſim benignus: Habeo amicũ, habeo inimicũ: amicus male vtitur aliqua prælatione: vel dignitate ad damnũ ſuum, & Reipublicæ: ſi dem ſibi, benignus non ſum. Inimicus meus econtra bene vtitur: & ideo ſibi dabo, & faciam bonum meum de malo ſuo. Sic Pater non blanditur filio, nec dicit verbũ dulce, ne ſuperbiat. Mundus hodie ignorat iſtã benignitatẽ: vnde totus mũdus in maligno poſitus eſt, quia homo non diligit niſi bonũ priuatũ.

Benignitas. *Lib.2.Ethic. c.7.& lib.4. cap.6.*

Matth.5 g

Digitized by Google

Sexta medietas est magnanimitas, vt appretientur magna,& despiciantur vilia. Hæc est humilitas, quæ despicit apparētia magna,& appretiatur ea,quæ videtur esse parua:sunt tamen magna vere.Notandū quod Philosophus dicit, quod magnanimus est in appetitu honoris: quidquid dicat ipse, hoc non docet veritas, cum honor non sit, nisi æternorum.Sed econtra, quidam appretiatur vnam vilissimam laudem alicuius,cū tamen veritas dicat in mente sibi, quod est ipse pessimus,& nequam,& tamen ipse effert se. Hæ sex medietates sufficiunt. Aliæ enim quædam innominatæ sunt:Has autē Philosophus manifestè ponit, & in his ratio veritatis substernitur fidei. Hæ enim medietates remouent vitia,siue carnalia,siue spiritualia, vt temperantia gulam, & luxuriam:munificentia auaritiam,cupiditatem, & rapācitatem: fortitudo acediam, ignauiam,pigritiam: mansuetudo, iracundiam, odium,impatientiam:benignitas inuidiam:magnanimitas superbiam,arrogantiam, vanitatem, & iactantiam.

Secundus veritatis radius illustrat ad apprehensionem industriarum,secundū speculationes intellectuales. Hæ sunt quinque,scilicet scientia, ars, prudentia, sapientia, intelligentia. Speculatio autem consistens in se,aut transit in effectum, aut affectum. Primus modus non pertinet adMoralem,sed magis Logici est: secundus autem spectat, quia virtuosus, & ideo quia faciliter speculatiuus fit practicus, ideò facile ex speculatiuo fit virtuosus. Notitia enim transiens in affectum est sapientia,quæ est cognitio causarum altissimarum,& per causas altissimas:notitia autē transiens in effectum extrinsecum, est ars,quæ est habitus cum ratione factiuus,& hæc notitia iungitur cum faciente præuia tamen affectione:Mediū inter hæc est electio, quæ iungitur affectui, & ordinatur ad opus. Quod enim quis eligit,amat, & dirigit ad opus: & hæc est prudentia,quæ est media inter sapientiam, & artem. Intelligentia autem est in ascendendo à prudentia ad sapientiam,quæ est cognitio principiorum, & regularum certarum. Necesse est similiter descendere ad artem,per scientiam. Chirurgus, nisi habeat regulā medici,interficit hominem,vt aliquis inciditur,& ille est dispositus ad febrem. Dicebatur etiam de quodam Mathematico, qui faciebat optimas campanas,& illas faciebat secundum proportiones musicales, tamen illas habuit à quodam musico, qui dederat sibi formam longitudinis,& spissitudinis, & martellū proportionatū ad pulsandū.Nec est intelligendū propter hoc,quod dicitur,quòd virtutes quædā sunt intellectuales,quædam consuetudinariæ,quòd propter hoc virtutes non sint in parte aliqua,nisi in rationali, quia essentia omnis virtutis est in rationali:sed quædam sunt in rationali secundū se,& secundū quod est speculatrix:quędā secundum quod est exterioris hominis,gubernatrix.

Tertius radius veritatis illustrat ad morales iustitias secundum dictamen legum politicarum. Hic non debeo loqui vt Theologus,nec sicut Iurista, sed sicut Philosophus loquitur. Hæc autem est circa quatuor. Nullus autem Philosophorum dedit hanc,sed si fuerit collectum aliquid ex multis proueniet. Attenditur autem quantū ad ritum colendi,quantum ad formā conuiuendi,quantum ad normam præsidendi,quantum ad censuram iudicandi. Ad censuram iudicandi non peruenitur,nisi per normam præsidendi, nec ad normam præsidendi, nisi per formam conuiuendi:nec ad istam, nisi per primam.Omnes veri Philosophi vnum Deum coluerunt. Vnde etiam Socrates, eo quod prohibebat Sacrificium fieri Apollini, interfectus fuit, cum coleret vnum Deum. Verum est,quòd Plato suasit sibi fugam.Absit,*inquit*.Socrates,vt negem veritatem, quam asserui:& ideo Plato non interfuit morti eius, erubescens,quod suasisset sibi fugā.Cultus Dei pietas est fidei. Vnde dicit Tullius, quòd pietas consistit in cultu Deorū.Non placet,quòd dicit Deorum.Scriptura nunquam dicit Angelos Deos, ne venerentur sicut Dij,sed homines vocantur Dij. Vnde Psalmus: Deus stetit in Synagoga Deorum,id est hominum,non Angelorum.Cultus autem Dei consistit in laude,& sacrificio.Quomodo autem sacrificium introductum sit,videtur quòd per fidē Abel obtulit sacrificium,& Noe, de quo dicitur: Odoratus est Dominus odorem suauitatis. Et figurabant hæc sacrificia sacrificium Christi, quod in cruce fecit:& ideo dicitur Dominus odorare, quia placatur per mortem vnigeniti.Dæmones autem propter superbiam suam volunt coli, vt Deus, vt habeant in terra, quod non habere potuerunt in cælo. Et quia maximè alienantur homines à DEO, sanguinem Christi offert,qui facit talia sacrificia,eo quòd effusus fuit ad placandum Patrem. Sacrificium autem laudis in corde naturale iudicatorium dictat,& est dictamen naturæ: & in hoc consenserunt omnes veri Philosophi. Vnde dicit ille, quòd qui dubitat, vtrum parentes honorandi sint,& Deus venerādus,pœna dignus est. Secundus modus est forma conuiuendi, vt: Quod tibi non vis fieri,non facias alteri.Hoc in corde scriptum est per legem æternam.Ex hac naturali lege emanant leges & canones,pullulationes pulchræ.Sed si arguitur: Tu non vis suspendi,ergo latronem suspēdere non debes;dicendum, quòd latro prius debet suspendi,quàm vt Respublica lædatur:&ideo Ionas contra se dedit sententiam,vt proiiceretur in mare.

Tertia est norma præsidendi,id est,qualiter princeps ad populū debet se habere, & econuerso:& hæc emanant à veritate prima,quia populus debet assistere præsidenti,& punienti. Princeps non debet suam vtilitatem quærere,sed Reipublicæ. Philosophus dicit, quòd differt tyrannus,& princeps:quia tyrānus quærit propriam vtilitatem,sicut Herodes,qui timens priuari regno suo,sæuit in pueros. Princeps autem communem intendit vtilitatem.Vnde hodie magna abominatio est in his,qui præsunt: quia in naui non ponitur rector, nisi habeat artem gubernandi:& in Republica ponitur ille,qui nescit regere. Vnde quando per successionem pueri præsunt, malè regitur Respublica. Dauid fuit sanctissimus:Salomon,& si lubricissimus, tamen sapientissimus: Roboam stultus;quia diuisit regnum. Romani elegerunt Diocletianum per artem diuinationis,siue Diaboli.Debebant eligere comedentem super mensam ferream, & inuenerunt comedentem illum super vomerem,qui postmodū multa mala fecit. Vnde quandiu Romani illos,qui præessent, elegerunt sapientissimos, tunc benè gubernata fuit Respublica, sed postquā ad successionem venerunt,totum fuit destructum.Vltimum est cēsura iudicādi,vt homo sciat,quid de quacunq;re bt iudicandum,quod spectat ad personas,ad res,ad modum agendi. Hæc omnia manant a veritate prima.Sed in his omnibus luxuriata est ratio physica,quia quidā posuerunt mundū æternum: quia si causa æterna,effectus æternus est,& isti malè senserunt de causa prima.SimiliterMetaphysica eodē modo. Similiter Mathematici primo posuerunt numeros, & postea ad influentias,& secreta cordium peruenerunt. Naturales sciunt & de corporalibus,& mineralibus,& dixerunt:Ars imitatur naturam,& nos scimus secreta naturæ,ergo nos faciemus aurum,& argentum. Similiter Grammatici poëtibus, & fabulis suis tenuerunt totū mundū,quoadusq;venerunt Sancti contra eos. Similiter Logici cum suis sophismatibus, & suis falsis propositionibus fecerunt mundū insanire. Similiter Rhetores adeo delectabātur in colore sermonis, vt nō aliud regnū dicerent Dei,hoc tamen sublatū est multū de medio.Ars moralis,non ita luxuriata est,quia nō in sola speculatione stat.Sed scientia iuris multum luxuriata est propter lucrum:& causæ, quæ deberēt terminari per ius,modo per allegationem,& subtilitatem iuris fiunt immortales,cū tamen intentio iuris,sit causas rescindere. Hæc sunt nouem lumina illustratiua animarum,scilicet veritas rerum,vocū,& morum, Rerum scilicet,essentiarum,figurarum,naturarum,quan-

Aristot. lib. 4. Moral. Nicomach. c. 3.

Chirurgus qualis esse debeat. Exemplum de Mathematici industria.

Plato in Apol. Socr. & Diog. Laërt. lib. 2. de vit. Phil. in Socr.

Cicero de Nat. lib. 1.

Psal. 81. a

Gen. 8. d

Psalm. 49. c

Cic. de Nat. ibidem.

Ionæ 1. d

Aristot. lib. 8. Moral. Nicomach. c. 10

Matth. 2. c

Reip. salus & calamitas vnde oriantur.

Flau. Vopisc in num. & omn. Imp. in Diocles.

Aristot. l. 1. de cælo tex. 118 & seq.

Aristot. 2. Physicor. tex. 22. & 79.

Veritas rerum triplex. Idē pag. 30. b. & 32. d

tum ad quidditates occultas, quantum ad quantitatum proportiones manifeſtas, quantum ad naturarum proprietates mixtas. Primo Metaphyſica, ſecũdo Mathematica, tertio Naturalis, ſeu Phyſica. Veritas vocũ triplex: Primo, quantum ad locutiones, argumentationes, perſuaſiones. Primo, quantum ad locutiones indicantes mentis conceptus: ſecundo, quantum ad argumentationes trahentes omnes mentis aſſenſus: tertio, quantum ad perſuaſiones inclinantes mentis affectus. Primo Grãmatica, ſecundo Logica, tertio Rhetorica. Veritas morũ triplex, quantũ ad modeſtias, induſtrias, iuſtitias: Modeſtias, quantũ ad exercitationes conſuetudinales: induſtrias, quantũ ad ſpeculationes intellectuales: iuſtitias, quantũ ad leges politicas. Primo virtꝰ conſuetudinalis, ſecundo virtus intellectualis, tertio, virtus iuſtitialis. Has igitur ſciẽtias tradiderunt Philoſophi, diuinitus illuſtrati. Deus enim illis reuelauit. Poſtmodum voluerunt ad ſapientiam pervenire, & veritas trahebat eos, & promiſerunt dare ſapientiã, hoc eſt beatitudinem, hoc eſt intellectu madeptum: promiſerunt, inquam, diſcipulis ſuis.

Veritas vocum triplex.

Veritas morum triplex.

Rom. 1. d

Quarta ergo conſideratio eſt, quomodo venerunt ad hoc, in quo lux ſeparata eſt à tenebris, ſeparando enim ſe à tenebris, conuerterunt ſe ad lucem. Sed hoc fit, vt anima conuertat ſe ſuper ſe primo: ſecundò, ſuper intelligentias ſpirituales: tertiò, ſuper orationes æternales. Primo ergo oportet ſe cõſiderare, non ſicut oculus carnis, qui non videt ſe, niſi per quãdam reflexionem à ſpeculo: ſed ſicut oculus mentis, qui primo videt ſe, & poſtmodum alia. Sed adhuc oportet, vt cõuertat ſe ſuper potẽtias, & ſuper actꝰ. Habet enim anima tres potentias, animalem, intellectiuam, & diuinã, ſecundum triplicem oculum, carnis, rationis, contemplationis. Primus viget, ſecundus caligat, tertius excẽcatus eſt. Potentia animalis duplex eſt, vel in obiecta ſenſuum particularium, vel ſenſus cõmunis, & ſic eſt potentia ſubiectiua: ſiue in phantaſmata ſenſibilium, & ſic eſt potẽtia imaginatiua. Intellectualis etiam potentia eſt duplex, quia, aut conſiderat vniuerſales rationes abſtractas à loco, à tẽpore, aut eleuatur ad ſubſtantias ſpirituales ſeparatas, & ſic ſunt duæ potentiæ, ſcilicet ratio, & intellectus: per rationem confert, per intellectum cognoſcit ſe, & ſubſtantias ſpirituales: & tunc ingerit ſe intelligẽtiis, vt tunc intret æuiternum earum. Similiter operatio, vel potentia diuina duplex eſt: vna, qua ſe conuertit ad tuenda diuina ſpectacula: alia, qua ſe conuertit ad deguſtanda diuina ſolatia. Primum fit per intelligentiam, ſecundum fit per vim vnitiuam, ſiue amatiuam, quæ ſecreta eſt, de qua parum, vel nihil nouerũt. Ergo triplex eſt potentia, & ſex operationes: & quando hæc omnia obiecta videt anima, ſic rediens ſuper ſe, fit ſpeculum quoddam pulcherrimum, & terſum, in quo videt quidquid eſt fulgoris, & pulchritudinis, ſicut in ſpeculo polito videtur imago. Sed adhuc requiritur opacitas naturalis, vel artificialis. Naturalis, vt in ſpeculo de calybe: artificialis, vt in plumbo ſuperpoſito vitro. Poſtea requiritur politio, per quam, formam vel imaginem recipit. Tertio requiritur ſplendor, quia in nocte nihil reddit. Similiter in anima sũt virtutes inferiores, tenẽtes lumẽ, ne defluat. Mediæ ſunt, ſicut politiones. Supremę ſunt, ſicut ſplẽdores ſuperuenientes, & ſic eſt amima ſpeculum.

Separatio lucis à tenebris mystica.

Iob. 38. a

Speculi cõſideratio.

Sed oportet, vt habeamus ſecundum gradum, quòd apponatur pulchris formis, ſicut luminibꝰ cœlicis ſibi proportionatis, vt Angelis, quia ſi ſtatim eleuaret ſe ad diuinos fulgores, reuerberaretur. Angeli autẽ ſunt & lumina, & ſpecula, ad quos contemplandos tripliciter eleuatur anima. Habent enim Angeli virtutes infimas per quas regulant motus nobiliũ corporũ, & influunt in mundialia. Et hoc, eſt poſitio Philoſophorum. Conſtat enim, quòd cauſa nobilior eſt ſuo effectu. Et cõſtat, quòd ad influẽtiam corporum cœleſtium fit, vel generatur viuum, & animatum, ergo anima. Si ergo animatum nobilius eſt non animato, ergo neceſſe eſt, vt habeat aliam cauſam, quam illa corpora. Et illa eſt influentia Angelica cum influẽtia corporum cœleſtium. Vnde per regimen ſubſtantiæ intellectualis influentis ſuper motum orbis, quem regit, fit hoc. Alij poſuerũt, quòd Angeli eſſent numerati ſecũdum numerum motuum, propter inclinationem naturalem ad motum. Alij poſuerunt decem intelligentias, ſolũ cõſiderantes earum influentias, & fecerũt inſanias, & cõtentiones. Angelus bene poteſt eſſe ſine motu. Itẽ ſunt virtutes in Angelis ad animas rationales, per quas regũt homines. Sunt enim delatores luminum, & eleuatores intellectuum ad ſuſcipiendas illuminationes. Eſt ergo in eis virtus delatiua, quia ſunt lumina quædam, & quoddã peruiũ, & contẽplerant ſe in nobis per diuinũ radium, vt proportionetur nobis. Secundo modo eſt in eis virtus eleuatiua, per quã nos aptant per condeſcenſionẽ & eleuationem, ad illum radium ſuſcipiendum, nõ tanquã perficiẽtes. Tertia eſt in eis virtus ſuprema, qua ſe ad Deum conuertunt, in ſuſceptione ſplendorum æternę lucis, quam amant, & omnia reducunt ad ipſam, vt tẽdant in Deum per amorem & laudem. Vnde in Iob dicitur: Vbi eras, cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei? Et hoc totũ ſenſerunt Philoſophi. Item Angeli ſunt ex hoc gratiarũ actionem facturi, ſiue acturi: quando hoc viderit anima, ingerit ſe Angelis, & intrat ſpeculum ipſorum.

Angeli ſunt lumina, & ſpecula.

Tertius gradus eſt, quòd ipſe intellectus conſiderãs conditiones entis, ſecundũ relationem cauſæ ad cauſatum, tranſfert ſe ab effectu ad cauſas, & tranſit ad rationes æternas. Differt cauſa e cauſatis, quia prima cauſa eſt ens primũ, & à ſe cauſatum productũ. Cauſa prima eſt ens ſimplex, cauſatum ens compoſitum: cauſa prima ens purum, cauſatum ens permixtum: cauſa prima ens fixum, cauſatum ens variatum: cauſa prima ens abſolutum, & cauſatum ens alligatũ: cauſa prima ens perfectum, cauſatum diminutum. Hæc ſunt certiſſima. Intelligentia fertur in hanc lucẽ tripliciter, ratiocinando, experiendo, intelligendo, ratiocinabiliter, experimentaliter, intelligentialiter. Per viam rationis ſic: Si eſt ens productum, ergo eſt ens primũ, quia effectus ponit cauſam. Si enim eſt ens ab alio ſecundũ aliud, & propter aliud: ergo eſt ens à ſe, ſecundum ſe, & propter ſe. Item ſi eſt compoſitum, oportet eſſe ſimplex, à quo habet eſſe, quia omne quod recedit à ſimplicitate, cadit in compoſitum. Item ſi eſt ens permixtum, neceſſe eſt eſſe ens purum, creatura autem nulla pura. Item ſi eſt ens ſecundũ ſe variatũ, neceſſe eſt eſſe fixum, quia mobile reducitur ad immobile. Mota enim manu, ſtat cubitus: & motu cubiti, ſtat humerus. Et ſic ſemper quod mouetur, mouebitur per aliquod fixum. Item ſi dare eſt alligatum, ergo abſolutũ. Omnis creatura alligata eſt alicui generi prędicamẽtorũ. Sed quod alligatum eſt, non mutuum dat alteri eſſe, ergo neceſſe eſt abſolutũ eſſe, à quo recipiet eſſe. Item ſi eſt ens diminutum, neceſſe eſt eſſe ens perfectũ. Et hac via procedit Philoſophus ad oſtendendũ mundum æternum, quia omnem motum, & motionem præcedit motus localis circulariter, quia perfectus eſt. Sed reſpondendum, quod verum eſt, quòd perfectus eſt ante diminutum, loquendo de perfecto ſimpliciter, ſed non de perfecto in genere, qualis eſt motus localis. Et ſic fertur intelligentia ratiocinando: fertur ſimiliter experiendo. Sic productum reſpectu primi defectiuum eſt: ſimiliter compoſitum, reſpectu ſimplicis; ſimiliter permixtũ, reſpectu puri, & ſic de alijs, ergo dicuntur priuationes: ſed priuationes non cognoſcuntur, niſi per habitus ſuos. Rectum enim eſt iudex ſui, & obliqui. Et ſi omnis cognitio fit ex præexiſtẽdi cognitione: ergo neceſſario intelligentia experitur in ſe, quòd habeat aliquod lumen, per quod cognoſcat primum eſſe. Sic igitur his præſuppoſitis intellectꝰ intelligit, & dicit, primum eſſe nulli vere eſſe conuenit, niſi primo eſſe: & ab ipſo omnia habẽt eſſe, quia nulli ineſt, niſi primo eſſe. Similiter ſimplex eſſe, eſt ſimpliciter perfectũ

Ariſtot. 12. Metaph. t. 47. & 48.

Auicennæ opinio.

Ariſt lib. 8 phyſ. text 73. 74. & lib. 1. cæli. t. 118. lib. 2. t. 1. & ſeq.

Rerum conſideratio in cõparatione ad Deũ.

Ariſt. 1. de anima. text. com. 81. Ariſt. 1. poſt. tex. 1.

Anſel. in Proſol. cap. 3. & 22. tom. 3.

eſſe: ergo eſt, quo nihil intelligitur melius. Vnde Deus non poteſt cogitari nõ eſſe, vt probat Anſelmus. Quãdo anima videt hoc familiariter, primo ratiocinando, ſecundo experiendo, tertio intelligendo, tunc ibi poteſt quieſcere. Vnde ratiocinando infert per oppoſitũ: Si eſt poſterius, eſt prius: ſi eſt compoſitũ, eſt ſimplex. Experimentaliter, quia priuationes non cognoſcuntur, niſi in poſitione cauſæ, & illa ſex videntur per modum defectus, & priuationis. Intellectualiter quia non poſſunt latere animã, vbi primum eſſe eſt ſimplex eſſe. Item conſiderat illud eſſe, vt habet ſubſtantiam, virtutem, & operationem, vt puriſſimam, ſimpliciſſimam, & ſic de aliis ſex: vt eſt in eo vnitas, bonitas, & veritas: vt pura, vt puriſſima, vt abſolutiſſima, & ſic de aliis ſex: vt habet ſpecioſitatem, firmitatem, & bonitatem: vt puram, puriſſimam vt habet memoriã, intelligentiam, voluntatem, ſecundum illa ſex: vt habet vitam, ſapientiam, iucunditatem, ſecũdum illa ſex: & tunc intelligit bonum per eſſentiam, & omnia per illud deificantur, & ideo ſummè appetibile, & ſummè debet appeti, & hoc faciendo conquieſcit. Primo ergo anima videt ſe, ſicut ſpeculũ: deinde Angelos, ſiue intelligentias, ſicut lumina, & ſicut mediũ delatiuum: Siue videt ſe, ſicut in ſpeculo: in intelligentia, ſicut in medio delatiuo lucis æternæ, & cõtemperatiuo: deinde in luce æterna tanquam in obiecto fontano, quantum ad illas ſex conditiones dictas, & rationabiliter, & experimentaliter, & intelligibiliter, vel intelligentialiter. Dum hæc ergo percipit, conſurgit ad diuinum contuitum, & dicit ſe habere intellectum adeptum, quem promiſerunt Philoſophi, & ad hoc veritas trahit. Sed tamen per virtutes oportet deuenire, ſicut venerunt Philoſophi, quando viderunt, quòd tam altè non poſſent peruenire, niſi per virtutes, conuerterunt ſe ad docendum illas, vt fecit Socrates. Vnde reputatur minus bene dixiſſe, eo quod tantum de illis dixit: ſed hoc fecit, quia videbat, quod ad illum intellectum non poſſet peruenire, niſi anima ſit purgata.

SERMO VI.

De virtutibus Cardinalibus, & de virtutibus animi iam purgati.

Gen. 1. a

VIdit Deus lucem, quòd eſſet bona, & diuiſit lucem à tenebris, & catera.] Propter primam viſionem intelligentiæ per naturam inditæ, ſumptum eſt verbum illud: *Vidit Deus, & catera*, id eſt, videre fecit. De hoc ſupra in duabus collationibus, & per conſiderationem ſcientialem, pro eo, quòd irradiat hæc, vt veritas rerum, vt veritas vocum, & vt veritas morum, & fuerunt diſtinctæ nouem doctrinæ partiales, quarum tres principales radij ſunt ex dictamine lucis æternæ, ſecundum Anſelmum, & Auguſtinum. Item quòd vidit, id eſt, videre fecit per contemplationem ſapientialem, illuminando animam in ſe tanquam in ſpeculo: in intelligentia tanquam in medio delatiuo: in luce increata, tanquam in obiecto fontano. Secundum illas ſex conditiones, quas imprimit menti, & ſecundum has conſurgit anima in illam lucem, ratiocinando, experiendo, intelligendo, vt dictum eſt. Et ad hoc venerunt Philoſophi, & nobiles eorum, & antiqui, quòd eſſet principium, & finis, & ratio exemplaris. Sequitur: *Et diuiſit lucem à tenebris*, vt ſicut dictum eſt de Angelis, dicatur de Philoſophis. Sed vnde aliqui tenebras ſecuti ſunt: ex hoc, quia licet omnes viderint primã cauſam, omnium principium, omnium finem, in medio tamen diuerſificati ſunt. Nam aliqui negauerunt in ipſa eſſe exemplaria rerum, quorum Princeps videtur eſſe Ariſtoteles, qui & in principio Metaphyſicæ, & in fine, & in multis aliis locis execratus ideas Platonis. Vnde dicit, quòd ſolum nouit ſe, & non indiget notitia alicuius alterius rei, & mouet vt deſideratum, & amatũ. Ex hoc poſuit, quòd nihil, vel nullum particulare cognoſcit. Vnde illas ideas principaliter, præcipuus impugnat Ariſtoteles in Ethicis, vbi dicit, quòd ſummũ bonum non poteſt eſſe idea, & nihil valent rationes ſuæ, & Commentator ſoluit eas. Ex iſto errore ſequitur alius error, quòd Deus non habet præſcientiam, nec prouidentiam, ex quo non habet rationes rerum in ſe, per quas cognoſcat. Dicunt etiam, quòd nulla veritas de futuro eſt, niſi veritas neceſſariorum: & veritas cõtingentium non eſt veritas. Et ex hoc ſequitur, quòd omnia fiant à caſu. Ideo inducunt neceſſitatem fatalem Arabes, ſcilidet quòd illæ ſubſtantiæ mouentes orbem ſunt cauſæ omniũ neceſſariæ. Ex quo ſequitur veritas occultata, ſcilicet diſpoſitio mundialium ſecundum pœnã, & gloriam. Si enim illæ ſubſtantiæ mouent non errãtes, nihil ponitur de inferno, nec quòd ſit dæmon: nec Ariſtoteles vnquam poſuit dæmonem, nec beatitudinem poſt hanc vitam, vt videtur. Iſte eſt ergo triplex error, ſcilicet occultatio exemplaritatis, diuinæ prouidentiæ, diſpoſitionis mundanæ. Ex quo ſequitur talis cæcitas, vel caligo, ſcilicet de æternitate mundi, vt videtur dicere Ariſtoteles ſecundum omnes Doctores Græcos, vt Gregoriũ Nyſſenum, Gregorium Nazianzenum, Damaſcenum, Baſiliũm, & Sectatores omnium Arabum, qui dicunt, quòd Ariſtoteles hoc ſenſit, & verba ſua ſonare videntur. Nunquam inuenies, quòd ipſe dixerit, vel dicat, quòd mũdus habeat principium, vel initium. Imo redarguit Platonem, qui ſolus videtur poſuiſſe tempus incepiſſe, & illud repugnat lumini veritatis. Ex iſto ſequitur alia cæcitas de vnitate intellectus, quia ſi ponitur mundus æternus, neceſſario aliquod illorũ ſequitur, vel quòd animæ ſunt infinitæ, cum homines fuerint infiniti: vel quòd anima eſt corporalis, vel quod eſt tranſitio de corpore in corpus, vel quòd intellectus ſit vnus in omnibus, qui error attribuitur Ariſtoteli. Ex his duobus ſequitur, quòd poſt hanc vitam non eſt felicitas, nec pœna. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt diuiſi à tenebris, & iſti ſunt peſſimi errores. Nec adhuc clauſæ ſunt claues putei abyſſalis. Hæ ſunt tenebræ Ægypti: licet enim magna lux videretur in eis ex præcedentibus ſcientiis, tamen omnino extinguitur per errores prædictos. Et alij videntes, quòd tantus fuit Ariſtoteles in aliis, & ita dixerit veritatem, credere non poſſunt, quin & in iſtis dixerit verum.

Dico ergo, quòd illa lux æterna eſt exemplar omnium, & quòd mens eleuata, vt mens aliorum nobiliũ Philoſophorum antiquorum, ad hoc peruenit. In illa ergo primo occurrunt animæ, exemplaria virtutum. Abſurdum eſt enim, ſecundum quod dicit Plotinus, quòd exemplaria aliarum rerum ſint in Deo, & non exemplaria virtutum. Apparent ergo primo in luce æterna virtutes exemplares, ſiue exemplaria virtutum, ſcilicet celſitudo puritatis, pulchritudo claritatis, fortitudo virtutis, & rectitudo effuſionis. De quibus Philo diſertiſſimus Iudæorum, loquẽs, vt Philoſophus, ſapit. Et in libro Sapientiæ: Vapor eſt enim virtutis DEI, & emanatio eſt claritatis ſyncera, & ideo nihil inquinatum in illam incurrit. Ecce celſitudo puritatis. Candor eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula diuinæ maieſtatis illius, & imago bonitatis illius. *Et infra*: Eſt enim ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum luci cõparata inuenitur prior. Ecce pulchritudo claritatis. Vbi enim eſt ſpeculũ, & imago, & candor neceſſario eſt repræſentatio. Pulchritudo nihil aliud eſt, quàm æqualitas numeroſa: ibi enim ſũt rationes numeroſę, ad vnum reductę. Et quia ſpecioſiſſima, ideo attingit vbique propter ſui munditiam. Ex quo ſequitur, quòd ſit fortiſſima, ideo dicitur: Sapientiã non vincit malitia. Attingit à fine vſque in finem fortiter. Ecce fortitudo virtutis, attingit à ſummo, vel ſupremo, vſque ad infimum, ab intrinſeco vſq; ad extrinſecum, à principio vſque ad vltimum, quia vbiq; eſt centrum ſuæ potentiæ, ideo virtus eius eſt infinita. Ex hoc habet rectitudinem diffuſionis: ecce iuſtitia: & ideo dicit: Diſponit omnia ſuauiter. Et quia loquitur, vt Philoſophus, vt amator ſapientiæ; ideo dicit: Hanc amaui, &

Ariſt. lib. 1. c. 6. Moral. Nicomach.

Ariſt. lib. 1 de interpr. c. vlt.

Errores Ethnicorũ.

Ariſt. 1. de cœlo, t. 117.

De vnitate intellectus Thomiſta, de anima ſuper tex 19. Ariſt. c. 31. 32. & Auer. lib. eod. com. 5.

Exod. 10. c

Plotinus nu. 1. lib. 1 de virt. c. & Macrob li 1. in ſomn. Scipionis.

Sap. 7. d

Sap. 7. d. & 8. d

Sap. 8. a

exquiſiui,

exquisiui,& *cætera*. Non solum propter se,sed quia ab illa immediate consequenter fluunt tales consimiles proprietates. Vnde post statim sequitur : Sobrietatem enim & prudentiam, & iustitiam, & virtutem docet, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.Hæc imprimuntur in anima per illam lucem exemplarem, & descendunt in cognitiuam,& effectiuã, & in operatiuã. Ex celsitudine puritatis imprimitur synceritas tẽperãtiæ:ex pulchritudine claritatis,serenitas prudentiæ:ex fortitudine virtutum,stabilitas constantiæ:ex rectitudine diffusionis,suauitas iustitiæ.Hę sunt quatuor Virtutes Cardinales, de quibus tota sacra scriptura agit, & Aristoteles nihil de eis sensit,sed antiqui,& nobiles Philosophi. Cardinales dicuntur tripliciter, vel quia per ipsas est ingressus ad acquirendũ omnes virtutes, vel quia sunt principia in quibus integratur omnis virtus,vel quia omnis ratio vitæ humanæ habet dirigi,& regulari per eas in quatuor Cardinalibus mundi minoris,ad similitudinem mundi maioris, quantum ad actiuam,& contemplatiuam. Philosophus dicit,quòd virtus est medium duarum extremitatum, secundum quòd sapiens determinabit ; est enim in medietate consistens.Virtus enim secundum Augustinũ, non est aliud,quàm modus. Hunc modum prudentia inuenit, vt in omnibus non excedas,sed circa centrũ consistas. Vnde prudentia auriga est virtutũ.Vnde dicit prudentia:Ego inueni modum.Et temperantia custodit,& dicit : Et hoc volebam ego.Iustitia describit,vt non tantum velit sibi,sed alteri,& quia post modũ multæ aduersitates eueniunt, fortitudo defendit, ne perdatur modus.Itẽ secundò dicuntur Cardinales,quia secundũ actus accipiuntur integrantes virtutes,quæ sunt quatuor:modificare, per appositionem circumstantiarum; rectificare,(est enim recta ratio ducens in finem,coæquans legibus)ordinare,stabilire. Ab hoc dicitur virtus,quia est robor mentis ad bonum faciẽdum,& malum euitandum. Temperantia modificat,prudentia rectificat, iustitia ordinat, fortitudo stabilit, & omnes se circum incedunt. Oportet enim,quòd temperantia sit prudens,iustitia fortis. Item quòd prudentia sit sobria,fortitudo iusta. Gregorius : Quomodo potest esse fortis,nisi sit prudens?Temerarius est enim,qui aggreditur quod super vires est:& ideo virtutes sunt cõnexæ.Itẽ tertio modo dicũtur Cardinales,quia omnis vita hominis his quatuor gubernatur, sicut sol habet quatuor aspectus ad quatuor partes mundi, scilicet Orientẽ,Meridiẽ,Aquilonem, & Occidentem, in quibus habet quatuor proprietates. A sole autem omnis vita in Oriente purificatur, in Meridie illuminatur, in Aquilone stabilitur, in Occidente conciliatur : sic sol prius in Oriẽte mentis ponit synceritatem temperantiæ:in Meridie claritatem prudentiæ:in Aquilone virtutem constantiæ:in Occidente suauitatem iustitiæ. Et hoc modo in Apocalypsi Ioannes describit quatuor latera ciuitatis, secundum quatuor Virtutes Cardinales : & ordinantur quatuor Tribus iuxta tabernaculũ. Temperantia sic describitur à Tullio : Temperantia, quæ est in Oriente, est rationis in libidinem,aliosque animi motus non rectos firma, & moderata dominatio.Partes illius sunt sobrietas in gustu,castitas in tactu modestia in cęteris sensibus:quam modestiam,vocant Theologi disciplinam. Serenitas prudentiæ à meridie, quæ sic describitur:Prudentia est bonorũ,& malorum scientia,& vtrarumq; discretio, cuius partes sunt memoria,intelligentia, prouidentia,de præsentibus,præteritis,& futuris. Fortitudo ab Aquilone, quæ sic describitur:Fortitudo est aggressio periculorum, vel susceptio,& eorundem & constãs,& laboriosa perpessio. Cuius partes sunt fiducia,patientia, perseuerãtia:fiducia in agendo,patientia in sustinendo,perseuerantia in perseuerãdo.Itẽ in occidẽte suauitas iustitiæ,quæ suauitas est in exhibitione pietatis.Volũt enim leges pœnas mitigare.Vnde finis iustitię nõ est seueritas,sed benignitas,quę sic describitur:Iustitia est habitus,cõmuni vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatem.Patres eius secundum Tullium sunt ex lege,à natura,ex consuetudine secundum nos : vna ordinat ad superiores, alia ad inferiores, tertia ad pares. Hoc totum est per regulam rationis,& sicut sol transiens per duodecim signa dat vitam,sic sol sapientialis in nostræ mentis hemisphærio radiãs, & transiens per has duodecim partes virtutum,ordinat vitam nostrã:& quantumcunque homo habeat alias scientias, nisi habeat virtutes,non habet vitam. Sicut quantumcunque habeas stellas,nisi habeas solem in duodecim signis, nũquam habebis diem.Hæc sunt tantæ nobilitatis,quòd dispositio mundi his correspondet.Virtutes enim configurantur quatuor lucis influentiis, quatuor elementorum proprietatibus,quatuor causarũ efficaciis, quatuor vitæ salubritatibus. Primo quatuor lucis principalibus influẽtiis lux purgat, illuminat,perficit, & stabilit. Temperantia purgat,prudentia illuminat,iustitia conciliat,fortitudo roborat.Itẽ quatuor elementorum proprietatibus. In terra est ariditas cum adornatione, in aqua perspicuitas cum intensione lucis,in aere subtilitas cũ mulcebritate, in igne virtuositas in actione. Prima est temperãtia,quæ aridum reddit, & tamen ornat,& vestit terram floribus.Prudẽtia respondet aquæ perspicuitati, quæ quasi incorporata est luci : Iustitia respondet mulcebritati aëris.Aër enim ascẽdit, & descendit,ad dexterã & sinistram mouetur. Fortitudo respondet vigori ignis.Vnde ille loquens de fortitudine dicit:Fortis est,vt mors,dilectio,lampas ignis atq; flãmarum. Item quatuor causarum efficaciis,efficiẽs,forma,finis,& materia integrant rem. Fortitudo debetur efficienti : prudentia formæ:iustitia fini, quæ regulat: temperantia materiæ,ne defluat.Item quatuor vitæ salubritatibus:subtilitati spirituum, temperantia:viuacitati sensuum,prudentia:robori virium, fortitudo:coæquationi qualitatum,iustitia.Hæ virtutes fluunt à luce æterna in hemisphærium nostræ mentis, & reducunt animã in suam originem, sicut radius perpendiculariter, vel directus eadem via reuertitur, qua incessit, & hæc est beatitudo. Vnde primo sunt politicæ,secundo purgatoriæ,tertio animi iam purgati. Politicæ sunt in actione,purgatorię in contemplatione,animi iam purgati,in lucis visione. Et de his agit Salomon,vt dicit Origenes.De politicis,in Prouerbiis;de purgatoriis, in Ecclesiastico;de animis iam purgatis,in Cãticis cãticorum. Et in notitiam istarum venerunt nobiles Philosophi.Vnde Macrobius narrans sententiã Plotini,dicit sic: Qui æstimant nullis,nisi philosophantibus inesse virtutes,nullos præter Philosophos bonos pronuntiãt, Agnitionem enim rerum diuinarum, sapientiam propriè vocantes, eos tantummodo dicunt sapientes, qui superna acie mentis requirunt,& quærendi sagaci diligentia comprehẽdunt,& quantum viuendi perspicuitas præstat imitari,& in hoc solo dicũt esse exercitium virtutum. Quarum sic officia dispensãt:prudentię est, mundum istum,& omnia,quæ in mundo sunt diuinorum contemplatione despicere, omnem ánimi cognitionem in sola diuina dirigere:temperantiæ, omnia relinquere inquãtum natura patiatur,quæ corporis vsus requirit : fortitudinis, non terreri animam à corpore, quodammodo ductu Philosophię recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere:iustitiæ,ad vnam huius propositi viam consentire vniuscuiusq; virtutis obsequium.Atque ita fit,vt secundum hoc tam rigidæ diffinitionis abruptum, alij rerum publicarum rectores boni omnino esse non possint. Sed Plotinus inter Philosophiæ professores, cum Platone Princeps,in libro de virtutib⁹,gradus earũ vera,& naturali diuisione, & ratione cõpositos, per ordinẽ digerit.Quatuor,*inquit*,sunt quaternarũ genera virtutũ:ex his primę politicę vocantur,secundæ purgatorię,tertię animi iam purgati,quartę exemplares.Et sunt politicę hominis,quia sociale animal est:his boni viri Reipublicæ cõsulunt,vrbes tuentur;his parentes venerãtur,li-

Sap.8.b

Greg. lib.1. Moral. in 1. c.Iob. c.16.

Apoc.21.c

Num.c.2. Cic. de Inu. lib.2.de gen. delib.

Cic. de Inu. lib.2.de gen. delib.

Cic.de Iun. lib.2.de gen. delib.

Cic. de Inu lib.2.de gen. delib.

Virtutes Cardinales vnde dicantur.

c. Arist. lib.1 Magn. Moral. c 9. & lib.2. Mora eudem. c.6 Aug. l.b.4. contra Iulianum Pelag c.3. ex Cic de inu. lib 2

Gant.8.b

Macrob. in somn. Scip.c 8.circa fin.ex Plat.de virt.

Idem ser.n. 1. pag.13. a b c

Virtutũ nobilitas, & præstantia.

Virtutum effectus.

Quatuor genera virtutum.

beros amant, proximos diligunt: his ciuium ſalutem gubernant: his ſocios circumſpecta prouidentia protegunt, iuſta liberalitate deuincũt, *Hiſq; ſui memores alios fecere merendo.* Et eſt politici prudẽtia ad rationis normam, quę cogitat, quæcumque agit, vniuerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humaniſq; actibus, tãquam diuinis arbitris, prouidere: Prudentiæ inſunt, ratio intellectus, circumſpectio, prouidẽtia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt animum ſupra periculi metũ agere, nihilq; niſi turpia timere, tolerare fortiter, vel proſpera, vel aduerſa. Fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ eſt nihil appetere dimittendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam ſequitur modeſtia, verecundia, abſtinentia, caſtitas, honeſtas, moderantia, vel moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Iuſtitiæ eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt. Et de iuſtitia venit innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus, vir bonus primum ſui, atque deinde reipublicæ rector efficitur, iuſtè ac prouidè gubernans humana, diuina non deſerens.

Iuſtitia quid.

Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis ſunt, qui diuini capax eſt, ſolumque animum eius expediũt, qui decreuit ſe à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga, ſolis inhærere diuinis. Hæ ſunt otioſorum, qui à rerum publicarum actibus ſe ſequeſtrant. Harum quid ſingulæ velint, ſuperius expreſſimus, cum de virtutibus philoſophantium diceremus, quas ſolas quidem æſtimauerunt eſſe virtutes.

Tertiæ ſunt purgati iam, defæcatique animi, & ab omni huius mundi aſpergine, preſsè, puréque, deterſi, Illic prudentiæ eſt, diuina, non quaſiin electione præferre, ſed ſola noſſe, & hæc, tanquam nihil aliud ſit, intueri. Temperantiæ, eſt terrenas cupiditates non reprimere, ſed penitus obliuiſci. Fortitudinis eſt, paſſiones ignorare, non modo vincere, vt neſciat iraſci, cupiatq; nihil. Iuſtitiæ eſt ita cum ſuperna, & diuina mẽte ſociari, vt ſeruet cum ea perpetuum fœdus imitando.

Quartæ ſunt exemplares, quæ in ipſa diuina mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν vocari, à quarum exẽplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam ſi rerum aliarum, multò magis virtutum ideæ eſſe in mente diuina creduntur. Illic prudẽtia eſt ipſa mens diuina. Temperantia, quod in ſe perpetua intentione conuerſum eſt. Fortitudo, quod ſemper idem eſt, nec aliquando mutatur. Iuſtitia autem, quod perenni lege à ſempiterna operis ſui continuatione non flectitur. Hæc ſunt quaternarum quatuor genera virtutum, quæ præter cætera, maximam in paſſionibus habent differentiam ſui. Hucvſque Plotinus.

SERMO VII.

De *Virtutibus informatis per charitatem.*

Gen. 1.a

VIDIT Deus lucem, quod eſſet bona, & diuiſit lucem à tenebris, &c.] Ad explicandam viſionẽ intelligentiæ ſecundum naturam inditæ, ſumptum eſt verbum hoc. Et quantum ad hoc: *Vidit Deus*, id eſt videre nos fecit, *quod eſſet bona*, & per conſiderationem ſcientialẽ, & contemplationem ſapientialem. Per conſiderationẽ ſcientialem, inquãtum illuſtrat, vt lux, vt veritas rerũ, vt veritas vocum, & vt veritas morum. Per conſiderationem ſapientialem, inquantum illuſtrat per influxum radij à luce æterna in animam, vt videat illã lucem in ſe, vt in ſpeculo. In intelligentia ſeparata, vt in medio quodam delatiuo. In luce æterna, vt in obiecto fontaneo. Dictum etiam fuit, quod diuiſit lucem à tenebris; quod quidem ideas impugnauerunt; ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, ſcilicet veritas artis eternę, veritas diuinę prouidẽtiæ, & veritas ruinę Angelicæ: quod ſequitur, ſi Angelus perfectionẽ ſuam non haberet, niſi per motum. Ex quo ſequitur triplex cæcitas, ſcilicet de æternitate mundi, de vnitate intellectus, de pœna, & gloria. Primam videtur ponere Ariſtoteles: vltimam etiam, quia non inuenitur, quod ponat felicitatem poſt hanc vitam. De media autem dicit Commentator, quia ipſe hoc ſenſit. De æternitate mundi excuſari poſſet, quod intellexit, vt Philoſophus, loquens vt naturalis, ſcilicet quod per naturam non potuit incipere. Quod intelligentiæ habent perfectionem per motũ, idcirco potuit dicere hoc, quia nõ ſunt otioſæ, quia nihil otioſum in fundamento naturę. Item quod poſuit felicitatem in hac vita, quia licet ſentiret æternam, de illa ſe non intromiſit, quia forte non erat de conſideratione ſua. De vnitate intellectus poſſet dici, quod intellexit, quod eſt vnus intellectus ratione lucis influentis, non ratione ſui, quia numeratur ſecundum ſubiectum.

Ariſt. l. 1. de cælo tex. 118.

Ariſt. excuſatur.

Ariſt. 2. Metaſ. t. 47. 48.

Declaratio de vnit. intellectus.

Sed quidquid ſenſerit, alij Philoſophi illuminati poſuerunt ideas, qui fuerunt cultores vnius Dei, qui omnia bona poſuerunt in optimo Deo, qui poſuerunt virtutes exemplares, à quibus fluũt Virtutes Cardinales, primo in vim cognitiuam, & per illam in affectiuam, deinde in operatiuam ſecundũ illud ſcire, & velle impeì mutabiliter operari, ſicut poſuit nobiliſſimus Plotinus de ſecta Platonis, & Tullius ſectæ Academicæ. Et ita iſti videbantur illuminati, & ſentire hominẽ poſſe habere felicitatẽ per ſe. Sed adhuc iſti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucẽ fidei, nos autem habemus lucem fidei. Vnde ait Petrus: Vos eſtis genus electum, regale Sacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen ſuum. Illi autem præcipui Philoſophi poſuerunt, ſic etiam illuminati, tamẽ ſine fide, per defluxum in noſtram Cognitionẽ, Virtutes Cardinales. Quæ primo dicuntur politicæ, inquantum docent conſeruationem in mundo. Secundo purgatiuæ quantam ad ſolitariam contemplationem. Tertio purgati animi, vt animam quietant in exemplari. Dixerunt ergo per has virtutes animam modificari, purgari, & reformari. Sed adhuc in tenebris ſunt, quia neceſſe eſt, vt hæ virtutes prius habeant tres operationes, ſcilicet animam ordinare in finem, ſecundo rectificare affectus animæ, tertio quòd ſanẽtur morbidi. Has autem operationes non habuerũt in ipſis. Probatio: Dicit Auguſtinus in libro de Ciuit. Dei, quod vera virtus non eſt, quæ non dirigit intentionẽ ad Deum fontem, vt & ibi quieſcat æternitate certa, & per pacẽ perfectam. Certè æternitas eſſe non poteſt, quæ amitti poteſt, perfecta pax non eſt niſi in reunione corporis, & animæ, & hoc eſt certum. Si enim anima eſſentialẽ inclinationẽ habet ad corpus, nunquam anima plenè quietatur, niſi ſibi corpus reddatur. Philoſophi autem ignorauerunt certam æternitatem. Poſuerũt enim & ipſi, quod anima aſcendebat per capricornũ, & deſcendebat per cancrum, deinde tranſiens per lacteum circulum, quem nos galaxiam vocamus, obliuiſcebatur, quæ ſuparius fiebant, & vniebatur corpori miſero ſibi aptato, quouſque iterum ſuperius rediret. Hęc autẽ eſt falſa beatitudo, ſcilicet quod anima eſſet in beatitudine, & poſtea reuerteretur. Pacem etiam perfectã non cognouerunt, quia non cognouerunt, quod mundus haberet finem, & quod corpora pulueriza ta reſurgant. Nec mirum, quia hæc non erant inueſtigabilia ſecundum potentiã rationis: ratio autem non poteſt ad hoc peruenire, vt corpora reſurgant, vt elementa contraria poſſint conciliata ſic in cœlo ſine reflexione permanere. Non referebant ergo ad illam vitam, ſed in abeunte quadam circulatione ponebant animã. Ignorabant ergo fidem, ſine qua virtutes non valent, vt dicit Auguſtinus in libro de Trinitate. Secundo oportet affectus ordinatos rectificare per virtutes iſtas. Affectus autẽ quatuor ſunt, ſcilicet timor, dolor, lætitia, & fiducia. Iſti autem non rectificãtur, niſi timor ſanctus, dolor iuſtus, letitia vera, fiducia certa. Si autẽ ſit timor

Plato in Parmen. Diog. Laër. l. 3. de vit. Philoſ.

Plotì, Enn. 1. l. 2. c. 6. & 7.

1. Pet. 2. b

Aug. lib. 19. de Ciu. Dei c. 25. tom. 5.

Macrob. lib. 1. c. 12. in ſom. Scipionis.

Supra pag. 29. b & 30. b

Aug. lib. 13. de Trin. c. 20. in fin. & lib. 14. c. 1. in fin. tom. 3.

Digitized by Google

ſuperbus,dolor iniuſtus,lætitia inepta,fiducia preſumptuoſa,tunc affectus ſunt obliqui.Virtutes autem iſtæ, per ſe rectificari non poſſunt.Fiducia enim,ſiue ſpes, eſt de hoc,quod non videtur vt debeata vita.Beata autē vita non datur,niſi dignis:dignus autem nullus eſt, niſi habeat merita ſufficiētia. Hæc per vires liberi arbitrij haberi non poſſunt,niſi per condeſcenſionē Dei per gratiam.Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, inquit Apoſtolus. Tertio oportet affectus ſanari,vt rectificentur. Non ſanatur autē aliquis,niſi cognoſcat morbū,& cauſam, medicū, & medicinam.Morbus autem eſt deprauatio affectus. Hic eſt autem quadruplex, quia contrahit anima ex coniunctione animę ad corpus,infirmitatē,ignorantiā, malitiam,& concupiſcentiam. Ex quibus inficitur intellectiua,amatiuā, operatiua: & tunc infecta eſt tota anima.Has omnino non ignorauerunt,nec ſciuerunt omnino:videbant hos defectus,ſed credebant,eos eſſe in phantaſia,non in potentiis interioribus. Credebant enim,quod ſicut ſphæra mouetur contra ſphæram,ſic phantaſia moueret,& inclinaret ad exteriora, ſed intellectus naturaliter ad ſuperiora: & tamen decepti fuerunt, quia hæ infirmitates in parte rationali ſunt, intellectiua, amatiua, operatiua non in ſola ſenſitiua, idcirco ſunt infectæ vſque ad medullam. Morbū neſcierunt,quia cauſam ignorauerūt.Secundū enim quod dicunt Philoſophi;Anima naturaliter vnitur corpori, & non contrahit morbum.Aliter Deus res diſſiparet, non conſeruaret: hoc tamen fit per culpam à principio,ſcilicet originali peccato Adam. Hoc autem,ſcilicet quod Adam comedit lignum vetitum,per rationē ſciri non poteſt,niſi per auditum.Et ideo fides neceſſaria eſt.Ad cauſam ergo morbi non venerunt,quia prophetis non crediderunt,vt dicit Auguſtinus. Illi gentiū Philoſophi præcipui,qui inuiſibilia Dei per ea,quę facta ſunt,intellecta conſpicere potuerunt,tamē quia ſine mediatore, id eſt, ſine homine Chriſto philoſophati ſunt,quem nec venturū prophetis, nec veniſſe Apoſtolis crediderunt, veritatem detinuerunt in iniquitate. Item medicum non cognouerunt: cum enim morbus fuerit ex crimine læſæ maieſtatis, punitio debuit eſſe grauiſſima.Nullus ergo potuit ſanare, niſi eſſet Deus,& homo, qui poſſit ſatisfacere, in quo nec fuit concupiſcentia, nec natus per legem naturæ, ſed de Virgine.Quod autem ille eſſet medicus, oſtēdit per exempla virtutis,per documenta veritatis, per incitamenta amoris, per remedia ſalutis. Iſte medicus ſanat omnia.Nec herba,nec malagma ſanauit eos,ſed ſermo tuus,verbum incarnatū, cruxifixum, paſſum: & poſt miſit Spiritū ſanctum, qui illabitur cordibus noſtris. Hæc eſt ergo medicina, gratia Spiritus ſancti. Hunc medicū,& hanc gratiā Philoſophi non poſſunt attingere.Quid ergo gloriaris,qui neſcis per ſcientiā tuam, nec infirmitatē tuam;nec eius cauſam,nec medicū,nec medicinā?Iſti Philoſophi habuerūt pēnas ſtruthionū, quia affectus non erāt ſanati,nec ordinati, nec rectificati,quia non fit hoc,niſi per fidē.Vnde primo poſuerunt falſam beatitudinis circulationem:ſecūdo falſam præſentium meritorum ſufficientiam:tertio internarū virium falſam incolumitatem.In has tres tenebras inciderunt. E cūtra fides purgat tenebras,docet morbū, ſanat animam,ponendo meritorum radices in Deo,cui placeat; & ſic proficit per fidem in ſpem certam, per ritum Chriſti,non præſumptuosè.Sanat ergo,rectificat, & ordinat;& hoc modo poteſt anima modificari, rectificari, & ordinari. Has radices ignorauerūt Philoſophi. Fides ergo ſola diuiſit lucem à tenebris. Vnde Apoſtolus:Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autē lux in Domino.Fides enim habens ſpem, & charitatē cum operibus,ſanat animā, & ipſam ſanatā purificat, elenat& deiformat. Modo ſumus in vera luce, non ſicut illi,qui ſomniāt,qui accipiūt falſa pro veris,vt idolū pro Deo.Notandū autem, quod ſola charitas ſanat affectum. Amor enim, ſecundum Auguſtinū de Ciuitate Dei,radix eſt omnium affectionum:ergo neceſſe eſt,vt amor ſit ſanatiuus,alioquin omnes affectus ſunt obliqui,Non ſanantur autem,niſi per diuinum amorē, qui amor diuinus eſt, purus, prouidus,pius, & perpetuus.Purus,reſpectu temperantiæ,prouidus, reſpectu prudētiæ,pius,reſpectu iuſtitiæ,& perpetuus,reſpectu fortitudinis.Charitas ergo eſt finis.& forma omnium virtutum,& fundatur ſuper ſpem de corde puro,& fide non ficta.Hæ ergo virtutes informes,& nudæ ſunt Philoſophorum,veſtitæ autem ſunt noſtræ.Veſtiri autem debent auro amoris, quia omnes parietes templi veſtiti erant auro:ſimiliter oleo vnctionis, quia omnia vaſa oleo vnctionis ſanctificata erant, & ſic non diuiduntur. Nox præceſſit, dies autē appropinquauit,induamur arma lucis, ſcilicet quatuor virtutes, fide originatas,ſpe ſubleuatas, & charitate cōpletas.Hæ quatuor virtutes ſic veſtitę,deſignantur per quatuor flumina Paradiſi,per quatuor latera ciuitatis,per quatuor ornamenta tabernaculi,& hoc, vt ſunt originatæ, informatæ,& ſtabilitæ, Per quatuor flumina Paradiſi,in quantū originātur à fide. Flumen eſt gratia Spiritus ſancti,diffuſa in has quatuor virtutes.Phiſon reſpondet tēperantiæ:Gehon prudētiæ:Tigris fortitudini:Euphrates,iuſtitiæ. Phiſon reſpōdet rationali:Gehon concupiſcibili:Tigris iraſcibili: Euphrates toti animæ.Itē inquantū informantur charitate,deſignātur per quatuor ornamēta tabernaculi,quæ erāt quatuor cortinæ, pelles hyacinthinæ,ſaga cilicina,& pelles arietū rubricatæ.Cortina reſpondet tēperātiæ:pelles hyacinthinæ cæleſtis coloris,prudentiæ:ſaga cilicina, iuſtitiæ:pelles arietum rubricatæ,fortitudini.Vel ſicut in ornamento templi fuerunt quatuor colores:byſſinus in quo temperantia:hyacinthinus,in quo prudentia: purpureus, indumentum regale, iuſtitia:coccineus,hoc eſt, flammeus,fortitudo. Ornant ergo domum quatuor latera: Item ſtabiliunt,& introducunt per portā,per quatuor latera ciuitatis ſtabilitæ per ſpem ad normam æqualē. Adiunctis ergo tribus virtutibus, ſcilicet fide, ſpe, & charitate, conſurgunt in ſeptenariū deſignatū per ſeptem ſtellas,per ſeptem mulieres,& pēr ſeptem panes Euangelicos,& hoc inquantū ſunt fulgidæ,fœcundæ, vigoroſæ.Inquantum ſunt fulgidæ,per ſeptem ſtellas. Vnde dicitur in Iob:Nunquid coniungere valebis micātes ſtellas Pleïades,aut gyrum Arcturi diſſipare?Pleïades ſunt illæ ſeptem ſtellæ coniunctæ, quas vulgò gallinam cum pullis vocant.Hæ virtutes faciunt gyrū imperturbabilem.Secundo,vt fœcundæ,per ſeptē mulieres.Vnde in Iſaïa dicitur: Apprehendūt ſeptem mulieres virum vnum,&c.Virum,quia faciunt hominem virilem:& vnum,quia non diuidunt eum,ſed ſtabilem faciunt, & fœcundū.Tertio inquantum vigoroſæ,deſignantur per ſeptem panes Euangelicos, ex quibus paſcitur vniuerſitas electorū. In Philoſophis hæ quatuor virtutes ſunt lapides, ſed modo ſunt ſeptē panes vitæ.Panes Moyſi fuerūt quinque hordeacei, ſed ſeptem frumenti in Doctrina Euangelica,ex adipe frumēti.Itē quatuor Cardinales ducas in tres Theologicas,& ſic ſunt duodecim, quia prudentia debet eſſe fidelis amās,& ſic de aliis.Et deſignātur per duodecim fontes per duodecim lapides pretioſos,in veſtimēto Pōtificis; per duodecim portas ciuitatis: & hoc inquantum inchoant, promouent, & perducunt. Primo per duodecim fontes,quia vt ſe circumincedant, faciunt animā mundam.Secundo per duodecim lapides, quia ornant animam in omni virtute,in pectore,ſicut illi lapides in pectore Pontificis.Tertio per duodecim portas,inquātum introducunt;nam ad Orientem ſyncritas temperantiæ,ad Meridiem ſerēnitas prudentiæ, ad Aquilonē ſtabilitas conſtantiæ,ad Occidentem ſuauitas iuſtitiæ. Vlterius iſtæ virtutes duodecim, geminatæ in proſperis,& aduerſis,deſignātur per vigintiquatuor horas; duodecim in nocte aduerſitatis,duodecim in die proſperitatis.Itē per actiuā, & contemplatiuam:Et ſic per vigintiquatuor ſeniores,qui modo voluūtur ad actionem.

Rom.8.d

Aug.lib.de Trinit.13.c.19.to.3. Rom.1.c

Sap.16.c

Plin.l.10.c 2.de ſtruthionibus qui habent alas & non volant.

Epheſ.5.b

Charitatis affectus. *Lib.14.c.7. tom.5.*

Charitatis finis, & forma.

3.Rom.13.d

Quatuor virtutes, ſunt quatuor flumina.

Ex Aug. lib. 2.de Gen. contra Manich.c.10.t. 1.

Exod.26.a b c

Exod.ibid. per totum.

Iob.38.c

Iſa.4.a

Ioan.6.a Matth.15.d Mar.8.a

Pſal.80.d & 147.c

Exod.25.d & num.33.b Exod.38.c Apoc.21.f

Digitized by Google

nem, modo ad contemplationem, quia faciunt ſenſatum, & maturum. Item contemplatiua ſi diuidatur per practicam & ſpeculatiuam, ſignificat cum iſtis duodecim dupliçatis vigintiquatuor alas quatuor animalium, quorum quodlibet ſenas alas habet. Et in hoc terminatur prima viſio, & opus primæ diei.

Apoc.4.c

SERMO VIII.

Quo explicatur ſecunda viſio de ſublimitate fidei, & quomodo comparatur firmamento, ac de viſione intelligentiæ per fidem ſubleuatæ:

Gen.1.a VOcauit Deus firmamentum cælum, &c.] Sequitur opus ſecundæ diei, quæ eſt ſecunda viſio intelligentiæ per fidem ſubleuatæ, & de ea nō dicitur: *Vidit*, ſed, *Vocauit*. Ad literam hoc cælum eſt ſublime, ſtabile, & ſpectabile. Sublime, quantum ad ſitum: ſtabile. & ſpectabile, quātum ad claritatem. De primo dicitur in Prouerbiis: Cælum furſum, terra deorſum, hoc ipſo, quod cælum eſt nobile in ordine vniuerſi, ſuperiorem locum obtinet, & terra infimum. Eſt etiam ſtabile quantum ad formam, quia mouetur non mutando locum, ſed in loco, & circa medium. Vnde in Iob dicebatur. Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt? Eſt etiā ſpectabile quantū ad multitudinem ornatuum, ſicut in eodem dicitur: Spiritus eius ornauit cælos. Et in Eccleſiaſtico: Species cæli, gloria ſtellarum. Ab iſta conditione vltima denominatur cælum à cælando, non ab abſcondendo, ſed à ſculpendo, quia ſcribitur per œ diphtongum, quia & ornatum, & quaſi ſculptum luminaribus. Per firmamentum autem intelligitur, viſio fidei. Fides enim reddit ſublimem animam intellectiuam, quia tranſcendit omnem rationem, & inueſtigationem rationis: reddit ſtabilem, quia excludit dubitationem, & vacillationem: reddit ſpectabilem, quia multiformem oſtendit claritatem. Vocatur ergo fidei firmitas cœlum, quia facit intelligentiam ſublimem per inueſtigationem: ſtabilem, dum ſtabilit in veritate: ſpectabilem, dum replet eam multiformi lumine. Nam ait Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: ſed nemo doctus eſt, niſi doceatur à Deo, quia nemo venit ad Patrē, niſi per me, ait Saluator. Et iterum dicit apud Ioannem: Erunt omnes docibiles Dei. Ad fidem nullus docetur, niſi per Deum, & quia venit à Deo, ideo dicitur: *Vocauit Deus firmamentum cælum*. Vnde non dicit: *Vidit Deus*, ſed *vocauit Deus*, quia firmitas fidei magis eſt in credulitate, quam in contemplatione. Credulitas autem per auditum, quia fides ex auditu, ſicut ait Apoſtolus: Corde creditur ad iuſtitiam. Fides autem magis eſt in confeſſione veritatis, quam in communicatione lucis: Vnde ore fit confeſſio ad ſalutem. Vnde fides quodammodo videt, quodammodo non videt: vnde non videre eſt fidei meritum: credere autem fidei lumen. Eſt ergo firmamentum cælum, quia ſubſtantia ſperandarum rerum: & eſt lumen, quia argumentum, vnde habet lumen, & habet nubē, *Vocauit Deus firmamentum cælum*. Nam in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt: Altitudinis firmamentum ſpecies cæli in viſione gloriæ. Et hæc tria tangit hic, ſcilicet ſublimitatem, ſtabilitatem, & ſpecioſitatem. Eſt enim hæc viſio fidei, alta, firma, & ſpecioſa. Hæc fides nobiliſſima eſt, firmiſſima, & ſpecioſiſſima. Multi tamen habent hanc fidem, & eam non cognoſcunt, quia fides habet faciem velatam. Vnde habet quoddam velamen nigrum ante faciem. Facit enim de turpibus animabus altiſſimas, & ſpecioſiſſimas. Fide purificans corda eorum. Altitudo autem fidei in duobus eſt. In altitudine ſublimitatis, & in altitudine profunditatis. De prima altitudine Eccleſiaſticus dicit: Altitudinem cæli, & latitudiuem terræ, & profunditatem abyſſi, quis dimenſus eſt? quaſi diceret, ſuper omnem humanam rationem eſt, noſſe ſublimitatem fidei, dilatationem charitatis, venerationem diuini timoris. De ſecunda, in Eccleſiaſte dicitur: Eſt alta profunditas: quis inuenit eam, ſcilicet per rationem? tranſcendit enim inueſtigationē noſtram. Et licet altitudo, & profunditas in corporibus idem ſint, diſtinguuntur tamen per rationem. Et Apoſtolus diſtinguit, cum dicit: Vt poſſitis comprehendere, quæ ſit longitudo, latitudo, ſublimitas, & profundum. De his duobus Eccleſiaſticus dicit: Ego in altiſſimis habito, & thronus meus in columna nubis. Altitudo fidei conſiſtit in cognitione æterni Dei. Profundum autē, in cognitione Dei humanati. De primo ſcriptum eſt: Excelſior cælo eſt, & quid facies? Profundum ſcilicet Dei humanati, quæ tāta eſt, quod ratio deficit. Altitudo inueſtigabilis eſt. Vnde Pſalmographus: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam. Item in altiſſimis dicit, inquantū fides docet Deum æternum: Et Thronus eius in columna nubis, dicit, inquantum docet Dei humanitatē. De his duobus Apoſtolus dicit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, &c. Sapientia quantum ad notitiam Dei æterni: ſcientia quantum ad notitiam Dei humanati. Vnde firmamentum factum eſt in medio aquarum, hoc eſt, fides, vt cognoſcat anima, quæ ſuper firmamentum, & ſub firmamento ſunt: & hæc ſapiētia, notitia eſt diuinarū rerum, & ſciētia humanarum. Incomprehenſibilis eſt ſapientia, per quā iudicat omnia, ſed maximè incōprehēſibilis, quæ facit vias incomprehēſibiles, & inueſtigabiles. De primo in Prouerbiis dicitur: Tria mihi difficilia ſunt, & quartum penitus ignoro: Viam Aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam nauis, in medio mari, & viam viri in adoleſcētia. Via Aquilæ in cælo fuit Chriſtus, in aſcenſione: Via colubri, in reſurrectione, quia coluber in petra renouatur, vbi dimittat vetuſtam pellem: Via nauis in mari, in paſſione: Via viri in adoleſcētia, in incarnatione, quam penitus ſe dicit ignorare: & verum eſt ſecūdum humanam rationem, ſed per fidem credimus. Eſt ergo duplex altitudo firmamenti: vna, per quā ſuprema reſpicit: altera, per quam infima. Vna, per quam docet cognoſcere Deum trinum: altera, Deum Incarnatum. De his duobus dicitur in Iſaïa, in viſione, quæ omnium viſionum ſuarum fuit radix: Vidi Dominum ſedentem, &c. *Vſque ibi*: Plena eſt omnis. Et ſtatim ſequitur excæcatio Iudæorum, & illuminatio gentium. Vnde dicit Ioannes: Hæc dicit Iſaïas, quando vidit Dominum. *Et ſequitur*: Excæcauit cor populi eius, & aures aggraua. Vnde illuminatio gentium, fuit excæcatio Iudæorum. Et de hoc exclamat Apoſtolus: O altitudo diuitiarum, &c. Ego vidi: ſcilicet viſionem intelligentiæ, per fidem ſubleuatæ, & ſtabilitæ in ſublimitate ſapientiæ æternæ, per quam eſt duplex lumen, inflammatiuum, & ſeraphicum: quod quidem ſeraphicum facit clamare tripliciter, & facit fides duplici ſeraphicatione animam ſeraphicam, & facit mentes alatas ſenis alis. Intellectus enim noſter, ſecundum fidem illuminatus, clamat tripliciter: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sunt enim duo Seraphin in nobis ſtabiliti per fidem, & quilibet clamat triplici exclamatione, tamen, non niſi ſemel Dominus Deus. Notitia enim Dei eſt notitia trium perſonarum, cum vnitate eſſentiæ. Vnde tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnū ſunt. Intellectus ergo Seraphicus, id eſt, illuminatus, & inflammatus per fidem, clamat ter: Sanctus. Alter Seraph reſpōdet: Sanctus, Sanctus, Sanctus: quia ſicut in Deo æterno eſt Trinitas perſonarum cum vnitate eſſentiæ, ita etiam in Deo humanato ſunt tres naturæ cū vnitate perſonæ: & iſtæ ſunt tres radices fidei, quas qui ignorat, vix credit: vt, corpus, anima, deitas. Sanctus Chriſtus, ſanctum habet corpus: ſanctꝰ Chriſtus, ſanctam habet animam: ſanctus Chriſtus ſanctam habet diuinitatem. Sanctus interius, ſanctus exterius: ſanctus inferius, ſanctus ſuperius. Hæ ſunt duæ cognitiones fidei illuminātes, & ardētes triformiter ad vnitatē reductæ. Clamare autē dicūtur propter admiratio-

Deut.12.b *Iſa.54.c* *Rom.10.c* *Hebr.11.a* *Eccl.43.a* *Act.15.c* *Eccl.1.a*

Cæli proprietates. *Prou.25.a* *Arift.4.phyſic.tex.43. lib.37.c* *Iob.26.b* *Eccl.43.b* *S. Amb. lib. 1. in Hexaëmer. c.4. d in Edit. Rom. to.1.*

Eccl.7.d *Epheſ.3.d* *Eccl.24.a* *Rom.11.d* *Prou.30.a* Quatuor difficilia. Duplex altitudo firmamenti. *Iſa.6.a* *Ioan.12.f* *Rom.11.c* *Iſa.6.a* Duo Seraphin in nobis. *1.Ioan.5.b* Clamor trifagij.

nem,

Psalm.8.a nem, qui vtrumq; est admirabile. Vnde dicit Psalmus: Domine Dominus noster, quam admirabile, &c. Et minuisti eum paulominus ab Angelis. Et verè admirabile nomen quantum ad Deum trinum, quia ibi est vera distinctio personarum cum vnitate essentiæ, per quã sunt summæ, coæquales, coæternæ, consubstantiales, coessentiales. Item est admirabile, quoniã tres naturæ coniunctæ sunt: supremum cum infimo sine depressione: primum cum vltimo sine innouatione: simplex cũ composito sine compositione. In his tribus omnia mirabilia radicãtur, & sunt iuncta cognitioni diuinitatis, & humanitatis: quia Incarnatio non cognoscitur, nisi cognoscatur distinctio personarum. Si non cognoscas Trinitatis distinctionem, ita bene Pater Incarnatus est, vt Filius: & Pater passus est, vt Filius: & es Sabellianus,

1.Io.5.b & Patripassianus. Item si ponas Trinitatem, & nõ Incarnationem, testimoniũ habes in cælo, & non accipis in terra: cum tamen tres sint, qui testimonium dat in terra, spiritus, aqua, & sanguis. In spiritu diuinitas, in aqua humanitas, in sanguine vero est vita. Anima per sanguinẽ intelligitur. Per sanguinẽ enim Christi, spiritus iungitur aquæ, quia, mediante anima, diuinitas coniũgitur humanitati. Habemus ergo duos Seraphin clamãtes, & admirantes: restat, quare sex alas habent, & tunc videbũtur ea, quæ fidei sunt. Fides enim est in Deum æternum, & humanatum. Fides in Deũ trinum est vna illustratio senarum alarum: & hoc dupliciter, aut quantum ad distinctionem personarum, aut quantum ad diffusionẽ Trinitatis in creaturam, secundum essentiam, virtutẽ, & operationem. Primo modo sunt tres articuli, scilicet Patris ingeniti, Filij vnigeniti à solo Patre. Spiritus sancti ab vtroq; spirati. Isti sunt tres alę in latere dextro, scilicet in ęternitatẽ: & non potest addi, nec minui ad emanationem, vt scilicet sit producẽs tantum, & non productum, quia sic esset infinitas ex parte ante: nec sit productũ, quia sic esset infinitas ex parte post: ergo necesse est ponere producẽs, & productum. Similiter, vt adinuicem cohæreant, aliter in diuinis esset distinctio sine ordine: distinctio autẽ sine ordine confusio est. Vnde necesse est, quod Spiritus sanctus procedat ab vtroque; & hoc dicunt omnes Sapiẽtes Græci: nec est controuersia, nisi de nomine, & per consequens iste fit error in fatuis Græcis. Similiter in sinistra sunt tres alæ, inquãtũ ab vna essentia, virtute, & operatione est diffusio in creaturã. Et secundũ hoc est triplex operatio. Inquantũ vnus Deus, est creator, sanctificator, prẽmiator: quia omne, quod ab ipso emanat, aut est natura, aut gratia, aut gloria. Et sic Pater, & Filius, & Spiritus sanctus vnus creator per naturã, vnus sanctificator per gratiam, vnus prẽmiator per gloriam.

Ioan.5.b Primum autem est ex tempore, secũdum in tempore, tertium post omne tempus. Primum est in initio tẽporis, secundum in decursu, vltimum in consummatione: Est etiam creatio animę in decursu temporis, quia, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, ait Saluator. Præmiatio etiam fit in medio temporis, vel sanctificatio animarum, sed post fiet perfecta. Item creatio attribuitur Patri, quia potens: & sanctificatio Spiritui sancto, quia bonus: præmiatio Filio, quia iudicabit, & Rex apparebit. Sed quomodo respondebit ala alæ? Dicendum, quod sanctificatio, aut consideratur, quantum ad veniam, quæ quidem fit per redemptionem, & sic attribuitur Filio: aut quãtum ad gratiam, & sic Spiritui sancto. Similiter prẽmiatio consideratur secundum iudicium sententiantis, & sic attribuitur filio: aut quantũ ad amorem præmiãtis, & sic Spiritui sancto. Media autem operatio peruenit ad vltimũ: sic tres alæ disponũtur. Alter Seraph. propinquior est nobis, & habet similiter sex alas: tres secundũ descensũ, & tres secundũ ascensum, veniendo ab ala super caput, per mediũ ad alam super pedes. Hi sunt tres articuli secundũ Incarnationem, crucifixionem, & descensum ad inferos secundum animam. Incepit in assumptione humanitatis, quia necesse fuit, vt vniret sibi naturam, in qua appareret, & per quam descẽderet, quia ipse de se immutabilis est: deinde venit ad crucẽ: deinde ad infernum. Hæ alę in sinistro. Similiter tres supra ascendendo. Prima de inferis in mundũ ascensio: de mũdo in cœlum: & post iudicium ab Ecclesia militãte in triumphantẽ. Et spoliatio inferni in resurrectione: apertio paradisi in ascensione: consummatio regni in iudicio: his nihil certius. Hæ sex alæ primæ, sex considerationes sunt perfectæ Dei, in tribus personis, & tribus operibus. Sex alæ alię secundę, sex considerationes sunt Dei Incarnati. In his ergo duodecim est fides, cuius prædicatores sunt duodecim Apostoli. Ala enim subleuat ad volandum, quia eorũ consideratio transcendit omnem humanam rationem. Sine hac duplici consideratione nullus est cultor Dei. In cuius designatione Põtifex in superhumerali habebat lapides duos, vnum in dextero latere, & alterum in sinistro. Et in illis scripta erant duodecim nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide vno, & sex in altero, & erant in lapide onychino lucido & ardenti, & in quo fides humanitatis, & diuinitatis exprimitur, quæ similiter exprimũtur in symbolo à duodecim Apostolis composito, & in fide hac sacrificium placet Deo. In lapidibus ordinabantur nomina secundum natiuitatem eorum: in symbolo secundum dicta Apostolorum. Vnde Petrus dicit: Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem, &c. Ecce vnus articulus Patris ingeniti. Andreas subiunxit: Et in IESVM CHRISTVM filium eius vnicum Dominum nostrum, Ecce secundus filij geniti à Patre. Deinde sequuntur sex ad humanitatem pertinentes. Ioannes: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, tertius articulus. Deinde Iacobus maior: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus; quartus articulus. Deinde Thomas: Descendit ad inferna,; quintus: Tertia die resurrexit à mortuis, ; sextus. Deinde Iacobus minor: Ascẽdit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, ; septimus. Deinde Philippus: Inde venturus est iudicare viuos, & mórtuos,; octauus, Deinde Bartholomæus: Credo in Spiritũ sanctum, ; nonus. Deinde Matthæus: Sanctam Ecclesiam catholicam,; decimus. Deinde Simon Chananęus: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, vndecimus. Deinde Iudas Thadæus: Carnis resurrectionem. Deinde Matthias: Et vitam æternam, ; duodecimus. Amen. Et hæc, secundum quod Spiritus sanctus instituit, vnit, purificat quantum ad tres vltimas operationea propter vltimum, sequitur.

Exod.28.c

In Concil. sect.38. Dicta. sal. tit.5.c.3.

SERMO IX.

De fidei altitudine, & firmitate.

Gen.1.a VOcauit Deus *firmamentum cælum*, &c.] Dictum est supra, quod altitudo fidei in duobus consistit: in altitudine sublimitatis, & in altitudine profunditatis. De altitudine fidei dictum est, nunc dicendum est de eius firmitate. Sed si alta, quomodo certa? quia res quanto altior, tanto minus nota: & quanto minus nota, tanto magis dubitabilis. Ideo intelligendum, quod huius fidei firmitas est triplex. Prima est, ex testimonio veritatis expressæ per verbum increatum. Secunda ex testimonio veritatis expressæ, per Verbũ Incarnatum. Tertia ex testimonio veritatis expressæ per Verbũ inspiratum. De primo dicit Ioannes: Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. A tribus datur testimoniũ, sed exprimitur per Verbum, quia Verbum, & Patrem & seipsum exprimit, & omnia alia, dicente Dauid: Verbo Domini cęli firmati sunt. Cæli, id est, cælestes per fidem, Verbo Dei firmati sunt. Et isto verbo firmãtur & cęlestes, & subcęlestes. Vnde dicit: Et spiritus oris eius omnis virtus eorum. Vnde Scriptura explicans mysterium hierarchię cælestis, & subcælestis, in alio loco dicit: In æternum Domine Verbum tuum permanet in cœlo, scilicet Trinitatis. Super hoc Verbum fundata est

1.Ioan.5.b

Psal.3.b

Psal.118.a

Ecclesia,

Græci sapiẽtes de processione Spiritus sancti rectè sentiunt.

Ioan.5.b

Digitized by Google

Ecclesia,scilicet terra.Vnde dicitur de Isaïa:Quis mensus est pugillo aquas.& cœlos palmo ponderauit?quis appendit tribus digitis molẽ terræ?Hoc facit verbum, per quod facta sunt omnia. Manus eius, per quã cuncta creantur,formantur, seu distinguuntur , & ornantur,& tribus digitis leuat, & suspendit terram,scilicet Ecclesiasticam hierarchiam,quam creat,distinguit,ornat.Hæc manus metitur aquas,& omnia tenet in manu, sicut in pugillo res tenetur.Hæc est manus Verbi æterni,hoc testimonium transcendit nos.Vnde animalia volatilia demittebant alas suas,cum fieret vox super firmamentum.Quomodo nos audiemus tonitruũ, si sermonis eius scintillam apprehendimus ? Condescendit autem nobis,quia se exprimit per verbum incarnatum:& secundum testimonium Ioannis : Qui de terra est,de terra loquitur:qui de cœlo venit,super omnes est. Testimonium Christi,maius testimonio Ioannis fuit,quia non alio supponente loquitur, quia anima eius omnia vidit,& qui de cœlo est,cælestia narrare potest.Vnde dixit Nicodemo:Si terrena dixi vobis, & non creditis;quomodo,si dixero vobis cælestia credetis?Huic filio pater testatur in voce:Spiritussanctus in columbæ specie,vt testimonium eius sit solidissimũ quia pater, quod dedit mihi , maius est omnibus his. Huius autem fidei Christus est fundamentum,& nemo potest aliud fundamentum ponere præter id,quod positum est,CHRISTVS IESVS. Ille est lapis angularis, de quo facit Isaïas, & Petrus mentionem : Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem angularem,probatum,speciosum.Et Apostolus:Super ædificati supra fundamentum Apostolorum, id est, supra Christum. Tertia firmitas est ex testimonio veritatis expressæ per verbum inspiratum , & hoc fuit in omnibus prophetis. Et nos audiuimus hoc verbum , quo Spiritus sanctus testificatur,quoniam Christus est veritas. Aliqui viderunt eum in carne.Vnde dicitur in Luca:Beati oculi,qui vident,quæ vos videtis. Dico vobis,quod multi Reges,& Prophetæ voluerunt videre , quæ vos videtis,& non viderunt.Radiauit autem Spiritus sanctus in cordibus omnium prædicatorum,ad omnẽ veritatem prædicandam,& scribendam,dicente Apostolo:Multifariè,multisque modis olim Deus loquẽs patribus , *& postea dicitur* : Si enim qui per Angelos dictus est sermo,factus est,*&c & sequitur*:Quę cum initium accepisset enarrandi per Dominum : ab eis , qui audierunt,in nos confirmata est,cõtestante Deo signis & portẽtis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus. Et exemplificatur hic triplex firmitas fidei. Primò , vt expressa per verbum increatum , ibi: Multifariè,Et:Qui cum sit splendor gloriæ. Secundò, vt per Verbum incarnatũ,ibi:Purgationem peccatorũ faciens. Tertiò,vt per verbum inspiratum. Quæ cum initium accepisset enarrandi per Deum. Hic Spiritus sanctus in mentibus electorum facit scripturas,& dat firmitatẽ fidei Christianæ.Et quia specialiter in Apostolis ,ideo dicuntur duodecim fundamenta ciuitatis. Vidi ciuitatem de cælo,&c.Et dicitur , quod in fundamento duodecim nomina Apostolorum fuerunt scripta. Non tantum autem testimonium Apostolorum, sed varia testimonia Spiritus sancti in multis , in quibus sunt duodecim rationes firmitatis fidei, quæ sunt duodecim fundamenta,per concursum diuersorum testimoniorum Spiritus sancti,fidem formauit inconcussam:licet vexata fuerit hæc firmitas in principio Ecclesiæ,vbi cruciabantur martyres ab idololatris. Similiter fuit vexata in medio tempore diuersis hęresibus: vexabitur maxime in fine Ecclesiæ per tormenta, per argumenta,per miracula.Vnde:Væ prægnãtibus in his diebus,hoc est,vt teneris in fide. Oportet ergo, quod fides firmetur per verbum inspiratũ. Consurgit autẽ hęc firmitas ex quatuor , quasi ex quatuor lateribus ciuitatis,ex testificantiũ notitia certa , ex testificantiũ fama præclara,ex testificantium concordia plena,& ex testificantium sententia firma.Quia,si sit notitia certa, non sit autem fama bona:non credimus sibi:sed quando bonus est homo,scitur, quod veritatem dicit,: & si habet certam notitiam,& famam claram,sed sibi multi contradicunt,adhuc potest esse dubitatio. Si autem hæc tria habeant,& notitiã,& famam,& concordiã,& tamen non habet sententiam firmã, dubitatio esse potest.De notitia certa dicitur:Scio hominẽ raptum vsque ad tertium cælum,& audiuit arcana,hoc est, certa notitia , per ascensum vsque ad tertium cælum, & iterum per descensum vsque ad tertium cælum,& per illustrationes omnium cælorum.Vnde in Ecclesiastico dicitur:Ego feci,vt oriretur in cœlis lumẽ indeficiẽs, id est,in cælestibus viris lumen fidei firmũ.Per triplex cælum,triplex visio intelligitur, nempè, intellectualis adiuncta cum visione imaginaria , & intellectualis cum visione corporali manifesta. Prima inuenitur in mẽtibus Angelicis:secunda,in mentibus Propheticis: tertia,in mentibus Apostolicis. Harum visionum concursus est certitudo scripturæ.

Visio intellectualis pura in mentibus Angelicis est in Legislatore.Lex enim per Ang elos ordinata est:Angeli eam dederunt,Angeli eam scripserunt,qui puram veritatem videbant in luce æterna.Ad hanc visionem fuit Moyses subleuatus vltra omnes Prophetas, quia scriptum est:Si fuerit inter vos Propheta Domini , in visione apparebo ei,vel per somnium loquar ad illum? at non talis seruus meus Moyses,palã, & non per ęnigmata,& figuras Deum videt, & ore ad os loquar ei. Et in siguum huius ieiunauit quadraginta diebus , & quadraginta noctibus.Qui etiam vidit Angelum , qui in rubo apparuit ei. Et exponit beatus Stephanus, quia non fuit ibi Dominus,nisi per subiectam creaturam,sed Angelus fuit.

Secunda certitudo fuit in mentibus propheticis:Habentes firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis,attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco,donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris:hoc primum intelligentes , quod omnis prophetia scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia,sed Spiritu sancto inspirati,locuti sunt sancti Dei homines.Visiones enimProphetarum fuerunt imaginariæ,vt Isaïæ,Danielis.

Tertia est certitudo ex visione intellectuali iuncta cum corporali. Hæc fuit in mentibus Apostolicis, dicẽte Ioãne:Quod fuit ab initio,quod vidimus , & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ,& nõ aliud quodquod vidimus,annunciamus vobis. Vnde Thomas tãgere voluit:Quia vidisti me Thoma,credidisti:*& alibi*.Qui vidit testimonium perhibuit. Et in actibus. Præcepit nobis testificari.Et beata Virgo Maria doctrix Apostolorum , & Euangelistarum contrectauit hoc verbum in vtero,& in sinu.Hæ tres visiones,siue certitudines cõcurrentes,Angelicæ,propheticæ,dant certitudinem fidei , & scripturæ,Has tres Paulus habuit, quando Christum corporaliter vidit.Nouissimè,*inquit* tanquam abortiuo visus est & mihi. Qui etiam ad supremam visionem fuit sublimatus, tandem ad intellectualem.Bene ergo dictum est : Ego feci in cælis , vt oriretur lumen indeficiens.

Secunda firmitas est ex testificantium fama præclara. Hæc in tribus consistit:in præclaritate meritorum, miraculorum,& martyriorũ.Præclaritas meritorũ fuit in Patriarchis.Vnde:Laudemus viros glorioſos. Patriarchæ miracula non fecerunt,sed famosi fuerũt meritis.Hi fuerũt initiũ scripturæ,quia agit de apparitionibus illis factis.Præclaritas meritorũ,& miraculorũ fuit in Legislatore.Vide magna miracula , in flagellatione Ægypti, in transitu maris, in deserto , vt quibus per quadraginta annos non sũt attrita calceaméta, nec vestiméta,mãna de cęlo pluit illis.Vide Iosue,qui solẽ fecit stare,qui aquas diuisit in ingressu terrę promissionis,& aquę reuersę sunt in suam originẽ. Adiũge his Eliã,& Elisęum:qui Elias cęlũ claudebat,pluuiã dabat

cibum,

Isa.40.c

Ioh.16.c

Ioan.3.d

Ibid.3.b

Matth.3.d

Ioan.10.c

1.Cor.3.b
Isa.28.d
1.Pet.2.c
Ephes.2.d

Hebr.1.a
Hebr.2.a

Apoc.21.a

Fides Ecclesiæ inconcussa.

Luc.21.d

2.Cor.12.a

Eccl.24.a

Gal.3.c

Num.12.b

Exod.3.a

Act.7.d

2.Pet.1.d

1.Ioan.1.a

Ioan.20.g
Ioan.19.f
Act.10.g

2.Cor.15.a

Eccles.24.a

Eccl.44.a

Miracula magna.
Exod.7. & seq.
Iosuë 10.e
Reg.17.& seq.

Digitized by Google

cibum augmentabat, qui in curru igneo ascendit cælũ. Eliseus, qui viuens mortuũ suscitauit: qui mortuus etiam mortuum suscitauit: qui etiã homines capiebat. Ante legem ergo, & post legẽ, & in datione legis facta sunt miracula, & non nisi in hoc populo. Ex quo sequitur, quod isti viri amantissimi, & chari Deo, fuerũt in veritate fundati. Hæc est ergo certitudo fidei. Tertia præclaritas est miraculorũ, & Martyriorũ. Et hæc certitudo veritatis apparet, quando homo vult mori pro veritate, quam prædicat, vt Isaïas, & alij prophetæ. Quem Prophetarum non persecuti sunt patres vestri? Si dicant hæretici, quod ipsi pro veritate moriuntur, & habent merita, tertium tamen non habet miracula scilicet: nunquam auditũ est, quod hęreticus vel ante, vel post mortem fecerit miracula. De istis cælis legitur. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, scilicet viros cælestes, in quibus videmus hanc triplicem claritatem, quæ sunt opera digitorum Dei. In isto digito tertio, scilicet miraculi, deficiunt magi Pharaonis, id est, hæretici, & quicunque alij infideles.

2. Reg. 4. f
Ibid. 13. d
Act. 7 g
Psal. 8. a
Exod. 8. d

Tertia firmitas fidei est ex testificantium concordia plena, quæ est in tribus, in eloquiis scripturarũ, in decretis Conciliorum, in documentis sanctorum. De primo legitur: De medio petrarum dabunt voces, hoc est de medio duorum Cherubin, de quibus loquebatur Dominus, siue de quorum medio scilicet de medio duorum testamentorum. Isaïas dicit: Ecce Virgo concipiet. Lucas dicit: Ecce concipies: Alius dixit: Morietur Christus. Et Euangelista: occidetur. Quidquid ergo dictum est per Prophetas, impletum est per Christum. Et Isaïas dicit: Ascendet Dominus super nubem leuẽ, & ingredietur Ægyptum, & mouebuntur simulacra: hoc factum est per Christum. Nunquam inuentus est aliquis Propheta, vel Philosophus, qui idololatriã potuerit remouere: quod tamen Christus fecit per Apostolos, vbi terrarũ: Hi vero testes sunt scripturæ, Prophetæ, & Apostoli. Nec potest dici, quod Apostoli subordinauerunt Prophetas, vt sic dicerent, sicut euenit in Christo. Si enim eodem tẽpore fuissent, posset haberi suspicio, sed illi præcesserunt. Veritas ergo ista est infallibilis. Si enim contingens dicatur firmiter esse futurum, & cognoscatur certitudinaliter, impossibile est, quod videatur aliter, nisi in veritate certa. Vetus ergo testamentum, & nouum in magna consonantia, & harmonia conueniunt, & sunt sicut vigintiquatuor seniores circa thronum Christi, vt nulla sit dubitatio. Secunda firmitas est in decretis Conciliorum, quia illa, quæ in dubium veniebant, ibi confirmata sunt. Arrius dicebat, quod pater maior erat filio secundum essentiã, & per hoc nitebatur ostendere: non esse filium æqualem Patri. Et in primo Concilio, vbi fuerunt viri sanctissimi (beatus Nicolaus fuit ibi,) vbi, dico, fuerunt trecenti, decem & octo Episcopi, vbi fides confirmata est Catholica, scilicet vniuersalis. Et factũ est auctoritate Petri, & aliorum Patrum. Vnde quatuor Concilia principalia fuerunt, quæ dant testimonia huic fidei. Tertia est in documentis Doctorum, & sapientium in mundana sapientia, & diuina, vt Dionysius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Basilius, Anselmus, Chrysostom⁹. Latini similiter: Hilarius, Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus. Documenta istorum concordant, & idem dicunt, idem sapiunt. De his dicit Iob: Quis enarrabit cælorũ rationem, & concentum cæli quis dormire faciet? Hæc est concordia Scripturarum, Conciliorum, & Doctorum. Quarta ratio firmitatis fidei, est ex testificantium sententia firma, quę firmitas habetur ex hoc, quod cõsentit rationi, quia ratio non potest contradicere fidei. Iudicium enim rationis illustratæ est, quod de Deo summè est sentiendum, & altissimè. Hoc autem tripliciter sentiendum de Deo est: Altissimè & piissimè: altissimè, & verissimè: altissimè, & optimè. Ratio ergo dictat, quod de Deo altissimo est sentiendum altissimè, & piissimè: quod illa essentia nobilis est nobilissimo modo. Cũ enim forma vniuersalis nobilior sit particulari: quia in multis particularis autem nobilior vniuersali, quia particularis in vno non numerata: sed vniuersalis in multis est numerata. Ergo essentia diuina habere debet, quod nobilitatis est in creatura, vt sit vna in multis non numerata. Sentiendum est etiam piissimè, quod illa essentia est origo omnium creaturarũ, creans omnes res, & quod immediatè ab ipsa omnes res procedunt. Nisi tu sentias, quod totalitas rei ab ipsa procedit, non sentis de Deo piissimè. Plato commendauit animã suam factori: sed Petrus commendanit animam suam Creatori. Secundò est sentiendum de Deo altissimè, & verissimè, quia ipse est veritas, omnia gubernãs, omnia illustrans, omnia rectificans, omnia disponens, dicente Dauid: Dominus illuminatio mea, & salus mea quẽ timebo? Nõ ergo gubernatio est attribuẽda astris. Tertiò sentiendũ est de Deo altissimè, & optimè, quod sit optimus, ex quo se summè diffundit, & diligit. Vnde: Proprio filio non pepercit, & donãdo nobis illum, dedit quidquid sciuit, quidquid potuit. Omnia, *inquit, filius*, quæcunque pater habet, mea sunt. Dedit autem pater nobis filium natum, dedit nobis passum pro nobis, resuscitatum propter nos, quia propter nimiã charitatẽ, quia dilexit, &c. Vnde per viscera misericordiæ Dei nostri. Intima Dei bonitas facit, quod summè diligat, summè misereatur. Hæc omnia apparebũt in resurrectione, quia per summam pietatem, qua omnia creauit, omnia restaurauit: per summam veritatem omnia iudicabit: per summam benignitatem omnia glorificabit. Ex hoc sensu nascitur in anima triplex influxus ab illa luce, per quam stabilitur anima in Deum: primus est robur virtutis: secundus est zelus veritatis: tertius, excessus amoris. Robur virtutum est primus, quia nihil difficile est animæ habenti fidem inconcussam: quia si potest credere, omnia possibilia sunt credenti: quia paratus est sustinere omnia propter Deum; quia per fidem, & virtutem stabilitur. Secundus influxus est veritatis zelus, vt homo indignetur cõtra omne malum, & afficiatur statim ad omne bonum. Dedignetur omne malum, sicut Elias, qui prophetauerat de Achab, & Iezabel, quod comederẽt ex eis canes. Dixit Achab: Numquid inuenisti me inimicũ tibi? Respondit Elias; Iuueni, quia venundatus es, vt faceres malum in conspectu Dei, quasi diceret, quicunque est contrarius Deo, est contrarius mihi. Tertius influxus est incessus amoris, quando anima in vituperiis, & tribulationibus semper sentit iucunditatem amoris, hoc maximè est, quando ardens sentit, quod Dominus facit gustare panem Angelorum. Et hunc reputant omnes stultum, & ipse reputat omnes stultos, & secundũ veritatem sunt. Et hoc est summum fidei, & apex, vt per experientiam inebrietur, & iam nil curet de mũdo. Hæc enim defendet tẽpore Antichristi. Vnde: Mittet illis Deus operationem erroris. De apice fidei, quæ amor est Apostolus dicit: Quis nos separabit à charitate Christi? *vsq; ibi:* qui erat in CHRISTO IESV, *& alibi* In charitate radicati, & fundati: hoc est firmamentum cæli. Vnde Psalmista dicit: Confitebuntur cæli mirabilia tua, scilicet animæ mirablilia, quæ in se sentiunt. Hæ enim experientiæ faciunt fidem stabilissimam. Quando ergo homo sentit de altissimo piissimè, verissimè, & optimè; tunc zelo, & excessu amoris rapitur anima ad tertium cælum: & si non ita excellenter, vt Paulus: & tunc domus fundatur supra firmam Petram.

Veteris testamenti & noui consonantia.
Nicænum, 1. generale 3.18. Episc.
Dist. 15. e Sancta Romana. Nicænum Constantinop Ephes. & Chalced.
Iob. 38. d
Isa. 7. c Cant. 8. Luc. 1. c Isa. 14. a
Psal. 26. a
Rom. 8. f Ioan. 16. c
Cant. Zach Luc. 1. g
Matt. 9. d
3. Reg. 21.
Psal. 77. c
2. Thes. 2. a
Rom. 8. g Eph. 3. d Psal. 88. a

SERMO X.

De fidei speciositate, quæ cælo comparatur.

VOcauit *Deus firmamentum cælum*, &c.] De altitudine fidei, & eius firmitate dictum est, nunc de speciositate dicendum. Dicitur enim cælum, quasi cælatum, id est, sculptum luminibus. Quomodo speciosa sit hæc fides in Genesi dicitur: Suspice cælũ & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Pollicitatio se-

Gen. 1. a
Idem supra serm. 8. pag. 36.
Gen. 15. b

minis

minis carnalis facta est ad Abraham,quia sic erit semẽ tuum : pollicitatio similiter seminis spiritualis ei facta est,eo quòd Pater multarum gentium per fidem futurus erat.Caro Abraham genuit semen,& multiplicatum est multiformiter:eius generatio spiritualis fuit, & genuit spiritualiter mẽte fœcundata pullulationes speculationum orientium ex fide, transcendentes claritatem siderum. Vnde : Sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & vidi Hierusalem descendentem. Et quòd habebat duodecim portas:& super quamlibet portam Margarita vna,& portæ ex singulis Margaritis. Hæ speculationes fidei comparantur sideribus , & comparantur duodecim Margaritis. Licet enim sint stellæ illæ innumerabiles, tamen sunt duodecim signa,per quæ Sol currit. Ista duodecim signa nihil aliud sunt,nisi,quòd stellæ secundum varias figuras, & varietatem luminũ habent diuersas influẽtias : & sol illis coniunctus,temporibus variis, secundum diuersas influentias, habet vitam ministrare in mundo. Hæ autem,vt dictum est,orientes speculationes ex fide comparantur claritati Margaritarum, quia sunt fulgidæ,viuificæ,iucundę,ad modum Margaritæ, quæ habet fulgorem,siue fulget:confortat per efficaciam, cor iucundat. Secundum hoc igitur ingrediuntur ad contemplationem, nec potest ad visiones Apocalypsis homo nudus accedere,nisi intelligat ista.Cum igitur sit alia claritas solis,alia stellarum,non sublimati per fidem,transformamur a claritate in claritatem,& hoc reuelata facie,vt similes simus duodecim stellis,& duodecim Margaritis. Duodecim speculationes sunt, quas habemus ex fide. Credere Deum primum,Deum trinum , & vnum , & exemplar rerum , vt creantem mundum , vt formantem animam , dantem spiritum, Deum carni vnitum, Deum crucifixum,medelã mentium , vitale pabulum , vltorem scelerum , præmium æternum. Nota etiam,quòd quædam sunt credibilia, siue intelligibilia per rationẽ,vt Abrahã genuit Isaac, siue facta particularia,quædam autem credibilia, non sunt intelligibilia:& quãdo intelliguntur,rationes solidas habent.Ad sufficientiam horum duodecim,nota, quod claritas fidei speculanda est, vt veritatis præexistentis,vt veritatis efficientis,vt veritatis reficiẽtis, vt veritatis perficientis. Vt veritatis præexistentis,tripliciter,vel quãtum ad essentiam, vel quantum ad excellentiam,vel quantum ad refulgentiam.Esse enim Dei, primum est,quod venit in mente.Vnde dicitur Moysi quærẽti,quod nomẽ ei esset;*Respondit* : Ego sum,qui sum.Et in hoc comprehendit, quidquid est,siue bonũ, siue potens.Secũdò,quantum ad excellentiã,vt Deus vnus,trinus,& verus. Tertiò, quantum ad refulgentiam , vt exemplar rerum, Si autem consideratur , vt claritas efficiens,hoc est tripliciter,aut in quantum inchoat naturam,siue mundum : illustrat industriam,inspirat gratiam. Inchoat naturam,siue mundum,quod non solum est credibile,sed etiam intelligibile, vt illustrat industriam:& sic format animam secũdum intellectum humanum,& Angelicum,& sic Deus est obiectum intellectus:& hinc est, quod habet rationẽ perpetui,quantum ad imaginem creationis, reparationis, similitudinis:quia imago est essentialis dependentia,& relatio. Vt inspirat gratiam ; hic est consummatio,& hoc est credibile,& intelligibile. Voluntas enim non perficitur,nisi per donum Spiritus sancti infusum. Si autem claritas veritatis consideratur,vt reficiẽs, similiter triplex claritas refulget in anima:aut quantum ad humanæ , & Angelicæ reparationis principium: vel quantum ad pretium, vel quantum ad effectum. Primum est speculari Deum carni vnitum,quod est credibile,& intelligibile:si,vt pretium sic cruci affixũ:si, vt effectus,sic Deus medicina est animæ.Est ergo principium nostræ creationis,reparationis,præmiationis. Si vt confirmans, siue perficiens,sic tripliciter, vt vitale pabulum Ecclesiæ militantis,& triumphantis,vt vltorem scelerum,vt finale præmium. Oportet Deum esse

A

B

C

D

E

præmium,ergo est credibile,& intelligibile,& hoc secundum influentiam,secundũ legem iustitiæ, clementiæ,& concordiæ.Secundùm primum,vt virtus:secundùm secundum,vt veritas:secundùm tertiũ, vt influẽtia: Hæ sunt duodecim portæ,de quibus Psalmista dicit:Aperite mihi portas iustitiæ. Iusti intrabũt in eam: quia iustus ex fide viuit.Primum speculabile circa Deũ est,quod primum nomẽ Dei est esse, quod manifestissimum,& perfectissimum:ideo nihil manifestius, nihil perfectius:quia quidquid de Deo dicitur,reducitur ad esse,hoc est proprie proprium nomen Dei. Deus non dixisset Moysi,siue latori legis : Ego sum,qui sum,nisi esset primus.Postea dixit:Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, in quo mysteriũ Trinitatis expressit.Tertiò dixit : Qui fecit os hominis,& linguam:in quo explicauit,se esse exemplar. Deum esse primum,manifestissimum est,quia ex omni propositione sequitur,esse Deum,etiã si dicas,Deus non est,Deus est:quia omnis propositio infert se affirmatiuã,& negatiuã:vt, si Sortes non currit,verum est. Sortem non currere.Cõsideratur etiã hæc veritas quasi in speculo quodam, quod confortat,& dat visum.Omnis enim creatura cõcurrit ad hoc speculum faciẽdum,& iungitur in hoc speculo secundum viam ordinis,originis,completionis. Primo tripliciter, secundum rationem posterioris ad prius,& inferioris ad prius,& temporis ad æuũ,vel æui ad æternitatẽ. Manifestum enim est,si est posterius,est prius, ergo & primum:ergo in isto ordine per posteriora ad priora,& ad primum peruenitur.Omnia enim vel sunt posteriora,vel media,vel prima.Secundò est ordo inferioris ad superius, & superioris ad summum, quæ habent essentialem ordinem,& dependẽtiam,secundum ordinem naturæ : Et non dicitur hic superius,& inferius secundum lineam prædicamentalem , sed secundum magis nobile, & minus. Tertio est ordo temporis ad æuum, & æui ad æternitatem:quia si est aliquid propter aliud increatum, & illud creatum erit propter increatum:& increatum erit propter se:vt si est res tẽporalis,propter animam,& anima propter Deum : necessario ergo Deus per se est.Secundum ordinem ergo causalitatis,dignitatis,finis, omnia declarãt esse primũ, & vltimum in ratione producendi : sed vltimum in ratione fiendi:hoc ergo secundum rationem ordinis.

Alio modo creatura dicit Deum esse secundum rationem originis:vt si est ens creatũ,est ens increatum: & si est ens per participationem,est ens per essentiã:si est ens per compositionem, est ens per simplicitatem: & si est ens per multiformitatem , est ens per vniformitatẽ,vel identitatem. Primo dicendum, quòd omne creatum ponit causam,& vniuersitas causatorũ ponit causam primam vniuersalem; Tunc quæro de causa illa,aut est creata,aut non:si sic,est abire in infinitum:si non,habeo propositum. Item ens per participationem ab eo habet esse,quod est ens per essentiã,quia fluit ab eo. Similiter omne compositum est à componentibus: similiter,& partes,cum sint dependentes ad inuicem, sunt ab aliquo simplicissimo absoluto. Similiter de multiformitate:si enim est ens per multiformitatẽ, est ens per vniformitatem,vt in numeris,quia necesse est deuenire ad vnitatem:hoc ergo ratione originis.Tertio modo ratione cõpletionis,si est esse potentiale,est esse actuale : si est esse mutabile,est esse immutabile:si est esse secundũ quid,est esse simpliciter:si est esse dependẽs,est esse absolutũ:si est esse in genere,est esse extra genus.Ens autẽ potentiale venit ex actuali esse,necessario in diuersum:sed in eodẽ esse potentiale,præcedit esse actuale. Similiter mutabile,est fluens ab immutabili fixo.Similiter creatura essentialiter depẽdens à primo,& materia,& forma, & etiam accidens magis dependet à Deo,quàm à suo subiecto:quia Deus potest facere , vt sit sine subiecto , vt in sacramento altaris: sed non , quòd non dependeat ab eo. Similiter si est ens secundum quid , erit ens simpliciter in his , quæ nata sunt esse simpliciter : vt si est sapiens secundum

Psalm.117. Rom.1.b ex Abac.2.a

Exod.3.d

Exod.4.d

Deum esse, tripliciter probatur.

Deum esse probatur ratione originis.

Deum esse probatur ratione completionis.

cundum quid,eſt ſapiens ſimpliciter. Similiter,vt remoueatur inſtantia,eſt albus dente,ergo eſt albus ſimpliciter.Si eſt ens in genere, eſt ens extra genus. Ens enim in genere habet differentias coarctantes,& tale non habet poſſe, eſſe, & agere vniuerſaliter. Vnde Deus eſt ens extra genus, & ſupra genus. Hæ igitur ſpeculationes ordinis, originis, & completionis, ducunt ad illud eſſe primum, quod repræſentant omnes creaturæ. Hoc enim nomen ſcriptum eſt in omnibus rebus.Et ſunt hæ conditiones entis,ſuper quas fundantur certiſſimæ illationes. Vnde dixit Auctor libro de cauſis : Prima rerum creaturarum omnium eſt eſſe : ſed ego dico : prima rerum intelligentiarum eſt eſſe primum.

Lib.de cauſ. prop.4. in princ.

SERMO XI.

Quomodo Trinitas ſpeculum eſt pulcherrimum.

1.Cor.3.d *Nos autem reuelata facie gloriam Domini ſpeculãtes,* &c.] Dictum eſt de ſecunda viſione, ſcilicet intelligentiæ per fidem eleuatæ,quæ intelligitur per cælum vel firmamentũ,quod eſt altum firmum, ſpecioſum. Dictum eſt de duobus primis,& inceptũ de tertio,ſcilicet ſpecioſitate, quæ eſt multiformis ſpeculatio fidei.De qua dictũ eſt Abrahæ,hoc eſt credẽti. Suſpice cælũ,& numera ſtellas,ſi potes.Dictũ eſt à Ioanne:Suſtulit me in montem,& per duodecim ſigna,per quæ currit ſol intellectualis in Hemiſphærio noſtræ intelligentiæ,& facit dies,& annũ fidei. Et per duodecim portas ex ſingulis margaritis,intelligũtur duodecim ſpeculationes principales,ad quas aliæ reducũtur, & ſecundũ quas aliæ regulantur,& diriguntur. Et illæ ſunt fulgidæ,vinificæ, iucundæ. Prima erat,ſpeculari, Deũ eſſe primũ..Secunda Deum eſſe trinum,& vnum: Circa has procedũt Sancti,& Doctores:ſed ſancti per viã ſpeculationis,Doctores per viã inueſtigationis.Dictũ eſt ergo de primo ſpeculo,ſcilicet quod eſſe eſt nomen Dei manifeſtiſſimum, & perfectiſſimum : quia omnia, quæ ſunt Dei, cõprehendũtur in hoc nomine: Ego ſum,qui ſum:Hoc nomẽ Dei eſt propriè propriũ, de quo dictum eſt, quoniam res omnes repræſentant ipſum per viam originis. Hoc ſpeculum cõponitur ex omnibus creaturis,vt patuit.Hoc nomẽ in anima ſcriptum,illuſtrat eam.Auguſtinus enim ſic explanat:Nos autem reuelata facie gloriã Domini ſpeculantes,ſ nõ à prope,ſed de lõge,ſcilicet à ſpeculo:ſed hoc ſpeculum eſt cũ ænigmate adhuc,quia ſi videretur ſine ænigmate, eſſet homo beatus.Hoc ſpeculum format Auguſtinus, qui volens oſtendere vnitatem, & Trinitatẽ Dei dicit ſic : Neque enim diuinorum librorum auctoritas tantummodo prædicat, eſſe Deum verum:ſed omnis, quæ nos circumſtat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuerſa rerum natura proclamat,ſe habere præſtantiſſimum conditorẽ, qui nobis mentem,rationemque dedit:qua viuentia non viuentibus, ſenſu prædita non ſentientibus,intelligentia non intelligẽtibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, iniuſtis iuſta,ſpecioſa deformibus,bona malis, incorruptibilia corruptibilibus,beata miſeris præferẽda videamus. Et per hoc,quoniã rebus creatis Creatorem ſine dubitatione præponimus,oportet vt eũ,& ſummè viuere, & cuncta ſentire,atq; intelligere,& mori,& corrũpi,mutariq; non poſſe,nec corpus eſſe,ſed ſpiritum omnipotentiſſimũ,& ſpecioſiſſimum, & optimũ, veriſſimumque fateamur. Duodecim ponit conditiones,æternus, immortalis,incorruptibilis,immutabilis,ecce quatuor: item viuus,ſapiens,potens,ſpecioſus;& ecce quatuor: item iuſtus,bonus,beatus, ſanctus ſpiritus ; ecce quatuor. De primo quaternario accipiatur vnum nomen, ſcilicet æternus, quod alia tria comprehendit : quia ſi eſt æternus,eo ipſo eſt immortalis:& ſi immortalis,eo ipſo incorruptibilis:& ſi incorruptibilis,eo ipſo immutabilis. De ſecundo quaternario accipiatur ſapiens, ergo viuus : ſi viuus,ergo potens : ſi potens,ergo ſpecioſus, quia ſapientia eſt forma pulcherrima. Vnde Sapiens dicit : Amator factus ſum formæ illius. De tertio quaternario accipiatur illud nomen, beatus, quod comprehendit alia tria : quia ſi beatus, ergo bonus, ergo iuſtus, ergo ſanctus ſpiritus. In his ergo tribus, ſcilicet æternitate, ſapientia, & beatitudine, vna relucet Trinitas : æternitas Patri, ſapientia Filio, beatitudo Spiritui ſancto. Adhuc etiam redigit ad vnum hæc tria, & accipit ſapientiam, & oſtendit Trinitatem : quia neceſſe eſt, ſi eſt ſapientia, vt ſit mens, quæ cognoſcat ſe, & diligat ſe, & alia. Nec tamen intelligendum, quod ita ſit Pater mens, quod Filius non ſit, imò eſt inſania, imò quia Pater mens, Filius eſt mens, Spiritus ſanctus eſt mens. Item Filius notitia, Pater notitia, Spiritus ſanctus notitia, & ſic de aliis. Hoc autem in anima non eſt,quia mens non eſt notitia. Sapientia ergo in cognitione eſt,vbi ergo eſt cognitio, neceſſe eſt, vt ſit emanatio, ſiue generatio Verbi, ex qua generatione ſequitur productio amoris nectentis.Et ſi producens,eſt Pater:Verbum,eſt Filius nexus,Spiritus ſanctus, in quibus eſt Trinitas vera diſtincta, non in ſapientia, & in mente ſicut eſt in anima. Hoc eſt ex veritate ſapientiæ. Et hoc dicit Anſelmus Monologion. Ex hoc enim,quod sũmus Spiritus ſe intelligit, Filius generatur, Spiritus ſanctus ſpiratur. Hoc eſt ſpeculum Trinitatis, vnde Auguſtinus: Sed nos cum Ruth colligamus ſpicas poſt meſſores, id eſt, poſt ſacros Doctores. Eſt autem duplex ſpeculum Trinitatis, vnum intellectuale, quod facit intelligere nomina dicta de Deo intellectualia : ſecundum eſt magis materiale, quod fit per nomina tranſſumptiua. Prima ſpeculatio, quæ eſt intelligentia per fidem eleuata, dicit Deum eſſe trinum, & vnum propter quatuor,quæ ſunt in diuino eſſe, ſcilicet propter conditionem perfectionis, propter conditionem productionis, productiuæ diffuſionis, diffuſiuæ dilectionis, & vnum ſequitur ex altero.Eſt enim ibi ſuprema perfectio,ex qua ſic primum principium habet perfectionem originis, ordinis, indiuiſionis. Eſt autem origo originans perfectior, quam non originans : & perfectior eſt origo originans originantem,quam originans non originantem. Ergo ſi ibi eſt perfecta origo, neceſſe eſt eſſe Patrem producentem Filium originantẽ: & Spiritum ſanctum originatum.Item à parte ordinis ſic:Vbi eſt perfectus ordo,ibi eſt ratio principij,medij, & vltimi : alioquin inordinatio accideret in diuinis,ſicut ſupra dictum eſt.Oportet ergo per rationem ordinis:vt ſicut ibi tres perſonæ ſunt ex parte indiuiſionis, ſic neceſſe eſt,ibi eſſe indiuiſionem:alioquin recederet à perfectione,& ab vnitate. Eſt enim indiuiſio vnitas quædam:Vnitas autẽ eſt in principiis,& principiatis:in vniuerſalibus,& particularibus in volũtate,& natura. Vnitas in principiis eſt ſimplicitatis : in compoſitis, ſiue principiatis,totalitatis ſeu plenitudinis:in vniuerſalib.conformitatis:in particularibus innumeroſitatis: in voluntate vnanimitatis : in natura inſeparabilitatis. Vnitas ſimplicitatis in principiis eſt defectiua,quia licet quodlibet principium ſit ſimplex,non tamen de ſe ſufficiens eſt ad aliud producendũ, ſine alio principio. Item vnitas totalitatis,ſiue plenitudinis in principiatis deficit,quia non eſt ex ſe,nec ſimplex. Item vnitas in vniuerſalibus deficit,ſcilicet cõformitatis,quia numeratur cũ alia. Et licet eſſentia vniuerſalis ſit in pluribus numeratur tamẽ in illis.Itẽ vnitas in indiuiduis deficit, quia cum materia numeratur forma.Item vnitas volũtatis deficit,quia non ita coniunguntur animi,quin ſeparari poſſint per diſcordiam. Item vnitas inſeparabilitatis in natura,in Deo ponenda eſt.Itẽ in primo eſſe, eſt ratio perfectæ productionis:& productio ſimilis,& diſſimilis:æqualis,& inæqualis:conſubſtantialis,& eſſentialiter differentis. De neceſſitate,ſi eſt productio diſſimilis,præintelligitur productio ſimilis:quod ſic patet:Simile habet ſe ad diſſimile,ſicut idẽ ad diuerſum :

Gen 15.b Apo.21.c

Exod.3.a

Aug.lib. 15. de Tri.c.8. com.3. 2 C.c.3.d

Aug. lib.15 de Tri.cap.4 o.3.

Sap.8. a

Inſel.in lib. Monol.c.46.

Ruth.2.b

Supra. ſer.8. pag.35.

Origo.

Vnitas quotuplex.

ſicut

ſicut vnum ad multa:de neceſſitate tamẽ idem præcedit diuerſum : & vnum,multa:ergo productio ſimilis præcedit productionẽ diſſimilis. Sed creatura producitur à primo in eſſe,& eſt diſſimilis:ergo de neceſſitate producitur ſimile,quod eſt Deus. Item ſecũdum Boetium inæqualitates oriuntur ab æqualitatibus. Si ergo producitur à Deo,quod eſt inæquale,ſcilicet creatura, neceſſario procedit productio æqualis,quod eſt Deus. Item ſi producitur à Deo eſſentialiter differẽs,neceſſario producitur ſubſtãtialiter idem. Quia autẽ aliquando extrinſecum eſt intrinſecum,in illis quæ habẽt intrinſecum,& extrinſecum,vt patet,quia verbũ dicentis extrinſecũ præcedit mentis conceptus intrinſecus: ergo ſimiliter à ſubſtãtia æterna differens non manat, niſi producatur ſubſtãtialiter idem.Ergo in Deo prius eſt productio ſimilis, æqualis, conſubſtantialis, quam diſſimilis,inæqualis,eſſentialiter differentis. Sed quid dices:Nunquid intelligentes primũ eſſe vnum ſuppoſitum,vt Gentiles, adhuc intelligunt ſubſtantiam,virtutẽ,& operationem?ergo ſi ita eſt,non intellecta Trinitate, vel emanatione, eſt intelligere productionem.

Intellectus duplex.

Reſpõdeo:Intellectus duplex eſt,perfectus,& plenus, & plenè reſoluens.Et tali intellectu nõ eſt intelligere. Secundus eſt ſemiplenus,ſic intelligere ſemiplene poteſt intellectus creatus,ſic,quod reſoluat in plura,quę in Deo ſunt vnum,alter non.Itẽ tertia ratio ſpeculi eſt, quia in Deo eſt ratio productiuæ diffuſionis. Sic illud eſſe,ſummè bonum eſt,ergo ſummè diffundit ſe, ſcilicet tripliciter,diffuſione actualiſſima,integerrima,vltimata vel vltimatiſſima : quia actualiſſima ſemper eſt, ſemper fuit,ſemper erit,ſemper genuit,sẽper generat, sẽper generabit.Hoc non poteſt habere creatura,quod ſemper ſit,ſemper fuerit,& ſemper futura ſit:ergo neceſſe eſt,vt emanet æternus.Item integerrima non eſt hæc diffuſio in creatura,quia Deus non dat totum decorem exemplaris,creaturæ.Vnde hoc non dat niſi generãdo filium.Vnde omnia,*inquit filius*,quæ habet pater,mea ſunt:hoc non dicit aliqua creatura. Item hæc diffuſio eſt vltimata,vt det producẽs quidquid poteſt: Creatura autem recipere non poteſt , quidquid Deus dare poteſt.Vnde ſicut punctus ad lineam nihil addit, non etiam mille millia punctorum:ſic bonitas creaturę bonitati Creatoris nihil addit, quia finitũ infinito nihil addit.Ergo neceſſe eſt:vt hæc diffuſio ſecũdum totum poſſe ſit ab aliquo, quod omni creatura maius cogitari poteſt:& etiã ipſa creatura maiorem ſe cogitare ſe poteſt.Sed in Filio productio eſt,ſicut in Patre eſt.Si ergo Patre nihil maius cogitari poteſt,ergo nec Filio.Si pater etiam vltimata diffuſione nõ ſe diffunderet, perfectus non eſſet.Quarta diffuſio eſt per rationem dilectionis : neceſſario enim oportet, quod vbi beatitudo eſt,ibi ſumma ſit dilectio. Eſt autem dilectio reflexa, connexiua,charitatiua. Connexiua dilectio perfectior eſt, qua alterum diligo, quam reflexa, qua me diligo. Charitatiua autem perfectior cęteris eſt,quę habet dilectum,& cõdilectum,ergo hæc eſt in diuinis.Hac ergo dilectione Pater diligit Filiũ, & eſt infinitus ardor. Item eſt ibi dilectio gratuita,debita,permixta.Item eſt ibi dilectio pura,plena, perfecta,vt effluens & effluxa in Filio:vt refluxa in Spiritu ſancto.Ex iſtis rationibus omnibus fit ſpeculum nobile. Eſt autem aliud ſpeculũ congregatũ ex paruis. Vnde nota,quod licet tota Trinitas ſit lumen intelligendi verbũ , tamen naturaliter habet rationẽ exprimendi. Omnis autem creatura clamat generationem æternam,& hanc exprimunt,& repræſentant duodecim generationes. Eſt enim primus modus per diffuſionem,ſecundus per expreſſionẽ,tertius per propagationẽ:Per diffuſionem,vt ſplendoris à luce,vel caloris ab igne,vt fluuij à fõte,vt imbris à nube plena,ſiue rorida.In prima diffuſione deficit ęqualitas,quia ſplendor nõ æquatur luci.In ſecũda deficit intimitas,quia calor nõ eſt intimus igni,ſiue vt informãti,ſiue vt originanti,eſt enim accidens.In tertia deficit ſimultas,quia fons diffundit ſe per partes nõ totus in-

Creatura ad creatorẽ ſicut punctus ad lineam.

Dilectio triplex.

Generatio diuina repræſentatur in creaturis.

ſimul.In quarta deficit integritas,quia non tota pluuia excutitur à nube,immo per guttas.Iũgas has quatuor conditiones, ad vnam diffuſionem, quæ ſit ſplendoris habẽtis æqualitatem caloris,habentis intimitatem, & ſubſtantialitatem riuuli, ſiue fontis habentis ſimultatem imbris habentis integritãtem. Et ſic habes veſtigium generationis æternæ.Vnde filius aliquãdo comparatur ſpiendori,dicente Paulo:Qui cum ſit ſplendor gloriæ. Aliquando rubo Moyſi,vbi fuit expreſſa perſona filij.Aliquando fluuio,vel fonti,vt in Geneſi : Fons aſcendebat de terra , & fluuius egrediebatur de loco. Aliquãdo imbri,vt in Iſaïa:Quomodo deſcendit imber de cælo,& illic vltra non reuertitur,ſed inebriat terrã, *& ſequitur*:Sic erit verbũ:quod egreditur de ore meo, ſcilicet de corde patris. Secundus modus eſt per modum expreſſionis, vt ſpeciei ab obiecto, vt imaginis à ſigillo,vt ſermonis à loquẽte,vt cogitatus à mente, & hic eſt defectꝰ.In prima deficit rei veritas,quia ſpecies in oculo,vel in anima nõ eſt veritas rei.In ſecunda deficit ſimplicitas,quia imago ſiue figura non eſt in pũcto,vel in ſimplici,ſed partes habet.In tertia vero deficit ſtabilitas,quia ſermo tranſit,& nõ manet.In quarta deficit ſubſtãtialitas,quia conceptus mentis non eſt ſubſtãtia,vel hypoſtaſis.Auferas hos defectus,& pone expreſſionẽ,quæ ſit ſpeciei ab obiecto,habentis veritatem:vt imaginis à ſigillo, habentis ſimplicitatem:vt ſermonis a loquente,habentis ſtabilitatem : vt conceptus à mente, habentis conſubſtantialitatem. Et tunc habebis alteram partem ſpeculi. De primo dicit Pſalmiſta.Eructauit cor meum verbum bonum ; *ſequitur* : Speciosus forma præ filiis hominum.De ſecundo dicit Sapiens:Candor eſt lucis ęternæ,& ſpeculum ſine macula, & imago bonitatis illius. Et Apoſtolus : Qui eſt imago inuiſibilis Dei. De tertio , Iob:Semel loquitur Deus,& idipſum nõ repetit. Vnde pone in filio,quod ſemper ſit,& non deficit,nec reuertitur. Quarto pone ſtabilitatem:conceptus enim mentis ęternæ eſt hypoſtaſis, cõceptus nobiliſſimus, mentalis,perfectiſſimus. Vnde in Prouerbiis : Nondum erant abyſſi,& ego iam concepta eram. Aliquando ergo vocatur filius,ſpecies, imago, verbum manens in æternum, conceptus verò non inhærens,ſed ſubſtantialis,& hypoſtaſis. Sic ergo habes quatuor. Tertia generatio eſt per probationem, & hoc quadrupliciter,vt germinis à ſemine,vt arboris à radice,vt prolis conceptæ à ventre,vel vtero materno, vt filij à patre principiante. In prima generatione deficit formoſitas,quia in ſemine eſt forma confuſa,& occulta,ſed nõ ſic filius. In ſecunda deficit conformitas,licet enim ſit vna radix,tamẽ differt in forma à ramis,licet vnam arborem faciat.In tertia deficit actualitas,quia mater eſt principium,& ſi aliquo modo actiuum prolis,potiſſimè tamen paſſiuum. In quarta deficit coæuitas. Aufer ergo hos defectus,& pone primò formoſitatem. Vnde Iſaïas:Erit germẽ Domini in magnificentia,& gloria,& fructus terræ ſublimis.Secũdò pone conformitatem,ſic filius eſt cõformis patri,vt lignum vitæ in medio paradiſi.Vnde dicitur:Lignũ vitæ eſt iis qui apprehẽderint eam.Tertiò pone actualitatem.Vnde Pſalmus:Tecum principium in die virtutis tuæ,in ſplẽdoribus ſanctorum ex vtero,&c.Ex vtero,dicit,vbi eſt ratio fouendi in ſinu patris, à quo non receſſit.Quartò pone coæuitatem. Pſalmus:Ego hodie genui te, & hoc in æternitate , hoc eſt in meo hodie æterno. Has duodecim cõditiones aggrega,& habebis ſpeculum ad contuẽdum exemplar diuinum, ſiue verbum,quod omnia repræſentat, vt ſplendor procedens à luce cum perfectione æqualitatis,& ſic de aliis. Per has conditiones ſoluũtur omnia argumenta Arrij, per quæ arguit à generationibus imperfectis.De his duodecim dicitur in Geneſi:Vidi per ſomniũ ſolem, & lunam,& ſtellas vndecim adorare me.Iſte eſt ille Ioſeph pulcherrimus , quem adorant omnia & clamant temporalia per lunam, ſpiritualia per ſolem. Et vndecim ſtellæ generationes creaturarum ſunt ſecũdum vnde-

Hebr.1.a *Exod.3.a* *Gen.2.b*

Iſa.55.a

Iſai 44.a *Sap.7.d* *Col.1.b*

Iob.35.b

Prouiſ.c

Iſa.4.a

Prou.3.

Pſal.109.a

Pſal.2.b

Gen.37.b

cim conditiones, deficiente duodecima,quæ eſt in generatione filij Dei : ideo ponuntur hic vndecim ſtellæ in numero deficiente à duodenario , qui eſt numerus excreſcẽs,quia reſpectu illius generationis habent defectum , & inclinant omnia ad generationem verbi. Omnia enim indicãt generationem verbi.Vnde quando videtur ſplendor à luce , transferenda eſt mens ad conſiderandum generationem æternam,& ſic de aliis. Et ibi eſt magna delectatio, dicente Dauid : Delectaſti me Domine in factura tua,&c.Dicit ergo:Nos reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes.Alio modo ſic,& magis proprie eſt generatio per diffuſionem,vt ſplendoris,vel luminis à luce:& ibi eſt coæuitas,deficit tamen æqualitas,quia ſplendor non æquatur luci. Item eſt diffuſio, vt ignis ab igne:ibi eſt æqualitas,vt patet quando vna candela incenditur ab alia , quod tantum eſt lumen in vna ſicut in alia, & quotquot accendantur:deficit tamen conſubſtantialitas. Item eſt diffuſio riui à fonte , & hæc eſt conſubſtantialitas , & intimitas : quia eadem aqua , quæ eſt in fonte , eſt in riuo:ſed deficit nobilitatis ortus , quia in riuo per quoſdam meatus & colationem , de aqua ſalſa fit dulcis. Itẽ eſt diffuſio imbris à nube,& ibi eſt nobilitas ortus, quia habet virtutes cæli, per quas infundit imbrẽ nubes:deficit tamẽ formæ decor,quia videtur nubes cœlum obſcurare , & deturpare. Iunge quod nobilitatis eſt,vt coæuitatem,æqualitatem, conſubſtantialitatem, formæ decorẽ,& habebis vnam partem ſpeculi. Item eſt generatio per expreſſionẽ , vt ſpeciei ab obiecto:& hic eſt formæ decor,qui deficiebat in generatione imbris Et hoc eſt mirabile,quo modo ſpecies generatur, quia nõ de materia aëris:quia cum non dicat eſſentiã, ſed modum eſſendi,ſufficit, vt habeat principium originatiuum,mediũ inter principium materiale, & principium effectiuum. Vnde Deus dedit virtutẽ cuilibet rei , vt gigneret ſimilitudinẽ ſuam ex naturali fœcunditate. Vnde ſecundum quod obiectum gignit ſimilitudinem ſuam,ſic repræſentat generationẽ æternam: ſecundũ quod intentio animæ eam oculo vnit , ſic repræſentat Incarnationẽ verbi. Hæc generatio ſpeciei deficit,quia nõ eſt ibi formæ fixio,ſed vario modo habet generari,ſecundum quod patet in ſpeculis : & diuerſimode habet repræſentari,propè, vel longè. Item eſt generatio per expreſſionem, vt figuræ à ſigillo , & hoc eſt formæ fixio,quod deficit in præcedenti,deficit tamẽ vitę vigor.Itẽ generãtio ſermonis à dicẽte,vbi eſt vitæ vigor,quia ſermo quãdam vim vitę ſecum habet: vt patet , quod duobus dicentibus eandem veritatem, vnus melius exprimit alio, & imprimit. Vnde Hieronymus:Habet neſcio quid latentis energiæ viuæ vocis actus.&c. Vnde verba CHRISTI,non dubium quin prolata,& audita de ore eius,maioris virtutis, & poteſtatis erant,quam ſcripra.Hic tamen deficit vitæ manſio,quia ſermo tranſit. Item eſt generatio conceptus à mente,& ibi eſt vitæ manſio,quia omnes cogitatus in memoria manent. Sed ibi deficit conſubſtantialis fœcunditatis virtus , quia ille cogitatus non eſt conſubſtantialis virtus. Hæc quatuor iungantur , ſcilicet , formæ decor , formæ fixio , vitæ vigor , vitæ manſio , & habes ſecundam partem ſpeculi. Item eſt generatio per propagationem , vt germinis à ſemine : & hoc , eſt virtus ſubſtantialis , in qua deficit vltimum : ſimiliter deficit vitæ robur. Item eſt generatio,vt ſurculi à radice : & hic eſt vitæ robur,ſed deficit viuax ſenſus : non enim ſentit,vel producens productum,vel productũ ſuam originem.Item eſt generatio,vt fœtus à vẽtre,vel vtero:hic eſt viuax ſenſus,ſed deficit virtus actiua,quia neutrum eſt actiuum,ſed receptaculum potius,quam actiuum.Item eſt generatio, vt filij à patre:& ibi ſunt omnes dictæ cõditiones prẽter vnam, ſcilicet lucis,quæ eſt coæuitas, quæ eſt ponenda in generatione filij Dei:& ab illa vltima generatione,ſcilicet filij à patre denominatur generatio æterna. Et hæc ratificauit CHRISTVS cum dixit : Ite, docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine Patris,& Filij, & Spiritus ſancti:non dixit in nomine lucis,& ſplendoris.Hæ ſunt vndeciñ ſtellæ adorantes filium pulcherrimum,ſcilicet vndecim conditiones nobiles,iam dictæ,quarum duodecima, ſcilicet coæuitas, eſt in filio Dei.

Numerus excreſcens.

Pſal.91.a

Hier.in epiſt. ad Paul.de ſomn. Scip. lib.

Matth.28.d

SERMO XII.

Quomodo Deus exemplar eſt omnium rerum,& ſcripptura dicitur os Dei.

NOs autem reuelata facie gloriam Domini ſpeculãtes, &c.]Dictum eſt de altitudine fidei, quia excedit inueſtigationem rationis,vt patet ex duodecim articulis ſignatis per duodecim ſtellas,& per duodecim alas Seraphin. Dictum eſt de firmitate eius;deſignata per duodecim fundamenta ciuitatis. Item de ſpecioſitate deſignata per duodecim portas ciuitatis,& per duodecim Margaritas,quæ ſunt ſpeculationes fidei, & ſunt fulgidæ,& viuificæ,& iucundæ,quantum ad duas portas orientales : ſcilicet ſpeculari diuinum eſſe puriſſimum. Secundo Deum trinum, & vnum. Sequitur de tertia porta,quod ſit exemplar omnium rerum.Supponendum enim eſt per fidem, quod ſit conditor omniũ rerum, gubernator actuum, Doctor intellectuum, iudex meritorum. Et ex hoc intelligitur, quod eſt cauſa cauſarũ, & ars præſtantiſſima originans,dux prouidiſſime gubernãs,lux manifeſtiſſime declarãs, vel repræſentans,ius rectiſſimè præmians,& iudicans.Et primũ oſtenditur ſic:creatura egreditur a Creatore , ſed non per naturam, quia alterius naturæ eſt:ergo per artem, cum non ſit alius modus emanandi nobilis, quàm per naturam,vel per artem,ſiue ex volũtate:& ars illa non eſt extra ipſum;ergo eſt agens per artem, & volẽs.ergo neceſſe eſt,vt habeat rationes expreſſiuas. Si enim dat formam huic rei,per quam diſtinguitur ab alia re, vel proprietatem, per quam diſtinguitur ; neceſſe eſt, vt habeat formam idealem, immo formas ideales. Sic enim in plurali vocantur à ſanctis.Item quia eſt cauſa conſeruans,eſt dux gubernãs.Præeſt enim ad dirigendũ omnes actus,ſecundũ quòd gubernabiles ſunt: non ſicut artifex domum dimittit, ſed res conſeruat, & dirigit.Ideo habet apud ſe normas directiſſimas.Nec eſt idem modus,vt creatura manat à Creatore ſecundum formas expreſſiuas,& ſecundum quòd à mente diuina emanant regulæ , ſecundum directionem æternarum regularum. Item quia doctor eſt,ipſe docet infallibiliter,& certificat ſic quod impoſſibile eſt aliter ſe habere,ſecundum ſententiam omnium Doctorum.Chriſtus eſt Doctor internus,nec ſcitur aliqua veritas, niſi per ipſum:non loquendo ſicut nos,ſed interius illuſtrãdo: & ideo neceſſe eſt, vt habeat clariſſimas ſpecies apud ſe,nõ tamen ab alio accipit. Ipſe enim intimus eſt omni animę,& ſuis ſpecieb' clariſſimis refulget ſuper ſpecies intellectus noſtri tenebroſas,& ſic illuſtrãtur ſpecies illæ obtenebratę,admixtę,obſcuritate phantaſmatũ,vt intellectus intelligat.Si enim ſcire,eſt cognoſcere rem aliter impoſſibile ſe habere,neceſſarium eſt,vt ille ſolus ſcire faciat,qui veritatem nouit,& habet in ſe veritatem.Itẽ eſt ius rectiſſimæ remunerationis,per leges iuſtiſſimas.Si ergo iuſtè præmiat,neceſſe eſt,vt habeat leges iuſtiſſimas.Loquitur ergo ſcriptura de ipſo,vt eſt exemplar , vt omnis creatura viuit in formis æternis: vnde Ioannes:Quod factum eſt,in ipſo vita erat. Sciuit autem per cognitionem,& amorem:& qui hoc negat,negat prædeſtinationem æternam.Nam ab æterno nouit Deus creaturam, & amat eam, quia præparauit eam gloriæ,& gratiæ. Itẽ habet normas directiſſimas: vnde Apoſtolus,& Hieremias:Dabo leges meas in viſceribus eorum, & in corde ſuperſcribam eas. Superſcribit enim primo in natura:ſecundo in induſtria,ſeu in progreſſu:tertio in gratia:quarto in gloria.In quocumq; ſtatu dat normas ſuas, ergo neceſſe eſt,vt in ſe habeat eas. Item quia eſt lux illuſtrans ſapientia,

2.Cor.3.d

Ioan.1.a

Hebr.8. d
Hier.31. f

eſt

est enim speciosior sole,quia licet sol habeat rationem radiandi, non tamen species in se descriptas habet, & ideo illud exemplar est pulchrius,quia cum hoc quod lucet,habet species claras.Item est ius per se indicans vt in Apocalypsi:Libri aperti sunt,&alius liber apertꝰ est,scilicet liber vitæ,& liber conscientiæ. Per librum vitæ habet anima viuere , & iudicare: & si liber conscientiæ concordat cum libro vitæ,approbatur,si autē discordat , reprobatur: vnde Psalmus: Imperfectum meum viderunt oculi tui,& in libro tuo omnes scribētur,id est,manifestabuntur scripti,non de nouo scribētur:in hoc libro scribuntur omnes leges æternæ.Deus ergo est exemplar ęternum,& hæc est fides,quę credit Deum esse conditorem rerum,& cætera. Et super hoc fertur speculatio,vt sit ars præstātissime repręsentans. Hæc autē ars, & est vna, & multiplex:quomodo autē hoc esse potest,videri non potest,nisi veniat illuminatio à montibus æternis,& tunc turbabuntur insipientes corde,& stulti.Oportet enim altè sētire de Deo.Est autem multiformis, qui multa repræsentat,& certitudinaliter.Vnde melius video me in Deo,quàm in meipso. Est tamen summè vna. Ad hoc notandum, quod causa prima est prima,& immediata: quia prima,ideo nihil habet ab alio,sed omnia ab ea : & est immediata, quia causa immediata nobilior est mediata. Quia ergo prima,ideo potentissima,ergo multa potest. Item quia immediata, ideo est actualissima , quia causa immediata in actu, est etiam actualissima,eo quod immediata, quia actus immediatior,quam potentia:non autem est actualissima secundum efficientiam , siue secundum actū extrinsecum,quia non statim facit, quidquid potest:ergo est actualissima,secundū actum intrinsecum qui est dicere.Vnde ab æterno dixit hoc faciendum,& hoc in tempore fit:hęc causa est,quia est vna,& summè simplex:& in eo quod sūmè simplex,est infinita, quia virtus,vel causa,quanto magis vnita,& simplex,tanto magis infinita,non quidem distensione molis, sed virtutis. Hæc est lux inaccessibilis , & tamen proxima animæ,etiam prius,quam ipsa sibi ipsi.Est etiam nalligabilis,& tamē summe intima.Hoc autem videri non est , nisi hominis suspensi vltra se in alia visione : & quia volumus videre simplici intuitu , quo modo illa ars est vna:& tamen multiplex,quia immiscet se cum phantasia:cogitare non possumus , quo modo infinita sit, nisi per distensionem,& ideo videre non possumus simplici intuitu , nisi ratiocinando. Quia ergo illa ars est causa, sequitur , quod in illa arte est repræsentatio causabilium causaliter , quia rationes illæ causæ sunt. Ideo sunt in causāte,& hinc est,quod causæ sunt cōtingentium infallibiliter. Quod enim contingens est, infallibiliter repræsentatur : exprimit enim modum, qui accidit infallibiliter in re: quia secundum quod in se,& apud se est,exprimit.Vera enim est contingentia à parte rei,ita & infallibilitas ex parte Dei.Item mutabilium immutabiliter : materialium immaterialiter : quia illæ rationes non sunt materiales : possibilium actualiter,partibilium impartitè,quia non est maior ratio montis,quam milij,nec etiam in anima nostra : accidentium substātialiter,sed illæ rationes sunt in Deo, substantia , quæ est Deus : corporalium spiritualiter: temporalium sempiternè : distātium indistanter, etiam in anima:dissonantium indissonanter , vt ratio albi, & nigri:deficientium indeficienter,quia quidquid est ibi, vita viuit.Ad hos splendores exemplares ratio duxit,& fides.Sed vlterius triplex est adiutorium,ad cōsurgendum ad exemplares rationes,creaturæ scilicet sensibilis,creaturæ spiritualis,& scripturæ sacramentalis,quę continet mysteria. Quātum ad primum,totus mundus est vmbra,via,vestigiū,& est liber scriptus forinsecus. In qualibet enim creatura est refulgentia diuini exemplaris,sed cum tenebris permixta.Vnde sicut quędam opacitas admixta lumini est via,intantum est via ducēs in exēplar.Sicut tu vides,quod radius intrās per fenestram,diuersimodè coloratur,secundum colores diuersos diuersarū partium vitri:sic radius diuinus in singulis creaturis diuersimode,& in diuersis proprietātibus resulget.Vnde scriptum est.In viis suis ostēdit se. Itē est vestigium sapiētiæ Dei.Vnde creatura non est nisi quoddam simulachrum sapientiæ Dei , & quoddam sculptile.Et ex his omnibus est quidā liber scriptus foris. Quando ergo anima videt hæc,videtur sibi,quod deberet trāsire ab vmbra ad lucem,à via ad terminum, à vestigio ad veritatem,à libro ad scientiam veram,quæ est in Deo. Hunc librum legere est altissimorum contēplatiuorum, non naturalium philosophorum:quia solum sciunt naturam rerum,non vt vestigium. Aliud adiutorium est spiritualis creaturæ,quæ est lumen, vt speculum,vt imago,vt liber scriptus intus.Omnis substantia spiritualis lumen est.Vnde Psalmus Signatū est super nos lumen vultus tui domine.Simul etiam cum hoc est speculum,quod recipit omnia,& repræsentat, &habet naturā luminis,vt iudicet de rebus.Totus etiā mundus describitur in anima,& etiam est imago:quia ergo est lumen,& speculum habens rerum imagines, ideò est imago:& ex hoc est liber scriptus intus.Vnde ad intimū animę nullus potest intrare,licet sit simplex, hoc autē est intrare ad potentias,quia secundum Augustinum : Intimum animæ est ejus summum,quanto potētia intimior,tanto sublimior. Hæc duo habēt magi Pharaonis. Sed tertium adiutorium est scripturæ sacramentalis. Est autē omnis scriptura cor Dei,os Dei, lingua Dei, calamus Dei,liber scriptus foris,& intus: vnde Psalmus : Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Cor Deus,os Pater,lingua Filius, calamus Spiritus sanctus.Pater enim loquitur per verbū seu linguam:sed qui complet, & memoriæ cōmendat,est calamus scribæ.Scriptura ergo est os Dei.Vnde qui descēditis in Ægyptum,scilicet ad sæculares scientias,& os Domini non interrogastis,scilicet sacrā scripturam.Non enim debet ad scientias alias descendere, vt sciat certitudinē, nisi habeat testimonium in monte,scilicet Christi,Helię,Moysi,hoc est,noui testamēti, prophetarum,& legis.Item est lingua;vnde:Mel & lac sub lingua eius:Quā dulcia faucibus meis eloquia tua? Hæc lingua cibos saporat.Vnde scriptura comparatur penibus,qui habēt saporem,& reficiunt.Item est calamus Dei,& hoc est Spiritus sanctus:quia sicut scribes potest prędentialiter scribere prędterita,præsentia,futura.Vnde est liber scriptus foris,qui habet pulchras historias,& docet rerum proprietates.Scriptus est intus, quia habet mysteria,& intelligentias diuersas.

Apoc.20.d

Psalm.138.c

Psal.75.a

Supra ser.2. ꝯ.20.

Sap.6.c

Psal.4.b

Supra pag. 19

Psal.44.a

Isa.31.a

Matth.17.a an 4.c f l.118.a

SERMO XIII.

Quo exponitur tertia consideratio de multiplici intelligentia sacræ scripturæ, & de eius theoriis, & figuris, ac de diuisione intelligentiæ per scripturam eruditæ.

CONGREGENTVR *aquæ quæ sub cælo sūt,& appareat arida. Factumque est ita. Et vocauit Deus aridā terram:congregationesq; aquarum appellauit maria. Et vidit Deus,quod esset bonum, & ait : Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum,cuius semen in semetipso sit super terram,* &c.] Hæc visio tertiæ intelligentiæ per scripturam eruditæ, quæ intelligitur in opere tertiæ diei. Et sicut in operibus diei est additio secūdæ ad primam, & tertiæ ad vtramq; sic ex prima, & secunda visione oritur tertia.Ista visio est nobilior,& maior præcedētibus.Et licet videatur inconueniēs adaptatio, & correspondens cum opere tertiæ diei,pro eo,quod terra est infimum elementorum;optimè tamen assignatur, quia quidquid cælum continet in quadam excellentia,terra tenet,& suscipit,vel habet in quadā viuacitate. Vnde suscipit cæli influentias,& facit pulcherrimas pullulationes.Cōsistit autem hæc visio circa tria,scilicet spirituales

Gen.1.a

rituales intelligentias ſenſuum,ſiue ſenſus:circa ſacramentales figuras:circa multiformes theorias inde elicitas. Ad hæc tria omnis ſcriptura reducitur. Primæ dantur intelligi per congregationes aquarum, ſcilicet ſpirituales intelligentiæ : Secundæ, ſcilicet ſacramentales figuræ, per pullulationes terræ, ibi : *Vidit Deus, quod eſſet bonum, & ait.* Tertiæ, ſcilicet multiformes theoriæ intelliguntur per ſemina,ibi:*Cuius ſemen ſit in ſemetipſo,*,& cætera.Quis poteſt ſcire infinitatem ſeminum,cum tamen in vno ſint ſyluæ ſyluarum,& poſtea infinita ſemina:ſic ex ſcripturis elici poſſunt infinitæ theoriæ, quas nullus poteſt comprehendere,niſi ſolus Deus.Sicut etiam ex plãtis noua ſemina,ſic ex ſcripturis nouæ theoriæ,& noui ſenſus,& ideo ſcriptura ſacra diſtinguitur. Vnde ſicut,ſi vna gutta de mari extrahatur,ſic ſunt omnes theorię,quæ eliciuntur,reſpectu illarum,quæ poſſunt elici. Primo ergo dicendum de intelligentiis ſpiritualibus, & poſtea de ſignis,& poſtea de theoriis,quia ſigna nil valent,niſi res intelligantur. Sic ergo primo congregauit aquas, deinde produxit arbores, deinde ſemina. De congregatione maris, dicit Pſalmus:Congregans ſicut in vtre aquas maris. In vtre congregauit aquas maris, quando in corio ſcripturæ congregauit vniuerſalitatem intelligentiarum ſpiritualium. Quæ bene comparantur mari propter tres rationes, ſcilicet propter ſpiritualium intelligentiarum præeminentium primitiuam originationem : propter intelligentiarum ſpiritualium profundiſſimam altitudinem : propter intelligentiarum ſpiritualium profluentiſſimam multiformitatem. De primo : Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat:ad locum vnde exeunt flumina,reuertuntur: vt iterum fluant. Sic omnes intelligentiæ ſpirituales dicuntur flumina, & viri intelligentes, quia originem habent à ſcriptura, & per ſcripturam confirmantur, & per illas aliæ intelligentiæ habentur : vnde dicitur : Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam. Eleuauerunt flumina fluctus ſuos à vocibus aquarum multarum: mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Vox Dei debuit eſſe magna.Secunda ratio propter profundiſſimam altitudinẽ, dicente Pſalmo : Qui deſcendunt mare in nauibus, facientes operationes in aquis multis. Ille deſcendit cum nauibus in mari, qui cum ſpiritu ſummæ reuerẽtiæ accedit ad exponendum ſcripturas. In nauibus deſcendit, qui habet manuductionem, lignum crucis: quia qui ſine iſto ligno vult intrare mare ſcripturæ, ſubmergitur,in maximos errores cadẽs. Niſi enim ſit Petrus,demergitur.Alta profunditas:quis inueniet eã? ſapientia gloriatur,quæ profundum abyſſi penetrauit, & vidit mirabilia Dei in profundo,vnde dicitur in Eccleſiaſtico:Ego in altiſſimis habitaui,& thronus meus in columna nubis.Gyrum cæli circuiui ſola,& profundum abyſſi penetraui. Hæc dicit ſapientia incarnata. Ego in altiſſimis habitaui, in Creatione : & thronus meus in columna nubis,in Incarnatione:& in fluctibus maris ambulaui, in Paſſione : profundum abyſſi penetraui, in penetratione Scripturarum,quia aperuit ſenſum poſt Reſurrectionem, vt intelligerent ſcripturas. Propter fidem crucis Petrus ſuper mare ambulauit. Tertia ratio eſt,propter profluentiſſimam multiformitatem materiæ.Profluentia eſt ab aquis,à fluminibus,à fontibus:& à mari omnia ſunt.Si quæris quomodo per varios meatus,& per varios motus, ſic reſpondet nubes, ſic fluuius,ſic fons : vnde Iſaïas:Repleta eſt terra ſcientia Domini,ſicut aquæ maris operientes. *Et procedit* : Non occident, nec nocebunt in monte ſancto meo. Et hoc potiſſime refertur ad tempus noui teſtamenti, quando ſcriptura manifeſtata eſt:& maximè in fine, quando ſcripturæ intelligentur, quæ modo non intelliguntur.Tunc erit mons,ſcilicet Eccleſia cõtemplatiua : & tunc non nocebunt,quando fugient monſtra hæreſũ ſapientiæ vſum.Sed hodie mons Syõ propter vulpes diſperiit,id eſt,propter expoſitores prauos, doloſos,& fœtidos.De iſto tertio Eſther dicitur : Fons paruus creuit in fluuiũ maximũ, & in lucẽ,ſolemq;cõuersº eſt,& in aquas plurimas redũdauit.Scriptura fuit fons paruus in legis datione,quia paruus eſt liber legis præceptorũ:ſed poſt creuit in fluuiũ magnũ,in lib. Joſue,Iudicum,Regũ,Eſdræ, Iudith, Tobiæ,Eſther,Machabęorũ.Et poſt conuerſus eſt in lucẽ prophetarũ.Nã prophetia lux eſt:& poſt in ſolẽ,ſcilicet in Euãgelio.Et multæ intelligẽtiæ poſtea elicitæ ſunt,& in aquas plurimas redũdauit.Iſtã multiformitatẽ vidit Ezechiel clarius,qui vidit in medio ſimilitudinẽ quatuor animaliũ, & primũ animal habebat faciẽ hominis:ſecundũ faciẽ leonis:tertiũ,faciẽ bouis:& quartũ faciẽ aquilę.Et vnũquodq;quatuor facies habebat.Et poſt apparuit rota in medio rotæ:& poſtea dicit,quod aſpectus rotarum, & opus quaſi viſio maris,& quod rota erat in rota.Et poſtea dicit, ſe audiuiſſe ſonum alarũ, quaſi ſonũ aquarũ multarũ,& quaſi ſonũ ſublimis Dei. Per quatuor animalia ſecundũ omnes intelligũtur ſcriptores ſcripturæ ſacræ,maximè Prophetæ,& Euãgeliſtæ.Secundũ Gregoriũ, per rotas duas habentes quatuor facies intelligitur ſcriptura,habẽs vetus, & nouũ teſtamentum:& quatuor facies,ſunt quatuor intelligentię principales, ſcilicet Literalis,Allegorica,Moralis,Anagogica.Aſpectus autẽ quaſi viſio maris, propter profunditatẽ myſteriorũ ſpiritualiũ,& volatus audiuntur, quando mẽtes excitantur, & fit ſonº ſublimis Dei;quia omnia sũt à Deo;vnde dicitur:Et vox,quã audiui,ſicut vox aquarũ multarũ propter multitudinẽ intelligentiarũ:vox citharœdorũ, propter concordantiã illarũ intelligẽtiarũ, quia miro modo concordãt,& mira eſt harmonia. Habet autem ſcriptura multo,intellectus,quia talis debet eſſe vox Dei,vt ſit ſublimis:Cæteræ ſcientiæ ſunt cõtentæ ſub vno ſenſu,ſed in hac eſt multiformis. Et in hac ſignant voces,& res:in aliis autẽ ſolæ voces, quia vnaquæq; doctrina determinatur per ſigna ſibi cõuenientia.Vnde literæ,& voces ſunt ſigna intellectuũ.Et quia intellectus proportionati,& determinati sũt,ideo nomine ſemel poſito non eſt vtendum æquiuocè.Deº autẽ cauſa eſt & animarũ,& vocum formatarũ ab anima:& rerũ,quarum ſunt voces.Ideo primus ſenſus literalis:deinde quia res ſignificãt,ſunt tres ſenſus.Deus enim manifeſtat ſe in qualibet creatura tripliciter, ſecundum ſubſtantiã,& operationẽ,& virtutẽ.Et omnis creatura repræſentat eum,qui eſt Trinitas:& qualiter peruenitur ad Deum.Et quia per fidẽ,ſpẽ,& charitatẽ peruenitur ad Deũ;ideo omnis creatura inſinuat,quid credendum,quid expectandum,quid operãdum. Et ſecundum hoc eſt triplex intelligentia ſpiritualis : Allegorica,quid credẽdum:Anagogica,quid expectãdum: Tropologica, quid operandum : charitas facit operari: Intelligentia literalis eſt quaſi facies naturalis, ſcilicet hominis. Aliæ ſunt facies myſticæ.Per leonẽ,qui habet magnificentiam, Allegoria;ſiue quid credendum. Per faciem bouis,qui trahit aratrum, & ſulcat terram ad fructificandum, Tropologia,ſiue moralis.Per aquilam, quæ in altum volat, Anagogia. Prima facies,ſcilicet literalis,aperta eſt. Secunda, Allegoria magnificentiæ in altum eleuatæ. Tertia, Tropologia eſt fructuoſa. Quarta irreuerberatis oculis ſolem intuetur. Hæ quatuor ſunt quaſi viſio maris,propter ſpiritualiũ intelligentiarum primitiuam originationem, profundiſſimam altitudinem, & profluentiſſimam multiformitatem. Vnde ſicut ſunt tres perſonæ in vna eſſentia, ſic tres intelligentiæ in vna ſuperficie literæ.

Notandum autem, quod mundus ſi ſeruit homini quantum ad corpus, potiſſimè quantum ad animam : & ſi ſeruit quãtum ad vitam,potiſſime quantum ad ſapientiam.Certum eſt,quod homo ſtans habuit cognitionem creaturarum,& per illarum repræſentationem ferebatur in Deum,ad ipſum laudandum, venerãdum, amandum, & ad hoc ſunt creaturæ, & reducuntur in Deum. Cadẽte autem homine,cum amiſerit cognitionem, non erat, qui reduceret eum in Deum. Vnde

Mundus quomodo deſeruiat homini.

iſte

Aug.lib.6.de Gen. ad literam cap. 23.tom.3.

Pſalm.32.d

Eccleſ.1.b

Pſal.92.a

Pſalm.106.c

Matth.14.d

Eccleſ.7.c

Eccleſ.24.a

Luc.24.g

Matth.14.d

Iſa.11.b.c

Eſth.10.b

Ezech.1.d

Greg.lib.1.in Ezech. homil.6.

Apo.14.a

Ex Ariſt.lib 1.c de interpr.in prin.

Scripturæ vtilitas.

Prou.6.a Matth.10.b

Apoc.4.c

Veteris & noui testamenti diuisio. Supra pag.8. & 9.

Act.1.a

Psalm.148.b

Eccl.26.d

ille liber, scilicet mundus quasi mortuus, & deletus erat. Necessarius autem fuit alius liber, per quem iste illuminaretur, vt acciperet metaphoras rerum. Hic autē liber est scripturæ, qui ponit similitudines proprietates, & metaphoras rerū in libro mūdi scriptarum. Liber ergo scripturæ, reparatiuus est totius mundi, ad Deum cognoscendum, laudandum, amandum. Vnde si quæras, quid tibi valet serpens, vel de quo tibi seruit? Plus valet tibi, quam totus mundus, quia docet te prudentiam. Vnde Salomon: Vade ad formicam ô piger, & disce sapientiam. Item Dominus: Estote prudentes, sicut serpentes. Hæ quatuor intelligentiæ, sunt quatuor flumina maris scripturæ, à qua deriuantur, oriuntur, & reuertuntur. Vnde sacra scriptura est illuminatiua omniū, & reductiua in Deum, sicut prius fuit creatura. Sed quomodo habet quatuor facies quælibet intelligentia dicta, quia dicitur, quòd vnumquodque quatuor facies habeat? Interrogemus amicum sponsi, scilicet Ioannem, qui est vnum ex animalibus, & dicet in Apocalypsi, quòd quatuor animalia erāt circa thronum Dei: & quòd animal primum habebat faciē leonis: secundum, faciem bouis: tertium, faciem hominis: quartum, faciē aquilæ: & non dixit, quòd vnumquodque haberet quatuor facies. Ezechiel dicit, quòd animalia ibant: & iste, quòd stabant. Ezechiel dicit, quòd animal primum habebat faciem hominis: iste, quòd faciem leonis. Item iste dicit, quòd clamabāt, Sanctus: ille nihil horum exprimit, nisi quòd dabant voces. Vnde Ioannes videtur comprehendere visionem literæ Isaïæ, & Ezechielis. Ad hoc notandum, quòd Ezechiel intendit describere intelligētias istas per ordinē principalem, ideo incipit à naturali facie hominis, quæ signat intellectum literalem: Ioannes intendit describere quatuor intelligentias non principales, secundum quatuor facies, quæ sunt quatuor intelligentiæ, scilicet literalis, allegorica, tropologica, & anagogica, cuiuslibet quatuor. Omnis doctrina veteris testamenti, aut est legalis, vt in Moyse: aut historialis, vt in libris historialibus: aut sapientialis, vt in libris sapientialibus: aut prophetalis, vt in Psalmis, & in duodecim prophetis minoribus, & quatuor maioribus. Noui testamenti scriptura similiter, aut est legalis, vt in Euāgelio, vbi ponuntur præcepta: aut historialis, vt in actibus Apostolorum: aut sapientalis, vt in epistolis Pauli coniunctis canonicis: aut prophetalis, vt in Apocalypsi: quamquam Epistolæ ponantur post Euangelia, tamen actus Apostolorum sequuntur Euangelium. Primum quidem sermonem feci de omnibus, quæ cœpit Iesus facere, & docere. Legalis respondet leoni propter magnificentiam, & auctoritatem. Historialis boui, qui trahit aratrum propter simplicitatem, & quia terram sulcat. Sapientialis respondet homini. Prophetalis respondet faciei aquilæ. Intendit enim scriptura reducere ad originale principium, per reformationem. Aut ergo describit æterna, quæ sunt leges, & Euangelia: vnde Psalmus: Præceptum posuit Dominus, quod non præteribit. Et in Ecclesiastico: fundamenta æterna supra firmam petram, super solidum cor mulieris. Hæc mulier est Ecclesia. Non enim intelligendum est, quod lex transeat, siue præcepta, immo melius seruabuntur in patria. Non enim eodem modo seruantur in lege veteri, & noua, sed melius in noua, completius in patria. Deus enim viuit secundum leges, quas dedit. Si autem scriptura agat de temporalibus, aut ergo de præteritis, & sic est historia: aut de præsentibus, & sic sunt sapientialia: aut de futuris, & sic prophetalia. Sunt ergo mandata, exempla, documenta, reuelationes. Hæc prima intelligentia quatuor habet facies, si ordinemus secundum ordinem Ezechielis. Tunc habetur rectus ordo in se, sed nos debemus secundum naturam ferre oculum ad æterna, quæ principalia sunt. Anagogia autem est de supernis. Allegoria autem est de his, quæ facta sunt. Tropologia de his, quæ fienda sunt. Anagogia etiam est pars allegoriæ, secundum Hugonem, quæ est de credendis. In sensu autem anagogico quatuor sunt facies, scilicet æterna Dei Trinitas, exemplaris sapientia, Angelica sublimitas, Ecclesia triūphans. Quando ergo scriptura loquitur de illis, hoc pertinet ad anagogiam. In allegorico sensu sunt quatuor, scilicet humanitas assumpta, quantum ad Natiuitatem & Passionem, quæ sunt principales allegoriæ. Secunda est Mater Dei Maria, quia mira dicuntur de ipsa in scripturis, quia in omnibus scripturis refertur relatione ad filiū. Et quod dicūt aliqui, quare ita pauca dicuntur de beata Virgine? nihil est: quia multa dicuntur de ea, quia vbiq; de ipsa, & plus dicitur de ipsa, quàm si vnus tractatus fieret. Tertia est Ecclesia militans, vel mater Ecclesia, quæ miras laudes habet in scriptura. Quarta est sacra scriptura, quæ de se multa dicit, vt patet de rotis, patet de micis, patet de mensa, patet de candelabro, patet de Cherubin. In sensu tropologico similiter quatuor facies sunt. Prima, est Spiritualis gratia, & virtus, & omnis intellectus influētia. Secunda spiritualis vita, vt actiua, & contemplatiua, & omnis modus viuendi. Tertia, spiritualis cathedra, vt magistralis, prælationis, pontificalis. Quarta, spiritualis pugna, quomodo sit pugnandum contra dæmones, mundum, & carnem. Istæ sunt quatuor facies, quadruplicatæ, in quolibet sensu. Ponamus exemplum in vno vestigio de omnibus his in sole scilicet, per quem aliquando Trinitas, aliquando sapientia exemplaris, aliquando Angelica dispositio, aliquando Ecclesia triumphans signatur. De Trinitate dicitur: Sol illuminans per omnia respicit, & gloria Domini plenum est opus eius. Sol habet substantiam, splendorem, & calorem. Sic Deus habet principium originās, patrem: splendorem, filium: calorem, Spiritum sanctum. Idem sol in cœlo, quantum ad substantiam, idem in oculo, quantum ad lumen, idem in corpore, quantum ad calorē. Sicut persuadebatur cuidam cęco, qui aliquando viderat solem, & stabat ad solem, nec poterat intelligere, nec credere Trinitatem. De secunda anagogia, id est, de exemplari sapientia, dicitur: Est enim speciosior sola, & super omnē stellarum dispositionem, *& cætera*. Est enim speciosa sapientia, quia lux: sed speciosior sole, quia sol intra se radiū suum generare non potest. Sol autē æternus intra se radium generat pulcherrimum. Quidam etiam fatuus dixit, quòd sol erat radius solis. Quidam Astrologi dicunt, quòd omnes stellæ, & luna recipiunt lumen a sole, & veritatē istius quæstionis nullus scit. Veruntamē tam stellæ, quàm luna aliquod lumen habent, & stellæ non sic obumbrantur, vt luna, quia hoc habet luna per vicinitatem ad nos, & motum suum, sic in anima influit æterna sapientia. Vnde dicitur: Dulce est lumē, & delectabile est oculis videre solem. Tertia anagogia, quia per solem intelligitur Angelica sublimitas: Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exsufflans, quia radius diuinus vnus idemq; triformiter susceptus, tres hierarchias facit. Quarta anagogia est de Ecclesia triūphante, quæ etiam intelligitur per solem. Vnde: Sol, & luna steterūt in habitaculo suo, quando anima, & corpus glorificantur: & tunc vadunt in luce sagittarum multarum, propter subitas operationes suas in virtute Dei fulgida, & subita, In allegoria similiter per solē intelligitur Christus: Oritur sol, & occidit. Oritur in natiuitate, occidit in morte: Gyrans per meridiem in ascensione, flectitur ad aquilonem in iudicio. De primo: Orietur enim vobis, *& cætera*. De secundo dicitur: Occidit eis sol in meridie. In meridie sol occidit Iudæis. Quando enim Christus fuit in maiori sua virtute, scilicet post resurrectionem, & ascensionem, Iudæi fuerunt excæcati. De iudicio dicit Iacobus: Exortus est sol cum ardore, & cecidit flos, & fœnum aruit. Secunda allegoria, de beata Maria, dicitur in Psalmis: In sole posuit tabernaculum suum. Vnde est pulchra, vt luna, electa, vt sol, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Vnde est vas luminis susceptiuum, sicut sol, vas admirabile, opus excelsi Dei de cœlo. Tertia allegoria est Ecclesia: dicitur in

Sensus anagogicus.

Sensus allegoricus.

De B. Maria quæ dicantur in scripturis.

Sensus tropologicus.

Solis multiplex significatio in scripturis.

Eccl.42.c

Sap.7.c

Eccl.11.c

Eccl.43.a

Abac.3.a

Eccl.1.a

Malach.4.a

Amos 8.c

Iacob.1.b

Psalm.18.a

Cant.6.c

Digitized by Google

Ecclesiastico : Sicut sol oriens in mundo sin altissimis Dei,sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.Hæc mulier,vel Domus,est Ecclesia:Mulier, quia actiua:Domus Dei:quia contemplatiua. Mulier enim ista,est Martha,quæ Christum recipit:& multipliciter occupatur. Quarta allegoria est de sacra scriptura, de qua dicitur:Fecit Deus duo luminaria magna,luminare minus,vt præesset nocti, scilicet vetus testamentũ: & luminare maius,vt præesset diei,scilicet nouum testamentum.Sicut luna lumen habet à sole:sic vetus à nouo. Quando ergo sol stat in Oriente,& luna opposita sibi in Occidente,cum dicat Iosue:Sol, ne mouearis contra Gabaon,& Luna contra vallem Ailon;tunc vetus testamẽtum illuminatur, ali er intelligi non potest,nisi per nouum.In tropologia similiter intelliguntur quatuor facies.Primo,Spiritus sancti gratia,vt habetur:Sol ortus est,& humiles exaltati sunt , scilicet quando Deus per gratiam habitat in nobis. Vnde sicut sol continue illuminat , sic anima continuè debet recipere illuminationes à gratia Spiritus sancti:Secũdò,per solem intelligitur spiritualis vita.Vnde dicitur: Homo sensatus in sapiẽtia manet,vt sol.Nam stultus vt Luna mutatur:sicut Sol vadit directe per ecliptică, nec retrogradus,nec stationarius est. Tertio intelligitur spiritualis cathedra,siue doctrinæ,siue prælationis siue iudiciaria. Vnde dicitur. Iustitia eius, sicut Sol in conspectu meo semper,& sicut Luna perfecta. Prælatus est sicut Sol,quantum ad documenta veritatis;Luna,quantum ad exemplar virtutis : vel Sol sapientiæ, Luna scientiæ:vel Sol,inquãtum iudicat;Luna, inquãtum miseretur.Quarto per solem intelligitur spiritualis pugna.De quo:Sol obscurabitur , & Luna non dabit lumen suum. Quando pugna erit inter Christum & Antichristum,inter doctrinam veritatis , & falsitatis;tunc Sol erit sicut saccus cilicinus, & ars Doctorũ veritatis, vel prælatus secundũ veritatẽ obscurabitur per errorem.Alij autem stabant fortissimi,& si videantur obscuri, quantum ad reputationem. Hæ sunt quatuor facies animalium, & duodecim lumina ,ad quæ reducuntur omnia,quæ in scriptura continentur.

Eccl.26.c

Luc.10.g
Gen.1.b

Iosuë 10.c

Esth.11.d.

Eccles.27.b

Psalm.88.b

Matth.24. c

Apoc.6.d

SERMO XIV.

De mysterio sacræ Scripturæ ante legem , sub lege,& post legem,& de figuris sacræ Scripturæ.

GERMINET *terra herbam virentem facientem semen,* &c.] Dictum est , qualiter per congregationes aquarum intelliguntur spirituales intelligentiæ scripturæ: modo dicendum , qualiter per germinationem terræ intelliguntur figuræ Sacramentales. Non enim sine ratione per germinationẽ terræ iutelligitur scriptura sacra,secundum quòd habet figuras germinantes,& producentes pullulationes in anima. Germinatio enim terræ est viuida, vberrima, venusta, & vigorem habens.Ideo germinauit terra herbam virentem, & in hoc ostenditur,quòd Sacramenta scripturæ, quæ exterius videntur arida, intus sunt viua. Et hoc dixit Saluator Iudæis:Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam habere. Nulla alia scriptura vitam dat, nisi hæc. Vnde:Viuifica me secundũ eloquium tuum. Et Petrus:Domine, ad quem ibimus:verba vitæ æternæ habes.Vnde non sunt figuræ aridæ, quia in nobis sunt per eas germinationes viuæ.Et in Ecclesiastico: Gratiam,& speciem desiderabit oculus tuus, & super hoc virides sationes. Itẽ germinatio est vberrima:Visitasti terram & inebriasti eam,*& cætera.* Flumen Dei repletum est aquis,*& cætera,*& valles abundabunt frumento.Hæc terra viuit, viget, abundat. Vberrima est sacra Scriptura,per hoc quod Deus visitat eam sua influentia, producens pullulationes vberrimas. Terra, quam intrabis possidendã,non est sicut terra Ægypti, quæ irrigatur, sed de cœlo,*& cætera.* Non enim est sicut cęterę scientię,sed eam Deus visitat. Attẽde cœlũ & audiat terra:concrescat,vt pluuia doctrina mea:fluat,vt ros eloquium meum.Quasi imber super herbam *& cætera.* Recte iste est ros; influentia gratiæ Spiritus sancti, qui visitet Scripturam, & in qua inuenies fructum.Vnde dicitur:Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni.Item:Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantia. Iste Iacob benedicens est Scriptura sacra,vel vir spiritualis in ea doctus,ex quo odor procedit,qui per scripturam abundat cuilibet intellectui:fructificat,quantũ ad allegoriam,frumenti:quantũ ad tropologiam, vini:quantum ad anagogiam,olei: quia iste sensus est superior aliis, sicut oleũ omnibus liquoribus supernatat. Item hæc est germinatio venusta.Verum est,quòd ipsa scabrositas exterior facit eam reputari deformem,& tamen ex hoc est pulcherrima, & speciosa. Nigra sum, sed formosa. Vnde dicitur in Genesi:Plãtauerat Deus Paradisum voluptatis à principio,in quo posuit hominem quem formauit. Produxitque Dominus Deus omne lignum pulcherrimum visu , & ad vescendum suaue. Lignum etiam vitæ in medio Paradisi,lignũ etiam scientiæ boni, & mali. Per ligna suauia,& pulchra, intelliguntur Sacramẽta scripturarum,quæ magnã habent pulchritudinem:tamen non apparent pulchra,nisi ex conformitate repræsentantis ad repræsentata, tamen ista ligna sunt pulchra, & etiam ordinata.Putant aliqui,quòd ista Sacramenta, & hæc scriptura,ita sit posita, vt homo ponit sententiam,post sententiam,qui literas facit.Non est ita,quia ordinatissima est,& ordo eius consimilis est ordini naturæ,in germinatione terræ. Ibi enim est primò fixio radicum:secundò productio viridantium foliorum:tertiò pullulatio vernantium florum : quartò plenitudo reficientiũ fructuum.Sic in scriptura , primò est fixio radicaliũ virtutũ,vt in Patriarchis, qui sunt quasi radices omniũ,quæ dicuntur,in scriptura.Vnde in electione eorũ est plantatio prima:sed postea in institutione præceptorũ,& sacrificiũ est productio viridantium foliorum.Vitis frondosa Israël. Postea in manifestatione visionum Prophetaliũ, est pullulatio florum. Postmodum in diffusione charismatum spiritualium , est plenitudo reficientium fructuum:Vnde primò fuit vnus Patriarcha sicut radix, scilicet Abraham:postea alter, vt Isaac:postea Iacob:& ille duodecim Patriarchas genera uit,& ab illis duodecim tribus. Post hanc plantationẽ secuta est lex,vt productio viridis foliorum,quę vmbrã habebat.Et quia nõ semper debet durare foliũ, sed venire flos,ideo subsecuta est Prophetia cũ odore & pulchritudine.Et quia oportuit,quòd cœli rorarẽt, ideo quarto subsecutus est fructus in Christo , quia Christus fructus est legis,& consummatio. De primo dicit pater ad sapientiam incarnatam. In electis meis mitte radices.Et radicaui in populo honorificato.Hæc est productio ligni,quod est ad vescendum, suaue. De secunda productione foliorum, dicitur:Quàm pulchra tabernacula tua Iacob,& valles nemorosæ , quæ sunt scilicet mysteria sacræ Scripturæ.Quis potest cogitare amœniratem mysteriorum sacræ Scripturæ,de quibus dicitur:Sedebat vnusquisque sub ficu sua, & sub vite sua.Vnde pulchra est arbor,sed sterilis:pulchra,serpẽtis erectio , & vmbra , sed arbor crucis est fructuosa. Tertia est productio Prophetarum, pullulatione florũ. De quibus dicitur:Flores apparuerunt in terra nostra, & vox turturis audita est:Flores apparuerũt,quãdo ille dixit.Egredietur virga de radice Iesse,& flos de radice eius ascendet.Sed vox turturis audita est , quando dictũ est:Quomodo sedet sola ciuitas , *& cætera.* Turtur gemitum habet pro cantu.Quarto plenitudo reficiẽtium fructuum,vnde legitur:Erit germen Domini in magnificentia , & gloria,& fructus terræ sublimis. Et hoc fuit, quando illa dixit:Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Terra fructificat primò herbam,secundò spicam,tertiò granum.Hoc est tempus ante legem,sub lege,& post legem. Hunc ordinem sequitur scriptura.

Ad hoc sciendum est , quòd propter quatuor tradi-

Gen.1.b

Ioan.15.g

Psalm.118.c
Ioan.6.g

Eccles.40.d

Psalm.64.b

Deut.11.b

Deut.31.a

Gen.27.d
Ibidem.

Psalm.4.b

Cant.1.b
Gen.2.b

Eccles.24.b

Num.24.a

3.Reg.4. c

Cant.2.c

Isai.11.a

Thren.1.a

Esai.4.a
Luc.1.d.

tui

Scriptura propterquatuor tradita.

tur ſcriptura. Primò ad gratiam commendandam. Secundò ad introducendam fidem. Tertiò ad reſerandam ſapientiam,quæ ſolum eſt in iſta. Vnde : Quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum:placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quartò ad reſtaurandam ſalutem, quæ in illa ſolummodo eſt,& in nulla alia ſcientia eſt ſalus. Et propter illud quartum eſt principaliter.Salus enim non eſt niſi per ſapientiam, vnde dicitur:Et neque herba,neque malagma,ſed ſermo tuus, *& cætera.* Sapientia diuina reſeratur, nec habetur niſi per fidem quia:Non plus ſapere,quàm oportet ſapere:& vnicuique ſicut diuiſit Deus menſurã fidei.Fides autem non habetur,niſi per gratiã Spiritus ſancti. Traditur autẽ ad commendandam gratiam Spiritus ſancti. Gratia Spiritus ſancti non eſt niſi in homine grato. Gratus autẽ eſſe non poteſt, niſi cognoſcat ſuam indigentiã. Indigentia autem eſt in nobis triplex, ſcilicet virtutis cognitiuæ,amatiuæ,operatiuæ, quia cæci ſumus,infirmi,maligni. Oportet ergo,vt homo prius cognoſceret cæcitatem, infirmitatem, malignitatem, quam ſaluus fieret, vel gratia ei daretur:ergo fuit tempus, in quo fuit cæcitas,vt in tempore ante legem:vbi vix cognoſcebat aliquis Deum,immo lapides, & opera manuum ſuarum,pro Deo colebant:& ideo neceſſe fuit , quòd homo conuinceretur de ignorantia. Poſtea data fuit lex illuminans, & tamen ſunt multiplicatæ infirmitates eorum:& occaſio fuit lex maioris tranſgreſſionis, quia:Occaſione accepta,peccatum per mãdatum operatum eſt concupiſcentiam,& ideo conuinci debebant de infirmitate ſiue impotẽtia.Poſtea fuit tempus Prophetarum , qui eis manifeſtè oſtendebant non poſſe ſaluari per legem. Vnde:Solemnitates veſtras odiuit anima mea.Holocauſta arietum,& adipem pinguium, & taurorum,& hircorum nolui.Et ipſi eos interficiebant,& non ſolum ipſos,ſed ipſis adhærentes,& Prophetas falſos recipiebant , & in hoc apparuit eorum malitia.Et ſic concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, quia primo per ignorantiam, ſecundo, per infirmitatẽ, tertio per malitiam,vt Chriſtus veniens omnium miſereretur:& hoc etiam admiratur Apoſtolus,& allegat auctoritatem Pſalmi:Omnes declinauerunt,*&c.* Secũdò ſcriptura traditur ad introducendam fidem,quæ eſt credulitas rerum arduiſſimarum , & difficillimarum: ideo oportuit, quòd promiſſa miracula, & ſigna multiformia præmitteret. Sicut materia primò adaptatur, ſecundo introducitur forma : ſic primo aliqua facilia Patriarchis fecit,vt promiſſa, vt quòd Abrahæ filius naſceretur,& quòd etiam gẽtes ſibi obedierint, quòd crederet,quòd filius interficeretur,quòd poſſet reſurgere,& quòd Deus poſſet eum reſuſcitare. Vnde ibi per promiſſa ductus eſt homo ad fidem. Poſt per myſteria,& miracula in deſerto,& per ſigna maxima , vt patet in tranſitu maris , & flagellatione Ægypti. Poſt per oracula Prophetarum , qui prædicabant eis ventura,vt de Chriſti reſurrectione,& paſſione:& ipſi eis credebãt. Quia ex quo videbant,quòd eis eueniebant, quæ is Prophetabant,& de Chriſto venturo,eis credebant,homo ſic depoſitus eſt ad fidem recipiendã.Vnde ſi primo dixiſſet Chriſtus:Venite,& credite in me,ego ſum Chriſtus,forſan reſpondiſſẽt , non poſſumus credere,ideo ſic manuducendi erant. Tertio ſcriptura data eſt ad reſerandam ſapientiam, quæ habet duas radices, ſcilicet timorem, & amorem. Prima radix timor, quia prius eſt homo animalis poſtea ſpiritualis : & quando per timorem eſt affectus, tunc fit ſpiritualis: & ideo ſecundũ has duas radices ſunt duo teſtamẽta. Vnum vetus in ſeruitutem generans:alterũ nouum,in amorem generans.Teſtamentum vetus in ſeruitutem generans,promittit temporalia,timorem incutiens per pœnam. Neceſſe autem fuit, vt in veteri teſtamento eſſet promiſſum,quia ſi ſemper homo plecteretur pœna,& nihil ſibi promitteretur, fugeret : ideo adiuncta eſt promiſſio repromiſſionis terræ. Teſtamentũ autem nouum promittit ſpiritualia,ſcilicet vitã æternam.Vnde timor non potuit incuti,nec aliquod tẽporale promitti,niſi genti iam multiplicatæ,ideo ante legẽ oportuit eſſe tempus naturæ.Lex ſimiliter,in infirmitatem generabit,promittens tẽporalia. Et quia non eſt facilis trãſitus à tẽporali ad æterna,ab animali ad ſpirituale;ideo medium fuit tẽpus Prophetarum,ad aptandum homines ad ſpirituale teſtamẽtum.Ad hoc ergo, quòd homo haberet veram ſapiẽtiam,neceſſe erat, vt teſtamentum vetus præcederet nouum , & Patriarcharum tempus præcederet legẽ.Et ſic in quolibet homine eſt iſte ordo : Primo eſt ſenſibilis totus deditus ſenſibus, vt puerulus:deinde fit animalis, cum incipit loqui , & phantaſmata incipiunt eũ occupare:deinde rationalis, cum incipit legere,& cõſiderare:deinde intellectualis, cum fit ſapiens. Quartò ad reſtaurandã ſalutem , quæ non niſi per Chriſtũ reſtauratur. Non enim reſtauratur niſi ſit deſiderata,amata, cuſtodita. Ideo dilata eſt, vt cuſtodiretur,& deſideraretur : quia ſecundũ Auguſtinũ:Ideo fit dilatio ſponſæ , vt charior habeatur. Similiter ſalus promiſſa eſt in Patriarchis,figurata in lege,prænunciata à Prophetis,perſoluta à Chriſto.Vnde oportuit,vt prius fieret Patriarcharũ fixio,deinde legaliũ productio , tertiò Prophetarum pullulatio, vltimò fructus Euangelj,& ſalutis per Chriſtũ plenitudo.Secundũ hoc ergo nota,quòd in ornamẽto ſummi Pontificis quatuor erant ordines lapidum. In veſte,inquit, poderis totus erat orbis terrarum:& parentũ magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta , & in illis ſunt quadriformes ordines myſteriorum , quibus plantatæ ſunt ſcripturæ.Et in primo ordine , ſeu tempore,tria ſunt myſteria.ſcilicet conditionis rerum,purgationis ſcelerum,vocationis patrum.Conditio rerum reſpondet prudentiæ patris : purgatio ſcelerum,ſapiẽtiæ filij,qua iudicat:vocatio patrum bonitati Spiritus ſancti.Similiter ſub lege tria ſunt myſteria,ſcilicet myſterium lationis legum,in quatuor libris Moyſi , ſcilicet tribus,in quibus deſcribitur latio legis:& in quarto eſt reparatio legis. Geneſis autẽ datur tempori naturæ,vbi,& in quo ſunt magna myſteria,quia vberrimus eſt myſteriis. Myſterium ſecundum eſt proſtrationis hoſtium in Ioſuë.Tertium,eſt promotio iudicũ, vt in libro Iudicum, & Ruth. Primum myſterium reſpondet patri , ratione auctoritatis. Secundum filio, quia eſt verbum mundans, & purgans. Tertium Spiritui ſancto,ratione gratiæ.Hoc tempus dicitur legis quia adhuc Prophetæ non apparuerunt.Tempus Prophetiæ à Samuele incepit, quod habet ſimiliter tria myſteria. Primum inunctionis regum,vt in libro Regum,& Paralipomenon. Secundum fuit reuelationis Prophetarum,vt in Pſalmis, & duodecim Prophetis minoribus, quatuor maioribus. Tertium reſtaurationis Principum,& Sacerdotum,& illud eſt Eſdræ,Neemiæ,& Machabœorum. In quarto tempore ſunt tria myſteria:primum redemptionis hominum in Euangelio:ſecũdum diffuſionis chariſmatum in actibus Apoſtolorum,& Epiſtolis Pauli,& Canonicis,vbi oſtendũtur ſeptem dona Spiritus ſancti : tertium reſerationis ſcripturarum in Apocalypſi;poſt quod non poteſt eſſe aliud.In his duodecim myſteriis eſt tota ſacra Scriptura.Iob autem,& Eſther , Tobias, Iudith, cohærentes ſunt aliis,quia Iob cohæret legi,& prophetis:alij tres cohærent libris reſtaurationis. Vnde dixit Hieronymus,quòd aliquando liber Iob tantæ auctoritatis fuit haud Iudæos, vt poneretur in arca cum virga. Hæc ſunt duodecim ligna pullulantia in paradiſo In quolibet iſtorum ſunt duodecim luminatrium intelligentiarum ſcripturarum, ſcilicet allegoria, anagogia , & tropologia,& duodecim,duodecies ſunt 144.& reſultat numerus ſignatorũ,& numerus ciuitatis. Vnde dicitur:Reuela oculos meos,& conſiderabo mirabilia de lege tua.De his lignis volo ædificare,& erigere tabernaculum in corde. In Paradiſo fuit lignum vitæ,& lignũ ſcientiæ boni,& mali, quia in omnibus myſteriis

Sap.16.b

Rom.12.a

Indigentia triplex in nobis.

Pſal.15.a

Rom.7.b

Iſa.1.e Ibid.b

Rom.11.d

Rom.3.b Pſal.13.b

Gen.15. & ſeq.

Exod.7. & ſeq.

Vetus teſtamentum quid promittat, & quid nouum.

Exod.28.e Sap.18.d

Myſteria multa declarantur.

Pſal.118.c

explica

Breue argumentū lib. S. Aug. de ciuit. Dei.

xplicatur Christus cum corpore suo, & Antichristus cum corpore suo, & Diabolus. Et hoc modo Augustinus fecit librum de ciuitate Dei, vbi incipit à Caïn, & Abel. In primis quatuor libris agit de Deo, & reprobat idololatriam, & in quatuor aliis de initio Ecclesiæ: in aliis quatuor de progressu: in vltimis quatuor de Ecclesiæ consummatione. Omnes enim sancti præsignauerunt Christum tam facto, quàm verbo: vt Iob etiam magis facto, quàm verbo, vt dicit Gregorius. Dicamus ergo de Christo, quod est lignum vitæ in medio paradisi, qui signatur in quatuor, quæ sunt in primo mysterio ab illo loco: In principio creauit, *vsq; ibi*, corrupta est. Signatur igitur per luminare maius, per lignum vitæ, per Adæ connubium, maximè per Abel occisum: quia Christus interfectus est à fratribus suis, & signum positum est Iudæis, vt non interficiantur, sed sint vagi, & profugi super terram. In secundo mysterio, scilicet purgationis scelerum, signatur per Noë Hierarchā, qui habuit tres filios, & signat Christū, qui habuit tres filios, scilicet Græcos, Iudæos, & Latinos: quia scriptus erat titulus literis Græcis, Hebraïcis, & Latinis. Signatur etiam per arcam fabricatam, quæ respondet corpori Christi principaliter, secundario Ecclesiæ: signatur per arcum in nubibus, qui est signum fœderis: signatur per Noë nudatū iacentē in tabernaculo ebriū. Inebriatus fuit Christus amore sponsæ suę, & nudatus in cruce, quē derisit ille pessimus Cham. In mysterio vocationis signatur per quatuor: per sacrificiū Isaac, quia propriè per Abraham Deus pater signatur, per Isaac, filius, qui sicut ligna in collo portauit, sic lignum crucis Christus. Signatur per Iacob fœcūdantē vxores per Iudam, qui habuit duos filios, Zaram, & Phares, de quo multa dicūtur in benedictionibus scilicet: Catulus Leonis Iuda, *& cætera*. Vnde etiā Legislator interseruit figuram illam de duobus filiis Iuda de Thamar: signatur etiā per Ioseph rectissimè, qui venditus à suis, exaltatus fuit inter alienos. Hæc sunt duodecim mysteria principalia ante tēpus legis Moysi. Sub lege, in Mysterio lationis legis signatur per virgam Moysi, per qua flagellatur Ægyptus, quæ siccauit maria, quæ est virga virtutis. Signatur per arcā testamēti, per multa in ea recondita: signatur per ornatū pontificis, mitram, superhumerale, in cuius morte profugi debebant redire ad propria. Signatur etiam per ritum sacrificij; per agnum, arietem, vitulum, quæ omnia referuntur in Christum. In mysterio prostrationis hostiū similiter Christus signatur, per Iosuē ingressum, qui diuisit Iordanem, vbi datur forma baptismi, & aquas, quæ descendebant in mare mortuum, fecit redire in suam originē, hoc est, animas. Signatur per suum conflictum, signatur per suum triumphum, qui destruxit Iericho, suspendit Reges, & post, funiculis terram diuisit, & est introductor in terram Promissionis. Ita Christus introducit nos in cœlum per suum introitū. In mysterio promotionis iudicum signatur per Caleb, cui virtus duranit, qui explorator terræ fuit de tribu Iuda: per Othoniel, qui propter victoriam, Axam, habuit vxorē: per Gedeon, de quo in Isaïa dicitur: Sicut in die Madian: per Samsonē; qui in omnibus refertur ad Christum: per interfectionē Leonis, per portas asportatas, qui etiā plures interfecit in morte, quàm viuus. Per amissionem capillorum signare non potest Christum, sed signat Christianū, qui amittit septiformē gratiam Spiritus sancti. Vnde, quando non potest aliquid mysticari in capite, transferendum est ad mēbra. In mysterio inunctionis Regum signatur per Dauid, per Salomonem, per Ezechiam, per Iosiam. Per Dauid signatus est in multis: Salomon signat Christū præterquam in mulieribus, in quibus nullum bonum significare potest. Vnde in Cantico, vbi dicitur: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularū, *& cætera*, de vxoribus non loquitur ad literam, immo mysterialiter ponuntur ibi, in quibus signantur animæ perfectæ, & imperfectæ. Signatur per Ezechiam: Ergo, *inquit*, dixi, in dimidio dierum meorum vadam, *& cætera*. Iosias etiam signat Christum, de cuius morte factæ sunt lamentationes: Quomodo sedet sola ciuitas, *& cætera*. Melius autem dicitur sic, quia Christus ostenditur per visum, per signum, per factū. Per visum sicut vidit Hieremias ollam succensam, & sic de aliis. Per signum, sicut de Elisæo, & Giezi, qui portauit baculū super puerum, & non reuixit, & postea ipse incubuit super ipsum, & secundum Gregoriū signat legem, & Christum. Per verbum, quod audiebant, & non videbant, sicut dicebant: Verbum quod locutus est Dominus *& cætera*. Per factum, vt Ionas. In mysterio reuelationis Prophetarū signatur per cantum harmoniæ. Etiam in Psalterio decachordo, vbi Dauid addiscit prophetare. Per lumen sapientiæ, in libris sapientialibus. Per canticū lætitiæ, quod est sponsæ Christi, in Cantico. Per visum Prophetiæ, quod est diuersimode: vnus sicut virgam vigilantem vidit Christum, alius super solium excelsum, alius vestitum. In mysterio restaurationis, primum signatur per Esdram, qui scripturam & literas reparauit: per Neemiam, qui ciuitatem reparauit, per Zorobabel, qui templum reparauit: per Iesum filium Iosedech, qui ritum colendi reparauit. In mysterio redemptionis hominum signatur CHRISTVS, vt homo mansuetus, in Matthæo: vt Leo triumphans, in Marco: vt vitulus occisus, in Luca Vnde: Fuit in diebus Herodis sacerdos, & oculum habet ad passionem: vt Aquila volans ad diuinitatem, in Ioanne. In mysterio diffusionis signatur per Ioannem vt doctor: vt diffusor largus in Actibus, cum dedit Spiritum sanctum: vt diffusor pius in Paulo, in quo consummantur Actus Apostolorum. Vnde Lucas pauca dicit de aliis Apostolis, & statim transit ad Paulum, qui dedit Spiritum sanctum: sicut patet de illis duodecim, qui baptizati erant in baptismo Ioannis, nec mirū quia ipse Beniamin, vt lupus rapax vltimus Apostolorum, per quem signatur ordo futurus: Signatur, vt diffusor prudens in canonicis, vt diffusor sapiens in epistolis Pauli. In mysterio reserationis scripturæ, signatur per modum præsidentis, vt patet per filium hominis in medio candelabrorum, qui habebat septem stellas, & septem Ecclesias. Per modū præliantis, vt agnus cum bestia, cum dracone. Per modum triumphantis, qeia habebat gladium, & falcem acutam. Per modum beatificātis, quia vidit cælum nouum, & terram nouā. Hęc sunt mysteria circa lignum vitę, scilicet scripturę, quæ incipit ab ęternitate, & terminata est ad ęternitatem. In principio creauit DEVS cœlum & terram, In fine vidit DEVS cœlum nouum, & terram nouam. Hæ quadraginta octo tabulæ tabernaculi: viginti in vno latere & viginti in alio: in posteriori, octo, in quibus ponitur arca, scilicet Christus, continens in se omnes thesauros sapientiæ & scientiæ, in quem Cherubin respiciūt. Hæc sunt duodecim ligna circa lignum vitæ.

Greg. 3. Moral.
Gen. 2. a
Gen. 5. b
Gen. 1. b
Gen. 2. d
Gen. 4. b
Luc. 23. e
Gen. 6. e
Gen. 9. b
Ibid. c
Gen. 12.
Gen 29. & 30.
Gen. 28.
Gen. 49. b
Gen. 37. & 41.
Exo. 7. & 14
Exo. 25. & 28.
Exod. 29.
Leu. 1. & seq.
Num 28.
Ios. 4. d
Ios. 6. & seq
Iudic. 1.
Isa. 9. a
Iudic. 14. & seq.
Cant. 6. a
Isa. 38. b
Thren. 4. a
Hier. 1. c
4 Reg. 4. c
Greg. lib. 9. Moral. cap. 21. in 9. cap. Iob.
Isa. 24. a. & 57. d
Ione. 2.
Psalm. 91. a
Hier. 1. c
Isa. 6. a
Ezech. 9. a
4. Esdr. 14.
1. Esd. 5. a
Luc. 1. a
Act. 19. a
Gen. 49. a
Apoc. 1. c
Apoc. 12. c
Apoc. 17. c
Apoc. 4. c
Apoc. 21. c
Gen. 1. a
Apoc. 21. a
Coloss. 2. a

SERMO XV.

De mysterio Scripturæ, & corpore Christi, & de Antichristo.

PROTVLIT *terra herbam virentem.*] Dictum est, quòd in duodecim mysteriis principalibus ostenditur CHRISTVS: per oppositum ostenditur Antichristus: quod sic manifestatur: Primum mysterium est conditionis rerum, & ibi ostenditur per Lamech, qui primus introduxit bigamiā, & fuit transgressor legis naturæ, & fuit luxuriosissimus, & inde vidētes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, *&c.* Propter quod inductum fuit diluuium. Et inde colligitur, qualis erit Antichristus, quia immūdissimus: & inde ostēditur eius significatio, quia interficiet illū, in quo positum est signū, scilicet inter Iudæos, qui per Caïn significātur. Et ideo de Lamech vltio dabitur septuagies septies, quia maius erit peccatum eius, quàm Iudæorum. In secundo mysterio, scilicet punitionis scelerum

Gen. 1. b
Gen. 4. d

signatur

Antichri-ſtus qualis futurus.

ſignatur in Nemroth, qui primus ſe fecit Imperatorẽ cuius auctoritate ædificata eſt turris,quę tangeret cœ- A lum, per quod intelligitur, quòd Antichriſtus erit ſuperbiſſimus, ita vt extollatur, ſuper omne, quod dicitur Deus.In tertio myſterio,ſcilicet vocationis,vel electionis patrum ſignatur per Dan. Et aliqui volunt dicere,quòd ad literam erit de tribu Dan. Vtrũ autẽ ita ſit,non auderem affirmare, attamẽ in Apocalypſi non ſignatur tribus Dan.De iſto Dan dicitur in Geneſi:Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita,qui abſcõdit ſe in ſabulo,vt capiat aues circa volantes,& in hoc oſtẽdit,quòd erit fraudulentiſſimus. Mordet autem vngulas equorum,vt cadat aſcenſor eius retrorſum.Certum eſt,quòd per equum ſignatur prædicator veritatis:per vngulam perfectio Euangelica,quam Antichriſtus impugnabit.Equus enim ſi non habet fixionem vngulę, non valet. Ioſeph enim erat cum filiis ancillarum,qui B vendiderunt fratrem ſuum. Dan autem primogenitus fuit,ancillarum.In quarto ſcilicet myſterio lationis legis, ſignatur Balaam, qui dedit peſſimum conſilium, qui fuit idololatra,licet multa bona diceret,tamen aras ædificabat, & auguria quærebat. Et in hoc ſignatur, quòd erit peſſimus idololatra, & inuocator dæmonũ, nec Deũ magnũ adorabit in loco ſuo.In quinto myſterio,ſcilicet proſtrationis hoſtiũ ſignatur per Achã,qui furatus fuit de anathemate, & mortuus excõmunicatus:& in hoc ſignatur,quòd erit auariſſimus. In ſexto myſterio,ſcilicet conſtitutionis, vel promotionis iudicum ſignatur per Abimelech, qui ſeptuaginta fratres meliores ſe interfecit,& in hoc ſignatur,quòd erit crudeliſſimus.In ſeptimo myſterio,ſcilicet vnctionis regũ ſignatur per Goliã armatũ qui exprobrabat agminibus C filiorum Iſrael. Erit enim magnificus in exterioribus, loquetur blaſphemiam cõtra populum Dei. In octauo myſterio, ſcilicet reuelationis Prophetarũ, per regem impudentem, quia ſciet argumenta, & rationes vltra humanum modum, & erit intelligens propoſitiones, & aſtutiſſimus. In nono myſterio,ſcilicet reſtaurationis principũ,ſignatur per Antiochum, qui interpretatur ſilentiũ paupertatis,qui deſtruxit omnes leges,volens vnã facere,qui illos ſeptem fratres interfecit.Fecit enim,quòd facere nullus auſus fuit,ſcilicet deponere legem Iudæorum. Verum eſt,quòd Aman attentauit Iudæos diſperdere,ſed non pręualuit,in quo ſignatur,quòd erit deſtructor legis Euangelicæ, & occiſor Chriſtianorum. In decimo myſterio,ſcilicet redẽptio- D nis hominum, ſignatur per Iudam proditorem. Erit enim maligniſſimus.In myſterio vndecimo,ſcilicet diffuſionis chariſmatum,ſignatur per Simonem Magum, qui voluit emere Spiritum ſanctum:& in altũ aſcẽdit, & corruit,quia dæmones inuocauit.Erit enim mendaciſſimus, vt veniat in ſignis,& prodigiis mendacibus, &c. In myſterio duodecimo, ſcilicet reſerationis ſcripturarum, ſignatur per beſtiam abyſſalem,ſiue aſcendentem de abyſſo, quæ omnia conculcat. Erit enim confirmatus in omni malitia.Habebit enim ſeptem capita, id eſt omnia genera tentandi, & omnes modos, nunc per diuitias,nũc per falſa miracula,nunc per metum.Vnde in Iob dicitur:Strinxit caudã quaſi cedrum, quia in eo conflabuntur omnes malitiæ.Et ſicut Chriſtus habuit omnia chariſmata,vt natura aſſumpta potuit accipere, ſic ille omnes malitias,ſic ergo ſcriptura E explicat paulatim procedendo,quomodo Antichriſtus primo erit immundiſſimus. Vnde iuxta lignum vitæ erit lignum ſciẽtiæ boni,& mali,quia promittet bona, & dabit mala. Vnde efficitur ſerpens,draco,& beſtia. In omnibus enim myſteriis correſpondentia eſt Patri, & Filio,& Spiritui ſancto,quia Trinitas debet maximè refulgere in operibus horum myſteriorum. Sequitur de ſeminibus,& fructib⁹. *Protulit terra*,&c.Sicut enim in congregatione aquarum ſignatur multiformitas intelligentiarum, & in germinatione terræ multiformitas ſacramentaliũ figurarum,ſic in ſeminibus oſtendit ſe habere infinitatem quandam cœleſtiũ theoriarum, quæ ſignãtur per ſemina.Intelligentiæ enim principales,& figuræ in quodam numero certo ſunt,ſed theoriæ quaſi infinitæ.Quia ſicut refulſio radij,& imaginis à ſpeculo fit modis quaſi infinitis,ſic à ſpeculo ſcripturæ,quis poteſt ſcire,quot ſunt media inter angulũ acutũ,& obtuſum,vel rectũ? Sicut enim in ſeminibus eſt multiplicatio in infinitum,ſic multiplicantur theoriæ. Vnde legitur:Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſciẽtia,quia variè inſpicit hic,& ille in ſpeculo.Hęc cõſideratio theoriarum, inter duo ſpecula duorũ Cherubin,id eſt duorum teſtamentorũ, quæ refulgẽt in inuicem,vt trãsformetur homo de claritate in claritatem. Hæc autem germinatio ſeminũ, dat intelligere ſecundum diuerſas temporum coaptationes, diuerſas theorias,& qui ipſa ignorat,iſtas ſcire nõ poteſt.Non enim ſcire poteſt futura, qui præterita ignorat. Si enim non cognoſco cuius arboris ſemen eſt,nõ poſsũ cognoſcere,quæ arbor debet inde eſſe.Sed cognitio futurorum, depẽdet ex cognitione præteritorũ.Moyſes enim prophetans de futuris,narrauit præterita per reuelationẽ. Notãdum autẽ, quòd ſicut Deus ſex diebus mundum fecit,& in ſeptimo requieuit,ita corpus Chryſti myſticum ſex habet ætates,& ſeptimã,& octauã,quę currit cum ſexta. Hæ ſunt rationes ſeminales,ad cognoſcendum ſcripturas.Prima ætas quaſi infantia ab Adam vſque ad Noë.Deus enim in principio, quaſi in ſemine, poſuit,quòd poſtea pullulauit in facto myſtico,vel opere. Prima dies ſignat primum tempus,quo datur homini lux, & cognitio,& hæc eſt infantia,quæ obliuione deletur:ſic quidquid actum eſt vſque ad tẽpus,quo per diluuiũ deletum eſt omne animal, præter illa, quæ fuerunt cum Noë. Secundum tempus reſpondet ſecundæ diei, vt ætati pueritiæ,quia tunc factum eſt firmamentum in medio aquarum, & in tempore illo factum eſt fœdus per arcam,ne homines deleantur per aquas inferiores:& per arcũ, ne vlterius per diluuium perirent. Et ſicut in pueritia pueri loquuntur,& diſcũt loqui,ſic in tempore ſecundo diuiſæ ſunt linguæ. Et hæc ętas durat à Noę vſq; ad Abrahã.In tertia die terra germinauit,& in tertia ętate,ſcilicet adoleſcẽtia homo potens eſt generare. Et in tertia ætate, quæ durat ab Abrahã vſq; ad Dauid:tunc cœpit Synagoga in Abraham, & per circumciſionem factam in carne eius florere.In quarta die facta ſunt luminaria cœli,& adornatum eſt cœlum, & reſpondet quartæ ætati, ſcilicet iuuentuti,quia illa ætas apta eſt ſapientiæ. Et in quarta ætate,quæ durat à Dauid vſque ad tranſmigrationẽ Babylonis, viguit & floruit regnum, & ſacerdotium, quaſi duo luminaria,& ſtellæ fuerunt Prophetæ ſancti. Quinta die facti fuerunt piſces,& reſpondent ſenectuti,vbi iam incipit calor diminui,& in quinta ætate ſcilicet,à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, tunc Synagoga incœpit deficere,& ſenuit,& perdidit auctoritatem. Sexta die factus eſt homo princeps beſtiarum,& reſpõdet ſenio,quæ ætas eſt matura,& apta ſapiẽtiæ,& reſpõdent ſextę ętati,quæ durat à Chriſto, vſq; ad finem mundi:& in ſexta ætate Chriſtus natus eſt, ſexta die crucifixus, ſexto menſe conceptus poſt conceptionem Ioãnis,ſexto mẽſe poſt natiuitatẽ eiuſdem natus. Sapientia ergo, ſexta ætate,Incarnata.Seprima ætas currit cum ſexta,ſcilicet requies animarum poſt Chriſti paſſionẽ.Ad has ſequitur octaua ætas,ſcilicet reſurrectio mortuorũ, de qua Pſalmiſta ait:Mane aſtabo tibi,& videbo, &c. Et eſt reditus ad primum, quia poſt ſeptimam diem regreſſus eſt ad primũ. Hæc ſunt ſemina iactata ad intelligentiã ſcripturarum,quę producuntur de illis arboribus ſecundum expoſitionẽ communem aliquorum; & ſic tempus diuiditur in octo ætates.Secũdum alios reducitur tempus ad quinque,& hoc ponit Chriſtus,qui ponit quinq; vocationes. Simile eſt regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit conducere operarios ſuos in vineã ſuam hora prima,ſcilicet, mane, tertia,ſexta, nona, vndecima. Mane fuit initium creaturæ, quia vocauit Deus homi-

Intelligentiæ principales certo numero definitæ.

Dan.12.b

Auctor in Bibl. pamp. c.1. in princ. ex Greg. homil.1. in Ezech. in prin.

Gen.7.d

Gen.8.d & 9.b

Gen.11.b

Gen.17.d

Pſalm.5.a

Matth.20.a

Gen.2.e

Apoc.7.b
Gen.49.c
Num.23.a
Ioſue.7.a
Iudic.9.a
1. Regum 17.a
1.Mach.7.
Gen.3.b
Apoc.11.b
Ibid.13.a
Iob.40.e
Iſa.8.d

nem de paradiſo,& præcipit,vt operaretur,& cuſtodiret illum. Adhuc tamen lignũ non habebat ſurculum, de lignis tamen facere poterat, quæ ſibi obediebant. Secunda vocatio fuit per flagellum, quod prædicabat ſub Noe, vt cauerent à peccato. Tertia ſub Abraham, qui fuit cultor Dei,& erector altarium,& hoc vſq; ad Moyſen. Quarta ſub Moyſe per legem,& miracula,& hoc vſq; ad Chriſtũ. Quinta ſub Chriſto,& per Chriſtum per pœnitentiam, ad quã nos vocauit, & ad nuptias. Secundũ Sanctos modernos,& antiquos diſtinguũtur tria tempora,ſcilicet legis naturæ,legis ſcriptę, & legis gratiæ. Septenarius appropriatur Spiritui ſancto,propter chariſmata gratiarum ſeptem. Quinarius filio,propter quinq; ſenſus ſpirituales. In huius ſignũ Cherubin ala habebat quinque cubitos. Ternarius patri,quia ternarius eſt principium perfectorum. Item omnis probatio neceſſario à ternario incipit,& eſt prima. Item pater tres habet notiones,eſt enim generãs, innaſcibilis,ſpirans. Triplex eſt lex:intraſcripta,vt cõſcientię:extra propoſita, vt legis ſcriptę:deſuper infuſa,vt gratiæ. Hæc ſunt ſeminaria,quæ qui ignorat,ſcilicet hæc tempora,non poteſt venire ad myſterium ſcripturarum. Iunge ſeptem ætates, quinque vocationes, tria tẽpora, & habes quindecim, qui numerus myſterium habet,vt oſtendit Hieronymus. Per deſcenſum Spiritus ſancti ſuper centum viginti credentes, per iſtos quindecim gradus habet ſol intelligẽtiæ aſcẽdere ſuper noſtrum hemiſphæriũ in vna hora:quia ſi dies naturalis viginti quatuor horas habet,& quodlibet ſignum triginta gradus,& quolibet die voluũtur duodecim ſigna,neceſſe eſt,vt in hora vna eleuetur ſol ſuper hemiſphærium noſtrum quindecim gradibus:& illud eſt mane reſurrectionis,quando erimus in fine ſæculi. Pſalmus: Mane aſtabo tibi,& videbo. Hæc ſeminaria abſolutè conſiderata ſunt. Item comparatur,quod oritur, ad ſemen de quo oritur,& ad arborem, de qua ſemen oritur. Sic comparatur nouum teſtamentum ad vetus,vt arbor ad arborẽ,& litera ad literam,& ſemen ad ſemẽ. Et ſicut arbor de arbore, & ſemen de ſemine, ſic litera de litera,& teſtamentum de teſtamento. Secundum hoc aſſignatur conuenientia duorum teſtamentorum ſex modis,ſecundum differentiam vnitatis, qualitatis,ternarij, quaternarij,quinarij,& ſenarij: & addita vnitate, ſecundum rationem vnitatis, duo ſunt teſtamenta: vnum in ſeruitutem generans,alterum in libertatem: vnum ſecundum amorem,alterum ſecundum timorem: vnum ſecundum literam, alterum ſecundum ſpiritum: vnum ſecundum figuram, alterum ſecundum veritatem. Sic diſtinguuntur iſta duo tempora,& dies,& nox. Vnde Pſalmus: Dies diei eructat verbum,& nox nocti,*& cætera*. In nocte illa,lex fuit,vt luna:& patres,vt ſtellæ,ſecundũ Gregorium. Sed cum venit ſol, id eſt nouum teſtamentum, tunc fuit clara dies. Alia diſtinctio eſt ſecundũ rationẽ qualitatis. Vetus teſtamentum habet duo tempora, tempus ante legem,& tempus ſub lege. Sic nouo teſtamento reſpondet duplex tempus,tempus vocationis gentium,quod reſpondet primo:& tempus vocationis Iudæorũ,quod reſpondet ſecundo. Hoc tempus erit,& nondum eſt, quia tunc implebitur illud Iſaiæ:Non leuabit gens cõtra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad præliũ, quia hoc nondum adimpletum eſt, cum adhuc vigeat vterque gladius. Adhuc enim ſunt diſceptationes, & hæreſes. Iudæi enim,quia hoc ſperant, credunt nondũ veniſſe Chriſtum. Quòd autem Iudæi conuertantur, certum eſt per Iſaïam,& per Apoſtolum,qui eius allegat auctoritatem. Si fuerit numerus filiorum Iſraël; & addit item Apoſtolus:Cæcitas ex parte contingit in Iſraël,donec plenitudo gentiũ ſubintraret Et hoc oſtendit Iſaïas dicens: Verbum miſit Dominus in Iacob, *& cætera*. Verbum miſſum in Iacob,eſt filius Dei,naturæ aſſumptæ de Iacob vnitus,quia fuit de eius ſemine,ſed cecidit in Iſrael verbum ſpirituale. Nos ſumus filij Iſraël,& filij Abraham ſecundum repromiſſionem, quia ſumus imitatores fidei Abrahæ. Vnde dicitur:Cognouit bos poſſeſſorẽ ſuum,& aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autẽ,*& cætera*. Bos,ordo Apoſtolicus. Vnde Paulus dicit ſe Hebræũ ex Hebræis. Iſti fuerũt Boues,proſcindẽtes terrã tam ſcripturæ,quàm cordis noſtri. Aſinus fuit populus Gentilis. Et Iſaïas:Venite aſcẽdamus in mõtem Domini, & ad Domũ Dei Iacob:*& ſequitur*: Non leuabit gens contra gentẽ,*& cætera*. Contradicũt Iudæi,quoniã nondũ hoc impletum eſt. Sed Propheta non loquitur de primo aduentu,vel prima vocatione, ſed pro vltima,quãdo dies Domini erit ſuper omnẽ arrogantem;nec eſt intelligendum, quod illos ſic dimittat Deus. Tertia comparatio veteris,& noui teſtamenti eſt ſecũdum rationem ternarij:quia eſt tempore Synagogæ initiatæ,promotæ,deficientis. Sic in nouo teſtamẽto eſt Eccleſiæ initiatæ,Eccleſiæ primitiuæ,dilatatæ,conſummatæ. Vnde in Cantico tripliciter laudatur Eccleſia,quæ vnica tantũ eſt, nec ſunt,nec poſſunt eſſe plures. Laus Eccleſiæ initiatæ: Quæ eſt iſta,quæ aſcendit per deſertũ ſicut virgula fumi? Secũdo Eccleſiæ dilatatę:Quæ eſt iſta,quæ progreditur,quaſi aurora conſurgens,pulchra vt luna,electa vt ſol? Tertio Eccleſiæ conſummatę. Vnde dicitur:Quę eſt iſta,quæ aſcendit de deſerto,deliciis affluens,innixa ſuper dilectũ ſuum? Neceſſe eſt enim, quòd Rachel paria: filios in finali Eccleſia: Vnde in Apocalypſi:Manaſſes ponitur ante patrẽ, & ſexto loco,& Ioſeph vndecimo, vltimo Beniamin,& non ſine cauſa. Quarta comparatio veteris,& noui teſtamẽti, ſecundum coaptationes temporum eſt,quia quatuor tempora in veteri teſtamẽto,reſpondent quatuor ordinibus circa tabernaculum duodecim tribuum. Reſpondet etiam quatuor lateribus ciuitatis,& hoc quatuor animabus circa ſedem Dei. Primum tempus eſt vocationis Patriarcharum. Secũdum, inſtitutionis Iudicum. Tertium,inunctionis Regum. Quartum,illuſtrationis Prophetarum. Et his quatuor in nouo teſtamento reſpondet tempus Apoſtolorum, Martyrum,Confeſſorum,Virginum. Quinta comparatio eſt ſecũdum rationem quinarij,vt ſit manus dextra, & ſiniſtra habens quinq; digitos. Primum tempus eſt conditionis naturarum. Secundũ inſpirationis Patriarcharum. Tertiũ,inſtitutionis legalium. Quartum, illuſtrationis Prophetarum. Quintum, reſtaurationis miſericordiarum. In nouo teſtamento reſpondet mane,tertia,ſexta,nona,vndecima. Mane reſpondet conditioni naturæ. Vnde: Poſuit Deus Adam in paradiſo, vt operaretur,& cuſtodiret illum. Primum tempus in nouo teſtamento eſt diffuſionis chariſmatum, quod reſpondet eſſe creaturæ. Secundum,vocationis gentiũ, quod reſpondet ſecundo. Tertium, inſtitutionis Eccleſiarum ſecundum leges, quod reſpondet tertio. Quartum, religionum multitudinis, quod reſpondet quarto,maxime Rechabitis,qui morabantur circa Iordanem,qui pauperes erant. Quintum,in fine reſtaurationis collapſorum. Oportet,quòd veniat Elias,qui reſtauret omnia cum eo,& veniet Enoch. Beſtia autem vincet illos duos teſtes. Vnde neceſſe eſt,vt prius ruãt, & fiat ruina,& poſtea reſtauratio,tandem erit tribulatio,vt in errores inducantur,ſi fieri poteſt,etiam electi.

1. Pet. 3. d
& Geneſ 6. b
3. Reg. 6. c
Hieron. in Ezech. 6. 5. & in Epiſt. ad Gal. c. 1.
ſ l. 4 c
Gal. 4. c
Pſal. 18. a
Iſa. 2. a
Iſa. 10. c
Rom. 9. b
Rom. 11. c
Iſa. 9. b
Iſa. 1. a
Phil. 3. a
Iſa. 2. a
Iſa. 2. a
Ibid. c
Cant. 3. b
Cant. 6. c
Cant. 8. a
Apoc. 21. c
Apoc. 4. c
Gen. 2. b
Hier. 35.
Matth. 17. b & Marc. 9. Apoc. 11. b
Matth. 24. b

SERMO XVI.

De ſtatu Eccleſiæ, & ætatibus ſex, cum quibus currit ſeptima ætas, & de theoriis ſacræ ſcripturæ.

PROTVLIT *terra herbam virentem, & afferentem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmque pomiferum, & habens fructum, vnumquodque ſecundum ſpeciem ſuam*, &c.] Dictum eſt circa viſionem intelligẽtiæ per ſcripturam eruditæ, de intelligentia ſpirituali, quæ intelligebatur per congregationem aquarum: item ſacramentali figura,quæ intelligebatur per germinationem terræ. Dictum eſt etiam de theoriis, quæ intelliguntur per ſemen,& per fructum. Habent enim theoriæ ſementi-

nam

nam multitudinem, & refectiuam sustentationem ideo intelliguntur, partim per semen, partim per germinationem fructuum. Quantum ad semen, consistunt in coaptationibus temporũ, secundum quod ipsa sibi inuicem succedunt: quantum ad arboris fructum, secundum quod tempora correspondent: secundum comparationem arboris, vel seminis, tempora sibi mutuo succedunt: secundum comparationem germinis ad germinans mutuo sibi correspondent, vt iam patebit.

Distinguuntur autem tempora secundum rationem ternarij, videlicet secundum tres leges, intra scriptam, exterius dispositam, superius infusam, secundum rationem quinarij: Mane, tertiæ, sextæ, nonæ, vndecimæ, quæ sunt quinque vocationes, vsque ad finem mundi. Et secundum hæc distinguuntur sex ætates: septima autem currit secundum omnes cum sexta. *Matth.20.a*

Nouum testamentum vltimum & æternum.

Post nouum testamentum non erit aliud, nec aliquod semen nouæ legis subtrahi potest: & ideo testamentum æternum est. Ipsa tempora sibi mutuo succedunt; & multa est in eis correspondentia, & sunt sicut germinatio seminis ex semine, vt de semine arbor, & de arbore semen.

Assignantur autem tempora, vt sibi mutuo correspondent. Primò secundum rationem vnitatis, vt comparatur vnum tempus noui testamenti, ad vnum tempus veteris testamenti: secundum correspondentiam literæ, & spiritus: promissionis terrenæ, & cœlestis timoris, & amoris. Item duo tempora ad duo in veteri testamento, tempus ante legem, & tempus sub lege. In nouo ante tempus vocationis gentium, & Iudæorum, quæ erit in fine. Et ista signata est in duobus filiis Iudæ, scilicet Zaram, & Phares. Zaram primo extendit manum, obstetrix ligat in ea coccinum, & postea retrahit manum, & exiuit Phares, qui diuisit materiam. Iudæi primo crediderunt, & statim manum retraxerunt, in prima Ecclesia, sed postquam plenitudo gentium subintrauerit, tunc Zaram exibit, & populus Iudæorum conuertetur. Item trium temporum ad tria, vt Synagogæ promotæ, initiatæ, & vltimatæ: & in Ecclesia tempus Ecclesiæ initiatæ, dilatatæ, & consummatæ. Vnde in Canticis tres sunt admirationes: Quæ est ista, *& cætera*. Et econtrario tres deplorationes in lamentationibus. Vnde non sine causa toties repetitur alphabetum. Item quatuor ad quatuor, vt posui suprà præcedenti collatione. Item quinque digitorum ad quinque in veteri testamento conditionis naturarum, inspirationum Patriarcharum, institutionis legalium, illustrationum Prophetalium, & restaurationum ruinarum. In nouo testamento donationis charismatum, vocationis gentium, institutionis Ecclesiarum, multitudinis religionum, restaurationis omnium collapsorum. De quo dicitur, quòd Elias dum venerit, restituet omnia. *Gen.38.g* *Matth.17.b & Marc.9.b Ezech.40.a*

Sequitur de comparatione senarij, addita vnitate. Et sic accipitur mensura illius, qui habebat calamum habentem sex cubitos, & palmam ad mensurandum templum. Septenarius secundum Gregorium, est numerus vniuersitatis in maiori mundo, & in minori, & in DEO. Iste enim mundus sensibilis, constat ex quatuor elementis susceptiuis influentiarum cœlestium, in tribus orbibus influxiuis, & motiuis. Minor mundus constat ex quatuor elementis, quatuor humoribus, quatuor complexionibus, quatuor qualitatibus, & tribus viribus vitalibus perfectiuis, scilicet vegetabili, sensibili, rationali. Vnde illa, quæ sunt in mundo sensibili, in minori mundo, colliguntur in quadam puritate. Vnde secundum aliquos, & non irrationabiliter, dictum est, quod orbis sidereus disponit ad susceptionem vegetabilis, orbis crystallinus ad susceptionem sensibilis, orbis empyreus ad susceptionem rationalis. Et secundum Hugonem, quaternarius correspondet corpori: ternarius autem spiritui. *Greg. homil. 33. in princ.*

Septenarius autem magnum mysterium habet. Omnis autem proportio, & proportionalitas est secundum rationem ternarij, & quaternarij: quia necesse est, vbi est proportionalitas, vt sit in quatuor terminis, vel secundum rem, vel secundum rationem. Vnde Augustinus ostendit, proportionem ascendere vsque ad quatuor, quæ ex partibus quaternarij generatur. Iste autem septenarius, siue in mundo sensibili, siue in mundo minori ortum habet à mundo archetypo, vbi sunt rationes causales secundum rationem septenarij. DEVS enim habet rationem triformis causæ, originantis, exemplantis, finientis, nec potest esse pluribus modis. Vnde Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. *Aug. lib. 1. de musica, c. 12* *Rom. 11. d*

Ratio autem causandi est secundum quatuor, sublimitatem potentiæ, profunditatem sapientiæ, latitudinem beneuolentiæ, longitudinem æternitatis. Vt possitis, *inquit Apostolus*, comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, *& cætera*. Potentia creat, sapientia gubernat, beneuolentia perficit, æternitas conseruat. Iste numerus vniuersitatis in mundo, in homine, in DEO est mysterialis. Secundum hunc numerum facit DEVS currere mundum istum; & scriptura, quæ explicat decursum mundi, secundum hunc numerum tradi debuit explicatiue. *Ephes. 3. d*

Distinguit ergo scriptura tempora originalia, figuralia, gratiosa, seu salutifera. Tempora originalia consistunt in primis septem diebus. Figuralia, ab initio mundi vsque ad CHRISTVM. Vbi nouum tempus incipit, licet Salomon dicat: Nihil nouum sub Sole, verum est secundum naturam: sed hoc est super naturam, & post, sunt tempora gratiosa. A temporibus originalibus incepit Moyses, & ita debuit facere, quia scriptura debuit facere seminaria, tanquam terra germinans, & post arbores figurarum, & postea fructum: ponuntur ergo septem dies, vt tempore originali. Primus dies lucis formatæ: secundus dies aquæ diuisæ: tertius dies terræ fœcundatæ: quartus lucis sydereæ: quintus motiuæ vitæ: sextus humanæ formæ: septimus quietis primæ. *Eccl. 1. c* *Gen. 1. a*

Septem autem sunt tempora figuralia. Tempus naturæ conditæ, purgandæ culpæ, gentis electæ, legis statutæ, regalis gloriæ, vocis propheticæ, quietis mediæ.

In nouo testamento similiter sunt septem tempora gratiosa: tempus collatæ gratiæ; baptismi in sanguine, normæ fidei Catholicæ, normæ legis iustitiæ, sublimis cathedræ, claræ doctrinæ, pacis postremæ. Accipe correspondentiam. Formatio lucis est seminarium formationis naturæ, & formatio naturæ collationis gratiæ. Tempus aquæ diuisæ respondet tempori purgationis culpæ, baptismi in sanguine: quia sicut diuiditur aqua aquis, sic purgatio in aqua facta formam Baptismi gerit, secundum beatum Petrum, tam baptismi sanguinis, quàm fluminis, quàm flaminis. *1. Pet. 3. d*

Dies terræ fœcundæ, tempus gentis electæ, normæ fidei Catholicæ. Terra germinauit Abraham, & Abraham Isaac genuit, & Isaac Iacob, *& cætera*. Et Ecclesiæ fidei normam statuit, secundum quam succederunt fideles fidelibus. *Matth. 1. a*

Dies lucis sidereæ, tempus legis statutæ, tempus normæ iustitiæ. Lex enim distincta fuit per solem,

lunam, & ſtellas, hoc eſt ſecundum ritum DEI colendi, cæremoniam, cenſuram iudicandi, formam viuendi, ſiue ſecundum moralia, iudicialia, cæremonialia: ſic in Eccleſia canones, deinde leges per Iuſtinianum in vnum corpus redactæ, quæ primo erant paganorum, factæ ſunt Chriſtianorum, & regulæ monaſticæ, vt beati Benedicti. Canones reſpondent cæremonialibus, leges iudicialibus, monaſtica moralibus.

Dies vitæ motiuæ, tempus regalis gloriæ, tempus ſublimis cathedræ, reſpondent. Sicut enim vna pars vitæ motiuæ fuit repentium, altera volatilium; ſic in Eccleſia vna pars eſt Regum, & Pontificum; alia ſubditorum.

Dies humanæ formæ, tempus vocis Propheticæ, tempus claræ doctrinæ, in quo eſſet vita prophetica, reſpondent. Et neceſſe fuit, vt in hoc tempore veniret vnus ordo, ſcilicet habitus propheticus, ſimilis ordini IESV CHRISTI, cuius caput eſſet Angelus, aſcendens ab ortu Solis, conformis CHRISTO. Et dixit, quod iam venerat dies quietis Sabbathi, tempus quietis mediæ, tempus quietis, ſiue pacis poſtremæ. Tempus quietis mediæ fuit, quando Prophetæ nihil ſcripſerunt, & tunc fuit ſilentium Prophetarum, medium inter primam quietem, & vltimam. Fuit etiam tempus quietum, quia tunc in maxima pace fuit mundus totus, vnde, & per duodecim annos templum Romæ iam clauſum fuit ante aduentum CHRISTI, quod tempore belli ſemper apertum fuit, & tempore pacis clauſum. Vnde etiam portæ ruinoſæ factæ ſunt. Vnde & Imperator deſcribi fecit mundum: & DEVS ponebat hoc in corde Pagani, vt deſcriberetur mundus, vt virgo iret in Bethleem, & ibi pareret in diuerſorio. Et frequentiſſimè inculcabam, quod non ſunt à caſu, & à fortuna, iſta & conſimilia poſita in ſcriptura, ſed maxima ratione, maximo myſterio: ſed qui non conſiderat, nihil intelligit. Fuit etiam nox in ſuo curſu, quia tunc erat ſumma idololatria. Secundum hoc ergo tempus naturæ conditæ, durat ab Adam, vſque ad Noe.

Luc.2.a

Ætatum mundi diſtinctio.

Tempus culpæ purgandæ, à Noë, vſque ad Abraham.

Gen.12.a

Tempus gentis electæ, ab Abraham, vſque ad Moyſen. Elegit enim DEVS Abraham, non Lot: Iſaac, non Iſmaël: Iacob, non Eſaü: & Iudam, de quo natus eſt CHRISTVS: non fratres alios.

1.Reg.10.a & 16.c

Tempus legis ſtatutæ, à Moyſe vſque ad Samuëlem, qui vnum Regem reprobum, & alium electum inunxerat.

4.Reg.15.a & 2. Paral. 26.d & Zachar.14.a

Tempus regalis gloriæ, à Dauid, vſque ad Ezechiam, in quo tranſmigratio decem tribuum facta eſt.

**4.Reg.20.b*

Tempus vocis propheticæ, ab Ezechia ſtrictè loquendo, largè ab Ozia, qui fuit leproſus, vſque Zorobabel. * Sub Ezechia factum eſt illud miraculum, quod dies habuit triginta duas horas per reuerſionem ſolis.

Tempus pacis, & quietis à Zorobabel, vſque ad CHRISTVM. In nouo teſtamento tempus collatæ gratiæ, à CHRISTO, & Apoſtolis comprehendendo mortem Ioannis, vſque ad Clementem Papam.

Tempus baptiſmi in ſanguine, à Clemente vſque ad Sylueſtrum, quia ſub Clemente incepit magna perſecutio, quando Iudæi venditi fuerunt, expulſi de Hieruſalem, & Clemens miſſus eſt Cherſonam cum populo in exilium in Græciam. Et in illo tempore medio à Clemente, vſque ad Sylueſtrum fuerunt decem maximæ perſecutiones.

Tempus normæ Catholicæ, à Sylueſtro vſque ad Leonem primum, ſub quo datum eſt ſymbolum.

Tempus legis iuſtitiæ, à Leone vſque ad Gregorium Doctorem, in quo ſtatutæ ſunt leges iuſtitiæ, & canones, & regulæ Catholicæ, & monaſticæ, in quo beatus Benedictus fuit, qui etiam prophetauit de beato Gregorio, & benedixit matrem prægnantem.

Tempus ſublimis cathedræ, à Gregorio, vſque ad Adrianum, ſub quo mutatum eſt imperium, & diuiſum in Conſtantinopolim. Carolus in Eccleſia Occidentali, fuit primus Imperator, & Rex Italiæ de Francia: quia cum inſultum alienarum gentium non poſſent ſuſtinere, fecerunt eum Regem Italiæ, & pugnauit contra Regem Longobardorum, & prænaluit.

Tempus claræ doctrinæ, ab Adriano. Sed quantum durabit, quis poteſt dicere? Certum eſt, quòd in illo ſumus. Certum eſt etiam, quòd durabit vſque ad deiectionem beſtiæ aſcendentis de abyſſo, quando confundetur Babylon, & deiicietur, & poſt dabitur pax. Primum tamen neceſſe eſt, vt veniat tribulatio, & non eſt ponendus terminus: quia nullus ſcit, quantum tempus illud pacis duret, quia: Cum dixerint pax, & ſecuritas, repente veniet ſuper eos interitus.

Apoc.17.b

1.Theſſ.5.a

Tempus autem ſeptimum, ſcilicet vltimæ quietis incipit à clamore Angeli, qui iurabit per viuentem in ſæcula ſæculorum, quod tempus amplius non erit, ſed in diebus ſeptimi Angeli conſummabitur. Sed ſeptem tempora Ioannes in Apocalypſi comprehendit in ſeptem viſionibus: quælibet illarum eſt ſeptiformis, & conſurgit ad numerum iubilæi. Hæc ſeptem tempora clauduntur in Pſalterio, vbi ſunt tres quinquagenæ. Accipe ad hæc correſpondentiam temporis figuralis, & ſalutis. In tempore naturæ conditæ tria fuerunt. Primo, formatio hominis de terra: ſecundo tentatio, tranſgreſſio, nudatio: tertio, eiectio. Vnus enim filius interfecit alium, & ideo omnes filij, qui nati ſunt de Cain, malefecerunt, & omnes perierunt. In nouo teſtamento poſt ſcripturam prophetalem, & temporum curſus, formatus eſt CHRISTVS, ſicut homo ſexta die, qui præſit volatilibus cœli, & piſcibus maris. Sicut dicitur in Pſalmo: Quid eſt homo quòd memor es eius: aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues, & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cœli & piſces maris, & cætera. Et quòd intelligatur de CHRISTO, Apoſtolus dicit: Eum, qui paulominus ab Angelis, gloria & honore, & cætera.

Apoc.10.c

Gen.1. d

Pſalm.8.b

Hebr.2.d

Homo conditus de terra virginea, quæ nondum ſanguinem ſuſceperat, ſignat CHRISTVM de Virgine natum. Sicut Eua de latere Adæ formata eſt, ſic Eccleſia de CHRISTI latere. Sed cum Chriſtus nunquam præuaricatus fuerit, quomodo ſibi correſpondet tranſgreſſio Adæ? hoc transferri debet à capite ad membra.

Gen.2. d

Notandum, quòd Eccleſia poſita fuit in paradiſo, quaſi primus homo, vt operaretur, vbi nullus aliquid ſuum eſſe dicebat. Incedit enim in magna perfectione: quod modo in religioſis conſeruatur, quia amor CHRISTI adhuc recens erat, & multa turba Sacerdotum obediebat fidei. Hæc Eccleſia ſcilicet quæ incepit in Iudæis, quia conuertebantur modo quatuor millia, modo quinque millia, habuit lignum vitæ, lignum ſcientiæ.

Gen.4.b

Apoc.6.

Rom.1.b Ex Abac. 2. a Gen.3. c

Lignum vitæ ſcilicet fidem, quia iuſtus ex fide ſua viuit. Habuit lignum ſcientiæ, ſcilicet legem, quæ remanſit ſibi ad videndum, & legendum, non ad veſcendum: immo in quo die comederis, morte morieris. Vnde lignum ſcientiæ potes videre, non manducare, quia deſtrueres, quidquid CHRISTVS fecit, & neceſſe eſſet ſubintrare mortem, quia litera occidit. Vnde Paulus dixit: Ego Paulus dico, quòd, ſi circumcidimini, CHRISTVS nil vobis proderit. Doctores autem illi ſignantur per Adam fœcundantem, qui incumbentes ſuper legem, quaſi amantes vxorem, comederunt de ligno ſcientiæ, vt legem obſeruarent, & conſenſerunt ſerpenti, qui ſuadebat legem obſeruandam: & inde orta eſt hæreſis Ebionitarum, qui dixerunt, quòd lex obſeruanda cum Euangelio eſſet: & fuit tantus zelus legis, quòd Petrus iret in illam ſimulationem: ſed gratia DEI ipſum liberauit: & inde ſequitur eiectio, quòd DEVS ab eis receſſit, & diſperſi ſunt, & maledicti in opere ſuo, & quaſi à duobus vrſis Tito, & Veſpaſiano deuorati ſunt. Et ſic Caïn, ſcilicet populus Iudæorum, occiſor fratris ſui ſignum habuit. In tempore culpæ purgatæ, ſimiliter fuerunt tria, fabricatio arcæ, oſtenſio arcus, diuiſio linguarum. Noë per centum annos fabricauit arcam, in qua Noë cum ſeptem animabus ſaluatus eſt. Cuius typum gerit baptiſmus, ſecundum quòd dicit beatus Petrus, & fluminis, & flaminis, & ſanguinis.

S Ireneus lib. aduerſus hæreſ. cap. 26. Gal.5.b.c 1.Pet.3.d Niceph. hiſt. Eccl. lib. 3. cap.28.

In nouo autem teſtamento Clemens in arca collocatus eſt, quia præparatum eſt ſibi templum marmoreum Angelicis manibus, & alij ſubmerſi ſunt. Vnde fuit magnum miraculum, quòd per tot annos aperiebatur mare, donec pyratæ & latrones aſportauerunt corpus eius. Aliud fuit, oſtenſio arcus: Et tunc eduxit Deus Noe, & pepigit cum eo fœdus. Et in nouo teſtamento decem tribulationes fuerunt. Vnde Chriſtiani poterant dicere: Domine, ſalua nos, perimus. Et tunc eductus eſt Conſtantinus, & oſtenſum eſt ſibi ſignum crucis in cœlo, in quo vincere debebat, & tunc pepigit fœdus, quòd nunquam Romanorum Imperium perſequeretur Chriſtianos. Tunc Imperium Nemroth diſſipatum eſt, & turris Babylonis, ſcilicet Romani, ad quam tunc omnes aſpiciebant. Roma autem in ſcripturis Babylon dicta eſt.

Gen.9. b Matth.8.a Gen.9. Gen.11. Gen.11.

Facta eſt etiam linguarum diuiſio, & lingua Hebræa remanſit in domo Hebræa, & remanſit confeſſio CHRISTI in populo Chriſtiano.

In tempore gentis electæ tria facta ſunt, generatio Patriarcharum, deſcenſus Patriarchalis ſeminis in Ægyptum, afflictio populi, & liberatio eius. In nouo teſtamento ſimiliter, Pontifici Romano datum eſt ſemen Doctorum altiſſimorum, in Græca & Latina lingua, quaſi Patriarchæ duodecim. Græci, Epiphanius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyſſenus, Athanaſius, Chryſoſtomus. Latini, Hieronymus, Auguſtinus, Hilarius, Ambroſius, Oroſius, Gregorius. Poſt Imperator deſcendit Conſtantinopolim, & alij poſt eum, & ibi obtinuerunt bona quæque. Mortuo Conſtantino, ſurrexit Conſtantius (qui ignorabat Ioſeph) peſſimus Arrianus: & poſt Valentinianus, & Iulianus apoſtata peſſimus, & afflixerunt populum DEI per hæreſes vſque ad tempus Theodoſij, qui natus eſt in Occidente, qui fuit Chriſtianiſſimus, qui deiecit, & extirpauit Arrianos, & Eccleſiam exaltauit.

Doctores Græci, & Latini. *Socrat. hiſt. Trip. lib. 9. c. 7. Niceph. lib. 12. c. 9. & 15.

In tempore quarto, ſcilicet legis ſtatutæ fuit latio legis, proſtratio hoſtium, diſtributio & vendicatio hæreditatum. In nouo teſtamento à Leone vſque ad Gregorium, lata eſt lex canonica, politica, monaſtica. Leo partim ex quatuor Conciliis, partim ipſe canones ordinauit. Item proſtratio hoſtium ſimiliter per Iuſtinianum, qui Vandalos, Gothos, VVitigothos, Longobardos, qui illas partes Italiæ inuaſerunt, ſuperauit. Item diſtributio hæreditatis, quando Gallia, Britannia, Germania, conuerſa eſt ad fidem in plenitudine, & dilatata eſt Eccleſia in Occidente, licet adhuc eſſent idolorum templa in Francia: ſed dilatatio fuit in terra promiſſionis, non in Ægypto, non circa Græcos, ſed circa Latinos.

In quinto tempore regalis gloriæ fuerunt tria, ſcilicet deiectio ſuperbi Regis, ampliatio cultus diuini, diuiſio decem tribuum à duobus. In nouo teſtamento, tempore ſublimis cathedræ, à Gregorio vſque ad Adrianum Patriarcha Conſtantinopolitanus contendebat cum Romano Pontifice, & dicebat ſe Patriarcham Catholicum, id eſt vniuerſalem, & fuit excommunicatus & humiliatus, & thronus Dauid exaltatus fuit, ſicut Petro promiſerat Dominus. Similiter Gregorius adhuc iuuenis, & nondum Pontifex, pugnauit cum Eutiche, qui negauit reſurrectionem, & deiecit eum in conſpectu populi, vt Dauid Goliam. Sicut etiam Dauid ampliauit cultum, ſic iſte ordinauit officium. Et ſicut Dauid ducebat arcam cum ſeptem choris, ſic iſte fecit proceſſionem cum ſeptem choris. Et ſicut Dauid vidit Angelum percutientem ſuper Hieruſalem, & promeruit vt ceſſaret, ſicque factum eſt, quòd Græci videntes Eccleſiam Romanam exaltari, diuiſi ſunt, & ceciderunt in hæreſim Eutichianam, & hoc tempore Heraclij, qui primo fuit bonus, & poſtea cecidit in hæreſim. Poſt illum nunquam fuit Imperator in Oriente. Sicut etiam Aſſirij vaſtauerunt Iudæos, ſic Saraceni occupauerunt Eccleſiam Antiochenam, Hieroſolymitanam, Alexandrinam, Conſtantinopolitanam, vſque in Siciliam. Sicut illæ decem tribus ceciderunt, & receſſerunt à domo Dauid, ſic illæ Eccleſiæ, quia ceciderunt, & receſſerunt à Petro cui dictum erat; Tibi dabo claues regni, inciderunt in lupos. Matth.10.

In ſexto tempore facta ſunt tria: Præclaritas victoriæ, præclaritas doctrinæ, præclaritas vitæ propheticæ. Præclaritas victoriæ in Sennacherib, qui venit contra Hieruſalem, & Angelus Domini interfecit centum octogintaquinque millia. Et Ezechias contra naturam ſanatus eſt, & ſol retroceſſit. Similiter in tempore Adriani per Carolum, qui miraculosè fecit triumphos, quaſi miſſus Angelus à Domino, & Sol id eſt æſtus tribulationis, abiit retro, & facta eſt pax Eccleſiæ, vt poſtea conſtitueret Archiepiſcopos, Epiſcopos, & Cœnobia. 4.Reg.19.g 4.Reg.20. a b

Carolus magnus literarum reſtaurator.

Hoc tempore fuit claritas doctrinæ, quia Carolus vocauit clericos, & ſcripſit libros, vt in ſancto Dionyſio Biblia & in multis locis, & inceperunt legere, & proſperari, religioſos etiam collocauit. Hoc tempore opportuit venire vitam per ordinem, qui haberet vitam propheticam, hoc autem tempus eſt gemituum, id eſt, ſicut in paſſione Domini fuit primo lux, deinde tenebræ, poſtea lux, ſic neceſſe eſt, vt primo ſit lux doctrinæ, & ſuccedat Ioſias Ezechiæ, poſtquàm facta eſt tribulatio Iudæorum, per captiuitatem. Neceſſe eſt enim vt ſurgat vnus Princeps, zelator Eccleſiæ, qui eſt, vel erit, vel iam fuit. Et additur: Vtinam iam non fuerit, priuſquam ſit obſcuritas tribulationum. 4. Reg.22. & 2. Paralip.34.

Exaltatio Eccleſiæ per Carolum.

Similiter Carolus exaltauit Eccleſiam, & qui videbantur Petri ſucceſſores, oppugnauerunt eam. Nam tempore Henrici Quarti fuerunt duo Papæ: Similiter tempore Friderici magni, duo. Et certum eſt, quòd aliquis inter eos voluit exterminare Eccleſiam: ſed Angelus aſcendens ab ortu ſolis, clamauit quatuor Angelis: Nolite nocere terræ, & mari, quouſque ſignemus ſeruos DEI noſtri, & cætera. Vnde adhuc reſtat Eccleſiæ ſegregatio, ſeu tribulatio. Et dictum eſt Angelo Philadelphiæ, qui ſextus eſt: Hæc dicit ſanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui Apo.7.* Apo.3.b Apoc.3.b

aperit,& nemo claudit,claudit, & nemo aperit. Scio opera tua,quia ecce dedi coram te ostium apertum:& dixit, quòd adhuc intelligentia scripturæ daretur, vel reuelatio,vel clauis Dauid personæ vel multitudini:& magis credo, quòd multitudini. In septimo tempore scimus,quòd hæc facta sunt, reædificatio tẽpli,restauratio cultus,& pax data est.In tẽpore septimo futuro, erit reparatio diuini cultus cum replebitur Prophetia Ezechielis. Quãdo descendet de cœlo ciuitas, nõ quidem illa,quæ sursum est,sed illa quæ deorsum est,scilicet militans,quando erit cõformis triumphanti,secundũ quòd possibile est in via,tũc erit reædificatio ciuitatis, & testauratio sicut à principio, & tunc pax erit. Quantum autem durabit illa pax, Deus nouit. Igitur cum sint septem tempora, & in veteri testamento & in nouo, & in quolibet triforme, vel in quolibet tria sint,septenarius multiplicatus per ternarium bis, quadraginta duo facit, & illæ sunt quadraginta duæ mansiones,quibus peruenitur ad terram promissionis. Et sic patet, quo modo scriptura describit successiones temporum, & non sunt à casu & fortuna, sed magna lux est in eis, & multæ intelligentiæ spirituales.

Apoc.21.a Gal.4.d

SERMO XVII.

Quomodo scriptura reficit intellectum & affectum, & anima quasi in Paradiso delectatur, & de theoriis sacræ scripturæ.

Gen.1.b PRotulit *terra herbam virentem*, & cætera.] Dictum est, quòd visio intelligentiæ per scripturam eruditæ versatur circa tria : circa intelligentias spirituales, quæ intelliguntur per congregationes aquarum : circa figuras sacramentales, per germinationem herbarum, vel arborum : circa theorias multiformes, per multiplicationem seminum, & refectionem herbarum. Istæ etiam theoriæ consistunt in tribus, in considerationibus temporum sibi succedentium, quæ sunt seminaria quædam, in correspondentia eorundem, & in considerationibus salutarium refectionum, quia non in solo pane viuit homo. Considerare namque debet homo, ex quo pascatur, quia eloquio scripturæ. Vnde est lignum faciens fructum. Indiget enim intellectus refectione : indiget & affectus. Primo dicendum de refectione intellectus. Sed sicut dicit Apostolus : Laborantem agricolam oportet prius edere de fructibus : quia oportet, quòd prædicator sit imbutus, & dulcoratus in se, & post aliis proponat. Multi tamen volunt videri Prophetæ, & audiri tanquam Prophetæ,& panis eorum insipidus est,vel male coctus & frigidus : & populum detinent, & parum proficiunt. Notandum, quòd sicut fructus oblectat visum & gustum in fame, maximè tamen principalius visum oblectat sua pulchritudine & decore : gustum vero dulcore & suauitate : sic illæ theoriæ reficiunt intellectum suo decore,& affectum sua suauitate.Hoc innuit scriptura, dicens : *Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem*, & cætera. Hoc dictum est per recapitulationem, post septimam diem, quia ista plantatio fuit tertia die. Sequitur : *Produxitque omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue*:Lignum vitæ in medio paradisi, lignum scientiæ boni & mali, vt intellectum suo decore reficeret, & affectum suauitate. Conseruatio autem erat in ligno vitæ, si lignum scientiæ caueretur. Terra ergo est scriptura,quæ produxit omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue, scilicet multiformes theorias oblectantes, & reficientes : in paradiso autem cœlesti non est plantatio nisi rationum æternarum. Et licet ibi sit refectio de prædestinationibus omnium sanctorum,potissimè tamen gaudebo de mea prædestinatione,& hoc innuit Saluator: Gaudete, *inquit*, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Paulus potuit loqui de paradiso cœlesti, qui raptus fuit vsq; ad tertium cœlum.Nos autẽ nescimus, sed loquemur de terrestri. Est autem anima paradisus,in qua plantata est scriptura,& habet innumerabiles suauitates, & decores. Vnde scriptum est : Hortus conclusus, soror mea sponsa. Hortus,in quo sunt sacramentalia mysteria, & spirituales intelligentiæ. Vbi scaturit fons spiritualium emissionum:sed cõclusus est hortus,& fons signatus,quia non patet immundis,sed illis,de quibus:Nouit Deus,qui sunt eius. Hunc hortum æterna sapientia diligit:& circa eum versatur,vnde in Ecclesiastico dicitur:Ego sicut fluuius Dorix exiui de paradiso. Item hunc hortum rigauit ille,qui omnes plantat. Quam enim plantationem ipse non plantat,illa eradicabitur.Omnis plantatio, *inquit ille*, quam non plantauit pater, & cætera. *Sequitur* : Dixi,rigabo & inebriabo hortum, & cætera. Rigat autem sanguine,quo aspersus est liber, & omnis populus.Rigat affluentia Spiritus sancti manantis ab ipso, quam scriptura habet,& quam inuenimus in scriptura.Hęc sunt ergo ligna pulchra visu, & cætera, ratione fructuum pulchrorum & dulcium. De refectione intellectus dicendum. Sicut enim corpus sine cibo perdit virtutem, decorem, & sanitatem, sic intelligentia veritatis sine suo cibo tenebrescit,infima,deformis,& instabilis fit in omnibus:oportet ergo refici.Hinc est, quòd mẽs vagabunda non habens cibum,discurrit,& est instabilis. Peccatum peccauit Hierusalem : propterea instabilis facta est,& ideo eiecta de paradiso,vagatur,& dat quæque pretiosa ad refocillandum animam miseram & infirmam. Hæc enim passio instabilitatis, miseria magna est. Propter quod nihil sanius,nisi vt restringantur cogitationes, ne vagentur in malum. Vnde Ioannes Cassianus venit cum multis ad quendam sanctum patrem, & conquestus est de instabilitate cogitationis,& quòd in nullo poterat firmare intellectum. Et ille respondi :Si illa quæ nunquam versata fuerant in corde, tunc cogitabant. Respondit, quòd in tantum, quòd vix de aliquo alio cogitare poterat, immo etiam dormiendo : cui ille dixit, quòd illud erat propter consuetudinẽ. Vnde oportet assuescere circa rem aliquam, quæ cum in mentem venerit, non sit mala. Hæc autem est scriptura, vbi non verum, sed multa inueniuntur,in quibus est delectatio spiritualis, & sic non exibimus hortum paradisi:sic erit anima,vt operans,& custodiens,& facit sibi ex ea hortum, paruum in mente delicioſum. In hac sola scientia est delectatio,non in aliis. Philosophus dicit,quòd magna delectatio est scire,quòd diameter costæ est asymeter:hæc delectatio sic cito desinens,suo modo comedat illam. Egreditur autem de scriptura quædam lux,seu illustratio in intellectum iunctũ imaginationi, vt non pateat egressus sapienti,& hoc aspicienti intra,extra,infra,supra. Proponit ergo scriptura suis pullulationibus spectacula nobilia,vt,ab intra,extra,infra,supra, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum,ex opposito, in gyro, è longinquo,è vicino. Illustrat ab intra per interna spectacula,quæ sunt rationabilia fidei & radicalia : ab extra autem per exempla extrinseca, de quibus tota scriptura est plena.Si vis exemplum patientiæ,respice Iob & Tobiam : si magnanimitatis, respice Dauid contra Goliam, & Iudam Machabæum : si fidei exemplum, Abraham, & Mariam, cuius fides transcendit fidem Abrahæ. Abraham credidit posse se habere filium de sterili sene:sed Maria,quòd virgo conciperet de Spiritu sancto:neque concepisset,nisi credidisset : Si exemplum charitatis, vide Moysen, qui dixit : Aut dimitte eis noxam,aut dele me de libro, & cætera:Si exẽplum misericordiæ,lege in Ecclesiastico, vbi scriptum est:Hi sunt viri misericordiæ,&c. Si de iustitia, fortitudine, prudẽtia,munditia,de omni virtute honesta, proponit tibi infinita exẽpla,quia virtus consistit circa operationes particulares. Ideo nõ sufficit regula interius directiua,nisi exemplum adsit particulare.Et ideo scriptura vtrũq;ponit,& de vtroq;dedit regulã.Vnde in Prouer-

Matth.4.a

2.Tim.2.a

Gen.2.b

Luc.10.d 2.Cor.12.a

Cant.4.d

2.Tim.2.e

Eccl.24.d

Matth.15.c

Thren.1.c

Cassian. coll. 1.c.16.& seq. & col.20.c. 12.& 13.

Arist.lib.1. Rhetor.c.de impossib. & lib.1.post tex. 5.& lib.2.de gen. animal. c.4.

Gen.15.a Luc.1.c

Exod.32.g

Eccl.44.b

biis dicitur: Reſponſio mollis frangit iram. Vide exemplum de Abigail, quæ fregit iram Dauid. Item illuſtrat, a ſupra: docet enim ſcriptura de his, quæ ſunt ſupra. Vnde Apoſtolus: Scimus, quòd ſi domus noſtra terrena diſſoluatur, habitationē non manufactā, *& cætera*. Et in domo patris mei manſiones multæ ſunt, ait Saluator: & in Pſalmis dicitur: Filij hominum ſub vmbra alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrēte voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te eſt fons vitę. Et alibi dicitur: Delectationes in dextera tua vſq; in finem: proponit ergo nobis diuina promiſſa. Item illuſtrat ab infra, proponēdo inferni tormenta. Pſalmus enim dicit: Pluet ſuper peccatores laqueos; ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum: pars calicis eorum. Et pars eorum in ſtagno ignis & ſulphuris. Et aſcendit fumus tormentorū in ſæcula ſæculorum. Hæc proponit ſcriptura à principio, vbi dictum eſt, quod tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, vſque ad finem. Proponit ergo interna ſpectacula, extrinſeca exempla, cœleſtia promiſſa, inferni ſupplicia. Si iſta tibi non ſufficiunt, & vis exire, & alibi quærere refectionem intellectus; adhuc dicitur tibi: habeo alias arbores, alios fructus, in quibus potes refici. Illuſtrat antrorſum, per præcepta directiua: retrorſum, per diſtricta iudicia: dextrorſum, per ſeuera ſolatia: ſiniſtrorſum, per dulcia ſeu benigna flagella. Oportet enim lumen habere ante ſe: Mandatum enim lucerna eſt, lex, lux, hoc dirigit in cœlum. Vnde: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: quibus adduntur conſilia: hæc proponit nobis ſcriptura vbique. Vnde in illo Pſalmo: Beati immaculati, & Legem pone mihi Domine viam iuſtificationū tuarū, *& cætera*. In omni verſu fit mentio de mandatis, vel ſub ratione legis, vel nomine legis, vel teſtimonij, vel eloquij, vel alicuius nominis. Vnde etiā apud Hebræos, omnis verſus vnius octonarij ab eadē litera incipit: quod non potuit ſeruari apud nos, vt viginti duę literę reſpōdeant viginti duobus octonariis: & quilibet habet octo verſus. Vnde Auguſtinus turbatus fuit circa tantā identitatem: quod tamen eſt magna ſcientia, & mira varietas. Vnde Auguſtinus ſemel vidit vnam arborem pulcherrimam, habentem viginti duos ramos, & quilibet habebat octo ramuſculos, & de illis guttæ dulciſſimæ rorabant. Et intellexit, quod illa arbor eſſet Pſalmus: Beati immaculati in via. Vnde meditatio legis ſummè neceſſaria eſt, vnde in Pſalmo dicitur: Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, ſed in lege Domini fuit voluntas eius. Et erit tanquam lignū, quod plantatum eſt, *& cætera*. In Eccleſiaſtico: In multis operibus eius ne fueris curioſus, ſed quę præcepta ſunt tibi, illa cuſtodi ſemper. Item illuſtrat retrorſum per diſtricta iudicia. Sēper enim fecit Deus diſtricta iudicia de tranſgreſſionibus præceptorū, vt de Angelo, de Adam, de vxore ſua, de Caïn, de illis luxurioſis, ſuper quos diluuium venit, de ſuperbis, qui ædificauerunt turrim, de Chananæis, de Iſrael. Similiter nouum teſtamentum plenum eſt iudiciis. Iudiciū autem eſt retro, præceptū ante. Iudicium reſpicit præceptum. Si tranſgrediaris, puniēris: niſi ſequaris lucem dirigentem, gladius percutiet te, vnde dicit Pſalmus: Niſi conuerſi fueritis gladiū ſuum vibrauit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vaſa mortis, ſagittas ſuas ardentibus effecit. Arcus iudiciū ſcripturæ: duritia ligni, vetus teſtamentum: chorda, quę lignum flectit, nouum teſtamentum: iudicia duriora & leuiora, ſunt ſagittæ. Vnde dicit Pſalmus: Lex Domini immaculata conuertens animas, teſtimonium Domini fidele ſapientiā præſtans paruulis. Iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa, *& cætera*. Item dextrorſum illuſtrat per ſeuera ſolatia. Nec ſine cauſa dicūtur ſolatia ſeuera, & flagella benigna, quia ſolatia ſunt periculoſa. Vide Adam, Saūl, Salomonē, Hieroboam idololatrā, & Primum Angelū, quibus omnibus ſolatia temporaliū, & excellētiæ fuerūt occaſio ruinæ. Sunt autē occaſio ruinæ quādo placent, quando autem non placent, noñ ſe ingerit homo. Vnde Chriſtus noluit habere ſolatium temporale, quia: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, *& cætera*, ait Pſalmus. Plus debet quis velle eſſe in iſta parte in qua pauciores cadūt. Itē, ſiniſtrorsū per benigna flagella illuſtrat. Vnde Dominus permiſit Abel iuſtiſſimum interfici. Vide Noë, qui cum cētum annis fabricabat arcā, & ponebat ibi quidquid habebat, tunc totus mundus ipſum deſpiciebat. Et dico hoc, quòd Rex Francię non poſſet hodie talem facere, qui conſiderat eam ſecundum menſuram cubitorum geometricorum. De Abraham, ſimiliter Iſaac, & Iacob, qui peregrinati fuerūt: & Ioſeph, qui exaltari nō poterat, niſi præceſſiſſet vēditio, incarceratio, & humiliatio. Vide Moyſen, quem Deus debebat præponere toti mundo, quomodo fuit humiliatus, paſcebat oues per quadraginta annos vnius ſacerdotis. Similiter Dauid, quamdiu fuit in tribulatione, optimus paſtor, & ad regnū venit per tribulationes: & poſtquā fuit in proſperitate, multa peccata commiſit. Similiter Ezechias in infirmitate valde humilis fuit, ſed poſtea ſuperbus in aduentu nunciorū Babyloniorum. Vide Eliam pauperculū, qui nō habebat ad comedendū, niſi quod coruus ſibi miniſtrabat, & illa paupercula vidua Sareptana: qui tamen cœlum claudebat. Vide ſanctū Ioannem Baptiſtam, qui ſeptē annorum exiſtens, intrauit deſertum, & ibi ſuper lapides iacebat. Similiter de Chriſto, & de Apoſtolis. Vnde dicit Paulus: Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, *& cætera*. Flagella ergo ſunt ſuauiſſima. Aut ergo Dominus flagellat, aut non. Flagellat autem omnem filium, quem recipit: Probatum eſt hoc per particularia, ergo debet inferri vniuerſaliter.

Adhuc etiā habet ſcriptura arbores ad reficiendum. Illuſtrat autem ex his, quæ ſunt ex oppoſito. Oſtendit enim nobis acies infinitas contra nos, modo per ſeptē duces, modo vnum bellum, modo multa: illud bellum eſt ab illo die, quo Michaël & Angeli eius prælіabātur cum dracone. Imminet autem nobis triplex bellum: bellum domeſticum, bellum ciuile, & bellum campeſtre. Primum cum carne, quæ habet multas acies: hæc ancilla ſemper parata eſt aperire, ſicut Eua. Vnde dicit Micheas: Ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui. Itē bellum ciuile eſt tentatio mundi. Omnis enim creatura eſt in muſcipulā, quia creaturæ pulchritudo trahit homines. Vnde Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatū, & omnia vanitas. Quid habet homo de vniuerſo labore, quo laborat, *& cætera*. Vane & fruſtra fit, de quo nihil relinquitur: ſed nihil relinquitur homini in morte, & ideo cuncta vanitas: vt in Pſalmo dicitur: Auerte oculos meos, ne videant vanitatē. Item eſt bellum cāpeſtre hoſtile cum dæmonibus, qui die ac nocte infeſtant. Modo magnificant, vt præſumamus, modo per conſiderationē ſcientiæ, modo per conſiderationē ſanitatis: modo faciunt hominē iracundum, & ſic diabolicum, & ſic adimpletum ſpiritu malignitatis: & faciunt eum cadere in triſtitiā, & deſperationē, & ſic de aliis. Hæc docet fugere ſcriptura. Quæ enim ſcientia docet fugere contrarias poteſtates? nulla. Item illuſtrat in gyro, vt, non eſſe fugiendum, quia vndique præſidia habeamus. Habemus enim ipſum Dominum & Angelos circa nos, vnde Pſalmus: Montes in circuitu populi ſui. Vnde puero Eliſei clamante propter latrones Syriæ, qui volebant eum capere, dixit Eliſeus: Domine aperi oculos pueri huius, & aperuit Dominus. Et ecce mons plenus quadrigis in circuitu Eliſei. Iacob etiam timens fratrem ſuum, vidit Angelos. Vnde dixit: Caſtra Dei ſunt hæc. Vnde Pſalmus dicit: Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo; & alibi: Niſi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael, *& cætera*, vſque in finem. Item illuſtrat è longinquo per figurarū ſigna: facit autem figuras de omnibus. Omnia autem quæ ſunt in mundo reducuntur ad duodecim, quibus vtitur ſcriptura, quæ sūt ſigna longinqua in ſcriptura. Cœleſtes formæ, elemētares, metheorologicæ, minerales: naturæ germinū, natatiliū, volalitiū, greſſibilium

Prou.15.a
1.Reg.25.f
2.Cor.5.a
Ioan.14.a
Pſalm.35.b
Pſalm.10.b
Apoc.21.b
Apoc.14.a
Gen.1.a
Matth.10.b
Pſalm.118.a
Iſa.b
Pſalm.118.a
Pſalm.1.a
Eccl.3.
Apoc.12.b
Gen.3.d
Gen.4.b
Gen.7.
Gen.15.d
Pſalm.7.c
Pſalm.18.b
Pſalm.90.
Gen.4.a
Gen.6.
Exod.3.a
3.Reg.17.& ſeq. & 2.Reg. 21.
4.Reg.20.
3.Reg.17.
Luc.1.g
Hebr.11.g
Hebr.12.b
Apoc.12.b
Mich.7.
ſap.14.b
Eccl.1.a
Pſalm.118.c
Pſalm.124.a
4.Reg.6.c
Gen.32.a
Pſalm.26.a
Pſalm.123.a

humana organa,humanæ vires:humana opera, humanæque artes. Primum ergo est forma cœlestis. Vtitur enim scriptura omnibus cœlis,& stellis,vnde Psalmus dicit:Cœli enarrant gloriam Dei,& opera manuum.Et Ecclesiasticus:Altitudinis firmamentum pulchritudo eius,species cœli in visione gloriæ.Formę elemẽtares, ignea, aerea, aquea, terrea, omnibus vtitur scriptura. Aliquãdo vtitur naturis metheorologicis,vt nube,pluuia,rore,niue,&c.Et luminibus apparentibus in cœlo, fluminibus,stagnis,quibus omnibus vtitur. Aliquando vtitur mineralibus,vt septẽ metallis principalibus; & interdũ lapidibus pretiosis,vt in Genesi:ibi, inquit, nascitur bdellium,& lapis onychinus:& ibidem etiam aurum terræ illius optimum est:& in Apocalypsi duodecim lapides pretiosi. Aliquando vero vtitur naturis germinũ,vt arborum,herbarum,plantarum,fructuum: de germinibus etiam tractat, & de terræ nascentibus. Aliquando vtitur naturis natalitium,vt de Leuiathan, & piscibus.Aliquando vtitur naturis volatilium,vt de accipitre,de aquila,de columba,de passere. Et est magnum mysterium, quia tantum tria genera volatilium ponuntur in sacrificio.Loquitur etiam de auibus lucifugis,& de auibus lucis. Item,nec sine mysterio,tria genera volatilium offerebantur. Itẽ de animali gressibili,de serpente,de colubro. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Qualiter permisit Deus tentationem fieri per serpentem.Item de vulpibus,de capra,de porcis,de ceruo,de hinnulo,de bobus. Nec sine mysterio etiam tria genera gressibilium offerebantur, & sacrificabantur.Item de natura hominis,& eius partibus partim ad Deum translatis,partim ad Angelos. Vnde Dionysius ostendit, quid signant membra humana in Angelis. Item vires vegetabiles,vires sensibiles,rationales,quibus omnibus scriptura per totum vtitur.Item de operibus humanis,vt constructione domorum, agrorum, mercatura, & de omnibus artibus liberalibus, & mechanicis. Theologus enim modo est,vt Arithmeticus, modo vt Astrologus, modo vt Geometer:videbis modo eum Rhetorem, modo Medicum. In hac decima consideratione est periculum,quia periculum nimis est longe recedere à scripturæ domo : Puer enim nunquam vult multum recedere à domo,sic periculum est in scientiis, quòd tantum diffundat se homo per cõsiderationes harum scientiarum, vt postea ad domum scripturę redire non possit:melius enim est tenere veritatem,quàm figuram.Sicut,si viderem faciem tuam,& rogarem te,vt apportares speculũ clarum,vt ibi viderem faciem tuã,stulta esset ista petitio. Sic de scripturis sanctis,& figuris aliarum scientiarum.Item illustrat per gratiarum dona è vicino,quæ supplent omnia,quę non habet industria.Multi enim venerunt hospites ad domum nostram,id est,ad nostram industriam. Sed in his debet industria ponere terminum.Vnde illustrat è vicino ; vnde non oportet longè ire pro re,quæ propè est. Describit enim Spiritus sancti dona scriptura per totũ,vnde in Ioanne dicit:Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem. *Sequitur*:Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitã ęternam:aqua ex notitia veritatis,quę sitim extinguit. Vnde duplex aqua describitur, scilicet duplex notitia. Vna exterior,de qua qui bibet,plus sitit:Hæc est notitia,quæ tantum quærit,vt sciat,& ibi sistit:Alia interior,quę ad gustũ procedit,& interius per gratiarũ dona reficit,de qua:Qui credit in me,(sicut dicit scriptura):flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuæ:Hoc dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum.Istę sunt aquæ de fontibus Saluatoris,scilicet notitiæ gratiarum reficientes animas.Iuxta hęc mysteria, est mysteriũ,ligni vitæ,& mysterium ligni scientię boni & mali : Qui enim tantum quærit notitiã,gustat de ligno boni & mali.Et hoc signatum est in Isaïa,dicẽte: Pro eo,quòd abiecit populus ille aquas Siloë,quę currunt cum silentio:adducet Dominus super eos aquas, *& cætera*.Vnde dicit Hieronymus:Aquæ Siloë currunt cum magno murmure. Ergo videtur,quòd intellectus alius est.Aquæ currentes cum silentio,sunt sacræ scripturæ,quæ nisi in silentio addisci nõ possunt, & ibi fit illuminatio.In signũ huius dictum est cœco:Vade,laua in natatoria Siloe, quod interpretatur missus: Aquæ enim istæ per reuelationẽ sunt. Sed oportet prius linire oculos luto,& sputo,ex puluere facto:saliua, est sapiẽtia:puluis,caro Christi:lutum,fides de mysterio Incarnationis. Qui autem quærunt Rasin,& filium Romelię,sunt qui quęrũt exteriores sciẽtias.Et ideo Princeps Assyriorum dominabitur eis, quia Dominus voluit. Et hoc notandum est,quòd filij Israel habuerunt vasa argentea Ægypti;sed postea nunquam voluit Dominus,quòd reuerterentur in Ægyptum. Hæ sunt illuminationes duodecim intellectuales in paradiso mentis humanæ,ita quòd vndecima est lignum scientiæ boni & mali:duodecima autem est lignum vitæ.

*Psalm.*38.b *Eccles.*43.a *Gen.*2.b *Apoc.*21.f *Eccl.*21.a *Dion. de cæl. hierar.*c.15. *Ioan.*4. b *Ioan.*7. b *Isa.*8.a *Hierom. in c.* 8.*Isa.tom.*4 *Ioan.*7.a

SERMO XVIII.

Quomodo intellectus ordinatur ad effectum, & de fructibus eorum.

PRotulit terra herbam virentem, &c.] Dictum est supra,quòd illæ theoriæ reducuntur ad considerationem duplicem, ad considerationem successiuum temporum,& sibi mutuo correspondentium in gubernatione mundi, & sic intelliguntur per semina. Consistunt etiam circa considerationem salubrium circumspectionum, vel refectionum,quibus anima reficitur, & sic intelliguntur per fructus : & sic ille fructus est decorus,secundũ quòd ipso reficitur intellectus:& est sapidus, secundum quòd ipso reficitur affectus : sed hæc refectio adhuc ad aliud ordinatur.Dictum est autem, quoniam intellectus illustratur per has theorias, vt vltra procedatur ad gustãdum eius fructum, & hoc necesse est. Qui enim ad hoc tantum laborat, vt sciat quid,& quomodo loquatur, interius vacuus remanet, vt dicit Gregorius, ab interna deuotione : quia secundum Apostolum sunt velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Illustratur autem intellectus duodecim modis,vt dictum est:sed in quatuor modis vltimis melius dicetur,quàm dicebatur prius, vt idem, quod ponebatur in vndecimo loco,ponatur in duodecimo.Illa ergo quatuor, quibus vtitur scriptura, & illustratur anima, sunt quatuor ciuium præsidia,qui sunt spiritus hierarchici è directo.Item hostium certamina ex obliquo,vt patet de tribus hostibus:gratiarum dona, è vicino : figurarum signa,è longinquo.Hæc est illustratio vltima, quia per hanc vltimam præcedentes intrant, ad quam concurrunt formæ cœlestes, elementares, metheorologicæ, minerales : naturæ gressibilium, naturalium, volatilium,humana membra, humanæ vires, humana facta, humanæ artes, ex quibus anima assurgit in laudem Dei.Et iste actus est affectus,qui habet rectificare intellectum. Verum est,quod circa ista incidit periculum ligni scientiæ boni & mali,vt dimisso ligno vitæ, scilicet suauitate affectus,anima euagetur circa sciẽtias alias, & in tantum elongetur, ne redire possit,& excludatur à deliciis paradisi,& non gustet de ligno vitę. Edere de ligno vitæ, his illustrationibus est refici, vt homo nihil quærat,nisi intellectum veritatis,affectum pietatis,delectationẽ suauitatis, & solatiũ contemplationis. Sed quando homo horum obliuiscitur,& delectatur in studio curiositatis,vult scire tantũ,& ex hoc nascitur superciliũ vanitatis,cum alios despicit,ex quo sequitur litigium contentionis : quia reputat se despectum,quando quis respondet ei,& semper paratus est contra illos,qui resistũt ei.Et per hoc aufertur homini vera vita,& quieta,sicut Adã vel potius mulier curiosa fuit,& voluit esse sicut Deus,& ideo cõsuerunt sibi perizomata,& refuderunt culpã in alium:vt Adã in Deũ, quia vxorem talem dederat sibi, mulier autem in serpentẽ.Debẽt ergo illæ illustrationes intrare in affectũ, vt intellectus reficiatur,& rectificetur. In hoc horto

*Gen.*1.b *1.Cor.*13.a *Gen.*3.b c

Digitized by Google

multa deambulatio est,quia si non placet stare in primo, vade ad secundũ,& sic de aliis.Et sic stipatus est malis,vnde in Canticis dicitur:Fulcite me floribus,stipate me malis.Et Psalmus:Scuto circumdabit te veritas eius. Sicut intellectus ergo ordinatur ad affectum, & fides est via ad charitatem, sic istæ illustrationes transire debent in affectũ, vt intellectus speculatiuus fiat practicus. Oritur autẽ ex his quaternariis fructus triplex:ex primis quatuor oritur fructus gratię:ex mediis,fructus iustitiæ:ex vltimis fructus sapiẽtiæ.De his fructibus in Deuteronomio dicitur:De benedictione Domini terra eius,*dicitur de Ioseph*, de pomis cæli, & rore, atque abysso subiacente:de pomis fructuum solis & lunæ:de vertice antiquorum montium:de pomis collium æternorum, de fructibus terræ,& de plenitudine eius. Tangit istum triplicem fructum,siue istas illustrationes,secundum quod generant poma refectiua; secundum quod iste triplex fructus est à Christo, vnde in Canticis:Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem desiderabam, sedi,& fructus eius dulcis gutturi meo. De fructu gratiæ scriptũ est: Dominus dabit benignitatem,& terra nostra dabit fructum suum. De fructu iustitiæ in Cantico, supra.De fructu sapientiæ,in Prouerbiis dicitur:Primi& purissimi fructus eius.Isti ergo fructus oriuntur à CHRISTO,à Ioseph benedicto,qui producit poma de cœlo,rore, abysso subiacente, scilicet charismata gratiarum per modum roris in corda humilia.Per poma solis,& lunæ,& verticem montium intelligitur exercitium perfectæ iustitiæ, quæ est in hoc,quod homo se exerceat ad mandata Dei implenda, secundum statum subiectionis, prælationis, contemplationis.De pomis solis,intelligitur quantum ad meritum iustitiæ præsidentis:de pomis,lunæ,quantum ad meritũ iustitiæ subiacẽtis:de pomis & vertice mõtium,per hoc intelligitur sublimitas Apostolicorũ virorum,qui tenent vitã, quam Deus dedit in Paradiso: nam si homo non peccasset, nulla fuisset agrorũ diuisio,sed omnia communia.Per poma collium æternorũ. intelligitur sapientia,vel fructus sapientiæ, quæ est in contemplatione æternarum rationum,& in consideratione cælestium spirituum sublimatorũ, hinc in Psalmo dicitur:Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis,&c. De fructibus terræ,quantum ad consideratiõnem diuinarum condescensionum in ordinibus Ecclesiasticorum. De plenitudine eius,quantum ad coniunctionem vtriusque Ecclesiæ militantis,& triumphantis, quomodo Deus posuit finem eius pacem: quod declarabit sicut flumen. Sic ergo iste fructus est à CHRISTO triplex,quia IESVS CHRISTVS filius Dei: quia IESVS,ab ipso fructus gratiæ:quia Christus,fructus iustitiæ:quia filius Dei,fructus sapientiæ. Omnes enim considerationes à Christo sunt,& ad Christum reducũtur.Si consideras interna spectacula luminum, ad Christum reducunt te.Si venis ad exempla,summũ exẽplar omnium virtutum inuenies in Christo:Si patientiam consideras Iob, maior est Christi patientia. Patientiam Iob audistis,& finem Domini vidistis, dicit ille.Stellæ enim nihil sunt in comparatione solis:Si ad præmia æterna,hæc non habebimus nisi per Christum,qui ait:Hæc est vita æterna,vt cognoscant te solum,*& cætera*.Si de tormentis:Nisi manus Domini te teneat,non liberaberis. Puer enim si timeat cadere in præcipitium,optimè se tenet ad matrem:nisi enim per Christi sanguinẽ liberatus fueris, non poteris saluari. Si consideras præcepta:Hoc est præceptum meum,vt diligaris inuicem: Si de iudicio: Christus iudicare habet, & hunc libenter debemus velle habere iudicem, quia nos diligit, vnde debemus sibi dicere: Domine debes nos iudicare,sed fac,vt sanguis tuus satisfaciat pro nobis.Si consideras solatia fouera in Christo non videntur per illum modum, sicut in aliis, sed per alium:quia sibi nunquam periculosa fuerunt,nec temporalia solatia habuit. Miscuit enim cum solatiis amaritudinem, cum fruitione pœnam: anima enim eius quæ vnita est semper diuinitati, summè delectatur,& tamen ipse miscuit amaritudinem, paupertatem, crucem,& è cõuerso miscuit solatia in flagellis,in quibus summè delectabatur.Vnde hoc exemplo, in consolatione iungendus est timor,& in tristitia iungẽdum est solatium exemplo Beati Francisci, qui quando offerebatur sibi honor dicebat socio suo, quod ibi erant nil lucrati:sed quando recipiebat vituperia, tunc lucrabatur.Si consideres è directo ad ciuium præsidia,Hierarcha principalis Christus est:Si de pugna;& Angeli,& sancti iuuant. Vnde psalmus: Leuaui oculos meos in montes, &c. Principalis tamen pugnator IESVS est, vnde alibi dicitur: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper,quoniam à dextris est mihi, ne commouear.Item in Actis:Video cœlos apertos,&c.Si autem cõsideras hæc omnia, veniũt de sede Dei & agni. Vidi(inquit Ioannes in Apocalypsi)fluuiũ procedentẽ de sede,&c.Si consideres figurarum signa,omnia referuntur ad Christum,& etiam sunt obscura, nisi soluãtur per Christum:vnde omnes considerationes remittunt ad Christum. A Christo ergo est fructus gratię quadruplicis. Stabilire animam per fidem;sanctificare per diuinum amorem;sursum ferre per spem; inclinare per diuinum timorem. De primo Apostolus: Optimum est gratia stabilire cor, non escis. Iudæi stabiliebant se super escas. De secundo Petrus dixit: Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrij, perfectè sperate in eam, quæ offertur vobis,gratiam, &c. Sanctificatio enim est,in eo, quod virtutes cognitiuæ & amatiuæ,quæ sunt lumbi mentis,transferũtur in Deũ. De tertio ad Titum dicitur:Iustificati gratia ipsius,hęredes sumus secundum spem vitæ æternæ. Et Petrus: Benedictus Deus & pater Domini nostri IESV CHRISTI,qui secundum magnam misericordiam suam regenerauit nos in spẽ viuam.De quarto dicit Ecclesiasticus:Quãto maior es,humilia te in omnibus. Per interna spectacula disponitur anima ad primũ actũ gratiæ:Quãto enim plus intelligitur in scriptura, tãto augetur fides,&c.Et sic vna refectio affectus.Sanctorum exempla disponunt ad sanctificationem animæ, ad secundum actum gratiæ.Inter omnia,quæ de Ioseph leguntur, placet illud, quod sic fidelitatem seruauerit Domino suo, cum domina sua pulchertima esset, & non cõmiscebatur sibi. Dauid similiter cum multa fecerit,quæ mouent ad imitationẽ,illud potissimè placet quod Saul cum potuisset interficere noluit. Qui tamẽ, vt dicit Augustinus, nec Deum nec hominem timebat:Hominem non, quia sopor venerat in omnes:Deũ non, quia ille reprobatus fuit: & Dauid, secundum veritatem rex erat, & tamen ex charitate eum dimisit.Et sic in omnibus patribus fuit hæc charitas, qui tamen, si aliquando ceciderunt,pœnituerunt. Vnde si displicet tibi casus Dauid,placeat eius pœnitentia, vt dicit Hieronymus. Vnde de casu suo nullus desperet, & de statu suo nullus præsumat. Gratia autem sursum agens habetur per spem.Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum(ait Propheta)*& alibi dicit*: Dixi:tu es spes mea, portio mea in terra viuentium, &c. vt vel totum reseruetur in aliam patriam. Ideo, quod momentaneum est, & leue tribulationis, æternũ pondus gloriæ operatur.Dominus enim delectationes habet in dextera, vnde Psalmus:Delectationes in dextera tua vsq; in finẽ. Sinistra habet diuitias,& gloriã,& consolationes temporales. Debemus autem adhærere dexterę,vnde Psalmus:Me suscepit dextera tua Domine:igitur præmia disponũt ad tertiũ actum gratiæ. Quartò considerationes tormentorum inclinant animã ad diuinum timorẽ:quia,sicut crescente spe:crescit gratia sursum ferẽs;sic crescẽte timore,crescit gratia inclinans deorsũ.Sequitur de secũdo fructu,scilicet iustitię,quę similiter habet quatuor actus,primus est facere bona,secũdus fugere mala,tertius formidare pro-

Cant.2.a
Psal.90.a
Deut.33.b
Cant.1.a
Psal.84.c
Prou.3.b
Agrorum diuisionis causa.
Psal.75.a
Psal.147.a
Iac.5.c
Ioan.17.a
Ioan.16.b
S.Francisci dictum notandum.
Psal.120.a
Psal.15.b
Act.7.g
Apo.22.a
Heb.13.b
1.Pet.1.c
Tit.3.b
1.Pet.1.a
Eccl.3.c
Gen.37.b
1.Reg.24.ab
2.Cor.4.d
Psal.15.b
Psal.62.c

ſpera,quartus ferre aduerſa. De primis duobus dicit Pſalmus:Declina à malo,& fac bonum. Oculi Domini ſuper iuſtos.Et:Vultus autẽ Domini ſuper faciẽtes mala.De tertio:Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus, ſcilicet in proſperis.Vnde iuſtus deprecatur,ne ruat:& ſi ruat, vt reſurgat:quia ſepties in die cadit iuſtus, & reſurgit.De quarto in Prouerbiis dicitur:Nõ contriſtabit iuſtum,quidquid ei acciderit. Et ibidẽ:Iuſtus quaſi leo confidens,abſque terrore erit. Et:Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Et : Pro iuſtitia agoniza vſque ad mortẽ.Iſti fructus oriuntur ex quatuor mod.is consideronibus, ſcilicet antrorſum, retrorſum,dextrorſum,ſiniſtrorſum, vt ſecundum Dionyſium anima moueatur circulariter, rectè,& circumflexè. Et dicit Richardus , quod quædam aues ſurſum volant, quædam deorſum, quædam circulariter, quædam ante,& c. ſic anima per iſtas conſiderationes. Ex prima conſideratione habetur primus actus , ſcilicet facere bonum, per directionem præceptorum. Si vis ad vitam ingredi , ſerua mandata : conſideratio enim mandatorum Dei facit bonum , præceptum Domini rectum eſt in ſe.Iuſtitia enim nihil aliud eſt, quam rectitudo,rectitudo autem per ſe eſt in lege, per participationem in ſeruante. Oportet ergo præcepta diuina conſiderare, acceptare,amare:ſi ſic feciſſet Adam,non cecidiſſet,& ſit transformis per amorem. Ex ſecunda conſideratione oritur fructus iuſtitiæ , ſcilicet fugere mala,vt per iudicia diſcreta. Vnde Eccleſiaſticus : Ne ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ , & non metes ea in ſeptuplum.Nullus enim vult metere zizaniam vel lolium. Iuxta modum culpæ , erit & plagarum modus. Conſideratio iudiciorum facit fugere mala. Ex conſideratione tertia per ſeuera ſolatia oritur fructus iuſtitiæ,ſcilicet formidare proſpera. Oblatis enim honoribus,fugit homo,quia timet in culpã incidere.Iſta vitia generant vermes:quia in quolibet grano eſt vermis:in grano honoris, elatio:in grano diuitiarum,auaritia : in grano deliciarum,concupiſcentia. Fructus enim quidã ſunt,qui incipiunt ſtatim vermiculari,vt ceraſa in Italia.Quidam ſunt , qui apparent optimi, & tamen vermis eſt intus.E contra,per dulcia flagella oriuntur fructus iuſtitiæ. Quartus actus iuſtitiæ eſt patienter ferre aduerſa:vide Iacobum, Paulum,Laurentium.Similiter ſapientiæ fructus,ex quatuor vltimis antithetis naſcitur. Huius ſunt quatuor actus , quia ſapientia eſt confortans, colluctans,contemplans,collaudans.Confortans in bono,vnde Eccleſiaſtes:Sapientia confortabit ſapientem ſuper decem Principes ciuitatis.Eſt etiã colluctans contra malum , vnde dicitur : Melior eſt ſapientia,quàm arma bellica. Et Sapientia:Certamen forte dedit illi, vt vinceret , & ſciret , quoniam omnium potentior eſt ſapientia. Eſt etiam contemplans rectum, vel ſummum bonum ſapientia. Eſt enim ſpecioſor ſole, Facit animam guſtare , & vniri. Eſt etiam collaudans ex omnibus Deum. Hic fructus eſt coniunctus gloriæ : hoc opus , hoc munus , hic fructus, Primum iuſtitiæ,ſecundũ gratiæ,tertiũ ſapientiæ.Hæc *inquam*,videbimus,amabimus,laudabimus. Hi quatuor fructus ſapientiæ,per ordinem oriuntur è directo.Primò per ciuium præſidia diſponitur ad primum actum ſapientiæ , in acie terribilium , in choris caſtrorum: ſecundo per hoſtium certamina ex aduerſo oritur ſecundus fructus, ſcilicet colluctari contra hoſtes.Quia homo quando habet hoſtes, tunc ſatis ſagaciter gerit ſe , & imminens bellum facit hominem ſagacem , fortem, & ſapientem : ſicut incluſi multas inueniunt vias ad euadendum:vnde tentatio imminens,quaſi ex obliquo fortiorem reddit. Sicut radius ſuper corpus opacum,denſum, ſolidum, poſtea reflexus, maius lumen,& calorem generat,vt patet in ſpeculo ferreo:ſimiliter magis caſtus quis efficitur,cum diabolus fortiter vult trahere ad luxuriam. Vnde mulier quædã habuit filiam dæmoniacam, quæ vilia loquebatur . & dixit, quod Franciſcus magnum malum faciebat eis , & quod benè erant cõtra ipſum cõgregati quinque millia ad ipſum decipiendum : & frater, qui audiuit, dixit beato Franciſco,tunc ipſe ſurrexit, & dixit:Modo fortior ſum.Tertius fructus ſapiẽtiæ eſt cõtemplari ſummum bonum, quod oritur ex conſideratione è vicino per gratiarum dona:tanta enim poſſet eſſe gratia,quod homo exiſtẽs hic eſſet quaſi in paradiſo.Videtur enim vicinus fuiſſe,ſicut beatus Paulus, qui dicit:Sapientiã loquimur inter perfectos.Et poſt:Nobis autẽ reuelauit Deus per Spiritũ ſanctum. Sicut enim nemo ſcit quæ ſunt hominis , niſi ſpiritus , qui in illo eſt,ita & quæ Dei ſunt,neſcimus, niſi ſpiritus Dei intret in nos. De quarto è longinquo nobis innaſcitur collaudatio Dei in omnibus.Omnes enim creaturæ efferunt Deũ.Quid faciam?Cantabo cum omnibus. Groſſa chorda in cythara non bene ſonat , ſed cum aliis eſt conſonantia. Figurarum ſigna ab omnibus creaturis accipiuntur in ſcriptura ad laudandum Deũ,vt patet in Pſalmis:Laudate Dominum de cœlis. Et : Benedicite omnia opera Domini Domino,à ſummo vſque deorſum, Sicut homo Deũ videns,& in omnibus Deũ guſtans,in omnibus tribus viribus ſuis.[Vnde Pſalmus:Iucundũ ſit ei eloquiũ meũ,ego vero delectabor in Domino;*& alibi*: Delectaſti me Domine in factura tua.Et:Magnificabo eum in laude]ſic in omnibus habet guſtũ & refectionẽ intellectus, & affectus. Ex his omnibus fructibus ſurgunt fructus amoris,& charitatis,quæ intẽditur in omnibus.Omnis enim ſcriptura ordinatur ad charitatẽ.Hi duodecim fructus ordinatè aſcendũt ad charitatẽ. Deſcendẽdo autẽ à charitate fluũt chariſmata gratiarũ,quæ ſunt duodecim fructus ſpiritus, quos ponit Apoſtolus ad Galatas dicens:Fructus autẽ ſpiritus eſt charitas,gaudiũ,pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.Gratia enim & iuſtitia,& ſapiẽtia non poſſunt eſſe ſine charitate vera.Eructus dicitur à frui:frui autẽ eſt inhærere alicui rei propter ſeipsã.Vnde nec iuſtitia nec nunciare futura, nec ſcire myſteria ſine charitate proſunt.Et hoc ſentiũt omnes doctores, & ſancti.Sed ecce vna vetula,quæ habet modicum hortum,& quia ſolam charitatẽ habet, meliorem fructũ habet , quam vnus magnus magiſter,qui habet maximũ hortum,& ſcit myſteria,& naturas rerũ ſine charitate. Sufficiẽtia enim horũ duodecim ſumitur per hunc modũ, ſecundum Auguſtinum,filium Pauli:*Quatuor ſunt diligẽda in charitate, quibus fruimur; Deo; meipſo in Deo; proximo in Deo;corpore meo in Deo. Deo autẽ fruor, quãdo in Deo conquieſco per amorẽ;delector per gaudiũ;vnior per pacẽ.Et hæc tria ordinata ſunt, quia vbi eſt pax,neceſſe eſt,vt ſit gaudiũ,& vbi gaudiũ,neceſſe eſt,vt ſit quies. Secundo fruor meipſo in Deo.Anima autẽ mea fruor,quãdo illã poſſideo:quia ſi tranſit res in poſſeſſionẽ alterius,fructũ non habeo.Tunc autẽ poſſideo,quãdo patienter poſſum ferre aduerſa.Vnde Saluator ait:In patiẽtia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Patienter autẽ ferre aduerſa non debet eſſe à caſu, vel fortuna , ſed intuitu mercedis : & hoc eſt expectare mercedẽ per longanimitatẽ.Et tertium eſt,condonare iniuriã & offenſam per bonitatem.Et ſic hęc tria ſunt per patientiã, longanimitatẽ, bonitatem. Patientia eſt, aduerſa tolerãdo:longanimitas,expectãdo mercedẽ ex omnibus tribulationibus : bonitas , liberaliter condonando.Quando eſt charitas patiens, longanimis,bona, tunc inundationes maris,quaſi lac,ſugit,ſicut Laurentius carbonibus,quaſi floribus,&c.Hi fructus ſunt in ſpiritu,num in carne.Vnde Iacobus:Omne gaudiũ exiſtimate,&c. Tertio proximo fruimur in Deo , quando habemus charitatem ad proximum.Et hoc tripliciter:benignè in anima,& in corde:manſuetè in contubernio : fideliter in verbo , vel ſigno. Cor benignum habeo , quando quidquid boni habet proximus , in meum bonũ refero.Similiter manſuetudo eſt quæ hominem facit familiarẽ & ſocialẽ.Aliqui homines valde sũt boni,& tamẽ valde ſunt duri in ſignis,quod homo

non

Prou.28.b *Prou.14.b* *Prou.11.d* *Prou.28.a* *Mat.5.a* *Eccl.4.d* *Dion. de diuin.nom.c 4. circa med.* *Mat.19.b* *Gen.3.b* *Eccl.7.a* *Deut.25.c* *Eccl.7.e* *Eccl.9.d* *Sap.10.e* *Sap.7.d* *Aug.l.vlt. de ciu.cap. vlt.tom.5* S. Frãciſcus inſtar Pauli

in tribulatione fortior. *2.Cor.12.b*

1.Cor.2.b.c

Pſal.148.a *Dan 3.e*

Pſal.103.d

Gal.5.d

Frui quid ſit. *Aug.lib.1. de doct.chr. c.3.et. Mag. ſent.lib.1. diſt.1.*

S.Auguſtinus S.Pauli filius. *Vide 7.lib. Cõfeſſ. c.21.* * *Aug.lib.1. de doctr.chr. cap 23.*

Luc.21.d

Iac.1.a

Digitized by Google

non auderet eis apparere,ſed quãdo homo familiarem ſe reddit,tunc eſt manſuetus. Similiter fidelitas multum facit amabilem,quia continuat amicitiam. Et hæc facit cõfidere de homine magis in verbo,quàm in corde, quia affectus eſt variabilis. Quarto fruor corpore meo in Deo, & hoc, quando mundum ſeruo corpus meum:& eſt quando ſeruatur modeſtia in guſtu, continentia in tactu,caſtitas in omnibus ſenſibus. In guſtu principaliter notatur modeſtia, &c.Corpora luxuriioſorum,guloſorum,incontinentium,non ſunt in pace ſepulta.Sic ergo deſcendendo ex charitate,quæ eſt vnguentum fluens à capite in barbam. A barba vſque ad oram veſtimenti, fit fruitio Dei. Sicut ergo ſunt duodecim illuſtrationes aſcendendo ad charitatem, ſic ſunt duodecim fructus deſcendendo à charitate. Hoc eſt illud,quod dicitur,ex vtraq; parte fluminis eſſe lignum vitæ,afferens fructus duodecim per duodecim menſes.Ab vna parte fluminis fructus intellectuales, ab altera,affectuales. Ab vna parte fructus aſcendentes,ab altera,fructus deſcẽdentes.Iſte ergo eſt fructus ſcripturarũ,ſcilicet charitas per hanc ſunt myſteria,intelligentiæ,theoriæ.Vnde in Apocalypſi:Beati, qui lauant veſtimenta ſua,vt intrent per portã ciuitatis.Foris autẽ canes,& venefici,ſcilicet contẽplatione ſcripturæ alieni. Et dicebat: Imaginor illas duodecim illuſtrationes primas aſcendẽtes,quæ fluunt à Deo, & ad Deum terminãtur,& currunt per totã ſcripturã, ſicut duodecim circulos, vt in quancumque anima intret, inueniat ſyluam arborum, & amœnitatem fructuum.

Eccl.44.d
Pſal.132.a
Apoc. 22. a
Apoc.22.c

SERMO XIX.

De modo ſtudendi,& proficiendi in ſacra ſcriptura, & de theoriis eiuſdem.

Gen.1.b

PRotulit terra herbam,&c.] Dictum eſt de fructibus ſacræ ſcripturæ: & ad hos fructus inuitat nos ſapientia æterna Domini: Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & gratiæ.Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me, & à generationibus meis ãdimplemini.Si voluerimus tranſire, oportet nos eſſe filios Iſrael, qui tranſieruut Ægyptum,ſed Ægyptij etiam tranſierunt,& ſubmerſi ſunt.Illi autem tranſeunt Ægyptum verè, qui totum ſuum ſtudium ponũt,qualiter è vanitatibus tranſeant in regionem veritatis.A veritate in vanitatem tranſiuit Adam,vnde Pſalmus dicit:Veruntamen in imagine pertranſit homo,ſed & fruſtra conturbatur:Theſaurizat,& ignorat,&c.Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat,& tranſeat,veſpere decidat,induret,& areſcat. Quando ergo amatur commutabile bonum, tranſitorium, vanum,tunc homo tranſit, &c. Et hunc tranſitum reprobat ſapientia.Hic tranſitus facit omne malum.Sic tranſiuit Lucifer, cui dictum eſt:Veruntamen ad infernum detraheris. Ad quem primò proiectus eſt per culpam, ſecundò per iudicium. Sic etiam fecit Adam, poſtquam deſeruerat lignum vitæ, abſcondit ſe. Vidit enim ſe nudum ab omnibus habitibus bonis, propter quod abiectus eſt de paradiſo. Sapientia ergo, & charitas ſunt principales fructus, quibus principaliter eſt contraria vanitas. In Canticis exprimitur ſapientia amoroſa. Non enim poteſt quis diſcedere à falſo,& accedere ad verum ex amore,niſi elongetur à vanitate.Et ideo Eccleſiaſtes, præcedit hunc librum,vbi oſtendit vanitatẽ cum dicit: Vanitas vanitatum,& omnia vanitas. Hæc propoſitio vera eſt, & probatur in toto libro:Oportet ergo tranſire ab omnibus vanitatibus ad veritatẽ,vt non ſit delectatio, niſi in ſolo Deo.Quomodo autẽ tranſeundũ eſt,volunt omnes eſſe,& ſapientes,& ſciẽtes.Sed ſcio,quod mulier decipit virũ.Sapientia autem eſt,ſupra,tanquam nobilis:ſed ſciẽtia,infra.Et videtur homini pulchra,& ideo volunt ſibi eum cõiungi,& inclinatur anima ad ſcibilia,& ſenſibilia,& vult eã cognoſcere, & cogitare, & experiri,& per cõſequẽs vniri.Et ita euaneſcit,vt Salomon, qui voluit omnia ſcire, & diſputauit à cedro, quæ eſt in Libano,vſque ad hyſſopum: & oblitus eſt principij, & ideo eſt factus vanus, & oblitus eſt ſui, Non ſimus in hac parte ſocij Salomonis,ſed Dauid patris ſui,quia non eſt ſecurus tranſitus à ſcientia ad ſapientiã;oportet ergo mediũ ponere,ſcilicet ſanctitatẽ. Tranſitus autem eſt exercitium, exercitatio à ſtudio ſcientiæ ad ſtudiũ ſanctitatis,& à ſtudio ſanctitatis ad ſtudium ſapientiæ.De quibus ait Prophẽta:Bonitatem & diſciplinam,& ſcientiam doce me.Incipit à ſummo, quia vellet guſtare, quam bonus & ſuauis eſt Dominus.Ad ſapientiam autem peruenire non poteſt, niſi per diſciplinam. Non eſt ergo præferendum vltimum primo.Malus eſſet mercator, qui ſtannũ præferret auro.Qui non præfert ſcientiæ ſanctitatem,nunquã proſperabitur.Auguſtinus dicit de ciuitate Dei,quòd Angeli ſunt boni ſpiritus.Hi enim dicũtur Angeli,ſcilicet nuncij;quia de humilitate gaudent.Spiritus nequam vocantur dæmones,id eſt,ſcientes, quia ab illius ſtatu volunt nominari.Sed verendum eſt quod dicit Iob de Behemoth:Sternet ſibi aurum quaſi lutum.Per ſcientiam eſt tẽtatio facilis ad ruinam.Vnde:Eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum dicit ſerpens.Vnde quidam ſuprema naturæ volunt perſcrutari, ſicut de cõtingentibus. Beatus Bernardus dicit de gradibus ſuperbiæ, quod primũ vitium eſt curioſitas, per quod Lucifer cecidit:per hoc etiã Adã cecidit.Appetitus igitur ſciẽtiæ modificandus eſt, præferenda eſt ei ſapientia, & ſanctitas.Qualiter ergo ſtudendum eſt ſcientiæ & ſanctitati,& ſapiẽtiæ?Oportet ſcire,vt de fructib. ſapientiæ habeatur,& per portas ciuitatis poſſimus introire. Nam ſcriptũ eſt:Labor ſtultorũ perdet eos, qui neſciũt in vrbem pergere,hoc eſt,qui neſciunt ſtudere,in quibus oportet.In Geneſi dicitur,quòd creauit Deus hominem,& poſuit in paradiſo,vt operaretur,& cuſtodiret illum.Oportet operari in ſacra ſcriptura,& exercitari intellectum.Sed multos inueni exercitãtes corpus, paucos ingenium.Hæc exercitatio eſt ſpiritus ad pietatem.Vnde in Prouerbiis dicitur: Per agrum hominis pigri tranſiui,& per vineã,& ecce totum repleuerant vrticæ,& ſpinæ. Hoc fit quãdo homo habet bonã diſpoſitionem,& non exercet eam,ſed creſcunt ibi vrticę malignitatis,ſpinæ cupiditatis. Maceria lapidũ virtutũ deſtruitur propter diſſipationem cogitationũ. Et hinc dicitur in Prouerbiis:Præpara foris opus tuum,& diligenter exerce agrum tuum.Modus ſtudendi debet habere quatuor conditiones,ſcilicet,ordinem, aſſiduitatem,complacentiam,commenſurationem.Ordo diuerſimodè traditur à diuerſis,ſed oportet ordinatè procedere,ne de primo faciant poſterius, vel è conuerſo. Sunt ergo quatuor genera ſcripturarũ,circa quæ oportet ordinatè procedere,& exerceri.Primi libri ſunt ſacræ ſcripturæ.In teſtamento veteri ſecundum Hieronymũ viginti duo libri:in nouo teſtamento octo ſunt. Secundi libri ſunt originalia ſanctorum.Tertij,ſententiæ magiſtrorum.Quarti,doctrinarum mundialium, ſiue Philoſophorũ.Qui ergo vult diſcere, quærat ſcientiam in fonte,quia apud Philoſophos non eſt ſciẽtia addandam remiſſionem peccatorum, nec apud ſummas magiſtrorum,quia illi ab originalibus extraxerunt. Originalia autem à ſacra ſcriptura. Vnde dicit Auguſtinus, quod ipſe decipi poteſt, & alij. Sed ibi eſt fides tanta,quòd ibi non poteſt eſſe deceptio. Et hinc dicit Dionyſius de diuinis nominibus,quòd nihil aſſumẽdũ eſt,niſi quòd ex eloquiis ſacris, &c. Studere debet Chriſti diſcipulus in ſacra ſcriptura, ſicut pueri primo addiſcũt a,b,c,&c. poſtea ſyllabicare,& poſtea legere, & poſtea quid ſignificet pars. Similiter in ſacra ſcriptura,ſæpe primo quis debet ſtudere in textu,& ipſum habere in promptu,& intelligere quòd dicitur per nomen, non ſolum ſicut Iudæus, qui ſemper tendit ad literalem ſenſum.Tota ſcriptura eſt quaſi vna cythara.Et ſicuti chorda per ſe non facit harmoniã,ſed cum

3.Reg.4.d
3.Reg.11.
Pſal.118.a
Pſal.33.b
Iob.41.d
Gen.3.
Bernard. de grad. humilitatis,& ſuperb. grad. 1.tom.2.
Scire quatenus oporteat.
Eccl.10.a
Gen.2.b
Prou.24.d
Ibidem.
Modus ſtudendi quatuor conditiones requirit.
Hier.in Prologo.lib. Regum tom.3. praf.100.
Dion. de diuin.nom.c.1. in prin.
Scriptura ſicut cythara.

aliis,

aliis,similiter vnus locus ſcripturæ dependet ab alio, imò vnum locum reſpiciunt mille loca. Notandum, quod quando CHRISTVS fecit miraculum de conuerſione aquæ in vinum, non ſtatim dixit, fiat vinum vel fecit de nihilo:ſed voluit, vt miniſtri implerẽt hydrias aqua,vt dicit Gregorius ad literam. Quare ſic fecit,ratio non poteſt reddi. Sed ſecundum ſpiritualem intelligentiam reddi poteſt ratio,quia Spiritus ſanctus non dat ſpiritualem intelligentiam,niſi homo impleat hydrias, ſecundum capacitatem ſuam, aqua, ſcilicet notitia literalis ſenſus, & inde eſſe poteſt,quod Deus conuertit aquam ſenſus literalis in vinum ſpiritualis intelligentiæ.Propter hoc Paulus fuit altus, quia ipſe didicerat legẽ ad pedes Gamalielis. Vnde qui ſcripturã habet, potens eſt cum eloquiis,& etiam in venuſto ſermone:Vnde beatus Bernardus parum ſciebat, ſed quia in ſcriptura multum ſtuduit,ideo locutus eſt elegantiſſime.Primum igitur eſt,quod homo habeat ſcripturã non ſicut Iudæus,qui ſolum vult corticẽ. Vnde quidã Iudæus ſemel legit illud capitulũ Iſaïæ:Domine quis credidit auditui noſtro, *& cætera*,& legebat ad literã,& non potuit habere concordantiã,vt ſenſum faceret,& ideo proiecit librũ ad terrã,imprecãs,vt Deus confunderet Iſaïam,quia,vt ſibi videbatur, non poterat ſtare quod dicebat. Ad hanc autem intelligentiam non poteſt homo peruenire per ſe, ſed per alios, quibus Deus reuelauit,ſcilicet per originalia Sanctorũ,vt Auguſtini,Hieronymi,& aliorũ.Oportet ergo currere ad originalia Sanctorum.Sed quia iſta ſunt difficillima, ideo neceſſe ſunt ſummæ magiſtrorum,in quibus elucidantur difficultates.Sed cauendũ eſt de multitudine ſcriptorũ. Et quia iſta ſcripta adducunt Philoſophorũ verba,neceſſe eſt,quod homo ſciat,vel ſupponat ipſa. Eſt ergo periculũ deſcẽdere ad originalia,quia pulcher ſermo eſt originalium.Sermo autem ſcripturæ non ponit ſermonẽ ita pulchrũ. Vnde ſi dimittis ſcripturam, in libris Auguſtini ſtudens,ipſe non habet pro bono: ſic nec Paulus nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur.Sacra ſcriptura in magna cautela legenda eſt.Maius autem periculum eſt deſcendere ad ſummas magiſtrorum, quia aliquando magnus eſt in eis error, & credunt ſe habere,& intelligere originalia, & non intelligunt, imò eis contradicunt. Vnde ſicut fatuus eſſet,qui vellet ſemper immorari circa tractatus, & nunquã accedere ad textũ,ſic eſt de ſummis magiſtrorũ:in his autem homo debet cauere, vt ſemper adhæreat vitæ magis communi. Deſcendere autẽ ad Philoſophiã eſt maximum periculum. Vnde in Iſaïa dicitur: Pro eo,quod abiecit populus ille aquas Siloë,quæ currunt cũ ſilentio,& abſumpſit magis Raſin,& Romeliæ,&c. Non amplius reuertendum eſt in Ægyptum. Notandum de Hieronymo, qui poſt ſtudium Ciceronis non habebat ſaporẽ,ideo flagellatus fuit ante tribunal,hoc autẽ propter nos factum eſt,vt magiſtri cauere debeant,ne nimis commendent, & appretientur dicta Philoſophorum:ne hac ratione populus reuertatur in Ægyptum, & exemplo eorum dimittant aquas Siloë,in quibus eſt ſumma perfectio,& vadũtad aquas Philoſophorum,in quibus eſt periculoſa deceptio. Signatum fuit hoc in Gedeone, vbi illi,qui probati fuerãt ad aquas,qui ſcilicet lamberũt ſicut canes, pugnauerunt,& vicerũt:& illi,qui flexo poplite, & curuati biberunt,reuerſi ſunt.Sed vincẽtibus datæ ſunt tubę & lagenæ,ac lucernæ.Cum clangore buccinæ, & cõploſione lagenarum vicerunt. Iſti ſunt prædicatores, qui clangunt in prædicatione buccina. Lagenæ ſunt exẽpla,lampades ſunt miracula.Qui enim pro veritate ſunt mortui,miraculis coruſcauerunt, & ſperauerunt hoſtes.Iſti autem,qui bibunt lingua,& lambunt attrahendo,ſicut canes,qui lingua aquam hauriũt,iſti ſunt, qui de Philoſophia parũ ſumunt:ſed iſti ſunt,qui flexo poplite bibunt,qui totaliter ſe ibi incuruãt,& illi curuantur ad errores infinitos, & inde fouetur fomentum erroris.Vnde in Oſea dicitur:Quieuit ciuitas, donec fermentaretur totum.Et fouet oua aſpidũ,& quod confotum fuerit, erumpat in regulum.Nota de beato Franciſco,qui prædicabat Soldano.Cui dixit Soldanus quod diſputaret cũSacerdotibus ſuis.Et ille dixit,quod ſecũdum rationem de fide diſputari non poterat, quia ſupra rationem eſt;nec per ſcripturam,quia illam non reciperent illi:ſed rogabat, vt fieret ignis, quem ipſe cum Sacerdotibus intraret. Non enim tãtum miſcendũ eſt de aqua Philoſophiæ in vinum ſacræ ſcripturæ, quod vinum fiat aqua, hoc enim peſſimum miraculũ eſſet.Et legimus, quod Chriſtus de aqua fecit vinũ, ſed non è conuerſo.In Eccleſia primitiua etiam libros Philoſophiæ comburebant. Non enim panes in lapides commutari debent.Eſt ergo ordo, vt prius ſtudeat homo in ſcriptura ſacra quantũ ad literalem ſenſum, poſt in originalibus,& iſta ſubiiciat ſacrę ſcripturę:ſimiliter in ſcriptis magiſtrorum,& in ſcripturis Philoſophorum,ſed tranſeundo, & furando, quaſi ibi non permanendum.Quid lucrata fuit Rachel, quod furata fuit idola?tantum fuit lucrata,quod mentita fuit, & ſimulauit infirmitatẽ, & abſcondit ea ſubter ſtramenta cameli,& ſedit deſuper:ſic quando quaterni Philoſophorum abſconduntur. Aquæ enim noſtrę non debẽt deſcendere ad mare mortuũ, ſed in ſuam primam originem,Secundò oportet habere aſſiduitatem. Impedimentũ enim maximum,lectio vagabunda, quaſi placẽs modo hoc,modo illud legere, modo aliud facere. Vagatio exterior ſignũ eſt vagationis animæ, & ideo talis non poteſt proficere, quia non figitur in memoria, ſicut ponit exemplum Gregorius.Quando homo vidit faciem hominis ſemel,non ita perfectè poſtea cognoſcet.Sic de ſacra ſcriptura, quia primo faciem obſcurã habet, poſtea quando frequenter videtur, efficitur familiaris.Tertiò oportet habere complacentiam: ſicut enim Deus proportionauit guſtum,& cibum, quia cibus dat ſaporem guſtui, qui habet vim diſcretiuam,& ex his dnobus cibus incorporatur: ſic primò oportet ſumere ſcripturã,poſtea maſticare,deinde incorporare, Ad quid homo bibet aquam turbidã? Quid tibi in via Ægypti,vt bibas aquam turbidam?ſed bibe aquam ſalutarem ſapientiæ.Nota quod animal,quod non ruminat,immundum eſt. Ruminatio enim fit in eo, quod animal habet duos ventres,accipit cibum ad os,& totum ruminat,& protritum in alium ventrẽ vlteriorem proiicit.Quam dulcia faucibus meis eloquia tua,ſuper melori meo, dicebat Propheta.Non diligas meretricẽ, ne dimittas ſponſam tuã. Vnde in libro Sapientiæ dicitur:Hanc amaui,& exquiſiui eam. Non accipias glãdes,& ſiliquas porcorum,& ſuſpendaris cum Abſalon per capillos,ſcilicet affectus tuos. Doctrinæ ſęculares ſunt quercus altæ,proceres inflexibiles. Noli comedere pepones Ægypti,& porros,& allia,ſed mãna de cœlo.Sed non nauſeas,ſuper cibo iſto,non ſis carnalis ſicut filij Iſrael,& hi non inueniebãt niſi vnum ſaporẽ, ſed alij ſpirituales inueniebant omnẽ ſaporem ſuauitatis.Quartũ eſt cõmenſuratio,vel non plus ſapere,quam oportet.Vnde ait ſapiens:Mel inueniſti, comede quod tibi ſufficit,ne forte ſatiatus,euomas illud.Ne plus te extendas,quam ingenium tuum poteſt aſcendere, nec infra maneas.Videtur in deſignationibus huius, vt dicit Dionyſius,quod Seraphim mediis volabant alis; vt nec ſiſtat homo infra quam poteſt,nec aſcẽdat ſupra illud,quod poteſt.Sicut illi,qui cantãt vltra vires,nunquã bonã faciunt harmoniam:& vt dicit Auguſtinus: illi,qui non ordinant ſtudium, ſunt ſicut pulli equorũ, qui modo currunt huc,modo illuc:ſed iumentum plano paſſu vadit.Tantũ proficit vnus durus, dummodo ordinet ſtudium ſuum,ſicut ingenioſus, & inordinatè ſtudens.Qui autem vult in hoc ſtudio proficere oportet,quod habeat ſanctitatem,vt poſſit ſtudere ad habẽdam vitam timoratam,impollutam,religioſam,ædificatoriam.Primò hæc eſt vita Sanctorũ timorata,vt in his,quæ agit,ſemper timeat,ſiue vadens ad miſſas,ſiue ad menſam,ſiue ſtans,ſiue ſedens:quia in omnibus poteſt

Ioan.2. a b

Greg. hom.6. in Ezech.

Act.22. a

S.Bernard. cur elegantiſſimè ſit locutus.

Iſa.53. a

1.Cor.1.b

Sacra ſcriptura quomodo legẽ da-

Iſa.8.a

Hier. de Regu.Monac. cap. de contempl.orat. & lect. to.9.

Iud.7. b & ſeq.

Oſea 7. a

Iſa.59.a S.Franciſci prædicatio apud Soldanum.

Ioan.2.b

Libri philoſophorum quomodo

Gen.31.c d e

Hier.2.d

Leu.11.a

Pſal.118.

Sap.8.a

Reg.15.c

Num.11.c

Num.21. d

Sap.16.a b c

Rom.11.a

Prou.25.c

Iſa.6.a

Dionyſ.de Eccleſ.hier. cap.6.

Digitized by Google

teſt eſſe peccatum. Verebar omnia opera mea, ſciens, quod non parceres delinquenti. Optimum ſignum eſt timor, & peſſimum eſt audacia, quia talis nunquam corrigitur. Secundò vita impolluta, quod totum faciat propter amorem Dei, non propter amorem alicuius rei: quia omnis amor ſuſpectus eſt, niſi verbi Dei. Vnde dicit Auguſtinus, & Bernardus, in quadam epiſtola ad quendam monachum, quod dilectio Apoſtolorum in corpore Chriſti, impediebat inuentum Spiritus ſancti. Quid vero de amore creaturarum? Ideo dicit Pſalmus: Renuit conſolari anima mea, &c. Cuſtodi me Domine, vt pupillam oculi. Pupilla non bene cuſtoditur munda, quando eſt vapor, vel puluis, vel humor in ea. Tertiò, quòd ſit vita religioſa clauſa, ſicut maceria vineæ: ſic oportet, quòd homo faciat ſibi reſtrictiuum linguæ, & ſenſuum cæterorum. Sane ſi quis putat ſe religioſum eſſe, non refrenans linguam ſuam, &c. Sepi aures tuas ſpinis. Vita noſtra B non debēt eſſe data loquelis, ſed lacrymis. Quartò, quòd ſit vita ædificatoria proximi, vt ſit paratus, omnes ædificare, & doleat, ſi quis ex ipſo ſcandalizatur: & debet cauere damna alterius, quiá ſi ego ſolus bene comederem, & alij ieiunarent, male actum eſſet. Et iſte eſt fructus aliorum. Item ſequitur ex his ſcilicet ex ſcientia, & ſanctitate, ſtudium ſapientiæ, qui conſiſtit in quatuor, quæ ſunt neceſſaria, ſcilicet recognitio internorum, & externorum defectuum. Vnde in fronte Apollinis ſcriptum erat: Recognoſce teipſum, quia ſine hoc impoſſibile eſt deuenire ad ſapientiam. Vnde quanto ſapiens plus proficit, tāto plus ſe deſpicit. Vnde malus mercator eſt, qui ſe decipit: quod facit, qui ſe appretiatur pluſquam valet: ſed alios appretiari, & ſe deſpicere, hoc eſt principaliſſimum C ſtudium ſapientiæ, vt ſibi perſuadet homo ſuos defectus, & fiat humilis in oculis ſuis. Secundum ſtudium eſt caſtigatio paſſionum, quæ ſunt ſeptem affectiones animæ, quatuor principales, & tres annexæ, ſcilicet timor, dolor, ſpes, gaudium, deſiderium, verecundia, odium. In omnibus his contigit excedere. Puer enim, quando nimis clamat, compeſcitur; ſic homo cenſura quadam iudiciali debet domare, & reſtringere huiuſmodi paſſiones, vt quando venit dolor, dicatur ſibi: Sta in pace, & ſic de aliis, & præſertim debet deſerere iſtas principales, & pueriles affectiones. Pueri enim inſecutores ſunt paſſionum. Maledictus enim puer centum annorum. Tertium ſtudium eſt ordinatio cogitationum. Vnde ſcriptum eſt, quod ſtultus per feneſtram proſpicit in domum proximi. Et hæc eſt maior difficultas ordinare phantaſmata noſtra, vt quando ſumus in Eccleſia, nil co- D gitemus, niſi de officio noſtro, & ſic de aliis, & neceſſario oportet ordinare has cogitationes ad hoc, quòd Spiritus ſanctus intret per ſapientiam: Quia Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & aufert ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu. Ideo oportet habere certas materias, circa quas nos exerceamus. Quartum ſtudium eſt deſiderij ſurſum actio: hoc facit alia ſtudia valere, & poſteriora obliuiſci. Extendamus nos, &c. Sapientis oculi in capite eius. Cor ſapientis in dextera eius. Hoc ſtudium ſapientis, vt non declinet ſtudium noſtrum, niſi ad DEVM, qui eſt totus deſiderabilis. Hæc quatuor ſunt difficillima, niſi habeantur prima ſtudia, & cum his ſunt facillima. Vnde facile eſt tunc habere dominium ſupra paſſiones. Vnde dicitur de quodam * Philoſopho, E qui dixit ſeruo ſuo. Ego te affligerem, ſi non eſſem iratus.

lib. 9. c

Pſalm. 76. a

Luc. 1. d
Eccl. 28. d

Sapientiæ ſtudium quatuor requirit. Cognoſce te ipſum. Cic. de leg. in fin.

Paſſiones ſeptem animæ moderandæ.

Pſal. 61. d

Eccl. 22. d

Sap. 1. b

Eccl. 1. c
Eccl. 10.

* Cic. lib. 4 Tuſcul. prob. à fi. de Archita Tarent. & Varrone Max. lib. 4. c. 1. de Archita Tarent. & ad ſimile refert. de Platone.

SERMO XX.

Quo exponitur quarta conſideratio de contemplatione, quæ fit per modum diuerſum, quo Soli, & Lunæ, & Stellis comparatur: ac de viſione intelligentiæ per contemplationem ſuſpenſæ.

DIxit quoque DEVS, fiant luminaria in firmamento cœli, & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos, & diuidant diem, ac noctem. Et fecit Deus duo magna luminaria. Luminare maius, vt præeſſet diei, & luminare minus, vt præeſſet nocti, & ſtellas. Et poſuit illas in firmamento, & vidit Deus quod eſſet bonum, & factum eſt veſpere, & mane dies quartus.] Dictum eſt ſupra, quòd Deus dedit Danieli intelligentiam omnium viſionum. ex occaſione huius, diſtinctæ ſex viſiones correſpondent operibus ſex dierum. Nunc dicēdum eſt de quarta, ſcilicet ſpecie intelligentię, ſiue viſione per contemplationem ſuſpenſæ. Sed intelligendum, quòd hanc viſionē nullus habet, niſi ſit vir deſideriorum, nec poteſt eam habere, niſi per magnum deſiderium. Vnde ait Propheta: Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. Primo dicit guſtate. Guſtus enim ſuauis non eſt, niſi præcedat appetitus guſtabilis ad guſtabile ſuſcipiendum. Hæc autem intelligentia ſuſpenſa debet intelligi per opus quartæ diei, in qua luminaria facta ſunt. Anima autem illa ſola per contemplationem ſuſpenſa eſt, quæ habet Solem, & Lunam, & Stellas in firmamento ſuo. Conſidera, ſi modo non eſſet Sol, & Luna, & Stellæ in firmamento, quid eſſet mundus? non eſſet niſi quædam maſſa tenebroſa, & horribilis: ſic eſt de anima, quæ non habens gratiam contemplationis, eſt ſicut firmamentum ſine luminaribus: ſed quæ habet, eſt firmamentum ornatum luminibus. Et ſicut differt cœlum non habens luminaria, à cœlo habente, ſic anima nō habens, ab anima diſpoſita ad hoc, vnde differt ſicut Angelus à beſtia. Beſtialis eſt homo carens his, & habens faciem ad terram ſicut animal: ſed plenus luminibus, eſt totus Angelicus. In quarto die fecit Deus Solē, & Lunā, & Stellas. Et hęc viſio eſt principaliter circa tria: circa luculentā conſiderationē cœleſtis monarchiæ: circa luculentam conſiderationem militantis Eccleſiæ: circa luculentā conſiderationem mentis humanæ hierarchizatæ. Niſi enim ſpeculetur ſummam monarchiam, & contueatur deſcenſum Eccleſiæ militantis ab ea, & ſuā ipſius hierarchiæ adornationem, nunquam erit contemplatiua. Et tunc habebit lucem ſolarem, lunarem, ſtellarem. Prima conſideratio cōparatur luci ſolari, ſecunda luci lunari, tertia ſtellari. Hæc anima eſt felix, quæ ſe cōtuetur ornatā, & conformem illi Hieruſalem, & hierarchiam illuſtratam, ſcilicet Angelicam, & hierarchiam illuſtrantē, ſcilicet diuinum principatum, perſonarum luculentam diſtinctionem. Ergo conſideratio cœleſtis monarchiæ aſſimilatur luci ſolari, propter triplicē rationem: propter fulgorem puritatis præcipuæ: propter fulgorem limpiditatis præclaræ: propter fulgorem inflammationis viuificæ. Hæc tria habet illa conſideratio ratione primæ, & eſt ſummæ dignitatis, & excellentiæ, quę habet puritatē, & elongatur ab omni fæce corruptionis. De illa puritate, ſcriptum eſt: Sicut Sol oriens in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ſuæ. Hæc cōuenit æternę ſapientię, & mēti æterna ſapientia illuſtratę. Eſt enim ſicut Sol pura, quia Sol nō eſt altior omnibus Planetis localiter, ſed Sol dicitur altiſſimus ratione altiſſimæ puritatis, actiuitatis, & luminoſitatis. Vnde eſt ſecundū Iſidorum Sol quaſi ſolus lucens. Hæc ſapiētia eſt ęterna, quę vbiq; attingit propter ſuam munditiam. Comparatur autem mulieri bonæ, non propter aliquod fœdum, ſed ratione fœcunditatis ad concipiendum, producendum, patiendum, quidquid eſt de vniuerſitate legum, & exemplarium. Omnes enim rationes concipiuntur ab ęterno in vulua æternæ ſapiētiæ, ſeu vtero, & maximè prædeſtinationis.

Dan. 1. d
Item ſerm. 3. pag. 23. col. 2. f

Pſalm. 33. b

Anima per contēplationem ſuſpenſa.

Eccl. 26. c

Contemplatio præcipue circa tria.

nationis. Vnde, quia ab æterno rationes prædestinationis concepit, non potest nos non diligere: & sicut ab æterno concepit, sic in tempore produxit, siue peperit, & postea in carne patiendo parturiuit. Et qui potest hoc intelligere, intelligit, & habet altissimam contemplationem. Est ergo hæc consideratio illius esse purissimi: purissimum autem, quia simplicissimum: simplicissimum autem, quia summè vnum. Ideo dicitur Israel, *Deut.6.a* viro contemplatiuo: Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Similiter anima cõtemplatiua intelligitur per mulierẽ illam. Et dicuntur animę contemplatiuæ filiæ Hierusalẽ, quia formosæ, fœcũdæ. Et formositas est fœcunditas, quia quanto plus concipiunt lumina, tanto formo. ores sunt. Vnde: Beati mundo corde, quoniam *Matth.5.a* ipsi Deum videbunt. Vnde per puritatem, non rationẽ oportet nos introire in contemplationem. Et ideo cũ B simplicibus sermocinatio eius: qui habent mentes puras, non excæcatas propter malitiam superuenientem. Animæ ergo, quæ sunt formosæ, & fœcundæ, dicũtur filiæ Hierusalem, & intelliguntur per Solem ratione formositatis, per mulierem ratione fœcunditatis. Secũdo, Soli comparatur, propter fulgorẽ limpiditatis pręclaræ, vbi maior fulgor, ibi maior claritas, & limpiditas. *Eccl.42.c* Vnde in Ecclesiastico dicitur: Sol illuminans per omnia respexit, & gloria Domini plenũ est opus eius. *Greg.lib.4 Dial.c.33.* Vnde Gregorius: Quid est, quod non videant, qui videntẽ omnia vident? Anima Beati Benedicti benè fuit contemplatiua, qui totum mundum vidit in vno radio Solis. Non multum studuerat ipse, nec libros habebat, quia ipse decimotertio anno mundum dimiserat, & latitabat inter fruteta cum illis bestiis, sicut vna fera. Vnde etiam pastores crediderunt, eum feram. Et dicit C Gregor. Mundus non fuit coangustatus in vno radio Solis, sed eius animus dilatatus, quia vidit omnia in illo cuius magnitudine omnis creatura angusta est, & *Sap.11.d* parua, & modica. Sic enim ait Sapientia: Momentũ stateræ est ante te orbis, & sicut gutta roris antelucani, & *Sap.7.d* alibi, de hac pręclaritate dicitur: Est enim speciosor Sole, & super omnẽ dispositionẽ Stellarum, luci cõparata inuenitur purior. Considera, quod in anima contẽplatiua describitur vniuersus orbis, & quilibet spiritus cœlestis, qui in se habet descriptũ totũ orbem. Describitur etiã radius supersubstantialis, qui & vniuersum orbẽ, & vniuersum spiritũ continet. Ergo in anima cõtemplatiua mira sunt lumina, & mira pulchritũdo. Sic ergo mundus pulcher est à summo ad imum, ab initio ad finem: descriptus in anima facit speculũ, & quilibet spiritus est speculum, & sic in anima est mira numerosi- D tas, summus ordo, summa proportionalitas. Pulchra ergo est numerositas spirituũ, quia quoties in anima sic relucet cognitio orbis terrarũ, & spirituum bonorum, & radij supersubstãtiales; totiẽs in ea est mira refulgẽtia: & ex hoc est speciosor Sole. Rursus radius, qui continet omnem dispositionẽ, & repræsentat, vel continet omnes theorias, est in anima, & in illo anima absorbetur per mẽtis transformationẽ in Deum. Et ideo est anima super omnem dispositionem Stellarum: Tertiò hæc consideratio comparatur luci solari, propter fulgorem inflammationis viuificantem mirificè. Est enim radius Solis ad viuificandum, non ad cõsummãdum, nisi per accidens ex quibusdam dispositionibus. *Eccl.43.a* De hoc calore inflammante scriptum est: Sol in aspectu annunciãs, in exitu vas admirabile opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Tripliciter Sol exu- E rens montes, radios igneos exsufflans, & refulgens, radiis suis excæcat oculos. Vult dicere, quod quando Sol aspicitur, quod ipse Sol sic annunciat, quæ sunt apud se, & in se, & oritur super hemisphærium mẽtis, quod in meridiano exurit, & in conspectu ardoris eius non potest aliquis sustinere. Animæ enim non subleuatæ sunt quasi in hieme: Sed quæ sunt eleuatæ ad mediocrẽ contemplationem, sunt quasi in vere. Sed quæ eleuatæ sunt ad excessus, sunt sicut in æstate, & percipiũt A fructus autũnales, quia quiescunt. Tunc enim in autũno colligunt fructus, & faciunt, & celebrant solemnitates in autũno. Sed vbi exurit in meridie? quãdo in maxima virtute est, hoc est in cœlo. Ibi enim perfecta est contẽplatio, & illos inflãmantes ardores, quos emittit in animas illas, quæ habent excessus mentales, nullus potest explicare. Si enim secundũ Apostolum, gemitus *Rom.8.c.* sunt inexplicabiles, quibus postulat pro nobis spiritus quot sunt excessus? quot ardores? Vnde quis ex vobis poterit habitare cum ardoribus sempiternis? Et tamen Sol exurit tripliciter, quia Sol æternus terrã illam hierarchicã, & istam humanam irradiat, & inflammat, ri- *1.Tim.1.a* plici, & triformi amore, & sursum agit in Deũ: vtramq; scilicet, in illã per tentionẽ, visionẽ, & fruitionem: hãc per charitatẽ de corde puro, conscientia bona, fide non ficta, hierarchiam dico cælestẽ, secundũ trinas hierarchias collocatã. Sed quid est, quod iste radius excæcat, cũ potius deberet illuminare? Sed ista excæcatio est sũma illuminatio, quia est in sublimitate mentis, vltra humani intellectus inuestigationem. Ibi intellectus caligat, quia ibi non potest inuestigare, quia transcendit omnem potentiam inuestigatiuam. Ergo est ibi caligo inaccessibilis, quæ tamẽ illuminat mẽtes, quæ per- *3.Reg.8.b* diderunt inuestigationes curiosas. Et hoc est, quod di- *Psal.17.a* citur Dominus inhabitare in nebula: Et posuit tenebras latibulum suum. Hæc est ergo consideratio luculenta cœlestis hierarchiæ. Propter hæc ergo tria dici- *1.Math.6.c* tur Sol, & de hoc potest accipi, quod scribitur: Refulsit Sol in clypeos aureos, & respleduerũt montes ab eis, sicut lampades ignis. Clypei sunt rationes æternæ prędestinationum æternarũ, quæ habent rationẽ armaturæ, & rationẽ fulgoris incomparabilis. Sol æternus, scilicet sapiẽtia æterna, refulget in clypeis, quãdo sublimat Deus mentẽ cõtemplatiuã, ad percipiendũ fulgorẽ veritatis æternæ, & illarum rationũ. Montes autẽ respleudẽt, quia Sol iste per istas rationes, quasi per clypeos aureos, illuminat mentes, hoc est spiritus in æternitate firmatos, & sublimatos, qui respiciunt primo oriẽtales radios primaria visione: meridionales, perfecta illustratione: occidentales, postrema tentione. Hi radij tripliciter oriũtur à Sole, & splendent sicut lampades ignis, quia est ibi inflãmatio permaxima. Et hoc, est tota causa inflammationis contemplationis, quia nunquã venit ad contemplationem radius splendoris, quin etiam inflãmans. Et ideo in Canticis loquitur Salomon, per modum amoris, & per modum cantus, quia ad illos fulgores non potest peruenire nisi per amorem. Itẽ contemplatio consistit in consideratione luculenta militãtis Ecclesiæ. Hæc consideratio intelligitur, per lucẽ lunarẽ: qui non nouit hanc, non potest quidquã cõprehẽdere. Vnde non est ornatũ cælũ, nisi habeat luminare maius, & luminare minus. Vnde Ioannes di- *Gen.1.b* cit: Vidi ciuitatẽ Hierusalem non solum stantem, imò *Apoc.21.c* etiam descendentem, à Deo formatã, & ornatam. Sicut enim radius Solis per Lunã illuminat noctem, sic radius diuinus per Ecclesiam, illuminat ipsam animã cõtemplatiuã. Radius enim diuinus, in cœlesti hierarchia vmbrã non habet, sicut lux Solis non habet tenebrositatem in se, siue in suo fonte, sed in Luna, quæ habet obscuritatem, & nõ est simpliciter clara. Sic in Ecclesia militante, in qua est radius in figuris, & in ænigmatibus. Comparatur Ecclesia militans Lunæ, propter refulgentiam obscuram, siue symbolicam, propter refulgentiã excessiuã, siue extaticã, & propter refulgentiam ordinatã. Prima ergo refulgẽtia in Ecclesia est obscura, & symbolica sacramentorũ, & figurarũ, per quæ decurrit Ecclesia, à principio vsque ad finem. De hoc dicitur: Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signũ qui. Duo dicit, quod Luna est manifestatio temporũ, & per modum signationis, & hoc est in Ecclesia per symbola: quia aliter nó est possibile, nobis lucere diuinũ radiũ, nisi anagogicè circumueletur, secundũ Dionysium. Vnde Lunam videre possumus, non Solẽ, quia radius Solis cõtemperatur nobis per Lunã.

Ecclesia militans cur Lunæ comparetur.

Eccl.43.a

Dionys.de Cœl. Hierar. cap.1.

Sic

Sic radius æternus non poteſt aſpici in ſe, ſed ſi nos aſpicimus illũ radiũ, vt eſt in Eccleſia velatus per ſacramenta & figuras, poſſumus quidem aſpicere ipſum qui nobis oſtẽdit, quæ ſunt facta, & fienda, & quæ in æternitate. Quæ ſunt facta per allegoriã: quæ ſunt faciẽda per tropologiã: quę in ęternitate per anagogiam. Intelligimus enim quando modo figurarũ doctrinam, quibus teſtamentũ vetus, & nouum plenũ eſt, vt patet per Apoſtolũ, quod paſſio Chriſti, & veritas fuit, & figura: ſimiliter reſurrectio: & ideo figuræ nõdum explanatæ ſunt, ſed quando Luna erit plena, tunc erit apertio ſcripturarũ, & libri aperientur, & ſeptẽ ſigilla ſoluẽtur, quæ adhuc non ſunt aperta. Credite mihi, tũc videbimus, quaſi per plenilunium, quando noſter Rex Leo de Tribu Iuda, ſurget, & aperiet librũ quando cõſummabuntur paſſiones Chriſti, quas corpus Chriſti patietur. Oportet enim ſurgere Herodẽ, ſub quo deludatur Chriſtus, & Petrus incarceretur. Item ſecundò comparatur Lunæ propter refulgentiam exceſſiuam, ſiue extaticã. Vnde in Eccleſiaſtico dicitur: A Luna ſignũ diei feſti luminare, quod minuitur cõſummatione Menſis ſecundũ nomen eius eſt creſcens mirabiliter in cõſummatione. Duo dicit de Luna, & quod mirabiliter creſcit in cõſummatione, & mirabiliter diminuitur. Et hoc verum eſt, ſiue in cõſummatione in coniũctione eius cũ Sole, ſiue in oppoſitione. Quando enim eſt in plena oppoſitione ad Solẽ, tunc diſtat ab eo magis quàm poteſt, & tunc minus illuminatur ſecundum veritatẽ, quàm in alio tempore. Quod ſic probatur: Regula eſt in perſpectiua, quod quando corpus ſphæricũ luminoſum maius eſt, quam corpus opacũ ſphæricũ, quod illuminat: quanto magis appropinquat corpus ad corpus, tanto magis illuminatur corpus opacum, quia baſis corporis luminoſi eſt maior, & angulus radiorũ maior: quando vero diſtat, angulus minor eſt, & baſis minus de corpore opaci attingit. Sed quando eſt in plena oppoſitione, eſt ibi in maxima diſtantia. Ergo tunc minus illuminatur ſecundum veritatem, & plus ſecundũ apparentiam, quia tunc vocatur Luna plena. Item apud coniunctionẽ eſt è conuerſo, quia tunc illuminatur magis ſecundũ veritatẽ, & minus ſecundũ apparentiam noſtram, quia tunc nihil videmus de Luna. Ergo ſiue conſummatio intelligatur, vel quantum ad oppoſitionem, vel quantum ad coniunctionẽ, vtrũque verum eſt, & quod mirabiliter creſcit, & quod mirabiliter minuitur in conſummatione. Luna, quæ creſcit, & minuitur, ſignat hominem in vita actiua, & contemplatiua, ſicut Stella matutina, quę aliquando præcedit Solem, & tunc ſignat contemplatiuã, & aliquando ſequitur, & tunc ſignat actiuam vitam. Hæc Luna eſt Eccleſia, vacans & contemplationi, & actioni. Quando vacat contemplationi, tunc ſummè illuminatur fulgoribus cœleſtibus. Quando verò actioni vacat, tunc minus illuminatur. Et non viuit homo, qui non minuatur, quando dat ſe actioni, excepto CHRISTO, qui fuit perfectus, in actione & contemplatione. Vnde nullus homo ſapiens vnquam deſcendit ad actionem, maximè præſidentium, niſi quadam neceſſitate: quia ſecundum Gregorium in paſtoralibus: Pollens virtutibus inuitus accedit, carens virtutibus accedit non coactus, quia ex hoc minuitur lumẽ id, quod eſt maximè illuminationis, ſcilicet contemplationis. Sed è cõtra, ſicut ſponſa deſiderat ſponſum, & materia formam, & turpe pulchrũ: ita anima appetit vniri per exceſſum contẽplationis: & tunc quãdo hemiſphæriũ animę totũ luminibus plenũ eſt, tũc homo exterius fit totus deformis, tunc homo fit ſine loquela. Vnde tunc habet veritatem illud in Canticis: Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim, quia decolorauit me Sol, quia tunc maximè coniungitur luminibus interioribus. Vnde dicitur: Ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ factus ſum. Similiter Iſraël id eſt, vir fortis in vita, fortificatus fuit in lucta Angeli, emarcuit tamẽ neruus femoris eius, & factus eſt claudus: Quia hæc contemplatio facit nigram animam apparere hominibus, quando ſummo Soli coniungitur. Hæc eſt ſicut Eſther, quæ non quærit mundum muliebrem, ſed cõtenta eſt naturali pulchritudine, nec quærit iſtos ornatus meretricios. Nam dicebat beatus Frãciſcus, quia dico vobis, quod nunquam qui vult apparere, poteſt venire ad contẽplationẽ. Tertiò comparatur Lunæ, propter refulgentiam ordinatam. Vnde dicitur: Vas caſtrorum in firmamento cœli reſplendet, dicitur de Luna. Omnia enim, quæ ſunt in Eccleſia, ſunt ſecundum rationem ordinis ordinatione robuſta, pulchra, iucunda. Propter primum dicitur: Vas caſtrorum: acies ordinata. Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum? quia iſte ordo totus eſt ad pugnandum contra vniuerſitatem hoſtium. Item habet iucunditatem, ideò dicit: Reſplendeat. Et hæc eſt gloria, quæ eſt formoſitas cum iucunditate. Vnde & diuites, oſtẽdunt gloriam ſuam, incedendo in gloria veſtium, & lætitiam ſicut in nuptiis, & feſtis. Hęc eſt ſecunda pars contemplationis, conſiderare ſcilicet Eccleſiam, ſecundum quod eſt ſuperueſtita figuris & theoriis, & ſecundum quod illuſtrata à Sole, & ſecundum quod eſt ordinata ad pugnandum, & ſic eſt Luna in firmamento animæ, vt conſideratur per theoriam ſymbolicam, per theoriam propriè dictam. Tertia pars cõtemplationis, eſt in conſideratione luculenta mentis humanæ hierarchizatæ: & hæc intelligitur, per ſtellas, ſiue per lucem ſtellarum, quæ quidem habet radiationẽ manſiuam, decoram, & iucundam. Anima, quæ habet hæc tria, eſt hierarchizata. De radiatione manſiua, quę eſt in anima hierarchizata, dicitur in libro Iudicũ: Stellæ manentes in ordine, & curſu ſuo, pugnauerunt cõtra Siſarã. Sicut enim ſtellæ ſunt fixę in cœlo, ſic oportet, quod contẽplatiuus ſit fixus, & manſiuus non vacillans, non habẽs oculos tremulos, ſed aquilinos. Vnde Dionyſius: Habens oculos, ſcilicet inueſtigationis rationis debet eſſe fixus fixione ſyderea manens. Non manet autẽ, niſi habet curſum, & ordinem, ſcilicet hierarchicorum graduum, & virtutum, & poſtmodũ currat inceſſanter, per illos, de virtute in virtutem, & hoc eſt pugnare, contra Diabolum. Mens enim fixa in ſtabilitate graduum hierarchicorum, & virtutum hierarchicarum, non eſt tædioſa, ſed dormit homo exterius, & vigilat interius, hoc autem eſt hominũ viuaciũ, ſtabilitorũ infatigabiliter. Hæ conſiderationes faciũt animas robuſtas. Item habet radiationem decoram. Vnde Eccleſiaſticus dicit: Species cœli gloria ſtellarum. Cœli ſunt animæ cœleſtes ſpecioſæ, decoræ: ſed in gloria ſtellarũ, ſcilicet in glorioſa refulgentia, quæ conſiſtit in cõſideratione decora. Vnde debet eſſe manẽs in Deo, creſcens de virtute in virtutẽ, vt attentiſſimè attendat ad illos fulgores, vt non dormiat cor ſuum, ſed vigilet perſpicaciter. Multi enim ſunt, qui amant pulchritudinem. Pulchritudo autem, non eſt in exterioribus, ſed effigies. Vera autem pulchritudo, eſt in illa pulchritudine ſapientiæ. Tertio aſſimilatur luci ſtellarũ, propter radiationẽ iucundã. Baruch dicit: Stellæ dederunt lucem in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt, vocatæ ſunt, & dixerunt: Adſumus, & luxerunt cum iucũditate ei, qui fecit illas. His anima cõparatur, quando vocatur à Deo per inſpirationẽ, & ipſa currit per deſideriũ, ſicut habetur in Pſalmo: Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus. Et in Luca: Gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Quia ex gaudiis in illis luminibus naſcitur lumen indeficiens, vt in Pſalmo: Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudẽ. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorũ: Lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti. Quæ radiantur, radiatione manſiua, contemplatiua, & hierarchica. Sed deberent eſſe, cum virtute, & decore, & iucunditate. Vnde in Cantico dicitur: Pulcha es amica mea, ſuauis, & decora: Quia iucunda, ideo ſuauis: quia decora, ideo pulchra: quia manſiua, ideo terribilis, vt caſtrorũ acies ordinata. Fecit ergo Deus die quarta Solem, & Lunam &

Marginalia: Apoc.5.b; Matt.15.b; Act.12.a; Eccl.43.a; Regula perſpectiuæ; Greg.1.p. paſt.c.9.; Ariſt.1.phyſic.tex.81.; Cant.1.b; Exod.4.c; Gen.32.a; Eſth.2.c.; Franciſci dictum.; Eccl.43.a; Cant.7.a; Iudic.5.e; Dion. de cœleſti hierar. cap.2.; Pſal.83.b; Cant.5.a; Eccl.43.a; Pulchritudo vera in quo conſiſtat.; Baruch.3.d; Pſalm.121.a; Luc.10.d; Pſal.8.a; Cant.6.b

& stellas,quia dedit Deus animæ, vt habeat considerationē suipsius,& Ecclesiæ militātis,& cœlestis monarchiæ:Vnde:Quæ est ista, quæ ascendit quasi aurora consurgēs,pulchra, vt Luna:electa,vt Sol:terribilis,vt castrorum acies ordinata. Aurora est,quando consurgit in considerationem sui:Luna in considerationem Ecclesiæ militātis:Sol quando in Deum absorbetur,& ex his est terribilis,vt castrorum acies ordinara. De viro contemplatiuo dicitur in laudem Simonis Oniæ filij. Quasi stella matutina,in medio nebulæ, & quasi luna plena,in diebus suis lucet,& quasi Sol refulgēs,sic ille refulsit in templo Dei, quasi arcus refulgens, inter nebulas gloriæ.Stella est in cōsideratione proprij adornatus,sed in medio nebulę,propter humilitatem, quæ est necessaria viro contemplatiuo,non vt Lucifer, sed vt magis dicat:Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine:Deus meus illumina tenebras meas:quasi luna per considerationē Ecclesiæ militantis, considerādo eius principium,medium,& finem. Vnde non habetur illuminatio, nisi quando Ecclesia consideratur secundum sua tempora:Rachel parturiet,& Beniamin nascetur. Sicut sol refulsit, quando scilicet eleuata est in contemplatione. Et tunc est luna plena,quando illos splendores pulcherrimos,& præclaros ab illa præclara luce suscipit, & tunc talis anima fit sicut arcus, quia cōciliatrix Dei,& hominis,sicut lumina portabat Moyses à Deo ad populum.De quo Ioānes dicit: Vidi signū magnū in cœlo.Mulier amicta Sole,& Luna sub pedibus eius, & in ea est corona duodecim stellarum. Prima visio est de candelabris,& filio hominis,& septē stellis:secunda de septē sigillis:tertia de Angelis,tuba canentibus:quarta quando apertū est templum, & signum magnū apparuit de muliere amicta. In prima manifestatur fulgor ordinis præsidentium.In secunda pugnantium,vt Martyrum. In tertia fulgor docentium per clangorem tubæ. In quarta fulgor contemplantium,qui habent Solem,& Lunā,& stellas. Ex cōsideratione cœlestis monarchiæ est amicta sole, quia est consideratio secundū principale. Sed quando descēdit anima,ad considerationem Ecclesiæ militantis, habet lunam sub pedibus non ad conculcandum, sed quia se fundat,& sustentat super Ecclesiam.Non enim est anima contemplatiua, nisi per Ecclesiā sustentetur, quasi super basim. Post considerationem hierarchicarum illuminationū,est quasi habens stellas duodecim. Stellæ sunt duodecim mysteria reseranda,quæ per duodecim significationes in futuro signātur,quæ sunt significationes electorum. Nota,quod duodedim significationes sunt sub sexto sigillo,& sub sexto Angelo, & mēsuratio ciuitatis,& ostensio ciuitatis, & apertio libri:& sexto Angelo,scilicet Philadelphiæ, quæ interpretatur,conseruās hęreditatē:dictum est de claue Dauid,de quo dicitur:Qui vicerit,scribā super eum nomē meū:& nomen ciuitatis nouæ Hierusalē,hoc est dabo notitiam scripturarū, isti sexto Angelo:sed amaricabitur venter eius,& in ore eius erit dulce tanquā mel.Et iste ordo intelligitur per Ioannem,de quo dictum est: Sic eum volo manere donec veniā, & dicebat, quod malignitatibus intrātibus,necesse est impleri hoc sexto tēpore,in quo fecit Deus hominē,ad imaginem,& similitudinē suam, & addebat:Videte vocationem vestram,quia magna est,& dicebat,quod in malignitatibus ipsorum, iudiciū Deus pauperibus tribuet, vt sint iudicantes duodecim tribus Israël, & in hac vita talibus debetur contemplatio.Contēplatio enim non potest esse,nisi in summa simplicitate : & summa simplicitas,nō potest esse nisi in maxima paupertate:& hoc est huius ordinis,cuius intētio est habere summā paupertatē. Et dicebat, quoniā multū retrocessimus à statu nostro,& permittit nos Deus affligi,vt per hoc perducamur ad statum,qui debet habere terram promissionis. Magna promisit Deus Israēli,& magni ex illis electi sunt,vt Apostoli sui.Iudæi fuerunt excæcati,isti illustrati. Sed illi dederunt se carni, qui volunt dare loculos Christo. Nota etiam, quod pauci intrauerunt terram promissionis.Et illi,qui dissoluerunt cor populi,non intrauerunt.

Cant.6.d

Eccl.50.a

Psal.17.c

Gen.53.c

Apoc.12.a Apo.1.5.8. 11.12.

Apoc 6.d Apoc.10.a & 22.c

Apoc.3.b c

Apo.10.d Ioan.21.d

Gen.1.d 1.Cor.1.d Iob.36.b Luca 22.c

S.Franciſci dicta.

SERMO XXI.

De personarum Trinitate, & de essentia vnitate, & appropriatis,& lege triplici,& de Hierarchiarum ordinatione.

Fecit Deus duo magna luminaria, &c.] Dictum est, quod cœlestis contemplatio,consistit in luculenta consideratione cœlestis monarchiæ:in luculenta consideratione, militantis Ecclesiæ : in consideratione luculenta mētis humanæ hierarchizatæ,siue hierarchię ordinatæ. Prima intelligitur per Solem : secunda per Lunam : tertia per Stellas. Primo dicendum de Sole: Sol æternus,Pater,& Filius, & Spiritus sanctus. Pater scilicet summè vigens:Filius summè fulgens:Spiritus sanctus,summè calens.Pater, lux ingentissima: Filius, splendor pulcherrimus, & fulgentissimus : Spiritus sanctus,amor ardentissimus.Sicut iste Sol cuncta viuificat,cuncta illustrat,cuncta calēfacit;& sicut ista tria, vigor, splendor,calor,sunt vnus Sol, & tamen habent distinctionem, nec sunt tres Soles:sic Pater,Filius,Spiritus sanctus,sunt vnus Deus.Et sicut vigor est splendens,& calens,in isto Sole visibili,splēdor est,vigens, & calens,calor vrgens , & splendens : sic Pater est in seipso,& in Filio,& in Spiritu sancto. Et Filius est in Patre,& in se , & in Spiritu sancto. Et Spiritus sanctus,est in Patre,& in Filio,& in seipso secundū rationē circumincessionis , quæ notat identitatem,cum distinctione.In hac cōsideratione,est quædam ratio exēplaritatis diuinæ , respectu omnium illuminationum. Sed quædam illuminatio respondet Patri , secundum quod est in seipso,& alia,vt est in Filio,& alia,vt est in Spiritu sancto.Et alia est Filij, vt est in seipso, alia , vt est in Patre,& alia, vt est in Spiritu sancto.Et alia est Spiritus sancti, vt est in se,& alia, vt est in Patre , & alia,vt est in Filio. Et secundum hunc numerum nouenarium,habent illuminationes esse.Hæ illuminationes,habent esse dupliciter. Primò accipiendo absolutè personas in seipsis, vt Pater in se, Filius in se,Spiritus sanctus in se:& sic sunt tres illuminationes. Secundo modo sunt sex,in comparatione personarum ad inuicē propter quod sexies in Genesi dicitur: *Dixit Deus fiat, & factum est, in operibus sex dierum.* Intelligendum ergo,quod in Deo, trino, & vno, fiunt appropriationes proprietatum essentialium,secundum hunc numerum nouenarium.Quędam respiciunt Trinitatem, vt originans principium: quædam vt gubernans medium: quędam vt finale complementum , vt beatificans omnia scilicet beatificalia. Vnde Trinitas est Sol vniuersorum, principium originatiuum , gubernatiuum, consummatiuū,vel beatificatiuum. Secundū quod est origo originans, sic sunt tria appropriata , scilicet potentia,sapiētia,voluntas.Hæc tria sunt necessaria principio originanti.Sapientia enim,& bonitas fundantur in aliqua potentia.Si enim potentiam non haberet,nihil posset producere:si haberet potentiam , & sapientiam non haberet, non produceret sapienter:quia potentia sine sapientia,præceps est.Item si haberet potētiam,& sapientiam,& nollet , tunc aut nihil produceret , aut inuidus esset, & sic esset miser. Et sic patet, quod voluntas reducit principium in actum.Etquia in his etiā est ratio principiationis æternæ,ideo appropriantur hæc tria ipsis,non solum vt principium originās aliorum,sed etiam respectu personarum. Secunda appropriatio est solis æterni , secundum quod est mediū cuncta gubernans, & secundum hoc sunt tria appropriata, scilicet pietas,veritas,sanctitas.Quia omnis gubernatio,& omnis legislatio est pia,vera,sancta, dicente Apostolo:Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum,& bonum.Ab his enim tribus manant tres

Gen.1.b

S.Trinitas in sole adumbratur.

Rom.7.e

leges,

Digitized by Google

leges,nec possunt esse plures,scilicet naturę,scripturę, & gratiæ. Lex naturæ, appropriatur Patri:lex scripta verbo:lex gratiæ,Spiritui sancto. Lex naturæ, est lex pietatis. Pietas videtur inesse omni creaturæ, naturæ etiã insensibili.Radix enim totũ quidquid recipit,mittit ad ramos.Fons quidquid haurit, mittit ad riuulos. Similiter in bestiis,pietas videtur esse patris ad prolẽ, & quidquid gustant,& sumunt præter necessarium,& etiam de necessario,in lac conuertunt,& in nutrimentum prolis.Lex scripturæ est lex veritatis, quia est in quadam veræ promissionis pronunciatione. Lex sanctitatis,est gratiæ: Lex spiritus liberauit me. Per hæc tria Deus Trinitas,scilicet Pater, & Filius,& Spiritus sanctus,est pius,verus,sanctus. Dans legẽ piam naturæ:legẽ verã scripturę: legem sanctam gratiæ.Per has tres gubernat mundũ, & secũdũ hæc tria imprimit leges in mente rationali.Omnis enim moralis lex est secundũ hæc tria,siue secundum has tres. Sed in lege naturæ,sunt minus distinctæ,& explicitæ.In lege scripta,magis explicitæ,& perfectæ,vnde dicit Dominus: Non veni legẽ soluere,sed adimplere.Et secundũ hæc tria,Deus est pius cultor sui,verus professor sui, sanctus amator sui:& quælibet persona habet se ad se,piè verè,sanctè,& ad alteram:vt Pater piè ad se, piè ad Filiũ,piè ad Spiritũ sanctum.Similiter verè,& sanctè, & sic de aliis.Et ex hoc,quod est sui pius cultor,sui verus professor,sui sanctus amator,descendit de cœlis radius in mentem, secundum tria mandata primæ tabulæ. Creatura debet se habere ad Deum, piè, verè, sanctè. Piè Deum colere,& sic est primum præceptum: Non adorabis Deos alienos,sed vnum solum. Verè Deum profiteri:Non assumes nomen Dei tui in vanum.Sanctè Deum amare:Memento,vt diem sabbathi sanctifices.Hæc tria imprimit Sol in supremam partẽ animę. Et quia inferior formatur ex superiori,& datur sibi adiutorium:ideo necesse est,vt inferior habeat præcepta, per quæ cõformetur superiori, vt piè, verè, sancte se habeat.Piè ad superiores, maximè ad parentes, & sic: Honora patrem tuum,& matrem. Verè & iustè ad pares,& sic non occides, vbi prohibetur omnis inimicitia.Sãctè ad inferiores,& sic non adulterabis,vbi prohibetur,omnis actus impudicitiæ.Hæc autem tria,non possumus habere ad alterũ, nisi prius habeamus apud nos.Ideo sunt alia tria præcepta: vnũ, quod rectificat omnes actus: aliud, quod rectificat omnes sermones: aliud,quod rectificat omnes affectiones.Quod rectificat actus,& sic:Non furtũ facies.Vbi scilicet non solũ prohibetur alienum,immò præcipitur,vt de suo det.Et sic accipitur,quod dicit Apostolus:Qui furabatur, iam non furetur,magis autem laboret manibus suis,vt habeat,vnde tribuat necessitatem patienti. Quod autem rectificat sermones,sic: Non falsum testimoniũ dices. Vbi prohibetur omnis falsitas, siue in se, siue in alio. Loquimini veritatem, vnusquisq; cum proximo suo. Quod rectificat omnes affectiones, est:Non concupisces vxorem,&c. Augustinus: Bona est lex, quæ dum concupiscentiã prohibet, omnia mala prohibet.Cõcupiscentia autẽ duplex est,carnalitatis,& cupiditatis. Et hæc vltima est radix omnium malorũ. Vnde Legislator in hoc præcepto descẽdit ad particularia,vt,ad asinũ,seruum,ancillam. Et in hoc præcepto est consummatio præceptorũ Dei, velit, nolit mũdus:sic enim affirmabat (scilicet in abdicatione omnis cupiditatis.) Vnde sicut nouenarius cõpletur, & perficitur, per additionẽ vnitatis;sic nouem prẽcepta per abdicationem cupiditatis,qui est amor priuatus,repugnans bono cõmuni.Et iterũ,sicut charitas est finis,& perfectio prẽceptorum:sic abdicatio cupiditatis (quæ charitati opponitur)perfectio est præceptorum.Et illa tria ostendit Apostolus ad Titũ:Sobriè,piè,& iustè viuamus in hoc sæculo.Sobriè scilicet sanctè,piè scilicet benignè, iustè scilicet verè.Deus ergo dat leges nõ volũtate, sed maxima ratione.Tertia appropriatio conuenit Deo,vt est in ratione beatificantis.Et secundũ hæc, sunt tria, scilicet æternitas,formositas,iucunditas.Æternitas in Patre:formositas,in prole:iucunditas,nexus vtriusq;. Secundum appropriationem Hilarij:Æternitas in Patre, species in imagine,vsus in munere. Anima igitur efficitur beata, dũ fit particeps æternitatis,quando in memoria Deũ habet per tentionẽ:formositatis, per visionẽ:iucũditatis per fruitionẽ.Hæc appropriata respiciũt Deũ,non solũ in se,sed vt est principiũ & origo originãs,gubernãs,beatificans.Ex primis luminib.æternitatis,secundũ quòd est in seipsa,& ad alias personas, accipiũtur nouæ considerationes,quæ sunt in primo Monarcha,& in nullo alio inueniũtur omnes.Iste ergo,qui est summè vigẽs,summè fulgẽs,summè calẽs,iste solus est Princeps æternitatis,qui est principiũ in producendo,mediũ in gubernando,finis in beatificando,in omnibus primatũ tenẽs.Ad hoc autẽ, quod sit verus Monarcha,debet esse summa celsitudine pollens, summa fortitudine præsidens, summa dulcedine pascens. Primum patri, secundum filio, tertium Spiritui sancto. Summa enim celsitudine pollet Pater in se,summa celsitudine pollet in Filio,similiter in Spiritu sancto.Idem de fortitudine, & summa dulcedine. Habemus ergo Monarcham summè pollentem, siue præsidentem, & dulcissimè pascentem.Ad hoc autem, quod sit summè pollẽs necesse est,vt sit summè sanctus,summè sapiẽs, & summè potens. Summè sanctus in diligendo bona: summè sapiens in discernẽdo vera:summè potens,seu stabilis,in exequendo iusta.Summa stabilitas conuenit Patri,secundum quod est summè in se:sapiẽtia summa secundum quod est in filio:summa sanctitas, secũdum quod est in Spiritu sancto.Ad hoc autẽ,quod sit summa fortitudine præsidens,necesse est,quod sit Monarcha, summè auctenticus in præcipiendo, prævalidus in prosequendo, inuictus in triumphando. Auctenticus in instituendo leges, prævalidus, vel virilis in ministrando vires,inuictus in superãdo hostes. Nobilitatis est,quod Deus habeat hostes, vbi appareat victoriosus.Auctoritas conuenit Filio,secundũ quod est Filius in Patre:virilitas in seipso:triũphus, vt est in Spiritu sancto. Et in his consistit media Hierarchia Angelica,quæ appropriatur Filio,vt patebit.Tertio, quod sit summè potens, necesse est,vt sit summè strenuus, ducendo,vel præeũdo, vel manuducẽdo:summè sagax in erudiẽdo,summè sedulus in custodiendo:vt sic strenuè præcedat,sagaciter doceat,sollicitè custodiat:deducat per exempla,erudiat per documenta, custodiat per adiutoriũ. Et sic educit, secundum quod est in patre: erudit,vt est in filio:custodit, vt est in seipso.Ad hunc solem aspiciunt omnes spiritus cœlestes, & subcœlestes.In his nouem,creatura assimilatur,vt potest,creatori.Et has illuminationes,primo recipiũt mentes hierarchicæ,per gloriam,vt Angeli,& animæ beatæ:quia ille sol primo illuminat illos,& per illos nos:quia ordo est,vt illustratio fiat primo eorum,quæ sunt sibi similiora,& propinquiora: vnde & locus supremus datus est eis.Illi autem,qui rebelles sunt,his luminibus corruũt.Et ex hoc,quod Angeli primò recipiunt configurationẽ deiformẽ,& hierarchicã,& sacrũ obtinẽt principatũ,per illos hierarchizatur Ecclesia. Est autẽ Hierarchia secundum Dionysium,Ordo diuinus,scientia, & actio ad deiformem, quantum possibile est assimilata,& ad inditas ei illuminationes, proportionaliter in Dei similitudinem ascendens. Ordo respondet patri, scientia sacra Filio,operatio Spiritui sancto.Vnde hierarchia dicit potentiam,scientiam actionem. potentia enim sine scientia hebes est:scientia sine actione infructuosa est. Ex hoc enim, quod apptopinquat soli æterno,oportet,quod sit sacra ordinatio,& per hoc sequitur,quod sit deiformis,quia format eam in sui creaturam,partim per naturam:partim per gratiam:partim per gloriam:per imaginationem:per similitudinẽ: per deiformitatem:& ideo ascendit ad inditas illuminationes,ascendens per influentiam. Hæc autem influentia non est simpliciter quid increatũ:nec ex hoc sequitur, quòd

Rom.8.a

Matt.5.b

Creatura quomodo se debeat cum Deo habere.

Exod.20.a

Ibid.

Ibid.b

Eph.4.d

Ibid.

1.Tim.6.b

Tit.2.d

Monarcha verus.

Ordo illustrationis.

Dion. de cœlesti hierar. c.3.in prin.

quod influentiæ sit influentia, quia hæc influentia reducitur in Deū: dicit enim continuationē cum primo Principio, & reductionem in ipsum, nō sicut res distās. Vnde vera est influentia, quæ egreditur, & regreditur, & filius exiuit à Patre, & venit in mundum. Vnde dicit, quod est assimilata in sacra ordinatione, scientia, & actione per hoc, quod est ad deiformem quantū possibile est, ascendēs partim per naturā imaginis, partim per naturā similitudinis, scilicet gratiæ partim per naturā deiformitatis gloriæ. Et proportionaliter, quia secundum plus, & secundum minus, vt capax est, & est in similitudinē reducta, & ex hoc hierarchia disponitur per tres hierarchias, vt tripliciter illustrata. Et necesse est, quòd quælibet habeat tres ordines. Et prima hierarchia appropriatur Patri: secūda, Filio: tertia, Spiritui sancto. Et quę prima hierarchia assimiletur Patri in tribus, & secunda in tribus Filio, & in tribus Spiritui sancto, sicut patebit. Sufficiētia autē horū tripliciter accipitur. Prima ex ratione exemplaritatis æternæ: secunda ex integritate hierarchię: tertia secundū dispositionē cœlestis monarchiæ. Nota, quod sicut homini cœco seruiūt stellæ omnes, sic homini seruiūt Angeli, secundū quod mittunt mirabiles illustrationes. Vnde peccator reprehendendus est, qui negligit ista, & adiutoria eorū. In prima hierarchia, sunt nomina ista: Throni, Cherubim, Seraphim. In secūda: Dominationes, Virtutes, Potestates. In tertia: Principatus, Archāgeli, Angeli. Et distinguūtur secundū exemplar æternū, quod est vigēs, fulgens, calēs. Deus trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & tota essentia Patris in ipso, tota in Filio, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Filij in ipso, tota in Patre, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Spiritus sancti in Patre, tota in Filio, tota in ipso. Si ergo hierarchia debet assimilari Trinitati, oportet, quod sit ordo, qui respōdeat Patri secūdū quod est in seipso, & secundū quod est in filio, & secūdū quod est in Spiritu sancto. Similiter oportet, quòd sit ordo, qui respōdeat Filio, secundūquod est in Patre, & in seipso, & in Spiritu sancto. Et idē est de Spiritu sācto. Ille enim sol sibi proximo, similitudine, & expressione, imprimit. Ordo Patri respōdēs secundū quod est in seipso, est ordo Thronorū. Ordo respōdens Patri, secundū quòd est in filio, est ordo Cherubim, Ordo respōdens Patri, secundū quod est in Spiritu sancto, est ordo Seraphim: Ordo respōdēs Filio, secundū quod est in Patre, est ordo Dominationū, cuius est imperare. Ordo secundum quòd Filius est in seipso, est ordo Virtutum. Ordo secundum quòd est Flius in Spiritu sancto, est ordo Potestatū. Ordo Spiritus sancti secundum quòd est in Patre, est ordo Principatuum, secundum quòd est in Filio est ordo Archangelorum, quorū est secreta reuelare: secundum quòd est Spiritus sanctus in seipso, est ordo Angelorū. Item dicebat, quod semel conferebat cum vno, de quo ordine fuisset Gabriel. Et dicebat ille, quòd sibi reuelatum fuerat, quod erat de media hierarchia & de medio ordine, sc. Virtutum. Et hoc videtur valde congruum, vt ille, qui erat nuntius conceptionis filij Dei, de illo ordine mitteretur, qui filio appropriatur. Itē quia erat nūtius mediatoris, congruum fuit, vt de medio ordine mitteretur. Hoc dictum est secundū probabilitatē. Vnde etiā Gabriel vocatus est fortitudo Dei, & venit ad confortandū Virginem. Item quia debebat mitti communis persona. Sic ergo, quod quęlibet hierarchia respōdet Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Nota etiā, quod prima hierarchia, non orginatur, nec illuminatur, nisi à solo Deo. Media originatur, & illuminatur, à Deo, & à suprema: Ecclesiastica autem ab omnibus. Vnde radius Solis æterni, primo illuminat hierarchiam sibi propinquam, & secundum similitudinem ad suam hierarchiam: deinde per illam venit in mediam, & per illam in infimam, & per omnes in Ecclesiasticam: Nec tamen intelligendum, quod Angelus creet Angelum. Secundum autem, quòd primum principium, se habet in ratione originantis, gubernantis, beatificantis, sic est concordantia hierarchiarum. Nobilius enim est beatificare, quam creare, vel gubernare: & nobilius est creare, vbi datur esse, quam gubernare, vbi conseruatur, quod datum est. Summo principio in ratione beatificantis, respondet suprema hierarchia: in ratione creantis, respondet media: in ratione gubernantis, respondet vltima. Suprema summè inflammat, media summè vigorat, infima summè reducit. In ratione beatificantis erant tria appropriata, scilicet æternitas, formositas, iucunditas, & secundum has correspondent ordines primæ hierarchiæ. Æternitas respondet Patri, cui respondent Throni, in quibus DEVS sedere dicitur, quia DEVM habent. Formositas filio, cui Cherubim. Iucūditas Spiritui sancto, cui Seraphim ardor. Item sunt alia tria appropriata scilicet potentia, sapientia, voluntas, vt est in ratione principij. Potentia Patri, respondent Dominationes, quarum est imperare. Sapientia filio, & respondent Virtutes. Voluntas Spiritui sancto, & respondent Potestates, in quibus destruuntur aduersę potestates. In ratione gubernantis, sunt tria appropriata, pietas, veritas, sanctitas. Pietas est in Angelis. Veritas in Archangelis. Sanctitas competit maximè Principatibus. Oportet ergo, quòd hierarchia, secundum quod est reducta in Deum, habeat expressam similitudinem eius, quam vnus non potuit explicare. Tertia consideratio est, secundum illud principium, quòd tenet principium monarchiæ. Ille enim monarcha est summa celsitudine pollens, quia summè sapiēs, in discernendo vera: summè sanctus in diligendo bona: summe stabilis, in exequendo iusta. Seraphim respondent summè sanctitati, in quibus est amor sanctus. Vnde clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sapientiæ respondent Cherubim, in quibus plenitudo scientiæ. Stabilitati respondent Throni, in quibus est sedes alta, patula ad suscipiendum. Secundò monarcha, vt est summa fortitudine præfidens, est auctenticus in statuendo leges, prænalidus in ministrando vires, inuictus, in superando hostes. In statuendo leges, habet ordinē Dominationū, quarum est imperare, & formare imperiū. In ministrādo vires, sic est ordo Virtutū, quārū est miracula facere, & prosequi, quod imperatū est. In superando hostes, est ordo Potestatum, quarū est omne inordinatū repellere. & omne ordinatū promouere. Tertiò, monarcha est summa dulcedine pascens, summè strenuus in manuducendo, summè sagax in erudiendo, summè sedulus in custodiendo. Primū est Principatuū, quorum est roborare: secundum Archangelorū, quorū est secreta reuelare: tertiū Angelorū, quibus congruit sedula custoditio. Istę sunt tres hierarchię, quas illuminat iste Sol. Vnde, tripliciter Sol exurēs mōtes. Isti sunt montes Bethel: Similis est dilectus meus capreæ hinnuloq; ceruorū super montes Bethel. Super istos mōtes iste Sol immittit primas illuminationes. Alia est distinctio secundum integritatem hierarchicam, ad quā requiritur sacra potestas, vel sacra ordinatio, scientia sacra, vel operatio. Triplex enim est genus vitæ, in cœlo, & in terra, scilicet actuosæ, & otiosæ, & ex vtraque permixtæ. Actuosa respōdet operationi: otiosa scientię: permixta ordini. Ideo sunt actiui, contēplatiui, ex vtroque permixti. Scientia respondet supremæ hierarchiæ actio infimæ: ordo, siue potestas mediæ. Scientia autem sursum actiua, reducens in originē. Speculatiua, suscipiens lumina. Discretiua, siue seruatiua, decernens iudicia. Prima est in Seraphim, secūda in Cherubim, tertia in Thronis. Et quia scientia, vt est speculatiua, conuenit medio ordini, ideo tenuit nomen sciētiæ: alij duo addunt sursum actionē, & discretionem, vel decorationem: ideo denominantur à superadditis. Scientia enim habet rationem speculationis. Secundo de sacra potestate, est triplex potestas, sublimis, vniuersalis, & triūphalis. Primæ potestati, respondet ordo Dominationū: Secundæ, ordo Virtutū: Tertiæ, ordo Potestatū. Et quia potestatis est propriè hostes superare, ideo ordo potestatum retinuit sibi nomen. Attenditur etiā distinctio

secun

Ioan.16.g

Angeli quomodo hominibus seruire dicantur. *Dionys.ibid. cap.6.*

Trinitatis æqualitas.

Gabriel cuius, Hierarchiæ sit.

Hierarchiarum illuminatio. *Dionys. ibid. cap.10.*

Hierarchiarum officia.

Ecc!.43.a Cant.2.b

Vita triplex.

Isa.6.a

Potestas triplex.

secundum actionem, quæ est in infima, in qua sunt omnes spiritus, in ministerium missi, quia supremi ab infimis nunquam recedunt. Vnde de Seraphim misso ad Isaïam, mouet quæstionem Dionysius, & non soluit eam; magis tamen videtur sentire, quod fuit Angelus alius, accipiens inflammationem ab Angelo istius ordinis, & sic denominatur ab alio. Huius actionis triplex est actus, illuminare, perficere, purgare. Maior est perfectio, quam illuminatio, & hæc maior, quàm purgatio: Primum Archangelis, secundum Angelis, tertium Principatibus. Quarta distinctio est secundum aspectus in supercœlestis Monarchię, vel Hierarchiæ Et iste est aspectus ad supremam, ad infimam, ad seipsam: Sicut prælatus bene ordinatus, scilicet, qui est subiectus superiori, ordinatus respectus sui, & tunc benè præsidet inferioribus. Lucifer non seruauit hunc ordinem, ideo de ordine est proiectus. Primo voluit præesse, & tamen plus tenebatur Deo, quàm sibi. Iste aspectus est secundum rationem susceptionis, speculationis, vnitionis. Memoria suscipit. Intelligentia speculatur. Voluntas vnitur. Per has vires, & non per alias, est conuersio ad Deum. Plus autem est vniri, quàm suscipere, vel speculari: ideo vnitioni respondet Seraphim: speculationi respondet Cherubim Thronis repondet susceptio patula, & tranquilla. Secundum rationem ordinis, vel aspectus in seipso, non est nisi secundum potestatem ordinatam, quantum ad tria: aut imperat, quòd est faciendum: aut prosequitur imperatum: aut defendit quod factum est, & in hoc assistunt sibi spiritus, quia vnus imperat, alius prosequitur, alius defendit, sicut in collegiis. Nisi sit ordinata susceptio, virtutum communicatio, communicantis defensio, non est ordo. Primus est dominationum, secundus virtutum, tertius potestatum. Et dicit, quod non benè posuerat in alio loco potestates, aut virtutes, nec benè tunc viderat. In aspectu autem ad nos, sic tria ab eis recipimus beneficia, quid agere, quid præeligere, quid prosequi. Quid agere, docent Angeli: Quid præeligere, Archangeli: Quid prosequi, Principatus. Ex verbis Dionysij de Angelica Hierarchia extrahitur, quod amor Seraphim est continuus, summè intensus, summè penetratiuus vsque ad cor, vsque ad intima, ex intimis autem procedens, & ponit proprietates ignis semper mobilis. Et loquitur isto modo de igne largè, vt extendatur ad quamlibet essentiam. Et in hoc ordinatur amor continuus, superferuidus, scilicet intensus: superacutus, scilicet penetratiuus. De Cherubim dicit, quòd suscipit copiosè, speculatur præclarè, perfruitur iucundè illo lumine. De Thronis, quòd sedes est electa, quòd est firma, stabilis, præclara, patula ad suscipiendum lumen. Throni dicuntur à iudicando, quod in illis sedet Deus, quia diuinissimi sunt, & rationabiliter manifestans consilium suum per iudicium. Consilium enim occultum est, sed manifestatur per iudicium: illis autem manifestat consilium suum. De Dominationibus signat quandam excellentiam in quadam libertate, & cum his signat quandam præsidentiam, respectu animarum, & non appetitum habent inordinati dominij. De Virtutibus enim virtus est vltimum de potentia, vnde non dicitur quæcunque potentia virtus, sed quæ est vltimata: nec quæcunque res dicitur virtuosa, sed quæ habet stabilitatem in durando, fortitudinem in resistendo. Item quòd sit fortis, nunquam subiicibiliter infirmetur, quamdiu DEVS vult influere in eam, & in maxima electione, recipere illuminationes. Item, quòd habeat sublimitatem, quòd semper ad diuina feratur. De Potestatibus, vt Dominationum, imperare: Virtutum, prosequi: Potestatum, ordinare: vt nihil sit contrarium, vnde dicit vim repulsiuam: Item Principatuum, deducere: Archangelorum, reuelare: Annunciare, Angelorum.

Isa 6. b
Diony. ibid. cap. 13.
Hierarchici actus tres.
Diony. ibid.
Dion. de Angelica hier. cap 7.
Virtus quid.

SERMO XXII.

De statu Ecclesiæ militantis, qualiter in suis ordinibus est disposita, & superna Hierusalem comparatur.

Signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta Sole, & cætera.] Dictum est de consideratione cœlestis monarchiæ, quæ intelligitur per lucem solarem, vt est Sol vigens, fulgens, calens, secundum quòd consurgunt in anima nouem lumina secundum considerationes diuinæ excellentiæ, diuinæ influentiæ, diuinæ præsidentiæ, & quomodo cœlestis hierarchia, ab illo Sole hierarchizatur propter conformitatem ad Solem, propter dispositionem integritatis hierarchiæ, & propter multiformitatem aspectuum. Restat ergo de Luna: sicut enim anima contemplatiua est mulier amicta Sole, ita Luna est sub pedibus eius, non ad conculcandum, sed ad stabiliendum, scilicet militans Ecclesia. Philosophi multa considerauerunt de Sole æterno, sed nihil eis valuit, quia non fuit Luna sub pedibus. Vnde sicut Luna est filia Solis, & recipit lumen ab eo, similiter, militans Ecclesia à superna Hierusalem. Vnde dicit eam Apostolus matrem nostram, quia est mater influentiarum, quibus efficimur filij Dei. Cœlestis hierarchia est illustratiua militantis Ecclesiæ. Oportet ergo, quòd Ecclesia militans, habeat ordines correspondentes, hierarchię illustranti. Distinguuntur autem tripliciter. Vno modo, secundum rationem processiuum. Alio modo, secundum rationem ascensuum. Tertio modo, secundum rationem exercitiorum. Primo ergo secundum rationem processiuum, quia in tempore nascitur & procedit, non sicut Angeli, qui subito creati sunt, & simul firmati. Sicut enim Luna plus & plus recipit lumen à Sole, quousq; veniat ad complementum, sic Ecclesia. Habet ergo tres ordines, scilicet fundamentales, qui respondent supremæ hierarchiæ promouentes, qui respondent mediæ: consummantes, qui respondent infimæ. Fundamentales ergo, respondent supremæ, quia in spiritualibus, fundamenta sunt altissima. In corporalibus vero, quia res descendunt ad infimum, ideo fundamentum est infimum. Sed in spiritualibus fundamentum est supremum, vnde & homo habet caput erectum ad cœlum, quod est sicut radix. Vnde sicut arboribus, per radicẽ est deriuatio, & attractatio ad ramos, sic in homine quidquid est in homine, deriuatur à capite, licet aliud membrum sit principalius, vt cor secundum Philosophum. Christus autem qui est caput, habet locum supremũ in hierarchia. Sũt ergo tres ordines: fundamentales respondentes patri: promouentes, filio: consummantes, Spiritui sancto. Sũt ergo in Ecclesia tres ordines fundamentales, scilicet ordo Prophetalis, Patriachalis, Apostolicus. Et ait: Iam non estis hospites, & aduenæ. *Sequitur*: Superædificati supra fundamentum Apostolorum, & Ptophetarum. Patriarchæ fuerunt patres Apostolorum, secundũ carnem, & secundum promissionem. Iste ordo respondet Patri, vt est in seipso: Prophetalis respondet Patri, vt est in Verbo, Apostolicus respondet Patri, vt est in Spiritu sancto. Isti Apostoli sunt filij excussorum: Sicut sagittæ, *inquit*, in manu potẽtis, ita filij excussorũ. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Ordo Patriarchalis respõdet Thronis: ordo Prophetalis respondet Cherubim: ordo Apostolicus Seraphim. In Patriarchis fuit stabilitas fidei: in Prophetis, limpiditas cognitionis, in Apostolis, feruor charitatis. Si ergo genitura noui testaméti fuit à nobilissimo principio, debuit esse à nobilissimis principiãtibus. Et ideo Apostoli respõdent Seraphim, quia Apostoli fuerunt cõformes Christo, & ante illum ordo stabilis, scil. Patriarchalis. Sunt autem tres ordines promotiui, per quos Ecclesia stabilitur, in ordinibus Martyrũ, Virginum & Confessorum. Ordo Martyrum respondet filio, vt est in Patre, quia in Martyribus fuit maxima potentia. Ordo Confessorum respondet filio, vt est in semetipso, scilicet ratione doctrinæ. Ordo virginum

Apoc. 12. a
Ecclesia militans filia triumphantis.
Gal. 4. e
Arist. de somno & vigil. cap. 3.
Ephes. 2. d
Psalm. 126. b
Psalm. 44. c

Digitized by Google

ginum respondet filio,vt est in Spiritu sancto. Per vi-
ros istos dilatata est Ecclesia,in qua sunt exempla vir- A
tutis.In ordine confessorum,priuilegia sanctitatis ful-
gent.In ordine virginũ,priuilegia castitatis.Per virgi-
nes intelliguntur, non solũ puellæ passæ pro Christo,
sed omnes qui zelo castitatis sequestrauerunt se à mũ-
do,vt Hilariõ,Paulus primus Eremita. Martyres respõ-
dent Dominationib.Cõfessores Virtutib.Virgines Po-
testatibus,vbi remouetur omnis deordinatio. In mar-
tyribus Ecclesia aliquando fuit obscurata , quia Luna
Apoc.6.d apparuit sicut sanguis,sed reparata est,& rediit ad maiorẽ dilatationẽ.Vnde persanguinẽMartyrũ dilatata est
Ecclesia.Sub tẽpore confessorum per hæreticos impu-
gnata est:sed post,hęresis destructa est in Conciliis,&
magis est Ecclesiæ fides explicata.Sub tẽpore virginũ,
quãdo homines ad Christũ conuertebãtur , magis est
illuminata. Excitauit enim Spiritus sanctus mentes B
quorundã,vt castitatẽ amarent,& seruarent.Tertio est
ordo consummantium,& sunt tres , scilicet præsiden-
tium,magistratuum,regulantium. Ordo præsidentium
respõdet Spiritui sancto,vt est in Patre.Ordo magistra-
tuum respondet eidem,vt est in filio.Ordo regulantiũ,
respondet eidẽ,vt est in seipso.Primo Ecclesia fuit fun-
data in primis tribus:Secundo,in tribus mediis creuit:
Tertio oportet,quod sit ordinata in tota sua vniuersi-
tate,& compleatur per Spiritum sanctum. Sunt ergo
in Ecclesia præsidentes,& subditi:docẽtes, & disciplina-
ti:regulantes,& regulati.Et intelligo per magistros,
docẽtes,vel Philosophiã,vel Ius,vel Theologiã,vel ar-
tem quamcunq; bonam, per quã promoueatur Eccle-
sia.Per ordinem præsidentium , intelliguntur Prælati,
cuiuscunq; auctoritatis.Per ordinem regulantium , & C
regulatorum,cõprehẽditur vita monastica, & isti sunt
vltimi:quia oportet mundum cõsummari in castitate,
quia vltimi non generabunt. Consistit ergo in hoc
consummatio Ecclesię,vt regatur secundũ rationẽ prę-
lationis,secundum rationem illustrationis, secundum
rationem à carne abstractionis. Ordo præsidentiũ re-
spondet Principatibus. Ordo magistratuum respon-
det Archangelis. Ordo regulantium, Angelis, qui
habent officiũ humilitatis.Debent enim plus esse sub-
iecti regulares suo superiori,quam discipuli magistro,
quã subiecti præsidẽti:quia sic decet nos implere om-
nẽ iustitiã. Vnde ille,qui magis est humilis , maior est
apud Deum. Alia est distinctio secundũ rationẽ ascẽ-
suum,& graduũ Ecclesiæ. Oportet autẽ eam ordinari D
tribus ordinibus lapidũ.Sunt autem gradus purgatiui,
illuminatiui,perfectiui.Purgatio autẽ triplex est. Pur-
gatur hono à consortio fœdorum , à nubilo ignorãtia-
rum , ab infestatione dæmonum. His respondet ordo
ostiariorum,vt excludantur immundi,excommunicati,
energumeni,cathecumeni, & non fundati in fide. Et
ista fiebant in Ecclesia primitiua, quando Ecclesia op-
timè erat disposita , sed modo porcus,& canis intrat.
Ordo lectorum est,vt purgetur à nubilo ignorantiarũ
per auditum lectionis , vt homo sciat historiã eorum,
quæ leguntur,& sic informetur.Vnde etiam in primi-
tiua Ecclesia,quia tũc quasi omnes erant literati,lege-
batur eis lectio.Tertia purgatio,ab infestationibus dæ-
monũ,per ordinẽ exorcistarum. Ordo primus respon-
det Angelis,secundus Archangelis,tertius Principati-
bus. Item est ordo graduũ,ad illuminandũ,per ordinẽ E
acolytorũ,subdiaconorum, leuitarum.Acolytorum est
ferre lumina,subdiaconorum legere Epistolam, diaco-
norum legere Euangelium. Omnes enim ministrant
vasa, sed diuersimodè , quia acolytus ampullam, sub-
diaconus parat calicem, diaconus offert. Vnde etiam
aliquando ministrauit sanguinem,quando ministraba-
tur sanguis aliis. Sunt ergo isti ordines illuminatiui.
Illustratio autem quædam est per exempla exteriora,
quædam per documenta mediocria , quædam per do-
cumenta suprema. Primi portant cereos , vt acolyti,
Luc.12.c quibus dicitur:Sint lumbi vestri præcincti , & lucer-
næ ardentes. Lucernæ enim sunt opera lucida, secun-

dum Gregorium.Secundi illuminant, verbo, & exem-
plo:vt sitis simplices,inter quos lucetis, sicut lumina-
Greg.hom. ria in mundo,verba vitæ continentes , vt subdiaconi,
13.in Euãg. *Phil.2.d* qui continent verbum,epistolarũ.Tertij per documen-
ta altissima,sententias Euangeliorũ, & sic diaconi.Vn-
de etiam solebant prædicare,vt Stephanus,Laurentius
Vincẽtius.Vnde Angelus ad pastores ait:Annũcio vo-
Luc.2.b bis gaudium magnum,&c. Ille Angelus est diaconus.
Ordo acolytorum,respõdet Potestatibus : ordo subdia-
conorum,Virtutibus:ordo diaconorum, Dominationi-
bus.Est autẽ ordo perfectiuus,& ille est triplex,Sacer-
dotalis, Episcopalis, & Patriarchalis. Consummatio
enim est secundum triplicem modum. Vna est in ad-
ministratione cõmuni sacramentorum,sine quibus nõ
est salus,vt baptismo,pœnitentia,eucharistia,vnctione
extrema.Primum est via,per quam introducitur homo
in Ecclesiam. Secũdum , per quod homo reducitur in
gradũ pristinũ. Tertiũ,per quod homo introducitur in
cœlum:Primum est ad deletionem originalis : secundũ
ad deletionem mortalis:tertium ad deletionem omnis
venialis:& qnia in his non est perfectio,nisi in Chri-
sto,ideo sacramentũ eucharistiæ cõmittitur sacerdoti
specialiter. Secunda est in administratione ordinũ pri-
uilegiatorum,vt sacri ordinis,& confirmationis. Hæc
est,non aliorũ,sed Episcoporũ,qui sunt sacerdotib.per-
fectiores:ideo in ipsis debet esse altior perfectio ad dã-
dum Spiritũ sanctum , qui non nisi per Apostolos da-
batur:ideo etiam locũ tenẽt Apostolorum:super Apo-
stolos autẽ est Christus,& post,Petrus. Oportet ergo
esse patrẽ patrum,quẽ nos Papam vocamus,qui tamen
propter humilitatem quatuor habet Patriarchas,Con-
stantinopolitanum. Alexandrinum, Hierosolymitanũ,
Antiochenum.Et de his loquitur Isaïas:Erũnt quinq;
ciuitates loquentes lingua Chanaam : Roma autẽ vni-
uersalis est.Ideo ciuitas Solis vocabitur vna.Quia &si
aliæ quatuor sedes,plenã auctoritatẽ habẽt super Ec-
clesiis partialibus,sola tamẽ Roma vniuersaliter, sicut
Sol super Planetas,habet plenitudinẽ potestatis super
omnes.Et secundũ hoc sunt tres ordines,non quidem
propter noui caracteris impressionẽ,quia vltra sacer-
dotiũ nõ est gradus;sed propter eminentiã,& potesta-
tẽ.Primus respõdet thronis,secũdus Cherubim;tertius
Tit.1.b.c Seraphim.Quia oportet Episcopũ esse amplectentẽ eũ
qui secundũ doctrinã est,fidelẽ sermonẽ. Papa autem
debet esse perfectissimus inter omnes.Si autẽ sic esset
ordinatio interius,sicut exterius,tũc optimè esset.Ter-
tia ordinatio est secundũ rationem exercitiorum,quæ
sunt tria , scilicet actuosum , otiosum, & ex vtroque
permixtũ,vita actiua,vita cõtemplatiua, & ex vtroque
permixta. Et licet ordo Prælatorum secundum ordi-
nem ascensuum ponatur in summo, tamen secundum
istum processum ponitur in medio,ex quo permixtus.
Est ergo ordo actiuorum,in infimo,ordo prælatorum,
in medio : ordo contemplatiuorum , in summo. Ordo
actiuorum respondet patri, cui competit productio :
ordo prælatorum filio : ordo contemplatiuorum Spiri-
tui sancto. Quia in Ecclesia sunt tres ordines, scilicet
Monasticus,qui est productus tantum. Laicus,qui est
producens tantũ.Clericalis,qui est productus,& pro-
ducens:Nam ex laico fit clericus,& non è conuerso,si
iam habet ordinem sacrum, nec aliquo modo fieri de-
bet.Ex clerico fit religiosus,& non è cõuerso.In ordi-
ne laicorũ est triplex ordo , scilicet sacrarum plebium,
sacrorum consulum, sacrorum principum. Restituam,
Isa.1.d *inquit*,iudices tuos sicut à principio.Boni enim princi
pes habent bonos consiliarios. Et boni consules ha-
bent bonas plebes,quia erudiunt illas. E contra , mali
principes habent malos consiliarios,& per consequẽs
malè instruunt plebes.Malę plebes eligunt malos prin-
cipes.Primus ordo,scilicet plebium respõdet Angelis:
Ordo cõsulum, Archãgelis:ordo principum Principa-
tibus.Modo autẽ non est ita,sicut quãdo Valẽtinianus
regnabat,cuius cõsiliarius fuit Ambros.qui adhuc Sa-
racenus,scilicet cathecumenus , virgo fuit. Sed modo

princi

Ecclesiæ consummatio, in quo consistat.

In Ecclesia tres gradus. Ordinum gradus & officia.

Diaconus quando sanguinem ministrauerit.

Summus Pontifex pater patrũ *Concil.Nic. 1.cap.6. Isa.19.c Ibidem.*

Papa debet esse perfectissimus inter omnes.

Digitized by Google

principes ſunt ſocij furũ,& Conſiliarij in munere conſulunt. Secundus ordo clericalis actiuus, & contemplatiuus, qui populum paſcere debet, & contemplari, vt ſit mediũ inter Deum & plebem. Omnis enim Pontifex ex hominibus aſſũptus,&c. Et hi ſunt tres ordines; miniſterialis ſcilicet, Sacerdotalis, Pontificalis. Ad hos reducũtur omnes, quia omnes aut ſunt miniſtrantes,& ſunt primi ſex: aut ſunt ſanctificantes per verba: aut ſunt regentes per eminentiam. Primus ordo, ſcilicet miniſterialis reſpondet Poteſtatibus: ordo Sacerdotalis reſpondet Virtutibus: ordo Pontificalis reſpondet Dominationibus. Ille enim ordo habet iubere, in quo eſt efficacia & virtus. In ordine contemplatiuorum, ſunt tres ordines reſpondentes ſupremæ hierarchiæ, quorum eſt diuinis vacare tripliciter: quidam per modum ſupplicatorium, quidam per modum ſpeculatiuum, quidam per modum ſurſum actiuum. Primo modo ſunt illi, qui ſe totos dedicant orationi, & deuotioni, & diuinæ laudi, niſi aliquando, quando intendunt operi manuali, ſeu labori ad ſuſtentationẽ ſuã & aliorũ: vt ſunt ordo monaſticus, ſiue alb⁹, ſiue niger, vt Ciſtercienſis, Præmonſtratenſis, Carthuſienſis, Grandimontienſis, Canonici regulares. Omnib⁹ iſtis datæ ſũt poſſeſſiones, vt orent pro illis, qui dederunt. Huic reſpondent Throni. Secundi ſunt illi, qui intendunt per modum ſpeculatorium, vt illi, qui vacant ſpeculationi ſcripturæ, quæ non intelligitur, niſi ab animis mundis. Non enim potes noſſe verba Pauli, niſi habeas ſpiritum Pauli. Ideo neceſſe eſt, vt ſis ſequeſtratus in deſerto cum Moyſe, & aſcendas in montem. Huic reſpondẽt Cherubim. Hi ſunt Prædicatores,& Minores. Alij principaliter intendunt ſpeculationi, à qua etiam nomen acceperunt,& poſtea vnctioni. Alij principaliter vnctioni, & poſtea ſpeculationi, & vtinam amor, vel vnctio non recedat à Cherubim. Et addebat, quòd beatus Franciſcus dixerat, quod volebat, quòd fratres ſui ſtuderent, dummodo facerent prius quam docerent. Multa enim ſcire,& non guſtare quid valet? Tertius ordo eſt vacantium Deo, per modum ſurſum actiuum, ſcilicet excedentium. Et dicebat: Quis enim iſte eſt? Iſte eſt ordo ſeraphicus. De iſto videtur fuiſſe Franciſcus,& dicebat, quòd antequam habuerat habitum, raptus fuit,& inuentus eſt iuxta quandam ſepem: Hic enim eſt maxima difficultas, ſcilicet in ſurſũ actione, quia totum corpus eneruatur, & niſi eſſet aliqua conſolatio ſpiritus, non ſuſtineret. Et in his cõſummabitur Eccleſia. Quis autem iſte ordo ſit futurus, vel iam ſit, non eſt facile ſcire. Primus ordo reſpõdet Thronis. Secũdus, Cherubim. Tertius, Seraphim. Et iſti ſunt propinqui Hieruſalẽ,& nõ habẽt niſi euolare. Iſte ordo non florebit, niſi Chriſtus appareat,& patiatur in corpore ſuo myſtico. Et dicebat, quòd illa apparitio Seraphim beato Franciſco, quæ fuit expreſſa, & impreſſa oſtendebat, quòd iſte ordo illi reſpõdere debebat, ſed tamẽ hoc venire per tribulationes. Et in illa apparitione magna myſteria erunt. Sic ergo diſtinguuntur illi ordines, ſecundum maiorem, & minorem perfectionem, comparati ſecundum ſtatus, non ſecundum perſonas: quia vna perſona laïca aliquando perfectior eſt, quàm religioſa. Sequitur de luce ſtellari, per quam anima hierarchizata intelligitur. Neceſſe eſt enim, vt anima, quæ eſt hierarchizata, habeat tres correſpondentes ſupernæ Hierarchiæ. Grandis res eſt anima, quia in ea poteſt deſcribi totus orbis. Pulchra dicitur, ſicut Hieruſalem, quia aſſimilauit Hieruſalẽ, per diſpoſitionem graduum Hierarchicorum. Diſponuntur autem in anima gradus tripliciter, ſecundũ aſcenſum, ſecũdum deſcenſum,& ſecundũ regreſſum in Deum, vt lex diuina, & tunc anima videt Angelos Dei aſcendentes, deſcendẽtes per ſcalam, vt vidit Iacob in vita ſua. Abbas Vercellẽſis aſſignauit tres gradus, ſcilicet naturę, induſtrię, & gratiæ. Sed non videtur, quòd aliquo modo per naturã anima poſſit hierarchizari. Ideo nos debem⁹ attribuere induſtriæ cum natura, induſtriæ cum gratia, & gratiæ ſuper naturam,& induſtriam. Tres autem ſunt gradus induſtriæ cum natura, ſiue actus, ſcilicet nũtiatio, dictatio, ductio. Nuntiatio reſpondet Angelis. Dictatio Archãgelis. Ductio Principatibus. Induſtria enim primo percipit, quod quilibet ſenſus nuntiat. Viſus,& auditus multa nuntiauerunt, ſed auditus plura, vt illa, quæ Romæ fiunt: guſtus odoratus,& tactus non vadũt longe,& ideo tardi ſunt. Cauere autem debet induſtria vt non permittat omnem nũtium intrare, vt mulieres videre. Induſtria enim debet diſcernere inter nuntiata, vtrum ſint reſpuenda, vel eligenda. Deinde neceſſe eſt deliberatio, quæ eſt dictatio, vtrum liceat: & ſi liceat, vtrũ deceat: & ſi deceat, vtrum expediat. Nil enim expedit, niſi liceat, & deceat. Deinde neceſſaria eſt ductio, vt proſequatur. Proſequi autẽ eſt aſſumere in facultatem voluntatis,& eſt Principatuum. Multi enim ſunt Angeli,& Archãgeli, ſcilicet perſpicientes,& deliberantes, quid expedit, ſed non ſunt proſequentes, vt Principatus. Secundus eſt gradus induſtrię cũ gratia. Et ſunt tres actus. Primus, vt propter Deum fiat quod deliberatum eſt. Vnde prima ordinatio eſt in Deũ, quę eſt Poteſtatum, ſcilicet in finẽ ordinare, & quidquid deordinatum, eſt remouere: ſed quia hoc eſt difficile, ideo neceſſaria eſt roboratio, quæ eſt Virtutum: & quia in finem ordinare eſt difficile, & roborãre, ideo ſequitur imperatio, quæ eſt Dominationũ. Tertia hierarchizatio eſt gratiæ ſuper naturam,& induſtriam, quando ſcil. ſuperſe anima eleuata eſt,& deſerta,& ſuſcipit diuinas illuminationes,& ſupra ſe ſpeculatur, quod ſibi datũ eſt,& ex hoc ſurgit in diuina, ſiue ſurſũ agitur. Iſta tria ſunt, ſuſceptio, reuelatio, vnio, vltra quã nõ procedit mens. Et in iſtis conſiſtit Canticum Cãticorum totum, ſcilicet, caſtis ſuſceptionibus, caſtioribus ſpeculationibus, caſtiſſimis vnitionibus,& tunc poterit dicere illud Cantici: Oſculetur me oſculo oris ſui. Suſceptio reſpõdet Thronis; reuelatio, Cherubim; vnio, Seraphim. Et hæc Hierarchia eſt ſecũdum aſcenſum. Item eſt Hierarchia animæ, ſecundum modum deſcendendi. Oportet enim, vt vnguentũ capitis Hierarchię ſuperne cadat in barbam, in mediam Hierarchiam,& in veſtimenta, id eſt, in infimã. Hæc autẽ ſecundum virtutes animæ, quę ſunt tres ſecũdum Dionyſiũ, ſcilicet ſuſceptiuæ, cuſtoditiuæ, diſtributiuæ: vt copioſè ſuſcipiat, ſtudioſè cuſtodiat, liberaliter refundat. Vnde: Gratis accepiſtis, gratis date. Ad hoc autem, quòd anima recipiat illa lumina, requiritur viuacitas deſiderij, perſpicacitas ſcrutinij, tranquillitas iudicij. Non enim eſt contemplatiua anima ſine deſiderio innato,& viuaci. Qui hoc nõ habet, nil de contemplatione habet, quia origo luminum eſt à ſummis ad infima, nõ è cõuerſo. Primus reſpondet Seraphim, qui eſt ardens, ſicut ignis. Vnde ignis maximam figuram habet in ſcripturis. Ad iſtum ignem ardentem in vertice mõtis aſcendit Moyſes,& tamen illum ignẽ prius vidit in pede montis. Non enim Moyſes deſcenderet ad erudiendum populum, niſi prius ad ignẽ aſcendiſſet. Deſiderium ergo diſponit animam, ad ſuſcipiendum lumen diuinum. Secundò oportet, quod anima perſpicaciter aduertat, vel percipiat, quæ data ſunt ſibi à Deo,& vt non habeat phantaſmata, vel occupationes, quin poſſit occupari, vel ferri in illa lumina,& illud reſpõdet Cherubim. Tertiũ eſt, quod habeat tranquillitatem iudicij, quia dona Dei non debent in vacuum recipère, vt non præuertatur iudiciũ in aliqua paſſione: quia ſi amo, iudiciũ peruertitur: ſi odio, ſimiliter: ſi ſpero,& ſic de aliis paſſionibus,& hoc reſpondet Thronis. Ex his ſequitur auctoritas imperij. Ex quo enim deſiderio ſuſcipit,& illud perſpicaciter percipit,& trãquillè faciendũ iudicat,& ex quo Deus vult, tũc anima imperat fieri,& reſpondet Dominationibus. Sed imperare parũ valet, niſi faciat: ideo oportet quod ſit virilitas propoſiti exercitati, quod reſpõdet Virtutibus, vt propter nullam tribulationem dimittat bonum, quod ſcit Deũ velle. Poſt quod venit nobilitas triumphi propter impedimenta, quæ occurrunt, poſtquam

Ibidem.

Hebr. 5. a

Exod. 19. & Deut. 23. d

Cant. 6. b a Gradus in anima tripliciter diſpoſiti.

Gen. 28. c Gradus induſtriæ tres.

Eiuſdem ordo & raptus

S. Franciſcus quomodo vellet fratres ſuos ſtudere.

Cant. 1. a

Pſalm. 133. a

Matth. 10. a

Exod. 19. b

2. Cor. 5. a

Auctoritas imperij in anima.

Digitized by Google

recipitur aliquid à Deo,& illud respõdet Potestatibus, scilicet de omnibus triumphare. Hæc tria faciunt mediam hierarchiam animæ.Tertium est custodita distributio,& in hoc sunt tria,vel tripliciter contingit,scilicet per claritatem exempli,per veritatem eloquij, per humilitatem obsequij.Sic debemus vitam dare proximo,scilicet per exempla,scientiam,& substantiã. Præclaritas exempli, respondet Principatibus, quorum est ducere.Veritas eloquij,Archãgelis:humilitas obsequij, Angelis.Sic ergo est consummatio in humilitate,secũdum descensum. Et inceptio in charitate,ascendendo econtrario.Sic ergo descendere incipimus à viuacitate desiderij ad humilitatem obsequij. Vnde Christus venit ad humilitatem obsequij nostri. Sicut ergo anima habet Angelos ascẽdentes,sic debet habere descendẽtes. Vnde Ioannes dicit:Nemo ascendit in cœlum,nisi qui descendit de cœlo. Tertio modo , modus distinguendi in anima secundum regressum est , secundum tripticem gradum contemplationis. Gregorius super Ezechielẽ ponit tres gradus. Aut enim quod venit in considerationem nostrã est extra nos,aut intra nos,aut supra nos.Vnde Deus cõtemplatur,aut in his,quę sunt intra nos,aut extra nos, aut supra nos,secundum tres potentias,scilicet interiores,exteriores,superiores,siue apprehensiuas,amatiuas,operatiuas.Et secundum Philosophũ, omnis anima rationalis tres habet operationes,scilicet animalem ad extra,intellectualem ad intra, diuinam ad supra. Oportet ergo , quòd animã habeat hierarchiam secundum has potentias , scilicet primo secundũ virtutes exteriores,circa quas sunt tria,scilicet discreta perlustratio,discreta præelectio, discreta prosecutio. Primo ergo debet esse discreta perlustratio,vt discretè cõsideretur mundus ab anima.Nam anima est sicut quædam manus scribens. Sensus enim percipit exteriora,& sensus communis,& deinde imaginatio:& ratio considerat, & ponit in memoria. Oportet ergo, quòd sit magna discretio ad custodiendam domum, ne omnes intrent ad has vires : & nihil nuntietur Regi, & Reginæ,quod sit inutile.Latro enim introduci non debet coram Rege, nisi forte , vt condemnetur. Eua enim misera,& incauta introduxit eloquium serpẽtis, & dubitauit:cuiusmodi eloquio hodie multi corrumpuntur:nil ergo debet intrare per portas immundum. Foris canes,& venefici,& impudici.Secũdo est discreta præelectio,ex quo apparet,quòd si quid percipitur, restat,vt bonum,vel meliùs præeligatur:quia in bonis est electio ordinata, non enim primum manducãdum, quàm celebrandum.Et hoc respondet Archangelis.Et discreta perlustratio conuenit Angelis,postea sequitur iudiciũ:& illud cõuenit Principatibus,quod est in prosecutione.Ex quo donum percipit,& prælegit faciendum bonum, sequi debet iudicium ad prosequendum. Hæc autem omnia operatur gratia, non industria sola, siue natura,vt dicebatur primo. Secunda hierarchizatio mentis est ad potentias interiores, quod est magis difficile,quàm primũ.Hæc autẽ consistit in tribus,quę sunt, discreta castigatio, discreta confortatio , discreta conuocatio,quæ interius hierarchicã faciunt animam. Primò,quòd castigentur radices passionum : & amputentur,& eneruentur contrariæ potestates.Venit enim princeps mundi huius,& in me non habet quidquam. Quãdiu enim passiones illæ dominantur homini, diabolus habet de suo in homine. Ad hoc autem faciendum,necesse est,vt eradicetur triplex libido,scilicet,libido principandi, libido delectandi,& libido possidendi : quia hæc triplex libido inducit diabolum in animam. Hæc autem hierarchia respondet Potestatibus. Non potest autem anima potestatiua esse, quãdiu diabolus habet ius suum in anima.Oportet ergo,vt homo habeat tria opposita,vt homo sit subiectus,castus, & pauper,& sic amputãtur radices passionum,cum tempus putationis adueniat , quia qualibet die pullulant. Secunda est discreta confortatio.Sicut enim triplex libido facit pronitatem ad malum, sic triplex infirmitas facit difficultatem ad bonum. Hæc autem infirmitas,scilicet negligentiæ,impatientiæ, diffidentiæ. Quidam ita sunt negligentes , vt durum sit eis facere bonum.Secundi,vt cito sint impatientes.Tertij,& si duo præmissa non habeant,tamen diffidunt. Oportet ergo per mentis vigilantiam, tolerantiã, confidentiam, animã reformari,& huic respõdet ordo virtutũ. Sequitur discreta conuocatio , quando mens est ordinata sicut Ecclesia,quando habet potestatem supra se , tunc est templum Dei:quando dominatur,& imperat omnibus viribus, tunc respondet eius hierarchia Dominationibus:quãdo virtutes vocantur ad opera sua, dicet huic, fac tu hoc:& illi,fac tu illud.Ad hoc autem faciendum necesse est,vt dominetur appetitibus,phantasmatibus, & occupationibus.Et tunc est anima domina sui,quãdo concupiscibili aufertur concupiscentia triplex:irascibili aufertur infirmitas triplex:rationali aufertur error triplex.Tunc anima habet imperium in regno suo, & tunc non expellitur extra domum suam,quãdo illæ passiones sunt amputatę,& in tali anima Deus habitat, non in furiosa concupiscentia,& cætera. Diabolus libenter imprimit, quod in se habet, quæ sunt,furor irrationalis, amens concupiscentia, phantasia proterua.

Sequitur, qualiter anima hierarchizatur, quantum ad virtutes superiores.Quando enim anima facit quid potest,tunc gratia facile leuat animã,& Deus ibi operatur,& fit digna superna ãdmissio,digna inspectio, digna inductio.Digna admissio diuinorũ,respõdet Thtonis. Et ita intelligitur illud,quod loquitur in Threnis Hieremias:Consurge in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum, scilicet , cor pone ante Deum. Psalmista : Domine ante te omne desiderium meum, & cætera.Et post,quando eleuatur,nõ debet esse otiosa,& debet circumspicere.Vnde in Isaïa dicitur:Hierusalem cõsurge,& sta in excelso,& tunc videbis,affluES, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Tunc enim debet anima esse fixa, & stans,expectare : post sequitur digna inductio,quãdo facta est diuina admissio, & facta inspectio, tunc rapitur in Deum, siue in dilectum. Vnde dicitur:Lęua eius sub capite meo,& dextra illius amplexabitur me. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi,qui pascitur inter lilia, quia iam sensit vnctionẽ, & vnus spiritus est cum Deo.Vnde dicitur:Qui adhæret Deo,vnus spiritus est,& hoc est supremum in anima,quòd animam facit esse in cœlo. Et istis per ordinem respondent ordines supremæ hierarchiæ. Et sic est anima mulier amicta sole,& luna sub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim stellarum , quia est plena luminibus,& nunquam oculum diuertit à lumine vero.Sed quia in hac vita non possum⁹ stare in vno: ideo anima habet duodecim materias, sicut duodecim lumina, circa quæ semper moueatur velut in quodam circulo , sicut sol percutit duodecim constellationes, scilicet per duodecim signa,& numquam exit.Hæ autem considerationes ornant animam , ideo sunt sicut corona ex duodecim stellis , quæ sunt : consideratio corporalium naturarum , spiritualium substantiarum, intellectualium scientiarum , affectualium virtutum, institutarum diuinit⁹ legum,infusarum diuinitus gratiarum, irreuocabilium iudiciorum, incomprehensibilium misericordiarum , remunerabilium meritorum præmiantium præmiorum , temporalium decursuum, æternalium rationum. Debet anima contemplatiua versari semper in aliquo istorum luminum , sicut sol semper est in aliquo signorum.Et nota,quòd luna patitur eclipsim in capite,vel cauda draconis. Sunt autem duæ intersectiones in cœlo super eclipticam, per quam transit luna, quæ vocantur caput, & cauda draconis : draco vocatur propter circulum , quasi tenens caudã in ore.Illa interfectio, quæ est versus aquilonẽ, vocatur caput,quia sol magis lædit nos,quando est ibi, quia magis ibi diametraliter vrit nos,sicut draco est peior,& magis nociuus in capite.Cauda autem est versus meridiem, & minus lædit nos sol,quando est in parte illa,

Proximo quid debeamus ex charitate.

Ioan.3.b

Anima quædam manus scribens.

Gen.3.

Apoc.21.d

Libido triplex ab anima penitus eradicanda.

Tres virtutes contra triplicem libidinem.

Matth.8.a

Thren.2.f

Psalm.73.b

Isai.60.a

Cant.6.a

Cant.2.b

1.Cor.6.d

Apoc.12.a

Eclipsis Lunæ.

Digitized by Google

illa, quia magis à nobis elongatur. Et quando ſol in vna parte eſt, & luna in pũcto alio ſibi opponitur, vt in plenilunio, tunc luna eclypſatur. Similiter vir cõtemplatiuus eclypſatur dupliciter, & cadit turpiter, & multum periculosè, eo quòd non reſurgit: non mirum quia de alto cadit. Cadit enim per errorem, & per præſumptionem. Videt enim ſe illuminatum, & præſumit, & fit Luciferianus, & cadit à luce in tenebras horribiles. Cadit ſimiliter per errorem æſtimationis, quæ oritur ex præſumptione, quando credit ſe habere omnia per reuelationem, ſemper tamen debet eſſe regulata reuelatio. Vnde dicebat, quòd multi decipiuntur, qui credunt ſe habere omnia per reuelationem. Vnde in illa viſione, & apparitione (quæ eſt regula omnium apparitionum) Domini in monte, apparuerunt cum Chriſto, Moyſes, & Elias, vt nihil credatur verum vel reuelatũ, niſi quod conſonet Legi, Prophetis, & Euangelio. Debet ergo contemplatiuus eſſe humilis, & circumſpectus, vt non ad caput draconis veniat per præſumptionem, vel in caudam inuoluatur, per errorem. Et ideo mulier, ſcilicet anima hierarchizata, videt duas diuinas viſiones, ſcilicet Arcam & ciuitatem.

Vir contemplatiuus dupliciter eclypſatur.

Matt. 17. a

Apoc. 17. d & 21. a

SERMO XXIII.

Quòd anima contemplatiua debet conſiderare Eccleſiam militantem, deſcendentem, & aſcendentem.

Gen. 1. b

FEcit Deus duo magna luminaria, & cætera.] Dictum eſt, quomodo anima hierarchizatur in conſideratione lucis ſolaris, ſecundum quòd Sol eſt vigens, ſplendens, calens, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, & hæc eſt origo omnium illuminationum, vel irradiationum, in ratione exiſtentiæ, influentiæ, præſidentiæ, & quòd illa aſſimilatur Soli ſecundum conformitatem, propter integritatem hierarchicæ diſpoſitionis, & propter triformem aſpectum. Et ſunt ſex cõſiderationes hierarchicæ, in conſideratione militantis Eccleſiæ, in qua eſt diſtinctio ſecũdum rationẽ proceſſuum, aſcenſuum, & exercitiorum. Et ſic conſideratur Eccleſia, & nõ aliter, in qua eſt vnũ caput, vnum corpus, vnus cibus. De qua Paulus loquitur, qui multũ exercitatus erat in ea cõſideratione. Scilicet Pſalteriũ multum loquitur de hac: & aliquando in perſona huius, modo in perſona alterius. Vnde Pſalmiſta: Dominus regnauit decorẽ indutus eſt: Tãgit caput Eccleſię, ſecundum quatuor ordines eius. Poſtea dictũ eſt, quomodo anima hierarchizatur in cõtemplatione ſui, ſecundũ aſcenſum, & deſcenſum. Et quando anima habet, hæc, ſunt, & fiunt in ea mirabiles theoriæ. Habet enim duodecim nouenarios, tres exemplares in ſole, tres exẽplatos in cœleſti hierarchia, & tres ſunt in ſubcœleſti, & tres in ſe ipſa. Quę ſunt duodecim illuminationes, quibus adduntur duodecim conſiderationes, quaſi duodecim ſtellæ, ſcilicet corporaliũ naturarum, & cætera: ita quòd ſemper anima ſit in lumine, quia ſi nõ poteſt ſtare in vno, ſtet in alio, & in vltima eſt quies, ſcilicet in ratione exemplaris in patria. Hæc autem nõ ſunt ſimul in via, ſed in patria vno aſpectu videbantur omnia. Sũt autẽ ſtellę iſtę duodecim cõſiderationes & habent ramos infinitos, de quib. fieret liber magn⁹. Si autẽ ducãtur duodecim, per duodecim, erũt centũ quadraginta quatuor, numerus ſcil. ciuitatis Hieruſalem. Anima enim ſic hierarchizata, eſt ciuitas, in qua Deus habitat, & videtur. De qua Ioannes dicit: Suſtulit me in ſpiritu, & vidi ciuitatem. Et ibidem dicit, quòd mẽſus eſt duodecim millia ſtadiorum. Et poſt, quòd longitudo, & latitudo, & altitudo æqualia ſunt, & mẽſura murorum centum quadraginta quatuor cubitorum. Quomodo poteſt hoc eſſe? Vide illud, quod dictum eſt in fine Apocalypſis: ibi enim circa mediũ dictũ eſt: Vidi ſupra montẽ Sion agnum ſtãtem, & cum eo centũ quadraginta quatuor millia, habẽtes nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frõtibus ſuis. In apertione autem ſexti ſigilli dictum eſt in Apocalypſi: Vidi alterum Angelum aſcendentẽ ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei viui, & clamauit quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neq; arboribus, quoadvſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorũ. Et audiui numerũ ſignatorũ, centum quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorũ Iſrael. Ex tribu Iuda, duodecim millia ſignati, *& cætera*. Tribus autem Dã non ponitur, ſed Manaſſes ponitur pro Dã: & Ioſeph, pro Ephraim. in Deuteronomio nõ ponitur Simeon. Primo ergo ponit ſignatos, qui erãt ſupra montẽ Siõ, & poſtea, quòd Angelus vnus debet effũdere phialas, & oportet quòd ſint ſex. Poſt oſtendit ciuitatem, cuius menſura centũ quadragintaquatuor cubitorum erat. Circa principiũ Apocalypſis dicitur ſexto Angelo Philadelphiæ: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo meo, & ſcribam ſuper eum nomẽ meum, & nomen ciuitatis nouę Hieruſalem, de qua locutus non fuit, niſi in fine. Sex ſunt tempora, quorum ſextum tempus habet ſex tempora cum quiete. Et ſicut Chriſtus in ſexto tẽpore venit, ita oportet, quòd in fine generetur Eccleſia contẽplatiua. Eccleſia enim contẽplatiua, & anima non differunt, niſi quòd anima totũ habet in ſe, quod Eccleſia in multis. Quælibet enim anima contemplatiua habet quandã perfectionẽ, vt videat viſiones Dei. Suſtollitur autẽ vt videat Hieruſalẽ, tripliciter, in cœlo conſiſtentem, de cœlo deſcendentẽ, ad cœlum conſcendentem. Aliter non eſt anima contemplatiua. De primo dicitur: Surge illuminare Hieruſalẽ. Et poſt: Non erit tibi amplius ſol ad lucendum, & ſplendor lunæ non illuſtrabit te, ſed erit Deus tuus tibi in lucem ſempiternam. Quando enim anima eleuatur per influxum ſibi vigorem, ſplendorem, ardorem, piè veneratur, clarè contẽplatur, ſanctẽque perfruitur. Ac per hoc comprehendit ſecundũ modum ſuum longam æternitatem, latam charitatem, ſublimem potentiam, profundam ſapientiam. Primum, circa quòd debet verſari, vt ſit Rachel primo, ſcilicet viſum principium, quando hæc conſiderat. Tunc ciuitas eſt, habens quatuor latera ciuitatis, conſiderando, quomodo iſtud principium omnia originat per ſublimẽ potẽtiam: omnia gubernat, per profundam ſapientiam: omnia reparat, per latam charitatẽ ſiue beneuolentiam: omnia remunerat, per longam æternitatem. Sic intelligit ipſum ſolem, ſecundum ſubſtantiam, potentiam, & operationem. Et videt omnia reducta ad legem ſempiternaliter exiſtẽtem. Secundò, eleuatur ad contuendum ciuitatem de cœlo deſcendẽtem, hoc eſt, aſſumptam humanitatem. Filius enim Dei deſcendit ad noſtram humanitatem, & hoc eſt deſcendere Hieruſalẽ. Animæ enim non deſcẽdunt. Ego ſum, inquit, panis viuus, qui de cœlo deſcẽdi, & cũ ipſo omnia chariſmata gratiarum. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Quãdo ergo anima eleuatur per influxum ſibi diuinitus vigorem, ſplendorem, ardorem piè colit, clarè ſpeculatur, ſanctẽque perfruitur: & per hæc comprehendit aſſumptæ humanitatis mirabilem exortum, mirabilem occaſum, mirabilem aſcenſum, vel conſcenſum, mirabilem regreſſum: Tunc habet quatuor latera ciuitatis de cœlo deſcendentis. Mirabilem (inquam) exortũ, in ciuitate: occaſum, in crucifixione: conſcenſum, in reſurrectione: aſcenſum, in aſcenſione: regreſſum, ad iudiciũ. Hæc quatuor oſtẽdit Eccleſiaſtes dicẽs: Oritur ſol, occidit, & ad locum ſuum reuertitur, vbiq; renaſcẽs gyrat per meridiẽ, flectitur ad Aquilonem. Mirabilis fuit exortus, quia radius ſuperſubſtãtialis vnitus humanitati ex vterõ procedit, & quoniã cõuerſatus eſt in mundo vigens, lucens, inflammans. In morte quoniam dignatus eſt mori, & poſt, de inferis aſcendit ad corpus, & poſt in cœlum. Et quoniam regredietur ad iudicandum. Mira longitudo æternitatis fuit in vnione diuinitatis ad humanitatem. Nam ſeparatio diuinitatis, & humanitatis, fuit maius impoſſibile, quam ens creatũ totaliter nihil eſſe. Latitudo charitatis

Nouenarij duodecim, quos habet anima contemplatiua.

Psalm. 92. a

Apoc. 21. c

Ibid. c

Apoc. 14. a

Apoc. 7. a

Deut. 33.

Apoc. 3. c

Isa. 60. c

Ioan. 6. c

Apo. 21.

Eccl. 1. a

Grego. hom. 14. in Ezech.

ritatis fiet in monte. Mira sublimitas potentię, in ascensione: mira profunditas sapientiæ erit in iudicio. Hæc sunt mirabilia, quib⁹ anima ponitur extra se. Tertiò ad hoc, quod sit hierarchica, necesse est vt videat ciuitatẽ in cœlũ ascendentẽ. Et hoc est, quãdo per infusum sibi diuinitus vigorẽ, splendorem, ardorem à Sole æterno, pie veneratur, clarè speculatur, sãctè perfruitur. Ac per hoc cõprehẽdit diuinæ charitatis indissolubile vinculum, diuinę charitatis incoarctabile donũ, diuinę charitatis insuperabile incendium, diuinæ charitatis incomprehensibile solatium. Tunc videt ciuitatem Dei, scil. seipsam. Et habet quatuor latera, de quibus Apostolus dicit: In chatitate radicati, & fundati, &c. Non est enim adhuc ciuitas Dei, nec signat⁹, nisi signeris Spiritu sancto, ad piè venerandum: & per hoc cõprehendas, quæ sunt in Deo, & per Deum, & apud Deum. Indissolubile vinculũ in prędestinationis ratione, qua diligit semper, & semper dilexit, & diligit sẽper prædestinatos æterna charitate, nisi cõprehendas incoarctationis donũ, in vniuersarũ rerum cõditione, quas libere cõdidit & ornauit: & cuilibet dedit, modũ, speciẽ, & ordinem. Tertiò insuperabile charitatis incendiũ in filij traditione. Quartò incõprehẽsibile solatiũ in animarum remuneratione, quãdo cõsiderat, quod De⁹ glorificabit corpus & animã, vt absorbeantur, & inebrientur à rore cœli. Sed oportet, quòd signum veritatis imprimatur in animam, per quod etiam anima fit hortus conclusus, fons signatus. Primum est signum, vt habeat charitatis indissolubile vinculum. Sed quando anima sic diligit, vt dicat: Quis nos separabit à charitate Dei? tribulatio? an Angustia? an persecutio? an fames? &c. Non, quin homo possit cadere à charitate: sed quãdo sic est, vt nunquam regnet peccatũ. Secundò, vt habeat diuinæ charitatis incoarctabile donũ, vt diligat omnia, quę diligit Deus, amicos: & inimicos, & extraneos. Vnde charitas Dei diffusa est in cordib⁹ nostris. Per hãc enim anima se diffũdit ad dicendũ omne bonũ, & solũ bonum. Vlterius, hęc charitas dat animæ insuperabile incendium. Vnde dicitur: Pone me sicut signaculum super cor tuũ, quia fortis est, vt mors dilectio tua. Quando sic diligit, vt in sũme desiderabile totaliter feratur, & quod pro nihilo prospera, pro nihilo habeat aduersa, vt sint omnia quasi festuca vna in fornace: Si dederit homo omnem substantiam, &c. Quarta consideratio est in hoc, quòd anima sentiat incõprehẽsibile solatium, quòd totaliter delectetur in se, quòd nec ipsa possit cõprehendere, nec aliis explicare. De quo dicitur: Comedite amici, & inebriamini chariſſimi. Hęc inebriata dixit: Introduxit me Rex in cellam vinariam. Et post: introduxit me in cellaria sua, quando alienatur, sicut homo ebrius, qui nescit, quid faciat. Vnde Paulus nesciuit, vtrũ esset in corpore, siue extra corpus. Et Psalmus dicit: Fac mecum signum in bonũ, &c. De isto signo Paulus: Signati estis spiritu adoptionis. Per hoc signũ distinguuntur amici ab inimicis, liberi à seruis, cœlestes à terrestribus. Hoc signum imprimitur animæ contẽplatiuæ in frõte, & in frõtibus electorum. Hoc signum fuit in sigmatis, super monte Sion, tunc enim firmũ fundamentũ stat, & hoc est signum, quia nouit Dominus, qui sunt eius. Nouit per signum expressum, per quod inuocat nomen Domini ab intimis. Sic anima contẽplatiua signatur à Deo. Vnde sub sexto Angelo dicitur, quòd apparuit Angel⁹ habẽs signum Dei viui, hoc fuit in assignatione Hierusalem, vt in cœlo cõscendentis. Huic Angelo apparuit signum expressiuum, quantũ ad modum viuendi cõsonum isti signo, quod signatur: Ex tribu Iuda duodecim millia signati, &c. Et hic est, qui habet hanc triplicem lucem eleuãtem tripliciter, & triplicem, oportet, quòd habeat perfectiouem, correspondẽtem charitati. Vnde signari hoc modo, est per professionem adhuc alligare & signum imprimere, vt respondeat illi signo charitatis: hæc autem perfectio cõsistit in descriptione ciuitatis, scilicet: quòd anima habeat in se diuinum cultum, diuinum Dei nexum, diuinum Dei zelum, diuinum Dei sensum. Cultus Dei est in Oriente, nexus in Meridie, zelus in Septentrione, sensus in Occidente. Et sunt tres partes ad Orientem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem, tres ad Septentrionem. Cultus habet duos comites, vnum ascendentẽ, alterum subsequentem. Ad perfectum cultum tria sunt necessaria, scilicet, æternæ veritatis veridica professio, supernæ maiestatis humilis veneratio, æternæ sãctitatis virilis custoditio. Vnde ponuntur tria secundum tres infra signatos: Ex tribu Iuda duodecim millia signati. Isti enim ordinantur, non secundum carnalem generationem, quia Iudas non fuit primus filius, sed ordinãtur secundum spiritualem. Iudas interpretatur confessio, & est fundamentum: quia spirituale fundamentum fides est, super quã fundatur Ecclesia. Hoc est ergo primũ, vt apud te sit integra cõfessio veritatis, perfecta credulitas, & assensus. Secundo requiritur supernę maiestatis humilis veneratio, & est, quãdo homo considerat proprij sceleris immunitatẽ, & diuinæ seueritatis immensitatẽ. Et ideo sequitur: Ex tribu Rubẽ duodecim millia signati. Ruben interpretatur filius visionis. Tertiò requiritur internæ sanctitatis virilis custoditio, vt sic sit homo præcinct⁹, & accinctus, contra omnia, restrictor omniũ defluxionum. Vnde etiam Sacerdotes prohibebantur bibere vinum, & omne, quod inebriare poterat, quando intrabant in tẽplum ad ministrãdum. Patet etiam de præcepto munditiæ. Ista autem munditia est cordis. Et ideo sequitur: Ex tribu Gad duodecim millia signati. Gad interpretatur accinctus, nõ sufficit verus cultus, nisi sit perfectus nexus, quia charitas docet Deum colere, & amare, & hoc est, quando anima infima contemnit, suprema seu summa appetit, in medio dilatatur, ita quòd in supremo habet sublimationẽ: in imo, sequestrationẽ: in medio dilãtationem. Et hoc est sempiternæ beatitudinis appetitus præcipuus, supernæ dilectionis affectus dilatatus, mundanæ prosperitatis, vel possessionis contemptus perfectiuus. Hæc tria intelliguntur per tres signatos sequẽtes. Necesse est ergo, & in anima sit contemptus verus, vt sit primo beatitudinis appetitus. Et ideo sequitur: Ex tribu Aser duodecim millia signati. Aser interpretatur beatus, siue pinguis panis, præbens delicias Regibus. Beatus autẽ est, qui in beatitudinẽ summo amore transfertur. Deinde sequitur superna dilatatio. Et ideo sequitur: Ex tribu Nephtalim, duodecim millia signati. Nephtalí interpretatur latitudo, & signat quod quicumq; vult habere charitatis nexũ, quòd habeat ordinatũ affectũ ad omnes, sed hoc nõ potest esse, si fuerint priuati boni amatores. Ideo oportet, quòd ibi sit contẽptus omniũ. Et ideo sequitur: Ex tribu Manasses, duodecim millia signati. Manasses interpretatur obliuio. Aliqui enim despiciunt mundialia, sed non deserunt: alij deserunt, sed non despiciunt: alij despiciunt, & deserunt, sed nõ obliuiscuntur: quando ergo anima dimittit, & obliuiscitur, tunc est perfectio, & ista collocatur in sexto loco. Vnde Psalmus dicit: Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Augustinus: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod propter te nõ amat. Manasses ergo ponitur sexto loco, qui fuit filius Ioseph, qui fuit vndecimus filius Iacob. Vnde non sine mysterio ponitur sexto loco. Tertio in anima contẽplatiua oportet quòd sit perfectus zelus, vt sic amet, quòd omne malum repellat. Duæ autem sunt comites charitatis, scilicet pietas præcedens, & patientia subsequens: quia aliqui sunt pij zelatores, & postea conuertuntur in furorem impatiẽtiæ: & tunc erunt tres portę ad Aquilonẽ, scilicet benignæ miserationis affectuosa condescẽsio, seueræ distributionis ęmulatoria rectitudo, acerbæ, vel humanæ tribulationis victoriosa perpessio. Et sic est cõtra Aquilonẽ ciuitas munita. Et ideo sequũtur tres signati. Primus: Ex tribu Simeon duodecim millia signati. Simeon interpretatur audiens mœrorẽ, & signat miserationẽ ad proximũ. Iste Simeon est iustus, & timoratus, recipiẽs Christũ inter brachia sua. Nisi enim homo sit misericors, nõ est dignus suscipere

Ephes.3.d — *Cant.4.d* — *Rom.8.g* — *Rom.5.a* — *Cant.8.b* — *1.Cor.13.b* — *Cant.5.a* — *2.Cor.12.a* — *Psalm.85.c* — *Rom.3.c* — *Apoc.7.* — *2.Tim.2.c* — *Apoc.3.*

Interpretatio nominum filiorum Iacob. Iudas idem, quod confessio.

Apoc.7. Ruben filius visionis.

Lenit.10.b

Gad accinctus interpretatur.

Aser interpretatur beatus.

Nephtalim latitudo.

Manasses obliuio.

Psalm.44.b

Simeonis interpretatio. *Luc.2.*

illum

Digitized by Google

lum,qui propter miſericordiã de cœlo deſcendit.Deinde quia miſericordia ſine rectitudine æmulatoria nihil valet,Sequitur:Ex tribu Leui,duodecim millia ſignati. Leui interpretatur additus. Leui enim accepit Sacerdotium propter zelũ. Vnde interfecit fratres ſuos idololatras.Phinees ſimiliter adeptus eſt Sacerdotiũ, propter zelum.Et Mathatias,& filij eius propter zelũ adepti ſunt Sacerdotium, & principatum, & durauerunt vſq; ad Herodem.Leui ſignatPrælatos,qui debent habere ſpiritum ſeueritatis,& pietatis,vt Moyſes,qui cũ eſſet mitiſſimus,confregit tabulas. E contra Heli,qui, quia fuit remiſſus,ipſe mortuus eſt,& filij eius. Vnde plus nocet Prælatus,miſericors,& abiiciens rigorẽ diſciplinę,quàm Prelatus rigidus ſine miſericordia.Et ita intelligitur illud Eccleſiaſtici:Melior eſt iniquitas viri ſ quàm mulier benefaciens.Tertio,quod ſit mũdanæ tribulationis victorioſa perpeſſio. Qui enim corripit,debet ſe præparare ad patientiã.Vnde Chriſtus ſubuertit menſas in zelo,& poſt,quando quærebant eum, exhibuit ſe.Vnde in Prouerbiis dicitur:Qui pãtiẽs eſt,multa gubernat ſapientia.Vnde non eſt dubium, quòd illi, quorum menſas ſubuerterat,poſtea clamauerũt:Crucifige eũ.Ideo ſequitur:Ex tribu Iſachar duodecim millia ſignati.Iſachar interpretatur aſinus fortis.Ad literã aſinus crucem habet in ſcapulis.Homo crucẽ ferre debet ſẽper eſſe paratus. Nõ eſt autẽ eius interpretatio aſin⁹ fortis ad literã,ſed merces. Et ſignat virum,qui amore mercedis eſt armatus.Vnde apud Matthęum:Cum vos oderint homines,& c.Gaudete,& exultate,quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis.Et beatus Pater noſter Frãciſcus dicebat,quod ſemel loquebatur cum fratre Ægidio,qui dicebat ſibi,quod non ſumus ſapientes.Fraciſcus ſapiens fuit mercator, ſed nos diſſipamus ſubſtãtiam,quia deberemus dare vnum denariũ,vt homo daret vnam alapã,ſed nos non habemus ſapientiã aſini, quia portat ſarcinã ſuam,& quanto plus percutitur,& plura ſibi vituperia dicuntur,tanto melius portat. Sic homo obediens nullum bonum debet dimittere,immo melius facere propter quamcunq; tribulationem, nec aliter eſt contẽplatiuus. Ex parte occidentis eſt perfectus omnis ſenſus,& hic ſenſus facit nos cõtemplari, & comites habet,ſtatum quietum, exceſſum iucundũ, contuitum clarũ.In quiete enim poteſt eſſe ſtatus cogitandi, & contemplandi:in occidente, ſcilicet vbi eſt quies,cõſiliatio,& caligatio, ſiue introïtus in caliginẽ: ad iſtum ſenſum requiritur ſublimis manſionis ſtatus pacificus: ſagacis diſcretionis perſpicuus conſpectus, vel contuitus:ſuauis conſolationis extaticus exceſſus. Oportet habere ſignum Zabulon,quod eſt habitaculũ fortitudinis, qui habet ſtatum primum iuxta illud Dauid : Quoniam tu es Domine ſpes mea. Vnde dicitur: Turris fortiſſima nomen Domini, ad illam confugiet iuſtus.Ille ſolus eſt pacatus, qui figit ſe in illo, in quo non confunditur.Secundò, oportet habere ſagacis deſiderij perſpicuũ cõtuitũ,vt,ſicut columba videt ſuper aquas reſidens auem rapacem, ſic homo videat in ſcripturis.Et hoc pertinet ad Ioſeph,qui interpretatur accreſcens. Filius accreſcens Ioſeph, pulcherrimus Saluator Ægypti,Princeps fratrum,ſignat diſcretionẽ,per quam homo eſt aliorum rector,& miniſtrator, & hoc ſagacitatis eſt. Et eſt in vndecimo loco, vt frumenta colligat,non folia,ſed documenta veritatis in ſcripturis ſacris,& poſtea refundat ad ſalutẽ populi. Hic eſt Angelus ſextus Philadelphiæ ſaluans hæreditatem. Hic prouidet frumenta,contra famẽ futurã.Vltimo eſt ſuauis contemplationis guſtus extaticus.Ex tribu,inquit, Beniamin. Filius dextræ Beniamin filius doloris,in cuius partu mortua eſt Rachel,& tamen Beniamin amãtiſſimus Domini,tota die,quaſi in thalamo morabitur. Et ſignat extaticum exceſſum contemplationis. Vltra hunc non naſcitur filius Iacob. Hic eſt ſapor cum exceſſu. Ad hanc ſignationem nullus venit,niſi tranſeat omnes præcedentes. Hæ ſignificationes conſiſtunt ex duplici perfectione, ſcilicet duodenarij, qui numerus abundans eſt,& ex mille , qui conſurgit ex denario in ſe triplicato,replicatione perfecta, quia decies decem ſunt centũ,& decies centum,ſunc mille.Hãc ſignationem nemo accipit,niſi ille,qui habet calculum,in quo eſt nomen,quod nemo ſcit,niſi qui accipit. Hoc eſt lignum vitę,hoc fruitur homo in hac vita.Vnde dicitur: Beati,qui lauãt veſtimenta ſua,& intrãt per portas ciuitatis,vt ſit poteſtas eorum in ſigno vitæ.Et dicebat: Ad hoc lignum vitæ voluit vos ducere;ferculum fecit Salomõ de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclinatoriũ aureũ,aſcenſum purpureũ. Reclinatoriũ aureum eſt ſapientia contẽplatiua.Hanc nullus habet,niſi qui habet columnas argẽteas,quæ ſunt virtutes ſtabilientes animam. Aſcenſus purpureus eſt charitas, quæ facit aſcẽdere ad ſuperiora,& deſcendere ad inferiora.

Leui ſignificatio. *Exod.32.c* *Prælati qualem debeant habere ſpiritum.* *1.Reg.4.* *Eccl.42.c* *Matt.21.a* *Prou 14.d* *Ioan.19.a* *Iſachar quid interpretetur.* *Matth.5.a* *S.Franciſci ſapientia.* *Pſalm 90.b* *Prou.18.b* *Ioſeph filius accreſcens.* *Apoc.3.a* *Guſtus extaticus, finis contemplationis.* *Deut.33.b* *Duodenarius numerus abundãs.* *Apoc.22.c* *Cant.3.d* *Ibidem.* *Sap.7.d* *Ariſt.to.& c.1.2.& 4.*

Additiones ad Luminaria.

ADhuc ſupereſt viſio quinta in principio operis propoſita, ſcilicet viſio intelligentiæ per ſpiritũ prophetiæ ſublimatæ,quibus exercitiis contemplationis,quibus virtutibus, quibuſq; Scripturæ Sacræ documentis, anima humana in via illuſtretur , vt per ſapientiã increatã nouo,& ſingulari inhabitãdi genere, quæ omnibus mobilibus mobilior eſt , illuſtraretur illuſtratione gratuita,ad prædicendum futura, ad dicendum longè diſtantia , ad aperiendum cordium ſecreta; pro quanto ſibi Dominus huius incerta,& occulta diuinæ ſapientiæ dignabitur communicare, ſicut multis ſibi chariſſimis aperire dignatus eſt, vt patet de multis tam in nouo,quàm in veteri teſtamento. Nam & hæc viſio non minima pars eſt vitæ ſpiritualis. Supereſt etiam viſio ſexta in principio propoſita , ſcilicet viſio intelligentiæ per raptum mentis in Deũ abſorptæ,videlicet,quibus exercitiis, & donis anima cõtemplantis appropinquat ad mentis exceſſum extaticum,quę etiã reuelationes fiunt animæ raptæ,& dulcedines,quantũ Sacræ ſcripturę auctoritas,& myſteria innuunt.Et hęc eſt vltima pars vitæ ſpiritualis in via. Et fit hac ſexta viſione homo formatus in animam viuentem,poſtquã vltimate quieſcit Deus in anima contemplantis , ceſſans à nouorum donorum collatione:ipſaque anima, provt ſtatus viæ paritur,in Deo quieſcit,ceſſans à nouis vitæ humanæ exercitiis in ſtatu viæ.Supereſt etiã vltima viſio,ſcilicet viſio intelligentiæ per ſtatum gloriæ conſummatæ , quando ſit reuerſio animæ ad corpus, quæ & qualiter , in illo ſtatu gloriæ videbit. Et hæc viſio eſt poſt hãc vitã.Iſtæ autẽ tres vltimæ viſiones adhuc plus continerent, quam quatuor prædictæ.

Sed heu,heu, heu ſuperueniente ſtatu excelſiori,& vitę exceſſu Dñi,& magiſtri huius operis,proſecutionẽ proſecuturi nõ acceperunt.Hæc autẽ,quæ de quatuor viſionib⁹ notaui,talia sũt, qualia de ore loquẽtis rapere poterã in quaternũ. Alij quidem duo ſocij mecum notabant,ſed eorum notulæ præ nimia confuſione,& illegibilitate,nulli fuerũt vtiles,niſi forte ſibi correcto, aut meo exẽplari,quod legi poterat ab auditorũ aliquibus.Ipſe doctor operis,de ipſo meo exẽplari,& quamplures alij reſcripſerũt, qui pro eo,mihi debẽt grates. Elapſis autem diebus multis,concedente mihi copiam temporis,& libri,reuerendo Patre fratre Thoma, miniſtro Alemaniæ ſuperioris, rurſum reſpexi, quæ ſcripſerã veloci manu,& viſus ſum, recolligere ordinatè, cooperãte mihi memoria,quo loquentis vocem audierã,auditu,& viſu, quo recordabar geſtuum loquentis, quæ ſolẽt memoriæ cooperari,ſecũdum Philoſophum, in libro de memoria & reminiſcentia. Nec tamẽ apposui quidquam, quod ipſe non dixerat , niſi vbi diſtinctionem librorum Ariſtotelis localiter amplius quam ipſe dixerat,diſtinxi. Alia autẽ non apposui, niſi quod etiam loca auctoritatum aliquarum aſſignaui.Legebatur, & componebatur hoc opuſculum Pariſiis , Anno Domini MCCLXXIV. à Paſcha vſque ad Pentecoſten,præſentibus aliquibus Magiſtris, & Baccalaureis Theologiæ , & aliis fratribus centum ſexaginta.

Finis expoſitionis in Hexaëmeron.

DE SAN

Digitized by Google

DE SANCTI BONAVENTVRÆ Expoſitione, quæ ſequitur, in Pſalterium.

SANCTVM BONAVENTVRAM, præter alia, quæ plurima, & doctrinæ, & pietatis ſuæ monumenta vs reliquit, in Pſalterium etiam breuem expoſitionem ſcripſiſſe, compertum eſt. Cuius porrò expoſitionis exemplar vetus, manu exaratum, tanquam præclarum munus SIXTO QVINTO, Pontifici Maximo, ex Hetruria allatum, in Typographia Vaticana, ab eo inſtituta, vnde ſacri Codices, Sanctorúmque Patrum opera, quàm emendatiſſima prodeant, placuit vna cum cæteris illius lucubrationibus rectè ordinéque imprimi, atque inde emitti ad Catholicæ Eccleſiæ vſum. Eſt porro expoſitionis huius liber ſane huiuſmodi, qualem illius auctorem, ipſum ſanctum Bonauenturam, Doctorem & Seraphicum, & ſapientem, deuotúmque agnoſcunt, atque adeo profitentur grauiſſimi viri, qui benè ſentiunt, illiuſque operum vſu literatè periti ſunt. Iam vero Ioannes Gerſo, cui multum ſemper tributum eſt, id Bonauenturæ teſtimonium dat, vt ſalua pace aliorum Doctorum, dixerit, illum maximè idoneum eſſe, tum ad illuminandas ſuæ doctrinæ luce hominum mentes, tum pietatis, deuotioniſque ardore inflammandos ſalutares animi affectus. Multi, inquit Trithemius, doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi: pauci, ſcribendo libros, docuerunt vtramque: Bonauentura ſanctus & multos ſuperauit, & paucos, dum eius doctrina deuotionem, deuotio inſtruit doctrinam. Ex hac igitur Pſalterij expoſitione rem vtramque animaduerti licet: nam cum plena eſt doctrinarum locis, quibus hæreticorum impietas facilè redarguitur: tum documentis abundat, quibus fidelium animi in omnes partes excitantur ad legis diuinæ meditationem, deuotioniſque ſtudium. Et vero, quod maximè ad rectam Pſallendi rationem plurimum adiumenti affert, ita in Pſalmis exponendis ſingula is notat, vt interpretationem perpetuam adhibeat, vnde Pſallentis, aut legentis mens incendi poſſit, non modo ad cogitationem, ſed etiam ad deſiderium illius imitandæ virtutis, quam Pſalmorum explicatione ipſe docet. Et quoniam ad officiorum diuinorum preces dicendas attentiſſimus, diligentiſſimuſque fuit, id maximè ſtuduit, vt, cum vſu venit, eorum ritus, myſteriáque explicaret aliquando ipſis Pſalmis, ex quibus præſertim magna illorum pars conſtat. Eſt hoc ſancti Bonauenturæ proprium, vt verbis admodum breuis ſit: at rerum, ſententiarúmque comprehenſione vberrimus. Itaque ſi incisè, comaticóque genere ſcribendi vtitur: apparent tamen ferè in ſingulis verbis, ſingulæ ſententiæ, atque adeo ſingula myſteria: de quibus, ſcholaſtico more, diſtinctè, membratim, atque illuminatè dicit. Id perſpicuè manifeſtum eſt in hac ipſa explanatione: quæ non modo locutionum forma, ſed etiam doctrina, eſt cum cæteris illius opuſculis, & expoſitionibus maximè conſentiens. Etenim quæ conſequentes eius ſunt explicationes librorum ſacrorum, illáque potiſſimum in Eccleſiaſten, quam ab eo conſcriptam eſſe, perantiquorum exemplarium certæ inſcriptiones indicant, illæ quidem præclaris contextæ ſententiis, præ ſe ferunt maximam diuinarum literarum copiam. Hæc ipſa valdè elucet in hoc Pſalmorum commentario: in quo, vt in cæteris, vna item atque altera, quam hic noſter rectè nouit, veteris teſtamenti editio cernitur. Sed eſt præterea aliud, quod non ſolum is explicauit animi ſui ſenſa literis, quas ab vtriuſque teſtamenti fonte hauſit, verum etiam Patrum traditionibus. Id illius præcipuum eſſe, cum liber ſignificet, quem Pharetram inſcripſit, tum alij, vel potius hæc ipſa ſolum explanatio declarat: in qua quoque, vt in reliquis opuſculis, quæ ab eo accepimus, præclarè diſſeritur de Sacræ Scripturæ præſtantia, de cæteris liberalibus diſciplinis, tanquam illius pediſſequis. Sed res omnis in promptu eſt: nihilque attinet, cur pluribus demonſtretur.

Digitized by Google

SVMMA EXPOSITIONIS S. BONAVENTVRÆ IN PSALTERIVM

EX VETVSTO EXEMPLARI M. S.

In Præfatione.

1 PVS conditionis, & opus reſtaurationis.
2 Theologia aliis diſciplinis liberalibus præcellit.
3 Argumentum quomodo præcellat.
4 Epilogus omnium librorum veteris teſtamenti, & de nominibus eorum.
5 Quæ ſunt attendenda circa auctorem & cauſam, & nomen libri, & inſtrumentum, à quo trahit liber ſimilitudinem in multis: & quare Dauid dicatur eximius prophetarum, & quare dicatur tuba.
6 Quis ſit ſeptimæ decadis vnus annus.
7 Triplex cauſa frequentationis huius libri.
8 De quinque diſtinctionibus, per ſiat, fiat.
9 Diſtinctio inter ſoliloquium, & ſigniloquium.
10 De neceſſitate conſequentis, & conſequendi.

Beatus vir, qui non abiit, Pſalm. I.

1 DE acceſſu ad Deum, & de receſſu à Deo: in quibus tanquam contrariorum eadem diſciplina.
2 De quibus petitionibus Dei.
3 De lectione, meditatione, & oratione.
4 De tribus paradiſis, tribus lignis, & tribus incolis.
5 Quomodo Adam fuit arbor, folium, ſtipula.
6 Propter tria, aqua comparatur.
7 De quadruplici genere hominum.
De reſurrectione quadruplici.
8 Ad reſurrectionem animæ tria ſunt neceſſaria.
9 Quare Sancti dicantur iudicare in futuro, propter tria.
10 Quod quatuor ſunt iudicia Dei.

Quare fremuerunt gentes, Pſalm. II.

1 LOnginqua ſimilitudo miraculorum, & mandatorum.
2 De iugo, & ſubiectione diuerſa.
3 Eccleſia dicitur hæreditas Chriſti propter tria.
4 Deus dicitur patiens propter tria.
5 Electus debet ſeruire Deo propter tria.
6 Quare Deus dicatur potius in cœlo eſſe, quàm alibi: & quod triplex ſit cælum.

Domine quid multiplicati ſunt? Pſalm. III.

1 QVod quinque modis ſumatur in Pſalmo titulus.
2 Quod Deus prouidet tria.
3 De multiplicatione multiplici.
4 Quod mors dormitioni comparatur.
5 De cantico Pſalmi, & cantici Pſalmo.
6 De fuga Sanctorum.

Cum invocarem, exaudiuit. Pſalm. IV.

1 QVomodo finis diuerſis modis accipitur.
2 De diuerſa conſummatione.
3 Quid ſignificat diapſalma.

Verba mea auribus percipe Domine. Pſalm. V.

1 QVod dicitur Deus proprie eſſe propter tria.
2 Quæ ſunt prænidenda ante beneficium.
3 Quadrifaria diuiſio Eccleſiæ.

Domine nè in furore tuo. Pſalm. VI.

1 QVidam pſalmi ſunt hiſtoriales, pœnitentiales, præconiales, medicinales.
2 Quod tribus modis Deus miſeretur.
3 Mors, vnde mortuus.

A Dominus DEVS meus in te ſperaui. Pſalm. VII.

1 QVomodo Dauid per planctum omnem legem adimpleuit.
2 Tres ſtatus iuſtorum, iuſtitiæ, pœnitentiæ, & gratiæ.
3 Confeſſio laudis in tribus, & confeſſio peccati.

Domine Dominus noſter Pſalm. VIII.

1 DVplex ſeparatio fit in Eccleſia animo, & loco.
2 Nomen Domini diuerſe accipitur.
3 Quid per lac, butyrum, & mel intelligitur.
4 Quod Romæ antiquitus tres fiebant ſolemnitates principales, quæ, noſtris temporibus tribus conueniunt.

B Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Pſalm. IX.

1 QVadruplex Chriſti aduentus: & de fuga multiplici, & paupertate.
2 Triplex patrum deſiderium.
3 Vt fruantur.
4 Vt vniantur Deo.
5 Vt liberentur à malo triplici.

In domino confido. Pſalm. X.

1 DIuerſis modis dat Deus propter tria.
2 Chriſtus dicitur iuſtus antonomaſtice, & quod habitet in habente quatuor.
C 3 De dextro, & ſiniſtro oculo Dei, & quomodo palpebras claudat vel aperiat.
4 De imbre ſalubri, & illaqueante.

Saluum me fac Domine Pſal. XI.

1 DE intelligentia geminata, vel interpoſitæ dictionis.
2 Eloquium Domini quinque debet habere.
3 De diuerſis ſeptenariis.
4 De auro, argento, ligno, ferro, & ſtipula.
5 Quod Deus humanitus dicitur circulus.

Vſquequo Domine obliuiſceris. Pſalm. XII.

D 1 DIuerſa genera inimicorum.
2 De ſex oculis.

Dixit inſipiens in corde ſuo. Pſalm. XIII.

1 TRiplex ſapientia poli, doli, fori.
2 De diuerſa corruptione, & ſolutione contrariorum.
3 Quatuor genera hominum, quorum nullus facit bonum.

Domine quis habitabit? Pſalm. XIV.

1 QVot modis accipitur tabernaculum.
2 De figura, quæ Zeugma dicitur.
E 3 Quod periurium tribus modis committitur.

Conſerua me Domine. Pſal. XV.

1 QVatuor ſunt, quæ miniſtrant nobis neceſſaria omnia.
2 Quatuor Dei voluntates.
3 Quomodo Deus à dextris, & diabolus à ſiniſtris.
4 Tria genera orantium.
5 De tribus viis, quæ ſignantur per bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam.

Exaudi Domine iuſtitiam meam. Pſalm. XVI.

1 QVod iuſtitia conſiſtit in duobus.
2 Negatiua particula quandoque ſemel poſita, bis intelligitur.

Digitized by Google

Diligam te Domine. Pſal. XVII.

1 *Allegoria quandoque ſumitur à nominis interpretatione vel è rei proprietate.*
2 *Animi fortitudo duobus modis proprie probatur.*
3 *Et tres inuenti ſunt fortes.*
4 *De quadruplici morte.*
5 *Quare prædicatores dicuntur venti vel nubes.*
6 *De ventis ſpiritualibus.*
7 *De diuerſa voce Chriſti.*
8 *De ſignificantia,& pronuntiatione pronominis.*
9 *De triplici increpatione & conſolatione.*
10 *De multiplici latitudine.*
11 *De gradibus iuſtificationis.*
12 *A tribus ventis extinguitur lucerna, & ab vno incenditur.*
13 *Quod cauſam probet effectus aliquando.*
14 *Diſciplina in tribus conſiſtit, quæ dant mutuum ſuffragium.*
15 *De ſubiectione & appoſitione dictionis.*

Cœli enarrant gloriam Dei. Pſal. XVIII.

1 *Quod coniunctio notat diuerſa.*
2 *De diuerſitate dierum ſpiritualium.*
3 *De diuerſis cauſis ſuper præteriti intelligentiam.*
4 *Quomodo genitiuus ſignificat aliquid alicuius eſſe.*
5 *Quis quandoque remouet generalitatem, quandoque ponit ſingularitatem, vel impoſſibilitatem, vel raritatem, vel admirationem, vel dubietatem.*

Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Pſal. XIX.

1 *De ſacrificio quadripartito.*
2 *De curru auaritiæ, & auriga.*
3 *Quid ſit triumphus,& quomodo antiquitus fiebat.*

Domine in virtute. Pſal. XX.

1 *Dictio con, diuerſam facit intelligentiam.*
2 *De diuerſis portis, & quomodo attollantur, & pateant.*

Deus Deus meus reſpice in me. Pſal. XXI.

1 *Quod triplici cauſa iuſtus non exauditur.*
2 *Quod tria captanda ſunt in oratione.*
3 *De triplici Eccleſia:& tribus generibus hominum.*
4 *Triplici de cauſa fit tranſitus ad allegoriam.*
5 *De Dei & proximi dilectione.*
6 *De diuerſitate cauſarum.*
7 *Quod timor tribus modis ſanat.*
8 *Tres ſunt petitiones Miſſæ.*
9 *Quod tribus modis Deus inhabitat.*
10 *Quare Papa communicet ſedens.*
11 *De quadruplici vita.*

Dominus regit me. Pſal. XXII.

1 *De paſtu,quo Chriſtus paſcit.*
2 *De ſufficientia Chriſti,*
3 *De diuerſitate virgarum:& hoc pronomen ipſe quid notet.*
4 *De ebrietate corporali,& ſpirituali.*

Domini eſt terra. Pſal. XXIII.

1 *Ex pſalmi nomine ſabbathi intitulantur.*
2 *De menſa ſacræ ſcripturæ,& quatuor pedibus.*
3 *De his,quæ in ea proponuntur,*
4 *Quomodo aliquid dicatur tolli.*
5 *Quare principium & finis horarum tribus diebus ſubticetur ante Paſcha.*

Ad te Domine leuaui. Pſal. XXIV.

1 *De diuerſis populis.*
2 *Quod imperatiuus non ſemper imperatiue ponitur.*
3 *Quod hoc nomen corpus,octo modis accipitur.*

Iudica me Domine,quoniam ego in innocentia. Pſal. XXV.

A 1 *De figura,quæ antropoſpathos dicitur,per quam paſſiones mentis Deo attribuimus:& quinq; modis.*
2 *De diuerſa ſignificatione ignis.*
3 *De ſignificatione Altaris.*

Dominus illuminatio. Pſal. XXVI.

1 *De figura,anaphora,quando eadem dictio repetitur.*
2 *Quod paries habet plures ſignificationes.*
3 *Quare anima diuerſis modis ſumitur.*
4 *Quomodo templum ſumitur.*
5 *Quod Chriſtus & petra, & ſaxum & lapis dicitur.*
6 *De triplici labore in præſenti.*
7 *Quot modis declinet Deus ab homine.*

Ad te Domine clamabo. Pſal. XXVII.

1 *Quare Chriſtus caput noſtrum dicitur.*
2 *Quare potius dicitur Deus in cœlo,quam alibi.*
B 3 *De diuerſa benedictione creatoris,& creaturæ.*
4 *Quid nomine floris ſignificetur.*
5 *Quod in Eccleſia ſunt tria genera hominum.*

Afferte Domino filij Dei. Pſal. XXVIII.

1 *Quare ſancti dicuntur vnicornes, & quare Chriſtus dicitur filius vnicornium.*
2 *Quomodo, & quibus interdicitur, vel potius extinguatur flamma ignis:& de tribus pueris,de proprietatibus & natura cerui.*
3 *De proprietatibus aquæ.*
4 *De benedictione in pace.*
5 *Quod Apoſtoli dicuntur arietes propter quatuor.*
6 *Quot modis dicitur vitulus.*
7 *De progreſſu Dei.*

C

Exaltabo te Domine. Pſal. XXIX.

1 *De plenitudine donorum Chriſti.*
2 *Quod ad domum faciendam.quatuor ſunt neceſſaria.*
3 *Quot modis res ſignatur.*
4 *Quot modis veſper dicatur.*
5 *Quot modis mane dicatur.*
6 *Quod in ſolemnitatibus Chriſti non dicuntur octauæ.*
7 *Quod caro Chriſti dicitur ſaccus.*
8 *De triplici ſtola.*

In te Domine ſperaui, non confundar. Pſal. XXX.

1 *Quod quatuor modis ſpes dicitur.*
2 *Quod miſeria Adæ in tribus conſiſtit.*
3 *Quot modis odium dicatur.*
D 4 *De multiplici vaſe.*
5 *De triplici deductione.*
6 *De multiplici ciuitate.*
7 *De multiplici inimico.*

Beati,quorum remiſſæ. Pſal. XXXI.

1 *De tribus vitiis, & de tribus antidotis homini datis contra tria vitia.*
2 *Quod vitatio ſupplicij eſt in duobus.*
3 *De triplici vitio,in homine:hominis,ab homine.*
4 *Quod Deus multipliciter dicitur.*
5 *De multiplici aqua.*
6 *De ſex generibus hominum.*

E

Exultate iuſti in Domino. Pſal. XXXII.

1 *De multiplici confeſſione.*
2 *De nouitate,quæ conſtat in quatuor.*
3 *De multiplici terra.*
4 *De multiplici vocatione.*
5 *De multiplici fame.*

Benedicam Dominum in omni. Pſal. XXXIII.

1 *De laude Dei, quæ fit in tribus.*
2 *De benedictione vniuerſali.*
3 *De multiplici pulſatione.*
4 *De quinque generibus paupertatis.*
5 *De cibo corporali & ſpirituali.*

Digitized by Google

6 De *tribus vocationibus huius psalmi.*
7 De *multiplici gratia.*
8 *Quòd martyrium tria debet habere.*
9 De *triplici liberatione antiquorum patrum.*

Iudica Domine, nocentes me.
Psal. XXXIV.

1 DE *triplici iudicio in præsenti.*
2 *Quomodo nauis periclitatur.*
3 De *paupere, & inope.*
4 De *triplici sterilitate.*
5 De *ieiunio Christi.*
6 De *triplici tentatione, hominis ad dominum, & Dei ad hominem.*
7 De *multiplici gravitate.*
8 *Quòd Deus dicitur multipliciter exurgere.*

Dixit iniustus, vt deliquat.
Psal. XXXV.

1 QVod *Abraham aues à sacrificio abiiciebat.*
2 *Quòd mons nouem modis dicitur.*
3 *Quod duæ sunt alæ Dei: & sex sunt alæ hominis.*
4 De *ebrietate corporali, & spirituali.*
5 De *multiplici domo.*

Noli æmulari in malignantibus.
Psal. XXXVI.

1 DE *multiplici æmulatione.*
2 De *multiplici herba.*
3 De *multiplici olere.*
4 De *multiplici arcu.*
5 De *multiplici via.*
6 De *quatuor generibus eleemosynæ.*

Domine ne in furore tuo.
Psal. XXXVII.

1 DE *multiplici furore.*
2 De *multiplici sagitta.*
3 *Quòd peccatum fœtet.*

Dixi, custodiam vias meas.
Psal. XXXVIII.

1 DE *triplici silentio.*
2 De *diuersis significationibus numeri.*
3 De *multiplici substantia.*
4 *Quòd tria Deo apponuntur, scilicet vnum, simplex, & stabile.*

Expectans expectaui Dominum.
Psal. XXXIX.

1 QVod *diabolus dicitur leo, & draco.*
2 De *multiplici luto.*
3 *Quòd Cardinales residunt in festiuitatibus, equis tectis albis pannis.*
4 *Quòd mare dicitur multipliciter.*
5 *Quòd duæ sunt species miseriæ.*

Beatus qui intelligit
Psal. XL.

1 QVomodo CHRISTVS *dicitur vnus, geminus, & trinus.*
2 De *multiplici necessitate.*
3 De *multiplici pane.*

A

Quemadmodum desiderat cervus.
Psal. XLI.

1 QVod *anima sit in cerebro secundum physicos: in corde secundum omnes Theologos.*
2 De *multiplici effusione.*
3 *Quod sensualitas perturbet animam.*
4 De *multiplici abysso.*

Iudica me DEVS, & discerne.
Psal. XLII.

1 DE *multiplici tristitia.*
2 De *multiplici emissione.*

B

DEVS auribus nostris audiuimus.
Psal. XLIII.

1 DE *multiplici vocatione Dei.*
2 De *multiplici opere Dei.*
3 De *multiplici plantatione Dei.*
4 De *multiplici ieiunio.*
5 *Quot modis dicitur dormire Christus.*

Eructauit cor meum verbum.
Psal XLIV.

C 1 QVod *tredecim sunt psalmi, qui intitulantur nomine intellectus.*
2 De *diuersis nuptiarum generibus.*
3 *Quod hæc prepositio de, multiplicem habet significationem.*
4 *Quod summus Pontifex baculum non habet pontificalem, sed Treuerensis semper habuit baculum.*
5 *Quod sex sunt notanda in baculo Pontificali.*
6 De *multiplici ardore.*
7 *Quòd charitas regina dicitur.*
8 De *coniugio Christi, & Ecclesiæ.*
9 *Quòd quatuor in eligenda Vxore requiruntur.*
10 *Quod per fimbriam vestimentorum intelligitur humanitas Christi.*

DEVS noster refugium, & virtus.
Psal. XLV.

D 1 DEus *dicitur esse alicuius multipliciter.*
2 De *multiplici tribulatione.*
3 De *multiplici sono.*
4 De *multiplici bello.*

Omnes gentes plaudite.
Psal. XLVI.

1 QVomodo *Christus caluus.*
2 *Quod iubilus sit laus.*

Magnus Dominus. Psal. XLVII.

E 1 QVod *in pœnitentia quatuor debent esse.*
2 *Quod sedere dicitur multipliciter.*

Audite hæc omnes gentes.
Psal. XLVIII.

1 DE *multiplici abiectione.*
2 *Quod diuitiæ in tribus attenduntur.*
3 *Quod Deus placatur tribus, eleemosyna, contritione, & oratione.*
4 *Quod pœna æterna multiplex est.*

5 *De multiplici pelle.*
6 *De multiplici oue.*

DEVS Deorum Dominus locutus est.
Psal. XLIX.

1 *DEus dicitur multis modis.*
2 *Quòd in veteri lege erant quatuor genera sacrificiorum.*
3 *Quòd Deus sit formosus multipliciter.*
4 *De pœna, qua Iudex puniet in futuro.*
5 *Quòd quatuor sunt expositiones, secundum quatuor acceptiones huius nominis sacramentum.*
6 *Quòd predicatio propter questum temporalem prohibita.*
7 *Quòd tria genera peccatorum hic notantur, vbi dicitur: Tu odisti disciplinam.*

Miserere mei DEVS.
Psal. L.

1 *QVòd quidam suum peccatum negant: quidam in Deum retorquent.*
2 *Quod hic Psalmus, quia quinquagesimus est, potest dici iubilæus.*
3 *Quòd aliquid dicitur esse alicuius nouem modis.*
4 *Quòd peccatum multipliciter in nobis consideratur.*
5 *Quòd veritas multipliciter dicitur.*
6 *Quòd Hyssopus tria facit.*
7 *Quòd duo offerenda sunt, scilicet caput, & cauda.*
8 *Quòd triplici de causa prohibetur aliquis loqui.*
9 *In sacrificiis tria debent esse.*

Quid gloriaris in malitia.
Psal. LI.

1 *QVòd Ephod dicitur multis modis.*
2 *Quod tria notantur in effusione sanguinis* CHRISTI.
3 *De multiplici radice.*
4 *De multiplici lucerna.*

Dixit insipiens in corde.
Psal. LII.

1 *QVòd incorruptio alia corporis, alia animæ.*

DEVS in Nomine tuo saluum me fac.
Psal. LIII.

1 *DE multiplici clybano.*
2 *Quòd in flore tria sunt.*

Exaudi DEVS orationem meam.
Psal. LIV.

1 *DE multiplici oratione.*
2 *De multiplici regione.*
3 *De multiplicibus pennis.*
4 *De multiplici odio.*
5 *Quod Deus tribus modis cor hominis emollit.*
6 *De multiplici puteo.*

Miserere mei Deus quoniam conculcauit.
Psal. LV.

1 *QVod Deus multipliciter regit.*
2 *De multiplici conculcatione.*
A 3 *Quod incola multipliciter dicitur.*
4 *Quod homo liberatus sit triplici defectu.*

Miserere mei Deus, miserere.
Psal. LVI.

1 *QVod ala tria faciunt, qua Deus facit nobis.*
2 *Quod dormitio Christi est triplex.*
3 *Quod pedes Christi dicuntur multipliciter.*
4 *De multiplici incuruatione.*

Si vere vtique iustitiam.
Psal. LVII.

1 *QVod finis multipliciter dicitur.*
2 *Quod furor est peccatum, & contra peccatum.*
B 3 *Quod peccator aspidi comparatur quatuor de causis.*
4 *Quod tria sunt genera dentium.*

Eripe me de inimicis meis.
Psal. LVIII.

1 *CHRISTVS vinit quadrupliciter secundum diuinitatem.*
2 *Quod* CHRISTVS *gallinæ comparatur propter quinque.*
3 *Quod fames est multiplex.*
4 *De multiplici occisione.*
5 *De multiplici deductione.*

C DEVS repulisti in finem.
Psal. LIX.

1 *DE multiplici repulsione.*
2 *De mutatione multiplici.*
3 *De multiplici vino.*
4 *De multiplici calceamento.*

Exaudi DEVS deprecationem meam:
Psal. LX.

1 *DE tentatione Dei, hominis, diaboli.*
2 *De duplici turre.*
3 *De duplici velamine.*

D Nonne DEO subiecta erit.
Psal. LXI.

1 *DE duplici tactu.*
2 *De triplici Hierarchia.*
3 *De quatuor interpretationibus, huius nominis Abel.*
4 *Quod Ecclesia incepit ab Abel: & non ab Adam, triplici de causa.*
5 *Quod peccatum tribus modis committitur.*
6 *Quod lex septem modis dicitur.*
7 *Quod Deus multipliciter loquitur.*

DEVS DEVS meus ad te de luce.
E Psal. LXII.

1 *QVod aliquid fit aridum tripliciter.*
2 *Quod in siti tria attenduntur.*
3 *Quod adeps interior, anima exterior dicitur.*
4 *De multiplici adipe.*
5 *Quod labia multipliciter dicuntur.*
6 *Quod stratum multipliciter dicitur.*
7 *Quod mane multiplex est.*
8 *De proprietatibus vulpis, & quod principes mali vulpi comparantur.*

Digitized by Google

Exaudi Deus orationem meam,cum.
Psal. LXIII.

1 DE petitione amotionis, vel appositionis tribulationum.
2 Quod lingua malorum comparantur gladiis acutis, quinque de causis.

Te decet hymnus DEVS in Sion.
Psal. LXIV.

1 QVòd sabbathum in octaua Paschæ dicitur in albis.
2 Quòd differentia inter representari,& significari.
3 Quod omnes Leuitæ decimas dabant summo Pontifici,& omnes Iudæi Leuitis.
4 De electione,& subiectione.
5 Quare sancti dicuntur montes.
6 Quibus modis terra fœcundatur.
7 Quomodo gentes benedicunt Dominum.
8 In quibus verbum Dei seminatum est.

Iubilate DEO omnis terra.
Psal. LXV.

1 QVòd quidam expectant,& expectantur.
2 Quòd quidam sicco pede transeunt hoc flumen,scilicet mundum,&c.
3 Quòd Iudex aspergitur tripliciter.
4 De refrigerio multiplici.
5 Quòd tribulatio debet præcedere prosperitatem.
6 Quod in templo Salomonis erat atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum.
7 De quinque generibus sacrificiorum.
8 Quòd peccatores hircis comparantur.

Deus misereatur nostri. Psal. LXVI.

1 QVòd anima profectus fit multis modis.
2 De benedictione multiplici.
3 Quòd Christus germen,granum,radix, flos, fructus, dicitur.
4 De fructu trigesimo,sexagesimo,& centesimo.
5 Quòd beata Virgo dicitur terra multipliciter.

Exurgat Deus,& dissipentur inimici eius.
Psal. LXVII.

1 DEus dicitur exurgere in mente hominis.
2 Quatuor leguntur Christi exaltationes.
3 Quot modis Christus exaltetur.
4 De duplici arca.
5 Differentia inter surgere & consurgere.
6 De multiplici Christi egressu.
7 De multiplici pluuia.
8 De perfectione legis.
9 Quod pater dicitur agricola,& semen verbum Dei.
10 Hic commendatur Christus à quatuor.
11 Quòd virtus multipliciter dicitur.
12 Quòd Ecclesia significatur per columbam, propter tria.
13 Quod turris multipliciter dicitur.
14 Quòd filius Beniamin dicitur Paulus.
15 De tribus generibus visionum.
16 In æterna Trinitate tres personæ,& vna substantia.
17 In noua Trinitate tres substantiæ, & vna persona.
18 De dimensionibus animæ secundum modum suum.

Saluum me fac DEVS. Psal. LXVIII.

1 CLamor Christi triplex est.
2 Quod Christus granum sinapis dicitur, propter quatuor.
3 De duobus modis loquendi.
4 Quatuor leguntur dispositiones vestium Christi.
5 Quaternarius ad Euangelium, denarius ad legem refertur.
6 De multiplici luto.
7 Quod Christus pater propter quatuor.
8 De multiplici confusione.
9 Christus desiderauit comedere agnum Paschalem, propter tria,
10 De multiplici mensa.
11 De ingenio,memoria,& ratione.
A 12 Quod aliquis scribitur in libro vitæ, propter triplicem causam.
13 De quatuor libris.
14 Quod Christus doluit,pro omnibus doluit.
15 De triplici vinculo.

Deus in adiutorium meum. Psal.LXIX.

1 MVltis modis intendit Deus.
2 De duabus figuris,quæ dicuntur epignome,& epigrammos.
3 Quod egeni sumus propter quatuor.
4 De quatuor generibus persecutionum.

In te Domine speraui non confundar.
Psal. LXX.

B 1 QVod fomes peccati dicitur lex carnis.
2 Quod tres captiuitates Iudæorum significant tres ptiuitates nostras.
3 Inuentus in tribus consistit.
4 Ætas Ecclesia distinguitur.
5 Quadruplici de causa fit laus,siue oratio vocalis.
6 Deficit quis multipliciter.
7 Quod triplex sit literatura.
8 Quod homo habet triplex officium.
9 Docet Deus quinque modis.
10 De multiplici similitudine.
11 De triplici reductione.
12 De multiplici consolatione.

Deus iudicium tuum Regi da. LXXI.

C 1 DEus dicitur pax tripliti de causa.
2 Quod epignome sit quatuor de causis.
3 Quod Ecclesia dicitur Luna propter tria.
4 Propheta commendat Christum à quatuor.
5 Tria debemus Christo,& tria proximo.
6 Beata Virgo velleri comparatur.
7 Quod quidam cadunt multipliciter.
8 De multiplici vsura.
9 De multiplici candore.

Quam bonus Israël Deus. LXXII.

1 ALiquis cessat à laude Dei quatuor de causis.
2 Quidam peccant multis de causis.
3 Os in cælum ponitur multis modis.
4 Quod quædam bona sunt mala bonis, & cætera, quæ sequuntur.
5 Quod homo dicitur factus ad imaginem Dei, secundum
D interiorem hominem.
6 Homo dicitur iumentum multis de causis.
7 Quid quandoque est substantiale,quandoq; accidentale.
8 De multiplici fornicatione.

Vt quid DEVS repulisti in finem.
Psal. LXXIII.

1 EST triplex signum de multiplici salute.
2 Iuxta quatuor tempora anni, quatuor genera hominum possunt notari.
3 Tria soleut oculum carnis turbare.
4 Pauper dicitur multis modis.

Confitebimur tibi DEVS, confitebimur.
Psal. LXXIV.

1 DE multiplici confessione.
E 2 De indeuotione duplici.
3 Quomodo Ecclesia debeat ornari byssо castitatis.
4 Cornua dicuntur multipliciter.
5 Quod calix dicitur multipliciter.

Notus in Iudæa Deus. Psal.LXXV.

1 INterpretatio nominis sumitur multipliciter.
2 Scutum multipliciter dicitur.
3 Quod fides siue mens debeat esse concaua.

Voce mea ad dominum clamaui. Psal.LXXVI.

1 PRopheta clamat multipliciter.
2 Quod tres nocturni in officio matutinali significant status Ecclesiæ.

3 *Tria sunt mala quibus homo affligitur.*
4 *Quatuor sunt bona, in quibus homo consolatur.*
5 De *malo hominis intrinseco, & extrinseco, similiter de bono extrinseco.*
6 *Quod Christus dicitur via, veritas, & vita.*
7 *Aqua diuersa significat.*

Attende popule meus. Psal. LXXVII.

1 QVod Iudaïc⁹ populus dicitur vet⁹ multis de causis.
2 Os dicitur multis modis.
3 *Tempus multipliciter dicitur.*
4 De *initio, principio, fine.*
5 *Quod quadruplex sit lucta.*
6 De *duplici generatione corporali, & similiter spirituali.*
7 *Columnæ multipliciter dicuntur.*
8 *Quòd prædicatores ventis comparantur.*
9 *Puluis dicitur multipliciter.*
10 *Quòd quidam veniunt ad Deum per fidem: quidam recedunt.*
11 *Quòd tres sunt patres.*
12 *Tria in nobis, & nos in tribus considerare debemus.*
13 De *multiplici deserto.*
14 *Quatuor sunt principalia vitia quibus homo cadit in præsenti.*

Deus venerunt gentes. Psal. LXXVIII.

1 QVod templum quatuor modis intelligitur.
2 De *multiplici effusione.*
3 De *zelo carporali. & spirituali.*

Qui regis Israël intende. Psal. LXXIX.

1 DE *quatuor generibus Prælatorum.*
2 *Quòd hoc nomen charitas, quandoqur conuenit Creatori, quandoque creaturæ.*
3 De *sex temporibus.*
4 *Quid sit maceries.*
5 De *multiplici auro.*
6 *Quòd tres leguntur famosissimæ superbiæ.*

Exultate Deo adiutori nostro. Psal. LXXX.

1 DE *triplici separatione, quæ fit in Ecclesia.*
2 *Quod torcular multis modis dicitur.*
3 *Quod quatuor sunt status hominis.*
4 *Quod oleum tria facit.*
5 *Quod homo constet ex quinque, quibus fit progressus ad sapientiam.*
6 De *tribus fructibus pœnitentiæ.*
7 De *seminatore verbi Dei.*

Deus stetit in Synagoga Deorum. Psal. LXXXI.

1 QVod Deus stare multis modis dicitur.
2 De *septẽ vitiis capitalibus quæ ẽ superbia procedũt.*

Deus, quis similis erit tibi? Psal. LXXXII.

1 DE *taciturnitate sermonis, & voluntatis.*
2 De *multiplici testamento.*
3 De *multiplici valle.*
4 De *triplici sapientia.*
5 De *multiplici rota.*
6 *Tria erunt in iudicio.*
7 *Quòd hoc nomen, Dominus, est essentiale Deo.*
8 De *triplici culpa.*

Quàm dilecta tabernacula tua. Psal. LXXXIII.

1 QVod homo debet tria timere in morte.
2 De *duabus alis, quibus homo vehitur in præsenti.*
3 *Quod Deus descendit ad nos, & nos ad Deum ascendimus.*
4 *Quod firmamentum erit stabile in futurum.*

Benedixisti Domine terram tuam. Psal. LXXXIV.

1 QVod præteritum multipliciter ponitur.
2 *Quod Deus multipliciter loquitur.*
3 De *duplici pace, scilicet mundi & Dei.*
4 De *distinctione trium temporum.*
5 *Quod hoc nomen, lapis, multa significat.*
6 De *dilectione proximi.*

A Inclina Domine aurem tuam. Psal. LXXXV.

1 DE *quinque sensibus corporis.*
2 *Quod in pœnitentia tria sunt necessaria.*

Fundamenta eius in montibus. Psal. LXXXVI.

1 QVod *Ecclesia in hoc Psalmo sex nominibus appellatur.*
2 *Qui pœnitet, quatuor facit.*

Domine Deus salutis meæ. Psal. LXXXVII.

1 DE *tribus speciebus innocentiæ.*
2 *Tres sunt species rectitudinis.*
3 *Quod Deus sanauit quinque genera hominum immundorum.*
4 De *quatuor modis sanandi.*

B Misericordias Domini. Psal. LXXXVIII.

1 DE *quatuor generibus malorum.*
2 De *confessione, quomodo debeat fieri.*
3 *Quod aliquis habeat veram humilitatem post peccatum.*
4 De *tribus virtutibus.*
5 De *multiplici oleo.*
6 De *multiplici throno.*
7 De *multiplici gladio.*
8 De *comminatione Christi ad tria.*

Domine refugium factus es. Psal. LXXXIX.

1 DE *commendatione sponsi à tribus.*
2 *Quod Deus non nouit præteritum, vel futurum.*
3 *Triplici de causa homines modo minus viuunt, quam ante diluuium.*
C 4 De *quindecim gradibus templi Salomonis.*
5 De *multiplicatione vnitatis ad ternarium.*

Qui habitat in adiutorio altissimi. Psal. XC.

1 DE *triplici mutatione.*
2 De *multiplici venatore.*
3 De *quatuor, quæ concutiunt latera Ecclesiæ.*
4 *Quod Christus est leo victor.*
5 *Diabolus leo victus.*
6 De *speluncis eorum.*
7 *Quod nomina ista, quæ conueniunt Deo, scilicet homo, vitulus, leo, aquila, homini conuenire possunt.*
8 *Quod in præsenti tempore triplex est malum in homine.*

D Bonum est confiteri Domino. Psal. XCI.

1 DE *duplici confessione.*
2 De *multiplici sabbatho.*
3 De *multiplici quiete.*
4 *Tria sunt, quæ fastidium generant.*
5 *Tres sunt species temperantiæ.*
6 *Triplex in homine est vitium.*
7 De *triplici remedio.*
8 *Iniquitatis tres sunt species, & tres sunt species peccati.*
9 *Quare iustus dicatur palma.*

Dominus regnauit, decorem indutus est. Psal. XCII.

E 1 QVod *viginti duo sunt opera Domini in creatione ad*
2 *numerum Hebræorum elementorum.*
2 De *multiplice decore Dei.*
3 De *multiplici sede Dei.*
4 De *multiplici plenitudine.*
5 De *diuersitate fluminis.*

Deus vltionum dominus. Psalm. XCIII.

1 DE *multiplici vltione Dei.*
2 *Sancti dicuntur, lumen, multipliciter.*
3 De *duplici infirmitate.*
4 De *tribus differentiis bonorum, & malorum.*
5 De *multiplici necessitate.*
6 *Quod Christus confractum consolidauit.*

Venite

Digitized by Google

Venite exultemus Domino. Psalm. XCIV.

1 *QVare iste Psalmus in Epiphania Domini vsque in sextum locum non cantatur.*
2 *Populus fidelis dicitur ouis propter tria, scilicet fœcunditatem, &c.*
3 *De multiplici via.*

Cantate Domino. Psalm. XCV.

1 *QVod hoc nomen, terra, ponitur multis modis.*
2 *De diuersis acceptionibus huius præpositionis, In.*
3 *De quatuor literis huius dictionis, Adam.*

Dominus regnauit, exultet. Psalm. XCVI.

1 *DE varietate ignis.*
2 *Quod laus iubili consistit in tribus.*

Cantate Domino Canticum nouum. Psalm. XCVII.

1 *QVare filius dicatur dextera.*
2 *De lignis cithara, & de allegoria eorum, & de plectro & de clauis.*
3 *De multiplici malleo.*
4 *Sancti dicuntur laminæ aureæ.*
5 *Lex dicitur amara propter tria.*
6 *De mari, quod multiplicitèr dicitur.*

Dominus regnauit, iracscantur populi. Psalm. XCVIII.

1 *PRopheta loquebantur sub velamine, triplici de causa.*

Iubilate. Psalm. XCIX.

1 *QVod confessio, alia laudis, alia peccati.*
2 *Porta multis modis dicitur.*

Misericordiam, & iudicium. Psalm. C.

1 *DE descriptione viri perfecti.*
2 *Quod quatuor debet habere perfectus.*
3 *Ad hoc, quod aliquis sit in domo, tria sunt necessaria.*
4 *De clausura ostij.*
5 *De tribus partibus innocentiæ.*
6 *De stillicidio, fumo, & mala vxore.*

Domine exaudi orationem meam, & clamor. Psalm. CI.

1 *DE triplici vnitate Christi, & Ecclesiæ.*
2 *De quadruplici anxietate Christi.*
3 *Tria impediunt hominem, vt non exaudiatur.*
4 *Quo modo captatur beneuolentia iudicis.*
5 *Deus quo modo dicitur habere membra, scilicet oculos, aures, &c.*
6 *De tribus generibus peccatorum.*
7 *De multiplici passere.*
8 *Christus dicitur solitarius, propter tria.*
9 *Hoc nomen, dies, multipliciter accipitur.*
10 *Quod peccatum primi hominis triplex pœna secuta est; & de triplici remedio.*
11 *Incarnatio Christi dicitur descensus.*
12 *Quod vnica ouis in montibus relicta, vna mysterialiter, multa personaliter.*
13 *Quod aliter operatur Deus, aliter homo.*
14 *Quod nomine terræ elementa intelliguntur.*
15 *Differentia inter initium, principium, & exordium.*

A

Benedic anima mea Domino. Psalm. CII.

1 *DE duabus partibus rationis.*
2 *Angelicæ virtutes non solum circa nos, sed etiam intra nos.*
3 *Quod Christus dicitur corona, & diadema.*
4 *De triplici Theologia.*
5 *Quod aliquis misereatur inimici sui, siue proximi sui.*
6 *Quod cælum diuersis modis accipitur.*
7 *De multiplici fictione.*
8 *De descriptione fortitudinis, & de eius speciebus.*

Benedic anima mea Domino: Domine: Psalm. CIII.

B

1 *DE benedictione Creatoris ad creaturam, & è conuerso.*
2 *Quod Christus dicitur Sponsus in deitate, & in humanitate.*
3 *De multiplici testamento.*
4 *Quod frigidæ aquæ sunt in cælo.*
5 *Sex leguntur montes, quos Christus transiliuit.*
6 *Quod terrena erant animalia, quæ immolauit Abraham.*
7 *Quod ternarius multa significat.*
8 *Quod Christus dicitur panis, vinum, & oleum.*
9 *De multiplici sole.*
10 *Quo modo mare diuersis modis accipitur.*
11 *Quod manus Christi diuersis modis accipitur.*
12 *Quod Deus loquatur nobiscum, & nos cum eo duobus modis.*

C

13 *Quod homo accuset seipsum.*

Confitemini Domini & inuocate. Psalm. CIV.

1 *QVod alleluia sit laus Angelorum, & gloria in excelsis.*
2 *Quod os loquatur sermones Dei tribus de causis.*
3 *Fœni nomine multa designantur.*
4 *De inflammatione Spiritus sancti.*
5 *Aurum multis modis dicitur.*
6 *Quod vas dicitur corpus fragile.*
7 *Quod lex Moysi est vmbra vera legis.*

D

Confitemini Dominus quoniam bonus. Psalm. CV.

1 *DEVS dicitur bonus multipliciter.*
2 *Quod homo peccando in se iniquus dicitur.*
3 *De multiplici oculo.*
4 *Quo modo redemptus est homo.*
5 *De sensu & affectu hominis, & de subdiuisione eorum.*
6 *Tria sunt, caro, mundus, dæmonia, à quibus in nobis genera peccatorum.*

Confitemini Domini quoniam bonus. Psalm. CVI.

E

1 *QVod binarius significet charitatem.*
2 *Quod triplex est origo tentationis.*
3 *Concupiscentiæ quatuor sunt genera.*
4 *De multiplici descensu.*
5 *Quod quatuor sunt species contemplationis.*
6 *De diuersa significatione nauis.*
7 *De multiplici clamore.*
8 *Quod peccata nostra magna sunt, & turpia.*
9 *De triplici bello.*

Paratum cor meum Deus. Psalm. CVII.

1 *QVod confessio debet esse oris, & cordis.*
2 *Quod annulus, quando Pontifex consecratur ponitur ei in medio digito.*
3 *Quod in ciuitate est turris, & antemurale & flumen*

& riuuli intra fluentes.
4 *De porta ciuitatis.*

Deus laudem meam ne tacueris.
Pſalm. C V I I I.

1 *DE tribus gentibus peccatorum.*
2 De *duplici oratione Chriſti.*
3 De *triplici vino.*
4 De *triplici peccato, & triplici remedio.*
5 *Quod diabolus conſtituitur ſuper aliquem quatuor modis.*
6 De *triplici oratione.*
7 De *multiplici vſura.*
8 *Quod peccatum fit quadrupliciter.*
9 *De triplici ſpiritu.*
10 *Multipliciter cingulum dicitur.*

Dixit Dominus Domino meo. Pſalm. C I X.

1 *DIcere multis modis accipitur.*
2 *Quod ſedere multis modis accipitur.*
3 *Quod donec quinque modis accipitur.*
4 De *multiplici ſubiectione.*
5 *Hoc nomen, principium, multis modis accipitur.*
6 *In oblatione quatuor ſunt neceſſaria.*

Confitebor tibi Domine in toto corde.
Pſalm. C X.

1 DE *confeſſione cordis, & oris.*
2 *Quod peccatum* Deo *committimus, & confeſſionem ei facimus.*
3 De *duplici conſilio.*
4 De *magnitudine Redemptoris, & redempti.*
5 De *duplici cauſa.*
6 *Quod Chriſtus miſſus eſt ad Iudeos triplici de cauſa.*
7 *Quod voluntas* Dei *dicitur quinque modis.*
8 *Quod iuſtificatio conſiſtit in duobus.*

Beatus vir, qui timet Dominum.
Pſalm. C X I.

1 *SAncti habent hilaritatem in tribus.*
2 De *timore multiplici.*
3 *Quod tria ſunt opera miſericordiæ.*
4 *Eſt verbum aſperum, aſperius, aſperrimum.*
5 *Eſt verbum ſuaue, ſuauius, ſuauiſſimum.*
6 *Duæ fiunt promiſſiones.*

Laudate pueri Dominum. Pſalm. C X I I.

1 *TRipliciter Deus gentes aſſumit.*
2 *Tripliciter* Deum *laudare debemus.*
3 *Quod ſoli pueri intrabunt in regnum cælorum.*
4 *Stercora tribus modis accipiuntur.*
5 *Septem modis* Deus *dicitur eſſe in aliquo.*

In exitu Iſraël de Ægypto. Pſalm. C X I I I.

1 *MVltipliciter fit exitus.*
2 *A triplici domo oportet nos exire.*
3 *In Ægypto huius mundi eſt triplex iubilatio.*
4 *Quod mammon eſt diuitiæ, & mammona nomen Diaboli, qui præeſt diuitiis.*
5 *Quod tria ſunt impedimenta hominum ad* Dominum.
6 *Quod Iudæi adorauerunt vitulos, vnum in* Dan, *& alium in* Bethel.
7 *Quatuor genera hominum hic notantur.*
8 *Quatuor in hominibus reperiuntur.*
9 *Triplex gaudium, vel feſtum debemus facere.*
10 *Quod triplex ſit motus.*
11 *Quare Chriſtus lapis dicitur.*
12 *Quatuor ſunt ſpecies idololatriæ.*
13 De *quinque operariis.*
14 De *duobus pedibus.*
A 15 *Memoria beneficij debet eſſe triplex.*
16 *Sancti Prælati dicuntur cæli tripliciter.*

Dilexi quoniam exaudiet.
Pſalm. C X I V.

1 *QVod laus Chriſti dicitur digniſſima propter tria.*
2 *In hoc, quod filium ſuum nobis dedit, tria intelligantur.*
3 *Quod tres ſunt partes in homine.*
4 *Eccleſia dicitur Catholica propter tria.*

Credidi, propter locutus ſum.
Pſalm. C X V.

B 1 *QVadruplici de cauſa non confitetur quis ore.*
2 *Quod fides debet eſſe fidelis, firma, integra, & voluntaria.*
3 *Excelſus mentis fit tribus modis.*
4 *Quod martyres de tribus perhibent teſtimonium.*
5 *Quod* Deus *dirupit vincula noſtra ſua pretioſa morte.*

Laudate Dominum omnes gentes.
Pſalm. C X V I.

1 *ISte pſalmus dicitur athomus.*
2 De *multiplici tædio.*
3 *Quod ad bonum datum appoſita eſt homini cuſtodia.*

Confitemini Domino, quoniam bonus, &c.
G Pſalm. CXVII.

2 DEus *triplici laude Angelorum.*
2 De *latitudine bonorum, & angustia malorum.*
3 *Spinæ multipliciter dicuntur.*
4 *De quadruplici voce.*
5 De *vita Sanctorum, & morte malorum.*
6 De *multiplici die.*
7 *Quatuor de cauſis intramus Eccleſiam.*
8 De *quatuor petitionibus miſſæ.*

Beati immaculati in via.
Pſalm. CXVIII.

1 *SCriptura ſacra dicitur ortus triplici de cauſa.*
2 *Quod Moyſes inuenit literas Hebræorum.*
D 3 *A quatuor capitibus initium.*
4 *Quod duæ ſcalæ, & duo ſunt genera deſcendentium.*
5 De *ambulantibus in lege, & proficientibus.*
6 *Tres ſunt viæ,* Dei, *hominis, & diaboli.*
7 *Via noſtra eſt tortuoſa propter tria.*
8 *In hac partitione præcepta* Dei *quinque nominibus deſignantur.*

In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam.

1 *ALiquis multis modis corrigitur.*
2 *Quod homo, accedens ad Dominum, multis modis depellitur.*
E 3 De *nido, ouo, & pullo.*
4 *Duo ſunt, quæ impediunt linguam & labialoqui.*

Retribue ſeruo tuo.

1 DEVS *aliquando reddit malum pro malo, ad bonum.*
2 *In hac petione quatuor notantur.*
3 *Oculi exteriores velantur quatuor de cauſis.*
4 De *ſenſu præcedente, ſubſequente, & conſequente.*
5 De *iudiciis* Dei.
6 *Quod in atrio tria debent eſſe.*
7 *In hac partitione iudicia* Dei *vocantur præcepta.*
8 *Quod cor noſtrum dicatur pauimentum.*

Digitized by Google

Adhæsit pauimento anima mea.

1 QVod filius Dei dicitur verbum multis modis.
2 Homo debet præoccupare faciem Domini in confessione.
3 De ordine charitatis.

Legem pone mihi Domine.

1 TRia in lege notanda sunt.
2 Quomodo quidam inquirunt legem.
3 De viribus animæ.
4 Aliud est deduci in semitam, aliud in semita.
5 De tribus generibus vanitatum.
6 Quod mandata Dei sunt dilectio Dei, & proximi.

Et veniat super me.

1 DE multiplici petitione.
2 Quod lectiones legis Mosaïca in imum.
3 Quod lectiones Euangelij in alium terminamus.
4 Quod in iustificatione nostra quatuor sunt necessaria.

Memor esto verbi tui.

1 DE quietudine, & iniquietudine.
2 Quod homo multipliciter dicitur.
3 De petitione panis corporalis, & spiritualis.

Portio mea Domine.

1 QVod tribus Leui inter alias non accipiebat portionem.
2 Quod corpus cum capite est particeps in duobus.
3 Quod quædam reddunt debitores DEO.
4 De multiplici fide.
5 De quatuor debitoribus.
6 Quod nox dicitur hoc sæculum.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo.

1 TRes sunt viæ, qua ducunt ad patriam.
2 De differentia scientiæ, & disciplinæ.
3 Quo homo debeat soluere sibi, Deo, & proximo.
4 De proprietatibus lactis.

Manus tuæ fecerunt me.

1 QVid est esse ad imaginem.
2 Quid est imago Dei.
3 De dignitate hominis: & ad quid factus sit homo.
4 De ratione articulorum: de duobus generibus prouerbiorum.

Defecit in salutare tuum anima.

1 DE multiplici incuruatione.
2 Vita nostra quatuor de causis militiæ comparatur.
3 Quod deficere multis modis dicitur.
4 De tribus generibus martyrij.

In æternum Domine, permanet verbum tuum.

1 ALiquis recusat laborem tribus de causis.
2 De quinque locis.
3 Quatuor modis meditamur in animo nostro agenda.

Quo modo dilexi legem tuam Domine.

1 MEditatio legis valet ad tria.
2 Quod duo sunt in vna carne.
3 Quod iustitia sit lorica.

A 4 Quod verba Dei sunt cibus.
5 De faucibus spiritualibus.

Lucerna pedibus.

1 LVcerna tria facit.
2 De iuramento licito & illicito.
3 De confessione triplici.
4 In eius manu est anima hominis.
5 Quod triplici morbo genus humanum laborat.

Iniquos odio habui.

1 TRes sunt species dilectionis.
2 Quod Deus adiuuat cadentes & infirmos iacentes.
B 3 Quod in triplici iudicio ducuntur.
4 Tria nobis Deus dedit.

Feci iudicium.

1 QVatuor leguntur aduentus Christi.
2 Tria sunt genera seruorum.
3 A tribus aliquid sustinemus.
4 Sex leguntur tempora.

Mirabilia testimonia tua.

1 DVa sunt via.
2 Opera Dei dicuntur mirabilia, quinque de causis.
3 Vetus testamentũ iam declaratur per nouum propter tria.
C 4 De sole irradiante aliquos secundum diuersos effectus.
5 Quod tres sunt species lacrymarum.

Iustus es Domine: & rectum iudicium.

1 DE triplici intellectu.
2 Tria sunt occulta in homine.
3 Deus dicitur agere propter tria.
4 Aliquis multipliciter tabescit.
5 Quod pendentia mitræ dependebant vsque ad humeros.

Clamaui in toto corde.

1 DE multiplici angustia.
2 Quod anima sit ciuitas summi regis.
D 3 Tria sunt qua solent in medico esse falso.
4 De duabus speciebus œconomiæ.
5 Quod intra mentis nostræ octo agricolæ seminauerunt.
6 Dominus prope est tribus de causis.

Vide humilitatem meam.

1 DEVS dicitur videre multipliciter.
2 Nota causa inter hominem & hominem.
3 Differentia inter cogitationem, meditationem, & contemplationem.
4 Quod Christus, Alpha, & Omega.
5 De Epiphania & tribus apparitionibus.
6 De tribus generibus martyrij.

E

Principes persecuti sunt.

1 QVod emplastrum tria facit, & de bono medico.
2 Aduentus CHRISTI fulgori comparatur propter tria.
3 Charitas dicitur integra propter tria.

Appropinquet deprecatio mea.

1 EST multiplex consummatio.
2 De appropinquatione multiplici.
3 Quomodo prædicator duo debet habere.
4 De multiplici pastore.
5 De homine ab Hierusalem descendente in Iericho.

Digitized by Google

Ad Dominum cum tribularer.
Pſalm. CXIX.

1 DE quindecim gradibus, & quindecim pſalmis.
2 De vnione in vnum, & per vnum, & ad vnum,
3 Quod ſancti habent octauas.
4 Quod in ſolemnitatibus Domini non obſeruamus.
5 De caſu multiplici & gradibus officiorum.
6 De gradibus dignitatum.
7 De tonſura clericorum.
8 De locutione iniqua.
9 De ſagitta vulnerante.
10 De tribus ſtatibus Eccleſiæ.

Leuaui oculos meos in montes.
Pſal. CXX.

1 DE tribus aſcenſionibus.
2 Aliquis tribus modis de mundo exit,
3 De tribus ciuitatibus, & cuſtodibus.
4 Tres ſunt modi tacendi.

Lætatus ſum in his, quæ. Pſal. CXXI.

1 TRes ſtatus animæ leguntur.
2 De tribus domibus.

Ad te leuaui oculos meos.
Pſalm. CXXXII.

1 QVod duo ſunt oculi.
2 Quod Deum debemus conſiderare, Dominum, & Factorem.

Niſi quia Dominus erat. Pſalm. CXXIII.

1 DE parabola timoris ſpei, miſericordiæ.
2 De quatuor virtutibus cardinalibus.
3 Quod diabolus quandoque parat laqueos, quandoque arma.

Qui confidunt in Domino. Pſalm. CXXIV.

1 QVod Eccleſia vocatur omis, ciuitas, ſponſa, cuſtodia, trifariam debet eſſe.

In conuertendo Dominus.
Pſalm. CXXV.

1 QVod ſicut multipliciter ponitur Dominus noſter, triplex etiam ſemen iecit in mundum.

Niſi Dominus ædificauerit domum.
Pſalm. CXXVI.

1 DE ciuitate malorum.
2 De tribus panibus.
3 Quatuor ſunt genera filiorum.
4 Quatuor ſunt genera hominum.

Beati omnes, qui timent Dominum.
Pſalm. CXXVII.

1 QVod quidam ſunt in via, & ambulant.
2 Quod tria ſunt in homine.

Sæpe expugnauerunt me.
Pſalm. CXXVIII.

1 QVod contra perſecutores tria ſunt neceſſaria, ſcilicet patientia, humilitas, & charitas.
2 Quatuor ſunt neceſſaria ad hoc, quod non ſuccumbat.
3 Quod nos à Deo debemus petere dextra, & ſiniſtra benedictionem.

A

De profundis clamaui ad te Domine.
Pſalm. CXXIX.

1 QVod omnis pſalmus pœnitentialis incipit à lacrymis, & terminatur in exultatione.
2 Quod tres ſtatus ſcilicet infernus, patria mundus.
3 De perfectione ſenarij.

Domine non eſt exaltatum cor meum.
Pſalm. CXXX.

1 QVod duplex ſeruitium.
2 Quod dua ſunt ſpecies lactis.
3 Humilitatis ſunt tres ſpecies.
4 Quatuor genera hominum, ad menſam ſacræ ſcripturæ reſidentium, reperiuntur.
B 5 Triplici pane reficiuntur homines in Eccleſia.

Memento Domine Dauid. Pſal. CXXXI.

1 DE ædificatione domus Eccleſiæ.
2 Octo ſunt, quæ votum impediunt.
3 Quod ſponſa in triplici lecto quieſcit.
4 Quomodo dicitur Deus pœnitere.

Ecce quàm bonum, & quàm iucundum.
Pſal. CXXXII.

1 QVod dilatio tribus modis fit.
2 Alienatio tribus modis fit.
C 3 Vnguentum tribus modis accipitur.
4 Quod tunica eſt Eccleſia inconſutilis.
5 Rubigo dupliciter aufertur.

Ecce nunc benedicite Dominum.
Pſal. CXXXIII.

1 DE duabus manibus.

Laudate Dominum, quoniam bonus.
Pſal. CXXXIV.

1 DVo ſunt, cognitio, & amor.
2 De tribus ventis.
D 3 De primogenitis Ægypti.
4 Quod homo dicitur microcoſmus.
5 Quod oleum ſuper enatat.
6 De quatuor ventis.
7 De quatuor gazophylaciis.
8 Triplici de cauſa dicitur Ægyptus, mundus.
9 De duplici interpretatione huius nominis, Ægyptus.
10 De triplici ſigno.
11 De triplici ſpeculatione.

Confitemini Domino quoniam bonus.
Pſal. CXXXV.

1 DE duplici confeſſione.
E 2 Quare pater dicatur magis operari per filium, quàm per Spiritum ſanctum.
3 De triplici mari Iudæorum.
4 De tranſitu Iudæorum in deſertum.
5 De deſerto in terram promiſſionis.

Super flumina Babylonis. Pſal. CXXXVI.

1 TRes ſunt ciuitates.
2 Mali dicuntur ſalices, propter tria.
3 De triplici memoria Dei.
4 Tria impediunt integritatem fidei

Confitebor Domino. Pſal. CXXXVII.

1 QVod Eccleſia tribus nominibus in canticis canticorum vocatur.

Digitized by Google

2 *Quod super altare concauum fiebant sacrificia.*
3 *Quod superbia sit contra patrem, auaritia contra filium, inuidia contra Spiritum sanctum.*
4 *Oblatum est Christo fel cum arundine, spongia, & aceto.*

Domine probasti. Psal. CXXXVIII.

1 *TEnebræ multipliciter dicuntur.*
2 *Quod corpus Christi quatuor modis sumitur.*
3 *Quod ad masticationem panis, saliua est necessaria.*
4 *Quod in principio dedit Deus homini quatuor virtutes; ad hoc, vt homo digne suscipiat corpus Christi, quatuor sunt necessaria.*
5 *De nouis, veteribus, vetustissimis.*
6 *Quod homo in præsenti non potest anteriora Dei videre.*
7 *In incarnatione Dei quatuor virtutes possunt notari.*
8 *Tres sunt inuestigabiles, potentia, sapientia, & benignitas.*
9 *Quod os Dei significat sanctos.*
10 *Quadruplici de causa permisit Deus hominem, scilicet Petrum peccare.*
11 *Numerare multipliciter dicitur.*
12 *Iudæi dicuntur arena duplici de causa.*
13 *Deus dicitur occidere quatuor modis.*
14 *Et triplex odium.*

Eripe me Domine ab homine malo. Psal. CXXXIX.

1 *COrpus Christi est triforme.*
2 *De velle, & non posse.*
3 *Tentatio diabolica triplex.*
4 *Quod diabolus diuersa sortitur nomina.*
5 *Vir quatuor modis accipitur.*
6 *Triplex est traditio.*

Domine clamaui ad te. Psal. CXL.

1 *DE multiplici clamore.*
2 *Oratio tria habet impedimenta.*
3 *Oratio contra hæc tria tres habet alas.*
4 *De multiplici odore.*
5 *Qui multis de causis mortui sunt.*

Voce magna ad Dominum clamaui. Psal. CXLI.

1 *QVod quatuor sunt modi orationum.*
2 *Quatuor fontes legimus.*
3 *Quod aquæ quatuor faciunt.*
4 *De quatuor cornibus crucis.*
5 *Quatuor sunt genera iustorum.*

Domine exaudi orationem meam. Psal. CXLII.

1 *SEptem sunt psalmi pœnitentiales contra septem vitia capitalia.*
2 *De lege talionis.*
3 *Decor in quatuor.*
4 *Quatuor sunt, quæ confessionem impediunt.*

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus. Psal. CXLIII.

1 *NVda dicitur Ecclesia propter quatuor.*
2 *Quinque lapides sunt, verbum: quinque, pretium.*
3 *Differentia inter cominus, & eminus.*
4 *Digitus Dei multis modis dicitur.*
5 *Egressus fit tribus modis.*
6 *Tres sunt, qui testimonium dant, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.*
7 *Quod fides in aquis baptismi nutritur.*
8 *Quod tria solent hominibus obiici.*

A Exaltabo te Deus meus rex. Psal. CXLIV.

1 *AGit de septiformi gratia, & de septem donis Spiritus sancti.*
2 *Christus dicitur rex, & ter coronatus.*
3 *Triplex erit in nobis fruitio.*
4 *Tria sunt in anima.*

Lauda anima mea Dominum. Psal. CXLV.

1 *TRia sunt, quæ impediũt, ne laus sit perfecta in præsẽti.*
2 *De elementis agentibus, & patientibus.*
3 *De gloria corporis, & animæ.*
B 4 *De interpretatione Israël.*

Laudate Dominum, quoniam bonus est. Psal. CXLVI.

1 *DE duobus Ecclesiæ necessariis.*
2 *De genere humano vulnerato, & spoliato.*
3 *De medicamine.*
4 *De tribus principiis.*
5 *Sacra scriptura dicitur cælum.*
6 *Tria stellis conueniunt.*

Lauda Hierusalem Dominum. Psal. CXLVII.

C 1 *DE reparatione Hierusalem.*
2 *De duobus exploratoribus à Iosuë missis.*
3 *Quatuor ponit, quare Deus debeat laudari.*
4 *De duobus infimis & medio.*
5 *Quo modo sapientia attingit à fine.*
6 *De reparatione vestis Adæ, quam sordidauit.*
7 *Quomodo de Iudæo fit Hebræus, De Hebræo Galilæus.*
8 *Quod venti sunt dona Sancti spiritus.*
9 *De quadruplici pace.*

Laudate Dominum de cœlis. Psal. CXLVIII.

1 *DE varietate imperatiui.*
2 *De tribus regionibus.*
D 3 *De triplici modo essendi.*
4 *Quomodo fecit Deus mundum.*

Cantate Domino canticum nouum. Psal. CXLIX.

1 *DE tribus falsis vocibus.*
2 *Quod Christus ter oblatus est.*
3 *Tria sunt, quibus homo ligatur.*
4 *De quatuor canticis.*

Laudate Dominum in sanctis eius. Psal. CL.

E 1 *TRia sunt, quæ faciunt hominem sanctum.*
2 *De tribus speciebus delectabilium sonorum.*
3 *Quod septenarius virgo dicatur.*
4 *De triplici statu in præsenti.*

PRÆFATIO IN PSALTERIVM.

VISQVIS ad diuinæ paginæ lectionem erudiendus accedit, in principio considerare debet, quæ sit illius scripturæ materia, circa quã versatur eius tractatus. Est autem illius principalis materia, opus restaurationis. Sunt enim duo opera: opus conditionis, & o-

pus

Opus conditionis & reſtaurationis.

Pus reſtaurationis. Opus conditionis eſt, quo factum eſt, vt eſſent, quę non erant: opus reſtaurationis eſt, per quod meliorata ſunt, quæ perierant. Opere conditionis factus eſt mundus cum ſuis elementis: opere reſtaurationis, Verbi incarnatio cum ſuis ſacramẽtis. Ex quo manifeſtum eſt, quod ſcriptura cunctis aliis præcellit, tum materiæ dignitate, tum profunditate, & ſubtilitate. Et ſi quis diligenter attendit, poteſt percipere, quod omnes artes tam liberales, quam naturales ei, tanquam dominæ, famulantur. Duo conſideranda ſunt in ſacra ſcriptura vel pagina præcipue, quod ſcientia eius, vel ex rebus habetur, vel ex vocibus. Ex voce autem habetur, vel ex pronuntiatione: peritiam pronuntiandi comparamus nobis per Grammaticam: ſignificationem earundem per Dialecticam: vtrumque per Rhetoricam. Scientia vero rerum habetur per formas, vel per naturas: vt forma ad exteriora, natura ad interiora referatur. Attenditur autem forma, vel in numero, quod docet nos Arithmetica: vel proportione, quod demonſtrat Muſica: vel dimenſione: quod Geometria: vel motu, de quo conſulit Aſtronomia: de naturis, vt Phyſica pertractat. Cum ergo in diuina pagina neceſſaria ſit omnium iſtorum prædictorum ſcientia, & ſingula de ſingulis doctrinam perficiant: patet, quod omnes aliæ ſcientiæ quaſi pediſſequę ſunt Theologiæ. Oſtenſo ſiquidem, quæ ſit materia, reſtat in quibus conſtet, aſſignare. Conſtat autem in duobus, ſcilicet in nouo, & in veteri teſtamento. In his autem duobus totum corpus canonicæ ſcripturæ continetur. Prætermiſſo autem nouo, de veteri ad præſens agamus. Sciendum ergo, quod Hebræi, Esdra auctore, libros veteris teſtamenti, ſecundum numerum ſuarum literarum, in viginti duo volumina diſtinxerunt: eoſque in tres ordines diuiſerunt, Legem, Prophetas, & Agiographa: Moyſique legem, quæ Thorah hebraïce dicitur, in quinque volumina diſtinguentes, qui eſt primus ordo huius primi ordinis. Primus liber Bereſcith eſt, ſeu Geneſis: ſecundus, Velle ſchemoth, ſiue Exodus: tertius, Vaiicra, ſiue Leuiticus: quartus, Vaiedabber, ſiue Numeri: quintus, Elleh Haddebarim, ſiue Deuteronomius: ecce Pentateuchus. Secundi ordinis primus liber eſt, Iehoſua bennum, qui & latine, IESV naue: nam Binominis fuit & pater, & filius: ſecundus Sophtim, ſiue Iudicum: tertius Samuël, qui eſt primus Regum: quartus Malachim, qui eſt Regnum: quintus Iſaïas: ſextus Hieremias: ſeptimus Ezechias: octauus Thire Haſſer, id eſt, duodecim prophetæ minores, qui pro ſui breuitate, in vno rediguntur. Tertius ordo Agiographorum, in quo ſunt nouem libri. Primus, eſt Iob: ſecundus, Pſalterium, quod præ manibus habemus: tertius, Miſchle, qui eſt Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, qui Eccleſiaſtes: quintus Scir haſcirim, quod eſt Canticum canticorum: ſextus Daniel: ſeptimus Debreiamin, id eſt, verba dierum, ſiue Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Eſther. Collecti ergo de primo ordine quinque, vnde & Pentateuchus dicitur à Pente, quod eſt quinque, & teuchus, quod eſt volumen, nam theta poſitio eſt. De ſecundo vero, octo: de tertio, nouem: ſimiliter ſunt viginti duo: & omnes reuera ſunt Agiographi, id eſt, Sacra ſcriptura. Sed ad vltimum ordinem appropriatum eſt vocabulum: ſicut & hoc nomen, Angelus, cuilibet de nouem ordinibus conuenit, ſed inferiori ordini appropriatum eſt. Similiter & hoc nomen, Confeſſor, cuilibet ſanctorum conuenit, ſed ſpecificatur ad illos ſolos, qui non apoſtoli, nec martyres.

Sacræ ſcripturæ præſtantia: de qua vberius ſup. fol. 1. & ſeq. in lib. Lum. Eccl.

Duo conſiderantur in ſacra ſcriptura.

Scientia rerum habetur per formas, vel per naturas.

Materia ſacræ ſcripturæ.

Hier. in prologo lib. Reg. Iſid. 6. Ety. cap. 1.

Diuiſio teſtamenti veteris.

Agiograph. nomen cõmune eſt omnium librorum ſacræ ſcripturæ.

Auctor, cauſa, & nomen libri.

2. Reg. 6. c
1. Par. 15. d

Primo ponitur commendatio auctoris: ſecundo cauſa nominis: tertio comprehenſionis cauſa, ſcilicet, quare tot pſalmi: quarto cauſa diſtinctionis, ſcilicet quare ponit tres quinquagenas: quinto cauſa frequentationis. Cauſa nominis dupliciter, vel cauſa adminiſtrationis, vel cauſa ſimilitudinis. Cauſa adminiſtrationis dicitur hic liber pſalterium: quia ſicut Dauid cantando ante arcam in pſalterio ita faciebat modulationes, ſcilicet pſalmi. Cauſa ſimilitudinis; ſcilicet quare pſalterium duplex, vel quia in illo inſtrumento ſunt decem chordæ: & in hoc libro docetur obſeruantia decem præceptorum. Et ſicut hoc inſtrumentum reddit ſonum à ſuperiori, ita hic liber docet nos ſeruire Deo pro æternis, quæ ſurſum ſunt. Nota, ſecundum tria genera linguarum hic liber tria ſortitur nomina: nam Latine dicitur liber Hymnorum, vel Soliloquiorum: Græce, ſicut dicitur in Paralipomenon, Pſalterium: Hebraïce Nablum, vel Sepher tehillim. Sed Nablum ſonat idem, quod liber Soliloquiorum: Sepher tehillim, idem quod liber Hymnorum. Ergo habet duo nomina in Latino, & duo nomina in Hebræo. Nota, pſalterium reddit ſonum à ſuperiori, quia chordæ ſunt ſuperius. Cithara autem ab inferiori, quia chordæ ſunt inferius, & lignum circumquaque. Nam quod dicitur medium, dicitur infimum. Nota, dicitur Dauid eximius prophetarum, id eſt, maximus prophetarum; propter tria, ſcilicet propter regiam dignitatem, vnde hoc; Inueni Dauid ſeruum meum, &c. & propter humilitatis eximiam abundantiam, vnde Dominus de Dauid; inueni virum ſecundum cor meum, & propter promiſſionem ei factam, vnde hoc; De fructu ventris tui, &c. Dauid dicitur tuba, quia tubis vtimur in tribus, ſcilicet in bello, in conuiuiis, in feſtis. Quibus tubis vſus eſt Dauid in bello, vnde; Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium; in conuiuiis, vnde hoc; In voce exultationis, & confeſſionis ſonus epulantis; in feſtis, vnde hoc; Buccinate in Neomenia tuba. Nota, Iudæi tantum obſeruant annum ſeptimæ decadis, qui dicitur iubilęus; ſed quinquageſimus dicebatur Iubilęus. Dicimus, quòd Iudæi ſeptuaginta annis fuerunt in captiuitate, & non potuerunt facere annum iubilęum. Sed, antequam exirent, habuerunt à Cyro licentiam redeundi. Fecerunt ergo annum iubilęum, quando liberati fuerunt, ſcilicet ſeptimo anno ſeptimæ decadis, id eſt, poſt ſeptimam decadem, ſcilicet quando plenarie fuerunt liberati; vel ſeptimo anno ſeptimæ decadis, id eſt, ſeptimo anno ante ſeptimam decadem, quando habuerunt licentiam redeundi; & ita incluſiue, vel excluſiue legatur. Reperitur hoc in epiſtola ad Galatas, vel caſu contigit, quod, quando exierunt de captiuitate, fuit annus iubilęus; Hoc dicit meldenſis, vel ſic legatur litera; obſeruant annum ſeptimum decadis, & fuit vitium ſcriptoris, & vno addito, vel primo computato, fiunt quinquaginta; nam ſepties ſeptem fiunt quadraginta nouem. Da partes ſeptem; ſeptem, poteſt eſſe datiuus, id eſt, da partes vitæ tuæ ſeptenario, id eſt veteri teſtamento, vel qui iubilęus dicitur; id eſt, obſeruant ſeptimum annum, & obſeruant annum, qui iubilæus dicitur; vel, vt dicit Pariſienſis, ibi ponit decades; vel da vitæ tuæ partes ſeptem, id eſt, vetus teſtamentum; & ita ſeptem, eſt accuſatiuus. Nota, triplex eſt cauſa frequentationis huius libri præ aliis. Frequentatur enim, tam pro ſui perfectione, quia perfectus tractat de Chriſto, quam alij, tum pro ſui apertione, quia apertius tractat, vt dicit Euangelium; tum pro certitudine veniæ; nam cum videmus Dauid tantum peccatorem eſſe conuerſum, nulli relinquitur locus diffidentiæ. Nota, ab Hieronymo dicitur, quod quinque diſtinctiones fiunt, per fiat, fiat, in pſalterio tantum quatuor reperiuntur; vt ibi; Beatus, qui intelligit ſuper egenum &c. & in, Deus iudicium tuum, &c. & in, Miſericordias Domini, & ibi, Confitemini Domino. Diximus, quod quinque diſtinctiones fiunt, per fiat, fiat, id eſt, quinq; diſtincta. Nã alibi dicitur; Secta sẽper ſuperant ſectiones in vno; veluti, ſi lignum diuidas in duo, ibi vna erit ſectio, & duo ſecta. Si in tria diuidatur, ibi erunt ſectiones duæ, & tria ſecta; ſic deinceps. Ita in pſalterio, fiat, fiat, quater poſitum, quinque facit ſecta, ſcilicet quinque diſtincta. Verum eſt ergo, quod fiunt quinque diſtinctiones per fiat, fiat, quater poſitum, id eſt, quinque diſtincta. Item nota, alia prohetia ſoliloquium

Pſalmorum nomen triplex.

Dauid eximius propheta.
Pſal. 88. c
1. Reg. 15. c
Act. 13. d
Pſal. 131. b

Dauid tuba.

Pſalm. 17. c

Pſal. 41. a
Pſal. 80. a

Iubilęus.

1. Eſd. 1. a

Galat. 4. b quo loco S. Hier. to. 6.

Eccl. 11. a

Cauſa frequentationis pſalterij.

Luc. 20. g

Hier. in com. pſ 40. in fin. to. 7. & ad Sophr. epiſt. 134. to. 3.
Pſal. 40.
Pſal. 71.
Pſal. 88.
Pſal. 105.

Prophetia duplex.

Digitized by Google

quium,alia ſignoloquium. Soliloquium, vt Prophetia Dauid,quia nullo adminiculo exteriori Prophetarum, ſed ſolius Spiritus ſancti inſtinctu. Prophetia,quæ eſt ſigniloquium,id eſt,ex quodam ſigno,alia fit per facta, alia per dicta,alia per ſomnia, alia per viſiones. Nota: Ecce virgo concipiet, Auguſtinus dicit,quod hanc Prophetiam neceſſe eſt impleri. Quod verum eſt, ſi, neceſſe, determinet neceſſitatem conſequendi, non conſequentis: neceſſarium eſt, ſi Deus prædixt euenire, vel euenit: ſed non ſequitur, quod ſi prædixit, neceſſe eſt euenire. Iuſto non eſt lex poſita, id eſt, impoſita, quaſi ad onus: vel iuſto non eſt lex poſita ad iuſtificandum, quaſi lex iuſtificet: nam lex neminem duxit ad perfectionem: vel non eſt iuſto lex poſita, id eſt, pro iuſto.

Iſa.7.a

1.Tim.1.b

Heb.7.c

Expoſitio in Pſalterium.

PSALMVS DAVID I.

Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum. Homo quando cogitationem ſuam ad terrena flectit, à patria in exilium vadit. Primum per vanitatem abit, deinde per delectationem ſtat, per conſenſum ſedet, per opus ædificat,per ſeparationem inhabitat.Nam eſt acceſſus animæ ad Deum,& receſſus:vnde dicitur:Ibimus in itinere trium dierum. Accedendi iter eſt per diem,recedendi per noctem. Quot noctibus recedit, tot diebus redit. Recedendi, primæ noctis iter eſt per ſuperbiam,qua Deum deſerit: ſecundæ noctis iter eſt per concupiſcentiam, qua alia præter Deum appetit: tertiæ noctis per obſtinationem, qua in alienis præter Deum requieſcit. In ſuperbia eſt vanitas: in concupiſcentia,delectatio:in obſtinatione,conſenſus.Per vanitatē abit, per delectationem ſtat, per conſenſum ſedet. Per ſuperbiam recedens à Deo, vadit ad ſe,vt requieſcat in ſe:per concupiſcentiam deſcendit ſub ſe,vt requieſcat in carne: per obſtinationem trahitur extra ſe,vt requieſcat in carne viſibiliū ſpecie,vt permaneat in delectatione. Primum vadit de virtute ſua gloriari: ſecundo in vitiis ſuis delectari:tertio in tranſitoriis cōſolari. Primo,maledictus homo,qui confidit in homine:ſecundo, qui ponit carnem brachium ſuum:tertio, qui ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum. Redeundi ad Deū,prima reuerſio eſt ab alienis ad propria: ſecunda à malis ad bona:tertia à ſtudio virtutis ad perceptionem internæ,& æternæ dulcedinis.Hi ſunt tres dies accedendi ad Deum. Tres leguntur Dei poſitiones: nam dicitur requieſcere, vel iacere, ſedere, ſtare. Requieſcere ad iuſtificandum, ſedere ad iudicandum, ſtare ad adiuuandum.De primo: ſuper quem requieſcit ſpiritus Domini, niſi ſuper humilem, & quietum? De ſecundo, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ:& de tertio:Stephanus vidit cœlos apertos, & IESVM ſtantem, &c. Ita ibi exponitur. *Meditabitur die ac nocte.*Tria ſunt in homine,lectio,meditatio, oratio. Lectione loquitur nobiſcum Deus,vnde hoc: Qui habet aures audiendi, audiat: meditatione, interrogas ipſum: oratione,rogas, vnde hoc: Petite,& accipietis, pulſate, & aperietur vobis. Oratio petit,meditatio pulſat: Petite oratione: pulſate meditatione. *Et erit tanquam lignum.* Tres ſunt paradiſi, tres incolæ,& tria ligna vitæ.Primus terreſtris,cuius incola fuit primus Adam.Secūdus fidelium, ſcilicet Eccleſia ſanctorum, quam fundauit, & inhabitauit CHRISTVS. Tertius cœleſtis, ſcilicet Eccleſia triumphans, quam DEVS inhabitat. In primo eſt lignum vitæ,arbor materialis:in ſecundo humanitas Saluatoris:in tertio tota Trinitas.Nota, Homo arbor fuit in conditione,folium in tentatione, ſtipula in deiectione. Vnde Iob: Contra folium, quod vento rapitur, &c. Sed fuit arbor in conditione,vnde hic dicitur:*Et erit tanquam lignum*, &c. Spiritus ſanctus dicitur aqua, propter tria, quæ facit aqua:ſic & Spiritus ſanctus,ſcilicet quia aqua refrigerat,ſic & Spiritus ſanctus,vnde hoc:Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c. & quia ſatiat, vnde hoc: Aquæ ſapientiæ ſalutaris potabit eos,& hoc:Qui ſitit, veniat ad me,& bibat.Et propter liberum curſum,vnde hoc:Spiritus vbi vult ſpirat:& hoc:Exaltauit vt gigas. Nota, In Pſalterio non fit mentio de Adam, niſi per remotionem.Quidam moriuntur in peccatis,vnde: In peccatis moriemini. Quidam pro peccato, ſcilicet originali: nam& mortem, & omnes defectus habemus pro originali peccato. Labor eſt in ingreſſu, in egreſſu,& in progreſſu. *Ideo non reſurgunt impij in iudicio.* Quatuor ſunt genera hominū:iudicati,& damnati: alij, quorum ſalus certa: alij, quorum ſalus incerta. Quadruplex reſurrectio, duæ in præſenti, ſcilicet animæ:duæ in futuro,ſcilicet corporis:reſurrectio in fide, & ad fidem:Reſurrectio ad tormentum,& ad gloriam. Reſurrectio ad fidem, id eſt, habendam fidem, quam non habebat infidelis, vnde hoc:Omnes ſitientes venite ad aquas. Reſurrectio in fide,vt ante tempus credens incipit fieri bonus, vnde hoc; Si frater tuus peccauerit in te, dimitte ei, non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Reſurrectio ad tormentum malorum, ad gloriam bonorum. Ad reſurrectionem animæ tria ſunt neceſſaria, ſcilicet mali vitatio, vnde; Declina à malo, & fac bonum. Melioris boni adeptio, vnde hoc; Dominus volenti ſepelire patrem ſuum, præcepit ſequi ſe; quia hoc melius, quam ſepelire mortuum;vnde etiam Apoſtolus; De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem meum eſt, vt ſic maneant. Obedientiæ ſubiectio, vnde Dominus Petro; Vade retro Satana, quia non obediſti mihi. Nota, Sancti dicuntur iudicare in futuro, propter tria. Propter loci eminentiam, propter maiorem cognitionem, propter ſententiæ approbationem. Quia boni erunt in eminentiori loco, mali in ſuperficie terræ,& plus cognoſcent de iudicio,quam alij;Et quia approbabunt ſententiam à Domino datam, quodam nutu, non ſono vocali. Approbabunt ergo ſententiam non mali,ſed boni, quod repræſentatur in Eccleſia,cum Clerici reſpondent; Amen, & laici tacent. Nota, Quatuor ſunt iudicia Dei; Primum, ſecundum præſentiam, quo iudicat nos, antequam ſimus; ſecundum, ſecundum cauſam, vel meritum, quo iudicat in præſenti; tertium, ſecundum operationem, vnde hoc; A fructibus eorum cognoſcetis eos; quartum, ſecundum retributionem, quo iudicat in futuro. Item eſt iudicium Dei, occultum, & manifeſtum. Prima duo ad iudicium occultum; ſecunda duo ad manifeſtum referuntur.

Hier.17.a
Ibid.
Pſalm.48.a
Iſa.66.a
Matth.19.d
Act.7.g
Matth.13.a
Matth.7.b
Gen.2.& 3.
Ibb.13.d
Matth.7.c

PSALMVS DAVID II.

Quare fremuerunt gentes. Dirumpamus vincula eorū. Nota congruam ſimilitudinem vinculorum, & mandatorum. Vinculis trahimur,retrahimur,aſtringimur.Vincula attrahentia ſunt præceptiones,retrahentia prohibitiones, conſtringentia admonitiones. De primo;Dilige Dominum;de ſecundo; Non occides;de tertio;Vis eſſe perfectus,vende omnia,quæ poſſides,& da eleemoſynam pauperibus. Præceptio eſt eorum, quæ fieri oportet. Prohibitio eorum,quæ fieri non licet. Admonitio eorum,quæ expedit fieri,& ſine culpa poſſunt præteriri. *Proiiciamus à nobis iugum ipſorum.* Eſt ſubiectio neceſſitatis,vnde hoc; Donec ponam inimicos,&c.& hæc omnia ſeruiūt Deo;ſiue velint,ſiue nolint; Eſt ſubiectio ſimulationis,vnde hoc;Cur vocatis me Domine,Domine:& non facitis, quæ ego dico?Eſt ſubiectio cupiditatis, vnde hoc; Confitebimur tibi, cum benefeceris ei.Eſt ſubiectio amoris,vnde Apoſtolus; Obedite Præpoſitis veſtris. *Poſtula à me*, &c.Chriſtus poſtulat dicto,vt hic; Dimitte eis, quia neſciunt quid faciunt;facto,vt hic;interpellando, quia interpellat pro nobis ad patrem;& hoc dupliciter, ſcilicet,vel repræſentando patri cicatrices,vel faciendo nos interpellare.

Congrua ſimilitudo vinculorum
Præceptio
Prohibitio
Admonitio.
Matth.5.c
Exod.20.b
Matth.19.c
Deut.5.b
Iugum ſubiectio.
Pſalm.199.a
Luc.6.g
Pſalm.48.d
Hebr.13.c
Poſtulatio Chriſti.
Luc.23.e
Rom.8.f

aqua dicitur.
Luc.1.d
Eccl.15.a
Ioan.7.f
Ioan.3.a
Pſalm.18.a
Ioan.8.b

Labor.

Quadruplex hominum genus.

Reſurrectio quadruplex.
Iſa.55.a

Matth.18.b

Ad reſurrectionem animæ tria neceſſaria.
Pſalm.36.c
Matth.8.c
1.Cor.7.d

Matth.16.d
Sancti dicuntur iudicare in futuro.

Amen quid.
Quatuor iudicia Dei

Digitized by Google

Eccleſia hæreditas Chriſti. *Ioan.10.c* *Hier.2.b*

pellare. *Dabo tibi gentes hæreditatem.* Eccleſia dicitur hæreditas Chriſti Propter tria, qui eam poſſidet, vnde hoc: Habeo alias oues, & vocem meam audiunt: nemo poteſt eas rapere de manibus meis. Et quia eam colit, vnde hoc: Ego poſui te, vt euellas, & deſtruas, tollas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, & plantes. Et quia, ſicut hæreditas paſcit dominũ ſuum, vnde hoc: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei. Propter hæc tria, quæ hæreditati conueniunt, dicitur hæreditas Chriſti. *Seruite ei cum tremore.* Omnis perfectus debet eum timere propter tria, propter culpam occultam, vnde hoc; Delicta quis intelligit? Et Apoſtolus: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Propter ſui inſufficientiam, vnde hoc: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, &c. Et propter futuram ruinam, ſcilicet nec peccet in futuro, vnde hoc: Beatus eſt, qui ſemper eſt pauidus. *Ne quando iraſcatur Dominus* Deus dicitur in præſenti patiens, propter tria, quia & malis multa præſtat, vnde hoc: Facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos. Qui dat iumentis eſcam ipſorum: & qui peccantes diu expectat, ſcilicet non ſtatim punit, vnde hoc Dominus: Hæc feciſti & tacui: & quia conſolatorie punit, vnde hoc: Virga tua & baculus tuus: vel moraliter poteſt exponi. *Quare fremuerunt gentes.* Gentes, quæ Deum non colunt, ſed idola, ſunt peruerſæ cogitationes: populi inania meditantes, ſunt vanæ & ineptæ cogitationes. De primis: Peruerſæ cogitationes ſeparãt à Deo. De ſecundis: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugit fictum, & aufert ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu. Quod Propheta vocat gentes, hoc eſt, peruerſas cogitationes, ſine intellectu. Sicut gentes peiores ſunt, quam populi: ita cogitationes, quæ nõ ſunt ſine nequitia, id eſt, quę ſunt cum intellectu, peiores ſunt his, quæ ſunt ſine intellectu. Nã gentes ſine ſacramento fidei, & fide ſacramenti: populi ſaltem cum ſacramento fidei. Propheta vero vtraſque cognitiones increpat dicens: *Quare fremuerunt*, &c.

Deus timendus. *Pſalm.18.b* *1.Cor.4.e* *Rom.8.d* *Prou.28.b*

Deus in præſenti patiens propter tria. *Matth.5.g* *Pſalm.146.b*

Expoſitio moralis.

Gentes populi. *Pſalm.22.b* *Sap.1.a* *Sap.1.b*

Fremere.

Nota, fremere irrationabilium eſt, Gentes vero fremere, eſt prauo deſiderio contra rationem inſurgere. Cogitationes peruerſas, & ex nequitia increpat, dicẽs ibi: *Quare gentes*: cogitationes irrationabiles ibi: *Quare fremuerunt.* Nota, inania cogitare, veniale. Meditari, mortale. Cogitationes carnales, & vagas, & ſine intellectu ibi redarguit: *Quare populi inania.* Cogitationes cum mortali ibi: *Quare meditati ſunt. Aſtiterunt reges terræ.*

Inania, Cogitare, Meditari.

Reges: Principes.

Sicut diximus, per gentes & populos, cogitationes: hic etiam per reges & principes, affectiones intelliguntur. Nam ſicut Reges & Principes præſunt gentibus & populis: ita affectiones cogitationibus: vel ſic, vt per Reges dæmones intelligantur, qui ſubuertendis hominibus potius fraude, quã virtute præeſſe nituntur: Principes, qui æquo potius. Vel priorum tentatio fit fraudulentia: ſecundorum violentia. Primi, quaſi regendo, hominibus aſtutia præſunt: ſecundi imperando, hominibus inſtantia deiectis præſunt. *Reges aſſiſtunt*, quando viciſſim ſibi ad nos expugnãdos opem ferunt. Sic Principes in vnum conueniunt: Gentibus frementibus, & populis inania meditantibus. *Reges aſſiſtunt, principes in vnum conueniunt.* quia peruerſis & vanis cogitationibus, id eſt, gentibus & populis perſtrepentibus maligni ſpiritus tentandi aditum inueniunt.

Gen.3.d & Col.2.e

Nota, hi reges terræ vocantur, id eſt, peccatorum, nam de peccatore dicitur: Terra es & in terram ibis. Nota Apoſtolus vocat dæmones principes huius mundi. Sequitur: *Aduerſus Dominum, & aduerſum Chriſtum eius.* Per Dominum, Creatorem, per Chriſtũ intellige Saluatorem. Alia enim ſunt dona naturæ, alia gratiæ.

Dona naturæ, & gratię.

Dona naturalia ad Dominum, dona gratuita, id eſt, virtutes, ad Saluatorem, & Chriſtum referimus. Quando quis dona gratiæ deſtruit, contra Saluatorem ſpecialiter agit. Quando dona naturæ corrumpimus, contra creatorem peccamus. Gentes, populi, reges, principes contra Chriſtum & Dominum aſſiſtere dicuntur quia contra creatorẽ in nobis corrumpunt opus creationis, id eſt, naturalia: & contra Saluatorem, id eſt, Chriſtum, euacuare ſatagunt opus ſaluationis, id eſt, virtutes. Sequitur: *Dirumpamus vincula eorum.* Vinculis retinemur, ne eamus, quo volumus. Sub iugo cogimur, operari, quod nolumus. Duo mala magna, impediri à bono, occupari à malo. A bono non reuocant vincula cupiditatis: ad malum nos impellit iugum timoris. Noli diligere mundum: neque ea, quæ ſunt in mundo: & vincula dirupiſti: Noli timere eos, qui occidunt corpus, & iugum proieciſti. *Dirumpamus*, &c. Sequitur: *Qui habitat in cælis, irridebit eos.* Cum Deus ſit vbique, quare dicitur eſſe in cœlis. Notandum autem, quod res non dicitur eſſe, niſi vbi videtur. Vnde quamuis ſit in inferno, non dicitur ibi eſſe, quia ibi non videtur, nec in terra, id eſt, in peccatore, ſed in cœlo, quod tripliciter intelligimus. Primum cœlum, imperfectum propter fidem: huic ſupereminet aliud cœlum, ſcilicet dignitas ſpiritualium virorum: huic & tertium, ſcilicet ſublimitas Angelorum. In primo cœlo videtur DEVS, per ſolam fidem: in ſecundo per contemplationem: in tertio facie ad faciem. Tantum in huiuſmodi cœlis habitat DEVS per gratiam, cum vbique ſit per potentiam. Ideo dicitur: Qui habitat in cœlis. Vel per terram, corpus hominis: per animam cœlum intelligitur, in quo habitat, vnde dicitur; Sedes DEI, anima iuſti. Vnde alibi; Hic habitabo, quoniam elegi eam. Nota, irradendo fœditatem, quam aliquis habet, diſſimulamus; ſubſannando, naturam, quæ eſt, ſimulamus. Peruerſi ergo à DEO diuidentur, cum de ſe tam magna præſumunt; ſubſannantur, cum tam falſa, vel prophanantur; cum tam vana concipiunt de DEO, vel dæmonibus, qui irridentur, cum ſe aliquid poſſe contra electos gloriantur. Subſannantur, cum contra DEI diſpoſitionem aliquid facere arbitrantur.

1.Ioan.2.b *Matth.10.c*

Cur Deus potius in cœlis. Cœlum tripliciter intelligitur.

Pſalm.131.c

PSALMVS DAVID III.

Titulus quinque modis.

Pſalm.8. *Pſalm.14.* *Pſalm.80.* *Pſalm.56.*

DOmine quid multiplicati ſunt?] Quinque modis ſumitur Titulus in Sacra Scriptura, ſcilicet in Pſalterio, ſcilicet in tranſumptione, à loco, à tempore, à nomine, à re geſta. De primo, vt Pſalmus, pro torcularibus; de ſecundo, vt Pſalmus Dauid, cum latuit in ſpelunca; de tertio, vt Pſalmus de quinta ſabbathi; de quarto, vt Pſalmus primus: de quinto, vnde Pſalmus Dauid cum fugeret à facie Saũl; Nota; Deus prouidet tribus creaturæ, gubernatione, glorificatione, malitiæ damnatione. Eſt multiplicatio fidelium in numero, vnde hoc; Leua oculos tuos, & vide, omnes gentes tibi venerũt. Eſt multiplicatio meritorum, vnde hoc; Omnis gloria eius, filiæ regis ab intus, &c. Eſt multiplicatio præmiorum, vnde hoc; In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Eſt multiplicatio in quantitate, ſuperaddita numerato, vnde hoc; Menſuram bonam, & confertam dabunt in ſinu veſtro. Eſt multiplicatio in malo, vnde; Multiplicati ſunt ſuper numerum. *Ego dormiui, & ſoporatus ſum.* Mors CHRISTI, dormitio propter tria, quæ dormienti conueniunt; propter facilem euigilationem, nam CHRISTVS facile reſurrexit, vnde; Poteſtatem habeo ponendi animam meam, &c. Et propter minimam moram; quia, ſicut dormiens parum eſt in dormitione, ita CHRISTVS parum in mõte, vnde hoc; Sicut fuit Ionas in ventre ceti, &c. Et propter integritatem, vnde; Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, & hoc: Non peribit capillus de capite veſtro. Ita qui dormit, cum omni integritate euigilat. Nota, Pſalmus Cãtici, vel Canticum Pſalmi, per genitiuum ſemper intellige præcedentem. Aliter exponitur in perſona Eccleſiæ hoc, cum fugeret Dauid à facie filij ſui Abſalon. Sancti quoque fugiunt temporalem perſecutionem, vnde hoc: Si vos perſecuti fuerint de vna ciuitate, fugite in aliam. Cumq; fugiunt temporalem pœnã: ſcilicet peccatum, vnde hoc: Fugite de medio Babylonis. Quandoq; pœnam æternã, vt in morte

Deus quot modis prouidet creaturæ. *Iſa.49.d* *Pſal.44.c* *Ioan.14.e* *Luc.6.f* *Prou.39.b*

Mors Chriſti, dormitio. *Ioan.10.c* *Matth.12.f* *Pſalm.15.b* *Luc.21.d*

Pſalmus Cantici. *Pſalm.3.*

Fuga Sanctorum. *Matth.10.c* *Hier.51.a* *Pſalm.123.b*

vnde

vnde hoc: Anima noſtra, ſicut paſſer, erepta eſt de laqueo.

PSALMVS DAVID IV.

Finis multiplex. *Sap.8.a*

Cvm inuocarem, exaudiuit.] Eſt finis loci, vnde hoc: Attingens à fine vſque ad finem fortiter. Et eſt finis temporis, vnde hoc: Nos ſumus, ad quos fines ſæculorum deueniunt. Eſt finis conſummationis, quæ diuiditur in finem conſummationis virtutis, quæ eſt charitas, vnde hoc: Omnis conſummationis vidi finem: & in finem conſummationis æternæ hæreditatis, quæ eſt Chriſtus, vnde hoc: *In finem. Pſalmus Dauid.* Eſt finis conſummationis, vt diabolus. Eſt finis, ſcilicet cauſa finalis, vnde verſus:

Pſal.118.m

Temporis atque loci finis, perfectio cauſæ.

Conſummatio multiplex.

ſcilicet finalis. *Cum inuocarem,* eſt conſummatio præceptorum, vnde hoc: Conſummabo nouũ teſtamentũ ſuper domum Iuda. Eſt conſummatio meritorum, vnde hoc: Omnis conſummationis, vidi finem. Eſt conſummatio præmiorum, vnde Chriſtus dicitur conſummatio in præſenti ad iuſtitiam, & in futuro ad gloriam. *Et ſcitote, quoniam mirificauit.* Proprietas diapſalmatis eſt, vt de alio in præcedenti, quam in ſequenti fiat ſermo, quod faciebat Dauid in Pſalterio, faciendo punctum, ſcilicet ſilentiũ inter Lectiones & Pſalmos. Quia de illo agitur in Lectione: & de alio in Pſalmis, quod eſt proprietas diapſalmatis. *Signatum eſt ſuper nos,* &c. Aliquando dicitur ſignatum, quia clauſum, vnde Dominus; Verba mea, quaſi libri ſignati, & ſignatũ, quaſi diſcretum, vnde hoc: De tribu Iuda duodecim millia ſignati. Et ſignatum, quaſi inſignitum, vnde hoc; *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus. In pace in idipſum dormiam, & requieſcam*: Quidam dormiunt in contemplatione, vnde hoc: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quidam in felici expectatione, vnde hoc: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quidam in requie, vnde hoc: Ego & pueri mei mecum ſunt in cubili.

Diapſalma.

Signatum quot modis. *Iſa.29.d Apoc.7.a Pſal.4.b*

Dormire variè. *Cant.5.a 1.Theſſ.4.d Luc.11.a*

PSALMVS DAVID V.

Eccleſia libera. *Ioan.8.c Act.15.c Matth.11.d Matth.12.d*

Verba mea.] Eccleſia dicitur libera: quia liberata à peccato, vnde hoc: Si filius liberauit, verè liberi eritis. Et quia libera ab onere legis: quia hoc erat onus, quod nec patres noſtri portare potuerunt, & hoc: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, &c. Et quia libera à diabolo, vnde hoc: Venit fortis, & alligauit fortem. Synagoga dicitur captiua, quia ſeruit pro temporalibus, vnde hoc: Dabo vobis terram fluentem lac, & mel: & quia timore mortis ſeruiebat, vnde hoc: Qui peccata facit, viuit in illis: & quia non poterat ſolui à peccatis, vnde hoc: Lex neminem ad perfectum &c. *Deus meus.* Deus proprie dicitur eſſe propter tria: Quia non mutatur per affectus, vnde hoc: Ego ſum Deus, & non mutor: & quia non mutatur per loca, vnde hoc: Sapientia attingit à fine ad finem fortiter: neque per tempora, vnde hoc: Tu autem idem ipſe es. *Introibo in domum tuam.* Ad faciendum ædificium, homo prius debet in mente diſponere, & præuidere: poſt lapides eligere, tertio fundamentum ponere, quarto vnum parietem erigere, quinto alium, ſexto tectum apponere. Sic Deus faciendo domum, ſcilicet Eccleſiam, primo diſponit, & præuidet, ſicut voluntas artificis ſupra opus: nam Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas, vnde hoc. Antequam eſſemus nos, elegit Deus, ante mundi conſtitutionem; ſcilicet ab æterno. Lapides poſuit in tempore Patriarcharum, vnde hoc: Muri tui lapides pretioſi. Fundamentum poſuit in morte CHRISTI, vnde Apoſtolus: Fundamentum poſitum eſt, quod nemo mutare poteſt. Vnde parietem erexit in die Pentecoſtes, ſcilicet in vocatione Iudæorum, vnde hoc Dominus ad Apoſtolos: Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. Alium parietem erexit de gentibus, quando duo parietes ad vnum lapidem angularem conuenerunt, vnde hoc: Lapidem, quem reprobauerunt, &c. Tectum appoſuit ſingulis diebus, quando homines iuſtificat complendo numerum prædeſtinatorum, vnde hoc: Suſtinete modicum, donec impleatur numerus fratrum veſtrorum. Hęc eſt domus Domini firmiter ædificata, bene fundata eſt. Nota: Eccleſia militantium in præſenti eſt: triumphantium, in patria eſt: expectantium, eſt eorum, qui ſunt in Purgatorio: & ſtantium, vt Angelorum. Non enim triumphauerunt, qui non pugnauerunt.

Gen.1.a Eph.1.a

1.Cor.3.b

Luc.24.g

Pſalm.107

Matth.21.d

Eccleſia quadruplex

PSALMVS DAVID VI.

Domine ne in furore tuo arguas me.] Duo Pſalmi nomine octauæ intitulantur. Primus eſt hic: Saluum me fac Deus, quoniam defecit ſanctus. Nota: Quidam Pſalmi ſunt Hiſtoriales, vt qui agunt de Hiſtoria; ſicut, Attendite. Quidam pœnitentiales, vt ſeptem Pſalmi; quorum vnus eſt hic. Quidam præconiales, vt qui agunt de laude Dei. Quidam medicinales, vt qui agunt de medicina contra peccatum; vt, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? *Miſerere mei Domine, quoniam conturbatum eſt cor meum.* Deus miſeretur homini tribus modis; iam peccantem expectat; deſperantem conſolatur; congaudet pœnitenti. Peccantem reuocat dono gratiæ; deſperantem conſolatur per ſpem veniæ; pœnitentem roborat exemplo gloriæ. Quot modis homo homini miſereatur, alias dicetur. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Nota; Eſt mors, vnde mortuus; eſt etiam mors, vnde moriens. In prima non confitetur quis Domino; ſed in ſecunda, vel in morte peccati nullus.

Pſalm.11.

Pſalmorum genera diuerſa. *Pſal.77.*

Pſalm.48.

Deus tripliciter miſeretur.

Mors duplex.

PSALMVS DAVID VII.

Domine Deus meus in te ſperaui. In finem. Pſalmus Dauid: quem cantauit Domino pro verbis Chuſi, &c.] Hic quinque conſidera, bonam operationem, vnde Pſalmus; operis fortitudinem, vnde Dauid; mentis hilaritatem, vnde, cantauit; ad Dominum relatam; vnde, Domino; horum perſeuerantiam, vnde, in finem. Legitur, quod Dauid tres planxit, filium, amicum, hoſtem, Abſalon, Ionatham, Saulem. Per hoc datur intelligi, quod omnem legem impleuit. Nam plangendo filium, naturæ; plangendo amicum, litteræ, ſcilicet Moyſi; plangendo amicum, legem gratiæ, ſcilicet Euangelium. Omnia quandoque comprehendit genera ſingulorũ, vt hic; Omnia per ipſum facta ſunt, quandoque ſufficiunt. *Si feci iſtud,* &c. Per iſtud, demonſtratur ſuperbia, quæ dicitur vniuerſale peccatum, quia ſuperbia comitatur omne mortale peccatum. Nam omnis, qui peccat mortaliter, facit contra præceptum Domini Dei ſui; & Domino ſuo non obedit, & ideo ſuperbit; inde dicitur vniuerſale peccatum. Nota, per hæc tria: *Diriges iuſtum: Iuſtum adiutorium meum à Domino: Qui ſaluos facit rectos corde,* intelliguntur tres ſtatus iuſtorum, ſcilicet, ſtatus pœnitentiæ, ſtatus iuſtitiæ, ſcilicet per bona opera, ſtatus gloriæ, ſcilicet merces. Quod idem notatur in Eccleſia per vigilias ſanctorum, & ſolemnitates, & octauas. Idem notatur in veteri teſtamento, per oblationes ſpicarum exuſtarum, vt in Paſcha; & per oblationem nouorum panum in die Pentecoſtes, & per ſcœnophegia, quod eſt in Septembri; vbi omnes fructus collecti offerebantur. In futuro enim venient cum exultatione portantes manipulos ſuos. Quod ſignificatur per triduum, quo Moyſes petiit à Pharaone, vt dimitteret populum trium dierum immunem in ſolitudine; item per tres quadragenas, quibus Moyſes ieiunauit; item per mortem Chriſti triduanam. *Gladium ſuum vibrauit.* Quot modis gladius dicatur, alibi dicetur. *Confitebor Domino.* Eſt confeſſio laudis, confeſſio peccati. Confeſſio laudis de tribus; de bono æterno, de perpetuo, & de temporali. Nam quia Dominus, laudandus, quod eſt æternus, &

Tres ſtatus iuſtorum. *Leu.23.b.c*

Leu.23.f

Pſalm.125.b

Dauid per planctum omnem legem impleuit.

Ioan.1.a

Exod.5.a 8.a Exod.24.d 34.f Matth.12.f

Confeſſio laudis. Confeſſio peccati.

Digitized by Google

quod dat vitam perpetuam, & quod dat temporalia. Confeſſio peccati in tribus, in gemitu, in ſingultu, in fletu. Gemitus in pectore: ſingultus in gutture: fletus in ore notatur.

PSALMVS DAVID VIII.

Duplex ſeparatio. Separatio localis.

Domine Dominus noſter. Separatio alia generalis, alia ſpecialis. Generalis, modo eſt animo: & ſeparatio localis fit tum ad cautelam, tum ad medicinam: vt quãdo quis intrat clauſtrum, vt fugiat opportunitatem, vnde Apoſtolus: fugite oportet: Ad medicinam, vt de excommunicatis, qui ſeparantur ab Eccleſia, & à communione Eccleſiæ, vt tandem ſalui fiant, vnde Apoſtolus iuſſit expellere fornicarium à Corinthiis, dicens: Expurgate vetus fermentum, quaſi à vobis eiicite. Generalis erit in futuro, animo, & loco. *Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos.* Non eſt dandum ſanctum canibus, & Margarita porcis: nec Sacra Scriptura exponẽda eſt indignis, quod repræſentatum eſt, cum in tabernaculo Domini erant quædam, quæ non licebat alicui videre, niſi Aaron, & filiis eius, ſed inuoluta ferebantur à Caath Caathitis, ne, ſi viderent, morerentur. Quod repreſentatum eſt, cum theſauri domus Domini Babylonis expoſiti ſunt. *Quam admirabile eſt nomen tuũ.* Nomen Dei quandoque dicitur inuocatio nominis Dei, vnde hoc: Baptizate in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti, Amen. Quandoq; manifeſtatio nominis, vnde hoc: Ego veni in nomine Patris mei. Et hoc: Benedictus qui venit in nomine Domini. Quandoq; efficacia nominis, vnde hoc: Nomen Domini venit de longinquo: in eodem exemplo, pro fama. *Et lactentium.* Ex lacte duo ſunt, butyrum, & caſeus. Per caſeum, peccatum, per butyrum natura ſine corruptione intelligitur. Bene ergo Dominus diuiſit, qui butyrum comedendo, caſeum non guſtauit, id eſt, humanam naturam aſſumpſit ſine peccato. Item apis duo habet, mel, & aculeũ. Per mel, miſericordia, per aculeum, iudicium Dei intelligitur. Rectè ergo diuiſit, qui mel comedendo, aculeum non aſſumpſit, id eſt, miſericordiam, non iudicium. Modo enim maxime regnat miſericordia: venit iudicandus, non iudicaturus, vnde dicitur: Butyrum, & mel comedet. In iudicium venit apis cum aculeo, ſed non ſine melle. *Quid eſt homo, quod memor es eius?* Natura noſtra vitiata eſt in origine, in propagine, in ſuperadditione. De primo: Omnes in Adam peccauimus: de ſecundo: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: de tertio ſcilicet de actuali peccato: Sanguis ſanguinem tetigit. Deus eſt memor malorum, puniendo, vnde hoc: Memor eſto, Domine, filiorum Edom. Quandoque memor bonorum in dando, vnde hoc: Memor eſto verbi tui ſeruo tuo. Et hoc: Nũquid obliuiſcetur miſereri Deus. *Gloria & honore coronaſti.* In Romana ciuitate tres ſolemnitates antiquitus celebrabantur, ſcilicet Imperatoris, id eſt, dies natiuitatis, & natale Imperij, quando ſcilicet primo coronabatur Imperator, & natale ciuitatis, id eſt, dies, quo muris munita eſt ciuitas. Sic in Eccleſia celebramus natale Imperatoris, ſcilicet natiuitatem CHRISTI de Virgine: & natale Imperij, ſcilicet diem, quo coronauit eum pater ſuus, ſicut hic dicitur: *Gloria & honore coronaſti eum*, &c. non diem, quo coronauit eum nouerca, ſcilicer Synagoga, ſpinea corona: & natalem Eccleſiæ, id eſt, diem Pentecoſtes miſſione Spiritus ſancti: tunc fuit roborata Eccleſia, & muris Apoſtolorum munita. Ideo has tres ſolemnitates celebramus, ſcilicet, Natale, Paſcha, & Pentecoſten.

1.*Cor.*5.*b* Separatio generalis. *Matth.*7.*a*

*Num.*4.*a b*

4.*Reg.*24.*c* Nomen Dei multipliciter accipitur. *Matth.vlt.d Ioan.*5.*g Matth.*23.*d Mar.*11.*b*

Iſaïæ 30.*f* Quid, lactis, butyri, & mellis nomine ſignificetur.

Iſaïæ 7.*c* Natura hominis vitiata. *Rom.*5.*a Pſalm.*50.*b Oſee* 4.*a Pſalm.*136.*b Pſalm.*118.*g Pſalm.*76.*b*

Tres olim Romæ ſolemnitates.

PSALMVS DAVID IX.

Aduentus Chriſti quatuor. *Ioan.*14.*c*

Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Quatuor leguntur aduẽtus Chriſti: duo viſibiles, vnus in carne, & vnus ad iudicium: duo inuiſibiles, vnus in mente, vnde hoc: Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus: vnus in obitu cuiuſcunque fidelis, vnde in Apocalypſi: Veni Domine, vnde dicitur obitus, quaſi obuiam ei Chriſtus venit. *Parauit in iudicio thronum.* Thronus quandoque eſt anima iuſti, vnde hoc: Thronus ſiue ſedes Dei eſt anima iuſti. Quandoque Angeli: Nam dicuntur Angeli, Throni & Dominationes. Quãdoque iudiciaria poteſtas, vnde hoc: Cum ſederit ſuper Thronos duodecim. *Et factus eſt Dominus refugiũ pauperi.* Nota, quidam fugiunt de ſæculo, vnde hoc: Ecce ego fugio, & manſi in ſolitudine: quando ſcilicet intrãt clauſtrum quidam ab aduerſario, vnde hoc: Fugite de medio Babylonis: de prodigo filio, qui reuertitur ad patrem. Et nota, hi omnes ad vnum tendunt, vnde hoc: Pauperes ſemper habebitis vobiſcum, &c. Sunt pauperes voluntate, vnde hoc: Beati pauperes ſpiritu, qui ſunt pauperes, Spiritu ſancto. Diuites ſpiritu Dei, ſunt pauperes rebus propriis: diuites rebus communibus, ſunt pauperes, quibus ſufficiunt ea, quæ habent, vnde hoc: Pauper ſum ego & in laboribus, &c. Talis eſt, qui habet diuitias, & cor non apponit. *Qui exaltas me de portu mortis*, &c. *Et collocas me in portis filiæ Sion, vt annuntiem omnes laudationes.* Oſtendit, qui exaltat, ibi: *Qui exaltas*, Quem exaltat, ibi: *Me*, A quo ibi: *De portis*: Vbi *Collocas me in portu.* Ad quid, ibi: *Vt annuntiem.* Mandata Dei debemus intelligere, ibi: in memoria habere, facere. De primo: Qui habet aures audiendi, audiat. De ſecundo: Audi Iſraël mandata mea, & ponam in ore tuo. De Tertio: Concupiſti ſapientiam, obſerua mandata. Triplex deſiderium habent ſancti Patres, ſcilicet, vt fruantur Deo, vnde hoc: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto: vt vniantur Deo, ſcilicet Eccleſiæ, vnde hoc: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Vt liberentur à malo triplici, ſcilicet à diabolo, à peccato, ab inferno. Quod petimus in oratione Dominica, dicentes: Sed libera nos à malo. Tria ſunt: vnum eſt, quo natura deficit, fames: aliud eſt, quod naturam afficit, frigus: tertium, quod naturam reficit, ſcilicet veſtis. Et aliud eſt, mediocritas, quod dat ſatis, & dat gratis: quæ dat, quo natura caleat, & quo conualeat. Apoſtolus prædicans Romanis voluit habere fructum in illis, pro illis, & de illis. In illis, vt conuerterentur: pro illis, vt pro labore ſuo, vita æterna fruerentur: de illis, vt ad exemplum eorum alij conuerterentur. Nota, dies Domini dicitur occultus, quia ſubito veniet, tãquam fur in nocte, & quia multi damnabuntur, qui ſperant ſe ſaluari, vnde hoc: Cadent à latere tuo mille. Item dicitur manifeſtus: quia libri tunc erunt aperti, id eſt, conſcientiæ, & quia ignis præcedet faciem eius. *Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis.* Nota conſuetudinem, ibi: *Sedet*: deceptionem ibi: *In inſidiis*: potentiam, ibi: *Cum diuitibus*: intentionem, ibi: *Vt interficiat*: finem, ibi: *Innocentem*] *Domine regnabit.* Oſtendit potentiam Chriſti per quatuor, per regiam dignitatem, vnde: *Dominus regnauit.* Per regiam æternitatem, vnde: *In æternum.* Per depreſſionẽ inimicorũ, vnde: *Peribitis gentes.* Per exaltationẽ amicorum, vnde: *Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus.*

*Apoc.*22.*d*

Thronus.

*Matth.*19.*d Pſalm.*9.*b Pſalm.*54.*b Hier.*51.*a Luc.*15. *Matth.* 26.*a*

Pauperes multipliciter.

*Matth.*5.*a*

Iſaïæ 87.*d*

PSALMVS DAVID X.

IN Domino confido.] Nota, membra dicuntur putrida, vel quia arida, vel quia ſaniem habentia, vel quia extra vulnerata; ita quidam hæretici aridi ſunt, non habentes humorem gratiæ, quaſi ſteriles, vnde hoc; Dabo eis ſine liberis vuluam. Item, quidam ſunt putrida mẽbra intus ſaniem, id eſt, ſuperbiam habentia, quaſi tumorem, vnde hoc: Poſuerunt in cælum os ſuum. Quidam ſunt membra putrida, quia vulnerata, vnde hoc, *Vt ſagittent in obſcuro rectos corde.* Hac ſimilitudine dicitur aliquis membrum putridum. *Iuſtus autem quid fecit?* Dat DEVS dimittendo hominem ſibi, vnde hoc; Tradidit eos in paſſiones ignominiæ. Dat permittendo, ſecundum quod dedit libellum repudij. Dat offendendo, vnde hoc; Dedi vobis legem, non bonam, iu-

Membra putrida.

*Oſe.*9.*d*

*Pſalm.*72.

Deus diuerſis modis dat. *Rom.*1.*d Matth.*5.*a*

*Rom.*1.*b*

Dies Domini. 2.*Pet.*3.*c* 1.*Theſſal.*5.*a Pſalm.*90.*b*

Potentia Chriſti.

Digitized by Google

ficationes non bonas. Et dat conferendo in tempore: vnde hoc:Dabo vobis cor carneum, & non lapideum. Dat vitam æternam,vnde hoc: Qui dat ſalutem Regibus.Chriſtus dicitur iuſtus antonomaſicè propter tria, ſcilicet in natura,quia fuit ſine macula,vnde hoc:Qui ingreditur ſine macula.Ab effectu,quia alios iuſtificat, vnde hoc:In ſanguine ipſius iuſtificati ſumus.Et quia reddit æqua meritis,vnde hoc:Opera enim illorum ſequuntur illos. *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes eius.* Dominus per potentiam ſedet, & permoratur in homine, qui eſt templum per gratiam inhabitantem:& ſanctum,in operationem:& ſuum, per ſubiectionem: & cœlum, per ſcientiam. Deus inhabitat in habente quatuor,ſcilicet,gratiã inhabitantem, gratiam in operationem, ſubiectionem, & ſcientiam. *Oculi eius in pauperem reſpiciunt.* DEVS dicitur duos oculos habere, dextrum, & ſiniſtrum. Siniſtro oculo videt, quando malos ad damnationem præuidet: dextro, quando bonos prædeſtinat. Horum oculorum ſunt palpebræ, quæ quandoque clauduntur, quandoque aperiuntur. Nam quando Deus proſpera bonis, & aduerſa malis tribuit,palpebras aperit.Quando proſpera malis, aduerſa bonis palpebras, claudit, Nota, quandiu Chriſtus in via fuit, videbat Deũ, quod non alius homo.Nam tres ſunt,Deus,homo,mundus. Homini,in medio conſtituto, datum eſt videre mundum, Deum,& ſeipſum:vt ea,quæ ſunt in mundo,videat extra ſe:datus eſt ei oculus cõtemplatioois,vt videat Deũ in ſe:eſt oculus rationis,vt videat ſpiritum,ſcilicet animam ſuam intra ſe.Sed quia oculi eius caligauerãt per peccatum, oculus cõtemplationis in eo eſt extinctus, vt non videat. Non loquor de oculo concupiſcentiæ, quia apertus eſt in eo. Nam quando aperitur oculus contemplationis,clauditur,& econuerſo. Nulli autem oculi extincti ſunt in Chriſto,quia non peccauit. *Pluet ſuper peccatores laqueos.* Deus pluet ſuper bonos imbrẽ gratiæ,vnde pluit illis manna ad mãducandum,& hoc per ſe: quandoq; per alios, pluit doctrinam tum ſalubrem, tum illaqueantem. Salubrem, propter bonos, vnde hoc: Mandabo nubibus deſuper, vt non pluant ſuper vos. Quandoque per bonos illaqueantem: nam quibuſdam ſumus bonus odor vitæ in vitam:quibuſdam odor mortis in mortem.Quandoque pluit pœnã, vt hic. Quandoque dicitur pluere,id eſt, facere ceſſare ab actu peccati,non reatu; vnde pluit Dominus ſuper vnam ciuitatem,& ſuper aliam non pluit. Nota,prædicatio hæreticorum manſuetudinem ingruit, vnde dicitur, pluuia:ex manſuetudine allicit, vnde dicitur, laqueus: illectuoſus exurit, vnde dicitur ignis: exuſtis fœtet,vnde dicitur ſulphur,(Nam fumus peccati olfactu animæ percipitur:)fœtor generat mentis inquietudinem, vnde.Spiritus procellarum:inquietudo mentis, vnde: Pars calicis eorum.

Ezech.11.d
Pſalm.143.c
Chriſtus dicitur iuſtus antonomaſicè.
Pſalm.14.a
Rom.5.b
Apoc.14.c
Deus in quo habitat.
Quomodo Deus oculos duos habere dicitur.
1.Cor.2.d
Imber ſalubris, & illaqueans.
Iſa.5.c
2.Cor.2.d

PSALMVS DAVID XI.

Saluum me fac.] In exitu Paralipomenon dicitur, quòd cantores ante Arcam cantabant pro octaua, vnde hic Pſalmus intitulatur. Nota:iniquitas mundi deſtruitur, quando omnino deletur, vnde: Ego ſum, qui deleo iniquitatem populi:& quando iniquus perimitur,vnde: Diſperibunt impij, ſimul reliquiæ impiocum interibunt,& quando iniquitas ad effectum non perducitur, vnde hoc: Iniquitas oppilabit os ſuum in die iudicij. *Corde,& corde locuti ſunt.* Quando geminatur dictio, geminatur & interpoſita,vel nõ interpoſita. Sed interpoſita notat aliquando duplicitatem, vt hic: *Corde,& corde locuti ſunt*,id eſt,duplici corde. Hic exponitur dupliciter, vt vnum cor ad perferentem, aliud ad intelligẽtem referatur:vel econuerſo, vt vnus perferat,alius malè intelligat, vel vtrumq; cor referatur ad perferentem. Corde ergo,& corde loquuntur, id eſt,duplici corde, quaſi qui aliud habeant in corde quandoq; vniuerſitatem ſignificat,vt generatio & generatio laudabit opera tua,id eſt omnis generatio. Et non interpoſita,quandoq; notat confirmationem, vt: Amen,amen dico vobis. Quandoque notat velocitatem,vt hic: Volauit, volauit ſuper pennas ventorum. Quandoq; notat amorem, vt hic:Deus Deus meus:ad te de luce vigilo. Quandoq; iram, ſiue odium,vt,Crucifige,crucifige. Eloquium Domini caſtum eſt, per integritatem: argentum, per apparentiam:examinatum per exiſtentiam: purgatum, à vitio: ſeptuplum, ecce perfectio. Eloquium Domini debet habere hæc quinque, id eſt, integritatem ſine diminutione: apparentiam ſine deceptione:exiſtentiam ſine falſitate:fugam vitij:electionem perfecti:purgatum terræ ſeptuplum. Nota:Eſt quinarius ſeptenarij, ſiue ſeptenarius quinarij. Nam ſeptem ſunt vulnera principalia peccati, & ad delicta hæc ſeptem,inuentæ ſunt ſeptem petitiones in oratione Dominica:& per ſeptem petitiones habemus ſeptem dona:& per ſeptem dona ſeptem virtutes: & per ſeptem virtutes,ſeptem benedictiones. Hic ergo dicitur, quòd octaua redit ad caput, ſcilicet hæc virtus:Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam.Et tamen quandoque dicitur beatitudo, quia introduxit ad beatitudinem,& ita octaua redit ad caput: id eſt, vltima refertur ad quamlibet primam. Vnde Beati pauperes ſpiritu, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Beati mites, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam,& ſic de aliis.Nota:Nõ ſunt niſi ſeptem beatitudines. Sed hîc: Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, dicitur Octaua, quia bis ponitur.Vel ſic,Octaua redit ad caput,id eſt, illa, quæ eſt vltima, quæ ponitur in fine primæ, vnde dicitur: Beati pauperes ſpiritu, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. *Argentum.* Nota: eſt amor Dei,mundi,& peccati. Quidam diligunt ſolum Deum: alij aliquid præter Deum: alij aliquid contra Deum. Primi ædificãt aurum,argentum, lapides pretioſos:alij lignum,fœnum,ſtipulam: tertij,ferrum,æs,plumbum. In auro intellectum:in argento,eloquium:in lapidibus pretioſis,opus incorruptum: in ligno, affectum cogitationis:in fœno,affectum poſſeſſionis:in ſtipula, affectum familiaritatis. Quod etiam aliter exponitur. *In circuitu impij ambulant.* Nota:Deus humanatus dicitur eſſe circulus,vt circumferentia humanitas,cẽtrum autem dicatur diuinitas. Circumferentiam facit pes circuli mobilis:in centro eſt pes immobilis:nam humanitas mobilis,ſed diuinitas eſt immobilis. *Impij in circuitu ambulant.* Quia humanitatem,non diuinitatem credunt,vnde alibi: Qui videbant me, foras fugerunt, id eſt,Chriſtum purum hominem credderunt. Iuſti autem vſq; ad centum perueniunt, quia Deum in homine credunt. Alicubi tamen legitur,quòd Deus eſt circulus,cuius centrum vbiq; circumferentia autem nuſquam terminatur. Circulus quandoq; in bono accipitur, vnde Sapientia:Gyrum cœli circuiui ſola:quãdoq; in malo, & tunc ad hominem, vel ad peccãtum, vel ad pœnam refertur. Ad hominem, vt hic: Circumdederunt me ſicut apes. Ad pœnam, ſicut hic: Circumdederunt me dolores mortis: ad peccatum, vt hic: Circumdederunt me viri mendacij.

Pſal.144.a
Pſalm.17.a
Pſalm.62.a
Eloquium Domini.
Septenarius multiplex.
Matth.5.a
Ibidem.
Argentum.
De auro, & argento, ligno, fœno, ſtipula.
Deus humanatus eiicitur eſſe circulus.
Pſalm.30.
Hermetis, ne Simonidis dictũ
Eccl.24.a
Pſalm.117.
Pſal.17.&
114.
1.Paral.15.c
Iſa.45.d
Pſalm.36.g
Pſal.106.d
Dictio geminata.

PSALMVS DAVID XII.

Vsquequo Domine obliuiſceris,& cætera.]Hunc verſum:*Quandiu ponam conſilia in anima mea*, Hieronymus ſic exponit:Antiqui patres plura habuerũt, remedia, ſiue conſilia ad peccatum:modo à circumciſione ad ſacrificia, poſt oblationes tranſibant dicentes: *Quandiu ponam conſilia in anima mea.* Qui tranſitus repræſentatur apud nos in matutinis, dum tranſimus ab antiphonis ad lectiones, à lectionibus ad reſponſoria.Poſt, dicimus:Te Deum laudamus:& poſt ſequuntur Pſalmi præconiales, quia pro re exhibita debemus laudare Deũ,& gratias agere, ſcilicet de Incarnatione facta:& eſt ſenſus:Quãdiu fruar his conſiliis legalibus

Hier. tom.7. in pſalm.14.
Ratio tranſitus in diuinis officiis.

Digitized by Google

donec veniat vnicum & expectatum conſilium, ſcilicet Chriſtus. *Vſquequo exaltabitur inimicus meus.* Eſt inimicus ſpiritualis, ſcilicet diabolus, vnde hoc: Inimicus homo ſuper ſeminauit zizania. Eſt inimicus familiaris, vnde hoc: Nulla peſtis efficacior, quam familiaris inimicus, ſcilicet caro. Eſt inimicus animalis, ſcilicet brutus, vnde hoc: Diliges amicum, & odio habebis inimicum tuum. Eſt mundialis, ſcilicet mundus, vnde hoc: Caro, mundus, dæmonia, contra nos inierunt prœlia. *Illumina oculos meos.* Sunt oculi concupiſcentiæ, qui aperti ſunt in Adam: ſunt oculi intelligentiæ, vnde hoc: Leuaui oculos meos in montes: ſunt oculi miſericordiæ, vnde hoc: Oculi Domini ſuper iuſtos. Oculi concupiſcentiæ duo: ſcilicet luxuria, & auaritia: oculi intelligentiæ duo, dilectio, & cognitio: oculi miſericordiæ duo, ſcilicet oculus remittentis, & oculus conferentis. Ecce ſex oculi.

Inimicorum diuerſa genera. *Matth.13. c*

Matth.5.g

Oculi ſex. *Gen.3. b* *Pſalm.33. c*

PSALMVS DAVID XIII.

Dixit inſipiens in corde ſuo.] Eſt ſapientia poli, fori, doli. De prima. In maliuolã animam nõ introïbit ſapientia. De ſecunda, quæ conſiſtit in duobus, in temporaliũ acquiſitione, & inutili inquiſitione, vt in ſtudio Philoſophorum, vnde hoc: Sapientia huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum. De tertia: Serpens erat callidior cunctis animãtibus terræ. *Corrupti ſunt.* Eſt corruptio defloratiõnis, vnde hoc: Cum Deus poſſit omnia, de corrupto non poteſt facere integrum. Eſt corruptio vulneris, vnde de Chriſto: Dum deſcendo in corruptionem, ſcilicet in mortem, in vulnerationem. Eſt corruptio incinerationis, vnde de Chriſto: Non dabis ſanctũ tuum videre corruptionem. Non enim in morte incineratum eſt corpus. Eſt corruptio diminutionis, vnde hoc: Peccatum eſt diminutio, & corruptio boni. *Non eſt vſque ad vnum.* Nota: Solum, poſitum cum nomine totius, nos excludit partem, Chriſtus, qui eſt totum, id eſt caput, nos partes, id eſt, membra. Vel, ſolum poſitum cum nomine agentis, non excludit inſtrumẽtum, ſicut tantum homo lædit iſtum, & tamen lapis. Cum facimus bonum, nos ſumus inſtrumenta, Deus auctor. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt.* Eſt corruptio animæ, & corporis. Corruptio animæ in tribus viribus: corporis, in quatuor elementis, vnde hoc. Oterq; quaterque beati, id eſt, in corpore, & in anima. Anima enim rationabilis, concupiſcibilis, iraſcibilis. Ratio enim, cuius ſanitas eſt cognitio veritatis, corrumpitur. ſuperbia: corrupta autem fallitur in præcognitione, duobus modis, in cognitione ſui, & in cognitione Dei. Concupiſcentiam corrumpit vana gloria: iram, inuidia. Corruptio corporis dicitur abominatio. Et fit quatuor modis, ſecundum quatuor elementa, ex quibus conſtat. Quatuor ſunt, quæ corrumpunt, curioſitas, loquacitas crudelitas ac voluptas. Sunt autem partes corporis, in quibus ſingulis ſingula maximè vigent elementa. Nam in oculis eſt ignis: in lingua, quæ vocem format, aer: in manibus, quarum propriè tactus eſt, terra: in genitalibus aqua. Has quatuor partes corrumpit illa quatripartita peſtis. Oculos, ſcilicet curioſitas, linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic ſunt homines corrupti, & abominabiles. Corrupti in anima, abominabiles in corpore: corrupti coram Deo, abominabiles coram hominibus. *Non eſt vſque ad vnum.* Nota quatuor genera hominum, quorum nullus eſt, qui faciat bonum, niſi vnum. Quidam ſunt qui nec Deum intelligunt, nec requirunt, & hi mortui ſunt: alij intelligunt, ſed non requirunt, & hi ſunt ſtulti: alij requirunt, nec intelligunt, & hi ſunt fatui: alij vero intelligunt, & requirunt, & hi ſunt ſancti. De quibus ſolum dici poteſt; quia vnus eſt, qui faciat. Declina à malo ſuggeſtionis: declina à malo delectationis: declina à malo conſenſionis: declina à malo operationis: declina à malo conſuetudinis.

Sapientia triplex. *Sap.1.a*

1.Cor.3.d *Gen.3.a*

Corruptio multiplex.

Pſal.29.c

Pſal.15.c

Dictio, ſolum.

Corruptio multip'ex. *Virg.* 1. *Æneid.*

Hominum genera quatuor.

PSALMVS DAVID XIV.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?] Eſt tabernaculum carnale, & fragile, ſcilicet corpus noſtrũ, vnde Apoſtolus; Habemus altare, de quo non habent poteſtatem edere, qui tabernaculo ſeruiunt. Eſt tabernaculum mobile, & ſpirituale, ſcilicet Eccleſia militãs, de qua hic. Eſt tabernaculum fixum, & ſupercœleſte, ſcilicet Eccleſia triumphans, vnde hoc; Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *Aut quis requieſcet in monte ſancto tuo:* Eccleſia futura mons eſt, reſpectu præſentis, vnde Roboam; Digitus meus minimus maior eſt humero patris mei Salomonis, id eſt, minimus in Eccleſia illa, maior eſt maximo in Eccleſia iſta. Vnde & Dominus, poſtquam dixit; Non ſurrexit inter natos mulierum, maior Ioanne Baptiſta, addidit; Minimus in regno cœlorum, maior eſt Ioanne Baptiſta. Vnde in Eccleſiaſte; Melior eſt canis viuus, leone mortuo, id eſt, quolibet, quantumlibet potente in terrenis, & virtutibus in morte ſęculi degente. *Qui ingreditur ſine macula.* Nota quatuor in iuſtificatione, ſcilicet initio tum fidei vnde; *Qui ingreditur:* deteſtationem peccati, vnde; *ſine macula*; motum liberi arbitrij, vnde; *& operatur.* Augmentum meriti, vnde; iuſtitiam. Nota zeugma, vt dicit Beda, eſt quando multa pendentia, aut ab vno verbo, aut vna ſententia, vel oratione concluditur, id eſt, cum vnum verbum, vel vna ſententia redditur multis clauſulis. Vnum verbum, vnde Apoſtolus, Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis, vna ſententia, vnde hoc; *Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam.* Ad vltimum dicitur: *Qui facit hec, non commouebitur in æternum. Qui iurat proximo ſuo.* Periurium tribus modis committitur. Nam pro falſa iuratione, pro iuramenti tranſgreſſione, & pro reatu periurij dicitur quis periurus. Nota; Tranſgreſſio liciti iuramenti facit mortale peccatum; illiciti vero non. Nota; Iudicium, veritas, iuſtitia, tres debent eſſe comites iuramenti, vt primo deliberet, ſecundo, quòd verum ſit; tertio, quòd iuſtum. Vel quadrupliciter dicitur quis periurus; ſi iurat eſſe verum, quod eſt falſum, & ſcienter; vel econuerſo; vel, ſi quod eſt verum, iurat eſſe verum, & ſine deliberatione; vel ſi quod eſt falſum, iurat eſſe falſum ſine deliberatione.

Tabernaculum. *Hebr.13.a*

Luc.16.b

3. Reg.12.

Matth.11.c

Eccl.9.a

Beda lib. d Schem.to.1.

Epheſ.4.d

Periurium tribus modis committitur.

PSALMVS DAVID XV.

Conſerua me Domine.] Quatuor ſunt, quę miniſtrant nobis neceſſaria, ſcilicet, gaudium, ſpes, dolor, timor. Gaudium eſt pincerna, qui nobis tria pocula propinat. Primum eſt gratia operans: ſecundum eſt gratia cooperãs: tertium eſt finalis perſeuerantia. Spes eſt cubicularius; nam nos ſpes reficit; nam bona conſcientia, quies; mala, tormentum: nam in bono lecto quieſcimus, cum talis cubicularius tria nobis miniſtrat, ſcilicet peccatorum remiſſionem, carnis reſurrectionem, vitam æternam. Nota; Poſt victoriam coronabimur in futuro; vbi noſtrum eſſe non habebit mortem, noſtrũ noſſe non habebit errorem, noſtrum amare nó habebit offenſionẽ. *Dixi Domino; Deus meus es tu.* Petit ſeruari ab eo, qui poteſt, nam, *Dominus*; & qui vult, nam, *Deus*; & qui debet, nam, *meus*; Et, *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Oſtendit Dei ſufficientiam, vnde, *Quoniam bonorum*, &c. Sufficientiæ admirationem, vnde; *Mirificauit.* Admirationis generalitatem, quia omnia ſunt ei mirabilia, vnde; *Omnes voluntates meas. Multiplicatæ ſunt.* Hic oſtendit inſufficientiam hominis, quæ conſiſtit in tribus, in infirmitate, vnde hoc; *Infirmitates eorum.* In infirmitatis magnitudine, vnde hoc; *Accelerauerunt.* In magnitudinis multiplicitate, vnde hoc. *Multiplicatæ ſunt.* Quia infirmitates ſunt multæ, & magnæ. *Omnes voluntates.* Quatuor voluntates Domini. Nam alia eſt diuinitatis, alia rationis, alia

Quatuor, quæ miniſtrant nobis neceſſaria.

Quatuor voluntates Domini.

carnis,

carnis,alia pietatis. Voluntas diuinitatis per iustitiam sententiam dictabat: voluntas rationis per obedientiam veritatē approbabat:voluntas carnis per sensualitatem in proprio malo murmurabat: voluntas pietatis per confessionem in alieno malo suspirabat.De primo dicitur,vt de leproso, qui ait ad Dominum:Domine si vis, potes me mundare. Et dixit illi Dominus: Volo, mundare. De secundo dicitur: quod spiritus promptus est,id est,ratio.De tertio ibi dicitur,vbi Dominus fleuit super Lazarum. *A dextris est mihi ne commouear.* DEVS à dextris est, duobus: quando salutem temporalem tribuit, vel quando virtutes animæ custodit. Diabolus à dextris est, quando intus ad vitia tentat:à sinistris, quando foris per aduersa impugnat. *Notas feciſti vias.* Ex via, qua currimus: est patria, ad quam tendimus. Tres sunt viæ: prima est scientia:secunda, disciplina:tertia, bonitas. Prima itur ad secundam,secunda ad tertiam,tertia ad patriam,scilicet beatitudinem. Vnde Propheta, volens ire ad patriam,dixit:Bonitatem,& disciplinam,& scientiam, & cætera. Nota quandoque fit transitus à capite ad membra, quandoque à membris ad caput. CHRISTVS est caput, nos autem eius membra. CHRISTVS quandoque se transfigurat in nobis, quandoque nos in se. Quando se in nobis dupliciter, vt ostendat in se veritatem humanæ naturæ, vt hic: Tristis est anima mea vsque ad mortem:quandoque ad vocationem, vt hic: Verba delictorum meorum: nam est aduocatus noster, & nostram causam dicit esse suam, vt hic:Saule, Saule quid me persequeris? id est, meos fideles. Nos in se transfigurat exempli exhibitione,vnde hoc:Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Vult enim nos sibi esse conformes. Quandoque fit transitus de bonis ad malos, vt hic: Cum occideret eos, quærebant eum. Alij erant,qui occidebant,& alij,qui quærebant. Sed quia erant de eodem populo, dicebatur ita: *Notas feciſti.* Nota in futuro scientiam, vnde hoc *Notas feciſti.* Scientiæ humilitatem,ne scientia inflet, vnde hoc:*Vitas vitæ*,hic enim sic exponitur:Humilitatis plenitudinem, vnde: *Adimplebis me.* Plenitudinis iucunditatem,vnde: *Delectationes:*Delectationis æternitatem,vnde: *Vsque in finem.*

Mat.8.a Mar.1.d. Luc.5.c Mar.14.d. Mat.26.d Ioan.11.d

Viæ tres.

Psal.118.i

Matt.26.d

Psal.21.a Act.9.a

Mat.16.d Mar.8.d Luc.9.c Psal.37.d

Psal.15.b

1.Cor.8.a Psal.15.b Ibidem.

PSALMVS DAVID XVI.

EXaudi Domine iustitiam meam.] Vt exaudiatur,prętendit meritum, scilicet *iustitiam meam.* Quod consistit in duobus,in vitatione mali, vnde: *Deprecationem meam*: Et adeptione boni, vnde: *Auribus percipe orationem meam.* Tria sunt genera orantium: alij solis labiis,alij solo corde,alij labiis & corde.Primi dolosi,alij deuoti,alij veraces.*Vt non loquatur os meum opera hominum* Negatiua,particula,non, semel posita,quādoque bis intelligitur, vnde hoc: Si non venissem,& locutus fuissem, & cætera. Et hoc: Mulier non habet potestatem sui corporis,sed vir,id est,sed nec vir.Quādoque bis posita:semel intelligitur, vt hic: Ex ore altissimi non egredientur vel bona,vel mala, id est, non egredientur vel bona, vel mala ante Herodem, immo tacuit. Quandoque bis posita pro vna affirmatione accipitur, vt hic, secundum aliam expositionem: Ex ore altissimi non egredientur, nec bona, nec mala, id est, egredientur & bona, & mala. Bona, cum dicet: Venite benedicti. Mala, cum dicet: Ite maledicti in ignem æternum. *Inclina aurem tuam, & exaudi.* Hæc coniunctio,scilicet Et, quandoque notat coniunctionem ad positum, quandoque ad intellectum, vt hic: Et factum est verbum Domini,& hoc:Et scitote,quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Diapsalma hic positum vetat continuari ad præcedentem:quando copulatur ad positum, notat vigere concomitantiam, vel ordinem: concomitantiam, quod scilicet debent concomitari, vel in operibus DEI, vt hic: Vniuersæ viæ Domini, & cætera, vel in operibus hominis, vt hic: Estote prudentes,sicut serpentes,& cætera. Ordinem, vt hic: Surge Domine in requiem tuam, & cætera. Tu prius, arca posterius. Quandoque notat ordinem cum continuatione, vel cum interpositione: ordinem cum continuatione, vt hic: Tenebræ factæ sunt,& velum templi scissum est:quia prius tenebræ factæ sunt,& postea statim velum templi scissum est: ordinem cum interpositione, vt hic: Petræ scissæ sunt, & multa corpora mortuorum cum CHRISTO surrexerunt. Nam in passione petræ scissæ sent, & in resurrectione corpora surrexerunt. Quandoque ponitur expletiuè, vt hic: Dixitque DEVS. In hoc versu nota concomitantiam, nam si DEVS inclinat aurem, exaudit, & è conuerso. *A resistentibus dextera tua custodi me,*& cætera.Oculus DEI est Ecclesia sanctorum. Pupilla, humanitas. Per pupillam oculi aciem dirigit,vt ea,quæ foris sunt, discernat. Si vero DEVS pater omne iudicium dedit filio, neminem nisi per filium iudicat, per quem iustos ab iniustis, quasi lumen à tenebris discernit. Pater vero aciem luminis per pupillā dirigit,quia per filiū omnia in præsenti discernit & discutit. Bene ergo custodiri voluit,qui vt pupilla oculi,custodiri appetit. *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Duæ sunt alæ DEI, misericordia, & veritas. Per misericordiam peccatores protegit:per veritatem iustos.Hic vero sub alarum vmbra,non alæ,protegi postulat,quia in quibusdam misericordia, in quibusdam sæculi amore digna æstimat. *Exurge Domine* Hic nota quatuor, vindictam, vnde hoc: *Exurge Domine,* vindictæ celeritatem,vnde: *Præueni.* Celeritatis efficaciam, vnde:*Supplanta.* Liberationem, ibi: *Eripe.* Quæ liberatio est à duobus, scilicet à diabolo, vnde: *Ab impio*, & ab homine malo, vnde hoc:*Ab inimicis manus tua.* Et bene coniungit,vt anima à diabolo,quasi spiritualis à spirituali liberetur.*Et frameam ab inimicis manus tua.* Quasi corporale à corporali proiecerunt me extra ciuitatem. Hoc de Christo ad literam exponitur. Triplici enim de causa prohibemur ab allegoria, scilicet,ne videamur prorsus destruere historiam,quod facimus in figmentis fabularum: & ad remouendam superfluitatem: & quia multis locis historia multum ædificat, vnde hoc:Israel,DEVS tuus,DEVS vnus est illi soli seruies.Hic informat litera sine allegoria. *Saturati sunt filiis.* Vt sit datiuus, siue ablatiuus.

Mat.10,b Ioan.16.a & Phil.1.d

Psal.131.b Mat.27.e Mar.15.f & Luca 23.f

Gen.1.

Oculus Dei.

Ioan.5.d

Alæ Dei.

Allegoria aliquando prohibetur.

Deut.6.a

PSALMVS DAVID XVII.

DIligam te Domine fortitudo mea.]Nota: Omnis allegoria sumitur à nominis interpretatione, vel à rei proprietate. A nominis interpretatione, vt Dauid significat CHRISTVM, quia interpretatur manu fortis,sicut CRISTVS est manu fortis, debellando æreas potestates. Propter rei proprietatem, vt Sol significat CHRISTVM: quia sicut Sol illuminat mundum, ita CHRISTVS illuminat Ecclesiam. Inde est, quod per allegoriam, quandoque res bona significat rem bonam, vt lux CHRISTVM: quandoque res mala, malam, vt tenebræ diabolum: quandoque res mala, bonam,vt Dauid homicida,& adulter,significatCHRISTVM: quandoque res bona, malam, vt Vrias,de cuius peccato non legitur, significat diabolum: quandoque res eadem significat & rem bonam, & malam: tunc illud secundum proprietatem eandem, vel secundum diuersas. Secundum eandem, vt mons significat Sanctos, & diabolum secundum altitudinem:sed secundum altitudinem significat Sanctos,id est secundum altitudinem virtutum: significat secundum altitudinē diabolum,id est,secundū superbiam.Secundum diuersas,vt terra secundum terrenitatem, & fragilitatē,significat malos: secundū fructificationē significat bonos. Inde est, quod orationes Sanctorum sumuntur ex interpretatione nominis illius,vel ex aliqua re exhi-

Allegoria vnde sumitur.

Orantium tria genera

Dictio, Nō Ioan.15.d 1.Cor.7.a

Terent.3.d

Matt.25.c

Psal 4.a Diapsalma.

Psal.24.b

Collecta in festo S.Mat.

bita circa Christum: vt Matthæi oratio. Matthæus enim significat, vel interpretatur donatus, & ita formatur eius oratio: Quæ possibilitas nostra non obtinet, eius nobis inrercessione donetur. Nota: Hūc Psalmum Dauid in articulo mortis deuotè cantauit, sicut legitur in libro Regum: Vbi Psalmus ponitur secundum aliam translationem: *Diligam te Domine fortitudo mea:* causam dilectionis subiungit: *Quia fortitudo mea: quia firmamentum meum: quia refugium meum: quia liberator meus.* Sed vtitur ordine præpostero. Primo, *liberator* quia hominem à potestate diaboli liberauit: post, *refugium*; quia propriis viribus diffidentem ad patrocinandum suscepit. Inde, *firmamentum* statim, ne cadat: post, *fortitudo* pugnanti, vt vincat. *Liberator* post, per baptismum, *refugium* post, per pœnitentiam: *firmamentum* post, per patientiam: *fortitudo* per victoriam. Ecce quo ordine malum euasit: ecce in sequenti versu quomodo consecutus sit bonum: *Deus meus*, per fidem illuminat, Et: *Adiutor meus*: quia ad operandum adiuuat. *Sperabo in eum*: quia cor ad ad amorem inflammat. *Protector meus*: quia etiam supra id, quod ferre possumus, tētari nos non permittit. *Cornu salutis*: quia persequentem diabolum nos contemnere facit. Tandem: *Susceptor meus*: quia finito cursu, pernenientes suscipit. Nota: Fortitudo animi duobus modis probatur, carnalitate, & cupiditate. Tres fuerunt fortes, Tobias fortis, Iob fortior, Abraham fortissimus. Tobias nō cessit carnalitati, vel cupiditati, quando pondus argenti Gabelus contribuli suo egenti commisit. Iob fuit fortis, quando omnia, quæ habebat, amisit, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit. Abraham fuit fortis, quando terram & cognationem suam amisit, scilicet Babylonian. Primus commisit: secundus amisit: tertius dimisit pecuniam, propriam substantiam, cognationem. Primus, in spe, secundus patienter, tertius obedienter. Primus, egenti compatiendo, secundus, persequentē tolerando, tertius, iubenti obediendo. Hi non cedunt cupiditati, quæ in tribus consistit: in labore acquirendi, in amore possidendi, in labore amittendi. Sed simul expellunt tres tria, quisque suum. *Circumdederunt me dolores mortis.* Ezechiel sedit super flumen Chobar viginti & tribus diebus expectans, aduentum Messiæ. Nos similiter repræsentamus aduentum Christi, quia tot diebus durat aductus Christi: & Antiphonæ, scilicet, O Sapiētia, &c. repræsentant illorum vocem. Idem repræsentant pueri clamātes: Osanna, Osanna. Nota: Mors quadruplex, scilicet, dissolutio animæ, & corporis; vnde hoc: Domini domini exitus mortis. Mors animæ scilicet mortale peccatum, & mors pœnæ gehēnalis: vnde hoc: Mors peccatorum pessima, & mors necessitas moriendi: vnde ad Adam: Quacunque die comederitis, morte moriemini, id est, necessitatē habebitis mortis. *Circumdederunt me dolores mortis.* Dolores mortis: passibilitas, mortalitas. *Torrentes iniquitatis*: huius mundi vanitas. *Dolores inferni*: pœna æterna. *Laquei mortis*: pœna originalis: hæc reperiuntur in hoc Psalmo. *Dolores mortis, & inferni circumdederunt me*: quia eos homo euadere non potuit. *Torrentes iniquitatis conturbauerunt me*: quia vanitas huius mūdi ad actualia peccati cōpellit hominē. *Laquei mortis præoccupauerunt me*: quia antequā homo actualiter peccauerit, originale in eo fuit. Hoc exponitur in persona antiquorū Patrum, qui septuaginta annis in captiuitate Babylonica fuerūt, vnde hic versus cantatur in principio septuagesimæ: quia septuaginta dierum ratio repræsentat septuagesimā illam annorū. *Præoccupauerunt me laquei mortis*, id est, originale. Hic lapis magnus valde, quem reuoluit ad ostium monumenti Angelus magni consilij, scilicet Christus: *Inclinauit cælos, & descendit.* Est cœlum iustus, vnde hoc secundum aliam literam: *Inclinauit cælum.* Est cœlum cœli, scilicet Christus, vnde hoc Cœlū cœli Domino. Sunt cœli cœlorum, scilicet Angeli, vnde hoc: Cœli cœlorum laudate Dominum. Nota, prædicatores dicuntur venti, dicuntur nubes. Nubes, secundum corpus, venti secundum animam. Nubes, quia tonant minis, coruscant miraculis, pluunt doctrinis: venti secundum animam. Venti enim sentiuntur, sed non videntur: quia ignoratur spiritus hominis, vnde veniat, aut quò vadat, id est, siue ad bonum, siue ad malum, siue suum, siue alterius prædicet. Ideo ventus, anima, nubes, corpus. *Prafulgora*, vt sit vna dictio, scilicet præfulgorus, præfulgora, præfulgorum: vel duæ dictiones. *Volauit, volauit super pennas ventorum.* Est ventus elationis, vnde hoc: Quem proiicit ventus à facie terræ. Est ventus suggestionis, vnde hoc: Non credidit omni vento doctrinæ. Est ventus tentationis. vnde hoc: Flauit ventus, & diruta est domus. Est etiam ventus spiritualis, scilicet anima sancta, vnde hoc: *Intonuit de cælo Dominus, & altissimus*, &c. Et vox Christi orationis, vnde hoc: Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. Est vox Christi doctrinalis, vnde hoc: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Est vox Christi, permissionis, vnde hoc: Fulgebunt iusti, &c. Est vox Christi, comminationis, vnde hoc: Securis ad radicem posita est. Arbor, quæ non facit fructum, excidetur. Nota: Omnia exempla hæc, sunt verba Christi: *Intonuit de cœlo Dominus.* Cum dixit: Hic est filius meus. Nota: Significantia necessaria est pronomini, & facit quod cū pondere pronūcietur. Et quādo pronomē. Hic, notat significantiam, notat veritatem, vel discretionē: veritatem figuræ, vel formæ, vel naturæ: veritatem figuræ vt hic: Psal. huic, vel ipsi Dauid, figurato Dauid, scilicet Christo: veritatem formæ, vt hic: Eratis aliquādo tenebræ, nunc autem lux. Hic, id est huiusmodi naturæ, vt hic: Hic est filius meus dilectus, id est, mihi consubstātialis, & eiusdem naturæ mecum. Quandoq; notat discretionem, quandoque honorando, vt hoc: Hic est Iesus, qui assumptus est, quasi tantum vel tantus: quandoque indignando vt hic: hic homo multa signa facit: quandoq; derogando, vt hoc: Hic filius fabri. *Ab increpatione.* Nota: Triplex increpatio, siue comminatio, scilicet correptionis, reprobationis, punitionis. De primo dicitur: Corripit filium, quem diligit pater. De secundo: Deus, quem vult indurat, & cuius vult, miseretur. Et hoc: Iacob dilexi, Esaū autem odio habui. De tertia: Ite maledicti in ignem æternum. Contra increpationem triplicem, triplex consolatio, siue permissio, scilicet veniæ, gratiæ, gloriæ. Ad primum: Si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut nix dealbabuntur. Ad secundum: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Ad tertium: Venite benedicti patris mei. *Duxit me in latitudinem.* Est latitudo doctrinæ, vnde hoc: Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij. Est latitudo conscientiæ, vnde hoc: Deābulaui in innocentia cordis mei. Hæc sunt deambulatoria Sacerdotū in templis Ezechielis. Est latitudo culpæ, vnde hoc: Lata est via, quæ ducit ad mortem. Et illud: Facilis descensus auerni. Est latitudo gloriæ, vnde hoc: Mensuram bonam, & confertam, & coagmentatam dabunt in sinum vestrum, quasi amplam & latam. Est latitudo Ecclesiæ, vnde hoc: Iacob dilatauit tabernaculū suum. Est latitudo gehennæ, vnde hoc: Dilatauit infernus animā suam. *Secundum puritatem manuum mearum.* Nota gradus iustificationum. Prima omnino gratis, fides scilicet cum charitate: secunda, bona voluntas: tertia ex his, bona operatio: pro his datur perseuerantia, præmium sed idem est meritum, quo meremur vitam æternam. *Deus meus tu illuminas lucernam meam.* Lucerna debet accendi in nobis, & debet claudi fenestra, ne extinguatur lucerna. Tria sunt, quæ extinguūt, & vnum accendit: Ventus ab oriente extinguit lucernā: quia ab origine habemus defectus & corruptionem, scilicet à primo tempore. Ventus ergo ab oriente extinguit lucernam, id est caro nostra. Ventus ab occidente extinguit, quia dum de terrenis cogitamus, quæ tendunt ad finem, extinguunt lucernam. Ventus ab Aquilone extinguit lucernam: quia, ab Aquilone omne malum procedit. Sed Auster lucernam accēdit: quia est calidus, & calor

est

2.Reg.22. ex interpretatione S. Hieronymi

Cor.10.c

Tres fortes. *Tob.4.d*

Iob.1.d *Gen.12.a*

Ezech.1.a

Matt.21.c

Psalm.67.c

Psalm.33.

Gen.2.c

Dolores mortis.

Esd.1.

Mat.28.a *Isa.9.b*

Cœlum ex editione lxx. *Psalm.13.c* *Psalm.148.*

Prædicatores quare venti, & nubes. *Ioan.3.a*

Psalm.2.b

Ephes.4.c *Mat.7.d*

Luc.23.c

Mat.11.d

Mat.13.f *Mat.3.c*

Mat.3.d *Mat.1.* Pronomen, Hic.

Ephes.5.b

Mat.3.d *Mar.1.* *2.Pet.1.* *Ioan.2.f*

Mat 13.g *Mar.6.a* Increpatio triplex. *Rom.9.a* *Mat.25.c*

Consolatio triplex. *Ioan.1.c*

Mat. c *2.Cor.6.c* *Psalm.100.a*

Mat. 7.b *Virg.6. Æn.*

Luc.6.f

Abac.2.a

Gradus iustificationū.

Hier.1.c

Digitized by Google

est amicus naturæ, vnde dicitur: Surge, id est, recede Aquilo, & veni Auster, accende lucernam meam, A *Cum sancto sanctus eris.* Nota; Talis est nobis Deus, quales nos sibi: nam cum sancto, per exercitium operum virtutis, siue virtutum operis Deus est sanctus per collationem bonorum: cum innocente per vitationem mali, Deus est innocens per collationem boni. *Cum electo*, per destinationem: cum peruerso, per punitionem. Nota in Psalmo: Hic sermo fit Dei ad hominem, vel hominis ad Deum. *Quoniam tu populum humilem saluum facies.* Quandoque per causam probatur effectus, vt hic: *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Econuerso hoc: dimissa sunt ei peccata multa, & cętera. Cuius dimissionis signũ est hoc, scilicet, quòd dilexit multum. Non enim causa remissionis peccati est dilectio illius: sed solus Deus, sic exponit Clareuallésis. Et enim seruus tuus custodit ea. Glossa: Nũc præcepta Dei sunt B dulcia: Etenim seruus tuus custodit ea. Hic, quia, non est causale, sed signum tantum. Non enim quia seruus custodit, sunt dulcia, sed quod custodit, est signũ, quia sunt dulcia. Quandoque pendet à præcedenti, vnde hoc, *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Quandoque à consequenti, vt hic: Quoniam percussit omnes aduersantes mihi sine causa: Quandoque felicitatem significat, vnde hic: Quia ignoranter hoc fecit, veniam consecutus sum. Quandoque expletiue, vt hic: Ego dixi, quia ego sum. *Deus qui præcinxit me virtute.* Præcingimur ministraturi, vnde hoc: Dominus præcinxit se, vt lauaret pedes Discipulorum suorum. Succingimur ituri, vt hic: Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis. Accingimur pugnaturi, vnde hoc: Accingere gladium tuum super femur tuum potentissime. Sed C vnum pro alio accipitur, vt hic; *Non conuertar, donec deficiant.* Donec quandoque propriè ponitur, & tunc notat finem præcedentis, & initium sequentis, vt hic. Quandoque pro, Et, vt hic: Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit. Quandoque pro, vt, vt hic: Oculi nostri ad Dominũ Deum nostrum, donec misereatur nostri, id est, vt misereatur nostri. Quandoque pro sempiterno, vt Apostolus ad Hæbreos: Adhortamini vosmetipsos, per singulos dies, donec hodie cognominatur, id est, quandiu durat præsens sæculum. Quandoque pro æterno, vt hic: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, *& cætera.* In æternum ponam, & in æternum sede. *Confringam illos, nec poterunt stare: disciplina tua ipsa me docebit: correxit in finem.* Disci- D plina in tribus consistit, in præceptis, in tentamentis, in flagellis. In præceptis experitur DEVS obedientiã: in tentamentis, constantiam: in flagellis, patientiam. Tamen hæc tria, obedientia, constantia, patientia mutuum suffragium præstant sibi. In præceptis enim est, vt obedias, vel obedienter suscipias: post, constanter perficias: tandem, patienter tempus tribulationis sustineas. In tentamentis sis obediens, ne per elationẽ Deo contradicas: constans, ne per delectationem ad consensum defluas: patiens, ne tandem per instantiam tentationis emolliaris. In flagellis similiter hæc tria intelligas. Disciplina bene eum corrigit, qui talia in mente disponit. *Confringam illos, nec poterunt stare.* Est confractus pœnæ temporalis, vt hic. Et est confractus pœnæ gehennalis, vnde hoc: Duplici contritione contere eos. *Filij alieni mentiti sunt mihi.* Potest esse genitiuus, id est, Diaboli, & nominatiuus pluralis, vt hoc: In propria venit, & sui eum non receperunt. Propria potest esse accusatiuus, & ablatiuus, scilicet in propria natura, cũ antiquis apparuit, in forma aliena, id est, angelica: vel potest esse accusatiuus, in mundum venit. *Viuit Dominus, & benedictus Deus saluris mea.* Quandoque fit subtractio dictionis, quãdoq; appositio, & quãdoq; subtrahit, quandoq; impedit quæstionẽ, quandoq; expedit. Quæstionem impedit, vt in Leitico: Anima quæ iurauit benefacere, & non fecit, peccat. Nam apponenda dictio, scilicet, carni. Sic: Anima, quæ iurauit malefacere, scilicet carnem affligere. Quandoque subtracta non impedit, vt hic: Benedictus Dominus Deus meus, scilicet, sit, vel est, intelligitur. Quandoque fit additio dictionis, & tunc impedit quæstionem, vt hic: Populus pascuæ eius, & oues manus eius. Hæc dictio, manus, apposita huic, scilicet, oues: & hæc, scilicet pascuæ, huic, scilicet populus: turbant. Cum econuerso videretur dici. Sed ideo transponit, vt idem intelligatur per has dictiones, oues, & populus: sic & hic: In innocẽtia cordis, & intellectibus manuum: cum econuerso debeat dicere. Quandoque apposita expedit quæstionem, vt Dominus ad Moysen; Dedi te Deum Pharaonis, non simpliciter Deum, id est, Prælatum.

Luc.7.g

Psal.18.b

Dictio, Quia.

Psalm.3.b

Ioan.18.b

Ioan.13.b

Virg.1.Æneid.

Psalm.44.a

Donec.

Matth.1.d

Psal.122.a

Heb.3.c.

Psal.109.a

Disciplina in tribus consistit.

Hier.17.e

Ioan.1.b

Subtractio & appositio dictionis.

Leuit.5.b

Psal.94.b

Psal.77.g

Exod.7.a

PSALMVS DAVID XVIII.

Cœli enarrant gloriam Dei. Nota; Et, quandoque notat diuersitatem personarum, vt hic? Qui videt me videt & patrem meum. Qui scilicet hic, notat substantiæ identitatem, hęc dictio, Et, personarum diuersitatem. Quandoque notat expositionem, vt hic; Diligam te Domine fortitudo mea. Tu es firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus; id est, quia liberator meus, sic ibi exponitur. *Dies diei eructat verbum.* Dies Christus, vnde hoc; Dominus ad Discipulos; Duodecim sunt horæ diei, duodecim Apostoli, dies Christus. Dies, iustus, vnde Dies diuersus à nocte. Dies, vita præsens, vnde hoc; In diebus suis placuit Deo. Dies vita æterna, vt hic; Melior est dies vna in atriis tuis, super millia. Dies, tempus gratiæ, vnde hic; Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Dies, præceptum siue lex, vnde; Peccator dicitur quatriduanus, quia quatuor leges transgreditur, scilicet legem naturæ, legem Moysi, legem gratiæ, pactum Dei in Adam, & in Leuitico, vbi præcepit hostiam oblatam eadem, vel secunda die comedi, non tertia; quia scientiam duorum testamentorum debemus habere, non tertiam apponere. Dies, fides, vnde Apostolus; Sicut in die honestè ambulemus. Dies cognitio, vnde sex primi dies significant cognitiones sex Angelorum. Dies, nouum testamentum, respectu veteris, vt vita respectu mortis, vnde hic; Manserunt apud illum die illo, id est nouo testamento, & præsenti vita. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Præteritum, quandoque perfectum, vnde hoc; Credidi, propter quod locutus sum, id est, perfectè credidi, & hoc: Ego hodie genui te. Quandoque certitudinem, vnde hoc; Foderunt manus meas, & pedes meos; adhuc futurum erat. Sed pro certitudine præteritum ponit pro futuro, vnde hoc; *In omnem terram exiuit sonus eorum*, id est, exibit. Quandoque præteritionem, secundum quod dicitur, fuit, & non conuenit Deo. Quandoque significat prope futurum, quandoque longe futurum, vnde hoc; Domine ne tardaueris, in præsenti scilicet, vel in futuro, id est, in tempore ANTICHRISTI. Vnde in principio Ezechiel exponitur, quòd Prophetia est quandoque de longe futuro, quandoq; de prope futuro. Quandoq; significat perseuerantiã, vt hic Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. *Lex Domini immaculata conuertens animas.* Lex enim Euangelij commendatur hic à sex: Ab auctore operis, vnde, *Domini*: A vitatione erroris, vnde, *Immaculata*: Ab opere auctoris, vnde. *Conuertens* E *animas.* Nam iustificatio est opus solius Dei, & fit in Euangelio Dei, non in lege Moysi. A promissione, vnde *Testimonium*: A promissionis impletione, vnde, *Fidele*: A gratiæ collatione, vnde, *Sapientiam præstans paruulis.* Nam Euangelium dat gratiam, non lex. Nota: genitiuus significat alicuius, aliquid esse, vt dantis vel habentis, vnde hoc: Dominus narrabit in scripturis populorum, & cætera. Scripturæ sunt Principes Prophetarum, vel dantium: populorum, vt accipientium, & hoc: Lex Domini, vt dantis. Quandoque significat aliquid alicuius, vt petmittentis, vnde hoc: Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Frigus, scilicet infidelitas dicitur esse Dei, quia permittit: quandoque vt ma-

Dictio. Et. *Ioan.14.b*

Psal.17.a *Hebr.2.c*

Ioan.11.a

Gen.1.

S.Greg.lib.4. Moral.c.10. & 11.

Dies.

Eccl.44.c

Psalm.83.c

2.Cor.6.a

Ioan.11.e

Leuit.19.a

Rom.13.a

Gen.1.a

Ioan.1.a

Psalm.115.a

Psalm.2.b

Psalm.21.d

Psal.39.d

Ioan.16.d

Commendatio Euangelii.

Iustificati o

Genitiuus significat aliquid alicuius esse.

Psal.86.b

Psal.147.b

teriæ;

Digitized by Google

eriæ,vt fides reſurrectionis, id eſt, de reſurrectione.
Dicta, Quis. *Delicta quis intelligit?* Quis,quandoque remouet generalitatem, vt hic, quaſi nullus intelligit delicta omnia. Quandoque ponit ſingularitatem, vnde Dominus ad Iob: Quis dedit gallo ſapientiam? id eſt,prædicare, quaſi dicat, ego ſolus. Quandoque impoſſibilitatem, quandoque difficultatem, vnde hoc: Generationem eius quis enarrabit, Si de generatione æterna exponatur: notat impoſſibilitatem, ſi de temporali, dfficultatem. Quandoque raritatem, vnde hoc: Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens; quaſi dicat rarus. Quandoque admirationem, vnde Angeli occurrentes Domino aſcendenti dixerunt: Quis eſt iſte, qui venit de Edom; Quandoque dubitationem, vnde Iudæi ad eum dixerunt: Quis es tu? Et dixit: Principium, qui & loquor vobis. *Domine adiutor meus, & Redemptor meus.* Dominus eſt Dominus per potentiam, ecce Pater: Redemptor per humanitatem, ecce filius: adiutor meus per gratiam: ecce Spiritus ſanctus.

Iob.38.d *Iſa.53.e* *Matt.24.a* *Iſa.63.a* *Ioan.8.d*

PSALMVS DAVID XIX.

Sacrificium quadruplex. *Luc.22.b* *Rom.12.a* *Pſal.50.d*

Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Memor ſit omnis ſacrificij tui.] Eſt ſacrificium altaris, ſcilicet corpus Chriſti, vnde Dominus in cœna: Hoc facite in meam commemorationem. Eſt ſacrificium proprium corporis, vnde Apoſtolus: Exhibeatis voſmetipſos hoſtiam viuentem, Deo placentem, vnde hoc: Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus. Eſt ſacrificium operis: nam in die iudicij, offeret vnuſquiſque opera ſua bona, vel mala Deo, vnde hoc: Venientes autem venient cum exultatione. *Memor ſit omnis ſacrificij*, & cætera. Nota ſtatum perfectionis, vnde hoc: Holocauſtum tuum pingue fiat. Nam holocauſtum totum incenſum ſacrificium, cuius tantum pars crematur. Augmentum gratiæ, vnde hoc: *Magnificabimur*: Plenitudinem viæ, vnde hoc: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Cõſummationem patriæ, vnde hoc: *Saluum me fecit. Hi in curribus, & hi in equis.* Auaritia in curru vehitur: cuius ſunt quatuor rotæ, ſcilicet inhumanitas, puſillanimitas, contemptus Dei, obliuio mortis. Duo ſunt equi ſcilicet, tenacitas & rapacitas. Auriga eſt amor habendi. Nam auaritia eſt auara, & vno ſolo eſt contenta, ſcilicet vectore. De hoc curru dicitur: Væ, trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum, ſcilicet vehiculum plauſtri, peccatis. Et hic nota, quando Romani aliquem recipiebant, qui ſubiugauerat Romanis regionem, recipiebant cum triumpho in curru. Et triumphus dicitur, quaſi trium ſonus. Nam Romani in tres partes diuiduntur, in milites, in Senatores, in populum. Et quando quis cum honore recipiebatur, tres dies ſolemnizabantur, & inde dicitur triumphus, quaſi trium ſonus.

Pſal.12.5.b *Pſal.39.e* *Pſal.13.e* *Pſal.3.b* *Pſal.23.e*

Auaritiæ currus, & auriga, *Iſa.5.e* Triumphus

PSALMVS DAVID XX.

Chriſtus ſalutare. Particula Con. *Hier.57.a*

Domine in virtute tua lætabitur Rex; & ſuper ſalutare tuum.] Chriſtus dicitur ſalutare patris: non quia ſanet patrem: ſed quia per ipſum ſanat pater. Vnde iſte dicitur medicus Regis, non quia ſanet Regẽ, ſed quia rex mittit eum ad ſanandum alios. *In miſericordia altiſſimi non commouebitur. Con*, quandoque ſignificat aliquid ex toto, vt hic: Maledictus homo, qui confidit in homine, id eſt, qui confidit ex toto. Non enim malum eſt ponere ſpem in homine, ſed non ex toto. Quandoque pluralitatem perſonarum, vnde hoc: Complaceat tibi Domine, id eſt, patri, & filio cum Spiritu ſancto. *Cum*, notat Trinitatem, Trinitas vnitatis eſſentiã. Quãdoque pluralitatem rerum, vt hic: Contritio & infelicitas in viis eorum, id eſt, cum tritio, quaſi cum aliis illi punientur. Quandoque pluralitatem partium, vnde hoc: *In furore tuo conturbabis eos*, id eſt, in corpore, & in anima. Vnde confeſſio, dicitur quaſi ſimul faſſio, ſcilicet, oris & cordis, *Deuorabit eos ignis.* Sũt portæ mortis, ſunt portæ quinque, ſcilicet ſenſus corporis, ſunt portæ æternitatis. De primis & vltimis dicitur: Qui exaltas me de portis mortis, & collocas me in portis filiæ Sion. De mediis, hoc: Attollite portas principes veſtras, & cætera. Quandoq; ſenſus erigit, qui eos ad Deum extollit, & ſic principes, ſcilicet, quilibet fidelis eleuat portas Domini, contemplando, & ſic in mentem intrat Rex gloriæ, ſcilicet Chriſtus. Mediæ autem habent ingreſſum, & regreſſum: extremæ tantum ingreſſum. Nullus enim à patria exit, vel inferno: nam omnia veſtigia ſunt aduerſum ſpectantia in illa, retrorſum nulla. Ex extremis ciues non exeunt: ex mediis quandoque exeunt ciues, & intrant. Hæc autem quãdoque patent ad Auſtrum: quandoque ad Aquilonem. Si ad Auſtrum tendunt, ad portas æternitatis. Nam Auſter calidus & humidus, & calor eſt amicus naturæ. Si patent ad Aquilonem, tendunt ad portas mortis. Nam ab Aquilone pandetur omne malum. Et Aquilo eſt frigidus, & congelat fluenta gratiæ. Per portam bona actio intelligitur, vnde Iob: Cum procedebam ad portam ciuitatis, parabant mihi cathedram. Nam ſicut per portam intratur ad ciuitatem, ita per bonum opus ad patriam. Quandoque notatur facultas peccãdi & habilitas vnde Iob: Quia ianua aperta, irruerunt ſuper me. Gloſſa: Nam cum peruerſis hic poteſtas datur, quid aliud, niſi ianua erroris eis aperitur; *Exaltare Domine in virtute tua.* Potentiam Dei oſtendit, vbi dicit: *Domine*, quæ conſiſtit in duobus, in altitudine, vnde: *Exaltare*: Et in fortitudine, vnde: *In virtute tua.* His duobus duo reddit, altitudini, mentis hilaritatem, vnde: *Cantabimus*: fortitudini, bonam operationem, vnde: *Pſallemus*: bene diſtinguit. Nam altitudine eſt in mente, vnde: Altum eſt cor hominis: Sic eſt fortitudo in operatione.

Hier.1.c. *Iob.29.c* *Iob.30.c* Potentia Dei.

PSALMVS DAVID XXI.

Pſalmi de paſſione. *Ioan.11.e* *Gen.31.* *S.Gr.1. Reg.10 6. Mor.28. & hom.14. in Ezech. Luc.10. g* *Gen.29.d* *Ioan.11.e* Iuſtus triplici cauſa non exauditur. *1.Reg.15.c* *Matt.20.c* *2.Cor.6.* In oratione tria attenduntur.

Deus Deus meus reſpice in me.] Hic dicitur, quòd Pſalmi, qui agunt de Chriſti paſſione incipiunt à gemitu & oratione, & terminantur in ſalute hominũ. Nam per interiorem contritionem, & opus exterius, homo ſanatur in anima. Vnde precibus Mariæ & Marthæ, Lazarus ſuſcitatur. Per Martham, opus exterius, ſcilicet vita actiua: per Mariam opus interius, ſcilicet vita contemplatiua intelligitur. Nam opere interiori, & exteriori, homo in anima ſuſcitatur. Vnde Iacob, cum redit in patriam, redit cum Rachel & Lia: quia contritio & exterior ſatisfactio ducunt hominem ad cœlum. Rachel, opus interius, Lia exterius, id eſt, vita actiua & contemplatiua. Vnde, intrante Ieſu in quoddam caſtellum, duæ ſorores receperunt eum, ſcilicet Maria & Martha. Vnde legitur: Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum, & mulier quædam, Martha nomine, excepit eum in domũ ſuam. Prior natu videtur eſſe Martha, & ſalutis initium, ſcilicet magis actio, quàm contemplatio ſibi vendicare noſcitur. Laudat Chriſtus Mariã, ſcilicet, à Maria ſuſcipitur. Amat Rachelẽ Iacob, ſed Lia ſupponitur. Lazarus iacet clauſus, ligatus, oneratus. Iacet in ergaſtulo mentis ſuæ: Tenetur in vinculis diſciplinæ: lapide ſuppoſito premitur, ſcilicet onere patientiæ. *Clamabo per diem, & non exaudies.* Triplici de cauſa iuſtus non exauditur, ſcilicet ratione indigni, quando ſcilicet orat pro malo: vt Samuel, quando orauit pro Saüle. Per modum orandi, vt filij Zebedæi petierunt, vt vnus ſedeat ad dexteram, & alius ad ſiniſtram in regno Dei. Hi inordinate petierunt, quia debuerunt humiliari, antequam exaltarentur. Ratione maioris boni, vt Paulus non eſt exauditus, quaſi quia magis profuit fomitem peccati habere, quàm non habere. *Ego ſum vermis, & non homo.* In oratione tria ſunt attendenda, inſinuatio, captatio, poſtulatio: Vt inſinuemus noſtram miſeriam, vt captemus iudicis beneuolentiã, & poſtulemus veniam. Reſpiciat miſericordia miſeriam: beneuolentia, indigentiam: gratia, veniam:

Paronomaſia.

Paronomaſia eſt, quando dictio reperitur in diuerſa ſignificatione,mutata Syllaba,vel litera,vt in hoc verſu ſecundum Hebraïcam veritatem;In te confiſi ſunt & non confuſi. Sic enim habetur in Hebræo. *Deus Deus meus.*Repetitio. *Verba delictorũ meorum.*id eſt,eorum,qui ſunt mei,vel delictorum meorũ.Tres legimus cruces , prima latronis deſperantis, ſecunda latronis confitentis,tertia Chriſti pœnam ſine culpa ſuſtinentis.Et hoc ſecundum tria genera hominum. Quidam enim macerant carnẽ pro peccato,& non prodeſt,quia non pœnitent.Alij macerant carnem pro peccato, & prodeſt,quia pœnitent. Alij nullum peccatum habentes, pœnam ſuſtinent.Prima ergo crux fuit diaboli:ſecunda cuiuſlibet iuſti:tertia Chriſti.Prima malitiæ, ſecunda pœnitentiæ,tertia gloriæ. *Quoniam tu es,qui extraxiſti me de ventre matris meæ.*Triplici de cauſa ttansferimus ad allegoriam : cauſa impoſſibilitatis,vt de lepra barbæ,vel veſtis .Non enim hoc ad literam poteſt exponi : & propter indecentiam, vnde hoc:Non alligabis os bouis triturantis.Nam Apoſtolus dicit:Nunquid cura eſt Deo de bobus?Quaſi dicat:non eſt cura ei dare præcepta de bobus : Sed ſuper hoc Virgilius. Eſt ergo allegorizandum : Non alligabis os bouis triturantis,id eſt,prædicatorũ. Poteſt enim quærere ſubſidium à ſubditis , propter maiorem vitæ vtilitatem, vnde hoc:Ne fraudes ſocietatem. Nam cum omnibus pateat, hoc eſſe peccatum,transferimus ad allegoriam id eſt,ne fraudes ſocietatem Spiritus ſancti,qui vult te adducere ad cœleſtia. *Quoniam tribulatio proxima eſt.* Proximus,ſiue appropinquare , diuerſis modis accipitur. Dicitur enim proximus loco , & tempore, vnde hoc : Tribulatio proxima eſt, ſcilicet tempore. Et tribulatio propria erat loco,id eſt,carni,quæ dicitur proxima,vnde hoc:Nulla peſtis efficacior , quam familiaris inimicus , ſcilicet caro. Proximus in ſimilitudine, ſiue actionis imitatione, ſicut dicitur bonus eſſe ſimilis Deo,vnde Cato:Proximus ille Deo eſt, qui ſcit ratione tacere.Proximus,ſcilicet natura,vnde hoc:Elongaſti à me amicum & proximum.Proximus beneficiis, vt Samaritanus vulnerato, qui ei contulit beneficium vnde verſus:

Tempore,mente,loco.natura,gente,propinquus.

Sub mente ſunt,conformitas,& beneficiũ. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Canes quandoque dicuntur Iudæi,vt hic.Quandoque idololatræ,vnde hoc: Nolite ſumere panẽ filiorum,& dare canibus. Quandoque dicuntur Hæretici,vt hic:Non eſt dandum ſanctum canibus, & margaritæ porcis. Quandoque prædicatores,vnde illud : Lingua canum tuorũ ex inimicis ab ipſo, Tribus modis ſolet tumor ſanari:emplaſtro,exemplo boni operis : vnguento, verbo conſolationis:ferro,diſciplina correctionis. *Neque deſpexit deprecationem pauperis.* Oratio de bonis adipiſcendis:deprecatio de malis vitandis , ſed aliter aſſignatur differentia.Nam ſolent aſſignari quatuor partitiones Miſſę Prima pars à principio vſque ad ſacramentum , & dicitur deprecatio:ab illa hora vſque ad Agnus Dei , eſt ſecunda pars,& dicitur oratio:illud, quod poſt canitur à ſacerdote,eſt tertia pars, & dicitur poſtulatio : illud , quod reſpondetur in fine,ſcilicet Deo gratias,eſt vltima pars,& dicitur gratiarum actio. *Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me.* Aliquis liberatur à morte per euaſionẽ,vt vi per vim:vel per carnis depoſitionem , vnde hoc : Anima noſtra ſicut paſſer. Et illud: Quis me liberabit de corpore mortis huius?Per carnis reſurrectionem, vt Chriſtus,quando reſurrexit. *Apud te laus mea.*Chriſtus dicitur habitare in Patre per identitatem naturæ:in carne, per identitatem perſonæ : in bonis , per conformitatem , ſicut dicitur ignis eſſe in ferro,& ferrum in igne, quando rubeum eſt , & quaſi conforme eſt igni,vnde verſus:

In Patre,carne,bonis, habitat ſapientia Patris.

Apud te laus. Chriſtus in communi,& omnibus videntibus,paſſus eſt; vnde Papa, quando ſumit corpus Chriſti in Miſſa,ſumit omnibus videntibus. Nam ſedens in cathedra conuertit ſe ad populum. *Edent pauperes & ſaturabuntur.* Hic dicitur paſſio Chriſti cœna: nam ſicut cœna in veſpere,vel in fine diei ſumitur,ita in veſpere, ſcilicet in fine mundi , paſſus. *Viuent corda eorum.* Eſt vita quadruplex, ſcilicet naturæ , vnde hoc Siue viuimus , ſiue morimur , Domini ſumus:Eſt vita gratiæ, vnde hoc : Iuſtus ex fide viuit. Eſt vita culpę, vnde hoc:Vidua,quæ in deliciis eſt viuens,mortua eſt: Eſt vita gloriæ,vnde hoc:Hæc eſt vita æterna , vt cognoſcant te ſolum Deum verum , & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum.Non habes auxilium infra te,nec extra te,nec intra te,ſed ſupra te. Infra, id eſt,in carne,vnde dicitur:Caro fœnum : intra,in anima,vnde : Aruit cor meum,id eſt,anima:Extrate , in mundo, vnde dicitur. Terrena inhabitatio deprimit ſenſum, multa cogitantem. Supra te auxilium habes,vnde : Auxilium meum à Domino.

Canes.

Matth.11.c Mar.7.c Matth.7.a Pſal.67.a

Tumor tripliciter ſanatur.

Partes Miſſæ.

Pſal.123.b Rom.7.d

Papa quare ſedens communiret.

Paſſio Chriſti cœna.

Vita quadruplex. Rom.14.a Rom.1.d 1.Tim.5. Ioan.17.a

Eccl.14.c Pſal.101.

Sap.9.d Pſal.120.d

PSALMVS DAVID XXII.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit.] *Dominus paſcit,*ſecundum aliam literam. Paſtus, quo Chriſtus paſcit,in duobus,in vitatione inopiæ , vnde:Nihil mihi deerit:in adeptione ſufficientiæ,vnde hic : *In loco paſcuæ ibi me collocauit.*Sed hæc ſufficientia conſiſtit in duobus,in ſuſceptione Sacramenti , vnde hoc : *Super aquam refectionis educauit me.*In obſeruatione mandati, vnde hoc : *Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ.* Hæc duo ſunt neceſſaria ad ſalutem animæ,& neutrum ſine alio ſufficit, Ergo hic cibus ſanat:Eſt Babylon peccatorũ, pœnarum,primorum mortuorum:à prima exeundum, in ſecunda commorandum in bono , contra tertiam clamandum.De prima:Fugite de medio Babylonis , & hoc:In Babylonem deſcendens , & ex ea liberaberis. De ſecunda: Super flumina Babylonis illic ſedimus,& fleuimus. De tertia : Cecidit Babylon,& cætera. *Virga tua* , & cætera.Multa ſunt genera virgarum. Eſt enim virga vltionis,eſt virga correctionis, virga conſolationis,virga directionis,virga fructificationis,& eſt virga virtutis. Prima eſt ſeruorum, ſecunda filiorum, tertia: mœſtorum, quarta Prælatorum,quinta iuſtorum , ſexta conditionis vniuerſorum. De prima dicitur : Virga furoris mei Aſſur:de ſecunda : Percute filios:de tertia *Virga tua & baculus tuus :* de quarta : Virga directionis virga regni tui : de quinta:Egredietur virga de radice Ieſſe : de vltima : Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Domini mater fuit Virga vltionis,in antiqui exactoris actione.Nota,hoc pronomen ipſe, proprie notat notabilitatem , tum in bono, tum in malo: & immutabilitatem, tum in bono , tum in malo.Notabilitatem in bono,vt hic : Ipſe autem ſciebat , quid eſſet facturus,id eſt,notabiliter. Notabilitatem in malo,vt hic:Ipſi cognouerunt vias meas,id eſt,notabiles. Immutabilitatem in bono,vt hic : In pace ,in idipſum dormiam,& requieſcam:in malo,vt hic:Ipſi vero conſiderauerunt,& inſpexerunt me,id eſt,immutabiles in malo perſeuerantes. Hoc autem , ipſi, immutabilitatem & notabilitatem in bono. *Impinguaſti in oleo caput meum.* Ebrietas alia ſpiritualis, alia corporalis ex nimia vini repletione:ſpiritualis, alia Dei, alia diaboli : Dei , quando quis oblitus eſt terrenorum, mente raptus ad ſuperna , quæ dicitur apotheoſis , id eſt , deificatio. Ebrietas diaboli dicitur , metamorphoſis,id eſt, mutatio à bono in malum,vel à malo in peius.

Ex editione Græca.

Paſtus quo Chriſtus paſcit.

Babylon.

Hier.10.b

Pſal.136. Pſal.21.c

Multiplex genus virgarum.

Iſa.50.b

Pſal.44.b Iſa.11.a Pſal.119.

Pronomen Ipſe.

Ioan.2.d

Pſal.21.c Pſal.4.b Pſal.21.c

Ebrietas duplex.

Ebrietas diaboli.

PSALMVS DAVID XXIII.

Domini eſt terra,& plenitudo eius.] Sex ſunt pſalmi qui nomine ſabbathi intitulantur.Primus eſt hic: Secundus:Magnus Dominus & laudabilis nimis. Tertius:Exultate Deo adiutori noſtro.Quartus:Bonum eſt confiteri Domino.Quintus:Dominus regnauit , decorem indutus eſt.Sextus:Deus vltionum Dominus.Sabbathum dicitur pro tempore. Dies dicitur ſeptima, in

Pſalmi ſex nomine ſabbathi inſcribuntur. Pſal.49. Pſal.80. Pſal.92. Pſal.92. Pſal.93.

Sabbathum.

qua

Gen.1. *Luc.18.c*

qua legitur Deus quieuiſſe: & Septimana, vnde Phariſæus: Ieiuno bis in ſabbatho. Solemnitas, quam obſeruabant Iudæi. Nota, Dies prima dicitur Dominica, id eſt, dies Domini duplicide cauſa, ſcilicet, vel quia ea die Dominus incepit creare mundum. Tunc enim incepit eſſe creatura, cui dominaretur, vel quia ea die innotuit eſſe Dominus, ſcilicet in Reſurrectione. Tũc enim innotuit Dominus infernorum, quia vectes ferreos confregit: mortuorum, quia multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt: & viuorum, vnde Dominus: Data eſt mihi omnis poteſtas, & cætera: Nota, quòd prima dies dicitur dies ſolis, quia prima hora eius attribuitur lunæ; & ſic de aliis. Sic prima dies Domini dicitur, quia prima hora illius diei innotuit eſſe Dominus Ieſus Chriſtus: quia prima hora diei ſurrexit, vnde hic: Mane, prima ſabbathi ſurgens Dei filius. *Paraſti in conſpectu meo mensã.* Nota, quatuor ſunt menſæ, quæ reperiuntur, quarum vna, Sacra ſcriptura eſt, & quatuor pedes in ea, id eſt, quatuor modi exponendi ſunt: Hiſtoria, Allegoria, Tropologia, Anagogia. Et in hac menſa quatuor ponuntur, ſcilicet panes, carnes, piſces, vinum. Panes pro Hiſtoria, carnes pro Allegoria, piſces pro Tropologia, vinum pro Anagogia exponuntur. Hiſtoria eſt in dictis, vt de hoc, quòd dicitur populus Iſrael de Ægypto liberatus. In factis, vt de tabernaculo in teſtamento ſancto. Allegoria, in rebus, vel in verbis myſticis. In verbis, vt ibi: Egredietur virga de radice Ieſſe. In rebus, vt populꝰ per ſanguinem agni de Ægypto liberatus, ſignificat Eccleſiam ſanguine Chriſti ſaluatam à diabolo. Tropologia eſt in verbis apertis, vel figuratis. Apertis, vt ibi: Filioli mei non diligamus verbo neque lingua, ſed ore & veritate: figuratis, id eſt, obſcuris, ibi: Omni tempore veſtimenta tua ſunt candida. Sic Anagogica expoſitio in verbis manifeſtis, vel obſcuris. Apertis, ibi: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Obſcuris, ibi: Beati, qui lauant ſtolas ſuas, & qui per portam intrant ciuitatem. Ecce vnaquæque expoſitio in duobus conſiſtit. Hoc dicit Beda ſuper Exodum. *Nec iurauit in dolo.* Iuramentum dicitur eſſe illicitum pro perſona, quando monachus iurat ſine conſenſu Abbatis: vel pro negatione, quando de re illicita: vel pro tempore, quando in quadrageſima: per modum iurandi, quando inordinatè iurat. *Attollite portas principes veſtras.* Aliquid dicitur tolli, per tranſlationem, vnde hic: Tulit Dominus Adam de medio paradiſi: per eleuationem, vnde hoc: Elias, ſi videris, quando tollat, dabo tibi quod vis. Per remiſſionem, vnde hoc: Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, &c. Nota Chriſtus ſublatus fuit à Iudæis hora ſexta: qui eſt alpha, & omega, id eſt, principium & finis. Vnde in illa ſeptimana tribus diebus, quibus Chriſtus iacuit in ſepulchro, ſubtrahitur principium horarum, ſcilicet Deus in adiutorium meum intende, & finis, ſcilicet orationis.

Matth.5. *Apoc.22.c* *Matth.18.d* *Pſalm.106.c* *Matth.27.c*

Dies Dominica.

Iuramentũ quot modis illicitum.

Tolli quot modis. *Gen 3.d* *3.Reg.4.b* *Ioan.1.d*

Initium & finis horarum nõ dicitur triduo hebdomadæ ſanctæ.

PSALMVS DAVID XXIV.

AD te leuaui animam meam.] Eſt populus vitiorum, vnde hoc: In exitu Iſraël de Ægypto, &c. Eſt populus iuſtorum, vnde hoc: Anima, quæ circumciſa non fuerit, peribit de populo hoc. Eſt populus Iudæorum, appropriato vocabulo, vt hic: Populꝰ meus, quid feci tibi? Nota: Erigi ad Deum, quandoque in ſacra ſcriptura, libero arbitrio attribuitur, & hoc aperte, ne homo prætenderet excuſationem, vt per liberum arbitrium nullus poſſit facere bonum, vt hic. Quandoq; attribuitur ſoli gratiæ, ne homo ſuperbiat contra Deũ, ſi diceretur per liberum arbitrium poſſe ſurgere, vnde hoc; Dirige in conſpectu tuo viam meam. Quandoque gratiæ, & libero arbitrio ſimul, vnde Apoſtolus; Non ego operor illud, ſed gratia Dei mecum. *Vias tuas Domine demonſtra mihi.* Tria enim petit, qui hæc loquitur, manifeſtationem, ſcientiam, & diſcretionem. Manifeſtationem in præceptis, ſcientiam in conſiliis, diſcretionem in veris. Demonſtratur præceptum, quaſi ad oculum, ecce *via*; docet conſiliũ, quaſi ad intellectum, ecce *ſemita*; *Dirige me in veritate*, quaſi ad diſcernendum, & bene diſtinguendum. Nam præcepta ſunt manifeſta, conſilia occulta, vera ad diſcernendum ſunt ambigua. *Reminiſcere.* Nota Imperatiuus quandoque imperatiuè ponitur, vt hic; Dilige proximum tuum, ſicut teipſum. Quandoque deprecatiuè, vt hic: Quandoque hortatiuè, vt hic; Vouete, & reddite; Vende omnia quæ poſſides, & da pauperibus. Quandoque permiſſiuè, vt hic; Quod facturus es, fac cito. Quandoque ponitur pro optatiuo, vt hic; Sanctificetur nomen tuum. Non quia hæc vox optatiui, ſcilicet quia ponitur ſine vtinam. *Secundum miſericordiam tuam memento mei.* Deus dicitur videre, pro punire, vt hic; Vultus autem Domini ſuper facientes mala: Et, pro miſereri, vnde hic; Oculi Domini ſuper iuſtos. Nã dicitur videre peccatũ, id eſt, punire; videre hominem, pro miſereri, & videre pro cognoſcere, vnde hoc; Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Et videre pro per gratiam habere, vnde hoc? *Vide humilitatem meam. Innocentes & recti adheſerunt mihi.* Hoc nomen, corpus, octo modis accipitur. Significat enim Chriſtum, vnde hoc; Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ, id eſt, Chriſtus, fuerunt congregati & ſancti. Quãdoque perfectionem, vnde hoc; In quo habitauit plenitudo diuinitatis, corporaliter, id eſt, perfectè, vt dicit Apoſtolus. Quandoque defectum habet, & mortalitatem? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quandoq? bonorum operum congeriem, vnde hoc; Si oculus tuus fuerit ſimplex: io eſt, deuotio, & totus corpus tuum lucidum erit, id eſt, opera. Quandoque congeriem malorum operum; vt hic, ſecundum vnam expoſitionem; Infelix ego homo, quis me liberabit de tempore mortis huius? Quandoque coniugem, vnde hoc; Qui fornicatur in corpus ſuum, vt hic fiat diſtinctio, peccat. Vel qui fornicatur in corpus, id eſt, in coniugem, peccat, id eſt, contra honorem coniugis, Quandoque Eccleſiam triumphantem; & illius corporis vmbra eſt Eccleſia militans, vnde hoc; Habitantibus in regione vmbræ mortis, & cætera. Vnde dicitur in actibus Apoſtolorum, quòd in vmbra Petri corporis, ſanabantur infirmi, id eſt, in Eccleſia militante. Quandoque Eccleſiam militantem, vnde hoc; Nos ſumus vnus ſpiritus, & vnum corpus cum Deo. Quandoque temporalia: vnde hoc; Qui fornicatur, id eſt, qui à Deo recedit, in corpus ſuum peccat, id eſt, per temporalia diſtrahitur. Et ita poteſt exponi moraliter.

Matth.28.a Menſæ quatuor.

Exod.14.g *Iſa.11.a* *Exod.2.a* *1.Ioan.3.d*

Eccl.9.b

Matth.5.

Apoc.22.c

Populus triplex. *Pſalm.113.* *Gen.17.c* *Mich.6.a*

Erigi ad Deum. *Pſalm.5.b*

1.Cor.15.b Tria petuntur.

PSALMVS DAVID XXV.

IVdica me Domine quoniã ego in innocentia mea ingreſſus ſum.] Scilicet vellem ſcire, qualis ſum, ſed de me vera diſcernere non poſſum. Nam amor priuatus, quẽ habeo erga me, aufert mihi de me meum iudiciũ. Ergo, *Iudica me.* Quid dicis de te; Ego ſum veritas; quòd ego dicere non poſſum, quia omnis homo mendax, Ergo, *Iudica me.* *Quoniam* ego in innocentia mea ingreſſus ſum. Tu intus eras, & ego foris? & idcirco te audire non poterã, ſed iam intus ſum, obſeruans illud; Præuaricatores redite ad cor. Loquere Domine, paratus ſum audire, quid loquatur in me Dominus Deus. Nota, Quidam ſunt extra, per cogitationem, alij per dilectionem, alij per vtrumque. Nam qui vanitatem cogitat, quamuis nõ amet, extra eſt, per cogitationem, qui amat vanitatem, & tamen non cogitat ſæpe, extra eſt, per dilectionem: qui eam amat, & cogitat, extra eſt per dilectionem, & cogitationem. Sic aliquis dicitur intus tribus modis. Ergo, *Iudica me*, quia intus ſum. *Nam in innocentia mea ingreſſus ſum*; ſed ignoſce mihi, quiã innocentia erat, ſecundum meum arbitrium; ſed vera forſitan non erat, ſecundum tuum iudicium. Ergo, *Iudica me: quia in innocentia mea ingreſſus ſum.* Sequitur: *In Domino ſperans non infirmabor.* Adam intus erat, & ſanus erat, ſed ſanitatem non ſeruauit, quia non in Domino ſperauit. Diabolus non ſolum in intimis, ſed

Matth.22.d *Pſalm.75.b* *Matth.19.c* *Ioan.13.c* *Matth.6.b*

Deus dicitur videre. *Pſalm.33.c* *Ibidem.*

Gen.2.d

Corpus octo modis accipitur. *Matth.24.c* *Coloſſ.2.b*

Rom.7.d

Matth.6.c

Rom.7.d *1.Cor.16.d*

Iſa.9.a *Act.5.b* *1.Cor.12.b*

1.Cor.6.

Ioan.14.a

Iſa.46.c *Pſalm.84.b* Extra ſe quomodo.

etiam

Digitized by Google

etiam in ſummis bonis conditus erat, ſed infirmatus eſt, quia in potentia ſua ſperauit. Vterque iectus & infirmatus : Ego autem *in Domino ſperans, non infirmabor.* Sequitur : *Proba me Domine, & tenta me.*

Duo facienda.

Duo ſunt facienda, declinare mala, & bona facere. *Proba me*, vtrum paratus ſim ad bona facienda : *Tenta me*, vtrum edoctus ſim ad mala vitanda: *Proba*, per aduerſa : *Tenta*, per proſpera. Duo ſunt, quæ faciunt perfectum, virtus & Sapientia. Vtrumque volo. Per probationem proficimus ad virtutem : per tentationem ad ſapientiam ; vt vtrumque habeat, *Proba & tenta me.*

Concupiſcentia.

Sequitur : *Vre renes meos & cor meum.* Scio, quia concupiſcentia aliquando ſurgit ex carne, aliquando ex mente. Ad extinguendam pruriginem carnis, *Vre renes.* Ad extinguendum deſiderium cordis, *Vre cor*, Vre carnem igne tribulationis. Vre mentem igne compunctionis : Ideo, *Vre renes meos, quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt : & complacui in veritate tua.* Non mea fortitudine, ſed tua miſericordia confido. *Quia miſericordia tua ante oculos meos*, ſcilicet oculum prouidentiæ, & oculum intelligentiæ : qui vterque figuratur in te. *Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt, & complacui in veritate tua*, id eſt, in promiſſione tua. Nam ſcio, quia verax es in promiſſis tuis.

Sequitur : *Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Odiui Eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo.*

Tria ſunt quæ Deus odit.

Tria ſunt quæ DEVS odit, vanitas, iniquitas, & malignitas : & quartum eſt, quod deteſtatur, id eſt, impietas. Vanitatem perſuadet nimius amor ſui : iniquitatem infert inordinatus amor mundi : malignitatem generat odium populi : impietatem nutrit contemptus DEI. Curis carnis increbreſcere, vanum : in gloria mundi cæteros velle præire, iniquum : inimicicias in proprios exercere, malignum: contra DEVM ſuperbire, impium. Propheta volens illa quatuor vitare, dixit : *Non ſedi cum concilio vanitatis*, &c.

Geminæ manus.

Sequitur : *Lauabo inter innocentes manus meas.* Geminæ manus, geminum opus iuſtitiæ & miſericordiæ, id eſt : Exercebo me in hoc opere, videlicet : *Lauabo inter innocentes manus meas : Et circundabo altare tuum Domine.* Ita vt primum velum, & ſecundum tranſeam, & intrem in ſancta, & in ſancta ſanctorum. Intrat primum velum, introibo ad orationem ſecretam. Intrat ſecundum, ad contemplationis arcanum.

Anthropoſpathos.

Proba me Deus. Nota ; Noſtras paſſiones DEO attribuimus per figuram, quæ dicunt Anthropoſpathos, id eſt hominis conuerſio : & hoc fit quinque modis : Vt, cum DEO attribuitur, quod facit per aliquem, qui dicitur iraſci, quia iraſcitur per aliquem fidelium ; vel in aliquo, cum dicitur facere, quod permittit, vt : Iuduraut DEVS cor Pharaonis. Vel dicitur facere quod fecit, vt : Vocauit lucem, id eſt, vocari fecit, Vnde cuncta, quæ fecit. Vel cum videtur aliud facere, quod non fecit, vt hic : Heli, Heli, quare dereliquiſti me, videbatur Pater dereliquiſſe filium. Vel propter concomitans, ſiue ſit antecedens, ſiue conſequens, ei aliquid attribuitur. Vel dicitur iraſci, cum punit, quia pœna ſolet ſequi iram in naturalibus. Vel cum dicitur diligere aliquid, vel aliquem, quia prædeſtinat, & remunerat, vel apponit gratiam, vel conſeruat in eſſe. Hæc ſunt concomitantia dilectionem. *Vre renes meos & cor meum.* Eſt ignis DEVS, vnde Moyſes : DEVS noſter, ignis conſumens eſt. Eſt ignis Spiritus ſanctus, vnde hoc : Ignem veni mittere in terram. Eſt ignis Charitas, vnde hoc : Ante faciem eius erat ignis. Ignis, luxuria, vnde hoc : Iuuenes eorum comedit ignis. Eſt ignis, pœna, vnde : In iudicio ignis præcedit eum. Eſt ignis, ſermo diuinus, vnde hoc : Ignitum eloquium tuum vehementer. Eſt etiam ignis, ſpititus, vnde hoc : Qui facis Angelos tuos ſpiritus, *& catera.*

Exod.10.g 11.d Ier 1.a Pſalm.21.a

Deut.4.d Luc.12.f Iſai 2.a

Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt, & complacui in veritate, & cætera. Miſericordia DEI eſt, qua parcit : veritas, qua corrigit. Per miſericordiam pœnitentes ab indulgentia non repellit : per veritatem Dominus peccata puniens, cauſam noſtram, non perſonam, reſpicit. Qui vult ſaluari, vtrumque habeat, ſitut Propheta.

Pſalm.77.

Pſalm.118. Heb.1.b

Miſericordia Dei. Veritas.

Sequitur : *Vt videam voluntatem Domini.* Voluntatem enim Domini videre, eſt veritatem agnoſcere, templum viſitare, veritatem diligere, vtrumque habeamus. *Non ſedi cum conſilio vanitatis.* Vanitas eſt in verbis, vnde hoc : Vana locuti ſunt, vnuſquiſque ad proximum ſuum. Eſt vanitas in facto, vnde hoc : De vanitate in idipſum : Et illud : Euanuerunt in cogitationibus ſuis. Eſt vanitas in homine ipſo, vnde hoc : Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Nam homo eſt vanitas, quia corruptibilis.

Voluntatem Domini videre, quid.

Pſalm.11.a Pſalm.61.c Rom.1.c

Eccl.1.a

Circumdabo altare. Altare eſt crux, vel dicitur crux, propter duo, ſcilicet propter altitudinem, & immolationem, quaſi alta Ara, vnde hoc : In ara crucis torridum. Quandoque ſignificat mentem, vt hic : quandoque Incarnationem, vnde hoc : Altare de terra facietis mihi, id eſt, CHRISTVM credetis natum de terra, id eſt, de Virgine MARIA. Quandoque DEVM, vnde hoc : Introibo ad altare DEI, & ſequitur exponendo : ad DEVM qui lætificat iuuentutem meam. Quandoque æternam gloriam, vnde hoc : Conſtituite diem ſolemnem, *& cætera.* Quandoque corpus CHRISTI, vnde Apoſtolus : Habemus altare, de quo edere non habemus poteſtatem, niſi qui tabernaculo deſeruiunt. Sacrificium primum cœleſtis Eccleſiæ, ſecundum militantis Eccleſiæ. Quandoque orationem, tum vocis, vnde : Altare holocauſtorum ; quod erat ſub dio : tum cordis, altari incenſi, quod erat inter velum, vnde Apoſtolus : Orabo ſpiritu, orabo & mente.

Altare, crux.

Hymn. Domin. in albis ad Veſp.

Exod.20.a

Pſalm.42.a

Exod.22.

Heb.13.b

1.Cor.14.c

FERIA SECVNDA.

PSALMVS DAVID XXVI.

Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo ?] Dominus dat ſcientiam, vnde : *Dominus illuminatio.* Sed, ne ſcientia inflet, dat virtutem, vnde : *Salus mea.* Et ne amittat, dat protectionem, vnde hoc : *Dominus protector vitæ meæ.* Dat ſecuritatem, vnde hoc : *A quo trepidabo ?* Vnde Apoſtolus : Certus ſum, quòd neque mors, neque vita.

Rom.8.9

Anaphora. *Beda de ſchemat. Sacræ Scripturæ.*

Nota : Anaphora eſt, vt dicit Beda, cum eadem dictio ſæpe in principio diuerſorum verſuum repetitur, vt hic : *Dominus illuminatio mea : Dominus defenſor vitæ meæ.* Vel quando in eodem verſu eadem dictio repetitur, vt hic : Vox Domini, *& cætera.* Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros.

Pſalm.28.b

Pſalmus Dauid priuſquam liniretur. Nota : poſt primam vnctionem, quam homo accipit in baptiſmo, antequam ſecundam habeat in cœlo, recipit perturbationem : & ad hoc ſignificandum, in ſabbatho Paſchæ, poſt alleluia, ſequitur tractus. Nota : eſt paries corruptionis, ſcilicet caro, vnde hoc in

Paries quot modis.

Digitized by Google

Cantico ſponſæ ? En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum. A Eſt paries, fidelis populus, vnde dicitur, quòd duo parietes venerunt ad vnum lapidem angularem. Eſt paries hypocriſis, vnde dicitur : Paries dealbatus : Anima quandoque dicitur ratio, vnde dicitur : Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Quandoque ſenſualitas. Et anima mea & venter meus, id eſt, ſenſualitas & caro. Quandoque voluntas, vnde hoc: Ne tradideris me in animas tribulantium. Quandoque ſuauitas, vnde ſic ſolet exponi hoc: Diliges DEVM ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, id eſt, ſuauiter. Quandoque, quod valde diligitur, vnde hoc: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.

Et viſitem templum eius. Vnde hoc: Soluite templum hoc, id eſt, corpus ? & illud : An neſcitis, quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti? B Quandoque mundus, vnde Iſaïas: Et ea, quæ ſub ipſo erant, id eſt, opera mundi. Quandoque iuſtus, vnde : Templum DEI ſanctum eſt, quod eſtis vos. Quandoque cœlum, vnde Dominus: Exaudiuit de templo ſancto ſuo. Hic autem accipitur pro iuſto, & pro cœleſti Hieruſalem.

In Petra exaltauit me. Nota: CHRISTVS dicitur petra, lapis, ſaxum. Petra enim dicitur, quòd frangi poteſt : ſaxum, quòd frangi non poteſt, vnde: CHRISTVS mortalis, dicitur petra: immortalis, dicitur ſaxum, vnde hoc: Suxerunt mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo, id eſt, miracula de CHRISTO mortali ; Spiritum ſanctum, de eo immortali.

Nota iterum differentiam inter lapidem & petram. Nam lapis eſt paruus & politus : Petra, magna & rudis. CHRISTVS ergo poteſt dici petra, quia conteret in iudicio inimicos ſuos. Et ante paſſionem poteſt dici petra, id eſt, non politus paſſioſione : in quo mortalitatem depoſuit. Lapis autem, quia paruus natus, & humilis. Vnde dicitur, quòd lapis ille prius paruus, poſtea creuit in montem magnum. Et poteſt dici lapis poſt paſſionem, in qua fuit politus.

Exaudi Domine vocem meam. Nota, quod triplex labor eſt in præſenti, ſcilicet intelligentiæ, pœnitentiæ, ſuſtinentiæ. De primo : in labore & ſudore veſceris pane tuo. Nam tenebroſa eſt aqua in nubibus aëris. Nam Sacra Scriptura cum difficultate intelligitur. De ſecundo: Laboraui in gemitu meo. De tertio, vt hoc? Laboraui ſuſtinens. D

Nota: Clamor, integritas cordis, vnde : Clamaui in toto corde meo. Eſt clamor materialis, vnde hoc: Clama, ne ceſſes, exalta vocem tuam. Eſt clamor mentis, vt Suſannæ, & Moyſis.

Ne declines in ira à ſeruo tuo. DEVS declinat à quibuſdam in ira, quando non corrigit; vnde hoc; Zelus meus receſſit à me: quandoque, quòd non damnat, vnde hoc: Recedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Quandoque declinat in miſericordia, quando exponit eos tormentis, vnde : Vt quid dereliquiſti me ? Et hoc : DEVS repuliſti nos, & deſtruxiſti nos. Declinat in miſericordia, quando permittit peccare, vt ille fortior ſurgat, vt in Petro.

Propheta docet patientiam, vnde hoc: *Expecta Dominum* : Fortitudinem, vnde : *Viriliter age.* Conſolationem, vnde hoc : *Confortetur cor tuum.* In omnibus his perſeuerantiam, vnde hoc: *Suſtine Dominum.* Supple perſeueranter, ſic & hic exponitur.

PSALMVS DAVID XXVII.

AD te Domine clamabo.] CHRISTVS dicitur caput noſtrum, quia eſt cum corpore eiuſdem naturæ, vnde dicitur : Emmanuel, id eſt, nobiſcum DEVS, & quia ſupereminet, vnde hoc: Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Et quia cætera membra regit, vnde hoc : Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Et quia plenitudinem habet ſcientiæ, & donorum, vnde hoc: Super eum requieuit Spiritus, ſcilicet ſpiritus ſapientiæ, *& cætera.* Et nos de plenitudine eius omnes accepimus. Nam vnguentum à capite ſuo ad veſtimentum effuſum.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ. Nota: Oratio de bonis adhibendis, deprecatio de malis remouendis, vel deprecatio, quaſi deorſum precatio, & fit ad hominem, & oratio ad DEVM. Item deprecatio valida, & oratio aſſidua, vnde hoc : Exaudi Domine orationem meam, cum deprecor, id eſt, valde precor. Primo eſt remotiuum, ſecundo remiſſiuum, tertio intentiuum.

Dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum. Nota, DEVS dicitur eſſe in cœlo, non pro dignitate elementi, ſed quia omnia ſuum ordinem ſeruant: Veritas tua ſemper eſt in cœlo. Primus confuſor ordinis, ſcilicet diabolus, à cœlo in terram deiectus, manſit in terra, ſcilicet in hoc malignoſo aëre : & in hac terra ordinem mutauit. Si enim in cœlo poſt peccatum remanſiſſet, etiam ibi ordinem mutaſſet. Ideo ibi DEVS dicitur habitare, vbi ordo ſeruatur: C non in terra, vbi ordo confunditur.

Nota, Cum oramus vertimus nos ad Orientem, quia Dominus aſcendit ſuper cœlos ad Orientem. Vel myſtice : Orientia ante oculos, occidentia poſt tergum debemus habere : quod repræſentatur, cum quis orat, quia faciem ad Orientem, dorſum ad Occidentem vertit. *Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem meam.* Quidam dicunt, quòd benedicere alicui, eſt benedicere ad vtilitatem eius. Vnde Berengarius conſtituit dicendum, Benedicamus Dominum, & non Domino : quia non ad vtilitatem eius fit benedictio. Nos autem dicimus, quòd vtrumque poteſt indifferenter dici. Sciendum vero, quòd creatura benedicit creaturam, creatura Creatorem, Creator creaturam. Creatura creaturam, ei bonum optando : creatura Creatorem, D duobus modis, laudando & bonum ei tribuendo. Creator creaturam, augendo, & hoc duobus modis, ſcilicet augendo in numero & merito : ſic enim creſcit Eccleſia. *Et refloruit caro mea.* Flos humanitas Saluatoris, vnde hoc: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos, *& cætera.* Quandoque ſignificat gaudium æternitatis, vnde hoc: Iuſtus, vt palma, florebit. Quandoque natiuitatem hominis, vt hic : *Refloruit caro mea* Quandoque proſperitatem, vnde hoc: Tanquam flos agri, ſic efflorebit, id eſt, quonaim pulchrius eſt, vt diuitiæ, quæ cito tranſeunt. Hinc eſt, quòd Ziphæi, id eſt, florentes, perſecuti ſunt Dauid. Quandoque nuntium boni operis, vnde hoc: Vineæ florentes odorem dederunt. Quandoque ſu- E pereminentiam & gloriam, vnde hoc: Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. In Eccleſia tria ſunt genera hominum, vnum non ſperantium, aliud deſperantium, tertium ſperantium. Primum, in vitiis : ſecundum in pœnis : tertium habitat in propriis meritis. Immunda eſt habitatio primi, anxia ſecundi: ſed ſtulta & periculoſa eſt tertij, quando ſcilicet confidunt in virtute ſua, & in libero arbitrio mortaliter.

Cant.2.b
Act.13.a
Pſalm.62.b
Pſalm.30.b
Pſalm.16.
Matth.22.d
Actor.4.f
Ioan.2.
1.Cor.6.d
2.Cor.6.d
Pſalm.17.a
Deut.32.b
Dan.2.c
Gen.3. b
Pſalm.17.b
Sacra Scriptura difficilis.
Pſalm.6.a
Iſa.1.d
Clamor quotuplex.
Pſalm.118.
Iſa.58.a
Deus quando in ira declinare dicitur.
1.Reg.28.e
Pſalm.6.
Pſalm.21.
Pſalm.59.
Matth 1.d
Pſalm.8.
Matth 28 d
Pſalm.44.a
Ioan.1.
Oratio Deprecatio
Pſalm.16.c
Deus in cœlo.
Oratio ad Orientem verſus.
Pſalm.67.
Benedicere.
Refloreſcere.
Iſai.11.a
Pſalm.91.c
Pſalm. 102
1.Reg.2.3.
26.a
Cant.2.c
Pſalm.131.
Tria genera hominum in Eccleſia.

PSALMVS DAVID XXVIII.

Afferte Domino filij Dei.] Differentia est oblationum, & item differentia offerentium. Nam sicut serui, mercenarij, filij. Seruo sufficit metu gehennæ de malis pœnitere: mercenario causa mercedis à malis abstinere: filio etiam parum est pro Domino animam ponere. Seruis pertinet pœnitentia, mercenariis abstinentia, filiis patientia. Ergo, *O filij Dei afferte Domino*, quam hostiam, *filios arietum.* Arietes sunt Prophetæ, & Apostoli: qui gemino cornu, id est, scientia vtriusque testamenti aduersarios hæreticos ventilant: filij autem eorum sunt bona opera & fortia. Ergo filij DEI afferant fortia opera & perfecta Domino. Ad imitationem eorum: *Afferte, afferte, Domino, Domino*, vtrumque repetitur, hostiam pro stola duplici, ne puniat nos, duplici contritione. Pro stola corporis afferte hostiam bonæ actionis: pro stola mentis, hostiam piæ deuotionis.

Arietes.

Richar. de S. in not. huius Psalmi.

Afferte Domino: Domino' corporum, Domino spirituum. Semel Dominus, quia potest temporalia dare, vel mala: iterum Dominus, quia dabit æterna præmia, vel tormenta. *Afferte Domino*, qui potest corpus, & animam perdere in gehennam: vel etiam glorificare: & ideo Dominus est. Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere: & ideo sunt Domini non geminati.

Idem vt supra.

Matth. 10. c

Ergo, *Afferte Domino filij Dei.* Congrua verborum distinctio. DEVS bonitatem sonat: Dominus potestatem designat. Ex hoc innuit, quia, quòd filij DEI sumus, gratia est, non meritum; quòd seruitium exhibemus, debitum est, non beneficium. Sequitur: *Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius.*

Deus Dominus.

Richardus, vt supra.

Nota: In primo versu, & in secundo bis ponitur, *Afferte.* Primo dicitur, *afferte, afferte*, propter vos: secundo, *afferte, afferte*, propter proximos. Primo, afferte filios arietum, ad meritum: secundo, afferte gloriam & honorem, ad exemplum.

Proximi boni, & mali.

Nota, Sunt enim proximi boni, sunt & mali. Propter bonos, afferte gloriam & honorem: propter malos, afferte gloriam nomini eius. Laudibus DEVS glorificatur, vnde: *Afferte Domino gloriam*, operibus, vnde: *Afferte Domino honorem.* Pro bonis, *Afferte Domino gloriam nomini eius*, vt ad exemplum vestri ita faciant, & disciplinam CHRISTI honorent. Pro malis, *Afferte Domino gloriam nomini eius*, vt quamuis ad exemplum vestri ita non faciant, saltem disciplinam CHRISTI laudent.

Richardus idem.

Sequitur: *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* Prius hostias offerre præcipimur: deinde adorare iubemur intus. Prius, ne intremus vacui, secundo, ne stemus otiosi. Sunt autem fluctuationes mentis humanæ, & cogitationes vanæ, vel vagæ, & diuersæ. Sed ne timeas, quia *vox Domini super aquas multas.* Si times de infirmitate tua, cogita, quia *vox Domini in virtute.* Si times de pusillanimitate, cogita, quia *vox Domini in magnificentia.* Si times elationem mentis, id est, superbiam, cogita, quia *vox Domini confrigentis cedros.* Metuis incentiua libidinis; sed agnosce; quia *vox Domini intercidentis flammam ignis.* Hic cogita, & hic cogita & habebis remedium contra prædicta. Non timeas fluctuationem mentis, quia *vox Domini super aquas multas.* Qui conuertit mare in aridam & ad vocem eius congregabuntur aquæ in vnum locum, vt appareat arida, id est, carens fluxu vitiorum. Sed quomodo hoc fiet? Ad vocem Domini, quia DEVS *maiestatis intonuit, super aquas multas.* Aliquando intonuit, vt DEVS, aliquando intonat, vt Dominus, quando minatur mala æterna. Intonat, vt DEVS: qui solus potest dare bona æterna, vel mala, quando irrogat. Mala temporalia intonat, vt Dominus, quando aliquis sano corpore conteritur: scias, *quòd Deus maiestatis intonuit*, vel quando quis morbo valido corporis, vel damno temporalium compulsus, praua vitam deserit: scito, *quia Dominus maiestatis intonuit ei.*

Fluctuationes mentis.

Psalm. 61. Gen. 2.

Intonat Deus.

Ric. de S. Vict. in not. huius Psalm.

Sequitur: *Dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Hic dilectus filius patris est: qui dilectus est à patre, vnde Pater: Hic est filius meus dilectus: à sponsa, vnde ipsa: Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt annuncietis ei, quia amore langueo: & ab Angelis, vnde dicitur: In quem Angeli perspicere desiderant. Item ab hominibus, vnde hic: Veniet desideratus cunctis gentibus.

Matth. 3. d 17. *a Cant. 8. a 1. Pet. 1. b*

Agg. 2. b

Filius DEI, quare dicitur filius dilectus, sicut filius vnicornium? Vnicornis in tantum diligit filium, quòd mauult mori, quàm fœtum amittere, vel etiam viuum perdere. Vnicornes sunt sancti Martyres, qui sanguinem fuderunt, ne filium, id est, CHRISTVM amitterent. Ergo est *dilectus, sicut filius vnicornium.*

Vnicornis natura.

Vnicornes sancti martyres.

Quare sancti dicuntur vnicornes, hæc est ratio: Genus humanum ante peccatum habuit geminam fortitudinem, scilicet cornu geminum, integritatem mentis, & corporis. Integritatem corporis accepit contra mortalitatem: integritatem mentis contra iniquitatem. Sed homo congressus cum diabolo cecidit, & diabolus vnum cornu prorsus ei abstulit, alterum inclinauit: quia homo vitare mortem non potest. Vnum cornu perdidit, dextrum cornu inclinatum gerit. Sed visitauit nos oriens ex alto, scilicet dilectus, & erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sancti ergo in præsenti vnicornes sunt: in futuro duo cornua habebunt. Nam omnia cornua peccatorum confringentur, & exaltabuntur cornua iusti. Nam prima hominis fortitudo fuit, posse non mori, & posse non peccare: in futuro habebit non posse mori, & non posse peccare. Ecce quare Sancti dicuntur vnicornes. Nunc quæramus, quare filius eorum dicatur CHRISTVS. Interrogemus CHRISTVM filium, qui dixit: Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Filius patris, est sapientia patris, voluntas patris: voluntas hominis, quædam proles virtutis est. Sed eadem voluntas est tua, & patris. Idem est filius tuus & patris: immo, quod plus est, potens esse & pater, & mater eius. Nam quando veritatem intelligis, vel alios intelligere facis, CHRISTVM gignis, id est, veritatem, & ita es pater. Quando veritas tibi vel ab alio persuadetur, CHRISTVS in te conspicitur, id est, veritas, & ita es mater eius. Potes etiam eum gignere in corde tuo, & in corde alieno, & concipere à corde, & ab ore alieno. CHRISTVS autem, id est, veritas; in te intellectu gignitur, consensu concipitur, affectu nascitur, effectu nutritur. Ergo in lege maledicta est, quæ talem filium non peperit, id est, veritatem sic, quia talem filium non gignit.

Sancti quare vocantur vnicornes.

Luc. 1. g

Psalm. 74. b

Ric. vt sup.

Ric. vt sup.

Sequitur: *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Flammam quandoque DEVS abstulit totam, vt tribus pueris in fornace positis. Forte pueri non erant, quibus Dauid loquebatur, à puritate, sed in electa ætate. Ideo flamma eis salubriter seruabatur ad reprimendam elationem: in parte extinguitur ad turpitudinis cautelam, vt Paulo non remotus est Angelus Satanæ, ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Sed forte cum quis plene conuersus est, efficitur vt paruulus, tunc flamma ei prorsus extinguitur, vt tribus pueris, à puritate sic vocatis. Est autem

Dan. 3. d. e

2. Cor. 12. d

Digitized by Google

Veritas.

Ric vt sup.

tem veritas mentis, oris, operis. In corde simplicitas, in ore veritas, in corpore sinceritas. Hos tres pueros habemus, cum sanctum meditamur, verum loquimur, iustum operamur. Talibus pueris extinguitur ideo flamma ignis. Nota: Ignis, fomes peccati: flamma ignis, peccatum fomitis.

Ceruus.

Psal.118.d

Sequitur: *Vox Domini praparantis ceruos.* Ceruus est animal velox, pauidum, serpentibus inimicum. Vis audire ceruum velociter currentem? Viam mandatorum cucurri. Vis audire ceruum formidantem? Beatus homo, qui semper est pauidus. Vis audire ceruum se præparantem ad serpentium interfectionem? Mortificate membra vestra super terram. Hæc tria scias ad ceruum pertinere, scilicet velociter currere, cautum, prouidum esse, venena vitiorum audacter destruere. Actio itaque expedita, prouida, iusta, ceruos facit. Quia inquantum est expedita, velocitatem tribuit: inquantum prouida, cautum & prouidum reddit: inquantum iusta, vitiorum venena extinguit. Qui talia agunt, secure ceruis comparantur. In talibus Dominus reuelabit condensa, id est, sacram scripturam obscuram. Ecce ad hoc est vox Domini.

Prou.28.c

Col.3.a

Dominus vt voce emittat.

Amos.3.d

Isa.7.c

Osea.11.a

Psal.147.a

Sed quandoque emittit Dominus vocem sine sermone, quandoque sermonem cum voce, quandoque sonum cum voce. Nunc autem, sicut ipse dicit, stridet, vt plaustrum onustum fœno: nunc sibilat, vt apis, quæ est in extremo Assur, sicut legitur in Isaïa. Nunc rugit, vt leo. Quandoque emittit eloquium suum terræ, & velociter sermo eius currit. Dominus ergo habet sonum in administratione operis, vocem in reuelatione veritatis, sermonem in aspiratione voluntatis. Sermo proprie rationabilium, vox irrationabilium, sonus inanimatorum. Sed hoc alias.

Sermo. Vox. Sonus, Proprietas aquæ.

Ric. hoc ipso versu in nos. Psalm.

Sequitur: *Dominus diluuium inhabitare facit.* Aqua sapientiæ multis modis se effundit. Nam quandoque facit puteum, quandoque cisternam, quandoque fontem salientem, quandoque excrescit in lacum, vel in stagnum, vel in riuum, vel in fluuium, vel in abyssum, vel in diluuium. Ecce differentiæ decem sapientiæ Dei Fortassis in diluuium inundauerat ei, qui exclamauit:

Rom 11.d

Psalm.35.

O altitudo sapientiæ scientiæ Dei. Iudicia Dei abyssus multa: quando scilicet aqua sapientiæ transcendit colles & montes, id est, virtutes hominum & virtutum cacumina, id est, quandoque copiose se dat. Postquam

Gen.6.& 7.

Gigantes perierunt, diluuiũ inundauit, id est, postquam malitia periit, aqua sapientiæ se late diffudit. Existenti in diluuio cœlum, non terra apparet: vt rapto per contemplationem vsque ad tertium cœlum, id est, innotuit scientia cœli, non terræ, id est, arcana Dei,

2.Cor.12.a

non terrena. Paulo in raptu, tale diluuium inundauit. Post tale Diluuium: *Dominus sedebit rex in æternum.* Sequitur: *Et Dominus virtutem populo suo dabit.* Quis enim

Ric. hoc versu.

Dominus, aut quis populus. Dominus est sapientia patris, de populo eius est omnis voluntas bona, cogitatio munda, desiderium sanctum, consilium rectum intellectus verus, affectus ordinatus. Regi placet hic populus; quia beneplacitũ est Domino in populo suo.

Psalm.14.

Isa.9.a

Luc.1.g

Isa.52.c

Ioan.1.

O quàm dissimilis est ab illo populo, qui ambulauit in tenebris, donec vidit lucem magnam. Hic populus, est maligna cogitatio, siue voluntas. O popule, quamdiu sedebitis in tenebris, & vmbra mortis. Exite de medio Babylonis: venite ad illum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sequitur: *Dominus benedicet populo suo in pace.* Benedictio erit in pace, & non dabitur hic requirentibus eam, secundum illud: Inquire pacem, & persequere eam. Pax autem aliter quærenda est à Deo, aliter conquirenda à mundo, aliter à carne, aliter à diabolo. Illam, quæ est spiritus ad DEVM, debet quis humiliter impetrare: illam, quæ est spiritus ad mundum, fortiter exhibere: illam, quæ est spiritus de carne, violenter exigere: illam, quę est spiritus de diabolo, precibus apud DEVM obtinere. Prima pax, quæ est ad DEVM adipiscenda est per obedientiam: sed quæ est ad mundum, conseruanda est per patientiam: tertia, quæ est de carne acquirenda est per abstinentiam: quarta quæ à diabolo, obtinenda per prouidentiam. De prima dicitur: Gloria in excelsis DEO. De secunda: Pacem relinquo vobis. De tertia & quarta dicitur in Iob: Bestiæ terræ pacificæ erunt, *& cætera.* Et: Scies, quia pacem habebit tabernaculum tuum. Per tabernaculum corpus, per bestias terræ, maligni spiritus intelligũtur, vel sic potest exponi: *Afferte Domino filios arietum.* Philistæi posuerunt arcam Domini, iuxta idolum Veneris Dagon. Sic mali sacerdotes, quando ponunt filium Virginis iuxta filium Veneris in altari. Nota: Philistæi fecerunt annulos aureos, vt liberarentur ab infirmitate, quam habebant in illa parte; quod erat eis, eo quòd abstulerant arcam Iudæis. Sic modo facit quis membrum pro membro, in quo infirmatur. Et afferte ad altare filios arietum: Apostoli dicuntur arietes propter quatuor, quæ arietibus conueniunt, scilicet quia generant, vnde hoc: Egõ per Euangelium vos genui: quia habent duo testamenta, quasi duo cornua. Quod repræsentant duo cornua mitræ, vnde hoc: Bonus homo de bono thesauro profert bonum, & bona, & vetera. Quia sunt duces ouium, vnde hoc: Principes Iuda, duces eorum, Principes Zabulon, *& cætera.* Item quia impugnabant æreas potestates, vnde hoc: Gladium suum vibrauit. Debent enim inimicos impugnare gladio verbi DEI. Nota hanc præpositionem, scilicet præ, quæ notat quandoque comparationem ad tempus, tum in bono, tum in malo. In bono, vt hic: Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, id est, fecisti eum immunem à peccato, ante natiuitatem. In malo, vt hic, Præuenerunt, & præoccupauerunt me laquei mortis, id est, antequam essem mei iuris, habui originale, quod est, laqueus mortis. Ad tempus, vt hic: Præualuit in vanitate sua, id est, plus fuit vanus Antichristus, quàm alij. *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* Atrium quandoque dicitur Ecclesia triumphantium, vnde hoc: Stantes erant pedes nostri, *& cætera.* Quandoque Ecclesia militantium, vnde hoc: De Petro, quando incepit peccare, Petrus introiuit in atrium principis sacerdotum. Quandoque mens igne charitatis succensa. Nam in atrio solebant facere ignem, vnde atrium ab atro fumo dicitur. Quandoque initium conuersionis, vnde hoc: introite portas eius in confessione, &c. Quod sequitur, in versu est de alia sententia. Quãdoque confessionem diuinitatis, scilicet in Christo, vnde hoc: Beatus, quem elegisti, & assumpsisti, habitabit in atriis tuis. *Comminuet eas, tanquam vitulum Libani.* Est vitulus innouationis, vnde hoc: Ponam super altare tuum vitulos. Est vitulus confessionis, vnde dicitur: Vitulus labiorum. Est vitulus redemptionis, vnde dicitur: quod Aaron vitulum obtulit, id est, Christum Redemptorem. Est vitulus mortificationis, vt hic dicitur. Nota, progressum; Deus ante legem vocauit se Dominum, vel dixit se esse Dominum, vnde hoc: Ego sum Dominus Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Et: Qui est misit me ad vos: In tempore legis dixit, se esse vnum Deum, dicẽs: Dominus Deus noster, Deus vnus est. In tempore gratiæ dixit se trinũ esse, vnde hoc: Baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Nota, in cruce est dolor cõfessorũ: in sepultura, requies absolutorũ: in resurrectione, vita iustorum, in ascẽsione, perfectio perfectorum: in consessu ad dexteram, gloria bonorum.

Luc.2.a

Ioan.14.d

Iob.5.d

Ibidem.

1.Reg.5.a

Apostoli arietes.

1.Cor.4.

Cornua Mitræ.

Matth.12. 13.

Psal.67.

Psalm.7.

Præ, quid notat.

Psalm.20.

Psalm.17.

Psalm.51.

Atrium.

Psal.121.a

Matth.26.a

Psalm.99.

Psal 64.a

Vitulus.

Psal.50.d

Osea 14. a

Leuit.8.b. c

Exod.3.b

Deut.6.a

Matth.vlt.d

PSALMVS DAVID XXIX.

Plenitudo donorum in Christo.

EXaltabo te Domine; *quoniam suscepisti me.*] Plenitudo donorum fuit in Christo, in quatuor, scilicet quantum ad meritũ, quia omnia habuit: quantum ad vsum, quia omnib. vtebatur: quãtum ad tempus continuum, quia non interrupit charitatem, immo perseuerauit: & quantũ ad signum, quia etiam miracula fecit, & scientiam linguarum habuit, & prophetandi, quia non

alij

Psalmus de passione & resurrectione. Dominica Palmarum

alij omnes. Nota, In hoc psalmo, agitur simul de passione, de resurrectione. Quia vita præsens modo tristia, modo læta profert. Nam humana felicitas variis amaritudinibus est respersa. Ad hoc significandũ in ramis palmarum post processionẽ passio, quasi post lætitiam tristitia. Nam extrema gaudij luctus occupat. Nam factum est vespere, & mane dies vnus, vnde in Iob: Visitas eum diluculo, & subito probas illum: Omnia flumina tẽdunt in mare. Nota, ad domum faciendã, quatuor sunt necessaria, scilicet lignorũ incisio, eruderatio, erectio, coniunctio. Sic in domo spirituali, scilicet corpore Christi. Nam in primo facta est incisio, quando pars separata est à carne virginis, vnde dicitur: Lapis de monte sine manibus excisus. Eruderatio facta est in eius corpore, quando fuit mundatus ab omni cõtagione: & in resurrectione, quando caro eius refloruit. Erectio facta fuit in corpore, quia legitur quòd in vtero contẽplabatur & erigebatur ad Deum. Coniunctio facta fuit, quando verbum caro factum fuit, scilicet duę naturæ coniunctæ sunt. Hac similitudine dicitur corpus Christi domus. *Ad vesperum demorabitur fletus*, &c. Rex quandoque significatur ex qualitate temporis: & hoc tum in bono, tum in malo, vt nic: Quadam die, cum veniſſent filij Dei, & assisterent coram Domino, &c. Nam, quod tentatio Iob incepit in die, significat victoriam eius. In malo, vt, cum dicitur: Iudas nocte exiit. Quandoque ex qualitate aeris, vt quod dicitur in negatione Petri: Et hiems erat, scilicet pectoris, non tantum temporis: qualitate loci, vt quod dicitur: Israel in imo accepit legem, non in monte. Quandoque ex hora temporis, vt quod dicitur: Abraham vidit Angelos in meridie, quasi in charitatis feruore. Quandoque ex situ corporis, vt: Stephanus vidit cœlos apertos, & IESVM stantem, id est, adiuuantem. Quandoque ex ordine, vt maior ostendatur passio, vt, quod dicitur, quod Iob prius amisit possessionem, quam filios: ne iam orbato, esset vilis rerum amissio, cum non essent hęredes, quibus hæc seruarẽtur. Hoc reperitur in glossa super hunc locum. Iob, cum quadã die veniſſent filij Dei, vt assisterent coram Domino. Nota, Est vesper temporis, vnde dicitur, quod in vespere mundi Christus incarnatus est. Est perseuerantia operis, vnde hoc: Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam: id est, perseuerabit in opere. Est vesper criminis, vnde hic: *Ad vesperum demorabitur fletus*. Est vesper aduersitatis, vnde: Factum est vespere, & mane dies vnus. Sic mane, principium est tẽporis, vnde hoc: Paterfamilias cõduxit operarios in vineã suam mane operis, scilicet iuuentutis, vnde hoc: Mane transeat, & vespere decidat, induret, id est, in pueritia senescente. Est mane virtutis, vnde hoc, secundum vnam expositionem: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Et vsquequo oriatur lux fidei: Mane astabo tibi. Et est mane prosperitatis, vnde hoc: Vespere, & mane dies vnus. Nota, In solemnitatibus Christi sicut in Natali, in Pascha in die Pentecostes, non celebrantur octauæ. Non enim expectamus octauam Christi, scilicet eius Resurrectionem, nam præcessit: sed octauam Sanctorum celebramus, id est, glorificationem eorum, scilicet in corpore, & in anima. Item septem diebus ante octauam, quasi septenario huius vitæ, expectamus octauam Sanctorum, scilicet vtramque glorificationẽ, vt septenarius ad corpus, & ad animam referatur. Nam ternarius ad animam, propter tres virtutes animæ: quaternarius numerus, ad corpus, propter quatuor elementales qualitates, quæ sunt in corpore. *Concidisti saccum meum*. Caro Christi dicitur saccus, propter asperitatem, quæ erat in carne, scilicet mortalitas, passibilitas, defectus nostri. Vnde in Natali Domini templum solet tapetiis ornari, quasi saccis: ad significationem, quod solemnitas debet celebrari eius natalis, qui nunc incipit habere asperitatem. Sed in Pascha ornatur pannis sericis, ad significandum, quod solemnitas eius est, qui deponit saccum, scilicet mortalitatem, & assumit pannum sericum, scilicet immortalitatem, leuitatem, delicias. *Circumdedisti me lætitia*, id est, cinxisti me prima stola. Est triplex stola: est stola innocentiæ, vnde hoc: Lauerunt stolas suas: est stola animæ, & est stola corporis.

Dan. 2. g. Iosue 1. b. Corpus Christi domus. Iob. 2. a Tentatio Iob. Iosue 13. c Iosue 18. Exod. 19. b Gen. 18. a Act. 7. g De octauis. Caro Christi quare saccus dicitur. Ornatus templi in Natali Domini. Stola triplex. Apoc. 1. b

PSALMVS DAVID XXX.

IN te Domine speraui non confundar in æternum. Hoc exponitur in persona Christi. Habuit ne spem? Dicimus, quòd spes quatuor modis dicitur. Nam quandoque spes, præsumptio, & temeraria confidentia, vnde dicitur: Maledictus homo, qui confidit in homine. Quandoque virtus, scilicet certa expectatio futurorum ex meritis proueniens. Quandoque quoddam medium inter desperationem, & spem, & virtutem, quando scilicet aliquis peccat, sed de venia sperat vnde dicitur: Maledictus homo, qui peccat in spe, id est, qui peccat etiam in spe. Quandoque dicitur, quædam expectatio futuræ gloriæ cum certitudine scientiæ, & talis spes in Christo fuit. *Inclina*, per benignitatem. *Aurem*, per sollicitudiuem: *Ad me*, humiliter petentem. *Accelera*, sine dilatione. *Erue*, cum festinatione, scilicet à morte, vt dicitur in glossa, id est, ne differas meam resurrectionem, vsque in generalem resurrectionem: & loquitur Christus homo patri. *Conturbatus est in ira oculus meus*. Captat misericordiã iudicis a propria miseria, quod cõsistit in tribus, in vulnetatione naturalium, in magnitudine pœnarum, in paucitate gratuitorum. Naturalia vulnerantur, quantum ad tria, quantũ ad finem, vnde: *Conturbatus est in ira oculus meus*. Quantum ad sensualitatem, vnde: *Anima mea*. Quantum ad carnem, vnde: *Venter meus*. Magnitudo pœnæ consistit in duobus, in acerbitate, vnde: *Defecit in dolore vita mea*. In duratione vnde: *Anni mei*. Paucitas gratuitorum notatur, in paupertate. Vel sic: Tria genera hominũ, hic intellige: perfectos, vbi dicitur. *Oculus meus*: minus perfectos, ibi; *Anima mea*. Debiles, ibi; *Venter meus*. *Odisti obseruantes vanitates*. Est odium reprobationis, vnde hoc, Deus Iacob dilexit, Esau odio habuit. Est odium iniquitatis, vt odium nostrum. Est odium subtractionis, vnde hoc, Nemo carnẽ suam odio habet, quia proximo suo subtrahit beneficium. Est odiũ afflictionis, vnde hoc; Quodit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Quoniam defecit in dolore vita mea*. Tardum est sanctis cũ CHRISTO esse propter tria, propter illam beatitudinem, quæ differtur, vnde hoc; Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et quia hic inter mala premuntur, vnde hoc; Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quia ibi non sunt securi, vnde; Qui stat videat, ne cadat. *Factus sum tanquam vas perditum*. Vas autem Dei, & est argenteum, vel aureum in quo reponit gratiam suam, vel est diaboli, & dicetur iræ vel contumeliæ, in quo reponit malitiam. vnde Apostolus; Quoddam vas in honorẽ, aliud in contumeliam fecit. Et hic; Prudentes acceperunt oleum in vasis suis, id est, charitatẽ in cordibus suis, vel conscientiis. Vasa dicuntur scripturæ, in quibus continentur sibi animæ, vnde; Confitebor tibi in vasis. Per vasa dicũtur doctores vnde: Paulus dicitur vas electionis. Vasa dicũtur decipuli, vnde Isaias; Fraudulẽti sunt vasa pessima. Sunt vasa hæreticis; Parauit in eo vasa mortis, id est, in sacra scriptura, hæreticos. Vas dicitur os, vnde Moyses; Vas, quod nõ habet operculum, immundum est. Nam in multiloquio non deerit peccatum; ideo debemus ostium ori ponere. Vas, corpus hominis, vnde Apostolus; Sciat vnusquisque vestrũ vas suum, possidere in sanctificatione. Vas Christus, vel Ecclesia, vnde hoc; *Factus sum tanquam vas perditum*. Vas medicinale crux, vnde hoc; Oleum redundauit in vase; & dilectio Christi in cruce. Vasa tabernacula æterna, vnde elegerunt bonos in vasa, &c. Corpus hominis iacet, ita vt caput sit ad occidentem, & pedes ad orientem. Nam ita iacuit corpus CHRISTI, ac si diceretur cadere. Amodo tendebat ab oriente ad occidentem, scilicet ad

Spes quatuor modis dicitur. Hier. 17. a

Magnitudo pœnę.

Odiũ multiplex. en 27. g Eph 5. d eccl. 12. a bil. 1. c. om. 7. d

1. Cor. 10. c Vas Dei. 2. Tim. 2. d Ibidem Mat 25. a Vasa. Psal 70. d Act. 9. b. Isa. 32. b Psal. 7. b Num. 19. c Prou. 10. c 1. Thes. 4. a

occaſum,vel ad lapſum. A modo ad orientem, quaſi occaſu ad reſurrectionem. *Erubeſcant impij, & deducãtur in infernum, muta fiant labia doloſa.* Eſt triplex deductio hominis peccantis. Eſt deductio de loco ad locum, vt de terra ad infernum. Eſt deductio de peccato ad peccatum,vnde dicitur: Væ, qui tranſitis peccato,quaſi veſtem longam, & hoc: Sanguis ſanguinem tetigit. Eſt deductio ſupplicij ad ſupplicium, vnde hoc: Tranſeat de aquis niuium ad calorem nimiũ. *In ciuitate munita.* Ciuitas quandoque ſignificat Eccleſiam munitã, militantem, vnde hoc: Magnus Dominus,& laudabilis nimis,in præſenti Eccleſia. Quandoque triumphantem,vnde hoc: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Quandoque animam,vnde hoc: Diſperdam de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem, id eſt, ab anima malas cogitationes, quæ ſunt mali ciues. Quandoque Iudæos, & Gentiles, vt hic. Quandoque congregationes fidelium,vnde hoc: Ego Dominus in ciuitatem non, ingredior. *Diligite Dominum omnes Sancti eius.* Eſt inimicus inhærens, adhærens, ſequiens, blandiens. Peccatum,caro,diabolus, homo. De primo: Inimici hominis,domeſtici eius. De ſecundo: Nulla peſtis efficacior eſt,quam familiaris inimicus. De tertio: Inimicus homo hoc facit, quia ſuper ſeminauit zizania. De quarto: Diligite inimicos veſtros.

Pſal.32.c — Deductio hominis peccantis. *Iſa.5.d* *Oſea 4.a* *Iob.24.c* — Ciuitas. *Pſalm.47.* *Pſal.83.a* — Inimicus quotuplex. *Mat.10.d* *Mat.13.d* *Luc.6.d*

PSALMVS DAVID XXXI.

Beati,quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Tria ſunt vitia in homine,& ad hæc remouẽda tria ſunt antidota. Primo homo ignorat ſe peccare: ſecundo dedignatur confiteri: tertio bonum, ſi quod habet, ſibi attribuit. Primo ergo,ignorantia: ſecundo, dedignatio: tertio arrogantia. Contra primum eſt ſui cognitio: cõtra ſecundum,eſt pia confeſſio: contra tertium, eſt pia attributio,vt Deo attribuamus bona noſtra. Beatitudo conſiſtit in duobus,in deletione peccati,& in vitatione ſupplicij. Deletio peccati quantum ad duo: nam quantum ad actualia,vnde: *Remiſſæ ſunt iniquitates*: quantum ad originalia, vnde; *Quorum tecta ſunt peccata.* Vitatio ſupplicij eſt in duobus,vt vitetur pœna materialis, vnde hoc; *Cui non imputauit Dominus peccatum*, etiam pœna ſpiritualis,vnde hoc? *Nec eſt in ſpiritu eius dolus.* Nam mala conſcientia eſt tormentum. Eſt vitium in homine,ab homine, hominis. Primum, peccatum eſt occultum, vnde hoc; Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Secundum, peccatum eſt aliunde, vnde hoc; Ab alienis parce ſeruo tuo. Tertiũ eſt ignorantia,quod dicitur eſſe peccatum hominis,non diaboli, quia diabolus ex induſtria,homo ex ignorantia peccauit. Præterea dicitur in Leuitico; Si videtur, quod peccatum omne in homine eſt ſaltem ex ignorantia boni. Deus debet ſaluare nos triplici de cauſa, ex promiſſione, ex noſtro merito, ex congruo: & nos debemus ſeruire ei ratione commiſſi, dimiſſi, præcepti. *Et quorum tecta ſunt peccata.* Deus dicitur videre per cognitionem,vnde hoc; Oculis Dei omnia nuda ſunt. Et per approbationem, vnde hoc; Reſpexit Dominus Abel & ad munera eius. Quandoque per compaſſionem, vnde hoc? Videns vidi afflictionem populi mei. Quandoque per punitionem. In prima eſt ſcientia,in ſecunda eſt iuſtitia,in tertia miſericordia,in quarta potentia. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno*, id eſt,in tempore gratiæ, quod dicitur tẽpus opportunũ, quia quãdo oratur,datur gratia & effectus gratiæ,ſcilicet redemptio. Sed in tempore legis,per orationẽ datur gratia non effectus gratiæ,ſcilicet redemptio. Tunc enim nullus erat redẽpturus, & ideo non dicitur tẽpus opportunum. *Verumtamen in diluuio aquarum multarum.* Eſt aqua defluens,deficiens,reficiens, inficiens,& ſufficiens. Prima,populus; nam ſicut aqua aquæ ſuccedit, ita populus populo, vnde hoc; Lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum,& hoc; Aquæ multæ populi multi. Secunda materialis, vnde Dominus Samaritanæ; Qui bibet ex hac aqua,ſitiet iterum. Tertia, doctrina bona. Quarta, doctrina hæreticorum, vnde: ſuper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus. Vltima Spiritus ſancti, vnde: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. *Nolite fieri ſicut equus & mulus.* Nota ſex genera hominum hic nominata. Sunt enim timidi,pigri,ſtolidi,ſuperbi,blaſphemi, & maligni. Primos vincit concupiſcentia, ſecundos acedia, tertios negligentia, quartos ſuperbia, blaſphemos diffidentia, malignos nequitia. Tria prima genera nominantur per equum,& mulum.

Tria vitia in homine. — *Beatitudo.* — *Vitatio ſupplicij.* — *Vitium in homine, ab homine, hominis.* *Pſal.18.c* *Ibidem.* — *Leu.4.* — *Deus quot modis videre dicitur.* *Heb.4.g* *Gen.4.a* *Exod.3.b* — *Tempus opportunum.* — *Aqua quotuplex.* *Pſalm.1.b* *Apoc.17.d* — *Ioan.4.b* — *Pſal.136.a* *Ioan.6.c* *Sex genera hominum,*

PSALMVS DAVID XXXII.

Exultate iuſti in Domino. Confitemini Domino.] Confeſſio alia laudis, alia peccati, quę conſiſtit in quinque,in carnis maceratione,vnde: *In cythara*: in operatione,vnde: *in Pſalterio*; in decalogi obſeruatione,vnde: *decẽ chordarum*; in mẽtis hilaritate (aliter enim non ſeruantur præcepta) vnde hoc: *Cantate canticum*: in vitæ nouitate, vnde: *Nouum.* Hæc quinque confeſſionem laudis operantur. *Cantate Domino canticum nouum*, ſcilicet, in Chriſto, in quo eſt nouitas. Et illa conſiſtit in quatuor,in conceptione,vnde hoc: Nouum faciet Dominus in terra, mulier circumdabit virum. In prædicatione,vnde: Mandatum nouum do vobis. Nouitas in miraculorum oſtenſione,vnde: Si non feciſſem opera in eis,quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. In reſurrectione,vnde dicitur,quòd caro eius refloruit. *Miſericordia Domini plena eſt terra.* Terra quandoq; viſibilis, vt hic. Quandoque caro hominis vnde: Terra tradita eſt in manus inimici impij. Quandoque anima,vnde hoc: Semen cecidit in terram bonam. Quandoq; Eccleſia militans, vnde hoc: Domini eſt terra,& plenitudo eius. Quandoq; Eccleſia triumphans,vnde illud: Credo videre bona Domini in terra viuentium. Prima eſt calcanda,ſecunda domanda, tertia ſeminanda, quarta collocanda, quinta poſſidenda. *Et ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Os quandoque pater, vnde hoc: O ſapientia, quæ ex ore altiſſimi prodiiſti. Quandoque pro Filio, vt hic: Quandoque pro iuſto, vnde hoc: Os enim Domini loquutum eſt. *Dominus diſſipat conſilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum.* Gentes ſunt peccatores,populi ſunt ſtulti, principes ſuperbi. Conſiliũ eſt gentium concupiſcentia eſt oculorum, cogitatio populorum, concupiſcentia carnis: conſilia Principiũ, eſt ſuperbia vitæ. Hæc omnia Deus diſſipat. Bene populi cogitationes habent,& non conſilium: quia ſtulti ſignificantur per populum. *De cælo reſpexit Dominus.* Decem ſunt modi vocationum. Vocat enim Deus per naturam,per Angelos,per Patriarchas,per Legem, per Prophetas,per Chriſtum,per Apoſtolos, per doctrinã, per proſpera,per aduerſa. *Vt alat eos in fame.* Eſt fames pœnalis, vnde hoc: In fame & ſiti, in frigore & nuditate. Eſt culpabilis pœna,quam habent hi, de quibus dicitur: Paruuli petierunt panem,& non erat, *& cætera.* Eſt laudabilis, vnde dicitur: Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam.

Confeſſio alia laudis alia peccati. — Nouitas conſiſtit in quatuor. *Hier.31.d* *Ioan.13.d* *Ioan.15.d* *Pſal.27.a* — Terra multiplex. *Iob.9.c* *Marc.4.a* — *Pſal.23.* *Pſal.26.c* — Os multis modis. *Iſai.1.e* — Vocationũ modi decẽ. — Fames. *2.Cor.12.g* *Thren.4.a* — *Matth.5.a*

PSALMVS DAVID XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore.] Laus Dei ſiſtit in tribus: in benedictione, in magnificentia, in bonorum perſecutione. Nam debemus Deum benedicere,& magnificare, bonos perſequi. Benedictio autem notatur, ibi: *Benedicam Dominum.* Magnificentiam: *Magnificate Dominum.* Bonorum perſecutio, ibi, *Exquiſiui Dominum.* Benedictio debet eſſe vniuerſalis, vnde: *In omni tempore*; ita quòd vniuerſitas referatur ad vocem, vnde: *In ore meo.* Et ad mentem, vnde: *In Domino laudabatur anima mea*; id eſt, Dominus in anima, vnde Apoſtolus: Fruar te in Domino, id eſt, Domino, id eſt, Domino in te. Magnificentia cõſiſtit in duobus: Deus enim magnificatur in nobis,id eſt, magnus oſtẽditur, vnde: *Magnificate Dominum mecum.* Vnde:

Laus Dei in tribus. — Benedictio vniuerſalis. — *Philip.1.d*

Exalte

Digitized by Google

Bonorum persecutio.

Exaltemus nomen eius in idipsum. Bonorum persecutio consistit in tribus,in inquisitione,vnde : *Exquisiui Dominum.*In accessu,vnde : *Accedite ad eum.* In clamore, vnde : *Iste propter clamauit.* Exquisitio autem refertur ad intellectum,siue ad mentem : clamor ad vocem, accessus ad operationem.Nota,quidam pulsant ad intelligentiam, vnde hoc : Punge oculum,& produces lacrymas:punge cor,& produces scientiam. Quidam ad sanctimoniam,vnde:Pulsate,& aperietur vobis quærite & inuenietis, scilicet bonam vitam. Quidam ad vitam æternam,vnde hoc:Attollite portas Principes vestras. *Iste pauper clamauit,& Dominus exaudiuit.*Nota, quinque sunt genera paupertatum.Primum est infælicitatis , secundum cupiditatis , tertium superfluitatis, quartum calliditatis, quintum voluptatis. Sub primo genere est egenus,sub secũdo est auar°,sub tertio,prodigus,sub quarto,paries dealbatus,sub quinto,vir Religiosus. Prima paupertas misera,quia flagellat:secunda noxia,quia necat : tertia ventosa,quia inflat:quarta dolosa,quia dissimulat : quinta glorioſa, quia consummat. Patet sub quo genere sit pauper,qui hic clamat ad Deum. Lex triplex , membrorum scilicet Moysi , fideique. De prima & secunda Apostolus : Video aliam legem in membris meis,repugnãtem legis menti meę. Prima est fomes peccati, quæ peccatum facit:secunda detegit ; tertia delet. Prima est,vt reus : secunda est,vt actus:tertia,vt iudex. *Gustate & videte,quoniam suauis est Dominus.* Nota,cibus corporalis,cum non sumitur, placet, & in principio sumptionis auide sumitur:in fine autem generat fastidium,& displicet,vnde dicitur: Omnia flumina tendunt in mare , & hoc : Omnis homo primum bonum vinum ponit , & cum inebriati fuerint , &c. Nam extrema gaudij luctus occupat. Cibus autem spiritualis est , cum non sumitur, displicet : quia amarus est Deus malis : sed sumentibus placet:& quanto quis magis sumit de illo cibo,tanto magis ei placet,nec in præsenti quis potest illo cibo satiari,sed modo est refocillatio. Nam cibus ille non venit ad ventrem, id est, vsque ad satietatem, nec vsque ad guttur,vnde Iob:Nec dimittas me,vt glutiam saliuam meam.*Sed satiabor cum apparuerit gloria tua.*Tres vocationes facit in hoc Psalmo. Nã primo vocat ad fidem, dicendo. *Accedite ad eum,& illuminamini :* post, ad Sacramentorum participationem , vnde hoc : *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus*,tertio ad consummationem commissorum , vbi necessaria est fides , ibi: *Venite filij audite me.*[*Oculi Domini super iustos.*Tria notantur in hoc versu,scilicet in Domino,potestas,exaudiendo cum dicit : *Oculi Domini super iustos.* Voluntas, cum dicit:*Super iustos.*Et intelligentia,cum dicit:*Et aures in preces eorum.* Nota,est gratia præueniens,subueniens,adueniens,& veniens. Voluntas Dei prima gratia:secũda gratia,quæ datur ex merito,vita æterna.Prima secũdæ,secũda tertiæ,tertia quartæ causa. *Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde.* Martyrium debet tria habere, scilicet causam finalem,vt propter Deum patiatur,vnde dicitur:Martyrium non facit pœna, sed causa:causam formalem,vt scilicet voluntate sustineatur,nec sit sicut rota carri,quæ fœnũ portat, & tamen murmurat:& perseuerantiam:Nam qui perseuerauerit vsque in finem,hic saluus erit.*Redimet Dominus animas sanctorum suorum.* Christus liberauit antiquos patres, ante aduentum in certa spe,cum promitteret.In sufficientia,cum offerret : In efficientia,cum liberaret.

Matth.7.b

Psalm.33.b

Paupertatũ quinque genera.

Lex triplex.
Rom.7.d

Eccl.1.b
Item.2.b
Prou.14.b

Iob.7.b

Gratia quotuplex.

Martyrium tria debet habere.

Matth.10.o

PSALMVS DAVID XXXIV.

Iudicium præsens triplex.
Psalm.42.a

Iudica,Domine,nocentes me.] Triplex est iudicium in præsenti,triplex in futuro.In præsenti,iudicium discretionis,vnde hoc:Iudica me Deus,& discerne causã meam. Est iudicium afflictionis,vnde hæc : Iudicium incipit à domo Dei , quia boni debent seponere murum pro domo Israël. Est præmonstratio damnationis vnde hoc:Qui non credit,iam iudicatus est,id est,eius,

1.Pet.4.d

Ioan.3.c

A qui non suscipit Sacramentum fidei, sententia damnationis est.Nota,triplex in futuro,primum iudicium discussionis,vnde dicitur : Quia veniet Dominus cum senatoribus terræ ad iudicium,& separabit bonos à malis,oues ab hœdis,grana à paleis.Aliud saluationis,vnde dicitur : Non damnabit eum , cum iudicabitur illi, id est,ad vtilitatem eius. Tertium damnationis, vnde dicitur : Qui fecit iudicium sine misericordia. Nauis periclitatur,vel quia est infirma:vel quia tempestas imminet:vel quia nauta dormit. Ita anima fidelis periclitatur propter infirmitatem fidei. Modicæ fidei , quare dubitasti ? vel quia tempestas imminet, quæ dupliciter insurgit. Nam quandoque per ventum,id est,per superbiam , vnde dicitur : Flauerunt venti , & diruerunt domum. Quandoque per fluctum,id est,per persecutionem temporalium , vnde dicitur : Eleuauerunt
B flumina fluctus suos. Item anima periclitatur,cum homo dormit in vitiis,vnde dicitur : Vigilate,quia nescitis diem neque horam.*Apprehende arma,& scutum.*Armis pugnamus, scuto tegimur. Mundus enim duobus modis contra electos pugnat,verbo,& gladio.Verbum falsitatis eius expugnamus per sapientiam : gladio aduersitatis resistimus per patientiam , In sapientia ergo accipimus arma:scutum in Patientia.Deus autem hæc apprehendit,quia nos ea apprehendere facit.*Quoniam gratis absconderunt superbi laqueum mihi.*Quatuor in hoc versu notantur. Prima notat eorum malitiam,cum dicit. *Gratis.* Dolositatem,cum dicit,*Absconderunt.* Crudelitatem , cum dicit : *Interitum laquei sui.* Stultitiam, cum dicit : *Superuacue exprobrauerunt animam meam.*]
*Eripiens inopem de manu fortiorum eius.*Diabolus quosdam aperta tentatione deprimit : quosdam occulte se-
C ducit,vnde dicitur leo,& draco. Psa mista hic duo genera exprimit. Inops est,qui virtutum diuitias prorsus non habet, quasi sine opere, Pauper,qui quamuis aliquas habeat,tamen ad cumulum perfectionis non peruenit. Inopum manus fortiorum opprimunt : pauperem,etiam deprimentium affligebant.Nec mirum,quia antiquus hostis eos, qui nullam virtutem habent,sibi violenter subiicit:ab his,qui opera imperfectionis colligunt,occulta directione virtutes tollit. Deus autem contra apertam sæuitiam quosdam corroborando,alios quidem contra occultas insidias per circumspectionem custodiendo. *Inopem de manu fortiorum eius:pauperem à diripientibus*,liberauit. *Retribuerunt mihi mala pro bonis : sterilitatem animæ meæ.* Triplex sterilitas,scilicet operis,carnis, vnde hoc : Maledicta sterilis, quæ non
D reliquit semen suum,post se super terram.Legis,vnde: Lex neminem duxit ad perfectum , quia non generat gratiam. Sterilitas solet esse in homine ex infirmitate, ex impotentia generandi,ex ætate transacta,& hac ratione dicitur, lex sterilis. Ex ætate,quia amisit statum suum,vnde hoc : Si circumcidimini , nihil vobis prodest. Ex infirmitate,vnde dicitur:Lex neminem duxit ad perfectum. Ex impotentia hominum , vnde hoc : Cur vultis vobis imponere iugum,hoc est onus,quod nec vos,nec patres vestri portare potuerunt? *Humiliabam in ieiunio animam meam.* Est ieiunium Christi : vt ibi,& hic : Tota die pependi in ligno,& non comedi. Iusti,vnde hoc:Beati;qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Mali,vnde hoc : Paruuli petierunt panem:*Tentauerunt me,subsannauerunt me.* Tentatio hominis ad Deum tri-
E plex.Dei ad hominem triplex. Prima Dei ad hominẽ, manifestationis , secunda permissionis , vnde hoc : Et ne nos inducas in tentationem.Nam Deus tentat nos per cogitationes,id est,permittit tentari : tertia purgationis vnde hoc : Beatus vir , qui suffert tentationem, id est, purgationem. Item, homo tentat Deum dubitando,vnde hoc:Tentauerunt Deum in cordibus suis, ad iracundiam concitando , vnde hoc : Tentauerunt me Patres vestri : addiscendo,vnde Moyses : Tentabo Dominum,si possum eum placare.*Confitebor tibi in Ecclesia magna.* Ecclesia dicitur magna, Loco, vnde hoc: A finibus terræ,ego clamabo:& illud Iacob : Dilatauit

Iudicium futurum triplex.
Matth.25.c
Matth.3.c
Luc.3.b
Psalm.26.f
Iacob.2.b.c

Matth.8.d

Matth.7.d

Psalm.92.b

Matth.25.d

Mundi pugna

Inops Pauper.

Sterilitas triplex.
Heb.7.c

Heb.7.c

Matth.23.a
Act.15.c.
Matth.6.c

Tentatio triplex.

Matth.5.

Zac.1.b
Psalm.77.b
Psalm.94.c

Digitized by Google

bernacula ſua. Merito, vnde: Erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli. Numero, vnde hoc: Multi enim ſunt vocati, & cætera. Eſt grauitas morum, vnde hoc: Plotinus eſt grauiſſimus Philoſophorum. Eſt grauitas annorum, vnde ſenioris ætas dicitur grauitas appropriato vocabulo. Eſt grauitas peccatorum, vnde hoc: Filij hominum, vſquequo graui corde. Prima informat, ſecunda aggrauat, tertia deformat. *Dixerunt, euge euge.* Dicitur falſum multipliciter. Quomodo accipitur, alibi dictum eſt, ſcilicet, oratorium, illuſorium, exultatorium, applauſoriũ. *Exurge, & intende iudicio meo.* Chriſtus exurgere dicitur per primum aduẽtum, vnde hoc: Nunc exurgam, dicit Dominus. Exurgere per meritum noſtrum, vnde hoc; Exurge, quare obdormis Domine? id eſt, fac nos exurgere Domine. Exurgere per auxilium, vnde hoc; Exurge in occurſum meum Domine. Exurgere ad iudicium, vnde hoc; Exurget in iudicio Deus. *Erubeſcant.* In pœnitente iſta debent eſſe, ſcilicet contritio, vnde hoc; *Erubeſcant.* Ex contritione remiſſio, vnde hoc; *Reuertantur.* Neutrum ſine altero ſufficit: vnde dicitur ſimul vniuerſalis pœnitentia, vnde hoc; *Induantur*, quaſi dicat: De omnibus pœniteant, non de quibuſdam. Pœnitentiæ pœna, vnde, *Confuſione.* Nam ipſe rubor eſt par pœnæ. Hic optat Propheta peccãti. *In finem Pſalmus Dauid [Seruo Domini.* Seruus dicitur, vel à ſeruiendo, vel à ſeruando. Si primo modo, tam boni, quàm mali ſerui Dei dicuntur, ſcilicet, quia omnes ſeruiunt Deo. Vnde, & de omnibus dicitur, Caſtra Dei ſunt, & Deo militant. Boni ergo & mali ſeruiunt Deo, ſed diſſimiliter. Quia ſeruiunt boni Deo, vt à quibus; mali, vt de quibus, ſit voluntas Dei. Si ſerui à ſeruando dicuntur, tantum bonis conuenit. Nam antiquitus, homines cum capiebantur, interficiebantur. Sed modum factum eſt miſeratione, & propitiatione, vt capti non interficiantur, ſed ſeruentur, & hac ratione boni dicuntur ſerui, quia cum prius eſſent morte digni (Nam omnes naſcuntur filij iræ) non ſtatim interficit eos Deus; ſed expectat.

Gen.15.b Matth.20.b — Pſalm.4.a — Exurgere Chriſtus multipliciter dicitur. Pſalm.43.d — Pſalm.58.a — Seruus. — Gen.32.a

PSALMVS DAVID XXXV.

Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemetipſo, &c.] Mendoſi codices habent, vt non delinquat. Nota, Peccatum in corde, vnde; *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo.* In ore, vnde hoc: *Verba oris eius iniquitas, & dolus.* In opere, vnde hoc; *Vie non bone.* Peccatum ex ſolicitudine, vnde; *Aſtitit.* Vniuerſitas in peccando, vnde; *Omni.* Et peccandi delectatio, vnde hoc; Malitiam autem non odiuit. Nota, tria ſunt genera peccatorum. Nam quidam ex infirmitate peccant; alij ex ignorantia; alij ex iniquitate. De primis illud; Non ego operor illud, ſed peccatum, quòd in me habitat. De ſecundis; Quia ignoranter hoc feci, conſecutus ſum veniam. De tertiis hoc; *Malitiam autem non odiuit.* Vnde primi dicũtur peccare contra potentiam, ſecundi contra ſapientiam, tertij dicuntur peccare cõtra benignitatem; vnde primi in Patrem, ſecundi in Filium, tertij in Spiritum ſanctum dicuntur peccare. *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo.* Nota, Abraham in ſacrificio ſuo abiiciebat aues, id eſt, malas cogitationes; Et nos malas cogitationes debemus à nobis expellere, vt adſit ſcrutiniũ morum, quo ad tria in nobis; cognitionem ſui proximi, & Dei; Primum humilitas, ſecũdum charitas, tertium futura felicitas. *Iuſtitia tua, ſicut montes Dei.* Mons nouem modis dicitur. Nam quandoque Chriſtus, vnde hoc; Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium. Etiam dicitur mons montium, quaſi ſanctus ſanctorum. Montes etiam dicuntur Angeli, vnde hoc; Priuſquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, Ego ſum. Mons iuſtitia, vnde hoc; Exaudiuit me de monte ſancto ſuo. Mons ſancta Eccleſia triumphans, vnde hoc; Quis requieſcet in monte ſancto tuo; Et hoc, Reliquit nonaginta nouem in deſerto in montibus, id eſt in cœlo; Et mons Eccleſia militantium, vnde hoc; Super Sion montem ſanctum. Montes dicũtur maiores ſancti, colles minores ſancti, vnde hoc: Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. Mons diabolus, vnde hoc; Si habueritis fidẽ ſicut granum ſinapis, & dixeritis huic monti, tranſi hinc illuc, & trãſibit. Montes, diuites & ſuperbi, vnde hoc: Mõtes ſicut cera fluxerũt à facie. Montes hæretici, vnde hoc; Inter medium montium pertranſibunt aquæ, quia Sacra ſcriptura tranſit per hæreticos, & non ibi remanet, nec eos fœcundat. Nã per carnales lapideos trãſit aqua ad areolas. *Domine in cælo miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes.* Nota, quòd quandoque tranſpoſitio ſuſcitat quæſtionem, vt hic; *Domine in cælo miſericordia tua*, & cætera. Quia videtur potius dicendum, quòd veritas eſt vſque ad cœlos, ſcilicet Angelos, & miſericordia tua vſque ad nubes, id eſt, homines: Et hoc; Populus paſcuæ eius, & oues manus eius; videtur dicendum, populus, manus, & oues paſcuæ eius. Sed tranſponit ad ſignificandum, quòd idem intelligitur per populum, & per oues, & hic; in innocentia cordis ſui, & in intellectibus manuum debet dicere ecõuerſo. Sed hic dicit, quia melior eſt innocentia cordis; quoniam quandoque recta ordinatio aufert dubitationem, vnde hoc: Volucres cœli, & piſces maris. Quandoque extrema appoſitio facit quæſtionem, vt hic; Lingua mea meditabitur iuſtitiam tuam tota die. Meditatio enim propriè non ad linguam pertinet, ſed ad cor. Sed hoc ideo dixit, vt daret intelligere, quòd idem habeat in corde, & in ore. Quandoque propria appoſitio aufert dubitationem, vt hic. *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt.* Duæ ſunt alæ Dei, vetus & nouum teſtamentum; quia nos regunt, ſubuehunt, & protegunt: Regunt, vt hic Dominus regit me, veteri & nouo teſtamento, & nihil mihi deerit. Subuehunt, vnde hoc; Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam, & conſolationem, & cætera, quia ad alta tulit nos. Protegunt: *In tegmine alarum tuarum ſperabunt.* Nota: Sex ſunt vnius hominis alæ, vnde hoc; Sex alæ vni, & ſex alæ alteri. Duæ pedeſtres, ſcilicet patientia, & cordis contritio, quæ humilem reddunt. Collaterales, ſpes, & timor, quæ latus ambiunt. Capitales, ſcilicet charitas, & humilitas, quæ nos extollunt. Per primas erigitur ſponſa ad oſculum ſponſi. *Homines, & iumenta ſaluabis Domine.* Nota: Dominus ſaluat, temporalia cõferendo, vnde: *Homines, & iumenta ſaluabis Domine.* Vnde quandoque cæcus ducitur ad recipiendam ſanitatem. Saluat à pœnis liberando, vnde dicitur ſaluaſſe tres pueros, quia à flamma ignis liberauit. Saluat, gratiam conferẽdo, vnde hoc: Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Saluat vitam æternam conferendo, vnde dicitur quòd prædeſtinatus ſaluabitur in futuro. *Inebriabuntur ab vbertate domus tue.* Ebrietas corporalis aufert officium membrorum, vſum ſenſuum, & ſæcularium: ſic ebrietas ſpiritualis aufert officium membrorum, vnde: Confige timore tuo carnes meas, vt ſenſus mei non habeant poteſtatem, niſi ad Deum. Vſum ſenſuum, vnde hoc: Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Vſum ſæcularium, quia ebrius Spiritu ſancto non ita ſciens in ſæcularibus, vt alibi. Vnde alibi dicitur: Prudentiam prudentium reprobabo, & ſapientiam ſapientium. Vnde mare mortuos eiicit, & viuos retinet. Nota: *Domus*, vita æterna, vnde hoc: In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Quandoque Eccleſia triumphans, vnde hoc: Beati, qui habitant in domo tua. Quandoque Eccleſia militans, vnde hoc: In domo Dei ambulauimus cum conſenſu. Quandoque anima iuſti, vnde hoc; templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Quandoque lapidea, vnde hoc: Domus mea, domus orationis vocabitur.

Pſalm.2.b — Pſalm.71.a — Matth.17.c Luc.17.b Pſalm.96.a — Pſalm.103.a — Tranſpoſitio. — Pſalm.94.b — Pſalm.77.g — Pſalm.8.b Appoſitio. Pſalm.70.d Meditatio. — Alæ Dei duæ. Pſalm.22.a — Rom.15.a — Sex hominis aliæ. Iſa.6.a — Marc.8.c — Dan.3. — Tit.3.b — Ebrietas tẽporalis & ſpiritualis. Pſalm.118.i — Pſalm.118.s — Iſa.29.c 1. Cor.1.d Ioan.14.a — Pſalm.83.b Pſalm.54.c 1. Cor.3.c Iſa.56.c — Matth.11.b

PSALMVS DAVID XXXVI.

Nol æmulari in malignantibus.] Eſt æmulatio amoris, vnde Apoſtolus: Æmulor enim vos Dei æmulatione.

Abraham cur abiiciebat aues in ſacrificio. — Mons quot modis. Iſai.2.a — Pſalm.89.a — Pſalm.3.a — Pſalm.14.a — Rom.7.d — Æmulatio multiplex.

lation. Est æmulatio liuoris,vnde dicitur in prologo Hieronymi,quòd multos æmulos habuit. Est æmulatio indignationis,vnde hoc:*Noli æmulari in malignantibus.* Est æmulatio imitationis,siue indignationis,vnde exponitur de vtroque. *Nolite æmulari in eo, qui prosperatur.*] *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent.* Herbarum quædam habent florem, & non folia: quædam folia,& non florem.Florem & non folia,vt fœnum,& significat carnem mortalem, quæ floruit in Adam, & per peccatū defloruit,vnde hoc:Percussus sum,vt fœnum,& aruit cor meum. Quandoq; designat nobiles, vnde hoc : Florebunt de ciuitate, sicut fœnum terræ. Quandoq;minores,vnde hoc:Præceptum est locustis, ne conculcent fœnum terræ, id est, simplices, quibus non est vigor alta intelligere, sicut fœnum,altam radicem non habent. Quandoq; voluptuosi dicuntur fœnum,vnde hoc : Omne fœnum viride combustum est. Quandoq; pro veniali,vnde aliquis dicitur ferre fœnū, lignum,& stipulā secum. *Quemadmodum olea herbarum cito decident*,vnde hoc:Qui infirmus,olus manducet,id est,tenuia & arida cibaria.Nam sine Cerere & Baccho, friget Venus:ecce medicina contra carnem lasciuientem. Vel sic:in primitiua Ecclesia quidam discernebāt cibos,quidam non : ergo qui infirmus erat,id est, qui nesciebat à quibus esset abstinendum,& à quibus nō, olus manducet,quia hic cibus in lege non erat prohibitus. Vel ad literam,quoddam genus oleris valet ad sanitatem corporis,vt Cirsium,& similia. Ergo qui infirmus est,olus manducet contra carnem concupiscentem,vel contra animum fluctuantem,vel contra carnis infirmitatem.Vel qui infirmus est,olus manducet,propter maiorem scientiam, id est, qui non potest capere maiora,capiat minora. Tria sunt genera olerum : nam sunt olera herbarum,hortorum,olus conditum. Olera herbarum significant infirmos in fide,scilicet minores, non nobiles,quia hæ herbæ sunt viles,hi modo florēt, sed in die iudicij arescent, vt hic : Olera hortorum significant infirmos in carne, de quibus dicitur:Qui infirmus est,olus manducet, quia sine Cerere & Baccho friget Venus.Olus conditum significat historiam cum spirituali intelligentia, vnde puer Prophetarum , dixit Elisæo : Serue Dei,mors in olla. Cui Elisæus : Appone farinam,& dulcorabitur,id est, appone subtilem intelligentiam literæ,quæ occidit,& dulcis erit intellectus. Olera hortorum sunt meliora, quàm olera herbarum : & infirmi in fide magis mali , quàm infirmi in carne. *Subditus esto Domino,& ora eum.* Primo, subditus esto, ne male agendo, præcepta despicias. Secundo, subditus esto,vt ad bona agenda de tuis viribus non præsumas. Sis DEO subditus, de te non præsumendo:ores auxilium,expectando. *Gladium euaginauerunt, intenderunt arcum.* Arcus quandoq; significat sacram scripturam,vnde hoc:Tetendit arcum suum,& parauit illum. Nam in arcu duo sunt,chorda, & lignum:chorda,nouum:lignum,vetus testamentum significat.Nam sicut chorda emollit lignum,ita nouum testamentum emollit vetus. Quandoque prauam intentionem,vnde hoc: Conuersi sunt in arcum prauum. Quandoque comminationem,siue promissionem,vnde hoc : Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum,&c. Intendentes arcum, facientes comminationem, vel promissiones dicentes : Quæcunque nobis dixerit DEVS , faciemus. Quandoque diem Iudicij , vnde hoc : Vt fugiant à facie arcus. Quandoque insidias,vel dolos,vnde hoc: *Intenderunt arcum.* Quandoque arcus significat victoriā Christi,vnde hoc:Arcus triumphat;*Apud Dominū gressus homines dirigentur.* Est via,à qua,in qua,per quā & ad quam. Via,à qua imus,est peccatum, vnde hoc: Viam iniquitatis amoue à me. Via,in qua imus, sunt virtutes & bona opera,vnde hoc : Viam mandatorum tuorum cucurri. Via,ad quam tendimus,est Christus, qui dicit : Ego sum via,veritas,& vita. Via,per quam: quia Christus est ostium,per quem ad eum itur,& intratur.*Si ceciderit non collidetur.* Quædam cadunt extra viam, vt ille , qui nunquam fuit de Ecclesia : quidam cadunt à via, vnde hoc: Melius est viam iustitiæ non agnoscere, quàm post agnitam, retroïre. Quidam cadunt in viam,vnde dicitur : Iustus septies cadit in die; sed quod in die,bonum est, quia non in nocte peccati. *Tota die miseretur,& commodat.* Nota : quatuor genera eleemosynæ , proximi correctio, iniuriarum remissio, sui miseratio,proprij beneficij collatio.De primo & vltimo dicitur : Omni petenti te tribue, rem, vel correctionem. De secundo dicitur : Qui percusserit te in vnam maxillam,præbe ei & alteram.De tertio dicitur. Miserere animæ tuæ placens Deo. *Expecta Dominum, & custodi viam eius,& exaltabit te.* Nota:exaltatur quis in potentiam,vnde hoc:Exaltasti dexteram deprimentium eum. Exaltauit in superbiam,vnde hoc : Qui se exaltat,humiliabitur. Exaltatur quis ex merito,vnde; Qui se humiliat exaltabitur. Exaltatur in præmio,vnde hoc , Exaltabuntur cornua iusti.

PSALMVS DAVID XXXVII.

DOmine ne in furore tuo arguas me.] Nota:Est furor huius temporis, scilicet pœna temporalis, vnde hoc:Virga tua,furoris mei Assur.Est furor pœna gehēnalis,vnde hoc : Ignis succensus est in furore meo.Est furor,sententia iudicis,vnde hoc: *Domine ne in furore tuo arguas me.Quoniam sagitta tua infixæ sunt mihi.* Est sagitta,quæ mittitur à se,& mittit,scilicet Christ⁹,qui mittitur à se,& mittit prædicatores,vnde Isaïas:Misi sagittam elegantem. Est sagittà,quæ mittit,& aliunde mittitur,vt Prophetæ & Apostoli,qui mittuntur à Deo,& mittunt verbum doctrinæ , vnde hoc : Posuit me Dominus quasi sagittam electam. Est sagitta,quæ mittit & non mittitur, vt Pseudoprophetæ , qui prædicant, nō missi à Deo,vnde hoc:Inebriabo sagittas meas sanguine. Est sagitta,quæ non mittit,& non mittitur,vt sunt verba,vnde hoc:Sagittæ potentis acutæ,&c. *Putruerunt , & corrupta sunt cicatrices meæ.* Hic quatuor genera hominum intelliguntur. Primum eorum, qui nunquam vulnerati sunt : secundum eorum, qui post vulnera non perfecti sunt : tertium eorum,quibus obducta sunt vulnera , tamen cicatrices , id est , vestigia vulnerum,remanserunt:quartū eorum, quibus adhuc vulnera hiantia nondum obduci ceperunt.Si per percatum vulnera intelligamus : qui in desiderio peccati remanent,vulnera hiantia habent. Qui actum peccati deserunt , & tamen reatum retinent , in his quædam signa vulnerum remanserunt. Alij, qui per pœnitentiam, actum, & reatum obducunt, etiam vestigia vulnerum deterserunt. Alij sunt , qui non peccauerunt. De tertio genere,erat Paulus dicens : nihil mihi conscius sum,sed non in hoc iustificatus sum.Primum ergo genus est peccantium:secundum pœnitentium:tertium eorum,qui per pœnitentiam correcti sunt:quartum eorum,qui per iniquitatem non sunt corrupti.Primi,ægri : secundi,ad sanitatem conuersi:tertij, sanati: quarti,sani.Patet igitur,de quo genere sit hic,qui cicatrices ad corruptionem conuersas plangit. Nota:peccatū fœtet Deo,sibi,& proximo. Deo,vnde hoc : Clamor Sodomorū ascendit ad me.Sibi,vnde hoc : Quem fructum habuistis in his , in quibus nunc erubescitis? Proximo,vnde hoc:Sepulchrum patens est guttur eorum. Vnde peccatum quatriduanum dicitur fœtere.

Titulus Psalmi sequentis.

In finem Cantici Dauid pro Idithum,id est, Canticum hoc dirigens nos in finem, id est,in Christum.Titulus Dauid Prophetę est Psalmi sequentis,& est pro Idithū, id est,de Transiliente. Vel sic : Hoc Canticum est pro Idithum,id est,transiliente in finem,id est, in Christū. Debemus transire ad bonum de vitiis, vnde hoc:Quis dabit mihi pennas;& volabo de bono ad melius,vt in Cantico amoris:Amicus meus transiliens colles,saliēs, in montibus, & à temporalibus ad æterna, vnde hoc. Trāsite ad me omnes,qui cōcupiscitis me.Nota:Debe-

mus

2.Cor.11.c — Herbarum genera. — Psalm.101.a — Psalm.71.d — Apoc.9.a — Apoc.8.b — 1.Cor.3.c — Rom.14.a — Terent. in Eunucho. Act.4. Sce.5. — Dist. lib.4. cap.114 & 115.ex Macritio. — Tria genera olerum. — 4.Reg.4.g — 2.Cor.3.b — Cadere.

A — B — C — D — E

2.Pet.2.d — Prou.24.b — Quatuor genera eleemosynæ. — Luc.6.d — Matth.5.f — Eccl.30.d — Exaltare. — Psalm.88. f — Luc.14.b — Luc.18.c — Psalm.74. c — Furor multiplex. — Isa.10.b — Deut.32.d — Sagitta quotuplex. — Isa.49.a — Ibidem. — Deut.32.f — Psal.119.b — Quatuor genera hominum. — 1.Cor.4. a — Peccati fœtor. — Gen.18.c — Rom.6.d — Psalm.5.c — Ioan.11. — Psalm.54. a — Cant.2.b — Eccl.24.c

Digitized by Google

Pſalm.63. b *Pſalm.118.n* *Pſalm.118.d* *Iac 1.a* *Pſalm.110.c*

mus tranſire ad Dei mandata, vt intelligamus, & diligamus,& faciamus. De primo : Accedet homo ad cor altum,&c. De ſecundo: Quam dulcia faucibus meis, &c. De tertio: Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me.Et hoc ; Eſtote factores verbi,& non auditores. Et hoc: Intellectus bonus,omnibus facientibus eum.

PSALMVS DAVID XXXVIII.

Verbum mentis & oris.

Dixi:cuſtodiam vias meas.] Nota : Verbum mentis, vnde:*Dixi*.Verbum oris,vnde:*Vt non delinquam in lingua mea.* Sed cum moderatione,vnde : *Poſui ori meo cuſtodiam.* Nota etiam concordiam mentis & oris,vbi ponitur hæc dictio. *Cum* feruoré charitatis,vnde hoc: *Concaluit cor meum intra me.*Hoc totum eſt.*Cum*,Vel ex ratione,vnde hoc : *Intra me,* id eſt,in ratione,ſicut hic exponitur.Non hoc eſt momentaneum,ſed ex deliberatione,vnde hoc : *In meditatione.* Nota liberum arbitrium,vnde dicit, *Mea.* Virtutis augmentum, vnde: *Exardeſcet ignis*,id eſt,magis & magis.In Paralipomenis dicitur, quod Heman fuit de Achaz , Aſaph , & Ieſſe : Ethan de Merari. Vnde ergo fuit Idithum,ſicut de filiis Leui. *Obmutui & humiliatus ſum,& ſilui.* Tria ſunt ſilentia, primum in cœlo , ſecundum in paradiſo, tertium in mundo. Primum à malo , quando ſcilicet Angeli ceſſauerunt à malo , ſed Satan interrupit iliud ſilentium dicens:Aſcendam in cœlum,&c. Secundum fuit à bono,ſcilicet ab Adam vſque ad Chriſtum,quia tamdiu regnauit mors. Tertium erit in bono, quia in patria nullus murmurabit cõtra alium. De ſilentiis dicitur : Dum medium ſilentium tenerent omniã,omnipotens ſermo tuus,venit à regalibus ſedibus.Et hoc:In ſilentio erit fortitudo veſtra.*Numerum dierum meorum.* Numerus quandoq; ſignificat conſummationem , vnde Balthaſar vidit manum ſcribentem in pariete:Mane,Thecel, Phares. Mane,numerauit : Thecel apprehendit:Phares diuiſit:quaſi diceret,Regni tui eſt diuiſio. Quandoque diſcretionẽ,vnde hoc:Omnia creauit Deus numero,pondere,& menſura : quandoque multiplicationem , vnde hoc : Qui numerat multitudinem ſtellarum.Deus dicitur dies in potentia,cui omne genu flectitur : In ſapientia,vnde:In eo ſunt abſconditi omnes theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ : In ſufficientia, vnde hoc:Bonorum meorum non indiges. *Notum fac mihi Domine finem meum.* Nota:Vita præſens,incerta, breuis, & mala. Quia incerta,dico Deo:*Notum fac mihi Domine finem meum.* Quia breuis,potes dicere:*Menſurabiles poſuiſti dies meos.* Quia mala,potes dicere:*Subſtantia mea tanquam nihilum ante te.* Nota : Omnis ſubſtantia eſt prima,vel ſecunda.Prima, vt aliquis homo, ſecunda,vt homo. Sed prima ſubſiſtit per ſe, & in ſe: ſecunda per ſe,& non in ſe. Non enim inuenitur ſecunda ſubſtantia,niſi in prima.Secunda igitur,ratione, ſiue intellectu,ſiue natura,abſtrahitur : prima ratione, re,natura, actu,intellectu,& ſtatu ſubſiſtit. Vnde verior prima,quam ſecunda. *Subſtantia mea,tanquam nihilum ante te.* Subſtantia in creaturis,alia prima,alia ſecunda. Sed omnis ſubſtantia in creaturis eſt ſecunda reſpectu ſubſtantiæ Dei. Nota : Subſtantia Dei,noſtræ ſubſtantiæ, dignitate præponitur, contrarietate opponitur,efficientia ſupponitur.Nam eſt dignior,& ei preponitur:nam eſt immutabilis,& immortalis,noſtra eſt mutabilis,& mortalis,& ei opponitur:nam efficiẽs eſt, & ei noſtra ſupponitur,ſicut opus artifici. Nota , tria Deo apponuntur,ſcilicet vnum,ſimplex,ſtabile. Quia vnum , ſuper omnem materiam : quia ſimplex, ſuper omne materiatum;quia ſtabile,ſuper omne creatũ.Nã ab vno numeroſitas , à ſimplici multiplicitas, à ſtabili mutabilitas.Nam principium numeri eſt vnitas,&omne compoſitum à ſimplici , & omnia motus ſurgit ab immobili. Vnum , ante omnia ; Simplex, poſt omnia: immobile ſuper omnia. Ab vnitate enim pluralitas omnium,à ſimplicitate diuerſitas vniuerſorum,ab immutabilitate omnis mutabilitas , ab vno omne multiplicitur numeroſum , à ſimplicitate omne numeroſè compoſitum , ab immobili omne quocunque genere motum. Nam ſicut motus ab immobili , ita compoſitum à ſimplici. *Et nunc quæ eſt expectatio mea. Nonne Dominus,qui eſt ſuper omnia.*id eſt Chriſtus.Nota;Chriſtus dicitur eſſe ſuper omnem locum, vel omnia loca, vnde hoc : Attingit ergo à fine vſque ad finem fortiter. Potentia ; Nam ei flectitur omne genu , ſcilicet, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et dignitate, vnde dicitur ; Primogenitus ante omnem creaturam.

Pſal.2.b *Eccl.44.*

PSALMVS DAVID XXXIX.

Expectans expectaui Dominum,& intẽdit mihi.] Vide, quo modo. Nam montes expectant durando , homines deſiderando , montes expectant pluuiam , ne areſcant;homines gratiam,ne pereant.Qui durando,& non perſeuerando expectat, expectans non expectat. Qui perſeuerat,& deſiderat,expectans expectat.Ergo expectans expectat ,id eſt,perſeuerans deſiderat,& deſiderans perſeuerat ; faciet Dominus quod non fraudaberis à deſiderio tuo. *Quia Deus intendit tibi.*Nota; diabolus dicitur leo,& draco. Leo fuit in tẽpore martyrum ; draco,in tempore plenitudinis. In Leone eſt fæuitia,in dracone aſtutia. Cõtra aſtutiam,adhibe circumſpectionem prudentiæ,ſcilicet ſapientiam.Contra fæuitiã,virtutem patientiæ; & ita poteris vincere leonẽ,& draconẽ. Nota;diabolus dicitur leo propter tria, quæ & diabolo conueniunt , & leoni proprie. Quia leo eſt rex omnium animaliũ,& diabolus etiam eſt rex omnium malorum,vnde hoc ; Princeps mundi huius eiicietur foras; & quia fundit ſanguinem,ſicut & diabolus, vnde hoc ; Ille homicida erat ab initio, & hoc; Rex Sodomorum quærebat animas ab Abraham ; & quia deuorator eſt,vnde dicitur ; Tanquam leo circuit, quærens quem deuoret. Nota;Tentationis triplex eſt origo,aut enim tota eſt intus,& de noſtro,aut tota foris,& de alio ; vel intus, & foris, & de noſtro, aut de alieno. Intus, quando in carne tentatur homo;foris, quando ab homine , vel à diabolo ; item illa , quæ eſt intus , ex carne oritur , ſcilicet ex neceſſitate animalis corporis,quia non poteſt homo tantum vitare primos motus;vel ex infirmitate prurientis corruptionis,quia de originali defectu habet homo, quod peccet, magis ſurgunt tentationes;& præterea in quibuſdam,aut recurſu prauæ conſuetudinis, quia difficile eſt conſueta relinquere ; aut inſolentia gratiæ,& virtutis,quia quidam non conſueuerunt habere gratiam, & ideo citius tentantur.Nota;cum dicitur;*Expectans expectani Dominum,& intendit mihi.*Pro alio ſic ſuppono, per antecedens & conſequens;nam qui expectauerũt Chriſtum, non viderunt,ſed alij. *Eduxit me de lacu miſeriæ,de luto fecis.* Tres gratiæ notantur,ſcilicet,Incipiens,vbi dicit; *Eduxit me de lacu miſeriæ.* Proficiens,vbi dicit; *Direxit greſſus meos.*Perficiens,vbi dixit; *Immiſit in os meũ Canticum nouum.* Nota;eſt lutum platearum,fæcis,ex ſputo;de primo hoc;vt lutum platearum delebo eos;& ſignificat luxuriam per latam viam incedentem ; de ſecundo,hoc ; Viam feciſti in mari equis tuis,&c. Et ſignificat curam temporalium ; de tertio hic;& exponitur , vel de concupiſcentia , vel de gentibus idola colentibus , vel de miſeria huius ſæculi ; lutum , ſcilicet ſputũ vnde in Euangelio ; Dominus luto ſanauit oculos cæci,appoſita ſaliua. Nota; lutum eſt caro Chriſti. Saliua eſt ſapiẽtia Patris,quam ex ore altiſſimi prodiit. Vnde Iob; Non dimittis me,vt glutiam ſaliuam. Quia cognitio ſapiẽtiæ Patris venit in præſenti,vſq: ad guttur,non vſque ad ventrem,id eſt,non vſque ad ſatietatem,habens cognitionem de ſapientia Patris.Sed ſatiabor,cum apparuerit gloria tua.Saliuam igitur appoſuit luto ad ſanandum cæcũ. Nam ſapiẽtia eſt Incarnata ad ſanandũ genus humanũ.*Et direxit greſſus meos.* Nemo mittens ad aratrum manum , & aſpiciens retro aptus eſt regno cœli. Vnde Sacerdos poſtquam appoſuit

manum

Ariſto. in prædic. cap. de ſubſt.

Paral.lib.1. cap.6.

Sap.18.e *Iſa.30.d* *Dan.3.c*

Sap.11.d

Pſal.146.a *Phil.2.b* *Col.2.a* *Pſalm.15. a*

Silentium triplex.

Iſa.14.d

Subſtantia.

Tria Deo apponuntur.

Vnitas numeri principium.

Diabolus leo,& draco.
Leo, fæuus.
Draco, aſtutus.
Diabolus, leo propter tria.

Ioan.12.c

Ioan,8.f *Gen.14.d* *1.Pet.5.c*
Tentationis origo triplex.

Tres gratiæ.

Pſalm.17. c
Lutum triplex.
Abac.3.c

Ioan.9.a
Lutum.
Saliua.
Iob.7.d

Pſalm.16.c

Luc.9 g
Declaratio tritus.

Digitized by Google

manum ad calicem, ſcilicet aratrum, non conuertit ſe ad poſtulum, donec finita ſit miſſa. *Immiſit in os meum canticum nouum.* Nota: Cardinales in feſtis diebus reſident equis tectis albis pannis. Per equum album, caro: per pannum album, munditiam intelligit, ad ſignificandum, quod debent ſuper eſſe, id eſt, dominari carni, non caro eis, & caro debet eſſe munda. Inde & ſumus Pontifex ſemper equitat equis albis; & quãdoque tectis pannis ſericis, ad ſignificandum, quod debet habere virtutes, quas ſignificant panni ſerici. *Multa feciſti.* Mare, ſæculum propter amaritudinem, vnde hoc Hoc mare magnum, & ſpatioſum. Vbi magnus piſcis deuorat minorem. Gentilis, propter fluctuationem, quia ſcilicet fluctuant in hoc mundo, vnde hoc: In mari via tua. Et dicitur homo, propter profunditatem, vnde Iob: Numquid ego ſum mare? & dicitur, Baptiſmus, vnde: Mare rubrum ſignificat baptiſmum ſanguine Chriſti rubricatum. Nota: Maledictio fit per imprecationem, vnde hoc: Benedicite, & nolite maledicere. Quandoque per elationem, vnde hoc: Maledicti regnum Dei non poſſidebunt. Quandoque per damnationem, vnde hoc: Ite maledicti in ignem æternum. Quandoque per opprobrium, & infamiam, vnde: In lege maledicebatur ſterilis, quę non relinquebat ſemen ſuper terram. Quandoque per opinionem, vnde Chriſtus dicitur maledictus ſecundum opinionẽ, quia pependit in ligno. Nam dicebatur maledictus quicunque pependiſſet in ligno: Nota, Maledictum, quaſi malo addictum. *Miſericordia & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.* Duæ ſunt miſericordiæ ſpecies, ſcilicet dare, & dimittere, & hæ proportionaliter ſe habent, vnde hoc: Dimitte nobis debita noſtra, &c. Et hoc: eadem menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis, & hoc: Dimittite, & dimittemini. Vtriuſque ſunt tres ſpecies. Primo de prima, ſcilicet dare, ſunt gradus: nam eſt miſericordia magna, maior, maxima: ſcilicet inchoans, adulta, robuſta. Primus itaque gradus dat de ſuis: Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Secundus dat ſua, vnde hoc: Ecce nos reliquimus omnia, & cæt. Quid ergo erit nobis? Tertius dat totum. Da, ſcilicet, te totum, vnde Apoſtolus: Non ſolum impendam, ſed impendar, pro animabus veſtris. Similiter quidam remittit partem debiti: quidam omnia debita: quidam etiam ipſum ſeruum manumittit. *Ego autem mendicus, & pauper.* Hæc tria debet homo conſiderare, ſcilicet ſuam inſufficientiam, ſuam inopiam, & quia bonum quod habet, non habet permanentiam. In primo ſe inueniet imperfectũ: in ſecundo, non habet proprium: in tertio, debet timere malũ, ruinam, & lapſum: qua ſemper aliquid deeſt homini ad ſalutẽ, & nihil habet ex ſe vnde poſſit ſaluari, & bona eius non permanent.

Ceremonia Cardinalũ in feſtis.

Mare. *Pſal.103.c*

Pſalm.76.d

Iob.7.c

Mare rubrum.

Maled ctio quot modis fit.

Rom.12.c

Matth.25.d

Deut.21.d & Gal.3.b

Miſericord æ ſpecies duæ.

Matth.6. b

Matth.7.a & Mar.4.a & Luc.6.f

Luc.6.a

Luc.11.f

Matth.19. d

1.Cor.12.c

Tria homo debet conſiderare.

PSALMVS DAVID XL.

Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Nunquid, qui dormit, non adiiciet, vt reſurgat?] Hic dicitur quod Chriſtus animam ſuam depoſuit, ſed non à ſe, immo à carne. Nam corpus & anima nunquã ſunt ſeparata à diuinitate. Nota: hic dicitur, quod Chriſtus eſt vnus in perſonis: In naturis, geminus: In ſubſtantiis trinus. Nam ibi ſunt tres ſubſtantiæ, ſcil. corpus, anima & diuinitas. Hic dicitur, quod Chriſtus mortuus eſt, non neceſſitate. Dicimus, quia eſt neceſſitas coactionis, opportunitas conditionis. Sed neceſſitas cõditionis, diuiditur in neceſſitatem coactionis ex libera voluntate, vel ex cauſa præcedente. Ex libera voluntate, vt qui in clauſtrum ſe ponit, debet ire ex neceſſitate ad matutinas ex tali neceſſitate, quia de voluntate in neceſſitatem ſe poſuit. Ex cauſa præcedente, vt quando quis pro peccato præcedenti affligitur. Chriſtus mortuus eſt ex neceſſitate conditionis, & opportunitatis, non coactionis. Polyſyntheton eſt quãdo oratio multis connectitur coniunctionibus, vt hic: *Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum, & non tradat, &c. Etenim homo pacis meæ, in quo ſperaui.* Eſt homo interior, & eſt homo exterior, vnde Apoſtolus: Et ſi homo noſter exterior corrumpitur, interior tamen renouatur de die in diẽ. Ergo homo interior de exteriori conqueritur. *Homo pacis,* &c. Quandiu corpus ſpiritui nõ obedit, pugna eſt: quãdo corpus non bene obediẽs, obedit, dicitur pax ſpiritus: quãdo è conuerſo, pax carnis. Spiritus in carne pacẽ ſuam inuenit, cum dicit: *Homo pacis meæ,* & ſubdit: *in quo ſperaui,* vnde dicitur: Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Sequitur: *Qui edebat panes meos.* De quibus dicitur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et alibi: Surgite, poſtquam ſederitis. Quando quis pro peccatis dolet, & tamen nondum ea plorare poteſt, tunc ſolus ipſe panem doloris comedit. Quando, quod homo dolet interior, exterior deflet, vnum panem comedunt, vnde hoc: *Qui edebat panes meos.* Interior autem homo conqueritur de exteriori: Quia poſtquam exhibuit ei panẽ, poſtquam panes doloris cum eo comedit, contra ſe inſperate conſurgit, dicens: *Magnificauit ſuper me ſupplantationem.* Inde magis peccauit, quia poſt pacem factam, eum ſupplantauit. *Qui edebant panem.* Eſt panis ſacra ſcriptura. Nam panis in clibano, eſt ſermo in hiſtoria abditus: In ſartagine eſt ſermo moralis decoctus. In craticula ſermo myſticus, & allegoricus. Nam in Leuitico dicitur: Fiat oblatio de pane in clibano, in ſartagine, in craticula. Nam ſacra ſcriptura, hiſtorice, moraliter, & allegorice exponitur, Et ſicut illud quod eſt in ſartagine, magis apparet, quam quod eſt in clibano: & quod eſt in craticula, magis, quam quod eſt in vtroque: ita allegorica expoſitio magis apparet vtraque: & moralis magis quam literalis. Panis eſt Chriſtus ſcilicet panis viuus. vndè hoc: Hic eſt panis viuus, qui de cœlo deſcendit. Hic panis in vtero Virginis formatus, in ara crucis coctus, ad menſam altaris ſumẽdus. Eſt panis propoſitus, ſcilicet Apoſtoli. Nam duodecim panes propoſitionis ſignificant duodecim Apoſtolos. Nam ſicut illorum panum loco, id eſt, Sabbatho, alij ſubſtituebantur: ita Apoſtolis alij ſucceſſerunt, vnde hoc: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij: Eſt panis refectorius, ſcilicet lacrimę vnde hoc: Fuerũt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, quæ animam reficiunt. Eſt panis quotidianus, ſcilicet charitas, vnde hoc: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Nam ſicut pánis cum omni cibo ſumitur, ita charitas cum omni opere debet eſſe. Nam ſicut menſa inops eſt ſine pane, ita opus inops ſine charitate. Nota: dicitur à πᾶν, quod eſt totum: quia cum omni cibo ponitur. Eſt panis voluntas Dei, vnde hoc: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem Patris mei.

Homo exterior & interior. *2.Cor.4.d*

Pax ſpiritus

Gen.2.c

Pſal.41.a

Pſal.126.a

Scriptura ſacra panis.

Leuit.2.b

Chriſtus panis. *Ioan.6.c*

Leu.21.a

Pſal.44 a

Pſalm.41. a

Matth.6 b

Panis.

Ioan.4 e

PSALMVS DAVID XLI.

Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum,] Oſtendit cauſam, quare debeat exaudiri, ſcilicet pro quantitate deſiderij, vnde: *Quemadmodum deſiderat.* Pro deſiderio interiori, vnde: *Sitiuit anima.* Pro pœna exteriori, vnde hoc: *Fuerunt mihi lacryma mea.* Nota etiam in lacrymis delectationem, vnde: Dicuntur *panes.* In his perſeuerantiam, vnde: *Die ac nocte* Nota: deſiderium, ſiue cogitatio, ſiue anima eſt in cerebro ſecundum Phyſicos: ſecundum Theologos eſt in corde, vnde dicimus, quod vis inueniendi eſt in corde, & in cerebro. In corde ſecundum materiam: in cerebro ſecundum formam. Nam à corde quid, à cerebro quale inueniamus, habemus. Vnde dicitur vis ingenium ſimilia ex ſimilibus procreans. Similitudo autem omnis forma, vnde dicitur: Si videris longum ſapientem, da gloriam Deo: quia in eo, cor remotum eſt à cerebro, & cerebrum nõ poteſt habere adminiculum à corde, & econuerſo, & ideo cogitatio in longo erit ſine forma quantum ad cerebrum, vel ſine materia quantum ad cor. *Hec recordatus ſum, & effudi in me animam meam,* eſt dilatationis effuſio, vnde hoc: Oleum effuſũ nomẽ tuũ. Eſt effuſio exultationis, vnde hoc: Anima mea liquefacta eſt. Eſt effuſio maledictionis, vnde

Dictum de homine longo.

Cant.1.a

Cant.5.b

in

in Geneſi de Ruben;Effuſus es,ſicut aqua.*In voce exultationis & confeſſionis.* Quandoque quis gaudet de his, quæ ſunt extra ſe, ſicut malus de temporalibus, vnde hoc; Væ illis, qui rident, quoniam ipſi lugebunt; quidam de his,quæ ſunt intra ſe,vt bonus de conſcientia, vnde,hoc;Hæc eſt gloria veſtra, teſtimonium conſciẽtiæ veſtræ; quidam de eo, quod iuxta ſe, vt proximus de proximo:quidam de eo,quod eſt ſupra ſe,vt de Deo vnde hoc:Exultate iuſti in Domino.*Quare triſtis es anima mea?* Senſualitas quandoque turbat animam per motus veniales, & hoc etiam in perfectis, vnde hoc: Turbatus eſt à furore oculus meus. Quandoque turbat,& hoc in infirmis,vnde hoc:Supra modũ turbati ſumus. quando ſcilicet anima infirmi lõgo faſtidio expectationis grauatur. Quandoque ligat, cum anima funiculis peccatorum comprehenditur,vnde hoc:Funes peccatorum circumplexi ſunt me,& hoc:Proiicite illum in tenebras exteriores,ligatis manibus. *Abyſſus abyſſum inuocat*: Eſt abyſſus elementorum, vnde hoc: Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Eſt abyſſus iudiciorum DEI, vnde Iudicia tua abyſſus multa. Eſt abyſſus cordium humanorum, vnde hoc: Ponens in theſauris abyſſos. Et hoc:Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud?Eſt abyſſus ſcripturarum.Nota:*Abyſſus abyſſum inuocat*,id eſt,mortificatio noſtra mortificationem, Chriſti paſſio noſtra paſſionem Chriſti,patientia noſtra patientiam Chriſt in auxilium noſtrum vocat.

Gen.49.a
Luc.6.c
2.Cor.1.c
Pſalm.32.a
Pſal.6.e
Pſal.118.b
Matth.25.c
Gen.1.a
Pſalm.35.b
Pſal.32.b
Hier.17.b

PSALMVS DAVID XLII.

IVdica me Deus,& diſcerne cauſam meam. Aliud eſt iudicium ſecundum cauſam: aliud ſecundum retributionem. Primum eſt in præſenti:ſecundum in futuro. Peto à malis liberari:potes,quia,*Tu es fortitudo mea.* Sed quod peto, differtur:ideo clamabo:*Quare me repuliſti? Emitte lucem tuam:& veritatem tuam.* Per illuminationem miſericordia:per veritatem fidei remuneratio. Illuminando miſericors,remunerando verax. Hæc duo deducunt à malis,& educuut ad bona. Ad quæ bona? ſcilicet ad montem Domini & in tabernacula eius. In montem,per fidem:in tabernaculum,per operationem. *Introibo ad altare*,per dilectionem.In montem,vt altiora crederem:in tabernaculum, vt fortiora facerem. *Introibo ad altare*, vt me immolem. Mons & tabernaculũ dicitur in præſenti vita,& altare in futuro, vbi plena charitas.Sequitur.*Ad Deum,qui latificat iuuentutem meam.* Iuuentutem meam,non vetuſtatem lætificat:iuuentutem gratiæ,nõ vetuſtatẽ culpæ. Eſt triſtitia peccati,vnde hoc:Afflictus ſum & humiliatus ſum nimis. Eſt triſtitia infirmitatis, vnde hoc: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortẽ.Eſt triſtitia huius ſæculi,quę poteſt dici acedia,vnde hic:*Emitte lucem & veritatem tuã* Eſt emiſſio temporalis, vnde hoc: Ego ex ore altiſſimi prodiui.Eſt emiſſio temporalis, vnde hoc:Emitte agnũ Domine.Eſt emiſſio glorificationis,vnde hic:Eſt emiſſio infuſionis, vnde hoc: Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur. *Introibo ad altare Dei.* Inter altare, quod erat in tẽplo,& illud quod erat in cœleſti Hieruſalẽ, hæc eſt differẽtia,quod in templo Salomonis & ſacrificium,& libamen,& holocauſtum comburebatur: in cœleſti Hieruſalem tantum holocauſtum:

Pſal.36.b
Matth.26.d
Marc.14.d
Eccl.24.a
Iſa.16.a
Pſalm 103.d

PSALMVS DAVID XLIII.

DEus auribus noſtris audiuimus.]Deus alliciebat Iudæos per promiſſa,vnde hoc:Dabo vobis terram fluentem lac,& mel:Per commonitionẽ,vnde hoc:Viſitabo iniquitates patrum in filios,& hoc;Oculum pro oculo.Et per afflictionem,vnde hoc:Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum,poſtea acceleraverunt. Per collationem temporalium: vnde hoc: Pluit illis manna ad manducãdum. Nota:Quædam ſunt bona temporalia, quædam ſpiritualia. Temporalium ſunt quædam, quibus meremur, vt virtutes: quædam, quibus iuuamur ad merendum, vt ſacramenta: quædam ſpiritualia & æterna. *Opus quod operatus es in diebus eorum.* Nota: Opus Dei eſt opus creationis,æternæ retributionis. Ad opus creationis,pertinetopus perceptionis,vnde hoc: Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul:& opus diſtinctionis,quòd diſtincta ſunt elementa à ſe:opus ornatus,quo coronauit ea:opus nouitatis,quo fiunt miracula: opus propagationis, quo quotidie operatur. *Manus tua gentes diſperdidit,& plantaſti eos.* Eſt plantatio in merito,vnde hoc:Ego plantaui, Apollo rigauit. Eſt plãtatio in præmio, vnde hoc: Plantatus in domo domini.Eſt plantatio in viatico, ſcilicet in tẽporalibus hominibus. *Nunc autem repuliſti eos.* Deus repulit iuſtũ, quantum ad opinionem, vnde ſupra:Vt quid repuliſti me?Quantum ad negationẽ,vt filios Zebedæi,cum dixit;Neſcitis,quid petatis.Quantũ ad dilationem, vnde hoc:*Nec repellis me in finem.* Quandoque Deus repellit, permittendo peccare;vt fortior ſurgat,vt repulit Petrũ ieiunat luxurioſus,vt ventrem repleat:Auarus,vt plus habeat:Hypocrita,vt hominib.appareat ieiunans:Medicus,vt cõualeat. Nota quinque vitia gulæ,quæ Gregorius ſuper Iob aſſignat.Nam quandoq;quis indigẽtiæ tempora præuenit,quando cibos quærit:quandoq; quæ ſumẽda ſunt,parare delicatus appetit:quandoque in quantitate menſuram excedit: quandoque quod abiectus eſt,deſiderat, ſed ipſo æſtu deſiderij deterius peccat.*Si oblitiſumus nomen Dei.* Eſt obliuio mandati, vnde hoc:*Hæc omnia venerunt ſuper nos,nec oblitiſumus te.* Eſt obliuio beneficij Dei, eſt obliuio ſupplicij:vnde hoc; *Exurge, quare obdormis Domine*; Chriſtus dicitur dormire propter mortem, vnde hoc: Ego dormiui, & ſoporatus ſum,& exurrexi.Dormit in nobis per negligentiam noſtram,vnde dicitur dormiſſe in naui,quando periclitabatur. Dormit per gratiæ ſubſtractionem, vnde hoc:Ne vnquam obdormiam in morte. Hoc dixit in perſona membrorũ.Dormit per dilationem, vnde:*Exurge Domine*, conferendo fidem meriti, ſcilicet primam gratiam.*Adiuua nos*, conferendo meritum fidei,ſcilicet ſecundã gratiam.*Redime nos*, incarnatione filij,& bene diſtinguit. Nam in prima iuſtificatione opus eſt magna potentia. Nam maioris eſt potentiæ iuſtificare impiũ,quàm creare cœlum & terrãm, vnde dicit:*Exurge Domine.* Nam Dominus eſt nomẽ potentiæ.In ſecunda iuſtificatione nos cooperamur Deo,vnde hoc:cum Deus faciat nos ſine nobis, nõ iuſtificat nos ſine nobis, vnde Apoſtolus: Coadiutores Dei ſumus,vnde hoc:*Adiuua nos.* Item nullum meritum ſufficeret ad hoc,quòd Chriſtus ſua incarnatione nos redimeret ſed ſola Dei gratia. *Redime nos propter nomen tuum*,id eſt,de gratia,non pro merito.

Exod. 13.a
Exo.20.a
Exo.24.d
Pſal.15.a
Pſal.77.b
Bona quædã temporalia,quædam ſpiritualia.

PSALMVS DAVID XLIIII.

ERuctauit cor meum verbum bonum.] Nota: Tredecim ſunt Pſalmi,qui intitulantur nomine intellectus.Primus eſt:Beati quorum: Secundus, Beatus qui intelligit:Tertius,Deus aurib⁹ noſtris audiuim⁹:Quartus hic:Quintus,Quid gloriaris:Sextus,Dixit inſipiẽs: Septimus,Deus in nomine tuo ſaluũ me fac: Octauus Exaudi Deus orationẽ meam,& ne deſpexeris:Nonus, Vt quod Deus repuliſti:Decimus, Attendite populus meus:Vndecimus,DomineDeus ſalutis meæ:Duodecimus, Miſericordias Domini: Tertius Decim⁹, Voce mea adDominũ clamaui.Quatuor ſũt genera nuptiarũ. Primæ ſunt carnis &carnis.Secũdę,carnis & ſpiritus. Tertiæ ſunt,verbi & hominis.Quartæ, Dei & mentis. Primæ ſunt hiſtoriales,ſecũdæ morales,tertię allegoricę,quartæ anagogicæ.Vel tria ſunt genera nuptiarũ. Primæ inter animã & animã, quãdo fideles charitatis vinculo iugũtur,quæ cœperũt à tẽpore Abel.Secundæ ſunt inter naturam & naturam,quæ factæ ſunt in vtero virginis,quando verbum caro factum eſt. Tertiæ, inter mortalitatem & immortalitatem,quæ fient in die iudicij,quando hoc corruptibile induerit incorruptionem.*Speciouſus forma præ filiis hominum*. Hi commenda-

tur

Opus quotuplex. Eccl.18.a
Plantatio. 1.Cor.3.b Pſal.91.c Pſal.42.a
Matth.10.c Matth.26.g Greg.lib.30. Mor.c.27.
Gulæ vitia quinque.
Obliuio.
Chriſti dormitio quotuplex. Pſalm.3.b Matth.8.c Pſalm.12.a
S. Aug.tom. 10.ſer.15. de Verb. Apoſt. poſt medium. 2.Cor.3.b
Pſalmi tredecim nomine intellectus.
Nuptiarum quatuor genera. Ioan.1.b 1.Cor.15.g

Digitized by Google

tur Christus secundum humanitatem,cuius forma cõsistit in duobus, peccati immunitate,& donorum collatione. *Propterea benedixit te Deus in aternum.* Christus fuit benedictus in vtero,in mundo,in cœlo.De primo: Benedictus fructus ventris tui:de secundo,Benedictus Dominus Deus Israel,quia visitauit & fecit, & cætera.De tertio,vt hic. De, quandoque est essentiale, vt hic:Filius genitus est de patre,id est,de essentia patris. Quandoque materiale, vnde hoc: Christus factus est de virgine,id est,de materia, id est, de carne virginis. Quandoque conuertibile, vnde hoc:Conceptus est de Spiritu sancto,id est,de potẽtia eius.Nota, hic possunt assignari saltus Christi. Nam dicitur in canticis esse Ceruus saliens in montibus.Primus eius saltus fuit de cœlo in vterum virginis:secundus ab vtero in terram: tertius à terra in crucem:quartus à cruce in sepulchrũ: quintus à sepulchro in infernum:sextus ab inferno in cœlũ. *Intende prospere,procede & regna.* Regnat Deus secundum diuinitatem, vnde hoc:Regnum meum non est de hoc mundo.Secundum humanitatem,& hoc tũ secundum natiuitatem, vnde hoc:Dominus regnauit, decorem indutus est:tum secundum passionem, vnde hoc:Regnauit à ligno Deus : tum secundum resurrectionem & ascensionem, vnde hoc:Constitui te super gentes, & super regna. Regnat per fidem in gentibus, vnde hoc:Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit à ligno. *Speciosus forma præ filiis hominum*, Ecce rectitudo operis. *Diffusa est gratia in labiis tuis*, puritas prædicationis. *Propterea benedixit te Deus in aternum*, felicitas retributionis. Hic tria nominantur, scilicet, Munditia,Prædicatio,Retributio.Nota,quòd Summus Pontifex baculum pontificalem non habet.Treuerensis autem semper baculũ fert : quia in tempore Petri, quãdo erat summus Pontifex, misit tres de discipulis suis ad prædicandũ versus Theutoniam:sed vnus eorũ non est reuersus, sed mortuus est. Sed duo redierunt ad Petrum. Petrus autem misit baculum suum, vt ille suscitaretur.Qui reuersi tetigerunt Petri baculo mortuum,& suscitatus est : & ita tres illi manserunt ibi, & facta est ciuitas à tribus viris.Et ideo summus Pontifex nunquam portat baculum:Treuerensis autẽ semper portat baculum. Nota:In baculo autẽ pontificali sex sunt:protenditur in longum, extenditur in altum, pungit in imo, & curuatur in summo, est planus in medio,circumligatur nodo.Protenditur in longũ,quia vbique debet prædicare Episcopus.Nam in omnẽ terram exiuit sonus eorum,& cætera.Extenditur in altũ, quia debet prædicare pro æternis. Pungit in imo, quia debet castigare malos,& corrigere. Curuatur in summo,quia debet corrigere vel colligere, scilicet plures ad fidem conuertens;& illud,quod dedit sermone, debet ad se torqueri,vt scilicet faciat, quod dicit, vt os turturis torqueatur ad axillas.Planus & nodosus,quia & mansuetudinem & iustitiam debet habere. *Myrrha & gutta & cassia*, Est odor prædicationis, Vnde hoc: Aliis sumus odor mortis in mortem. Aliis odor vitæ in vitã.Est odor vitæ,vnde hoc:Dominus præcepit offerri animalia in odorẽ suauitatis.Est odor orationis,vnde hoc;Portãtes citharas, & phialas plenas odoramẽtorũ. Est odor Christus, vnde hoc;Curremus in odorẽ vnguentorũ tuorũ. Est odor lucri. *Astitit regina à dextris tuis.* Huius reginę Christus rex,vnde dicitur;Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Charitas meritò regina virtutũ est.Quia virtutis nomen amittit,quæ charitati non famulatur.A sinistris Dei bona temporalia;à dextris bona æterna.Charitas ergo à dextris Dei stare dicitur,quia bonis æternis, non temporalibus innititur; *In vestitu deaurato.* In *vestitu*,opera iustitiæ.In *aurato*,intellige claritatem sapientię. Vestimẽta sunt aurea,opera sunt dextera. *Circumamicta varietate.* Decet reginam habere multiplicem vestem & variã,vt de contemplatione transeat ad actionem.In coniugio Christi & Ecclesiæ duo nominantur, scilicet, coniunctio naturarũ & coniunctio animorum,& vtrumque potest dici cõingium.Hac similitudine, quòd in ducenda vxore fiunt promissiones.Primo scilicet sponsalia:secundo nuptiarum celebratio:tertio traductio, scilicet quando de domo patris ad propriam traducitur.Sic factum est in nuptiis nuptiarum;quia primo facta est promissio,scilicet sponsalia,vnde hoc:Osculetur me osculo oris sui, id est, osculabitur. Secundo facta est celebratio nuptiarum,quando scilicet duæ naturæ in vtero virginis coniunctæ sunt,vnde hoc:Verbũ caro factum est.Tertio traductio est facta, quando natura diuina humanã assumpsit & in cœlum transtulit,vt in ascensione,vnde hoc:Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntẽ in cœlum.Spõsalia in nuptiis animorũ, scilicet in coniunctione animorum, vnde : Non dilectam, vocabo dilectam meam.Nuptiarum celebratio, quando facta est coniunctio animorũ per charitatem, scilicet quando dixerunt Angeli:Gloria in excelsis Deo. Traductio fiet, quando corruptibile hoc induet incorruptionem,vnde hoc:Ego,& pueri mei mecũ sunt in cubili. *Concupiscet rex decorẽ tuum.* In eligenda vxore quatuor requiruntur,scilicet pulchritudo,diuitię.genus,& mores.Sic Christus, scilicet sponsus, in eligenda sponsa, scilicet Ecclesia,hæc quatuor cõsiderauit, scilicet pulchritudinem sponsæ,scilicet Ecclesiæ,vnde hic:*Concupiuit rex decorem tuum.* Diuitias,vnde:Filiæ Tyri in muneribus,scilicet veniunt:Mores, vnde:*Vultum tuũ deprecabuntur omnes diuites plebis*,id est,conformitatẽ.Genus,vnde:*Filiæ regum ab intus in fimbriis aureis. Filiæ Tyri in muneribus :* vt in actibus Apostolorum dicitur sic: Tyrus recipit Apostolum honorifice,& suos : & tunc adimpleta est prophetia. *Filia Tyri,& cætera Omnis gloria eius in fimbriis.* Fimbria quandoque significat finem, vt hic:quãdoque minimum mandatũ Euangelij, vnde hoc:Mulier tetigit fimbriam vestimenti Christi:& sanata est. Quia qui obseruat minimum mandatum Euangelij, sanatur in mente. Quandoque humanitatẽ,vt ibidem, propter duo:nam ille, qui vidit Christum,qui scilicet credit; prædicationi, ille proprie tetigit vestem Dei. Gentilitas autem non tetigit vestem, sed fimbriam,quia per Paulum,& alios Apostolos venit ad fidem,quasi per fimbriam.Vel per fimbriam dicitur humanitas,quæ minima respectu diuinitatis, vt fimbria respectu pallij Quandoque virtutem,vt ibidẽ. Nam mulier illa virtute Dei,quæ de illo exibat,sanata est. *Adducentur regi virgines post eam.* Triplici de causa ducitur vxor,causa prolis,vnde Dominus : Crescite & multiplicamini:causa adiutorij,vnde Dominus:Non est bonũ hominem esse solum.Causa incontinentiæ vnde Apostolus:Qui autem incontinens est,nubat in Dominõ.Sponsus autem sponsam,Christus Ecclesiam, non accepit in vxorem,nisi causa prolis,& adiutorij.Et ib proles est,quia creuit Ecclesia in numero,& merito.Et sponsus ac sponsa sibi mutuum suffragium præstant: & non eam accepit,causa incontinentiæ.

PSALMVS DAVID XLV.

Deus noster refugium,& virtus.] Deus dicitur alicuius quadrupliciter. Nam Dominus omnium, beneficio creationis:hominum,participatione humanitatis,nam dicitur Emmanuël:bonorum hominũ per cultum religionis,vt hic:quorundam, vt Abraham, Isaac & Iacob,quodã priuilegio amoris.Nota:Deus est Deus Abraham,conferendo fidem:Deus Isaac, conferendo spem:Deus Iacob,conferendo charitatem.Nam hi tres has tres virtutes designant in Matthæo. Vel sic:Deus est Deus Abraham,filiorum multitudine:nã multi filij Dei:nam Abrahã interpretatur pater multarũ gentiũ. Vel sic:Deus,est Deus Isaac,mentis hilaritate:nam Isaac interpretatur risus.Deus,est Deus Iacob,operis vel virtutis fortitudine,siue fortitudinis:nam Iacob,luctator interpretatur. Vel sicut reperitur in fine Paralipomenon;per Abraham,Christi natiuitas;per Isaac, congregatio credulæ plebis;per Iacob,resurrectio Christi Saluatoris. *Adiutor in tribulationibus.* Tribulatio, alia intrinseca,alia extrinseca;Intrinseca duplex, à carne, vel

Christus vbi benedictus. *Luc.1.d* *Ibid.g.*

Cant.2.b *Hier.Pf.58 tom.7.*

Quot modis Deus regnat. *Ioan.18.f.* *Psal.92.a* *Psal.95.c*

Hier.1.b *Psal.95.c ex antiqua. versione.*

In baculo Pontificali sex,& eorũ significatio *Psal.18.a*

1 *Cor.2.d*

Leu.2.c.& num.15.b *Apoc.5.b* *Cant.1.a*

Psal.23.b Charitas regina virtutum.

Cant.1.a

Ioan.1.b

Act.1.b

Rom.9.c

Luc.2.b 1.*Cor.15.g* *Luc.11.a* Quatuor in eligenda vxore requiruntur.

Deus dicitur alicuius quadrupliciter. Quare Deus Abrahã. Isaac, & Iacob. *Matth.1.*

Abraham significatio. Isaac interpretatio. Iacob quid notet.

Fimbriæ significatio. *Luc.8.f*

Vxor tribus de causis ducitur. *Gen.1.c* *Gen.2.c* 1.*Cor.7.b*

Gentilitas, Christi fimbriam tetigit.

Tribulatio duplex.

Mich.7.b à diabolo. A carne,vnde hoc:Ab ea,quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris. Et hoc:Nulla peſtis efficacior,quàm familiaris inimicus. A diabolo,vnde hoc: *Pſalm.18.c* Ab occultis meis munda me.Aſſumpta,& coacta:aſſũpta,vnde hoc:Apprehendite diſciplinam:coacta, vnde hoc:Supra dorſum meũ fabricauerunt peccatores. *Sonuerunt,& turbatæ ſunt aquæ.* Eſt ſonus prædicationis, *Pſalm.2.b* *Pſal.128.a* vnde hoc:In omnẽ terrã exiuit ſonus eorum. Eſt ſo-
Sonus quotuplex. nus confeſſionis,vnde hoc:Rugiebam à gemitu cordis
Pſalm.18.a *Pſalm.32.b* mei.Et hoc:In voce exultationis & confeſſionis ſonus
Pſalm.41.b epulantis.Eſt ſonus iubilationis,vnde hoc:Laudate eũ
Pſal.150.a in cymbalis bene ſonantibus.Eſt,ſonus contractionis, vnde hoc:*Venite & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terrã*,primo,*Venite*,poſtea,*Videte*.Vos enim in tenebris eſtis:& ideo opera Domini videre non poteſtis.Venite ad lucem,videte opera Domini per lucẽ. Quæ ſunt illa opera?*Prodigia ſuper terram.* Quomodo B
Ioan.1. ſuper terram?Verbum caro factum eſt,& cætera. Quo-
Iſa.9.a modo prodigia?Paruulus natus eſt nobis,&c.Et vocabitur nomen eius admirabilis,&c.*Super terrã*, quia ad pacẽ terrena cõponunt.Prodigia ſunt,quia futura gaudia protẽdunt.Prodigia ſunt, quia pater futuri ſæculi: Super terrã,quia princeps pacis.*Auferẽs bella.* Multiplex bellũ abſtulit Deus.Nam bellũ aduerſus gẽtiles&
Deus abſtulit bellum multiplex. Iudæos.Nam ille lapis angularis,qui cõiunxit duos parietes,recõciliauit eos,ſoluẽs inimicicias inter eos.Bellũ aduerſus carnẽ & ſpiritũ.Nã modo caro non cõcupiſcit,ſicut prius,vnde hoc:Nobis non eſt colluctatio
Epheſ.2.c aduerſus carnẽ & ſanguinem,ſed aduerſus ſpirituales
Epheſ.6.b nequitias,quę militãt aduerſus carnẽ.Et bellũ malorũ,
Iſa.48.d quæ ſunt in cõſcientia,vnde hoc : Non eſt pax impio,
Luc.2.b dicit Dominus.Et bellũ inter hominẽ,& Angelum, & Deum,vnde hoc:Gloria in excelſis Deo,*& cætera.* C

PSALMVS DAVID XLVI.

4.Reg.2.d O*Mnes gentes plaudite manibus.*] Aſcende calue: Hoc exponitur de Eliſæo,qui fuit caluus ad literã,ſed exponitur de Chriſto,qui non fuit caluus ad literã.Dominus ergo, qui eſt Chriſtus,in anterior: par-
Chriſtus quomodo dicitur caluus. te capillos non habuit,ſed in poſteriori.Nã in anteriori parte decapillatus eſt,non in poſteriori.Nã Iudæi ab eo receſſerũt, qui ſunt anterior populus:& gentiles ei adhæſerunt,qui ſunt poſterior populus,& ideo dicitur caluus.*Quoniam excelſus Dominus.* Nota:Deus eſt Dominus in poteſtate,excelſus in comprehenſione,terribilis in admiratione. Nam eſt potens, incomprehenſibilis, admirabilis. Potentiam Deus oſtendit per tria.Per eius magnitudinem,vnde:*Rex magnus*:Per vniuerſitatẽ,vnde:*Super omnem terram*.Per inimicorũ ſubiectionem,vnde:*Subiecit populos*. D

Prou.31.d *Pſal.44.d* *Speciem Iacob, quem dilexit.*Eſt ſpecies mundi, vnde hoc:Fallax gratia,& vna eſt pulchritudo. Eſt ſpecies gratiæ,vnde hoc:Speciosus forma præ filiis hominum. Eſt ſpecies gloriæ,vnde hoc:*Speciem Iacob, quẽ dilexit.* Prima,deformat,ſecunda informat,tertia reformat. *Aſcendit in iubilatione.* Iubilus eſt laus, quæ nec prorſus taceri nec prorſus exprimi poteſt præ gaudio,quod ſit
Iubilus. præ gaudio : quandoq; in principio orationis, vt hoc:
Pſal.18.a *Hier.1.b* Tanquam ſponſus.Et ibi:A,A,A, puer ego ſum,& loqui neſcio.Quod dixit propheta, qui repræſentat noſtram infirmitatem.Et in medio, vnde hoc:Veſpertina
Pſal.140.a oratio,quia Sanctorum gaudium in hac vita eſt imper-
Pſal.138.c fectum,vnde:Imperfectum meum viderunt oculi tui. Eſt Iubilus in fine, & eſt eorum, qui ſunt in patria, E quorum gaudium conſummatum eſt, qui tamen expectant ſtolam corporis : vnde pro illo,qui iam habet vtramq; ſtolam,ſcilicet corporis,& animæ,non fit iubilus.Nam in ſolemnitate,ſcilicet Paſchali, non fit iubilus in fine cantus. Similiter in laudibus non cantatur in memoriam reſurrectionis,quia Dominus ea hora reſurrexit.Et in cõpletorio, quod deſignat conſummatam lætitiam ſanctorum, qui in corpore reſurgunt.

PSALMVS DAVID XLVII.

M*Agnus Dominus,& laudabilis nimis.*] Nota:Laus Dei in Eccleſia finẽ non habet, quantũ ad Deũ vnde hoc : Deus inhabitat lucem inacceſſibilem : & A
2.Tim.6.d quantum ad homines,Deum in hac vita laudãtes, vn-
Matth.28.d de hoc:Vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſęculi.Et quantum ad homines Deum in futura vita laudantes,vnde hoc:Beati,qui habitant in domo tua, Domine.*Quoniam esce reges terræ.* Illi qui cõuenerunt aduerſus Chriſtum,fuerunt in malo notabiles,vnde:*Ecce*.
Pſalm.83.b *Pſalm.2.a* Idem notatur cum in ſequenti dicitur verſ.*Ipſi*,vt diſcretiue loquatur,ſcilicet notabiles fuerunt. Potentes, vnde:*Reges*:Multi,vnde:*Congregati*. In malo vnanimes vnde:*Conuenerunt in vnum*.Nec hoc fecerũt ignari, ſed
Ibidem. ſolliciti,vnde:*Ipſi videntes*.Idem notatur in hoc verſu: Aſtiterunt reges terræ,& principes multi,vnde:Conuenerunt.In malo vnanimes,vnde : In vnum.Solliciti, quia nõ ignari aſtiterunt:In malo notabiles,nã aduerſus Dominum.Hoc eſt ibi ſignũ malitiæ, quoniam cõ-
Pœnitentia. *Rom.6.d* *Matth.3.b* uenerunt aduerſus Dominũ.*Iſti dolores,vt parturientis.* Nota:In pœnitẽtia quatuor debẽt eſſe, dolor, pudor, timor:& ſatisfactio. Dolor vt hic. Timor, vt ibi:A timore tuo cõcepimus,& peperimus ſpiritũ ſalutis. Pudor,vt hic:Quẽ fructũ habuiſtis in his,in quibus nunc erubeſcitis ? Satisfactio, vnde hoc : Facite fructus dignos pœnitẽtiæ.*In ſpiritu vehementi conteres naues*,&c.
Spiritus ſanctus. Spiritus ſanctus,dicitur eſſe benignus,vehemens,ſpiritus furoris.Benignus eſt,vnde hoc:Benignus eſt Spiritus ſanctus,qui non habitat in corpore ſubdito peccatis.Vehemens,quaſi vehens extra mentẽ,vnde hoc:
Sap.1.a b Tanquam ſonus aduenientis ſpiritus vehẽmentis.Fu-
Act.2.a roris ſpiritus,vnde:In ſpiritu furoris tui cõgregatæ sũt
Exod.15.b aquæ.Deus ſuſcipit hominem quando per ſe cõdit,vnde hoc:Cum ceciderit non collidetur,vnde : Mei autẽ pene moti ſunt pedes. Suſcipit hominem cum aliis cũ
Pſal.36.b *Pſal.72.a* *Pſalm.35.c* *Iſa.52.a* impellit,vnde:Manus peccatoris nõ moueat me. Poſtquam cecidit,ſuſcipit,vnde Excutere de puluere. Surge de puluere filia Hieruſalem.*Sicut audiuimus,ſic vidimus*.Sedere ad dexterã, eſt ſedere ad æqualitatem Patris.Sicut filius dicitur ſedere ad dexterã Patris.Sedere in dextera,eſt frui in gloria,vnde Sancti dicuntur ſedere in dextera,non ad dexteram. *Secundum nomen tuum, Deus*.Eccleſia non eſt in alto,quantum ad locum : Nã
Pſal.18.a *Matth.28.d* in omnem terram exiuit ſonus eorum:nec quãtum ad tempus,quia vobiſcum ſum, vſq; ad conſummationẽ ſæculi:nec quantum ad ſcientiam, quia multiplex erit tunc ſcientia.Nec quantum ad perſonas, quia in omni
Act.10.d *Pſalm.16.a* gente,qui timet Deum,acceptus eſt illi.Et hoc Laudate Dominum omnes gentes,& collaudate eum omnes populi.*Circumdate Sion,& cõplectimini eam*.Hæc ciuitas D
Iſa.26.a *Iob.30.b* *Pſalm.45.a* ſcilicet Eccleſia munita turribus, ſcilicet Prælatis in Eccleſia, vnde hoc:*Narrate in turribus*. Muris,id eſt, ſanctis,vnde hoc:Muri tui lapides pretioſi. Et Saluator,ibi eſt murus,& antemurale, vnde Iob:Quia rupto muro,& aperta ianua,irruerũt ſuper me.Flumen,vnde hoc:Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei,ſcilicet Spiritus ſanctus.Hanc ciuitatẽ quidam circumdant, ne impugnetur,vnde hoc:Circũdederunt mẽ viri mendaces.Quidã,vt explorent,vnde Apoſtolus; Propter ſubintroductos fratres,vt explorent libertatẽ veſtrã. Quidam,vt diligant, vnde hoc;*Circumdate Sion*. Quidam,
Gal.2.a *Pſal.23.b* vt intrent,vnde hoc;Attollite portas.Gloſſa;Chriſtus eſt murus,qui ad corda noſtra impetum malorum pertingere vetat.

PSALMVS DAVID XLVIII.

Rom.10.a *Gal.6.d* A*Vdite hæc omnes gentes.*] Nota;Reddimur attẽti ab vtilitate propoſitionis,quæ hic dicitur paraſola. A perſona proferentis,& hoc per diuinarũ rerũ & humanarum cognitionẽ,vnde;*Os meum loquetur ſapientiã & meditatio cordis mei prudentiam*.Pro diſcretione, vnde;*Meditatio* in ſe,zelus Dei fit,& non ſecundũ ſcientiam.Pro humilitate, vnde;*Inclinabo*. Pro obſcurorum apertione,vnde hoc:Aperiã in parabolis.Quidam abiiciunt mundum,& abiiciuntur à mundo,vnde Apoſtolus:Mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo. Qui-

dam

dam nec abiiciunt,nec abiiciuntur, vnde hoc : Depoſuit potentes,& exaltauit humiles. Quidam abiiciunt, & non abiiciuntur, vnde hoc : Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei, *& cætera.* Quidam abiiciuntur, & non abiiciunt,vnde hoc:Princeps huius mundi eiicitur foras,quia eiectus eſt de mundo, & tamen mundū non deſeruit.Hoc verbum,ſcilicet habitare, notat quandoque permanentiam, vnde hoc:Beati, qui habitant in domo tua Domine.Quandoq; iucunditatem:Ecce quā bonum,& quàm iucundū, *& cætera.* Quandoque dominium,vnde hoc:Ieſus erat habitans in medio ebrū, *Qui confidit in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum.* Diuitiæ in tribus attenduntur, in pecunia, in honore,in fama. De primo : Deſtruam horrea mea, & maiora faciam. De ſecundo:Amant primas cathedras, & ſalutationes in foro. De tertio:Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis *Frater non redimit, redimet homo.* Homo Chriſtus dicitur frater noſter, & quatuor modis, & quatuor de cauſis, ſcilicet pro participatione gratiæ, quam habet nobiſcum, vnde : Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et quia habet eandem hæreditatem,quam nos habituri ſumus, vnde hoc : Hæredes Dei, cohęredes autem Chriſti. Et quia eſt eiuſdem naturæ nobiſcum,vnde dicitur Emmanuel, & Dominus virtutum nobiſcum:& quia diligit nos, vt frater fratrem, vnde hoc:Dilexit Deus mundum, vt filium ſuum daret. *Et non dabit Deo placationem ſuam.* Deus placatur contritione,eleemoſyna, oratione. Contritione,vnde hoc : Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Eleemoſyna, vnde hoc : Date eleemoſynā, & omnia munda ſunt vobis.Oratione, vnde hoc:Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum. *Et pretium redemptionis animæ ſuæ.* Pœna attenditur in immenſitate, ſiue in acredine,vnde dines petiit guttam aquæ ab Abraham ad refrigerandam linguā.In perpetuitate, vnde hoc:*Mors depaſcet eos*,vt animalia herbam,quæ corroſa magis,ac magis renaſcitur.In pœnarū numeroſitate,vnde : Punientur in corpore & in anima,vnde : Duplici contritione contere eos.Et hoc:Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. *Homo, cum in honore eſſet : non intellexit.* Homo, dicitur factus ad imaginē Dei propter naturalia;ad ſimilitudinem propter ſpiritualia, vt gratuita.De vtroque:Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et ad Dei conformitatem, quantum ad beatitudinem,quam eſt habiturus. Nam ſumus hęreditarij patriæ cœleſtis,vnde hoc : Hęredes Dei,cohęredes autem Chriſti. Et hoc:Satiabor, cum apparuerit gloria tua. *Hæc via illorum ſcandalum ipſis.* Sunt pelles corruptionis:ſunt & immortalitatis, vnde in Iob:Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua. Sed ſunt pelles auaritiæ, vnde hoc:Turbabuntur pelles terræ Madian.Sunt pelles iuſtitiæ,ſcilicet Sancti,vnde hoc;De pellibus coopertum eſt tabernaculum.Sunt pelles nequitiæ,vnde hoc : *Sicut oues in inferno poſiti ſunt.* Eſt ouis infirmitatis,vnde: Æſtimati ſumus ſicut oues. Eſt ouis ſimplicitatis,vnde;Sicut ouis ad occiſionē. Et hoc; Tanquam ouis coram tondente ſe obmutuit.Eſt ouis damnationis,vnde nota; Tam oues, quàm herbæ paſcentur. Et ideo hoc dupliciter exponitur.

Luc.1.c
Pſalm.83.c
Ioan.12.a
Pſal.83.b
Pſal.131.a
Luc.24.f
& Io,20.c
Diuitiæ in tribus.
Luc.12.c
Luc.11.f
Pſalm.48.c;
Chriſtus quomodo frater noſter.
Pſal.48.c
Rom.8.c
Pſal.45.b
Ioan.3.b
Pſal.50.d
Luc.11.f
Pſal.140.a
Luc,16.f
Hier.17.c
Ioh.14.c
Gen.1.d
Rom.8.c
Pſal 16.d
Pellis.
Iob.2.b
Abac.3 b
Exod.26.c
36 b
Ouis.
Pſal.43.d
Iſa.53.b
Ibidem.

PSALMVS DAVID XLIX.

DEus Deorū Dominus locutus eſt & vocauit terrā.] Nota : Deus dicitur Dominus poteſtate,& creatione,vnde hoc:Domini eſt terra.Cœlū cœli Domino, quia omnia creauit aptitudine, vnde hoc : Dominus nomen illi, ſcilicet, eſſentiale, ſcilicet, Dominabilis: quia fuit ab æterno,& abuſinum,vnde hoc:Niſi eſſet qui famularetur,nō eſſet,qui dominaretur:nam dominus & ſeruus ſunt correlatiua,& ſecūdū hoc ab æterno nō fuit dominus,quia ab æterno nō fuit aliquis ſeruus. *Ex ſion ſpecies decoris eius.* Formoſus eſt Deus ſecundū deitatem, vnde : Pulchrum pulchrius ipſe mundum mente gerens.Secundum animam, vnde hoc:Speciouis forma præ filiis hominum.Secundum corpus,vnde hoc:Quis eſt iſte, qui venit de Edom ? ſpōſus in ſtola ſua.Secundum corpus myſticum,vnde hoc:Pulchrum indumentum tuum.Et hoc:Pulchræ ſunt genę tuæ,ſicut turtur.Deus fecit iudiciū pro nobis:facit modo de nobis, ad nos. De homine,pro homine, ab homine, ad hominē *Ignis in conſpectu eius exardeſcet.* Pœna, qua iudex puniet in futuro,erit ex magna manifeſtatione. Nā ex eo quod videbunt ſe puniri,magis dolebūt,vnde;*In conſpectu eius.* Ex acrēdine,vnde: *Exardeſcit ignis.* Ex pœnarū multitudine, vnde ; *In circuitu* Et quia eſt Intolerabilis vnde : *Tempeſtas* Et quia interminabilis, vnde:*Vallida.* [*Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant.* Nota:quatuor hic fiunt expoſitiones,ſecundū quatuor acceptiones huius nominis, teſtamentū. Nam dicitur teſtamentū pro mandato veteris & nouæ legis, vnde hoc:Si teſtamentū cuſtodieritis,dabo vobis terrā fluētē lac,& mel:Et pro promiſſione, vnde hoc:Non profanabo teſtamentum meum.Et pro vita æterna, vnde hoc:Conſummabo teſtamentum meum ſuper domum Iuda. Et pro ſpeciali mādato charitatis,vnde hoc:Mādatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem Et teſtamentum ſecundū aliam literam. Hic ſic dicitur. *Deus Deus tuus ego ſum.* Bono meo,ſum *Deus.* Malo tuo, ſum *Deus tuus*,id eſt,voluntate mea, ſcilicet eſſentia, quod eſt Bono meo ſum *Deus*:& ſic bono erit ablatiuus:vel Bono meo ſum Deus,id eſt,qui eſt meus, id eſt,ei, qui eſt bonus, ſum Deus,id eſt ad eius voluntatem, & ſic erit datiuus.In veteri teſtamēto,in lege,erant quatuor genera ſacrificiorum.Nam ibi erat ſacrificium, ſcilicet quod non totum accendebatur.Erat holocauſtum,ſcilicet totum incenſum.Oblatio dicitur de duris, ſcilicet de pane,& de thure.Libamen,de liquidis, ſcilicet de vino & oleo.Sicut in lege Euangelij ſunt quatuor genera ſacrificiorum.Nam eſt ſacrificiū iuſtitiæ, pœnitētiæ,laudis,& mortificationis. De primo:Sacrificate ſacrificiū iuſtitiæ.De ſecundo; Sacrificium Deo ſpiritus cōtribulatus.De tertio:*ſacrificiū laudis honorificabit me.* De quarto,Apoſtolus:Exhibete corpora veſtra, hoſtiā viuentem, Deo placentem, id eſt, mortificate carnem veſtram.Prima duo,ſunt iuſtificandorū. Secunda duo, ſunt iuſtificatorum.*Peccatori autem dixit Deus:quare tu enarras iuſtitias meas?* Dicimus,quòd prædicatio prohibita,quæ fit propter quæſtum temporalem,& propter inanem gloriam,vel propter hæreſim introducendam: vel quæ fit propter fratrum cōuerſionem, ſi crimen ſi prædicantis notorium:ſi crimen ſit occultum, propter fratrum conuerſionem, poteſt prædicare. Vera prædicatio neceſſaria eſt, quia quando vox vitā non remorder,dulcis ſimphonia,ne ſit vox Iacob,& manus Eſaū *Tu vero odiſti diſciplinam.* Tria genera peccatorum hic notantur:contemptus diſciplinæ, vt hic. Morbus auaritiæ,hic:*Si videbas furem,currebat cum eo*:vitium luxuriæ hic:*Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Arguā te & ſtatuam contra faciem tuam.* Homo debet tria ſibi proponere:peccatum,mortē,& Deum. De primo:Peccatum meum contra me eſt ſemper. De ſecundo : Fili memorare nouiſſima tua, & in æternū non peccabis. De tertio:Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum.

Deus & Dominus.
Pſal.23.
Pſal 213.
Pſal.67.a
Ariſt.in prædic.c.de ad Aliquid.
Pſal.44.b
Iſa.63.a
Ibidem.
Cant.1.c
Teſtamentum.
Pſal.88.c
Ioan.13.d
Sacrificiorum genera quatuor.
Pſal.4.b
Pſal.50.d
Rom.12.a
Gen.27.d
Pſal.50.a
Eccl.7.d
Pſal.30.c

PSALMVS DAVID L.

MIſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam.] Audite peccatores.Rex iſte in cauſam ductus conſiderat,quòd iudex ſuus falli non poteſt, quia eſt ſapiēs:nec corrumpi,quia eſt iuſtus:nec vinci, quia omnipotens:neque declinari, quia eſt vbique : ideo ad ſolam miſericordiam confugit, dicēs:*miſerere mei Deus* & cætera. Volo peccatum meum abſcondere, ſed tu noſti omnia. Volo reſiſtere,ſed tu potes omnia, ſed tu complecteris omnia : ideo ad ſolam miſericordiam confugio.Nolo,vt intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuēs. Peto non iuſtitiam,ſed miſericordiam,dicens : *miſerere mei Deus.* Subticeo nomen,non dico : *Miſerere* Dauid,
Pſal.142.a

Digitized by Google

Psal.131.a *Psalm.85.d* sicut consueueram dicere: Memento Domine Dauid, &c. Neque blandiens dicam: Da imperium puero tuo nec saltem seruo tuo, vel filio ancillæ tuæ: quia hæc nomina sunt familiaritatis. Et quanto magis beneficium mihi collatum ad memoriam reducerem: tanto grauius sequentis culpæ reatum accusarem. Ergo: *Miserere mei Deus.* Non audeo dicere: Deus meus: solummodo Deum agnosco, meum non præsumo. Ego enim peccando, te perdidi. Inimicum sequendo, à te recessi. Malum amando, à bono me elongaui. Sequitur: *Secundum magnam misericordiam tuam.* Contra: non dico secundum magnam misericordiam meam. *Sed secundum magnam misericordiam tuam.* Et licet magna sit miseria mea, maior est tamen misericordia tua. Nolo paruam misericordiam quærere: neque te decet paruam misericordiam dare. Immo indignus exaudiri essem, si à magno peterem parua: nec magna petens de meis meritis præsumo, sed de magna misericordia tua confido. *Secundum magnam misericordiam tuam.* Deus est misericors in remittendo, multum misericors in remissionem iterando, maxime misericors in glorificando. Quidam peccatum negant, vt Caïn, dicens: Nunquid custos fratris mei sum ego? Et alij confitentes, culpã in actorem retorquerent, vnde Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, decepit me, id est, seduxit me. Alij in infirmitatem, vnde Apostolus: Qui es homo, qui respondeas? Nunquid dicet lutum figulo, quid facis; Alij coacti confitentur, vt Iudas: Peccaui tradens sanguinem iustum. Ea, quæ apponuntur in aliis pœnitentialibus psalmis, dicuntur difficilia quædam ad faciendũ, vt hoc Per singulas noctes lectum meum: quædam ad sustinendum, vnde hoc: Grauata est super me manus tua: quædam ad committendum, vnde hoc: Cinerem tanquam panem manducabam. Nota: Quædam sunt difficilia per obscuritatem, quædam obscura propter difficultatem. Nam est obscuritatis difficultas, & obscuritas difficultatis. Nota: hic Psalmus est quinquagesimus & primo anno erat annus iobeleus, Iobel autẽ interpretatur initium, siue remittens, vnde hic psalmus potest dici Iubilæus, quia in anno iubileo, & serui manumittebãtur, & possessiones alienatæ ad hęredes reuertebantur, & debita remittebantur. Hic psalmus similiter docet liberari à seruitute diaboli, vel peccati, vnde hoc: *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ* Hic psalmus possessiones virtutũ per pœnitentiã facit redire, vnde hoc: *Redde mihi latitiam salutaris tui*, & peccata, quæ debita dicũtur, remitti, vnde hoc: *Amplius lauame ab iniquitate mea.* Aliquid alicuius dicitur esse noué modis: Per identitatem, vnde dicitur essentia patris. Per creationem, Vt creatura Dei: per perfectioné, vnde peccata filiorum dicũtur esse peccata patrum. Per continentiam, vt peccata inferni, quę continet infernus, & ciuitas Galileæ. Per actioné, vt occisio Caïn. Per mysterium, vt Baptismus Ioannis. Per cultum vt Deus Abraham. Per dationem, vt iustitia Dei. Per acceptioné, vt Iustitia hominis. Per possessionem, vt asinus alicuius, & quæ hic, cũ de Diabolo dicitur: Omnis fortitudo eius in lumbis eius. Lex alicuius dicitur. Moysi, Iudæorũ dissimiliter. *Et peccatum meum corã me est semper.* Peccatũ quandoq; est super nos, vnde hoc: Iniquitates meæ supergressę sunt caput meũ, quando scil. peccatũ dominatur, Quandoque est subtus nos, quando homo dominatur peccato, vnde hoc. Appetitus illius erit subtus te, & dominaberis illius. Quãdoq; intra nos, vt occulta. Vnde: Ab occultis meis munda me. Quandoque ante nos, & tunc cauendum: vt hic, vel ad faciendum, quando scil. promittimus nobis impunitatẽ, vel quando delinquimus, vnde Apostolus: Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. *Tibi soli peccaui & malum coram te feci.* In præsenti solent homines iudicem effugere, vel se ei subtrahere, vel per munera corrumpere, vel vi superare. Hoc non potest de indice Poli fieri, quoniã Dauid eum non posset effugere, dixit: *Tibi soli peccaui.* Quasi dicat: Tu solus dignus est iudicare me peccãtẽ quia tu solus es sine peccato, sicut dicitur: Qui sine peccato est vestrũm mittat primus in eam lapidẽ. Et non potest celare, vnde dicit: *Malum corã te feci.* Nõ potest corrumpere, vnde dicit: *Vt iustificeris in sermonibus tuis* Non potest vincere, vnde, dicit: *Et vincas, cum iudicaris.* [*Ecce enim veritatem dilexisti*, &c. Id est, ad incẽtum tuum incertũ & occultum. Incertum, vt ad fideles, occultũ vt ad infideles referatur. Incertus vero fuit aduentus Christi, quantum ad modum, vnde Maria. Quomodo fiet istud, &c. Quantum ad tempus, vnde hoc: Expecta, & expecta modicum, qua veniet, & non tardabit. Etenim erit futurus Deus homo, vnde Dominus obiiciens Iudæis: quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicũt omnes: Dauid. Quomodo Dauid dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Et quantum ad humilitatem, vnde: Putabant enim, quod daret terrenũ regnum, vnde filij Zebedæi petierũt, quod vnus à dextris & alius à sinistris poneretur in regno Patris. Est veritas immutabilis, vnde Ego sum via, veritas, & vita. Est etiã veritas æquitatis vnde hoc: Vniuersæ viæ Domini. Est veritas in dictis, vnde: Omnis homo mẽdax, Deus autẽ verax. *Asperge me Domine hyssopo.* Hyssopus tria facit: tumorem remouet, humilis est, petrę adhæret. Ideo cõparatur Christo. Nam remouet languorem, vnde hoc: Vere languores nostros ipse tulit. Humilis fuit, vnde: Vidimus eum nõ habentẽ speciem, neq; decorem. Petræ adhæret, vnde hoc: Petra autem erat Christus. *Domine labia mea aperies.* Nota: Duo offerenda sunt, caput, & cauda. Nam principiũ & finem nostri operis Deo debemus attribuere, vnde post silentium nocturnũ dicimus primo: *Domine labia mea aperies.* Et in fine horarum, scilicet in Completorio dicimus: Conuerte nos, id est, conuerte nos à superbia, quam possemus cõtrahere ex eo, quod septies in die Deũ laudabimus, & semel in nocte. Triplici de causa prohibetur alicuius locutio, scilicet pro vitio subditorũ, vnde Dominus ad Ezechielẽ: Adhærere faciam linguã palato tuo, & eris quasi vir obiurgãs, quia domus exasperans est. Quandoque propter proprium vitium, vnde hoc: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem.* In sacrificio tria sunt, deuotio, oblatio, & significatio. Prima duo diligit Deus, non vltimum, vnde hoc: In me sunt Deus vota tua, dicit Dominus. Nã agnus paschalis significat Christum, non carnes, vnde hoc: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et hoc: Sacrificia vestra odiuit anima mea. Hic quinque notantur, scilicet quis debeat dare sacrificium, & cui; & quid, & vbi, & ad quid Quis, humilis & pœnitẽs, quia in psalmo hic loquitur, Cui, *Deo*, vnde dicitur: *Sacrificium Deo.* Quid, *Sacrificium*, vnde hoc: *Spiritus contribulatus.* Ad quid, *Vt ædificentur muri Hierusalem.* Vbi, *Super altare tuum.*

Ioan.8.a *Luc.1.d* *Abac.2.a* *Matth.22.d* *Psal.109.a* *Matth.20.c* *Ioan.14.a* *Psal.14.b* *Psal.85.c* *Psal.115.a* *Isa.53.a* *Ibidem.* *1.Cor.10.a* *Psal.84.a* *Ezechiel.3.g* *Ioan.16.b* *Psal.55.c* *Psal.49.c* *Isa.1.d*

Deus Misericors. *Gen.4.a* *Gen.3.b* *Rom.1.e* *Matth.7.a* *Psal.6.b* *Psal.31.a* *Leu.25.g* Aliquid alicuius esse multipliciter dicitur. *Gen.4.b* *Matth.3.b* *Luc.3.b* *Gen.4.b* *Psal.18.b* *Phil.3.c* In sacrificio tria. Ephod. *Ind.8.f* Abimelech.

PSALMVS DAVID LI.

Quid gloriaris in malitia.] Hic ostendit quinque, scilicet, qui gloriatur, ibi; *Qui potens est.* Et in quo ibi: *In malitia*, Quamdiu, ibi *Tota die.* Qualiter, scil. expedite, ibi: *Sicut nouacula acuta.* Et quare, ibi: *Quia dixisti malitiam.* Per antitheſin ostenditur quis puniat, ibi: *Deus destruet.* Et quamdiu, ibi: *In finem*, Et qualiter, ibi: *Euellet te, & emigrabit te.* Quare, ibi; *Quia videbunt iusti, & timebunt*; de malorum damnatione, & gaudebunt de sua liberatione. Ephod quandoque dicitur vestis linea, qua vtebantur Sacerdotes commmuniter maiores, & minores, vt hic. Et dicitur Ephod, quia Ephod bad vestimẽtum lineũ interpretatur. Quandoq; vestis, qua vtebantur summi Sacerdotes tantũ. Quandoque vestis, qua vtebantur primogeniti. Quandoque tabernaculum, vnde hoc: Gedeon intulit aurum, & argentum deuictis hostibus, & fecit inde Ephod. Abimelech, interpretatur Patris mei regnum, & significat Iudæos, qui regnũ patris ideo, quia potestatiuè eos liberauit de Ægypto Deus, & potẽtia attribuitur Patri: ideo

dicuntur regnum Patris. In effusione sanguinis Christi tria notantur? In hoc, scilicet, quia effudit: Voluntas, vnde hoc: Oblatus est, quia ipse voluit. Copia, vnde hoc: Hic est sanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur. Irrigatio animarum nostrarum, imbre virtutum, vnde hoc: Nisi granum frumenti, &c. *Radicem tuam de terra viuentium.* Radix communis tam bonorum, quam malorum, scilicet voluntas, vnde hoc: Non potest arbor bona fructus malos facere, &c. Est radix malorum, vnde hoc: Radix omnium malorum est cupiditas, scilicet auaritia. Est radix bonorum, scilicet charitas, vnde Apostolus: In charitate radicati, & firmati. *Videbunt iusti, & timebunt.* Lucerna quandoque dicitur Christus, vnde in Euangelio: Mulier si perdidit drachmam vnam, &c. Quandoque claritas prædicationis, vnde hoc: Neque accendit lucernam, & ponit eam sub medio. Quandoque claritas bonorum operum, vnde hoc: Sint lumbi vestri, &c. Quandoque lumen sanctæ scripturæ, vnde Iob in persona Ecclesiæ, in vltima tribulatione positæ: Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna eius, &c. Quandoque gaudium in carne, vnde: Lucerna, quæ super eum est, extinguetur. Quandoque lux aliunde illuminata, vnde hoc: Paraui lucernam Christo meo. Quandoque modicum lumen, vnde hoc: Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c. Quia quandiu viuimus, modicum habemus lumen. Quandoque lumen in testa, scilicet deitas in carne. Et hi sunt septem modi. *Ego autem sicut oliua in domo Dei.* In oliua tria commendantur, truncus, rami, fructus: Truncus scilicet fides Patriarcharum, Prophetarum: Rami eius succedentes, vnde hoc: Filij tui sicut nouellæ oliuarum: Fructus, scilicet bonũ opus, vnde hic: Ego sicut oliua fructifera.

Isa.33.b Matth.26.c Ioan.12.d Radix. Matth.7.c 1.Tim.6.b Eph.3.d Lucerna. Luc.15.b Matth.5.b Iob.29.a Iob.18.b Psalm.131.d Psalm.118.a Psalm.127.a

PSALMVS DAVID LII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus,] *Titulus Psalmi Dauid*, pro Amelech, quod interpretatur dolẽs, & significat Ecclesiã, quæ dolet pro delictis suis, vnde hoc: Rugiebã à gemitu cordis mei: & pro alienis, vnde hoc: Quis infirmatur, & ego non infirmior? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et pro pondere carnis, vnde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et pro dilatione regni cœlestis, vnde hoc: Incolatus meus prolongatus est. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.* Corruptio alia est animæ, alia corporis. Quæ est animæ, dicitur corruptio: quæ est corporis, dicitur abominatio. Corruptio animæ in tribus, sicut anima in tribus consistit, In superbia, vana gloria, & inuidia. Consistit etiam in tribus anima. Nam est rationabilis, irascibilis, & cõcupiscibilis. Rationem, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpit superbia concupiscentiam vana gloria: irascibilitatem inuidia. Abominatio autem consistit in quatuor, quæ sunt, curiositas, loquacitas, crudelitas, voluptas. Corpus in quatuor elementis, quæ habent esse in quatuor partibus hominis, maxime consistit. Nam in oculis ignis: in lingua, quæ vocem format, aër: in manibus, quarum propriè tactus est, terra: in genitalibus aqua. Oculos autem corrumpit curiositas, sed linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic ergo homines *corrupti sunt* in anima, & *abominabiles* in corpore. *Omnes declinauerunt.* Hi peccant in committendo, vnde: *Declinauerunt.* In omittendo, vnde: *Operantur iniquitatem.* Ex voluntate, vnde: *Qui deuorant plebem meam.* Assidue, *sicut escam panis.*

Psalm.37.b 1.Cor.11.g Rom.7.d Psalm.119.b Corruptio animæ, & corporis.

PSALMVS DAVID LIII.

Titulus Psalmi.

Ziphæi, quasi florentes. Nota in flore tria sunt, pulchritudo, spes, delectatio: & quia hæc tria conueniunt malis, ideo dicuntur florentes. Pulchritudo est in temporalibus, vnde hoc: Homo cum in honore esset, non intellexit. Spes, vnde: Sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Delectatio, vnde hoc: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem huius mundi.

1.Reg.23. 26. Luc.6.d

Deus in nomine tuo saluum me fac.] Petit animę gratiam, vnde: *Saluum me fac.* Iustitiæ gloriam, vnde: *Iudica me.* In collatione gratiæ opus est misericordia maxima, quæ modo regnat, vnde dicit: *In virtute.* Ergo bene distinxit, vt misericordia ad infusionem gratiæ, iustitia ad collationem gloriæ referatur. De primo ostẽdit se exauditum iri, vnde hoc: *Deus adiuuat me.* De secundo: *Et Dominus susceptor est animæ meæ.* Vt primum conferat, à peccato se auertit, vnde hoc: *Auerte mala.* Vt secundum conferat, à pœna eripit, vnde hoc: *Ex omni tribulatione eripuisti me.* Ἐμμέσω est, quando series omnis tenorem suum vsque ad vltimum seruat, nulla causa, vel persona mutata, vt hic: *Deus in nomine tuo*, vsque ibi: *Vt non proposuerunt Deum in conspectu suo.* Orat enim Propheta, non mutata voce, vt hic: *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*, vt auxilio Dei ab hostibus liberaretur. Clibanus quandoq; significat cõscientiam, vt hoc: Pones eos vt clibanum in tempore vultus tui, facies eos ardentes in conscientiis suis in die iudicij. Et significat vterum Virginis. Nam sicut in clibano duo sunt, scilicet ignis, & panis: sic in vtero virginis, ignis, & panis. Ignis Spiritus sanctus? Panis, qui de cœlo descendit, scilicet Christus, vnde in Leuitico dicitur, quod panis offerebatur in clibano, vel in sartagine, vel in craticula coctus. Panis in clibano, Christus in Virginis vtero. Panis in sartagine, Christus in cruce. Panis in craticula, Christus in morte. Nam sicut in craticula transit per foramina, ita in morte transiuit Christus ad vitam. Quandoque quamlibet tribulationem, vnde hoc: Dies iudicij erit velut clibanus ardens. Quandoque diabolum, vnde hoc: Pellis nostra velut clibanus exusta est.

Clibanus. Psalm.20.c Leu.2. Thren.5.b

PSALMVS DAVID LIV.

Exaudi Deus orationem meam.] Est oratio, quam Deus approbat, quæ est scilicet causa etiam causata. Est oratio, quam sustinet, quæ est ex infirmitate. Est oratio, quam contemnit, quæ est pro temporalibus. Primam Deus semper audit, si homo pie oret, pro se & perseueranter, & ad salutem, vnde hoc: Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quoniam cum fit oratio pro alio & non ex charitate, non exauditur pro illo, pro quo oratur: vt Samuel pro Saule nõ exauditur, dixit: Oratio mea in sinu meo conuertetur. Secundam orationẽ non semper audit Deus, vt Christus non fuit exauditus, quando petiit, vt, ex infirmitate, non moreretur. Quandoque audit, vt Petrum: Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelũ suum, &c. Tertiam quandoque audit, vnde illud: Petierunt & venit coturnix. Et adhuc escę erant in ore ipsorum. Quandoq; non audit, vnde hoc: Clamauerunt ad Dominum, non exaudiuit eos. Est regio communis tam bonorum, quam malorum, vnde hoc: Habitãtibus in regione vmbræ mortis. Est regio bonorum, scilicet in præsenti, vnde hoc: Regiones albæ sunt ad messem. Est regio malorum, vnde de filio prodigo dicitur, quod abiit in regionem longinquam. Est regio spirituũ, id est, vita æterna, vnde dicitur, quod Christus post Ascẽsionem abiit in regionem suam, id est, in cœlum. *Quoniam declinauerunt.* Nota, pœnæ immissionem, vnde hoc: *Iniquitates.* Immissionis abundantiam, vnde: *Declinauerunt*, vt hic, exponitur. Acredinem pœnæ, vnde hoc: *Molesti erant mihi.* Pœnam illatam ex rancore, vnde: *In ira. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ?* Sunt pennæ virtutis, vt hic. Sunt pennas ventorum. Sunt pennæ protectionis, vnde hoc: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Sunt pennæ, vel alæ resurrectionis, vnde hoc: Si sumpsero pennas meas diluculo. Et hæc, Sex alæ, vni, & sex alę alteri, significant. *Præcipita Domine, diuide linguas eorum.*

Ioan.14.b 1 Reg.15.c Psalm.34.c Act.12.b Psalm.104.d Psalm.77.c Psalm.17.c Isa.9.a Ioan.4.c Luc.15.c Pœna. Pennæ variæ. Psalm.17.a Psalm.16.c Psalm.138.b Isa.6.a

Digitized by Google

Vnitas triplex. *Pſalm.*131.*a* *Pſalm.*2.*a*

Eſt triplex vnitas, ſcilicet in bonis, in malis, in Trinitate. De prima dicitur: Ecce quã bonũ & quam iucundum. De ſecunda: Conuenerũt in vnum aduerſus Dominum. De tertia: In Trinitate veneretur vnitas, & in vnitate Trinitas. *Et non defecit.* Ille, quod hic loquitur, peccat in occulto, ex ſimulatione, vnde: *Dolus.* In manifeſtatione ex obſtinatione, vnde: *Deplateis.* Abundãter, vnde: *Vſura.* Perſeueranter, vnde: *Non defecit. Tu vero homo.* Altitudinem peccantis oſtendit, vt magis reum oſtendat. Nam quanto gradus altior, tanto etiam caſus grauior. Dignitatẽ oſtendit per naturam, vnde: *Homo.* Per fidei vanitatem, vnde: *Vnanimis.* Per poteſtatem, vnde: *Dux meus.* A familiaritate, vnde: *Notus meus.* A conuerſatione, vnde hic: *Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos.* Eſt cibus amarus & vtilis ſcilicet pœnitentiæ, vnde hoc: Cinerem tanquam pauem mãducabam. Eſt cibus malus, & dulcis fermentatus, doctrina hæreticorũ, vnde hoc: Labia mœrentium ſtillat mel. Eſt cibus bonus, & dulcis, doctrina prædicatorum, qui quandoque eſt ſolidus, quandoque liquidus, vnde hoc: Lac potu dedi vobis, non eſcã. Et hoc: Paraſti in conſpectu meo menſam: Eſt cibus bonum opus, vnde hoc: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei. Eſt cibus, prædicatio Chriſti, vnde hoc: Ego habeo cibũ, quẽ vos neſcitis. Eſt cibus, Sacramentũ altaris, vnde hoc: Caro mea vere eſt cibus. Eſt cibus æternitatis, ſcil. vita æterna, vnde hoc: Satiabor cũ apparuerit gloria tua. Tribus modis Deus cor hominis emollit, per inſpirationẽ, bonam voluntatem creando: per aſpirationẽ, excitãdo: per occaſionem, bonam vitam aperiendo ad perfectionem. Per inſpirationem ponit: per aſpirationẽ impellit: per occaſionem trahit. Ponit ad volandũ, impellit ad appetendũ, trahit ad perficiẽdum. *Molliti ſunt ſermones eius.* Sermo emollitur per expoſitionem, vnde hoc: Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Per humilitatẽ & charitatem, vnde Dominus: Diſcite à me, quia mitis ſum, &c. Per ſuauitatem, vnde per nouum teſtamentũ rigor veteris temperatur: quia ibi dictũ eſt: Oculum pro oculo. Nunc, ſi te percuſſerit in vnã maxillam præbe & aliam. *Tu vero Deus deduces eos, in puteum interitus.* Eſt puteus iniquitatis, ſiue deſperationis, vnde hoc; Aperuit ſuper me, quaſi puteus os ſuum. Eſt puteus terrenæ cupiditatis, ad quẽ venit mulier Samaritana haurire aquam: & qui ex eo bibit, iterum ſitiet. *Nam: Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.* Eſt puteus diuinæ cognitionis, vnde hoc: Altus eſt puteus. Eſt puteus pœna intolerabilis, vt hic. Eſt puteus doctrina ſcripturæ, vnde hoc: Foderunt puteum Iſaac, puteum aquæ viuæ.

Cibus multiplex. *Pſalm.*101.*b*

1.*Cor.*3.*a* *Pſalm.*22.*b* *Ioan.*4.*a*

Ibid.d *Ioan.*6.*f*

*Pſalm.*16.*b* Cor hominis triplici ter à Deo emollitur.

*Pſalm.*18.*b*

*Matth.*11.*d*

*Exod.*24.*d* *Matth.*5.*f* *Luc.*6.*d*

Puteus. *Pſalm.*68.*d*

*Ioan.*4.*a.b* *Iuuen. Sat.* 14. *Ioan.*4.*b* *Gen.*26.*f*

PSALMVS DAVID LV.

Miſerere mei Deus.] Tredecim ſunt Pſalmi, in quorũ titulo hoc ponitur pronomen ipſe, vel huic. Primus eſt: Conſerua me Domine. Secundus; Ad te Domine clamabo. Tertius eſt hic. Quartus; Deus repuliſti nos. Quintus; Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ. Sextus; Exultate Deo. Septimus; Venite exultemus. Octauus; Dominus regnauit exultet terra. Nonus; Miſericordiam & iudicium. Decimus; Benedic anima mea Domino, & omnia, quæ intra me. Vndecimus; Paratũ cor meũ. Duodecimus; Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audiſti. Tertiusdecimus; Exaltabo. *Miſerere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.* Deus regit malos ad depreſſionem, vnde hoc; Reges eos in virga ferrea. Regis bonos in præſenti ad exultationẽ, vnde hoc; Saluum fac populum tuum Domine, & Benedic. Rege in futuro electos, quantum ad glorificationẽ, vnde hic; Et reget eos vſque in ſæculum ſæculi. Et ita Chriſtus dicitur rex omnium, ſicut dicitur in titulo Pſalmi. In torculari tria ſunt. Nã vuæ premuntur, vina à vinaciis ſeparantur, vina in cellarium portãtur. Hæc autem tria Eccleſiæ conueniũt, & ideo dicitur torcular; nam in præſenti premuntur, vnde hoc; Supra modum grauati ſumus, ita vt tæderet nos viuere. Boni à malis ſeparantur, vnde hoc; Nunc eſt iudiciũ mundi.

*Pſalm.*2.*c* *Pſalm.*27.*b*

*Pſalm.*47.*b*

Torcular Eccleſia.

2.*Cor.*1.*b* *Ioan.*12.*b*

Quia ſaltẽ modo Sancti ſeparantur à mundo. In patria ponentur, vnde hoc; Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. Conculcauit Deus ſanctos ſuos, id eſt, conculcari facit, vel ſinit ad augmẽtum meritorum, vnde hoc; Torcular calcaui ſolus. Malos ad depreſſionem, vnde hoc; Superborum & ſublimium colla propria virtute calcauit. Calcat quandoque ad diminutionem, vnde Apoſtolus; Conculcet Dominus Satan ſub pedibus noſtris. *Inhabitabunt*, vt abſconderent, vel extollerent. Incola quandoque notat peregrinationem, vnde hoc; Incola ego ſum in terra. Quandoq; hæreditatem æternam, vnde hoc; Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Quandoq; diligentiam, vnde; Ego ſum vitis, & pater meus agricola eſt. *In quacunq; die inuocauero te.* Anima eſt vas cõcauum, vnde in veteri lege altare erat concauũ. Et menſura animæ eſt Deus, quo, & non alio poteſt impleri, niſi Deo. Ideo anima auaritia non poteſt impleri; quia vas, quod continet modicũ, non poteſt impleri, niſi modico. *Quia eripuit animam meam de morte.* A triplici defectu hic oſtendit hominem liberatum, id eſt, anima à moriendi neceſſitate, vnde hoc; Quia eripuit animam meam de morte, cognitionem ab errore. Oculos à lacrymis, vnde hoc; Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis ſanctorum, &c. Affectum à defectione; quia tunc deſiderium noſtrum adimplebitur, vnde hic; *Pedes meos à lapſu.* Vnde hoc; Impulſus, euerſus ſum, vt caderem. In hunc triplicem defectũ, oſtendit, prius hominem deiectum, ſcilicet in neceſſitatem moriendi, ibi; *Conculcauit me homo.* Nam diabolus me in mortem miſit. Errorem cognitionis, ibi; *Impugnans.* In defectum affectionis, ibi; *Tribulauit me.* De primo in præcedenti Pſalmo dicitur; Veniat mors ſuper illos. De ſecundo; Et deſcendant in infernum viuentes, vbi erit fletus & ſtridor dentium. De tertio; Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.

*Pſalm.*30.*b*

*Iſa.*63.*a*

*Rom.*16.*d*

Incola. *Pſalm.*118.*c*

*Pſalm.*119.*b* *Ioan.*15.*a* Anima.

*Pſalm.*114.*b*

*Apoc.*21.*b*

*Pſalm.*117.*b*

*Pſalm.*54.*c* *Matth.*8.*b* *Pſalm.*54.*d*

PSALMVS DAVID LVI.

Miſerere mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea.] *Clamabo ad Deum altiſſimum.* Oſtẽdit Deum magnum in eſſentia, vnde; *Clamabo ad Deum altiſſimum.* Magnum in effectu, vnde; Ad Deum, qui benefecit mihi. Quia magnus in effectu. Miſericors, vnde; *Miſit Deus miſericordiã ſuam.* Quia magnus in eſſentia, verax eſt, vnde; *Miſit veritatẽ.* Miſericors pro liberationis animæ promiſſione. Nã quia miſericors, hoc promiſit, vnde; Eripuit animã meam. Verax pro promiſſionis adimpletione, vnde hoc, *Dormiui conturbatus.* Nam mortem prædictam ſubiit. Ecce habes, qui miſit, ibi: *Miſit Deus.* Quem, ibi; *Miſericordiam.* Vnde ibi; *De cælo.* Ad quid, ibi; *Vt liberet animam.* A quo, ibi; *De medio catulorũ Leonum.* [*Et in vmbra alarum tuarum ſperabo.* Deus protegit nos ſuis alis hac ſimilitudine, quia alæ tria faciunt, quæ Deus facit in nobis. Nam alæ fouent, ſicut Deus nos, vnde Dominus ad Hieruſalem; Quoties volui congregare filios tuos ſub alis, & noluiſti? Sunt cõtra æſtum, vnde hoc; Domine obumbraſti ſuper caput meum. Sunt contra impetum milui, id eſt, diaboli, vnde; *In vmbra alarum tuarum ſperabo.* Sanctum non eſt dandum canibus, id eſt, arcanum non eſt proponendũ indignis, vel Sacra Scriptura patet maioribus, id eſt, debet ſcire eam non minores. Vnde poſt Euangelium, liber apertus offertur Sacerdoti, & Canonicis in choro. Nam liber ſignificat Sacrã Scripturam, quæ debet eſſe aperta Sacerdotibus & non minoribus. Vnde Chriſtus aperuit librum, quando legit in Iſaïa. Et poſt librum clauſum dedit Iudæis, tamen liber clauſus offertur ſacerdoti in principio Miſſæ, quia principiũ ſtatim legis repræſentat, vbi Sacra Scriptura erat clauſa, ſed modo eſt aperta. Nam velum templi ſciſſum eſt, petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, Iam velamen non eſt ſuper faciem Moyſi. Non enim velãda eſt facies Chriſti, ne dicamus; Prophetiza; *Miſit Deus miſericordiam ſuam, & veritatem.* Chriſtus cicitur Veritas propter tria. Propter immutabilitatem, vnde hoc; Omnis homo

Alarum effectus tres. *Matth.*23.*d*

*Pſalm.*139.*b*

*Matth.*7.*a*

*Luc.*4.*c*

*Matth.*27.*e* *Marc.*15.*d* *Exod.*34.*d*

*Matth.*27.*g*

*Pſal.*115.*a*

mendax:

mendax ſolus Chriſtus verax: propter æquitatem, quia reddit æqua meritis: propter promiſſionis impletionẽ, quia ipſe dixit, & facta ſunt. *Dormiui conturbatus.* Dormitio Chriſti triplex. Dilationis, vnde hoc: Exurge, quare obdormis Domine. Corporis, vnde Petrus excitauit Dominum dormientem in naui. Paſſionis, vnde hoc; Ego dormiui & ſoporatus ſum. *Laqueum parauerunt pedibus meis.* Pedes Dei, pauperes, vnde: Maria vnxit pedes Domini, quia pauperes debent vngi, id eſt, refocillari. Subiectio: Ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Humilitas Chriſti, vnde: Adorate ſcabellum pedum eius. Incuruatio malorum, vnde: Incuruauerunt animam meam. Aliquis incuruatur, ſedet, iacet, ſtat, tũ in bono, tum in malo. Incuruari in malo, vnde hoc de diabolo: Ad nos inclinauit, vt trãſeamus. Mulier curua, quæ ſanata erat à domino. In bono, vnde hoc: Tota die contriſtatus ingrediebar. Sedere in malo, vnde hoc: Quomodo ſedet ſola ciuitas plena populo. In bono; Sedebitis, & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſraël. Iacere in malo, vnde hoc; Multitudo languentium iacebat in porticu piſcinæ expectantium aquæ motum. In bono, vt boni dicuntur iacere in lecto contemplationis. Stare in malo, vt ibi; Quid hic ſtatis tota die otioſi? In bono, ibi; Sta in porta domus Domini. Et hoc; Qui ſtatis in atriis domus Domini.

Pſalm.148.c
Matth.8.d
Pſalm.3.b
Pſalm.12.a
Pſalm.109.a
Pſalm.98.a
Pſalm.56.b
Pſalm.37.a
Thren.1.c
Matth.19.d
Ioan.5.a
Matth.20.a
Hier.7.a
Pſalm.133.a
Pſalm 134.a

PSALMVS DAVID LVII.

SI vere vtiq; iuſtitiam loquimini.] Aliquis loquitur verum & vere, vt qui verum dicit, & vera intentione; Aliquis falſum, & falsò, vt qui falſum dicit ad decipiẽdum. De his dicitur; Os, quod mentitur, occidit animam. Aliquis verum falſo, vt hæretici vera miſcẽt falſis vt magis decipiant. Aliquis dicit vere, ſed falſiſſimum adimplet. Quibus Dominus; Vocatis me Domine, Domine; & non facitis: quæ dico. Nota; Verum & falſum attenditur incohærentia prædicati ad ſubiectũ; verè vel falsè loqui ad intentionem fallentis, id eſt, loquentis. Duo ſunt mandata naturalia, vnum prohibitiuum, vnde hoc; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Aliud affirmatiuum, vnde in Euangelio; Omnia, quæcumq; vultis, vt faciant vobis homines, eadem facite illis. Primum de malis remouendis; ſecundum de bonis adipiſcẽdis. *Etenim iniquitates in corde.* Funis ſignificat peccatum, vnde hoc? Funes peccatorũ circumplexi ſunt me. Vnde Dominus funiculo eiicit vendentes, & ementes in templo. Quia vnuſquiſque peccatis ſuis aſtringitur, & ab Eccleſia arcetur, ſignificant hæreditatẽ terrenã, vnde hoc; Funes ceciderũt mihi in præclaris. Significant Iudæos, vnde Dominus miſit Zachariæ, vt afferret duas virgas, vna vocatur funiculus, altera decor. Primum accepit funiculum, poſtea decorẽ, id eſt, primum Iudæos, poſtea gentes accepit. Quandoq; ſoliditatem in Trinitate, vnde in Eccleſiaſte. Triplex funiculus difficile rũpitur, id eſt, ſoliditas trium perſonarũ. Difficile propter Iudæam, in qua fuit ruptus. Quandoq; ſacram ſcripturã, propter triplicem ſui expoſitionem. Quandoque gloriam Iudæorum, vnde in Eccleſia. Donec rumpatur funis argenteus. Nam prima incommoditas, ſanitatem non habere. Secunda infirmitatem neſcire; Tertia, medicinam non gerere; quarta, oblatam ſpernere. *Furor illis.* Eſt furor pœna, ſcilicet damnatorũ, vnde hoc; Domine ne in furore tuo arguas me. Eſt furor peccatũ, & furor cõtra peccatum, vnde hoc; Turbatus eſt à furore oculus meus. Et hoc; Iraſcimini & nolite peccare. Hic furor ad tempus turbat oculũ rationis, vt poſtea clarius videat; vt collyrium oculos, vt tãdem clariores reddat. *Secundum ſimilitudinem ſerpentis.* Nota; Aſpis dicitur ſerpens, ſurda, obturans aures, non audiens vocem incantantis; & pro his quatuor, peccator comparatur aſpidi. Nam peccator dicitur ſerpens, propter calliditatem. Surdus, propter peccati cõſuetudinem; obturans autem, propter peccati obſtinationẽ; Non audiens vocẽ prædicãtis, propter ſtultitiam. Vnde ibi dicitur: *Non exaudiet vocem incantantis ſapienter.* Hîc quatuor in peccatore reperiuntur, ſcilicet calliditas, conſuetudo peccati, peccandi obſtinatio, ſtultitia. *Deus conteret dentes eorum, & molas leonum.* Tria ſunt genera dentium, inciſiui, canini, molares. Per primos, doloſa verba intelliguntur, quibus mali ſeparant bonos ab Eccleſia: per ſecundos, verba detractoria: per tertios manifeſta mala. *Donec infirmentur.* Homo poſt triduum reuertitur in patriam, ſcilicet poſt triduum diſceſſionis, per culpam: & reuerſionis, per pœnitentiam: & inquiſitionis, per diligentiam.

Sap.1.c
Luc.6.g
Mandata naturæ duo.
Matth.7.b
Pſalm.118.b
Ioan.2.c
Pſal.15.b
Zach.11.b
Eccl.4.c
Eccl.12.c
Pſalm.6.a
Pſalm.37.a
Pſalm.4.a
Aſpis.
Peccator ſimilis aſpidi.
Dentium tria genera.

PSALMVS DAVID LVIII.

ERipe me de inimicis meis Deus meus.] In titulo huius Pſalmi, ſepulchrum Chriſti dicitur domus eius: quia in domo quieſcimus, reficimur, dominamur. Sic Chriſtus in ſepulchro, vnde hoc: Caro mea requieſcet in ſpe: & ibi: Refectus eſt. Chriſti enim refectio fuit eius Reſurrectio, quæ facta eſt in ſepulchro, vnde in cœna: Non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam in regno Patris mei. Et dominium habuit in Reſurrectione, quod in ſepulchro factum eſt, vnde hoc: Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. Petit liberari ab his, qui perſequuntur animam, vnde hîc: *Eripe me de inimicis meis.* Verbo, vt hic exponitur, vnde hîc: *Et ab inſurgentibus in me.* Paſſione, vnde hic: *Eripe me de operantibus iniquitatem.* Morte, vnde hic: *Et de viris ſanguinum ſalua me.* Perſecutio animi, ibi iterum notatur: *Ceperunt animam meam.* Verbo, ibi: *Irruerunt in me.* A perſecutione paſſionis oſtendit ſe eſſe liberatum, vnde: Cucurri viam mandatorum. Non retardatur paſſionis perſecutione etiam à morte. *Exurge in occurſum.* Chriſtus quadrupliciter viuit ſecundum diuinitatem, vnde hoc: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit habere vitam in ſemetipſo. Secundum humanitatem, vnde hoc: Mors illi vltra non dominabitur: Secundum fidem, vnde hoc: Viuo ego iam, non ego, viuit autem in me CHRISTVS. Secundum famam, quia nomen eius manet in æternum, id eſt, fama nominis. *Exurge in occurſum meum.* Hic CHRISTVS gallinæ comparatur, propter quinque. Nam gallina cum ouum poſuit, cantat, & exultat: ſic Chriſtus, poſitis peccatoribus in nido Eccleſiæ, vnde hoc: Gaudium eſt Angelis Dei, &c. Et quod anidius nutrit, & fouet pullos, quam alia auis: quod cognoſcitur in laxatione alarum, & in raucitate: ſic Chriſtus, vnde hoc: Quoties volui cõgregare pullos tuos, &c. Et hoc: Raucæ factæ ſunt fauces meæ. Quod dicitur de Chriſto. Et quia gallina, cum ſit animal domeſticum, non patitur tangi: ſic Chriſtus licet nobiſcum ſit vſque ad conſummationem ſæculi, non tamen plene tangitur, vnde hoc: Accedet homo ad cor altum, &c. Et quia gallina per medium ſciſſa, & morſui ſerpentis ſuppoſita curat. Ita Chriſtus in cruce extenſus languores tranſtulit, & morſum ſerpentis curauit. Et quia inter alias aues accommodatior, & ſanior eſui hominum eſt, ſic Chriſtus, vnde hoc: Caro mea vere eſt cibus. *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur, vt canes,* &c. Et eſt fames corporalis, vnde Apoſtolus: In fame & ſiti. Eſt fames ſpiritualis, quæ diuiditur in famem verbi ſcilicet, & deſiderij famem. De primo: Paruuli petierunt panem, &c. id eſt, Sacram Scripturam, qui aperiret eis, non erat: vel etiam qui legem ſanctam enuclearet. De ſecundo, hic: *Gladius in labiis eorum,* Eſt occiſio corporis, & eſt occiſio animæ, ſcilicet peccatum, quod eſt mors animæ. Eſt occiſio vitiorum, vnde hoc: Ego occidam, & ego viuere faciam, quando quis moritur. *Ad nihilum deduces omnes gentes.* Deducit quandoque diminuendo, vnde Iob: in puluerem reduces me. Quandoque protegendo, vnde hoc: Deduxiſti ſicut oues populum. Quandoque erigendo de virtute in virtutem, vnde hoc: Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas: Conſeruando, vnde hoc: Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea.

Matth.26.c
Matth.28.d
Pſalm.118.d
Ioan.5.c
Rom.6.b
Gal.2.d
Luc.15.c
Matth.23.d
Pſalm.68.a
Matth.28.c
Pſalm.62.b
Ioan.6.f
Occiſio.
Deut.32.f
Iob.10.b
Pſalm.78.d
Sap.10.b
Pſalm.60.a
Gallinæ et pullus.
Fames multiplex.
2.Cor.11.f
Thren.4.a

Digitized by Google

PSALMVS DAVID LIX.

Pſal.35.e *Deus repuliſti nos.*] Deus repellit malos,gratiam eis ſubtrahendo,vnde hoc, Expulſi ſunt,nec potuerunt ſtare. Repellet in futuro,quando dicet: Ite maledicti in ignem æternum. *Matth.35.d* *Pſalm.123.b* Repellit bonos,paſſionibus exponendo, vnde erepti dicunt: Anima noſtra, ſicut paſſer erepta eſt. Bona temporalia ſubtrahendo,vnde hoc:Deus Deus meus,vt quid dereliquiſti me? *Pſalm 21.a* *Matth.27.c* *Mar.15.c* Repellit malos à ſpiritualibus,vnde hoc:Quia repuliſti ſcientiã, repel am te, ne Sacerdotio fungaris mihi in æternum. *Oſea.4.b* *Pſalm.12.b* *Commouiſti terram.* Eſt mutatio mala, quando de bono fit malus, ac de malo deterior,vnde hoc:Exaltabunt,ſi motus fuero. Eſt commutatio bona, quando de bono fit melior.Ibi enim cum Deo operatur homo.Eſt commutatio, quando de mortalibus erimus immortales, B vnde Iob:Expecto,donec veniat immutatio mea. *Iob.14.e* Prima eſt ſiniſtra,& diaboli.Secunda dextra,& Dei. Tertia eſt ſolius Dei. *Potaſti nos vino compunctionis.* Eſt vinũ corporale, quod luxuriam prouocat, vnde Apoſtolus: Nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria. Vinum. Eſt vinum luxuriæ, doctrina hæreticorum, vnde: Caupones noſtri commiſcent aquam vino. *Eph.5.d* *Luc.10.f* Eſt vinum ſpirituale,ſcilicet compunctionis,vt hic:Eſt vinum reprehenſionis,vnde Samaritanus ad curationem vulnerati appoſuit oleũ,& vinum.Eſt vinũ Sacra Scriptura,vnde hoc:Vinũ lætificat cor hominis. *Pſalm.103.b* *Deus eſt Galaad.* Teſtimoniũ Domini fidele,perhibens,poſteriora cum Apoſtolo obliuiſcens, in virtutibus proficiens, peccatum vere confitens, eſt Dei. Primus ibi notatur, *Galaad*, quod interpretatur aceruus teſtimonij:ſecundus,ibi: *Manaſſes*,quod interpretatur obliuio:Tertius,ibi: *Ephraim*,qui interpretatur fructificatio:Quartus,ibi: *Iuda* quod interpretatur confeſſio.Nam in iſto debent iſta quatuor eſſe,ſcilicet cõfeſſio, vt ſit *Iuda.* Peccati ad faciendum obliuio, vt ſit *Manaſſes*. Teſtimonium fidei, vt ſit *Galaad.* Augmentum virtutum,vt ſit *Ephraim. Extẽdam in Idumeam calceamentum meum.* Nota: Hic quatuor notantur,ſcilicet dantis voluntas,ibi: *In Idumeam.* Rei datæ infirmitas, ibi: *Calceamentum meum*:quod fit de pellibus mortuorũ animalium, & ideo humilitatem ſignificat. Subiectio pro beneficiis collatis, ibi: *Mihi alienigenæ ſubditi ſunt.* *Iſa.63.a* Calceamentum quandoque paſſio Chriſti, vnde hoc: Quare rubrum eſt indumentum tuum,& veſtimẽtum tuum?&c. Quandoque Euangelium, vt hic: Quando- D *Matth.3.c* *Mar.1.a* *Luc.3.d* *Ioan.1.d* que Incarnatio, vnde Ioannes Baptiſta: Non ſum dignus ſoluere corrigiam,&c.Secundum has tres ſignificationes exponitur hic. Quandoque bona opera,vnde hoc:Renes veſtros accingetis,& calceamenta in pedibus habebitis. Quandoque mala, vnde Dominus ad Moyſem:Solue calceamenta de pedibus tuis.Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti eius.Ex merito, ſed ex officio, vel ſic:In Incarnatione tria attendimus: factum,cauſam,modum: factum,& cauſam poſſumus ſcire,ſed non modum. Nota,Dominus præcepit Apoſtolis habere calceamenta ſuperius aperta, & inferius clauſa, vt ſecure poſſint calcare colla malorum, & ne prædicent in tenebris,ſed in manifeſto.Talia ſunt ſandalia Epiſcoporum huius temporis. E

PSALMVS DAVID LX.

Quomodo operandum. *Exaudi Deus deprecationem meam.*] Opus debemus facere cum hilaritate mentis,& fortitudine virtutis,& perſeuerantia. Opus,vnde dicit *Pſalmus.* Hilaritas mentis,vnde dicit: *In hymnis.* Fortitudo virtutis,vnde dicit: *Dauid.* Perſeuerantia,vnde: *In finem.* Tentat Deus,vt humiliet,vnde hoc:Fidelis Deus,qui non permittit tentari non vltra id,quod poſſumus.Vt coronet, *1.Cor.10.c* vnde hoc: Beatus vir,qui ſuffert tentationem. Tentat diabolus,vt decipiat,vnde hoc:Acceſſit ad Deum tentator.Tentat homines,vt euertat:vnde martyres tentati ſunt:& vt diſcat,vnde hoc:Omnia tentate:quod bo- *Iac.1.a* *Matth.4.a* num eſt,tenete.Dominus duobus modis,diabolus vno modo,homo duobus modis. *Turris fortitudinis.* Eſt turris elationis,vnde hoc:Mouerunt pedes ſuos ab oriente,& ædificauerunt turrim.Eſt turris ſpeculationis,ſcilicet Prælati,vnde hoc:Velamen poſitum eſt ſuper faciem Moyſi. Eſt velamen contra æſtum vitiorum,vnde hoc:Fuit illis in velamento diei.Eſt velamen contra arma inimicorum,vnde hoc: Protexiſti me Deus à conuentu malignantium.

1.Theſſ.5.d Turris. *Ezod.34.g* *Sap.10.c* *Pſalm.63.a*

PSALMVS DAVID LXI.

Matth.10.b *Mar.6.b* *Nonne Deo ſubiecta erit anima mea?*] Quidam tangunt terrena,& non eis inhærẽt,vnde hoc:Excutite puluerem de pedibus veſtris.Ideo ſandalia Epiſcoporum pelle terram tangunt, & ſuperius aperta ſunt. Quidam tangunt,& inhærent,ſed ſeparari nolunt. Alij inhęrentes ſeparari volunt,quia à terra ſubmerguntur. Nota,hũmilitatem Eccleſiæ,cum dicit: *Nonne Deo ſubiecta erit anima mea?* Spem cum dicit: *Ab ipſo enim ſalutare meum.* Fidem cum dicit: *Ipſe Deus meus.* Perſeuerantiã, cum dicit: *Non mouebor amplius.* Patientiam,cum dicit: *Quouſq;* Nota:Triplex eſt Hierarchia,prima in Trinitate,ſecunda in Angelis,tertia in hominibus.Prima nulli ſubiicitur,ſed omnia ei.Secunda primæ,& tertia ſecundæ, & tertiæ omnia iſta temporalia. *Quouſque irruitis.* Nota: Quatuor ſunt interpretationes huius nominis Abel.Interpretatur enim luctus,vanitas,vapor,miſerabilis:moraliter,vanitas reſpicit mundum:luctus,peccatum:vapor ad teipſum:miſerabilis ad Dominum.Fugite ergo mundum,quia vanitas:luge peccatum,quia iniquitas eſt: attende carnem tuam, quia fragilis eſt, & C ad modicũ vapor apparens eſt. Deprecare Deum,quia miſericors eſt: nam miſericors, & clemens eſt.Igitur, fuge,luge,attende,deprecare,mundum,peccatum, carnem,Deum.Eccleſia incepit ab Abel,& non ab Adam quadruplici de cauſa.Quia Adam occidit,non Abel, ita fuit,& Adam iuſtificatus nõ iuſtus.Econuerſo Abel.Et quia Abel geſſit tres ſtatus Eccleſiæ in ſe,ſcilicet Martyrum,Virginũ,& Paſtorũ:fuit enim Martyr,Virgo,& Paſtor:vel quia ſignificat Chriſtũ,qui eſt caput Eccleſiæ:Vnde agnus occiſus eſt ab origine mundi. Item ab Abel ideo,& non ab Adam,quia trunci non ſolẽt computari,ſicut nec in conſanguinitate. *Effundite.* Hæc tria notant mentis hilaritatem,ibi: *Corda veſtra.* Humilitatis abundantiam,ibi: *Effundite.* Humilitatem ad Deum relatã,ibi: *Coram illo.* Sed tria tribus in remunerãdo reduntur.Nam humilitatem adiuuat,vnde dicit: *Adiutor.* Abundantiam humilitatis in remunerãdo ſuperat, vnde dicit: *In æternũ.* Ille,cui eſt humilitas,remunerat,vnde dicit: *Deus. Effundite coram illo corda veſtra.* Nota:Peccatum tribus modis committitur, cogitatione,locutione,& opere.In confiteor illa tria conueniũt,ſcilicet os, manus, pectus. Vt cogitatio ad pectus, locutio ad os, manus ad opus referatur. *Semel locutus eſt Deus.* Hic cõiungit legem,& Prophetas,ac ſi Prophetæ non ſint de lege.Lex dicitur ſeptem modis.Nam quandoq; totum vetus teſtamentũ,vnde hoc:Nonne in lege veſtra ſcriptum eſt? Ego dixi:Dij eſtis,& filij excelſi.Et quandoq; E tantum quinq; libri Moyſi,vnde hoc:Oportet impleri, quæcunq; ſcripta ſunt in lege,& Prophetis & Pſalmis de me. Quandoq; decalogum, vnde dicitur, quod lex eſt ſcripta digito Dei in tabulis lapideis.Quãdoq; moralia,vnde hoc:Non veni ſoluere,ſed adimplere.Quandoque cęremonialia,vnde hoc:Lex reatum non operatur. Quandoque obſcurationem ad literam,vnde hoc: Litera legis ſuo tempore obſeruata non tantum bona temporalia,ſed vitam conferebat æternam.Quandoque vnum præceptum ſpeciale,vt lex lepræ.Loquitur Deo per ſubiectam creaturam,vt Moyſi in rubo. Quandoq; per inſpirationem, vnde hoc: Audiam,quid loquatur in me Dominus Deus.Quandoq; per Prophetiam, vnde hoc:Os enim domini locutum eſt. Quandoque per prędicatores,& expoſitores ſacræ ſcripturæ,vnde hoc:

Hierarchia triplex. Abel quid. *Eccl.1.a* *Exod.34.a* Eccleſia ab Abel incepit. Peccatum tribus modis committitur. Lex ſeptem modis dicitur. *Ioan.10.d* *Luc.24.g* *Exod.32.d* *Matth.5.c* *Leu.23.g & 14.g* *Exod.3.a* *Pſalm.84.b*

Digitized by Google

Matth.16.c Heb.1.a

Vos enim non estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri. Quandoque mittendo filium in carnem, vnde hoc: Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio. Quandoque per æternam generationem, vnde hoc: *Semel locutus est Deus.*

PSALMVS DAVID LXII.

Aridũ quot modis sit. Psalm.21.b

D*Eus, Deus meus, ad te de luce vigilo.*] Fit aliquid aridũ ex deuotione,& hoc in bono, ex siccitate, & ex defectu. De primo: Aruit tanquã testa virtus mea: quia quæ bene cocta est, solidatur. De secũdo: Si in viridi hoc faciũt, in arido quid fiet, scilicet qui carent humore gratiæ? De tertio: Fiãt sicut fœnum tectorũ, quod priusquam euellatur exaruit. *Sitiuit in te anima mea.* In siti tria attenduntur pœna, à qua liberari volumus, quã sustinemus ex siti. Potus dat robur,& delectationem. Hæc tria sanctis conueniũt,& ideo dicuntur sitire. Nã B sitiebat Paulus pœnam remoueri, vnde dixit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? De secundo: Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam. De tertio: Cupio dissolui,& esse cũ Christo. *In terra deserta.* Nam Iudæi quandoq; fuerunt in Ægypto, in deserto, in terra promissionis. Ægyptus est vita sæcularis: desertũ vita claustralis: Terra promissionis gratia spiritualis. Regnum Ægyptiorum voluntas carnis; Desertũ votum promissionis: Terra Chananæorum, siue promissionis, trãquillitas mentis. *Sicut adipe & pinguedine.* Adeps, interior, scilicet pinguedo intra carnem: anima exterior, vt lardum in porco. Adeps quandoq; significat interiorem sapientiam, vt hic. Quandoque lætitiam sempiternam, vt hoc: Ex adipe frumenti satiat te. Quãdoque superbiam, vnde hoc: Adipe frumenti: Quando- C que nimiam abundantiam, vnde hoc: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quid hoc? Omnis adeps Domini erat. *Labia mea laudabunt te.* Sunt labia simulationis, vnde hoc: Populus hic labiis me honorat,&c. Sũt labia discretionis, vnde hoc: Reddam tibi vota mea, iquæ distinxerũt labia mea. Sunt labia cõsonantia, scilicet duo testamẽta, vnde hoc: In cymbalis benesonantibus: sunt labia iubilationis, vnde: Eructabunt labia mea hymnũ. Sunt labia confessionis, vnde hoc: Domine labia mea aperies. Sunt labia contritionis, vnde Habacuc: A voce tua continuerunt labia mea. Quid hoc? Labia nostra à nobis sunt. *Sic memor fui tui super stratum meum.* Stratum quandoque referimus ad asperitatem, vnde hic. Quandoque ad sensualitatem, vnde hoc: Vniuersum stratum D eius versasti in infirmitate eius. Quandoque conscientiam, vnde hoc: Lacrymis meis stratum meum rigabo. Quandoque ad beatitudinem, vnde hoc: Ego & pueri mei mecum sunt in cubili meo. Quid hoc? In cubilibus vestris compungimini. *In matutinis.* Est mane initium boni operis, vnde hoc: Exibit homo ad opus suũ à mane vsq; ad vesperam. Est mane initium virtutis, vnde: Orietur misericordia tua sicut lux matutina. Et hoc: Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. Est mane initium æternitatis, vnde hoc: Mane astabo tibi & videbo. *Partes vulpium erunt.* Vulpes tortuosè incedunt, profundæ cordis sunt. Hæc autem conueniunt malo principi. Item mali Principes vulpi comparantur. De primo dicitur, quod fætent, quasi quatriduani: De secundo: In circuitu impij ambulant. De tertio: Dicite vulpi illi. De quarto: Væ qui profundi estis corde, vt E abscondatis consilium à corde.

Luc.13.c Psalm.128.b In siti attenduntur tria. Rom.7.d Matth.5.b Phil.1.d Adeps. Psalm.147.c Psalm.80.d Psalm.72.a Leu.3.d Matth.15.a Mar.7.a Psalm.65.e Psalm.150.b Psalm.118.y Psalm.50.d Psalm.11.a Stratum. Psalm.40.a Psalm.6.b Luc.11.a Ysa.4.b Mane. Isa.58.c Psalm.5.a Vulpes. Ier.11.c Psalm.11.b Luc.13.f Isa.29.c

PSALMVS DAVID LXIII.

2.Cor.12.b Psalm.59.a Matth.6.b

E*Xaudi Domine orationem meam,*] Quandoq; oramus vt tribulationes amoueantur, vt Paulus rogauit, vt remoueretur ab eo Angelus Satanæ. Quandoq; vt apponantur, vnde hoc: Da nobis auxiliũ de tribulatione. Quandoq, ne succumbamus, vt hoc: Et ne nos inducas in tentationem. Et hoc: Ne permittas nos succũbere in tentationibus nostris. *Quia exacuerunt, vt gladium, linguas suas: intẽderunt arcum rem amaram,*&c. Hic notatur A crudelitas, vnde dicit: *Linguas suas.* Sollicitudo peccandi, vnde: *Intenderunt.* Peccati immanitas, vnde dicit: *Rem amaram.* Deceptio, vnde dicit: *Vt sagittent in occulto immaculatum.*

PSALMVS DAVID LXIV.

Sabbathum in albis.

T*E decet hymnus, Deus in Sion.*] Sabbathũ in octaua paschæ dicitur in albis: quia in vigilia paschæ baptizati deferũt vsq; tunc albas, vel quia illa die dicim⁹, In albis,& tota septimana, quæ est consuetudo in quibusdam Ecclesiis, quod significat innocẽtiam per passionem,& resurrectionem receptã. Nota, quod in quibusdam Ecclesiis, Graduale, scilicet responsorium, cantant iuuenes, quia dum gradimur hic, robur necessariũ est. Pueri tunc Alleluia resonant: vel alba ferunt, quia Graduale. Alleluia. tunc erimus innocũi, simplices, vt pueri. Nam graduale præsentem vitam, Alleluia vero futuram vitam significat. Nota mentis hilaritatem, ibi: *Hymnus.* Deo eam oblatam, ibi: *Deus.* Acceptam Deo, vnde ibi: *Te decet.* Locũ hostiæ conuenientem, *in Sion.* Quia non est verum sacrificium extra *Hierusalem.* Nota differentiam inter repræsentari,& significari. Nã repræsentamus præterita, Num.18.c.d significamus futura. Nota: Omnes Iudæi dabant decimas Leuitis,& Leuitæ de suis decimis decimas dabant summo Pontifici, & hoc dicebatur Decima decimæ: Nõ est decimatus in lumbis Abrahæ, sed totum genus humanum, quia totum genus humanum, quod erat descensurum per libidinosam conceptionem, mundandũ erat à peccato originali,& non Christus. *Exaudi nos Deus salutaris noster.* Ille, à quo petit hic exaudiri, exaudire potuit, nã Deus est:& exaudire debuit, nã est noster. Quid in exaudiendo dare habuit, vnde: *Salutaris noster.* Nam est salus,& dare potest salutẽ. *Verba iniquorũ preualuerunt super nos.* Scilicet persuasio Euæ, vel Adę, vel excusatio Adæ. *Replebimur in bonis.* Repletur aliquis ad indigentiam tollendam, vnde hoc: *In stillicidiis eius lætabitur germinans.* Vel ad sufficientiã, vnde hoc: Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Vel ad satietatẽ, vnde hoc: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Vel quãtum ad famem, vt: Repleta est domus ex odore vnguenti: Vel quantum ad diuinam essentiam, vnde in persona Domini Propheta: Plen⁹ sum. Quid hic? Repleatur os meũ laude. *Beatus, quem elegisti. & assumpsisti.* Est electio, est subiectio, est præelectio. Populum suum Deus ex gẽtibus elegit in Iudæis, ecce electio. Ex Iudæis in Leuitis, ecce subiectio. Ex Leuitis in Aaronitis, ecce præelectio. Ecce triplex ẽlectio. *In mari longe.* Hoc præsens sæculũ mari comparatur propter amaritudinem, vnde hoc: Hæ sunt aquæ Marath. Et Elisæus: Anima eius in amaritudine est, propter eleuationem, siue commotionem, vnde hoc: Mirabiles elationes maris. Et propter instabilitatẽ, vnde hoc: Homo natus de muliere, breui viuẽs tempore. *Præparans montes.* Sancti dicuntur montes, quia primo receperunt radios fidei, sicut montes solis, propter defensionem, vnde hoc: Leuaui oculos meos ad montes: *Visitasti terram & inebriasti eam.* Terra per se arida est,& expetit, vt inebrietur. Visitatur autẽ, quando aratur, quando seminatur, quando rore fœcundatur, quando messis colligitur. Sic terra mẽtis nostræ aratur, quãdo per prædicationem à vitiis purgatur, vnde hoc: Cõstitui te, vt euellas,& destruas,& plãtes. Seminatur, vnde hoc: Exiit, qui seminat seminare semen suum. Rore gratiæ fœcundatur, vnde: Sicut imber super gramen,& sicut ros super herbã. Messis colligitur in futuro, quãdo grana à paleis separata in horrea cælestis Hierusalẽ transferuntur, quando dicetur: Venite benedicti patris mei. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.* Nota: Gentes Deũ benedicunt laudando, prædicando, peccatum confitendo. Deus homini peccata remittendo, gratiã conferendo, in bonis operib⁹ perseuerare faciendo. Homo homini bonũ ei optando. Nota: Verbum Dei primo seminatũ est in Angelis: secũdo in hominibus primis: tertio in Iudæis; quarto in gentib⁹. Nã præcepit Euãgelizare

Num.18.c.d Decima decimæ quid. Gen.3.b Psalm.16.c Isa.12.a Psalm.70.b æculum nare. Psalm.92.b Iob.24.b Sancti montes Psalm.120.a Hier.1.a Marc.4.a Deut.22.a Matth.25.a Matth.28.b

omni

omni creaturæ. Primum in cœlo,ſecundum in paradiſo,tertium in deſerto,quartum in vniuerſo mundo.Primum præcepit naturæ, ſecundum diſciplinæ, tertium mandatum literæ,quartum Euangelio gratiæ. Primum verbum in ratione, ſecundum in voce, tertium in caractere,ſcilicet circumciſione,quartum in carne. Nam verbum caro factum eſt.Primum rationi totum intus, ſecundum foris auribus,tertium in oculis, quartum in manibus, de Chriſto humanato.

Ioan.1. b

PSALMVS DAVID LXV.

Pſalm.39. *Iubilate Deo omnis terra.*]Quidam expectãt præmium, ſcilicet Deũ in futuro,& expectantur,vt qui ſperant & ſaluantur,vnde; Expectans expectaui dominum,& intendit mihi : & Paulus poſt conuerſionem. Quidam nec expectant, nec expectantur ; vt qui deſperant & damnabuntur,vt iſte,qui dicebet; Maior eſt iniquitas mea,quam vt veniam merear. Quidam expectant , & non expectantur : vt illi,qui dicent in futuro:Domine in nomine tuo dæmonia eiecimus. Et dominus ad illos: Non noui vos. Quidam expectantur;& non expectãt: vt Paulus ante conuerſionem. Dialyton,ſiue aſyntheton eſt (polyſyntheton contraria) quando ſcilicet, diuerſæ clauſulæ , ſiue coniunctionibus ad inuicem connectuntur,vt hic:*Iubilate Deo omnis terra,Pſalmũ dicite nomini eius*,&c. *Dicite Deo*,&c. *Qui conuertit mare in aridam.* In prima confuſione quãdiu fuit terra mixta aquæ,terra erat ſterilis:ſed ab aqua ſeparata,dedit fructum:ſic nos,qui ſumus terra , quandiu ſimus in aqua, & in fluxu vitiorum, non facimus fructum:illa autem aqua ſeparata, fructificamus. *In flumine pertranſibunt aque.*Quidam pede ſicco pertranſeunt hoc flumẽ,ſcilicet mundum,& non merguntur,qui ſine omni peccato ſunt,vt Chriſtus,qui ſine peccato ſiccis pedibus ſuper mare ambulauit.Alij merguntur, & ſubmergũtur, quos ſua peccata ad fundum trahunt, vnde hoc : Submerſi quaſi plumbum in aquis vehemẽtibus:Alij merguntur,ſed non ex toto,quia peccata ſua ſuperant,vnde hic,in figura horum Pharao ſubmerſus Petrus vſq; ad genua,& Chriſtus ſupermare ambulauit. Quia primus multum plumbi habuit:Secundus parum : tertius nihil habuit. *Qui exaſperant,non exaltentur in ſemetipſis.* Iudex exaſperatur tripliciter.De ingrato,ſcilicet quando habet ingratos:de dicto,de facto. Sic Iudæi Chriſtũ exaſperauerunt,quia ei ingrati fuerunt,vnde hoc:Eduxi vos de terra Ægypti , & habitare vos feci in terra promiſſionis. In dicto,vnde hoc : Nunquid potuerit Deus parare mensã in deſerto?In facto,quando vitulũ adorauerunt,vnde hoc:Hi dij tui ſunt Iſrael.*Et non dedit in commotionẽ pedes meos.*Primus motus ſentit,& nõ conſentit. Mouetur,vnde dicitur:Iraſcimini, & nolite peccare. Commouetur , qui vſque ad delectationem perducitur,vnde hoc : Mei autẽ pene moti ſunt pedes: Hi pedibus currunt,qui vſq; ad opera procedunt, vnde hoc:Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Primus motus mouet:ſecundus commouet : tertius promouet. *Quoniam probaſti nos Deus,igne nos examinaſti.* Examinatur ferrum,argentum,aurum,vt comburatur,vt purgetur,vt probetur. Sic ignis tribulationis quoſdã comburit,vt illos,qui frangũtur,vnde hoc: Tanquam fœnum velociter areſcent. Quoſdam purgat,vt Paulum,vnde hoc : Ne magnitudo reuelationũ extollat me.Quoſdam probat,id eſt,probatos oſtendit, vnde hoc:Tãquam aurum in fornace probauit electos Dominus.*Tranſiuimus per ignem,& aquam*,&c. Eſt refrigeriũ benedictionis ſiniſtræ,vnde Apoſtolus : Nolo vos eſſe in tribulatione,aliis refrigerium.Eſt refrigeriũ ſcilicet diminutionis pœnæ , vnde hoc : Diues petiit aquam,vt poſſet refrigerare linguam ſuam.Eſt refrigerium futurę glorię,vnde hoc, *Induxiſti nos in refrigeriũ.* Nota:Hic præcedit ignis,& ſequitur aqua,quia tribulatio debet præcedere proſperitatem,ne in proſperitate nimis tepeſcat , vnde quando puer aqua baptizatur, datur candela,ſcilicet ignis,poſtea aqua : quando mergitur in aqua. *Qui poſuit animam meam ad vitam.* Anima iuſti in præſenti ponitur ad mortem,in futuro in mortem:ad mortem peccati,in mortem iuſtitiæ. *Introibo in domum tuam.*In templo Salomonis fuit atrium ſanctuarium,ſanctum ſanctorum:ſic in templo ſpirituali,ſcilicet Eccleſia moraliter accepta,eſt atrium,ſanctuarium, ſanctum ſanctorum.In atrio ſunt qui viuũt,vnde hoc: Qui ſtatis in domo Domini,in atriis domus Dei noſtri. In ſanctuario ſunt,qui primam habent ſtolam,habent verſus hic. In ſancta ſanctorum,qui vtrumque habẽt, vt Chriſtus , vnde hoc.Chriſtus ſemel introitur in tabernaculũ non manufactũ, ſcilicet in ſanctuarium holocauſtomatorum. *Holocauſta medullata*,&c.Nota pœnitentiam,ibi:*Et cum hircis*.Orationem,ibi:*Cum incenſo arietum.*Doctrinam,ibi:*Boues*. Omniũ horum ſufficientiam,ibi : *Holocauſtum*,Holocauſtum enim totum. Internam dulcedinem,ibi : *Medullata*. Ecce hic quinque nominantur. Holocauſtum, totum incenſum,quando totum Dei erat, Holocauſtum enim totum erat, Cauma, Incenſum,Sacrificium,cuius pars Dei erat pars Sacerdotis. Sic partim quidem mundo,partim Deo. Qui cogitant quæ Dei ſunt,& quæ mundi,hi ſe offerũt Sacrificiũ,vnde hoc:Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ : Quidam ſe offerunt totum diabolo, vnde hoc : Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis,id eſt,opera. *Ad ipſum ore meo clamaui.*Ad Deum clamare,eſt ſolum animæ ſalutem rogare. Sub lingua exaltare,eſt in cordis conſcientia proximum non habere.Iniquitatem in corde non aſpicere,eſt malum nõ diligere.*Offerã tibi boues cũm hircis.*Peccatores enim hircis comparãtur,qui pœnitent propter tria.Quia olent,vnde hoc:Computruerant iumenta in ſtercore ſuo.Et quia paſcuntur amaris in pœnitentia, vt hirci,ſic pœnitentes,vnde hoc : Cinerem tanquam panem manducabam. Et quia de pilis capraram fiunt cilicia,vnde hoc:Cinis,& cilicium ſunt arma pœnitentium. Et hoc : Induebar cilicio.

Pſalm.4.b *Pſalm.72. a* *Pſalm.13.b* *Gen.1.a* *Matth 14.c* *Ioan.6.b* *Exod.15. b* *Exod.14.g* *Matth.14. a* *Ibid.c* *Pſalm.77.b* *Exod.32.b* *Gen.4.b.* *Matth.7.c* *Matth.25. a* *Pſalm.36.a* *2.Cor.12.b* *Sap.3.b* *Luc.16.* *2. Para.3.b* *4.b* *Pſalm.133.a* *Pſalm.134.a* *Heb.9.e* *Gen.27.f* *Pſalm.112.d* *Matth.25.c* *Ioan.12.d* *Iſaiæ 11. a* *Ibid.* *Luc.1.d* *Pſalm.101.b* *Pſalm.34.b* *Pſalm.4.b* *Pſalm.105.c*

Refrigerium multiplex.

Ritus.

Holocauſtũ

Cauma Sacrificium.

Clamare ad Deum.

Exaltatio ſub lingua.

Peccatores. *Ioël.1.d*

PSALMVS DAVID LXVI.

Deus miſereatur noſtri, &c.] Nota, animæ perfectum:*Deus miſereatur noſtri*,per peccati remiſſionem. *Benedicat nobis*, per gratiæ infuſionem. *Illuminet vultũ ſuum ſuper nos.* Per virtutẽ,dando ſui cognitionẽ, iterum, *miſereatur noſtri*. Per collationem glorificationis,conferendo vitam æternam, vnde ſubdidit : *Vt cognoſcamus in terra viã ſuam.*Tunc enim perfectè cognoſcemus,& benedixit Dominus domui Abraham,Iſaac, & Iacob,& Eſaiũ.In pinguedine terræ erit benedictio tua : Eſt benedictio dexteræ, quæ duplex eſt:in collatione gratiæ,& gloriæ. De primo:Benedicti vos à Domino,qui fecit cœlum & terram. De ſecundo : Venite benedicti Patris mei , &c. Eſt benedictio prædeſtinationis. *Terra dedit fructum ſuum.* CHRISTVS dicitur germen,vnde hoc:Erit germen Domini in magnificentia. Et granum,vnde hoc : Niſi granum frumenti cadens,&c. Radix,vt Radix Ieſſe lignum,vnde hoc : Sapientia eſt lignum vitæ omnibus amplexantibus eam. Et etiam dicitur flos , vnde hoc : Et flos de radice eius aſcendet. Et fructus etiam dicitur, vnde hoc:Benedictus fructus ventris tui. *Terra dedit fructum ſuum*, triplicem. Qui fructus eſt quandoque pro merito,vt hic; Quandoque pro præmio , ſicut dicitur , quod fructus centeſimus debetur Virginibus.Nota;Triginta tribuũtur coniugatis. Quia in manuali computo incipimus computando ab arce,& pollex & index conueniunt in triginta,quaſi blando oſculo ſe coniungentes,quod eſt proprium coniugatorum. Per ſexagenarium, continẽtes ; quia cum pollex per manus partes ſuperiores proceſſit in deſignatione,quaſi ſexaginta,quaſi clauſtrum manus interioris ingreditur,ſcilicet in medio medij digiti,quod fit in afflictione,ſicut viduæ.Per centum,virgines , quia cum de læua tranſitur ad dexteram , quaſi temporalibus omnino poſtpoſitis , in carne viuendo

Gen.27.f *Ioan.12.d* *Iſaiæ 11. a* *Ibid.* *Luc.1.d*

Digitized by Google

præter carnem, Angelicã vitam ducunt, vnde hoc: Iam dextera computat annos, id est, habet centum annos vel plus. Nota: Beata Virgo dicitur terra, triplici de causa, propter rorem, quem suscepit, vnde hic: Descendet sicut pluuia in vellus. Et propter fructum, quem fecit, vnde hoc: Benedictus fructus ventris tui. Et quia mundata, & exculta per Spiritum sanctum, vnde hoc: Spiritus sanctus superueniet in te, &c.

Beata Virgo cur terra dicitur. *Psalm 71.b* *Luc.1.d* *Ibid.*

PSALMVS DAVID LXVII.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.] Deus dicitur exurgere, vel grandescere in mente hominis, quãdo homo subleuatur in meditationis contẽplatione, vnde hic: *Exurgat Deus*, in mente per augmentum contẽplationis. *Et dissipentur inimici eius*, per remotionẽ inutilis cogitationis. *Et fugiant qui oderunt eum*: per repulsionem alienæ suggestionis. Tunc homo secure Deum contemplatur, cum à se abiicit inutiles cogitationes, sicut Abrahã aues à sacrificio: nam muscæ morientes perdunt suauitatem vnguẽti: Et cum non infestatur suggestione hominis, vel dæmonis. *Et dissipentur inimici eius.* Nota: inimicus, qui peccat in se, ecce cogitatio propria. Odium, quod committimus in proximum, ecce suggestio aliena. Sicut autem, *Deus exurgat, vt dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum à facie eius.* Quatuor leguntur CHRISTI exaltationes, prima in monte Thabor, quãdo transfiguratus est. Secunda in Hierusalẽ, quando resurrexit. Tertia in monte Olueti in Ascensione. Quarta in nubibus cœli, in die iudicij. De prima, quando in monte Thabor transfiguratus est. De secunda: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. De tertia: Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Et hoc: Exurge. De quarta: Cũ sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, id est, cum Christus exaltatus fuerit in iudicio. Est humilis exaltatio, scilicet in cruce, cum sicut Moyses exaltauit serpentẽ in deserto, &c. Exaltatur in fidem, vnde hoc: Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra: Per maioritatem, vnde hoc: Accedet homo ad cor altum. Exaltatur per cognitionis subtractionem, vnde hoc: Exaltare in finibus inimicorum, subtrahe te à cognitione eorũ. Hic legitur, quod cum Israel pugnabat cum gentibus, Moyses erat in oratione: Et cum manus eleuabat, vincebat Israel, cum deprimebat, vincebatur Israël. Sic in historiis legitur de eleuatione manuum, vel depressione. Nota: Duæ arcæ leguntur, arca Noë, arca Moysi. Arca Noë significat Ecclesiam: arca Moysi, bibliothecam. Nam sicut arca erat tricamerata, ita & Ecclesia, vnde dicitur: In nomine IESV omne genu flectatur, cęlestiũ, terrestrium, & infernorum. Vnde & Paulus legitur raptus vsque ad tertium cælum, sic anima tricamerata, scilicet, fide, spe, & Charitate. Et bibliotheca tricamerata propter triplicẽ modum exponendi. Nam exponitur historicè, mystice, & moraliter. Arca Moysi significat Ecclesiã, quæ continet tabulas testamenti, scilicet legẽ, & mentem, quæ legem meditatur, & Eucharistiã, scilicet corpus Christi, sex de causis. Nam arca trãsiuit Iordanem, sic corpus Christi baptizatis prodest. Et quia quicumque arcam indigne tractauit, manus eius facta est arida: sic qui accedit ad corpus Domini indigne, fit aridus, & moritur in anima: Et quia in arca erant signa imputribilia, sic corpus Christi imputribile, vnde hoc: Nõ dabis sanctum tuum videre corruptionem. Et quia in arca erat vna aurea plena manna, quæ est anima in corpore Christi, plena sapientia, vnde hoc: Non relinques animam meam in inferno. Plena, vnde dicitur: Et requieſcet super eum spiritus sapientiæ, quia non proficiet. Et quia ibi erãt tabulæ, sic in Christo obseruatio vtriusq; legis, vnde hoc: Data est mihi omnis potestas, &c. Surgo de loco. Consurgo ad auxilium, vnde hoc: Consurge, consurge, induere fortitudine in auxilium meum. Assurgo ad honorem, insurgo ad vindictam, vnde: Insurrexerunt in me testes iniqui. Exurgo à somno, vnde hoc: Exurge, quare obdormis Domine? Resurgo de morte, vnde hoc: Christus resurgẽs à mortuis. Christus autẽ dicitur exurgere à morte, quasi à somno. Mors enim dormitioni comparatur. *Cum egredieris in cõspectu populi tui.* Est egressus Christi ęternitatis, vnde: Egressus eius à diebus antiquis. Est egressus eius Incarnatio, vnde hoc: Egredietur virga de radice Iesse: Et est egressus eius in auxilium hominis, vnde hoc: Cum egredieris Deus in virtutibus nostris. *Pluuiam voluntariam segregabis Deus.* Est pluuia naturæ, vnde hoc: Non pluet super terrã tribus annis. Est pluuia gratiæ, vnde hoc: Descendet sicut ros, eloquium meum: sed hoc iteratur, scilicet Christus, vnde hoc: Nubes pluant iustum, & hic Sicut pluuia in vellus descendet. Est pluuia sinistræ, scilicet affluẽtia temporalium, vnde hoc: Pluit Dominus super iustos, & iniustos, & facit solẽ suum oriri super bonos & malos. Dicitur etiam pluuia cessatio ab opere peccati, vnde hoc? Pluit Dominus super vnam ciuitatem, & super aliam non pluit. Est pluuia pœnę, vnde hoc: Pluit super peccatores laqueos ignis. *Tu vero perfecisti eam.* Est in consummatione perfectio legis, quando scilicet legalia consummata sunt, vnde hoc: Consummatũ est. Perfectio est in legis impletione, vnde hoc: Qui mandata mea custodit, legem adimplet. Est perfectio legis in additione, vnde dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderũt vos. Pater agricola igne Spiritus sancti exustis spinis, in cordibus nostris iecit semen verbi Dei, & terra mẽtis nostræ dedit fructũ suum centesimum, vel sexagesimum, vel trigesimum. Ibi autem obediẽtia semen recipit, patientia fructificat, perseuerãtia metit. Nam sicut Apostolus de Agonistis exemplificat, Omnes quidem currũt, sed vnus accipit brauium: Sic de virtutibus potest dici Nam virtutes ad regnum Christi currunt, sed vna sola accipit brauium. Nam currunt mundi cõtemptus, paupertas, vigiliæ, eleemosyna, obedientia, abstinentia, patientia: sed sola perseuerantia coronatur. Nã qui perseuerauerit in finem, saluus erit. Non enim incipere, sed perficere, pro virtute habetur. Obedientiam itaq; commendat patientia. Patientiã glorificat perseuerantia. Obedientiam exercet patientia. Patientiã coronat perseuerãtia: *Rex virtutum dilecti.* Nota: Hic commendat Christũ à quatuor. A dignitate, vbi dicit: *Rex*. A patientia, vbi dicit: *Virtutum*. A dilectione, vbi dicit: *Dilecti*. A discretione, vbi dicit: *Dimidere spolia*. Virtus quandoque dicitur constantia, vnde hoc: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium. Quandoq; ęqualitas mentis, vnde hoc: Virtus est habitus mentis bene compositæ. Quandoq, fortitudo animi, vnde hoc: Virtus in infirmitate perficitur. Quandoq; opera potentiæ exteriora, vnde hoc: Non saluatur Rex per multam virtutem. Quandoque maiores in Ecclesia, vnde hoc: Defecit in paupertate virtus mea. Quandoque Angeli, vnde hoc: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Quãdoq; Spiritus sanctus, vnde hoc: Et virtus altissimi obũbrabit tibi: Quid hic? Virtus de illo exibat, scilicet de IESV. *Si dormiatis inter medios cleros, penna columbæ.* Ecclesia significatur per columbam propter tria, quæ columbæ conueniunt, sic & Ecclesiæ, allegoricè. Nã propter simplicitatem, vnde hoc; Estote simplices sicut columbæ. Propter fœcunditatem; Lætare sterilis, quæ nõ paris, quia plures filij, &c. quàm eius, quæ habet virum. Propter murmurationem, vnde hoc; Rugiebam à gemitu cordis mei. Polyptetõ est, quando diuersis casibus variatur oratio, id est, quãdo diuersæ inflexiones vnius nominis ponuntur, vt de hoc nomine, mons, vt hic; *Mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulates? Dum discernit celestis reges super eam.* Homo est rationalis, vt Deum intuestiget; concupiscibilis, vt solum Deum desideret; irascibilis, vt aduersantia reprobet, sicut scriptum est; Vt scias per rationem, reprobare malum; per concupiscibilitatẽ, eligere bonum. Non ergo concupiscibilitas, vel cõcupiscentia importat vitiũ. *Currus Dei decem*

Gen.15.b

Exaltationes. *Matth.17.a* *Matth 28.a* *Mar 16.d* *Matth.24.c* *Ioan.12.e* *Psalm.8.a* *Matth.25.c* *Num.21.c*

Psalm.44.a *Psalm.63 b* *Psalm.7.b*

Arcæ duæ.

Phil.2.b *1.Cor 12.a* Anima tricamerata.

Ioãn 4.c *1.Cor. 11.d*

Psalm.15.c

Ibidem. *Isa.11.a*

Matth.28.d

Isa.11.c *Psalm.26.d* *Psalm.45.d*

Rom.6.b

Mich.5.a

Isa.11.a

3.Reg.18.g *Isa.45.b* *Psalm.71.b* *Matth.5.g*

Amos 4.b *Psalm. 9.b*

Ioan.19.f

Matth.5.g

Psalm.37.b Polyptoton.

Homo.

Isa.7.c

1.Cor.9.d

Matth.10.c

Act.4.g

2.Cor.12.b *Psalm.32.c* *Psalm.30.a*

Psalm.13.b *Luc.1.d* *Luc.6.a*

Matth.10.c *Gal.4.d*

Currus. *Cant.6.d* *4.Reg.2.b*

cem millibus multiplex. Currus ſignificat Euangelium, vnde in Cantico:Turbata eſt anima mea propter quadrigas Aminadab,id eſt,admiratione Euangelij. Quandoque quatuor virtutes Cardinales,vnde:Elias raptus eſt igneo curru : Eſt currus vitiorum, vnde legitur de curru Pharaonis,qui ſubmerſus eſt. Currus fidelium, vnde hoc:Currus Dei decem millibus.Eſt currus ſæcularium bonorum,vnde : Hi in curribus,& hi in equis, id eſt,in maiori,& in minori honore. *Aſcẽdiſti in altum, cæpiſti captiuitatem.* Eſt rete, carnis concupiſcentia.Eſt rete mundi, vanitas temporalium. Eſt rete diaboli, tentationes,ſuggeſtiones,deceptiones. His opponuntur retia Petri. *Lingua canum tuorum.* Nota:Rodere aliena, eſt vi quadam dentibus ſubtrahere. Lambere, eſt quodam blandimento linguæ tollere, vnde Iob : Qui rodebant in ſolitudine. Hic tamen aliter. *Ibi Beniamin adoleſcentulus.* Nota: Paulus dicitur filius Beniamin,id eſt,filius dexteræ,id eſt,filius gratiæ,id eſt,poſt Reſurrectionem vocatus. Petrus autem ſiniſtræ,id eſt,ante paſſionem vocatus,vnde in picturis,Paulus in dextera, Petrus in ſiniſtra ponitur. Hic dicitur, quia Paulus raptus eſt vſque ad tertium cœlum.Tres ergo cœli,ſunt tria genera viſionum.Primum in imaginatione:ſecundum in ratione:tertium in intelligentia.Vnumquodq; in duo diuiditur.Primum igitur eſt in imaginatione,ſecundum rationem : ſecundum,ſecundùm imaginationem, quando temporalia, & non rationem eorum attendimus : tertium in ratione , ſecundum imaginationem,quando per viſibilium ſimilitudinem, in inuiſibilium ſpeculationem ſubleuamur : quartum in ratione ſecundum rationem , quando ſemoto omni imaginationis adminiculo , ſolum illa animus intendit, quæ imaginatio non nouit. Qnintum ſuper rationem, ſed non præter rationem,vt de ſimplici eſſentia Dei. Hæc non eſt citra rationem. Nam phyſici per viſibilia mũdi,ad inuiſibilia Dei peruenerunt.Sextum ſuper rationem & dicitur eſſe præter rationẽ,vt diſtinctio in perſonis,& notio,vel cũ de Incarnatione,vel modo fruendi in patria cogitamus. *Diſſipa gentes, quæ bella volunt.* Ante Incarnationẽ erat bellum inter carnem & ſpiritum,& hoc eſt duellitas. In Deo non eſt niſi pax,nam ibi Trinitas,& ideo non fuit, qui ei pacem turbaret.In Deo quartum non admittitur, ne pax turbetur.In homine tertius non erat,ne duellum ſedaretur:opus ergo erat,vt in noſtra duellitate tertius eſſet,qui duellum ſedaret:Ideo filius Dei venit de cœlo.In homine ergo apparet Trinitas, ſcilicet corpus,anima,Deus in Chriſto: ſed in æterna Trinitate sũt tres diuerſę perſonę,& vna ſubſtantia.In noua,ſc.Trinitate ſunt tres ſubſtantiæ,& vna perſona.Ibi eſt ſcilicet in Trinitate,naturalis vnitas, diuerſitas perſonalis : in Chriſto perſonalis vnitas, diuerſitas naturalis. Ibi tres perſonæ coæternæ, & coæquales:in Chriſto tres ſubſtãtiæ diuerſæ,& inæquales. Nã DEVS maius,quàm anima,anima maius,quàm corpus. *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.* Anima ſuo modo dicitur qualis , quanta , habens differentias poſitionis. Nam alba, nigra, longa, alta, lata, habens aliquid ſurſum, deorſum, ante , retro , dextrorſum, ſiniſtrorſum. Nam eam albam facit ſapientia:nigram ignorantia, vel bona conſcientia : albam, nigram mala fides, longam, latam charitas : altam ſpes, timor contractam:auaritia atram,puſillanimitas paruam : vt ſingula ſingulis reddantur,ante habet,quod inquirit:retro, quod non meminit, vnde Apoſtolus : Poſteriorum oblitus in anteriora me extendo. Surſum,quod non capit. Deorſum, quod reſpicit. Dextrorſum, quod delectat. Siniſtrorſum , quod moleſtat.

Rete.

Iob.30.a Paulus cur à dextera, & Petrus à ſiniſtra pingantur.

2.Cor.12.a

Rom.1.e

Phil.3.e

PSALMVS DAVID LXVIII.

Saluũ me fac Deus,quoniã intrauerũt aquæ,vſq; ad animam meam.] Transformat membra Chriſtus tribus modis,ſcilicet eorũ proprietates ſibi attribuendo,vnde hoc:Cœpit IESVS pauere,hoc enim habet à membris: vel in perſona membrorum loquẽdo, vnde hoc:Saule Saule quid me perſequeris.Suo exẽplo inſtruendo,vnde hoc : Clamauit,& exorauit:vt idẽ faceremus. Eſt clamor diaboli:Quoniã tacui,inueterauerunt oſſa mea:tacet, & tamen clamat. Clamor Dei fit tripliciter , ſcilicet quando quis Deum laudat, vel quando proximum ædificat , vel quando ſe excuſat. Nota:Hic genus humanum petit auxiliũ,nam impugnatur extrinſecus,quandoq; bello inteſtino,ſcilicet vitiis & concupiſcentiis,vnde dicitur: *Intrauerunt aquæ vſq; ad animam meam.* Nota deiectionem hic. Deiectionis tenacitatem,ibi:*In limo.* Perſecutionis magnitudinem,ibi : *Profundi.* Spem ablatam liberandi,ibi: *Et non eſt ſubſtantia.* Granum ſinapis dicitur Chriſtus propter tria:quia vile,ſic Chriſtus:Vidimus non habẽtem ſpeciem,neque decorem. Et quia ſeminatur modicum, poſt ſurgit in altum , vnde ipſe dicitur primo, paruus lapis,poſtea autem totam ſuperficiem terræ occupauit. etiam quãdo teritur, odorẽ reddit:ſic Chriſtus in morte,vnde hoc:Niſi granum frumẽti cadens in terrã mortuũ fuerit.*In limo profundi.* Nota:duo modi loquendi,vnus qui ſupergreditur veritatem,& excedit fidem, qui dicitur hyperbole:alius qui non attingit ad veritatem,nec ad rei proprietatem, hic modo de eo loquimur.Quid enim de indicibili dicere, vel de incomprehenſibili comprehendere poſſumus? *Veni in altitudinem maris.* In hoc verſu tria notantur:Volũtas ſcilicet paſſionis,vnde dicit : *Veni.* Magnitudo pœnæ, vnde: *In altitudinem maris.* Infirmitas humanitatis,vnde:*Tẽpeſtas demerſit me.* [*Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei.* Præpoſitio congruã expoſitionẽ habet.Sed ſi allegoria ibi ponatur,non ſemper congruã habet expoſitionem, vt hic : *Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei,* bene eſt.Si autẽ dicatur:*Qui oderũt me gratis,* ſcilicet,*multiplicati ſunt ſuper inimicos,* non ita bene reſonat,ſicut ſi ibi poneretur ſuper, *Capillos.* Tale eſt hoc:Dulciora ſuper mel & fauum:congrua,ſi dicatur,ſuper dulciora,ſuper vetus & nouum teſtamentum,non ita cõgruum. Quatuor leguntur depoſitiones veſtiũ Chriſti. Prima quãdo præcinxit ſe,vt lauaret pedes diſcipulorũ,tũc veſtes depoſuit,& reindutus eſt.Secunda quãdo eſt illuſus à militibus,& Herodi tranſmiſſus,tunc depoſuit & reaſſumpſit.Tertia,quando ligatus ad columnam,tunc depoſuit,& reſumpſit.Quarta,quãdo crucifixus eſt,quatuor tunc veſtes depoſuit,& non reſumpſit:His ſignificãtur tria genera Iudæorum.Prima ſignificat ſcilicet Iudæos in primitiua Eccleſia ſaluatos:ſecũda illos,quos aſſumpſit in die Pentecoſtes : & quoſdam,qui modo aſſumuntur:tertia illos,qui ſaluabuntur.Nam reliquiæ Iſrael ſaluæ fient:quarta maiorem partem noſtri temporis,quæ non ſuſcipitur.Secũda,& tertia repræſentatur In Eccleſia.Nam verberatio altaris ſignificat ſecũdam ſcilicet verberationem.Effuſio vini,& aquę ſuper altare ſignificat quartam ſcilicet,quia ſanguis & aqua fluxerũt de latere Chriſti. Nota:Caluarie dicitur locus, vbi crucifixus eſt Dominus,vbi ſolebãt facinoroſi cruciari,& ibi capita nuda à capillis apparebãt quaſi calua, inde dicitur Caluarie *Aperui in ieiunio animã meã.* Nota:Quaternarius ad Euãgelium:Denarius ad legem refertur:& voluntas ad Euãgelium,opus ad legem, vnde dicitur factorum. Euãgelium lex ſpirituum,factum autem voluntate, & voluntas opere debet impleri, aliter nõ erit meritoriũ. Sic ergo multiplicatur quaternarius per denarium,& è conuerſo,id eſt, per Euãgelium lex, quis in neutrum ſufficit nõ multiplicatum. *Eripe me de luto,vt non infigar.* Lutum quandoque dicitur infirmitas hominis,vnde Iob:Memento quæſo,quod ſicut lutum feceris me. Quandoq; culpa hominis:quandoque materia,vnde homo factus eſt,vnde hoc : Formauit Deus hominem de limo:quandoq: Chriſti humanitas, vnde dicitur ſanaſſe oculos cæci nati,id eſt,humanitate, gẽnus humanũ.*Ne auertas faciem tuã à puero tuo.* Chriſtus dicitur puer,propter quatuor, quæ conueniunt puero, &etiam Chriſto,ſcilicet puritatem,peccati ſcilicet im-

Mar.14.d *18.9.a*

Pſalm.31.a Clamor Dei tripliciter.

Iſa.53.a

Dan.2. d

Ioan.12.d

Hyperbole.

Lutum.

Iob.19.b

Gen.1 d *Ioan.9.a*

Chriſtus puer.

Ioan.13.a

Luc.23.b *Matth.27. c* *Mar.15.b* *Luc.23.a* *Ioan.19.a* *Ibidem.*

Pſalm.18.c

munitatem,

munitatem,vnde;Qui sine macula ingreditur. Et propter hmmilitatem,vnde hoc;Humiliauit semetipsum. Propter obedientiam,vnde hoc:Factus obediēs vsque ad mortem. Et per mansuetudinem,vnde:Discite à me, quia mitis sum,&c. *Tu scis improperium meum, & confusionem meam.* Est confusio tristitiæ, quam habuit Christus,vnde hoc:Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Est confusio erubescentiæ, quando homo erubescit de his,quæ falso sibi imponuntur. Quia facies ingenuæ nescit erubescere de his,quæ etiam ei falso imponuntur. Est etiam confusio conscientiæ, quam habet tantum malus,vnde hoc:Confundantur,qui me persequuntur,& non confundar ego. Christus desiderauit comedere agnum paschalem desiderio, dicens:Desiderio desideraui hoc pascha,&c. Hoc desiderium propter tria,propter legalium consummationem, vnde dictum est:Consummatū est. Et propter nouæ legis inceptionem,vnde hoc: Non bibam de genimine vitis, &c. Et propter Ecclesiæ vnitatem,quam in eis voluit efficere,vnde Apostolus:Vnus panis in Christo, vnum corpus sumus: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Est mēsa propositionis,quæ scilicet erat in tabernaculo:Est mēsa æternitatis,vnde hoc:Vt edatis, & bibatis super mēsam meā,&c. Est mensa, thesaurus desiderabilis,scilicet sacra scriptura,vnde hoc:Parasti in cōspectu meo mensam. Est mensa iniquitatis. Est mensa Sacramentalis,vt hoc:Parasti in conspectu meo mensā. Nota,in mensa propositionis erant duodecim panes,& in singulis sabbathis noui ponebantur, & super vnūquemque erat patera aurea cum pugillo thuris. Duodecim panes loco aliorum substituti, duodecim sunt Apostoli,quibus succedunt Episcopi eorū vicarij:Quia Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patera significat charitatē,quia Christiani charitatē debēt habere. Thus significat deuotionem orationis,quam debent prælati habere. Mensa est sacra sciptura, cuius quatuor sunt pedes,scilicet in quatuor mundi partibus exponendi. Nam historice,mystice, moraliter, anagogice exponūtur. Pedes autem semper sunt supra mensam:quia Prælati semper debent habere sciētiam sacræ scripturæ, & in ea residere. Ad hanc mensam sedent Iudæi,& effugiunt,non nos. *Obscurentur oculi eorū,ne videant.* Exercitia data sunt homini propter tria temporalia, id est, ingenium,memoria,ratio. Ingenium requirit incognita:memoria recondit diiudicata : ratio iudicat inuenta. Ingeniū quod inuenit, rationi adducit:ratio memoriæ: memoria recondit. Ratio in ore cordis masticat, quod dētes ruminant,quod venter memoriæ recommendat. Ingeniū igitur ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita pertinet. Iudæi autem hoc facere amiserunt,cum Christum non cognouerunt, *Deleātur de libro viuentium.* Tribus modis aliquis scribitur in libro vitæ:Secundum præsentiam:secundum causam:secundum opinionem. Secundum præsentiam,Prædestinatus qui perire non sinitur, licet ad tempus à via veritatis errare permittatur. Secundum etiam causam præscientiæ,qui aliquando ambulant in iustitia. Secundum opinionem,vt præsciti,qui faciunt opera, quæ reputant homines esse bona, his etiam modis aliquis dicitur deleri. De primo Moyses ait:Dimitte eis Domine noxam aut dele me de libro viuentium. De secundo : Gaudete iusti,quoniam nomina vestra scripta sunt in libro vitę De tertio,hoc secundum opinionem. Quatuor sunt libri:Primus scriptus ab æterno scilicet Diuinitas. Secūdus in paradiso,scilicet ratio hominis. Tertius in deserto,scilicet lex. Quartus in homine,Christo,scilicet eius actio,in qua debemus legere:quia eius actio,nostra instructio est. Primus est ab ęterno tantū intus, & tres personæ tantum ibi legebant. Sed per humanitatē scriptus est foris,& ille liber auro diuinitatis est illuminatus,& in claustro humanitatis scriptus. Modo in eo legunt angeli,& homines,non tantū tres personæ. *Ego sum pauper & dolens.* Christus pro omnibus doluit:quia pro se ex infirmitate:pro bonis,scilicet Apostolis, ex dilectione:& pro malis,scilicet Iudęis,ex compassione. De primo:Tristis est anima mea vsque ad mortē, &c. De secūdo:Defecerunt oculi mei. Nam,de tertio,orauit pro Iudæis dicens:Ignosce illis,quia nesciunt,quid faciunt. *Laudabo nomen tuum* Hic notātur tria, scilicet laus oris cum dicitur : *Laudabo.* Iucunditas mentis,cū dicitur:*Cantico.* Bona operatio,cum dicitur : *Magnificabo.* Debemus enim Deū laudare voce, vnde hoc : Domine labia mea aperies. Iucūditate, vnde hoc:Hilarem datorem diligit Deus,id est,laudatorem. Opere,vnde hoc:Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. *Vinctos suos non despexit.* Est triplex vinculum, secundū quod hic exponitur tripliciter. Vinculum culpæ,vnde hoc:Qui eduxi vinctos in fortitudine. Et hoc : Funes peccatorum circumplexi sunt me. Vinculū pœnę, vnde hoc:Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Est vinculum legis,siue gratiæ, vnde hoc: Iniice pedē tuum,in compedes ipsius. Et hoc:Rete expādit pedibus meis. Sufficiat dici malitia sua,id est,nostra mortalitas. Sufficiat nobis non apponamus vltra peccare,non quæramus necessaria vltra sufficientiam, si forte non sufficit vltra dies malitia.

Psal.14.a *Phil.2.a* *Ibid.* *Matth.11.d*

Confusio multiplex. *Matth.20.d* *Mar.14.d*

Hier.17.e *Luc.22.d*

Num.19.f *Matth.26.e* *1.Cor.10.d*

Mensa multiplex *Luc.22.b*

Psal.22.b

Exod.25.c

Episcopi vicarij Apostolorum. *Psal.44.c*

Thus quid.

Matth.26. *Psal.118.l*

Luc.23.c

Psal.50.e *Psalm.11.b*

Vinculum multiplex. *Psalm.67.b* *Psal.118.c* *Psal.123.e* *Eccl.6.c* *Thren.1.c* *Matth.6.d*

PSALMVS DAVID LXIX.

DEVS in adiutorium meum intende.] Cassianus fecit librum,in quo docet,quod in primitiua Ecclesia vnusquisque dicebat in principio: *Deus in adiutorium.* Et hoc quādo pauci erant fideles,sed modo,quia multi fideles,non omnes hoc faciunt, sed Ecclesia in principio hoc obseruat. Intendit Deus per misericordiā, vnde hoc:Expectans expectaui Dominum,&c. Per perseuerentiam,vnde hoc:Misericordia tua sequetur me. Per consummationem, vnde hoc:Qui regis Israel intende,&c. Quia præuenit ad ortum, quantum ad primam gratiam:adiuuat ad perfectionem, quantum ad secundam:consummat ad perfectionem, quantum in futuro. Nota,quod Epignome est, quando eadem sententia diuersis verbis explicatur, vt hic: *Deus in adiutorium meum intende.* Item significatur per hoc:*Domine ad adiuuandum me festina.* Epigrammmos, est quādo diuersæ sententiæ eisdem vocibus exprimuntur,vt hic: *Auertantur,* & in alio versu dixit, *Auertantur,* in alia significatione. *Ego verus egenus & pauper sum.* Egeni sumus propter quatuor, propter fomitem peccati, vnde Apostolus:Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia nihil hic à nobis habemus boni, vnde hoc: Quid habes,quod non accepisti? Et quia in motu,& in transitu sumus,vnde hoc:Homo natus de muliere,&c. Et quia pœnæ subiacemus,vnde hoc : Maledicta dies, in qua natus sum. Quatuor sunt genera persecutionū. Prima in strage martyrum. Secunda in prædicatione hæreticorum. Tertia in fraude falsorum fratrum. Quarta est mixta ex omni genere:quod erit in tēpore Antichristi. Prima,& secunda aperta:tertia occulta:quarta mixta.

Cassianus Coll.10.c.9.

Psal.39.a *Psal 22.b* *Psal.79.a*

Rom.7.d *2.Cor.4.b* *Iob.14.a* *Iob.3.a*

PSALMVS DAVID LXX.

IN te Domine speraui.] Quidquid boni sumus,misericordia Dei sumus. Hic,quidquid,substātiam:& qualitatem comprehendit. Nam & naturalia à Deo sunt,& gratuita,vt virtutes,& ita substantia,& qualitas. Quidquid ex nobis sumus,& mali sumus. Hic non comprehendit,nisi qualitatem malam,non substantiam. Nam substātia,& naturalia sunt à Deo:fomes peccati dicitur lex carnis,quia ligat,vel quia sicut lex à generatione in generationē transit,ita fomes peccati:quia iustum est, quod inferior Adæ,ei non obediat,quod Adam suo superiori noluit obedire. Nota:Tres captiuitates Iudæorū significāt tres captiuitates nostras,scilicet captiuitatem pœnæ,culpę,gehennę. *Contra legem agentis & iniqui.* In quadruplici lege legere debemus. In lege foris scripta,sicut Moysi,& Euāgelij. In lege intus data,sci-

Fomes peccati.

Tres captiuitates Iudęorum, quid.

Ingenium. Memoria. Ratio.

Liber vitę. S.T.1 *p.q.* 24 *ar.3.per tot.*

Exod.32. *Luc.10.d*

Libri quatuor.

Digitized by Google

licet ratione. In mundi figura:per creaturę enim pulchritudinẽ laudatur Creator.In lege æterna, quã ſcilicet Deus eſt. *A iuuen. ute mea.* Iuuẽtus cõſiſtit in tribus, in ętate ſcilicet parua,in fortitudine,in decore.Hac ſimilitudine dicitur iuuentus Eccleſiæ.Nam fuit parua, quãdo ſcilicet erant pauci fideles,vnde hoc:Iunior fui, ſcilicet tẽpore Abel,ſcilicet tẽpore Apoſtolorũ. Fortis in tempore martyrũ,vnde hoc : Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea.Decora in patria,vnde hoc : Renouabitur,vt aquila,iuuẽtus tua.Vel ætas Eccleſiæ diſtinguitur ſecundũ quatuor Sacramenta,quæ ſunt Catecniſmus,ſcilicet infantia:Exorciſmus, pueritia:Confirmatio,iuuentus.Totum quod ſequitur eſt ſenectus. *Repleatur os meum laude tua.* Qnadruplici de cauſa præcipimur Deum laudare ore,cum debeat laudari corde, ſcilicet vt pigritia noſtra excitetur,vt proximus audiẽdo corrigatur,vt meritum noſtrũ augmentetur, vt illa mens,illa laus,mẽte,& corpore exprimatur, ne ſit ibi duplex cor.*Cum defecerit virtus mea.* Deficit quis à Deo ſub Deo,in Deo,in Deum.A Deo, quando per peccatũ aliquis recedit,vt hic:Sub Deo, qui à peccato deſiſtit,vt hoc:Defecit caro mea & cor meũ.In Deo, qui in cognitione Dei deficit, vnde hoc:Defecerunt ſcrutationes.In Deũ,qui in Deũ contemplationem intendit,vnde hoc:Defecit in ſalutare tuum anima mea.*Cõfundantur & deficiant detrahentes animæ meæ*,vel cõmittẽtes animã meam.Nota, aliter dicitur peccatum committi, aliter anima. Peccatum committitur, id eſt, fit:anima committitur,quando aliquid contra eam fit, vel quando ad committendum inducitur;vel prouocatur. *Quoniam non cognoui literaturam.* Triplex eſt literatura. Prima facit inflatum, ſecunda ſeruum, tertia filium.Prima eſt philoſophorum:ſecunda Iudæorũ, qui ad literam tantum exponunt ſcripturas,non attendentes myſticum intellectum : tertia CHRISTI, ſcilicet nouum teſtamentum. Prima fuit ſine medicamento: ſecunda habuit medicamentum : tertia medicamentum medicatum. De prima hoc dicitur : *Quoniam non cognoui literaturam.* De tertia poſſet dici:*Si cognoui literaturam.*] *Introibo in potentias Domini.* Nota. Homo habuit triplex officium conſilij,auxilij,iudicij. Primum fuit in conceptione legis:quia lex neminem duxit ad perfectum, ſecundum Euangelium, quod ſalutem confert. Tertium erit in vltimo examine, quod redditur vnicuique,prout geſſit in corpore. *Deus doctuiſti me.* Docet Deus quinque modis, per ſcripturam, per doctrinam,per inſpirationem,per exemplum, per flagella.Per ſcripturam,vnde hoc:Aperuit illis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas. Per doctrinam, vnde illud: Verba,quæ locutus ſum vobis, ſpiritus, & vita ſunt. Per inſpirationem, vnde hoc : Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Per exemplum, vnde:Diſcite à me,quia mitis ſum,& humilis cõrde.Et hoc:Si ego laui pedes veſtros, exemplum enim dedi vobis. Per flagella,vnde hoc:Qui fingis laborem in præcepto. Flagella enim & labores erudiunt nos plerumque, *Deus quis ſimilis tibi?* Eſt ſimilitudo naturæ, vnde hoc:Et factus eſt homo ad imaginẽm,& ſimilitudinem Dei.Eſt ſimilitudo gratiæ, vnde hoc : Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Eſt ſimilitudo æqualitatis, ſecundum quam dicitur filius ſplendor patris.Eſt ſimilitudo imitationis,quæ bona eſt.Eſt ſimilitudo vſurpationis,de qua:Ponam ſedem meam ab Aquilone, &c. *Et de abyſſis terræ iterum reduxiſti me.* Eſt triplex reductio. Prima eſt generalis & cauſalis, quia reſurrectio Chriſti fuit ſufficiens cauſa reſurrectionis omniũ. Secunda reductio ſpiritualis,& perſonalis,quę eſt animę. Tertia eſt gehẽnalis & effectus,quæ erit in corpore,& in anima in iudicio,& hic erit effectus reſurrectionis Chriſti. Vnde in Gloſſa ponitur:primo iterum,reducimur,id eſt,ſecundo,& ſecundo iterum,id eſt,tertio. *Et conuerſus conſolatus es me.* Deus cõſolatur nos per paſcua ſcripturarũ, vnde hoc:Dominus regit me,&c.Per promiſſa,vnde hoc:Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum. Per flagella, vnde:Virga tua,& baculus tuus,&c. Per beneficia temporalia,vnde hoc: Læua eius ſub capite meo.

Iuuentus. *Rom.1.c*

Pſal.36.a

Pſal.128.a

Pſal.102.a

Perfectio triplex.

Pſal.72.d

Pſal.63.b

Pſalm.118.l

Literatura triplex.

Heb.7.e

Deus quinque modis docet. *Luc.24.g* *Ioan.6.g* *Pſal.84.b*

Matth.11.d *Ioan.13.b* *Pſal.93.d*

Similitudo. multiplex. *Gen.1.d* *Pſal.4.b* *Heb.1.a*

Iſa.14.c

Reductio triplex.

Pſal.22.a *Apoc.7.d* *Ibid.* *Pſal.22.b*

Cant.2.d 8.a

PSALMVS DAVID LXXI.

DEVS iudicium tuum regi da.] Chriſtus eſt verus Salomon,ſcilicet pacificus. Et dicitur pax triplici de cauſa:quia dat cauſam pacis,vnde hoc:Cum inimici eſſemus,dilexit nos.Et quia eſt nuntius pacis futuræ, & quia dat pacem in præſenti, vnde hoc:Pacem meã do vobis.De quadruplici pace,vel iudicio alibi dicitur. Epignome eſt figura,quando eadem ſententia diuerſis verbis exponitur,vnde hoc:Deus iudicium tuum regi da.Et epignome,ſiue talis repetitio quatuor fit de cauſis.Vt audita memoriæ recõmendentur:vt animus pigritantium excitetur,vt commodius à dictis à diſcẽda tranſeamus,& affectus, & deſideriũ pœnitẽtis exprimatur.*Permanebit cum ſole,& ante lunam.* Eccleſia dicitur luna propter tria : quia in principio fuit parua,poſtea creuit,vnde hoc:Iunior fui,etenim ſenui. Et hoc: Soror mea tenera eſt, nec adhuc habet vbera, Et hoc: Niſi granũ frumenti cadẽs in terra.Et quia non habet maculã,vnde hoc:Sicut lilium inter ſpinas,&c.Et quia non habet lumen à ſe,ſed à Chriſto ſole iuſtitiæ, vnde hoc:Sine me nihil poteſtis facere.Et hoc:Omne bonũ deſurſũ eſt.Et hoc:Ego ſum vitis vera,&c. Nota:Prophetа commendat Chriſtum hic à quatuor,vnde dicit: *Deus iudicium tuum regi da.* Ab æquitate,cum dicit:*Iudicare populum tuum in iuſtitia.* Ab vtilitate, cum dicit: *Suſcipiant montes pacem populo.* A perpetuitate,cũ dicit: *Et permanebit cum ſole,& ante lunam.* Nota:Tria debemus Deo,tria proximo.Nam maieſtati,id eſt, Patri debemus reuerentiam,qui poteſt corpus,& animam mittere in gehẽnam.Obedientiã,veritati,id eſt,Filio : quia ad hoc pertinet obedientia.Benignitati,patientiam,id eſt,Spiritui ſancto.Pro Chriſto noſtrum poſſe, noſtrũ noſſe,noſtrum velle.Noſtrum poſſe,in ſubſidiis;noſtrũ noſſe in conſiliis:noſtrum velle,in deſideriis. *Deſcendet ſicut pluuia in vellus.* Hic commendatur regnũ Chriſti à tribus,ſcilicet ab origine,vnde hoc : *Deſcendet ſicut pluuia in vellus.* Ab vtilitate, vnde hoc:*Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.* Ab amplitudine, vnde hoc : *Et dominabitur à mari vſque ad mare.* Filius Dei venit ad nos,ſcilicet illuſis veritas,errantibus via, mortuis vita,fatuis ſapientia,infirmis medicina, captiuis redẽptio,famelicis refectio. Nota:Beata virgo velleri cõparatur,quia ſicut de vellere fiũt veſtes:ita caro Chriſti facta eſt de carne Virginis, quaſi veſtis eius, vnde:Et habitu inuẽtus vt homo. Nam de puriſſimis ſanguinibus CHRISTVS aſſũpſit Mariæ virginiis carnem. Et ſicut vellus ſine læſione ſumitur de oue, ſic CHRISTVS de Maria ſine læſione exiuit,& ſine virili ſemine.Na hæc porta clauſa, per quã vir nõ introiuit.Et ſicut vellus plenũ eſt rore,ita Maria virtutis plenitudine,vnde dicitur:Aue Maria gratia plena, Dominus tecũ. Vt ſolis radius intrat innoxiꝰ feneſtrã vitreã, ſic Dei filius,immo ſubtilius,aulã virgineã,ſcilicet per carnis integritatem,gratiæ plenitudinem.*Corã illo procident Æthyopes.* Hi corã Deo cadunt,vt qui male credunt,vt hic:Quidã à Deo,qui ab eo recedũt,vnde hoc: Cadent à latere tuo mille:Quidam ſub Deo, vt qui venialiter peccat,vnde hoc:Iuſtus ſepties in die cadit,&c. Et hoc:Inſtus ſi ceciderit non collidetur. Quidam in Deum,vt qui ad lapidem angularẽ offendit.*Reges Arabum,& Saba dona adducent.* Vbinos habemus reges Arabum,& Saba,Hebræi habẽt Reges Schaba, & Saba.Vt primum per Schin,ſcribatur,& tunc interpretatur Araba:ſecundum per Samech.*Ex vſuris,& iniquitate redimet animas eorũ.* Eſt vſura iniuria,vnde in lege, oculum pro oculo,dentem pro dente. Sunt vſuræ doctrinæ,vnde hoc:Domine quinq; talenta tradidiſti mihi.Sũt vſuræ pœnę,& culpæ,vnde hoc:duobus modis exponitur. *Parcet pauperi & inopi.* Iudęus dicitur pau-

Rom.5.b

Ioan.14.d

Epignome figura. *Pſal.71.a*

Eccleſia quare dicatur luna. *Pſal.36.d* *Cant.8.c.* *Ioan.12.d* *Cant.2.a*

Ioan.15.a *Iac.1.c.* *Ioan.15.a*

Deo tria debemus, & tria proximo.

B. Virgo comparatur velleri. *Phil.2.a*

Ezech.44.a

Luc.1.c

Pſal.90.b

Prou.24.b *Pſal.36.c*

Vſura quadruplex. *Exod.22.c* *Matth.25.b*

per

Digitized by Google

per,quia pauca habet,scilicet legem,& Prophetas.Gẽtilis inops,quia nihil scilicet nec legẽ, nec Prophetas. *Super extolletur super Libanum.* Libanus interpretatur candidatio. Nota : est candor innocentiæ , vnde hoc: Candidiores niue.Est candor hypocrisis,vnde hoc:Paries dealbatus.Est candor gloriæ, vnde hoc:Vestimenta eius candida,sicut nix.

Libanus.

Act 23.a
Matth.17.a
Marc.9.a

PSALMVS DAVID LXXII.

Quam bonus Israël Deus.] Nouum testamentum erat occultum in veteri,quantum ad verba, promissa,& opera.De primo Abraham habuit duos filios, vnum de ancilla,& vnũ de libera , quæ sunt per allegoriam dicta. De secundo : Nam Abrahæ factæ sunt promissiones ad literam, nobis spiritualiter.De tertio, Dominus:In manu Prophetarum assimilatus sum.Nota,aliquis cessat à laude Dei;quatuor de causis,propter culpam, vnde:Peccatori dixit Deus , quare tu enarras iustitias meas.Propter infirmitatem, vnde Hieremias: A,A,A,Domine Deus ecce nescio loqui,quia puer ego sum.Propter immensitatem Dei,vnde Moyses dicit,se non posse loqui de Deo,quia impeditioris linguæ erat, non sufficiebat ad intelligentiam diuinæ immẽsitatis. Propter temporalium subtractionem, vnde hoc:Confitebitur tibi,cum benefeceris ei.Et hoc : Si vero non fuerint saturati,& murmurabunt. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.*Quidam peccant ex abundantia , de quibus hic.Alij ex macie,ex paupertatis necessitate,& hi minus peccant.Diuitias,& paupertatem ne dederis mihi. Diuitias, inquam,vnde hoc : Ne forte satiatus, euomam illud.Ex paupertate, vnde hoc:Et ne periurẽ nomen Dei mei.Alij peccãt ex obstinatione,vnde hoc: Peccator cum venerit in profundum vitiorum, contẽnit.Alij ex infirmitate, vnde hoc:Miserere mei Domine,quoniam iufirmus sum. Alij ex suggestione , vnde hoc:Ab occultis meis munda me Domine. *Posuerunt in cœlum os suum.*Quidam ponũt in cœlum os suum,murmurantes contra Dominũ per impatiẽtiam,vnde hoc: Si vero non fuerint saturati,murmurabunt. Alij derogant potentiæ diuinæ,vnde hoc:Nũquid poterit Deus parare mensam populo suo?quasi dicant,non.Alij male sentientes,vt Arrius,& Sabellius. *Existimabã vt cognoscerem.*Nota:Quædã sunt bona,mala bonis, vt plerumque affluentia temporalium,quando eis cor apponunt.Quædam bona,mala malis , vt sumptio corporis Domini, quando indigne sumitur. Sunt etiam quædam bona bonis,vt Ecclesiæ Sacramenta. Sunt quędã bona,malis bona,vt doctrina hæreticorum.Sunt mala, malis bona,vt aduersitates in præsenti, quando per illas ad Deum redeunt. Non autem simpliciter malum dicitur bonũ, nec dabitur bonum , nisi in beneplacito Dei,nec aliquid simpliciter malum,nisi quod displicet. Nota:Homo dicitur factus ad imaginẽ , & similitudinem Dei secundũ interiorem,id est,animam:sed dicitur microcosmus, secundum exteriorem , scilicet corpus, secundum quod dicitur , pecus , iumentum : similiter alia sunt,quæ circa hominem sunt,siue extra hominẽ, vt diuitiæ,& huiusmodi.Alia sunt in homine , vt proprietas.Homo etiam dicitur imago Dei secundum animã,& imago mundi secundũ corpus. *Et iumentum factus sum apud te.* Homo dicitur iumentum, propter soliditatẽ,vnde hoc : Nolite fieri sicut equus , & mulus: propter fœtorẽ,vnde hoc:Computruerunt iumenta in stercore suo:propter laborẽ,vnde hoc:Qui dat iumentis escam ipsorum:propter mansuetudinem,vnde hoc: Secundum vltimam propositiouem. *Quid enim mihi est in cœlo?*Quid,quandoque quærit de substantia,vt quid est veritas?Quandoque de quantitate , vt quid est homo?quandoque de qualitate,vt:Quid est homo , quod memor es eius?Quandoque de vtroque, vt hic : *Quid enim mihi est in cœlo?*id est,quantũ,vel quale præmium. *Perdidisti omnes , qui fornicantur abs te.* Est fornicatio Idololatriæ vnde illud:Si fornicaris Israël,ne descendas in Dan,aut in Bethel.Hoc dicitur de fornicatione Idolatriæ.Fecerunt enim duos vitulos,quorum vnũ posuerunt in Dan,alium in Bethel.Est fornicatio cuiusq; peccati mortalis,vnde hic. *Perdidisti omnes,qui fornicãtur abs te.*Temporalis,vnde hoc:Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus. Est fornicatio spiritualis , sicut propter fornicationem separatur vxor à viro , sic per peccatum anima à Deo,tanquam vxor à viro, recedit. Nota : quod fornicatio corporalis est species fornicationis spiritualis.

Nouum testamentum in veteri occultum.
Gal.4.c
Gal.3.c
Osee.12.c

Psalm.49.c
Hier.1.b
Exod.4.c

Psalm.48.d
Psal.58.d

Peccatores varij.

Prou.25.c
Prou.30.b

Prou.18.a
Psal.6.a
Psal.18.b

Psal.58.d
Psal.77.b

Bonorum discrimen.

Gen.1.d

Psal.31.c
Isai.1.d
Psal.146.b

Psalm.8.a

Fornicatio varia.

3.Reg.12.g

Heb.13.a

PSALMVS DAVID LXXIII.

VT quid Deus repulisti in finẽ.] Populus Dei populus Iudæorũ dicitur:similiter & Gentilis Populus Dei erat ante aduentum Domini:Sed populus Iudæorum specialiter & beneficio amoris : populus gentilis tantũ beneficio creationis.Nota : Primum beneficium Iudæorum populo fuit per circumcisionem,vnde hoc: *Memor esto congregationis tuæ , quam possedisti ab initio:* per fidem, & circumcisionem. Secundum per liberationem,vnde hoc:*Redemisti virgam hæreditatis tuæ,* populum Iudæorum. *Posuerunt signa sua,signa* , scilicet in signum futurorum,vnde dictum est Abrahę, vt peteret signum futuræ victoriæ à Domino. Est signũ præsentium,vnde dictum est pastoribus:Inuenietis infantẽ pannis inuolutum,tunc signum erat in præsenti.Est signum præteritorum,sicut hoc. Nota:Est tẽtatio violenta,scilicet aduersitas.Est tentatio deceptoria,scilicet prosperitas.De quibus dicitur hoc : Non me demergat tempestas aquæ,id est, periculum aduersitatis : neque absorbeat me profundum,id est, delectatio prosperitatis,neque vrgeat super me puteus os suum,id est,desperationis. *Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ.*In communi, quia passio Christi omnibus æque profuit,quantum in se est:vel *in medio terræ*,id est,in Hierusalẽ,quæ est in medio terræ,id est, in superficie terrę.Nam in sphęrico corpore,quidquid est in superficie terræ,est in medio.Est salus tẽporalis, vnde hoc:Homines, & iumenta saluabis Domine. Est salus spiritualis,vnde illud : Salus autem iustorũ à Domino.Est salus finalis,vnde illud:Qui in me credit,flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.Est etian. salus malorũ. *Æstatem & ver tu plasmasti ea.* Iuxta quatuor tẽpora anni, quatuor genera hominum assignari possunt.Nam ver,quia est initium,cõuenit incipientibus, vnde in canticis:Flores apparuerũt. Æstas in charitate feruentibus. Autumnus in charitate refrigescentibus. Nam Autumnus est finis temporis, quod erit in tẽpore Antichristi,quando refrigescet charitas multorum. Et tunc erit finis mundi.Hyemi comparantur, qui gelicidio peccati torpent,vnde dicitur,quod calefaciebat se Petrus ad ignem Caïphæ,quia hyems erat, non tãtum temporis,sed etiam peccatoris. *Respice in testamentum tuum.*Tria solent oculum turbare,tenebræ,humor cõcretus,puluis iniectus.Hoc hic de oculo mentis,quẽ tenebræ infidelitatis impediunt.Humor concretus est peccatũ,quod non est aliunde,sed ex carne.Ex puluere est peccatum aliunde, sed solent distinguere : Nam quidam habent in oculo trabẽ,quidam festucam, quidam puluerem,quidã nihil,sed clare vidẽt.Id est, quidam habent maximum,& mortale peccatum, quidam minimum mortale peccatum,quidam veniale tantum quidam nullum. *Pauper & inops laudabunt nomen tuum.* Pauper dicitur diuitiis;qui parũ habet de diuitiis. Pauper dicitur autẽ spiritu , qui parũ habet de spiritibus. Spiritus carnis,mundi,dæmoniorum,Dei. Qui tamen habet spiritum Dei,ille non est pauper spiritu , sicut dives dicitur, qui multas habet diuitias.

Beneficia à Deo in Iudæos collata.

Luc.2.b

Tentatio

Psalm.68.a

Euclides hænomenon.1
Psal.25.a

Cant.2.b

PSALMVS DAVID LXXIIII.

CONfitebimur tibi Deus, confitebimur] Primo datur medicina ad remouẽdos prauos humores : secun-

do ad adhibendos bonos:tertio quod dicit,docet alios facere.Nam primo eſt confeſſio,quæ mala expellit:ſecundo fit inuocatio,quæ bonos humores attrahit:tertio narratio,ſcilicet prædicatio. Primum notatum eſt, cum dicit:*Confitebimur tibi Deus:* ſecundū:cum dicit:*Inuocabimus nomen tuum*:tertiū, cum dicit:*Narrabimus mirabilia tua.* Nota, triplex eſt confeſſio,ſcilicet oris,cordis,operis.Inchoatiua,expletiua,conſummatiua. Indeuotus ſi inuocat Deum, ſibi iudicium poſtulat, id eſt, cōtra ſe vocat,vt fur de furto,vt bene ſibi accidat. Vel ſic:eſt indeuotio nequitiæ : eſt indeuotio negligentiæ. Si autē ex nequitia indeuotus Deū inuocat, peccat,ſcilicet qui deſperat,& cōtumax eſt,de quo dicitur : Oratio eius fiat in peccatum.Vel indeuotus , ſi Deū inuocat,peccat,vel iudiciū ſibi poſtulat,id eſt,etiam ſi Deū inuocat,ſed non ex eo,quod inuocat:ſed ex indeuotione,ſicut dicitur:Maledictus, qui peccat in ſpe,de quo minus videtur:minus enim eſt peccare in ſpe, quā ſine ſpe.Nota,Eccleſia debet ornari byſſo caſtitatis:cocco martyrij:purpura pœnitentiæ:auro Apoſtolorū:gēmis virginum.*Nolie exaltare.* Hic prohibet voluntatē peccandi,cum dicit:*Nolite exaltare cornu.*Peccandi perſeuerātiam,cum dicit:*Nolite extollere in altum cornu veſtrum.*Peccandi excuſationem, cum dicit : *Nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem.* Cōtra Deum murmurationem.Nota:Sunt cornua bonorū,vnde hoc:Exaltabuntur cornua iuſti.Sunt cornua malorum,eſt cornu Deitatis,vt hic:Erexit cornu ſalutis nobis.Sūt cornua crucis,vnde hoc : Cornua in manibus tuis. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.* In calice Domini eſt vinū merū in ſummo:fæx in imo , mixtū in medio. Sed tantūmodo dicitur,*plenus mixto.*Calix Domini eſt iuſtitia:Vinū merū iucunditas ſola,fæx amaritudo ſumma.Vel merū,æterna felicitas:fęx infelicitas ſempiterna mixtū ex proſperis & aduerſis tēporalis mutabilitas.Hunc calicē Dominus in manu tenet,quia iuſtitiā in opere exercet.Primo in hoc calice inebriata eſt angelica natura,& in eo eodem inebriata eſt humana natura.Angeli,qui ceciderunt , de fæce, ſtantes de mero inebriati ſunt. Humana natura cecidit , ideo de mero bibere digna non fuit. Sed quia ſuggeſtione alterius peccauit, de mero eam Dominus inebriare miſericorditer voluit. Dominus autem ita monet , quod plenus mixto:mixtus eſt calix vſque in finem mundi:quia in quolibet proſpera,& aduerſa,triſtia & læta ſunt. *Dominus auē inclinauit ex hoc in hoc*, id eſt,in die bonorū,memento malorū:econuerſo in proſperis, memēto aduerſorū,& ecōuerſo:Quia *Dominus inclinauit ex hoc in hoc*, quia neutra pars hominū cōfirmata eſt bono vel malo. Ideo calix eſt in manu Domini,quia plenus eſt mixto. Sed fæx ad ima deſcendet in futuro, & merū ad ſumma,quia *facē non exinanitā bibent omnes peccatores terræ.* Soli boni de mero,ſoli mali de fæce bibēt in fine mūdi.

Confeſſio triplex.

Pſal.180.a

Pſalm.74.b
Luc.1.g.
Calix Domini.
Ricardus eadem in hoc ipſo Pſ.

Idem vt ſupra.

PSALMVS DAVID LXXV.

NOtus in Iudæa Deus.] Hic commendat Dominū: quia manifeſtatur , vnde dicit : *Notus in Iudea Deus*,quia ab omnibus confitetur , vnde : *In Iudæa*,& quia per contemplationē, vnde:In Iſrael:ab opinione magnitudinis , & magnitudine opinionis , vnde hic: *Magnū nomen eius.* Magnitudo per magnū, opinio per nomen notatur.Nota:Interpretatio nominis , ſumitur quandoq; ſecundū rei proprietatē,ſecundū veritatē,vt Salomon Pacificus.Quandoq;ſecundū contrarietatē,vt lucus,quia minime lucet,& Aſſyrij dirigentes per cōtrarium,quia in Deum minime dirigunt:vel ſecundum conſecutionem, vel ſimilitudinem : nam ſicut Aſſyrij olim perſequebantur Iudæos,ita hi , de quibus hic fit mētio perſequuntur Chriſtianos.*Notus in Iudea Deus.* Per Philoſophorū cognitionem,vnde hoc:Cum Deum cognouiſſent,non ſicut Deum glorificauerūt. Per cultum,vt Iudæis per amorē , vnde hoc : Cognoſco oues meas , & cognoſcunt mē meæ. *Arcum, ſcutum & gladium.* Scutum ſignificat defenſionem peccati , vnde hoc:Scutum rotūdum eſt,& caput protegit; & dicitur bona voluntas, vnde hoc:Scuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti eum.Et fidē:Fides enim eſt prima,ſicut ſcutum præponitur,vnde Apoſtolus:Sumentes ſcutum fidei.*Omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Nota: fides noſtra,ſiue mens debet eſſe concaua,quia repræſentat altare concauum in lege:Sed ſicut creat Deus vaſa, vt ſint,ita replet ea , ne vacua ſint. Tale autem vas ſolo Deo repleri poteſt,ſed totū corpore non poteſt. Deus autem maior eſt illo vaſe,ſed poſt Deum nihil eſt maius homine. Tale vas nullo niſi Deo repleri poteſt,ſed alio poteſt infundi.Si ergo in tali vaſe infunditur cupiditas pecuniæ vel laudis , vel huiuſmodi , non eis impletur,& ideo magis ſitit talia. Si enim plenum eſſet his,non plus ſitiret : Sed quia his non poteſt impleri, adhuc ſitit talia , ſed ſaturari hic non poteſt, quia nec impleri:hic habes,quod poteſt quis Deo impleri : ſed non totum capere , nec poteſt quis temporalibus impleri,& quanto plus habet , tanto plus appetit:ſic de auaro,qui nunquam poteſt ſatiari.

Nominis interpretatio.
Antiphraſis.

Rom.1.c.

Ioan.10.b

Scutum.
Pſal.5.c

Epheſ.6.c

PSALMVS DAVID LXXVI.

Cant.2.b

VOce mea ad Dominum clamaui.] Chriſtus poteſt dici Idithum,id eſt,ſaliens. Nam venit ſaliens in monti us,tranſiliens colles.Chriſtus itaque ſaliens in tres montes aſcendit. In primo aſcendit docere.In ſecundo gloriam ſuam oſtendere,ſcilicet in monte Thabor.In tertio,ſcilicet in monte Oliueti ad Patrem orare.Primo cum turbis,& diſcipulis aſſiliit in montē eis ſolus prædicans.Secundo relictis aliis cum tribus ſaliit in montē Thabor. Tertio omnes tranſiliens,vbi enim nullus ſequitur,ſolus ſaliit, æqualis ad æqualē,filius ad Patrē.Primo ſaliit à cœlo in virginis vterum:Secūdo à vētre in terrā:Tertio à terrā in crucem:Quarto a cruce in ſepulchrum:Quinto à ſepulchro in infernum : Sexto ab inferno ad cœlum.Nota:quædā tranſilire , vt attingamus,ſcilicet vitia,ſicut legitur de ceruo ſaliente in mōtibus. Quædā tranſiliēda,quæ tangi non poſſunt,vt neceſſaria tēporalia ad ſaluté,vnde hoc:Exurge, excutere de puluere & excutere puluerē de pedibus tuis,& hoc:Diuitiæ ſi affluant,nolite cor apponere Nota:Propheta clamat pro deuiis,vnde hoc:Deduc me Domine in via recta.Clamat pro viatoribus, vnde hoc : Ingrediar in veritate tua,& hoc:Dirige in cōſpectu tuo viā meā.Clamat pro pulſantibus , vnde hoc : Lætetur cor meum,vt timeat nomen tuum,& hoc; Pulſate & aperietur vobis. Primo corrigit errantes , ſecundo dirigit itinerantes,tertio admittit ad ianuam pulſantes. Chriſtus itaque eſt via,veritas,& vita. Via corrigens,veritas dirigēs,vita admittēs.*Renuit cōſolari anima mea.* Nota;Deſpecta eſt cōfeſſio,quā facit proſperitas. De talibus dicitur:Cū nil intus prurit,ſunt cælibes; cum nil extra ſæuit,ſunt fortes.Cum nullus moleſtat, manſueti;cum omnia ſuccedunt,tūc deuoti, *anticipauerunt vigilias oculi mei.* Tres nocturni in officio matutinali ſignificāt tres ſtatus Eccleſię;Statū antelegē,in lege,poſt legē,ſcilicet in Euāgelio. Vnde etiā in tertio nocturno legitur Euangeliū.*Aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas.* Tria ſunt mala,in quibus affligitur homo;quatuor bona,in quibus cōſolatur.Vnū malū exterius ſub homine;Aliud exterius in homine ; Aliud interius in homine.Primū exterius ſub homine, cū in his, quæ foris ſunt,damna patitur.Secundū exterius in homine,cum caro eius infirmatur .Tertiū interius in homine , vermis conſcientiæ.His tribus malis quatuor bona opponuntur,vt miſericordiam ira non contineat, ſed beneficia propitij,irati flagella tranſcendant. Nam bonum exterius ſub homine in trāquilitate temporalium; Bonum exterius in homine in ſanitate corporum.Bonum interius in homine ſecuritas conſcientiarum. Bonum interius ſupra hominem dulcedo cœleſtium gandiorū.Plus ergo confert propitius, quā iratus. *Et dixit nūc*

Ideм ſupra

Iſa.52.a
Matth.10.b
& Mar.6.a
Pſal.62.c
Pſal.85.b
Ibidem.
Pſal.5.b
Pſal.85.b
Matth.7.b
& Luc.11.b
Ioan.14.a

Nocturni tres in matutinis quid ſignificent.
Homo tribus malis affligitur.
& in quatuor bonis conſolatur.

cœpi

Digitized by Google

cæpi, id est, incepi, id est nunc primo intellexi, vel nunc accepi aliquid, vnde securus sum. *Deus in sanctovia tua.* Christus est via, veritas, & vita; vita tua Chrictus est. Est via Christus homo, est patria Deus. Christus est via in humilitate: patria in diuinitate. Via per quam venitur patria, ad quam itur. Veritas in qua manetur, vt ad veritatem, & patriam, id est, vitam peruenires, & permaneres. Ipse est, per quem venias, ad quem venias, quo peruenias. *Redemisti filios Iacob. & Ioseph*, id est, Iudæos, & Gentiles, per Ioseph significatos: & tunc Ioseph erit accusatiuus. *Redemisti filios Iacob, & filios Ioseph*, id est, Christi, & sic Ioseph, erit genitiuus. Primo, redemisti, reperitur: secundo, filios. *Vox sonitus aquarum.* Aqua significat vtilitatem, & copiam, vnde hoc: Effuderunt sanguinem sanctorum, velut aquam: quia viliter, & abundanter. Lapsum nota, vnde hoc: Sicut aqua effusus sum. Quia passio Christi fuit occasio lapsus Iudæis. Nota; tria considerantur in aqua: nam fluit, mundat, & potat. Secundum hoc, quod fluit, accipitur pro primordiali materia fluida, & informi. Sicut etiam illa materia fuit apta recipere omnes materias, & formas: ita & aqua cuiuslibet rei, cui infunditur, formas capit, vnde hoc: Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia mens artificis secūdum hanc formam significat populum: nam aqua præterit, & venit, nam hoc: Tępora prętereunt more fluentis aquæ. Sic generatio generationi succedit, vnde etiā in Apocalypsi: Aquæ multæ, populi multi: & hic secundum hanc proprietatem, aqua dicitur concupiscentiæ, quibus homines fluunt: & mors, qua effluunt, & gehenna, qua perfluunt, id est, peccatū & mortem, & pœnam æternam, vnde: In diluuio aquarum multarum, ad Deum non approximabunt, quasi, qui habebunt peccatum in morte, vel qui punientur æternaliter. Si enim de lacrymis exponeretur, potius esset dicendum: Veruntamen non nisi in diluuio aquarū multarum ad Deum approximabunt. Secundū quod inundat aqua, baptismum, qui mundat à peccato: vel dona Spiritus sancti, vnde hoc: Omnes sitientes venite ad aquas. Secundum, quod potat, significat sapientiā, vnde in Ecclesiastico: Aqua sapientiæ potauit eos. Vel aqua, literalis sensus legitur, vnde Dominus: Conuertit aquam in vinū, id est, literalem sensum in spiritualem: vel aqua, praua doctrina, vnde in Prouerbiis: Aquę furtiuæ dulciores sunt: quia hæretici doctrinam suam dulcioribus verbis componunt. Aqua in cadendo dicitur pluuia, vel ros, vel stillicidium.

Ioan.14.c
Psalm.21.b
Gen.1.c
Ouid.6. Fast.
Apoc.17.d
Psalm.31.b
Isa.55.a
Eccl.15.a
Ioan.2.b
Prou.9.d

PSALMVS DAVID LXXVII.

Attendite, populemeus: legem meam.] Iudaïcus populus dicitur vetus, vetus propter vetustatem temporis, vnde dicitur primogenitus: vnde dicitur, quod Abraham fuit prima via credēdi propter vetustatē, vnde hoc: Nouis superuenientibus vetera proiicitis propter culpam. Vnde Apostolus: Exuite veterem hominem, & induite nouum. Deus eos, quib. loquitur, vult esse sollicitos, vnde dicit: *Attendite.* Reddit benevolos, vnde dicit: *Populemeus.* Attentos, vnde: *Legē meam.* Nā quia Dei est, debent eam audire, ad audiēdum assiduos. *Inclinate aurem vestram* [*Aperiam in parabolis os meum.*] Quælibet persona habet os suum. Patris os filius, vnde hoc: Osculetur me osculo oris sui, vnde Iob: Audient sonum de ore eius procedentem: ibi autē dicitur, quod Filius est os. Sonus oris, est Spiritus sanctus, vnde hoc Factus est repente de cœlo sonus. Os etiam Filij, sunt Apostoli, vnde: Os meum loquetur sapientiā. Os Spiritus sancti, Prophetæ, vnde: Os enim Domini locutū est. Vnde, quamuis indifferentia sint opera Trinitatis, quælibet tamen persona dicitur habere statum proprium, & tempus suum. Ab initio vsque ad incarnationem Christi, Patri. Ab incarnatione vsque ad missionē Spiritus sancti, Filio. A missione Spiritus sancti vsque ad diem iudicij, Spiritui sancto. Nam tēpus creationis, Patri: Tempus Prophetarum, Spiritui sancto, quia ea locuti sunt: Tempus Apostolorum, Filio, qui eos misit.

Deu 26.b
Ephes.4.f
Cant.1.a
Iob 37.a
Act.2.a
Psalm.48.a
Isa.1.a

A *Loquar propositiones ab initio* Nota: Christus est initium siue principium, & finis, finale principium, & finis, principalis, principium perfectum, præter finem. Finis infinitus propter iuge principium. Quia enim, vbi incipit, & vbi finit, semper incipit. Sēper incipit: nam nec perfecto carere, nec defectum potest incurrere: & ita carens defectu, perfectus est, quia est Alpha, & Omega. *Suscitauit testimoniū in Iacob.* Iacob luctatio interpretatur. Nota: Quadruplex lucta: Nam luctamur contra carnē, contra falsos fratres, contra diabolū, contra Deū. Hæc autem quatuor repręsentant quatuor luctas Iacob. Nam luctatus est cum fratre suo in vtero: quæ lucta repræsentat primam. Nam frater eius de eadē carne luctatus quodam modo cum eodem, quando abstulit primogenita. Hæc repręsentat circa falsos fratres, B luctā: nam ibi fuit fraus. Luctatus est cū Laban, hæc est cōtra diabolum. Luctatus est contra Angelū, hęc est cōtra Deum. *Generatio, quæ non direxit cor suum.* Est duplex generatio, siue natiuitas corporalis, scilicet in vtero, ex vtero. De primo: Quod natum est in te, de Spiritu sancto est. De secundo: Puer natus est nobis. Ita generatio spiritualis duplex, gratiæ infusio, & gloriæ collatio. De primo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. De secūdo: In regeneratione, cū sederit filius hominis, &c. *Filij Ephrem intendentes.* Super Paralipomenon legitur sic: Fabulantur hebræi, quod filij Ephrem, adhuc viuēte patre, conati sunt reuerti in terram promissionis. Sed in Ieth Palęstinorum occisi sunt. Vnde, cum cæteræ tribus de Ægypto irent ad terram C promissionis, per desertum adducuntur, ne viderēt ossa fratrum suorum. Vnde textus in parabolis. Occiderunt filios. Ephraïm, vt inuaderētpromissiones eorum. Vnde hoc dicitur: *Filij Ephrem cōuersi sunt in die belli.* [*Et perduxit eos in nube diei.* Colūnæ significant Angelos, vnde hoc: Columnæ cœli contremiscunt ante Deum. Significant Apostolos, vnde hoc: Ego cōfirmaui columnas eius. Quandoque carnē Christi, vnde dicitur, quod Iudæos præcedebat columna nubis in die, & columna ignis in nocte, quæ Christū repræsentat. Nam ibi lumen, &c. scilicet, diuinitas, & humanitas, scilicet cereus paschalis, qui CHRISTVS dicitur: columna nubis, secundum quod homo: columna ignis, secundum quod Deus. Et columna nouum testamentum, vnde: In tabernaculo erat basis sub columna, quia nouum testamentum sumit auctoritatem à veteri. *Transtulit austrū de cælo.* Nescitur, vnde veniat ventus, & est validus. & D dissoluit, & in altū extollit. His similitudinib. prædicatores vētis cōparantur. Nā nescitur, vnde veniat prædicator, vnde hoc: Qui educūt ventos de thesauris suis vnde hoc: Nescit spiritus hominis, vnde veniat, aut quo vadat. Et quia valida est prædicatio, vnde hoc: Quis me separabit à charitate CHRISTI? Qūia & peccatū dissoluit, vnde hoc: Mittit crystallū suā, sicut buccellas. Et quia in altum se extollit quandoq; vnde hoc; Siue sobrij sumus, siue excedimus, vobis. *Et pluit super eos sicut puluerē, carnes.* Puluis significat malū à rore gratiæ aridum, vndet hoc; Tāquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Quandoque superbiam, vnde hoc Gloriam meam in puluerem deducam, id est, bona opera mea in superbiam. Quandoque abundantiam, & subtilitatem, vnde hoc; Quia Deus abundanter subtilitatem scripturæ aperit. Quandoque virtutes, vnde; E hoc, Qui sine humilitate virtutes congregat, puluerē in ventum portat. Quandoque mortalitatē, vnde hoc; Ecce non in puluere dormio. Quandoque culpam venialem, vnde hoc. Excutite puluerem de pedibus vestris. *Diluculo veniebant ad eum.* Quidam veniunt ad Deum per fidem, vnde hoc; Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis. Quidam abeunt à Deo per culpam, sicut legitur de filio patrisfamilias, qui abiit in regionem longinquam. Quidam redeunt ad Deum per pœnitentiam, vnde hoc; Reuertere Sunamitis. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.* Hic ostendit Dei clementiam, vnde dicit; *Recordatus est*

Apoc.22.b
Ibidem. Iacob, luctatio. Lucta quadruplex.
Gen.25.c
Gen.27.d
Gen.32.c
Matth.4.d
Isa.9.b
Ioan.3.a.
Matth.25.c
Exod.15.f
Iob.26.c
Psal.74.a
Exod.13.d
Cereus paschalis.
Exod.27.b
Psal.14.b
Hier.10.b.
11.b
Ioan.3.a
Rom.8.g
Psa.147.c
2.Cor.5.c
Psal.1.b
Psal.7.b
Iob.7.b
Matth.10.b
Mar.6.b
Luc.9.a
Matth.11.d
Luc.15.c
Cant.6.d

Hominis miseriam,vnde dicit:*Caro sunt*: Quæ miseria consistit in duobus:In potentia peccandi, vnde dicit: *Spiritus vadens*.Et in potentia resurgendi, vnde dicit, quod homo redire per se non potest: sed refertur ad hunc terminũ,Redire:nec ad hunc potest. Non enim homo potest hoc,scilicet redire per se:sed per se redire potest,quia ex libero arbitrio, gratia adiuuante. *In campo Taneos* Tanis interpretatur humile mandatũ,& humilitas debet esse in mandato præcedens,vnde hoc: Fili accedẽs ad seruitutem Dei,præpara animam tuam. Concomitans,vnde hoc:Discite à me,quia mitis sum & humilis corde. Subsequens, vnde hoc:Cum omnia benefeceritis,dicite,quia inutiles serui estis, & tunc nos debemus humiliari. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in campo Taneos*. Deus iustificando peccantes, facit mirabilia,& hoc,voluntarie, vnde dicit:Nihil facit inuitus:manifeste,vnde hoc:*Corã patribus*,vbi prius fuerunt tenebræ infidelitatis, & ignorantiæ, vnde: *In terra Ægypti*. Nam Ægyptus tenebræ sunt cum humilitate. *In campo Taneos*: Tanis, humile. *Misit in eos Cynomyiam* Cynomyia,musca canina,& significat caninos mores.Canes enim non venerantur patres suos. Nota autem tres patres,scilicet Deum,hominem, diabolum.Nos facimus voluntate Deum patrem:hominẽ patrem necessitate:diabolũ malignitate. Primus homo pater,secundus diabolus,tertius Deus. Primus gignit, secundus rapit, tertius eripit. Primus ad naturam carnis,secundus ad pœnam mortis, tertius ad gaudium æternitatis.De primo:Honora patrem,& matrem. De secũdo:Vos ex patre diabolo estis. De tertio:Pater noster,qui es in cœlis.Sub primo carnaliter viuimus:sub secundo mortaliter delinquimus:sub tertio, fideliter regnamus. *Possessionem eorum igni*.Hic nota:ignem,concupiscentiam,siue cupiditatem.Nota tria in nobis,siue nos in tribus considerare debemus, scilicet in concupiscentia carnali, in sensu animali, in mente rationali. Hic in paradiso vniuscuiusque sunt,scilicet vir,mulier, & serpens.Concupiscentia prurit, delectatur animalitas, consentit rationalis voluntas:Sic peccatum perficitur,& sic homo à paradiso per se ipsum eiicitur. *Perduxit eos,tanquam gregem in deserto*. Est desertum locus vitiorum, scilicet mundus, vnde Ioannes prædicabat in deserto.Est desertum locus damnatorum,vnde hoc: Ruit ventus à regione deserti. Est desertum locus cupidorũ appetitus, vnde hoc:Adducet Dominus vrentem ignem de deserto. Est desertum vita iustorum in præsenti,vnde hoc:Pinguescãt speciosa deserti.Est desertum vita Sanctorum, scilicet beatitudo, vnde hoc: Pastor reliquit nonaginta nouem oues in deserto. Est desertũ virtutis progressus,vnde hoc:Quæ est ista,quę ascendit per desertum.Hic nomine deserti, ad literam intelligitur Iudæorum,& mystice mundus.Quidã credebant Deum esse imaginem:quidam in imagine:quidam ex imagine.Nam quidam credebant, quod illud aurum esset Deus. Quidam non aurum, sed numen, quod auro præsidebat. Alij credebant ex auro constare,& numine illi auro præsidente. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt*.Quatuor sunt vitia principalia,quibus homo cadit in præsenti,id est,superbia,auaritia,inuidia ira.Primum in Patrem, secundũ in Filium, tertium in Spiritum sanctum,quartum in proximũ.Superbia contra Patrem,auaritia contra Filium, inuidia contra Spiritum sanctum,ira contra proximum. Nam patri attribuitur potentia:qui autem superbit, contra potẽtiam facit. Filius quasi prodigus fuit.Nam seipsum, & omnia pro humano genere dedit:qui ergo auarus est,peccat in Filium. Inuidia contra Spiritum sanctum, qui dicitur amborum benignitas.Ira,quando proximus offenditur. *Et percussit eos in posteriora*.] *Et elegit tribum Iuda*.Hic notatur cõfessio,inde dicit,*Iuda*.In operibus Dei speculatio,vnde: *Sion*. Ex his sanctificatio, vnde dicit:*Ædificauit*. Fortitudo,ibi:*Elegit Deus*:Subiectio, ibi:*Seruum suum*. Qui hæc habet, elegitur à Deo,sicut hic dicitur. Nota:Arca capta fuit à Philisthæis,& eam posuerũt iuxta idolum:& pro illo peccato puniti sunt. Nam cum veniebant ad secreta naturæ,mures de terra ebulientes corrodebant extales eorum eminentes, & vt hi possent euadere malum, fecerunt anos aureos & posuerunt circa arcam. Sic cum homo habet infirmitatem in aliquo membro, facit tale membrum de cera,& ponit super reliquias.

Tanis quid. *Eccl.2.a*

Matth.11.d *Luc.17.c*

Tanis humile. Cynomyia quid.

Exod.20.c *Matth.19.c* *Ioan.8.f* *Matth.6.b*

Desertum. *Matth 3.a* *Luc.3.c* *Ioan.1.d* *ieb.1.d* *Psal.65.e* *Luc.15.a*

Cant.3.c

Vitia quatuor principalia.

Confessio. *1.Reg.4.c* *Phil.5.b*

PSALMVS DAVID LXXVIII.

DEVS venerunt gentes in hereditatem tuam.] Aliquid quandoque sumitur materialiter, allegorice, moraliter, anagogice. Vnde hoc nomen, templum, iuxta historiam,significat domum,quam fecit Salomon. Iuxta allegoriam,corpus Dominicum, vnde hoc:Soluite templum hoc:Per moralem expositionem, quemlibet fidelem,vnde hoc:Tẽplum Spiritus sancti, quod estis vos.Per anagogen,vitam æternam,vnde hoc:Adorabo ad templum sanctum tuum.Sic & hoc nomine Hierusalẽ debet intelligi. *Effuderunt sanguinem eorum*. Est effusio supplicij,vnde hic.Est effusio orationis,vnde hoc Effundo in conspectu eius orationem.Est effusio peccati,vnde hoc:Effundite coram illo corda vestra. Quid hic:Effunde frameam. *Accendetur velut ignis zelus tuus*. Zelus proprie amor viri in vxorem:& zelus castitatis exactio intelligitur.Nam sicut sponsus vxorem flagellat,vt ab ea exigat castitatem,sic Christus,scilicet spõsus Ecclesiã, ne cum diis fornicetur idolatrando, vel mortaliter peccando. Nota:Sicut ad prolis procreationem operatur sponsus, & sponsa: sic ad procreanda opera, quasi filios cõparat Christo Ecclesia, scilicet sponsa.Sola sponsa exterius,sponsus interius. Sponsa aquam,& oleum ministrando, & huiusmodi sponsus interius propagãdo,vnde potest dici:Adiuua nos Deus salutaris noster.Et:Ego,non ego operor illud, sed gratia Dei mecũ,vnde Apostolus:Coadiutores Dei sumus, *Ne memineris iniquitatum nostrarũ*.Notã prophetã, misericordiam Dei postulantem, vnde:*Ne memineris*.Peccati confessionem,vnde dicit:*Iniquitatũ nostrarũ*.Peccati præteritionem,siue deletionem,vnde dicit:*Antiquarũ*.Gratiam Dei,opus hominis prœuenientem,vnde:*Cito anticipent nos misericordiæ tuæ*.Hominem infirmũ, & impotentem, ibi:*Quia pauperes facti sumus nimis*.Vera paupertas consistit ibi, vt non sit substantiæ, vel corporis proprietas:nec operis,nec quietis libertas,vt illi, qui sunt in claustro,quia nec habent substantiam,nec operis libertatẽ,nec laborem,quando volunt,nec quietem. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorũ*.Fratres, arduum nimis est,quo ascendere molimur:altum, quo penetrare cupimus:ideo expeditos vos condecet,& liberales.In altum enim repere honestum,& per angustã introire,difficile est.Si vis eleuari,& intromitti, depone pondus oneris,& inflationem tumoris.Exonerari cupiens,dicit Apostolus: Quis me liberabit de corpore mortis huius:Vt tumorem superbiæ deponamus, inuitamur in Euangelio per camelum, qui non potest per foramen acus introire, nisi deponat sarcinas, onus mortalitatis,& tumorem peccati.

Aliquid multipliciter sumitur. *Ioan.2.c* *1.Cor.6.d* *Psal.5.b*

Effusio. *Psal.141.a* *Psal.61.c* *Psal.34.a*

Zelus. *Psal.78.c* *1.Cor.15.b* *1.Cor.3.b*

Paupertas vera. *Rom.7.d* *Matth.19.c*

PSALMVS DAVID LXXIX.

QVi regis Israël,intende.]Quatuor sunt genera Prælatorũ,scilicet pastor, mercenarius,fur,& lupus. Primus imitandus,secundus tolerandus,tertius cauendus,quartus,baculo arcendus.De primo. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.De secundo:Mercenarius est,qui videt lupum venientẽ,& fugit. De tertio:Fur enim venit,vt furetur.De quarto: Lupus rapit & dispergit oues.*Qui deducis velut ouẽ Ioseph*. Ioseph, interpretatur augmentũ;& significat Ecclesiã,quę crescit augmento, numero,& merito:Nam dilatatũ est tabernaculũ Iacob tribus modis,scilicet spe certa, fide vera, charitate non ficta. Nota: hoc nomen, charitas, conuenit quandoque Creatori, quandoque creaturæ.

Prælatorum genera quatuor. *Ioan.10.c* *Ibid.* *Ibid.* *Ibid.*

Ioseph quid. *2.Cor 6.d*

Charitas.

Quando

Quando Creatori, tunc eſt nomen Dei, & tunc eſt eſſentiale, tunc eſt perſonale. Quando eſſentiale, toti Trinitati conuenit, vt Trinitas eſt charitas. Quãdo eſt perſonale, tunc conuenit appropriato vocabulo Spiritui ſancto, & tamen conuenit Patri, vnde Apoſtolus: Gratia Dñi noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, & cõmunicatio ſancti Spiritus, &c. Quandoque eſt nomen creaturæ: quandoque nomen virtutis, vnde hoc: Charitas, Fides, Spes, ſunt tres virtutes. Quandoque nomen motus, vnde hoc: Charitas eſt motus ad diligẽdum Deum, propter ſe, & proximum propter Deum. Quandoque opus, vnde hoc: Maiorem charitatem nemo habet, &c. id eſt, maius opus. ***Excita potentiam tuam, & veni.*** Claudicare, in malo accipitur. Nam Iudæi dicuntur claudi, vnum teſtamentum obſeruantes. Nos autem vtrumque obſeruantes, vtroque pede incedimus in bono, vnde Iacob: Qui vno pede claudicabat, nos ſignificat. Nam vnum debemus habere ſuſpenſum, id eſt, amorem mundi, & ſuper alium debemus incedere, id eſt, amorem Dei. ***Cibabis nos pane lacrymarum.*** Puniti ſunt ante aduentum Chriſti, ſed ad conſolationem: Nota, ſex ſunt tempora, primum increpationis, quando dictum eſt primis parentibus: Quacunque die comederitis, morte moriemini: Secundum caſtigationis: Bene eſt enim caſtigatum genus humanum, quando in arca Noë ad vnum octonarum redactum eſt. Tertium ſacrificationis, tunc enim circumciſio data fuit Abrahæ in ſignum. Quartum prohibitionis, quando dedit legem, quia prohibendo dedit, dicens: Non fornicaberis, nos furtum facies. Quintum demonſtrationis, quando Prophetæ certi de aduentu Chriſti demonſtrando, dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit, ecce merces eius cum eo. Sextum reconciliationis, quando Chriſtus venit in carne. Primo tempore homo mundatus eſt à peccato. Secundo conculcatus eſt in peccato. Tertio angariatus pro peccato. Quarto humiliatus ſub peccato. Quinto conſolatus de peccato. Sexto liberatus à peccato. Nota, vita præſens dicitur panis: Nam in pane tria ſunt neceſſaria, farina, id eſt, bona actio, vnde: Operamini cibum, qui non perit, ſed qui manet in vitam æternam. Et aqua, vnde hoc: Effundam ſicut aquam cor meum in conſpectu tuo, ſcilicet, lacrymas. Et ignis, ſcilicet charitas, quæ illa duo conſolidat, & coadunat, vnde hoc: Ignem, id eſt, charitatem, veni mittere in terram: ***Vt quid deſtruxit maceriem eius.*** Maceries eſt murus ſine cœmento, & ſignificat Chriſtum, qui eſt natus ſine viri ſemine, vnde in Canticis: In cauerna maceriæ, id eſt, in fide vulnerum Chriſti, qui eſt mutatio Eccleſiæ, id eſt, vineæ, & ſignificat mutationem, vt hoc: Nota, Murus ſignificat opera virtutum, vnde hoc: Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, in qua eſt murus, & antemurale, ſcilicet virtutes, & opera bona, quæ cœmento charitatis conduntur. Eſt murus peccati, qui eſt inter nos, & Deum, ne tranſeamus quoniam non poteſt homo durare in præſenti, ſed tranſire, vnde hoc: In Deo meo tranſgrediar murum. Quandoque defenſionem, vnde in Ezechiele: Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael. Quandoque ſanctos? vnde Hieremias: Tradit in manus inimici muros turrium eius, id eſt, Apoſtolos, qui ſunt muri fidelium. Quandoque Chriſtum, vnde: Luxit antemurale, & murus diſſipatus eſt, id eſt, Chriſtus lugere cum nos facit, luget, & diſſipatus eſt, cum Eccleſiam non defendit. Quandoque validas orationes, vnde in Canticis: Si murus eſt. Quandoque diuinam potentiam, vnde Hieremias: Clamauit cor meum ad Dominum ſuper murum filiæ Sion. Vnde tres leguntur famoſiſſimæ ſuperbiæ. Prima dæmonum, vnde. Ponam ſedem meam ad Aquilonem. Secunda prauorum parentum, vnde: Increpaſti ſuperbos. Tertia Iudæorum, vnde hoc: Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.

1.Cor.13.d

2.Cor.13.d

Ioan.15.b Claudicare in malo.

Gen.32.f

Tempora ſex. Gene.c

Gen.7.d Gen.17.d

Exod.20.c

Habac.2.a Ia.62.d

Vitæ præſens panis dicitur. Ioan.6.c

I

Luc.12.f Maceries quid. Cant.2.d

Murus quid ſignificat. Ia.26.a

Pſalm.17.c Ezech.13.a

Thren.2.c Idem.

Cant 8.c Thren.2.f

Iſa.14.c

Pſalm.118.c Pſalm.139.a

A

PSALMVS DAVID LXXX.

E*Xultate Deo adiutori noſtro.*] In titulo agitur de Eccleſia, quæ per torcular ſignificatur. Quia ſicut in torculari fit ſeparatio vini à vinaceis, olei ab amurca: ita in preſſura Eccleſiæ, boni à malis ſeparantur. Aurum in fornace probatur. Nota hic fit triplex ſeparatio in Eccleſia. Ibi enim ſeparantur boni à malis, corpus ab anima, ſenſus à litera. Vnde quidam Pſalmi intitulantur pro torcularibus, id eſt, Eccleſiis. De prima ſeparatione Hieremias: Torcular calcauit Dominus filiæ Iuda, id eſt, ſeparauit bonos à malis, dando bonis præmia, malis ſupplicia. De ſecundo: Torcular calcaui ſolus. Torcular, ſcilicet, quia eſt ſeparatio corporis ab anima. Calcant Allophyli, id eſt, tyranni, qui ſeparant corpus ab anima. De tertia, redundabunt torcularia vino, id eſt, exponẽs myſtico intellectu, in quibus ſenſus occultus ſeparatur à litera. Torcular propter triplicem ſeparationem, quæ fit in Eccleſia, ſignificat Eccleſiam. Torcular etiam ſignificat legem, qua Iudæi premebantur, vnde in Euangelio: Paſtinauit paterfamilias vineam, & ſæpe circumdedit, & fodit in ea torcular: quia Iudæis dedit legem. Ibi etiam ſignificat altare, quod habebant Iudæi. ***In inſigni die ſolemnitatis veſtræ.*** Nota, quatuor ſtatus hominis ante peccatum, in peccato, ante legem, in lege, in tempore gratiæ. Primus appellatur crepuſculum: ſecundus, nox: tertius diluculum: quartus, dies. Crepuſculum hic intelligitur quædam deliberatiua impulſio prauæ voluntatis. Nox perpetrata vitio ex negligentia, vt ignorantia propriæ infirmitatis. Diluculum ſignum quoddam redituræ incolumitatis. Dies reſtitutio ſanitatis. Ante peccatum fuit homo in primo crepuſculo, ſcilicet vergente die ad occaſum, quaſi inter diem, & noctem. Vſque ad diem fuit in morte, vnde hoc: Habitãtibus in regione vmbræ mortis, &c. In lege diluculum, quia appropinquabat, quaſi dies veritas, & econuerſo eſt dies, vnde hoc: Hæc eſt dies, quam fecit Dominus. Nota: Oleum tria facit, illuminat, reficit, & ſanat. Sic ſancti illuminant, vnde hoc: Vos eſtis lux mundi. Reficiunt, vnde hoc: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum. Et paſtor triplici pane oues debet reficere, ſcil. verbo, exemplo, adiumento. Sanat, vnde: Samaritanus appoſuit vinum, & oleum in curatione vulnerati. Sic Prælati auſteritatem, & manſuetudinem debent ſubditis proponere, & hac ſimilitudine Sancti dicuntur oleum. ***Cum exiret de terra Ægypti, linguam, quam non nouerat, audiuit.*** Ægyptus tenebræ. De Ægypto exire, eſt tenebras ignorantiæ deſerere. Cum de Ægypto eximus, linguã ignotam audiuimus, id eſt, linguã Angelicã, & inſpirationẽ diuinã. Lingua ignota, viſitatio Angelica: lingua ignota inſpiratio diuina, vnde Apoſtolus: Si linguis hominum loquar, & Angelorũ. Has linguas audire non poſſunt qui Ægypti tenebras aſpiciunt. Sequitur: ***Dilata os tuũ. & implebo illud.*** Hoc dicitur tantum egredientibus de Ægypto. Os hominis interioris eſt deſiderium cordis. Dilata deſiderium cordis, & ego implebo refectione panis cœleſtis. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam. Quis propinabit tibi iſta: Ipſe Chriſtus, de quo dicitur: Tranſiens miniſtrabit illis. Dabit panem, qui de cœlo deſcendit, nec deerit potus. Nam flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ: vides, quoniam Chriſtus in cibo, & Spiritus ſanctus in potu miniſtrando. Qualis refectio vbi Dapifer CHRISTVS: Pincerna Spiritus ſanctus. ***Diuertit ab oneribus dorſum eius***, id eſt, rationem ſarcina peccatorum preſſam, quia eſt in medio & duobus inferioribus gloriatur. Nam ſicut mundus maior conſtat ex quinque, ſcil. Terra, Aqua, Aere, Firmamento, Cœlo empyreo, quaſi ſemper aſcendendo: ſic microcoſmus, id eſt minor mundus, id eſt, homo conſtat ex quinque, quibus eſt progreſſus ad ſapientiã. Senſu, imaginatione, ratione, intellectu, intelligentia: Senſu corporea cõprehẽduntur: imaginatione corporũ proprietates, quæ videri nõ poſſunt, & ſpiritus creati, quod ſine corpore

Eccleſia per torcular ſignificatur. Sap.3.a

Separatio triplex in Eccleſia. Thren.1.e

Iſa.63.a

Ioël.2.f

Matth.21.c

Status hominum quatuor.

Iſa.9.a

Pſalm.117.d

Matth.5.b Prou.25.c

Luc.10.f Prælati cum ſubditis quomodo ſe gerere debeant.

1.Cor.13.a

Matth.5.a

Luc.12.e Ioan.5.e f Pſalm.147.b

Maior mundus. Minor mundus.

Digitized by Google

ſubſiſtere non poſſunt, vt anima. Intellectu, ſpiritus, qui ſine corpore eſſe poſſunt, vt Angeli. Intelligentia, ſpiritus increatus. Mundandum eſt ergo cor, vt ab omni terra, & aqua longe recedat, vt in ſerenitatem rationis euadat, & in intellectus ſocietatem ſurgat, & in candorem intelligentię aſcendat; ſicque transfiguratum, & glorificatum Ieſum cernat. *Dilata os tuum.* Dilatatio eſt in duobus, & de duobus; in corpore & in ore; & de fide, & amore. *Et implebo illud*, pane vitę. Legitur, quod Sara fecit tres panes, ex tribus ſatis farinæ, hoc eſt menſura. Tres enim ſunt fructus pœnitentię, cordis contritio, oris confeſſio, operis ſatisfactio. Et bene Sara hoc fecit. Sara enim mens hominis, quæ illa tria operatur, vnum panem in arca fecit, id eſt, adimpletionem boni operis. Secundum, quod ille dixit; Non poſſumus non loqui, quod vidimus, & audiuimus. Tertium, Maria ex deuotione lacrymoſæ compunctionis. Ille, qui hic loquitur, eſt mundus, vnde, Dominus noſter eſt adorandus. Vnde Dominus liberat à peccatis, vnde hoc: *Qui eduxi te de terra Ægypti.* Et ideo diligendus. Dat augmentum virtutis, vnde: *Dilata os tuum.* Et ideo amplectendus. Dat conſummationem glorificationis in futuro, vel iuſtitiæ in præſenti, vnde: *Et ego implebo illud.* Et ideo extollendus. *Et non audiuit populus meus vocem meam.* Nota: Deus ſeminat verbum ſuum in auribus, voce: in oculis, exemplo: in corde, gratiæ infuſione. *Super tribulantes eos miſiſſem manum.* Deus mittit manum ſuam puniendo, vt hic, protegendo, vnde hoc: Poſuiſti ſuper me manum tuam. Quandoque benedicendo, vnde Iacob cancellatis manibus poſuit manus ſuper filios ſuos.

Dilatatio.

Gen.18.a Pœnitentiæ fructus tres.

Act.4.d

Manus Dei. *Pſalm.138.b*

Gen.48.c

PSALMVS DAVID LXXXI.

Deus multipliciter ſtare dicitur. *Act.7.g*

Ioan.21.a

Ioan.1.d

Vitia capitalia ſeptē.

Luc.10.f

Superbia.

Deus ſtetit in Synagoga Deorum.] Stare Dei pro adiuuare, vnde hoc: Stephanus vidit cœlos apertos, & Ieſum ſtantem, id eſt, adiuuantem. Stat Deus per iudicij ſententiam, vnde hoc: Vtinam ſtemus cum ipſo in iudicio. Stat per gloriæ ſtabilitatem, vnde ipſe in litore ſtetit per reſurrectionē. Qui enim ſtat in litore, ſtat bene, firmus eſt: Et ideo Chriſtus poſt reſurrectionem bene fuit firmus. Stat per carnis manifeſtationem, vnde hoc: Medius autem veſtrūm ſtetit, quem vos neſcitis. Nota: Dicitur ſtare in medio, non extra excluſus. Nam dicitur intra omnia, quia omnia replet. Extra omnia, quia omnia continet: ſuper omnia, quia omnibus præſidet: ſubtus omnia, quia omnia, vel omnibus ſuſtinet. *Sicut vnus de principibus cadetis* Scilicet per ſuperbiam. Nota: Septem ſunt vitia capitalia, quę à ſuperbia procedunt, ſcilicet ſuperbia, inuidia, ira, triſtitia, auaritia, gula, luxuria. Prima tria à diabolo, duo ſequentia à mundo, alia à carne ſcil. à familiari inimico. Superbia hominem Deo, inuidia proximo, in ſeipſo triſtitia ſpoliauit: ira in terram ſtrauit, auaritia proſtratum ligauit, gula ligatum deuorauit, luxuria deuoratum ſtercoranit. Hæ ſunt ſpecies nequitiæ, quæ militant aduerſum nos. Hi ſunt latrones, quod ſpoliant hominem deſcendentem ab Hieruſalem in Hiericho Ex ſuperbia naſcitur inuidia, tanquam proles primogenita; & ex inuidia alia ſequentia per ordinem. Propter hoc ſuperbia eſt radix omnium malorum.

PSALMVS DAVID LXXXII.

Taciturnitas multiplex. *Iſa.53.b*

Ibidem.

Matth.27.f

Deus, quis ſimilis erit tibi?] Eſt taciturnitas ſermonis: Vnde hoc: Chriſtus coram tōdente ſe obmutuit, id eſt, Pilato: Eſt taciturnitas operis, vnde hoc? Poſſum rogare patrē meum, vt mittat mihi pluſquā duodecim legiones Angelorum, vt liberēt me. Eſt taciturnitas voluntatis, vnde hoc: Occiſus eſt, quia ipſe voluit, & hoc eſt tacere, ſe velle occidi. *Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt.* Hic dicit, quod petræ ſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt, ſed hoc ad diuerſa tempora referendū eſt. Nam petræ ſciſſæ ſunt in paſſione, monumenta aperta ſunt in reſurrectione. *Quoniam cogitauerunt vnanimiter ſimul aduerſum te.* Eſt teſtamentum pactionis, vnde Laban, & Iacob fecerunt aceruum lapidū in teſtamentum pactionis & pacis. Eſt teſtamētum ſcripturæ, vnde hoc: Conſummabo nouum teſtamentū ſuper domum Iuda: Eſt teſtamentum promiſſionis, vnde hoc: Si cuſtodieritis teſtamentum meum, &c. *Moab, & Agareni:* Vallis humilitatem ſignificat, vnde hoc: Deſcendi in hortum meum, &c. Id eſt, fructus humilitatis. Quandoque delectationem huius ſæculi, vnde hoc: In valle lacrymarum, in loco quem poſuit. Quandoque vallem peccati, vnde hic: Gebal interpretatur, vallis vna. Quandoque gehennam, vnde dicitur: Vallis, & mons, in qua filij Iſrael immolabant dæmoniis, eiicientes per ignem pueros ſuos. Et hoc: Reus erit gehennæ ignis. Quandoque humiles, vnde hoc: Valles abundabunt frumento. Eſt vallis Saliuarum, id eſt, diſcreta humilitas. Eſt vallis tabernaculorū, id eſt, humilitas militiæ, vnde hoc. Vallem tabernaculorum dimetiar. Eſt vallis Gethſemani, id eſt, pinguium, id eſt, humilitas charitatē habentium. Nota: Aliquis dicitur alienus ſacramēto fidei, quia bonus eſt, nondum baptizatus eſt, vt Cornelius, & fide ſacramēti, vt qui habet ſacrū baptiſmum: ſed non eſt bonus. Nota: Iabin interpretatur ſapiens. Et eſt triplex ſapientia, pecuniā congregandi, philoſophandi, & Deum diligendi. Prima circa hominem, rationem, & Deum, & contra Deum. Secunda vltra rationē, & circa Deum, & contra Deum. Tertia ad Deum. De prima: Sapientes ſunt, vt faciāt mala, & hoc: Filij tenebrarum aſtutiores ſunt, quā filij lucis. De ſecūda: Cōfuſi ſunt ſapientes & perterriti. De tertia: Sapientia eſt ſapore virtutum condita ſcientia. *Pone illos, vt rotā.* Rota eſt quandoq; mundus, vnde hoc: Vox tonitrui tui Deus in rota id eſt, vox Euangeliorum in mundo. Quandoque lex, quandoque Euangelium. Vnde Ezechiel vidit rotam in mundo in medio rotę, id eſt, nouum teſtamentum in veteri. Vnde & rota, quæ in molēdino ſubt⁹ iacet, eſt tarda, & ſignificat legē. Superior vero, quæ volubilis eſt, Euangeliū, quæ frāgit triticum, & aperit ſenſum. Quandoq; volubilitas mundi, vnde hoc: *Perſequeris in tempeſtate illos*, id eſt, in iudicio. Tria ſunt in iudicio, teſtis, tortor, iudex: ſic in mente hominis, ibi teſtis cōſcientia, quæ accuſat: dolor, qui cruciat: ratio iudex, qui iudicat. *Et quarent nomen tuū Domine.* Hic dicitur, quod hoc nomē Dominus eſt eſſentiale, & ſi hoc eſt, ergo ab æterno Dominus, quod falſum eſt: quia non eſt Dominis, niſi eſſet, cui famularetur. Quia Dominus & ſeruus correlatiua ſunt. Dicimus, quod hoc nomē Dominus, eſt eſſentiale, quia magis ei conuenit; quam aliis Dominis. Ipſe enim ita eſt Dominus, quod non ſeruus. Sed non eſt alius Dominus, qui non ſit alicuius ſeruus. Vnde sūmus Pōtifex vocat ſe ſeruū ſeruorum Dei, & ideo nomē eſt ei eſſentiale, non nobis, vnde ſic: Hoc nomen Dominus quandoque notat actum, quandoque aptitudinem: ſi hoc: nomen Dominus notat actū, ſecundū quod dicitur Dominans, nō eſt eſſentiale: Si notat aptitudinem, ſcil. dominabitur, eſt eſſentiale. Nota hic: quod vndenarius numerus, dicitur tranſgreſſionis. Nam vetuſtas noſtra, alia pœnę, alia culpę. Pœna alia temporalis, alia æterna. Culpa, alia actualis, alia originalis. Actualis, alia mortalis, alia venialis. Ecce habes triplicem, ſcilicet originalem, actualem, actu venialem. Originalis eſt in tribus, in fomite, in actu, in reatu: vtriuſque actualis tam venialis, quam mortalis conſiſtit in tribus, in affectu peccandi, in actu, in vtriuſque reatu. Ecce hic habes nouem, & duo in pœna præcedenti: & ita vndecim. Et ideo vndenarius numerus eſt, tranſgreſſionis autem, quia vetuſtas noſtra, ſiue tranſgreſſio conſiſtit in his vndecim, & quia ſunt vndecim genera malorum, quæ aſſignentur in Iſaia.

Teſtamentū multiplex.

Gen.31.f *Heb.8.c* *Pſalm.11.a* *Cant.9.c*

Pſalm.83.b

Matth.6.d *Pſalm.64.c*

Pſalm.59.a

Act.10.a

Luc.16.b

Hier.8.g

Rota. *Pſalm.76.a*

Exech.10.b

In iudicio tria ſunt.

Pontifex ſeruum ſe nominat.

Vndenarius quid.

PSALMVS DAVID LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Concupiſcit, & defecit anima mea in atria Domini.] Hic dicitur quos præſciuit Deus fieri conformes imaginis

Rom.8.f

Digitized by Google

filij ſui,& dicitur:Fili accedēs ad ſeruitutem Dei,ſta in timore,& iuſtitia.Homo ergo debet timere tria,mortē, iudicium,& gehennam. In morte tria,ne non puram confeſſionem, id eſt, diminutam fecerit,ne non iniunctam pœnitentiam negligenter executus fuerit. Et ne contra flagellū Dei murmurauerit.In iudicio conſcientiam accuſantem,Iudicis ſeueritatem,imminentem dānationem.In gehenna tria ſunt:Nam ibi timendus eſt ignis inextinguibilis : Fætor intolerabilis:caligo palpabilis. *Etenim paſſer inuenit ſibi domū.* Nota:Duæ ſunt alę, quibus homo debet vehi in præſenti,cōfeſſio, & ſatisfactio. Prima illarum habet quatuor pennas.Prima,eſt veritas, quæ excludit ſimulationem:non enim ſimulare debes,qui confiteris.Secunda,integritas,quæ excludit diuiſionem : Non enim debet confiteri quædā peccata,& quædam tacere,quod eſſet diuidere. Tertia eſt firmitas,quæ excludit iactantiam. Quarta eſt humilitas,quæ excludit excuſationem. Confeſſio debet eſſe ſine ſimulatione:Integra ſine diuiſione vel diminutione:firma ſine titubatione:humilis ſine præſumptione. De pennis alterius alæ,alias dicetur. *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* Nota:Deus ad nos deſcēdit,& nos ad Deū debemus aſcendere. Nam ipſe tranſmigrauit intra ſe, quod ſupra ſe non potuit,& vſq; ad te,quod vltra non debuit.Et totum fecit pro te,quia vt pro ſe faceret,non indiguit.Conſiderandū ergo eſt,vnde,&quare,& quouſq; ſe exinaniuit:vnde,à forma Dei:quare, non timore damni, nec cupiditate lucri , ſed ſola dilectione noſtri.Et nos ei occurramus in nobis faciēdo aſcenſionē graduum contra gradum:ſed non timore pœnæ,vt ſerui : non cupiditate regni , vt mercenarij : ſed ſola dilectione Dei,vt filij. Sic ergo occurramus deſcendenti, vt miſericordia,& veritas ei obuient:& Iuſtitia & pax oſculentur. *Etenim benedictionem dabit legiſlator. Ibūt de virtute in virtutem.* Nota:Dantis voluntatem,vnde dicit:*Dabit*. Nihil enim dat inuitus:Dantis auctoritatem vnde:*Legiſlator:*Rei datæ augmentum,vnde hoc:*Ibunt de virtute in virtutem.* Pro re data præmium,vnde : *Videbitur Deus Deorum in Sion.* Nota:Sion dicitur à ſpecula,vel à ſpeculo. Si à ſpeculo,ſignificat Eccleſiam militantē,quia nunc videmus Deum per ſpeculum in ęnigmate,id eſt, per cor in Sacra Scriptura. Si à ſpecula, ſignificat triumphantem:Videmus enim quaſi à ſpecula,quia à longinquo. Nota:Sion quidam monticulus, qui in Hieruſalē erat,vbi poſtea facta eſt turris Dauid. Et ſicut monticulus eſt de terra,& tamen excedit terram:ita Eccleſia militans eſt de terra,id eſt de hominibus terrenis,& tamen excedit terram,quæ ſpe cœleſtis eſt.Noſtra enim conuerſatio in cœlis eſt. *Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia.* Poſt iudicium,Sancti ſemper erunt in die,mali vero ſemper in nocte.Tunc enim firmamentum non mouebitur, & Sol ſtabit in occidēte,& Luna in oriente,vt cōtinue hemiſphærium ſuperius illuminetur ſemper,& inferius ſemper obſcuretur. Quia ergo perpetua luce fruitur corpus Chriſti, nunquam celebratur miſſa ſine lumine.Inde etiam corpora defunctorum nunquam ſine lumine in Eccleſia ſunt. Speramus enim eos perpetua luce fruituros.Amen.

Ecclſ.2.a Homo tria timere debet.

Alæ duæ hominis in hac vita. Confeſſionis conditiones.

Philip.2.a

Epheſ.4.c

Sion.

Philip.3.b

Miſſa cur ſine lumine non debeat celebrari.

PSALMVS DAVID LXXXIV.

Benedixiſti Domine terram tuam.] Nota:Præteritum quandoq; notat præteritionem,vnde dicitur : fuit non conuenit Deo. Quandoque perfectionem,vnde hoc:Credidi,propter quod locutus ſum. Et hoc:Hodie genui te.Vt per hodie, ſemper præſens:per genui,perfectio generationis deſignetur. Quandoque certitudinem,vt ibi:in certitudine Prophetica. Ponit præteritum pro futuro.Sed preteritum imperfectum,nec finitionem,nec inceptionem notat,vnde hoc:In principio erat verbum.Et dicit Hilarius : Nec interuenientis eſt, nec ſuperuenientis. *Audiam,& cætera,* Ille,qui in Prophetia loquitur,debet audiri ex timore,Nam *Dominus:* & ex amore,Nam *Deus*:& quia bonum nuntiat,vnde, *Loquetur pacem.* Et quia proximum ædificat,vnde : *in plebem ſuam.*[*Audiam,quia loquatur in me Dominꝰ Deus.* Deus loquitur ad quoſdam, per quoſdam,& in quoſdam.Ad quoſdam,vnde hoc:Locutus eſt Dominus ad Achaz.Sed non in eum aut ad eū. Per quoſdam,vt per Caïpham,quando neſciens Prophetauit, non ad illum, aut in illum. Loquitur in quoſdam,vt in Oſeam,& in Dauid,& in bonos tantum. Loqui ad quoſdam,eſt cōmune tam bonis, quàm malis : Loqui in quoſdam,eſt cōmune tantum bonis. *Quoniam loquetur pacem in plebem ſuam.Et ſuper ſanctos ſuos.* Quatuor ſunt paces:Duas dat Deus,duas dat mundus. Mundus dat pacem in trāquillitate temporalium:& in ſanitate corporum.Deus dat pacem in tranquillitate mentis,& in gaudio contēplationis,ſed pax,quæ eſt tranquillitas mētis,eſt in nomine:ea,quæ in gaudio contemplationis, ſupra hominem.Prima in plebe,quoniā imperfectis tribuit:ſecunda, ſuper ſanctos, quia perfectionibus concedit,vnde: *Prope timentes eū.* Chriſtus erat prope Iudæos ratione promiſſionis:Nam fere omnes promiſſiones factæ ſunt Iudæis:ratione ſeminis,quia fuit ex ſemine Abrahę:ratione conuerſationis,quia inter eos conuerſatus eſt,& tantum in eis in propria perſona. *Iuſtitia,& pax oſculatæ ſunt.* Pax alia,quando caro concupiſcit,& ſpiritus acquieſcit : alia eſt pax, quando ſpiritus imperat,& caro obtemperat.De prima,pax & non eſt pax.De ſecunda: Pax,quæ exuperat omnem ſenſum.Diſtingue tria tempora : primum quando expletur concupiſcentia: ſecundum, quando exercetur potentia : tertium, quando diligitur iuſtitia. Primo eſt pax ſola ſine iuſtitia, & illa pax non eſt iuſta. Secundo eſt ſola iuſtitia , nondum enim eſt pax plena, ſpiritus ad carnem. Tertio ſimul iuſtitia,& pax.Primo eſt pax ſola,tempore explendæ concupiſcentiæ. Secundo iuſtitia ſola, tēpore exercendæ potentiæ. Tertio iuſtitia,& pax oſculatæ ſunt. *Ponet in via greſſus ſuos.* Hoc nomen lapis in ſingulari, tria : in plurali,quatuor ſignificat.Nam ſignificat cordis duritiam, vnde Iob:Lapis calore ſolutus in æs conuertitur. Quandoque Eccleſiam,vnde hoc : Aaron & Hur ſuſtentabant manus eius ex vtraque parte ponētes lapidem ſubtus eum : ſic Chriſto ſignificatur Eccleſia. Quandoque peccati conſuetudinem,vnde Hieremias:Lapſa eſt in lacum vita mea,& poſuerunt lapidem ſuper me:In plurali ſignificat virtutē Angelorum, vnde hoc:Omnis lapis pretioſus operimentum tuum, & nominat nouem genera lapidum, propter nouem ordines Angelorum. Quandoque mentis fortitudinem,vnde hoc : Et nos ſicut lapides viui. Quandoque dura corda gentiū,vnde hoc:Potēs eſt Deus de lapidibꝰ iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.Quandoque diuinum eloquiū,vnde in Ezechiele. Quatuor menſæ ad holocauſtum de lapibus quadris extructæ ſunt. Dilectio proximi hic requiritur : Nulli enim homo debet nocere verbo,velꝰopere,vnde hoc:Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.Verbo, & opere omnibus prodeſſe, vnde hoc:Frater fratrem adiuuans,exaltabitur,ſicut ciuitas fortis,& munita.De datis non pœnitere,vnde hoc Qui negligit damnum propter amicum iuſtus eſt.Pro fratre animam ponere, id eſt,pro temporali ſalute proximi,propriam voluntatem deſerere , vnde hoc Maiorem charitatem nemo habet,& cætera.In his perſeuetare, vnde hoc : Qui autem perſeuerauerit, & cætera. Nam multæ virtutes currunt , ſed ſola perſeuerantia accipit brauium.

Deus quōmodo loquatur. *Iſa.7.a* *Ioan.11.f*

Pax quadruplex.

Hier.6.d *Phil.4.b*

Lapis. *Iob.18.a* *Exod.17.c*

Ezech.28.c

Matth.3.b *Ezech.40.f*

Dilectio proximi. *Prou.18.c* *Prou.12.d* *Ioan 15.b* *Matth.10.c* *24 b* *1.Cor.9.d*

PSALMVS DAVID LXXXV.

Inclina Domine aurem tuam.] Deus inclinat ſe,& peruenit ad ægrotum , & vt medicus naturam deprauatam in Adam ſanauit.Nā in Adam ſimul erat natura,& culpa,quæ duo ſunt ad nos deriuata.Nam ſicut , ſi de vno fonte ſimul ſcaturirēt vinum,& aqua, non poſſet hauriri,niſi vinū aquatū,& aqua vnita,ſic in filiis Adę vinum mixtum eſt aqua. Nā ſimul oritur culpa naturalis

Luc.1.a

Pſalm.115.a *Pſalm.2.b* Præteritum.

Digitized by Google

Quinque Pſalmi orationis nomine intitulantur.

ralis,& natura culpabilis.Nota,quinq; Pſalmi nomine orationis intitulantur. Primus eſt,Exaudi Domine iuſtitiã meam,intende deprecationem meam. Secundus hic. Tertius Domine refugiũ. Quartus,Domine exaudi orationem meam, & clamor meus. Quintus, Voce mea ad Dominum clamaui. *Auribus percipe Domine orationem meam.* Vt Deus audiat nos,carnem noſtram debemus domare.Et ad hoc valet vilus,pudicitia,ſcilicet, vt oculum circumcidamus,vnde: Si oculus tuus ſcandalizat te,& cætera. Auditus,caſtimonia,vt non recipiamus vocem maledicti oblectantis, nihil iniuſtum audiamus. Olfactus,modeſtia,vnde hoc: Currimus in odorem vnguentorum tuorum. Guſtus,temperantia, ſcilicet,vt gulam refrænemus,vnde hoc: Væ illis quorum Deus venter eſt. Tactus, caſtimonia, vnde hoc: Anima,quæ tetigerit mortuũ,immũda erit.Sic ad hoc, vt caro munda ſit,omnes ſenſus debemus circumcidere, vnde Apoſtolus: Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ,& cætera. *Letetur cor meum,vt timeat nomen tuũ.* In pœnitentia tria ſunt neceſſaria,compunctio,confeſſio,ſatisfactio.Compunctio turbat,confeſſio accuſat,ſatisfactio confortat. Compunctio apoſtema pungit, confeſſio ſaniem expellit,ſatisfactio cataplaſma apponit. Compunctio enim vulnus inuenit, confeſſio aperit,ſatisfactio ſanitatẽ reſtituit. Compunctionem duo creant, ſcilicet ſpes, & timor. Timor eſt inchoatiuus,ſpes confortatiua. Nam timor,& numerũ culparum examinans,& rigorem iudicij attendens animum pũgit,& pungendo peccatum expellit.Per timorem compunctio ſuſcitatur, per ſpem optatæ reconciliationis gratia promeretur.De vtroq; hic dicitur:Non accipies loco pigneris ſuperiorem molam,ſiue inferiorem,vel econuerſo,id eſt,non habebis ſpem,ſine timore,vel econuerſo. *Deus,iniqui inſurrexerunt aduerſum me, & ſynagoga potentium quæſierunt animam meam.* Qui iuſtum afflixerunt,ſunt præ eo potentiores,vnde: *Super me* Multi,vnde: *Et ſynagoga*: Potentes,id eſt, potiſſimum in Deum peccantes,vnde: *Non propoſuerunt te in conſpectu ſuo.*

Matth.18.b

Cant.1.a

Philip.3.d

Leu.5.a

Rom.8.d

Pœnitentia tria requirit.

Deut.24.b

PSALMVS DAVID LXXXVI.

Eccleſia quot nominibus vocetur.

Fundamenta eius in montibus ſanctis.] Eccleſia in hoc Pſalmo ſex nominibus appellatur. Nã dicitur fundamentũ,mons,Sion,ſancta,porta,ciuitas: Fundamentum à ſtabilitate, ſancta à virtute, mons ab altitudine, porta propter ſecuritatẽ, Sion propter ſpeculationem, ciuitas propter collectionem. Dicitur fundamentũ inchoatione,mons in viæ perfectione, ſancta in operum ſuperadditione. Hæc autẽ tria nomina conueniunt Eccleſiæ,quãtum ad partes,quæ triumphant in cœlis:quæ dicitur porta in aditu regni ſicut in fruitione Dei:ciuitas pro bono multiplici:dicitur porta in obitu mortis, ſicut in ſpeculatione diuinitatis, ciuitas pro multitudine vnionis,ſiue pro vnione multitudinis.Prima tria nomina deſignãt tres ſtatus Eccleſiæ,ſcilicet ante legem, ſub lege,ſub gratia. Nota:Prolepſis eſt præoccupatio, quando quæ ſequi debent præponuntur,vt dicit Beda, vt hic:*Fundamenta eius in montibus ſanctis*,&c.Nam prępoſuit hic pronomen *eius*,& poſt dixit:*Dominus*, *Ecce alienigenæ.& Tyrus.*Tyrus anguſtia pœnitentiæ. Nota, qui pœnitet,primo debet peccatis abrenuntiare, ſcilicet à malo declinare vanitatis. De ſecundo: Iniquitatem odio habui.De tertio: Odiui Eccleſiam malignantium. De quarto: Et cum impiis non ſedebo.

Prolepſis. *Beda lib. de ſchem.*

Tyrus. *Pſalm.118.x* *Pſalm.25.b*

PSALMVS DAVID LXXXVII.

Maheleth.

Domine Deus ſalutis meæ.]Maheleth,de quo hic fit mentio interpretatur Chorus, quod propriè eſt, concordia humanarũ vocum:tranſlatiuè etiam dicitur Chorus,vbi præcentore incipiente, alij reſpondent, & ſic credimus omnes patres fuiſſe cãtores.Ideo in omni Pſalmi titulo potuit poni Maheleth:Sed ſemel poſitũ, vbique potuiſſe poni intelligatur. *Intret in conſpectu tuo oratio mea.* Ad hoc quòd aliquis audiatur, oportet, quod ibi ſit ſimplicitas:cuius duo ſunt genera,innocẽtia,& rectitudo.Duæ enim ſunt ſpecies innocẽtiæ.Prima eſt non nocere ei,qui non nocuit tibi:ſecunda non nocere ei,qui nocuit.Tres ſunt ſpecies rectitudinis,ſcilicet reddere tibi, quod tuum eſt, proximo, quod proximi,Deo quod Dei eſt,iuxta illud: Cui tributum, tributum:cui vectigal,vectigal: cui honorem,honorem. Tributum tibi,vectigal proximo,honorem Deo. *Sicut vulnerati.* Chriſtus ad infernum deſcendit,clauſtra cõfregit,tyrannum baculauit,ſuos eiecit. *Quorum non eſt memor.* Debemus habere memoriam trium:primorum, mediorum,infimorum. Data ſunt enim nobis tria,prima, media, infima. Prima ad gubernandum, media ad conſeruandum,infima ad ſuſtentandum. Prima Domini Trinitatem, media Angelorum dignitatem, infima mundi vbertatem ſignificãt.*Numquid mortuis facies mirabilia?*Deus ſanauit quinque genera hominum immundorum. Nam alij ſunt curui,alij languidi,alij cæci, alij ſurdi,alij claudi.De primo,incuruare,vt trãſeamus. De ſecundo:Erat quidam in Bethania.De tertio: Oculos habent,& non videbunt.De quarto:Aures habent & non audient.De quinto:Angelus Domini tetigit ſeruum Iacob, & claudicabat. *In me tranſierunt iræ tuæ.* Deus nos ſanauit,& in illa iuſtificatione fuit opus ſine exemplo,humilitas ſine modo, gratia ſine merito, bonum ſine principio. Hic attendit potentiam in opere, charitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De primo: Maioris potentiæ eſt iuſtificare impium, quàm creare cœlum, & terram. De charitate hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, miſit Deus filium ſuum.

Innocentiæ ſpecies.

Rom.13.b

Memoria trium.

Deus quinque genera hominum ſanauit.

Ioan.11.a

Pſalm.113.b

Ibidem.

Gen.31.f

Epheſ.2.a

Gal.4.a

PSALMVS DAVID LXXXVIII.

Ethan robuſtus.

Miſericordias Domini in æternum cantabo.]Ethan,de quo hic fit mentio,interpretatur robuſtus. Qui eſt de his quatuor generibus malorũ,non eſt robuſtus. Nam ſunt praui,maleuoli,maligni,peſſimi. Primi modo flent cõmiſſa, modo flenda committunt,vnde hoc: Tales quandoque credunt, & in tempore tentationis recedunt.Maleuoli ſunt,qui opportunitate malefaciendi carent, voluntate tamen parati ſunt,de quibus dicitur: Maleuoli regnum Dei non poſſidebunt: Maligni ſunt, qui non ſolum peccant,ſed etiam alios ſecum ad peccandum trahunt,vnde dicitur:Noli æmulari in malignantibus. Peſſimi ſunt,qui credunt ſe eſſe ſanctiſſimos plenarie,& ſunt peſſimi,vt Phariſæi.In primis habet Satanas hoſpitium,quia ſi more hoſpitis aliquando recedit,tamen quoties pulſat,ianuam intrat. In ſecundis habet tabernaculum, licet non ſemper,ita ſemper eorum voluntatem ſecum habet,licet non perducat ad effectum.In tertiis habet caſtra:nam ſicut caſtrum nõ cito expugnatur: ita maligni non cito corriguntur.In quartis habet templum,qui ſe ipſos penitus ei dederũt eiicientes arcam Dei.*Confidebuntur cœli mirabilia.*Nota, Confeſſio debet eſſe voluntaria,nuda,munda. Voluntaria ſecundum originem, nuda ſecũdum qualitatem, munda ſecundum finem. *Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum.* Ad hoc,quòd homo habeat veram humilitatem poſt peccatum, oportet, quòd ibi ſit lacrymarum effuſio, quæ vulnera peccatorũ lauat,& carnis mortificatio,quæ vulnera Dei corrigit, ſiccat: & eleemoſynarum largitio, quæ alligat, contrita conſolidat, & omnia ſanat:& orationis deuotio, quæ ſanitatem conſeruat.*Quoniam gloria virtutis eorum tu es.*Tres ſunt virtutes,quas in præſenti attingere poſſumus. Prima eſt alliciẽs,quæ allicit ad ſe:ſecunda conuertens,quæ conuertit in ſe:tertia informans,quæ informat in ſe,ſecundum ſe:quantam non poſſumus attingere in præſenti, ſed vt eam habeamus exclamamus,& in ſola exclamatione tria attendimus. Primum eſt querimonia tribulationis,vnde hoc:Da nobis auxilium de tribulatione

Confeſſionis conditiones.

Humilitas vera.

Luc.8.b

1.Cor.6.b

Pſalm.36.a

Iſa.59.c

Digitized by Google

Secundum eſt in ſufficientia laudis,vnde hoc : A,a,a, Domine, neſcio loqui, &c. Tertium,hilaritas mentis, vnde hoc:Hilarem datorem diligit Deus. Prima virtus ad Deum conuerſio : ſecunda timor de iuncta ſatisfactione,vt pudor de confeſſione : tertia feruens deſiderium regni Dei.*Inueni Dauid ſeruum meum.* Nota gratuitam dilectionem,vnde : *Inueni.*Electi fortitudinem, vnde : *Dauid.* Eius humilitatem,vnde : *Seruum meum.* Regiam dignitatem,vnde:*Vnxi eum.* Gratiæ plenitudinem,vnde : *Oleo ſancto meo.* Eſt oleum miſericordiæ & pietatis.Secundum bonæ famæ & opinionis. Tertium ſanctæ diſſimulationis. Primum emollit cordis duritiam , ſecundum extinguit mundi infamiam , tertium ſepelit inanem gloriam. De primo : Oleum de capite tuo non deficiat.De ſeccundo:Oleum effuſum nomen tuum. De tertio : Cum ieiunas,vnge caput tuum oleo. *Et Thronus eius ſicut dies cæli.*Primus Thronus Eccleſia militans.Secundus,Eccleſia triumphans. Tertius, fidelis anima : Quartus Virgo Maria. De primo : Thronum fecit Salomon de ebore magnum , vel grandem. De ſecundo:Thronus tuus Deus in ſęculum ſęculi.De tertio : Thronus Dei anima iuſti.De quarto : Thronus meus in columna nubis. Primus à nobis incolendus: ſecundus poſſidendus:tertius imitandus:quartus adorandus.*Deſtruxiſti omnes ſepes eius.*Multæ erãt munitiones Iudæorum, vt Angeli, vnde hoc : Angelus meus præcedet faciem tuam. Et Prophetæ, vnde hoc : Miſi ad vos Prophetas,& ſapientes.Et lex,& ſanctuarium. *Auertiſti adiutorium gladij eius.*Gladius quandoque verbum Dei, vnde Apoſtolus : Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei.Quandoque ſententiam futuri iudicij, vnde hoc de filiis hæreticorum:Si multiplicati fuerint filij eius , gladio peribunt. Quandoque pœnam ignis æterni,vnde hoc : Eruens vitam illius,vt non tranſeat in gladium. Quandoque intimam perſecutionem, vnde : Confregiſti arcum, ſcutum , gladium, & bellum. Quandoque tribulationem temporalem, vnde de Maria dictum eſt:& tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Quandoque maligni hominis perſecutionem, vnde hoc:Liberaſti Dauid ſeruum tuum de gladio maligno. Quandoque blandam iniquorum perſecutionem,vnde Eliphaz :Saluum fecit pauperem de gladio oris eorum. *Communationem Chriſti tui.* Chriſtus commutauit ſe ad tria:quantum ad carnis & ſanguinis ſacramentum,vnde habes hoc:Quia vultum ſuum mutauit coram Abimelech,& quantum ad Paſſionem:& quantum ad Reſurrectionem,vnde hoc:Refloruit caro mea. Quantum ad transfigurationem, vnde hoc : Reſplenduerunt veſtimenta eius ſicut nix.

Lier.1.b
Cor.9.b
Oleum multiplex.
Eccl.9.b
Cant.1.a
Matth.6.b
Thronus.
3.Rex.10.c.
Pſal.44.b.
Hebr.1.c.
Ecc.24.a
Exod.32.g
Matth.23.d
Gladius.
Eſaiæ.6.a
Iob.27.c
Iob.35.c
Pſalm.75.a
Luc.2.c
Pſalm.143.b
Iob 5.c
Chriſti cõmutatio ad tria.
Tit. pſ.33.
Pſalm.27.c
Matth.17.a
Deus nihil fecit ſum labore

PSALMVS DAVID LXXXIX.

Domine,Refugium factus es nobis.] Nota : In textu Paralipomenon ſæpe dicitur Moyſes homo Dei, ſicut in titulo huius Pſalmi. Hic commendat ſponſum à protectione,vnde:*Refugium factus es nobis.*Ab æternitate,vnde : *Priuſquam montes fierent.* Sed tempus æternitatis in tribus conſiſtit, in præterito,vnde dicit:*A ſæculo:*In præſenti,vnde dicit:*Tu es.*In futurum,vnde dicit:*In ſæculum*,ſcilicet futurum. Nota : noſtra vita dicitur mortalis,vita vitalis,vita malorum in inferno,mors mortalis. Noſtra autem vita habet aliquid commune cum vtroque extremorum , & ideo ſic dicta, & ad vtrumq; ſic flecti potuit.Nota : in lege Moyſi promittebantur temporalia, non æterna, vnde Dominus : Si hoc feceritis , dabo vobis pluuias temporibus ſuis. In lege autẽ Euangelij æterna,quæ ſurſum ſunt,temporalia autem deorſum.Et ad hoc repræſentãdum, cum leguntur ſcripta Moyſi, vt in matutinis, in lectionibus terminantur,cum cãtus inclinatione, ſed ſcripta Euangelij cum cantus eleuatione. *Priuſquam montes fierent.* Nota, In Creatore,vel artifice Deo facilitatem : Nihil enim cum labore fecit : & in creatura fragilitatẽ.Quia ipſe cognouit figmẽtum noſtrum.Et in reformata decorem : quia formauit Deus hominem ad imaginem, &c. Hic dicitur,quod non nouit præteritum,vel futurum,id eſt,non nouit præteritionem,quia ei nihil præteritur, quia non ſubiacet mutabilitati,ſed creatura:Et hoc propter tria, propter augmentum , propter diminutionem , propter viciſſitudinem. Nam quandoque creſcit, quandoque decreſcit, viciſſitudo autem attenditur in quatuor. In eſſentia,in forma,in loco,in tempore. Quia tum eſt,tum non eſt,tum vniuſmodi, tum alterius. Mutatur per loca,per tempora. Æternitas eſt intemporalis vitæ poſſeſſio tota ſimul. *Quoniam omnes dies noſtri.* Triplici de cauſa homines modo minus viuunt,quã ante diluuiũ:quia ſaniora erant cibaria,& vt comprehẽderent cauſas rerum, & ſiderum curſus,quæ in breui tempore perpendi non poſſunt,& quia primi patres comederunt de ligno vitæ,diu vixerũt,& quanto magis ab eis elongãtur filij,tanto minus viuũt,quia tanto minus habent de alimentis eorum. Deus autem ſic conſuluit mundo,quia ſi diutius viueremus,diutius peccaremus. *Amplius labor & dolor.* Quindecim ſunt Pſalmi,qui dicũtur Cantica graduũ:quia in templo Salomonis erant quindecim gradus : Et dum Sacerdos aſcendebat primum gradũ,cantabat primũ gradum, ſic deinceps,& ideo dicuntur Cantica graduũ.Nota : ſunt tria , ter tria nouem , ter nouem viginti ſeptem. Ter viginti ſeptem octoginta & vnum.Si autẽ ſic per ternarium multiplices numerum vſq; ad infinitũ, ſemper in quarto ordine excreſcit vnita;.Per vnitatem ſemper eſſentia animæ,per ternariũ tres vnitates eius deſignãtur, ſcil. vis iraſcibilis,rationabilis,concupiſcibilis. Sicut vnitas in medio ternarij,ita vis rationalis in medio ad refrænandũ extrema. Prima multiplicatio fit vnitatis ad ternarium, quia ternarius animam, quaternarius corpus deſignat. Nam ſicut corpus diuiſibile,ita quaternarius,& ſicut anima indiuiſibilis, ita ternarius. Et quaternarius corpus deſignat propter quatuor elemẽta : ternarius animam propter tres virtutes,vnde dicitur : O terque quaterque beati,id eſt,in anima & corpore,& ſicut vnitas præcedit ternarium,ita anima vires ſuas.Vnitas in ternarium multiplicata ter rota reperitur,ſic anima in ſuis potentiis eſt rota,& in qualibet. Prima progreſſio vnitatis ad ternariũ, ſecunda ternarij ad nouenarium , & ſignificat acceſſum animæ ad corpus,Tertia progreſſio eſt ternarij ad viginti ſeptem,& fiunt octoginta,& vnum. Per octoginta vita hominis deſignatur,vnde hic dicitur:*Amplius eorum labor,& dolor.* Et ſicut vltima octoginta creſcit vnitas , ita poſtquam homo tãtum vixit, anima egreditur de corpore, & reuertitur ad primum ſtatum. *Repleti ſumus mane.* Verbum plenitudinis notat ſtolam corporis,& animæ, aliter non eſſet, niſi eſſet in vtroque beatitudo. Æternitatem,vnde : In ſæcula ſæculorum laudabunt te. Satietatem, vnde hoc : Satiabor , cum apparuerit gloria tua,vnde hoc:Erit Deus omnia in omnibus, aliter non eſſet plenitudo,niſi iſta omnia concurrerent.*Sit ſplendor.* Eſt triplex vnitas, nefanda, miſera, beata. Prima peccatum, quod eſt in cogitatione, locutione,& opere.Secunda,homo:Nam veſtigium Trinitatis relucet in homine. Nam memoria Patri,intellectu Filio,dilectione Spiritui ſancto eſt ſimul. Tertia Trinitas eſt Deus. Sed Trinitas miſera, ſcilicet homo, cecidit à Trinitate beata , ſcilicet Deo, per Trinitatem nefandam,ſcilicet peccatum.

Pſalm.102.c
Gen.1.d
Creatura mutationi ſubiecta propter tria.
Æternitas.
Homines cur minus modo viuant quam in principio mundi.
Gen.3.b
Plenitudinis verbum.
Pſalm.83.b
Pſalm.16.c
Vnitas triplex.

PSALMVS DAVID XC.

Qui habitat in adiutorio altiſſimi.] Eſt mutatio claritatis, ſecunda miraculi,tertia humilitatis. Prima Adæ,ſecunda Simonis Magi,tertia hominis boni.*Liberauit me de laqueo venantium.* Piſcator ſemper in bono, venator ſemper in malo.Quandoq; tamen in bono,vnde hoc: venabũtur eos in mõte & colle.Diabolus dicitur venator,propter tria:quia inſidias ponit,vnde hoc: Circuit,tanquã leo,quærens, quẽ deuoret:laqueos ponit,vnde hoc:Iuxta iter ſcandalũ poſuerunt mihi:quia

Æneid.1.
Piſcator , & venator quid.
Hebr.16.c
1.Pet.5.c
Pſalm.139.b

ſanguí

Ioan.8.f Verbum triplex.

ſanguinem fundit, vnde dicitur: Homicida ab initio. *Et à verbo aſpero.* Eſt verbum aſperum, hoc ſcilicet: Surgite, qui iacetis in ſepulchris. Eſt aſperius, hoc ſcilicet: Eſuriui, & nō dediſtis mihi māducare. Eſt aſperrimum, hoc ſcilicet. Ite maledicti in ignem æternum. Nota: Eccleſia hic conqueritur de quatuor, quæ concutiunt latera eius. Prima peſtis eſt violētia perſecutorum, quando in prima Eccleſia fiebat ſtrages martyrum. Sed hæc peſtis victa eſt per patientiam, vnde dicitur: *Non timebis à timore nocturno.* Tunc verę fuit nox infidelitatis. Secunda peſtis, in aperta fraude hæreticorum, quando diuerſis dogmatibus afflixerunt Eccleſiā. Sed ab hæreſi ſecura eſt Eccleſia, quam vincit prudētia, vnde dicitur: *A ſagitta volante in die.* Et bene dicitur, à ſagitta volante in die. Nam à nobis receſſerunt, & ſe in altum extulerunt gloriæ cupidi. Tertia eſt in moribus domeſticorum, de qua dicitur: *A negotio perambulante in tenebris.* Hypocritæ bene ambulant in tenebris. Nam abſcondunt quod eſt, & mentiuntur, quod non eſt. Quarta peſtis eſt in elatione principū, quæ fit ſuggeſtione dæmonum. Cum ſe extollunt mali principes ſupra omne, quod dicitur, vel colitur Deus, & hoc faciunt ſuggeſtione dæmonū, quod vocatur dæmoniū meridianum. Prima peſtis amara valde in nece martyrum: ſecunda amarior in conflictu hæreticorum: tertia nunc amariſſima in moribus domeſticorū: quarta in elatione principum. *Scuto circumdabit te.* Hic dicitur, quod Chriſtus eſt leo: nam eſt leo vincens, & victurus: diabolus, leo victus, & vincēdus. De primo dicitur: Vicit leo de tribu Iuda: De ſecundo, ſe victuro: Erunt reliquiæ Iacob, quaſi leo in iumentis ſyluarū, & ſicut catulus leonis in medio pardorum. De tertio, leo in ſaltu rugit, ſed non inuenit prædam. De quarto, catulus habitans in abditis. Primus habitat in ſpelunca beata, & immortali. Secundus in ſpelunca beata, & mortali. Spelunca prioris eſt in terra viuentium, ſcilicet in patria. Spelunca ſecundi eſt in terra mortalium, ſcil. in præſenti. Spelunca tertij eſt in terra mortuorum. Spelūca quarti eſt in terra morientium. Primus eſt Chriſtus: ſecundus Chriſtianus: tertius Antichriſtus: quartus Antichriſtianus. Sicut enim à Chriſto Chriſtianꝰ, ita ab Antichriſto, Antichriſtianus, ſcil. malus. Chriſtus natus eſt, vt homo, paſſus vt vitulus, reſurrexit vt leo, aſcēdit vt aquila. Et hę ſunt proprietates animaliū, quæ Chriſto poſſunt adaptari. Etiā homo perfectus: homo eſt ratione vitulus, in ſacrificij oblatione, ſcil. dum ſe Deo offert: leo in fortitudine, vt ſit fortis cōtra aduerſa: Aquila in contēplatione. Talia ergo nomina myſtice DEO, moraliter homini perfecto poſſunt aſſignari. *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Scilicet carni Chriſti poſt Reſurrectionem. Nā in preſenti triplex malum in homine ex occaſione ſuperueniēte, & quodā modo exterius, vt in Iob. Quia in genere humano dicitur fuiſſe vulnus, liuor, plaga tumēs: ſic defectu humanæ naturæ tres perſecutiones ſurgunt in homine, quaſi ab initio, ſcil. languor capitis, dolor infirmi corporis, mœror cordis. Languor capitis, debilitas liberi arbitrij ad bonū. Infirmitas corporis, inquietudo deſiderij ad malum: quia difficile ceſſare, malum deſiderare, mœror cordis. *Quoniam in me ſperauit, liberabo eum.* Etiā ab omni defectu, quia eſt in homine triplex. Sicut dicitur in Iob: A vertice capitis vſq; ad plantam non eſt in eo ſanitas. In humano corpore ſummum locum tenet caput, pes imum, medium cor. Caput liberū arbitrium: cor conſilium: pes carnale deſiderium. Caput corpori, liberū arbitrium præeſt affectu in cor, ſcilicet conſilium in ſecreto, quia ſapientia trahitur de occulto. In imo iacet pes, quia carnalis concupiſcentia, quandiu adhæſit pauimento anima mea.

Ioan.8.f Verbum triplex.

Matth.25. d Ibidem. Eccleſiæ quadruplex perſecutio.

Hypocritæ in tenebris ambulant.

Iob.9.b.4.a

Iob.2.b

Iob.28.o

PSALMVS DAVID XCI.

Confeſſio duplex.

BOnum eſt confiteri Domino] Duplex eſt cōfeſſio, alia criminis, alia laudis. Prima eſt conuerſio peccatoris. Secunda glorificatio Creatoris. In deteſtatione mali, prima. In exaltatione boni, ſecunda. Primum parit timor, ſecūdam amor. *Bonum eſt confiteri Domino.* Quoniam mitis eſt, & *Pſallere nomini tuo*: quoniā ſuauis eſt. Hic etiam quatuor notantur, exaltatio mentis, vnde dicitur: *Cum Cantico.* Mortificatio carnis, vnde: *Citharæ.* Spiritus viuificationis, ſicut hic exponitur, vnde: *In Pſalterio.* Obſeruantia legis, vnde: *Decachordo.* Qui hæc quatuor habet, bene Deo confitetur. *Bonum eſt confiteri Domino.* Sabbathum interpretatur requies, vel ſeptem, vel iuramentum. Eſt ſabbathum, in quo Dominus legitur requieuiſſe. Eſt ſabbathum, quod Iudæis ſeruare præcipitur. Eſt ſabbathum, quod in iuſtificatione nobis datur. Sabbathum quod in remiſſione nobis permittitur. Sabbathum temporis continet prima duo. Sabbathum mentis tertium. Sabbathum æternitatis eſt quartum. Nota, quod in ſex diebus operatus eſt Deus, & in ſeptimo requieuit. Figurat, quod Chriſtus in ſeptimana pœnoſa, ſex diebus laborauit, & in ſeptimo die, ſcilicet in ſabbatho vtrumque figurat, quia nos per ſex ætates laboramus, & in ſeptima requieſcimus. Nota: Eſt quies cōſcientię, eſt quies ſimplicis glorię, eſt quies glorificationis compoſitæ: prima eſt quies, ſecunda eſt requies, tertia conquies. Nam ſic dicuntur quieſcere, requieſcere, conquieſcere. Prima in præſenti, poſt mortem: ſecunda, ad diem iudicij: tertia, in vtraque gloria poſt iudicium. De ſecunda dicitur: Requiem æternam dona eis Domine: Et hoc: Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcāt à laboribꝰ ſuis. De tertia dicitur, quod tūc Sancti conquieſcent, quia ſimul erunt, & loco, & anima. Prima recipit perturbationem: nō ſecunda, vel tertia. Tria ſunt, quæ faſtidium generant. Inanitas, vnde hoc: Oculi noſtri niſi vana, & inania. Infirmitas, vnde hoc: Omnem eſcam abominata eſt anima eius. Et cibi aſperitas, vnde cū Dominus dixit: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Diſcipuli dixerunt: Durus eſt hic ſermo. Turpitudo animę, deformitas eſt corporis: continentia à vitiis: abſtinentia à cibis, tamen vnū quandoq; pro alio ponitur. Tres ſunt ſpecies temperantiæ, continentia, eleemoſyna, modeſtia, vnde hoc: Vir inſipiēs non cognoſcet, &c. Genus humanum ſtultum poteſt dici. Quia in homine triplex eſt vitium, triplex peccatum: ſed contra hoc triplex remedium. Tria vitia ſunt, impotentia, ignorantia, concupiſcentia: peccata alia ex infirmitate, alia ex errore, alia ex voluntate contrahimus. Sed triplex remedium, in diuinis inſtitutionibus, in diuinis comminationibus, in diuinis promiſſionibus. *Cum exorti fuerint.* Hic dicitur præſens tempus, hyems: tum dicitur hyems, tēpus ante legem, ſcilicet ſterile. In lege æſtas, tempus floridum: quia lex promittebat, promittendo, fructum non dabat. In tempore gratiæ, ſcilicet modo, tempus fructiferum, ſcilicet autumnus, & ibi collegerunt, ſcilicet viuentes fructus. *Et diſpergentur.* Iniquitas habet tres ſpecies: ſuggeſtionem, voluntatem, conſuetudinem. Tres ſunt ſpecies peccati, ſcilicet in verbo, in opere, & conſuetudine. Vnde iniquitas ad animam, peccatum ad corpus refertur, tamen vnum pro alio ponitur. *Iuſtus vt palma florebit.* Iuſtus dicitur palma, hac ſimilitudine: nam habet aſperam radicem: Sic ſancti, vnde hoc: Propter te morte afficimur tota die. Extenſa in altum: ſic ſancti, vnde hoc: Altum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Et habet pulchrum corticem, vnde hic: *Iuſtus vt palma florebit.* Et quanto plus premitur inferius, tanto magis fructificat: ſic ſancti, vnde hic: Cum tribulor, potens ſum, ſcilicet in corpore, & in patre inferiori: & plantata nouiter non fert fructum: ſic iuſtus: Nam non remunerabitur, niſi in centeſimo anno, ſcilicet poſt iudicium.

Sabbathum.

Quies multiplex.

Apoc.14.c

Pſalm.106.b

Ioan.6.f

Ibidem.

Temperantiæ ſpecies tres.

Pſalm.91.b Genus humanum ſtultum.

Iniquitatis ſpecies tres.

Iuſtus palma dicitur.

Hier.17.b

2.Cor.12.c

PSALMVS DAVID XCII.

DOminus regnauit.] Legūtur viginti duo opera Domini in creatione: Iuxta hunc numerū in Hebræo ſunt viginti duo elementa: Nota: ſex dies in creatione leguntur habuiſſe veſperam. Nam ibi dictum eſt: Fa-

ctum

ctum eſt veſpere,& mane dies ſextus.Hoc autem non eſt dictum de ſeptimana,ad ſignificandum quod ſeptima ætas non eſt habitura veſperam,& finem,vnde:In feſto animarum non cantamus veſperas,ad ſignificandum, quod vita eorum non eſt habitura finem,qui dicitur veſpera. *Decorem indutus eſt.* Eſt decor diuinitatis, eſt decor humanitatis. Humanitatis : alius corporis, alius animæ,alius Reſurrectionis.De primo hoc : Tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. De ſecundo hic. De tertio ibi:Reſplenduerunt,ſicut nix veſtimẽta eius. *Parata eſt ſedes tua.* Sedes dicitur tum ſecundum diuinitatem,tum ſecundum humanitatem. Sedes Dei ſecundum diuinitatem, dupliciter, ſcilicet æqualitatis, & anima fidelis. Iuxta primum,dicitur ſedere ad dexteram Patris,quia ei æqualis, Iuxta ſecundum,dicitur, quod ſedes Dei eſt anima iuſti. Sedes humanitatis dupliciter.Nam ſecundum quod homo ſtat,ſedet ad dexteram Patris, id eſt, ſecundum quod homo habet potiora Patris, & iudiciariam poteſtatem:nam ſecundum quod homo , in forma ſerui iudicabit. Eſt plenitudo cumulationis, vnde hoc : Plenum gratiæ, & veritatis. Eſt plenitudo perfectionis, vnde hoc : Aue MARIA gratia plena. Et hoc : Stephanus plenus gra ia Eſt plenitudo ſufficientiæ,vnde hoc:Plenitudo legis dilectio. Eſt plenitudo numeroſitatis,vnde hoc: Ingratus enim extitit,qui plenus virtutibus Domini, omnino non timuit. *Eleuauerunt flumina Domine.* Flumẽ multipliciter dicitur in ſcriptura.Quandoque Spiritus ſanctus, vnde Iob de hypocrita:Non videat riuulos fluminis eius,per flumen Spiritus ſanctus,per riuulos dona eius. Quandoque prædicatores , vnde Salomon : Ad locum vnde exeunt flumina,reuertuntur,vt iterum fluant.Quia ad Deum, à quo miſſi ſunt, redeunt, vt eius auxilio prædicent. Quandoque actiones huius ſæculi,vnde Iſaïas: Denuda turpitudinem tuam.Diſcooperi humerum,reuela crura,tranſi flumina. Quandoque dona Spiritus ſancti,vnde hoc : Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Dicta ſponſi commendantur à fidelitate,vnde : *Teſtimonia.* A dicentis auctoritate,vnde : *Tua.* A certitudine,vnde:*Credibilia facta ſunt nimis.*

In titulum Pſalmi ſequentis.

Pſalmus Dauid quarta ſabbathi. Nota : Homo factus eſt ſexta feria,luna quarta. Et homo quando incepit eſſe, computauit lunã primam, quando iam erat tertia,& ideo nos illum ordinem obſeruantes, computamus lunam primam,quando iam eſt tertia,quod non faciũt Iudæi. Nota:quarta feria creata ſunt ſol & luna, & ita Eccleſia illuminata.Inde quatuor tempora quarta feria incipimus ſemper, & quarta feria quadrageſimam incipimus ſemper.Nos debemus Deo offerre primitias temporum , id eſt , quatuor tempora : & decima dierum , id eſt, quadrageſimam. Quare potius decimam damus, quam nonam,vel vndecimam? quia decimus ordo cecidit Angelorum, qui debet hominibus reſtaurari.

PSALMVS DAVID XCIII.

Deus vltionum Dominus.]Multæ ſunt vltiones Dei: Nam quandoque punit peccatores in præſenti, vnde:Tradidit illos Deus in paſſiones ignominię:& ita in ſpiritualibus. Quandoque in temporalibus,de quorum amiſſione dolent , vnde dicent : Quid diuitiarum iactantia contulit nobis ? Puniet in anima,& corpore, vnde hoc:Duplici contritione conteret eos. Sancti dicuntur lumen,ratione illuminationis , quia illuminant Eccleſiam, ſicut lux mundum: Ratione ordinis , quia cum ordine faciunt quidquid faciunt, ſicut Sol:Ratione habitationis cœleſtis,quia eorũ conuerſatio in cœlis eſt.Ratione perſeuerantiæ.Eſt infirmitas pœnæ,vnde Apoſtolus:Quando enim infirmior,tũc fortior ſum, & potens.Eſt infirmitas culpæ,vnde hoc:Qui infirmus eſt,olus manducet. Nam ſine Cerere & Baccho friget Venus. Eſt infirmitas impatientiæ,contra quos eſt hic Pſalmus. *Deus vltionum Dominus.* [*Qui recto ſunt corde.*

A Nota?Sex differẽtias,tres bonorum, & tres malorum. Hæ ſunt bonorum,Deus facit ſuos pie velle,quod ipſe vult:& facit ſuos pie nolle,quod ipſe non vult.Vt ego nolo, & pie, patrem meum mori : & tamen pie Deus hoc vult,& ſuos facit pie velle,quod ipſe non vult,vt facit iuſtum pie velle,patrem ſuum mori,& tamen hoc Deus non vult & pie.Hæ ſunt malorum:Deus permittit impios velle,quod ipſe pie vult,vt malus impiè vult patrem ſuum mori, quia ei beneficium ſuum contulit pater,ſed Deus pie vult eum mori.Permittit malos impie velle, quod ipſe non vult, vt malus impiè vult patrem ſuum mori,quia ei beneficiũ ſuum cõtulit pater, ſed Deus hoc non vult. Permittit impios impiè nolle, quod ipſe vult, vt malus impiè vult patrem ſuum non mori,quod tamẽ Deus pie vult,ſcilicet eum mori.No- B ta : Iudæi impiè volebant Chriſtum mori , quod Deus pie noluit:ſed qui habet rectũ cor,pie vult quod Deus. Nota : Chriſtus habuit infinitatem mouentem anguſtias non mouentes illecebras. Nota, Neceſſitas, alia coactionis, alia opportunitaris , alia conditionis. Neceſſitas conditionis eſt,alia libera voluntate,vt hic:Qui voluntarie in clauſtrum, poſt ex neceſſitate tenetur ire ad matutinas ex cauſa præcedente , ſcilicet ex pacto. Neceſſitas ergó opportunitatis,& conditionis ex libera voluntate non ex cauſa præcedente , vel coactionis fuit in Chriſto.*Si dicebam motus eſt pes meus.* A multis tribulationibus, & infirmitatibus liberabit nos Dominus.Nam Chriſtus miſſus eſt,ſcilicet,vt pius paſtor,vt quod erat confractum, ſoli daret : & quod erat debile C confortaret, ſcilicet liberum arbitrium, quod olim ſupra ſe videns infra ſeruit, & ſe ferre non valens, ſe in ſe à ſe oppreſſit , & confregit à ſe confractum. Per hoc debilitatum in ſe,ſurgere omnino non potuit per ſe : Chriſtus ergo confractum conſolidauit , ſed quia nondum omnino pingue eſt, donec ſemel cum nonagintanouem in paſcuis pinguibus collocetur. In ſinu ſuo fœtas ipſe portabat. *Numquid adhæret tibi*,&c.Naturalem ordinem quærendi non proſequitur. Primum enim de omni reinueſtigare oportet , cur ſit : quid ſit: poſt,quale ſit : tertio , ad quid ſit. De natura , forma, & vſu, vnde phyſici tres naturales eſſe diſciplinas inuenerunt, Phyſicam,Logicam,Ethicam, ſcilicet naturalem , rationalem , moralem.

Neceſſitas triplex.

Ezech.34.a

Luc.15.a

PSALMVS DAVID XCIV.

D *Venite exultemus Domino.*] *Venite*,fide:*Exultemus*, opere:*Iubilemus*,mentis hilaritate.Cui?Patri,vnde dicit : *Domino*. Vnde alibi dicetur : Dominus , vt hic : Dixit Dominus ad me,&c. Filio, vnde dicit : *Salutari.* Quia ſalutẽ in opere noſtro geſſit.Spiritui ſancto, vnde dicit:*Noſtro*,quia noſter eſt,& nobis datus eſt in arcam futuræ gloriæ. Et ita Deus trinus trino ſacrificio honoratur. Nota : totus hic Pſalmus de vocatione Iudæorum eſt : Sed quia nondum conuerſi ſunt,ideo ſingulis noctibus repetit in inuitatorio,quia vocamus Iudæos, vt conuertantur, ſed quia Epiphania tota eſt de vocatione gentium,ſcilicet quomodo reges vocati, & non de vocatione Iudæorum agitur, ideo iſte Pſalmus tacetur in inuitatorio:ſed quia Iudæi in ſexta ætate cõuertentur , ſcil. in fine mundi , quando ſcilicet manus E Moyſi ad ſinum. Ideo in ſexto loco in matutinis illius feſti cantatur,vel ideo hic Pſalmus in inuitatorio illius feſti tacetur,quod illud feſtũ eſt de vocatione gentium, quæ non ſunt vocatæ ad fidem,ſcilicet laboriosè.Non enim tot miracula facta ſunt in vocatione gentium, ac Iudæorũ,vnde Dominus : Populus,quẽ non cognoui, ſeruiuit mihi. Ideo in illo feſto tacetur. *Et oues manus eius.* Populus fidelis dicitur ouis,propter tria, propter fœcunditatem , patientiam , innocentiam: Hæ ſunt proprietates ouis.De primo : Oues eorum fœtoſæ,&c. De aliis duobus:Sicut ouis coram tondente ſe obmutuit. *Nolite obdurare corda veſtra*,Homo,Deus,diabolus obdurat hominem. Homo propter infidelitatẽ,vt hic. Deus,per gratiæ nõ appoſitionem,vel ſubtractionem,

Pſalm.2.b

Pſalmus Venite exultemus, quare in ſingulis noctibus reperitur in inuitatorio. In Epiphania cur non dicatur inuitatorium.

Pſalm.17.d Populus fidelis, ouis.

Pſalm.143.a Iſa.53.b

Gen.1.d

Decor diuinitatis, & humanitatis. Pſalm.18.a Matth.1.a

Iean.1.b Luc.1.c Act.6.c Rom.13.c

Flumẽ multipliciter. Iob.20.c

Eccl.1.a

Iſa.47.a

Ioan.7.f

Quarta feria cur incipimus quadrageſimã, & quatuor tempora. Cur decimam ſoluimus, & non nonam , vel vndecimam

Vltiones Dei. Rom.1.c

Sap 5.b

Hier.17.c Sancti cur lumen dicantur. Phil.3.d Infirmitas multiplex. 1.Cor.12.c Rom.14.a Terent. in Eunuc. act. 4.ſcen.5.

Digitized by Google

Rom.9.d *Exod.7.b* vnde Apostolus:Deus quem vult obdurat,& cuius vult miseretur, vnde hoc : Obduratum est cor Pharaonis. Diabolus per iniquitatem,vnde hic:*Et isti non cognouerunt vias meas*. Via Christus,vnde Iob: Deus intelligit viam eius,& nouit locum eius. Via humanitas,locus, diuinitas. Est via,spiritualis aditus cordis, vnde hoc : Ego vox clamantis in deserto:Est via iter rectitudinis, vnde Iob : Si declinauit gressus meus à via. Est via latitudo prosperitatis, vnde hoc : Est spatiosa via, quæ ducit ad mortem, vnde Iacob : Fiat Dan coluber in via. Est via, sanctitas conuersationis, vnde hoc : Arcta est via, quæ ducit ad vitam.

Iob.28.d *Matth.3.a* *Marc.1.a* *Luc.3.a* *Iob.31.a* *Matth.7.b* *Exod.49.c* *Matth.7.b*

PSALMVS DAVID XCV.

Cantate Domino Canticum nouum: Cantate Domino omnis terra.] Hoc nomen terra,quandoq; significat patriam,vnde hoc : Credo videre bona Domini in terra viuentium. Quandoque Ecclesiam militantem, vnde : Germinet terra herbam virentem. Quandoque synagogam,vnde hoc:Terra, de qua oriebatur,panis in loco suo subuersa est. Quandoque Gentilitatem,vnde Iob : Quis dedit vehementissimo imbri cursum,vt impleret inuiam, & desolatam terram. Quandoque animam iustam, vnde Iob : Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ ? Quandoque animam peccatricem, vnde in Euangelio:Ignem veni mittere in terrã.Quandoque carnem hominis,vnde Iob : Vngula terram fodit, id est, districta abstinentia carnem domat. Quandoque quemlibet peccatorem, vnde hoc: Terra es, & in terram ibis. Quandoque plebem subiectam, vnde Iob:Si aduersũ me terra mea clamat. Quãdoque Christi humanitatem,vnde hoc:Altare de terra facietis mihi. Quandoque locum pœnalem,scilicet infernũ, vnde Iob:Dimitte me,vt plangã paululũ dolorem meum, &c.Quandoque Christi carnẽ,vnde Iob : Terra tradita est in manu impij. Quandoque terrenam actionem, vnde hoc:Descende,sede in puluere filia Sion Babylonis,sede in terra. *Quoniã magnus Dominus, & laudabilis nimis,terribilis es super omnes Deos*.Hic cõmendat Christum à potentia,vnde dicit:*Magnus Dominus*.A bonitate, quando dicit : *Laudabilis*. Ab admiratione, vnde : *Terribilis. Introite in atria eius*.In,quandoque notat intentionem, vnde hoc : Dominus intendit mihi, id est, valde intendit mihi. Quandoque attractionem, vnde: Peccatores intenderunt arcum, id est, ad se tenderunt scripturam. Quandoque negationem, vnde hoc : Spiritus sanctus ingenitus, id est non genitus. Quandoque notat positionem,vt cum dicitur:Pater est ingenitus. Quandoque aliquid interius,vnde hoc : Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.*Iudicabit orbem terræ in æquitate*. Hic dicitur,quod huius nominis Adã sunt hæ quatuor literæ græcæ,scilicet α, δ, α, μ:Et sic intelligitur crux Christi. Nam primam literam habet in principio oriẽs,in græco scilicet ἀνατολὴ Secundam occidens,scilicet δύσις.Tertiam Aquilo,scil.ἄρκτος Quartam Meridies, scilicet μεσημβρία : Et nota, quod non in primo ponit Orientem post Meridiem, sed post Occidentem,vt ponendo opposita, notet crucem. Et nota,quod hoc dicitur:quod δύσις significat Occidentem, sed solet dici, quod paradisus dicitur quasi iuxta Orientem:forte iuxta gloriam Dei dicitur : δόξα enim gloria dicitur,non ergo à δύσις,sed à δόξα componitur.

Terra. *Psalm.26.d* *Gen.1.b* *Iob.28.a* *Iob.38.c* *Iob.38.a* *Matth.10.b* *Iob.39.e* *Gen.3.d* *Iob.31.d* *Iob.10.d* *Iob.9.e* In præpositio variam habet significationem. *Psalm.10.a* *Psalm.4.a*

PSALMVS DAVID XCVI.

Dominus regnauit,exultet terra.[*Ignis ante ipsum præcedet*. Est ignis corporalis. Est ignis spiritualis. Corporalis triplex,peréptorius,purgatorius, emẽdatorius,scilicet,qui comburet terram, & tantum ascendet quãtum aqua diluuij. Spiritualis duplex,alius inuidiæ, alius amoris. De vtroque hic exponitur. De secundo: Ignem veni mittere in terrã. Nota:Quidam ignis cruciat,& purgat,vt cõsolatorius,scilicet Spiritus sanctus. *Illuxerunt fulgura eius*. Miracula Dei dicuntur fulgura, quia illuminant,vnde hoc:Si mihi non vultis credere, operibus credite. Opera mea me manifestant. Et quia terrent,vnde Apostoli in die Pẽtecostes territi dixerũt: Quid faciemus? Et Petrus:Vnusquisque vestrũ baptizetur.Et quia interius mouent,vnde Ioelis:Dabo Prodigia in cœlo sursum,& signa in terra deorsum.*Mõtes sicut cera fluxerunt à facie Domini*.Hic ostendit superbiã, vnde dicit:*Montes*.Instabilitatem,vnde:*Sicut erat fluxerunt*. *Fragilitatem*,vnde : *Terra*. Fragilitatis vniuersitatem,vnde : *Omnis. Iubilate Deo omnis terra*. Hic notat laudis ineffabilitatem, vnde : *Iubilate*. Eam Deo oblatam,vnde:*Deo*.Laudantium vniuersitatem,vnde : *Omnis terra*. Quæ laus consistit in tribus,in mente,vnde: *Exultate*.In verbo,vnde:*Cãtate*:In opere,vnde:*Psallite*.

Miracula Dei dicuntur fulgura. *Ioan.10.g* *Act.2.f* *Act.2.e*

PSALMVS DAVID XCVII.

Cantate Domino Canticũ nouum:quia mirabilia fecit Saluabit sibi dextera eius.]Dextera nos protegit,defendit,& facit,id est,operatur.Et hac similitudine filius dicitur dextera. Nam nos protegit,vnde hoc: Et dextera tua nos protegit.Defendit in expugnãdo hostem, vnde hoc:Dextera Domini fecit virtutẽ, & facit:Nam per filium operatur omnia Deus Pater.*Psallite Domino in cithara*. In cithara duo sunt,inferius concauum,superius solidum. Intra hæc tenduntur chordæ, quibus claui deorsum tenduntur, quibusdam sursum trahentibus ad superiores clauos plectrũ torquet,ad inferiores,clauos chordæ digitis percussæ resonant.Moraliter. Duo ligna,sunt duæ cruces.Inferius lignum:Crux carnis : Superius,crux mentis. Compassio in mente.Inferius lignum solidum non est,quia omne quod in carne dolet,si conscientiæ bonæ gaudium tollitur, foris speciem habet doloris, sed intus veritatem non habet,& ideo concauum est : Superius lignum solidum est,quia dolor mentis ad intima penetrans, monstrari potest, fingi non potest. Chorda est corpus,quod tenditur,& maceratur. Inter pœnam carnis, & dolorem mentis, inferior clauus est timor,superior est amor.Quia timore caro figitur, amore animus vulneratur : ille, ne ad mala moueatur:iste,vt ad bona sensificetur. Plectrum est ergo,quod affectũ chordis appendẽs ad se trahit,& ad superiora ire facit. Chorda siccatur & tenditur, vt sonum reddat:caro hominis à malo mundatur,post in bono excitatur. Ibi est siccata:hic tẽsa.Siccatur per abstinentiã, tensa est per patientiã:inferiores claui rotũdi sunt,superiores solidi.Quia timor circumspectus debet esse amor perfectus.Homœoptoton est quando diuersa verba proximaliter sibi cadunt. *Cantate,exultate, & Psallite.In tubis ductilibus*.Malleus significat diabolum, vnde hoc,Cõtritus est malleus vniuersę terræ,scil.diabolus:hic est malleus,qui non auditur in tẽplo Salomonis.Malleus significat præsticationem:nec malleus auditur hic in tẽplo Salomonis post hanc vitam.Sed modo lapides sunt inter malleũ,& incudinem,scil. Sancti inter tentationes,& tribulationes.Et modo sonat alius malleus,prædicator scil. nunc Pilatus, id est, maleator Christianus,scil. populus,qui domat feras gentes : dat corpus Domini Ioseph,id est,viaticũ petentibus. Sancti dicuntur laminæ aureæ, quia laminæ tunduntur,& tũsionibus extẽduntur:Sic sancti in persecutione proficiunt,vnde hoc : Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores,&c.Et sicut laminę purgãtur,sic sancti purgantur,vnde hoc:Ad Dominũ cum tribularer clamaui. *Moueatur mare,& plenitudo eius*.Lex dicitur amara propter tria,propter vindictã,vnde hoc:Bestia,quæ tetigerit montẽ,lapidabitur.Et propter præceptorũ multitudinẽ,vnde hoc:Hoc est onus, quod nec nos,nec partes nostri ferre potuerũt:Et propter obscuritatẽ,vnde hoc: Tenebrosa aqua in nubibus aeris.Mare quandoq; designat præsẽs sęculũ.Quandoq; populũ gentiũ.Quãdoq; inquietudinẽ sæculariũ hominũ. Quando ; cor humanum.Quandoq; diuinũ eloquiũ.Quandoq; prædicationem

Dextera. *Psalm.117.c* Cithara. *Psalm.28.a* *Psalm.119.a* Lex amara propter tria. *Exod.19.b* *Heb.12.c* *Act 15.c* *Psalm.17.b* Mare.

Ignis duplex. *Matth.10.d*

Beda de schema Malleus. *Hier.50.d*

Digitized by Google

nem sanctorum. De primo: Si voluerit nubes extendere, cardines maris operient mare. De secundo: Transferentur montes in cor maris, id est Apostoli, relictis Iudæis, prædicabunt gentibus. De tertio dicit Iob: Vbi possit inueniri sapientia? & mare loquitur, non est mecum. De quarto Dominus ad Iob: Quis concluſit ostiis mare? De quinto: Omnia flumina intrant in mare; inde reuertuntur, vt iterum fluant.

Psalm.45.a *Iob.28.c* *Iob.38.a* *Eccl.1.a*

PSALMVS DAVID XCVIII.

Domine regnauit, irascantur populi.] Prophetæ sub figura vel velamine loquebantur triplici de causa: Propter rei immensitatem, quia promittebāt rem magnam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et propter audientium indignitatem: quia non debemus Thesauros domus Domini exponere Babyloniis. Propter exercitationem: Quia si omnia essent leuia, paruipenderemus. Nam in labore, & sudore vesceris pane tuo. Hic duo notantur præconia, & duę admonitiones. Primum præconium, ibi: *Tu parasti directiones.* Prima admonitio. *Exaltate Dominum.* Secundum præconium, ibi: *Moyses & Aaron.* Secunda admonitio, ibi: *Exaltate Dominū Deum.* Nota dicit: *Irascantur populi.* Quia optando, sed non optat, quod populi irascantur contra Sanctos vel Christum, sed optat pro sequēti, antecedēs, propter fructū, quia inde secutus est. Ex persecutione enim tyrannum, secuta est passio martyrum, quod fuit bonum. Ponit antecedens pro consequenti: & optat antecedens gratia lequentis. *In columna nubis.* Quot modis accipitur alibi dictum est. *Loquebatur ad eos.* Dei ad nos loqui, est suum secretum nobis aperire: ad Deum loqui nos, est ad eum promptis desideriis inhiare. Deum hominem interrogare, est in conspectu eius, scilicet Dei, nescientem cognoscere. Hominem Deum interrogare, est se nescientem, & hominem ignorantem manifestare.

Prophetæ quare sub figura loquuntur. *1.Cor.2.b* *Gen.3.d*

PSALMVS DAVID XCIX.

Iubilate Deo omnis terra.] *Seruite Domino in latitia.* Psalmus in confessione. Confessio alia laudis, alia peccati. Confessio laudis, alia de bono æterno, vt de Deo: alia de bono perpetuo. Nam laudandus est Deus, qui dat vitam æternam. Alia de bono temporali. Nam laudandus est Deus, qui dat temporalia: Confessio peccati, alia est in gemitu, alia in singultu, alia in fletu. Gemitus in pectore, singultus in gutture, fletus in ore. Et nota à cōfessione laudis dicūtur Sancti cōfessores, non à confessione peccati. *Introite portas eius in confessione.* Portæ nomine quandoque Christus, vnde hoc: Conterentur in porta. Quandoque Apostoli, in Apocalypsi duodecim portæ describuntur. Quandoque dies Iudicij: Nam sicut porta vrbis aditus, ita aditus diei iudicij. Conterentur in porta. Quandoque bona actio. Vnde Iob: Quando procedebant ad portam ciuitatis. Quandoque exitus ab hac vita, vnde Ezechiel, qui dixit de viro, qui ei apparuit: Stabat autem in porta. Nam qui in porta est, partim intus, partim foris est. Quandoque mali doctores, vnde Dominus ad Iob: Portas vultus eius quis aperiet? Nam per malos doctores mali intrant in infernum, vt boni per bonos doctores in paradisum. Quandoque actionem, siue bonam, siue malam, vnde hoc: Qui exaltas me de portis mortis, & collocas me in portis filiæ Sion.

Confessio. Sancti Confessores vnde. *Iob.5.a* *Apoc.21.d* *Iob 29.b* *Ezech.40.c* *Iob.41.a* *Psalm.6.c*

PSALMVS DAVID C.

Misericordiā & iudicium.] Hic Psalmus est centesimus, & docet perfectionem. Nam in manuali computo, quando incepimus computare centū, transimus ad dexterā, per quam significatur vita æterna, vel perfectio. Vnde, ad probandū, quod habet centum annos, dicitur: In dextera computat annos: & debet incipere ab arce per omnes articulos manus. In hoc Psalmo describitur vir perfectus: in quo Psalmo reperies perfectionem, vnde hoc: *Quando venies ad me.* Eiusdem amplificationem, ibi: *Perambulabam.* Mali vitationem, ibi: *Non proponebam,* & ibi: *Non adhæsit.* Primorum motuum delectionem, vnde. *In matutino interficiebam omnes peccatores terra.* Qui hæc quatuor tenet, perfectus est. *Perambulabā in innocent. a cordis mei in medio domus mea.* Innocētia debet esse in ingressu, vt in eo, qui potest peccare, & non vult, vnde hoc: Qui potuit trāsgredi, & non est transgressus. Et in progressu, vnde hoc: Quando quis habet occasionem peccandi, & non vult ei dare effectum, & cum Christus eligeretur in regem, noluit, ne daret aliis occasionem peccandi. Et in egressu, scilicet consummatione, vt quando prouocat ad peccandum, & nō peccat, vt hic. Qui te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & aliā. *Domus mea.* Ad hoc, quod aliquis quiescat in domo, hæc tria sunt necessaria: quod intus sit munda, & quod ostium sit clausum, & quod intus habeat omnia necessaria. Sic in domo mentis nostræ nō quiescet homo, nisi mūdetur & ornetur, vnde hoc: Adorna thalamum tuum, &c. & nisi ostium sit clausum, vnde hoc: Intra in cubicula tua, & claude ostia super te. Nōne Isboseth mortuus est? quia ostiaria ancilla non bene seruauit ostia: vir & fœmina sit in custodia mentis tuæ. Ratio, non sensualitas. Et nisi intus habeat necessaria, scilicet Deum cum charitate, vnde hoc; Habe charitatem, & fac quidquid vis. Timenti Deum nihil deest. Nota: Tres partes innocentiæ, prima est cum malis consortium non habere. Secunda est non malis consentire. Tertia est cum iustis partem habere. Stilicidium est peccātum, quod prouenit aliunde, vt alterius suggestione fumus: quod prouenit ex propria voluntate, quia non aliunde. Mala vxor, quæ peruenit ex carne. Hæc tria expellunt hominem à domicilio mentis suæ. Hic fumus in malo accipitur. Fumus propter tres proprietates, quas habet, significat sanctum, ve. maxime Virgines. Fumus enim est ætherei coloris, & cito transiens & tenuis. Per æthereum colorem, notatur desiderium Virginis in cœlestibus. Per transitum, festinus motuum defectus. Per tenuitatem scilicet, exilitas, humilitas, & simplicitas rectæ intentionis, macilentia, castitate carnis, & bene congruit. In tenuitate enim hæc tria sunt, scilicet, exilitas, simplicitas, macilentia: vnde de beata Virgine dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi.

Innocentia. *Eccl.31.b* *Matth.5.f* *Luc.6.d* *Isa.25.d* *2. Reg.4. a. b.c* Innocentiæ partes. Fumus. *Cant.3.b*

PSALMVS DAVID CI.

Domine exaudi orationem meam.] Triplex vnio capitis, & corporis, scilicet Ecclesiæ, in voce, in carne, in hęreditatis participatione. De primo: Verba delictorum meorum longe à salute mea. Hoc caput de se in persona membrorum. De secundo: Nam dicitur Emmanuël, id est, nobiscum Deus, scilicet nobiscum humanatus. De tertio: Nos sumus hęredes Dei, cohęredes autem Christi. Anxietatem Christus habuit in carne, vnde hoc: Factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terra. In anima, vnde hoc: Tristis est anima mea. In crucifixoribus, vnde pro eis orauit, vnde hoc: Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. In Apostolis, vnde hoc: Oraui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Tria impediunt, ne oratio exaudiatur, scilicet propria culpa, quasi nubes inter nos & Deum posita. Vnde Ezechiel vidit sartaginem inter se, & ciuitatem. Et hoc: In Deo meo transgrediar murum. Ignorantia, vnde dictū est de filiis Zebedæi: Nescitis, quid petatis. Dei gratia, scil. ad augmentum meriti, vnde Apostolus non est exauditus, sed dictum est ei: Sufficit tibi gratia mea. Exauditur oratio, quando eius merita, qui orat, approbantur, vnde hoc: Adhuc loquente, Ecce adsum. Et quādo cœlesti curiæ esse exaudita manifestatur, vnde hoc: Acceptę sunt eleemosynę tuæ, & orationes tuę apud Deū. Et quando effectui mancipantur, vnde hoc: Oculi Domini super iustos. Captat beneuolentiam iu-

Triplex vnio Ecclesiæ cum capite. *Psalm.21.a* *Isa.7.c* *Rom.8.c* *Luc.22.c* *Matth.26.d* *Marc.14.d* *Luc.23.d* *Luc.22.d* *Ezech.4.a* *Psalm.17.c* *Matth.26.c* *2.Cor.12.d* *Isa.58.c* *65.d* *Tob 2.d &* *Act.10.a* *Psalm.33.c*

dicis à miſeria poſtulãtis:quæ conſiſtit in quinque,vnde hic dicitur in detrimento naturalium,vnde: *Defecerunt dies mei.* In defectu gratuitorum,vnde:*Oſſa mea ſicut cremium aruerunt.* In mortalitate,vnde:*Percuſſus ſum.* In ſterilitate,vnde: *Aruit cor meum.* In faciendorũ obliuione,vnde : *Oblitus ſum comedere panem meum.* [*Inclina ad me aurem tuam.* Deus dicitur habere aurem, vt oſtendatur perfecte audire, vt hic. Oculos,vt oſtendatur perfecte videre,vnde hoc. Oculi Domini ſuper iuſtos. Manus,vt oſtendatur perfecte operari,vnde hoc: Manus Domini tetigit me. Et cor, vt oſtendatur perfecte velie , vnde hoc : Perambulabam in innocentia cordis mei , & cætera. *Defecerunt ſicut fumus dies mei.* Homo de reſiduis primordialibus naturæ Adæ adhuc habet, non totam amiſit, vnde poteſt dici : Pauper, & inops:vulneratus enim eſt in naturalibus,non expoliatus. *Oſſa mea ſicut cremium aruerunt,* ſcilicet primo, dolore peccatorum:ſecundo, de timore pœnarum:tertio, de dilectione fratrum.*Similis factus ſum Pelicano ſolitudinis.* Per ſolitudinem parietinam,& tectum. Tria genera peccatorum intelliguntur. Per primum,infideles: per ſecundum hæretici : per tertium Chriſtiani. *Sicut paſſer ſolitarius in tecto.* Paſſer, quandoque eſt nomen leuitatis, & inconſtantiæ,vnde hoc : Tranſmigra in montem,ſicut paſſer. Quandoque ſanctitatis,& iuſtitiæ , vt hic. Quandoque immortalitatis , & gloriæ, vnde hoc : Anima noſtra, ſicut paſſer,erepta eſt de laqueo venantium. Quandoque diuinitatem : quandoque humanitatem ſignificat, vnde in Leuitico. Duo paſſeres offerebantur pro leproſo. Vnus immolabatur, qui ſignificabat humanitatem,alius verò,qui ſignificabat diuinitatem,quæ illata fuit. Chriſtus dicitur ſolitarius propter tria,propter partus nouitatẽ,propter peccati immunitatem, propter auctoritatem. De primo : Nouum faciet Dominus ſuper terram, mulier circumdabit virũ:quia tantum mulier operabitur ſibi, & non vir.De ſecundo:Et macula non eſt in te.De tertio:Ego ſolus deleo iniquitates populi. Penes eum ſolum eſt auctoritas. *Tota die exprobabant mihi inimici mei.* Hoc nomen,dies, in ſingulari quatuor modis accipitur. Et tunc quandoque ſignificat vitam æternam, vnde hoc: Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper mil ia. Quandoque peccati deletionem,vnde Iob : Pereat dies, in qua natus ſum. Quandoque clarum intellectum,vnde Iob de filiis ſuis:Faciebant conuiuia vnuſquiſq; in die ſua. Filij ſunt Apoſtoli , qui prædicabant claro intellectu. Quandoque doctorem ſpiritualem , vnde hoc : Dies diei eructat verbum. In plurali,quinque modis. Nam quandoque animas electorum,vnde Iob : Nox,in qua conceptus ſum,nõ computetur in diebus anni. Quandoque Angelorum in eodem exemplo. Quandoq; virtutes ſingulorum,vnde Iob:Nõ computetur in diebus anni.Quandoq; longitudo æternorum,vnde hoc : Qui nouerunt Deum,ignorant dies eius.Quandoq; intellectum,vnde Iob de amicis ſuis : Sederunt cum eo ſeptẽ diebus, & ſeptem noctibus,id eſt,hæretici,qui habent falſum intellectũ,dolos Eccleſiæ parant. *Cinerem eanquam panem manducabam.*Peccatum triplex pœna ſecuta,concupiſcentia carnis , mortalitas, ignorantia mentis.Sed in reparatione horum,tria data ſunt homini,locus,tempus,remedium.Locus mundus:tempus ab initio vſque ad finem mundi:remedium in tribus,in fide, in ſacramentis, in operibus bonis. *Eleuans alliſiſti me.* Deus tripliciter humanam naturam eleuauit. Quando eam ad imaginẽ Dei creauit,vnde hoc : Faciamus hominem ad imaginem , & ſimilitudinem noſtram. Quando eam ſibi vniuit,vnde hoc:Miſit de ſummo & accepit me.Et quando ſuper Angelicam naturam eleuauit, vnde hoc : Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Nota:Incarnatio Chriſti deſcenſus dicitur,propter deitatis illuminationem,vnde hoc:Deſcendit ſicut pluuia in vellus. Et dicitur aſcenſus , propter noſtræ naturæ exaltationem, vel propter peccati immunitatem, vnde dicitur:Aſcendit Deus ſuper nubẽ leuem. *In conuenientes populos in vnum.* Hæc eſt vna ouis in montibus relicta : vna myſterialiter,multæ perſonaliter:multæ per carnem naturaliter,vna per gratiam ſpiritualiter. Nam vnica eſt,& cæteræ ad vnum tendentes,ad vnitatẽ Eccleſiæ,non ad diuiſionem:vnde arca in cubito conſummatur.*Reſpondit ei in via virtutis.* Homo erat illuſus,errans,mortuus:Chriſtus autem factus via,veritas,& vita.Via errantibus,illuſis veritas,vita mortuis.Item homo erat fatuus,captiuus,famelicus:ſed Chriſtus factus eſt fatuis ſapientia, infirmis medicina, captiuis redemptio, famelicis refectio. Miſſus eſt tanquam anima in corpus mortuum, vt eius aduentu calefacta , membra reuiuiſcerent. *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi.* Chriſtus non relinquet Eccleſiam:Opus enim Dei ſine artifice non ſubſiſtet. Sicut enim in corpore anima operatur vitã,& æqualitas ſanitatem,& ſol diem,& exterior lux in oculo viſionem,& ſine iſtis non ſubſiſtũt, (nã corpus non viuit ſine anima,& ſic de aliis)ita creaturæ non ſubſiſtunt ſine opifice.Nam pater vſque modo operatur,filius idem operatur. Nam ſicut ab eſſentia habet omne,quod eſt,ita ſubducta eſſentia,non poteſt omne,quod in ea eſt.Aliter ergo operatur Deus,& aliter homo.Nam ſine artifice opus eſſe non poteſt,& econuerſo.Non ita in Deo.Operante ergo creatrice eſſentia, & illuminante ſapientia,& inflammante charitate, corroborante virtute,creatur in nobis eſſentia,vt ſimus.ſapientia,vt ſciamus:charitas,vt velimus:virtus, vt poſſimus. Deus,qui talibus nominibus appellatur, talia creat in nobis.*Initio tu Domine terram fundaſti.* Nõne terræ , quatuor elementa intelliguntur , ſicut nomine aquæ,vnde hoc?Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas , id eſt , ſuper materiam quatuor elementorum. Differentia ſolet annotari inter initium , principium, & exordium,quod in arbore poteſt perpendi.Nam ſulcus dicitur initium, quãdiu latet ſub cortice, quaſi intus iactum.Principium,quando extra prodiit in lucem. Exordium,quãdo in ramos extenditur ; ſic de elementis. Nam elementa initio fuerunt in mente diuina per prouidentiam,quaſi intus latentia.Sed quia illa machina informis,& fluida facta eſt;tunc elementa fuerunt, quaſi in principio;quaſi quodam modo extra apparentia. Sed quãdo diſtincta ſunt elementa,& per naturam ſimilia à ſimilibus ſunt procreata;tunc fuerunt elementa quaſi in exordio. *Tu autem in æternum permanes.* Hic captat beneuolentiã iudicis ab eius magnitudine, quæ conſiſtit in quatuor.In potentia,vnde dicit: *Domine.* In æternitate,vnde dicit; *Permanet in æternum.* In miſericordia, vnde dicit : *Miſereberis.* In virtutis manifeſtatione, vnde : *Tu exurgens* [*Tu autem, idem ipſe es.* Hic commendat Deum à tribus ab excellentia, vnde dicit; *Tu autem.* Ab immutabilitate , vnde ; *Idem ipſe es.* Ab æternitate , vnde ; *Anni tui non deficient.*

Deus quomodo dicatur habere aures. *Pſalm.*33.*e* *Ieb.*19.*c* *Pſalm.*100.*a*

*Pſalm.*85.*a* 87.*c*

Tria genera peccatorũ.

Paſſer. *Pſalm.*10. *a*

*Pſalm.*123 *b*

*Leu.*14.*a*

Chriſtus quo modo ſolitarius. *Hier.*31.*d* *Cant.*4.*b* *Iſa.*43.*d*

Dies multis modis.

Iob 3. *a* *Iob.*1. *a*

*Pſalm.*18. *a* *Iob.*3.*a*

Ibidem. *Iob.*24.*a*

*Iob.*2.*d*

Pœna triplex.

*Gen.*1.*d*

*Pſalm.*17.*b*

*Pſalm.*8. *a*

*Pſalm.*71.*b*

*Iſa.*29.*a*

*Luc.*15.*a*

*Gen.*6.*a*

*Iſa.*5.*a*

Tetra. *Gen.*1.*a*

*Matth.*13. *c*

PSALMVS DAVID CII.

Ratio duplex.

Benedic anima mea Domino , & omnia.] Ratio duas partes habet, ſuperiorem , qua Deum contemplamur,quę poteſt dici Sapientia;Inferiorẽ,qua recti conuerſantur in medio huius nationis prauæ , quæ poteſt dici ſcientia.Superior ergo pars rationis inuitat inferiorem ad laudandũ Deum,dicens;*Benedic anima mea Domino.* Non enim ad laudem partem animæ,quam habemus cum brutis animalibus communem , inuitat. *Et omnia,qua intra me ſunt.* Vt etiam ſecundum inferiores partes animæ laudetur Deus,vt in ratione poſſideamus prudentiam, in ira odium vitiorum , in concupiſcibilitate virtutum deſiderium.Sic tribus animę viribus laudatur Deus,ſcil. rationalitate.iraſcibilitate,concupiſcibilitate:Hoc autem reperitur ſuper Matthæum,vbi loquitur de tribus ſatis farinæ. Nota;Angelicæ virtutes non ſolum ſunt circa nos,ſed etiam intra nos,vnde & in introitu miſſę Angelorũ hic cantatur verſus,ſcilicet; *Benedic anima mea Domino* Fortedicũtur eſſe intus,quia iuuant in opere interiori. *Qui coronat te.* Chriſtus dicitur

Digitized by Google

citur corona, & diadema, quasi duo demens, scilicet principium,& finē:vtroque enim caret,& quia demit, & perimit pœnam,& culpam:quod erit in futuro. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* Dat sanitatem,vnde : *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Dat gloriam:*Qui coronat te in miserationibus.* Dat gloriæ plenitudinem : *Qui replet in bonis desiderium tuum.* [*Vt aquilæ iuuentus tua.* Hic dicitur Christus petra:Nam triplex Theologia, prima, quæ Dei est:secūda rationabilis & nostra:tertia sensualis,& symbologica. Secundum primā Deus non dicitur Sapientia,& Iustitia.Nam(vt ait Dionysius)potius de Deo omnia negamus:quia sic omnium aliquid de Deo affirmamus. Secundum secundam,dicitur Sapientia & Iustitia.Secundum tertiam,Terra.Petra,Cœlum,& huiusmodi. Nam quodam modo loquendi,qui est contrarius hyperbole,aliquid de eo dicimus.Per hyperbolen enim supergredimur veritatē, & excedimus fidem, sed modus,quo de cœlo loquimur, non pertingit ad veritatem,nec accepit ad proprietatem. De Deo enim proprie non potest dici : tacerē enim, vel mutatis verbis,de Deo loqui necesse est. *Faciens misericordiam, & iudicium.* Nota : aliquis miseretur inimici,vnde : Si esurierit inimicus tuus,ciba illum. Tui,vnde:Miserere animæ tuæ placens Deo.Amici,vnde hoc:Diliges proximū tuum,sicut teipsum. Vnde triplex est misericordia:Præueniens,subueniens,perficiens.De hoc plenius supra. Quæritur,quid Dominus scripsit in terra,quando se inclinauit. Quidam dicunt peccata accusantium adulteram. Alij dicunt hoc, scilicet : Qui sine peccato est,primus in eam mittat lapidem. Hieronymus videtur velle hoc,scilicet?Terra terram accusat,scilicet peccator peccatricem. *Secundum altitudinem cœli.* Cœlum quandoque significat patrem,vnde hoc:A summo cœlo egressio eius. Quandoque Christum,vnde hic : *Cœlum cœli Domino*,&c. Quandoque sanctum sanctorum, vnde hoc:Rorate cœli desuper,&c. Quādoque iustam animam,vnde : Deus dicitur habitare in cœlo. Quandoque Angelos , vnde hoc : Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Quandoque prædicatores,secundum quod prædicant deitatē, vnde hoc:Cœli enarrant gloriam Dei. Quandoque spiritum creatum,vnde:In principio creauit Deus cœlum,& terram, id est,spiritus & corpora.Quandoque aërem,vnde:Volucres cœli. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.* Est fictio,ostensio simulationis,vnde:Et ipse finxit se lōgius ire.Est fictio eruditionis,vnde:Qui fingis laborem in præcepto. Est fictio corruptionis;vnde hoc:Qui finxit sigillatim corda eorum. *Homo,sicut fœnum dies eius.* Quāuis homo sit fragilis, tamen tenetur haberē fortitudinem:fortitudo est contemptio laboris, & periculi cum ratione humilitatis, & compassione incommodorum. Quatuor sunt species eius. Magnificentia, Confidentia,Patientia,& Humilitas.

Christus iuxta quare dicitur corona, & diadema.

Theologia triplex.

Dionys. de cœlest. hierarc.

Prou.25.c Eccl.30.d

Mar.19.c Misericordia triplex. Supra. Ioan.8.a

Psalm.18.a

Isa.45.b Psalm.101.b Psalm.8.a

Psalm.18.a Gen.1.a

Psalm 8.b Luc.24.d Fictio.

Psalm.93. d

Psalm.32.c Fortitudo quid & eius species.

PSALMVS DAVID CIII.

Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus.]Magnitudo in patre:pulchritudo in filio:dispositio in Spiritu sancto. Nota : Alio modo benedicit creatura Deum:alio modo creaturam Deus. Creatura Deum,in gratiarum actione. Deus creaturam dupliciter, vel infusione gratiæ in præsenti , vel in collatione gloriæ in futuro.*Confessionem & decorem induisti.* Christus dicitur speciosus in deitate,vnde:Speciosus forma præ filiis hominum. Et in humanitate,& hoc duplici de causa,propter peccati immunitatem, vnde hoc : Qui ingreditur sine macula. Et carnis glorificationem,vnde hoc:Caro mea refloruit. *Amictus lumine,sicut vestimento.* Vestimētum significat Ecclesiam, vnde hoc:Diuiserūt sibi vestimenta mea , scilicet hæretici. Quandoque Christi carnem,vnde Isaïas:Quare rubrum vestimētum tuum: Quis est iste,qui venit de Edō, tinctis vestibus de Bosra , Quandoque diuinitatem, vnde : Filius dicitur esse in sinu patris, hoc est, in secreto diuinitatis. Quandoque bonum opus,vnde Salomon : Vestimenta tua sint candida omni tempore:Quandoque fideles,vnde hoc Quod descendit in oram vestimenti eius : quia gratia vsque ad extremos fideles peruenit. Quandoque virtutem,vnde hoc:Charitas,vestis nuptialis,qua carebat Petrus:quia calefaciebat se ad prunas Caïphæ.Hac veste,scilicet charitate pellitur frigus vitiorum,vnde Dominus : Amice ad quid venisti,non habens vestem nuptialem,id est,charitatem.*Qui tegis aquis superiora eius.* Supra cælos sunt aquæ , vnde alibi : Benedicite aquæ omnes,quæ supra cælos sunt,& illæ sunt frigidæ,vnde Saturnus,qui vicinior est aquis illis,aliis planetis frigidior est,quia est in tenore spheræ,& ideo facit maiorē circulum,& ideo calidior debet esse aliis, nisi frigiditas impediret aquæ,& eū frigidū faceret.*Qui ambulas.* Hic commendat conditionem à quatuor , à conditoris agilitate,vnde hic : *Qui ambulas super pennas ventorum.* Ab operis stabilitate,vnde hic:*Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* A perseuerantia,vnde hic:*Non inclinabitur in seculum seculi.* A profunditate,vnde hoc:Abyssus abyssum inuocat. *Qui facis Angelos tuos spiritus.* Vt de subiecto fiat prædicatū. Hic autē dicuntur Αγγελοι. qui nuntiant bonum, prædicando. Sed inter eos, qui audiunt verbum eorum,quidam respuentes sunt,quasi nullo modo consentientes. Alij reiicientes, scil.qui verbū primo receperunt,postea expellentes. Alij suffocātes,vt illud,quod cadit inter spinas:Alij fructificātes. Primi non concipiunt : Secundi concipiunt,sed abortiuum faciunt : tertij fœtum viuum opprimunt:quarti cum pietate,& materna diligentia enutriunt. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Sex dicuntur montes, per quos Christus transiliit.Nā legitur,quod fuit sicut ceruus transiliens in mōtibus:primus vmbrosus,secundus caliginosus, tertius luminosus , quartus aquosus, quintus nemorosus, sextus spinosus. Primus altitudo Incarnationis:secundus mysterium circumcisionis:tertius liberalitas propriæ oblationis,scil.in templo:quartus Sacramentū Baptismatis ablutionis:quintus abstinētia ieiunij quadragesimalis:sextus anxietas victoriosæ passionis.De primo:Deus à Libano veniet,& à mōte vmbroso.De secūdo:Operuit caligo cacumen montis.De tertio:Cœperūt ædificare secūdo mense in mōte. De quarto:Venite ascendamus ad montem Domini.De quinto;Ductus est Iesus in desertū,vbi erat terra montuosa. De sexto:In monte Olineti orauit ad patrē: tamen ad literam tres montes ascendit , vt legitur in Euangelio. *Super ea volucres cæli habitabunt.* Hic dicit, quod tria animalia erant,quę immolabat Abrahā.Ternarius autem numerus significat tres principales virtutes,vnde Iob : Nati sunt ei septem filij,& tres filiæ; Septem filij sunt septē dona,& tres filiæ,tres virtutes. Quandoque fidē Trinitatis,vnde Ezechiel ; Porta thalami ad viam Oriētalem.Tres hinc, tres inde.Via enim ad Christū,quæ dicitur Oriēs,est fides Trinitatis.Quādoque tria genera peccatorum, vnde Iob; Chaldæi fecerunt tres turmas,& inuasērūt camelos. Tres turmas contra camelos facere, est modo illicito opere , modo superflua locutione, modo inordinata cogitatione terrenarum dispensationum studia vastare. Quandoque vitam præsentem , vnde Dominus de ficulnea ; Ecce anni tres,ex quo veni quęrēs fructum in ficulnea hac, & non inueni. Ficulnea humana natura, ad hanc venit Dominus tertio anno in ea fructum quærens,quia humanā naturam ante legem,sub lege, sub gratia, expectando,admonendo, visitando, quæsiuit. *Vt exhilaret faciem in oleo.* Christus hic dicitur panis,vinum,& oleum.Panis,quia cōfortat,vnde hoc;*Panis cor hominis confirmet.* Dinum,quia lætificat,Oleum,quia exhilarat. Sic fides potest dici quodlibet horum trium, quia tria operatur in nobis. Nam dicitur,quia in nobis operatur remissionem peccatorum, & ita confortat sicut panis, quia aufert morbum. Oleum ad manifestationem bonorum operum. Vinum ad delectationem, siue scientiæ gaudium. Vinum enim,quia lætificat ; Quot modis accipitur oleum,alibi est dictum. *Sed cognouit ocu-*

Psalm.131.a

Ioan.18.c

Matth.22.b

Dan.3.a

Psalm.41.b

Αγγελος.

Luc.8.b

Sex montes per quos Christus transiliit.

Exod.24.d

Isa.2.a Matth.4.a Matth.26.c

Ternarius numerus. Iob.1.a

Ezech.40.b

Iob.1.c

Luc.13.b Ficulnea quid.

Christus.

Fides tria in nobis operatur.

Psalm.44. a

Psalm.14. a Psalm.27.c Vestimentum. Matth.27.d Isa.63.a

ſum ſuum. Legimus ſolem iuſtitiæ, & ſalutis oſtenſionem manifeſtæ viſionis, claritatem boni operis, feruorem perſecutionis, intellectum ſapientis, iucundum lumen veritatis, claritatem prædicationis, ardorem tentationis. De primo: Eleuatus eſt ſol, & luna ſtetit in ordine ſuo. De ſecundo: In ſole poſuit tabernaculũ ſuum. De tertio Iob: Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam intedentem clare. De quarto: Semen iactum ſuper terram aruit ſole. De quinto: Quartus Angelus effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi æſtu afficere omnes, & igni. De ſexto: In perſona impiorum in die iudicij dicetur Errauimus à via veritatis, & ſol nõ eſt ortus nobis. De ſeptimo, Iob: Qui præcipit ſoli, & nõ oritur, & ſtellas claudit ſub ſignaculo. Hoc reperitur in Meldenſi. *Omnia in ſapientia feciſti*: id eſt, in ſapientiam, id eſt, per Filium. Deus Pater dicitur omnia facere per Filium, id eſt, cum Filio, ita quòd Patri auctoritas tribuatur, vel per Filium facit omnia, id eſt, genuit Filium opificem, & potius per Filium, quàm per Spiritum ſanctum: quia ſapientia attribuitur Filio: facit ergo per Filium, id eſt, ſapientia, id eſt, ſapienter. *Hoc mare magnum.* Hæc tria notantur. Mare, nauis, nauta: Mare, mundus: Nauis, Eccleſia: Nauta, Chriſtus. Remus illius nauis, lignum crucis, quo nauigamus ad littus æternitatis. Per mare trahuntur retia Petri, qui multitudinem piſcium per prædicationem trahit ad portum. *Illic reptilia, quorum non eſt numerus.* In hoc mare iecit Dominus finem, & hamo illius captus eſt diabolus, vnde Iob: Quaſi hamo capiet Leuiathan. Illa linea eſt propago Patrum per Euam memorata. Ibi erat hamus interior, & caro exterior. Hamus diuinitatis, & caro humanitatis. Diabolus ergo captus eſt, quia cum per ſatellites ſuos carnem Chriſti crucifigendo momordit, maxillam eius aculeus diuinitatis perforauit: Sicut in linea extremum eſt hamus, ita in genealogia extremus eſt Chriſtus. *Aperiente te manum tuam.* Quæ duobus modis aperitur, ſcilicet ſanctã ſcripturam exponendo: Nam ſic habemus notitiam de Deo, vel Filium mittendo in carnem, vel aperit manum beneficia conferendo, vnde hoc, Aperis tu manum tuam, &c. *Iucundum ſit eloquium meum*, vel diſputatio mea. Deus loquitur nobiſcum, & nos cum eo. Sermo Dei ad nos duobus modis; interius per aſpirationem, exterius per prædicationem. Per aſpirationem duobus modis, natura, & gratia: Natura, quando conditis aſpirat cognitionem boni: gratia, quando reparatis ſuggerit boni amorẽ. Sermo noſter ad Deum fit conſulendo, vel orando, vel bene operando. Nota duo ſunt libri: Sacra ſcriptura, & clerici. In primo legũt clerici, in ſecũdo legunt laici. In nobis ergo legere poſſunt laici: ſed ibi non inueniunt, quid poſſint eligere. Homo primo debet eſſe accuſator ſui, vnde hoc: Iuſtus in principio ſermonis debet eſſe accuſator ſui, laudator Dei, doctor proximi. Quidam attribuunt ſibi temporalia, vt Nabuchodonoſor dixit: Nonne hæc eſt Babylon, & cætera. Quidam naturalia, vt Philoſophi, qui dicunt: Labia noſtra à nobis ſunt. Nam Deum cognouerunt, ſed non ſicut Deum glorificauerunt. Quidam gratuita, ſcilicet virtutes, vt Publicanus.

Pſalm. 18.a *Iob.* 13.c *Apoc.* 16.b

Iob. 9.a

Deus pater quomodo omnia facit per filium

Iſa. 21.g

Iob. 40.c

Pſalm. 149.c

Deus quomodo nobiſcum loquatur.

Prouer. 18.c

Dan. 4.a *Pſalm.* 11.a *Rom.* 1.c

PSALMVS DAVID CIV.

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius.] Super Paralipomenon dicitur, quod titulus huius Pſalmi eſt Alleluia, qui ſecundũ aliam literam in illo libro ponitur, quem Dauid fecit, cum arca Domini capta à gentibus reduceretur. Alleluia, propriè eſt laus Angelorũ: Sicut gloria in excelſis. Nam Angeli propriè dicuntur laudare Deum, propter peccati immunitatem, vnde & cœli dicũtur, vnde hoc: Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo. Et propter aſſiduitatẽ. Nam non ceſſant clamare, Sanctus, Sanctus, Sanctus: & quia ſemper habent Dei fruitionem, vnde hoc: Angeli eorum ſemper vidẽt faciem Patris, vnde pueri ſemper ſolent Alleluia cantare, quia innocentiam habent, in quo aſſimilantur Angelis: Sed quandoque in feſtis diebus maiores, ſcilicet perfecti ſolent cantare Alleluia, vt deſignetur perfectio, quam expectamus in anima, & in corpore. Nota: Os loquitur ſermones tribus de cauſis, dum Deum laudat, dum ſe accuſat, dum proximum ædificat. Confeſſio mundat os, cõtritio cor, vnde hoc: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Confeſſio decorat, decor laudat, vnde hoc: Confeſſionem induiſti: ad hoc ergo, quòd os ſit mundum, & cor, hæc ſunt neceſſaria. Confeſſio, ſcilicet, & contritio, vnde: Nos debemus laudare in mente, vnde hic: *Confitemini.* In voce, *Inuocate.* Cũm iucunditate, vnde: *Cantate.* In opere, vnde: *Et pſallite.* A rerum creatione, vnde: *Narrate omnia mirabilia eius.* [*Cum eſſent numero breui, pauciſſimi.* Pauciſſimos ciues habemus, cum illas tantum virtutes, ſine quibus ſaluari non poſſumus, ſpes, fides, charitas, facile nuntiari, facile poſſunt vel numerari. Cum his ſociis tendimus ad regionem longinquam. Pauci ſunt virtutum tyrones, quandiu cohortem vitiorum delere non poſſunt. Pauciſſimi cum ſibi nequeant eos ſubiugare, & ſaltem ſibi tributarios facere. Pauciſſimi cum nequeant ſine magno labore, vel graui periculo reſiſtere, vel etiam defendere. Hi ſunt peregrini: Nam fides, quod credit, nondum apprehendit, & quod ſperatur, nondum tenetur, charitas nondum ſuo gaudio perfruitur. *Cum eſſent numero breui.* Deus diligendus eſt ratione commiſſi, dimiſſi, præcepti. *Et vocauit famem ſuper.* Nota: ſicut poſt ſaturitatem edere ſuperfluũ eſt, ita ante eſuriem otioſum eſt, cum eſurire licitum eſt, poſt eſuriem ſtrenuum eſt. *Miſit ante eos virum.* Opera Dei fiunt: vel auctore Deo ſolo, vt opera creationis, vel hominis miniſterio, vt ſacramenta Eccleſiæ. Quædam cum Deo, vt opera meritoria, vnde Apoſtolus: Non ego operor illud, ſed gratia Dei mecum, & alibi: Coadiutores Dei ſumus. Quædam fiunt non ſine eo, vt peccata. Et tamen dicitur: Sine eo factum eſt nihil, id eſt, peccatum. *Ferrum pertranſiit animam eius.* De Virgine dicitur: Tuam ipſius animam pertranſibit gladius, id eſt, mors ipſius, vel pertranſibit gladius, id eſt, tui ipſius animam, id eſt, per mortem Chriſti, vel tuam animam quæ quodam modo eſt ipſius, ſcilicet Chriſti. Ferri ratione quandoque ſoliditas conuerſorum deſignatur, vnde Iob: Ferrum de terra tollitur. Quandoq; fortitudo, vnde Dominus ad Ezechielem? Sume tibi ſartaginem ferream, & eam pone inter te, & ciuitatem. Quandoque iaculum prædicatoris, vnde: Dominus loquens de violentia diaboli ad Iob: Reputabat, vt paleas ferrum. Nam ferrum acuitur, vt aduerſarius vulneretur: Sic de prædicatione, quando aliquis deſerit malitiam nocendi, vnde Dominus: Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam. Omnes iſti, æs, & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis. Nos ſumus tenebræ & vanitas, Chriſtus lux, & veritas. Niſi ergo in bonis operetur, nec à malo deficimus, nec ad bonum proficimus, nec à vanitate cadimus, nec ad veritatem ſurgimus. *Eloquium Domini inflammauit.* Spiritus ſanctus inflammat eloquium ad ſciendum, quandoq; ad diligendum, vnde euntibus in Emaüs: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis? Quandoq; ad ſacrificandum, vnde: Dominus inflammauit ſacrificiũ Abel. Quandoque ad prædicandum, vnde hoc: Ignitum eloquium tuum vehementer. Et hoc: Non poſſumus non loqui, quæ audiuimus, & vidimus. Septem ſunt in temporalibus, quæ homines appetũt pecunia, ſcientia, pulchritudo, dignitas, potentia, fortitudo, ſanitas. *Et eduxit eos cum auro, & argento.* Aurum quandoque ſplẽdor cœleſtis patriæ, vnde dicitur, quod illa ciuitas, ex auro ſimili vitro mundo. Quandoque charitas, vnde Ioannes: Vidi Angelum cinctum zona aurea. Quandoque temporalem gloriam, vnde hoc: Calix Babylonis aureus. Quandoque ſplendor ſanctitatis, vnde hoc: Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus? Quandoque ſenſus bonæ operationis, vnde hoc: Aurum in fornace probatum. Quandoque incorruptio boni operis, vnde: Quidam ædificant aurum, & lapides

Confeſſio & contritio.

Rom. 10.b

Pſalm. 103.a

Luc. 15.c

Deus ſtipliciter diligendus.

1.Cor. 15.b *1.Cor.* 3.b *Ioan.* 1.a

Luc. 2.c

Ferrum.

Iob. 28.a *Ezech.* 4.d

Iob. 41.a

Ezech. 22.d

Spiritus ſanctus.

Luc. 24.c *Gen.* 4.a

Pſalm. 119.f *Act.* 4.d

Septem appetit homo in temporalibus.

Apoc. 21.c *Apoc.* 1.c *Hier.* 51.a

Thren. 4.a

Sap. 3.a

Digitized by Google

pides pretiosos. Quandoq; anima fidelis, vnde Iob ad Heliu:Ab aquilone aurum venit.Quandoq; diuinitas, vnde Ezechiel:De medio ignis quasi splendor electri. Electrum constat ex auro,& argento, & dum miscentur,argentum crescit in claritatem, & aurum in claritate à fulgore suo pallescit:Sic humanitas in maiestatis gloria creuit,diuinitas à fulgoris proprietate, potentia se humanis oculis temperauit in Christo. Dum ergo pallet aurum,fulget argentum. Vnde etiam Deus homo dicitur liber in claustro humanitatis scriptus , & auro diuinitatis illuminatus. Vas quandoque corpus fragile,vnde hoc:Habemus saltem scientię thesaurum in vasis fictilibus.Quia vas fictile est,ideo fragile.Caue ergo,ne frangatur.*Custodiant iustificationes*.Ad inchoationem,per perfectum ad perfectum debemus tẽdere. Inchoatio nulli iniuriam continet facere, perfectus illatã patienter tolerare:perfectio omnibus prodesse, & sine opere velle.*Et legem eius requirant*.Omnem legem comitatur iustitia:Nam lex naturę comitatur iustitiam & continet iustum.Nam,quod tibi fieri non vis,alteri ne feceris.Lex Moysi præcepit in decem præceptis:lex Euangelij complet:Et hic dicitur,quod lex Moysi erat vmbra non tota nigra : vnde Iudæi non nisi in causto scribebant libros suos:nos autem auro.Quia lex nostra exhibita veritate,illuminata est. Et tamen illa significat legem nostram bonam. Nam si res mala significaret bonam,nomen Dei nunquam in causto scriberetur. Si habemus à Deo temporalia , & propter Deum debemus ea quærere.Temporalia enim quodam modo adiectiua sunt.Nam tum adsunt,tum non.Substantiuũ, est amor DEI. Nam talia non transeunt , sed permanent immortalia in æternum. Adiectiua ergo ad substantiua debent referri,id est , temporalia ad summum bonum.

Iob.37.d

Ezech.1.b

Vas.

PSALMVS DAVID CV..

CONfitemini Domino quoniam bonus.] Nota: Deus dicitur bonus in natura,vnde hoc : Nemo dicitur bonus,nisi solus Deus. Et misericordia. Et in liberatione , vnde hoc : An oculus tuus nequam,quia ego bonus sum. Et in æquitate,vnde : Bonus es tu , & in bonitate tua doce me. Nos debemus laudare Deum pro bonitate,vnde hoc:*Quoniam bonus*.Pro æternitate, vnde hoc:*Quoniam in seculum misericordia eius*.Pro misericordia,vnde hoc : *Misericordia eius*.Pro potentia, vnde:*Quis loquetur potentias Domini*?id est, ea quæ potenter facit.Alibi reperitur, quòd DEVS facit magna, inscrutabilia,innumerabilia.Magna virtute,inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate. *Peccauimus cum patribus nostris*.Nota,quòd peccatum dicitur,quod committit homo in se.Iniquitas , quod in proximum committit, sicut distinguitur inter peccata in Patrem, & Filium,& Spiritum sanctum , vt supra dictum est. Phisonomaton est,quando diuersa nomina diuerso sono vnam rem designant,vt hic:*Peccauimus cum patribus nostris,iniuste egimus,iniquitatem fecimus*.Ad videndũ duo sunt homines, interior vir,exterior mulier. Interior per inobedientiam superioris Dei,& obedientiam inferioris mulieris est excæcatus ad intelligẽtiam. Exterior illuminatus ad intellectum. Non dicuntur oculi amborum aperti ante peccatum ,sed tantum viri. Nã exterior,scilicet animalis ante peccatum , nec Creatoris habet visionem,nec creaturæ discretionem, sed interior oculo intelligentiæ Deũ videbat,& oculo rationis creaturas examinabat.Oculus autem intelligentiæ sine oculo cognitionis , trabe inobedientiæ est extinctus.Alter,scilicet oculus rationis,festuca inobediẽtiæ turbatur.Dicet ergo homo interior:Cõprehenderunt me iniquitates meæ,& non potui,vt viderem , oculo, scilicet cognitionis,& hoc:Lumen oculorum meorum non est mecum.De alio oculo dicit:Turbatus est à furore oculus meus. Factus est ergo cæcus ad Deũ:perspicax ad mundum:obscurus ad scientiã:acutus ad concupiscentiam,vel sic:Oculi duo sunt,oculus concupiscentiæ,& oculus rationis:Si vnus clauditur,alius aperitur,& econuerso.Nunquam simul clausi sunt nec simul aperti,vnde dicitur:Veniet Dominus, vt qui non vident,videant,& qui vidẽt cæci fiant,id est,cæci oculo rationis,& vidẽtes oculo cõcupiscentiæ,videãt oculo rationis.Hi sunt oculi ante peccatũ clausi, post peccatum aperti. *Et redemit nos ab inimicis nostris*. Homo redemptus est,quãtum ad signum, quantũ ad pretium, quantum ad effectum.De primo,vt in baptismo, quod significat passionẽm CHRISTI, vnde : *Mare rubrum*, dicitur,sanguine CHRISTI rubricatum , in quo puer ter mergitur,ad significandã sepulturam trinam Christi,vel ad significandum Trinitatem,in cuius fide puer baptizatur. De secundo dicitur,quòd Deus nos in cruce redemit,quando pro nobis pretium obtulit. De tertio hoc:Redime me Domine,& miserere mei.Quando scilicet homo liberatur à peccato. *Cito fecerunt , obliti sunt operum eius*. Duo sunt in homine sensus , & affectus. Sensus in capite,& affectus in corde. Sensus in tribus consistit. In ingenio,ratione, memoria. Quibus tres cellulæ attribuuntur capitis. Nam ingenium ancipiti:ratio sincipiti:memoria occipiti. Ingenium ad futura,ratio ad præsentia,memoria ad præterita refertur. Primo refertur,& occurrit timor faciendorum, & tædium factorum,& memoria præteritorũ malorum.Ingenium inquirit incognita : ratio iudicat inuenta : memoria recondit diiudicata. *Et immola Deo sacrificium*. Tria sunt,caro,mundus dæmonia, & ab illis tribus tria sunt in nobis genera peccatorum.Nam quædam sunt carnalia,quæ à carne:quædam sæcularia,quæ à mundo, quædam spiritualia , quæ à diabolo. Hæc peccata carnalia,& sæcularia sunt desideria, & spirituales nequitiæ,quæ nominat Apostolus. Septem ab illis fiunt , vt in superioribus dictum est.*Saluos nos fac Domine Deus noster*.Hoc potes, vnde:*Domine*, Hoc vis, vnde : *Deus*. Hoc debes,vnde:*Noster*.

Luc.18.d

Matth.20.d

Psal.118.i

Peccatum & iniquitas quomodo differant.

Phisonomaton.

Homines duo.

Gen.3.b

Psal.39.c

Psal.37.b.

Psal.6.c

Oculi duo.

Ioan.9.g

Homo redemptus.

Trina mersio in baptismo quid.

Psal.25.b

Sensus,& affectus.

Inimici tres à quib. tria peccatorum genera.

Ephes.6.

PSALMVS DAVID CVI.

CONfitemini Domino.] In hoc psalmo duo sunt Alleluia,ad notandum,quòd duo populi Deum laudare debent.Binarius ergo in sacra Scriptura significat charitatem,quæ gemina est ad Deum , & proximum, vnde Ezechiel mensus est portæ frontem duobus cubitis.Frons portæ est vita præsens. Sicut enim domus interior est superna requies:Ita frons portæ, vita præsens. Frons ergo portæ duobus cubitis mensuratur. Quia qui habet dilectionem DEI , & proximi , ad requiem æternam venit. Vnde Moyses in ornamento summi Pontificis coccum bis tinctum iubet apponi, scilicet charitatem , id est , amorem DEI & proximi. Quandoque intellectum & operationem,vnde Dominus alibi : Vni dedit quinque talenta,alij duo; alij vero vnum. Quinque talentis , quinque sensus:duobus, intelligentia,& operatio,vno tantum intelligentia designatur. Quandoque binarius prædicatorem perfectum in charitate,vnde Dominus binos,& binos misit discipulos ad prædicandum. Quia charitatem erga alterum non habent , prædicationis officium nullatenus debent suscipere. Quandoq; duo genera compunctionis,vnde Caleph filiæ suæ Axæ dedit duo irrigua, id est,superius & inferius. Quandoque duo testamenta,vnde Dominus præcepit duos Cherubim aureos poni ex vtraq;parte oraculi. *Erraverunt in solitudine*. Hic psalmus agit de tentatione.Est ergo triplex origo tentationis.Nam quædã est intus & de nostro,quædã tota foris,& de alieno,quædã ex vtroque. Quandoq; enim tentatio surgit ignorãte diabolo, & tunc tota est de nostro. Quandoq; diabolo suggerente, & tunc partim de nostro & partim de alieno. Nam callidus ille tentator,cum intus aliquem scintillæ fomitem deprehẽdit, plurimas paleas cum magna festinatione colligit. Et si prẽualet de scintilla flãmã excutit,& domũ pectoris nostri de nostro simul & suo exurit. Vel sic tẽtatio alia ab anteriori,alia à posteriori:alia à superiori,alia ab inferiori:alia à dextris,alia à sinistris:prima per diabolũ,secun-

Binarius in sacra Scriptura.

Ezech.40.d

Exod.28.a

Matth.25.b

Greg. homil. in Matth.

Luc.10.a

Iosuë 15.d & Iudic.1.c

Exod.25.b

Tentationis origo triplex.

Idem supra.

Digitized by Google

da, per recordationem præteritorum malorum, tertia, per rationem, quarta, per sensualitatem, quinta, per prospera, sexta, per aduersa. Sed fidelis DEVS nō permittit nos tētari, vltra quod possumus. *Et clamauerunt.* Tria sunt, quæ impediunt hominem in præsenti, à quibus liberari petit scilicet rationē ab ignorantia, liberum arbitrium à difficultate, voluptatem à concupiscentia. *Sedentes in tenebris.* Hic agit de concupiscentia, cuius quatuor sunt genera, duo bona, & duo mala: Nā caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, & hoc mali spiritus in Deum, vel econuerso. De bonis vnde hoc: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. *Consilium altissimi.* Homo cecidit per superbiam, & debet redire per aliā viam, scilicet per humilitatem. Nam Magi per aliā viam reuersi sunt in regionē suam. Vnde Clerici in processione per aliam viam reuertuntur in chorū, quàm ea, per quam egrediūtur, *Qui descendunt mare*: id est, ab actiua ad cōtemplatiuam: & est descensus à statu in statum, vel ad statum: à gradu in gradum. Non enim qui descendunt à contemplatione ad actiuam fiunt minus boni. Quatuor sunt contemplationes, oratio, meditatio, lectio, gratiarum actio: Quatuor sunt actiuæ, peregrinatio, prædicatio, Sacramentorum administratio, eleemosynarum largitio. Cuius tres sunt species, sed de his alias dicemus. *In nauibus.* Nauis quandoq; significat vterum Virginis, vnde hoc: Ascendit Iesus in nauiculā, & venit in ciuitatem suam, id est, introiuit in vterū, & venit in mundū, qui dicitur eius ciuitas. Quandoq; crucem, quia fit de lignis, sicut crux, vnde: Ascendit Iesus in nauiculam, & secuti sunt eum discipuli eius, vnde: *Illic naues pertransibunt.* Quia mare huius mundi auxilio crucis, id est, ligni pertransimus. Quandoq; Ecclesiam, vt hic: *Qui descendunt mare in nauibus.* Quandoq; superbiam, vnde hoc: In spiritu vehementi conteres naues Tharsis, id est, superbiā gentium. Nam sicut nauis tunditur fluctibus, ventis agitata, ita superbia. *Dixit & stetit.* Hic commendat eos à quatuor: Ab altitudine, cum dicit: *Qui descendunt mare.* A charitate, cum dicit: *Facientes operationem.* A laborē, cum dicit: *Dixit & stetit spiritus procellæ.* A discretione, & sapientia, cū dicit: *Ipsi viderunt opera Domini.* Qui hic loquitur, clamat ter ad Deū, vt clamorem cordis, oris, & operis, intelligas, vnde hic versus ter ponitur: *Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur.* Sed iste multum profecit in clamore. Nam in primo clamore Deus sanitatem ei ostendit, scilicet monstrando viam, quæ ducit ad sanitatem, vnde subiungit versum secundo positum, subdit: *Deduxit eos in viam rectam.* In secundo clamore sanitatē restituit, vnde post hunc versum secundo positum, subdit: *Misit verbum suum, & sanauit eos.* In tertio persecutionibus succūbere non permisit, vnde post tertium clamorē subiungit: *Siluerunt fluctus eius. Et benedixit eis & multiplicati sunt nimis.* Peccata nostra sunt magna, multa, turpia: magna in quātitate, multa in numero, turpia in qualitate. Nam sunt aliquanta, aliquota, aliqualia. Magna in merito, multa in numero, turpia in modo. Contra hæc, tria remedia debemus opponere. Contra magna, timorem: contra multa, dolorem: contra turpia, pudorem. Sicut peccatum magnum, & multum, ita misericordia Dei magna, & multa, vnde hoc: Miserere mei Deus secundum magnā misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum. Vt deponam turpitudinem: Laua me ab iniquitate mea, & deposita turpitudine: Super niuē dealbabor. *Et pauci facti sunt.* Hic agit de bello, quod fit contra hęreticos. Et est triplex bellum: nam est extraneum, quod fit contra gentiles, vnde Apostolus: pugnaui contra bestias Ephesi: Est bellum ciuile, quod fit cōtra hæreticos, qui sunt de nostra ciuitate, saltem de Sacramēto fidei, non de fide Sacramenti. Est plusquàm ciuile, scilicet intestinum, quod fit contra filios, fratres, qui adhuc tolerantur, vnde; Filij matris meæ pugnauerunt contra me. De secūdo: Exierunt ex nobis, sed à nobis non erant. *Effusa est contentio super eos.* Hoc duobus modis exponitur, vno modo, vt contentio sumatur à contemno, alio modo, à contendo contendis.

1.*Cor.*10.*c* Hominem tria impediunt in præsenti. Concupiscentiæ quatuor genera. *Gal.*5.*c* *Psalm.*83.*a* *Matth.*2.*b* Clerici quare in processione per aliam viam redeant in chorum. Contemplatio quadruplex. Nauis. *Matth.*9.*a* *Matth.*8.*c* *Psalm.*47.*a* Peccata nostra. *Psalm.*50.*a* *Ibidem.* *Ibidem b* Bellum triplex. 1.*Cor.*15.*d* *Cant.*1.*b*

PSALMVS DAVID CVII.

Paratum cor meum Deus: paratum cor meum. Confitebor tibi.] Confessio debet esse oris, & cordis, quasi simul fassio: Quod notatur in consecratione Pontificis, quando annulus ponitur in medio, baculus argenteus datur, quia sonorum est argentum, per quod notatur confessio oris. Per hoc, quòd ponitur in medio digito, confessio cordis. Nam in illo digito est vena, quæ venit à corde, vnde Prometheus, qui inuenit vsum annuli instituit, vt in illo digito poneretur. Vnde & in sponsalibus annulus argēti in medio digito sponsæ ponitur, ad significandum, quòd ibi debet esse consensus animorum, & verborum. *Quis deducet me in ciuitatem munitā* Hæc ciuitas est Ecclesia militās, & est in monte, vnde hoc: Hæc est ciuitas in monte posita: & firmum habet fundamentum, scilicet CHRISTVM, vnde hoc: Hæc est domus Dei firmiter ædificata. Et hoc: Fundamentū positum est, quod nemo potest mutare. Ibi est turris CHRISTVS, quod significat turris Dauid. Ibi sunt aliæ turres, id est, Prælati Ecclesiæ. Nam sicut turres excedunt altas domos, ita Prælati minores. Ibi est vndique murus, scilicet munimentum Christianæ fidei, vnde Iob; Quia rupto muro & aperta ianua irruerunt super me. Ruptus enim murus dicitur, cum fides quorūdam malorum persuasione dissipatur. In ea est antemurale, Prophetæ, qui CHRISTVM, id est, fidem CHRISTI prędicauerunt, & ita eam præcesserunt: vel murus dicitur CHRISTVS, antemurale Prophetæ, qui CHRISTVM præcesserunt. Vndiq; est fossatum, scilicet humilitas, quæ vallis dicitur, vnde hoc: Omnis vallis implebitur. Et flumen est ibi, vnde: Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei, scilicet Spiritus sanctus. Sed riuuli inde procedentes sunt dona Spiritus sancti. Est ibi porta, scilicet dies iudicij, qui est exitus huius mūdi, vnde Iob; Conterentur in porta, non est qui eripiat. Est ibi altera porta, scilicet ingressus, vt bona actio, vnde Iob: Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant mihi cathedram. Vel etiā ostium est CHRISTVS, vnde hoc: Ego sum ostium, si quis intrat, per me intrat. Et ibi est custos, scilicet Christus, vnde hoc: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Ibi Rex ita munitus cum populo suo, non timet exercitum Pharaonis.

Confessio duplex. Ecclesia militans. 1.*Cor.*3.*b* Christus turris. Prælati turres minores. *Iob.*30.*c* *Isai.*26.*a* *Luc.*3.*b* *Psalm.*45.*b* *Iob.*5.*a* *Iob.*29.*b* *Ioan.*10.*b* *Psalm.*126.*a* *Exod.*14.

PSALMVS DAVID CVIII.

Deus laudem meam ne tacueris, locuti sunt aduersum me. Pro eo, vt me diligerent, &c.] Hic dicitur, quòd plus peccant, qui detrahunt sedenti ad dexteram patris scilicet, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris. Sed solet dici, quòd tria sunt genera peccatorum. Est enim originale, quod non solum maculat personam, sed etiam naturam. Omnes enim nascuntur cum originali. Est personale, cum non solum alieno, sed proprio compedimur, vt actuale. Est singulare, quod Iudæi commiserunt in Deum maiestatis, qui possunt dici homicidę, sed, vt verum dicam, Deicidæ: secundum hoc magis peccauerunt crucifigētes, quàm qui modo persequuntur eum in membris. Dicimus ergo, quòd quidam persequebantur ex inuidia, & illi magis peccauerūt, quàm qui modo persequuntur ex ignorantia, & credebant obsequia præstare Deo. Et illi minus peccauerūt, quàm qui modo persequuntur, vel sunt excedentia, vel excessa, qui enim magis contemnit, magis pecat. *Ego autem orabam.* Christus orauit pro se, & hoc cum affectu sensualitatis, & tunc non semper exauditus est, vt quando petiit, quod calix ab eo remoueretur. Cum affectu rationis, & tunc est exauditus, vnde quādo orauit: Pater clarifica filium tuum. Tum pro amicis, quando orauit pro Petro, ne deficeret in fide, vel in via. Tum pro inimicis, cum dixit: Domine dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. *Et posuerunt aduersum me.* Nota: triplex vitium, triplex peccatum, triplex remedium. Vitia: impotentia,

Peccatorum tria genera. Christi oratio. *Matth.*26.*d* *Marc.*14.*d* *Luc.*22.*e* *Ioan.*12.*d* *Marc.*12.*d* *Luc.*22.*d* *Luc.*23.*e*

Digitized by Google

potentia,ignoraniia,concupiſcentia. Peccata,alia contrahimus ex infirmitate, alia ex peruerſa voluntate. Remedium in diuinis inſtitutionibus, in diuinis promiſſionibus,in diuinis comminationibus. ***Conſtitue ſuper eum peccatorem.*** Diabolus conſtituitur ſuper aliquem quatuor modis,ſcilicet ad auferenda temporalia, vt ſuper Iob. Ad confringenda naturalia, vt de energumenis. Ad ferenda ſupplicia æterna, vnde hoc: Ligatis manibus & pedibus mittitur aliquis in tenebras exteriores. Ad tentationes,vnde:Magna eſt dignitas animarum,quia vnicuique deputati ſunt duo Angeli,vnus bonus ad cuſtodiendum,alius malus ad tentandum. ***Oratio eius fiat in peccatum.*** Forte pro oratione Dominica pro illa parte: Dimitte nobis, ſicut nos dimittimus, vel de illa exponitur, quando aliquis petit vt bene accidat ei in furto. Vel ſic:prædicatio, alia officioſa,alia quæſtuoſa, alia pretioſa, alia ſancta: ſic de oratione. Nam oratio officioſa eſt, quando ad eius officium pertinet orare, & forte mala cauſa prædicat. Quæſtuoſa,quando pro temporalibus. Pretioſa,quando pro inani gloria. Sancta,quando orat provt debet. Tres primæ ſpecies orationis in peccatum ſunt,& non vltima, vel plus dicit,& minus ſignificat. ***Oratio eius fiat in peccatum***, id eſt, abſorbeatur in peccato, id eſt, peccato impediente non habeat efficaciam ſuam. Sicut dicitur:Omne,quod non eſt ex fide, peccatum eſt, id eſt,abſorbetur à peccato. ***Scrutetur fœnerator omnẽ ſubſtantiam eius.*** Sunt vſuræ ſuppliciorum,vnde hoc: Ex vſuris & iniquitatibus redimet animas eorum: Nam repetitur in ſuppliciis, quod commiſſum eſt in peccatis. Sunt vſuræ præmiorum: Nam dabitur nobis vltra meritum. Sunt vſuræ gratiæ collatæ in tempore,vnde hoc:Qui facit hoc, centuplum accipiet in præſenti,& vitam æternam in futuro poſſidebit. Sunt vſuræ pecuniæ,hic dicitur,quod Iudas loculos habuit,nam erat fur: Quia CHRISTVM vendidit triginta argenteis ad recompenſationem vnguenti effuſi, quod potuit venundari trecentis argenteis. Vnuſquiſque autem illorum triginta valebat decem vſuales denarios, & ita per illos triginta recompenſauit damnum trecẽtorum: nam decies triginta ſunt trecenti. Quidam ſpiritus indigent loco & tempore,ſed non corpore,vt Angelus, vnde:Angelus,ſpiritus dicitur quis,anima ſpiritus cuius. Quidam ſpiritus non indigent loco, nec tempore nec corpore,vt DEVS. ***In memoria redeat iniquitas, & peccatum eius.*** Peccatum fit quadrupliciter. Nam quis peccat quandoque in radicẽ,vnde hoc:Omnes peccauerunt in Adam. Quandoque in origine, contrahendo originale. Quandoque in mutatione. Quandoque propria voluntate, quod ſæpe fit. ***Sicut Zona, qua ſemper præcingitur.*** Nota:Eſt cingulum iuſtitiæ, vnde hoc:Iuſtitia cingulum lumborum eius. Cingulum pœnitentiæ,vnde Ioannes præcinctus eſt zona pellicea, id eſt, iuſtitiæ:Eſt cingulum continentię,vnde hoc:Sint lumbi veſtri præcincti: Eſt cingulum fortitudinis, vnde: Accingere gladio tuo,*&c. cætera.* Eſt cingulũ humilitatis,vnde Dominus præcinxit ſe,vt lauaret pedes diſcipulorum ſuorum. Eſt cingulum iniquitatis,vnde:Miſit Dominus verbũ in Iacob,& cecidit in Iſraël,vnde Filius Dei miſſus ad Iudæos,vnde hoc:Non ſum miſſus niſi ad oues,quæ perierunt domus Iſraël:Sed quia, vt dicunt Apoſtoli,repuliſtis verbum Dei: Ecce conuertimur ad gentes,& ita verbum cecidit in gentes: vel per Iacob,& Iſraël Iudæus accipitur ſic:Verbum miſit in Iacob,& cecidit in Iſraël,id eſt, quia non honorificauerunt,ſed interfecerunt Deum, vel de ſemine verbi,id eſt, prędicatione. ***Caro mea immutata eſt propter oleum.*** CHRISTVS tradidit ſemetipſum pro nobis in mortem:Nos autem tradimus noſmetipſos ad vitam. Viuere enim incipit, quando quis incipit mori pro Chriſto. Vnde cum ſolemnizatur de morte alicuius ſancti,dicitur:DEVS, qui tui ſancti natalitia colimus.

Diabolus quatuor modis ſuper aliquẽ cõſtituitur. *Matth.12. b*

Anima duplex angelus deputatur. *Matth.6.b*

Prædicatio triplex.

Rom.14.d

Vſura multiplex.

Pſal.71.c

Matth.19. d

Matth.26.b

Ibid.a

PSALMVS DAVID CIX.

DIxit Dominus Domino meo.] Dicere DEI multis modis accipitur. Nam pro gignere, pro diſponere, pro facere, & his tribus modis exponitur hic. Quandoque pro promittere, vt hic: Dixit Dominus, & ſtetit ſpiritus procellæ. Pro, ***Domino meo*** hic dicitur in gloſſa ſic: Qui Dominus meus eſt, ſecundum quòd homo, id eſt, quia homo eſt, ſed non ex eo, quòd homo. Sed nonne eſt caput Eccleſiæ,ſecundum quòd homo? Ergo Dominus noſter ſecundum quòd homo. Dicimus, quòd ſi, ſecundum, notat conditionem priuatam ſpecialem, ſcilicet quia talis homo eſt, ſcilicet plenus eſt gratia, noſter eſt Dominus, ſecundum quòd homo. Si, ſecundum, notet conditionem generalem, non eſt Dominus noſter, ſecundum, quòd homo, quia eadem ratione, quòd homo. Vel ſic: Si, ſecundum, notet inſtrumentum, eſt Dominus noſter CHRISTVS, ſecundum quòd homo: quia per omnia, quæ geſſit in carne,eſt Dominus noſter. Si notet cauſam generalem id eſt,quia homo,non eſt Dominus noſter, ſecundum quòd homo.

Dicere Dei multis modis accipitur. *Pſal.106.c*

Sede à dextris meis. Quot modis accipitur ſedes, prius dictum eſt: ſed nota, quòd CHRISTVS ſedet ad dexteram Patris, ſecundum quòd ei æqualis, & ſecundum quòd homo, quia homo in potioribus patris bonis, ſcilicet quæ pater dedit hominibus. Sancti autem dicuntur ſedere ad dexteram Patris, quantum ad æqualitatem, quantum ad donorum omnium plenitudinem: quantum ad multæ gratiæ collationem,non omnis. Nota: Si filius ſedet ad dexteram Patris quia eſt æqualis:ergo Pater ad dexteram Filij: forte notat ſedere ad dexteram,æqualitatem, & proceſſionem.

Chriſtus quomodo dicatur ſedere ad dexteram, & quomodo Sancti.

Donec. Quinque modis accipitur, pro quamdiu, vnde Apoſtolus: Donec cognominatur hodie, id eſt, quandiu durat hodie, tandiu durat hoc ſæculum. Quandoque provt, vnde hoc: Oculi noſtri ſemper ad Dominum, donec miſereatur noſtri. Quandoque pro*, & vnde Ioſeph non cognouit Mariam,donec peperit. Quandoque poſito conſequenti, ponitur antecedens, vt hoc: Non legam, donec veneris ad me, id eſt, cum veneris legam. Quandoque pro æterno. His duobus modis exponitur hic vltimus. Et nota, quòd hic, eſt incluſiuum permanentiæ ſeſſionis,& incluſiuum occulationis.

Heb.3.b Donec, quot modis. *Pſal.122.a* *Matth.1.a*

Scabellum pedum tuorum. Eſt ſubiectio ſecundum conditionem, quia opus ſuo creatori debet, vt cuius diſpoſitionibus obtemperet. Eſt ſubiectio ſecundum neceſſitatem: nam de prauis voluntatibus, quamuis iuſſionibus DEI contraire nituntur. Et tamen per ineffabilem eius diſpoſitionẽ arctantur,vt nihil ſine eius nutu ad effectum ducere queant. Eſt ſubiectio ſecundum timorem, quando eius præcepta non amore, ſed timore complentur. Eſt ſubiectio ſecundum dilectionem, quando voluntarie eius iuſſionibus obtemperamus. De Primo: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues. De ſecundo: Omnia ſeruiunt DEO, ſiue nolint, ſiue velint. Nam etiam diaboli caſtra DEI ſunt, & DEO militant. De tertio, vt de illo,qui timet ſeruiliter. De quarto, vt de illo, qui initialiter,vel finaliter timet. Nota: hic ſubiectio poteſt appellari ſeruitus. ***Tecum principium.*** Hic commendat CHRISTVM à quatuor, ab æqualitate, vbi dicit: ***Tecum***, à deitate, vbi dicit: ***Principium***, à fortitudine, vbi dicit: ***In die virtutis tuæ***, à perpetuitate, vbi dicit: ***Ante luciferum genui te.*** Hoc nomen, principium, quandoque per ſe ponitur: quandoque cum adiuncto: quando per ſe, quandoque ſignificat Patrem, vt hic: In principio erat verbum. Quandoque Filium,vt hic:In principio creauit DEVS cœlum, & terram, id eſt, Pater in Filio. Quando cum adiuncto

Subiectio multiplex.

Pſal.8.b

Principium multipliciter ponitur. *Ioan.1.a* *Gen.1.a*

iuncto ponitur ex diuerſis adiunctis,diuerſa contrahit ſignificata.Nam quandoq; generationem,vt hic:Pater eſt principium Filij. Quandoque proceſſionem actiuã, vnde: Pater & Filius ſunt principium Spiritus ſancti. Quandoque creationem,vnde hoc : Pater,& Filius, & Spiritus ſanctus ſunt principium creaturarum. Quando enim tres perſonæ ſimul ponuntur cum hoc nomine,principium,non poteſt intelligi niſi eſſentialis proprietas. *Tu es ſacerdos in æternum.* Vere ſacerdos;nam ſacramentum Miſſæ in cœna inchoauit,& inſtituit.Nota : in oblatione quatuor ſunt neceſſaria , ſcilicet qui offert, & quid, & cui, & pro quo. Sed Chriſtus hæc omnia fuit. Nam fuit,qui, & pro quo,& quid, & cui. Nam ipſe obtulit ſe ſibi Deo pro ſe:Nam mortuus eſt pro ſe,quia ſoluit didrachma pro Petro,& pro ſe. Didrachma eſt paſſio. *De torrente in via bibit.* Hic quatuor nominamus.Paſſionem,ibi:*Bibit.* Paſſionis abũdantiam, ibi: *De torrente.* Locum paſſioni conuenientem,ibi : *In via.* Pro his retributionem,ibi : *Propterea exaltauit caput.* Hæc quatuor Chriſto homini attribuuntur.

Miſſa in cœna Domini inſtituta

In oblatione quatuor requiruntur. *Matth.17.d*

Didrachma paſſio.

PSALMVS DAVID CX.

Confitebor tibi Domine.] Nota:Eſt confeſſio duplex cordis,& oris. Confeſſio oris triplex. Nam homo debet loqui vtilitatem ſui,ſublimitatem Dei,vtilitatem proximi. Nota : Peccatum Deo committimus,& confeſſionem ei facimus,ſatisfactionem attribuimus. De primo dicitur : Tibi ſoli peccaui. De ſecundo, hic. De tertio : Quid retribuam Domino pro omnibus, *&c. In conſilio iuſtorum.* Eſt conſilium , quod dant Sancti, vt hoc:Si vis perfectus eſſe,&c. Veni & ſequere me, Eſt conſilium , quod datur Sanctis : vnde Rebecca Iacob : Acquieſce conſilio meo, & audi verba mea. Eſt conſilium iuſtorum , vnde : Non reſurgent impij in conſilium iuſtorum. *Magna opera Domini.* Plurale,vel ſingulare,ſcilicet opus operis,vel opera operæ. Nota, magnitudinem in redemptione hominum. Nam magnus fuit Redemptor, vnde hoc : Magnus Dominus, & laudabilis nimis.Magnus redemptus : Nam homo, quo nõ eſt maior inter creaturas.Et magna hoſtia,quia filius Dei:& à magno redemptus,quia à diabolo. Magnus ergo fuit quis,& quem,& quo,& à quo. Nota: eſt cauſa materialis,& cauſa finalis.Non enim propter ſua opera laudandus eſt Deus,ſi,propter,notet cauſam finalem,ſed potius propter Domini opera ſunt laudanda,ſicut bona opera,non dico præcedẽtia, ſed ſequentia oſtendant , quod fides accipit , quod non meruit. Sicut enim non propter opera noſtra placemus Deo, ſed opera noſtra placent Deo propter nos. *Redemptionem miſit Dominus populo ſuo.* Chriſtus dicitur miſſus ad Iudæos triplici de cauſa. Tum,quia in perſona propria eis prædicauit, non gentibus. Tum,quia de carne eorum aſſumpſit. Tum,quia promiſſiones eis fecit. Semper enim fiebat promiſſio Abrahæ,non gentibus. Aliter totum exponitur. *Confitebor tibi.* In omnes voluntates. Nota : voluntas Dei, quæ Deus non eſt, dicitur quinque modis. Præceptum, prohibitum, conſilium, volitum, promiſſio,contra talem fit aliquid, non cõtra illam,quæ Deus eſt. Eſt ne aliquid contra promiſſionẽ Dei,& ſic hoc bonum,vel malum. *Confeſſio,& magnificentia opus eius.* Nota:Iuſtificatio eſt remiſſio peccatorũ, iuſtitia prouectus bonorum operum.Sicut fides præcedit naturaliter iuſtificationem,ita iuſtificatio iuſtitiam. Vnde Paſcha præcedit Pentecoſten,id eſt,contritio iuſtitiam,quia in Paſcha torrebant ſpicas igni,& cõfricabant manibus grana, hoc eſt,contritio. In Pentecoſte offerebant panes fermentaceos, hoc eſt,iuſtitia operũ. Iuſtificatio conſiſtit in duobus. In confeſſione & contritione.Iuſtitia in vitatione mali,& electione boni,vel in augmento boni operis.Vnde quatuor hic notantur. Initium boni operis,vnde hoc:*Confeſſio.* Augmentum virtutis , vnde dicit : *Magnificentia* Retributio æternitatis,vnde dicit : *Iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.*] *Initium ſapientiæ timor Domini.* Seruilis timor eſt initium extrinſecum , vel extra ſumptum. Nam timor ſeruilis eſt initium ſapientiæ,id eſt, ad ſapientiam non de ſapientia. Initialis eſt initium ſapientiæ, quia de ſapientia : nam eſt terminus. Terminus in quem, & ad quem. Nota in gloſſa ſuper hunc verſum : *Confeſſio, & magnificentia,* ſic habetur : Credens in eum, qui iuſtificat impium,à fide incipit, vt bona opera non præcedentia , quod meruit , ſed ſequentia , quod accipit, oſtendant. Hoc dupliciter exponitur. primum vt hæc dictio non repetatur cum hoc verbo , ſcilicet meruit, ſic : Vt bona opera non præcedentia , ſed ſequentia oſtendant, quòd fides accipit quod non meruit, id eſt, per opera ſequentia conſtans eſt , quòd habet fidem pro merito. Vel ſic bona opera, quia præcedentia non vbi oſtendant , quod meruit fides , quia nulla præceſſerunt, ſed ſequentia oſtendebant , quod eam accepit, hic ponitur hæc dictio non cum hoc verbo oſtendebant : ſed cum hoc, ſcilicet ſequentia ; in prima expoſitione fit econuerſo.

Timor.

Confeſſio duplex.

Rom.4.a

Pſalm.50.a
Pſal. 115.b
Conſilium multiplex.

Gen.27.b

Pſalm.1.b

Redemptionis noſtræ magnitudo. *Pſalm.47.a*

Cauſa duplex.

Chriſtus triplici de cauſa dicitur miſſus ad Iudæos.

Iuſtificatio quid.

Leu.23.b

PSALMVS DAVID CXI.

Beatus vir,qui timet Dominum.] Sancti habent hilaritatem in tribus, in conſcientia, in opere, in conuerſione fratrum. De primo: Gloria hæc, eſt teſtimonium conſcientiæ. De ſecundo : Hilarem datorem diligit DEVS. De tertio ? Vos eſtis gloria mea.Omnis timor bonus,præter mundanum. Nam naturalis bonus, quo timemus mortem. Mundanus malus,qui facit nos abſtinere à bono opere. Seruilis bonus, quia fecit ceſſare à malo, ſcilicet opere, & ſi non à mala voluntate. Initialis bonus, quia habetur cũ charitate imperfecta, finalis eſt cum perfecta. *Potens in terra erit ſemen eius.* Honor,diuitiæ,iuſtitia,filij:hæc quatuor faciunt beatũ, quæ hic ponuntur.Filij notantur hic:*Potẽs in terra erit ſemen eius.* Honor,& diuitiæ hic:*Gloria,& diuitiæ in domo eius.* Iuſtitia hic:*Iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.*] *Qui miſeretur & commodat.* Tria ſunt opera miſericordiæ, mutuo dare, dare , & commodare. Dare eſt ſine ſpe iterum recipiendi,vnde Ariſtoteles:Donum eſt datio irredibilis.Vnde tres gratiæ,quaſi tres ſorores,cum depingũtur,dant manus retro flexas poſt tergum,quaſi non videant, cui dent, vt iterum aliquid petant. Mutuo dare,eſt idem dare,& talè recipere. Commodare, eſt vel tale,& nõ cum vſura recipere. *Paratum cor eius.* Arriſores ſunt,qui potentibus,& impotentibus in malis conſentiunt. Adulatores,qui verba cadentia tollunt. Deriſores,qui amicis & dominis abſentibus detrahũt, *Ab auditione mala.* Eſt verbum aſperum hoc : Surgite mortui. Aſperius : Eſuriui , & non dediſtis mihi manducare.Aſperrimum:Ite maledicti in ignem æternum. Eſt verbum ſuaue:Eſuriui,& dediſtis mihi manducare. Suauius:Euge ſerue bone,& fidelis. Eſt ſuauiſſimum: Intra in gaudium Domini tui. Iſta dicentur in iudicio. Duæ ſunt hic promiſſiones:Vna bonis,vnde hoc:Omnes ſitientes venite ad aquas. Alia malis : Arbor,quæ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur. Duæ erunt impletiones, vna hic : Venite benedicti patris mei. Alia malis,vnde:Ite maledicti in ignem æternum. Nota: *Exortum eſt in tenebris lumen rectis : miſericors & miſerator,& iuſtus.* Ecce fides. *Iucundus homo.* Ecce operatio. *In memoria æterna erit iuſtus.* Ecce retributio.

Opera miſericordiæ.

2.*Cor.1.c*
2.*Cor.9.b*
1.*Theſ.2.d*

Matth.25.d
Ibidem.
Ibid.b
Ibidem.

Iſa 55.a
Matth.3.c

Matth.25.d
Ibidem.

PSALMVS DAVID CXII.

Laudate pueri Dominum.] Tripliciter Deus gentes aſſumit:nam ad fidem,vnde hoc:Miſit de ſummo, & accepit me.Et aſſumpſit ad Sacramenti ſuſceptionẽ: Et aſſumpſit me de aquis multis. Tandem ad gloriam. Deum tripliciter debemus laudare:nam deuote , ne dicatur Populus hic labiis me honorat,cor autem eorum

Pſalm.17.b

Ibidem.

Iſa.29.d
Matth.15.a

longe

Digitized by Google

longe eſt à me, vnde hoc : *Laudate pueri Dominum.* Continue, ſcilicet omni tempore, vnde hoc : *Ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.* Ne dicatur: Confitebitur cum benefeceris ei. Publice, ſcilicet vbique, vnde hoc : *A ſolis ortu vſque ad occaſum.* Et hoc : Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, & cætera. Vnde ſignum ſit in fronte, id eſt, in manifeſto. Vel ſic : Qui, & quem debent laudare, ſcilicet pueri Deum : & quandiu ſcilicet in æternum, vnde dicit: *Ex hoc nunc & vſque in ſeculum.* Et vbi, ſcilicet vbiq; vnde hoc: *A ſolis ortu vſque ad occaſum.* Habes ergo, quis, quem, quando, vel quandiu, & vbi. Pueri, à puritate dicuntur, & tales debent laudare, vnde dicunt : Benedicamus Domino, in Eccleſia, & Chorus reſpondet : Deo gratias, ſubaudi, dicamus, vt cum dicimus : Tu autem Domine miſerere nobis, à Choro reſpondetur, Deo gratias. Nota : Soli pueri intrabunt in regnum cœlorum, vnde Dominus dicit in Euangelio: Nam humiles & ſimplices intrabunt, id eſt, ſubmiſſi, & graciles. Nam arduum eſt, quo aſcendere molimur. Arctum quo penetrare tentamus. Nam via ad patriam eſt arcta. Ergo ſi voluerimus intrare, oportet nos eſſe expeditos & ſubtiles. Nam in altum repere eſt honeſtum, & per anguſta intrare inflatum, impoſſibile eſt: oportet ergo hominem eſſe tenuem in diuitiis, & exoneratum curis ad hoc, quòd intret. Deponat ergo ſarcinas peccatorum, Camelus autem per foramen acus cum ſarcinulis ſuis, niſi humiliauerit ſe, intrare non poterit. *De ſtercore.* Stercora in Sacra Scriptura tribus modis accipiuntur. Nam dicuntur voluptates carnales, vt hic. Quandoque amaritudo pœnitentiæ, vnde hoc : Sine, fodiam circa illam, & mittam ſtercora. Quandoque ſubſtantia mundialis, vt hic : Omnia reputauimus, vt ſtercora. Nota: Homo debet conſiderare, quid fecit, quid meruit, & quid amiſit : peccatum, ſupplicium, præmium, & debet conſiderare, vnde vocatus, ad quid, per quid. De ſtercore, ad gloriam, per gratiam. *Qui habitare facit ſterilem in domo.* Septem modis dicitur Deus inhabitare in aliquo. Nam tribus modis eſt vbique, ſcilicet per potentiam, per præſentiam, per eſſentiam. In ſanctis, per inhabitantem gloriam. In Virgine, per conceptionem. In Chriſto, per vnionem. In patre, per identitatem, vnde hoc: Ego in patre, & pater in me eſt. Sed tribus modis dicitur inhabitare in aliquo, vnde verſus :

In patre, carne, bonis, habitat ſapientia Patris.

Hic commendat ſapientiam, ſcilicet Eccleſiam à quatuor. A diuturnitate, vnde dicit: *Qui habitare facit:* Nam qui alicubi habitat, ibi diu manet. A ſtabilitate, vnde hoc : *In domo,* non quaſi in tabernaculo fragili & vago. A fœcunditate, vnde dicit : *Matrem filiorum.* Ab exultatione, vnde dicit : *Lætantem.*

Pſalm. 48. d
Matth. 10. c
Ritus Eccleſiæ.
Matth. 10. a
Matth. 19. d
Marc 10. d
Luc. 18. e
Luc. 15. b
Phil. 3. b
Deus ſeptē modis dicitur inhabitare in aliquo.
Ioan. 10. b

PSALMVS DAVID CXIII.

IN exitu Iſraël de Ægypto.] Exitus eſt de bono in malum, de malo in bonū, de malo in malum. Nam exierunt obuiam Chriſto in Dominica ante Paſcha Phariſæi ad detrahendum. Iudas ad diſtrahendum, ſiue perdendum: Apoſtoli ad attrahendum actiuè. Pueri ad attrahendum paſſiue, id eſt, vt attraherentur à Deo, vnde hoc: Trahe me poſt te. *In exitu Iſraël de Ægypto, domus Iacob.* A triplici domo oportet nos exire. Quæ ſunt, mundus, caro, propria voluntas. Mundus eſt domus carnis, caro propriæ voluntatis, propria volnntas ſerpentis. De his tribus domibus præcepit Dominus exire Abraham, dicens. Egredere de terra, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Mundus adulatur per occaſiones: caro ſuggerit per cauſam: voluntas captiuat per effectum: *Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius.* Prius eſt in Ægypto ſub Pharaone in tribulatione. Ægyptus enim tribulatio interpretatur. Et in Ægypto huius mundi eſt tribulatio triplex. Nam prima eſt tribulatio cordis, ſecunda diſſolutio corporis & animæ, tertia pœna gehennalis : In prima canitur Væ: In ſecunda. Væ, Væ. In tertia Væ, Væ, Væ, Nā Væ corpori, in carnis tribulatione. Væ animæ & corpori in carnis diſſolutione. Triplex væ, in gehennali exuſtione. *Iſraël poteſtas eius.* Ad hoc, quòd aliquis ſit in futuro verſus Iſraël, oportet quòd hæc quatuor ſint in eo, ſcilicet, timor, ſpes, dolor, amor. Timor mentem humiliet, dolor carnem mortificet, ſpes dolentem beatificet, amor certantem coronet. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Quidam dicunt, quod Mammon eſt diuitiæ, & Mammona nomen diaboli, qui præeſt diuitiis, forte idem eſt. Sed diabolus dicitur præeſſe diuitiis, non quia det, ſed quia ſolet homines tentare diuitiis, quæ dicuntur iniquitas: quia ad iniquitatem viam aperiunt, vel quia ab iniquis habentur. Nam omnis dies, aut iniquus, aut hæres iniqui, vel dicuntur iniquitatis, aut inæqualitatis, quia cū iniquitate, vel inæqualitate poſſidentur. Vel: Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, id eſt, reddendo eas, cui ablatæ ſunt, id eſt, diuitias, & ſic qui prius erant inimici, fiant amici. *Mare vidit.* Dicimus peccatorem mare furore turbidum, rixis amarū, elatione tumidum. Tria ſunt impedimenta homini circa Deum : primum Philoſophorum, ſecundum Phariſæorum, tertium hæreticorum. *Et tu Iordanis.* Nota: duo flumina ſunt, ſcil. Ior, & Dan, & conueniunt ad faciendē fluuium, ſcilicet Iordanem. Nam ſicut nomen ex nominibus, ita flumen ex fluminibus, vt ſicut Tamiſæ fluminis in Anglia. Vel poteſt dici, quòd quidam fluuius fluit ad radicem montis Dan, qui vocatur Ior, & à monte contrahit nomen, vt dicatur Iordanis. Nota: Iudæi adorauerunt vitulos, vnum in Dan, & alium in Bethel. Quatuor genera hominum hic notantur : contemplatiui, & actiui, infideles, & baptizati, ſed iterum ad culpam reuerſi, vel ſanatiui, & ſani, ægrotatiui & ægroti. Medij ſanatiui & ſani, peſſimi ægrotatiui & ægroti. Iſtorum optimi ſunt ſanatiui & ſani. Sanatiui ſunt, quorum natura nullo vitio latente corrumpitur. Sani, qui nulla ægritudine manifeſta vexantur. Sed iudica de ægrotatiuo & ægroto, per Iſraël ſanatiuum, per Iſraël ſanum. Per mare ægrotatiuum, per Iordanē ægrotum intellige. Nota: quatuor in hominibus ſolent reperiri, ſcilicet virtus, iuſtitia, vitiū, peccatum: quod eſt ſanatiuum in corpore, hoc eſt virtus in mente. Quod eſt ſanum in corpore. Hoc eſt iuſtitia in mente : quod eſt ægrotatiuū in corpore, hoc eſt vitium in mente. Quod eſt ægrotum in corpore, hoc eſt peccatum in mente. Non ergo omnis, qui aliquando virtutem habet, ſed qui facit iuſtitiam, bonus eſt. Nec omnis, qui aliquod habet, ſed qui facit malum, malus eſt. Ergo in aduentu, Iſraël, & Iacob fugiunt mare, & Iordanis. Nam conſuetudine benefaciendi, & actu veniente, conſuetudo, & actus peccandi recedunt. *Montes exultauerunt.* Triplex gaudium, vel feſtum debemus facere, ſcilicet feſtū Virginum, Confeſſorum, Martyrū. Feſtum Virginum facit, qui obſeruantia caſtitatis mētem exhilarat. Feſtū Confeſſorum facit, qui etſi gloriari non poteſt de integritate Virginitatis, cōſolatur tamen in puritate cōfeſſionis, & hoc laudis vel peccati. Feſtū Martyrū facit, qui in tribulatione gaudet in ſpe Reſurrectionis. *A facie Domini mota eſt terra.* Eſt triplex motus. Nam eſt mentis, ſenſualitatis, & corporis. Primus eſt in voluntate, ſecundus in delectatione, tertius in opere. Et hoc tum in bono, tum in malo accipitur : vel commota eſt terra, ac ſi nō ſtabilis. Sed nos Deus inuitat ad ſtabilitatē, non ad delicias: non enim legitur, quod elixa comedit, ſcilicet aqua cocta, ſed fauum mellis, & partē piſcis aſſi igni. De agno Paſchali præceptum eſt, vt nō ſit coctus aqua, ſed igni. *Qui conuertit petram in ſtagna aquarum.* Propter duritiam : nam quando dixit : Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, & cætera. Dixerunt diſcipuli: durus eſt hic ſermo, & propter offenſionem, vnde dicitur : Lapis offenſionis in caput anguli : & ſuper quem ceciderit, conteret eum. Et propter ſtabilitatem, vnde hoc: Fundamentum poſitum eſt, quod nemo mutare poteſt. Et alibi dicitur : Tu es Petrus & ſuper hanc petrā ædificabo Eccleſiā meā, id eſt ſuper Chriſtum, propter hoc

Exitus multiplex.
Matth. 21.
Marc. 11.
Luc. 19.
Ioan. 12.
Cant. 1. a
Domus triplex, à qua exire oportet.
Gen. 12. a
Tribulatio triplex.
Luc. 24. f
Exod. 12. b
Ioan. 6. f
Pſalm. 117. d
Iſa. 28. d
Matth. 21. d
1. Cor. 3. b
Matth. 16. c
Mammon, & Mammona.
Hier. in Ep.
Peccator qualis.
3. Reg. 5. f
Quatuor genera hominum.
Feſtum triplex faciendum.
Motus triplex.

dicitur

Chriſtus miſericors triplici de cauſa. *Rom.2.a Pſalm.14.b*

dicitur lapis Chriſtus. *Super miſericordia* Chriſtus dicitur miſericors triplici de cauſa: quia peccatorem expectat, & quia impium iuſtificat, & quia vltra meritum remunerat. De primo: Nonne vides, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te vocat. De ſecundo: Mittit criſtallum ſuã ſicut buccellas: De tertio: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, *&c.* [*Simulachra gentium argentum, & aurum.* Quatuor ſunt ſpecies Idololatriæ. Nam eſt idololatria auarorum, gentilium, Iudæorum, hæreticorum. De primo Apoſtolus: Fugite auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus. Et hoc: ſicut guloſo Deus venter eſt, ita auaro aurum. De ſecundo hic. De tertio: Seruitus legis non multũ diſtat ab idololatria. De quarto in Oſea, Nã ibi dicitur, quod hæretici ſunt idololatræ ſectantes dogmata ſua. *Os habent, & non loquentur.* Nota: quinque ſunt operarij, ſcilicet, quinque ſenſus, viſus, auditus, tactus, olfactus, & guſtus. Ad viſum electio, ad auditum ſermo, ad tactum manus officium, & ad olfactum, & guſtum experientia. Viſus eligit, ſermo prædicat, officium coaptat, experientia diſponit. Si poteſt fieri ædificium, ſimulachra talia non poſſunt. *Pedes habent, & non ambulabũt.* Nos, qui pedes habemus, debemus ambulare. Duo pedes ſunt cognitio exilij, & memoria beneficij. Cognitio exilij in duobus, in notitia aduerſitatis, & notitia proſperitatis. Cognoſce quia proſpera, quia blandiuntur, vt decipiant. Aduerſa terrent, vt frangant. Memoria beneficij triplex, primorum mediorum, infimorum. Data ſunt enim homini tria, ſuprema, media, infima, ſcilicet, Deus, Angelus, creatura ad hominis ſuſtentationem. Prima ad gubernandum, media ad conuerſandum, infima ad ſuſtentandum. *Cælum cæli Domino.* Sancti ſcilicet, Prælati dicuntur cœli triplici de cauſa, propter ſecretum, propter ornatum, propter doctrinæ priuilegium. De primo: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: Nam celant arcana Dei, ſicut cœlum celat ſuperiora. De ſecundo: nam ſic ſunt ornati virtutibus, vt cœlum luminaribus: Nam ſtella differt à ſtella in charitate. De tertio: Nam dicuntur nubes rotantes minis, coruſcantes miraculis, pluentes doctrinis.

Pedes duo quid.

Homini tria ſunt data.

Prælati ſancti, cœlum dicuntur. *Matth.13.b Mar.4.b Luc.8.b 1.Cor.15.c*

PSALMVS DAVID CXIV.

Laus Chriſti. *Pſalm.47.a Pſalm.146.a Pſalm.120.b*

Dilexit quoniam exaudiet Dominus.] Laus Chriſti dicitur digniſſima propter tria, propter immenſitatem rei, propter rei iucunditatem, propter continuationem. De primo: Magnus Dominus, & laudabilis nimis. De ſecundo: Iucunda decoraque laudatio, De tertio: Ex hoc nunc & vſq; in ſæculum. Nam in præſenti, & in futuro Deum laudabimus. Nos dicimur peregrini propter quatuor, quæ ſolent peregrinis conuenire, propter laborem, vnde hoc: In ſudore, & labore veſceris pane tuo, propter paupertatem, vnde hoc: Ego ſum pauper, & dolens: quia in præſenti non habemus permanentiam, vnde hoc: Non habemus hic manentem ciuitatem. *Gen.3.b Pſalm.68.d Heb.13.c*

Omnia pretereunt præter amare Deum.

Et propterea à patria remotionẽ, vnde: Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. *Inclinauit aurem ſuam mihi.* In hoc quòd Deus nobis filium ſuum dedit, tria intelliguntur: Myſterium Incarnationis abſconditũ Angelis, vnde Apoſtolus: Hæc diſpenſatio abſcondita eſt à ſæculis, vt innoteſcat poteſtatibus in cœleſtibus, & deuotio populi expectantis, vnde hoc: Credidi, propter quod locutus ſum, & cætera. Humilitas, & exinanitio, Dei, vnde: Humiliauit ſemetipſum formam ſerui accipiens. *Tribulationem, & dolorem inueni.* Quidã inueniunt mala, ſcilicet pœnam: & inueniuntur à malis, quando volunt puniri, à pœna meliorantur: de his hæc ſunt exempla. *Dolores inferni circumdederunt me.* [*Tribulationem, & dolorem inueni.* Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus. Tribulatio & anguſtia inuenerunt me. Virum iniuſtum mala capiẽt in interitu. Non vitabo cum fornicatæ fuerunt. Virga tua, & bacu- *Epheſ.3.b Pſalm.115.a Phil.2.b Pſalm.2.c Pſalm.118.ſ Pſalm.139.c Pſalm.22.b*

lus tuus, *& cætera. Pedes meos à lapſu.* Tres ſunt partes in homine, caput, cor, pes. Supremum, medium, & infimum. Caput, liberum arbitrium: cor, conſilium: pes carnale deſiderium, ſcilicet ſenſualitas. Nam in homine nihil ſubtiliꝰ libero arbitrio, & ideo capite deſignatur. Nihil vtilius conſilio: Nihil inferius carnali deſiderio, & ideo pedibus deſignatur. Nihil melius libero arbitrio, nam habet imaginem æternitatis, & diem maieſtatis. Æternitatis, quia nulla culpa, vel miſeria deſtrui poteſt. Diem maieſtatis, quia creator non habet ſuperiorem, ita liberum arbitrium. De conſilio dicitur: Ego, inquit, in conſilio, id eſt, in corde, & hoc: Beatus homo, qui inuenit ſapientiam, & hæc pretioſior eſt cunctis opibus. Eccleſia dicitur Catholica eſſe propter tria, propter fidei conſtantiam, propter dilectionem, propter ſacramentorum communionem. De his dicit Apoſtolus. Vna fides, vnus ſpiritus, vnum baptiſma.

In homine tres partes.

In homine nihil melius libero arbitrio. *Prou.3.b Ibidem.*

Epheſ.4.a

PSALMVS DAVID CXV.

Credidi, propter quod locutus ſum. Ego dixi.] Quadruplicide cauſa nõ confitetur quis ore, quod habet in mente, propter timorem, vt Petrus, qui intus fidem Chriſti tenebat, quod non ore confeſſus eſt. Propter impotentiam, vel infirmitatem, vnde Hieremias: A, A, A, Domine neſcio loqui. Propter negligentiam, vt ille, qui abſcondit in terra talentum Domini ſibi cõmiſſum. Propter cauteriatam conſcientiam, vnde hoc: Iniquitas oppilabit os ſuum. Talis non eſt, qui dicit: *Credidi propter quod locutus ſum.* Nota. Fides debet eſſe fidelis, integra, firma, & voluntaria, vnde hoc: Quam niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit. Et illud: Integram inuiolatamque ſeruauerit, abſque dubio peribit. Integra ergo ad factorum, & miraculorum plenitudinem: nam fides ſine operibus mortua eſt, & debet credere omnes articulos fidei. Inuiolata, quantum ad errorum, & hæreſum vitationem, vt non ſit adultera, ſed caſta. Virginitas mentis fides eſt incorrupta, fidelis per obedientiam, firma per certitudinẽ, diabolus enim firmiter credit, ſed non fideliter. *Omnis homo mendax:* In natura, in animo, in verbo: Exceſſus mentis fit tribus modis. Nam fit mentis dilatatione, mentis ſubleuatione, mentis alienatione. Dilatatio, quando mentis acies latius diffunditur, tamen modum humanæ induſtriæ non ſupergreditur. Subleuatio, quando mentis viuacitas gratia Dei illuſtrata humanæ induſtriæ metas excedit, ſed non mentis alienatione tranſit, quando ſupra ſe videt, tamen aſſuetum. Alienatio eſt, quando præſentium memoria mentem excedit, & peregrinum ſtatum, diuinæ operationis transfiguratione trãſit. Primus modus eſt ex induſtria humana. Secundus ex vtriuſque permixtione. Tertius ex ſola gratia. Vnuſquiſque modus in tres diuiditur, ſed de hoc alias. *Calicem ſalutaris accipiam.* Adiectiue huic innitens ſubſtantiuo, populi, vel Chriſti. *Dirupiſti vincula.* Μαρτὺρ græce, teſtis Latine: Nam Martyres de tribus perhibẽt teſtimoniũ, ſcilicet de Chriſti paſſione, vnde hoc: non eſt maior dilectio, quàm vt animam ſuã ponat quis pro amicis ſuis, vel pro ouibus ſuis. Et Petro dictum eſt: Sequere me. Nam oportet, vt totum corpus patiatur. Caput enim prius paſſum eſt, & oportet membra cõpati. Et de carnis glorificatione: Non enim exponerent ſe morti, niſi carnis glorificationem expectarent, vnde Apoſtolus: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et de æterna beatitudine: Non enim mundana, tanquam ſtercore reputarent, niſi æterna expectarent. Nota: Deus dirupit noſtra vincula ſua morte: nam nos redemit: & attende in illo opere quatuor. Nam opus fuit ſine exemplo, humilitas ſine modo, gratia ſine merito, donum ſine pretio. Attende potentiam in opere, caſtitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De potentia ait Auguſtinus: Maioris potentiæ eſt iuſtificare impium, quàm creare cœlũ & terram. De charitate: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, miſit Deus filium ſuum in mundum. De bonitate hoc: Bonus es tu,

Quadruplici de cauſa ore quis nõ confitetur quod intus in mente habet. *Hier.1.b Matth.25.b Pſalm.106.d*

Fidei conditiones. *Athan. in ſymb. Ibidem.*

Iac.2.d

Mentis exceſſus tripliciter fit.

Μαρτὺρ teſtis. *Ioan.15.b*

Ioan.21.d

Philip.2.d

Deus noſtra vincula dirupit.

Redemptionis opus. *Epheſ.2.a*

Digitized by Google

& in bonitate tua doce me. De largitate hoc: Quomodo non omnia nobis cum illo donauit: qui etiam proprio filio suo pro nobis non pepercit?

Psal.118.i Rom.8.f

PSALMVS DAVID CXVI.

Psal.132.a Psal.150.a

L *Audate Dominum omnes gentes.*] Hic Psalmus est primus eorum, qui dicuntur ἀπρόσοι, id est, sine diuisione. Nam duo sequuntur scilicet: Ecce quam bonum, & quam iucundum. Et: Laudate Dominum in sanctis eius: & significant Trinitatem, quæ sectionem non recipit. Et tædiũ ex aduersitate, vnde Apostolus: Grauati sumus supra modum, ita quod tædet nos viuere. Est tædium ex identitate, vnde: Identitas generat fastidium. Est tædium ex lõga expectatione, vnde hoc: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Est tædium ex huius vitæ labore, vnde: Tædet animam meam vitę meæ, *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius.* Dei enim gratia est nobis promissa, vnde hoc: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Data incarnatione, vnde: In terra pax hominibus, & hoc: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis: Confirmata, in die Pentecostes, vnde Dominus discipulis: Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. Nota: Domũ Dei à Deo datum: vel promissum non fuisset, nisi ad datum apponeretur custodia, ne amitteretur, & ad promissum aperiretur via, vt inueniretur. Ideo ad datum apposita est custodia, ne amittatur pręceptũ naturæ: & ad promissum aperta est via, vt inueniatur præceptum disciplinę. Hæc enim duo data sunt homini præceptum naturæ, quod intus inspiratum est per naturam: præceptum disciplinæ foris appositum per doctrinam. Intus per sensum, foris per verbum. In præcepto naturę tria, præceptio, prohibitio, & confessio.

Tędium multiplex. Psal.119.e

Genes.28.b Luc.2.b Isa.5.b

Luc.24.g

Homini duo data.

PSALMVS DAVID CXVII.

C *Onfitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.*] Triplex est laus Angelorũ scilicet, Alleluia, vt hic habetur, Gloria in excelsis Deo &c. Quod enim sequitur, appositum est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c. *In latitudine.* Est latitudo bonorum, & angustia malorum. Sit latitudo bonorum in charitate, quæ dicitur habere tres diuisiones secundum corpus: Nam habet latitudinem, extenditur enim ad amicos, & inimicos. Altitudinem ad Deum. Longitudinem pro perseuerantia. Hanc latitudinem non habet malus, & ideo est in angustia. Est angustia bonorum. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitã: nam ardua prima est via: Sed lata est, quæ ducit ad mortem. Nam

Angelorum laus triplex. Luc.2.b Isa.6.a

Latitudo bonorum angustia malorum.

Matth.7.b

Virgilius 6. Æneid.

——— *facilis descensus auerni.*

Luc.18.d

Nam vltima prona est via. Est latitudo, & angustia in bono, & malo. *Exarserunt sicut ignis in spinis.* Spinæ, quandoque peccata, vt hic: Quandoque diuitiæ, vt hic: Semen cecidit super terram, & ortæ sunt spinæ, scilicet diuitiæ, quæ suffocant hominem, ne fructificet in verbo Dei. Quandoque in bono, vnde hoc: Sepite aures vestras spinis, quia serpens adhuc mussitat, Moraliter. *Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum.* Congrue, post exultationem sequitur: Multi enim gaudẽt, salute. Distingue ergo quatuor voces: Est vox exultationis, & perditionis in personis peruerse lætantibus. Est vox mœroris, & perditionis in pernitiose dolentibus. Est vox mœroris, & salutis in pœnitentibus. Est vox exultationis, & salutis in perfecte viuentibus, vnde dicitur: *Vox exultationis*, &c. *Nõ moriar, sed viuã.* Nota: Vita sanctorũ in patria est vita vitalis. Mors malorũ in inferno, est mors mortalis. Vita in præsenti viuẽtium, scilicet malorum, vita mortalis. Mors bonorum, mors vitalis, quia tendit ad vitam. Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes.* Ad literam, in ædificatione templi erat lapis, cui non poterat locus aptus inueniri, nisi in consummatione in angulo duorũ parietum, & ibi aptum locum inuenit. Non est mirum, si Iudæi infatuati, quia carent capite, in quo sunt omnes sensus. Nam sibi caput amputauerunt, scilicet Christum, in quo debent esse nostri sensus. *Hec est, dies, quã fecit Dominus.* Est dies, Dominus, Domini, à Domino, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. De primo: In die iudicij sedebit ille antiquus dierum, quia auctor est personarum. De Patre, & Filio, dicitur: Dies diei eructat verbum. De Spiritu sancto: In die mandauit Dominus misericordiam suam. Nota ad literã, secundum legem debuit esse annus Iubilęus in anno resurrectionis Christi, & vere tunc fuit annus Iubilęus nobis, quia de seruis facti sumus liberi. Tunc redimus ad hæreditatem nostrã, prius per peccatum alienatã. Dicitur etiã, quod in anno, quo rex Philippus debita Iudæorũ condonauit, debuit esse annus Iubilęus. Parœmium est cum diuersa verba ab eisdem literis incipiunt, vt hic: *Benedixmus vobis de domo Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis.*] *Vsque ad cornu altaris.* Nota: Ter in anno Iudæi intrabant templũ non vacua manu, vnde & sacerdotes nostri temporis ter in anno exigunt oblationes subditis. Nota: quatuor de causis, intramus Ecclesiã, vt laudemus Deum, vnde hoc: Laudate serui Dominũ. Quandoque, vt oremus, vnde hoc: Domus mea domus orationis est. Quandoque: vt instruamur, vnde hoc: Venite ascendamus ad montem Domini. Et illud: Venite ad me, & ego docebo vos. Quandoque, vt reficiamur susceptione Sacramenti, quod in Ecclesia præsentatur. Nota, quatuor sunt petitiones in Ecclesia in missa, prima scilicet introitus laudatio est, secunda est oratio, quam dicit sacerdos. Tertia instructio, scilicet per epistolam, & euangelium. Quarta refectio, quando sacerdos reficitur corpore & sanguine Iesv Christi.

Dan.7.c

Psal.44.a Psal.41.b

Bed. de schem. dict. script. Ritus. ecclesiam quatuor de causis intramus.

Psal.134.a Matth.21.b Isa.2.a

In missa quatuor sunt petitiones.

PSALMVS DAVID CXVIII.

B *Eati immaculati.*] Nota: Sacra scriptura dicitur Paradisus, siue hortus, triplici de causa. Quia est locus ad delectationem, vnde: Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones: & ad vescendum, vnde: Qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Et ad excitandum, vnde hoc: In labore, & sudore vesceris pane tuo, vnde: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Nota: hæc tria solent esse in horto: à simili in sacra scriptura. Homo habet, qua pergat, cum quibus, quo perueniat, qua perlegat legem, quasi viam, vnde hic: *Qui ambulant in lege Domini.* Cum quibus sunt, *immaculati in via.* Quo perueniat, habet patriã, vnde hoc Dirige in conspectu tuo viam meam. Nota: Legitur in prologo beati Hieronymi super Regum lib & in glossis super prologũ sic: Moyses inuenit literas Hebræorũ. Sed Esdras post reparationem tẽpli inuenit alias faciliores ad pronunciandum, quæ à sinistra in dexterã tendunt, sicut latinæ, sed Mosaicæ à dextera in sinistrã. Et sicut ibi dicitur, Iudæi modo vtuntur literis Esdræ quod non videtur. Nam Iudæi incipiũt scribere à dextera in sinistram. Cum econuerso literæ Esdræ scribantur: Nota, à quatuor capit initium, scilicet ab operis vtilitate, à facilitate, à profũditate, ab ornatu. Dvæ sunt scholæ, & duo genera discentium. Nam est schola virtutis, & veritatis, siue sanctitatis, & sapientiæ. Nã alij quærunt sapientiam, alij virtutem, sed neutrum sine altero haberi potest. Schola virtutis, & sanctitatis est: *Beati immaculati in via.* Schola veritatis, siue sapientię est: *Beati, qui ambulant in lege Domini: Beati, qui scrutantur testimonia eius.* Sic in primo psalmo scilicet, Beatus vir: Schola sanctitatis est vbique, ibi: Non sedi cum consilio. Schola sapientiæ est ibi: Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte Vtrobique studiũ sanctitatis præmittitur, vt prius per studium boni operis, mundetur conscientia, & corde mundo quæratur sapientia: Primum disce, quid facias: post quæras, quid scias, vnde: Cœpit Iesus facere, & docere. Immaculatus est impollutus, vel ablutus, nunquam aduersus, vel reuersus. Nota: Quidam sunt in lege ambulantes, qui in lege proficiunt. Quidam in lege stantes, qui à lege declinant, à lege recedunt. *Beati, qui scrutantur.* Sapientia debet esse in Episcopo, vnde cum primo intrat Ecclesiam, debet habere textũ in pectore, Vnde post euangeliũ, textus Iei portatur, offertu

Psal.5.b Hieron. in prol. super lib.Reg.

Psal.1.a Psal.25.b

Psal.1.a

Act.1.a Immaculatus quis

In Episcopo sapientia debet esse.

Psal.36.a Isa.55.a Gen.3.c

Iudæi quare infatuati.

Digitized by Google

apertus,ſed aliis in choro clauſus, quia tenetur habere ſcientiã,ad quod nõ alij.Nota:ſunt tres vię Dei,hominis,diaboli.Duæ extremæ conuenire non poſſunt, ſed media ad vtramque flecti poteſt. De prima : *Viam veritatis elegi.* De vltima:*Viã iniquitatis amoue à me.* Propheta volens,quod via ſua ad viam Dei,nõ diaboli dirigatur, orat: *Dirige in conſpectu tuo viam meam.* Lex dicitur vmbra:Nam ad hoc:quod ſit vmbra,tria ſunt neceſſaria,lumen,corpus obiectum,& vmbræ receptaculum.Si enim vſque ad infinitũ vmbra protenderetur, ita quod non haberet obſtaculũ,non eſſet vmbra. Sic tria hæc in lege : Nam ibi lux , veritatis figura, quæ promittebatur,vel latebat in litera.Corpus,cęremonię, quæ erant quaſi obſtacula veritati, ſcilicet huor:.udæi quaſi vmbræ receptaculum , ſuper quos erat vmbra: Nota:ignorantia eſt triplex velum,quod alibi exponitur. *Confitebor tibi in directione cordis.* Via noſtra eſt B cortuoſa propter tria:quia ignota, laborioſa, periculoſa. De primo: *Errani,ſicut ouis quæ perierat* De ſecundo:Arcta eſt via,quæ ducit ad vitam.

Ardua prima via eſt.

De tertio:Iuxta iter ſcandalũ poſuerunt mihi.*Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis* , id eſt, per multos:& multum.*Confitebor tibi in directione cordis.* Cor hominis dirigitur,quando humana voluntas diuinæ conformatur,& odit vel diligit,quod Deus.Nota:in hac portione,præcepta Dei,quinque nominibus deſignantur.Nã dicuntur via, ex,teſtimonia,mandata, iuſtificationes: Via,quia ad viam ducunt : Lex,quia ligant : Teſtimonia,quia euidenter admonent , pœnis promiſſis , præmiis conteſtantia:Mandata,quia facienda indicant:Iuſtificatione,quia impleta à reatu liberant.

IN quo corrigit.] In prologo ſuper Reg.dicit Hieronymus, quod Pſalmus trigeſimus ſextus , ſcilicet : Noli æmulari.Et centeſimus decimus:ſcilicet:Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in conſilio iuſtorũ.Et centeſimus quadrageſimus, ſcilicet:Exaltabo te, Deus meus rex:texuntur Alphabeto Hebræorũ , ſicut & hic Pſalmus.Aliquis corrigitur,quando cauet ſibi à lapſu,vel peccati cõſuetudine, vnde hoc:Noli inebriari vino,in quo eſt luxuria:non tantum prohibet actũ inebriandi,ſed conſuetudinẽ, & tertio modo , quando abſtinet à cauſa peccati , id eſt, à primo motu , vnde hoc:Si ſurgit primus motus inde,non conſentiat ratio, & hoc:Iraſcimini, & nolite peccare. *Ne repellas me a mandatis tuis* Homo accedens ad Deum repellitur per D ſe,per mundum,per diabolum : per ſe duobus modis, per propriam voluntatem , per carnis concupiſcentiã. A mundo duobus modis , quando aduerſis premitur, vel proſperis irretitur. A diabolo, quando eius ſuggeſtione vexatur.Expellitur etiam à Deo, quando homo accedit,vt inueſtiget immenſitatem eius,quod in præſenti fieri non poteſt.Primæ tres ſunt ex ira Dei. Tertia eſt ad correctionem noſtram,& vtilitatẽ , & exercitationẽ.*In toto corde meo abſcondi eloquia tua.* Qui ea per dilectionẽ ſuſcepit,per memoriã retinet , per humilitatẽ tegit.Oportet enim,vt quandoq; tegãtur, vnde dicit:*In toto corde meo abſcõdi eloquia tua.*Et vt quandoq; manifeſtẽtur,vnde dicit:*In labiis meis pronuntiaui.* Nã ſi nunquã tegerẽtur,nunquã fouerentur:Et ſi nũquã manifeſtarentur,nunquã multiplicarẽtur. Vtrũq; ergo neceſſariũ eſt.Nota:Cor,eſt nidus:verbũ , ouum: E bonum opus,pullus, qui fouetur,nutritur:non iuſtificabitur,niſi nutriatur.Abſconde in corde,verbũ ſcil.in nido ouum.Nam peccas:ſi non recipis:peccas, ſi receptum eiicis:peccas,ſi receptum,ante tempus exponas. Primo, duritia:ſecundo,negligentia : tertio, ſuperbia. *In labiis meis pronuntiaui.* Bonus ordo. Primus, humilitas ſilentij:ſecundus,ſtudium bene operandi : tertius pronuntiandi fiducia verbum Dei.Silentium,vbi dicitur:*In corde meo abſcondi eloquia tua.*Opus,vbi dicit:*Doce me iuſtificationes tuas.* Verbum,hic:*In labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui* Duo ſunt,quæ impediũt labia loqui, ignorantia , & mala conſcientia , quando ſcilicet erubeſcit. Propter ignorantiam ergo:*In corde A meo abſcondi eloquia tua.* Contra ſcientiam : *Doce me iuſtificationes tuas.*[*Pronuntiaui* fiduciam loquendi ſignificat,*omnia iudicia oris tui:*Nil abſcondi,totum dixi, quę mihi dixiſti. Nihil de meo adieci:nihil de tuo abſcondi,ne falſitatem prædicarem, vel ne veritatẽ negarem.Iudicia cordis abſcondita:oris manifeſta. Iudicia oris propoſui, corde abſcondi. Iudicia cordis , vbi ſententia dictatur:oris,vbi ſententia pronuntiatur.

Retribue ſerno tuo.]Deus aliquando reddit malum pro malo ad bonum,vt Saüli,pœnam pro iniuſtitia ſua ad correctionem. Quandoque bonum pro bono ad malum , & abundantia diuiti pro ſua iuſtitia ad retributionem,ne in futuro ei retribueret. Quandoq; malum ad malum pro malo,vt Herodi,& Iudæ in præſenti pœnã pro iniuſtitia ad damnationẽ, quia hoc fuit B initium pœnæ æternæ. Quandoque bonum pro bono ad bonum,vt Abrahæ,& Iob:In præſenti abundantia pro iuſtitia ad ſaluationem. Quia initium fuit retributionis æternæ. Nota:In hac partitione quatuor nominantur.Infirmitas,vbi dicit.*Viuifica me.* Ignorantia,vbi dicit,*Reuela oculos meos.* Exilium, ibi : *Incola ego ſum in terra.* Hoſtes,ibi: *Etenim aduerſum me ſederunt principes.* [*Reuela oculos meos.* Nota : Oculi exteriores velantur quatuor de cauſis, per mortem,per obſcuritatem, ſcilicet tenebras, per infirmitatem , per torporẽ:ſi oculi mentis,per obſtinationis culpam, quod dicitur peccatum ad mortem, vt in hoc:Illumina oculos meos , ne vnquam obdormiam in morte:per ignorantiæ obſcuritatem,vnde hoc : Populus,qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam:per carnis fragilitatẽ, vt hic:per C torporem , vt hic : Exurge quare obdormis Domine. *Concupiuit anima mea.* Eſt ſenſus præcedens,comitans, ſubſequens. Præcedens,quando deſiderat bonum facere & non dum deſiderat. Comitans eſt,vel cohęrẽs ait Apoſtolus:Non ego operor illud,ſed gratia Dei mecum.Subſequens, vnde hoc : Gratia volentem præuenit:ſequitur autem,ne fruſtra velint. Moraliter. *Aufer à me opprobrium & contemptum.* Opprobrium culpa, contemptus pœna. Opprobrium iniquitas, contẽptus mortalitas. Vt me facias iuſtum: *Aufer opprobrium.* Vt me facias bonum. *Aufer contemptum.*Sequitur:*Super iudicia iuſtitiæ tuæ.* Alia ſunt iudicia Dei, quæ reprobos damnant:Alia, quæ electos iuſtificant:Alia , quæ iuſtificatos beatificant. Prima ſunt reprobationis,ſecunda iuſtificationis,tertia glorificationis. Damnantia exercentur in inferno,iuſtificantia in mundo,beatificantia in Cœlo. *Iudicia tua adiuuabunt me.* Iudicia vltionis, iudicia correctionis, iudicia remunerationis. Pe iudicia vltionis , Iudas reprobatur : Per iudicia correctionis. Saulus cæcatur;per iudiciũ remunerationis,Dauid humilis in regnũ ſublimatur.Primum ſtantibus timorem cadendi dat;ſecundum lapſis præbet ſpem reſurgendi, tertium perfectis affert amorem perſeuerãdi. Primum generat timorem ; ſecundum nutrit ſpem; tertium accendit charitatem:Recte dẽ his dicitur. *Iudicia tua adiuuabunt me.*] *Etenim ſederunt principes.* Hoc præcipue cantatur in ſolemnitate beati Stephani protomartyris quia hic verſus exponitur in perſona martyrum pro perſecutoribus orãtium. Quod primo fecit beatus Stephanus.Nota;in martyrio tria ſunt, cauſa, amaritudõ , finis.Pro duobus extremis gaudebunt Sancti;pro mẽdio dolebunt.Nota in hac partitione,præcepta Dei, iudicia vocantur;quia vnicuique pro merito debitam retributionem pronuntiant. Sermones , quia narrando inſtruunt ; eloquia, quia aperte ſignificant ; mirabilia, qua inſolita pronuntiãt,& promittũt;æquitas,quia ſecundum iuſtitiam facta ſunt ; verba,quia ſignificationes Dei ad homines ſunt;veritas,quia ita eſt,vt dicũt, iuſtitia,quia nil inordinatum tenet.

ADhæſit pauimento anima mea.]Cor noſtrum , pauimentum;nam pauimentum eſt ſolidum, lucidum, politum.Sic corpus noſtrum, ſcilicet nos ſumus ſolidi contra aduerſa, & non fragiles , vt dicamus; Neque

Viæ Dei tres.

Lex vmbra dicitur.

Via noſtra tortuoſa.

Virg.lib.6. Æn.

Pſal.139.b

Cor humanum quando dirigitur.

S.Ambr. in hunc Pſal

Hieron. prol. lib.Reg.
Pſal.36.a
Pſal.110.a
Pſal.140.b

Quando aliquis cortigatur.
Epheſ.5.d

Pſal.4.b

Homo quo modo dicatur repelli à Deo.

Ordo optimus.

1.Reg.13.c

Matth.27.a

Oculi exteriores,& interiores

Pſal.12.b

Iſa.9.d

1.Cor.15.b

Iudicia Dei diuerſa.

Iudicia tria.

Act.9.a

Ritus.

Act.7.g
In martyrio tria ſunt.

Retributio multiplex.

Cor, pauimentum.

Digitized by Google

vita,neque mors ſeparabit nos à charitate Chriſti. Sed ſolidum, & ſtabile fit fundamentnm, lucidum per bona opera coram hominibus.Politũ,quod erit in futuro, vel quia etiam hoc fit in præſenti,quod pondus peccati deponitur. Sit ergo ſolidũ per conſtantiam,lucidum per virtutem, politum per immortalitatem in futuro, vel peccati in præſenti depoſitione.Nota : Etiã Beatus Nicaſius in Martyrio ſuo dicebat hũc verſum,cum adhuc Pſalmum cantaret:& caſu,finita hac voce,ſcilicet: *Adhæſit pauimento anima mea*, amputatum eſt ei caput: & caput abſciſſum dixit,reſiduum verſus,hoc ſcilicet: *Viuifica me ſecundum verbum tuum.* Verbum dicitur eſſe in mente,in ſcripto,in prolatione : hac ſimilitudine Filius dicitur eſſe verbum:nam filius Dei dicitur eſſe verbum mentale,quod ab æterno dicitur ἐν νῷ, id eſt, in mẽte diuina,quia in patre,& inſcriptibile, quando venit in lucem:nam in vtero Virginis,quaſi in pergamena fuit ſcriptum,tunc liber ſcriptus fuit,vt homo foris legeret,qui erat intus ſcriptus,vt Angelus legeret,vnde hoc : Lingua mea calamus ſcribæ,&c. Eſt prolatibile, quando Chriſtus in prædicatione pronuntiatur. Eſt ergo inteligibile,per æternitatem : ſcriptibile,per Incarnationem : prolatibile per prædicationem. *Doce me iuſtificationes tuas.* Homo debet præoccupare faciem Domini in confeſſione, vt prius dicat peccatum. Nam ſi homo operit peccatum, Deus reuelat : ſi homo denudat,Deus operit : ſi homo accuſat ſe, Deus excuſat : ſi homo excuſat,Deus accuſat. Nam,ó Deus,ſi condemnabo me,liberabis:ſi dgnoſcam,ignoſces:ſi non,*Confirma me in verbis tuis.* Ordo debet ſeruari. Nota : Primo petit iuſtificationem,ſcilicet primam gratiam,ibi:*Viuifica me ſecundum verbum tuum.* Poſt, augmentum virtutum, *Doce me iuſtificationes tuas.* Et hic:*Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me.* Virtutum robur,ibi:*Confirma me in verbo tuis* Ordo debet ſeruari,vnde hoc:Introduxit me in cellam vinariam:Ordinauit in me charitatem. Nam ordo in diligendo, vt primó,quod ſupra : ſecundo,quod intra : tertio,quod iuxta : quarto,quod infra, ſcilicet Deum, animam noſtram , proximum , corpus noſtrum.

Rom.8.f

Beati Nicaſij Martyrium.

Verbum tripler.

Pſalm.44.a

Præoccupa o quomodo intelligatur.

Cant.2.a Ordo dilectionis.

Egem pone mihi Domine.]In hoc,quod dicit,nouam legem conſtitui, tria notat in lege, ordinem,firmitatem,coniunctionem. De primo Apoſtolus : In manu mediatoris eſt lex ordinata per Angelos. De ſecundo: & poſuit illud in Iacob:& præceptũ in Iſraël,in teſtamentum æternum. De tertio, ſcilicet coniunctione vtriuſq; legis ad literam:Nam rota erat in medio rotæ. *Et exquiram eam ſemper.* Quidam requirunt legem, dum intelligunt , hi Sancti. Quidam nec intelligunt, nec requirunt,& hi mortui.Quidam intelligũt, & non requirunt,& hi impij.Quidam requirunt,& non intelligunt,& hi ſunt fatui. *Et ſcrutabor legem tuã in toto corde meo.* Aliud eſt legem habere in corde,& aliud eſt cor in lege. Legem in corde habet, qui cognoſcit veritatem. Cor in lege,quid diligit veritatem.Vtrumque habet Sanctus, vnde hic:*Sed in lege Domini voluntas eius.* Et hoc econuerſo:*Scrutabor legem.* Nota:In toto corde legem ſcrutãtur,quæ in illis faciendis per omnem vim animæ exercentur:quæ ſunt,vis rationalis,concupiſcibilis, iraſcibilis. Nam rationabilis facta eſt anima , vt Deumin ſe,& in omnibus inueſtiget.Concupiſcibilis, vt ſolum DEVM diligat , & deſideret. Iraſcibilis, vt cuncta huic dilectioni aduerſantia reprobet,ſicut ſcriptum eſt : Vt ſciat per rationabilitatem,reprobare malum : per iraſcibilitatem , & per concupiſcibilitatem, eligere bonum. *Deduc me in ſemita mandatorum tuorum.* Aliud eſt deduci in ſemitã,aliud deduci in ſemita. Qui in ſemitam deducitur,non eſt in ea. Qui deducitur in ſemita,eſt in ea. Propheta ergo petit,vt deducatur in ſemita,id eſt, vt ipſe in mandatis Dei iam poſitus proficiat de virtute in virtutem,donec v deat Deum Deorum in Sion. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Nota illa,quæ facta ſunt propter hominem,vel ab homine,vel in homine, vnde tria ſunt genera vanitatũ, ſcilicet,vanitas mutabilis : nam omnia, quæ ſub cœlo ſunt mutabilia & vana, & hæc omnia facta ſunt propter hominem. Et hæc eſt vanitas curioſitatis,ſcilicet peccatum,quod fit ab homine : & eſt vanitas mortalitatis,quæ facta eſt in homine.De his dicitur : Vanitas vanitatum,& omnia vanitas. *Ecce cõcupiui mandata tua.* Quæ ſunt mandata Dei?dilectio Dei ſcilicet, & proximi. Dilectio,vt diligas Deum ex toto corde,id eſt,pleno cordis affectu:ex tota anima, id eſt,tota rationis vigilatione,& circumſpectione. Ex totis viribus,id eſt, pro eo mori non pertimeſcas , id eſt , diſcas diligere DEVM dulciter, fortiter , prudenter. Sic potes in via mandatum de dilectione ſeruare, hoc dicit Clareuallenſis. Auguſtinus aliter exponit,ſecundum quòd impletur in patria tantum,ſic:Diligere Deum ex toto corde, id eſt,intellectu ſine errore. Ex tota anima,id eſt, voluntate ſine contrarietate. Ex totis viribus, id eſt, memoria ſine obliuione. *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Hic quatuor notantur,Firmitas,vbi dicit: *Statue.* Humilitas, vbi dicit : *Seruo.* Veritas, vbi dicit: *Eloquium tuum.* Dilectio,vbi dicit : *In timore tuo.* Quæ quatuor debent eſſe in verbo, ſcilicet firmitas, humilitas , veritas , dilectio.

Vanitatum tria genera.

Eccl.1.a

Deut.6.a
Matth.22.d

Clareual.
Auguſtin.

Gal.3.c
Pſalm.104.c

Exech.10.c

Isa.7.a

Pſalm.118.c

Tveniat ſuper me.] Quidam petunt digne indigna, & ideo non exaudiuntur, vt Paulus,qui petiit, vt Angelus Sathanę remoueretur,id eſt,fomes peccati,vel mulier,in quam iniecerat oculos,quæ erat in comitatu eius, ſcilicet Thecla, vel de morbo intelligitur, quem habebat in capite. Quidam digna,ſed indigne, vt filij Zebedæi, & Iudæi, qui non ſunt exauditi , vnde hoc: Clamauerunt ad Dominum, nec exaudiuit eos. Quidam indignè , & non digna , vt ſi quis petat , quòd ſibi bene ſuccedat in furto. Quidam dignè, & digna, vnde hoc:Petite,& accipietis. *Reſpondebo exprobrantibus mihi verbum.* Vt hæc dictio,ſcilicet,verbum,determinet hoc verbum,*reſpondebo*,& hac dictione,*exprobrantibus*. [*Ne auferas de ore meo verbum.* Nam de eo,qui bene loquitur,& male viuit,poteſt dici: Vox Iacob,& manus Eſaü. *Vſquequaque*;vel ſecundum aliam literam, *Vſque valde*, & tamen Hieronymus dicit ſuper Ezechielem, Ioſephus & omnis ſchola Iudæorum tantum quinque libros Moyſis aſſerunt eſſe tranſlatos,ſcilicet à ſeptuaginta , ſed nonne in Pſalmo reperimus tranſlationem quandoq; ſeptuaginta ? *Quia mandata tua exquiſiui*,petendo,quærendo,pulſando. Per lectionem petite;quærite, ſiue interrogate per orationem:pulſate per meditationem. Vel ſic:Meditatione pulſatus,aperi. Interrogatus,reſponde. Oratus exaudi. *Et leuaui manus meas.* Nos ſeruimus Deo pro æternis,quæ ſurſum ſunt,Iudęi pro temporalibus,quæ deorſum ſunt. Vnde lectiones legis Moyſi, cum legimus in imum terminamus, vt in matutinis. Lectiones Euangelij in altum terminamus, vt Euangelium & Epiſtolam. *Exercebor in iuſtificationibus tuis.* Nota,in iuſtificationibus noſtris quatuor ſunt neceſſaria. Primi nihil eſt cauſa, ſed eſt cauſa ſecundi, ſecundum tertij,tertium quarti,ſcilicet fides,contritio, motus ex libero arbitrio,peccatorum remiſſio. Primi nihil eſt cauſa, niſi Deus:motus ex libero arbitrio partim ex Deo,partim ex nobis, vnde Apoſtolus:Coadiutores Dei ſumus.* Nam cum fecit nos ſine nobis,non iuſtificat nos ſine nobis, id eſt : Non ego operor illud, ſed gratia Dei mecum.

2.Cor.12.b

Matth.7.b

* *S.Auguſt. tom.10. Ser. 15. de verb. Apoſt. poſt med.*
1.Cor.3.b
1.Cor.15.b

Emor eſto verbi tui ſeruo tuo.] Eſt quietudo quieta:eſt inquietudo inquieta : eſt quietudo inquieta : eſt inquietudo quieta. Quietudo quieta eſt,quando exterius vacamus ab opere, interius à turpi cogitatione.Inquietudo inquieta eſt,quãdo exterius non vacamus ab opere , nec interius à ſtrepente cogitatione. Quietudo inquieta eſt , quando quieſcimus ab opere exteriori,nõ ab opere interiori. Inquietudo quieta eſt, quando non vacamus ab opere exteriori,ſed à ſtrepente cogitatione,vt quietudo referatur ad ceſſationem ab opere exteriori. De contrariis modo contrario iudica. Nota:huic octogenario modo præponitur Thau litera,

Digitized by Google

quæ interpretatur, duc te. Deus quandoque ducit hominem, vnde hoc: Trahe me poſt te. Et hoc Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Quandoque homo ſe per liberum arbitrium. Nam coadiutores Dei ſumus, vnde hoc: Gratia Dei in me vacua non fuit. Vnde Sancti Dei dicuntur reges vel duces ſe, & alios benedicentes. Quandoque homo hominem, & hoc dupliciter. Nam quandoque ad bene regendum, vnde Dominus: Conſtitui te ducem populi huius. Quandoque ad lapſum faciendum, vnde hoc: Si cœcus cœcum duxerit, ambo in foueam cadunt. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & cætera. Labore fatigati, onere grauati, inedia macerati. Venite ad me, quales ad qualem, clauſi ad oſtium ægroti ad medicum, naufragi ad portum: ad oſtium luminis ad portum quietis, ad medicum ſalutis: ad oſtium ingreſſi, veritatem videatis ad medicum, vt curati ad ſanitatem conualeſcatis: ad portum, vt collecti poſt laborem quieſcatis: vani, vt veritatis lumine adimpleamini: onerati, vt pondere peccatorum alleuemini: laborantes, vt quiete adepta conſolemini. *Quia eloquium tuum viuificauit me.* Panẽ noſtrum quotidianum da nobis hodie. Hic panis materialis, vel corpus Chriſti, quod traxit de Virgine, vel corpus Chriſti ſpirituale, id eſt, Eccleſia, id eſt, petimus, vt ſimus de vnitate Eccleſiæ, vel ſacra ſcriptura, vt nobis exponatur. Petimus ergo panem corporalem corpori, ſpiritualem ſpiritui. *Memor fui mandatorum tuorum à ſæculo Domine.* Id eſt, à ſæculo ego ſum, vt generalis iuſtus loquitur, vel iudiciorum, quæ ſunt à ſæculo; vt hæc oratio, ſcilicet à ſæculo, determinet hunc terminum, ſcilicet memor, vel hunc, ſcilicet iudiciorum. Miſerum eſt ſua peccata obliuiſci, miſerius ſine pœnitentia cordis reminiſci, miſerrimum per retractionem eis delectari.

Cant.1.a *Pſalm.22.a* *1.Cor.3.b* *1.Cor.15.b* *1.Reg.25.e* *Matt 1.15.b* *Matth.11.d* *Matth.6.e*

Portio mea Domine, quia cuſtodiui legem tuam.] Vel cuſtodiui legem tuam, quia es' portio mea. Nota: Quãdo Iudæi venerunt in terram promiſſionis, tribus Leui non accepit in ea portionem, ſed de decimis viuebat, & in templo ſeruiebat. Sic clerici, qui ſunt de tribu Leui non habent portionem hæreditatis, niſi de patrimonio Crucifici. Vnde cum ſuſcipiunt coronam, cantatur hic verſus: *Portio mea Domine.* Chriſtus eſt noſtra portio: nam cum eo habemus partem communẽ ipſe enim accepit de noſtro, vt nobis daret de ſuo. Nã caput corporis eſt particeps in duobus, in natura, in miſeria, quæ duo accipit de noſtro. Et corpus cum capite eſt particeps in duobus, in gratia in præſenti, & gloria in futuro. Hoc habemus de ſuo, litera occidit, ſpiritus viuificat, id eſt, literalis ſcientia, ſeu intelligentia, ſicut Iudæos occidit in anima: ſic ſpiritualis intelligentia, viuificat Chriſtianos, qui ſpiritualiter intelligũt. Vel litera occidit, quia ſcientia inflat. Nam ſcienti, & & non facienti, peccatum eſt illi. Vel litera occidit, vnde dictum eſt in lege: Oculum pro oculo, animam pro anima. *Miſerere mei ſecundum eloquium tuum.* Nam ſecundũ quòd promiſit, debet noſtri miſereri. Nam quædam reddunt nos debitores Deo, vt prima dona. Quædam Deum debitorem nobis, vt opera virtutum, virtutes operum. Vel opera virtutum dicuntur hic, quod fides impetrat, quod lex imperat. Nam fides, qua credimus Deum, dicitur notitiæ: fides, qua credimus Deo, dicitur Deo confidentiæ: fides, qua credimus in Deum, quæ operatur in Deum, quæ operatur per dilectionem dicitur confeſſus. Fidem habuit Petrus, quando Domino quærenti: Quem dicunt homines eſſe filium hominis; Reſpondit: Tu es filius Dei viui. Fidem confidentiæ, quando vidit Dominum ambulantem ſupra mare, & ſe in fluctibus proiecit dicens, Domine, ſi tu es, iube me venire ad te. Fidem conſenſus in Eccleſia. *Deprecatus ſum faciem tuam.* Hic dicitur, quòd Deus debet facere aliquid. Ideo notatur, quod quatuor debitores, qui ſunt Deus, ſpiritus, caro, & mundus. Deus debet ſpiritui, vt eum in cognitione illuminet veritatis, & in amore virtutis inflammet. Spiritus Deo in omnibus, quæ agenda ſunt ab ipſo erudiri, & ſecundum ipſum operari. Spiritus debet carni, & eam à malis cohibeat, vt in bonis exerceatur. Caro debet ſpiritui in bono agẽdo miniſterio, in commodo appetendo. Caro debet mundo, ab eius abundantia, quod neceſſitatis eſt, ſumere, quod virtutis eſt exercere. Mundus debet carni: in neceſſitate ſubſidium, in exercitatione exercitamentum: ſed quia ſpiritus beneficium creatoris non perſoluit, iuſte creator beneficium ſpiritui ſubtrahit, & ſic de aliis. *Media nocte ſurgebam.* In nocte opera non facimus, inſidias latronum ſuſtinemus, dormimus. Hac ſimilitudine hoc ſæculum dicitur nox. De primo hoc: Præueni intempeſtæ noctis ſilẽtio. De ſecundo: Caue tibi ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui, & caue tibi à dæmonibus, qui tunc magis inſtant. De tertio, noua partitio.

Num.34. *Portio noſtra Chriſtus.* *2.Cor.3.b* *1.Cor.8.a* *Leu.24.b* *Matth.25.f* *Gal.5.a* *Matth.16.b* *Matth.14.d* *Debitores quatuor.* *Nox.* *Pſal.118.e*

Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine.] *Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me.* Notandum quod eſt via, per quam curritur. Eſt patria, ad quam tenditur Tres ſunt viæ, quæ ducunt ad patriam: ſcientia, diſciplina, & bonitas. Prima itur ad ſecundã, ſecunda ad tertiam, tertia ad patriam, ſcilicet beatitudinem. Propheta cupiens ire ad patriam, dicit: *Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me.* Sed itur ordine præpoſtero. Idem alibi: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Notandum eſt, quòd ſcientia eſt, quando tenuis eſt, & non firmiter ſcitur: diſciplina, quãdo firmiter ſcitur, vt quando diſpoſitio & habitus, ſcientia & diſciplina dicantur: & Scientia ad triuium: Diſciplina ad quadriuium referatur, quæ multiplicetur additur. Nam primo, regula: ſecundo, exemplo: tertio figura demonſtratur. *Doce bonitatem*: per inſpirationem. *Diſciplinam*: per exemplum, & exempli ſuppoſitionem, vel certitudinem, *Scientiam*: per proprietatem. Nam ſcientia proprie docetur. Bonitas improprie. Homo eſt debitor Deo, ſibi, & proximo. Deo, ex Deo, quod Deus dat bona: homini, quod ibi notatur. *Bonitatem, & ſcientiam, & diſciplinam doce me.* Ergo homo ſolue tibi quod tuũ eſt: Proximo, quod proximi eſt: Deo, quod Dei eſt. Tributum tibi, vectigal proximo, honorem Deo. Iuxta illud Apoſtoli: Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem. Tria tibi, tria proximo, tria Deo. Debes tibi ſuſtentationem, punitionẽ, ſanctificationem. De primo: Nemo carnẽ ſuam odio habuit. Nam debemus paſcere iumentum noſtrum, ne deficiat in via. De ſecundo: Apprehendite diſciplinam. De tertio: ſanctificate voſmetipſos. Proximo debemus tria: Seueritatem, compaſſionem, benignitatem. Seueritatem in vitiorum impugnatione, compaſſionem in tribulatione, benignitatem in vtroque. Deo ſimiliter tria quæ ſunt amor caſtus, patiens, purus. Caſtus in proſperis, patiẽs in aduerſis, purus in his, & in illis. *Coagulatũ eſt, ſicut lac, cor eorum.* Lac aliquando in bono accipitur. Nam lacte nutritus eſt Chriſtus Notandũ ergo, quòd lac eſt dulce, humidum, reficiens, candidum. Sic Prælatus, ſi hæc quatuor habuerit, lacte paſcit Chriſtũ, vt habeat dulcedinem in contẽplatione, humorẽ in deuotione, refectione, vt alios paſcat ſua ſancta cõuerſatione, & candorẽ, id eſt, mũditiam, quæ eſt in tribus, in carne, in conſcientia, in opere: ſic paſcitur Chriſtus.

Viæ tres. *Scientia, & diſciplina.* *Homo tribus eſt debitor.* *Rom.13.b* *Epheſ.5.g* *Pſal.2.d* *Prælatus quomodo Chriſtum lacte paſcat.*

Manus tuæ, Domine fecerunt me. Nota: Triplex immutabilitas, vna potentia non mouendi, quæ fuit in Adam ante peccatum, vnde Adam quodam modo factus eſt immortalis, quod erat ibi de ligno vitæ, non de conditione naturæ. Immortalitas, impoſſibilitas mouendi, quod erit in patria, quando hoc mortale, induerit immortalitatẽ, & immortalitas immutabilitatẽ, quę ſolius Dei eſt, vnde: Regi ſæculorũ immortali, & inuiſibili ſoli Deo honor & gloria, & victoria. Chriſtus ſecundũ quòd homo ad imaginem Dei, non imago: ſecũdum quòd Deus eſt, imago Dei, non ad imaginem Dei ſicut pictura regis dicitur eſſe ad imaginem regis, non imago regis, quia non de eadem ſubſtantia, cuius rex. Et filius dicitur rex, dicitur imago regis, non ad imagi-

Immutabilitas triplex. *1.Tim.1.d*

nem

nem regis,quia est de eadē substantia, cuius rex. Omnes homines creauit DEVS materialiter, sed modo creat eos formaliter.Dignitas hominis attēditur in his quia mānibus Dei formatus, vnde hoc: Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me. Quia ad imaginem & similitudinē Dei factus est,vnde hoc:Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostrā. Quia in dextera Dei collocatus.Nā boni erunt in dextera.Et quia ab angelis Dei honoratus : nam seruiunt nobis:nam vnicuique animæ deputati sunt angeli ad sui custodiam.Homo factus est ad cognoscendū, & ad diligendum Deum:vnde homini data sunt duo,sensus & bona vita:factus est ad imaginem & similitudinem Dei:per sensum ad imaginem,per vitam ad similitudinem.Similitudinem,& non imaginem, potest amittere,vnde hoc : Verumtamen in imagine pertransit homo:factus est,vt cognoscat Deum,& diligat.Charitas similitudo : veritas,cognitio :scilicet imago. Charitas, via,veritas,vita:Charitas,meritum:vita,præmiū. Charitate itur,veritate statur. *Da mihi intellectum,vt discam mandata tua.* Nota: Homo cum dicit falsum,scio quid dicit,sed quid non dicit.Similiter intelligimus, quid credere debeamus:sed articulos propter fidē intelligimus,quod credimus,scilicet,rationem articulorum.Cū ergo dicūtur quædam,non aliter creduntur, nisi prius intelligantur.Ad rationem articulorū,illud est referendum;credere primum aliquid.Secundum ad quod, vel quædā non aliter intelliguntur in patria,nisi prius credantur in via. Quædam non aliter creduntur firmiter, nisi prius intelligantur, vt in discendo, vt discipulus non credit,quę audit,nisi prius intelligat.Aureolus,siue Oriolus visus prodest ictericis,id est,iis,qui habent pallidum colorem. Isidorus dicit duo esse genera prouerbiorum.Vnum prouerbium est accommodatum rebus, aliud accommodatum temporibus. Prouerbium accommodatum rebus, vt lupus est in fabula, id est, tace,sicut ille, quem videt lupus, tacet, mutus factus. Prouerbium accommodatum temporibus, vnde hoc: Noli contra stimulum calcitrare.

Defecit in salutare tuū anima mea.]Hæc literaCaph, quæ interpretatur curuatus.Est igitur incuruatio cum amore,vt hic.Est ex cupiditate,vt legitur in Euāgelio de muliere,quæ decem & octo annis curuata fuit scilicet genus humanum.Et hoc:Miser factus sum,& curuatus sum:vnde in cælo nil tortum,& nil curuatum implet.Est incuruatio doloris,vnde hoc:Mulier dolens incuruauit se. Vita nostra quatuor de causis militiæ comparatur. Milites enim habitāt in tabernaculis, sicut & nos,vnde hoc:Non habemus hic manentē ciuitātem:sed futuram,sicut peregrini,inquirimus.Et quia sunt in labore, sicut & nos, vnde hoc:In labore, & ærūna,& in vigiliis multis.Et hoc : In labore & sudore vesceris pane tuo.Et quia sunt in lucta,sicut & nos vnde hoc:Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē,sed aduersus spirituales nequitias in cœlestibus. Et quia expectaui stipendia, id est, coronam, sicut & nos,vnde hoc:Omnes quidē currūt, sed vnus accipit brauium. Et Apostolus : Reposita est mihi corona iustitiæ.Ita & nos sumus cum Deo, vnū vnione Christus vnitate.Aliquid dicitur deficere, id est, desinere,vnde hoc:Defecit earo mea,& cor meum. Et deficere pro diminuere,vnde hoc:Defecerūt sicut fumus dies mei:& pertransire ad spiritualitatem ab animalitate.Quę melior,actiua vita,an contēplatiua vita?Si ad personas referas,sunt excedentia & excessa. Si ad status,contēplatiua melior his de causis:quia est securior & quia diuturnior, vnde hoc:Maria optimā partē elegit,quæ non auferetur ab ea.Nā est in præsenti,& erit in futuro.Sed actiua melior,quia fœcundior. Nam Lia id est,actiua,quia fœcunda.Rachel,id est,contēplatiua est sterilis.*Narrauerunt iniqui fabulationes.* Fabula dicitur quādoq; omne verbū otiosū siue verū, siue falsum, vnde in Euangelio. Dum fabularentur,& loquerentur inter se discipuli. Quandoq; fingunt inter se hæretici, vt hic.Quandoq; quod nec verū,nec verisimile, quod proprie dicitur fabula, vt in Poetis. Nota tria genera martyrij.Castitas in iuuentute,largitas in paupertate, abstinentia in abundantia escarum. Castitas iuuenem resistentem luxuriæ cruciat : largitas dare cupientem pauperem extenuat:abstinentia inter diuitias mactat.

IN æternum Domine verbum tuum.] Aliquis recusat laborem triplici de causa : Propter negligentiam,simplicitatem,mundanum timorem.De primo, vt de illo, qui abscondit talentum suum in terra. De secundo,vt de illo, qui dixit,A,A,Apuer sum,& nescio loqui.De tertio,vt mercenarius,qui videt lupum,& fugit.Superiora habent tria,ordinē,quietem,& pulchritudinem, & nos illa, quæ in firmamento sunt,in his tribus debemus mutare.In ordine, vt ibi: Introduxit me rex in cellā vinariā,& ordinauit in me charitatem. In quiete, vnde hoc:Super quē requieuit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum.In pulchritudine,vnde hoc: Pulchra es amica mea.Quinq; sunt loca:primus,in quo solum bonum,& summum,vt cœlum:secundus,in quo solum malum,& summum,vt inferius:tertius,in quo solum bonum & non summum,vt Paradisus terrestris quartus,in quo solum malum, & non summū,vt purgatorius:quintus est,in quo est bonum & malum, vt mundus:*Quoniam omnia seruiunt tibi,* Deo. Boni se spōtanee subiiciendo, & hæc seruitus est amoris,seruiunt Deo,vnde hoc:Seruire Deo regnare est.Mali ex opere eorum bonum eliciendo:Nam diaboli castra Dei sunt, & ideo militant,in animatis,animabus, de eis ad libitū faciendo. *Nisi quod lex tua meditatio mea est.* Quatuor modis in nostris animo meditamur agenda,siue tractamus.Cogitando,volendo,deliberando,vouendo.Cogitatio ad cognitionem,voluntas ad desiderium, deliberatio ad propositum, ad promissionem pertinet votū. *Tuus sum ego.* Hic dicitur,quid debeat aliquis facere ratione vitandæ transgressionis,scil.decem præcepta,ne peccet mortaliter trāsgrediendo ea:ratione adipiscēdæ perfectionis,vt si volo esse perfectus, ieiunabo in pane,& aqua:ratione reddēdæ vicissitudinis, vt si aliquis mihi benefecerit,debeo etiam sibi benefacere.

QVomodo dilexi.] Meditatio legis valet ad tria, ad scientiæ augmentum, ad virtutis profectum, ad pœnitentiam,siue firmamentū.De primo:Pungit oculum,& producit lacrymas:Punge cor,& producit scientiam.De secundo : *Viam iustificationum tuarum instrue me.* De tertio. Qui prospiciebat serpentem æneum,id est,in sacram scripturam,firmabantur cōtra serpentes. Quandoq; tamen serpens dicitur Christus. Nota:quidam sunt duo in carne vna, vt sponsus & spōsa:quidā vnus in carne gemina,vt duo boni vniūtur in glutino charitatis. Quidam duo in carne gemina, vt duo mali diuiduntur.Quidam vnus in carne vna, scilicet singularis per Antonomasiā, vt Christus in carne sine macula,vel de quolibet fideli, qui non diuiditur ab eo in opere carnis. *Super inimicos meos.* In hac partitione agitur de iustitia,quā vocat Apostolus loricam, hac similitudine.Nā lorica nos munit ante, & retro, à dextris, & à sinistris,scil.iustitia:quia vnicuiq;reddit,quod suū est:habemus enim ante nos,qui priores vocantur, docētes:post nos iuniores,à dextris amicos,à sinistris inimicos. Reddamus ergo vnicuiq; quod suum est.Priorib. obedientiā,iunioribus doctrinam,amicis lætitiam, inimicis patientiam.Hic ergo,qui hic loquitur, vndiq; est munitus,ante,cum dicit:*Super docentes me intellexi,* quia super priores:retro,cum dicit:*Super senes intellexi,* ergo multo magis super iuuenes:à dexteris,vnde dicitus,*Quomodo dilexi legem tuam,* diligere autem ad fideles amicos pertinet:à sinistris,vnde:*Super inimicos meos prudentem me fecisti.*] *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine.* Si verba Dei comedūtur,cibus sunt, quod verum est:Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.Tamē verba Dei dicūtur in hac similitudine.Nam cibus corporis tria habet,scilicet, saporem,nutrimentū,& massam.Sapor delectat, nutrimen-

Obgnitas hominis. Ioan.10.b Gen.1.d

Psal.38.a

Plin.lib.30. Nat.hist. c.11.

Exerc. in Chor.

Act.9.d

Incuruatio multiplex Caph. Luc.13.c

Psal.37.a

1.Reg.4.d

Vita militiæ comparatur. Hebr. 13.c

2.Cor.6.b

Gen.3.d Ephes.6.b

1.Cor.9.d 2.Tim.4.b

Deficere.

Psal 72.d Psal 101.a

Vitæ actiuæ,& contemplatiuæ collatio. Luc.10.g Gen.29.c.d

Fabula.

Luc.24.d

Tria genera martyrij.

Matth.25.b

Ier.1.b Ioan.10.b

Cant.2.a Isai.66.a sec.70. Can.4.a

Ephes.6.a

Iustitiæ proprium.

Agēda quatuor modis meditamur.

Meditatio legis ad tria valet. Eccl.22.c

Num.21.b Gen.21.d Matth.19.a

Deut.8.a Matth.4.a

Cibus corporalis.

Digitized by Google

tum ſuſtẽtat,maſſa onerat. Sapor ad palatum pertinet: Nutrimentum ad naturam,ſcilicet ſubſtantiam : maſſa ad miſeriam. Gula percipit ſaporem,ſtomachus nutrimentum, & maſſam, alterum ad refectionem,alterum ad grauamen : nutrimentum, vt illud corpus tranſeat: maſſam,vt illam eiiciat. Sic cibus etiam ſpiritualis habet ſaporem,qui fauces ſpirituales delectat:nutrimentum,quod ſubſtantiam ſpiritualem paſcit & vegetat : maſſam , quæ infirmitatem noſtram quodammodo premit,& grauat.Fauces ſpirituales ſunt palatum cordis. Sapor verbi DEI eſt guſtus internæ dulcedinis. Anima eſt ipſa ſubſtantia ſpiritualis. Nutrimentum verbi DEI eſt exercitium virtutis,maſſa pondus laboris. Dulcia ergo ſunt eloquia Dei faucibus meis . Nota: dulcia ſunt ori , vel faucibus , non ventri : cibus enim iſte non venit in ventrem , id eſt, in ſatietatem, vnde Iob:Non dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam. Nam in præſenti eſt quædam refocillatio. Sed ſatiabor cum apparuerit gloria tua.

Cibi ſpirituales proprietates.

Dulcia.

Iob.7.d

Pſalm.16.c

Lucerna.

Vas humanitas.

Lvcerna pedibus meis verbum tuum.] Lucerna eſt lumen in teſta,Lumen in vaſe,eſt diuinitas in humanitate.Lumẽ,diuinitas,vita eſt via,tenebræ ſunt ignorantiæ. Præcedit Chriſtus,tenens lucernam : ſequitur Chriſtianus,tenẽs exempli ſemitam. Propoſuit humanitatem lucentem ex diuinitate. Extulit lucernam, vt videamus in fide,ambulemus in operatione,diligamur imitatione. Præcedentem vnum multi ſequentes. Lucerna tria facit in nobis,quia viam oſtẽdit,& à ſcandalis,& à fouea nos cuſtodit,ſic verbum Dei,& idoo dicitur lucerna. De primo : Domine in lumine tuo ambulamus. De ſecundo : Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis,ne forte offendas,& c. De tertio : Si cæcus cæcum duxerit,ambo in foueam cadunt. *Iurauí & ſtatui.* Iuramentum eſt de illicitis,vel licitis.Si de illicitis,ſemper eſt peccatum. Si de licitis, illud, quod iuratur,vel ſuperfluum eſt, vel incertum, & vtrobique eſt peccatum,& periurium,vel neceſſarium,& tunc non eſt peccatum. Item ſi iuramentum de licitis, homo intendit iurare quod iurat , vel non intendit : Si intendit, non periurat : ſi non intendit,periurat. *Voluntaria oris mei beneplacita.* Triplex confeſſio laudis, vnde hoc : Confiteor tibi Pater,&c. Fidei,vnde hoc : Credo in Deum Patrem. Peccati , vnde hoc : Confitemini alterutrum peccata veſtra. *Anima mea in manibus meis ſemper.* Et nota : Anima hominis eſt in præſenti quandoque in manu hominis , quandoque in manu DEI , quandoque in manu hominis, & DEI ſimul. De primo, hic. De ſecundo,hoc : Poteſtatem habeo ponendi animam meam,&c. De tertio : Non ego operor illud, &c. In futuro erit tantum in manu Dei,vnde illud : Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt. Malæ in manu diaboli , vnde hoc : Vide, ne aduerſarius tuus tradat te in manus iudicis , & iudex tradat te tortoribus. Iudex DEVS, tortor diabolus. *Poſuerunt peccatores laqueum mihi* , ſcilicet triplicem. Nam triplici morbo laborat genus humanum.Principio,medio,fine. In ingreſſu,in progreſſu,in egreſſu,id eſt, Natiuitate, vita,morte. Natiuitas erat immunda, vnde hoc:In iniquitatibus meis conceptus ſum : ſcilicet,vita peruerſa,vnde hoc : Dies mali ſunt. Mors peremptoria,vt hic:Mors peccatorum peſſima : vnde alibi :

Va mihi naſcenti , va nato , va morienti.
Va mihi , quod ſine va non viuit filius Eua.

Sed contra hunc triplicem morbum Chriſtus appoſuit triplex antidotum. Nã natus eſt,vixit,mortuus eſt:natiuitas eius purgauit noſtram Natiuitatem. Nam Natiuitate ſua purgauit nos ab originali peccato. Vita eius informauit noſtrã?Nam vita eius,noſtra viuendi forma eſt. Morte ſua deſtruxit noſtram,vnde hoc : Ero mors tua ô mors. Hoc dicitur ſic : In æternum diligens, in æternũ meruit habere,quod diligit. Sed ſi quis diligit in æternum,ergo merebitur in æternum in patria habere quod diligit.Dicimus ergo,quod hęc oratio ſcilicet, in æternũ,determinat hoc verbum,habere,& non hoc verbum,ſcilicet, meretur,ſed poſt dicit in gloſſa, quòd meritum dilectionis erit in æternum.Sed hoc referendum eſt ad dilectionem,quæ erit æterna.Nam charitas nunquam excidet.

Verbum Dei lucerna.
Pſalm.88.c
Pſalm 90.c
Matth.15. b

Iuramentũ.

Confeſſio triplex.
Matth.11.d
Luc.10. d
Symp. Ap.
Iacob.5.d

Anima.
Ioan.10.d
1.Cor.15.b

Sap.3 a

Morbus triplex quo laborant homines.
Pſalm.50.a
Epheſ.5.d

Pſalm 3.d

Antidotum triplex.

Oſea 13.d

Inimicos odio habui.] Tres ſunt ſpecies feruentis dilectionis. Cõpaſſio,vltio,deuotio.Tria ſiquidem ſunt in homine,ſcilicet natura,culpa,gratia.Compaſſionem naturæ,vltionem culpæ, deuotionem debemus gratiæ. In cõpaſſione ſunt quatuor. Pietas,erogatio,ſollicitudo,protectio.Pietas voluntatis,erogatio facultatis,ſollicitudo neceſſitatis,protectio ab hoſte. *Adiutor.* Nota: Deus adiuuat cadentes,infirmos, iacentes. De primo dicitur : Non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam,& hoc : Dum caderem , Dominus ſuſcepit me. De ſecundo hic.De tertio : Miſit de ſummo,& accepit me,&c. *Ad nihilum deductus ſum.* Quidam ad nihilum deducitur per gratiam , alius per culpam , alius per pœnam. De primo : Increpaſti gentes,& perit impius,& hoc:Verte impium,& non erit:quando ſcilicet, de malo fit bonus.De ſecundo:Sine ipſo factum eſt nihil : id eſt, peccatum, quod ad nihilum deducit hominem,quia ſeparat à vero eſſe.De tertio:Sicut fluit cera à facie ignis,ſic pereunt peccatores à facie Dei: *Diſcedentes à iudicijs.*In tripliciiudicio ducimur.Primo enim ſtatur ante hominem , ſecundo ante Angelum , tertio ante Deum. Ante hominem,peccata confitendo : ante Angelum , pro peccato ſupplicando : ante Deum ſententiam expectando.In primo iudicio habemus aduocatum,pœnitentiam:in ſecundo, iuſtitiam:in tertio,ſolam Saluatoris miſericordiam. In vnoquoque iudicio habes aduocatum Deum.In primo pœnitentiam ſuggerendo : In ſecundo,iuſtitiam conferendo : In tertio, ad gloriam adducendo. Eſt enim Chriſtus conſolator, & aduocatus : conſolator in miſeria,aduocatus in cauſa. Conſolator, ne ſuccumbamus : aduocatus,vt vincamus. Nota : poſt mortem erimus in iudicio cum Angelis litigantibus pro anima. Si boni fuerimus, Angelus tollet animam. Si mali,diabolus. Et eſt ſecundum iudicium. Primum iudicium eſt in præſenti , quando peccata confitemur ſacerdoti : & tertium in futuro, quando vtramque ſtolam recipiemus. *Peccatores terra.* Nam ſunt peccatores cœli : quia peccator dicitur aliquis à cœlo cadendo , vnde hoc : Vidi ſathanam, ſicut fulgur de cœlo cadentem,Sunt peccatores cœli,Deum blaſphemando,vnde hoc:Peccaui in cœlum,& coram te. *Confige timore tuo carnes meas.* Ad hoc vt Chriſtum imitemur,oportet vt tollamus crucem eius, vnde hoc: Qui vult venire poſt me , *& cætera.* Nota : Tria nobis dedit DEVS , ſeruitutem, vtilitatem, aſperitatem. In abnegatione ſui,ſcilicet hominis,fit ſeruitus:in tollenda cruce,vtilitas : in imitatione Dei aſperitas. Homo enim ceciderat à libertate , ab Angelorum ſocietate , à DEI viſione. Ab hac Trinitate feliciſſima, per infeliciſſimam Trinitatem , ſcilicet ſuperbiam, iram , inuidiam , in prædam Trinitatem per miſeriam cecidit. Sed per miſeram Trinitatem poſt rediit ad feliciſſimam Trinitatem. Nam abnegando ſe , ſcilicet propriam voluntatem , recuperauit propriam libertatem : tollendo crucem ſuam, id eſt,carnem ſuam cum vitiis, & concupiſcentiis:Crucifigendo per continentiam recuperauit Angelorum ſocietatem : ſequendo CHRISTVM, eius paſſionem imitando,recuperauit DEI viſionem.

1.*Cor.13.c*

Dilectio feruens.

Compaſſio quatuor habet.
Deus adiutor.
Pſalm.36. c
Pſalm.117.b
Pſalm.17.b

Pſalm.9.b

Ioan.1.a

Pſalm.67.a

Iudicium.

Deus vbique aduocatus.

Peccator cœli quis.
Luc.10.c
Luc.15.d

Matth.16.d

Caſus hominis.

Gal.5.d

Feci iudicium,& iuſtitiam.] Quatuor leguntur aduentus Chriſti.Nã eſt Hiſtorialis,Tropologicus,Myſticus,Anagogicus.Primus in carnem:ſecũdus in mentẽ, vnde hoc : Ad Deum veniemus , & manſionem apud eum faciemus : Tertius in obitu vniuſcuiuſque, vnde: Veni Domine IESV. Quartus in die iudicij, & bene dicitur Anagogicus,quaſi deſuper cœleſtis,tũc enim veniet non humilis,vt prius,ſed cum Angelis,& terribilis apparebit,& potens. *Suſcipe ſeruum tuum in bono.* Tria ſunt genera ſeruorum. Nam ſunt fideles , ſunt prudentes:ſunt fideles,& prudẽtes:qui ſuis operibus alios ornant,

Aduentus Chriſti quadruplex.
Ioan.14.c
Apoc.22.d

Matth.25.
Seruorum tria genera

Digitized by Google

ornant, fideles sunt: qui doctrina pollent, prudentes sunt: qui vita, & verbo pollent, fideles & prudētes. Primi in vita iustitiam, secundi in sermone scientiam, tertij in remuneratione percipient gloriam. Primos apud Deum opus exaltat: Secundos apud homines doctrina commendat: Tertios apud Deum, & homines vita, & eloquium perfectos iudicat. *Ne calumnientur me superbi.* A tribus aliquid sustinemus. A Deo flagella, à proximo, contumelias, & percussiones, à diabolo tentationes sustinendo patienter toleramus. Sed homo debet considerare, ne contra flagella Dei prorumpat in contumeliam, ne contra mala proximi, in mali retributionem, ne contra diaboli tentamenta in peccati delectationem. Nam cum à Deo flagellatur, scrutari debet, quod sit patris percussio, peccatorum purgatio, patientiæ remuneratio. Cum ab homine, cauere debemus, ne reddamus talionem, vel superius potestatem, ne inferamus vltionem, vel interni iudicis ne denderet vindictam. Cum a diabolo, consideretur culpa delinquentis, inuidia ferientis, iustitia permittentis, aduersarius vincitur, si in his animus figitur. *Tempus faciendi Domine.* Sex leguntur tempora: Tempus increpationis, quando dictū est Adæ: Maled. cta terra in opere tuo. Tempus castigationis, vnde quando dixit Dominus: Delebo omnem terram diluuio. Tempus segregationis in tempore circumcisionis, quando significabat baptismum. Tempus prohibitionis in lege, quādo factæ sunt prohibitiones, vt hoc: Non furtum facies, &c. Tempus demonstrationis in tempore Prophetarum, quando quasi demonstrando dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit. Tempus operationis, vel reconciliationis, modo, vt hic agitur. Primo tempore fuit homo vetundatus cum peccato: secundo, conculcatus in peccato: tertio angariatus pro peccato. quarto, humiliat⁹ sub peccato: quinto, consolatus de peccato: sexto, liberatus à peccato.

Mirabilia testimonia tua. Duæ sunt viæ. Via iniquitatis, & via veritatis. Prima mirabiliter mirabilis: Secunda tantum mirabilis, de quā hic agitur. Via iniquitatis est in ingressu delectabilis, in progressu grauis, in egressu damnabilis. Via veritatis in ingressu grauis, in progressu delectabilis, in egressu remunerabilis. Accedenti ad portam siue ingressum iniquitatis occurrit suggestio, & deducit delectatio, inducit assensio, & sic fit peccatum. Nota primum, per hostem diabolum: secundum, per carnem: tertium per spiritum, scilicet rationem, quando consentit ratio, sed Deus, quando miseretur illius, accedit ad tumulum, & reducit eum de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Eductum deducit: deducendo, conducit: conducendo, inducit in viam veritatis. Opera Dei dicuntur mirabilia quinque de causis. Propter sapientiam, vnde hoc: Omnia in sapientia fecisti. Propter ordinem, vnde hoc: Omnia creauit Deus in numero, pondere, & mensura. Propter potentiam vnde hoc: Potens est Dominus in cœlo, & in terra. Propter profunditatem, vnde hoc: Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, & hoc: Quis consiliarius eius fuit? Propter bonitatem, vnde hoc: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, &c. *Declaratio sermonum tuorum illuminat.* Vetus testamentum declaratur per nouum propter tria, propter explanationem, vnde hoc: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo: Hæc est explanatio huius præcepti, scilicet: Non mœchaberis: propter prædicationem vbique factam, vnde hoc: In omnem terram exiuit sonus eorum. Propter promissionis impletionem, vnde CHRISTVS dixit: Consummatum est. *Faciem tuam illumina* Sol quandoque irradiat aliquid, & illud non illuminat, vt cæcum. Quādoque super aliquid irradiat, & illud illuminat, sicut montem. Quandoque aliquid irradiat, & illuminatur illud, quod etiam illuminat, vt sol illuminat aerem, & aer illuminat alia. Sic sol iustitiæ CHRISTVS quandoque quosdam irradiat, qui non illuminātur, nec alios illuminant: quandoque repellunt primam gratiam, quam Deus offert, vnde hoc: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehenderunt. Quosdā illuminat, qui illuminantur, sed alios non illuminant per prædicationē, de quibus dicitur: Signatū est super nos lumen vultus tui Domine. Quosdam illuminat, qui illuminantur, & alios illuminant per prædicationem, vt Prælatos: vnde Dominus ad Apostolos: Vos estis lux mundi actiuè, & passiuè, scilicet illuminatio, & illuminata. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Tres sunt species lacrymarum, alia amara, alia dulcis, alia calida. Nam lacrymæ sunt pro se, pro peccatis aliorum, pro desiderio regni cœlestis. Lacryma est amara, cum pro se effunditur, calida cum pro aliis, scilicet emittitur: dulcis cum pro desiderio regni cœlestis fletur. Dulcis, quia ad regnum defertur, quæ prius amara fuit, quia timebat damnari. Pro se effunditur tribus de causis. Pro recordatione præteritorum malorum; pro metu infernalium tormentorum: pro peregrinatione à Deo.

Iustus es Domine. Hic dicitur, quod petit intellectum ab eo, qui est intellectus, & omnia intelligens, volūtas omnia disponēs, qui est memoria, præsentia, præterita, futura, ante se collecta conspiciens. Hæc autem Trinitas talem in nobis Trinitatem creat, scilicet, intellectum, voluntatē, memoriam. Nam summa Trinitas iubet se diligi triplici ista virtute, scilicet toto corde, id est, toto intellectu, tota anima, id est, tota voluntate, totis viribus, id est, tota memoria. Habet ergo homo intellectum, quo bona à malis discernat: voluntatem, qua mala respuat, & bonum eligat: Memoriam, qua malorum supplicia, & bonorū præmia recolat. Hic diriguntur tria genera consolationū. Primum est illius, qui credit se nō habere peccatum, & tamen habet. Talis potest dicere: Ab occultis meis munda me Domine. Notādum autem, quod tria sunt occulta. Illicita cogitatio, dolosa intentio, impudica affectio. Illicita cogitatio inquinat memoriam: dolosa intentio, rationem: impudica affectio voluntatem. Mundatur memoria per confessionē, affectio, siue voluntas per orationem. Ab his occultis mūdus eris, si nō insultes, si non discedas, si non cōsentias, si non dissimules. Temperantiæ est non insultare, sed cum moderamine pati. Fortitudinis est non discedere, sed mala proximi constanter tolerare. Iustitiæ est, non consentire, sed cum robore resistere: Prudentiæ est non dissimulare, sed sollicite, vt mala desinant prouidere. *Mandasti nimis.* Deus dicitur districtè agere propter tria, quia personas non accipit. Nam non est personarū acceptor: quia nullum malum impunitum relinquit, & quia in æternum punit. *Tabescere me fecit Zelus.* Aliquis tabescit ex liuore, vnde hoc: Dētibus suis fremet, & tabescet. Ex infirmitate, vnde hoc: Tabescere fecisti, sicut araneam animam eius. Ex dilectione, vt hic: *Tabescere me fecit zelus tuus.* [*Ignitum eloquium tuum vehementer.* Sursum ignis ascēdit. Ad hoc ergo, quod oratio ascendat in altum, id est, penetret cœlum, oportet quod adsit ignis, id est, quod inflāmetur charitate. *Iustitia tua.* Hic cōmendat Christum à quinque. Ab æquitate, vbi dicit: *Iustitia.* Ab æquitatis auctoritate, vnde dicit: *Tua.* Nā est auctor omnis boni. Ab auctoritatis æternitate: nam erit auctor in æternum. Nam lex, Euangelium, quæ dicitur eius, non Moysi, promittit æterna, vnde: *Lex tua.* A promissionis impletionē, vnde: *Veritas.* Vide quo modo hæc sibi cohærent: pendentia mitræ descendunt vsque ad humeros, ad significandum, quod Episcopi non sunt soluti ab onere legis, ne imponant hominibus onera importabilia, quæ digito nolunt ea mouere.

Lamani in toto corde. Aliquis angariatur propter propriam culpam, vnde hoc: Rugiebam à gemitu cordis mei, quando scilicet habet captiuatam conscientiam: quandoque propter alienam, vnde: Apostolus: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quandoq; propter pœnam, vnde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quandoq; propter gloriæ dilatationē, vnde hoc: Hei mihi, quia incolatus meus prolōgat⁹ est. Hic dicitur, quod noxia cōscientia premit

Ioan. 1. b

Psalm. 4. b

Matth. 5. b Lacrymarū species tres.

Trinitas.

Homo.

Consolationum tria genera. *Psalm. 18. b* Occulta peccata tria.

Deus ob tria districtè agit. *Rom. 2. b* Tabescere. *Psalm 111. b* *Psalm. 38. a*

Ignis proprietas.

Christus à quinque commendatur.

Ritus.

Psalm. 73. b

2 Cor. 19. g *Rom. 7. d*

Psalm. 119 a Conscientia.

Tempora sex.

Gen. 2. c *Gen. 6. b. 7. a*

Exod. 10. c *Matth. 19. c* *Abac. 2. a*

Via duplex

Psalm. 36. a Dei opera quibus de causis mirabilia.

Psalm. 103. c *Sap. 11. d* *2. Mac. 15. a* *Matth. 11. d* *Rom 11. d* *Gen. 1. d*

Vetus testamentum declaratur per nouum. *Matth 5. d* *Exod. 20. c* *Psalm. 18. a*

Ioan. 19. f Solis proprietas.

Sol iustitiæ Christus quomodo illuminet.

quia non ſit tranquilla. Notandum autem,quod quædam eſt mala & trãquilla,vt in obſtinatis:quædã mala & non tranquilla,vt in mediocriter malis,vel incipientibus eſſe malis:bona,& non tranquilla, vt incipientibus eſſe bonis : bona,& tranquilla,vt in perfectis. Hic dicitur,quod oratio quærenda eſt : nam ipſa eſt ad patrẽ miſſa. Et nota,quod anima eſt ciuitas ſummi regis: & dicitur ciuitas virtutũ,quia virtutes ibi ſunt. Sed Iſmaelitæ,ſcilicet Moab,& Agareni,Gebal,& Amon, & Amalech,& Pharao cum curribus,& equitibus veniẽtes obſident hanc ciuitatem,id eſt,diaboli,& malæ cogitationes animam. Illæ quatuor virtutes clamauerunt ad Dominum,cum tribularentur. Prudentia autem prę uidens hos hoſtes,nam prudentia dicitur in præcauendis inſidiis,currit ad artem ſapientiæ,quaſi ad dominã virtutum, conſilium quærens à ſapientia, quæ teſtatur quærendum ſummi regis auxilium, & cum quærerent virtutes,quis ibit pro nobis? Reſpondit cõſilium vnum de ſeptem donis,oratio. Et ne morã faciat,ſupra equos fidei aſcẽdat. Proficiſcitur oratiõ per viam cœli,& currit,donec inter portas Domini,in cõfeſſione aria eius, in hymnis. Nam oratio penetrat cœlos,quæ velut mãcipium fidele cum fiducia nuntiat regi imminẽs periculum. Hoc audito,rex mittit charitatem reginam cœli,& tota cœleſtis curia eam comitatur. Charitas autem intrans ciuitatem , omnia illico exhilarauit , commota compoſuit,turbata pacauit. Redit ſpes in ciuitatẽ,quæ primo pene effugerat:fortitudo,quę pene corruerat,& aliæ virtutes. Hoc videntes inimici dixerunt:Fugiamus Iſraelem, quia Dominũ pugnat pro eis. Sic ciuitas virtutum,id eſt,anima,oratione nuntia,liberatur. Tria ſolent eſſe in medico falſo , quæ hic remouet à medico vero,ſcilicet promiſſionẽ,quia promittit, & non facit, nihil promittat,quod non faciat,vnde hoc:Iurauit Dominus & non pœnitebit eum. In ſanando moram,nam neſcit molimina tarda gratia Spiritus ſancti:Ferro inciſionem. Primum vbi dicit,quærenda eſt medicina. Secundũ,ibi:Ne differas. Tertiũ,ibi,vbi dicit : Verbo non ferro ſanare. Animus diuiſus non impetret.ſcilicet quãdo aliud habet in corde, & aliud in mente, vnde hoc: Corde , & corde locuti ſunt. Quando conſtituit duos fines, ſupremos,vel principales,ita quod vnus non referat alium, vt de petitione temporalium , vnde hoc: Neſciat ſiniſtra tua,quid faciat dextera tua. Vel quãdo homo orat, & tunc inanes cogitationes ſurgunt in eo, quæ poſſunt dici muſcæ moriẽtes,quæ perdunt ſuauitatem vnguẽti. Has cogitationes,ſcilicet aues abigebat Abrahã à ſacrificiis. *Vt cuſtodiam mandata tua.* Duæ ſunt ſpecies œconomiæ, ſcilicet operari,& cuſtodire, vnde in Geneſi de primis parentibus : Vt operaretur,& cuſtodiret illum. Vna pertinet ad virum,alia ad mulierem, ſcilicet viraginem. Vir debet operari exterius , & acquirere : mulier intus cuſtodire,vnde dicitur.

Non minor eſt virtus, quam quærere,parta tueri.

Vir,ratio:mulier,ordinata eſt affectio. *Præueni in maturitate.* Vt ſit vna dictio,id eſt,ætate immatura,id eſt, in iuuentute Deũ laudaui. Nam temperantia in iuuene maius meritum eſt,quam in ſene. Quam temperantiam ſeminauerũt Virgines. Nã in terra mentis noſtræ octo agricolæ ſeminauerunt. Pater, qui dicitur agricola in Euangelio,ſeminauit panẽ cœli. Filius ſeminauit veritatem:Nam exiit,qui ſeminat ſeminare ſemẽ ſuũ,ſcilicet verbũ. Spiritus ſanctus ſeminauit charitatem:Nam venit & apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis,id eſt,feruor charitatis. Ecce tota charitas,ſcilicet bonus agricola ibi ſeminauit Angelorũ ſtabilitatẽ,quãdo aliis cadẽtibus,ſteterunt. Apoſtoli prudentiam. Nam eis dictum eſt:Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Martyres fortitudinẽ, opus fortitudinis fuit in Martyrio:Cõfeſſores iuſtitiam, ſcilicet deuotionem: Virgines temperantiam,de qua hic agitur. Ecce hic quatuor agricolę quatuor ſeminauerũt virtutes. Sed timeo,ne aues cæli veniant,& rapiãt ſemen,& ſeminẽt zizania. *Prope es tu Domine.* Deus dicitur prope tribus de cauſis. Per inſpirationem,vnde hoc : Te loquente,ecce adſum. Per infuſionem,vnde hic. Per auxilium,vnde hoc : Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum.

Vide humilitatem meam.] Alibi dicitur: Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Hæc eſt vnica filia ſummi regis,quæ dicitur eſſe caput omniũ virtutum. Sed nonne fides eſt caput omnium virtutum? Nam prima petit caput. Dicimus,quod dicitur caput virtutum,quas Dominus enumerat in ſermone. Beati pauperes ſpiritu: vbi per paupertatem intelligit humilitatẽ,quæ primo enumeratur, ideo dicitur caput. Nota : Deus dicitur videre,hominem,peccatum,gratiam. Hominem quandoque in bono , vnde hoc : Oculi Domini ſuper iuſtos. Quandoque in malo, vnde hoc: Vultus autem Domini ſuper facientes mala. Peccatum,dum punit,vnde hoc: Beati,quorum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata,ſcilicet ne videat Deus. Virtutem,dum eam approbat,vnde hic: *Vide humilitatem meam.* [*Iudica iudicium meum,& redime me.* Nota cauſam inter hominem,& hominem. Vnde hoc:Nolite confidere in iudicio. Inter hominem,& diabolum,id eſt,quando diabolus eum accuſat , & homo ſe defendit per bona opera. Vnde beatus Martinus dixit: Quid hic aſtas cruenta beſtia? Inter hominem,& Deum,vnde Iſaïas in perſona Domini : Iudicate inter me,& vineam meam. Inter Deum,& diabolum,vnde hoc : Venit Princeps mundi huius,& in me non habet quidquam. Hic petit iuſtus examinari. Vnde alibi: Igne me examinaſti. Nota,valde boni examinati per grauitatem cõſtantiæ in dexteram partem ſe inclinauerũt. Vnde mali examinati ſunt,qui per pondus propriæ iniquitatis in ſiniſtram partem declinauerunt. Mediocriter boni,& mali examinati non ſunt, quia ad quam partem pertineant humana iudicia diſcernere non poſſunt. De hac ſtatera,vel æquilibrio, vel æqua lance loquitur Iob dicẽs: Vtinã peccata mea, & calamitas,quam patior, appenderẽtur in ſtatera. Super hoc Gregorius: Statera patris in manu,Chriſtus eſt, habens miſericordiam, & iuſtitiam : per peccatum per miſericordiam relaxans,leue eſſe oſtendit. Totus ergo mundus in hac ſtatera eſt,quã pater in manu tenet,& in vna parte boni,& in alia parte mali apponunt opera ſua. Stephanus appetiit lapidem , vnde lapidatus eſt : Laurentius craticulã,& alij alia. Tamen omnia iſta non facerent nutum,niſi gutta ſanguinis Chriſti apponeretur in lance bonorum. Ecce ſanctimonia. Nam ſicut quædam medicina nihil valet ſine ſcamonea;ita merita noſtra nihil valent ſine paſſione Chriſti. Hic dicitur, quod rationalis ſenſus eſt caput , quod interpretatur, res lancea. Nã ſecundũ rationẽ homo debet viuere,non beſtialiter. Nã homo habet tria,quæ ſunt in anima,ſcilicet imaginatio,ratio,intelligentia,ſiue intellectus. Ex his tribus tria proueniunt : ex imaginatione,cogitatio: ex ratione , meditatio : ex intelligentia, contemplatio procedit. Nota differẽtiam inter cogitationem,& meditationem, & contemplationem. Cogitatio lento pede,ſiue reſpectu,per deuia diſcurrit. Meditatio per ardua,ſiue per aſpera cum magna induſtria animi nititur. Contemplatio quocumque eam fert impetus , nimia agilitate cõfertur. Cogitatio ſine labore,& fructu. Meditatio cum labore,& fructu. Contemplatio ſine labore, & cum fructu eſt : eandem materiam per hæc tria intuemur: ſed aliter per cogitationẽ,aliter per contemplationẽ. Chriſtus eſt principium,& finis,caput,& cauda. Alpha,& Omega. Et ille ablatus eſt Iudæis. Vnde in ſeptimana pœnoſa tacetur principium,& finis horarũ: quia tunc ablatus eſt nobis ille,qui eſt principiũ,& finis : tunc enim non dicitur, Deus in adiutorium : nec Collecta. *Miſericordiæ tuæ multæ Domine.* Hic dicitur, quod Deus non ſolum apparuit non quærentibus, ſed etiam quærẽtibus,vt Magis. Nam leguntur Chriſti tres apparitiones. Nam in Epiphania apparuit Magis,& ibi oſtendit ſe eſſe verum hominem tantum, non Deum, Apparuit enim inter vbera matris. Secũdo apparuit in baptiſmo,quando Ioanni teſtimonium,Spiritus ſancti

ſe

Oratio.

Anima ciuitas eſt ſummi regis.

Pſalm.106.a

Prudentia. Sapientia.

Pſal.99.a

Charitas.

Exod.14.f

Medicus falſus.

Pſalm.109.b

Ambroſ. in Luc.c.1.

Pſalm.11.a

Matth.6.a

Eccl.10.a

Gen.15.c

Oeconomiæ ſpecies duæ.

Gen.2.

Ioan.15.a

Luc.8.a

Act.2.a

Matth.10.c

Agricolæ quatuor.

Iſa.58.c

Pſalm.144.d

Luc.1.f

Fides.

Matth.5.a

Pſalm.33.c

Pſalm.131.a

B. Martinus

Iſa.5.a

Ioan.14.d

Pſalm.16.a

Apoc.22.c

Matth.2.a

Ioan.1.d

Iob.6.a

reg.lib.7. Moral.in c. 6.Iob. cap.2

Act.7.g

Medicina ſiue ſcamonea nihil valet.

se esse filium Dei ostendit:nã Pater auditus est dicẽs: Hic est filius meus dilectus,in quo mihi cõplacui. Sed quia posset credi per adoptionẽ, ideo post apparuit in nuptiis Architriclino, vbi ostendit se esse Deum, per opus miraculosum,quod fecit ibi. Nam ibi aquã in vinum mutauit,quod fuit signum deitatis. Vide quomodo profecerit in apparitionibus:nam primo ostendit se esse verum hominẽ: secundo filium Dei:tertio Deum. Et hoc totum factum est eadem die, sed annis reuolutis. Vnde illæ tres solemnitates in die Epiphaniæ simul occurrunt, scilicet de Magis,de baptismo, & de mutatione aquæ in vinum. *Secundum iudicium tuum viuifica me.* Deus mortuos viuificat vt viuant,vnde hoc:Sicut suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult viuificat viuos,vt amplius viuant. Vnde & vtrobique de vita gratiæ: & viuos vt in æternum viuant, vnde hoc:Semen non viuificabitur,nisi prius moriatur. *Qui persequuntur me,& tribulant me.* Tria genera Martyrij, siue sanctitatis legimus, quæ habebimus à tribus solemnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi. A Stephano enim habemus opus Martyrij & voluntatem. A Ioanne solam voluntatem. Ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt, sed alius corpore & spiritu:alius solo spiritu:alij solo corpore.

Matth.3.d

Ioan.2.a

Solemnitas triplex in Epiphania cur celebretur.

2.Cor.15.a Martyrij tria genera.

Principes persecuti sunt me gratis.] Sin, interpretatur super vulnus, id est,emplastrum hac similitudine. Nam emplastrũ tria facit: nam tumorem vulneris deprimit: ardorem caloris lenit:carnes putridas depellit. Hoc totũ facit verbum Dei. De primo Apostolus:Ne magnitudo reuelationum extollat me,&c. De secundo:Per diem sol non vret te,quia aufert ignem concupiscentiæ. De tertio:Sermo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, quia putredinem resecat. Hic dicitur vulneratus in naturalibus,qui venit ad Samaritanum, scilicet Christum,qui suscepit genus humanum ad curandum. Vnde hic medicus ægrotum tenens in manibus artis suæ peritiã probat. Primum stupida membra diu palpando ad sensum reuocat, & tactu leui dolentia membra, & vulnera tangendo ad ictum confirmat. Deinde secat,post vngit,deinde ligat,post fouet ad plenam sanitatem reparans. Nam primo,est conquestio: secundo,increpatio: tertio,consolatio: quarto,præceptio:quinto deprecatio. Per questionem, palpat:per increpationem,secat: per consolationem,vngit:per præceptionem,ligat: per deprecationem,fouet. Aduentus Christi fulguri cõparatur propter tria,quæ fulguri conueniunt. Nam manifestum,terribile,lucidum. Manifestus erit aduẽtus Christi,vnde hoc:Omnis caro videbit salutare Dei. Terribilis,vnde hoc:Timebunt Angeli,& malidicent mõtibus:Cadite super nos,& collibus. Fulgidus,quando in bonos,vnde:Fulgebunt iusti in regno patris eorum. *Legem autem tuam dilexi.* Charitas Dei integra propter tria, propter perpetuitatem, vnde hoc: Charitas nunquam excidit. Propter firmitatem, vnde hoc:Fortis est vt mors dilectio. Propter amplitudinem: nam omnia mandata continet præceptum de dilectione,vnde hoc:Habe charitatem,& fac quidquid vis. *Septies in die laudẽ dixi tibi:* id est,semper in omni statu,id est,cogitatione,locutione,& opere. Primo modo Moyses laudabat Deũ,quando dixit ei Dominus: Quid clamas ad me? Ore,vt hoc,Domine,labia mea aperies,&c. Opere,vnde Apostolus:Gratias ago Deo meo. Et hoc: Sine intermissione orate. Non est scandalum supple Christus,vel lex,secundum duas expositiones. *Omnes viæ meæ in conspectu tuo:* quia omnia à te habeo, donum, meritum,præmium. Donum,id est,prima gratia nobis est à Deo,quia ex ipso: meritum;scilicet virtus,& augmentum virtutis à Deo,quia per ipsum: præmium à Deo, quia in Christo:nam ipse est præmium nostrum, vnde Apostolus: Ex ipso,& in ipso,& per ipsum sunt omnia:vt ad hoc,quod dixit ex ipso, referatur donum: ad hoc, quod dicit per ipsum, referatur meritum: ad hoc, quod dicit, in ipso, præmium.

Sin.

Emplastrum tria facit.
2.Cor.12.b
Psalm.140.b

Heb.4.c

Luc.10.c

Medicus Christus quid faciat.

Aduentus Christi fulguri comparatur.
Luc 3.d
Luc.23.d

Matth.13.c

1.Cor.13.c
Cant.8.b

Exod.14.d
Psalm.50.c
1.Cor.1.a
14.d
1.Thes.5.c

Appropinquet deprecatio mea.] Tau interpretatur errauit,vel consummauit. Est enim multiplex consummatio. Est enim consummatio malitiæ,quando scilicet homo est cumulatio malorum,in qua esset,si amplius viueret,vnde hoc:Cõsummatus in breui expleuit tempora multa. Est cõsummatio legis,siue Prophetiæ, vnde:Consummatum est:quia lex consummata est, vel quæ dicta sunt de Christo,impleta sunt. Est cõsummatio gloriæ,vnde hoc:Omnis consummationis vidi finẽ. Nota:Fit appropinquatio ad Deum fide,vnde hoc:Accedite ad eum,& illuminamini. Opere,vnde hoc: Donec intrem in sanctuarium Dei. Scientia siue cogitatione,vnde hoc: Si quis sitit,veniat ad me,& bibat. Eius fruitione,vnde hoc:Venite benedicti Patris mei. Et per corporalem pœnitentiam, vt illi, qui desiderabant primum aduentum,vnde hoc: *Appropinquet deprecatio mea.* Plus est à vitiis se reuocasse,quam prope,id est, ferme ipsa vitia necasse. Sed auctoritas habet in contrariũ,quę dicit:Semper aberrãs,si repertus fuerit pij pastoris humeris, non erit in eadem gloria cum eo,qui nunquam aberrauit. Dicimus,quod plus est à vitiis se reuocasse, id est,quia ex quo riuuli sunt aperti,difficile est abstinere:vel plus est,id est,occasio maioris boni,vt Petrus,qui fortior surrexit. Nã prædicator duo debet habere,scilicet scientiam,& mundam conscientiã,& tunc secure potest prædicare, ne ei dicatur: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Primum Propheta petit,hic scilicet: *Da mihi intellectum.* Secundum ibi: *Eripe me:* Post prædicat,dicens:Exultabunt labia mea iustitiã tuam. *Erraui sicut ouis,quæ periit.* Est pastor,pastor;Pastor,etiam mercenarius;Est pastor,fur. Est pastor,lupus. Primus est imitandus,secundus tolerandus, tertius cauendus,quartus baculo arcendus. De primo;Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. De secundo; Mercenarius vidit lupum veniẽtem,& fugit. De tertio; Fur nõ venit,nisi vt furetur. De quarto;Lupus rapit,& dispergit oues. Nota;hic dicitur,quod Christus laniauit vestes in vepribus Iudæorum; sciendum, quod homo descendit ab Hierusalem in Iericho, vulneratus est in corpore, & spoliatus vestibus,id est,genus humanum vulneratum in naturalibus,& spoliatũ gratuitis. Prius enim erat indutum vestibus cõtra frigus vitiorum,vnde hoc;Induit me vestimentis suis. Non ergo nudus se non nudum confessus est,Domino veniente,quando se operuit foliis ficti. Recipere autem sua vestimenta non posset, nisi Christus sua amitteret. Sicut enim homo non potuit sanari in corpore, nisi primum Christus corpus deponeret, ita & non potuit vestiri in anima, nisi Christus suas deponeret vestes,& crucifixione sua amisisset; quia quatuor fuerunt crucifixores Christi; quatuor fuerunt partes de vestibus Christi, & ita genus humanum per quatuor vestes,quas amiserat,quatuor virtutes recuperauit; ergo depositio corporis Christi sanauit genus humanum in corpore. Depositio vestium Christi reinduit, & restituit generi humano vestes,id est,virtutes. Non loquar de tunica,quæ non est diuisa,quia inconsutilis,sed de aliis vestibus.

Tau. Consummatio multiplex.

Sap.4.c

Ioan.19.c

Psalm.23.a
Psalm.72.c.

Ioan.7.f
Matth.25.c

Prædicator debet habere duo.
Psalm.49.c

Psalm.70.d Pastor multiplex.

Ioan.10.b

Ibid.
Ibid.a
Ibid.b

Luc.20.c

Isa.61.d
Gen.3.d

Ioan.19.d

Ibid.

EIVSDEM PSALMI ALTERA EXPOSITIO,

Quæ & temporis diuturno vsu, & omnium comprobata consensu multis ab hinc annis in lucem prodiit. Quod si pluribus scripta est, quam superior; id non alienum est à sacrarum literarum interpretibus, qui sæpe numero eadem modo fusius, modo breuius explicarunt.

PSALMVS DAVID CXVIII.

Titulus Psalmi Alleluia.

ALleluia,Laus & gloria,& virtus Deo nostro. Quis titulus,quis ornatus,quis fructus astruatur præ-

Apoc.19.a

sentis

ſentis Pſalmi, Apoſtolicis inſtruimur documentis. Titulus ſpectat ad cauſam materialem, ornatus ad formalem, fructus ad finalem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait Apoſtolus: Alleluia, id eſt, Laudate Dominũ. Ecce clariſſimus titulus: ecce clariſſima materia Pſalmi huius. Quis enim clarior titul⁹, quã laus diuina? quæ clarior materia, quã laudabilis conuerſationis doctrina: Et nota, quod ſicut legitur in ſcriptura: Alleluia, ſiue laudationis dominicę harmonia eſt dicẽda, iterãda, cãtanda, vti referatur dictio ad intellectũ, iteratio ad affectũ, cantatio ad effectũ: quia ſecundum eloquium Tullianũ, dulcior eſt concentus actuũ, quam ſonorũ. De primo: Ceciderunt viginti quatuor ſeniores, & quatuor animalia, & adorauerũt ſedentẽ ſuper thronum, dicentes, amen, Alleluia: Hic dicitur alleluia dictione intellectiua. De ſecundo ſupra eodem capitulo ſic habetur. Iterum dixerunt alleluia. Hic iteratur alleluia iteratione affectiua, De tertio: Per vicos tuos alleluia cãtabitur: hic cãtatur alleluia cantatione effectiua.

Tullius. *Ibidem.*

Tob. 13. *d*

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundũ addit Apoſtolus. Laus & gloria, & virtus: Ecce trinus ornatus. Vnde videtur iſte Pſalmus quaſi trinus & vnus, quia trinus ornatu: ſed vnus tractatu. Trinitas iſta perhibetur cõſiſtere in laude, gloria, & virtute: videlicet in laude menſurationis, in gloria numerationis, in virtute ponderationis.

Menſuratur enim geometrice circulo elementario. Numeratur arithmetice numero octonario. Ponderatur muſicè, ſiue metricè: quia metra dicitur quædã muſica harmonico pedum ſenario. Quanta ſit laus circuli menſurantis, patet ex figura Deiformiſſima: quia ſimpliciſſima: quia perfectiſſima: quia capaciſſima: quia nobiliſſima. Quanta gloria ſit octonarij numerantis, liquet ex eo, quod bis duo bis, valent octo, vbi numerus vnus, & primus per proceſſum binum fit trinus. Quãta ſit virtus ſenarij ponderãtis, apparet in eo, quod numerus perfectus & perfectorum primus, trinam recipit diſtinctionẽ præter exceſſum & diminutionẽ. Et nota de Trinitate laudis, gloriæ & virtutis, quod poteſt diuinis adaptari perſonis, quia ſicut ex ſcripturis colligitur. Laus patri, gloria filio, virt⁹ Spiritui ſancto adſcribitur.

Metra quid.

Primum patet per illud ſapientis eloquium: Patri omnium decantantes laudes. Ecce laus Patri adſcripta.

Sap. 18. *b*

Secundum liquet per illud Euangelicum: Vidimus gloriam eius: gloriam quaſi vnigeniti à patre: Ecce gloria Filio attributa.

Ioan. 1. *b*

Tertium apparet per illud Propheticum. Spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Ecce virtus Spiritui ſancto addicta.

Pſalm. 32. *b*

Articulus tertius.

Quantum ad tertium ſubdit Apoſtolus: Deo noſtro: quaſi dicat, laus, gloria, virtus (ex quibus ornatus huius Pſalmi pertexitur) Deo attribuitur, à quo & tribuitur. Ecce ſaniſſimus & ſuauiſſim⁹ præsẽtis operis fructus, vt laudẽ & gloriam, & virtutem pro laudabili, glorioſa, & virtuoſa doctrina Dei noſtri, laudabili potentiæ, glorioſæ ſapientiæ, virtuoſæ clemen' iæ referamus. Notandũ itaq; quod Dominus Deus eſt dignus laude, gloria, & virtute, quia potens, ſapiẽs, clemens. Potẽter formans, ſapienter informans, clementer conformans. De primo: Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ: ecce Deus potens formator. De ſecundo: Secundum reuelationẽ Myſterij temporibus æternis taciti, cogniti ſoli ſapienti Deo: Ecce Deus ſapiens informator. De tertio: Pius & clemẽs eſt Dominus Deus noſter, & nõ auertet faciẽ ſuã à vobis, ſi reuerſi fueritis ad eũ. Ecce Deus pius reformator & clemẽs cõformator.

Matth. 3. *b* *Rom.* 16. *d*

2. Paral. 30. *b*

Et hoc eſt, quod ait Apoſtolus Alleluia: Laudate Dominũ, in quo titulus pertinẽs ad causã materialẽ. Laus & gloria & virtus, in quo trinus & vnus ornatus attinens ad causã formalem. Deo noſtro: qui eſt ſermonis conſummatio, ſicut ſcribitur. In quo fructus ſpectans ad cauſam finalem. FINIS PROLOGI.

Eccl. 43. *d*

INCIPIT CAPITVLVM PRIMVM huius libri, & primi verſiculi, Beati immaculati. Declaratio luculentiſſima, in quo iuſtis beatitudo, peccatoribus peſtilentia cathedra proponitur.

BEATI *immaculati in via, &c.*] Poſt generalem prælocutionem accedendum eſt ad ſpeciem præſentis Pſalmi proſecutionem. Pſalmus iſte diſtinguitur diſtinctione; ſummaria in vndecim capitula, in quibus totidem adminiſtrantur fercula. Nam in primo beatitudo præmittitur. *Beati immaculati.* In ſecundo retributio ſubmittitur. *Retribue ſerua tuo.* In tertio lex cõmittitur. *Legem pone.* In quarto ſpes immittitur. *Memor eſto.* In quinto bonitas trãſmittitur. *Bonitatem feciſti.* In ſexto defectus dimittitur. *Defecit in ſalutare.* In ſeptimo dilectio intromittitur. *Quomodo dilexi.* In octauo iniquitas intromittitur. *Iniquos odio habui.* In nono iudiciũ promittitur. *Mirabilia teſtimonia tua.* In decimo pietas admittitur. *Clamaui in toto corde.* In vndecimo impietas remittitur. *Principes perſecuti ſunt me.* Et quoniã ab beatitudinem præmiſſam peruenitur per retributionẽ ſubmiſſam: ad retributionem ſubmiſſam, per legem commiſſam: ad legem commiſſam, per ſpem immiſſam: ad ſpem immiſſam, per bonitatem tranſmiſſam: ad bonitatem tranſmiſſam, per defectionem dimiſſam: ad defectionem dimiſſam: per dilectionem intromiſſam: ad dilectionem intromiſſam, per iniquitatem intermiſſam: ad iniquitatem intermiſſam, per iudicij ſeueritatem promiſſam: ad ſeueritatem promiſſam, per pietatem admiſſam: ad pietatem admiſſam, per impietatem remiſſam, vt luce clarius eluceſcet inferius, patet tam ferculorum, quam capitulorum ordo, & numerus procedendum ſecundo ordinem appetitus.

Vndecim capitula huius pſalmi.

Pulchra repetitio.

Primum capitulum diſtinguitur in hunc modũ: Primo beatitudo præmittitur digredientibus, ſeu impœnitentibus, & hoc in primo octonario. Secundo regredientibus, ſiue pœnitẽtibus, & hoc in ſecundo. Et quia per tentationẽ fit digreſſio, primus octonarius inchoatur ab Aleph litera Hebraïca, quæ interpretatur tentationum milia. Quia vero pœnitens ad beatitudinem æternam, tanquam ad domum non manufactam regreditur: idcirco ſecundus octonarius inchoatur à Beth, litera, quæ domus interpretatur. Primus autem octonarius diſtinguitur: quia via beatitudinis proponitur primo, tanquam ſpectabilis, & hoc in primo quaternario. Secundo tãquam affectabilis, & hoc in ſecũdo. Primus etiã quaternarius diſtinguitur ſub hac forma: quia via beatitudinis proponitur tanquam ſpectabilis. Primo, quia cõgrua: ſecundo, quia proficua: tertio, quia neceſſaria: quarto, quia iuſta: quorum ſingula ſingulis reſpõdent verſiculis. Primum verſiculum poſſumus diſtinguere quadrimembri diſtinctione: ſecundũ quod congruit viatori quatuor attendere: quot tendat: quo modo tendat, ſi tendat, & qua tendat: Quo tendat, vt perficiatur. Quomodo tendat, ne inficiatur. Si tendat, vt reficiatur. Qua tendat, ne interficiatur. Hæc ſunt quatuor documenta, quæ viatoribus dogmatizat Pſalmographus per hæc verba: *Beati.* Hic notatur, quo tendant, vt perficiantur. *Immaculati in via.* Hic notatur, quomodo tendant, ne inficiantur. *Qui ambulant.* Hic notatur, ſi tendant, vt reficiantur. *In lege Domini.* Hic notatur, qua tendant, ne interficiantur.

Aleph. 2. *Cor.* 5. *a*

Beth.

Articulus primus.

Docens ergo viatores, quo tendaut, vt perficiantur: dicit: *Beati.* Ad hoc enim debent tendere, vt ſint beati. Eſt autem beatitudo perfectiua, ſiue ſumma perfectio beatifica tripartita, videlicet viſio, tentio, fruitio Trinitatis increatæ. Quæ ſunt perfectiuæ Trinitatis creatæ, vt puta memoriæ, intelligentiæ, & volũtatis: quarũ prima eſt merces fidei, ſecũda ſpei, tertia charitatis. De prima

Beatitudo perfectiua tripartita.

Digitized by Google

ma beatitudine perfectiua, quæ dicitur visio, figuraliter dicitur: Beati serui tui,& hi qui assistunt coram te omni tempore.De secunda,quæ dicitur tentio,legitur: Qui tenuerit eam, scilicet sapientiam increatam, beatus.De tertia,quæ dicitur fruitio,vel amabilis adhæsio, scribitur in Tobia,vbi loquitur de cœlesti ciuitate,siue felicitate:quia cœlestis ciuitas nihil aliud est, quam felicitas: Beati omnes,qui diligunt te,& qui gaudent super pace tua. Dilectio pertinet ad fruitionem. Pax autem ad appetitus consummationem.

1.Paralip.9.b *Prou.3.c* *Tob.13.c*

Articulus secundus.

Secundo, docens viatores, quo modo tendant, ne inficiantur,subdit: *Immaculati.* Sic enim debet viator tẽdere,vt sit immaculatus corde,ore,& opere.De quorum primo dicitur infra cap.6. *Fiat cor meum immaculatum*,in,&c. De secundo:Elegit nos ante mundi constitutionẽ,vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Sanctos dicit quantum ad affectum, immaculatos,quantum ad affatum.De tertio: Satagite immaculati, & inuiolati ei inueniri:qua si dicat immaculati exterius, & inuiolati interius. Vnde quod subditur: *In via.* Intelligitur tam de via exteriori, quam interiori: quarum prior pertinet ad hominem exteriorem,posterior ad interiorem, de quibus viis illud Propheticum potest intelligi: Vias tuas Domine demonstra mihi.

Ephes.1.a *1.Pet.3.d*

Articulus tertius.

Tertio, docens attendere, si tendant,vt reficiantur, addit: *Qui ambulant*: non supra se,sicut ambitiosi:non circa se,sicut voluptuosi: non infra se,sicut curiosi:sed coram se,sicut virtuosi.Primi tendunt post vanitatem, de quibus:Ambulauerunt post vanitatem,& vani facti sunt:quorum primum pertinet ad affectum,secundum ad effectum.Secundi tendunt post voluptatem,de quibus:Post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant,damnationemque contemnunt: quorum primum refertur ad actum præuaricationis, secundum ad contemptum correptionis.Tertij tendunt post vacuitatem seu temporalium superuacuitatẽ: De quibus:Ambulabunt in vacuum,& peribunt:quorum primum pertinet ad culpam,secundum ad pœnam. Ideoq; qui ambulãt supra se, seu ambitiosè:vel circa se, hoc est voluptuosè,vel infra se,id est,curiosè, non reficiuntur,quia non proficiscuntur.Sed qui ambulant coram se,soli reficiũtur: quia soli vlterius,vel anterius progrediuntur. Hi denotantur in illis animalibus, de quibus legimus: Vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat.

Iac.1.b *Ezech.1.c*

Articulus quartus.

Quarto, docens qua tendant, ne interficiantur, superaddit: *In lege Domini*,quia reuera lex Dominica est via nõ guerrifera,sed pacifica,vnde Propheta:Pax multa diligentibus legem tuam:non mortifica, vel viuifica, vnde:Lex sapientis,fons vitæ:non damnifica,sed beatifica,vnde:Qui custodit legẽ,beatus est:in spe,non in re.

Psalm.118.x *Prou.13.c* *Prou.29.c*

Epilogus.

Beati ergo sunt, attendendo, quò tendunt,vt perficiantur. *Immaculati in via*,attendendo,quo modo tendunt,ne inficiantur. *Qui ambulant*, attendendo,si tendunt,vt reficiantur. *In lege Domini*: Attendendo,quà tendunt, ne interficiantur.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Beati,qui scrutantur testimonia eius,&c.Superius ostẽdit Propheta, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua: hic ostendit,quod eadem via sit spectabilis,quia proficua. Quod autem proficua,probat quasi per quatuor argumenta & sic in hoc versiculo quatuor sunt notanda. Probat enim,quod sit proficua.Primo,quia purgat intentionem. Secundo,quia illuminat rationem.Tertio,quia inflammat affectionem.Quarto, quia perficit actionem. Purgatur autem intentio,summam & solam felicitatem expectando,Illuminatur autem ratio, summam veritatem spectando. Infirmatur affectio, summam bonitatem affectando. Perficitur actio, summam sanctitatem sectando.

Beatitudinis via variis modis proficua.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur, *Beati*:Supple non re, sed spe:non felicitatis tentione,sed expectatione. Ecce summę felicitatis expectatio,per quam purgatur intentio. Quod autem beatum faciat hæc expectatio,scribitur: Beati,omnes,qui expectant eum. Sed nota quod Deus est tripliciter expectandus:videlicet magnanimiter,æquanimiter,& longanimiter. Magnanimiter,contra diffidentiam: æquanimiter, contra impatientiam: longanimiter contra inconstantiam.De magnanimiter, non differenter expectantibus,legimus: Non confundentur,qui expectant eũ:quasi diceret, non priuabuntur præmio expectantium,qui non priuantur ipsorum merito. De æquanimiter non impatienter expectantibus,sic habemus:Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Quorum primum pertinet ad rectitudinem intentionis: secundum ad rectitudinem actionis.De longanimiter expectantibus non inconstanter, scriptum agnouimus: Si moram fecerit, expecta eum: quasi dicat: Si differatur speratum præmium, non auferatur spei meritum.

Isa.30.d Deus tripliciter expectandus. *Isa.49.g* *Thren.3.c* *Abac.2.a*

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subditur. *Qui scrutantur testimonia eius.* Hæc testimoniorum scrutatio est summæ veritatis spectatio:per quam illuminatur ratio,quę spectatur in testimoniis veritatis. Sed nota,quod veritatis summæ testimonia sunt diuersa.Nam alia sunt de considerandis,alia de operandis,alia de sperandis, seu tolerandis. Quorum prima sunt reuerenter credenda: Secunda diligenter implenda:Tertia vehementer stupenda.De primis: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Et splendidum in panibus benedicent labia multorum:&,Testimonium veritatis illius fidele.Quid per splẽdidum in panibus aliud intelligimus, quam illum, qui multa multoties millia satiauit de paucis panibus? huius planè testimonium est fidele: videlicet testimonium de credibilibus. De secundariis;Testimoniũ Domini fidele,sapientiã præstans paruulis,quasi dicat;Temonium Domini, id est,fideliter obseruabile; propter obseruantiam,fidele præstat obseruantibus sapientiam. De tali quoque testimonio legitur; Liga testimonium; signa legem discipulis meis. Testimonium respicit facienda; lex fugienda,siue testimonium,præcepta affirmatiua; lex,negatiua. De tertiis; Mirabilia testimonia tua.De eisdem intelligitur,quod legitur;Scribe ei super buxum,& in libro diligenter exara illud; & erit in die nouissimo in testimonium;vsque in æternum.Per scripturam buxi,quod est lignum infructuosum,intelligitur reuocatio malorum. Per scripturam libri,quod est opus fructuosum,accipitur prouocatio bonorum; hæc sunt in testimoniũ illis. Primum scilicet in testimoniũ de tolerandis;Secundum in testimonium de sperandis, quia mali reuocantur, supplicia comminando;boni vero prouocantur, præmia promittendo.

Psalm.32.c *Eccl.31.c* *Psalm.18.b* *Psalm.18.b* *Isa.8.c* *Psalm.118.i* *Isa.30.c*

Testimonia summæ veritatis diuersa.

Reuocatio malorũ per quid intelligatur, & per quid prouocatio bonorum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium additur; *In toto corde meo. In toto*,notatur perfectio. *In corde*,affectio. Vnde;*In toto corde*,affectionis perfectio,quæ est summæ bonitatis affectatio,per quam inflammatur affectio. Sed nota,quod cordis inflammatio est tripartita. Quædam acutã,quædam acutior,quædam acutissima. Quarum prima pertinet ad pœnitentes vitia deplorantes.Secunda ad proficientes,patrocinium implorantes.Tertia ad peruenientes,superna præmia explorantes.De prima quidẽ;Confitebor tibi Domine in totò corde meo,quoniam audisti omnia verba oris mei;quasi diceret; Vadam ad peccatorum confessionem,secundum acutã cordis inflammationem:quoniam audisti peccatoris orationem. De secunda similiter scribitur; *Clamaui in toto corde meo; exaudi me Domine;iustificationes tuas requiram*; ac si diceret;Clamaui per deuotã orationẽ,secundũ acutiorem cordis inflammationem. Exaudi me per patrocinij exhibitionẽ.Iustificationes tuas requiram per proximorũ ædificationem. De tertia quoq; concinitur Psalmo eo-

Psalm.37.a *Psalm.139.a* *Psalm.118.c*

Cordis inflammatio triplex.

dem

dem : *In toto corde meo exquiſiui te:ne repellas me à mandatis tuis.* Ac ſi aperte dicat : in acutiſſima cord s| inflammatione exquiſiui te in contemplatione. Ne repellas me, meritorum meorum conſideratione, à mandatorum tuorum expletione.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſuperadditur: *Exquirunt eum:* hæc exquiſitio eſt ſummæ ſanctitatis ſectatio:per quã perficitur actio. Sed nota,quod eſt ſanctitatis ſummæ ſectatio,ſeu exquiſitio tripartita,ſcilicet initiatiua,prouectiua,& perfectiua. Quarum prima propinqua. Secunda propinquior. Tertia proxima. De prima:Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Dei,& mandata eius exquirant,quaſi dicat:Vt ponant in Deo ſpem veniæ:Et non obliuiſcantur operum Dei, quantum ad exempla patientiæ : Et mandata eius exquirant,quantum ad dignos fructus pœnitentiæ. Hæc etiam exquiſitio notatur : Quo modo calcaciſmus terram inebriauit, ſicut ipſius gentes,quæ non exquiſierunt eum , hæreditabit : hoc eſt , Quomodo diluuium inebriauit terram per aquarum inundantiam:ſic ira,id eſt,iuſta Dei vindicta hæreditabit per pœnarũ affluentiam gentes,quæ non exquiſierunt eum per pœnitentiam.De ſecunda quoque Pſalmiſta:In die tribulationis meæ Dominum exquiſiui manibus meis nocte contra eum,& nõ ſum deceptus:quaſi dicat:In die tribulationis meæ,quantum ad tentationem:Dominum exquiſiui , quantum ad deuotam orationem : manibus meis, quantum ad attentionem:nocte, quantum ad occultationem:contra eum,ſcilicet tentatorem:& non ſum deceptus,quantum ad exauditionem. Talis etiam exquiſitio notatur.Exquiſiui,inquit,eam à iuuentute mea,& quęſiui ſponſam mihi aſſumere eam.Quorum primum pertinet ad ſapientiæ ſalutaris acquiſitionẽ. Secundum ad ipſius fructificationem per proximorum ædificationem.De tertia quoque pſallimus : Exquiſiuit te facies mea : faciem tuam Domine requiram,quaſi dicat : Exquiſiuit te,ſupple diuina ſapiẽtia:facies mea,id eſt,humana intelligentia : faciem tuam,id eſt , apertam notitiam : Domine requiram, per orationis inſtantiam, & contemplationis gratiam , hæc etiam exquiſitio notatur:Sapientiam antiquorum omnium exquirit ſapiens, quaſi dicat : aperte : Sapientiam antiquorum propoſitam tenebroſè ſapiẽs exquirit exponere luminoſè.Sed nota , quod ab hac triplici exquiſitione deficiunt tres hominum differentiæ. Ab exquiſitione quidem initiatiua deficiunt impœnitentes,de quibus:Longe à peccatoribus ſalus,quia iuſtificationes tuas non exquiſierũt. Quorum primum pertinet ad iuſtificationis defectum. Secundum ad ſupplicationis neglectum. Ab exquiſitione prouectiua deficiunt negligẽtes, de quibus legitur:Non ſunt cõfiſi ſuper ſanctum Iſrael,& Dominum non exquiſierunt,vbi notatur negligẽtia orationis propter diffidentiam exauditionis.Ab exquiſitione proficua deficiunt præſumentes, illuminationem ſuam non diuinæ influentiæ , ſed induſtriæ propriæ temere arrogantes, de quibus habemus : Immitte timorem tuum ſuper gentes , quæ non exquiſierunt te : quaſi dicat: Immitte timorem , vt emittas tumorem.

Epilogus.

Patet ergo quia,*beati,* ſunt ſummam felicitatem expectando,quod purgat intentionem. *Qui ſcrutantur teſtimonia eius* , ſummam veritatem ſpectando , quod illuminat rationem. *In toto corde* , ſummam bonitatem affectando , quod inflammat affectionem. *Exquirunt eum* , ſummam ſanctitatem ſectando , quod perficit actionem.

VERSICVLVS TERTIVS.

NOn enim qui operatur, &c.] Oſtenſum eſt ſupra, quod beatitudinis via ſit ſpectabilis,quia cõgrua, ſicut in verſiculo primo : quia proficua,ſicut in ſecundo.Hic oſtenditur,quod eadem via ſit ſpectabilis,quia neceſſaria. Manifeſtat autem Propheta hanc viam eſſe neceſſariam per deuiantium pœnam:quoniam illud eſt neceſſarium, cuius oppoſitum merito eſt puniendum. Deſcribitur autem in hoc verſiculo deuiantium pœna ab ipſius quadruplici circumſtantia : videlicet quia rationabilis, inæſtimabilis, inexcuſabilis, interminabilis. Quorum primum reſpicit ſententiam. Secundum ſuſtinentiam.Tertium culpam.Quartum culpæ,ac pœnæ conſonantiam. Primum notatur per rationalem coniunctionem. Secundum per iniquitatis operationem. Tertium per viarum declinationem.Quartum per ſuppoſitam ambulationem.

Articulus primus.

Oſtendens itaque Propheta neceſſitatis rationem per rationabilem punitionem,ait: *Enim*,quaſi dicat;Ecce ratio, ſcilicet rationabilis punitio , & fundatur hæc ratio,quam prætendit rationalis cõiunctio,ſuper iuſto Dei iudicio. Vnde notandũ,quod diuinũ iudicium tribus de cauſis iuſtũ dicitur:vtpote quia Deus,nec iniuſtitia vincitur,nec potentia flectitur,nec imperitia impeditur.De primo:Non enim eſt alius Deus,quã tu,cui cura eſt de omnibus vt oſtẽdas,quoniã non iniuſtè iudicas iudicium:ac ſi apertè dicat:*Enim*,id eſt,ecce rationem:Non eſt alius Deus,quam tu:hoc dicitur,quantũ ad creationẽ:cui cura eſt de omnibus:hoc dicitur,quãtum ad recreationem:vt oſtendas, quoniã iudicas iudicium:hoc dicitur,quãtum ad particularem,vel vniuerſalem animarum diiudicationem : Non iniuſte,hoc dicitur,quantum ad iniuſtitiæ declinationem. De ſecũdo ſcribitur prædictis lib.& ca.Quis enim dicet tibi,quod feciſti,aut quis ſtabit contra iudiciũ tuũ?Hoc enim eſt, quod inſinuat rationẽ.Quis dicet tibi,quid feciſti?Hoc dicitur,quãtum ad iudicij proſecutionem.Aut quis ſtabit contra iudicium tuum ? ſcilicet rebellando,vel appellando : Hoc dicitur, quantum ad iudicij promulgationem.De tertio:Omnes ei viæ tuę paratę ſunt,& tua iudicia in tua prouidentia poſuiſti.Iſtę viæ ſunt iudicia, quia ſicut in Cantico Deuteronom.Cantatur:Dei perfecta ſunt opera,& omnis viæ eius iudicia.Hæc autem iudicia dicuntur parata, quia expedita,& in prouidentia poſita , quia non per imperitiam impedita.

Articulus ſecundus.

Conſequenter declarans Propheta pœnam præmiſſam eſſe inæſtimabilem,ſubdit:*Qui operantur iniquitatẽ.* Iſti iniquitatis operarij ſunt damnati, in malo cõfirmati.De quibus legimus : Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis.Hi ſiquidẽ operantur iniquitatem:quæ non tantum eſt iniquitas,ſed iniquitatis pœnalitas. Vnde operando iniquitatem tolerant pœnalitatem:peccando vapulant,& vapulando peccant,& ſicut totalis eorum vita eſt pœnalitas:ſic & iniquitas,quæ eſt inæſtimabilis calamitas.Specialiter autem operantur triplicem iniquitatem:videlicet iniquitatem impatientiæ,incompatientiæ,impœnitentiæ : per quarum primam deordinatur quantum ad Deum:per ſecundam,quantum ad proximum:per tertiam quilibet,quantum ad ſeipſum. De hac iniquitate triplici illud Propheticum poteſt intelligi. Iniquitatem,iniquitatem,iniquitatem ponam eam, ſcilicet reproborum vitam, & hoc non fiet,antequam veniat,cuius eſt iudicium : quaſi dica: : Hæc obduratio non fiet in via , ſed in termino.

Articulus tertius.

Deinde deſignans dictam pœnam eſſe inexcuſabilẽ, addit : *In viis eius.* Valde quidem inexcuſabile eſt vias Domini declinare.Prædictæ namque viæ ſunt rectę,& ideo breuiores : puræ:& ideo leuiores:pulchræ,& ideo ſuauiores.Rectæ quantum ad intentiones.Puræ quantum ad affectiones.Pulchræ quantum ad cogitationes. De primo:Rectæ ſunt viæ Domini,& iuſti ambulabunt in eis. De ſecundo dicitur : Deus meus,impolluta via eius. De tertio : Viæ eius , viæ pulchræ.

Articulus quartus.

Denique denotans pœnam præfatam eſſe interminabilem,ſuperaddit:*Non ambulauerunt.* Iſta negatio affirmationem præſupponit,quia non negat ambulatio-

nem

Pſalm.77.a *Eccl.39.c* *Pſalm.76.a* *Sap.8.d* *Pſalm.26.c* *Eccl.39.a* *Pſalm.118.u* *Iſa.31.a* *Eccl.36.a* *Sap.12.b* *Iudith 9.b* *Deut.32.a* *Luc.13.f* *Ezec.21.f* *Oſee.14.d* *Pſalm.17.c* *Prou.3.c*

Digitized by Google

nem simpliciter, sed secundum quid. Vnde negando ambulationem in viis Dominicis, supponit ambulationem in aliis, vel potius in inuiis. Ambulauerunt igitur, & ambulando errauerunt in inuiis, & non viis. Ambulauerunt enim imprudenter impudenter, & indesinenter, secundum tria in peccato contenta, quæ sunt actus, reatus, & macula. Imprudentia pertinet ad actum : impudentia ad maculã: indesinentia ad reatum. De primo: Quieuerunt semitæ, & qui ingrediebantur per eas ambulauerunt per calles deuios: quod potest accipi de quibusdã Religiosis in principio feruidis, in medio tepidis in fine frigidis, vel fortè perfidis. Dicit itaque: Semitæ consiliorum quieuerũt: scilicet per Religiosorum teporem, & qui ingrediebantur per eas, scilicet per nouitialem feruorem, ambulauerunt per calles deuios, scilicet per finalem nequitiam, vel errorẽ. De secundo: Eleuatę sunt filiæ Sion, & ambulauerũt collo extento, & nutibus oculorum ibãt. Istæ filiæ Sion sunt animæ speculatiuæ. Sion enim Hebraïcè, specula, Latinè. Quæ dicuntur eleuari, propter imprudentiam. Collo extento ambulare, propter impudentiam. Nutibus oculorum ire, propter intemperantiam. De tertio: Elongauerũt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt: Ac si dicatur aperte: Elongauerũt à me per irreuerentiam, & ambulauerunt post vanitatem, per inobedientiã, & vani facti sunt, per finalem impœnitentiã. Vnde in hoc nota consonantiam inter culpam & pœnam: quoniam culpæ terminatæ respondet pœna terminata, & interminatæ interminata: & ideo, quia culpa nõ fuit terminata per gratiam, nec pœna terminatur per indulgentiam. Patet ergo versiculi pręsentis intentio. Enim: hoc dicitur quãtum ad necessitatis causam, scilicet rationabilem pœnam, quę spectat ad iudicis rectã sententiam. Qui operantur iniquitatem non delectabilem, sed pœnalem: hoc pertinet ad pœnam inæstimabilem, quæ attinet ad sustinentiam. *In viis eius*, id est, mandatis eius: non grauibus, sed leuibus, breuibus, & suauibus. Hoc additur quantum ad pœnam inexcusabilem, quod refertur ad culpam. Sed potiùs in inuiis ambulauerunt: nulla facta mentione de ambulationis terminatione, vel ambulantium reuersione. Hoc vero superadditur, quantum ad pœnam interminabilem, quod retorquetur ad culpæ, & pœnæ proportionem, quantum ad interminationem.

Iudic. 5. a

Isa. 3. c

Sion interpretatio.

Hier. 2. c

VERSICVLVS QVARTVS.

TV mandasti, &c.] Ostendo, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, proficua, necessaria : hic ostendit Propheta, quod sit spectabilis, quia iusta : ad cuius ostensionẽ introducit quadruplicem rationem. Quarum prima est, quod iustum est exhiberi reuerentiam maiestati. Secunda, quod iustum est exhiberi obedientiam potestati. Tertia, quod iustum est exhiberi obseruantiam honestati: Quarta, quod iustum est exhiberi prouidentiam egestati. Secundum hæc in versiculo præsenti quatuor possunt pensari: videlicet mandantis maiestas, mandandi potestas, mandatorum honestas: & non imperantis, sed obtemperantis egestas. Maiestas requirit reuerentiam: potestas obedientiam : honestas obseruantiam : egestas prouidentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit Propheta: *Tu*. Ecce mandantis maiestas, cui debetur reuerẽtia, & præcipuè propter tria : puta, quia mirabilis, laudabilis, formidabilis. Dicitur mirabilis, quia mirabilium operatiua, teste Propheta : Tu es Deus, qui facis mirabilia. Dicitur quoq; laudabilis, quia miserabilium liberatiua, testante Propheta: Adiutor meus, & liberator meus es tu. Adiutor, dicit, quantum ad agenda, & liberator quantum ad cauenda. Dicitur etiam formidabilis : quoniam operabilium ponderatiua, testificant Propheta : Tu reddes vnicuique iuxta opera sua.

Psalm. 71. c

Psalm. 17. a

Psalm. 61. b

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit Psalmus: *Mandasti*. Ecce mandandi potestas. Nam mandare signum est potentiæ : sicut supplicare, impotentiæ : vnde notandum quod Deus mandat tripliciter, videlicet prudenter, potenter, clementer. Mandat quidem prudenter, merita prouidendo: mandat potenter, supplicia comminando : mandat clementer, præmia promittendo. De primo dicitur : Mandauit vnicuique de proximo suo: ecce mandatum magnæ prudentiæ, quo quisque proximo prouidere mandatur : vt prouidendo mereatur. De secundo scribitur : Mandabo serpenti, & mordebit eos. Ecce mandatum magnæ potentiæ, quia comminatiuum pœnæ. De tertio canitur : Mandauit Dominus benedictionem & vitam. Benedictionem, in vocatione, cum dicetur electis : Venite benedicti : & possidete vitam in perceptione regni : Ecce mandatum magnæ clementiæ, quia promissiuum felicitatis æternæ.

Ecclus. 17. b

Amos. 9. a

Psalm 132. a

Matth. 25. d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit Propheta: *Mandata tua*. Ecce mandatorum honestas : cui debetur obseruantia. Et nota, quod mandata Dominica sunt seruanda, tanquam argumenta amoris, tanquam alimenta dulcoris, tanquam medicamenta doloris. Quorum primum refertur ad vim rationabilem, secundũ ad concupiscibilem, tertium ad irascibilem. De primo : Si diligitis me, mandata mea seruate: vnde mãdatorum obseruatio, dilectionis est probatio. De secundo: Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini. Ecce nutrimentum dulcoris, quia dulcedo congruit alimento. De tertio: Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Ecce doloris præseruatio, quæ competit medicamento.

Ioan. 14. b

Eccle. 4. d

Eccl. 15. c

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit Psalmus: *Custodiri nimis*. Ecce nimia non imperantis, sed obtemperantis, & mandatum custodientis egestas: cui congruit prouidentia, & specialiter quantum ad tria, videlicet quantũ ad bona naturalia, bona moralia, bona æternalia. In primis est humana natura originaliter vulnerata: secundis est spoliata: tertiis est exhæredata. Quorum primũ notatur: Cæsus est Israel, & fugit vnusquisq; in tabernaculum suum, & facta est plaga magna nimis, quasi dicat: Cæsus est Israel in primo parente, in quo omnes peccauerunt: quoniam in ipso originaliter extiterunt: hoc dicitur, quantum ad peccati perpetrationem. Et fugit vnusquisq; in tabernaculum suum; hoc subditur, quãtum ad peccati excusationem. Et facta est plaga magna nimis; hoc superadditur, quantum ad naturalium vulnerationem. Secundum notatur; Domus, inquit, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. Domus ista est humana natura, quæ nimirum fuit bonis moralibus locupletata, sed nimis egena facta fuit, cum eisdem bonis fuit per parentis primi superbiam spoliata. Tertium denotatur; Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Protector dicitur, quantum ad euasionem mali, & merces magna nimis, quantum ad adeptionem boni. Hac mercede magna nimis sumus originaliter exhæredati; ideo nimis egeni.

1. Reg. 4.

Eccl. 21. a

Domus, natura humana.

Gen. 15. a

Epilogus.

Propterea in isto versu dicitur; *Tu*. Ecce maiestas, cui debetur reuerentia. *Mandasti*. Ecce potestas, cui debetur obedientia. *Mandata tua*. Ecce honestas, cui debetur obseruantia. *Custodiri nimis*. Ecce non imperantis, sed obtemperantis egestas, cui congruit prouidentia, & ideo custodia.

VERSICVLVS QVINTVS.

VTinam dirigantur, &c. Via beatitudinis proposita est in præmissis, tãquam spectabilis; hic proponitur, tanquam affectabilis. Est autem specialiter affectabilis propter amorẽ virtutis, scilicet iustitiæ, prudentię, temperantiæ, & fortitudinis. Quarum singulæ singulis correspondent versiculis. In hoc ergo primo versiculo declaratur via beatitudinis affectabilis esse propter amorem iustitiæ. Iustitia vero dicitur amabilis quatuor de causis, quæ notantur breuiter in his verbis. Primo

Via beatitudinis.

Iustitia quatuor de causis amabilis.

uoniam affectiones rectificat:ſecundo,quia rectificatas multiplicat: tertio, quia multiplicatas fortificat: quarto,quia fortificatas ſanctificat. Quorum primum pertinet ad eiuſdem virtutis ingreſſum, ſecundum ad progreſſum, tertium ad congreſſum, & quartum ad egreſſum. Egrediente namque anima, virtutes, quæ ſunt in ipſa, egrediuntur cum ipſa.

Articulus primus.

Quantum ad primũ,dicitur: *Vtinam dirigantur.* Ecce rectitudinis,ſeu iuſtitiæ rectificantis deſiderium, quod pertinet ad ingreſſum. Deſiderium namque præcedit omne bonum.Et notandum,quod iuſtitia rectificat affectiones tribus modis, videlicet per dolorem contritionis, per pudorem confeſſionis, & per laborem ſatisfactionis. Prima rectificatio denotatur: Reuertatur vnuſquiſque à via ſua mala, & dirigite vias veſtras,& ſtudia veſtra:ac ſi dicat Propheta:Reuertatur vnuſquiſque à via ſua mala,quantum ad mali declinationem;Et dirigite vias veſtras,& ſtudia veſtra,quantum ad affectionum,& cogitationum rectificationem.Secunda rectificatio deſignatur: Deprecare altiſſimum, ſcilicet per inſtantiã orationis, vt dirigat in veritate viam tuã, ſcilicet per pudorem confeſſionis:ne ſcilicet per pudorem aliquid mendosè ſubticeas, ſed in veritate peccata tua recognoſcas, & agnita per ſalubrem confeſſionem dicas, Tertia rectificatio figuratur: Statera, inquit,doloſa non eſt bona:à Domino diriguntur greſſus viri.Statera doloſa eſt magis forefacere,& minus ſatisfacere, ſiue pro maiori culpa minorem pœnam reddere.Viri autem dicuntur ſatisfactores virtuoſi.Hi dicuntur à Domino dirigi dignè ſatisfaciendo. Ecce ſatisfactionis rectificatio. Liquet ergo triplex affectionum rectificatio, ſeu directio,quam iuſtitia facit in ingreſſu ſuo:vnde legimus: Iuſtitia ſimplicis dirigit viam eius.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,ſubditur: *Via mea*, non via mea,quaſi diceret plures,non vna.Ecce viarũ,ſeu affectionum noſtrarum plurificatio. Et nota,quod in progreſſu iuſtitiæ tripliciter multiplicantur affectiones noſtræ, videlicet à parte ſuperiori,per frequentiam compunctionum:inferiori per frequentiam contemplationum:interiori,per frequẽtiam conſolationũ.Nam cum iuſtificatio proſperatur,frequentius anima compungitur, contemplatur, confortatur. De primo figuraliter dicitur:Vnus cuneus,id eſt affectionũ cœtus,venit per viam,ſcilicet compunctionis:per viam,inquam,quę reſpicit quercum,id eſt,vitioſitatem actionum. Quercus enim lignum ferens fructum porcis dumtaxat conuenientem,ſignificat actum vitioſum.De ſecundo:Ibant in directum vaceæ,id eſt,affectiones mundæ:arcam,id eſt,ſpiritualem animam deportantes:per viam, ſcilicet contemplationis,quæ ducit Bethſames, id eſt,ad domũ illuminationis. Per vaccas,quæ inter animalia munda deputantur, affectiones mundæ denotantur: per quas portatur arca fœderis,id eſt,anima fidelis fœderata cũ Deo fœdere charitatis.Bethſames interpretatur domus illuminationis, id eſt, domus cœleſtis. Tunc itaque in directum vadũt vaccæ per viam,quæ ducit Bethſames: cum mundæ affectiones ſpiritualem animam deportãtes,directè vadunt per viam contemplationis,quę ducit ad domum illuminationis.De tertio:Cunctus populus,id eſt,affectionum exercitus:incedebat contra viam oliuæ,id eſt,verſus lætitiam ſpiritualem,per viam conſolationis internæ,& ſpiritualis. Populus ergo contra viam oliuæ vadit,cum affectionum exercitus verſus lętitiam ſpiritualem per viam conſolationis procedit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,additur: *Ad cuſtodiendas.* Circa quod notandum, quod iuſtificationes diuinæ tripliciter ſunt cuſtodiendæ:videlicet contra hoſtem, quantum ad vanitatis incurſum:contra mundum,quantum cupiditatis ingreſſum:contra carnem, quantum ad voluptatis inſultum. De quorum primo:Collocauit Deus ante paradiſum voluptatis Cherubim,id eſt;ſinceritatẽ intelligentiæ,& flammeum gladium,atque vèrſatilem, id eſt,ſeueritatem cuſtodiæ ad cuſtodiẽdam viam ligni vitæ,id eſt,ſtudiũ ſapientiæ,contra incurſum vanæ gloriæ.Per ſtudium namq; tanquam per viam,peruenitur ad ſapientiam.Per lignũ autem vitæ,ſapientia deſignatur:ſecundum illam Sapientis ſententiam. Lignum vitæ eſt,ſcilicẽt ſapientia iis, qui apprehenderint eam:& qui tenuerit eã,beatus.De ſecundo:Dixi Leuitis,id eſt, affectibus bene ordinatis, vt mundarentur, ſcilicet à quotidianis immunditiis,per lauacrum confeſſionis:& venirent ad cuſtodiendas portas ciuitatis,id eſt,ſenſus exterioris hominis cõtra ingreſſum cupiditatis.De tertio:Reliquit rex decem mulieres concubinas,id eſt, affectiones deputatas, ad cuſtodiendam dõmum, ſcilicet conſcientię,contra inſultum concupiſcentię.Per denarium numerum intellige decalogum.Per mulieres concubinas denario menſuratas, affectiones purgatas.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,ſuperaddit:*Iuſtificationes tuas.* Iuſtificationes iſtæ ſunt tripartitæ,vtpote non deſertę, præſumptæ,ablatę.Deſertio pertinet ad negligentiam: præſumptio ad arrogantiam:ablatio ad iniuſtitiam.Prima iuſtificatio notatur: Iuſtificationem meam, id eſt, iuſtificationis gratiam,quam cœpi tenere per diligentiam:non deſeram,per negligentiam. Secunda tãgitur: Neq;enim in iuſtificationibus noſtris,ſcilicet præſumptis per arrogantiam,proſternimus preces ante faciem tuam.Tertia notatur,vbi dicit Dominus ore Propheti co ad Hieruſalem,id eſt,ad animam rationalem,profeſſione ſpiritualem, ſed conuerſatione carnalem: Ecce extendam manum meam ſuper te: per ſuppliciorum intentionem. Sequitur: Et auferam iuſtificationem tuam: per meritorum mortificationem.

Epilogus quinti verſiculi.

Dicit ergo Propheta in perſona cuiuſlibet fidelis iuſtitiam ſitientis:*Vtinam dirigantur*,quãtum ad affectionum rectificationẽ:quę pertinet ad virtutis ingreſſum. *Via mea*,id eſt,affectiones:quantum ad affectionũ multiplicationem: quæ attinet ad virtutis progreſſum. *Ad cuſtodiendas*,quantum ad affectionum fortificationem: quæ refertur ad ipſius congreſſum contra triplicẽ tentationem. *Iuſtificationes tuas*,quantum ad ipſarum affectionum ſanctificationem: quæ retorquetur ad vitæ perfectionem, vel animæ ſeparationem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Vnę non,&c. Manifeſtum eſt ex prædictis,quod via beatitudinis eſt affectabilis amore iuſtitiæ:hic manifeſtatur,quod ſit affectabilis amore prudentiæ. Quæ prudentia eſt amabilis propter quatuor rationes,quæ notantur in his verbis:vtpote:Quia luminoſa,in quantum temporum diſcretiua:fructuoſa,in quantum futurorum prouiſiua:ſtudioſa, in quãtum præteritorum recordatiua:operoſa,inquantum præſentium ordinatiua.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit: *Tunc*, ſcilicet,in futuro iudicio.Ecce temporum diſcretio. Et notandum,quod futurum iudicium eſt timendum propter tria, ſcilicet, propter iudicis terrorem:iudicij rigorem:ſuppliciorum horrorem.De primo:Tunc incipient dicere montibus: cadite ſuper nos,& collibus,operite nos. Ecce iudicis terror.De ſecundo legitur in Pſalmis:Tũc loquetur ad eos in ira ſua:quod pertinet ad conſciẽtiæ examinationem.Sequitur:Et in furore ſuo conturbabit eos;quantum ad ſententiæ fulminationem.Ecce iudicij rigor.De tertio;Tunc inuocabunt me,& nõ exaudiam;tunc ſcilicet, quando ſuper eos venerit repentina calamitas, &c.videatur ibi textus. Ecce ſuppliciorum horror.

Articulus ſecundus.

Quantũ ad ſecundum,ait;*Non confundar*:pro peccato ſcilicet:ecce futurorum prouiſio,ſcilicet confuſionis futuræ præſeruatio.Et notandũ,quod confuſio debetur peccato mentaliter,vocaliter,aut manualiter perpetra-

to,

Iuſtitia affectiones rectificat. *Eſai.18.d*

Eccl.37.c

Prou.10.c

Forefacere.

Prou.11.a

Iudic.9.e

Quercus.

1. Reg.6.e

Vaccæ mũdas denotãt affectiones.

Bethſames quid.

1.Reg.15.e

Iuſtificationes diuina cuſtodiendæ tripliciter.

Gen.3.d

Prou.3.c

2.Eſd.13.c

1.Reg.15.c

Iob.27.a.f

Dan.9.c

Eccleſ.25.b

Prudentia quatuor rationibus amabilis.

Futurorum iudicium timendum.

Luc.23.c

Pſalm.2.b

Prou.1.d

to,& idcirco. Confundi merentur:maleuoli pro peccato mentali : maledici pro peccato vocali:malefici pro peccato manuali. De primis dicitur:Cõfundetur Iſrael in voluntate ſua,id eſt,in actu intrinſeco volũtatis.Ecce confuſio peccati mentalis. De ſecundis;Confundẽtur,ſcilicet interius:id eſt,coram Deo ſuo:& erubeſcẽt exterius,id eſt,coram hominibus,omnes,qui pugnant aduerſum te:ſcilicet reluctando doctrinæ tuæ. De tertiis:Confundemini à fructibus veſtris,propter iram furoris Domini. Ira leuior,furor eſt grauior.Similiter iudicare leuius,vindicare grauius.Propterea ſignãter ait Propheta:Confundemini à fructibus veſtris.Ecce confuſio peccati manualis propter iram furoris Domini,id eſt,propter iudicium vltionis iudicis metuendi. Vnde primum reſpicit culpam, ſecundum aſpicit pœnam.

Oſea.10.b

Iſa.41.e

Hier.12.d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,ſubdit: ***Cum perſpexero***,videlicet merita recordando. Ecce præteritorum recordatio. Hæc merita conſiſtunt in legis obſeruantia:quã diuerſi perſpiciunt diuerſa perſpicacia. Alij namq; perſpiciunt obliuioſe,vt tepidi:alij intructuoſe,vt cupidi:alij ſuperſtitioſe,velut callidi.De primis:Qui perſpexerit,videlicet legendo in lege perfectæ libertatis,id eſt, in lege amoris;& dulcedinis:provt eſt lex Euãgelica,non in lege timoris,quæ eſt lex moſaica,& permanſerit in ea intelligendo,non auditor obliuioſus factus, negligendo: ſed factor operis,ſcilicet eligẽdo & exequẽdo,hic beatus in facto ſuo erit videlicet fructum iuſtitiæ colligẽdo. De ſecundis:Non obdurabis cor tuum, ſcilicet inſtinctu cupiditatis : nec contrahes manum tuam,motu tenacitatis:ſed aperies eam pauperi affectu liberalitatis & dabis mutuum,ſcilicet in caſu neceſſitatis,quo eum indigere perſpexeris,intuitu pietatis. De tertiis.Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies, vt educas feſtucam de oculo fratris tui : quaſi diceret : Perſpice tranſgreſſiones tuas religioſè, ne perſpicias alienas ſuperſtitioſè.

Legis obſeruantia diuerſimode perſpicitur. Iacob.1.d

Deut.15.b

Matth.7.a Luc.6.f

Articulus quartus.

Quantum ad quartũ,addit : ***In omnibus mandatis tuis.*** præſentialiter obſeruandis:Ecce præſentium ordinatio. Et nota, quod mandata debemus ſeruare triplici ratione, ſcilicet propter ſalutarẽ obligationem:propter maledictionis oblationem : propter benedictionis collationem.Iſtorum primum pertinet ad expiationem culpæ:ſecũdum ad euaſionem pœnæ:tertium ad adeptionem glorię.De primo:Salutare ſacrificium eſt attendere mãdatis:ecce ſalutaris obligatio,per quam fit criminis expiatio. De ſecundo dicitur : Maledicti,qui declinant à manda is tuis:ecce maledictionis comminatio, quæ fulminabitur in extremo iudicio, cum dicetur:Ite maledicti in ignem æternum. Huius maledictionis euaſio eſt mandatorum obſeruatio.De tertio ſcribitur: Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata. Huius benedictionis adeptio eſt mandatorum obſeruatio,vnde : Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ,eo quod obedierit Abraham voci meæ,& cuſtodierit præcepta & mandata mea. Ecce benedictionis collatio, quam meretur mandatorum obſeruatio.

Mandata ſeruanda tripliciter.

Eccl.35.a

Pſalm.118.c

Matth.25.d Matth.19.c

Gen.26.b

Epilogus.

Dicit igitur Propheta dirigente prudentia:***Tunc***, ſcilicet in futuro iudicio:in quo patet temporum diſcretio pertinens ad ipſius prudentiæ luminoſitatem, ***Non confundar***:pro perpetrato flagitio:in quo patet futurorũ præuiſio,attinens ad prudentiæ fructuoſitatem. ***Cum perſpexero***, ſcilicet merita recordando : in quo claret præteritorum recordatio, ſpectans ad prudentiæ ſollicitudinem. ***In omnibus mandatis tuis***, ſcilicet præſentialiter obſeruandis, in quo rutilat præſentium ordinatio reſpiciens prudentiæ operoſitatem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Confitebor tibi, &c. Quod via beatitudinis ſit affectabilis amore iuſtitiæ,atque prudẽtiæ,ex præſcriptis poteſt clareſcere. Hic clareſcit,ipſam eſſe affectabilem amore temperantiæ. Quod autem temperantia ſit amabilis, quadruplex eſt ratio,quæ notatur in præſenti verſiculo: videlicet conſcientiæ mundificatio : concupiſcentiæ mortificatio.intelligentiæ clarificatio exterioris experientiæ rectificatio. Prima conditio reddit hominem puriorem : ſecunda duriorem : tertia maturiorem : quarta ſecuriorem.

Temperantia amabilis.

Articulus primus.

Prima ratio declarat,cum dicitur:***Confitebor tibi***,quia confeſſio eſt conſcientiæ mundificatio. Ad hoc enim pœnitens confitetur,vt eius conſcientia mundificetur, & ipſe purior inueniatur.Debet autem confiteri tripliciter,videlicet,patenter,feruenter, feſtinanter. Patenter,vt ſit confeſſio nuda ſine palliatione. Feruenter,vt ſit confeſſio vera ſine excuſatione. Feſtinanter, vt ſit cõfeſſio prõpta ſine dilatione. De primo:Confitere,atque iudica mihi quid feceris. Quorum primum pertinet ad confeſſionis actum. Secundum ad confeſſionis modum. Hunc modum ſeruat,qui peccatum non palliat,ſed patenter iudicat.De ſecundo: Non confundaris confiteri peccata tua:quaſi diceret,nõ impediaris à veritate confeſſionis, propter impedimentum, confuſionis.De tertio:Cõfiteberis viuẽs & viuus,& ſanus,quaſi dicat:Confiteberis in vita & ſalute:quoniam certus es de mortis,aut infirmitatis celeritate,& acerbitate.

Quomodo confitendum.

Ioſuë 7.c

Eccl.4.d

Eccl.17.d

Articulus ſecundus.

Secunda ratio propalatur, cum additur: ***In directione cordis***. Directio cordis,eſt directio,& erectio voluntatis,quæ tũc dirigitur,& erigitur,cum ſenſualitas deprimitur, & reſtringitur. Hæc enim eſt proportio inter ſenſualitatẽ,& volũtatem, hoc eſt inter appetitum rationalem,& ſenſualem,quod dum voluntas, ſeu appetitus rationalis erigitur,ſenſualitas,ſeu appetitus ſenſualis deprimitur,& econuerſo.Vnde per directionem cordis,id eſt,volũtatis,conuenienter innuitur depreſſio ſenſualitatis, quæ depreſſio eſt concupiſcentiæ mortificatio.Et notandũ,quod hæc directio diuinitus imperatur per potentiam:præparatur per ſapientiam;remuneratur per clementiam. De primo legitur;Virga directionis, virga regni tui,quaſi diceret ; Virga,qua nos regis,qua imperas nobis, eſt virga directionis. De ſecundo ; Tu paraſti directiones. De tertio;Veniat pax, quantum ad malorum euaſionem ; requieſcat in cubili ſuo,quantum ad bonorum adeptionem ; quæ ambulauit in directione ſua, id eſt,in rectitudine bona,quantum ad meritoriam actionem.

Pſalm.44.b

Pſalm.98.a Iſa.57.a

Articulus tertius.

Tertia ratio deſignatur, cum ſubditur;***In eo,quod didici***;Quia diſcendi actus eſt ſcientiæ acquiſitiuus,& intelligentiæ clarificatiuus. Sed aduertendum,quod propter tria ſpecialiter eſt diſcẽdum;ſcilicet,vt timeamus, diligamus,placeamus.Iſtorum primum eſt iuſtitiæ initiatiuum. Secundum prouectiuum. Tertium perfectiuum. De primo ; Congrega ad me populum, vt audiat ſermones meos,& diſcat timere me.Hic eſt clarũ,quod diſcendum eſt ad timendum. De ſecundo ; Ipſi enim à Deo didiciſtis,vt diligatis inuicem;hic eſt planum,quod diſcendum eſt ad diligendum.De tertio;Correctæ ſunt ſemitæ eorum, qui in terris ſunt, & quæ tibi placent, didicerunt homines. Et hic eſt liquidum,quod diſcendum eſt ad complacendum.

Deut.4.b

1.Theſſ.4.c Sap.9.d

Articulus quartus.

Quarta ratio denotatur,cum ſubiungitur;***Iudicia iuſtitiæ tuæ***,Quoniam illa iuſtitia,qua Dominus iudicabit omnium merita,& demerita, rectificat exteriora opera;niſi enim timeretur illa iuſtitia, multi multa perpetrarent flagitia.Propterea ſciendum,quod hæc iuſtitia culpa præſeruat,à pœna liberat, ad vitam eleuat. Primum reddit hominem ſecurum, quantum ad interiora. Secundum,quantum ad inferiora. Tertium quantum ad ſuperiora.De primo;Iuſtitia cuſtodit innocentis viam:Ecce præſeruatio culpæ. De ſecundo;Iuſtitia vero liberabit à morte;Ecce declinatio pœnæ. De ter-

Prou.13.a Prou.10.a Prou.14.d

Digitized by Google

tio:Iuſtitia eleuat gentem:miſeros autem facit populos peccatum: Ecce adeptio vitæ æternæ.

Epilogus ſeptimi verſiculi.

Propterea dicit Pſalmiſta in cuiuſlibet tẽperati perſona:*Confitebor tibi*:ſcilicet conſcientiam emundando, vt ſim purior. *In directione cordis*;id eſt,voluntatis,per depreſſionem ſenſualitatis,& mortificationem concupiſcentialis fomitis,vt ſim durior. *In eo,quod didici*:ſcilicet intelligentiam clarificando, vt ſim prudentior, & maturior. *Iudicia iuſtitiæ tuæ*,in futuro iudicio exercendæ, exteriorem operationem rectificando, vt ſim ſecurior, quaſi diceret: Intendo fore conſcientia purior, concupiſcentia durior, intelligentia maturior, & experientia, ſeu operatione exteriori ſecurior.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Iuſtificationes tuas.] Sicut patens eſt ex prædictis,via beatitudinis eſt affectabilis amore virtutis ciuilis,ſcilicet iuſtitię,prudentię,& temperantiæ.Hic oſtenditur, quod via beatitudinis eſt affectabilis amore fortitudinis,quæ quidem fortitudo eſt amabilis quatuor de cauſis:ſcilicet,quia fortitudo ſpiritum armat,armatum animat,animatum aſſociat,aſſociatum adiuuat. In primo patet diuina prouidentia. In ſecundo humana confidentia. In tertio ſpes de virtute diuina.In quarto diffidentia de virtute propria.

Fortitudo amabilis quatuor de cauſis.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit Propheta, tanquam fortis athleta: *Iuſtificationes tuas*: Id eſt,ſpirituales armaturas,per tuam prouidentiam mihi collatas,cuſtodiam. Ecce ſpiritus armatio, ecce diuina prouiſio: ſed nota, quod iuſtificationes iſtæ, ſiue ſpirituales armaturæ diuinitus comparantur,præparantur,nobis dantur. Illas namque Dominus comparauit in paſſione, præparauit in Reſurrectione,dedit nobis in noſtra vocatione. De primo: De peccato damnauit peccatum, id eſt, pœna Dominicę Paſſionis abſtulit culpam primæ præuaricationis,in carne,non in diuinitate.Sequitur,vt iuſtificatio legis, in qua non fiebat remiſſio ſine effuſione ſanguinis,impleretur in nobis per Chriſti ſanguinem nos iuſtificantis. Deſecundo: Traditus eſt propter delicta noſtra,vt ſcilicet ea deleret,& vt debita ſolueret. Sequitur;Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt iuſtitiam perditam reſtauraret. De tertio: Datum eſt illi,ſcilicet Eccleſiæ Chriſti ſponſæ,vt cooperiat ſe byſſino ſplendente candido. Byſſinum autem iuſtificationes ſanctorum ſunt. Ecce iuſtificationis operimentum ſplendens exterius,candens interius,Eccleſiæ datum diuinitus. In his omnibus apparet diuina prouidentia, per quam comparata,præparata, & data eſt nobis huiuſcemodi armatura.

Rom.8.a

Rom.4.d
Apoc.19.b

Byſſinum.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, addit:*Cuſtodiam*:ſcilicet vſque ad tentationis victoriam,per quod notat humanã confidentiam:Et ſciendum quod armaturas huiuſmodi debemus cuſtodire triplici ratione,videlicet,propter pudorem, timorem, amorem: Pudor reſpicit culpam, timor pœnam,amor iuſtitiam. De primo: Beatus, qui vigilat,ſcilicet per diligentiam: & cuſtodit veſtimenta ſua,ne nudus ambulet:& videant turpitudinẽ eius,per negligentiam ſuam. De ſecundo:Qui timent Dominũ, cuſtodiunt mandata illius:hæc mandata ſunt lucis arma,quibus nos armamur,cum illa ſeruamus.De tertio: Hæc eſt charitas Dei,vt mandata eius cuſtodiamus.

Apoc.16.c

Eccl.2.d

1.Ioan.5.a

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,ſubditur: *Non me derelinquas*, quaſi diceret:Non derelinquas me,confidentem de te, non de me.Ecce cõfidentia de virtute diuina. Aſſociari à Deo petit,quia de illo cõfidit:Et nota,quod de Deo debemus confidere,quod non derelinquet nos in tentatione, triplici ratione: vtpote ratione diuinæ potentiæ, ratione diuinæ ſapientiæ, & ratione diuinæ beneuolentiæ. De primo: Inuocaui Dominum Patrem domini mei, vt non me derelinquat in die tribulationis meæ.Iſta confidentia fundatur in diuina potentia,ſicut patet ex nomine: quia Dominus eſt nomen potentiæ. De ſecundo: Ego Dominus exaudiam eos:Deus Iſraël non derelinquam eos. Dominus eſt nomen potentiæ. Deus autẽ eſt nomen ſapientiæ,dictum à θεωρέω, quod eſt video,vel conſidero. Vnde iſta fiducia fundatur in diuina potentia,& ſapientia. De tertio: Oſtende, quia non derelinquis præſumentes de te, & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes humilias. Iſta non derelictionis fiducia fundatur in diuina beneuolentia, quæ non derelinquit præſumentes de ſe, id eſt, de ſua bonitate.

Iſa.41.d

Iudith.6.d

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,ſubiungit:*Vſquequaque*: ac ſi dicat aperte:Non me derelinquas in tentatione vſquequaque:ſcilicet abſque quacumq; protectione,vſque quo deficiam in agone.Ecce diffidentia de virtute humana: Et nota, quod de noſtra debemus virtute diffidere, & timere, ne forte deficiamus à triplici veritate: videlicet à veritate vitæ,à veritate doctrinæ,& à veritate iuſtitiæ. A prima per infirmitatem, à ſecunda per cæcitatem,& à tertia per iniquitatem.De prima:Humiliatus ſum vſquequaq;Domine:viuifica me ſecundum verbum tuum,quaſi dicat:Humiliatus ſum,ex infirmitate: viuifica me,vitæ veritate.De ſecunda:Ne auferas de ore meo verbum veritatis,vſquequaque,ſcilicet ne deficiam à doctrinę veritate ex ignorantię cęcitate.De tertia, rurſus ait idem Pſalmographus ibidem:Superbi iniquè agebant vſquequaque,quaſi dicat:Superbi deficiebant,vſquequaque à veritate iuſtitiæ,ex iniquitate certæ malitiæ.

Pſalm.118.o

Pſal.eod.f

Epilogus.

Dicit ergo Propheta,tanquam fortis athleta. *Iuſtificationes tuas*: quibus armatus ſum per tuam prouidentiam:*Cuſtodiam*:animatus per confidentiam: *Non me derelinquas*:tanquam habentem in te fiduciam. *Vſquequaque*: vſquequo deficiam propter virtutis meæ diffidentiam.

VERSICVLVS NONVS.

IN quo corrigit adoleſcentior viam ſuã?&c.]In octonario præcedenti fuit propoſita beatitudinis via digredientibus,ſeu impœnitentibus: in præſenti octonario proponitur regredientibus, ſeu pœnitentibus. Vnde profecto, ſicut octonarius ille incipiebat ab Aleph litera, quæ interpretatur tentationum millia, per quæ fit digreſſio,ſic iſte àBeth litera,quæ interpretatur domus,ad quam fit regreſſio. Verum quia regredientes, ſeu pœnitentes primo ſuſpirant per compunctionem, poſtremo reſpirant per conſolationem: idcirco beatitudinis via proponitur prius ſuſpirãtibus,ſicut in quaternario primo: poſtea reſpirantibus, ſicut in quaternario ſecundo. Ad hoc, quia ſuſpirantes interdum ſuſpirant ex dolore culpæ:interdum ex timore pœnæ, interdum ex horrore malitiæ,interdum ex amore iuſtitiæ, idcirco ſeriatim ſingulis ſinguli reſpondent verſiculi. Primus ergo verſiculus reſpondet pœnitentibus ex dolore culpæ inſpirantibus, in quo quatuor annotantur. Primo ſtupor rationis: ſecundo dolor affectionis: tertio pudor confeſſionis: quarto labor ſatisfactionis. Quorum primum innuitur in eo, quod conſiliumquæritur: ſecundum in eo, quod peccator proditur: tertium in eo, quod peccatum proponitur:quartum in eo, quod remedium reperitur.

Aleph.

Beth.

Articulus primus.

Ad primum articulũ pertinet, quod dicit Propheta ex pœnitentis,ſtupentis,& dolentis perſona:*In quo corrigit*? Ecce conſilium quærit.Et nota,quod hæc quæſtio eſt difficilis,eſt vtilis,non tamen eſt inſolubilis,Difficilis propter correctionis difficultatẽ:vtilis propter correctionis vtilitatẽ,ſed ſolubilis propter correctionis poſſibilitatem.De primo:Peruerſi difficile corrigũtur:ecce

Eccl.51.b

Eccl.1.d

correctio

correctionis difficultas. De secundo: Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi: ecce correctionis vtilitas. De tertio prædictis libro & capitulo. Per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis: ecce quæstionis solubilitas, seu correctionis possibilitas.

Eccl.7.a.b

Articulus secundus.

Ad secundum articulum pertinet, quod addit: *Adolescentior.* Ecce peccator proditur: ecce dolor affectionis promitur. Nam peccator adolescentioris nomine designatur. Et nota, quod per adolescentiorem conueniēter insinuat peccatorem, propter triplicem rationem: videlicet propter auersionem, conuersionem, & peruersionem. Per auersionem à bono receditur. Per conuersionem ad malum acceditur. Per peruersionem in malo proceditur. De primo: Dixit adolescentior Patri: Pater da mihi portionem substātiæ, quæ me contingit. O quam mala portio, quam mala portionis petitio. Abdicatur enim bonum perpetuum, & vendicatur bonum transitorium. Tale bonū peccatori contingit: quia dum boni transitorij fruitionem attingit, ad fruitionem boni perpetui non pertingit. Hæc ergo adolescentioris petitio est peccatoris auersio ab incommutabili bono. De secundo scribitur eisdem, libro & capitulo. Adolescentior filius peregre profectus est in regionem lōginquam. O quam mala peregrinatio: O quam mala profectio: immo verius defectio: O quam longinquam regio, non localis, sed moralis elongatio, qua distat a pulchritudine turpitudo, à diuina similitudine dissimilitudo. Hæc itaq; peregrina adolescentioris profectio est peccatoris ad commutabile bonum conuersio. De tertio:

Luc.15.a

1.Tim.5.b

Adolescentiores viduas deuita. Cū enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habētes damnationem: quia primā fidem irritam fecerunt: ac si aperte diceret: Viduas adolescentiores, scilicet, quantum ad ætatem, deuita, scilicet, propter lubricitatem. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, scilicet quantum ad voluntatē, nubere volunt, scilicet quātum ad voluptatem, habentes damnationem propter instabilitatem: quia primam fidem irritam fecerunt propter peccandi pronitatem.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod subdit: *Viā suam.* Via adolescentioris est culpa peccatoris, quæ proponitur pudore cōfessionis. Et nota, quod peccatoris via est tenebrosa, lubrica, & lapidosa: tenebrosa dicitur propter ignorantiam: lubrica propter immunditiam, lapidosa propter cordis duritiā, seu pertinaciam. De primo: Via impiorum tenebrosa: nesciunt vbi corruant: tenebrosa dicitur propter imprudentiam: sed nesciunt vbi corruāt, propter iniustitiam. De secundo: Via eorum erit quasi lubricum in tenebris: De vtroque vero dicitur: Fiat via illorum tenebræ, & lubricū. Tenebræ spectant ad ignorantiam, sed lubricum ad immunditiam. De tertio: Via peccantium complanata est lapidibus, & in finem illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ. Quorū primum pertinet ad culpam, scilicet pertinaciam: secundum ad pœnam. Nam inferi spectant ad pœnam exteriorem, quæ est pœna ignis. Tenebræ ad pœnam superioré, quæ est pœna damni, seu carentia diuinæ visionis. Pœnæ vero ad pœnam interiorem, quæ dicitur pœna vermis.

Peccatoris via qualis.

Prou.4.c

Hier.13.c

Psalm.34.a

Eccl.21.b

Articulus quartus.

Ad quartum retorquetur, quod sequitur: *In custodiendo sermones tuos.* Ecce remedium culpæ, videlicet labor pœnitentiæ, qui suadetur Dominico sermone, sicut patet: Pœnitemini, & credite Euāgelio. Et nota, quod sermones huiusmodi debent esse penetratiui, lætificatiui, & ędificatiui: Penetratiui dico, propter compunctionē: Lætificatiui, propter consolationem: Ædificatiui, propter morum compositionē. De primo: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Viuus dicitur, quantum ad sensum agnitionis: Efficax, quantum ad motum actionis, sed penetrabilior omni gladio ancipiti, quantum ad planctum compunctionis. De secūdo: Mæror in corde viri humiliabit eum, & sermone bono lætificabitur. Primum pertinet ad compūctionem: secundum ad consolationē. De tertio: Omnis sermo malus ex ore vestro nō procedat: sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ecce sermonis corruptiui dissuasio, & ædicatiui persuasio.

Mar.1.b

Hebr.4.c

Prou.12.d

Ephes.4.d

Epilogus.

Ait ergo Propheta in pœnitentis persona: *In quo corrigit*: Vbi consilium quærit, & rationis stuporem aperit. *Adolescentior*: Vbi proditur peccator, & ostenditur affectionis dolor. *Viam suam*: Vbi culpam detegit, & pudorem confessionis innuit. *In custodiendo sermones tuos*: Hic reperitur remedium præuaricationis, videlicet exercitium satisfactionis.

VERSICVLVS DECIMVS.

IN toto corde meo, &c.] Versus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex dolore culpæ suspirantes. Versus præsens pertinet ad pœnitentes ex timore pœnæ suspirantes. Vnde in versu illo notatur pœnitentis ex timore pœnæ suspirantis actio quadruplex. Quarum prima est cordis distinctio: secunda distincti discussio: tertia discutientis trepidatio: quarta trepidantis humiliatio. Prima est studiosa, secunda laboriosa, tertia luctuosa, & quarta gratiosa.

Articulus primus.

Prima notatur, cum dicitur: *In toto corde.* Non in cordis parte, per quod innuitur cordis distinctio, quæ non habetur sine studio. Vnde nota, quod cor quantum ad præsens pertinet, distinguitur trifariā: videlicet in partē intellectiuam, affectiuam, & effectiuam. Quarum prima est deliberans, secunda impetrās, tertia operans. De prima dicitur: Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te. Hic accipitur cor pro parte intellectiua, ad quam pertinent diuinorum sapientia, humanorum scientia, & agendorum consilia. De secunda scribitur Religiositas custodiet, & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Hic accipitur cor pro parte affectiua, quam religiositas custodit à desideriis malis, iustificat desideriis bonis, cui & iucunditatem dat temporaliter in merito, & gaudiū æternaliter in præmio. De tertia legitur: Cor suum dabit in consummationem operum. Hic accipitur cor pro parte affectiua, ad quam pertinet operum consummatio, quæ pars intellectiua deliberando inchoat, pars affectiua imperando prouehit, pars effectiua operando consummat.

Cor tripliciter distinguitur.

Prou.2.b

Eccl.1.c

Eccl.38.d

Articulus secundus.

Secunda notatur, cum subditur: *Exquisiui te.* Ad hoc enim à pœnitente cor distinguitur, vt distinctum discutiatur, & sicubi Deus adsit per meritū, vel absit per demeritum, inueniatur: dicit itaque. *In toto corde*, supple distincto studiosè. *Exquisiui te*, scilicet discutiendo laboriosè. Et nota, quod Deus est tripliciter exquirēdus. Primo in cogitationibus, secundo in delectationibus, tertio in operationibus, vt cogitationes referantur ad partem deliberatiuam, delectationes ad partem imperatiuam, operationes ad partem operatiuam. De primo scribitur: Cor rectum exquirit scientiam. Exquisitio ista fit in parte deliberatiua, ad quam pertinet scientia vel inscientia. De secundo dicitur: Cor iniqui exquirit mala. Exquisitio ista fit in parte imperatiua, ad quam pertinet bonitas vel malitia. De tertio legitur: Deum exquisiui manibus, id est, actibus meis. Exquisitio ista fit in parte operatiua, ad quam pertinet actus interioris, & exterioris hominis.

Deus tripliciter exquirendus.

Prou.27.d

Ibidem.

Psalm.76.a

Articulus tertius.

Tertia notatur, cum additur: *Ne repellas me.* Cum enim peccatori Deum in toto corde exquisiuit, & non inuenit, non immerito trepidat, ne repellatur à Deo, sicut ipse Deū repulit: & idcirco timens repulsionē, proponit supplicationem, dicens: *Ne repellas me.* Et notandum, quod peccator timere debet, ne repellatur, vt flagitiis polluatur, vt tristitiis absorbeatur, vt suppliciis ex

Ponatur. Quorum primum ſit per priuationem gratiæ, ſecundum per priuationem fiduciæ, tertium per priuationem gloriæ. De primo: Repulit Dominus altare ſuũ, maledixit ſanctificationi ſuæ, ac ſi dicat aperte: Repulit Dominus, ſcilicet priuãdo gratiam, altare ſuum, ſcilicet cordis munditiam; maledixit ſanctificationi ſuæ, ſcilicet permittendo cadere in immunditiam. De ſecundo: Ne dederis in triſtitiam cor tuum, ſed repelle eam a te, quaſi dicat: ne dederis cor tuum in triſtitiam per diffidentiam, ſed repelle eam a te per confidentiam. De tertio: Cœpit abiicere eũ, & à ſe repellere. Vbi loquitur ſcriptura de Dalila Samſonis amaſia, quæ Samſonem abiecit, & ſuppliciis exponens repulit. Dalila quidem interpretatur ſitula, vel paupercula, per quã notatur humana iuſtitia, quam debemus ſitire: quia, Beati, qui ſitiunt iuſtitiam, & ideo dicitur ſitula. Sed immunda eſt per negligentiam: quia, Iuſtitiæ noſtræ tanquam pannus menſtruatæ: Et ideo dicitur paupercula. Hæc Samſonẽ, id eſt, inordinatum iuſtitiæ præconem, qui alios illuminare videtur. Samſon. n. ſol eorum interpretatur, abiicit excludendo à præmio, & repellit, exponendo ſupplicio.

Thren. 2. c

Eccl. 38. c

Iudic. 16. c

Dalila.

Matth. 5. a
Iſa. 64.

Samſon.

Articulus quartus.

Quarta notatur, cum ſuperadditur: *A mandatis tuis.* Ecce, qui ne repelleretur, ſupplicauerat tanquam trepidans luctuosè, mandatis ſubiici deſiderat, tanquam ſe humilians gratioſè. Et nota, quod mandata ſunt tribus de cauſis deſideranda. Primo, quoniam animam pacificant: ſecundo, quia pacificatam fortificant: tertio, quia fortificatam ſapientificant. Quorum primum reſpicit vim irascibilem, ſecundum concupiſcibilem, tertium rationabilem. De primo: Vtinam attendiſſes mandata mea: facta fuiſſet ſicut flumen pax tua. Ac ſi dicat: Vtinam attendiſſes mandata mea per obſeruantiam, facta fuiſſet pax tua, quantum ad conſcientiam, ſicut flumen, quantum ad affluentiam. De ſecundo: Fundamenta æterna ſuper petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ, quaſi dicat: mandata moralia in cordis ſanctimonia ſunt fundamenta immobilia. De tertio: Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis, & ingreſſus illius mandata æterna, quaſi dicat: Ingreſſus in ſupernam ſapientiam, eſt per mandatorum obſeruantiam.

Mandata cur deſideranda.

Iſa. 97. d

Eccl. 26. d

Eccl. 1. a

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, præ timore pœnæ, ſuſpirantis perſona. *In toto corde meo*: videlicet ſtudioſè diſtincto. *Exquiſiui te*: videlicet diſcutiendo laborioſè: & quia te non potui reperire: idcirco ſupplico, quaſi trepidãs luctuoſè. *Ne repellas me*: ſcilicet, *à mãdatis tuis*: quibus humiliter adimplẽdis me ſubiicio gratioſè.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

IN corde meo abſcondi, &c.] Verſiculus antecedẽs ſpectabat ad pœnitẽtes ſuſpirãtes ex timore pœnæ: verſus præſens ſpectat ad pœnitẽtes ſuſpirantes ex horrore malitiæ. Hi ſiquidem abhorrent mala: ne cum malis ſcribantur in terra, ſicut ſcribitur: Recedentes à te, ſcribentur in terra: Et idcirco deſcribitur in hoc verſu quadruplex pœnitentium conſideratio: Debent enim conſiderare pœnitentes: primo, in quo ſcribendum: ſecundo, quo modo ſcribẽdum: tertio, quid ſcribẽdum: quarto, quid proſcribendum: quia nimirum in corde, tanquam in codice eſt ſcribendum: caute ſcribendum: bonum perſcribendum: malum proſcribendum.

Hier. 17. b

Pœnitentibus quid conſiderandum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *In corde meo*, tanquam in codice meo: Et nota, quod cordis, & codicis triplex eſt conuenientia. Quarum prima eſt in ſcriptura: ſecunda in pictura: tertia in ligatura. Scriptura ſiquidem pertinet ad purgationem: pictura ad illuminationem: ligatura ad cõſummationem. De primo: Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: Ecce cordis, ſicut codicis ſcriptura. Quod autem ait: In viſceribus, refertur ad partẽ animę appetitiuã, & quod ait: In corde, retorquetur ad partem apprehẽſiuam. De ſecundo: Cor ſuum dabit in ſimilitudinem picturæ: ecce cordis, vt codicis pictura. De tertio: Ne dimittas legem matris tuæ: liga eam in corde tuo. Ecce cordis, vt codicis ligatura, quia re vera legem in corde ligare, eſt cor lege ligare: ſicut enim liber ligatur, cum ligamen ipſius partibus illigatus, ſic cor ligatur, cum lex illius partibus, videlicet animæ viribus illigatur.

Cordis, & codicis conuenientia.

Hier. 31. f

Eccl. 38. c
Prou. 6. c

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecũdum, ſubditur: *Abſcondi*, id eſt, abſcõdite, ſiue cautè ſcripſi. Et nota, quod in hoc codice, ſcil. in corde ſcribendũ eſt cautè triplici ratione, videlicet, propter zelatores, delatores, adulatores: ne zelatores plangant, ne delatores pungãt, ne adulatores vngãt: De primis ſcribitur in hunc modum: A zelantibus te per inuidiam, abſconde tuam prudentiam, ne forſan vrantur per impatientiam. De ſecundariis: A flagello linguæ abſconderis. Iſtud flagellum detractionis vitiũ. De tertiis ſcribitur ſub his verbis: Sapientes abſcondunt ſcientiam, os autem ſtulti confuſioni proximum eſt. Primum eſt humilitatis: ſecundum eſt vanitatis.

In corde quare cauteſt ſcribendum.

Eccl. 37. a

Iob. 5. c

Prou. 10. c

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Eloquia tua.* Ecce quid perſcribendum: quoniam eloquium bonum, eloquium diuinum. Et nota, quod eloquium diuinum eſt notabile triplici ratione: videlicet propter decorẽ, dulcorẽ, feruorem. Decor ſpectat ad eloquentiam: dulcor ad ſapiẽtiam: feruor ad iuſtitiam. De primo: Nephtalim ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis. In quo notatur modus dicẽdi tripartitus: videlicet eruditus, expeditus, expolitus: Nephtalim namq; quod interpretatur dilatatio mea, pertinet ad eruditionẽ: ceruus ad expeditionem, eloquia pulchritudinis ad expolitionẽ. Ecce eloquiorũ decor. De ſecũdo: Quã dulcia faucibus meis eloquia tua. Ecce eloquiorum dulcor. De tertio eloquium Domini inflammauit eum. Ecce eloquiorum feruor.

Eloquium diuinum notabile.

G. n 49. c
Nephtalim.

Articulus quartus.

Quartum ſuperadditur: *Vt non peccem tibi.* Ecce quid proſcribendum: quia peccatum. Debemus autem peccatum proſcribere triplici ratione: videlicet ne ſpoliemur, ne ſauciemur, & ne cruciemur. Ecce nocumẽtum tripartitum, ſcilicet nocumentum furſum, quod pertinet ad pœnam damni: nocumentum deorſum, quod attinet ad pœnam ignis: & nocumẽtum introrſum, quod reſpicit pœnam vermis. De primo: Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Ecce pœna damni à parte ſuperiori. De ſecundo: Iram Domini portabo: quia peccaui ei. Ecce pœna ignis à parte inferiori. De tertio: Qui in me peccauerit, lædet animam ſuam, dicit ſapientia. Ecce pœna vermis à parte interiori.

Peccatum proſcribendum eſt.

Eccl. 9. d

Micheæ 7. d
Prou. 8. d

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, propter horrorem malitiæ, ſuſpirantis perſona: *In corde meo.* Tanquam in codice meo. Ecce in quo ſcribendum. *Abſcõdi*, hoc eſt abſcondite, ſiue caute ſcripſi. Ecce quo modo ſcribendum. *Eloquia tua*, ſcilicet dominica. Ecce quid perſcribendum; quia bonum. *Vt non peccem tibi.* Ecce quid proſcribendum; quia malum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

BEnedictus es Domine, &c. Verſiculus præcedẽs pertinebat ad pœnitentes ex horrore malitiæ ſuſpirãtes. Verſiculus præſens ſpectat ad pœnitẽtes præ amore iuſtitiæ ſuſpirãtes. Vnde Propheta in eorum perſona proponit orationem, & ſupponit quadruplicem Dei conditionem. Et ſic in hoc verſiculo notatur quadruplex Dei conditio; videlicet, quod ſit laudifluus, quod ſit largifluus, quod ſit luciflu⁹, quod ſit mellifluus. Dicitur autem laudifluus, quantũ ad bona naturalia; largifluus, quantũ ab bona temporalia; lucifluus, quantũ ad bona intellectualia; mellifluus, quantum ad bona virtualia.

Dei quadruplex conditio.

Articulus primus.

Quamobrem Propheta proponens orationẽ, & ſup-

ponens

ponens primam conditionem,dicit:*Benedictus es*,& ſic laudiſſuus, quia benedici, eſt laudari. Et nota, quod Dominus dicitur benedictus,& ſic laudiſſuus propter data naturalia,& ſpecialiter propter tria. Primo propter perſpicaciam intellectualẽ. Secundo propter perſpicaciam rationalẽ.Tertio propter perſpicaciã ſenſualẽ.Intellectualis perſpicacia eſt ſuperiorũ contẽplatiua,& ideo comparatur templo ſacerdotali. Rationalis perſpicacia eſt inferiorum regitiua, & ideo comparatur throno regali.Senſualis perſpicacia eſt exteriorum apprehenſiua, & ideo comparatur ſpectaculo generali. De primo dicitur: Benedictus es in templo ſancto gloriæ tuæ.Hoc templum ſpiritualiter intellectũ eſt intellectualis perſpicacia ſuperiorum contemplatiua.De ſecundo ſiquidẽ ſubditur ibidem:Benedictus in throno regni tui. Iſte thronus moraliter intellectus eſt rationalis perſpicacia inferiorum regitiua.De tertio ſcribitur eiſdem, libro,& capitulo. Benedictus es,qui intueris abyſſos. Iſte intuitus eſt ſenſualis aſpectus exteriorum ſenſibilium innumerabilium apprehenſiuus.

Dominus quare benedictus.

Dan.3.a

Ibidem.

Ibidem.

Articulus ſecundus.

Secundam conditionem ſupponit, cum dicit:*Domine*. In qua ſupponit ipſum Dominum, & ſic largiſluũ. Dicitur enim Dominus quaſi dans munus. Et nota, quod dicitur Dominus præcipue propter triplex munus,videlicet propter terræ fertilitatem : aeris claritatem:temporis tranquillitatem. Primum munus datur diuinitus propter noſtram ſuſtentationem.Secundum propter actionem.Tertium propter contemplationem. De primo dicitur :Qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius : quaſi dicat:Qui vocat aquas maris per vaporum exhalationem , & effundit eas ſuper faciem terrę per ipſorum reſolutionem , Dominus nomen eius , propter terræ fœcundationem. De ſecundo:Hæc dicit Dominus,qui dat Solem in lumine diei,ordinem Lunæ,& Stellarum in lumine noctis. De tertio : In loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Dominus.

Amos.9.b

Hier.31.g

Agge.2.b

Articulus tertius.

Tertiam conditionem ſupponit,cum dicit:*Doce me*: Vbi ſupponit eum eſſe doctorem, & ſic lucifluum. Et nota,quod doctor iſte docet tripliciter. Primo interius inſpirando. Secundo exterius incitando. Tertio inferius comparando. De primo : Spiritum tuum bonum dediſti, qui doceret eos. Ecce doctrina inſpirationis. De ſecundo:Docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis eius. Viæ pertinent ad præcepta,ſemitæ ad conſilia. De tertio : Qui docet nos ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cœli erudit nos, quaſi diceret : Qui docet nos per comparationem ad iumenta terreſtria , docebit nos per comparationem ad cœli volatilia.Vnde ſcribitur eodem libro:Interroga iumenta , & docebunt te,& volucres cœli,& indicabunt tibi. Iumenta ſignificant actiuos,quia colunt terram,volucres ſignificant contemplatiuos propter volatum,

Nehem.9.b

Mich.4.a

Iob.35.c

Iob.12.b

Articulus quartus.

Quartam conditionẽ ſupponit cum dicit:*Iuſtificationes tuas*.Ecce ſupponit Deum eſſe iuſtificatorẽ & mellifluum:quia ſcilicet gratię beneficia ſunt dulciflua. Et nota,quod dominicæ iuſtificationes ſunt meditabiles, cantabiles , operabiles. Meditabiles ſiquidem per diſcretionem , cantabiles per deuotionem , operabiles per dilectionem. De primo : In iuſtificationibus tuis meditabor. De ſecundo in eodem Pſalmo : Cantabiles mihi erant iuſtitię tuę in loco peregrinationis meę & cætera. De tertio canitur in eodem Pſalmo:Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem.

Pſal.118.b

Ibidem.

Ibidem.

Epilogus.

Dicit ergo propheta in pœnitentium,propter amorem iuſtitiæ,ſuſpirãtium perſona.*Benedictus es*, ſupponendo Deum eſſe laudiſluum, quantum ab bona naturalia.*Domine*,ſupponẽdo Deum eſſe largiſluum, quantum ad bona temporalia. *Doce me*, ſupponendo Deum eſſe lucifluum,quantum ad bona intellectualia. *Iuſtificationes tuas*, ſupponendo Deum eſſe melliſluum, quantum ad bona virtualia.

VERSICVLVS XIII.

IN labiis meis pronuntiaui,&c.In præcedenti quaternario fuit propoſita beatitudinis via regredientibus, ſeu pœnitentibus per compunctionem ſuſpirantibus. In præſenti quaternario eadẽ proponitur regredientibus,ſeu pœnitentibus per conſolationem reſpirantibus.Hæc autem conſolatio , mediante Dei verbo, percipitur, & quadrupliciter diſpartitur. Aliquando namque conſolantur pœnitentes à Domino, verbum Dei ſagaciter audiendo. Aliquando tenaciter cuſtodiendo. Aliquando viuaciter operando. Aliquando perſpicaciter conſiderando. De quatuor iſtis articulis ſeriatim agitur in his quatuor verſiculis. Primus ergo verſiculus pertinet ad pœnitentem reſpirantem,mediante Dei verbo,ipſum ſagaciter audiendo.Vnde ſagacis auditoris quadrimembris conditio denotatur in hoc verſiculo,videlicet virilitas refricandi : vtilitas fructificandi: docilitas colligendi.ſubtilitas eligendi. Prima conditio contrariatur auditoribus deſidioſis ſecunda infructuoſis:tertia obliuioſis:quarta fabuloſis.

Articulus primus.

Quantum ad primam conditionem ſagacis auditoris:ſcilicet virilitatem refricationis præmittitur.*In labiis meis*:quia per humana labia diuina refricãtur eloquia. Et nota, quod huiuſmodi labia non debent eſſe aſpernantia, non indignantia , non aduerſantia. Aſpernari pertinet ad tumorem, indignari ad liuorem : aduerſari ad teporem.De primo ſcribitur:Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua , quam diues torquens labia ſua,quaſi dicat : Melior eſt auditor humilis ſimpliciter ambulans,quantum ad verbi Dei refricationem, quam tumidus torquens labia ſua, quantum ad refricationis aſpernationem. De ſecundo:Labia eius repleta ſunt indignatione. Quod dicitur de domino tropice:ſed proprie dici poteſt de liuido auditore. De tertio,canitur:Labia mea non prohibebo: domine tu ſciſti, quaſi dicat : Labia mea non prohibebo à verbi tui refricatione,ſicut faciunt aliqui ex tepore.

Prou.19.a

Iſa.30.f

Pſal.39.b

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundam conditionem , ſcilicet vtilitatem fructificationis,ſubnectitur:*Pronuntiaui*,id eſt, ad vtilitatem audientium eructaui. Et nota, quod verbum Dei debet pronuntiari tripliciter:videlicet ſapiẽter:eloquenter:confidenter. Sapienter,vt doceat : eloquenter vt placeat:confidenter,vt moueat. De primo dicitur:Pronuntiabo mirabilia tua. Ecce pronunciatio ſapiens & docens. De ſecundo idem propheta. Pronunciabit lingua mea eloquium tuum. Ecce pronuntiatio eloquens,& placens. De tertio:Porro ſi ſteterit macula, & capilli nigri fuerint,nouerit hominem eſſe ſanatum:& confidenter eum pronuntiet mundum.Ecce pronuntiatio confidens,& mouens.

Verbum Dei quomodo pronuntiandum.

Pſal.70.c

Pſal.118.y

Leu.13.c

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam conditionem,ſubiungitur:*Omnia iudicia*.Non tantum aliqua.Ecce docilitas collectiua. Qui enim omnia dicit, nihil excipit. Et nota, quod ad docilitatem pertinet omnium collectio : ſcil. omnia audiendo:omnia cuſtodiendo : omnia erudiendo.Quorum primum attinet ad bonitatem apprehenſiuæ. Secundum ad bonitatem retentiuæ. Tertium ad bonitatem interpretatiuæ. De primo:Auris zeli audit omnia.Ecce docilitas apprehenſiuæ virtutis omnia recipientis. De ſecundo : Maria autem conſeruabat omnia verba hæc,conferens in corde ſuo. Ecce docilitas retentiuæ virtutis omnia conſeruantis. De tertio:Omnia quæcunq;audiui à patre meo,nota feci vobis.Ecce docilitas interpretatiuæ virtutis omnia erudientis.

Sap.1.e

Luc.2.g

Ioan.15.e

Articulus quartus

Quantum ad quartam conditionem , ſubinfertur: *Oris tui*:ſcil.dominici,non terreni, non animalis , non

Digitized by Google

Hier.15.d diabolici.Ecce ſubtilitas eligendi doctorẽ virtuoſum, non vitioſum. Per os namque dominicum accipimus doctorem diſcretum:iuxta illud:Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris.Et nota,quòd os dominicum eſt aliis tribus de cauſis præeligendum:vt pote quoniam odoriferum, fructiferum, ſalutiferum. Propter primum eſt audiendum libenter.Propter ſecundũ eſt attendendum intelligitur. Propter tertium eſt exequendum obedienter. De primo:Odor oris tui, ſicut odor malorum.Ecce os odoriferum propter facundiam De ſecundo:Os iuſti parturit ſapientiam. Ecce os fructiferum propter doctrinam. De tertio ibidem : Vena viæ os iuſti. Ecce os ſalutiferum propter vitam beatã.

Os Dominicum.

Cant.7.e

Prou.10.b

Ibidem.

Epilogus.

Dicit ergo pœnitens verbum Dei ſagaciter audiens, & conſolationem audiendo recipiens:*In labijs meis*.Ecce virilitas contra deſidioſos. *Pronuntiaui*. Ecce vtilitas contra infructuoſos.*Omnia iudicia*.Ecce docilitas contra obliuioſos.*Oris tui*.Ecce ſubtilitas contra fabuloſos

VERSICVLVS XIV.

[*In via teſtimoniorum tuorum*,& cætera.] Verſiculus antecedens pertinebat ad reſpirantes, mediante DEI verbo,ipſum ſagaciter audiendo.Iſte ſequẽs pertinet ad reſpirantes, mediante Dei verbo,ipſum tenaciter cuſtodiendo : Sicut autem inſinuat verſus iſte, quatuor ſunt cauſæ, propter quas oportet ipſum tenaciter cuſtodire.Eſt namque verbum Dei cuſtodiendum ſicut theſaurus artificioſus, radioſus, delicioſus, copioſus.Artificioſus dicitur,quantum ad moſaïcas allegorias. Radioſus,quantum ad Euangelicas theorias. Delicioſus,quantum ad cœleſtes anagogias. Copioſus quantũ ad terreſtres tropologias.Allegoria pertinet ad credenda.Theoria ad videnda. Anagogia ad ſperanda. Tropologia ad operanda.

Verbum Dei quo modo cuſtodiendũ

Articulus primus.

In via. Hoc dicitur quantum ad allegorias,quæ viæ ſunt ad theorias:quia nimirum per allegorias egis veteris venitur ad theorias nouæ legis.Et nota,quod allegoria eſt via ſpatioſa,laborioſa,inaquoſa. Licet autẽ ſit ſpatioſa,ducit ad ſacrificium iuſtitiæ:Licet laborioſa,ducit ad vnctionem gratiæ.Licet inaquoſa,ducit ad aquam ſapientiæ.De primo. Ibimus viam trium dierũ in ſolitudine,vt immolemus Domino Deo noſtro,quaſi dicat apertius:Ibimus internis pedibus,videlicet admirationis,& inueſtigationis proceſſibus.Viam trium dierum,id eſt,allegoriam triũ ſpecierum, ſcilicet viſualem,vocalem,& manualẽ;hoc eſt in viſis,in dictis, in operibus exiſtentem:in ſolitudine , id eſt , doctrina legis moſaïcæ:vt immolemus ſacrificium iuſtitiæ domino Deo noſtro:ſcilicet intellectum noſtrum in obſequium Chriſti captiuando,& quaſi mortificando,ſecundum doctrinam veritatis Euãgelicæ. Ecce via ſpatioſa, ſed non diſpendioſa: quia ducit ad ſacrificium iuſtitiæ.Ecce theſaurus artificioſus:quoniam artificioſum eſt valde figuras viſibiles inuiſibilius coaptare. Vnde Dionyſius:Valde artificialiter theologia poëticis ſacris formationibus in non figuratis intellectibus vſa eſt.De ſecundo:Si fuerit Dominus mecũ : & cuſtodierit in via,per quam ambulo : & dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtem ad induendum:reuerſuſque fuero proſpere in domum patris mei, erit mihi dominus in Deum,& lapis iſte,quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Ac ſi diceret manifeſte : Si fuerit Deus mecum,ſcilicet aperiendo ſenſum : & cuſtodierit me,videlicet ab errore:in via, hoc eſt laborioſa allegoria,per quam ambulo[theoriam inueſtigando] & dederit mihi panem ad veſcendũ : ſcilicei intellectuale nutrimentũ[& veſtem ad induendum] videlicet diſciplinale veſtimentum:reuerſuſq; fuero proſpere per viã obedientiæ,in domum patris mei,id eſt,in domum ſapientiæ,de qua receſſit pater meus,per viam inobediẽtiæ:erit mihi dominus in Deum,id eſt,timẽdus in credendum:& lapis iſte,ſcilicet Chriſtus reprobatus humanitùs,quem erexi in titulum,tanquam approbatum diuinitus,vocabitur per fidei confeſſionẽ domus Dei, quantum ad naturarum vnionem:vt domus referatur ad humanitatem:Dei autem,ad deitatem. Ecce via laborioſa,ſed non infructuoſa:quia ducit ad vnctionem gratiæ,ſcilicet lapidem vinum,vnctum oleo lætitiæ.De tertio:Deambulabat Iſaac, id eſt, animus congaudens veritati , quia Iſaac interpretatur gaudium per viam inaquoſam ſcripturarum,ſcilicet figuralium,quæ ducit ad puteum aquarum,ſcilicet viuentium:id eſt,theoriarum viuificantium. Ecce via inaquoſa , non tamen otioſa:quia ducit ad fontem ſapientiæ.

Exod.3.f

Pſalm.44.d
Gen.24.g
Iſaac.

Articulus ſecundus.

Teſtimoniorum tuorum.Hoc dicitur quantum ad theorias noui teſtamenti:quæ clarum teſtimonium perhibent veritati.Et nota,quòd teſtimoniorum huiuſmodi quædam dicuntur credibilia,quædam mirabilia , quædam fidelia. Quorum prima pertinent ad purgandos: ſecunda ad illuminandos : tertia ad perficiendos. De primis dicit:Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis domum tuam decet ſanctitudo.Ecce teſtimonia per fidem purgantia,ſiue ſanctificantia.De ſecundis iterum in Pſalmo hoc: Mirabilia teſtimonia tua:ideo ſcrutata eſt ea anima mea : declaratio ſermonum tuorũ illuminat.Ecce teſtimonia ſcrutantes illuminantia.De tertiis rurſus:Teſtimoniũ Domini fidele:ſapientiam præſtans paruulis.Ecce teſtimonia humilium perfectiua:ideoq; theſaurus radioſus merito dicitur verbum Dei, quantum ad doctrinam noui teſtamenti,quæ reddit perſpicuum teſtimonium veritati.

Pſal.92.b

Pſalm.18.b

Articulus tertius.

Delectatus ſum. Hoc dicitur quantum ad cœleſtes anagogias, quæ delectant mentes contemplatiuas. Et nota,quòd in qualibet delectatur contemplatiuus animus,tum propter ſapientiæ ſuauitatem , tum propter ſententiæ varietatem,tum propter influentiæ charitatem.In primo delectat ſapientię ſubtilitas:in ſecundo ipſius mobilitas:in tertio eiuſdem vtilitas. De primo: Cerua chariſſima,& gratiſſimus hinnulus. Verba eius inebrient te omni tempore,& in amore eius delectare iugiter.Quæ eſt iſta cerua chariſſima,niſi diuina ſapiẽtia?quam in montibus æternis humana venatur perſpicacia.Quis gratiſſimus hinnulus?niſi veritatis radius in myſterio abſconditus. Quæ ſapientiæ vbera?niſi varia contemplationum genera.Hæc inebriant hominem per mentis alienationem.In amore illius hinnuli iugiter delectãtur,qui die ac nocte in lege Domini meditãtur,& inter figurarum fruteta veritatis radium aſſidue perſcrutantur.De ſecũdo:Delectabar per ſingulos dies ludens coram eo.Verba ſunt ſapientiæ,quæ delectatur ſapientiales quotidie delicias contẽplatiuis mentibus influendo,& videtur ludere coram Deo,de paucis ſcripturæ verbis multiformes ſententias eruendo.De tertio:Delectabitur infans ab vbere ſuper foramẽ aſpidis. & in cauerna reguli,qui ablactatus fuerit manum ſuã mittet.Per infantem intellige quemlibet ignorantem: per vbera,verba,& documenta ſalutifera:per regulum pecccatum ſuperbiæ:per aſpidem ſurdam,peccatũ inobedientiæ.Infans ergo ab vbere ſuper foramẽ aſpidis & cauernam reguli delactatur , cum ignorans , poſt hauſtum doctrinæ ſalutiferæ , tentamentis ſuperbiæ, vel inobedientiæ non grauatur.

Pſalm.1.c
Prou.8.d

Iſa.11.b

Articulus quartus.

Sicut in omnibus diuitiis.Hoc dicitur quantum ad terreſtres tropologias , quibus ditiſſime cumulatur deuota ſtudioſitas.Iſtarum deliciæ ſic delectant , ſicut omnes diuitiæ:nimirum purgant, illuminant, & conſummant,velut aliæ diuitiæ multifariæ. Vnde nota , quòd ſunt diuitiæ,fortunæ,gratiæ, gloriæ.Primæ purgant:ſecundæ illuminant:tertiæ conſummant.De primis:Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ. De ſecundis. Mihi autem omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in gentibus Euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti. De tertiis:Vt ſciatis, quæ ſit ſpes vocationis eius: & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius.

Diuitiæ.

Prou.13.b
Epheſ.3.b
Epheſ.1.d

Dion.de Aug.Hier. c.2.
Gen.28.d

Epilogus

Digitized by Google

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei tenaciter custodientis : & custodiendo respirantis. *In via.* Quantum ad artificiosas allegorias. *Testimoniorum tuorum.* Quantum ad radiosas theorias. *Delectatus sum.* Quantum ad delicios as anagogias. *Sicut in omnibus diuitijs.* Quantum ad tropologias copiosas. Vnde nimirum custodire conuenit Dei verbum, tanquam thesaurum artificiosum, quantum ad sensum allegoricum: radiosum, quantum ad sensum theoricum : deliciosum, quantum ad sensum anagogicum: copiosum, quantum ad sensum tropologicum.

VERSICVLVS XV.

IN mandatis tuis exercebor, & cætera.] Sicut versiculus præabulus congruebat respirantibus, mediante Dei verbo, illud tenaciter custodiendo : sic & iste congruit respirantibus, mediante Dei verbo, ipsum efficaciter adimplendo, seu viuaciter operando. Vnde nota quatuor conditiones in hoc versiculo, quæ viuaci congruunt operario : videlicet, quòd non sit tepidus, torpidus, stolidus, stupidus. Sed potius econuerso, sit auidus in affectu, validus in effectu, prouidus in prospectu, feruidus in profectu.

Operarij viuacis conditiones.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicit : *In mandatis tuis.* Cum enim mandata, non monita, non preces prætendit : sed ostendit quid intendit : quia scil. non tepide, sed auide obedire contendit. Et nota, quòd diuina mandata sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, inuiolabiliter adimplenda. Quorum primum spectat ad potentiam apprehensiuam : secundum ad potentiam retentiuam : tertium ad potentiam operatiuam. De primo: Audi Israel, mandata vitæ auribus percipe, vt scias prudentiam. Vbi duplicem requirit audientiam, scilicet intrinsecam, & extrinsecam: quod pertinet ad reuerentiam. Quantum ad primum, ponitur actus audiendi. Quantum ad secundam, actus percipiendi. De secundo : Qui custodit mandatum, custodit animam suam : quasi dicat : Qui custodit mandatum, memoriter retinendo : custodit animam suam ipsius pericula præcauendo. De tertio : Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promissionem nequam. Vnde patet, quòd mandatum Dominicum non est transgrediendum, sed inuiolabiliter adimplendum.

Barus.3.b

Prou.19.c

Eccl.29.c

Articulus secundus.

Secundum insinuatur, cum subditur: *Exercebor.* Non dicit operabor, sed *exercebor*, quod est amplius : quia exercitiũ cõsistit in multis operibus. Vnde liquet, quod non sit torpidus, sed validus, & promptus operarius. Et nota, quòd exerceri debemus specialiter ad tria, scilicet ad puritatem, æquitatem, & pietatem. Puritas pertinet ad carnis mortificationẽ. Æquitas ad nostri diiudicationem. Pietas ad proximi ædificationem. De primo : Diligenter exerce agrum tuum. Agri exercitatio est carnis mortificatio. De secũdo canitur in hoc Psalm. Seruus tuus exercebatur in iustificationibus tuis. In iustificationibus se exercitat, qui semetipsum sæpe diiudicat : quia nimirum illum, qui se iudicat, Deus iustificat. De tertio : Exerce te ad pietatem, id est, da proximorum piam ædificationem.

Prou.24.c.d

1 Tim.4.c

Articulus tertius.

Tertium annotatur cum additur: *Et considerabo* Non solum promittit operationem, sed operationum considerationem. In quo notatur non esse stolidus, sed prouidus. Et nota, quod tria præcipuè debemus considerare : videlicet nostrum defectum, alienum profectum, finem suspectum. Prima consideratio nobis est vtilis, ne inflemur: secunda, ne aliquem aspernemur: tertia, vt ad iudicium præparemur. De primo: Diligẽter agnosce vultum pecoris tui: tuosque greges considera. Istud pecus est brutalis appetitus. Isti greges sunt primi motus, quos in nobis cõsiderare debemus, vt de nobis humiliter sentiamus. De secundo; Considerate lilia, quo modo crescunt. Considerate debemus lilia, non lolia agri: hoc est laudabilia, non vituperabilia opera proximi. Et rursus, quo modo crescũt, nó quo modo decrescunt, siue marcescunt deficiendo. Si sic consideremus, neminem contemnemus. De tertio : Considera, quod dies ad occasũ decliuior sit, & propinquet ad vesperã. Dies est vita. Occasus est obitus. Vespera est senecta.

Tria nobis considerãda.

Prou.27.d

Matth.6.b

Iudic.19.c

Articulus quartus.

Quartum innuitur, cum superadditur : *Vias tuas.* Ecce vias Dominicas considerat, vt sectetur : vnde non stupidum, sed feruidum ad sectandum ostendere se videtur. Sed nota, quòd viæ dominicæ, quædam sunt pauendæ, quædam cauendæ, quædam appetendæ. Primæ sunt viæ iudiciorum: secundæ superiorum: tertiæ præmiorum. De primis: Dominus in tempestate, & in turbine viæ eius. Hæ sunt viæ iudiciariæ, quæ sunt in tempestate, quantum ad examinationem conscientiæ: & in turbine, quantum ad fulminationem sententiæ. De secundis. Ego ero eis quasi leœna: sicut pardus in via Assyriorum. Leæna est vnicolor: Pardus discolor: Illa notat pœnitẽtiam patentium peccatorum: iste simulatorum. De tertiis: Dignos seipsa circuit quærens, & in viis suis ostendit se hilariter. Verba sunt tradita de sapientia increata: quæ dignos se quærit considerando merita, & in viis suis hilariter se ostendit, illis retribuendo præmia. Dicit itaque Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei efficaciter obseruantis, & obseruando respirantis. *In mandatis tuis* : tanquam auidus, non tepidus in affectu. *Exercebor :* tanquam non torpidus, sed validus in effectu. *Et considerabo* : tanquam non stolidus, sed prouidus in prospectu. *Vias tuas*, tanquam non stupidus, sed feruidus in profectu.

Naum.1.a

Osea.13.b Leæna & pardus quos denotent.

Sap.6.c

VERSICVLVS XVI.

IN iustificationibus tuis. Quemadmodum respirat pœnitens mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo, sicut patuit in primo quaternarij præcedentis versiculo : ni sipsum tenaciter custodiendo, sicut enituit in secundo : aut ipsum efficaciter adimplendo, sicut emicuit in tertio : sic & ipsum perspicaciter considerando, sicut elucescit in isto. Est autem quadrimembris conditio denotata in præsenti versiculo: qua laudatur ista consideratio : vtputa, quia virtuosa, studiosa, affectuosa, fructuosa. Prima conditio spectat ad gratiam deuotionis : secunda ad gratiam discretionis: tertia ad gratiam æmulationis : quarta ad gratiam exhortationis.

Articulus primus.

In iustificationibus tuis. Ecce bona considerationis materia, vtputa iustificatio Dominica: à qua dicitur consideratio virtuosa : quia materia considerationis est actus virtutis. Et nota, quòd tria sunt circa iustificationes huiusmodi considerãda : videlicet, ne deserantur, ne proferantur, ne auferantur. De sertio fit per omissionem, prolatio per ostentationẽ, ablatio per obdurationem. De primo : Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram : quasi diceret : Iustificationem, quam teneo per obseruationem, non deseram per omissionem. De secundo: Neque enim in iustificationibus, scilicet prolatis per ostentationem, vel iactantiam, prosternimus preces ante faciem tuam. De tertio : Auferam à te iustificationem tuam, & dabo te in animas odientium. Quorum primum spectat ad mortificationem meriti ; secundum ad irrogationem supplicij.

Iob.27.b

Dan.9.c

Ezech.16.c

Articulus secundus.

Meditabor. Ecce bona considerationis forma, non vaga, sed fixa ; non lenta, sed attenta, & ideo studiosa. Et nota, quòd talis meditatio non debet versari circa materiam vitiosam, vt puta immunditiam, discordiam, rapinam. Et tamen nonnulli meditationes suas occupant circa illam. Nam nonnunquam meditantur immunditiam ociosi, discordiam contentiosi, rapinam negotiosi. De primo dicitur ; Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Hæc est iniquitas immũditiæ, cuius meditatio frequẽter accidit ocioso. De secundo; Qui meditatur discordias, diligit rixas. De tertio; Rapinas meditatur

Psalm.35.a

Prou.17.c

Digitized by Google

tur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur. Tales ſunt negotioſi, qui rapinam meditantur in emptione, & fraudes in venditione: quia volunt emere viliſſime,& vendere cariſſime.

Prou.24.a

Articulus tertius.

Non obliuiſcar. Ecce bonum conſiderationis principium,ſcilicet æmulationis ſanctæ deſiderium. Quod enim per æmulationem agitur,obliuioni non traditur. Vnde conſideratio iſta recte dicitur affectuoſa.Hic poteſt notari, quòd tria ſpecialiter non debet obliuiſci: videlicet,culpam abolendam,gratiam recolendam, beneficentiam exhibendam.Primum quidem non debet obliuiſci per impœnitudinem:nec ſecundũ per ingratitudinem:nec tertium per cupidinem.De primo: Delebis nomen eius,ſcilicet Amalech, ſub cælo:caue ne obliuiſcaris:quaſi diceret: Noli obliuiſci deletionem peccati:ſicut ſolet ab impœnitentibus fieri. Amalech enim interpretatur gens bruta,& ſignificat geſta brutalia,& indiſcreta.De ſecundo:Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris:ſcilicet ne incurras vitium ingratitudinis De tertio:Beneficentiæ,& cõmunionis nolite obliuiſci

Deut.25.d

Amalech. Eccl.29.c

Hebr.13.c

Articulus quartus.

*Sermones tuos.*Ecce bonus conſiderationis terminus, vt conſiderantes alios inſtruamus, vt ſermocinando fructificemus. Propterea bene dicitur hæc cõſideratio fructuoſa.Et nota,quòd ſermones huiuſmodi,nõ ſunt paruipendendi,non erubeſcendi,non negligendi.Quorum primum pertinet ad affectum: ſecundum ad affatum:tertium ad effectum.Contra paruipendentes dicitur: Subſannabant nuncios Dei, & paruipendebant ſermones eius.Vnde qui paruipendit ſermonem diuinum,aut eius nuncium,paruipendit ipſum Deũ,quod non eſt leue peccatum. Contra erubeſcentes legitur: Qui me erubuerit,& ſermones meos, hunc filius hominis erubeſcet,cum venerit in maieſtate ſua. Contra negligentes ſcribitur:Audiunt ſermones tuos:& non faciunt eos:quia in canticum oris ſui vertũt illos. Vnde liquet,quod illi ſunt audiendo curioſi: non faciendo,deſidioſi:cantando,contumelioſi.

2.Paral.36.c

Luc.9.d

Exech.33.g

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in perſona pœnitentis,verbum Dei perſpicaciter conſiderantis, & conſiderando reſpirantis. *In iuſtificationibus tuis* Ecce conſiderationis materia virtuoſa. *Meditabor*: Ecce forma ſtudioſa. *Non obliniſcar*:Ecce cauſa motiua affectuoſa. *Sermones tuos* Ecce conſummatio fructuoſa.

Capitulum ſecundum,

VERSICVLVS PRIMVS.

RETribue ſeruo tuo,& cætera.]Hic incipit ſecundum capitulum, quod præſentat ſecundum ferculum. In primo capitulo fuit beatitudo præmiſſa. In iſto retributio eſt ſubmiſſa. Si quæris ordinis cauſam, ad illum peruenitur per iſtam.Iſtud capitulum diſtinguitur per hunc modum:Iuſtorũ retributio prius ipſos excitat per amorem:quorum excitatio deſcribitur in primo octonario.Conſequenter eos exercitat per laborẽ, quorum exercitatio deſcribitur in ſecundo. Et quoniã ad retributionem illam per laborem intratur quaſi per ianuã:inde eſt,quòd à Gimel litera, quæ interpretatur retributio,inchoatur octonarius primus: & à Daleth, quã interpretatur ianua,initiatur ſecundus.Diſtinguitur autem primus octonarius: quia ſicut oculata fide videmus, huiuſmodi excitati plerumque ferueſcunt interius in affectu,quorum feruorem declarat quaternarius primus.Sed tepeſcunt exterius in effectu,quorum teporẽ manifeſtat ſecundus. Diſtinguitur nihilominus & quaternarius primus ſecundũ quatuor gradus,quibus ad præfatam retributionem peruenire nititur iuſtorum affectus,quorum primus & ſummus eſt ſuperna delectatio:ſecundus, interna illuminatio: tertius,meritoria actio:quartus,gratuita dilectio. Et quidem ad ſupernam delectationẽ per internam illuminationem:ad hanc autem per meritoriam actionem: ad hanc autem per gratuitam peruenitur dilectionem. Et illa ſunt in affectione priora, quę ſunt affectabiliora, inde eſt,quòd in primo verſiculo notatur feruor affectionis reſpectu ſupernæ delectationis. In ſecundo reſpectu internæ illuminationis. In tertio, reſpectu meritoriæ actionis.In quarto, reſpectu gratuitæ dilectionis. Verſiculus primus diſtinguitur ſecundum, quod duo bona retributoria promittuntur,& duo meritoria bona præmittuntur, quorum præambula pertinent tam ad interiorem, quàm ad exteriorem ſalutem. Reliqua vero tam ad intrinſecam, quam ad extrinſecam ſeruitutem.

Gimel. Daleth.

Gradus, quibus ad retributionem peruenitur.

Articulus primus.

Oſtendens ergo Propheta ex viri iuſti perſona affectionis feruorem erga ſupernam delectationem, petit primo interioris hominis beatitudinem ad ſtolam animæ pertinentem,dicens:*Retribue ſeruo tuo*:ſcilicet quãtum ad interiorem hominem, quem formaſti tibi ſeruum ex vtero.Vnde notandum, quòd Dominus retribuit,quantum ad iſtam retributionem,miſericordiam, veritatem, bonitatem. Retribuit namque miſericordiam, cum tribuit ſe tenendum; retribuit veritatem, cum tribuit ſe viuendum: retribuit bonitatem, cum tribuit ſe fruendum: De primo: Nunc retribuet vobis Dominus miſericordiam, quaſi diceret:Quia miſericorditer tractaſtis dominum veſtrum terreſtrem,non ad oculum ſeruiendo, ſed voluntatem Dei faciendo, feliciter tenebitis regem cœleſtem.De ſecundo ſcribitur ibidem:Nunc retribuet vobis Dominus veritatem, quaſi diceret:Pro fideli viſitatione Domini veſtri terreſtris recipietis felicem viſionem regis cœleſtis. Verba namque ſunt Dauid typum gerentis regis cœleſtis, ratione triplicis interpretationis. Dauid enim interpretatur miſericors aſpectu deſiderabilis,amicus,Rex autem cœleſtis dicitur miſericors,in quantum tractabilis aſpectu deſiderabilis,in quantum contemplabilis:amicus,in quantum delectabilis.De tertio:Iuſtis retribuẽtur bona. Retributio bonitatis eſt fruitio diuinæ ſuauitatis.

Dominus quid retribuat.

2.Reg.2.b

ibidem.

Dauid.

Psal.13.b

Articulus ſecundus.

Poſtquam præmiſit primum bonum retributorium petendo interioris hominis beatitudinem ad ſtolam animæ pertinentem,conſequenter addit ſecundum petendo exterioris hominis beatitudinem ad ſtolam corporis attinentem, dicens:*Viuifica me*, ſcilicet quantum ad hominem exteriorem retribuendo ei vitam immortalem.Sed nota,quòd licet indiuiſa ſint opera trinitatis:viuificatio tamẽ corporis ſingulis poteſt appropriari perſonis:quia ſicut in Euangelica veritate legimus, viuificat pater,viuificat filius,viuificat Spiritus ſanctus Pater quippe viuificat configurando potentiæ, quantum ad impaſſibilitatem.Pater ſuſcitat mortuos,& viuificat. Filius quoque viuificat configurando ſapientiæ, quantum ad claritatem. Et filius quos vult viuificat.Spiritus ſanctus etiam viuificat configurando bonitati,quantum ad ſpiritualitatem.Spiritus eſt, qui viuificat.Seminatur enim corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.

Ioan.5.d

Ioan.6.g

1.Cor.15.f

Articulus tertius.

Poſtquam præmiſit, & præmittendo petiuit bona retributotia:deinde,ne fortaſſe petitio ſit fruſtratoria, hic promittit bona meritoria,& primo interiorem ſermonum Dei cuſtodiam ſpectantem,ad ſeruitutem intrinſecam:ſic dicens, *Et cuſtodiam*,ſcilicet quantum ad ſpiritualem cuſtodiam. Et nota, quod ſermones diuinos debemus cuſtodire, intelligendo, diligendo, obediendo. Prima cuſtodia ſit in parte animæ intellectiuæ ſecunda in affectiua,tertia in effectiua.De prima:Quis ſapiens & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias Domini?Ecce cuſtodia intellectiuę.De ſecunda:Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer:ecce cuſtodia affectiuæ:De tertia:Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea, in cuſtodiendis illis retributio multa:ecce cuſtodia effectiuæ. Denique, poſtquam

Sermones diuini cuſtodiendi.

Pſal.106.d

Pſal.118.x

Pſal.18.b

promi

promisit bonum meritorium primum, scilicet interiorem sermonum custodiam, spectantem ad seruitutem intrinsecam, promittere videtur secundum, videlicet sermonum audientiam, respicientem seruitutem extrinsecam, sic dicendo.

Articulus quartus.

Sermones tuos, scilicet quos audiam. Et nota, quod sermones Domini libenter audire debemus propter tres speciales effectus, vt pote quia sanant, vim scilicet concupiscibilem: illuminant vim scilicet rationalem: armant, vim scilicet irascibilem. De primo: Neque herba, neque malagma sanauit illos: sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia: ecce sermonem sanantem. De secundo dicit Propheta: Declaratio sermonum tuorum illuminat: ecce sermonem illuminantem. De tertio: Singulos illorum armauit non clypei, aut hastę munitione, sed sermonibus optimis: ecce sermonem armantem.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta ex viri iusti persona, exprimęs affectionis seruorem erga supernam delectationem: *Retribue seruo tuo*, scilicet interiorem beatitudinem ad stolam animæ pertinentem. *Viuifica me*, quantum ad beatitudinem exteriorem ad stolam corporis attinentem: ecce bona retributoria, quæ promittit. Sequitur. *Et custodiam*, videlicet quantum ad interiorem custodiam, quæ spectat ad seruitutem intrinsecam. *Sermones tuos*, scilicet, quos audiam per exteriorem audientiam, quæ respicit seruitutem extrinsecam: ecce bona meritoria, quæ promittit.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Reuela oculo meos, &c.] Versus præambulus prę-ostendit seruorem affectionis respectu supernę delectationis. Versus iste insinuare intendit seruorem ipsius affectionis respectu internæ illuminationis. In quo notare possumus quatuor gradus speculationis, vt puta lectionem, admirationem, inuestigationem, illuminationem. Lectio pertinet ad scripturas: admiratio ad figuras: inuestigatio ad mysticas operturas: illuminatio ad theoricas aperturas. Cum enim legimus scripturas, cum miramur scripturarum figuras, cum scrutamur, & nudare conamur figurarum mysticas operturas: apparet nobis nuda veritas per quasdam theoricas aperturas. Cęterum, quia secundum appetibilium ordinem posteriora prius mouent, & ideo priorem locum obtinent: propterea Propheta sequens appetibilium ordinem, procedit in præsenti versiculo ordine retrogrado: in primis ordinans illuminationem, deinde inuestigationem, post admirationem, & inde lectionem. Nos autem, ratione doctrinæ, conuerso procedemus ordine.

Articulus primus.

De lege tua. Hoc dicitur quantum ad actum lectionis, quæ prior est secundum ordinem speculationis, licet posterior secundum ordinem affectionis. Plane lex à legendo dicitur: vnde per legem lectio denotari dignoscitur. Et nota, quod in hac lege debemus legere tripliciter, videlicet prudenter, frequenter, patenter: vt intellectus imbuatur, affectus moueatur, proximus instruatur. De primo: Legerunt in libro legis Dei distincte & aperte ad intelligendū, & intellexerunt cum legeretur: ecce prudens lectio, quia imbuitur legentis ratio. De secundo: Legerunt in volumine legis domini Dei sui quater in die, & quater in nocte confitebantur & adorabant dominum Deum suum: ecce frequens lectio, qua mouetur affectio. De tertio: Leges verba legis huius coram omni Israel audientibus illis, &c. ecce patęs lectio, qua instruitur audiętium multitudo.

Articulus secundus.

Mirabilia. Hoc scribit quantum ad actum admirationis. Actui enim lectionis succedit actus admirationis, quia dum legimus scripturas, statim incidimus in figuras. Et nota, quod ista figurarum mirabilia sunt tripliciter, quia quædā sunt mirabilia quantum ad vsum quædam quantum ad auditum: quædam quantum ad intellectum. Primum pertinet ad figurales operationes: secundū ad figurales locutiones: tertium ad figurales visiones. De primo: Mirabilia opera altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius: ecce mirabilia figuralium operationum, quia visibiles rei facturæ, inuisibilium sunt figuræ. Vnde Dionysius in epistola ad beatum Ioannem Apostolum in Pathmos insulam relegatum: Vere, inquit, manifeste imagines sunt visibilia inuisibilium. Idem quoque in epistola ad Titum: Apparentis, inquit, omnis mundi operatio est inuisibilium Dei propositio. De secundo. Mirabilia testimonia tua: ecce mirabilia figuralium lectionum. De tertio: Dixi viro, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, vsquequo finis horum mirabilium? ecce mirabilia figuralium visionum.

Articulus tertius.

Et considerabo. Hic tangitur actus inuestigationis. Actui admirationis succedit actus inuestigationis. Cū enim in lectione scripturæ nobis occurrunt figuræ, in quibus est operta siue velata veritas per quasdam metaphoricas operturas, considerantes inuestigamus, & velaturas huiusmodi deponere laboramus. Sed nota, quod consideratio ista facienda est cum diligentia, vehementia, reuerentia: vtpote diligenter explorando, vehementer laborando, reuerenter orando. Quorum primum insinuatur, vbi dicitur: Diligentius properate, & curiosius agite, & considerate locū, vbi sit pes eius. Hic notantur tria diligentiæ præfatæ congrüentia, vtpote præparare rationem figuræ, agere continuationem scripturæ, considerare pedem literæ, ne quid inueniatur proposito repugnare. Sed forte dicetur ab aliquo, quod non sic est in prædicto eloquio: immo proculdubio. Sunt enim verba Saūlis in Gabaa existętis Ziphæos rogantis de traditione Dauid in deserto Ziph in colle Hachilæ latitantis. Saül interpretatur abusio, quod non conuenit nisi stulto. Gabaa collis altitudo, quod alto conuenit officio. Ziphæi florętes vel germinantes, quales sunt sapientes. Dauid aspectu desiderabilis, qualis est sapientia salutaris. Ziph, flos interpretatur, per quod flos scientiarū significatur. Hachilę suscipiens eum, quod est altum eiusdem scientię sacramentum. Quid ergo volunt hæc omnia & verba circumadiacentia, nisi quod stultus in alto officio constitutus, sapientes rogat, vt per eos sapientia salutaris in scientiarum flore, in figurali secreto latitans, patefiat, præparando rationem figuræ, agendo continuationem scripturę, considerando pedē literalis lecturæ? Quod etsi faciendum pensetur, quia tamen non ex charitate, sed ex cupiditate requiritur, mancipare effectum non meretur, sicut Dauid in præmisso loco quæsitus legitur, non inuentus. Multa quoque tam præcedentia, quam sequentia possunt prębabitæ coaptari sententiæ quia sicut Dionysius in angelica hierarchia: Non dubitabit perspicax animus pulchre inuisibilibus adunare visibilia. Secundum innuitur, vbi legitur: Mittite in Cedar, & considerate vehementer. Cedar tenebræ, vel nigredo interpretatur, per quod tenebrosa sententia designatur. Ad inuestigandam autem sententiam tenebrosam oportet mittere intelligentiam luminosam, & vehementiam studiosam. Tertium notatur, vbi scribitur: Quis consideranit verbum illius, & audiuit? In quo notare possumus, quanta reuerentia, & reuerentū instantia debemus Dominum præuenire, vt valeamus referare & erudire, quænec considerare sufficimus, nec audire: quia profecto in talibus plus proficit oratio, quam meditatio: immo secure audeo dicere, quod breuitas orationis nonnunquam impetrat, quod prolixitas meditationis non penetrat.

Articulus quartus

Reuela oculos meos. Hic exprimitur actus illuminationis, quæ perficit actum inuestigationis. Tunc enim veritatis inuestigatio est perfecta, cū veritas est detecta.

Tunc

Sermones omni cur benter au diendi. Sap. 16.d

Psal. 118.r

1. Mach. 15.b

Speculationis gradus quatuor.

Lex. In lege quomodo legēdum.

Nehem. 8.b

Nehem. 9.a

Deut. 31.c

Figurarum mirabilia triplicia.

Eccl. 11.a Rom. 1.c

Dionys.

Psal. 118.r

Dan. 12.b

Dionys. c. 1.

Hier. 2.b

Cedar.

Hier. 23.d

Orationis vis.

Ibidem.

Saül. Gabaa. Ziphæi. Dauid Ziph. Hachilæ.

Digitized by Google

Tunc veritas inueſtigantem illuminat, cum ille velamina veritatis eliminat. Reuelatio ergo eſt illuminatio quæ petendo proponitur: quia magis ad diuinum beneficium, quam ad humanũ ingeniũ pertinere dignoſcitur. Et nota, quod tripliciter reuelatur veritas, quãtum ad myſticas intelligentias, vtputa quantũ ad allegorias, tropologias, anagogias. Prima pertinet ad credenda: ſecunda ad operanda: tertia ad ſperanda. De prima reuelatione, vt dicitur de Domino: Ipſe reuelat profunda, & abſcondita, & nouit in tenebris cõſtituta. Vbi loquitur Daniel de aduentu Chriſti, & regni Chriſtiani vnde pertinet ad allegoriam. De ſecunda, vbi dicitur ab angelo: Opera Dei reuelare, & confiteri honorificum eſt: vbi loqui ur de pietatis operibus, quæ operatur in iuſtis Dominus: vnde pertinet ad tropologiam. De tertia legitur, vbi dicitur: Vox Domini præparãtis ceruos, & reuelabit cõdenſa: vbi loquitur de illuminatione ſpeculatiuorũ, & ſpeculatione cœleſtium ſecretorum: vnde pertinet ad anagogiam.

Veritas tripliciter reuelatur.

Dan. 2. c

Tob. 12. b

Pſalm. 28. c

Epilogus.

Dicit itaque Propheta loquens in viri iuſti perſona & exprimens affectus feruorem erga illuminationis ſplendorem. *Reuela oculos meos*, quantum ad illuminationem pertinentem ad theoricas aperturas. *Et conſiderabo*, quantum ad inueſtigationem attinentẽ ad metaphoricas operturas: *Mirabilia*, quantum ad admirationem, quæ pertinet ad figuras: *De lege tua*, quantum ad lectionem, quæ pertinet ad ſcripturas.

VERSICVLVS TERTIVS.

INcola ego ſum, &c.] Sicut verſus præcedens innuebat affectionis feruorem erga internã illuminationẽ: ſic præſens innuit eiuſdem feruorem erga meritoriam actionem. Appetitus autem cœleſtium parit cõtemptum terreſtrium. Quibus enim diuina ſapiunt, eis mundana deſipiunt, Vnde nimirum quatuor conſideranda concurrunt circa præſentem verſiculum: videlicet, affectus faſtidium circa terrenum ſtudium, & ipſius incendium circa diuinum imperium. In faſtidio oneroſitas, in ſtudio infructuoſitas, in incendio, vel incenſo deſiderio virtuoſitas, in imperio fructuoſitas.

Appetitus cœleſtium parit terreſtrium contemptum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur in viri iuſti perſona: *Incola ego ſum.* Per hoc innuens affectum faſtidioſum, & incolatũ oneroſum. Vnde nota, quod viri iuſti cõuerſantes in cœlis, ſecundum hominem interiorem, in terris ſecundum exteriorem, ſunt in cœlis, ſicut ciues: in terris, ſicut hoſpites. Ibi ſicut indigenæ: hic autem ſicut incolæ. Tales autem incolæ in incolatu præſentis miſeriæ ſolent tædio affici occaſione triplici: tum quia nonnullos inueniunt diſcolos: tum quia multos maleuolos: tum quia paucos beneuolos. Primi nolunt prodeſſe: ſecundi volunt obeſſe: tertij vellent, ſi valerẽt prodeſſe. De primo: Ne contendas aduerſus hominem incolam fruſtra, cum ipſe nihil tibi mali fecerit. Hic prohibetur filiis huius ſæculi, ne fiant aduerſus incolas diſcoli. De ſecundo: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt: habitaui cum habitantibus Cedar. Cedar interpretatur tenebræ: habitantes cedar ſunt tenebrarum filij, videlicet maleuoli: Vnde liquet, quam moleſtum ſit incolis habitare cum maleuolis: De tertio: Cum eſſent numero breui, pauciſſimi & incolæ eius. De beneuolis loquitur, in quibus paucitas numero, ſcilicet perpaucitas merito reperitur.

Prou. 3. d

Pſal. 119. a Cedar.

Pſal. 104. b

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubdit propheta: *In terra.* Per hoc indicans terrenam ſtudioſitatem & ipſius infructuoſitatem. Terra quippe ſunt, quæ terrena ſapiũt. Terra quoque terrena eſt ſapientia: non propter terrenam ſubſtantiam, ſed propter terrenam circumſtantiam: Et vniuerſaliter terra dicuntur, quicunque tali circumſtantia veſtiuntur. Huius terræ, id eſt, terrenæ ſapientiæ ſtudia ſunt infructuoſa, immo periculoſa, propter quadruplicem rationem: videlicet propter agitationem, commotionem, contritionem, confractionem. Agitant enim intelligentiam, commouent concupiſcentiam, conterunt conſcientiam, confringunt innocentiam. De primo: Agitatione agitabitur terra, quaſi dicat: Agitatione terrenæ ſapientiæ per diuerſa ſtudia agitabitur terrena intelligentia. Quid enim, niſi terrena cogitãt, quos ſtudia terrena agitant? De ſecundo: Commotione commouebitur terra, quaſi dicat: Commotione terrenæ intelligentiæ commouebitur terrena concupiſcentia. Nam qui tota die conſiderant terreſtria, quid deſiderant, niſi terreſtria? De tertio, Cõtritione conteretur terra, quaſi dicat: Contritionæ terrenæ concupiſcentiæ conteretur terrena conſcientia. Cum.n. paulatim diſſoluitur concupiſcentiæ pronitas pedetentim reſoluitur conſcientiæ bonitas. De quarto Confractione confringitur terra quaſi dicat: Confractione terrenæ conſcientiæ cõfringetur terreſtriũ innocẽtia. Faciliter enim confringitur innocentia, quæ non cõſtringetur à conſcientia. Conſcientia vero, quę nõ ſtr.cta, ſed reſoluta eſt, quomodo cõſtringere poteſt.

Terrenæ ſapientiæ ſtudia infructuoſa, & periculoſa.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit: *Non abſcondas à me.* Per hoc intimat deſiderij æſtuationem, & ipſius virtuoſitatem. Petit enim affectuoſe, quod appetit virtuoſe: Niſi enim appeteret amplecti, non peteret, non abſcondi, nec inſulſe dicit: Non abſcondas à me. Ac ſi diceret aperte: Non abſcondas tua à me, qui non abſcõdo mea à te. Et nota, quod tria præciſe debemus non abſcondere, cum opportunitas id videtur exigere: vt puta iuſtitiam immiſſam, iniuſtitiam permiſſam, pecuniam commiſſam. Primum potiſſime non debemus abſcondere in contritione: ſecundum in confeſſione: tertium in ſatisfactione. De primo: Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo, ſcilicet plane contrito, & humiliato, quaſi diceret: Non abſcondi iuſtitiæ tuæ aſpectum, per quam contriui iniuſtitiæ meæ affectũ. Qualiter enim poſſem conterere radicẽ iniuſtitiæ in mortariolo conſcientiæ, niſi tuæ piſtillo iuſtitiæ? De ſecundo: Delictum meum cognitum tibi feci, &c. quaſi diceret: Notum feci delictum omiſſionis, nec abſcõdi iniuſtitiam commiſſionis, ne tu abſcõdas gratiam remiſſionis: non debet ergo abſcondere peccator miſeriam, ne abſcondat Saluator miſericordiam. De tertio: Perde pecuniã propter fratrem, & amicum: & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem, quaſi dicat: Perde temporalem retributionem, non præſtolando pecuniam: peccata eleemoſinis redimẽdo propter fratrem, & amicum: id eſt, propter fraternitatis amorem pauperi ſuccurrendo: Et non abſcõdas illam ſub lapide, id eſt lapideo corde: cor tuum quaſi lapidem indurando, in perditionem, id eſt, vitam beatam perdendo. Felix ergo, qui perdit pecuniam, vt cum ea perdat miſeriam. Infelix, qui perdit vitam æternalem, ne perdat pecuniam temporalem.

Tria non ſunt abſcõdenda.

Iſa. 24. d

Pſalm. 39. c

Pſal. 31. b

Eccl. 29. b

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſuperaddit: *Mandata tua.* Per hoc implicans diuinum imperium, & fructum eius nimium. Mandata quippe diuina ſunt nimium fructuoſa: Vnde pro ſua præcellentia dicuntur: via, veritas, vita. Via, ſcilicet in patriam nos reducẽs: veritas in patriam nos conducens: vita in patriam nos inducẽs. De primo: Viam mandatorum tuorum cucurri: ecce quia mandata ſunt via. Hanc viam currimus internis pedibus, vt ad patriam, à qua decidimus per inobedientiam recurramus per obedientiam. De ſecundo: Omnia mandata tua, veritas. Mandata dicuntur veritas, quia lucentia, ſicut veritas, quia ducentia per iuſtitiæ ſemitas. De tertio: Scio, quia mandatum eius vita æterna eſt, ſcilicet cauſaliter: Nam mandatum eſt cauſa vitæ æternæ, nec ſolum meritoria, ſed & introductoria: dicẽte Domino in eodem cap. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Mandata diuina.

Pſal. 118. d

Pſal. 118. f

Ioan. 11. f

Epilogus.

Dicit itaque Propheta: *Incola ego ſum.* Quantum ad

faſti

fastidium onerosum: *In terra*, Quantum ad studium infructuosum. *Non abscondas à me.* Quantum ad desiderium virtuosum. *Mandata tua.* Quantum ad impetum fructuosum.

VERSICVLVS QVARTVS.

C *Concupiuit anima mea*, &c.] Enucleatus est in præmissis feruor affectionis respectu supernæ delectationis, respectu internæ illuminationis, respectu meritoriæ actionis, sicut patet in tribus versiculis prænotatis: Hic ostenditur feruor affectionis respectu gratuitæ, seu gratificæ dilectionis. Dilectio talis dicitur esse, actus inclitus, voluntate genitus, charitate vestitus, iustitia nutritus, perseuerantia custoditus. Ideoque quantum mihi nosse permittitur, quadrupliciter in hoc versu describitur: videlicet in quantum gignitur, in quantum vestitur, in quantum nutritur, & in quantū custoditur: voluntas est pariens, charitas vestiens, iustitia nutriens, perseuerantia custodiens.

Dilectio.

Articulus primus.

Vis audire voluntatem animæ patientem? audi Prophetam dicentem: *Concupiuit anima mea.* Quid est, anima concupiuit, nisi voluntas animę parturiit; Et quis parturientis fœtus, nisi dilectionis actus? Sed nota breuiter? quod voluntas concupiscit, siue parturit tripliciter: videlicet irrationabiliter, rationabiliter, super rationabiliter. Primo modo parturit, quasi ex contagio passionis: secundo, quasi ex semine rationis: tertio, quasi ex semine vnctionis. Prima cōcupiscentia prohibetur, cum dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui non domum, non agrum, &c. Hic prohibetur concupiscentia irrationalis voluntatis, quæ parturit ex contagio sensibilis passionis. Secunda concupiscentia suadetur: Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Hic suadet Apostolus rationabiliter rationabilibus concupiscentiam rationalem ex rationis consilio parientem, vt crescere valeant in concupiscentiam salutarē. Tertia concupiscentia recensetur per Prophetam, cum psallitur: Cōcupiscit, & deficit anima mea in atria Domini, *&c.* Ecce supernaturalis concupiscentia voluntatis parietis ex donario, vel seminario vnctionis, quę cōcupiscit per cœlestium dilectionem: sed deficit propter dilationem: Ecce patet, quòd actus dilectionis est rationalis, cum fit actus voluntatis, non sensualitatis: Voluntatis enim est appetitus intellectiuus: sicut sensualitas sensitiuus: Nec solum est rationalis actus, sed & rationaliter natus, cum sit ex rationis consilio, non ex passionis contagio procreatus. Veruntamen adhuc informis est: & inermis: nisi superueniat concupiscentia superrationalis, quæ illum formet, tanquā virtus formalis, & armet, vel ornet, tanquam habitus spiritualis.

Voluntas tripliciter parit.

Deut. 5. b

1. Petr. 2. a

Voluntas. Sensualitas.

Articulus secundus.

Vis videre concupiscentiam concupiscentiæ superuenientem, & superuestientem? Vide psalmographum subscribentem: *Desiderare*, &c. Quid est desiderare, nisi concupiscere? Ecce concupiscentia superaddita concupiscentię, tanquam forma materie, scilicet concupiscētia charitatis, cōcupiscentiæ voluntatis: Non dico successione temporis, sed distinctione originis, vt sit actus gratuitæ dilectionis, tam voluntati, quàm charitati cōmunis, productus materialiter ex consilio rationis: sed formaliter ex beneficio vnctionis: ex rationali voluntate laudabilis: ex superrationali charitate remunerabilis: sed nota, quòd ex charitate tria debemus desiderare videlicet diuinam iustitiam, diuinam complacentiam, diuinam cohærentiam. Primum desiderium est reformatiuum: Secundum conformatiuum: Tertium transformatiuum. De primo intelligitur quod legitur: Anima mea desiderauit te in nocte. Iustificari namq; desiderat, cum in lacrymis compunctionis pernoctat. De secūdo non absurde accipitur, quod scribitur: O quàm pulchra est casta generatio cum claritate. Immortalis est enim memoria illius: quoniam, & apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, illam imitātur: & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuū coronata triumphat: Quę est ista tam pulchra, tam casta, tam clara generatio? nisi pulchritudo iustitię, quam castitas concepit ex charitate id est, beatissima Virgo de Spiritu sancto: Huius reuera immortalis est memoria: huius apud Deum, & homines celebris est notitia: hāc imitamur passam in terris sibi cōpatientes: hāc desideramus coronatam in cœlis, sibi complacere studentes. De tertio patenter exponitur quod proponitur: Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Verba namq; sunt sponsæ sedentis per vacationem sub vmbra sponsi per vmbratilem speculationem desiderantis illius dilucidam contemplationem, & recipientis aliquam fruitionem.

Psal. 133. a

Luc. 1. a

Cant. 2. a

Articulus tertius.

Liquet itaque quomodo gratuitæ dilectionis actus gignitur, & vestitur. Si volumus scire qualiter, & nutritur: consideremus quod sequitur: *Iustificationes tuas.* Ecce per optimam nutritionē ad nutriendam dilectionem propter triplicem rationē: quia iustificatio mundificat, viuificat, salutificat. Quorum primum pertinet ad imaginem: secundum ad similitudinem: tertium ad beatitudinem. De primo: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: Ecce iustificatio mundificans, imaginem reparando. De secundo: Non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Ecce iustificatio viuificans, similitudinem comparādo. De tertio: Saluum me fac, quoniam iustificationes, &c. Ecce iustificatio salutificans ad beatitudinem præparando. Ceterum, quia parum proficit gratuitam dilectionem oriri, vestiri, nutriri, nisi proficiat custodiri: pensandum est, quod dicit Propheta de ipsius custodia.

Iustificatio.

Psal. 118. b

Ibidem. m

Articulus quartus

In omni tempore. Quid est in omni tempore, nisi continue? Continuatio ergo temporis requiritur ad custodiam dilectionis, quod proprium est perseuerantiæ finalis. Et nota, quod ista continuatio temporis debet esse trimembris: vtputa mentalis, corporalis, vocalis: Vt omni tempore sit charitas in mente, castitas in corpore, latus in ore. De primo: Ama Dominum Deum tuum, & serua præcepta eius omni tempore: Ecce custodia mentalis. De secundo: Omni tempore sint vestimenta tua candida. Quæ est vestis candida, nisi conuersatio casta? Ecce custodia corporalis. De tertio: Omni tempore benedic Deum: Ecce custodia vocalis.

Deut. 11. a

Eccl. 9. b

Tob. 4. d

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in viri iusti persona, innuens feruorem respectu gratuitæ dilectionis: *Concupiuit anima mea*, quantum ad voluntatem parientem: *Desiderare*, quantum ad charitatem vestientem: *Iustificationes tuas*, quantum ad iustitiam nutrientem: *In omni tempore*, quantum ad perseuerentiam custodientem.

VERSICVLVS QVINTVS.

I *Increpasti*, &c.] In præcedenti quaternario tractatū est de iustorum feruore, quantum ad interiorē affectum: In prȩsenti quaternario tractatur de tepore iustorum, quantum ad exteriorē effectum. Iste tepor interdum euenire dignoscitur per effectum, aspectum, & despectum: defectus subsequitur. In hoc primo versu adhibetur remedium contra teporem extrinsecum, vel defectum recogitandi, quid postpositum, quid præpositum, quid omissum, quid admissum. Postpositus est timor increpans, propositus tumor crepans, omissus feruor maledicens, admissus tepor malefaciens.

Articulus primus.

Increpasti: Ecce prima vox ostendens, quid tepidus primo recogitat, quia timorē, quem postposuerat, per quem Deus peccantes increpat: Hic possumus notare, quòd Deus per se, vel suos videtur peccantes tripliciter increpare: videlicet potenter, prudenter, clementer potenter increpat peccantes ex industria: prudenter, peccantes ex ignorantia: clementer, peccantes ex impotentia. De primo scribitur ab Apostolo: Sunt multi

Tria desideranda ex charitate.

Isai. 26. b

Sap. 4. a

Deus tripliciter peccantes increpat.

Tit. 1. c

Ibidem. d inobedientes, vaniloqui,ſeductores. Et infra:Quos tu increpa dure,ac ſi dicat?potenter peccantem, libenter, & ſcienter, debes increpare potenter. De ſecundo: *Gen.21.d* Abrahã increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abſtulerant ſerui illius. Reſponditq; Abimelech:Neſciui,quis fecerit hanc rem,ſed & tu non indicaſti mihi:Ecce quomodo peccans ignoranter increpatur prudenter:quia veritas corrigit, quem ſeueritas non cõſtringit. De tertio canitur in pſalmo;Corripiet me iuſtus in miſericordia,& increpabit me;quaſi dicat: Quia peccaui ex infirmitatis miſeria, corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me ex cõpaſſione, non ex indignatione:quia vera iuſtitia habet compaſſionem:falſa autem indignationem.

Articulus ſecundus.

Superbos. Ecce ſecunda vox extra reſerat,quod tepidus intra ſe conſiderat. Plane ſuperbos cõſiderat:quia ſuperbire cœperat:ſed fuerat increpatus, & crepare deſierat, & ideo de ſuperbis non ſuperbe deliberat, quomodo cor eorum Deus timore increpat,quomodo cor eorum tumore crepat, vt tumorem crepantem præponat,& timorem increpantem poſtponat. Ideoq; *Superbi.* ſuperbi ſunt merito increpandi. Sed nota, quòd ſunt ſuperbi,mali peiores,peſſimi. Mala eſt ſuperbia cordis, *Eccl.11.d* peior oris,peſſima operis.De primis : Sicut Perdix inducitur in caueam,& vt Caprea in laqueum:ſic & cor ſuperborum. Ac ſi aperte diceret : Sicut animalia tam volatilia,quàm greſſibilia capiuntur, & illaqueantur, ab hominibus, ſic corda ſuperborum tam contemplatiuorum, quàm actiuorum à dæmonibus. De mediis: *Prou.13.b* Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt;vnde veſicæ tumidæ ſimiles ſunt,quæ creparet, niſi ventumintrinſecum per iurgium eructaret. De vltimis:Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam,quaſi diceret:Superbus,qui ſe doctum opinatur, *Prou.21.d* tunc indoctus eſſe probatur, cum iratus ſuperbiam operatur.

Articulus tertius.

Maledicti. Ecce tertia vox, quæ oſtendit, quid tepidus paruipendit,quia charitatis feruorẽ, maledicentis teporem.Vis audire quorum?Erudientium, audiẽtium, cuſtodientium.Ptimum pertinet ad prælatos:ſecundũ *Hier.48.b* ad ſubditos:tertium ad vniuerſos. De primo : Maledictus,qui prohibet gladium ſuũ à ſanguine. Gladius eſt verbum prædicationis,ſanguis contagiũ præuaricationis. Gladius ſanguinem effundit:cum verbũ prædicationis contagiũ præuaricationis cõfundit.De ſecundo: *Hier.11.a* Maledictus vir,qui nõ audierit verba pacti huius,quod præcepi patrib. veſtris.Iſtud pactum non audiunt,qui à veritate doctrinæ auditum auertunt,& ad fabulas ſe conuertunt.De tertio:Maledictus, qui non permanet *Deut.27.d* in ſermonibus legis huius:nec ea opere perficit. Permanere pertinet ad affectum:perficere ad effectum.

Articulus quartus.

Qui declinant à mandatis tuis. Ecce vox vltima, quæ determinat, quòd tepidus à mandatis, tanquam à via veritatis declinat. Et nota, quod diuerſi declinant diuerſimode. Quidam namq; declinant cum boue calcitrante. Quidam cum vacca laſciuiente. Quidam cum aſina locũ dante.Prima declinatio eſt immatura:ſecunda impura:ſed tertia ſecura. De primo:Calcitrabãt bo- *2.Reg.6.a* ues,& declinauerunt arcam. Tales ſunt motus brutales & immaturi:qui dum rationi recalcitrant,arcã ſanctificationis inclinant. De ſecundo: Sicut vacca laſci- *Oſea 4.d* uiẽs declinauit Iſraël. Tales ſunt affectus beſtiales impuri,qui derelinquentes diſciplinam, declinant ad ruinã. De tertio,vbi dicit Angelus ad Balaam : Niſi aſina *Num.22.f* declinaſſet à via dans locũ reſiſtenti:te occidiſſem, & illa viuerem.Sed quid hoc ad propoſitũ?Multũ quidem per omnem modũ:Nam Balaam ſignificat appetitũ ſuperiorem,ſiue rationalem:aſina inferiorẽ, ſiue animalem:via,errorem:declinatio,timorem : Angelus correctorem.Dicit ergo Angelus,id eſt,corrector,quòd niſi aſina,id eſt,appetitus inferior à vię ſuę errore declinaſ- *Balaam. Aſina.*

ſet præ timore, appetitus ſuperior mortuus fuiſſet morte ſpirituali,& inferior viueret vita carnali.

Epilogus.

Et hoc eſt,quod dicit Propheta in perſona viri iuſti, propter effectus ſui aſpectũ,& deſpectum in defectũ, ſeu teporem delapſi, & defectum huiuſmodi interius coram Deo recogitantis,& dicentis : *Increpaſti*,per timorem increpantẽ, quem poſtpoſui.*Superbos*,per tumorem crepantem quẽ præpoſui.*Maledicti*,per feruorẽ maledicentẽ,quem omiſi. *Qui declinant à mandatis tuis*,per teporem malefacientem,quem admiſi.

VERSICVLVS SEXTVS.

Aufer à me opprobrium,&c.]Vir iuſtus,qui propter iuſtitiæ ſuæ effectum ab aliis aſpectum,& deſpectum deciderat in teporis,ſeu puſillanimitatis defectũ, in præcedenti verſiculo remedium adhibuit contra huiuſmodi defectum, ipſum humiliter recogitando.In præſenti vero remedium adhibet cõtra deſpectum impatientiæ ſuæ:ſolatium diuinitus flagitando.Vnde verſiculi præſentis videtur eſſe continentia quadrimembris. Primo namq; notatur impatientia. Secundo impatientiæ cauſa,ſcilicet contumelia.Tertio contumeliæ cauſa, videlicet calumnia. Quarto calumniæ occaſio, quæ fuit iuſtitiæ obſeruantia. Quorum primum pertinet ad affectum;ſecundum ad affatum; tertium ad deſpectum;quartum ad effectum.

Articulus primus.

Impatientia igitur prænotatur, cum dicitur: *Aufer à me.*Petens enim auferri impatientiæ ſuæ cauſam, præſupponit impatiẽtiam fuiſſe cauſatam.Vnde rogat auferri cauſam illius,quatenus,ablata cauſa,auferatur effectus. Nam proculdubio,niſi ſentiret illationem,non peteret ablationem,dicendo:*Aufer à me.*Et nota,quòd non inſulſe petit impatientiam auferri à ſe triplici ratione:quoniã impatientia eſt impietas, iniquitas,& infirmitas : per reſpectum ad Deum,ad proximũ, ad ſeipſum. De primo competenter accipitur,quod dicitur: Aufer impietatem de vultu regis:& firmabitur iuſtitia *Impatientia.* *Prou.25.a* thronus eius:ac ſi diceretur apertius:Aufer impietatẽ impatientiæ,de rationis facie, reſpectu ſuperiorum,& iuſtitia firmabitur thronus eius,, reſpectu inferiorum: quia ſi pietatẽ habet ad ſuum ſeperius,nõ habebit impietatem ad ſuum inferius.De ſecundo cõgruenter intelligitur, quod ſcribitur;Conuertimini ad Dominum, & dicite ei : Omnem auferiniquitatem. Quod ait: *Oſea 14.a* Conuertimini, accipitur reſpectu ſui. Quod addit : ad Dominum,reſpectu Dei. Quod autem ſuperaddit : Et dicite ei,omnem auferiniquitatem, reſpectu proximi. *Deut.7.a* De tertio concedenter exponitur, quod proponitur Auferet à te Dominus omnem languorem, & omnes infirmitates Ægypti peſſimas. Languor pertinet ad peruerſitatem concupiſcentiæ, ſed infirmitas peſſima ad peruerſitatem conſcientiæ, quæ nonnunquam accidit peccato impatientiæ.

Articulus ſecundus.

Impatientiæ cauſa, ſcilicet contumelia ſubnotatur, cum dicitur: *Opprobrium*; quia nimirũ propter opprobria exprobrantium plerumq; iuſti corruunt in impatientiæ vitium.Et nota triplex opprobrium, quod ſpe- *Opprobriũ triplex cauendum à bonis.* cialiter eſt cauẽdum à bonis:videlicet opprobrium, remiſſionis,omiſſionis,& cõmiſſionis. In primo debilitas:in ſecũdo ſterilitas:in tertio quaſi gẽtilitas.Ad pri- *1.Reg.17.a* mum reſpicit,quod Dauid dicit:Nunc vadam,& auferam opprobrium populi, videlicet opprobrium debilitatis.Populus debilis eſt,qui aduerſus Philiſtæũ,id eſt, diabolum,dimicare non poteſt. Ad ſecundum oppro- *Gen.30.d* briũ aſpicit,quod Rachel ait:Abſtulit Deus opprobriũ meum:videlicet opprobriũ ſterilitatis.Steriles dici poſſunt,qui ſic cõtemplationis gratiã diligũt,quod actionis fructũ negligunt.Ad tertiũ ſpectat,quod Dominus aſſeuerat:Hodie,inquit,abſtuli opprobriũ Ægypti à vo- *Joſua 5.c* bis:hoc eſt,opprobrium gẽtilitatis.Quaſi gentiles poſſunt dici,qui non ſunt à carnalib.deſideriis circumciſi.

Articulus

Digitized by Google

Articulus tertius.

Contumeliæ causa,vt puta calumnia denotatur,cum additur:*Et contemptum*:quia nonnunquam in cõtumelias proximorum irruunt, qui abiectas eorum circumstantias calumniari non metuunt. Et nota, quòd calũniatorũ contemptus versari solet circa triplices proximorũ defectus:vtpote circa defectus corporales, temporales,morales.Quorum primi pertinent ad defectum naturæ.Secundi ad defectũ fortunæ. Tertij ad defectũ prudentiæ. rimo modo loquitur Lia.Quoniam audiuit Dominus me haberi contemptui : dedit Dominus etiã istum mihi.Ecce contemptus corporalis defectus pertinentis ad naturam. Secundo modo loquitur sapiens:Hoc est pessimum inter omnia,quæ sub sole fiũt quòd eadem cunctis eueniunt.Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia,& cõtemptu in vita sua. Ecce contemptus temporalis defectus spectantis ad fortunam. Tertio modo loquitur Salomon : Doctrina sua cognoscitur vir : qui autem vanus & excors est, patebit contemptui. Ecce contemptus moralis defectus respicientis ad prudentiam.

Gen.29.d

Eccl.9.a

Prou.12.a

Articulus quartus.

Effectus iustitiæ,qui fuit occasio calumniæ cõnotatur,cum superadditur:*Quia testimonia tua exquisiui*. Testimonia Dei exquirit , qui per Dei testimonia Deum perquirit.Quæ sunt hæc testimonia,nisi virtutũ moraliũ,& intellectualiũ exercitia,diuinæ voluntati , & veritati attestantia ? Talia Dei testimonia iustus exquisiuit,cum ipsum per calumniatorem sathanas expetiuit. Et nota,quòd Deus solet exquiri tripliciter : videlicet intellectualiter,affectualiter,manualiter,hoc est,considerãdo,desiderando, operando. De exquisitione prima Psalmographus ait ita:Exquisiuit te facies mea. Quæ est facies illa,nisi superior rationis facies,quæ est diuinorũ speculatiua?De secundo psallit Propheta:In toto corde meo exquisiui te. Per cordis totalitatẽ possumus accipere perfectam voluntatẽ:quia secundũ Philosophum,totum & perfectũ idem:licet illud verbum aliter possit exponi , sicut superius est expressum. Hic enim totum exponitur collectiue:sed superius diuisiue.De tertio dicit Psalmographus:Deũ exquisiui manibus meis,id est, manualibus pietatis exercitiis.

Deus tripliciter exquiritur.

Psal.26.c

Psal.118.b

Arist.1.de cælo.tex.3.

Psal.76.a

Epilogus.

Ait ergo iustus propter contumeliam,& calumniam prolapsus in impatientiam, petens diuinitus impatientiæ suæ,tanquam infirmitatis pessimæ,medicinam:*Aufer à me* , propter impatientiam causatam in me pertinentem ad affectum.*Opprobrium*, quantũ ad contumeliam,impatientiæ causam, attinentẽ ad affatum. *Et cõtemptum*,quantum ad calumniam,contumeliæ causam, spectantem ad despectum.*Quia testimonia tua exquisiui* : quantum ad iustitiam , calumniæ occasionem non datam,sed acceptam,respicientem effectum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Etenim sederunt Principes,&c.] Viri iusti animus tepefactus propter inspectionem, & despectionem laudabilis actus,adhibito remedio,circa tepefactionem & despectionem:hic adhibet remediũ,circa inspectionem,meditando miserabilem inspectorum abusionem. Vnde profecto in præsenti versiculo notantur inspectores inordinati,& peruersi ordine peruerso, siue retrogrado:tanquam curiosi,murmurosi,furiosi, & iniurioſi.Quæris quomodo?Curiosi suspicando,murmurosi mordicando,furiosi alienum ius sibi vendicãndo, iniurioſi alienam iustitiam temerarie iudicando.

Articulus primus.

Inspectorum iniuriositas eluceſcit , cum Psalmista præmittit:*Etenim sederunt*:Ac si diceret:Non est mirabile si despexerunt:quia miserabiliter inspexerunt. *Etenim sederunt* , tanquam iudices:sed temere sederunt, quia temerarie iudicantes, & alienæ iustitiæ præiudicantes. Et nota,quod iudicũ est sedere,sed diuersorum diuersimode. Quidam sedent ad iudicandum iustitiam, dissipandum malitiam, consolandum tristitiam, perquendum innocentiam. Quorum primum pertinet ad iustitię sinceritatem:secundum , ad seueritatem:tertiũ, ad pietatem:quartum ad impietatem. De primo:Fecit, Salomon domunculam,in qua sedebat ad iudicandum, scil.iustitiam.Ecce sinceritas.De secundo:Rex, qui sedet in solio iudicij : dissipat omne malum intuitu suo. Ecce seueritas.De tertio:Cum sederem,quasi rex, circumstante exercitu,eram tamen mœrentium consolator.Ecce pietas. De quarto:Sedit Demetrius(qui interpretatur nimium persequens) super sedem regni sui. Ecce impietas.

Iudices diuersis modis dicuntur sedere.

2.Reg.7.b

Prou.20.b

Iob.29.d

1.Mach.7.a

Demetrius.

Articulus secundus.

Furiositas innotescit,cũ Propheta subiũgit:*Principes*. Quo pacto?non de iure,sed de facto:nõ ordinaria iurisdictione,sed temeraria vsurpatione.Vnde nõ est mirabile,si sederunt iudicantes iniurioſe, qui facti fuerunt principes furioſe.Et nota de talib.furiosis principibus, quod cõparantur vrsis esurientibus,leonib.rugiẽtibus, & lupis rapientib.Habent n.similitudinẽ vrsorũ esurientium,propter furiosũ desideriũ:leonum rugientiũ, propter furiosum eloquiũ:luporũ rapientium, propter furiosũ exercitiũ. De primo:Vrsus esuriens,princeps impiꝰ super populũ pauperẽ.Ecce furiosa voracitas.De secundo?Principes eius in medio eius,quasi leones rugientes.Ecce furiosa minacitas. De tertio : Principes eius in medio illius,quasi lupi rapiẽtes prædam. Ecce furiosa rapacitas.

Principes furiosi quibus comparantur.

Prou.28.c

Soph.3.a

Ezech.22.fi

Articulus tertius.

Murmurositas quæq; clarescit,cum Psalmographus ipse subnectit:*Et aduersum me loquebantur*. Aduersa locutio est murmurantium oblocutoria mordicatio. Et nota,quod loquẽtes murmurose loquũtur male,aspere, & temere.Male quidẽ propter malignitatẽ materialẽ: quia loquuntur de malo. Aspere autem propter asperitatem formalem, quia non solum loquuntur de malo,sed etiam malo modo.Temerẽ vero propter temeritatem finalem:quia nõ tantum loquuntur de malo, & modo malo,sed etiam fine malo.De primo:Simon autẽ pecuniarum , & patriæ delator malo loquebatur de Onia.Plane male loquebatur:quia de malo loquebatur & malitia erat loquendi materia. De secundo , vbi dixit Dominus ad Laban:Caue,ne quidquam aspere loquaris contra Iacob:vbi prohibetur non loquendi materies,sed maneries:De tertio : Ne temere quid loquaris , neq, cor tuum sit velox ad proferẽdum sermonẽ coram Deo.Hic prohibetur temerarius loquendi finis, vel intentio,qui non patet audienti,sed Deo.

2.Mach.4.d

Gen.31.d

Eccl.5.a

Articulus quartus.

Curiositas vero patescit,cum psalmographus superaddit : *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*.Ac si diceretur apertius:*Seruus tuus exercebatur in tuis iustificationibus*,sed serui sathanæ suspicantes sinistre,exercebantur in suis mordicationibus. Et nota de seruis sathanæ,qualiter oporteat eos exercere. Nã seruorum huiuscemodi,quidã sunt mali, quidam peiores, quidã pessimi. Quorũ primos oportet opere inclinare: secundos verbere disciplinare:tertios latere sanguinare. De primis:Seruum inclinant operationes assiduæ. Ecce serui mali,& pigri inclinatio. De secundis idem: Panis & disciplina, & opus seruo. Ecce serui peioris disciplinatio.De tertiis:Seruo pessimo latus sanguinare.Ecce serui pessimi sanguinatio.

Serui sathanæ.

Eccl.33.d

Ibidem.

Eccl.42.b

Epilogus.

Dicit ergo vir iustus ab iniustis inspectus & despectus,inspectores suos non despiciens,sed inspiciẽs, nõ exterius recitando , sed interius meditando abusiones eorum, qui temere despexerunt:quia temerarie inspexerunt. *Etenim sederunt*, tãquam iniurioſi iudices alienã iustitiã temere iudicantes. *Principes*,tanquã furiosi vsurpatores,alienũ ius sibi temere vendicantes.*Et aduersum me loquebantur*, tanquam murmurosi , actiones meas mordicantes.*Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus* : licet aliter videatur aliquibus , qui erant curioſe suspicantes.

Digitized by Google

VERSICVLVS OCTAVVS.

Nam & teſtimonia tua, &c.] Quia viri iuſti defectus traxit originē ex deſpectu,& deſpectus ex affectu:& aſpectus ex effectu:idcirco adhibēdis remediis circa deſpectum & aſpectum, ſicut in tribus prænotatis verſiculis plenius eſt expreſſum:in hoc quarto verſiculo adhibetur remedium circa ipſum effectum diffinitiue dictando illum nullatenus deſerendum propter opprobria exprobrantium, tanquam laudabiliter acceptum, perceptum, conceptum, inceptum, iſtam quadruplicem rationem in præſenti proponit verſiculo ad ſuæ ſententiæ confirmationem : videlicet acceptionem, perceptionem, conceptionem, inceptionem: quarum prima pertinet ad ſenſualem audientiam : ſecunda ad intellectualē perſpicaciam:tertia ad effectuaem complacentiam:quarta ad actualem experientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primū,ait:*Nam & teſtimonia tua*. Hæc ſunt veritatis teſtimōnia, quæ accepit audientia. Et nota, quod multipliciter accipiuntur diuina teſtimonia:plerumque per auditum, plerumque per viſum, plerumque per tactum:primo modo accipiuntur teſtimonia oris : ſecundo, teſtimonia operis : tertio, teſtimonia reſuſcitati corporis. De primo dicitur : Viuifica me,& cuſtodiam teſtimonia oris tui,quaſi dicat:Viuifica me per gratiæ medicinam : & cuſtodiam per morū diſciplinam, teſtimonia oris tui, quæ accipiet audientia per doctrinam. De ſecundo, per Euangeliſtam ſcribitur:Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei,hæc teſtimonium perhibent de me,quaſi dicat.Opera,quæ ego facio non humana, ſed diuina virtute, teſtimonium perhibent de mea diuinitate. De tertio:Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti Domini noſtri : teſtimonium reſurrectionis,eſt teſtimonium reſuſcitati corporis.

Teſtimonia diuina.

Hoc Pſal.

Ioan.10.c

Act.4.g

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, addit : *Meditatio mea eſt*. Porro meditatio eſt perſpicaciæ intellectualis actio. Quid ergo eſt:*Teſtimonia tua meditatio mea eſt*,niſi quod per teſtificationem, ſeu prædicationē accepit auditus, per meditationem percepit intellectus. Et nota, quod non inconcinnē dicit:*Meditatio mea*.Non tantum meditatio,ſed, *meditatio mea*, quaſi mei ſuſpenſiua, ſuccenſiua, defenſiua. Suſpendit enim reſpectu ſuperiorum,ſuccendit reſpectu interiorum, defendit reſpectu inferiorum.De primo dicitur:Meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper : Ecce meditationis ſuſpenſio : De ſecundo pſallit Propheta : In meditatione mea exardeſcet ignis;Ecce meditationis ſuccenſio. De tertio ſcribitur in prophetica pſalmodia : Niſi quod lex tua meditatio mea eſt:tunc forte periiſſem in humilitate mea,quaſi dicat:Niſi me defendiſſet meditatio tua, in periculum deſcendiſſet humilitas mea : Ecce meditationis defenſio.

Meditatio

Pſal.118.e

Pſal.38.a

Pſal.118.m

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annectit : *Et conſilium meum*. Iſtud conſilium dicit conſiliatę voluntatis conceptum, ſecundū quod conſiliū noſtrū dicere cōſueuimus,quod diuina influētia, vel humana induſtria dirigente conſentiendo concepimus.Et nota circa diuinum conſiſtilium,quod interdū atteſtatur diuinæ potentię, interdū ſapientiæ,interdum beneuolentiæ : Potentiæ quidem, ratione roboris, vel vigoris : Sapientiæ autē ratione ſtuporis:Beneuolentiæ verō ratione dulcoris. De primo:Memento Domine teſtameti tui, & da verbum in ore meo,& in corde meo conſiliū meū,id eſt, te inſpirante conceptum,corrobora : Ecce conſilium roboris. De ſecūdo:A DominoDeo exercituum exiuit,vt mirabile faceret conſiliū:Ecce conſiliū ſtuporis. De tertio: Bonis amici conſiliis anima dulcoratur:illius præcipue quem beatum eſt inuenire,ſicut ſcriptū eſt:Beatus eſt, qui inuenit am cum verum:Ecce conſilium dulcoris.

Iudith.9.d

Iſa.28.g

Prou.27.b

Eccl.25.b

Articulus quartus

Quantum ad quartum,ſubnectit : *Iuſtificationes tua*. Quæ iuſtificationes, niſi iuſtitię operationes? quas dum,cooperante Domino, operamur,à Domino iuſtificamur. Tunc itaque poſſumus dicere:*Conſilium meum iuſtificationes tua*, quando ſanctum propoſitū cœlitus inſpiratum,quod concepimus per complacentiam affectualem,incipimus per experientiam actualem. Sed nota,quod iuſtificationes diuinæ ſunt exquirendæ,requirendæ,exercendæ : Exquiruntur autem per eruditionem : requiruntur per orationem : exercentur per operationem. De primo dicitur : Iuſtificationes tuas exquiſiui:hæc exquiſitio eſt eruditio. De ſecundo per Prophetam pſallitur:Iuſtificationes tuas requiram:hęc requiſitio eſt oratio. De tertio quoque in pſalmodia prophetica continetur:In iuſtificationibus tuis exercebor,hęc exercitatio, eſt operatio.

Iuſtificationes diuinæ.

Pſ. 118.g

Epilogus.

His præuiſis,intentio prophetalis ita colligi poteſt. Quod prælibatum eſt:*Seruus autem tuus exercebatur in iuſtificationibus tuis*. Dignum,& iuſtum eſt:*Nam & teſtimonia tua*,quantum ad acceptionem audientiæ ſenſualis : *Meditatio mea eſt*, quantum ad perceptionem perſpicaciæ intellectualis : *Et conſilium meum*, quantum ad conceptionem complacentiæ affectualis : *Iuſtificationes tua*, quantum ad inceptionem experientiæ actualis.

VERSICVLVS NONVS.

Adhæſit pauimento, &c.] Clarum eſt per octonarium præcedentem, quo modo beatitudo iuſtos excitat per amorem:nec minus clarum eſt per præſentem,qualiter eoſdem exercitat per laborem.Cæterum horum nonnulli prius ex naturæ conditione langueſcunt,ſicut aperit quaternarius prior, ſed poſtmodum ex conſolatione gratiæ reualeſcunt,ſicut patefacit poſterior:Languor eorum ex eo cauſatur interdum,quod humiliatur pœnitens ad confitendum : anxiatur ad ſatisfaciendum : inſtigatur ad exhortandum : ſed fatigatur ad ſupportandum : Quorum ſingula ſingulis declarantur verſiculis. In primo ergo verſiculo, in quo pœnitens ad confitendum humiliatur,quadrimembris humiliationis conditio deſignatur, vtputa extrinſeca, intrinſeca, diſcreta & deuota : Extrinſeca humiliatio pertinet ad corporis proſtrationem:intrinſeca ad culpæ proteſtationem : diſcreta ad veniæ poſtulationem: deuota ad gratiæ præſtolationem.

Humiliatio

Articulus primus.

Extrinſeca conditio demonſtratur,cum dicitur : *Adhæſit pauimento* : ſcilicet per totius corporis proſtrationem,ſecundum laudabilem monachorum conſuetudinem. Non eſt nullius momenti talis adhæſio pauimenti, in quo talis humilitas, agilitas, vtilitas : videlicet humilitas honorans Deum, agilitas dehonorans reum, vtilitas deuorans multitudinem peccatorum. De primo : Omnes filij Iſrael videbant deſcendentem ignem & gloriam Domini ſuper domum, & corruentes proni in terram ſuper pauimentum ſtratum lapide adorauerunt;ſic faciunt ſpirituales Iſraëlitæ,id eſt,cœnobitæ,qui deſcendente igne gratiæ,& ſplendēte ſuper domum conſcientiæ, corruentes ad literam, proni in terram ſuper pauimentum lapide ſtratum adorant non confeſſorem,ſed in ipſo Deum veniæ largitorem. De ſecundo;Lapſus falſæ linguæ,quaſi qui in pauimēto cadens;quaſi dicat, Lapſus linguæ cadunt interius, ſicut pœnitens in pauimento cadens exterius,vel, vt apertius dicam,cadit culpa quęrendo gratiam,ſicut pœnitens petendo veniam:Nam ſecundū Ambroſianam ſententiam;& lapſuscadunt, & culpa quęrit gratiam & eſt valde rationabile,quod peccator diuinæ,honorificētiæ vſurpator,honorē exuat,& Deo reſtituat; quatenus prius reſtituatur ablatum, quam dimittatur peccatum. De tertio ; Non peruenerunt ad pauimentum

2.Paralip. 7.a

Eccl.20.c

Aug.in epiſt. ad Maced. Dan.6.f

lac

Digitized by Google

laci,donec arriperent eos leones,quasi dicat:Nondum pœnitentes peruenerant ad pauimentum capituli,donec suas offensiones deuorarent immissæ contritiones.

Articulus secundus.

Intrinseca humiliatio designatur,cum sequitur:*Anima mea.*Ac si aperte diceret:Adhæsit pauimẽto, humilitatis causa,non solum corpus , sed anima, quia non solum humiliatus fuit humiliatione extrinseca, sed & intrinseca. Et nota de pœnitentis anima,quòd dicitur dissoluta,conturbata,confusa:quia pro peccato fuit dissoluta delinquendo , conturbata pœnitẽdo , confusa confitendo. De primo : Pigredo immittit soporem,& anima dissoluta esuriet. Ac si aperte diceret, sicut per pigredinem sensus ligatur, sic per dissolutionem anima miseriæ obligatur.De secundo scribitur in psalmo Ad me ipsum anima mea conturbata est ,quasi dicat : Ad me ipsum anima mea conturbata est pœnitendo, quoniam à me ipso conturbata est delinquẽdo.De tertio:Infirmata est, quæ peperit septẽ filios,defecit anima eius,occidit ei sol,cum adhuc esset ei dies, confusa est,& erubuit:hæc est anima in principio feruida,in medio tepida,in fine frigida , carens vita gratiæ, non naturæ,quæ confunditur in confessione , & erubescit in satisfactione:Domino miserante.

Prou.19.b *Psal.41.b* *Hierem.15.b*

Articulus tertius.

Humiliationis discretio denotatur,cum additur:*Viuifica me.* Ecce petitio discreta , qua petitur venia, qua habita habetur vita.Sed nota,quod triplex vita pœnitẽti est necessaria:vtpote vita naturæ,vita gratiæ, vita gloriæ.Prima propter pœnitentiæ spatium:secũda, propter pœnitentiæ meritum : tertia propter pœnitentiæ præmium.Hanc triplicem vitam videtur petere dicendo:*Viuifica me.* De primo:Apparuit mulier, cuius filiũ viuificauerat,scilicet Elisæus, vbi loquitur de viuificatione,quantum ad vitam naturæ.De secundo:Sicut in Adam omnes moriuntur:ita in Christo omnes viuificabuntur, quasi dicat:Sicut Adam fuit principiũ mortificationis morte culpæ:ita Christus erit principium viuificationis vita gratiæ.De tertio:Quicunq; quæsierit animã suam saluam facere,perdet illam:& quicunq; perdiderit illam:viuificabit eam , & loquitur de beata viuificatione,quantum ad vitam gloriæ.

Triplex vita pœnitenti necessaria.

4.Reg.8.b *1.Cor.15.c* *Luc.17.f*

Articulus quartus.

Humiliationis deuotio subinfertur , cum subditur: *Secundum verbum tuum.* Hoc est,verbum promissiuum indulgentiæ,quod præstolandum est cum deuotione. Et nota,quòd hoc verbum est eductiuum,deductiuum & reductiuum:educit namq; à statu iniustitiæ,deducit per statum pœnitentiæ,reduct ad statum iustitiæ. De primo verbo : Verbum , quod pepigi vobiscum , cum egrederemini de terra Ægypti:ecce verbum eductiuum de statu iniustitiæ per Ægyptum signatæ. De secundo:Per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum eius proficiscebantur : ecce verbum deductiuum per viam pœnitẽtiæ,per desertum figuratæ.De tertio: Suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum : ecce verbum reductiuum ad statum iustitiæ per Hierusalem designatæ.

Aggæi 2.b *Num.9.d* *Hier.29.c*

Epilogus.

Patet itaque intentio Prophetæ loquentis in figura personæ ad confitendum humiliatę. *Adhæsit pauimento* quantum ad humiliationem extrinsecam,qua prostramur. *Anima mea* ,quantũ ad humiliationem intrinsecã, qua culpam protestamur.*Viuifica me :* quantum ad humiliationem discretam, qua veniam deprecamur. *Secundum verbum tuum*:quantum ad humiliationem deuotam,qua promissam gratiam præstolamur.

VERSICVLVS X.

Vias meas annunciaui,&c.] Audiuimus pœnitentẽ humiliatum ad confitendum : audiamus eundem anxiatum ad satisfaciendum. Est autem hæc anxietas quadriformis,& ideo versiculi huius continẽtia quadrimembris.Describitur enim anxietas ista , tanquam

Anxietas.

pauida, prouida, feruida, auida. Dico autem pauidam, quantum ad culpæ relationem:prouidam , quantum ad pœnæ moderationem:feruidam , quantum ad conscientiæ exonerationem:auidam , quantum ad iustitiæ recuperationem,

Articulus primus.

*Vias meas enuntiaui.*Vox est animæ pauidæ,quæ vias abominationum suarum enunciauerat cum pauore. Et nota tres viarum differentias secundum tres concupiscentias:videlicet vias tenebrosas, menstruosas, & laboriosas,quantum ad concupiscentias excellentiarum, deliciarum , & diuitiarum. De primis scribitur : Viæ impiorum tenebrosæ , nesciunt vbi corruant. Tales sunt viæ ambitiosorum,qui secundum Poetam:

—— *Tolluntur in altum.*

Vt lapsu grauiore ruant. ——

Viæ tres.

Prou.4.e

De secundariis legitur:Iuxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me.Tales sunt viæ luxuriosorum,quorum immunditias horrendum est nominare. De tertiis dicitur:Ne credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum : hæc est via cupidorum, qui nesciunt, cui laborant,& suas animas bonis fraudant.

Ezech.36.e *Eccl.32.d*

Articulus secundus.

Et exaudisti me. Vox est animæ prouidæ , quæ per absolutionis gratiam prouidet diuinam mitigari sentẽtiam,& pœnam perpetuam permutari in trãsitoriam: vnde iam non pauide dicit,sed prouide: *Et exaudisti me* Et nota,quòd Dominus dicitur pœnitentes tripliciter exaudire,vnctos liberando,inferos obserando , & cœlos reserando:quia re vera vinctos liberat, quãtum ad vitia:inferos obserat, quantum ad supplicia:cœlos reserat,quantum ad præmia. De primo Propheta psallit: Exaudiuit pauperes Dominus , & vinctos suos non despexit:& quid est vinctos exaudire , nisi à vitiorum vinculis expedire?De secundo litera canit : De ventre inferi clamaui , & exaudisti vocem meam : De ventre inferi clamant,qui territi timore inferi, Saluatorem inclamant,quos exaudiri,est inferos obserari. De tertio dicitur : Exaudiet illum de cœlo sancto suo : de cœlo exaudiri dicitur,cui cœlum ad præmium aperitur.

Dominus tripliciter pœnitentes exaudit.

Psal.68.g *Ion.2.c* *Psal.19.b*

Articulus tertius.

*Doce me.*Vox est animę feruidæ desiderio desiderantis exonerationem conscientiæ:licet enim nouerit culpam fuisse reseratam,& pœnam temperatã,adhuc sentit se pœnarũ debitis oneratam, quorum exonerationem inardescẽs audire,feruenter dicit:*Doce me.* Et nota,quod Dominus docet pœnitentẽ per se interius,vel per suos exterius tribus modis:videlicet per aspiratiõẽ,vel adhortationẽ discretionis,cõpunctionis, & deuotionis. Per discretionẽ docet inter bonũ omissũ, & malum cõmissum discernere:per compunctionẽ docet malũ commissum deflere:per deuotionẽ docet bonum omissum explere.De primo : Populũ meum docebunt, quid sit inter sanctum & pollutũ,& inter mundum,& immundum:ecce discretio, quã docet Dominus suorũ ministerio,scil.discernere inter pollutã, & impollutam affectionem,& inter mundam,& immundã actionem. De secũdo:Docete filias vestras lamentũ,& vnaquaq? proximam suam planctum : quia ascendit mors per fenestras nostras,ingressa est domos nostras:ecce cõpunctio,quã docet,& doceri monet Dominus:videlicet deflere mala commissa per fenestras sensuum exteriorũ ad domos sensuum interiorum immissa.De tertio:Domine doce eos viam bonam , per quam ingrediantur: ecce deuotio,quam Salomon rex petit pro populo, vt doceat Dominus viam bonę operationis,per quam ingrediantur in vitam supernæ felicitatis.

Dominus pœnitentem docet.

Ezech.44.f *Hierem.9.f* *2.Paral.6.d*

Articulus quartus.

Iustificationes tuas. Vox est animæ auide iustitiã esurientis, & quod amiserat per culpam, recuperare per pœnitentiam sitientis. Quid enim est iustificatio , nisi iustitiæ recuperatio?Et quoniam in multis offenderat, non singulariter, sed pluraliter iustitiæ restitutionem

efflagitat. Et nota, quod iuſtificationes iſtæ ſunt auidæ appetendæ propter triplicem cauſalitatem, quia cauſant puritatem, claritatem, hilaritatem. Cauſant enim puritatem in concupiſcibili: claritatem in rationabili: hilaritatem in iraſcibili, Primum patet per Pſalmiſtam dicentem: Fiat cor meum immaculatam in iuſtificationibus tuis: ecce cauſalitas puritatis. Secundum liquet per Prophetam pſallentem: Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum, &c. ecce cauſalitas claritatis. Tertium claret per pſalmographiam loquentem: Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ, &c. ecce cauſalitas hilaritatis.

Pſal.118.h

Ibidem.

Ibidem.fi

Epilogus.

Diſtingue itaque voces animæ ad fatisfaciendum anxiæ. *Vias meas annuntiaui.* Ecce vox pauidæ propter reſerationem culpæ. *Et exaudiſti me.* Ecce vox prouidæ propter moderationem pœnæ. *Doce me.* Ecce vox feruidæ propter exonerationē conſcientiæ. *Iuſtificationes tuas.* Ecce vox auidę propter recuperationē iuſtitię.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Viam iuſtificationum, &c.] Audiſtis pœnitentem humiliatum ad confitendum, & anxiatum ad ſatisfaciendum, ſicut in duobus verſiculis præambulis eſt oſtenſum. Nunc audire eundem inſtigatum ad proximum exhortandum. Sicut autem inſtinctus iſte quadripartitur, ſic & verſiculus iſte quadripartito diſtinguitur. Eſt enim ſanctæ exhortationis inſtinctus prouiſiuus, prælusiuus, prolatiuus, & prælatiuus. Intendit namque pœnitēs iſte proximo prouidere, quod eſt iuſtitiæ: prouiſionē prænidere, quod eſt prudentiæ: præuiſionem proferre, quod eſt fortitudinis, ſeu conſtātiæ: in prolatione Deum præferre, eamque Deo, non ſibi attribuere, quod eſt humilitatis, aut temperantiæ.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit propheta in pœnitentis exhortari cupientis perſona: *Viam iuſtificationum.* Iſta via eſt exhortatiua & proximorū prouiſiua, per quam affectat pœnitens ſecundum inſtinctum iuſtitiæ, non ſolummodo ſibi, ſed etiam proximo prouidere. Et nota, quod in exhortatione ſancta occurrit exhortātibus triplex via, videlicet, via amouenda, via eligenda, & via inquirenda. Prima eſt via iniquitatis, ſecunda eſt via veritatis, & tertia eſt via ſupernæ ciuitatis. De prima via per pſalmiſtam dicitur: Viam iniquitatis amoue à me. Et eſt notabile, quod non dicit ſe amouendum à via, ſed viam amouendam à ſe. A via namque amouetur, qui in via eſt, ſed via amouetur ab eo, qui nondum in via eſt, ſed in illam incidere poteſt: ecce via amouēda. De ſecunda via per prophetam pſallitur: Viam veritatis elegi. Notabiliter ait, viam veritatis, non veritatem: quoniam finis non eligitur: ſed ea, quæ ſunt ad finem: ecce via eligenda. De tertia via in ipſa pſalmographia ſcribitur: Viam ciuitatis habitaculi non inuenerūt. Non dicit ciuitatem, quam præſentem incolimus, ſed quam futuram inquirimus: ecce via inquirenda.

Via triplex.

Hoc Pſal.d

Ibidem.

Pſal.106.a

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubiungit: *Inſtrue me*, ſcilicet in mea præmeditatione, ſiue præuiſione, vt prouideam proximis ſecundum inſtinctum prudentiæ, non impræmeditate, non improuide. Et nota, quod Dominus tripliciter inſtruit in præmeditatione, videlicet, mundatiue, illuminatiue, conſummatiue. Quorum primum ſpectat ad conſcientiam: ſecundum ad ſcientiam: tertium ad prædicationis gratiam. De primo: Eruditens eos inſtruit diſciplina, vt auertat hominem ab iis, quæ fecit, & liberet eum à ſuperbia: ecce inſtructio mundatiua. De ſecundo dicitur: Intellectum tibi dabo, & inſtruam te: ecce inſtructio illuminatiua. De tertio. Præpara, & inſtrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata eſt ad te: quaſi dicat: Præpara, & inſtrue te præuiſiue, & tuam multitudinem prouiſiue: ecce inſtructio conſummatiua.

Iob.33.c

Pſal.31.b

Ezech.38.b

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, ſubnectit? *Et exercebo*, ſcilicet exhortationis, ſeu prædicationis exercitio, in quo neceſſaria eſt fortitudo. Et nota, quod in huiuſmodi debemus exerceri, non vt maledici, non non malefici, ſed vt benefici: primi intonizant, ſecundi ſcandalizant, tertij dogmatizant. De primis: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra & prælium. Sicut faciunt nonnulli prædicantes maledicii, quia ſicut experimento didici, audientibus patientiam prædicant, vt patientibus ſecurius maledicant. Quid aliud agunt iſti, niſi quod contra alios leuant gladium verbi Dei, vt audacius poſſint ad prælium exerceri. De mediis: Obſecro, vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ, quam exercuerunt in te. Malitia maxima in proximum exercetur, cum pro doctrina ſcandalum exhibetur. De vltimis: Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos. Felices principes, qui dominantur gentium non tanquam Domini, ſed tanquam vicedomini: & felices maiores, qui poteſtatem exercent in eos, non tanquam malefici, ſed tanquam benefici. Non dico beneficium, qui poteſtatem per temporale beneficium aſſequitur: ſed qui poteſtatem per ſpirituale beneficium exequitur.

Iſa.2.b

Gen.50.c

Matth.20.c

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubſcribit: *In mirabilibus tuis* Non dicit meis, ſed tuis: nam etſi mirabilia, ſint, quæ dicit: non igitur tanquam fiſtulæ ſonanti, ſed Deo inſpiranti, & fiſtulam moderanti, moderanter aſcribit. Et nota tria mirabilia, quæ perſonare debet hæc fiſtula diuinitus inſpirata, videlicet mirabilia Dei beneficia, iudicia, & ſupplicia, quorum prima canenda, ſecunda pauenda, tertia præcauenda. De primo: Cantate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit. Quæ ſunt hæc mirabilia, niſi diuina beneficia cum magna deuotione canenda. De ſecundo Prophetat pſallit: Mirabilis in altis Dominus: propter mirabilia, niſi propter eius iudicia, quæ ſunt caſto pauore pauenda. De tertio eadem pſalmodia proponit: Mirabilia eius in profundo. Quænam ſunt illa mirabilia, niſi illa gehennæ ſupplicia, quæ nullus ambigit cautiſſime præcauenda.

Tria mirabilia.

Pſal.97.a

Pſal.92.b

Pſal.106.c

Epilogus.

Liquet itaque intellectus prophetæ loquentis in perſona pœnitentis, proximos ædificare volentis. *Viam iuſtificationum tuarum*: quantum ad prouiſionem iuſtitiæ conuenientem. *Inſtrue me*: quantum ad præuiſionem prudentiæ congruentem. *Et exercebor*: quantum ad prolationem fortitudini competentem. *In mirabilibus tuis*: quantum ad prælationem, ſiue præhonorationem doctoris illius, qui docet interius, humanæ temperantiæ conſonantem,

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Dormitauit anima mea, &c.] Audito circa pœnitentem, qualiter humiliatur ad confeſſionem, anxiatur ad ſatisfactionem, inſtigatur ad exhortationem: audiendum eſt circa eundem, quo modo fatigatur ad ſupportationem. Modus autem exhortationis, ſupportationis, reportationis, confortationis innuitur in his verbis, in quibus nota: Qualiter exhortatio pigritatur, ſupportatio moleſtatur, reportatio infirmatur, confortatio flagitatur.

Articulus primus.

Pigritatio quidem exhortationis prænotatur, cum præmittitur: *Dormitauit anima mea.* Quid eſt dormitare, niſi à vigilātia ad ſomnolentiā declinare? Sic nōnulli exhortatores faciunt, qui dum ſuam diligētiam proficere, non aduertunt, incunctanter ad negligentiam ſe conuertunt. Sed nota, quod illi dicuntur præcipue circa ſubditos dormitare, qui non curant eos viſitare, vegetare, & ſuſcitare. Viſitatio pertinet ad exēpla: vegetatio ad eloquia: ſuſcitatio ad ſuffragia. De quorū primo dicitur: Dormitauerunt, qui aſcenderunt equos: quia

Quidormitant circa ſubditos.

Pſal.75.c

recte

recte videntur erga subditos dormitare, qui malunt ad alios infructuosè equitare, quàm fructuosè suos visitare, & exemplis laudabilibus ad similia inuitare. De secundo scribitur: Dormitauerunt pastores tui, rex Assur. *Nahum. 3. d* Plane pastores spirituales erga oues rationales dormitant, cum eas sacris eloquiis, quasi sanis alimentis vegetare recusant. De tertio; Susci ta amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrę tuę. *Prou. 6. a* Hic prælato præcipitur, qui verbis oris sui pro subditis illaqueatus esse dignoscitur, circa subditos non dormitare, sed eos quotidianis suffragiis, provt potest à morte animæ susci tare.

Articulus secundus.

Molestatio vero supportationis insinuatur, cum sequitur: *Pra tadio.* Facilè est malos exhortari: sed difficile indisciplinabiles supportari. Sicut exhortator repletur gaudio, quando correptionem illico sequitur correctio: sic econtrario idem tædio afficitur, si correptionem correctio continuo non sequatur. Et nota tædium trimembre, vtputa mentale, vocale, corporale. Primum consistit in cogitatione: secundū in mussitatione: tertium in intrinseca passione. De primo: Proposui hanc, scilicet sapientiam, adducere mihi ad conuiuendum, sciens, quòd mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei: ecce tædium mentale. De secundo: In tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationis: ecce tædium vocale. De tertio: Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio, quod perpessa es: ecce tædium corporale.

Articulus tertius.

Reportationis infirmatio implicatur, cum subditur: *Confirma me.* Benedicitur: *Confirma.* Quare? quare infirma: qua infirmitate? infirmata est in paupertate: quomodo? multum exhortando, & parum reportando: multum ferendo, & parum inferendo. Et nota, quòd Dominus confirmat sic infirmantem, tanquam iustitiam sitientem, deficientem, spiritum non habentem. *Psalm. 36. b* De primo: Confirmat autem iustos Dominus: ecce confirmatio iustitiam sitientis. *Eccl. 17. c* De secundo: Pœnitentibus dedit viam iustitiæ, & confirmauit deficientes sustinere: quasi dicat: Pœnitentibus dedit viam iustitiæ, quantum ad exhortationem, & deficientes sustinere, quantum ad supportationem confirmauit: quia infirmabantur, quantum ad reportationem. De tertio: *Psalm. 50. c* Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me: quasi dicat: Redde lætitiam contra molestationem, confirma spiritu, contra infirmationem, ne molestetur supportatio, nec infirmetur reportatio.

Articulus quartus.

Confortationis flagitatio explicatur, cum scribitur: *Confirma me in verbis tuis,* Quare? quia infirmatus sum in verbis tuis. Confirma me verborum tuorum cōtemplatione: quia infirmatus sum verborum tuorum ministratione. Et nota, quòd verba diuina sunt confirmatoria triplici de causa: Quia sunt verba prudentiæ: verba gratiæ: verba vitæ. Propter primum suscipienda: propter secundum miranda: propter tertium amplectenda. *Verba diuina cōfirmatoria tripliciter de causa* De primo: Ad intelligenda verba prudentiæ: & suscipiendam eruditionem doctrinæ. Ecce verba suscipienda propter prudentiam. *Prou. 1. a* De secundo: Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius. *Luc. 4. d* Ecce verba miranda propter gratiam. *Ioan. 6. b* De tertio: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Ecce verba amplectenda propter viam.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in prædicti pœnitentis figura. *Dormitauit anima mea,* quantum ad exhortationis pigritationem. *Pra tadio;* quantum ad supportationis molestationem. *Confirma me;* scilicet infirmantem, quantum ad reportationem. *Confirma,* inquam, *in verbis tuis,* quātum ad confortationis contemplatiuæ flagitationem.

VERSICVLVS XIII.

Viam iniquitatis, &c.] Languor ille naturæ, qui solet pœnitentibus euenire, claruit in quaternario præcedente. Vigor autem gratiæ, quem consequenter sentiunt aduenire, clarescit in isto quaternario subsequente. Vigor iste quatuor modis agnoscitur, qui quatuor versiculis annotantur: videlicet cum pœnitens inuenitur ad peccandum difficilior, ad perseuerandum facilior, ad orandum habilior, ad operandum agilior. Versus primus, qui ad peccandi difficultatem pertinet, quatuor iniquitatis processus continet, qui tanto difficilius perpetrātur, quanto subtilius penetrantur. Quæris, qui sunt isti iniquitatis processus: Primus est iniquitatis incessus, secundus iniquitatis accessus, tertius iniquitatis excessus, quartus iniquitatis successus. Incessus attinet ad suggestionem: accessus ad subreptionem: excessus ad auersionem: successus ad animaduersionem. *Vigor gratiæ.* *Iniquitatis processus.*

Articulus primus.

Iniquitatis incessus insinuatur, cum dicitur: *Viam iniquitatis.* [*Viam iniquitatis,* ait, per quam iniquitas incedit. Hæc via proculdubio est iniquitatis suggestio. Et notandum, quòd hæc via trifurcatur in triuium. Continet enim viam erroris, viam furoris, & viam stercoris. Quarum prima spectat ad insipientiam, secunda ad impatientiam, tertia ad immunditiam. De prima in libro Sapientiæ, vbi scribitur de quibusdam, qui insensate vixerunt: Etenim in erroris via diutius errauerunt. *Sap. 12. d* Ecce via erroris. De secunda: Proficiscentibus ait: Ne iracamini in via. *Gen. 45. e* Et sunt verba Ioseph fratres admonentis. *Eccl. 9. b* Ecce via furoris. De tertia: Omnis mulier fornicaria, quasi stercus in via, ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Ecce via stercoris. *Via iniquitatis.*

Articulus secundus.

Iniquitatis accessus indicatur, cum subiungitur: *Amoue à me;* quasi dicat: Viam, per quam mouetur iniquitas, amoue à me, ne ad me moueatur iniquitas; seu viā, per quam incedit iniquitas: amoue à me, ne ad me accedat iniquitas. Ac si aperte dicat. Scio per quam viam iniquitas incedat, nolo, quòd sic incedat, vt ad me accedat. Per suggestionem incedit, per subreptionem accedit. Nolo, quòd sic incedat per suggestionem, vt accedat per subreptionem. Et nota, quòd tripliciter dicere possumus: *Amoue à me,* secundum tres vires animæ, ac si dicatur: *Amoue à me,* id est, à mea rationabili, vel à mea irascibili, vel à mea concupiscibili. A mea quidem rationabili, quantum ad intelligentiæ impedimenta: A mea irascibili, quantum ad impatientiæ irritamenta: A mea concupiscibili, quantum ad concupiscentiæ incitamenta. De primo: Amouit lapidē, quo puteus claudebatur. *Gen. 29. c* Ibi legitur, quòd Iacob amouit lapideum putei tegumentum ad gregem Rachelis adaquandum: Iacob, id est, luctator, quid est, nisi sapientiæ meditator? Rachel, id est, videns Deum, quid est, nisi intelligentia? Puteus clausus, quid est, nisi occulta sapiētia? Iacob igitur amouet putei lapidem, cum sapiētiæ meditator remouet sapientiæ velamen. Grex Rachelis adaquatur, cum scientiarū intellectua iū congregatione illustratur: vel aqua sapientiæ salutaris potatur. Sane tale operimentum sapientiæ, seu impedimentū intelligentiæ nonnunquam procedit ab iniquitate, & ideo dicitur non absurde: Amoue à me. De secūdo scribitur: Amoue à me plagas. *Psalm. 38. a* Non est dubium, quin plagæ tam extrinsecæ, quàm intrinsecæ, id est, corporis, vel animæ, sint irritamenta impatientiæ: quæ procedit ex iniquitate, propter quod dici potest non insipide: *Amoue à me.* De tertio: Amoue malitiam à carne tua. *Eccl. 12. a* Malitiam dicit causam intrinsecam, vel extrinsecam concupiscentiæ incitatiuam, quæ proculdubio contingit ex iniquitate. Vnde adhuc hoc modo dicitur non incongrue. *Amoue à me.* *Iniquitatis accessus.*

Articulus tertius.

Iniquitatis excessus imitatur, cum subnectitur: *Et in lege tua,* quam excessi, dum abscessi. Et notandum circa legis excessum, quòd in lege excedimus modis tribus; *Iniquitatis excessus.*

videlicet legem contemnendo,contra legem faciendo, aut legem non faciendo.Quorum primum eſt præſumptionis. Secundum commiſſionis: Tertium autem omiſſionis.De primò:Sacerdotes eius contẽpſerunt legem meam.Ecce præſumptio. De ſecundo:Sacerdotes eius polluerunt ſanctum, iniuſtè egerunt cõtra legem. Ecce commiſſio.De tertio:Nonne Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Ecce omiſſio.

Ezech.22.f

Soph.3.a

Ioan.7.b

Articulus quartus.

Iniquitatis ſucceſſus.

Iniquitatis ſucceſſus ſubnotatur,cum ſubditur:*Miſerere mei.*In quo notatur miſeria ſuccedens iniquitati. Iniquitas enim præcedit,miſeria ſuccedit,miſericordia intercedit.Petit ergo, quòd miſericordia intercedat,ne miſeria iniquitati ſuccedat,dicens:*Miſere mei.*Vbi poſſumus notare ſucceſſum miſeriæ tripartitæ:ſcilicet miſeriæ ſuperioris,interioris, exterioris. Quarum prima pertinet ad pœnam damnificationis: Secunda ad pœnam vermis:Tertia ad pœnam ignis.De prima dicitur:

Pſalm.85.c

Reſpice in me,& miſerere mei:da imperium puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ.De ſecunda etiam ait

Pſalm.40.b

Pſalmographus: Domine miſerere mei, ſana animam meam:quia peccaui tibi. De tertia rurſus legimus:Miſerere mei Domine, quoniam tribulor. In quo patet pœna exterior.

Pſalm.30.b

Epilogus.

Et hoc eſt,quod ait Propheta in prælibati pœnitentis perſona: *Viam iniquitatis*; quantum ad ſuggeſtionem,per quam iniquitatis incedit. *Amoue à me:*quantum ad ſubreptionem, per quam iniquitas accedit. *Et in lege tua*: quantum ad legis auerſionem, qua iniquitas excedit. *Miſerere mei*; quantum ad animaduerſionem, quæ iniquitati ſuccedit.

VERSICVLVS XIV.

Veritatis dilectio quid operetur.

Viam veritatis elegi,&c.] Sicut verſus præambulus pertinebat ad peccandi difficultatem,ſic iſte attinet ad perſeuerandi facilitatem. Ratio vero dictæ facilitatis,eſt dilectio veritatis:qua mens trahitur,trahentẽ ſequitur,ſequens conſequitur,& conſequens comprehenditur,ſicut in præſenti verſiculo per ordinem aperitur. Trahitur autem admirando, ſequitur inueſtigando, conſequitur ſpeculando, complectitur delectando.

Articulus primus.

*Viam veritatis.*Hic notatur via admirationis,per quã veritas trahit mentem reducendo creaturam admirantem ad admirabilem creatorem. Sed notandum, quòd hæc via videtur triuium quoddã facere.Continet enim viam admiratiuam diuinæ potentiæ,viam admiratiuam diuinæ ſapientiæ,viam quoque admiratiuam bonitatis diuinæ. Quarum prima dicitur in ſcriptura via procellarum: Secunda via Bethſamitarum:Tertia via vinearũ. De prima via ſcriptura loquitur,vbi ſcribitur:Quãdo ponebat pluuiis legem,& viã procellis ſonantibus,

Iob.28.d

tunc vidit illam.In hac quippe ſcriptura ſub pluuiarũ, & procellarum figura deſcribitur mira DEI potentia diſponentis pœnas mirandas cõtra culpas miſerandas, ſcilicet algorem mirabilem, & ardorem contra timorem miſerabilem, & amorem;vnde dicit: Quando ponebat, id eſt, diſponebat, pluuiis legem, quantum ad pœnas aqueas,quæ puniunt per algorem.Et viam procellis ſonantibus,quantum ad pœnas igneas,quæ puniunt per ardorem. Tunc vidit,id eſt,videri fecit,illam ſcilicet ſapientiam timoratam, vel ſapiẽtialem timorẽ. Et hoc eſt,quod ſubdit infra: Et dixit homini: Ecce: timor Dei eſt ſapiẽtia. Ecce via admiratiua diuinæ potentiæ,quæ eſt cõminatiua pœnæ.De ſecunda via conuenienter intelligitur,quod legitur: Ibant in directum vaccæ per viam,quæ ducit Bethſames.Iſtæ vaccæ ſunt vires rationis. Iſta via eſt via admirationis, quæ ducit Bethſames,id eſt,in domum illuminationis,ſeu ſapientiæ illuminantis.Ecce via admiratiua diuinæ ſapientiæ, quę eſt illuminatiua intelligentiæ.De tertia via competenter exponitur,quod proponitur. Maledicta ſit pars eius in terra:nec ambulet per viam vinearum.De adultero loquitur, qui delectatione carnali quaſi parte, & ſorte,ſua fruitur.Huius re vera maledicta eſt pars in terra,& per viam vinearum non ambulat:quoniam ad ſuauitatem cœleſtium deliciarum admirando non appropinquat. Ecce via admiratiua diuinæ bonitatis,quæ eſt germinatiua ſummæ ſuauitatis.

1. Reg.6.c Vaccæ. Bethſames.

Iob.24.c

Articulus ſecundus.

Mens tripliciter veritatem eligit.

*Elegi.*Hic notatur mens veritatem ſequens.Quicunque enim eligit,internis pedib⁹ ſectatur id,quod elegit. Et nota,quòd mens tripliciter veritatem eligit: & eligendo ſequitur,quam elegit:videlicet ſcrutãdo,legendo,orando. Scrutando quidem eligit,ſicut electo lapidum: quibus veritas figuratur.Legendo eligit,ſicut electo doctrinæ,qua veritas explicatur. Orãdo eligit, ſicut electo domus,qua veritas inuocatur. De primo:

Iſai.62.d

Tranſite, tranſite per portas, præparate viam populo, planum facite iter,& eligite lapides,& eleuate ſignum ad populos. Quæ ſunt portæ, quas debemus tranſire, niſi portæ iuſtitiæ?Quæ eſt via,quam debemus præparare,niſi via prudentiæ? Quod eſt iter, quod debemus complanare,niſi difficultas intelligentię?Qui ſunt lapides,quos debemus eligere,niſi graues & duræ veritatis figuræ? Quod eſt ſignum, quod debemus ad populos eleuare,niſi ſignatę veritas theoriæ?Ecce quomodo lapides eliguntur,quibus veritas figuratur. De ſecundo:

Prou.8.b

Doctrinam magis,quàm theſaurum eligite. Ecce quomodo doctrina eligitur:qua veritas explicatur. De tertio ſcribitur: Elegi abiectus eſſe in domo Dei. Ecce quomodo domus eligitur, qua veritas inuocatur.

Pſalm.83.c

Articulus tertius.

Iudicia.

*Iudicia tua.*Hic notatur mens veritatem conſequens. Illam namque conſequitur,cum illius iudicia ſpeculatur.Et nota,quòd triplicia ſpeculatur iudicia.Quædam ſcilicet declaratoria,quædam conſolatoria,quædam deſolatoria.Quorum prima pertinent ad abſcondita. Media ad merita.Nouiſſima ad demerita.De primis ſcribitur:Iudicia mea,quaſi lux egredientur.Ecce iudicia declaratoria.De mediis per Pſalmum dicitur: Iudicia tua adiuuabunt me. Ecce iudicia conſolatoria.De nouiſſimis per Prophetam pſallitur:A iudiciis enim tuis timui. Ecce iudicia deſolatoria.

Oſea 6.b

Pſalm.118.y

Ibidem. f

Verſiculus quartus.

Non ſum oblitus. Hic notatur mens veritatem complectens.Quod enim quiſpiam complectitur,obliuioni nequaquam traditur:& ideo dicitur ſpiritus non oblitus,tanquam complectendo vnitus. Et nota,quòd veritatis complexus maximè congruit vacantibus,videntibus,guſtantibus.In quorũ perſona præcipuè dicitur:

Veritas.

Non ſum oblitus:quia nimirum veritas eſt cubiculũ vacantium: ſpeculum videntium: pabulum guſtantium. Planè vacãtis,non vagantis ſpiritus poteſt congruè dicere:*Non ſum oblitus:*Sicut econtrario vagantis,nõ vacantis ſpiritus huiuſcemodi cubiculi eſt oblitus. Nam de vagantibus legimus:Fecerunt eos vagari in montibus de monte in collem tranſierunt,obliti ſunt cubilis ſui.Ita ſane ſpiritualem,non carnalem,in ſpirituali,non corporali ſpeculo imaginem intuitus, rectè poteſt dicere:. *Non ſum oblitus*: ſicut econtrario carnalem, non ſpiritualem in corporali, non ſpirituali ſpeculo imaginem intuitus, ſui ſpectaculi eſt oblitus. Nam de tali viro in tali ſpeculo imaginem talem intuito ſcribitur:

Hier.50.a

Iacob 5.d

Conſiderauit ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt, qualis fuerit. Ita quoque religioſè, non irreligioſè guſtantis ſpiritus,egregiè poteſt dicere: *Non ſum oblitus.* Sicut econtrario irreligioſè, non religioſè guſtantis ſpiritus ſui paſtoris & pabuli eſt oblitus.Nam de talibus ſic conqueritur Dominus: Adimpleti ſunt, & ſaturati eleuauerunt cor ſuum: & obliti ſunt mei.

Oſea 13.b

Epilogus.

Ait ergo Propheta in prætaxati pœnitentis figura:*Viã veritatis*, quantũ ad admirationem,qua mens à veritate trahitur.*Elegi*,quantum ad inueſtigationẽ,qua mens trahentem ſequitur. *Et iudicia tua*;quantum ad ſpeculationem, qua mens ſequens veritatem conſequitur.

Digitized by Google

Non sum oblitus: quantum ad delectationem, qua mens consequens veritatem complectitur.

VERSICVLVS XV.

Adhæsi testimoniis, &c.] Post primum gratiæ effectum, quo pœnitens efficitur difficilior ad peccandum: & secundum, quo redditur facilior ad perseuerandum, acceditur ad tertium, quo fit habilior ad orandum. Vnde nimirum in serie versus huius distinguitur quadrifidus orandi modus: videlicet orandi feruenter, prudenter, reuerenter, confidenter. Quorum primus excludit teporem, secundus errorem, tertius tumorem, quartus timorem.

Modus orandi quadruplex.

Articulus primus.

Adhæsi. Ecce feruentiam excludentem teporem. Accedentes quippe ad portam gratiæ, quanto adhærent fortius, tanto pulsant feruētius. Et nota, quòd si Deum feruenter orare volumus, illi tripliciter adhærere debemus: videlicet per fidem, per spem, per charitatem. Fides enim orationē dirigit, spes erigit, charitas porrigit. De primo: Dominum Deum tuum timebis: & ei soli seruies, ipsi quoq; adhærebis: quasi dicat illum, quem credis Dominum, id est, summè potentē: Deum, id est, summè sapientem: tuum, id est, summè clementem: timebis, quia summè potens: & ei soli seruies, quia summè sapiens: ipsiq; adhærebis, quia summè clemens. Ecce fidei adhærentia. De secundo psallit Propheta: Mihi autem adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam. Ecce adhærentia spei. De tertio: Diligas Dominum Deum tuum: atque obedias voci eius, & illi adhæreas: Ecce adhærentia charitatis.

Deo tripliciter adhærendum.

Deut. 10. d

Psalm. 72. d

Deut. 30. b

Articulus secundus.

Testimoniis tuis. Ecce prudentiam excludentem errorem. Plane prudentissimum est in oratione diuinis testimoniis adhærere. Si quæris, quibus testimoniis? Proculdubio testimonio creationis, testimonio recreationis, siue redemptionis, testimonio adoptionis. Prudenter orat, qui adhæret primo testimonio: prudentius, qui secundo: prudentissimè vero, qui tertio. De primo: Da testimoniū, quia ab initio tuæ creaturæ sunt: & suscita precationes, quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores: quasi diceret: da testimoniū, quia ab initio creaturæ tuæ sunt: largiēdo quod petūt, & suscita precationes: quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores, id est, nomen creatoris inuocantes: & solam creationis gratiam allegātes. Prudenter igitur orant, qui priorum Prophetarum exemplo adhærent creationis testimonio: creatorem inuocando: & creationis gratiam allegando. De secundo: Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à patre, spiritū veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Sane Spiritus sanctus infirmitatem nostram adiuuans, atq; pro nobis efficaciter postulans, Christo testimonium perhibet, cum ipsum inuocare nos docet, & redemptionis gratiam prętendere nos suadet. Nec dubium, quin prudentius & efficacius orent, qui testimonio huic adhærent, & gratiam hanc recensent. De tertio: Ipse spiritus testimoniū reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Quòd si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Hoc testimonium reddit Spiritus sanctus deuotis spiritibus, cum eos facit in Deo præcordialiter exultare, & tanto fiducialius, quanto familiarius postulare. Quis autem nesciat prudentissimum existere tali ac tanto testimonio adhærere.

Esai. 38. c

Ioan. 15. d

Rom. 8. c

Articulus tertius.

Domine. Ecce reuerentiam excludentem tumorem: quia nimirum nomen Domini est nomen reuerēdum. Et nota, quòd Domino debetur reuerentia specialiter propter tria: quia rex, quia iudex, quia vindex. Dicitur autem Dominus Rex: quia rectificator effectuum: Iudex: quia indagator affectuum. Vindex: quia ordinator defectuū. De primo: Dominus Rex noster ipse veniet, & saluabit nos, quasi dicat: Rectificator veniet, vt rectificet, & rectificatos saluificet. De secundo: Dominus iudex noster: Dominus legifer noster. Valde reuerendus est talis Dominus, qui non solum est affectuum indagator, sed & alligator. De tertio: Vindex est Dominus de his omnibus. O quàm verendus, & reuerendus est ille Dominus, qui ordinaturus est omnes peccatorum defectus per congruos cruciatus.

Domino reuerentia debetur ob tria.

Esa. 33. d

Ibidem.

1. Thess. 4. b

Articulus quartus.

Noli me confundere. Ecce confidentiam excludentem timorem. Vox enim est fiduciæ, ac si diceretur aperte: Noli me confundere confidentem de te. Et nota, quòd Dominus non cōfundit ipsum laudantes, ipsum inuocantes, in ipso sperantes. Qui laudant de præteritis: inuocant de præsentibus: sperant de futuris. De laudantibus, legimus: Lætetur anima vestra in misericordia eius, & non cōfundemini in laude eius. De inuocantib. frequenter psallimus: Saluū me fac in misericordia tua Domine: non confundar, quoniam inuocaui te. Ecce pœnitens miseriam recognoscit, misericordiā deposcit, & non cōfunditur: quia miserator ignoscit. De sperantibus ait etiā idem: In te Domine speraui, non confundar in æternum. Et planum est, quia si spes, non præsumptio est, confundi non potest: quia spes non confunditur, provt Apostolica tuba canit ad Romanos.

Ecclī. 51. d

Psalm. 30. c

Psalm. 70. a

Psalm. 30. a

Rom. 5. a

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, typum gerens pœnitentis illius, qui ad orandum est habilitatus: *Adhæsi*, quantum ad feruentiam excludentem teporem. *Testimoniis tuis*; quantum ad prudentiam excludentem errorem. *Domine*, quantum ad reuerentiam excludentem tumorem. *Noli me confundere*, quantum ad confidentiam excludentem timorem.

VERSICVLVS XVI.

Viam mandatorum tuorum, &c.] Tribus effectibus gratiæ prænotatis in tribus versibus prælibatis, quibus efficitur pœnitens ad peccandum difficilior, ad perseuerandum facilior, ad orandum habilior, subsequitur quartus, quo redditur ad operandum agilior, sicut patet per quadrifariam præsentis versus continentiam. Continet enim actionem vehementem ex vehementi affectione fluentem. Quorum primum redolet obedientiam, secundum festinantiam, tertium lætitiam, quartum beneuolentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur: *Viam mandatorum tuorum.* Istæ viæ sunt moralis obseruantiæ, pertinētes ad actum obedientiæ, quæ vidētur tripartitæ. Nam aliæ sunt de cauendis, aliæ de custodiendis, aliæ de erudiendis. Primæ dicuntur viæ ruinæ: secundæ viæ disciplinæ: tertiæ viæ doctrinæ. De primis viis sic legis: In viam ruinæ non eas, & non offendas in lapides: quasi dicat; Caue actus periculum, propter affectus offendiculum; ecce via ruinæ cauenda. De secundis reperis: Via vitæ custodienti disciplinam: quasi dicat; Per disciplinæ custodiam, sicut per viam, peruenitur ad vitam; ecce via disciplinæ custodienda. De tertiis sic inuenire poteris: Vir, qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. Hoc dicitur contra errantes, & in errorem mittentes. Tales namque sunt, sicut gigantes, animas fidelium simplices, linguarum gladiis trucidantes: ecce via doctrinæ erudienda.

Viæ moralis obseruantiæ.

Eccl. 32. d

Prou. 10. c

Prou. 21. c

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subnectitur: *Cucurri*, quod sonat festinantiam, quæ etiam augmentat obediētiam. Obedientia nempe minus meretur, si nimis moretur, & maius meritum continet, si festinet. Hic debemus notare, qualiter per vias supradictas oportet currere, vtpote per viā ruinæ, per viam disciplinæ, per viam doctrinæ. Porro per primam oportet currere, malum odiendo, illius exēplo, de quo legitur: Cucurrit Dauid, & stetit super Philistæum. Per quē intelligimus aduersarium nostrum diabolum. Per secundam oportet currere, bonum custodiendo, sicut illius canitur voce Psalmi: Sine iniquitate cucurri, & direxi. Quorum primum

1. Reg. 17. f

Psalm. 58. a

mum pertinet ad cuſtodiam bonitatis, reſpectu actionis. Secundum ad cuſtodiam ipſius, reſpectu intentionis. Sine iniquitate namque currit & dirigit, qui tam actionis, quàm intentionis ſinceritatem cuſtodit. Per tertiam oportet currere, verum erudiendo, ſicut ille cucurrit, qui dixit: Inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes: quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui; quaſi dicat; quia verum dictis & factis vtiliter erudiui.

Philip.2.e

Articulus tertius.

Dilatatio quid.

Quintum ad tertium, ſubinfertur: *Cum dilataſti* Dilatatio eſt ille cordis motus, quo mouetur ab interiori ad exterius, vel ab inferiori ad ſuperius: aut, vt aliter, ſed non aliud dicam, à centro ad circumferentiam. Centrum quippe eſt interius & inferius, reſpectu circũferentiæ, & econuerſo poteſt dici, quòd circumferentia ſit exterior, vel ſuperior, reſpectu centri. Huic motui cordis videtur cõſonare ille motus ſpiritus, quo mouetur extra ſe, vel ſupra ſe, diuina gratia ipſum extẽdente, vel extollente, & eodem vocabulo vocatur dilatatio. Hic poſſumus notare, quòd Dominus dilatat diuerſos diuerſimode; aliter enim dilatat pœnitentes, aliter proficientes, aliter peruenientes. Primos iuſtificando, ſecundarios magnificando, alios glorificando. De primo dicitur: In tribulatione dilataſti mihi: ecce dilatatio pœnitentis per iuſtificationem & conſcientiæ lætificationem: quia iuſtificatio Domini recta, lætificans corda. De ſecundo: Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem, hoc eſt, ad copioſam prudentiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, & temperantiæ frugem: ecce dilatatio proficientis per magnificationem. De tertio: Dilatauit gloriam populo ſuo. Dicitur de Iuda Machabæo, & myſtice intelligendum de Chriſto. Iudas enim glorificans, & Machabæus protegens interpretatur, per quem glorificator & protector noſter congrue ſignificatur: ecce dilatatio peruenientis per glorificationem.

Dominus diuerſos diuerſimodè dilatat.

Pſalm.4.a

Gen.28.c

1.Mach.3.a

Iudas Machabæus.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubnotatur: *Cor meum.* Sed quæſo, quale cor tuum, quod fuit dilationi prædictæ congruum? nunquid durum? nunquid obſcurum? nunquid inualidum? Videmus enim, quòd cera dura non dilatatur ad ſigillandum, nec candela extincta ad illuminandum, nec manus inualida ad notandum. Notandum itaque, quòd cor ad dilatationem diſpoſitum, debet eſſe, quantum pertinet ad propoſitum, emollitum, D eruditum, ſtabilitum. Emollitur autem per pœnitentiã: eruditur per ſapientiam: ſtabilitur per gratiam. De primo: Audiſti verba voluminis, atque emollitum eſt cor tuum, & humiliatus es in conſpectu Domini: ecce cor emollitum per pœnitentiam. De ſecundo dicit Pſalmiſta: Dexteram tuam ſic notam fac, & eruditos corde in ſapientia: ecce cor eruditum per ſapientiam. De tertio: Optimum eſt gratia ſtabilire cor: ecce cor ſtabilitũ per gratiam. Hoc modo diſpoſitum erat illius cor, quem Dominus dilatauit, vt eſſet ad operandum agilior.

Cordis diſpoſitio ad dilatationẽ qualis.

2.Paral.34.f

Pſalm.89.c

Hebr.13.b

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in præfati pœnitentis figura *Viam mandatorum tuorum*, quantum ad exteriorem actionem obedientiæ congruentem. *Cucurri*, quantum ad E eius conditionem feſtinantiæ conuenientem. *Cum dilataſti*, quantum ad interioris affectionis diſpoſitionem lætitiæ conſonantem. *Cor meum*, quantum ad ipſam affectionem beneuolentiæ atteſtantem.

Capitulum tertium.

VERSICVLVS PRIMVS.

Legem pone mihi Domine, &c.] Hic tertiũ inchoatur capitulum, quo tertium repræſentatur ferculũ. In primo ſiquidem proponitur beatitudo: in ſecundo retributio: in tertio legis poſitio. Et quia per legem venitur ad retributionem, & per retributionem peruenitur ad beatitudinem, patet, quòd fercula dignitate penſata non ſunt incongrue ordinata. Lex iſta potenter imperat, ſicut oſtendit octonarius primus, & ipſa clementer liberat, ſicut oſtendit ſecundus, cui reſpondent eorundem primordiales literæ. Nam primus octonarius incipit ab Hebraïca litera He, quæ interpretatur iſta, & ſecundus ab Hebraïca litera Vau, quæ interpretatur, & ipſa. Lex prædicta rationalitati noſtræ complacet, ſicut inſinuatur quaternario primo, ſed animalitati noſtræ diſplicet, ſicut inſinuatur ſecundo. Eſt autem complacentia quadriformis, quæ quatuor præambulis indicatur verſiculis. Complacet enim, vt deſiderabilis, vt conſiderabilis, vt operabilis, vt remunerabilis. Primus verſus primam declarans complacentiam, quadruplicem innuit cauſam: puta, quia inſipientiam ligat, quia cõcupiſcentiam caſtigat, quia ſapientiam inueſtigat, quia intelligentiam non fatigat. Primum eſt iuſtitiæ, ſecundum temperantiæ, tertium prudentiæ, quartum conſtantiæ.

He. Vau.

Complacẽtia quadriformis.

Articulus primus.

Primam complacentiæ cauſam, ſcilicet ligare inſipientiam, inſinuauit Pſalmiſta, aſſumpta pœnitentis figura, cum ait: *Legem pone mihi Domine*: quaſi ligamen inſipientiæ. Lex enim à ligamine: Liga legem in digitis tuis. Et notandum, quòd Dominus triplices ponit leges ad ligãdum inſipientias triplices. Ponit enim leges naturales, clericales, laïcales. Per primas ligat inſipientiam Ethnicorum: per ſecundas inſipientiam clericorũ: per tertias inſipientiam laïcorum. De primis: Aquas appendit in menſura, quando ponebat pluuiis legem, &c. Ecce leges naturales, inſipientiam Ethnicorum ligantes, quæ dicunt elementares actiones non ſubeſſe C diuinæ prouidentiæ, ſed caſui & fortunæ. De ſecundis ait Propheta: Legem poſuit in Iſrael. Quod dicitur de viris Iſraeliticis, competenter accipitur de clericis: quoniam Iſrael, vir videns Deum interpretatur, quod clericis congruere non negatur, & luce clarius eſt, quòd dictis legibus ligantur abuſus ipſorum. De tertiis etiam dicitur per Pſalmiſtam: Legem pone mihi Domine in via tua, &c. quod de viatoribus publicis condecenter intelligitur, & quòd eorum inſipientia ſic ligetur: nullus niſi inſipiens diffitetur.

Lex à ligamine. *Prou.7.a*

Iob.28.d

Pſalm.77.a

Iſraël.

Pſalm.26.d

Articulus ſecundus.

Secundam complacentiæ cauſam declaranit, cum addidit: *Viam iuſtificationum tuarum.* Ecce viam concupiſcẽtiæ contrariam: quam ob cauſam rectè dicitur caſtigare concupiſcentiam. Et notandum, quòd hæc via dicitur in ſcriptura via innocẽtium, via ſimplicium, via humiliũ. Quarum prima eſt præcipuè contraria concupiſcentiæ carnali. Secunda concupiſcentiæ temporali. Tertia, concupiſcentiæ fauorali. De prima via ſcribitur: Iuſtitia cuſtodit innocentis viam. Ecce innocẽtium via cõcupiſcentiæ carnali cõtraria. Nam etſi quæuis cõcupiſcentia ſit innocẽtiæ corruptela: aliæ tamen, quia ſubtiliores, & latẽtiores ſunt: aliquatenus palliari poſſunt: hęc autẽ ita rudis, & patẽs eſt, quòd palliari nullatenus poteſt. De ſecunda via dicitur: Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius. Ecce ſimpliciũ via cõcupiſcentiæ temporali aduerſaria: quia profecto temporalium cupidi non ſtudent ſimplicitati, ſed duplicitati, & doloſitati. De tertia via legitur: Conterunt ſuper puluerem terrę capita pauperum, & viã humilium declinant. Ecce humilium via fauorali cõcupiſcentiæ inimica. Humiles enim mundanos fauores, & honores fugiũt, quos ambitioſi, & ſuperſtitioſi ſitiunt. Illi capita pauperum ſuper puluerem terræ conterunt: quia ſicut ventus diſſipat puluerem, ita ventoſus pauperes. Vias humilium declinant: quoniam ad ſublimia, grauius ruituri, feſtinant.

Prou.13.a

Prou.11.a

Amos. 2.c

Articulus tertius.

Tertiam complacentiæ cauſam aperuit, cũ adiunxit: *Et exquiram eam*, quantum ad ea, quæ intrinſecus latẽt, per ea, quæ extrinſecus patent: hoc eſt: per legis ſentẽtiam, legiſlatoris ſapiẽtiam. Et nota, quòd modis tribus ſapientiã exquirere, vel inueſtigare debemus: videlicet potenter, ſapienter, libenter. Potenter, quia ſcrutabilis:

ſapien

sapienter, quia spectabilis: libenter, quia delectabilis. De primo: Occulta prouerbiorum exquiret: & in absconditis parabolarum conuersabitur. Ecce exquisitio potens, per quam exquiritur sapientia interius latens, non exterius patens. De secundo: Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens. Ecce exquisitio sapiens, sicut exquirens. De tertio: Hanc amaui & exquisiui eam. Ecce exquisitio placens.

Eccl.39.a *Ibidem.* *Sap.8.a*

Articulus quartus.

Quartam complacentiæ causam subintulit, cum subiecit: *Semper*, id est, infatigabiliter: quia sapientia non fatigat intelligentiam, tanquam virtutem materiæ impermixtam: & ideo sapientia semper quærenda, semper petenda, semper comedenda. Quia nimirum quæritur ad videndum: petitur ad tenendum: comeditur ad fruendum. De primo dicitur: Quærite faciem eius semper, quantum ad visionem. De secundo sub panis typo scribitur: Domine da nobis panem hunc: quantum ad tentionem. De tertio: Tu comedes panem in mensa mea semper: quantum ad fruitionem.

Psalm.104.a *Ioan.6.d* *1.Reg.9.c*

Epilogus.

Patet itaque sensus Prophetæ, cum dicit: *Legem pone mihi Domine*: quæ liget insipientiam per actum iustitiæ. *Viam iustificationum tuarum*: quæ castiget concupiscentiam per actum temperantiæ. *Et exquiram eam*: vt per eam inuestigetur sapientia per actum prudentiæ. *Semper*: vt per eam non fatigetur intelligentia per actum constantiæ.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Da mihi intellectum, &c.] Quo modo lex diuina sit desiderabilis, indicauit versus precedens: quo modo vero sit considerabilis, indicat versus præsens, in quo notatur signanter, & signatur notabiliter, quod sit considerauda quadrupliciter: videlicet humiliter, viriliter, vtiliter, & infallibiliter. Primum est contra præsumptuosos: secundum contra desidiosos: tertium contra infructuosos: quartum contra superstitiosos.

Articulus primus.

Considerationis humilitas prænotatur, cum dicitur: *Da mihi intellectum*. Vbi pœnitens, non alta sapiens, sed humilibus consentiens, spiritualem intellectus gratiam petit: quia de naturali intellectus perspicacia non præsumit. Et nota, quod est intellectus tripartitus, scilicet inditus, acquisitus, infusus. In primo obscuritas: in secundo maturitas: in tertio puritas. De primo scribitur ab Apostolo: Testificor in domino, vt iã non ambuletis, sicut gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. Non sicut gentes, sed sicut fideles ambulant, qui diuina perscrutantes eloquia, spiritualem intellectus gratiam reuerenter expostulant. Sicut gentes, non sicut fideles ambulant, qui eadem perscrutari eloquia secundum naturalem intellectus perspicaciam irreuerenter attentant. De secundo: Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Vbi tanguntur duæ acquisitionis differentiæ. Vna per viam experientiæ: altera per viam doctrinæ. De tertio dicit Apostolus: Non cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt implemini agnitione eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali. Equidem intellectu spirituali impletur, cui donum intellectus diuinitus inspiratur.

Eph.4.c *Ecc.34.b* *Col.1.b*

Articulus secundus.

Considerationis virilitas denotatur, cum dicitur: *Et scrutabor legem tuã*. Arduum enim est legis scrutinium, ad quod non sufficit humanum ingenium: sed coexigitur diuinum beneficium. Vnde nimirum scrutatorem requirit strenuũ. Et nota, quod talis actus nõ est humanus, sed diuinus, & tamen hominibus opportunus. Propter primum mirabilis, propter secundum venerabilis, propter tertium desiderabilis. De primo: Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias eius? Plane excelsa Dei fortitudo est, quæ humanæ mentis simplicitatem ad speculandam diuinæ dispositionis sublimitatem subleuare potest. Nullus ei similis in legislatoribus: quoniam hoc fieri non potest humanitus. Quis ergo scrutabitur vias eius, supple, nisi subleuetur diuinitus? Ecce mirabilis scrutandi actus: quia non humanus. De secundo: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognoscit nisi spiritus Dei. Nos autem non huius mundi spiritum accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Ac si aperte diceret: Spiritus diuinus scrutatur secreta diuina, sicut humanus humana: & tamen ille spiritus, qui diuina scrutatur, hominibus inspiratur, vt diuina dispositio ab hominibus dignoscatur. Ecce venerabilis scrutandi actus, quia diuinus. De tertio scribitur: Beati, qui scrutantur testimonia eius. Ecce desiderabilis scrutandi actus: quia hominibus opportunus. Quid enim desiderabilius, quod opportunius homini, quam beatificari?

Ecc.18.a *1.Cor.2.c* *Psalm.118.a*

Articulus tertius.

Considerationis vtilitas annotatur, cum sequitur: *Et custodiam illam*. Nihil enim prodest notitia veritatis, vbi deest custodia charitatis. Planũ quippe est, quia si charitas abest, nihil prodest, quidquid adest. Et nota, quod est perutile nõ tantum legem scire: sed & custodire, sicut probatur triplici ratione: videlicet, quia viuificat, quia sapientificat, quia beatificat. Quorum primum pertinet ad purgationem, quæ fit per iustificationem: secundum ad illuminationem, quæ fit per informationem, tertium ad consummationem, quæ fit per beatitudinis expectationẽ. De primo: Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animæ tuæ: legem dicit, quantum ad necessaria: consilium quantum ad voluntaria instituta: ecce custodia legis viuificans. De secundo: Qui custodit legem, filius sapiens est: ecce custodia legis sapientificans. De tertio: Qui custodit legem, beatus est: ecce custodia legis beatificans.

Prou.3.c *Prou.28.a* *Prou.29.a*

Articulus quartus.

Considerationis infallibilitas subnotatur, cum subditur: *In toto corde meo*. Fallibilis est legis consideratio, si considerantis sit intentio, vt custodiatur extrinsecus coram hominibus, non intrinsecus coram Deo. Illa vero consideratio non fallit, quæ non solum exterius, sed & interius custodire intendit. Custodia quidem extrinseca non est perfecta, nec in corde perfecto radicata, sed custodia tam extrinseca, quam intrinseca est perfecta, & in corde perfecto fundata. De tali custodia dicit Propheta: *In toto corde meo*: id est, in perfecto corde. Et nota de perfecto corde, quod tali corde debemus in Deum credere, Deo seruire, ad Deum venire. Fidei est credere, spei seruire, charitatis venire. De primo: Oculi Domini contemplãtur vniuersam terram, & præbent fortitudinem iis, qui perfecto corde credunt in eum: hic attende credere perfecto corde. De secundo: Salomon, fili mi, scito Deum Patris tui, & serui ei corde perfecto: hic aduerte seruire perfecto corde. De tertio: Omnes isti viri bellatores, & expediti ad pugnandum, cum corde perfecto venerunt in Ebron, vt constituerent regem Dauid super vniuersum Israel. Omnes viri bellatores sunt omnes martyres, qui fuerunt ad pugnandum expediti, relictis temporalibus, quibus fuerant impediti. Hi venerunt perfecto corde, quia per dilectionem perfectam: in Ebron, id est, in visionem sempiternam: vt constituerent Dauid, id est, Christum, aspectu desiderabilem, super vniuersum Israel regem, collaudando, & conglorificando eumdem, tam Angelicis, quam humanis spiritibus præsidentem: hîc apprehende venire perfecto corde.

2.Paral.16.c *1.Paral.28.b* *1.Paral.12.g* Martyres.

Epilogus.

Ex his potest claresceere intellectus Propheticus in hac parte, dicit enim: *Da mihi intellectũ*, quasi legis considerator humilis, non præsumptuosus: *Et scrutabor legem tuam*: quasi considerator virilis, non desidiosus. *Et custodiã illã*: quasi considerator vtilis, non infructuosus.

Digitized by Google

In toto corde meo; quaſi conſiderator infallibilis, non ſuperſtitioſus.

VERSICVLVS TERTIVS.

Deduc me in ſemita, &c.] De lege diuina in quantum deſiderabilis, & conſiderabilis, determinatum eſt in duobus verſibus ſupraſcriptis: in hoc tertio determinatur de ipſa in quantum operabilis. Eſt igitur verſus huius continentia quadrimembris, ſecundum quòd lex ipſa quadrupliciter eſt operabilis. Enim vero operabilis eſt Deum ſequendo, proſequendo, obſequendo, & conſequendo: operantes Deum ſequuntur in quantum præoperans: proſequuntur, in quantum cooperans: obſequuntur, in quantum imperans: conſequuntur, inquantum remunerans.

Lex quadrupliciter operabilis.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Deduc me*. Vox eſt animæ fidelis, legẽ ſeruare volẽtis, quæ dicit Domino: *Deduc me*, quæ ſequor te: quia tu præoperans. Vnde notandum, quòd Dominus tripliciter nos deducit: videlicet cuſtodiendo, erudiendo, eripiendo. Cuſtodit enim, vt tutor: erudit, vt doctor: eripit, vt victor. De primo: Deducet me in operibus meis ſobrie, & cuſtodiet me in ſua potentia: primum pertinet ad cuſtodiam intrinſecam: ſecundum ad extrinſecam. De ſecundo ſcribitur. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua, quaſi dicat: Immitte ſapientię, & ſcientiæ claritatem, quæ dirigunt, & erigunt ad Dei, & proximi charitatem. De tertio: Super excelſa mea deducet me victor in Pſalmis canentem. Ac ſi dicat: Qui vicit mundum, deducet me ſuper excelſa mundi tentamina lætabundum.

Deus tripliciter nos deducit. *Sap. 9.c*

Pſalm. 42. a

Abac. 3. d

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, additur: *In ſemita*, qua proſequor te: quia tu cooperans. Nota, quòd hęc ſemita eſt ſemitæ mundanæ oppoſita, ſcil. ſemitæ vanitatis, voluptatis, & cupiditatis: quarum prima dicitur incuruata, ſecunda inclinata, tertia inuoluta. De prima ſcribitur: Confidunt in nihili, & loquuntur vanitates. Et infra: Semitæ eorum incuruatæ ſunt eis: ecce vanitatis ſemita incuruata. De ſecunda: Vt eruaris à muliere aliena: Et infra: Inclinata enim eſt ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius: ecce voluptatis ſemita inclinata. De tertia: Ecce non eſt auxilium mihi in me, neceſſarij quoq; mei receſſerunt à me. Et infra: Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum: ambulauerunt in vacuum, & peribunt: ecce cupiditatis ſemita inuoluta.

Semita.

Iſa. 59. a
Ibid. b
Prou 2. c
Ibidem. d
Iob 6. b
Ibid. e

Articulus tertius.

Quantum ad tertium ſubditur: *Mandatorum tuorum*. Hic ſemitam ſpecificat, qua ſe deduci ſupplicat. In quo duo patenter implicat, vtpote ſe obſequẽtem, & illum imperantem. Vnde notandũ, quod tribus de cauſis eſt mandatis Dominicis obſequendum: vtputa, quia non impoſſibilia, non inutilia, non difficilia: nec enim ſunt impoſſibilia credenti, nec inutilia ſperanti, nec difficilia diligenti. De primo: Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt. Plane ſupra te non eſt, quod per te fieri poteſt: ſupra te non eſt, quod potentię tuæ ſubeſt. De ſecundo: Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Hic poſſumus à contrario ſenſu concludere, quòd ſi mandatum reprobatum fuit inutile, ſicut cæremoniale, mandatum non reprobatum fuit vtile, ſicut morale. De tertio: Mandata eius grauia non ſunt. Plane grauia non ſunt, niſi iis, qui non ſunt: quales ſunt: qui in charitate non ſunt, teſte Apoſtolo.

Mandatis Dei tribus de cauſis obediendũ.
Deut. 30. c

Hob. 7. b

1. Ioan. 5. a

1. Cor. 13. a

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubſcribitur: *Quia ipſam volui*. Hic oſtendit, quod intendit: ſua finalis intentio, eſt finis conſecutio, ſiue ſua remuneratio. Semitam quippe voluit, quia ſequi, perſequi, & obſequi voluit. Hæc autem voluit, quia conſequi voluit: nec illa voluiſſet, niſi conſequi maluiſſet. Oſtendit itaque, & ſe conſequentem, & illum remunerantem ſecundum ſuam intentionem, licet non ſecundum impletionem. Sed nota, quòd ait: *Volui*. Hic enim innuit, & velle quo voluit: & velle quod voluit: & velle quod voluit ipſum velle, quod voluit. Primum velle fuit adiacens: ſecundum præiacens: tertium ſubiacens. De primo ſcribitur: Velle adiacet mihi: tale velle fuit, quo Propheta voluit. De ſecundo dicitur: Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui: Tale velle Propheta voluit, cum ſemitam mandatorum voluit. De tertio: Deus eſt, qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Ac ſi diceretur aperte: Bonum Dei velle operatur in nobis, bonum velle & perficere. Velle itaque quo Propheta voluit, ab eius velle factum fuit, cuius velle facere voluit. Propheta quippe hoc voluit facere, quod DEVS voluit, ſed hoc idcirco voluit, quia DEVS hoc ipſum velle voluit.

Velle triplex.

Rom. 7. d
Pſalm. 39. b

Phil. 2. b

Epilogus.

Patet itaque ſuper his mens Prophetæ. Ait enim: *Deduc me*, ſupple, qui ſequor te: quare? quia tu mihi præoperans; *In ſemita*, ſupple in qua proſequor te: quare? quia tu mihi cooperans: *Mandatorum tuorum*, ſupple in quibus tibi obſequor: quare? quia tu mandator, aut imperans: *Quia ipſam volui*: ſupple propter te, quem conſequi malui: quare? quia tu remunerans.

VERSICVLVS QVARTVS.

Inclina cor meum, &c.] Propalata complacentia legis in tribus verſiculis ſub tribus circũſtantiis; puta provt deſiderabilis, conſiderabilis, operabilis; hic propalatur eadem complacentia ſub quarta circumſtantię, puta provt remunerabilis. Remuneratur autem in perſonis diſciplinatis, ordinatis, illuminatis, incontaminatis: Quibus reſpondet verſus præſentis continentia quadrimembris; Dico autem perſonas diſciplinatas, reſpectu exteriorum; ordinatas, reſpectu interiorum: illuminatas, reſpectu ſuperiorum: incontaminatas, reſpectu inferiorum.

Articulus primus.

Prima conditio, ſcilicet diſciplinatio, præfertur, cum ſcribitur; *Inclina*. Vbi poſtulatur à Deo inclinatio, quæ eſt diſciplinabilis diſpoſitio; nam perſonæ diſciplinatæ procedunt vultibus inclinatis, ſicut indiſciplinatæ, verticibus ſupinatis. Et nota, quòd Dominus diſciplinat, & diſciplinando inclinat Prælatos, contemplatiuos, actiuos, ſcilicet ad imperanda, conſideranda, operanda. De primo; Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud; Ac ſi diceretur aperte: ſicut facile eſt homini aquam cuicunque voluerit propinare; ita facile eſt manui Domini cor Prælati, quocunque voluerit, inclinare; feliciter imperat, qui taliter inclinatur; ſalubriter obtemperat, cui taliter imperatur. De ſecundo: Inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam. Plane ſicut vas artificiale non poteſt haurire aquam de fonte ſupinatum, ſed inclinatum, ſic nec vas rationale, ſcilicet cor, poteſt accipere aquam ſapientiæ de fonte ſcripturæ, indiſciplinatum, ſed diſciplinatum. De tertio canitur; Inclinani cor meum ad faciendas iuſtificationes, ſicut inclinatur corporaliter fabricans ad fabricationem, ſic inclinatur ſpiritualiter iuſtificans ad iuſtificationem. Vnde prædictæ inclinationes, ſunt diſciplinæ inſinuationes, quæ ſunt interius ſecundum inceptionem, exterius ſecundum perceptionem; quoniam in corde originantur, ſed in corpore conſummantur; Ideoque inclinatio ſecundum ſui completionem ad diſciplinam ſpectat exteriorem.

Prou. 21. a

Prou. 2. a

Pſalm. 118. c

Articulus ſecundus.

Secunda conditio, videlicet ordinatio, profertur, cum dicitur; *Cor meum*. Vbi notatur diſciplinæ forinſecæ fundamentum, id eſt, cor non obligatum ad ſupplicium, non tranſlatum in alienum dominium, quod eſt inordinatũ. Et nota, quod cor poteſt eſſe tripliciter inordinatum, puta quantum ad Deum per ſuperbiam,

quantum

quantum ad proximum per inuidiam, quantum ad ſemetipſum per iracundiam. Primum ſcriptura nominat cor auerſum : ſecundum cor peruerſum : tertium cor ſubuerſum. De primo : Vir, aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie à Domino Deo veſtro, vt vadat, & ſeruiat diis illarū gentium. Et infra: Sedeant ſuper ipſum omnia maledicta, quæ ſcripta ſunt in hoc volumine: vbi notatur cordis auerſio, & auerſionis animaduerſio. De ſecundo : Qui peruerſi cordis eſt, non inuenit bonum: hoc planum eſt in inuido : Nam inuidus non inuenit bonitatem in proximo, ſicut nec guſtus infectus ſuauitatem in vino. De tertio: Subuerſum eſt cor meum in memetipſa, quoniam amaritudine plena ſum: hoc clarum eſt in iracundo : quoniam plenitudo amaritudinis mentem eius ſubuertit, ſicut plenitudo maris nauem ſubmergit.

Deut.29.c

Ibid.

Prou.17.c

Thren.1.f

Articulus tertius.

Tertia conditio, vt puta illuminatio, affertur, cum additur : *In teſtimonia tua.* Diuina namque teſtimonia ſunt ſuperna luminaria, quibus illuminatur intelligentia. Et nota, teſtimonia tripartita : quædam ſcilicet exquiſita, quædam acquiſita, quædam infuſa : Exquiruntur quippe per induſtriam: acquiruntur per doctrinam: infunduntur per gratiam. De primis : Teſtimonia tua exquiſiui: illud enim exquiri dicitur, quod per induſtriā experiēdo diſcitur. De ſecundis pſallit Propheta: Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua : illud profecto hæreditate acquiſiuimus, quod ex patrum Catholicorum doctrina ſuſcepimus. De aliis canit eadem ſcriptura: Da mihi intellectum, vt ſciam teſtimonia tua: hic petitur intellectus gratia, per quam infunditur ſcientia.

Pſalm.118.c

Pſalm.118.o

Ibidem. 9

Articulus quartus.

Quarta conditio, vt pote incontaminatio ſubinfertur, cum ſubditur: *Et non in auaritiam.* Temporalis enim auaritia mentem contaminat, dum veritati vanitatem ſuperſeminat. Vnde notandum, quod auaritia eſt odienda, cauenda, proiicienda : odienda quippe, quia impedit vitam naturę: cauenda, quia impedit vitam gratiæ : proiicienda, quia impedit vitam gloriæ. De primo: Qui odit auaritiam, longi fient dies eius : ecce auaritia odienda. De ſecundo: Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt, ſcilicet gratiæ: ecce auaritia cauenda. De tertio: Qui proiicit auaritiam ex calumniā: Et iſte in excelſis habitabit: ecce auaritia proiicienda.

Prou.18.c

Sap.12.b

Ibid.

Epilogus.

Et hoc eſt, quod Propheta cantat in illius perſona, qui ad remunerationem beatorum anhelat. *Inclina,* quantum ad perfectam diſciplinationem, quæ fulgere debet exterius. *Cor meum,* quantum ad virtuoſam ordinationem, qua diſponitur cor interius. *In teſtimonia tua,* quantum ad diuinam illuminationem, qua trahitur ſuperius. *Et non in auaritiam :* quantum ad humanam incontaminationem, qua non trahitur inferius.

VERSICVLVS QVINTVS.

A *Verte oculos meos,* & cætera.] De legis complacētia quantum ad noſtram rationabilitatem diſſertum eſt per quaternarium præcedentem. De ipſius diſplicentia, quantum ad noſtram animalitatem, diſſeritur per præſentem. Porro diſplicentia huiuſcemodi generatur ex timore quadruplici: Timet enim ne occaſione legalis obſeruationis ſit minus honorabilis, minus affabilis, minus amabilis, minus fauorabilis, vt quatuor ſubnotatur verſiculis. Verſus primus primum timorem præſupponit, vt oſtendit peritio, quam proponit : præſupponit ſiquidem, appetitus debilitatem, appetendi facilitatem, appetibilis carnalis inutilitatem, & appetibilis ſpiritualis vtilitatem. Vnde petit, debilitatem auerti, facilitatem reuerti, ab inutilitate diuerti, ad vtilitatem conuerti.

Isa.33.e

Ibidem.

Articulus primus.

Appetitus debilitas prænotatur, cum dicitur : *Auerte oculos meos.* Per oculos, quos debiles eſſe nullus ambigit, concupiſcentiam oculorum intelligit : ideoq; non B abſurde illorum auerſionem exgit : Sed nota, quòd eſt alius oculus, & alia auerſio eius: eſt enim oculus quonis creato nequior, & eſt oculus vno pulchrior, & eſt oculus ſole lucidior. Primus eſt oculus peccatoris, de quo: Malus eſt oculus nequam : nequius oculo, quid creatū eſt ? Secundus eſt oculus ſpeculatoris, ſub cuius typo dicitur : Pulchriores ſunt oculi eius vino. Tertius eſt oculus Saluatoris, de quo : Oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſole. Primus auertitur à bono ad malum per inobedientiam : ſecundus à maiori bono ad minus bonum per inobedientiam: tertius ab optimo ad peſſimum per vindictam: primum vituperabile : ſecundum tolerabile: tertium formidabile. De primo: Propter inopiam multi deliquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum, ſcilicet à licito ad illicitum. Vnde dicit Sapiens : Qui feſtinat ditari, non erit innocens. De ſecundo ſic loquitur ſponſus ſponſę: Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt, quaſi dicat : Auerte aſpectus ſpeculatiuos à ſpeculatione veritatis ad æmulationem virtutis, quia ipſi propter tuam improbitatem me auolare fecerunt à claritate in claritatem: hoc eſt à claritate iuſtitiæ in claritatem ſapientiæ. Sic oportet quandoque propter bonum obedientiæ oculum contemplantis auerti à viſione Dei ad prouiſionem proximi. De tertio : Cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis. O quàm terribilis auerſio Saluatoris à dextera ad ſiniſtram, à corona ad pœnam, à gloria ad gehennam.

Eccl.11.b

Gen.49.b

Eccl.23.c

Eccl.27.b

Prou.28.c

Cant.6.b

Isa.1.a

Articulus ſecundus.

C Appetendi facilitas connotatur, cum additur : *Ne videant,* id eſt, appetant. Non indocte poſuit videre pro appetere, quia non eſt appetitus ſine intuitu. Nam, ſecundum Philoſophum, apprehenſio præcedit appetitum. Nec in viſu eſt vitium propter intuitum, ſed propter appetitum. Et nota, quòd magna eſt videndi ſeu appetendi facilitas circa tres appetibilium differentias, puta circa diuitias, delicias, excellentias. Ad hęc tria appetibilia dirigit appetitum ſapientia tripartita : vt puta terrena, animalis, diabolica. Quorum primum conuenienter intelligitur per id, quod legitur : Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. Quod dictū eſt ſecundum morem alchimiſtarum, quo metalla nominantur nominibus planetarum. Secundum enim morem iſtum, per ſolem & lunam, aurum accipimus & D argentum, quæ dicuntur clara & cara, & tanto clariora, quanto cariora. Hæc autem, licet clariſſima, & cariſſima, beatus Iob non vidit, quia non appetiuit : ecce diuitiarum appetitus, terrena ſapientia excitatus. Secundum exprimitur, vbi ſcribitur ; Oculi tui videbunt extranea, & cor tuum loquetur peruerſa, quaſi dicat; Cōcupiſces mulieres extraneas, & peruerſis verbis peruerſas manifeſtabis concupiſcentias ; ecce deliciarum appetitus, animali ſapientia irretitus. Tertium explicari dignoſcitur, vbi de rege filiorum ſuperbiæ dicitur; Omne ſublime videt. Quippe rex ille ſublimia appetiuit, & ſimilia appetere filios erudiuit ; ecce excellentiæ appetitus, ſapientia diabolica eruditus.

Aristot.12. Meta. tex. 36. 37.

Iob.31.c

Prou.23.d

Iob 41.d

Articulus tertius.

Appetibilis carnalis inutilitas denotatur, cum ſubditur ; *Vanitatem.* Proculdubio, vanitas non eſt appetibilis, immo contemptibilis præcipuè tribus de cauſis; quia ſenſuum detentiua, mentium ſeductiua, Dei prouocatiua. Plane ſenſum detinet in delectatione ; mentem ſeducit in deliberatione; Deum prouocat in operatione. De primo ; Multos ſupplantauit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. Illos profecto ſupplātat ſuſpicio, qui vanitatem, veritatem exiſtere ſuſpicantur. Sed illorum ſenſus vanitas detinet, qui in vanitate, tanquam in veritate delectantur; ecce vanitas ſenſuum detentiua. De ſecundo; Ego & domus patris mei peccauimus, vanitate ſeducti ſumus. Quia peccauimus in operatione, vanitate ſeducti ſumus in deliberatione ; ecce vanitas mentium ſeductiua. De

E Vanitas non eſt appetibilis. ſed contemptibilis

Eccl.3.d

2. Eſd.1.c

Pſalm.30.b

Digitized by Google

tertio canitur: Odiſti obſeruantes vanitatis ſuperuacue. Sane odioſa eſt Deo vanitas, quia Deus eſt veritas: ecce vanitas, Dei prouocatiua.

Articulus quartus.

Appetibilis ſpiritualis vtilitas annotatur, cum annectitur: *In via viuifica me.* Ecce via ſpiritualis, via appetibilis. Sed quæ eſt hæc via? vt ambulemus in ea. Nota, quòd hæc via eſt vna, via vera, via bona. Hanc viam dico vnam, propter obedientiam, quæ pluralitatem viuificat: veram, propter continentiam, quæ ſpiritualitatem verificat: bonam, propter renuntiationem proprietariam, quæ temporalitatem communicat. De primo: Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus. Cor dicit, propter intrinſecam vnitatem affectionis, Viam, propter vnitatem extrinſecam actionis, vel regularis obſeruationis. De ſecundo: Iuſtæ & veræ ſunt viæ Domine rex Sanctorum. Iuſtæ, dico, quia ſine alterius præiudicio, quantum ad temporalia: veræ, quia ſine mendacio, quantum ad ſpiritualia. De tertio: Doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, quaſi dicat: Doce Iſraelitas viam bonam bonorum temporalium communicatiuam, per quam ingrediantur ad vitam.

Hier. 32. f

Ap 015. b

2. Paral. 6. c

Epilogus.

Dicit ergo: *Auerte oculos meos*, quantum ad appetitus debilitatem, quam petit auerti. *Ne videant*, quantum ad appetendi facilitatem, quam vult reuerti. *Vanitatem*, quantum ad appetibilis inutilitatem, à qua quærit diuerti. *In via tua viuifica me*, quantum ad appetibilis vtilitatem, ad quam cupit conuerti.

VERSICVLVS SEXTVS.

Statue ſeruo tuo, &c.] Verſus præcedens timorem primum ſuppoſuit: ſicut remedium requiſitum expoſuit. Verſus præſens timorem ſecundum ſupponit: ſicut remedium expetitum exponit. Supponens enim anima timorata, quòd affabilitas hominem declinat ad timorem humanum potius, quàm diuinum, petit econtra, quòd affabilitas ſua à Domino producatur, in ſeruum introducatur, ad conſeruos conducatur, ad Dominum reducatur. Producatur, inquam, per potentiam: introducatur per ſapientiam: conducatur per eloquentiam: reducatur autem per timorem, ſeu reuerentiam: ſicut ſeriatim exprimitur per quadripartitam verſus præſentis continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, ſubditur: *Statue* Quid eſt ſtatuere, niſi ſtatutū producere? Et qualis producto iſta, niſi poteſtatiua? Dicit ergo anima timorata Domino congruenter: *Statue*, ſcilicet producendo potenter, quia tua potentia eſt omnium productiua. Et nota, quod Dominus inuenitur in ſcripturis ſtatuere diuerſa diuerſimodè, quia nimirum alia ſtatuit ad vnicūdum, alia ad muniendum, alia ad puniendum: vnde ſtatuit pactum, ſtatuit teſtamentum, ſtatuit peccatum. De primo: Statuam pactum meum inter me & te, & ſemen tuum poſt te: ecce ſtatutum, per quod ſibi vniuit Dominus Abraham, & poſteritatem ſuam, ſicut pariter vniuntur quicunque concorditer paciſcuntur. De ſecundo legitur: Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternum, vt ſim illis in Dominum, & ipſi mihi erunt in populum: ecce ſtatutum, quo muniuntur, qui teſtatoris hæreditatem ſortiuntur. De tertio: Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum: ecce ſtatutum, per quod puniuntur, quæ contra diuinum imperium præſumuntur.

Statuere, quid.

Gen. 17. a

Barue. 2. g

Act. 7. g

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubſcribitur: *Seruo tuo.* Optime cantat, & pulcherrime continuat: quia ſicut potentiæ eſt producere, ſic ſapientiæ introducere: nec potentia diuina ſine ſapientia, nec productio illa ſine introductione, vnde præmiſſo: *Statue*, potēter producendo, continuo ſubiungit: *Seruo tuo*, ſapienter introducendo. Et nota, quòd ſeruus iſte debet habere apprehenſiuam capacem, diſcretiuam ſagacem, memoratiuam tenacem. Vt capaciter audiat, ſagaciter intelligat, tenaciter cuſtodiat. De primo: Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus: ecce ſerui capacitas, quantum ad apprehenſiuam. De ſecundo: Ecce intelliget ſeruus meus: ecce ſerui ſagacitas, quantum ad diſcretiuam. De tertio: Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea: ecce ſerui tenacitas, quantum ad memoratiuam.

1. Reg. 3. b

Iſa. 52. d

Pſalm. 18. d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, conſcribitur: *Eloquium tuum*, quia ſapiētiæ inſtitutum conducitur per eloquium ab vno ſeruo in ſeruorum collegium. Eloquium autem huiuſmodi interdum legitur emitti, interdum emitti, interdum dimitti. Eloquium emittitur, cum deorſum effunditur: mittitur, cum extrorſum transfunditur: dimittitur, cum introrſum refunditur. De primo legitur: Qui emittit eloquium ſuum terræ. Hæc emiſſio fit à ſuperiori, effundendo inferius per eloquium inſpiratum diuinitus, propter quod vtile eſt theologizantem ab oratione incipere, vt ait Dionyſius: quia non poteſt eloqui vtiliter, niſi datum fuerit deſuper. De ſecundo: Si Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum, & ipſe tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ. Hæc miſſio fit ab interiori exterius transfundendo, quoties ſapientia deorſum emiſſa à Domino in ſeruum, conſequenter per eloquium à ſeruo transfunditur in conſeruum. De tertio: Dimittam aduerſum me eloquium meum. Hæc dimiſſio fit ab exteriori interius refundendo, cum transfundens ſapientiam exterius ad informationem alterius, refundit eam interius ad informationem ſui ipſius, vt qui docet alium, doceat & ſeipſum. Non enim debent indociles eſſe doctores ſecundum Auguſtini teſtimonium in libro ad Dulcitium.

Pſalm. 144. b

Dionyſ. c. 3. de diu. nom.

Eccl. 39. a

Ioh. 10. a

Aug. tom. 4. de octo quæſt

Articulus quartus.

Quantum ad vltimum, perſcribitur: *In timore tuo.* Hic eſt timor reuerentiæ, qui reducit à ſeruo in Dominum, quem Dominus introduxit in ſeruum: quoniam ab ipſo omnia, & in ipſum, teſtante Dionyſio in libro de cœleſti hierarchia. Reuerentia namque reducit, quod ſapientia introduxit. Et nota, quòd timor iſte dicitur principium cauſale ſapientiæ ſecundum triplicem cauſalitatem, videlicet initialem, formalem, finalem: quia ſapientiam initiat, ſapientiam, diſciplinat, ſapientiam coronat, & coronando conſummat. De primo legitur: Initium ſapientiæ timor Domini. Hoc timore initiatur ſapientia, quando requiritur & recipitur cum reuerentia. De ſecundo: Timor Domini diſciplina ſapientiæ: ecce forma ſapientiæ diſciplinalis, ſeu diſciplina formalis. Sapientia namque, quam timor non format, tumor deformat. Vnde ſapientia cum tumore inflat, cum timore ædificat. De tertio: Corona ſapientiæ timor Domini. Plane ſapientia timentium coronabitur. Sapientia tumentium conculcabitur. Primus Adam coronam ſapientiæ concupiuit, ſed quia timorem Domini non cuſtodiuit, inuenire non potuit, quod quæſiuit. Secundus Adam nobis aperiens viam bonam, ſuper omnia dona ſpiritualia poſuit hanc coronam, ſicut patet, vbi propoſitis donis Spiritus ſancti, ſuperponitur ſpiritus timoris Domini. Cui etiam Eccleſiaſticus congruit: Timor, inquit, Domini ſe ſuperpoſuit.

Pſalm. 110. b & Eccl. 1. b

Prou. 15. d

Eccl. 1. c

Iſa. 11. a

Eccl. 25. b

Epilogus.

Ex prædictis poteſt clareſcere ſenſus Propheticus in hac parte: quia Propheta gerens imaginem animæ timoratæ, ita pſallit Domino cum timore: *Statue*, ſcilicet producendo per potentiam: *Seruo tuo*, ſcilicet introducendo per ſapientiam: *Eloquium tuum*, ſcilicet ad conſeruos conducendo per eloquentiam. *In timore tuo*, ſcicet ad te reducendo per reuerentiam.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Amputa opprobrium, &c.] Quemadmodum verſus primus ſuppoſuit timorem primum, & ſecundus ſecundum, ſic iſte tertius ſupponit tertium. Suſpicatur enim meticuloſus animus, quòd malus putetur, & per

Digitized by Google

consequens minus ametur,& idcirco supplicat Domino,vt hæc suspicio amputetur:quod patet luce clarius ex quatuor actibus, quos continet iste versus, & ideo quadripartitus est tenor eius.Hi sunt actus malitię,bonitatis,falsitatis,veritatis.Actus malitiæ,est malum putare : actus bonitatis,bonum reputare:actus falsitatis, falsum imputare:actus veritatis,falsum amputare.Vnde cum actus malitiæ per altum falsitatis inferatur, petit, quod per actum veritatis,actus falsitatis auferatur : & actus bonitatis subinferatur, sicut in prosecutione clarius declaratur.

Articulus primus.

Actus veritatis prænotatur, cum dicitur : *Amputa*, quoniam amputare falsum ad veritatis pertinet actum. Et nota, quod falsa triplicia sunt principaliter amputanda. Quorum alia humana, alia vana,alia sunt prophana. In primis fallit carnis concupiscentia,in mediis superbia,in vltimis perfidis.De primis:Si pes tuus scãdalizat te,amputa illum. Pes veteris hominis est affectus carnalis,qui scandalizat,cum spiritum colaphizat: sed amputatur, dum timore securis ad radicem arboris positæ resecatur. De mediis : Fac Domine, vt gladio proprio superbia eius amputet. Superbia gladio proprio amputatur, dum pensato eius periculo deuitatur. De vltimis:Amputabuntur cornua altaris. Cornua siquidẽ altaris amputantur,cum cruciformis figura, seu crucifixi cultura, in diabolicã transformatur, quod illi perpetrare noscũtur,quia sacris execrabiliter abutũtur.

Ar.9.g Pes.

Iudith.9.c

Amos 3.d

Articulus secundus.

Actus malitiæ subnotatur,cũ subditur:*Opprobrium*: hoc est opinatum vitium, quod putatur odij seminarium. Frequenter enim accidit,quod mali propter impatientiã correptionis opinantur mala de bonis, & ex temeritate illius opinionis generatur temeritas indignationis. Et nota, quod est opprobrium non ferendum : opprobrium auferendum:opprobrium sufferendum. Primum pertinet ad infectionem. Secundum ad imperfectionem. Tertium ad perfectionem. De primo : Noli facere stultitiam hanc : ego enim ferre non potero opprobrium meum. Verba sunt Thamar sororis Absalon, quam oppressit fratrer suus Amon. Ecce opprobrium non ferendum, De secundo:Auferet Dominus omnem lachrymam ab omni facie,& opprobriũ populi sui auferet de vniuersa terra. Primum facit Dominus,dum sanat contritos. Secundum, dum soluit compeditos. Illic purgat infectos:hic perficit imperfectos.Ecce opprobrium auferendum.De tertio psallitur per Prophetam : Propter te sustinui opprobrium:operuit confusio faciem meam. Istud opprobrium infertur vituperabiliter : sed suffertur venerabiliter. Ecce opprobrium sufferendum.

2.Reg.13.c

Isa.25.c

Psalm.68.a

Articulus tertius.

Actus falsitatis annotatur,cum subditur:*Quod suspicatus sum*. Ecce falsa suspicio,qua meticulosus animus suspicatur de proximo, quod malum opinetur de ipso: hoc illi falso imputat,quod ille hunc malũ pueat.Huius falsitas, cuius est falsum imputare, imputat illi malitiam,cuius est malum putare. Et nota,quod contingit suspicari tripliciter : videlicet irrationabiliter,probabiliter,violenter. Prima suspicio nullatenus excusat. Secunda aliquatenus excusat. Terria prorsus excusat. De primo?Suspicatus est rex societatem deserturos Iudæos:quod fuit irrationabile, sicut patet inspectori historiæ. Vnde nullatenus excusatur à perpetrato scelere : De secundo:Iudas suspicatus est eam,scilicet Thamar nurum suam,meretricem esse:operuerat enim vultum suum,ne cognosceretur.Hęc suspicio aliquatenus excusat illam commistionem, scilicet quantum ad incestum,non quantum ad fornicationem. De tertio:Dixit rex Israël ad Iosaphat:Sume arma,& ingredere prælium,& induere vestibus meis. Porro ex Israel mutauit habitum suum,& ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruũ triginta duobus, dicens : Non pugnabitis contra maiorem,& minorem quempiam:nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidisset principes curruũ Iosaphat,suspicati sunt,quod ipse esset Rex Israel,&c.Ista fuit suspicio violẽta,id est qua principes excusati fuissent,si Iosaphat occidissent.

2.Macha.5.b

Gen.38.d

3.Reg.22.e

Articulus quartus.

Actus bonitatis denotatur,cum superadditur : *Quia iudicia tua iucunda*. Plane,sicut prædictum est,bonitatis actus est bonũ reputare.De his enim,quæ bona reputamus,iucũde iudicamus.Nota,quod bonitatis iudicia sunt iucunda triplici de causa:quia iudicãt cũ æquitate, cum veritate, cum charitate. De primo psalmista loquens de Domino,qui est bonitas summa,sic ait:Cognoui Domine,quoniam æquitas iudicia tua. Ecce iudiciũ cũ equitate.De secundo Apostolus:Scimus, quoniam iudicium Dei est secundum veritatem.Ecce iudicium cum veritate.De tertio : Væ vobis Pharisæis,qui decimatis mentã,& rutã,& omne olus:& præteritis iudicium,& charitatem Dei.Ecce iudiciũ cum charitate.

Psalm.118.b

Rom.2.a

Luc.11.f

Epilogus.

Et hoc est,quod ait Propheta in personæ formidolosę figura:*Amputa*,quantum ad actum veritatis,cuius est falsum amputare. *Opprobrium*, quantum ad actum malitiæ, cuius est malum putare. *Quod suspicatus sum*, quantum ad actum falsitatis,cuius est falsum imputare: *Quia iudicia tua iucunda*,quantum ad actum bonitatis, cuius est bonum reputare:Ac si diceretur aperte:Amputa falsum,quod imputaueram : vt bonum reputem, quem malum putaueram.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Ecce concupiui,&c.] Sicut homines animales verentur obseruationes legales, ne reddantur minus honorabiles,affabiles,amabiles:vt patuit per tres versiculos præcedẽtes:sic & ne sint minus fauorabiles in propriis necessitatibus:provt insinuat iste quartus,in quo describitur pœnitens laudabiliter intelligens,diligens, eligens.Sed corporaliter indigens,& ideo necessitatem exigens. Et secundum hoc quadripartitus est versus præsens.Dico autem intelligentem, quantum ad veritatis aspectum:diligentem,quantum ad bonitatis affectum:eligentem, quantum ad æquitatis effectum : indigentem, quantum ad necessitatis defectum.

Articulus primus.

Primum notatur,cum dicitur:*Ecce*, in quo veritatis speculatio demonstratur, per quam bonitatis æmulatio ministratur. Dicit ergo:*Ecce*, quasi dicat,non ignoro, quod imploro : immo prægnoscо, quod concupisco.Intellectus per sapientiam apprehendit,ad quod affectus per concupiscentiam se extendit. Dicturus itaq; *Concupiui*,prædixit:*Ecce*,ne nesciretur apprehensio appetitũ præcedere. Et nota,quod hoc aduerbium, ecce,est multiplex : scilicet,sapientiæ demonstratiuum, intellectus illuminatiuum, affectus inflammatiuum: Demonstrat enim interdum sapientiæ principium : interdum sapientiæ modũ:interdum sapientiæ fructum. Quorum primum spectat ad causam materialem. Secundum ad formalem. Tertium ad finalem. De primo legitur : Ecce timor Dei ipse est sapientia:hoc est principium sapientiæ:sicut materia dicitur substantia,quia principium substantiæ. Secundum hunc modum loquendi,timor est sapientia veteris testamenti,quemadmodum amor noui. De secundo scribitur : Ecce descripsi eam tripliciter, vbi notatur forma sapientiæ diuisiua. De tertio traditur : Ecce factus est mihi trames abundans . & fluuius meus : propinquauit ad mare : quoniam doctrinam, tanquam antelucanum illumino omnibus. Vbi notatur finalis consummatio : quæ est doctrinæ sacræ dilatatio, & dilatatæ dilucidatio.

Ecce aduerblum.

Iob.28.d

Prou.22.c

Eccl.24.d

Articulus secundus.

Secundum subnotatur,cum dicitur:*Concupiui*,scilicet cõcupiscentia virtuali, vel affectu laudabili:quia bonitas potest bene,& male appeti.Vnde notandũ est,quod bonitatẽ concupiscũt quidã desidiosè, quidam dolosè, quidã virtuose.Primi sunt ocioſi.Secundi superstitioſi.

Digitized by Google

Tertij religioſi. Ad primos reſpicit, quod Salomon ait: Deſideria occidunt pigrum. Noluerunt enim quidquam manus eius operari, tota die concupiſcit, & deſiderat. Tales ſunt, qui concupiſcunt virtutis habitum ſine actu, & felicitatis brauium ſine curſu. Ad ſecundos attinet, quod Petrus admonet: Sicut modo geniti infantes rationabiles ſine dolo, lac concupiſcite: vt in eo creſcatis in ſalutem: quia ſuperſtitioſi concupiſcunt non rationabiliter: ſed doloſè dulcedinem bonitatis, non propter incrementum ſalutis: ſed alicuius commodi temporalis. Ad alios ſpectat, quod Sapiens dogmatizat. Concupiſcite ſermones meos, & diligite illos, & habebitis diſciplinam: ac ſi aperte dicat: Sermones meos concupiſcite propter ſapientiam. Et diligite illos propter eloquentiam, & habebitis interioris, & exterioris diſciplinæ elegantiam.

Peccu. 21. d

1. Pet. 2. a

Sap. 6. b

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Mandata tua.* Nam mandatum dicit æquitatis effectum, quod per æquitatem iniungitur, & per æquitatem eligitur. Vnde notandũ, quod mandato debetur dilectio, directio, electio. Quorum primum pertinet ad voluntatis deſiderium. Secundum ad rationis conſilium. Tertium ad libertatis arbitrium. De primo pſallit Propheta: Expectabam ſalutare tuum Domine, & mandata tua dilexi. Ecce mandati dilectio. De ſecundo quoque dicit Pſalmus: Ad omnia mãdata tua dirigebar. Ecce mãdati directio. De tertio in eadẽ legitur pſalmodia: Fiat manus tua, vt ſaluet me: quia mãdata tua elegi. Ecce mandati electio.

Pſalm. 118. x

Ibidem. q

Ibidem. y

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum connectitur: *In æquitate tua viuifica me.* Hæc enim viuificatio eſt vitæ ſuſtentatio, quam à Domino flagitat: cui intelligendo, diligendo, & eligendo militat. Æquitatem autem allegat: quoniam æquitas dictat, quod fauorem inueniat apud Dominum: propter quem paruipẽdit fauorem hominum. Et nota, quod Dominus legitur viuificare vita naturæ tres ſpecialiter hominũ ſpecies: videlicet innocentes, pœnitentes, & perſecutionẽ pro iuſtitia patientes: ſicut patet in Iſmaele, in Iſraele, in Daniele. De primo: Pſalmographus: Nõ diſcedimus à te: viuificabis nos. In quo notat innocentium viuificatio. De ſecundo quoq; legimus. Deus tu conuerſus viuificabis nos. In quo patet pœnitentium viuificatio. De tertio etiam pſallimus: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. In quo perſecutionem patientium viuificatio claret.

Gen. 21. b
Exod. 26. a
Dan. 14. a
Pſalm. 79. d
Pſalm. 84. b
Pſalm. 137. b

Epilogus.

Liquet ergo, quod pœnitens de fauore humano dubitãs, de diuino non hæſitãs, tanquã toto corde Domino militans, fiducialiter ait: *Ecce*, in quantum veritatem intelligens. *Concupiui*, in quantum bonitatem dirigens. *Mandata tua*: in quantum æquitatem eligens. *In æquitate viuifica me*, in quantum neceſſitatem exigens.

VERSICVLVS NONVS.

Et veniat ſuper me, &c.] Quod lex iſta potenter imperet, indicat octonarius antecedens. Sed quod lex ipſa clementer liberet, indicat iſte ſequẽs. Quæris, quo modo? Timorem remouendo, quod oſtendit quaternarius primus. Et amorem promouendo, quod oſtendit ſecundus. Si quęris de remotione timoris, remouetur timor honorabilitatis, affabilitatis, amabilitatis, & fauorabilitatis minoris, vt bis binis dilucidatur verſiculis. In primo verſiculo dilucide remouetur timor honorabilitatis minoris per amorem humilitatis minoris, ſicut probat ipſius ſectio quadrimembris. In ipſo namque notatur ſubiectio, erectio, abiectio & directio mentis. Subiectionem dico, quantum ad veritatis radium: abiectionem, quantum ad vanitatis vitium: erectionem, quantum ad ſalutis deſiderium: directionem, quantum ad virtutis eloquium.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *Et veniat ſuper me.* Eſt enim vox animæ iudicio veritatis ſubiectæ, quæ per radiũ veritatis ſupernę videt vitium vanitatis internæ, & propter huiuſcemodi vitij intentionem per radij prędentionem, petit remedij ſuperuentionem. Legitur autem in ſcriptura ſuperuentio tripartita. Quędam miſericordiæ datiua: quædam miſericordiæ accuſatiua: quædam miſericordiæ ablatiua. Prima iuſtorum. Secunda iniuſtorum. Tertia reproborum. De prima: Benedictio perituri ſuper me veniebat. Et plane benedictio perituri ſuper illum venit: qui in benedictione ſeminans, in benedictione metit, qui gratiam pro gratia recipit. Pro exteriori interiorem: pro inferiori ſuperiorem: pro tenui pinguiorem. Ecce ſuperuentio datiua miſericordiæ maximæ pro minima felici fœnore reddditiua. De ſecunda dicit Pſalmiſta: Timor & tremor venerunt ſuper me. Sane timor & tremor venient ſuper te: qui contemptor es miſericordiæ: quia pertimeſces propter conſcientiam interius accuſantem: & contremiſces propter iuſtitiam ſuperius immiſericorditer iudicantem. Ecce ſuperuentio accuſatiua miſericordiæ, non exhibitæ, ſed contemptæ. De tertia: Nonne diſſimulaui, nonne ſilui, nonne quieui? & venit ſuper me indignatio. Optime loquitur in perſona auari diuinitus reprobati, quæ, miſero mendicante, diſſimulauit, quaſi non videret. Siluit, quaſi non audiret. Quieuit, quaſi eleemoſynã non haberet, & ideo venit ſuper eũ indignatio, quia regnum miſericordiæ ſibi obſeratum eſt, vt indigno, & regnum miſeriæ eidem reſeratum eſt tanquã digno. Ecce ſuperuentio miſericordiæ ablatiua.

Superuentio tripartita.

Iob. 29. c

Pſalm. 54. a

Iob. 3. d

Articulus ſecundus.

Secundum claret, cum ſubditur: *Miſericordia tua Domine.* Eſt enim vox eiuſdem animæ vitio vanitatis abiectæ: quæ dum miſericordiam depoſcit, miſeriam recognoſcit. Hæc fuit miſeria, qua ſuperius vanitati annuebat, veritatem renuebat, dum minus honorabilis effici metuebat, ſed poſt recognitam miſeriam requirit miſericordiam. Et nota, quod eſt triplex miſericordia cõtra triplicem miſeriam neceſſaria, ſcilicet miſericordia præueniens, proſequens, & ſubſequens. Prima eſt neceſſaria contra miſeriam deſiderandi: Secunda contra miſeriam operandi: Tertia contra miſeriam perſeuerandi. De prima dicit Pſalmographus: Miſericordia eius præueniet me. Illum miſericordia Dei præuenit, cuius affectum ad bonum effectum incitat, & incendit. De ſecunda dicitur à Domino: Miſericordia mea non recedet à te. Ab illo diuina miſericordia non recedit, cum quo cooperando procedit. De tertia pſallit Propheta: Miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Illum miſericordia ſubſequitur, cui finalis perſeuerantiæ gratia impartitur.

Miſericordia trjpler. *Pſalm. 38. b*

Iſa. 54. d

Pſalm. 22. b

Articulus tertius.

Tertium liquet, cum ſcribitur: *Salutare tuum.* Eſt enim vox ipſius animæ per deſiderium ſalutis erectæ, quæ per ſubiectionem videns abiectionem, mouetur ad erectionem: quia per veritatem intuens vanitatem, erigitur ad ſalutem. Ad hoc ſalutare debemus nos erigere triplici ratione: Quia ſpectabile, expectabile, delectabile. Quæris, quibus? Spectabile credentibus, expectabile ſperantibus: delectabile diligentibus. De primo: Videbunt omnes fines terrę ſalutare Dei noſtri. Ecce ſalutare credentibus ſpectabile. De ſecundo: Salutare tuum expectabo Domine. Ecce ſalutare ſperantibus expectabile. De tertio dicitur: Delectabitur ſuper ſalutari ſuo. Ecce ſalutare diligentibus delectabile.

Iſa. 32. e

Gen. 49. c
Pſalm. 34. b

Articulus quartus.

Quartum ſublucet, cum ſubſcribitur: *Secundum eloquium tuum*: Vox enim eſt animæ ſæpe dictæ, eloquio, ſeu conſilio virtutis directæ. Fruſtra namque ſe reputat erigi ad ſalutem, qui ſe recuſat dirigi per virtutem. Et nota, quod eloquium diuinum, tanquam virtutis magiſterium, eſt per virtuale triuium directiuum: ſcilicet per viam ſatisfactoriã, meritoriam, & prælibatoriam. Quarum prima eſt iuuentutis initiatiua. Secunda profectiua. Tertia perfectiua. De primo, dicitur per Pſalmiſtã: Miſerere mei ſecundum eloquium tuum: quod pertinet ad

Pſalm. 118. b

viam

viam ſatisfactoriam iuſtitiæ initiatiuam. Eſt enim vox animæ pœnitentis,iuſtitiam aggredientis. De ſecundo
Pſalm.118.f pſallitur per Prophetam:Greſſus meos dirige ſecũdum eloquium tuum : quod attinet ad viam meritoriam iuſtitiæ profectiuam. Etenim vox animæ proficientis,in
Pſalm.118.m via iuſtitiæ progredientis.De tertio in ipſa legitur Pſalmodia : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua:quod ſpectat ad viam prælibatoriam iuſtitiæ perfectiuam.Eſt enim vox animæ perfectæ, mercedem iuſtitiæ in verbis cœleſtibus præguſtantis.

Epilogus.

Patet ergo per præpoſita, quid ſentiat in hac parte Pſalmiſta,ſiue fidelis anima,loquens voce Prophetica: ***Et veniat ſuper me***:quia ſcilicet veritatis radio ſunt ſubiecta. ***Miſericordia tua***:quia ſcilicet vanitatis vitio ſum abiecta. ***Saluare tuum*** : quia ſcilicet ſalutis deſiderio ſum erecta. ***Secundum eloquium tuum :*** quia ſcilicet virtutis eloquio ſum directa.

VERSICVLVS DECIMVS.

ET reſpondebo,&c.]Poſt remotionem primi timoris, ſcilicet honorabilitatis minoris in tenore verſiculi præcedentis, ſequitur remotio ſecundi timoris,videlicet affabilitatis minoris in tenore præſentis. Remotio huius timoris eſt cõceptio confidẽtiæ plenioris.Confidit enim anima fidelis ſuper diſcretione locutionis,quæ conſiſtit in tardiloquio,in dulciloquio,in breuiloquio, in rectiloquio:quæ notantur ſeriatim in præſenti verſiculo.Quorum primum eſt contra impetuoſos:Secundum contra contentioſos : Tertium contra verboſos: Quartum contra ocioſos , aut infructuoſos.

Articulus primus.

Ad primum reſpicit,quod Pſalmiſta prædicit:***Et reſpondebo*** : quaſi dicat rogatus eloquium exhibebo,non rogatus ſpiritum cohibebo, & ſic ſeruabo tardiloquiũ ſecundum ritum reſpondentium. Et nota, quòd cum
Prou.18.c grauitate,& tarditate conuenit reſpondere triplici ratione,pro vitanda vituperatione, exaſperatione,& ſcãdali generatione : prima ratio reſpicit reſpondentem,
Prou.27.b ſecunda interrogantem,tertia aſſiſtentem. De prima : Qui prius reſpondet, quàm audiat, ſtultum ſe demonſtrat eſſe, & confuſione dignum : ecce vituperatio reſpondentis.De ſecunda:Stude ſapientię,fili mi,& lætifica cor tuum,vt poſſis exprobranti reſpondere ſermonem,quaſi dicat : Stude ſapientiæ, quantum ad cordis conſiderationem:& lętifica cor tuum,quantum ad oris
Eccl.33.a reſerationem,vt poſſis exprobranti reſpondere ſermonem,præter eius exaſperationem : ecce exaſperatio interrogantis.De tertia:Qui interrogationem manifeſtat, parabit verbum:& ſic deprecatus exaudietur,& cõſeruabit diſciplinam,& tunc reſpõdebit:ac ſi aperte dicat: qui interrogationem manifeſtat , quantum ad reſpondentis intentionem, parabit verbum , quantum ad intentionis executionem , & ſic deprecatus exaudietur, quantum ad interrogantis ſatisfactionem,& conſeruabit diſciplinam , quantum ad ſatisfactionis dilatationem : & tunc reſpondebit præter ſcandali generationem : ecce deuitatio ſcandali aſſiſtentis.

Articulus ſecundus.

Ad ſecundum aſpicit,quod adiicit : ***Exprobrantibus.*** Ad quorum refrigerium requiritur dulciloquium,quia dulciloquium refrigerat furorem , ſicuti ros ardorem. Et nota , quòd exprobrantium huiuſcemodi , quidam ſunt malefici , quidam maledici , quidam blaſphemi : Primi ſiquidem irruunt in hominem:ſecundi in hominis opinionem:tertij autem in hominis conditorem.De
Iob.16.b primis legimus : Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam,ſaturati ſunt pœnis meis:ecce exprobrantes malefici. De aliis Pſalmographus : Confuſio faciei meæ
Pſalm.43.c cooperuit me, à voce exprobrantis , & obloquentis : ecce exprobrantes maledici.De reliquis ſimiliter pſallimus : Opprobria exprobrantium tibi , ceciderunt ſuper me : ecce exprobrantes blaſphemi.
Pſalm.68.b

Articulus tertius.

A Ad tertium ſpectat quod reſtat : ***Verbum.*** Non enim ait verba,ſed verbum,vt annotaret breuiloquium. Et notandũ,quòd breuiloquium tribus de cauſis eſt multiloquio præferendum:videlicet ad vitandum ſtultitiæ ſuſpicionem, animæ læſionem, & ipſius perditionem: quorum primum pertinet ad infamiam ; ſecundum ad culpam ; tertium ad pœnam.De primo : Stultus verba multiplicat;vnde verborum multiplicatio videtur ſtultitiæ ſuſpicatio. De ſecundo:Qui multis vtitur verbis, lædit animam ſuam : vnde verborum multiplicatio videtur animę læſio.De tertio;Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit. Verba congregantis filij vomentis. Quis eſt verbum cuſtodiens,niſi breuiloquus? Quis verba congregans, & vomens,niſi multiloquus: Quid ergo datur in his verbis intelligi , niſi quia breuiloquus erit extra perditionem multiloqui ?

Breuiloquium.

Eccleſ.10.c

Eccl.20.a Prou.29.d & 30.a

Articulus quartus.

Ad quartum refertur quòd poſtmodum ſubinfer-
B tur:***Quia ſperaui in ſermonibus tuis:*** tanquam directionibus meis, in exhortationibus, in ſupportationibus, & in confortationibus meis ; Vnde notandum, quod ſermones diuini dicuntur conditi,molliti,& igniti;conditi profecto,iuſtitiam exhortando;molliti,iniuriam ſupportando;igniti, iniuriæ tolerantiam confortando. De primo:Sermo veſter ſemper in gratia ſit ſale conditus; ac ſi breuiter diceretur ; Sermo veſter ſemper deuotus ſit,& diſcretus ; deuotus ſeminando mores ; diſcretus declinando errores. De ſecundo canitur ; Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum,& ipſi ſunt iacula;quaſi dicat;Diuini ſermones vngentes ſunt,& pungentes;vngentes in præſenti ſæculo,pungẽtes in futuro;vngentes mala moralia ſufferendo, ſed pungentes mala pœnalia inferendo. De tertio ; Omnis ſermo Dei ignitus
C clypeus eſt ſperantibus in ſe;quaſi dicat;Sermo diuinus illuminatiuus eſt, & protectiuus ; illuminat enim , vt ignis ; protegit,vt clypeus;illuminat interius, protegit exterius;illuminat ignorantes,protegit imbecilles;illuminat per ſapientiam , protegit per patientiam.

Coloſſ.4.a

Pſalm.54.d

Prou.30.a

Epilogus.

Et hoc eſt, quod ait Propheta , vel potius ore Prophetico fidelis anima ; ***Et reſpondebo,*** ſeruando tardiloquiũ contra impetuoſos; ***Exprobrantibus***;ſeruando dulciloquium contra contentioſos;***Verbum,*** ſeruando breuiloquium contra verboſos;***Quia ſperaui,*** &c. ſeruando rectiloquium contra ocioſos , ſiue infructuoſos.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

ET ne auferas, & cætera.] Remoto timore minoris honorabilitatis,& affabilitatis in duobus verſibus
D prænotatis:hic remouetur timor minoris amabilitatis, cuiuſmodi timor impedimentum eſſe dignoſcitur veritatis. Amabilitas iſta non amat veriloquium,ne veritas pariat odium ; fit autem hæc remotio inuocato cœleſti brachio. Inuocatur igitur per hunc verſum, diuinum patrocinium , ad auferendum præfatum impedimentum, quod impedit veritatis inſtrumentum , veritatis prædicamentum,veritatis emolumentum.Quemadmodum plerumque prædicanti contingit, cum talis timor taliter cor impingit , quòd prædicans os conſtringit, verbum confringit, & ſperatum ſtipendium non attingit ; impedimentum ſpectat ad culpam, inſtrumentum ad naturam , prædicamentum ad gratiam , emolumentum ad gloriam.

Articulus primus.

E Veritatis impedimentum inſinuatur , cum petitur: ***Et ne auferas***,&c. Ac ſi aperte dicat ; Nę auferas quod auferendum non eſt,auferendo quod auferendum eſt; Verbum veritatis auferendum non eſt, impedimẽtum veritatis auferendum eſt. Aufer ergo auferendum,ne auferas non auferendum ; Aufer timorem malum , ne auferas verbum bonum. Sed nota,quòd contingit interdum auferre non auferendum,propter ventum,propter vinum,propter donum.In vento intellige vanitatem,in vino voluptatem,in dono cupiditatem.De pri-

Digitized by Google

Iſa.64.b mo:Iniquitates noſtræ, quaſi ventus,abſtulerunt nos: iſtę profecto iniquitates ſunt iniquę vanitates,quę auferunt,ſeu impediunt nos,ne corrigamus amicos,quærendo vanam dilectionẽ, pluſquàm veram correctionem. De ſecundo:Fornicatio,vinum,& ebrietas aufert cor : voluptates quidem auferunt cor, dum impeditur corrector, ne impediatur dilector : vel infertur correctio,ne auferatur dilectio, ſeu dilectorum condelectatio. De tertio : Qui dat munera, animam aufert accipientium.Plane per munus aufertur animus,ne arguatur proximus, ſicut experimento didicimus.

Oſea.4.c

Prou.22.b Munus impedit correctionem.

Articulus ſecundus.

Veritatis inſtrumentum declaratur, cum dicitur: *De ore meo*, & cætera, tanquam veritatis congruo inſtrumento. Et notandum, quod os noſtrum ad hoc quòd ſit congruum veritatis inſtrumentum, debet eſſe non prauum,non lubricum, non peruerſum:prauitas pertinet ad detractionem:lubricitas ad diſſolutionem:peruerſitas ad fidei peruerſionem.De primo:Remoue à te os prauum, & detrahentia labia procul ſint à te: ecce oris prauitas. De ſecundo : Os lubricum operatur ruinas,quia nimirum diſſolutio diſſolutionem generat in animo auditoris : ecce oris lubricitas.De tertio:Homo apoſtota,vir inutilis,graditur ore peruerſo:homo ſiquidem apoſtata, vir inutilis dicitur, qui à fidei veritate auerſus, ad perfidiæ falſitatem conuertitur : hic autem ore peruerſo graditur, cum ad oris peruerſa dogmata peruenitur : ecce oris peruerſitas.

Os, Vt inſtrumentum veritatis qualis eſſe debeat.

Prou.4.d

Prou.26.d

Prou.6.b Apoſtata vir inutilis.

Articulus tertius.

Veritatis prædicamentum annotatur, cum additur: *Verbum veritatis vſquequaque*. Hæc veritas lubricatur, cum propter perſonarum acceptionem remiſſus prædicatur. Et notandum circa veritatis verbum, quòd ipſum eſt proponendum, exponendum, opponendum: proponendum plane,quantum ad hiſtoricam narrationem : exponendum ſane,quantum ad myſticam interpretationem : opponendum etiam opportune contra ſophiſticam,vel hæreticam calumniationem. De primo dicit Paulus,Dominicę apparitionis,& ſuę conuerſionis narrator:Veritatis,& ſobrietatis verba eloquor. De ſecundo ſcribit Apoſtolus : Sollicite cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium irreprehenſibilem, recte tractantem verbum veritatis. Per rectam verbi tractationem inſinuat myſticam interpretationem. De tertio : Non contradicas verbo veritatis vllo modo, & mendacio ineruditionis tuæ confundere : quaſi dicat : Non contradicas verbo veritatis tibi oppoſito,ſed erubeſce dè verbo falſitatis à te propoſito.

Verbum Dei quomodo prædicandum.

Act.26.f *2.Tim.2.c* *Eccl.4.d*

Articulus quartus.

Veritatis emolumentum ſubnotatur, cum ſubditur: *Quia in iudiciis tuis ſuperſperaui*. Hæc ſunt iudicia iuſtorum retributoria, in quibus iuſti merito ſuperſperant, quia meritum ipſorum ſuperant : Sed nota, circa iudicia memorata, quòd ſunt defectuum purgatiua, aſpectuum illuminatiua,affectuum inflammatiua. Propter primum,comparantur aquæ : propter ſecundum,luci: propter tertium, igni. De primo : Reuelabitur quaſi aqua iudicium, & iuſtitia,quaſi torrens fortis : in quo poteſt intelligi purgatio cordis,& corporis.De ſecundo : Occidi eos in verbis oris mei,& iudicia mea,quaſi lux, egredientur. Quid eſt occidi in verbis oris Dei, niſi intellectus frangi in obſequium fidei ? Et quid eſt iudicia, quaſi lucem egredi,niſi aſpectus illuminari ad viſionem Dominicæ ſpeciei ? De tertio : Ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus meus : vocari ad ignem eſt vocari ad igneam dilectionem per affectus inflammationem.

Amos.5.f *2.Cor.10.b* *Amos.7.a*

Epilogus.

Hoc eſt ergo,quod ait Pſalmiſta in perſonæ meticuloſæ figura : *Et ne auferas*,ſcilicet auferendo non auferendum,ſed auferendo auferendũ, quantum ad veritatis impedimentum pertinens ad culpam. *De ore meo*, quantum ad veritatis inſtrumentum,pertinens ad naturam. *Verbum veritatis vſquequaque*, quantum ad veritatis prædicamentum pertinens ad gratiam. *Quia in iudiciis tuis ſuperſperaui*, quantum ad veritatis emolumentum pertinens ad gloriam.

VERSICVLVS XII.

Et cuſtodiam,& cætera.]Timore tripartito in tribus verſiculis præambulis expedito, ſequitur expeditio quarti timoris,quo timetur minoratio fauoris in articulo neceſſitatis:hũc timorem audacius deponit, qui diuinę obedientię viuacius ſe ſupponit.Eſt autem obedientia quadriformis, quam innuit huius verſiculi continentia quadrimembris:puta corporalis, mentalis, temporalis, æternalis. Quarum prima pertinet ad extrinſecam operationem : ſecunda ad intrinſecam conſiderationem : tertia ad præſentem perſeuerationem : quarta ad futuram remunerationem.

Obedientia quadriformis.

Articulus primus.

Quantum ad primam obedientiam, ſcribitur: *Et cuſtodiam*, ſcilicet quoad exteriorem cuſtodiam, ſeu corporalem obedientiam, quæ pertinet ad exterioris hominis diſciplinam. Notandum itaq; qualiter ſe debeat cuſtodire quicũq; vult taliter obedire:debet proculdubio cuſtodire ſe à triplici vitio:videlicet à vitio loquelæ,à vitio ſequelæ, à vitio corruptelæ. Prima cuſtodia reſpicit maturitatem : ſecunda ſecuritatem:tertia puritatem.De prima;Qui cuſtodit os ſuum,& linguã ſuam, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam:quia re vera exterior cuſtodia, quantum ad guſtum, & loquelam multum valet ad ſpiritualium offenſionum cautelam. De ſecunda : Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam : hic prohibet Dominus per Prophetam hominum impiorum ſequelam. De tertia : Teipſum caſtum cuſtodi : hic præcipitur cuſtodia, vel cautela à continentiæ corruptela.

Prou.21.c *Hier.9.a* *1.Tim.5.d*

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundam obedientiam, conſcribitur: *Legem tuam*:quaſi lucem tuam intus lucentem,interiorem hominem conducentem : quia lex lux,ſicut patet ex Salomonis teſtimonio. Notandum igitur de hac lege, quòd ei debemus intrinſecus tripliciter obedire;vt puta condelectando,conſentiendo,& ſeruiendo ; quorum primum ſpectat ad voluntatis deſiderium ; ſecundum ad rationis conſilium ; tertium ad libertatis arbitrium. De primo;Condelector legi Dei,ſecundum interiorem hominem;ecce legis condelectatio,quantum ad voluntatis deſiderium. De ſecundo ; Si quod nolo, illud facio,conſentio legi,quoniam bona eſt;ecce legis conſenſum,quantum ad rationis conſilium. De tertio; Ego ipſe mente ſeruio legi Dei ; ecce legis ſeruitium, quantum ad libertatis arbitrium.

Legi tripliciter obediendum.

Prou.6.c *Rom.7.d* *Ibid.e* *Ibidem. d*

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam obedientiam ſubſcribitur : *In ſæculum*, id eſt in præſentis temporis ſpatium.Hoc ergo ſęculo,quod eſt tẽporalis duratio,ſignificatur expreſsè temporalis perſeueratio. Et notandum, quòd præſens ſęculum eſt ſpecialiter deputatum ad tria,ſcilicet ad recolenda,poſtulanda,præſtolanda diuina beneficia. Recolendum eſt autẽ potiſſimum beneficium effectiuum; poſtulandum beneficium refectiuum ; præſtolandum beneficium perfectiuum.De primo;Confitebor tibi in ſæculũ,quia feciſti;ecce recordatio preſentis ſæculi,reſpectu beneficij effectiui. De ſecũdo idem Pſalmographus ; Dominus retribuet pro mẽ,Domine miſericordia tua in ſæculũ,opera manuum tuarum ne deſpicias: ecce poſtulatio preſentis ſęculi,reſpectu beneficij refectiui. De tertio quoq; pſallimus ; Sit gloria Domini in ſæculum,lętabitur Dominus in operibus ſuis;ecce præſtolatio præſentis ſæculi reſpectu beneficij perfectiui.

Vita præſens ad tria deputata.

Pſalm.51.b *Pſalm.137.b* *Pſalm.103*

Articulus quartus.

Quantum ad quartam obedientiam, perſcribitur ; *Et in ſæculum ſæculi*.Quid eſt ſæculum ſæculi,niſi ſęculũ ſubſecutiuum ſæculi?hoc autem eſt ſæculum futurum præ enti ſæculo ſucceſſurũ. Illud ſæculum pertinet ad

Sæculum ſæculi,quid.

morum

morum, remunerationem, sicut istud ad perseuerationem: illud ad obedientiam æternalem, sicut istud ad obedientiam temporalem. O quam beata illa obedientia, in qua nulla grauitas, sed plena suauitas, quam imperabit summa bonitas, cum obtemperabit perfecta charitas. Sed notandum, quod illud sæculum, quod dicitur sæculum sæculi, est deputatum triplici actioni: vt pote diuinæ nobilitatis laudationi, diuinæ ciuilitatis cohabitationi, diuinæ hostilitatis conturbationi. Nihil illa nobilitate venerabilius: nihil illa ciuilitate desiderabilius: nihil illa hostilitate vituperabilius. De primo dicitur: Laudatio eius manet in sęculum sæculi: ecce laudatio futuri sæculi, conueniens diuinæ nobilitati. De secundo psallitur per Prophetam: Iusti hæreditabunt terram, inhabitabunt in sæculum sæculi super eam, scilicet terram viuentium, non terram morientium: ecce hereditatio, & habitatio futuri sæculi, congruens diuinæ ciuilitati. De tertio apud eandem legitur psalmodiam: Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, & confundantur, & pereant: ecce erubescentia, conturbatio, confusio, & periclitatio futuri sæculi, competens diuinæ hostilitati. Plane erubescentia sibi competit propter iustitiam, quam omisit: conturbatio propter iniustitiam, quam commisit: confusio propter gloriam, quam demeruit: periclitatio propter miseriam, quam promeruit.

Sæculum futurum triplici actioni deputarum.

Psal. 110. b

Psal. 36. c

Psal. 82. d

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu potius voce Prophetica Deo subiecta fidelis anima, quæ de illo semper sperat, cui seruire semper desiderat. *Et custodiam* exterius operando, quantum ad obedientiam corporalem. *Legem tuam* interius considerando, quantum ad obedientiam mentalem. *In sæculum*: finaliter perseuerando, quantum ad obedientiam temporalem. *Et in sæculum sæculi*: interminabiliter te laudando, quantum ad obedientiam æternalem.

VERSICVLVS XIII.

ET ambulabã. &c.] De lege libertatis perfectæ, qualiter timorem remouet, ex quaternario primo liquet. Qualiter autem amorem promouet, ex præsenti sublucet. Hæc amoris promotio quadruplici solet causari beneficio: vtpote exhibitiones manualis efficaciæ, mentalis perspicaciæ, verbalis elegantiæ, personalis reuerentiæ, quæ subnotantur in isto quaternario, sed ordine retrogrado. Versus primus respondens reuerentiæ personali, declarat reuerẽtiam prẽstitam viatori, propter obedientiam exhibitam creatori. Reuerẽtia quidem illum dilatauit exterius per concomitantiã popularem: quoniam ipsum obedientia subleuauit superius per mandatorum obseruantiam salutarem. Secundũ hoc, versus iste circa meritum reuerentiæ videtur quatuor continere: videlicet quis meretur, quid meretur, à quo meretur, qua ratione meretur. Viator quippe meretur: reuerentiam meretur: à creatore meretur: obedientiæ ratione meretur.

Articulus primus.

Et ambulabam. Hoc dicitur de viatore, cuius actus est ambulare. Vis scire qualiter? plane tripliciter, digne, caute, honeste. Digne siquidem per deuotionem. Caute per discretionem. Honeste per circumspectionẽ. De primo: Deprecantes vos, & consolantes testificati sumus, vt ambuletis digne Deo, qui vocauit vos in suum regnum, & gloriam. Ecce dignitas pertinens ad deuotionem. De secundo: Videte fratres; quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes: Ecce cautela spectans ad discretionem. De tertio: Præcipimus vobis, vt & honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Ecce honestas respiciens ad circumspectionem.

Viator quomodo debeat ambulare.

1. Tess. 2. e

Ephes. 5. d

1. Thess. 4. e

Articulus secundus.

In latitudine. Hoc scribitur de reuerentia dilatante. Reuerenda nempe persona in latitudine ambulat, quã pro sui reuerentia socialis amplitudo dilatat. Hæc est latitudo literalis: sed est triformis latitudo spiritualis, nõminus personis competens reuerendis. Quarum prima est sapientiæ initiatiua: secunda prouectiua: tertia consummatiua. Prima sane pertinet ad consilia, secunda ad eloquia, tertia ad stipendia. De prima: Dedit Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris: ac si apertius diceretur: Dedit sapientiam ad iudicandum, prudentiam ad demonstrandum, latitudinem cordis ad deliberandum. Iudicare pertinet ad æquitatem, demonstrare ad honestatem, deliberare ad vtilitatem. Hæc enim sunt tria causarum genera, quæ distinguit Tullius: scilicet demonstratiuum, iudiciale, deliberatiuum. De secunda: Nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. Pastus quippe agnorũ rationalium est in latitudine eloquiorum sapientialium. De tertia vero canitur? Præuenerunt me in die affectionis, & factus est Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me. In latitudinem talem educitur, qui præuentus ab inimicis in die afflictionis ad salutem adducitur adiutorio Saluatoris.

Latitudo spiritualis triformis.

3. Reg. 4. d

Rhet. ad Heren. lib. 1.

Osee. 4. d

Psal. 17. b

Articulus tertius.

Quia mandata tua. Per hæc mandata designatur mandator ille sublimis, qui mandauit mandata sua custodiri nimis. Quo circa eius mandata sunt, concupiscenda discenda, non obliuiscenda. Concupiscenda, inquam, quantum ad potentiam affectiuam: Discenda, quantum ad intellectiuam: Non obliuiscenda, quantum ad effectiuam. De mandatis concupiscendis dicit psalmista: Ecce concupiui mandata tua. De mandatis discendis psallit propheta: Da mihi intellectum, vt discam mandata tua. De mandatis non obliuiscendis ait ipse psalmographus: Quære seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus

Psal. 113. a

Psal. 118. c

Ibid. k

Ibid. f

Articulus quartus.

Exquisiui. In quo notatur obedientia exquisita, non solum exterius in actione, sed & interius in intentione exhibita. Non enim solum mandata custodiuit, sed & mandatorum obedientiam exquisiuit, exterius obediuit, sed & interius exquisiuit. Actio obediuit, intentio exquisiuit. Quæris, quomodo? Tripliciter procul dubio, vigilanter, instanter, perseueranter. Cõtra rationis stuporem, affectionis teporem, operationis torporem. De primo Propheta: Exquisiuit te facies mea. In quo vigilantia sine tepore. De secundo, In toto corde meo exquisiui te. In quo instantia sine tepore. De tertio, eadem psalmodia; Legem pone mihi Domine, & exquirã eam semper. In quo perseuerentia sine torpore.

Psal. 26. c

Psal. 118. b

Ibid. e

Epilogus.

Pater itaque intellectus prophetæ, typum gerentis reuerendæ personę, non timore contractæ: sed amore attractæ, ratione præfatę gratiæ diuinitus sibi factæ: *Et ambulabam.* Ecce viator, qui promeruit: *In latitudine.* Ecce reuerentia, quã promeruit: *Quia mandata tua.* Ecce creator obedientiæ imperator: & remunerator, à quo promeruit: *Exquisiui.* Ecce obedientia exquisita, cuius ratione promeruit.

VERSICVLVS XIV.

ET loquebar, &c.] Personalem reuerentiam insinuauit versus præcedens: verbalem elegantiam insinuat iste præsens. Est autem quadripartita locutionis elegantia secundum quadrifariam ipsius proprietatem scilicet puritatem, claritatem, maturitatem, securitatem. Puritas respicit causam materialem: Claritas formalem: maturitas finalem: securitas efficientem. Quæ notantur per huius versus continentiam quadrimembrem.

Articulus primus.

Puritatem locutionis propheta præposuit, cum dixit: *Loquebar de testimoniis tuis*, [*vel in testimonis tuis.* Ecce

Digitized by Google

pura locutionis materia. Quid enim illis teſtimoniis purius eſt,quibus falſitas ſubeſſe nō poteſt?Talia proculdubio ſunt teſtimonia Dominicæ miſſionis,redemptionis,reſurrectionis.Quorū primum pertinet ad Saluatoris ingreſſum.Secundum ad egreſſum.Tertium ad regreſſum. De primo:Opera ipſa,quæ ego facio,teſtimonium perhibent de me,quia pater miſit me.Ecce teſtimoniū Dominicæ miſſionis, vel incarnationis. De ſecundo : Qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus, cuius teſtimonium temporibus ſuis confirmatum eſt.Ecce teſtimonium dominicæ redemptionis De tertio:Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Domini noſtri IESV CHRISTI : Ecce teſtimonium dominicæ reſurrectionis:

Ioan.5.f.a

1.Tim.2.b

Act.4.g

Articulus ſecundus.

Claritatem locutionis propoſuit,cum adiunxit : *In conſpectu.* Nihil enim in conſpectu,niſi conſpicuum: nihil conſpicuum,niſi clarum. Et nota , quod conſpicuitas talis requirit apparentiam,non ſola exiſtentiam. Eſt autem apparentia tripartita , videlicet apparentia dialectica,apparentia rethorica, apparentia ſophiſtica. Prima eſt apparentia veritatis : ſecunda eſt apparentia æquitatis:tertia eſt apparentia vanitatis.De prima,ſcriptura dicit : Sapiens in conſpectu prælidis apparebit. Quippe ſapiens in conſpectu illius apparet,ſi conſpicue rei veritatem declaret. Ecce conſpicua vanitatis apparentia.De ſecūda ſcribitur:Ego autē in iuſtitia apparebo conſpectui tuo.Quod eleganter cōuenit oratori,tam rethorico,quam theologico : quoniā inter orationē rethoricā,& theologicā, conformitatem conſtat eſſe non modicam.In iuſtitia ſiquidē apparet conſpectui iudicis ſui quiuis orator,ſi fuerit iuſti negotij cōſpicuus declarator.Ecce cōſpicua æquitatis apparētia . De tertio legitur in figura:Septē diebus comedes azyma;ſicut præcepi tibi tempore meſſis nouorum,quādo egreſſus es de terra Ægypti. Non apparebis in cōſpectu meo vacuus : ac ſi diceretur apertius : Omnibus diebus comedes azima ſinceritatis , ſicut præcepi tibi tempore nouitatis,in exitu vetuſtatis. Non apparebis in conſpectu meo vacuus gratiæ & veritatis.Ecce hic prohibetur apparentia vanitatis. Nam ſeptenarius ſignificat vniuerſitatem,tempus nouorum,vitæ nouitatem.Ægyptus vetuſtatem:vacuitas vanitatem.

Apparentia triplex.

Eccl.39.a

Pſal.16.d

Exod.23.e

Articulus tertius.

Maturitatem locutionis appoſuit,cum adiecit:*Regū* id eſt,recte regentium,rectitudinem diligentiū, maturos fructus in maturis præeligentiū. Et notandū quod reges huiuſcemodi diligunt veritatem,æquitatem,non vanitatem.Hæc autem tria reſpiciunt triplicem apparentiā præcedentem. Quod reges diligant veritatem, patet per ſapientem dicentem:Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorū ſuorum,habebit amicū regem,quaſi dicat:Qui diligit munditiam veritatis, tā in corde,quam in labiis,erit amicus regis , verbum interius,& exterius audientis.Quod reges diligāt æquitatem, oſtendit pſalmiſta, cum ait:Honor regis iudiciū diligit.Quod autem reges eiuſmodi non diligant vanitatem,ſatis aperit ſapiens, ſic dicens:Ne glorioſus appareas coram rege. Hic prohibetur à rege vanæ gloriæ apparentia coram rege. Vnde liquet,quod vanitas non diligatur à rege.

Prou.22.b

Pſal.98.a

Prou.25.a

Articulus quartus.

Securitatem loquentis ſuppoſuit,cum ſubſcripſit.*Et non confundebar.*Ac ſi diceret:In conſpectu regum,veritatem,æquitatem,non vanitatem diligētium :loquebar,& non confundebar:quia nec falſitatem, nec iniquitatem,nec vanitatem ſequebar. Notandum igitur quod illi per loquelam confundi merentur,qui loquelam confundere non verentur.Ideo quod confunduntur,plerique à falſitate,ab iniquitate,à vanitate. Quia falſitas cōfundit cauſam loquelæ formalem. Iniquitas autem materialem. Vanitas vero finalem. De primo. De mendacio ineruditionis tuæ cōfundere. De ſecundo,vbi ſcribitur de Iſraēlitis:Confundentur ab iniquitatibus ſuis.De tertio:Confundetur ab idolis , quibus ſacrificauerunt. Quid eſt idolum,niſi vanum & friuolum?Idolis ergo ſacrificant, qui vitulos labiorū friuolis dedicant.

Eccl.4.d

Ezech.14.c

Epilogus.

Ait ergo pſalmiſta, tanquam perſona ad amorē accenſa pro tali gratia eidem impenſa:*Et loquebar de teſtimoniis tuis*;quantum ad locutionis puritatem , quæ tangit cauſam materialem. *In conſpectu* : quantum ad claritatem, quæ conſpicit cauſam formalem. *Regum*; quantum ad maturitatem, quæ ſapit cauſam finalem. *Et non confundebar*:quantum ad ſecuritatem , quæ redolet cauſam efficientem.

VERSICVLVS XV.

ET meditabar,&c.] Propalata ſunt duo beneficia ad amorem diuinum promouentia , perſonalis ſcilicet reuerentia,atque verbalis elegantia.Sequitur tertium quod eſt mentalis perſpicacia non indita mēti,ſed ſuperaddita,non acquiſita,non inſita,ſed infuſa : ſicut illa,qua perſpicitur in mandatis conſilium mandatoris. Huius perſpicaciæ beneficium inſinuat iſte verſus,innuendo quatuor mentis actus:qui ſunt appetitus , introitus,intuitus,obtentus. Diſponitur namque mens, tanquā inuenire cupiens,imperiū ingrediens, imperatorem inueniens,donum optimum obtinēs.Quid enim eſt meditari,niſi appetitus inueniendi?Quid mandatū, niſi imperium?Qui mandator,niſi imperator?Quid diligere,niſi donum optimum obtinere?

Articulus primus.

Appetitus igitur prænotatur,cum pſallitur : *Et meditabar*,quod proprium eſt mentis inuenire cupientis. Illud namque proprie meditamur , quod inuenire conamur.Vnde notandum,quod recte mens meditatur, tria ſpecialiter inuenire cupiens:vtputa ſapientiam:inſtitiā,doctrinam. Primum quidē propter Dei ſpeculationē.Secundū autem propter ſui regulationem.Tertiū vero propter fraternæ ſalutis æmulationem.De primo: Mens iuſti meditabitur ſapiētiam. De ſecundo:Beatus vir,qui in ſapiētia morabitur, & qui in iuſtitia meditabitur, quaſi dicat:Beatus vir in ſapientia perſeuerans, iuſtitiam inuenire deſiderans,iſtam non deſerens,illam quærens.De tertio pſallit propheta:Prænenerunt oculi mei ad te diluculo,vt meditarer eloquia tua. Oportet enim orationis inſtantiam prēuenire, ſi volumus prædicationis gratiam inuenire.

Prou.15.d

Eccl.14.d

Pſal.118.s

Articulus ſecundus.

Introitus annotatur,cum additur? *In mandatis*.Mandata ſecundum Gregorium multa ſunt,& vnum.Multa ſcilicet per diuerſitatem operis. Vnum in radice dilectionis.Vnde ſiue dicamus mandata,ſiue mandatum, virtuale deſignatur imperium,in quo imperat rex virtutum. Hoc imperium videtur mens intrare, cum ad diuinæ diſpoſitionis arcanum nititur penetrare.Et nota,quod diuinum imperium,vel mandatum eſt aliis pacificum,aliis mortificum,aliis viuificum. Pacificū plane progredientibus.Mortificum tranſgrediētibus. Viuificum regredientibus.De primo:Vtinam attendiſſes mandata mea:facta fuiſſet,ſicut flumen, pax tua, quaſi dicat: Vtinam attendiſſes mandata mea , procedendo ſine querela,facta fuiſſet,ſicut flumen pax tua,decedēdo ſine vitij,& ſupplicij corruptela. De ſecundo:Peccator tranſgrediens mandata Domini , incidet in promiſſionem nequam. Iſta nequam promiſſio ipſa eſt tā interioris, quam exterioris hominis mortificatio. De tertio ſcribitur:Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, in miſericordia tua viuifica me. Quorum primū pertinet ad regreſſionem. Secundum ad regredientis viuificationem,ſeu iuſtificationem.

Gregorius Homil.27.

Iſa.48.d

Eccl.29.c

Pſal.118.c

Articulus tertius.

Intuitus denotatur,cum dicitur:*Tuis*. Eſt enim pronomen poſſeſſiuum,& poſſeſſoris demonſtratiuū.Poſſeſſor autem imperij virtualis eſt imperator,operator,

ac remunerator vitæ ſpiritualis.Ad ipſius Imperatoris intuitum videtur mens humana penetrare,cum meretur ab ipſo reuelationis gratiam impetrare. Circa dictum imperatorem tria notare poſſumus, quæ decent imperatoriam maieſtatem:vtpote potentiam,ſapientiã, bonitatẽ.Quæ notauit pſalmiſta,cum ait:*Tuis*,quaſi dicat:Tuæ potentiæ,tuę ſapientiæ,tuæ bonitatis. Quarũ prima,ſcilicet potentia eſt venerabiliter eloquenda.Secunda,ſcilicet ſapientia venerabiliter audienda.Tertia, ſcilicet bonitas venerabiliter amplectenda. De prima dicitur : Gloriam regni tui dicent,& potentiam tuam loquentur. Ecce potentia venerabiliter eloquẽda. De ſecunda:Beati ſerui tui,qui ſtant coram te ſemper , & audiunt ſapientiam tuam.Ecce ſapientia venerabiliter audienda, De tertia:Tu Domine ſecundum bonitatem tuam promiſiſti pœnitentiam remiſſionis peccatorum. Ecce bonitas venerabiliter amplectenda.

Pſal.144.b

3.Reg.10.b

2.Paral. 16. g

Articulus quartus.

Obtentus ſubnotatur,cum ſubditur:*Qui dilexi*.Sane mandata dilexit,quia mandantem proſpexit : mandantis bonitatem percepit,& ideo charitatem concepit. Et nota , quod diuina mandata debemus diligere tribus de cauſis potiſſime , videlicet quia dilectio eſt mandati cauſa materialis,efficiens,finalis. Plane materialis,quia dilectio eſt,quę mandatur:efficiẽs, quia per dilectionem mandatur:finalis,quia propter dilectionẽ mandatur..De primo:Mandatum nouum do vobis , vt diligatis inuicem:ecce dilectio, quæ mandatur. De ſecundo:Si diligitis me, mandata mea ſeruate:ecce dilectio,per quam mandatur. De tertio:Qui habet mandata mea,& ſeruat ea,ille eſt,qui diligit me. Qui autem diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligam eum,& manifeſtabo illi meipſum:ecce dilectio, propter quam mandatur.

Ioan.13.d

Ioan.14.b

Ibid. e

Epilogus.

Patet itaque mens prophetæ.Quod enim ait:*Et meditabar*:vox eſt mentis inuenire cupientis, pertinẽs ad primum actum , ſcilicet appetitum. Quod addit : *In mandatis*:eſt vox ipſius mentis imperium ingredientis, pertinens ad ſecundum, ſcilicet introitum. Quod ſubdit:*Tuis*:vox eſt ipſius mentis imperatorem inuenientis,pertinens ad tertium, ſcilicet intuitum. Quod ſuperaddit:*Quæ dilexi*:vox eſt ipſius mentis domum optimum obtinentis , pertinens ad quartum , ſcilicet ad obtentum.

VERSICVLVS XVI.

ET leuaui manus meas,&c.] Inter bis bina beneficia ad amorem diuinum promouentia, onere primum, ſed honore nouiſſimum eſt manualis efficacia , quam, deſcribit verſus iſte quadrupliciter, diſtinguendo modum operandi quadriformiter:puta patenter, obedienter,feruenter,atque frequenter , Quorum primus excludit timorem,ſecundus tumorem , tertius teporem, ſed quartus torporem.

Operandi modus quadruplex.

Articulus primus.

Primum operandi modum intelligimus , cum legimus,*Et leuaui manus meas*.Leuatio nempe manuum eſt motus exterior , per quem manifeſtatur motus interior.Sicut enim leuatur manus,ſic leuatur animus. Et nota,quod leuatio exterior manifeſtat interiorm,quãtum ad timorem,dolorem,amorem.Primum patet,pulſu tentationis:ſecundum in planctu contritionis:tertiũ in plauſu deuotionis. De primo:Cum leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael:Si autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech.Hic Moyſes exprimebat exterius, quantum timebat interius, leuando manus intentius, vel remiſſius:ſicut quiuis alius in periculo cõſtitutus. Quod manibus leuatis,non remiſſis Amalech vinceretur,ſignificat, quod cordis intẽtio,non remiſſio victoriam tentationis meretur. De ſecundo: Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cœlos. Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, ideo inexorabilis es.Hic patet leuatio tam intrinſeca,quam extrinſeca ex doloris pœnitentialis vehementia. De tertio:Sic benedicam te in vita mea,& in nomine tuo leuabo manus meas. Iſta leuatio perti..et ad plauſum exteriorem , manifeſtans motum amoris interiorem.

Leuatio manuum.

Exod.17.c

Thren.3.e

Pſal.62.c

Articulus ſecundus.

Secundum operandi modum aſpicimus , cum adiicimus:*Ad mandata tua*.Re vera mandatis diuinis debetur obedientia. Tunc igitur manus ad mandata leuamus,cum libenter & obedienter illa ſeruamus.Et nota,quod mandatis diuinis conuenit obedire voluntarie neceſſarie,atque plenarie. Quare voluntarie ? propter benedictionis promiſſionem:quare neceſſarie? propter maledictionis comminationem:quare plenarie?propter ſolutionis confuſionem. De primo:Si audieris vocem Domini Dei tui, vt facias,atque cuſtodias omnia mandata eius. Et infra:Venient ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtę,&c. ecce benedictio, quam meretur mandati conſeruatio. De ſecundo ſubditur : Si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mandata eius.Et infra:Venient ſuper te omnes maledictiones iſtę : ecce maledictio , quam meretur mandati violatio. De tertio:Qui ſoluerit vnum de mãdatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines , minimus vocabitur in regno cœlorum : ecce confuſio , quam meretur vnius mandati ſolutio.

Mandatis diuinis quomodo obedire oporteat.

Deut.28.a

Ibid.

Ibid.b

Ibid.

Matth.5.c

Articulus tertius.

Tertium operandi modũ audimus , cum addimus: *Quæ dilexi*. Quod enim dilectione facimus , feruenter agimus.Et nota,quod mandata Dominica debemus diligere ſpecialiter triplici ratione : vtputa propter mandantis honorẽ,propter mandati valorem, propter ſalarij ſalutaris amorem. Prima ratio reſpicit mandati originem,ſecunda mandati ordinem, tertia mandanti terminum, ſeu finem. De prima pſallit propheta. Vide, quoniam mandata tua dilexi , Domine:ecce mandatis honorem. De ſecunda : Dilexi mandata tua ſuper aurum,& topazium,ecce mandati valorem.De tertia:Expectabam ſalutare tuum Domine,& mandata tua dilexi:ecce ſalarij ſalutaris amorem.

Mandata Dei diligẽda propter tria.

Pſal.118.u

Ibid.q

Ibid.x

Articulus quartus

Quartum operandi modum annotamus, cum annectimus : *Et exercebor in iuſtificationibus tuis*. Quoniam vbi exercitatio,ibi frequens actio. Et nota, quod bonus operator bonorum operum frequentator recte dicit:*Exercebor*, videlicet tanquam cultor,vltor, rector. Plane tanquam cultor, quantum ad vitiorum eradicationem:tanquam vltor,quantum ad virtutum vindicationem:tanquam rector,quantum ad virium rectificationem.De primo:Præpara foris opus tuum,& diligenter exerce agrum tuum:quaſi dicat:Forinſecus te præpara ad bonorum operum multiplicationem,& intrinſecus ad vitiorum,tanquam tribulorum in cordis agro germinantium, eradicationem. De ſecundo : Viderunt Ægyptios mortuos ſuper littus maris, & manum magnam,quam exercuit Dominus contre eos. Moraliter intellige per Ægyptios , vitiorum multitudinem. Per mare,contritionis amaritudinem:per littus, contritionis finem:per magnam manum , vindicationem ſubmerſarum virtutum,quam exercuit Dominus vltionũ. De tertio : Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt,poteſtatem exercent in eos. Moraliter,per principes & maiores : accipe virtutes morales, viribus naturalibus principantes,quæ dominantur,naturæ pronitatem domando:poteſtatem exercent, bonitatem rectificando.

Prou.24.b

Exod.14.g

Matth.20.d

Epilogus.

Ex præmiſſis poteſt clareſcere moralis intellectꝰ pſalmiſtæ,vicem gerentis perſonæ bonis operibus mancipatæ.Ait enim:*Et leuaui manus meas*,ſcilicet operando patenter contra timorem. *Ad mandata tua*,ſcilicet operando obedienter contra tumorem. *Quæ dilexi*,ſcilicet operando feruenter contra teporẽ.*Et exercebor in iuſti-*

ficatí

Digitized by Google

cationibus tuis, ſcilicet operando frequenter contra torporem.

Capitulum quartum.

VERSICVLVS PRIMVS.

MEmor eſto verbi tui, &c.]Hic inchoatur quartum capitulum, & præſentatur quartum ferculũ. Sicut in tertio præſentata fuit legis commiſſio, ſic in iſto ſpei immiſſio. Si quæris ordinis rationem, equidem ad illius commiſſionem venitur per iſtius immiſſionem, ſicut patet per prophetam dicentem : Spera in Domino, & fac bonitatem. Sic faciebat Apoſtolus, cum dicebat: In hoc laboramus, quia ſperamus: Iſtud autem capitulum diſtinguitur in hunc modum: Spes immiſſa lętificat patientes, vt oſtendit octonarius primus: & fortificat facientes, vt oſtendit ſecũdus. Vnde primus incipit ab Hebraïca litera Zain, quæ interpretatur oliua, cuius eſt lætificare. Secundus ab Hebraïca litera Heth, quæ interpretatur viuacitas, cuius eſt fortificare. Primus octonarius eſt bipartitus, quia ſpes dupliciter lætificat patientes, ſcilicet quantum ad malorum patientiam, quod declarat quaternarius primus: & quantum ad ipſorum compatientiam, quod declarat ſecundus. Primus quaternarius eſt quadripartitus ſecundũ quatuor patientiæ gradus, qui ſunt patientia ſubiectionis, abiectionis, ſcandalizationis, & præiudicationis : qui gradatim tanguntur in quatuor verſibus primis. Primus verſus inſinuat ſubiectionis conſolationem per quadruplicem ſubiectæ perſonę conſiderationem, quę non abſurde conſiderat, quem deſiderat, cui obtemperat, propter quem tolerat, in quem ſperat. Quis autem eſt ille, niſi cuius eſt remunerare, imperare, onerare, & exonerare.

Pſal.56.a *1.Tim.4.c*

Zain. *Heth.*

Articulus primus.

Prima conſideratio tangitur in hoc membro: *Memor eſto.* Dominus dicitur illorum memor, quorum eſt remunerator. Hæc eſt rememoratio, quam affectat, ſcilicet remuneratio, quam expectat. Peroptime remunerationem conſiderat: quia permaxime ſubiectionis laborem & dolorem refrigerat. Sed notandum, quod retributor vniuerſorum, eſt memor diuerſimode diuerſorum, videlicet ſapientium, inſipientium, peruerſorum. Horum, ad redimendum : illorum, ad ſęuius opprimendum: aliorum, ad grauius puniendum. De primis pſallimus: Memor eſto congregationis tuæ: quaſi dicat, ſapientis. De ſecundariis canimus : Memor eſto improperiorum tuorum eorum, quæ ab inſipiente ſunt tota die. De aliis legimus : Memor eſto Domine filiorum Edom : quaſi dicat, peruerſorum. Vnde ſubditur de illorum peruerſitate: Qui dicunt, exinanite, exinanite, &c.

Memor.

Pſal.73.a *Ibid.d* *Pſal.136.a*

Articulus ſecundus.

Secunda conſideratio aduertitur in hoc articulo: *Verbi tui.* Hoc verbum eſt præceptũ Dominicum: quo præcipitur ſeruis ſubiectos eſſe dominis, non ſolum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Hoc præceptum eſt promulgatum à Domino ore Apoſtolico. Hoc imperium ob hoc ſubiectus conſiderat, quia non modicũ ſubiectionem imperatam temperat, conſiderare, cui obtemperat. Et nota, quod hoc verbum imperatoriũ, eſt retinendum, continendum, & ſuſtinendum. Retinetur autem, vt fructificet: cõtinetur, vt ædificet: ſuſtinetur, vt beatificet. De primo: Qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia: ecce verbum retentum, vt fructificet. De ſecundo: Inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes: ecce verbum contentum, vt ædificet. De tertio ſcribitur : Suſtinuit anima mea in verbo eius, ſperauit anima mea in Domino : ecce verbum ſuſtentatum; vt beatificet.

1.Pet.2.c *Luc.8.b* *Phil.2.b* *Pſal.129.b*

Articulus tertius.

Tertia conſideratio colligitur ex hoc ramo: *Seruo tuo.* Ecce onerosa ſeruitus: ecce onus impoſitum diuinitus, quod idcirco conſiderat oneratus: quia conſideratio onerantis, onus alleuiat tolerantis. Sed nota circa ſeruum huiuſcemodi, quod leguntur ſeruitutis tres modi. Eſt namque ſeruitus ex neceſſitate, ſeruitus ex humilitate, ſeruitus ex charitate. Quarum prima toleranda, ſecunda deſideranda, tertia veneranda. De prima: Seruus vocatus es? non ſit tibi curæ: quod pertinet ad ſeruitutem neceſſitatis. De ſecunda : Quicumque voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus: quod ſpectat ad ſeruitutem humilitatis. De tertia : Cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem : quod ſeruitutem exprimit charitatis.

Seruitutis tres modi.

1.Cor.7.d *Matth.20.d* *1.Cor.9.c*

Articulus quartus.

Quarta conſideratio accipitur ex hoc loco : *In quo mihi ſpem dediſti*: quaſi dicat in verbo imperatorio, ſalutis meritorio, quo imperaſti, mihi ſpem inſpiraſti. Plane Imperator cœleſtis imperat actum virtutis, qui meritorius eſt ſalutis, & idcirco; dum imperat, obtemperantibus ſpem inſpirat. Et nota ſpem tripartitam obtemperantibus inſpiratam, videlicet ſpem laborantium ſpem tolerantium, ſpem amantium : quarum prima reſpondet ſeruituti primæ: ſecunda ſecundæ: tertia tertię. De prima: Debet in ſpe, qui arat, arare: ecce ſpes laborantium. De ſecunda: Scientes, quia tribulatio patiẽtiam operatur: patientia autem probationem: probatio vero ſpem: ecce ſpes tolerantium. De tertia: Audiẽtes fidem veſtram in CHRISTO IESV, & dilectionem, quam habetis in ſanctos omnes propter ſpem, quæ repoſita eſt vobis in cœlis: ecce ſpes amantium.

Spes tripartita,

1.Cor.9.b *Rom.5.a* *Col.1.a*

Epilogus.

Ait ergo propheta, ſeu perſona ſubiecta, ſed ſpei conſolatione refecta, voce prophetica: *Memor eſto*, qui remuneras, quem deſidero. *Verbi tui*, qui imperas, cui obtempero. *Seruo tuo*, id eſt, tui, qui oneras, propter quem tolero : *In quo mihi ſpem dediſti*, qui oneras, in quem ſpero.

VERSICVLVS SECVNDVS.

HÆc me conſolata eſt, &c.]Subiectionis conſolatio ſatis claruit in verſu præambulo: abiectionis conſolatio non minus claret in iſto, in quo notatur ſpes cõfortans, ſupportans, dehortans; & exhortans. Dicitur autem ſpes confortans per æquanimitatem, ſupportans per longanimitatem, dehortans puſillanimitatem & exhortans magnanimitatem.

Articulus primus.

Hæc me conſolata eſt. Hic proculdubio notatur ſpei cõfortatio, qua confortatur homo, vel interius à Domino æquanimitatem inſpirante, vel exterius à proximo æquanimitatem procurante. Et nota, quod homo tripliciter dicitur exterius alterum conſolari, videlicet verbo, ſubſidio, & exemplo. Prima conſolatio, ſeu confortatio eſt vocalis, ſecũda manualis, tertia viſualis. De prima: Cõſolatus eſt eos, & blãde ac leniter eſt locutus: ecce cõſolatio vocalis De ſecũda : Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduę conſolatus ſum : ecce cõſolatio manualis. De tertia: Cõſolatus eſt Dauid Berſabeæ vxorem ſuam: ecce conſolatio viſualis.

Gen.50.d *Iob.29.c* *2.Reg.12.f*

Articulus ſecundus.

In humilitate mea. Humilitatem nuncupat vilitatem quam ſupportauit per longanimitatem. Humilitas iſta quam ſupportauit propheta, fuit extrinſeca & fortuita, nõ tamẽ fuit ſine humilitate intrinſeca & gratuita. Ideoque ad commendationem humilitatis intrinſecæ atque gratuitæ, poſſumus hic notare, quòd humilitas eſt ſapientiæ ſolium, gratiæ pallium, & gloriæ prælndium. Dicitur autẽ ſapientiæ ſoliũ, quia ſapientiã ſuſcipit: Vbi eſt humilitas, ibi eſt & ſapientia. Dicitur quoq; gratiæ pallium, quoniam electos induit : Induite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti, viſcera miſericordię, benignitatem, humilitatem. Dicitur deniquæ gloriæ

Prou.11.a *Col.3.b*

præ

Prou.15.d

prælud.um,quia gloriam antecedit : Gloriam præcedit humilitas.

Articulus tertius.

Quia eloquium tuum. Qual equæſo eloquium, niſi puſillanimitatis dehortatorium?Tale nimirum eſt abiecto & humiliato neceſſarium.Vnde notandum, quod eloquium dehortatorium eſt tripartitū:continet enim eloquium increpatorium,eloquium aduerſatorium, & eloquium caſtigatorium. Quorum primum videtur dehortatorium cogitationum, ſecundum delectationum,tertium aſſenſionum. De primo:Ad increpandū tantum eloquia concinnatis:ecce eloquium increpatorium. De ſecundo:Dimittam aduerſum me eloquium meum:ecce eloquium aduerſatorium. De tertio ſcribitur:Eloquia Domini, eloquia caſta. Plane caſta, quia caſtigantia,& caſtigando caſtificantia : ecce eloquium caſtigatorium.

Eloquium dehortatorium triplex.

Iob.6.d

Iob.10.a

Psal.11.b

Articulus quartus.

Viuificauit me. Quo modo,niſi magnanimitatem exhortando?quæ viuificatio patienti potior, aut abiecto accommodatior? Notandum itaque,quod taliter viuificare, videtur ad tria pertile,ſcilicet ad tolerandum, ad perſeuerandum,ad ſuperandum. Quorum primum pertinet ad tentationis aggreſſum, ſecundum ad progreſſum,tertium ad aggreſſum. De primo:Si ambulauero in medio tribulationis,viuificabis me, ſcilicet per gratiam tolerantiæ. De ſecundo : Dominus conſeruet eum,& viuificet eum,& beatum faciat eum.Cōſeruatio pertinet ad tentationis aggreſſum : viuificatio ad progreſſum:beatificatio ad egreſſum.De tertio : Deus tu conuerſus viuificabis nos. Conuertitur ad nos Deus,præſtando gratiam tolerandi tentationem. Sed viuificat nos,præſtando gratiam ſuperandi.

Psal.137.b

Psal.40.a

Psal.84.b

Epilogus.

Ex præmiſſis ſatis eſt liquidum,quid Propheta nobis inſinuet per hunc verſum:ait enim : *Hec*, ſcilicet ſpes;de qua ſuperius immediate fecerat mentionem. *Me conſolata eſt* : confortans per æquanimitatem. *In humilitate mea*:ipſam ſupportans per longanimitatem. *Quia eloquium tuum*:dehortans puſillanimitatem. *Viuificauit me*:exhortans magnanimitatem.

VERSICVLVS TERTIVS.

SVperbi iniquè agebant,&c.] Poſt conſolationem ſubiectionis,& abiectionis, ſequitur conſolatio ſcandalizationis, quam oſtendit iſtius verſus continentia quadrimembris: continet enim quadruplicem cauſam conſolatoriam:puta ſtultorum differentiam, malorum ſufferentiam,legis reuerentiam,& regis adhærentiam: prima bona,ſecunda melior, tertia optima, & quarta peroptima.

Articulus primus.

Prima cauſa dignoſcitur,cum dicitur:*Superbi*, Si ſuperbi, ergo ſtulti, quaſi ſtantes alti:ſtultorum autem ſcandala ſpernenda ſunt, quaſi ridicula:nam qui quærit coniugationis normam apud verbum anomalum, aut cōuerſationis formam apud virum acephalum, ipſe ſibi eſt ſcandalum.Multum igitur illi confert, qui ſcandalum præfert,penſare quantum moribus differt, qui ſcandalum infert. Et notandum circa ſcandala ſuperborum,quod eorum alij ſunt litigioſi, alij bellicoſi, alij tam Deo,quàm hominib.odioſi : quorū primi ſunt inaffabiles:ſecundi ſunt intractabiles : tertij ſunt irrationabiles.De primis:Inter ſuperbos ſēper iurgia ſunt: ecce ſuperbi litigioſi.De ſecundis : Arma & gladij in via ſuperbi:ecce ſuperbi bellicoſi. De tertiis:Nec ſuperbi placuerunt tibi ab initio : Et, tres ſpecies odiuit anima mea,& aggrauor valde animæ illorum,pauperē ſuperbum,& diuitem mendacem,& ſenē fatuum : ecce ſuperbi tam Deo,quam hominibus odioſi.

Prou.13.b
Prou.22.a
Iudith.9.d
Eccl.25.a

Articulus ſecundus.

Secunda cauſa aperitur,cum additur:*Inique agebant vſquequaque* Si inique agebant:iniqui erant : Tales autem ferendi ſunt, quia ſecundum Gregorianum eloquium,boni non ſunt,qui malos ferre non poſſunt.Et notandum circa ſcandala iniquorum, quod leguntur tripliciter inique agere, contra regem, contra legem, contra gregem. Cōtra ſummum regem,recedendo per irreuerentiam:contra legem, deuiando per inobedientiam:contra Dei gregem, dominando per iniuſtitiam. De primis intelligitur, quod legitur : Peccauimus & inique egimus,recedentes à te:ecce iniquitas recedentium : De ſecundis aſcribitur, quod ſcribitur : Noui, quod poſt mortem meam inique agetis,& declinabitis cito de via,quam oſtendi vobis:ecce iniquitas deuiantium.De tertiis exponitur,quod proponitur:Hęc dicit Dominus, quoniam ablatus eſt populus meus gratis, dominatores eius inique agunt : ecce iniquitas dominantium.

Greg.hom. 35.in Euāg. & 3.p.Paſt. c.10.

Dan.3.e

Deut.31.g

Iſa 52.b

Articulus tertius.

Tertia cauſa ſubinfertur, cum ſubiungitur : *A lege autem tua*, quæ eſt reuerenda ſcientia:immo reuerendi ſcientia:immo reuerenda in omni reuerentia:ex cuius reuerentia redditur aliis reuerentia,ſine cuius ſententia nulli debetur reuerentia. Et nota,quod lex eſt ſpecialiter reuerenda tribus de cauſis:quia regalis, quia irreprehenſibilis,quia ſpiritualis : regalis plane,quantum ad mandata iudicialia:irreprehenſibilis, quantum ad mandata moralia:ſpiritualis, quantum ad mandata cæremonialia,ſeu figuralia.De primo:Si tamen legem perficitis regalem ſecundum ſcripturas.Et infra:benefacitis:ecce lex regalis.De ſecundo dicitur ſecundum aliam literam:Lex Domini irreprehenſibilis, conuertens animas : ecce lex irreprehenſibilis. De tertio: Scimus quoniam lex ſpiritualis eſt,ego autem carnalis ſum:ecce lex ſpiritualis.

Lex reuerenda tribus de cauſis.

Iacob.2.b

Psal.18.b

Rom.7.e

Articulus quartus

Quarta cauſa ſubditur,cum ſequitur:*Non declinaui*. Per negationem, quæ additur, affirmatio ſubauditur: non declinauit, quoniam inclinauit : non declinauit à lege, quoniam non declinauit à rege;ſed inclinauit ſe ad legem,quoniam inclinauit ſe ad regem. Notans ergo adhærentiam legis, ſubnotauit adhærentiam regis;equidem,qui non nouerunt regem,niſi per legem, adhærent regi adhærendo legi ; Sed nota circa legis declinationem, quod contingit à lege tripliciter declinare;videlicet ad errorem,ad fauorem,& furorem.Prima declinatio pertinet ad vim rationabilem ; ſecunda ad concupiſcibilem ; tertia ad iraſcibilem. De primo; Ne declinetis ad magos,nec aliquid ab hariolis ſciſcitemini;hic prohibetur declinatio ad errorem. De ſecundo ; Iudices,& magiſtros conſtitues. Et infra ; Vt iudicent populum iuſto iudicio,nec in alteram partem declinent ; hic prohibetur declinatio ad fauorem. De tertio ; Caue, ne declines ad iniquitatem ; hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam;hic prohibetur declinatio ad furorem.

Leu.19.f

Deut.16.d

Iob.37.e

Epilogus

Et hoc eſt,quod ait Propheta, vel ſcandalis impugnatus,non expugnatus,voce prophetica;*Superbi*,conſiderando ſtultorum differentiam,quod eſt bonum. *Iniquè agebant vſquequaque*,conſiderando malorum ſufferentiam,quod eſt melius. *A lege autem tua*;conſiderando legis reuerentiam,quod eſt optimum. *Non declinaui*; conſiderando regis adhærentiam, quod eſt peroptimum.

VERSICVLVS QVARTVS.

MEmor fuit iudiciorum tuorum, &c.] Memorato ſpei ſolatio,ad ſubiectionum, abiectionum, & ſcandalizationum ſufferentiam, memoratur ipſius cōſolatio ad iniuſtorum iudiciorum ſuſtinentiam. Tradit namque verſus iſte memoriale diuinæ patiētiæ ſpecioſum,ſpatioſum,virtuoſum,victorioſum,tanquā ſpeculum ſpirituale humanæ tolerantię:Dicitur autem memoriale prædictum, ſpecioſum, quantum ad patientiæ

materiam;

Digitized by Google

materiam:ſpatioſum,quantum ad frequentiam:virtuoſum,quantum ad excellentiam:victorioſum,quantum ad efficaciam.

Articulus primus.

Primus articulus prænotatur,cum ſcribitur:*Memor fui iudiciorum tuorum*:Ecce ſpecioſum memoriale diuinæ patientiæ,reſpectu humanæ iniuſtitiæ:patitur namque diuina clementia mirabili, atque memorabili patientia,conculcari ſua iudicia ab humana iniuſtitia.Notandum itaque, quod contingit tripliciter diuina iudicia conculcare: puta, corde, ore,opere : corde conculcantur,quando contemnuntur : ore, quando deridentur,opere,quando proiiciuntur.De primo:Iſta eſt Hieruſalem , in medio gentium poſui eam , & in circuitu eius terras,& contempſit iudicia mea,vt plus eſſet impia, quam gentes, & præcepta mea vltra,quam terræ, quæ in circuitu eius ſunt:ecce iudiciorum contemptio. De ſecundo : Teſtis iniquus deridet iudicium:ecce iudiciorum deriſio. De tertio : Iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt : ecce iudiciorum proiectio.

Ezech.5.a

Prou.19.d

Ezech.5.a

Articulus ſecundus.

Secundus articulus ſubnotatur,cum dicitur:*A ſæculo* : Ecce ſpatioſum memoriale diuinæ patientiæ,quoniam a ſæculi initio facta eſt prædicta conculcatio.Notandum ergo,quod legimus Dominum a ſæculo imperantem,tolerantem,miſerantem ? quorum primum eſt ſignum potentiæ:ſecundum ſapientiæ:ſed tertium clementiæ.De primo ſcribitur à Pſalmographo:Parata ſedes tua ex tunc,à ſæculo tu es:Vbi per ſedē imperialem inſinuat imperantem. De ſecundo:Poſtquam ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum,illæque genuerunt.Iſti ſunt potentes à ſæculo , viri famoſi. Vbi per potentes potentia abutentes ſubintelligimus tolerantem. De tertio canitur:Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ à ſæculo ſunt. Vbi legimus Dominum miſerantem.

Pſalm.92.a
Gen.6.a
Pſalm.24.a

Articulus tertius.

Tertius articulus annotatur,cū additur : *Domine*,ecce virtuoſum memoriale. Quid enim illa patientia virtuoſius,quā patitur à talibus ſeruis talis Dominus?Vis audire qualis Dominus?plane reuerendus,tremendus, colendus : Tanquam omnium creator:Tanquam omnium gubernator : Tanquam omnium conſummator. De primo:vbi de rege Ioſia ſcribitur in hæc verba:Reueritus es faciem meam, ſcidiſti veſtimenta tua,& fleuiſti corā me. Ego quoq; exaudiam te,dicit Dominus. Hic apparet, quod Dominus eſt humiliter,& flebiliter reuerendus. De ſecundo : vbi ſcribitur de Saulo : Tremens ac ſtupens dixit:Domine,quid me vis facere?Vbi patet luce clarius , quod Dominus mirabiliter eſt tremendus. De tertio: vbi dixit Ezechias Sacerdotibus,& Leuitis:Vos elegit Dominus,vt ſtetis coram eo,& miniſtretis illi,colatis eum & cremetis illi incenſum.Vbi notatur, Dominus contemplatione,actione,deuotione colendus.

2.Paral.34.f

Act.9.a

2.Paral.29.a

Articulus quartus.

Quartus articulus denotatur,cum dicitur:*Et conſolatus ſum*:Ecce victorioſum memoriale, quoniam ex memoria diuinæ patientiæ generatur victoria noſtræ impatientiæ : dum illius memoria nobis eſt conſolatoria. Hic poteſt notari , quod diuerſi dicuntur diuerſimode conſolari. Aliter enim conſolari dicuntur patientes. Aliter compatientes.Aliter impatientes.Primi namque dicuntur conſolari conſideratione alienæ patientiæ.Secundi conſideratione alienæ miſericordię.Tertij conſideratione alienæ miſeriæ. Prima conſolatio patet:Ceſſauit Rex Dauid perſequi Abſalon:eo quod conſolatus eſſet ſuper Amon interitu. Ecce conſolatio patientiæ. Secūda conſolatio liquet:Adduxerunt puerum viuentem , & conſolati ſunt non minime. Ecce conſolatio compatientiæ. Tertia conſolatio claret:Vidit eos Pharao,& conſolatus eſt ſuper vniuerſa multitudine,quæ interfecta eſt gladio. Ecce conſolatio impatientiæ.

2.Reg.13.g

Act 20.c

Ezech.32.g

Epilogus.

Ait ergo Propheta,vel patiens voce Prophetica:*Memor fui iudiciorum tuorum* : quantum ad patientiæ diuinæ materiam , cuius materia ſunt diuina iudicia. Ecce memoriale ſpecioſum. *A ſæculo*,quantum ad illius patientiæ frequentiam. Ecce memoriale ſpatioſum. *Domine* : quantum ad ipſius patientiæ excellentiam. Ecce memoriale virtuoſum. *Et conſolatus ſum* : quantum ad eiuſdem patientiæ efficaciam. Ecce memoriale victorioſum.

VERSICVLVS QVINTVS.

Defectio tenuit me, &c.]Conſolationem patientium declarauit quaternarius antecedens. Conſolationem compatientium declarat quaternarius præſens. Hæc conſolatio conſummatur , quando fraterna culpa deploratur,venia imploratur, pœna memoratur,pœnitentia procuratur:ſicut quatuor proximis verſibus intimatur. Verſus primus pertinens ad deplorationem culpæ fraternæ, videtur quatuor continere : videlicet dolorem animi propter errorem proximi. Dolor liquefacit. Animus liqueſcit. Error frigefacit. Proximus refrigeſcit.

Articulus primus.

Quantū ad primum articulum,dicitur : *Defectio*:iſta defectio eſt vehemens compaſſionis affectio , quæ ſic feruidas animas comprimit,quod calidas lacrymas exprimit. Et nota,quod eſt defectio tripartita. Quædam lætitiæ:quædā gratiæ:quædam gloriæ priuatiua. Quarum prima iuſtorum,ſecunda iniuſtorum,tertia reproborum. De prima:Cor tabeſcens,& diſſolutio geniculorum,& defectio in cunctis renibus. Vbi compaſſionis dolor deſcribitur,qui dū cordi illabitur,corpus collabitur,& voluptas elabitur.De ſecūda:Iucunditas cordis, hæc eſt vita hominis,& theſaurus ſine defectione ſanctitatis.Ecce defectio gratię,& re vera lætitia ſi afficit,non proficit,vbi gratia deficit. De tertia:Inclinate humerum veſtrum.& ceruicem veſtram,& operam facite regi Babylonis,& ſedebitis in terra,quam dedi patribus veſtris.Quod ſi non feceritis,nec audieritis vocē domini Dei veſtri operari regi Babyloniæ,defectionem veſtram faciam de ciuitatibus Iuda,&c. Ac ſi apertius dicatur peccatoribus:Humiliate vos ad confeſſionem, ſuſtinete confuſionem , vt recipiatis iniquitatis remiſſionem,& hæreditatis æternæ repromiſſionem. Quod ſi nolueritis confeſſioni vacare, & confuſioni operam dare,propter defectum gratiæ deficere vos faciam à ſocietatibus gloriæ. Ecce defectio gloriæ. Babylon enim interpretatur confuſio, & Iuda gloriatio.

Nau.1.e

Eccl.30. b

Baruc.2.d

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,ſubditur : *Tenuit me*,ſcilicet animū meum afficiens, & afficiendo liquefaciens eum. Si quæris,qualiter affectiones tenent animum ? Profecto diuerſimodè diuerſorum. Notandum ergo generaliter,quod affectiones animum tenent tripliciter.Quædam feliciter:quædam infeliciter:quædam mediocriter. Primæ tenent animos beatorū. Secundæ animos damnatorum.Tertiæ animos viatorum.De primo ſcribitur: Tenebit me dextera tua.Hæc dextera eſt ęterna lętitia: quæ tenebit animam ſponſæ felici tentione,ipſa teſte: dextera eius amplexabitur me. De ſecundo,vbi dicitur à Saūle:Interfice me:quoniam tenent me anguſtię.Tales anguſtiæ myſticè intellectæ , ſunt æternales triſtitiæ. Quarum tentiones infelices ad illos pertinent,qui quærent mortem, & non inuenient, ſicut ſcribitur ab Apoſtolo. De tertio : Pauor tenuit me,& tremor. Sic poteſt dicere viator , cuius animum tenet timor.

Pſalm.138.b

Cant.2.b

2.Reg.1.b

Apoc.9.b

Iob.4.b

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur:*Pro peccatoribus*:quoniam vbi peccator,ibi error,ibi tenebræ ſunt:Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt. Vbi vero tenebroſitas,ibi ſolet eſſe frigiditas.Vnde peccator eſt frigidus,& infrigidator, & ſpecialiter adulator:explorator:

Eccl.11.b

detractor

Digitized by Google

detractor.Quorum primus est lactator.Secundus sagittarum fabricator.Tertius sagittator.De primo:Fili mi, si te lactauerint peccatores, nec acquiescas eis. Ecce peccator lactans:De secundo:Homo peccator sanguini insidiatur, attende tibi à pestifero:fabricat enim mala, ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum.Ecce peccator sagittas fabricans. De tertio cantatur:Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas,&c.Ecce peccator sagittans.

Prou.1.b *Eccl.11.d* *Psal.10.a*

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,superadditur: ***Derelinquentibus legem tuam***:nam qui legem derelinquit, ignem derelinquit,& ideo refrigescit.Vnde scriptum est:In dextera eius ignea lex. Et nota,quod lex non est derelinquēda,siue dimittenda,specialiter propter tria:quia lux speciosa, quia donatio fructuosa, quia corona gratiosa:Quorum primum spectat ad speculatiuos. Secundū ad actiuos.Tertium ad prælatos.De primo:Ne dimittas legem matris tuæ,&c.quia mandatum lucerna est, & lex,lux.Hic prohibetur dimissio legis ratione lucis.De secundo: Donum bonum tribuam vobis:legem meā ne derelinquatis.Hic prohibetur derelictio legis,ratione donationis. De tertio:Ne dimittas legem matris tuæ,vt addatur gratia capiti tuo.Hic prohibetur dimissio legis ratione coronæ, vel gratiæ capitalis.

Deut.33.a *Prou.6.a* *Ibid.* *Prou.4.a* *Prou.1.b*

Epilogus.

Ait ergo propheta in personæ cōpatientis figura. ***Defectio***,quantum ad dolorem liquefacientem. ***Tenuit me***, quantum ad animum liquescentem. ***Pro peccatoribus***,id est, peccati auctoribus, quantum ad errorem frigefacientem. ***Derelinquentibus legem tuam***,quantum ad proximum frigescentem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Cantabiles mihi erant,&c.]Versus præambulus versabatur circa fraternæ culpæ deplorationem. Versus iste versatur circa veniæ implorationem. Et quia dicta venia solemniter imploratur per diuinum officiū, quod in Ecclesia decantatur:propterea versus iste quadrifidus quatuor connotat circumstantias eius, quæ sunt,modus,motus,locus, tempus. Modus autem requirit modulationem.Motus opitulationem.Locus veneronem.Tempus perseuerationem.

Articul. 1 primus.

Primum prænotauit Propheta, cum ait: ***Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ***.Ac si diceretur aperte:Iustificationes fraternæ, quæ postulantur à te iustificatore superne:erant cantabiles,id est, cantando pronuntiabiles in signum prolationis internę.Nec enim eas protulit sola speculatio intellectiua;quia sic essent pronūtiabiles confabulando:nec sola æmulatio affectiua:quia sic essent pronuntiabiles eiulādo. Sed tā speculationis intellectiuæ,quā æmulationis affectiuæ copulatio modificatiua,& ideo pronuntiabiles modulādo. Notandū itaque,quod iustificationes diuinæ sunt cōcupiscēdę, discendæ, non obliuiscendæ:Vnde requirunt appetitiuam viuacem,apprehensiuam sagacem, retentiuam tenacē. De primo:Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas,&c. De secundo: Bonum mihi,quia humiliasti me,vt discam iustificationes tuas.De tertio In æternum non obliuiscar iustificationes tuas,&c.

Psal.118.c *Ibid.s* *Ibid.m*

Articulus secundus.

Secundum denotauit,cum dixi: ***Mihi***, videlicet opitulanti:Quæris,quo modo? speculando,æmulando, famulando:quorum primum pertinet ad intellectum:secundum ad affectum:tertium ad effectum. De primo: Quare ostendisti mihi iniquitatē,& laborē:videre prędam,&c.Verba sunt cōpatientis,errorem proximi speculantis.De secūdo:Vę mihi,vt quid natus sum videre contritionem populi mei;Verba sunt compatientis,salutem proximi æmulantis.De tertio legitur:Conuertētur mihi timentes te:verba sunt compatientis,conuersionem proximi postulantis;& postulando famulantis.

Abac.1.a *1.Mac.2.a* *Psal.118.k*

Articulus tertius.

Tertium annotauit,cum addidit: ***In loco***:Si quęris, in quo?cito soluitur quæstio:***In loco***,qui ad orandum ordinatur,& ab orando oratorium nominatur:hic est locus quem elegit Dominus, vt inuocetur ibi nomen eius, vt collocetur inibi corpus eius.Notandum ergo,quod huic loco debetur veneratio specialis, ratione venerabilis nominis,venerabilis numinis,venerabilis agminis. Est enim idem locus diuinæ memoriæ attitulatus:diuinæ Eucharistiæ deputatus:diu na militia visitatus. De primo:In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei,veniam ad te, & benedicam tibi:ecce locum diuinæ memoriæ attitulatum.De secundo scribitur:Dominus in loco sancto suo:Et proculdubio in hoc loco habitat ille sacramentaliter, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter:ecce locum sacramento Dominico deputatum.De tertio:Quam terribilis est locus iste, inquit, non est hic aliud,nisi domus Dei,& porta cœli:Et loquitur Iacob de loco à cœlesti agmine visitato: quis autem dubitat,quin diuina familia locum visitet; in quo Dominus habitat?

Exod.20.d *Psal.97.a* *Gen.28.d*

Articulus quartus.

Quartum subnotatur,cum subditur: ***Peregrinationis meæ***:ista peregrinatio est viatorum festinatio,qui spiritu ambulantes, & crucem suam quotidie baiulantes peregrinantur de die in diem, festinantes ingredi in illam requiem.Et nota,quod est peregrinatio tripartita,quædam improperabilis,quædam miserabilis, quędā venerabilis.Prima est de hospitio in hospitium:secunda de vitio in supplicium:tertia de merito ad præmiū. De primo:Minimū pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies, vita nequam hospitandi de domo in domum: ecce peregrinatio improperabilis.De secundo: Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti, & non pepercit peregrinationi illorum: ecce peregrinatio miserabilis. De tertio:Ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam,quæ ministratur à nobis ad Dei gloriam:ecce peregrinatio venerabilis.

Eccl.29.d *Eccl.16.a* *2.Cor.8.d*

Epilogus.

Liquet igitur vox prophetæ, vel compatientis, & fraternam veniam implorantis personæ, sic loquentis prophetico ore:***Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ***, quantum ad implorandi modū,quem decet modulatio. ***Mihi***, quantum ad implorantis motum, cui conuenit opitulatio. ***In loco***:quantum ad implorandi locum, cui congruit veneratio. ***Peregrinationis meæ***,quantum ad implorandi tempus,cui competit perseueratio.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Memor fui nocte,&c.] Prænotatis duobus actibus ad proximi compassionē pertinētibus:hic notatur tertius,vt pote memoratio pœnæ, quam denotat versus iste sub quadruplici conditione, scilicet vt studendam, vt stupendam, vt pauendam, vt cauendam: studenda dicitur,vt percurratur:stupenda, vt occurratur: pauenda, vt succurratur: cauenda, ne incurratur.

Articulus primus.

Vt studenda,notatur per nocturnam memorationē, dicendo:***Memor fui nocte***:quia nimirum talis actus, & tale tempus videtur conuenire studentibus.Hic potest notari,quod nox est tempus congruum lectioni, meditationi,reuelationi:quorum primum est sensuale: secundum rationale:tertium intellectuale. De primo noctem illam duxit rex insomnem:iussitq; sibi afferri historias,& annales priorum temporum, quæ cum illo præsente legerentur, ventum est ad illum locum, &c. ecce noctis lectio.De secūdo scribitur; Meditatus sum nocte cum corde meo;ecce noctis meditatio. De tertio; Daniel mysterium per visionem nocte reuelatum est;ecce noctis reuelatio.

Hester.6.a *Psal.76.b* *Dan.2.a*

Articulus ſecundus.

Vt ſtupenda,notatur per nomen,quod infert miſeris,paſſionem,& miſerentibus compaſſionem, dicẽdo: *Nominis tui*,quod eſt nomen iudicis , ſtupendum tam maleficis,quam beneficis : illis vt dolentibus , iſtis vt condolentibus : ecce quid ſtuduit,& ſtupens ſtupuit, qui proximo condoluit,quia pœnã, quam ille meruit. Hic poteſt notari circa nomen,quod eſt nomen mirabile,horribile,& terribile,ſi memoretur,vt iudicans,vt indicans vt vindicans.De primo : Cur quæris nomen meũ,quod eſt mirabile:Ecce nomen mirabile,& plane mirabile eſt,quoniam omnia iudicare,& à nemine iudicari poteſt.De ſecundo:Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum,& nomen meum horribile in gentibus,id eſt,gentiliter viuentibus : ecce nomen horribile.De tertio:Nomẽ eius glorioſum, & terribile:quia glorioſum virtuoſis,terribile vitioſis. Vnde pſalmus: Sanctum,& terribile nomen eius.

Gen.32.g

Malac.1.c

Deut.28.f

Pſal.110.c

Articulus tertius.

Vt pauenda,notatur per Domini expreſſionem, dicendo: *Domine*. Quis enim non paueat illum Dominũ, cuius eſt indicare,iudicare,vindicare ? Ipſe enim & indicat abſcondita,& iudicat merita, & vindicat illicita. De primo:Si deſcendet Saül,ſicut audiuit ſeruus tuus, domine Deus Iſrael, indica ſeruo tuo:ecce Dominus indicans.Sic indicabit cum reatus abſconditos,& cruciatus debitos hypocritis iudicio ſuo iuſtis in iudicio ſuo explicabit. De ſecundo:Qui iudicat me, Dominus eſt:ecce Dominus iudicans.Sic iudicabit,cum iuſtorũ perſonas bene meritas,& coronas repoſitas publicabit De tertio:Væ genti inſurgenti ſuper genus meũ : Dominus enim omnipotens vindicabit in eis:ecce Dominus vindicans.Sic vindicabit,cum indebitas actiones debitis paſſionibus applicabit.

1.Reg.23.b

1.Cor.4.a

Iudith.16.c

Articulus quartus.

Vt cauenda,notatur per legis cuſtoditionem,dicendo: *Et cuſtodiui legem tuam*.Optimè pœnam cauit , qui legẽ ſeruauit. Non eſt melior ſempiternæ mortis cautela,quã ſupernæ legis ſequela. Hic notare poſſumus quod tribus de cauſis legem cuſtodire debemus,videlicet,vt caueamus mortem primam:vt caueamus mortem ſecundam:vt obtineamus vitam beatam.Quorum primum pertinet ad flagitium,ſecundum ad ſuppliciũ, tertium ad præmium.De primo:Exitus aquarum deduxerunt oculi mei:quia non cuſtodierunt legem tuam. Attende lacrymarum emiſſionem propter legis omiſſionem,quæ pertinet ad mortem primam, ſiue mortalem culpam. De ſecundo : Cum eſſetis miniſtri regni illius,non recte iudicaſtis : ſupple quantũ ad diffinitionem:neque cuſtodiſtis legem iuſtitię,ſcilicet quantum ad executionem:neque ſecundum voluntatem Domini ambulaſtis,ſcilicet quantum ad intentionem.Hic arguuntur qui legem omiſerunt propter pœnam, quam meruerunt , quæ pertinet ad mortem ſecundam , ſiue pœnam æternam.Vnde ſequitur:Potẽtes enim potenter tormenta patiẽtur.De tertio:Cuſtodite leges meas, atque iudicia,quæ faciens homo viuet in eis.Hic mandatur cuſtodia legum moralium propter æternæ vitæ præmium.

Pſal.118.r

Sap.6.a

Leu.18.a

Epilogus.

Et hoc eſt,quod per pſalmiſtam cantatur: *Memor fui nocte*,quantum ad pœnam ſtudendam, vt percurratur. *Nominis tui*,quantum ad pœnam ſtupendam,vt occurratur.*Domine*,quantum ad pœnam pauendam, vt ſuccurratur.*Et cuſtodiui legem tuam* , quantum ad pœnam cauendam,ne incurratur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

HÆc facta eſt mihi,&c.] Quartum actum compatientiæ, videlicet procurationem fraternæ pœnitentiæ dilucidat verſus iſte,in quo notatur conſolatio præfata , diuinitus deſtinata , compatienti collata, pro pœnitentia procurata:ecce datum optimum , deſcendens à patre luminum,ad compatientis animum , propter conuerſum proximum.

Articulus primus.

Conſolationem præfatam propheta demonſtrauit, cum ait: *Hæc*,ſcilicet ſpes cõſolatoria,de qua ſupra ſcriptũ eſt: *Hæc me conſolata eſt*. Et nota, quod ſpes dicitur conſolatoria præcipue propter tria:quia ſeruitutis mutatoria:quia virtutis probatoria:quia ſalutis prælibatoria. Quorum primum pertinet ad incipientes , ſecundum ad proficientes, tertium ad peruenientes.De primo:Nunc cœpi,hæc mutatio dexteræ excelſi. Vox eſt incipientis,ſe à ſeruitute diabolica ad ſeruitutem Dominicam tranſmutari ſperantis. De ſecundo : Hæc ſit mihi conſolatio , vt affligens me dolore , non parcas. Vox eſt proficientis , probari & approbari in tribulationis conflatorio confidentis.De tertio:Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.Quia gloria Sanctorum in via,eſt pręſtolatio & prælibatio futurorum bonorum in patria.

Pſal.76.b

Iob.6.b

Pſal.149.b

Articulus ſecundus.

Conſolationis deſtinationem deſignauit,cum dixit: *Facta eſt*.A quo facta eſt:ab eo plane facta eſt,ſine quo nihil factum eſt.Hæc factio dicitur deſtinatio:Sed nota,quod hæc cõſolatio tripliciter facta reperitur à Deo ſecundum triplicem apparitionem, ſenſibilem, intelligibilem.& imaginabilem.Prima fit per vocem corporalem,ſecunda per illuminationem ſpiritualem , tertia per imaginem ſomnialem.Quocirca prima dicitur facta quaſi vox,ſecunda quaſi lux, tertia quaſi nox. De prima:Vox facta de cœlis:ecce apparitio corporalis. Talis profecto eſt diuina cõſolatio,quæ fit à Deo, vel vocali iudicio,vel ſpeciali nuntio.De ſecunda competenter exponitur,quod proponitur:Dixit Deus,fiat lux,& facta eſt lux.Quid enim clarius intelligimus per lucem diuinitus factam,quam veritatem interius patefactam. Talis eſt proculdubio diuinæ conſolationis ſpiritualis deſtinatio,videlicet interior mẽtis illuminatio.De tertia poteſt accipi verbum illud pſalmographi : Poſuiſti tenebras , & facta eſt nox. Quia ponitur in ſomnio imago ænigmatica,& fit apparitio phantaſtica,per quã fit nonnunquam conſolatio tenebroſa.

Mar.1.b

Gen.1.a

Pſal.103.c

Articulus tertius.

Conſolationis collationem annotauit,cum adiunxit *Mihi*, tanquam compatienti proximo, & idcirco ſpectanti , & expectanti , & affectanti conſolationem ab eo,qui mandauit vnicuique de proximo ſuo.Spectanti quidem per fidem,expectanti per ſpem, affectanti per charitatem.Horum primo concinit, quod pſalmiſta dicit:Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi:ſcilicet ſpectanti. Secundo conuenit, quod propheta pſallit : Expectans expectaui Dominum , & intendit mihi:ſcilicet expectanti. Tertio quoque congruit, quod idem aſtruit : Cum inuocarem , exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ : in tribulatione dilataſti mihi: ſcilicet affectanti.

Eccl.17.b

Pſal.120.a

Pſal.39.a

Pſal.4.a

Articulus quartus

Conſolationis rationem,videlicet fraternæ pœnitẽtiæ procurationem ſubintulit,cum ſubiunxit. *Quia iuſtificationes tuas exquiſiui.* Quid enim eſt pœnitentiæ curatio, niſi iuſtificationis exquiſitio. Et nota , quod fraternam pœnitentiã debemus exquirere non curioſe,nec inſidioſe , ſed officioſe. Primo modo exquirunt exploratores,ſecundo exprobratores, & tertio exhortatores.De primo:Cor iniqui exquirit mala:ſic curioſus explorator aliena peccata. De ſecundo : Herodes occidit omnes pueros,qui erant in Bethleem,& in omnibus finibus eius à bimatu & infra : ſecundum tempus,quod exquiſierat à Magis. Herodẽ interpretamur in pellibus gloriantem,& Iudæum confitentem.Herodes itaque tempus exquirit, & pueros Iudæorum occidit,cum prælatus,vt appareat glorioſus,alienam vitã explorat,& confitentium ſpurcitias per pœnitentiam depuratas,& ad innocentiam reuocatas, exprobrando commemorat.De tertio:De qua ſalute exquiſierunt,& ſcrutati ſunt prophetæ. Sic faciunt illi,qui officioſe ac ſtudioſe procurant ſalutem proximi.

Prou.27.d

Matth.2.c

1.Pet.1.c

Epilogus

Digitized by Google

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in huiusmodi cõpatientis persona: *Hac*, scilicet consolatio præfata: ecce datum optimum. *Facta est*, id est, diuinitus destinata: ecce descensũ à patre luminum. *Mihi*, quasi compatienti collata: ecce descensum in conuertentis animum. *Quia iustificationes tuas exquisiui*, dum proximi pœnitentiam procurauí: ecce conuersum proximum.

VERSICVLVS NONVS.

Portio mea, &c.] Non solum spes lætificat patientes, vt octonarius prior proposuit, sed etiam fortificat facientes, provt iste proponit. Fortificat autem primũ ad bene operandum, quod testatur quaternarius anterior, postmodum ad malum superandum, quod testificatur posterior. Ad operandum vero fortificat: quia proposítum ratificat, intuitum rectificat, affectũ purificat, & effectum plurificat. Sicut quatuor ordo versuum manifestat. Qualiter autem spes propositum ratificet, versus primi quadrifida continentia docet, denotando quadruplicem propositi causalitatem: videlicet finalem, initialem, formalem, & materialem. Et connotando causarum proprietatem, scilicet finis vtilitatem, initij vel efficientis humilitatem; formæ stabilitatem, & materiæ facilitatem.

Articulus primus.

Finalis vtilitas aperitur, cum dicitur: *Portio mea*: Nam portionem suam quilibet illud dicit, quod vtilius conspicit, & amplius concupiscit, sicut patet in portione triformi exteriori, interiori, superiori. Quarum prima spectat ad bona fortunæ: secunda ad bona gratiæ: & tertia ad bona gloriæ. Portio prima bona est vtentibus non abutentibus: qualis fuit filius prodigus, qui patri dixit: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me cõtingit. Ecce portio fortunæ. Portio secunda melior est exercentibus, non deserentibus, quales sunt, qui in vanum gratiam Dei recipiunt. De quibus desertoribus conqueritur Dominus ore prophetico, sub his verbis: Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis. Ecce portio gratiæ. Portio tertia, peroptima est non aspernantibus, sed aspirantibus, qualis fuit, qui cecinit in hunc modum: Portio mea in terra viuentium. Ecce portio gloriæ.

Luc. 15. e

Hier. 12. e

Psal. 141. c

Articulus secundus.

Initialis humilitas subauditur, cum subditur: *Domine*, Vocare namque Dominum, est vocantis humilitas, sicut vocari Dominũ, est vocati nobilitas. Et nota, quod humiliari debemus coram Domino specialiter propter tria: quia pastor, ductor, vltor. Pastor quippe, quantum ad veritatem doctrinæ: Ductor, quantum ad veritatem vitæ. Vltor, quantum ad veritatem iustitiæ. De primo: Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni, Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM. Ecce Dominus pastor. De secundo: Dominus Deus tuus ipse est deductor tuus. Ecce Dominus ductor. De tertio: Fortis vltor Dominus reddens retribuit. Ecce Dominus vltor.

Hebr. 13. d. ij

Deut. 31. a

Hier. 51. f

Articulus tertius.

Formalis stabilitas eruditur, cum sequitur: *Dixi*, id est, irreuocabiliter sanciui, immutabiliter stabiliui. Et notandũ, quod sic sanciri, & stabiliri oportet propositũ tripartitum: puta propositum culpã confitendi, linguã custodiendi, & vitam mutãdi. Quorum primum est iustitiæ initiatiuum: Secundũ prouectiuũ: Tertium perfectiuũ. De primo scribitur à Psalmista in persona pœnitentis: Dixi cõfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. Ecce propositũ confitendi culpam. De secundo legitur in eadem psalmodia, in persona proficientis: Dixi custodiã vias meas, vt nõ delinquã in lingua mea. Ecce propositum custodiendi linguam. De tertio canitur in eodẽ psalmista, in persona vitam immutantis, seu religionem intrantis: Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Ecce propositum mutandi vitam.

Psal. 31. b

Psal. 38. b

Psal. 76. b

Articulus quartus

Materialis facilitas reperitur, cum legitur: *Custodire legem tuam*. Lex namque diuina, propositi prophetalis materia, est facilis, & faciliter obseruabilis, præcipue triplici ratione, vt puta ratione scripturæ, ratione lecturæ, ratione facturæ. Quia scriptura est plana, & lucida: Lectura distincta & aperta: Factura sancta & bona. De primo: Scribes super lapides omnia verba legis huius plane, & lucide. Ecce legis scriptura plana, & lucida. De secundo: Legerunt in libro legis Dei, distinctè & aperte ad intelligendum: Ecce legis lectura distincta, & aperta. De tertio: Lex quidem sancta: Et, scimus, quia bona est lex: si quis ea legitime vtatur. Ecce legis vsus, siue factura sancta, & bona.

Deut. 27. b
Nehem. 8. b

Rom. 7. b
1. Tim. 1. b

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu bonæ spei persona, voce prophetica, propositum suum insinuas per hæc verba. *Portio mea*, quantum ad propositi finem, & finis vtilitatem. *Domine*, quantum ad efficientem, & eius humilitatem. *Dixi*, quantum ad formam & ipsius stabilitatem. *Custodire legem tuam*, quantum ad materiam, & eiusdem facilitatem, quasi dicat: Proposui pro fructu vtili, ex corde humili, promisso stabili, de lege facili, seu faciliter obseruabili.

VERSICVLVS DECIMVS

Deprecatus sum faciem tuam.] Vidistis spem ratificantem propositum, videatis eandem rectificantem intuitũ: sicut patet per quadrifariam versus istius continentiam. Spes dirigit mentis aciem, ascendentis ad Dei faciem, & descendentis ad suam speciem: quoniam ascendentem, supportat, & descendentem confortat. Ecce quadruplex actio, quæ notatur in hoc versiculo, scilicet ascensio, supportatio, cõfortatio, descensio. Ascensio spectat ad contemplationem: Supportatio ad subleuationem: Descensio ad compunctionem: Confortatio ad consolationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Deprecatus sum faciem tuam*. Ecce ascensio mentis ad Dei faciem, quæ fit per deprecantis contemplationem, vel contemplantis deprecationem. Hic potest notari, quod tripliciter cõtingit faciem Domini deprecari: videlicet feruide, tepide, callide. Feruidi sacris eloquiis patefiunt per eos, qui deprecari veniunt. Tepidi vero per eos, qui non veniunt, sed proponunt. Callidi autem per eos, qui nec veniunt, nec proponunt, sed mittunt. De primis: Venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum dominum exercituũ in Hierusalem, & deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad venientes, seu feruidos. De secundariis scribitur: Vadent habitatores, vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad proponentes, seu tepidos. De aliis legitur: Miserunt ad domum Dei Sarasar, & Rogommelech, & viri, qui cum eis erant, ad deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad mittentes, seu callidos, quales nonnulli sunt, qui proprias orationes Deo non porrigunt, sed alienas exigunt. Tales enim Dominum orare negligunt, sed ad eum orantes dirigunt.

Zach. 8. b

Ibid.

Zach. 7. a

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiicitur: *In toto corde meo*. Ecce supportatio ascendentis, quæ fit per conatũ cordis confidentis, contra dubitationem: quærentis, contra volitationem: clamantis, contra pigritationem. De primo: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo. Ecce cor confidens sine dubitatione. De secundo: Cum quęsieris Dominum Deum tuum, inuenies eum, si cum toto corde quæsieris eum. Ecce cor quærens sine volitatione. De tertio canitur: Clamaui in toto corde: exaudi me Domine. Ecce cor clamãs sine pigritatione.

Prou. 3. a
Deut. 4. a

Psal. 118. c

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subiicitur: *Miserere mei*. Ecce

deſcenſio mentis ad ſuam ſpeciem,quæ fit per reflexæ compunctionem,vel compunctæ reflexionem. Nã ſicut mentis acies impellitur per feruorem ad Dei faciẽ, ita repellitur per timorem ad ſui ſpeciem:quoniã quę ſuperius ferebatur per feruentiã, inferius reuerberatur per reuerentiã. Ob hãc cauſam repoſcit miſericordiam;quia recognoſcit miſeriã, reſiliens ad ſuam ſpeciem miſeram. Et nota quod hæc ſpecies eſt miſera,& indigens miſericordia, quantum ad tres animæ vires; quia concupiſcibilem,iraſcibilem,& rationabilẽ. Quãtum ad primam,propter miſeriam pronitatis reſpectu prauitatis. Quantum ad ſecundam, propter miſeriam tarditatis reſpectu bonitatis.Quantũ ad tertiam, propter miſeriam cæcitatis reſpectu veritatis.Quorũ primo congruit quod ille pſalmiſta aſtruit; Miſerere mei Deus,quoniã conculcauit me homo.Secundo quoque concinit quod pſalmiſta cecinit;Domine miſerere mei & reſuſcita me. Tertio quoque conſonat quob Euangelica tuba ſonat;vbi Barthimæus, typum gerens humani generis,petit remedium cœcitatis, dicens IESV fili Dauid miſerere mei.

Pſal.55.a

Pſal.40.c

Barthimæus *Luc.18.g*

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,ſuperadiicitur; *Secundum eloquium tuum.*Ecce confortatio deſcendentis,quæ fit per ſcripturæ cõſolationem. Et nota,quod eloquia Domini ſunt animæ conſolatoria, quantum ad præfatas vires,vtpote concupiſcibilem,iraſcibilem,& rationabilẽ. Quia corrigunt pronitatẽ;dirigunt tarditatem;abigunt cæcitatem.De primo pſallit prophera;Eloquia Domini eloquia caſta;& caſtificãtia contra concupiſcibilis pronitatem.De ſecundo ſcribitur;Dirige greſſus meos ſecundum eloquium tuum. Et rurſus ? Qui emittit eloquium ſuum terræ,velociter currit,id eſt,currere facit ſermo eius,contra iraſcibilem tarditatem. De tertio in ipſa canitur pſalmodia; Secundum eloquium tuum da mihi intellectum;contra rationabilis cæcitatem.

Pſal.11.a

Pſal.118.r

Pſal.147.a

Pſal.118.y

Epilogus.

Ait ergo propheta,vel animus bonæ ſpei voce prophetica; *Deprecatus ſum faciem tuam:*quantum ad mẽtis aſcenſionem,quæ fit per deprecantis contemplationẽ. *In toto corde meo,*quantum ad aſcendentis ſupportationem, quæ fit per ſpei ſubleuationem. *Miſerere mei,*quantum ad mentis deſcenſionem,quæ fit per mẽtis reflexæ compunctionem. *Secundum eloquium tuum,* quantum ad compunctæ confortationem, quæ fit per ſcripturæ conſolationem.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Cogitaui vias meas,&c.] Audiſtis ſpem rectificãtem mentis intuitum.Audiatis eandem purificantem affectum. Cum enim cuiuſuis actum virtutis imperet ſpes ſalutis,quis mentis compos dubitet,quin affectionum purificatio eidem militet; Proceſſum purificationis iſtius ſic inſtruit iſte verſus. Primo notatur affectionum inſpectio;ſecundo, inſpectarum infectio;tertio,infectarum deſpectio; quarto, deſpectarum correctio.Quorum primum ſpectat ad conſcientię redargutionem. Secundum ad concupiſcentiæ pollutionem. Tertium ad pœnitentiæ ablutionem. Quartum ad iuſtitiæ reſtitutionem,

Articulus primus.

*Cogitaui.*Hic notatur affectionum inſpectio,ſeu iniquitatum antiquarum recogitatio.Et notandum,quod cogitare debemus mala præterita, ad ſcopandum, ad annuntiandum,non ad renouandum.Quorum primum pertinet ad compunctionem. Secundum ad confeſſionem. Tertium ad delectationem. De primo dicitur; Cogitaui dies antiquos;ſupple quantum ad temporalium delectationum admiſſionem;& annos æternos in mente habui;ſupple quantum ad æternalium delectationum amiſſionem.Et meditatus ſum nocte cum corde meo ; ſupple quantum ad infernalium tenebrarum acquiſitionem ;& ſcopebam ſpiritum meum ; ſupple quantum ad cordis contriti compunctionem.De ſecũdo pſallit propheta:Iniquitatẽ meam annuntiabo:ſcilicet per confeſſionem:& cogitabo pro peccato meo, ſcilicet per conſcientiæ diſcuſſionem. De tertio:Qui cogitat mala facere,ſtultus vocabitur. Cogitatio ſtulti peccatum eſt,ac ſi dicat:qui cogitat mala facere,quantum & veterum malorum renouationem per actum interiorem,vel exteriorem,ſtultus vocabitur,quantum ad diuinam reprobationem. Cogitatio ſtulti peccatum eſt,quantum ad conſenſum in illicitam actionem, vel etiam delectationem.

Pſal.76.a

Pſal.37.d

Pron.24.a

Articulus ſecundus.

Vias meas. Hic notatur affectionum infectio : quia viæ ſunt vt plurimum infectę,& viantium infectiuæ. Et nota,quod viæ præfatæ leguntur inquinatæ,aggrauatæ,ſceleratæ. Inquinatæ ſiquidem propter oppoſitionem:aggrauatæ autem propter iterationem:ſceleratæ propter infamiæ vituperationem.De primo legitur: Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. Væ illis, quorum viæ ſunt in omni tempore inquinatæ:hoc eſt in vere,in æſtate,in autumno, in hyeme:id eſt,in pueritia,iuuentute,ſenectute,ſenio,ſiue morte.De ſecũdo: Aggrauata eſt via maris trans Iordanem. Iordanis interpretatur riuus iudicij,per quem ſignificatur confeſſio flagitij.Via igitur trans Iordanem eſt infectio iterata poſt cõfeſſionem, quæ merito dicitur aggrauata, ſicut grauiora ſunt vulnera renouata. De tertio:Dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarũ, quæ erubeſcunt in via tua ſcelerata.Per Palęſtinos,qui interpretantur ore contundentes,intelligimus detrahentes.Per viam ſceleratam,immunditiam infamatam.Palæſtinis ergo datur,quæ ſuis promerentibus culpis à detrahentibus laceratur. Sed Palęſtini tunc in via illius ſcelerata erubeſcunt, cum detractores proferre horribilitatem immunditiæ perhorreſcunt.

Pſal.9.c

Iſa.9.a Iordanis.

Ezech.16.c

Palæſtini.

Articulus tertius.

*Et conuerti pedes meos.*Hic notatur infectionum inſpectarum deſpectio.Sicut enim inſpectis,& deſpectis exterioribus immunditiis, conuertimus pedes exterioris hominis:ſic inſpectis,& deſpectis interioribus, pedes interioris conuertimus.Tales pedes interiores, videlicet animæ affectiones, legimus in ſacris eloquiis, currentes,offendentes,dolentes.Currunt enim nonnũquam poſt concupiſcentiam:offendunt ad iniuſtitiam: dolent per pœnitentiam. De primo : Pedes illorum ad malum currunt:id eſt,ad actum,quem male concupiſcunt,& ſic poſt concupiſcentiam ſuam vadunt.De ſecundo:Qui feſtinus eſt, pedibus offendit : quaſi dicat: Immoderatus affectibus ad obiectum illicitum ſe allidit.De tertio:In tempore ſenectutis ſuæ doluit pedes: ſcilicet Aſa rex Iuda. Aſa interpretatur tollens : Iuda confitens. Tunc igitur Aſa rex Iuda in tempore ſenectutis pedes dolet,quando tollens recte confitens in tempore defunctionis pœnitet.

Prou.1.b
Iſa.59.b
Prou.19.a
3 Reg.15.c

Aſa. Iuda.

Articulus quartus.

*In teſtimonia tua.*Hic notatur affectionum deſpectarum correctio,quæ fit per recta affectionum obiecta, quæ docentur per teſtimonia Dei ſancta.Et nota,quod hæc teſtimonia cum ſint affectionum animalium correctiua,ſunt accipienda,habenda,perhibenda.Accipiũtur autem conſentiendo : habentur firmiter tenendo: perhibentur confitendo. De primo:Quod ſcimus loquimur,& quod vidimus teſtamur, & teſtimoniũ noſtrum non accipitis:ſcilicet conſentiendo nobis.De ſecundo:Qui credit in filium Dei, habet teſtimoniam Dei in ſe : videlicet per firmam fidei tentionem. De tertio:Vos de me teſtimonium perhibebitis : ſcilicet confitendo,qui ab initio mecum eſtis.

Ioan.3.b

1.Ioan.5.c

Ioan.15.d

Epilogus.

Ait ergo pſalmographus in perſona illius,quem ſpes mouet ad corrigendos affectus,*Cogitaui.*In quo inſpectio,quæ pertinet ad conſcientiæ redargutionem.*Vias meas.*In quibus infectio,quæ attinet ad cõcupiſcentiæ pollutionem.*Et conuerti pedes meos.* In quo deſpectio, quæ ſpectat ad pœnitentiæ ablutionẽ.*In teſtimonia tua*

In

In quibus correctio,quæ reſpicit ad iuſtitiæ reſtitutionem.

VERSICVLVS DVODECIMVS

Paratus ſum, &c.]Legiſtis ſpem purificantem affectum:legatis eandem plurificantem effectum:ſicut videmus ad oculum, ad ſpei nutum progrediuntur in publicum plurium actus virium, videlicet concupiſcibilis , iraſcibilis, rationabilis , & exterioris ſenſibilis: quoniam hic appetit , hic applaudit, hic conſulit , hic obaudit,quod in bis binis verſus huius particulis luce clarius eluceſcit.

Articulus primus.

Concupiſcibilis actum aperuit Propheta , cum ait: *Paratus ſum*:vbi promptū inſinuat appetitum. Et nota quod concupiſcibilis appetitus debet eſſe promptus,& paratus ad abſtinendum,ad continendum, non ad actū illicitum ſuſtinendum:quorum primum monaſticum: ſecundum angelicum : tertium diabolicum. De primo dicit Dominus Moyſi:Eſto paratus mane,vt aſcendas in montem Sinaï.Et infra:Fuit ibi cum Domino Moyſes quadraginta dies,& quadraginta noctes,& panem non comedit,& aquam non bibit:ecce appetitus temperatus ad abſtinendum paratus. De ſecundo dixit Moyſes populo : Eſtote parati in diem tertium, ne appropinquetis vxoribus veſtris:ecce appetitus moderati ad continendum parati : De tertio : Maledicunt diei: qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan, quaſi dicat:Odiūt lucem tenebrarum filij,qui ſuſcitare ſtimulum ſatanæ ſunt parati:ecce appetitus intemperati ad ſuſtinendum & ſuſcitandum diabolicum actum parati.

Exod.34.a *Ibid.f* *Exod.19.c* *Lib.3.b*

Articulus ſecundus.

Iraſcibilis actum expoſuit,cum adiunxit: *Et non ſum turbatus*. Vbi notatur animi non indignatio , ſed applauſus.Et nota,quod iraſcibilis animus non debet eſſe turbatus circa Dei potentiam,aut circa Dei ſapientiam:ſed circa Dei iuſtitiam.Potentiam dico,per quam mortuos viuificat:ſapientiam dico,per quam ignorantes illuminat:iuſtitiam dico,per quam iniuſtos condēnat.De primo : Vbi Chriſtus diruptis vinculis mortis, dixit dubitantibus diſcipulis:Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?quaſi dicat:Non debetis turbati eſſe : quia potens ſum vincula mortis diſrumpere.De ſecundo:Ego non ſum turbatus, te paſtorem ſequens,quaſi dicat:Non ſum turbatus de tua ſublimi ſapientia,qua paſcis ſimplicium corda.De tertio:A facie eius turbatus ſum, & conſiderans eum, timore ſollicitor,ſcilicet dum iniuſtos iudicantem, & illatas iniurias vindicantem contemplor.

Luc.24.f *Hier.17.c* *Iob.23.d*

Articulus tertius.

Rationabilis actum diſtinxit,cum dixit: *Vt cuſtodiam*. Per hoc notificans memorialem cuſtodiam rationis, conſiliatiuam affectionis , & directiuam actionis. Et nota,quod rationis eſt cuſtodire diuinæ poteſtatis,veritatis , & charitatis iudicia , quæ dicuntur præcepta, teſtimonia,& mandata. De primo : Præcepta mea cor tuum cuſtodiat,quantum ad iudicia poteſtatis. De ſecundo Pſalmiſta:Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, quantum ad iudicia veritatis.De tertio.Hæc eſt charitas Dei,vt mandata eius cuſtodiamus, quantum ad iudicia charitatis.

Prou.3.a *Pſal.118.x* *1.Ioan.5.a*

Articulus quartus.

Senſibilis exterioris actū ſubintulit , cū ſubſcripſit: *Mandata tua*. Dicuntur namque mandata , quaſi manui data:eo quod ſunt ſenſualibus organis mancipata, inter quæ manus quodam modo dignoſcitur obtinere primatum,quæ ſecundum Philoſophum dicitur organum organorum.Hic poteſt notari,quod mandata manu dantur, vel mancipantur tripliciter:quia miniſtrantur,manifeſtātur,& notātur manualiter. Manus enim miniſtrat actus exteriores:manifeſtat interiores:notat autē tam interioresquàm exteriores.De primo:Propter mandatum aſſume pauperem:ecce mandatū pertinens ad exteriorem actum manualiter miniſtratum. De ſecundo:In hoc ſcimus,quoniam cognouimus eum, ſcilicet per fidem:ſi mandata eius obſeruemus,id eſt, fidē noſtram per opera demonſtremus,iuxta illud apoſtolicum:Ego tibi oſtendam ex operibus fidem meam:ecce mandatum pertinens ad interiorem actum manualiter manifeſtatum. De tertio dixit Dominus Moyſi: Dabo tibi tabulas lapideas,& legem & mandata, quæ ſcripſi:ecce mandata tam ad interiorem,quam ad exteriorem actum pertinentia manualiter annotata.

Mandata. *Ariſt.t.5. li. 4.de par. animal. cap. 10.* *Eccl.29.b* *1.Ioan.2.a* *Iac.2.d* *Exod.24.c*

Epilogus.

Dicit ergo pſalmographus vicem gerens illius , qui ſpei gratia cōfortatus plurium exprimit vitium actus. *Paratus ſum* : quantum ad concupiſcibilem appetentem. *Et non ſum turbatus* : quantum ad iraſcibilem applaudentem. *Vt cuſtodiam* : quantum ad rationabilem conſulentem. *Mandata tua*:quantum ad ſenſibilem obſequentem.

VERSICVLVS XIII.

Vnes peccatorum, &c.] Quonam modo ſpes roboret ad operationem boni , patet in quaternario præcedenti. Qualiter autem cor roboret ad ſuperationem mali , patens eſt in præſenti:hoc autem ſolet effici inſtrumento quadruplici:ſcilicet rationis diſcretione, affectionis deuotione,ſupplicantium communicatione, & propria ſupplicatione , quod patebit totidem verſuum inſinuatione. Inſtrumento diſcretionis vtimur cum penſamus,per quod attrahimur,ad quod attrahimur,à quo retrahimur, per quod retrahimur:quorum primum eſt occaſio,ſecundum offenſio,tertium obeditio , quartum obliuio , quæ notantur per ordinem in verſu propoſito.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur ; *Funes circumplexi ſunt me*.Quia re vera funes,per quos attracti,& circumplexi ſunt peccatores plerumque ſunt occaſiones peccandi,quæ dicuntur peccati diſpoſitiones.Et nota,quod legimus triplices funes ſecundum triplices peccati diſpoſitiones.Eſt enim diſpoſitio remota,propinqua,proxima,& perfecta.Quarū prima pertinet ad partem animæ irrationalem, irrationaliter operantem;ſecunda ad partem animæ rationalem , non irrationaliter operantem;tertia ad partē animę rationalem,rationaliter operantē.Rationalis autem operatio eſt ratiocinatio , ſiue deliberatio.De primis funibus legimus ; Funes extenderunt in laqueum;diabolus quippe nobiles funes in laqueum extendit,cum in parte irrationali irrationalē motū intendit,per quem, partem rationalem illaqueare intendit.De ſecundis funibus;Reperimus, quod Iudæi dixerunt Samſoni ipſorum iudici ; Non te occidemus,ſed vinctum trademus;ligaueruntque eum duob. nouis funibus;per Iudæos,qui confitentes interpretantur,quilibet fideles notantur;per Samſonem eorum iudicem intelligimus rationem;per quam tanquam per ſolem interiorem illuminantur;vnde Samſon ſol eorū interpretatur.Samſon ergo duobus ligatur funibus,cū ratio duobus ligatur motibus,ſcilicet motu irrationalitatis irrationali,qui dicitur primus motus;& motu rationalitatis non rationali, qui vocatur conſenſus ſubitus;& quoniā vterque motus venialis eſt nō mortalis; idcirco Samſon ligari dicitur,non occidi. De tertiis funibus;Dauid dicentem nouimus ; Funes inferni circūdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis;Per Dauid,qui manu fortis interpretatur,quilibet iuſtus ſignatur,qui funibus inferni dicitur circumdari,quando ad actum prohibitum per conſenſum deliberatum dignoſcitur inclinari.Hic autem cōſenſus bene vocatur inferni,& mortis loqueus;quia culpa eſt,& reatus;culpa mortem ſpiritualem irrogat, ſcilicet reatus ad mortem infernalem obligat.

Pſal.139.b *Iudic.15.c* *Iudæi.* *2.Reg.22.a* *Dauid.*

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,ſubditur ; *Peccatorum*;pec-

cata namque ſunt legis tranſgreſſiones,& legiſlatoris offenſiones,ad quas trahimur per occaſiones,quaſi per diſpoſitiones.Et nota circa peccata, quod cauēda ſunt, ſpecialiter propter tria : quod mentem ſeducunt,quod mortem inducunt, quod ad infernum deducunt. Primum faciunt in congreſſione: ſecundum in tranſgreſſione:& tertium in egreſſione.De primo:Peccatum,occaſione accepta,per mandatum ſeduxit me : ecce peccatum mentis ſeductiuum.De ſecundo:Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit , & per peccatum mors:ecce peccatum mortis inductiuum.De tertio : Oculus adulteri obſeruat caliginem. Et infra: Et vſque ad inferos peccatum illius:ecce peccatum ad inferos vſque deductiuum.

Rom.7.b *Rom.5.b* *Iob.24.c* *Ibid.d*

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,additur : *Et legem tuam*,id eſt, legis obeditionem. Legi namque debemus obedire : Quare ? propter tria præcipuè:quia pacificans,quia iuſtificans, quia beatificans : lex enim diligentes pacificat: facientes iuſtificat:cuſtodientes,ſeu perſeuerantes beatificat. De primo cantatur:Pax multa diligentibus legem tuam : Ecce diligentium legem pacificatio. De ſecundo : Factores legis iuſtificabuntur : ecce facientium legem iuſtificatio. De tertio : Qui cuſtodit legem, beatus eſt : ecce perſeueranter legem cuſtodientium beatificatio.

Pſalm.118.x *Rom.2.a* *Preu.19.c*

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,ſuperadditur : *Non ſum oblitus*,quaſi dicat : A legis obeditione,à qua multi retrahuntur obliuione , non me retraxit obliuio , Domino protegente. Et nota,quod tria ſunt,quorū aliqui non debent eſſe obliti : vtputa diuinum pactum , diuinum beneficium, & proprium malefactum : Primi quidem fit obliuio propter libidinem:ſecundi propter ingratitudinem:tertij propter impœnitudinem.De primo,vbi legitur de muliere mala : Reliquit ducem pubertatis ſuæ,& pacti Dei ſui oblita eſt:ecce obliuio diuini pacti. De ſecundo ſcribitur à Pſalmographo:Obliti ſunt benefactorum eius,&c.ecce obliuio diuini benefacti.De tertio. Nunquid oblitieſtis mala veſtra,& mala vxorum veſtrarum,quæ fecerunt in terra Iuda ? ecce obliuio proprij malefacti.

Preu.2.c *Pſalm.77.b* *Hier.44.b*

Epilogus.

Et hoc eſt,quod ait Propheta in viri diſcreti perſona : *Funes circumſpexi ſunt me*, quāntum ad occaſiones, per quas attrahebatur. *Pecatorum*, quantum ad offenſiones, ad quas attrahebatur. *Et legem tuam*,quantum ab obedientiam,à qua retrahi verebatur. *Non ſum oblitus*,quantum ad obliuionem, per quam etſi non retrahebatur , attamen retrahi verebatur.

VERSICVLVS XIV.

MEdia nocte,&c.]Inſtrumentum primum præceſſit ad rationis diſcretionem pertinens : Inſtrumentum ſecundum ſuccedit ad affectionis deuotionem attinens:oſtendit enim ſeries huius verſus,quam illectus,quam erectus,quam perfectus , quam prouectus debet eſſe Eccleſiaſticæ deuotionis affectus. Quorum primum indicat tempus : ſecundum motus : tertium terminus : quartum motiua ratio, ſiue virtus.

Articulus primus.

Media nocte:Hic nota, quam illectus ſit illius deuotionis affectus:Satis illum opinamur illectum,qui tranquillum negligit lectum:ſatis auidum ad perficiendum effectum , qui nocturnum ſomnium deſerit imperfectum:vbi ſincera charitas mouet, vbi ſeuera neceſſitas non coërcet. Et nota,quod affectus deuoti ſic debent eſſe illecti amore triplici : videlicet amore Dei , amore ſui,amore proximi:hoc eſt,vt Deum magnificent,vt ſe mundificent,vt proximum ædificent.De primo:Media nocte Paulus,& Sylas adorantes laudabant Dominum: ſic affectus deuoti faciūt,qui ad nocturnas vigilias Dominum laudaturi conſurgunt.De ſecundo ? Media nocte clamor factus eſt:ecce ſponſus venit,&c.Hoc affectus deuoti vigilanter obſeruant,qui nocturnas anticipantes vigilias,in conſpectu Dei ſe iudicant,&iudicando purificant.De tertio:Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte,& dicet illi : Amice commoda mihi tres panes?&c. Quod affectus deuoti ſpiritualiter implent , qui prædictas præoccupantes vigilias , Deo præſtante , prouident qualiter populo fidei, ſpei , & charitatis alimenta miniſtrent.

Act.16.c *Matth.25.a* *Luc.11.a*

Articulus ſecundus.

Surgebam : Hic ſubnotatur, quam erectus ſit huius deuotionis affectus , qui tanquam promptus, & paratus, ait : Surgebam,non quaſi lentus, & ſomnolentus ſurgere diſponebam.Notandum ergo,quod ſurgere debemus hoc modo, ſcilicet properando contra inuitos, orando contra indeuotos, ornando contra incompoſitos.De primo legimus:Surge,propera amica mea:Ac ſi dicatur aperte , properando ſurge , tanquam ſurgens amicabiliter,non inuite. De ſecundo:Surgite,& orate, ne intretis in tentationem,quaſi dicat:orando ſurgite, & ſic tentatoris inſidias præcauete.De tertio:Surrexit, & ornauit ſe ornamentis ſuis, ſcilicet Iudith,quæ interpretatur confitens , per quam notatur quilibet ad confitendum Domino ſurgens : hic dicitur ſurrexiſſe, & ornaſſe , vt illius exemplo diſcamus ſurgendo nos ornare , non incompoſitè nos habere.

Cant.2.c *Luc.22.c* *Iudith.12.d* Iudith.

Articulus tertius.

Ad confitendum tibi : Hic annotatur,quam perfectus ſit iſtius deuotionis affectus.Si enim perfectum cenſetur ſecūdum aſſertionē Philoſophi, quod attingit proprio fini:quis affectum illum perfectū ambiget,qui fini finium per cōfeſſionem laudis attingit?Sed nota, quod ad confitendum Deo perfectè tali confeſſione,oportet tria concurrere:puta charitatem, claritatem,& puritatem:charitas pertinet ad confitentis affectionem:claritas ad cantionēm:puritas ad intentionem.Nam re vera diuinæ laudis affectio ſine cantione bona , cantio ſine affectione vana. Vtraque ſine debita intentione mala; ſed vtraque cum debita intentione perfecta.De primo ſcribitur ; Fecit Dauid principem ad confitendum Domino,Aſaph,& fratres eius.Aſaph autem interpretatur collectio , per quam notatur affectum collectiua dilectio;ecce confeſſio cum charitate affectionis. De ſecundo ; Leuitæ ſtent mane ad confitendum,& canendum Domino;ecce mane,ecce cantio,ex quibus conficitur confeſſio cum claritate cantionis. De tertio dicitur ; Aſcenderunt tribus, tribus Domini ad confitendum nomini Domini, quaſi dicat ; Aſcenderunt tribus Eccleſiæ militantis ad confitendum Domino confeſſione laudis cum tribubus Eccleſiæ triumphantis;in qua confeſſione procul dubio eſt puriſſima intentio ; ecce confeſſio cum puritate intentionis.

Perfectum quid ſecundum Philoſophum. Lib.5. Metaphſex.21. tom.7. *1 Paral.16.a* Aſaph. *1.Paral.22.d* *Pſalm.121.a*

Articulus quartus

Super iudicia iuſtificationis tuæ:Hic connotatur,quam prouectus eſt ipſius deuotionis affectus;nec enim arbitrandus eſt improuectus in diuinæ contēplationis cellaria familiariter introductus. In quo quidem affectus intrat familiarius,quam aſpectus. Nam nonnunquam affectus intrat, vbi aſpectus foris ſtat.Et nota circa iudicia iuſtificationis diuinæ,quod sūt ineffabilis magnificentiæ,incōprehenſibilis ſapientiæ,inueſtigabilis clementiæ:quia re vera permirabilis fuit magnificentia facientis;permirabilior ſapientia patientis;permirabiliſſima clementia ſatisfaciētis.De primo;Magna ſunt iudicia tua Domine,& inenarrabilia verba tua,quaſi dicat; Magnifica,& mirifica diſpoſitionis tuæ iudicia ſunt nobis ineffabilia.De ſecundo;O altitudo diuitiarū ſapientiæ,& ſcientiæ Dei,quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius;quaſi dicat,Altiſſima & pleniſſima eſt ſcientia & ſapientia Dei hominis mirabilia facientis,& miſerabilia patientis, cuius iudicia ſunt humanæ ſapientiæ, ac ſcientiæ incomprehenſibilia. De tertio cantatur ore Dauidico;Iudicia tua abyſſus multa, homines & iumēta ſaluabis Domine ; quemadmodum multiplicaſti mi-

Sap.17.a *Rom.11.d* *Pſalm.35.a*

ſericordiam

sericordiam tuam Deus:quasi dicat; Iustificationis,seu iustæ satisfactionis tuæ iudicia sunt profundissima: quamobrem iustissime saluabis homines, quantum ad naturalem deformitatem,& iumenta quantum ad moralem deformitatem, multiplicando misericordiam reformationis, supra miseriam deformationis.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ typum gerentis personæ deuotæ. *Media nocte*:Ecce tempus notans affectus illectionem. *Surgebam*: Ecce motus subnotans illius erectionem. *Ad confitendum tibi*;Ecce terminus annotans eius perfectionem. *Super iudicia iustificationis tuæ*; Ecce motiua ratio, siue virtus connotans eius prouectionem.

VERSICVLVS XV.

Particeps ego sum,&c.] Quemadmodum in superandis malis vtendum est instrumento discretionis & deuotionis,vt claruit in duobus versibus suprascriptis, in eundem modum vtendum est in ipsis instrumento generalis orationis, cuius virtus suffragatur personæ debili, sicut cibus communis membro inani: quapropter circa generalis orationis participium notantur quatuor per hunc versum, videlicet cibi communitas, membri inanitas, negandi inhumanitas, donandi humanitas. Cibus est orationis fructus. Membrum quilibet fidelium. Donator vel negator humanus vel inhumanus orator.

Articulus primus.

Quantum ad primum, scribitur: *Particeps*, vbi per participem subaudimus fructum participabilem. Si enim participabile nihil esset,nec particeps esse posset. Hic notandum,quòd triplex legitur participium,quoddam vtile, quoddam inutile, quoddam impossibile. Participium quippe spirituale cum fideli est vtile,cum infideli inutile,& cum vtroque impossibile.De primo: Fratres sancti vocationis cœlestis participes estis:ecce fidelium vtile participium.De secundo:Fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis: ecce infidelium inutile participium. De tertio: Non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ dæmoniorum: ecce fidelium,ac infidelium impossibile participium.

Hebr.3.a

1.Matth.5.d

1.Cor.10.c

Articulus secundus.

Quantum ad secundum,sequitur:*Ego sum*; Vox est personę debilis tanquam membri inanis.Et nota,quòd terna membrorum differentia reperitur in Ecclesia. Est enim membrum summum, medium, & infimum. Membri summi,scilicet capitis Ecclesiæ Christi est ministrare spiritualiter,non ministrari.Membri medij est ministrare,& ministrari. Membri infimi est non ministrare,sed ministrari. De primo:Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat:ecce membrum summum ministrans tantum. De secundo: Cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi: ecce membrum medium ministrans & ministratum. De tertio dicit Psalmographus sub infimi membri figura: Ego autem mendicus sum,& pauper: Dominus sollicitus est mei: ecce membrum infimum ministratum solum.

Luc.22.e

Ephes.3.b

Psalm.39.d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,dicitur: *Omnium timentium te.* Et ideo recedentium ab inhumanitate, quia timens Deum est recedens à malo,sicut scribitur:Et nota,quòd sic timentes non renuunt communitati seruire, pauperibus subuenire,pro peccatoribus interuenire. Quorum primum pertinet ad præsidium,secundum ad subsidium,& tertium ad suffragium. De primo: Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum: in quibus sit veritas,& qui oderint auaritiam,& cõstitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos,qui iudicent populum omni tempore:ecce timentes populo præsidentes,& communitati seruientes. De secundo: Filius es optimi viri,& iusti, & timentis Deum,& eleemosynas facientis:ecce timens subsidium impartiens,pauperibus subueniens.De tertio cantatur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, scilicet timentium peccatoribus suffragantium, & pro ipsis interuenientium.

Lib.1.a

Exod.18.d

Tob.9.c

Psalm.144.d

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiicitur: *Et custodientium mandata tua*, de benignitate & humanitate mutua diuinitus imperata.De talibus dici potest,quod scriptum est:Non reliquistis fratres vestros longo tempore vsq; in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. Et nota de talibus humanitatem custodientibus,quòd ipsi custodiunt vitæ veritatem, fugiunt infelicitatem, acquirunt felicitatem. Quorum primum spectat ad meritum, secundum ad supplicium,sed tertium ad præmium. De primo:Aperite portas,ingrediatur gens iusta custodiens veritatem, ac si dicatur aperte. Notas facite vias vitæ,vt accipiant coronam vitæ, custodientes veritatem vitæ. De secundo:Verbum custodiens filius extra perditionem erit,& sic infelicitatem vitabit.De tertio:Via vitæ custodienti disciplinam, quasi dicat: Via vitæ procedit, qui disciplinam custodit, qui autem sic procedit proculdubio ad felicitatem accedit.

Iosuë 22.b

Isai.26.a

Prou.29.d

Prou.10.c

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub inanis membri figura:*Particeps*, quantum ad cibi communitatem, scilicet orationis generalitatem. *Ego sum*,quantum ad membri inanitatem, scilicet personæ debilitatem. *Omnium timentium te*, quantum ad vitantes inhumanitatem, scilicet orationis parcitatẽ.*Et custodientium mandata tua*,quantum ad seruantes humãnitatem, scilicet orationis largitatem. Parce orat,qui pro paucis large,qui pro multis, & tanto largius, quanto pro pluribus.

VERSICVLVS XVI.

Misericordia tua Domine, &c.] Quantum superest instrumentum in versu proposito, proponendum,videlicet propria supplicatio,quæ resistens peccato supplicat pro seipso.Proponit itaque versus iste supplicationem sagacem, viuacem, perspicacem,& efficacem: tangendo diuinæ dignationis humanitatem, indignationis immunitatem: iustificantis dignitatem, & iustificabilis indignitatem.

Articulus primus.

Sagaciter igitur supplicans, diuinæ dignationis humanitatem allegauit,cum ait:*Misericordia tua Domine.* Quod enim Dominus miseretur nostræ miseriæ, humanitas est dignatiuæ. Sed nota misericordiam Domini triplicem miseriæ nostræ triplici congruentem, vtpote misericordiam medicinæ, misericordiam disciplinæ,& misericordiam doctrinæ. Quarum prior congruit uostræ vis irascibilis infirmitati, secunda concupiscibilis lubricitati,tertia rationabilis ruditati. De prima misericordia dicit Scriptura: Filios tuos nec draconum,nec venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua aduenies sanabat eos:ecce misericordia medicinæ. De secunda:Cum tentati sunt,& quidem cum misericordia disciplinam acceperunt: ecce misericordia disciplinæ. De tertia: Misericordia Domini super omnem carnem:qui misericordiam habet & docet, & erudit, quasi pastor gregem suum: ecce misericordia doctrinæ.

Sap.16.b

Sap.11.b

Eccl.18.b

Articulus secundus.

Viuaciter autem orans indignationis immunitatem aggregauit,cum addidit:*Plena est terra.* Nec enim terra misericordia repleretur, si cuiquam terrigenæ Dominus indignaretur.Viuaciter autem ad miserandum mouetur, à quo prorsus indignatio remouetur. Sed nota circa terræ plenitudinem, quòd legimus terram triplicem: terram, quam terimus:terram,quam quærimus: & terram,quam gerimus. Prima terra plena est laude diuina: secunda plena est gloria: sed tertia plena est miseria. De prima: Laudis eius plena est terra, quam

Abac.3.a

terimus, tam multipliciter eum laudat, quam multipliciter laudabilem ſignificat, de quo nullus ambigit, qui
Iſa.6.b ſigna eius intelligit. De ſecunda: Plena eſt omnis terra
Ezech.7 f gloria eius. Vox eſt Angelorum loquentium de terra viuentium. De tertia: Fac concluſionem, quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, id eſt teſtimonio criminum. Hæc eſt terra miſerorum hominum.

Articulus tertius.

Perſpicaciter perorans iuſtificantis dignitatem commendauit, cum ſubdidit: *Iuſtificationes tuas*, id eſt, tibi congruas. Non fuit paruæ perſpicacitatis perſpicere congruentias inter iuſtificãtem, & iuſtificationes ſuas. Notandum itaq; quod ait; *Iuſtificationes tuas*, quaſi dicat, tuæ potentiæ, ſapientiæ, ac iuſtitiæ congruas, tanquam vias tritas, tanquam leges poſitas, tanquam ſententias
Pſalm.118.d diffinitas. De primo Propheta pſallit: Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me. Vox eſt quærentis viam
Ibid. e regiam, viam tritam: De ſecundo autem ait: Legem pone mihi Domine viam iuſtificationum tuarum. Sapienter legem petit legiſlatoris illius, cui nullus ſimilis in
Ioc.36.e B legiſlatoribus: ſicut legimus: Quæris, quare? quia
Iacob.4.d ſicut ſcribitur: Vnus eſt Legiſlator & Iudex, qui poteſt perdere & liberare. De tertio quoque canit: Surgebam ad confitendum tibi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ: ecce iudiciales ſententiæ à ſummo iudice promulgatæ.
Pſalm.118.h

Articulus quartus.

Efficaciter conſummans iuſtificabilis indignitatem inſinuauit, cum de iuſtificationibus ipſius intulit: *Doce me*, ac ſi diceret manifeſte: Domine non ſum doceri dignus, ſed tu non es docere indignus: Fac ergo mecum, vnde tu es dignus, vt fiam dignus, vnde ſum indignus. Et nota, quòd aliquis dicitur docere dignus, propter dignitatem actus, affectus, inſtinctus. Propter primum dicitur doctor bonus, propter ſecundum dicitur miſericors, ſiue pius; propter tertium dicitur benedictus.
Pſalm.118.i Primum patet per Propheram pſallentem: Bonus es tu,
& in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas: ecce
Ibid. q doctorem bonum. Secundum ſublucet per Pſalmiſtam dicentem: Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam, & iuſtificationes tuas doce me: ecce doctorem miſericordem vel pium. Tertium liquet per Pſalmo-
Ibid. b graphum ſic ſcribentem: Benedictus es Domine, doce me iuſtificationes tuas: ecce doctorem benedictum. Ita quidem à mittente benedicetur, qui ad legendum, vel ad prædicandum mittitur.

Epilogus.

Propterea dicit Propheta in laudabilis oratoris perſona: *Miſericordia tua Domine*, tanquam ſagaciter oras, allegando diuinæ dignationis humanitatem. *Plena eſt* D *terra*, tanquam viuaciter perſuadens, aggregando indignationis immunitatem. *Iuſtificationes tuas*, tanquam perſpicaciter perorans, commendando iuſtificantis dignitatem. *Doce me*, tanquam efficaciter conſummans poſtulando iuſtificari iuſtificabilis indignitatem per iuſtificantis dignitatem, ac ſi loqueretur apertius: Domine, qui miſereri dignaris, & nemini indignaris, iuſtifica me, qui ſum indignus, quia tu iuſtificare dignus.

Capitulum quintum.

VERSICVLVS PRIMVS.

B*Onitatem feciſti*, &c.] Hic quintum initiatur capitulum, & quintum repræſentatur ferculum. In ca- E
pitulo præambulo præſentata fuit ſpei immiſſio, in hoc vero præſentatur bonitatis trãſmiſſio: Et quia ſpes immiſſa conſurgit ex bonitate tranſmiſſa: patet ordinis ratio proceſſu reſolutorio. Iſtud autem capitulum diſtinguitur per hunc modum. Eſt equidem bonitas inferior ad animæ iuſtificationem pertinens, quam octonarius prior percurrit, quapropter ad Hebraïca litera
Teth. Teth, quæ interpretatur bonum vel infra, incipit. Et eſt bonitas ſuperior ad animæ iuſtificatæ magnificationem attinens, qua octonarius poſterior ſuperaddit.
A Quamobrem ab Hebraïca litera Iod, quæ interpretatur *Iod.* principium ſeu dominatio, initium ſumit. Octonarius nihilominus prior diſtinguitur: quoniam bonitas inferior pertinet ad animæ curationem, quam declarat quaternarius primus: & curatæ conſeruationem, quam declarat quaternarius alius. Quaternarius etiam prior quadripartitam recipit ſectionem, ſecundum quatuor animæ virium curationem, videlicet apprehenſiuæ, appetitiuæ, memoratiuæ, motiuæ. Quæ ſunt totidem verſibus ſubnotatæ. Verſus primus apprehenſiuæ curationem oſtendit, quia quid, in quem, à quo, & per quem mittitur, apprehendit, ſcilicet ſanitatis habitum, animæ inſitum ab ingenito per vnigenitum.

Articulus primus.

Primum quidem prænotatur, cum præmittitur: *Bonitatem feciſti.* Ita namq; bonitas eſt ſpiritualis ſanitas, quam in nobis creat increata bonitas. Vnde notandum, quòd eſt bonitas improuectorum, prouectorum, ele-
B ctorum. Quarum prima fruimur, ſecundam ſequimur, tertiam impetrare molimur. De prima ſcribitur ab Apoſtolo: Fructus lucis eſt in omni bonitate: ecce boni- *Epheſ.5.b*
tatis fruitio. De ſecunda dicit Pſalmographus: Detra- *Pſalm.37.d*
hebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem: ecce bonitatis proſecutio. De tertia pſallit Propheta: Viſita nos *Pſalm.105.a*
in ſalutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum: ecce bonitatis impetratio.

Articulus ſecundus.

Secundum autem ſubnotatur, cum ſubditur: *Cum ſeruo tuo*, quantum ad eius ſpiritum ſanitati redditum. Et nota ſeruum triplicem triplici bonitati reſpondentem: puta ſeruum improuectum, prouectum, electum. Seruitus prima bona, ſecunda melior, tertia optima. De primo intelligitur, quod legitur: Omnis ſer- *Exod.12.g*
C uus emptitius circumcidetur: ac ſi diceretur expreſſius: Omnis ſerui improuecti à vana conuerſatione redempti ſuperfluitas ſuccidetur. De ſecundo competenter exponitur, quod proponitur: Soſpes ſeruus tuus pater *Gen.41.f*
noſter adhuc viuit. De tertio accipiendum dignoſcitur, quod dicitur: Seruus meus es tu, elegi te, & non *Iſai.41.c*
abieci te.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Domine.* Dominus enim licet ſit nomẽ eſſentiale, tribus perſonis commune, poteſt tamen perſonaliter accipi, & perſonæ patris appropriari. Vnde notandum, quòd nomen Domini legitur appropriatum patri ſub triplici notione patris. Quarum prima negatiua propria. Secunda affirmatiua propria. Tertia affirmatiua communis: videlicet innaſ-
D cibilitatis, paternitatis, communis ſpirationis. Primum patet: Reſpondens Dominus Iob de turbine, ait: *Iob.40.a*
Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? quaſi dicat: Nul- *Iob.41.a*
lus. Quis eſt iſte Dominus, qui nullum habet ante, niſi Dominus pater ſolus, quo nullus anterior nec tempore, nec dignitate, nec origine? Nam Filius & Spiritus ſanctus, etſi non habeant anteriorem tempore, vel dignitate, habent tamen anteriorem, origine. Aut quis Dominus, cui nullus dedit, niſi Dominus pater ſolus, qui à nullo accepit, quoniam à nullo procedit? Nam aliæ perſonæ inde accipiunt, vnde procedunt. Secundum liquet: Nunquid ego, qui generationem cun- *Iſai.66.c*
ctis tribuo, ſterilis ero, ait Dominus? Quis iſte Dominus generationem dans temporaliter, & generans intemporaliter, niſi ſolus Dominus Pater? Tertium lucet: Spi- *Sap.1.b*
ritus Domini repleuit orbem terrarum. Cuius domini, niſi Patris & Filij? qui ſunt vnus Dominus, in quantum dant vnum munus.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Secundum verbum tuum*, quod dixiſti, cum filium genuiſti, ſecundum quem cuncta facis, qui ſecundum artem cuncta facis. Ipſe enim, ſecundum Auguſtinum, eſt ars omnipotentis, & ſapientis dei, plena omnium rationũ viuentium, *Aug lib 6. Trinit. to.3. cap.10. & lib.2.in Ge*
ſicut ſcribitur ab eo. Hic poteſt notari ſine præiudicio

verbi

Digitized by Google

verbi diuini & humani, trina proportio. Sicut enim verbum humanum humanitas prolatum, est vox viua significatiua,ita verbum diuinitus prolatum est proles viua spiratiua, quorum singula sunt singulis proportionalia. Prima proportio patet ex eo,quod sicut verbum humanum inquantum vox, est in dicente, sicut procedens in non procedente,& sic distinctè: ita verbum diuinum in quantum proles,est in patre,sicut procedens in non procedente,& sic distincte,quantum ad distinctionem personalem, quod notatur in illo verbo Euangelico: Verbum erat apud Deum, tanquam personaliter distinctum. In quo refellitur error Sabellianorum,personalem distinctionem negantium. Secunda proportio patet ex eo, quod sicut verbũ humanum, in quantum viuũ,est in dicẽte,sicut viuens in viuente, & sic indistinctè:ita verbũ diuinũ,in quantum viuum, est in patre, sicut viuens in viuente, & sic indistinctè, quantum ad indistinctionem essentialem, quod notatur ibidem in illo verbo: Deus erat verbum,tanquam essentialiter indistinctum:In quo refellitur error Arrianorum,essentialem indistinctionem diffitentium. Tertia proportio patet ex eo,quod sicut verbũ humanum, in quantum significatiuum,est in dicente,sicut significans in significante,& sic iterum indistinctè:ita verbũ diuinum,in quantum spiratiuum,est in patre,sicut spirans in spirante, & sic iterum indistinctè, quantum ad indistinctionem notionalem, quod notatur ibidem in illo verbo,hoc scilicet: Verbum erat in principio apud Deum: tanquam personaliter distinctum,& notionaliter indistinctum. Quod enim ait: Apud Deum, pertinet ad distinctionem personalem. Quod autem dicit: In principio, pertinet ad indistinctionem notionalem. Hoc principium est communis spiratio,secundum quam pater & Filius sunt vnum principiũ respectu Sancti Spiritus,testante Augustino. In quo retunditur error Græcorum, spirationem actiuam soli Patri attribuentium.Hæc tria implicite prænotauit Euangelista cum ait: In principio erat verbum:ac si diceret:In Patre erat Filius vno modo distinctus,sed duobus indistinctus: videlicet distinctus personaliter,sed indistinctus naturaliter,& notionaliter,quorũ singula singulis subnotauit articulis,sine præiudicio sententię sanioris.

cap.8. idem supra, ser.1. in Exaëm. pag.10.c.d.e

Ioan.1.a

Ioan.1.a

Aug. lib.6. de Trin.1.

Ioan.1.a

Epilogus.

Ait ergo Propheta:*Bonitatem fecisti*;prænotans sanitatis habitum, qui transmissus: *Cum seruo tuo*, subnotans serui spiritum,in quem transmissus. *Domine*:annotans ingenitum, à quo transmissus. *Secundum verbum tuum*, denotans vnigenitum, per quem transmissus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Bonitatem & disciplinam,&c.] Curationem virtutis apprehẽsiuæ vidimus in versiculo præcedente,curationem appetitiuæ videre possumus in præsenti.Huius curationis est efficax argumentum,quod ædificare appetit aurum,argentum, & lapidem pretiosum super fidei fundamentum. Nam profecto bonitas auro, disciplina argento, scientia lapidi pretioso, credulitas congruit fundamento.

Articulus primus.

Primum quidem insinuauit,cum ait: *Bonitatem*, id est, bonam mentis qualitatem. Doce me,non theoricè,sed practicè:nec indicando,sed ædificando. Hæc est bonitas aurea,hæc est bona dispositio,quantum ad interiora. Et nota,quod bonitas ista est auro cõparabilis propter tria: quia sicut aurum est ponderosum, radiosum,fructuosum:sic bonitas ista est ponderosa,radiosa, & fructuosa.Quæris,quibus?Ponderosa pœnitentibus, radiosa contemplantibus, fructuosa gustantibus. De primo:Domine secundum bonitatem tuam promisisti pœnitentiam. Ecce bonitas pœnitentibus ponderosa. De secundo scribitur: In bonitate tua doce me. Ecce bonitas contemplantibus radiosa. De tertio: Fructus spiritus est charitas, bonitas, gaudium,pax, patientia, benignitas. Ecce bonitas gustantibus fructuosa.

2.Par.36.b

Psalm.118.i

Gal.5.d

Articulus secundus.

Secundum indicauit;cum additur: *Et disciplinam*,id est compositionis modestiam. Hæc est disciplina argentea, hæc est disciplinata compositio, quantum ad exteriora. Et nota,quod disciplina est argento comparabilis tribus de causis:quia sicut argentum est carum, clarum, & sonorum: ita disciplina & cara, & clara,& sonora est.Vis scire quibus,cara est acquirentibus,clara videntibus,sonora audientibus. De primo:Accipite disciplinam meam, & non pecuniam. Ecce disciplina acquirentibus cara,quia carior,quam pecunia. De secundo:Cum vidissem,posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam.Ecce disciplina videntibus clara. De tertio: Audite filij disciplinam patris. Ecce disciplina audientibus sonora.

Prou.8.b

Prou.24.d

Prou.4.a

Articulus tertius.

Tertium insinuauit,cum subdit: *Et scientiam*,id est, superiorum notitiam. Hæc est scientia pretiosa, hæc est discreta expositio,quantum ad superiora. Et nota, quod hanc scientiã possumus pretiosis lapidibus comparare, specialiter triplici ratione, quia sicut in lapidibus pretiosis quæritur veritas,claritas,& salubritas:sic in scripturarum spiritualibus theoricis quæritur scientia veritatis,claritatis,& salutis,quantum ad expositiones allegoricas,tropologicas,& anagogicas. De prima scientia scribitur ab Apostolo:Semper discẽtes,& nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Tales sunt Iudæi,semper legentes scripturarum historias, & nunquam peruenientes ad earum allegoricas theoricas.De secunda vero scientia potest accipi illud verbũ Apostoli:Deus,quia dixit de tenebris lucẽ splẽdescere,ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationẽ scientiæ claritatis Dei.Ista profecto claritas potest dici clara moralitas,quã pater luminũ facit splẽdescere de tenebris, id est,de obscuris scripturarum figuris. De tertia non indecenter intelligimus, quod legimus:Ad dandã scientiam salutis plebi eius.Hæc enim nõ solum est propter salutem,sicut aliæ,sed etiam de salute.Et quia de salute singulariter est,scientia salutis potissimum dici potest.

2.Tim.3.b

2.Cor.4.b

Luc.1.g

Articulus quartus.

Quartum implicauit,cum superaddidit:*Quia mandatis tuis credidi*. Quid est mandatis credere,nisi credulitatis fundamentum sternere? Notandum igitur, quod fidei fundamentum credendo sternitur, & idcirco tripliciter sternitur:quia tripliciter creditur,videlicet corde,ore,opere. Vnde fides corde firmatur: ore affirmatur: opere confirmatur. De primo: Corde creditur ad iustitiam.Hic fundamentum credendo sternitur,& firmatur. De secundo: Nos credimus, propter quod & loquimur. Hic credendo sternitur, & affirmatur. De tertio: Qui credit Deo,attendit mandatis: hic credendo sternitur, & etiam confirmatur.

Rom.18.b

2.Cor.4.c

Eccl.32.d

Epilogus.

Hæc est itaque vox Prophetæ declarantis curationem virtutis appetitiuæ. *Bonitatem*:Ecce bonitas aurea, quantum ad dispositionem interiorum. *Et disciplinam*: Ecce disciplina argentea, quantum ad compositionem exteriorum. *Et scientiam*:Ecce scientia pretiosa,quantum ad expositionem superiorum. *Doce me*: Ecce practicum, non theoricum documentum. *Quia mandatis tuis credidi*: Ecce fidei fundamentum.

VERSICVLVS TERTIVS.

Priusquam humiliarer,&c.]Duo versiculi præcurrentes prænuntiauerunt curationem tam apprehensiuæ,quam appetitiuæ. Iste sequens annuntiat curationem memoratiuæ,pronuntians in quatuor eius membris memoriam commissionis,omissionis,promissionis, & immissionis: quantum ad peccatum commissum, mandatum omissum,propitiatum promissum,& gemitum compunctionis immissum.

Articulus primus.

Quantum ad primum Psalmographus ait:*Priusquam humiliarer*,id est,priusquam per timorẽ male humilian-

tem

tem præuaricaret:ecce præuaricatio,ecce peccati commiſſio.Hic poteſt notari,quod contingit tripliciter male humiliari: videlicet malum diſſimulando, bonum ſimulando, malum accumulando: ſicut Dauid humiliari curauit, cum adulterium diſſimulauit, cum Vriæ beneficium ſimulauit, cum maleficium accumulauit. *Phil.4.e* De primo: Scio humiliari,& abundare:ſicut Apoſtolici viri ſciunt humiliari,malum pœnæ diſſimulando, & abundare,ipſum refocillãdo:ſic & Apoſtatici viri ſciũt humiliari, malum culpæ diſſimulando, & abundare, *Pſalm.34.c* ipſum refocillando. De ſecundo ſcribitur: Quaſi proximum,quaſi fratrem noſtrum,ſic complacebam:quaſi lugens,& contriſtatus ſic humiliabar:ſicut nouit complacere proximo,& contriſtari ex animo charitas conſolatrix: ſic nouit complacere proximo,& contriſtari: *Eccl.13.b* ſed non ex animo calliditas ſimulatrix. De tertio:Attende,ne ſeductus in ſtultitia humilieris: Sic ſeducuntur, ſic humiliantur, qui humanam verecundiam ſic verentur, quod diuinam iracundiam ex puſillanimitate ſpiritus promerentur,ſicut illi contigit,quem timor male humilians declinare docuit ad homicidium, vt declinare poſſet adulterorum opprobrium: ſed Dominus abominans ſimulatorum facinus, maluit ſeruum ſuum cum peccatoribus humiliari, quàm cum ſimulatoribus gloriari.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,addit: *Ego deliqui*,id eſt,per amorem male inflammantem mandatum dereliqui. Et nota, quod delictum huiuſcemodi accidit propter tria, puta propter immiſſionem,remiſſionem, & intermiſſionem. Cum enim paſſionis horror immittitur,& rationis rigor remittitur,prohibitionis timor intermittitur. *Oſea.13.a* De primo: Horror inuaſit Iſraël, & deliquit in Iſraël. Baal:Iſraël interpretatur mens Deum videns,per quam humanam accipimus rationem: Baal interpretatur vetuſtas,per quam intelligimus præuaricationem:horror ergo Iſraël inuadit,cum horribilis paſſio rationem peruadit:ſed Iſraël in Baal delinquit, quando ratio prohibitionem propter præuaricationem relinquit.De ſecũdo:Propter inopiam multi deliquerunt:ſic delinquunt,, *Eccl.27.a* qui propter paſſionis vehementiam,& rationis inconſtantiam,prohibitionis obedientiam derelinquunt. De *Pſalm.35.a* tertio ſcribitur: Dixit iniuſtus,vt delinquat in ſemetipſo. Ita dicit,qui paſſione oppoſita,ratione depoſita, prohibitione poſtpoſita, præuaricari proponit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, ſuperaddit: *Propterea eloquium tuum*,id eſt,tuæ poteſtati,tuæ veritati,tuæ pietati congruum:quia poteſtatis eſt eripere pœnitentem:veritatis dirigere confitentem:pietatis ſuſcipere ſatisfacientem. *Pſalm.118.y* De primo Pſalmiſta dicit: Secundum eloquium *Ibidem. r* tuum eripe me:ecce eloquium poteſtatis. De ſecundo Propheta pſallit: Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum:ecce eloquium veritatis.De tertio Pſalmographus ſcribit: Suſcipe me ſecundum eloquium *Ibidem. p* tuum: ecce eloquium pietatis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,ſubdit: *Cuſtodiui*, quaſi eloquium propitiatorium,promittens propitiatum confitenti peccatum:*Cuſtodiui*. Quomodo? peccatum confitendo: propitiatum petendo. Et nota, quod in hac cuſtodia debent eſſe tria,ſcilicet iuſtitia,prudentia,potentia. Prima,vt reum iudicet in contritione:ſecunda, vt eum iudicet in confeſſione:tertia,vt Deum vindicet in ſatisfactione. De primo:Iuſtitia cuſtodit innocentis *Prou.18.a* viam. Innocentes dico tam facto, quam voto: nam vterque reatum ſuum iudicat, ſed ille leuiorem, iſte grauiorem: ille venialem,iſte mortalem. De ſecundo: *Prou.2.c* Prudentia cuſtodit rectorum ſalutem: ita quidem per confeſſionem ſalutarem, quandoquidem rectam in- *Sap.9.o* dicat veritatem.De tertio:Cuſtodiet me in ſua potentia,& erũt accepta opera mea:ita plane cuſtodit diuina ſapiẽtia in ſatisfactione,cõmenſurãdo vindictã iniuriæ: & facit,quod opera ſatisfactoria ſint digna acceptione.

Epilogus.

Liquet itaque vox Prophetæ curationem manifeſtans memoriæ. *Priuſquam humiliarer*:per timorem male humiliantem, quantum ad peccatum commiſſum: ecce memoria commiſſionis. *Ego deliqui*, per amorem male inflammantem,quantum ad mandatum omiſſum: ecce memoria omiſſionis. *Propterea eloquium tuum*: quantum ad propitiatum promiſſum: ecce memoria promiſſionis. *Cuſtodiui*: quantum ad gemitum compunctionis immiſſum: ecce memoria immiſſionis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Bonus es tu,&c.]Prænuntiata curatione apprehenſiuæ, appetitiuæ, atque memoratiuæ; nouiſſime nuntiatur curatio motiuæ,ſiue greſſiuę,quam nuntiat iſte verſus,innuendo bonitatem aggreſſus,progreſſus, congreſſus,& regreſſus;quoniam in his verbis notatur motus mentis, tanquam bonum aggredientis, in bono progredientis, cum bono gradientis, ad bonum regredientis.

Articulus primus.

Quod enim ait:*Bonus es tu.*Vox eſt mentis tanquam bonum aggredientis. Et nota,quod bonus eſt Dominus vniuerſis ipſum aggredientibus,ſiue ſint pœnitentes,ſiue proficientes,ſiue peruenientes:quia condonator,quia conſolator,quia coronator.De primo: Bonus Dominus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum: ecce bonus pœnitentium condonator. De ſecundo: Bonus Dominus,& confortans in die tribulationis: ecce bonus proficientium conſolator.De tertio:Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum: ecce bonus peruenientium coronator.

2.Paralip. 30.c *Nahum.1.b* *Thren.3.c*

Articulus ſecundus.

Quod autem,inquit: *In bonitate tua*:Vox eſt mentis in bono progredientis. Sic progreditur, qui bonitate non humana,ſed diuina fulcitur. Et nota,quod bonitati diuinæ conuenit ſuſtinere, ſupereminere, implere, continere,tanquam inferiori,ſuperiori,interiori,& exteriori.De primo:An diuitias bonitatis eius,& patientiæ, & longanimitatis contemnis, quaſi te ſuſtinentis? *Rom.2.a* Ecce bonitas ſuſtinens. De ſecundo: Vt oſtenderet in *Epheſ.2.b* ſæculis ſuperuenientibus abundantes diuitias, gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos: quaſi ſupereminente. Ecce bonitas ſupereminens. De tertio ſcribitur: Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Ecce *Pſal.103.d* bonitas implens. De quarto rurſus: Ad videndum in *Pſal.105.a* bonitate electorum tuorum, quaſi comprehenſiua ipſorum. Ecce bonitas continens.

Articulus tertius.

Quod vero dicit: *Doce me*:vox eſt mentis cum homo gradientis,& ab ipſo doceri cupientis. Sed nota,quod docere dicitur Deus mentem influendo eidem veritatem,charitatem, facultatem, quantũ ad intellectiuam, affectiuam,effectiuam.Ad primum pertinet illud Pſalmiſtæ:Scientiam doce me. Vbi petitur influentia veri- *Pſalm.118.i* tatis conueniens intellectiuæ.Ad ſecundum ſpectat illud Prophetę:Doce me,quia tu es Deus ſaluator meus, *Pſalm.24.a* vbi petitur influentia charitatis ſaluificæ congruens affectiuæ.Ad tertium pertinere dignoſcitur,quod dicitur; Doce me facere voluntatem tuam:quia Deus meus es *Pſalm.142.b* tu:vbi petitur influentia facultatis competẽs effectiuę.

Articulus quartus.

Quod deinde adiunxit: *Iuſtificationes tuas*: Vox eſt mentis ad bonum regredientis.Quid enim iuſtificatio, niſi ad Dominum regreſſio?Vnde notandum, quod iuſtificationes diuinæ perficiũt animam,quantum ad intellectum,affectum,& effectum: illuminando,inflammando,firmando. De primo per Pſalmiſtam dicitur: *Pſalm.118.r* Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum,& doce me iuſtificationes tuas.Ecce illuminatio intellectus.De ſecundo per Prophetã pſallitur: Concupiuit anima mea *Ibidem. c* deſiderare iuſtificationes tuas. Ecce inflammatio affectus. De tertio ſimiliter ſcribitur:Inclinaui cor meum *Ibidem. o* ad faciẽdas iuſtificationes tuas.Ecce firmatio effectus.

Epilogus.

Digitized by Google

Epilogus.

Ex his subrutilat mens Prophetæ insinuantis curationem gressiuæ, ait enim. *Bonus es tu*: ex parte mentis bonum aggredientis. *Et in bonitate tua*: ex parte ipsius mentis in bono progredientis. *Doce me*: ex parte eiusdem mentis cum bono gradientis. *Iustificationes tuas*, ex parte sæpe dictæ mentis ad bonum regredientis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Multiplicata est super me, &c] Animæ curationem quaternarius antecedens exposuit, curatæ conseruationem quaternarius præsens exponit. Conseruationis autem istius quatuor sunt indicia totidem versibus subnotata: videlicet tentationis resistentia, tẽtatoris victoria peccatorum displicentia, & mandatorum complacentia. Primus versus tentationis resistentiam indicat: quoniam exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis demonstrat. Attende exercitum obsidentem: vanitatem dentibus stridentem: spiritum præsidentem: humilitatem in Domino confidentem.

Articulus primus.

Nisi enim exercitus nequam exterius obsideret, nequaquam Propheta diceret: *Multiplicata est super me*: quasi dicat: Multi insurgunt aduersum me: sed qualiter multiplicata? Nota breuiter, quia tripliciter, multiplicata inferius, multiplicata superius, multiplicata exterius. Qualiter inferius? quantum ad multorum meritum suppliciorum. Qualiter superius? quantum ad multorum demeritum præmiorum. Qualiter exterius? quantum ad multorum scandalum proximorum. De primo: Multiplicata est malitia eorum: scilicet, quantum ad meritum supplicior̃. Vnde sequitur: Quia iusta est dies Domini in valle concisionis. De secundo scribitur: Multiplicata est in eis ruina: scilicet quantum ad demeritum præmiorum. De tertio: Multiplicata sunt mala in terra: scilicet quantum ad scandala plurimorum.

Iohel 3.a
Idem.
Psalm.105.d
1.Mac.1.a

Articulus secundus.

Nisi etiam vanitas dentibus strideret, Psalmista non adderet: *Iniquitas superborum*: Quæ est enim iniquitas superborum, nisi vanitas? quæ contra illos dentibus stridet, quos deridet. Et nota, quòd iniquitas talis comparatur in scripturis solio dedecoris, iugo facinoris, virgæ furoris. Primo quippe propter principatum concupiscentiæ: secundo propter famulatum intelligentiæ: tertio, propter cruciatum conscientiæ. De primo: Separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Ecce solium dedecoris. Magnum enim dedecus est, quòd concupiscentia rationi præest. De secundo; Vigilauit iugum iniquitatũ mearum in manu eius. Ecce iugum facinoris. Magnum quippe facinus est, quòd ratio concupiscentiæ subest. De tertio; Iniquitas surrexit in virgam impietatis. Ecce virga furoris; quia valde furit, qui conscientiam suam vrit.

Amos.6.b
Thren.1.e
Ezech 7.c

Articulus tertius.

Nisi vero spiritus præsideret, scriptura minime subderet; *Ego autem in toto corde meo*; cui scilicet præsideo, tanquam spirituali præsidio. Et nota, quòd præfatum præsidium debet esse munitum totaliter, id est, tripliciter; videlicet quantũ ad introitum, medium, & exitum. Introitus pertinet ad potentiam apprehensiuam, seu receptiuam: medium ad memoratiuam, seu retentiuam: exitus ad interpretatiuam, seu pronuntiatiuam. De primo; Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te; quasi dicat; Si sapientia spiritualis venerit ad cordis tui introitum, & scientia sæcularis apprehensiuę tuæ placuerit, consilium sapientiæ custodiet te, quantum ad spiritualia, & prudentia sæcularis seruabit te, quantum ad temporalia. Ecce cordis introitum. De secundo; Custodi ea, scilicet eloquia mea, in medio cordis tui, videlicet in potentia memoratiua. Ecce cordis medium. De tertio; De corde exeunt cogitationes; scilicet per interpretatiuę potẽtiæ eructationes. Ecce cordis exitum. Si vis ergo omni custodia seruare cor tuum,

Prou.2.c
Idem.4.c
Matth.15.b

A quasi spirituale præsidium, custodi eius introitum medium, & exitum; vt nihil recipias, nihil retineas, nihil pronunties, nisi rectum.

Articulus quartus.

Nihil deinde humilitas in Domino confideret, Psalmographus non superadderet: *Scrutabor mandata tua*, quod pertinet ad scrutinium humilitatis, cuius summũ est studium diuinis obtemperare mandatis. Hic potest notari, quòd humilitatis est scrutari, non imprudenter, non impudenter, sed prudenter; Imprudenter scrutantur curiosi; impudenter luxuriosi; prudenter virtuosi. De primo: Nolo vt scrutemini actum meum, quantum ad scrutinium curiosum. De secundo: Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius: quantum ad scrutinium luxuriosum. De tertio scribitur: Scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo, B quantum ad scrutinium virtuosum.

Iudith.8.d
Eccl.41.d
Psalm.118.e

Epilogus.

Liquet igitur mentis Prophetæ demonstrare volentis resistentiam tentationis, demonstrando exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis. Ait enim: *Multiplicata est super me*, quantum ad exercitum obsidentem. *Iniquitas superborum*, quantum ad vanitatem stridentem. *Ego autem in toto corde meo*, quantum ad spiritum præsidentem. *Scrutabor mandata tua*, quantum ad humilitatem in Domino confidentem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Coagulatum est sicut lac cor eorum, &c.] Resistentiam tentatoris præcedens versus proposuit, victoriam tentationis præsens versus proponit, insinuando defectum circa tentatoris affectum, & prouectum C circa victoris aspectum. Defectus pertinet ad potentiam ligatam. Affectus ad maleuolentiam instigatam. Prouectus ad patientiam leuigatam. Aspectus ad sapientiam, qua vincitur malitia inuestigata.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur: *Coagulatum est sicut lac*. Ista coagulatio est diabolicæ potentiæ ligatio, quæ ligatur diuinæ virtutis retinaculo, sicut ligatur lac à coagulo. Et nota, quòd talis coagulatio, seu potentiæ limitatio in diuersis diuersimodè reperitur. Vnde diuersi diuersimodè coagulati leguntur; aliter enim existit coagulatus fœtus in matrice formatus; aliter spirit⁹ informatus; aliter spiritus informantis, informato spiritui conformatus. Prima est coagulatio seminalis; Secunda disciplinalis; Tertia doctrinalis. De primo; Coa- *Sap.7.a*
gulatus sum in sanguine ex semine hominis. Ecce coD agulatio seminalis, qua limitatur fœtus materia, quę ministratur à fœmina per virtutem formatiuam, quę deriuatur à masculo. Vnde Philosophus; Vir dat formã, & *Arist. lib.2. de Gen. animal. cap.4.*
principium, fœmina dat corpus & materiã. Sicut accidit in lacte coagulato, quòd corpus exit ex lacte, & coagulatio ex coagulo; ita exit illud, quod abscinditur à mate in fœmina. De secundo dicitur per Psalmistam: Vt quid *Psalm.67.d*
suspicamini montes coagulatos? Hoc est, cur illi pares opinamini, qui est mons Dei secundum diuinam naturam, & mons pinguis secundum humanam, cui datus est spiritus non ad mensuram, illos qui sunt montes, id est, sapientia, & gratia eminentes: sed coagulati, seu limitati secundum mensuram spiritus sibi dati? nec enim acceperunt, quantum accipere potuerunt, scilicet E secundum mensuram donationis Christi. Talis est coagulatio disciplinalis, qua limitatur potentia apprehẽsiua discipuli, secũdum limites dogmatis apprehensi. De *Psalm.67.c*
tertio psallitur per Prophetã: Mons coagulatus, mons pinguis: quasi dicat: Ille qui est mons pinguis secundum humanam naturam, accipiẽdo Spiritum sanctum non ad mensuram, est coagulatus collimitando, & conformando se audientibus secundum exigentiam sui status. Aperiebat enim in parabolis os suum: quia non est possibile aliter nobis lucere diuinum radiũ, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum: *Dion. cap 1. decal. Hier.*
sicut asseritur à Dionysio: Ecce coagulatio doctrinalis,

qua

Digitized by Google

qua potentia informatiua Magiſtri ſe collimitat, & conformat potentiæ apprehenſiuæ diſcipuli.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſcribitur: *Cor meum*: id eſt, voluntas eorum, ſeu potius maleuolentia, quam inſtigat ipſorum dæmonum malitia. Eſt autem triplex malũ in dæmonibus, quod aſſignat beatus Dionyſius: puta furor irrationabilis: demens concupiſcentia: phantaſia proterua. Vnde notandum, quòd cor diabolicum legitur immutatum, ingrauiatum, induratum: Immutatio ſpectat ad irrationabilem furiam: ingrauatio ad dementem concupiſcentiam: induratio ad phantaſiam proteruam. De primo: Immutatum eſt cor Pharaonis & ſeruorum eius ſuper populum. Per Pharaonem Ægypti principem, quid niſi Princeps tenebrarum ſignatur? Ægyptus enim tenebræ interpretatur. Ecce cor diabolicum immutatum. De ſecundo: Ingrauatum eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum: Ecce cor diabolicum ingrauatum. De tertio: Induratum eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos: Ecce cor diabolicum induratũ.

Dion. lib. de diu. nom. cap. 4.

Exod. 14. b Pharao.

Ægyptus.

Exod 9. b

Exod. 8. d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, ſcribitur: *Ego vero legem tuam*, quæ perſuadet patientiam, diſſuadet impatientiam: ſicut declarat luce clarius, tam veteris, quàm nouæ legis aſpectus, in quo patientiæ leuigatio, & patiens prouectus. Et nota, quòd lex docet vitia fugere, vtilia eligere, grauia pro Domino ſuſtinere. Quorum primum eſt iuſtitiæ initiatiuum: Secundum prouectiuum: Tertium perfectiuum. De primo: Per legem enim cognitio peccati: Ecce vitium fugiendum. De ſecundo: Proba vtiliora inſtructus per legem: Ecce vtile eligendum. De tertio ſcribitur: Propter legem tuam ſuſtinui te Domine: ſupple, perſuaſorem patientiæ. Ecce graue pro Domino ſuſtinendum.

Rom. 3. e *Rom. 2. c*

Pſalm. 129 a

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubditur: *Meditatus ſum*. Ecce victoris aſpectus. Sed nota, quòd non ſimpliciter, ſed multipliciter meditatus, quantum ad diuina beneficia, humana maleficia, & diuina iudicia, quorum, hæc præterita, hæc præſentia, hæc futura. De primis Pſalmiſta, dicit: Meditatus ſum in omnibus operibus tuis: quoad beneficia præterita. De aliis Propheta pſallit: Meditatus ſum nocte cum corde meo: & hoc quo ad maleficia præſentia. De reliquis: In menſura contra menſuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam, meditatus eſt in ſpiritu ſuo duro, *& cætera*, quoad iudicia futura, menſuram pœnæ contra menſuram culpæ myſticæ Domini vineæ reddituram.

Pſalm. 42. a *Pſalm. 76. b* *Iſa. 27. b*

Epilogus.

Ex prædictis poteſt clareſcere mens Prophetæ proponentis victoriam tentatoris, & dicentis in perſona victoris. *Coagulatum eſt, ſicut lac*, quantum ad tentatoris, & ſatellitum eius defectum, quo ligatur eorum potentia. *Cor eorum*, quantum ad effectum, quo inſtigatur ipſorum maleuolentia. *Ego vero legem tuam*, quoad victoris prouectum, quo leuigatur eius patientia. *Meditatus ſum*, quoad ipſius aſpectum, quo inueſtigatur ſapientia, per quam vincitur malitia.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Bonum mihi, quia humiliaſti me, &c. Poſt præcedentis conſeruationis indicia, quæ ſunt tentationis reſiſtentia, & tentatoris victoria, ſequitur tertium, quod eſt peccati diſplicentia, quæ probatur in hoc verſu, velut à contrario ſenſu. Nam probato, quòd beneplacitum ſit, humiliari, illuminari, iuſtificari, ex oppoſito probatur, quòd maleplacitum ſit, inflari, obcæcari, præuaricari. Quorum primum pertinet ad remorſionem: Secundum ad delectationem: Tertium ad aſſenſionem: Quartum ad operationem.

Articulus primus.

Ad beneplacitum reſpicit, quòd Propheta prædicit: *Bonum mihi*, quaſi dicat beneplacet mihi. Si autem propoſitum eſt beneplacitum, & oppoſitum eſt maleplacitum. Et notandum, quòd perfectum beneplacitum debet habere teſtimonium tripartitum, ſcilicet inferius, ſuperius, & exterius: Hoc eſt, reſpectu ſui, reſpectu Dei, & reſpectu proximi. Prima conditio legitur: Si bonum eſt in oculis veſtris, auferte mercedem meam: Ecce beneplacitum, quantum ad interius teſtimonium. Secunda conditio ſcribitur: Fecit Aſa, quod bonum, & placitum erat in conſpectu Dei: Ecce beneplacitum, quantum ad ſuperius teſtimonium. Tertia conditio traditur ab Apoſtolo: Prouidemus bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Ecce beneplacitum, quantum ad exterius teſtimonium.

Zach. 11. c *2. Par. 14. a* *2. Cor. 8. d*

Articulus ſecundus.

Ad humiliationem pertinet, quod prædictis conſequenter cohæret: *Quia humiliaſti me*, ſcilicet conſcientia caſtigante, non concupiſcentia inſtigante, dolore inflammante, non delectatione inflante. Et nota, quòd Dominus aliter humiliat incipientem, aliter proficientem, aliter perfectum. Primum ad pœnitendum: Secundum ad patiendum: Tertium ad compatiendum. De primo poſſumus accipere illud Pſalmiſtę: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliaſti me: ſcilicet humiliatione pœnitentiæ. De ſecundo recte ſatis exponitur, quod proponitur: Cur vocatis me Noëmi, id eſt, pulchram, quam Dominus humiliauit, ſcilicet humiliatione patientiæ? De tertio patenter intelligitur, quod legitur: Timeo, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, ſcilicet humiliatione compatientiæ. Vnde, ſequitur: Et lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam.

Pſalm. 118. b *Ruth. 1. d* *2. Cor. 12. d* *Ibidem.*

Articulus tertius.

Ad illuminationem refertur, quod illico ſubinfertur: *Vt diſcam*, ſcilicet gratia illuſtrante, non malitia excæcante. Hic poſſumus notare, quod tripliciter contingit diſcere, videlicet experimento, exemplo, intimo documento. Quorum primum præcipuè habet locum in phyſicis, ſecundum in ethicis, tertium in diuinis. De primo: Experimento didici, quòd benedixerit mihi Deus propter te, ſcilicet quantum ad multiplicationem animalium: ecce experimentum phyſicum. De ſecundo: Exemplo didici diſciplinam: ecce exemplum ethicum. De tertio: Notum vobis facio, fratres, Euangelium, quod Euangelizatum eſt à me: quia non eſt ſecundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti: ecce intimum documentum.

Gen. 30. d *Prou. 24. d* *Gal. 1. b*

Articulus quartus.

Ad iuſtificationem ſpectat quod reſtat: *Iuſtificationes tuas*, non præuaricationes meas: Et nota, quòd iuſtificationes iſtas debemus diſcere triplici ratione, quia dirigunt in conſiliis, in iudiciis, in exercitiis. Quorum primum ſpectat ad deliberationem, ſecundum ad electionem, tertium ad executionem. De primo ſcribit Pſalmographus: Conſilium meum iuſtificationes tuæ: ecce conſilium deliberationis. De ſecundo ſimiliter ait Pſalmographus: Ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ: ecce iudicium electionis. De tertio quoque Pſallimus: Exercebor in iuſtificationibus tuis: ecce exercitium executionis.

Pſalm. 118. c *Ibid. b* *Ibid. f*

Epilogus.

Et hoc eſt, quod pſallitur per Prophetam intimantem peccati diſplicentiam: *Bonum mihi*: Ecce beneplacitum contra maleplacitum remorſionis. *Quia humiliaſti me*: Ecce humiliatio contra inflationem delectationis. *Vt diſcam*: Ecce illuminatio contra excæcationem aſſenſionis. *Iuſtificationes tuas*: Ecce iuſtificatio contra præuaricationem operationis.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Bonum mihi lex oris tui, &c.] Præceſſerunt tria conſeruationis indicia, videlicet tentationis reſiſtentia, tentatoris victoria, peccatorum diſplicentia, totidem verſibus prænotata. Succedit quartum, ſcilicet mandatorum complacentia, quam ſubnotat quadri-

fida

fida versus preſentis continentia. Cauſatur autem præhabita mandatorum complacentia ex quadripartita ipſorum circumſtantia: puta, quia correctiua, quia directiua, quia erectiua, quia perfectiua: nam mundanum affectum corrigunt, aſpectum dirigunt, auditum erigunt, & ad mundi contemptum accingunt.

Articulus primus.

Primum notatur, cum ſcribitur: ***Bonum mihi.*** Bonum profecto, quod habet locum in nouitatis principio, eſt vetuſtatis correctio. Hanc autem facit mandatum, prohibendo peccatum, & præcipuè peccatum incontinentiæ, peccatum incompatientiæ, peccatum inconfidentiæ. Quorum primum exordinat hominem reſpectu ſui, ſecundum reſpectu proximi, tertium reſpectu Dei. De primo: Bonum eſt homini mulierem non tangere: ecce bonum correctiuum incontinentiæ. De secundo: Bonum eſt, te ſuſtentare iuſtum: ecce bonum correctiuum incompatientiæ. De tertio canitur in Pſalterio: Bonum eſt confidere in Domino, quam confidere in homine: ecce bonum correctiuum inconfidentiæ.

1. Cor. 7. a *Eccl. 7. c* *Pſalm. 117. d*

Articulus ſecundus.

Secundum ſubnotatur, cum ſubditur: ***Lex.*** Quid enim eſt lex: niſi lux? & quid lux, niſi dux? Aſpectus igitur lege lucente, & ducente dirigitur. Et nota, quod lex dirigit humanum aſpectum reſpectu interiorum, reſpectu ſuperiorum, reſpectu inferiorum. Docet enim rectè viuere in ſe, rectè ſubeſſe, & rectè præeſſe. Propter primum dicitur lex vitæ: Legem vitæ hæreditauit illos: ſcilicet parentes primos. Propter ſecundum dicitur lex diſciplinæ: Dedit illi, ſcilicet Moyſi: cor ad præcepta, & legem vitæ & diſciplinæ, id eſt, legem docentem rectè eſſe & ſubeſſe. Propter tertium dicitur lex clementiæ: Lex clementiæ in lingua eius. Hæc lex in eius lingua eſt, quæ rectè præeſt.

Eccl. 27. b *Eccl. 45. a* *Prou. 31. d*

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: ***Oris tui***: quoniam ad audiendum os Domini debet auditus erigi. Sed nota, quod oris Domini ſunt auditores diuerſi, quidam increduli, quidam ſubdoli, quidam creduli: Primi ſunt filij contradictionis, ſecundi filij maledictionis, tertij filij benedictionis. Primi præſignantur in Aaron Sacerdote, de quo Dominus: Pergat, inquit, Aaron ad populos ſuos: non enim intrabit terrã, quam dedi filiis Iſrael, eo quod incredulus fuit ori meo ad aquas contradictionis. Secundi conſignantur in illis, de quibus dicitur à Domino: Væ vobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, & infra: Cæperunt Phariſæi & legiſperiti grauiter inſiſtere, & os eius opprimere, de multis inſidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius, vt accuſarent eum. Tertij deſignantur in Paulo, de quo ſcribitur: Deus patrum noſtrorum præordinauit te, vt cognoſceres voluntatem eius, & videres iuſtum, & audires vocem ex ore eius.

Num. 20. d *Luc. 11. g* *Ibidem.* *Act. 22. g*

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: ***Super millia auri & argenti.*** In quo notatur contemptus mundi: nam aurum & argentum notant mundialium appetibilium qualitatem: millia quantitatem: ſuper, ſuperabilitatem, & per conſequens contemptibilitatem. Et nota, quod bona ſpiritualia ſunt bonis temporalibus potiora. Eſt enim auro & argento iuſtitia melior, prudentia pretioſior, gratia ſuperior. Quod namque mundana concupiſcentia magnipendit, hoc iuſtitia paruipendit, prudentia vilipendit, gratia naucipendit. Bona quippe fortunę parua sũt reſpectu iuſtitiæ, vilia reſpectu prudentiæ, nulla reſpectu gratiæ. De primo: Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, & melior eſt omni auro & argento: ecce iuſtitia melior. De ſecundo: Beatus homo, qui affluit prudentia. Melior eſt acquiſitio eius negotiatione auri & argenti primi & puriſſimi: fructus eius prætioſior eſt cunctis opibus: ecce prudentia pretioſior. De tertio: Super argentum & aurum gratia bona. Quod ſi verum de gratia humana, multo fortius de diuina: ecce gratia ſuperior.

Eccl. 30. c *Prou. 3. b* *Prou. 22. a*

Epilogus.

Ex præmiſſis Propheticum patet eloquium, circa cœleſtium complacentiam mandatorum: ait enim: ***Bonum mihi***: quoniam affectum meum corrigit. ***Lex:*** quæ aſpectum dirigit. ***Oris tui***, quod auditum erigit. ***Super millia auri & argenti***, quia per temporalium renuntiationem ad perfectionem accingit.

VERSICVLVS NONVS.

Manus tuæ fecerunt me, &c.] Bonitatem inferiorem ad iuſtificationem animæ pertinentem audiuimus in octonario præcedenti: bonitatem ſuperiorem ad iuſtificatæ magnificationem animæ attinentem audire poſſumus in præſenti. Hæc autem bonitas animam iuſtificatam magnificat, prouehendo rationem ad amorem veritatis, ſicut oſtendit quaternarius primus, & affectionem ad amorem charitatis, ſicut oſtendit ſecundus. Ratio autem prouehitur ad amorem veritatis, indicantis, lætificantis, iudicantis, rectificantis: vt patebit in quatuor verſibus proximè ſequentibus. Verſus primus, ſicut patet ex quatuor membris eius, declarat prouectum rationis ad amorem veritatis indicantis: quoniam in ipſo poſtulatur ore Prophetico, à magnificentia diuinitatis, affectiua humanitatis, influentia veritatis, indicatiua imperatoriæ voluntatis: ecce poſtulatio fidelis, fiducialis, humilis, & vtilis.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod dicitur: ***Manus tuæ.*** Enimuero manus iſtæ non phyſicè, ſed metaphoricè ſunt diuinæ ſigna magnificentiæ, ſiue diuinitatis magnificæ. Et nota, quod manus Domini videntur atteſtari aliquando diuiuæ potentiæ, aliquando ſapientiæ; aliquando bonitati. Potentiæ quippe, tanquam omnium operatiuæ: ſapientiæ, tanquam ignorantium illuminatiuæ: bonitati quoque, tanquam infirmantium ſanatiuæ. De primo: Opera manuum tuarum ne deſpicias: ecce manus operatiuæ. De ſecundo. In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei, vt rurſus adueniat: ecce manus illuminatiuæ. De tertio: Increpationem Domini ne reprobes, quia ipſe vulnerat & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt: ecce manus ſanatiuæ.

Pſalm. 137. c *Iob 36. d* *Iob 5. e*

Articulus ſecundus.

Ad ſecundum attinet, quod ſubditur: ***Fecerunt me, & plaſmauerunt me***, vt factio referatur ad hominem interiorem: plaſmatio autem ad exteriorem, vel aliter: ***Fecerunt me***, ſeminaliter in primordiali materia: ***& plaſmauerunt***, originaliter in protoparentis perſona, de qua proceſſit vniuerſa humanitatis natura. Et nota, quod Dominus legitur facere, & plaſmare tripliciter: quandoque generaliter, quandoque ſpecialiter, quandoque ſingulariter. Primum reſpicit creaturam mundanam, ſecundum naturam humanam, tertium determinatam perſonam. De primo: Tu feciſti omnes terminos terræ, æſtatem, & ver, tu pſalmaſti ea; ecce facere & plaſmare reſpectu creaturæ mundanæ. De ſecundo: Quaſi lutum figuli in manu ipſius plaſmare & diſponere illud: omnes viæ eius ſecundum diſpoſitionem eius; ſic homo in manu illius, qui ſe fecit: ecce facere & plaſmare reſpectu naturæ humanæ. De tertio. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: ecce facere, & plaſmare reſpectu determinatæ perſonæ.

Pſalm. 73. c *Eccl. 33. b* *Iob 10. b*

Articulus tertius.

Ad tertium ſpectat, quod additur: ***Da mihi intellectum***, inſpirando intellectualem luculentiam, per diuinæ veritatis effulgentiam, ad acuendam humanam intelligentiam. Et nota, quod intellectualis luculentia diuinitus inſpiratur ad tria: ad quærendum, ad videndum, ad fruendum. Prima eſt ſapientiæ initiatiua, ſecunda prouectiua, tertia perfectiua. De prima pſallit Propheta: Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam. Hic petitur intellectus donum ad quærendum.

Pſalm. 118. c

Ibid.5. De ſecunda : *Da mihi intellectum, vt ſciam mandata tua.* Hic idem donum petitur ad videndum. De tertia : Intellectum da mihi, & viuam. Hic ipſum donum petitur ad fruendum. Primo modo petitur in propoſito. Nam quod petitur ad diſcendum, vel ſcrutandum, petitur ad quærendum.

Articulus quartus.

Ad quartum reſpicit, quod ſuperadditur : *Vt diſcam mandata tua.* Nulli dubium, qui diuinum mandatum vel imperium ſit imperatoriæ voluntatis indicium. Ad huius diuinæ voluntatis deuotum miniſterium indicandum per diuinæ veritatis magiſterium, anhelat voluntatis humanæ pietas per deſiderium. Et nota breuiter, quod diſcere debemus tripliciter, videlicet diligenter, patienter, ſapienter. Diligenter quidem diſcimus, ſi veritatem ſcientiæ retinemus: patienter diſcimus, ſi aſperitatem experientiæ ſuſtinemus: ſapienter diſcimus, ſi ſinceritatem conſcientiæ obtineus. De

Matth.2.a primo ſcribitur: Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ, quæ apparuit eis: ecce diſcendi diligentia. Accipiamus ſecurè diſcendi diligentiam, non diſcentes malitiam ab Herode. De ſe-

Ieb.5.c cundo : Cum eſſet filius Dei, didicit ex his, quæ paſſus eſt obedientiam : ecce diſcendi patientia. De tertio:

Eccl.1.d Mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici: ecce diſcendi ſapientia.

Epilogus.

Ex his clareſcere poteſt propoſita vox Prophetę vicē gerentis animæ, ad amorem veritatis indicantis prouectæ : ait enim fideliter : *Manus tua*: In quo magnificentia diuinitatis. Subdit fiducialiter : *Fecerunt me, & plaſmauerunt me*: In quo efficientia humanitatis. Addit humiliter: *Da mihi intellectum*: In quo influentia veritatis. Superaddit vtiliter : *Vt diſcam mandata tua* : In quo euidentia imperatoriæ voluntatis.

VERSICVLVS DECIMVS.

QVi timent te videbunt me, &c.] Præceſſit amor veritatis indicātis, & ſuccedit amor veritatis lætificantis, quam deſcribit verſus iſtius continentia quadrimembris. Cupiens enim illuminari Propheta, illuminationem poſtulat per hæc verba : *Qui timent*, &c. tanquam aperte dicens : Populum diffidentem, me videntem, facies arridentem: cum illuminaueris famulum confidentem, & ſic per pauorem concipientem ſtuporem, & parientem fauorem, introduces amorem: quoniam in diffidente pauor, in videnti ſtupor, in arridente fauor, in confidente amor.

Articulus primus.

Quantum ad primum, Propheta prædixit : *Qui timent te*, & ideo diffidunt de te, quia timor eſt cauſa diffidentiæ. Sed nota, quod multi timent multifarie: quidam namq; timent voluntariè, ſicut probi: quidam neceſſariè, ſicut reprobi: quidam temerariè, ſicut pigri.

Nehem.1.d De timore primo: Obſecro Domine, ſit auris tua attendens ad orationem ſeruorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: ecce timor voluntarius. De ſecun-

Rom.13.b do ſcribitur ab Apoſtolo : Si malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat : ecce timor neceſſa-

Luc.19.d rius. De tertio ſeruus piger ait Domino : Timui, quia homo auſterus es, &c. ecce timor temerarius. Timor primus non cauſat diffidētiam, ſed ſecundus, & tertius.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, adiunxit : *Videbunt me*, & idcirco ſtupebunt ſuper me, pro noui luminis viſione, quaſi pro cæci illuminatione. Et nota, quod vicini debent in nobis videre diuinam ſeueritatem, bonitatem, & charitatem, quantum ad tranſgredientium cautelam, regredientium medelam, progredientium ſuadelam. De primo : Vide in eos, qui ceciderunt, ſeueritatem: ecce viſio ſeueritatis reſpectu tranſgredientium.

Rom.11.a *Ibidem.* De ſecundo : Vide in te bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate: ecce viſio bonitatis reſpectu regredientiū.

1.Ioan.3.a De tertio : Videte, qualem charitatem dedit nobis Deus pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus : ſcilicet vt filij lucis ambulando de bono in melius : ecce viſio charitatis reſpectu progredientium.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annexuit : *Et lætabuntur*: mihi collætando fauore beneuolo. Et nota, quod diuerſi collætantur alicui, & corrident ſecundum diuerſa, quæ vident. Nam alij collætantur ſeueritati, alij bonitati, alij charitati. Recti namq; lætantur pro viſa ſeueritate, pauperes pro bonitate, feruentes pro charitate. De pri-

Pſal.106.d mo per Prophetam pſallitur : Videbunt recti, & lætabuntur; ecce recti collætantes viſæ ſeueritati. De ſecūdo per pſalmiſtam dicitur: Videant pauperes & lætentur: ecce pauperes & humiles collætantes viſæ bonitati.

Pſal.68.g *Exod.4.d* De tertio dicitur à Domino. Aaron frater tuus Leuites, ſcio, quod eloquens ſit: ecce ipſe egredietur in occurſū tuum: videnſque te, lætabitur corde: ecce quomodo feruidi collætantur viſæ fraternitati, ſeu fraternæ charitati.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, adiecit : *Quia in verba tua, ſuperſperaui* : ſuper quem meam radicaui fiduciam, & fundaui. Et nota, quod ſecure fiducia fundatur humana ſuper verba diuina : quoniam illa verba non ſunt ſeductoria, nec tranſitoria, ſed confirmatoria : quia re vera non ſeducunt, tanquam vana: non tranſeunt, tanquam mundana: ſed confirmant, tanquam ſupermundana. De primo : Nemo vos ſeducat inanibus verbis

Epheſ.5.b Hic improbans Apoſtolus verba ſeductoria & vana, probat verba diuina non eſſe ſeductoria, neque vana : ecce verba non ſeductoria, tanquam vana. De ſecun-

Luc.21.g do. Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt: ecce verba non tranſitoria, tanquam mundana. De tertio dicit Pſalmiſta: Confirma me in verbis

Pſal.118.d tuis, qui verba vitæ æternæ habes: ecce verba confirmatoria, tanquam ſupermundana.

Epilogus.

Et hoc eſt, quod pſallit Propheta, tanquam perſona ad amorem veritatis lætificantis prouecta. *Qui timent te*, quantum ad pauorem populi diffidentis. *Videbunt te*, quantum ad ſtuporem videntis. *Et lætabuntur*, quātum ad fauorem arridentis, vel aggaudentis. *Quia in verba tua ſuperſperaui*, quantum ad amorem famuli confidentis.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

COgnoui Domine, quia æquitas iudicia tua &c.] Veritatem indicantem & lætificantem vidiſtis, ſi voluiſtis, in duobus verſibus prænotatis. Veritatem iudicantem videtote, ſi vultis, in tenore quadrifido verſus præſentis, in quo relucet veritatis radius indicatiuus cœleſtium decretorum, & radius eiuſdem iudicatiuus terreſtrium delictorum : quorum primum pertinet ad notitiam, ſecundum ad iuſtitiam, tertium ad ſententiam, quartum ad inanem gloriam.

Articulus primus.

Ad primum ſpectat, quod Propheta prælibat : *Cognoui Domine* ſcilicet veritatis tuæ radio indicante: niſi enim radius diuinę veritatis in occultum rationis incideret, rationis oculus non videret. Et nota, quod mediāte hoc veritatis radio, datur alicui ſecretorum cognitio, reſpectu Dei, reſpectu ſui, reſpectu proximi: quantū ad æternam prę ſcientiam, quantum ad internam gratiam, quantum ad fraternam conſcientiam. De primo per Prophetam pſallitur: In hoc cognoui, quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me : quaſi dicat aperte : In hoc cognoui voluntatem tuam electricem, quod feciſti voluntatem meam victricem. Probatio enim electionis, eſt propulſatio tentationis; ecce cognitio æternę præſcientię. De ſecundo

Radius veritatis.

Pſal.40.a

Pſal.4.c per pſalmiſtam canitur: In quacunque die inuocauero te: ecce cognoui, quoniam Deus meus es. Ac ſi dicat expreſſe : quoniam inuocanti ſemper ades : cognoui,

quod

quod per gratiam inhabitantem mecum es: Experimentum enim diuinæ familiaritatis, argumentum eſt charitatis: ecce cognitio internæ gratiæ. De tertio, vbi dicit Propheta Domino: Tu Domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum, ſcilicet ſententias animorum, ſeu conſcientias proximorum: ecce cognitio fraternæ conſcientiæ.

Hier. 11. c

Articulus ſecundus.

Ad ſecundum reſpicit, quod litera ſequens dicit: *Quia æquitas iudicia tua.* Iſta namq; iudicia ſunt decreta cœleſtia, quæ dicuntur æquitas, non æquata: quia non aliunde iuſtificata, quam per ſeipſa, iuxta verbum Propheticum, & ideo deſiderabilia ſuper aurum, & dulcia ſuper fauum. Et nota, quod hæc decreta, ſiue iudicia decreuit iuſtitia, ſpreuit iniuſtitia, impleuit innocentia. Quæris, quæ? An neſcis, quia Dominicum eſt illa decernere, diabolicum ſpernere, Angelicum adimplere? Propterea pſallit Propheta de primo; In æternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ. Quiſnam poteſt æterna dictare iudicia, niſi æterna iuſtitia? Iterum de ſecundo: Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis; quia iniuſta cogitatio eorum: quorum niſi ſpirituum Apoſtaticorum, quia iudicia felicia ſpreuerunt, & iudicia infelicia meruerunt. Rurſus de tertio: A iudiciis tuis non declinam, quia tu legem poſuiſti mihi: cui namq; quæſo, magis hoc congruit, quam Angelicæ ſanctitati? ſed numquid Angeli ſunt ſub lege? vtiq; ſed libertatis perfectæ, de qua ſcribitur ab Auguſtino; Libertas nulla vera eſt, niſi bonorum, & legi æternæ adhærentium.

Pſalm. 118. b

Ibid. p

Ibid. n

Aug. lib. 1. de lib. arb.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod ſubinfertur: *Et in veritate tua.* Qua veritate? non indicante, ſed iudicante: non indice ſcientiæ, ſed iudice conſcientiæ. Hic eſt veritatis radius, non ſpeculatiuus, ſed actiuus: non indicatiuus cœleſtium decretorum, ſed iudicatiuus terreſtrium delictorum. Et nota de veritate propoſita, quod ipſa iudicium educit, iuſtum deducit, in ſupernam Hieruſalem introducit: educit quippe in confeſſione, deducit in ſatisfactione, introducit in conſummatione. De primo: In veritate educet iudicium: non erit triſtis, neque turbulentus: quaſi diceretur aperte: In veritate conſcientiam iudicante, educet iudicium in confeſſione, non erit triſtis, neque turbulentus in ſatisfactione. De ſecundo ſcribitur: Propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam deducet te mirabiliter dextera tua: ecce tria iuſtum deducentia. Veritas iudicatiua, pœnitentialis iudicij eductiua: manſuetudo educti iudicij ſuſceptiua: & iuſtitia ſuſcepti iudicij executiua. De tertio: Aperite portas, & ingredietur gens iuſta, & cuſtodiens veritatem: illis ſiquidem porta ſupernæ Hieruſalem finaliter aperitur, à quibus veritas non tantum ſcientiæ, ſed conſcientiæ cuſtoditur.

Iſa. 42. a

Pſalm. 44. b

Iſa. 26. a

Articulus quartus.

Ad quartum pertinere dignoſcitur, quod cõſequenter dicitur: *Humiliaſti me.* Hæc humiliatio eſt vanitatis expiatio. Veritas mentem tumentem humiliat, quando tumorem expiat. Et nota, quod veritas humiliat mentem per mœrorem, pudorem, laborem. Mœror humiliat in contritione, pudor in confeſſione, labor in ſatisfactione. De primo: Mœror in corde viri humiliabit eum, ſcilicet in contritione. De ſecundo: Presbytero humilia animam tuam, ſcilicet in confeſſione. De tertio ſcribitur: Humiliabam in ieiunio animam meam, ſcilicet in ſatisfactione.

Veritas mentem humiliat.

Prou. 12. d

Eccl. 4. a

Pſalm. 34. c

Epilogus.

Ait ergo Propheta, iudicium veritatis inſinuans per hæc verba. *Cognoui Domine:* in quo veritas iudicatiua; quæ ſpectat ad notitiam. *Quia æquitas iudicia tua:* in quo decreta cœleſtia, quæ ſpectant ad iuſtitiam. *Et in veritate tua:* in quo veritas iudicatiua, quæ ſpectat ad ſententiam. *Humiliaſti me:* in quo delicta terreſtria, quæ ſpectant ad inanem gloriam.

VERSICVLVS XII.

Fiat miſericordia tua, &c.] Veritas ſuperiora indicans, exteriora lætificans, interiora iudicans, hactenus claruit: veritas inferiora rectificans, hic clareſcit: ſicut enim colligitur ex quatuor articulis verſus præſentis, poſt veritatis iudicium, ſequitur hoc beneficium, quod affectus contractus inferius, & conſtrictus interius ſubleuatur ſuperius, & dilatatur exterius. Quid contrahit ipſum inferius? timor pœnæ. Quid conſtringit interius? dolor culpæ. Quid ſubleuat ſuperius? ſpes veniæ: quid dilatat exterius? amor iuſtitiæ.

Articulus primus.

Primum quidem articulum prænotauit Propheta, cum ait: *Fiat miſericordia tua.* Quia plane vox iſta procedit ex timore pœnæ inferius contrahente: niſi enim formidaſſet miſeriam, nequaquam poſtulaſſet miſericordiam. Et nota, quod eſt miſericordia tripartita: videlicet miſericordia liberans, adiuuans, & coronans. Quarum prima eſt neceſſaria regredientibus, ſecunda progredientibus, tertia egredientibus. De prima: Conuerſi ſunt, & clamauerunt ad te: tu autẽ de cœlo exaudiſti, & liberaſti eos in miſericordiis tuis: ecce miſericordia regredientes liberans. De ſecunda pſallit Propheta: Si dicebam, motus eſt pes meus, miſericordia tua Domine adiuuabat me: ecce miſericordia progredientes adiuuãs. De tertia canit Pſalmiſta: Qui coronat te in miſericordia, &c. ecce miſericordia egrediẽtes coronans, vel ſecundum rem, vel ſaltem ſecundum ſpem.

Miſericordia triplex.

Nehem. 9. d. f

Pſalm. 93. d

Pſalm. 102. a

Articulus ſecundus.

Secundum articulum ſubnotauit, cum ſubdit: *Vt conſoletur me:* contra culpæ dolorem interius conſtringentem: cum enim conſolationem depoſcit, deſolationem intrinſecam recognoſcit. Et nota, quod aliter conſolatur Deus, aliter homo, aliter diabolus. Deus inſpirando, homo ſermocinando, diabolus ſomniando. De primo: Nunquid grande eſt, vt conſoletur te Deus? ecce conſolatio diuina. De ſecundo: Vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea, conſolarer & ego vos ſermonibus: ecce conſolatio humana. De tertio: Diuini viderunt mendaciũ, & ſomniatores locuti ſunt fruſtra, vane conſolabãtur: ecce conſolatio diabolica, & vana.

Iob 15. b

Iob 16. a

Zach. 10. a

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: *Secundum eloquium tuum.* Cuiuſmodi eloquium? non pœnæ comminatorium, ſed veniæ promiſſorium: non contractiuum inferius, ſed ſubleuatiuum ſuperius. Et nota, quod ſupercœleſte eloquium eſt ſubleuatiuum animarum ſubcœleſtium per fidem, ſpem, amorem: Fides ſubleuat vim rationabilem, ſpes iraſcibilem, amor concupiſcibilem. De primo per Prophetam pſallitur: Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum: vox eſt vis rationabilis per fidem ſubleuari quærentis. De ſecundo per Pſalmiſtam canitur: Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea: Vox eſt iraſcibilis, per ſpem ſubleuari petentis. De tertio in eadem ſcriptura conſcribitur: Ignitum eloquium tuum vehementer, &c. Vox eſt concupiſcibilis per amorem ſubleuari cupientis.

Pſalm. 118. f

Ibid. p

Ibid. f

Articulus quartus.

Quartum denotauit, cum dixit: *Seruo tuo*: ad tuum, & tuorum ſeruitium parato: & ſic exterius dilatato. Et notãdum, quod bonum ſeruum oportet eſſe bene diſpoſitum, quoad ſeipſum, quoad proximum, quo ad Deum. Primo modo diſpoſitus erit, ſi ſeipſum in iuſtitia exercitauerit: ſecundo, ſi proximos ædificauerit: tertio, ſi Deum glorificauerit. De quorum primo dicit Pſalmographus: Seruus tuus exercebatur in tuis iuſtificationibus: ecce ſeruum bene diſpoſitum, quo ad ſeipſum. De ſecundo legimus: In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos: ecce ſeruum bene diſpoſitum, quo ad proximum. De tertio dicit Dominus: Seruus meus es tu Iſrael: quia in te gloriabor: ecce ſeruum bene diſpoſitum, quo ad Deum.

Seruus bonus.

Pſalm. 118. e

Iſa. 53. a

Iſa. 49. a

Digitized by Google

Epilogus.

Ait ergo Propheta, rectificationem affectus inſinuans, in hac forma. *Fiat miſericordia tua*: quoad rectificationem affectionis contractæ inferius per timorem. *Vt conſoletur me*; quo ad rectificationem eius conſtrictæ interius per dolorem. *Secundum eloquium tuum*; quoad rectificationem illius ſubleuatæ ſuperius per ſpem. *Seruo tuo*: quantum ad rectificationem ipſius dilatatæ exterius per amorem.

VERSICVLVS XIII.

VEniant mihi miſerationes tuæ, &c.] Prouectus rationis ad amorem veritatis innotuit inſpectione quaternarij præcedentis. Prouectus affectionis ad amorem claritatis innoteſcit inſpectione præſentis. Prouehitur autem affectio ad amorem charitatis viuificantis, fortificantis, ædificantis, & ſanctificantis, ſicut patet in bis binis verſibus ſubnotatis. Primus verſus quadrimembrem recipit ſectionem: quoniam inſinuat prouectum affectionis ad charitatem, per pietatem, æquitatem, & veritatem. Veritas enim reum indicat, æquitas Deum vindicat, pietas Deum pacificat, charitas reum viuificat. Exprimitur ergo ore Prophetico viuificæ charitatis deſiderium, ſic dicendo: *Veniant mihi*, & cætera: quaſi dicat: Veniat pietas pacificatiua, & charitas viuificatiua: quia præuenit æquitas vindicatiua, & veritas indicatiua.

Articulus primus.

Pietatis aduentus poſtulatur, cum dicitur: *Veniant mihi miſerationes tuæ*: quia miſerationes ſunt pietatis operationes: ſed operationes non veniũt præter opificem. Poſtulans ergo miſerationes, poſtulare dignoſcitur pietatem. Et nota, quod ait, *miſerationes*, non miſerationem: ad notandum miſerationis diuinæ magnitudinem, multitudiuem, & claritudinem: quæ concernunt pietatis diuinæ potentiam, ſapientiam, bonitatem. De primo: In miſerationibus magnis congregabo te: ecce magnitudo miſerationis, concernens potentiam miſerantis. De ſecundo: Oſtende nobis lucem miſerationum tuarum: ecce claritudo miſerationis, reſpiciens ſapientiam miſerantis. De tertio ſcribitur: Exaudi me Domine: quoniam benigna eſt miſericordia tua, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me: ecce multitudo miſerationis, bonitatem inſinuans miſerantis.

Articulus ſecundus.

Charitas affectari dignoſcitur, cum additur. *Et viuam*: quia profecto, ſicut miſeratio eſt pietatis operatio: ſic viuificatio eſt charitatis actio: charitas namque virtutes format, actiones viuificat, ſine qua nulla meritoria, nulla viua. Et nota, vt de multis charitatis operibus colligam pauca, quod charitas viuere facit tripliciter: videlicet fideliter, fiducialiter, patienter: quia ſicut, Apoſtolo teſte, liquet: Charitas omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. De prima vita: Iuſtus in fide ſua viuet: & quid eſt viuere in fide, niſi viuere fideliter? De ſecunda vita, dicitur in hæc verba: Siue vigilemus, ſiue dormiamus, ſiue cum illo viuamus: propter quod conſolamini inuicem: Et quid eſt viuere in Chriſto formiter, & conſolabiliter, niſi viuere fiducialiter? De tertia vita, ſcribitur ſub hac forma: Omnes, qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiuntur: quid autem eſt ſic viuere, niſi viuere patienter?

Articulus tertius.

Æquitatis præuentus ſupponitur, cum ratiocinando proponitur: *Quia lex tua.* Vbi namque lex eſt, ibi æquitas eſt: vbi vero æquitas abeſt, & iniquitas adeſt, ibi lex eſſe non poteſt: alioquin, quod abſurdum eſt, illegitimum legitimum eſt. Et nota, quod legitur in ſcripturis: lex mentalis, quia ligat cordis conſilia: lex vocalis, quia ligat oris eloquia: lex manualis, quia ligat manuum exercitia: De primo: Audite me, qui ſcitis iuſtum: populus meus lex mea in corde eorum: ecce lex mentalis, ligans cordis conſilia. De ſecundo: Lex Domini ſemper ſit in ore tuo: ecce lex vocalis, ligans oris eloquia. De tertio: Dederunt ei in manu eius tenendam legem, & conſtituerunt eum regem: ecce lex manualis, ligans manuum exercitia.

Articulus quartus.

Veritas etiam implicatur, cum meditatio explicatur: quia ſicut eſt lex inſana, cui non ſubeſt æquitas: ſic eſt meditatio vana, cui nõ ſubeſt veritas. Et nota, quod legis meditatio eſt legẽtis protectio, prouectio, & perfectio, propter vis iraſcibilis munimentum: propter rationabilis documentum: propter concupiſcibilis implementum. Primum patet per illud Prophetæ: Niſi quod lex tua meditatio mea eſt, tunc forte periſſem in humilitate mea. Ecce legis meditatio iraſcibilis protectiua. Secũdum liquet per illud Pſalmiſtæ: Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea eſt. Ecce legis meditatio rationabilis prouectiua. Tertium claret per illud Propheticæ Pſalmodiæ: Concupiui ſalutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea eſt. Ecce legis meditatio concupiſcibilis completiua.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, viuificæ charitatis deſiderium exprimẽs per hæc verba. *Veniant mihi*, charitatem affectanti. *Miſerationes tuæ*, vbi pietas Deum pacificans. *Et viuam*, vbi charitas reum viuificans. *Quia lex tua*, vbi æquitas Deum vindicans. *Meditatio mea eſt*: vbi veritas reum iudicans, quaſi dicat; Quia venit veritas per viam meditationis ad iudicandum reum, & æquitas per viam legiſlationis ad vindicandum Deum, veniat pietas per viam miſerationis ad pacificandum Deum, & charitas per viam iuſtificationis ad viuificandum reum.

VERSICVLVS XIV.

COnfundantur ſuperbi, &c.] Tactum eſt in verſiculo ſuperiore de viuificæ charitatis amore, quem quia non tanquam præſentem ſentimus, tanquam abſentem ſitimus, & vtinam inceſſabiliter ſitiamus, vt ſitiendi aſſiduitate, ac hauriendi auiditate ſemper in charitate creſcamus. In hoc vero tangendum de charitatis vigore, quam debent Chriſti milites vehementer amare, & eodem ſe viriliter amare, vt poſſint dicere cum Propheta; *Confundantur ſuperbi*, &c. quaſi dicat; Confundantur accuſatores, iudices, & tortores; quia non præuaricabor leges ſuperiores. Accuſatores dicuntur ſuperbi, propter ſuperandi deſiderium. Iudices iniuſti, propter iniuſtitiæ magiſterium. Tortores iniqui, propter iniquitatis miniſterium. Leges, mandata Dei, propter diuinum imperium. Ecce quatuor articuli huius verſiculi.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur; *Confundantur ſuperbi.* Iſti ſuperbi ſunt accuſatores acerbi, accuſantes aduerſus electos Dei, qui dum fidei veritatem truculentis tormentis, quaſi cruentis argumentis improbare conantur, ipſi improbatores improbi improbitate propria improbantur, & volentes, nec valentes veritatis teſtes confundere, confuſione propria confunduntur. Hic poteſt notari de ſuperbis huiuſmodi, quod merito confunduntur, illuduntur, & in caminum igneum intruduntur. Confunduntur, inquam, per humanam patientiam; illuduntur per diuinam ſententiam; intruduntur per æternam miſeriam. De primo; Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos. Sic faciunt ſancti Martyres accuſatores ſuos. Ecce ſuperbos confuſos. De ſecundo; Illuſio & improperium ſuperborum, & vindicta, ſicut leo inſidiatur, ſcilicet in diuino iudicio; Ecce ſuperbos illuſos. De tertio; Ecce dies veniet ſuccenſa, quaſi caminus & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem ſtipula, & inflammabit eos dies veniens; ſcilicet dies calamitatis & miſeriæ. Ecce ſuperbos in caminum ignis intruſos.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum articulum, additur; *Quia iniuſtè*, hoc eſt iniuſto iudice mediante. Iudex iſte igitur

agit

Iſa.56.a
Eccl.36.a
Pſalm.68. b
Charitas tripliciter viuere facit.
1.Cor.13.b
Abac.2.a
1.Theſſ.5. b
2.Tim.3.c
Iſa.51.c
2.Paral.23.a
Exod.13.b
Legis meditatio.
Pſal.118. m
Ibidem. n
Ibidem. y
Accuſatores, ſuperbi.
Iob.40. a
Eccl.27.d
Mal.4.a

Digitized by Google

agit iniustè,tanquam Magister iniustitię,aut adulter iustitiæ, quoniam iniustitiam determinat, aut iustitiam contaminat. Et nota de iniusto iudice,quòd tripliciter potest iniustè agere, quantum ad potestatem iudiciariam, quantum ad iustitiam, quantum ad iniustitiam. Quia potest iniustè potestatem assumere, potest iustitiam vendere,potest iniustitiam iudicare. De primo:Qui potestatem sibi assumit iniustè,odietur:Ecce iniusta assumptio. De secundo:Qui aceruat ex animo suo iniustè,aliis congregat. Sic faciunt,qui iustitiam vendunt: Ecce iustitiæ venditio. De tertio:Non facies quod iniquum est, nec iniustè iudicabis. Hic prohibetur iniusta meditatio.

Iudex iniustus.

Eccl.20.a

Eccl.14.a

Leu.19.c

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,scribitur: *Iniquitatem fecerunt in me*, ipsi iniqui persecutores,sententiæ effectui mancipantes sententialem pœnam, seu pœnalem sententiam. Et nota, quòd iniquitas executoria videtur tripartita,videlicet ablatiua,translatiua,illatiua secundum quòd punitur quispiam, quantum ad substantiam, vel patriam,vel personam. De primo: Nescierunt rectum facere, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinam in ædibus suis. Ecce iniquitas ablatiua.De secundo: vbi dicitur de prædictis iniquitatis ministris: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis: Ecce iniquitas translatiua. De tertio: Iniquitas surrexit in virgam impietatis: Ecce iniquitas illatiua.

Iniquitas executoria triplex.

Amos.3.c

Sap.5.a

Ezech.7.c

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,subscribitur: *Ego autem exercebor in mandatis tuis*: quasi dicat,non exercebor minis tyrannicis:sed exercebor in mandatis Dominicis. Non verebor leges inferiores: sed reuerebor superiores. Et nota, quòd mandata moralia sunt edicta imperialia, publice promulgata, auctenticè confirmata, pacificè obseruata:promulgata proculdubio Angelico Ministerio: confirmata verò Dominico Magisterio: obseruata postremò Catholico exercitio.De primo per Psalmistam dicitur: Tu mandasti:scilicet mediantibus Angelis:mandata tua custodiri nimis.Ecce Angelica promulgatio. De secundo per Prophetam psallitur: Fidelia mandata eius,scilicet Christi Domini, & Magistri nostri:confirmata in sæculum sæculi:Ecce Dominica confirmatio. De tertio per ipsum Psalmographum in persona Ecclesiæ Catholicæ scribitur: Seruaui mandata tua, & testimonia tua: Ecce pacifica conseruatio.

Mandata moralia.

Psal.118.a

Psal.110.b

Psal.118.x

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ,vicem gerentis personæ charitatis munimine roboratæ. *Confundantur*, inquit, *Superbi*,quantum ad superbos accusatores. *Quia iniustè*, quantum ad iniustos iudices. *Iniquitatem fecerunt in me*, quantum ad iniquos tortores. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*, quantum ad leges superiores.

VERSICVLVS XV.

Conuertantur mihi timentes te,&c.] Charitas viuificantis, & fortificantis desiderium in duobus præmissis versibus est expressum.Sequitur ædificantis charitatis desiderium per quadrimembrem versus præsentis seriem exprimendum. Charitas autem ædificatiuæ, vel ædificantis charitatiuè desiderium debet esse, deformatos informare, informatos reformare,& reformatos sibi conformare. Vnde Propheta quasi persona charitatiua,& charitatiuè ædificatiua,desiderium suum exprimit per hæc verba: *Conuertantur mihi*, &c. quasi dicat: Desiderio desideraui,quòd deformati,informati, & reformati conformentur mihi. Deformatorum est, Deum tanquam iudicantem timere: informatorum est,Deum tanquam testificantem noscere: reformatorum est, ad Deum tanquam auctorem se conuertere: conformatorum est, eiusdem famulis cohærere.

Charitatis ædificatur desiderium quale.

Articulus primus.

Primus articulus non secundum seriem literæ, sed secundum ordinem sententiæ denotatur,cum dicitur: *Timentes te.* Timentes huiuscemodi dici possunt,quicumque deformati sunt: quamobrem Deum,tanquam iudicem pertimescunt. Ita solent timere personæ deliciosæ, desidiosæ, & ambitiosæ. Quarum primæ sunt per spurcitiam deformatæ:secundæ per pigritiam: tertiæ per superbiam. De primo: Sic faciebatis filiabus Israël:& illæ timentes loquebantur vobis. Per istas Israël filias conuenienter accipimus personas delicatas, spurcitia deformatas,quæ loquuntur timentes,quasi cõscientias cauteriatas habentes. De secundo: Timens abij, & abscondi talentum tuum in terra. Verba sunt serui desidiosi,pigritia deformati.Seruus iste fuit timẽs, sed temerariè, quia timuit proficere, non timuit deficere:negligentior ad profectum,audacior ad defectum. De tertio: Adonias timens Salomonem surrexit, & abiit in tabernaculum Domini,& cætera.Adonias,qui regnum ambierat, personam ambitiosam superbia deformatam designat:& ideo timens abiit,refugij locum adiit, quia conscientiæ remorsum habuit.

Dan.13.f

Matth.25.c

3.Reg.1.g

Articulus secundus.

Secundus articulus notatur, cum dicitur:*Et qui nouerunt testimonia tua.*Qui sunt isti noscentes testimonia Dei,nisi qui iam informati sunt?quam ob causam Deũ non tantum iudicantem, sed & testificantem agnoscunt:Sed nota de præfatis noscentibus,quid nouerunt, & quid non nouerunt. Quidam Dei iudicantis, & testificantis iustitiam nouerunt, sed misericordiam non nouerunt. Quidam econtrario misericordiam nouerunt,sed iustitiam non nouerunt. Quidam vero, tam iustitiam, quàm misericordiam Dei iudicantis, & testificantis nouerunt, sed diem iudicij, & testimonij non nouerunt. Primi ceciderunt in diffidentiam: secundi in præsidentiam: tertij tenuerunt viam meam: scilicet confidentiam.De primo scribitur à Psalmographo: Effunde iram tuam in gentes,quæ te non nouerunt,& in regna,quæ nomen tuum non inuocauerunt.Isti non cognouerunt, nec inuocauerunt misericordiam, & ideo deciderunt in diffidentiam.De secundo:Iustum est apud Deum retribuere retributionem his, qui non tribulant: &c. In flamma ignis dantis vindictam iis,qui non nouerunt Deum. Tales non nouerunt Dei iustitiam, & propter hoc inciderunt in præsidentiam. De tertio: Qui nouerunt eum,ignorant dies illius. Hi nouerunt tam iustitiam, quàm misericordiam: sed non nouerunt diei differentiam, & idcirco perstiterunt per confidentiam.

Psalm.78.b

2.Thess.1.c

Ibidem.

Iob.24.a

Articulus tertius.

Tertius articulus prænotatur,cum prædicitur: *Conuertantur.*Qui conuertuntur,nisi qui reformantur?Hæc enim conuersio,est reformatiua expiatio.Vnde notandum, quòd in hac conuersione debet se reformandus conuertere ad luctum, quo lauandum: ad Dominum, à quo lauandum: ad cor suum, quod lauandum. De primo: Miseri estote:scilicet interius,& lugete:scilicet exterius.Risus vester in luctum conuertatur:Ecce conuersio in luctum,quo lauandum. De secundo: Reminiscentur,& conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Hoc est sensus terrestris animæ:Ecce conuersio ad Dominum, à quo lauandum. De tertio: Qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Ecce conuersio ad cor, quod lauandum.

Reformandus quò se debet conuertere.

Iac.8.c

Psalm.21.d

Eccl.21.a

Articulus quartus.

Quartus vero articulus subnotatur, cum subiungitur: *Mihi*, tanquam conformati, seu configurati mihi. Cui mihi?Sobrie,& iuste,& piè viuenti in hoc sæculo. Quo modo? Crucem baiulando, Christo famulando, salutem proximi æmulando. De primo:Mihi absit gloriari,nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.Ecce crucis baiulatio,correspondens vitæ sobriæ. De secundo: Mihi viuere Christus est. Ecce Christi famulatio,conueniens vitæ iustæ. De tertio: Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc,in gentibus Euangelizare diuitias gratiæ Christi.Ecce fraternæ salutis æmulatio congruens vitæ piæ.

Gal.6.a

Phil.1.c

Ephes.3.b

Digitized by Google

Epilogus.

Quid ergo Propheta deſideret, & quo modo deſiderium ſuum referet, ſic apparet. *Timentes te.* ſcilicet deformati, quorum eſt Deum iudicantem timere. *Et qui nouerunt teſtimonia tua*: videlicet informati, quorum eſt eum teſtificantem noſcere. *Conuertantur*: quaſi reformati, quorum eſt ad ipſum auctorem ſe conuertere. *Mihi*, tanquam conformati, quorum eſt eiuſdem famulis cohærere.

VERSICVLVS XVI.

Fiat cor meum immaculatum, &c.] Charitas operans anteceſſit, quæ dicebatur ædificans. Conſequenter charitas ſabbatizans accedit, quæ dicitur ſanctificans. Nec inconcinne nominatur hoc nomine: quoniam anima, quam charitas talis vrit, ſemper ſanctificari eſurit, nunquam ſibi ſancta, ſiue ſanctifica videtur: immo ſua interiora intuens, ſuas virtutes veretur, inde confundi metuens, vnde laudari meretur. Ecce quatuor charitatis ſanctificantis effectus, quos huius verſus ſerie comprehendit Pſalmographus. Quæris, quo modo? ſpeculando, æmulando, verendo, atque merendo. Speculatur enim conſcientiam, æmulatur munditiam, veretur iuſtitiam, ne mereatur verecundiam.

Articulus primus.

Conſcientia, quam ſpeculatur, innoteſcit, cum dicit: *Cor meum*, id eſt, cordis prætorium, ſeu conſcientiæ conſiſtorium. Et nota, quod in corde, vel conſcientia ſpecialiter cõſideranda ſunt tria: ſcilicet vtrum mœrens, vtrum pauens, vtrum gaudens: hoc eſt, an mœreat de mali commiſſione: an paueat de boni omiſſione: an gaudeat de mali remiſſione, ac boni repromiſſione. De corde mœrente ſcribitur: Dolor meus ſuper dolorem, in me cor meum mœrens. Et: Multi gemitus mei, & cor meum mœrens: quaſi dicat: Dolet, gemit homo exterior, mœret homo interior, propter culpæ contagium, quo contaminor: propter conſcientiæ cauterium, quo conſignor. De corde pauente legitur: Erat cor eius: ſcilicet Heli, pauens pro arca Domini. Arca fœderis eſt gratia Saluatoris, quæ ſeruatur per obedientiam, alienatur per inobedientiam, recuperatur per pœnitentiam. De corde gaudente traditur: Cor gaudens exhilarat faciem. Plane gaudium conſcientiæ ſuper repromiſſione hæreditatis æternæ, non poteſt ſic latere interius in affectu, quin pateat exterius in aſpectu.

Articulus ſecundus.

Munditia, quam æmulatur, eluceſcit, cum ſubdit: *Fiat immaculatum*, id eſt, ſanctificatum, vel ſanctum. Ecce laudabilis æmulatio. Ecce fauorabilis poſtulatio, videlicet cordis mundificatio, ſiue ſanctificatio. Et nota, quod ſic debemus æmulari, quod ſimus immaculati, tanquam diuinitus electi, diuinitus approbati, in expectatione poſſeſſionis pacificæ conſtituti. Electio pertinet ad prædeſtinationem: approbatio ad iuſtificationem: poſſeſſio ad glorificationem. De primo: Elegit nos in ipſo, ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti, & immaculati. Ecce immaculatorum electio. De ſecundo canitur: Nouit Dominus dies immaculatorum. Quo modo nouit? Non ſolum notitia ſimplicis viſionis, qua nouit vniuerſos, tam iuſtos, quam iniuſtos: ſed notitia approbationis, qua nouit tantum iuſtos. Ecce immaculatorum approbatio: De tertio: Chariſſimi, hæc expectantes, ſatagite immaculati, & inuiolati ei inueniri in pace. Ecce immaculatorũ expectatio.

Articulus tertius.

Iuſtitia, quam veretur, clareſcit, cum addit: *In iuſtificationibus tuis.* Iuſtificationes iſtæ ſecundum præſentem intẽtionem Pſalmiſtæ, ſunt prædicationes iuſtitiæ, ædificationes Eccleſiæ. Attamen nonnunquam vir iuſtus ingrediens conſcientiam, inueniens iuſtitiam, non abſurde ipſam veretur, dum illam exutam debitis circumſtantiis, indutam negligentiis, & variis inuolutam concupiſcentiis intuetur, ita vt poſſit cum Iſaia dicere: Quaſi pannus menſtruatę vniuerſæ iuſtitię noſtræ. Hic notandum, quod iuſtificatio habet cauſam interiorem, exteriorem, & inferiorem. Interior, & ſuperior eſt gratia diuina: exterior humana doctrina: inferior corporis diſciplina. Ad primam ſpectat animæ ſuſcitatio, ad ſecundam excitatio, ad tertiam exercitatio. Suſcitatio congruit omnipotenti, excitatio corripienti, exercitatio pœnitenti. De prima iuſtificatione habemus exemplum: Non obliuiſcar, inquit, iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me: ecce iuſtificatio interior. De ſecunda quoque habemus eloquium Prophetale: Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me: ecce iuſtificatio exterior. De tertia denique habemus teſtimonium Pſalmodiæ: Exercebor in iuſtificationibus tuis: ecce iuſtificatio exterior.

Articulus quartus.

Verecundia, quam meretur, vt veretur, eniteſcit, cum adiicit: *Vt non confundar*, id eſt, confundi merear. Sed quo modo iuſtus pro iniuſtitia confundetur, quia iuſtitiæ confuſio non debetur. Nota, quod confundi poteſt iuſtitia propter tria: quia non vera, non pura, non viua. Prima meretur confuſionem, propter indiſcretionem: ſecunda, propter indeuotionem: tertia, propter imperfectionem. Prima confuſio notatur: Confundan ur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium ſempiternum. Illi quidem non intelligunt opprobrium ſempiternum, qui per erroneum conſcientiæ iudicium accipiunt pro virtute vitium, cui debetur opprobrium ſempiternum, ſicut patet in zelo infidelium fideles perſequentium, de quibus indiſcretè zelãtibus legimus: Videant & confundantur zelantes populi. Secunda confuſio notatur: Confundetur ſol, cum regnauerit Dominus exercituum. Sicut enim ſol naturalis confunditur propter obnubilationẽ leuium vaporum, ita ſol moralis, ſcil. iuſtitia, propter obſcurationẽ venialium peccatorum. Tertia confuſio annotatur: Confundetur, inquit, Iſrael in voluntate ſua. Plane confunditur Iſrael in ſua voluntate, quando rationabilis anima confunditur in ſuæ voluntatis informitate. Etſi enim ſit formata virtute politica, ſcil. æquitate, non tamen eſt formata virtute Theologica, videlicet charitate, quę eſt virtutum forma & perfectio, in quantum meritoriè.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam perſona charitate ſanctificante ſuccenſa. *Cor meum*: quantum ad conſcientiam, quam ſpeculatur. *Fiat immaculatum*: quantum ad munditiam, quam æmulatur. *In iuſtificationibus tuis*: quantum ad iuſtitiam, quam veretur. *Vt non confundar*, quantum ad verecundiam, quam meretur, ſi verum eſt, quod veretur.

Capitulum ſextum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Defecit in ſalutare tuum anima mea, &c.] Ecce ſextũ capitulum præſentanis ſextum ferculum. In præcedenti namq; capitulo præſentata fuit bonitatis tranſmiſſio, in præſenti vero præſentatur defectionis dimiſſio. Et quoniam tranſmiſſio bonitatis, eſt collatio ſanitatis: dimiſſio defectionis, eſt ablatio infirmitatis: patet ordinis ratio nam propter illam tranſmiſſionem appetitur illa dimiſſio, ſiue propter illam collationem hæc ablatio. Capitulũ præſens diſtinguitur diſtinctione bimembri, quia duo poſſunt circa defectionem notari, ſcilicet cauſa deficiens, & cauſa reficiens. Cauſa quidem deficiens, eſt humana pronitas, quam declarat octonarius primus. Cauſa reficiens, eſt diuina bonitas, quam declarat ſecundus: Et quoniam humana pronitas incuruat animam, ſed diuina bonitas erigit per doctrinam, inde eſt, quod primus octonarius inchoatur per Caph literam, quæ interpretatur incuruata: ſecundus per Lamed, quæ interpretatur doctrina. Octonarius primus eſt in duos quaternarios diſtinguendus. Primus quaternarius oſtendit, quod pronitas humana eſt cauſa defectiua: ſecundus oſtendit, quod proni-

tas

Iuſtificatio.

Pſal. 118. *m*

Ibidem. d

Ibidem. f

Iuſtitia propter tria cõfundi poteſt.

Hier. 20. *c*

Iſa. 26. *b*

Iſa. 24. *d*

Similitudo pulchra.

Oſea. 10. *b*

Caph. Lamed.

Hier. 8. *f*

Thren. 1. *g*

1. *Reg.* 4. *e*

Prou. 15. *b*

Epheſ. 1. *a*

Pſalm. 36. *b*

Notitia ſimplicis viſionis, & approbationis.

2. *Pet.* 3. *c*

Iſa. 64. *b*

Digitized by Google

tas ipsa non est refectiua. Quòd autem pronitas memorata sit causa defectiua, notificat propheta per quatuor incitamenta, totidem versibus subnotata: quorum primum est spei debilitas, secundum fidei exilitas, tertium amoris inanitas, quartum laboris diuturnitas. Primus versus primum explicat incitamentum, explicando spei defectum, obiectum, subiectum, ac defectiuum effectum. Quorum primum est vituperabile, secundum desiderabile, tertium miserabile, quartum irremunerabile.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Defecit.* Ecce spei defectus, non immerito vituperandus. Defectus iste incitatur in diuersis diuersimode; in quibusdam ab irascibili, in quibusdam à concupiscibili, in quibusdam à rationabili. Primi sunt impatientes, secundi incontinentes, tertij insipientes. Impatientium defectio designatur: A fortitudine manus tuæ ego defeci: in increpationibus, &c. Hoc accidit, cum diuinitus increpatus, in tantam impatientiam incidit, quòd de increpantis miseratione diffidit. Incontinentium defectio denotatur: In die illa deficient virgines pulchræ & adolescentes in siti. Hoc euenit illis; qui propter sitim voluptatis carnalis, abiiciunt spem aureolæ virginalis. Insipientium defectio figuratur: talibus enim ait scriptura sub Babylonis figura: Defecisti in multitudine consiliorum: stent & saluét te augures cœli, qui contéplabantur sidera, & supputabant menses, vt ex eis annuntiarent ventura tibi. Hoc contingit illis, qui confidentes de mundana sapientia, diffidentes sunt de diuina.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: *In salutare tuum.* Ecce spei obiectum. Quale obiectum? plane postulandum, præstolandum, speculandum. Quomodo? procul dubio postulandum cum desiderio, præstolandum cum silentio, speculandum cum gaudio. De primo scribitur à psalmographo: Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis: ecce desiderium postulantis. De secundo: Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei: ecce silentium præstolantis. De tertio cantatur in psalterio: Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri: Iubilate Deo omnis terra: ecce gaudium speculantis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adiicitur: *Anima mea.* Ecce subiectum spei generale, sed miserabile, quia defecit à spei fortitudine in tentationis certamine, & præcipue in tentatione tristitiæ, incontinentiæ, atque mundanę sapientiæ. In primo miserabiliter vincitur anima contristata, in secundo anima conglutinata, in tertio anima saturata. De primo, vbi dixit Hiesabel ad Achab regem Israël: Quid est hoc? vnde contristata est anima tua? ecce anima contristata, & spei strenuitate priuata. De secũdo vbi scribitur de Sichem, qui oppressit Dinam virginem: Conglutinata est anima eius cum ea: ecce anima conglutinata, & spei sublimitate nudata. De tertio: Anima saturata calcabit fauum. Talis est anima stpientia sæculari imbuta, & spe sapientiæ salutaris exuta: ecce anima saturata, & spei securitate fraudata.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadiicitur: *Et in verbum tuum superspe rani.* Verbum Saluatoris est verbum salutis, nec tantum salutis, sed & virtutis: quia nulli concedit salutem, nisi cui præconcesserit virtutem. In hũc modum superspe rat, quantum ad propositum spectat, id est, superuacue sperat, quicunque sperat salutem præter gratiam & virtutem. Vnde talis actus est defectiuus, non prouectiuus, nec salutis acquisitiuus. Et nota, quòd est superspe ratio tripartita, videlicet affectiua, effectiua, & defectiua. Quarum prima prouenit ex virtutis affectu, secunda ex virtutis effectu, tertia ex virtutis defectu. Prima patuit per illum versiculum præcedentem: Quitiment te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua superspe rani. Vbi propheta ante superspe rationis actum, præallegat illuminationis affectum, sicut ibidem plenius est expressum. Secunda patebit per illum versiculum subsequentem: Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum superspe raui. Vbi psalmista ante actum prædictum, præassignat pœnitentiæ fructum: sicut ibidem est clarius declarandum. Tertia patens est per præsentem versum, vbi psalmographus ante actum præfatum, præmemorat spei suæ defectum. *Ibid.p*

Epilogus.

Loquens ergo propheta loco personæ humilis, defectum spei suæ humiliter recolentis, & coram Deo flebiliter confitentis, ait: *Defecit,* quantum ad vituperabilem spei defectum. *In salutare tuum,* quod voluit. *Anima mea,* quæ inanis & vacua fuit. *Et in verbum tuum,* concedens salutem præhabenti gratiam & virtutem. *Superspe raui,* siue vacue spe raui, quia super animam inanem, & vacuam spem fundaui.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Defecerunt oculi mei, &c.] Primum defectus incitamentum, scilicet spei debilitatem expressit versus præcedens. Secundum incitamentum, videlicet fidei exilitatem exprimit versus præsens, in quo propheta sub pœnitentis figura vel forma exprimit, & expromit, quo modo credidit, quo credidit, quid credidit, propter quid credidit. Hoc est, actum difficilem, intellectum disparilem, materiam vmbratilem, notitiam desiderabilem.

Articulus primus.

Primum prænotauit, cum ait: *Defecerunt.* Ecce defectum circa credẽdi effectum. Defectus est facilis, quoniam effectus difficilis. Facilitas defectus manifestat difficultatem effectus. Et notandum, quòd circa credendi effectum faciliter deficiunt, quos mundanæ, carnales, & diabolicæ tentationes vehementer afficiunt. Mundus quidem afficit per timorem, caro perdolorem, diabolus per pudorem. Prima defectio prohibetur: Fratres nolite deficere benefacientes in Domino Iesu Christo. Proculdubio benefaciunt, & benefaciendo fidem suam patefaciunt, qui ministros Christi recipiunt, receptos reficiunt, à quo prę timore mundano pleriq; deficiunt. Secunda defectio inhibetur: Disciplinam Domine fili mi ne abiicias: nec deficias, cum ab eo corriperis. Nulli dubium, quin à diuina disciplina deficiat, si quis propter carnis dolorem Christi fidem reiiciat. Tertia defectio cohibetur, vbi dicitur ab Apostolo. Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quę est gloria vestra. Hic petit Apostolus, ne fideles in fide deficiant, si doctorem fidei tribulari conspiciant, nec id pudori deputent, sed honori. *2. Thess. 3. d* *Prou. 3. b* *Ephes. 3. b*

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, cum subdidit: *Oculi mei.* Hi sunt oculi rationis, qui se habent ad credibilis excellẽtiam veritatis, sicut oculi vespertilionis ad solaris eminentiam claritatis: ecce magna cognoscibilis & cognoscentis disparilitas, & ideo magna cognitionis exilitas. Et notandum, quòd isti rationales oculi dicuntur humiliati, illuminati, beati: quoniam humiliantur, quantum ad naturale iudicium: illuminantur, quantum ad supernaturale iudicium: & beatificantur, quantum ad æternale præmium. De primo: Oculi sublimis hominis humiliati sunt: ecce oculi humiliati iudicio naturali. De secundo: Pater gloriæ det vobis spiritum sapientię & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri: ecce oculi illuminati iudicio supernaturali. De tertio: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: ecce oculi beati præmio æternali. *Arist. 2. Metaph. t. 1.* *Oculi rationales.* *Isa. 2. c* *Ephes. 1. d* *Luc. 10. d*

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: *In eloquium tuum.* Istud Dei eloquium est fidei mysterium. Eloquium audienti creditur, vt ab audiente credatur, & fidei mysteria sint nobis credita, & à nobis credita: iuxta illud verbũ Apostoli: Credita sũt illis eloquia Dei. Et nota circa *Rom. 3. a*

Psal. 38. d *Amos. 8. d* *Isa. 47. d* *Psalm. 84. b* *Thren. 3. c* *Psal. 97. a* *3. Reg. 21. b* *Gen. 34. a* *Pron. 27. a* *Psal. 118. k*

Digitized by Google

Eloquia Dei.

Dei eloquia,quòd ea legimus in ſcriptura fluentia, ſtilantia,imbuentia:quæ ſunt tribus perſonis diuinis cõgruentia, in quantum realiter indiſtantia,ſed originaliter diſtantia,ſicut patet in rore fluente, fluendo ſtillante, fluendo & ſtillando aere imbuente. Patri namque conuenit fluere:Filio ſtillare : Spiritui ſancto imbuere.Enimuero ſicut ex Patre Filius,& non econuerſo:ſic ex actu fluendi actus ſtillandi, & non ecõuerſo. Et ſicut ex Patre,& Filio,Spiritus ſanctus,ſic ex fluẽdi & ſtillandi actibus procedit imbuendi actus.De primo per Moyſen dicitur:Fluat vt ros eloquium meum: ecce eloquium fluens. De ſecundo per Iob aſſeritur: Super illos ſtillabat eloquium meum : ecce eloquium ſtillans. De tertio per ſapientem ſcribitur:Ipſe tanquã imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ. Imber autem ab imbuendo dicitur:ecce eloquium imbuens. Ecce nonnulla conſonantia inter Dei eloquia & fidei myſteria: inquantum diuinis perſonis reſpondenda.

Deut. 32.a

Iob.29.d

Eccl.39.a

Articulus quartus.

Quartum denotauit,cum dixit:*Dicentes quando conſolaberis me*?Iſta conſolatio eſt fidei remuneratio, cuius dilatio eſt fidelis animæ deſolatio. Et nota, quod ſpecialiter iſta cõſolatoria retributio,ſeu retributoria cõſolatio,eſt entitatis,veritatis, & bonitatis diuinæ contemplatio.Entitas ſuam ſpeciem demonſtrabit, veritas ſuam faciem illuſtrabit, bonitas ſuam requiem miniſtrabit.De primo : Ego ego ipſe conſolabor vos: ecce conſolatoria demonſtratio ſpeciei. De ſecundo : Conſolabitur Dominus Sion,id eſt, animam ſpeculatiuam: ecce conſolatoria illuſtratio faciei. De tertio : Conſolabor eos,& lætificabo à dolore ſuo:ecce conſolatoria miniſtratio requiei.Simul autem de omnibus legimus: Ego conſolabor vos,quantum ad primum:in Hieruſalem,id eſt,viſione pacis:& conſolabimini,& videbitis, quantum ad ſecundum : & gaudebit cor veſtrum, quantum ad tertium.

Iſa.51.d Zach.1.d

Hier.31.c

Iſa.66.e

Epilogus.

Ait ergo Propheta,ſeu potius fidelis anima ſuper fidei ſuæ exilitate compuncta, voce prophetica: *Defecerunt*,oſtendendo actum difficilem,quo credidit.*Oculi mei*, oſtendendo intellectum diſparilem , cuius conceptu & conſenſu credidit.*In eloquium tuum*,oſtendendo materiam vmbratilem , quam credidit. *Dicentes, quando conſolaberis me*?oſtendendo notitiam deſiderabilem, propter quam credidit.

VERSICVLVS TERTIVS.

Quia factus ſum ſicut vter in pruina,&c.]Inſinuatis ſuperius incitamentis duobus, quæ ſunt ſ ei debilitas,& fidei exilitas:hic inſinuatur tertium,quod eſt amoris inanitas. Vbi Propheta tanquam perſona amore illicito irretita , & amore gratuito inanita,& cuſtodiens tamen ſecundum exteriorem hominem iuſtitiæ viam duram , ſicut vitula docta diligere trituram , ſui inanitatem amoris in amaritudine cordis recogitat , & recitat in his verbis. *Quia factus ſum*, &c Ac ſi loqueretur apertius:Reus ſum dicti reatus,quoniam inclinatus,inquinatus,conglutinatus interius, ſed diſciplinatus exterius:inclinatus quidem per cogitationem, inquinatus per delectationem , conglutinatus per conſenſionem , ſed diſciplinatus per morum exteriorum compoſitionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum,dicitur:*Quia factus ſum*. Per quem actum , per interiorem cogitatum , inclinantem animam ad peccatum. Hic notari poteſt, qualis factus eſt,cui talis cogitatus ineſt. Factus eſt enim iumento ſimilis,inutilis,atque abominabilis:quia non cogitauit imaginem inditam , nec ſimilitudinem additam , ſed turpitudinem prohibitam. De primo per Pſalmiſtam dicitur:Homo,cum in honore eſſet,non intellexit , cõparatus eſt iumentis inſipientibus,& ſimilis factus eſt illis.Ac ſi diceretur aperte : homo, qui non cogitauit honorem imaginis diuinæ , comparauit horroré ſimilitudinis iumentinæ. De ſecundo per Prophetam pſallitur:Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: quaſi dicat:Omnes peccatores declinauerunt,deſerendo diuinam ſimilitudinem;ſimul inutiles facti ſunt,demerendo diuinam beatitudinem. De tertio ſcribitur: Facti ſunt abominabiles,ſicut ea,quæ dilexerunt,quaſi dicat:Facti ſunt abominabiles,ſicut eæ,quæ cogitantes affectauerunt. Nam qui cogitat abominabilia , & affectat,maculatur ab iis,quæ ſpeculatur : qui vero cogitat,ſed non affectat, non maculatur ab iis, quæ ſpeculatur.

Pſal.48.d

Pſal.1.3.c

Oſea 9.c

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,ſubditur:*Sicut vter* ; Quæris qualiter?Delectando beſtialiter : Vter quippe conficitur de corio animalis : Quid itaque per vtrem rectius intelligitur,quàm delectatio beſtialis; Indubitanter ergo factus eſt,ſicut vter : quia cogitando,delectatus eſt beſtialiter. Sed nota,quod legimus in ſcripturis tres circumſtantias vtris, per quas intelligimus tres differentias delectationis. Legimus enim vtrem aquæ,vtrẽ vini,vtrem lactis. Primum quidem in potu paruuli Iſmaëlis : ſecundum in conſenſu improuido Iſraëlis: tertium in occubitu Siſaræ principis infidelis. Vnde per primum intelligitur delectatio illa , quæ conſiſtit in ſenſualitate ſola : per ſecundum illa,quæ exiſtit in voluntate indeliberata:per tertium illa,quæ perſiſtit in voluntate deliberata.Prima delectatio eſt venialis,quia conſtat in parte animæ irrationali , irrationaliter operante:ſecunda quoq; venialis : quoniam extat in parte rationali,non rationaliter operante:tertia vero mortalis:quia perſtat in parte rationali, rationaliter operante; ſiue deliberante,ſeu ratiocinante.De primo:Videns ſcilicet Agar,puteum Aquæ, abiit & impleuit vtrem, deditque puero bibere:ſcilicet Iſmaëli : ecce vter aquę in potu paruuli Iſmaëlis. De ſecundo : Vtres vini nouos impleuimus:nunc rupti ſunt,& ſoluti,&c.dictum eſt à Gabaonitis pacem fallacem ineuntibus cum Iſraëlitis:ecce vter vini in conſenſu improuido Iſraëlis. De tertio : Iael aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, ſcilicet Siſaræ ; ecce vter lactis in occubitu Siſaræ principis infidelis.

Vtris circunſtantiæ tres.

Gen.21.c

Ioſue 9.b

Iudic.4.d

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,additur : *In pruina*. Quid ſibi vult hæc pruina,hæc impreſſio,& compreſſio matutina?Cæterum nulli dubium,quin pruina ſit prioris qualitatis,& quantitatis ruina ; Nam priorem caliditatem eliminat, & quantitatem conglutinat;ſicut in vtre videmus ſenſibiliter,& in mentis affectu intelligibiliter cum præcedit vitioſa cogitatio,& delectatio, & accedit pruinoſa,& ruinoſa conſenſio ; per quam ab ipſo eliminatur amor Dei,& ipſe ſibi conglutinatur per nimium amorem ſui. Quid igitur vter in pruina , niſi mens humana delectando inquinata, & conſentiendo ſibi cõglutinata?Sed nota,quòd eſt triplex pruinæ, vtpote pruina culpæ,pœnitentię, ſapientię:prima necat, ſecunda ſanat,tertia delectat.De prima ſcribitur;Et occidit moros eorum in pruina. Quid per moros, ſcilicet corpora animata inſenſibilia conuenientius intelligimus,quàm mortalium animas inſenſatas?De ſecunda: Qui timent pruinam,irruet ſuper eos nix; quaſi dicat, qui timent pœnitentiam temporalem , inuenient pœnam æternalem. De tertia,vbi dicitur de manna , quæ fuit eſca ſapida,quòd apparuit in ſolitudine in ſimili-tudinem pruinæ;quid autem ſimilius eſcę corporali ſapidæ,quàm eſca ſpiritualis ſapientiæ?

Pruina quid.

Pruina triplex.

Pſal.77.c

Iob 6.c

Exod.16.d

Articulus quartus.

Quantum ad quartum ſuperadditur ; *Iuſtificationes tuas non ſum oblitus*, videlicet ſecundum exteriorem hominem, qui priorem conſeruat conſuetudinem, tãquam talibus deditus,talibus eruditus.Et nota , quòd taliter diſpoſitus,dici poteſt ſpecialiter talium nõ oblitus;bonum operando,malum tolerando, verum aſſeuerando , ſi fuerit magnanimiter operans , equanimiter tolerans,fideliter aſſeuerãs.De primo ſcribitur inferius

Digitized by Google

Pſal. 118.y Pſal.43.c

Quære ſeruum tuum:quia mandata tua non ſum oblitus:in quo boni operatio. De ſecundo alius ait: Hæc omnia venerunt ſuper nos,nec obliti ſumus te:in quo mali toleratio.De tertio ibidem pſallimus:Si obliti ſumus nomen Dei noſtri,qui dicat;non ſumus obliti;in quo veri aſſeueratio.

Pſalm.eod.

Epilogus.

Ex his poteſt clareſcere mens Prophetæ loquentis in perſona pœnitentis,amoris inanitatem taliter confitentis. *Factus ſum*, quaſi cogitatione inclinatus. *Sicut vter*, quaſi delectatione inquinatus. *In pruina*, quaſi conſenſione conglutinatus. *Iuſtificationes tuas non ſum oblitus*, quaſi exteriori opere diſciplinatus.

VERSICVLVS QVARTVS.

Quot ſunt dies ſerui tui,&c.] Non ſolum ſpei debilitas,fidei exilitas,& amoris inanitas, tribus inſinuatæ verſibus, ſunt incitamenta defectus : ſed etiam laboris diuturnitas, quam inſinuat iſte quartus. Hæc autem laborioſa longiturnitas,ſeu longiturna laborioſitas conſiſtit in protelatione ſeruitutis, & dilatione ſalutis.Quæris,quare?quia difficile militare:ſed deſiderabile triumphare : ex prædictis quatuor membris patet verſus iſtius ſectio quadrimembris.

Articulus primus.

Protelatio prætenditur in hoc membro : *Quot ſunt dies*.Nimis prolixi videntur dies,quia laborioſi, & difficiles propter quotidianam pugnam inter vitia, & virtutes. Et nota, quòd dies iſti vniuerſi, & ſinguli poſſunt dici dies ruinæ,anguſtiæ,vindictæ.Namq;dies ruinæ,eſt dies culpæ,qua virtutes vincũtur:dies anguſtiæ,eſt dies pœnitentiæ,qua virtutes eriguntur : dies vindictæ, eſt dies iuſtitiæ,qua vitia reuincuntur. De

Ezech.27.f

primo dicitur:Viri bellatores tui, qui erant in te, cum vniuerſa multitudine tua,quæ eſt in medio tui, cadent in corde maris in die ruinæ tuæ, quaſi dicat : Habitus gratuiti,& omnes actus meritorij peribunt in tempore lapſus tui : Ita dicitur Tyro, id eſt, cuilibet forti viro: Tyrus enim interpretatur fortitudo. De ſecundo in

Tyrus. Abd.1. Edon.

Abdia ſcribitur:Non magnificabis os tuum in die anguſtiæ,id eſt,pœnitentiæ.Ita dicitur Edon, qui interpretatur fuluus,ſanguineus,vel terrenus, & typũ gerit concupiſcentiæ tripartitæ.De tertio:Zelus,& furor viri non parcet in diæ vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.Ita poteſt dici de ſpõſo Eccleſiæ, zelatore iuſtitiæ,qui nulli parcit in vitiorum correptione,nec eſt acceptor precis,vel pretii,vel perſonæ.

Prou.6.d

Act.10.e

Articulus ſecundus.

Seruitus protelata ſubtenditur in hoc membro:*Serui tui*. Seruum ſe dicit, ſed dolens, tanquam ſubiectus vanitati,non volens,& à ſeruitute corruptionis liberari volens,non valens.Sed nota, quod ſerui ſolent dici ſeruitute triplici : ſcilicet ſeruitute naturæ, ſeruitute fortunæ,ſeruitute obedientiæ.Prima ſeruitus eſt principium demerendi:ſecunda nec merendi,nec demerendi:tertia tam merendi,quàm demerendi. De ſeruis naturæ competenter exponitur,quod proponitur:Hodie increuerunt ſerui, qui fugiunt dominos ſuos:quaſi dicat:Hodie increuerunt ſerui per naturæ corruptę propagationem, qui fugiunt per eius naturæ inclinationem dominos ſuos:ſcilicet appetitus intellectiuos, & ſequuntur ſenſitiuos. De ſeruis fortunæ intelligitur, quod legitur : Quicunq;ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur. De ſeruis obe-

Serui tripliciſeruitute. dicuntur.

1.Reg.25.b

1.Tim.6.a

Rom.6.e

dientiæ dictum dignoſcitur, quod dicitur : Serui eſtis eius,cui obeditis,ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam.

Articulus tertius.

Dilatio attenditur in hoc membro : *Quando*. Hæc enim interrogatio, moleſtæ prorogationis eſt inſinuatio.Et nota, quòd prorogationis, ſeu dilationis moleſtia attenditur quantum ad tria : quia differtur præmiũ corporale pręmium animæ ſubſtantiale, & præmium ipſius accidentale. Primum ſpectat ad corporis reformationem,ſecundum ad Creatoris contemplationem, tertium ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem. De primo per Prophetam dicitur ex perſona Saluatoris,vel cuiuſlibet eius teſtis reſtitutionem animæ poſtulantis:Domine, quando reſpicies?reſtitue animam meam à malignitate eorum;hæc interrogatio notat prorogationem,quantum ad corporis reformationem. De ſecundo per Pſalmographum canitur:Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad Creatoris contemplationem. De tertio ſcribitur:Dic nobis quando hæc fient?& quod ſignum, quãdo hæc omnia incipient conſummari ? ecce duplex interrogatio,duplicem notans prorogationem : ſcilicet quantum ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem.

Pſal.34.c

Pſalm.41.a

Matt.13.a

Articulus quartus

Salus dilata intenditur in hoc membro:*Facies de perſequentibus me iudicium*.Qualiter perſequentibus;Nunquid ſolum initialiter?non ſolum initialiter, ſed & finaliter.Sunt namq; pleriq;initialiter perſequẽtes & finaliter ſubſequentes, ſicut Paulus fuit initialiter Stephanum perſequens : ſed finaliter ſubſequens. Tales non reputantur ſimpliciter perſequentes,ſed qui sẽper actualiter, vel affectualiter perſequentes,ſicut finaliter impœnitentes.Et nota,quod de talib. perſequentibus facit Dominus indicium:ipſius viuentibus, morientibus,reſurgentibus:quoniam ante mortem facit iudicium auditum:in morte facit iudicium cognitum:poſt mortem facit iudicium conſcriptum.De primo dicitur à pſalmographo:De cœlo auditũ feciſti iudicium;ecce iudicium auditum; ſed à terrenis obliuioni traditum, ideo ſubditur:Terra tremuit, & quieuit. De ſecundo pſallitur à Propheta:Cognoui,quia faciet Dominus iudicium inopis,& vindictam pauperum. Ita poteſt dicere pauperum perſecutor in morte : ecce iudicium cognitum.De tertio ſubditur in eadem ſcriptura, mentione facta de regibus, & nobilibus pauperum perſecutoribus:Vt faciat in eis iudicium conſcriptum, tanquam irretractabiliter confirmatum : vnde dicitur conſcriptum, tanquam Deo ſcribente, & ſanctis ſubſcribentibus, pariter ſit perſcriptum : ecce iudicium conſcriptum.

Act.7.g

Pſal.75. b

Pſal.139.c

Pſal.149.b

Epilogus.

Liquet itaq; vox Pſalmiſtæ, tanquam loquentis loco perſonæ iuſtæ,ſed longiturnis laboribus fatigatæ. *Quot ſunt dies*,in quo protelatio difficilis. *Serui tui* : In quo ſeruitus militantis. *Quando* : In quo dilatio rei deſiderabilis. *Facies de perſequentibus me iudicium*:In quo ſalus feliciter triumphantis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, &c.] Præcedens quaternarius erudiuit, quòd pronitas humana cauſa ſit defectiua.Præſens quaternarius erudit, quod ipſa nequaquam ſit defectuum refectiua : vbi namque pronitas reſpectu mali,ibi difficultas reſpectu boni;quamobrem anima quanto procliuior ad malum, tanto difficilior eſt ad bonum;& ſicut habebat pronitas quatuor incitamenta,totidem verſibus præcedentibus prænotata; ſic habet difficultas quatuor irritamenta, totidem verſibus ſubſequentibus ſubnotata, videlicet fabulationes Iudaïcas, cauillationes hæreticas,ſtimulationes extrinſecas, & titillationes intrinſecas.Primus verſus ad fabulationes pertinet;vnde quatuor ipſarum conditiones continet ; ſcilicet, compoſitionem, propoſitionem, ſuppoſitionem,& oppoſitionem:iniquitas has componit,falſitas proponit,vanitas ſupponit,ſed veritas ſe opponit.

Fabulationum conditiones.

Articulus primus.

Compoſitio denotatur,ibi:*Iniqui*. Quia re vera non mediocriter iniqui ſunt, qui tam iniquas fabulationes componunt : quibus fidelium affectiones delectare,

&

& delectando deprauare diſponũt. Et nota, quod compoſitores huiuſmodi ſunt iniqui iniquitate triplici: tũ quia falſitatem fabricando, & veritatem perdendo, perditionem mercantur: tum quia Chriſto aduerſantur tum quia contra ſanguinem ſuum Chriſtianum inſidiantur. Prima iniquitas eſt contra ipſos, ſecunda contra Deum, tertia contra proximos. De primo: Nunquid non perditio eſt iniquo? ecce iniqui perditio. De ſecundo, vbi ſcriptura dicit ſub Chriſti figura: Aduerſarius meus, quaſi iniquus: ecce iniqui aduerſatio. De tertio: In inſidiis ſuis capientur iniqui: ecce iniquorum contra ſanguinem ſuum inſidiatio. Vnde dicitur: Ipſi contra ſanguinem ſuum inſidiantur.

Iob 31.a
Iob.27.b
Prou.11.a
Prou 1.b

Articulus ſecundus.

Propoſitio denotatur, ibi: *Narrauerunt*, quaſi dicat: Quæ malitioſe compoſuerant, malitioſe propoſuerunt: de malo cordis theſauro malum protulerunt. Et nota, quod narratores huiuſcemodi non narrauerunt miſericordiam, & veritatem, ſed miſeriam, & vanitatem, & iucredibilem falſitatem. Prima narratio ſana, ſecunda vana, tertiâ eſt prophana. De primo dicitur: Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? quaſi dicat: Nunquid aliquis ſepulchro dealbato ſimilis, erit teſtis idoneus pietatis, aut perditus veritatis? De ſecundo: Labia imprudentium ſtulta narrabunt: ecce miſeria, quantum ad narrationis originem, & vanitas, quantum ad finem. De tertio: Opus factum eſt in diebus noſtris, quod nullus credet, cum narrabitur: ecce narratio incredibilis falſitatis.

ſal.87.b
Eccl.21.d
Abac.1.b

Articulus tertius.

Suppoſitio deſignatur, ibi: *Fabulationes*. Si quæris, quales fabulationes narrant iſti fabulatores? Audi quid gloſſa dicat: Quaſi cuiuſdam fabulæ nenias narrant: Si quæris, qualis fabulæ? Proculdubio ineptæ, inſanæ, indoctæ, & ideo deuitandæ, increpandæ, non ſectandæ. De primo: Ineptas & aniles fabulas deuita: ecce fabulam ineptam, & ideo deuitandam. De ſecundo: Increpa illos dure, vt ſani ſint in fide, non intendentes Iudaïcis fabulis, quaſi non ſanis: ecce fabulam inſanam: & ideo increpandam. De tertio: Non indoctas fabulas ſecuti, notam fecimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem: ecce fabulam indoctam: & ideo non ſectandam: vnde qui fabulationes, ſeu fabularum narrationes vanas, tanquam veras ſupponit; non verus, ſed vanus exiſtit.

1.Tim.4.b
Tit.1.d
2.Pet.1.c

Articulus quartus

Oppoſitio declaratur, ibi: *Sed non vt lex tua*. Ecce lex veritatis oppoſita fabulis falſitatis. Et nota, quod lex diuina eſt fabulis iudaïcis oppoſita, præcipue propter tria: quoniam illæ variantur, inſidiantur, malum machinantur. Iſta nunquam variatur, cum ipſa ſit veritas: nunquam inſidiatur, cum ipſa ſit claritas: nũquam malum machinatur, cum ipſa ſit bonitas. De primo per Prophetam pſallit: Iuſtitia tua, iuſtitia in æternum, & lex tua veritas: ecce lex veritas. De ſecundo per Salomonem ſcribitur: Mandatum lucerna eſt, & lex lux: ecce lex claritas. De tertio per pſalmiſtam canitur: Bonum mihi lex oris tui: ecce lex bonitas.

Pſal.118.f
Prou.6.c
Pſal.118.i

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tanquam pœnitens, irritamentum exprimens difficultatis ad bonitatem, ſcilicet iudaïcam fabuloſitatem, ait: *Iniqui*: in quo notatur iniquitas, quæ componit: *Narrauerunt*, in quo connotatur falſitas, quæ proponit. *Fabulationes*: in quo denotatur vanitas, quæ ſupponit. *Sed non vt lex tua*: in quo ſubnotatur veritas, quæ fabulationibus ſe opponit.

VERSICVLVS SEXTVS.

Omnia mandata tua veritas, &c.] Verſus præambulus verſabatur circa fabulationes Iudaïcas. Verſus iſte verſatur circa cauillationes hæreticas. In cuius ſerie enucleantur aperte mandatorum vniuerſitas, vniuerſorum veritas, perſecutorum temeritas, & proſelytorum ſinceritas: vniuerſitas eſt difformis, ſed veritas eſt conformis, temeritas eſt deformis, ſed ſinceritas eſt deiformis.

Articulus primus.

Mandatorum vniuerſitas explicatur, cum dicitur: *Omnia mandata tua*. Quorum nonnulla ſunt ab hæreticis impugnata: nec ſine cauſa dicuntur mandata tua, quaſi tuæ viſioni, tentioni, & fruitioni promerendæ, & capeſſendæ congrua: & ideo credenda, eligenda, diligenda. De primo: Mandatis tuis credidi: ecce credere congruum viſioni. De ſecundo Propheta: Mandata tua elegi: ecce eligere congruũ tentioni. De tertio prophetica pſalmodia: Mandata tua dilexi: ecce diligere congruum fruitioni.

Mandata Dei.
Pſal.118.i
Pſal. eod.y
Pſal. eod.x

Articulus ſecundus.

Vniuerſorum veritas eructatur, cum ſubditur: *Veritas*. Nam mandata prædicta, quæ diſiungit varietas, coniungit veritas: quæ namque dictat veritas, nõ poſſunt non eſſe veritas. Si forte dubitas, quo modo mãdata ſint veritas: cum in illis, nec veritas videatur eſſe, nec falſitas? Hęc dubitatio citius ſoluitur, ſi mandatorũ ſignificatio plenius aperitur. Nam re vera nihil aliud ſunt mandata, quam iura diuina manui data, vel effectui commendata: De quibus nulla dubietas, quin ipſa ſint veritas; verbi cauſa, non furandum, non mœchandum, non necandum, & ſimilia, ſunt diuina iura, quæ nullus hæſitat eſſe vera; quæ manui dantur, vel effectui commendantur, cum per legiſlatorem mandatur non furaberis, non mœchaberis, non necabis. Quocirca ſi non dubitas, quin iura manui data, ſint veritas; fruſtra dubitas, an mandata ſint veritas. Et nota, quod hęc veritas diuinitus eruditur, ab infidelibus oditur, à fidelibus cuſtoditur. Quæris, quo modo? eruditur immittendo, oditur omittendo, cuſtoditur ore, & opere confitendo. De primo; Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem: ecce eruditio immittentis. De ſecundo; Lingua fallax non amat veritatem; ecce odium obnitentis. De tertio; Ingrediatur gens iuſta, cuſtodiens veritatem, ecce cuſtodia confitentis.

Mandata quid.
Ioh.16.b
Prou 26.d
Iſa. 26.a

Articulus tertius.

Perſecutorum temeritas enarratur, cum additur; *Iniqui perſequuti ſunt me*; Tales iniqui ſunt ſatellites hoſtis antiqui, & ſpecialiter hæretici fidelium inimici, famulos Dei, & articulos fidei creberrime perſecuti. Hic poteſt notari, quod hæretici leguntur catholicos tripliciter perſecuti, ſcilicet quo ad doctrinam, quo ad gratiam, quo ad vitam; quoniam aut doctrinam auferunt, aut perfidiam proferunt, aut pœnam inferunt. Prima perſecutio denotatur, dicente Apoſtolo: Nos perſecuti ſunt, & Deo non placent, & hominibus aduerſantur, prohibentes non loqui gentibus, vt ſaluæ fiant; ecce perſecutio ablatiua doctrinæ. Secunda perſecutio deſignatur, vbi dicitur ex parte populi fidelis: Super montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis; Quid eſt perſequi ſuper montes, niſi hæreticos catholicis aduerſari ſuper altiſſimã iuſtitiam fidei? De qua pſalmiſta: Iuſtitia tua, ſicut montes Dei; aut quid inſidiari in deſerto, niſi calumniari in ſecreto fidei ſacramento, non ſolum ſenſitiuis viribus inexperto, ſed etiam ab intellectiuis deſerto? Tales inſidiatores ſunt plerique pſeudo-prophetæ, qui comparantur vulpibus de quibus legimus. Quaſi vulpes in deſertis prophetę tui Iſraël erant; ecce perſecutio prolatiua perfidiæ. Tertia perſecutio declaratur, dicente populo ore prophetico; Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me, inimici mei iniuſte; quod poſſumus accipere tam de capite, quam de corde; ecce perſecutio illatiua pœnæ.

Hæretici antiqui hoſtis ſatellites. Hæretici tripliciter catholicos inſequũtur.
1.Theſſ.2.d
Thren 4.d
Pſal.35.d
Ezech.13.a
Pſal.68.d

Articulus quartus.

Profeſſorum ſinceritas elucidatur, cum ſuperadditur; *Adiuua me*. Quod videtur vox perſonæ, quæ contendit in agone, vel agonizat in altercatione pro fidei catholicæ defenſione. Et nota, quod tali perſonæ, talis vox congruit triplici ratione: quoniam aſpiciens in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum, poteſt ſecure

dicere:

Digitized by Google

dicere : adiuua me dimicantem, lubricantem, mendicantem : dimicare conuenit affectiuæ fortiter æmulanti pro fide:lubricare cõgruit intellectiuæ debiliter speculanti ex fide:mẽdicare competit effectiuę miraculorum gratiam fiducialiter postulanti in fide. De primo per psalmistam dicitur : Videant, qui oderunt me, & confundantur : quoniam tu Domine adiuuisti me, & cõsolatus es me:Vox est effectiuę virtutis pro fide fortiter æmulantis. *Psalm.85.d* De secundo per Prophetam psallitur: Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me:vox est intellectiuæ ex fide debiliter speculantis. *Psal.93.d* De tertio per ipsum scribitur:Ego vero egenus,& pauper sum:Deus adiuua me:vox est effectiuę signum,fide dignum,in fide fiducialiter postulantis. *Psal.69.b*

Epilogus.

Dicit ergo Propheta sub figura cuiusuis personæ fidelis,veritatem fidei catholicæ profitentis, & falsitatem prauitatis hæreticæ refellere non propria,sed diuina virtute sinceriter enitentis. *Omnia mandata tua*:quãtum ad mandatorum vniuersitatem difformem. *Veritas*:quantum ad ipsorum veritatem conformem. *Iniqui persecuti sunt me* : quantum ad infidelium temeritatem deformem. *Adiuua me*:quantum ad sinceritatem fidelium deiformem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Paulominus consummauerunt me,& cætera.]Vidimus fabulationes iudaïcas, & cauillationes hæreticas, duobus versibus præmissis prænotatas:Videamus stimulationes extinsecas, in præsentis versus bis binis portionibus subnotatas. In quibus seriatim notare possumus hostium impetum,incautum spiritum,& casum subitum, præter mortalen interitum. Nam nonnunquam tentantes tentatum præcipitant in peccatum, præter mortis reatum.

Articulus primus.

Hostilis impetus præsignatur, dicendo : *Paulominus consummauerunt*. Paulominus consummare, est ad indeliberatum peccati consensum inclinare. Nam per consensum deliberatum consummatur peccatum. Vnde notandum, quod peccati consummatio consistit in ternario,videlicet in rationis operatione,iuris præiudicatione,& iudicis indignatione. Quorum primum spectat ad actum, secundum ad maculam, tertium ad reatum. De primo:Consummauerunt omnia opera, quæ fecerunt:ecce consummationem quantum ad operationem:quia profecto tam bonorum, quam malorum consummatio est ipsorum operatio. De secundo : Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populũ tuum,& super vrbem sanctam tuam,vt consummetur præuaricatio,& finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas:ecce peccati consummationem per iuris præuaricationem, iusti præiudicationem,& iniustorum iustificationem. De tertio : Adhuc paululum, modicumque,& consummabitur indignatio mea,& furor meus super scelus eorum : ecce peccati consummationem per iudicis indignationem.

Peccati cõsummatio in ternario consistit.

1.Macha. 4.f.

Dan.9.f

Isa.10.f

Ier.6.d

Aminadab.

Ezech.34.c

Psal.23.d

Articulus secundus.

Incautus spiritus assignatur, adiiciendo : *Me*,id est, spiritum meum intra me. Et notandum, quòd paulominus consummari contingit spiritum per incautelam conturbatum, flagellatum, protractum. Qui conturbatur nescienter, flagellatur ignoranter, protrahitur insensibiliter, seu imperceptibiliter. De primo : Nesciui,anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab : ecce conturbatio nescientis, propter impetum concupiscentiæ popularis. Per quadrigas enim notatur impetuositas. Aminadab autem interpretatur populi mei concupiscentia, vel voluntas. De secundo scribitur:Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella,& ignoraui:ecce flagellatio ignorantis. De tertio : Traxerunt me, & ego nõ sensi:ecce protractio nõ sentientis,sicut accidit per improuisam tentationem conturbari imaginationem, flagellari affectionem, protrahi rationem in illicitam consensionem.

Articulus tertius.

Casus subitus designatur,subiiciendo: *In terra*. Collapsus in terram est consensus in mundanam concupiscentiam. Hæc autem concupiscentia triplicatur,& per triplicem terram significatur. Legimus enim terram superbientem, sitientem, fœtentem, pertinentem ad concupiscentiam superbiæ,auaritiæ, luxuriæ. De terra prima:Quid superbis terra & cinis? ecce terra superbiens. De secunda:Ascendet sicut radix de terra sitienti. Radix ista est Christus Dominus. Terra sitiens, auarus populus ecce terra sitiens. De tertia : Irrigabo terram fœtore sanguinis tui:ecce terra fœtens.

Concupiscentia triplici terra significatur. *Eccli.10.b* *Isa.53.a* *Ezech.32.b*

Articulus quartus.

Exceptio interitus vel mortalis reatus consignatur superadiiciendo. *Ego autem non dereliqui mandata tua*, quasi dicat:nihil optaui, nihil attentaui contra diuina mandata ratione excitata,& voluntate consiliata,quod clarius declarauit,cum ait: *Non dereliqui*, id est : etsi reliqui,non tamen dereliqui. Nam etsi reliqui consilio subito, non tamen dereliqui consilio diffinito. Notandum itaque,quòd non dereliquit Dominum, derelinquendo mandatum triplici præuia ratione Consideraut namque quis erat supra se,quis erat iuxta se,quis erat infra se. Consideratio prima fuit, ne à Domino derelinqueretur : secunda, ne subiectus populus pro suo merito turbaretur:tertia,ne propter hoc in gehennale supplicium deiiceretur. De primo : Si dereliquerimus Dominum, derelinquet nos : ecce prima consideratio, scilicet Dominica derelictio. *2.Par.15.a* De secundo vbi dixit Elias ad Achab regem Israel : Non ego turbaui Israel,sed tu,& domus patris tui,qui dereliquistis mandata Domini:ecce secunda consideratio, scilicet proximorum turbatio. *3.Reg.18.c* De tertio, vbi dicit Dauid Salomoni filio suo:Si dereliqueris Dominum, proiiciet te in æternum:ecce tertia consideratio, scilicet gehennalis deiectio. *1.Par.28.c*

Epilogus.

Ex his potest claresccre mens prophetæ loquentis loco personæ ab hostibus, vel eorum complicibus stimulatæ,non tamen grauiter superatæ, *Paulominus consummauerunt*,quantum ad hostilem tentantium impetum. *Me* quantum ad incautum tentati spiritum. *In terra*,quantum ad casum consensus subitum. *Ego autem non dereliqui mandata tua*, quantum ad tentationis exitum,præter interitum,siue mortis reatnm.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Secundum misericordiam tuam viuifica me, & cætera.] Versus præsens quartum irritamentum continens, repræsentat titillationes intrinsecas, & quasi vestis mystica explicatur & complicatur in quatuor plicas. Veste ista vestitus psalmista, præfatum irritamentum explicat sub hac forma:*Secundum misericordiam tuam*,& cætera:ac si plane dicat:Secundum misericordiam tuã, quæ congruit meæ miseriæ sensuali:*Viuifica*,vita spirituali:*Me*,tentatum tentatione corporali : *Et custodiam testimonia oris tui*, quæ docuisti doctrina morali. Vnde liquet aperte, quòd aduersum concupiscentiæ corruptelam,petit gratiæ tutelam,ad iniquitatis cautelam,& æquitatis sequelam. Quorum primum spectat ad miseriam sensualem:secundum ad vitam spiritualem:tertium ad tentationem corporalem : quartum ad obseruationem moralem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præposuit: *Secundum misericordiam tuam*, supple miseriæ meæ congruam : quippe de miseria queritur,à quo misericordia quæritur. Nullus enim misericordiam inuocaret, nisi miseria prouocaret. Et nota, quòd misericordia legitur in scriptura magna, speciosa, benigna. Quare magna? quia liberat à magna miseria culpæ originalis. Quare speciosa:quia præseruat à fœda miseria culpæ actualis. Quare beni

Misericordia.

benigna:quia ſeparat à maligna miſeria moleſtiæ temporalis. De prima per pſalmiſtam ſcribitur:Quia magna miſericordia tua ſuper me, & eruiſti animam meã ex inferno inferiori:ecce miſericordia magna liberans à culpa originali, in tempore regenerationis. De ſecunda per ſapientem dicitur : Specioſa eſt Dei miſericordia in tempore tribulationis, ſicut nubes pluuiæ in tempore ſiccitatis : ecce miſericordia ſpecioſa præſeruans à culpa actuali in tempore tentationis.De tertia per prophetam pſallitur:Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, & cætera:ecce miſericordia benigna, ſeparans à moleſtia temporali in tempore defunctionis.

Pſalm.85.b *Eccli..35.d* *Pſalm.68.b*

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum,ſuppoſuit : *Viuifica*, ſcilicet ſpirituali vita,qua vitantur illicita. Et nota, quòd tali vita viuificari ſupplicat propter tria : videlicet ad ſpiritualiter ambulandum , ad fiducialiter poſtulandum, ad æternaliter gratulandum. Quorum primum pertinet ad operationem , ſecundum ad orationem , tertium ad vtriuſque remunerationem. De primo:Hæc dicit Dominus, & infra : In ſancto habitans, & cum contrito & humili ſpiritu, vt viuificet ſpiritum humilium:ecce viuificatio ad ſpiritualiter ambulandum. De ſecundo legitur : Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus : ecce viuificatio ad fiducialiter poſtulandum.De tertio ſcribitur à pſalmographo : Viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te : ecce viuificatio ad æternaliter gratulandum.

Iſa.57.d *Pſalm.79.d* *Pſalm.84.b*

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, propoſui: *Me* , ſcilicet tentatum corporali tentatione.Et nota,quòd contingit ſpiritum tripliciter tentari tali tentatione , ſine mortali præuaricatione:vtpote imperite cogitando , inuite delectando,incaute conſentiendo. Cogitationibus vallatur,delectationibus verberatur,conſenſionibus vulneratur.Si tamen indeliberatæ fuerint, non necatur. De primo : Circumdederunt me aquæ vſque ad animam meam,abyſſus vallauit me. Per aquas vagas , intellige cogitationes vanas : per abyſſum obſcurã, cogitationẽ impuram. Tunc igitur animam aqua circumdat , cum vanæ cogitationes inundant.Tunc abyſſus vallat,cum impura cogitatio ſe admiſcens,cogitantem titillat. De ſecundo:Verberauerunt me,ſed non dolui:quod de inuoluntariis delectationibus poteſt intelligi,quę verberant,quia rationalitatem moleſtant , ſed dolorem non cauſant:quia ſenſualitatem oblectant. De tertio:Inuenerunt me cuſtodes , qui circumeunt ciuitatem , percuſſerunt me, vulnerauerunt me. Tales cuſtodes videntur eſſe dæmones,qui in circuitu ambulant,& circumeunt terram,vt terrigenas circumueniant. Hi percutiunt, cum affectionem per impuram delectationem concutiunt, ſed vulnerant cum rationem per ſubitam aſſenſionem alterant.

Ionæ 2.d *Prou.23.d* *Cant.5.b*

Articulus quartus.

Quantum ad quartum,appoſuit:*Et cuſtodiam teſtimonia oris tui*, Talis cuſtodia eſt moralis obſeruantia, ore Dominico prædicata. Et nota, quòd diuina teſtimonia diligenter cuſtodire debemus,maxime ſi vigilanter pẽſemus,quis dator, quis remunerator, quis vltor. Quoniam ille eſt dator,cui debetur maximus amor:ille remunerator, cui debetur maximus honor:ille vltor, cui debetur maximus timor. De primo ſcribit pſalmographus:Cuſtodiebant teſtimonia eius,& præceptũ,quod dedit illis:Ecce dator, cui debetur maximus amor. De ſecundo alibi ait : Si cuſtodierint filij tui teſtamentum meum,& teſtimonia mea hæc,quæ docebo eos,& filij eorum vſque in ſæculum ſedebunt ſuper ſedem tuam. Ecce remunerator, cui debetur maximus honor. De tertio autem alibi pſallimus.Exacerbauerũt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt, & infra: Audiuit Deus, & ſpreuit, & ad nihilum redegit valde Iſraël.Ecce vltor,cui debetur maximus timor.

Pſalm.98.c *Pſalm.131.b* *Pſalm.77.f*

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ typum gerentis perſonę intrinſecus titillatæ.*Secundum miſericordiam tuam*:ſcilicet miſeriæ meæ ſenſuali congruam, quantum ad concupiſcentiæ corruptelam. *Viuifica*:ſcilicet ſpirituali vita,quantum ad gratiæ tutelam. *Me* :ſcilicet tentatum corporali tentatione,quantum ad iniquitatis cautelam. *Et cuſtodiam teſtimonia oris tui*:ſcilicet morali obſeruatione,quantum ad æquitatis ſequelam.

VERSICVLVS NONVS.

IN æternum Domine verbum tuum,& cætera.]Cauſam deficientem vidimus per octonarium præcedentem: cauſam reficientem videbimus per præſentẽ. Hæc autem cauſa eſt bonitas diuina,quæ non eſt defectiua,ſicut probat quaternarius primus , ſed refectiua , ſicut probat ſecũdus.Probatur autẽ,quòd non ſit defectiua, eo quòd ſit mirabilium effectiua,quæ ſunt inquietatio maximæ firmitatis, quietatio maximę infirmitatis, retentio maximæ fugacitatis, & ligatio maximæ libertatis:ſicut patebit in quatuor verſibus ſubnotatis.Quòd per ipsã maxima firmitas inquietetur,in præſenti verſu docetur. Quid enim firmamento firmius ? Quid motu inquietius?Iſtum motum inquietum exprimit iſte verſus diuinitus imperatum , & cœlitus obſeruatum, diſtinguendo per quadruplex eius membrum , imperans, & imperatum,obſeruans, & obſeruatum.

Articulus primus.

Imperans indicatur,cum dicitur:*Domine* : quia Domini eſt imperare, ſerui obtemperare. Et nota , quòd Dominus eſt cœlos ponderans,cœlis imperans, & per cœlos operans. Ponderat enim virtutem, imperat ſeruitutem, & humanã operatur ſalutem. De primo:Dominus Deus in fortitudine veniet , & poſt pauca ſubiungit:Cœlos pſalmo põderauit.Quid eſt pſalmo põderare, niſi figuram exteriorem , & naturam interiorem conſiderare?Pſalmus enim pertinet ad figuram, & põderatio ad naturã:quia pſalmo,quaſi circino vtimur figurando, & virtutem natiuam & motiuã diſcernimus ponderando.Ecce Dominms cœlos ponderans. De ſecundo:vbi dixit ſeruus Domino:Domine, factũ eſt,vt tu imperaſti.Sicut enim imperanti Domino reſpondetur ab illo, ſic imperanti Domino reſpondetur à cœlo: niſi quòd reſpõdetur ab illo tanquã ſeruo animato:ab iſto vero,tãquã ſeruo inanimato.Ab illo reſpõdetur dicto,ab iſto reſpondetur facto.Ecce Dominus cœlis imperans. De tertio:Domine dabis pacem nobis. Omnia enim opera noſtra operatus es nobis:quaſi diceret:Domine dabis pacẽ nobis,videlicet in cœlis.Omnia enim opera noſtra ſalutis meritoria operatus es nobis:ſcilicet mediantibus cœlis , tanquã viuificis mortaliũ corporum adiumentis.Ecce Dominus per cælos operans.

Iſa.40.b *Luc.14.c* *Iſa.26.c*

Articulus ſecundus.

Imperatum intimatur, cum ſubditur. *Verbum tuum*, per hoc intimando motum verbo imperatum. Notandum ergo ſuper hoc verbo, quòd per verbũ cœli ſunt facti,firmati,atq; portati,vt factio referatur ad ſubtilitatem materialem, firmatio ad ſtabilitatem formalem, portatio ad vtilitatem finalem.De primo : Omnia per ipsũ facta ſunt. Ergo cæli ſunt verbo facti. Ecce verbi factura.De ſecundo canitur : Verbo Domini cœli firmati ſunt.Ecce verbi firmatura. De tertio:Portanſque omnia verbo virtutis ſuæ.Ecce verbi vectura.

Ioan.1.a *Pſal.32.a* *Hebr.1.a*

Articulus tertius.

Obſeruans annotatur,cum ſcribitur:*In cœlo* , quaſi ſeruo inanimato,tuo ſeruitio mãcipato.Et nota , quòd cœlũ eſt deiforme veſtigium:vt videas,quid tibi ſit in cœlo ſpiritualiter imitandum. In cœlo ſiquidem inuenies ſitus altitudinem,ornatus ordinem, & concentus dulcedinem.Altitudo congruit potentiæ, ordo ſapientiæ,dulcedo bonitati diuinæ. Tales cœlos facit Dominus in intellectu noſtro,quando ponit altitudinem in obiecto,ordinẽ in medio , & dulcedinem in ſubiecto. De primo:Altitudinem cœli, & latitudinem terræ , & profundum abyſſi quis dimenſus eſt?Ecce cæleſtis ſitus altitudo.De ſecundo : Nunquid noſtri ordinem cœli ?

Eccleſ.1.a *Iob.38.d*

Ecce

Digitized by Google

Ecce cœlestis ornatus ordo. De tertio: Concentum cœli quis dormire faciet? Ecce concentus cœlestis dulcedo,seu motuum proportio, quæ propter sui dulcedinem musicæ consonantiæ comparatur, testificante Boëtio, quod motus superiorum corporum musicis consonantiis celebrantur. *Ibidem.*

Articulus quartus.

Obseruatum subnotatur,cum scribitur:*Permanet in æternum*, quasi dicat: Motus qui per verbum imperatur,per cœlum obseruatur. *In æternum*, non quod imperetur in æternum, aut obseruetur in æternum: sed quia quandiu imperatur, tandiu obseruabitur in æternum. Quod si videtur cuiquam difficile, audiat exemplum simile, ac satis facile. Vox, quæ profertur ab ore,defertur ab aëre. Hoc verum est in æternum,quia necessarium:non quia vox proferatur ab ore in æternum,aut deferatur ab aëre in æternum,sed quia quandocunque profertur ab ore, defertur ab aëre vsque in æternum.Et notandum,quod æterna permanentia reperitur in scriptura sub triplici differentia: quædam scilicet increata, quædam imperata, quædam inspirata.Prima quidem pertinet ad exigentiam naturalem,secunda ad influentiam corporalem,tertia ad gratiam spiritualem.De prima psallit propheta:Tu autem Domine in æternum permanes.Ecce æternã permanẽtia rũ,quantum ad naturalem existentiam. De secunda dicit Psalmus in parte ista:*In æternum*, &c. Ecce æternam permanentiam, quantum ad corporalem influentiam. De tertia scribitur, vbi dicitur à Domino: Non permanebit spiritus meus in homine in æternũ, quia caro est. Ac si diceret: Spiritualis gratia non permanebit in æternum in homine ambulante secundum carnem: sed in ambulante secundum spiritum. Ecce æternã permanentiã,quantum ad spiritualem gratiam.

Æternum quo modo intelligatur.

Psalm. 101.*d*

Gen. 6.*a*

Epilogus.

Ostendens ergo propheta non esse defectiuam bonitatem, quæ potest inquietare maximam firmitatem, ait: *Domine*, quantum ad bonitatem dominicam imperantem. *Verbum tuum*, quantum ad motum diuinitus imperatum. *In cœlo*, quantum ad firmitatem cœlicam obseruantem.Permanet in æternum,quantum ad motum cœlitus obseruatum,

VERSICVLVS DECIMVS.

IN generatione & generationem veritas tua, &c.] Magnus bonitatis effectus claruit per versum præuium: scilicet inquietatio maximæ firmitatis, nec minor clarescit per iustum, videlicet quietatio maximæ infirmitatis. Quid enim statu quietius? Quid infimo elemento infirmius? Nam elementa quanto inferiora, tanto infirmiora,quippe sicut humiliora sunt ordine,sic exiliora sunt specie, & virtute. Huius autem quietatio elementi declaratur in versu præsenti:quia reuera bonitas summa sicut erat præstitura finaliter per verbi virtutem, terrigenę humanitati salutem: sic præstitit primordialiter per veritatis stabilitatem,terrenæ infirmitati quietem,quatenus à mundi primordio subrutilaret ipsius consummatio. Quocirca in parte ista denotauit psalmista veritatis stabilitatem, & infirmitatis quietatem. Est autem veritatis verbi testis, stabilitas virtutis,infirmitas humanitatis,quies salutis.

Articulus primus.

Veritas igitur liquido aperitur,cum dicitur:*In generatione & generationem veritas tua*,quasi dicat:Veritas à te genita est, stabilitate perpetua stabilita. Et nota, quod hæc est veritas à patre dicta:sed non relicta, veritas inuicta,veritas benedicta. Dicitur enim, quia generatur.Non relinquitur, quia non speratur:non vincitur,quia non cõmutatur:benedicitur,quia communicatur. De primo:Sermo tuus veritas est. Ecce veritas dicta.De secundo dicitur per psalmographum:Qui custodit veritatem in sæculum. Ecce veritas non relicta. De tertio:Super omnia vincit veritas.Ecce veritas inuicta.De quarto:Omnis terra inuocat veritatem,cœlũ etiam ipsam benedicit. Ecce veritas benedicta.

Item. 17 *c*
Psal. 145.*b*
3. *Esd.* 3.*c*
3. *Esd.* 4.*d*

Articulus secundus.

Stabilitas subauditur, cum dicitur: *Fundasti*, quasi dicat:Sicut sapiens architectus fundamentum posuisti veritatem tuam,vt fundares terram super stabilitatem suam.Terra namque pura non est stabilis,cum sit puluis. Vnde terra pura lapis non fit, sicut in libro Meteorum philosophus inquit.Et nota,quod terram fundauit Dominus tripliciter: videlicet potenter, sapienter,latenter. Plane potenter, quoniam stabilire infirmitatem,est potentiæ:sapienter quoque, quoniam per veritatem stabilire est sapientiæ: latenter autem, quia causalitatem inuenire,non est humanæ perspicaciæ. e primo: Manus mea fundauit terram. Ecce fundandi potentia. De secundo: Dominus sapientia fundauit terram. Ecce fundandi sapientia. De tertio quæritur: Quando fundabatur puluis in terra? Ecce fundandi latentia.

Psal. 118 *e*
Isa. 48.*c*
Prou 3.*c*
Iob. 38.*d*

Articulus tertius.

Infirmitas intelligitur cum introducitur:*Terra*: quia terra est elementum infimum & infirmum, & quanto inferius, tanto infirmius. Et nota, quod terra dicitur aliis elementis infirmior propter tria: quia actualiter inanior,quia possibilitate plenior, quia nihilitati vicinior. Propter primum est minus actiua:propter secundum magis passiua, propter tertium citius defectiua, quam alia elementa. Hæc autem intellige, manente pari quantitate.De primo:Terra erat inanis & vacua, supple per respectum ad alia elementa: quoniam illorum respectu terra est inanior specie,siue actu. De secundo:Aspexi terram,& ecce vacua erat,& nihili.Vacua dicit, quantum ad vacuitatem actualitatis: nihili, quantum ad plenitudinem possibilitatis: quoniam plenitudo huiuscemodi est quasi plenitudo nihili. De tertio: Qui appendit terram super nihilum. Terra dicitur appendi super nihilum,quoniam inter esse suum & nihilum,non est esse medium.

Terra cur cęteris elementis infirmior.

Gen. 1.*a*
Hier. 4.*f*
Iob. 26.*b*

Articulus quartus.

Quies comprehenditur, cum concluditur: *Et permanet*. Hæc permanentia, est quietis obseruantia in omni turbulẽtia. Hic potes notare exemplum morale, quod sicut viscera terræ permanent in tranquillitate in qualibet eius mobilitate,pro Dei venerabili bonitate,ita debent præcordia tua permanere in sancta conuersatione in quauis tentatione, pro Dei veneratione. Prima permansio legitur:Omnis generatio eius in bona vita,& in sancta cõuersatione permansit. Ecce permansio in sancta cõuersatione.Secunda permansio scribitur:Vos estis,qui permãsistis mecũ in tentationibus meis.Ecce permansio in tentatione. Tertia permansio exprimitur:Domine Deus Abraham & Isaac,& Israel patrum nostrorum,in æternum custodi hanc voluntatem cordis eorum:& semper in veneratione tui mens ista permaneat. Ecce permansio in Dei veneratione.

Tob. 14.*d*
Luc. 22.*c*
2. *Paral.* 29.*d*

Epilogus.

Hæc est itaque vox prophetæ:*In generatione & generationem veritas tua*. Ecce veritas verbum prænosticans. *Fundasti*: Ecce stabilitas virtutem prædicans. *Terram*: Ecce terrena infirmitas, terrigenam humanitatem significans. *Et permanet*:Ecce quies salutem indicans.

VERSICVLVS VNDECIMVS

ORdinatione tua perseverat dies, &c.] Assignatis duobus prodigiis bonitatis naturam firmissimam inquietantis,& infirmissimã quietantis, hic assignatur tertium bonitatis prodigium, naturam fugacissimam tenaciter conseruantis. Quid enim tempore fugacius? Quid perseueratione tenacius? Huius siquidem fugacitatis tenacitatem euidenter videmus per versum præsentem. Cum enim tempus,sicut ait philosophus, sit numerus prioris,& posterioris in motu,provt illis numerantur animæ cogitatu, liquet satis, quod esse materiale temporis fundatur in motu primi mobilis: esse vero formale consummatur in anima numerãtis, quod præclare præordinauit Dominus, quatenus sibi seruiant non solum temporalia, sed & tempus.Nec enim

Arist. lib. 4. *physic.* com. 101.

paruus eſt Dei ſeruus iſte numerus numeratus, qui Deo ſeruit tam in manentibus, quàm in fluentibus, tã in cœli motib. quàm in animę actibus, illic materialiter, iſtic formaliter conſtitutus. Loquens ergo Propheta in veritatis ſpiritu (à quo teſte Ambroſio, eſt omne verũ cuiuſcũq; referatur relatu) ait ſic: *Ordinatione tua*, &c. quaſi dicat: Sicut præordinaſti mirabiliter, tempus manet formaliter, fluit materialiter, vt tibi ſeruiatur vniuerſaliter. Ecce quatuor cauſę temporis, ſcilicet initialis, formalis, materialis, finalis. Prima in Dei conceptu: ſecunda in animæ actu: tertia in cœli motu: quarta in omnium famulatu.

Ambr. t. 3. Edit. Rom in Epiſt. 1. ad Cor. cap. 12.

Articulus primus.

Cauſam initialem prænotauit Pſalmus, cum ait: *Ordinatione tua*. Hæc eſt ordinatio, per quam cauſa primaria, mediantib cauſis ſecundariis, ordinat de cauſatis, ſicut poteſtas ordinaria mediantibus poteſtatibus, delegatis. vnde Apoſtolus inquit: Qui reſiſtit poteſtatibus, Dei ordinationi reſiſtit. Sed fortaſſis quæreret aliquis, quæ ſint poteſtates ſpectantes ad ordinationẽ temporis? Hic notandum, quòd multiplex poteſtas eſt tempus ordinans. Quædam ſicut prædeſtinans, quædam ſicut illuminans. Ad Deum pertinet prædeſtinatio, ad animam imaginatio, ad luminaria illuminatio. De prima: Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta: quæ pater poſuit in ſua poteſtate: ecce poteſtas tempus prædeſtinans, & prędeſtinando ordinans. De ſecunda ſpecialiter intelligitur, quod generaliter legitur: Non eſt poteſtas, niſi à Deo: quia proculdubio poteſtas, ſeu vires animæ ſunt à Deo, in quio eſt poteſtas imaginatiua, prius & poſterius in motu imaginans, & imaginando, tempus ordinans. De tertio pſallit Propheta: Solem in poteſtatem diei, lunam in poteſtatem noctis, & ſtellas: ecce poteſtas tempus illuminans, & illuminando, ordinans.

Rom. 13. a

Poteſtas. multiplex.

Act. 1. b

Rom 13. a

Pſal. 113. b

Articulus ſecundus

Cauſam formalem ſubnotauit, cum ſubdidit: *Perſeuerat*. Iſta perſeuerentia eſt illa permanentia, qua tempus permanet in numerantis anima: vnde ſicut Philoſophus docet, tempus nõ eſſet, ſi anima non eſſet. Hic potes notare, quòd tripliciter contingit perſeuerare: videlicet rationaliter, animaliter, & naturaliter. Prima dicitur perſeueratio bonorum: ſecunda perſeueratio pecorum: tertia perſeueratio operum diuinorum. Prima perſeueratio legitur: Illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates non defecerunt, & cum ſemine eorum perſeuerant bona: ecce perſeueratio bonorum. Secunda: Pecora tibi ſunt, attende illis, & ſi ſint vtilia, perſeuerent apud te. Quod hic ſcribitur de pecoribus, conueniẽter adſcribitur peccatoribus, de quibus legimus: Hi vero, velut irrationabilia pecora: ecce perſeueratio pecorum. Tertia: Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perſeuerant in æternum: ecce perſeueratio operum diuinorum.

Perſeuerare tripliciter contingit

Eccl. 44. b

Eccl. 7. c

2. Pet. 2. c

Eccl. 3. c

Articulus tertius.

Cauſam materialem annotauit, cum addidit: *Dies* quia dies illud tempus vocatur, quod in vno cœli motu fundatur: ſicut autem vnitate menſuratur omnis numerus, ſic illo motu omnis motus, & illo tempore omne tempus; vnde nimirum conuenienter accipimus per diem vnum, vniuerſum motum ſubſtratũ, & vniuerſum tempus fundatum. Et nota, quòd eſt dies naturæ, fortunæ, gratiæ. Prima pertinet ad motum circularem: ſecunda ad motum ſæcularem: tertia ad motum ſalutarem. De primo: Factum eſt veſpere, & mane dies vnus: ecce dies naturæ. De ſecundo: Diem hominis nõ deſideraui: ecce dies fortunæ. De tertio: Ecce nunc dies ſalutis; ecce dies gratiæ.

Dies quid.

Dies multiplex.

Gen. 1. a

Hier. 17. c

2. Cor. 6. a

Articulus quartus.

Cauſam finalem denotauit, cum dixit: *Quoniam omnia ſeruiunt tibi*. Nulli dubium, quin finis omnium tam temporum, quàm temporalium, ſit diuinum ſeruitium. Quænam maior perfectio creaturæ, quã Creatori ſeruire? Sed nota, quod illi ſeruiunt creaturæ ſpecialiter triplici ratione; quædam, quia creatæ; quædam quia recreatæ; quædam, quia beatæ. Primæ ſeruiũt ſibi, & ſuis, præſentando bona naturæ; ſecundæ ſeruiunt, præſentando bona gratiæ; tertiæ ſeruiunt, præſentando bona glorię. De primo ſeruitio legitur: Domine Deus. Et infra: Tibi ſeruiat omnis creatura tua; quia dixiſti, & facta ſunt; ecce ſeruitium pertinens ad creatas. De ſecũdo: Conuerſi eſtis ad Deum à ſimulacris ſeruire Deo viuo, & vero; ecce ſeruitium ſpectans ad recreatas. De tertio: Serui eius ſeruient illi: & videbunt faciem eius; ecce ſeruitium attinens ad beatas.

Iudith. 16. c

1. Theſſ. 1. d

Apoc. 22. a

Epilogus.

Oſtendens ergo Propheta mirificam bonitatem per maximæ ſagacitatis tenacitatem, ſic ait: *Ordinatione tua*, ſcilicet in Dei conceptu, in quo cauſa initialis. *Perſeuerat*, ſcilicet in animę actu: in quo cauſa formalis. *Dies*, ſcilicet in cœli motu, in quo cauſa materialis. *Quoniam omnia ſeruiunt tibi*, ſcilicet vniuerſali famulatu, in quo cauſa finalis.

VERSICVLVS XII.

Niſi quod lex tua, &c.] Allegatis tribus magnalibus bonitatis in tribus verſibus prælibatis: hic allegatur quartum, videlicet ligatio maximæ libertatis. Quid enim voluntate liberius? Quid ligatione charitatis aſtrictius; Hanc libertatis ligationem per huius verſus inuenimus inueſtigationem. Deus enim, qui libera voluntate plaſmauit hominem ſibi libera voluntate conformem, dictauit legem charitatis ad ligationem liberæ voluntatis, ne fortaſſe libertas volũtatem grauaret, ſi eam charitas non ſuaret. Hoc dictamen, hoc ligamen, hoc grauamen, hoc iuuamen dogmatizat Propheta per præſentis verſus ſeriem quadrimembrẽ: ſcil. dictamen legis, ligamen liberæ voluntatis, grauamen libertatis, & iuuamen charitatis, dicens: *Niſi quòd lex tua*, &c. quaſi patenter inquiẽs; niſi meditatus fuiſſem quòd legis tuæ dictamen eſſet voluntatis meæ ligamẽ, forte periiſſem propter libertatis grauamen, præter charitatis iuuamen.

Articulus primus.

Legis dictamen aperit, cum ait: *Niſi quod lex tua*. Hæc eſt charitatis lex, quam dictauit cœleſtis rex. Vnde notandum, quod lex iſta non eſt elonganda, declinãda, diſſipanda: elongatur autem per obliuionem, declinatur per omiſſionem, diſſipatur per diſſimilem actionem. Legi primo cantatur in prophetica pſalmodia: Appropinquauerunt perſequẽtes me iniquitati: à lege autem tua longe facti ſunt; ecce legis elongatio. De ſecundo ſcribitur in eadem pſalmographia: Superbi iniique agebant vſquequaque; à lege autem tua non declinaui; ecce legis declinatio. De tertio legitur in ipſa pſalmologia: Tempus faciendi Domine, diſſipauerunt legem tuam; ecce legis diſſipatio.

Pſal. 118. s

Ibid. t

Ibid. q

Articulus ſecundus.

Voluntatis ligamen innuit, cum adiungit: *Meditatio mea eſt*, Hæc legis meditatio eſt voluntatis ligatio. Quid enim melius in lege meditari poſſumus, quàm quòd legi ligati ſumus? Quòd autẽ talis eſſet Prophetæ meditatio, probatur ipſius teſtimonio. Vnde notandum, quòd meditatio ſua erat de ligatione ſua, prędipue quoad tria: videlicet, quomodo legem propter legiſlatorem diligeret: ſecundum legem viueret: non temporalem, ſed æternalem mercedem inde reciperet. Quorũ primum reſpicit affectionem, ſecundũ actionem, tertium intentionem. De primo ſcriptum eſt: Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea eſt: ecce meditatio diligendi. De ſecundo dictum eſt: Et viuam, quia lex tua meditatio mea eſt; ecce meditatio viuendi. De tertio expreſſum eſt: Concupiui ſalutare tuum Domine; & lex tua meditatio mea eſt; ecce meditatio ſalutem æternalem recipiendi.

Pſal. 118. n

Ibidem.

Ibid. y

Articulus tertius.

Libertatis grauamen adiicit, cũ dicit: *Tunc forte periiſſem*, ac ſi dicat aperte: *Tunc forte*, ſcilicet me non

mediante de lege ligante, periissem, videlicet libertate grauante. Multum enim voluntatem grauat libertas, quam non trahit sursum diuina charitas, sed deorsum humana vanitas, quamobrem non insulse dicit; *Periissem*. Tale periculum est mortale piaculum. Et nota, quod in illo periculo pereunt tria; perit ratio, affectio, intentio; quia perit consilium rationis, perit desiderium affectionis, perit finis intentionis. De primo; Periit consilium à filiis, inutilis facta est sapientia eorum; ecce periclitatio consilij, quantum ad rationem, *Hier.49.b* *Psal.111.b* *Thren.3.c* De secundo Propheta psallit; Desiderium peccatorum peribit; ecce periclitatio desiderij, quantum ad affectionem. De tertio; Dixit, periit finis meus; ecce periclitatio finis, quantum ad intentionem.

Articulus quartus.

Charitatis iuuamen ostendit, cum addit: *In humilitate mea*. Hæc enim humilitas est charitatis exilitas, siue nihilitas. Super quo potuit esse dubitatio: quia nescit homo, vtrum sit dignus amore, vel odio, sicut habetur Eccles. Et forte propter hoc ait: *Forte*. Vnde notandum, quod est humil tas vituperabilis, tolerabilis, venerabilis: Prima est illicita, secunda fortuita, tertia gratuita. De prima: Superbum sequitur humilitas: quia profecto superbiam præsumptionis interioris sequitur vilitas actionis exterioris: ecce humilitas vituperabilis. De secunda: Humilitate humiliabitur ciuitas: ecce humilitas tolerabilis. De tertia: Gloriam præcedit humilitas: ecce humilitas venerabilis. *Eccl 9.a* Humilitas. *Prou.29.d* *Isa.32.d* *Prou.15.d*

Epilogus.

Propalans ergo Propheta bonitatis mirificam actionem per maximæ libertatis ligationē, sic ait: *Nisi quod lex tua*, quantum ad charitiuæ legis dictamen. *Meditatio mea est*, quantum ad voluntatis ligamen. *Forte periissem*, quantum ad libertatis grauamen. *In humilitate mea*, quantum ad modicum, seu nullum charitatis iuuamen.

VERSICVLVS XIII.

I *N æternum non obliuiscar*, &c.] Probatum est in quaternario præcedenti bonitatem diuinam non esse defectiuam: probandum est in præsenti ipsam esse defectuum refectiuam, quod videtur probare Propheta per quatuor experimenta, totidem versibus annotata: puta per spei fiduciam, fidei constantiam, amoris flagrantiam, laboris complacentiam. Versus primus ad spei fiduciam spectat, in quo psalmographus quid, & propter quid confidenter sperandum sit manifestat. Vniuersi siquidem iusti expectant se diuinam essentiam perspicue contemplaturos, & beneficentiam perpetue laudaturos: quoniam per eius gratiam se conjectant à diuina dissimilitudine reformatos, & diuinæ similitudini conformatos. Propterea versus istius continentia quatuor continet eis correspondentia: videlicet æternam vitam, gratitudinem infinitā culpam mortalem, abolitam, & vitam moralem redditam. Quorum primum respondet contemplationi: secundū collaudationi: tertium reformationi: quartum conformationi. Bonitas diuina est defectuum refectiua.

Articulus primus.

Horum primum psalmista præcinit, dicens: *In æternum*, id est, in æterna vita: Quæ est autem æterna vita, nisi contemplatio diuina? sicut scriptum est: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quē misisti IESVM Christum. Hic potest notari, quod legitur in æternum misericordia Domini seruari, ædificari, cantari: quia re vera in sperantibus seruatur: In contemplationibus ædificatur, in collaudantibus cātatur. De primo psallitur: In æternum seruabo illi misericordiam meam: ecce misericordia in æternum seruāda. De secundo scribitur: In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; ecce misericordia in æternum ædificanda. De tertio legitur: Misericordias Domini in æternū cantabo: ecce misericordia in æternū cantāda. *Ioan.17.a* *Psal.88.c* *Psal.cod.a* *Psal.cod.b*

Articulus secundus.

Secundum autem Propheta succinit, subdens: *Non obliuiscar*, vt ingratus: sed reminiscar, vt gratus. Et nota quod tunc obliuiscetur anima de miseria contracta, de erubescētia transacta, sed non de gratia sibi facta: quia profecto miseriæ succedit beatitudo, erubescētiæ pulchritudo, gratiæ gratitudo: beatitudo abolebit miseriā, pulchritudo erubescētiam, sed non gratitudo gratiam. De primo: Eris stabilis, & non timebis: miseriæ quoq; obliuiscēris: hic asseritur obliuio miseriæ. De secundo: Confusionis adolescentiæ tuæ obliuiscēris, & opprobrij viduitatis tuæ nō recordaberis amplius: hic attritur obliuio erubescentiæ. De tertio: Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam: hic dissuadetur obliuio gratiæ. *Iob.11.d* *Isa.54.b* *Eccl.29.c*

Articulus tertius.

Tertium vero psalmus concinit, addens: *Iustificationes tuas*, id est, reformationes tuas. Vnde notandum, quod iustificationes istæ, sunt quasi pacificationes, seu saluificationes, siue reuocationes, quibus animæ iudicatæ pacificantur, damnatæ saluificantur, relegatæ reuocantur. De primo: Surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ, quātum ad animæ iudicatæ pacificationem. De secundo Propheta psallit: Saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui: quantum ad animæ damnatæ saluificationem. De tertio psalmographus scribit: Viam iustificationū tuarum instrue me: quantum ad animæ relegatę reuocationem. *Psal.118.b* *Ibid.m* *Ibid.d*

Articulus quartus.

Quartum quoque psalmographus ait: *Quia in ipsis viuificasti me*: videlicet vita non carnali, sed morali: non deformi, sed deiformi. Et nota, quod Deus viuificat animam per perfectam pœnitentiam. Huius autem perfectio consistit in ternario, quod est contritio, confessio, & satisfactio: ideoq; viuificare legitur Dominus, iudicio, eloquio, & tribulationis medio. Quorum primum respondet contritioni, secundum confessioni, tertium satisfactioni. De primo dicitur in psalmo: Misericordiæ tuæ multæ Domine, secundum iudicium tuum viuifica me: ecce contritionis iudicium, quo iudicatur à Domino cor contritum. De secundo scribitur à Psalmista: Eloquium tuum viuificauit me; ecce confessionis eloquium, quo Dominus accusat veterem hominem per hominem nouum, tanquam per vicarium suum. De tertio psallitur in psalterio; Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me; ecce satisfactoriæ tribulationis medium; in quo ambulat, qui condignæ pœnitentiæ crucem bainlat, quem Dominus mortificat, & viuificat. Perfecta Pœnitenita. *Psal.118.m* *Ibidem.g* *Psal.137.b*

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam, *In æternū*, quantum ad æternam vitam, quod pertinet ad DEI contemplationem. *Non obliuiscar*, quantum ad gratitudinem infinitam, quod attinet ad DEI collaudationem. *Iustificationes tuas*, quantum ad culpam mortalem saltem originalem abolitam, quod refertur ad rei reformationem. *Quia in ipsis viuificasti me*, quantum ad vitam moralem redditam, quod retorquetur ad conformationem; Ac si lingua diceret expedita; in æterna vita non erit tradita obliuioni culpa abolita, & vita reddita; Hoc est, spero gloriam contemplationis, & collaudationis, propter gratiam reformationis, & conformationis.

VERSICVLVS XIV.

TVus sum ego, &c.] Præordinata spei fiducia in versu præcedenti subordinatur fidei cōstantia in præsenti, nec sine causa conuenienti, si diligenter cōsideretur, quod ex motu spei motus fidei generatur, dum ex boni desiderio, quod speratur, fidei inclinatio imperatur. Hanc fidei constantiam manifestat psalmographus, per quadrimembrem continentiam huius versus proponendo seruitutem, quā tolerat propter salutem, quam sperat; & petendo præmium salutis, propter meritum seruitutis. Seruitus tolerata est captiuitas rationis; salus sperata est libertas visionis; præmium præ-

ſtolatum eſt ſaluifica veritatis euidentia;meritum allegatum eſt iuſtifica veritatis credentia.

Articulus primus.

Salutem ſperatam denotauit,dicendo: *Ego*,quoniam poſt expoſitionem ſpei ſuæ in verſu præcedẽte,ſubdit immediate: *Ego*,ſcilicet qui ſalutẽ ſpero. Quæris,qualiter? plane tripliciter, ſicut ex verbis ſuis colligitur euidenter,videlicet magnanimiter, æquanimiter,longanimiter. Sperauit namq;,& docuit nos ſperare magnanimiter in proſperitate,æquanimiter in aduerſitate,longanimiter in antiquitate.De primo pſallit: Ego in innocentia mea ingreſſus ſum,& in Domino ſperãs non infirmabor:ecce ſpei magnanimitas, quã non infirmat proſperitas.De ſecundo dicit:Qui tribulant me, exultabunt,ſi motus fuero:ego autem in miſericordia tua ſperaui: ecce ſpei æquanimitas, quam non turbat aduerſitas. De tertio quoq; ſcribit:Ego ſemper ſperabo,& adiiciam ſuper omnem laudem tuam: ecce ſpei longanimitas,quam non fatigat antiquitas.

Sperandi triplex modus.

Pſal.25.a. b

Pſalm.12.b

Pſal.70.c

Articulus ſecundus.

Seruitutem toleratam connotauit, connectendo: *Tuus ſum*,quaſi dicat; Non meus,ſed tuus ſum: quod apertum ſeruitutis iudicium.Si quæritur, in quo tuus ſum;proculdubio in tuis mirabilibus, quibus ſum attonitus;in tuis credibilibus,quib.ſum ſubditus;in tuis delectabilibus, quibus ſum irretitus. Nam profecto mirabiles ſunt articuli,quos teſtaris;ſed credibiles ſũt, quoniam tu teſtaris,& delectabiles, quoniam propter ſui contemplationem teſtaris. De primo per Prophetam pſallit:Mirabilia teſtimonia tua;quaſi dicat: Mirabilia,ſunt:quæ teſtaris. De ſecundo per Pſalmiſtam dicitur:Teſtimonia tua credibilia facta ſunt:quoniam tu teſtaris.De tertio per Pſalmographum ſcribitur:In via teſtimoniorum tuorũ delectatus ſum;quaſi dicat: Delectabilia ſunt,propter quæ ſic teſtaris.

Articuli fidei quales.

Pſal.118.r

Pſal.92 b

Pſal.118. b

Articulus tertius.

Præmium poſtulatum annotauit, addendo: *Saluum me fac*.Quid eſt ſaluificari,niſi veritatem ſaluificã contemplari?Talis ſaluificatio eſt fidei remuneratio. Veruntamen fides præter ſpem,& charitatem non ſufficit ad ſalutem. Vnde notandum quòd ſicut teſtificantur ſcripturæ,Dominus legitur ſaluos facere credẽtes, ſperantes,& diligentes:quoniam tribuit ſe videndum tenendum,& fruendũ.De primo:Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes:ſecundum autem Dionyſium,Dei ſtultitia eſt incomprehenſibilis ſapientia: ecce ſaluificatio credentium. De ſecundo ſcribitur;Qui ſaluos facit ſperãtes in ſe;ecce ſaluificatio ſperantium. De tertio, vbi mulieri, quæ multum dilexit,Dominus dixit?Fides tua te ſaluam fecit; ecce ſaluificatio diligentium. Fides enim eſt meriti fundamentum,ſed dilectio,complementum.

Dominus quos ſaluet.

1.Cor.1.e

Pſal.16.b
Marc.5.c
Luc.7.g

Articulus quartus.

Meritum allegatum ſubnotauit,ſubdendo: *Quia inſtificationes tuas exquiſiui.* Iuſtificationes huiuſmodi pertinent ad iuſtitiam fidei,quæ captiuant intellectum Chriſtiani in obſequium Chriſti. Talis equidem captiuatio non eſt intellectuum rectorum recuruatio, ſed recuruorum rectificatio,ſiue iuſtificatio,qui tanto fiũt rectiores & iuſtiores, quãto primæ veritati ſubiectiores.Huius ergo iuſtificationis exquiſitio, eſt ſalutaris acquiſitio. Vnde notandum, quod iuſtificationis huius exquiſitio eſt quorundam præſtolatio, conſolatio, deſolatio:Quia nimirum præſtolatio eſt legis lectorum, conſolatio dilectorum, deſolatio neglectorum. De primo: Legem pone mihi Domine viam iuſtificationũ tuarum,& exquiram eam ſemper. Vbi patet,quòd iuſtificationis exquiſitio, lectoris eſt præſtolatio. De ſecundo:Hæc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui. Vbi liquet, quòd iuſtificationis exquiſitio, dilectionis eſt conſolatio. De tertio:Longe à peccatoribus ſalus,quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt. Vbi,Deo dante clarebit, quòd iuſtificationis exquiſitio,eſt neglectorum deſolatio.

Pſal.118.e

Ibidem g

Ibid.u

Epilogus.

Ait ergo Propheta mẽtione præfata de ſpei ſuæ cõſtantia:*Ego*,ſperans ſalutem,ſcilicet viſionis libertatẽ; *Tuus ſum*,tolerans ſeruitutem,ſcil.rationis captiuitatẽ: *Saluum me fac*,exhibens ſalutis præmium, ſcilicet ſaluificam veritatis euidentiam: *Quia inſtificationes tuas exquiſiui*,exſoluens ſeruitutis meritum,ſcilicet iuſtificam veritatis credentiam.

VERSICVLVS XV.

ME ſpectauerunt peccatores, &c.] Intimata ſpei fiducia, fideique conſtantia in duorum verſuum præcedentium continentia: hic intimatur charitatis flagrantia.Quia vero flagrantia talis præclare coruſcat in feruentia prędicationis, & patientia paſſionis, ob hanc cauſam in hoc verſu deſcribitur per Prophetam qualiter à peccatorib. ſpectatur,expectatur, tractatur, quiſquis ex flagrantia charitatis teſtimonia veritatis gaudioſe ſectatur. Nam plerumque ſpectatur inuidioſe, expectatur inſidioſe, tractatur odioſe, ſectatur gaudioſe.

Articulus primus.

Horum primum præſignauit Propheta proponens: *Peccatores*,per hoc innuẽs inuidos ſpectatores. Nec mireris,quòd accipiantur peccatores pro inuidis:quoniã omnis peccator conuenientiã habet cum inuido,& econuerſo,vnde legimus:Omnis peccator eſt inuidus. Quod vt videatur euidentius notandum, quòd iſte peccator,ſcilicet inuidus,eſt omnis boni aduerſarius, ſiue ſit bonm corporale, ſiue morale, ſiue intellectuale. Corporale,ſicut vita humana: morale,ſicut cultura diuina:intellectuale,ſicut ſapientia ſana.De primo: Homo peccator inſidiatur ſanguini; ecce aduerſatio boni corporalis.De ſecundo; Execratio peccatori cultura Dei,ecce aduerſatio boni moralis.De tertio: Execratio peccatoribus ſapientia;ecce aduerſatio boni intellectualis.

Peccator inuidus,& econuerſo.

Eccl.1.a

Eccl.11.d

Eccl.1.d
Ibid.e

Articulus ſecundus.

Secundum aſſignauit,adiungens:*Me expectauerunt*, ſicut inſidiatores. O infelices expectatores, neſcitis, quid expectetis; proſperitatem quæris, ſed aduerſitatem inueneris. Et nota,quod inſidiatores Sanctorum expectant tria proſpera,ſed tria inuenient aduerſa.Expectant enim charitatem, quãtum ad vim rationabilẽ; ſuauitatem,quantum ad concupiſcibilem; tranquillitatem,quantũ ad iraſcibilem.Sed inueniẽt pro temporali claritate æternalem caliginem; pro ſuauitate,amaritudinem; pro tranquillitate, turbinem. Primis conuenit,quod ſcriptura concinit:Expectauimus lucem, & ecce tenebræ;ecce caligo pro claritate.Secundis aptari poteſt, quod ſcriptum eſt:Expectabam bona, & venerũt mihi mala;ecce amaritudo pro ſuauitate. Tertiis concedenter adſcribitur, quod ſcribitur; Expectauimus pacem,& non eſt bonum;& tempus curationis & ecce turbatio;ecce turbo pro tranquillitate.

Sanctorum inſidiatores qui expectãt,& quid inueniunt.

Iſa.59.b

Iob.30.d

Hier.14.d

Articulus tertius.

Tertium conſignauit, connectens;*Vt perderent me*. Iſta perditio eſt odioſa tractatio.Sed nota, quòd cõtingit perdere tripliciter,videlicet temporaliter,corporaliter,& ſpiritualiter. Primo modo perdit rapacitas, ſecundo ferocitas,tertio quoq; quandoq; voracitas. De primo;Fur non venit,niſi vt furetur,& mactet,& perdat;ecce perditio ſubſtantiæ temporalisquam facit rapacitas.De ſecundo:Teſtes erunt ſuper nos cælum,& terra,quòd iniuſte perditis nos;ecce perditio corporalis,quam facit ferocitas.De tertio:Noli cibo tuo illum perdere,pro quo Chriſtus mortuus eſt; ecce perditio ſpiritualis,quam facit voracitas.

Perdere tripliciter euenit.

Ioan.1.a

1.Mach.2.d

Rom.14.c

Articulus quartus.

Quartum deſignauit, dicens;*Teſtimonia tua intellexi*, quaſi dicat,quid operandum,tolerandum,ſperandum, magnanimiter inſpexi,& animum ad actum illicitum puſillanimiter non inflexi. Vnde notandum,quòd intellexit diuina teſtimonia, quantum ad præceptiones

Digitized by Google

probationes,& promissiones.In primis intellexit,quid operandum:in secundis , quid tolerandum : in tertiis, quid sperandum.De primo:Custodite vèrba pacti huius,& implete ea,vt intelligatis vniuersa,quæ facietis: ecce intelligentia quantum ad operanda. De secundo. Cum videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet , qui legit intelligat:ecce intelligentia, quantum ad toleranda. De tertio:Gemma gratissima expectatio præstolantis,quocunq; se vertit,prudenter intelligit:ecce intelligentia, quantum ad speranda.

Deut.29.b

Marc.13.b

Prou.17.b

Epilogus.

Loquens ergo Psalmista in personæ charitate flagrantis,pro veritate certantis figura, sic ait:*Peccatores* inuidiosè spectando.*Me expectauerunt*, insidiosè expectando. *Vt perderent me*, odiosè tractando. *Testimonia tua intellexi*, testimonia veritatis gaudiosè sectando.

VERSICVLVS XVI.

OMnis consummationis vidi finem, &c.]Quidat spei fiduciam,fidei constantiam, & amori flagrātiam, ipse donat labori complacentiam,vt hic patenter panditur per Prophetam.Quis enim tam æger,tam piger, cui displiceat ille labor,cuius fructus omni fructu felicior, cuius actus quouis actu facilior?Talis labor est proculdubio, cuius fructus est Dei visio,cuius actus est Dei dilectio. Nam illa visio finis est omnis finis, & ideo summè desiderabilis. Illa autem actio non est arcta,sed lata nimis, & ideo facilime operabilis. Hoc videbat,qui dicebat:*Omnis consummationis*, &c. Ac si plane diceret:Vidi finem omnis finis, & actum latum nimis,ex quibus fiat labor acceptabilis : ecce quatuor versus membra,videlicet fructus essentia, & eius excellentia : actus substantia, & ipsius supereminentia. Primum pertinet ad diuisionem diuinam,secundum ad appetibilitatem altissimam ; tertium ad dilectionem charitatiuam;quartum ad facilitatem nimiam.

Articulus primus.

Fructus essentia tangitur , cum dicitur : *Vidi finem*, quasi dicat;Fructus laboris est visio Saluatoris, qui dicit de seipso;Ego sum principiū & finis.Et nota, quod iste finis est perfectiuus spei,raatione suę tentationis; fidei,ratione suæ visionis ; & charitatis , ratione suæ fruitionis.De primo;Gloriam spei,vsque ad finem,firmam retineamus,quasi dicat ; Retineamus gloriā spei vsq;ad tentionem rei. De secundo; Exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata,reportātes finē fidei vestrę, scilicet spei visionem, quia merces fidei est visio spei. De tertio:In finem dilexit eos.Quid est enim in finem diligere, nisi eis finem dilectionis, id est,dulcedinem fruitionis optare?

Apoc.22.c

Hebr.3.b

1.Pet.1.b

Ioan.13.a

Articulus secundus.

Fructus excellentia traditur in his verbis:*Omnis consummationis*. Quid enim est consummatio , nisi finis? Videns ergo finem omnis cōsummationis, vidit finem omnis finis. Vnde cum finis naturaliter sit appetibilis constat, quòd finis omnis finis est appetibilior appetibilibus vniuersis. Et nota , quòd in præsenti vita est cōsummatio tripartita,scilicet purgatiua, illuminatiua, & perfectiua:secundum triplicem fidelium statum,videlicet incipiētium,proficientiū,perfectorum. De prima:Oramus vestram consummationem,scilicet purgatiuam. De secunda:Consummatio timoris Dei sapientia,scilicet illuminatiua. De tertia:Ipse dedit quosdam Apostolos,quosdam autem prophetas, alios vero Euāgelistas:alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum,scilicet perfectiuam.

1.Cor.13.c

Eccl.21.b

Ephes.4.b

Articulus tertius.

Actus substantia nominatur aperte mandati nomine:*Mandatum*, quoniam mandatum de dilectione dicitur mandatum antonomastice triplici ratione. Hoc enim mandatum est mandatorum omnium fundamentum , ornamentum , complementum : quapropter dicitur mandatum primum , mandatum nouum, mandatum maximum. De primo : Diliges Dominum Deum tuum.Et infra:Hoc est primum mandatum:ecce mandatum primum. De secundo : Mandatum nouum do vobis,vt diligatis inuicem:ecce mandatū nouum.De tertio:Diliges Dominum Deum tuum. Et infra : Hoc est primum, & maximum mandatum : ecce mandatum maximum.

Ibidem.

Ioan.13.d

Matth.22.d

Ibidem.

Articulus quartus.

Actus autem supereminentia subnotatur per hæc verba:*Latum nimis*,quod est signum facilitatis. Nam mandatum dicitur latum propter facilem actum,sicut terra dicitur lata propter facilem incolatum. Vnde notandū,quòd sicut inuenitur terra lata, latior, latissima: sic reperitur dilectio tripartita , lata , latior , latissima. Lata dicitur dilectio carnalis :latior dilectio socialis: sed latissima dilectio spiritualis. De prima , vbi scribitur de Sobna templi Pręposito : Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam & spatiosam , ibi morieris. Per Sobnam templi prępositum intellige prælatum circa spiritualia somnolentum:per pilam mobilem,cogitationem volubilem : per terram latam,dilectionem circa carnem & sanguinem dilata am:per mortem,spiritualis vitæ priuationem. Tunc igitur ille præpositus quasi pila in terrā latam mittitur, & ibi moritur:quādo,permittente Domino , prælati cogitatio circa dilectionem carnalem sic voluitur, quod desiderium vitæ spiritualis abiicitur. De secunda : Terram diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiorem,& paucioribus angustiorem.Plane pluribus datur terra latior, & paucioribus angustior,quia socialis amor est in maiori societate maior , & in minori minor. De terra : Inueneruntque pascuas vberes & valde bonas:& terrā latissimam, & quietam, & fertilem. Quod legitur de pascuis animalium , intelligitur de pabulis animarum. Quod autem dictum est de terra,videlicet quòd sit latissima,quòd quieta, quòd fertilis ; potest dici de dilectione spirituali,scilicet quòd est facilis , quòd secura, quòd vtilis. De tali dilectione mandatum intelligendum esse dignoscitur.Vnde non tantum latum,sed nimis latum dicitur.

Isa.22.a

Num.33.g

1 Paral.4.g

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus desuper datam laboris complacentiam, per fructus appetibilis & actus facilis euidentiam,ait:*Vidi finem*, quantum ad fructus essentialem,scilicet visionem diuinam. *Omnis consummationis*, quantum ad eius excellentiam , videlicet appetibilitatem altissimam. *Mandatum*,quantum ad actus substantiam:vtpote dilectionem charitatiuam. *Nimis latum*,quantum ad ipsius supereminentiam:vtputa facilitatem nimiam.

Capitulum septimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

QVomodo dilexi legem tuam Domine, &c.]Capitulum septimum hic subintrat, quod ferculum septimū subministrat. In quinto capitulo sanitas est allata , in sexto infirmitas est ablata , in septimo charitas est illata. Charitatis autem illatio , est infirmitatis ablatio, & sanitatis allatio. Vnde patet ferculorum dispositio ordine consueto. Circa distinctionem capituli præsentis considerāda est dispositio charitatis,quæ prius ardet interius,sicut ostendit octonarius primus : consequenter lucet exterius,sicut ostēdit secundus.Et quia charitas ardens est inflammatiua viscerū interiorum, charitas lucens est nutritiua pascua proximorum:conuenienter inchoatur octonarius primus ab hac litera, Mem,quæ interpretatur viscera,secundum Ambrosiū. Secundus autem ab hac litera,Nun,quæ interpretatur pascua eorum , secundum eiusdem testimonium. Distinguitur rursus primus octonarius; quia charitas ardens dilatat intelligentiam,sicut declarat quaternarius primus,& serenat conscientiam,sicut declarat secundus.Sed & primus subdistinguitur quaternarius,quia charitas ardens dilatat interiorem hominem,tanquam

Ambros. in hunc ps. tom. 2.edit. Rom.

reddens eundem in meditatione potentiorem, in tentatione prudentiorem, in eruditione perſpicaciorem, in conſultatione circumſpectiorem, ſicut patet per totidem verſuum ſeriem ſubſequentem. Primus verſus ad primam dilatationem intelligentiæ ſpectat, ſicut quadripartita ſectio ſententiæ ſuæ ſignat. Demonſtrat quippe de charitate intus ardente, quòd accendit, attendit, expendit, extendit. Quia nimirum per ardorem ſuum rationalis affectus acceditur, ſpiritualis dilectio attenditur, diuinum tempus exponitur, meditatiuus intellectus extenditur.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Quomodo dilexi legem tuam.* Legis enim lectio, eſt legentis illectio, affectum calefaciens, & calefaciendo liquefaciens: dum aliquid in lege legitur, quod à legente diligitur. Et nota, quòd legem diligere debemus triplici ratione: quoniam delectabile, honeſtum, vtile. Plane delectabile, dilecti vocem audire: honeſtum quoque dilecti beneuolentiam cuſtodire, nec inutile, dilectum odientes odire. De primo dicitur in propoſito: *Quomodo dilexi legem tuam*, &c. Sic legem diligit, qui ad legem, quaſi dilecti vocem, aurem interiorem erigit: ſicut ſcribitur alibi: Bonum mihi lex oris tui. De ſecundo: Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum, legem autem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui dilecti beneuolentiam potius, quàm iniuriam erigit. De tertio: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui legiſlatoris hoſtes obiurgare non negligit.

Legem triplici ratione diligere debemus.

Hoc pſal. 1.f

Ibid. g

Ibid. p

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubiicitur: *Domine.* Ecce dilectus: dicitur enim Dominus, quaſi dans munus, & idcirco dilectus. Vnde notandum; quòd iſte Dominus dat triplex munus: ſcilicet munus legis, virtutis, ſalutis. Primum munus eſt luminoſum: ſecundum gratioſum: tertium glorioſum. De primo Propheta pſalmit: Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit. Ecce Dominus dans legis munus. De ſecundo Pſalmus ſcribit: Dominus virtutem populo ſuo dabit. Ecce Dominus dans virtutis munus. De tertio: Dedit Dominus ſalutē Syriæ: quæ interpretatur ſublimis, & typū gerit Eccleſiæ triumphantis. Ecce Dominus dans ſalutis munus.

Dominus id eſt, dans munus.

Pſal. 24. b

Pſal. 18. c

4. Reg. 5. a

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Tota die.* Ecce tempus expenſum, ſcilicet diurnum ſpatium, quod meditanti in lege Domini videtur breue præ amoris magnitudine. Et nota, quòd hoc ſpatium expēdunt diuerſi diuerſimode: quidam in mœrore, quidam in timore, quidam in amore. Sicut in Chriſto paruuli, grādiuſculi, grandæui. De primo, vbi dicit pœnitētis anima in Chriſto parula: Poſuit me deſolatam tota die mœrore confectam. Ecce diem totam in mœrore expenſam. De ſecundo, vbi præcipitur grādiuſculo: In timore Domini eſto tota die, quia habebis ſpem in nouiſſimo. Ecce dies tota in timore expenſa. De tertio: Amantiſſimus Domini habitabit confidenter in eo: quaſi in thalamo tota die morabitur: quod de Beniamin legitur, per quem grandæuus, ſeu contemplatiuus intelligitur. Ecce diem totam in amore expenſam.

Thren 1. e

Prou. 23. b

Deut. 33. b

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſuperadditur: *Meditatio mea eſt.* Quid enim eſt meditatio, niſi mentis extenſio? Ad illud quippe meditans, intuitum mentis extēdi, quod inuenire intendit. Et nota, quòd legis meditatio ſolet eſſe de triplici myſterio: videlicet allegorico, tropologico, & anagogico. Quorum primum pertinet ad credenda: ſecundum ad operanda: tertium ad ſperanda. De primo myſterio eſt illa meditatio, de qua ſcriptum eſt: Niſi quod lex tua meditatio, mea eſt, vbi agitur de credendis. De ſecūdo myſterio eſt illa meditatio: Veniāt mihi miſerationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea eſt: vbi agitur de operandis. De tertio myſterio eſt illa meditatio. Concupiui ſalutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea eſt: vbi agitur de ſperandis.

Meditatio quid.

Hoc Pſal. m

Ibid. k

Ibid. y

Epilogus.

Oſtenſurus ergo Pſalmographus, quòd per dilectionem dilatatur ad meditationem diligentis animus, ait: *Quomodo dilexi legem tuam*, oſtendens quid accenditur, quoniam affectus. *Domine*, oſtendens, quid attenditur, quoniam dilectus. *Tota die*, oſtendens, quid expenditur, quoniam tempus. *Meditatio mea eſt*, oſtendens, quid extenditur, quoniam intellectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Super inimicos meos, &c.] De charitatis dilatatione, quam facit in meditatione, ſcriptū eſt in verſu præcedente. De dilatatione, quam agit in tentatione, ſcribitur in preſenti Hæc autē dilatatio, tunc elucet, quando quid ſuperandum, per quid ſuperandum, propter quid ſuperandum, vnctio Dei vocet. Superari namq; decet exteriorem inimicitiam, per interiorem prudentiam, propter ſuperiorem obedientiam, præter poſteriorem deficientiam: ſicut liquidò patet per quadrifariam præſentis verſus continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Super inimicos meos.* Non ait, ſubter inimicos, ſed ſuper inimicos, vt notaret eos non puſillanimiter tolerandos, ſed magnanimiter ſuperandos. Quapropter hic poteſt notari, qui ſunt inimici huiuſcemodi, & qualiter ſuperādi. Plane morales inimici ſunt inſultus terreni, carnales, diabolici: qui ſolent eleemoſynis, diſciplinis, & diuinis laudibus ſuperari. De primo: Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit, & infra Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam aduerſum inimicum tuum pugnabit. Ecce inimicus eleemoſyna impugnandus. De ſecundo: Cum dās nobis diſciplinam, inimicos noſtros multipliciter flagellas. Ecce inimicus diſciplina flagellandus. De tertio ſcribitur: Laudans inuocabo Dominum: & ab inimicis meis ſaluus ero. Ecce inimicus diuinis laudibus ſuperandus.

Eccl. 29. a

Ibidem.

Sap. 12. d

Pſal. 17. a

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubiicitur: *Prudentem me feciſti.* Sane prudentem oportet effici, per quem tentiua debet inimicitia ſuperari: quoniam imprudentior eſt ad ſuperandum impotentior, ſcilicet prudentior ad ſuperandum potentior. Quæris, quare? ſpecialiter triplici ratione: quia prudentis intereſt conſilia trutinare, eloquia menſurare, & opera maturare. Et idcirco potētior eſt peccata cordis, oris, & operis ſuperare. De primo: In corde prudentis requieſcit ſapientia. Ecce prudentem conſilia trutinare potentem. De ſecundo: Verba prudentium ſtatera ponderabuntur. Ecce prudentē eloquia menſurare potentem. De tertio: Melior eſt ſapientia, quàm vires, & vir prudens magis, quàm fortis. Ecce prudentem opera maturare potentem.

Prudentis munus.

Prou. 14. d

Eccl. 21. d

Sap. 6. a

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Mandato tuo* id eſt, propter mandatum tuum: quia nimirum propter mandatum ſuperatur peccatum: alioquin mandato non obtemperat, qui peccatum non ſuperat. Et notandum, quòd triplex mandatū legitur in ſcripturis, correſpondens tribus actibus memoratis: videlicet mandatum ſilendi, reſpondens actui conſilia trutinandi: mandatū loquendi, reſpondens actui eloquia menſurandi: mandatum faciendi, reſpondens actui opera maturandi. De primo: Sabbatho quidem ſiluerunt ſecundum mandatum. Ecce mandatum ſilendi. De ſecundo: Qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Ecce mandatum loquendi. De tertio: Sicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio. Ecce mandatum faciendi.

Triplex mandatum.

Luc. 23. g

Ioan. 12. g

Ioan. 14. 4.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſuperadiicitur: *Quoniam in æternum mihi eſt.* Siquidem in æternum eſt memoriale internum, quod non deficit in æternū. Tale memoriale debet eſſe præceptum morale, quod ſeruari debet memoriter in æternum: tāquam ius paternum, ſupernum,

ſempi

sempiternum. Quare paternum? quia per paterna eloquia acquisitum. Quare supernum: quia per superna iudicia diffinitum. Quare sempiternum? quia sempiterna iustitia stabilitum. De primo per Prophetam psallitur: *Psalm. 118.a* Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum. Ecce eloquia hæreditaria, vel paterna, quibus hæc iura sunt acquisita. *Ibid. e* De secundo per Psalmum dicitur: In æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Ecce iudicia superna, quibus hæc iura sunt diffinita. De tertio quidem ibidem scribitur: *Ibid. f* Iustitia tua, iustitia in æternum. Ecce iustitia sempiterna, in qua sunt iura huiusmodi stabilita. Quod autem mandatum sit ius diuinum, supra, capitulo sexto, & versu similiter sexto plenius est expressum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in tentati, sed charitate dilatati persona: *Super inimicos meos*, ad notandum, quid superandum, quoniam dicta inimicitia. *Prudentem me fecisti*, ad notandum per quid superandum, quoniam per prudentiam. *Mandato tuo*, ad denotandum propter quid superandum, quoniam propter obedientiam. *Quoniam in æternum mihi est*: ad connotandum præter quid superandum, quoniam præter deficientiam, seu imperseuerantiam.

VERSICVLVS TERTIVS.

SVper omnes docentes, &c.] Per charitatis feruentiam non solum dilatatur intelligẽtia, quantum ad meditandi potentiam, & pugnandi prudentiam: sed etiam quantum ad erudiendi perspicaciam, quæ facit interius haurire in intellectuali contemplatione, quod effundat exterius in sensuali eruditione: sicut decenter edocet versus iste. In quo possumus notare, per ordinem eruditorem inferiorem, & superiorem: scilicet corporalem & spiritualem, & eruditionem interiorem & exteriorem, videlicet mentalem & vocalem. Ait enim Psalmus: *Super omnes*, &c. ac si lingua eloqueretur libera? Super omnem doctorem inferiorem, seu corporalem: Intellexi te doctorem superiorem, seu spiritualem. Quamobrem quod testificaris mihi per doctrinam interiorem, siue mentalem, testificari meditor proximo per doctrinam exteriorem, siue vocalem.

Articulus primus.

Ad primum ergo respicit, quod dicit? *Super omnes docentes me.* Qui sunt isti docentes, nisi corporales doctores? Sed qualiter docentes? vtinam laudabiliter, vt puta docentes viuere prudenter, obedienter, sapienter, quantum ad malorum declinationem, bonorum operationem, diuinorum contemplationem. De primo: *Tit. 2.a* Non multo vino seruientes, bene docentes, vt prudentiam doceant. Ecce doctrina prudentiæ declinatoriæ. De secundo: *Matth. 28. d* Docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis. Ecce doctrina obedientiæ operatoriæ. De tertio: *Colo. 1.d* Docentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in CHRISTO. Ecce doctrina sapientiæ contemplatoriæ.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adiicit: *Intellexi.* Quid autem intellexit super inferiores doctores, nisi superiorem doctorem? Illi corporales, & sensibiles sunt, & ideo sentiri possunt. Iste spiritualis & intellectualis est, & ideirco intelligi potest. Sed nota, quod ad hoc, quod aliqui doctores huius doctrinam intelligant, requiruntur tria: scilicet instantia, confidentia, & munditia. Per instantiam intratur, per confidentiam impetratur, quod munditia illustratur. De primo: *Hier. 10.d* Stulte egerunt pastores, & Dominum non quæsierunt, propterea non intellexerunt: quasi dicat: Stulte egerunt, per stultitiam præsumptionis, & Dominum non quæsierunt, per instantiam orationis? propterea non intellexerũt per gratiam contemplationis. De secundo: *Sap. 3.b* Qui confidunt in illum, intelligent veritatem. Ac si diceret: Per confidentiam impetrabunt intelligentiam. De tertio: *Isa 28.c* Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, appulsos ab vberibus. Tanquam patenter inquiens: Quem docebit scientiam per inspirationem: & quem intelligere faciet auditum per illuminationem, nisi ablactatos à lacte, appulsos ab vberibus, id est, depuratos, quantum ad affectionem, & rationem per delectationum, cogitationum carnalium separationem? Sicut enim lac fugitur ab vberibus, & sic delectationes a cogitationibus.

Articulus tertius.

Ad tertium conspicit, quod connectit: *Quia testimonia tua.* Quænam testimonia: nisi secretorum indicia? Scimus: quia testificatio est occultorum indicatio. Vnde, ni fallor, Psalmus vocat in parte ista diuina testimonia, diuinorum secretorum indicia. Talia testimonia testificatur illi Dominus, cui profunda mysteria interpretatur interius. Hic notandum, quod tripartitum legimus Dei testimonium: scilicet magnum, maius, maximum. Primum externum: secundum internum: tertium supernum. De primo: Qui me misit baptizare in *Ioan. 1.c* aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei. Ecce testimonium Dei magnum, & externum. De secundo: Qui credit in Filium *1. Ioan. 5.b* Dei, habet testimonium Dei in se. Ecce testimonium Dei maius, & internum. De tertio legimus ibidem paulo prius: *Ibid.* Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod maius est, quoniam testificatus est de Filio suo. Ecce testimonium Dei maximum, & supernum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *Meditatio mea est.* Quid autem est, testimonia tua meditatio mea est, nisi, quod testificaris interius, testificari meditor exterius? quoniam ad hoc infundis animo, vt animus effundat proximo. Si quæris, quæ sit meditatio ista: quam testificari meditatur Psalmista, ipsum interroga, ipse de se loquatur, quid testificari meditatur. Plane, quod Deus est imperator, considerator, remunerator. Imperat enim virtutum effectus, considerat defectus, remunerat profectus. Primum loquitur, vbi psallitur: Mandata tua *Psalm. 118.c* meditatio mea est. Ecce meditatio imperantis. Secundum fatetur, vbi scribitur: Meditatio cordis mei in con- *Psalm. 18.c* spectu tuo semper. Ecce meditatio considerantis. Tertium testatur, vbi legitur: Concupiui salutare tuum Do- *Psalm. 118.y* mine, & lex tua meditatio mea est. Ecce meditatio remunerantis.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus per charitatis feruentiam, quantum ad erudiẽdi perspicaciam, dilatatus: *Super omnes docentes me*, quantum ad doctorem inferiorem, siue corporalem. *Intellexi*, quantum ad doctorem superiorem, seu spiritualem. *Quia testimonia tua*, quantum ad doctrinam interiorem, vel mentalem. *Meditatio mea est*, quantum ad doctrinam exteriorem, aut vocalem: ac si loqueretur apertius. *Super omnes docentes*, inferius. *Intellexi* te docentem superius: hinc est, quod testificata interius, testificari penso exterius.

VERSICVLVS QVARTVS.

SVper senes intellexi, &c.] Deinde charitatis feruor dilatat animum ad circumspectiuis consulendum: quia mens charitate feruens, per cœlestes diffinitiones. terrestres dirigit actiones. Vnde constat, quod charitas mentem subleuat, & subleuando dilatat. Cum enim ab altiori conspicimus, latius conspicimus: cum altiorem conscendimus montem, latiorem constituimus horizontem. Hanc autem dilatationem patenter innuit Psalmista, cum psallit: *Super senes*, &c. Hoc

Doctores qualiter docere debeant.

Charitatis feruidæ effectus.

eſt ſuper conſiliarios ſeniores intellexi radios altiores: quia diffinitiones ſuperiores quæſiui propter directiones inferiores. In quibus diſtinguere poſſumus cõſiliarios ſeniores, & conſiliarios ſaniores. Illos naturales, iſtos ſpirituales: Diffinitiones ſuperiores,& directiones inferiores: Illas cœleſtes, iſtas terreſtres.

Articulus primus.

Primum prætenditur,cum dicitur:*Super ſenes*,id eſt, conſiliarios ſeniores, legum terreſtrium,non cœleſtiũ, inſpectores. Senes huiuſmodi ſunt ſapientes huius ſęculi, ſequentes ſpiritum huius mundi.Et nota de ſenibus,quod venerabiles oſtenduntur à tribus, à natura à ſcriptura,à peritiæ multitudine, vel menſura:quoniam illos hæc dignificat,hæc honorificat, hæc coronat. De primo: Dignitas ſenum canities:ecce natura ſenes dignificans. De ſecundo:Coram cano capite conſurge,& honora perſonam ſenis:ecce ſcriptura ſenes honorificans. De tertio: Corona ſenum in multa peritia: ecce peritiæ menſura ſenes coronans.

Senes venerabiles.

Prou.20.d
eccl.19.g

Eccl.25.a

Articulus ſecundus.

Secundum attenditur,cum additur:*Intellexi*. Quare, quæſo, ſuperintellexit, niſi quia radios ſupericres inſpexit?Tales radij ſunt æternæ leges, diffinitiones cœleſtes,in quibus poſſumus intelligere leges iuſtitiæ patientiæ, atque compatientiæ: per quas in operandis, tolerandis, & miſerandis, dirigi debemus, & dirigere. De primo: Cuſtodite verba pacti huius, & implete ea vt intelligatis vniuerſa quæ facietis:quaſi dicatur apertius:Iuſtitiæ regulas diuinitus diſpoſitas contemplamini intellectu: amplexamini affectu, quatenus per eas dirigamini in effectu. De ſecundo: Vtinam Deus loqueretur tecum,& aperiret labia ſua tibi,vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ,& quod multiplex ſit lex eius,& intelligeres,quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua. In præſenti ſcriptura corripitur Iob in pœnitentis pœnitentiæ impatientis figura.Ac ſi diceretur ei: Vtinam Dominus tibi vellet imaginabiliter indicare,aut intelligibiliter explicare,quibus ſeueritatis legibus peccatores debeat iudicare. Tunc agnitis tuis meritis, & pœnis debitis, poſſes deliberare, quod deberes pœnitentiam ſalutarem meritis tuis imparem æquanimiter tolerare. De tertio ſcribitur à pſalmographo: Beatus, qui intelligit ſuper egenum, & pauperem, quaſi dicat: Beatam partem eligit, qui per miſericordiæ legem, quam interius legit, exterius ſe dirigit ſuper egenum, & pauperem, non ſuper plenum & vberem.

Deut.29.b

Iob 11. a

Pſalm.40.a

Articulus tertius.

Tertium intenditur,cum infertur:*Quia mandata tua*. Hæc ſunt iura cælitus tradita,diuinitus diffinita,velut ſupermundanæ regulæ regulandis humanis actibus deputatæ. Et nota circa mandata, quod dicuntur iuris regulæ propter tria:quia ſunt ſapientialia documenta, moralia fundamenta, vniuerſalia ligamenta: quoniam omnes illuminant, omnes ædificant, omnes ligant. De primo:Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis, & ingreſſus illius mandata æterna; ecce mandata, ſapientialia documenta. De ſecundo: Fundamenta æterna ſuper petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ: ecce mandata, moralia fundamenta. De tertio: Deum time,& mandata eius obſerua: hoc eſt, omnis homo: ecce mandata vniuerſalia ligamenta.

Mandata iuris regulæ.

Eccl.1.a

Eccl.26.d

Eccl.12.d

Articulus quartus.

Quartum ſubtenditur, cum ſubnectitur: *Quæſiui*: quaſi dicat: Mandata tua, tanquam iura ſupermundana,quæſiui: Nec fruſtra quæſiui,quoniam ad mundana dirigenda quæſiui:quod tamen expreſsè non inquit, ſed nobis quærendum relinquit. Reſtat ergo,vt quæramus ad quid iura cœleſtia quærere debeamus. Sane iura diuina debemus quærere ad dirigendum tentatos in omni tentationis genere:hoc eſt in hoſtili ſuggeſtione, in ſenſuali ſurreptione, in rationali conſenſione: quoniam hoſtilitatem conterunt, ſenſualitatem compeſcant,rationalitatem reducunt.De primo:In illa die quæram conterere omnes gentes,quæ veniunt contra Hieruſalem, quaſi dicat:In die tẽtationis quæram conterere,mediantibus legibus diuinis,omnes hoſtes gentil a ſuggerentes,contra Hieruſalem,id eſt,mentem pacificam venientes:ſic Dominus fecit in die tentationis ſuæ:qui per legis allegationem,contriuit hoſtilem ſuggeſtionem. De ſecundo: Quærite pacem ciuitatis ad quam tranſmigrare vos feci:& orate pro ea Dominum, quia in pace illius erit pax veſtra:ſicut legimus tranſmigraſſe Iſrael à Hieruſalem in Babylonem: ſic intelligimus tranſmigrare animam fidelem à rationalitate in ſenſualitatem,ſeu ab appetitu rationali in appetitum ſenſibilem, quæ tranſmigratio fit occulto Dei iudicio: nec dubium,quin tunc oporteat quærere ius diuinum, & exorare Dominum pro pace Babylonicæ ciuitatis, ſiue ſedatione ſenſualitatis: quoniam in tranquillitate ſenſualitatis eſt tranquillitas rationabilis voluntatis.De tertio:Scrutemur vias noſtras,& quæramus,& reuertamur ad Dominum.Ac ſi dicatur aperte:Scrutemur vias noſtras,ſcilicet conſenſiones erroneas,per quas deuiauimus à via iuſtitiæ,& quæramus, ſcilicet ius cœleſte, quod eſt prohibitiuum culpæ, & comminatiuum pœnæ: & reuertamur ad Dominum per viam pœnitentiæ.

Zach.1.c

Matth.4.a

Hier.29.b

Thren.3 c

Epilogus.

Liquet ergo ſpiritualis intentio in verſu propoſito, ſic dicendo:*Super ſenes*,id eſt,conſiliarios ſeniores,quales ſunt naturales.*Intellexi*,radios altiores,ſicut faciunt conſiliarij ſpirituales. *Quia mandata tua*:tanquam diffinitiones cœleſtes. *Quæſiui*:ſupple propter directiones terreſtres.

VERSICVLVS QVINTVS.

Ab omni via mala,&c.]Per charitatis feruoré intelligentia dilatatur,ſicut præcedẽs quaternarius teſtabatur: per eundem conſcientia ſerenatur,ſicut præſens teſtatur:quia nimirum charitas feruida facit vitiorum vtilitatem vitari:virtutum amœnitatẽ amari, præmiorum dulcedinem præguſtari, ſuppliciorum formidinem exſufflari:Ex quibus patet luce clarius conſcientiam ſerenari. Hæc gradatim ſituauit Pſalmographus in quatuor vicinis verſibus. Primus itaque verſus ad primum articulum ſpectat. Vnde quadruplex ſpectaculum repræſentat: videlicet viam iniquitatis, pedes ſenſualitatis, cuſtodiam voluntatis, & verba veritatis. Via vituperatur,ſenſualitas temperatur,voluntas referatur, vt veritas inferatur.

Articulus primus.

Ab omni via mala. Ecce via iniquitatis,via vituperabilis,via vitabilis,quia mala.Hæc eſt via malorum, qui à malitia ſunt peruerſi,non reuerſi,vel conuerſi. Vnde notandum, quod à via mala quidam peruertuntur, ſed non reuertuntur: quidam peruertuntur,& reuertuntur, ſed non conuertuntur: quidam peruertuntur,reuertuntur,& conuertuntur. Primi ſunt frigidi,ſecundi tepidi,tertij feruidi.De primo:Qui decipit iuſtos in via mala,in interitu ſuo corruet:quod conuenit decipienti & decepto, ſeu peruertenti, & peruerſo,non tamen reuerſo.De ſecundo:Reuertatur vnuſquiſque à via ſua mala:quaſi dicat: Reuertatur à malitia deſiſtendo, qui peruerſus fuerat in malitia perſiſtendo.De tertio:Conuertimini ad me de viis veſtris malis,& cogitationibus veſtris peſſimis:quaſi dicat: Conuertimini ad me non ſolum tepida confeſſione, ſed feruida profeſſione: de viis veſtris malis, & cogitationibus peſſimis: quaſi dicat: Multum diligite, quia multa dimitto vobis.

Via malorum.

Prou.28.b

Hier.18.b

Zach.1. a

Articulus ſecundus.

Prohibui pedes meos. Ecce pedes ſenſualitatis,ſeu partes appetitus ſenſibilis, cuius partes ſunt iraſcibilis & cõcupiſcibilis,quia videtur appetitus ſuperior,quaſi caput,appetitus inferior,quaſi pedes. Hic poteſt notari à

Appetitus ſenſitiui partes.

quibus

quibus dictos pedes oporteat prohiberi. Sanè à tribus illos prohibere debemus, vtpote ab informitate, à deformitate, ab enormitate. Informitatem facit priuatio laudabilis habitus : deformitatem acquisitio vituperabilis habitus : enormitatem actus illicitus, ab habitu tali elicitus. Prima prohibitio notatur : Prohibe pedem tuum à nuditate. Vbi per pedis nuditatem intelligimus vis concupiscibilis informitatem, scilicet temperantiæ priuationem. Secunda prohibitio signatur : Fili mi, ne ambules cum eis, videlicet hominibus criminosis: prohibe pedem tuum à semitis eorum: quasi dicat: Prohibe vires tuas ab eorum actibus, ne acquiras deformes habitus. Tertia prohibitio innuitur in hoc verbo: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Hoc est prohibui vires meas à qualibet actione illicita, ab habitu criminali elicita.

Hier. 2. c

Prou. 1. b

Articulus tertius.

Vt custodiam. Ecce custodia voluntatis, seu appetitus rationabilis, cuius actus est diligere, & per consequens custodire. Quidquid enim voluntas diligit, sibi diligendo coniungit, & coniungendo custodit. Et nota, quod tripartita custodia legitur in scriptura, scilicet voluntaria, meritoria, & frustratoria. Illa custodia dicitur voluntaria, quæ procedit ex voluntate. Sed illa custodia dicitur meritoria, quę procedit ex voluntate formata charitate. Illa vero custodia dicitur frustratoria, quæ procedit ex voluntate non formata charitate. De prima custodia dicitur à Domino: Vsquequo non vultis custodire mandata mea? ecce custodia voluntaria. De secunda vero legitur : Qui custodit legem beatus est, id est, beatitudine dignus : ecce custodia meritoria. De tertia sic canitur à Psalmista : Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam : quasi dicat : Nisi Dominus custodiat ciuitatem, infundendo custodienti charitatem, frustra vigilat, quantum ad promerendam felicitatem, qui custodit eam per informem voluntatem : ecce custodia frustratoria.

Appetitus rationabilis.

Custodia triplex

Exod. 16. f

Prou. 29. c

Psalm. 126. a

Articulus quartus.

Verba tua. Ecce verba veritatis non accidentalis, sed supersubstantialis, de qua scriptum est: Veritas de terra orta est. Et nota, quod veritatis verba sunt mirabilia, conseruabilia, amabilia. Mirabilia quidem, quantum ad causam materialem, de qua loquitur de intellectualibus naturis: Conseruabilia autem, quãtum ad causam formalem, quia loquitur in sensualibus figuris: Amabilia tandem, quantum ad causam finalem, quia loquitur de bonis confertis, coagitatis & supereffluentibus præmiorum mensuris. De primo: Omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius : ecce verba mirabilia. De secundo : Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo : ecce verba conseruabilia. De tertio: Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. Hic autem sapiens, immo sapientia, tanto amabiliorem se facit, quanto amabiliora sunt, quæ promittit: ecce verba amabilia.

Psalm. 34. c erb a veritis.

Psalm. 44. d

Psalm. 64. g

Psalm. 80. b

Epilogus.

Tangens ergo Propheta conscientiæ serenationem, quantum ad vitiosæ vilitatis vitationem, sic ait: *Ab omni via mala*, quantum ad iniquitatem vituperatam. *Prohibui pedes meos*, quantum ad sensualitatem temperatam. *Vt custodiam*, quantum ad voluntatem referatam. *Verba tua*, quantum ad veritatem desideratam.

VERSICVLVS SEXTVS.

A *Iudiciis tuis non declinaui*, &c. Prima ratio serenitatis, videlicet vitiosæ vitatio vtilitatis, innotuit in versu primo. Secunda ratio ipsius serenitatis, scil. dilectio virtualis amœnitatis innotescit in isto. Hanc autem amœnitatem amare nos ostendimus, cum per virtutum habitus diuinam in nobis similitudinem reparare contendimus. Hæc enim similitudo consistit in moribus, secundum Augustinum. Quia vero diuinæ similitudinis reparationem præcedit virtualium habituum generatio, & habituum generationem actuum aggeratio, & actuum aggerationem ipsorum imperatio: idcirco non iniusto iudicio decretum est à Domino: actus imperari, actus actibus aggerari, ex actibus habitus generari, ex habitibus similitudinem reparari: quatenus similitudo perdita per naturæ ruinam, reparetur aliquatenus per naturæ alterius, scilicet assuetudinis medicinam : ecce quatuor actus morales ad quatuor membra versus propositi pertinentes, videlicet actus imperandi, aggerandi, generandi, & reparandi. Legis interest actus imperare, hominis actus actibus aggerare, actuum habitus generare, habituum similitudinem reparare.

Aug. in lib. de eccl. dog.

Actuum moralium quatuor genera.

Articulus primus.

Actus reparandi insinuatur, cum dicitur : *A iudiciis tuis*: super reparatione similitudinis. Quid enim iustus iudicetur, quam vt habitus per habitum reparetur, & habitus per actum perditus, per habitum actibus genitum, restauretur : & humanitus deformatus, humanitus reformetur: sed & legis temeratio, intemerato legis imperio compensetur. Et nota, quod de dictis iudiciis legimus in scriptura, quod sunt prouide præparata, ponderata, & considerata. Sunt enim prouide præparata ad reparationem similitudinis : ponderata ab assimilante : considerata ab assimilatis. De primo : Omnes viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti: ecce iudicia prouide præparata. De secundo: Pondus & statera iudicia Domini sunt: ecce iudicia ponderata. De tertio: Cogitationes iustorum iudicia: ecce iudicia considerata.

Iudith. 9. a

Prou. 16. b

Prou. 12. a

Articulus secundus.

Actus generandi innuitur, cum dicitur: *Non declinaui* : quoniam à prædictis iudiciis non declinat, qui laudabiles habitus per rationabiles actus generari procurat. Et nota, quod non debemus declinare à triplici rectitudine : scilicet actionis, affectionis, & intentionis. Prima declinatio pertinet ad operanda: secunda ad desideranda: tertia ad speranda. Prima declinatio prohibetur: Facite, inquit, ea, quæ præcepit Dominus vobis: Nõ declinabitis, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Ecce declinatio actionis. Si quæris, quid sit ad dexteram, vel sinistram declinare : Indiscretè, vel indeuotè præcepta seruare? Indiscreti, sicut superstitiosi, declinant ad dexteram. Indeuoti, sicut desidiosi, declinant ad sinistram. Secunda declinatio designatur : Si declinauit gressus meus de via, &c. Illi gressus sunt affectus, qui declinant à veritatis via, cum vagantur per illicita desideria. Ecce declinatio affectionis. Tertia declinatio innuitur per Psalmistam; Oculos, inquit, suos statuerunt declinare in terram. Quid est oculus corporis, nisi intentio operis? Oculos igitur declinant in terram, qui non intendunt mercedem operis, nisi terrenam. Ecce declinatio intentionis.

Rectitudo triplex.

Deut. 5. d

Iob 31. a

Psalm. 16. c

Articulus tertius.

Actus imperandi significatur, cum sequitur: *Quia tu legem posuisti.* Quid est enim legem ponere, nisi iurà legalia imperare? Istud autem imperiũ est de actibus virtutum. Intentio namque legislatoris est, secundum Philosophum, facere populum virtuosum. Imperat enim virtutum actus, vt per eorum exercitium adgenerétur virtutum habitus. Vnde nota, quod legitur in scriptura exposita, lex disposita, lex perfecta. Positio respicit actuum imperationem : dispositio actuum aggerationem : perfectio habituum generationem. De primo Propheta psallit. Legem posuit ei in via, quam elegit. Ecce legis positio. De secundo : Accepistis legem in dispositionibus Angelorum, & non custodistis. Ecce legis dispositio. De tertio : Si legem perficitis regalem secundum scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis. Ecce legis perfectio.

Psalm. 24. c

Act. 7. g

Iac. 2. b

Articulus quartus.

Actus aggerandi subauditur, cum subditur: *Mihi*, tan-

quam

quam legis opera operanti,& opera operibus aggeranti. Et nota,quod operatio,vel operum aggeratio meritoria reſpicit tria virium animalium exercitia:videlicet iraſcibilis,concupiſcibilis,& rationabilis.Exercetur autem vis iraſcibilis,ſub Deo viriliter militando:concupiſcibilis ad Dominum humiliter clamitando: rationabilis,quæ Dei ſunt,ſubtiliter cogitando:Vis audire iraſcibilem viriliter militantē?Audi Prophetam pſallentem: *Pſalm.128.a* Sępe expugnauerunt me à iuuentute mea,etenim non potuerunt mihi:quaſi viriliter militāti.Vis audire concupiſcibilem humiliter clamitantem?Audi Pſalmiſtam *Pſalm.76.a* dicentem: Voce mea ad Dominum clamaui,voce mea ad Deum,& intendit mihi:quaſi humiliter clamitanti. Vis etiam audire rationabilem ſubtiliter cogitantem? *Pſalm.57.b* Audi Pſalmographum ſic ſcribentem:Ecce enim veritatem dilexiſti,incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi: quaſi ſubtiliter cogitanti.

Epilogus.

Oſtenſurus ergo Pſalmographus,quantum virtutum amœnitatem diligat, cum diuinæ ſimilitudinis reparationem non negligat, intentionem ſuam per talia verba declarat. *A iudiciis tuis*,quibus ſcilicet iudicaſti ſimilitudinem tuam ex habitibus reparari. *Non declinaui*, prohibendo ſcilicet habitus ex actibus generari. *Quia tu poſuiſti legem*,actus virtutum imperantem. *Mihi*,vt actus actibus aggerarem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Quam dulcia faucibus meis,&c.] In verſu ſuperiore vidimus feruidam charitatem,conſcientiam ſerenantem,faciendo virtutum amœnitatem amari.In verſus huius tenore videmus eandem, id enim operantem, faciendo ſummi boni dulcedinem præguſtari. Quæris,quo modo? Aliquando cum Domino epulando, aliquando Dominum oſculando. Cum Domino epulatur,qui bonū operans in Domino gratulatur.Dominum oſculatur,qui bonum ſperans ipſi quodam modo copulatur. Sicut autem faucibus competit epulari, ſic ori congruit oſculari.Hęc duplex prægustatio in myſtico reperitur eloquio,tropologicè, vel anagogicè declarato: quia tropologia declarat bonum operandum, **Tropologia.** ſiue fructum virtutis,quod eſt dulce faucibus epulantis.Anagogia declarat bonum ſperādum,ſiue fructum **Anagogia.** ſalutis,quod ſuperdulce ori dignoſcitur oſculantis.Declarans ergo Pſalmographus per quas vias peruenitur ad has delicias (quia per tropologicam,& anagogicam theorias deuenitur ad epulationes,& oſculationes prælibatorias) ait ita: *Quam dulcia faucibus meis*,&c. Ac ſi dicat aperte. Dulcia ſunt eloquia fructum virtutis eloquentia cum Domino epulanti, ſed ſuperdulcia frūctum ſalutis eloquentia Dominum oſculanti.Ecce duo modi myſtica eloquia exponendi: ſcilicet tropologicus, & anagogicus, & totidem ſummi boni delicias prælibandi, videlicet epulatorius, & oſculatorius, quos eleganter eloquitur iſte verſus.

Articulus primus.

Quantum ad primum exponendi modum, pſallitur: *Quam dulcia eloquia tua.* Hæc ſunt eloquia ad tropologiam pertinentia,quæ ſunt dulcia,& dulcificantia:quia dulces mores ædificantia.Sed nota,quod inter hæc dul- **Dulcis tripliciter.** cia triplex legitur differentia.Sunt enim dulcia infectiua,ſeductiua,& prægustatiua. Prima reſpondent delicioſis:ſecunda contentioſis:tertia gratioſis. Prima dulcedo legitur:Prudentiam voca amicam tuam,vt cuſtodiat te à muliere extranea,& ab aliena,id eſt, ſæculari, *Prou.7.a* vel irreligioſa,quæ verba ſua facit dulcia.Ecce dulcedo infectiua. Secunda dulcedo ſcribitur, vbi dicitur ab *Prou.16.c.* Apoſtolo:Rogo vos fratres,vt obſeruetis eos, qui diſſenſiones,& offendicula,præter doctrinā,quam vos didiciſtis,faciunt,& declinate ab illis.Huiuſcemodi enim Chriſto Domino nō ſeruiunt,ſed ventri ſuo:& per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Ecce dulcedo ſeductiua. Tertia dulcedo tan- *1. Pet.2.a* gitur:Sicut modo geniti infantes rationabiles,ſine dolo lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem, ſi tamen guſtatis,quoniam dulcis eſt Dominus. Ecce dulcedo prægustatiua.

Articulus ſecundus.

Quantum ad primum prægustandi modum, adiicitur: *Faucibus meis*, quoniam iſte modus eſt epulatorius, & epulari conuenit faucibus.Felix epulatio,qua bonum operans in Domino gratulans epulatur cum Domino. Sic epulantur iuſti,& exultant in conſpectu Dei. Sed nota, quibus faucibus talis congruat prægustandi modus:quia non faucibus ſtolidorum auidorum,vel cupidorum,ſed ſpiritu feruidorum.Quorum primi ſunt fallaces:ſecundi voraces:tertij rapaces:quarti viuaces, & in bonis operibus efficaces. De primo:Non inuenietis *Iob 6.d* in lingua mea iniquitatem,nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit:quaſi dicat,ſicut in faucibus ſtolidorum. De ſecundo: Supra menſam magnam ſediſti?non aperias ſuper illam,faucem tuam prior: quaſi dicat, ſicut *Eccl.31.b* faciunt auidi. De tertio: Quaſi fauces virorum latronum participes ſacerdotum: ecce fauces cupidorum: *Oſea 6.c* De quarto: Cuſtodi legem meam, atque conſilium *Prou.3.c* meum, & erit vita animæ tuæ,& gratia faucibus tuis: Ecce fauces ſpiritu feruidorum. His faucibus nouiſſimis conuenit iſte modus,

Articulus tertius.

Quantum ad ſecundum exponendi modum, ſcribitur:*Super mel*,id eſt,ſuperdulcia ſunt eloquia ad anagogiam attinentia.Et nota,quod anagogica theoria,*Super mel*,id eſt,ſuperdulcis dicitur propter tria,propter iudicium triumphale,præmium eſſentiale, & præmium accidentale. Quorum primum pertinet ad felicitatem adiudicatam:ſecundum ad felicitatem increatam:tertium ad felicitatem creatam:vocando felicitatem creatam,& increatam,quæ terminantur ad naturam creatā, vel increatam, id eſt, iucunditatem de bono increato, vel creato cauſatam. De primo:Iudicia Domini vera, *Pſalm.18.b* iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, inſuper & dulciora ſuper mel & fauum: ecce ſuperdulcis ſuauitas, quantum ad iudicium triumphale. De ſecundo: Spiritus meus ſu- *Eccl.24.c* per mel dulcis: ecce ſuper mel dulcis ſuauitas, quantum ad præmium eſſentiale. De tertio:Hæreditas mea *Ibid.* ſuper mel & fauum: ecce ſuperdulcis ſuauitas, quantum ad præmium accidentale.

Articulus quartus.

Quantum ad ſecundum prægustandi modum, conſcribitur:*Ori meo.* Quoniam iſte modus dicitur oſculatorius. Actus autem oſculandi non conuenit, niſi ori: quia vero ſperans quodammodo copulatur, & condelectatur bono ſperato,ſicut oſculans oſculato: id circo non immerito talis ſperatio cenſetur oſculatio. In hoc ſiquidem oſculo eſt mutua oris impreſſio,& coaeterna ſpiratio. Niſi enim ſponſus os imprimeret,& ſpiraret, ſponſa ore Prophetico nullatenus affirmaret: Spāritus *Thren.4.d* oris noſtri, Chriſtus Dominus. Niſi etiam è conuerſo ſponſa os imprimeret, & ſpiraret, ſponſus in amoris *Cant.7.c* Cantico non cantaret: Odor oris tui,ſicut odor malorum. Sed nota triplicem diſpoſitionem ad iſtam oſculationem: quod os ſponſæ cuſtodiatur, quod non impediatur, quod dri ſponſi obediatur: hoc eſt cuſtoditur ab inutilibus:non impediatur ab vtilibus: obediatur in omnibus tam credibilibus, quam operabilibus. Primam diſpoſitionem habuit, qui dixit: Poſui ori *Pſalm.38.a* meo cuſtodiam. Secundam habere voluit,qui ſcripſit: *Iob 7.c* Ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei. Tertiam aliunde non habuit, de quo ſponſus ait: Non intrabit terram, quam dedi filiis Iſrael: *Num.20.d* eo quod incredulus fuit ori meo.

Epilogus.

Ait ergo Propheta,tanquam perſona per talesintelligentias ad tales introire delicias,aſſueta:*Quam dulcia eloquia tua*,ſcilicet fructum virtutis eloquentia, ad tropologiam pertinentia:*Faucibus meis*,id eſt.prægustanti,

cum

Digitized by Google

cum Domino epulanti : ſeu bonum operando, in Domino gratulanti. *Super mel*, id eſt, ſuperdulcia ſunt eloquia, fructum ſalutis eloquentia, ad anagogiam attinentia. *Ori meo*, id eſt, præguſtanti, Dominum oſculanti, ſiue ſummum bonum ſperando, eidem ſe quodam modo copulanti.

VERSICVLVS OCTAVVS.

A *Mandatis tuis intellexi*, &c.] Quo modo charitatis feruentia operetur ad hoc, quod conſcientia ſerenetur, in tribus præmiſſis verſibus tripliciter edocetur. Quarto modo perdocetur in iſto, puta ſuppliciorum formidinem exſufflando. Hanc autem formidinem ab illis exſufflat perfecta charitas, qui perfecto odio odiunt actiones prohibitas. Illos enim non deterrent diuinæ comminationes : quos non demulcent B prohibitæ actiones. In talium ergo figura, quorum conſcientia puta eſt, & ſecura, videtur Pſalmus loqui in parte iſta : *A Mandatis*, &c. quaſi dicat : A mandatis, ad id ordinatis. *Intellexi*, ſcilicet illa, ad quæ ſunt ordinata. *Propterea*, non vlterius ordinata : *Odiui*, quælibet inordinata : ecce quatuor connotanda, quæ ordinata, ad quæ ordinata, quæ non ordinata, & quæ inordinata. Plane diuina præcepta ſunt ordinata, ad promiſſa ſunt ordinata, ſed ipſa promiſſa non ſunt vlterius ordinata, prohibita ſunt inordinata.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur : A *mandatis*, id eſt, à te originatis, & ad te ordinatis : per potentiam originatis, per ſapientiam ordinatis. Vnde notandum, quod mandata nobis accommodata ſunt finaliter ordinata, ad ſummũ C bonum comparandum, declarandum, & ſaporandum. Vnde, quoniam æquitatis eſt comparare, veritatis declarare, charitatis ſaporare : non abſurde tria nomina leguntur attributa mandatis, ſcilicet nomen æquitatis, veritatis, & charitatis. De primo : Omnia mandata tua æquitas. De ſecundo rurſus ſcribitur à Pſalmographo : Omnia mandata tua veritas. De tertio : Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus. Ne dicitur vnum mandatum, ſed omnia : quoniam ad ſummum bonum comparandum, declarandum, ſaporandum nequaquam ſufficit mandatum vnum, vel plura, ſed coëxiguntur omnia.

Articulus ſecundus.

Secundum liquet, cum additur : *Intellexi*. Quidnam aptius intellexit à mandatis ad aliud ordinatis, quam illa gaudia, ad quæ mandata ſunt cælitus ordinata? Et no- D ta, quod illa beata gaudia conſiſtunt in clariſſima, atque chariſſima intelligentia ſubcęleſtium, cæleſtium, & ſupercęleſtium perſonarum : videlicet humanarum, Angelicarum, & etiam diuinarum. Primum notatur : Intellexit Saül, quod Samuël eſſet : ecce intelligentia perſonæ humanæ. Secundum annotatur : Intellexit Manuë Angelum Domini, &c. Ecce intelligentia perſonæ Angelicæ. Tertium denotatur : Intellexit Heli, quod Dominus vocaret puerum : eccè intelligentia perſonæ diuinæ.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum ſubditur : *Propterea odiui*. Hæc E ſunt bona præmialia, bona finalia, ad quæ terminantur bona moralia. Hæc bona ſupernaturalia, ad quæ ordinantur bona naturalia : propter hoc bona non vlterius ordinata, diliguntur ordinata, ſicut bona moralia diuinitus indicta : & odiuntur inordinata, ſicut mala moralia diuinitus interdicta. Vnde notandum circa malorum odium, quod illa debemus odire triplici ratione : propter iuris naturalis rigorem, propter Dei timorem, propter ipſius amorem. Prima ratio reſpicit naturalem inclinationem : ſecunda diuinam comminationem : tertia diuinam promiſſionem. De primo ſcribitur : Odite malum, & diligite bonum : ecce rigor inclinationis. De ſecundo legitur : Timor Domini odit malum : ecce timor comminationis. De tertio per Prophetam pſalli-

A tur : Qui diligitis Dominum, odite malum : ecce amor promiſſionis.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum ſequitur : *Omnem viam iniquitatis*. Tales viæ ſunt actiones prohibitæ, quæ ſunt inordinatæ : quia non ad præmia, ſed ad ſupplicia terminatæ, quæ præcipuè odiendæ ſunt ab homine ratione promiſſionis diuinæ. Et nota de prædicta iniquitatis via, quod ſicut ſacra teſtificantur eloquia, eſt gemenda, vi- Via iniquitatis.
denda, & amouenda. Quæris quo modo? Gemenda pœnitendo, videnda confitendo, amouenda, ſatisfaciendo. De primo ſignanter dicitur : Dicentes intra ſe, pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Et in- *Sap 5.a*
fra : Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perditionis. *Ibid.b*
Licet enim hæc verba proponantur de perditis, exponuntur moraliter de contritis : ecce via iniquitatis
B gemenda. De ſecundo ſcribitur à Pſalmographo : Vide, ſi via iniquitatis in me eſt : ecce via iniquitatis vi- *Pſalm.138.d*
denda. De tertio quoque legimus. Viam iniquitatis *Pſalm.118.d*
amoue à me, ecce via iniquitatis amouenda,

Epilogus.

Et hoc eſt, quod ait Propheta, tanquam perſona ſerenæ conſcientiæ, & ſecuræ non pauida, ſed auida retributionis futuræ : A *mandatis tuis*, quæ ſunt præceptiones ad aliud ordinatæ. *Intellexi* : ſcilicet promiſſiones, ad quas ſunt ordinatæ. *Propterea odiui* : ſcilicet propter promiſſiones, quæ non ſunt vlterius ordinatæ. *Omnem viam iniquitatis* : quæ ſunt actiones prohibitæ, & inordinatæ.

VERSICVLVS NONVS.

L *Vcerna pedibus meis*, &c.] Charitas intus feruẽs occupauit octonarium præcedentem. Charitas foris lucem occupat hunc ſequentem. Charitatis autem lucentis intereſt viam moralem diſponere, ſicut intimauit quaternarius prior, & vitam mortalẽ exponere, ſicut indicabit poſterior. Viam autem diſponit, in proſequendis, in perſequendis, in perferendis, in proferendis : ſicut patebit in quatuor verſibus proximò ſecuturis. Primus itaq; verſus in bonis proſequendis viam diſponit : ſicut patet ex quatuor articulis, quos proponit. Sicut enim in via naturali proficiſcentis pedibus prouidetur, cum ſemita præuidetur : ſic in via morali proficientis affectionibus prouidetur, cum actio præuidetur : Ecce quatuor contenta in huius verſus continentia : ſcilicet prouiſio affectionum, & præuiſio actionum. In prouiſione ſubtilitas : in affectione mobilitas : in præuiſione vtilitas : in actione facilitas. Si ergo tuus affectus fuerit mobilis ad actum, qui ſit facilis, prouideat mobilitati ſubtilitas, præuidendo, vtrum in facilitate ſit vtilitas. Vnde Propheta, tanquam perſona charitate lucens, lucem ſuam exprimit ita dicens : *Lucem pedibus*, &c. quaſi dicat : Verbum tuum eſt prouiſio meis affectionibus, & præuiſio meis actionibus.

Articulus primus.

Prouiſionem igitur indicans, ait : *Verbum tuum eſt lucerna*. Ac ſi dicat : Verbum tuum eſt prouiſiuum moraliter, ſicut lucerna corporaliter : quia prouidet homini interiori, ſicut illa exteriori. Et nota, quod verbum, & lucerna ſunt valde conſona. Conſonat enim verbo lucerna : interno interna : externo externa : æterno æterna. De *Prou 20.d*
lucerna interna : Lucerna Domini ſpiraculum hominis. *Pſalm.44. a*
De verbo interno ſimiliter per Pſalmographum : Eructauit cor meum verbum bonum. De lucerna externa : *Exod.27.b*
Ardeat lucerna ſemper in tabernaculo. De verbo exter- *Eccl.48.a*
no : Verbum ipſius, ſcilicet Eliæ, quaſi facula ardebat. *Apoc.21.g*
De lucerna æterna : Ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & *Apoc.19.c*
lucerna eius eſt agnus. De verbo æterno : Vocabatur nomen eius verbum Dei.

Articulus ſecundus.

Affectionem autem inſinuans, addit : *Pedibus meis* : Sicut enim pedes portãt hominem exteriorem per viam

naturalem

naturalem?ſic affectiones portant interiorem per viam moralem. Et nota, quod dictis pedibus prouidere debemus,ne inquinentur,ne illaqueentur, ne ſubuertantur:ſed puri,liberi,& firmi ſeruentur. Inquinantur autem per luxuriam:illaqueantur per auaritiam : ſubuertuntur per ſuperbiam;ſed ſeruantur per ſanctimoniam. De primo:Laui pedes meos:ſcilicet per pœnitentiam: quo modo inquinabo illos?ſcilicet per luxuriam : Ecce pedum inquinatio.De ſecundo:Laqueos abſconderunt pedibus meis.Ecce pedum illaqueatio. De tertio:Calamitates meæ illico ſurrexerunt, pedes meos ſubuerterunt:Ecce pedum ſubuerſio. De quarto:Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit : Ecce pedum ſeruatio.

Pedibus prouidendũ.

Cant.5.b

Hier.18.d Iob 30.b

1.Reg.1.b

Articulus tertius.

Præuiſionem vero deſignans,dicit:*Et lumen:*quia per lumen pericula præuidentur, & præuiſa præcauentur. Sed nota , quod in iſta præuiſione diuerſi diuerſo diriguntur lumine.Eſt enim lumen naturaliter inditum:lumen doctrinaliter acquiſitum : lumen liberaliter infuſum : puta lumen induſtriæ,ſcientiæ,gratiæ.De primo: Super quem non ſurget lumen illius?quaſi dicat:nullus. Ecce lumen inditum.De ſecundo:Omne,quod manifeſtatur,lumen eſt. Ecce lumen acquiſitum. De tertio: Domus Iacob venite,& ambulemus in lumine Dei noſtri. Ecce lumen infuſum.

Iob 25.a Epheſ.5.c

Iſa.2.b

Articulus quartus.

Actionem denique aſſignans, adiicit:*Semitis meis.*Semitæ tales,ſunt actus morales.Sicut enim ſemitæ ſubſternuntur pedibus:ſic actus ſuppeditantur affectibus: Sicut pedes per ſemitas proficiſcuntur, ſic affectus per actus progredi dignoſcuntur.Hic potes notare,qualiter debes ſemitas conſiderare,ambulare, rectificare. Iſtas ſemitas conſiderat neceſſitas:ambulat voluntas:rectificat charitas.Conſideras itaq; ſed non ambulas,bonum operando ex neceſſitate,ſed non ex voluntate. Ambulas, ſed non rectificas,operando bonum ex voluntate, ſed non ex charitate.De primo:vbi dicitur de forti muliere : Conſiderauit ſemitas domus ſuæ. Multi ſemitas domus ſuæ conſiderant : ſed conſideratas non ambulant,quos ad agendum actiones arduas mouet neceſſitas,non voluntas.De ſecundo:Ambulabimus in ſemitis eius, quaſi dicat : non tantum ex neceſſitate,ſed ex voluntate bonum faciemus. De tertio:Rectas facito in ſolitudine ſemitas Dei noſtri,quaſi dicat : quod facitis ex voluntate,facite ex diuina charitate,non ex humana cupiditate.Sicut enim voluntatis curuitas eſt cupiditas: ſic rectitudo charitas.

Prou.31.d

Iſa.2.a

Iſa.40.a

Epilogus.

Dicit ergo Pſalmographus,quaſi charitate lucens in proſequendis viam diſponens:*Verbum tuum eſt lucerna,* quantum ad ſubtilem prouiſionem:*Pedibus meis*,quantum ad mobilem affectionem : *Et lumen*, quantum ad vtilem prouiſionem : *Semitis meis*,quantum ad facilem actionem.

VERSICVLVS DECIMVS.

Iurauí,& ſtatui,&c] Audiſtis,ſi voluiſtis,viæ moralis diſpoſitionem,quantum ad boni perſecutionem.Audiatis,ſi vultis , eandem, quantum ad mali perſecutionem. Iniquitatis idoneus perſecutor,æquitatis eſt executor. Æquitatis autem congruus executor,diuinæ ſeueritatis obſecutor,& humanæ pietatis eſt proſecutor. Vnde Pſalmographus,tanquam iniquitatis perſecutor legitimus,in his verbis inſinuare videtur,quod ſeueritati obſequitur : pietatem proſequitur:æquitatem exequitur:iniquitatem perſequitur,dicens:*Iurauí*,&c. Ac ſi aperte dicat:quaſi iurans ſanciui, quaſi ſtatuens ſtabiliui,quod iudicia tuę iuſtitiæ,cuſtodia iniuſtitię.Ecce quatuor actus,quos continet iſte verſus:quia actus iurandi, ſtatuendi, iudicandi, cuſtodiendi. Quorum primus ſpectat ad ſeueritatem diuinam , cui obſequendum. Secundus ad pietatem humanam , quam proſequendum. Tertius ad æquitatem diuinam, quam exequendum. Quartus ad iniquitatem humanam, quam perſequendum.

Articulus primus.

Primum igitur actum annuntians,ait : *Iurauí.* Quicumque iuramentum emittit,vel aliquid,tanquam iuratum promittit,iuri diuino (cui obſequendum eſt) ſe ſubmittit. Vnde Propheta, ſi iurauerit, ſiue tanquam iuratum haberi dictauerit, ſe diuino iuri obnoxium,& obnoxius obſecuturum oſtendit. Notandum itaque, quod periculoſum eſt iurare:ſed maxime ſi iuretur ſuperſtitioſè,ſi ociosè, ſi dolosè. Quoniam iuramentum primum prophanum:ſecundum vanum:tertium inhumanum. De primo : Per nomen externorum Deorum non iurabitis.Hic prohibetur iuramentum ſuperſtitioſum. De ſecundo : Dico vobis,non iurare omnino:ſiue motu humano,ſiue nutu diuino. Hic prohibetur iuramentum ocioſum. De tertio ſcribitur : Nec iurauit in dolo proximo ſuo : Hic improbatur iuramentum doloſum.

Iurare periculoſum.

Exod.23.c

Matth.5.f

Pſalm.23.b

Articulus ſecundus.

Secundum actum enuntians,inquit : *Et ſtatui.*Sicut iuramentum pertinet ad ius diuinum(cui ſecurè eſt obſequendum)ſic ſtatutum attinet ad ius humanum pietate introductũ:& idcirco pie proſequẽdum, quamobrem eo, quod ſtatuit, vel quaſi ſtatuendo diſpoſuit, ſe pietatem proſecuturum innuit. Et nota,quod tria pietatis ſtatuta legimus in ſcriptura : videlicet ſtatutum mortificandi , dimicandi , fructificandi. Quorum primum eſt pietatis initiatiuum:ſecundum prouectiuum: tertium perfectiuum. De primo conuenienter exponitur, quod proponitur, vbi dicit Dominus Abrahæ: Statuam pactum meum inter me & te,& ſemen tuum poſt te.Hoc fuit literaliter ſtatutum circumciſionis,per quam intelligitur ſpiritualiter mortificatio carnis. De ſecundo,vbi legitur de filiis Iſraël:Statuerunt dimicare & confligere fortiter. Illa dimicatio corporalis,figura fuit dimicationis moralis , quæ dimicatur per ſapientiam contra tentatorum militiam , ſeu tentationum malitiam. De tertio,vbi Apoſtolus ſcribit Tito:Feſtina ad me venire Nicopolin:ibi enim ſtatui hyemare.Quare quæſo hyemare ſtatuit : niſi quia ſtatuit per hyemem , fidem prædicando, & plebem ædificando , fructificare ?

Gen.17.a

2.Macha. 15.d

Tit.3.d

Articulus tertius.

Tertium actum pronuntians, ſcripſit:*Iudicia iuſtitiæ tuæ.* Hæc ſunt iudicia æquitatis exequendæ. Et nota, quod æquitas,ſiue iuſtitia exequenda dignoſcitur præcipuè propter tria , videlicet propter bonum morale, temporale,ac æternale. Hoc eſt bonum virtutis,pacis, ſalutis. De primo : Diligite iuſtitiam,qui iudicatis terram : ecce bonum virtutis. De ſecundo : Erit opus iuſtitiæ pax : ecce bonum pacis. De tertio : Facite iuſtitiam , quia iuxta eſt ſalus mea : ecce bonum ſalutis.

Sap 1.a Iſa.32.d Iſa.56.a

Articulus quartus.

Quartum actum denuntians,dixit:*Cuſtodire*, cui cuſtodire?plane iniquitati perſequendæ:quia re vera per æquitatis iudicia exequenda, ſunt iniquitatis præiudicia perſequenda.Et nota,quod hæc cuſtodia eſt neceſſaria propter tria : propter cuſtodiam regis, cuſtodiam legis,cuſtodiam gregis.Prima cuſtodia iniquitatis perſecutorem ordinat ad ſeipſum : ſecunda ad Deum:tertia ad proximum.De prima:Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem,ſcilicet miſericordia reſpectu iniuriam patientis,& veritas reſpectu iniuriam facientis:ecce cuſtodia regis.De ſecunda, vbi dicit Dauid Salomon filio ſuo:Det tibi Dominus prudentiam & ſenſum,vt regere poſſis Iſrael,& cuſtodire legem domini Dei tui:tunc enim proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata & iudicia,&c.ecce legis cuſtodia legiſlatori obſecutoria,mandatorum perſecutoria,iudiciorum executoria, præiudiciorum perſecutoria. De tertia : Qui diſperſit Iſrael, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſtor gregem ſuum.Redemit enim Dominus Iacob,& liberauit eum de manu potentioris:ecce cuſtodia gregis liberati-

Prou.20.d

1.Par.22.c

Hier.31.b

ua

ua violentis sufferentis, & persecutiua violentiam inferentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Própheta : *Iurauí*, quantum ad seueritatem,cuius sum obsecutor: *Et statui*,quantum ad pietatem, cuius sum prosecutor : *Iudicia tua iustitia*, quantum ad æquitatem,cuius sum executor:*Custodire*, scilicet iniustitiæ, quantum ad iniquitatem, cuius sum prosecutor.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Humiliatus sum vsquequaque Domine,&c.]Postquam parauit charitas viam bona prosequentibus, & mala persequentibus congruam, hic dirigit viam mala perferentibus opportunam. Per hanc viam toties à Domino ducimur, quoties ab eo percutimur & sanamur. Quorum vtrumque promisit,Percutiam,inquit, & ego sanabo. Porro Dominus percutit,quando mentem tumentem sic flagellando concutit, quod tumorem excutit, timorem incutit. Sed tunc sanat, cum mentis languentis languorem terminat, & vigorem redonat. Vnde Propheta psallens,tanquam persona se diuinitus percussam sentiens, sanari cupiens, promissionem percussionis agnoscens,promissionem sanationis exposcens, intentionem suam exprimit, ita dicens: *Humiliatus sum*,&c.quasi patenter inquiens : En emisi tumorem, quoniam immisisti timorem : fac, quod amittam languorem, quoniam promisisti, vigorem. Quatuor ergo notantur in proposito : tumoris emissio, timoris immissio, languoris amissio, vigoris promissio. Ad humiliatum spectat emissio tumoris:ad Dominum immissio timoris : ad viuificationem amissio languoris : ad verbum promissio vigoris.

Articulus primus.

Primum prænotatur,cum psallitur : *Humiliatus sum vsquequaque*.Quid enim est vsquequaque humiliari,nisi tumore vndique expiari?Hic potest notari triplex signum humiliati, quantum ad motum,ad locum, ad affatum : si motus curuior:si locus inferior:si affatus tardior.De primo:Si humiliatus vadat curuus:ecce motus curuior. De secundo dicit Psalmographus : Humiliata est in puluere anima nostra:ecce locus inferior.De tertio psallit Propheta : Humiliatus sum, & silui à bonis: ecce affatus tardior.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur,cum subditur:*Domine*. Quoniam hoc nomen importat timorem, iuxta illud Prophetæ : Si ergo Dominus sum,vbi est timor meus,dicit Dominus exercituum : Hoc nomen cognoscunt, qui tremiscunt:de quibus psallimus:Cognoscunt,quia nomen tibi Deus.Vnde cognoscetur Dominus iudicia faciens, qui non fuit cognitus præiudicia patiens. Sed nota,quod Dominus timorem immittit ad tria, ad malum auferendum, ad verum proferendum, à Domino cohærendum. Quorum primum purgatiuum, secundum illuminatiuum,tertium consummatiuum.De primo : Inuasit timor Domini populum, & congregati sunt, quasi vir vnus : ecce timorem Dominicum immissum ad malum auferendum. De secundo dicit Dominus exercituum : Dedi ei, scilicet Leui timorem, & timuit me,& à facie nominis mei pauebat : Lex veritatis fuit in ore eius : ecce timorem Dominicum immissum ad verum proferendum. De tertio : dicit Dominus Deus Israel ad ciuitatem hanc.Et infra ; Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me : ecce timorem Dominicum immissum à Domino cohærendum.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum additur : *Viuifica me*. Hæc viuificatio est mentis languentis medicatio, seu languoris eradicatio. Et nota,quod est viuificatio tripartita,quædam gratificans,quædam magnificans,quædam glorificans. Prima ducit à spirituali non esse ad esse:secunda à minori esse ad maius esse : tertia à maiori esse ad perfectum esse. De prima:Dominus mortificat & viuificat. Mortificare dicitur, non auferendo gratiam, scilicet non afferendo ipsam in animam indispositam: ecce viuificatio gratificans.De secundo:Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. Opus Dei non est mortuum,sed viuum, quia sicut Sapiens dicit:Deus mortem non fecit : & tamen opus ipsum in medio annorum viuificatur,quando gratia amplificatur.De tertio : Quicumque quæsierit animam suam saluam facere,perdet illam : & quicumque perdiderit illam,viuificabit eam:quasi dicat breuiter : Saluans vitam temporaliter,perdet æternaliter:& perdens temporaliter, saluabit æternaliter.Hæc animæ viuificatio,est ipsius glorificatio. Si quæris, quo modo viuificatio sumitur in proposito? Non primo modo, nec tertio, sed secundo.

Articulus quartus.

Quartum denotatur,cum dicitur : *Secundum verbum tuum*. Hoc est verbum salutare,quo promisit percussos sanare. Hæc promissio habetur, vbi legitur : Percutiam, & ego sanabo,& ei testimonium perhibetur : & vbi scribitur:Ipse vulnerat & medetur,percutit,& manus eius sanabunt.Et nota circa verbum Dominicum, quod legitur interdum fructiferum, prosperum, asperum. Primum congruit verbo præceptiuo : secundum verbo promissiuo:tertium verbo comminatiuo.De primo : Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu hominis cor.Ac si aperte dicat: Sicut lignum humanitus cultum ostendit fructum, ex natura interius operante productum, sic cor humanum diuinitus excultum, ostendit verbum fructiferum,ex gratia interius operante conceptum. Ecce verbum fructiferum de diuinis præceptis. De secundo: Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur : Ecce verbum prosperum de diuinis promissis. De tertio scribitur : Ipse liberauit me de laqueo venantium,& à verbo aspero:id est,à tentatione diabólica,& à comminatione Dominica. Ecce verbum asperum de comminationibus diuinis. Ait ergo Propheta,vel vir iustus diuinitus flagellatus,voce Prophetica : *Humiliatus sum vsquequaque*:In quo tumoris emissio. *Domine*:Inquo timoris immissio:*Viuifica me*:In quo languoris amissio. *Secundum verbum tuum* : In quo vigoris promissio.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Voluntaria oris mei,&c.]Charitas lucés foris disposuit tripliciter viam moris:videlicet in prosequédis,in persequendis,in perferendis. Quarto modo disponit in proposito : scilicet in proferendis. Viam istam disponit charitas, cum per eam inclinatur voluntas,vt talia concipiat, talia pariat,qualia Deus accipiat,& remuneranda diffiniat. Ad cuius pleniorem intellectum, coniugale proponatur exemplum. Sicut sponsa procreare sitiens filium Domino dominantium offerendum, ad futurum gaudium promerendum, sic voluntas deuotas,rationi sponsata, eructare cupiens verbum bonum penes Dominum deponendum, propter fructum glorioſum bonis laboribus reponendum, petit à sponso debitum, hoc est à ratione consilium opportunum.Tunc commisso rationis consilio cum voluntatis desiderio,quasi duplici seminario in libero arbitrio, tãquam amborum exceptorio exinde verbum componitur, quod dicendum disponitur, deinde per oris officium,velut voluntatis orificium, tempore competenti proponitur, quod si recte penes Deum deponitur, sperandum est, quod deponenti bona retributio reponatur. Per hanc viam ambulare volebat Psalmographus, cum dicebat:*Voluntaria oris mei*,&c. Ac si diceret voce clara:*Voluntaria oris mei*,puerperia fiant tibi placentia, & iucunda,tua iudicia pro eisdem pronuntia.Quo cia-

Charitas foris lucens.

Deut.32.f
Eccl.12.d
Psalm.43.d
Psalm.38.a
Malac.1.b
Psalm.82.c
1.Reg.11.b
Malac.2.a
Hier.32.f
ibid.g
1.Reg.2.a
Abac.3.a
Sap.1.d
Luc.17.g
Deut.32.f
Ioh 5.c
Eccl.27.a
Isa.55.d
Psalm.90.a
Psalm.44.a

ca in his verbis quatuor ſpecialiter ſunt notanda, quæ generaliter in verbis omnibus ſunt penſanda: videlicet, quid voluntate componatur, ore proponatur, penes Dominum deponatur, in iudicio reponatur: quatenus compoſitum ſit ſtudioſum, propoſitum fructuoſum, depoſitum gratioſum, repoſitum glorioſum.

Articulus primus.

Ad primũ facit, quod dicit: *Voluntaria.* Hæc ſunt verba intus lucentia, non foris ſonantia, ex conſilio rationis, & deſiderio voluntatis compoſita. Vnde debent eſſe rationabilia, & deſiderabilia, propterea competit eis cõpoſitio ſtudioſa. Sed nota, quod ſicut colligere poſſumus ex ſcriptura, ſunt voluntaria ſtudia tripartita: ſcilicet Theologica, ethica, malefica, triplici volũtate compoſita: videlicet diuina, humana, diabolica. De primo voluntario conuenienter intelligitur, quod legitur: Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ, id eſt, doctrinam Theologicam Eccleſiæ tuæ. De ſecundo competenter exponitur, quod proponitur: Cuncti filij Iſrael voluntaria Domino dedicauerunt. Tales fuerunt morales Philoſophi, qui ad compoſitionem domus Dei, ſcilicet animæ, documenta moralia obtulerunt. De tertio dictum coniicitur, quod dicitur: Quam bonum eſt correptum manifeſtare pœnitentiam? ſic enim effugies peccatum voluntarium, quia nulli dubium, quin maleficorum ſtudium ſit peccatum voluntarium, & diabolicum. De talibus ſuperſtitionis ſtudiis dicitur ab Auguſtino: Omnes artes huiuſcemodi, vel noxiæ, vel nugatoriæ ſuperſtitionis ex quadam hominum peſtifera ſocietate, & dæmonum: quaſi pacta infidelis, & doloſæ amicitiæ conſtituta, ſunt penitus repudianda, & fugienda Chriſtiano.

Studia voluntaria.

Pſalm.67.l

Exod.35.d

Eccl.20. a

Aug.t.3.lib. 2. de Doctri. Chriſt.c.26. in prin.

Articulus ſecundus.

Ad ſecundum aſpicit, quod adiicit: *Oris mei*, quia ſicut voluntatis eſt concipere, ſic oris intereſt parturire. Et ſicut ille conceptus debet eſſe ſtudioſus, ſic ille partus fructuoſus, non pernicioſus, non otioſus. Hic potes notare, quod os legitur aliquoties parturire, operire, & ebullire. Quoniam oris partus, ſiue ſermo propoſitus, interdum eſt fructuoſus, interdum pernicioſus, interdum otioſus. De primo: Os iuſti parturiet ſapientiam: Ecce os parturiens fructuosè. De ſecundo ſcribitur: Os impiorum operit iniquitatem. Ecce os malum partum operiens perniciosè. De tertio: Os fatuorum ebullit ſtultitiam. Ecce os per immoderatum partum ebulliens otiosè.

Prou.10. d

Ibid. a

Prou.15.a

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod ſequitur: *Beneplacita fac Domine*, tanquam depoſita penes te. Quidquid enim voluntariè componitur, quidquid ore proponitur, apud illum deponitur, cui tam interioris, quam exterioris hominis os loquitur: vnde ſummopere curandum, quod ſit ei gratuitum, & acceptum. Qui ſic deponere curat, ſibi gaudium in die iudicij theſaurizat. Et nota tria beneplacita penes Deum bene depoſita, recta tamen intentione ſuppoſita, vtpote ab iniquitate recedere: nulli dicto, vel facto nocere: parentibus obedire. Quorum primum ordinat hominem ad ſeipſum: ſecundum ad proximum: tertium ad prælatum. De primo: Beneplacitum eſt Domino recedere ab iniquitate. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad ſeipſum. De ſecundo: Beneplacitum eſt Domino fides, & manſuetudo, id eſt, nulli nocere dicto, vel facto. Fides enim, teſte Tullio, eſt conſtantia in verbo, quæ nulli nocet dicto. Manſuetudo vero non nocet facto. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad proximum. De tertio: Filij obedite parentibus per omnia. Hoc enim beneplacitum eſt Domino. Quod accipere poſſumus, tam de parentibus carnalibus, quam ſpiritualibus. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad prælatum.

Eccl.35.a

Eccl.1. d

Cic. lib.1. offic.

Coloſ.3.d

Articulus quartus.

Ad quartum ſpectat, quod reſtat: *Et iudicia tua doce me*, adiudicando mihi coronam iuſtitiæ. Hæc iudicia tunc docentur, cum mercedis fiducia per priuata iudicia diuinitus exhibetur. Et nota, quod præfata iudicia ſunt iucunda, munda, & profunda. Quare iucunda? quia de felicitate. Quare munda? quia ſine iniquitate. Quare profunda? quia ex inueſtigabili pietate. De primo: Quia iudicia tua iucunda. Quænam iucundiora iudicia, quam felicem iucunditatem, & iucundam felicitatem adiudicantia? De ſecundo: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Vbi autem totum occupat æquitas, nullum habet locum iniquitas. De tertio in alio pſallitur loco: Iudicia tua abyſſus multa. Si abyſſus, quid profundius? Si abyſſus multa, quid inueſtigabilius profunditate prædicta? Quid illa pietate profundius, quid inueſtigabilius, qua damnatur vanitas, vt ſaluetur veritas?

Pſal.118.c

Ibid. k

Pſalm.35.c

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam perſona deſiderio deſiderans charitatiuè diſponere proferenda: *Voluntaria*, quantum ad compoſita ſtudioſè: *Oris mei*, quantum ad ipſa propoſita fructuoſè: *Beneplacita fac Domine*, quantum ad illa repoſita gratioſè: *Et iudicia tua doce me*, quantum ad eorum præmia repoſita glorioſè.

VERSICVLVS XIII.

Anima mea in manibus meis, &c.] Quo modo lucet charitas viam moralem diſponendo, quaternarius prior diſtinxit. Qualiter autem lucet, vitam mortalem exponendo, quaternarius hic diſtinguit. Charitas nempe vitam facit exponere pro fidei confeſſione, pro perfidiæ confutatione, pro mandatorum conſeruatione, pro conſiliorum conſummatione: ſicut tenor verſuum quatuor differit ſucceſſiuè. Primus verſus articulum primum ediſſerit, dum quid in tali articulo ſit perdendum, & quid cuſtodiendum, aperit. Sane carnalis vita non cuſtodienda eſt, ſed perdenda. Spiritualis autem vita non perdenda eſt, ſed cuſtodienda. Quæris, quo modo? carnalis vita cuſtoditur parcendo, perditur patiendo. Spiritualis vita perditur diffitendo, cuſtoditur firmiter confitendo.

Articulus primus.

Carnalem vitam contemnendam propter Deum aperiens, ait: *Anima mea*, id eſt, animalis vita: hoc eſt vita, quandiu cuſtodire non valet natura defectiua: nec diu cuſtodire vult gratia prouectiua. Et nota, quod talis anima in tali articulo conſtituta, non eſt à tormentis ſaluanda, nec blandimentis effœminanda, nec emolumentis temporalibus dilatanda: ne ſaluetur ad perditionem: ne effœmineturad macerationem: ne dilatetur ad æternam confuſionem. De primo: Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam: ecce ſaluatio animæ ad perditionem. De ſecundo: Animæ effœminatorum eſurient: ecce effœminatio ad macerationem. De tertio: Vir ſuperbus non decorabitur, qui dilatauit, quaſi infernus animam ſuam: ecce dilatatio ad æternam confuſionem.

Matth.16.c
Marc.8.d
Luc.9.d
Prou.18 b
Abac.2.a

Articulus ſecundus.

Carnalem etiam vitam perdendam patefaciens, addit: *In manibus meis ſemper.* Quaſi dicat: Anima & vita non eſt latenter repoſita, ſed patenter expoſita. Et nota, quod vitam animalem in manibus ponere, continere, portare debemus. Quæris, qualiter? ponere fidenter, continere fideliter, portare patienter. De primo: Obediuit ancilla tua voci tuæ, & poſui animam meam in manu tua: quaſi dicat. Expoſui vitam diſcrimini, propter fiduciam, quam accepi. Si mulier infidelis confidit obediendo Saũli, quo modo vir fidelis diffidet, obediens Saluatori? De ſecundo: Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? Hoc eſt: quis, niſi fidelis continuit ſpiritum? quaſi non perditum, in manibus habitum, vt perditioni traditum, ac ſi patenter diceret: Fidelis eſt valde, qui non perdit in ſpe, quam perdit in re. De tertio: Animã meam in manibus meis porto, etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo: quaſi dicat: Patienter animam

1.Reg.28.d

Prou.30.a

Iob 13.b

porto

porto ad victimam:quoniam etsi in mortem decidam, moriens tamen non diffidam.

Articulus tertius.

Vitam spiritualem custodiendam innuens, dicit:*Legem tuam*, id est, legalem obseruantiam : quæ est enim vita spiritualis,nisi custodia legalis?Et nota,quod legalis obseruantia non absurde dicitur spiritualis vita, ratione tripartita:quia paruulos vegetat:quia adolescentes augmentat : quia adultos quietat. Nam paruuli legem potant : adolescentes dilatant : adulti hæreditant. *Prou.13.c* De primo : Lex sapientis,fons vitæ : ecce lex potantes *Psalm.118.x* vegetans. De secundo scribitur : Viuam , quia lex tua meditatio mea est : ecce lex meditantes, & meditando *Eccl.17.b* dilatantes augmentans. De tertio : Legem vitæ hæreditauit eos : scilicet parentes primos : ecce lex hæreditantes quietans.

Articulus quartus.

Vitam eandem , videlicet spiritualem non perdendam astruens,inquit:*Non sum oblitus*, quasi dicat:Obliuioni non tradidi,quia non perdidi : quoniam illud est perditum, quod est obliuioni traditum. Et nota,quod legis illius nō debes aliquatenus esse oblitus,per quam iudicaris,iustificaris, saluaris, mediantibus ipsius iudiciis,iustificationibus,& mandatis. De primo debes di- *Psalm.118.d* cere cum Propheta : Viam veritatis elegi : iudicia tua *Ibid.f* non sum oblitus. De secundo debes psallere cum Psal- *Ibid.y* mista : Adolescentulus sum ego,& contemptus : iustificationes tuas non sum oblitus. De tertio vero debes cantare cum Psalmographo:Quære seruum tuum Domine , quia mandata tua non sum oblitus.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona in fidei certamine constituta, vitam ponens transitoriam pro æterna : *Anima mea* , id est , animalis vita non custodienda parcendo : *In manibus meis semper* , tanquam perdenda patiendo : *Et legem tuam*, id est , legalem vitam , non perdendam diffitendo : *Non sum oblitus* , tanquam custodiens confitendo.

VERSICVLVS XIV.

Posuerunt peccatores laqueum mihi,&c.] Quemadmodum agonizat fidelis anima contra tormenta tyrannica pro fidei iustitia contestanda : in eundem modum aduersus argumenta sophistica pro perfidia confutanda. Talis agonista videtur in hac parte Psalmista, sicut patet ex quatuor contentis in tenore versus præsentis,quæ sunt obuiantis fallacia,veritatis apparentia, falsitatis latentia , iudicantis peritia. Fallacia quidem componitur:apparentia superponitur : latentia subterponitur : sed peritia interponitur : dicit ergo Psalmographus : *Posuerunt*,&c. Ac si diceret manifestius:Posuerunt componentes fallaciam , apparentiam , superlatentiam : sed non erraui propter iudicandi peritiam.

Articulus primus.

Primum igitur annotans,ait:*Peccatores*.Hi sunt mendacij fabricatores, seu fallaciæ compositores, quos vocauit nomine peccatoris , propter peccatum simulatæ veritatis, dissimulatæ falsitatis,præstolatæ infidelitatis. Tales in aperto lactant per veritatis apparentiam:in occulto sagittant per falsitatis latentiam:perditionem ex- *Prou.1.b* pectāt per fidei victoriam.De primo:Fili mi,si te lacta- uerint peccatores,ne acquiescas eis.Ac si aperte dicat: Si fallaciæ cōpositores te lactauerint per apparentiam veritatis,ne acquiescas eis,propter latentiam falsitatis. *Psalm.10.a* De secundo scribitur : Peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra , vt sagittent in obscuro rectos corde. Peccatores arcū intendunt,dum fallaciæ compositores sophisticum argumentum prætendunt.Sagittas in pharetra parant,dum causam falsitatis sub apparentia veritatis occultāt:sed rectos corde sagittant,cum rectè credētes,in erroré præcipitant.De *Psal.118. m* tertio:Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: sic expectant , qui perdere fidei firmitatem affectant.

Articulus secundus.

Secundum subnotans,subdit : *Posuerunt*.Si laqueos posuerunt,aliquid superposuerunt,cui laqueos subterposuerunt,sicut scriptum est : Narrauerunt,vt absconderent laqueos,dixerunt,quis videbit eos?Quid autem superposuerunt,nisi veritatis apparentiam, quam oculis nostris oppposuerunt, per quas nos falsere disposuerunt ? Et nota circa peccatorum positionem,triplicem inordinationem : puta respectu proximi,respectu Dei, respectu sui : quoniam impugnant fraternam gratiam, supernam reuerentiam,internam conscientiam.De primo per Psalmistam dicitur : Posuerunt mihi mala pro *Psalm.108.a* bonis : mala,scilicet circumuentionis,pro bonis interuentionis:loquitur enim caput pro membris, Christus pro Christianis : ecce inordinata positio respectu proximi. De secundo per Prophetam psallitur:Posuerunt *Psalm.72.b* in cœlum os suum : In cœlum os ponunt, qui dum fideles perfidis argumentis obcæcare proponunt, ipsi auctori,& consummatori fidei se opponunt:ecce inordinata positio respectu Dei. De tertio scribitur : Viri *Ezech.14.a* isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis , & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Sic faciunt,qui proprias coinquinant conscientias , scandalizantes proximos per argutas astutias , & astutas versutias, & versutas argutias : ecce inordinata positio respectu sui.

Articulus tertius.

Tertium denotans,dicit: *Laqueum*. Iste laqueus latenter positus,est falsitas latens,quæ est causa casus,sicut veritas apparēs est causa motus.Per falsitatis quippe latentiam, in erroris foueam cadimus : quia per larualem veritatis apparentiam moti sumus:ecce laqueus periculosus. Scitis quibus ? curiosè spectantibus,incuriose expectantibus, iniuriosè tractantibus : quoniam hos inuoluit,hos comprehendit,hos perdit.De primo: Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus : ecce la- *Prou.29.a* queus inuoluens. De secundo ; Sicut pisces capiuntur *Eccl.9.c* hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines in tempore malo;ecce laqueus comprehendens. De tertio;Qui laqueum alij ponit,peribit *Eccl.27.d* in illo , ecce laqueus perdens.

Articulus quartus.

Quartum connotans, consequenter annectit ; *Et de mandatis tuis non erraui*. Hic apparet peritia iudicantis, veritatem apparentem cernens , falsitatem latentem concernens,varietatem discernens,& veritatem decernens;ideo non errauit à mandatis sophisticè impugnatis;quia non errauit in iudicio veritatis.Et nota tres errores perfidorum circa mandata. Primum circa mandatorum impositionem ; secundum circa illorum obseruationem ; tertium circa ipsorum præuaricationem. Primi dicebant impositionem mandatorum moralium præter additionem cęremonialium non esse plenariam. Secundi ponebant mandatorum obseruationem non esse salutis meritoriam. Tertij asserebant mandatorum præuaricationem non esse morti obligatoriam. Primus error repellitur ab Apostolo;Gressus rectos facite pedibus vestris,vt non quis claudicans erret;magis autem sanetur. Hic arguitur illorum claudicatio, qui seruare docebant legem cum Euangelio.Secundus error refellitur ab eo;Nolite errare, Deus non irridetur;quæ enim seminauerit homo,hæc & metet. Ex his verbis refelli potest illorum positio , qui salutem non attribuebant meritis humanis,sed fato. Tertius error retunditur ab ipso ; Nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles , neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi , neque maledici , neque rapaces regnum Dei possidebunt.Hic illorum error extinguitur,qui dicunt, quod nullus peccator æternaliter punietur ; sed etiam mali homines, atque dæmones post longa temporum spatia beatitudinem consequentur.

Epilogus.

Ait ergo Propheta,tanquam fidei fortis athleta;*Peccatores*,

Errores perfidorum circa mandata.

Laqueus.

Origenis error.

catores, quantum ad fallaciæ compoſitionem: *Poſuerunt mihi*, quantum ad apparentis veritatis ſuperpoſitionem: *Laqueum*, quantum ad latentis falſitatis ſubterpoſitionem: *Et de mandatis tuis non erraui*, quantum ad peritiæ iudiciariæ interpoſitionem.

VERSICVLVS XV.

Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua, &c. De vitę mortalis expoſitione, & expoſitionis duplici ratione, duo verſus præambuli ſunt breuiter prælocuti. De tertia ratione, videlicet mandatorum obſeruatione, verſus iste videtur eloqui. Vnde dicit Pſalmographus. *Hereditate*, &c. Ac ſi loqueretur apertius: Per paterna eloquia acquiſiui ſuperna teſtimonia, non auferenda per externa ſupplicia, propter interna cordis ſolatia. Ex quibus patet verſus præſentis quadripartita continentia. Continet enim eruditionem paternam, acquiſitionem ſupernam, deſolationem externam, & conſolationem internam: ecce hæreditas retinenda, acquiſitio detinenda, deſolatio ſuſtinenda, conſolatio obtinenda.

Articulus primus.

Primum ergo præſignatur, cum prędicitur: *Hereditate*. Hæc eſt hæreditas eruditoria, vel eruditio hæreditaria: ecce hæreditas optima, qua ditatur, & dilatatur non corpus, ſed anima: non prædiis lutulentis, ſed radiis luculentis. Et nota, quod hæreditas myſtica tripartito diſtinguitur in ſcriptura: ibi legitur hæreditas morum, hæreditas præmiorum, hæreditas ſuppliciorum: prima laudabilis, ſecunda deſiderabilis, tertia deteſtabilis. De prima: Hæc eſt hæreditas ſeruorum Dei, & iuſtitia eorum apud me, dicit Dominus: ecce hæreditas morum. De ſecunda: Quodcumque facitis, ex animo operamini, ſicut Domino & non hominibus: ſcientes, quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis: ecce hæreditatis præmiorum. De tertia: Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient, &c. ecce hæreditas ſuppliciorum.

Hæreditas myſtica.

Iſa.54.g

Coloſſ.3.d

Iob.27.a

Articulus ſecundus.

Secundum aſſignatur, cum additur: *Acquiſiui teſtimonia tua*. Quæ teſtimonia, niſi diuinæ veritatis, & voluntatis iudicia? Hæc teſtimonia ab eruditoribus accipiuntur: ſicut mercimonia à mercatoribus acquiruntur. Et nota, quod legitur in ſcriptura, acquiſitio tripartita: ſcilicet ſpeculatiua, actiua, conſummatiua: prima veritatis, ſecunda virtutis, tertia ſalutis. De prima: Acquire prudentiam: quia pretioſior eſt argento: ecce acquiſitio ſpeculatiua. De ſecunda dicit Pſalmiſta: Induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ: montem, quem acquiſiuit dextera eius. Montem ſanctificationis acquirit eius dextera, qui eminentiam ſanctitatis acquirit per ſancta opera: ecce acquiſitio actiua. De tertia pſallit Propheta: Inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam. Sic faciunt contemplatiui, qui in hac peregrinatione ſolo corpore conſtituti, cogitatione & auiditate ſupernam ciuitatem inhabitant, & finaliter illam hæreditant: ecce acquiſitio conſummatiua.

Acquiſitio tripartita.

Prou.16.e

Pſalm.77.f

Pſalm.68.d

Prou.27.a

Articulus tertius.

Tertium deſignatur, cum dicitur: *In æternum*, tanquam in æternum poſſidenda: nec per externum ſupplicium præcidenda. At vero, quia nemo certus de craſtino, dicente ſcriptura: Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies: idcirco verbum iſtud Prophetæ non videtur accipiendum abſolutè, ſed conditionatè. Et nota triplicem conditionem circa prædictam locutionem: vtpote Domino præſidente, Domino regente, Domino adiuuante: Domini quippe eſt ſeruis præſidere per potentiam, regere per prudentiam, adiuuare per gratiam. Prima conditio notatur per Pſalmiſtam dicentem: Sedebit Dominus rex in æternum: ecce potentiam præſidentis. Secunda conditio connotatur per Prophetam pſallentem: Hic eſt Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſæculi: ipſe reget nos in ſæcula: ecce prudentiam regentis. Tertia vero conditio denotatur per Pſalmographum ſic ſcribentem: Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda veſtra: Deus adiutor noſter in æternum: ecce gratiam adiuuantis.

Pſalm.47.a

Pſalm.61.c

Articulus quartus.

Quartum conſignatur, cum ratio ſubrogatur: *Quia exultatio cordis mei ſunt*. Procul dubio mandatorum conſeruatio, eſt conſeruatorum exultatio. Sed notandum, quod triplex legitur exultatio pro mandatis certantiũ. Prima, certamen ſubeuntiũ: ſecunda, certamen exeuntium: tertia, poſt certamen redeuntium. Exultatio prima eſt laborioſa, ſecunda victorioſa, tertia glorioſa. De prima per Prophetam pſallitur: Exultatione colles accingentur. Iſti colles ſunt viri virtutibus eminentes, qui exultatione accinguntur, cum exultanter certamen aggrediuntur. De ſecunda per Pſalmiſtam dicitur: Eduxit populum ſuum in exultatione. Nam & illi ſunt de certamine ducti, qui ſicut per mare rubrum, ſic per martyrium ſunt traducti. De tertio quoque per Pſalmographum ſcribitur: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos. Venientes vtique in Reſurrectione, venient ad iudicium cum exultatione, portantes manipulos myrrhæ ſuæ.

Pſalm.64.c

Pſal.104.d

Pſalm.125.b

Epilogus.

Dicit ergo Pſalmographus, tanquam pro mandatis moralibus decertator legitimus: *Hereditate*, quantum ad paternam eruditionem retinendam: *Acquiſiui teſtimonia tua*, quantum ad ſupernam acquiſitionem detinendam: *In æternum*, ſcilicet ſeruanda, quantum ad externam deſolationem ſuſtinendam: *Quia exultatio cordis mei ſunt*, quantum ad internam conſolationem obtinendam.

VERSICVLVS XVI.

Inclinaui cor meum, &c.] Audiuimus doctrinam charitatis, docentis animas perdere pro mandatis. Audiamus doctrinam ipſius, docentis ipſas ponere pro votis regularibus. Dicit enim Propheta, quod dicendum eſt à perſona perfecta: *Inclinaui*, &c. tanquam aſſerens voce libera: *Inclinaui cor meum*, à ſtatu libertatis, ad ſeruiendum tibi in ſtatu voluntariæ ſeruitutis: nec dimittam perfectionem virtutis, ne amittam perfectionem ſalutis: Ecce membra quatuor, quæ tenet propoſiti verſus tenor: videlicet ſtatum libertatis, ſtatum ſeruitutis, perfectionem virtutis, perfectionem ſalutis. Primum ſpectat ad vitam ſæcularem, ſecundum ad regularem, tertium ad meriti quantitatem, quartum ad præmij dignitatem:

Articulus primus.

Statum libertatis inſinuans, ait: *Inclinaui cor meum*: Scimus, quia corde nihil liberius. Tunc igitur cor inclinamus, cum à libertate declinamus. Sed nota, quod religioſæ perſonæ debent cor inclinare à triplici libertate, ſcilicet poſſeſſionis, rebellionis, commiſtionis: per votum paupertatis, obedientiæ, caſtitatis. Prima cordis inclinatio indicatur à Pſalmographo: Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam. Talia quippe teſtimonia Dominus teſtificari dignoſcitur, vbi dicitur: Qui non renuntiauerit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus: Ecce inclinatio cordis à libertate poſſeſſionis. Secunda cordis inclinatio deſignatur, vbi legitur: Inclinatur cor omnium virorum de Iuda, quaſi viri vnius. Ibi, ſicut patet per literam legenti, inclinantur corda à libertate rebellionis ad obedientiam. Ecce inclinatio cordis à libertate rebellionis. Tertia cordis inclinatio connotatur, vbi dicit pater filio: Inclina cor tuum ad cognoſcendum prudẽtiam: & per conſequens ad caſtimoniam: quia ſicut ſcribitur ab Auguſtino: Caſta eſt, & ſine vlla cõtaminatione ſapiẽtiæ coniunctio: Ecce inclinatio cordis à libertate cõmiſtionis.

Pſalm.118.e

Luc.14.g

2.Reg.19.c

Prou.2.a

Aug. lib.1. ſoliloq.

Digitized by Google

Articulus secundus.

Statum seruitutis innuens, inquit: A *ad faciendas iustificationes tuas.* Quibus altissimè iustificas, quos profundissimè tibi subiugas. Cum enim nihil iniustius, quam tibi obiici, nihil iustius, quam tibi subiici, tanto procul dubio plenius iustificari dicimur, quanto perfectius tibi subiicimur. Vnde notandum, quod diuersæ iustificationes sunt diuersorum: aliæ pœnitentium, aliæ proficientium, aliæ perfectorum. Primæ pertinent ad lamenta, quæ sunt iustitiæ fundamenta, secundæ ad mandata, quæ sunt iustitiæ incrementa: tertiæ ad consilia, quæ sunt iustitiæ complementa. De prima: Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Quod intelligitur de iustificationibus lamentorum. De secunda: Leuaui manus mea ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis: Ecce iustificatio mandatorum. De tertia: Consilium meum, iustificationes tuæ. Ecce iustificatio consiliorum.

Psalm.118.g *Ibid. f* *Ibid. e*

Articulus tertius.

Perfectionem virtutis assignans, addit: *In æternum*, id est, sine intermissione, sine remissione, sine defectione, non obstante quacunq; tribulatione. Ecce triplex perfectio virtutis; temporalis, formalis, finalis. Prima perfectio respicit actus extensionem: secunda affectus intentionem: tertia fructus consecutionem. De prima Psalmista dicit: Non derelinquet Dominus sanctos suos, in æternum conseruabuntur: Ecce perfectio temporalis. De secunda Propheta psallit: In æternum exultabunt, & habitabis in eis: Ecce perfectio formalis. De tertia Psalmographus scribit: Hæreditas eorum in æternum erit. Ecce perfectio finalis.

Psalm.36.c *Psalm.5.c* *Psalm.36.b*

Articulus quartus.

Perfectionem salutis annotans, addidit: *Propter retributionem.* Quam retributionem, nisi præmialem perfectionem? Sane qui hilarem datorem diligit, plus tribuenti plus retribuit, eadem mensura remetiens, qui itidem mensus fuit. Vnde perfectus Dominus, qui perfectè se nobis tribuit: perfectis, qui vice versa se perfectè retribuunt, pro perfectione perfectionem retribuit. Et nota, quod legitur in scriptura retributio tripartita, vt puta retributio iusta: retributio magna: retributio dupla. Prima est præuaricatorum: secunda fidelium actiuorum: tertia contemplatiuorum. De prima: Omnis præuaricatio: & inobedientia accepit iustam retributionem mercedis: Ecce retributio iusta. De secunda: Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: Ecce retributio magna. De tertio: Est datum, quod est inutile: & est datum, cuius retributio duplex. Datum primum est simulatorum, secundum contemplatiuorum: Ecce retributio dupla.

Heb.2.a *Eccl.18.a* *Eccl.20.b*

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub personæ contemplatiuæ figura: *Inclina cor meum*, scilicet à statu libertatis pertinente ad vitam sæcularem: *Ad faciendas iustificationes tuas:* In statu voluntariæ seruitutis attinente ad vitam regularem: *In æternum*, etiam si me oportuerit commori tecum, quantum ad perfectionem virtutis spectantem ad meriti quantitatem: *Propter retributionem*, quantum ad perfectionem salutis respicientem præmij dignitatem.

Capitulum octauum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Niquos odio habui, &c.] Capitulum octauum incipit, & octauum ferculum introducit. Concordate fercula, & concordabunt capitula. Porro præcedenti capitulo præsētata fuit charitatis intromissio: in præsenti vero præsentatur iniquitatis intermissio, & patet modus ordinandi solitus, secundum ordinem appetitus: quoniam ad intromissionem illius ordinamur per intermissionem istius. Circa iniquitatis intermissionem pensare debemus duplicem rationem, videlicet iniquitatis odibilitatem, quam octonarius prior prætendit, & æquitatis amabilitatem, quam octonarius alter ostendit. In capite prioris octonarij locatur Samech litera, quæ secundum Ambrosium, interpretatur audi. In capite autem alterius Aiin litera, quę secundum ipsius testimonium, interpretatur oculus. Si causam quæris? Equidem iniquitas odibilis auditum petit confessoris, non oculum inspectoris: econtra æquitas amabilis non requirit autem confessoris, sed oculum inspectoris. Vis octonarium priorem distinguere, debes causam odibilitatis videre. Assignatur autem causa rationabilis, quia defectio naturaliter est contemptibilis, sicut quaternarius præcedens aperit, & econtrario perfectio appetibilis, sicut quaternarius sequēs asserit. Defectionis autem contemptibilitas plenius eluceſcit, cum animus defectionem animaduertit, perfectionem aduertit, à defectione se auertit, ad perfectionem se conuertit: quod luce clarius in primis quatuor versibus innotescit. Defectionem animaduertebat Psalmographus, cum dicebat: *Iniquos odio habui*, quasi dicat defectionem sensi, sed dissensi, quia præsensi rectitudinem, cui consensi: ecce quatuor actus Psalmistę, quos continet versus iste, scilicet sentirè, dissentire, præsentire, consentire: sentiebat quidem secundum hominem exteriorem: dissentiebat secundum interiorem: præsentiebat secundum rationem superiorem: consentiebat secundum rationem inferiorem.

Samech. *Ambros. in hunc ipsum Psalm.* Aiin.

Articulus primus.

Defectionem sensit, cum dixit: *Iniquos*, id est, iniquitatis amicos. Sensit autem per vim sensibilem exteriorem vel interiorem, ad exteriorem hominem pertinentem. Et nota, quod legimus iniquos per confessionem non cognitos nec contritos: per confessionem cognitos & contritos: per confessionem cognitos nec contritos. Primi per iniquos figurati fuerunt, qui ante Iudam exierunt: secundi per eos, qui sub Iuda obierunt: tertij per illos, qui sub Iuda non obierunt, sed post Iudæ obitum prodierunt. Iudas enim Hebraicè, confessio est Latinè. De primis dicitur: Exierunt ex Israël filij iniqui: ecce iniquos ante Iudam exeuntes. De secundis legitur: Iudas persecutus est iniquos, perscrutans eos: ecce iniquos sub Iuda obeuntes. De tertia scribitur: Post obitum Iudæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israël: ecce iniquos sub Iuda non obeuntes, sed post Iudæ obitum prodeuntes.

1.Mac 1.b *1.Mac.3.a* *2.Mac.9.c*

Articulus secundus.

A defectione dissensit, cum adiunxit: *Odio habui*, quoniam vbi odium, ibi voluntatis dissidium. Voluntas autem est appetitus rationalis, sicut sensualitas animalis: & sicut vires animales pertinent ad hominem exteriorem, sic rationales attinent ad interiorem, quia sicut scribitur ab Augustino: Ascendentibus introrsus quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, vnde incipit aliquid occurrere, quod nō sit nobis commune cum bestiis: inde incipit ratio, vbi iam homo interior possit agnosci. Et nota, quod tales debemus odio habere triplici ratione, quia sunt legis aduersarij, regi contrarij, viæ regalis insidiarij. Nos autem legis æmulatores, regis imitatores, viæ regiæ viatores. Prima ratio notatur: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi: ecce odium æmulatorum. Secunda ratio scribitur: Quoniam & altissimus odio habet peccatores: ecce odium imitatorum. Tertia ratio tangitur; Omnem viam iniquam odio habui. Via iniqua non est recta, sed obliqua, & viatoribus inimica; ecce odium viatorum.

Aug. lib.12 de Trin.c.3. tom.3. *Psalm.118.a* *Eccl.12.a* *Psal.118.q*

Articulus tertius.

Rectitudinem persensit, cū inquit; *Legem tuam.* Hoc est legem naturæ rationali inditam creaturæ. Hæc autem lex est quædam lux rationis, per quam dirigitur in agendis. Et nota de lege ista, quod sicut colligitur ex scriptura; ipsa est lex natiua, viua, operum discretiua; quoniam insita menti viuenti, operabilia disponenti. De primo scribitur ab Apostolo; Cum gentes, quæle-

Rom.2.b

gem non habent,naturaliter ea,quę legis ſunt,faciunt: hoc eſt,quæ non habent legem ſcripturæ,faciunt quæ ſunt legis naturæ:ecce lex natiua.De ſecũdo ſubſcribitur ab eo : Eiuſmodi legem non habentes,ipſi ſibi ſunt lex. Qualiter ipſi ſibi ſunt lex?nunquid à lege habent ſuum eſſe ? ita plane. Sicut enim habent eſſe naturale per formam naturalem,ſic habent eſſe connaturale per formam connaturalem.Ab vtraque forma habent eſſe formale, niſi quod ab illa ſubſtantiale,ab hac accidentale, & ab vtraque habent eſſe vitale,niſi quod ab illa corporale,ab hac ſpirituale:ecce lex viua & viuificatiua. De tertio conſcribitur ab ipſo:Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis : ac ſi aperte dicat: Oſtendunt opus diſcretum per legis decretum, quod ſuis cordibus eſt concretum : ecce lex operum diſcretiua.

Ibidem.

Ibid. c

Articulus quartus.

Rectitudini quoque conſenſit,cum ait:*Dilexi.* Nam qui diligit, dilecto conſentit, & fideliter coniungit, ſicut ſcriptum eſt : Dilige proximum tuum,& coniungere fide cum eo. Et nota,quod tria ſunt ad huius legis dilectionem neceſſaria, videlicet diligere fraternitatem,diligere veritatem,diligere ſimplicitatem : vt ſit amor fraternitatis in affectione, veritatis in actione, ſimplicitatis in intentione. Primæ dilectionis admonitio habetur:Fraternitatem,inquit,diligite:Deum timete,&c. Secundæ dilectionis perſuaſio legitur : Veritatem tantum, & pacem diligite, dicit Dominus exercituum.Tertiæ dilectionis commendatio ſcribitur : Scio, domine Deus,quod probes corda,& ſimplicitatem diligas.

Mare.12.c

1.Pet.2.c

Zach.8.d

1.Paral.29.d

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ ſuper defectionis animaduerſione. Ait enim : *Iniquos*,id eſt,iniquitatis amicos, quaſi defectionem ſentiens ſecundum hominem exteriorem.*Odio habui*,quaſi diſſentiens ſecundum hominem interiorem. *Legem autem tuam*, quaſi rectitudinem præſentiens ſecundum rationem ſuperiorem. *Dilexi*, quaſi conſentiens ſecundum rationem inferiorem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Adiutor,& ſuſceptor meus es tu,&c.] Verſus anterior annotat,qualiter anima rationalis rationaliter defectionem animaduertit. Iſte ſequens ſubnotare intendit qualiter ipſa non irrationabiliter perfectionem aduertit. Quia vero,ſicut ſcribitur à Dionyſio : Nihil eſt per ſe perfectum,non indigens vniuerſaliter perfectionis,niſi vere perfectiſſimum,& ante perfectum:ob hanc rem illius aduertit anima perfectionem,per ipſius quadruplicem actionem, videlicet per commiſſionem, admiſſionem, promiſſionem, præmiſſionem. Committit namque tempus vitæ,admittit fructus pœnitentiæ, promittit pondus gloriæ, præmittit pignus gratiæ.Quæ videtur continue verſus iſtius continentia continere.

Dion.de cæleſti hierar. cap.10.

Articulus primus.

Primum præſignatur,cum ſcribitur : *Adiutor.* Plane perfectiſſimus,& perfectorum omnium perfectiuus factus eſt nobis adiutor magnus, potiſſimum præſtando præſentis vitæ ſpatium ad faciendum dignũ pœnitentiæ fructũ.Et nota,quod Dominus legitur adiutor præcipuè in ægrotatione,in tẽtatione,in defunctione:præſtando vitam naturę,vitam gratię,vitam gloriæ.De primo per Pſalmographũ dicitur:Ipſe Deus meus, & Saluator meus,adiutor meus,non emigrabo. Saluator dicitur auferendo infirmitatem, ſed adiutor conferendo ſanitatem:ecce adiutor reſpectu vitæ naturę.De ſecundo per Prophetam pſallitur:Deus noſter refugium & virtus,adiutor in tribulationibus:refugium dicitur pugnantibus,fugiendo in pugna continentiæ:virtus pugnantibus,conſiſtendo in pugna ſuſtinentiæ:adiutor in tribulatione, adaugendo vitam gratiæ:ecce adiutor reſpectu vitæ gratiæ. De tertio per eundem ſcribitur? Beatus,cuius Deus Iacob adiutor eius,ſcilicet in defectione : ecce adiutor reſpectu vitæ gloriæ.

Pſalm.61.b

Pſalm.45. a

Pſal.145.a

Articulus ſecundus.

Secundum deſignatur,cum dicitur:*Et ſuſceptor meus es tu.* Sicut enim peccator eſt Dei debitor:ſic Deus eſt debitę ſatisfactionis ſuſceptor.Et nota,quod Dominus ſuſcipit opera ſatisfactoria,de mente,de carne, de ſubſtantia : Suſcipiendo mente orationes lacrymoſas, de carne diſciplinas,de ſubſtantia eleemoſynas.De primo pſallit Propheta:Oratio Deo vitæ meæ:dicam Deo:ſuſceptor meus es:ecce ſuſceptor orationum. De ſecundo dicit Pſalmographus : Factus es ſuſceptor meus,& refugium meum in die tribulationis meæ,id eſt, diſciplinæ rationabilis, de qua loquitur in alio loco : Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro:ecce ſuſceptor diſciplinarum.De tertio:Tibi pſallam,quia Deus ſuſceptor meus es : Deus miſericordia mea, id eſt, cauſa miſericordiæ in erogatione eleemoſynæ : ecce ſuſceptor eleemoſynarum.

Pſalm.41.b

Pſalm.58. d

Pſalm.65.c

Pſalm.68.d

Articulus tertius.

Tertium aſſignatur,cum dicitur:*Et in verbum tuum.* Quale verbum?non præceptiuum, non prohibitiuum, non comminatiuum,ſed promiſſiuum:& ideo verbum bonum ad penſandum, ad guſtandum, ad præſtolandum : quia penſantium attractiuum, guſtantium protractiuum,præſtolantium pertractiuum.De primo ſcribitur:Eructauit cor meum verbum bonum:ecce verbi penſari bonitas attractiua. De ſecundo : Guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum : ecce verbi guſtati bonitas protractiua.De tertio:Suſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum iſtum, ſecundum anagogicum intellectum:ecce verbi præſtolati bonitas pertractiua.

Pſalm.44. c

Heb.6.a

Hier.29.b

Articulus quartus.

Quartum conſignatur, cum incontinenti connectitur:*Superſperaui.* Superſperatio iſta non eſt mortua,ſed viua:nec informis, ſed formata:quia procedit ex gratia præmiſſa. Et nota, quod de tribus præcipuè contingit ſuperſperare:videlicet de veritate,de virtute,de ſalute : Sed ſatius eſt ſuperſperare,rationabiliter de veritate,viriliter de virtute,quam inaniter de ſalute. Prima ſuperſperatio notatur : Qui timent te,&c. Secunda ſubnotatur:Præueni in maturitate,&c. Tertia denotatur ſupra : Defecit in ſalutare tuum, &c.

Pſal.118. k

Ibid. t

Ibid. l

Epilogus.

Liquet itaque vox Pſalmiſtæ ſuper perfectionis aduerſione:Ait enim perfectiſſimo,& omnis perfectionis principio:*Adiutor*,quantum ad tempus vitę trãſitoriæ, quod committit. *Et ſuſceptor meus es tu*, quantum ad fructus pœnitentiæ,quos admittit. *Et in verbum tuum*, quantum ad pondus gloriæ,quod promittit. *Superſperaui*,quantum ad pignus gratiæ,quod præmittit. Ac ſi diceret : Tu vitæ tempus committis, & pœnitentiæ fructus admittis, & pondus gloriæ, quod promittis, ſuperſpero per pignus gratiæ, quod præmittis.

VERSICVLVS TERTIVS.

Declinate à me maligni, &c.] Superius innotuit, qualiter animus defectionem animaduertit : rurſus enituit, quo modo perfectionem aduertit. Hic innoteſcit, quonam modo à defectione, quam animaduertit, celeriter ſe auertit : Hoc oſtendit Pſalmographus, ita loquens ſicuti bonus operarius à malis operariis ſe auertens. Ait enim : *Declinate*, &c. Ac ſi diceret lingua libera : à bonis ſeparamini, qui malum operamini ; Ego bonum operabor, & propter hoc à bono non ſeparabor. Vnde notare poſſumus circa verſum præſentem ſeparationem, operationem, & vtriuſque dignitatem, & indignitatem. Separationis dignitas ſequitur operationis indignitatem, & ſeparationis indignitas, operationis dignitatem.

Articulus

Articulus primus.

Ad primam spectat,quod cantat:*Declinate à me*,tanquam digni separatione:ecce dignitas separationis. Et nota,quod expedit bonis quod, mali declinent ab eis, tribus de causis:videlicet ad vitandum vitium, ad vitandum conuicium, ad vitandum supplicium. Quæris quorum?vitium retractorū, conuicium detractorum, supplicium pertractorum. De primo:Declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei:ecce declinatio quantum ad vitium. De secundo:Arguentem in porta supplantabant, & declinauerunt frustra à iusto, quasi dicat: Frustra declinauerunt quantum ad iusti conuicium:quia non euaserunt iustum Dei iudicium: ecce declinatio,quantum ad conuicium.De tertio scribitur à psalmographo: Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me, scilicet ne occidat vobiscum:ecce declinatio,quantum ad supplicium.

Isa.57.c

Isa.29.d

Psal.130.c

Articulus secundus.

Ad secundum facit,quod dicit:*Maligni*.Quinam sunt isti malign,nisi mali operarij,& indigni? ecce indignitas operationis.Et nota, quod tales maligni, nec bonorum cohabitatione, neque cognitione,sed potius confutatione sunt digni:quoniam cohabitatio signum est fouendi, cogitatio fauendi, sed confutatio remouendi. De primo: Neque habitabit iuxta te malignus: quod non tantum competit Christo,sed etiam Christi membro:vbi refellitur malignorum cohabitatio. De secundo quoque psallimus: Declinantem à me malignum non cognoscebam:hic exemplo prophetico improbatur malignorum familiaris cognitio. De tertio rursus legitur:Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus:Vbi scripturæ testimonio comprobatur malignorum confutatio.

Psalm.5.a

Psal.100.a

Psalm.14.a

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit,quod adiicit:*Et scrutabor mandata*:videlicet qualiter fundata, qualiter fœcundata, quibus actibus insignita,quibus viribus insita:ecce operationis dignitas.Hic potest notari, quod tria contingit circa mandata scrutari:videlicet subiectum, actum, & fructum:an subiecto cohęreant,an actus boni compareant, an fructus pereant,aut permaneant. De primo: Omnia enim corda scrutatur Deus. Plane corda tanquam mandatorum subiecta Dominus scrutatur:quia mandatorum cohærentiam,vel distinctionem contemplatur. De secundo:Altissimus interrogabit opera vestra,& cogitationes scrutabitur.Sane tam operationes, quàm cogitationes scrutari,est actus interiores & exteriores probari. De tertio dicit psalmographus:Scrutetur fœnerator omnē substantiā eius.Iste fœnerator est diabolus:Quare fęnerator? quia terminabiliū consolationū conditor, & interminabilium desolationum exactor.Ipse peccantium substantiam scrutatur:quia meritorum præcedentium affluentiam deprædatur.

1.Paral. 28.b

Sap.6.a

Psal.108.b

Articulus quartus.

Ad quartum pertinet quod remanet:*Dei mei*,& propter hoc indigne separabilis,quia mei:Indignum enim est ab aliquo separari,quod suum est.Sed nota, vnde tam deuota præsumptio sit causata, vt præsumat Propheta dicere:*Dei mei*:quasi cohærens ei. Plane ex triplici felicitate: scilicet ex felicitate accipiendi, inueniendi, ingrediendi: quia Propheta consueuit facillime,petens accipere,quærens inuenire, pulsans introire. Vis audire Prophetam taliter præsumentem, tanquam faciliter accipientem? Audi eundem psallentem. In quacunque die inuocauero te:ecce cognoui, quoniam Deus meus es. Est enim vox frequenter petentis,& faciliter accipientis.Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter inuenientem? Audi canentem: Doce me facere voluntatem tuam,quia Deus meus es tu:Est enim vox frequenter quærentis, & faciliter inuenientis. Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter ingredientem? Audi dicentem. Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam:Est enim vox frequenter pulsantis, & faciliter ingredientis:aliter erubuisset, nisi faciliter introisset:sicut pulsantes erubescunt, cum introire non possunt.

Psal.55.a

Psal.140.c

Psalm. 24.a

Epilogus.

Et hoc est,quod psalmista dicit, tanquam persona, quæ à defectione, quam animaduertit, celerrime se auertit:*Declinate à me*:quantum ad dignitatem separationis:*Maligni*; quantum ad indignitatem operis: *Et scrutabor mandata*;quantum ad dignitatem operationis: *Dei mei*; quantum ad indignitatem separationis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Suscipe me secundum eloquium tuum,& cætera.]Qualiter animus à defectione, quam animaduertit, illico se auertit,præcedens versus exposuit. Qualiter autem ad perfectionem, quam aduertit, continuo se conuertit,præsens versus exponit. Nam Propheta conuentus cœlestis perfectionem admirans, ac ad ipsius admistionem aspirans, talem petitionem proponit in audientia diuinæ maiestatis,& assistentium angelorum, qualem nouitius proponere consueuit in præsentia abbatis, & astantium monachorum.Ait enim;*Suscipe me*,&c.Ac si diceret voce clara; Suscipe me professorem, secundum tuæ promissionis tenorem;& redde vitam superiorem, pro qua contempsi vitam inferiorem,ecce petitio professoris,promissio Saluatoris,appetitus vitæ superioris, & contemptus vitæ inferioris.Petitio sane digna acceptione, promissio digna solutione, appetitus dignus impletione,& contemptus indignus confusione.

Articulus primus.

Primus igitur denotatur, cum dicitur; *Suscipe me*, scilicet ad perfectionem cęlestem, tanquam nouitium profitentem,diuitias, delicias, & voluntates proprias dimittentem;quia meæ diuitiæ,te tenere; meæ deliciæ, te videre; meæ concupiscentiæ, tibi præcordialiter adhærere.Vnde notandum,quod Dominus suscipit à nouitio,non fine magno pietatis consilio, triplex votum; vtpote paupertatis voluntariæ, continentiæ, obedientiæ, quatenus per tripartitum meritum efficiatur capacior ad summum bonum capessendum, perspicacior ad videndum,efficacior ad fruendum. De susceptione paupertatis volūtariæ per psalmistam dicitur; Ego sum Pauper & dolens; salus tua Deus suscepit me; quis est ille pauper,& dolens,nisi possessionem exteriorem per compunctionem interiorem relinquens? De susceptione continentiæ scribitur;Fornicata es cum amatoribus multis; tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Ab immunditia reuertitur, & ad Deum conuertitur, qui continentiam profitetur. De susceptione obedientiæ per Prophetam psallitur; Tenuisti manum,dexteram meam,& in voluntate tua deduxisti me,& cum gloria suscepisti me.Dexteram manum à Deo teneri, & est ei voto simplici obedientiam polliceri.In voluntate diuina deduci, est simplex obedientiæ votum ad solemne perduci, siue solemniter profiteri; professio dicitur suscipi cum gloria; quia suscipitur, tanquam gloriæ meritoria.

Psal.72.d

Articulus secundus.

Secundum annotatur, cum additur; *Secundum eloquium tuum*,scilicet susceptionis promissorium, iuxta illud propheticum; Ecce seruus meus,suscipiam eum. Hic notandum,quantū pertinet ad propositum, quod est eloquium tripartitum, videlicet eloquium, quod promittitur,eloquium quod dimittitur, & eloquium, quod admittitur. Primum est eloquium assumptionis, secundum eloquium vlulationis, tertium eloquium exultationis,De primo;Fluat vt ros, eloquium meum; ecce rorifluum eloquium,quod est piæ voluntatis indicium,& promittentis proprium,dicatur autem eloquiū assumptionis,pro eo, quod est eloquium Moysi, qui interpretatur assumptio. De secundo; Dimittam aduersum me eloquiū meum; hoc est eloquium vetustatis,siue lugubritatis,quod dimittitur à beatis, dicitur autem eloquiū vlulationis,pro eo, quod est eloquium

Isa.42.a

Deut.32.a

Moyses. *Iob.10.a*

Iob,qui interpretatur vlulatio.De tertio : Benedictum eloquium tuum : Iſtud eſt eloquium nouitatis,ſiue iucunditatis,quod admittitur à beatis:dicitur autem eloquium exultationis,pro eo, quòd eſt eloquiũ Abigaïl, quæ interpretatur patris noſtri exultatio.Primum eloquium figuratur per Abbatem, nouitium proſtratum, erigi annuentem:Secundum per eum erectum exuentem:Tertium per eundem exutum induentem.

Iob. 1.*Reg.*25.*f*

Abigaïl.

Articulus tertius.

Tertium ſubnotatur,cum ſequitur: *Et vinam.* Ecce vita,quam affectat,& expectat.Et nota,quòd vita ſpiritualis eſt triformis:quædã informis,quædam Chriſtiformis,quædam Deiformis:Prima vita eſt Sophiſtica, ſecunda Apoſtolica,tertia Angelica. De prima:Nomẽ habes,quod viuas,& mortuus es:ecce vita informis & Sophiſtica. De ſecunda:Viuo autem iam non ego:viuit vero in me Chriſtus : ecce vita Chriſtiformis , & Apoſtolica.De tertia:Si mortui ſumus cũ Chriſto : credimus,quòd etiam ſimul viuemus cum Chriſto:ecce vita Deiformis,& Angelica:Hæc eſt vita;quæ appetitur à Pſalmiſta,pro qua contemnitur vita iſta.

*Apoc.*3.*a*

*Galat.*2.*d*

*Rom.*6.*b*

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum prædictis connectitur : *Et non confundas me ab expectatione mea,* ſcilicet æterna lætitia,de qua ſcribitur : Expectatio iuſtorum, lætitia. Et nota de confuſione prædicta, quòd nimis confuſus erit,qui vitam temporalem prendiderit, & æternalem perdiderit : ſed amplius confuſus erit,qui vitã temporalem perdiderit,& vitam æternalem non prendiderit, ſed nullatenus confuſus erit, qui vitam temporalem non perdiderit,ſed vendiderit, & vitam æternã prendiderit.Quorum primum cõgruit flagitioſis,ſecundum ſuperſtitioſis, tertium religioſis. De primis ſcribitur: Domine,omnes qui te dereliquunt,confundentur,Tales fuerunt flagitioſi,qui dum criminaliter dereliquũt, Dominum prohibitorem criminum dereliquunt , ſed ipſi confundentur : Nam etſi derelinquant prohibitorem,non derelinquunt vltorem. De ſecundis traditur: Quomodo confunditur fur , quando deprehenditur, ſic confuſi ſunt domus Iſrael. Tales Iſraelitæ ſunt hypocritæ,qui ſimulacris ſimulationum ſeruiunt,& gloriam Deo debitam furtiue rapiunt.De aliis legitur:Filioli,manete in eo,vt cum apparuerit,habeamus fiduciam,& non confundamur ab eo:Sic faciebat Apoſtolus,cum dicebat : Scio, quia hoc mihi proueniet ad ſalutem per veſtram orationem , & ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti , ſecundum expectationem , & ſpem meam:quia in nullo confundar.

*Prou.*10.*d*

*Hier.*17.*b*

*Hier.*2.*e*

1.*Ioan.*2.*d*

*Philip.*1.*e*

Epilogus.

Ait ergo Propheta,tanquam perſona deuota cœleſtium perfectionem conſiderans , & ipſorum communionem deſiderans:*Suſcipe me,*quantum ad petitionem profeſſoris , dignam acceptione : *Secundum eloquium tuum,*quantum ad promiſſionem Saluatoris , dignam ſolutione:*Et vinam*, quantum ad appetitum vitę ſuperioris, dignum impletione : *Et non confundas me* , &c. quantum ad contemptum vitæ inferioris , indignum confuſione.

VERSICVLVS QVINTVS.

A *Diuua & ſaluus ero*,&c.] Præcinente quaternario præcedente , defectionem contemptibilem eſſe cognouimus:ſuccinente vero pręſente, perfectionem appetibilem exiſtere cognoſcemus. Perfectio quidem iſta,quam deſcribit Pſalmiſta,eſt perfecta militia, qua militat Eccleſia circa Deum, circa hoſtem, circa mundum,circa carnem.Iſte modus militandi quadrimodus in quatuor patebit verſibus. Primus igitur verſus docet,quomodo circa Deum militare debemus,ſcilicet bona diuina petendo, repoſita rapiendo , latentia perquirendo , fugientia perſequendo. Hæc autem bona petit orans,rapit plorans,perquirit meditans,perſequitur perſeuerans.

Articulus primus.

Vis audire audacem militem circa Deum , & quaſi contra Dominum militantem , diuina bona viriliter exigentem?Audi Pſalmiſtam dicentẽ:*Adiuua me,* ſcilicet in mea neceſſitate,de tuæ gratiæ largitate.Et nota, quod Dominus adiuuat,quantũ ad intellectũ, ad affectum,ad effectum;præſtando conſilium, ſolatium, auxilium.De primo: Adiuuit eum, ſcilicet Dauid, Dominus in cunctis,ad quæ pertraxerat:ſcil.præſtando cõſilium.De ſecundo,vbi dicit Amaſaï ad Dauid : Adiuuate Dominus Deus tuus:ſcilicet præſtando ſolatium.De tertio:Dei quippe eſt,& adiuuare,& in fugam conuertere:ſcilicet præſtando,vel negando auxilium.

1.*Paral.*11.*b*

1.*Paral.*12.*c*

2.*Paral.*25.*b*

Articulus ſecundus.

Vis audire rapacem militem, non tantum bona cunctis expoſita exigentem, ſed & bona Sanctis repoſita rapientem?Audi Prophetam pſallentem: *Et ſaluus ero,* quaſi dicat,propter bona gratię non quieſco,ſed & inſuper bona gloriæ concupiſco. Attende militem acriter militantem, magna flagitantẽ,& maxima raptitantem.Hoc autem contingit, quia quem orans vnxerat, plorans pungit.Et nota,quòd lacrymarum gratia, ſiue compunctio lacrymoſa dicitur raptitare ſalutem:quoniam armat hominem ad illius ſimilitudinẽ , qui propugnator eſt ad ſalutem.Facit namq; flere cum flente, pati cum patiente,viuere cum viuente. Flere quidem, quantum ad hominem exteriorem:pati autem , quantum ad interiorem:viuere tandem,quantum ad dulcedinem ſpiritus pinguiorem.De primo dicit Pſalmographus:Oſtende faciem tuam , & ſalui erimus. Faciem oſtendere,eſt ſimilitudinem faciei impendere. Qualis faciei?Nunquid ridentis?non, ſed preces cum lacrymis offerentis,& ſalutem validiſſime capientis,ſicut ſcribitur ab Apoſtolo. Qui in diebus carnis ſuæ preces,ſupplicationesq; ad eum, qui poſſet illum ſaluum facere à morte cum clamore valido , & lacrymas offerens , exauditus eſt pro ſua reuerentia. O quanta virtutis violentia,quanta ſalutis direptiua potentia fuit in illa clamoſa,lacrymoſa,reuerentiſſima Redemptoris inſtãtia. De ſecundo ſcribit Apoſtolus : Iuſtificati in ſanguine ipſius,ſalui erimus ab ira per ipſum.In ſanguine Chriſti iuſtificari videtur,qui pati cum patiente,& ſanguinare cum ſanguinante meretur.Quid enim lacrymę,niſi ſanguis animæ?De tertio ſcribitur:Reconciliati,ſalui erimus in vita ipſius.In vita Chriſti viuificari dignoſcitur,qui poſt collamentationem,& compaſſionem ab ipſo Chriſti ſpiritu dulcius aſpiratur.

*Rom.*12.*d*

*Pſal.*79.*a*

*Hebr.*5.*b*

*Rom.*5.*b*

Ibidem.

Articulus tertius.

Vis audire ſagacem militem,non ſolum bona bonis repoſita rapientem, ſed & bona bonis recondita ſagaciter perſcrutantem?Audi Pſalmographum ſubſcribẽtem: *Et meditabar in iuſtificationibus tuis.*Si enim meditari eſt ſecreta ſcrutari:ſi iuſtificationes ſecretæ ſunt actiones,conſtat,quòd huiuſmodi meditari, eſt ſecreta Dominica perſcrutari.Si quæris,quæ ſunt ſecreta bona Dei,vt poſſis illa meditando ſcrutari?Indicabo tibi bona huiuſcemodi tripartita in cellariis tribus abſcõdita: videlicet latentem poteſtatem in diuina natura : latentem veritatem in ſcriptura : latentẽ bonitatem in creatura.In natura ſpecialiter meditando ſcrutare,vel ſcrutando meditare faſtigium poteſtatis. In ſcriptura præſagium veritatis.In creatura veſtigium bonitatis.Faſtigium poteſtatis in natura ſcrutari deliberauit, qui dixit:Meditabor in te,quia fuiſti adiutor meus. Præſagiũ veritatis in ſcriptura ſcrutari dignoſcitur, de quo dicitur.In lege eius meditabitur. Veſtigium bonitatis in creatura ſcrutari propoſuit; qui cantauit:Meditabor in omnibus operibus tuis , & in adinuentionibus tuis exercebor,id eſt,veſtigium bonitatis in operibus creationis , & recreationis ſcrutabor.

Meditari quid.

Bona ſecreta Dei meditatione ſcrutanda.

*Pſal.*62.*c*

*Pſal.*1.*a*

*Pſal.*76.*c*

Articulus quartus.

Vis audire militem pertinacem , non ſolummodo bona latentia perquirentẽ,ſed & fugientia perſequentem?Audi ſcripturam ſequentem : *Semper* , ac ſi dicat

poten

potenter. Bona latentia meditabor inceſſabiliter, ſeu perſcrutabor pertinaciter: quoniam inuentis ſemper inuenienda ſuccedunt, collectis ſemper colligenda ſuccreſcunt, & affectui poſt bona deſiderabilia volitanti, ac intellectui poſt pulchra conſiderabilia curſitanti, innumerę turmę, infinitę caterue bonorũ, & pulchrorum præuolant, & præcurrunt. Et nota, quod non eſt grauis hæc ſempiternitas, ſed ſuauis tribus de cauſis: propter veritatem, propter bonitatem, propter felicitatẽ. Quia ſemper veritas ſpeculanda, ſemper bonitas æmulenda, ſemper felicitas præſtolanda. De primo: Quærite faciẽ eius ſemper, in quo sẽpiterna veritatis ſpeculatio. 1. Paral. 16. b De ſecundo: Bonũ æmulamini in bono ſemper. In quo ſempiterna bonitatis æmulatio. Gal. 4. b De tertio: Spera in Deo tuo ſemper. In quo ſempiterna felicitatis præſtolatio. Oſea. 12. c

Epilogus.

Ait ergo pſalmographus, ſicut miles egregius circa Deum, & quaſi contra Deum militare frequenter expertus: ***Adiuua me***, tanquam orans, diuina petendo: ***Et ſaluus ero***, tanquam plorans, repoſita capiendo: ***Et meditabor in iuſtificationibus tuis***, tanquam meditans, latentia perquirendo: ***Semper***, tanquam perſeuerans, fugientem perſequendo.

VERSICVLVS SEXTVS.

Spreuiſti omnes diſcedentes, &c.] Qualiter Eccleſia militet circa Deum, per verſum claruit præauditum. Qualiter autem militet contra hoſtem, ſubrutilat per præſentem. Potenter namque militat, quæ pro filiis ab aduerſario ſuperatis omnipotentẽ obiurgat, plangens, & angens, vt in auxilium ſuum ſurgat. Ait enim: ***Spreuiſti***, &c. tanquam voce rugiens planctuoſa: Filio meos ſpernis, quos à tua ciuitate per temerariam voluntatem abduci, & in contrariam ciuitatem per aduerſariam poteſtatem traduci concernis. Ad cuius pleniorem, & planiorem intellectum, populare proponatur exemplum. Sicut merito ſpernitur à mundana poteſtate diſcedens à ſua ciuitate, ſi ſequens aduerſariam poteſtatem, incidat in contrariam ciuitatem, ſic non immerito contemnitur à ſupermundana poteſtate, diſcedens ab æquitate, tanquam Dominica ciuitate: quia ſequens aduerſariam poteſtatẽ, incidit in iniquitatem, tanquam diabolicã ciuitatem. Veruntamen pia mater Eccleſia de ſalute filiorũ ſuorum anxia, non ceſſat poteſtatem primam excitare, & aduerſus poteſtatem aduerſariam militare. Quatuor ergo connotatur in verſu propoſito: videlicet primæ poteſtatis contemptus: Dominicæ ciuitatis, ſcilicet æquitatis receſſus: ſecundariæ poteſtatis occurſus, & diabolicæ ciuitatis, ſcilicet iniquitatis incurſus. Quorum primum pertinet ad temeritatis permiſſionem. Secundum ad æquitatis prætermiſſionem. Tertium ad cogitationis immiſſionem. Quartum ad iniquitatis commiſſionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum præmittitur: ***Spreuiſti omnes*** Dominus dicitur aſpernari, quos permittit propriam voluntatem ſectari. Cum enim Deum dimittens, voluntas ſibi dimittitur, temeritas permittitur, non immittitur. Et nota, quòd ſpernit Dominus ſectatores temerarię voluntatis, ſeu voluntariæ temeritatis, per errorem: per fauorem: per furorem: Sicut cultores idolorum, adulatores malorum, & detractores bonorum: De primo per pſalmiſtam dicitur: In ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouocauerunt: audiuit Deus, & ſpreuit. Hic ſpernuntur idolorum cultores. De ſecundo per Prophetam pſallitur: Confuſi ſunt, ſcilicet qui hominibus placent: quoniam Deus ſpreuit eos. Hic ſpernuntur malorum adulatores. De tertio legitur: Væ, qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis: & qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? Hic ſpernuntur bonorum detractores, alienæ famæ prædones.

Sperni à deo qui dicantur.

Pſal. 77. f

Pſal. 52. b

Pſ. 33. a

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubmittitur: ***Diſcedentes à iuſtitiis tuis.*** Iſtæ iuſtitiæ ſunt æquitatis obſeruantiæ, ſiue mandatorum moralium differentiæ: quoniam omnia mandata tua, æquitas, ſicut propherica dicit auctoritas. A iuſtitiis iſtis diſcedimus, cum eaſdem reſpicimus, repellimus, prophanamus: verbi gratia, cum liquam æquitatis obſeruantiam reſpicit conſcientia, repellit concupiſcentia, prohanat contumacia. De primo: Legem mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarum: ecce iuſtitiæ reſpiciendæ. Eccli. 24. e De ſecundo dicitur à pſalmographo: Iuſtitias eius non repuli à me: ecce iuſtitiæ non repellendæ. Pſal. 17. b De tertio in alio pſalmo dicitur à Domino: Si iuſtitias meas prophanauerint. Et infra: Viſitabo in virga iniquitates eorum: ecce iuſtitiæ non prophanandæ. Pſal. 88. c Ibidem.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adiungitur: ***Quia cogitatio eorum*** Hæc eſt cogitatio immiſſa ab aduerſario. Et nota, quod triplex eſt cogitatio, quæ frequenter immittitur ab aduerſario, vtputa cogitatio delicioſa, cogitatio malitioſa, cogitatio ambitioſa. Quarum prima immittitur virtuti concupiſcibili, ſecunda iraſcibili, tertia rationabili. De prima: Senſus & cogitatio humani cordis prona ſunt in malum ab adoleſcentia ſua: ecce cogitatio delicioſa. Gen. 8. d De ſecunda: Venerunt duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduerſus Suſannam, vt interficerent eam: ecce cogitatio malitioſa. Dan. 13. c De tertia: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus; ecce cogitatio ambitioſa. Eccli. 6. a

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubiungitur: ***Iniuſta***, id eſt, in iniuſtitiam, ſiue iniquitatis obſeruantiam introducta. Sicut enim æquitas, ſic & iniquitas ſuas habet obſeruantias: quaſdam iniquitatis procuratorias, quaſdam diffinitorias, quaſdam executorias. Primæ pertinent ad iniuſta conſilia: ſecundæ ad iniuſta iudicia: tertiæ ad iniuſta exercitia. Vis audire linguam iniquitatis procuratoriam? audi ſapientem dicentem: Liberaſti me. Et infra: A rege iniquo, & à lingua iniuſta. Eccli. 51. a Vis videre perſonam iniquitatis diffinitoriam? quære puerum iuniorem contra presbyterum ſeniorem ſic loquentem: Nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris, prius iudicans iudicia iniuſta. Ibidem. Vis inuenire perſonas alias iniquitatis executorias? attende alium ſapientem ſic ſcribentem. Odibilia tibi Domine opera faciebant per medicamina & ſacrificia iniuſta. Dan. 13. f Sap. 12. a

Epilogus.

Per prædicta poteſt clareſcere mens Prophetæ prolocutoris Eccleſiæ in hac parte. Dicit namque: ***Spreuiſti omnes:*** Ecce primariæ poteſtatis contemptus pertinens ad temeritatis permiſſionem: ***Diſcedentes à iuſtitiis tuis:*** Ecce Dominicæ ciuitatis, ſcilicet æquitatis receſſus, attinens ad æquitatis prætermiſſionem: ***Quia cogitatio eorum:*** Ecce ſecundariæ poteſtatis occurſus, reſpiciens ad cogitationis immiſſionem: ***Iniuſta***, id eſt, in iniuſtitiam ſeu iniquitatis experientiam introducta: ecce diabolicę ciuitatis, videlicet iniquitatis incurſus, ſpectans ad iniquitatis commiſſionem. Aut, vt breuius dicam: ***Spreuiſti***, quantum ad temeritatem permiſſam: ***Diſcedentes à iuſtitiis tuis***, quantum ad æquitatem prætermiſſam: ***Quia cogitatio eorum***, quantum ad cupiditatem immiſſam: ***Iniuſta***, quantum ad iniquitatem commiſſam.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Prauaricantes reputaui, &c.] In verſu præcedenti militauit Eccleſia contra diabolum. In præſenti militat contra mundum. Dicit enim propheta, vel potius Eccleſia voce prophetica. ***Prauaricantes***, &c. Ac ſi loquela diceret manifeſta: Omnes mundi amicos, Dei reputo inimicos. Quocirca ego Dei amica, ſumens arma thearchica, mundi facta ſum inimica. Vnde in verſus huius continentia quatuor ſunt contenta, videlicet amicitia Dei, & amicitia mundi, inimicitia Dei, & inimicitia mundi. Quorum primum pertinet ad charitatem: ſecundum ad cupiditatem: tertium ad prædicatio

dicationem:quartum ad prænuaricationem. Porro inter prædicationem,& prænuaricationem eſt mutua contradictio, ſeu coalterna concertatio, ſicut patet ex eo, quòd prædicatio eſt proteſtatio charitatis,& deteſtatio cupiditatis. Prænuaricatio vero eſt proteſtatio cupiditatis,& deteſtatio charitatis,& idcirco prædicatio atque prænuaricatio adinuicem aduerſantur: quoniam quod vna proteſtatur,altera deteſtatur.

Articulus primus.

Inimicitiam ergo Dei notauit Pſalmiſta, cum ait: *Prænuaricantes reputaui*,quia prænuaricantes,ſunt contra Dominum inimicitias exercentes, proteſtando quod ille deteſtatur,& deteſtando quod ille proteſtatur.Hic notare poſſumus,quòd prænuaricantibus tria debemus, ſcilicet compaſſionem,æmulationem, comminationẽ. Compatiendo ex pietate,æmulãdo ex charitate, comminando ex ſeueritate. De primo:Væ mihi. Prænuaricantes prænuaricati ſunt: ſcilicet prænuaricantes corde, prænuaricati ſunt opere. Vox eſt compatientis. De ſecundo dicitur in pſalmo: Vidi prænuaricantes,& tabeſcebam.Vox eſt æmulantis. De tertio: Factus eſt ſermo Domini ad me dicens:Fili hominis, terra cum peccauerit mihi,vt prænuaricetur prænuaricans, extendam manum meam ſuper eam. Vox eſt comminantis.

Articulus ſecundus.

Amicitiam vero mundi denotauit,cum dixit:*Omnes peccatores terræ.* Nam peccatores terræ ſunt amatores terræ. Peccatores autem huiuſmodi vocantur amici mundi. Et nota de peccatoribus iſtis,quòd eorum vita eſt vituperabilis, defectio deſiderabilis, interfectio tolerabilis:quia viuendo inhumantur; deficiendo exhumantur;interficiendo ſanantur. De primo: Væ peccatori terram ingredienti duabus viis. Peccatores eiuſmodi ſunt amici mundi, qui duabus viis terram ingrediuntur:quia tam viuentes, quàm morientes interrari noſcuntur. Viuentes quidem interrantur; quantum ad corda:morientes autem interrantur, quantum ad corpora: ecce vita vituperabilis. De ſecundo dicit Pſalmiſta:Deficient peccatores à terra:hoc eſt,deſinent amare terrena: ecce defectio deſiderabilis. De tertio pſallit Propheta: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ; id eſt, in ortu ſpiritualis diei, interimebam amatores terræ,gladio verbi Dei:ecce interfectio tolerabilis.

Articulus tertius.

Amicitiam quoq; Dei connotauit, cum ratiocinando coniunxit:*Ideo dilexi*,quaſi amica Dei:non deſpexi, quaſi amica mundi. Et nota: quòd Eccleſia recte Dei reputatur amica, quod ſignificatur in Canticis per tria ſigna,per tædium,per ſtudium,per gaudium: quia ſignum eſt diligendi,tædium carendi, ſtudium quærẽdi,gaudium inueniendi. De primo: In lectulo meo per noctes quæſiui,quem diligit anima mea. Quæſiui illum,& non inueni:ecce carendi tædium. De ſecundo ſcribitur infra:Surgam & circuibo ciuitatem,per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea:ecce quærendi ſtudium. De tertio ſequitur:Inueni, quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam: ecce inueniendi gaudium.

Articulus quartus.

Inimicitiam denique mundi ſubnotauit; cum ſubiunxit: *Teſtimonia tua*, ſcilicet prædicamenta Dominica,tanquam arma bellica prænuaricantibus inimica. Et nota de dictis teſtimoniis,quòd ſunt teſtimonia charitatis,claritatis,& cupiditatis. Quia charitatem proteſtantia,claritatem conteſtantia, cupiditatem deteſtantia.De primo:Quod vidimus,teſtamur,& teſtimonium noſtrum non accipitis. Et infra:Sic enim Deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret:Ecce teſtimonium diuinæ charitatis. De ſecundo: Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonum perhiberet de lumine: Ecce teſtimonium diuinæ claritatis. De tertio:Me odit mundus,quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quia opera illius mala ſunt:Ecce teſtimonium mundanæ cupiditatis: quia radix omnium malorum eſt cupiditas, teſte Apoſtolo. 1.Tim.6.b

Epilogus.

Ait ergo Propheta ſub Eccleſiæ figura, vel Eccleſia voce prophetica:*Prænuaricantes reputaui*, notans diuinã inimicitiam,quantũ ad prænuaricationem:*Omnes peccatores terræ*, denotans mundanam amicitiam, quantum ad cupiditatẽ:*Ideo dilexi*,connotans diuinam amicitiam quantum ad charitatem:*Teſtimonia tua*,ſubnotans mũdanam inimicitiam, quantum ad prædicationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Confige timore tuo, &c.] Poſt triplicem militandi modum,circa Deum,circa diabolum, circa mundum: ſequitur quartus modus, quocirca nos militare debemus,Porro circa nos,& quaſi cõtra nos toties militamus,quoties coarctamus appetitiuã inferiorem per apprehenſiuam inferiorẽ:ne fortaſſis appetitiua ſuperior coërceat apprehenſiuam ſuperiorẽ, id eſt, quoties coërcemus ſenſualitatem per imaginationem, ne forte voluntas coërceat rationem,quod contingit,cum imaginatio imaginato peccatoris ſupplicio, quaſi doloris gladio ſe ſuccingit, & ſenſualitatis diſſolutionem per formidinem ſic conſtringit,quòd eadem affectionis altitudinem non attingit,& illa rationis rectitudinẽ non effringit.Ita re vera militare volebat Pſalmiſta pronũtians verba iſta:*Confige*,&c.quaſi dicat:Conſtringe per terribilem imaginationem, ſenſualitatis diſſolutionẽ, quoniam à iudiciis tuis, quæ ſunt penes rationem, timui,ne violentur per voluntatis violationem.Vnde patet luce clarius,quòd quatuor continet iſte verſus:videlicet duas apprehenſiuas,& totidem appetitiuas,quę ſunt imaginatio,ratio,ſenſualitas,& voluntas.

Articulus primus.

Imaginatio præſignatur,cum dicitur:*Confige timore*, id eſt,timida imaginatione, ſcilicet ſupplicij diſtrictione.Qui tali timore configitur, tripliciter transfigitur: quia timor huiuſmodi tripartitur. Eſt enim timor horribilis,intolerabilis, non incrẽdibilis: Ratione pœnæ triplicis,ſuperioris,interioris,& exterioris. De primo: Turbabuntur timore horribili,& mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis.Ecce timor horribilis ratione pœnæ ſuperioris,quæ dicitur pœna damni.De ſecũdo, vbi dicitur de Babyloniis audita decapitatione Holofernis,per quã innuitur plaga mẽtis:Timor intolerabilis cecidit ſuper eos,& turbati ſunt animi eorũ valde. Ecce timor intolerabilis ratione pœnæ interioris, quæ dicitur pœna vermis.De tertio,vbi ſcribitur: Non ſis incredibilis timori Domini: quaſi dicat: Noli ſic eſſe credulus humano timori, quòd ſis incredulus diuino timori,qui non eſt incredibilis:Ecce timor non incredibilis ratione pœnę exterioris,quę dicitur pœna ignis.

Articulus ſecundus.

Senſualitas conſignatur, cum additur: *Carnes meas*, id eſt,carnales concupiſcentias.Dicit autem;*Carnes*, nõ carnem, vt inſinuet carnalis cõcupiſcentiæ diſſolutionem.Et nota,quòd iſta diſſolutio ſedet in quodam triuio:ſcilicet in cordis volũtate,in oris voracitate, in tactus voluptate:vnde carnes iſtæ leguntur,ſuper mõtes locandæ,gladio deuorandæ,à volucribus lacerandæ.De primo:Dabo carnes tuas ſuper montes,id eſt, diſſolutiones in voluntate latentes, faciam eminentes. Quod enim legitur de Pharaone,cõuenienter intelligitur de volũtatis diſſolutione.Pharao,namq; interpretatur diſſipans eum:Ægyptus autem interpretatur tenebræ.Et conſtat,quòd dicta diſſolutio voluntatem diſſipat, & in tenebris regnat. De ſecundo:Gladius meus deuorabit carnes.Quippe de lingua pſalmiſta:Lingua eorum gladius acutus.Competenter ergo lingua vorax voratur gladio. De tertio, vbi ſcribitur de piſtorum magiſtro:Lacerabunt volucres carnes tuas. Talem pœnam meretur tactus voluptas.

Articulus tertius.

Ratio deſignatur,cum ſubditur:*A iudiciis tuis*, penes

rationem

Eccl.2.c
Pſal.103.d
Pſal.100.b
Can.3.a
Ibidem.
Ibid.b
Ioan.3.b
Ibidem.
Ioan.1.a
Ioan.7.a
Pſal.118.a
Zach.14.d
Sap.5.a
Iudith.14.d
Eccl.1.d
Ezech.31.a
Pharao.
Ægyptus.
Deut.32.f
Pſal.56.a
Gen.40.d

rationem repositis. Plane ratio iudicia continet, quoniam ad ipsam iudicare pertinet. Et nota, quod diuina iudicia dicuntur in scriptura, quandoque vera, quandoque iusta, quandoque pessima. Quia sunt veritatis indicatiua: æquitatis iudicatiua: iniquitatis vindicatiua. De primo dicit psalmista: Iudicia Domini vera propter iudicium veritatis. De secundo: Omnia iudicia tua sunt, propter iudicium æquitatis. De tertio: Si quatuor iudicia mea pessima gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immisero in Hierusalem, &c. quantum ad vindictam iniquitatis.

Psal.18.b *Tob.3.a* *Ezech.14.g*

Articulus quartus.

Voluntas assignatur, cũ superadditur: *Timui*, quia timoris occasio fuit voluntatis violatio. Timuit namque Propheta, ne iudicia rationis violarentur per violentiam affectionis violatæ per violentiã sensibilis passionis. Sicut enim Achaz rex Iuda vastari timuit, quando Syria super Ephraïm requieuit, vt scriptũ est: sic psalmista timere videtur in parte ista iudiciorum rationalium vastitatem, si voluntas requiescat super sensualitatem. Nam Achaz, qui apprehendens interpretatur, bene psalmistæ congruit. Syria, quæ sublimis, affectioni superiori competit. Ephraïm, quæ frugifera, sensualitati cõuenit, eo quòd sit frugifera, passionũ fruge pestifera. Notandum itaque de præsenti timore, quòd Propheta videt timuisse à triplici violatione: videlicet à violatione sensualitatis, voluntatis, & rationis. Prima violatio est actiua. Vltima passiua. Media passiua pariter, & actiua. Respectu sensualitatis est passiua, respectu rationis actiua. Primo modo timebat Apostolus, cum dicebat: Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. Quid enim est, Euam seduci à serpente, nisi voluntatem à sensualitate? Secundo modo timuit ipse, cum scripsit: Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo, inueniam vos. In quo timetur ab ipso voluntatis alteratio. Tertio modo timere videbatur, cum sic discipulus loquebatur: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis. Ecce timor deceptionis, qui est violatio rationis.

Isa.7.a

Achaz quid interpretetur.

1.Cor.11.a

2.Cor.12.d

Gal.4.b

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere vox Prophetæ, tanquam volentis contra se militare: *Confige*, inquit, *timore tuo*, quantum ad inferiorem apprehensiuam, scilicet imaginationem: *Carnes meas*, quantum ad inferiorem appetitiuam, scilicet sensualitatem: *A iudiciis enim tuis*, quæ sunt apud superiorem apprehensiuam, scilicet rationem: *Timui*, ne violentur per violatam superiorem appetitiuam, scilicet voluntatem.

VERSICVLVS NONVS.

Feci iudicium, & iustitiam, &c.] Quam ob causam iniquitas sit odibilis, patuit per tenorem octonarij præcedentis. Quamobrem æquitas sit amabilis, patebit per tenorem præsentis. Est autem amabilis æquitas adhuc adolescentula: sed amabilior iam adulta. Illa quasi lux matutina: ista quasi lux meridiana. Illam describit quaternarius prior: istam posterior: Proprium est æquitatis adolescentulæ, calumnias pauere, calumniantes cauere, defectus proprios recognoscere, remedium adhibere. Quæ videntur luce clarius in proximis quatuor versibus elucescere. Versus primus pertinet ad æquitatem, calumnias expauentem, sicut patet per psalmographum ad Dominum sic loquentem: *Feci iudicium*, &c. quasi dicat: Profeci per Dei gratiam, ad deliberandum, & operandum iustitiam: sed timeo, ne deficiam ad tolerandum, & superandum iniustitiam, seu iniustam calumniam: ecce duo profectus, & totidem defectus, quos continet iste versus, scilicet profectus deliberandi & operandi, & defectus tolerandi, & superandi.

Articulus primus.

Profectus deliberandi tangitur per hoc membrum: *Feci iudicium*, quantum ad discretionem operabilium discernendo inter bonum & malũ, decernendo eligendum illud, & istud fugiendum. Et notandum circa memoratum iudicium diuersitatem iudicantium. Quorum alij sunt incontaminati, alij contaminati, alij obstinati. Horum primi dicuntur acuti: secundi fracti: tertij condemnati. De primo: Iuuenis, & acutus inueniar in iudicio: ecce personam in iudicio acutam: quoniam incontaminatã. De secũdo: Ephraïm fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes: Ecce personam iudicio fractã, quiá contaminatã. De tertio: Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus: Ecce personam in iudicio condemnatam, quoniam obstinatam.

Sap.8.b *Osea.5.e* *Tit.3.c*

Articulus secundus.

Profectus operandi traditur per hoc verbum: *Et iustitiam*, id est, iustam sententiam exequendo, quod decreueram. Sicut enim iudicium attinet ad actum rationis discernentis, & decernentis, sic iustitia pertinet ad actum affectionis eligentis, & exequentis. Et nota, quod iustitia nominat in scriptura aliquoties interiorem habitum, exteriorem actum, superiorem fructum: Habitum interiorẽ induimus, Domino aspirante: Actũ exteriorem operamur, illo cooperante. Fructum superiorem metimus, ipso remunerante. De primo: Iustitia indutus sum: Ecce iustitiæ habitum interiorem. De secundo: Ante obitum tuum operare iustitiam: Ecce iustitiæ actum exteriorem. De terrio: Fructus iustitiæ in pace seminatur: Ecce iustitiæ fructum superiorem.

Iob.29.e *Eccl.14.c* *Iac.34.d*

Articulus tertius.

Defectus tolerandi innuitur per hunc nutum: *Ne tradas me*, nec dum potentem calumniam tolerare. Et nota, quòd recte rogat, ne Dominus eum tradat propter triplex periculum, quod formidat, vtpote periculum sensuale, rationale, gehennale: Formidat siquidem sensualem subuersionem. Rationalem auersionem. Gehennalem animaduersionem. De primo canitur: Non tradas me Domino à desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Huius causa petitionis, est formido sensualis subuersionis, propter molestiam sensibilis passionis. De secundo legitur: Animæ irreuerenti, & infruhitæ ne tradas me. Huius causa petitionis est formido rationalis aduersionis. De tertio scribitur à psalmographo; Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Huius causa petitionis, est formido gehennalis animaduersionis.

Psal.139.l *Eccl.13.a* *Psal.27.a*

Articulus quartus.

Defectus superandi subscribitur per hoc scriptum: *Calumniantibus me*, quasi superare valentibus non valentem superare. Tales calumniatores sunt pœnitentium subuersores: sicut Ægyptij Hebræorum infantiũ submersores, vel incipientium peruersores, velut Herodiani paruulorum innocentium peremptores. Et nota tria circa calumniãtes maleficia; scilicet culpam inferentium, pœnam sufferentium, ruinam audientium: quæ curantur per tria beneficia, videlicet per interuẽtionem, subuentionem, & consilij conuenientis adinuentionem. Si vis itaque inferentium calumnias culpam curare, debes interuenire. Si vis sufferentium pœnam curare, debes subuenire. Si vis audientiũ ruinam curare, debes consilium conueniẽs adinuenire. De primo: Orate pro calumniantibus vos: Ecce beneficium interuenientiũ contra culpam inferentiũ. De secundo: Eruite vi oppressum de manu calũniantis: Ecce beneficium subuenientium contra pœnam sufferẽtium. De tertio: vir pauper calumniãs pauperes, similis est imbri vehemẽti, in quo paratur fames. Quis est vir pauper calumnians pauperes, nisi vir apostata viros calũnians regulares? Hic similis est imbri vehemẽti calumniarũ pluuiã effundendo in audiẽtia sæcularium: in quo fames paratur; quia dum pietas sæcularium obturatur, fames regularium procuratur, sed conueniens consiliũ inuenitur, si stulto secundum suam stultitiam respõdetur, dicendo: quoniam homo apostata vir inutilis, est incredibilis.

Luc.6.d *Hier.21.d* *Prou.28.d*

Nec

Digitized by Google

Nec dubium,quòd ille per calumniam audiria proximo non meretur,qui per apoſtaſiam mentiri Domino non veretur:Ecce beneficium adinuenientium contra ruinam audientium,

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam perſona nondum ad æquitatis perfectionem prouecta:*Feci iudicium*, quantum ad profectum deliberandi.*Et iuſtitiam*, quantum ad profectum operandi : *Non tradas me*, quantum ad defectum tolerandi : *Calumniantibus me*,quantum ad defectum ſuperandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

Vſcipe ſeruum tuum,&c.] Sicut audiuimus per verſum præcedentem adoleſcentulam æquitatem calumnias expauentem,ſic audire poſſumus per præſentem ipſam calumniantes prouide præcauentem : quia Propheta tali ſe commenſurans ætati, tali ſe collimitans æqui ati,petit acceptari ſuum ſeruitium,reſpectu bonorum operabilium, non malorum tolerabilium : quoniam hoc ſeruitium facile, illud difficile:hoc ætati ſuæ comparile, illud diſparile, ſcribens ita : *Suſcipe*, &c. quaſi dicat,Sit tibi ſeruitus acceptabilis,humilis, hilaris,& rationalis : Ecce quatuor conditiones morales,ſecundum totidem conſiderationes cauſales : videlicet ſeruitij acceptabilitas, humilitas, hilaritas, rationabilitas. Quarum prima reſpicit cauſam finalem : ſecunda cauſam efficientem : tertia cauſam formalem: quarta cauſam materialem.

Articulus primus.

Acceptabilitas prænotatur, cum ſcribitur : *Suſcipe*. Illud namque ſuſcipi dicitur, quod gratum, & acceptum habetur. Vnde Dominus illos ſuſcipit, quos ſibi gratos,& acceptos efficit.Hic notandū quod Dominus ſuſcipit multifariam, quoſdam per gratiā initiatiuam,quoſdam per gratiam prouectiuam,quoſdam per gratiam perfectiuam.Primo modo ſuſcipit bonum deſiderantes : ſecundo, bonum operantes:tertio, malum in bono ſuperātes.Prima ſuſceptio ſignificatur in illo verbo Prophetico:Suſcepit eos de via iniquitatis eorum.Ita ſuſcipiuntur pœnitentes malum deteſtantes, & bonū deſiderantes.Secūda ſuſceptio deſignatur,vbi dicitur de adiutoribus Dauid : Suſcepit eos Dauid, & conſtituit principes turmę.Hi ſunt bonum operantes. Tertia ſuſceptio cōſignatur:Suſcepit Dominus faciem Iob:per quam notantur malum in bono ſuperantes.

Articulus ſecundus.

Humilitas ſubnotatur,cum ſubditur : *Seruum tuum*, quantum ad humile ſeruitium. Seruus enim nomen eſt humilitatis.Quæris,quare?triplici ratione:quia ſeruus eſt debitor timoris,debitor operis, & debitor honoris,per timorem humiliatur interius, per opus exterius ; per honorem inferius. De primo:Seruus Dominum ſuum timebit:ecce debitum timoris.De ſecundo:Panis,& diſciplina,& opus ſeruo : ecce debitū operis. De tertio : Serui Dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur:ecce debitum honoris.

Articulus tertius.

Hilaritas annotatur, cum additur : *In bonum*. Quod eſt hilariter operandum:Quare hilariter?quia faciliter. Nam facilitas operis hilaritatem generat operātis. Hic poteſt notari ſuper facilitate boni, quòd bonum, in quantum bonum, eſt deſiderabile : in quantum deſideratum,eſt operabile:in quantum operatum, eſt honorabile:deſiderabilitas mouet affectiuam, operabilitas effectiuam, honorabilitas agnitiuam:propter iſtum triplicem motum eſt bonum faciliter, & per conſequens hilariter operandum. De primo : Deſiderium iuſtorum omne bonum:ecce boni deſiderabilitas,quod expreſſius dicit Dionyſius : Bonum,inquit, deſiderant omnia intellectualia quidem, & rationalia cognitiuè : ſenſibilia autem ſenſibiliter,expertia vero ſenſus naturali motu viuifici deſiderij:carentia autem vita,& tantum exiſtentia aptitudine,ad ſolam ſubſtantiæ participationem. De ſecundo:Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes : ecce boni operabilitas. De tertio:Gloria,& honor,& pax omni operanti bonum: ecce boni honorabilitas.

Articulus quartus.

Rationabilitas denotatur, cum dicitur : *Non calumnientur me ſuperbi*:quia calumnia ſuperborum, eſt malum difficile tolerandum : Obſequium autem rationabile recuſat obiectum difficile, quoniam improportionale.Hic poteſt notari, quod circa tria contingit calumniari : circa bona naturæ, circa bona fortunæ, & circa bona gratiæ.Primum pertinet ad corporalem diſpoſitionem : ſecundum ad temporalem poſſeſſionem: tertium ad moralem conuerſationem. De primo ; Qui calumniatur egentem,exprobrat factori eius; ecce calumnia facturæ, pertinens ad naturam. De ſecundo ; Accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis,& adulteris,& periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij ; ecce calumnia mercedis pertinens ad fortunam:De tertio; Dominum Chriſtum ſanctificate. Et infra ; Vt in eo, quòd detrahunt de vobis, confundantur,qui calumniantur veſtram bonam conuerſationem in Chriſto ; ecce calumnia bonæ conuerſationis,pertinens ad gratiam;Talis videtur calumnia, quam veretur Propheta.

Epilogus.

Ait ergo pſalmographus, tanquam in Chriſto paruulus : *Suſcipe*, quantum ad actus acceptabilitatem, quæ reſpicit cauſam finalem : *Seruum tuum*, quantum ad humilitatem,quæ reſpicit cauſam efficientem:*In bonum*,quantum ad hilaritatem,quæ reſpicit cauſam formalem : *Non calumnientur me ſuperbi*, quantum ad rationabilitatem, quæ reſpicit cauſam materialem.

VERSICVLVS XI.

Oculi mei defecerunt,&c.] Vidiſtis adoleſcentulam æquitatem calumnias expauentē, & calumniantes cauentem. Videatis eandem defectum proprium agnoſcentem;Nam pſalmiſta,tali diſpoſitione præſuppoſita,pſallit ita;*Oculi mei*,&c. Ac ſi dicat;Fateor oculorum interiorum defectum circa præmiorum, & meritorum aſpectum. Vbi penſare poſſumus, qui ſint oculi,quis defectus,quis præmiorum,quis meritorum aſpectus ? Oculi ſpectant ad ſpeculatiuam, & practicam rationem ; defectus ad affectionis remiſſionem; præmiorum aſpectus ad ſalutis conſiderationem ; meritorum aſpectus ad virtutis operationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur;*Oculi mei*. Iſti ſiquidem oculi non ſunt ſenſitiui,ſed intellectiui,tam contemplatiui,quam actiui, diuina imperia, indicia, præmia ſpeculantes ; humana deſideria, eloquia, & exercitia regulantes. Tales oculos interiores ſcriptura frequenter inſinuat per oculos exteriores. Vnde notandum, quòd legimus oculos ardentes oculos deficientes,oculos videntes.Quorum primi pertinent ad tranſgredientes,ſecundi ad regredientes, tertij ad progredientes.De oculis ardentibus inuenimus;Cum eleuaſſet rex faciem ſuam,& ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit ; Hic conſiderandum eſt,quis rex,quę regina,qui ardentes oculi,quę ruina? Plane in regno,quod intra nos eſt,nec rex, nec regina deeſt;quis rex ille,niſi vis animæ, cui datum eſt aliis viribus imperare?aut quæ regina,niſi virtus virtutum domina ? Talis rex eſt ſuperior appetitus, talis regina ſuperior habitus.Superiorem appetitum dicimus voluntatem,ſuperiorem habitum aſſerimus charitatem. Rex ille non incōgrue vocatur Aſſuerus,id eſt,beatus, quia beatus talis appetitus,cui copulatur inſeparabiliter talis habitus.Talis quoq; regina nō abſurde nūcupatur,abſcondita;quia præfatus habitus habenti non eſt agnitus. Quid autem per ardentes oculos accommodatius accipiam, quam ſpeculatiuam, & actiuam rationis perſpicaciam candentem, & cadentem per

ſenſibilis

Gal.6.c

Rom.2.b

Prou.14.d

Mal.3.b

1.Pet.3.c

Ibidem.

Eſth.15.c

Aſſuerus, id eſt,beatus.

Pſal.106.b

1.Paral.12.c

Iob.42.c

Malac.1.b

Eccl.33.d

1.Tim.6.a

Prou.11.c

Dionyſ. de diu. nom. cap.4.

Digitized by Google

sensibilis passionis vehementiam?Cum autem sic regi succedit,regina concidit : quoniam sic voluntas excedit, quòd charitas excidit. De oculis deficientibus legimus : Oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam, quia mens oculata, diuinitus illustrata, deficiens per contritionem, esuriens iustificationem, dat Deo gloriam per culpæ confessionem. De oculis videntibus reperimus : Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuę audient verbum post tergum monentis:hæc est via,ambulate in ea. Quod pertinet ad rationem diuinas leges consulentem, & secũdum earum consilium actiones proprias dirigentem.

Baruc.2.d

Isa.30. e

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiicitur:*Defecerunt*. Ista defectio est aspectus omissio,cuius occasio est affectus remissio:quia dum affectio spiritualis remittitur, tam speculatiua, quam practica ratio circa spiritualia consopitur : deficiunt itaque rationis oculi, quia desunt affectionis stimuli.Et nota,quòd ille defectus frequẽter causatur ex tribus exterius deficientibus:quæ sunt exempla, eloquia,& auxilia:scilicet exempla virtutis, eloquia veritatis,& auxilia pietatis. Prima defectio figuratur:Defecerunt oculi eorum,scilicet onagrorum: quia non erat herba:Sic deficiunt oculi rationis,& stimuli affectionis in multis, quoniam non apparet in partibus suis herba viridis,id est,exempla virtutis.Secunda defectio dacantatur : Defecerunt oculi mei in eloquium tuum:sic deficit ratio circa mysteria,& affectio circa desideria : quia deficiunt eloquiorum magisteria. Tertia defectio denotatur:Defecerunt, inquit, oculi nostri ad auxilium nostrum vanum,cum respiceremus attenti ad gentem,quæ saluare nos non poterat: Sic deficiunt in nonnullis rationis perspicacia, & affectionis efficacia:quia desunt in desolatione solatia.

Hier.14.a

Psal.118. l

Thren 4.c

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,scribitur:*In salutare tuum*,hoc est præmium salutare, considerabile, atque desiderabile : quòd tanto desideratur intentius, quanto consideratur attentius.Et nota de huiusmodi salutari, quòd ipsum contingit tripliciter contemplari. Primo per creata visibilia, quasi Creatoris vestigia,ad increata fastigia conscendendo. Secundo per creaturas inuisibiles,tanquam Creatoris imagines, ad diuinorum altitudines ascendendo.Tertio creaturam omnem tam visibilem,quam inuisibilem transcendendo, & diuinam caliginem cum Moyse subintrando. Primus contemplandi modus potest dici carnalis:quia non vtitur puritate rationis,sed admittit crassitudinem imaginationis. Secundus potest dici terminalis : quoniam in illo negotiatur sola ratio,ad quam terminatur imaginatio. Tertius potest dici finalis:pro eo quòd attingit illi fini seu finali caligini, qui est finis circumscriptiuus vniuersi creati luminis.De primo : Videbit omnis caro salutare Dei:Talis caro est carnalis contemplatio:in qua non operatur pura ratio, sed cooperatur imaginatio. De secundo canitur : Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.Termini terræ sunt terminales cõtemplationes cuiuslibet terrigenæ,in quibus non operatur imaginatio,sed pura ratio,quæ est imaginationis terminatio. De tertio:Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri:Qui sunt fines terræ,nisi finales contemplationes cuiuslibet terrestris personę,rationis terminos transeuntes, & diuinam caliginem subeuntes? Hæc est caligo,de qua sic scribit Dionysius:Diuina caligo est inaccessibile lumen, in quo habitare Deus dicitur,& inuisibilis quidem existens, propter excedentem claritatem:& inaccessibilis idem, propter excessum supersubstantialis luminis effusionis.

Luc.3.b

Psalm.97.a

Isa.52.c

Dionys.ad Doroth.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum subscribitur:*Et in eloquia iustitiæ tuæ*. Hæc est doctrina moralis iustitiæ generalis, sub qua continetur omnis operatio virtualis. Et nota quod iustitia specialiter est operabilis propter tria:quia viuificat,quia sanctificat,quia saluificat:quoniam operãtem viuificat in accessu,sanctificat in processu,saluificat in decessu.De primo:Cum anerterit se impius ab impietate sua,quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam,ipse animam suam viuificabit:ecce iustitia viuificans.De secundo : Exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem : ecce iustitia sanctificans:De tertio:Facite iustitiam,quia iuxta est salus mea, vt veniat:ecce iustitia saluificans.

Ezech.18.f

Rom.6.d

Isa.56.a

Epilogus.

Ait ergo psalmographus,tanquam æquitate impetfectus proprios recognoscens defectus:*Oculi mei*,quãtum ad speculatiuam,& practicam rationem : *Defecerunt*,propter affectionis remissionem:*In salutare tuum*, quantum ad salutis considerationem : *Et in eloquia iustitiæ tuæ*, quantum ad virtutis operationem.

VERSICVLVS XII.

Fac cum seruo tuo,&c.]Defectum agnitum insinuat versus præcedens, remedium adhibitum insinuat versus præsens, in quo conficitur spirituale collyrium ad vigorationem visualium virium:Quæris, quo modo ? Diuinæ miserationis, & iustificationis desideria commiscendo. Quorum primum perutile ad considerationem salutis,& vigorationem rationis speculatinę. Secundum non inutile ad operationem virtutis,& vigorationem rationis practicæ, vel actiuæ. Hoc plane Propheta pronuntiat petens, quòd miseratio sibi fiat & iustificatio patefiat. Quatuor ergo notantur in proposito,scilicet duo desideria, & totidem desiderabilia: Desiderium rationis speculatiuæ,ac practicæ, respectu miserationis,& iustificationis diuinæ.

Articulus primus.

Primum desiderium prænotatur, cum præmittitur: *Fac cum seruo tuo*,quòd non dicitur imperatiue,sed desideratiue, ex parte rationis speculatiuæ, quæ perutilem effectum exposcit contra defectum miserabilem, quem agnoscit. Et nota, quòd desideratus effectus legitur tripartitus:videlicet effectus meritorius,effectus retributorius, effectus consolatorius, non desolatorius.Primus spectat ad viam, secundus ad patriam,tertius ad manum dexteram,quartus ad sinistram.De primo per Prophetam psallitur:Notam fac mihi viam, in qua ambulem:ecce desiderium circa effectum viæ meritorium. De secundo congruenter exponitur, quòd proponitur:Quanta audiuimus facta in Capharnaum: fac & hic in patria tua, quasi dicat:Quantus fuit effectus viæ, tantus sit effectus patriæ ; ecce desiderium circa effectum patriæ retributorium. De tertio per psalmistam dicitur,Saluum fac dextera tua, & exaudi me;ecce desiderium circa affectum dexteræ consolatorium. De quarto scribitur ; Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat ; ecce desiderium contra effectum sinistrę desolatorium.

Psal.142.a

Luc.4. d

Psal.59.b

Iob.13.c

Articulus secundus.

Primum quoque desiderabile subnotatur,cum subditur;*Secundum misericordiam tuam*:quæ est desiderabilis,& desiderando considerabilis : quoniam aufert miseriam,& confert gloriam. Et nota,quòd diuina misericordia,prout legitur in scriptura,est spectabilis,expectabilis,& oblectabilis.Quæris,quibus?spectabilis ingredientibus, expectabilis progredientibus, oblectabilis egredientibus. De primo dicit psalmographus: Quoniam misericordia tua ante oculos meos est ; ecce misericordia spectabilis in ingressu. De secundo in canonica Iudæ dictum agnouimus;Vosmetipsos in dilectione Dei seruate, expectantes misericordiam Domini nostri IESV Christi in vitam æternam;ecce misericordia expectabilis in progressu. De tertio scriptum meminimus;Qui timetis Dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia ; ecce miseria oblectabilis in egressu.

Psalm.25.a

Iud.1. e

Ecc.2.b

Articulus tertius.

Secundum desiderium annotatur, cũ additur; *Doce*

me:quòd petitur vice rationis practicæ,quæ dirigi deſiderat in via iuſtitiæ, docente Domino,& ducente.Et nota,quòd docere dicitur Dominus diuerſimode, pro diuerſa recipientium qualitate:docet namque in poteſtate,in veritate, in bonitate.Quæris,quare ? Quia docet purgatiue, illuminatiue,perfectiue. De primo:Docebat eos ſabbatis, & ſtupebant in doctrina eius:quia in poteſtate erat ſermo ipſius:hic legitur docere in poteſtate purgante. De ſecundo:Magiſter ſcimus , quia verax es,& viam Dei in veritate doces:hic dicitur docere in veritate illuminante. De tertio legitur : Bonus es tu,& in bonitate tua doce me:hic rogatur docere in bonitate perficiente.

Luc.4.e

Matth.22.b

Pſal.118.i

Articulus quartus.

Secundum deſiderabile denotatur,cum dicitur : *Iuſtificationes tuas.* Quę ſunt iſtæ iuſtificationes,niſi iuſtitiæ multiplicationes tuas,ſeu multiplices fructificationes,quas deſiderat practica ratio, vt perficiatur ipſius imperfectio ? Et nota circa prædictam iuſtificationem triplicem rationis amplificationem : ſcilicet reſpectu Dei reſpectu ſui,reſpectu proximi.Quarum prima ſpectat ad Dei imitationem, ſecunda ad ſui exercitationē, tertia ad proximi excitationem.De primo : Reſurrexit propter iuſtificationem noſtram , quæ iuſtificatio eſt reſurgentis imitatio.De ſecundo ſcribitur:In iuſtificationibus tuis exercebor:quę iuſtificationes ſunt rationis exercitationes. De tertio dicitur à pſalmographo : Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me:vbi loquitur de proximorum exhortatione.

Rom.4.d

Pſal.118.f

Ibid.d

Epilogus.

Ait ergo Propheta,quaſi conficiendo morale collyrium ad vigorationem dictarum virium, per comiſtionem deſideriorum , & deſiderabilium : *Fac cum ſeruo tuo*;prænotans deſiderium rationis ſpeculatiuæ:*Secundum miſericordiam tuam*, ſubnotans deſiderabile miſerationis diuinæ:*Et doce me*,annotans deſiderium rationis practicæ:*Iuſtificationes tuas* , denotans deſiderabile iuſtificationis Dominicæ.

VERSICVLVS XIII.

Seruus tuus ſum ego , &c.] Præcedens quaternarius deſcripſit æquitatem adoleſcentulam.Pręſens quaternarius deſcribit æquitatem adultam:cuius proprium eſt, profectum æmulari ,defectum dehortari , bonum deficiens aſpernari , bonum perficiens amplexari:ſicut videntur quatuor verſus proximi proteſtari. Primus ergo verſus proteſtatur æmulationem profectus. Ait enim pſalmographus:*Seruus tuus*,&c. Ac ſi diceretur apertius;Qui dediſti ſeruire, da proficere , ſcilicet per intellectum ſcripturæ,vt ſciam tibi teſtimonium perhibere:ecce quatuor actus,quos connotat iſte verſus: videlicet ſeruiendi, proficiendi, intelligendi, teſtimonium perhibendi. Quorum primus pertinet ad mandatorum obſeruantiam : ſecundus ad præuaricatorum conuertentiam:tertius ad legis intelligentiam:quartus ad prędicationis ſcientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum , dicitur : *Seruus tuus ſum ego.* Quæris,quo modo?mandata tua ſeruando:ecce mandatorum obſeruantiam. Notandum itaque, quod ſeruorum intereſt ſeruire, obedire, cuſtodire : ecce triplex ſeruitutis circumſtantia : ſcilicet operoſa , timoroſa , moroſa. De primo : Si emeris ſeruum Hebræum, ſex annis ſeruiat tibi : ecce ſeruus ſeruiens ſeruitute operoſa. De ſecundo : Serui, obedite Dominis carnalibus cum timore,& tremore:ecce ſeruus obediens ſeruitute timoroſa.De tertio canitur:Seruus tuus cuſtodit ea: ecce ſeruus cuſtodiens ſeruitute moroſa.

Exod.21.a

Epheſ.6.a

Pſal.18.b

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum , adiicitur: *Da mihi.* Da inquam,vt proficiam:quia non ſufficit mihi, vt ſeruiam, niſi ſeruiendo proficiam ad pinguiorem ſeruiendi gratiam.Talis gratia eſt præuaricatorum conuertentia. Et nota,quod tria data ſunt proficienti neceſſaria : videlicet ſapientia in vi rationabili,conſtantia in concupiſcibili,& fiducia in iraſcibili. Primum, ne deficiat per errorem:ſecundum,ne deficiat per fauorem:tertium, ne deficiat per pauorem. Primum petitur, vt dicit ſapiens Domino : Da mihi ſedium tuarum aſtitricem ſapientiam:ecce datum ſapientiæ. Secundum petitur , vbi Iudith orat Dominum , ſic dicendo:Da mihi in animo conſtantiam , vt contemnam illum : ecce datum conſtantiæ. Tertium petitur , vbi Eſther orat hoc modo; Da mihi fiduciā Domine rex deorū;ecce datū fiduciæ.

Sap.9.a

Iudith.9.c

Eſther.14.c

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, ſequitur ; *Intellectum* , ſcilicet ſcripturæ, ſeu apertum aſpectum veritatis obſcuræ.Et notandum circa ſcripturæ intellectum , quod intellectus ſcripturæ myſticus eſt tripartitus.Nam alius allegoricus,alius anagogicus,alius tropologicus. Quorum primus ſeruit fidei,ſecundus ſpei, tertius charitati. De primo;ſanctificabunt ſanctum Iacob, & Deum Iſraël prædicabunt,& ſcient errantes ſpiritu intellectum;ecce intellectus allegoricus ſeruiens fidei. De ſecundo; Quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſus intellectus;ecce intellectus anagogicus ſeruiens ſpei. De tertio;In theſauris ſapientię,intellectus, & ſcientię religioſitas;ecce intellectus tropologicus ſeruiens charitati.

Myſticus ſenſus tripartitus.

Iſa.29.g

Eccl.25.a

Eccl.1.e

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſubſequitur ; *Vt ſciam teſtimonia tua.* Scire diuina teſtimonia , eſt teſtificandi , vel ædificandi ſcientia voluntatem diuinam teſtificans, & humanam ædificans. Et nota , quòd eiuſmodi ſcientia eſſe dignoſcitur tripartita;Sicut enim ædificatores ſenſibiles ſciunt formam elegantem proponere,materiam differentem differēter diſponere, & infimis fulcimenta ſupponere , ſic ædificatores intelligibiles debent ſcientiam habere formam idoneam proponendi , materiam diuerſam diuerſimode diſponendi, & debilibus ſuſtentacula ſupponēdi.Quarum prima dicitur in ſcriptura ſcientia conuerſandi;ſecunda dicitur ſcientia reſpondendi,tertia quoque dicitur ſcientia ſuſtentandi. De prima ſcribitur ab Apoſtolo;Scias quo modo oporteat te in domo Dei conuerſari , quæ eſt Eccleſia Dei viui;ecce ſcientia conuerſandi.De ſecunda traditur ab ipſo;Sermo veſter in gratia ſemper ſit ſale conditus,vt ſciatis,quo modo oporteat vos vnicuique reſpondere ecce ſcientia reſpondendi. De tertia dicitur ore prophetico ; Dominus dedit mihi linguam eruditam , vt ſciam ſuſtentare eum,qui lapſus eſt verbo;ecce ſcientia ſuſtentandi.

Scientia triplex ædificatoti intelligibili neceſſaria.

1.Tim.3.d

Col. 4.b

Iſa. 50.b

Epilogus.

Ait ergo pſalmographus , tanquam æquitate adultus,æmulator perfectus ; *Seruus tuus ſum ego.* Quo ad actum ſeruiendi,pertinentē ad mandatorum obſeruantiam ; *Da mihi* , quo ad actum proficiendi, attinentem ad præuaricatorum conuertentiam.*Intellectum* , quo ad actum intelligendi,ſpectantem ad legis intelligentiam *Vt ſciam teſtimonia tua*,quo ad actum teſtimonium perhibendi,reſpicientem ad prædicationis ſcientiam.

VERSICVLVS XIV.

Tempus faciendi, &c.]Propheta præcinuit æmulationem profectus ; Pſalmiſta ſuccinit dehortationem defectus, connotando quadruplicem conſiderationem,ad defectus moralis dehortationem. Conſiderandum enim quid expenditur, quis offenditur , quid magnipenditur, & quid paruipenditur. Quoniam illud indecenter expenditur , quo nihil pretioſius ; ille irreuerenter offenditur , quo nihil gratioſius;illud impudenter magnipenditur , quo nihil pernicioſius;illud imprudenter paruipenditur , quo nihil fructuoſius. Quid enim tempore pretioſius ? quid Domino gratioſius?quid præuaricatione,ſeu legis diſſipatione pernicioſius?quid diuina lege fructuoſius?

Articulus primus.

Prima conſideratio præfertur,cum dicitur ; *Tempus faciendi.* Ecce tempus, quo nihil pretioſius ; quapro-

Tēpus quomodo expendēdum.

pter

pter magnopere pensandum qualiter dispensandum, ne fortassis indecenter in defectus expendatur. Et nota, quòd tempus reputatur pretiosum potissime triplici ratione: eo quòd sit tempus plangendi, tempus acquirendi, & tempus custodiendi. Quorum primo nihil pretiosius pœnitéti: secundo nihil pretiosius proficienti: tertio nihil pretiosius peruenienti. De primo scribitur: Tempus plangendi, & tempus saltandi. *Eccl.3.a* Nulli dubium, quin tempus plangendi, sit tempus pœnitentium, peccata perpetrata plangentium: tempus *Ibidem.* saltandi, sit tempus innocentiũ, in vitam æternam salientium. De secundo subsequenter subscribitur: tempus acquirendi, & tempus perdendi: nec ambiguum quando tempus acquirendi sit tempus proficientium, alienas animas Domino acquirentium: tempus autem perdendi sit tempus persecutionem patientium, ani- *Ibidem.* B mas proprias pro Christo perdentium. De tertio consequenter conscribitur tempus custodiendi, & tempus abiiciendi: nec absurdum, quòd tempus custodiendi potest dici tempus peruenientium, castitatem virginalem custodientium: tempus abiiciendi aliorum fidelium perfectionem talem non capientium.

Articulus secundus.

Secunda consideratio profertur, cum subditur: *Domine.* Ecce Dominus, quo nihil gratiosius. Vnde summopere præcauendum, ne quando irreuerenter in prefatis defectibus offendatur. Et nota, quòd Dominus quasi dans munus, dignoscitur omnib⁹ gratiosior: quia formator, sanctificator, saluator. Formando dat bonum naturæ. Sanctificando bonum gratiæ. Saluando bonum gloriæ. De primo: Hæc dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex vtero: ecce Deminus redemptor à temporali seruitute, quantum ad bonum fortunæ, & formator, quantum ad bonum naturæ. De secundo: Ego Dominus sanctificator Israel: ecce Dominus sanctificator, quantum ad bonum gratiæ. De tertio: Ego sum Dominus, & non est absque me saluator: ecce Dominus Saluator, quantũ ad bonum gloriæ.

Dominus, id est, dans munus.

Isa 44.d

Ezech.37.d

Isa.43.b

Articulus tertius.

Tertia consideratio affertur, cum additur: *Dissipauerunt.* Hæc legis dissipatio est præuaricatio, quæ nullatenus est magnipendenda: quia pernicioſissima. Et nota, quòd legis dissipatio, siue præuaricatio, est omnibus pernicioſior: quoniam sibi debetur dissipatio interior, superior, & inferior. Interior dico in meritorum exitio. Superior in iudicio. Inferior in supplicio. De *Thren.2.b* primo: Dissipauit, quasi ortum, tentorium suum: Ecce D dissipatio interior, quantum ad meritorum exitium. De *Prou.20.b* secundo: Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne *Ibid. d* malum intuitu suo: ecce dissipatio superior, quantum ad iudicium. De tertio sequitur: Dissipat impios Rex sapiens, & incuruat super eos fornicem: ecce dissipatio inferior, quantum ad supplicium.

Articulus quartus.

Quarta consideratio subinfertur, cum superadditur; *Legem tuam.* Et re vera lex diuina non est aliquatenus parupendenda: quia fructuoſissima: quoniam per obseruantias legis nobis acquiritur visio, tentio, fruitio, summi regis. Vnde notandum, quòd lex dicitur spectabilis, expectabilis, delectabilis propter meritum huiuscemodi visionis, tentionis, & fruitionis. De primo: Qui *Iac.1.d* autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. ecce E lex spectabilis, tanquam meritoria visionis. De secundo: Legem eius insulæ expectabunt: ecce lex expectabilis, tanquam meritoria tentionis. De tertio scribitur *Isa.42. a* ab Apostolo: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: ecce lex delectabilis, tanquam meritoria fruitionis. *Rom.7.d*

Epilogus.

Comprehendens ergo Psalmographus per continẽtiam huius versus quadruplicem considerationem, ad omnis moralis defectus dehortationem, ait: *Tempus faciendi*, quantum ad pretioſissimum, quòd indecenter expenditur: *Domine*, quantum ad gratioſissimum, qui irreuerenter offenditur: *Dissipauerunt*, quantum A ad pernicioſissimum, quòd impudenter magnipenditur: *Legem tuam*, quantum ad fructuoſissimum, quòd imprudenter paruipenditur.

VERSICVLVS XV

IDeo dilexi mandata tua, &c.] Qualiter æquitas adulta profectum æmuletur, qualiter defectum dehortetur, per duos versus præuios præhabetur. Sed qualiter bonum deficiens aspernetur, per præsentem versum videbitur. Æquitas enim faciens hominem bona moralia considerantem, desiderantem, operantem, facit eundem bona temporalia superantem, sicut patet aperte, psalmographo sic loquente: *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, &c. quasi dicat, considerans, desi- B derans, operans bona moralia, factus sum superans bona temporalia. Quatuor ergo notantur in proposito: scilicet consideratio, desideratio, operatio bonorum moralium, & superatio temporalium. Ecce, vides tres animæ vires in eandem sententiam concurrentes: videlicet intellectum, affectum, effectum: in bonorum defectiuorum despectum.

Articulus primus.

Considerationem præsignauit psalmista, cum ait: *Ideo*: quia proculdubio per hanc coniunctionem interpretatur rationis deliberatio. Et nota triplicem considerationem, quæ mouere potest à bonorum temporalium despectionem, puta considerationem, periculi interioris, inferioris, & superioris. Periculum interius est in concomitantia reatus. Periculum inferius est in C consequentia reatus. Periculum superius est in carentia principatus. De primo psallit Propheta: Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, & impietate sua. Ecce reatus concomitantia, quæ concomitatur amantes temporalia; scilicet superbia respectu Dei, iniquitas respectu sui, impietas respectu proximi. De secundo canit psalmista; Ideo non resurgunt impij in iudicio &c. Ecce cruciatus consequentia, qui consequitur amplexantes stercoralia. De tertio, vbi scribitur de pauperum merito, & præmio; Cogitatio eorum apud altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini. Huius principatus carentia timenda est à quærentibus transitoria.

Psal.72.a

psal.1.b

Sap.5. a

Articulus secundus.

Desiderationem assignauit, cum addidit; *Dilexi.* In D quo notauit desiderium non temporalium bonorum, sed moralium. Et nota triplex indicium, per quòd indicatur hoc desiderium; scilicet diligere munditiam, sapientiam, disciplinam; quantum ad conscientiam, intelligentiam, custodiam sensitiuam. De primo; Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum regem. Ecce dilectio munditiæ conscientiam purificantis, linguam gratificantis, & Dominum admirantis. De secundo; Qui diligit sapientiam, diligit vitam. Ecce dilectio sapientiæ, quæ vitæ est intelligentiæ. De tertio; Qui diligit disciplinam, diligit scientiam. Ecce dilectio disciplinæ, quæ dum actus sensuales componit, ad actus intellectuales disponit.

Prou.22.b

Eccl.4.b

Prou.12.a

Articulus tertius.

Operationem designauit, cum dixit; *Mandata tua.* Nam mandata sunt iura diuina, manui data, vel effectui commendata, sicut plenius est expressum supra cap.vj. versiculo quoque sexto. Propterea per mandata est operatio connotata. Et nota circa mandata moralia, quòd sunt operabilia non somnolente, non curbulente, non fraudulente contra tepidos, frigidos, călidos, seu callidos. De primo; Viam mandatorũ tuorum cucurri; ecce operatio mandatorum, sine somnolentia tepidorum. De secundo; Non sum turbatus, vt custodiã mãdata tua; ecce operatio mandatorũ sine turbulẽtia frigidorũ. De tertio, vbi scribitur de mãdatis humanis; Custodient mãdata eorum absque dolo. Si autem hominum mandata, videntium dumtaxat exteriora, sunt absque dolo seruanda, quanto fortius Dei manda-

Mandata, id est, manui data.

Psal.118.b

Ibid. b

1.Mach.3. d

ta,videntis interiora? ecce operatio mandatorum ſine fraudulentia callidorum.

Articulus quartus.

Temporalium ſuperationem conſignauit, quando concluſit:*Super aurum,& topazion*:quoniam aurum & topazius,quæ ſuperant inter bona temporalia,ſuperãtur per bona moralia. Vnde dicitur de ſapientia: Non adæquabitur ei aurum: Et infra: Non adæquabitur ei topazius de Æthyopia. Et nota,quod ſicut legitur in ſcriptura,bona moralia ſunt auro ſuperiora,meliora,& vtiliora,quia gratia verecundiæ ſuperior,ſapientia melior, obſeruantia mandatorum vtilior. De primo:Noli diſcedere à muliere,ſenſata,& bona,quam ſortitus es in timore Domini:gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum:ecce gratia verecundiæ auro ſuperior.De ſecũdo:Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt. Ecce ſapientia auro melior. De tertio: Pone theſaurum tuum in præceptis altiſſimi,& proderit tibi magis, quàm aurum:Ecce præceptorum obſeruantia auro vtilior.

Iob 28. e

Eccli.8. c

Prou.16.b
Eccli.29.b

Epilogus.

Oſtendens ergo Pſalmographus adultã æquitatem, bonum deficiens aſpernantem, & adducens quandam virium trinitatem in hanc ſententiam concurrentem, ait:*Iaco*,quantum ad intellectus conſiderationem:*Direxi*,quantum ad effectus deſiderationem:*Mandata tua*, quantum ad effectus operationem: *Super aurum, & topazion*, quantum ad bonorum deficientium ſuperationem.

VERSICVLVS XVI.

Propterea ad omnia mandata, &c.] Quod aſpernandum ſit bonum deficiens,inſinuauit verſus præcedens,quod amplexandum ſit bonum perficiens, inſinuat verſus præſens.Quid enim aliud ſonat hęc litera, *Propterea*,&c.niſi,quia temporalia deſpexi,ad moralia, quæ dilexi,rationalia vota direxi,irrationalia vero correxi.Ecce quadruplex æquitatis actio:ſcilicet deſpectio dilectio, directio, correctio: Reſpectu totidem obiectorum, videlicet temporalium,moralium,rationalium, irrationalium.

Articulus primus.

Primum ſonat, quod pſalmographus cantat, *Propterea*,id eſt, quia deſpexi temporalia, ſicut patet per præcedentia. Et nota,quod temporalia prudenter deſpiciunt, quia vitia, iudicia, ſupplicia vigilanter aſpiciunt:quia propterea vitia frequentantur: iudicia intentantur:ſupplicia dilatantur.De primo, vbi mentione facta de auaritia,ſubditur: Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum iſtum ruinas, & ruent in eis patres,& filij ſimul, vicinus & proximus peribunt:ecce ruinoſa vitiorũ frequentatio.De ſecundo:Idola ſecuti ſunt:Propterea adhuc contendam iudicio vobiſcum, dicit Dominus, & cum filiis veſtris diſceptabo. Ecce occaſione ſpiritualis idololatriæ, ſcilicet auaritiæ iudiciorum intentatio.De tertio:Nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius ſiti exaruit. Propterea dilatauit infernus animam ſuam,& aperuit os ſuum abſque vllo termino: ecce fames,& ſitis cupidorum, quam ſequitur dilatatio tormentorum.

Hier.6. f

Hier.2. b

Iſa 5.d

Articulus ſecundus.

Secundum perſonat, quod pronuntiat: *Ad omnia mandata tua*:Hęc ſunt moralia,quę dilexit propter quę temporalia deſpexit.Et nota, quod mandata ſunt nobilibus animæ viribus diligenda: ſcilicet intellectiuæ, effectiuæ,affectiuæ.Quæris,quare?quia ſunt luminaria veritatis,electuaria ſanitatis,exemplaria honeſtatis.De primo:Ingreſſus ſapientiæ mandata æterna:quia veritatis luminaria.De ſecundo:Serua mandata mea,& viues:quia ſanitatis electuaria.De tertio:Deum time, & mandata eius obſerua:quia honeſtatis exemplaria.

Eccli.1.a
Prou.7. a

Eccli.12.d

Articulus tertius.

Tertium inſonat, quod inculcat; *Dirigebar*, ſcilicet quantum ad deſideria rationalia, quæ dirigebam ad bona moralia potius, quam ad temporalia comparanda.Et nota,quod circa deſideria humana poteſt eſſe directio tripartita:quia dirigi poteſt homo à Domino, à proximo,à ſeipſo Dominus dirigit inſpirando: proximus imperando:ipſemet operando. De primo:Cor nominis diſponit via ſuam,ſed Domini eſt dirigere greſſus eius:Ecce directio Domini inſpirantis.De ſecundo: Dirige ſemitas pedibus tuis:id eſt,affectibus tuis: ecce directio proximi imperantis. De tertio: Simplicitas iuſtorum diriget eos.Ecce directio ſuimet operantis.

Prou.16.b

Pro.4. d

Pro.11.a

Articulus quartus.

Quartum reſonat, quod reſtat:*Omnem viam iniquam odio habui*:Hæc eſt via deſideriorum eternalium aduerſus animam militantium.Hanc viam Propheta non diligebat,ſed potius corrigebat.Et nota,quod legitur triplex via, quarum alia nec polluitur, nec arguitur:alia polluitur,ſed non arguitur:alia& polluitur,& arguitur. Prima Dominica:ſecunda diabolica:tertia humana. De prima: Deus meus,impolluta via eius. Ecce via Dominica,quæ nec polluitur,nec arguitur.De ſecunda: Via hæc polluta eſt:ſed & ipſa hodie ſanctificabitur in vaſis.Via polluta,eſt voluntas diabolica,cuius vas eſt humana volũtas.Tunc igitur via polluta,non in ſe,ſed in vaſis ſanctificatur,cũ voluntas hominis iniuſta iuſtificatur, & diabolica deificatur; ecce via diabolica, quæ polluitur,quia ſemper inquinata:ſed nõ arguitur,quoniam obſtinata.De tertia:Vias meas in conſpectu eius arguam,& ipſe erit ſaluator meus: ecce via humana, quæ nonnunquã polluitur per concupiſcentiã, ſed arguitur per conſcientiam,& abluitur per pœnitentiam.

Pſal.17.c
1 Reg.21.b

Iob.13.c

Epilogus.

Hoc eſt,quod dicitur per pſalmographum, tanquã virum æquitate adultum,aſpernatorem temporalium, & amplexatorem moralium:*Propterea*,quantum ad tẽporalia,quæ deſpecta:*Ad omnia mandata tua*, quantum ad moralia, quę dilecta: *Dirigebar*, quantum ad rationalia deſideria,quæ directa:*Omnem viam iniquam odio habui*,quantum ad irrationalia deſideria,quæ correcta.

Capitulum nonum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Mirabilia teſtimonia tua, &c.] Nonum capitulum incipit,& nonum ferculum intromittit. In præiacenti capitulo præſentata fuit volũtariæ temeritatis intermiſſio:in præſenti vero præſentatur iudiciarię ſeueritatis promiſſio.Et patet ordinis ratio:quoniam iſta promiſſio eſt illius intermiſſionis occaſio. Nam nonnunquã intermittitur flagitij temeritas:quoniam promittitur iudicij ſeueritas. Promittit autem Dominus iuſtitiæ ſeueritatem per ſapientiæ veritatẽ; ideoq; primum octonarium occupat veritas ſapiẽtiæ, ſecundum ſeueritas iuſtitiæ. Vnde non abſurde primus octonarius initiatur ab hac litera Phe,quæ interpretatur os ab ore:quia veritas eſt os ſapientiæ. Secundum autẽ à Sade litera,quæ interpretatur iuſtitia. Veritas quoque ſapientiæ diſtinguitur in ſpeculatiuam, primo quaternario coniugatam,& actiuam ſecundario copulatam. Primus quaternarius quadripartitur:quia diuinæ veritas ſapientię,ſapiẽtibus ſecundum carnem abſcõditur, paruulis oſtenditur,per orationem attrahitur,per dilectiõnẽ accipitur, ſicut bis binis verſibus aperitur.Primus verſus prætendit ſapientiã ſapientibus memoratis abſconditam,propter contemplationem incompletam.Cum enim in contẽplationis negotio quadruplex inueniatur actio: ſcilicet admiratio, perſcrutatio, illuminatio,delectatio; videntur contemplatiuis ſæcularibus duæ primæ:contẽplatiuis ſpiritualibus duæ nouiſſimæ,diuinitus deputatæ;quod luce clarius declarat pſalmographus in perſona talium ſapientium, taliter elocutus;*Mirabilia*, &c. quaſi diceret; Quod teſtatus eſt Deus,miratus,& ſcrutatus eſt animus meus.Nonne vides actum duplicem interiectum inter intellectũ, & eius obiectũ,& admirationẽ, & perſcrutationẽ inter intellectiuã naturalem, & ſapientiam ſpiritualem.

Phe quid

Sade.

Articulus

Articulus primus.

Ad actum ergo admirationis spectat,quod cantat: *Mirabilia*,quia mirabilia non dixisset,nisi miratio precessisset.Talia mirabilia sunt verba legalia, secundum historiam aperta, sed secundum theoriam operta. Et nota circa prædicta mirabilia, quod contẽplanda sunt propter tria:quia lecta:quia tecta:quia non intellecta, quoniam in scripturis leguntur, sed figuris teguntur, & ab intellectibus obscuris non intelliguntur.De primo scribit psalmographus: Considerabo mirabilia de lege tua.Ecce mirabilia lecta. De secũdo legimus:Mirabilia opera altissimi,& glorioſa,& absconſa.Ecce mirabilia abscondita,si ue tecta. De tertio quoque psallimus:Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua.Ecce mirabilia non intellecta.

Psal.118.e *Eccl.11.a* *Psal.105.a*

Articulus secundus.

Ad sapientiam spiritualem facit,quod dicit:*Testimonia tua*:quasi tuis tua,non tuo:scilicet suo modo testificantia,hoc est immaterialia materialiter, infiguralia figuraliter,intemporalia temporaliter significantia. Neque enim possibile est nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum,teste Dionysio. Et notandum, quod ad contemplandum diuina testimonia,tria sunt necessaria:videlicet dilectio,vt veritas diligatur:directio,vt voluntas dirigatur:exactio,vt habilitas exigatur. De primo: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua:in quo dilectio veritatis.De secũdo:Beati, qui scrutantur testimonia eius: in quo directio voluntatis.De tertio:Da mihi intellectum, vt sciã testimonia tua:in quo exactio habilitatis.

S Dionys.cœlesti. hierar. cap.1. *Psal.118.p* *Ibid.a* *Ibid.q*

Articulus tertius.

Ad actum perscrutationis,seu inuestigationis pertinet,quod sublucet:*Ideo scrutata est ea*; quasi dicat:propter admirari, cœpit perscrutari: quoniam ignorauit, ideo cognoscere laborauit.Et nota, quod est scrutatio tripartita.Prima prophana,secũda vana,tertia Christiana.Prima est scrutãtium in scripturis,siue scripturarũ, aut prophetarum figuris propria figmenta, non cœlestia sacramenta. Secunda est scrutantium per naturale lumen supernaturalia sacramenta.Tertia est scrutantiũ per supernaturale lumen, supernaturalia sacramenta. Prima scrutatio improbatur, vt dixit Iacob ad Laban: Scrutatus es omnem suppellectilem meam. Sicut Laban in Iacob substantia scrutabatur propria idola, sic nonnulli in diuina scientia scrutantur sua friuola. Secunda scrutatio reprobatur,vbi scribitur:Altiora te ne quæsieris,& fortiora te ne scrutatus fueris.Fortiora se scrutatur,qui per debilitatem luminis naturalis sacramenta supernaturalia indagare conatur,& forte lumen gratiæ deuotis orationibus acquirere aspernatur.Tertia scrutatio approbatur,dicente Apostolo:De qua salute exquisierunt,& scrutati sunt Prephetæ,qui de futura in nobis gratia prophetauerunt,scrutantes quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi. Sic scrutãtur,qui spiritualia spiritualibus cõparare,tam orando,quam meditando luctantur: quia sicut scribitur ab Augustino:Quia didicerũt à Domino IesuChristo mites esse,& humiles corde,plus cogitãdo, & orãdo proficiunt,quàm legendo, & audiendo.

Gen.31.e *Eccli.3.e* *1.Pet.1.b* *Aug.cap.1. de vid. Deo,*

Articulus quartus.

Ad intelligentiam naturalem attinere dignoscitur, quod dicitur: *Anima mea*.Qualis putas anima,nisi qualis dixerat antea?Puta cum prudẽtibus mirata,& scrutata, non cum paruulis illustrata: quoniam incompetenter disposita.Et nota triplicẽ animæ dispositionem ad sapientię contemplationem:scilicet collectationem, extensionem,directionem, quantum ad animæ rationem,affectionem,& finis intentionem. De primo scribitur:Colluctata est anima mea in illa:sc licet sapiẽtia Ecce colluctatio rationis.De secundo subditur:Manus meas extendi in altum,& in sapientia eius luxit anima mea.Ecce extensio affectionis per deuotionem orationis. De tertio superadditur: Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Ecce directio intentionis ad fructum ædificationis.

Ecc.51.e *Ibidem.* *Ibidem.*

Epilogus.

Loquens ergo Psalmographus ex persona prudentium, in lumine proprio procedentium, & diuinam sapientiam in mysteriis absconditam propalare studentiũ,ait: *Mirabilia*, quantum ad primum contemplationis effectũ,scilicet admirationem.*Testimonia tua*,quantum ad contemplationis obiectum,scilicet sapientiam spiritualem:*Ideo scrutata est ea*, quantum ad secundum contemplationis effectum, scilicet perscrutationem: *Anima mea*, quantum ad contemplationis subiectum, scilicet intelligentiam naturalem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

B *Declaratio sermonum tuorum illuminat*,&c.] De sapientia prudentibus absconditа disertũ est à psalmista:de sapientia paruulis reuelata differendum est in parte ista.Prudentes quidem acceperunt partem contemplationis priorem, sed paruuli potiorem. Illis datũ est incognita mirari,abdita perscrutari. Istis datum est cœlitus illuminari,& medullitus delectari. Sicut in cõtemplatione prudentium cognouimus actum duplicẽ interiectum inter intellectum,& eius obiectum, sic in contemplatione paruulorum agnoscimus effectũ duplicem interceptum inter recipiens,& receptum:videlicet illuminationem, & delectabilem perfectionem, seu perfectiuam delectationem, inter diuinorum declarationem, & cordium præparationem.

Articulus primus.

C *Declaratio*,inquit,*sermonum tuorum*. Ecce declaratio diuinorum.Ecce diuini sermonis mysterium, quod de manu Dei suscipimus,quod cordibus custodimus, vt ædificetur proximus, & glorificetur altissimus. Vnde notandũ, quod legũtur sermones huiuscemodi in manu Domini conseruari: cordibus hominum commendari, & per ipsum Dominum consummari. Quæris, quare?quoniam ipsius est referare:ipsius est imperare: ipsius est remunerari.De primo legimus:In manu enim illius,& nos,& sermones nostri. Nõne vides sermones conseruatos in manu Domini referante? De secundo: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.Nũquid audis sermones cordibus commendatos, Domino imperante;De tertio:Consummatio sermonũ ipse est.An agnoscis sermones cõsummatos, Domino munerante?

Sap.7.e *Luc.11.f* *Eccli.43.d*

D *Articulus secundus.*

Illuminat, Ecce mentis recipientis illuminatio, per quam illuminatur ignorantium, sed patrem luminum exorantium ratio. Vnde notandũ, quod illuminat pater luminum credentes,sperantes, diligentes: quia fideliter,fiducialiter,feruenter orantes. De primo scribitur: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Tanquam patenter inquiens:Quoniam illuminasti ignorantem,vt crederem,illumina fideliter exorantem,vt credita firmiter asseuerem. Ecce illuminatio credentium. De secundo: Illuminabo,dicit Sapientia,omnes sperantes in Domino.Ecce illuminatio sperantium. De tertio: Qui timętis Dominum,diligite illum, & illuminabuntur corda vestra Ecce illuminatio diligentium.

Psal.107.e *Eccl.24.d* *Eccli.2.b*

E *Articulus tertius.*

Et intellectum dat:Hinc intellectus est habitus intellectus,intellectiuæ potentię perfectiuus: Vbi vero intellectualis perfectio,ibi spiritualis delectatio,quę dicitur contemplationis consummatio. Nam delectatio est operationis consummatio, secundum Philosophum, Sed notandum circa huiuscemodi intellectum, quod legimus intellectum datum,intellectum priuatum, intellectum mutatum.Quorum primum delectabile, secundum detrectabile, tertium detestabile. De primo scribitur:Intellectum tibi tabo, & instruam te:ecce intellectus datio delectabilis, De secundo: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictũ, & auferet se à cogitationibus,quę sunt sine intellectu:ecce intellectus priuatio

Arist lib.10. Et hic cap. 4 circa med. *Psal.31.e* *Sap.1.b*

Digitized by Google

delectabilis. De tertio : Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius: ecce intellectus mutatio deteſtabilis.

Sap. 4.c

Articulus quartus.

Paruulis: ecce præparatio hominum, ad ſuſcipiendum lumen diuinum: ſcilicet humilitas, quæ dicitur ſpiritualis paruulitas. Sed nota de paruulis, quòd diuerſos in diuerſis inuenimus ſcripturis: vtpote paruulos ætate, paruulos matpritate, paruulos prauitate. Quorum primi tolerabiles, ſecundi vituperabiles, tertij venerabiles, & ad diuinas illuminationes habiles. De primis: Egrediuntur, quaſi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus: ecce paruuli ætate. De ſecundis: Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? ecce paruuli maturitate. De tertiis: Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote: ſenſibus autem perfecti ſitis: ecce paruuli prauitate. Paruulis talibus nonnunquam reuelat Dominus, quæ velauit prudentibus.

Iob. 21.b

Prou. 1.c

1. Cor. 14.d

Epilogus.

Ait ergo Pſalmographus de contemptionis gratia, quam Dominus operatur in talibus, mediantibus illuminationis, & delectabilis perfectionis actibus: ***Declaratio ſermonum tuorum*** quãtum ad ſuſceptam ſapientiæ declarationem: ***Illuminat***, quantum ad tertiam cõtemplationis actionem, ſcilicet illuminationem. ***Et intellectum dat***, quantum ad quartam cõtemplationis ipſius operationem: ſcilicet delectationem, ſeu delectabilem perfectionem: ***Paruulis***, quantum ad ſuſceptiuam intelligentiæ præparationem.

VERSICVLVS TERTIVS.

OS meum aperui, &c.] Per præcedentia demonſtratur ſapientiæ cœleſtis abſconſio, & eius reuelatio per præſentia demonſtratur eiuſdem attractio, dicente Pſalmiſta: *Os meum*, &c. Ac ſi diceret voce plana: Aperui deſiderium rationale, & attraxi magiſterium ſpirituale: quia mandata tua, quãtum ad miniſterium cæremoniale, deſiderabam, quantum ad myſterium intellectuale. Ecce liquet ad oculum, quid apertum, quid attractum, quid mandatum, quid deſideratum. Quoniam apertum rationale deſiderium: attractum ſpiritu le magiſterium: mandatum cæremoniale miniſterium: deſideratum intellectuale myſterium.

Articulus primus.

Demonſtratur itaque deſiderium rationale, cum dicitur: *Os meum aperui*. Quoniã os interius eſt rationalis appetitus. Sicut enim homo exterior os exterius aperit ad id, quod appetit, ſic homo interior os interius aperit ad id, quod appetit. Et nota, quod os interius aperire debemus: ad ſapientiam inferendam; ad ſapientiam referendam; non ad inſipientiam proferendam; contra murmurioſos, contra incurioſos, contra iniurioſos. De primo: Aperui os meum, & cibauit me volumine: ſic aperitur os contra murmurioſos ſapientiæ inferendæ. De ſecundo pſallimus: Aperiam in parabolis os meum: ſic aperitur os contra incurioſos ſapientiæ referendæ. De tertio pſallentes dicimus: Obmutui, & non aperui os meum: ſic non aperitur os contra iniurioſos inſipientiæ proferendæ.

Ezech. 3.a

Pſalm. 77.a

Pſalm. 38.c

Articulus ſecundus.

Demonſtratur vtique magiſterium ſpirituale, cum additur: ***Et attraxi ſpiritum***. Vt autem videas clarius attractum huius ſpiritus, debes animaduertere, quòd eſt ſpiritus intelligentiæ incorporatus humanæ creaturæ, & eſt ſpiritus intelligẽtiæ incorporatus diuinæ ſcripturæ. Sed iſte ſpiritus eſt ante reuelationem implicitus, poſt reuelationem explicitus. Hunc igitur ſpiritum attrahit humanus ſpiritus, tanquam ab interiori exterius, ſupplicando, quòd ex implicito fiat explicitus. Notandum itaque circa ſpiritum intelligentiæ, quòd eſt ſpiritus attractiuus, ſpiritus attrahendus, & ſpiritus attractus. Ad attractiuum pertinet ſupplicatio, ad attrahendum implicatio, ad attractum explicatio. Deinde: Doctrinam, qua me arguis, audiam, & ſpiritus intelligentiæ meæ reſpondebit mihi; ecce ſpiritus intelligentiæ attractiuus. De ſecundo: Omnium artifex docuit me ſapientia: Eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ ſanctus, vnicus, multiplex; ecce ſpiritus intelligentiæ de profundo ſapientiæ attrahendus. De tertio: Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum, & ipſe tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ: ecce ſpiritus intelligentiæ attractus.

Iob. 20.a

Sap. 7.d

Eccl. 39.a

Articulus tertius.

Demonſtratur quoque miniſterium cæremoniale, cum ſubditur: ***Quia mandata tua***. Quæ mandata, niſi cæremonialia, ſeu figuralia? quorum apertum miniſterium, ſed opertum myſterium requirit diſertum dilucidationis magiſterium: hæc mandata leguntur cæremoniis aggregata, vt intelligantur ab aliis ſegregata. Horum etiam miniſteria receſſerunt, ſed myſteria remanſerunt. Vnde notandum de mandatis talibus, quòd ea mandauit Dominus cuſtodiæ triplici: videlicet populari, prophetali, regali; vt doceret agendorum, credendorum, ſperandorum myſteria meditari. De primo, vbi dicit Moyſes populo: Cuſtodias mandata Domini, & cæremonias eius; ecce mandatorum cuſtodia popularis, admonens de agendis. De ſecundo: Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum, & cæremonias; ecce mandatorum cuſtodia prophetalis, præmonens de credendis. De tertio, vbi dicit Dauid filio ſuo, cui facta fuit regni repromiſſio: Cuſtodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in viis eius, & cuſtodias cæremonias eius; ecce mandatorum cuſtodia regalis, commonens de ſperandis.

Deut. 10.c

Neem. 1.c

3. Reg. 2.a

Articulus quartus.

Demonſtratur denique myſterium intellectuale, cũ ſuperadditur: ***Deſiderabam***. Quoniam in mandatis illis carnalibus, & temporalibus, quantum ad miniſterium; ſed in intellectualibus, & æternalibus, quãtum ad myſterium illud erat deſiderabile, quòd intellectuale & æternale, potius quàm illud, quod carnale, & temporale. Et nota de myſteriorum notitia, quòd deſideratur ab anima, ſicut vmbra, ſicut gratia, ſicut aqua: quia recreat eius eſtum, delectat intuitum, ſatiat appetitum. Primi deſiderij prænotatio patet, vbi dicitur: Sicut ceruus deſiderat vmbrã: & ſicut mercenarius præſtolatur finem ſui operis, ſic & ego habui menſes vacuos: & noctes laborioſas enumeraui mihi: hic comparatur animus ſtudioſus ceruo celerrimo & mercenario pauperrimo, per laborum ſuperuacuitatem, & temporum ſuperfluitatem currentibus ad ardoris refrigerium, & operis complementum. Secundi deſiderij ſubnotatio liquet: Gratiam inquit, & ſpeciem deſiderabit oculus. Plane ſicut oculus exterior deſiderat gratioſam ſpecioſitatem, ſeu ſpecioſam gratioſitatem ſubſtantiæ corporalis, ſic oculus interior deſiderat ſpecioſitatem gratioſam, ſeu gratioſitatem ſpecioſam ſapientiæ ſpiritualis. Tertij deſiderij denotatio relucet, vbi legitur: Deſiderauit Dauid aquam; & intelligitur deſiderium animæ rationalis reſpectu ſapientiæ Saluatoris.

Iob. 7.a

Eccl. 40.c

2. Reg 23.b

Epilogus.

Ait ergo Pſalmographus, tanquam in Chriſto paruulus orando ſapientiæ attractiuus: ***Os meum aperui***, quantum ad rationale deſiderium, quod apertum: ***Et attraxi ſpiritum***, quantum ad ſpirituale magiſterium, quod attractum: ***Quia mandata tua***, quantum ad cæremoniale miniſterium, quod mandatum: ***Deſiderabam***, quantum ad intellectuale myſterium, quod deſideratum.

VERSICVLVS QVARTVS.

ASpice me, & miſerere mei, &c.] Qualiter attrahatur diuina ſapientia, patet per præcedentia: ſed qualiter accipiatur ab humana intelligentia, patebit per præſentia. Nam proculdubio, & ſicut illam attrahit

oratio

oratio, sic accipit dilectio. Enimuero est oratio infirma, quam non firmat dilectio, & inanis est attractio, qua non implet acceptio: quod vt clarius luceat, audiamus quid hinc Propheta censeat: *Aspice*, inquit, &c. Sed quid sibi vult hæc censura? Videte, quam firmiter, quàm fidenter Creatorem alloquitur creatura, dicens; affer aspectum, aufer defectum, profer iudicium rectum inter diligens & dilectum: hic aspectus est sapientialis influentia: hic defectus est intellectualis indigentia. Hoc iudicium est illa sapientis sententia: Amicorum omnia communia: hæc diligentia sunt creatrix, & creata intelligentia.

Cic. lib. 1. Offic.

Articulus primus.

Primo sapientiæ petit aspectum, id est, sapientialem influxum, cum dicit: *Aspice in me.* Sapientia quidem aspicit, cum aspicere facit, cum aspectum imperfectum perficit. Et nota, quod Dominus tripliciter aspicit animam: quantum ad agnitiuam, quantum ad affectiuam, & quantum ad effectiuam: primam illuminando, secundam consolando, tertiam approbando. De primo:

Abac. 3. a

Aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt colles sæculi: Quippe Dominus dicitur gentes, seu gentiliter viuentes aspicere, dissoluere, conterere: quia facit eas peccata recognoscere, recognoscentes resipiscere, resipiscentes ingemiscere: ecce aspectus illuminatorius. De secundo: Oratio humiliantis se nubes penetrabit,

Eccl. 35. d

& donec propinquet non consolabitur, & non discedet, donec altissimus aspiciat. Oratio siquidem penetrat per postulationem, propinquat per præstolationem, sed aspicitur per consolationem; ecce aspectus

Isa. 58. a

consolatorius. De tertio: Quare ieiunauimus, & non aspexisti, id est, approbasti: ecce aspectus approbatorius.

Articulus secundus.

Secundo pandit defectum, scilicet intellectiuæ imperfectum, cum adiicit: *Et miserere mei.* Petendo namque misericordiam, pandit miseriam: magna quippe miseria est sapientiæ salutaris penuria. Hic potes notare, quod miseretur Dominus diuersis diuersimodè: scilicet aliis purgatiuè, aliis illuminatiuè, aliis perfectiuè. Primo modo miseretur pœnitentibus, secundo ignorantibus, tertio expectantibus. Primus modus notatur, vbi legitur: Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. Tu, quia pius es, miserere nostri: ecce misericordia pœnitentium purgatiua. Secundus denotatur, vbi scribitur: Miserere

Iudith. 7. d

Eccl. 36. a

nostri Deus omnium, & respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum: ecce misericordia ignorantium illuminatiua. Tertius modus annotatur,

Isa. 33. a

vbi dicitur: Domine miserere nostri: te enim expectauimus: ecce misericordia expectantium perfectiua.

Articulus tertius.

Tertio postulat iudicium, cum allegat: *Secundum iudicium.* Quæris, quorum? Sapientium antiquorum, super communicantia amicorum: Est enim publica Græcorum sententia: amicorum omnia communia. Secundum hanc sententiam confidenter Dei postulat sapientiam, qui fideliter ei conseruat amicitiam. Et notandum circa dictum iudicium, quod non est timorosum, sed amorosum, sed saporosum: propter amicitiæ perfectionem, complexionem, & refectionem. De primo: In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: Ac si diceret manifestè: perfectum habemus amicitiæ nostræ iudicium: quoniam non timemus amici nostri iudicium: quia sicut ille fuit seruator amicitiæ nostræ, sic sumus & nos suæ. Proprium enim est amicitiæ confidere, non timere: ecce iudicium non timorosum propter amicitiæ perfectionem. De secundo per Prophetam psallitur: Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos in æternum conseruabuntur, quasi dicat: Amorosum est Deo iudicium amicorum: quia non contemptor est, sed complexor eorum: ecce iudicium amorosum propter amicitiæ complexionem. De tertio, vbi pastor bonus de bonis gregibus loquitur: Pascam illas in iudicio. Vos autem greges mei, quasi dicens: Amicis meis delicias adiudicabo supernas: qui mihi delicias administrauerunt internas: ecce iudicium saporosum propter amicitiæ refectionem.

Græcorum sententia.

Ezech. 34. d

Articulus quartus.

Quarto connectit dilectum & diligens, cum concludit: *Diligentium nomen tuum.* Connectendo diligens & dilectum, scil. increatum, & creatum intellectum. Quod autem ait, non te, sed tuum nomen, ad diligendi pertinet rationem. Vnde notandum circa nomen Dominicum, quòd legitur in scripturis excelsum, inclytum, glorioſum. Excelsa namque diligendi ratio est originalis naturalium bonorum adinuentio: sed inclyta diligendi ratio est ordinalis moralium donorum subuentio: sed glorioſa diligendi ratio est terminalis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentio. De primo: Notas, inquit, facite in populis

Isa. 12. b

adinuentiones eius, mementote, quoniam excelsum est nomẽ eius: ecce nominis excelsi ratio: scilicet originalis naturalium adinuentio. De secundo, vbi Dauid sic benedixit Domino: Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: ecce nominis inclyti ratio,

1. Paral. 29. c

scilicet ordinalis moralium subuentio. De tertio: Nisi

Deut. 28. f

custodieris, & feceris omnia verba legis huius, quæ scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius glorioſum, & terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit plagas tuas Dominus: ecce nominis glorioſi, & terribilis implicita, & explicita ratio, scilicet terminabilis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentio.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus qualiter sapientia diuina per dilectionem accipitur, Dominum sic alloquitur: *Aspice in me*, afferendo aspectum sapientialis influentiæ: *Et miserere mei*, auferendo defectum intellectualis indigentiæ: *Secundum iudicium*, proferendo sententiam communicantiæ: *Diligentium nomen tuum*, scilicet creatricis, & creatæ intelligentiæ, quæ sunt extrema istius amicitiæ.

VERSICVLVS QVINTVS.

Gressus meos dirige, &c.] Quaternarius antecedens deseruiuit sapientiæ speculatiuæ, iste sequens deseruit actiuæ, per quam diuinitus dirigitur iustus, erigitur elisus, illuminatur cæcus, soluitur compeditus; ecce quatuor actus diuini, quibus respondent versus bis bini. In primo cantatur à Psalmographo, velut à iusto in via iustitiæ, diuinitus dirigendo; *Gressus meos*, &c. quasi dicat; Motus meæ voluntatis, tuis dirige mandatis, ne subeam dominium iniquitatum omnium. Possumus itaque quatuor hic notare; scilicet actionem voluntariam, directionem necessariam, damnationem nefariam, & contaminationem multifariam. Quorum primum spectat ad opera viatorum; secundum ad onera mandatorum; tertium ad sufferentias tentatorum; quartum & differentias peccatorum:

Articulus primus.

Primum significatur, cum scribitur; *Gressus meos:* Gressus isti sunt actus vniuersi à voluntate eliciti, vel imperati. Et nota, quòd in scriptura diuersi gressus leguntur, per quos diuersi actus intelliguntur; videlicet gressus recti, gressus pulchri, & gressus effusi; per quos intelliguntur actus discreti, disciplinati, dissuti. De primo; Gressus rectos facite pedibus vestris; vt non quis

Heb. 12. e

claudicans erret. Ecce gressus recti, id est, actus discreti. De secundo; Quam pulchri gressus tui in calceamentis, filia principis. Ecce gressus pulchri, id est, actus disciplinati. De tertio canitur; Pene effusi sunt gressus

Cant. 7. a

Psalm. 72. a

mei. Ecce gressus effusi, id est, actus dissuti, seu dissoluti.

Psalm. 36 c

Articulus ſecundus.

Secundum aſſignatur, cum additur: ***Dirige ſecundum eloquium tuum.*** Iſtud eloquium eſt diuinum imperium, noſtrorum actuum directiuum. Actus enim humanæ voluntatis, diuinis regulantur mandatis, quaſi regulis æquitatis. Et nota, quod Dominus dirigit curuitatem vis rationabilis, iraſcibilis, & concupiſcibilis, quantum ad inſipientiæ pronitatem, impatientiæ, & immunditiæ. De primo Propheta dicit: Dirige me in veritate tua, & doce me. Ecce directionem; quantum ad rationabilis curuitatem, & inſipientiæ pronitatem. De ſecundo per Pſalmiſtam cantatur: Diriget manſuetos, id eſt, dirigendo faciet manſuetos in iudicio. Ecce directionem, quantum ad iraſcibilis curuitatem, & impatientiæ pronitatem. De tertio Pſalmographus ſcribit: Diriges iuſtum, ſcrutans corda, & renes Deus: ecce directionem, quantum ad concupiſcibilis curuitatem, & immunditiæ pronitatem.

Pſalm.24.a *Ibidem. b* *Pſalm.7.c*

Articulus tertius.

Tertium deſignatur, cum dicitur: ***Et non dominetur mei.*** Ecce dominium nefarium, dominium temerarium, quo tentatores dominantur tentatis, ſicut ſuperatores ſuperatis. Et nota, quod figuraliter legitur in ſcriptura ſpiritus voluptatis dominari delicatis: cupiditatis dominari cupidis: vanitatis dominari elatis. Primum figuratur, vbi ſcribitur: Eo tempore dominabantur Philiſthiim Iſrael: id eſt, voluptatis populo carnali. Quid enim per Philiſthiim, id eſt, potione cadentes, aliud ſenſerim, quam ſpiritus voluptatis de peccato gulæ in peccatum luxuriæ cadentes, vel cadere facientes? Secundum notatur, vbi traditur: Dominabitur theſaurorum auri, & argenti. Quod de ſpiritu cupiditatis poteſt intelligi. Tertium aſſignatur, vbi dicitur: Reges poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus noſtris dominantur: quod de ſpiritibus vanitatis non inconuenienter accipitur.

Iudic.14.c *Dan.11.g* *Neh.em9.g*

Articulus quartus.

Quartum conſignatur, cum adiicitur: ***Omnis iniuſtitia.*** Hoc eſt iniquitas omnifaria, per quam contaminatur malorum conſcientia. Sed notandum, quod iniuſtitia nominat in ſcriptura quandoque peccati actum, peccati maculam, peccati reatum. Quorum primum patet exterius, ſecundum latet interius, tertium trahit inferius. De primo: Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Ecce iniuſtitiæ actus patens exterius. De ſecundo ſcribitur: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniuſtitiam meam non abſcondi: ecce iniuſtitiæ macula latens interius. De tertio: Iuſtitia perpetua eſt, & immortalis: iniuſtitia autem mortis acquiſitio. Ecce iniuſtitiæ reatus trahens inferius.

Eccl.10.a *Pſalm.31.b* *Sap.1.d*

Epilogus.

Ait ergo Pſalmiſta, tanquam perſona iuſta, diuinitus in via iuſtitiæ dirigenda: ***Greſſus meos***, quantum ad actionem voluntariam, pertinentem ad opera viatorum: ***Dirige ſecundum eloquium tuum***, quantum ad directionem neceſſariam, attinentem ad onera mandatorum: ***Et non dominetur mei***, quantum ad dominationem nefariam, ſpectantem ad ſufferentiam tentatorum: ***Omnis iniuſtitia***, quantum ad contaminationem multifariam, reſpicientem differentias peccatorum.

VERSICVLVS SEXTVS.

Redime me à calumniis hominum, &c.] Sicut per ſapientiam Dei diriguntur iuſti, teſtificante verſu præcedenti, ſic per ipſam eriguntur eliſi, teſte præſenti, vel etiam redimuntur venditi, quod hic accipitur pro indifferenti. Quiſquis enim calumniis eliditur, dum eliditur, vilipenditur: dum vilipenditur, pro vili venditur. Quid enim eſt vilipendere, niſi pro vili vendere? Sed dum calumnia perimitur, & eliſus erigitur, & venditus redimitur, fatuus mercator eſt calumniator, qui carum pro vili vendit, cum Deo charum hominem vilipendit. Propter eliſionem, ſeu venditionem huiuſmodi ſolet mandatorum cuſtodia præpediri. Vnde Propheta, tanquam perſona ſic vendita, vel eliſa, petit ſe redimi à venditionibus talibus talium venditorum, propter cuſtodiam moralium mandatorum. Poſſumus itaque quatuor hic penſare, videlicet venditionis moralis cauſam quadruplicem: ſcilicet materialem, formalem, efficientem, finalem: Eliſus pertinet ad cauſam materialem: eliſio ad formalem: elidens ad efficientem: effectus conſequens ad finalem.

Vilipendo id eſt, vili vendo.

Articulus primus.

Cauſa materialis tangitur, cum pſallitur: ***Redime me***, quaſi pro vili venditum à vilipendente. Et nota, quod ſicut innuitur in ſcripturis, tales redimit Dominus tribus modis; ſcilicet per iudicium vltionis, beneficium conſolationis, incendium dilectionis. In primo elidentis feritas iudicio referitur. In ſecundo eliſi debilitas ſolatio delinitur. In tertio fortis, vt lapis, dilectio non frangitur, ſed ignitur, cum pro calumniantibus interuenitur. Quid enim eſt eliſos pro elidentibus interuenire, niſi ſcintillas igneas ex eliſis lapidibus exilire? Primum per illud intelligitur, quod legitur: Sion in iudicio redimetur. Quod tunc implebitur, cum calumniator fidelium per Dei filium perimetur. Secundum per illud innuitur, quod aſtruitur: Conſolatus eſt Dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem. Hic populus redimitur, cuius debilitas delinitur. Tertium per illud accipitur, quod aſpicitur: In dilectione ſua, & in indulgẽtia ſua ipſe redemit nos. Sic redemit illos, quorum charitas eliſa non excidit, ſed clarius coruſcauit.

Iſa.1.d *Iſa.52.c* *Iſa.63.b*

Articulus ſecundus.

Cauſa formalis traditur, cum dicitur: A ***calumniis***: quoniam venditiones iſtæ, quibus venduntur, quæ vilipenduntur: & vilipenduntur, qui calumniis eliduntur: ſunt calumnia. Sed nota, quod calumnia tripliciter accipitur in ſcriptura: interdum actiuè, interdum paſſiuè: interdum actiuè pariter, & paſſiuè. Prima eſt calumnia facientis: ſecunda patientis: tertia diligentis. De prima: Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ: Videlicet prælati effœminati, impinguati, in ſublimitate cuſtodiæ collocati: quia Samaria interpretatur, cuſtodia: ſequitur, quæ calumniam facitis egenis: ſcilicet non curantes de curandis criminibus, ſed crumenis. Ecce calumnia facientis. De ſecunda dicitur: Congregamini ſuper montes Samariæ, & videte inſanias multas in medio eius: ſcilicet quantum ad Eccleſias ſæculares: & calumnias patientes in penetralibus eius, quantum ad Eccleſias regulares. Ecce calumnia patientis. Calumnia talis eſt venditionis præmiſſæ cauſa formalis. De tertia: Chanaan in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit. Quid per Chanaan, niſi negotiator notatur? Nam Chanaan negotiator interpretatur. Ecce calumnia diligentis.

Calumnia triplex. *Amos.3.c* Samaria. *Amos.4.c* *Oſea.12.c* Chanaan.

Articulus tertius.

Cauſa efficiens explicatur, cum additur: ***Hominum.*** Qualium? Plane ſpiritualium, ſed animalium: quia nimirum homines calumniis elidentes, elidendo vilipendentes, vilipendendo viliter venundantes, ſunt animales ſpiritum non habentes. Sunt autem eiuſmodi, vel corde, vel ore, vel opere deprauati. Quorum primi dicuntur oculis obturati: ſecundi, impropriis aſſuetis: tertij, vita delicati. De primo: Dixit homo, cuius obturatus eſt oculus. Iſte ſane deprauatus eſt corde. De ſecundo: Homo aſſuetus in verbis improprij, in omnibus diebus ſuis nõ erudietur. Iſte quoq; deprauatus eſt ore. De tertio: Homo delicatus in te, & luxorioſus valde, inuidebit fratri ſuo. Hic apertè deprauatꝰ eſt opere.

Num.24.b *Eccl.23.c* *Deut.28.f*

Articulus quartus.

Cauſa finalis ſubnotatur, cum ſubditur: ***Vt cuſtodiam mandata tua.*** Nam intentio talium venditorum videtur irritatio mandatorum, & incitatio peccatorum, quibus nullatenus oportet cedere, ſed mandata inuiolabiliter obſeruare. Et nota de mandatorum cuſtodia, quod debet exiſtere cum timore, cum amore, cum vigore: contra tumidos, tepidos, & torpidos. De primo:

Eccl.2.d

Qui

Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius. Ecce mandatorum custodia, cum timore. De secundo: Domine Deus cœli fortis, magne, atque tetribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum iis, qui diligunt te, & custodiunt mandata tua. Ecce mandatorum diuinorum custodia cum amore. De tertio: Confortare, & esto vir fortis, & obserua, vt custodias mandata Domini Dei tui. Ecce mandatorum Dei custodia cum fortitudine, vel vigore.

Nehem. 1. b

3. Reg. 3. c

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona sic vendita, diuinitus redimenda: vel elisa, diuinitus erigenda: ***Redime me***, quantum ad elisum, seu venditionis moralis causam materialem: ***A calumniis***, quantum ad elisionẽ, seu causam formalem: ***Hominum***, quantum ad elidentẽ, seu causam efficientem: ***Vt custodiam mandata tua***, quantum ad effectum consequentem, seu causam finalem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Faciem tuam illumina, &c.] Quonam modo sapientia diuina iustos dirigit, & etiam elisos erigit, in duobus præmissis versibus enitescit. Quonam pacto cęcos illuminat, hic coruscat. Plerumque Domino permittente, bonus actiuus per amorem terrenorum: quasi calorem stercorum, excœcatur: sed denique Domino visitante, per amaram compunctionem, tanquam fellis vnctionem, curatur, & ad speculationem cœlestium reuocatur. Ad hoc enim, quod obscuritas sapientiæ per contemplationis perspicaciam declaretur, oportet, quod impuritas intelligentiæ per compunctionis amaritiem depuretur. Sub figura talis cæci videtur Propheta precari, quod diuina declaretur obscuritas, & humana depuretur impuritas. Sicut ex dictis eminet, versus iste quatuor continet obscuritatem, & eius declarationem, impuritatem, & eius depurationem. Obscuritas spectat ad sapientiam: declaratio ad contemplationis perspicaciam: impuritas ad intelligentiam: depuratio ad compunctionis amaritiem.

Tob. 11. e

Articulus primus.

Primum scilicet obscuritatem sapientiæ insinuans, ait: ***Faciem tuam.*** Reuera per faciem significatur sapientia, propter rria faciei accidentia, quæ sunt, scientia, gratia, reuerentia. Sicut enim homo exterior notificatur, gratificatur, magnificatur, propter faciei carnalis elegantiam: sic homo interior propter sapientiam. De primo, dixit Moyses Domino: Ostende mihi faciem tuam, vt sciam te. Ecce faciei scientia. De secundo, sponsa dixit ad sponsum: Facies tua plena est gratiarum. Ecce faciei gratia. De tertio: Reueritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, egó quoque exaudiui te, dicit Dominus. Ecce faciei reuerentia. Hæc est facies diuina, quam Angeli nobis velant, cum meditantibus diuinam sapientiam non reuelant, sicut Prophetico figuratur eloquio, vbi legimus: Duabus alis velabant faciem eius.

Eccl. 33. c

Esth. 15. d

2. Parali. 24. f

Isa. 6. a

Articulus secundus.

Secundum scilicet declarationem indicans, inquit, ***Illumina.*** Faciem quippe Domini velut velatam petit illuminari, obscuram sapientiam declarari, quod efficitur per tertiam contemplationis actionem, quam dicimus illuminationem. Hic potes notare, quod tripliciter contingit illuminare, scilicet deponendo, disponendo, exponendo. Primo modo illuminatur ignorantia, secundo intelligentia, tertio sapientia. De primo dicitur ore Prophetico: Illumina tenebras meas. Ecce illuminatio depositiua. De secundo scribitur stilo Dauidico: Tu illuminans lucernam meam. Ecce illuminatio dispositiua. De tertio legitur: Doctrinam, quasi antelucanum illumino. Ecce illuminatio expositiua. Hoc modo sumitur illuminare in proposito.

Psalm. 14. c

Ibidem.

Eccl. 24. d

Articulus tertius.

Tertium scilicet Impuritatem intelligentiæ designans, dixit: ***Super seruum tuum***, quasi secretorum tuorum nescium: quia sicut legimus: Seruus nescit, quid faciat Dominus eius. Vnde per seruum innuit seruilem & indispositum intellectum. Hic potest notari, quod serui dicuntur malè dispositi, quantum ad vim rationabilem, concupiscibilem, irascibilem. Quo circa non competit eis eloquiis eruditi, deliciis enutriri, dominiis insigniri. De primo: Seruus verbis non potest erudiri: quantum ad dispositionem rationabilis. De secundo: Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem: quantum ad dispositionem concupiscibilis. De tertio: Non decent stultum deliciæ, nec seruum dominari principibus: quantum ad dispositionem irascibilis.

Prou. 19. c

Ibid. d

Prou. 19. a

Articulus quartus.

Quartum scilicet depurationem coadunans, concludit: ***Et iustificationes tuas dóce me.*** Iste namque iustificationes sunt animæ purificationes, ad compunctionis amaritiem pertinentes, quas petit doceri, hoc est, quantum ad varias ipsius differentias admoneri. Hic potes notare, quod Dominus videtur tripliciter hæc docere: videlicet docendo nos orare, plorare, in agro corporis laborare: quatenus purificetur orando vituperabilis actus, plorando macula, laborando reatus. De primo: Domine doce nos orare. Ecce doctrina orandi. De secundo: Præcepit, vt docerent filios Iuda planctum. Ecce doctrina plorandi. De tertio: Interroga iumenta, & docebunt te. Ecce doctrina laborandi.

Luc. 11. a

2. Reg. 1. c

Iob. 12. b

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam cæcus diuinitus illuminandus: ***Faciem tuam***, quantum ad sapientiæ obscuritatem: ***Illumina***, quantum ad contemplationis declarationem: ***Super seruum tuum***, quantum ad intelligentię impuritatem: ***Et doce me iustificationes tuas***, quantum ad compunctionis depurationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Exitus aquarum deduxerunt, &c.] Lectione sapientiæ tripartita tribus præmissis versibus expedita, subsequitur actio quarta, per quã soluitur anima compedita. Notandum igitur, qualiter anima compeditur, & qualiter expeditur. Compediri dicitur per spiritum erroris. Expediri dignoscitur per spiritum mœroris: quia spiritus erroris rapit de bonis hominis interioris, quæ sunt bona moralia: sed spiritus mœroris id exsoluit de bonis hominis exterioris, quæ sunt bona naturalia: & sic animam, quam ille compediuit, hic expedit: quia quòd ille rapuit, hic exsoluit. Quod ille rapuit per indebitam actionem, hic exsoluit per debitam passionem. Hoc liquido protestatur Propheta loquendo, tanquam persona taliter expedita: ***Exitus aquarum***, &c. Ac si voce loqueretur expressa: Solutum est per spiritum mœroris de bonis hominis exterioris, quod raptũ fuerat per spiritum errotis de bonis hominis interioris. Quatuor igitur hic notantur, vtputa solutio, & rapina: naturalia, & moralia bona. Quorum primum interest spiritus mœroris, secundum spiritus erroris, tertium hominis exterioris, quartum hominis interioris.

Anima quomodo compeditur, & expeditur.

Articulus primus.

Solutionem prænotauit Psalmus, cum ait: ***Exitus aquarum***, id est, fluxus lacrymarum. Talem solutionem, scil. lacrymarum resolutionem soluit spiritus mœroris per oculos, quasi per loculos peccatoris: Pretiosa est in conspectu Domini pecunia talis, qualis est acrimonia lacrymalis. Sed nota, quod talium exitus aquarum triplicatur, secundum tria genera personarum. Inueniuntur enim exitus aquarum, seu fluxus lacrymarum interdum in personis pœnitentibus, & continentibus: interdum in personis pœnitentibus, sed non continentibus: interdum in personis, nec pœnitentibus, nec continentibus. Primum aquarum exitum sequitur fertilitas, secundum sterilitas, tertium vtilitas. Primus aquarum exitus est, de quo scribit Psalmographus: Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum: in quo describitur status pœnitentium à peccatis abstinentium. Secundus aquarum exitus est, de quo psallimus: Posuit flumina in desertum, & exitus

Psalm. 106. d

Ibid. e

aquarum

aquarum in ſitim;in quo notatur ſtatus pœnitentium, non tamen continentium.Tertius aquarum exitus eſt, de quo legimus:Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum; nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam,confundet te in conſpectu inimicorum: In quo ſignatur ſtatus impœnitentium,& incontinentium: qui non debent dare exitum aquæ concupiſcentiæ, vel ineptæ lætitiæ: ſicut nec vir mulieri laſciuæ.

Eccl.15.d

Articulus ſecundus.

Bona naturalia demonſtrauit,cum dixit: ***Deduxerunt oculi mei.*** Hi ſunt oculi naturales,quaſi loculi corporales ad exteriorem hominem attinentes,ſolutionem debitam deducentes. Et nota, quòd oculi debent aquas lacrymarum deducere propter tria, propter vulnerationem, propter vaſtationem, propter captiuationem. Quorum primum ſpectat ad bona naturalia:ſecundum ad bona moralia:tertium ad mala mortalia. De primo: Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem,& non taceant: quoniam contritione magna contrita eſt virgo filia populi mei plaga peſſima vehementer:ecce oculi deductiui lacrymarum propter vulnerationem naturalium. De ſecundo: Deducant oculi noſtri lacrymas,& palpebræ noſtræ defluãt aquis:quia vox lamentationis audita eſt de Sion, quomodo vaſtati ſumus: ecce oculi lacrymarum deductiui propter vaſtationem moralium. De tertio:Diuiſiones aquarum deduxerunt oculi mei in contritione filiæ populi mei: venatione ceperunt me, quaſi autem inimici mei gratis: ecce oculi lacrymarum deductiui, propter mortalia animam captiuantia.

Hier.14.c

Hier.9.d

Thren.3.c

Articulus tertius.

Rapinam annotauit,cum addidit: ***Quia non cuſtodierunt.*** Ac ſi diceret:Propterea ſoluerunt emendam oculis nominis exterioris;quia non cuſtodierunt bona hominis interioris, introducendo raptorem,ſcil. ſpiritum erroris: & ita bona naturalia ad hominem exteriorem pertinentia lacrymas deduxerunt:quia cuſtodire bona moralia ad hominem interiorem attinentia neglexerunt. Et nota,quòd nonnulli ſunt, qui Domini mandata non cuſtodiunt: quia neſciunt, quia negligunt, quia nolunt. Sicut mendaces,ſicut deſides, ſicut contumaces, De primo: Qui dicit ſe noſſe Deum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt: ecce non cuſtodia neſcientis. De ſecundo: Quare non cuſtodiſti dominum tuum regem? ecce non cuſtodia negligentis,ſeu dormientis. De tertio dixit Dominus ad Moyſen: Vſquequo non vultis cuſtodire mandata mea, & legem meam? ecce non cuſtodia non volentis,ſcilicet populi contumacis.

1.Ioan.2.

1.Reg.26.c

Exod.16.f

Articulus quartus.

Bona moralia ſubnotauit, cum ſubdidit? ***Legem tuam***, quantum ad moralem obſeruantiam. Et nota, quòd hæc eſt lex materna, lex interna, lex æterna: Propter Eccleſiam imperantem, propter gratiam inuiſcerantem, propter gloriam remunerantem. De primo: Ne dimittas legem matris tuæ: ecce lex materna propter Eccleſiam imperantem. De ſecundo, dicit Dominus:Dabo legem meam in viſceribus eorum: ecce lex interna propter gratiam inuiſcerantem. De tertio: Hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ eſt in æternum: ecce lex æterna propter gloriam remunerantem.

Prou.1.b

Hierem.31.f

Baruch.4.a

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tanquam perſona prius compedita, poſtmodum expedita, interius abſoluta, quoniam exterius reſoluta, dicit: ***Exitus aquarum,*** quantum ad emendam factam per ſpiritum mœroris: ***Deduxerunt oculi mei***, quantum ad bona naturalia hominis exterioris: ***Quia non cuſtodierunt***, quantum ad rapinam factam per ſpiritum erroris: ***Legem tuam,*** quantum ad bona moralia hominis interioris.

VERSICVLVS NONVS.

Iuſtus es Domine, &c.] Præcedens octonarius diſputauit de diuina ſapientia, præſens octonarius diſputabit de diuina iuſtitia. Nam de iuſtitia diſpoſitiua diſſeret quaternarius prior,de iuſtitia diffinitiua, poſterior. Iuſtitia vero diſpoſitiua quatuor habet filias: videlicet prohibitiuam,præceptiuam, comminatiuam, promiſſiuam totidem verſibus coniugatas, Prohibitiua iuſtitia primo verſui copulata, prohibet omne vitium per quadruplex prohibitorium, per externum, per ſupernum,per internum,per infernum: ſcilicet per iuſtum, per dominium,per rectum,per iudicium. Quæris,quale:per iuſtum legale,per dominium regale, per rectum rationale, per iudicium gehennale.

Iuſtitiæ diſpoſitiuæ filiæ.

Articulus primus.

Iuſtum legale proditur,cum pſallitur: ***Iuſtus es***,quia iuſta iubes: iuſtas condis leges, omnem iniuſtitiam prohibentes. Et nota de diuina iuſtitia, quòd legitur tripartita: ſcilicet erectiua,effectiua,neglectiua. Prima dicitur iuſtitia ſancientis: ſecunda iuſtitia facientis, tertia iuſtitia patientis. De prima: Rex iuſtus eriget terram: ecce iuſtitia erectiua. De ſecunda: Iuſtus es in omnibus, quæ feciſti nobis: ecce iuſtitia effectiua. De tertia: Qui negligit damnum propter amicum,iuſtus eſt: ecce iuſtitia neglectiua.

Prou.29.a

Dan 3.c

Prou.12.d

Articulus ſecundus.

Dominium regale promitur, cum canitur: ***Domine.*** Magna profecto vitiorum eſt prohibitio, illius Domini conſideratio, cuius omnia ſubſternuntur dominio. Et notandum circa prædictum dominium, quòd eſt ſecundum ſcripturæ teſtimonium, omnia potens, omnia circumſpiciens,omnia,quæ vult, faciens. Quapropter omnes,& ſinguli ſunt ſubſtrati eius potentiæ, eius notitiæ, eius voluntati. De primo: Reſpondens Iob Domino dixit: Scio,quia omnia potes: ecce Dominus omnia potens. De ſecundo: Oculi Domini multo plus lucidiores ſuper ſolem circumſpicientes omnes vias hominum, &c. ecce Dominus omnia circumſpiciens. De tertio ſcribitur: Omnia,quæcumque voluit Dominus,fecit:ecce Dominus omnia,quæ vult, faciens.

Iob.22.a

Eccl.23.c

Pſalm.113. & 134.b

Articulus tertius.

Rectum rationale proponitur,cum profertur: ***Et rectum.*** Qualiter rectum? Secundum internum rationis arbitrium, vel aſpectum. Nam proculdubio quælibet tam interior, quàm exterior actio rectificari dignoſcitur mediante interno rationis arbitrio. Vnde notandum circa rectitudinem rationis,quòd, ſicut legitur in ſcripturis,eſt rectitudo viſionis, eſt rectitudo prædicationis, eſt rectitudo operationis, procedens à rectitudine rationis: prima mentalis, ſecunda vocalis, tertia manualis. De primo: Oculi tui videant recta:ecce rectitudo viſionis. De ſecundo: Aperientur labia mea, vt recta prædicent: ecce rectitudo prædicationis. De tertio: Qui mundus eſt, rectum opus eius:ecce rectitudo operationis. Vnde nimirum recte prohibetur vitium,cum rectum prohibetur eius ſupplicium, per rectæ rationis arbitrium.

Prou.4.d

Prou.8.n

Prou.21.b

Articulus quartus.

Iudicium gehennale pronuntiatur, cum ſequitur: ***Iudicium tuum.*** Hoc enim iudicium eſt gehennale ſupplium. O quàm dura prohibitio eſt hæc conſideratio: Quicunque tali prohibitorio non prohibetur:non ſurdus,ſed mortuus eſſe videtur. Et nota, quòd,ſicut traditur in ſcriptura, iudicium tale, dicitur iudicium mortale,iudicium gehennale,iudicium æternale.Quæris,quare? quia inſuperabile,quia intolerabile,quia interminabile. De primo: Non eſt viro huic iudicium mortis:quia in nomine Domini Dei noſtri locutus eſt ad nos: ecce iudicium mortale. De ſecundo: Geniminа viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? ecce iudicium gehennale. De tertio: Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectionem ferantur.

Hier.26.c

Matth.23.

Heb 6.a

Ibidem.a

Digitized by Google

ramur. Et infra: Resurrectionis mortuorum,& iudicij æterni: ecce iudicium æternale.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quadruplicem prohibitionem explicans per hæc verba: *Iustus es*,quantum ad iustum legale,prohibens exterius in libris legalibus: *Domine*, quantum ad dominium regale,prohibens superius. *Et rectum*, quantum ad rectum rationale, prohibens interius: *Iudicium tuum*,quantum ad iudicium gehennale, prohibens inferius.

VERSICVLVS DECIMVS.

MAndasti iustitiam,&c.]Si quis abhorreat grauitatem iustitiæ prohibitiuæ in versu traditam præcedente,audiat suauitatem iustitiæ præceptiuæ propositam in præsenti.Sicut enim sponsus chariſſimus mandat sponsæ chariſſimæ mandata chariſſima ex charitate maxima, sic Deus mandat animæ mandata nimis amabilia,præ charitate nimia:Quod vt clarius videatur, attendamus,quid Propheta super hoc fateatur. Plane Prophetica sic cantat litera: *Mandasti*,&c.quasi dicat: Mandasti operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Et credibile,quod est amabile super omnia credibilia. Et desiderabile,quod est amabile super omnia desiderabilia,ex charitate nimia. Ecce mandatum animæ chariſſimum operabile, chariſſimum credibile, chariſſimum desiderabile ex nimia charitate. Quorum primum pertinet ad virtutem animæ effectiuam, secundum ad intellectiuam,tertium ad affectiuam,quartum ad charitatis prærogatiuam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: *Mandasti iustitiam.* Ecce operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Quid enim operanti amabilius,aut amanti operabilius,quàm iustitia quę continet vniuersa bona moralia? Et nota, quòd iustitia est amabilis, & amabiliter operabilis, propter tria: quia facit animam Deo charam, animam Deo chariorem, animam Deo chariſſimam: tanquam amicam, tanquam filiam, tanquam sponsam. De primo, vbi dicitur de opere Abraham: Reputatum est illi ad iustitiam,& amicus Dei appellatus est: ecce iustitia faciens animam Dei amicam. De secundo: Omnis, qui facit iustitiam: ex ipso, scilicet Deo, natus est: ecce iustitia faciens animam Dei filiam. De tertio: Sponsabo te mihi in iustitia: ecce iustitia faciens animam Dei sponsam.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: *Testimonia tua.* Ecce credibile,quod est amabile super omnia credibilia. Quid enim credenti amabilius,aut amanti credibilius, quàm sapientiæ testimonia? Si enim sapientes sunt propter sapientiam credibiles:multo magis credibilis est ipsa sapientia. Et nota,quòd diuina testimonia sunt amabilia,& amabiliter credibilia,propter tria:tum quia subleuantia,tum quia illuminantia, tum quia delectantia: Quia nimirum mentes subleuant, rationem illuminant, affectionem delectant. De primo: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: in quo mentis subleuatio. De secundo: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me, testimonia tua intellexi: in quo rationis illuminatio. De tertio supra: In via testimoniorum tuorum delectatus sum: in quo affectionis delectatio.

Articulus tertius.

Tertium annotatur,cum additur: *Et veritatem tuam.* Ecce desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia. Quid enim desideranti amabilius,aut amanti desiderabilius, quàm diuinæ veritatis essentia, cuius euidentia est omnis mali absentia, & omnis boni præsentia? Et nota, quòd veritas diuina est amabilis, & amabiliter desiderabilis, propter tria: propter veritatis primæ beatissimam euidentiam, suauissimam complacentiam, & sempiternam permanentiam. In quorum primo consummabitur nostræ beatitudo intelligentiæ: in secundo voluntatis: in tertio memoriæ. De primo scribitur:Omnes homines vult saluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire:ecce primæ veritatis beatissima euidentia. De secundo per Psalmistam dicitur: Complacui in veritate tua: eccc primæ veritatis suauissima complacentia. De tertio per Prophetam psallitur: Veritas Domini manet in æternum: ecce primæ veritatis sempiterna permanentia.

Articulus quartus.

Quartum denotatur,cum dicitur: *Nimis* id est,charitate nimia: *Ecce charitatis prærogatiua*, quæ mandata diuina facit nimium amabilia: quia nimis est amabile, quod mandatur nimis amabili nimia charitate. Et nota,quòd nimietas ista facit mandatum nimis facile,peccatum nimis difficile,iudicium nimis terribile. Primum quidem propter nimiam mandatoris dulcedinem: secundum autem propter nimiam peccatoris ingratitudinem: tertium tandem propter nimiam iudicatoris, & vindicatoris formidinem. De primo: Latum mandatum tuum nimis: ecce mandatum nimis facile. De secundo dixit Dauid ad Dominicum:Peccaui nimis,vt hoc facerem: ecce peccatum nimis difficile.De tertio: Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis: ecce iudicium nimis terribile.

Epilogus.

Patet itaque suauitas præceptiuæ,Psalmographo sic dicente: *Mandasti iustitiam.* Ecce chariſſimum operabile,pertinens ad effectiuam: *Testimonia tua*, ecce chariſſimum credibile, attinens ad intellectiuam: *Et veritatem tuam*, ecce chariſſimum desiderabile,spectans ad affectiuam: *Nimis*,ecce amoris nimietas,respiciens ad charitatis prærogatiuam.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

TAbescere me fecit zelus meus,&c.]Iustitiam præceptiuam elucidauit versus prędcedens:iustitiam comminatiuam elucidat versus præsens.Hæc est iustitia terribilis,per quam Dominus comminatur suis terribiliter inimicis,sicut patet, vbi dicit Dominus ore Propheticо: Comminatus sum, vt effunderem furorem meum super eos. Vnde mirabile,& mirabiliter miserabile videtur, quod talis comminatio semper in memoria non habetur. Propterea dicit:*Tabescere*,&c.quasi dicat:Motus sum misericordia super inimicorum vecordia:quia non habent in memoria verba Dei comminatoria. Quatuor ergo notantur in proposito:misericordia Prophetica,memoria lubrica, verba terrifica,vecordia inimica. Primum laudabile,secundum vituperabile, tertium formidabile, sed quartum detestabile.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *Tabescere me fecit zelus meus.* Hic est zelus Dauidicus.Dauid autem interpretatur misericors,vel amicus.Quis est ergo zelus iste,nisi zelus misericordiæ?Talis zelus dicitur tabefaciens, seu liquefaciens:quia compatiens.Notandum itaque quòd est zelus misericordiæ,iustitiæ,sapientiæ. Primus dicitur compatiens,secundus faciens,tertius audiens. De primo:Miserebor omnis domus Israël.Et assumam zelum pro nomine meo sancto. Ecce zelus misericordiæ, assumptiuus alienæ miseriæ. De secundo: Super solium Dauid sedebit,& super regnum eius,vt cõfirmet illud, & corroboret in iudicio,& iustitia amodo, & vsque in sempiternũ zelus Domini exercituum faciet hoc. Ecce zelus iustitię.De tertio:Auris zeli audit omnia.Talis est auris auditoris sapientię zelatoris.Ecce zelus sapientiæ.

Articulus secundus.

Secundũ liquet,cum scribitur:*Quia obliti sunt.* Quid enim est oblìuio,nisi memorię lubricatio?Et nota,quod vituperabilis est memoria,quę quatuor memorabilium est oblita, scilicet diuinæ præceptionis, prohibitionis, promissionis, & comminationis, propter periculum omissionis,commissionis,amissionis,& admissionis.De primo dicitur: Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expãdimus manus nostras ad Deum alienum.Hic oblio

1.*Tim.*2.*b*

*Psalm.*23.*a*

*Psalm.*116.*a*

*Psal.*118.*m*

1.*Paral.*21.*c*

*Soph.*1.*a*

*Exech.*20.*c*

Dauid.

Zelus triplex.

*Ezech.*39.*f*

*Isa.*9.*b*

*Sap.*1.*c*

Obliuio quid.

*Psalm.*43.*d*

*aub.*2.*d*

*Ioan.*2.*d*

*)sea.*2.*d*

*alm.*118.*n*

idem. m

dem. b

Digitized by Google

uio refertur ad præceptionem, expanſio ad prohibitionem. De ſecundo: Fecerunt malum in conſpectu Domini,& obliti ſunt Dei ſui,ſeruientes Baalim. Hic obliuio refertur ad prohibitionem. De tertio ſcribitur à Pſalmographo: Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos, ſupple in ſpe. Hic refertur obliuio ad promiſſionem. De quarto:Adimpleti ſunt,& ſaturati eleuauerunt cor ſuum,& obliti ſunt mei,& ego ero eis quaſi leęna,ſicut pardus in via Aſſyriorum. Hic refertur obliuio ad comminationem.

Iudic.3.a

Pſalm.105.c

Oſea.13.b

Articulus tertius.

Tertium lucet,cum traditur:*Verba tua.*Hæc ſunt verba comminatoria, & ideo digna memoria, præcipuè propter tria, tum quia ſunt verba fidelia, verba formidabilia, verba interminabilia. Plane fidelia, quantum ad tenorem eloquij: ſed formidabilia, quantum ad rigorem iudicij:ſed interminabilia,quantum ad dolorem ſupplicij. De primo per Pſalmiſtam dicitur:Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis. Ergo & in verbis cõminatoriis. Ecce verba fidelia,ſeu credibilia. De ſecundo per Prophetam pſallitur: A verbis tuis formidauit cor meum,& maximè à comminatoriis.Ecce verba formidabilia. De tertio: Verba mea non præteribunt. Ecce verba interminabilia: quia proculdubio manet comminatio, manente comminato ſupplicio.

Pſalm.144.c

Pſalm 118.x

Matth.24.c

Articulus quartus.

Quartum claret,cum ſequitur: *Inimici mei.*Qui ſunt illi,quos inimicos dicebat,ſuper quorum vecordia tabeſcebat,niſi quos inimicos Domini cognoſcebat? Ita profecto probatur ipſius teſtimonio: ait enim:Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam: Perfecto odio oderam illos, & inimici facti ſunt mihi. Dei vero ſunt inimici,qui huius ſæculi ſunt amici:quia ſicut ſcribitur:Quicunq; voluerit amicus eſſe huius ſæculi,inimicus Dei conſtituitur. Quæ vero maior vecordia, quàm amicitiam diuinam contemnere pro mundana? Et nota,quod tales inimici diſtinguuntur diſtinctione triplici, nam alij dicũtur infirmati,alij locupletáti,alij exaltati. Et ſunt trimembri concupiſcentia irretiti.Quidam concupiſcentia carnis, quidam concupiſcentia oculorum, quidam ſuperbia vitæ. De primis legitur:Qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt,& ceciderunt.Ecce inimici infirmati, quorum infirmitate,& lubricitate dignoſcitur Eccleſia tribulari.De ſecundis: Facti ſunt hoſtes eius in capite eius,& inimici eius locupletati ſunt.Ecce inimici locupletati, quales ſunt nonnulli principes, & prælati, vacantes cupiditati potius,quàm charitati.De tertiis ſcribitur à Pſalmographo: Inimici Domini mox, vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Ecce inimici exaltati, quorum culpa, & pœna connotantur in verbo præſenti.

Pſalm.138.d

Inimici Dei qui.

Iac.4.a

Ex.1.Ioan. 2.c

Pſalm.26.d

Thren.1.a

Pſalm.36.d

Epilogus.

Ait ergo Pſalmographus,diuinam comminationem, & humanam obliuionem mirabiliter miſeratus: *Tabeſcere me fecit zelus meus.* Ecce miſericordia Prophetica, quæ eſt laudabilis: *Quia obliti ſunt.* Ecce memoria lubrica, quæ vituperabilis: *Verba tua.* Ecce comminatio terrifica, quæ formidabilis: *Inimici mei.* Ecce vecordia inimica, quæ eſt deteſtabilis.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Iustitia ſuauiter attractiua.

Gnitum eloquium. &c.] Poſt acerbitatem iuſtitiæ comminatiuæ, ſubiungit Propheta ſuauitatem promiſſiuæ.Hæc eſt iuſtitia ſuauiter attractiua,quæ totum trahit hominem, tam interiorem, quàm exteriorem per deſiderium,& amorem.Sic trahebat ipſum Pſalmographum,qui dicebat: *Ignitum,* & cætera.Quid enim aliud ſonat hæc litera,niſi quod homo interior trahitur per ardorem, & homo exterior per amorem? Nam nulli dubium,quod prædictum eloquium non tantum ignitum eſt,ſed auditum, nec vllum igniret,ſi nullus audiret. Vnde quatuor actus connotat iſte verſus,ſcilicet actum igniendi,audiendi,ſeruiendi,& diligendi. Quorum primus ad ardorem, ſecundus ad hominem interiorem,tertius ad exteriorem, quartus attinet ad amorem. Quis enim eloquij cœleſtis auditor,niſi homo interior? quis ſeruitor, niſi homo exterior?quid ignitio niſi ardor? quid dilectio, niſi amor?

Articulus primus.

Igniendi actus proponitur,cum ſcribitur:*Ignitum vehementer,*ſupple actiuè,non paſſiuè. Aliter enim cõpetit ignitum eloquio,aliter deſiderio: quoniam eloquio congruit actiuè,ſed deſiderio paſſiuè. Nec enim ignitũ hic vocatur eloquium, niſi quoniam ignit deſiderium. Et nota, quod inuenimus ignitum deſiderium tripartitum:videlicet deſiderium tentationis,reluctationis, & remunerationis.Vnde legimus ignitum ſerpentem,clypeum,ſermonem. De primo: Miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes.Tales ſerpentes tentatores ſunt, qui concupiſcentias incendere inardeſcunt.Talium ergo deſiderium eſt ignitum,circa malum culpæ. De ſecundo;Clypeus fortium ignitus.Moraliter tales clypei, fortes affectiones ſunt, quæ tela diabolica extinguere incandeſcunt. Talium ergo deſiderium eſt ignitum circa bonum gratiæ.De tertio:Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe.Tales præcipuè ſermones cœleſtium promiſſiones ſunt, quibus igniti milites Chriſti nulla pericula pertimeſcunt.Talium ergo deſiderium eſt ignitum circa bonum gloriæ.

Deſiderium ignitum tripartitum.

Num.21.b

Nahum.2.a

Prou.30.a

Articulus ſecundus.

Audiendi actus ſupponitur,cum ſubditur: *Ignitum tuum*, ſcilicet auditum per hominem interiorem, & ideo trahens ipſum per deſiderij feruorem,Et nota circa eloquium beatitudinis promiſſiuum, quod eſt deſiderabile homini interiori,quantum ad greſſum,viſum, guſtum,propter ſummum bonum conſequendum, videndum,fruendum. De primo:Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum. Hic deſideratur eloquium ratione mandati complendi, & præmij conſequendi. De ſecundo: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum: Hic deſideratur eloquium reſpectu ſummi boni videndi. De tertio: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Hic deſiderantur eloquia ratione ſummi boni fruendi.

Pſalm.118.r

Ibidem.l

Ibidem.n

Articulus tertius.

Seruiendi actus interponitur,cum inſeritur:*Et ſeruus tuus.* Seruus iſte,ni fallor,eſt homo exterior,qui non tantum creatoris,ſed etiam interioris hominis eſt ſeruitor. Si quæris,in quibus? Specialiter in tribus, in eo, quod ſenſatus,diſciplinatus,operibus inclinatus.Quantum ad primum ſeruit intellectiuæ:quantum ad ſecundum,affectiuæ:quantum ad tertium,effectiuæ. De primo: Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus,quaſi anima tua: quoniam à ſenſibus incipit cognitio intellectiua: ecce ſeruus ſenſatus,id eſt, ſenſibus ornatus ſeruiens intellectiuæ.De ſecundo:Panis & diſciplina,& opus ſeruo. Hoc eſt diſciplina exteriorum ſenſuum, per quam adiuuatur diſciplina interiorum affectuum: ecce ſeruus diſciplinatus ſeruiens affectiuæ.De tertio: Seruum inclinant operationes aſſiduæ. Hæc inclinatio eſt ad miniſterium effectiuæ prædiſpoſitio: ecce ſeruus inclinatus ſeruiens effectiuæ.

Homo exterior ſeruus interioris.

Eccl.7.a

Eccl.33.d

Ibidem.

Articulus quartus.

Diligendi actus ſubterponitur,cum ſubſequitur:*Dilexit illud.* Ecce amor,quo trahitur homo exterior.Sed nota triplicem amorem,per quem amat homo exterior Saluatorem. Homo quidem exterior,cum ſit creatus, animatus, rationis arbitrio ſubiugatus, habet amorem naturalem, animalem, rationalem. Quapropter diligit naturaliter,animaliter rationaliter, ſuum factorem, ſuum dilectorem,ſuum clarificatorem. De primo: Dilige eum,qui te fecit: ecce dilectio factoris.De ſecundo: Diligamus Deum,quoniam ipſe prior dilexit nos: ecce dilectio dilectoris.De tertio:Qui diligunt te,ſicut ſol in ortu ſuo ſplendet, ita rutilent:ecce dilectio clarificatoris. Hæc autem dico ſine præiudicio veritatis, tanquam ſectator pietatis, magis quàm proprietatis.

Amor triplex quo homo exterior amat Saluatorem.

Eccl.7.c

1.Ioan.4.d

Iudic.5.d

Epilogus.

Digitized by Google

Epilogus.

Ait ergo Propheta,quasi attractus diuinitus mediante iustitia promissiua: *Ignitum vehementer*, quantum ad actum igniendi,qui pertinet ad ardorem: *Eloquium tuum*,quantum ad actum audiendi,qui pertinet ad hominem interiorem: *Et seruus tuus*, quantum ad actum seruiendi, qui pertinet ad hominem exteriorem: *Dilexit illud*, quantum ad actum diligendi,qui pertinet ad amorem. Ac si dicatur: *Eloquium tuum*,quod audit homo interior:*Est ignitum vehementer*, id est,ipsum attrahit per ardorem: *Et seruus tuus*,id est homo exterior: *Dilexit illud*, id est attrahitur per amorem.

VERSICVLVS XIII.

A *Dolescentulus sum ego*,&c.] Hactenus iustitia dispositiua disposuit, qualiter operandū;tempus est, vt iustitia diffinitiua diffiniat,qualiter remunerandum. Hæc est iustitia finiens,& diffiniens, terminans,& determinans causas vniuersas, tam prosperas, quam aduersas,secundum quatuor sententias totidem versibus annotatas.Quarum prima est humilium sublimatio:secunda sublimium humiliatio:tertia patientium coronatio: quarta impatientium condemnatio. Primam sententiā enucleat primus versus.In quo Psalmographus, tanquam in diuino iudicio constitutus,conscientię suæ librum aperit, & iustitiæ debitum emolumentum exquirit,dicens: *Adolescentulus*, & cætera:quasi patenter inquiens:Ego paruulus in oculis meis,& in oculis alienis, quid tibi credidi, obliuioni non tradidi. Quatuor ergo sunt, quæ super hoc pensari possunt. Humilitas implicita,humilitas explicita, merces deposita, & spes C reposita. Ecce bonum interius, bonum exterius, bonum superius, bonum inferius.

Articulus primus.

Primum indicatur, cum scribitur:*Adolescentulus sum ego*. Per adolescentulos, qui sunt humiles humilitate corporali, vel forinseca, significantur humiles humilitate morali, vel intrinseca. Sed notandum, quod leguntur adolescentuli perfecti, interfecti, despecti: per quos notantur humiles virtuosi, vitiosi, duplices, vel dolosi. De primis Psallimus: Ibi Beniamin adolescenculus in mentis excessu:ecce adolescentulus perfectus, tum propter nominis increpationem: quoniam filius dexteræ interpretatur, tum propter mentis excessionem, quæ contemplatiuæ perfectioni non incongrue deputatur. De secundariis dicit ita Lamech, qui D interpretatur humilis,vel humiliatio: Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum: ecce adolescentulus per humiliationem interfectus.De tertiis:Super adolescentulis eius non delectabitur Dominus,& pupillorum & viduarum eius non miserebitur:quia omnis hypocrita est nequam:ecce adolescentuli propter simulationem despecti.

Psalm.67.f Beniamin.

Lamech. *Gen.4.d*

Isa.9.c

Articulus secundus.

Secundum intimatur,cum dicitur:*Et contemptus*:scilicet ab aliis,& sic humilis in oculis alienis.Hic potest notari,quod diuersi diuersimodè sunt contempti. Legitur enim contemptus seruus, contemptus sensatus, contēptus Dominus. Quorum primum miserabile:secundum contristabile; tertium condemnabile.De primo:Libera eos,qui seruiunt gentibus, & contemptos, E & abominatos respice,vt sciant gētes,quia tu es Deus noster:ecce contemptus seruus.De secundo:In duobus contristatum est cor meum,& in tertio iracundia mihi aduenit,vir bellator deficiens per inopiam,& vir sensatus contemptus,& qui transgreditur à iustitia ad peccatum: ecce contemptus sensatus. De tertio: Anima, quæ peccauerit, & contempto Domino, negauerit proximo suo depositum,quod fidei eius creditum fuerat, & cætera: ecce contemptus Dominus.

1.Mac.1.f

Eccli.26.d

Luc.6 a

Articulus tertius.

Tertium denotatur,cum psallitur: *Iustificationes tuas*. Iustificationes istæ sunt operationes iustæ, quibus remunerationes iustæ reddendæ sunt,non iniustæ. Tales iustificationes deponit iustus apud Deū,& Deus apud A eum. Nam Deus deponit apud iustum eas ad operandum,& iustus deponit apud Deum operatas ad remunerandum. Notandum namque, quod iustificationes eiusmodi debent custodiri,non deseri,sed requiri.Quæris, quo modo? custodiri operando, non deseri temerando: sed requiri remunerationem sperando. De primo:Iustificationes tuas custodiam:ecce iustificatio custodita operando. De secundo: Iustificationem meam, quam cœpi tenere,non deserā:ecce iustificatio non deserta temerando.De tertio:Iustificationes tuas requirā: ecce iustificatio requisita, remunerationem sperando.

Psalm.118.a
Iob 27. b
Psalm.118.e

Articulus quartus.

Quartum demonstratur,cum sequitur:*Non sum oblitus*: quasi dicat: Scio cui credidi,nec obliuioni tradidi, quid ei credidi. Quaeriter enim dari posset obliuioni possessio,visio,fruitio summi boni?Sed nota,quod multi reperiuntur illius obliti,quia multipliciter impediti. Nam alij sunt obliti diuinę possessionis,alij visionis,alij fruitionis: quia sunt impediti,quidam auaritia temporali: quidam animali: quidam lasciuia corporali. De primo:Oblitus est Israel factoris sui,& ædificauit delubra: ecce obliuionis causa,temporalis auaritia,quæ dicitur idololatria, Apostolo dicente: Auaritia, quæ est simulacrorum seruitus. De secundo: Repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum: ecce obliuionis causa animalis auaritia. De tertio, vbi dicitur de anima impudica: Reliquit ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est: ecce obliuionis causa corporalis lasciuia.

Osea.8.d
Coloss.3 a
Thren.3.b
Pron.2.d

Epilogus.

Ait ergo Propheta,tanquam persona in diuino iudicio constituta: *Adolescentulus sum ego*,quantum ad humilitatem implicitam,quæ est bonum interius: *Et contemptus*, quantum ad humilitatem explicitam, quæ est bonum exterius:*Iustificationes tuas*,quantum ad meritedem depositam,quæ est bonum superius:*Non sum oblitus*, quantum ad spem repositam, quæ est bonum inferius.

VERSICVLVS XIV.

Vstitia tua,iustitia in æternum,&c.]Sententiam humilium sublimatiuam præcedens versus exposuit:sententiam sublimium humiliatiuam præsens versus exponit.Nam Propheta tanquam assessor summi iudicis, sententiam continuatam,& confirmatam super his luculenter recitat super his verbis:*Iustitia tua*,& cætera, quasi dicat: Iusta est sententia condemnationis, iusta sententia continuationis,& lex tuæ comminationis est veritas confirmationis.Hæc notauit Psalmista per quatuor verba ista, per iustitiam, per æternitatem, per legem,per veritatem: quia profecto ad iustitiam spectat condemnatio, ad æternitatem continuatio, ad legem comminatio, ad veritatem confirmatio.

Articulus primus.

Iustitia tua: *Hac est iustitia,qua condemnat*,dum superbos humiliat:non ad pœnitentiam,sed ad pœnā.Et nota, quod hæc iustitia dicitur in scriptura, memoranda, mensuranda, reuelanda. Quæris quibus? memoranda viuentibus, mensuranda morientibus, reuelanda resurgentibus. De primo Psallimus: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius: ecce iustitia memoranda.De secundo: Ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura; ecce iustitia in particulari iudicio mensuranda. De tertio: Reuelabitur,quasi aqua iudicium,& iustitia, quasi torrens fortis; ecce iustitia in generali iudicio reuelanda.

Psalm.70.c
Isa.28.c
Amos 5.g

Articulus secundus.

Iustitia in æternum; Hæc est iustitia, qua condemnationem continuat non in quinquennium, vel decennium,sed in æternum.O iustitia permirabilis,& permirabiliter formidabilis, cuius qualitas intolerabilis, & quantitas interminabilis. Et nota, quod æternitas illa videtur nimis terribilis propter tria, propter æternum

Digitized by Google

laborem,propter æternum horrorem,& propter æternum mœrorem;quoniã erit labor æternæ pœnalitatis; horror æternæ tenebroſitatis;mæror æternaliter perditæ cœleſtis hæreditatis.De primo per Pſalmiſtam dicitur Laborabit in æternum,& viuet adhuc in finem,ſcilicet finem præter finem:ecce æternitas laboris. *Pſalm.48.b*

De ſecundo per Prophetam pſallitur : Vſq; in æternum non videbit lumen ; ecce æternitas horroris. *Ibid.d*

De tertio per eundem conſcribitur:Dominus regnabit in æternum, & in ſæculum ſæculi peribitis gentes de terra illius, quaſi dicat: Quandiu regnabit Dominus dominantium ; tandiu peribitis de terra viuentium ; ecce regnandi æternitas, & pereundi coæternitas. *Pſalm.9.d*

Articulus tertius.

Et lex tua : Legem dicit legalem comminationem contra legis contaminationem:quia pauci contaminationem cauerent, niſi comminationem pauerent: Et nota tria comminantia contra tria contaminantia;ſcil. diſceptationem,deſolationem,& conſumptionem:contra peccati perpetrationem , deformationem , & obligationem. Cum enim peccatum perpetratur , anima deformatur , & ad pœnam perpetuam obligatur. De primo : Tenentes legem neſcierunt me. Et infra : Propterea adhuc contendam iudicio vobiſcum, ait Dominus,& cum filiis veſtris diſceptabo;ecce prima comminatio legis,ſcil. comminatio diſceptationis.De ſecũdo: In die illa longe fiet lex.Et infra:Et terra erit in deſolationẽ propter habitatores ſuos ; ecce ſecunda comminatio legis,ſcilicet comminatio deſolationis.De tertio: Sacerdotes contempſerunt legem meam. Et infra : Et effudi ſuper eos indignationem meam , & in igne iræ meæ conſumpſi eos;ecce tertia comminatio legis,ſcilicet comminatio conſumptionis , ſeu combuſtionis. *Hier.2.b Ibid. Mich.7.c Ibid. Ezech.22.f Ibid.g*

Articulus quartus.

Veritas Hæc eſt veritas confirmationis,& recte dicit auctoritas, quòd lex tua veritas:quia lex diuinæ comminationis eſt confirmatio humanæ condemnationis; quoniam non indignè condemnationem meretur,quicunque comminationem eiuſmodi non veretur.Et nota, quòd veritas iſta,ſicut legitur in ſcriptura,eſt veritas diffinitiua,eſt veritas retributiua,eſt veritas confirmatiua. Plane diffinitiua ſine appellatione,retributiua ſine rebellatione , confirmatiua ſine retractione. De primo : In veritate educet iudicium;ecce veritas diffinitiua. Quid enim eſt iudicium educere,niſi diffinire. De ſecundo ſcribitur à Pſalmographo : Veritatem requirit Dominus , & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam:ecce veritas retributiua. De tertio:Labium veritatis firmum erit in perpetuum;ecce veritas confirmatiua. *Iſai.42.a Pſalm.30.d Prou.12.c*

Epilogus.

Patet itaq; Propheticum eloquium circa ſententiam humiliatiuam ſublimium. Ait enim : *Iuſtitia tua*, quantum ad iuſtitiam condemnationis : *Iuſtitia in æternum*, quantum ad iuſtitiam continuationis:*Et lex tua*,quantum ad legem comminationis:*Veritas*,quantum ad veritatem confirmationis.

VERSICVLVS XV.

Tribulatio,& anguſtia, &c.] Duæ diffinitiuæ ſententiæ in duobus præmiſſis verſibus ſunt expreſſę, videlicet humilium ſublimatiua , & ſublimium humiliatiua. Sequitur tertia diffinitiua ſententia in iſtius verſus continentia breuiter exprimenda,ſcil. patientiũ coronatiua. Nam Propheta præclare patientium militiæ coronationem contemplans , & contemplando coniubilans , ex eorum perſona loquitur , ita cantans. *Tribulatio & anguſtia*, quaſi dicat : Attendite, quid toleraui, per quid ſuperaui,quid conſideraui, quid ſperaui.Vnde per verſus huius continentiam poſſumus connotáre militiam tolerantem, militiam ſuperantem, militiam conſiderantem , militiam ſperantem ; Tolerauit enim malitiam, ſuperauit per ſapientiam, conſiderauit gratiam , ſperauit gloriam.

Articulus primus.

Primum notatur,cum ſcribitur : *Tribulatio, & anguſtia*,id eſt,corporalis,& ſpiritualis malitia ; exterior & interior amaritia,quam pro Chriſto æquanimiter tolerat Chriſtiana malitia. Et nota circa tribulationem,& anguſtiam, tripartitam tolerantium differentiam:quorum alij ſuperantur,alij non ſuperantur, alij ſuſtentantur. Prima tolerantia vitioſa,ſecunda virtuoſa,ſed tertia gratioſa;quia ſicut Seneca dicit:Generoſos animos labor nutrit. De primo,vbi dicitur de impio : Terrebit eum tribulatio,& anguſtia vallabit eũ,ſicut regem, qui præparatur ad prælium;hic tribulatio, & anguſtia toleratur , ſed tolerans ſuperatur. De ſecundo : Quis ſeparabit nos à charitate Chriſti ? Tribulatio , an anguſtia , &c. Hic tribulatio & anguſtia toleratur , ſed tolerans non ſuperatur , quoniam à charitate Chriſti non ſeparatur. De tertio : Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis , & aqua anguſtiæ : hic tribulatio & anguſtia toleratur,& tolerans non ſuperatur , ſed potius ſuſtentatur. *Sen.epiſt.31. Iob 15.a Rom.8.g 3.Reg.22.d*

Articulus ſecundus.

Secundum ſubnotatur , cum ſubſcribitur : *Inuenerunt me*, quaſi non dubitantem,non dormitantem, ſed ſtrenue militantem. Et nota , quòd tentatio inuenit hominem , vel Dominus per tentationem interdum errantem , interdum dormientem , interdum vigilantem : errant improuidi,dormiunt inualidi,vigilant virtuoſi. Primum figuratur : Inuenit eum vir errantem in agro;vbi notatur inuentio cuiuſque errantis per imprudentiam. Secundum ſignatur : Venit , & inuenit eos dormientes ; vbi notatur inuentio dormientium per inconſtantiam. Tertium inſinuatur : Beati ſerui illi, quos cum venerit Dominus , inuenerit vigilantes: Vbi notatur inuentio vigilantiam per virtuoſam tentationis victoriam. *Gen.37.c Marc.14.d Luc.12.c*

Articulus tertius.

Tertium connotatur, cum ſcribitur : *Mandata tua.* Ecce gratioſa conſiderationis materia. Nec enim ſine maxima gratia nobis recommendata ſunt hæc mandata. Et nota, quòd in mandatis poſſunt conſiderari tria; videlicet diuina notitia , coambulatio , & commanentia;quia teſte beato Ioanne : Si mandata ſeruemus , Dominum cognoſcimus , Domino coambulamus , & Domino commanemus. De primo : In hoc ſcimus , quoniam cognoſcimus eum , ſi mandata eius ſeruemus ; ecce prima mandatorum continentia , ſcilicet Dei notitia. De ſecundo : Hæc eſt charitas , vt ambulemus ſecundum mandata eius; ecce mandatorum continentia ; ſcilicet coambulandi gratia. De tertio : Qui ſeruat mandata eius,in illo manet , & ipſe in eo ; ecce tertia mandatorum continentia,ſcilicet commanentia. *1.Ioan.2.a Ibidem. 2.Ioan.1.b 1.Ioan.3.d*

Articulus quartus.

Quartum pernotatur,cũ perſcribitur: *Meditatio mea eſt.* Vbi meditatio,ibi frequẽtatio.In mandato frequentatur cõſideratio,quia talia non tantũ ſunt operabilia, ſed & remunerabilia;operanda per gratiã, remuneranda per gloriam. Mandata igitur meditatio dicitur;quia de cõſideratione operationis ad cõſiderationem remunerationis venitur.O felix meditatio,intus ardens, foris lucẽs,ſurſũ ducens,quam amando interius inardeſcit;orando forinſecus eluceſcit,ſuſpirando,quę ſurſum ſunt concupiſcit. De primo:In meditatione mea exardeſcet ignis ; ecce meditatio intus ardens. De ſecundo Propheta pſallit:Et erunt, vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper; ecce meditatio foris lucens. De tertio eximius cithariſta ; Concupiui ſalutare tuum Domine , & lex tua meditatio mea eſt ; ecce meditatio ſurſum ducens. *Pſalm.38.a Pſalm.118.i Pſalm.118.y*

Epilogus.

Ait ergo Propheta in militię memoratæ perſona:*Tribulatio & anguſtia*, quantũ ad malitiam,quæ toleratur: *Inuenerũt me*,quantũ ad ſapientiã,per quam ſuperatur: *Mandata tua*, quantum ad gratiam, quæ conſideratur: *Meditatio mea eſt*, quantum ad gloriam,quæ ſperatur.

VERSI

VERSICVLVS XVI.

A *Equitas, testimonia*, &c.] Patientium coronationem superius audiuimus. Supereſt, vt condemnationem impatientium audiamus. Circa præſentem contemplationem Pſalmographus ſupra ſe ſubleuatus, vidiſſe videtur æquitatem, duas eius ſocias, quæ ſunt veritas,& ſeueritas:quarum prior eſt æquitatem dirigens,poſterior eandem exequens.Veritas quidem diuina teſtimonia, tanquam iura cœleſtia circa reorum ſupplicia,indicabat, teſtificando, quòd æternę legis præuaricatio,& æterni regis præiudicatio,debent æterno vindicari ſupplicio.Sicut autem veritas indicabat,ſic æquitas iudicabat:& ſicut æquitas iudicabat,ſic ſeueritas vindicabat.Vnde Propheta contemplatus, & cõtemplando conſternatus, quòd tale eſt iudicium æquitatis,tale quoq;ſupplicium ſeueritatis,quale teſtimonium veritatis:ſupplicauit & ſuppliciter mẽdicauit ſubſidium pietatis, quod breuiter annotauit,cum ait: *Æquitas*,&c. Ac ſi voce diceret tremebũda:ecce video quia talis eſt æquitas iudicando,qualis veritas indicando,talis quoq;ſeueritas vindicando:quo circa peto pietatis ſubſidium ſupplicando. Quatuor itaque poſſumus hic penſare:ſcilicet æquitatem,ſeueritatem, veritatem,& ſinceritatem : prima iudicat, ſecunda indicat, tertia vindicat, ſed quarta ſupplicat.

Articulus primus.

Iudicium æquitatis eructatur,cum dicitur:*Æquitas*, quia nulla dubietas, quin iudicium æquitatis ſit æquitas. Circa iudiciariam æquitatem poteſt notari, quòd æquitas ſolet in ſacra ſcriptura comparari ſcuto inexpugnabili,virgæ inflexibili, ſemitæ infallibili:quia iudicialis æquitas eſſe debet inexpugnabilis per timorem, inflexibilis per fauorem, infallibilis per errorem. De primo, vbi dicitur de iudice ſummo:Sumet ſcutum inexpugnabile æquitatem:hic comparatur æquitas ſcuto inexpugnabili. De ſecundo : Virga æquitatis virga regni tui : hic comparatur æquitas virgæ inflexibili. Vnde virga iſta in Pſalmiſta dicitur ferrea : Reges eos in virga ferrea, &c. De tertio : Ducam te per ſemitas æquitatis : hic comparatur æquitas ſemitæ infallibili. Vnde ſemita recta dicitur in Propheta : Semita,inquit, iuſti recta eſt.

Sap.5.d *Hebr.1.e* *Pſal.2.b* *Prou.4.b* *Iſa.26.a*

Articulus ſecundus.

Indicium veritatis enuntiatur,cum adiicitur : *Teſtimonia tua*. Nam nulli dubium, quin diuinum teſtimonium ſit veritatis indicium:quia vero præcedens æquitatis iudicium, & præſens veritatis indicium in vnum conueniunt,& per conſequens vnum fiunt:propterea recte dicit Propheta:*Æquitas teſtimonia tua*.Ac ſi diceret voce perſpicua : Æquitatis iudicia,& veritatis indicia ſunt indifferentia:in quãtum ſunt in vnum conuenientia.Et nota circa præmiſſa teſtimonia, quòd nimis erunt illis terribilia,qui dum viuerent,ea non attenderunt:aut ſi attenderunt,non acceperunt:aut ſi acceperunt,non cuſtodierũt,propter aduerſionem intellectus, affectus, & effectus.De primo:Non attenderunt mandata tua,& teſtimonia,quę teſtificatus es in eis:ecce intellectus auerſionem, quantum ad teſtimoniorum attentionem. De ſecundo : Quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis:ecce affectus aduerſionem, quantum ad teſtimoniorum acceptionem. De tertio ſcribitur : Exacerbauerunt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt. Et auerterunt ſe, & non ſeruauerunt pactum : ecce effectus auerſionem,quantum ad teſtimoniorum cuſtoditionem.

Nehem.9.g *Ioan.3.b* *Pſalm.77.f*

Articulus tertius.

Seueritatis ſupplicium enucleatur, cum additur : *In æternum*. Hoc eſt,in æternum ſupplicium, quod pertinet ad ſeueritatis officium. Ecce qualiter æquitatis iudicium, & veritatis indicium fuerunt vnum, in quantum conuenerunt in vnum. In quod vnum?In æternũ ſupplicium:per quod æterni regis præiudicium ſeueritas vindicauit,ſicut veritas indicauit,&æquitas iudicauit.Nec mirum,ſi Pſalmographus fuerit valde breuiloquus, quia valde perterritus. Ita loquuntur homines fugiendo periculum anhelantes, & per breuitatem affatus,breuitatem anhelitus intimantes.Et nota de vindicta ſeueritatis æterna, quòd ſecundum diuina teſtimonia, dicitur tripartita : quædam ſuperna, quædam interna, quædam externa. Prima ſpectat ad domeſticũ exilium : ſecunda ad intrinſecum ſupplicium : tertia ad extrinſecum incendium. De primo : qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum.Ecce vindicta æterna, quantum ad domeſticum exilium. De ſecundo : Ibunt hi in ſupplicium æternum : iuſti autem in vitam æternã. Ecce vindicta æterna, quantum ad internum ſupplicium. De tertio : Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Ecce vindicta æterna, quantum ad extrinſecum incendium.

Ioan.8.e *Matth.25.d* *Ibidem.*

Articulus quartus.

Sinceritatis deſiderium explicatur, cum ſubditur: *Intellectum da mihi, & viuam*. Da mihi mentis illuminationem, ad mortis declinationem. Ecce ſinceritatis ſupplicatio.Liquet enim, quòd non conſentiret malitiæ ſcienter, & libenter qui petit lumen intelligentiæ, ne fortaſſe conſentiat neſciẽter. Hic poteſt notari quod tripliciter cõtingit intellectũ dari:ſcil.mentaliter, vocaliter, manualiter: hoc eſt, per illuminationẽ diuinam,per verborũ doctrinam,per verborum diſciplinã. De primo:Dabit tibi Dominus in omnibus intellectũ: Ecce datio mẽtalis. De ſecundo ſcribitur à Pſalmographo : Declaratio ſermonum tuorum illuminat:& intellectum dat paruulis. Quod poteſt accipi de datione vocali. De tertio : Vexatio dabit intellectum auditui. Quod poteſt exponi de datione manuali.

2 Tim.2.a *Pſal.118.f* *Iſa.28.e*

Epilogus.

Et hoc eſt, quod ait Pſalmographus, condemnationem impatientium ad tempus credentium, ſed in tempore tentationis recedentium, intelligibiliter cõtemplatus,& ſenſibiliter conteſtatus : *Æquitas*, quantum ad æquitatem iudicantem:*Teſtimonia tua*, quantum ad veritatem teſtificantem, vel teſtimonia indicantem: *In æternum*, quantum ad ſeueritatem vindicantem:*Intellectum da mihi, & viuam*, quantum ad ſinceritatem ſupplicantem.

Capitulum decimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

C *Lamaui in toto corde* &c.]Ecce decimum capitulũ: excipite decimum ferculum. Excepiſtis de manu capituli præcedentis promiſſionem iudiciariæ ſeueritatis : excipite de manu capituli præſentis admiſſionem precariæ pietatis. Nec latet ferculorum iſtorum ordinatio:quoniam antequam decernatur iudicium, oportet quòd pium ab impio diſcernatur. Pium autem ab impio diſcernitur, cum iſtud admitti, illud emitti concernitur.Circa pietatis, ſeu pię petitionis admiſſionem penſare poſſumus duplicem ipſius conditionem : videlicet virilitatem, quã octonarius primus præloquitur: & humilitatem, quam octonarius ſequens exequitur. Et quoniam virilitatis eſt vim inferre, humilitatis autem ſufferre : per primariam octonarij prioris literam, ſcilicet Coph,quæ interpretatur excuſſio,virilitas prænotatur : & per primariam octonarij poſterioris literam,ſcilicet Reſc,quæ interpretatur patientia, humilitas ſubnotatur. Virilitas huiuſcemodi prius declaratur in oratione mentali, ad primum quaternarium pertinenti : poſterius in oratione vocali, ad ſecundum quaternarium attinenti. Sed & virilitas orandi ſolet ſeruari in mentali oratione pro quadruplici neceſſitate: videlicet pro vitæ puritate,pro vitæ ſecuritate,pro exteriori maturitate, & pro interiori ſaturitate:quæ videtur Pſalmographus quatuor verſibus, quaſi totidam teſtibus comprobare. Verſus primus probat, ora-

Coph. Reſc.

tionis virilitatem propter vitæ puritatem,propalando, qua frequentia, qua feruentia,qua inſtantia requiritur iuſtificationis gratia, per quam purgatur conſcientia: quia plane oratio ſine torpore,ſine tepore, ſine tumore recipitur cum fauore. Vnde patet verſus præſentis continentia quadrimembris. Continet enim orationis, frequentiam, feruentiam,inſtantiam, & iuſtificationis gratiam. Quorum primum priuat torporem, ſecundum teporem, tertium tumorem, quartum ponit fauorem.

Articulus primus.

Orationis frequentia prænotatur,cum dicitur : *Clamaui*, dicendo namq; clamaui,non clamo , notatur clamoris continuatio,non inchoatio. Et nota, quòd clamare ſignum eſt,interdum diſtantiæ, interdum inſtantiæ,& interdum perſeuerantiæ. Clamat enim anima, velut diſtans,poſteriora conſiderans. Clamat velut inſtans,ſuperiora deſiderans. Clamat velut perſeuerans, *Iſa.60.a* ad anteriora properans.De primo canitur:A finib. terræ ad te clamaui. Hic clamat anima,quaſi diſtans. Qui ſunt terræ fines,niſi terrenæ paſſionis extremitates?in quibus noſcuntur vitia reſidere, virtute in medio reſidente. Vnde ſapienter per ſapientem ſcribitur : Oculi *Prouer.17.a* ſtultorum in finibus terræ.*Iudith.4.a* De ſecundo legitur:Clamauit populus ad Dominum inſtantia magna. Hic clamat *Pſalm.72.a* anima,ſicut inſtans. De tertio dicitur à Pſalmographo: In die clamaui, & nocte coram te. Hic clamat anima: tanquam improbe perſeuerans.

Articulus ſecundus.

Orationis feruentia ſubnotatur, cum ſubditur : *In toto corde*.Nulli dubium,quin cor ſit calidum,& caliditatis principium,Vnde,ni fallor,totum cor dicitur magnus feruor:Sed nota circa dictum feruorem,quòd tri- C
Cor quid. plicem debet habere conditionem:ſcilicet reuerſionem, conuerſionem,& confitendi conceptionem: vt malum poſtponatur, bonum præponatur, confeſſio proponatur. Prima conditio traditur:Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum : auferte deos alienos de me- *1.Reg.7.a* dio veſtri. Ecce cordis reuerſio,malum poſtponendo. Secunda conditio ſcribitur,dicit Dominus : Conuertimini ad me in toto corde veſtro.Ecce cordis conuerſio *Ioël.2.a* bonum præponendo. Tertia conditio legitur : Confitebor tibi Dominе in toto corde meo.Ecce cordis con- *Pſalm.118.a & 137.a* ceptio confiteri proponendo.

Articulus tertius.

Orationis inſtantia annotatur,cum additur : *Exaudi me Domine*,quaſi dicat:Oraui frequenter,oraui feruenter,precor inſtanter, vt exaudias indiſtanter. Et nota, D
quòd orationis inſtantia dicitur habere tres ſocias:quę ſunt,humilitas,affectuoſitas,& importunitas. Quarum prima inſtat vngendo , ſecunda pungendo , tertia vrgendo. Prima proponitur, vbi dicit Salomon Domi- *1.Paral.7.c* no : Exaudi preces famuli tui. In quo patet inſtantis *Pſalm.142.b* humilitas. Secunda cantatur:Velociter exaudi me Domine,defecit ſpiritus meus.In quo liquet inſtantis affectuoſitas. *Dan.9.c* Tertia profertur: Exaudi Domine , placare Domine : attende, & fac. In quo lucet inſtantis importunitas.

Articulus quartus.

Iuſtificationis gratia denotatur,cum pſallitur : *Iuſtificationes tuas requiram*.Quaſi dicat:Requirã affectionum mearum,tanquam interni gregis munditiam,per ſuperni regis influentiã,ſecundum æternæ legis exigẽ- E
tiam. Vnde notandum,quòd in iuſtificationis requiſitione debemus tria requirere : videlicet iuſtificationis principium actiuum,paſſiuum,& informatiuum. Principium iuſtificationis actiuum,eſt ſuperius rex,qui iuſtificat. Principiũ iuſtificationis paſſiuum,eſt internus grex,quem iuſtificat. Principium iuſtificationis informatiuũ,eſt æterna lex,ſecundum quam iuſtificat.Prima *Iſa.26.c* requiſitio patet : Domine in anguſtia requiſierunt te. *Ezech.34.b* Hic requiritur Rex. Secunda requiſitio claret:Diſperſi ſunt greges mei,& nõ erat qui requireret.Et infra:Requiram gregem meum de manu eorum.Hic requiritur A grex. Tertia requiſitio lucet:Cuſtodiant iuſtificationes *Ibidem.c* eius , & legem eius requirant. Hic requiritur lex. *Pſalm.104.d*

Epilogus.

Ex his poteſt pateſcere vox Prophetæ orantis ſtrenue pro vitæ puritate:*Clamaui*.In quo frequentia ſine torpore:*In toto corde*.In quo feruentia ſine tepore: *Exaudi me Domine*. In quo inſtantia ſine timore : *Iuſtificationes tuas requiram*. In quo gratia cum fauore.

VERSICVLVS SECVNDVS.

C*Lamaui ad te : ſaluum me fac*,&c.] Iam orauit & orare docuit Propheta pro vitę puritate.Hic orat & orare dogmatizat pro viæ ſecuritate.Et quia via mãdatorum exiſtit inter deuia peccatorum:propterea petit Pſalmographus diuinum ducatum inter deuia peccatorum,propter ſecurum meatum per viam mandato- B
rum. Quid enim ſibi volunt actus contenti in verſu præſenti,ſcil.clamandi, ſaluandi, cuſtodiendi, mandandi ; niſi conduci per ducatum , non ſeduci per peccatum , deduci per meatum , perduci per mandatum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Clamaui ad te*, quaſi cõducendus à te.Hæc ergo clamatio eſt ducatus poſtulatio. Hic potes notare,quòd tripliciter contingit clamare,puta corde, ore, & opere. De primo : Clamauit *Thren.2.c* cor eorum ad Dominum ſuper muros filiæ Sion. Ecce clamor cordis. Hoc modo clamatur in propoſito. De ſecundo dicitur:Ad ipſum ore meo clamaui. Ecce cla- *Pſalm.65.d* mor oris. De tertio : Quid feciſti?Vox ſanguinis fratris *Gen.4.b* tui clamat ad me de terra. Ecce clamor operis.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum ſubiicitur : *Saluum me fac*, C
ſcil. à vitiorum deuiis,ab aduerſariorum inſidiis, ne ſeducar ab eis.Et nota,quòd ſaluos facit Dominus,quos conducit,à malis exterioribus, interioribus,& inferioribus: videlicet ab hoſtium inſidiis,à vitiis,& à ſuppliciis. De primo canitur:Super iram inimicorũ meorum *Pſalm.137.a* extendiſti manum tuam:& ſaluũ me fecit dextera tua. Ecce ſalus ab inſidiis exterioribus. De ſecundo : Sana *Hierem.17.b* me Domine,& ſanabor : ſaluum me fac, & ſaluus ero. Ecce ſalus à vitiis interioribus.De tertio:Liberabit me *2.Tim.3.d* Dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuũ cœleſte.Ecce ſalus à ſuppliciis inferioribus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium,adiicitur: *Et cuſtodiam*,ſcil. per tuam cuſtodiam. Hæc eſt cuſtodia ſecura, cuſtodia deductiua.Et nota,quod cuſtodire debemus morales meatus in conſiderandis, deſiderandis, operandis, & tole- D
randis. Prima cuſtodia fit per prudentiam:ſecunda per temperantiam : tertia per iuſtitiam:quarta per patientiam. De prima:Oculi tui vias meas cuſtodiunt. Quod *Prou.23.c* pertinet ad cuſtodiam oculoſæ prudentiæ. De ſecunda *Pſalm.16.a* dicitur:Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras:quod attinet ad cuſtodiam temperantiæ.De tertia:Iuſtitia cuſtodit innocentis viam. Ecce cuſtodia *Prou.13.* iuſtitiæ. De quarta : Viam eius cuſtodiui,& non declinaui ex ea : quod ſpectat ad cuſtodiam patientiæ. *Iob.22.*

Articulus quartus.

Quantũ ad quartum,ſubditur:*Mandata tua*.Nõ ſolum tua,tanquam à te procedentia,ſed & tua,tãquam ad te perducentia.Et nota,quòd mandata Dominica non abſurde dicuntur via ad Dominum perductiua;quoniam E
ipſa ſunt introductiua ad Dei præſentiã,ad Dei ſapientiam,& ad Dei vitam.Et ita ſunt perfectiua creatæ trinitatis,ſcil. memoriæ,intelligentiæ,voluntatis. De primo : Qui ſeruat mandata eius, in illo manet:& ipſe in *1.Ioan.3.d* eo. Ecce mandata introductiua ad præſentiam. De ſecundo:Fons ſapiẽtiæ verbum Dei in excelſis,& ingreſſus illius mandata æterna. Ecce mandata introductiua *Eccl.1.a* ad ſapientiam. De tertio:Si vis ad vitam ingredi,ſerua *Matth.19.d* mandata. Ecce mandata introductiua ad vitam.

Epilogus.

Et hoc eſt,quod dicitur per Pſalmographum,petentem ducatum diuinum,propter ſecurum meatum. Ait

enim

enim:*Clamaui ad te*,scilicet,vt conducar:*Saluum me fac* ne seducar:*Vt custodiam*,& custodiendo deducar:*Mandata tua*,quibus ad te perducar.

VERSICVLVS TERTIVS.

PRaueni in maturitate,&c.]Vitæ puritate ac vitæ securitate superius imploratis: sequitur exterioris imploratio maturitatis:quatenus sicut per primum purificatur animus, per secundum honoratur altissimus: sic per tertium ædificetur proximus.Hanc implorauit & implorandam declarauit Propheta,cum ait:*Praueni*, &c. Quod est:præcogitaui de maturitate:& eam efflagitaui cum securitate.Vnde quatuor animaduertimus, circa quæ seruatur iste versus: videlicet intellectum, eius obiectum,eius affectum,& eius prouectum,Nam profecto præcogitatio spectat ad intellectum: maturitas ad obiectum: efflagitatio ad effectum: securitas ad prouectum.

Articulus primus.

De primo scribitur:*Praueni*:Quo modo?præcogitando, seu præmeditando.Intellectus enim debet præcogitare,quid affectus debeat flagitare:vt discretio meditationis præueniat deuotionem orationis: ne fortassis dicatur orantibus indiscretis:Nescitis quid petatis. Et nota circa meditationis præuentionem ante orationis aduentationem, quod triplicem legimus præuentionem: scilicet Æthiopum, Nuntiorum, & Principum. *Matth.20.c* Per quas intelligimus præuentionem meditationis per viam compunctionis, compassionis, & consolationis. *Psal.67.g* Prima præuentio notatur in psalmista: Dissipa gentes, quæ bella volunt:venient legati ex Ægypto:Æthiopia præueniet manus eius Deo.Ad cuius intellectū prius considerandum,quod est pugna spiritualis inter desideria sensualitatis,& desideria voluntatis.Nam desideria sensualitatis trahunt per consensum desideria volūtatis interdum ad tenebras iniquitatis,sicut fornicariæ voluptatis. Interdum occasionaliter ad tenebras infidelitatis:vt cum quæritur excusatio in peccatis, & dicitur,quod fornicatio nō est culpa mortalis. Primæ tenebræ sunt per Æthiopiam:secundæ per Ægyptum significatæ:quarum vtraque interpretatur tenebræ. Ait *Ibidem.* ergo Propheta:Dissipa gentes,quæ bella volunt,id est, gentilia seu carnalia desideria voluntatem debellare volentia.Hæc est petitio, quæ per manum voluntatis porrigitur Deo.At priusquā fiat hæc porrectio oportet de Ægypto legatos venire, id est,meditationes de tenebris infidelitatis prodire, & Æthiopiam præuenire, id est,memoriam tenebrosæ iniquitatis præire. Quid præire?Manus eius Deo,id est,manus voluntatis, per quas petitio porrigi debet Deo:quia prædictæ præmeditationes sunt petitionis illius prę̄uiæ rationes. Ecce *Esth.8. c* præuentio meditationis per viam compunctionis. Secunda præuentio denotatur,vbi dicitur,quod epistolæ sunt missæ per veredarios, qui per omnes prouincias discurrentes,veteres literas nouis nuntiis præuenirēt. Sic præueniunt,qui prouident salutares cautelas contra fidelium damnabiles corruptelas. Ecce præuentio præmeditationis per viam cōpassionis.Tertia præuen- *Psal.67.c* tio connotatur in illo verbo prophetico:Præuenerunt principes coniuncti psallentibus:quia contemplatiuæ mētes in canonicis laudibus præueniuntur frequenter *Psal.100.a* angelicis illuminationibus, iuxta illud Prophetę:Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.Ecce præuentio meditationis per viam consolationis vel consolatoriæ illuminationis.

Articulus secundus.

De secundo subscribitur,cum sequitur:*In maturitate*.Hæc maturitas est conuersationis honestas.Hæc est de qua cogitauit,& in qua cogitauit.De maturitate cogitat,qui partes & proprietates eius cōsiderat. In maturitate cogitat,qui potentias,& dispositiones eius cōsiderat.Et nota triplicem potētiam ordinatam, ad moralis maturitatis elegantiam:videlicet remotam, propinquam,proximam.Qui tantum in potentia remota A sunt,assimilantur terræ nascentibus,quæ virescunt,& parum crescunt:quia cito marcescunt.Qui solū in propinqua sunt,assimilantur terræ nascentibus,quæ virescunt,satis crescunt,sed non matureścunt:quoniā arescunt,vel putrescunt.Qui autem in proxima sunt,assimilantur terræ nascentibus,quæ virescunt, crescunt, & etiam matureścunt.De primo:Facti sunt,quasi fœnū agri,& virens herba tectorum,quæ arefacta est,ante- *4.Reg 19.f* quā veniret ad maturitatem:ecce potentia maturitatis remota.De secundo:Erit flos decidens gloriæ exultationis eius,qui est super verticem vallis pinguiū,quasi *Isa.28. a* temporaneum ante maturitatem Autumni: ecce potentia maturitatis propinqua. De tertio agitur in proposito,in quo petitur maturitatis perfectio.

Articulus tertius.

B De tertio conscribitur,cum connectitur:*Et clamaui* Quæris quo modo?Sane orando. Sic clamat qui amat Vnde notandum,quod sicut contingit tripliciter amare:scilicet calide,acute, ac superferuide: sic contingit clamare tripliciter:videlicet instāter,fortiter, incessanter.De primo:Clamauit omnis populus ad Dominum *Iudith.4. b* instantia magna,Hic clamatur instanter. De secundo: Clamate fortiter,& dicite:Congregamini,& ingrediamur ciuitates munitas. Hic mandatur clamare fortiter *Hier.4.b* De tertio:Ne cessēs pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum. Hic rogatur Samuel clamare incessanter. *1.Reg.7.c*

Amare, & clamare tripliciter.

Articulus quartus.

De quarto prescribitur,cum vltimo subinfertur:*Qui in verba tua superspĕraui*:quasi dicat:Clamaui, quoniam C amaui:& amaui,quoniam in verba tua non timorem, non stuporem, sed amorem inducentia superspĕraui, id est,valde speraui,& ideo cum securitate clamaui:Et nota,quod legimus in scriptura verba potentia prudētia,clementia.Prima inducunt timorem, secunda stuporem,tertia fiduciam & amorem.De primis:Non parcam ei verbis potentibus:ecce verba potentia inductiua timoris. *Iob.41.a* De secundis: Verba prudentium statera ponderabuntur:ecce verba prudentia inductiua stuporis. *Eccl.21.d* De tertiis;Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruient tibi omni tempore; ecce verba clementia inductiua fiduciæ,& amoris. *2.Par.10.b*

Epilogus.

Ait ergo psalmographus,tanquam mentaliter orans maturitatem exteriorem implorans;*Praueni*, quantum D ad præmeditationē, quæ pertinet ad intellectū. *In maturitate*,,quantum ad maturitatē, quæ pertinet ad obiectum: *Et clamaui*,quantum ad orationem, quæ pertinet ad effectum:*Quia in verba tua superspĕraui*, quantum ad securitatem,quę pertinet ad prouectum.

VERSICVLVS QVARTVS.

PRauenerunt oculi mei ad te, &c.] Animo purificato per vitæ puritatem, altissimo honorificato per vię securitatem,proximo ædificato per cōuersationis maturitatē,reuertitur animus ad seipsum imploranś internam saturitatem.Imploratio quidem ista sic ostenditur à psalmista. *Præuenerunt*, &c. quasi dicat; Exteriores oculi præuenerunt solis aduentum, vt interiores peruenirent ad interius alimentum. Hoc est, compunctio præuenit contemplationem, vt meditatio perueniret ad consolationem, seu consolatoriam illuminationem: ecce quadripartita gratia hic contenta, scilicet gratia compunctionis, contemplationis, meditationis, & consolationis. Quæ notantur per exteriorum oculorum præuentum,per solis aduentum,per oculorum interiorum peruentum,per intrinsecum alimentum.

Articulus primus.

Primum prætenditur,cum dicitur; *Præuenerunt oculi mei ad te*. Hi sunt oculi exterioris hominis,quibus exprimitur gratia cōpunctionis, quæ debet præuenire gratiam contemplationis,quoniam oportet præuenire solem ad benedictionē,vt scribitur. Sicut enim Israelitæ carnales præueniebant solem sensibilem, vt inue- *Sap.16. a*

Digitized by Google

nirent refectionem exteriorem,ſic Iſraëlitę ſpiritualem præuenire debent ſolem intelligibilem, quatenus inueniant refectionem interiorem. Quid autem eſt ſol intelligibilis,niſi gratia contẽplationis?Quid interior refectio,niſi gratia conſolationis,ſeu conſolatorię illuminationis?Et nota,quod gratia compunctionis comparatur oculis lippis,aquoſis, columbinis ; quia cõpunctionis gratia eſt in principio horrida,in medio liquida, in fine nitida. De primo; Lia erat lippis oculis;Rachel decora facie. Per Rachelem figuratur gratia contemplationis. Per Liam gratia compunctionis. Sicut igitur in Iacob Patriarcha copula Liæ præuenit copulam Rachelis;ſic in nobis gratia compunctionis præuenire debet gratiam contemplationis. Sicut ille non abhorrens horrorem per laborem peruenit ad decorem, ſic nos non abhorrentes horrorem compunctionis,per laborem inueſtigationis peruenire debemus ad decorem illuminationis;ecce oculi lippi. De ſecundo; Oculi tui ſicut piſcinæ in Eſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Hic,oculi comparantur piſcinis ; quia ſicut in piſcinis eſt copia aquarum,ſic in gratia compunctionis copia lacrymarum.Quamobrem hæ piſcinæ in Eſebon eſſe narrantur, quod cogitatio mœroris interpretatur. Et ſi cauſa mœroris quæritur,protinus aperitur ; Quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.Nam reuera vis viſiua exiſtit porta concupiſcentiæ multiformis ; ecce oculi aquoſi.De tertio;Ecce tu pulchra es amica mea,ecce tu pulchra oculi tui columbarum. Quia pulchra eſt anima,quantum ad conſcientiam , & quantum ad intelligentiam,quæ niteſcit per compũctionis gratiam; ecce oculi columbini.

Compunctionis gratia.

Gen.29.d

Cant.7.b Eſebon.

Cant.1.d

Articulus ſecundus.

Secundum ſubtenditur,cum adiicitur; *Diluculo*; Ecce quando præuenerunt,& quid præuenerunt;quia diluculo pręuenerunt,& ſolem pręuenerunt.Oculi compunctionis præuenerunt ſolem contemplationis , fortaſſe,ſi non pręueniſſent,cibum intrinſecum non inueniſſent,ſicut populus antiquus cibum extrinſecum nõ inuenit,qui diluculo non præuenit. Et notandum circa diluculũ,quod legitur diluculo iuſtus vigilare,Deus euigilare,diabolus oculos opilare; quia nimirum iuſtus vigilat ad rogandum ; Deus euigilat ad erogandum; diabolus oculos opilat ad malitiam prorogandum. De primo,vbi dicitur de iuſto:Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum,qui fecit illum, & in conſpectu altiſſimi deprecabitur.Ecce iuſtus diluculo vigilans ad rogandum.De ſecundo : Si diluculo conſurrexeris ad Deum,& omnipotentem fueris deprecatus, ſi mundus,& rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te,& pacatum reddet habitaculum iuſtitię tuę:in tantum,vt ſi priora tua fuerint parua, & nouiſſima tua multiplicẽtur nimis:ecce Deus diluculo euigilãs ad erogandum. De tertio,vbi ſcribitur de diabolo:Oculi eius,vt palpebrę diluculi.Plane oculi diaboli ſunt,vt palpebrę diluculi,nõ vt pupillę diei,quia clauſi ſunt oculi,nõ aperti: ligati ſunt,non ſoluti.In oculis apertis apparent pupillæ,in clauſis non patent,niſi palpebræ.Ligati ſunt per vinculum impietatis,non ſoluti ad intuitum pietatis. Nunc oculos ſuos opilat , & nonnullos ſibi aſſimilat, ſed tunc euigilabit, cũ ſol iuſtitiæ in iudicio rutilabit. Propterea tunc inueniet maledictionem:quia nõ præuenit ſolem ad benedictionem:ecce diabolus diluculo oculos opilans ad malitiam prorogandum.

Ecclꝰ. 39.a

Iob.8.a

Iob.41.b

Diluculum.

Articulus tertius.

Tertium attenditur,cum additur:*Vt meditarer*. Hæc meditatio eſt oculorum interiorum negotiatio. Interiores enim oculi ſunt actus perſpectiui,ſcilicet admiratio,& inueſtigatio,quibus negotiatur ratio in meditatiuo negotio,donec inueniatur delectabilis illuminatio. Sed notandum, quod actus meditatiui attribuuntur aliquoties ori , aliquoties gutturi , & aliquoties menti:quia prolata ſenſibilitas,aut illa ſuauitas,aut oblata ſapientiæ ſinceritas poteſt eſſe principium meditandi.De primo canitur : Os iuſti meditabitur ſapientiam:hic actus meditandi attribuitur ori.De ſecundo ſcribitur : Veritatem meditabitur guttur meum : hic actus meditandi attribuitur gutturi:De tertio legitur: Mens iuſti meditabitur obedientiam : hic actus meditandi attribuitur menti.

Pſalm.36.f

Prou.8.a

Pro.15.d

Articulus quartus.

Quartum intenditur,cum infertur:*Eloquia tua*, maxime figuralia, in quibus exiſtit ſapientia in myſterio abſcondita:cuius inſpectio eſt inſpicientis refectio. Et nota, quod hæc eloquia ſunt meditationis tripartitæ materia,ori, gutturi,& menti conuenientia :quia ſenſibiliter proferũtur,quia ſuauiter inferuntur, quia ſinceriter offeruntur. De primo pſalmiſta dicit : Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum:hic eloquium profertur ſenſibiliter. De ſecundo Propheta pſallit:Quam dulcia faucibus meis eloquia tua:hic eloquium infertur ſuauiter. De tertio : Paulus ait : Credita ſunt illis eloquia Dei:hic eloquium offertur ſinceriter.

Pſal.118.7

Ibidem. 11

Rom.3.a

Epilogus.

Oſtendens ergo Propheta qualiter orandum pro ſaturitate interna, dicit:*Præuenerunt oculi mei ad te*, quãtum ad oculorum exteriorum præuentum , quod eſt compunctionis: *Diluculo* , id eſt ante ſolis aduentum, quod eſt contemplationis : *Vt meditarer* , quantum ad oculorũ interiorum peruentum,quod eſt meditationis: *Eloquia tua*,quantum ad myſticum alimentum , quod eſt conſolationis,vel conſolatoriæ illuminationis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Vocem meam audi, &c.] Virilitas orationis mentalis in præcedenti quaternario claruit:virilitas orationis vocalis in præſẽti clareſcit.Virilitas huiuſcemodi ſeruatur in oratione vocali præcipue pro quadriformi commoditate:ſcilicet vt homo exterior per interiorem exaudiatur,vt homo interior per exteriorem cuſtodiatur , vt ad hominem interiorem per hominem exteriorem doctor ſuperior ingrediatur, vt per hominem exteriorem homo interior erudiatur , ſicut luce clarius in quatuor verſibus declaratur.Primum articulum primus verſus declarat,dum Propheta ſic orat:*Vocem*, & cætera.Ac ſi dicat:Domine audi meam vociferationem,ſecundum tuam miſerationem,& ſecundum iudicij tui conſiderationem viuifica, vel vigora meam operationem. Quis neſciat , quod verſus iſte quatuor comprehendat? videlicet vociferationem , miſerationem,conſiderationem, & operationem : aut quis non videat, quod vociferatio ad hominem pertineat exteriorem, miſeratio ad interiorem, rurſum conſideratio ad interiorem,operatio ad exteriorem.

Articulus primus.

Primum prænotatur,cum pſallitur: *Vocem meam audi*.Ecce vociferantis oratio,vel orantis vociferatio Tali vociferatione vociferatur homo exterior triplici ratione:ſcilicet aut ratione contritionis, aut ratione paſſionis,aut ratione compaſſionis.Vnde notãdum , quod ſecundum ſcripturæ teſtimonium,inuenitur homo exterior clamans, exclamans, inclamans :Clamare namque dicitur,qui conteritur:exclamare, qui patitur : inclamare,qui compatitur.De primo ſcribitur:Voce mea ad Dominum clamaui.Et infra : Tribulationem meam ante ipſum pronuntio : ecce vox clamantis in contritione. De ſecundo: Exclamauit voce magna Suſanna, & dixit.Et infra;Ecce morior;ecce vox exclamantis in paſſione.De tertio;Appropinquans rex lacui, Danielem voce lacrymabili inclamauit; ecce vox inclamantis in compaſſione.

Pſal.141.a

Ibidem.

Dan.13.a

Ibidem.

Dan.6.c

Articulus ſecundus.

Secundum ſubnotatur,cum ſequitur; *Secundum miſericordiam tuam Domine*.Hæc eſt miſeratio, qua Deus miſericorditer intuetur interiorem hominem , tanquã ſuam imaginem,quæ miſeranda videtur propter amiſſam, vel remiſſam ſimilitudinem.Et nota , quod inuenitur miſericordia quadripartita ; ſcilicet præueniens, adueniens, ſuperueniens, & ſubueniens; prima gratificat,

Digitized by Google

ficat, secunda ratificat, tertia beatificat, quarta glorificat. De prima per Psalmistam dicitur : Fortitudinem meam ad te custodiam : quia Deus susceptor meus : Deus meus, misericordia eius præueniet me. Ac si dicat : Fortiter tibi seruire intendo : quia tu, de cuius humanitate confido, me præuenies, gratiam influendo : ecce misericordia præueniens gratificando. De secunda per sapientem scribitur : Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes : misericordia enim tua adueniens sanabat illos : quasi dicat : Filij tui non defecerunt tentati : quia fuerunt tua misericordia confortati : ecce misericordia adueniens ratificando. De tertia per Prophetam psallitur : Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum : ecce misericordia superueniens beatificando. Sic enim orat, qui suam infelicitatem deplorat, & felicitatem implorat. De quarta dicitur : Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum : ecce misericordia subueniens glorificando. Sic enim orat, qui ad gloriam æternam peruenire desiderat.

Psalm.58.b

Sap.16.b

Psalm.118.f

Psalm.22.b

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : ***Secundum iudicium tuum***, id est, secundum considerationem iudicij tui, quasi ponderationem exercitij mei. Nam qui iudicium diuinum prudenter considerat, exercitium proprium ponderat. Hic debet notari, quod diuinum iudicium debet prægogitari, prægogitans interrogari, iustitia præparari. Quorum primum pertinet ad discretionem, secundum ad discussionem, tertium ad deuotionem. De primo : Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execrationem, & cognosce iustitias, & iudicia Dei : quasi dicat : Ad iudicem reuertere, à præiudiciis auertere, præiudicia detestare, iudicia meditare : ecce iudicij prægogitatio. De secundo : Ante iudicium interroga teipsum, & inconspectu Dei inuenies propitiationem : quasi dicat : Dum diuina sententia prorogatur, humana conscientia interrogetur, vt indulgentia erogetur : ecce prægogitantis interrogatio. De tertio ibidem legimus paulo superius : Ante iudicium para iustitiam : ecce iustitiæ præparatio.

Eccli.17.c

Eccli.18.c

Ibidem.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : ***Viuifica me.*** Talis viuificatio est vigoratio, seu fortificatio, per quam homo exterior efficitur ad operandum viuacior, seu fortior. Hic notare possumus, quod tribus modis viuificat, siue vigorat Dominus : scilicet promittendo, transmittendo, & immittendo : Promittit enim præmium, transmittit eloquium, immittit solatium. De primo : Viuificabit nos post duos dies. Diuina quippe viuificatio est nostræ viuificationis præsentis excitatio, & futuræ pollicitatio : ecce viuificatio promittentis. De secundo canitur : Eloquium tuum viuificauit me : ecce viuificatio literas transmittentis. De tertio dicitur : Si ambulauero in medio tribulationis : viuificabis me, scilicet interius consolando : ecce viuificatio immittentis.

Osea.6.a

Psalm.118.g

Psalm.138.c

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus orationis vocalis commoditatem, quantum ad exauditionem exterioris hominis per interiorem, ait : ***Vocem meam audi***, quantum ad vociferationem exteriori homini conuenientem : ***Secundum misericordiam tuam Domine***, quantum ad miserationem interiori homini congruentem : ***Secundum iudicium tuum***, quantum ad iudicij considerationem interiori homini competentem : ***Viuifica me***, quantum ad vigorationem exteriori homini consonantem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Appropinquauerunt persequentes me, &c.] Sicut per hominem interiorem homo exterior exauditur : sic per hominem exteriorem homo interior custoditur : quod præclare versus huius declaratione sentitur. Nam quid sibi velit hæc litera : ***Appropinquauerunt***, &c. nisi quod persecutiones animalium cogitationum appropinquauerunt iniquitati rationalium consensionum : sed à pronuntiatione legalium lectionum facta est elongatio talium persecutionum. Quatuor ergo sunt, quæ super hæc pensari possunt : scilicet cogitationes, consensiones, lectiones, & elongationes. Quarum quidem hæ currunt, hæ concurrunt, hæ succurrunt, hæ recurrunt.

Articulus primus.

Primum prælucet, cum dicitur : ***Appropinquauerunt persequentes me.*** Tales quippe persequētes, sunt irrationabiles cogitationes, quæ dum perueniunt ad delectationes, appropinquāt ad consensiones. Hic notare possumus de supradictis persequentibus, quod interdum cogitationes rationales sunt persequentes, & animales fugientes. Interdum animales sunt persequentes, & rationales fugientes. Interdum animales non sunt persequentes, & tamen rationales sunt fugientes. Quorum primum est laudabile : secundum vituperabile, sed aliquatenus excusabile : tertium vituperabile, & penitus inexcusabile. De primo : Filij Israel vno agmine persequentes debilitabant omnes : scilicet Babylonios fugiētes. Vbi per filios Israel significantur cogitationes rationales. Per Babylonios cogitationes irrationales. De secūdo : Persequentibus Ioab, & Abysaï fugientem Abner, sol occubuit : Ioab interpretatur inimicus, ipse est diabolus. Abysaï, pater meus superfluus, ipse est carnalis stimulus. Abner patris lucerna, ipsa est rationalis appetitiua. Quocirca persequentibus Ioab & Abysaï fugientem Abner, sed occumbit : quia persequentibus, tam diabolo, quam carnali stimulo rationalem appetitiuam, ratio sæpe succumbit. De tertio : Fugit impius, nemine persequente : quia fugit sæpius intellectiuus appetitus, nulla passione sensibili impugnante.

Iudith.15.b

2 Reg.2.f Ioab. Abysaï. Abner.

Prou.28.a

Articulus secundus.

Secundum sublucet, cum adiicitur : ***Iniquitati.*** Tunc consummatur iniquitas, cum irrationabili cogitationi consentit deliberata voluntas. Notandum igitur, quod iniquitas nascitur, trahitur, & completur. Nascitur nāque in cogitatione. Trahitur in delectatione. Completur in consensione. De primo : De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri, id est, à muliebri cogitatione iniquitas appetitus intellectiui. De secundo : Vę qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Tunc in funiculis vanitatis iniquitas trahitur, cum vanis delectationum vinculis voluntas ad consensum conducitur. De tertio : Completa est iniquitas tua Sion. Per Sion, quæ interpretatur specula, vel speculatio, recte notatur ratio, quæ dum ad consensum inclinatur, iniquitas consummatur.

Eccl.42.c

Isa.5.c

Thren.4.d Sion, specula.

Articulus tertius.

Tertium claret, cum scribitur : A ***lege autem tua***, scilicet psallendo, vel canendo prolata foris per organum oris, ad excitationem interioris hominis. Ad hoc enim exterius tuba insonat salutaris, vt interius turba fugiat animalis. Sed nota, quod tria sunt necessaria in prædicta legis custodia : scilicet, quod in ore lex habeatur, cor adaperiatur, lex oris aure cordis percipiatur. Quorum primum pertinet ad obiecti propositionem : secundum ad subiecti dispositionem : tertium ad vtriusque compositionem. De primo : Lex Domini semper sit in ore tuo : ecce lex in ore, quod est obiecti propositio. De secundo : Adaperiat Dominus cor vestrum in lege sua : ecce cordis apertio, quæ est subiecti dispositio. De tertio : Auribus percipite legem Dei vestri : ecce perceptio legis aure cordis, quod est vtriusque compositio.

Exod.13.b

2.Matth.1.a

Isa.1.b

Articulus quartus.

Quartum liquet, cum scribitur : ***Longe facti sunt.*** Hæc est elongatio, qua elongatur cogitationum animalium persecutio, quibus inquietatur interior homo. Hic potest notari, quod cogitationes animales debent

ab interiori homine elongari : quia deordinant eum, quantum ad Deum, ad ſeipſum, ad proximum : Sicut cogitationes vanitatis, triſtitiæ, & iniquitatis. Prima elongatio continetur : Vanitatem & verba mendacia longe fac à me : ecce elongatio vanitatis, & falſitatis. Secunda habetur : Triſtitiam longe expelle à te : ecce elongatio triſtitiæ ab interiori homine. Tertia recenſetur : Longe faciet iniquitatem à tabernaculo tuo : ecce elongatio iniquitatis.

Prou.30.a
Eccl.30.d
Iob 22.b

Epilogus.

Ex præmiſſis poteſt pateſcere mens Prophetę. Oſtendit enim orationis vocalis virtutem, qua cuſtoditur interior homo per exteriorem, dicens: A *propinquauerunt perſequentes me*, quantum ad cogitationum animaliũ curſum: *Iniquitati*, quantum ad rationalium conſenſionum concurſum: A *lege autem tua*, quantum ad legalium lectionum ſuccurſum. *Longe facti ſunt*, quantum ad talium perſecutionum recurſum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

PRope es tu Domine, &c.] Poſt primam vocalis orationis virtutem, qua diuinitus exauditur homo exterior per interiorem, & ſecundam, qua diuinitus cuſtoditur homo interior per exteriorem, acceditur ad tertiam, qua doctor ſuperior ad hominem interiorem ingreditur per exteriorem. Hoc euidenter probatur, cum ſapienter pſallitur, vt iutelligenter oratur. Quod enim exterius pronuntiatur, interius nuntiatur. Quod ſenſibiliter pronuntiatur per hominem exteriorem, intelligibiliter nuntiatur ad hominem interiorem. In oratione namque vocali eſt & vocalitas ſenſibiiis, & veritas intelligibilis, vocalitas pronuntiata, veritas nuntiata. Vocalitas vſq; ad auditũ progreditur, ſed veritas intus vſq; ad intellectum ingreditur. Cum ergo per vocalitatem, quæ per organũ oris emittitur, & ad organum auris tranſmittitur, veritas intromittitur, tunc doctor ſuperior per hominem exteriorem ad interiorem introïre dignoſcitur. Hoc annotauit Pſalmiſta, cum ait: *Prope es tu*, &c. Ac ſi dicat homo interior : Prope es tu doctor ſuperior, & vox tua, quam emittit homo exterior, eſt veritas, quam admittit homo interior. Quatuor itaque poſſumus hic notare : quis ingreditur, ad quem ingreditur, per quem ingreditur, & qualiter ingreditur : Quia doctor ſuperior ad hominem interiorem, per hominem exteriorem, veritatis adductorem.

Articulus primus.

Primum notatur, dicendo: *Tu Domine.* Hic, ni fallor, demonſtratur doctor ſuperior: Quis enim veriùs doctor, quam Dominus? Vnde notandum circa Dominum, quod Dominus legitur indicare, iudicare, & vindicare, tanquam doctor veritatis, æquitatis, & ſeueritatis. De primo, vbi Dauid dicit Domino : Si deſcendet Saũl, ſicut audiuit ſeruus tuus, Domine Deus Iſraël indica ſeruo tuo : ecce Dominus indicans. De ſecundo: Qui iudicat me, Dominus eſt. Ecce Dominus iudicans. De tertio : Væ genti inſurgenti ſuper genus meum : Dominus enim omnipotens vindicabit in eis. Ecce Dominus vindicans.

1.Reg.23.b
1.Cor.4.a
Iudith 16.e

Articulus ſecundus.

Secundum ſubnotatur, ſubdendo : *Prope es*: ſcilicet, homini interiori : tanquam doctor auditori. Et nota, quod prope eſt Dominus ad indicandum, iudicandum, vindicandum, in veritate, in æquitate, in ſeueritate. De primo canitur: Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Ecce propinquitas iudicandi. De ſecundo : Prope eſt iuſtus meus egreſſus eſt ſaluator meus, & brachia mea populos iudicabunt. Ecce propinquitas iudicandi. De tertio: Prope eſt dies Domini : & quaſi vaſtitas à potente veniet. Ecce propinquitas vindicandi.

Pſal.144.d
Iſa.51.b
Ioël.1.c

Articulus tertius.

Tertium annotatur, addendo : *Et omnes viæ tuæ.* Taies viæ ſunt voces ſignificatiuæ, ex vocalitate ſenſibili, & veritate intelligibili adunatæ, ab homine exteriori prolatę. Et notã, quod ſicut legitur in ſcriptura: hæ ſunt ſpirituales viæ, per quas dicuntur ſpiritus tranſire, venire, & abire : Quia per eas ſpiritus ſanctus tranſit, ad ſpiritum mundum venit, ſed ſpiritus vagus abit. De primo: Per quam viam tranſiuit ſpiritus Domini ad me, vt loqueretur tibi? Ac ſi diceret: per quam vocem locutus eſt mihi, vt loqueretur tibi? Ecce via ſpiritus tranſeuntis. De ſecundo dicitur : Pſallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Ecce via ſpiritus venientis. De tertio : Abiit vagus in via cordis ſui. Ecce via ſpiritus abeuntis.

2.Paral.18.a
Pſal.100.a
Iſa.57.d

Articulus quartus.

Quartum connotatur, continuè connectendo : *Veritas.* Sicut voces prolatæ: quia ſenſibiles poſsũt dici ſonoritas: ſic quoniam intelligibiles, poſſunt dici veritas. Sicut enim ſonoritas per ſe ſenſibilis: ſic veritas per ſe intelligibilis. Et notã de veritate præfata, quod eſt veritas prænuntiata, nuntiata, enuntiata. Quia nimirum eſt per hominem exteriorem prænuntiata, ab exteriori ad interiorem nuntiata, per interiorem enuntiata. De primo: Eſt qui emittit verbum certum, enarrãs veritatem. Ecce veritas per exteriorem hominem pronuntiata. De ſecundo: Senſati in verbis, & ipſi ſapienter egerunt, & intellexunt veritatem. Ecce veritas ab exteriori homine ad interiorem hominem nuntiata. De tertio canitur: Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Ecce veritas per hominem interiorem enuntiata.

Veritas triplex.

Eccl.19.d
Eccl.18.d
Pſalm.14.a

Epilogus.

Manifeſtans ergo Propheta illam vocalis orationis virtutẽ, qua doctor ſuperior per hominem exteriorem ingreditur ad interiorem, ait : *Tu Domine*, quantum ad doctorem ſuperiorem, qui ingreditur: *Prope es*, quãtum ad hominem interiorem, ad quem ingreditur. *Et omnes viæ tuæ*, id eſt, voces prænuntiatæ, quãtum ad hominem exteriorem, per quem ingreditur : *Veritas*, id eſt, ſunt veritas nuntiata, cum qua, & in qua ingreditur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

INitio cognoui de teſtimoniis tuis, &c.] Audito quo modo per hominẽ interiorem exterior exaudiatur, quo modo per exteriorem interior cuſtodiatur, quo modo par exteriorem ad interiorẽ doctor ſuperior ingrediatur : audiendum poſtremo, quo modo per exteriorem interior erudiatur. Hoc autẽ in parte iſta egregiè citharizat eximius cithariſta. Ad cuius clariorem intelligentiam præuideamus corporalis & ſpiritualis alterationis conſonam harmoniam. Plane in vtraque alteratione poſſunt aſſignari quatuor cauſæ, ſcilicet initialis, materialis, inſtrumentalis, formalis. Cauſam initialem dico cauſam efficientem, quam appellat Philoſophus, vnde initium motus. Sicut autẽ in alteratione corporali cauſa initialis, in materialem per inſtrumentalem inducit formalem, verbi gratia, pictor in imaginem per peniculum inducit albedinẽ, ita per omnia in alteratione ſpirituali, initialis in materialem per inſtrumentalem introducit formalem : verbi cauſa, doctor ſuperior in hominem interiorẽ per exteriorem introducit veritatis ſplẽdorem. Quod luce clarius declarauit Propheta, cum ait: *Initio*, &c. Ac ſi diceret voce clara : A cauſa initiali cognoui, potentia intellectuali: de teſtimoniis tuis ore prolatis, quod habent claritudinem veritatis. Ecce quatuor cauſæ in præſenti verſu ſignatæ, videlicet, initialis, materialis, inſtrumentalis, & formalis. Initialis quidem ſpectat ad doctorem ſuperiorem : materialis ad hominem interiorem : inſtrumentalis ad exteriorem : formalis ad veritatis ſplendorem.

Cauſa quadruplex. *Ariſt.2. phyſ.ſex.29.*

Articulus primus.

Primum igitur declaratur, cum dicitur : *Initio.* Mentior, niſi cauſa initialis omnis illuminationis ſapientialis ſit doctor ſuperior. Et notandum, quod doctor ſuperior eſt initium æternum, æuiternum, & hodiernum: Quoniam ab æterno eſt initium generandi: ab æuo ini-

tium

tium operandi:hodie quoque initium declarandi. De primo:Scribo vobis patres:quia cognouistis eum : qui ab initio est. Ecce initium generationis. De secundo scribitur:Initio tu Domine terram fundasti. Ecce initium operationis. De tertio initium Euangelij IESV CHRISTI filij Dei.Ecce initium declarationis.

1.Ioan.2.b

Psal.101.d

Marc.1.a

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum subditur : *Cognoui*,scilicet,potẽtia intellectuali,quasi causa materiali,vel materiæ proportionali,in quantum passiua & receptiua, quia secundum philosophum pati & recipere, proprium est materiæ.Et nota, quod sic cognoscimus vel cognoscere possumus, quid fugiendum, quid eligendum, quid finaliter appetendum. Prima est cognitio peccati,secunda virtutis,tertia salutis. De primo:Peccatum non cognoui,nisi per legem.Ecce cognitio peccati. De secundo. Nunc in isto cognoui,quod vir Dei es tu.Ecce cognitio virtutis.De tertio scribitur:Nunc cognoui, quoniam saluum fecit Dominus Christum suum.Ecce cognitio salutis.

Arist.1.de gen.tex. 55.

Rom.7.b

3.Reg.17.b

Psal.118.b

Articulus tertius.

Tertium demonstrantur,cum additur:*De testimoniis tuis*, scilicet, ore prolatis, quod est organum hominis exterioris. Et nota circa testimonia memorata, quod sunt collata,prolata,& illata : quia superius conferuntur,exterius proferuntur,interius inferuntur. De primo:Da mihi intellectum,vt sciam testimonia tua. Ecce testimonia collata. De secundo:Loquebar de testimoniis tuis.Ecce testimonia prolata. De tertio : Testimonia tua intellexi.Ecce testimonia illata.

Psal.118.q

Ibid.f.

Articulus quartus.

Quartum denotatur,cum superadditur:*Quia in eternum fundasti ea.* Æternaliter sunt fundata, quæ sunt inuariabili veritate firmata. Ecce quid cognouit,quoniã inuariabilem testimoniorum veritatẽ agnouit.Hic notare possumus,quod tria fundat Dominus.Fúdat enim fasciculum,fundat populum,fundat templum.Primum fundamentum spectat ad Dominicæ memoriã passionis:secundum ad victoriam tentationis : tertiũ ad gloriam retributionis. Et sunt huiusmodi fundamenta rationabiliter ordinata : quoniam de primo ascenditur in secundum:& de secundo in tertium.Nam de memoria passiõnis ascenditur ad victoriam tentationis:& de victoria tentationis ad gloriã retributionis.De primo: Qui ædificauit in cœlo ascensionem suam : & fasciculum suum super terram fundauit,quasi dicat : Qui ascendit ad gloriam retributionis, fundauit memoriam passionis. Qui ascendit ad fundamentum tertium, in cœleste templum:fundauit & primum,scilicet myrrhę fasciculum:Ecce fundatio fasciculi. De secundo:Erunt mihi populus,& ego ero eis Deus. Et infra:Et fundabo eos, & multiplicabo, quasi dicat:Fundabo eos ad superandum malum, & multiplicabo ad operandum bonum. Ecce fundatio populi. De tertio : Templum iuxta ordinem suum fundabit. Hoc est, gloria retributionis ordinabitur,quoniam ordo præmiorum respondebit ordini meritorum. Quanto namque merita cariora,tanto præmia clariora.Ecce fundatio templi.

Amos.9.b

Ezech.37.d

Ibidem.

Hier.30.d

Epilogus.

Dolens ergo Psalmographus declarare qualiter à superiore doctore erudiatur homo interior,mediante exteriore,dicit:*Initio*,quantum ad causam initialem, quæ est doctor superior : *Cognoui*, scilicet potentia intellectuali,quantum ad causam materialem, quæ est homo interior : *De testimoniis tuis*, ore prolatis, quantum ad causam instrumentalem,quæ est homo exterior : *Quia in eternum fundasti ea*, quantum ad causam formalem, quæ est veritatis inuariabilis splendor.

VERSICVLVS IX.

Vide humilitatem meam,&c.]Sicut orationis virilitas enituit in octonario primo:sic ipsius humilitas enitescit in isto.Humilitas autem orandi ostenditur per primum quaternarium in oratione speciali,per secundũ in generali.Oratio vero specialiter humilis, & humiliter specialis,excitatur potissimum ex quatuor causis,ex naturali iustitia relegata : ex originali iniustitia ligata:ex cœlesti patria elongata : ex terrestri miseria prolongata. Quas totidẽ versibus dogmatizat Propheta.Primam causam primus versus declarat,cũ psalmista sic orat:*Vide*,&c.Quia loquitur,vt persona originaliter destituta,nondum finaliter restituta, moraliter instituta,non mortaliter prostituta.Idcirco videndũ est in versu proposito,quæ sit originalis destitutio,finalis restitutio,moralis institutio, mortalis prostitutio. In prima priuatur potentia non peccandi : in secunda ligatur impotentia peccandi:in tertia ligatur impotentia non peccandi:in quarta laxatur potentia peccandi.

Oratio.

Articulus primus.

Primũm proditur, cum profertur : *Vide humilitatem meam.*Aut,vt euidentius dicam,vilitatem meam:grandis quidẽ humilitas,immo grauis est vilitas,quod homo volens non peccare,non valeat non peccare.Quæris,quare?Quia primo valens non peccare, non voluit non peccare. Ideo factum est nunc,vt quod velit,non valeat:quoniam tunc non voluit, quod valebat. Sane in humanitate sana, vel sanitate humana,& potentia peccandi,& potentia non peccandi præcessit,sed peccandi potentia sic excessit,quod potentia non peccandi decessit,& impotentia non peccandi successit.

Articulus secundus.

Secundum promitur, cum proponitur : *Et eripe me* Liberari desiderat à vilitate,quam tolerat,& munerari nobilitate, quam sperat. Tolerat enim impotentiam non peccandi, & sperat non tantum potentiam non peccandi,sed impotentiam peccandi. Hæc est impotẽtia nobilis:quia nõ infirmitatis signum est,sed virtutis sicut illa impotentia existit ignobilis : quoniam infirmitatis signum est,non virtutis. Et nota, quod eripi precatur Propheta ab hac ignobili impotentia triplici de causa:quia tentatur, quia tribulatur, quia quodam modo deuoratur per illam,considerando, desiderando, operando operationem illicitam.De primo per psalmistam dicitur : Quoniam in te eripiar à tentatione : ecce ereptio à tentatione considerandi. De secundo per Prophetam psallitur : Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me : ecce ereptio à tribulatione desiderandi. De tertio scribitur,quod Tobias iunior dixit de Angelo ; Meipsum à deuoratione piscis eripuit. Per maximum piscem, animalem intelligimus passionem. Quæ nisi præfocetur, interficit operantem. Si præfocetur, reficit præfocantem ; ecce ereptio à deuoratione operandi.

Psal.17.c

Psal.53.b

Tob.12.a

Articulus tertius.

Tertium propalatur,cum pronunciatur;*Et legem tuã.* Legem vtique vitæ,& disciplinæ, qua vtique me facis moraliter viuere,tam interiori,quam exteriori homine.Et nota de lege viuifica,quod inuenimus legem vitæ triplicem in scriptura;scilicet legem vitæ interioris,exterioris,& superioris. Prima lex hominẽ interiorem liberat.Secunda lex ab interiori in exteriorẽ exuberat. Tertia lex hominem tãm interiorem, quam

Lex vitæ triplex.

exterio

exteriorem remunerat. De prima ſcribitur ab Apoſtolo: Lex ſpiritus vitæ in CHRISTO IESV liberauit me à lege peccati, & mortis: ecce lex vitæ interioris interiorem hominem liberantis. De ſecunda legitur: Lex ſapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Quia lex, qua ſapienter viuit homo interior, eſt fons foras exuberãs reſpectu vitæ, qua decenter viuit homo exterior, quatenus ab exteriori homine nulli detur occaſio mortalis ruinæ: ecce lex vitæ exterioris ab homine exteriori in exteriorem exuberantis. De tertia dicitur: Deus creauit de terra hominem. Et infra: Lege vitæ hęreditauit illos. Quia nimirum illa lege, ſub qua militant cœleſtes militiæ hęreditariæ, ſtatuit hominem formatum, ſed ea deſtituit deformatum, ſed eadem reſtituit reformatum: ecce lex vitæ ſuperioris, tam interiorem, quam exteriorem hominem remunerantis.

Rom.8.a *Prou.13.e* *Eccl.17.a* *Ibid.b*

Articulus quartus.

Quartum probatur, cum Propheta profatur: *Non ſum oblitus*: qualiter ſunt oblati, qui ſunt mortaliter polluti, ſeu criminaliter proſtituti. Et nota, quod talis obliuio creberrime ſolet cõtingere occaſione proſperitatis, vel aduerſitatis, vel infidelitatis. Sicut patet in mẽtibus tumidis, timidis, obcæcatis. De primo. Succedentibus proſperis præpoſitus pincernarũ oblitus eſt interpretis ſui. Ecce obliuio tumidæ mentis, occaſione proſperitatis. De ſecundo: Repulſa eſt anima mea, oblitus ſum bonorum: ecce obliuio timidæ mentis, occaſione aduerſitatis. De tertio: Oblitus eſt Iſraël factoris ſui, & ædificauit delubra: ecce obliuio obcæcatæ mentis, occaſione infidelitatis.

Gen.40.d *Thren.3.b* *Oſea.8.d*

Epilogus.

Humiliter igitur, ac ſpecialiter orans Propheta, quaſi compunctus pro naturali iuſtitia relegata, ſic ait: *Vide humilitatem meam*, quantum ad originalem deſtitutionem, qua priuatur potentia, non peccandi: *Et eripe me*, quantum ad finalem reſtitutionem, qua ſperatur impotentia peccandi: *Quia legem tuam*, quantum ad moralem inſtitutionem, qua ligatur impotentia non peccandi: *Non ſum oblitus*, quantum ad mortalem proſtitutionem, qua laxatur potentia peccandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

IVdica iudicium meum, &c.] Sicut ſuperius orauit pſalmiſta occaſione naturalis iuſtitiæ relegatæ: ſic orat in parte iſta occaſione originalis iniuſtitiæ colligatæ. Videtur enim hæc oratio eſſe petitio voluntatis ab inferiore curia ad ſuperiorem curiam appellantis. Aduertẽdum itaque, quod in regno animæ poſſumus plures curias, plures iudices, ſiue leges iudiciarias, plures quoq; ſententias inuenire: ſicut curiam concupiſcentiæ, curiam conſcientiæ, curiã gratiæ. Iudex in curia concupiſcentiæ, eſt lex iniuſtitiæ: iudex in curia conſcientiæ, eſt lex iuſtitiæ: iudex in curia gratiæ, eſt lex clementiæ. Sententia lata in curia concupiſcentiæ per legem iniuſtitiæ eſt, reddere malum pro bono, quod accidit in omni peccato: quia redditur Deo indebitum opus pro debito. Sententia lata in curia conſcientiæ per legem iuſtitiæ eſt, reddere bonum pro bono: quod cõtingit in omni merito, in quo redditur bonũ operatum pro bono inſpirato. Sentẽtia lata in curia gratię per legem clementiæ, eſt, reddere bonum pro malo, quod euenit in omni iuſtificationis beneficio. Redditur namque à pio iudice bonũ veniæ pro malo culpæ. Cum igitur volũtas humana tentatur ab hoſte, citatur ad curiam concupiſcentiæ. Cum voluntas in tentatione modo delectatur, modo deteſtatur: cauſa eius coram iudice inſipiente, ſeu lege iniuſtitię ventilatur. Cum à delectatione deteſtatio ſuperatur: iniqua ſententia per legem iniuſtitię promulgatur, & humana voluntas ad ſatisfaciendum voluntati diabolicæ condemnatur. Quo cognito, condemnata voluntas appellat ad curiam gratiæ, reuocari ſupplicans ſententiam legis iniuſtitiæ, per ſententiam legis clemẽtiæ. Quo conceſſo, poſtulat, quod deinceps

Curiæ plures in regno animæ.

A trahi non valeat ad curiam cõcupiſcentiæ: ſed cuilibet conquerenti reſpondeat in curia conſcientiæ. Omnia quidem iſta breuiſſime comprehendit pſalmiſta dicẽs: *Iudica*, &c. Ac ſi ſuum formaret petitiorum ſub hac forma: Peto Domine, reuoca in curia gratiæ per legẽ clementiæ, iudicium meum datũ in curia concupiſcentiæ per legem iniuſtitiæ: & ſepara me à lege iniuſtitiæ iudicante in curia concupiſcentiæ: ac repara me per legẽ iuſtitiæ iudicantem in curia conſcientiæ. Ecce quatuor actus contenti in petitione præſenti: videlicet actus iudicandi, actus reuocandi, actus ſeparandi, actus reparandi. Primus ſpectat ad mali conſenſionem: ſecundus ad mali contritionem: tertius ad mali confeſſionem: quartus ad mali ſatisfactionem. Peritorium animæ.

Articulus primus.

B Quantum ad actum iudicandi, pſalmographus dicit: *Iudicium meum*. Hoc eſt iudicium prænuntiatum in curia concupiſcentiæ per legem iuſtitiæ. Vnde nimirum recte dicit, meum, non tuum: quia lex iniuſtitiæ, & lex concupiſcentiæ non eſt à Deo, ſed ab homine. Notandum igitur, quod ſicut in ſcriptura legitur: iudicium ſubuertitur, peruertitur, & in malum conuertitur: ſicut in iſto iudicio luce clarius inuenitur. Subuertitur enim per delectationem ſuperantem: peruertitur per legem iniuſtitiæ imperantem: in malum conuertitur per voluntatem obtemperantem. De primo: Nec omnipotens ſubuertet iudicium: quoniam immiſſio paſſionis, quæ ſubuertit iudicium rationis, fuit ab aduerſario, non à Deo: ecce iudicium ſubuerſum. De ſecundo: C Maledictus, qui peruertit iudicium aduenæ. Plane maledictus eſt affectus ille, quo peruertitur iudicium aduenæ, id eſt, voluntatis bonæ, quæ dicitur aduena, non indigena: quoniam inſpirata eſt, non innata: ecce iudicium peruerſum. De tertio: Conuertitis in abſynthium iudicium, & iuſtitiam in terra relinquitis. Nulli dubiũ quin iudicium conuertat in abſynthium, qui conuertit dulcedinem vitij in amaritudinem ſupplicij: ecce iudicium conuerſum.

Iob 34.b *Deut.27.c* *Amos.5.b*

Articulus ſecundus.

Quantum ad actum reuocandi, adiunxit: *Iudica*, id eſt, iudicando reuoca in curia gratiæ per legẽ clementiæ. Quæris, quare appellauit iudicium clementiæ potius, quam iuſtitiæ? Quia iuris ordinem non ſeruauit, dũ data, & accepta ſententia appellauit: Ante peccati conſenſum potuiſſet appellaſſe iudicem iuſtum, vt faceret D cum tentatione prouentum: ſed poſt conſenſus demẽtiam non potuit appellare, niſi clementiam. Et nota, quod ſicut ait ſcriptura: iudicare contingit inter, pro, & contra: & præſertim in cauſa reuocatoria. Scilicet inter iuſtitiam, & iniuſtitiam diſcernendo, iniuſtitiam ſecernendo, iuſtitiam decernendo. De primo, vbi dicit Dauid ad Saül: Iudicet Dominus inter me, & te: & vlciſcatur me Dominus ex te: ecce iudiciũ diſcernentis inter iuſtum, & iniuſtum. De ſecũdo: Ne attingas paruulorũ terminos, & agrum pupillorum non introëas. Propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum: ecce iudicium ſecernentis iniuſtum. De tertio: Iudicauit pro te Dominus hodie: ecce iudicium decernentis iuſtum.

1.Cor.10.c *1.Reg.24.c* *Prou.23.b* *2.Reg.18.c*

Articulus tertius.

Quantum ad actum ſeparandi, coniunxit: *Et redime me*. Hæc redemptio eſt exemptio, qua voluntas ingemiſcit, & concupiſcit eximia lege peccati, licet hæc petitio non concedatur ad plenum in vita præſenti. Nam lex eiuſmodi modo poteſt premi, non perimi: ſubiici, non abiici: ſubigi, & in ſeruitutem redigi, non prorſus abigi. Veruntamen ſi differtur conceſſio, non aufertur: quia concedetur in vita ſequenti, quando liberabimur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc quidem in aliis dominatur, in aliis non dominatur, ſed reluctatur: in aliis non reluctatur, ſed ſubiugatur. Tunc autem, nec dominabitur, nec reluctabitur, nec ſubiugabitur, ſed radicitus exſtirpabitur. Hic potes notare, quod Dominus inuenitur redimere diuerſos

Rom.8.d

Digitized by Google

sos diuersimode. Nã redimit alios ab iniquitates, alios à seruitute, alios ab infirmitate, & morte. Primo modo redimit, vocatos iustificando: secundo modo iustificatos magnificando: tertio modo magnificatos glorificãdo. De primo: Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate: ecce redemptio ab iniquitate, qua redimuntur iustificati. De secundo: Qui eduxit vos de terra Ægypti, & redemit vos de domo seruitutis. Eduxit iustificando, redemit magnificando: ecce redemptio à seruitute, qua redimuntur magnificati. De tertio psallitur per Prophetam: Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam: ecce redemptio ab infirmitate, & morte, qua redimuntur glorificati.

Tit. 2. d

Deut. 13. b

Psal. 102. a

Articulus quartus.

Quantum ad actum reparandi, subiunxit: ***Secundum eloquium tuum viuifica me.*** Ista quippe viuificatio est vitæ renouatio, qua voluntas incipit viuere secundum iudicium conscientiæ, secundum eloquium iustitiæ: neminem volens lædere, sed læsis satisfacere. Et nota, quod viuificatur aliter opus, aliter spiritus, aliter corpus. Nam opus viuificatur, cum verificatur: spiritus viuificatur, cum iustificatur: corpus viuificatur, cum glorificatur. De primo: Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud: ecce opus viuificatum, quia verificatum: videlicet mysticum agni sacrificium; vero sacrificio consummatum. De secundo: Hæc dicit Dominus. Et infra: vt viuificet spiritum humilium, & viuificet cor contritorum: ecce spiritum viuificatum: quia iustificatum. De tertio: Qui suscitauit IESVM CHRISTVM à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis: ecce corpus viuificatum, quia glorificatum.

Abac. 3. a

Isa. 57. e

Ibidem.

Rom. 8. e

Epilogus.

His visis, paret oratio Prophetæ, orantis occasione iniustitiæ colligatæ, tanquam voluntate ab ipsius sententia appellante. Ait enim: ***Iudicium meum***, quantum ad actum iudicandi, quem exercet lex iniustitiæ in mali consensione: ***Iudica***, quantum ad actum reuocandi, quem exhibet lex clementiæ in mali contritione: ***Et redime me***, quantum ad actum separandi: cuius desiderio feruet voluntas in mali confessione: ***Secundum eloquium tuum viuifica me***, quantum ad actum reparandi, quem adimplet lex iustitiæ in mali satisfactione.

VERSICVLVS XI.

LOnge à peccatoribus salus, &c.] Occasione originalis iustitiæ relegatæ, ac iniustitiæ colligatæ superius orauit psalmista. Occasione patriæ elongatæ orat in parte ista. Nam & ipsam elongationem deplorat, & elõgationis rationem declarat, dicens: ***Longe***, &c. Ac si dicat ex cordis amaritudine: Salus est à peccatoribus elongata, quia virtus ab illis est postergata. Attende lector partes orationis quatuor: salutem, & eius elongationem, virtutem, & eius postergationem: In salute, stipendium: in elongatione, dispendium: in virtute, meritum: in postergatione, demeritum.

Partes orationis quatuor.

Articulus primus.

Primum notans, ait: ***Saluus.*** Hæc autem salus æterna: hæc est patria superna, pro qua pugnant, qui contra vitia legitime certant: ad quam perueniunt mediantibus angelis, qui percipiunt hereditatem salutis. Et nota de prædicta salutari patria, quod ab aliis se elongat, ad alios appropinquat, alios occupat: elongatio fit per demeritum: appropinquatio per meritum: occupatio vero per præmium. De primo: Expectauimus salutẽ, & elongata est: ecce salutis elõgatio ratione demeriti. De secundo: Nunc enim proprior est nostra salus, quam cum credimus: ecce salutis appropinquatio ratione meriti. De tertio: Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Noster murus est nostrũ corpus, porta corporis est os carnis. Tunc igitur muros nostros occupabit salus, quando gloria spiritus redundabit in corpus. Portas vero occupabit laudatio, cum os carnis occupabit vox laudis: quia gaudium, & lætitia inuenientur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, vbi patet gaudium interioris, & lætitia exterioris hominis, & laus oris: ecce salutis occupatio ratione præmij.

Isa. 57. e

Rom. 15. d

Isa. 60. a

Isa. 51. b

Articulus secundus

Secundum annotans, addit: ***Longe à peccatoribus.*** Hęc est elongatio salutis, vel patrię salutaris. Elongationem autem patriæ facit elongatio viæ. Tanto namque longius distat patria, quanto longius via. Si vero salus est patria, virtus est via: quia per virtutem peruenitur ad salutem: sicut per viam peruenitur ad patriam. Virtutis autem distantia mensuratur per tria, virtutem concomitantia: scilicet agnitionem, actionem, & delectationem. Quorum primum respicit legis doctrinam, secundum iustitiæ disciplinam, tertium consolationem diuinam. Sane longe videtur virtus distare à carentibus consolatione, sicut ab indeuotis. Sed longius à carentibus actione, sicut ab iniustis. Sed longissime à carentibus agnitione, sicut ab imperitis. Prima elongatio notatur, vbi dicitur ex persona pœnitentis consolatione carentis: Ego plorans, & oculus meus deducens aquam: quia longe factus est à me consolator. Ecce longam virtutis distantiam, propter consolationis carentiam. Secunda elongatio notatur, vbi dicitur de iniustis: Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: ecce longam virtutis distantiam, propter actionis carentiam. Tertia elongatio notatur, vbi scribitur de imperitis: In illa die longe fiet lex, id est agnitio legis: ecce longam virtutis distantiam; propter agnitionis carentiam.

Virtutis distantia per tria mensuratur.

Thren. 1. e

Isa. 59. e

Mich. 7. e

Articulus tertius.

Tertium subnotans, subdit: ***Quia iustificationes tuas.*** Hæ iustificationes sunt iustitiæ actiones. Iustitia vero est virtus generalis: ecce virtus, quæ postergatur à malis. Sed notandum: quod diuersæ iustificationes sunt diuersorum. Nam aliæ sunt iustificationes iniustorum: aliæ iustificationes iustorum: aliæ iustificationes sanctorum. Primæ quidem spectant ad gratiam præoperãtem, secundæ ad gratiam cooperantem, tertiæ vero ad gratiam remunerantem. De primo: Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram: ecce iustificatio iniustorum. De secũdo: Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deserã. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea: ecce iustificatio iustorum. De tertio, vbi legitur de sponsa agni, Datum est illi vt cooperiat se byssino splendente, & candido. Byssinum autem iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio Sanctorum.

Iustitia. Diuersorum diuersæ iustificationes.

Rom. 4. d

Iob. 27. b

Apoc. 19. b Byssinum.

Articulus quartus.

Quartum connotans, connectit: ***Non exquisierunt.*** immo postposuerunt, siue postergauerũt. Ecce postergatio generalis iustitiæ vel virtutis: quæ fuit causa elongationis patriæ vel salutis. Hic potest notari, quod tripliciter possunt iustificationes exquiri: supra nos, extra nos, intra nos: videlicet in Dei virtute, in rei salute, in fidei seruitute. De primo; Legẽ pone mihi Domine viam iustificationum tuarũ; & exquiram eã semper. Hic exquiritur iustificatio in seruitute Dei. De secundo; Hęc facta est mihi; quia iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in salute rei. De tertio: Tuus sum ego, saluũ me fac; quoniã iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in seruitute fidei.

Iustificationes tripliciter possunt exquiri.

Psal. 118. e

Ibid. g

Ibid. m

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere, quod oratio Prophetæ, sit deploratio patriæ elongatæ. Ait enim: ***Longe à peccatoribus***, quantum ad elongationis dispendiũ: ***Salus*** quãtum ad salutis stipendium: ***Quia iustificationes tuas***, quantum ad virtutis meritum: ***Non exquisierunt***, quantum ad postergationis demeritum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

MIsericordiæ tuæ multæ, &c.] Orationes Prophetæ proposuit nunc ratione iustitiæ relegatæ, nũc

ratione

ratione iniuſtitiæ colligatæ,nunc ratione patriæ elongatæ.Hic orationem proponit ratione miſeriæ prolongatæ. Nam vox iſta, quam eructat pſalmiſta,videtur vox humani generis, miſerias deſolatorias ſupponentis,& miſericordias conſolatorias exponentis. Ad cuius euidentiã præuidendum,quod genus humanũ ante Saluatoris aduentũ tripartitæ miſeriæ ſubiacebat,propter mortis debitum, quod debebat, quod ſoluebat, à quo ſeſe abſoluere non valebat.Propterea tripartitam illi miſericordiam Saluator exhibuit,dum ſe mortis debitorem,ſolutorem,& abſolutorẽ conſtituit.Orat ergo miſericordias numerando:aliam venerando:aliam põderando,aliam poſtulando, dicens: *Miſericordiæ*, &c. tanquam patenter inquiẽs:Multas mihi miſericordias exhibuiſti,cum te debiti mei debitorem,ſolutorem, & abſolutorem conſtituiſti. Sicut ergo fuiſti debitor & ſolutor,ſic eſſe non differas abſolutor:ecce vides quadrimẽbrem orationem, quantum ad miſericordiæ numerationẽ,venerationẽ,ponderationem,& poſtulationem;in numeratione ſubtilitas:in veneratione humilitas:in ponderatione virilitas:in poſtulatione vtilitas.

Genus humanum ante Saluatoris aduentũ tribus miſeriis ſubiacebat.

Miſericordia triplex in ſcriptura.

Articulus primus.

Miſericordia numeratur,cum dicitur: *Miſericordiæ multæ*,quia tripartitę:ſcilicet miſericordia debitoris, miſericordia ſolutoris,miſericordia abſolutoris.Et nota de miſericordia memorata, quod triplex miſericordia legitur in ſcriptura:videlicet miſericordia magnificata, miſericordia confirmata, miſericordia facienda: Miſericordiam magnificatam arbitror, qua Dominus pro ſeruis conſtituitur mortis debitor: miſericordiam confirmatam confiteor,qua iudex pro reis mortis conſtituitur perſolutor: miſericordiam faciendam proteſtor,qua agnus immolatus conſtitutus eſt immolantiũ abſolutor.De prima miſericordia dicit pſalmographus: Quoniam magnificata eſt vſque ad cœlos miſericordia tua:& veritas tua vſq;ad nubes:ecce miſericordia magnificata.Si forte dubitas, quæ miſericordia? quæ veritas?quæ magnificationis varietas?Miſericordia quidẽ affuit:quia debitum mortis admiſit,non propter maleficium,quod præmiſit. Veritas autem non defuit:quia debitum ipſum admiſit propter beneficium,quod promiſit.Nam qui nullum præmiſerat maleficiũ per actiones indebitas,incarnationis beneficium promiſerat per Prophetas: quocirca miſericordia dicitur magnificata vſq; ad cœlos:id eſt,cœleſtes angelos:quia mũdus fuit à malo, ſicut angeli Dei in cœlo. Tales cœli enarrauerũt gloriam Dei,dicendo:Gloria in excelſis, *alias in altiſſimis*,Deo.Veritas vero dicitur magnificata vſque ad nubes:id eſt,propheticas promiſſiones.Per tales nubes nobis inſonuit magnificata Dei virtus.Vnde pſallim⁹: Magnificentia eius & virtus eius in nubibus. De ſecunda miſericordia pſallit Propheta:Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius:& veritas Domini manet in æternum:ecce miſericordia confirmata.Si quæris,quando miſericordia cõfirmata?quæ miſericordia?quæ veritas memorata?Tunc fuit hæc miſericordia cõfirmata,quãdo veritas incarnata,fuit in cruce firmata.Veritas ibi fuit quia ſoluit,quod ſoluere debuit.Sed miſericordia non defuit? quia miſericordia mira fuit, quod ſe non ſui debiti ſolutorem conſtituit.Nec dubiũ quin illa veritas maneat in ęternum:quia ſupplet ſuppliciũ permanens in æternum. De tertia miſericordia ſcribit Euangeliſta:Ad faciẽdam miſericordiã cum patribus noſtris,&c.ecce miſericordia facienda. Quando facienda?Quando quidem agnus immolatus pro nobis non abſoluet à ſeruitute corruptionis.

Pſal.56. e

Pſal.18. a

Luc.2.b

Pſal.67.g

Pſal.116.a

Luc.1 g

Articulus ſecundus.

Prima miſericordia veneratur, cum venerabiliter adiicitur:*Domine*:Ecce Dominus pro ſeruis debitor cõſtitutus,& ideo venerandus,& venerabiliter nominãdus. Et nota,quod venerandus eſt ſpecialiter propter tria,quia ſe paruipendit,non magnipendit, noſtrũ debitum apprehendit.Propter primum dictus eſt miſerator:propter ſecundum,ponderator:propter tertium, liberator.De primo dicitur à pſalmographo:Memoriam fecit mirabilium ſuorum:miſericors, & miſerator Dominus,&c. Vere mirabile & mirabiliter memorabile: quod Dominus pro ſeruis debitor conſtitutus, nobis miſericorditer condeſcendit,& ſe mirabiliter paruipẽdit:ecce Dominus miſerator. De ſecundo: Spirituum ponderator eſt Dominus.Mirabiliter ſpiritus ponderauit, cum ſpiritus ſerui ſpiritui præpõderauit:quia proprium ſpiritum paruipendens,ſerui ſpiritũ magnipendit:ecce Dominus ponderator.De tertio ſcribitur:Dominus firmamentum meum,& refugium meum,& liberator meus. Quia profecto Dominus dicitur firmamentum vitæ,meritum immittendo:refugium,demeritum dimittendo:ſed liberator, mortis debitum admittendo:ecce Dominus liberator.

Dominus propter tria ſpecialiter venerandus.

Articulus tertius.

Secunda miſericordia ponderatur, cum ſubiicitur: *Secundum iudicium tuum*.Hoc eſt iudiciũ illius iudicis, qui ſe conſtituit perſolutorem pro reis. Quæris, quo modo?In ſe ipſo iudicium faciendo,& iudicium patiendo. Iudex quippe fuit Deus:homo quoque fuit reus Chriſtus itaque cum eſſet homo & Deus, fuit vtique iudex & reus.Iudex vero ſoluit pro reo, cum Deus in eo ſatisfecit pro eo:quia vere Deus in homine ſatisfecit pro homine.Vnde Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi,teſte Apoſtolo. Sed notandum, circa dictum iudicium, quod poteſt comparari ad diuinum meritum, vel humanũ demeritum, vel perſolutũ debitum.Primo modo non fuit æquum:quia meritum non exigebat.Secundo modo fuit bonum:quia demeritum indigebat.Tertio modo fuit æquum:quia redditum debito congrue reſpondebat.De primo,vbi dicit ſcriptura ſub Redemptoris figura:Intelligite,quia Deus non ęquo iudicio afflixerit me:ecce iudicium non ęquum, quia non ſecundum exigentiam Dominici meriti. De ſecundo.O mors,quam bonum eſt iudicium tuum homini indigenti:ecce iudicium bonum:quia ſecundum indigentiam humani demeriti.De tertio:Æquum iudicium ſit inter vos:ecce iudicium æquum,quod impletum eſt à Domino, reddendo infinitum pro infinito. Sicut enim homo fuit mortis infinitę debitor:ſic Chriſtus fuit mortis infinitæ redditor.Sed mors poteſt dici dupliciter infinita:ſcilicet infinitate temporis:vel infinitate virtutis. In morte quidem hominis eſſe non potuit infinitas virtutis:vnde debuit eſſe infinitas tẽporis.Nam alias non eſſet ibi infinitas. Sed in morte Saluatoris fuit infinitas virtutis.Quare nõ oportuit,quod eſſet ibi infinitas temporis:ſin alias,ibi non eſſet æquitas.Sane fuit in Saluatore virtus infinita tam infinitate naturæ,quam infinitate gratiæ Nam infinitas naturę fuit in diuinitate:& infinitas gratiæ in humanitate.Ideoque tantum potuit ſoluere virtus infinita tempore finito,quantum virtus finita tempore infinito. Propterea Pſalmographus miſericordiam Saluatoris viriliter ponderauit,quia virtutem iudicis perſoluentis pro reis fideliter conſiderauit.

Pſal.110.a

Pſal.16.a

Pſal.17.a

Mors dupliciter infinita.

In Chriſto infinita virtus,& gratia infinita.

Articulus quartus.

Tertia miſericordia poſtulatur, cum ſuperadditur: *Viuifica me*.Nã proculdubio dicta viuificatio eſt mortis abſolutio,& vitæ reſtitutio,quã poſtulat creatura prolixitate miſeriæ fatigata. Sed nota,quod eſt viuificatio ſeu vitæ reſtitutio tripartita. Alia viuificatio viatorũ: alia viuificatio damnatorum:alia viuificatio beatorum: Prima viuificatio eſt reſtitutio vitæ periculoſæ.Secũda viuificatio eſt reſtitutio vitæ pernicioſæ.Tertia viuificatio eſt reſtitutio vitæ delicioſæ.De primo: Apparuit mulier,cuius vinificauerat filium:ſcilicet Eliſæus;ecce viuificatio viatorũ.De ſecundo;vbi dicit Dominus de quibuſdam adulatoribus; Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei & fragmen panis;vt interficerent animas, quæ non moriuntur;& viuificarent animas,quæ non viuunt mentientes;quod poteſt accipi de damnatis.Nam nonnulli viuificant, id eſt,viuificari prædicant ad vitam gloriæ animas, quæ nõ vi-

Viuificatio triplex.

2.Cor.6.d

Iob.19.a

Eccl.41.a

Leu.24.d

4.Reg.8.b

Ezech.13.c

uunt

uunt vita gratiæ:& ideo non viuificantur vſque ad vitam miſeriæ. De tertio: Qui quæſierit animam ſuam ſaluam facere,perdet illam:& qui perdiderit illam, viuificabit eam:ecce viuificatio beatorum. Luc.17.f

Epilogus.

Orans ergo Propheta, occaſione ſumpta à miſeria prolongata,ait: *Miſericordia tua, multa*quantum ad numerationis ſubtilitatem: *Domine*, quantum ad veneration is humilitatem: *Secundum iudicium tuum*, quantum ad ponderationis virilitatem: *Viuifica me*, quantum ad poſtulationis vtilitatem.

VERSICVLVS XIII.

Multi qui perſequuntur me,&c.]In præcedenti quaternario præceſſit oratio ſpecialis,quæ dumtaxat orantis vtilitatem intendit. In iſto ſequenti quaternario ſequitur oratio generalis, quæ latiore charitate procedit: quoniam ad inimicorum commoda ſe extendit. Orat enim pro inimicis Pſalmographus, ne crucientur æternaliter, ne ſaucientur mortaliter, ſed viuificentur moraliter, & ſaluificentur finaliter: ſicvt bis binis verſibus enucleat euidenter.Primus enim verſus pro inimicis orare videtur,ne illis mala pro malis retribuantur: dicendo: *Multi*, &c. quaſi dicat: Multos maleficos & maledicos habui: ſed à teſtimoniis tuis, quæ retinui, non declinaui,rogans malis mala retribui. Vide geminam aduerſitatem ſuperatam per geminam charitatem: videlicet aduerſitatem maledicendi, & malefaciendi per charitatem Dei,& proximi.

Articulus primus.

Primum ſignificauit,cum ait: *Multi qui perſequuntur me*,ſcilicet dentium ſagittis,& linguarum gladiis,ſicut maledici,de quibus pſalmus: Filij hominũ dentes eorum arma,& ſagittæ,& lingua eorum gladius acutus. Notãdum igitur,quod diuerſi dinerſimode perſequuntur:Quidam calumniis, quidam contumeliis, quidam minis:ſicut callidi,inuidi,& ſuperbi.De primo: Quare nunc dicitis:perſequamur eum,& radicem verbi inueniamus aduerſus eum?Ecce calũnioſa perſequutio callidorum.De ſecundo: Audiui contumelias multorum, & terrorem,in circuitu perſequimini,& perſequamur: ecce contumelioſa perſequtio inuidorum. De tertio: Syrus perſequebatur patrem meum, qui deſcendit in Ægyptum.Sic perſequuntur ſuperbi virum venerabilem,qui & deſcendere dignoſcitur in mœrorem.Nam Ægyptus interpretatur mœror: Syrus ſublimis, per quem ſuperbus intelligitur perſequutor:ecce comminatiua perſequutio ſuperborum.

Articulus ſecundus.

Secundum conſignauit,cum ſubdidit: *Et tribulant me*,ſcilicet temporali, vel corporali tribulatione:ſicut bonorum temporalium ablatione, vel malorum corporalium illatione.Hic poteſt notari,quod cõtingit tripliciter tribulari:ſcilicet temporaliter,corporaliter, & moraliter:quantum ad bona fortunæ, naturæ,gratiæ. De primo ſcribitur à Pſalmographo:Tribulauerunt eos inimici eorum,& humiliati ſunt ſub manibus eorum: ecce tribulatio humiliationis, ſiue ſubiectionis, pertinens ad fortunam.De ſecundo:Tribulabo homines,& ambulabunt,vt cæci:quia Domino peccauerunt:& effundetur ſanguis eorum, ſicut humus, & corpora eorum, ſicut ſtercora:ecce tribulatio mortis, attinens ad naturam.De tertio rurſus:Perdes omnes, qui tribulant animam meam: ecce tribulatio mortis, ſpectans ad gratiam.

Articulus tertius.

Tertium aſſignauit, cum addidit: *A teſtimoniis tuis.* Hæc ſunt teſtimonia vindictæ diſſuaſoria, ſicut illud: Qui vindicari vult à Domino,inueniet vindictã. Et illud:Mihi vindictam,& ego retribuam,dicit Dominus. Talia teſtimonia debet retinere memoria. Et nota, quod ad ſacra teſtimonia retinenda nos debent mouere tria:ſcilicet natura,ſcriptura, memorię ligatura:quia natura dat aptionem: ſcriptura certitudinem, & ligatura promptitudinem. De primo:Ego in hoc natus ſum,& ad hoc veni in mundũ: vt teſtimonium perhibeam veritati:ecce motus ad teſtimonia per naturam. De ſecundo:Scrutamini ſcripturas. Et infra: Illæ ſunt, quę teſtimonium perhibent de me: ecce motus ad teſtimonia per ſcripturam. De tertio:Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis:ecce motus ad teſtimonia per legem memoriæ ligaturam.

Articulus quartus.

Quartum deſignauit, cum dixit: *Non declinaui*:Quo modo? Reddendo malum pro malo, ſiue mala malis imprecando:ſed econtrario pro tranſgreſſoribus rogãdo,vt nõ perirent,tam exemplo Dominico, quam præcepto.Et nota,quod eſt malorum declinatio tripartita. Prima à voluntate diuina ad propriam voluntatem:ſecunda à voluntate propria ad iniquitatem:tertia ab iniquitate ad infelicitatem. Quarum prima pertinet ad auerſionem: ſecunda ad conuerſionem: terita ad animaduerſionem. De primo: Omnes nos,quaſi oues errauimus:vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit. Quid eſt declinare in viam ſuam,niſi declinare in voluntatẽ propriam? Per hanc viam animæ gradiuntur, cum à bono incommutabili auertuntur: ecce declinatio auerſionis. De ſecundo: Ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam,quaſi diceret:Ne declines ad iniquitatem conuerſionis. Hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam auerſionis:ecce declinatio conuerſionis. De tertio: Declinauit populus ingredi ciuitatem,quo modo declinare ſolet populus verſus,& fugiens de prælio. Per hanc ciuitatem intelligimus felicitatem, quam declinat ingredi populus verſus ad iniquitatem,fugiẽs de prælio per auerſionem à Deo.Quid eſt autem declinare ingredi felicitatem, quam declinare ad infelicitatem?Ecce declinatio animaduerſionis.

Ioan.18.g

Ioan.5.g Ibidem. Iſa.8.d

Malorum declinatio triplex.

Iſa.53.b

Iob 36.c

2.Reg.19.a

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam bonus athleta, orans pro inimicis,& inſinuans victoriam geminæ aduerſitatis per virtutem geminę charitatis: *Multi qui perſequũtur me*, quantũ ad aduerſitatem maledicendi: *Et tribulant me*,quantum ad aduerſitatem malefaciẽdi: *A teſtimoniis tuis*, quæ libenter retinui, quantum ad charitatem Dei: *Non declinaui*, rogans malis mala retribui, quantum ad charitatem proximi.

VERSICVLVS XIV.

Vidi prauaricantes, &c.] Superius orauit Propheta pro perſequentibus, ne crucientur æternaliter. Rurſus orat pro eiſdem perſequutoribus, ne ſauciẽtur mortaliter. Speculabatur, vt autumo, ſpeculator eximius in alta ſapientiæ ſpecula conſtitutus,quod tribulantes viſibiliter,tribulantur inuiſibiliter, & plerumq; lædentes leuiter,læduntur grauiter.Nam plerique vulnerant venialiter,& vulnerantur mortaliter. Vnde nimirum perſequutores inermes nõ inermis ipſe perſpiciens,& amplius alienum, quam proprium periculum pertimeſcens,ingemiſcebat interueniẽs,& interueniebat,inquiens: *Vidi*,&c. quaſi dicat:Vidi prævaricantes tribulatos, & tribulantes, & oculi mei liqueſcebant, quoniam illi arma ſpiritualia non habebant:ecce vides bonorum conſiderationem, circa malorum exaſperationem,& iſtorum miſerationem,circa illorum vulnerationem. Conſideratio pertinet ad aſpectum, exaſperatio ad obiectum, miſeratio ad affectum, vulneratio ad imminentem effectum.

Articulus primus.

Bonorum conſideratio declaratur, cum dicitur: *Vidi*, ſcilicet viſu interiori,non exteriori:viſu laudabili,non vituperabili. Talis viſus eſt pietatis intuitus.Hic potes notare,quod tria mala debemus pia conſideratione videre:videlicet mala interiora, mala exteriora, mala inferiora.Hoc eſt,interiora vitia ad contemnendum: exteriora

Tria mala pie videda.

Luc.17.f

Pſalm.56.b

Iob 19.d

Ier.20.e

Exod.26.a

Egyptus Syrus.

Tribulatio triplex.

Pſal.105.f

Pſa.1.d

Pſal.142.c

d.28.a v.12.d

Digitized by Google

teriora præiudicia ad miſerendum : inferiora ſupplicia ad præcauendũ. De primo: Vidi ſeruos in equis, & principes ambulantes, quaſi ſeruos ſuper terram. Seruos equitare, & principes peditare, eſt affectus sẽſitiuos præeſſe, & intellectiuos ſubeſſe: ecce viſio malorum interiorum ſeruiẽs contritioni. De ſecundo : Vidi calũnias, quæ ſub ſole geruntur, & lacrymas innocentum, & cõſolatorem neminem, nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ cunctorum auxilio deſtitutos : ecce viſio malorum exteriorum ſeruiens miſerationi. De tertio Vidi impios ſepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate, quaſi iuſtorum operum. Tales ſunt ſimulatores in ſanctis monaſteriis, vel officiis exiſtentes, coram hominibus laudabiles: ſed coram Deo vituperabiles, qui ſimulationis merito ſepulti ſunt in inferno: ecce viſio malorum inferiorum ſeruiẽs cautioni.

Eccl.10.b *Eccl,4.a* *Eccl.8.b*

Articulus ſecundus.

Malorum exaſperatio demonſtratur, cum ſequitur: *Præuaricantes.* Quod ſupra nuncupauerat perſequentes, & tribulantes, hic nuncupat præuaricantes: vt oſtendat illos eſſe tribulatos, & tribulantes, Niſi fuiſſent interius tribulati per malos affectus, non eſſent exterius tribulantes per malos effectus. Niſi fuiſſent præuaricãtes animo, non eſſent præiudicantes proximo. Et notandum circa varietatem præuaricantium, quod ſunt nonnulli præuaricantes ex ſola cupiditate, nonnulli ex cupiditate ſimul, & voluptate, nonnulli ex cupiditate, ac voluptate pariter, & vanitate. Primi ſunt qui ſemper pecuniam concupiſcunt : quia ſemper penuriam pertimeſcunt, ſecundi ſunt, qui ſectantur auaritiam, vt proſequantur carnis concupiſcentiam: tertij ſunt, qui non ſolum diuitijs, & deliciis ſeruiunt: ſed ſuper his impudenter, & inaniter ſe extollunt. De primo: Anima ſi præuaricans cæremonias per errorem in iis, quæ Domino ſunt ſanctificata, peccauerit, &c. Ecce præuaricans ex ſola cupiditate. Vnde poſt pauca ſubditur: Ipſum, quod intulit damni, reſtituet. De ſecundo: Fili hominis, terra cum peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam ſuper eam, & conteram virgã panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominem, & iumentum. Hoc videtur reſpicere præuaricantes, tam ex cupiditate, quam ex voluptate: quia vindicta ſumitur, tam de poſſeſſione, quã de poſſeſſore. De tertio. Væ mihi, præuaricantes præuaricati ſunt, & præuaricatione trãſgreſſorum præuaricati ſunt. Hic tanguntur præuaricantes ex cupiditate, voluptate, ac vanitate, per ordinem, ſicut exponitur per literam immediate ſequentem. Formido, & fouea, & laqueus ſuper te, qui habitator es terræ. Formido pertinet ad cupiditatem, fouea ad voluptatem, laqueus ad vanitatem.

Leui.5.d *Ezech.14.d* *Iſa.24.e*

Articulus tertius.

Bonorũ miſeratio, & ſalutaris æmulatio deſignatur cum ſcribitur: *Et tabeſcebam.* Ecce qualiter condolebat, qualiter interueniebat, quoniam tabeſcebat : quoniam oculis liqueſcebat. Et nota, quod tabeſcere legitur, qui corripitur, qui conteritur, qui compatitur. Primo modo tabeſcit cor frigidum : ſecundo modo cor tepidum: tertio modo cor calidum. De primo ſcribitur : Propter iniquitatem corripuiſti hominem. Et tabeſcere feciſti, ſicut araneam animam eius : ecce tabeſcere procedens ex correptione. De ſecundo : Tabeſcent in iniquitatibus ſuis in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata patrum ſuorum, & ſua, affligentur, donec confiteantur ſua peccata: ecce tabeſcere proueniens ex contritionis afflictione. De tertio : Recordare paupertatis, & trãſgreſſionis meæ, abſynthij, & fellis. Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea : ecce tabeſcere progrediens ex compaſſione.

Pſal.38.c *Leui.26.f* *Thren.3.c*

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum pſallitur : *Quia eloquia tua non cuſtodierunt.* Nam re vera eloquia Dominica ſunt arma bellica, non carnalia, ſed ſpiritualia. Quæris, quare triplici ratione: Quia fulgentia : quia feruentia: quia inflammantia. Fulgent quidem per veritatem, feruent per charitatem, inflammant ad pietatem. De primo: Eloquium Domini igne examinatum, ſcutum eſt omniũ ſperantium in ſe: ecce eloquium fulgidum. De ſecundo canitur in pſalmo : Ignitũ eloquium tuum vehementer: ecce eloquium feruidum. De tertio ſcribitur à Pſalmographo: Eloquium Domini inflammauit eum : ecce eloquium inflammatiuum.

2.Reg.21.c *Pſal.118.f* *Pſal.104.b*

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, pro inimicis inermibus ingemiſcens, & de ipſorum vulneribus pertimeſcens: *Vidi*, quantum ad conſiderationis aſpectum: *Præuaricantes*, quantum ad exaſperationis obiectum : *Et tabeſcebam*, quantum ad miſerationis affectum. *Quia eloquia tua non cuſtodierunt*, quantum ad imminentem vulnerationis effectum.

VERSICVLVS XV.

Vide quoniam mãdata tua dilexi Domine, &c.] In præmiſſis oratum eſt pro inimicis, ne gehẽnaliter crucientur, ne mortaliter ſaucientur. Quia vero plerumque peccare, & ſe peccando necare videntur, hic oratur pro ipſis, vt moraliter viuificentur. Hanc orationem format Propheta ex vehemẽti cordis amaritudine, ſub hac forma: *Vide quoniam*, &c. quaſi dicat : Vide Domine me morientem cum morientibus, propter tuorum obſeruantia mandatorum, Redde me viuẽtem cum viuentibus, per ſuorum indulgentiam peccatorum. Hic luce clarius quatuor conſiderare poſſumus: ſcilicet animi mortificationem propter proximi præuaricationem, & ipſius viuificationem per illius iuſtificationem. Hoc eſt, compaſſionem mortis moralis, & congratulationem vitæ ſpiritualis.

Articulus primus.

Primum inſinuauit Propheta, cum dixit: *Vide domine*, qui intueris cor qualiter inimicis meis compatior, qualiter morientibus commorior : quia fortis eſt, vt mors, dilectio : dura, ſicut infernus, æmulatio. Et nota, quod tria videt Dominus libenter in anima : videlicet humilitatem, charitatẽ, & pietatem : Et ſpecialiter humilitatem orantis : charitatem zelantis : pietatem alienam tribulationem portantis. De primo ſcribitur: Vide humilitatem meam, & laborem meum : ecce viſio humilitatis orantis, & orando laborantis. De ſecundo: Vide zelum meum pro Domino : ecce viſio charitatis zelantis, & vitia perſequentis. De tertio: Vide Domine, quoniam tribulor : ecce viſio pietatis alienam tribulationem portantis.

Cant.1.b *Pſal.24.d* *4.Reg.10.d* *Thren.1.f*

Articulus ſecundus.

Secundus indicauit, cum adiunxit: *Quoniam mandata tua dilexi*, quibus mandatis, inimicos diligere, odientibus benefacere, pro proſequentibus, & calumniantibus orare mandaſti. Et nota circa mandatorum dilectionem, quod probatur per triplicem rationem: ſcil. per ſtudioſam moralium conſiderationem, per religioſam temporalium aſpernationem, per fructuoſam laborum corporalium exercitationem. Quarum prima ſpectat ad intellectum : ſecunda ad affectum : tertia ad effectum. De prima : Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per meditationem. De ſecunda: Dilexi mandata tua, ſuper aurum, & topazion. Hic probatur mandatorum dilectio per aſpernationem. De tertia. Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per exercitationem.

Matth.5.f *Pſal.118.f* *Ibid.q* *Ibid.f*

Articulus tertius.

Tertium intimauit, cum appoſuit: *Viuifica me*, quaſi dicat: Mortificatum per inimicorum compaſſionẽ, viuifica per illorum cõgratulationem, vt ſicut compatior ipſorũ præuaricationi, ſic cõgratuler eorũ iuſtificationi. Hic poteſt notari, quod cõtingit tripliciter viuificari: per ſuſcitationẽ, per conuerſionẽ, per cõſolationẽ. Pri-

Digitized by Google

ma viuificatio eſt à morte ad vitam:ſecunda à culpa ad gratiam:tertia à triſtitia ad lætitiam. De primo : Sicut pater ſuſcitat mortuos,& viuificat,&c. ecce viuificationem per ſuſcitationem. De ſecundo dicit pſalmiſta:Deus tu conuerſus , vel ſecundum aliam literam, conuertens viuificabis nos : ecce viuificationem per conuerſionem. De tertio pſallit Propheta:Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me:ecce viuificationem per conſolationem.

Ioan.5.d

Pſal.84.b

Pſal.137.c

Articulus quartus.

Quartum innuit , cum interpoſuit : ***In miſericordia tua***:ſcilicet à te requiſita,ſed per me expetita, & meis perſecutoribus impartita.Miſericordia igitur, quæ per Prophetam expetitur,pro miſeria petitur,non pro miſeria, quam Propheta patitur,ſed pro miſeria,cui Propheta compatitur. Et nota , quod eſt miſericordia tripartita : ſcilicet miſericordia immiſſionis, miſericordia remiſſionis,& miſericordia promiſſionis. Miſericordia prima eſt compatientis , ſicut amici : miſericordia ſecunda , eſt patientis , velut phrenetici : miſericordia tertia eſt benefacientis, vt medici. De prima miſericordia : Gratia Dei , & miſericordia in ſanctos eius : ecce miſericordia immiſſionis. De ſecunda : Qui abſcondit ſcelera ſua,non dirigetur:qui autem confeſſus fuerit,& reliquerit ea, miſericordiam conſequetur:ecce miſericordia remiſſionis. De tertia : Inſuſtentabilis ira ſuper peccatores comminationis tuæ:immenſa vero , & inueſtigabilis miſericordia promiſſionis tuæ : ecce miſericordia promiſſionis.

ap 4.c

rou.23.b

Paral.36.f

Epilogus.

Ex his poteſt clareſcere vox Prophetæ orantis ex maxima compaſſione pro perſequentium iuſtificatione Ait namque:***Vide Domine***,videlicet animi mei mortificationem,vbi affectus compaſſionis:***Quoniam mandata tua dilexi***:quæ mandaſti circa proximi præiudicationem,& præuaricationem:vbi mors moralis:***Viuifica me***:per animi mei lætificationem:vbi affectus congratulationis : ***In miſericordia tua***:quantum ad ipſius proximi iuſtificationem;vbi vita ſpiritualis.

VERSICVLVS XVI.

Principium verborum tuorum,&c.]Orato per verſum præuium pro ſpirituali viuificatione perſequentiũ, poſtremo per verſum oratur propoſitum, pro generali ſaluificatione omnium. Porro præſens oratio bene videtur oris ratio,& congrua partium ordinatio,quia nihil magis congruit perſonis perfectiſſimis,quam conſonantia in dictis & factis : quatenus conſonent dicta dictis,& facta factis dicta factis,& facta dictis:prima nouiſſimis,& nouiſſima primis. Legimus autem circa dicta,& facta Dominica , quædam prima,quædam nouiſſima.Prima ſunt,quæ dixit,& fecit circa hominem, dicens,& faciens noſtram originem,cum ait:Faciamus hominem , &c. Nouiſſima ſunt, quæ dicet , & faciet circa eundem,dicens, & faciens noſtrum finem : cum dicet iis,qui à dextris eius erunt:Venite benedicti,&c. Ecce verbum initiale,& verbum iudiciale. Per verbum initiale communicauit Deus, quibus voluit,entitatem,& per conſequens veritatem:quoniam entitas, & veritas iudicantur ad paria,quantum ad participantia. Per verbum iudiciale communicabit, quibus voluerit æternitatem. Orat ergo Propheta oratione congrua,& ratione conſona , vt qui per verbum initiale communicauit entitatem : per verbum iudiciale communicet æternitatem,pſallendo:***Principium***,&c. quaſi manifeſte dicendo : Verbum initiale fuit nobis cauſa introductoria in verbum iudiciale fiat cauſa introductoria in æternitatem.Si quæris, partes orationis quot ſunt. Plane quatuor colligi poſſunt : ſcilicet primum dictum , primum factum, nouiſſimum dictum, nouiſſimum factum. Eſt autem primum dictum initiale verbum : primum factum , entitatis participium : nouiſſimum dictum,iudiciale verbum:nouiſſimum factum,æternitatis principium.

Gen.1.d

Matth.25.e

rationis artes.

Articulus primus.

Primum dictum aperuit,cum ait : ***Principium verborum tuorum***.Principium quippe tale eſt verbum initiale. Vnde notandum , quod poſſumus diſtinguere Dei verbum in primum , in medium , & in vltimum: ſcilicet in verbum originationis , ordinationis & determinationis. De primo:Fide intelligimus aptata ſæcula verbo Dei:ecce verbum originationis. De ſecundo:De Sion exibit lex:& verbum Domini in Hieruſalem:ecce verbum ordinationis. De tertio:Mundum illuminans in excelſis Dominus , in verbis ſancti ſtabunt ad iudicium,ecce verbum determinationis.

Verbum Dei.
Heb.11.a

Iſa.2.a
Mich.4.a
Eccl.43.b

Articulus ſecundus.

Primum factum adaperuit,cum adiecit:***Veritas***. Quod autem verbum initiale veritas dicitur : cauſaliter dici dignoſcitur,id eſt,cauſa veritatis.Eſt enim prædicatio cauſalis, quocirca fuit cauſa veritatis : quia cauſa fuit entitatis : creans entitatem , creauit veritatem. Nam quid eſt veritas,niſi menti conformis entitas?Sed nota, quod legitur in ſcriptura veritas tripartita : ſcilicet veritas increata,concreata, & creata. Quarum prima ſupernaturalis,ſecunda naturalis, ſed tertia moralis. De prima ſcribitur:Chriſtus eſt veritas : hæc eſt veritas increata. De ſecunda canitur : Veritas tua in circuitu tuo:hæc eſt veritas creaturæ,ſcilicet angelicæ naturæ. De tertia legitur de primo Angelo ; In veritate non ſtetit;quia veritas non eſt in eo ; hæc eſt veritas concreata;quia veritatem naturalem non perdidit,ſed moralem,cum à veritate vitæ cecidit in vanitatem.

Veritas quid & quotuplex.

1.Ioan.5.b
Pſal.88.b

Ioan.8.f

Articulus tertius.

Nouiſſimum dictum appoſuit,cum adiunxit ; ***Omnia iudicia iuſtitiæ tuæ***.Verbum namque iudiciale comprehendit omnia iudicia iuſtitiæ ſuæ.Sed notandum,quod iudicia præfata,de quibus pſallit Propheta , non ſunt amara,non moleſta,non aggrauantia;ſed dulcia,iucunda, adiuuantia , tanquam æternam felicitatem adiudicantia,ſicut patet per eius teſtimonia.Primum teſtatur pſallendo;Iudicia Domini vera. Et infra ; Et dulciora ſuper mel,& fauum , ecce iudicia dulcia. Secundum proteſtatur canendo;Quia iudicia tua iucunda;ecce iudicia iucunda. Tertium conteſtatur dicendo ; Iudicia tua adiuuabunt me;ecce iudicia adiuuantia.

Pſal.18.b
Ibidem.
Ibid.c
Ibid.y

Articulus quartus.

Nouiſſimum factum adhibuit , cum annexuit ; ***In æternum***,id eſt,in æternitatem,ſeu æternam felicitatem: hæc eſt æternitas bona,quam omnibus optat Propheta. Et nota,quod hæc æternitas eſt optabilis maxime tribus de cauſis,ſcilicet propter æternitatem hæreditatis,tranquillitatis,& iucunditatis. Quoniam illa felicitas eſt æterna hæreditas, ad ſummum bonum poſſidendum,æterna tranquillitas ad videndum ; æterna iucunditas ad fruendum.De primo dicitur per pſalmiſtã; Hæreditas eorum in æternum erit ; ecce æternitas hæreditatis.De ſecundo per Prophetam pſallitur ; Non commouebitur in æternum,qui habitat in Hieruſalem & loquitur de Hieruſalem illa , quæ ſurſum eſt mater noſtra ; ecce æternitas tranquillitatis , De tertio per Pſalmographum ſcribitur;In æternum exultabunt, & habitabis in eis;ecce æternitas iucunditatis.

Æterna felicitas quare optabilis.

Pſal.36.b
Pſal.124.a

Pſal.5.c

Epilogus.

Patet igitur oratio Prophetica , quam effundit pro ſalute publica , dicens : ***Principium verborum tuorum***, quãtum ad primum dictum, quod eſt initiale verbum: ***Veritas***,id eſt,cauſa veritatis, quantum ad primum factum,quod eſt veritatis,vel entitatis participium:***Omnia iudicia iuſtitiæ tuæ***,quantum ad nouiſſimum dictum quod eſt iudiciale verbum:***In æternum***,id eſt,in æternitatem,quantum ad nouiſſimum factum,quod eſt æternitatis participium.

Capitulum vndecimum, & vltimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Ferculorum ordo.

PRincipes perſecuti ſunt me.]Vndecimum adeſt capitulum de ferculo nouiſſimo ſeruiturum. Ordo namque capitulorum ſequitur ordinem ferculorum Capitulum ſane penultimum pietatis admiſſionem appoſuit: hoc vltimum impietatis amiſſionem apponit. Cęterum præſens ferculum eſt cęteris prælibatis poſtpoſitum: quia poſterius afficit appetitum. Sicut enim inter appetibilia, priora ſunt gratiora: ita poſteriora ſunt grauiora. Hoc ergo quantò grauius, tantò poſterius. Alia priora gratiora, quia continent plus amoris: iſtud poſterius, & grauius: quia continet plus timoris. Vnde quemadmodum cibus grauior, ſeu fructus durior apponitur nouiſſimus in prandio corporali: in eundem modũ emiſſionis timor adminiſtratur vltimus in morali. Impietas iſta, quam memorat in hac parte pſalmiſta per diuinum iudicium in æternum emittenda ſupplicium; pertinet ad membra diaboli, perſequentia membra Chriſti. Vnde nimirum per primum octonarium proponitur perſecutionis gladius: per ſecundum opponitur orationis clypeus. Et quoniam illa generatio gladios habet pro dentibus, ſicut legimus: propterea primus octonarius à Sin litera inchoatur, quæ dentes interpretatur: quia vero in perſecutionis articulo ſummum remedium eſt oratio, idcirco ſecundus octonarius initiatur à Tau litera, quæ interpretatur conſummatio. Primum autem octonarium ſubdiſtinguere poſſumus in hunc modum. Per primum quaternarium indicatur improbitas perſequentium: per ſecundum probitas perferentium. Improbitas illa poteſt perpendi: quoniam impietatis filij non parcunt innocentiæ perſonali, nec ſapiętiæ ſalutari, nec iuſtitiæ legali, nec obſeruationi regulari: ſicut videtur quatuor primis verſibus propalari. Primus verſus oſtẽdit luce clarius, quod principes mali, tanquam impietatis filij, non parcunt innocentiæ perſonali, dicente Propheta: *Principes*, &c. quaſi dicat: Potentiam ſæuientem innocenter ſuſtinui, & reuerentiam ſeruientem verbis tuis ſemper adhibui. In hoc ſpectaculo quatuor poſſunt ſpectari, videlicet gladius in manibus inſanis, & virtus in affectibus ſanis: quoniam in potentia gladius, in perſecutione manus, in innocentia virtus, in formidine cordis affectus.

Prou. 30. b

Sin.

Tau.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod prima fronte prælucet: *Principes*. Nam in principibus potentiam intelligimus. Quid enim principes, niſi potentes? Quid principatus, niſi potentatus? Et nota de malis principibus, quod ſicut in ſcripturis legimus: ipſi ſunt conturbati, congregati, prævaricari: quia mundanis concupiſcentiis conturbantur: in corpus diaboli congregantur: & actibus diabolicis applicantur. De primo: Tunc conturbati ſunt principes Edom. Interpretatur autem Edom rufus, vel ſanguineus, vel terrenus: quibus vanitatem voluptatem, & cupiditatem intelligimus: ecce principes mundanis concupiſcentiis conturbatos. De ſecũdo: Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum, & ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui decebatur Caïphas. Per Caïpham, qui vomens ore interpretatur, diabolus figuratur, qui ab initio vanitatem hauſit, & veritatem euomuit: quia veritas non eſt in eo, vt ſcribitur. Huius atrium eſt Eccleſia malignantium, quæ eſt corpus illius myſticum: ecce principes in corpus diabolicum congregatos. De tertio: Vniuerſi principes ſacerdotum, & populus prævaricati ſunt: ecce principes diabolicis actibus applicatos.

Exod. 15. c
Edom.
Matth. 26. a
Caïphas.
Ioan. 8. f
2. Para. 36. c

Articulus ſecundus.

Ad ſecundum attinet, quod ſubſequenter ſublucet: *Perſecuti ſunt me*, velut inſani ſæuientes in me. Si quæris, qualiter perſecuti? Plane tripliciter: quia mentaliter, quia vocaliter, quia manualiter: ſcilicet inimicitiis mẽtalibus, calumniis vocalibus, & flagellis manualibus. De primo per pſalmiſtam dicitur: Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei iniuſte: ecce perſecutio inimicantium. De ſecundo per Prophetam pſalitur: Omnia mandata tua veritas, iniqui perſecuti ſunt me: ecce perſecutio calumniantium. De tertio per eundem ſcribitur: Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt: ecce perſecutio flagellantium.

Pſal. 68. a
Pſal. 118. l
Pſal. 68. j

Articulus tertius.

Ad tertium aſpicit, quod conſequenter adiicit: *Gratis*, quaſi dicat: Non meis exigentibus meritis, ſed ſuis impingentibus animis infrunitis. In quo clareſcit innocentia patientis. Et nota, quod innocentes nocentibus gratis grauari tripliciter inuenimus: videlicet impugnando, captiuando, illaqueando: per cõtumelias, per inſidias, per preſſuras. De primo ſcribitur à Pſalmographo: Cum loquebar illis, impugnabant me gratis: hic gratis impugnantur contumeliis. De ſecundo dicitur: Venatione ceperunt me, quaſi autem inimici mei gratis hic gratis captiuãtur inſidiis. De tertio canitur: Quoniã gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui: hic gratis illaqueantur anguſtiis, & preſſuris.

Pſal. 119. b
Thren. 3 f
Pſal. 34. a

Articulus quartus.

Ad quartum ſpectat, quod reſtat: *A verbis tuis formidauit cor meum*. Quo modo? Non reddendo malum pro malo, ſed vincendo malum in bono: ſicut præcipitur à Domino ore apoſtolico. Et nota, quod formidatur Dominus formidine tripartita: ſcilicet formidine ſeruili, initiali, filiali: prima reſpicit ſupplicium, non præmiũ: ſecunda ſupplicium, & præmium: tertia præmium, non ſupplicium. De primo: Dominum formidabunt aduerſarij eius: ecce formido ſeruilis, qua formidatur immiſſio ſupplicij, non amiſſio præmij. De ſecũdo ſcribitur: A voce tonitrui tui formidabunt: ecce formido initialis montium, ſiue bonarum mentium: qua formidatur tam immiſſio ſupplicij, quam amiſſio præmij. De tertio: Formidabunt filij maris, & auolabunt, quaſi aues ex Ægypto: ecce formido filialis, qua formidatur non immiſſio ſupplicij ſed amiſſio præmij.

Rom. 11. b
1. Reg. 2. b
Pſal. 103. a
Oſee. 11. d

Epilogus.

Oſtenſurus ergo Pſalmographus potentiam ſæuiẽtem ſuper innocentiam reuerenter Domino ſeruientem, ait: *Principes*, vbi notatur potentiæ gladius: *Perſecuti ſunt me*, vbi ſæuientium manus: *Gratis*, id eſt, ſine præcedentibus meritis, vbi innocentiæ virtus: *Et à verbis tuis formidauit cor meum*, vbi timorati cordis affectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

LÆtabor ego ſuper eloquia tua &c.] Sicut impietatis filij non parcunt innocentiæ perſonali: ita nec ſapientiæ ſalutari. Illud pręcedens verſus docuit, iſtud præſens. Propterea Pſalmographus tanquam moleſtatus, & ſpoliatus exterius, ſed confortatus interius, de talibus taliter eſt locutus: *Lætabor*, &c. quaſi dicat lingua loquendo libera, moleſtari, & ſpoliari tolero, quia dulcorari, & decorari per ſapientiam tuam ſpero. Vnde quatuor animaduertimus circa continentiam huius verſus, ſcilicet potentiam affectiuam, & agnitiuam, & ſapientiam dulcoratiuam, & decoratiuam; quia lætitia ſpectat ad potentiam affectiuam; eloquia ad ſapientiam dulcoratiuam; inuentio ad potentiam agnitiuam; ſpolia ad ſapientiam decoratiuam.

Articulus primus.

Ad potentiã affectiuam pertinere dignoſcitur, quod dicitur; *Lætabor ego*, quaſi dicat; Ego, qui lędor exterius, lætabor interius; qui moleſtor ſenſualiter, lætabor affectualiter. Hic poteſt notari, quod tripliciter contingit lętari; Nam aliter lętatur benefaciẽs, aliter benepatiẽs, aliter benedicẽs. Primꝰ lętatur, ſicut gratię diſtributor; ſecũdus, ſicut gratiæ cõſecutor; tertius, ſicut gratię pro

Lætati tripliciter contingit.

gratia

gratia retributor. De primo scribitur : Lætabor in eis, cum eis benefecero: ecce lętitia Domini benefacientis. De secundo per psalmistam dicitur: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam : ecce lætitia serui benepatientis. De tertio per Prophetam psallitur : Lætabor, & exultabo in te : psallam nomini tuo altissime : ecce lætitia serui Dominum benedicentis.

Hier.32.g
Psal.30.a
Psal.9.a

Articulus secundus.

Ad sapientiam dulcoratiuam attinere conuincitur, quod adiicitur: *Super eloquia tua* : quoniam eloquia sapientiæ sunt sapida. Quo sapore, nisi dulcore? Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, sicut legimus. Hæc igitur eloquia tua sunt dulcia, & dulcoratiua tam interius, quam exterius: quia sapientia dulcorat sapientem, interius per saporem, exterius per odorem. Et nota, quod legimus eloquia dulcia faucibus, dulcia labiis, dulcia repertis auribus: quia sapiętiæ eloquia sunt dulcia refricanti, dulcia explicāti, dulcia proximos ædificanti. De primo : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua : ecce eloquia dulcia faucibus refricantium. De secundo: Sicut vitta coccinea labia tua, & eloqnium tuum dulce: ecce eloquia dulcia labiis explicantium. Vnde comparantur vittæ coccineæ, quæ labiorum est ornamentum. De tertio: Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora reperiet. Ac si dicatur aperte: Sapientia, quæ dulcorat interius per saporem, dulcorabit exterius per odorem, & reperiet in auditoribus fructum maiorem: ecce eloquia dulcia in repertis auribus.

Sap.8.d
Psal.118.m
Cant.4.a
Prou.16.c

Articulus tertius.

Ad potentiam agnitiuam spectare intelligitur, quod immediate legitur: *Sicut qui inuenit*: quasi dicat: Sic inuenit intellectus interius, sicut sensus, qui inuenit exterius : sic inuenit iste intelligibilia, sicut ille inuenit sensibilia. Et nota, quod inuentio intellectiua versari debet potissimum circa tria, scilicet interiora, superiora, exteriora: in interioribus inuenitur materia compūctionis: in superioribus materia consolationis: in exterioribus materia compassionis. De primo : Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet: ecce inuentio interiorum seruiens compunctioni. De secundo : Inueni quem diligit anima mea: ecce inuentio superiorum seruiens consolationi. De tertio : Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, sagena cor eius, vincula sunt manus illius: qui placet Deo, effugiet eam : qui autem peccator est, capietur ab illa: ecce visio exteriorum seruiens compassioni.

Rom.7.d
Cant.3.b
Eccl.7.d

Articulus quartus.

Ad quartum conuenire cognoscitur, quod consequenter coniungitur: *Spolia multa*. Sicut enim spolia corporalia sunt ornamenta decorantia corpora, ita spiritualia spolia sunt ornamenta decorantia corda. Talia quidem spolia sunt, quæ sancti Patres abstulerunt ab ethnicis, & contulerunt ea catholicis. Et nota, quod ista spolia, scilicet ornamenta spiritualia, sunt tollenda, colligenda, diuidenda: Tolluntur autē per animæ vires apprehensiuas: colliguntur per vires retentiuas : diuiduntur per vires enuntiatiuas. De primo: Tulerunt iusti spolia impiorū, scilicet catholici ethnicorū : hic tolluntur sapientialia spolia per vires apprehensiuas. De secundo: Per dies triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israel: hic colliguntur illa spolia per vires retentiuas: vbi etiam per morā temporis denotatur difficultas retentionis: quia difficilius est retinere, quam apprehendere. De tertio: Debilibus orphanis, & viduis diuiserunt spolia: hic diuiduntur ipsa spolia simplicibus, & miserabilibus per vires enuntiatiuas:

Sap.10.d
Iudith.15.d
2.Mach.8.f

Epilogus.

Hoc est, quod dicitur per Prophetam, tanquam personam sensibiliter molestatam, sed intelligibiliter confortatam: *Lætabor ergo*, quantum ad affectiuam dulcorabilem: *Super eloquia tua*, quantum ad sapientiam dulcorantem: *Sicut qui inuenit*, quantum ad agnitiuam decorabilem: *Spolia multa*, quantum ad sapientiam decorantem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Iniquitatem odio habui, &c.] Vidistis potentiam sæuientem, nec innocentiæ, nec sapientiæ deferentem: videatis eandē nec diuinæ decreta iustitiæ reuerentem. Nam Psalmographus, quasi de bonis operibus lapidatus: hic bona referat, pro quibus mala tolerat, dicens: *Iniquitatem*, &c. tanquam eleganter eloquens, iniquitatem non tantum odiui, sed etiam fastidiui: & legem diuinam mon solum audiui, sed etiam custodiui. Quatuor itaque possumus pensare circa verba Prophetæ, scilicet quid odiuit, quid fastidiuit, quid audiuit, quid custodiuit: Odiuit siquidem iniquitatis errorem: fastidiuit iniquitatis furorem: audiuit æquitatis clamorem : custodiuit æquitatis amorem.

Articulus primus.

Iniquitatis errorem aperuit, cum asseruit: *Iniquitatē odio habui*. Quia profecto viator fuit: idcirco iniquitatis errorem odio habuit : quoniam erroris odium viatoris est proprium. Hic potes notare, qualiter debes iniquitatem odire: quia stultificat: quia mortificat: quia scandalizat: Stultificatio pertinet ad intellectum: mortificatio ad affectum: scandalizatio ad effectum. De primo : Iniquitates suę capiunt impium: Et infra: In multitudine stultitiæ suæ decipietur : ecce iniquitas stultificans. De secūdo: Quasi romphęa bis acuta omnis iniquitas: plagæ illius non est sanitas: ecce iniquitas mortificans. De tertio : Homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suā, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum; ecce iniquitas scandalizans.

Erroris odium est viatoris.

Prou.5.d
Ibidem.
Eccl.21.a
Ezech.14.a

Articulus secundus.

Iniquitatis furorem innuit, cum inseruit ; *Et abominatus sum*. Nimis abominabilis est furor irrationabilis, quoniam hominem ab homine auertit, in non hominem conuertit; cum ipsum à mansuetudine in immansuetudinem peruertit. Homo namque secundum philosophum est animal naturaliter mansuetum ; vnde procul dubio talis abominatio ex virtute procedit, non ex vitio. Et notandum, quod differt abominatio afflictorum, abominatio perfectorum, abominatio reproborum ; prima est inhumana, secunda vesana, tertia vero sana. De primo; Abominati sunt me quondam consiliarij mei ; ecce inhumana abominatio afflictorum. De secundo; Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt; ecce vesana abominatio perfectorum. De tertio scribitur; Iratus est furore Dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam ; ecce sana abominatio reproborum.

Aristot.1.Pol. cap.2.
Iob.19.e
Amos 5.e
Psal.105.f

Articulus tertius.

Æquitatis clamorem apposuit, cum adiunxit ; *Et legem tuā*, quoniam vbi æquitas, ibi claritas; vbi clamor, ibi calor ; quorum neutrum legi deest, quoniam lex ignea est, sicut legi potest, Ea propter per legem, propter claritatis calorem, conuenienter intelligimus æquitatis clamorem. Et nota, quod lex diuina non est maculosa, non fabulosa, non periculosa ; quia non est lex voluptatis, nec vanitatis, nec cupiditatis. De primo scribitur ; Lex Domini immaculata conuertens animas; ecce lex non maculosa. De secundo; Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non, vt lex tua ; ecce lex non fabulosa. De tertio ; Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea ; ecce lex non periculosa.

Deut.33.a
Psal.18.b
Psal.118.l
Ibidem. n

Articulus quartus.

Æquitatis amorem admiscuit, cum annexuit; *Dilexi.*

Digitized by Google

Ecce amor:Cuius amor?amor legis regalis,amor æquitatis legalis,amor legis procedens ex amore regis:audi regem dicentem, & legem indicentem:Si diligitis me mandata mea ſeruate, hoc eſt:ſi amatis regem,ſeruate legem.Hic poteſt notari,quod non diligunt paruuli,nō æmuli, non ſubdoli : quia paruuli diligunt infantiam, æmuli malitiam,ſubdoli calumniam.De primo:Vſquequo paruuli diligitis infantiam : & ſtulti ea,quæ ſibi ſunt noxia cupient?Ecce dilectio infantiæ.De ſecundo ſcribitur à Pſalmographo:Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem:ecce dilectio malitiæ.De tertio : Chanaam in manu eius ſtatera doloſa,calumniam dilexit:ecce dilectio calumniæ.Per Chanaam , qui negotiator interpretatur,negotiator ſubdolus denotatur.

Ioan.14.b

Prou.1.c

Pſal.51.a Oſe.12.

Chanaam.

Epilogus.

Ait ergo Propheta referans bona pro quibus tolerat mala:*Iniquitatem odio habui*, quātum ab iniquitatis errorem odiendum : *Et abominatus ſum*, quantum ad iniquitatis furorem faſtidiendum : *Legem autem tuam*, quantum ad æquitatis clamorem audiendum : *Dilexi*, quantum ad æquitatis amorem cuſtodiendum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Septies in die laudem dixi tibi,&c.] Gladius perſecutionis non ſolum in ſæcularibus, ſed ad furoris cumulum in regularibus debacchatur perſonis.Illę vero frequentant memoriam Dominicæ paſſionis,tanquam conſolatoriam tyrannicæ tribulationis.Talium typum Propheta gerebat,cum talia proferebat:*Septies*,&c.Ac ſi diceret patenter , ſeptem horis diurnis oraui , quia paſſiua iudicia incarnatæ iuſtitiæ memoraui. Hic luce clarius videre poſſumus,& officia dei , & iudicia filij Dei,loquendo de die artificiali,de officio diurnali , de iudicio præiudiciali,& de iuſtitia ſupereſſentiali,induta carne mortali.

Articulus primus.

Primum declarauit pſalmiſta , cum ait:*Septies in die*, id eſt,per ſeptem horas diei artificialis mancipatas horis officij diurnalis.Sunt enim ſeptem orationes canonicæ,ſicut ſeptē petitiones orationis Dominicæ Hæc eſt ſeptiformis ſeruitus , qua ſepties in die ſeruimus, quia vitiis expiari, virtutibus illuſtrari, chariſmatibus conſummari ſitimus.Vnde notandum circa ſeptenarij Sacramentū, quod numerus talis typum gerit vniuerſitatis moralis:videlicet vniuerſitatis vitiorum,virtutū donorum.Vitia nos mortificant,virtutes nos viuificāt, dona vero nos aduerſus hoſtes fortificant. De primo: Si ſepties in die peccauerit in te. Hic per ſeptenarium horarum diurnalium denotatur vniuerſitas vitiorum mortificantium. De ſecundo ſequitur:Si ſepties conuerſus fuerit ad te,ſcilicet per infuſionem gratiæ , & virtutum. Hic per ſeptenarium horarum diurnalium denotatur vniuerſitas virtutum viuificantium.De tertio:Die ſeptimo diluculo conſurgentes circuierunt vrbem,ſicut diſpoſitum erat ſepties. Hic per ſeptenariū horarum diurnalium figuratur vniuerſitas donorum aduerſus hoſtes fortificantium.

Orationes canonicæ ſeptem.

Septenarij ſacramentum.

Luc.17.a

Ibid.b

Ioſuē 6.b

Articulus ſecundus.

Secundum demonſtrauit, cum addidit:*Laudem dixi tibi*.Ecce laudiſluum diurnale officium.Deum namque laudamus,cum eum laudabiliter inuocamus , cum laudabiles eius virtutes ad memoriam reuocamus.Et nota,quod ſicut in ſcriptura legitur,laus diuina narratur annuntiatur,dicitur. Iudæi laudem narrant formantis, Magi laudem annuntiant reformantis,Angeli laudem dicunt regnantis. De primo : Populum iſtum formaui mihi,laudem meam narrabit. Hic laudem narrant Iudæi.De ſecundo: Aurum & thus deferentes,& laudem Domino annuntiantes.Hic laudem annuntiant Magi. De tertio:Laudem dicite Deo noſtro. Hic laudem dicunt Angeli.

Deus quando laudetur.

Iſa.43.d

Iſa.60.a

Apoc.19.a

Articulus tertius.

Tertium declamauit, cum dixit : *Super iudicia.* Hæc ſunt illa iudicia , ſeu verius præiudicia , quæ iudicauit humana iniuſtitia, per quę iudicari non recuſauit diuina iuſtitia.Et nota,quod hæc iudicia fuerunt viruléta, violenta,ſanguinolenta. Quæris, quo modo ? Fuerunt proculdubio virulenta, amaritudinē concipiendo:violenta,manus iniiciendo,ſanguinoléta,ſanguinem ſitiēdo.De primo:Conuertiſtis in amaritudinem iudicium & fructum iuſtitiæ in abſynthium.Plane conuerterūt Iudæi in amaritudinem iudicium , per amaritudinē affectionis , & Pilatus fructum iuſtitiæ in abſynthium per amaritudinem aſſenſionis : ecce iudicia virulenta amaritudinem concipiendo.De ſecundo:Si videris violenta iudicia,& ſubuerti iuſtitiam in prouincia,ne mireris ſuper hoc negotio:ecce iudicia violenta , manus iniiciendo,quæ non ſunt miranda, ſed potius miſerāda. De tertio : Nicanor audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certamine habebant,ſanguinis iudiciū facere metuebat. Sic principes ſacerdótum timentes turbas Dominum comitātes,& magnanimiter confidentes, iudicium ſanguinis facere non audebant , ſed ſanguinem ſitiebant : ecce iudicia ſanguinolenta,ſanguinem ſitiendo.

Amos.6.d

Eccl.5.b

2.Mac.14.c

Articulus quartus.

Quartum determinauit, cum ſubdidit : *Iuſtitia tua.* Hæc eſt iuſtitia immortalis pro nobis facta mortalis, id eſt,Dei filius, qui factus eſt nobis iuſtitia à Deo : ſicut ſcribitur. Et nota , quod hæc iuſtitia fuit cælitus adducta,humanit⁹ afflicta,diuinitus benedicta.Fuit namque adducta in incarnatione , afflicta in paſſione, benedicta in reſurrectione.De primo:Adducatur iuſtitia ſempiterna,& impleatur viſio,& prophetia,& vngatur ſanctus ſanctorum:ecce iuſtitia cælitus adducta. De ſecundo:Peccauerūt Domino decori iuſtitiæ expectationi patrum eorum : ſcilicet crudeliter affligendo: ecce iuſtitia humanitus afflicta. De tertio : Benedicat tibi Dominus pulchritudo iuſtitiæ:ecce iuſtitia diuinitus benedicta.

1.Cor.1.c

Dan.9.f

Hier.50.b

Hier.31.c

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam regularis perſona:*Septies in die*,loquendo de die artificiali:*Laudem dixi tibi*, loquendo de officio diurnali : *Super iudicia* , loquendo de iudicio præiudiciali:*Iuſtitia tua*,loquendo de iuſtitia ſupereſſentiali,induta carne mortali.

VERSICVLVS QVINTVS.

Pax multa diligentibus legem tuam,&c.] Per quaternarium conſummatum innotuit improbitas perſequentium : per quaternarium inchoatum innoteſcit probitas perferentium. Hæc probitas videtur inualeſcere , ex ſcripturæ conſolatione, coronæ præſtolatione, legis æmulatione , iudicis ſpeculatione : ſicut patet ex quatuor verſuum ſubſcriptione. Præfatæ conſolationis proceſſum Propheta per præambulum docet verſum, dicens:*Pax multa*.&c. quaſi teſtimonium perhibens de ſcriptura,quod in eadem trāquillitas ſequitur charitatem, charitas veritatem , & veritas puritatem: quia per pacem prænotat tranquillitatem,per dilectionem ſubnotat charitatem , per legem denotat veritatem,per ſcandali priuationem connotat puritatem, & ideo quatuor notantur in propoſito:videlicet trāquillitas conſequens charitatem, charitas conſequens veritatem,& veritas conſequens puritatem. Tranquillitas mentem pacificat,charitas lætificat,veritas rectificat,puritas ſcandalum eradicat.

Articulus primus.

Tranquillitas igitur prænotatur , cum legitur : *Pax multa.*Quid enim eſt pacis multiplicitas,niſi multiplex tranquillitas ? In illa multitudine pacis delectantur dilectores diuinæ legis. Sed notandum circa pacis ſolatium,quod legitur pax cuſtodiens,pax exiliēs, pax adimplens. Quarum prima dicitur initiatiua:ſecūda prouectiua:tertia perfectiua.De prima:Pax Dei, quę exuperat omnem ſenſum,cuſtodiat corda veſtra:ecce pax

Pax.

Phil.4.d

cuſto

custodiens. De secunda: Pax Christi exultet in cordibus vestris: ecce pax exiliens. Quis enim sic exultat, quin exiliat? Sed qualiter pax exiliat, vel exilire faciat, experientia melius, quam eloquentia dogmatizat. De tertia: Gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitione Domini nostri: ecce pax adimplens. Virtus enim adimplere dignoscitur.

Vol. 3.c

2 Pet. 1.a

Articulus secundus.

Charitas subnotatur, cum subditur: *Diligentibus.* Quid est enim charitas, nisi dilectionis sinceritas, quam non fermentat malorum omnium radix, cupiditas? Tales diligentes Dominus diligit, talibus diligentibus dona sua distribuit. Et nota, quod diligentibus tria tribuit Dominus: videlicet misericordiam, sapientiam, & coronam. Nam misericordiam tribuit pœnitentibus, sapientiam proficientibus, sed coronam peruenientibus. De primo: Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam, & in quartam generationem iis, qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me: ecce misericordia diuinitus attributa diligentibus, tanquam pœnitentibus. De secundo: Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? vnus est altissimus creator. Et infra: Secundum datum suum præbet illã diligentibus se: ecce sapientia diuinitus attributa diligentibus, tanquam proficientibus. De tertio: Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se: ecce corona diuinitus attributa diligentibus, tanquam peruenientibus.

Deut. 5.a

Eccl. 1.a

Iac. 1.b

Articulus tertius.

Veritas denotatur, cum subditur: *Legem tuam*: quia lex tua veritas: sicut Prophetica dicit auctoritas, qualis rex, talis lex: sicut rex veritas, sic & lex veritas. Beata lex talis regis: quia beatus rex talis legis. Et nota, quod veritas ista est erudienda, audienda, custodienda. Parentum est erudire, filiorum audire, sed omnium custodire. De primo: Parentes illius, cum essent iusti, erudierunt filiam suam: scilicet Susannam secundum legem Moysi: ecce legem à parentibus erudiendam. De secundo: Audite filij disciplinam patris, vt sciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis: ecce legem à filiis audiendam. De tertio: Ego Dominus Deus vester. Custodite leges meas: ecce legem ab omnibus custodiendam.

Psalm. 118.c

Dan. 13.a

Prou. 4.a

Leui. 18.a

Articulus quartus.

Puritas connotatur, cum additur: *Et non est illis scandalum*: quia scandali priuatio, puritatis est probatio. Nam nimirum puritatis spectaculum nullum obiicit offendiculum: sicuti purum speculum nullum offendit oculum. Hic notandum, quod puritatis est potissimum priuare triplex scandalum: videlicet scandalum luxuriosum, gulosum, verbosum: quia contaminat tactum, gustum, affatum. De primo: Viri isti posuerunt immunditias in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt, contra faciem suam, vbi notatur immunditia, tam interior, quam exterior: ecce scandalum luxuriosum. De secundo: Ventres eorum non implebuntur: quia scandalum iniquitatis eorum factum est: ecce scandalum gulosum. De tertio: Non scandalizeris in labiis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & ponas scandalum, & adducas animæ tuæ inhonorationem: ecce scandalum verbosum.

Ezech. 14.a

Ezech. 7.a

Psal. 1.d

Epilogus.

Ostensurus ergo Propheta: quia consolatoria sit scriptura, in qua tranquillitas pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradicat. Ait: *Pax multa*, ecce tranquillitas pacificans: *Diligentibus*, ecce charitas lætificans: *Legem tuam*, ecce veritas rectificans: *Et non est illis scandalum*, ecce puritas scandalum eradicans.

VERSICVLVS SEXTVS.

Expectabam salutare tuum Domine, &c.] Prima probitatis occasio, quam audistis in versu præuio, fuit scripturæ consolatio: secunda vero, quam audietis in isto, est coronæ præstolatio, quam luce clarius manifestat Psalmographus, sic dicendo: *Expectabam*, &c. Nam quid sonat hæc litera, nisi præstolationem coronæ, meritorum ratione? Quid enim est expectatio, nisi præstolatio? quid salutare, nisi corona gloriæ? quid mandata, nisi merita? quid dilectio, nisi merendi ratio? Ecce versus presentis continentia quadrimembris, scilicet præstolatio coronæ, meritorum ratione, siue fiducia fe.icitatis, propter obsequia charitatis.

Articulus primus.

Præstolationem iutell.gimus, cum legimus: *Expectabam.* Hæc expectatio non mediocris est probitatis occasio. Cum enim patientis anima considerat, quid expectat: passionis molestia, quam tolerat, iam delectat. Sed notandum, quod est expectatio tripartita: quædam incerta & inexperta: quædam non incerta, sed inexperta: quædam nec incerta, nec inexperta. Prima spectat ad suspirantes, quasi longius à regno distantes: secunda ad aspirantes, quasi non longe distantes: tertia ad respirantes, quasi non distantes, sed præmia prægustantes. De primo: Expectabam bona, & venerunt mihi mala. Hæc expectatio fuit incerta. De secundo: vbi de Ioseph Decurione dicitur: Qui expectabat, & ipse regnum Dei. Hæc expectatio non fuit incerta, sed inexperta. De tertio scribitur: Expectabam eum, qui saluum me fecit. Hæc expectatio, nec incerta fuit, nec inexperta.

Expectatio tripartita.

Iob 30.d

Luc. 23.d

Psalm. 54.b

Articulus secundus.

Coronam aduertimus, cum audiuimus: *Salutare tuum Domine*, quoniam præmium salutare, dicitur corona gloriæ. Et nota, quod traditur in Psalmista, qualiter ad hoc salutare venitur, qualiter appropinquatur, qualiter peruenitur: quia venitur cum labore: appropinquatur cum timore: sed peruenitur cum honore. Primum traditur, cum psallitur: Longitudine dierum replebo eũ, & ostendã illi salutare meum: ecce longus labor ad salutare venientium. Secundum traditur, cum scribitur; Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius; ecce timor ad salutare appropinquantium. Tertium traditur, cum profertur: Sacrificium laudis honorificabit me, & illiciter, quo ostendam illi salutare Dei; ecce laus & honor ad salutare peruenientium.

Psalm. 90.c

Psalm. 84.c

Psalm. 49.d

Articulus tertius.

Merita perpendimus, cum psallimus; *Et mandata tua*; quia mandata sunt Saluatoris obsequia, salutis meritoria. Et nota circa obsequia præfata, vel obsequiosa mandata, quòd sunt valde leuia, valde dulcia, valde salubria. Nam nimirum leuia sunt, quantum ad actum; dulcia, quantum ad aspectum; sed salubria, quantum ad affectum. De primo; Mandata eius grauia non sunt; ecce mandata valde leuia, quia si grauitas abest, leuitas adest. De secundo: Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini; ecce mandata valde dulcia. De tertio, Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce mandata valde salubria.

1. Ioan. 5.a

Eccl. 23.d

Eccl. 35.a

Articulus quartus.

Rationem agnoscimus, cum videmus: *Dilexi*; quia merendi ratio, est charitatiua dilectio. Sed nota, quòd talis dilectio, non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata; secunda acquisita; tertia est inspirata. De prima; Omne animal diligit sibi simile; ecce dilectio naturalis. De secunda; Anima Ionathan colligata est animæ Dauid, & dilexit eum Ionathan, quasi animam suam; ecce dilectio socialis. De tertia: Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans; ecce dilectio spiritualis.

Eccl. 13.d

1. Reg. 18.e

Hier. 31.a

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scil. coronæ præstolationem, ait: *Expectabam*

quantum ad fiduciam præſtolantis: *Salutare tuum Domine*, quantum ad coronam felicitatis: *Et mandata tua*, quantum ad merita obſequentis; *Dilexi*, quantum ad rationem charitatis.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

CVſtodiuit anima mea, &c.] Poſt ſcripturæ conſolationem, & coronæ, præſtolationem, audiamus tertiam probitatis occaſionem, ſcilicet legis æmulationem. Æmulatio iſta ſic exprimitur à Pſalmiſta: *Cuſtodiuit*, &c. Hoc eſt, cuſtodiui Catholicam veritatem, adhibendo diligentiam vehementem. Iam, ni fallor, præſentis diſtinctionem verſus præſentis, videlicet cuſtodiam Catholicæ veritatis: & diligentiam virtuoſam, contra perfidiam hæreticæ prauitatis: & fraudulentiam venenoſam.

Articulus primus.

Vide primo cuſtodiam: *Cuſtodiuit anima mea.* Non dixit caro, ſed anima: quia carnis eſt infirmari, ſed animæ cum ſapientia colluctari. Legitur enim: Caro infirma: & anima cum ſapientia colluctata. Sed notare potes, quomodo veritatem huiuſmodi cuſtodire debes. Plane tripliciter, ſcil. intemerabiliter, irretractabiliter, indiſſolubiliter: quaſi Sacerdotium diuinitus diſpoſitum: quaſi iudicium diuinitus diffinitum: quaſi pactum diuinitus ſtabilitum. De primo figuraliter dicitur: Cuſtodite Sacerdotium veſtrum: ecce Sacerdotium cuſtodiendum intemerabiliter. De ſecundo: Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam: quia iuxta eſt ſalus mea; ecce iudicium cuſtodiendum irretractabiliter. De tertio: Cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te: ecce pactum cuſtodiendum indiſſolubiliter. Sic debes veritatem fidei cuſtodire: non temerans corde, non retractans ore, non diſſoluens opere.

Matth.26.d *Eccli.51.b* *Num.18.a* *Iſai.56.a* *Gen.17.b*

Articulus ſecundus.

Attende ſecundo Catholicam veritatem: *Teſtimonia tua.* Nulli dubium, quin veritas eiuſmodi ſit Dei teſtimonium. Et notandum circa veritatis Catholicæ, ſeu fidei Chriſtianæ teſtimonium, quòd nullatenus eſt infirmum: ſed triplici firmitate firmatum, ſcilicet auctoritate, veritate, virtute. Hoc eſt, auctoritate thearchica, veritate Prophetica, virtute Apoſtolica. De primo: Qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibuit de me: ecce teſtimonium thearchicum. De ſecundo: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent: ecce teſtimonium Propheticum. De tertio: Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium Reſurrectionis Ieſu Chriſti: ecce teſtimonium Apoſtolicum.

Ioan.5.f *Act.10.g* *Act.4.g*

Articulus tertius.

Aduerte tertio diligentiam: *Et dilexit ea* Vbi namq; dilectio, ibi diligens actio. Dilectio latet interius, diligentia patet exterius: ſicut ex charitate diligimus, ſic diligenter agimus: qualiter ex claritate procedit effulgentia: taliter ex charitate diligentia. Effulgentia lucet in aëre, diligentia liquet in opere. Vt autem de diligendi diligentia diſſeramus cum pinguiori, ſeu gratiori diligentia: hic notare poſſumus, quanta diligentia nos dilexit Dominus, quantũ ad exteriores effectus, & quanta diligentia diligatur idem à ſuis dilectoribus. Videtur vtique nos Dominus dilexiſſe diligenter, diligentius, diligentiſſimè. Nunquid diligenter dilexit, quos ſua dilectione præuenit? Nunquid diligentius dilexit, quos ſanguine ſuo lauit? Nunquid diligentiſſimè dilexit, quibus conſolationem gloriæ æternæ ſpem donauit? De primo: Diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos: ecce diligentia præueniendi. De ſecundo: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: ecce diligentia lauandi. De tertio: Qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam: ecce diligentia conſolatoriam ſpem donandi. Diligamus igitur Dominum verſa vice, diligenter, diligentius, diligentiſſimè. Diligenter debent diligere purgatorem purgati: diligentiùs illuminatorem illuminati: diligentiſſimè perfectorem perfecti. De primo, vbi dicitur de beata Magdalena, tanquam de perſona purgata; Remittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum; ecce diligens dilectio purgatoris. De ſecundo, vbi legitur de Salomone, tanquam perſona illuminata: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui; ecce diligentior dilectio illuminatoris. De tertio, vbi ſcribitur de Dauid, tanquam de perſona perfecta: De omni corde ſuo laudauit Deum, & dilexit Dominum, qui fecit illum: ecce diligentiſſima dilectio perfectoris.

Amor Dei erga nos. *Luc.7.g* *3.Reg.3.a* *Eccli.47.b*

Articulus quartus.

Animaduerte quarto virtuoſitatem: *Vehementer.* Re vera virtuoſitas vehemens, & vehementia virtuoſa eſt legis æmulatoribus opportuna. Quæris, quare? Triplici ratione: videlicet ratione candoris, ratione ruboris, ratione fulgoris: Hoc eſt, vt Catholica veritas excandeſcat, vt hæretica prauitas erubeſcat, vt diuina maieſtas magnificentius effulgeſcat. De primo per Pſalmiſtam dicitur: Ignitum eloquium tuum vehementer: ecce vehementia veritatis candentis. De ſecundo per Prophetam pſallitur: Erubeſcant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: ecce vehementia prauitatis rubentis. De tertio per Pſalmographum ſcribitur: Domine Deus magnificatus es vehementer: ecce vehementia maieſtatis fulgentis.

Pſalm.118.f *Pſalm.6.c* *Pſalm.130.a*

Epilogus.

Et hoc eſt, quod ait Propheta ſuper æmulatione præfata: *Cuſtodiuit anima mea.* Ecce cuſtodiam contra perfidiam: *Teſtimonia tua.* Ecce Catholicam veritatem contra hæreticam prauitatem: *Et dilexit ea.* Ecce diligentiam contra fraudulentiam: *Vehementer.* Ecce virtuoſitatem contra venenoſitatem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

SErnaui mandata tua, &c.] Elucidatis tribus occaſionibus, quaſi calcaribus probitatis: quarta reſtat occaſio, videlicet iudicis ſpeculatio, peracuta perfectio, probitatis ſtimulatio. Eſt iſta ſpeculatio, quã Propheta dilucidat, ſic loquendo: *Seruaui*, &c. Hoc eſt, ſeruaui tuæ voluntatis imperium, tuę veritatis iudicium, ſciens, quòd omne temeritatis meæ vitium veniret in ſeueritatis tuæ iudicium. Audita Prophetæ propoſitione, non eſt opus diſtinctione, ſed expoſitione. Audiuimus enim diuinum imperium; & iudicium, & humanum vitium venturum in iudicium. Vidimus etiam diuinam voluntatem, & veritatem, & humanam temeritatem inuenturam ſeueritatem.

Articulus primus.

Primum innoteſcit, cũ dicitur: *Seruaui mandata tua.* Quid enim eſt diuinum mandatum, niſi diuinæ voluntatis imperium? Quid mandatum ſeruare, niſi imperanti obtemperare: & voluntati imperanti voluntatem obtemperantem conformare? Sed notandum, qualiter debemus ſeruare mãdatum. Plane ſicut pomum, ſicut ficum, ſicut vinum. Quemadmodum enim ſeruatur pomum ad naturaliter alterandum nimiam corporis caliditatem, & ficus ad alterandum oris inſipiditatem, & vinum ad alterandum cordis anxietatem: in eundem modum oportet ſeruare mandatum ad moraliter alterandum in corporis caliditatem concupiſcẽtiæ: in ore inſipiditatem inſipientię: in corde anxietatem conſcientiæ. De primo: Omnia poma noua, & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi; quia vetera, & noua poma, ſunt Decalogi, & Euangelij mandata: hic docemur ſeruare mandatum, ſicut pomum. De ſecundo: Qui ſeruat ficum, comedet fructum eius: hic docemur ſeruare mandatum, ſicut ficum. Nam qui ſeruat mandatum in hoc ſæculo, fructum eius comedet in futuro. De tertio: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius eſt: tu autem ſeruaſti bonum vinum, vſque adhuc. Hic docemur ſeruare mandatum, ſicut vinum. Vnde ſciendum, quòd ſunt homines animales, & homines ſpirituales. Animales ſunt de numero omnium, ſpirituales de numero

Mandatum quomodo ſeruandum. *Cant.7.d* *Prou.27.c* *Ioan.2.b*

Duo hominum genera.

paucorum.

paucorum. Animales autem homines, qui ſignantur, per omnem hominem, primum ponunt bonum vinum, poſterius autem deterius: quia mandatum videtur talibus in principio valde bonum, ſed in fine minus: quoniam ad tempus credunt, ſed in tempore tentationis recedunt. Spirituales, qui notantur per ſponſum, primo ponunt bonum vinum, ſed poſtremo melius: quia mandatum videtur talibus in principio bonum, ſed in fine melius. *Luc.8.b*

Articulus ſecundus.

Secundum illuceſcit, cum ait: *Et teſtimonia tua.* Quid enim diuinum teſtimonium, niſi diuinæ veritatis indicium? Et notandum, quod eſt diuinum teſtimonium tripartitum: ſcilicet teſtimonium innatum, teſtimonium ſuſcitatum, teſtimonium confirmatum. Primum ſpectat ad legem naturæ, ſecundum ad legem ſcripturæ, tertium ad legem gratiæ. De primo: Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis: teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum: ecce teſtimonium innatum. De ſecundo cantatur: Suſcitauit teſtimonium in Iacob: ecce teſtimonium ſuſcitatum. De tertio: Vnus mediator Dei, & hominum homo Chriſtus Ieſus: qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus, cuius teſtimonium temporibus ſuis confirmatum eſt: ecce teſtimonium confirmatum. Teſtimonium diuinum tripartitum. *Rom.1.b* *Pſalm.77.a* *1.Tim.2.b*

Articulus tertius.

Tertium inclareſcit, cum inquit: *Quia omnes viæ meæ.* Non dicit viæ tuæ, ſed viæ meæ, vt clareſcat, quod non ſunt viæ veritatis, ſed temeritatis: nec viæ virtuoſę, per quas ambulatur ad vitam, ſed viæ vitioſæ, per quas pergitur ad gehennam. Hic potes notare, quod tales viæ ſunt cogitandæ, arguendæ, lapidibus concludendæ: cogitantur autem in contritione: arguuntur in confeſſione: lapidibus, id eſt, duris laboribus concluduntur in ſatisfactione. De primo: Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos: ecce viarum cogitatio. De ſecundo: Vias meas in conſpectu eius arguam: ecce viarum redargutio. De tertio: Concluſit vias meas lapidibus quadris: ecce viarum concluſio. *Pſalm.118.b* *Iob 13.c* *Thren.3.a*

Articulus quartus.

Quartum pateſcit, cum additur: *In conſpectu tuo*, ſcilicet in conſpectu iudiciario, in quo reddet tua ſeueritas mortis ſtipendium pro peccato. Sed nota, quòd conſpectus Dei iudiciarius eſt tripartitus, ſcil. probatiuus, approbatiuus, improbatiuus: primus pertinet ad meritorum examinationem: ſecundus ad benemeritorum coronationem: tertius ad malemeritorum condemnationem. De primo: Stellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius, ſcilicet probatiuo: quia multi videntur ſtellæ mundana æſtimatione, qui non apparebunt mundi in illa examinatione. De ſecundo: Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita, ſcilicet in conſpectu approbatiuo. De tertio: Fiant corruentes in conſpectu tuo, ſcilicet improbatiuo. Conſpectus Dei iudiciarius triplex. *Iob 25.d* *Iob 13.c* *Hier.18.d*

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ ſuper ſpeculatione iudicis, quam exprimit in his verbis: *Seruaui mandata tua*, quantum ad imperium diuinæ voluntatis: *Et teſtimonia tua*, quantum ad iudicium diuinæ veritatis: *Quia omnes viæ meæ*, quantum ad vitia humanæ temeritatis: *In conſpectu tuo*, quantum ad iudicium diuinæ ſeueritatis.

VERSICVLVS NONVS.

Appropinquet deprecatio mea. &c.] Octonarius prior propoſuit perſecutionis gladium: Octonarius iſte poſterior apponit orationis clypeum. In cuius priori quaternario prænotatur iſtius clypei ſpiritualis electio. In poſteriori vero ſubnotatur ipſius protectio. In eiuſdem clypei, ſcilicet orationis erectione, videtur fides inſtare, ſpes pulſare, charitas Dei intrare, charitas proximi impetrare: ſicut quatuor verſus præambuli reſonant ſatis clare. Qualiter autem fides inſtat, per verſum primũ Pſalmographus fideliter manifeſtat. Fides enim, tanquam habitus Deo deuotus, ſed ab eo remotus: deuotus, inquam, affectu, ſed motus intellectu: quia videt per ſpeculum, non oculo ad oculum, ex quo non poteſt mittere ſuum intellectum ad diuinum aſpectum, mittit ſuum affectum, petens à Deo mirificum liberationis effectum: iuxta publicum inſtrumentum ſuper eo confectum. Hoc inſtrumentum publicum, eſt illud eloquium Euangelicum: Omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & eueniunt vobis. Propterea dicit Propheta: *Appropinquet*, &c. Ac ſi dicat: Appropinquet fidei petitorium in Dei conſiſtorium, iuxta veritatis eloquium, petens poteſtatis iudicium. Vnde perpendimus, quod quatuor continet iſte verſus, videlicet fidei petitorium, Dei conſiſtorium, veritatis eloquium, & poteſtatis iudicium. Quorum primum pertinet ad humanum affectum: ſecundum ad diuinum aſpectum: tertium ad inſtrumentum confectum: quartum ad miraculoſum effectum. *1.Cor.13.d* *Mar.11.a*

Articulus primus.

Fidei petitorium denotatur, cum dicitur: *Appropinquet deprecatio mea*: quaſi dicat; Fides Prophetica, vel potius ex fide Prophetæ; quia longinqua eſt ſpeculatio intellectiua; fiat propinqua poſtulatio affectiua. Et nota circa deprecationem, triplicem proprietatem, videlicet humilitatem, aſſiduitatem, affectuoſitatem: humilitas multum placet, aſſiduitas multum valet, ſed affectuoſitas multum mouet. De primo; Humilium, & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio, ecce deprecationis humilitas. De ſecundo; Multum valet deprecatio iuſti aſſidua; ecce deprecationis aſſiduitas. De tertio; Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conſpectu tuo; ecce deprecationis affectuoſitas. Deprecationis triplex proprietas. *Iudith.9.d* *Iac.5.d* *Hier.37.d*

Articulus ſecundus.

Dei conſiſtorium ſubnotatur, cum ſubditur; *In conſpectu tuo.* Iſte conſpectus eſt iuſtus, & rectus; in quo facit miſericordiam Dominus, & iudicium iniuriam patientibus. Et nota, quod ſicut legitur in ſcriptura, in illo conſiſtorio, petitio dirigitur, clamor auditur, propitiatio inuenitur. Si quæris, quo modo? Non meo, ſed diuino reſpondetur, eloquio; quia ni fallor, petitio dirigitur per humanam beneuolentiam ſuauiter fumigantem; clamor auditur per diuinam iuſtitiam maleuolos grauiter caſtigantem; propitiatio inuenitur per diuinam miſericordiam beneuolos mulcebriter mitigantem. De primo per Pſalmographum dicitur; Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo; ecce petitionis directio per humanam beneuolentiam ſuauiter fumigantem. De ſecundo per Prophetam pſallitur; Clamor meus in conſpectu eius, introiuit in aures eius. Commota eſt, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis; ecce clamoris auditio per diuinam iuſtitiam maleuolos tam infimos, quàm ſupremos graniter caſtigantem. De tertio ſcribitur; Ante iudicium interrogate ipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationem. Hoc eſt, dum diuinum iudicium protogatur, & miſerandi ſpatium erogatur; interroga temetipſum, ne fortaſſis immiſericorditer irrogaueris malis malum, ſed miſericorditer erogaueris bonum. Et ſic in diuino conſiſtorio inueniens miſericordiam mitigantem, non iuſtitiam caſtigantem: ecce propitiationis inuentio per diuinam miſericordiam mulcebriter mitigantem. Dei conſiſtorium. *Pſalm.145.a* *Pſalm.140.a* *Pſalm.17.a* *Eccl.18.c*

Articulus tertius.

Veritatis eloquium annotatur, cum dicitur; *Secundum eloquium tuum.* Hoc diuinum eloquium eſt illud verbum promiſſorium, quo firmiter promittitur, quòd oratio petentium fideliter, atque fiducialiter admittetur. Sed notandum circa promiſſionis eloquium, quòd legimus eloquium annuntiatum, creditum, blaſphematum: quoniam diuinæ promiſſionis eloquia, quæ diuinitus annũtiantur, à fidelibus creduntur, ab infidelibus blaſphemantur. De primo: Præparare in occurſum Dei tui Iſrael; quia ecce formans montes, & Eloquium promiſſionis triplex. *Amos 4.d*

Fides.

creans

creans ventum,& annuntiãs homini eloquium ſuum: ecce eloquium diuinitus annuntiatum. De ſecundo: Credita ſunt illis eloquia Dei;ecce eloquium diuinum à fidelibus creditum. De tertio: Abiecerunt legem Domini, & eloquium ſancti Iſrael blaſphemauerunt, ideo iratus eſt furor Domini in populo ſuo; ecce diuinum eloquium ab infidelibus blaſphematum.

Rom.3.a
Iſai.5.f

Articulus quartus.

Poteſtatis iudicium connotatur, cum canitur: ***Da mihi intellectum***, quaſi dicat,fac me intelligere per liberationis miraculum, quod nondum poſſum intelligere per contemplationis oculum. Vnde notandum, quòd legitur in ſcripturis intellectus moralis:intellectus naturalis:intellectus ſupernaturalis. Primus eſt indicatiuus bonitatis;ſecundus veritatis;tertius poteſtatis. De primo pſallimus:Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Talis eſt intellectus moralis. De ſecundo dicit Apoſtolus: Non ambuletis ſicut, & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui,obſcuratum habentes intellectum. Talis eſt intellectus naturalis. De tertio ſcribit Pſalmographus: Pauit eos in innocentia cordis ſui,& in intellectus manuum ſuarum deduxit eos. Intellectus manuum eſt intellectus mirabilium actionum, quo deducuntur homines per mirabilia,quæ videntur ad mirabilia, quæ non videntur. Talis eſt intellectus ſupernaturalis.

Intellectus triplex in ſcriptura.

Pſalm.110.c

Epheſ.4.e

Pſalm.77.g

Epilogus.

Oſtendens ergo Propheta fidem inſtantem, & liberationis miraculum poſtulantem,ait: ***Appropinquet deprecatio mea***, quantum ad fidei petitorium,pertinens ad humanum affectum:***In conſpectu tuo***,quantum ad diuinum conſiſtorium, attinens ad diuinum aſpectum:***Secundum eloquium tuum***,quantum ad veritatis eloquium, ſpectans ad inſtrumentum confectum:***Da mihi intellectum***, quantum ad poteſtatis iudicium, reſpiciens ad miraculoſum effectum.

VERSICVLVS DECIMVS.

[***Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo***,&c.] Fidem inſtantem per verſum vidimus præcedentem. Spem pulſantem videre poſſumus per præſentem. Sicut autem attribuitur fidei,quod agitur motu fidei,ſic adſcribitur ſpei,quod efficitur motu ſpei. Motu ſpei motus erat Pſalmographus, cũ ex bono cordis theſauro produceret verba iſta: ***Intret***,&c. Eſt enim vox animi bonæ ſpei, poſtulantis, præſtolantis,allegantis, rogantis. Quæris, quid? poſtulantis introitum, præſtolantis intuitum,allegantis pactum præteritum, rogantis factũ diuinitus præfinitum: videlicet liberationis effectum. Iſtum actum Dominus præfiniuit, quando Prophetica promiſſione ſanciuit:Salus iuſtorum à Domino,& protector eorum in tempore tribulationis, & adiuuabit eos Dominus,& liberabit eos,& eruet eos à peccatoribus, & ſaluabit eos: quia ſperauerunt in eo;ecce ſpei quadrimodam pulſationem, & pulſandi quadrifidam rationem. Pulſauit enim ſpes,poſtulando, præſtolando,allegando,rogando: propter introitum, propter intuitum, propter pactum præteritum, propter factum diuinitus præfinitum,

Pſalm.36.g

Articulus primus.

Poſtulando pulſatur, cum pſallitur: ***Intret poſtulatio mea***..Sic pulſamus,cum per effectum deuotionis in ſacrarium exauditionis intramus.Sic pulſare videtur,qui nubes orationibus penetrare meretur. Sed notandum, quòd legimus introitum tripartitum,ſcilicet introitum interfectiuum, introitum interuentiuum, introitum inuentiuum.Introitu primo intrat compunctio:ſecundo,deuotio: tertio,contemplatio. De primo Propheta pſallit:Gladius eorum intret in corda ipſorum.Iſte gladius eſt compunctionis affectus deſideriorum mortalium, tanquam inimicorum moralium interfectiuus. De ſecundo Pſalmographus dicit: Intret oratio mea in conſpectu tuo; ecce introitus deuotionis, quo introimus,cum per inuicem interuenimus.De tertio Pſalmographus ſcribit:Vt cognoſcerẽ hoc;labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei:ecce introitus contemplationis,quo introimus, cum illuminationis diuinæ radios inuenimus. Ad introitum ſecundum ſpectat verbum propoſitum.

Introitus triplex.

Pſalm.36.b

Pſalm.87.c

Pſalm.72.c

Articulus ſecundus.

Præſtolando pulſat, cum ſequitur: ***In conſpectu tuo.*** Iſte namq; conſpectus eſt diuinæ pietatis intuitus. Sic pulſamus, cum in diuina pietate, non in noſtra virtute,figimus anchoram ſpei noſtræ.Sic pulſat,qui diuinę pietatis conſolationem confidenter expectat.Sed nota, quòd ſicut legitur in ſcriptura,in cõſpectu Dei dicuntur,alij lacrymari, alij deprecari, alij epulari. Quæris, quinam ſunt iſti?Nunquid noſti, quòd pœnitentiũ eſt lacrymari, proficientium deprecari, perfectorum delicias æternas præguſtãtium epulari?De primo per Pſalmographum dicitur:Deus vitam meam annuntiaui tibi,poſuiſti lacrymas meas in cõſpectu tuo:vbi loquitur ex perſona pœnitentis in conſpectu Dei lacrymantis. De ſecundo,de ſapiente ſcribitur:Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in cõſpectu altiſſimi deprecabitur. Talis ſapiẽs eſt proficiens in conſpectu altiſſimi preces fundens.De tertio per Prophetam pſallitur:Iuſti epulentur,& exultent in conſpectu Dei.Qui ſunt hi iuſti,niſi perfecti epulantes coram Deo, felicitatis primitias prælibando, & exultantes coram eo, pleniores delicias præſtolando?

Pſalm.55.b

Eccli.39.a

Pſalm.57.a

Articulus tertius.

Allegando pulſatur,cum additur:***Secundum eloquium tuum.*** Iſtud eloquium eſt pactum promiſſorium, quo promittitur auxilium in tribulationibus: Deus noſter refugium,& virtus.Hoc modo pulſamus,quando piiſſimum Dominũ ſuarum funibus promiſſionum aſtringimus,cum ipſum laqueis oris ſui ligamus,atq; ad miſerandum miſeris charitatis vinculis inclinamus. Sed notandum circa dictum eloquium,quòd eſt promiſſiorium miſerandi,dirigendi,ac ſuſcipiendi: quia miſericors & miſerator Dominus promittit miſerationẽ regredientibus,directionẽ progrediẽtibus,ſuſceptionem egredientibus. Vis videre regredientem primo modo pulſantem?vide Prophetam pſallentem: Miſerere mei ſecundum eloquium tuum: quia iuxta promiſſionem petit miſerationem. Vis audire progredientem ſecundo modo pulſantem?audi Pſalmiſtam dicentẽ: Greſſus meos dirige ſecũdum eloquium tuum:quia iuxta promiſſionem petit directionem. Vis legere egredientem tertio modo pulſantem? lege Pſalmographum ſic ſcribentem: Suſcipe me ſecundum eloquium tuum:quia iuxta promiſſionem petit ſuſceptionem.

Pſalm.118.b

Ibidem.y

Ibidem.p

Articulus quartus.

Rogando pulſatur,cum ſuperadditur:***Eripe me.*** Tali modo pulſamus, cum diuinæ pietatis viſcera ſic rogamus,quod charitatis vulnera irrogamus,cum Dominus ſic rogatur, promiſſum auxilium non prorogatur, ſed protinus erogatur. Hic notandum,quod ſi eripit Dominus interdum de manu Principum inimicorum: interdum de medio catulorum: interdum ab iniuria dæmonum, vel hominum nefandorum. Tyranni principes ſolent in temporalibus moleſtare, hæretici catuli, vel leones in ſpiritualibus infeſtare,nefandi dæmones, vel homines in corporalibus inceſtare. Prima ereptio legitur: Animum fortem habete filij: proclamate ad Dominum, & eripiet vos de manu Principum inimicorum: ecce ereptio de manu Principum temporaliter moleſtantium. Secunda ereptio ſcribitur: Animam meam eripuit de medio catulorum leonum: ecce ereptio de medio catulorum hæreticorum ſpiritualiter infeſtantium. Tertia ereptio reperitur: Iuſtum Loth oppreſſum nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit; ecce ereptio ab iniuria nefandorum corporaliter inceſtantium.

Baruch.4.d

Pſalm.56.b

2.Pet.2.b

Epilogus.

Oſtẽſurus ergo Pſalmographus per ſuam orationem ſpei pulſationem, ait: ***Intret poſtulatio mea***, quantum

ad

ad postulatum introitum: *In conspectu tuo*, quantum ad præstolatum intuitum: *Secundum eloquium tuum*, quantum ad pactum præteritum: *Eripe me*, quantum ad factum diuinitus præfinitum.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Eructabunt labia mea, &c.] Audiuimus fidem instantem, & spem pulsantem, neutram intrantem, sed vtramque foris stantem. Audiamus charitatem Dei confidenter intrantem. Hanc enim præsens versus præsentat, hanc Psalmista luce clarius hic declarat. Sciens namq; Psalmographus, quòd Deo nihil charitate charius, nihil eius hilaritate iucundius, nec ignorans, quòd charitas super iniquitatem nō gaudet, sed veritati congaudet, teste Apostolo: sic loquitur in conspectu diuinæ maiestatis, tanquam vtens organo charitatis: *Eructabunt*, &c. hoc est, eructabunt labia charitatis hymnum hilaritatis, cum præsentaueris veritatem, & absentaueris iniquitatem. Quid enim docere, nisi veritatem præsentare? Quid iustificare, nisi iniquitatem absentare? Quatuor itaque possumus hic notare: videlicet labia charitatis, hymnum hilaritatis, præsentiam veritatis, & absentiam iniquitatis. Quarum prima nihil charius: secunda nihil iucundius: tertia nihil clarius: quarta nihil amarius.

1. Cor. 13. b

Nota quatuor.

Articulus primus.

Primum clarescit, cum psallitur: *Eructabunt labia mea.* Ista sunt charitatis labia, de quibus ait scriptura: Percuties eum ex labiis charitatis meæ. Et nota, quòd hæc labia leguntur detestantia, exultantia, & prædicantia: detestantur equidem iniustitiam deformantem: exultant, & exultanter exaltant iustitiam reformantem: prædicant prudentiam informantem. De primo: Labia mea detestabuntur impium: ecce labia detestantia impietatem iniustitiæ deformantem. De secundo scribitur: Exultabunt labia mea, cum cantauero ibi, & anima mea, quam redemisti: ecce labia exultantia, & exultanter exaltantia iustitiam reformantem. De tertio denuo: Aperientur labia mea, vt recta prædicent: ecce labia prædicantia prudentiæ rectitudinem informātem.

Iudith 9. e Labia triplicia.

Prou. 8. a

Psalm. 70. d

Prou. 8. a

Articulus secundus.

Secundum patescit, cum scribitur: *Hymnum.* Hic est hymnus hilaritatis, seu iucunda laudatio, qua laudatur Dominus purissimus, clarissimus, & perfectissimus, à seruis purgatis, à seruis illuminatis, à seruis perfectis. Vnde notandum, quòd hymnum legimus tripartitum: videlicet hymnum puritatis, hymnum claritatis, hymnum perfectionis. Quorum primus dicitur hymnus sanctorum: secundus hymnus speculatorum: tertius hymnus abundanter fruentium, vel perfectorum. De primo psallimus: Hymnus omnibus sanctis eius: ecce hymnus sanctitatis, vel puritatis: quod idem est. De secundo canit Psalmographus: Te decet hymnus Deus in Sion, quod interpretatur specula: ecce hymnus speculatorum. De tertio quoque concinimus: Valles abundabunt frumento: clamabunt etenim hymnum dicent: ecce hymnus abundanter fruentium, vel perfectorum.

Hymnus tripartitus.

Psalm. 148. c

Psalm. 64. b Sion.

Psalm. 64. b

Articulus tertius.

Tertium eluceſcit, cum sequitur: *Cum docueris me*, id est, veritatē præsentaueris. Talis præsentatio maximè conuenit doctori maximo, & omni laude digniſſimo. Hic notare possumus, quòd mu.tos multifarie docere legimus: nā aliter docet doctor minimus, aliter doctor magnus, aliter doctor maximus. Primus docet exterius, dicens, non faciens: secundus docet exterius, dicēs, & faciens: tertius docet interius lucens, & perficiens: vis videre doctorem minimum? aspice verbum Euangelicum: Qui soluerit vnum de mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, Ecclesia viatorum. Vis audire doctorem magnum? Attende verbum Dominicum: Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Vis habere doctorem maximum? accipe verbum prophe-

Matth. 5. c

Idem.

ticum: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Psalm. 93. d

Articulus quartus.

Quartum innotescit, cum dicitur: *Iustificationes tuas.* Vbi namq; iustificatio, ibidem est iniquitatis absentatio, siue ablatio, cum iustificatio sit ab iniustitia in iustitiam transmutatio, iniustitiam abiiciens, & iustitiam introducens. Et nota, quòd sicut testificatur scriptura, iustificatio veterem hominem exuit, exutum induit, & indutum superinduit. Exuit vero habitu vitioso, induit habitu gratioso, & superinduit habitu glorioso. De primo: Damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis; ecce iustificatio exuens habitu vitioso. De secundo: Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram; ecce iustificatio induens habitu gratioso. De tertio: Datum est illi, scilicet sponsæ, byssinum splendens, & candidum. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio superinduens habitu glorioso. Primo modo sumitur in proposito.

Iustificatio qui: & eius eff. ctus.

Rom. 8. b

Rom. 4. d

Apoc. 19.

Byssinum quid.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam ex charitatis intrantis persona: *Eructabunt labia mea.* Ecce labia charitatis: qua nihil charius: *Hymnum.* Ecce hymnus charitatiuæ hilaritatis; qua nihil iucundius: *Cum docueris me.* Ecce præsentatio veritatis; qua nihil clarius: *Iustificationes tuas.* Ecce absentatio, vel ablatio iniquitatis, qua nihil amarius.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, &c.] Audistis Dei charitatem intrantem, audiatis charitatem proximi impetrantem. Illa charitas est contemplatiua, ista charitas est actiua: Illa sponsum osculatur, ista familiæ famulatur. Illa beatitudinem intuetur, ista miseriæ miseretur. Vnde congruum fuit valde, quòd illa, quæ miseretur, repromissam misericordiam ab eo consequeretur, qui misericordibus misericordiam pollicetur. Hac de causa charitas ista describitur à Psalmographo misericordiam proximo repromittens, & misericordiam à Domino repromissam admittens, sicut sonat hæc litera: *Pronuntiabit*, &c. hoc est, lingua charitatis proximo nuntiabit eloquium veritatis: quoniam omnia per pietatem mandata, per æquitatem sunt consummata. ecce vides quatuor virtutes ad huius versus fabricam concurrentes: videlicet charitatem, veritatem, pietatem, æquitatem: quarum prima pronuntians, secunda prænuntians, tertia mandans, sed quarta consummans.

Nota quatuor virtutes.

Articulus primus.

Primum denotauit Psalmographus dicens: *Pronuntiabit lingua mea.* Hæc est lingua charitatis, quæ loquitur lingua carnis: sicut lingua hominis interioris loquens per linguam exterioris. Hæc lingua promittit nuntiare proximis eloquium veritatis. Et nota de lingua charitatis, quod dicitur in scripturis, mollis, eucharis, & suauis: quia nimirum mollis est ad supportandū, eucharis ad exhortandum, suauis ad confortandum. De primo: Lingua mollis confringet duritiam: quoties enim charitas per patientiam deuincit fraternam impatientiam, toties hæc mollities confringit duritiam. De secundo: Lingua eucharis in bono homine abundabit. Bene dicit in bono homine, quia lingua gratiosa in homine bono abundanter fructificat, in malo non mediocriter scandalizat. Nam secundum Gregorianum eloquium: Cuius vita despicitur: restat, vt eius prædicatio contemnatur. De tertio: Tibiæ, & psalterium suauem melodiam faciūt, & super vtraq; lingua suauis: quia re vera præstantior est fructuosa suauitas labiorum, quam otiosa suauitas omnis generis musicorum.

Lingua charitatis, triplex.

Prou. 25. c

Eccli. 6. A

Eccli. 40. c

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, subiiciens: *Eloquium tuum.* Hoc est, veritatis eloquiū, quod interius prænuntiatur in animo, priusquam exterius pronuntietur proximo.

Hic

Hic poteſt notari, quod veritatis eloquium comparatur igni, rori, & melli: quoniam illuminat, & inflammat intellectiuam, & affectiuam potentiam: refrigerat concupiſcentiam: dulcorat conſcientiam. De primo: Ignitum eloquium tuum; ecce veritatis eloquium igniforme. De ſecundo: Fluat vt ros eloquium meum; ecce veritatis eloquium roriforme. De tertio: Eloquia tua ſuper mel ori meo; ecce veritatis eloquium melliforme.

Pſalm. 118 *f*
Deut 32. *a*
Pſalm. 118. *n*

Articulus tertius.

Tertium annotauit, adiiciens: *Quia omnia mandata tua.* Hæc ſunt mandata pietatis. Licet autem vniuerſa mandata nuncupari valeant mandata pietatis, ratione originis, quoniam vniuerſaliter originata ſunt ex pietate mãdantis; illa tamen præcipuè cenſenda ſunt mandata pietatis, ratione ordinis, quæ ſpecialiter ordinãtur ad impetrandum ſubſidium pietatis: ſicut illa, de quibus ſcribit Euangeliſta: Petite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Et nota, quod mãdata legimus ordinata ad accipiendũ, inueniẽdum, ingrediendum: ſcilicet in auxiliis, conſiliis, & profundis ſapientis ſacramentis. De primo: Fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus; ecce mandata ordinata ad accipiendum auxilium. De ſecundo: Qui credit Deo, attendit mandatis: quaſi ſcil. legibus conſulendis; ecce mandata ordinata ad inueniendum conſilium. De tertio: Ingreſſus illius, ſcilicet ſapientiæ, mandata æterna; ecce mandata ordinata ad ingrediendum profundum ſapientiæ ſacramentum.

Luc. 11. *b*
Ioan. 3. *d*
Eccli. 32. *d*
Eccli. 1. *a*

Articulus quartus.

Quartum connotauit, connectens: *Æquitas.* Mandata memorata dicuntur æquitas: quia ſunt æquiſſimè conſummata: quoniam ſunt efficaciter imperata. Sicut enim præciſſimum fuit illa mandari, ſic æquiſſimum conſummari. Ad hoc notandum, quòd nomen æquitatis ſic attribuitur diuinis indiciis, teſtimoniis, & mandatis, ſicut ſigilli vocabulum impreſſionibus ſigillatis. Nam præfata iudicia, teſtimonia, & mandata ſunt æquitatis optimè, ſapientiſſimè, potentiſſimè ſignaculo conſignata. Quòd nomen æquitatis attribuatur iudiciis, patet, vbi dicit Pſalmographus: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Quòd idem nomen attribuatur teſtimoniis, claret, vbi pſallit Propheta: Æquitas teſtimonia tua. Quod id idem nomen attribuatur mandatis, liquet, teſte Pſalmiſta in præſenti verſiculo.

Pſalm. 118. *k*
Ibidem. f

Epilogus.

Deſcripturus ergo Pſalmographus proximi charitatem, miſericordiam promittentem, & miſericordiam admittentem, ait: *Pronuntiabit lingua mea*, quantum ad charitatem pronuntiantem: *Eloquium tuum*, quantum ad veritatem prænuntiantem: *Quia omnia mandata tua*, quantum ad pietatem mandantem: *Æquitas*, quantum ad æquitatem conſummantem. Ac ſi diſertè diceret, & aperte: *Lingua*, charitatis, *Pronuntiabit eloquium*, veritatis, *Quia mandata* pietatis, impleta ſunt plenitudine æquitatis.

VERSICVLVS XIII.

Fiat manus tua, vt ſaluet me. &c.] Clypei ſpiritualis, ſcil. orationis erectionem aperuit quaternarius antecedens: eiuſdem clypei protectionem aperit quaternarius præſens. Orationis autem clypeus orantem protegit exterius à timore paſſionis, interius à timore offenſionis, ſuperius à timore ſeparationis, inferius à timore damnationis, ſicut pleniuscontinetur in verſibus ſubnotatis. Primus verſus primam protectionem exponit: in quo Pſalmographus ſpiritualem protectionem contra afflictionem confidenter expoſcit, dicens: *Fiat*, &c. quaſi dicat: Fiat protectio tua, quæ me ſaluet in afflictione mea: quia dilectio tua regnat in afflictione mea. In quibus clareſcit luce clarius quadrimembris diſtinctio dicti verſus, qui verſatur circa protectionẽ, afflictionem, dilectionem, affectionem. Quarum hæc interior, hæc exterior, hæc ſuperior, hæc inferior.

Articulus primus.

Primum præſignatur, cum præmittitur: *Fiat manus tua*, quia manus vocabulo, ſolet vocari protectio, iuxta illud Pſalmiſtæ: Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ. Et illud: In vmbra manus meæ protexi te. Et nota circa manum prædictam, protectionem animæ tripartitam, quantum ad vim rationabilem, iraſcibilem, concupiſcibilem: rationabilis protegitur ab errore, iraſcibilis à timore, concupiſcibilis à languore. Prima protectio figuratur: Facta eſt ſuper eum manus Domini, & vidit: viſio enim tollit errorem. Secunda protectio ſignificatur: Abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Manus enim Domini erat mecum, confortans me: confortatio namq; tollit timorem. Tertia protectio ſignificatur, dicente Domino: Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum: quia confirmatio tollit languorem.

Pſalm. 79. *d*
Iſai. 51. *a*
Animæ triplex protectio.
Ezech. 1. *a*
Ezech. 3. *d*
Pſalm. 88 *d*

Articulus ſecundus.

Secundum propalatur, cum legitur: *Vt ſaluet me*, ſcilicet à corporali afflictione, vel temporali perſecutione, ne deficiam in agone. Hic notare poſſumus, quòd diuerſos diuerſimodè ſaluare legimus: aliter enim ſaluat Deus, aliter homo, aliter diabolus: quia nimirum Deus ſaluat per adiutoriũ: homo per opus meritorium: diabolus per actum temerarium. De primo: Ego tecum ſum, vt ſaluem te, & eruam te, dicit Dominus: ecce ſalus diuina per adiutorium. De ſecundo: Fugite de medio Babylonis, vt ſaluet vnuſquiſq; animam ſuam; ecce ſalus humana per opus meritorium. De tertio: Saluent te augures cœli, qui contemplantur ſidera, & ſupputant menſes, vt ex eis annuntient ventura tibi: ecce ſalus diabolica per actum temerarium.

Saluare, diuerſimodè
Hier. 15. *d*
Hier. 51. *a*
Iſa. 57 *d*

Articulus tertius.

Tertium proteſtatur Propheta, cum ſequitur: *Quia mandata tua*, quoniam mandatis dilectionem oſtendimus, cum mandatis eius attendimus. Si quæris, quo modo mandatis attendimus? proculdubio, cum credimus, cum diligimus, cum ſperamus: credendo dictum; diligendo factum, ſperando fructum. De primo: Qui credit Deo, attendit mandatis, ſcilicet tanquam à Deo dictis, & indictis; ecce attentionem credentis. De ſecundo: Salutare ſacrificium eſt attendere mandatis. Nam re vera hoſtia viua eſt mandatorum obſeruantia charitatiua; ecce attentio diligentis, & diligendo immolantis. De tertio: Vtinam attendiſſes mandata mea: facta fuiſſet, ſicut flumen, pax tua, quaſi dicat: Si ſeruaſſes mandata in ſpe felicitatis æternæ: facta fuiſſet affluentiſſimè pax voluntatis internæ; ecce attentio ſperantis.

Eccli. 32. *d*
Eccli. 35. *a*
Iſa. 48. *d*

Articulus quartus.

Quartum profertur, cum pſallitur: *Elegi.* Quoniam electio eſt affectionis actio, mediante rationis conſilio; Eligere namq; ad liberũ ſpectat arbitrium, in quo conueniunt in vnum, & voluntatis deſiderium, & rationis conſilium. Nam ſi voluntas abeſſet, non eſſet liberum: ſi ratio deeſſet, non eſſet arbitrium. Mãdata autem eligere, eſt mãdantem diligere, & eius amorem, quaſi rectoré ſuper regnum internum erigere. De quo regno dicitur à Domino: Regnum Dei intra vos eſt. Et nota, quod tria nouitius eligit, quando profeſſionẽ facit, ſicut Propheticis eloquiis eluceſcit: videlicet ſtabilitatem, veritatem, humilitatem: ſecundum tria profeſſionis, promiſſa. Stabilitas ſpectat ad reſidentiam: veritas ad vitam, vel morum moderantiam: humilitas ad obedientiam. Prima electio patet in illo verbo Propheticо: Hæc requies mea in ſæculum ſæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam; hic eligitur ſtabilitas. Secunda electio liquet in illo dicto Dauidico: Viam veritatis elegi; hic eligitur vitæ veritas, ſeu morum honeſtas. Tertia electio in illo claret eloquio: Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculo peccatorum: hic eligitur obedientiæ humilitas.

Luc. 17. *c*
Nouitius profeſſionẽ faciens, tria eligit.
Pſalm. 131. *c*
Pſalm. 118. *d*
Pſalm. 83. *c*

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam in tribulatione constitutus,& diuinæ protectionis confidentiam ostensurus. *Fiat manus tua*, quantum ad protectionem interiorem per spiritualem feruorem: *Vt saluet me*, quantum ad afflictionem exteriorem: *Quia mandata tua*, quantum ad mandantis superioris amorem: *Elegi*, quantum ad affectionem hominis dilectioni imparem, & longe inferiorem.

VERSICVLVS XIV.

C *Concupiui salutare tuũ Domine*,&c.] Primam protectionẽ audiuimus, qua protegit oratorẽ orationis clypeus:sequitur secunda protectio, qua protegit oratorem oratio. Illa quidem protectio protegebat exterius à timore passionis, hæc protegit interius à timore offensionis.Tali quippe protectione fortiter orator ille protegitur,cuius intellectus,& affectus fortiter ad oppositum inclinatur: quia non formidat, ne offendat Saluatorem, qui anhelat, & æstuat ad salutem. Talis orator erat Psalmographus, sicut enucleat iste versus. Erat enim inuitatus,& excitatus.Inuitatus ad salutem, excitatus ad virtutẽ:inuitatus à rege, excitatus à lege: inuitatus, quantum ad affectum: excitatus, quantum ad intellectum. Propterea psallit ita:*Concupiui*,&c. Ac si caneret voce clara:sic me inuitas Domine rex ad prẽmium salutare, quod affectuosissimè concupisco: sic me excitat tua lex ad meritum virtuale, quod studiosissime adhæresco. Quid igitur aliud hic notandum, quam inuitantem,& inuitatum:excitantem, & excitatum? Inuitans est Dominus, excitans lex ipsius: inuitatus effectus, excitans intellectus.

Articulus primus.

Inuitatum exprimit,dicens: *Concupiui salutare tuum:* quia concupiscere pertinet ad affectum. Non est concupiscentia ista vitiosa,sed virtuosa:non prohibita, sed præcepta. Illa prohibetur,cũ dicitur:Non concupisces aurum,& argentum:Ista præcipitur,cum scribitur:Lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Vnde notandum, quod non est ista concupiscentia carnis: nec concupiscentia oculorũ:sed concupiscentia cœlestium gaudiorum: quarum prima humana, secunda mundana,tertia supermundana. De prima dixit Sara Raguelis filia:Tu scis Domine, quia nunquam concupiui virum:hic negatur concupiscentia humana.De secunda dicitur ab Apostolo: Argentum,& aurum,aut vestem nullius concupiui:hic negatur concupiscentia mundana. De tertia: Ecce concupiui mandata tua, quæ sunt salutis meritoria: hic affirmatur concupiscentia supermundana.

Articulus secundus.

Inuitantem expromit,& exprimit,adiiciens: *Domine*,qui me dignaris inuitare ad conuiuium salutare. Et nota, quod seruos suos inuitat Dominus ad lucem sempiternam,ad pacem sempiternam, ad lætitiam sempiternam. Inuitando ad summum bonum, luculentè videndum, pacificè possidendum, lætissimè perfruendum.De primo:Erit tibi Dominus in lucem sempiternam:ecce lux Domini sempiterna. De secundo:Dominus pacis det vobis pacem sempiternam:ecce pax Domini sempiterna, De tertio: Qui redempti sunt à Domino,reuertentur,& venient in Sion laudantes:& lætitia sempiterna super capita eorum: ecce lætitia Domini sempiterna.

Articulus tertius.

Excitantem exerit,inquiens: *Et lex tua.* Lex enim legentis mentem excitat ad virtutem. Quid est enim bona pronuntiare, vtiliora probare, perfecta consulere, nisi somnolentæ mentis oculum ad virtutis exercitium excitare? Et nota,quod legimus in scriptura, legem loquentem, legem instruentem, & legem consulentẽ. Loquens dicitur, bona pronuntiando:instruens, vtiliora probando: consulens, perfecta persuadendo. Vis audire legem loquentem? Audi Apostolum attestantem:Quæcunque lex loquitur,iis,qui in lege sunt, loquitur:ecce legis locutio.Vis auscultare legẽ instruẽtem? ausculta Paulum dicentem: Probas,ait, vtiliora, instructus per legem:ecce legis instructio.Vis attendere legem consulentem: Attende sapientem filio suadentem:Custodi legem meam,atque consilium meum, id est, legis meæ consilium: ecce legis consultatio.

Articulus quartus.

Excitatum edisserit,scribens:*Meditatio mea est.*Cum enim aliquis meditatur, oculus interioris hominis excitatur. Sed notandum,quod tria potissimum excitant interiorem oculum: videlicet assistentis spectaculum, meditantis periculum,& charitatis vinculum.Quorum primũ excitat oculum per stuporem,secundum per timorem,tertium per amorem. De primo legitur:Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper:in hac meditatione excitat mentis oculum, assistẽtis spectaculum. De secundo:Nisi quod lex tua meditatio mea est:tunc forte periissem in humilitate mea: in hac meditatione excitat mentis oculum,meditantis periculum. De tertio: Quomodo dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio mea est: in hac meditatione excitat mentis oculum charitas,quæ secundum Apostolum est perfectionis vinculum.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus orationis protectionem aduersus offensionis timorem, per salutis inuitationem,& virtutis excitationem,sic ait: *Concupiui salutare tuum*, quantum ad affectum inuitatum: *Domine*, quantum ad regem inuitantem: *Et lex tua* quantum ad legem excitantem: *Meditatio mea est*, quantum ad intellectum excitatum.

VERSICVLVS XV.

V *luet anima mea*,&c.] Clypeus spiritualis, scilicet virtus orationis,non tantum protegit oratorem à parte exteriori contra timorem passionis,& à parte interiori contra timorem offensionis: sed à parte superiori contra timorem separationis.Quod præclarè Propheta cecinit in his verbis:*Viuet*,&c.Ac si caneret cantione dulcissima: Confido de præmio æternali, tam spirituali, quam corporali, in iudicio generali. Vnde conuincitur, quod quatuor hic notantur: videlicet fiducia præmiorum, tam interiorum, quam exteriorum, secundum iudicia meritorum. Quorum primum pertinet ad præmium æternale:secundum ad præmium spirituale: tertium ad præmium corporale: quartum ad iudicium generale.

Articulus primus.

Primum prænotauit,cum præcinit: *Viuet.* Quali vita,nisi beata? Hæc est vita virtuosis seruata,virtutibus comparata. Quæris,quibus? Plane fide,spe, charitate. Videndo per fidem, fidendo per spem, obtemperando per charitatem. De primo:Si mortui sumus cum Christo, credimus,quia simul etiam viuemus cum Christo: Ecce vita credita.De secundo: Viuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurque vt cognoscamus Dominum. Quid est viuendo scire, sciendo sequi,sequendo cognoscere,nisi vitæ fontem scire,sciendo sitire,sitiendo haurire? ecce vita sperata. De tertio: Obtemperabimus patri spirituum, & viuemus:ecce via obtemperando dilecta.

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, cum succinit: *Anima mea.* Anima namque viuet,cum ad vitam deiformem ascendet,& imaginem concreatam ad imaginem creatricem extendet. Et nota, quod anima beata, sicut inuenitur in scriptura, erit magnificata,erit inebriata, erit impinguata. Quoniam animæ potentiam retentiuam magnificabit diuinæ potestatis immensitas.Potentiam animæ apprehensiuam inebriabit diuinæ veritatis incomprehensibilitas.Potentiam animæ appetitiuam impinguabit diuinæ bonitatis ineffabilitas. De primo: Magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de

Rom.3.b
Rom.2.c
Prou.3.c
Psalm.18.b
Psal 118. m
Ibid. n
Coloss 3.c
Rom.6.b
Osee.6. a
Heb.12.a
Animæ beatæ præmia.
1.Reg.26.g

Deut.7.d
1.Pet.2.a
Tob.3.d
Act.20.g
Psalm.118.c
Dominus quo modo seruos suos inuitat.
Isa.60.d
1.Thess.3.d
Isa.51.d
ex loquẽs, instruens, consulens.

omni anguſtia. Hic, ſecundum anagogiam, magnificat retentiuam animæ potẽtiam diuinæ poteſtatis immenſitas. *Hier.31. c* De ſecundo: Inebriaui animam laſſam. Hic, ſecundum eandẽ intelligentiam inebriat intellectiuam animæ potentiã diuinæ veritatis incomprehenſibilitas. *Prou.13.a* De tertio: Anima operãtium impinguabitur. Hic etiam, ſecundum anagogicam theoriam, impinguat affectiuam animæ potentiam diuinæ bonitatis ineffabilitas.

Articulus tertius.

Tertium connotauit, quando concinit: ***Et laudabit te***, ſupple vocali laude, quod ſpectat ad præmium corporale. Et nota, quod ſicut legitur in ſcriptura, laudabunt Dominum credentes, ſperantes, diligentes, quia fient videntes, tenentes, fruentes. De primo: Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt: ecce laudatio credentium. De ſecundo dicit Iudith: Laudate Dominum Deum noſtrum, quia non deſeruit ſperantes in ſe: ecce laudatio ſperantium. De tertio: Comedetis veſcentes, & ſaturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei noſtri: ecce laudatio diligentium.

Dominum qui laudabunt. *Ia.52.c* *Iudith.13.l* *Ioël.2.f*

Articulus quartus.

Quartum quoque denotauit, dum cecinit: ***Et iudicia tua adiuuabunt me.*** Iudicium generale notatur plurali voce, ***Iudicia***: propter diuerſa merita, diuerſimodè iudicanda. Hoc autem iudicium illos adiuuabit, quibus æternam hæreditatem adiudicabit. Talia iudicia dogmatizat ſcriptura, diuinitus ponderanda, declaranda, & dulcoranda: quoniam illa diuina potentia ponderabit, ſapientia declarabit, & clementia dulcorabit. *Prou.16.b* *Oſea.6.b* De primo: Pondus & ſtatera, iudicia Domini ſunt: ecce iudicia ponderanda. De ſecundo: Iudicia, quaſi lux, egredientur: ecce iudicia declaranda. *Pſalm.118.e* De tertio: Iudicia tua iucunda: ecce iudicia dulcoranda.

Epilogus.

Demonſtrans ergo Pſalmiſta virtutem orationis cõtra timorem ſeparationis, ſic ait: ***Vuet***, ſupple vita beata, quantum ad fiduciam beatitudinis æternalis: ***Anima mea***, quantum ad fiduciam beatitudinis ſpiritualis: ***Et laudabit te***, ſcilicet vocali laude, quantum ad fiduciam beatitudinis corporalis: ***Et iudicia tua adiuuabunt me***, ſcilicet iudicando pro meritorum conſideratione, quantum ad fiduciam iudicij generalis.

VERSICVLVS XVI.

ERraui, ſicut ouis, quæ periit, &c.] En audiſtis clypeum ſpiritualem, ſcilicet orationis virtutem, exterius, interius, ſuperius protegentem, contra paſſionis, offenſionis, & ſeparationis timorem. Nouiſſimè auditote virtutem ipſius protegentem inferius, contra timorem infernalis interius. Sciens enim Propheta, quod in orantis conſcientia poteſt oriri cogitationum accuſantium, & excuſantium controuerſia, cogitationibus accuſantibus, actum iniquitatis recitantibus, & metum infelicitatis excitantibus, ex aduerſo cogitationibus excuſantibus, actum æquitatis recitantibus, & ſpem felicitatis excitantibus. Nec ignorans, quoniam orationis virtus, cum partes ſuas viriliter interponit, inter pattes altercantes amicabiliter componit, quoniam actum iniquitatis expiat, metum infelicitatis exſufflat, præmium felicitatis poſtulat, & meritum æquitatis allegat. Totum proceſſum præhabitum per verbum propoſitum breuiter repræſentat, dicens: ***Errani***, &c. quaſi canens voce dulciſona. Prænaricatus ſum: periclitatus ſum, ſed ſpe ſaluificatus ſum: quia iuſtificatus ſum. Quatuor ergo notantur in propoſito, ſcilicet actus iniquitatis, metus infelicitatis: ſperatum præmium felicitatis, & opus meritorium æquitatis. Quorum primum orationis virtus expiat: ſecundum exſufflat: tertium poſtulat: & quartum allegat.

Nota.

Articulus primus.

Actum iniquitatis aperuit, dicens: ***Errani ſicut ouis.*** Errorem commemorat, oui ſe comparat, propter geſta brutalia, quæ patrarat. Et nota, quod legimus in ſcripturis triplicem errorem ouis: ſcilicet errorem abeuntis, errorem adeuntis, errorem pereuntis. Quibus reſpondent errores totidem in peccatis: videlicet error auerſionis, conuerſionis, & obligationis. De primo: Si fuerint alicui cẽtum oues, & errauerit vna ex eis: ecce error abeuntis, pertinens ad auerſionem. *Matth.18.b* De ſecundo: Omnes nos, quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit: ecce error adeuntis, attinens ad conuerſionem. *Iſa.53.d* De tertio ſcribitur propoſito: ***Errani ſicut ouis, quæ periit.*** Ecce error pereuntis, ſpectans ad obligationem. Vnde tripliciter errat, quicunque mortaliter peccat, quoniam à præcepto auertitur, ad prohibitum conuertitur, & ad interitum obligatur.

Triplex ouis error.

Articulus ſecundus.

Metum infelicitatis adaperuit, inquiens: ***Quæ periit.*** Iſta periclitatio eſt mortis obligatio, & idcirco timoris ratio. Et nota, quòd legimus in ſcriptura triplicem periclitationem: & ſecundum triplicem periclitationem, intelligimus triplicem obligationem: & ſecundum triplicem obligationem, accipimus triplicem timoris rationem. Attenditur autem periclitationis ternarius, quantum ad periculum ſuperius, interius, & exterius. Hoc eſt periculum damni ſuperioris, vermis interioris, & ignis exterioris. Inde colligitur, quod quiſquis prænaricatur, tripliciter periclitatur: quia tripliciter obligatur, & ideo tripartito timoris vinculo colligatur. Prima periclitatio per Pſalmiſtã exprimitur, vbi pſallitur: Pereãt peccatores à facie Dei: ecce periclitatio reſpectu damni ſuperioris. *Pſalm.67.a* Secunda periclitatio innuitur, vbi per Antiochum regem iniquum, & fidelium inimicum aſſeritur: Ecce pereo triſtitia magna in terra aliena: ecce periclitatio reſpectu vermis interioris. *1.Mach.6.b* Tertia periclitatio proponitur, vbi legitur: Blaſphemantes in corruptione ſua peribunt, percipientes mercedem iniuſtitiæ: ecce periclitatio reſpectu ignis exterioris. *2.Pet.2.c*

Triplex periclitatio in ſcriptura.

Articulus tertius.

Speratum præmium felicitatis exeruit, adiiciens: ***Quære ſeruum tuum Domine.*** Non enim deſperat, quia quærit deſiderat. Sine ſpe nullatenus auderet dicere: ***Quære.*** Si quæris, qualiter quæras? non qualiter Herodes puerum Ieſum, non qualiter Ananias Saulum: ſed qualiter paſtor piiſſimus pecus ſuum. Nam Herodes quæſiuit puerum ad perdendum: Ananias quæſiuit Saulum ad curandum. Sed paſtor piiſſimus quæſiuit pecus ſuum ad ſupernis gregibus aggregandum. *Matth.2.c* De primo: Futurum eſt, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum; ecce puer quæritur ad perdendum. *Act.9.b* De ſecundo: Quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharſenſum. Hic Saulus quæritur ad curandum. De tertio, vbi myſticè ſcribitur de paſtore piiſſimo: Relinquet nonaginta nouem in montibus, & vadet quærere eam, quæ errauit. *Matth.18.b* Hic quæritur pecus myſticum ad ſupernis gregibus aggregandum.

Articulus quartus.

Opus meritorium æquitatis aſſeruit, ſuperadiiciens: ***Quia mandata tua non ſum oblitus.*** Quoniam actus æquitatis mandatus eſt in mandatis. Hic autem actus non fuit obliuioni traditus: quia mandata non fuit oblitus. Quæris quare? Puto, quod triplici ratione. Nam mandata ſunt ſemitæ deductiuæ, lucernæ directiuæ, ianuæ in cœleſtem beatitudinem inductiuæ: Quoniam obtemperantes deducunt, conſiderantes dirigunt, perſeuerantes inducunt. De primo ſcribitur: Deduc me in ſemita mandatorum tuorum. *Pſalm.118.c* Hic apparet aperte, quod mandata ſunt ſemitæ deductiuæ. De ſecundo: Ad omnia mandata tua dirigebar, tanquam ad lucernas directiuas: quia mandatum lucerna eſt, ſicut ſcriptum eſt Salomonis ſtylo: *Ibid. q* Hic liquet lucidè, quod mandata lucernæ ſunt directiuæ. *Prou.6.o* De tertio: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, quaſi cœli ianuas inductiuas. *Matth.19.b* Hic docetur implicitè, quod mandata ſunt cœli ianuæ inductiuæ.

Mandata.

Epilogus.

Declaraturus ergo Pſalmographus orationis virtutem, quæ protegit oratorem, quantum ad partem inferiorem,

riorem,

Digitized by Google

riorem, contra damnationis timorem, actum iniquitatis expiando, metum infelicitatis exsufflando, speratum felicitatis præmium postulando, opus æquitatis meritorium allegando, sic ait: *Erraui, sicut ouis*, quantum ad actum iniquitatis, quam virtus orationis expiat. *Quæ periit*, quantum ad metum infelicitatis, quem exsufflat: *Quære seruum tuum*, quantum ad præmium speratum felicitatis, quod postulat: *Quia mandata tua non sum oblitus*, quãtum ad opus æquitatis meritorium, quod allegat.

Et in hoc consummatur doctrina psalmi, Beati immaculati, ad gloriam Regis beati immaculati, & in honorẽ Reginæ beatę immaculatæ. Cuius meritis, & precibus nos dignetur beatus, & immaculatus Dominus beatis, & immaculatis spiritibus aggregare. Amen.

PSALMVS DADID CXIX.

Sup. pag. 90. *Ecc.11.a*

AD Dominum cum tribularer, clamaui.] Quo modo septimæ decadis dicatur Iubilęus, in principio libri dictum est: & etiam quomodo septem, potest esse accusatiuus, & datiuus. Da partes septem, nec non, & octo, id est, viue secundum vtrumque testamentum. Nota: Quindecim gradus erant in templo Domini, & quando sacerdos ascẽdebat primum gradum dicebat hunc primum psalmũ: quando ascendebat secundum, dicebat secundum, & sic in ascendendo dicebat hos quindecim psalmos. Ideo huiusmodi psalmi dicuntur cantica graduum. Glossa, varietate rerũ vnita. Quidam vniuntur in vnum, alij per vnum, alij ad vnum. De primo: Ecce quam bonum, & quam iucundum, &c. De secundo: Per charitatem vniuntur fideles. Nam hoc gluten est indissolubile, quo linita sunt ligna arcæ. De tertia: Nam vnimur ad Christum, ad quem opera nostra debent conuenire: vnde arca consummata est in cubito. Nos celebramus octauas Sanctorum: quia octauam, scilicet resurrectionem expectamus. Vnde octauas Domini in solemnitatibus non obseruamus: quia eius rẽsurrectionem expectamus, iam enim resurrexit. Non enim natale habet octauam, immo quoddam festum per se circumcisionis. Nec Pascha: Nam octauo die canitur: Quasi modo geniti. Et in octaua Pentecostes, de Sancta Trinitate. Quod autem in quibusdam Ecclesiis fiunt octauę in Pascha, & non cantatur: Quasi modo geniti: sed de resurrectione. De hoc dicimus, quod octauæ Christi possunt obseruari: quia eius octauam expectamus, vt resurgat in nobis, non in se: in membris, non in capite. Quidam cadunt propter infirmitatem pedum: quidam propter alterius impulsionem: quidam propter tenebras, id est, propter ignorantiam: quidam propter viæ angustiam: quidam propter negligentiam: sic aliquis cadit à vita De primo dicitur: Mei autem pene moti sunt pedes. De secundo, quòd scilicet alterius occasione, vel persuasione peccat: Impulsus, euersus sum, vt caderem, & Dominus suscepit me. De tertio: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. De quarto: In manibus portabunt te. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitam. De quinto: Qui enim stat, videat ne cadat. Sunt gradus officiorum: Vnde Apostolus: Quosdam dedit Apostolos, quosdam Prophetas, alios doctores. Sunt gradus dignitatum, vnde Dominus in Euangelio: Amice ascende superius. Sunt gradus meritorum, vnde hoc: Gradus sunt in charitate, vnde quibusdam centesimus, aliis sexagesimus, aliis trigesimus fructus debetur. Sũt gradus beatitudinum, vnde hoc: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quando Iudęus emebat gentilem, radebat ei barbam, & capillos. Sic, quando quis eligebatur in sorrem Dei id est, quando fit clericus, tondentur ei capilli, ad significandum, quòd inutiles cogitationes debet deponere, & in superiori parte, id est, in capite debet esse apertura, vt sine impedimento, quæ sursum sunt sapiant, & pro eis, quæ sursum sunt, Deo deseruiant. Idem significant sandalia Episcoporum superius aperta. Sæpe clerici tondentur, & pili renascuntur: quia primi motus non possunt omnino abire, sed redeunt. Sed beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petrã, id est, Christum. Monachi autem altius tõdentur, quam clerici sæculares: quia magis tenentur inutiles cogitationes abiicere. *A labiis iniquis.* Quidam loquuntur iniqua inique, vt qui dixerunt. In beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Quidam iniqua non inique, vt Petrus dixit Domino: Absit à te Domine, vt scil. crucifigaris. Quidam non iniqua inique, vt diabolus Domino: Mitte me deorsum. *Sagittæ potentis acutæ.* Verbũ, dicitur sagitta. Nam pater tetendit arcum, quãdo promisit Filium venientem per Prophetam: Misit sagittam electam, & dicit Isaïas, quando misit eum incarnari. Ad quid? vt sagittaret in obscuro rectos corde, id est, vt malos faceret bonos. Hęc sagitta est vulnus faciẽs sine vulnere, percutiens, & sanans, occidens, & viuificans. Et hæc sagitta sagittat, siue percutit prudẽter. Nam Apostoli in prædicando habuerunt prudentiam. Vulnerat fortiter: Nam fortis est, vt mors dilectio: Occidit salubriter, vnde: Occide, & manduca: id est, occide vitia, & fac hominem de corpore Ecclesiæ. Et hoc: Verte impios, & non erunt. Hæc sagitta: id est, dilectio, magnum vulnus facit in Virgine, & acutissima est. Nam non solũ carnem Virginis configit, sed etiam animam pertrãsiit, quod potest dici gladius, vt Deipara Virgine dicitur: Et tuã ipsius animam pertransibit gladius. Tres sunt status Ecclesiæ, scilicet sponsæ, & sub primo fuit percussa, sub secundo vulnerata, sub tertio denudata. In primo laborat, in secundo ægrotat, in tertio expirat: primo concipit, secundo parturit, tertio finit: Concipit in labore, parturit in dolore, finit in consummatione, vnde dicitur in Canticis: Percussẽrũt me, & vulnerauerunt me, tulerũt mihi pallium meum custodes. In aliis percussa, in aliis vulnerata, in aliis nudata. In primorũ persona dicitur: Aduena, & peregrinus sum, sicut omnes patres mei. De secundo: Posuerunt morticina seruorum tuorum, &c. Qui tulerunt pallium, qui contaminauerunt testamentum, vnde hoc: Diuiserunt sibi vestimenta mea. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Spiritus sanctus, hic conqueritur de tribus. De regni dilatione, hic: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* De malorum cohabitatione, vnde: *Habitaui cum habitantibus cedar.* De longa peregrinatione, ibi: *Multum incola fuit anima mea.* In Ecclesia quidam sunt exules, quidam ciues, quidam peregrini. De primis, vt de filio prodigo, qui abiit in regionem longinquam. Peregrini boni in Ecclesia militantes, de quibus dicitur: Non habemus hic manẽtem ciuitatem, &c. Ciues, qui sunt in patria, de quibus dicitur: Ciues sanctorum, & domestici Dei.

Psalm.136.a

Monachi cur altius tondeantur.

Luc.11.b

Matth.16.c

Matth.4.a

Isa.49.a

Psalm.10.a

Cant.8.b & 10.a

Prou.12.a

Luc.2.b

Ecclesiæ status tres.

Cant.5.a

Psalm.38.a

Psalm.78.a

Psalm.21.c

Luc.15.c

Heb.13.c

Ephes.2.d

PSALMVS DAVID CXX.

Cap. 1. Pet. 2. a *Ibidem.* Ritus octauarum.

Psalm. 72. a *Psalm. 117. b*

Matth. 15. b & Luc. 6. f *Psalm. 90. c* *Matth. 7. b* *1 Cor. 10. c* *Ephes. 4. b* *Luc. 14. b*

Ioan. 14. a

Capilli cur tondeantur quando aliquis fit clericus.

Coloss. 3. a Sandalia Episcoporum.

LEuaui oculos meos in montes.] Quinque leguntur Ascensiones, scilicet eleuationis, vnde hoc: Ascendam in cœlum, & similis ero altissimo. Dignitatis, vnde hoc: Amice Ascende superius. Cogitationis, vnde hoc: Ascendet homo ad cor altum, &c. Deus dicitur exaltari in nobis: & nos in Deo quando cogitamus de Deo. Charitatis: Ascensiones in corde suo disposuit. Futuræ glorificationis, vnde dicitur: Nemo ascendit in cœlum, nisi, qui de cœlo descendit, & nisi per eum. Aliquis exit de mundo tribus modis, scil. pœnitendo: omnibus, quæ possidet, ab renuntiando, moriendo. De primo: Fugite de medio Babylonis. De secundo: Quis dabit mihi pennas: sicut columbæ. Et hoc: Ecce elõgaui fugiens. De tertio patet: Hic dicitur, quę in deliciis huius mũdi defluentes timẽt. Nam concupiscentia, siue carnalis appetitus, dicitur fluxus, siue fluuius. Nam semper est in motu: nam crescit, & decrescit. Locus, vnde hic: Fluuius venit, & necessitas, quo tendit satietas: quia, via transit, volũtas, via: qua redit cupiditas. Locus vnde excurrit defectus nostri decremẽtum: per quem decurrit, fastidium: per quem recurrit, desiderium: omnia flumina tendunt in mare, sic & hic flu-

Ascensiones quinque. *Isa.14.c* *Luc.14.b* *Psalm.65.b* Exaltatur Deus in nobis, & nos in Deo quomodo. *Psalm.83.b* *Ioan.3.b* De mundo exit aliquis tribus modis. *Hier.51.a* *Psalm.54.a* *Ibidem.* Concupiscentia fluxus dicitur

Eccli.1.b

Digitized by Google

uius. Nam talis dilectio, habet amaritudinem: nam extrema gaudij luctus occupat: & cum flumina tendant in mare, & mare non ſuperabundat: quia meritum malitię noſtrę quantitas pœnę non exuperat: *Ecce non dormitabit.* Tres ſunt ciuitates,& cuſtodes: In prima habent, in ſecunda expectant, in tertia deſperant; In prima beati miſericordes regnant in cœlis:in ſecunda exultant in ſpe: in tertia reprobi damnantur in re. Tres ſunt,ſcilicet patria,mundus infernus. De prima: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. De ſecunda:Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem. De tertia: Qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus:prima habet vigiles ſuos Angelos:ſecunda doctores: tertia Angelos malos, ſiue dæmones: primi vigilant ad laudem,ſecundi ad cuſtodiam,tertij ad prædam. De primis: Super muros tuos Hieruſalem conſtituit cuſtodes.De ſecundis Propheta: Super cuſtodiam meam ego ſum:ſtans per diem,& totis noctibus. De tertiis: Extendunt ſagenam ſuam,& interficere gentes non ceſſant.Vnus eſt principalis cuſtos, ſcilicet Chriſtus, de quo dicitur: Niſi Dominus cuſtodierit. *Non det in commotionem pedem tuum.* Hic dicitur, quòd Propheta loquitur: Docete veritatem, monete ad conuerſionem, orate ad interceſſionem: docete de fide, & de articulis fidei: monete de moribus: orate pro ſua,& populi ignorantia. De prima:Ite docete omnes gentes.De ſecunda Hieremias: Conſtitui te ſuper gentes,& regna. De tertia:Sine intermiſſione orate. Tres ſunt modi tacendi,ignorantia,impotentia,negligentia: ignorantia turpis, impotentia difficilis, negligentia pinguis. Si quæritis ore, quærite opere: Vos ſi quæritis in proſperitate, quærite in aduerſitate,vnde dicitur: Si quæritis,quærite.Ad triplex oſtium pulſamus ad difficultatem intelligentiæ: nam cum labore, & ſudore acquiritur ſapientia, ſcilicet panis noſter. Ad oſtium operis,vt amicus,qui dixit:Amice accommoda mihi tres panes. Et hoc: Maria ſtabat ad monumentum foris plorans. Ad oſtium æternitatis, vnde hoc: Pulſate, & aperietur vobis.

Prou.14.b *Eccli.1.b*

Ciuitates & cuſtodes tres.

Pſalm.86.a *Pſalm.121.a* *Abac.2.c*

Iſa.72.b

Iſa.21.a *Abac.1.d*

Pſalm.121.a

Docere,monere & orare.

Matth.28.d *Hier.1.b* *Theſſ.5.c*

Tacendi tres modi.

Iſa.71.c

Oſtium triplex pulſamus.

Luc.11.a *Ioan.20.a* *Luc.11.b*

PSALMVS DADID CXXI.

Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi.] Nam Eccleſia, ſcilicet Synagoga prius fuit in tabernaculo, quod erat fragile,& mobile.Poſt in atrio ante templum. Deinde in templo, quod erat ſolidum, & immobile. Vnde tres ſtatus animæ leguntur:Nam in primo eſt in corpore fragili, non glorificato: poſt exuta à corpore. Tertio rediens in corpus glorificatum, quando habebit vtramque ſtolam. Anima autem lætatur, quia debet ire in domum, id eſt, in corpus glorificatum, dicens:*Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi.*Cum eſſent iam pedes in atriis. Moraliter: *Lætatus ſum*, &c. Adam Euam alloquitur, & gaudet de eo, quod dictum eſt: quia ibunt in domum Domini. Per Adam rationem, per Euam intellige affectionem, ſiue ſenſualitatem. Ad rationem cognitio, ad affectionem pertinet dilectio. Prius Adam formatus eſt,quàm Eua;quia præcedit veri cognitio,ſequitur iuſti dilectio.Domus diaboli vanitas, domus Adæ veritas, domus Dei æternitas,de quo dicitur: Beati, qui habitant æternitatem. Inde Adam gaudet,quia hanc domum debet ingredi.Adam de domo diaboli ad domum propriam rediit, cum de vanitate ad inquiſitionem veritatis intrat: Intrat in domum Dei, cum poſt, diu quæſitam, & inuentam veritatem, rapitur ad contemplationis veritatem, & æternitatis contemplationem. De vanitate mutabilitatis diabolus extendit ſibi porticum.De vanitate mortalitatis diabolus extendit ſibi domum. De vanitate iniquitatis collocat ſibi thalamum. Si æterna cogitas, ſed æterna non amas, intrat Adam in domum Dei ſolus: Si æterna cogitas,& amas, Adam cum Eua intrat. Lætatur Adam de hoc, quod debent ire in domũ Domini, ſed de hoc, quod dictum eſt: Ibitis in domum Domini, forte quia Adam eſt in domo propria, & ſperat ſe intrare in domum Domini. Apoſtolus ſe lætatur ad tertium cœlum. Adam ſe ſperat intraturum. Primum cœlum,ſublimitas intelligentiæ: ſecundum cœlum claritas iuſtitiæ:tertium,ſublimitas gloriæ: In primo eſt contemplatio veritatis,in ſecũdo dilectio æquitatis, in tertio plenitudo æternæ iucunditatis. De primo,& ſecundo Apoſtolus: Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. De tertio:Scio huiuſmodi hominem raptum ad tertium cœlum. In primo cœlo illuminatur ignorantia, in ſecundo extinguitur concupiſcentia, in tertio abſorbetur miſeria. Quod Apoſtolus intelligit tertium cœlum, Adam intelligit domum Dei. Anadiploſis eſt, ſicut Beda dicit,quod ſequẽs clauſula incipit adiectione,in qua prima clauſula finit, vt hoc:*Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem, Hieruſalem,quæ ædificatur,vt ciuitas.*Tres ſunt ciuitates,vt prius dictum eſt, militantium,triumphantium,morientium.Prius Hieruſalem dicta eſt Iebus, poſt Salem, Iebus eſt conculcatio,Salem pax. Hieruſalem. Nota primo:homines ſunt filij iræ,prius enim eſt,quod animale,deinde quod ſpirituale: ecce Iebus, deinde mandat per baptiſmum, ſcilicet pacificati:ecce Salem.Tandem videbunt Deum: ecce Hieruſalem. Cœlum cœli Domino, ecce Hieruſalem. Terram autem dedit filiis hominum, ecce Hieruſalem terra,vbi eſt pax hominibus bonæ voluntatis. Non mortui laudabunt te Domine, ecce vbi eſt conculcatio. Nota: A tribus commendatur illa ciuitas, ab antiquitate, ibi: *Quæ ædificatur,vt ciuitas.* De charitate: *Cuius participatio eſt.* A beatitudine,ibi: *In idipſum.*

Animæ ſtatus tres.

Ric.in pſal. 121.

1.Tim.2.d

Phil.3.d *2.Cor.12.a*

Beda de ſcbe.5.ſcrip.

Ciuitas triplex ſupra. Hieruſalem. Iebus. Salem.

1.Cor.15.e

Pſalm.113.d

Luc.2.b

PSALMVS DAVID CXXII.

Ad te leuaui oculos meos] Duo ſunt oculi,oculus dilectionis, & oculus fidei; oculus dilectionis duplex. Dilectio Dei, & dilectio proximi. Oculus fidei duplex, cognitio & deuotio. Hos quatuor oculos ad Deum leuamus. Nota: Ideo dicit, *Leuaui*,non leuauimus, quia omnes vnum ſumus. Nam participatione charitatis,plures homines,vnum ſumus,& plura membra,vnum cum Chriſto triplici de cauſa:propter regni identitatem,vnde Apoſtolus: Hæredes ſumus Dei,cohæredes autem Chriſti, propter communem charitatem,vnde hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, miſit Deus filium ſuum in mundum; propter naturæ conformitatem,vnde dicitur: Emmanuel,quia eandem naturam habet nobiſcum. *Ita oculi noſtri.* Si nos leuamus oculos noſtros ad Deum, & ipſe ſuos inclinat ad nos.Si manus noſtras leuamus ad Deum,ipſe ſuis manibus leuat nos,ſic de cæteris.Sic Eliſæus volẽs ſuſcitare puerum Sunamitis, os ori, oculos oculis, & manus manibuss applicuit. Sic ad hoc,quod homo ſuſcitetur interius,oportet illa applicari. Hoc Deus facit in noſtra ſuſcitatione; Nam cordi dat lumẽ intelligentiæ, ori verbum ædificationis, manibus opus iuſtitiæ. Nam dedit proferre vtiliter, ecce os appoſitum ori:dat ſentire fideliter,ecce oculi oculis; dat implere efficaciter,ecce manus manibus. Hic triplex funiculus difficile rumpitur, ad extrahendas animas de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Nota: debemus Deum conſiderare; Dominum,& factorem,patrem,& benefactorem. Ex primis duobus naſcitur in nobis timor:ex ſequentibus duobus pudor. Nam quia pater,& quia benefacit mihi,debeo habere pudorem. Si vero non ſeruiero,quia ingratus beneficij mihi collati; Quia Dominus timendus eſt,nam ipſe eſt Dominus Deus vltionum; & quia factor adorandus, & timendus eſt,nam quid poteſt figmentum figulo?

Oculi duo d lectionis, & fidei.

Rom.8.c

Epheſ.2.a *Ioan.4.b*

4.Reg.4.c

Homo quo modo interius ſuſcitatur à Deo.

Eccli.4.c

Pſalm.39.a

Deus quomodo à nobis conſiderandus.

Pſalm 93.a *Rom 9.d* *Iſa.45.b*

PSALMVS DAVID CXXIII.

Niſi quia Dominus erat in nobis.] *Aquam intolerabilem.* Alia litera, ſine ſubſtantia, & tamen dicit Hieronymus ſuper Ezechielem; Solos tantum libros Moyſi magis eruditi à ſeptuaginta tranſlatos putant. Hanc ſententiam. Hieronymus in eodem libro dicit, quod prius in Pſalmis notauimus.Hic dicitur,quod filius prodigus receſſit à patre,hoc eſt genus humanũ,quod per

Hieron. in Ezech. c 5. & 16. ex Ioſeph. lib. 12. antiq. cap.2.

peccatum

peccatum receſſit à Deo:ſed numquid obliuiſcitur pater vteri filij ſui?aut nũquid obliuiſcitur miſereri Deus? Abſit. Pater ergo ſollicitat ſeruos ad inquirendum filium, & vnus ſeruorum nomine timor, ad imperium Domini, fugitiui veſtigia filij inſequitur. Quem inueniens in carcere peccatorum vinculis conſuetudinis ligatum,conuiciis,& verberibus vrgens cogit exire.A patre miſſus eſt alius famulus nomine ſpes, quæ vidēs filium à timore non ereptum, ſed òbductum veſte ſimul conſolationis, eius oculos terſit, & de ſtercore pauperem eripuit.Quem videns filius dicit: Quo modo veniſti ad me. Cui ſpes:Ne timeas, quia miſericors eſt,qui pro nobis pugnat,& omnipotens.Et ideo plures nobiſcum ſunt, quam cum aduerſariis. Super hæc omnia adduxi tibi equum à patre, ſcilicet deſiderium. Imponũt filium ſuper equum, deſiderij mollibus ſtramentis piæ deuotionis ſuppoſitis,calcaribus bonorum exemplorum additis:ſed frænum defuit, tanta erat feſtinantia fugiendi, & timentes aduerſarios dicebant: Fiant immobiles,quaſi lapis,donec pertranſeat populus tuus,quẽ poſſediſti ab initio:Hi effugiũt,ſed nõ ſine periculo:quia erat ſine conſilio. Ideo de ſummis principibus palatij,miſſa eſt à patre prudẽtia habens in comitatu temperantiam,dixit:Parcius obſecro : Nam dicit Salomon:Qui feſtinus eſt pedibus,offendit, & tunc frænum diſcretionis impoſuit feruido equo deſiderij, ne ſit deſiderium ſine diſcretione, eiuſque habenas, temperantiæ commiſit,& præcepit prudentiæ,vt retro puerum iret, cũ retro timor de vicinitate inimicorum, & tarditate fugæ cauſaretur, & tunc fortitudo miles egrediẽs occurrit,per campum fiducię extracto gladio, dicens:Nolite timere,plures ſunt nobiſcũ,quã cum aduerſariis noſtris.Statim prudentia cœleſtis curię aſſueta conſiliis dixit:Cauete & proficiſcemini, non tã feſtinãter,qui prudenter,inimici non ſunt in itinere.Sed iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi. Ego præcedam, vos autem viam iuſtitiæ tenete. Introducimus nos in atriũ ſapiẽtiæ,quod nõ eſt lõge à vobis. Ecce quatuor virtutes. Hæc eſt ſumma,dum timor viget retro,ſpes autem trahit, munit fortitudo, temperantia moderatur,prouide inſtruit prudentia:ducit & inducit,& perducit iuſtitia. Filius à patre recipitur, cum maiori gaudio.*De laqueo venantium.* Nota : Diabolus quandoque parat laqueos, vt hic.Quandoque ſagittas, vt hoc:Parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. Quandoque arcum, vnde hoc:Arcum parauit,& tetendit illum. Quandoque canes, vnde hoc:Circumdederũt me canes multi.

Supra in Procem. *Luc.15.e* *Pſalm.76.b*

Pſal.112.b *Deu.3.d*

Exod.15.d

Prou.19.a

4.Reg.6.a *& 12. Paral. 32.b*

Pſal.139.a

Luc.15.e Diaboli inſidiæ. *Pſalm.10.a* *Pſalm 7.c* *Pſalm.21.d*

PSALMVS DAVID CXXIV.

QVi confidunt in Domino ſicut mons Sion.] Hic ponitur plurale,& ſingulare. Nos enim multa ſumus, & vnum, quod non Deus. Ipſe enim eſt vnum,minui non poteſt. Et quia infinitum non poteſt multiplicari, & qui ſimplex non poteſt decreſcere, & quia immenſus augeri nõ poteſt,& quia immobilis moueri non poteſt. Item quia vnum ſuper omnem materiam, & quia ſimplex ſuper omne materiatum : Quia immobilis ſuper omne creatum, vnde ante omnia ; ſimplex poſt omnia,immobile ſuper omnia. Ab ea vnitate eſt pluralitas omnium, à ſimplicitate compoſitio vniuerſorũ, ab incommutabilitate, omnis commutabilitas. Ab vno,omne multipliciter numeroſum:à ſimplicitate omne numeroſum compoſitum:Nam ipſe eſt principium,vnde ſunt omnia,finis continens omnia,ne recedant à non eſſe.Æternitas originãs,& regens omnia per eſſe,vniuerſitatis creator, moderator, ſuſtentator. *Benefac Domine bonis,& rectis corde.* Hic tria nota:Bonam voluntatem,vbi dicit:*Rectos corde.* Opus : ibi, vbi dicit:*Bonis.*Pro vtroque retributionem ibi:*Benefac Domine.* Sed vtitur ordine præpoſtero. Nota:Eccleſia hic notatur ouis:Sed tribus nominibus ſolet appellari,ſcil. ciuitas,ſponſa,ouis.Ciuitas propter collectionẽ, ſponſa propter dilectionem, ouis propter manſuetudinem. De primo:Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem. De ſecundo in Canticis. De tertio hic : Ciuitas eſt, vigilate ad cuſtodiam:ſponſa eſt, ſtudere ornauit : oues ſunt, intendite paſcui. Cuſtodia trifaria debet eſſe : debet enim cuſtodiri à vi tyrãnorum ,à fraude hęreticorum,à tentatione dæmonum. Ornatus ſpõſæ in tribus, in bonis operibus,in bonis moribus,in ordinibus, ſiue gradibus : Paſtus quatuor iuxta quatuor genera hominum.Nam quidam ſunt duri,alij infirmi, alij firmi, alij paruuli poni debent. Duris,vt flagellum,vnde dicitur: Lex poſita eſt duris in flagellum.Infirmis,vt olera,vnde Apoſtolus : Qui infirmus eſt,olus manducet. Lac minoribus:ſolidis panis, vnde Apoſtolus : Lac potum dedi vobis, non eſcam. Nota, ad cuſtodiam ciuitatis opus eſt viro forti,ſpirituali, fideli. Forti, ad propulſandas iniurias:ſpirituali, ad comprehendendas inſidias:fideli,ad mores honeſtandos,& corrigendos.

Deus.

Idem ſupra. ſ.22.col. 1.b

Eccleſia.

Pſl.126.a

Cuſtodia triplex.

Rom.14.a *1.Cor.3.a*

PSALMVS DAVID CXXV.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion,facti ſumus, ſicut conſolati.] Sicut quandoque notat imitationem, vnde hoc:Eſtote perfecti,ſicut, & pater veſter perfectus eſt.Quandoque proprietatem.vt hoc : In reſurrectione neque nubent,neque nubentur,ſed erunt ſicut Angeli in cœlo. Quandoque identitatem, vnde hoc: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo,ſic dedit & filio habere vitam in ſemetipſo. Quandoque maioritatem, vnde hoc:Sicut lætantium in præſenti,ita habitatio in cœlis.Quandoque ponitur pro per, vnde hoc : Nebulam,ſicut cinerem, ſpargit,id eſt,per peccatum pœnitentiam.Quandoque pro,propter,vt hic : Defecerunt ſicut fumus dies mei,id eſt, propter fumum,id eſt, ſuperbiam Adæ.Hic tria notantur,mens munda,ibi : *Facti ſumus,ſicut conſolati.*Purum verbũ ibi : *In exultatione.* Bona fama, ibi : *Tunc dicent inter gentes.* Ecce oleum in lampade:id eſt, conſcientia ſana in mente:& lumen in oleo,id eſt,bona fama, quæ proximis lucet : *Qui ſeminant in lacrymis.* Verbum eſt ſator:Nam qui ſeminant, de horreis occultis ſemen extrahunt,cophinos ſemine replent,in agrum ſpargunt. Exiit ergo Chriſtus de occulto,vbi eſt plenitudo diuinitatis, ſcilicet de ſinu patris:& miſſus eſt in cophinum,id eſt,in Virginis vterũ. Inde exiuit ad ſerendum in agrum,id eſt,in mundum, & ibi fructificauit. Nam triplex ſemen in mundũ iecit:Nam ſeminatio alia ad aures, alia ad oculos, alia ad cor:ad aures,verbo doctrinæ:ad oculos, exemplo vitæ: ad cor, inſpiratione gratiæ.Chriſtus fortis ſeminat vita,& voce, & iuuat dono gratiæ. Scribæ, & Phariſæi ſeminauerunt foris verbo,& non exemplo. Nam quę dicunt,facite,quæ autem faciunt ipſi,nolite facere.Apoſtoli autem vtraq;.Nam alius rigat, alius plantat, ſolus autem Chriſtus incrementum dat. Primus ſator,minimus vocatur in regno cœlorum : ſecundus: maior:tertius maximus.

Sicut, varie ſumitur. *Matth.5.g* *Matth.22.* *Mar.12.c* *Luc.20.f* *Ioan.5.e* *Prou 86.b* *Pſal.147.b*

Pſal. 101.a

Matth.25.a

Semen triplex.

Verbũ Dei ſeminator *Luc.8.a*

Matth.23.a

1.Cor.3.b *Matth. 5.c*

PSALMVS DAVID CXXVI.

NIſi Dominus ædificauerit domum.] Ad ædificandum ſpirituale fundamentum in alto ponendum eſt, non in imo,ſcilicet in temporalibus, vt in ædificatione corporali.Nam anchoram ſpei in noſtræ in alto,ſcilicet in Deo,debemus ponere, non in imo,ſcilicet in temporalibus. Et ſicut in ædificio corporali primo debemus ſumptus congregare;ita in ædificio ſpirituali, primo debemus ſumptus erogare pauperibus,& ſic ædificare, & ibi debet eſſe decor, id eſt, ornatus virtutum, vnde hoc; Domine dilexi decorem domus tuæ. De fundamento,parietibus, & tecto, alibi dictum eſt, & de cuſtodia ciuitatis.Notandum autẽ,quod alia ciuitas,ſcilicet malorum, cuius muri ædificantur in luto, & latere & palea. Nam in his tribus Iudæi ſeruierunt Pharaoni. Lutum ſe tangentes polluit ; lateres in igne decoquuntur, aſtu cupiditatis, in palea,nugas, & friuolas voluntates intellige;& qui talia operantur,ædificant muros huius ciuitatis,& ſeruiunt Pharaoni,id eſt diabolo:*Vanum eſt vobis ante lucẽ ſurgere.* Quod autem

Fundamentum ſpiritualis ædificij.

Pſalm. 20.b *Supra in pſal 4.& in pſal.120*

Exod.1.a

dicitur,non ſit vobis vanum ante lucem ſurgere,ad literam debet exponi.Et primum myſticè:*Qui manducatis panem doloris.*Sunt alij,quos quærit amicus dicens: *Luc.11. a* Amice accommoda mihi tres panes: Sed mirum eſt, vnus quærit tres panes:nam vnus vni poſſet ſufficere: forte non venit ſolus. Nam ſecum habet vxorem, & mancipium. Vir,eſt ratio:vxor,voluntas: mancipium, caro noſtra. Tres panes, panis veritatis, charitatis,& fortitudinis. Vir primum,vxor ſecundum,mancipium quęrit tertium panem.Deficit enim ratio præ ignorantia veritatis: languet voluntas,præ inedia affectionis: *Pſalm.101.a* infirmatur caro,præ inopia fortitudinis.Nam aruit cor meum, & oblitus ſum comedere panem meum: quia manducauimus panem doloris. Non enim hos defectus ſuſtineremus,ſi exercitata eſſet ratio in inquiſitione veritatis:& voluntas in deſiderio charitatis:& caro in operatione virtutis. Ideo orat amicus,vt intelligat, B diligat, voluntatem Dei faciat, quòd non poteſt hic, qui manducat panem doloris.*Filij merces fructus ventris.* Filiorum quatuor genera. *Gen.1.d* Quatuor ſunt genera filiorum. Nam ſunt quidam ex mare,& fœmina,vt hi,de quibus hic fit mentio. Quidam ex fœmina ſine mare,vt Adam de terra: Quidam ex mare,& ſine fœmina,vt Eua de coſta Adæ.Quidam ex ſola fœmina ſine mare, vt Chriſtus: ecce quatuor genera hominum: *Sicut filij excuſſorum.* Aſinus populus gentilis. *Greg.lib.7. mor.cap 4.* Aſinus dicitur gentilis populus,vnde Gregorius: Aſinus,gentilis populus, quem ſicut natura extra ſtabula diſciplinæ edidit:ita vagus in voluptatum ſuarum campo permanſit. Bos Iudæus. *Greg.lib.31. mor. cap.10.* Bos,Iudæus, qui iugo ſupernæ dãnationis ſuppoſitus, ad ſpem proſelytos colligens, per corda, quæ valuit, vomerem legis traxit. Item ſuper Iob,de prædicatore Paulo,quem comparat boui, ſiue Rhinocerοti: Paulus ad præſepe Dei moratus eſt:qui ruminare verba Euan- C gelij dedignatus non eſt.Et mox ait:Locis quoque Dei non tantum à feritate reſtringitur, ſed,quod magis ſit mirabile, ad arandum ligatur, vt non ſolum homines crudelitatis cornu non impetat,ſed eorum etiam refectioni ſeruiens,aratrum prædicationis trahat. Et paucis interpoſitis:Qui ergo in humili mente fidelium legis duritiam redarguendo contriuit, quid aliud, quam in valle poſt Dominum glebas fregit?ne videlicet grana ſeminum,quæ exciſus aratro fidei,ſulcus cordis exciperet, per cuſtodiam literæ preſſa deperirent.

PSALMVS DAVID CXXVII.

Beati omnes,qui timent Dominum.]Timor diuinus ſuper omnes gradus ſupple ſequentes:*Qui ambulant in viis eius.* Quidam ſunt in via,qui & ambulant,vt hi. D Quidam ſunt in via,& non ambulant, vt trepidi,vnde *1.Cor.2. c* hoc: Qui ſtat,videat,ne cadat. Alij extra ſunt,& non *Matth.11.d* veniunt ad viam,vnde hoc: Venite ad me omnes,qui laboratis, & onerati eſtis, &c. Quidam ſunt in via,& *1.Cor.10.c* cadunt de via,vnde:Qui ſtat videat,ne cadat: *Vxor tua.* Vxor. Vxor mortem machinatur, ſicut in paradiſo factum eſt. Eua corrigenda,& interiora domus diſponit. Hac *Pſalm.136.a* ſimilitudine dicitur vxor. De primo: Beatus qui tenebit,allidet paruulos ſuos ad petram. Ne ſcilicet ſuggeſtione ſenſualitatis,ratio, ſcilicet vir moriatur,conſentiendo peccato.De ſecundo:Ab ea,quæ dormit in ſinu *Mich.2. a* tuo,cuſtodi clauſtra oris tui. *Pſalm.83. a* De tertio:Paſſer inuenit ſibi domum. Nota:in homine tria ſunt. Natura in medio, hinc gratia, hinc concupiſcentia. In homine tria. Concupiſcentia. Prurit, reptat, ſuggerit concupiſcentia naturæ, ſi natura delectatur: E concepit,ſi conſentit: moritur,ſi parit. Non enim naſcitur viperea proles,niſi parente dirupta. Itaque concupiſcentia cum conceperit per delectationem parit *Iac.1.c* peccatum. Peccatum cum conſummatum fuerit per conſenſum parit mortem conſentienti, & delectanti *Gen.2.c* viro, vel mulieri. Nam dictum eſt ei: Quacunque die comederis,morte morieris. Talis proles in ſorde concipitur, in dolore naſcitur,in labore viuit, nec ſine periculo moritur. Ex alia parte hortatur gratia, præſtat Gratia. conſilium,offert auxilium. Si delectatur natura,concipit: ſi conſentit,parit virtutem. Virtus præterea parit beatitudinem. Hanc prolem parit timor:A timore tuo A *Iſa.26.d* concepimus, & peperimus ſpiritum ſalutis.

PSALMVS DAVID CXXVIII.

Sæpe expugnauerũt me à iuuentute mea.]Hic Pſalmus inuitat nos ad pœnitentiam. Sed vt perſecutoribus poſſimus reſiſtere, tria nobis conſideranda ſunt, ſcilicet patientia,humilitas, charitas. Patientia ad miſericordiam, humilitas ad Deum, charitas ad proximum. Tria conſideranda contra perſecutores. *Luc.21.d* Patientia animæ ſit ſcutum, quod me ferat contra aduerſa: quia eſt ſcutum animæ, vnde hoc: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Humilitas pro thorace,quæ conſeruet interiora præcordia. Petrus negauit per impatientiam,fleuit per humilitatem. Charitas pro lancea, vt omnes impetus inuocatione Trinitatis frangat. Nam fortis eſt,vt mors dilectio, & omnia aduerſantia penetrat. Nam,vt dicitur: Penetrabilior eſt *Cant.8.b* omni gladio ancipiti. Et habeat galeam,ſcilicet ſpem, *Heb.4.c* quæ eſt principale mentis,quaſi caput muniat,ſcil. ſuperiorem partem animæ. Et habeat gladium verbum Dei, vt non tantum ſuſtineat, immo hoſtes perſequatur prædicãdo,& errores eorum gladio verbi Dei diuidendo. Et habeat equum deſiderij,& fides ſit cinctorium renum eius.Nam ſpes ſuperior.Nam de cœleſtibus ſic armatus,poterit reſiſtere illis, qui expugnant *Iſa.11.a* Eccleſiã à iuuentute. *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores.* Eccleſiæ neceſſaria ad hoc, quod non ſuccũbat:Mandata, flagella,chariſmata,tentamenta. Eccleſiæ quatuor neceſſaria, vt non ſuccumbat. Mandatis firmatur,flagellis probatur,chariſmatibus decoratur,tentamentis conſeruatur. In mandatis habenda eſt obedientia, in flagellis patientia, in chariſmatibus magnificẽtia,in tentamentis proponenda eſt perſeuerantia.Ex primo ſurgit fiducia,ex ſecundo patientia, ex tertio magnificentia, ex quarto innocentia. *Prolongauerunt iniquitatem ſuam.* Hic nota,ſcilicet perſecutionem ab initio inceptam, vnde hic:A *iuuentute mea.*Multoties iteratam: *Sæpe expugnauerũt me.* Et in perſequendo perſeuerantiam,ibi: *Prolongauerunt iniquitatem ſuam,*& Eccleſiam fortiter reſiſtere,vt hic: *Et non potuerunt mihi:*] *Benediximus vobis in nomine Domini.* Nos debemus à Deo petere benedictionem dexterę,& non ſiniſtræ,id eſt,ęterna quærere,& non temporalia. Nam benedictionem ſiniſtræ dat Deus quandoque iratus, quaſi deſpiciens, ac ſi tu benedictionem petas, & tu manu ſiniſtra benediceris. A Deo petenda benedictio dexteræ, & non ſiniſtræ.

PSALMVS DAVID CXXIX.

De profundis clamaui.] Hic oſtendit, vnde clamat, ſcilicet: *De profundis*:Ad quem ibi:*Ad te Domine.* Qua fiducia, Dei miſericordia: ibi: *Quia apud te propitiatio eſt.* Dimitte nobis debita noſtra,id eſt,peccata, quæ dicuntur debita, id eſt, pœnæ pro peccatis. A *cuſtodia matutina vſque ad noctem.*Nota: Omnis Pſalmus pœnitentialis incipit à lacrymis,& terminatur in exultatione, in præſenti enim proſperitas eſt cum aduerſitate:Nam factum eſt veſpere,& mane dies vnus.Nam *Gen.1.a* tres ſtatus ſunt, infernus, patria, mundus. In inferno Status tres. eſt nox ſine die:in patria eſt dies ſine nocte:in mundo, nec nox eſt ſine die,nec dies ſine nocte.In inferno eſt Infernus. aduerſitas ſine proſperitate.In patria eſt proſperitas ſine aduerſitate.In mundo proſperitas cum aduerſitate. Patria. Nam humana felicitas variis amaritudinibus eſt reſperſa. Nota: Pars aliquota alicuius numeri dicit eſſe, Mundus. quæ in ſe vel aliũ ducta conſtituit illum, vt ternarius pars aliquota dicta ſenarij,qui ductus in alium conſtituit ſenariũ.Nam bis tria ſunt ſex.Ille autem numerus, Numeri pars aliquota. cuius partes aliquotæ inſimul acceptę faciũt illum, dicitur perfectus,vt ſenarius.Nã nõ habet partes aliquotas,niſi vnitatem,binarium,ternarium,quę inſimul faciũt ſenarium:& ideo ſenarius numerus dicitur perfectus. Cuius tales partes faciũt maiorem,dicitur ſuperfluus.Ille,cuius partes faciunt minorẽ,dicitur diminutus.Nã tata eſt dignitas huiꝰ numeri,quod dicit Auguſtinus,opera perfecta ſunt,quia facta ſunt ſub ſenario: *Numerus perfectus, qui. Eucl. Elem. lib 7. diff.22.* Senarij perfectio. *Auctor ſup. fol.26.col.1.*

non

Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. c. 2. & 7. Circulus quid.

non autē senarius profectus est propter sex opera. Dicitur etiam perfectus, quia orbicularis, siue circularis. Rotunditas autem notat perfectionem, quia ibi non est principium, neque finis. Nota: circulus est circumferentia ad idem rediens. Sphæra non ad idē. Si autem senarius multiplicetur per senarium, semper excrescit senarius. Nam sexies sex sunt triginta sex: triginta sex sunt viginti nouies, & triginta sex, & sic vsq; ad infinitum. Inde dicitur perfectus numerus senarius. Hic dicitur, quod imago Dei deformata in nobis per peccatum, debet sic reformari per perfectionem operum. Deus est simplex, vnus, immobilis, & nos modo debemus esse simplices. Nam nos vnum à multis collecti, cum vno numerari, id est, dilectione debemus cū simplo simplicari, scilicet simplicitate, ne simus superbi. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitam, quam transire nos oportet. Et ideo oportet nos esse graciles, & cum immobili immobiles fieri, scilicet perseuerantia non titubantes. Sic imago nostra potest reparari.

Imago Dei deformata in nobis per peccatum quo modo reformanda.

Matth. 7. b

PSALMVS DAVID. CXXX.

D*Omine non est exaltatum cor meū.*] Cum dicit, *Domine*, nota duplicem subiectionem Domino esse exhibendam, scilicet interiorem, & exteriorem scilicet in anima, & corpore. Interiorem, cum dicit: *Domine non est exaltatum cor meum.* Exteriorem, cum dicit: *Neque elati sunt oculi mei.* Notatur duplex seruitium, quando coram Deo vtrumque genu flectimus: quia ei in corpore, & in anima seruire debemus. Nota, in glossa dicitur, quòd Ecclesia habet vbera. Sciendum autem, quòd duo vbera charitatis, scilicet compassio, & congratulatio. Ex compassione lac sugitur consolationis, ex congratulatione lac sugitur exhortationis. *Si non humiliter sentiebam.* Humilitas debet esse in nobis, non inuidia, cuius tres sunt species. Nam inuidi peruertunt, quod bonum est: dissimulant, quod est verum: diminuunt, quod magnum est. De primo: In beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. De secundo: Quod signum facis, vt videamus, & credamus tibi: cum tamen multa signa faceret. De tertio nota: Visis signis in terra, signum de cælo quærebant. Ac si non esset magnū, quod fecit in terra: *Sicut ablactatus est super matre sua.* Homioteleuton, est quando verba similiter cadunt, vt, *Sicut ablactatus est super matre*, &c. quod sæpe fit in distinctionibus. Tria genera hominum ad mensam sacræ scripturæ residentium requiruntur. Nam alij solo lacte nutriuntur, alij pane, sed eis frangitur, & masticatur: alij parati sunt facinora agere, & intelligere obscura. Sed tamen obscura per expositionem ponantur aperta, & fortia per exhortationem, & conuersationem masticata emolliantur: hi sunt secundi. Tertij sunt, quibus non oportet per exhortationem, & cōsolationem sacræ scripturæ emolliri, sed masticari: sed difficilia quærunt per expositionem aperiri, id est, frangi. Quoniam sunt, quibus panis iste, nec frangitur, nec masticatur, qui fortes sunt ad intelligenda difficilia, & ad faciendum dura. Triplici pane homines reficiuntur in Ecclesia: primus cōminatorius, qui purgat: secundus consolatorius, qui recreat: tertius est solidus, qui confirmat. Tria faciunt primum, scilicet dolor, labor, timor. De primo: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis. De secundo, & tertio: Laborem, & dolorem inueni: & nomen Domini inuocaui. Secundus fit ex tribus, scilicet fide, spe, & charitate. Hæc enim tria post illa tria naturalia sequuntur. Tertius ex tribus, scilicet ex visione, amore, & laude: quod maxime erit in futuro. Talis panis bene sequitur post alios: quia retributio post meritum. De primo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, panes die, ac nocte. De secundo: Panem Angelorum manducauit homo: hi duo in præsenti. De tertio: Satiabor, cum apparuerit gloria tua, scilicet viuo pane, qui de cœlo descendit, cum sedebimus ad mensam patris: *Ex hoc nunc, & vsque in sæculum.* Nunc ponitur in vi nominis, & significat, hoc præsens tempus: & hoc pronomen, hoc, demonstrat hoc aduerbium, nunc.

Domino duplex subiectio debetur.

Vtroque genu flecti coram Deo, quid denotet.

Vbera charitatis, duo.

Inuidiæ species tres. *Luc. 15. b* *Ioan. 6. d*

Luc. 11. b

Beda de sche. diu. script.

Panis triplex refectionis hominum in Ecclesia. *Isa. 26. d* *Psal. 114. a*

Psal. 41. a *Psal. 77. c*

Psal. 16. d

PSALMVS DAVID. CXXXI.

M*Emento Domine* Dauid.] In hoc psalmo docet domum ædificare. Ergo primo debet homo se accusare: post, Deum laudare: tertio, proximum ędificare. Primum faciendo ponit fundamentum: parietes erigit per secundum: tectū in spirituali domo erigit per tertium. Hic dicitur, quod super Christum requieuit spiritus sapientiæ, & vere super eum requieuit. Nam perfecit in sapientia: nam accepit dona sine mensura: *Et omnis mansuetudinis eius.* Ad ostendendam innocentiā, venit Abel: ad ostendendam longanimitatem spei, & operis, venit Noe: Ad ostendendam obedientiam, venit Abraham: ad ostendendam coniugalis vitæ castimoniam, venit Isaac: ad ostendendam laboris tolerantiam, venit Iacob: ad ostendendam pro malo retributionis gratiam, venit Ioseph: ad ostendendam contra aduersa fiduciam, venit Iosuë: ad ostendendam inter flagella patientiam, venit Iob: ad ostendendam mansuetudinem, venit Dauid. Ecce quàm fulgentes stellas in cœlo cernimus. Inoffenso ergo pede operis iter noctis ambulemus. *Votum vouit.* Octo sunt, quæ votum impediunt, pudor, timor, desperatio, præsumptio, error, obliuio, ignorantia, negligentia. Contra hæc sunt octo remedia: virtus fortitudinis contra pudorem, fructus patientiæ contra timorem, benignitas Saluatoris contra desperationem, districta securitas iudicis contra præsumptionem, ratio fidei contra errorem, diligens perscrutatio contra obliuionem, prudentia contra ignorantiam, feruor deuotionis contra negligentiam *Deo Iacob*, id est, futura attendentium. Per Iacob, expectantes intelliguntur triplici de causa. Nam Iacob expectauit benedictionem patris, & præmium à Labā, & Rachel: nam septem annis seruiuit pro Rachel: Rachel est præmium. Nos septenario huius vitę, pro prędmio vitæ æternæ seruimus. *Surge Domine in requiem tuam*, &c. Sicut legitur in textu Paralipomenon, facto templo, Salomon arcam intromisit, & cantabat hunc versum; *Si ascendero in lectum strati mei.* Hic exponitur in persona Ecclesiæ, scilicet sponsæ, quæ in triplici lecto quiescit, vbi quæsiuit sponsum, sicut in Cantico amoris legitur. Primus lectus est scientiæ suauitas. Secundus carnis perituræ mortalitas. Tertius alicuius loci tranquillitas, vt sunt monasteria sanctarum congregationum: in quibus, quasi in lecto quiescit Ecclesia. In primo quiescit, in secundo languet, in tertio meditatur. In primo sponsum quærit, per fidem: in secundo, per sui mortificationem; in tertio, per contemplationem. Hic etiam exponitur de Christo, qui tres lectos habuit in præsenti; primus Virginis vterus, secūdus præsepe iumentorum, tertius sepulchri tumulus: vbi graui somno dormiuit per triduum. *Et non frustrabitur.* Deus dicitur pœnitere, quod fecit vnde dicitur: Pœnitet me fecisse hominem: & dicitur pœnitere, quia non facit, quod videbatur facturus, vt de Niniuitis: cum dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: & tamen non subuersi, quia pœnituerunt: vel quando non consummat, quod incipit: vnde quādo aliquos Deus incipit punire, & cessat, dicitur pœnitere. Pœnitet ergo, quantum ad dilectionem, operationem, & non consummationem, *Quoniā elegit Dominus Sion.* Quosdam elegit Dominus ad regnum, non ad officium, vt multos, qui non sunt prælati, & tamen saluantur. Quosdam ad regnum, & ad officium, vt Paulum, & alios Apostolos. *Sacerdotes eius induantur.* Nota, Christus induit nos, & nos induimus Christum. Induit nos, id est, ornatur in nobis; nos induimus Christum, id est, nouam vitam per Christum.

Isa. 11. m

Votum impediunt, octo.

Gen. 27. d *Gen 39. d*

2. Paral. 6. g

Can. 3. a

Lectus triplex Christi.

Gen. 6. d

Ionæ 3. b

PSALMVS DAVID. CXXXII.

E*Cce quàm bonum, & quàm iucundum.*] Hic dicitur, quod gradus non patitur alienationem supple à

Contemplationis gradus.

proximo. Nota autem,quod tres ſunt gradus contemplationis : Variatur enim vel mentis dilatatione, vel ſubleuatione, vel mentis alienatione. Dilatatio eſt ex induſtria humana:alienatio ex ſola Dei gratia:ſubleuatio ex vtriuſque permixtione.Dilatatio fit tribus modis:arte,exercitatione, attentione. Arte aliquid comparamus, quando ſagaci inueſtigatione aliquid agendum addiſcimus : exercitatione, quando quod ab arte habemus,in exercitationem vertimus:attentione,quãdo id,quod attendimus, ſtudio , & diligentia exequimur.Primus gradus eſt artis perceptio:ſecundus eiuſdem frequens exercitatio:tertius exercitij diligens intentio.Alienatio fit tribus modis:Nam fit præ magnitudine deuotionis,præ magnitudine amaritudinis,præ magnitudine exultationis. De ſubleuatione alias dicetur:*Sicut vnguentum.*Vnguentum tribus modis dicitur: Nam tres mulieres emerunt aromata, vt vngerent Ieſum. Et illæ tres mulieres, mens, manus, lingua , vnde Petro ter dictum eſt à Domino:Paſce oues meas,id eſt, paſce, ore, mente, & opere,id eſt,animi oratione, verbi exhortatione,exempli exhibitione,vnde dicitur: Boni animi eſto:& bonitatem,& diſciplinam,& ſciẽtiam doce me.Tria vnguenta ſunt,affectus compaſſionis,zelus rectitudinis,ſpiritus diſtractionis : vnaquæque mulier ſuum vnguentum habebat.His vnguentis debemus Ieſum vngere mortuum in ſepulchro,id eſt, fidem mortuam in nobis.Noſtrũ autem non eſt Chriſtum in nobis reſuſcitare, ſed vngere, ne in nobis fœteat peccatum quatriduanũ. Nam poſſumus nos facere minus malos nõ bonos inceptione gratiæ. Hoc vnguentum emamus nummo propriæ voluntatis. *In orã veſtimenti.*Nota,tunica Chriſti fuit incõſultis deſuper contexta per totum,quia facta acu, non textura, & ligata de ſuper à fine vſq; ad finem, ſicut pelliciarũ corrigia.Tunica eſt Eccleſia, quæ non recipit ſectionem. Et eſt contexta charitate , quæ eum licat,ſicut gluten indiſſolubile deſuper , quia charitas ſuperior eſt aliis virtutibus.Per totum dicitur,quia à primo fideli,id eſt Abel,vſque ad vltimum manet charitas in Eccleſia.*Sicut vos Hermon.*Rubigo duplicitet aufertur:duro aliquo, vt ferro,vel petra:molli,vt aqua,vel vnguento.Sic rubigo peccati duro auferebatur in lege, ſcilicet per circumciſionẽ,quæ ferro,vel petra fiebat :ſed in tempore gratiæ,aliquo molli,ſcilicet aqua baptiſmi,vel vnctione duplici, ſcilicet corporali , & ſpirituali, ſcilicet ratione gratiæ.Hermon anathema interpretatur.Eſt autẽ anathema ſeparatus ab vnione , vel communicatione Eccleſiæ.*Quoniam illic mandauit Dominus.*Hoc verbum mandauit,ſemel poſitum, in duabus ſignificationibus accipitur.Nam mandauit benedictionem,id eſt,præcepit:mandauit,id eſt,promiſit : Et ideo hoc verbum eſt repetendum. Nota , hic pſalmus non recipit diuiſionem,quia tendit ad vnitatem.

Alienatio.

Vnguẽtum *Iar.16.a*

Ioan.21.c

Pſal.118.i

Hermon. Anathema quid.

PSALMVS DAVID. CXXXIII.

ECce nunc benedicite Dominum.]In hoc pſalmo oſtẽdit,qui debeant laudare Deum, cum dicit : *Omnes.* Et quare, vnde:*Serui.*Et quem,ibi : *Dominum.* Et vbi, quia in aduerſitate,ibi:*In noctibus.* Et quo modo , vbi *Extollite manus veſtras*:ſcilicet operis & voluntatis.Hę ſunt duæ manus.Oſtendit etiam probis retributionẽ, vbi dicitur:Et videas pacem ſuper Iſraël. Hic oſtendit laudem,vnde : *Benedicite.* Laudantium humilitatem , vnde : *Serui.*Humilitatis vniuerſitatem, vnde : *Omnes* Rei laudatæ excellentiam, vnde:Dominum. Horum perſeuerantiam,vnde:*Qui ſtatis.*

Pſal.127.b

PSALMVS DAVID. CXXXIV.

LAudate nomen Domini.]Quoniam ſuaue eſt, Nos in præſenti guſtamus.Nam cognitionis Dei partẽ capimus,non totum. Sed totum capiemus in futuro, vnde:Satiabo,cum apparuerit gloria tua. Nam ad literam guſtamus vel mordemus,non totum capimus.Sic etiam Chriſtus dicitur momordiſſe infernum : quia quoſdam eduxit,ſed non omnes:vnde hoc:Ero morſus tuus,inferne.Nota:duo ſunt,cognitio , & amor. Alterum ad illuminationem, alterum ad refectionem. Cognitio illuminat,amor reficit:cognitio veritatis, amor bonitatis.In his omnis vera beatitudo conſiſtit,ſcilicet in cognoſcere,& amare,vnde hoc:Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.In guſtate,dilectio:in,videte, cognitio intelligitur.*Quecunq; voluit Dominus fecit in cælo & in terra,& in omnibus abyſſis.*Si inuenit cor intelligentia lucidum,vt cœlum,vel ignorantia tenebroſum,vt abyſſum. Si reperit mentem ſolidam conſtantia, vt terram : vel concupiſcentia lubricam, vt aquam,vbique quidem & ſemper ; *Omnia quæcumque Dominus voluit fecit in cælo & in terra : & in omnibus abyſſis*]*Educens nubes ab extremo terræ.* Extrema terræ noſtræ peccata infima , & ab extremitatibus nubes producitur:quia ex turpitudinis noſtræ recordatione caligo cõfuſionis generatur. Sed nubes huiuſmodi in carcere cõnubilant,contra concupiſcentiæ æſtũ refrigeriũ parant.*Fulgura in pluuiam fecit.* Nubes,caligo cõfuſionis,ſed fulgur,terror maieſtatis. Pluuia enim fletus compunctionis : prius enim ante mentis noſtræ oculos turpitudinis memoria reducitur , poſt modum in eorum recordatione diuini terroris formidine concutitur.Tandem inter cõfuſionem & formidinem deprehenſa in fletu compungitur. Nubem ſuper me aſpexi, quoties confuſio faciei meæ cooperuit me. Fulgura excipio, quando terrores Domini militant cõtra me. Pluuia deſcendit , quoties potauit lacrymis meis ſtratũ meum.*Qui producit ventos de theſauris ſuis.* Tres ſunt venti:aliter ſpirat ſpiritus timoris , aliter ſpiritus pietatis,aliter ſpiritus fortitudinis.*Percuſſit primogenita Ægypti:ab homine vſque ad pecus:*Initiũ omnis peccati ſuperbia.Tenebræ,ſcilicet Ægyptus talia gignunt primogenita:alij ſuperbiunt de ſanctitate:alij de vanitate. Superbia vanitatis,eſt primogenitũ pecoris:arrogantia ſanctitatis , eſt primogenitum hominis. Flãte igitur aura diuini ſpiritus,percutitur primogenitũ hominis vſq; ad pecus.*In cœlo & in terra.* Homo dicitur microcoſmos,id eſt,minor mundus,& eſt cœlũ,quantum ad animã:terra,quantũ ad corpus:anima ergo eſt cœlũ quia eius conuerſatio in cœlis eſt.Et habet ſolẽ charitatis,& lunã,continentiã;aſtra, virtutes;charitas enim quaſi feruor dilectionis,illuminat animam. Et ſicut dicit Macrobius,luna beneficio ſolis illuminat noctem ; nam luna,quaſi luce lucens aliena;ſic abſque feruore charitatis & beneficio, merium continentiæ nõ valet. Item ſicut aſtra non in die,ſed in nocte lucent;ita virtutes,ſicut non in proſperitate, quaſi in die , ita non lucent,ſicut in nocte;id eſt,in aduerſitate;nam in nocte apparent,qui boni,& qui non; nam aurum in fornace probatur;*Fulgura*;ecce iuſtitia.*In pluuiam fecit*;ecce miſericordia.Vnde,in dolore,ecce iuſtitia;paries filios;ecce miſericordia.Nota;oleũ ſupernatat aqua;nam miſericordia ſuperexaltat indicium : vnde legitur de quodam,qui attulit quinque cados olei , & duos vini. Sic Samaritanus in curatione ſemiuiui vulneribus,plus appoſuit olei,quàm vini;Nam oleũ effuſum nomen tuũ; nam vinum in tanta abundantia effuſum eſt; nõ enim, vt intres in iudicium cum ſeruo tuo,ſed ibi ſit oleum, ſcilicet miſericordia eius,qui coronat me in miſerationibus.*Qui producit ventos.*Venti ſunt ſpiritus ſapiẽtiæ & intellectus;ſpiritus conſilij & fortitudinis ; ſpiritus ſciẽtiæ & pietatis;ſpiritus timoris Domini.Primi quatuor ad intellectũ;alij ad effectũ pertinẽt. De illis quatuor ventis,ſpiritus ſapientiæ ſpirat à meridie , ſcilicet auſter,qui eſt calidus;ſpiritus intellectus ab oriẽte;ſpiritus conſilij ab aquilone; ſpiritus ſcientiæ ab occidẽte;De illo theſauro dicit Apoſtolus;O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Illi autem quatuor theſauri per quatuor gazophylatia conſtituũtur,& ibi formantur.Primum in parte occidẽtali, in ſenſu hiſtorico:ſecundum in ſeptentrionali,ex parte ſenſus moralis;tertium ex allegoria,extructũ ſtat ab oriente;quar-

Oſea.13.d Amor & cognitio. Beatitudo in cognitione & amore conſiſtit. *Pſal.33.b* *Ricardus in hunc Pſal.*

Ecclí.2.a

Gen.3.e

Iaco.2.e

Luc.10.f *Cant.1.a*

Pſal.142.a *Pſal.12.o* *Richardus in hunc verſum.*

Venti tres. *Eccli.10.b* *Exod.12.d*

Homo Microcoſmos *Phil.3.d*

Macrobius lib.1.cap.19. com. in ſomn.ſcip.

Iſa.11.a

Rom.11.d

tum,

tum,ex anagogia,in meridie.In gazophylatio occidentali reconditum est argentum eloquentiæ. In septentrionali virtutũ gemmæ.In oriẽtali purpura & byssus ornamenta legalia,scilicet varia sacramenta Ecclesiæ. In meridiano aurum cœlestis sapientiæ.In primo,fides in secundo,operatio:in tertio,deuotio : in quarto,contemplatio. Notandum autem,quod occidentale gazophylatium orientale ostiũ respicit,& illi è regione opponitur:quia quidquid allegoria astruit, historia in figura præcessisse ostendit:sic in septentrionali,& meridiano.Quia dum laborum merces è regione cernitur, in virtutum exercitiis libẽter desudatur: sic spiritus iste flat & de thesauris Dei producitur & dissoluit glaciẽ peccatorum.Hi venti perflant terram viuentiũ, quibus imperat,qui ambulat super pennes ventorum. *Psal.103.a*

Qui percussit primogenita Ægypti. Duplici de causa Ægyptus dicitur mũdus,de quo hic agitur,causa similitudinis,causa geminę interpretationis.Similitudo hic. Nam sicut mater aliquid amarũ apponit mammis, vt puerũ separet à mammillis;sic Deus vt separet Iudęos ab Ægypto,aliquid amaritudinis eis imposuit:nam illi grauiter puniti sunt:sic nos Deus per amaritudines reuocat in præsenti à mundo. Duplex est interpretatio huius nominis,Ægyptus:nam dicitur tenebræ. Et nos sumus in tenebris ignorãtiæ,vel culpæ, vel pœnæ,vnde hoc:Habitantibus in regione vmbræ mortis,lux orta est eis,id est,Christus. Et dicitur afflictio:Nã sumus in afflictione,vnde dicitur:Militia est vita hominis super terram.In hoc psalmo sic debet esse : *Qui percussit gentes multas,& occidit reges fortes.Seon regẽ Amorrhęorum,& Og regẽ Basan,Et omnia regna Chanaam.*] *Hęreditatem populo suo.*Gentes sunt hæreditas Iudæorũ. Nam sicut hæreditas nos pascit,& nobis seruit:ita Gentiles persequendo Iudæos eis seruiebant ; quia à vitiis purgabant,sic dicitur,quod Esaü seruiuit Iacob fratri suo. *Memoriale tuum.*Deus habet memoriale, scilicet signũ in nobis,quo nos ab aliis cognoscit, sicut oues signatas.Sic Deus pater triplici signo signauit filiũ suũ præ aliis:nam eum signauit signo Dei & hominis:& dedit peccati immunitatẽ:& donorum plenitudinem. Nullum horum in alio reperitur,& triplici signo etiam signauit nos , scilicet baptismi susceptione , peccati remissione,bona operatione.*Benedictus Dominus Deus ex Sion,*id est,ab Ecclesia,& tunc,*ex Sion* erit personaliter. Nota:Sion,speculatio interpretatur.Est autem triplex speculatio:nam prima est in rebus,secũda in operibus, tertia in moribus. Speculatio,quæ est in rebus, est in tribus,scilicet,in materia,forma,& natura.Materiã & formam visu corporeo comprehendimus. Natura partim exposita est sensui,partim reposita est rationi : natura enim consideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodũ forma consistit in qualitate intrinseca. Speculatio,quæ est in operibus,alia est,quæ est operatio naturæ,alia industriæ.Naturæ,vt in germinibus,in arboribus,in animalibus. Operatio industriæ est,scilicet artificis,quæ attenditur in picturis,& in cælaturis, scriptura:& huiusmodi.Illa,quæ est in moribus,partim est ex institutione diuina , partim est ex institutione humana.Ad diuina instituta pertinẽt obsequia diuina, & Ecclesiæ sacramenta.Ad humana instituta pertinẽt humanæ legis cõsuetudines.Diuina institutio propter viam superiorem:humana propter inferiorem.

Ægyptus dicitur mũdus duplicẽ ob causam

Ægypti duplex interpretatio. *Isa.9.a*

Iob.7.a

Gen.27.g

Deus triplici signo homines signauit.

Sion.

Speculatio triplex.

PSALMVS DAVID. CXXXV.

Confitemini Domino.]Duplex confessio:alia laudis, alia criminis. Confessio criminis,est conuersio peccatoris. Confessio laudis,est glorificationis. Prima est in detestatione mali. Secunda in exultatione boni. Primam parit timor : secundam amor. *Qui fecit cœlos in intellectu.*Secundum Augustinum,sic debet exponi: *Confitemini Domino,quoniã bonus,*qui fecit hæc,& hoc. Et quare confitemini ei? *Quoniam in æternum misericordia eius.*Non enim vult Augustinus, quod facere cœlos,sit opus misericordiæ,sed bonitas , & ideo secundum eum resumendum est, confitemini. Secundum Cassiodorum:Fecit cœlos:Quoniam in æternum misericordia eius;Secundum Augustinum : Confitemini Domino,quoniam bonus,quoniam in æternum misericordia eius. *In intellectu,* id est,in filio:quare pater dicatur magis operari per filium , quã per Spiritum sanctum,supra patet. Misericordia Dei magna est in omnibus,qui solem suum facit oriri super bonos,& malos,vnde in pœnitentibus:Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.In perseuerantibus vnde hoc:Si dicebã:motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me. Alibi : Misericordiæ tuæ multæ,Domine.Magna in retributionibus, vnde hoc : Mensuram bonam,& confertam,& coagitatam,& superefluentem dabunt in sinum vestrũ:id est, vltra meritum.*Lunam & Stellas.*Nota : Sapientia de diuinis:scientia de humanis:scientia ad triuiũ : sapientia ad quadriuium.*Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum* id est,gloriam mundi, qui dicitur primogenita, id est, præcipua,secundum reputationem hominum. *Qui diuisit mare rubrum,*Iudæi habuerunt mare ante se,iuxta se,& post se.Ante,ad impedimentum:iuxta, in adiutoriam:post,in firmamentum securitatis contra hostem. Hoc ad literam fuit verum de Iudæis tendentibus ab Ægypto in terrã promissionis. Ante,in impedimentũ. Iuxta,quasi murũ à dextris,& à sinistris in adiutorium defensionis.Post transitum, in firmamentum securitatis,scil. ab hostibus. Sic nos habemus ante mare, scil. visionem futurorum periculorũ. Iuxta nos,laborẽ incumbentium certaminum.Post nos,præteritorum malorum dolorem. Mare ante,est timor pusillanimitatis: iuxta labor solitudinis:post,dolor pœnitudinis.*Qui traduxit populum suum* Nota:Iudæus,confitens:Hebræus, transitor interpretatur.Confessio facit Iudæũ,transitus Hebræum.Iudæi primo transierunt de Ægypto , post de deserto intrantes terrã promissionis. Ergo primus transitus est de Ægypto,secũdus de deserto:id est,primo mense de mũdo ad te ipsum, quasi de Ægypto ad desertum:post de te ipso ad Deum,quasi de deserto ad terram promissionis. Difficilius est transire desertum, quam Ægyptum.Nam difficilius est relinquere curam sui , quam abrenuntiare mundo. Iudæi enim vno die exierũt de Ægypto:sed quadraginta annis de deserto. Qui non gerit curam sui,id est,qui non colit se,deserit se,& ita exit de Ægypto.Promissio facta est Iudæis,& data Gentibus. Videtur,quod deberet dari Iudęis. Dicimus,quod promissio facta est Iudæis,sed non de Iudęis,immo de Gentibus.Nam dictum est Abrahæ : In semine tuo benedicẽtur omnes gentes. Non est enim dictum:omnes Iudęi:& ideo Gentibus data est.

Confessio duplex.

Aug. in Psal.135. tom.8.

Cassiod.in Psal.135.

Sup. in Psal. 103.pag. 146.Col.1.e

Matt.5.g

Psal.50.a

Psal.93.d

Psal.118.n

Luc.6.f

Sapientia scientia.

Gen.22.d

PSALMVS DAVID. CXXXVI.

Super flumina Babylonis.]Tres sunt ciuitates,Babylonia, Iericho, Hierusalem.In prima est iustitia captiua, in secunda sollicita , in tertia Domina. Prima est in mortis confusione:ecce Babylonia,quæ vocatur cõfusio. Secunda in vitæ defectione:ecce Iericho , quæ interpretatur defectio. Tertia est in æternæ pacis visione:ecce Hierusalem;id est,visio pacis.In prima sunt dæmonũ socij , mali homines : in secunda boni malis permixti:in tertia hominum, & Angelorũ conciuium quædam societas. *In salicibus in medio.* Mali dicuntur salices propter tria,quæ ad literam,& salicibus,& malis hominibus conueniunt mystice,propter sterilitatẽ, vnde hoc : Omnis arbor , quæ non facit fructum bonum excidetur , & in ignem mittetur. Propter aquæ refrigerationem : nam diuites his temporalibus refrigerantur. Propter amaritudinem , vnde & Seon dicitur rex Amorrhæorum, amaricantium. *Suspendimus organa nostra.* Hoc repræsentatur in Ecclesia , quando ei subtrahuntur temporalia,& ipsa suspendit organa, id est,non cantat. In lamentationibus Hieremiæ sunt viginti octo versus:primo versui præponitur prima litera alphabeti hebraici,& sic vsq; ad vigesimũ secundum versum,& ita secũdo,& tertio,& quarto facit,&

Tres ciuitates.

Babylonia.

Iericho.

Hierusalẽ.

Mali dicuntur salices propter tria. *Matth.3.c*

Psal.134.c

Psal.135.c

Iudæus. Hebræus.

ita

ita illam lamentationem quadruplici alphabeto deplorauit,id eſt,quater iterato. *Si non propoſuero Hieruſalem*,vel ô Hieruſalem,ibi,*tui*,non debet eſſe, quod per genitiuum patet,quia, *propoſuero*, non exigit genitiuũ *Memor eſto*. Deus dicitur bonorum memor in merito, in præſenti, vnde hoc: Quia in humilitate noſtra memor fuitnoſtri.Et eſt memor bonorum in præmio,vnde hoc:Sicut mater,non obliuiſcitur populi ſui.Et eſt memor malorum in merito, & in præmio , vnde hic: *Memor eſto filiorum Edom. Beatus, qui tenebit,& allidet paruulos ſuos ad petram. Beatus , qui retribuet tibi*.Nota:Deus peccata condonat,bona, & merita donat,præmium redonat.Nota:Deus peccata condonat, quia tria impediunt integritatem fidei, puſillanimitas,nimietas, leuitas.Puſillanimitas, vt Petrus dixit : Exi à me Domine, quia peccator ſum. Nimietas , vt quando Petrus dixit:Paratus ſum, & in carcerem, & in mortem ire:tunc nimis feſtinauit. Leuitas , vt in illis , qui cedunt omni vento doctrinæ.

Deus memor. *Pſal.135.d*

Luc.5.a

Luc.22.d

Epheſ.4.c

PSALMVS DAVID. CXXXVII.

Eccleſia.

Ant.2.c

Confitebor tibi Domine.]Hic dicitur, quod Eccleſia laudat Deum,& ita facit fructum, cum per ſuam rædicationem plures ad Deum gignit , vnde tribus ominibus in Cantico amoris vocatur,ſcilicet:Amica mea,formoſa mea, columba mea. Amica mea per prædicationem. Columba mea per orationem. Formoſa mea per contemplationem.Amica ſponſi eſt,cum prędicando,miniſtrando,conſulendo, Sponſo acquirit lucrum.Columba,quæ pro ſuorum , & aliorum delictis gemit.Formoſa,quæ cœleſti deſiderio accenſa, Dei cõtemplationem induit : *Confitebor tibi*.Nota:non niſi in Hieruſalem,& tantum in templo , & ſuper altare, & non niſi altare concauum , & quadrangulum debent fieri ſacrificia.Ibi thus,& vitula debent offerri.Moraliter:Sic non eſt verum ſacrificium, niſi in Hieruſalem, id eſt,in Eccleſia,& in templo,ſcilicet in te ipſo,vnde hoc: *Adorabo in templum ſanctum tuum*.Vnde Apoſtolus templũ Dei ſanctum eſt,quod eſtis vos, & in illo templo ſcilicet in nobis eſt altare concauum, ſcilicet fides noſtra,quæ recipit verbũ Dei , quæ eſt quadrata quatuor virtutibus.Ibi thus orationis,vnde hoc:Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo. Contritum cor,& humiliatum,ibi eſt ſacrificium.Nam ſacrificium Deo , ſpiritus contribulatus : & ibi debet eſſe ignis continuus,& non alienus, ne pereamus cum ſacerdotibus,ignem alienum offerentibus , ſcilicet cupiditatẽ.Sed in mente noſtra ſit ignis charitatis , & ex hoc ſacrificio ſuauiſſimus odor redolebat Deo,& hominibus.Bona conſcientia Deo,& bona fama hominibus.*Quoniam magnificaſti*:id eſt,magnũ oſtendiſti.Nam poteſtas apparuit in rerũ creatione, & gubernatione, maieſtas in eius cõprehenſione, benignitas in humanitate,poteſtas in Iudæis apparuit,vnde in lege dicitur: Ego ſum Dominus. Philoſophis maieſtas, de quibus Apoſtolus:Quod notum eſt Dei,manifeſtum eſt in illis.Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis:quia inuentionem illam attribuunt ſibi. Nobis autem in tempore gratiæ apparuit benignitas , & humanitas Saluatoris noſtri Dei.Poteſtas exigit ſubiectionẽ, maieſtas admirationem , benignitas commendationem. *Alta à longe cognoſcit* Nam ſuperbi ſunt longe à Deo.Sed prope eſt Dominus inuocantibus eum.Vel : *Alta à longe*, id eſt valde longe cognoſcit,per approbationem,vt ſolet dici.Hic longe melior eſt illo,id eſt,valde melior eſt illo. Nota : Superbia contra patrem : nam potentia patri attribuitur.Auaritia contra filium : nam prodigus fuit, qui non tantum ſua,ſed ſeipſum pro nobis dedit. Inuidia contra Spiritum ſanctum : quia ſpiritualiter dicitur benignitas.Ira contra proximum. Hæc in cruce oblata ſunt, quæ ſignificantur , per fel, quod ei oblatum fuit.Nam ſicut hæc quatuor ſunt interius,ſic eſt fel quoddam interius amarũ:Sed cum guſtaſſet , noluit bibere.Nam peccatis non conſenſit. Nota : Oblatum

Ant.2.c

1.Cor.3.d

Pſal.140.a

Pſal.50.d

Leui.10.a

Exod.6.a
Rom.1.b

Tit.2.c

Superbi.

Pſal.144.d

Superbia.
Auaritia.
Inuidia.
Ira.
Matth.27.e
Mar.15.f
Luc.23.e
Ioan.19.e
Ibidem.

A eſt Domino in cruce fel cum amaritudine, ſpongia,& aceto.Et hoc modo cuilibet religioſo offeruntur.Nam fel eſt amaritudo ex carne. Arundo eſt rigor diſciplinæ.Acetum eſt ſeueritas prælatorum. In ſpongia,cibi & pannorũ vtilitas. *Quoniam magnificaſti*. Hic eſt locus à maiori:nam ſi ſanctificauit Chriſtum , ſcilicet maiorem,poterit & ſanctificare nos minores. Vnde Claraualleníis dicit, quod quandoque eſt locus à magno, maiore,vel maximo;vnde etiam tria genera peccatorum diſtinxit , ſcilicet peccatum originale, perſonale, ſingulare.Originale eſt,quod non ſolum afficit perſonam,ſed totam naturam : omnes enim cum originali naſcimur. Perſonale,cum non ſolum alieno,ſed etiam compedimur proprio peccato. Singulare , quod crudeliſſimi Chriſticidæ commiſerunt .Proquo remittendo Dominus orauit, dicens : Pater ignoſce illis,quia neſciunt , quid faciunt. Cum ergo Deus maximum peccatum remiſit,ergo à maiori,vel maximo: remittet minora,vel perſonalia,vel etiam originalia.

Ibidem.

Peccatum triplex.

Luc.23.e

PSALMVS DAVID. CXXXVIII

Tenebræ.

Epheſ.5.b

Pſal.17.b
Ibidem.
Iſa.9.a

Matth.22.d

Corpus Chriſti tribus modis ſumitur.
Aug. tract 26.in Ioan.
Thren.4.a

Luc.22.c

Ioan.9.a

Gen.3.d

Luc.15.c

Luc.10.c
Luc.15.c

1.Cor.11.d

Leuit.26.d

Domine probaſti me.] Quandoque tenebræ dicuntur peccatum, quandoq; peccatores , vnde Apoſtolus:Eratis aliquando tenebræ,nunc autẽ lux in Domino. Quandoq; ſermo obſcurus. Vnde de Chriſto: Qui poſuit tenebras latibulum ſnum:ſcil.ſacram ſcripturam.Et, Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Quandoq; ignorantiam,vnde hoc:Populus, qui ambulabat in tenebris,vidit lucem magnam. Quandoque infernum vnde hoc:Mittite eum in tenebras exteriores:id eſt in infernum.Quandoq; carentia luce ſolis tẽporalis. Nota. Corpus Chriſti ſumitur tribus modis : quandoque ſacramentaliter, vnde hoc : Vt quid paras dentem , & ventrem : crede,& manducaſti.Quandoque per intelligentiam,vnde hoc:Paruuli petierunt panem, & non erat,qui frangeret eis:id eſt,ſacram ſcripturam aperiret eis.Per fruitionem,quod erit in patria, vnde Dominus ad diſcipulos:Vt edatis carnem meam , & bibatis meum ſanguinem in regno patris mei.Nota:ad maſticationẽ panis,ſaliua eſt ſemper neceſſaria, ſic ad ſumptionem corporis Chriſti ſaliua eſt neceſſaria; de capite deſcendens,id eſt,Chriſtus à patre veniens,qui dicitur ſaliua in Euangelio,vbi ſanauit cæcum luto facto ex ſaliua,& terra,id eſt,genus humanum, coniũctione verbi,& carnis.In ſudore,& labore,pane tuo veſceris. labore,quantum ad exercitium : in ſudore , quantum ad difficultatem.Filius prodigus receſſit à patre, id eſt, genus humanum à Deo:ſine Deo,ad mortem tendens per Deum rediit ad Deum, tendens ad vitam. Nota: Deus in principio dedit homini quatuor virtutes , virtutem,ſcilicet miſericordiam, quaſi cuſtodem , & pediſſequam,quæ præiret,& ſequeretur eum. Talem nutritium dedit ei Deus nuper orto. Veritatem,eruditorem,vt eum corrrigeret:iuſtitiam,qua regeretur:patiẽtiam,qua foueretur. Et his veſtibus ſpoliatum eſt genus humanum,quando incidit in latrones. Eiſdem reindutus eſt à patre,quando filius prodigus rediit ad patrẽ. *Probaſti*. Ad hoc,quod homo digne ſuſcipiat corpus Chriſti,duo ſunt neceſſaria,contritio,& probatio: non enim ſola contritio dignum facit,vnde Apoſtolus Probet autem ſeipſum homo,& ſic de pane illo edat, & de calice bibat. *Et tu Domine cognouiſti*. Nota ſunt noua,ſcilicet promiſſionum impletio:ſunt vetera , impletionum promiſſio : vetuſtiſſima, quæ ad diuinitatẽ. De Diuinitate ergo habere debemus , & cum impleta fuerit promiſſio,vetera, ſcilicet promiſſiones, & legis obſeruãtias proiicietis,non vetuſtiſſima. Vnde dicitur: Vetuſtiſſima veterũ comedetis,& nouis ſuperueniẽtibus,vetera proiicietis. Lux fulgebit.Hæc Miſſa de promiſſione eſt , ideo non repetitur, quia promiſſio ſilet & veritas adeſt. Sed hæc ſcilicet: Puer natus,ſepe cantatur,quia eſt de impletione veritatis. Et nos comedimus vetuſtiſſima veterum noua incidendo , vel frangendo,maſticando,glutiendo. De primo ; Paruuli petierunt

Digitized by Google

Thren.4.a Leuit.11.d Psal.118.k Psal.33.b Iob.7.d

tierunt panem.De secundo in lege : Mundum animal ruminabit.Et sacra scriptura masticando ruminari debet, & hoc ruminando , vnde hoc:Lex tua meditatio mea est.De tertio:Gustate, & videte , quoniam suauis est Dominus.Et alibi:Nec dimittis me,vt glutiam saliuam meam, quia hic cibus non venit in præsenti vsq; ad guttur,non vsque ad ventrem,non vsq; ad satietatē.Quia in præsenti est refocillatio, non saturatio. Sed satiabor,cū apparuerit gloria tua:Modo gustamus , sed non satiamur. Sic sacra scriptura primo inciditur , vel frangitur,masticatur,deglutitur.*Posuisti super me.*Nota: in præsenti non potes anteriora videre Dei,sed posteriora,id est,non diuinitatem , sed humanitatem. Sed quæ fuit causa,quare filius hominis apparuit in carne? In illa incarnatione quatuor virtutes possūt notari.Nā benignitas filium Dei, vt ad nos veniret,inuitauit,misericordia traxit,veritas, qua se promiserat venturum compulit,puritas vteri virginalis suscepit in aula,integritas eduxit , obedientia deduxit , patientia armauit, charitas verbis,& miraculis manifestauit.*Et nox illuminatio mea.*Homo debet illuminari,& tunc rectè poterit offerre. Et ad hoc tria sunt necessaria , scilicet virilis constantia, virginalis continētia,& humilis conscientia.Nam oblatione Christi in templo,scilicet in purificatione Virginis tres fuisse legūtur,Ioseph vir Mariæ, Maria,& Puer.Nā in oblatione nostra fit in proposito perseuerandi animus virilis:ecce vir:sit in continentia castitas virginalis:ecce Maria:sit in cōscientia simplicitas & humilitas puerilis:ecce Puer:sic illuminatus in tēplo Dei poterit offerre & sacrificare Deo.Nota hic dicitur, quod mulier quæsiuit drachmam perditam, id est, sapientiam, quæ appropriato vocabulo dicitur filius,genus humanum. Nota:tres sunt, patientia , sapientia,benignitas:& nos in opere mundi tria cogitare debemus:quid sit, quo modo sit,ad quid sit.In esse inuestigabilis potentia , qua multa,& magna creata sunt.Sapientia in hoc,quod sursum, vel deorsum, vel medio locata sunt:si mediteris,ad quid facta sunt, occurrit tam benigna vtilitas,quàm vtilis benignitas.Potentissime omnia ex nihilo:sapientissime pulchra:benignissime omnia vtilia creata sunt:ecce tres personæ, vnde Apostolus:Ex ipso,& per ipsum , & in ipso sunt omnia.*Suscepisti me de vtero matris meæ.*Nota cōceptionem Christi. Primo concipitur:postea nascitur:& non nisi de virgine:postea nutritur.Et tunc ætate & sapiētia perficit.Christus concipitur,cum primo incipit interesse veritas per contritionem. Nascitur per confessionem:nam,Notus in Iudæa Deus:nascitur de virgine id est,de cordis puritate,& nutritur studio perseuerātiæ.Proficit ætate,scilicet processu tēporis : proficit sapientia in amore & cognitione veritatis.Hoc aliter exponitur,vbi vterus virginis,cliban⁹ vocatur hac similitudine.Nā ibi fit panis,qui de cœlo descēdit, & ignis Spiritus sācti.Et ibi ille panis coctus factus est esibilis: nam panis fit esibilis per depositionē,sic corpus Christi:nam sub forma panis & vini sumitur. Sed sub alia abhorreretur. Sic in vas mundum ponitur per decoctionem,& ille panis fit in tribus coctus:in clibano,in craticula,in sartagine:sic legitur in Leuitico. In clibano,id est,in Virginis vtero:in sartagine,id est,in passione ante mortē,quem coctum sumpserunt aliquantulū discipuli in cœna,sed nos sumimus bene coctū:in craticula,id est,in ara crucis,per depurationem.Nam bene depuratum est in resurrectione corpus Christi.Nā caro eius refloruit.*Confitebor tibi.*Duo sunt,quorum vnū debemus Deo exhibere,alterū à Deo expectare:à nobis honor Deo est exhibendus confessionis, & potestas à Deo expectanda remissionis. *Os meum* Os igitur significat sanctos,qui fortes sunt,vel liberū arbitriū , quod ex toto exprimi non potest:nam per peccatum confractum fuit,sed non ex toto diruptum.Nam liberum arbitrium supra se olim nitens corruit infra se,confractū est à se,ac per hoc debilitatum est in se,& surgere nō potuit omnino per se , sed in passione Christi recte

Exod.33.c

In incarnatione filij Dei notantur quatuor virtutes

Luc.2.c

Luc.15.b

Rom.11.d

Christi conceptio.

Psal.75.a

Luc.2.g Ioan 6.b Sup.in Psal. 33.

Leuit.1.b

Os quid significet.

actum est per fidem,per charitatem consolidatum , per spem fœtatum,id est,fęcundatum,sed omnino nō erit pingue,& solidū,donec pascatur in pinguibus pascuis cum nonaginta & nouem ouibus.Nam satiabor, cum apparuerit,in persona Christi exponitur ab hoc loco, *Intellexisti cogitationes meas:& non potero ad Deum.* Hic dicitur, quod Christus homo non æquatur filio Dei scientia, vel in alio:sed quia anima Christi scit scientia creata,quidquid scit pater increata scientia & ecōuerso,quare ergo anima Christi nō potest æquari Deo in scientia?Dicitur, quod anima Christi æquiparatur in numero scitorum Deo,sed non in modo sciendi,id est,omnia scit,quæ Deus,sed non ita perfecte : vel dicitur,quod anima Christi nō æquiparatur Deo in sciētia,quia scientia creata est creatura.Scientia nō creata est creator,scilicet Deus. Nam creatura nullo modo æquatur creatori. Vel sic:ad hoc , quod aliquid alicui perfecte æquetur,tria sunt necessaria: dignitas,sublimitas,scitorum numerositas:in vltimo anima Christi æquiparatur Deo,non in primis duobus. *Dies formabuntur,& nemo in eis.*Nā omnes peccauerunt, etiā Petrus:sed triplici de causa,permisit Deus,Petrū peccare, scilicet vt fortior surgeret , vt propriā infirmitatē cognosceret;vt præsumptionem ab eo remoueret. Nam quantūlibet iustus nō debet præsumere de iustitia. Nā qui stat,videat ne cadat:& vt in subditis cōpassionem haberet,nam cū prælatus subditū errantē videt, debet ei compati. *Dinumerabó eos.*Deus dicitur aliquid numerare,id est , finē illius rei agnoscere,vnde hoc:Numerus dierum meorū,quis est:tu scis.Quandoq; pro terminare,vnde Balthasar vidit manū scribentem:Mane, Thecel,Phares.Mane,id est,numerositas;Thecel,id est, appēdit.Phares,id est,diuisit:quandoq; pro approbare, vnde hoc;Qui numerat multitudinē stellarum:quandoq; pro resurgere,vel conseruare,vnde hoc:Nam capilli capitis vestri omnes numerati sunt:id est, resurgent non peribunt.Quid hic ? Omnia in mensura,& numero,& pōdere dispositi. *Super arenam multiplicabūtur.* Iudæi dicuntur arena , duplici de causa. Arena maris, propter amaritudinem:arena,simpliciter,propter sterilitatem,vnde Propheta.Vsquequo claudicatis in duas partes?vno pede,scilicet veteri & nouo testamēto:arena maris,propter amaritudinem,vnde hoc:Vinea mea vsquequo cōuersa es in amaritudinē.*Si occideris.* Deus dicitur occidere quatuor modis:nam occidere pro reprobare,vt hic.Et pro separare animā à corpore, vnde hic:Mors & vita à Domino Deo sunt.Pro conuertere vnde hoc:Ego occidā & viuificabo. Pro damnare vnde hoc aliter exponitur.*Viri sanguinum*:duplici de causa fit separatio, cum aliquis propter culpam propriam nominatim excōmunicatur.Tali loco separandus est à bonis, vnde Apostolus de fornicatione:Expurgate vetus fermentū propter propriam infirmitatem:vnde cū sciam me non posse separari à peccato, quādiu in hoc mundo sum,debeo fugere opportunitatem, vnde Propheta:Elongaui fugiens & mansi in solitudine. Nota, necessaria est palea cum grano vsq; ad maturitatem & mali cum bonis:quia augent pœnitentiam, quæ aucta facit fructum. Quandoque autem prędicator seminat verbum Dei,obediētia illud semen recipit,patiētia fructum facit,perseuerantia metit:quia sola perseuerantia accipit brauium.Ad hoc quod homo saluetur, oportet eum habere ista tria.*Nonne qui oderunt me Domine oderā?*Hic dicitur,quod retia Petri in præsenti trahuntur; trahuntur autē in mari,in flumine , in stagno, in mari scil. in mundo,vbi sunt reptilia , quorum non est numerus;quia omnibus est modo prædicandum. In flumine,id est,in prælatis,& ecclesiasticis viris, qui dicūtur flumē:nam rigant mentes aliorū aridas rore gratię, quę mētes plantatæ sunt secus decursus aquarū.In stagnis,id est in claustralibus. *Perfecto odio.*Est triplex odiū scilicet malignū,quod dicitur fraternū,vnde hoc: Qui odit fratrē suum,homicida est. Est odium imperfectū, quando ei,qui me offendit:dimitto rancorē,& dico ei,

Aue,

Ezech.34.d Matth.18.b Luc.15.a Psal.15.d

Petrus quare à Deo permissus est cadere Sup. in psal. 80. 1.Cor.10.c

Psal.38.b

Dan.5.a.e

Psal.146.a

Matth.10.c Luc.12.a Sap.11.c

Iudæi quare arena dicantur. 3.Reg.18.d

Deus quomodo dicitur occidere. Deut.32.f

1.Cor.5.b

Psal.58.a

1.Cor.9.d

Petri retia.

Psal.103.a

Psal.1.d

Odium triplex.

1.Ioa.2.c

Aue,vt hic. Nam ad hoc,vt ſit perfectus,hæc tria ſunt neceſſaria:cognitio veritatis,amor virtutis, odium iniquitatis,ſcilicet,vt perſequamur vitium,non naturam.

PSALMVS DAVID. CXXXIX.

Dauid, quid notet.

Ripe me Domine.]Hic per Dauid intelligitur corpus Chriſti,ſcilicet Eccleſia,nam eſt corpus Chriſti ſpirituale,ſcilicet Eccleſia:eſt materiale, quod traxit de Virgine:eſt ſacramẽtale,ſcilicet forma panis.Nota,Eccleſia hic orat,& vult liberari à malis,& nõ poteſt:notandum autem,quod velle & non poſſe, eſt miſerum: nolle & poſſe eſt iniquum:velle & poſſe eſt feliciſſimũ, quod erit in patria:quod Deus perficiet plenum poſſe pro bona voluntate illius,qui bonum operatus eſt velle pro ſua poteſtate:tamen poſſe,velle,debere,nunquã conueniunt in præſenti,in eodem,ſed in futuro. *Eripe me Domine ab homine malo,à viro iniquo libera me.* Tentatio diabolica,quandoque ſubita, quandoque violenta, quandoque fraudulenta.Subita, quando rationis iudicium præuenit:violenta quando virtutis noſtræ poſſibilitatem excedit:fraudulenta, quando diſcretionis examẽ fallit.Inde eſt,quod diabolus diuerſa ſortitur nomina,dicitur auis,cum ſubito volat,cum mentem,ante deliberationem prꝫoccupat:cum ſentitur,violentus venit vt leo : cum per aſtutiam fallere nititur , homo nuncapatur.De primo in Euangelio:Semen cecidit ſecus viam,& volucres cęli comederunt illud.De ſecundo:Leo rugiens circuit quęrens,quem deuoret.De tertio,in Euangelio:Inimicus homo hoc fecit. *A viro iniquo.* Vir quatuor modis accipitur,vnde verſus.

Phil.2.b

Ricard.in hunc pſal. ... oratio ... bolica ... plex.

... aboli n... ...na diuer...

... 8.c

... et.5.c ... carn 13 a

Vir quatuor modis accipitur. Pſal.72.b Ricard. in hunc verſum

Annis,coniugio,ſexu, virtute, vir eſto.

Cogitauerunt iniquitates Aliud eſt cogitare, aliud loqui. Cogitauerunt,& locuti ſunt nequitiam,iniquitatem in excelſo locuti ſũt:*Cogitauerunt*, hoc pertinet ad cognitionem:*Locuti ſunt*, hoc pertinet ad locutionem: *In excelſo locuti ſunt*, hoc ad clamorem pertinet. Callidi diaboli cum coram perfectis iniquitatem cogitant, coram imperfectis ſuſurrant,corã perfectis,perfecte mali clamant. Ita in vno eodemq; homine hunc ordinem ſeruant, dum à perfectione eum rapere feſtinant. *Tota die conſtituebant prælia.* Nam diabolus bellum habet nobiſcum:quia de tribus nos tentat:ſcilicet de gula, de auaritia,de Superbia.Sed nos vincamus abſtinentia, gulã: paupertate ſpiritus, inanem gloriam , ſiue auaritiam: humilitate ſuperbiam.His tentatus primus homo, ſcilicet Adam, ſuccubuit. *Deus meus.* Deus dicitur omnium , beneficio creationis, ratione Chriſtianæ religionis.Deus quorundam, quodam priuilegio amoris , vt Deus Abraham,Iſaac, & Iacob. *Cuſtodi me Domine de manu peccatoris.* Propheta hic petit bona animæ vel vitam æternam.Nam tria debemus petere, bona corporis,bona animæ,& vitam æternam. Sed in his tribus, tria ſolent vitia ſubrepere:nam in prima petitione ſolet ſubrepere ſuperfluitas,in ſecunda impuritas:in tertia,elatio,ſiue ſingularitas. Nam quãdoque temporalia quærimus ad voluptatem,virtutem ad oſtentationem, vitam æternam non in humilitate , ſed in meritorum præſumptione : de quibus dicitur : Væ deſiderantibus diem Domini : Sit ergo oratio pro temporalibus circa ſolas neceſſitates reſtricta : oratio pro virtutibus ab omni impuritate libera:oratio pro vita æterna, nõ præſumens de meritis,ſed de Dei miſericordia. *Domine virtus ſalutis meæ.* Nam Deus eſt virtus & ſalus, id eſt,potẽtia & benignitas.Nota:tria ſunt in Deo,poteſtas, ſapientia benignitas.Potentia creat, ſapientia gubernat, benignitas conſeruat.Sed quia indiuiſa ſunt opera Trinitatis,hæc tria mutuum ſuffragium ſibi preſtant.Nam potentia per benignitatem ſapienter creat : ſapientia per potentiam benigne gubernat : benignitas per potentiam & ſapientiam potenter cõſeruat. *Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori*:id eſt,per deſideriũ meũ Triplex eſt traditio,prima corporalis, ſecunda ſpiritualis,tertia gehennalis:prima eſt cauſa ſecundæ,ſecunda tertiæ.De prima,Apoſtolus tradidit fornicarium Satanæ, id eſt , excommunicauit. De ſecunda Apoſtolus: Tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. De tertia in Euangelio : Tradite tortoribus , & ligatis manibus & pedibus mittite in tenebras exteriores. *Caput circuitus eorum.* Circuitus primo eſt genitiuus,ſcilicet,ſuper eos cadet caput circuitus,id eſt,caput viæ eorum:ſcilicet ſuperbia caput malorum,vel caput eorũ circuitus, id eſt,diabolus,qui circuit quærens quem deuoret,qui nunquam incedit via recta. *Vir linguoſus non dirigetur in terra.* Sed ſilens,vnde Propheta:In ſilentio,& ſpe erit fortitudo veſtra.Nam & beata virgo tantum,quantum legitur in Euangelio,locuta eſt Angelo nuntianti, Eliſebeth prægnanti, & Chriſto in medio doctorum ſedenti,& eidem in nuptiis reſidenti.

Diabolus tripliciter tentat nos.

Exo.3.d

Tria petenda.

Amos 5.c

Oratio qualis eſſe debeat.

In Deo tria ſunt.

Traditio triplex.

1.Cor.5.b Rom.1.d Matth.22.b

1.Pet.5.c Iſa.30.d Luc.1.d Ibid. Luc.2.g Ioan.2.a

PSALMVS DAVID CXL.

Domine clamaui.]Clamant Angeli in cœlo clamore laudis,vnde hoc : Clamabunt etenim , hymnum dicent.Clamat Moyſes in deſerto clamore deuotionis, vnde hoc:Clamor meus in conſpectu eius incroiuit in aures eius.Clamant filij Iſrael in Ægypto clamore neceſſitatis,vnde hoc:Clamauerunt ad Dominum , cum tribularentur:Clamat Sodoma & Gomorrha clamore iniquitatis,vnde:Clamor Sodomæ & Gomorrhæ multiplicatus eſt,& venit ad me:& dicitur ad Deũ venire, quando tantum peccant, quod Deus non vult plus ſuſtinere. *Dirigatur oratio mea.* Oratio penetrat cęlos,quę tamen habet tria impedimenta:nam quandoque eſt timida:nam timor immoderatus, ita reſtringit animum, quod nec ingreſſum,nec progreſſum habeat.Quandoque eſt tepida,quæ & ſi aggreſſum habeat,caret tamen progreſſu,eo quod non habet vigorem. Quandoq; eſt temeraria, quæ quamuis habeat progreſſum , caret ingreſſu , quia patitur repulſam, quia temeraria eſt. Sed contra hęc tria habet tres alas,ſcilicet vt fidelis,feruẽs, & humilis. Contra primum impedimentum , fidelis: contra ſecundum,feruens:contra tertium, humilis ſit. Primum non habet aggreſſum,nec progreſſum,nec ingreſſum:ſecundum habet aggreſſum,ſed non progreſſum,nec ingreſſum:tertiũ habet aggreſſũ,id eſt , inceptum,& progreſſum,non ingreſſum. Sed primum remedium habet aggreſſum,ſecundum progreſſum, tertium ingreſſum.Et ſic cœlos penetrabit,& tunc vacua redire non poterit.Eſt odor orationis, vnde in Apocalypſi:Habentes phialas plenas odoramentorum , quæ ſunt orationes ſanctorum:eſt odor bonę opinionis,vnde hoc:Fracto alabaſtro,&c.eſt odor ſalutis & damnationis,vnde:Aliis ſumus odor vitæ:eſt odor lucri, qui fœtet in naribus. *Oſtium circumſtantiæ* Oſtiũ oris debet eſſe apertum ad tria,& clauſum ad tria. Apertum ad cõfeſſionem, vnde hoc : Effundite corã illo corda veſtra: clauſum ad excuſationem,vnde hoc : *Non declinet cor meum in verba malitiæ. Ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Apertũ ad laudem, vnde hoc; Domine labia mea aperies,&c.clauſum ad propriam laudem, vt non prorumpat in iactantiã,ſicut Phariſæus,dicens;Ieiuno bis in Sabbatho.Apertum ad docẽdum bonos,vnde Apoſtolus;Os noſtrum patet ad vos, o Corinthij; clauſum ad docendos obſtinatos, vnde; Non eſt dãdum ſanctũ canibus. *Oleum peccatores non impinguet caput meũ.* Quot modis accipitur oleum,ſupra dictum eſt. *Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorum.* Hic dicitur quod Chriſtus vincit, regnat,& imperat;vincit in inferno,regnat in mũdo,imperat in cœlo;quia ibi nihil fit,præter eius volũtatem;in inferno fortiter vincit,diabolum captiuando; in mũdo regnat ſuauiter, omnia miſericorditer diſponendo; in cœlo imperat fortiter , inde angelos depellendo,vnde dicitur;Attingit à fine vſque ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. *Diſpoſita ſunt oſſa noſtra ſecus.*&c.A tribus pateris,à te,à proximo,à Deo primũ eſt auſteritas pœnitentiæ , ſecundum vexatio malitiæ alienæ,tertium flagellum correctionis diuinæ. In eo, quod pateris à te, debes voluntarie ſacrificare ; in eo,

Clamare. Pſal.64.c

Pſal.17.a

Pſal.106.b

Gen.18.a

Orationis impedimenta tria.

Orationis alæ tres.

Odor multiplex. Apo.5.c Ioan.12.a 2.Cor.2.d

Oris oſtiũ.

Pſal.61.a

Pſal.50.d

Luc.18.a

2.Cor.6.c

Matth 7.a Sup.in pſal. 88.

Chriſtus vincit,regnat,& imperat.

Sap.8.a

quod à proximo,potentes sufferre, & patienter ferre: in eo,quod à Deo,sine murmuratione, & cum gratiarum actione sustinere. *Singulariter sum ego,donec transeam.*id est, per martyrium crucis. Nota: quidam martyrum mortui sunt pro lege,vt Machabæi:quidam pro veritate, vt Ioannes, quem decolauit Herodes, quia dicebat:Tibi non licet accipere vxorem fratris tui:quidam in significatione,vt Abel,qui significabat hostiam veram.Nota:nulli horum dictum est:Abnegabis Christum,aut interficiam te. Sed ipsi potius elegerunt mori,& ita per compendium ire ad Christum: quidam in patientia, vt innocentes: quidam pro Ecclesia defendenda,vt beatus Thomas de Anglia,& alij.

1. *Mach.7.* *Matth.14.a* *Mar.6.a* *Luc.9.b* *Gen.4.b*

Matth2.e

PSALMVS DAVID CXLI.

Voce mea.]Hic psalmus nomine orationis intitulatur. Et notandum, quod quator sunt modi orationum,vt dicit Apostolus,scilicet obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Primum genus est,quando aliquis non audens loqui ad Deum, dicit:Sancte Petre,ora pro me. De hoc genere hic:Per crucem & passionem tuam libera nos Domine: Quod fecit latro vicinus suspendio expandens manus in cruce.Sic passus est Christus, vt circumstantes moueret ad pœnitentiam:quod genus repræsentat illa,quę non audebat tangere fimbriam vestimenti eius. Secundum oratio, quasi oris ratio, quando iam audet loqui cum Domino: secundum hoc genus, postulamus sermonem scientiæ,vel gratiam curationum, vel omnia pertinentia ad salutem. Tertium genus est postulationis, quando quis confidens, de meritis audet à Deo petere præmium temporale, vel æternum. Ad quartum pauci admittuntur, vt scilicet Deus aliquem exaudiat, antequā inuocetur, vt in resurrectione Lazari,vbi Christus exauditus est,& tamen non orauit,dicens sine ordine: Gratias tibi ago pater, quia exaudisti me. Primum genus fiat affectu venerando, secundum puro, tertium amplo,& lato,quarto fit gratiarum actio: *Effundo*,quasi de fonte.Quatuor fontes legimus, qui habent initium à quatuor vulneribus,vnde quatuor aquę fluxerunt. Nam est fons misericordiæ, fons gratiæ, fons sapientiæ, fons charitatis: A fonte misericordiæ ad lauandum culpam manat aqua remissionis: de fonte sapientię ad extinguēdam sitim pręsentem aqua discretionis: à fonte gratiæ ad rigandas bonorum operum plantas aqua deuotionis: de fonte charitatis, ad excoquendos cibos,aquæ feruentes manant, scilicet aquæ æmulationis. Nam aquæ quatuor faciunt:sordes abluūt,sitim extinguunt,hortos humectant, cibos decoquunt:Hoc totum facit Christus, vnde de primo dicitur:Ipse lauit nos à peccatis nostris. De secundo: Aqua sapientis salutaris potauit eos,De tertio:Hoc est lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. De quarto: Concaluit cor meum intra me,in meditatione mea exardescet ignis.A quinto vulnere habem⁹ fontem vitæ,vnde duo fluxerunt sacramenta Ecclesię: Christus in cruce pendens. *Considerabam ad dexteram, & videbam:& non erat,qui cognosceret me*: Quia omnes recesserant ab eo.Sed notandum, quod quatuor brachia crucis,quatuor vulnerib⁹,quasi quatuor gemmis ornauit. Charitas in brachio superiori: quia charitas eminentior est,à dextris obedientia, à sinistris patientia:humilitas,quæ est radix omnium virtutum in profundo.Has quatuor virtutes se ostendit habere in cruce:charitatem,vnde: Maiorem hac dilectionem nemo habet,quam;vt animam suam,&c:Obedientiam, vnde: Factus obediens, vsque ad mortem. Patientiam contra vulnera:humilitatem contra blasphemiam Iudæorum. His quatuor vestibus volebant spoliare Iudæi Christum,dicentes:Si rex Israel est, descendat nūc de cruce:*Portio mea in terra viuentium.* Nam Christus est nostra portia:quia cum ipso erimus in paradiso,vnde & latroni dixit:Hodie mecum eris in paradiso.Non enim latro prius intrauit paradisum, quam Christus. Notandum autem, quia quod Magi muneribus: Centurio,& latro confessi sunt sermonibus, Nam Magi in adoratione in thure esse Deum,in auro regem,in myrrha hominem mortuum cognouerunt. Centurio, esse Deum,quando dixit: Vere filius Dei erat iste. Hominem,quando vidit eum expirare; cum exclamatione latro cognouit eum esse regem dicens: Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum.Magi ergo in stabulo, latro in patibulo, in morte cognouit Centurio: *Educ de custodia.* De triplici carcere alibi dictum est.Notandum,quod in ingressu,in progressu, in egressu est corruptio.Quia primo vile sperma,secundo vas stercoreum,tertio esca vermium.De primo:Eramus natura filij iræ:De secundo: Quis me liberabit de corpore mortis huius?De tertio:Ciues mei vermes sunt, &c. *Me expectant iusti.*Quatuor sunt genera iustorum: est iustus apparens,& nominatus:est iustus putatiuus, & superficialis:est exterior,& cæremonialis:est qui,secundum Apostolum, fide viuit: & est cum Deo amabilis.De primo,qui numero, non merito est de Ecclesia.De tali dicit Apostolus:Qui viuens mortuus est.Secundus,qui corpore tenetur cum filiis Israel, sed mente fornicatur cum filiabus Madian: Qui licet librum teneat in gremio:mente tamen vagatur in foro. Tertius est,qui se iactat obseruare præcepta legis,vt Phatisæus.Quartus de quo hic, *Me exspectant iusti.*

Phil.4.b *Luc.23.f* *Matth 9.c.* *1.Cor.12.b* *Ioan.11.e* *Matth.2.b* *Matth.25.e* *Mar.15.d* *Luc.23.f* *Ephes 2.a* *Rom.7.d* *Rom.1.b* *Gal.3.b* *1.Tim.5.a* *Num.25.e* *Luc.18.e*

Correptio in tribus.

Trinitatis vestigium relucet in creaturis.

PSALMVS DAVID CXLII.

Domine exaudi.] Nota:omnes psalmi pœnitentiales è lacrymis incipiunt,& in gaudio terminātur. Nam factum est vespere,& mane dies vnus:nam prius est,quod animale, deinde quod spirituale: nam debile principium,&c. Septem psalmi pœnitentiales contra septem vitia principalia,de quibus alibi dictum est. *Exaudi me in tua iustitia.*Est iustitia legis,scilicet Talio, oculum pro oculo:est iustitia hominis, scilicet quando confidit in virtute,vt Pharisæus:Est iustitia Dei, quæ est duplex,scilicet quę est à Deo,& hominis est,vel Dei est ita, quod Deus. *Quia persecutus est inimicus animam meam,humiliauit in terra vitam meam*: ideo opus est auxilio. *Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi*: ideo opus est in præsidio.Nā consilio,auxilio,prędidio indigemus:nam faciles sumus ad seducendum, debiles ad cooperandum, fragiles ad resistendum: nam si discernere volūmus inter bonum, & malum, decipimur: si tentamus bonum facere, deficimus:si conamur resistere malo,superamur.Sed ad nos venit Dei filius, qui est Dei sapientia,vt nos instrueret ignorātes. Ecce cōsilium,& est Dei virtus,vt nos adiuuet deficientes:ecce auxilium.Et est patris manus, vt eripiat periclitantes:ecce prędidium. Nam adhoc Christus venit in mūdum,vt habitans in hominibus:in homine cum homine tenebras nostras illuminaret,labores leuaret, pericula propulsaret.Redde singula singulis: in nobis per fidem habitans illuminat nostram cæcitatem. Nobiscum manens adiuuat nostram infirmitatem. Pro nobis nostram protegit fragilitatem.*Collocauit me in obscuris.*Nā in sepulchro permisit seponi,& crucifigi, quod non in iudicio.In præsenti namque est rector morum; in iudicio, est discretio meritorum:Vnde prius dictum est:*Non intres in iudicium cum seruo tuo:*In regno distributor præmiorum. *In factis manuum tuarum meditabar.* Nam vestigium trinitatis relucet in creaturis.Nam potentiam Dei manifestat creaturarum immensitas, ecce Pater:Scientiam, earum decor, ecce Filius: Benignitatem vtilitas,ecce Spiritus sanctus.Consideremus ergo,in quibus hæc tria consistant.Immēsitas est in duobus,scilicet magnitudine, & multitudine: multitudo in tribus:nā in similibus,in diuersis,in permixtis: magnitudo in mole, in spatio: moles, massa, & pondere: Spatium lin longo, profundo, & alto: Decor in quatuor,in situ,& motu, in specie, & qualitate: situs in compositione, & ordine: ordo in loco, & tempore:

Psalmorum pœnitentialium initiū & finis.

Tribus homines egēt.

Gen.1.a *1.Cor.15.a* *supra in Psalm.81.* *Exod.21.e* *Leu.24.b* *Deut.19.d* *Matth.5.f*

Fontes quatuor.

Aquæ effectus.

Apoc.1.b *Eccl.15.a* *Psalm.1.a* *Psal.38.a*

Crucis brachia quatuor vulneribus ornauit Christus, Humilitas.

Ioan.15.b *Phil.2.a* *Matth.27.d* *Mar.15.e*

Portio nostra Christus.

Luc.23.f

Digitized by Google

pro ætate motus localis, naturalis, animalis, rationalis: locus ante, & retro; dextrorſum, ſiniſtrorſum, ſurſum, & deorſum. Item naturalis incremento, & decremento: animalis in ſenſibus, & in affectibus: rationalis in factis, & conſiliis: ſpecies in viſibilibus, vt de colore, & figura: qualitas de inuiſibilib. Quæ quinq; ſenſibus percipiuntur, vt *μέλος*, in ſono, auditu aurium, dulcor in ſapore, guſtu faucium, fragrantia in odore, olfactu narium; leuitas in corpore, tactu manuum; vtilitas in grato, apto, commodo, neceſſario; gratũ, quod placet: aptum, quod cõuenit; commodum, quod prodeſt: neceſſarium, ſine quo eſſe non poteſt. In his ſpectando Philoſophi ad cognitionem veritatis venetũt.

Diaconus cum legit Euangeliũ. quid repræſentet.

Expandi manus meas. Formam crucis ſignificans, quia crucem ſignificat, & præſentat diaconus, cum legit Euangelium. Nam facit crucem in fronte, in libro, & in pectore: in fronte, quia non debet erubeſcere crucem: in libro, quia debet eam prædicare: in pectore, quia illud quod prædicat debet ſentire. *Et ſimilis ero deſcendentibus in lacum.* Et tunc perit confeſſio. Nam quatuor ſunt, quæ confeſſionem impediunt, ſcilicet magnitudo peccati, vnde Caïm: Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Superbia, vt Phariſæus dicens: Quia non ſum ſicut cæteri homines. Pudor docendi, vnde hoc: Væ mihi, quia tacui. Et hoc: Tacui, dum clamarem, id eſt, dum clamare debebam. Delectatio, vnde hoc: Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.

Confeſſionẽ quatuor impediunt.
Gen.4.d
Luc.18.e
Iſa.6.b
Ioël.1.d

PSALMVS DAVID CXLIII.

Benedictus Dominus Deus meus.] Pſalmus hic agit de eo, quòd Dauid interfecit Goliam, id eſt, iactu lapidis, in funda, & lapide: lapis ex funda proiicitur, id eſt, fortis de Eccleſia ad reſiſtendum inimicis, vnde Iob: In ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ illius: funda cum in gyrum mittitur, ſicut de illa lapides exeunt, quibus aduerſariorum pectora feriuntur: ita Eccleſia, cum volubilitate temporum, & per circuitus tribulationum ducitur, fortes ex illa viri prodeunt, quibus, quaſi, lapidum ictibus inimicorum corda tunduntur. Funda ergo dicitur Eccleſia propter tria: quia in gyrũ vertitur, ſcilicet in volubilitate temporum: & quia inde lapides, ſcilicet viri fortes mittuntur, vt doctores Eccleſiæ: & quia eis hæreticorum ſedes percutiuntur, & deſtruuntur. Quinque lapides ſunt: Verbum quinque partium, ſcilicet verbum comminationis, promiſſionis, delectationis, imitationis, orationis. De quinque his verbis, ait Apoſtolus: Malo loqui quinque verba in ſenſu, quàm decem millia: qui hos lapides habet, inimicum, ſcilicet diabolum, vel peccatum interficit. Hi autem lapides in vas paſtorale debent poni, id eſt, in ſaccum memoriæ. Nota: prælium, quod fit cominus, cum ſcilicet caput Goliæ amputauit gladio. Bellum, quod fit eminus, quia lapide eum percuſſit, vnde: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium.* De amputatione capitis: *Et digitos meos ad bellum.* De iactu lapidis, & bene diſtinguit inter manus, & digitos. Nam cum gladio percutimus, manus apponitur, cum funda pugnamus, digitis vtimur, qui cum alio pugnaturus eſt, debet habere quinque, ſcilicet, arma, vnde Apoſtolus: Induite vos armaturam Dei. Scientiam, vnde hoc: *Benedictus Dominus Deus*, &c. Fortitudinem, vnde hoc: Eſtote fortes in bello, Audaciam, vnde hoc: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Perſeuerantiam, vnde hoc: Sola perſeuerantia accipit brauium. Et hoc: Finis, non pugna, coronat. In pugna quatuor ſunt neceſſaria, quæ hic nominantur, ſcilicet ſcientia, vnde hoc: *Qui docet manus ad prælium.* Fortitudo quod ibi notatur: *Miſericordia mea & refugium.* Conſtantia, ibi: *In ipſo ſperaui.* Victoria, ibi: *Qui ſubdit populum meum ſub me.* Digitus, quandqq; dicitur Spiritus ſanctus, vnde, hoc: Digitus Dei eſt hic, dixerũt Magi Pharaoni: quandoq; tres perſonæ, vnde hoc: Quis appendit tribus digitis molem terræ? Quandoq; dona Spiritus ſancti, vt hic: *Digitos meos. Quid eſt homo quia innoturſti ei?* Tota trinitas nobis innotuit per filium, Nam pater, vnde: Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi, &c. Filius, nam in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Spiritus ſanctus, vnde hoc: Niſi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos. *Domine, inclina cœlos tuos & deſcende*, id eſt, tempera Apoſtolos noſtræ infirmitati. Nam quandoq; excedunt in prædicando. Et iſte exceſſus, ſine obleuatio fit tribus modis. Nam quandoq; fit ſupra cõſcientiam, quando tale, quid prædicatur, quod modum ſcientiæ excedat: quandoq; fit ſupra induſtriam, quando mens prædicantis illuminatur: Ad quid, quòd humana ſcientia, nec humana induſtria ſufficit. Quandoq; fit ſupra naturam, quando totius humanæ naturæ modum, & metam prædicator excedit. De aliis duabus ſpeciebus cõtemplationis, prius dictũ eſt: *Libera me de aquis multis.* Bonæ ſunt aquæ, à quibus poteſt liberari. Nam tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, ſpiritus, aqua, & ſanguis: nam funiculus triplex difficile rumpitur, & ſi non adſit ſanguis, ſcil. martyrum, adſit ſanguis & aqua. Nam fides in aqua baptiſmi nutritur, quam triplicem habemus à Saluatore. Nam fleuit ſuper Hieruſalem: Sudauit in monte hora paſſionis: ſed illa aqua non fuit ſine ſanguine. Nam factus eſt ſudor eius, ſicut guttæ ſanguinis. Tertia aqua fluxit de latere eius mortui. Primam aquam habes, ſi rigas conſcientię ſtratum dolore compunctionis. Secundam, ſi in labore & dolore, vel ſudore veſceris pane tuo, & pœnitentia corpus tuum afflixeris: ſed hæc aqua ſanguinei coloris eſt, propter laborem, & propter concupiſcentiæ ignem, quem extinguit. Tertiam, ſi aquam ſapientiæ potaueris, quę bene fluxit de latere Chriſti mortui: qui talis eſt, mortuus eſt mundo. Prima aqua à præteritis peccatis abluit cõſcientiam: ſecunda, vt futura caueas, extinguit concupiſcentiam: tertia, ſi ibi peruueneris, potat animam ſitientem. Nam Chriſtus, qui eſt ſuper mel dulcis, in patria erit fons aquæ ſalientis in vitam æternam: *Qui das ſalutem.* Hic notatur liberatio à pœnis, vnde hoc: *Redemiſti.* Collatio virtutis, vnde: *Qui das ſalutem.* Nota etiam liberati fortitudinem, vnde: *Dauid.* Fortitudinis humilitatem, ne ſit elatio, vnde: *Seruum tuum.* Nota etiam, quòd in collatione virtutum eſt opus diſcretione, vnde: *Qui das ſalutem Regibus*, bene ſe regentibus. In liberatione à peccatis opus eſt fortitudinis. Nã maioris eſt potentiæ, iuſtificare impium, quàm creare cœlum, & terram, vnde: *Redemiſti. Sicut nouella plantationes.* Tria ſunt, quæ ſolent hominibus obiici, ſcil. ætas iuuenilis, vita culpabilis, ſcientia tenuis. Pro ætate, reſponde: Ex ore infantium, & lactentium. Pro vita culpabili, hoc: Non eſt enim homo, qui non peccat. Et: Qui ſine peccato eſt, primus in eam mittat lapidẽ. Pro ſcientia tenui, hoc: Infirma mundi elegit Deus, vt quęque confundat fortia. Non enim ad iacienda fidei fundamenta elegit Deus verſutias Ariſtotelis, vel Tullij lepores verborum laſciuientis eloquentiæ, & faſtu rhetorico conditam eloquentiam, ſed ſimplices, & idiotas, & piſcatores, & huiuſmodi viros.

Trinitas per filium nobis innotuit.
Ioan.17.a
Baruch.3.d
Ioan.16.a

Exceſſus prædicatoris trib. modis fit.

Supra in pſ. 118. octon. 11 & in pſ. 132. 1. Ioan. 5 b Eccl. 4.c Luc. 19.f

Luc. 22.c Ioan. 19.f

Gen. 3.d

Eccl. 15.a Ioan. 19.f.

Ioan. 4.c

Iob 41.a

Eccleſia propter tria fundæ comparatur.

1. Cor. 14.d

Prælium. Bellum.

Epheſ. 6.b

Antiph. ad Magnif. in 2. veſp. com. Apoſt.
Matth. 10.c
1. Cor. 9.d
In pugna quatuor neceſſaria.

Exod. 8.c. Iſa. 40.c

Hominib. tria obiici ſolent.
Pſal. 8.a
1. Reg. 8.c
Ioan. 8.a
1. Cor. 1.d

PSALMVS DAVID CXLIV.

Argumentum ſeptem pſalmorum ſequẽtium.

Exaltabo te.] Septem pſalmi, qui ſequuntur, agunt tantum de laude Dei, & de ſeptiformi gratia, & de ſeptem donis Spiritus ſancti, quæ dedit Dominus per ſeptem apparitiones, quibus poſt reſurrectionem apparuit. In prima apparatione ſpiritũ timoris, cum Angelus mulieribus apparuit, & factus eſt terræ motus. In ſecunda ſpiritum pietatis, quando Petro apparuit. Magna autem pietas fuit, vt ei, qui ſingulariter negauerat, ſingulariter appareret. In tertia ſpiritum ſcientiæ, duobus euntibus in Emaus, quando eis apparuit, & interpretabatur in ſcripturis, quæ de ipſo erant, incipiens à Moyſe, & cęteris Prophetis. In quarta ſpiritum fortitudinis, quando ianuis clauſis intrauit ad diſcipulos, oſtendens eis vulnera: ſic, vt ſolent in ſignum fortitu-

Chriſti apparitiones poſt reſurrectionem.
Matth. 28.a
Marc. 16.a
Luc. 24.a
Ioan. 26.a
Luc. 24.c
Marc. 16.c

dinis

Digitized by Google

dinis foramina clypei oſtendi. In quinta ſpiritum conſilij fruſtra piſcantibus, quibus mittere in dexteram nauigij rete conſuluit. In ſexta ſpiritus intellectus, quando apparens in medio eorum, aperuit ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. In ſeptima, ſpiritum ſapientię ſcilicet in die Aſcenſionis: quia vſque ad illam diem, quaſi per ſtultitiam ſaluos fecit in ſe credentes. Chriſtus dicitur Rex, & ter coronatus. Primo ſpinea corona à nouerca ſua, ſcilicet Synagoga: corona miſeriæ erit etiam coronandus à matre Eccleſia, quando veniet ad iudicium, cum ſenatoribus populi corona iuſtitiæ: Egredimini filiæ Sion, & videte Salomonem in diademate ſuo, quo coronauit eum mater ſua. Modo etiam coronatus eſt à patre ſuo corona gloriæ, vnde hoc: Gloria & honore coronaſti eum. *Laudabile nomen tuum in ſęculũ, & in ſęculũ ſęculi.* Triplex erit in nobis fruitio Dei: Nã homo videbit Deum in creaturis, in ſe ipſo, in perſonis, ſcilicet perfecte, perfectius, perfectiſſime, vnde in Euangelio: Menſurã bonam, & confertã, & coagitam dabunt in ſinũ veſtrum. Confertam, quantũ ad viſionem Dei in creaturis: coagitatam, quantũ ad viſionem in homine: ſupereffluentem, quantum ad eam, quæ eſt in perſonis. Conferta menſura dicitur, quando eſt plena, & raſa, non calcata. Coagitata, ſiue diſcuſſa, quando plena diſcutitur, vt magis impleatur. Supereffluens, quando cumulum facit. *Potentiam tuam pronuntiabunt.* Hic dicitur quandoq; hominem ſe poſſe laudare. Non enim ſemper eſt arrogãtia ſe ipſum laudare. In tribus caſibus poteſt ſe homo laudare, & commẽdare, ſcil. vbi fides periclitatur, vt Paulus fecit, quãdo dixit: Miniſtri Chriſti ſunt, & ego: vt minus ſapiẽs dico, plus ego: vt mali reprimantur, vt fecit Apoſtolus ad reprimendum pſeudoprophetas: quando propria fama læditur. Hypozeuſis, dicit Beda, eſt zeugmæ contraria quando ſcil. verba ſingula, vel ſententiæ ſingulis quibuſq; clauſulis ſubiungũtur, vt hic: *Virtutem terribilium tuorum dicent.*] *Gloriam regni tui dicent.* Regnum Chriſti commendatur hic à quinque. A poteſtate, vbi dicit: *Potentiam tuam loquentur.* A poteſtatis manifeſtatione, hic: *Vt notam faciant filiis hominum potẽtiam tuam.* A decore, hic: *Gloriam magnificentiæ regni tui.* A perpetuitate, hic: *Regnum tuum regnum omnium ſæculorum.* A generali ſubiectione, vt hic: *Dominatio tua in omni generatione, & generationem;*] *Fidelis Dominus.* Deus dicitur fidelis in duobus, ſcil. in promiſſis, & cõmiſſis. De primo hic. De ſecundo Apoſtolus: Scio cui credidi, & certus ſum, &c. *Imples omne animal benedictione.* Hoc erit in futuro. Nam tria ſunt in anima. Rationale, concupiſcibile, iraſcibile: ſed vnumquodq; impeditur in præſenti, vt non poſſit impleri. Nam circa rationale, ſunt quaſi habitus, & priuatio, ſcientia & ignorantia: circa concupiſcibile, deſiderium & contemptus. Circa iraſcibile ira & lætitia: ſed Deus hoc implebit in futuro. Nam rationale noſtrum complebit luce ſapientiæ: Concupiſcibile fonte iuſtitiæ: Iraſcibile ſumma lætitia, & trãquillitate, quia tunc erit perfecta ſapientia, perfecta iuſtitia. Tunc enim lætitia non erit ſuſpecta, propter ſcientiam, nec impura propter iuſtitiam. In his tribus conſiſtit gloria animæ in futuro.

Luc. 24. b. d
Ioan. 20. e. f
Ioan. 21. d
Luc. 24. g
Matth. 28. d
Marc. 16. c
Act. 1. a

Chriſtus ter coronatus.
Matth. 27. d

Cant. 3. d

Pſal. 8. b
Fruitio Dei in nobis triplex erit.
Luc. 6. f

Laudare ſe quando liceat.

2. Cor. 11. f
Ibid. e

Beda de ſchema. 5. ſcript.

Chriſti regnum.

Deus fidelis
2. Tim. 1. c

1. Cor. 13. d

Sap. 9. d
1. Cor. 13. e

Iſa. 31. d

Corporis glorioſi cõditiones.

Impaſſibilitas contra anguſtiam: nom tanta tunc erit corporũ leuitas, vt præcedat tunc leuitatem cogitationum Habemus ergo tunc agilitatem ab aere. Nam legitur: quòd ſancti ſunt, quaſi ſcintillæ, quæ in arũdineto diſcurrẽt, Ab igne ſplendoris: Nam iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eius. In his quatuor erit gloria in futuro, ſcil. gloria corporis, & in his tribus prædictis gloria animæ, ſcil. in ſapientia & iuſtitia, & lętitia. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius,* Per Iacob Eccleſia triũphans, per Eſaũ Eccleſia militans figuratur. Nã domi habitat Iacob, ſimplex & lenis: dũ foris venatur Eſaũ hiſpidus, & agreſtis. *Dominus ſoluit cõpeditos.* Nota ordinem iuſtificationis: Nam primo Deus à peccatis liberat, quod notatur ibi: *Dominus ſoluit compeditos.* Poſt, virtutibus illuminat, vt hic: *Illuminat cœlos.* Nota ordinem iuſtificationis: Nam primo Deus à peccatis illuminando liberat: poſt, profectus virtutis oſtenditur, ibi: *Erigit eliſos,* Vltimo collatio beatitudinis, ibi: *Dominus dirigit iuſtos,* quo maxime erit in futuro. *Regnabit Dominus.* Hoc præſens regnum, dicitur paſſiue regnum, & hoc ideo hic regitur, illud reget nos.

Sap. 3. b
Matth. 13. e

Gen. 31. f
Eccleſia triumphans, & militans.

Iuſtificationis ordo.

PSALMVS DAVID. CXLVI.

Laudate Dominum, quoniam bonus eſt pſalmus.] Hic debet eſſe prima diſtinctio, non, vt quidam dicũt: *Laudate Dominum, quoniam bonus. Ædificans Hieruſalem Dominus*: quæ paſſa eſt diſpendium ruinæ angelicæ: ſed ad hoc, quod Eccleſia ædificetur hæc duo ſunt neceſſaria, ſcilicet ſapientia, & patientia. Patientia ad toleran dum, vt in martyribus: Sapientia ad intelligendum, & benefaciendum, vt in confeſſoribus. Ex his enim conſtat Eccleſia. Nam pati eſt meritorium, ſi ſumatur à patientia, non à paſſione. *Qui numerat multitudinem ſtellarum.* Hic dicitur, quòd Deus omnia in menſura, numero, & pondere diſpoſuit. Notandum autem, quòd tria ſunt principia, ſcil. tres perſonæ, quibus hæc conueniunt, vnũ, ſimplex, immutabile, & hæc tria vnũ ſunt. Nam ipſe Deus, vnum eſt, à quo quodlibet numeroſum ſimplex, à quo quodlibet compoſitum: immutabile, à quo mutabile, vel omne mobile. Omnia ergo diſpoſuit in numero, quia ab vno ſunt omnia per numerum, omnia in pondere: nam omnia ab immobili ordinata propter põdus, nã omnis motus ab immobili: omnia in menſura, nam à ſimplici, omnia ab aliqua ſpecie contenta propter menſuram. Nam omnia dispoſuit, & quodlibet facit vnũ. Nam quodlibet, ideo, quia numero vnum eſt. In pondere, quia cuilibet dat motum. In menſura, quia cuilibet dat ſpeciem. *Qui operit cœlum nubibus.* Sacra ſcriptura eſt obſcura, & velata. quod ſignificat illa decem, quæ velata ſunt ſub alis Cherubim, ſcil. quid ante mundum, quid in fine mũdi, quid poſt finem, quid prædeſtinatio, quid reprobatio. Via aquilæ in cœlo, & via nauis in mari, via colubri ſupra petram, via viri in adoleſcentia. Tria ſtellis conueniunt. Nam ſunt eminentes, lucentes, ordinẽ ſeruãtes: ſic ſancti hæc habent, & ideo ſancti ſtellis comparantur. De primo dicitur, quòd eorũ conuerſatio ſemper in cœlis eſt. De ſecundo dicitur: Vos eſtis lux mũdi. De tertio: Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. *Pullis coruorum inuocantibus eum.* Legitur quòd pullus corui nõ paſcitur ab eo, donec habeat plumas, ſimiles plumis patris, ſed interim paſcitur rore cœli, & ideo dicitur Deum inuocare. *Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.* Timori ſubiungit ſpem: vanus enim timor eſt, quem non firmat fiducia. Spes enim neceſſaria eſt in præſenti cum patientia, & fortitudine: Deus enim tribulato tribuit patientiã, fortitudinem, ſpei certitudinẽ. Fortitudinem, vt ſuſtineas: patiẽtiam, vt non reſiſtas: ſpem, vt expectando diligas.

Sup. in pſ. 38.

Iſa. 6. a

Prou. 3. a

Philip. 3. d
Matth. 5. e
Cant. 2. a

Ad Eccleſiæ ædificationẽ duo ſunt neceſſaria.

Sap. 11. e
Deo tria conueniunt

PSALMVS DAVID. CXLVII.

Laudа Hieruſalem Dominum] Hic Pſalmus loquitur in perſona eorum, qui conſolantur de ſpirituali re-

paratione Hieruſalem, ſicut ad literam Prophetæ de reparatione Hieruſalem corporali. *Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum.* Hic quatuor ponit, quare Deus debeat laudari: Securitatem, quia clauſa erit ianua, quod ibi notatur: *Confortauit ſeras portarum tuarum.* Sed quia ſecuri poſſunt eſſe in miſeria, ſubdit glorificationem, ibi: *Benedixit filiis tuis in te.* Sed ſi gloria non eſſet perſeuerans, non eſſet plena beatitudo. Ideo ſubdit ſufficientiam, ibi: *Et adipe frumenti ſatiat te.* Sed vt eo poſſimus peruenire, nobis in via dedit viaticum, ſcilicet Chriſtum, vnde ſubdit: *Emittet eloquium ſuum vehementer*, id eſt, Chriſtum, verbũ patris, quod pater miſit. Nihil enim filius Dei à ſeipſo fecit, ſed omnia fecit miſſus, vt iuſſus, vt vocatus, vel ductus, vnde: Miſſus venit in mundũ, ductus in deſertũ, vnde hoc; Ductus eſt Ieſus in deſertum: iuſſus paſſionem ſubiit, vnde: Factus obediens vſque ad mortem; vocatus ſurrexit, vnde: Exurge gloria mea. *Qui dat niuem.* Hic tria genera peccati intelligit, infelicitatem, ibi: *Qui dat niuem.* Actuale peccatum, ſiue ignorantiam, vt exponitur, ibi, vnde dicit: *Nebulam.* Peccati obſtinationem, ibi: *Mittit cryſtallum ſuam*, poſt ſubiungit horum delectationem. Primum peccatum deletur per Chriſti incarnationem, vnde: *Qui dat niuem, ſicut lanam*, quæ incarnationem, ſignificat: Secundum per pœnitentiam, vnde: *Nebulam ſicut cinerem ſpargit* id eſt, pœnitentiam. Tertium per prædicationem, ibi: *Mittit cryſtallum ſuam.* Nota: vbique hic ponitur, ſicut, pro per, & eſt pro theſeos paraloge, ſcilicet propoſitio, pro præpoſitione. Hic dicitur, quos vocauit, hos & prædeſtinauit. Nam legitur, quòd vocauit filios Iſrael maxime. Sed Iudæum fatuum, Hebræum falſum, Galilæum iniquum, quos, vt legitur, Alexander captiuauit. Sed ad hoc, vt habeamus plenitudinem vocationis æternæ, opertet nos de Iudæo fieri Hebræum, de Hebræo, Galilæum. Iudæum facit confeſſio peccatorum. Hebræum promotio virtutum. Galilæum æternorum contemplatio. Iudæus fatuus per ſimplicitatem, non doloſus in confitendo, vt ſe excuſet. Hebræus falſus pro reputatione. Nam cũ omnia benefecerimus, dicamus, quòd inutiles ſerui ſumus. Galilæus iniquus per ſeueritatem, vt iraſcatur cõtra peccata. Nam melior iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. *Flabit ſpiritus eius.* Et alibi: Qui producit ventos de theſauris ſuis. Venti ſunt ſpiritus ſapientiæ & intellectus; ſpiritus conſilij, & fortitudinis; ſpiritus ſciẽtiæ, & pietatis; ſpiritus timoris Domini. Primi quatuor ad intellectum, alij ad affectum pertinent. De illis quatuor ventis, ſpiritus ſapientiæ ſpirat à meridie; ſpiritus intellectus ab oriente; ſpiritus conſilij ab Aquilone; ſpiritus ſcientiæ ab occidente. *Non fecit taliter omni nationi.* Hic fit mentio de quadruplici pace in præſenti. Nam pacem debemus quærere à Deo per obediẽtiam, à carne per abſtinentiam, à mundo per patientiam, à diabolo per prudentiam. De prima: Gloria in excelſis Deo. De ſecundo: Pacem meam do vobis: quę qualis ſit, ſubdit: Non turbetur cor veſtrum. De tertia, & quarta Iob: Omnes beſtiæ terræ pacificæ erunt. Et ibi: Et ſcies, quia pacem habeat tabernaculum tuum: per tabernaculum corpus, per beſtias malignas ſpiritus intellige. Vna pax erit in patria, quę, vt dicit Apoſtolus, exuperat omnem ſenſum.

Deus quare laudandus.

Matth.4.a Luc.1.d

Philip.2.a Iſai.56.b Peccati triplex genus

Rom.8.f

Luc.17.c

Eccl.42.c Pſal.134.b Sup.in pſal.134. Ricard.de S. Vict.in pſal.134.

Pax quadruplex in præſenti, quærenda.

Luc.2.b Ioan.14.d Ibidem. Iob.5.d

Philip.4.d

PSALMVS DAVID. CXLVIII.

Imperatiuus. *Matth.22.a Pſal.4.a Ioan.13.*

Pſal.50.a

Laudate Dominum de cœlis.] Imperatiuus quandoq; imperatiue ponitur, vt hic: Dilige proximum tuũ, ſicut teipſum. Quandoq; permiſſiue, vt: Iraſcimini, & nolite peccare. Quandoque conſulendeo, vt Dominus Iudæ: Quod facis, fac citius; id eſt, facies. Et hic: Pone eos, vt rotam, id eſt, pones. Quandoque optando, vt hic: Miſerere mei Deus. Quandoque congratulando, vt hic: *Laudate Dominum de cœlis.* Quandoque hortando, vt hic: Agite quod agitis. *Laudate eum cœli cœlorum*, ſcilicet aereum, æthereũ, ſidereum. Cur enim Lucifer, cum eſſet in cœlo, diceret: Aſcendam in cœlũ, niſi aliud eſſet cœlum, quod volnit aſcendere? Vel aliter; Tres ſunt cœli, ſiue regiones. Nam prima regio eſt ſpiritus humani, ſecunda ſpiritus angelici, tertia diuini. Vel moraliter Nam primum cœlum aſcendere, eſt ad ſeipſum redire, & quæ ſunt immortalitatis penſare. Ad ſecundum cœlum aſcendere, eſt incorruptionis gloriam ſuis meritis comparare. Ad tertium cœlũ aſcendere, eſt vſque ad ęternitatem penna contemplationis volare, & intellectuales oculos radiis eius infigere. *Laudate Dominum de terra.* Per cœlum, ſuperiora; per abyſſum, aerem; per terram, inferiora; per aquã omnem liquorem intellige, quæ omnia laudant Deum, id eſt, dant materiam laudandi Deum, & quia de his ad libitum ſuum operatur, vnde dicit: Omnia quæcunq; voluit, fecit in cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis. *Reges terræ, & omnes populi.* Nota: Deus primo fecit mundum, poſt ornauit herbis, & animantibus diuerſis: & mundo repleto, quaſi domo plena, fecit hominem vltimo, & eum in domum repletam introduxit. Hunc ordinem hic ſeruat, primo oſtendens, quod elementa laudent Deum, poſt animantia terræ, poſtea, quòd homo.

Iſai.14.c Cæli tres.

Pſal.134.b

PSALMVS DAVID. CXLIX.

Cantate Domino.] Homo debet cantare pro reparatione mundi, vt eleuet vocem & frangat. Eleuet per aſcenſum ad contemplationem Dei: frangat, per deſcenſum per compaſſionem proximi. Nolite cantare cum Lucifero, qui alta voce in cælo antiphonã inchoauit, dicens. Aſcendam in cœlũ, & ero ſimilis Altiſſimo. Canat autẽ cũ Chriſto, qui incipit ab imo, dicẽs: Diſcite à me, quia mitis ſum, &c. In cantu Luciferi tres ſunt voces, in cantu Adæ tres diſſonæ & diſcordes. In cantu Luciferi, prima vox eſt elationis, ſecunda ſuggeſtionis, tertia deſperationis: In cantu Adæ prima vox eſt, quòd diabolo credidit, ſecunda conſenſus, tertia excuſationis. In his ſex vocibus conſtat diſcordiæ cantus. *Exultent in rege ſuo*, id eſt, in Chriſto, qui eſt rex & ſacerdos: rex, quia nos regit: ſacerdos, quia ipſe ſe pro nobis obtulit. *Latabuntur in cubilibus ſuis*, quantum ad interiora, vnde hoc: Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium cõſcientiæ noſtræ: *Ad alligandos.* Tria ſunt, quibus homo, vel aliquid aliud ligatur, vel ſtringitur, ſcilicet funes, clani lignei vel ferrei, gluten. Primum aſtringit dure, & fortiter; ſecundum etiã fortius & durius; tertium ſuauiter, & ſecure; his homo ligatur ad Deum. Fune ligatur ad Deum quis myſtice, quãdo tentatur, & ſæpe, ſed habet in memoria promiſſiones homini factas, & initiũ honeſtatis, & hoc fune retinet ſe, ne propoſitum ſuũ penitus rumpatur. Clauis aliquis Deo aſtringitur, quem timor Dei ligat, talis nõ timet peccare, ſed ardere, & ideo timore pœnę declinat à malo. Talis poteſt dicere: Cõfringe timore tuo carnes meas, &c. Tertio, glutino charitatis ligatur, & vnus cũ Deo efficitur, quo glutino ligna arcæ ligabãtur, ſcilicet mẽbra Eccleſiæ. Sic Chriſtus primo ad colũnã ligatur, poſt crucifigitur; tertio glutinoſa vnctione aromatũ linitur. Sic Deus homines in duobus prædictis diu eſſe non patitur. Sed vngit vnctione miſericordiæ ſuę, vt reſurgant in nouitate ſpiritus, & dicãt: Quis me ſeparabit à charitate Chriſti? Nota: Quatuor leguntur cantica. Primũ victoriæ, quod ſubuerſo Pharaone, cantatũ eſt. Secũdum eſt adhortationis, quod in terra promiſſionis cantabant. Tertium eſt lætitiæ, quod de ſuſceptione filij Anna cantauit. Quartum fortitudinis, quod Dauid cantauit, de manu Saũl ereptus.

Iſai.14.c

Matth.11.d

Chriſtus rex, & ſacerdos.

2.Cor.1.c

Pſal.118.p Gen.6.d Matth.27.c Marc.15.b 16.a Luc.23.d 24.a Io.19.a.d.g

Rom.7.d

Exod.15.a Iudic.5.a 2.Reg.2.a Pſal.17.a

PSALMVS DAVID. CL.

Laudate Dominum in ſanctis eius.] Tria ſunt quæ faciunt hominem ſanctum, victus ſobrius, ſenſus pius, actus iuſtus. Victus ſobrius eſt, ſi cõtinenter, ſi caſte, ſi charitatiue, ſi humiliter vixerimus; per cõtinentiã notatur charitas, per obedientiam humilitas. Actus

Tria, quæ faciunt hominem ſanctum

iuſtus

iustus erit,si fuerit rectus,discretus, fructuosus:rectus per bonam intentionem, discretus per possibilitatis mensuram, fructuosus per proximorum vtilitatem. Sensus pius,si mens nostra fortiter Deū imploret summe potentē,summe sapientem,summe bonum, vt per eius potentiam credamus adiuuari nostram infirmitatem:per eius sapientiam,corrigi nostram ignorantiam: per eius bonitatem credamus dilui nostram infirmitatem. *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* Virtus, & firmitas in triūphantibus,sed infirmitas in militantib. Nam infirmitas corporis ad continua,ad subitanea: sic infirmitas animæ ad continua, ad subitanea:Continua infirmitas in anima, quando in peccato assidue iacet, & continue Deo deformis apparet:subitanea est,cum irruente subita tētatione,anima per culpam nigrescit, sed statim per confessionē ad pœnitentiam redit, quia est indignus. Secundum primum modum, non debet corpus Christi sumere,vnde Apostolus:Qui sumit indigne,iudicium sibi manducat,& bibit. Sed indignus secūdo modo,potest sumere. *Omnis spiritus laudet Dominum.* In quocunq; loco sit,siue in cœlo, siue in terra. Nam nusquam securitas,nec in cœlo, nec in paradiso, multo minus in mundo. Locus enim non facit hominem sanctum,sed homo locum: In cœlo enim Angelus cecidit,sub præsentia diuinitatis:In paradiso:Adam de loco voluptatis:In mundo,Iudas de schola virtutis, & Saluatoris. *Secundum multitudinem magnitudinis tuæ.* Deus est magnus. Nam habet quatuor dimensiones: quia Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profunditas:longitudo in Deo est æternitas, quæ est tam longa,vt non habeat terminum temporis, vel loci. Latitudo, charitas est, quæ nullis terminis angustiatur, quæ extenditur etiam vsq; ad inimicos. Sublimitas in Deo est,quia supra omnia est.Profundum in Deo,quia intra omnia est. De his Apostolus: O altitudo diuitiarum,&c.Est ergo latitudo in Deo per æternitatem, altudo per maiestatem,latitudo per charitatem, profundum per sapientiam.Vnde homo,si manet perseuerāter,habet longitudinem:si amat inimicos, latitudinem: si habet sollicitudinem,& timorem,habet sublime, & profundum.Habe ergo stuporem, pauorem,feruorem, sustinentiam,quæ respondeāt prædictis,quæ Dei sunt. Sublimitas in Deo stupenda,pauenda,vel timenda,est iudiciorum abyssus:charitas erigit feruorem;æternitas sustinendi perseuerantiam.Notandum, quod psalmus iste centesimus quinquagesimus est.Hæc tria quærnatur:quare sint centum quinquaginta psalmi, & quare per quinquagenas diuiditur liber iste,&quare per tres. Notandum, quòd dicitur per septenarium significari vetus testamentum,per octonarium nouum. Nam septenarius,dicitur Pallas, scilicet virgo, id est, sterilis: nam nullus numerus, præter vnitatem, septenarium generat,vel generatur à septenario:nam si septenarius generat aliquid vltra denarium, ibi non sunt numeri, sed recapitulatio numerorum. Sic vetus testamentum sterile non dabat gratiam: quia lex neminem duxit ad perfectum,nec datum est à gratia:Nam Deus dedit illud in ira sua, quasi extorserunt à Deo:sic octonarius generatur ab aliquo numero: Nam bis quatuor sunt octo.Nota:datum est à gratia,& confert gratiam, & notādum, quod sicut octonarius prefertur septenario, ita nouum testamentum præfertur veteri. Nam in tribus præcellit,in reuelatione figurarum, in impletione promissorum, & in magnitudine præmiorum. Nam, quod obscurum ibi, hic manifestum:quod ibi promittebatur,hic datur:ibi temporalia,hic æterna.Hāc præeminentiam repræsentat Ecclesia,quæ tria facit, dum legitur Euangelium. Nam audit, capite reuelato, ad ostendendum omnia veteris testamenti obscura, tempore Euangelij reuelata.Cum silentio,ad ostendendum secundam præeminentiam: solent enim tacere pueri, cum accipiunt promissa.Voce eleuata terminatur, ad ostendendum præmiorum celsitudinem. Euangelia enim voce eleuata terminantur, sic: Plenum gratiæ, & veritatis: sed lectiones veteris testamenti in imo terminantur, sic: Hæc dicit Dominus Deus exercituum: quia terrena quæ deorsum sunt,non hic quærimus, sed æterna quæ sursum sunt. Illud quoque quòd hi tres status distinguuntur: duo in præsenti, vnus in futuro. Solent tamen tres status distingui in præsenti; primus quando expletur concupiscentia; secundus, quando exercetur pœnitentia; tertius, quando iustitia diligitur. In vtroque autem statu, primo, & secundo,est pax. Nam alia est pax ante pœnitentiam, quando spiritus obtemperat carni: alia post actam pœnitentiam, quando caro subiicitur spiritui. Prima est, quando caro concupiscit, & spiritus acquiescit. Secunda est, quando imperat, & caro ei non obtemperat. De prima: Pax, pax, & non erat pax. De secunda; Pacem relinquo vobis. In tertio statu erit pax, sine magna lucta. De qua dicitur: Pac Dei, quæ exuperat omnem sensum. In primo est pax, & sola: in secundo iustitia, & sola:in tertio, iustitia & pax, quia blando osculo iunguntur, vnde dicitur: Iustitia, & pax osculatæ sunt. In quo statu: *Omnis spiritus*, ibi existens, *Laudet Dominum.* Notandum, quòd sententia sermonis pendet in fine. Omnis oratio vsque ad finem suspenditur, fini acclamatur, fini respondetur, fine iudicatur, id est,ante finem pendula sunt omnia,& nusquam locantur. Ante finem possunt praue dicta corrigi, prætermissa suppleri, superflua resecari, bene dicta deprauari. Tamen manum corrigentis postulo,non detrahentis: & finis omnia concludit, omnia locat, omnia perficit. Sola enim perseuerantia accipit brauium. Amen dicant omnia.

1.Cor.11.d

Gen.3.b
Matth 26. a
Marc.14.a.b
Luc.22.a
Ioan.13.c

Rom.11.d

Rom. 3.c & Heb.7. c

Ioan.1.b

Isai.3.b

Hier.6.d
Ioan.14.d
Phil.4.b

Psal.84.c

1.Cor.9.d

Deus magnus.

Quæstio triplex de psalmis.

Nouum testamentum vetus præcellit in tribus.

Ritus Ecclesiæ dum legitur Euāgelium.

Finis.

EXPOSITIONIS IN PSALTERIVM FINIS.

EXPOSITIO sequens in librum Ecclesiasten nomine Sancti Bonauenturæ in initio,& in fine inscripta luculentis literis extat in antiquo exemplari Monasterij sancti Ioannis in Seyths Ordinis Carthusiani. Est sane, vt reliquæ tanti Doctoris expositiones, commentarij, & libri, non verbis affluens,sed erudito, & seraphico more, sententiis grauibus distincta, & rerum vbertate fœcunda: vsqueadeo, vt ex Auctore doctrina, & ex doctrina Auctor facile comperiatur.

Digitized by Google

S. BONAVENTVRÆ
Expoſitionis, in Librum Eccleſiaſtes,

PROOEMIVM.

Pſal.39.a BEATVS vir,cuius eſt nomen Domini, ſpes eius, & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas. Cum, ſicut vult beatus Dionyſius, bonum ſit primum appetibile: bonum autem cum ſit duplex, temporale ſcilicet, & æternum, iuxta illud: Quæ videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt: quæ duplicem in nobis generat amorem, ſiue appetitum, ſcilicet charitatis, & libidinis, vt charitas ſit amor rediens ad æterna, libido ad terrena. Et quia conuenientiam, & differentiam appetituum ſequitur conuenientia, & diſconuenientia morum, & ſecundum conuenientiam in legibus & moribus conſiſtit vnitas ciuitatis: ex hoc duplici amore duplex oritur ciuitas, ſcilicet ſuperna Hieruſalem: & ciuitas babylonis. Primæ fundamentum eſt charitas ordinata: ſecundæ, libido peruerſa. Superna ergo ciuitas, quia fundata eſt in charitate, quæ erigit ad æterna, in æternis quieſcit, & in eis beatitudinem ponit. Babylonis vero ciuitas, quæ per libidinem deprimitur ad terrena, in his terrenis beatitudinem ponit. Et ſic relinquitur ex prædictis,quod ſicut duplex bonum eſt, ſic duplex amor, ſic duplex ciuitas, ſic etiam beatitudo duplex, vera ſcilicet in æternis, falſa in temporalibus, & caducis. Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt. Et ſicut amor charitatis, & libidinis, ſic obuiant ſibi, & ſimul eſſe non poſſint: ſic hæ duæ beatitudines. Nemo enim poteſt duobus dominis ſeruire. Ideo ſi quis vult eſſe beatus, neceſſe eſt, vt futura bona diligat, & contemnat præſentia:ideo Spiritus ſanctus per Pſalmiſtã, virum beatum ab hoc duplici actu deſcribit, à ſupernorum delectatione,quæ faciunt beatum:Beatus vir,cuius eſt nomen Domini ſpes eius:& à terrenorum aſpernatione, quæ faciunt vanum,cum dixit:Et non reſpexit in vanitates,& inſanias falſas.Vere,Beatus vir,cuius nomen Domini ſpes eius.Solus enim Dominus beatificat,nec aliud nomen ſub cœlo eſt,quod beatificet.Solus enim Dominus eſt beatus per eſſentiam. Serues mandatum ſine macula,irreprehenſibile, vſque in aduentum Domini noſtri IESV Chriſti, quem ſuis temporibus oſtẽdet beatus,& ſolus potens,Rex Regum, & Dominus Dominantium.Illi ſoli ineſt beatitudo,& potentia per eſſentiam: beatitudo autem noſtra eſt per participationem. Secundum quod eſt per participationem, ortum habet ab illo, quod eſt per eſſentiam. Ergo beati ſumus, participantes ex fonte beatitudinis, qui eſt Deus. Ideo ſcriptum eſt: Beati,qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. Primo enim Deus per diſpenſationem beatitudinem communicat agno: per conſequens, qui ab agno ſunt vocati, beati ſunt,Solus etiam habet affluentiam, quæ de ſapientia, quæ Deus eſt, dicitur ſingulariter. Pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ, & gloria. Beatitudo autem noſtra eſt per bonorum omnium aggregationem, ergo in eo ſolo eſt, qui habet omnium affluentiam. Ideo infertur ſtatim: Lignum vitæ eſt iis, qui apprehenderunt eam, & qui tenuerit eam beatus. Et: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Solus habet intranſmutabilitatis quietem, quia omnia variantur, ſed non variatur. Apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Beatitudo autem noſtra eſt per bonorum congregatorum tranquillam poſſeſſionem, quia ſine pace beatitudo eſſe non poteſt. Cum igitur in nullo ſit perfecta tranquillitas, niſi in Deo, non ergo poſſumus pacificari, nec beatificari, niſi in Deo, vnde dicitur: Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.Solus etiam habet æternitatis immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem, qui ſolus habet immortalitatem. Beatitudo autem noſtra eſt per bonorum poſſeſſorum interminabilem durationem. Status enim, qui finiri poteſt, beatus non eſt,ſed miſerię ſubiacet.Cum igitur interminabilitas non poſſit haberi, niſi à fonte immortalitatis, in eo ſolo beatificatur, ideo dicitur: Beati, qui habitant in domo tua, Domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te: quia erit eorum lætitia ſempiterna. Venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum: gaudium,& exultationem obtinebunt. Beatus igitur vir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius, ſed non ſolum beatus, immo perfecte beatus. Vanus eſt,qui ſperat in mundo:reſpicit enim in vanitates, & inſanias falſas: ideo euaneſcit ſecundum illud: Elongauerunt à me patres veſtri,& ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt:poſt vanitatem, id eſt,poſt mundum.Mundus enim cum ſuis vanus eſt,quia non præbet fulcimentum innitenti, vnde dicitur: Ægyptus fruſtra,& vane auxiliabitur,eo quod innitenti ſibi fulcimentum non præbet. Eſt enim baculus arundineus,ſuper quem ſi innixus fuerit homo:perforabit ambas manus eius: quia mundus, & mundana omnia omnes in eis confidentes reddunt debiles,& inanes,& ad omne opus bonum ineptos: ideo dicitur manus perforare.Ideo deſperans Propheta de auxilio mundanorũ,petit:Da nobis auxilium de tribulatione,quia vana ſalus hominis. Vanus etiam, quia non præbet plenitudinem continenti, vnde dicitur: Auarus non implebitur pecunia. Et ratio huius eſt, quia mundana omnia vana: & vana non implent. Vnde dicitur:Vana ſpes, & mendacium viro, & inſenſato: quaſi qui apprehendit vmbram, & ſequitur ventum,ſic qui attendit ad vana mendacia:vnde ſicut ventus non ſatiat ventrem, nec vmbra replet: ſic nec temporalia, quæ ſunt vmbra æternorum,ad quæ anima eſt creata. Vanus etiam eſt,quia non dat quietem laboranti,& ideo, qui pro mundanis laborat, in vanum laborat. Quid proderit homini de vniuerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſolem?Cuncti dies eius laboribus,& ærumnis ſunt pleni, nec per noctem mente quieſcit, & hoc nonne vanitas eſt?quia laborat in vanum, quia non quieſcit. Mundus iſte non poteſt dare quietem: quia nec ipſe permanet,immo ſemper circuit:ergo qui ei adhærent, neceſſe habent circuire. Ideo dicitur: In circuitu impij ambulant. Vanus etiam,quia non præbet fructum diligenti,vnde dicitur:Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis,& hoc ergo vanitas. Non capiet fructum immo magis damnum: quia lucrando mundum, perdit Deum,& perdit ſeipſum,& ſecundum quod inquit Dominus:Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur,animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? homo lucrando mundũ, patitur animæ detrimentum. Mundus enim,prætendendo altitudinem, erigit in ſuperbiam,& per hoc hominem euaneſcere facit, iuxta illud:Vir vanus in ſuperbiam erigitur,&tanquam pullum onagri ſe liberũ putat,dũ enim ad vana extẽditur,

Dionyſ. de diu. nom. cap.4.

2.Cor.4.d

Amor duplex in nobis.

Ciuitas duplex.

Beatitudo duplex.
Pſal.143.c

Matth.6.c

Pſal.39.a

Ibidem.

Solus Dominus beatificat.
1.Tim.6.e

Apoc.19.b

Prou.3.b

Boëtius l.3. de conſ.proz.
Prou.3.e
Sap.7.b

Iac.1.a

Beatitudo ſine pace non eſt.
Apoc.14.c
1.Tim.vlt.d

Pſal.83.b

Iſa.35.d

Vanus qui dicatur.
Hier.21.a

Iſa.30.b

Mundus arundineo baculo comparatur.

Pſal.59.b

Eccli.5.b
Eccli.34.b

Eccl.11.d

Mundus quare non poſſit dare quietem.
Pſal.11.b
Eccl.5.e

Matth.16.d

Iob.11.b

in vanam ſuperbiam eleuatur,ſecundum illud:Eleuaſti me,& quaſi ſuper ventum ponens eliſiſti validè.Mundus etiam, prætendendo dulcedinem,inflammat ad luxuriam, ſicut vinum ſua dulcedine trahit ad gulam, & per hoc ad luxuriam,vnde ſcriptum eſt : Vinum,quod prævalet omnibus , qui bibunt illud , ſeducit mentem. Item quia diuitis , & orphani facit mentem vanam, & hoc inflammando ad luxuriam , iuxta illud : Nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria. Ad hanc vanitatem mūdus traxit Salomonem:Dixi, vadam,& affluam deliciis,& fruar bonis: & vidi,quod hoc quoq; eſſet vanitas. Mundus etiam, prætendendo ſufficientiam,trahit ad cupiditatem,& per hoc facit cor hominis vanū, iuxta illud:Qui congregat theſauros lingua mendacij, vanus,& extors eſt.Non ſolum auaritia facit hominem vanum, immo etiam ſine corde:dicitur enim de auaro: Qui proiecit intima ſua:quia ſecundum quod dicit veritas:vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū:ſed theſaurus eſt extra,ergo & cor extra.Mundus prætendendo ſapientiam, allicit ad curioſitatem , & per hoc facit vanum,vnde dicit Apoſtolus, & trahit à Pſalmo : Dominus ſcit cogitationes hominum:quoniā vanæ ſunt: quia ſecundum illud : Stultus factus eſt omnis homo, à ſcientia ſua, ſcilicet ſapientia humana, quæ non cognoſcit vtilia,ſed mutabilia,& ideo Dominus fecit eam ſtultam , vt inquit Apoſtolus : Stultam fecit Deus ſapientiā huius mundi. Sapientia ſtulta,vana eſt,quia erronea,vnde dicitur:Diuinatio erroris,& auguria mendacia, & ſomnia maleficientium, vanitas eſt. Ab hac quadruplici vanitate cordis interiori , quadrupliciter euaneſcit homo exterius. Primo namque vanitas ſuperbiæ reddit infructuoſam,iuxta illud : Non te extollas in cogitatione animæ tuæ,velut taurus,ne forte elidatur virtus tua,& relinquaris velut lignum aridum in eremo:& ita vanum,quantum ad fructum boni operis, vt dicitur : Vana ſunt opera eorum, & riſu digna,quæ die viſitationis ſuæ peribunt. Vanitas auaritiæ reddit negotioſum , & per hoc multis laboribus obnoxium. Conſiderans reperi, & aliam vanitatem,ſub ſole:vnus eſt , & ſecundum non habet , & tamen laborare non ceſſat , nec ſatiantur oculi eius diuitiis. Diuitiæ enim ſunt dij alieni,de quibus dicitur : Seruietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem,die ac nocte. Vanitas luxuriæ reddit hominem compoſitum , quia luxurioſi ſe exterius conſueuerunt ornare, vnde in perſona eorum dicitur : Coronemus nos roſis,antequam marceſcant:& hoc quidem vanitas,quia dicitur:Fallax eſt gratia, & vana eſt pulchritudo carnis tanquam flos fœni. Vanitas mundanæ ſapientiæ reddit vaniloquium.Dum enim cor errat,os vana pronuntiat. Finis præcepti eſt charitas de corde puro,& conſcientia bona,& fide non ficta,à quibus quidam aberrantes conuerſi ſunt in vaniloquium, non intelligentes, neque quæ loquuntur, nec de quibus affirmant:& quia mūdana ſapientia fiūt corrupti, & decepti,alios volunt per vana verba reducere. Vnde : Sunt multi inobedientes,vaniloqui,& ſeductores , maximè , qui de circumciſione ſunt , quos oportet redargui.Sic igitur à vanitate rerum exteriorū, oritur vanitas cordiū,& ab hac oritur vanitas exteriorum operum. Secūdum hoc igitur colligitur,quod triplex eſt vanitas, ſcilicet mutabilitatis , iniquitatis , & pœnalitatis,& ſecundū quod dicit Hugo de Sācto Victore:Prima eſt naturalis,quia apta:ſecunda culpabilis, quia peruerſa:tertia pœnalis,& miſera:& habet vna ortum ab alia,vt videtur.Qui igitur vult recedere à vanitate miſeriæ,deſerat vanitatem culpæ, & qui hāc vult deſerere,nō reſpiciat ad vanitatem mutabilitatis naturæ,ſed ſperet,& adhæreat Deo,& ſic beatus eſt. Beatus igitur vir,cuius eſt nomen Domini ſpes eius, &c.

Quoniam igitur ſapientis eſt,viam docere ad veniēdum in beatitudinem, hoc fuit præcipuum , & operæ pretium ſapienti Salomoni:ſed quia,vt patet ex dictis, ad beatitudinem neceſſe eſt æterna diligi, & præſentia deſpici,& vlterius ſcire in medio prauæ nationis debite conſeruari. Ideo tres libros edidit. Prouerbiorum,ſcilicet , in quibus docet filium ſapienter in hoc ſæculo conuerſari : Eccleſiaſten, in quo docet præſentia contemnere:Et Cantica Canticorum,in quibus docet cœleſtia diligere,maximè ipſum ſponſum.Sic igitur patet, quis ſit finis libri Eccleſiaſtes.Et quoniam finis imponit neceſſitatem his,quæ ſunt ad finem,cum finis ſit contemptus præſentium,de eis tractat,non ea ratione,qua attrahunt,ſed ea ratione,qua contemnuntur:attrahunt ſub ſpecie boni, ſed contemnūtur ſub ſpecie vani:ideo ſequitur ex hoc,quod materia huius libri fuit rerū preſentium vanitas,ſiue ipſę res, ſecundum quod vanæ,vt melius dicatur, quia vanitatem , quaſi paſſionem probat in rebus.Primo proponēs,ſecundo probans, tertio concludens. Vnde procedit perſuadendo,& probando illam,ſcilicet triplicem vanitatem, quæ ſupradicta eſt, ſcilicet naturæ culpæ,& miſeriæ. Et ex hoc patet modus agendi,ſiue forma:habet enim modum agendi ſingularem inter alios libros:procedit enim,vt Conciōnator, diuerſorum ſententias proponendo, modo ſapientis,modo ſtulti, vt ex plurium ſententiis,vna clareſcat veritas in animis auditorum.Ex prædictis concluditur, quis debuit eſſe efficiens. In iſto enim libro docentur contemni voluptates,diuitiæ,honores, & curioſitates, tanquam vanitates. Et quia non creditur de cōtemptu talium , niſi experto , non enim creditur pauperi , qui non habuit diuitias de ipſarum contemptu , quia non eſt expertus, & ideo non recognoſcit ; oportuit, quod eſſet talis, qui omnium haberet experientiam , horum ſcilicet, qui eſſet potens,diues,luxurioſus,& curioſus, ſiue ſapiens : nullum alium legimus,nec audiuimus in tanta excellentia habuiſſe , ſicut habuit Salomon. Ideo ipſe præ cæteris fuit talis libri conuenientior auctor.

Patet igitur,quæ ſit huius libri cauſa,materialis,formalis,efficiens,& finalis:ſed iuxta has quatuor cauſas: quatuor pericula poſſunt quæri. Primo de fine,dicitur enim,quod finis libri eſt contemptus mundi,quod autem ſic ſit determinatus,probatur per illud, quod dicitur : Amicitia huius mundi inimica eſt Dei:ſed omne, quod Deo eſt inimicum , bonum eſt contemnere.

Item:Nolite diligere mundum,neq; ea,quæ in mundo ſunt.Sed contra:Laus operis redundat in artificem, ergo & contemptus operis redundat in eundem:ergo qui contemnit mundum,contemnit Deum : aut igitur iſte mundus non eſt factus à Deo , aut non eſt contēnendus.Item : Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus , ergo omnia ordinantur ad Deum : ſed quod ordinatur in finem, non eſt contemnendum, ſed accipiendum , & amandum : ergo mundus iſte, & ea, quæ ſunt in eo , ſunt amanda.

Reſpondeo,dicendum,quod ſicut vult Auguſtinus, & Hugo,mūdus iſte eſt,quaſi quidam annulus datus à ſponſo,ipſi animæ:ſponſa autem duplicitet poteſt diligere annulum à ſponſo ſibi collatum,amore ſcilicet caſto,& adulterino.Amor caſtus eſt,quo diligit annulum in memoriam ſponſi,& propter amorem ſponſi.Adulterinus,quo diligit annulū plus,quam ſponſum,& hoc ſpōſus non poteſt non habere pro malo.Sicut enim duplex eſt amor,ita duplex eſt odiū,vel contemptus,quia quoties dicitur vnum oppoſitorum,& reliquum; contemptus annuli,quaſi ſit paruū,vel vile donū,redundat in ſponſum, ſed contemptus annuli, quaſi nihil reputetur, comparatione amoris ſponſi, iſte eſt ad gloriam ſponſi,& de hoc contemptu dicitur ; Si dederit homo omnē ſubſtātiam domus ſuæ pro dilectione,quaſi nihil deſpiciet eam;de hoc contēptu eſt hic ſermo,& ſic patent obiecta.Poſt modum quæritur de materia,& dicitur,quod hic agitur de vanitate.Sed cōtra;Omnis ſciētia eſt de bono, & vero,ſed vanum priuat bonitate,& veritate,ergo de ipſo non eſt ſcientia.Præterea videtur, quod in rebus non ſit vanitas,quia dicitur;Vidit Deus cuncta,quæ fecerat,& erant valde bona;ergo ſi omnia ſunt valde bona,nihil eſt vanum.Præterea vanum eſt,

Salomonis libri.

Materia huius libri.

Modus agēdi in hoc libro.

Efficiens cauſa libri huius.

An de vano, poſſit eſſe ſcientia.

Iob 30. e

3. Eſd. 3. d

Ephes. 5. b

Eccl. 2. a

Prou. 21. a Auaritiæ effectus malum. Eccl. 10. b Matth. 6. c 1. Cor 3. d 2x Pſal. 93. b

Hier. 10. c

1 Cor. 1. c

Eccl. 34. a Homo quadrupliciter euaneſcit.

Eccl. 6. a

Hier. 10. c

Eccl. 4. b

Hier. 16. c

Sap. 3. b Prou. vlt. d

1. Tit. 1. a

Tit. 1. c

Vanitas triplex.

Idem infra pag. 313. f col. 1.

Pſalm. 39. a

Iac. 4. a

1. Ioan. 2. b

Prou. 16. a

Aug. in pſal. 36. tom. 8.

Cant. 8. c

Gen. 1. d

Digitized by Google

& fruſtra,quod non eſt ordinatum in finem,ſicut ſi aliquis ſe balnearet,vt ſol deficeret,in vanum operaretur, quia hoc non eſt ordinabile ad illud,ſed omnes creaturæ tendunt ad ſummum bonum ſuo modo, vt dicit Dionyſius, & Boëtius quod omnia bonum exoptant, & etiam Philoſophus,ergo nihil in rebus omnibus reperitur vanum.Præterea ſi reperitur,& ſcientia iſta eſt fundata ſuper illud,tanquam ſuper ſubiectum,& quod fundatur eſt vanum, ergo hæc ſcientia vana eſt.

Dionyſ. de diu.no. c.4. Boët. lib.3. de conſ. pro. 2. Ariſt. lib. 6 1. Ethic. c.1.

Ad intelligentiam prædictorum, vno modo poteſt dici ſic,quod vanum dicitur dupliciter,vno modo ſimpliciter,& ſic priuat vero,& bono,& tale nō eſt in vniuerſo. Eſt alio modo vanum per comparationem ad terminum initialem,quia de nihilo, & ſic nō repugnat bono, immo vnum, & idem quod eſt bonum, & vanum:ſed bonum,quia à bono, & ad bonum:& vanum, quia de nihilo & ſibi relictum tendit ad nihil, & talis varietas habet bonitatem ſub ſcientia,& ideo de tali poteſt eſſe ſcientia,vel doctrina.Et per hoc reſpondi poteſt ad omnia obiecta:quia procedūt,ac ſi eſſent de vano ſimpliciter:ſed hæc ſolutio non ſoluit: quia non agit Eccleſiaſtes de rebus ſecundum, quod ſunt ex nihilo, immo ſecundum quod ab omnibus appetuntur. Et præterea agit de vanitate culpæ, quæ priuatio eſt, ideo oportet aliter dicere.

Solutio. Vanum dupliciter dicitur.

Verum tripliciter dicitur, & vanum ſimiliter.

Et reſpondeo, dicendum, quod ſicut verum dicitur tribus modis:ita & vanum ſibi oppoſitum,per regulam ſupradictam. Vno modo dicitur verum, ſecundum quod conuertitur cum ente,& ſic dicitur,quod omne ens eſt verum, & ſic vanum vero oppoſitum dicitur non ens,ſicut dicimus,quod chimera non eſt ens.Alio modo dicitur verum, ſecundum quod vltra entitatem addit ordinem ad operationem, & finem: ſicut dicitur verum vinum, quod habet veram operationem vini, ſic homo verus, qui habet operationem debitam homini,& hæc eſt operatio virtutis,& ſic vanum dicitur per priuationem ordinationis in finem, & ſic peccata omnia,& abuſiones vanæ fiunt. Alio modo dicitur verum,ſecundum quod addit ſupra eſſe impermixtionem ad non eſſe, quod nullo modo habet potentiam ad illud, & ſic dicitur habere verum eſſe,quod habet eſſe immutabile, & hoc modo vanum,opponitur vero per priuationē eſſe illius, quod eſt immutabile,& intranſmutabile. Et ſic omnis creatura eſt ſubiecta vanitati, quia mutabilitati. Sic igitur dicitur vanum triplex,vno modo per priuationem eſſe ſimpliciter: alio modo per priuationem eſſe ordinati: tertio modo per priuationem eſſe intranſmutati.

Rom.8.d

De primo,nullo modo eſt ſcientia, nec doctrina,niſi fortè habeat eſſe in cauſa,& ſecundum illud cognoſci, & edoceri: & ſic non eſt vanum,ſed ſecundum quod vanum eſt,nec per ſe,nec per accidens eſt ſcientia. De ſecundo modo non eſt ſcientia per ſe,ſed per accidens: ſicut enim medicina eſt ſcientia ſani,& ægri,ſani quidem per ſe,ægri vero per accidēs,vt vult Philoſophus: ſic de culpa,vel peccato eſt theorica,ſed ratione virtutis. De tertio modo, ſcilicet de mutabilitate creaturæ, ſcientia eſt per ſe,ſicut patet de motu ſolis,& orbium, & aliarum rerum.In hocigitur libro agitur de vanitate mutabilitatis,ſiue naturæ: quia eſt pulchra,& apta,& de vanitate culpæ:de alia vanitate, ſcilicet priuationis omnimodæ non agitur, quia de illa non eſt ſcientia, neque doctrina. Quod ergo primo obiicitur,quod omnis ſcientia eſt de bono,& vero, verum eſt per ſe, ſed de vano etiam poteſt eſſe, ratione veri, & qui recognoſcit principia vera, & falſa cognoſcit: & ſicut eſt de ægro, & ſano, ſimiliter etiam in propoſito.

De qua vanitate in hoc libro agatur.

Solutio obiectorum.

Creaturæ quo modo vanæ dicantur.

Quod obiicitur,quod creaturæ non ſunt vanæ:quia valde bonæ,& in finem ordinatæ:ſoluendū, quod non dicuntur vanæ per defectum boni,vel ordinis, ſed per defectum eſſe incommutabilis, & ſic omnis creatura eſt vana,nec ita vana,quin habeat veritatem, & bonitatem:& ideo ſcientia,& doctrina de ipſa,eſt vera. Itē quæritur de modo agendi,dictum eſt enim, quod agit, & loquitur in perſonis diuerſis,ſcilicet fatui,& ſapientis.Sed ex ore fatui reprobabitur parabola,ergo & ſententia dicta in perſona fatui non eſt attēdenda:ergo ſi ſentētia librorum ſacrorum eſt attendenda, non debet loqui in perſona fatui.Item,quæ dicit in perſona fatui, & carnalis,ſunt reprobāda:ſed neſcitur, quādo loquitur,vtrū hoc dicat in perſona propria, vel aliena:ergo neſcitur, quid in hoc libro tenendū,quid reprobandū, ergo hęc ſciētia via eſt ad erroré:ſed ſibi ſacræ ſcripturæ debent purgare errorem,ergo liber iſte tollēdus eſt de canone. Reſpondeo,dicendum,quod loqui aliquid in perſona fatui,vel carnalis,eſt dicere,vel vt approbet, vel vt reprobet,& vanum eſſe oſtendat: primo modo non conuenit ſcientiæ veritatis,ſecundo modo conuenit, ſicut ſi aliquis vellet errorem reprobare, & prius illud explicaret, poſtmodum deſtrueret, & hoc modo loquitur,non primo: & ideo non eſt reprobandus,immo commendandus, quia reprobat reprobanda.

Eccl.20.c

Quod obiicitur, quia neſcitur quando loquitur in perſona ſua, dicendum, quod diſputationis altera pars non poteſt ſciri,quouſq; veniatur ad ſentētiam, & determinationem:quia in ſolutione ſcitur, quid eligatur, & quid reprobetur:ſic dico,quod Eccleſiaſtes procedit, quaſi diſputando,vſq; ad finem libri,& in fine dat ſententiā,cum dicit:*Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deū time,& ſcito,quod pro omni errato adducet te Deus in iudicium.* In quo verbo damnat omnes ſentētias fatuorum,& carnalium,ac mūdanorum. Vnde quod illi ſententiæ concordat in propria perſona,dicit: quod vero diſcordat, in perſona aliorum:& ideo nō poteſt ſciri liber iſte,niſi audiatur totus.Poteſt etiam quæri vltimo de efficiente,& dictū eſt,quod efficiens fuit Salomon: quod autem non conueniat,talem eſſe auctorem videtur:quia ipſe fuit peccator, & carnalis:ſed quando carnalis prædicat ſpiritualitatem,potius ſcandalizat,quam ædificet,ergo liber iſte potius eſt ad generandum ſcandalum,quam ædificationem.Item dicitur à Deo,peccatori: Quare tu enarras iuſtitias meas?ergo ſi Salomon peccator erat, ergo peccabat diuinam iuſtitiam enarrando. Præterea bonus auctor facit fidem,vnde habet robur locus ab auctoritate:ergo malus auctor nullam fidem.ſed libri ſacri ſunt ad ſuſtentandam fidem,ergo.

Salomon auctor huius libri.

Pſal.49. c

Ad hoc reſpondendum, quod ſicut dicit Hieronymus,& tradūt Hebræi,liber iſte Salomonis fuit,pœnitentiam agentis:& quia non abiicit Deus pœnitentes, ſed potius acceptat, ſecundum hoc non erat Salomon in ſtatu reprehenſibili, quando hunc librum ſcripſit. Aliter poteſt reſpōderi quod Spiritus ſanctus non tantum loquitur vera,& bona per bonos,immò etiam per malos,vnde ipſe Deus in Euangelio dicit:Quęcunque dixerint vobis,ſeruate, & facite:ſecundum opera vero eorū, nolite facere:vnde,per Balaam expreſſiſſimè prophetauit:ſic & per Salomonem etiam carnalem, multa bona dixit. Quod ergo obiicitur, quod ipſe peccabat: Reſpondetur, quod ſibi erat donum ſapientiæ commiſſum ſpecialiſſimè inter alios:& quia tenebatur talentū Domini non abſcondere, debebat docere populum Domini,& verbo,& ſcripto,maximè cum eſſet ad eius regimē inſtitutus.Vnde nō peccabat in hoc,quod docebat: ſed quod in hoc non debitè ſic diſponebat.

Hier. in cap. 1. Eccl. prope finem.

Matth.23. a Num.23. b 24. c

Quod obiicitur, quod non eſt credendum libro, cuius auctor non ſit dignus fide. Reſpondeo:Sicut credimus Prophetis:quia nō per ſe,ſed per Spiritū ſanctum locuti ſunt,ſic & in omnib. libris ſcripturæ:quia Spiritu ſancto dictāte ſunt editi:vnde bonitas perſonæ non facit ad maiorē, vel minorem fidem, hoc ſupponendo, quod fuerit per Spiritum ſanctum locutus,& quia cōſtat nobis Salomonem ſpiritu ſapiētiæ fuiſſe repletum: vt patet:ideo Eccleſia indubitanter recipit libros eius. Huic libro præmittit S. Hieronymus procœmiū;in quo primo manifeſtat motiuum ad tranſferendum. Secundo determinat tranſlationis modum, ibi: *Hoc breuiter admonens*: prima pars habet tres partes, primo oſtendit. quid mouerit eum ad inchoandum, ſcilicet inter-

3. Reg. 3. b Prologus S. Hieronymi tom. 5.

ceſſio

ceſſio Breſſillæ. Secundo tangit,quid impediuit ad differendum,ſcilicet mors eiuſdem, ibi:*Itaque, quoniam in procinctu*,&c. Tertio quid mouit ad conſummandum, ſcilicet,& eius memoria, & interceſſio Euſtochij, & Paulæ,ibi:*Nunc in Bethleem poſitus,hoc breuiter admonẽs.* Hic eſt ſecunda pars principalis prologi, in qua determinat tranſlationis modum, & habet duas partes, primo ponitur modus,ſcilicet quod nec omnino conuenit cũ aliis, nec omnino differt:immo in quibus potuit, vno modo eos eſt imitatus : ſecundo ſubiungitur ratio huius,ibi:*Vt nec nouitate mea*,&c.Et eſt ratio,quia ſecutus eſt in aliquibus,ne videretur nimiam ingerere nouitatem, nec omnino ſecutus, ne deſereret veritatem. *Verba Eccleſiaſtæ*,&c. Iſte talis liber diuiditur in tres partes. In titulum,ſiue proœmium,& tractatum, qui, incipit ibi:*Vanitas vanitatum*,&c. Et epilogum, qui incipit,ibi:*Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes*.In titulo manifeſtatur efficiẽs:in tractatu materia,& forma : in epilogo finis. In titulo igitur manifeſtatur auctor, quantum ad ſapientiam, quantum ad bonitatem, & quantum ad regiam poteſtatem. Ratione ſapientiæ dicit:*Verba Eccleſiaſtæ*,ſupple,quæ ſequuntur,ſunt verba Eccleſiaſtæ : quia Eccleſiaſtes dicitur concionator. Et concionator eſſe non poteſt,niſi ſit ſapiens:quia dicitur:Quomodo ſi naſcatur ſpina in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum : Vnde, non decent ſtultum verba compoſita. Quantum ad bonitatem manifeſtatur,cum dicitur : *Filij Dauid* : Dauid enim ſanctus fuit,& imitationis filij, ſancti ſunt : vnde in ſcriptura nomen eſt benignitatis,& manſuetudinis, hic:Miſerere mei fili Dauid.Quantum ad regiam poteſtatem,cum dicitur:*Regis Hieruſalem*, quia Hieruſalem nobiliſſima erat Ciuitas,& totius regni principium:vnde:*Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſraël in Hieruſalem* ; quia ibi maxime morabatur.

Incidit hic quæſtio,cum Salomon tres libros fecerit, quid eſt, quod libro Prouerbiorum, & huic præmittit titulum,in quo exprimitur nomen ſuum,ſed non præmittit in Canticis Canticorum?Reſpondeo,dicendum, quod in libro Prouerbiorum introducitur ipſe Salomon loquens,vt ſapiens ad diſcipulum.Vnde vocat auditorem filium,ſimiliter hic introducitur, vt homo diuerſa experrus:ſed in Canticis Canticorum, loquitur ſponſus & ſponſa.Ne igitur videretur,quod eſſent ibi verba Salomonis ad vxorem ſuam,ad literam,quę ſunt Chriſti ad Ecclaſiam, non præmittit ibi nomen ſuum. Hic autem,quia perſona ſua,vt plurimum loquebatur, & in libro Prouerbiorum,ideo non præmittit titulum, in quo nomen eius ſpecificatur,& aperitur.Item quæritur:In libro Prouerbiorum dicit, parabolæ, hic autem dicit,verba:Si tu dicas,quod ibi loquitur parabolice,& figuratiue,hic autem aperte,tunc quæro, quare hic,& ibi diuerſificat modum agendi?Reſpondeo, dicendum, quod quidam eſt modus loquẽdi proprius, & apertus; quidam parabolicus:& hic eſt duplex, quidam per parabolas,& apertas ſimilitudines : quidam per ocultas, & profundas.Quoniam ergo Salomon in libro Prouerbiorum loquitur partulis, & indoctis, idem loquitur parabolice,& aperte:quia vero in Eccleſiaſte proficientibus,ideo aperte,ſed proprie:quia in Canticis, perfectis,quorum eſt ſolidus cibus,ideo parabolice, & occulte.

Quæſtio eſt, quare in titulo Prouerbiorum ſe vocat nomine ſuo,hic vocat ſe Eccleſiaſten ? Reſpondeo,dicendum,quod, ſicut dicit Hieronymus, *Salomon fuit trinomius,quod quidem conuenit ei ſecundum triplicem ſcripturam, quam edidit. Dictus eſt enim Salomon,dictus Eccleſiaſtes,& Ydida.Salomõ, id eſt, pacificus : quia totum regnum in pace poſſedit. Vnde,& omnibus doctrinam parabolarum tradidit.Eccleſiaſtes, id eſt, concionator:quia in perſonis loquitur diuerſorum.Ydida idem eſt,quod dilectus Domini.Ideo igitur hic ſe vocat Eccleſiaſten,quia in hoc libro diuerſorum adducit ſententias,& ſecundum hoc diuerſimode perſuadet.Ydida dictus eſt in titulo Pſalmi, Eructauit,qui de ipſo ad literam. Item quæritur,quare hic ſe dicit filium Dauid,& regem Hieruſalem,ſed in Prouerbiis dicit regem Iſraël?Reſpondeo,vna ſumitur ratio ex parte auctoris,quia ſecundum quod tradunt Hebræi, liber iſte fuit Salomònis, pœnitẽtiam agẽtis,& ſe humiliantis:non ſic liber Prouerbiorũ, & ideo in Prouerbiis nõ denominat ſe ab alio,immo manifeſtat totius regni ſui poteſtatem:hic autem ſe humiliat,& ideo ab alio ſe denominans,non totam potentiam, ſed partem regni indicat.Alia ratio fuit ex parte operis,quia in Prouerbiis inducit ad cognitionem agendorum : hic ad contemptum præſentium. Et quia plurimi ſunt,qui volunt ſapere plus,quam præſentia contemnere,ideo ibi regem Iſraël, Hieruſalem : quia contemptores mundi ſunt ciues ſupernæ Hieruſalem, qui non habent hic manẽtem ciuitatem,ſed futuram inquirunt.Ex hoc potet ſolutio illius quæſtionis, quæ poteſt fieri, quare hic non exprimit finem libri,ſicut in Prouerbiis,quia finis Prouerbiorum eſt ſapientia,quæ allicit ad audiendum. Finis huius libri,eſt mundi contemptus, de quo pauci audire volunt.Ex his patet,quare dixit,verba:quare dixit,Eccleſiaſtes:quare,filij Dauid:quare,regis Hieruſalem:quare etiam non addit de vtilitate ſententię huius libri,ſicut in Prouerbiis.

Diuiſio libri in tres partes.

Eccleſiaſtes dicitur concionator. *Prou.26.b Prou.17.b*

Matth.15.c

Quare huic libro,& Prouerbiis,titulus cum nomine Salomonis præmittatur, in Canticis autem minime.

Quare in principio Prouerbiorũ dicatur, Parabolæ hic vero, verba.

Cur hic ſe Eccleſiaſten nominat,& in Prouerbiis nomine proprio.

*Salomon fuit trinomius.

EXPOSITIO IN ECCLESIASTEN.

Caput Primum.

VERBA *Eccleſiaſtæ filij Dauid,regis Hieruſalem.Vanitas vanitatũ,dixit Eccleſiaſtes,Vanitas vanitatũ,& omnia vanitas*.]Hic incipit tractatus,& quia finis imponit neceſſitatem iis,quæ ſunt ad finem:cum finis huius libri ſit omnium rerum contemptus, & Dei ſolius timor:ideo in omnibus intendit oſtendere vanitatem. Et quia procedit tanquam concionator perſuadendo, & probando;ideo tractatus iſte habet tres partes:quia primo proponit quod intendit probare,ſcilicet eſſe in omnibus vanitatem : ſecundo probat,ibi : *Quid habet amplius homo*,tertio concludit,tanquam probatum, in vltimo capite circa finem, ibi ; *vanitas Vanitatum*, &c. Proponit ergo in rebus triplicem vanitatem, ſcilicet pœnalitatis,iniquitatis,mutabilitatis. Quantum ad vanitatem pœnalitatis,*Vanitas vanitatũ,dixit Eccleſiaſtes*. id eſt,propoſuit.De hac infra. *Cuncti dies eius laboribus pleni ſunt,nec per noctẽ mẽte requieſcit:& hoc, vanitas non-ne eſt*?Quantum ad vanitatem iniquitatis,dicit iterum: *Vanitas vanitatum* vnde Hieremias:Vana ſunt,opus eorum riſu dignum:in die viſitationis peribunt.Quãtum ad vanitatem mutabilitatis, dicit:*& omnia vanitas*:quia omnia ſubiecta ſunt mutabilitati.Vanitati enim ſubiecta eſt creatura non volens. Et:Cuncta ſubiacent vanitati,& omnia pergunt ad locum vnum:non igitur eſt verborum inculcatio,cum dicit : *Vanitatum*,ſed intelligibilium mira diſtinctio.

Et notandũ,quod iſta triplex vanitas eſt conſequẽter iis, & vna exoritur ex altera ; quia vanitas iniquitatis ex vanitate mutabilitatis,licet illa nõ ſit eius tota cauſa. Vanitas vero pœnalitatis ex vanitate iniquitatis. Has ergo vanitates ordine præpoſtero ordinat, & econtrario in conſequentibus proſequitur.Et quia illa duplex vanitas ortum habet ex alia vanitate, ſed tertia non;ideo bis dicit:*Vanitas vanitatum*:quia poſt,tantum vanitas. Notandum etiam, quod hæc triplex vanitas in homine reperitur,quia ipſe eſt, in quem cadit pœna, & culpa,& propter hoc dicitur:Vniuerſa vanitas omnis homo viuens.Eſt enim cum eo vanitas naturę,vanitas culpę,& vanitas pœnę.De vanitate naturę: Homo vanitati ſimilis factus eſt. De vanitate culpæ: Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.De vanitate pœnæ:Homo natus de muliere,breui viuẽs tempore,repletur multis miſeriis. Et notandum, quod ipſe Salomon loquitur de ſe,quaſi de alio, ſicut

Pſal.44.d

Quare hic ſe regem Hieruſalẽ, & filium Dauid nominet. In Prouerbiis autem regẽ Iſraël.

Eccl.2.d

Hier.10.c

Rom.8.d Eccl.3.d.

Pſalm.38.b

Pſal.143.a Pſal.73.b Iob 14.a

Finis huius libri quis nam ſit.

Diuiſio tractatus in tres partes.

Vanitas triplex in rebus.

Ioan.21.d Num.12.a

Ioannes,dicens:Hic eſt diſcipulus ille,qui teſtimonium perhibet de his:& ſimiliter Moyſes Huius autē poteſt ratio aſſignari triplex,vna ex parte efficiētis primi;quia Spiritus ſanctus ipſe eſt auctor huius ſcripturæ,nō Salomon,vel alius:& ideo introducitur ipſe in ſacra ſcriptura de ipſo facere ſermonē,quaſi de alio, ſicut dixit

Num.24.a

Balaam,dicitur adiutor ſermonū Dei.Alia ratio ſumitur ex parte efficientis immediatè;quia ſcriptura ſacra omnem refugit ſuperbiam,& prætendit humilitatem ; & ideo nullus in ea doctor debet de ſe,vt de ſe loqui, ſed propter humilitatem, quaſi de alio. Inde etiam fuit,

2.Cor.12.a

quod dixit Paulus de alio : Scio hominem , in Chriſto ante annos quatuordecim , ſiue in corpore, ſiue extra corpus,neſcio,Deus ſcit,raptum vſque ad tertium cœlum. Tertia ratio, quia ſcriptura magna innuit vtilia, debet quaſi à longinquo oſtēdere,vnde Hugo:Hoc genus locutionis,quod in ſcriptura aſſumitur,vel humilitatis cauſa ſit , vel admirationis : nam & magna propter humilitatem à nobis remouere debemus,& mirabilia propter admirationem , quaſi de longe oſtendere, exemplum in Paulo , & Ioanne.

Diuiſio textu

Quid habet amplius homo de vniuerſo labore ſuo quo laborat ſub ſole? Supra propoſuit,quod probare intendit: hic probare incipit,& ſecundū hoc,quod triplex vanitas propoſita fuit eſſe in rebus:ſic & triplex eſſe probatur.Vnde habet hæc pars tres partes:primo enim in rebus oſtendit eſſe vanitatem mutabilitatis,ſecundo vero vanitatem iniquitatis,ibi:Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem.Tertio vanitatem pœnalitatis,ibi:Cuncta tentaui in ſapientia : Prima vanitas eſt naturalis,& apta vt dicit Hugo:ſecūda culpabilis,& peruerſa:tertia vero pœnalis,& miſera. Mutabilitas autē in rebus dupliciter conſideratur;vno modo ratione tranſmutationis;alio modo in comparatione ad menſuram certi tēporis.Primo ergo agitur de vanitate naturæ mutabilis, quantum ad tranſmutationem : ſecundo quantum ad tempus,ibi:Omnia tempus habent. Prima habet duas partes : quia primo oſtendit in rebus eſſe mutabilitatem , & per hoc vanitatem: Secundo ex cognitione eius ſuam reprehendit curioſitatem, ibi:Et manifeſtat, quando iſta cognouerit. *Ego Eccleſiaſtes fui rex* , &c.

Eccl.3.c Ibid.7.c

Eccl.3.a

Oſtenditur ergo primo mutabilitas in exiſtētia creaturarum.Et quia creaturæ triplex habent eſſe,ſcilicet in verbo,ratione exemplaritatis:in vniuerſo, per modum materialitatis : in animo humano, per modum abſtractionis. Primum eſſe eſt indeficiens , & immutabile, vnde nullam habet vanitatem, ſed in aliis eſt vanitas: & ideo hæc pars habet duas partes:primo enim nominatur vanitas mutabilitatis in rebus ſecundum eſſe, quod habent in vniuerſo : ſecundo, quantum ad eſſe, quod habēt in animo humano, ibi:*Cuncta res difficiles*, &c. Prima pars habet tres,ſecundum tria genera creaturarum,in quibus oſtendit mutabilitatem:quia primo oſtendit in creatura rationali : ſecundo in cœleſti , ibi: *Oritur ſol.* Tertio in elementari,ibi ; *Luſtrans vniuerſa.* Quantum ergo ad creaturam rationalem , ſcilicet hominem, oſtendit eſſe mutabilitatem, à qua nullo labore poteſt eripi,propter quod dicit : *Quid habet amplius homo de vniuerſo labore ſuo quo laborat ſub ſole* ; Supple, niſi vanitatem,& mutabilitatem,quaſi dicat,nihil. De hoc labore dicitur : Auis naſcitur ad volandum,& homo ad laborem. Et:Maledicta terra in opere tuo:in laboribus comedes ex ea cūctis diebus vitæ tuæ.Et quod non habet amplius , quam vanitatem , oſtendit , cum ſubdit:*Generatio præterit,& generatio aduenit.* Ergo mutatio, eſt ſucceſſio tam in homine, quam in ſuis operibus. Alia generantur, & alia deiiciuntur:ſic generatio carnis, & ſanguinis alia finitur,& alia naſcitur, ſecundū quod dicitur:Quæ eſt vita veſtra,niſi vapor ad modicum parens ? Aliter:Generatio Iudæorum præceſſit, generatio gentiū aduenit. *Terra vero.* id eſt,Eccleſia, *in æternum ſtat* : vel generatio malorum præterit : Generatio,cuius excelſi ſunt oculi. Generatio bonorum aduenit,de qua:Generatio rectorum benedicetur.Huiuſmodi res non cedunt in nihil , ſed in aliquid , **quia in** terram. Vnde dictum eſt à Deo : Puluis, & in **pulue**rem reuerteris : propterea ſubdit : *Terra autem in æternum ſtat* , quaſi materia , ad quam fit reſolutio. **Quia** fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam. Et : **Quando** appendēbat fundamenta terræ. *Oritur ſol, & occidit.*

Iob 5. a Gen.3.c

Eccl.14.c

Iacob 4. d

Prou.30. b Pſalm.111.a

Hic ſecundo oſtendit mutabilitatem in natura cœleſti,vt puta in ſole,qui nunquam quieſcit,ſed **cum** oritur,tēdit ad occaſum, vnde non permanet in ortu:propterea dicit:*Oritur ſol,& occidit*,ita quod in loco ortus non permanet,nec etiam in loco occaſus,vnde ſubdit: *Et ad locum ſuum reuertitur*, nec ibi permanet,vnde,& ſubdit:*Ibiq; renaſcens gyrat in meridiem*;nec etiam in loco medio permanet, ideo ſubdit : *Et flectitur ad Aquilonem.* Iſtud exponi poteſt, quantum ad motum diurnum,vel etiam annuum. Quantum ad diurnum, dicit hic : *Oritur ſol*,quotidie,quando humanis præſentatur aſpectibus. *Occidit*,quando deſcendens ad inferiores partes,oculis noſtris ſe ſubtrahit.*Reuertitur ad locū ſuū*, quando impellente eum volubilitate firmamenti ſubtus,rurſus ad locū ſuum reuertitur. *Sed renaſcens gyrat per meridiem :* quia obliquo ductu ab ortu ad lineam meridianam conſcendit,deinde.*Flectitur ad Aquilonem*, quia ad occaſum deſcendens, rurſus obliqua progreſſione ad Aquilonem inclinatur. Quantum ad motum annuum ſic : *Oritur ſol* , quando per vernale æquinoctium ad noſtrum polum conſurgit. *Occidit*, quando autumnale æquinoctium exiens ad inferiora deſcendit. *Gyrat per meridiem*,quando in hyemalibus ſignis commoratur. *Flectitur ad Aquilonem*,quando in æſtiuis ſignis,quæ polo boreali viciniora ſunt,circumfertur, & ſic non ſtat ſol per naturam,ſed ſolum per miraculum, ſicut legitur de Ioſue : Sol contra Gabaon, ne mouearis , & luna contra vallem Haïlon.

Ioſuē 10.e

Luſtrans vniuerſa.Hic tangitur tertio mutabilitas in natura elementari,& primo,quantum ad aërem,ſecundo vero,quantum ad aquam, ibi:*Omnia flumina intrant in mare:*Quantum ad aerem, cum tangit mutabilitatem in ſpiritu,ſiue in vento;qui vel eſt motus aëris,ſecundū aliquos Philoſophos,vel ſecūdum Ariſtotelem, motus vaporis in aëre,ad cuius motum etiā mouetur aër:Propter quod dicit: *Luſtrans vniuerſa, in circuitu pergit ſpiritus*,id eſt,ventus,omnia perluſtrari dicitur:circuit,ſpiritus enim dicitur ventus:Flauit ſpiritus tuus,Domine,& operuit eos mare,&c.Ignis,grando,nix,glacies,ſpiritus procellarum. Hic pergit in circuitu,quia oritur à quatuor plagis terræ. Fugite de terra Aquilonis,quoniā in quatuor ventis cœli diſperſi vos.Et:A quatuor ventis veni ſpiritus. Quatuor enim venti principales,& octo collaterales. *Et in circulos reuertitur*,quia tum ceſſat vētus, quando vapor ille quieſcit,& ad terram,vnde oritur,reuertitur:& quia cauſa illa eſt occulta,ideo dicitur in Pſalmis:Qui producit ventos de theſauris ſuis:id eſt, occultis:vel ſicut exponit Gloſſa,poteſt hoc intelligi de ſole, quantū ad motum annuum, qui luſtrat vniuerſa, & reuertitur in circulos zodiaci,& dicitur ſol ſpiritus, quia principium,& cauſa vitæ omnis.Vnde cętera facit ſpirare : *Omnia flumina*,&c. Hic tangitur mutabilitas, quantum ad naturam elementarem viſibilem , ſcilicet aquam,quia non eſt ibi ſtatus, omnes enim aquæ mouentur ad mare:vnde dicit,*Omnia flumina intrāt in mare*,ſcilicet magnū Oceanum,de quo dicitur:Quis concluſit oſtiis mare , quando erumpebat , quaſi de vulua procedēs?& motus iſte non terminatur,quia mare non impletur:ideo ſubdit:*Et mare non redūdat.* Et quia iſtud videtur mirabile,ideo reddit huius cauſam:*Ad locū vnde exeunt flumina reuertuntur*:non vt ibi quieſcant,ſed, *Vt iterum fluant*.Flumina exeunt occultè,quia per meatus ſubterraneos;ſed redeunt manifeſtè, & ſic omnia ferūtur in circuitu,& vanitati ſubiecta ſūt.Hugo;Ecce quo modo in circuitu feruntur omnia, & vanitati ſubiecta ſunt;& ſcimus,quia circulus finem nō habet;quæ ergo in circuitu currunt, currunt quidem,ſed ad finem non perueniunt.Quæ ergo requies ſperari poteſt,vbi ſtatus

Creaturæ triplex habent eſſe.

Exod.15.b Pſalm.148.b

Zach.2.b Ezech.37.b

Pſalm.134.b

Sol quare dicatur ſpiritus.

Iob 38.a

nullus

Digitized by Google

nullus eſſe poteſt:& ideo de impiis dictum eſt: Caput circuitus eorum. Et iterum: In circuitu impij ambulant. Et iterum: Deus meus pone illos, vt rotam.

Spiritualiter notandum, quis ſit iſte ſol: quis ſit iſte ſpiritus luſtrans: quę flumina circumeuntia, & redeuntia. Sol iſte eſt Chriſtus, de quo: Orietur vobis timentibus nomẽ meum ſol iuſtitiæ. Iſte ſol oritur in natiuitate ad illuminandum: Surge, illuminare Hieruſalem. Et: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Iſte ſol occidit in paſſione ad redimendum: Occidet ſol in meridie, id eſt, in vehementi amore charitatis. Iſte ſol ad locum ſuum reuertitur, in aſcenſione: Homo quidam abiit in regionem longinquam. Et: Reuerſus eſt ſol decem lineis per gradus, quos aſcenderat. Iſte ſol gyrat per meridiem in feruenti ſanctorum dilectione. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Et: Si quis diligit me, &c. &, Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Iſte ſol flectitur ad Aquilonem in extremo examine: Ab Aquilone pandetur omne malum. Spiritus iſte luſtrans in circuitu, eſt Spiritus ſanctus, qui ideo luſtrare dicitur, quia nos facit omnia perſcrutari. Spiritus omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. Iſte dicitur ire in circuitu, quia nos facit circuire, vnde dicitur: Spiritus ſapientiæ mobilis: ſicut etiam circumiens, quia nos facit conſiderare circuitum miſeriæ: Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Item circuitus gratiæ, de quo: Exiui à patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Item gloriæ: Hic aſpectus ſplendoris per gyrum, & hęc erat ſimilitudo gloriæ Domini: Hunc facit conſiderare ſpiritus Dei. Nos, reuelata facie, gloriam Dei ſpeculabimur. Iſte circuitus eſt in conſideratione, quod omnia à Deo, & ad Deum. Et dicit Dionyſius, quod Angeli circulariter mouentur circa thronum. Flumina iſta ſunt flumina gratiarum, de quibus dicitur: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de vẽtre eius fluent. Mare, à quo flumina habent ortum, eſt diuinæ largitatis immenſitas, quę nec augetur, nec minuitur. Magnus enim Dominus noſter, & magna virtus eius: & ſapientiæ eius non eſt numerus. Ad hoc mare redeunt flumina gratiarum actionum, vt iterum fluant: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Ab hoc etiam exeunt: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt. Flumina ceſſant eſſe, & ſiccantur, cum ceſſant fluere: & quieſcunt, ſic & dona gratiarum. Tu dirupiſti fontes, & torrentes: per largitatem: tu ſiccaſti fluuios Ethan: per iudicij ſeueritatem.

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Quid habet amplius homo?* Iſta videtur eſſe hæretica ſententia, & cõuenire cum illa, quod vanus eſt omnis, qui ſeruit Deo. Item in Pſalmis dicitur: Patientia pauperum non peribit in finem: ergo aliquid habet. Item Salomon: Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus; ergo bonum eſt operari & laborare. Reſpondeo, dicendum, ſicut dicit Hugo, facienda eſt vis in hoc, quod dicit: *Qui laborat ſub ſole*: idem enim eſt, ac ſi diceret: ſub tempore. Propter quod notandum, quod quædam fiunt cum tempore, vt illa, quorum ortum non præceſſit tempus, ſicut Angelica natura, & materia prima: quædam fiunt in tempore, quæ inceperunt poſt temporis ortum, ſed in tempore non habent occaſum, vt anima Petri. Quædam fiunt in tempore, & ſub tempore, quæ poſt ortum temporis inchoant, & in tempore terminantur: cuiuſmodi ſunt mutabilia: & talia ſunt duplicia: quædã enim fiunt pro tempore, & ſub tempus, & talia tranſeunt fructu, & actu: quædam pro æternitate, & talia tranſeunt actu, ſed manent radice & fructu: quia manet bona voluntas in æternum remuneranda. Cum igitur dicit, quod *non habet homo niſi, niſi vanitatem, de vniuerſo labore, quo laborat ſub ſole*, intelligitur ſecundum quod labor eſt ſub tempore, quantum ad actum, & intentionem, & tunc non habet locum in bonis.

Item quæritur de hoc: quod dicit: *Terra in æternũ ſtat.* Cõtra: Cœlum & terra tranſibunt: ergo non ſtat terra. Item: Vidi cœlum nouum & terram nouam: ergo terra inueteratur, non ergo ſtat. Reſpondeo dicendum, quod terram ſtare, eſt dupliciter, vel quantum ad figuram, ſiue diſpoſitionem, vel quantum ad ſubſtantiam: dico, quod terra ſtat in æternum, quantum ad ſubſtantiam, ſed præterit, quantum ad figurã. Præterit figura huius mundi. Sed homines generantur, & corrumpuntur, quantum ad ſubſtantiam, vt non homines, ſed mortui merito appellentur. Vel æternum dicitur multipliciter, vno modo, quod non habet finem in ſcriptura præſcriptum: ſic data fuit filiis Iſrael terra promiſſionis in poſſeſſionem æternam. Alio modo, quod habet finem, ſed non in tempore, ſic tempus dicitur eſſe æternum: tertio modo, cuius ſignificatum nunquam finitur, ſicut ſacerdotium legis, quod figurabat ſacerdotium Chriſti, de quo: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Quarto modo, cuius ſubſtantia nunquam finitur, etſi quandoque inceperat: ſic Angeli dicuntur æterni & animæ rationales, necnon, & terra. Quinto modo, cuius ſubſtantia nec finitur, nec incepit: hoc vltimo modo ſolus Deus: Tu autem Domine in æternum permanes: quarto modo conuenit terræ, quantum ad ſubſtantiam: tertio modo, quantum ad ſignificatum: primis duobus modis, quantum ad figuram, & ſic patet reſponſio ad iſtud dubium.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Oritur ſol, & occidit*, Cum enim alia ſimiliter luminaria oriantur, quæritur, propter quid magis de ſole, quam de alis dicatur? Item videtur inordinatè procedere, quia prius dicit, quod occidit, quam dicat, quod gyrat per meridiem: prius enim gyrat, quam occidat. Reſpondeo ad hoc, quod determinata mutabilitate in ſole, qui eſt nobiliſſimus inter corpora cæleſtia, ſufficienter datur intelligi in aliis. Ad illud ſecundum dicendum, quod non ordinat ſecundum progreſſiones, ſed ſecundum dimenſiones, ſiue terminos dimenſionum: ideo quia oppoſiti ſunt oriens, & occidens, ideo de eis facit mentionem immediatè. Item quia meridies, & ſeptentrio ſunt oppoſiti termini, ideo ſimiliter immediatè ponuntur in modum crucis.

Sed de hoc eſt dubitatio, quod dicit: *Ad locum ſuum reuertitur*: quia nullus eſt in firmamento magis vnus locus ſolis, quàm alius: ſi tu dicas, quod ad locum, à quo incepit ortum, terminauit curſum, iſtud manifeſtè falſum eſt: quia ſemper ſol mouetur motu proprio, vel aſcendendo, vel deſcendendo; ergo nunquam redit in idem. Item quid eſt, quod dicit; *Flectens ad Aquilonem.* Si enim ſol mouetur motu diurno, motu firmamenti, & firmamentum vniformiter ſemper mouetur, ergo non flectitur magis ad polum arcticum, quam ad antarcticum, vel è cõtrario. Si dicas, quod hoc intelligitur de motu proprio; ſed ſol ſecundum motum proprium, aſcendit, & deſcendit in Zodiaco, & quando aſcendit, accedit ad Aquilonem; quando deſcendit, appropinquat ad auſtrum; ergo non magis flectitur ad Aquilonem, quam ad auſtrum. Reſpondeo, dicendum, quod eſt loqui de motu ſolis diurno, & annuo; ſi loquamur de annuo, verum eſt, quod ſol in locum ſuum reuertitur; quia inde cœpit moueri ſecundum veritatẽ; ſi autem intelligamus de diurno, non redit in locum ſuum, à quo cœpit moueri, ſecũdum veritatem, ſed ſecundũ noſtram æſtimationẽ; quoniam non facit ſphæram, ſed ſpiram. Ad ſecundũ dicendum ſimiliter, quod ſi loquamur de motu annuo, veritatem habet ſecundum quatuor tempora, vt prædictum eſt, quia oritur in vere, occidit in autumno, gyrat per meridiem in hyeme, flectitur ad Aquilonem in æſtate. Si autem intelligas de motu diurno, hoc non habet veritatem, niſi ſecundum noſtram æſtimationem; nos enim videmus firmamentũ moueri, & imaginamur polos eius à dextris, & à ſiniſtris, ſed non eſt ſic, immo vnus polus eſt quaſi ſuper capita noſtra, vt aquilonaris; alter quaſi ſub pe-

dibus:

Pſalm. 139. a *Pſalm. 11. a* *Pſalm. 82. c* *Malach. 4. a* *Iſa. 60. a* *Ioan. 1. a* *Amos 8. c* *Luc. 19. b* *Iſa. 38. b* *Cant. 1. a* *Matth. 14. c* *Iſaiæ 1. a* *1. Cor. 2. c* *Sap. 7. d* *Iob 1. d* *Ioan. 16. d* *Ezech. 1. g* *2. Cor. 3. d* *Ioan. 7. b* *Pſalm. 146. a* *Ioan. 4. b* *Iacob 1. c* *Pſalm. 73. c* *Malac. 3. c* *Pſalm. 9. b* *Prou. 12. b*

Dubitatio. *Matth. 24. c* *Apoc. 21. a* Solutio. *1. Cor. 7. f* Æternum multipliciter ſumitur. *Pſalm. 109. a* *Pſalm. 101. b* Dubium. Solutio. Dubitatio. Solutio.

Quæſtio. Solutio.

dibus:quando ergo ſol voluitur ſecundum polos firmamenti,non rectè vadit ſuper capita,& ſub pedibus,ſed quaſi tranſuerſaliter,& quia nos videmus polos ſecundum æqualitatem, videtur nobis , quod de die vergat ad meridiem , & de nocte ad Aquilonem.

Dubium. Item quæritur de hoc, quod dicit : *Flumina exeunt à mari.* Contra:Mare eſt amarum,& flumina dulcia, ſed contraria non habent ortum ab vno principio : nec vnũ ab alio:ergo nec mare à fluminibus,nec flumina à

Solutio. mari. Reſpondeo,dicendum,quod omnis aqua per naturam eſt dulcis,ſed amara fit ex accidenti,vel per exhalationem partium ſubtilium,remanentibus terreſtribus,vel per commixtionem partium terreſtrium.Econtrario a ,ua illa,ſicut accidentaliter facta eſt amara poteſt redire in dulcedinem per ſubtiliationem : ſicut eſt experimẽtum de vaſe terreo poſito in mari. Quoniam ergo flumina, etſi redeant ad mare in magna abundantia,tamen exeunt latenter,& ſub terra & per quaſdam excolationes : ideo aqua ſubtiliatur & in dulcedinem vertitur: Quando ergo obiicitur quod vnum eõtrariorum non habet ortum ab alio ; dicendum , quod aqua aquæ non eſt contraria : etſi habeat contrariam diſpoſitionem non habet per naturam ſed per accidens : ſicut patet in aqua calida & frigida:nec enim ortus fluminũm à mari ratione proprietatis : quia prior per naturam eſt dulcedo in aqua,ſed quantum ad defluxum, ſicut potus vini à dolio : quia ille locus continens eſt aquarum abundantiam, vnde inceſſanter fit emanatio.

Continuatio. *Cuncta res difficiles non poteſt homo eas explicare ſermone.* Supra determinata eſt vanitas in rebus,ſecundum eſſe, quod habent in vniuerſo:hic determinatur vanitas,ſecundum eſſe , quod habent in intellectu humano , & oſtenditur in eis vanitas tripliciter:primo,quia non patent propter ſui obſcuritatem : ſecundo, quia non implent propter ſui vanitatem, bi. *Non ſatiabitur oculis viſu* Tertio,quia non permanent propter ſui fluxibilitatem,ibi:*Non eſt priorum memoria.* Non patent ad interpretandum,vel docendum : non implent ad diſcentem reficiendum , & quietandum : non permanent ad memorandum.

Triplex vis in nobis. Et reſpiciunt iſti tres actus triplicem vim in nobis, interpretatiuam, cognitiuam, & memoratiuam. Primo ergo notandum, quod non patent ad explicandum,ideo dicit:*Cuncta res difficiles*,ſcilicet ad inueniẽdam earum rationem, vnde : Difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt:& quę in proſpectu ſunt,inuenimus cum labore. Et intellexi , quod operum Dei nullam poſſit inuenire homo rationem : & ideo, quia difficiles ſunt, *Non poteſt homo eas explicare ſermone.* Quis enarrabit cœlorum rationem ? Et: Multa dicimus,& deficiemus in verbis : conſummatio ſermonum ipſe eſt in omnibus. *Non ſaturatur* : Hic ſecundo tangitur,quod non implent addiſcentem:& quia duobus ſenſibus maximè addiſcimus, viſu ſcilicet , & auditu, oſtendit, quod in neutro eſt ſatietas:& propterea dicit : *Non ſaturabitur oculus viſu.* Oculi enim hominũ inſatiabiles: *Nec auris impletur auditu*,quoniam eſt ibi pruritus audiendi noua,& curioſa. Ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus:& ratio huius eſt:quia illud, in quo eſt vera ſatietas,quod nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit:& quod in his terrenis non poſſit refici, oſtendit : quia oculus, & auris vult noua percipere : ſed nihil in nouitate manet,ergo auris,& oculus in nullo implentur:maiorem ſupponit, & manifeſtatur in actibus Apoſtolorum. Athenienſes ad nihil aliud vacabant , niſi aut dicere, aut audire aliquid noui:ſed hic proponit minorem:quia nihil habet nouitatem,nec quantum ad eſſe nec quantum ad fieri: propterea dicit: *Quid eſt,quid fuit*:quærit,& ipſe reſpõdet : *Ipſum quod futurum eſt*:ergo à ſimplici cõuerſa : quod futurum eſt,fuit. Aliter ſequitur : *Quid eſt,quod factum eſt* ? Reſpondet:*Ipſum, quod faciendum eſt*:ergo à ſimplici conuerſa,quod faciendum eſt, factum eſt. Et ex hoc concludit, dicens : *Nihil ſub ſole nouum,nec valet quiſquam dicere:Ecce hoc recens eſt.* Ergo nec dicere, nec audire aliquid noui,& replicat probationem. *Iam enim præceſſerunt in ſeculis,quæ fuerunt ante nos.* Ex quo partes dormierunt,omnia ſic perſeuerant. *Non eſt priorum memoria.* Hic tangitur tertio ,quod res non permanent ad memorandum, quia omnia traduntur obliuioni,vnde dicit:*Non eſt priorum memoria*, ſcilicet apud nos poſteriores. Nomen noſtrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operum noſtrorum. Et ſicut eſt in præteritis, ita & futuris,vnde ſubdit : *Sed nec eorum quidem , quæ poſt futura ſunt, erit recordatio apud eos,qui futuri ſunt in nouiſſimo*, id eſt, poſteriores non erunt memores priorum, & hoc propter tempus , quod inducit obliuionem. Futura tempora obliuione cuncta operient.

Quæritur de hoc , quod dicit : *Cuncta res difficiles,* Contra : Multa ſunt, quorum cognitio eſt communis nobis, & brutis : ergo non eſt difficile homini cognoſcere , quod cognoſcit beſtia. Item quædam ſunt , in quibus non conuenit errare, ſicut in cognitione ſenſibilium , quia ſenſus non fallitur circa proprium obiectum , & principiorum intelligibilium , ſicut dignitatum,& talia facile eſt cognoſcere. Item quid eſt,quod dicit : *Non poteſt homo eas explicare ſermone:*Facilius eſt homini loqui,quã alicui creaturæ facile operari:ergo ſi alicui creaturæ facile eſt operari, ergo homini eſt operationem eius facilius explicare. Reſpõdeo,dicendum, quod eſt cognoſcere ſemiplene , vt quando cognoſcitur ſecundum accidentia , vel ſecundum aliquam operationem:eſt iterum cognoſcere perfectè,& ille perfectè cognoſcit,qui plenè nouit ſubſtantiam,virtutem,& operationem,& cauſas,& rationes rei.Et quia virtus eſt occulta,& ſubſtantia remota à noſtris ſenſibus,& cauſæ vlterius magis , & noſtra cognitio incipit à ſenſibus : ideo cunctæ res nobis ſunt difficiles. Quod ergo obiicitur,quod aliqua cognoſcimus cum brutis,verum eſt aliqualiter , vt quod eſt amarum , ſed plene nihil cognoſcit : ſimiliter patet ſecundum : quia ſecundum quod ſenſibile, eſt manifeſtum per hoc etiam patet ad ſequens , quia differt dicere aliquid , & explicare illud , explicare enim eſt latentes rationes intus, & inuolutas extra depromere,& hoc non poteſt facere,niſi qui intelligit : & hoc arduum eſt , & paucorum.

Itẽ quæritur de hoc,quod dicitur:*Non ſaturatur oculus viſu* : Quæritur,quare non inducit in aliis ſenſibus, cum ſimiliter pet eos contingat cognoſcere?Item quid eſt,quod dicit;*Non ſaturatur*;dicitur enim tunc res ſaturari,quando non vult ampſius de eo,quod deſiderabat; ſed contingit aliquando,quod homo non vult plus videre,nec audire,immo quieſcere;ergo,&c.Item ſi non ſaturatur, ergo deſiderium eorum nunquam quieſcit, ergo cum deſiderium , cuius non eſt quies, fruſtratur fine, & omne tale otioſum ; ergo deſiderium viſus eſt otioſum. Reſpondeo,dicendum,quod ideo ſolum iſtos duos ſenſus commemorat , quia loquitur de ſenſibus, ſecundum quod ſunt via in cognitionem,& referuntur ad ſenſualem iucunditatem.Et duplex eſt verbum,quo recognoſcimus omnia, diuinum, & humanum. Verbum diuinum , eſt omnis creatura , quia Deum loquitur : hoc verbum percipit oculus. Verbum humanum eſt vox prolata,& hoc percipit auris. Vel quia duplex eſt cognitio,per inuentionem, & doctrinam;prima reſpicit viſum ; ſecunda vero reſpicit auditum, Quando ergo obiicitur de ſaturitate, dico quod loquitur de eorum ſaturitate, ſecundum quod ſunt organa cordis,& voluntatis, ſiue appetitus , & quia cor non ſaturatur, nec hi duo ſenſus. Vnde Hugo; Omnis pulchritudo, omnis iucunditas , omnis ſuauitas rerum conditarum afficere cor humanum poteſt , ſatiare non poteſt , niſi illa dulcedo ſola , ad quam factum eſt. Quod ergo obiicitur , ſi non ſaturatur deſiderium , eſt fruſtra , non ſequitur , quia alibi terminatur, ſcilicet in eo Deo , vt dicit Auguſtin. Quod obiicitur , quod non vult plus; hoc eſt, quia laſſatur , & faſtidit , non quia ſaturatur.

Qnæritur de hoc , quod dicit ; *Nihil ſub ſole nouum.*

Sap.9.d

Eccl.8.d

Iob.38.d Eccl.43.d

Duobus ſenſibus maximè addiſcimus. Prou.27.c 2.Tim 4.a 2.Cor.2.b

Nihil in nouitate manet. Act.17.e

Verbũ, quo recognoſcimus omnia, duplex.

Cognitio duplex.

Auguſt. lib. 1.confeſſ.c.1. tom.1.

Digitized by Google

Hier. 31. c
Apoc. 21. a

Contrarium videtur apud Hieremiam : Nouum faciet Dominus ſuper terram. Item illud: Vidi cœlum nouũ, & terram nouam. Item ex hoc verbo videtur error cõfirmari, quod in rebus ſit circulatio ſecundum egreſſum in eſſe, vt eadem ſint, quæ fuerint, & hoc per literam ſequentem; *Iam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos :* & ſic verificari videtur error ille, qui ponit magnum annum, qui continet quindecim millia annorum, & omnia in eo renouari. Reſpondeo, dicendum, quod eſt operatio conditionis, conſeruationis, reparationis : quælibet iſtarum operationum eſt ſupra naturam, & ideo non erit ſub ſole, ſiue ſub tempore: ſed ſupra, præter propagationem, vnde de hac tantum intelligit, & ſic patent alia. De hac notandum, quod ipſe vocat nouum, cuius ſimile non præceſſit, & ſic non eſt aliquid nouũ ſecundum propagationem: quia ſemper ſimile ex ſimili producitur: vere autem obiicit, quaſi dicat de eodem, & iſtud eſt ſic impoſſibile intelligere, quia ſi omnis forma corrupta, & iterum generata differt numero, non poteſt intelligi de eodem numero.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Non eſt priorum memoria.* Contra dicitur: Memor fui operum tuorum Domine. Reſpondeo, ad hoc dicunt aliqui, quod hoc intelligitur de malis, non de bonis. Sed iſtud adhuc falſum, quia etiam multa mala ſunt in memoria. Et propterea dicendum, quod iſta propoſitio non eſt intelligenda, vt vera vniuerſaliter, ſed vt in pluribus, quia plurium eſt obliuio, quam memoria: plurima enim eorum, quæ facta ſunt, in noſtra memoria non ſunt. *Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſraël in Hieruſalem* Supra oſtẽdit in rebus vanitatem: hic ex conſideratione mutabilitatis rerum, ſuam reprehẽdit curioſitatem. Et habet hæc pars duas, quia primo ſuam manifeſtat curioſitatem ob vanitatẽ adiunctam, ibi : *Cumq; conuertiſſem me ad vniuerſa opera.* Prima habet duas partes, quia primo agit de curioſitate in operibus prudentię, ſiue Philoſophiæ: ſecundo de curioſitate opulentię, ſiue artis mechanicæ, ibi: *Magnificaui opera mea.* Prima habet duas, quia primo agit de curioſitate, quantum ad conſiderationem naturalium, ſiue ſcientiæ ſpeculatiuæ : ſecundo quantum ad conſiderationem moralium, ſiue ſcientiæ practicæ. *Locutus ſum in corde meo.* Curioſitatẽ igitur in operibus naturæ, ſiue in conſiderationem operum diuinorum hoc ordine deſcribit. Primo inducitur conſiderantis idoneitas, ibi : *Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole,* ſecundo vero ipſius curioſitas, ibi: *Et propoſui in corde meo.* Tertio diuini iudicij ſeueritas, quæ eſt cauſa huius curioſitatis, in quãtum pœnalis, ibi : *Hanc occupationem peſſimam*; Quarto concluditur vanitas, ibi : *Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole.*

Primo igitur notatur conſiderantis idoneitas, cum dicit: *Ego Eccleſiaſtes*; quia vero in eo fuit ſapiẽtia, ideo ſe dicit: *Eccleſiaſten*, id eſt, concionatorem : fuit etiam in eo potentia, vnde dicit : *Fui rex.* Fuit etiam pax, vnde ſubdit: *In Hieruſalem*, quæ interpretatur viſio pacis. Salomon imperauit in diebus pacis. Et: Filius, qui naſcetur tibi, erit pacificus, & ideo, quia hæc tria habebat, nihil à conſideratione eum retrahebat : ſolet defectus talium multos retrahere à conſideratione rerum : non enim aptus eſt ad conſiderandum rerum naturas, qui habet harum ignorantiam: non poteſt etiam bene cogitare de huiuſmodi, qui ſuſtinet paupertatis inopiam: nec vacare etiam ad hoc poteſt, qui nõ habet pacem, & concordiam. *Et propoſui in animo meo.* Tangitur hic ſecundum, ſcilicet ipſius curioſitas, quia omnia voluit ſcire, & ſubtiliter indagare, propterea dicit: *Et propoſui in animo meo quærere*, ſcilicet ab alio, *Et inueſtigare ſapienter*, per me ipſum, & hoc eſt curioſitas, quia: Non plus ſapere, quã oportet: ſed ſapere ad ſobrietatem. Vnde: Mel inueniſti; comede quod ſufficit tibi, ne forte ſatiatus euomas illud. *De omnibus quæ fiunt ſub ſole.* Ecce maior curioſitas quia de omnibus: In ſuperuacuis reb. noli ſcrutari multipliciter: & in pluribus operib. eius, ne fueris curioſus: plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. *Hanc occupationem peſſimam.* Tangitur hic tertium, ſcilicet diuini iudicij ſeueritas, quia diuino iudicio propter peccatum primi parentis factum eſt, quod noſtra vis rationalis ita libenter luxuriatur in cognitione terrenorum: propter quod dicit: *Hanc occupationem*, id eſt, curioſitatem, *Peſſimam*, quia non tantum eſt culpabilis, ſed etiam pœnalis. *Dedit Deus filiis hominum*, id eſt, dari permiſit, inquantum eſt culpabilis: vel ratione pœnalitatis, dedit iuſto modo. *Vt occuparentur in ea*, ac per hæc immemores eſſent ſuæ ſalutis. Vnde notandum eſt, quod eſt occupatio mala, quę eſt ex infirmitate. De hac: Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus, & iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. Eſt etiam occupatio peior, quæ eſt ex ignorantia : De hac: Obſcurent eum tenebræ, & vmbra mortis : occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine. Tertia eſt ex curioſitate, & hæc eſt peſſima, & de hac loquitur hic.

Et notandum, quod occupatio, vt dicit Hugo, eſt deſtructio mentis, quæ auertit, & diſtrahit, & illaqueat animam, vt non poſſit cogitare ea, quę ſalutis ſunt. Curioſitas vero, ſecundum eundem, eſt intellectus humani libidinoſa proſtitutio paſſim quamlibet veritatem amplexantis, & cum ea adulterantis, quia prima veritas eſt ſponſa. *Vide cuncta quæ fiunt.* Tangitur hic, quarto inuenta vanitas, quia nihil amplius profecit, niſi quod in ſua conſideratione vanitatem inuenit, & propterea dicit : *Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole.* Id eſt, omnia conſideraui : *Et ecce vniuerſa vanitas*, id eſt, apertè in eis apparet vanitas : quia ſecundum quod ait Apoſtolus : Vanitati ſubiecta eſt omnis creatura non volens: nec tantum vanitas, immo: *Et afflictio ſpiritus*: quia plures inueniuntur mali, quam boni: plures ſtulti, quam ſapientes : & propterea dicit: *peruerſi difficile corriguntur*, ſecundum illud: Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ſuo. *Et ſtultorum infinitus eſt numerus*, ſcilicet præ multitudinę : & hoc non ſolum eſt vanitas, immo conſiderare, eſt etiam afflictio, vnde dicitur : Vidi præuaricantes, & tabeſcebam : Et rurſus : Tabeſcere me fecit zelus meus.

Notandum autem, quod præuertitur homo per malam cogitationem. Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo: probata autem virtus corripit inſipientes. Per malam affectionem : Qui peruerſi cordis eſt, non inueniet bonum : Per malam locutionem : Labia iuſti conſiderant placita : & os iniquorum peruerſa. Per iniquam operationem: Lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Et : Quieſcite agere peruerſe. Sed quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Hanc occupationem peſſimam.* Contra; Hoc eſt peccatum, ergo dedit Deus peccatum. Si tu dicas dedit, id eſt, permiſit dari, ſed ſimiliter permiſit furari; ergo eſſet dicendum, quod Deus furatur. Reſpondeo, peccata media inter primam Apoſtaſiam, & vltimam pœnã, ſunt pœna, & culpa, ſed quædam plus habẽt rationem culpæ, quædam plus rationem pœnæ; illa, quæ plus habent rationem pœnæ, attribuuntur iuſto Dei iudicio, & talis eſt occupatio, & excæcatio huiuſmodi.

Item quæritur de hoc, quod, *Peruerſi difficile corriguntur*, quia facile eſt aliquem peruerti; ſed peruerſio eſt contra naturam; ergo ſi facillimum eſt reuerti ad naturãm, cum peruerſio vitium ſit contra naturam, facillimum eſt corrigi. Reſpondeo; Ratio ſumitur, & ex parte operis mali, quia bonum eſt vno modo, malum autem omnifariam; & ex parte operantis potentiæ, quæ redditur infirma per culpam, & ideo non poteſt in opus ſtrenuum; & à parte operationis bonæ ad malum ſecundum priuationem, quia facillimum eſt procedere ab habitu in priuationem; ſed difficile, vel omnino impoſſibile eſt redire. *Locutus ſum.*

Egit ſupra de conſideratione naturalium; hic ſimiliter oſtendit ſuam curioſitatem in cõſideratione moralium; & hoc quidẽ facit hoc modo. Primo enim notatur ipſius à naturalibus ad moralia trãſlatio; ſecundo vero

Macrob. Lib. 1. in ſomn. ſcip. cap. 11.
Operatio triplex.

Pſalm. 76. c

Eccl. 47. b
& 1. Paral. 22. b

Rom. 12. a
Prou. 25. a

Eccl. 3. c

Eccl. 40. a

Iob 3. a

Curioſitas.

Rom. 8. d

Prou. 18. a

Pſalm. 118. n
Ibidem. f

Sap. 1. a

Prou. 17. c
Prou. 10. d

Prou. 2. b
Iſ. 1. c

Quæſtio.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Ariſt. in poſt prædic. cap. de opp.

Digitized by Google

afflictionis inuentio,ibi: *Et cognoui in his.* Tertio vero conuerſio ad delectabilium fruitionem, ibi: *Dixi ego.* Quarto reditus ad vtilium conſiderationē, ibi: *Cogitaui in corde meo.* Primo igitur inſinuatur ipſius ad moralia conſideranda tranſlatio,& hoc poſtquam conſiderauit rerum naturas:propter quod dicit: *Locutus ſum in corde meo,* ſcilicet per cogitationē,dicens: *Ecce magnus effectus ſum,* in fama, *& præceſſi omnes ſapiētia,qui fuerunt ante me in Hieruſalē.* Et præcellebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium orientaliū,& Ægyptiorum:& erat ſapiētior cunctis hominibus. Et: Eruditus eſt in iuuētute ſua, & impletus eſt quaſi flumē ſapiētia:& hanc cognitionem habuit partim reuelatione, vnde dicit: *Mens mea contemplata eſt multa ſapienter,* diuinitus ſcil. illuſtrata;& partim etiā ſua ſollicitudine. Vnde,& ſubdit: *Et didici.* Ego ſui filius patris mei,tenellus & vnigenitus coram matre mea,& docebat me. Et: Viſio,qua erudiuit eum mater. Hanc ergo ſapientiam conſiderans ſe habere in rerum naturalium inueſtigationē qua diſputauit à cedro Libani vſq; ad hyſſopum;voluit ſe trāsferre ad moralia;vnde dicit: *Dediq; cor meum,vt ſcirem prudentiam,* quantum ad facienda, *Atque doctrinam,* quantum ad cognoſcenda. *Erroreſq;* contra prudentiam: *Et ſtultitiam,* contra doctrinam:quia non ſcitur aliquid perfectè, niſi cognoſcatur eius oppoſitum,& hæc vtile eſt ſcire;quādo modo debito inquiruntur, vnde: Accipite diſciplinam,& non pecuniam:doctrinam magis, quam aurum eligite. *Et agnoui.* Tāgitur hic ſecundum,ſcilicet in huius conſideratione ſpiritualis afflictionis inuentio,quia quanto homo melius agnoſcit bona,& mala,tanto malis affligitur quando errat, propter quod dicit: *Et agnoui;quod in his quoque eſſet labor,& afflictio ſpiritus,* hoc eſt in rerum inutilium cognitione. *Labor*, ſcilicet ad acquirendum. Exiſtimabam, vt cognoſcerem hoc,labor eſt ante me. *Afflictio ſpiritus,* poſt acquiſitionē,vel propter culpæ deteſtationem:vel quia eſt occaſio ſuperbię, & impatientiæ,quoniam ſcientia inflat:vtrique expoſitioni concordat litera ſequens,cum ſubdit: *Eo quod in multa ſapientia multa ſit indignatio*, vel contriſtationis contra culpam,vel impatientię ex ſuperbia,quia magni homines cum non habent quod volunt,facillimè indignantur,vnde dicitur apud Iob,quod Helihu erat indignatus,& hoc quia ſe ſapientem reputabat:& ideo ſequitur: *Qui addit ſcientiam,addit & dolorem:* quia homo impatiens multos ſuſtinet dolores, quia nemo eſt, cui cuncta ad votum eueniant:& huic expoſitioni concordat alia tranſlatio Hieronymi: *Agnoui,quoniam in his eſſet paſſio mentis,* & ideo rectè eſt ibi labor,& afflictio ſpiritus. Vnde Hugo: Curioſitas ad inquiſitionem eum impellebat,ſuperbia ad oſtentationem,& ideo dignum erat,vt timidum labor premeret, & curioſum occupatio diſſiparet. Poteſt etiam intelligi de afflictione contritionis,quia etiam vbi multa ſapientia,multa eſt indignatio contra peccatum. Gloſſa,quanto quis magis ſapientiam aſſequitur, tanto magis vitiis ſubiacere indignatur. Bernardus: Diſcite ſapientiæ ſuperbiam,ſcilicet indignari vitiis, & contemnere temporalia. Et: Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum. *Et qui addit ſcientiam, addit & dolorem*, ſcilicet pœnitentiæ. Nunc oculus meus videt te: idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.

3.*Reg.*4.*d*

*Eccl.*47. *b*

*Prou.*4. *a*
*Prou.*31.*a*
3.*Reg* 4.

*Prou.*8.*a*

*Pſalm.*72.*b*

Iob 32. *a*

*Ier.*31.*d*

Iob 42. *a*

CAPVT SECVNDVM.

Dixi ego in corde meo.] Tangitur hic tertium,ſcilicet prepter conſiderationis tædium,conuerſio ad delectationem: quia enim in conſiderando erat labor,& afflictio, ideo cogitauit hoc relinquere, & conuertere ſe ad delicias,in quibus eſt delectatio;propter quod dicitur: *Dixi ego in corde meo;* id eſt,in hanc conſiderationē deueni propter ſpiritualem in conſiderando afflictionem. Vnde verum eſt,& conſideratio non ſapientiæ, ſed acediæ,quæ non inueniens quietem interius, quærit exterius. Dixi igitur: *Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis*: Vadam,a bono ſcilicet recedendo. Homo factus eſt ſpiritus,vadens & non rediens. *Affluam deliciis,* quantū ad multitudinem deliciarum,ſcilicet carnalibus contra ſpirituales. Quam pulchra es,& quam decora,chariſſima in deliciis. Ab iis receſſit ad carnales. Vocauit Dominus ad fletum,& planctum,&c. Et poſt: Ecce gaudium & lætitia iugulare arietes. *Et fruar bonis,* quantum ad quietem, eo enim fruitur quis, in quo quieſcit appetitus. Venite fruamur bonis,quæ sūt: & vtamur creatura,tanquam in iuuentute celeriter. Et. Veni fruamur cupitis amplexibus. Sed quia hæc conſideratio erat culpabilis & reprehenſibilis, ideo ſemetipſum redarguit, innuens:quia delectatio præſens non eſt vera delectatio, ſed deceptio, ideo ſubdit? *Et vidi, quod hoc quoque eſſet vanitas.* Eo quod non permanet, neque reficit,ſed deficit,& decipit,propter quod dicit: *Riſum reputaui errorem*: Eo quod hominem ſeducat. *Et gaudio dixi, quid fruſtra deciperis?* Quia, ſcilicet eo gaudens decipitur. Riſus eſt exterius,& gaudium interius,riſus decipit,quia offert bonum,in fine malum. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et: Riſus veſter in luctum conuertatur, quia: Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis. Iſte riſus eſt riſus phreneticorum, quia erroneus, & momentaneus. Similiter etiam gaudium interius decipit. Gaudent ad ſonitum organi: ducunt in bonis dies ſuos,& in puncto ad inferna deſcendunt. Et: Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.

*Cant.*7.*b*

*Iſa.*22.*e*

*Sap.*2. *b*

*Prou.*7.*c*

Riſus à gaudio quomodo differt.

*Prou.*14.*b* *c* 4 *e*

*Luc.*6. *d*

Iob 21. *b*

Iob 20. *a*

Cogitaui in corde meo. Tangitur hic quartum,ſcilicet reditus ad vtilium conſiderationem, & hoc redeundo à voluptate ad ſobrietatem. Propter quod dicit: *Cogitaui in corde meo, abſtinere à vino carnem meam*; quia iſtud miro modo inclinat ad voluptatem,vnde: Nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria. Et: Luxurioſa res eſt vinum,& tumultuoſa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit ſapiens: & ideo cogitauit incitamentum relinquere voluptatis: *Vt animum meum transferrem ad ſapientiam*, id eſt, ad conſiderationem ſapientium, & relinquerem conſiderationem ſtultorum, qualis fuit conſideratio præcedens,vnde dicit: *Deuitaremque ſtultitiam,* & hoc ad ſapientiæ exhortationem. Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſunt noxia,cupient? & hoc non propter vtilitatem propriam, ſed communem:ideo dicit: *Vt viderem,quid eſſet vtile filiis hominum.* Et hoc in vita præſenti, vnde,& ſubdit: *Quo facto opus ſit,* id eſt. quod opportunum eſt facere: *Sub ſole, numero dierum vitæ ſuæ,* hoc vidit, & enarrauit in fine huius libri quando dixit: Deum time,mandata eius obſerua: hoc ſiquidem vtile eſt,mandata Dei ſeruare,quia dicitur: Qui cuſtodit præceptum,non experietur quidquam mali. Et qui cuſtodit mandatum,cuſtodit animam ſuam: qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur.

*Eccl.*12.*d*

*Eccli.*8.*a*
*Prou.*19.*c*

Hic notantur multa vtilia,& inutilia: vtilia,dimiſſio iniquitatis; Si quis emundauerit ſe ab iſtis,erit vas in honorem ſanctificatum vtile Domino, ad omne opus bonum paratum. Eruditio veritatis: Omnis doctrina diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad erudiendum in iuſtitia, vt ſit perfectus,ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Exercitatio pietatis; Exerce temetipſum ad pietatem, nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt;pietas autem ad omnia vtilis eſt. Inutilia; Legis Dei tranſgreſſio ſuperba. Quare tranſgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit? Sapientia ſine doctrina. Sapientia abſconſa,& theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? Doctrina ſine vita;Bonum eſt ſal;ſi autem ſal euanuerit, in quo condietur? Diſputatio contentioſa; Noli verbis contendere;ad nihil enim vtile eſt.

2.*Tim.*2.*c*

1.*Tim.*3.*d*

2.*Tim.*4.*c*

2.*Paral.*24.*f*

*Eccli.*20. *d*

*Luc.*14.*g*

2.*Tim.*2.*b*

Quæritur de hoc, quod dicit; *Qui addit ſcientiam,addit dolorem.* Contra: Omnes homines natura ſcire deſiderent;ſed deſiderium ſi compleatur;delectat animam, ergo. Item aut loquitur de vera ſapientia,& tunc ſimpliciter eſt falſum; quia de illa dicitur; Non habet

Ariſt. primo Metaphyſ. tex. primo.

*Pſalm.*77. *d*

*Sap.*8.*c*

amaritu

amaritudinem conuerſatio illius: aut de curioſa, & etiam falſum eſt: quia magna eſt eis delectatio, quando poſſunt aliquid ſcire. Reſpondeo dicendum, quod in vtroque poteſt intelligi: De curioſa verum eſt, quia ſicut cum diuitiis creſcit auaritia, appetitus habendi: ſic curioſo appetitus addiſcendi: ſi vero de ſcientia veritatis, ſecundum quod dicit ſaporem, delectat: ſecundum quod cognitionem, contriſtat, vel propter immunditiam conſcientiæ propriæ, vel propter aſpectum peruerſitatis alienæ.

Continuatio.

Magnificaui opera mea. Denuntiauit ſupra curioſitatem in conſideratione ſapientiæ: hic intendit determinare curioſitatem in operibus mechanicis, quæ reſpiciunt ea, quæ corporis ſunt: priora vero, quæ ſpiritus: prima ſunt liberalia: ſecunda artificialia. Et habet hæc pars, duas, quia primo agitur de artificialibus, quæ ordinantur ad diuitias: ſecundo de iis, quæ ordinantur ad B delicias, ibi: *Feci mihi cantores.* Curioſitatem igitur ſuam in iis, quæ ſpectant ad poſſeſſionem diuitiarum, deſcribit hoc ordine: primo, quoad acquiſitionem poſſeſſionum ſtabilium: ſecundo, quoad multiplicationem ſeruientium: tertio, quoad amplificationem pecorum, & animalium: quarto, quoad coaceruationem mineraliũ: in quibus quatuor fere omnes conſiſtunt delicię mundanorum. Primo igitur ſuam exprimit curioſitatem, quantum ad poſſeſſionem ſtabilium, ſcilicet domorum ad habitandum, vinearum, & hortorum ad veſcendum: piſcinarum ad irrigandum: propterea dicit: *Magnificaui opera mea*, id eſt, magna feci. Magnificatus eſt rex Salomon ſuper omnes reges vniuerſæ terræ. Et exprimit ſigillatim: *Ædificaui mihi domus*, dicit pluraliter, quia plures ædificauit. Vnde: Poſtquam ædificauit Salomon duas domus, domum Domini, & domum regis, C ædificauit domum filiæ Pharaonis: & hoc fuit curioſitatis, & reprehenſibile: nam, Vę qui cõiungitis domum ad domum, *Plantaui vineas*, ad potandum ſcilicet. Noë plantauit vineam, bibenſque vinum inebriatus eſt. *Feci hortos, & pomaria, & conſeui ea diuerſi generis arboribus*, ad cibum. Deſcendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem, ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica: & quia hæc indigebant irrigari, ideo ſubdit: *Et extruxi mihi piſcinas aquarum*, id eſt, loca in quibus eſt aquarum congeries. Et hoc, *Vt irrigarem ſiluam lignorum malignantium*, ſcilicet per irrigationem: quia, ſi continuerit aquas, omnia ſiccabuntur. Tales enim piſcinæ neceſſariæ erant in terra promiſſionis, propter aquæ penuriã. Terra, ad quam ingredieris poſſidendam, montuoſa eſt, & campeſtris, de cœlo expe- D ctans pluuias: *Poſſedi ſeruos*, tãgitur hic ſecundo curioſitas, quoad multitudinem ſeruiẽtium, quia habuit eos in vtroque ſexu: vnde dicit: *Poſſedi ſeruos & ancillas*, & etiam in omni ætate: vnde ſubdit: *Multamque familiam habui.* Videns Regina Sabba ſapientiam Salomonis, & cibos menſę eius, habitacula ſeruorum, & ordinem miniſtrantium, non habebat vltra ſpiritum. *Armenta quoque*: Tangitur hic tertio curioſitas, quantum ad congregationem pecorum, & animalium tam magnorum, quam paruorum, cum dicit: *Armenta quoque, & magnos ouium greges*, ſupple habui: *Vltra omnes, qui fuerunt ante me in Hieruſalem.* Et quod multa habuit, patet: quia multa conſumebat, vnde: Erat cibus Salomoni per ſingulos dies decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, E caprearum, atque bubalorum, & auium altilium. *Coaceruaui mihi.* Tangitur hic quarto curioſitas, quoad coaceruationem mineralium, cum dicit: *Coaceruaui mihi aurum, & argentum*, quantum ad metalla: *Et ſubſtantias regum, & prouinciarum*, quantum ad lapides pretioſos, & gemmas. Singuli deferebant munera Salomoni, vaſa argentea, & aurea, veſtes, & arma bellica. Et poſt: Fecitque, vt tanta eſſet abundantia argenti in Hieruſalem, quanta & lapidum.

Senſus myſticus.

Spiritualiter Salomon iſte, qui magnificauit opera ſua, Chriſtus Dominus eſt: qui eſt rex pacificus, cuius opera magna, vnde. Quam magnificata ſunt opera tua, *Pſalm.* 103. *c* A Domine: omnia in ſapientia feciſti: ipſe autem opera ſua magnificat ſpiritualia, dum magnos, & multos facit ſeruos, tum quoad vitam actiuam, tum quoad cõtemplatiuam: contemplatiui enim ad hoc, quod magni ſint in ſtatu ſuo, multa habent ſibi collata à Chriſto Domino: *Domus*, id eſt, conſciẽtias quietas. Ne inſidieris, & quæ- *Prou.* 24. *b* ras impietatem in domo iuſti. In hac domo quieſcendum eſt, non in aliena: quoniam, Pes fatui facilis eſt in *Eccl.* 21. *d* domum proximi: *Vineas*, id eſt, affectiones deuotas, ex quibus vinum elicitur: Nunquid poſſum deſerere *Iud.* 9. *b* vinum meum? *Hortos*, id eſt, exteriores clauſuras. Hortus concluſus fons ſignatus ſoror mea ſponſa. *Siluas*, *Cant.* 4. *d* hoc eſt virtutes varias. Quam pulchra tabernacula *Num.* 24. *n* tua Iacob. *Pomaria*, id eſt, operationes honeſtas, & formoſas. Dies mei tranſierunt, velut naues poma portan- *Iob* 9. *c* tes, quæ ſcilicet relinquunt poſt ſe bonum odorem. Chriſti bonus odor ſumus Deo. *Piſcinas*, id eſt lacrymas *2. Cor.* 2. *d* multas. Oculi tui, ſicut piſcinę in Heſebon. Et: Quis da- *Cant.* 7. *b* bit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacryma- *Hier.* 9. *a* rum? Sicut Chriſtus opera ſua magnificauit in contemplatiuis, ſic & in actiuis, quibus plura neceſſaria ſunt. *Serui, & ancillæ*, per humilitatem. Cum omnia feceritis, *Luc.* 17. *c* quæ præcepta ſunt vobis dicite ſerui inutiles ſumus. *Armenta boum*, per operum ſtrenuitatem, quia boũ non eſt quieſcere: ſed arare. Boues arabant. Et: Ne oderis *Iob* 1. *c* laborioſa opera. *Oues*, per intenſionis ſimplicitatem. *Eccl.* 7. *b* Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum. Et: *Matth.* 10. *b* Quaſi modo geniti infantes, lac concupiſcite. *Aurum*, *1. Pet.* 2. *a* per charitatem. Dicitur apud Danielem de ſtatua illa, *Dan.* 2. *a* quod caput eius erat ex auro optimo, quia charitas eſt caput virtutum. *Argentum*, per eloquij ſuauitatem, quia dulcem habet ſonum, vnde: Eloquia Domini, eloquia *Pſalm.* 11. *a* caſta, argentum igne examinatum. Et: Verbum dulce *Eccl.* 6. *a* multiplicat amicos & mitigat inimicos. *Subſtantias Regum*, per munificentiæ largitatem. Bona eſt ſubſtantia, *Eccl.* 13. *d* cui non eſt peccatum in conſcientia.

Feci mihi cantores. Egit de curioſitate ſua, quantum ad ea, quæ ordinantur ad diuitias: hic agit quantum ad ea, quę ad delicias: & hoc quidem facit per hunc modum, quia enim talia non fiunt à quocumque, ſed ab eo, qui vult, poteſt, & ſcit: ideo primo oſtendit ſuã diligentiam ad huiuſmodi delectabilia præparandum: ſecundo vero potentiam ad conſummandum: tertio ſapientiã ad ordinandum; quarto vero voluptatem ad perfruendum. Primo oſtendit ſuperfluam diligentiam ſuam ad huiuſmodi delectabilia præparandum; quia quantum ad auditum, & quantum ad viſum; ratione auditus dicit; *Feci mihi cantores, & cantatrices*, ſcilicet in vtroq; ſexu, & hoc propter delicias. Gloſſa, vt vterq; ſexus me oblectaret, vnde dicit; *Et delicias filiorum hominum*, & hoc quãtum ad auditum; quantũ ad viſum etiam fecit vaſa pulchra, vnde dicit; *Scythos, & Vrceolos*, quãtum ad vina fundenda, ſcil. feci, & hoc propter delicias, vnde valde diligẽs fuit, & hoc reprehenſibile; vnde; Vę vobis, qui opulenti eſtis in Sion. Et poſt; Qui canitis ad vocẽ Pſalterij bi- *Amos* 6. *a* bentes in phialis vinũ. *Et ſupergreſſus ſum opibus.* Tãgitur hic ſecundum, ſcilicet potentia ad perficiendũ, quia pauper licet poſſit huiuſmodi artificialia delicioſa inchoare, non tamen perficere; ſed ipſe poterat, tanquam diues, propterea dicit; *Et ſupergreſſus ſum opib⁹ omnes, qui ante me fuerũt in Hieruſalem.* Omnes enim exceſſit. De- *3. Reg.* 3. *b* di tibi diuitias, & gloriam. Nemo fuerit ſimilis tui in regibus cunctis, retro diebus. *Sapientia quoque.* Tangitur hic tertium, ſcilicet prudentia ad ordinandum cum dicit; *Sapientia quoq; perſeueranit mecum*, per quam ſcilicet illa, quæ fecerat, ordinabat. Videns Regina Sabba Salo- *3 Reg.* 10. *a* monis ſapientiam, & ordinem miniſtrantium, vltra ſpiritum non habebat. Et; Præcedebat ſapiẽtia Salomonis *3. Reg.* 4. *d* ſapientiam omnium Orientalium, & Ægyptiorum, & erat ſapientior cunctis hominibus. *Et omnia, quæ deſiderauerunt.* Tangitur hic quartum, ſcilicet voluptas eius Voluptas duplex. ad perfruendum iis rebus delectabilibus, quas præparauerat, & quia quædam eſt voluptas, quæ habet ortum

3. Reg. 10. *d*

3. Reg. 9. *b*

Iſa. 5. *b*
Gen. 9. *c*

Cant. 6. *d*

Iob 12. *c*

Deut. 11. *b*

3. Reg. 10. *a*

3. Reg. 4. *c*

ab extrinſeco, quædam ab interiorum conceptione, vtrumq; notat in ſe. Quant[um] ad primum dicit: *Et omnia, quæ deſiderauerunt oculi*, ſcilicet exterius videtes, *Non negaui eis*. Immo ſatisf[acit] ſuam culpam, vnde; *Thren. 3.f* Oculus meus deprædatus eſt animam meam, Et; *Hier. 9.f* Aſcēdit mors per feneſtras: quātum ad voluptatem interiorum, cum dicit: *Nec prohibui cor meum*, id eſt, cordis concupiſcētiam. *Quin omni voluptate frueretur, & oblectaret* *Eccl. 18.d* *ſe in iis, quæ præparaueram*, contra illud: Fili, poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Et quia affectus peruertit ſæpe iudicium rationis, ſequitur peruerſum iudiciū, vnde, & ſubdit: *Et hanc ratus ſum* *Pſal. 118.b* *partē meam*, id eſt, iudicaui mihi eſſe melius: *Si viverer labo-* *Pſal. 15.b* *re meo*, ſcilicet in præſenti, & hoc eſt iudicium Epicureorum, qui non expectant aliud bonum, nec aliā partem: econtra Sancti in præſenti non habent partem, ſed in futuro, vnde: Portio mea, Domine, ſit in terra viuentium. Et rurſus: Dominus pars hæreditatis meæ.

Quæritur, cum peccatum ſit in iis cantilenis ſic delectari, ad quod genꝰ peccati reducitur? Si tu dicas, quod ad luxuriam, quæritur cū auditus ſit vnus ſenſus, ſicut guſtus, & tactus, videtur, quod debeat eſſe capitale peccatū in auditu, ſicut & tactu: at ſi non, quæro cauſam. Item quæro; vtrum in huiuſmodi cantilenis delectari ſit peccatum? Quod non, videtur, quia Sancti inſtituerunt cantari ad gloriam Dei: Quod autem peccatum ſit, ait Auguſtinus: Quoties cantus mihi magis placuit, *Aug. lib. 10.* quam verba, grauiter me peccaſſe confiteor. Reſpon- *confeſſ. cap.* deo dicendum, quod delectari in huiuſmodi cātilenis, *33. & 35.* aut hoc eſt propter internam deuotionem: aut propter internam voluptatem, & laſciuiam: aut propter quandam curioſitatem: primo modo non eſt peccatum: ſecundo modo eſt peccatum annexum luxuriæ de proximo: tertio modo eſt peccatum curioſitatis annexum luxuriæ de remoto.

Quæritur, quare non eſt peccatum captiale, circa hunc ſenſum, ſicut circa tactum, & guſtum: Reſpōdeo, quia non eſt tanta corruptio, nec delectatio. Quæritur de hoc, quod dicit: *Et ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui* *ante me fuerunt in Hieruſalem*, quid eſt hoc, quod dicit? nulla videtur eminentia, quia ante ipſum non regnauit niſi ſolum pater eius, quia ipſe aſcendit, & cepit eam, & *2. Reg. 5.b* expulit Iebuſeum. Ad hoc dicunt quidam: non tantum loquitur, quantum ad Reges Iſrael, ſcilicet Dauid, & Saūl, ſed etiam quantum ad iudices. Sed hoc non fuit magnum. Propter hoc dicitur, quod ante ipſum fuerunt Reges in Hieruſalem de Chanaan, & illi quidem diuites, & magni fuerunt, & quantum ad illos dicit. Vel poteſt legi litera, vt iſta determinatio: *In Hieruſalē*, referatur ad opes, quas poſſedit in Hieruſalem, non ad Reges, vt ſit ſenſus: *Supergreſſus ſum opibus in Hieruſa-* *lem omnes, qui ante me fuerunt*: quia ante eum nullus fuit ei ſimilis.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Sapientia quoque* *Eccl. 6.b* *perſeueravit mecum*. Contra: Sapientia doctrinæ ſecundum nomen illius, ergo nullus eſt ſapiens, niſi cui ſapiunt res, vt debent: ſed Salomoni non ſapierūt, quia bona æterna contempſit, & temporalia adamauit, ergo non fuit ſapiens, ſed ſtultus. Reſpondetur dicendum, quod ſapientia vno modo importat cognitionem ſolū, & ſic dicitur ſapientia rerum diuinarum, humanarumque cognitio: alio modo importat guſtum, & affectus ſaporem, & ordinem, & ſic dicitur ſapientia à ſapore. Primo autem modo ſapere, eſt in bonis, & malis, qui habent intellectum illuminatum ad videndum multa vera de Deo, & creaturis: ſecundo modo tantum eſt in bonis. Primo modo perſeuerauit, quia intelligentiam non amiſit: ſecundo modo amiſit, cum peccauit, vt ſtultus factus eſt.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Et hanc ratus ſum partem* *meam, ſi viverer labore meo*. Videtur ergo, quod Salomon fuerit de ſententia Epicureorum, qui non ponunt aliud gaudium eſſe niſi in præſenti, & hoc eſt hęreticum. Itē ſi ipſe fuit ſapiens, & intelligēs, & hoc poſui: ergo præſumendum hoc eſſe verum. Reſpondeo dicendum, quod duplex eſt iudicium in nobis: quoddam rationis deliberantis, & conferentis: quoddam eſtimationis: Dico quod Salomon iudicio rationis deliberantis, & conferētis, nunquam hoc ratus eſt, nec fuit iſtius ſentētię, ſed ſolum iudicio æſtimationis, ſicut omnis peccator æſtimat ſibi bonū eſſe peccare: vnde nō eſt ibi error infidelitatis, ſed potius error deuiationis à bono. Epicurei autem non ſolum hoc æſtimant: immo certitudinaliter aſſerunt non eſſe aliud bonum, & ideo ſunt hæretici, & infideles. Quod obiicitur, quod ſapiens, dicendum quod, etſi ſapiens fuerit, tamen in hoc inſipienter egit: & ideo non eſt imitandus, ſicut Dauid bonus fuit, tamen non bene fecit, cum Vriam fecit occidi, nec hoc *2. Reg. 11.b* dicit ad imitandum, ſed ad reprehendendum.

Cumque me conuertiſſem. Egit ſupra de ſua curioſitate: hic reprehendit eam ob inuētam vanitatem, quæ conſiſtit in mutabilitate. Et hæc pars habet duas: quia primo ſua opera curioſa reprehendit generaliter, ſecundo ſpecialiter, ibi: *Tranſiui ad contemplandam*. Inuenit ergo vanitatem, & afflictionem in operibus, quæ fecerat curioſe, propter diligenten cōſiderationem, ob quam dicit: *Cumq; me conuertiſſem ad vniuerſa opera, quæ fecerūt* *manus meæ*, id eſt, diligenter conſideraſſem, ſecundum illud Apoſtoli: Opus autem ſuum probet vnuſquiſque: *Gal. 6.b.* *Et ad labores in quibus fruſtra ſudauerā*: ideo fruſtra, quia non propter Deum fecerat: & ideo in vacuum laborauerat. Vacua eſt ſpes illorum, & labor ſine fructu: *Vidi* *Sap. 3.c* *in omnibus vanitatem, & afflictionem ſpiritus, & nihil permanere ſub ſole*: ideo erāt vacua, & afflictiua, quia inſtabilia: eo enim quod non permanent, ſunt vacua: eo quod amittuntur, ſunt afflictiua. Subſtantiæ impiorum, *Eccl. 40.c* ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia manebunt, vnde: Tranſit mundus, & concupiſcentiæ eius: & ideo fallax eius gratia, & vana eſt pulchritudo: *Tranſiui ad contemplandam*. Hic in ſpeciali oſtēdit in ſuis operibus vanitatē, & diuiditur: quia primo oſtēdit vanitatem in operibus, ſiue in ſtudio ordinato ad ſapientiam: ſecundo in ſtudio ordinato ad opulentiam, ſecundum duplicia opera curioſitatis prædeterminata, & hoc, ibi: *Rurſus deteſtatus ſum omnem indu-* *ſtriam*. Primo ergo redarguit ſuam curioſitatem, circa ſtudium ſapientiæ, hoc ordine: primo inſinuat ſuæ conſiderationis diligentiam: ſecundo innuit ſapientis ad ſtultum compertam præeminentiam: tertio vlterius inuentam æquiparantiam: quarto ex hoc concludit vanitatem reprehēſione ſibi propria. Primo ergo innuit ſuę conſiderationis diligentiam in pertractando ea, in quibus ſtuduerat, propter hoc dicit: *Tranſiui ad contemplan-* *dam ſapiētiam*, quantum ad eligenda; *Erroreſque, & ſtul-* *titiam*, quantū ad vitanda; *Tranſiui*, inquam à voluptate, vnde; Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me; *Eccl. 14.c* ſed licet eſſet in eo diligētia, non tamen erat ſufficientia, vnde ſubdit; *Quid eſt, inquam, homo, vt ſequi poſſit Re-* *Pſal. 8.a* *gem factorem ſuum*? Quaſi dicat ſufficiens eſt ad conſiderandum, & videndum, quæ Dominus prēuidet; *Quid* *eſt homo*; quaſi dicat parum eſt ſufficiens. Quid eſt ho- *Iſa. 64.c* me, quod memor es eius? *Vt ſequi poſſit Regem factorem* *ſuum*, id eſt, Deum creatorem. Et nunc Domine, Pater *Iob 11.b* noſter es tu; Nos vero lutum, & fictor noſter es tu, & opera manuum tuarum omnēs nos? hæc nemo poteſt ſequi. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies? *Et vidi quod* *tantum*. Hic notatur ſecundum, ſcilicet ſapientiæ ad ſtultitiam inuenta prēeminentia, quia quaſi improportionabiliter antecellit, propter quod dicit; *Et vidi quod* *tantum præcederet ſapientia ſtultitiam*, id eſt, nobilior eſſet; *Quantū differt lux à tenebris*, & iſta comparatio bona eſt? quoniam ſapientia illuminat, & ſtultitia excæcat: & obtenebrat; propterea ſubdit; *Sapiētis oculi in ca-* *pite eius*, Sicut ad dirigendum; *Stultus in tenebris ambu-* *lat*; quaſi non habeat oculos in capite; quod autem ſapientia illuminet, alibi docet, cum ait; Diligite lumē ſa- *Sap. 6.d* pientiæ omnes, qui præeſtis populis; vnde & Chriſtus

Iudicium in nobis duplex.

Sapientia dupliciter conſideratur.

Quod peccati genus ſit delectari cantilenis.

Dei

Dei ſapientia dicit de ſe luce: Ego ſum lux mundi. Econtra ſtultitia eſt tenebroſa. Vę qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem, vnde: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt: ideo, quia neſcierunt, neque intellexerunt: ideo in tenebris ambulant. Dilexerunt enim magis tenebras, quam lucem.

Et didici. Tangitur hic tertium, ſapientis ad ſtultum æquiparãtia, & in morte, & poſt mortem: quantum ad æquiparantiam in moriendo dicit: *Et didici, quod vnus vniuſq; eſſet interitus: vnus*, id eſt conſimilis, quia nemo effugit mortis ſententiam, propter ſuam ſapientiam, vnde: Omnes morimur: & quaſi aquæ, quæ dilabuntur in terram, quæ non reuertuntur: ſicut ſtultus, nihil affert, ſic nec ſapiens. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar: & propter hanc æquiparantiam contempſit ſapientiam, ideo dicit: *Et dixi in corde meo: ſi vnus, & ſtulti, & meus occaſus erit, quia mihi prodeſt quod maiorem ſapientiæ dedi operam?* quaſi dicat, nihil, quantum ad mortem. Dies finitionis mortis: reſidentes ſuper ſedem glorioſam vſque ad humiliatum in terra, & cinere: eſt autem ſapientis, & ſtulti non tantum æquiparantia in morte, ſed etiam poſt mortem, vnde ſubdit: *Locutuſque cum mente mea*, id eſt, interius conſideraui. *Animaduerti, quod hoc quoque eſſet vanitas*, ſcilicet dare ſapientiæ operam maiorem, quam ſtultus, quia non eſt magis de ipſo memoria, quam de ſtulto, ideo dicit: *Non enim erit ſapientis memoria ſimiliter, vt ſtulti in perpetuum*, & ratio ſubditur: *Et futura tempora oblitione cuncta pariter operient.* Vnde ſupra dictum eſt: Non eſt priorum memoria, nec etiam eorum, quæ poſt futura ſunt. Et obliuionem accipiet nomen noſtrum per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum. Et memoria veſtra comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices veſtræ.

Moritur doctus. Hic quarto ex huiuſmodi æquiparantia inuẽta concludit vanitatem in ſuo ſtudio, & reprehenſionem ſuam: vnde repetit æquiparantiam dicẽs: *Moritur doctus, ſimiliter & indoctus.* & ita pares ſunt, & ex hoc concludit: *Idcirco tæduit me vitæ meæ:* quaſi recuſaui viuere præ tædio, ſicut Iob: Tædet animã meam vitę meę, propter peccatorum occaſiones. Et Rebeccca: Tædet me vitę meę, propter labores. Tædere cœpit populum itineris, & laboris. Propter tribulationes: Supra modum grauati ſumus, ita vt tæderet nos etiam viuere. Propter futurę dilationem: Tædet animam meam vitæ meæ. Propter imminentem tentationem: Dormitauit anima mea præ tædio. Propter mortis imminentis horrorem: Cœpit Ieſus tędere, & pauere. *Videntem mala eſſe vniuerſa ſub ſole, & cuncta vanitatem, & afflictionem ſpiritus.* Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & extrema inhabitatio ſenſuum deprimit multa cogitantem: ideo frequens meditatio carnis eſt afflictio.

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Quid eſt homo, vt ſequi poſſit Deum?* Contra: Magna gloria eſt ſequi Deum. Item Iob ait: Veſtigia eius ſecutus es pes meus. Reſpondeo, dicendum, quod eſt ſequi per æquiparantiam: & hoc nulli datum eſt creaturæ: & quia ſatanas hoc voluit, ideo corruit: eſt item ſequi per ſubiectionem, & obedientiam: & hoc quidem poteſt homo, ſed non quilibet, ſed quibus datum eſt à Deo per gratiam, & quem ipſe trahit, & ideo nullus poteſt ſine Dei auxilio.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quid mihi prodeſt, quod maiorem ſapientiæ operam dedi?* Quia ſecundum hoc videtur, quod diſſuadeat ſtudere ſapientiæ, cuius contrarium ſæpe hortatur: Stude ſapientiæ fili mi. Reſpondeo, dicendum, quod dare operam ſapiẽtiæ, hoc poteſt eſſe dupliciter, propter commodum præſentis vitæ, vel propter remunerationem gloriæ æternæ: propter commodum præſentis vitæ prodeſt ſapientia ante mortem, quia dirigit hominem in ſuis operibus, ſed in morte nihil, eo quod ita moritur doctus, vt indoctus, nec profertur ei vita: ſi autem propter commodum ęternæ vitę, ſi non moritur, immo viuit. Eſt vtilis ad operationem boni. Ornamentum aureum prudenti, doctrina. Eſt vtilis ad declinationem mali: Sapiens cor, & intelligibile abſtinet ſe à peccatis. Eſt vtilis ad augmentum gratiæ: Dabit capiti tuo augmenta gratiarum. Eſt ad augmentum gloriæ: Gloriam ſapientes poſſidebunt. Sic igitur dehortatur, quod non eſt ſtudendum in ſapientia propter præſens commodum, & curioſitatem: ſed propter æternam ſalutem, & ideo ſeipſum reprehendit, quia ipſe laborauerat propter curioſitatem, & mundanam vanitatem.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Non erit memoria ſapientis, & ſtulti.* Contra: Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet. Item: Non recedet memoria eius, & nomen eius requiretur. Reſpondeo: Ad hoc dicunt quidam, quod ipſe loquitur in perſona carnalis, vnde falſum dicit ſimpliciter, ſed verum ſecundum carnalium æſtimationem. Sed hoc non plane ſoluit, quia debet carnalium poſitionem non afferere, ſed potius infirmare. Propterea dicendum, quod eſt loqui de memoria ſapientis, & ſtulti, aut quantum ad Deum, aut quãtum ad homines: ſi loquimur quantum ad Deum, memoria eſt vtiq; boni ſapientis, qui ſtudet ſapientiæ ad gloriam Dei: ſed quantum ad homines, tam malorum, quam bonorum tranſit memoria, vt in pluribus: quia homines pauca recolunt. Si autem de malo ſapiẽte, & vano: non eſt memoria, nec quantum ad Deum, nec quantum ad homines, immo nomen eius tranſit, vt nomen ſtulti, & ideo ſtultum eſt propter famam nominis in ſapientia laborare, Eccleſiaſtes autem loquitur de ſapiente vano, qui oculum habet ad terrena, & loquitur de memoria humana, non diuina.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Tædet me vitæ meæ videntem mala vniuerſa ſub ſole.* Contra: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, ergo non ſunt mala, immo hoc eſt hæreticum. Reſpondeo dicendum, ſicut dicit Apoſtolus, quod, Lex ſancta, & mandatum ſanctum: tamen per occaſionem, mandatum fuit non habentibus gratiam, mortiferum, & operatum eſt mortem; ſicut creaturæ, iuſtis, & Deum diligentibus; valdè ſunt bonæ, & cooperantur in bonum, & de ſe ſunt bonæ: tamen impiis peccatoribus, & inſipientibus omnia conuertuntur in mala per occaſionem, vnde: Creaturæ Dei ſunt in tentationem, & in muſcipulam pedibus inſipientum: Et: Hæc omnia impiis, & peccatoribus in mala conuertuntur.

Rurſus deteſtatus ſum. Redarguit ſupra ſuam curioſitatem circa opera ſapientiæ: ſecũdo redarguit ſuam curioſitatem circa opera humanæ induſtriæ ad opulentiã ordinatæ. Et hoc quidem facit hoc ordine: Primo ſuam curioſitatem redarguit propter boni ſucceſſoris, ſeu hæredis incertitudinem. Secundo propter laborioſam ſollicitudinem. Tertio huic prẽfert præſentem voluptatem. Quarto ipſam ſollicitudinem damnat per iudicij diuinæ æquitatẽ. Arguit ergo primo ſe curioſum circa terrena acquirenda, proptet bonæ prolis incertitudinem: quia ipſe non poterat ſemper poſſidere, & timebat inutilem ſucceſſorem habere, propterea dicit: *Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam.* Id eſt, curioſam diligentiam: *Qua ſub ſole ſtudioſiſſimè laboraui.* Ad hæc ſcilicet bona augenda: A minori vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent, & ratio deteſtationis infertur: *Habiturus hæredem poſt me, quem ignoro, vtrum ſapiens, an ſtultus futurus ſit.* Ad literam; Salomon habuit Roboam ſtultum filium, qui ſecutus conſilium iuuenum feçit diuidi regnum. *Et dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui*, quantũ ad corpus; *Et ſollicitus fui*, quantum ad animam. De hoc ſudore; In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: De ſollicitudine; Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ; quid manducetis, aut corpori veſtro, quid induamini; & illud eſt valde vanum, vnde dicit; *Et eſt quidquam tam vanum?* ſupple, ſicut laborare ſollicite pro ſtulto curioſo; quaſi dicat, non. Ex huius igitur

Ioan. 8. a
Iſa. 5. e
Ioan. 1. a
Pſalm. 81. b
Ioan. 3. c
2. Reg. 14. c
Iob 1. d
Eccl. 40. a
Eccl. 1. c
Sap. 2. a
Iob 13. b
Iob 10. a
Gen. 27. g
2. Cor. 1. b
Num. 21. b
Iob 10. n
Pſalm. 118. d
Mar. 14. d
Sap. 9. d
Eccl. 23. d
Iob 23. c
Sequi Deum dupliciter:
Prou. 27. b
Dare operã ſapientiæ dupliciter intelligitur.
Eccl. 21. d
Eccl. 3. d
Prou. 4. b
Prou. 3. b
Prou. 10. b
Eccl. 39. b
Gen. 1. d
Rom. 7. c
Sap 14. b
Eccl. 39. d
Hier. 6. c
3. Reg. 12. c
Gen. 3. d
Matth. 6. c

igitur vanitatis cõſideratione ceſſauit à curioſitate, vnde dicit. *Vnde ceſſaui, renuntiauitque cor meum laborare ſub ſole*, id eſt, pro bonis temporalibus. *Ceſſaui*, in opere. *Renuntiauitque cor meum*, in voluntate. Sed auarus propter hoc non ceſſat. Vnus eſt, & ſecundum non habet, & tamen laborare non ceſſat: & reperit rationem, quare ceſſauit: *Nam cum alius laboret in ſapiẽtia*, in corde: *Et in doctrina*, in ore: *Et in ſollicitudine*, in opere: *Homini otioſo quæſita dimittit*, & ex hoc concludit vanitatem. *Et hoc ergo vanitas & magnum malum*, vanitas quidem, quia diuitiæ relinquuntur homini inutili, ſed: *Magnum malum*, vnde Hugo: Magnum malum eſt, vt vnde vnus atteritur labore, alter otiosè, & illicite abutatur: *Malum*, quia diſſipatori. Vana ſunt opera eorum. Et: Non ſit fortitudo in manu tua: Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras.

Eccl.4.b

Hier.51.b
Deut.28.d

Quid enim proderit? Hic ſecundo redarguit curioſitatem acquirendi propter laborioſam ſollicitudinem, propter quam dicit: *Quid proderit homini de vniuerſo labore ſuo*, in corpore, *& afflictione ſpiritus*, in animo, *qua ſub ſole cruciatus eſt*, quaſi dicat: nihil. Vnde: Noli laborare, vt diteris, ſed prudentiæ tuæ pone modum. Non prodeſt, ſcilicet ei, qui laborat propter hæc viſibilia habenda. Vnde Bern. Apud alios ſunt fructus diuitiarum, diuitibus vero nomen reddit ſollicitudo, & ideo non prodeſt. Vnde: Quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernit diuitias oculis ſuis? Nec tantum non prodeſt, immo obeſt. Vnde ſubdit: *Cuncti dies eius doloribus & erumnis pleni ſunt*, exterius: *nec per noctem mente requieſcit*, interius. Ideo dicitur: Menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi. Et: Omnes dies pauperis, mali. Secura mens quaſi iuge conuiuium, & ex hoc concludit, quod ſic laborare eſt vanum quia inutile. Ideo dicit: *Et hoc nonne vanitas eſt*, quaſi dicat, immo. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas, quia obſunt. Vnde: Eſt alia infirmitas, quam vidi ſub ſole, diuitiæ congregatæ, &c.

Prou.23.a

Eccl.5.c

Iob.7.a
Prou.15.b

Eccl.5.b
Ibidem.c

Nonne melius eſt. Hic tertio prædictę ſollicitudini curioſitatis præfert voluptatem carnis. Et ideo dicit: *Nonne melius eſt comedere, & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis?* ſupple, quam continuè ſemper laborare, quaſi dicat, melius eſt, id eſt, minus malum, quia illud eſt malum culpæ & pœnæ, iſtud eſt malum culpæ, ſed habet iucunditatem. Ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, &c. & quod ſit melius, manifeſtat: quia hoc eſt donum Dei. Vnde dicit: *Et hoc de manu Dei eſt.* Saturaui eos, & mœchati ſunt, &c. & proponit ſe in exemplum huius ad hoc confirmandum, dicens: *Quis ita vorabit*: quantum ad concupiſcentiam: *Et deliciis affluet*: quantum ad abundantiam, *vt ego?* quaſi dicat, nullus. Erat autem cibus Salomonis per ſingulos dies, triginta cori ſimilæ, & ſexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti paſcuales.

Isa.22.e

Hier.5.b

3.Reg.4.c

Homini bono. Hic quarto ſollicitudinem damnat per diuini iudicij æquitatem, quoniam talis ſollicitudo non eſt data bonis, ſed malis, & hoc diuino iudicio. Iuſti epulentur & exultent in conſpectu Dei. Ideo dicit: *Homini bono in conſpectu ſuo*, ſcilicet, quod ſibi placet, non hominibus, vt hypocrita: *Dedit Deus ſapientiam*: quantum ad æterna, *Et ſcientiam*: quoad temporalia diſpenſanda, *& intelligentiam*, quoad intelligenda, & conſideranda: Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Hoc ſecundum largitatem miſericordiæ, ſecundum æquitatem iuſtitiæ, ſubdit: *Peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam*, id eſt, dari permiſit iuſto iudicio: *vt addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo.* Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris. Et: Qui coaceruat diuitias vſuris, fœnore liberali, in pauperes congregat eas. Et ex hoc infert vanitatem. *Sed hoc vanitas, & caſſa ſollicitudo mentis*, quia: Expectatio ſollicitudinis peribit.

Pſalm.67.a

Iob.38.d

Prou.13.d
Prou.28.b

Prou.10.d

Notandum: Eſt ſtudium ad occaſionem ſapientiæ: Stude ſapientiæ, fili mi, vt poſſis exprobranti ſermonem reſpondere. Ad excitationem iuſtitiæ: Bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra. Ad expletionem concupiſcẽtiæ: Cui væ? cuius patri væ? nonne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? Ad imperium auaritiæ. A minori vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent. Prima duo ſtudia ſunt bona, duo ſequentia mala, & in his diſcernitur bonitas hominis. Et ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda, & recta ſunt opera eius. Quia igitur Eccleſiaſtes non his ſtuduerat, ſed ad auaritiam, & gulam, ideo ſua ſtudia arguebat.

Prou.20.b

CAPVT TERTIVM.

Omnia tempus habent.] Supra egit de vanitate rerũ, oſtendens in iis eſſe variabilitatem ratione motus, hic ſecundo vult oſtendere vanitatem, quantum ad determinationem, & varietatem in tempore: & quia oſtendit mutabilitatem rerum, non ad ipſarum cõtemptum, ſecundum quod ſunt opera Dei, ſed ſecundum quod amantur à nobis; ideo in hac parte oſtendit primo temporum varietatem, ſecundo reprehendit noſtram curioſitatem, ibi: *Quid habet amplius.* Tertio diuinorum operum perpetuitatem, ibi: *Et didici, quod opera Dei.* Prima pars habet duas, quia primo agit de varietate, & mutabilitate rerum in tempore generaliter, ſecundo ſpecialiter, inducendo, & probando, ibi: *Tempus naſcendi.* Proponit ergo generaliter, dicens: *Omnia tempus habent*, id eſt temporis varietatem, quia: Vanitati ſubiecta eſt creatura non volens: *Et ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub ſole*, quantum ad præfixi temporis determinationem. Omnia in numero, pondere, & menſura diſpoſuiſti. Et: Præterit figura huius mundi: & maximè hoc temporis ſpatio ſibi præfixi: Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Rom.8.d

Sap.11.d
1.Cor.7.f
Iob.14.b

Hic eſt quæſtio de hoc, quod dicit: *Omnia tempus habent.* Inſtantia eſt: quoniam ſubſtantiæ ſpirituales, vt dicit Hieronymus, nec loco, nec tempore continentur. Item, omne, quod eſt in tempore, & habet tempus, eſt corporale, ſed ſubſtantiæ ſpirituales ſunt incorporales, ergo non ſunt in tempore, nec habent tempus. Quod autem ſint in tẽpore, videtur: quia dicitur: Subſtantia ſpiritualis increata non mouetur per tẽpus, nec per locũ: ſubſtantia ſpiritualis creata mouetur per tempus, ſed non per locum: corporalis creata per tempus, & locum. Item quod eſt in loco, eſt in tempore: ſed ſolus Deus eſt incircumſcriptibilis, vt dicit Damaſcenus, ergo ſolus eſt intemporalis: ergo omnia alia tempus habent. Reſpondeo, dicendum ad hoc, quod iſta diſtributio eſt accommoda, & ſicut quando dicitur, cœlum tegit omnia, intelligitur de iis, quæ ſunt ſub cœlo: ſic quando dicitur: *Omnia tempus habent*, intelligitur de iis, quæ ſunt ſub ſole, & menſurãtur tempore: & ideo non eſt inferenda inſtantia in ſubſtantia ſpirituali. Si autem velimus diſtributionem extendere, dicemus, quod tempus dicitur tripliciter, communiter, & propriè, & magis propriè. Communiter, ſecundum quod dicit menſuram de non eſſe ad eſſe, & hoc modo eſt in omnibus, quia omnia initium habuerunt: & hoc videtur lucra innuere; quia ipſe dicit, quod, *Omnia tempus habent*; ſed non quod omnia tranſeant ſub ſole. Alio modo propriè, pro vt importat variationem, ſiue in ſubſtantia, ſiue in affectione, & ſic adhuc ſubſtantia ſpiritualis habet tempus, quantum ad mutationes affectuum. Tertio modo magis propriè, prout menſura excedens, & ſic eſt corruptibilium, & non omnium. Quod ergo quæritur, vtrum ſubſtantiæ ſpirituales habeant tempus ſoluendum, quod primo modo habent, quantum ad ſubſtantiam; ſecundo modo quantum ad aliquas affectiones; tertio modo non habent; & per hoc ſoluuntur contrarietates vtriuſque partis.

Damaſc. lib. 1. ſi dei ortho. cap. 16.

Tempus tripliciter dicitur.

Quæritur de ſecunda parte propoſitionis; *Et ſuis ſpa-*

Apoc.21.a *1.Ioan.2.c* *Matth.24.c*

tius tranſeunt ſub ſole, vtrum tranſeunt elementa. Quod ſic, videtur; Vidi cœlum nouum, & terram nouam: ergo vetus tranſierat. Item: Tranſit mundus, & concupiſcentia eius. Et: Cœlum, & terra tranſibunt. Contra: Sunt de conſtitutione vniuerſi, ergo cum vniuerſum maneat, manifeſtum eſt, quod etiam elementa. Reſpondeo, dicendum, quod aliquid tranſire ſuo ſpatio, eſt dupliciter, vel quantum ad corruptionem ſecundum totam ſubſtantiam, ſicut corrumpuntur animalia bruta, vel quoad corruptionem ſecundum partem, ſicut elementa generantur, corrũpuntur in ſuis terminis, in quibus ſe tangunt: vel tranſire hoc, à ſtatu corruptibilitatis, & ad ſtatum alium tranſmutari: hoc modo mundus iſte ſenſibilis innouabitur. Quod ergo dicitur hic, quod, *Suis ſpatiis tranſeunt*, alterum iſtorum modorum intelligitur. Quod rurſus obiicitur: Tranſit mundus, & concupiſcentia eius, determinatio ſoluit, ſcilicet mundus, provt eſt occaſio voluptatis. Quod dicitur: Vidi cœlum nouum: Gloſſa, id eſt, innouatum, Quod dicitur: cœlum, & terra tranſibunt: Gloſſa exponit, à forma mutabili ad immutabilem. *Tempus naſcendi.* Supra propoſuit propoſitionem generalem, hic probat eam in ſpeciali inducendo, oſtendens in rebus diuerſas temporũ varietates. Et hæc pars habet quatuor partes. Primo tangitur varietas temporum, quæ reſpicit ortum, & occaſum. Secundo, quæ reſpicit ſtatum, ibi: *Tempus flendi, & tempus ridendi.* Tertio, illa, quę reſpicit vſum, ibi: *Tempus amplexandi.* Quarto, illa, quæ reſpicit debitæ conuerſationis modũ, ibi: *Tempus tacendi.* Primo igitur introducitur illa varietas, quæ reſpicit ortum rerum, & occaſum ſub quadruplici differentia. Primo viuentium, ſecundo vegetabilium, tertio ſenſibilium, quarto artificialium.

Quantum ad ortum & occaſum viuentium, dicit ibi eſſe varietatem, cum dicit: *Tempus naſcendi, & tempus moriendi*, & hoc eſt omnibus viuentibus: quia de natiuitate venitur ad mortem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis. Et: Occaſio magna creata eſt ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium. Et: Nos nati continuo deſinimus eſſe. Et: Alia generantur, & alia deiiciuntur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur.

Iob.14.a *Eccli.40.a* *Sap.5.c* *Eccli.14.c*

Quantum ad ortum vegetabilium, dicit: *Tempus plantandi.* Quantum ad occaſum: *Tempus euellendi, quod plantandum eſt.* Plantauerat Dominus Deus paradiſum voluptatis Sed, *Tempus euellendi*, infructuoſa. Vnde: Ecce tres anni ſunt, ex quo venio quærens fructum in hac ficu, & non inuenio: ſuccide ergo illam.

Gen.2.b *Luc.13.a*

Quantum ad ortum, & occaſum ſenſibilium, ſubdit: *Tempus occidendi.* & præmittitur, *Tempus occidendi*, & ſequitur: *Tempus ſanandi*, propter ſtatum naturæ corruptæ, quæ magis inoleuit, vt ſanitas non habeat locum. De hac variatione: Ego occidam, & ego viuere faciam.

Deut.32.f

Quantum ad ortum, & occaſum artificialium, ſubdit quarto: *Tempus deſtruendi*, ecce occaſus: *Et tempus ædificandi*: ecce reformatio deſtructi. Deſtruenda ſunt ruinoſa: Non relinquetur in te lapis ſuper lapidem: *Tempus ædificandi*, cum adeſt rerum copia: Deſtruam horrea mea, & rurſus faciam maiora. Portate lignum. ædificate domum, & acceptabilis erit mihi. Et ſic non eſt ſtatus in rerum egreſſu.

Luca.19.g *Luca.12.c*

Tempus flendi. Poſita varietate temporum, quæ reſpicit ortũ rerum, & occaſum, ponitur hic varietas téporum, quæ reſpicit ſtatum, vtpote proſperitatis, & aduerſitatis. Et hoc attenditur ſecundum triplicem differentiã ſcilicet proſperitatis, iucunditatis, & ſecuritatis, & ſuorum oppoſitorum. Quantum igitur ad tempus proſperitatis, in quo ridendum: & aduerſitatis in quo plorandum, dicit: *Tempus flendi.* In aduerſitate: Omnis maritus ſumpſit lamentum, & quę ſedebant in thoro maritali, lugebant. Et: Plorans ploranit in nocte: id eſt, in aduerſitate, & lacrymæ eius in maxillis eius. *Et tempus ridendi.* In proſperitate: Iudæis noua lux oriri videbatur, & gaudium, atq; tripudium. Et præmittit fletum riſui, vel quia præcedit ſecundum naturã lapſam: Primam vocem ſimilem omnibus emiſit plorans; vel quia primo dolendum, quia: Beati, qui nunc fletis, quia redibitis, è contra de malis, Riſus dolore miſcebitur.

1.Mac.1.d *Thren.1.a* *Eſther.8.d* *Sap.8.a* *Luc.6.c* *Pro.14.b*

Quantum ad iucunditatis ſtatum, & ſuum oppoſitum, dicit: *Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.* Differt planctus, & fletus, riſus, & ſaltus: quia fletus eſt in lacrymis: planctus in voce: riſus in ſigno: ſaltus in corporis eleuatione. De planctu: Planctus magnus eſt ille Ægyptiis, hoc eſt ad exequias: ſed ſaltus ad ſolemnitates præclaras, vnde dicitur, quod in die natalis Herodis intrauit filia Herodiadis, vt ſaltaret.

Gen.50.b *Marc.6.c*

Quantum ad tempus ſecuritatis, & ſui oppoſiti, dicit: *Tempus ſpargendi lapides*, ſcilicet eſt ſecuritas: Non ſumet gens aduerſum gentem gladium. *Tempus colligẽdi.* Ad extructionem munitionum, ſcilicet quando de hoſtibus eſt timiditas: Ædificauit omnem murum, qui fuerat diſſipatus, & extruxit turres. Sequitur, *Tempus amplexandi.* Poſita varietate temporum, quæ reſpicit ortum, & occaſum rerum, & etiam ſtatum: ponitur hic tertio, quæ reſpicit vſum: & hoc ſub quadruplici differentia; ſcilicet quantum ad vſum vxorum, quæ conſiſtit in copulatione carnali ad generationem prolis, & dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.* Reliquum eſt, vt qui habent vxores, ſint tanquam non habentes. Et iterum: Nolite fraudare inuicem: niſi forte ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipſum.

Mich.4.a *2.Paral.32.a* *1.Cor.7.f*

Quantum ad vſum poſſeſſionum, dicit; *Tempus acquirendi: & tempus perdendi.* Acquirimus per induſtriam, ſed perdimus per pigritiam; Sapiens mulier ædificat domum ſuam, inſipiens extructam quoque manibus deſtruet, Vel acquirendi in vita, perdendi in morte: Diuitias, quas deuorauit, euomet.

Pro.14.a *Iob.20.b*

Quantum ad vſum theſaurorum, ſubdit; *Tempus cuſtodiendi*, quando eſt abundantia, *Et tempus abiiciendi* quando eſt pauperum indigentia; exemplum de Ioſeph, qui cuſtodiuit in fertilitate, & diſperſit in egeſtate. Cuſtodiendæ enim ſunt diuitiæ, vt diſpergantur: vnde; Diſperſit, dedit pauperibus. Quantum ad vſum veſtimentorum, ſubdit; *Tempus ſcindendi*, cum deuaſtãtur, *Et tempus conſuendi*, quia veſtimenta noſtra quotidie deuaſtantur, & renouantur, niſi forte diuino miraculo, ſicut ſcriptum eſt; Veſtimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit; ſed noſtra cito conſummantur? ideo parum eſt curandum. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.

Gen.41.g *Pſal.111.b* *Deut.8.b* *1.Thim.6.b*

Tempus tacendi. Hic ponitur quarta varietas temporis, quæ reſpicit debitum conuerſandi modum, quæ attenditur ſecundum triplicem actuum alternationem, ſcil. quantum ad actum rationabilis, qui eſt loqui; concupiſcibilis, qui eſt amare; iraſcibilis, cuius eſt bellare, & quantum ad ſua oppoſita; quãtum ergo ad alternationem locutionis, dicit; *Tempus tacendi, & tempus loquendi*; quia non ſemper loquendum, nec ſemper tacendum; Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus; laſciuus autem, & imprudens nõ ſeruabit tempus. Vnde; Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbũ in tempore ſuo, & præſumit taciturnitatem locutioni; quia deliberate eſt loquendum; Qui cuſtodit os ſuum: cuſtodit animam ſuam; qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſentiet mala. Quantum ad alternationem cõcupiſcibilis, dicit; *Tempus dilectionis*, cum homo habet bonitatem, *Et tempus odij*, quando conuertitur ad malignitatem: Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum. Et: Odientes malum, adhærentes bono, dilectionem fraternitatis inuicem diligentes. Quantum ad alternationem actus iraſcibilis, dicit; *Tempus belli*, cũtra aduerſarios infeſtantes; Factum eſt autem vertente anno, eo tempore, quo ſolent reges ad bella procedere. *Et tempus pacis*, quando ceſſant inſurgentes; Siluit terra omnibus diebus eius. Et; Non ſumet gens

Eccli.20.a *Prou.25.b* *Prou.13.a* *Pſal.118.c* *Rom.12.c* *2.Reg.11.a* *1.Macc.14.a*

Digitized by Google

Mich.4.a Senſus myſticus.

contra gentẽ gladium,& nõ diſcent vltra belligerare.

Spiritualiter hæc quadruplex variatio refertur ad quatuor ſtatus hominum exiſtentium in Eccleſia.Prima,quoad renatos:ſecunda, quoad pœnitentes : tertia, quoad iuſtos:quarta,quoad prælatos. Primo igitur in baptizatis eſt:*Tempus naſcendi,& moriendi*,qui naſcuntur Deo : Niſi quis renatus fuerit ex aqua , & Spiritu ſancto. Sicut moriuntur mundo : Conſepulti ſumus cum illo per baptiſmum in mortem. Secundo eſt,*Tẽpus plantandi,& tempus euellendi*,quia plantantur in eis virtutes:Filij tui ſicut nouellæ oliuarum:ſed euellũtur vitia:Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas:quia:Omnis plantatio , quam non plantauit, pater meus cœleſtis, eradicabitur. Tertio eſt in baptizatis, *Tempus occidendi*,motum concupiſcentiæ : Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram:Et eſt , *Tempus ſanandi*, virtutem naturæ : Obducam cicatricem ibi , & à vulneribus tuis ſanabo te:Quarto,eſt in baptizatis.*Tempus deſtruendi,& ædificandi*, quia deſtruitur hęreditas diaboli,& fit habitatio Chriſti. Ad quem accedentes lapidem viuum,& ipſi ſuperædificamini in domus ſpirituales.Et:Cõſtitui te ſuper gẽtes,& regna,vt euellas, & deſtruas,& diſperdas,& ædifices,& plãtes.

Ioan.3.a *Rom.6.a*

Pſal.127.b *Sap.4.d* *Matth.11.b*

Coloſſ.3.a

Hier.30.c

1.Pet.2.b

Hier.1.b

Secunda varietas temporum ſpectat ad pœnitentes, quantum ad tria,ſcilicet contritionem, confeſſionem , & ſatisfactionem : *Tempus flendi,& tempus ridendi*, in contritione,in qua gaudium, & dolor : Cor, quod nouit amaritudinem animæ ſuæ,in gaudio eius non miſerebitur extraneus. *Tempus plangendi , & tempus ſaltandi*,in confeſſione,in quo debet confiteri cum plãctu:Dimitte me,vt plangam paululum dolorem meũ. Debet confiteri nude,& aperte. Dauid ſaltabat accinctus coram arca. *Et tempus ſpargendi lapides,& tempus colligendi*, in ſatisfactione.Lapides offenſionis ſunt occaſiones peccati : Via impiorum cõplanata lapidibus, & in finem illorum inferi , & tenebræ & pœnæ. Hi colliguntur in conſideratione,& ſparguntur in cauſa euitatione,& carnis maceratione. Ab his occaſionibus pauci liberantur , niſi qui à Domino cuſtodiuntur:In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Prou.14.d

Iob.10.d *2.Reg.6.c*

Eccl.21.b *Pſal.190.c*

Tertia varietas reſpicit iuſtos, quantum ad duplicẽ ſtatum actiuorum,& contemplatiuorum:quantum ad contemplatiuos , dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus* : quia modo actioni,modo debent intendere contemplationi.De quo amplexu:Glorificaberis ab illa,cum illam fueris amplexatus.Longe debent fieri ab amplexibus carnis , de quibus : Veni, inebriemur cupitis amplexibus. Quantum ad actiuos, qui debẽt exerceri in operibus pietatis ſubiungit:*Tempus acquirendi, & tempus perdendi* , hoc eſt , acquiſita diſtribuendi per eleemoſynam : Perde pecuniam propter fratrem,& amicum , & non abſcondas illam ſub lapide.Hoc debitum perfectæ iuſtitiæ , ſed ſupererogationis eſt dare totum,& quantum & ad hoc,dicitur: *Tempus cuſtodiendi,& tempus abiiciendi*:quaſi totum dimittendi. Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes,& da pauperibus.Rurſus quãtum ad actiuos:*Tempus ſcindendi,& tempus conſuendi*,& hoc quantum ad veſtitum.Si abſque operimento dimiſi pauperem,& ſi non benedixerunt mihi latera eius.

Prou.4.b

Prou.7.c

Eccl.27.b

Matt.19.c

Iob.31.b

Quarta varietas attenditur , quantum ad prælatos. Primo in docendo, cum dixit:*Tempus tacendi , & tempus docendi*,quia prius diſcere,& poſtea docere. Antequam loquaris diſce.Et:Audi tacens.*Tempus dilectionis, & tempus odij*, in correptione malorum , quæ conſiſtit in odiendo vitium , & in diligendo naturãm: Nolite quaſi inimicum æſtimare illum, ſed corripere , vt fratrem.Et: Perfecto odio oderam illos. *Tempus belli , & tempus pacis*.Belli ad incorrigibiles , qui ſunt feriendi gladio excommunicationis.Noli quærere fieri iudex, niſi virtute valeas irrumpere iniquitates. Pacis ad redeuntes.Si fuerit in domo illa filius pacis , requieſcet ſuper illum pax veſtra:ſin autem,ad vos reuertetur.

Eccl.18.c *Eccl.32.b*

2.Theſſ.d *Pſal.138.d*

Eccl.7.a

Luc.10.a

A Quæſtio eſt de numero iſtorum temporum. Videtur quod inſufficienter poſuerit diuerſitates variationum temporum:quia multæ ſunt,quæ ad has non reducuntur, ſicut tempus comedendi , & ieiunandi , & conſimilia.Si dicas, quod gratia exempli,tunc ergo ſuperflua:quia in litera pauciora ſuffeciſſent. Reſpondeo,dicendum, quod, ſicut dicit Auguſtinus , licet quælibet mutatio in vniuerſo per ſe conſiderata,ſit imperfectionis,tamen in tota vniuerſitate reſultat carmen perfectum:quia ergo Salomon ſic voluit varietatem narrare,vt imperfectionem in ſingulis , & perfectionem in toto oſtenderet:ideo in tali numero , qui comprehendit vniuerſitatem,& perfectionem ipſis poſuit.Et ideo enumerat viginti octo tempora, & quatuordecim vaB riationes:quia viginti octo numerus eſt perfectus , & comprehendit ſeptenarium,in quo conſiſtit vniuerſitas temporis : licet autem ſenarius ſit perfectus , non tamen comprehendit ſeptenarium:ideo tot poſuit,non pauciores,ne deficeret vniuerſitas:non plures, quia in perfectione ſtandum,& vniuerſitate.

Viginti octo, numerus perfectus.

Quid habet amplius homo. Oſtendit ſupra rerum ſecundum diuerſa tempora vanitatem : hic ſecundo ex hoc redarguit humanam curioſitatem,& hoc quidem facit hoc ordine:primo inſinuat curioſitatis inutilitatẽ: ſecundo vero in eius deteſtationem commendat præſentem voluptatem , ibi: *Cognoui, qui non eſſet melius:* redarguit noſtram curioſitatem propter inutilitatem , cum dicit:*Quid habet amplius homo*,ſupple niſi mutabilitatem,& per hoc afflictionem : & manifeſtat hanc C afflictionẽ,& varietatem,dicens;*Vidi afflictionem,quam dedit Deus filiis hominum,vt diſtendantur in ea*:dedit, id eſt dari permiſit,iuxta illud ; Tradidit eos Deus in reprobũ ſenſum;*filiis hominum*,id eſt peccatoribus. Peccatori autem dedit Deus afflictionem,& curam ſuperfluam.*Vt diſtendantur*,ſcilicet variis curis,quo contra, Filij,ne in multis ſint actus tui;& explanat,quæ ſit illa afflictio,ſcilicet conſiderationis,vnde dicit;*Cuncta fecit bona in tempore ſuo*.Omnia opera Domini bona,& hora ſua omne opus ſubminiſtrabit.Non eſt dicere,hoc illo nequius;omnia enim in tempore ſuo cõprobantur. Et licet bona fecerit , tamen non dedit horum cognitionem, ſed dedit ingenium ad inquiſitionem , vnde dicit;*Et mundum tradidit diſputationi eorum*,ſcilicet ad inquirendum. Conſilium,& linguam, & oculos, & aures,& cor dedit illis excogitandi,non ad perueniendũ, D vnde ſubdit;*Vt non inueniat homo opus,quod operatus eſt Deus*,id eſt,vt non veniat ad perfectam cognitionem, & hoc propter dubitationem; *Ab initio vſque in finem* ſcilicet vitæ ſuæ. Memento quod ignores opus eius, de quo cognouerunt viri. Et ; intellexi , quod operum Dei nullam poſſem inuenire rationem.

Rom.1.d *Eccli.2.b*

Eccl.11.b

Eccl.39.b.c

Et cognoui.Hic ſecundo commendat præſentem voluptatem,& hoc arguendũ curioſitatem , vnde dicit; *Et cognoui,quod non eſſet*;Supple in his bonis tranſitoriis.*Melius, niſi lætari,& facere bona in vita ſua*, ſcilicet lætari in corde facere bona in opere.Vel lætari in fruẽdo. Vbique relinquamus ſigna lætitiæ noſtræ ; facere bona delectabilia, operando. Anima mea , habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, E bibe epulare. Vnde ſubdit rationem , dicens ; *Omnis enim homo,qui comedit,& bibit,videt bonum de labore ſuo*, quia ſcilicet ſtatim habet remunerationem,vnde dicit; *Et hoc donum Dei eſt*,Omni homini,cui Deus dedit diuitias,& poteſtatem illi retribuit, vt comedat ex eis, donum Dei eſt.Gloſſa exponit ſpiritualiter;*Et cognoui, quod non eſſet melius*,id eſt,vtilius;*Niſi lætari*,ſcilicet lętitia mentis. Hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis;*Et facere bona in vita ſua*,ſcilicet opera meritoria.Itaque dum tempus habemus,operemur bonum ad omnes. *Omnis enim homo,qui comedit, & bibit*. Supple de ſcriptura, comedit difficilia , & bibit facilia. Venite, & comedite panem meum,& bibite vinũ,quod miſcui vobis. *Et hoc donum Dei eſt* ; quia ſcilicet ſcripturarum intellectus à Deo donatur. Non

Sap.2.b *Luc.12.c*

Eccl.5.d

Eccl.30.d

Gal.6.c

Prou.9.a

quod

1.Cor.3.b

quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid ex nobis, quaſi à nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.

Didici, quod omnia opera. Oſtendit ſupra operum mutabilitatem, & propter hoc reprehendit hominum curioſitatem: hic tertio oſtendit diuinorum operum immutabilitatem, quia ſupra oſtenderat variabilitatem. Dicit ergo: *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerant in æternum.* Ecce perpetuitas, propter quam noſtra conſideratio nihil poteſt immutare, vnde dicit: *Non poſſumus eis quidquam addere, vel auferre, quæ fecit Deus, vt timeatur*: & ita non ſunt poteſtate noſtra. Non addas quidquam verbis eius, ne arguaris, & inueniaris mendax: & hoc monſtrat, quia etiam nec ipſe Deus minuit, nec addit, vnde dicit: *Quod factum eſt ipſum permanet.* Non etiam addit, vnde infert: *Quæ futura ſunt, iam fuerunt:* Quia ſimilia præceſſerunt, vnde, & dicit: *Deus inſtaurat, quod abiit*, quia vnius corruptio eſt alterius generatio. Nihil nouum ſub ſole, nec valet quiſquam dicere: hoc recens eſt. Et requieuit Deus, id eſt ceſſauit, ſecundum Bernardum, facere nouam creaturam die ſeptimo.

Pro.30.a

Ariſt.1.de gen.tex.17. Eccli.1.e Gen.1.d

Incidit hic quæſtio, cum intendat determinare mutabilitatis vanitatem, vt quid determinat hic perpetuitatem? videtur extra ſuum propoſitum. Item de ipſa quæritur, quia dicit: *Opera, quæ fecit Deus, perſeuerant in æternum.* Sed nulla corporalia perſeuerant in æternũ: ergo nulla corporalia fecit Deus, ergo redit hoc ad hęreſim Manichæi, quæ dicit corporalia non eſſe creata à bono Deo. Item videtur, quod ipſe contradicat ſibi, quia ſtatim ſequitur: *Deus inſtaurat, quod abiit*: Ergo aliquid de operibus Dei corrumpitur, & inſtauratur: falſum igitur dicit, cum dicit: *Omnia opera Dei perſeuerant in æternum.* Sed quod omnia opera Dei ſint incorruptibilia, vt dicit in litera, videtur, quod cauſa, & effectus ſunt proportionalia, ergo cauſæ incorruptibilis debet eſſe effectus incorruptibilis: ſed Deus permanet in æternum, & eſt incorruptibilis, ergo & opera Dei. Item cum opera Dei ſint vniuerſa valde bona, & meliora ſint incorruptibilia, quam corruptibilia: videtur, quod iſta corruptibilia non ſint à bono Deo creata. Reſpondeo ad primum, quare hic determinat perpetuitatem, dicendum, quod non ratione ſui, ſed occaſione mutabilitatis: & hoc quidem facit triplici de cauſa. Prima eſt ad remouendum errorem: quia enim ſupra in creaturis oſtenderat mutabilitatem, ne crederentur, quod opera Dei omnino eſſent defectibilia: addit, quod aliquo modo ſunt perpetua. Rurſus alia ratio eſt, ad compeſcendam curioſitatem, quam compeſcuerat: quia rerum mutabilitatem, & cauſam, & originem non poſſumus indagare: vult etiam compeſcere: quia ipſam rerum ſubſtantiam, nec mutare poſſumus, nec augere. Tertia ratio ad reprimendam elationem: quia enim videtur opera Domini depreſſiſſe per mutabilitatem, ne quis ex hoc condemnaret Deum auctorem ſuum, rurſus redit ad inſinuandam perpetuitatem in eis.

Gen.1.d

Quæſtio.

Solutio.

Eſſe rerum triplex.

Quod quæritur de permanentia. Reſpondetur quod triplex eſt eſſe rerum, ſcilicet in proprio genere, in anima, in diuina præſcientia: & ſupra oſtendit, quod mutabilia ſunt in proprio genere, & ſecundum quod ſunt in anima: hic tangit earum perpetuitatem in diuina præſcientia. Aliter reſponderi poteſt, quod eſt loqui de rebus ſecundum eſſe, dupliciter, aut ſecundum eſſe commune, aut indiuiduale: ſecundum eſſe indiuiduale, multa ſunt corruptibilia: ſecundum eſſe commune, perpetua: quia Deus continue per generationem eſſe illarum ſaluat: propter enim longe diſtare à primo, reliquo modo cõpleuit eſſe Deus, continuam in iis faciens generationem. Quod obiicitur, quod ſunt incorruptibilia, quia proportionalia cauſæ, dicendum, quod illud intelligitur, vbi eſt generatio vniuoca, vbi eam producit ſibi ſimile: ſic autem non eſt de Creatore, & creatura: immo per infinitam potentiam facit magna, & parua corruptibilia, & incorrupta. Quod obiicitur de bonitate: dicendum, quòd omnia ſunt bona in ſe: ſed valde bona in ordine: & quia vbi eſt ordo, ibi magis, & minus bonum, ideo quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia: primum eſt in rebus nõ tantum ſecundum plus, & minus, ſed ſecundum oppoſitionem, & ſimilitudinem: ideo comparatur mundus pulcherrimo carmini, & ideo decet eſſe quædam corruptibilia, quædam econtrario.

Mundus cõparatur pulcherrimo carmini.

Vidi ſub ſole. Egit ſupra de vanitate naturæ: hic de vanitate culpæ: & quia hæc eſt periculoſa, ideo remedio indiget: primo igitur ponit vanitatem: ſecundo remedium contra eam, ibi: *Cuſtodi pedem tuum.* Vanitas autem eſt ſub triplici differentia: primo agit de vanitate malitiæ: ſecundo auaritiæ, ibi: *Conſiderans reperi*: tertio imprudentiæ, ibi: *Melior eſt puer.* Vanitas autem eſt in rectoribus, & ſubditis: primo igitur agit de vanitate malitiæ in regnantibus, & iudicantibus: ſecũdo in ſubditis, ibi: *Verti me*: Primo igitur vanitas malitiæ, in tribus hoc ordine deſcribitur: primo inſinuat huius vanitatis conſiderationem: ſecundo, quod ex hoc deuenitur in futuri iudicij præmeditationem: tertio, in præſentis ſtatus conſiderationem: quarto, quo modo corruit in erroneam opinionem. Primo igitur inſinuat ſe malitiam iudicum conſideraſſe, dicens: *Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem*, quantum ad examinationem cauſæ: *Et in loco iuſtitiæ iniquitatem*, quantum ad lationem ſententiæ. Quo modo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij, iuſtitia olim habitauit in ea: nunc autem homicidæ: principes tui infideles, ſocij furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos, quia dicitur: In quorum manibus iniquitates ſunt dextera eorum repleta eſt muneribus.

Iſa.1.c

Pſal.25.b

Et dixi in corde meo; iuſtum, & impium iudicabit Deus. Hic ſecundo oſtendit, quo modo ex hoc deuenitur in futuri iudicij præmeditationem, propter quod dicit: *Et dixi in corde meo; iuſtum iudicabit*, ad præmiũ; *Impium* ad ſupplicium. Abſit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis redit eis iuxta vias ſingulorum. Vere enim Deus non condemnabit fruſtra, nec omnipotens ſubuertet iudicium; & ideo iudicabit Deus eos ſecũdum opera, quæ tunc erunt manifeſta, vnde ſubdit; *Et tempus omnis rei tunc erit*, id eſt, tempus iudicij omnis hominis, qui omnis res videtur. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti; vt referat vnuſquiſque propria corporis, ſiue bonum ſit, ſiue malum. *Vel tempus omnis rei*, id eſt, manifeſtationis omnis rei. Nolite ante tempus iudicare, quouſq; veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium; hoc tempus expectabat Eccleſiaſtes eſſe futurum ex conſpectu iniquitatis præſentis. Conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longe ſtetit, quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi; & vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non eſt manifeſtũ, & indutus eſt iuſtus lorica ſalutis.

Iob.33.a

Homo res omnis dicitur.

2.Cor.5.b 1.Cor.4.a

Iſa.59.c.d

Dixi in corde meo. Hic tangitur tertio, quo modo ex hoc deuenit in præſentis ſtatus conſiderationem; quare ſcilicet Dominus in præſenti homines miſeros eſſe voluit, vt ſcilicet probaret. Ideo vitam hominis beſtiis ſimilem fecit; propter quod dicit; *Dixi in corde meo*, id eſt, cognoui; *De filiis hominum*, quantum ad naturam; *Vt probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis*, id eſt, aſſimilando beſtiis probaret, qui eſſent, vtrum vere boni, vel mali, quia mali videntes ſimilitudinem ſuam ad beſtias in vita, volunt aſſimilari in moribus, & beſtialiter viuunt; boni vero ſpiritualiter. Homo cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis; & oſtendit ſimilitudinem hominum ad beſtias in morte, & in vita, & in materia, immanifeſtam diſſuadendo, hoc eſt, in ſpirituali ſubſtantia. Quantum ad mortem dicit; *Et idcirco vnus eſt interitus hominis, & iumentorum, & æqua vtriuſque conditio*, ſcilicet ad hominum probatio-

Pſal.48.d

Digitized by Google

nem:quia ſicut iumentum non ſemper viuit,immo aliquando moritur,ſic, & homo. Nemo eſt, qui ſemper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam:& ideo manifeſtat, quod ſimilitudo eſt in morte,vnde : *Sicut moritur homo, ſic, & illa moriuntur.* Nec tantum ſimilitudo eſt in termino vitæ:immo etiam in actu viuendi, ideo ſubdit:*Similiter ſpirant omnia,* ſcilicet ſapientia:*Nec habet homo amplius iumento*, ſcilicet quantum ad actum vitæ. Vnus eſt egreſſus hominum ad vitam, & ſimilis exitus:ſic patet ſimilitudo quantum ad vitam, & ſubiungit ſimilitudinem, quantum ad materiam, propterea dicit:*Cuncta ſubiacent vanitati,*ſcilicet quia ex nihilo facta ſunt,ideo vana. Vanitati ſubiecta eſt creatura. Non dico, quod nihil ſit materia, ſed ex hoc volo dicere, quod non habent materiam increatam, neque eſſentiam,ſed habent materiam creatam, quam intelligit nomine terræ:ideo dicit:*Et omnia pergunt ad vnum locum,*ſcilicet ad materiam, ex qua facta ſunt, ideo explicat:*De terra facta ſunt,& in terram pariter reuertuntur,*id eſt,conformiter,& ſic notatur ſimilitudo in materia. Omnia, quæ de terra facta ſunt, ad terram conuertuntur:ſimiliter, & aquæ omnes in mare : ſed tantum in his eſt ſimilitudo aperta,ſed non apparet differentia in anima,quia : *Quis nouit,ſi ſpiritus filiorum Adã aſcendat ſurſum?* ſcilicet ad remunerationem : an deorſum per corruptionem, ſicut è contra:*Si ſpiritus iumẽtorum deſcendat deorſum :* per corruptionem, aut etiam ſurſum,ſicut & hominis ad iudicij retributionem:pauci hoc nouerunt:multi errauerunt,& poſuerunt,quod vniformes ſpiritus hominis, & iumenti : hoc fideles nouerunt, in quorum perſona dicitur : Corpus reuertatur in terram ſuam : vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum:ſed hoc neſciunt carnales, in quorum perſona dicitur : Mortui nihil nouerunt amplius,nec habent vltra mercedem.

Et deprehendi. Quarto loco propter huius aſſimilationem ſubiungit, quo modo incidit in voluptatis eroneam commendationem : quaſi nihil illa ſit melius, propter quod dicit : *Deprehendi nihil eſſe melius, quam lætari hominem in opero ſuo,*id eſt,præſentialiter delectari,ſicut carnales faciunt, de quibus dicitur:Venite,ſumamus vinũ,& impleamur ebrietate;& erit, ſicut hodie,ſic & cras,& multo amplius : & iſta commendatio eſt erronea,quia nõ ponit aliam remunerationem, nec aliam vitam, vnde ſubdit : *Et hanc eſſe illius partem;* quaſi nihil aliud expectet, vnde in perſona talium dicitur:Comedamus,& bibamus, cras enim moriemur. Et : Vbique relinquamus ſigna lætitiæ : quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc ſors noſtra. Error iſte ortum ſuum habet à iudicij incertitudine,propter quod dicit: *Quis enim eum adducet,vt poſt ſe futura cognoſcat:*Id eſt, quis oſtendet illi, quod futura ſint aliqua bona, quæ debeat expectare? quaſi dicat,nullus. Et certe nullus perſuadebit, niſi eleuetur ad ſpiritualia contemplanda:Non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ non videntur: Temporalia ſunt quæ videntur, quæ autem non videntur, æterna : quia vero carnalis homo non reſpicit, niſi viſibilia, ideo non expectat æterna : Animalis homo non percipit, quæ Dei ſunt: ideo ſi vult futura bona cognoſcere,neceſſe eſt carnalitatem deponere.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Nihil habet amplius iumento,& æqua eſt vtriuſque conditio.*Quod iſtud ſit falſum probatur,nam dicitur:Adæ non inueniebatur adiutor ſimilis ei, ergo iumentum non eſt homini ſimile,ergo habet aliquid amplius iumento.Item,certũ eſt, quod homo deliberat de futuris, & præterita diſcernit,& conceptiones ſuas exprimit, hoc autem non iumentum, ergo : Præterea homo domat iumenta, ſed nullum iumentum hominem, ergo homo aliquid plus habet iumento. Quod autem non habeat, videtur: quia naſcitur, viuit,& moritur,& in terram vadit, ſicut,& iumentum. Reſpondeo : quidam dicunt, quod dicit in perſona carnalis,qui nihil credit habere homi-

Ecclſ.9.b

Sap.7.a

Rom.8.d

Eccl.40.b

Eccl.12.e

Eccl.9.b

Iſa.46.d

Iſa.22.d
Sap.2.b

2.Cor.4.d

1.Cor.2.d

Gen.2.d

nem plus iumento. Aliter dici poteſt,quod in propria perſona loquatur:& verum dicit ſecundum ſuum intellectum : intendit enim ipſe ordinare in certitudinem remunerationis animæ per ſimilitudinem ad iumentum:illam autem ſimilitudinem ponit, & intelligit quantum ad viſibilia, quæ poſſunt ſenſu diſcerni: per hoc vero non concludit ſimilitudinem de ſpiritualibus, ſed dubitationem mouet, vnde dicit : *Quis nouit?* Dicendum eſt igitur, quod ſecundum veritatem homo habet vltra beſtias, rationem : communicat autem in corruptibilitate,vita,& reſpiratione:& quia ratio non eſt quid ſenſibile, ſed intelligibile, & ipſe de ſenſibilibus loquitur,ideo nulla eſt in hoc omnino inſtantia.

Dubitatur de hoc,quod dicit : *Quis ſcit, vtrum ſpiritus filiorum Adam aſcendit ſurſum?* Quod autem ſic videtur:Primo per corporis diſpoſitionem, cuius diſpoſitio, & organizatio attenditur ſecundum congruentiam ad ſurſum,ſi ergo:Os homini ſublimet dedit,cœlumque videre, & reſpicit ſurſum,ergo ſpiritus fertur ſurſum.Itẽ omnes naturaliter appetunt beatitudinem: ſed conſtans eſt, nullum beatum eſſe poſſe in miſeriis maxime cui mors cedit inuitè, ergo ſi non poteſt habere beatitudinem in hac vita, natus eſt poſt hanc vitam habere ſpiritum ſeparatum, ergo:Præterea intellectus noſter eſt impermixtus, vnde omnia intelligit: ergo non dependet à corpore, quantum ad actum : ergo multo minus quantum ad eſſe:ergo corpore deſcẽdente, poſſibile eſt aſcendere ſpiritum. Item per rationem ipſius Eccleſiaſtes:quia ſi aliqui habent bona, & aliqui mala:& videmus,quod in prẽſenti mala bonis,& bona malis contingunt, ſi ergo neceſſe eſt vnũ rectorem ponere,neceſſe eſt aliud tempus, & remunerationem ponere,in quo impium,& iuſtum iudicet Deus : cum igitur hæc fides noſtra dicat, videtur Eccleſiaſtes fuiſſe hæreticus, qui hoc dubitauit. Quod autem deorſum, videtur per ſcripturam : quia dicitur: Corpus,quod corrumpitur, aggrauat anmam, ergo ſi corporaliter corrumpitur anima, totaliter corrumpitur. Item, quod compatitur patienti, commoritur morienti, ſed anima compatitur corpori,ergo. Item ſubſtantia nulla eſt otioſa, ergo quod aufert alicui omnem operationem, aufert ei eſſe, & durationem, ſed anima mittit omnem operationem corpore læſo, quod patet, quia intellectum, de quo minus videtur, vt in furioſis, ergo corrupto corpore amittit ſubſtantiam.

Ouid.1. metamorph.

Sap.9.d

Ariſt. 2. Topic.cap.4.

Reſpondeo dicendum, aſcendere ſurſum ad remunẽrationem animas bonas, & deſcendere deorſum in corruptionem animas iumentorum dicit, & ſupponit fides noſtra:& huic concordat verum,& philoſophia: cum ratio illa,& philoſophia occulta ſit & multas habeat rationes dubitandi, ideo fere nullus, & pauci poſſent vere certificari de animæ immortalitate & eius beatitudine,niſi adiuuaret fides, vnde, & Plato, qui animam poſuit immortalem,rurſus errauit in beãtitudine,qui poſuit animas brutorum corpora circuire.Eccleſiaſtes igitur hoc non negat, nec dubitat : ſed dicit hoc eſſe difficile demonſtrare, & hoc quidem verum eſt,infideli.Quod obiicitur de operatione, & compaſſione,dicendum,quod aliquid vniri alteri, eſt dupliciter, aut ſicut motor tantum, & tunc poteſt ſeparari, nulla in ipſo facta mutatione:aut ſicut motor & perfectio:& hoc dupliciter,aut enim non habet operationem propriam,ſicut anima bruti,aut habet propriam, ſicut anima hominis:quoniam igitur anima, vt perfectio,& motor compatitur patienti corpori : ideo etiam impeditur, corpore impedito. Sed quoniam ſeparabiliter coniuncta eſt,ideo non eſt neceſſe, quod ipſa corrumpatur:ſoluta autem harmonia,anima decedit.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Verti me ad alia.] Supra actũ eſt de vanitate malitiæ in prælatis:hic ſe ſubditis.Vanitas autem malitiæ tangitur hic quantum ad triplicem differentiam: primo calumniæ in malitioſe nocendo, ſecundo inuidiæ in malitioſe dolendo,ibi: *Rurſus contemplatus ſum.* Tertio acediæ, à bono opere diſcedendo, & hoc tangitur,ibi:*Stultus complicat.* Deſcribit igitur calumniæ vanitatem, & quantum ad conſiderationem calumniæ,dicit:*Verti me ad alia.* ſupple conſideranda.*Et vidi calumnias,quæ ſub ſole geruntur*, id eſt, in hoc mundo. Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter egenum,& pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio. Et dicitur calumnia violenta bonorum extorſio: quaſi per iuſtitiam,vel malitiam. Et ſubiungit aggrauationem miſeriæ,propter oppreſſorum calamitatem, quia opprimuntur iniuſtè,inconſolabiliter, irremiſſibiliter: quia iniuſte,dicit:*Et lacrymas innocentium*, ſcilicet pro his calumniis. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt,& eiulabunt, propter vim brachij tyrannorum inconſolabilem: *Et neminem conſolatorem*, quod quidem aggrauat crudelitatem. Vnde dicitur: Non eſt qui conſoletur eam ex omnibus charis eius. Et contra:Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Nec tantum conſolatione caret,immo remedio, vnde & ſubdit:*Nec poſſe reſiſtere violentiæ eorum cunctorum auxilio deſtinatos*, ſupple,vidi. De hac malitia dicitur: Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras egenum in porta. Et: In nobis non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus reſiſtere tantæ multitudini. Quantum autem ad deteſtationem culpæ, ſubiungit: *Et laudaui magis mortuos, quam viuentes*, eo ſcilicet, quod iſta mala, & crudelitates non vident, quas nemo bonus poteſt videre,& non dolere vnde dicebat Elias:Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: non enim melior ſum, quam patres mei. *Et feliciorem vtroque indicaui*,ſcilicet mortuo & viuente:*Qui nec dum natus eſt,nec vidit mala, quæ ſub ſole ſunt.* Quaſi videre iſta mala,vel vidiſſe,magna ſit miſeria.Væ mihi, dixit Matathias,vt quid natus ſum videre contritionem populi mei,& contritionem ciuitatis ſanctæ,& ſedere illic? Sic igitur notatur hic conſideratio calumniæ, aggrauatio miſeriæ, quia illi ſunt oppreſſi,deſolati,auxilio deſtituti etiam, tunc deteſtatio culpæ.*Rurſus contemplatus ſum.* Hic ſecundo tangitur vanitas inuidiæ in dolendo de bono, & proſperitate proximi,quam etiam vidit, vnde ſubdit:*Rurſus contẽplatus ſum*:hæc contemplatio,eſt liber, ac perſpicax, & defixus intuitus:*Omnes labores*, quantum ad corpus,*Et induſtrias hominum*, quãtum ad animam. *Vel labores & induſtrias*,id eſt,virtutes,vnde alia tranſlatio habet:*Omnem virtutem operis.* Deteſtatus ſum omnem induſtriam meam,qua ſub ſole ſtudioſiſſime laboraui: *Et animaduerti patere inuidiæ proximi.*Quia videns bona inuidus ſtatim dolet. Nequam eſt oculus liuidi, & auertens faciem, & deſpiciens animam ſuam.*Et in hoc ergo vanitas*,ſcilicet malitiæ. Vir,qui feſtinat ditari, & aliis inuidet.*Et cura ſuperflua*, ſcilicet pœnę, quia cum deberet de bonis ſuis cogitare, cogitat ſemper de alienis.Vnde:Ne comedas cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius, quoniam in ſimilitudinem arioli exiſtimat,quod ignorat.

*Stultus complicat.*Hic tertio tangitur vanitas acediæ, propter quam redditur homo tædioſus, & piger ad omne bonum,& per hoc ſtultus:ideo dicit:*Stultus complicat manus ſuas.* Ideo ſtultus,quia piger. Qui ſectatur otium ſtultiſſimus eſt:ideo dicitur ei: Vade ad formicam,ò piger, & diſce ſapientiam. Hic:*Stultus complicat manus*: quia renuit operari. Abſcondit piger manus ſuas ſub axilla ſua, & laborat, ſi ad os ſuum eas conuertit,& ex hoc, quod operari renuit: pauper efficitur,& macer propter defectum inopiæ, vnde dicit, *Et comedit carnes ſuas,dicens*.Hyberbolice dictum eſt,eo quod macer efficitur, non habens cibum. Deſideria occidunt pigrum, noluit enim quidquam manus eius operari. Sed in hac pigritia acediæ habere ſibi videtur excuſationem ſapiẽtiæ,vnde,& ſubdit dicens: *Melior eſt pugillus cum requie,quam plena vtraque manus cum labore,& afflictione animi.* Hæc eſt ſcientia pigri, per quam ſe excuſat,vnde dicitur: Sapientior ſibi videtur ſeptem viris loquentibus ſententias:& ſic inſinuatur in pigro torpor acediæ, quia complicat manus: ſuſtinentia penuriæ, quia comedit carnes: excuſatio ignorantiæ: quia laudat requiem. Quæritur hic de hoc, quod dicit:*Laudaui magis mortuos,quam viuentes.* Contra:Melior eſt canis viuus,leone mortuo. Præterea ratione,quia melior eſt habitus,quam priuatio: ergo vita,quam mors:ergo à contrariis meliores ſunt viuentes quam mortui.Reſpondeo, dicendum, quod laudare aliquid magis alio,vel præferre, dupliciter poteſt eſſe,vel ſimpliciter, vel quoad aliquam conditionem: ſimpliciter loquendo præfertur viuens mortuo, niſi addatur conditio beatitudinis:ſed quoad aliquid, præfertur mortuus viuo:primo quia non habet tot occaſiones peccandi, vnde dicebat Apoſtolus: Infelix ego homo, quis me liberabit à ſeruitute corporis huius? Secunda:quia non habet tot occaſiones triſtandi,quia non videt tot mala, vnde dicebat Ionas:Melius eſt mihi mori,quam viuere. Et quantum ad iſtam conditionem præfertur mortuus viuo in exaggerationem præſentium malitiarum,& miſeriarum.

Item quæritur de hoc,quod dicitur:*Feliciorem vtroque indicaui,qui nec dum natus eſt.*Contra: Ille nihil boni habet,ergo non eſt felicior.Præterea omne, quod habet aliquo modo rationem felicitatis, eſt appetendum:ſed nullus poteſt appetere nõ eſſe,ſicut dicit Auguſtinus,ergo qui non eſt natus,nullo modo felix eſt. Item quæritur, vtrum aliquis poſſit hoc non eſſe velle magis,quam pœnam ordinato appetitu. Quod ſic videtur:Melius erat ei ſi natus non fuiſſet: ergo ſi omne melius appetendum, & præeligendum etiam & hoc. Quod non videtur,quia totum bonum tollit: ergo nihil illo peius. Reſpondeo, dicendum, quod felicitas duobus modis eſt in aliquo,vere,& æſtimatiue:vere eſt in vno ſolo,æſtimatiue in multis,ſecũdum opiniones, & conſiderationes vniuerſas,& eius conditiones in diuerſis repertas: quia enim eſt bonum iucundiſſimum, ideo Epicurus eam ponit in voluptatibus,& ſic de aliis, quia igitur felix nulla malitia, vel miſeria moleſtatur, & iſta conditio reperitur in eo,qui nondum natus eſt, ratione iſtius cõditionis,dicit;*Feliciorem eſtimaui*, &c. Dico etiam,quod ratione illius conditionis appetitur à multis afflictis.Quod autem quæritur,vtrum debeat appeti,vel præeligi,dicendum,quod duplex eſt pœna, temporalis,& æterna;neutra pœna totum adimit, ſed tamen æterna ſemper adimit, corruptio vero in non eſſe totum adimit, ſed ſemel. Si igitur talis corruptio comparetur pœnæ temporali, ſimpliciter eſt peior, ſi autem æternę,ſe habent,vt excedentia,& exceſſa;quia hęc in adẽptione; illa in cõtinuatione excedit. Et quia illa eſt infinita duratione,iſta vero momẽtanea, in hoc excedit,poteſt magis rationabiliter fugi & ſperni.

Item quæritur de hoc,quod dicit;*Animaduerti omnia patere inuidiæ proximi*:quæro, vtrum homo debeat ceſſare propter eius inuidiam à bono opere. Quod ſic videtur,quia magis diligendus eſt proximus, quam vtilitas præſens; ergo ſi proximus perit inuidendo, illud debet omitti. Contra. Opus bonum præſtat exemplum,& excitat ad bonum: ergo ſi bonum aperiẽdum eſt ad laudem, non debet homo occultare propter inuidiam proximi. Reſpondeo,aut eſt opus illud de neceſſitate vitæ, aut de vtilitate; ſi de neceſſitate, aut poteſt æque bonum fieri in eius abſentia,vt in præſentia,ſi ſic debet homo opus illud ab eius oculis abſentare,vt tollat occaſionem, quando probabiliter cognoſcet,quod ille inuidet; ſi autem non poteſt,facere debet,nec dat occaſionem,ſed ille accipit.

Conſiderans

Ezech.12.g *I.b.35.e* *Tbren.1.a* *Eccl.7.d* *Prou.22.d* *2.Par.20.b* *3.Reg.19.a* *1.Mach.2.a* *Eccl.2.c* *Eccl.14.a* *Prou.28.c* *Prou.23.a* *Prou.12.b* *Prou.6.a* *Prou.26.b* *Prou.21.d* *Prou.26.c* *Eccl.9.b* *Rom.6.d* *Iona.4.a* *Auguſtinus lib.3 de lib. arb.cap.8. tom.2.* *Matth.26.c*

Digitized by Google

Conſiderans reperi. Supra egit de vanitate malitiæ, hic agit de vanitate auaritiæ, primo ponitur cõſideratio auaritię, ſecũdo vero, quia auarus nõ vult habere conſortem, in ipſius deteſtationem ponitur commendatio ſocietatis alienæ, ibi: *Melius eſt ergo duos eſſe*, &c. in conſideratione igitur vanitatis auaritiæ, dicitur: *Conſiderãs reperi aliam vanitatem ſub ſole*, ſupple aliam, quia ſupradicta fuit malitiæ, hæc autem auaritiæ, vnde ſubiungit: *Vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrem*, & in modicis debet eſſe contentus, tanquam ſolus, quia etiam non vult habere ſocium. Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus, & tamen totus euaneſcit, per auaritiam, & in effectu, & affectu, & intellectu; in effectu, vnde dicit: *Et tamen laborare non ceſſat.* Laborauit diues in congregatione ſubſtantiæ. In affectu: *Non ſatiantur oculi eius diuitijs.* Inſatiabilis oculus cupidi in partem iniquitatis. Non ſatiabitur intellectu, vnde ſubdit: *Nec recogitat dicens, cui laboro & fraudo animam meam bonis.* Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Ex his igitur infert vanitatem. *Iu hoc quoq; vanitas eſt & afflictio peſſima.* Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui per effectum.

Melius eſt ergo, tangitur hic ſecundo commendatio ſocietatis alienæ, & hoc in teſtationem ſollicitudinis auaritiæ; propter quod dicit: *Melius eſt ergo duos eſſe*, quamuis hoc auarus præeligat, & ſubiungit rationem: *Habent enim emolumentum ſocietatis mutuæ*, & ideo Dominus miſit diſcipulos binos ante faciem ſuam, & oſtendit triplex emolumentum, ſcilicet in releuando, in conſeruando, in defendendo; propter releuationem dicit: *Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur.* Si videris aſinũ fratris tui cecidiſſe in via, non deſpicies, ſed ſubleuabis cum eo: hoc beneficio caret ſolitarius, ideo ſubdit: *Va ſoli, quia cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe*, ideo miſer. Reſpice in me, & miſerere mei, quia vnicus, & pauper ſum ego. Quantum ad emolumentum in conſeruando, ſubdit: *Et ſi dormierunt duo fouebuntur mutuo*, id eſt, conſeruabuntur à frigore. Nemo carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit, & fouet eam: hoc beneficiõ caret ſolitarius, vnde ſubdit: *Vnus* ſi dormierit, *quomodo calefiet?* Exemplum huius habetur, quòd Dauid ſenuerat, & nõ calefiebat, & ſubditur, quòd quæſierunt Abiſag Sunamitem, quæ dormiebat in ſinu regis, & calefaciebat eũ, per ſe non poterat calefieri, cum eſſet ſolus. Quantum ad emolumẽtum in defendendo, ſubdit: *Et ſi quiſquam præualuerit contra vnum, duo reſiſtent ei.* Et ita valet ad defenſionẽ. Si præualuerint aduerſum me Syri, eris mihi in adiutorium: ſi autem filij Ammon præualuerint aduerſum te, auxiliabor tibi. Et hoc quidem manifeſtat exemplo: *Funiculus triplex difficile rumpitur*, ſicut chorda chordæ coniuncta eſt fortior: ſic & homo frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. Spiritualiter hic notatur triplex effectus charitatis, ſcilicet mutua releuatio, mutua conſolatio, & mutua defenſio. Propter releuationem, dicit: *Si vnus ceciderit.* Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos, qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Et: Cor boni conſilij ſtatue tecum. Propter conſolationem dicit: *Fouebuntur mutuo.* Conſolamini puſillanimes. Et: Facti ſumus paruuli in medio veſtri, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Propter defenſionem, dicit: *Duo reſiſtent*, Stemus ſimul: quis eſt aduerſarius meus? Propter hunc triplicem effectum charitatis, dicitur funiculus triplex. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.

Quæritur hic de vita ſolitaria, vtrum ſit præeligenda ſocietati. Quòd ſic videtur, quia dicitur de bono adoleſcẽte: Sedebit ſolitarius, & tacebit: ergo bonum eſt eſſe ſolum. Præterea Bernardus dicit: Quoties fui inter homines, minus homo redii: non eſt ergo bonum eſſe inter homines. Item, qui eſt in ſocietate, neceſſe eſt, quòd ſit ſollicitus, quomodo ſe conformet ſocietati: ſed Apoſtolus dicit, quòd bonum eſt non nubere, propter vitandum ſollicitudinem de placendo vxori; ergo ſimiliter bonum eſt omnem ſocietatem fugere. Contra: Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, ergo ſolitudo eſt vituperabilis, & per oppoſitum ſocietas laudabilis. Item: Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum: non dicit vbi vnus, ſed vbi duo, vel tres: ergo melior eſt vita in congregatione quàm ſolitaria. Item hoc probatur per literam iſtã: quia ſocietas fulcit, fouet, & defendit, quæ ſunt tria bona, quibus ſolitarij priuantur. Reſpõdeo dicendum, quòd triplex eſt ſolitarium, vnum per inopiam dilectionis, ſicut auarus non vult habere conſortẽ in diuitiis, nec inuidus in bonis, nec ſuperbus in magnis, & ſolitudo hæc mala omnino eſt. Alia ſolitudo per defectuum conſolationis, & hæc miſera eſt. Et alia ſolitudo per quietem contemplationis, & hęc laudabilis, & honeſta: ſimiliter triplici modo eſt ſocietas, quædam ſcilicet turbans, & impediens, ſicut ſocietas malorum: quædam ſubſidio, & ſolatio indigens, ſicut ſocietas vxorum, & infirmorum: & quędam adiuuans, & promouens, ſicut ſocietas perfectorum. Prima eſt fugienda: ſecunda toleranda: ſed tertia appetenda, & hæc eſt in religione: quando igitur ſcriptura commendat ſocietatem, intelligitur de hac, & hoc non repugnat ſolitudini contemplationis: quia dicit Bernardus, quòd inter multos ſolus poteſt eſſe homo omnino, ſi curioſitatem fugiat: & ſic patent obiecta.

Melior eſt. Egit ſupra de vanitate imprudentiæ: & quia vanitas imprudentię eſt culpabilis, & deteſtanda: ideo contra ipſam inuehitur dupliciter. Primo, propter malum præſens, ſecundo, propter malum ſuccedens, ſiue conſequens, ibi: *Vidi cunctos viuentes*, malum præſens, & comitans imprudentia eſt, quòd regem diuitem, & ſenem ſubiicit puero pauperi habenti prudentiam, & hoc quidem magna vanitas: & propterea dicit *Melior eſt pauper ſapiens, rege ſene & ſtulto*, quamvis iſte excedat potentia, excedat pecunia, excedat etiam ætate: Pretioſior eſt ſapientia, paruaque gloria ad tempus, ſtultitia. Et melior eſt pauper, & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus, & indigens pane. Et explanat, quod dixit: *Stulto*, quia defectum habet prouidentię de futuro, quæ eſt vna pars prudẽtiæ, vnde dicit: *Qui neſcit prouidere in poſterum*, ſcilicet rerum euentum. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderẽt. *Quòd de carcere catenſq; interdum quis egrediatur ad regnũ.* Vẽditum iuſtum in vinculis non dereliquit: ſed à peccatoribus liberauit, donec afferret illi ſceptrum regni: *Et alius natus in regnum, inopia conſummatur.* Et hoc propter ſuam ſuperbiam. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Dominus.

Vidi cunctos viuentes. Hic tangitur ſecundo malum ſibi ſuccedens, propter ſuam imprudentiam: quia ipſe deprimitur, & alius extollitur, vnde dicit: *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant ſub ſole*, id eſt, multos, & innumerabiles; Hyperbole, *Cum adoleſcente ſecundo*, id eſt, qui eum ſequitur in regno, vnde dicit: *Qui conſurget pro eo.* Et ita alij ſequuntur adoleſcentem contemnendo ſenem. Exemplum de Dauid, qui conſurgit in regnum Saül, quem conſecuti ſunt filij, relicta domo Saül, omneſq; venerunt ad Dauid: & ratio, propter quã ſequuntur adoleſcentem, relicto ſene, eſt: quia nulli benefecit ſenex ſtultus: & hoc innuit litera ſequẽs: *Infinitus numerus eſt populi omniũ, qui fuerunt ante eum*, id eſt ante aduentum adoleſcentis ſub rege fuerunt ſtulto, & adhæſerunt ei: *Et qui poſtea futuri ſunt.* Supple cum ſene illi adhærentes, *Non lætabuntur in eo*, hoc eſt, in ſene ſtulto; quia nulli benefecit, nec faciet, quia neſcit. Fatuo non erit amicus, nec erit gratia in bonis illius: neq; enim, quod habendum erat, directo ſenſu diſtribuit: & ex hoc concludit vanitatem, vnde dicit: *Sed & hoc vanitas, & afflictio ſpiritus.* Alia ſcilicet vanitas èprædictis. Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas, & ſubiungitur ratio: peruerſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus; & ſic terminatur pars de vanitate culpæ.

ſpiritua

Eccl. 11.c — *Gen.* 2.c — *Matth.* 18.c — Tria bona ſocietatis.
Eccl. 31.a — *Eccl.* 14.b — *Pſalm.* 38.b — *Eccl.* 5.c — *Luc.* 9.a — *Deut.* 22.a — *Pſal.* 24.d — *Epheſ.* 5.g. — 3. *Reg.* 1.a — 3. *Reg.* 10.c — *Prou.* 18.c — *Galat.* 6.a — *Eccl.* 37.c — 1. *Theſſ.* 5.c — 1. *Theſſ.* 2. — *Iſa.* 50.c — *Oſea.* 11.b — *Thren.* 3.c — *Bernard. in Cant. Cant. ſerm.* 40. — 1. *Cor.* 7.b — *Deut.* 32.d — *Sap.* 10.c — *Eccl.* 10.b — *Bernard. in Cant. ſerm.* 40. — 1. *Reg.* 5.a — *Eccl.* 20.b — *Prou.* 12.b — *Eccl.* 1.c

Hier.in 4.c Eccl.tom. 5. Iſa.42.a Matth.12.b

Spiritualiter hoc etiam poteſt exponi de Chriſto Puer pauper, & ſapiens Chriſtus eſt. Qui puer, propter innocentiam: vnde apud Iſaïam ſecundum aliam literam: Ecce puer meus, electus meus; complacuit ſibi in illo anima mea. Pauper, quia pro nobis factus

2.Cor.8.b

eſt inops. Scitis fratres gratiam Domini noſtri IESV Chriſti: quoniam propter vos factus eſt egenus, cum eſſet dives. Sapiens, immo ſapientia: Chriſtum dicimus Dei virtutem, & Dei ſapientiam. Et: Inuentus eſt

1.Cor.1.d Eccl.9.d

in ea vir pauper, & ſapiens. Senex rex, & ſtultus, diabolus eſt, qui eſt ſenex. Ipſe eſt principium viarum

Iob.40.d

Dei: vnde inueteratus eſt dierum malorũ: rex eſt, quia

Iob.41.b

regnat in malis. Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Stultus quia aggreſſus eſt, quod non potuit, vnde

Iſa.14.c

dixit: Aſcendam in cœlum, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum. Hic, etſi ſit callidiſſimus ad decipiendum, neſcit tamen præuidere: *Quod de carcere quis egrediatur ad regnum*, vt Chriſtus de carcere carnis, &

Heb.1.a

de vinculis paſſionis egrediatur ad regnum gloriæ cœleſtis. Sedet ad dexteram DEI in excelſis. Etiam

Coloſſ.1.c

diabolus natus in regnum, id eſt, ad percipiendum regnum, inopia conſummatur. Spolians principatus, & poteſtates traduxit confidenter. Et hoc, quod ſequitur, eſt explanatio præcedentis. *Et vidi cunctos viuentes ſub ſole cum adoleſcente ſecundo*, id eſt, Chriſto. Ecce totus mundus poſt eum abiit. Iſte conſurgit, pro eo

Ioan.12.c

quod diabolum proiecit de regno. Nunc iudicium

Ibid.e

eſt mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. *Infinitus numerus virorum, qui fuerunt ante eum*, id eſt, aduentum CHRISTI, & fideles. *Qui poſt futuri ſunt, non lætabuntur in eo*, id eſt, diabolo rege ſtulto, quia non

Philip.4.a

lætati ſunt, niſi in Chriſto, vnde Apoſtolus: Gaudete in Domino ſemper. In Domino eſt lætandum, non in diabolo.

Cuſtodi pedem tuum. Actum eſt ſupra de vanitate culpæ, & iudicatum, quoniam illa vanitas eſt mortalis, & peſtifera: ideo agitur de remedio contra illam vanitatem. Et quia triplex præceſſit vanitas, ſcilicet malitiæ, auaritiæ: imprudentiæ: ideo hic ponit tria remedia. Et primo dat remedium contra malitiam, ſecundo contra auaritiam ibi: *Auarus non implebitur*. Et quoniam malitiæ morbus de ſe eſt irremediabilis, & vlterius alios corrumpere poteſt: ideo non ponitur hic remedium contra malitiam, ſed contra corruptionem malitiæ, ſiue malum, quod conſequitur in aliis ex aſpectu malitiæ alienæ. Oritur autem ex hoc triplex inordinatio, ſcilicet in opere, per præuaricationis inobedientiam: in ore, per locutionis ſtultitiam, in corde per cogitationem erroneam. Ad quæ omnia init incautus conſiderator malitiæ alienæ. Dum enim quis malos conſiderat impunitos, credit non eſſe prouidentiam: ecce cogitatio erronea, & per hoc libere dicit ſtulta: quia credit, quod non ſit, qui reprehendat, & vlterius tranſgreditur mandata: quia non credit, quòd ſit qui puniat. Primo igitur dat remedium contra inobedientiam: ſecundo contra loquelam ſtultam, ibi: *Ne temere quid loquaris*. Tertio contra cogitationem erroneam, ibi: *Si videris calumnias egenorum*. In remedio contra inobedientiam inducitur exhortatio, & ſubiungitur exhortationis ratio. Exhortatur autem ad diligentem pedum cuſtodiam, ne tranſgrediatur mandata diuina, ideo dicit: *Cuſtodi pedem tuum, ne forte declinet à via recta*. Greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret. *Ingrediens in domum Dei*, id eſt, in Eccleſiam, vel ſeruitutem Dei, in quam cum timore debet homo ingredi, vnde dicitur:

Inordinatio triplex.

Heb.12.c

Pſal.5.b

Introibo in domum tuam, & adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo. Ita debet pedem ſuum ſeruare ab inobedientia, & promptum habere ab obedientiam, propter quod dicit: *Et appropinqua, vt audias*, id eſt, obedias: *Appropinqua*, quia: Qui appropinquãt pedibus eius, accipient de doctrina illius. *Audias*, obediendo. Audite verbũ Domini vniuerſi, qui ingredimini per portas has: hæc dicit Dominus, cuſtodite animas veſtras. Et ſubiungitur exhortationis ratio:

Deut.33.a Hier.17.c

Multo enim melior eſt obedientia, quàm ſtultorum victimæ, qui neſciunt, quid faciunt mali, qui non recognoſcunt ſuas tranſgreſſiones, nec curant obedire. Gregorius: Melior eſt obedientia, quàm victimæ: quia in obedientia mactatur voluntas propria, in victima caro aliena. Abuſiua eſt comparatio, quia obedientia eſt bona, & ideo placet, vnde dicitur: Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Sed victimæ ſtultorum diſplicent. Victimæ impiorum abominabiles Domino: vnde Saül reprehenſus fuit, quia amore oblationis tranſgreſſus eſt diuinum imperium. Nunquid vult Dominus holocauſta, aut victimas, & non potius vt obediatur ei. Melior eſt enim obedientia, quàm victimæ, & auſcultare magis, quam offerre adipem arietum.

1.Reg.15.c Greg.lib.35. Moral.c.20. in 22.c.Iob. Thren.3.c Prou.15.a 1.Reg.15.

CAPVT QVINTVM.

NE temere, quid loquaris.] Hic dat remedium contra locutionem ſtultam, ſiue inordinatam. Inordinata autem eſt locutio, aut quia inconſiderata, aut quia falſa: & hanc prohibet; ibi: *Si quid vouiſti*, aut quia erronea, & hanc ibi prohibet: *Ne dederis os tuum*. Circa locutionem inconſideratam prohibet præcipitationem, & ſubiungit rationem, & adhibet ei confirmationem: prohibet ergo præcipitationem, vnde dicit: *Ne temere, quid loquaris*, id eſt, inconſiderate. Temerarius in verbo ſuo odibilis erit. Et rurſus: Verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo: & quia non poteſt homo velox deliberare, ideo ſubdit: *Neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem*. Immo diu deliberare oportet. Nam dicitur, vidiſti hominem velocem ad loquendum, ſtultitia ſperanda eſt magis, quàm illius correptio. Vnde diſtantia debet eſſe inter os, & cor. Quo contra: In ore fatuorum cor illorum. Vnde dicitur: Si omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquendum. Et Seneca: Tarquiloquum te eſſe volo; & ſubditur ratio, diuinum iudicium, quod omnia videt ideo dicitur: *Deus enim in cælo*, ſupple omnia videns? Dominus de cœlo in terram aſpexit. *Et tu ſuper terram* in manifeſto ſibi poſitus, ita non lates eum. Oculi Domini multo plus lucidores ſunt ſuper ſolẽ circumſpicientes in omnes vias hominum. *Idcirco ſint pauci ſermones tui*, quia ſcilicet loqueris coram Deo, qui exiget rationem de omnibus. De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo homines in die iudicij, Et vix poteſt eſſe, quòd qui multa loquitur, Deo non diſpliceat; vnde hoc manifeſtat exẽplo, & ſimili: *Multas curas ſequuntur ſomnia*, & ideo, ſtultum eſt eis attendere: Multos errare fecerunt ſomnia. *Et in multis ſermonibus inuenitur ſtultitia*. Qui multis vtitur verbis, lædit animã ſuam. Et: In multiloquio non deeſt peccatũ, Sed econtra: Stultus verba multiplicat.

Ecc.9.d Ecc.28.d Prou.29.c Eccl.21.d Iac.1.c Pſal.101.c Eccl.23.c Matth.12.c Eccl.34.a Eccl.20.a Prou.10.c Eccl.10.c

Si quid vouiſti. Hic ſecundo prohibet locutionem falſam, qua ſcilicet promittitur, quod non impletur. Hortatur igitur implere promiſſum vnde dicit: *Si quid vouiſti Deo*, id eſt per votum promiſiſti, *Ne moreris reddere*. vnde dicitur: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro omnes, qui in circuitu eius affertis munera. Et Gloſſa: Vouere eſt voluntarium, ſed reddere neceſſarium: quia alioquin eſt homo falſus in promiſſo, vnde ſubdit: *Diſplicet enim Deo infidelis, & ſtulta promiſſio*. Infidelis, in qua non eſt veritas: ſtulta, in qua non eſt Iudicium; quia ſtulta promiſſio non eſt facienda; vnde Iſidorus: In malis promiſſis reſcinde fidem, in turpi voto muta decretum, ideo ſubdit; quòd veritas eſt in promiſſione ſeruanda, cum dicit: *Sec quæcunq; voueris, redde*, non variando. Animal, quod immolari poteſt, ſi quis vouerit, ſanctũ erit, & mutari non poterit, nec in melius, nec in peius: alioquin melius fuerat nõ vouere; ideo dicit: *Multo; melius eſt non vouere*, id eſt, minus malum, quia ſine culpa: *Quàm poſt votum promiſſa non reddere*. Melius erat eis, viam veritatis non cognoſcere, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti. Et:

Pſal.75.b Iſidor.lib. de contemptu mundi c. de iuramen. & voto. Leuit.27.a 2.Pet.2.d

Digitized by Google

Luca 9.g Nemo mittens manum ad aratrum,& reſpiciens retro aptus eſt regno Dei.

Ne dederis os tuum. Hic tertio prohibet locutionem erroneam,& dehortatur locutionis errorem,& deinde ſubdit rationẽ,& poſt manifeſtat erroris radicem. Locutionis errorem dehortatur,dicens: *Ne dederis os tuũ, vt peccare facias carnem tuam*,id eſt, non loquaris erroneam locutionem,ex qua præcipiteris in peccatis, & exprimit,de qua locutione intelligit.*Neque dicas coram angelo;Non eſt prouidentia*, id eſt, non dicas neq; in ſecreto,neque in occulto; quia in occulto audiunt Angeli,qui ſunt ad cuſtodiam deputati, vnde dicitur: In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubili tuo ne maledixeris diuiti, quia aues cœli portabunt vocem tuam.Et ſubditur ratio exhortationis. *Ne forte iratus Dominus diſſipet opera tua*, id eſt, reddat inutilia, iratus non per animi commotionem, ſed per culpæ rigidam punitionem.Sic iratus eſt ſuper ſermones Rapſacis,& omnia opera regum Aſſyriorum per Angelũ nocte deſtruit.Si quomodo audiat Dominus tuus verba Rapſacis, quem miſit rex Aſſyriorum ad blaſphemandum Deum viuẽtem. Diſſipat impios rex ſapiens. Et ſubditur huius locutionis origo, quia non oritur à recta ratione,ſed à ſomniorum illuſione;propter quod dicit:*Vbi multa ſunt ſomnia,plurimæ ſunt vanitates*, quia ſomniorum vanitas:Somniat eſuriens,& comedit, & poſtea cum expergefactus fuerit,vacua eſt anima eius. *Et ſermones innumeri*,hi ſequuntur ad ſomnia, quia nihil certum ex eis poteſt ſciri,diuinatio erroris,& auguria mendacia,& ſomnia malefacientium vanitas eſt:& ideo de talibus non eſt curandum, ſed de Deo, vnde ſubdit:*Tu vero time Deum* quia ipſe ſolus eſt,qui poteſt nos perdere & ſaluare, non ſomnia, non auguria. Oſtendam vobis, quem timebitis, qui poteſt animam & corpus mittere in gehennam.

Eccl.10.d Isa.37.d Prou.20.d Isa.29.c Eccl.34.a Luc.12.a

*Si videris calumnias.*Hic tertio retrahit à cogitatione erronea,ſcilicet,vt ex viſa hominum malitia, non credat deeſſe prouidentiam,vnde dicit: *Si videris calumnias egenorum.*Vidi ſub ſole calumnias egenorũ, & lacrymas innocentium,ſupra dixerat:*Et iudicia violenta*,quæ vidit,cum inquit:Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem.*Et ſubuerti iuſtitiam in prouincia.* Quod ſimiliter viderat,cum ait:Vidi in loco iuſtitiæ impietatẽ. Ex hac,inquam,conſideratione mutari non debet,quaſi non ſit,qui regat,nec qui corrigat,vnde dicit: *Non mireris ſuper hoc negotio*, quaſi non ſit, qui regat: quia vnus eſt omnium ordinator,vnde ſubdit:*Quia excelſo excelſior eſt,& ſuper hos quoq; eminentiores ſunt alii.* Vnde dixit centurio:Ego ſum homo in poteſtate cõſtitutus,habens ſub me milites,& dico huic,vade,& vadit: *Et inſuper vniuerſa terra rex imperat ſeruienti*, quamuis ergo non ſeruiant ſibi inuicem,& non ordinentur per ſe:ordinantur tamen à Deo, qui ſcit malis bene vti. Ego ſum Pharao:abſq;tuo imperio non mouebit quiſquam manum,aut pedem in omni terra Ægypti:Vnde dicitur:Habebat in veſte,& in femore ſuo ſcriptũ: Rex regum, & Dominus dominantium:& ipſe nihil peruertit,vnde dicitur:Dominus Deus noſter, ipſe eſt Deus Deorum & Dominus dominantium, magnus, potens,terribilis,qui perſonam non incipit,nec munera:facit iudicium pupillo,& viduæ:& ideo, ſi imperat, non peruertitur de iuſtitia.

Eccl.3.c Matth.8.a Gen.41.f Apoc.19.c Deut.10.d

Incidit hic quæſtio de hoc, quod dicit: *Quacunque vouiſti,redde*:Vtrum qui vouit indiſcrete teneatur,ſuppoſito,quòd ſe obligare intendat:quòd ſi non reportat commodum de indiſcretione ſua.Item ipſe tenetur facere veritatem,ſed qui non facit, quod promiſit, non facit veritatem;immo mentitur, ergo talis tenetur facere quod promiſit,vel quod vouit.Item Iephte indiſcrete vouit,& ſoluit,& ab Apoſtolo commẽdatur, ergo debemus indiſcreta vota perſoluere. Contra:Quod indiſcretum eſt dicere,indiſcretum eſt facere:ſi ergo ille,qui vouit hoc ipſo,quod dicit,eſt indiſcretus,& magis peccat:ergo omittendo, bene facit. Item malum præcedens non excuſat ſequens: ergo ſi vouit quid ſtultum,& facit,non eſt minus reprehenſibilis, quàm ſi faceret ſine voto:nec votum minus reprehenſibile, quàm ſi non faceret,ergo.Item Iſidorus:In malis promiſſis reſcinde fidem, in turpi voto muta decretum: ergo.Reſpondeo,dicendum, quòd non tenetur:imo ſi facit,addit peccatum ſuper peccatum, vnde:Et Iephte ſolucdo votum magis peccauit, quàm ſi non ſoluiſſet, quia in vouendo fuit ſtultus, & in ſoluendo impius, ſicut dicit Hieronymus. Quod obiicitur, quod commendatur:dicendum,quòd non de voto,nec voti ſolutione commendatur, quia Apoſtolus commendat ibi fidem Iephte: quia ipſe credidit triumphare de hoſtibus,ſiue de inimicis, Domini auxilio. Quod obiicitur, quòd reportat commodum, dico,quòd falſum eſt:quia ſtatim in ipſo voto peccat,& dignus eſt pœna. Quod obiicitur de veritate, dicendum, quòd veritas ſubſternit ſibi iudicium: quia igitur ſine modo vouit, ideo ſoluere non poteſt cum veritate, & propterea non poteſt in tali voto eſſe veritas, ideo nulla eſt obligatio.

Iſid. de contemptu mũdi c.de iuramen.& voto.

Quæritur vtrum poſſit mutare. Videtur quòd non, per illud Leuitici:Non poterit mutari,nec in peius nec in melius. Quòd autem ſic, videtur, quia licet partem Domini facere meliorem:ergo, etſi nõ liceat in peius, licet tamen in melius.Reſpondeo,dicendum, quod eſt mutare votum in peius omnino, & eſt mutare in melius,quod iſtud includit,ſicut illud:Quid vouit mutare religionem minus perfectam, intrat in perfectionem, quæ illam claudit.Intramutare,eſt vltra in melius non includens,ſicut ire Romam in iter vltramarinum. Primum non per ſe licet omnino,ſed eſt prohibitum. Secundum per ſe licet, non tamẽ licet ſine auctoritate maioris:quia enim ſum Domino obligatus,nõ poſſum mutare,niſi pro eius arbitrio,& quia ipſe nõ alloquitur me,niſi per ſuum miniſtrũ,qui tenet eius partes; non poſſum mutare ſine auctoritate ſuperioris, niſi Dominus ipſe interius certiſſime inſpiret, & ſic patet illud.

Leuit. vlt.

Quæritur etiam de hoc,quod dicit: *Ne dicas, coram angelo non eſt prouidentia.* Contra: Videtur, quòd non ſit prouidentia. Primo, quia prouidentia dat debitum ordinem rebus,ſed iſte non eſt in mũdo:Vidi ſeruulos ambulantes in equis,&c.Item ſecundo:quia prouidẽtia dat debitam remunerationem, ſed hoc non eſt in mundo.Eadem cunctis eueniunt.Item tertio,quia dat durationem debitam, ſed hoc ſimpliciter non eſt in mundo:Impius longo viuit tempore impietate.

Eccl.10.b Eccl.9.a Eccl.7.a

Sed quòd ſit neceſſarium ponere, videtur: quia ſapientis eſt prouidere domui,ergo ſumme ſapiẽtis multo magis.Item ſapientis artificis non tantum eſt facere,ſed etiam conſeruare: ſic ergo Deus conſeruat & gubernat:ſed ipſe eſt ſapiens, & ſapiens omne, quod gubernat,per prouidentiam gubernat:ergo. Item quia Deus ſumme ſapiens non poteſt facere, quin videat mala noſtra:ergo cũ ſic ſit ſumme iuſtus, nõ poteſt facere,quin vindicet mala,& bona remuneret:ergo omniũ eſt remuneratio,ergo & prouidẽtia.Item quæritur, quis magis peccet,vtrum qui negat prouidentiam, an qui diuinam prouidentiam reprehendit.Videtur,quod magis qui negat;quia ille,qui credit prouidentiam eſſe hoc ipſo quòd credit,bene facit:ergo aliquid habet de bono:ſed qui ſimpliciter negat,nihil:ergo magis eſt reprehenſibilis. Contra:Hieronymus dicit, quòd magis peccat, qui prouidentiam ponit, & Deum accuſat, quàm qui prouidentiam ſimpliciter negat. Reſpondeo, dicendum ad primum, quod prouidentia eſt. Quod obiicitur de debito, ordine reſpondetur, quòd duplex eſt ordo,particularis ſcil. & vniuerſalis:aliquid poteſt priuari ordine particulari, non vniuerſali,vt dicit Boetius:nam vniuerſalis ordo cũcta complectitur, vnde qui cadit vniuerſali ordine naturæ,incidit in ordinem pœnæ; ſicut exemplum Auguſtini eſt de nube, in qua eſt turbo,& inuolutio inordinata in ſe,ſed ordinata ad fructum terræ:ſic mali præſunt bonis ad bo-

Ordo duplex.

norum

norum exercitationem & malorum punitionem. Similiter de remuneratione dicendum, quod in preſenti malis bona veniunt iuſto modo, vt hic remunerentur & in futuro æternaliter crucientur: & bonis male, vt hic purgẽtur, & æternaliter premiẽtur. Quod obiicitur de vita, quandiu viuunt, propter dictam cauſam: ſed boni moriuntur: quia dicitur de Enoch, quod raptus eſt, ne malitia mutaret eius intellectum: quoniam igitur diuina iudicia in præſenti occulta ſunt propter hominum probationem: & quia ſimplices, & rudes occulta non percipiunt, videtur, quod omnia ſint inordinata. Et ideo Eccleſiaſtes docet reſpicere ad eum, ſub quo omnia ordinantur.

Sap.4.c

Quod quæritur, quis magis peccat. Reſpondeo, dicendum, quod prouidentiam negare, hoc poteſt eſſe dupliciter: vno modo, aut quia credat Deum ignorantem, aut quia credat ipſum non curare de factis mortalium. Similiter & accuſare dupliciter, aut quia nõ curat, aut quia peruertit: vtroque modo accuſare prouidentiam, peius eſt: quia non tantum errat, immo Deum vituperat, & blaſphemat: & ita ſimpliciter magis peccat, & cognitio ibi non excuſat, immo aggrauat.

Auarus non implebitur pecunia. Supra poſuit remediũ contra vanitatem malitiæ: hic ſubiungit ſecundo contra vanitatem auaritiæ: remedium autem contra auaritiam eſt contemptus bonorum terrenorum: ideo hic perſuadet contemptum diuitiarum, & hoc quidem facit per triplicem rationem: primo enim oſtendit diuitias non eſſe appetendas, quia non ditant poſſeſſores ſuos, quia non tranſmittuntur frequenter ad poſteros: ibi: *Eſt alia infirmitas peſſima.* Tertio, quia frequenter deuoluuntur ad extraneos, ibi: *Eſt aliud malum.* Primo igitur auaritiam deteſtatur, quia diuitiæ, quæ appetuntur, non adiuuant, nec ditant poſſeſſores, quia non ſufficiunt Secundo, quia nõ proſunt. Tertio, quia affligũt. Deteſtandæ ſunt ergo diuitiæ, & aſpernandæ, quia auaro non ſufficiunt, & hoc auarus appetit, ſcilicet ſufficientiam, propterea dicit: *Auarus non implebitur pecunia*, inſatiabilis oculus cupidi. Vnde Hieronymus: Auaro deeſt, tam quod habet, quàm quod non habet. Et Seneca: Si vis te diuitem facere, non pecuniæ eſt addendum, ſed cupiditati ſubtrahendum.

Diuitiæ.

Eccl.14.b

Et qui amat diuitias. Hic ſecundo dehortatur ab amore diuitiarum, quæ non proſunt, ideo dicit: *Et qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis*, & ita non proſunt. Nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam. Hic animã ſuam venalem habet, & ita nihil proſunt auaro diuitiæ, quia animam dat pro pecunia, vnde inquit Dominus: Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mũdum lucretur, animæ vero ſuę detrimentum patiatur: quaſi dicat, nihil, & ex hoc infert vanitatem in amando eas. Seneca: Quæ eſt maxima egeſtas? auaritia: & ex oppoſito dicuntur maximæ diuitiæ non deſiderare diuitias.

Eccl.10.b

Matth.16.d

Pſal.51.b

Et hoc ergo vanitas. Ecce homo, qui non poſuit Deũ adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarũ ſuarũ, & pręualuit in vanitate ſua. Et quod nihil proſint diuitiæ poſſidenti, oſtendit, quia conſumuntur, & nihil plus habet dominus, quàm ſeruus, ideo dicit: *Vbi multa ſunt opes, multi & qui comedunt eas*, ſic omnia cõſumuntur. Vnde Seneca: Cadauera lupi, muſcę mel; prædam non hominem ſequitur turba iſta. Et: Pulli eius lambunt ſanguinem, & vbi fuerit cadauer, ſtatim adeſt: quia, ſecundum quod dicitur: Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis. *Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernit diuitias oculis ſuis?* quaſi dicat nihil plus ſibi, quàm aliis, quia tantum comedit quilibet aliorum, quantum ipſe ſolus, & ita non habet fructum præ aliis, immo damnum: quia peccatum habet plus, vnde: Si dines fueris, non eris immunis à delicto. Si ſecutus fueris, non apprehendas.

Iob.39.d

Eccl.11.b

Dulcis eſt ſomnus. Hic tertio oſtendit diuitias aſpernãdas, quia affligunt, & hominem quieſcere non permittunt: vnde auferunt ſomnum, & quietem, propterea dicit. *Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat.* Et ita operans, & laborans aliquando, quieſcit. Somnus ſanitatis in homine parco. Dormiet vſque mane, & anima illius delectabitur cum illo. Sed è contra diues non quieſcit, vnde ſubdit: *Saturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.* Vel quia multas habet diuitias, multas curas, quæ auferunt ſomnum. Somnitus terroris ſemper in auribus, & cum pax ſit, ipſe inſidias ſuſpicatur. Vnde: Cuncti dies eius laboribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit. Vel etiam, qua multum comedit, & bibit, & non laborat: ideo non quieſcit. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito, & ſic præ ſatietate non quieſcit.

Eccl.31.c

Iob.15.c

Eccl.2.d

Eccl.31.c

Sed quæritur de hoc, quod dicit: *Diuitiæ non proſunt poſſeſſori.* Nam infra dicet: Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus ſolem. Item alibi inquit. Redemptio animæ viri, diuitiæ eius: ergo valẽt ad redimendum animam. Contra: Omne illud, quod melius eſt dimittere, quàm tenere, eſt ſimpliciter inutile: quia ſi abſentia alicuius eſt vtilis, præſentia eſt damnoſa: ergo ſi dimittere diuitias eſt bonum: tenere eas, eſt inutile. Item omnis vtilitas attenditur, ſecundum ordinationem ad finem vltimum: ergo, quod præſtat impedimentum deueniendi in finem, non eſt vtile, ſed inutile: ſed diuitiæ ſunt huiuſmodi, quia amãtem diuitias impoſſibile eſt introire in cœlum: & difficile eſt, habere, & non amare: ergo diuitiarum poſſeſſio impedit: ergo non proſunt, ſed obſunt. Reſpondeo, dicendum ad hoc, ſicut dicit Bernardus: Temporalia iſta de ſe, nec bona ſunt, nec mala, quorum vſus bonus abuſio mala, ſollicitudo peior, quęſtus turpior. Si igitur quæratur, vtrum diuitiæ ſint vtiles, dico, quod bene vtenti vtiles ſunt, ſed reſeruanti ſunt inutiles, male vtenti damnoſæ. Vnde dicitur infra: *Diuitiæ congregatæ in malum domini ſui*: bene vero vtenti valent, cum ſcilicet diſtribuit in opera pietatis: ſic enim valent ad redemptionem culpæ. Peccata tua eleemoſynis redime. Valent ad augmentum gratiæ. Exerce temetipſum ad pietatem. Valent in adeptionem gloriæ. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

Prou.13.b

Eccl.7.b

Dan.4.c
1.Tim.4.c
Luc.16.c

Quod obiicitur, quod inutiles, quia bonum eſt dimittere, dicendum, quod dimittere, & Deo donare, eſt diuitiis bene vti: vnde vtiles ſunt ad dimittendum, ad dandum pauperibus, ad emendum regnum. Quod obiicitur, quod difficile eſt habere, & non amare; Reſpõdeo, quod ex hoc non ſequitur, quod impediant: quia omnis virtus eſt circa difficile, & tamen virtus non impedit, ſed adiuuat: tamen vtilior, & ſecurior vſus eſt ſemel totum dimittere, quam paulatim dare propter vitanda pericula, quæ accidunt.

Eſt & alia infirmitas. Supra oſtendit, quod diuitiæ non ditant poſſeſſores ſuos: hic ſubiungit ſecundo, quod contemnendæ ſunt, quia frequenter non tranſmittuntur ad poſteros, & hoc quidem facit hoc ordine Primo notatur conſideratio egeſtatis futuræ in prole. Secundo ex hoc deteſtatur ſollicitudinem laborioſam pecuniæ acquirendæ. Tertio in huius deteſtationem commendat fruitionem præſentis lætitiæ, addens hoc eſſe donum largitatis diuinæ. Conſiderat hic primo egeſtatem futuram in diuitis prole, quia cum conſeruetur diu à patre, non remanet filio, propterea dicit: *Eſt & alia infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole*, alia ſcilicet à prædicta, quæ, inquam, eſt in poſſeſſione diuitiarum, vnde dicit: *Diuitiæ congregatæ in malum domini ſui*, quia non poſſunt congregari ſine malo pœnæ, & culpæ. Beatus vir, qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecuniæ theſauris, quis eſt hic, & laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vita ſua: *Vel in malum*, faciunt enim hominem venire in malum pœnæ. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis, quæ aduenient vobis: *Domini ſui*, immo ſecundũ rem, ſerui: quia auaritia facit auarum ſeruum. Auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus. Hæ inquam, pereunt *In afflictione peſſima*, quia neceſſe eſt, quod ipſe cum do-

Eccl.31.a

Iac.5.a

Epheſ.5.b

lore amittat. Dines cum dormierit, nihil ſecum auferet nec tantum relinquuntur à domino, ſed etiam amittuntur à filio, vnde ſubdit: *Generauit filium qui in ſumma egeſtate erit*: Eſt egeſtas ſumma, & hæc bonorum omnium. De qua veniet tanquam viator egeſtas, & ſic diuitiæ conſeruatæ relinquentur hęredi, nec etiam aſportari à poſſeſſore poſſunt, vnde ſubdit: *Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur*, non in vterũ, ſed in terram: *Et nihil auferet ſecum de labore ſuo*. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc, & hoc valde dolendum, vnde ſubdit: *Miſerabilis prorſus infirmitas, quo modo venit, ſic reuertetur*. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid poſſumus.

Quid ergo? Hic ſecundo reprehendit ſollicitudinem augendæ pecuniæ egeſtatis ſuperuenturæ, vnde infert quaſi ex prædictis, quod vanum eſt in tantis laboribus ſe affligere in rerum acquiſitione, ideo dicit: *Quid ergo prodeſt ei*, ſcilicet diuiti auaro; *Quod laborauit in ventum* Ideſt, ſi ita eſt, quod nudus reuertetur, & ipſe, & filij, quaſi dicat, nihil: propterea dicitur: Filij hominum, vſque quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Diuitiæ vento comparantur, propter vanitatem. Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum, ſic qui attendit ad viſa mendacia: laborauit ergo in ventum, cum laborauit pro diuitiis acquirendis, & ſubdit magnitudinem laboris: *Cunctis diebus vita ſua comedit in tenebris*, propter ſolitudinem. *Et in curis multis*, propter ſollicitudinẽ: *Et in ærumnam*, propter expenſarum tenuitatem: *Et triſtitia*, propter expendendi neceſſitatem: triſtatur enim, quia oportet eum quid manducare. Oculus nequam, & inuidus, non ſatiabitur pane, & indigens in triſtitia erit ſuper menſam ſuam. Diuitiæ faciunt hominem eſſe in curis & ærumnis, quia ſollicitudo huius ſæculi, & fallacia diuitiarum ſuffocat verbum.

Hoc itaque mihi viſum eſt. Hic tertio cõmendat fruitionem lætitiæ in deteſtationem afflictionis auaritiæ, quia enim auarus ſe affligit, nihil ei prodeſt, ideo bonum viſum eſt ſibi comedere, & propterea dicit: *Hoc itaque mihi viſum eſt bonũ vt comedat quis, & bibat*, quãtum ad incunditatẽ exteriorem. *Et fruatur lætitia ex labore ſuo quo laborauit ſub ſole*. Lætitia, quantum ad iucũditatem interiorem, & hoc, autem dum poteſt, vnde & ſubditur: *Numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus*, quaſi non expectet illud tempus. *Et hæc eſt pars illius*. De his omnibus dicitur: Ecce gaudium, & lætitia, iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum, comedamus, & bibamus: cras enim moriemur, quaſi illa ſit pars, & hanc conſiderationem approbat, quaſi placeat Deo, vnde, & ſubditur: *Et omni homini, cui dedit Deus ſubſtantiã, & diuitias*. Hæc enim à Deo, vnde: Bona, & mala, vita, & mors, & paupertas, & honeſtas à Deo ſunt. *Poteſtatemq; ei tribuit, vt comedat ex eis*, exterius delectando: *Et fruatur parte ſua*, in iis quieſcẽdo: *Et lætetur de labore*, gaudenter acquiſita exponendo. *Hoc donum Dei eſt*. Hæc enim poteſtas à Deo, quia dicit: Sine me nihil poteſtis facere: & quod ſi magnũ donum, oſtendit, quia cruciatus curarum, & ſollicitudinũ, quæ ſunt magnæ pœnæ, per delicias temperantur. Ideo ſubdit, benedico, quod *donum Dei eſt*, in quantũ à cruciatibus auaritiæ liberantur. *Non enim ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ*, id eſt, non multum affligitur curis quæ ſpectant ad vitam: *Eo quod Deus occupet cor eius deliciis*, non ſpiritualibus, de quibus dicitur? Quàm pulchra es, & quam decora chariſſima in deliciis, ſed carnalibus, de quibus dictum eſt: Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum.

Sed incidit hic quæſtio de hoc, quod dicit: *Hoc viſũ eſt mihi bonum, vt comedat*. Contra: Væ tibi terra, cuius rex puer eſt, & cuius principes mane comedunt, contradicit ergo ſibiipſi. Præterea dicit: *Et lætetur*. Contra: Melius eſt ira ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij, & iterum: Cor ſapientis, vbi triſtitia, Item ipſa veritas: Væ vobis, qui nunc ridetis, quia flebitis: ergo malum eſt lætari, & tota ſcriptura reprehẽdit lętitiam carnis: quid eſt ergo, quod ſic commendat eam? Ad hoc reſpondetur per modum procedendi in libro iſto ſingularem inter omnes libros ſacræ ſcripturæ: ipſe enim loquitur, vt concionator, diſputationem ſuam contexens: in qua diuerſæ ſententiæ adducuntur, per diuerſas perſonas, ſecundum quas loquitur. Vnde aliter in perſona carnali, vt hic, aliter in perſona ſapiẽtis, vt infra: Melius eſt, & cætera, ſed poſt modũ loquitur in perſona propria, vbi dicit: Finem loquendi pariter omnes audiamus. Vbi, quaſi fert ſententiam eorum, quorum prius ventilauerat cauſam. Deum time, & quod Deus omnia iudicabit. Vnde quidquid in libro legitur, quod illi ſententiæ aduerſatur, irritatur per illam ſententiam, & talia ſunt omnia, quæ dicuntur in commẽdationem voluptatis præſentis, & ſic vna ſolutione reſpondetur ad omnia. Aliter poteſt dici, quod ipſe Eccleſiaſtes quæcunque dicit, in perſona propria dicit, ſed tamen ad intelligenda ea, quæ dicit, duo ſunt attendenda, ratio ſcilicet, & modus dicendi. Modus dicendi duplex variatur: quædam enim dicit vere, quędam ironice: vere, vt illud: Mitte panem tuum ſuper tranſeũtes aquas. Ironice, vt illud: Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua. Et hoc patet per ſequẽtia. Et ſcito, quo pro his in omnibus adducet te Deus in iudicium: variatio attenditur in modo, quia quædam dicit approbando. *Ne temere quid loquaris*: quædam recitãdo, quod ipſe ita fecit, ſicut dixit: Non prohibui cor meũ, quin omni voluptate frueretur, *&c.* hoc non approbat, ſed recitat ſe ſic feciſſe, ſicut & Apoſtolus de ſe dicit, quod fuit blaſphemus. Similiter quædam dicit recitando, quod ita cogitauerat, ſicut cum dixit; Deprehendi nihil eſſe melius, quàm lætari. Et tali genere locutionis multum vtitur in hoc libello, quaſi narrans ſuas tẽtationes, vnde liber iſte fuit, quaſi quædam meditatio Salomonis, & ſicut homo ab vna meditatione cadit in aliam æſtimationem, ſecundũ diuerſas conſiderationes, ſicut quando quis cogitat hoc eſſe bonũ, & poſtmodum cadit in aliam ęſtimationem, ſic narrat Salomon: Et in iſto libro, quantũ ad rationem dicendi, attendendũ, quod quædã dicit ſimpliciter ad ſui approbationẽ, quædam vero non dicit in approbationem, ſed in aliorum comparationem, & deteſtationem, ſicut qui vellet vituperare auaritiã, laudaret prodigalitatem: ſic in hoc libro laudat mortuos, comparatione viuentium: reſpectu auaritiæ, voluptatem: quia auaritia eſt pœna, & culpa. Hoc autem facit, vt ab illo reuocet, non vt ad hoc attrahat. Vlterius, quantum ad rationem dicendi attendendum, quod quędam dicit ad omnes, quædam ad aliquos, qui aliquid ſupponũt, & ex eorũ ſuppoſitione arguit contra eos, vt ſupra dixit, quod non eſt memoria ſapiẽtis, vt ſtulti. Hoc dixit, illis ſapientib. qui totã ſua rememorationẽ in laudibus hominũ cõſtituebant.

Hæc ergo regula eſt in verbis eius generaliter attẽdenda, quod dicit vere, & approbando, dicit per ſe: cõmendando, dicit omnibus: id eſt, vere aſſertiue, vniuerſaliter, & abſolute; hæc quidem in auctoritatẽ ſunt adducenda. Quæ autem dicit ironice dicit recitatorie, dicit ad aliorum deteſtationem, vel ex aliqua ſuppoſitione, ſiue ad contrarium. Illud igitur verbum dictum eſt non aſſertiue, ſed recitatorie; recitat enim ſuam tẽtationem, quam intendit. Vel dictum eſt, non abſolute; ſed ad deteſtationem auaritiæ. Item quæritur de hoc, quod dicit, quod hoc eſt *Donum Dei*, vt fruatur diuitiis, ſed hoc eſt peccatum; ergo. Et item dicit, quod Deus occupat cor deliciis in vita; ſed hoc iterum eſt peccatum. Reſpondeo quod tam bona fortunæ, quàm naturæ, quàm etiam gratiæ, ſunt dona Dei; ſed fortunæ minima, naturæ media, ſed gratiæ optima. Inter dona naturæ computatur ſalus, & fortitudo. Inter bona fortunæ proſperitas, & quies. Deus enim aliquibus dat diuitias, quibus non dat ſalutem, nec quietem, & iſti non fruuntur bonis; quibuſdam ſuperaddit quietẽ, & ſalutem,

Iob.27.d *Prou.6.b* *Iob.1.d* *1.Tim.6.b* *Pſal.4.a* *Eccli.34.a* *Eccli.14.b* *Matth.13.c* *Eccli.10.c* *Eccl.7.a* *Ibidem.* *Iſa.22.d* *Eccli.11.b* *Cant.7.c* *Eccl.2.b* *Luc.6.d* *Eccl.12.d* *Ibid.d* *Eccl.11.a* *Ibidem d* *Eccl.2.b* *1.Tim.1.d* *Eccl.3.d* *Eccl.2.c*

Modus dicendi in hoc libro.

tem,& tales habent poteſtatem fruendi, & quia illa ſunt dona Dei,ita & poteſtas.Sed vlterius, abuſio poteſtatis mala,hoc non eſt à Deo.

Quod quæritur, quod Deus occupare dicitur deliciis cor illius, eſt reſpondendum, quod quædam facit Deus miſericorditer,quædam iuſto iudicio deſerendo, ſicut dicitur:Tradentur ſapientes mundi in reprobum ſenſum: ſicut & occupare dicitur cor deliciis permittendo iuſto iudicio occupari,& obliuiſci æternorum.

Rom.1.c

CAPVT SEXTVM.

Eſt & aliud malum,&c.]Supra oſtendit diuitias eſſe contemnendas, & quia non ditant poſſeſſores ſuos, & quia frequenter non tranſmittuntur ad poſteros, hic tertio oſtendit eas eſſe contemnendas,quia frequenter deuoluuntur ad extraneos,& hoc quidem facit hoc ordine:primo quidem inſinuatur diuitiarũ conſeruatarum tranſlatio. Secundo vero tenacitatis deteſtatio,ibi:*Si genuerit quiſpiam*,&c. Tertio ſubiungitur deteſtationis ratio ibi:*Fruſtra igitur venit*.Primo igitur Eccleſiaſtes conſiderauit vanitatem conſequentem diuites,& proponit eam,aſſumit, & concludit:proponit, dicens:*Eſt & aliud malum,quod vidi ſub ſole*. Et aggrauat ex circumſtantia,*Et quod eſt frequens apud homines*, id eſt, apud infirmos mundi dilectores, & diuites, de quibus dicitur:Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? &c.Et aſſumit vanitatem,quæ attenditur hic, quod diuitias conſeruat,& alius deuorat, ideo dicit: *Vir, cui Deus dedit diuitias* quantum ad mobilia. *Et ſubſtantiã*, quantum ad immobilia, *& honores*, quantum ad ſublimia:omnia enim a Deo.Diuitiæ à Deo:Longitudo dierum in dextera eius,& in ſiniſtra illius diuitiæ,& gloria. Et ſubſtãtia à Deo,maxime illa:de qua dicitur:Bona eſt ſubſtantia, qui non eſt peccatum in conſciẽtia. Similiter honor à Deo, vnde dicitur;Dixit Daniel Balthaſar:O rex,Deus altiſſimus regum, & magnificentiam,& honorem dedit patri tuo.Et vt cõſummet perfectam abundantiam bonorum fortunæ, ſubiungit, *Et nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus,qua deſiderat*, quia ſufficienter habet. Animam vocat hic, vitam carnalẽ, de qua dicitur: Qui amat animam ſuam, perdet eam. Ita habet abundantiam ad poſſidendũ,& tamen habet auaritiam ad retinendum, quæ aufert ei potentiam ad fruẽdum, ideo ſubiungit,*Nec tribuit ei poteſtatem Deus Deus,vt comedat ex eo*,quia illud continue conſeruat,& fruſtra,vnde dicitur:Viro cupido,& tenaci ſine ratione eſt ſubſtantia, & homini liuido,ad quid aurum? nec ipſe vtitur,nec poſteri,ſed alieni;vnde addit: *Sed homo extraneus vorabit illud*, vnde dicitur:Qui aceruat ex animo ſuo iniuſte,alij cõgregat,& in bonis illius alius luxuriabitur,& dicitur:Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris,& ex hoc infert vanitatem, *Et hoc vanitas, & miſeria magna eſt*,Vanitas,quia non ipſe lętatur;miſeria; quia alio auferente,triſtatur:Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant,&c.*Si genuerit quiſpiam*.Hic notatur tenacitatis deteſtatio, ratione prædictæ tranſlationis, & reprehendit ipſam tenacitatem, quantumcunque habeat ſucceſſiuam proſperitatem:propterea ſubdit:*Si genuerit quiſpiam centum liberos*. Hyperbolice dictum eſt,id eſt,multos liberos: quia mali frequenter generant filios malos:de quibus non eſt gaudium, etiam ſi ſint multi. Non iucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur,non oblecteris ſuper illos. Abũdare filiis,proſperitas eſt temporalis;& ſequitur alia proſperitas temporalis:*Et vixerit multos annos*,id eſt,per multos annos. *Et plures dies ætatis habuerit*,ſcilicet hominibus aliis,& hæc quidẽ proſperitas eſt temporalis. Hãc proſperitatem frequenter habent impij, vnde dicitur: Longo tẽpore impius viuit in impietate ſua, ſi iis proſperitatibus abundauerit. *Et anima illius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ*, &c. Id eſt, tenax fuerit, & auarus in vita,*ſepulturaque careat*, in morte, ſecundum quod de Ioachim dicitur:Sepultura aſini ſepelietur Ioachim vt putrefactus,& proiectus extra portam Hieruſalem. His conditionibus proſperitatis,& tenacitatis præmiſſis,ſubiungit deteſtationem:*De hoc ego pronuntio, quod melior illo fiat abortiuus*,propter miſeriam,& vanitatem multam,quibus abortiuus caret, vnde dicitur:Quare non in vulua mortuus ſum? Quare egreſſus de vtero non ſtatim perij? Quare exceptus genibus? Cur lactatus vberibus?Et iterum:Quare de vulua eduxiſti me? *Fruſtra enim venit*,hic ſubiungitur tertio deteſtationis ratio,ſcilicet iſto modo tenaci melior eſt abortus quia ſicut abortus fruſtra venit, & pergit ad tenebras,quia ſtatim moritur, ſic & iſte, ideo dicitur: *Fruſtra enim venit, & pergit ad tenebras*,ſcilicet ipſe tenax.Viro, cuius abſcondita eſt via,& circumdedit eum Deus tenebris:& quod fruſtra veniat in hunc mundum talis auarus, & tenax, oſtendit,& propter delectationem nominis in morte,& propter inexperientiam boni in vita,& propter inexpletionem deſiderij in vtroque:propter delectationem nominis dicit:*Et obliuione delebitur nomen eius*, id eſt,non permanebit,nec remanebit, nec re,nec nomine,ſecundum quod comminatur Dominus Babyloni: Perdam Babylonis nomen & reliquias, & germen,& progeniem,ait Dominus.Et dicitur in perſona malorum: Nomen noſtrum obliuionem accipiet per tempus,& nemo habebit memoriam operum noſtrorum:propter inexperientiam boni,ſecundum quod dicitur:Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolẽ.Hunc non vidit vir auarus,vt dicitur: Errauimus à via veritatis,& ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis &c.Et ita *Non vidit ſolem*.Hoc eſt, non habuit cognitionis lumen, *Neque cognouit diſtantiam boni, vel mali*, quia ſcilicet nõ eſt expertus:ideo dicit: *Etiamſi duobus millibus annis vixerit*,quia non habens cognitionẽ per diuturnitatem, ſed per experientiam, vt dicitur: Qui non eſt expertus,pauca recognoſcit; ſecundum quod dicit Philoſophus:Experientia fecit artem,inexperientia caſum: propter incompletionem deſiderij, ſubdit: *Nonne ad vnum locum properant omnia*? quaſi dicat, ex parte corporis cedent in terra, vt dicitur:Omnia, quæ de terra ſunt,in terram conuertentur.Cuncta ſubiacẽt vanitati,& omnia pergunt ad locum vnum: ex parte igitur corporis, eſt incineratio,ex parte autem animæ, deſiderij incompletio:propterea dicit:*Omnis labor hominis in ore illius*;Os dicitur inhiatio deſiderij, qui enim deſiderat, quaſi os aperit:laborem igitur eſſe in ore, hoc eſt,laborare ad deſiderij completionem,vt dicitur: Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum:& licet ad hoc deſiderium complendum faciat, non tamẽ completur;ideo dicit;*Sed anima illius*, ſcilicet diuitis tenacis,*non implebitur bonis*, ſicut dictum eſt; Auarus non implebitur pecunia, vnde dicitur;Dilatauit quaſi infernus animam ſuam, & ipſe quaſi mors non adimplebitur;ita verum eſt de auaris, de pecunia, ita etiam de ſcientia,vt dicitur. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes.

Quæritur de hoc,quod dicit,*Non dedit ei Deus poteſtatem,vt fruatur bonis*.Cõtra hoc;Eſt liberum arbitriũ; ſed dedit liberum arbitrium, ergo & poteſtatem.Reſpondeo, dicendum,quod potentiam habet ad fruendum,ſcilicet,qua poteſt frui, ſed iuſto Dei iudicio impeditur aliqua pœna;quia mittit ſollicitudinem ſuperfluam,& timorem,& dolorem, & quia poteſtas ducit potentiam expeditam, & hæc iuſto iudicio impedita; ideo,*&c.*Item quæritur de hoc,quod dicit; *Quod nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat*. Contra dicitur, Auarus non implebitur pecunia, & rurſus Hieronymus;Auaro deeſt tam quod habet,quàm quod nõ habet;male ergo dicit,cum ait; *Et nihil deeſt*.Reſpondeo, dicendum, quod deeſt aliquid; hoc autem poteſt eſſe dupliciter, vel quantum ad ſufficientiam ſecundum rem,& naturam;vel ſecundum opinionem. Dico ergo,quod bene poteſt eſſe auarus ita diues, quod nihil deerit, ſecundum rem,& naturam.Sed tamen nunquam ita diues, quin aliquid ei deſit ſecundum ſuam

Ioan.12.d
Pſa.4.a
Prou.3.b
Eccli.13.a
Dan.5.c
Eccli.14.a
Ibid.a
Prou.4.d
Iſaia.1.b
Eccl.16.a
Eccl.7.c
Hier.22.c
Iob.3.b
Iob.10.d
Iob.3.d
Iſa.14.c
Sap.2.a
Eccl.11.c
Sap.5.a
Eccli.34.b
Ariſt.7. Metaphyſ.cap. 1.non procul à princ. ex Polo.
Eccli.41.b
Eccl.3.a
Prou.16.d
Eccl.5.b
Abac.2.a
2.Tim.3.
Eccl.5.d
Hier.ep.20.3. ad Paulinum.to.3.

Digitized by Google

æſtimationem, quia ſemper plus cupit habere, & ita ſibi deeſt.

Item, de hoc quæritur quod abortum ei præfert: videtur quod male, quia abortus nullarum rerum habet cognitionem, iſte autem habuit. Item, auarus cũ peccet mortaliter, fruitur vtendis. Item, quo modo dicit, quod, *Non cognoui diſtantiam boni, & mali*, niſi fuerit perfruitus bonis, ergo videtur, quod abortus ſit melior omnibus, qui non delectantur in bonis præſentibus, & qui non ſunt carnales, hoc autem eſt hæreticum.

Reſpondeo, dicendum ſecundum illam viam, quod ſi hoc dicatur in perſona carnali, facilis ex reſponſio: ſuſtinendo tamen hoc, quod dicat ſecundum veritatem, dico, quod tali diuiti tenaci abortum præponit: quia ille, quamuis non ſit expertus bona; tamen non ſuſtinuit mala: hic autem ſuſtinuit mala, & non guſtauit bona, ideo ille poſterior: & quantum ad hoc intelligit. Quod obiicitur de ratione, quia non eſt perfruitus bonis, dicendum, quod frui vno modo dicit diſcretionẽ alicuius cum quietatione in illo; alio modo quietationem, & delectationẽ: dico ergo, quod qui diligit Deum, habet, ſicut dicit Auguſtinus: & ideo, qui Deũ diligit, in eo delectatur: ſed pecunia, vel temporale eũ diligitur & non habetur ad votum, parit triſtitiã. Ideo poteſt eſſe fruitio harum rerum, id eſt, delectatio ſumma, & tamen delectatio modica, & triſtitia maxima: ideo non ſequitur, quod quamuis talis auarus peccet, quod delectatione requieſcat, ſed tamen quieſcit amore, quia ſemper ſe diligit. Quod obiicitur, quod non cognouit diſtantiam, dicendum, quod ſimplici notitia, ille, qui habet ſemper bona, cognoſcit bona, ſimiliter & ille habet bona, & mala: & quia talis ſemper habet mala, nunquam bona: ideo, &c. Quod obiicitur de viro ſpirituali, dico, quod ipſe non eſt ſine delectatione ſpirituali, ideo videt ſolem, & cognoſcit diſtantiã. Sed auarus tenax, quia peccator: non habet delectationem ſpiritualem, quia tenax: non habet carnalem, & ideo non cognoſcit diſtantiam boni, & mali.

Qui habet amplius, &c. Poſuit ſupra medium contra vanitatem malitiæ, & contra vanitatem auaritiæ. Tertio ponit remedium contra vanitatem imprudentiæ: contra hanc autem, remedium ſummum eſt, acquiſitio ſapientiæ: & quia nemo poteſt ſapientiam acquirere, niſi habeat modum debitum addiſcendi: ideo habet hæc pars duas partes. In prima dat modum: in ſecunda explicat ſapientiæ documenta, ibi: *Melius eſt nomen bonum*, & cætera. Modus autem conſiderandi, vel addiſcendi ei, qui vult eſſe ſapiens, traditur hoc modo: Primo, vt addiſcat vtilia: Secundo, vt relinquat abſcõdita: Tertio, vt non inquirat ſublimia. Primo ergo docet vtilia quærere, & conſiderare, & hoc quo modo poſſit ad vitam gloriæ peruenire. Propterea quærit. *Quid habet amplius ſtulto ſapiens, & quid pauper*, bene coniungit iſta duo, pauper, & ſapiens. Pauper enim dicitur per contemptum præſentium, vnde dicitur: *Matth.5.a* Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: per æternorum ſaporem, & rectam æſtimationem, de quibus dicitur: *Prou.3.d* Gloriam ſapientes poſſidebunt, ſtultorum exultatio, ignominia. Stultus vero dicitur mundanus, qui e contrario, contemptis æternis inhiat terrenis: de quo dicitur: *Iob.5.a* Vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius ſtatim. *Quid ſtulto amplius habet ſapiens, & pauper in hac vita*, ſupple, modicum. *Niſi pergat illuc, vbi eſt vita*, hic parum habet in mortali vita, quia, Moritur doctus ſimiliter, vt indoctus: *Eccl.2.c* ſed in æterna vita multo amplius, de qua dicitur: *Ioan.17.a* Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te: &c. Ad hanc vitam pergunt ſapientes, quia ſicut dictum eſt: *Eccl.2.c* Sapientis oculi in capite eius, & ideo ipſe ſequitur Chriſtum lucem qui vt dicitur, *Ioan.14.a* Eſt via, veritas, & vita; ſed ſtultus non pergit, vnde dicitur: *Eccl.10.c* Labor ſtultorum affliget eos, quia neſciunt in vrbem pergere.

Ad hanc vitam non poteſt recte ſine cognitione peruenirii: ideo ſubdit: *Melius eſt videre, quod cupias*, id eſt, agnoſcere vitam, quam deſideras; *Quã deſiderare, quod neſcias*, id eſt, velle illuc peruenire ignoranter, & ideo oportet ita illam conſiderationem ponere ſuam, vt dicitur: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. *Prou.4.d* Et hoc quidem eſt bonum ſcire, ſed deſiderare quod neſcit, ſtultum: ideo ſubiungit: *Sed & hoc vanitas, & præſumptio ſpiritus*, ſcilicet deſiderare, quod homo neſcit, & ſicut Iacobus & Ioannes deſiderabant, & petebant ſedere ad dextram, & præſumptuoſe quærebant, ideo dicitur eis; Neſcitis quid petatis. *Matth.20.c* Poteſt etiam exponi ad commẽdationem cognitionis vtilium: vt ſit ſenſus, quod melius eſt cognoſcere deſiderabilia, & vtilia, quàm deſiderare, ſcire abſcõdita, quæ ſcilicet prohibet conſiderare, quia hæc eſt præſũptio ſpiritus velle ſcil. cognoſcere, quæ Deus in ſua prouidẽtia diſpoſuit; & hoc quidem prohibet perſcrutari conſequẽter. *Qui futurus eſt.* Hic reuocat à perſcrutando abſcondita vt eſt diſpoſitio diuina, ob quam dicit: *Qui futurus eſt iam vocatum eſt nomen eius*, quantum *Rom.3.9* ad æternam electionem. Qui vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. *Et ſcitur, quod homo ſit*, quantum *Gen.3.d* ad paruitatẽ durationis vitæ. Puluis es, & in puluerem reuerteris, *Et non poſſit contra fortiorem ſe in iudicio contendere*: quantum ad conditionem iuſtitiæ: nemo enim eſt adeo iuſtus, qui poſſit ſe iuſtificare in iudicio cum Deo. Scio, quod non iuſtificatur homo cõpoſitus Deo, *Iob.9.a* Si voluerit cum Deo contendere, non poterit ei reſpõdere vnum pro mille. Ideo dicebat Iob: Quantus ergo *Ibid.b* ſum ego, vt reſpondeam ei, quia fortior: vnde ſi fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt; ſi æquitas iudicij, nemo audet pro me teſtimonium dicere. Hanc igitur abſconditam diſpoſitionem dicitur nobis non eſſe perſcrutandam: quia in noſtris verbis pauca inuenitur veritas, maxime quando volumus ea differere, quæ nos latent, ideo ſubdit: *Verba ſunt plurima*, id eſt, pauca ſunt cognita, vt dicitur; Stultus verba multiplicat, *Multamque in diſputando vanitatem habentia*, & paucam veritatem: Mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio vſque in finem, & propterea qui volunt de his perſcrutari, euaneſcunt ſecundum illud Apoſtoli: Deus *1.Cor.3.d* nouit cogitationes ſapientium.

Eccl.10.c

Ecclſ.3.b

CAPVT SEPTIMVM.

QVid neceſſe eſt? Hic reuocat tertio à perſcrutando ſublimia, & requirendo, & hoc cum habeat ſatisfacere de cognoſcendo ſua propria mala, vel communia, ideo dicit: *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere*, quaſi dicat, non eſt neceſſe, vt dicitur; Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et: Noli altum ſapere, ſed time. Et ſubiungit rationem, quia non debet quærere maiora. *Cum ignoret, quid conducat ſibi in vita ſua*, id eſt, quid ſibi ſit vtile. Difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt; & quæ in proſpectum ſunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cœlis ſunt, quis inueſtigabit? ignorat vtique, quid ſit vtile in hac vita mometanea, vnde ſubiungit; *Numero dierum peregrinationis ſuæ*: Dies peregrinationis vitæ meæ, centum triginta annorum ſunt, parui, & mali, Et; Quamdiu ſumus in *Gen.47.b* in hoc corpore, peregrinamur à Domino. *Et tẽpore, quod velut vmbra, præteriit.* Perigrini ſumus coram te, & aduenæ: ſicut omnes patres noſtri: Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora. Et ita per ſe non poteſt inquirere, nec etiam ab alio adducere, propterea ſubiungit: *Aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum venturum ſit ſub ſole?* non enim homo ſcit futura, niſi Domino reuelante niſi per gratiam. Ideo ad hoc non debet homo cogitationem applicare. Et non audiſti ea, *Iſa.48.b* ne forte dicas: Ecce cognoui ea. Neque audiſti, neque *Eccl.8.b* cognouiſti neque ex tunc aperta eſt auris tua Et: Ignorat homo præterita, & futura nullo poteſt ſcire nuntio. Vnde ſolus Deus futura cognoſcit, & reuelat.

Ecclſ.3.c *Rom.11.c*

Sap.9.d

2.Cor.5.b *1.Par.29.d*

Sed quæritur de hoc, quod dicit; *Melius eſt videre quod cupias, quàm deſiderare quod neſcias*, ergo implicat,

quod

quod aliquis poteſt deſiderare, quod neſcit. Contra: Auguſtinus dicit, quod inuiſa poſſumus diligere, incognita nequaquam: ſi igitur ad hoc, quod aliquis diligatur, deſideratur, neceſſe eſt cognoſci. Præterea affectus ſequitur intellectum: ergo, vbi intellectus non præcedit, non ſe extendit affectus: ſed intellectus non extendit ſe ad ea, quæ neſcit: ergo nec affectus illa deſiderat. Reſpondeo dicendum, quod duplex eſt cognitio, certitudinis ſcilicet, & æſtimationis: ſic & per oppoſitum duplex neſcientia, vna per priuationem cuiuſlibet certitudinis, & alia per priuationem cuiuſlibet æſtimationis. Dico ergo, quoad hoc, quod aliquid deſideretur, non neceſſe eſt, quod præcedat cognitio certitudinis, deſiderium enim ſequitur ſolam æſtimationem: ſed oportet, quod aliqua cognitio æſtimationis præcedat: hic autem loquitur de neſcientia per priuationem certitudinis.

S Aug. lib. 10. de Trin. cap. 1. tom. 3.

Cognitio duplex.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere?* Ex hoc videtur, quod homo non debeat aliquid perſcrutari, nec labore cognoſcere, quod hoc ſit ſupra ſe: & probatur ex illo: Altiora te ne quæſieris. Et: Noli altum ſapere, ſed time. Sed contra, homo eſt in medio inter creaturas viſibiles, & Deum, ſed dicit Auguſtinus, quod anima hominis obtenebratur, quãdo in his terrenis, & infimis oculum figit: illuminatur autem, cum conuertitur ad æterna bona: ergo ſemper illa debet quærere: ſed illa ſunt altiora, ergo.

Eccli. 3. e
Rom. 1. e

Aug. mar. in pſalm. 58. tom. 8.

Præterea nunquam anima perficitur perfectione completa, niſi in his, quæ ſunt altiora ipſa, ſed vnumquodque perfectibile debet tendere, & quærere id, in quo perficitur, ergo quærere altiora. Si dicas, quod non intelligitur, quod non debet quærere, nec conſiderare altiora, ſecundum ſubſtantiam, ſed quod non debet conſiderare ea, quæ excedunt ſuæ conſiderationis poſſibilitatem: obiicitur tunc: quia omnia, quæ ſunt fidei ſunt ſupra noſtrum intellectum, ergo ſecundum hoc non debet intellectus noſter exigere ſe ad credendum ea, quæ ſunt fidei. Item, tunc maximè erunt reprehenſibiles, qui articulos fidei volunt diſcutere: ergo omnes reprehenſibiles, qui diſputant de fide. Reſpondeo dicendum, quod facienda eſt vis in hoc, quod dicit, *Maiora ſe.* Et in hoc, quod dicit: *Quærere maiora ſe,* vocat illa, quæ noſtram conſiderationem excedunt, ſecundum hoc, quod excedunt: *Quærere,* vocat inquirere, & diſcutere: quaſi dicat, quod ſtultum eſt indagare velle illa, ad quæ noſtra inquiſitio non pertingit, quantum ad ea, quæ non ſufficit noſtra conſideratio. Nam alia ſunt, quæ nobis ſunt manifeſta de Deo, & illa non ſunt maiora nobis: vnde non dehortatur conſiderare Deum.

Quod obiicitur de fide, dicendum quod ipſe non diſſuadet credere, ſed quærere. Præterea, etſi ea, quæ ſunt fidei, ſunt ſupra noſtrum intellectum per ſe nudum: non tamen ſunt ſupra intellectum gratia fidei illuſtratum: vnde quærere illa, & credere, & indagare vſque ad illud, ad quod ſe extendit lumen fidei, non eſt ſe extendere, ad maiora, & ſic omnis diſputatio ſobria ipſorum articulorum: ſi autem excedat, niſi ſit à Deo, ſic eſt reprehenſibilis. Quæritur etiam de hoc, quod dicit: *Quis poterit ei indicare, quid poſt eũ venturum ſub ſole ſit?* Contra: In anima noſtra eſt potentia, quæ eſt omnia fieri, & omnia facere: ſed poſſibilis poteſt eſſe ſe recipere omnia præſentia, omnia præterita, & omnia futura, ergo ſi agens poteſt reducere ipſum ad actum, ergo uon poteſt per ſeipſum cognoſcere ventura. Reſpondeo dicendum, quod ſi agens poſſit abſtrahere, ſine formare cognitionem in intellectu poſſibili, tamen operatio eius dependet, & à certitudine rei extra, & intra à ſenſu: quia deficiente re, perit ſcientia: & deficiẽte ſenſu, neceſſe eſt vnam ſcientiam deficere: quia ergo futura contingentia non genẽrant ſimilitudinem ſui in ſenſu, nec per ſe, nec per cauſam determinatam antecedentem, & ipſa non habent in ſe ſtabilitatem, quæ exigitur ad cognitionem: ideo intellectus noſter, qui accipit à rebus, non poteſt per ſe in eorũ cognitionẽ venire, vt per eum cognitio non depẽdeat à rebus.

Quæ ſunt fidei quo modo indaganda.

Ariſt. 3. de anima tex. 17.

Ariſt. 1. Poſt.

Melius eſt nomen bonum. Supra poſuit modum addiſcendi: hic ſecundo ſubiungit documenta ſapientiæ, per quæ adhibetur remedium contra vanitatem ſtultitiæ. Et quoniam ſicut dicitur: Sapientia decet ſobrietatem, prudentiam, iuſtitiam, & virtutem, ſiue fortitudinem: ideo habet hæc pars quatuor partes: in prima ponit documenta ad habendam modeſtiam: in ſecunda ad habendam conſtantiam, ibi: *Calumnia.* In tertia ad habendam prudentiam, ibi: *Ne dicas, quid cauſa eſt.* In quarta ad habendam iuſtitiam, ibi: *Noli eſſe multum iuſtus.* Ad habendam modeſtiam quinque tribuit documenta. In primo docet præferre honeſtum ſuaui: in ſecundo, vitam futuram preſenti: in tertio afflictionem voluptati: in quarto triſtitiam iucunditati: in quinto ſeueritatem mollitiei, ſiue adulationi. Ponit igitur documentum, in quo docet præferre honeſtum, vtputa nomen honum ſuaui, vtputa eſt vnguentum, ideo dicit: *Melius eſt nomen bonum;* id eſt bona fama, de quo dicitur: Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi; quam mille theſauri pretioſi, & magni: *Quam vnguenta pretioſa,* quę ſcilicet multum redolent iuxta illud: Maria accepit libram vnguenti nardi Piſtici pretioſi, & vnxit pedes Ieſu, & domus impleta eſt ex odore vnguenti: & licet vnguenta redoleant, tamen bonum nomen magis, ideo melius. Chriſti bonus odor ſumus in omni loco, ſcilicet quantum ad bonam famam.

Eccl. 14. c

Ioan. 12. a

2. Cor. 2. d

Et dies mortis. Hic notatur ſecundum documentum, in quo prefert vitam futuram preſenti, & ita ingreſſum in aliam vitam, ingreſſui in hanc, & propterea dicit: *Et dies mortis,* ſupple melior eſt: *Die natiuitatis*: Etenim moritur ad quieſcendum. Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis. Sed hic naſcitur ad laborandum. Homo ad laborem naſcitur, & auis ad volatum: & ideo melior, vnde: Melior eſt mors, quam vita amara: & requies æterna, quam languor perſeuerans.

Apoc. 14. c

Iob 5. d

Eccli. 30. c

Melius eſt ire. Hic tertium notatur documentum in quo prefert afflictionem voluptati, vtputa luctum conuiuio, propter quod dicit: *Melius eſt ire ad domum luctus:* vbi lugentur peccata, quia: Beati, qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur, *quam ad domum conuiuij,* vbi inueniuntur oblectamenta. Noli eſſe in conuiuiis potatorum. Et ratio huius eſt: quia in conuiuiis obliuiſcitur homo ſui, & in domo luctus recordatur iudicij ſui, & ideo ſubdit: *In illa enim,* ſcilicet in domo luctus: *Finis cunctorum admonetur hominum* Memor eſto iudicij mei: Sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie: *Et viuens cogitat, quid futurum ſit,* & iſtud eſt vtiliſſimum: Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Et ideo dicitur: Memento nouiſſimorum, & noli obliniſci: quia ſicut dicit Hieronymus, facile contemnit omnia, qui ſe ſemper cogitat moriturum.

Matth. 5. a

Prou. 29. e

Eccl. 38. e

Eccl. 7. d
Eccl. 38. c
Hier. de Reg. Monach. c de tim. vlt. iudicij to. 9.

Melior eſt ira riſu. Hic notatur, quartum documentum, in quo præfert triſtitiam iucunditati: quia illa, ſcilicet triſtitia corrigit, & iucunditas decipit, & propterea dicit: *Melior eſt ira riſu: ira,* ſcilicet, qua peccatis quis iraſcitur alienis. Flagellat omnem filium, quem recipit. Et: Ego quos amo, arguo, & caſtigo: hæc ira melior eſt riſu diſſimulationis. Lude cum filio tuo, & contriſtabit te, & ideo: *Melior eſt ira:* & redditur ratio: *Quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.* Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem: & hoc documentum confirmat modo ſapientis, vnde dicit: *Cor ſapientum, vbi triſtitia eſt,* ſede è contra: *Cor ſtultorum, vbi latitia,* illi requirunt triſtia in præſenti, iſti iucunda. Plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Et quod illi ſapienter: hi ſtulte, patet ex euentu, quia dicitur triſtibus; Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis: è contrario gaudentibus. Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis.

Heb. 12. b
Apoc. 3. d
Eccl. 30. d

Prou. 25. d

Ioan. 16. d

Luc. 6. c
Ibidem. d

Melius eſt à ſapiente corripi. Notatur hic quintum documen-

cumentum, quo præfertur ſeueritas mollitiei, vtputa dura correptio adulationi;propter quod dicit: *Melius eſt à ſapiẽte corripi,quàm ſtultorum adulatione decipi.* Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus: quia correptio dirigit, ſed adulatio decipit. Iniquus lactat amicum ſuum,& ducit eum per viam non bonam. Et: Populo meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt:& reddit rationem per ſimilitudinem;quia adulatio fatui parum durat, & multum ſonat, ſicut ſpinæ accenſæ ſub olla: propterea dicit, *Quia ſicut ſonitus ſpinarum ſub olla,* alte ſonat: *Sic riſus ſtulti,* ad literam, ſtultus alte ridet. Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam, vir autem ſapiens vix tacitè ridebit. Vel riſus altus, quando adulatio clamoſa. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens, maledicenti ſimilis erit. *Sed & hoc vanitas,* ſcilicet talis adulatio, vnde: Vani filij hominum, mendaces filij hominum.

Prou.17.a
Prou.16.d
Iſa.3.c
Eccl.21.c
Prou.27.b
Pſalm.61.c

Quæritur de hoc,quod dicitur: *Melior eſt dies mortis, die natiuitatis.* Contra:Mors eſt priuatio,vita eſt habitus,ſed habitus ſemper plus habet de entitate,& bonitate,quàm priuatio,ergo vita,quàm mors,melior: ergo dies natiuitatis melior. Præterea regula eſt,cuius corruptio bona,generatio mala:ſed mors eſt corruptio vitæ:ergo cuius mors eſt bona,vita mala eſt:ſed nullius, niſi peccatoris eſt vita mala:ergo nullius,niſi peccatoris mors melior,quàm vita:ſed hoc eſt falſum,quia peccator moriendo tendit ad infernum. Reſpondeo, dicendum, quòd aliquid præfertur aliquando ratione ſui, aliquando ratione conſequentis ad ipſum:illud præferendum eſt alij ratione ſui,quod de ſe dicit plus de bono, ſicut homo melior equo:alio modo ratione conſequentis, mors præfertur vitæ,& diſſolutio illa, ſcilicet mors, ad quam conſequitur quies, & eſſe cum Chriſto:& de hac morte hic loquitur,quia in vita eſt homo in periculo,in labore,in dolore:poſt mortem iuſtus eſt in gaudio,ſecuritate & tranquillitate. Et patet reſponſio ad primum: quia mors non præfertur rationi ſui.

An ſit melior quam vita.

Philip.1.c

Quod obiicitur ſecundo, ſimiliter ſolui poteſt:mors enim dupliciter dicitur mala, aut quia amittit bonum magnum, ſcilicet bonam vitam,vt boni veri, & vtilis: aut quia ad malum finem ducit. Primo modo mala eſt mors iuſtorum,id eſt,damnoſa: ſed ſecundo modo valde bona:& quantum ad hoc præfertur. Item quæritur de hoc,quod dicit: *Melior eſt ira riſu.* Contra:Qui irascitur fratri ſuo,reus erit iudicio: ſed qui corridet,non eſt reus alicuius pœnæ:ergo peius eſt iraſci,quàm ridere.Item ridere poteſt eſſe ſine culpa,ſed iraſci,cum dicat perturbationem rationis,vix eſt ſine culpa veniali, nunquam eſt ſine pœna,ergo multo peior eſt riſu.Reſpondeo,dicendum, quòd eſt iraſci vitio,& iraſci naturæ: primum eſt virtutis,& bonum: ſecundum vitij,& malum. Similiter eſt arridere bono,& corridere peccato: primum, bonum: ſecundum malum. Et loquitur de ira,& riſu, ſecundum quòd reſpiciunt malum: ſed tunc ſimiliter poſſet dare aliam regulam reſpectu boni:melior eſt riſus,quàm ira.Et dicendum,quòd in præſenti plura ſunt mala, quàm bona:ideo pluries oportet triſtari, quàm gaudere, ideo præfert iram riſu. Nota, quod eſt ira,permiſſione, & hæc culpæ venialis:Iraſcimini, & nolite peccare,& hæc neceſſe eſt,quòd præcedat. Prohibitione, & hæc culpæ mortalis: Ita non habet miſericordiam,nec erumpens furor. Præceptione,& hæc iuſtitiæ, & zeli;& de hac ſupra dictum eſt: *Melior eſt ira riſu,* moderanda, ne excedat.

Mors dupliciter dicitur mala.

Matth.5.d
An ſit melior ira riſu.

Pſalm.4.a
Prou.27.a

Calumnia conturbat ſapientem. Supra poſuit documenta ad habendam modeſtiam:hic ſequitur ſecunda pars, in qua ponit documenta ad habendam conſtantiam,& quoniam conſtantia perditur per calumniam, & per iracundiam,& conſeruatur per patientiam,& per perſeuerantiam: ideo hic quatuor documenta ponuntur. In primo oſtenditur vitanda calumnia: in ſecundo amanda perſeuerantia:in tertio ſeruanda patientia: in quarto fugienda iracundia. In primo igitur documento oſtenditur vitanda calumnia,quia perturbando, hominem inconſtantem reddit,propterea dicit: *Calumnia perturbat ſapientem.* Calumnia eſt criminatio litigioſa, & ideo ab ea recedendum. Recede procul à calumnia: quia non timebis: *Et perdet robur cordis illius,* id eſt,fortitudinem charitatis: quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.

Calumnia quid ſit.
Iſa.54.d
Matth.24.a

Melior eſt finis. Hic notatur ſecundum documẽtum, in quo præfertur perſeuerãtia iuſtitiæ inchoatiuæ,propter hoc dicit: *Melior eſt finis orationis, quàm principiũ.* Melius eſt in bono perſeuerare, quàm tantum inchoare:Qui perſeuerauerit vſq; in finem,hic ſaluus erit,vnde Bernardus: Perſeuerantia eſt omniũ virtutum conſummatio. *Melior eſt patiens.* Hic notatur tertium documentum,in quo commendatur patientia, quia ſine illa non poteſt eſſe conſtantia, ideo dicit: *Melior eſt patiens arrogante.* Abuſiua eſt comparatio,quia patiens bonus; ſed arrogans malus:Melior eſt patiens viro forti. *Ne ſis velox.* Tangitur hic quartum documentum,in quo docetur fugienda iracundia:quia non bene ſtat cum conſtantia,ideo dicit: *Ne ſis velox ad iraſcendum.* Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum,& tardus ad iram;& ſubiungitur ratio:*Quia ira in ſinu ſtulti requieſcit.* Virum ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia: bene, *requieſcit,* propter diuturnitatem: nam ſapiens, etſi iraſcitur, non debet diu ſeruare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: ſed non ſic ſtultus: Oneroſa arena in ſinu ſtulti.

Matth.10.c
Bernard. epiſt.129.
Prou.16.c
Iacob 1.c
Iob 5.a
Epheſ.4.d
Prou.12.a

Sed dubitatio eſt de hoc,quod dicit: *Calumnia conturbat ſapiencem.* Contra,dicitur:Non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit: ergo ſi ſapiens iuſtus eſt, non conturbatur per calumniam. Ad hoc reſpondetur vno modo, quòd eſt conturbatio impatientiæ, & hac non conturbatur iuſtus; & compaſſionis, & hac conturbatur, ſicut dicebat Apoſtolus: Quis ſcandalizatur,& ego non vror? quaſi dicat,nullus. Sed litera ſequens tollit hanc expoſitionem,& ſubdit: *Et perdet robur cordis eius.* Ideo ſoluendum eſt, ſicut dicitur in Gloſſa, quòd eſt ſapiens,& iuſtus perfectus, & de hoc intelligitur illud Prouerbiorum: & imperfectus, & de hoc intelligitur hic. Item,quid eſt,quod dicit: *Ne ſis velox ad iraſcendum.* Contra: Iraſcimini, & nolite peccare. Reſpondeo, dicendum, quòd eſt ira multiplex.

Prou.12.c
2.Cor.11.f
Pſalm.4.a

Ne dicas,quid cauſa. Poſitis documentis ad modeſtiã, & conſtantiam: ponit hic documenta ad habendam prudentiam;& quia prudentis eſt diſcernere, vbi contingit errare, ideo ponit documẽta quatuor ad habendam diſcretionem. Primum eſt ad diſcretionem vtilium: ſecundum ad diſcretionem diuinorum operum: tertium ad diſcretionem temporum: quartum ad diſcretionem meritorum. Primum igitur documentum datum ad diſcretionem vtilium: in diuerſis enim temporibus diuerſæ vtilitates ex cauſis diuerſis, propterea dicit: *Ne dicas: Quid putas cauſæ eſt, quod priora tempora,* id eſt, antiquorum: *Meliora fuere,* quia ſcilicet in eis fuit inopia:*Quàm nunc ſunt?* ſcilicet, quando iam eſt rerum abundantia:quia iſta quæſtio venit ex incõſideratione,vnde ſubdit: *Stulta enim eſt huiuſmodi interrogatio,* & huius ratio eſt,quia non conſiderat vtilitatem opulentiæ;ideo docet eam diſcernere,inquiens: *Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis,* quia:Redemptio animæ viri diuitiæ eius; *Et magis prodeſt videntibus ſolem,* id eſt,habentibus rectam intentionem:quia bona eſt ſubſtantia,cui non eſt peccatum in conſcientia,& nequiſſima paupertas in ore impij,& quòd pecunia ſit vtilis,oſtendit per effectum: *Sicut enim protegit ſapientia,* ſcilicet à culpa. Si intrauerit ſapientia cor tuum,& ſciẽtia animæ tuę placuerit,conſilium cuſtodiet te,& prudentia ſeruabit te. *Sic protegit & pecunia,* ſcilicet bene expenſa. Eleemoſyna viri; quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis recuperabit;Et licet vtraque ſit vtilis, tamen ſapientia vtilior;ideo ſubiungit: *Hoc autem plus habet ſapientia,& eruditio,quòd vitam tribuunt poſſeſſori,* vnde dicitur; Audi fili mi, & ſuſcipe verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. Et,Lignum vitæ eſt ſapientia,iis,qui appre-

Diſcretio quomodo acquiratur.
Prou.13.b
Eccli.13.d
Prou.2.b
Eccl.29.c
Prou.4.b
Prou.3.c

hende

henderint eam:ſed pecunia ſiue ſapientia tribuit mortem. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis veſtris. Et ideo præferenda eſt ſapientia pecuniæ. Accipite diſciplinam meam, & nō pecuniam: doctrinam magis, quam aurum, eligite.

Lac.5.a
Prou.8.a

Conſidera opera Dei. Hoc eſt ſecundum documentum, in quo docet diſcretam conſiderationem diuinorum operum, ſiue iudiciorum: quia quem ipſe deſpicit reprobationis iudicio, nemo reducit: propterea dicit: *Conſidera opera Dei*, id eſt, diuina iudicia: *Quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit*: id eſt, quem ipſe ſuo modo viſitare noluerit. Vnde dicitur de filiis Heli: Et non audierunt vocem patris ſui: quia voluit Deus occidere eos. Iſta opera, & iudicia conſideranda ſunt ad timorem. Conſideraui opera tua, & expaui. *In die bona.* Hoc eſt tertium documentum, in quo docet diſcretionem faciendam eſſe temporum: quia Deus non omnia tempora fecit vniformiter, ſed difformiter, & homo ſe diſponere debet ſecundum diuerſa tempora, ideo dicit: *In die bona fruere bonis*. id eſt, cum gaudio bene operare. Non defrauderis à die bono, & particula diei boni non te prætereat: quia in hac die, eſt locus operandi. Vnde dicebat Chriſtus: Me oportet operari, donec dies eſt: ſimiliter & nos, vnde Apoſtolus: Operemur bonum ad omnes, dum tempus habemus. *Et malum diem præcaue*, illam, ſcilicet de qua dicitur, Dies iræ, dies illa dies tribulationis, & anguſtiæ, dies calamitatis, & miſerię. Qui vult hanc diem præcauere, neceſſe habet recogitare illud: In die bonorum, ne immemor ſis malorum: has dies fecit Dominus, & ordinauit iuſto modo, ideo dicit: *Sicut enim hanc*, id eſt, bonam: *Sic, & illam*, ſcilicet malam. *Fecit Deus*, & hoc iuſto iudicio: *Vt non inueniat homo, contra illum iuſtas querimonias tuas*, ideo bona facit propter bonos, mala contra malos, quia iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis.

1.Reg.2.c
Abac.3.b
Eccl.14.b
Ioan.9.a
Gal.6.c
Soph.1.d
Eccl.11.c
Pſal.144.b

Hoc quoque vidi. Hic notatur quartum documentum, quo docet diſcretionem diligentem faciendam eſſe meritorum, eo quod multum lateant, ideo dicit: *Hic quoque vidi in die nativitatis meæ*, id eſt, poſtquam natus ſum: *Vidi*, hoc euenire: *Iuſtus perit in iuſtitia ſua*: quia quaſi impius reputatur. Vt dicitur: Iuſtus perit, & non eſt, qui recogitet: *Et impius longo vivit tempore in impietate ſua*: quaſi eſſet iuſtus, ex quo indignabatur: Quare via impiorum proſperatur? bene eſt omnibus, qui præuaricantur, & inique agunt? Et dicitur: Sunt iuſti, quibus mala proueniunt: quaſi opera egerint impiorum: & ſunt impij, qui ita ſecuri ſunt; quaſi iuſtorum facta habeant.

Iſa.57.a
Hier.12.a
Eccl.8.c

Quæritur de hoc, quod dicitur: *Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis*: ergo melius eſt eſſe diuitem ſapientem, quam pauperem ſapiētem: ergo eſſe pauperem non eſt ſtatus perfectior. Præterea ars, & virtus circa difficilia, ſed difficilius eſt diuiti ſaluari, quam pauperi: ergo maioris virtutis eſt: ergo laudabilior ſtatus. Contra hoc eſt quia Dominus ſtatum pauperis præpoſuit, & facto, & verbo. Reſpondeo, dicendum, quod triplex eſt paupertas, vna ex complacentia, alia ex tolerātia, alia cum impatientia: prima bona, & perfecta: ſecunda eſt imperfecta: tertia eſt vituperanda, vt dicitur: Nequiſſima paupertas in ore impij. Quando dicitur, quod ſapientia melior eſt cum diuitiis, quam ſine, non intelligitur de paupertate, quæ eſt cum tolerantia, vel impatientia. Quod obiicitur de difficultate, dicendū, quod eſt difficultas ratione generis operis, & hoc ad virtutem maiorem facit, & eſt difficultas ratione inordinationis voluntatis, ſicut auarus difficilius dat donum, quam largus: ſic & diues difficilius ſaluatur. Aliud ſoluitur: quia intelligitur de ſuperfluitate, & nimia egeſtate.

Matth.19.c
Eccl.13.d

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quod nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit*: Sed Deus deſpicit omnem peccatorem, quia: Altiſſimus odio habet peccatores, &c. Et ſimiliter abominabilis eſt Deo impius, & impietas eius. Item ſi non poteſt corrigi: ergo nec ſaluari: ergo non debet ſibi imputari. Reſpondeo dicendum, quia ſicut duplex eſt electio, ſcilicet æterna, & ſecundum præſentem iuſtitiam, ita duplex eſt hominum deſpectio, & loquitur hic de homine non quocunque: ſed de deſpectione ſecundū reprobationem æternam, cuius ſignum eſt obduratio in præſenti, & ita non habet locum de peccatore: ſed de reprobis.

Eccl.12.a

Quoq obiicitur, quod non debet ſibi imputari, dicendum, quod immo: quia Deus neminem deſpicit ſine cauſa; vnde, & quamuis non poſſit ſurgere, niſi Deꝰ porrigat manum, tamen non excuſatur; quia culpa ſua eſt: quod manus non porrigitur ei, vnde Auguſtinus dicit, quod nemo corrigitur, niſi volens. Item quęritur de hoc, quod dicit: *Iuſtus perit in iuſtitia ſua, & impius viuit longo tempore in impietate*: Sed contra dicitur: Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Item de bonis dicitur; Honora patrem tuum, vt ſis longęuus ſuper terram, & longo viuas tempore; ergo obſeruanti mandata prolongatur vita. Reſpondeo, dicendū, quia ſicut dicitur de iuſto; Conſummatus in breui cōplenit tempora multa, & pauci in multos computantur; ſic è contrario in malis, ſic etiam de verbo ſaluandorum, & damnandorum, & longiores ſunt dies bonorum; quia meliores, non diutius quia viuant. Notandum autem, quod breuiantur anni hominibus, ne mali fiant, vt dicitur; Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. Aliquādo, ne peiores fiant, vt dicitur; Viri ſanguinum, & doloſi nō dimidiabunt dies ſuos. Obligantur autem ad purgationē boni, vt dicitur. Quoniam in igne probatur aurum; Mali ad ſuam emēdationem, vt, Ignoras, quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit?

Pſal.54.d
Exod.20.b
Sap.10.c
Sap.4.c.
Pſal.54.d
Eccl.2.a
Rom.2.a

Noli eſſe iuſtus multum. Supra poſuit documenta ad habendam conſtantiam, & prudentiam; hic tertio ponit documenta ad habēdam iuſtitiam, quia non eſt iuſtitia vera, quæ excedit in rigore, & crudelitate, niſi contemperetur pietate; ideo ponit hic quatuor documenta, in primo prohibet rigorem ſeueritatis, vel exceſſum iuſtitiæ; in ſecundo præcipitium impietatis; in tertio commendat exhibitionē miſericordiæ. In quarto diſſimulationem propriæ iniuriæ. In quo igitur documento diſſuadet exceſſum iuſtitiæ in puniendo, cum dicit; *Noli eſſe iuſtus multum*, id eſt, ne excedas in rigore iuſtitię; quia culpa eſt totam culpā proſequi, vnde dicitur; Iudicium ſine miſericordia fiet ei, qui non fecit miſericordiam. Nō debes etiam excedere in perſcrutando culpam; ideo dicit; *Neque plus ſapias, quam neceſſe eſt*; quia dicitur; Qui vehementer emungit, elicit ſanguinem; ideo dicitur; Non plus ſapere; quam oportet ſapere; ſed ſapere ad ſobrietatem.

Luc.2.b
Prou.30.d
Rom.12.a

Non obſtupeſcas. Notandum hic ſecundum documentum, in quo prohibet præcipitium impietatis. Impietas enim reddit hominem ſtupidum in affectu, & durum, ideo dicit; *Ne obſtupeſcas*; Et dicitur; Omnis, qui comederit vnam acerbam, obſtupeſcent dentes eius; Crūdelem in actu, ideo dicit; *Ne impie agas multum*, id eſt, crudeliter. Dixi iniquis; nolite inique agere. Et; Non ſemites mala in ſulcis iuſtitię, & nō metes ea in ſeptuplum. Reddit etiam cæcum intellectum, ideo dicit; *Noli eſſe ſtultus*. Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur. Cogitatio ſtulti, peccatum; & quia peccatum, & ſtultitia accelerant mortem; ideo ſequitur ratio; *Ne moriaris in tempore non tuo*; id eſt, ne acceleretur mors tua, quia dicitur; Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Et rurſus dicitur; Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. Exemplum de Dathan, & Abiron, qui deſcenderunt viuentes in infernum.

Hier.31.f
Pſa.74.a
Eccl.7.a
Prou.24.a
Pſal.54.d
Luc.12.c
Num.26.c

Bonum eſt, te ſuſtentare iuſtum. Hic notatur tertium documētum, in quo monet ad exhibitionē miſericordiæ; & præmittit, & ſubiungit rationem. Exhortatur, cum dicit; *Bonum eſt, te ſuſtentare iuſtum.* Ne inſidieris & quæras impietatem in domo iuſti. Et; Ne vaſtes requiem eius, quia; Non eſt bonum damnum inferre iuſto, nec percutere principem, quia recta iudicat. Non ſolum iuſtus eſt ſuſtentandus in cauſa, ſed etiam porrigenda ei manus per eleemoſynam, Vnde ſubiungit;

Prou.24.b
Prou.17.d

Sed

Eccl. 12.a *Sed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam.* Vt dicitur: Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam, & ſi non ab illo, certe à Deo. Sic præmiſſa exhortatione, ſubiungit rationem triplicem, & prima eſt diuina voluntas, ob quam dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit,* de *Eccl.* 7.d illis ſcilicet, quæ Deus vult fieri. Et: In tota anima tua time Deum, & de negligentia purga te cum paucis. Secunda ratio eſt iuſti dignitas, ob quam dicit: *Sapientia confortauit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis,* & ita *Prou.* 24.b melior eſt ſapientia, quàm vires, & vir prudens melior eſt, quàm fortis. Tertia ratio eſt humana fragilitas, ob quam dicit: *Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet,* & ideo miſerendum eſt peccanti, vt dicitur: Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit: immo quantumcunque perfectus, aliquando peccat: Si dixerimus, *2. Ioan.* 1.d quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas non eſt in nobis. *Sed & cunctis ſermonibus.* Tãgitur hic quartum documentum, in quo hortatur ad diſſimulationem propriæ iniuriæ: vnde debet inquirere, nec omni referenti credere. Ideo dicit: *Sed & cunctis ſermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum,* id eſt, non præbeas fidem: quia parua fides eſt adhibenda verbis: quia multi multa loquuntur. Qui cito credit, leuis eſt *Eccl.* 19.a corde. Et quia difficile eſt audire, & non arridere, dicitur: Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguã nequã. *Eccl.* 28.d Vnde non debes eſſe ſollicitus ad audiẽdum, quæ de te dicuntur, & redditur ratio: *Ne fortè audias ſeruum maledicentẽ tibi.* Sicut Semeï Dauid, vnde dicit Abiſaï: Quare *2. Reg.* 16.b maledicit canis hic moriturus domino meo regi? Vadam, & amputabo caput eius: Et hoc ſæpe contingit, ſicut poteſt homo noſſe ex ſe ipſo. *Scit enim conſcientia tua, quia tu crebro maledixiſti aliis,* & ita non *Eccl.* 31.b debes diligenter attendere, nec punire: Cognoſce, quę *Matth.* 18.e ſunt proximi tui ex te ipſo. Sic enim dicitur: Nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum?

Quæritur hic primo de hoc, qnod dicit: *Noli eſſe iuſtus multum.* Contra: Hæc eſt per ſe vera: Iuſtus eſt bonus: ergo magis iuſtus, magis bonus: ergo maxime iuſtus, maxime bonus: ergo in iuſtitia nõ eſt ſuperfluum. Item quidquid dicitur de Deo in ſummo dicitur: ſed iuſtum dicitur de Deo: ergo Deus ſumme iuſtus, & cõſtat, quòd hoc non eſt malũ: ergo ſi ſummitas in iuſtitia non eſt mala: ergo nõ eſt ibi ſuperfluitas. Item quęritur de hoc, quod dicitur: *Neq; plus ſapias quàm neceſſe erit,* qui enim plus diligit, plus ſapit: ſed nemo poteſt nimis diligere, ergo nec nimis ſapere, ſecundum quod refertur dilectio in Deum. Pręterea nimis ſapiẽs nemo eſt: ergo nec poteſt eſſe: ergo nemo poteſt plus ſapere, quàm neceſſe eſt. Sed contra: Virtus conſiſtit in medietate, & corrumpitur per ſuperfluum, ſicut per diminutionẽ: ergo ſicut poteſt eſſe peccatum in remittendo nimis, ita in nimis puniendo. Reſpondeo, dicendum ad hoc, quòd iuſtus vno modo eſt idem, quod habens talem virtutem, & ſic attenditur exceſſus iuſtitiæ per acceſſum ad medium, & ita non poteſt eſſe ibi ſuperfluitas: quia nemo poteſt eſſe nimis virtuoſus, nec nimis accedere ad medium. Alio modo iuſtus dicitur, ſecundum quod nominat actũ illius virtutis, qui eſt punire, & ſic exceſſus eius non attẽditur per acceſſum ad medium, imo ad ſuperfluum: nũc dicitur magis iuſtus, qui magis punit, & maxime punire non eſt bonum, & ſic intelligitur in litera. Quod obiicitur ſecundo, quòd quidquid Deo conuenit, ſumme dicitur, verũ eſt de eo, quod abſolutè dicitur, & quod nominat per modũ habit⁹, ſecũdũ quod dicit effectũ in nõ ſumme, ſicut De⁹ non ſumme punit, nec ſumme perficit: ſed quatenus conuenit. Quod quæritur de ſapientia dicendum, quod habitus ſapiẽtiæ nullo modo poteſt eſſe nimius, ſed in actu. Notandũ, quod eſt triplex, cognoſcere, guſtare, & ſcrutari: guſtare & cognoſcere nemo poteſt nimis, ſed perſcrutari bene poteſt nimis, & ratio huius eſt: quia perſcrutatio nimia deducit ad inſipientiã: ſed dilectio non poteſt eſſe nimia in Deo: quia ſumme diligendus.

Quæritur de hoc, quod dicitur: *Noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Contra, dicitur: Conſtituiſti *Iob* 14.b terminos eius, qui præteriri non poterunt: ergo videtur, quòd propter bonitatem non poſſunt augeri: ergo nec propter malitiam minui. Si hoc verum eſt, quomodo Deus permittit annos longos in ſcriptura. Item de *4. Reg.* 20.b Ezechia, quomodo Deus auxit ſibi annos quindecim. Item abbreuiat, vt dicitur: Viri ſanguinum, & doloſi *Pſalm.* 54.d non dimidiabunt dies ſuos, Reſpondeo, dicendũ, quod mori in tempore ſuo eſt tripliciter, vno modo in tempore ſuæ ſalutis, ad quam vnuſquiſq; ordinatus eſt, ſic moriuntur omnes boni in tempore ſuo, nulli mali: quia nũquã ad hoc perueniunt, de finaliter malis dico. Secundo modo, mori in tempore ſuo, ſcil. morte naturali, quæ quidem eſt per conſumptionem humidi radicalis, & ſic moriuntur in tẽpore ſuo ſenes, & decrepiti. Tertio modo mori in tẽpore ſuo, eſt ſibi à Deo prę-finito, ſecundũ prę-ſcientiã diuinã, quę nunquam fallitur. Iſtud nemo præuenit, nemo pertrãſit. Primo modo mali moriuntur in tempore non ſuo. Secundo modo, & boni, & mali, qui moriuntur morte accidentali. Tertio modo nullus. Loquitur ergo hic Eccleſiaſtes, & ſcriptura quantum ad primum modum: ſed Iob intelligit, quantum ad tertium. Similiter de Ezechia dicitur, quòd Dominus mutauit conſilium.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit,* ſed qui peccat, aliquid negligit: ergo null⁹, qui peccat, timet Deum: ſed non eſt iuſtus, qui nõ peccet: ergo non eſt iuſtus, qui timeat Deum. Item quæritur, vtrum aliquis iuſtus poſſit eſſe ſine peccato, & quòd nõ, videtur per id, quod dicitur hic, & etiam per illud: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipſi *1. Ioan.* 1.d nos ſeducimus. Quòd autem poſſit, videtur per illud dictum: Non peccaui, & in amaritudinibus moratur *Iob* 17.a oculus meus. Itẽ ſi non poteſt, & nullus peccat in eo, quod vitare non poteſt: ergo. Reſpondeo, dicendum, quòd negligentia vno modo importat contemptum, & ſic eſt peccatum mortale, & ſic intelligitur hic. Alio modo qualemcunq; commiſſionem circumſtantiæ, & ſic veniale, & nullus ſine hoc. Similiter dicendum de peccato, quòd ſine mortali multi, ſiue veniali nullus vtens libero arbitrio, niſi de Chriſto, & de Beatiſſima Virgine credimus.

Quod obiicitur de Iob: Reſpondeo, non negat ſe non peccaſſe, vt ſic puniretur. Similiter cor reprehendit, quando peccatum complacuit, quãdo vero, quod noluit hoc fecit, & ſi peccauit, cor non reprehendit. Quod dicitur de impoteſtate vitandi, dicẽdum, quòd ex vitio intruſus eſt homo, & ideo non excuſatur, quin peccet aliquo modo. Præterea, & ſi non poſſet vniuerſaliter vitare, poteſt tamen quodlibet particulariter euitare ideo, &c.

Cuncta tentaui, &c. Supra egit de vanitate mutabilitatis, & iniquitatis, in hac parte intendit agere de vanitate pœnalitatis. Et quia duplex eſt pœna, quædam eſt peccati occaſio, ſicut concupiſcentia, quædam eſt pœna, afflictio, ſicut mors, & infirmitas corporis. Ideo primo agit de prima pœnalitate, quæ eſt peccati occaſio: ſecundo, de ea, quæ eſt pura afflictio, vt dicitur: Memento Creatoris tui in die afflictionis tuæ. Et *Eccl.* 12.a quoniam pœna, quæ eſt peccati occaſio, duplex eſt, vna ſcilicet ex defectu amoris & hæc pronitas. Alia ex defectu timoris, & hæc eſt ſecuritas. Prima reddit pronum ad malum: & ſecunda ſecurum, quia non timet, dum non credit puniri. Ideo habet partes duas: in prima agit de vanitate pronitatis, in ſecunda de vanitate ſecuritatis. Et incipit ſecunda pars, vbi dicitur: Omnia *Eccl.* 8.b hæc conſideraui, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt ſub ſole: & quia vanitas pronitatis concupiſcentiæ eſt periculoſa, nec liberatur quis, niſi auxilio diuinæ ſapientiæ, ideo primo notatur inuentio concupiſcentiæ.

Pœna duplex.

Secundo ſubiungitur remedium ſapientiæ, ibi: *Quis talis, vt ſapiens eſt,* &c. Et quoniam vbi eſt latentis in-

uentio,

uentio,præcedit diligens inquiſitio.Ideo primo deſcribitur diligens ipſius inquiſitio. Secundo concupiſcentiæ inuentio, ibi : *Et inueni amariorem morte*,& cætera. Diligens ipſius inquiſitio,quæ adeo diligens fuit, vt in curioſitatem degeneraret, hoc ordine deſcribitur, primo quoad præſumptionis ſuæ curioſitatẽ, quoad quæſtionis ſublimitatem, quoad quæſtionis ſtudioſitatem. Quantum igitur ad ſuæ præſumptionis curioſitatem, dicitur:*Cuncta tentaui in ſapientia*,id eſt,in inquiſitione: ecce curioſitatis inquiſitio,vt dicitur:In pluribus operibus eius ne fueris curioſus: *Dixi:Sapiens efficiar*:ecce præſumptionis elatio,vt dicitur:Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, &c. Et:Si quis veſtrum videtur eſſe ſapiens in hoc ſæculo ſtultus fiat,vt ſit ſapiens.Quantum ad inquiſitionis ſublimitatem, dicit: *Et ipſa longius receſſit à me,quã erat prius*:quia viſa eſt ei quæſtio difficilior,dum magis inquireret:& hoc diuini iudicij ſeueritate.Dicentes ſe eſſe ſapiẽtes,ſtulti facti ſunt.Et quæſtionis altitudinem,ideo dicit : *Et alta profunditas, quis inueniet eam ?* alta eſt profunditas inquiſitionis ſapientiæ,vt dicitur : Ego in altiſſimis habitaui, & thronus meus in columna nubis, & ideo quis poteſt inuenire? pauci ſufficienter , ſed nulli perfectè. Ne laboretis : non enim comprehendetis. Et:O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei. Quantum ad conſiderationis ſtrenuitatem , ſubiungit : *Luſtraui vniuerſa in animo meo*, id eſt,circuiui , & diligenter vndique conſideraui. Quaſi is, qui arat, & qui ſeminat , accede ad illam. Et ratio mouens tangitur , *Vt ſcirem* , in habitu: *Et conſiderarem*,in actu : *Sapientiam*,in appetitibus : *rationem*, in operibus. Et è contrario, *Vt cognoſcerem impietatem ſtulti*.in operandis:*Et errorem prudentiæ*,in credendis,vt dicitur : Dedi cor meum, vt ſcirem prudentiam , atque doctrinam erroreſque & ſtultitiam.

Et inueni,& cætera.Deſcripta eſt diligens inquiſitio: deſcribitur hic concupiſcentiæ carnalis inuentio , & quantum ad triplicem conditionem , primo notatur ipſius concupiſcentiæ pronitas , ſecundo generalitas, tertio cauſalitas. Primo igitur tangitur ipſius concupiſcentiæ vehemens pronitas , quia perducit ad maximam amaritudinem ſub ſpecie dulcedinis : ideo dicit : *Inueni amariorem morte mulierem* , & hoc poſt nefarij operis perpetrationem , ad quod concupiſcentia pertrahit, vnde dicitur : Fauus diſtillans labia meretricis,& nitidior oleo guttur eius. Ad hoc pertrahit concupiſcentia illa , quæ à muliere habuit ortum , & in muliere habuit fomentum , quæ ſua pulchritudine illaqueat per delectationem : ideo dicit : *Laqueus eſt venatorum* , id eſt,dæmonum , qui venantur animas hominum. Illaqueat verbis & aſpectibus,vt dicitur : Irretiuiteum multis ſermonibus , & blanditiis labiorum protraxit illum. Illaqueat pulchritudine faciei. Propter ſpeciem mulieris multi pereunt. Illaqueat etiam verbis,vnde:Colloquium illius, quaſi ignis exardeſcit. Non ſolum illaqueat in delectationem , ſed etiam deglutit in nefario opere , vnde dicit : *Et ſagena cor eius*, cum iuxta votum eius conſentitur operi nefario : hæc eſt ſagena diaboli : Totum in hamo ſubleuauit , traxit illud in ſagena ſua : ſed poſtmodum ligat per affectionem,& ideo dicit:*Et vincula manus illius*.Sequitur eam, & ignorat, quod ad vincula ſtultus trahatur. Ab hac pronitate nullus eripitur , niſi qui à Domino iuuatur, tanta eſt,ideo dicit : *Qui placet Deo effugiet eam*,ſecundum quod dicitur:Fugite fornicationem.Et:Sciui,quoniam aliter non poſſum eſſe continens,niſi Deus det. *Qui autem peccator eſt,capitur* , & cætera. Iniquitates ſuæ capiunt impium , & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.

Ecce hoc inueni.Hic notatur ſecundum,ſcilicet concupiſcentiæ generalitas , cuius rationem videre fuit difficultas,ideo dicit : *Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes vnum*, ſcilicet, concupiſcentiæ pronitatem, *& alterum* ſcilicet ipſius generalitatem:& laboraui,ſupple. *Vt inuenirem rationem , quam adhuc quærit anima mea.* Hæc ratio generalitatis concupiſcentiæ , quare in omnibus eſt.*Et nõ inueni*,ſcilicet proprio ingenio?quia hoc Philoſophi ſcire non potuerunt : ſed tamen fide cognouerunt rationem , & experientia cognouit effectum, ſcilicet generalitatem:ideo dicit. *Virum vnum de mille reperi , & mulierem ex omnibus non inueni*. Hyperbole eſt, & vult dicere, quod pauciſſimos inuenit viros , in quibus concupiſcentia non regnaret. Sed ipſe mulieres nullas inuenit:nec mirum, quia : Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris. Poſſemus autem hoc exponere de Chriſto , qui ſolus euaſit à corruptione concupiſcentiæ originalis , qui ſolus fuit inter mortuos liber.

Solummodo hoc inueni. Hic notatur tertium, ſcilicet concupiſcentiæ cauſalitas,quæ quidem non fuit à Deo ſed à primo peccato, ideo dicit : *Solummodo hoc inueni, quod fecit Deus hominem rectum*. Et alibi : Deus de terra creauit hominem , & ſecundum imaginem ſuam fecit illum. Et huius ſignum eſt rectitudo figuræ , quæ adhuc manet in corpore , *Et ipſe ſe*, propria ſcilicet libertate : *Infinitis miſcuit quæſtionibus :* quia recedendo ab vno , factus eſt pronus ad multa,& infinita : quia in eis ſua concupiſcentia non finitur nec ſatiatur. Tria ſunt inſaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit , ſufficit.

Dubitari poteſt de hoc, quod hic dicit : *Cuncta tentaui in ſapientia*. Vtrum in hoc fuerit reprehenſibilis Quod ſic videtur per ipſam literam. *Dixi ſapiens efficiar , & ipſa longius receſſit à me*. Item per illud:In pluribus operibus eius non eris curioſus.Contra:Spiritualis homo iudicat, & ipſe à nemine iudicatur , ergo ſi Salomon habebat ſpiritum ſapientiæ , ergo eius erat de omnibus iudicare. Præterea ait Apoſtolus : Omnia probate , quod bonum eſt tenete : bonum eſt igitur tentare omnia.Reſpondeo , dicendum , quod tentare aliquid , eſt dupliciter , vno modo cognoſcere per experientiam,ſicut cognoſcit,& tentat quis vinum quod guſtat:alio modo per examinationem , & approbationem, & reprobationem. Primo modo non ſunt tentanda , niſi vtilia tantum:ſi autem ampliora quis velit tentare, curioſitas eſt. Secundum autem, quod tentare idem eſt, quod examinare, ſic accipit Paulus , Probate,& ſic omnia ſunt examinanda , non tantum bona, & vtilia : ſed etiam inutilia:ſic dicitur , quod ſpiritualis homo omnia iudicat , ſic etiam dicitur , Omnia probate, id eſt, omnia examinate, vtrum bona vel mala in noſtris operibus , de quibus dubitare poſſumus: ſed in operibus Dei , de quibus ſupponere debemus, quod bene ſint facta , curioſitas eſt probare vel examinare : quoniam ergo Salomon extendit ſuum examen vltra ea , quæ ſalutis ſunt ; ideo curioſitas fuit,& concedendum eſt illud.Auctoritates illæ duæ intelligũtur de iis, quæ ad ſalutem ſpectant, & ad ſe pertinent, ſed Salomon vltra proceſſit.

Item dubitatur de hoc, quod dicit : *Virum de mille vnum reperi*. Secundum hoc , videtur confirmare hæreſim illam, quod nulla mulier ſaluatur:& hoc nituntur probare hæretici,quia ſi ſolum ſaluatum eſt, quod aſſumpſit Chriſtus,& ipſe aſſumpſit ſolum ſexum virilem:ergo ille ſolus ſaluatur, & hoc nituntur probare per illud:Qui crediderit & baptizatus fuerit, non dicit quæ baptizata fuerit:& idipſum apud Ioannem habetur.Contrarium huius oſtenditur per illud:Meretrices præcedunt vos in regnũ Dei.Item oſtẽditur hoc, quia Dominus vtrumque ſexum recipit,vtrumque ſanauit corporaliter,vtrumq; vocauit per Apoſtolos. Ipſe etiã Salomon vtrumq; laudauit;& de forti muliere, inquit: Ridebit in die nouiſſimo:quid eſt ergo,quod dicit:*Mulierem ex omnibus non inueni*.Reſpondeo dicendũ, quod ipſe loquitur de generalitate concupiſcentiæ , & de hac eſt loqui dupliciter : vno modo , quantum ad propagationem carnalem,qua ipſa transfunditur:alio modo quantum ad perſecutionem per actuale peccatum ſi primo modo,eſt ſermo verus,& proprius,quia ſolus

Chriſtus

Eccl.3.c *Iſa.5.e* *1.Cor.3.d* *Rom.1.c* *Eccl.24.a* *Eccl.43.d* *Rom.11.d* *Eccl.6.c* *Eccl.1.d* *Prou.5.a* *Prou.7.d* *Eccl.9.b.* *Ibib.* *Prou.7.d* *Abac.1.d* *Prou.7.d* *1.Cor.6.d* *Sap.8.d.* *Prou.5.d*

Eccl.25.c *Pſal.87.a* *Eccl.17.a.* *Prou.30.d* *Eccl.3.c* *1.The.5.c* *Prou.31.d* *Mar.16.e* *Ioan 3.a* *Matth.21.c*

Chriſtus ſolus ſine peccato cõceptus, & originale non contraxit.

Chriſtus ſine peccato conceptus, & originale non contraxit: ſi ſecundo modo ſermo eſt hyperbolicus, & hoc patet, quia non tantum eſt vnus vir bonus, & ſaluandus, immo multi: & dicitur illud quantum ad raritatem eorum, qui tempore illo inueniebantur ab actu concupiſcentiæ immunes.

Quod obiiciunt hæretici, quod aſſumpſit ſexum virilem. Reſpondeo, quod etſi virilem aſſumpſit, tamen attende, quod aſſumpſit de muliere, quod non feciſſet, ſi ad ſalutem non pertineret. Præterea vnius naturæ eſt vir, & mulier, & vnum corpus. Quod obiiciunt de Eunucho, quia in maſculino, dicendum, quod confuſum eſt illud maſculinum, & ſtat ibi pro natura, non pro ſexu: & frequenter maſculinum genus concipit fœminium ſecundum morem ſcripturæ.

CAPVT OCTAVVM.

Initium huius capitis, in aliquibus Bibliis eſt finis ſeptimi.

Qvis talis, vt ſapiens?] Supra deſcripſit vanitatẽ cõcupiſcentiæ. Hic cõtra illam vanitatem innuit dare ſapientiæ remedium: nullus enim eripitur à concupiſcentia, niſi qui ambulat cum ſapientia. Ideo dicit: *Sapientia hominis lucet in vultu eius.* Hortatur igitur hac in parte, ſapientiæ adhærere ex quadruplici commendatione. Primo ex conſideratione ſuæ nobilitatis: ſecũdo poteſtatis: tertio vtilitatis: quarto temporis opportunitatis. Hortatur igitur ſapientiæ adhærere conſideratione ſuæ nobilitatis, quæ perpenditur in hoc, quod hominem reddit nobilem, & glorioſum, & quantum ad aſpectum, & quantum ad verbum. Et hoc primõ proponit quærendo, deinde confirmat reſpondendo, ibi: *Sapientia hominis.* Dicit ergo: *Quis talis, vt ſapiens eſt?* id eſt, quis ita ſpectabilis. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem ad ſeniores iuuenis: loquitur autem de ſapientia. Quis ita ſpectabilis in verbo, vnde dicit: *Et quis nouit ſolutionem verbi?* ſupple, niſi ſapiens? Facies principum mirabuntur me, tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem me reſpicient: & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent. Propoſuit quærendo: nunc confirmat reſpondendo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius*, vnde dicitur: In facie prudentis lucet ſapientia, ideo ſubiungitur: Ex viſu cognoſcitur vir, & occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus nec mirum, ſi eſt ſpectabilis aſpectu, quia hoc Deus facit, vnde dicit: *Et potentiſſimus faciẽ illius commutabit.* Potentiſſimus iſte Deus eſt, Deus potentes non abijcit, cum ipſe ſit potens. Et poſt: Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus. Iſte cõmutat faciem exteriorem prius commutando interiorem, id eſt, ad ſe eam conuertendo: facies enim animæ eſt ſuperior portio rationis, quæ nata eſt videre Deum. Hanc faciem commutat ſolus Deus: ſicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud. Non tantum eſt ſpectabilis ſapiens, quantum ad aſpectum, ſed etiam quãtum ad verbum, per ſapientiam, in cuius perſona dicit: *Ego os regis obſeruo*, dicit ſapientia. Rex iſte Deus eſt, de quo dicitur: Beatus, & ſolus potens Rex regum, & Dominus dominantium. Os iſtius regis filius Dei eſt, per quem vobis loquitur: Nouiſſime diebus iſtis loquutus eſt vobis in filio. Os igitur regis obſeruare, eſt verbum filij Dei diligenter intendere. Beati, qui audiunt verbũ Dei, & cuſtodiunt illud. Sapientia igitur dicit: *Ego obſeruo*, & obſeruare facio iuxta illud: Obſerua, vt facias quæ præcepit tibi Dominus, & bene ſit tibi. Et explanat, in quibus obſeruat, quia in mandatis, ideo dicit: *Et præcepta iuramenti Dei*, quæ ſcilicet ex ore eius procedunt. *Et obſeruo* ſupple, *Præcepta iuramenti Dei*, Præcepta iuramenti dicuntur, quia firma, & inuiolabilia. Cælum, & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt. Vel ideo præcepta iuramenti, quia cum pacto, & iureiurando data ſunt. Moyſes ſanguinem ſumptum reſperſit in populum, dicens: Iſte eſt ſanguis fœderis Domini ſuper cunctis ſermonibus iſtis.

Ne feſtines. Hic ſecundo hortatur adhærere ſapientiæ, conſideratione ſuæ poteſtatis, cum dicit: *Ne feſtines recedere à facie eius*, id eſt, noli declinare ab eius voluntate, & hoc propter peccatum cordis, quaſi te abſcondas ab eo. De hoc receſſu dicitur: Dereliquit Deum factorẽ ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. *Ne feſtines recedere à facie eius*, volens latere in malo. Non dicas: A Deo abſcondar, & ex ſummo quis operis mei memorabitur? Sicut Caïn, qui dixit Domino: Ecce eiicis me hodie a facie tua, & à facie tua abſcondar. Et ſi contingat recedere, noli permanere in malo, ideo ſubdit: *Neque permaneas in opere malo.* Ne tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem: & ratio huius eſt conſideratio diuinæ poteſtatis, quia facit omnipotenter. *Quia omne, quod voluerit faciet.* Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Facit etiã faciliter, ideo dicit: *Et ſermo illius poteſtate plenus eſt.* Vox Domini in virtute: vox Domini cõfringẽtis cedros. Et: Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis miſericordiam in millib. Facit etiam irreprehenſibiliter: *Nec dicere ei quiſquam poteſt: Quare ita facis?* Tu quis es, qui reſpondeas Deo?

Qui cuſtodit præceptum. Hic tertio hortatur adhærere ſapientię, conſideratione noſtræ vtilitatis. Magna enim vtilitas eſt ei adhærere & ipſius mandata ſeruare propter quam dicit: *Qui cuſtodit præceptum, non experietur quidquam mali.* Immo multa habebit bona. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et; Si manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Tempus & reſponſionem. Hic quarto hortatur ad ſeruãdum mandata diuinæ ſapientiæ, conſideratione opportunitatis temporis, quam ſapiens homo conſiderat in ſuis operibus, propter quod dicit; *Tempus, & reſponſionem cor ſapientis intelligit.* Intelligitur tempus, quo operari oportet. Videte fratres, quo modo caute ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed quaſi ſapientes redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Non ſolum tempus, ſed etiam reſponſionem in tempore. In ſapientia ambulate ad eos, qui foris ſunt, tempus redimentes. Sermo veſter ſemper ſit in gratia ſale conditus, vt ſciatis, quo modo vos oporteat vnicuique reſpondere. Et bene facit ſapiens, qui tempus opportunum conſiderat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio*, ſupple diligenter hæc conſiderando: Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeũt vniuerſa ſub ſole. Eſt enim opportunitas temporis ad ſtudendum. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis. Eſt etiam opportunitas ad orandũ. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Eſt etiam opportunitas temporis ad benefaciendum. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Et hæc opportunitas eſt in præſenti tempore & hanc oſtendit eſſe in præſenti tempore, oſtendens futurum tempus periculoſum, quia non poteſt præuideri, vnde dixit: *Qui ignorat præteritum & futura nullo poteſt ſcire nuntio*, quia multo minus poſſunt ſciri futura, quàm præterita. Quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſit? Non poteſt etiam prohiberi, vnde dicit: *Nec eſt in hominis ditione*, id eſt poteſtate: *Prohibere ſpiritum*, ſcilicet exeuntem, quaſi nemo poteſt prohibere, quin veniat tempus mortis: & hoc explanat ſubdens: *Nec habet poteſtatem in die mortis* Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Non poteſt declinari, vnde dicit: *Nec ſinitur quieſcere ingruente bello*, ſcilicet in die iudicij. Pugnabit pro eo orbis terræ contra inſenſatos: quod bellum non poterunt declinare. Vnde dicent montibus: Cadite ſuper nos. Quia tunc peribit fuga. Non poteſt etiam diſſimulari, ideo dicit: *Non ſaluabit impietas impium*, quaſi poſſit ſimulare ſe bonum. Non ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Et: Non proderunt theſauri in die vltionis: iuſtitia liberabit à morte, ideo dicitur: Si impius fuero, væ mihi eſt.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Obſerua præcepta iuramẽti Dei*: ergo Deus iurat. Contra: Sit ſermo veſter: Eſt, eſt: Non, non: ergo, quod amplius eſt, à malo eſt; ergo, ſi

perfectis

Sap. 8. b — Ibid. — Pro. 17. d — Eccli. 19. c — Ibid. e — Pro. 21. a — 1. Tim. 6. c — Heb. 1. a — Luc. 11. d — Deut. 6. a — Matth. 24. c — Exod. 24. c

Deut. 31. c — Eccl. 16. b — Gen. 4. b — Eccli. 5. b — Iſa 46. c — Pſalm. 28. a — Ier. 32. c — Rom. 9. c — Matth. 19 — Ioan. 8. d — Ephes. 5. d — Coloſſ. 4. a — Eccl. 3. a — Eccli. 38. c — Pſal. 118. b — Gal. 7. c — Iob 14 a — Sap. 5. d — Apoc. 6. d — Iob 36. a — Pro. 10. a — Iob 10. c — Matth. 5. f

Digitized by Google

perfectis non conuenit iurare,& minus conuenit Deo, niſi quod eſt ſummæ perfectionis:ergo iurare non decet Deum. Præterea oſtenditur,quod ſuperfluat : quia Deus non poteſt mentiri,ergo æque verum eſt ſimplex verbum Dei,ac iuramentum. Item videtur,quod non poſſit iurare : quia iurare eſt aliquem in teſtem,& robur adducere : ſed Deus non habet alium , per quem poſſit confirmare:ergo nec iurare. Reſpondeo dicendum, quod iuramentum finis omnis controuerſiæ, & eſt aſſertio certa,& firma,& nulla firmior eſſe poteſt,& hoc ad faciendam certam fidem. Sic igitur , quando nos volumus certam facere fidem audienti , iuramus : ſic Deus noſtræ infirmitati condeſcẽdens iurat quidẽ, vt noſtram fidẽ reddat ſolidam. Quod obiicitur ergo, quod amplius à malo eſt : exponitur , quod eſt à malo pœnæ, non iurantis , ſed eius , cui fit iuramentum, id eſt,propter dubietatem eius. Aliter tamen dicendum, quod Dominus non prohibet ibi iuramentum,tãquam malum,ſed quia homines ſunt proni ad dicendum falſum , prohibet pronitatem ad iurandum paſſim , ne aliquando ſimul incidant in mendacium , & iuramentum in Dei contemptum:& quia Deus mentiri non poteſt,non habet hæc ratio locum in Deo. Quod obiicitur, quod non poteſt mentiri:dico,quod etſi iuramentum addat ſuper aſſertionem ſimplicem , ſecundum rem addit, non tamen ſecundum noſtram approximationem, vt firmior nobis ſit fides, & oſtenditur ad nos mira dignatio. Quod obiicitur,quod non poteſt alium adducere : dico,quod ſicut ipſe ſibi teſtis eſt, quia ſua veritas:ita ipſe per ſemetipſum iurat, & eſt optimũ teſtimonium,quia lux ſe,& alia manifeſtat.De hoc etiam eſt dubitatio, quia dicit:*Qui cuſtodit præceptum non experietur quidquam mali.* Contra, infra dicit : *Sunt iuſti, quibus mala proueniunt,quaſi opera egerint impiorum.* Reſpondeo, eſt experiri malum , quod permanet , & malum , quod tranſit : loquitur de experientia mali hic, quod ſemper manet , non eius , quod tranſit.

Quæſtio etiam eſt de hoc, quod dicit : *Qui cuſtodit præceptum,* cum multa ſint præcepta cuſtodienda, quare dicit præceptum ſingulariter. Præterea poſſibile eſt aliquos ſeruare præcepta diuina , timore , ſicut ſeruabant Iudæi:& tamen tales non ſaluantur. Reſpondeo, dicendum, quod etſi præcepta multa ſunt per diuerſitatem operis : tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem,& in comparatione ad obſeruantem , & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus eſt, qui præcipit : & ideo qui tranſgreditur vnum mandatum, non poteſt eſſe obediens mandanti: quia vnus eſt,qui mandat. In comparatione ad obſeruantem eſt vnitas , quia vno principio , & regulante, omnia obſeruat,ſicut charitate,quæ omnia vincit. Vnde ſicut charitas , aut omnes diligit , aut nullum : ſic omnia mandata obſeruat,aut nullum. In comparatione ad finem eſt vnitas, quia præmium vnum debetur, & pro vno præmio ſunt obſeruanda. Quia ergo iſta triplex concurrit vnitas in debita obſeruantia mandatorum : ideo rectè dicit : *Qui cuſtodit præceptum* , &c.

Hæc omnia conſideraui. Egit ſupra de vanitate pronitatis : hic agit de vanitate ſecuritatis & quoniam hæc vanitas periculoſa eſt, quia impellit hominem ad culpam,ſiue ipſum impulſum detinet:ideo primo ponitur vanitas : ſecundo vanitatis remedium , ibi : Qui fodit foueam. Securitas oritur dupliciter : primo ſcilicet ex apparentia defectus retributionis iuſtæ:ſecundo ex apparentia defectus regiminis prouidentiæ,& hoc ſecundum tangitur,ibi : Verti me ad aliud,& vidi. Retributio autem iuſtitiæ apparet deficere , propter malorum exaltationem : propter bonorum depreſſionem : propter vtrorumque indiſtinctionem: ſunt igitur hic tres partes. Primo oſtenditur,quo modo ſecuritatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depreſſione bonorum , ibi : *Eſt & alia vanitas ſuper terram.* Tertio quo modo oritur ex indiſtinctione iſtorum,& illorum,ibi:*Et appoſui cor meum,vt ſcirem ſapientiam.* Ortus igitur ſecuritatis ex malorum exaltatione hoc ordine deſcribitur. Primo inſinuatur malorũ ſublimitas:ſecundo vero,quo modo ex hoc oritur impiis ſecuritatis vanitas : tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum vtilitas. Primo igitur inſinuatur malorum ſublimitas, quam cõſiderauit Eccleſiaſtes ſua diligenti conſideratione : propter quod dicit : *Omnia hæc conſideraui,* ſupple,quæ prædixi prius:*Et dedi cor meũ in cunctis operibus, quæ fiunt ſub ſole :* vt omnia conſiderarem. Dedi cor meum, vt ſcirem prudentiam , atque doctrinam,errorẽſque,& ſtultitiam.Et in hac conſideratione vidit ipſe malorum ſublimationem , & in potentia, & in fama. Quantum ad ſublimationem in potentia, dicit : *Interdum dominatur homo homini in malum ſuum:* videlicet quando malus præeſt,vnde : Si quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat : ſed malus in malum ſuum , vnde dicitur : Non alliges tibi peccata duplicia,nec enim in vno eris immunis. Malus prælatus alligat ſibi peccata duplicia. Quantum ad ſublimationem in fama,dicit : *Vidi impios ſepultos,* ſcilicet profunditate deſperationis.Impius cum in profundum venerit peccatorum,contemnit. *Vel ſepultos:* aggere adulationis : Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Gregorius ; Mortuus mortuum ſepelit, cum aggere adulationis premit. *Vel ſepultos,* continuatione tranſgreſſionis, vſque ad mortem, quaſi dicat:qui in malitia ſepulti,& in malitia fuerunt;ſecundum quod dicitur frequenter: Et mortuus eſt in peccatis ſuis,quæ peccauerat,faciens malum coram Domino ; & ſecundum quod Dominus dicit Iudæis : Vos in peccato veſtro moriemini. Tales impios vidit exaltatos in fama , ideo dicit : *Qui etiam cum adhuc viuerent* , ſupple in ſua malitia ; *In loco ſancto erant,* id eſt,in dignitate,quaſi ſancti:ſicut & Antichriſtus , de quo dicitur : Cum videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto; *Et laudabantur in ciuitate , quaſi iuſtorum operum.* Et ſic erant magni in fama ; quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ. Et;Qui derelinquunt legem,laudant impium; *Sed & hoc vanitas.* Tangitur hic ſecundum , ſcilicet ſecuritatis vanitas ; quia ex hoc , quod mali non puniuntur,alij ſecuri redduntur, ideo dicit;*Sed & hoc Vanitas,* id eſt,cauſa vanitatis,& hoc oſtendit;*Etenim quia non profertur cito contra malos ſcientia.* Sed benignè expectantur,ſecundum illud : Non tardat Dominus promiſſionem , ſed patienter agit propter nos nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti; *Abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala*;Et ita ſecuri ſunt, quia nihil cogitant , nec timent de futuris. Viri mali non cogitant iudicium ; quia ſcilicet tunc non puniuntur. Miſereamur impio,& non diſcet iuſtitiam facere.

Attamen peccator. Tangitur hic tertium,quo modo ex hoc elicitur bonorum vtilitas , quia ex hoc cognoſcunt boni diuinam miſericordiam, & exercitantur in iuſtitia , propterea dicit ; *Attamen peccator* , & debet cõſtitui ſic litera;*Attamen ex eo,quod peccator centies facit malum,* id eſt multoties,ſecundum illud ; Quam vilis facta es nimis,iterans vias tuas.*Et per patientiam ſuſtẽtatur,* ſcilicet Dei,ſecundum illud ; Ignoras , quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ? Et , Miſericordia Domini,quia non ſumus conſumpti. *Ego cognoui , quod erit bonum timentibus Deum* , id eſt à malo declinantibus. In timore Domini declinantur à malo; *Qui verentur faciem eius*;& ob eius reuerentiam peccare non audent ; ſecundum quod Iob dicit de ſe ; Semper quaſi tumentes fluctus ſuper me, timui Deum, & pondus eius ferre non potui;ſed iſta vtilitas diuinæ miſericordiæ , & patientiæ non ſe extendit ad malos ; & ideo vtilius eſt eis mori,quam viuere,ideo dicit : *Non ſit bonum impio,* hoc non dicit optando, ſed prædicendo,ſecundum illud Pſalmi ; Conuertantur peccatores in infernum.*Non ſit bonum,* ſcilicet gloriæ.Tollatur impius , ne videat gloriam Dei. Non ſit etiam bonum præſentis vitæ,ideo addit; *Nec prolongentur dies eius,* id

Eccl. 1. d
1. Tim. 2. a
Eccli. 7. a
Prou. 12. a
Matth. 8. c
Greg. 4. Mor. cap. 25
3. Reg. 16. d
Ioan. 8. c
Matth. 14. b
Pſalm. 9. c
Prou. 28. a
2. Pet. 3. b
Prou. 28. a
Iſa. 26. b
Hier. 2. g
Rom. 2. a
Thren. 3. c
Eccl. 10. b
Prou. 16. a
Iob 31. c
Eccl. 9. c
Pſalm. 30. c
Iſa. 26. b

Prou.10.d *Pſal.54.d* eſt non prolongabuntur. Anni impiorum breuiabuntur. Et: Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos: *Sed quaſi vmbra tranſeant qui non timẽt faciem Domini.* Et re vera tanquam vmbra tranſeunt, vnde dicitur: Vidi impium ſuperexaltatum, & tranſiui: & ecce non erat, vnde dicitur in perſona impiorum: Tranſierunt hæc omnia, tanquam vmbra, & quaſi nuntius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam.

Pſal.36.d *Sap.5.d*

Quæritur de hoc, quod dicit: *Interdum dominatur homo homini*, Vtrum homo poſſit iuſte homini dominari. Quod ſic, videtur: Non eſt poteſtas, niſi à Deo, & Apoſtolus dicit, quod ſeruiendum eſt Dominis, non tantum propter timorem, ſed etiam propter conſcientiam: ergo omne, quod eſt à Deo, eſt iuſtum: ergo hominem habere poteſtatem ſuper hominem eſt iuſtum. Præterea ſi conſcientia non dictat homini niſi iuſtum, cum eſt recta: & hoc dictat, cum dicat Apoſtolus: Ergo iuſtum eſt hominem homini eſſe ſubditum. Item Apoſtolus dicit: Serui obedite Dominis carnalibus: ſed Apoſtolus non hortatur, nec præcipit, niſi iuſtum, ergo. Contra homines ſunt æquales natura: ergo quod vnus alteri præſit, hoc eſt contra naturam: ſed omne, quod eſt contra naturam, eſt peccatum, ergo. Item omnes homines ſunt liberi per naturam: ergo, quando homo efficitur ſeruus, hoc eſt per vſurpationem, ſed omne vſurpatum eſt peccatum: ergo peccatum eſt homini dominari: quod patet, quia Noë diuina auctoritate filium ſuum Cham fecit ſeruum fratrum. Similiter Iſaac fecit de Eſaü, & Iacob. Reſpondeo dicendum quod iuſtum eſt hominem homini dominari. Et ad illud; quod obiicitur de hoc, quod eſt contra naturam, & quod omnis homo eſt liber: intelligendum, quod duplex eſt ſtatus, ſcilicet naturæ deſtitutæ, & naturæ inſtitutæ: quantum ad ſtatum naturæ inſtitutæ, etſi omnes eſſent liberi, & æquales, & non eſſet dominiũ hominibus, quo præeſſent, niſi ſolis brutis: tamen quãtum ad ſtatum naturæ corruptæ aliter eſt: quia enim alii aliis ſunt peiores, & mali, ideo iuſto iudicio Dei in ſe, & poſteris ſerui fiunt. Alia etiam ratio eſt dominandi, ſcilicet propter cohabitationẽ malorum: ſi enim non eſſet poteſtas temporalis, quilibet faceret quod ſibi rectum videretur: & ita eſſet ſciſſio iniquitatis, & quilibet ad votum peccaret, & ſic poteſt eſſe dominiũ & ſeruitus in hominibus. Vtrum autem mali iuſte poſſent præeſſe bonis, quæretur infra.

Rom.3.a *Ephes.6.a* *Gen.9.d* *Gen.3.d.e*

Quæritur de hoc, quod dicit: *Impius centies peccat, & ſuſtentatur.* Vtrum ſit benignitatis, vel ſeueritatis, quia benignitatis videtur: Miſericordia Domini, quia non ſumus conſumpti. Præterea Apoſtolus: Ignoras, quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Sed contra: Impius quando plus viuit, tanto plura mala facit, & tanto cruciabitur acrius: ergo ſi citius moreretur, melius eſſet ei: ergo quod dies elongatur ſibi, potius eſt malum, quam bonum, ergo ſeueritatis. Reſpondeo dicendum, quod quidam ſunt impij, quos præuidit Deus ad ſe reuerſuros: talibus vitæ dilatio eſt effectus magnæ miſericordiæ aperte, & in occulto. Alij ſunt, quos præuidit peccata multiplicaturos, & in eis morituros, & talibus prolongare iuſtitiæ eſt, & miſericordiæ: miſericordiæ, quia differtur eis pœna crudelis: ſed occultæ iuſtitiæ, quia permittitur ei, qui in ſordibus eſt, quod ſordeſcat adhuc: meruit enim ideo prolongationem vitæ, quantum ad hoc ſeueritatis occultæ.

Thren.3.c *Rom.2.a*

Elongatio dierum diuerſa hominibus facta.

Eſt & alia vanitas. Supra oſtendit, quo modo oritur ſecuritas ex aſpectu ſublimitatis malorum: Hic ſecundo oſtendit, quo modo oritur ex aſpectu aduerſitatis bonorum: & hoc quidem facit hoc ordine: primo proponitur bonorum aduerſitas: ſecundo ex hoc malorum ſecuritas: tertio concluditur vanitas: quarto commendatur voluptas. Proponitur igitur bonorum aduerſitas ex qua oritur vanitas: propter quod dicit: *Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram*, alia ſcilicet à prædicta, quia aliam habet cauſam: prædicta enim veniebat ex malorum ſublimitate: hæc ex bonorum aduerſitate, ideo dicit: *Sunt iuſti quibus mala proueniunt:* id eſt, aduerſitates: *Quaſi opera egerint impiorum*, ſecundum quod inquit Apoſtolus: Sancti ludibria, & verbera experti ſunt, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt: Exemplum de Tobia, qui fuit factus cæcus: exemplum de Iob, qui fuit ita afflictus: & ratio huius redditur: nam, Omnes, qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles.

Hebr.11.g *Tob.2.e* *Iob.1.e* *Iudith.8.c*

Et ſunt impij. Hic notatur ſecundum, ſcilicet malorum ſecuritas: quia enim impij vident bonis mala ſuccedere, & ſibi bona: ideo ſecuri redduntur, ideo dicit: *Et ſunt impij, qui ita ſecuri ſiunt, quaſi iuſtorum facta habeant.* Et hoc, quia ſunt à tribulatione immunes: exẽplum eſt de illo diuite epulante, cui dictum eſt: Memẽto, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: & ideo mali aſſecurantur, quia proſperantur. Quare via impiorum proſperatur? Bene eſt omnibus, qui præuaricantur in te? *Sed & hoc vaniſſimum iudico.* Vanum eſt enim, quando bonis, & malis proueniunt bona, quia indignum, propter malos: vanius quando bonis & malis mala, quia iniuſtum propter bonos: ſed vaniſſimum, quando bonis mala, & malis bona: quia iniuſtum pariter, & indignum. Vnde Abacuc, ita indignanter fert, vt quaſi ex hoc velit Deum arguere, dicens: Quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces, deuorante impio iuſtiorem ſe? *Laudaui igitur lætitiã.* Hic quarto ex hoc commendatur voluptas in deteſtationem tantæ vanitatis: ex quo malis bona, & bonis mala proueniunt: & eſt laus, & verbum hominis perturbati, ideo dicit: *Laudaui igitur lætitiam*, ſcilicet carnis quaſi hæc ſola ſit bona, ideo dicit: *Quod non eſſet hominis bonum ſub ſole, niſi quod comederet, & biberet*, ſecundum illud: Ecce gaudium, & lætitia, iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum: quaſi non ſit alia vita, nec aliud præmium, ideo ſubiungit: *Et hoc ſolum. aufert ſecum de labore ſuo.* Quaſi non ſit aliud expectandum, ſed lætandum. *In diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub ſole.* Vbique relinquamus ſigna lætitiæ noſtræ, quoniam hęc eſt pars noſtra.

Abac.1.d *Iſa.22.c* *Sap.2.b*

Poteſt hic quæri, quis ſtatus ſit melior, & vtilior: vtrũ ſcilicet ſtatus proſperitatis, an aduerſitatis. Quod aduerſitatis, videtur quia ſcriptum eſt: Ego quos amo, arguo, & caſtigo: ergo tribulatio eſt ſignum diuini amoris. Item, inquit Apoſtolus: Flagellat autem omnem filium, quem recipit: ergo flagellari eſt ſignum diuinæ filiationis. Item, inquit Angelus Tobiæ: Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te: ergo Item: Omnes quotquot placuere Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles, ergo ſtatus ille melior. Contra: Eccleſia petit pacem; Da pacẽ Domine in diebus noſtris; ergo ſi Eccleſia petit, quod melius eſt, ſtatus proſperitatis eſt melior. Item, Apoſtolus facit orare pro his, qui ſunt in ſublimitate conſtituti, vt quietam, & tranquillam vitam agamus; ergo ſtatus trãquillitatis eſt melior. Item, ſi non eſſet peccatum, nulla eſſet aduerſitas, ſed omnimoda trãquillitas, & proſperitas; ergo ſtatus proſperitatis magis conſonat ſtatui innocẽtiæ, & gloriæ, ſed quod ſimilius eſt meliori, eſt melius, ergo. Reſpondeo, dicendum, quod ſtatus proſperitatis, & aduerſitatis, poſſunt comparari ad bonos, & ad malos; ſi ad malos, qui eleuantur in proſperis, & deiiciuntur in aduerſis neuter eſt vtilis, niſi diuina gratia interius adiuuet, vt quãdo flagellat exterius, illuminat interius; ſic inſpiratione comitante flagellum, quod ſæpe contingit ſtatus aduerſitatis eſt vtilior. Si autẽ loquimur per comparationẽ ad bonos; ſic dicendũ, quod boni quidam ſunt perfecti, de quibus dicitur illud; Non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit, ſit perfectis melior, & vtilior eſt ſtatus aduerſitatis, quia in eo examinantur, ſicut aurum probatur in igne; ſtatus, autẽ proſperitatis non eſt eis vtilis, aut quia nõ proficiunt, aut quia tepeſcunt, aut quia animi eorum

Hebr.12.b *Tob.12.c* *Iudith.8.c* *In Antiph. pro pace.* *1.Tim.2.a* *Prou.12.c* *1.Pet.1.e*

decidunt

Digitized by Google

decidunt, ſicut dicitur:Qui in bellis fortis, in aſpectu mulieris cecidit:ſicut & alij,qui ſunt imperfecti, qui diligunt Deum, & inducuntur per temporalia beneficia,& cum non habent charitatem perfectam,de facili cadunt:talibus proſperitas eſt vtilior : Et quia Eccleſia multos habet tenellos, & infirmos plures, quam fortes,ideo cogitur orare pro pace. Quod ergo bonis mala eueniunt in præſenti, donum Dei eſt, iuxta illud : Datum eſt vobis non ſolum, vt in eum credatis, ſed etiam pro illo patiamini.

Phil.1.d

Et appoſui cor meum. Oſtenſum eſt, quo modo vanitas ſecuritatis oritur ex ſublimatione malorum, & etiam ex depreſſione bonorum : Hic tertio oſtenditur, quo modo oritur ex indiſtinctione horum, & illorum: quia enim mali nō poſſunt diſtingui à bonis,ideo ſunt ſecuri, & quoniam hæc ſecuritas ortum habet ex huiuſmodi indiſtinctione, & ipſa etiam eſt principiū voluptatis,ideo habet pars iſta, duas partes:primo oſtenditur,quo modo ex indiſtinctione oritur ſecuritas : ſecundo,quo modo ex ſecuritate voluptas, ibi:*Nemo eſt, qui*.Primo ergo hoc ordine deſcribitur:primo ergo notatur diſcernendi caſſa ſolicitudo:ſecundo vero diſcretionis incertitudo : tertio incertitudinis ratio : quarto notatur ex hoc vanæ ſecuritatis origo:inſinuatur igitur primo diſcernēdi caſſa ſoilicitudo,quæ fuit diligēs vnde ait:*Et appoſui cor meum*, id eſt, intellectum applicui:*Vt ſcirem ſapientiam*,quantū ad inuiſibilia. *Et intelligerem diſtinctionem eorum quæ verſantur in terra*,quantum ad viſibilia, quia:Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt,à creatura mundi,intellecta conſpiciuntur.Et iſta ſollicitudo caſſa eſt, quia quātumcumque homo laboret, non poteſt inuenire : ideo ſubdit:*Eſt homo,qui in diebus,& noctibus ſomnum non capit oculis*,immo laborat continue ad inquirendum. Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt diſtendantur in ea, & ſubdit:*Cuncta fecit bona,& mundum tradidit diſputationi eorum*, & licet tantum laboret, nihil profecit : ideo ſubdit : *Et intellexi, quod operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorum*,ſcilicet operum,*quæ fiunt ſub ſole*.Ne laboretis,non enim comprehendetis. *Et quando plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet*.Vnde:Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus: id eſt,elongabitur. Auguſtinus: Altus eſt Deus: eleuas te,& fugit à te:humilias te, & venit ad te. *Etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe,non poterit reperire*, id eſt, ſi ſe credat ſcire,minus intelligit,quia dicitur : Dicentes ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt.Et:Dixi,ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit à me:& repetit ſollicitudinem, addens, quod fuit curioſa,adhibere enim ſollicitudinem,vbi non eſt vtilitas,eſt curioſitas.

Rom.1.c
Eccl.3.b
Eccl.43.d
Pſal.63.b
Aug.enarr. in pſal.50. tom.8.
Rom.1.e
Eccl.7.c

CAPVT NONVM.

OMnia hæc tractaui in corde meo, vt intelligerem curioſe. Hoc ab ipſomet reprehenditur alibi:In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multum, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus:& ſic patet diſtinguēdi ſollicitudo,quæ fuit diligens,& caſſa,& ideo curioſa.*Sunt iuſti, atq; ſapientes*.Tangitur hic ſecundum,ſcilicet diſcretionis incertitudo. Homo enim de ſe ipſo neſcit,vtrum ſit homo bonus, vel malus, etiam ipſe bonus.Propterea dicit:*Sunt iuſti,atque ſapientes*. Et ita boni.*Et opera eorum in manu Dei*,Id eſt,in poteſtate cognoſcendi,acceptandi,& retribuēdi:in eius manu ſunt merita,& præmia. Sunt merita bonarū cogitationum: Sicut diuiſiones aquarum,ita cor regum in manu Domini.Sunt bonarum affectionum : In manu eius ſunt omnes fines terræ. Sunt etiam bonarum locutionum: In manu eius ſumus nos, & ſermones noſtri : Sunt etiam operationum, ſicut in propoſito. Sunt etiam præmia in manu eius : Iuſtorum animę in manu Dei & cum ſint in manu Dei,deberent noſci:*Et tamen neſcit homo,vtrum amore,an odio dignus ſit*.Et ita neſcit diſcernere.Nihil mihi conſcius ſum,ſed non in hoc iuſtificatus ſum. *Sed omnia in futurum ſeruantur*. Nota hic tertium, ſcilicet incertitudinis rationem, quæ prouenit ex hoc,quod in præſenti nō ſit remuneratio ſecūdum merita,ſed reſeruantur in futurum, & propterea dicit ita:*Neſcit homo*; *Sed omnia in futurum ſeruantur incerta*,vt ſcilicet certificentur.Nolite ante tempus iudicare, quoad vſq; veniat Dominus, qui illuminabit abſcōdita tenebrarum,& manifeſtabit cōſilia cordium: quod quidem modo non facit,ſed reſeruat, ſecundum illud Iob:Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea:*Et quod vniuerſa*,id eſt,bona,& mala. *Æque eueniant iuſto, & impio*,quos ſub ſex differentiis deſcribit. *Iuſto,& impio*, quoad fidei credulitatē,quia ſcilicet iuſtificat impium. *Bono,& malo*, quantum ad dilectionis puritatem, quia ſancta dilectio, bonum. Bona arbor non poteſt malos fructus facere. *Mundo,& immundo*, quoad cōuerſationis honeſtatē, illa enim attenditur circa exteriora *Immolanti hoſtias,& victimas, & ſacrificia contemnenti*,quoad cultus religioſitatem.Hæc eſt religio Phaſe. Omnis alienigena,&c.*Sicut bonus, ſic & peccator*, quantum ad mandatorum obſeruationem, quorum obſeruatio bonos,& tranſgreſſio facit peccatores. Peccauimus,fecimus iniquitatem,& receſſimus,ac declinauimus à mādatis tuis,ac iudiciis. *Vt periurus, ita & ille, qui verum deierat*,quod veritatis locutionē.*Deierat*,hic de, auget, non minuit. *Deierat*,ideſt, vere iurat, ſecundum quam ſignificationem accipitur in libris Regum : Et addidit Ionathas deierare Dauid.Omnibus iſtis eueniūt æqua, & quantum ad conditionem naturæ, iuxta illud:Vnus ergo introitus eſt omnibus ad vitam:& ſimilis exitus. Et quantum ad conditionem culpæ : Omnes peccauerunt,& egent gratia Dei. Et quantum ad conditionē pœnæ:Meméto,quoniā omnes in corruptione ſumus.

Eccl.3.c
Prou 21.a
Pſal.94.a
Sap.7.c
Sap.3.a
1.Cor.4.a
1.Cor.4.d
Iob.14.a
Matth.7.c
Exod.12.g
Dan.9.b
1.Reg.20.d
Sap.7.a
Rom.3.c
Eccl.8.a

Hoc peſſimum inter omnia,quæ ſub ſole fiunt. Tangitur hic quartum,ſcilicet vanæ ſecuritatis origo, quoniam oritur magna ſecuritas ex hac indiſtinctione,quę multorum eſt occaſio peccatorum.Ideo dicit:*Et hoc eſt peſſimū inter omnia,qua ſub ſole fiunt,quia eadē cunctis eueniunt*.Ideo peſſimum,quia multorum occaſio peccatorum:non enim Videtur Deus curare de nobis. Vnde oritur illa ſentētia Iob:Nubes latibulum eius,nec noſtra conſiderat:Et quod ex oriantur mala,oſtēdit:quia oritur ſecuritas:per quā homo cadit in malitiā, & cōtemptum:ideo dicit:*Vnde & corda filiorum hominum*, id eſt,malorum,& carnalium, *Implentur malitia, & contemptu*.In impletione multitudo vitiorum deſignatur, vt malitia ſit in concupiſcibili, & contemptus in iraſcibili,quæ ſunt duæ radices peccatorum. Corrupta eſt terra coram Deo repleta iniquitate,& hoc,*In vita ſua*, quandiu habent locum merendi. Vt impleant peccata ſua ſemper. Et quia tales præcipitantur in pœna:ideo ſubdit:*Et poſt hac ad inferos deducentur*. Tu vero Deus deduces eos ad puteum interitus. Et Iob: Ducunt in bonis dies ſuos,& in puncto ad inferna deſcendunt.

Iob.22.b
Gen.6.d
1.Theſſ.2.b
Pſal.54.b
Iob.21.b

Incidit hic quæſtio de hoc, quod dixit : Intellexi, quod operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem.Ergo ſi quod intelligimus, debemus rationi, & nullius poſſumus inuenire rationem, ergo nihil intelligimus.Item rationalis noſtra eſt ad intelligendam, & videndā rationem,ergo ſi rationem non poſſumus inuenire,fruſtra habemus potentiam naturalē. Reſpondeo,dicendum,quod ſermones accipiendi ſunt ſecundum materiā:ipſe autem nō loquitur de operibus Dei generaliter,ſed de diuinis iudiciis,quia ſūt opera Dei, ſecundum illud:Magna opera Domini.Hæc iudicia, vt dicit Gregorius,non ſunt diſcutienda, ſed formidoloſo ſilentio veneranda;quia etſi habeant rationem, habent tamen latentē,& quā per nos non poſſumus indagare,quia ſupra nos eſt;Et ſi intelligimus,hoc eſt per Spiritus ſancti illuſtrationem, qui ſcrutatur profunda Dei,non per humanā inuentionē. Aliorum operum, vt creaturarum multæ rationes inueniuntur,& multæ ſcientiæ habētur;ſed de iſtis operibus nō loquitur hic.

Eccl.8.d
Pſal 110.a
Greg. lib.9. mor. cap.8.

Item dubitatur de hoc, quod dicit ; *Neſcit homo, vtrum amore,an odio dignus ſit*;quod videtur falſū,quia;

Rom.8.f

Rom.8.f Quis nos ſeparabit à Charitate Chriſti?certus sũ,quod neq; inſtantia,neq? futurá:ergo inſtantiã habet,ibi.Dices,quod ſciebat ratione reuelationis. Obiicitur, quod homo poſſit per ſe ſcire : quia dignitas diuini amoris ponit in nobis gratiã gratũ facientẽ. Sed Auguſtin.dicit quòd quę sũt eſſentialiter in anima,melius cognoſcũtur,quã quæ ſecũdũ ſpeciẽ:ergo ſi certi ſumus de iis, quę cognoſcimus ſecundũ ſpeciẽ, vt ſi ponatur dulce ſuper lignũ,multo magis de gratia. Itẽ Auguſtin. dicit quod qui habet fidẽ,certus eſt ſe habere fidẽ:ergo qui habet dilectionẽ,ſiue charitatem, certus eſt ſe habere gratiã:ergo qui habet gratiã certus eſt:ergo certus eſt, vtrũ Deo placeat.Itẽ de odio poteſt quis eſſe certus,vt ille,qui peccauit,& vult peccare, cert⁹ eſt quod eſt dignus odio.Cõtra:Nihil mihi cõſcius sũ,ſed non in hoc iuſtificatus ſum.Itẽ:Si venerit ad me, nõ videbo eũ:& ſi abierit,nõ intelligã:& ibid.Si ſimplex fuero, hoc ipsũ ignorabit anima mea.Itẽ:De propitiato peccato noli eſſe ſine metu;ergo non eſt certus.Ad hoc reſpondent quidã,quod illud intelligitur de odio prędeſtinationis, & reprobationis, de quo nullus eſt certus, & ſic non habet inſtantiã:quia prędeſtinatio non ponit in nobis aliquẽ effectũ,per quẽ poſſit ſciri.Aliter reſpondendũ, quòd hæc reſponſio non ſatisfacit literæ:dicit n.litera: *Neſcit,vtrũ amore dignus ſit*,ſed nullus dignus eſt , nec meret prędeſtinari. Ideo intelligitur ſecundũ præſentẽ inſtantiã:propter hoc reſpõdent aliter,quod duplex eſt cognitio,ſcilicet neceſſaria,& infallibilis,& hãc habere nõ poſſumus:quia nemo certitudinaliter poteſt cognoſcere,vtrũ habeat gratiã,niſi per reuelationẽ.ſicut Apoſtolus.Eſt alia probabilis,& per ſigna:& hæc quidẽ haberi poteſt, & habetur:qua multi per ſigna probabilia cognoſcũt ſe eſſe in gratia. Quãdo ergo obiicitur,quod eſſentialiter videt:dico, quod habitus in anima nõ cognoſcũtur,niſi per hoc,quod anima videt ſe habilẽ ad aliquẽ actũ:& quia act⁹ fidei informis,& formatę,& dilectionis gratuitæ,& naturalis, adeo sũt ſimiles,vt vix,aut nunquã poſſit homo diſcernere:ideo, etſi cognoſcat habitũ,neſcit tamẽ,vtrũ gratuit⁹. Quod obiicitur de odio,dico,quod ipſe loquitur de iuſtis:quia ipſi neſciũt,vtrũ amore,an odio digni ſint,nõ de aperte malis:quidquid tamẽ ſit de charitate,& fide vtrũ homo ſciat ſe habere,vel nõ,tamẽ neſcit,vtrũ amore,an odio Dei dign⁹ ſit:quia credere poſſum⁹:ſed quo modo ſcim⁹,quod Deus odio habeat malos,& diligat bonos,cũ tot,& tãta bona,faciat malis,ſicut & bonis. Vnde Ecclesiaſtes nõ dixit,quod neſciãt ſe eſſe iuſtos,ſed neſciũt ſe dilectos à Deo:Poteſt etiã dubitari de hoc,quod dicit.

Hoc eſt peſſimum ſub ſole, quod eadem cunctis eueniant. Contra:Peius eſt,quãdo malis eueniunt bona,& bonis mala,quã quando iſtis,& illis eueniũt ,quia ſicut dictũ fuit ſupra,illud indebitũ,& indignũ. Item ſupra dictũ eſt:Hoc vaniſſimũ iudicio de hoc,quod mali sũt ſecuri & iuſtis mala proueniũt, ſed quod per ſuperabũdantiã dicitur,vni ſoli conuenit:ergo,&c.Reſpõdeo, dicendũ, quod intẽſio,& remiſſio in vanitate, vel malitia poteſt accipi proprie, & ſic dicitur intenſiue ſecundũ quod margarita eſt albior equo:& ſic intẽſiue maior eſt vanitas cũ mali exaltãtur,& deprimũtur boni. Poteſt vlterius magis,& min⁹ accipi extẽſiue:qua in plurib.vel pluriũ eſt talis occaſio,& hoc modo indiſtinctio bonorũ à malis eſt maior vanitas:qua pluriũ malitiarũ origo. Si n. bonis euenirẽt mala,& malis bona , poſsẽt diſcerni boni à malis:ſed dũ eueniũt eadem, diſcerni nõ poſsũt.

Nemo eſt,qui ſemper viuat. Iam mõſtrauit , quomodo ex indiſtinctione naſcitur ſecuritatis vanitas:Hic vero monſtrat,quomodo ex ſecuritate naſcitur voluptas:& hoc quidẽ facit hoc ordine:primo ergo notatur mortis certitudo per hoc quod nullus euadit eius iudiciũ: propterea dicit: *Nemo eſt,qui ſemper viuat*. Propterea Dauid:Quis eſt homo,qui viuet,& nõ videbit mortẽ, & in hãc damnationẽ cecidit Adã cum ſua poſteritate cum dictũ eſt ei:Puluis es,& in puluerẽ reuerteris. *Et qui huius rei habeat fiduciam*,ſupple nemo eſt,*huius rei*, ſcil.ſemper viuendi.Dies mei velocius tranſierunt,quã à texente tela ſuccidítur,& conſumpti ſunt abſque vlla ſpe,quia ventus eſt vita mea, & non reuertetur. *Iob.7.b*

Melior eſt canis viuus,Hic ſecũdo oſtẽditur, quod per mortẽ eſt ſtatus deterioratio:& hoc proponit ſub metaphora. *Melior eſt canis viuus leone mortuo*.Licet leo excedat canẽ:tamẽ mors reddit inferiorẽ, quia carnis aliquid poteſt,leo mortuus nihil poteſt,& ideo viuẽs potẽtior eſt carne.Leo fortiſſimus beſtiarũ,ad nullius pauebit occurſum:ſic metaphorice,quantũcunq;bono:Et probat primo,quoad actũ cognitionis. *Viuentes n.ſciũt ſe eſſe morituros*.Saltẽ de hoc certi sũt:Omnes morimur, & quaſi aquæ,dilabimur in terrã,quia nõ reuertuntur. *Vel morituros*,id eſt,neceſſitati mortis deditos.Corpus mortuũ eſt propter peccatũ. *Mortui enim nihil nouerũt amplius*;quia cognitio ſupponit vitã,& ita percellũt in actu cognitionis viuẽtes mortuos:nõ n.habẽt,nec motũ,nec ſenſũ.Quoad actũ recordationis,dicit:*Nec habẽt vltra mercedẽ*,ſcil.famæ in memoria aliorũ.*Quia obliuioni tradita eſt memoria eorum*.Nõ erit memoria ſapientis, ſicut nec ſtulti in perpetuũ, & futura tẽpora:vel quia eorũ memoria non habet actũ recordationis. Qui deſcendet ad inferos,non aſcẽdet,nec reuertetur vltra ad domum ſuam,nec cognoſcet eum amplius locus eius. Quoad actum affectionis,dicit:*Amor quoq; & odium,& inuidia ſimul perierunt*,quia non afficiũntur,vt prius in vita.Quoad actũ exterioris operationis, dicit:*Nec habent partem in ſeculo hoc*,& exponit quantũ ad quid,*Et in opere,quod ſub ſole geritur*,quia nõ poſſunt,iuxta illud Ioannis:Venit nox,quando nemo poteſt operari. *Iob.7.d* *Eccl.2.c* *Eccl.9.a* *Ioan.9.a*

Vade ergo,& comede in lætitia panem tuum,Per panem omne,quod pertinet ad cibum;*Et bibe cũ gaudio vinum tuũ*.Per vinũ,omne,quod ſpectat ad potum. *Quia Deo placent opera tua*,quaſi dicat,nõ es certus, vtrum diſpliceãt,ideo pręſumendũ,quod placeãt,& ideo ſecure comede,& bibe,ſecundũ illud Iſaiæ:Ecce gaudiũ, & lætitia,comedere carnes,& bibere vinum:comedamus & bibamus,cras n.moriemur. Vnde ſecundũ visũ, dicit: *Omni tẽpore ſint veſtimenta tua cãdida*,vt homo decorus appeat in veſtitu , *Et oleum de capite tuo non deficiat*, vt decorus appeat in aſpectu:Hoc modo ornant ſe, qui placere volũt in conſpectu hominũ:exemplum de Iudith,quæ cũ vellet placere oculis Holofernis, ornauit ſe:ſed ipſa faciebat pro bono,quia alias eſt reprehẽſibile.Nã;In veſtitu ne glorieris vnquã Deinde ſecũdũ tactũ,dicit;*Perfruere vita cũ vxore,quã diligis*, Hæc perfruitio deſcribitur in Prouerbiis;Veni,inebriemur vberib. & perfruamur cupitis amplexib. donec illuceſcat dies;& hoc nõ tantũ ſemel, ſed, *Cunctis diebus vitæ inſtabilitatis tuæ,qui dati ſunt tibi ſub ſole*. Vere vita noſtra eſt inſtabilis ſecundũ illud;Nunquã in eodẽ ſtatu permanet;& ad maiorẽ expreſſionẽ dicit ; *Omni tẽpore vanitatis tuæ*.Vita noſtra tẽpus eſt vanitatis.Vnde;Homo vanitati ſimilis factus eſt , dies eius ſicut vmbra prætereũt. *Hæc eſt enim pars*.Tangitur hic quartũ,ſcil. cõmẽdationis cõfirmatio,& eſt cõfirmatio in hoc,quod homo nullã aliã expectat mercedẽ, nec aliũ habet fructũ:ideo debet accipere,quod poteſt,ideo dicit : *Hæc eſt enim pars in vita tua,& in labore,quo laboras ſub ſole*, ſcil. pręſentialiter delectari.Vbiq; relinquam⁹ ſigna lætitię quoniã hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors:quia nulla alia eſt expectãda:debet homo de hac accipere,quantũ poteſt,ideo dicit:*Quæcunq; poteſt manus tua,inſtãter operare*,id eſt,dũ tẽpus habemus , nõ expectemus futurũ, & ideo ſubditur:*Quia nec opus* in agẽdis : *Nec ratio*, in deliberãdis:*Nec ſcientia*,in agnoſcẽdis:*Nec ſapientia* in diligẽdis: *Erit apud inferos,quò tu properas*.An ratio fuit hæc,quia:Terra illa Tenebrarũ,& operta mortis caligine,vbi nullus ordo,ſed ſempiternus horror inhabitat, illuc properãt peccatores,& omnes ante aduẽtũ Chriſti,quantũ ad limbũ?In profundiſſimũ infernũ,ait Iob, deſcendent omnia mea:illuc properant peccatores, & dies appropinquant.Et:Iuxta eſt dies perditionis. *Eccl.2.c* *Prou.30.d* *2.Reg.14.c* *Rom.8.b* *Iob.7.d* *Iſa.22.e* *Iudith.10.a* *Eccl.21.a* *Prou.7.c* *Iob.14.a* *Pſal.143.b* *Sap.2.b* *Iob.10.d* *Iob.17.d* *Deu.32.c*

Poteſt autẽ iſtud exponi ſpiritualiter, vt primo hor-

tetur

Cognitio duplex.

Idem : ſupra pag.342.col.2.f

Pſal.88.g

Gen.3.d

Digitized by Google

tetur ad iucunditatem contemplationis:ſecundo vero ad inſtantiam actionis. Viris autem contemplantibus neceſſaria eſt meditatio ſacræ ſcripturæ, puritas conſcientiæ, amplexus deuotionis internæ. Quantum ad meditationem ſacræ ſcripturæ,dicit:*Comede panem, & bibe vinum.* Panem, quantum ad difficilia, & vinum quantum ad facilia. Venite, ait ſapientia, & comedite panem meum,& bibite vinum.Quantum ad puritatem conſcientiæ,dicit:*Omni tempore veſtimenta tua ſint candida,* id eſt, conſcientia munda. Non inquinauerunt veſtimenta ſua,ambulabũt mecum in albis. Quo contra dicitur:Veſtimentum mixtũ ſanguine erit in combuſtionem,& cibus ignis. Et quia ad munditiam conſcientiæ ſequitur interna lætitia,ideo dicit;*Et oleum de capite tuo non deficiat,* Vnde in pſalmo:Vt exhilaret faciẽ in oleo.Et:Tu autem,cum ieiunas, vnge caput tuũ. Quantum ad amplexus delectationis internæ, dicit: *Perfruere vita cum vxore,quam diligis.* Hæc vxor eſt religio,in qua vacandum eſt contemplationi:Lætare cũ muliere adoleſcentiæ tuæ. Hæc vxor,dilecta figurata eſt per Rachel, pro qua ſeruiuit Iacob ſeptem annis. Deinde quantũ ad actiuos, dicit:*Quodcunq; poteſt manus tua,inſtanter operare.* Inſtanter operari, eſt operari celeriter contra negligentiam. In omnibus operibus tuis eſto velox,& omnis infirmitas non occurret tibi. *Feruenter.* Qui mollis eſt,& diſſolutus in opere ſuo frater eſt ſua opera diſſipantis. *Continue,* vt non tepeſcat: Si non in timore Domini te tenueris inſtanter, cito ſubuertetur domus tua. *Perſeueranter.* Quis certat in agone,nõ coronabitur, niſi qui legitime certauerit,id eſt,perſeueráter;& ſubiũgitur ratio, quare oportet inſtãter bene operari in præſenti:quia breue eſt tempus meriti,vnde: *Apud inferos non eſt opus,* ad ſe exercendũ ad pietatẽ.Me oportet operari,donec dies eſt. Et ideo ait Apoſtolus:Operemur bonũ,dum tempus habemus ad omnes,maxime autem ad domeſticos fidei. *Non eſt ratio,* ad inquirendum, & diſcernendum, quid bonum, quid malum.Palpabunt quaſi in tenebris,& non in lumine,& errare eos faciet, quaſi ebrios : & Dominus immiſcuit in medio eius ſpiritũ vertiginis. *Non eſt ſapientia & ſcientia,* ſcientia,ſcil. ad contemplandum Deũ in operibus ſuis. *Nec ſapientia,* ad contemplandum in ſe Vnde Iſaïas:Diuitiæ ſalutis ſapientia,& ſcientia,timor Domini ipſe eſt theſaurus.Poteſt quæri de hoc, quod dicit: *Mortui nihil nouerunt amplius.* Videtur eſſe ſaluũ, quia anima ſeparata à corpore eſt liberior, ſed ſubſtãtia quanto liberior à corpore, tanto magis idonea cognitioni,ergo mortui ſunt magis apti ad cognoſcendũ: aut igitur anima perit,aut cognoſcit.Itẽ de hoc eſt dubitatio,quod;*Non habent vltra mercedem.* Hoc eſt hæreticum manifeſte:quia hoc tollit diuinam iuſtitiã. Item de hoc,quod dicit,quòd, *Amor,& odium ſimul perierũt.* Contra : Mala voluntas ſemper manet, mala voluntas eſt per amorem & odium,ergo,&c.Item de illa exhortatione.*Vade, & comede panem tuum, & bibe vinum.* Si velimus ad hoc reſpondere, quòd illud dicitur in perſona Epicuri,tunc patet reſponſio :ſed ſi volumus ſuſtinere in perſona ſua,dicendum,quòd cum dicit,quòd mortui non nouerunt, intelligitur quantũ ad ea, quæ ſunt in hoc mundo,quia hæc mũdana non nouerunt, nec ſunt in memoria mundanorũ,nec habent affectionem ad mundana,& hoc patet per literam, quia dicit: *Nec habent partem in hoc ſeculo.* Quod obiicitur de illa exhortatione dico, quòd illa exhortatio non eſt abſolute dicta,ſed concluſio ex prædicta cõcluſione illata. Vnde dicit:*Vade ergo,* hoc eſt dicere:Si homo non poteſt diſtinguere, vtrũ in præſenti Deo placeat,& in futuro debeat præmiari,ſi hoc,inquam,ſcire non poteſt, nec poteſt ſemper viuere,ergo ſecure poteſt gaudere: ſed iſtud non tenet,niſi hoc ſuppoſito,quòd Dominus non remuneret aliter in futuro,quam in præſenti,quę eſt prædicta vanitas,quam deſtruit. *Verti me ad aliud.* Sicut ſupra dictũ eſt,ſecuritas eſt in malis.Primo,quia videtur deficere retributio iuſtitiæ:ſecundo,quia videtur deficere regimen prouidentiæ.Actũ eſt de defectu, qui apparet eſſe circa regimen prouidentiæ:non enim videntur hæc regi ordinate, ſed cauſaliter. Et habet hæc pars duas partes, quia primo oſtenditur defectus ordinis communiter;ſecundo ſpecialiter,ibi:*Hanc quoque vidi ſapientiam.* Circa prælationis inordinationem: circa primum ſic proceditur, primo oſtendit inordinationem & caſum,quòd videtur eſſe, quantum ad vitæ conuerſationem:ſecundo,quòd videtur eſſe, quantum ad mortis terminationem, ibi : *Neſcit homo finem ſuum.* Quantum igitur ad vitæ conuerſationem, oſtendit inordinationem,quia res non aptantur ad ea,ad quæ habẽt idoneitatem, propter quod dicit:*Verti me ad aliud.* Quia ſupra conſiderani retributionem,hic vertit ſe ad conſiderandum ordinem. *Vidiq; ſub ſole,* & numerat quinq; dona gratis data,quæ ſuis actib. defraudantur. *Nec velocium eſſe curſum,* cum tamẽ ſint idonei ad currendum.Peribit fuga à veloce. *Nec fortium bellum* cum tamen ſint idonei ad pugnandum.Ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica:*Nec ſapientium panem* cum tamẽ ſint idonei ad cibaria diſtribuendũ.Non ſum medicus,& in domo mea non eſt panis. *Nec doctorum diuitias,* cum ſint idonei ad omnia dona poſſidendum.*Inuentus eſt in ea vir pauper, nec artificum gratiam,* cum tamen ſint idonei ad grata opera faciendum. Confuſi ſunt omnes,qui operabantur bene:*Sed tempus caſumq; in omnibus.* Quaſi omnia à caſu veniant, & temporalia varientur.Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt.Et diſtinguuntur prædicta dona,quia duo prima reſpiciunt corpus : agilitas, ad aſſequendum deſideratum:fortitudo ad reſiſtendum malo illato.Tria ſequentia animam:ſcil.ſapientia in corde.doctrina in ore, ars in opere.*Neſcit homo finem ſuum.* Tangitur hic ſecundũ ſcil.defectus regiminis, quoad mortis terminationem, quia nulli determinatum, nec quando, nec quomodo debeat mori.Et videtur,quod mors talis,& talis, caſu eueniat,& propterea dicit : *Neſcit homo finem ſuum,* id eſt,diem mortis:Vigilate ergo,quia neſcitis, qua hora Dominus veſter venturus ſit.Et ponit exẽplum, quomodo eſt inordinatio,& incertitudo.*Sed ſicut piſces capiuntur hamo,* ſcilicet ignoranter,*& ſicut aues comprehẽduntur laqueo,* ſcilicet per fraudem. Sicut perdix inducitur in caueam,& ſicut caprea in laqueum,ſic cor ſuperborum:*Sic capiuntur homines in tempore malo.* Cum dixerint,pax,& ſecuritas,repentinus ſuperueniet interitus,*Cum eis ſuperuenerit extemplo,* id eſt,repente. Subdito dum non ſperatur,veniet contritio eius;& conteritur velut lagena figuli. Spiritualiter hic inſinuatur bonorum ſuperna electio,& poſtmodum malorum occulta damnatio:vt igitur totam bonorum operationẽ Deo attribuat,dicit primo:*Non eſſe velociũ curſum,* quia non eſt à ſe,quòd currat,ſed à Deo.Non eſt volentis, neq; currentis,ſed miſerentis Dei. *Nec fortium bellum,* quia non ſaluatur rex per multam virtutem. *Nec ſapientium panem,* à ſe,ſed à Deo. Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. *Nec doctorum diuitias,* ſapientiæ ſcilicet,ſcientiæ à ſe,ſed à Deo. In omnibus diuites facti eſtis in illo. *Nec artificũ gratiam,* à ſe,ſed à Deo. Miſericordiã,& veritatem diligit Deus,gratiam & gloriã dabit Dominus. Quantum autem ad malorum damnationem occultam dicit:*Neſcit homo finem ſuum,* Via impiorum tenebroſa. *Sicut piſces hamo,* id eſt, voluptuoſi, qui capiuntur hamo voluptatis. Totum in hamo ſuo ſubleuauit *Et ſicut aues laqueo,* id eſt, ambitioſi laqueo honoris. Non neophytum,ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat, & in laqueum diaboli. *Sic capiuntur homines* id eſt, auari, *In tempore malo.* Diues cum dormierit,nihil ſecum auferet.Poteſt dubitari de hoc quod dicit : *Vidi in tempore & caſum in omnibus,* ergo,ſecundum hoc videtur,quòd omnia caſu eueniant.Set contra videtur, quòd non omnia caſu, quia quæ eueniũt ſecundum propoſitum, non eueniunt caſu:ſed multa fiunt ex propoſito,ergo nõ omnia caſu. Prẽterea videtur,quòd in nullis ſit caſus:quia,vt dicit Plato,nihil eſt

Prou.9.a
Apoc.3.a
Iſa.9.a
Pſal.103.b
Matth.6.b
Prou.5.c
Gen.25.e
Eccl.31. c
Prou.18.b
Eccl.27.b
2.Tim.2. a
Ioan.9.a
Galat.6.c
Iob.12.d
Iſa.20. c
Iſa.33.a
Amos 2.c
2.Reg.1. d
Iſa.3.b
Iſa.20.c
Eccl.3.a
Matth.24. d
Eccl.22.d
1.Theſſ.5.a
Iſa.30.c
Rom.9.d
Pſal.32.d
Ioan.6.d
1.Cor.1. a
Pſal.83.c
Abac.1.d
1.Tim.5.d
Iob.27.c

præter primam cauſam, cuius ortum legitima cauſa non præceſſerit, ergo ſecundum hoc, nihil fit caſu ſed omnia à cauſa determinata proueniunt. Item in omni operatione, Deus eſt agens principaliter, ſed quidquid Deus agit, agit principaliter, & ſcienter, & ex propoſito, & nihil tale fit caſu, ergo nihil omnino caſu fit.

Cauſæ per accidens.

Reſpondeo, dicendum, quod caſus, & fortuna ſunt cauſæ per accidens, non quia aliæ cauſæ accidant per ſe, ſed quia, quando natura, & intellectus aliquid faciũt ad quod directe ordinantur, propter concurſum alterius cauſæ, ibi eſt caſus, vt patet de creditore inuento in foro, & lapide cadente ſuper caput. Dico ergo, quod ſi euentus rerum comparentur ad cauſam primam, quæ Deus eſt, cum Deus omnia præuideat, nihil eſt caſuale, ſecundum diuinę præſcientiæ ordinationem.

Caſus quomodo detur.

Si autem loquimur per comparationem ad cauſas creatas, aut circa cauſas immutabiles, ſicut circa motũ ſuperiorum corporum, aut circa mutabiles, ſicut ſunt cauſæ inferiores, quæ ſunt ſub ſole. In diſpoſitione cauſarum iſtarum mutabilium vix eſt, quin concurrat aliquis effectus non intentus: immo præter intentionem, & ideo inuenitur caſus in omnibus, non quod omnia caſu inueniant: ſed circa omnem mutabilem creaturam aliquid euenit caſuale. Quod obiicitur, de diuina præſcientia, iam patet, non enim dicitur caſus in comparatione ad diuinam præſcientiam. Quod obiicitur de ſecundo, quod omnia habent cauſam, dicendum, quod verum eſt, quod omnia habent cauſam legitimam; ſcilicet naturam, vel intellectum: ſed tamen per hoc non excluditur, quin aliquid poſſint facere, vel faciant, præter ordinem, Deo excepto.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Sicut piſces capiuntur hamo.* quæritur vtrum comprehenſio piſcium fiat caſu, vel non. Quod ſic videtur, quia, quod iſte piſcis magis eueniat, quam alius, hoc non eſt per naturam, nec per rationem, ergo per caſum. Item, quod vnus homo capiat, alter non, hoc non eſt per rationem naturæ; vel artis, ergo à caſu. Sed contra: Si quis intendens inuenire aurum, foderet, non eſſet caſus, ergo cum qui piſcatur, intendat capere, non eſt ibi caſus. Reſpondeo dicendum, quod eſt loqui de captione per comparationem ad capientes, & ſic non eſt à caſu: eſt etiam loqui per comparationem ad piſces; qui vadunt ad hamum, & quia vadunt propter cibum, & aliud euenit, quantum ad illos, eſt ibi caſus.

Hanc quoque vidi ſub ſole ſapientiam. Determinauit ſupra defectum regiminis prouidentiæ in generali. Hic intendit oſtendere in ſpeciali, ſcilicet circa prælationem, quia ſapientes contemnuntur, & ſtulti promouentur. Sunt ergo in hac parte tres partes: In prima oſtendit ſapientis depreſſionem. In ſecunda ſubiungit depreſſi commendationem, ibi: *Et dicebam ego meliorem.* In tertia vero ſubinfert ſtulti promotionem. *Si ſpiritus poteſtatem habentis.* Sapientis igitur depreſſio hoc ordine deſcribitur: primo præmittitur ſapientiæ laus, ſecundo exprimitur caſus, in quo eſt potentiæ defectus: tertio notatur ſapientiæ ſuccurſus. Quarto vero ſapientis contemptus. Præmittitur ergo ſapientię laus, cum dicit: *Hanc vidi ſub ſole ſapientiam*, id eſt, in rebus mũdanis per effectum cognoui. *Et probaui maximam*, id eſt, approbani, & laudaui tanquam magnam valde: Magna enim ſapientia eſt in vincendo inimicum inferiorem, maior in vincendo æquipollentem, maxima in vincendo fortiſſimum: vnde dicitur de ſummo ſapiente: Prudentia eius percuſſit ſuperbum. *Ciuitas parua.* Notatur hic ſecundo potentiæ defectus & hoc ad reſiſtendum inſurgenti, ideo dicit: *Ciuitas parua, & pauci in ea viri*, & debet ſuppleri hoc verbum erat, vel conſtrui cum verbo ſequente: *Perfecta eſt obſidio*, & quia parua, & paucos habẽs viros, ideo debilis eſt ad ſe defendendum: vnde dicebat Ioſaphat: In nobis non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus reſiſtere multitudini huic magnæ, quia ſcilicet erant pauci, maxime tunc non poſſunt, quando eſt fortis oppugnator, propter quod dicit: *Venit contra eam Rex magnus*, ſcilicet per potentiam: *Et vallauit eam*, per multam malitiam: *Extruxitque munitiones per gyrum*, ad pugnam: *Et perfecta eſt obſidio*, per reſiſtendi impotentiam. Exemplum huius, habetur de Bethulia, quæ fuit ab Holoferne obſeſſa. Hoc etiam prædixit Dominus Hieruſalem. Circumdabunt te inimici tui vallo, & coanguſtabunt te vndique. *Inuentuſque eſt in ea.* Notatur tertium ſapiẽtiæ ſuccurſus, vbi erat potẽtiæ defectus, propterea dicit: *Inuentuſque eſt in ea vir pauper*, Et ita impotens: *Et ſapiens, & liberauit vrbem per ſapientiam ſuam*: Exemplum huius habetur de Iudith, quando liberauit Bethuliam ab Holoferne, ſapientia ſua, cum eſſet infirma. Et in libro Regum, vbi dicitur, quòd ſapiens in Abela liberauit vrbem ab impetu Ioab: quo contra dicitur per Prophetam: Et quoniam non habuerunt ſapientiam, perierunt, propter ſuam inſipientiam, dicitur de fortibus.

Et nullus deinceps. Tangitur hic quartum, ſcilicet ſapienti laborantis contemptus, cuius ſignum eſt obliuio, ideo dicit: *Nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.* Ecce contemptus, & ingratitudo, quo cõtra dicitur: Gratiã fideiuſſoris tui ne obliuiſcaris: dedit enim pro te animam ſuam. Spiritualiter ſunt quatuor conſideranda, quæ ciuitas, quis rex magnus, quis pauper ſapiens, quo modo nullus eius recordatur. Ciuitas eſt Eccleſia: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Hæc ciuitas parua per humilitatem, quia in iis ſolis Dominus habitat. Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. *Pauci in ea viri*, operatione malorum. Multi ſunt vocati, pauci vero electi. *Rex magnus.* Eſt diabolus de quo dicitur: Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Eſt etiam magnus, ſecundum quod dicitur ibidem: Non eſt poteſtas ſuper terram, quæ poſſit ei comparari. Hic rex contra ciuitatem venit per ſuggeſtiones, vallat offerendo multipliciter delectiones: *Extruxit munitiones*, procurando peccatorum occaſiones, & perfecte obſidet, cum implicat in mandatorum tranſgreſſiones. Circumdabunt te inimici tui vallo, & coanguſtabunt te, & ad terram proſternent, & nõ relinquent lapidem ſupra lapidem. *Vir pauper, & ſapiens*, qui eſt Chriſtus, qui eſt vir à virtutis robore. Fœmina circumdabit virum: Ipſe, & pauper. Cum eſſet diues in omnibus, propter vos egenus factus eſt. Sapiens, immo ipſa ſapientia: Chriſtũ dicimus Dei virtutem, & ſapientiam. Iſte eſt à quærentibus inuentus. Omnis enim, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Ipſe liberabit populum. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos: *Liberauit*, per ſuam ſapientiam, cum poſſet per ſuam potentiam. Prudentia eius percuſſit ſuperbum. *Et nullus eius deinceps recordatus eſt*, quia paupertas cõtemnitur. Fratres hominis pauperis oderũt eum, inſuper, & amici procul receſſerunt ab eo. Nullus recordatus eſt cõpatiendo, ſecundum quod dicitur: Recordare paupertatis, & tranſgreſſionis meæ, abſynthij, & fellis. Sed è contra: Nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph: gratias agendo. Et non eſt inuentus, qui daret gloriã Deo, niſi hic alienigena. In opere imitando: Eris deſerta, quia oblita es Dei ſalutaris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata. In ore confitendo: Succedentibus proſperis pincerna eſt oblitus interpretis ſui.

Et dicebam ego. Oſtenſa eſt ſapientis deſpectio, & obliuio, oſtenditur hic ſecundo deſpecti commẽdatio. Commendat autem ſapientiam triplici præeminentia: primo præmittendo eam fortitudini potentiæ: ſecundo munimini armaturæ: tertio altitudini mũdanæ gloriæ: præmittit ergo primo ſapientiam fortitudini, ſuo iudicio, propterea dicit: *Et dicebam ego meliorem eſſe, ſapientiam fortitudine.* Melior eſt ſapientia, quam vires & vir prudens melior, quam fortis: & quia eſt melior, ideo non debet deſpici, & tamen nihilominus eſt deſpecta, propterea dicit: *Quomodo ergo ſapientia pauperis*

Iudith.8.a
Luc.19.g
Iudith.13.a
1.Reg.10.e.f
Baruc.3.d
Eccl.19.e
Pſal.86.a
Iſa.66.a
Matth.20.b
Iob.41.d
Ibidem.
Luc.19.g
Hier.31.d
2 Cor.8.b
1.Cor.1.d
Matth.7.a
Iſa.19.d
Iob.16.b
Prou.19.b
Thren.3.b
Amos 6.b
Luc.17.d
Iſa.17.d
Gen.40.d
Iob.25.a
2.Para.20.b
Sap.6.a

contempta eſt, quaſi non deberet eſſe cõtempta: ſed propter paupertatem vilipenditur, vnde dicitur de paupere: Loquutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus, diues loquutus eſt, & omnes tacuerunt, & verba illius vſque ad nubes perducuntur: & ſignum contemptus ſapientiæ, ſubditur: *Et verba eius non ſunt audita.* Et tamen ſunt multum audienda. Nunc ergo filij audite me, beati qui cuſtodiunt verbum meum: & quod verba ſapientis ſint audienda, ſubiungit: *Verba ſapientium audiuntur in ſilentio*, id eſt, digna ſunt audiri in ſilentio. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, vnde & ſubditur: Et loqui in medio magnatorum, ne præſumas, *Pluſquam clamor Principis inter ſtultos.* Et plus clamoſa eius oratio, quia quantumcunque homo clamet, ſtultus non attendit. Cum dormiente loquitur, quia narrat ſtulto ſapientiam, & in fine narrationis dicit, quis eſt hic? Quod ergo ſapientia ſit contempta, hoc eſt propter audientium ſtultitiam, ideo: Nolite ſanctum dare canibus: & ratio huius redditur ab Apoſtolo: Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.

Eccl.13.d

Rom.8.d

Eccl.32.b

Ibidem.

Eccl.22.a

Matth.7.a 2.Cor.2.d

Melior eſt ſapientia. Hic ſecundo præmittit ſapientiam munimini armaturæ, dicens: *Melior eſt ſapientia quam arma bellica.* Quia bellica arma ſunt in protectionem, ſimiliter ſapientia protegit. Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te, vt eruaris à via mala, & ab homine, qui peruerſa loquitur. Et quod melius protegat, patet: qui amittit ſapientiam per culpam, non poteſt defendere per armaturam, quin amittat multa bona, vnde dicit: *Et qui in vno peccauerit*, recedendo à ſapientia, ſecundũ quod dictum eſt ſupra: Ne feſtines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo: *Multa bona perdet.* Peccando enim in vno, perdit ſapientiam, & illam dimittendo, perdit multa bona. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & ideo perdita, perduntur multa bona. *Vel qui peccauerit in vno.* Contra charitatem: *Perdet multa bona*, ſed ſecundum illud: Qui in vno peccauerit, factus eſt omnium reus: & illud manifeſtat per metaphoram, quia peccati cognitio comparatur muſcæ morienti, quia reddit, & facit abominationem affectui, & conſcientiæ, ideo ſubditur.

Prou.2.b

Eccl.8.a

Sap.7.b

Iac.2.b

CAPVT DECIMVM.

Muſcæ morientes.] Id eſt, cogitationes peccatorum, ſibi ſuccedentes. *Perdunt ſuauitatem vnguenti*, id eſt perdunt intentionem, & ita multa bona, quia: Vnctio docet vos de omnibus. *Vel ſuauitatem vnguenti*, id eſt, internam deuotionem ſapientiæ. Vnguento, & variis odoribus delectatur. *Pretioſior eſt ſapientia.* Hic tertio præmittitur ſapientia altitudini mundanæ gloriæ, vel etiam ſtultitiæ, quam ſtulti appetunt, propterea dicit: *Pretioſior eſt ſapientia, & gloria parua*, id eſt, cum parua gloria, *ad tempus*, id eſt, temporaliter, melior inquam: *Stultitia.* Etiam cum magna gloria. Melior eſt puer pauper, & ſapiẽs, rege ſene, & ſtulto. Vel poteſt eſſe ſenſus; vt ſapiẽtia melior ſit ſtultitia, & etiam parua gloria, *ad tempus*, id eſt, in debito tempore collata, melior eſt ſtultitia, & ſubditur ratio. *Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.* Per dextram bona, per ſiniſtram mala. Statuet oues à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris. Vult ergo dicere, quod ſapientes cogitant bona, & ſtulti cogitant mala. Labia iuſti conſiderant placita, os impiorum peruerſa: dextra dat intelligere bona æterna, ſiniſtra temporalia, vnde: Longitudo dierum in dextra eius, in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. Vult ergo dicere, quod ſapientes cogitant bona æterna, & cupiunt, & ſtulti temporalia. Læua eius ſub capite meo, & dextra illius amplexabitur me: ergo ſtultus vana, & neſcit aliquo modo conſiderare diſcreta, nec in ſe, nec in aliis, quod maius inconueniens eſt, ideo dicit: *Sed & in via ſtultus ambulans*: In via, ſcilicet illa, quæ videtur ſibi bona. Via ſtulti recta in oculis eius: *Cum ſit ipſe inſipiens*, id eſt, cum inſipiente ambulat, quia in tenebris. Stultus in tenebris ambulat. *Omnes ſtultos aſtimat*, vnde: Sapientior ſibi videtur ſtultus ſeptem viris loquentibus ſententias.

1.Ioan.2.d

Prou.27.b

Eccl.4.c

Matth.25.c

Prou.10.d

Prou.3.b

Cant.2.b

Prou.12.c Eccl.2.c

Prou.26.c

Incidit hic quæſtio de hoc, quod dicit: *Qui in vno peccauerit.* Si enim Deus ſemper punit circa condignum: ergo qui peccat in vno, non debet puniri, niſi in vno, ergo non debet perdere multa, ſed vnum. Item ex hoc videtur, quod ſit connexio in vitiis, ſicut in virtutibus: quia ſi vitium eſt priuatio boni: ergo ſi vno peccato priuantur multa bona: ergo vno peccato incurrit homo multa vitia: ſed hoc non eſt, niſi per connexionem: ergo connexio eſt in vitiis. Item, quod ſit connexio in vitiis quantum ad omnia, videtur, dicitur enim: Qui in vno peccauerit, factus eſt omnium reus: ergo videtur, quod qui perpetrauerit vnum vitium, ſit ita reus, ac ſi omnia perpetraret. Sed contra: Quia aliqua vitia ſunt contraria: ergo ſi in vitiis eſſet connexio, tunc duo contraria eſſent in eodem. Item vitia non ſunt à Deo, ſed acquiſita ex opere noſtro, ſed certum eſt, quod non eodem actu acquiritur in nobis temperantia, & iuſtitia, quando ſunt conſuetudinales, ergo ſimiliter & in vitiis. Reſpondeo, dicendum, quod eſt loqui de peccato, & ratione deformitatis, & ratione obligationis ad pœnam: ſi ratione deformitatis, illa quidem reſpicit tria, ſcilicet priuationem boni gratuiti, priuationem boni naturalis, ſiue habilitatis, & vlterius inclinationem ad actum inordinatum, quæ dicitur habilitatio quædam. Ratione primi boni, eſt connexio in vitiis, quia qui peccat in vno peccato, amittit gratiam, & omnes virtutes, quatenus ſunt gratuitæ. Ratione vero priuationis habilitatis, non eſt connexio, ſed eorum diſtinctio, quia vnũquodque vitium propriam priuat habilitatem. Ratione tertij, ſcilicet inclinationis ad actum, non eſt omnimoda diſtinctio, nec omnimoda connexio, nec in quibuſdam inclinat ad alterum, in quibuſdam autem inclinat, ſicut peccatum gulæ ad peccatum luxuriæ: ſimiliter in ſpiritualibus ſuperbia ad inuidiam. Eſt iterum loqui de peccatis, quantum ad obligationem pœnæ, & ſic obligant ad duplicem pœnam, ſcilicet carentiæ viſionis, & acerbitatis ignis: quantum ad primum, eſt connexio, quia qui in vno peccato peccat, amittit gloriam debitam omnibus virtutibus. Quantum autem ad ſecundum, non eſt connexio, ſed diſtinctio, quia vnicuique reſpondet propria acerbitas. Iſtud ergo verbum Eccleſiaſtes, & beati Iacobi intelligitur quantum ad amiſſionem gratiæ, & gloriæ. Quod igitur obiicitur, quod punitur vltra condignum: dico, quod falſum eſt, quia qui peccat in vino actu, peccat contra gratiam omnium virtutum, & ideo totum meretur amittere.

Iac.2.c

Si ſpiritus poteſtatem habentis. Præmiſſa eſt ſupra ſapientis deſpectio, & econtra ipſius iuſta commendatio: ſubiungitur hic tertio ſtultorum promotio: & quia prælatio ſtultorum eſt oneroſa: ideo præmittitur patientiæ armatura, & ſubiungitur ſtultorum prælatio inordinata, ibi: *Et malum quod vidi*: præmittitur ergo patientiæ armatura, propter quam habendam, dicit: *Si ſpiritus poteſtatem habentis*, id eſt, furor prælati: ſpiritus enim furor dicitur: Quieſcite ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius. Et: Spiritus grandis, & fortis ſubuertens montes, & conterens, *aſcenderit ſuper te*; Ad opprimendum ſcilicet: Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus eius, væ nobis, quoniam vaſtati ſumus: *Locum tuum ne dimiſeris*, id eſt, locum patientiæ, & conſtantiæ, in quo anima conquieſcit, ſecundum illud: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Et: Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis veſtris, non tantum modeſtis, ſed & diſcolis: hæc eſt enim gratia, ſi propter conſcientiam Dei ſuſtinet quis, &c. Et redditur ratio vtilitatum: *Quia curatio faciet ceſſare peccata maxima.* Vocatur hic curatio flagellorum afflictio, in quibus homo curatur. Cura diſciplinæ eſt dilectio, & dilectio eſt cuſtoditio legum. Cauſalis eſt vtrobique prædicatio: quia ſcilicet per multa flagella per-

Iſa.2.d 3.Reg.19.b

Hier.4.a

Luc.21.d 1.Pet.2.c

Sap.6.c

Digitized by Google

uenitur ad dilectionem, & per hanc cuſtoditur lex: ergo ceſſare facit peccata.

Aliter exponitur: *Si ſpiritus poteſtatem habentis*, id eſt, ſpiritus ambitionis, id eſt, malitia ambitioſi; *Aſcenderit ſuper te*, id eſt, ſi venerit tibi in mentē, vt velis eſſe prælatus? *Locum tuum ne dimiſeris*, locum, ſcilicet ſubiectionis, & ſeruitutis, de quo: Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouiſſimo loco. Et: Confide autem in Deo, & mane in loco tuo, & ratio redditur: *Quia curatio faciet ceſſare peccata maxima*. Tranſlatio Symmachi habet: *Quia pudicitia*, vnde: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicauero, ipſe reprobus efficari. Aliter exponitur de diabolo: *Si ſpiritus poteſtatem habentis*, id eſt, diaboli: Non eſt ſuper terram poteſtas, quæ comparetur ei: *Aſcenderit ſuper te*: & hoc tentando. Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit. *Locum tuum ne dimiſeris*; locum, ſcilicet pœnitentiæ Nolite locum dare diabolo: *Quia curatio ceſſare faciet peccata maxima*, litera Origenis habet: *Saluatio*, quæ quidem eſt per medicinam pœnitentiæ. Malitia horæ obliuionem faciet luxuriæ magnæ: id eſt, breuis pœnitentia magna peccati.

Luca 13.b
Eccl. 11.c
1. Cor. 9.d
Iob 41.d
Luc. 11.c
Epheſ. 4.d
Eccl. 11.d

Eſt malum, quod vidi. Tangitur hic ſecundum ſcilicet ſtultorum promotio inordinata, tum propter defectum ſcientiæ, tum propter defectū vitæ, quia ſtulti, & mali præficiuntur, ſed ſapiētes, & diuites bonis moribus deprimuntur, propter quod dicit: *Eſt malum, quod vidi ſub ſole*, id eſt, in præſenti ſtatu hominum: *Quaſi per errorē egrediens*, non per errorē ſecundū veritatē, ſed apparenter per errorē, ſed tamen ſecundum iuſtam diſcuſſionē: *A facie principis*, illius ſcilicet, à quo eſt omnis poteſtas, qui iuſto iudicio dat aliquando malos prælatos. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Et exprimit, quod eſt illud malum, quantum ad defectū ſcientiæ: *Poſitum ſtultū in dignitate ſublimi: poſitum*, bene dicit: quia non eſt ibi, niſi falſa poſitio. Poſuiſti eis, deieciſti eos, dum alleuarentur: Vel, *poſitum*, tanquam lapidem inutilem. Vnde per Prophetā dicitur de ſtulto prælato: O paſtor, & idolū, derelinquens gregem, gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculū dextrum eius: brachiū eius ariditate ſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur. Et ideo: Sicut qui mittit lapidē in aceruū Mercurij: ita qui tribuit inſipienti honorē. Econtra: *Diuites ſedere deorſum. Diuites*, ſcilicet bonis moribus, & ſciētia, & gratia, de quibus: In omnibus diuites facti eſtis in illo, vt nihil vobis deſit in vlla gratia. Et: Diuitiæ ſalutis ſapientia, & ſciētia. Quantū ad vitæ defectū, dicit: *Vide ſeruos in equis*: ſeruos dicit peccatores, de quibus: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *In equis*, in plurali dicit ad expreſſionem pompæ. Cum fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos. Et contra: *Principes ambulantes, quaſi ſeruos*, illos ſcilicet principes, qui ſibi per bonam viam principantur. Seneca, ſi bene te rexeris, princeps eris: iſtos vidit quaſi ſeruos, ſed in futuro erunt econtrario. Omnis, qui ſe humiliat, exaltabitur, & qui ſe exaltat, humiliabitur.

Oſea 13.c
Pſalm. 72.c
Zach. 11.d
Prou. 26.a
1. Cor. 6.a
Iſa. 33.a
Ioan. 8.c
Deut. 17.c
Luc. 14.c

Quæritur hic, vtrum iuſtū ſit, quod mali præſint bonis. Quod ſic, videtur, quia inquit Apoſtolus: Non eſt poteſtas, niſi à Deo, ergo mali principes non habēt poteſtatē, niſi à Deo. Item: Non haberes, ait Chriſtus Pilato, poteſtatem aduerſus me vllam, niſi deſuper tibi datū fuiſſet. Exponit Auguſt. deſuper, id eſt, à Deo: ergo ſi Pilatus malus erat, & male vtebatur poteſtate: ergo, quod mali præſunt bonis, hoc eſt à Deo: Item: Subditi eſtote, non tantum bonis, & modeſtis: ſed etiam diſcolis, & reddit rationem, propter conſcientiam: ergo ſi iuſtum eſt eis ſubditos eſſe, cum omne iuſtum ſit à Deo, hoc etiam ab ipſo erit. Itē: Qui facit regnare hypocritam propter peccata: ergo. Contra: Ipſi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & ego non cognoui: ergo videtur, quod prælatio malorum non ſit à Deo. Item ſeruitus eſt pœna inflicta pro peccato: ergo nulli rectè, & iuſtè infligitur, niſi peccatori: ergo ab oppoſitis, nec dominium iuſtè datur, niſi iuſto: ergo ſi dominium datur peccatori, & ſeruitus iuſto; eſt ibi defectus ordinis, & iuſtitię: ergo non eſt à Deo. Præterea, ſi poteſtas malorum eſt iuſta, & à Deo: quia à Deo nihil eſt, niſi iuſtum, cum nullus debeat alicui auferre ius ſuum: ergo nullus debet laborare ad depoſitionem mali prælati: ergo quicumque laborat, contra hoc peccat.

Iob 34.d
Oſea 8.a
Ioan. 19.b
Aug. lib. 2. quæſt. ad Simpl. q. 1. tom. 4.
1. Pet. 2.c
Prou. 26.a
Eccl. 11.a
Pſalm. 7.d
Eccl. 36.d
Hier. 8.f

Reſpondeo dicendū, quod malus, vel iniuſtus prælatus eſt ſub triplici differentia. Quidam eſt iniuſtus in ſe, tamen iuſtè ingreditur, & iuſtè exequitur: & talis iuſto præeſſe poteſt, nec in hoc peccat, & iuſtum eſt tali ſubiectos eſſe. Eſt & alius: qui iniuſtè ingreditur, & exequitur: & talis nō poteſt iuſtè præeſſe, nec tali debet homo ſubeſſe. Eſt & alius, qui iniuſtus, ſed tamen iuſtè ingreditur: ſed iniuſtè exequitur, qui affligit bonos, & promouet malos: tali iuſtum eſt ſubeſſe in iis, quę ſpectant ad iuſtitiam: ſed in iis, quæ contra Deum ſunt, non debet homo ſubeſſe, & quia priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate, & ſi iuſtè ingreſſus fuerit, tamen iuſtum eſt, eum amoueri. Quod ergo obiicitur ad primam partē, vtrum malos præeſſe, ſit iuſtum: Dicendum, quod malos, qui bene regūt, præeſſe, non eſt malū Reipublicæ: ſed qui malè regūt, iuſtū eſt præeſſe non ſua iuſtitia, ſed diuina: quia facit eū regnare, propter peccata populi, & ſic patet reſponſio ad prima obiecta, quod malorū hominū poteſtas à Deo eſt.

Quod obiicitur in contrarium, primo, dico, quod intelligit quantum ad eos, qui intrant illegitimè, & propria auctoritate, non diuina. Quod obiicitur de ordine, dico, quod pœna peccati manet, etiā ſine peccato ad exercitationem: ſic etiam dico de ſeruitute in bonis. Quod obiicitur, ſi à Deo, ergo iuſtum eſt illum habere talē poteſtatem. Dicendum, quod per comparationē ad merita ſua non eſt iuſtum: immo iniuſtum: ſed in comparatione ad merita malorum ſubditorum, eſt iuſtum. Et quia ex diuerſis cauſis licitum eſt nobis velle contraria, vbi non patet diuina voluntas, & neſcimus, quod horū de futuro magis placeat Deo; iuſtè poteſt homo laborare, vt iniuſtus prælatus amoueatur. Præterea talē poteſtatem habuit à Deo, ſed executionem à ſe: poteſtatem habuit iuſtè, ſed exequitur iniuſtè: & ideo quoniam à Deo habet poteſtatem, eſt obediendum: ſed quia iniuſtè exequitur, vt non habeat, eſt laborandum, ſic patet illud.

Qui fodit foueam. Poſuit ſupra vanitatem ſecuritatis; hic intendit dare remediū contra vanitatem illam, & quia ſecuritas oriebatur ex defectu retributionis iuſtę, & regiminis prouidentiæ, qui apparebant eſſe; ideo ſunt hic duæ partes. Primo dat remedium contra defectum ordinis; ſecundo contra defectum iuſtitię retributionis, ibi; Mitte panem tuum. Inordinatio autem regiminis venit ex triplici cauſa; aut quia præficitur malus, aut quia ſtultus, aut quia inutilis, & remiſſus. Primo ergo dat remedium contra prælatum malum; ſecundo contra prælatum ſtultum, ibi; *Verba omnis ſapientis*. Tertio contra prelatum carnalem, & remiſſum, ibi; *Væ terra tibi, cuius rex puer eſt*. Quātum igitur ad primū, ſic procedit; primo dicit bonum prælatum non eſſe amouendum; ſecundo malum non eſſe ſuſtinendum, ſiue promouendum; tertio dicit ipſum promotū eſſe corrigendum: quarto quod non eſt ei occultè detrahēdum. Primo ergo dicit bonum prælatum non eſſe amouendum, nec per fraudulentiam, nec per violentiam. Vnde comminatur; *Qui fodit foueam*, ſcilicet parando laqueū bono prælato; *Incidet in eam*. Lacū aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Non eſt etiam amouendus per potentiam; vnde comminatur facienti contrarium. *Et qui diſſipat ſepem*, id eſt, bonum prælatum, qui cuſtodit ſubditos, ſicut ſepes. Vbi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio. *Mordebit eum coluber*, id eſt, diabolus, & dæmones, qui ſunt colubri mordentes. Ecce ego mittam vobis ſerpētes peſſimos, quib. nō eſt incantatio & mordebūt vos. *Qui trāsfert lapides*. Hic ſecūdo oſtēdit durū, & inutilē prelatū nō eſſe promouēdū, & cōminatur promouētib. durū: vnde dicit: *Qui trāsfert lapides*, id

Digitized by Google

Prou.26.d

Eccl.27.d

Matth.7.c

Eccl.27.a Iſa.1.b

Prou.27.c

Prou.15.d Prou.2.a

Leuit.19.c Gal.5.c

Prou.26.c

Sap.16.a

Ioan.15.c

Matth. 18.b

Prou.22.a

Luc.19.c

eſt,duros,& malos ad maioré promouet dignitatẽ. *Affligetur in eis*, id eſt per eos, vel propter eos. Sicut qui mittit lapidẽ in aceruũ mercurij,ita qui tribuit inſipiẽti honorẽ.Et poſt:Qui voluit lapidẽ,ad eũ reuertetur. Et: Qui in altũ mittit lapidẽ,cadet ſuper caput eius.Nõ eſt promouẽd⁹ van⁹,& inutilis,ideo dicit:*Qui ſcindit ligna.* Alia trãſlatio : *Qui dolat*,ille dolat, qui ſupponere vult ędificationi.Pręlat⁹ inutilis ligno cõparatur, quia ſicut lignũ infructuoſũ ſciſsũ igni traditur; ſic & prælatus. Omnis arbor,quę nõ facit fructũ bonũ,excidetur,& in ignẽ mittetur:*Vulnerabitur ab eis*,quia ſc.cõſciẽtia vulneratur. Plaga doloſa doloſi diuidet vulnera, Et:Vuln⁹, & liuor,& plaga tumẽs nõ sũt ligata,neq; fota oleo.*Si retuſũ fuerit ferrũ*.Hic ſubiũgit tertio,eũ pręlatũ,qui aliquo modo declinauit in malũ, eſſe corrigẽdũ, quia poteſt valere,quãuis oporteat multũ laborare : ideo dicit: *Si retuſũ fuerit ferrũ*,id eſt,acumẽ bonitatis,& ſapiẽtiæ fuerit immutatũ per culpã in pręlato:*Et hoc nõ vt prius*, acutũſupple,*Sed hebetatũ fuerit*,per culpã,*Multo labore*, ſc. correctionis:*Exacuetur*,id eſt,reducetur ad priſtinã rectitudinẽ.Ferrũ ferro acuetur,& homo exacuit amici faciẽ ſui : Et per hãc ſimilitudinẽ corporaliũ infert in ſpiritualib.*Et poſt induſtriã*,id eſt, laborẽ induſtrię. *Sequetur ſapiẽtia*.Sicut poſt acuitionẽ ferri ſequitur rectitudo,& ſubtilitas aciei ad incidẽdũ.Auris,quę audit increpationes vitę,in medio ſapientũ cõmorabitur. Et:Si quęſieris eã,quaſi pecuniã, & ſicut theſaurũ effoderis illã,tũc intelliges timorẽ Dñi, & ſcientiã inuenies. *Si mordeat*,Hic quarto oſtẽdit nõ eſſe tali pręlato occulte detrahendũ,& oſtẽdit,magnitudinẽ culpę detractionis, per ſimilẽ in corporalib.ideo dicit:*Si mordeat ſerpẽs in ſilẽtio*,quod eſt ipſius ſerpẽtis,quia occulte venenũ infũdit:*Nihil eo minus habet, qui occulte detrahit*, quia ſicut illud eſt fraudulẽter,ita & hoc, quia hoc eſt maledicere ſurdo.Nõ maledices ſurdo,nec corã cęco pones offendiculũ:ſicut eſt illud mortiferũ,ita & hoc.Si inuicẽ mordetis,& comeditis,videte,ne ab inuicẽ cõſumamini.Et:Verba ſuſurronis,quaſi ſimplicia, & ipſa perueniũt vſq; ad interiora vẽtris,ſicut etiã liberãtur aſpiciẽdo in ipsũ ſecũdũ,quod dicitur : Qui conuerſus eſt, nõ per hoc, quod videbat, ſanabatur, ſed per te Dñm Saluatorem omniũ:ita & nunc. Vnde ipſe dicebat: Si ſermonẽ meũ ſeruauerũt,& veſtrum ſeruabũt. Quæritur,vtrũ occulte dicere malũ de aliquo ſit detractio,& peccatũ,vbi cõſtat verũ dicẽti. Quod nõ videtur,quia ſicut bonus eſt dignus laude,ita malus eſt dignus vituperio:ergo ſicut iuſtũ eſt laudare bonum,ita iuſtum eſt vituperare malũ.ergo,ſicut non peccat, qui laudat bonũ,ita nec qui dicit malũ de malo. Itẽ ſicut congaudẽdum eſt bono,ita cõpatiendũ eſt malo:ergo ſicut poteſt aliquis recitare alicui bonum vlterius gaudendo ſine peccato,ita malis compatiendo,ergo qui dicit malũ de iſto occulte,ſi compatitur,non peccat. Præterea Dñs dicit,quod quando peccat proximus,eſt corrigendus corã vno,vel corã duob.quod ſi non audit, dicẽdũ eſt Eccleſiæ,ergo ſaltẽ de incorrigibili videtur, quod homo poſſit malũ dicere cuilibet. Cõtra:Quod tibi nõ vis fieri,alij ne feceris,ergo quod nõ vis de te dici, nõ debes velle,quod aliquis diceret de te malũ,te abſente, quia nihil tibi proderit dicere de alio,ſi nõ debes:ergo: Itẽ,qui dicit malũ de alio,aufert ei bonũ nomen : ergo cũ nomẽ bonũ ſit melius,quã multi theſauri : ergo cũ homo nõ poſſit auferre theſauros ſine peccato,ſimiliter,&c.Itẽ dicitur:Nõ maledices ſurdo, ſed qui maledicit retro,maledicit ſurdo,ergo facit cõtra illud pręceptũ.Itẽ peccatũ factũ in publico ſcãdalizat : ergo qui peccatũ aliquod,quod nõ eſt publicũ,publicat, ſcãdalizat:ſed ille,qui obloquitur, facit peccatũ innoteſcere, quod latet,ergo ſcandalizat eum,cum quo loquitur.

Reſpõdeo,dicẽdũ,quod qui dicit mãlũ de alio,aut dicit de neceſſitate compulſus,aut inductus vtilitate,aut exagitatus detrahendi libidine.Tunc cõpellitur neceſſitate,quãdo aſtringitur pręcepto,vel humano,vel diuino:humano,cũ dicit ei,qui poteſt pręcipere,& pręcipit vt d cat diuino,quãdo cõſciẽtia dictat homini,quod ipſe tenetur accuſare proximũ,vt corrigatur,ſecũdũ illud præceptũ Domini, de correctione fraterna.Tũc inducitur vtilitate,quãdo narrat malũ eius alicui,qui poteſt prodeſſe,& nõ obeſſe:ſicut quãdo quis narrat homini, qui diligit, & qui cõpatitur, & habet voluntatẽ corrigẽdi ipsũ:quãdo vero nõ conſideratur neceſſitas, nec cõſideratur vtilitas, etiã ſi ſit veritas,nõ excuſatur detrahẽdi libidine, immo peccato detractionis peccat, etiã ſi verũ dicat. Rationes igitur, quæ probant, quod peccatũ ſit dicere malũ de alio in abſentia,concedendæ ſunt,niſi interueniat vtilitas,vel neceſſitas:tũc.n.patet, quod nõ valẽt.Quod obiicitur in contrariũ,quod iuſtũ eſt laudare,&c.Dicendũ,quod quãuis digni ſunt vituperio,nõ tamen homo debet vituperare, nec eſt ſimile de laude, quia fama bona excitat ad bonũ, ſed mala ad malũ, & ideo nõ eſt publicãdũ malũ.Præterea, non eſt meum iudicare.Quodobiicitur de cõpaſſione dicẽdum, quod vera cõpaſſio eſt,in qua vulneratur cõpatiẽs, nõ in qua dãnificatur miſer. Et quia iſte in hac obloquutione dãnificat,peccator eſt in fama,ideo non debet accuſare.Quod obiicitur de Domini mandato, dicendum quod Dominus intelligit, quod vocandi ſunt,qui poſſunt,& volunt prodeſſe,cum per Eccleſiam non intelligat multitudinem,ſed eum,qui poteſt, & debet corrigere,& tali eſt dicendum.

Compaſſio vera quæ.

Verba oris Sapiẽtis.Dedit ſupra remediũ cõtra pręlati malitiã:Hic dat remediũ cõtra pręlati ſtultitiã,oſtendẽs pręlatũ ſtultũ nõ eſſe promouẽdũ:ſed magis pręcipitio dignũ:primo propter defectũ loquutionis diſcretę : ſecũdo propter defectũ cõſiderationis prouidę:tertio propter defectũ operationis fructuoſę.Propter defectũ locutionis diſcretæ,ſtult⁹ ſe ipsũ præcipitat:ſicut per antitheſim ſapiẽs exaltat,ideo dicit:*Verba oris ſapiẽtis gratia*:quia in ipſis propter diſcretionẽ acquiritur gratia. Sapiẽs verbis ſe ipsũ amabilẽ facit:ſed ecõtra:*Labia inſipiẽtis præcipitabũt eũ*,id eſt,verba, quæ procedũt de labiis inſipiẽtis.Os ſtulti contritio ei⁹,& labia illi⁹ ruina animę ei⁹.Et ratio præcipitationis eſt indiſcretio, quia indiſcrete inchoat,vnde dicit:*Initiũ verborũ ei⁹ ſtultitia.* Et ratio hui⁹ eſt,quia nõ cõſiderat,vnde:Vidiſti hominẽ velocẽ ad loquẽdũ,ſtultitia magis ſperãda eſt,quã illi⁹ correptio.Indiſcretio cõsũmat,vnde dicit : *Et nouiſſimũ oris illius,error peſſimus*,quia ſtultitia in fine perducit ad ſentẽtiã erroneã.Fatuitas ſtultorũ,imprudẽtia:quia ſicut dictũ eſt,Oculi ſapiẽtis in capite ei⁹,ſtult⁹ in tenebris ambulat vlteri⁹ in ſtultitia perſeuerat,ideo ſubdit:*Stultus verba multiplicat*,ita multiplicãdo verba ſtulta pertinax efficitur in malitia, contra quod:Non declines cor meum in verba malitiæ:& hoc inutile,& vanum,vnde dicitur : Qui tantum verba ſectatur,nihil habebit. Et: Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.

Ecul.20.b

Prou.18.b

Prou.29.c

Prou.14.c Eccl.2.c

Pſal.140.a

Prou.19.b Prou.14.c

Ignorat homo.Hic ſecundo oſtendit in ſtulto defectum cõſiderationis prouidæ quia cum ignoret præterita nõ poteſt pręuidere futura,ideo dicit:*Ignorat homo,quid ante ſe fuerit*,tãquã ſtultus,& incõſideratus. Cõſiderauit ſe,& abiit,& ſtatim oblit⁹ eſt,qualis fuerit: *Et quid poſt eũ futurũ eſt, quis ei poterit indicare*:quaſi dicat, nullus. Qui ignorat futura,nullo poteſt ſcire nũtio,& hoc quidem valde dãnoſum,vnde:Vtinã ſaperent,& intelligerent ac nouiſſima prouiderẽt.*Labor ſtultorũ* Hic tertio oſtẽdit in ſtulto defectũ operationis fructuoſę, quia in labore ſuo multũ affligitur, & parũ proficit, ideo dicit: *Labor ſtultorũ affliget eos*, quia nõ laborant in bonis. Vt iniq; agerent,laborauerunt.Et:Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perditionis,& ambulauimus vias difficiles,viã autẽ Domini ignorauimus,& huius rationem reddit : *Qui neſciunt in vrbem pergere*, id eſt,neſciũt viã rectã ad eũdũ in vrbem illam,de qua dicitur:Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator ponetur in ea murus,& antemurale. In hanc vrbem neſciunt ſtulti pergere, vnde;Quid habet amplius à ſtulto ſapiens;& quid pauper,niſi,vt pergat illuc,vbi eſt vita.

Deut.32.d

Hier.9.b Sap.5.b

Iſa.26.a

Eccl.6.c

Spiritualiter hic per ſapientem intelligimus Chriſtum, Chriſtus & Antichriſtus.

Digitized by Google

ſtum,per inſipientem Antichriſtum.*Verba oris ſapientis gratia* : quia verba Chriſti gratioſa:Diffuſa eſt gratia in labiis tuis:propterea benedixit te Deus in æternum.Et Stupebant omnes, qui eum audiebant ſuper prudentia, & reſponſis eius,& alii dicebant:Nunquid ſic homo loquutus eſt. Econtra inſipiens, eſt Antichriſtus, de quo:Dixit inſipiēs in corde ſuo,non eſt Deus,*Labia eius præcipitabunt eum*:quia propter ſuæ doctrinæ malitiam demergetur in profundum.Arctabuntur greſſus virtutis eius,& præcipitabit eum conſilium ſuum.Verba enim eius erunt verba blaſphemiæ,& ſuperbiæ,ideo ſtulta,& erronea. Vnde dicitur:Aduerſus Deum Deorum loquetur magnifica,& dirigetur,donec compleatur iracundia.Et:Reuelatus fuerit homo peccati,filius perditionis, qui aduerſatur , & extollitur ſuper omne, quod dicitur Deus.Iſte inſipiens non tantum indiſcretus erit in loquendo, ſed etiam improuidens:quia non conſiderabit ruinam, quę ſequutura eſt eum,ſecūdum quod dicit Apoſtolus:Quem Dominus Iesvs interficiet ſpiritu oris ſui.Iſtum inſipientem ſtulti ſequentur, & affligētur:*Qui neſciunt in vrbem pergere*,per veram fidem,& dilectionem.Mittet illis Deus operationem erroris,qui veritati non crediderunt,ſed cōſenſerunt iniquitati:eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo neſcientes decipientur. Vnde:Neſcierunt, neque intellexerunt,in tenebris ambulant.

Væ tibi terra. Dedit remedium contra inordinationem,quæ prouenit ex prælato malo,& ſtulto.Hic tertio dat remedium contra inordinationem , quæ prouenit ex prælato inutili,& remiſſo:oſtendens talem pigrum, & carnalem non eſſe præficiendū , nec etiam ſuſtinēdum.Et habet hæc pars duas,quia primo deteſtatur eū, oſtendens ipſum prælatione indignum, ſecundo dicit non eſſe ei occulte detrahendum, ibi:*In cogitatione tua.* Oſtendit ergo carnalem,& pigrum eſſe prælatione indignum:primo propter deordinationem gulæ:ſecundo propter infirmitatem,vel otioſitatē pigritiæ:tertio propter ineptitudinem lætitiæ:quarto propter ſubuerſionem iuſtitiæ,ob amorem pecuniæ. Propter deordinationem gulę,prælatus carnalis,& remiſſus eſt prælatione indignus,& vę eis,qui eum ſibi præficiūt,ideo dicit, *Væ tibi terra,cuius rex puer eſt*,id eſt,inſequutor paſſionum:pueri enim paſſionū ſunt inſequutores. Puer cētum annorum morietur:ideo Væ:quia occaſio damnationis æternæ, & ſignum indignationis diuinæ.Dabo pueros principes eorum, & effæminati dominabuntur eis, & quia principes ſequuntur ducem, ideo dicit: *Et cuius principes mane comedent*:cito quærentes delectabilia, & ideo ſemper ſunt inſipientes,quia dicitur:Luxurioſa res eſt vinū , & tumultuoſa ebrietas,quicumque iis delectatur,non erit ſapiēs:Et quia oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt,commendat cōtrarium in eius deteſtationē.*Beata terra,cuius rex eſt nobilis*, nobilitate, ſcilicet morum:quia nobilitas ſola eſt,quæ animū moribus ornat.De quo:Nobilis in portis vir eius:quando ſederit cum ſenatoribus terræ. Et quia principes ſequuntur ducē,ideo ſubdit : *Et cuius principes veſcuntur tempore ſuo*,id eſt,hora debita poſt negotia expedita,& hoc:*Ad reficiendum,non ad luxuriam.* Interlinearis:Tantum comedunt,vt viuant,non viuunt,vt comedant,ſicut illi de quibus:Coinquinationis,& maculæ deliciis affluentes,in conuiuiis luxuriantes.

In pigritiis humiliabitur. Hic ſecundo oſtendit ipſum prælatum remiſſum, indignum eſſe, propter otioſitatē pigritiæ,ad quam ſequitur deſtructio domus : propter quod dicit : *In primitiis humiliabitur contignatio.* Contignatio dicitur coniunctio lignorum ad cooperiendam domum. Iſta humiliabitur in pigritiis:quia dum negligitur reparari,corruit:ſicut etiam deſtruitur ædificium ſpirituale per pigritiam. Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo,frater eſt operis ſua diſſipātis.Et quia,vbi nō eſt timor Dñi pungens.regnat pigritia, ideo dicitur:Si non in timore Dñi tenueris te inſtanter , cito ſubuertetur domus tua : *Et in infirmitate manuum perſtillabit domus*.Idem dicit, ſed magis explanat. *Domus perſtillat*, quando eſt pluuioſa,& non defendit ſe ab imbribus,in qua non eſt bonum,nec ſecurum eſſe,Vnde:Tecta perſtillantia in die frigoris,& litigioſa mulier comparantur. Iſta domus perſtillat,quando manus ſunt infirmæ, & remiſſæ,& ideo : Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite,& greſſus rectos facite pedibus veſtris.*In riſum faciunt panem,& vinum.* Gloſſa,Prælati in riſu,id eſt,in lætitia inepta. Anima mea habes multa bona in annos plurimos,comede,bibe,epulare : & ideo ſubiungit : *Vt epulentur bibentes*, faciunt enim, vt comedant, non vt eſurienti frangāt.Epulati eſtis ſuper terram,& in luxuriis enutriſtis corda veſtra, & de hoc reprehenduntur. Cythara,& lyra,& vinum in conuiuiis veſtris,& opus Dei non reſpicitis.

Et pecuniæ obediunt omnia. Tangitur hic tertio,quod indigni ſunt propter ſubuerſionem iuſtitiæ,quam ſubuertunt ob amorem pecuniæ,ideo dicit: *Et pecuniæ omnia obediunt*:quia omnes pecuniā ſuper omnia diligunt. Omnes diligunt munera , ſequuntur retributiones:& inde ſequitur ſubuerſio iuſtitiæ:pupillo non iudicāt,& cauſa viduæ nō ingreditur ad eos.Quare?quia nihil habet eis dare.A minore vſq; ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent.*In cogitatione tua.* Supra oſtendit carnalem, & pigrum indignū prelatione:hic cōpeſcit ſubditos in occulta detractione,ſi contingat talem perfici,&primo ponit exhortationem:ſecundo reddit rationem.Exhortatur igitur,vt nec malum dicat,minuendo famam,nec malum interpretetur,optando eius miſeriam, ideo ait: *In cogitatione tua regi ne detrahas*:id eſt,in occulto. Diis non detrahes,& principi populi tui non maledices.*Et in ſecreto cubiculi tui*:id eſt, conſcientiæ:*Ne maledixeris diuiti.* Et hoc imprecando malum. Benedicite perſequentibus vos , benedicite, & nolite maledicere. Et: Non maledictum pro maledicto.

Quia aues cœli. Hic redditur exhortationis ratio:quia publicabitur ab angelis, quod dixiſti in occulto:quia, *Aues cœli portabunt vocem tuam.* Aues cœli vocat dæmones, propter ſuam velocitatem : quia veloces ſunt:vel propter rapacitatem.Deſcēderunt volucres cœli ſuper cadauera,& abigebat eas Abraham.Et:Aliud cecidit ſecus viam,& volucres cœli comederunt illud.Et appellatur hic,cœlum,aēr caliginoſus,in quo ſunt dæmones: Iſti portant vocem,quia publicant frequenter occulta. Nihil ocultum, quod non ſciatur:*Et qui habet pennas, annuntiabit ſententiam.* Diabolus annuntiabit tuam malam loquutionem:quia ipſe eſt accuſator,ſed ipſe proiicietur tandem.Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum,qui accuſabat eos die,ac nocte.

Sed incidit hic dubitatio; quia dicit, quod,*Aues cæli*; id eſt,dæmones annuntiant determinationem cogitationis; ergo videtur, quod diabolo ſit nota voluntas noſtra, & cogitatio. Sed contra hoc eſt , quia de ſolo Deo dicitur,Quia ipſe eſt ſcrutans corda,& renes;ergo ſolus cognoſcit cogitationes,& affectiones. Item dicit Auguſtinus, quod ſi diabolus cognouiſſet patientiam Iob,nunquam eum tentaſſet;quia non tentat aliquem, niſi vt vincat,non vt vincatur.Reſpondeo,dicendum, quod nec dæmones , nec etiam boni Angeli,niſi in verbo,poſſunt cognoſcere cogitationes noſtras, & affectiones occultas;& voco occultas quæ non manifeſtantur per ſigna; eas autem , quæ per ſigna manifeſtantur,dæmones deprehendunt , & illas cognoſcunt, & quia pauci ſunt, quorum non appareant aliqua ſigna,vel in opere, vel in facie , vel in verbo , ſeu alio modo;ideo dicit,quod audiunt.

Item quæritur de hoc,quod dicit,quod,*Aues cæli portabunt,vel annuntiabunt*. Ego quæro , quomodo portabunt?Si dicatur,quod ad eum , de quo dicitur;illud falſum eſt,quia tunc quilibet ſciret omnia mala occulta, quæ de ſe dicuntur; intelligit ergo,quod portabunt ad Deum.Sed contra;Deus eſt nobis immediatior,& prę-ſentior, quam dæmones; cum non lōge ſit ab vnoquoque noſtrum.Si igitur portare,vel annūtiare ſit ei,qui

diſtat,

Pſal.44.a — Luc.2.c — Ioan.7.e — Pſal.13.a — Iob.18.b — Dan.10.f — 2.Theſſ.2.b — Ibid.c — Ibid.d — Pſal.140.b — Iſa.65.d — Iſa.3.a — Prou.20.a — Prou.31.c — 1.Pet.2.c — Prou.18.b — Eccl.17.a — Prou.27.c — Hab.12.c — Luc.12.c — Iac.5.a — Iſa.5.c — Iſa.2.d — Hier.6.c — Exod.22.d — Rom.12.c — 1.Pet.3.b — Gen.15.c — Matth.13.a — Matth.10.c — Apoc.12.c — Pſal.7.c & Apoc.2.f

diſtat,patet,quod non ſit idem. Item illud portare,per quos ſcitur,aut per Angelos bonos,aut per malos:non per bonos, quia boni noſtram ſalutem procurant, non ergo damnationem:non ergo offerunt mala.Si per dæmones,contra:Dæmones Deum non vident,nec magis Deo loquuntur,quam mali homines : ergo ſi mali homines non ferunt ad Deũ:ergo nec dæmones.Reſpondeo, dicendum, quod aues dicuntur hic mali ſpiritus, ſiue dæmones, iſti dicuntur Deo portare merita mala, & occulta:Angeli autem boni merita bona portare dicuntur:portare autem hoc,non eſt Deo voce tenus referre,vel ei tanquam ignoranti notificare:ſed malitiam noſtram cognoſcere:& cogitatione memorari,& teſtis eſſe : boni autem addunt ſupra cognitionem , memoriam,& teſtimonium,interceſſionem : mali vero accuſandi voluntatem,& ſic patet reſponſio : quia non referunt , tanquam diſtanti , ſed tanquam iudici : & ad ſecundum , quia mali ex officio mala conſeruant , & damnationem procurant : ideo eis competit.

CAPVT VNDECIMVM.

Mitte panem tuum. Poſuit ſupra remedium contra hoc,quod videbatur deficere regimen prouidentiæ ex inordinatione prælationis:hic ſecundo ponit remedium contra hoc , quod videbatur retributio iuſtitiæ,propter quam aſſecurabatur homo in malo,& torpebat ad bonum. Remedium autem hoc conſiſtit in conſideratione retributionis futuræ:& quoniam Deus tribuit benefacientibus bona:& malefacientibus retribuet mala:ideo primo ex conſideratione præmij mittet ad bonum : ſecundo ex conſideratione ſupplicij reuocat à malo,ibi:*Si annis multis vixerit homo.* Bonũ autem, ad quod inuitant,eſt bonum pietatis,quæ valet ad omnia, & propter quam maximè iuſti ſaluantur,ſicut patet apud Matthæũ,vbi ſola opera miſericordiæ numerãtur.Ideo hortatur hic ad opera miſericordiæ,& eleemoſynæ faciẽdæ propter retributionem,& primo hortatur,vt fiant libenter:ſecũdo,vt fiant abundanter, ibi: *Da partes octo.* Tertio,vt fiant inceſſanter,ibi:*Qui obſeruat ventum.* Cum ergo hortatur,vt fiant voluntariè,& libenter, præmittit exhortationem,& ſubiungit retributionem:exhortatur igitur ad libenter eleemoſynam faciendam,ideo dicit:*Mitte panem tuum*,id eſt,libenter, & liberaliter da,non per extorſionem , & quaſi coactus:Vnuſquiſq; provt deſtinauit in corde ſuo,non eſt triſtitia,aut ex neceſſitate : hilarem enim datorem diligit Deus.*Panem tuum*,non alienum. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperis,quaſi qui victimat filiũ in aſpectu patris.*Super tranſeuntes aquas.* Aquę,quas vidiſti,vbi meretrix ſedet,populi ſunt,& gentes. Trãſeuntes aquæ ſunt,qui tranſeunt de gente in gentem,& de regno ad populũ alterum:tales ſunt peregrini,& aduenæ,iſtis facienda eſt eleemoſyna.Frange eſurienti panẽ tuum,& egenos vagoſq; induc in domũ tuã.Vel aquæ ſunt tribulationes præſentes:iuxta illud : Intrauerunt aquæ vſq; ad animã meam.Tranſeũtes aquæ ſunt pauperes,& afflicti,qui per tribulationes tranſeunt ad requiem,talibus eſt eleemoſyna facienda,Cum facis conuiuium,voca pauperes,ac debiles, cæcos & claudos:& redditur ratio. *Quia poſt tempora multa inuenies illum*,id eſt retributionem pro illo,non ergo deficit retributio, ſed differtur : Benefac iuſto,& inuenies retributionem magnam,& ſi non ab ipſo,certè à Domino.Item:Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.

Da partes ſeptem. Hic ſecundo hortatur ad dandum abundanter,& præmittit exhortationem, & ſubiungit rationem:exhortatur ergo ad abundantiam,dicens: *Da partes ſeptem,necnon & octo*,id eſt,ſecundum poſſibilitatem tuarum virium, da eleemoſynam, vt, ſiue pauper fueris,ſiue dives, des bonorum tuorum ſeptimam , & octauam,id eſt,partem pauperum facias bonam:Vt veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat. Et : Date eleemoſynã de eo,quod ſupereſt:ideo dicit. *Da partes ſeptem*,per ſenarium enim intelligimus, quantum ſufficit ad ſupplendam neceſſitatem propriam , quidquid vltra illud eſt,dicitur.*Septem,& octo*,& hoc pauperibus eſt diſtribuendum, non eſt congregandum in theſauros terrenos, ſed cœleſtes, vnde : Theſaurizate vobis theſauros in cœlo,vbi nec ęrugo,nec tinea demolitur. Et:Si multum tibi fuerit, abundanter tribue:ſi parum, etiam illud libenter impertiri ſtude:& ratio huius largitatis redditur,cum infertur:*Quia ignoras*.,& multiplex redditur ratio,ſcilicet propter cautelam mali, vnde dicit:*Ignoras,quod ſit futurum mali ſuper terram*, quia ergo non es certus, neceſſe habes tibi prouidere,ne incidas in periculum : & remedium optimum eſt abundans eleemoſyna. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te rogabit,& liberabit ab omni malo:propter amplificationem meriti, dicit:*Si repletæ fuerint nubes*,à Deo ſupple. *Imbres ſuper terram effundent*:propter imbrem terra fructificat.Veniet quaſi imber temporaneus, & ſerotinus terræ, & ad fructificandum, vel ad fruendum , & ad multiplicandum bona terræ, merito eleemoſynæ:ſicut enim imbres plene inebriant terram pluuia,ſic eleemoſynæ multiplicatæ inebriant animam gratia : Qui autem adminiſtrant ſemen ſeminanti , & panem ad manducandum præſtabit , & multiplicabit ſemen veſtrum,& augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ. Propter ſtabilitatem præmij,quod non poterit variari , nec perdi , propter quod dicit : *Si ceciderit lignum ad auſtrum*, lignum iſtud,homo de quo Iob : Lignum habet ſpem,ſi præciſum fuerit,rurſum vireſcit: & auſter dat intelligere calorem charitatis, & ſtatum gloriæ : Surge aquilo , veni auſter , & perfla hortum meum. Lignum igitur cadere ad auſtrum eſt hominem in morte introduci in gloriam. *Ibi erit*,id eſt,nunquam poterit demereri. Qui vicerit,faciam illum columnam in templo Dei mei , & foras non egredietur amplius. *Si ceciderit ad Aquilonem , ibi erit*, id eſt, ſi ad pœnam infernalem. Ab Aquilone pandetur omne malum : qui cadit in infernum, ibi erit, quia inde nunquam liberabitur. Iuſto enim dicitur : Ignis eorum non extinguetur,& vermis eorum non morietur. *In quocunque loco ceciderit , ibi erit* , ſiue bono , ſiue malo. Quæ ſeminauerit homo , hæc & metet.

Qui obſeruat ventum,Hic hortatur ad dandum inceſſanter:& primo docet tempora non eſſe obſeruãda:ſecundo opera diuina non eſſe perſcrutanda:tertio opera miſericordiæ continuanda. Quantum ad primum, dicit ; *Qui obſeruat ventum, non ſeminat*, quia frequenter venit ventus,quem non vult,& frequenter non venit ventus , qui placeat ; *Et qui conſiderat nubes , nunquam metet* , & ideo oportet, quod quando eſt tempus metendi,metat,& ſerendi,ſerat ; non expectet;ſic in propoſito,dum tempus bonum faciat : Cor inopis ne affligeris , & ne pertrahas datum anguſtianti. Et ; Ne dicas amico tuo ; Vade , & reuertere & cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare , & ita non debet tardare.

Quo modo ignoras. Supra dixit,diuina opera non eſſe conſideranda , vel perſcrutanda , quia non poſſumus, ideo dicit ; *Via ſpiritus*,qui eſt Deus, quia ignoramus. Spiritus vbi vult ſpirat,& vocem eius audis,& neſcis, quo vadat. Et ; Si venerit ad me non videbo eum ; ſi abierit , non intelligam. Spiritus , qui eſt animus,ſiue ſpiritualis creatura,cuius materia id eſt,ortus,neſcitur, nec etiam occaſus. Quis nouit,ſi ſpiritus filiorum Adã aſcendat ſurſum.Spiritus,qui eſt ventus,cuius via neſcitur , id eſt , origo. Qui profert ventos de theſauris ſuis. Et;Flauit ſpiritus tuus,& operuit eos mare. Dicit ergo , *Quo modo ignoras,quæ ſit via ſpiritus,& qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis* , id eſt, quomodo compaginentur,& diſtinguantur,quia etiam ipſe Auicenna dicit , quod vis formatiua membrorum , eſt vis diuina. Et in libris Machabæorum;Neſcio,qualiter in vtero meo apparuiſtis, neq; enim ſpiritum,& animam donaui vobis,& ſingulorum membra non ego compegi. Sed ille compegit,cui inquit Iob ; Oſſibus,& neruis

Matth.25. 6.d

2.Cor.9.b

Eccl.24. c

Apoc.17.d

Iſa.58.b

Pſalm.17.8.a

Luc.14.c

Eccl.12.a Luc.16.c

2.Cor.8. c Luc.11 f

Matth.6.c

Tob 4.d

Eccl.29. c

Oſea.6. a

2.Cor.9.b

Iob 14. b

Cant.4.d

Apoc.3. c

Hier.1. c

Iſa.66.g

Gal.6. b

Eccl.8.a Prou.3.d

Ioan.3.a Iob 9. b

Eccl.3.d

Pſalm.134.b Exod.15.c

1.Mach.7.c

Iob 10. b

uis compegiſti me. Quo modo hæc ignoras,quæ ſunt carnalia. *Sic ignoras opera Domini qui fabricator eſt omnium*, opera, id eſt, occulta iudicia, de quibus : Magna opera Domini,exquiſita in omnes voluntates eius. Sic opera ignoramus. O altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei , quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius , & inueſtigabiles viæ eius.

Mane ſemina. Hic tertio hortatur ad benefaciendum inceſſanter & præmittitur exhortatio,ſecundo ſubiungitur exhortationis ratio,& tertio remuneratio.Exhortatur ergo ad faciendum opera miſericordiæ inceſſanter,cum dicit:*Mane ſemina ſemen tuum*,hoc eſt,in tempore iuuentutis, quia : Bonum eſt viro, qui portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. *Et veſpere , ne ceſſet manus tua*,id eſt,in ſenectute,quaſi dicat in omni tempore, & ætate ſine ceſſatione ſunt facienda bona.Bonum autem facientes,non deficiamus, tempore enim accepto metemus,non deficientes,ideo continuè ſerendum,quia : Qui parce ſeminat , parce & metet , & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus , & metet : *Quia neſcis*. Hic notatur ſecundum,ſcilicet exhortationis ratio, quia neſcit homo, quando, & quæ opera acceptat Deus , ſicut qui ſeminat, neſcit quod ſemen fructum faciet : ideo dicit : *Quia neſcis,quid magis oriatur hoc*, id eſt,ſerotinum. *Aut illud*,id eſt,matutinum. Neſcit homo vtrum amore,an odio dignus ſit. *Et ſi vtrumque ſimul melius erit*, quia plura bona paucioribus magis eligenda. Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas.

Dulce lumen. Hic notatur tertium,ſcilicet,remuneratio,& hæc eſt aſpectus luminis,& ſolis æterni, in quo eſt ſumma dulcedo, & ita magna remuneratio eſt,propterea dicit : *Dulce lumen*,ad aſpiciendum. De hac dulcedine : Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. *Et delectabile eſt oculis meis videre ſolem* , illum ſolem,de quo dicitur:Orietur vobis timentibus Deum, ſol iuſtitiæ. Hunc ſolem, delectabile eſt videre. In quem deſiderant Angeli proſpicere. Et quia ij ſoli videbunt illud lumen,qui erunt in dextris : ideo dicitur: Delectationes in dextera tua vſque in finem.

Poſſunt hæc breuiter etiam exponi de eleemoſyna ſpirituali,quæ conſiſtit in inſtructione proximi,ad quã ſimiliter exhortatur ad dandum libenter , ſiue abundanter,& inceſſanter: libenter,vel liberaliter, cum dicit: *Mitte panem tuum*,id eſt,gratis da.Gratis accepiſtis, gratis date:*Panem*,ſcilicet doctrinæ,de quo dicitur:Paruuli petierunt panem,& non erat,qui frangeret eis.*Super tranſeuntes aquas*,id eſt,contemnentes bona temporalia,quibus ſolis dicitur:Nolite ſanctum dare canibus. Abundanter etiam diſpenſanda,ideo dicit:*Da partes ſeptem*,intelligimus doctrinam Chriſti veteris teſtamenti:quia ibi præcipiebatur ſeptima dies ſeruari:*Per octo*, intelligimus doctrinam noui teſtamenti , quia octaua dies obſeruari præcipitur : & quia non poteſt homo abundanter doctrinam communicare , niſi deſuper impleatur,dicit:*Si impleta fuerint nubes,imbrem emittent ſuper terram*;Nubes ſunt prædicatores boni,qui volant ad alta per contemplationem. Qui ſunt hi , qui vt nubes volant,& quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?Iſti replentur à Domino ſcientia.Repleta eſt terra ſcientia tua,ſicut aqua maris operientis: & hoc per Spiritum ſanctum : Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Iſtæ nubes repletæ effundent imbrem , id eſt , diuini verbi doctrinam : Ipſe,tanquam imbres, emittet eloquia ſapientiæ ſuæ. Et : Quo modo deſcendit imber , & nix de cœlo , & inebriat terram, & infundit eam , ſic erit verbum meum ſuper terram cordis ad fructificandum. Terra ſuper ſe venientem bibens imbrem , & proferens terram optimam.

Inceſſanter etiam eſt diſpenſanda , ideo dicit : *Qui conſiderat vẽtum,non ſeminat*. Seminare,eſt verbum Dei prædicare. Exiit , qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum, & poſt ſemen eſt verbum Dei. Ventus iſte,eſt ventus detractionis,de quo dicitur:Ventus venit à regione deſerti,& concuſſit quatuor angulos domus. Qui obſeruat hunc ventum detractionis , nunquam ſeminat : quia qui timet verba hominum detrahentium , non prædicat ad fructum, immo agitatur,vt arundo. Quid exiſtis videre? Arundinem vento agitatam? *Et qui conſiderat nubes,nunquam metet*. Nubes,vt dicit Gloſſa,eſt blandimentum adulationis , quod qui cupit habere, nunquam metet vitam æternam , quia : Receperunt mercedem ſuam. Et : Qui ſeminat in carne ſua,de carne & metet corruptionem : & ideo non ſunt hæc attendenda,ſed mane,& veſpere prædicandum. Prædica verbum,inſta opportunè,importunè.Et:Per triennium non ceſſaui die , ac nocte cum lacrymis monens vnumquemque veſtrum.

Si annis multis vixerit homo. Supra hortatus eſt ad bonum , conſideratione præmij. Hic attendit reuocare à malo, conſideratione futuri iudicij , & ſupplicij : & id quidem facit hoc ordine : primo dicit futuri temporis habendam eſſe memoriam;ſecundo reprehendit præſentem lætitiam : tertio hortatur abiicere omnem nequitiam , & malitiæ abundantiam ad futuri temporis memoriam habendam , quantumcunque homo abundet præſenti proſperitate,propter quod dicit : *Si annis multis vixerit homo* : Quia re vera,etſi videantur multi, tamen multi eſſe non poſſunt,ſecundum illud : Numerus dierum hominis,vt multum centum anni. *Et in his omnibus lætatus fuerit*:ſecundum quod illi,de quibus dicitur:Tenent tympanum,& gaudent ad ſonitum organi,ducunt in bonis dies ſuos : *Meminiſſe debet tenebroſi temporis*, id eſt, diei iudicij, quæ erit tempus tenebroſum.Dies illa,dies iræ,dies tenebrarum,& caliginis:*Et dierum multorum.* Iſti ſunt dies,ſiue anni æternitatis. Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia.Memorari debet diei iudicij,vt timeat : memorari debet gloriæ, vt ſperet , & gaudeat , & hoc ſecundum viciſſitudinem operum,vnde : In die bonorum , ne immemor ſis malorum , & in die malorum , ne immemor ſis bonorum : Dierum, inquam, *multorum, qui cum venerint,vanitatis arguentur præterita* , id eſt , manifeſtè oſtenduntur fuiſſe vana,vnde Hieronymus:Cum regnum Chriſti venerit,cætera regna euaneſcent:*Arguentur præterita* : De vanitate inſtabilitatis. Quid nobis profuit ſuperbia , & diuitiarum iactantia , quid contulit nobis : tranſierunt hæc omnia,velut vmbra.Arguentur de vanitate iniquitatis:Quid nequius,quam quod excogitauit caro,& ſanguis. Et hæc arguentur : quæ enim arguuntur , à lumine manifeſtantur.

Lætare ergo iuuenis. Hic ſecundo reprehendit præſentem lætitiam aſſerens hominem pro illa iudicandum eſſe , vnde ironicè loquens , dicit : *Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua*;Quia illa ætas lætitiæ apta,vnde dicitur : Venite, fruamur creatura,tanquam in iuuentute celeriter;quaſi dicat,ne læteris in iuuentute, ne doleas in ſenectute,vnde:Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cordis tui:& explicat lętitiam,vt ſit completa in animo.& in opere,& in ſigno:quantum ad lętitiam delectationis in animo , dicit : *Et in bono ſit cor tuum*:quaſi dicat,non læteris corde,quia:Cor ſtulti vbi lætitia. Quantum ad delectationem in opere,dicit : *Et ambula in viis cordis tui*, id eſt, exterius comple opere, quod deſideras corde : quaſi dicat, non ambules. Fili poſt concupiſcentias tuas non eas , & à voluptate tua auertere. Quantum ad lætitiam in ſigno,dicit: *Et in intuitu ocularum tuorum*, vt ea tueatur oculus, quæ deſiderat cor,& operatur manus tua:ſecundum quod dicitur de illis, de quibus : Habentes oculos plenos adulterij,& inceſſabilis delicti : quaſi dicat,non ſic amabiles. Pro eo, quod eleuatæ ſunt filiæ Sion,& ambulauerunt extento collo , & nutibus oculorum ; & quod iſtud ſit ironicè dictum,patet,qui comminatur malum ſic lætantibus, vnde ſubdit ; *Et ſcito, quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium* ; Et ideo omnia ſunt fugienda. Fugite à facie gladij , quia vltor iniquitatis eſt gladius , & ſcitote eſſe iudicium.

Aufer iram. Hic tertio hortatur abiicere omnem nequitiam,

Pſalm.110.a *Rom.11.d* *Matth.11.a* *Matth.6.b* *Gal.6.b* *Thren.3.c* *2. Tim.4.a* *Act.20. f* *Gal.6.c* *2.Cor.9.b* *Eccl.9.a* *Eccl.18.a* *Iſa.32.d* *Iob 21.b* *Pſalm.30.d* *Sopho.1. d* *Mal.4.a* *Pſalm.83.d* *1.Pet.1.c* *Eccl.11.c* *Pſalm.15. d* *Sap.5.b* *Matth.10. a* *Thren.4.a* *Eccl.17. d* *Matth.7. a* *Sap.2.b* *Iſa.60. b* *Eccl.5.a* *Iſa.11. c* *Eccl.7.a* *Sap.1.b* *Eccl.18.d* *Eccl.39. a* *Iſa.55.c* *2. Pet.2.c* *Heb.6.b* *Iſa.3.c* *Matth.13. b* *Iob 19.d* *Iob 1. d*

Digitized by Google

carnis.Quantum ad malitiam cordis dicit:*Aufer iram à corde tuo*:vt non iraſcaris,quia ira reddit hominem nequam.Ego autem dico vobis,quod omnis, qui iraſcitur fratri ſuo,reus erit iudicio:etſi iraſcitur, non perdurare debet, vnde dicitur:Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.Quantum ad immutationem carnis, dicit:*Et amoue malitiam à carne tua*.Et ſic excludit omnem immunditiam carnis.Abiicientes omnem immũditiam. & abundantiam malitiæ,ſuſcipite inſitum verbum.Ille aufert malitiam à carne, qui mortificat eam. Mortificate membra veſtra,quæ ſunt ſuper terram:& redditur ratio huius:*Adoleſcentia enim,& voluptas vana ſunt*:quia cito tranſeunt.Tranſit mundus,& concupiſcentia eius, & ideo : Qui nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia,quid contulit nobis ? Tranſierunt hæc omnia, velut vmbra.

Matth.5.c
Epheſ.4.d
Luc.1.c
Coloſ.3.a
1.Ioan.2.c
Sap.5.b

CAPVT DVODECIMVM.

Memento Creatoris tui.]Egit ſupra de vanitate pœnalitatis,quæ eſt pœna, & peccati occaſio:Hic agit de illa,quæ eſt pura afflictio,quæ reuocat à malo, & ſollicitat in bono.Et habet hæc pars duas,quia primo tangit pœnalitates,& miſerias in generali:ſecundo in ſpeciali, ibi : *Quando commouebuntur*. Pœnalitatem igitur in communi deſcribit,quantum ad tria : primo, quantũ ad præſentiam nociui:ſecundo,quãtum ad abſentiam iucundi;tertio, quãtum ad defectum remedij, ex quorum conſideratione hortatur meminiſſe Dei. Quantum igitur ad præſentiam nociui dicit:*Memento Creatoris tui*:laudem, & confeſſionem ſibi dando. *In diebus iuuentutis tuæ*,id eſt,quandiu viuens es,& ſanus. Confiteberis viuens, viuus,& ſanus confiteberis, & laudabis Deum,& gloriaberis in miſerationibus illius: & ratio huius eſt:vt non expectetur tempus ſenectutis,in quo eſt præſentia nociui,propter quod dicit:*Antequã veniat tẽpus afflictionis*.Ante languorẽ adhibe medicinã:& ante iudiciũ interroga teipsũ:*Et appropinquẽt anni,de quibus dicas,non mihi placent*. Iſti ſunt anni, in quibus natura humana inquietatur per multas moleſtias,& iſti ſunt in ſenectute,& appropinquant, vnde dicitur:Anni noſtri,ſicut aranea,meditabuntur. Et:Superuenit mãſuetudo,& corripiemur.Quantũ ab abſentiã iucundi,dicit:*Antequam tenebreſcat Sol*. In cuius aſpectu eſt magna incunditas.Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolẽ, vnde Tobias dicebat:Quale gaudiũ mihi erit,qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video.Et vt ſignificet omnimodã abſentiã,excludit omne bonum lumen cœleſte,vnde dicit:*Antequam tenebreſcat Sol*,vt ſcilicet non videatur in ſua rota : *Et lumen*,vt non videatur eius influentia,& hoc de die:*Et luna & Stellæ*, de nocte.Stellæ cœli,& ſplendor earum non expandent lumen ſuũ,obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo,& luna non ſplendebit in lumine ſuo. Quantũ ad defectum remedij,dicit:*Et reuertãtur nubes poſt pluuiã*. Poſt pluuiã conſueuit cœlũ ſerenari:quando ergo poſt pluuiam reuertitur turbatio nubiũ, ſignum eſt, quod non eſt reditus ad exultationem,& lætitiam.Poſt tempeſtatem,tranquillum facis, & poſt lacrymationem,& fletum,exultationem infundis.Sed dies illi conuertentur in tenebras, nec reuertentur ad lucem. Expectet lucem,& non videat,nec ortum ſurgentis auroræ.

Spiritualiter hortatur hic vnumquemque recordari beneficiorum Dei,& ipſius benefactoris,antequã tradatur homo in reprobũ ſenſum,& incidat in cæcitatẽ erroris,propterea debent recordari Dei, quia Creator. Primum quidem dedit eſſentiam:Ego feci terrã,& hominem ſuper eam creaui,ideo recordandum. Contra quod:oblitus es Dei Creatoris tui.Dedit potentiã:Domini Dei tui recordaberis, eo quod ipſe retribuit tibi vires,vt impleret pactum ſuum. Dedit operationẽ bonã:Deus operatur in nobis velle, & perficere. Et:Omnia opera noſtra operatus es nobis:& ideo recordandũ.Memor fui operum Domini,quia memor ero ab initio mirabiliũ tuorum.Quia pro nobis incarnatus.Exultabimus,& lætabimur in te memores vberum tuorum ſuper vinum.Qui redẽptor,qui pro nobis paſſus : Recordare paupertatis meæ. Quia nobis cibus de cœlo datus eſt:Memoriã fecit mirabilium ſuorũ miſericors, & miſerator Dominus eſcam dedit timentibus ſe.Quia remunerator ſecundũ meritũ. Reddis vnicuique ſecũdum opera ſua:propter hoc dicitur:Memor fui iudiciorum tuorum.Ad votum:Nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ,& propterea ſubditur : Anima mea deſiderauit te in nocte.Supra deſiderium:Miſerationum Domini recordabor ſuper omnibus bonis, quæ reddat nobis Dominus.

Ecclſ.17.d
Eccl.18.c
Pſal.89.b
Ibidem.
Eccl.11.c
Tob.5.b
Iſa.13.b
Tob.3.d
Iob.3.b
Rom.1.d
Iſa.45.b
Deut.32.c
Deut.8.d
Phil.2.b
Iſa.26.c
Pſal.76.c
Cant.1.a
Thren.3.b
Pſal.110.b
Pſal.61.d
Pſal.118.g
Iſa.26.b
Iſa.63.b

Huius igitur Creatoris debemus recordari, & gratias agendo,& ad ipſum conuertendo:*Antequam tenebreſcat Sol*,ſcilicet iuſtitiæ Chriſtus,cum homo cadit à fide.Occidet eis ſol in meridie : *Et lumen*,gratiæ, cum homo cadit à charitate:tunc enim perdit gratiam.Erramus à via veritatis,& lumẽ iuſtitiæ non luxit nobis. *Et luna*,intelligentia ſcripturæ ſacræ,quæ ſcilicet lumẽ recipit à Chriſto.Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius. Mulier amicta ſole, eſt gentium Eccleſia, cui data eſt ſacræ ſcripturæ plena intelligentia:*Et ſtellæ*,exempla perfectorum.Stellæ lumen dederunt in cuſtodiis ſuis,nocte ſcilicet,& dixerunt,adſumus. *Et nubes reuertetur*,id eſt,ceſſet doctrina prædicatorum. Fili hominis adhærere faciam linguam tuam palato tuo.

Amos 8.c
Sap.5.a
Apoc.12.a
Baru h.3.d
Exod.3.g

Quando commouebuntur.Supra egit de pœnalitate,quę venit,& conſequitur iuuentutem in generali, hic agit in ſpeciali. Et primo de miſeriis agit antecedentibus mortem:ſecundo de concomitantibus,ibi:*Quoniam ibit homo*;tertio de conſequentibus:*Antequam rumpatur funis argenteus*. Prima habet duas:quia primo agitur de pœnalitate,quæ attenditur in membrorum debilitate: ſecundo vero de ſigno debilitatis, ibi : *Excelſa quoque timebunt*.Primo igitur oſtendit debilitationem futuram in ſenectute, quãtum ad ſex genera membrorũ:primo ſcilicet quantum ad commotionem oſſium, quæ ordinata ſunt ad corpus protegendum,cũ dicit:*Quando cõmouebuntur cuſtodes domus*. Dominus eſt machina corporis,hæc fragilis eſt:& ideo cuſtode indiget, & ideo dicit Philoſophus, quod natura fecit oſſa dura ad cuſtodienda membra noſtra : ſicut coſtæ ad membra, & ventrem:& teſta ad caput:hæc commouentur,quando eorum iuncturæ laxantur.

Ariſt.lib.2. de part. anim.cap.9

Item quantum ad debilitationem crurium ad pondus corporis ſuſtinendum, vnde dicit:*Et mutabunt viri fortiſſimi*;viri fortiſſimi ſunt crura, quia ſicut fortes portant pondus belli,ſic crura pondus corporis. Hi viri fortiſſimi nutant,quando crura tremulant,& vacillant & non ſecure ſuſtentant.

Tertio,quantum ad imminutionem dentium ad cibaria maſticandum, vnde dicit:*Et otioſæ erunt molentes imminuto numero*;molentes ſunt duæ maxillę, quæ ad modum duarum molarum conterunt cibum.Hæc, imminuto numero dentium,erunt otioſæ,quia cibum ad manducandum non poſſunt conterere.

Quarto, quantum ad obſcurationem oculorum, ad videndum,ideo dicit : *Et tenebreſcent videntes per foramina*:Videntes per foramina,oculi ſunt, qui ſunt,quaſi duo foramina ad videndum.Iſti tenebreſcunt, quando ſenes lumen videre non poſſunt,ſicut dicitur de Heli, quod caligauerãt oculi eius,nec poterat videre lucernam,donec extingueretur.Sicut etiam Iſaac,de quo dicitur:Senuit Iſaac, & caligauerunt oculi eius.

1.Reg.2.a
Gen.27.a

Quinto, quantum ad immobilitatem labiorum ad pronuntiandum, cum dicit : *Et claudent oſtia in platea*: Oſtia ſunt labia,per quæ clauditur porta oris.Iſta oſtia clauduntur in plateis, quando homo per ſenecturem non poteſt alte loqui,vt audiatur à multis,ideo dicit:*In humilitate vocis molentes*,id eſt;plane loquentes.Molere dicit loqui, quia ſicut homo mouet maxilias ad cibaria conterendum, ſic mouet maxillas, & labia ad verba formata pronuntiandum.

Sexto, quantum ad ſurditatem aurium ad audiendum: dicit: *Conſurgent ad vocem volucris*, id eſt, galli, quia ſenes non poſſunt audire alta, quia de facili læduntur, & facillime excitantur, non poſſunt etiam audire ſonora, & conſonantia, vnde dicit: *Et obſurdeſcent omnes filia carminis.* Filiæ carminis, quæ audiunt conſonantia ſunt aures: hæc in ſenibus obſurdeſcunt, quia voces ſonoras audire non poſſunt. Legitur in libris, Regum, quod dixit Berellai ad Dauid: Octogenarius ſum, nunquid vigent ſenſus mei ad diſcerneudum, vel audire poſſum vltra voces cantatorum, & cantatricum? Iſti igitur ſunt defectus, qui conſequuntur, vel concomitantur ſenectutem: quia ſenes non poſſunt nociua repellere, non poſſunt ſe ſuſtentare, non poſſunt comedere, non poſſunt videre, non poſſunt loqui, non poſſunt audire. *2.Reg.19.f*

Excelſa quoque timebunt. Supra poſuit debilitatem corporis in ſene: hic ſubiungit ſigna debilitatis, quæ ſunt quatuor: tremor corporis, canities capitis, tumor ventris, & infrigidatio libidinis. Primum igitur ſignum infirmitatis in ſene eſt tremor corporis, propter quod dicit: *Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in via*, id eſt, omnia membra corporis efficientur tremuloſa, & illud eſt reſolutionis ſignum, & debilitationis virtutis contentiuæ membrorum, quæ membra non valet continere, & ideo compellitur agitare. Vnde miſer ſenex poteſt dicere illud Pſalmi: Timor & tremor venerunt ſuper me. Secũdum ſignum eſt canities capitis, quantum ad quod dicit: *Florebit amygdalus*, id eſt, caneſcet caput & barba: amygdalus enim dum floret dealbatur, & iſtud eſt ſignum debilitatis virtutis, quia enim in ſene debilitatur virtus contentiua humorum, ideo putreſcunt humores, & etiam refrigeſcunt, in cuius ſignum ſuperfluitates de corpore ſenis albæ procedunt, & ideo caneſcunt. Tertium ſignum ſenis infirmitatis eſt tumor ventris, vel aliorum membrorum corporis, quantum ad quod dicit: *Impinguabitur locuſta* Impinguatio locuſtæ etiam circa ſuum ſenium eſt potius tumor, quam vera pinguedo, per quem modum eſt in ſenibus impinguatio, & hoc eſt ſignum debilitatis caloris digerentis, quia enim calor digerens deficit, abundat humor flegmaticus, aquoſus, & indigeſtus, qui corpus ſenis implet, & impinguare videtur. Quartum ſignum eſt remiſſio libidinis, propter quod dicit: *Diſſipabitur capparis*, capparis eſt herba quædam, quæ valet renibus, vt dicit Gloſſa, & confortat actum virtutis generatiuæ, & ſecundum Hieronymum in Hebræo, commune nomen habet ad herbam, & ad amorem libidinoſum. In quacumque igitur ſignificatione accipiatur, rectus eſt ſenſus, *Diſſipabitur capparis*, id eſt, remittetur furor libidinis, & iſtud eſt ſignum debilitationis in ſene. In actu enim generationis mouet calor, & naturam ſubminiſtrat digeſtus humor: quia igitur ſenectus eſt frigida, & ſicca, deficit calor, & humor, & ideo libidinis minuitur feruor. *Pſalm.54.a* Capparis effectus. *Eccl.11.a*

Quoniam ibit homo. Deſcriptæ ſunt miſeriæ antecedentes mortem: Hic deſcribitur ipſa miſeria mortis, & in moriente, & in compatientibus. In moriente enim dicit: *Quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, id eſt, morietur: domus enim poſt mortem æterna eſt, quia, vt dictum eſt: Si ceciderit lignum ad auſtrum, ibi erit: ſi ad Aquilonem, ibi erit. Et ita domus poſt mortem rectè dicitur domus æternitatis. Quantum ad miſeriam in compatientibus, dicit: *Et circuibunt in platea plangentes.* Circumeunt, quia præ dolore quieſcere neſciunt. Caput circuitus eorum labor labiorum ipſorum operiet eos: & plangent ſuper mortuo, quaſi nolentes conſolari, ſed non ſic debent, nam: Luctus mortui, vt multum, ſeptem dies. *Pſalm.139.d* *Eccl.13.b*

Antequam rumpatur funis. Supra tetigit miſerias antecedentes mortem. Hic tangit conſequentes, quæ ſunt corporis reſolutio, & ſpiritus ad Deum migratio: quæ iſto ordine deſcribuntur. Primo notatur diſſolutio neruorum, cum dicit: *Antequam rumpatur funiculus argenteus*, & debet repeti: Memento creatoris tui. Neruorum inuolutio, recte dicitur funis, quia totum corpus cingit, & ligat, & *Argenteus*, propter ipſorum albedinem, & proprietatem: funis ergo argenteus rumpitur, quando neruorum ligatura diſſoluitur. Secundo reſolutio venarũ, ſiue arteriarum, cum dicit: *Et recurrit vitta aurea*, id eſt, venarum inuolutio. Rectè dicitur inuolutio, quia ſicut vitta circumuoluitur, & ea totum ligatum ſaluatur, ſic venis, & arteriis tota corporis machina circundatur, & ſaluatur. Iſta venarum inuolutio, & arteriarum rectè dicitur aurea, quia aurum rubrum, & huiuſmodi venæ rubeæ, propter contenti ſanguinis rubicunditatem, tunc ergo recurrit vitta aurea, quando venarum, & arteriarum inuolutio non perdurat. Tertio notatur confractio vaſis vrinæ, cum dicit: *Et conteratur hydria ſuper fontem.* Hydria eſt receptaculum aquæ exhauſtę à fonte, & veſica eſt receptaculum vrinę procedentis ab hepate, tanquam à fonte. Vrina enim eſt colamentum ſanguinis & aliorum humorum, qui ab hepate in totum corpus procedunt, tanquam à fonte: hydria ergo conteritur ſuper fontem, quando veſica rumpitur, & colamentum humorum non poteſt recipere, quod procedit ab hepate. Quarto vero deſtructio meatus ſuperfluitatis impuræ, cum dicit: *Et confringatur rota ſuper ciſternam.* Rota eſt inſtrumentum, per quod fit eductio aquæ fœtidæ, & lutoſæ de ciſterna: ciſterna continet vt plurimum aquam lutulentam, & talis eſt venter noſter: rotam igitur confringi ſuper ciſternam, eſt meatum impuræ ſuperfluitatis à ventre exeuntis omnimodè diſſipari. Quinto vero totius corporis incineratio, cum dicitur: *Et reuertatur puluis in terram, vnde erat*, id eſt, corpus incineretur, ſecundum illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. *In terram ſuam*, quia de illa eſt. Omnia, quæ de terra facta ſunt, in terram conuertentur. Sexto tangitur ſpiritus, ſiue animæ ad Deum reuerſio, vnde dicit: *Et ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Ipſe Dominus dat ſpiritum, vnde dicitur: Qui fingit ſigillatim corda eorum. Et ad Deum redit omnis ſpiritus, tanquam ad retributorem. Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Hydria. *Gen.3.d* *Eccl.44.b* *Pſalm.32.c* *2.Cor.5.b*

Spiritualiter ab illo loco: *Quando commouebuntur*, &c. Deſcribitur hic ſtatus Eccleſiæ finalis: primo, quoad antecedentia iudicium: ſecundo, quantum ad concomitantia, ibi: *Quoniam ibit homo in domum*: tertio, quoad conſequentia, ibi: *Antequam rumpatur funis argenteus.* Status ante iudicium, qui erit in aduentu Antichriſti, deſcribitur, quantum ad tria. Primo, quantum, ad diminutionem fidei: ſecundo, quantum ad dilatationẽ erroris, ibi: *Et conſurgent ad vocem volucris*: tertio, quoad modum dilatandi, ibi: *Florebit amygdalus.* Primo ergo prædicit futuram eſſe diminutionem fidei, quantum ad quatuor genera perſonarum. Primo quantum ad prælatos: ſecundo, quantum ad perfectos: tertio, quantum ad ſimplices: quarto, quantum ad ſapientes. Primo ergo dicit commotionem prælatorum, cum dicit: *Quando commouebuntur cuſtodes domus.* Domus iſta eſt Eccleſia, de qua dicitur: Domũ tuam decet ſanctitudo. Cuſtodes ſunt prælati, quibus cura Dominici gregis eſt commiſſa. Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes. Cuſtodes igitur commouebuntur, quando prælati in fide concutientur, & hoc quidem erit in Antichriſti aduentu, vnde dicitur: Montes à fundamentis commouebuntur. Secundo, prædicit dubitationem perfectorum, cum dit: *Et nutabunt viri fortiſſimi.* Viri fortiſſimi ſunt perfecti in charitate, & ſpe, ſecundum illud: Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem. Iſti mutabunt; quando tempore Antichriſti in fide vacillabunt. Surgent pſeudoprophetæ, & dabũt ſigna, vt inducantur in errorẽ, etiam ſi fieri poſſit, electi. Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non eſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabuntur. Tertio prædicit lapſum ſimplicium, cum ſubiungit: *Et otioſæ erũt volentes in minuto numero*, id eſt, ſimplices à bono opere ceſ- *Pſalm.92.b* *Iſa.62.b* *Iudith.16.c* *Iſa.40.g* *Matth.24.b*

ſabunt

ſabunt affecti tædio, propter multam eorum deceptionem. Vnde dicit: *In minuto numero*, quia multu minuentur. Duæ molẽtes in molã, vna aſſumetur, & vna relinquetur. Quarto prædicit errorem ſapientium, cum dicit: *Et tenebræ videntes in foramina*, id eſt, ſapientes, qui ſubtiliter vident, erroris tenebris inuoluentur. Palpabũt quaſi in tenebris, & non in lumine, & errare faciet eos, quaſi ebrios, & quia cadentes à fide cadunt à confeſſione fidei: ideo dicit, & claudent oſtia in plateis, id eſt, in publico. *In humilitate vocis molentes*, id eſt, muſſitãtes. Sed vera cõfeſſio eſt, in publico: vnde: Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. *Et conſurgent ad vocem.* Hic ſecundo notatur dilatatio erroris poſt diminutionem fidei, quantum ad tria. Primo dicit, quod prædicabitur, & audietur falſitas. Secundo, quod tacebitur veritas. Tertio, quod ſublimabitur Antichriſti poteſtas. Primum quidem prædicabitur falſitas ab Antichriſto, B cum dicit: *Conſurget ad vocem volucris.* Vox volucris nocte canentis, eſt prædicatio Antichriſti, prædicantis in nocte obſcuritatis & infidelitatis ad vocem ergo eius conſurgent, qui prædicationem eius credent, propterea dicitur, vt fidem non adhibeant: Si ergo dixerint vobis, ecce in deſerto eſt, nolite credere, tamẽ multi audient, & credent. Vnde dicitur Iudæis: Si alius venerit in nomine ſuo, illum recipietis. Secundo prædicit, quod tacebitur veritas, quia non erit, qui audiat: ideo dicit: *Obſurdeſcent omnes filiæ carminis.* Tunc filiæ carminis obſurdeſcũt, quando ſonum veritatis, quæ eſt velut quædam conſonantia, audire non poſſunt. Iſtud erit tempus Antichriſti, ſicut prædictum eſt dẽ illo populo, qui adhærebit Antichriſto. Populus ad iracundiã prouocãs eſt, filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Tertio prædicit, quod formidabitur Antichriſti poteſtas, C cum ait: *Excelſa quoque timebunt, & formidabunt*, id eſt, omnes, tam parui, quam magni verebuntur potentiam Antichriſti, & præ timore adorabunt, vnde: Admirata eſt omnis terra poſt beſtiam, dicentes: Quis ſimilis beſtiæ huic, & quis poterit pugnare cum ea? & infra: Data eſt ei poteſtas in omnem tribum, & populum, & linguam, & adorabunt eam omnes, qui habitant in terra, quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ.

Florebit amygdalus. Deſcripta eſt ſupra debilitatio fidei, & dilatatio erroris. Hic tertiõ deſcribitur modus multiplicandi errorem. Et iſte modus erit triplici via, ſc. per miracula, per donaria, per tormenta. Primo dicitur modus trahendi ad errorem per miracula, cum ait: *Florebit amygdalus*, vt ſicut virga Aaro mirabiliter flloruit, D & amygdalas produxit: ita etiã in ęmulationẽ Antichriſtus faciet florere, & deflorere, & alia miracula multa, per quæ ſtulti conuertentur ad ipſum. Et fecit beſtia ſigna magna, & ſeduxit habitãtes in terra, propter ſigna, quæ data ſunt illi facere in conſpectu hominũ. Secundo prædicit modum trahẽdi per donaria, cum ſubiungit. *Et impinguabitur locuſta*: locuſta impinguatur, quando homo inuidus pecunia repletur, & per illam à Deo reuertitur. Incraſſat⁹ eſt dilectus, & recalcitrauit incraſſatus, impinguatus, dilatatus. Hoc modo multos auertet Antichriſtus à fide, quod ſignatum eſt, dum Antiochus adoleſcentem tunc hortabatur non tantũ verbis, ſed etiam iuramẽto promittebat diuitem ſe, & beatum eum facturum, & tranſlatum à legibus charum habiturum. Tertio prædicit aliquos trahendos per tormenta, E cum dicit; *Et diſſipabitur capparis*: capparis, vt dictũ eſt, herba eſt libidinem prouocans: per hanc intelliguntur carnales, qui curam carnis gerunt in deſideriis. Iſti diſſipantur, cum timore tormentorum à fide recedunt: ſunt enim de illis, de quibus dicitur: Ad tẽpus credunt, & in tẽpore tẽtationis recedunt. Tẽpus tẽtationis erit imaduẽtu Antichriſti, vnde: Erit enim tũc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vſq; modo, neque fiet.

Quoniam ibit homo. Egit ſupra de antecedentibus ad iudicium. Hic agit ſecundo de ipſo iudicio, in quo præmiabuntur boni, & punientur mali. Quantum ad præmiationẽ bonorum, dicit: *Ibit homo in domum æternitatis ſuæ*, quando ſcilicet dicetur eis: Venite benedicti patris A mei, percipite regnum, quod paratũ eſt vobis à conſtitutione mundi. Et tunc ibunt in domũ æternæ lætitiæ. Venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum. Gaudium & exultationem obtinebunt. Quantum ad malos, dicit: *Et circuibunt in platea plangẽtes*, ſc. mali. Dicẽt intra ſe pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Et: Tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo. Tunc plangẽt omnes tribus terræ.

Antequam rumpatur. Egit ſupra de antecedentibus ad iudicium, & concomitantibus. Hic agit de conſequentibus. Deſcribit autẽ ſex conſequentia poſt iudicij ſtatum. Primum, notatur euacuatio eloquentiæ, cum dicitur: *Antequam rumpatur funis argenteus.* Argentum eſt ſonorũ, & ſignificat eloquentiam: funis argenteus eſt verborum coniunctio, & colligatio, quę ad modũ funis B hominem ligat, dum perſuadet, ſecundum illud: Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorũ protraxit illum. Tunc ergo rumpetur funis argẽteus, quãdo poſt diem iudicij mundana eloquentia obmuteſcet. Amice, quo modo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? at ille obmutuit. Secundo, notatur euacuatio prælationis, ſiue potentiæ, cum dicit: *Recurrat vitta aurea.* Per vittam, quæ ponebatur in capite Sacerdotis, intelligitur ordo potentiæ, & prælationis, in quo colligatur Eccleſia: iſta vitta recurrit ad ſuum principium, ſcil. quando ſolus Chriſtus dominabitur, & omnis poteſtas auferetur, & hoc erit poſt iudicium. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo, & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & dominationem, & virtutem. Tertio, notatur euacuatio mundanæ ſapientiæ, cum dicit: C *Et conteratur hydria ſuper fontem.* Iſta hydria eſt cordis curioſitas, quæ affertur ad hauriendã ſapiẽtiam, de qua dicitur in figura, quod: Venit mulier de Samaria cũ hydria haurire aquã. Mulier de Samaria gentilitas eſt, quæ venit cum hydria, id eſt, curioſitate, ad ſapientiam hauriendam. Vnde dicitur, quod, Atheniẽſes ad nihil aliud vacabant, niſi aut dicere, aut audire aliquid noui. Fons autem eſt mundana ſapientia, vnde in Pſalmo: Tu dirupiſti fontes, & torrẽtes, tu ſiccaſti fluuios Ethã. Hydria ergo ſuper fontem frangitur, quando non reſtat locus vt mundanæ ſapientiæ curioſè vacetur. Et comminuetur illis lagena figuli contritione peruulida. Quarto notatur ablutio mundanæ opulentiæ, cum ſubiungit.

Et confringatur rota ſuper ciſternam. Per ciſternã, quæ recipit aquas, intelligitur congregatio opulentiæ mundanæ, ſecundum illud: Me dereliquerunt fontem aquæ D viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas. Rota dicitur volubilitas, & variabilitas in poſſidendo. Vnde iſta dicuntur bona fortunę: tunc ergo rota confringitur ſuper ciſternam, quando omnis ſpes habendi bona temporalia aufertur: Quod ſignatum eſt, dum, Reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorũ, ſubuertit rotas curruũ: quia ſubſtantiæ impiorum, ſicut fluuius, ſiccabuntur. Quinto, notatur, quo modo fiet inflictio pœnæ, cum dicit: *Et reuertatur puluis in terram.* Puluis rectè dicitur impius, & peccator, ſecundum illud: Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis, quẽ proiicit ventus à facie terræ. Terra obſcuritatis profunditas, ſecundum illud: Cœlum ſurſum, & terra deorſum. Tunc ergo puluis ad terram reuertitur, quando peccator in infernum infernalis tenebroſitatis recluditur. Qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnũ ignis. Sexto vero notatur, quo modo iuſtis, & ſpiritualibus fiet collatio gloriæ, cum dicit: *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illũ.* Spiritus eſt homo ſpiritualis, qui Deo eſt coniunctus per gratiam. Qui adhęret Domino, vnus ſpiritus eſt. Iſte ſpiritus redit ad Deum, non quia prius fuerit cum eo, & poſt receſſerit, cum venit ad corpus, & in morte iterum reuertitur, quemadmodum voluit Origenes: ſed ideo redire dicitur, quia ab illo eſt, & per illum & ad illum finaliter ordinatur: & hoc quidem erit in gloria poſt iudicium. Cum autem apparuerit Chriſtus vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.

Matth. 24. *d* — *Iob* 12. *d* — *Matth.* 24. *b* — *Ioan.* 5. *g* — *Iſa* 30. *b* — *Apoc.* 13. *a* — *Ibid. b* — *Num.* 17. *c* — *Apoc.* 13. *c* — *Deut.* 32. *c* — *2. Mac.* 7. *e* — *Capparis quid pag.* 315. *col.* 1. *c* — *Luc.* 8. *b* — *Matth.* 24. *b* — *Matth.* 25. *c* — *Iſa.* 35. *d* — *Sap.* 5. *a* — *Matth.* 24. *c* — *Prou.* 7. *b* — *Matth.* 22. *b* — *Exod.* 28. *f* — *1. Cor.* 15. *c* — *Ioan.* 4. *a* — *Act.* 17. *e* — *Pſalm.* 73. *c* — *Iſa.* 30. *c* — *Hier.* 2. *c* — *Exod.* 14. *f* — *Eccl.* 40. *b* — *Pſalm.* 1. *b* — *Prou.* 25. *a* — *Apoc.* 20. *d* — *1. Cor.* 6. *d* — *Coloſſ* 3. *a*

Digitized by Google

Vanitas vanitatum. Sicut dictum fuit à principio libri, totus liber iſte ad probandum vnam propoſitionem ordinem habet, quam in principio libri propoſuit dicens. Vanitas vanitatum dixit Eccleſiaſtes. Supra ſimiliter dixit, id eſt, propoſuit: Sed nunc. *Dixit Eccleſiaſtes*, id eſt, concluſit: dixit inquam. *Vanitas vanitatum.* Sermo iſte materialiter tenetur, & manſit actus dicendi ſuper ipſum, vt ſit ſenſus: Eccleſiaſtes dixit hunc ſermonem. *Vanitas vanitatum.* Et in hoc ſermone, genitiuus ille deſignat originem: vt ſit ſenſus. *Vanitas vanitatum*, id eſt, à vanitatibus oritur vanitas, *Dixit*, etiam. *Eccleſiaſtes omnia vanitas*, & intelligitur verbum ſubſtantiuum ex vſu loquendi: *Omnia ſunt vanitas.* Ex hoc duplici dicto elicitur talis ratio: Si à vanitatibus oritur vanitas, & omnia vanitas, ergo omnia creata dilectorem beatum non faciunt, ſed vanum, ſecundum illud: Ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt. Si ergo omnes debent appetere beatitudinem, & refugere vanitatem: ergo omnes debent terrena deſpicere: & hæc eſt concluſio huius libri.

Cumque eſſet ſapientiſſimus. Dictum eſt ſupra, quod liber iſte habes tres partes principales, ſcilicet Prologũ, Tractatum, & Epilogum. Duabus primis partibus terminatis, hic incipit tertia pars. In hoc autem Epilogo, hoc ordine procedit, primo, notatur ſcribentis ſtudioſitas: ſecundo, ſermonis eius auctoritas: tertio, reprimitur curioſitas auditorum: quarto, aperitur ſumma dictorum. Inſinuatur ergo primo ſcribentis ſtudioſitas: quia cum eſſet ſapiens ſapientiam ſuam non abſcondit: ſed alios enarrauit, ideo dicit: *Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes.* Præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium Orientalium, & erat ſapientior cunctis hominibus: cum ita eſſet ſapiens, non fuit negligens, ſed diligens, vnde: *Docuit populum:* Adhuc doctrinam, quaſi Prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus ſapientiam, & poſt ſubdit.

Reſpicite, quia non mihi ſoli laborauí: ſed omnibus quærentibus veritatem. Explicat diligentiam, ſcilicet per multitudinem ſcriptorum, documentorum: & tanguntur hi tres libri, quos compoſuit Eccleſiaſtes, cum dicit: *Et enarrauit, qua fecerat:* Et hoc in libro Eccleſiaſtes. Supra enim narrauit opera ſpiritualia, & carnalia, vt in malis daret exemplũ deteſtãdi, in bonis exẽplum imitandi. Secundo tangitur liber Prouerbiorum, cum dicit: *Et inueſtigãs compoſuit parabolas, quæ ſunt verba vtilia*: vnde inquit, ibi: Principium Prouerbiorũ, Parabolæ Salomonis, filij Dauid, regis Iſrael, ad ſciendam ſapientiam, & diſciplinam, & intelligenda verba prudentiæ. Tertio tangitur hic liber Cãticorum, cum dicit: *Et conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.* Hoc dicit: quia verba, quæ dicuntur in Canticis, videntur verba luxuriæ, & libidinis, ideo dicit: *Sermones rectiſſimos*, id eſt, iuſtos, & bonos: Iuſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neq; peruerſum. Videntur etiam Verba Canticorum eſſe falſa, & iocoſa, cum dicit: Naſus tuus ſicut turris, ideo dicit: *A veritate plenos*, plenum enim eſt illud, quod intra continet aliquid, & capit, & ſic verba Canticorum intus celant, & audiunt veritatem, & hoc neceſſarium in omni doctrina: Aut omnia opera verbum verax præcedat te.

Verba ſapientium. Hic ſecundo notatur ſermonum, ſiue documentorum eius auctoritas: quia non ſunt leuiter prolata, immo cum conſilio prolata, & à Deo inſpirata, & ideo ſunt firma, & ſtabilia, & propterea dicit: *Verba ſapientium quaſi ſtimuli*, ad interiora, ſcilicet penetrãtes: *Et quaſi claui in altum defixi*, id eſt, in profundũ, qui ſunt immobiles, & ideo non de facili repelluntur à corde, ſed manẽt, & ad bonum reducũt: Vnde verbum Dei gladio comparatur iuxta illud: Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei: ideo pungit cor, iuxta illud: His auditis, compuncti ſunt corde. Sunt ergo verba ſapientium penetrantia, quia non ſunt leuiter dicta, ideo dicit: *Quæ per magiſtrorum cõſilium*, id eſt, deliberatam diſcuſſionem, & ſententiam: *Data ſunt à paſtore vno*, id eſt, à Chriſto, qui eſt paſtor: Ego ſum paſtor bonus: Ab iſto paſtore verba ſapientiũ ſunt data: quia ſecundum quod dicit Auguſtin. Cathedram habet in cœlo, qui in terris docet, vnde dicitur: Vnus eſt Magiſter veſter Chriſtus: Sunt tamen data: *Per conſilium magiſtrorum*, id eſt, miniſtrorũ iſtius ſummi magiſtri, quos ipſe miſit, & docuit: Vnde dicitur, Seniores paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei, vt cum venerit Princeps paſtorum, percipiatis immarceſcibilem gloriæ coronam. Hos miſit ipſe dicens: Euntes ergo docete omnes gẽtes. *His amplius.* Hic tertio reprimitur curioſitas auditorũ, quos alloquitur ſub perſona filij, dicens: *His amplius, fili mi, ne requiras*, vt ſemper velis audire noua: ſufficit enim ſcire neceſſaria, iuxta illud: Quæ præcipit tibi Deus, cogita illa ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. Et redditur ratio duplex huius admonitionis, quia inquiſitio huius curioſitatis eſt interminata, ideo dicit: *Faciendi plures libros nullus eſt finis:* quia curioſi non habent tot, quin velint audire plures, quia nunquam volunt audire vetera, ſed ſemper noua. Vnde Athenienſes ad nihil aliud vacabant, niſi aut dicere, aut audire aliquid noui, ideo dicitur: Pertranſibunt plurima tempora, & multiplex erit ſcientia, eo quod ſcientia ſemper quodam modo renouatur, nec tantum interminata, ſed etiam laborioſa, & curioſa inquiſitio, ideo ſubdit: *Frequenſque meditatio carnis eſt afflictio*; Vigilia honeſtatis tabefaciet carnem. Et inquam, afflictio magna, & econtrario vtilitas modica, ſecundum quod dictum eſt ſupra: Eſt homo, qui in diebus, & noctibus non capit ſomnum oculis: & intellexi, quod operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem.

Finem loquendi pariter. Hic quarto tangitur ſententia doctorum per quandam Epilogationem, ad quam audiendam, & memorandam excitet diſcipulorum audiẽtiam, cum dicit: *Finem loquendi*, id eſt, terminum, & conſummationem loquutionis: *Pariter omnes audiamus* tanquam omnibus vtilem, & neceſſariam. Et conſiſtit in hoc ſententia omnium doctorum: Vel in declinatione mali, vel in comparatione boni: ad quod ordinatur omnis doctrina, & loquutio Salomonis: immo tota ſcriptura. Ideo primitus, quantum ad declinationem mali, dicit: *Deum time.* In timore enim Domini declinat omnis à malo: Quantũ ad operationem boni, dicit: *Et mandata eius obſerua.* Audi Iſrael, & obſerua, vt facias, quæ præcepit Dominus: *Hoc eſt, omnis homo*, id eſt, totus, & perfectus homo: Si enim facit bonum, & non declinat à malo, non eſt integer homo, ſed dimidius. Rurſus ſi declinat à malo, & non facit bonum, non eſt niſi dimidius: Si autem declinat à malo per timorem, & facit bonum per mandatorum obſeruationem: *Iam eſt omnis homo*, id eſt, perfectus, & completus. Iuſtus Dominus ab homine nil amplius requirit. Et nunc Iſrael quid Dominus requirit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuũ, & ambules in viis eius, & ſeruias Domino in toto corde tuo, & in tota anima tua, cuſtodiaſque mandata Domini Dei tui? Et ratio eſt, quare Deus timendus ſit, & mandata eius ſint obſeruanda: quia de omnibus exiget rationem, ſiue de bonis, ſiue de malis, ideo ſubdit:

Et cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato: quia mihi remanebit indiſcuſſum, nec geſtũ per malitiam, nec geſtum per errorem: De omni enim verbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem: & non tantum diſcutientur mala, immo & bona, ideo ſubdit: *Siue bonum, ſiue malum ſit*, adducetur in iudicio, vnde: Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Et rurſus: Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti: ideo cuncta iudicabit: quia omnia reſpicit. Et hoc eſt, quod multum debet hortari ad timorem, & mandatorum obſeruationem; & ideo in hoc conſummat, ſicut & Boëtius in fine de Conſolationibus; Magna eſt nobis indicta neceſſitas probitatis, dum cuncta agimus in conſpectu iudicis, cuncta intuentis.

Expoſitionis in Eccleſiaſten, finis.

Argumen

Ioan.10.b *Aug.lib. de diſc. Chriſt. c.3.inſt.to.9.* *Matth.23.a* *1.Pet.5.a* *Matth.28.c* *Eccl.3.c* *Act.17.e* *Dan.12.b* *Eccl.34.a* *Eccl.8.d* *Prou.16.a* *Deut.6.a* *Deut.10.c* *Matth.12.c* *Pſalm.74.a* *2.Cor.5.b* *Boëtius de conſol. phil. in fine vltimi libri.*

Hier.2.a *3.Reg.4.d* *Eccl.24.d* *Eccl.1.a* *Eccl.3.a* *Prou.1.a* *Prou.8.a* *Cant.7.b* *Eccl.37.a* *Epheſ.6.d* *Act.2.f*

Digitized by Google

Argumentum, IN EXPOSITIONEM SEQVENTEM.

LIBRVM Sapientiæ, in quo ſapientia, iuſtitiaque nomine, ſummatim omnis virtus continetur, Sanctus Bonauentura, vt ſolet, explicat ſapienter. Ad illius enim explicationem vtitur & crebris diuinarum literarum auctoritatibus, & Sanctorum Patrum doctrinis. Quare, quod eius proprium eſt, cum in cæteris, tum in hac expoſitione id elucet, vt docuerit inſtituta, præceptaque legis diuinæ ſalutaria, atque officia virtutum etiam ex ipſorum potiſſimum Patrum ſcriptis ac traditionibus. Quod ab Eccleſiæ doctore fieri debere, Sanctus Clemens Pontifex & Martyr demonſtrat. Ac præterea, quod in ſuperioris libri Eccleſiaſtis interpretatione fecit, itidem hac expoſitione facit, in qua etiam Prologum Sancti Hieronymi, huic libro adſcriptum, adhibet, atque exponit, & ita enucleate, vt ſapientiæ libri Salomonem auctorem eſſe affirmet, quemadmodum ſummorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum ſententia eſt, perpetuo Eccleſiæ Dei firmata vſu, conſtantique traditione.

S. BONAVENTVRÆ
Expoſitionis in Librum Sapientiæ.

PROLOGVS.

Sap.6. d *DILIGITE lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.*] Quoniam eodem habet res formari, & deformata reformari; & omnia leguntur per ſapientiam eſſe facta, ſecundum illud Pſalmi; *Pſal.103. d* Omnia in ſapientia feciſti; neceſſe eſt omnia per ſapientiam reformari. Imago ergo rationalis animæ, *Aug. lib. de Spir. & ani. in prin.c.6. tom.3.* quæ ad totius ſapientiæ ſimilitudinem legitur eſſe facta: per peccatum vero poſtmodum deformata in tantum, vt merito poſſit quæri: Cuius eſtimago, & ſuperſcriptio hæc? per ſapientiam eſt neceſſario reformanda. *Matth.22. b* Animæ reformationi duo ſunt neceſſaria. Item, quia ad eius reformationem duo ſunt neceſſaria, ſcil. malitiæ expulſio, & perfecti boni introductio, vt eo informetur, & ei, cuius eſt imago expreſsè conformetur: ſapientia autem eſt malitiæ expulſiua, vnde: *Sap.7. d* Sapientia vincit malitiam. Item perfecti boni introductiua: quia ſapientia eſt, in qua perfecti boni forma conſiſtit, vt dicit Hugo. *Hug. Lib.1. Didaſchal. cap.2,* Et quoniam imago diuina per peccatum in anima deformata, reformatione indiget B ſecundum omnes ſuas tres partes, quæ ſecundum Auguſtinũ ſunt, intelligentia, memoria, & voluntas: idcirco Sapiens ad ſapientiam tripliciter allicit, & inuitat, ſcil. ad ſapientię ſtudioſam acquiſitionem, & hoc quantum ad intelligentiam: ad acquiſitæ ſapientiæ firmam retẽtionem, & hoc quantum ad memoriam: ad acquiſitæ ſapientiæ, & memoriter retentæ dilectionem, & hoc quantum ad voluntatẽ. Ad ſapientiæ ſtudioſam acquiſitionẽ: *Prou.27.b* Stude ſapientiæ, fili mi. Filiũ vocat, quemcunq; paterna affectione informat, ſiue ſit iuuenis, ſiue ſenex. Auguſt. Ad diſcendum, quod opus eſt, nulla mihi ætas ſera videri poteſt. Quia ſi ſenes magis docere deceat, quam doceri: magis tamen decet eos diſcere, quã quid doceatur, ignorare. Stude, inquit, in hoc innuens vehementẽ debere eſſe diligentiã circa acquiſitionẽ ſapientiæ adhibendam: ſtudium enim vt ait Tullius, eſt *Cic. lib.1.de Inuent.* vehemens applicatio animi cum ſumma voluptate ad aliquid agendum. Hęc autem vehemens applicatio requirit vacationem ab exterioribus occupationibus. Imperitus enim efficitur ad ſingula, qui confuſa mente diuiditur ad multa, vt dicit Gregorius. *Eccl. 38. c* Propter quod: Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, id eſt, vacationis ab opere exteriori: qui enim minoratur actu, ſcilicet exteriori, percipiet ſapientiam, vt dicitur in eodem.

Eccl.14.c *Prou.3. a* Ad ſapientiæ firmam retentionem: Beatus vir, qui in ſapientia morabitur. Item: Deſcribe eam in tabulis cordis tui, id eſt, in tribus partibus Dominicæ imaginis, & ſpecialiter in memoria, eã firmiter retinendo. Propter A quod dicit: Deſcribe, quod enim ſcribitur, firmius, & diutius retinetur. Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter, *Prou. 22.c* id eſt, in intelligentia per ſtudioſam acquiſitionem: in memoria per firmam retentionem: in voluntate per dilectionem. Ad quod monet in verbis propoſitis, dicens: *Diligite lumen ſapientiæ*, &c. *Sap.6.d*

In quibus nobis quatuor cauſæ huius operis innuũtur, ſcil. cauſa efficiens, ex perſona, quæ loquitur, dicẽs: *Diligite*: formalis, id eſt, modus agendi per lumen, innuitur: materialis, nomine ſapientiæ exprimitur: finalis ex ordine, ſeu comparatione loquentis ad perſonam, ad quam ſermo dirigitur, intelligi poteſt, cum dicitur: *Omnes, qui præeſtis populis*. De primo notandum, quod triplex eſt cauſa efficiens huius libri: Prima per modum inſpirantis, ſcil. Deus, vnde: Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiã. Item. Omnis ſapientia à Domino Deo eſt: ſicut, videlicet omnis eſſentia ab eius eſſentia, & ab eius veritate omnis veritas, & ab eius bonitate omnis bonitas. Primũ enim in vnoquoque genere eorũ, quæ poſt ipſum ſunt, cauſa eſt: & omne perfectũ à perfecto cauſatur, ſecundum Boëtiũ. Secunda cauſa efficiens per modum inueniẽtis eſt ipſe Salomon: vnde in Eccleſiaſtica Hiſtoria omnis antiquorum chorus librum, qui ſapientia intitulatur, Salomonis eſſe dixerunt. Vnde liber ipſe, Sapientia Salomonis inſcribitur: & more Eccleſiaſtico, lectionibus, de hoc libro, ſumptis, præmittitur: Dixit Salomõ filiis Iſrael, quia de eius ſententiis liber iſte compilatus fuit. Proxima cauſa efficiens, per modũ compilantis, fuit Philo ſapientiſſimus Iudæorũ; *Euſeb. lib.2. Eccl.hiſt.c.5. & Niceph. lib.2.c.9.* qui temporibus Apoſtolorum fuit, vt refert Eccleſiaſtica Hiſtoria; qui ab amore ſapientiæ non immerito eſt Philo appellatus Rabanus etiam librum iſtũ potius aſſerit non à Salomone, vt putatur, ſed à Philone ſapientiſſimo Iudæo fuiſſe conſcriptum, id eſt, compilatum. C

Cauſa autem formalis, id eſt, modus agendi, vt dictũ eſt, per *Lumen*, innuitur; quia ſicut lumen habet radicalis ſuę originis occultationem, in egreſſu claram manifeſtationem, in fluxu continuationem, ſic & iſte liber Sapientiæ habet in ſententiis profundam difficultatem, & originis occultationem, ſecũdum illud; Trahitur ſa- *Iob 28.c* pientia de occultis. In ſermonibus claram manifeſtationem; Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit ſapientia. *Sap.6.b* Clara, inquam, per eloquentiæ venuſtatem; ſtylus enim huius libri, ſecundum Hieronymum, Græcam redolet *Hieron. in prologo in lib. Sap.* eloquentiam. In proceſſu rationum conſequentiam, & ordinatam continuationem. Scientia ſapientis tanquã *Eccl.21. b* inundatio

Causa efficiens huius libri triplex. *Iob 32. b* *Eccl.1.a* *Ariſtot.5. Meta. tex. 12.*

Causa formalis libri.

inundatio abundabit, continuè fluendo, non ſtillando: & conſilium illius, ſicut fons vitæ, permanet.

Cauſa materialis libri.

Cauſa vero materialis nomine *Sapientiæ* exprimitur. Sapientia autem ſecundum Auguſtinum, eſt diuinarum rerum cognitio: res autem diuinæ ſunt Dei potentia, ſapiétia, & bonitas: de quibus agitur in hoc libro: quamuis principalius de Sapiétia intendatur. Potentiam Dei notificat in punitione rebellium, vt patet 1.2.3.4.5. capitulis. Sapientiam in illuminatione humilium, vt patet 6.7.8. capitulis. Bonitatem in collatione beneficiorum, quantum ad vtroſq; vt patet à 10.c. & inde. Agitur autẽ hic nõ tantũ de ſapiétia increata, eius laudibus inſiſtendo: ſed etiã de creata; eius vtilitates oſtẽdendo: vnde infra, ſcil. poſt præmiſſa verba thematis, ſubditur: *Quid autem*, id eſt, qualis, *eſt ſapientia* ſcil. increata: *Et quemadmodum facta ſit*, ſcil. creata. *Referam*, &c. Quamuis illud totũ poſſit intelligi de ſapientia, tanquam de ſubiecto.

Aug. lib. 14. de Trin. c. 1. tom. 3.

Sap. 6. d

Cauſa finalis libri.

Cauſa finalis intelligi poteſt ex ordine perſonæ loquẽtis ad illos, ad quos dirigitur ſermo: qui tãgũtur, ibi: *Omnes, qui præeſtis populis.* Sicut enim eſt in illuminationibus Angelicis, quod diuinę lucis radiũ ſecũdũ B. Dionyſiũ, primo recipiunt Angeli de prima Hierarchia ſecundo illi de media: vltimo illi de poſtrema. Lex. n. vt ipſe dicit, diuinitus promulgata eſt, per prima media, & per media poſtrema reducere. Vnde in Pſalmo: Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis: id eſt, ſuperioribus Angelis inferiores. Sicut enim videmus in illuminationibus corporeis: quia primo deriuatur ſolis illuminatio ad loca ſuperiora, & cælo viciniora, deinde in media; vltimo in poſtrema: Sol enim tripliciter exurens montes, radios exſufflat, ſcilicet in valles. Sic etiam debet eſſe in illuminationibus humanis, vt primo in ſupremos, id eſt, in Prælatos, deinde in medios, id eſt, eorũ miniſtros, tertio in poſtremos, id eſt, eorum ſubditos lumen ſapientiæ diffundatur, ſecundum illud Pſalmi: Suſcipiant montes pacem populo. Hic enim eſt proceſſus ſapientiæ: ſi quidem attingit à fine, ſcilicet ſupremo vſq; ad finem vltimum, & diſponit omnia, ſcilicet media ſuauiter. Propter hoc dicebat Plato, beatas, vel bonas fore Reſpublicas, ſi eas ſapientes regerent, aut earum rectores ſapientiæ ſtuderent, ſicut ait Boëtius. Secundũ enim iudicem populi, ſic miniſtri eius: & qualis rector ciuitatis: & inhabitantes in ea. Vbi tangit tres ordines, ſcilicet iudicum, miniſtrorum, & ſubditorum propter prædicta. Auctor iſte primo, & principaliter intendit diffundere lumen ſapientiæ in loca excelſa, id eſt, in ſuperiores, & per eos in inferiores. Vnde patet, cauſam finalem huius doctrinæ eſſe exhortationem, ſeu prouocationem Principum, Prælatorum, & per conſequens omnium ad ſtudium, & amorem ſapientiæ.

Ecclſ. 43. a

Pſalm. 71. a

Sap. 8. a

Plato lib. 5. de Rep. longe poſt med.

Eccl. 10. a

Dion. de celeſt. hier. cap 10.

Pſalm. 75. a

EXPOSITIO IN PRÆFATIONEM S. HIERONYMI DE LIBRO SAPIENTIÆ.

Liber Sapientiæ, &c. Hic eſt prologus quem præmittit Hieronymus, libro Sapientiæ: & primo oſtendit huius libri originem, dicens: *Liber Sapientiæ apud Hebræos nuſquam eſt. Vnde & ipſe ſtylus*, id eſt, ipſum dictamen, quia tam elegans eſt? *Magis Græcam eloquentiam redolet*, id eſt, ſapit: *Quam Hebream.* Græci enim ſunt magis eloquentes, & in ſententiis profundiores, quam Hebræi. Vnde cum liber iſte habeat elegantiſſimum ſtylum, & maximam profunditatem ſententiarum, patet ipſum potius in lingua Græca, quam Hebræa fuiſſe traditum. Secundo nominat eius Auctorem, dicens: *Hunc*, ſcilicet librum Sapientiæ. *Iudei Philonis eſſe*, ſcilicet tanquam compilatoris: ſed Salomonis eſſe tanquam inuentoris, vt dictum eſt. Hic Philo, licet eſſe Iudæus, fuit tamen in Græca lingua peritus. De ipſo dicit Hieronymus in libro de Viris illuſtribus, quod fuit Iudæus, natione Alexandrinus, de genere Sacerdotum. Tertio aſſignat tituli rationem, dicens: *Qui liber*, ſcilicet Sapientiæ, *proinde Sapientia nominatur: quia in eo aduentus CHRISTI, qui eſt ſapientia patris, & paſſio euidenter*, id eſt, diligenter, *exprimitur*, &c.

Hier. in lib. de viris illuſtribus.

LIBRI SAPIENTIÆ.

CAPVT PRIMVM.

DILIGITE iuſtitiam, qui iudicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum. Peruerſæ enim cogitationes ſeparant à Deo: probata autem virtus corripit inſipientes: quoniam in maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccati. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Benignus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, & non liberabit maledicum à labiis ſuis quoniam renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ eius auditor: Quoniam ſpiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. Propter hoc, qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit: ſermonum autem illius auditor ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſconditur. Cuſtodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt, & à detractione parcite linguæ: quoniam ſermo obſcurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ veſtræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit enim, vt eſſent omnia, & ſanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non eſt in illis medicamentum exterminij, nec infernorum regnum in terra. Iuſtitia enim perpetua eſt, & immortalis: iniuſtitia autem mortis eſt acquiſitio: impij autem manibus, & verbis accerſierunt illam: & æſtimantes illam amicam, defluxerunt, & ſponſiones poſuerunt ad illam: quoniam morte digni ſunt, qui ſunt ex parte illius.

EXPOSITIO IN CAP. I.

QVoniam, ſicut dictum eſt, Principes, & Prælati, & per conſequens omnes prouocantur in hoc libro ad ſtudium, & amorem ſapientiæ: cumq; ſapientia ſine obſeruantia iuſtitiæ haberi non poſſit: *in maleuolam enim animam non introiuit ſapientia*, &c. infra hoc eodem capite. Et: Fili, concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiam. Ideo, ſecundum Gloſſam, primo hortatur ad iuſtitiam, ſcilicet vſq; ad 6. cap. ſecundo, ad ſapientiam, ſcilicet à cap. 6. vſque in finem. In prima parte primo facit tria, ſecundũ tres partes iuſtitiæ generalis: primo. n. agit de iuſtitia hominis, quoad Deũ c. 1. Secũdo, de iuſtitia, quoad proximum c. 2. & 3. Tertio, de iuſtitia hominis,

Eccli. 1. d

quoad

quod ſeipſum cap.4.& 5. In prima ergo excitat ad iuſtitiam cordis:ſecundo, oris:*Benignus eſt*:Tertio,operis: *Nolite zelare*.In prima primo ponit exhortationem ad iuſtitiæ bonum : Secundo, vtilitatem acquieſcentium. *Quoniam inuenitur*:Tertio , detrimentum contemnentium.*Peruerſæ enim cogitationes*.In prima primo , quantum ad rectam affectionem, dicens : *Diligite iuſtitiam*: Secundo quantum ad rectam æſtimationem : *Sentite de Domino*:Tertio, quantum ad rectam æſtimationem: *Et in ſimplicitate*.

Dicit ergo:*Diligite*,& cætera. Gloſſa,non ſolum facite:non enimeſt meritorium opus iuſtitiæ, nõ fiat ex amore iuſtitiæ. Gregorius:Non habet aliquſd viriditatis ramus boni operis, niſi manſerit in radice charitatis.*Iuſtitiam*,ſcilicet increatam, quæ eſt rectitudo diuinæ voluntatis:& creatam,quæ eſt rectitudo humanæ, ſecundum Anſelmum.*Diligite*,inquam, iuſtitiam , vt Deo conformemini:quia iuſtus Dominus , & iuſtitias dilexit:item vt ſpirituali lætitia impleamini,ſecundum illud Pſalmi : Dilexiſti iuſtitiam , & cætera, propterea benedixit te Deus , Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Item,vt beatificemini , ſecundum illud: Beati,qui eſuriunt,& ſitium iuſtitiam.

Qui iudicatis terram,ſpecialiter vos Prælati,qui iudicatis terram iudicio publico : *Terram* , ſubiectæ plebis. Gloſſa:quibus data eſt poteſtas iudicandi:ſubiectæ,inquam,merito peccati.Dicit enim Gregorius : Vbi non delinquimus, ibi pares ſumus. Et ideo bene dicit:*Terram*,id eſt,terrena diligentes:non cœleſtes, quia opus non eſt.Spiritualis enim homo diiudicat omnia , ſcilicet in ſpe:& à nemine iudicatur,id eſt, iudicari debet: ſed beſtiales ,ſecundum Gloſſam ſuper illud : Beſtias terræ,id eſt,beſtialiter viuentes. Item vos omnes generaliter, qui iudicatis iudicio priuato:*Terram*, proprij corporis. Gloſſa, id eſt,qui corpus diſcrete reprimitis, ita quod rationale ſit obſequium veſtrum.

Notandum autem , quod legitur eſſe quadruplex terra,ſcilicet terra ſuperior : terra,inquam, viuentium de qua in Pſalmo:Credo videre bona Domini in terra viuentium.Inferior terra, ſcilicet mortuorum. Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam.Exterior etiam terra, ſcilicet morientium,ſcilicet præſens mundus:Væ,væ,væ habitantibus in terra , id eſt,in mũdo.Interior terra,ſcilicet mortis,id eſt,corpus mortale,& terrenum:Quid ſuperbis terra,& cinis:Prima terra non ſubiacet noſtro iudicio , quia non eſt in poteſtate noſtra:& ideo bene dictum eſt Petro:Quodcunq; ligaueris ſuper terrã:non,ſuper cœlum. Secunda iam iudicata eſt,nec poteſt pœnitere:Qui non credit,iam iudicatus eſt. Tertia iudicanda eſt iudicio iuſtitiæ,ſecundum illud Pſalmi : Recte iudicate filij hominũ.Quarta iudicanda eſt iudicio diſciplinæ diſcretæ,ſecundum illud:Cibaria,& virga:& onus aſino:panis,& diſciplina,& opus ſeruo,id eſt, corpori, quod ſpiritui ſeruire cogendum eſt exemplo B. Martini , qui artus, febre fatiſcentes,ſpiritui ſeruire cogebat : item exẽplo Pauli, dicentis:Caſtigo corpus meum:& in ſeruitutẽ: in qua ſcilicet erat in ſtatu innocentiæ , redigo per virtutem,& opera pœnitẽtiæ.Prædicto ſeruo debetur ſuſtentatio panis,ne deficiat:virga diſciplinæ, ne laſciuiat,& occupatio ſancti operis,ne torpeat.*Sentite*, ſcilicet recte æſtimando.*De Domino in bonitate*, id eſt,bene,non male,vt hæretici , Monet autem ad bene ſentiendum,& ſenſu exteriori pie diuinas ſcripturas legẽdo:& ſenſu interiori pie intelligendo. Vnde Gloſſa: Scripturam pie legite,& intelligite:pie ſcilicet; deuote approbando,& exequendo , quod intelligitis:& non redarguendo, vel condemnando , quod non intelligitis.*Et in ſimplicitate cordis quærite illum*, ad ipſum, ſcil. totã cordis intentionẽ dirigendo. Vnde Gloſſa:Voluntati eius vos ſubiicite.Quod non faciunt hypocritę,& ideo inconſtantes ſunt,ſecundum illud Iacobi:Vir duplex animo incõſtans eſt omnibus viis ſuis:& propter hoc, væ eis ſecundum illud: Væ duplici corde.Cor duplex eſt,quãdo partes eius ad diuerſa ferũtur principaliter,quod eſt occaſio mortis ſpiritualis,ſecundũ illud: Diuiſum eſt cor eorum,nunc interibunt.Simplex autẽ eſt cor, quando omnes partes eius ad vnum ſimpliciſſimum feruntur,ſcil.ad Deum, ſecundum illud Eccleſiaſtici:Congrega cor tuum in ſanctitate.*In ſimplicitate cordis*,id eſt,in ſimplici vnitate cordis.Hanc vnitatẽ faciunt,fides in rationali.ſecundum illud:Vnus Dominus,vna fides,&c.charitas in concupiſcibili:Qui adhęret Domino,vnus ſpiritus eſt:pax in iraſcibili:Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Prima vnitas prohibet diuiſionem errorum in intellectu ; ſecunda deſideriorum in affectu : tertia ſchiſmatũ in effectu.Et bene dixi;in ſimplicitate , &c. *Quoniam inuenitur*,in præſenti per gratiam,ſecundum illud Cantici; Inueni, quem diligit anima mea;*Ab iis,qui non tentant illum* , ad exterius prætendendo , ad interius intendendo;ſicut Scribæ, & Phariſæi Chriſtum tentantes, & hoc dicit contra hypocriſim,& duplicitatem.Quid me tentatis hypocritæ ? *Apparet autem*, ſcilicet in futuro per gloriam ; Cum apparuerit , ſimiles ei erimus. Cum autem Chriſtus apparuerit , tunc & nos apparebimus cum ipſo in gloria ; *His , qui fidem habent in illum*. Hoc dicit contra hæreſim , & infidelitatem. Et nota,quod dicit ; *In illum*:quia non ſufficit credere illiuſmodi illum , ſed credere in illum , quod eſt actus fidei formatæ ſecundum Auguſtinum. Vel,inuenitur propter deuotionem affectus, apparet per contemplationem intellectus. Pſalmus ; Guſtate , ſcilicet affectu , videte , ſcilicet intellectu. Notandum autem , quod ſecundum Gregorium , tentare , eſt callide experi;& ſecundum hoc , contingit Deum tentare quadrupliciter , ſcilicet , vel indebite volendo experiri eius potentiam ; ſicut illi , qui tentantes Chriſtum,de cœlo ſignum quærebant. Vel eius ſapientiam ; vt Saducæi proponentes ei quæſtionem de reſurrectione, ſecundum iudicium eorum , inſolubilem ponentibus reſurrectionem;vel eius iuſtitiam;vt Phariſæi de ſolutione tributi,quærendo;Scimus,quia verax es,*&c.* vel eius miſericordiam ; vt Iudæi de iudicio mulieris in adulterio deprehenſæ , interrogando. Et quia omnis talis tentatio ex diffidentia venit , & de Deo nullatenus eſt diffidendum; ideo prohibetur omnis talis tentatio , vnde ; Non tentabis Dominum Deum tuum. Item;Noli eſſe , quaſi homo , qui tentat Deum. *Peruerſæ enim cogitationes*. Hic tangit multipliciter detrimentum contemnentium exhortationem ad bonum iuſtitiæ;quorum primum eſt excluſio à conſortio Dei. *Peruerſæ enim cogitationes*:ſecundum,excluſio à conſortio ſapientiæ. *Quoniam in malevolam animam* ; tertium excluſio à conſortio Spiritus ſancti. *Spiritus enim ſanctus*.Primum pertinet ad patrem , ſecundum ad filium, tertium ad Spiritum ſanctum ; quorum præſentia per dilectionem iuſtitiæ habetur ; vnde;Si quis diligit me, & cætera,abſentia vero , vel carentia per odium iuſtitiæ.*Peruerſæ enim*, & cætera.Bene dixi , quod apparet his,qui fidem habent in illum,& non aliis. *Peruerſæ enim cogitationes*,ſcilicet peruerſitate fidei,vel morum: *Separant à Deo*,quoad pœnam damni. Quæ ſocietas lucis ad tenebras ? Qui peruerſi cordis eſt , non inueniet bonum. Item;Iniquitates veſtræ diuiſerunt , &c. *Probata autem* , & cætera. Quaſi dicat, nec hoc ſufficit ad pœnam ; *Autem*, pro ſed ; *Probata virtus*, id eſt, vera virtus : ſecundum Gloſſam, ſcilicet diuina virtus *Corripit* , puniendo. Pſalmus ; Domine , ne in ira tua corripias me. *Inſipientes*. Gloſſa hoc dicit,quantum ad pœnam ſenſus. *Quoniam in malevolam animam*. Bene dixi , quod ſeparant, & cætera. *Quoniam in malevolam animam*,quod ſpiritualia peccata, *Non introibit ſapientia*,ſe illi infundendo ; ſapientia , inquam,quæ deſurſum eſt,quæ primum quidem pudica eſt, &c. quamuis introeat illa ; quæ de deorſum eſt, terrena,ſcilicet, alias,diabolica. *Nec habitabit*, permanendo ; *In corpore ſubdito peccatis*. Hoc dicit , quantum ad peccata

Greg.hom. 27.in Euangel.
Pſal.10.b
Pſal.44. b
Matth.5.a
Gregor. in paſt. pag.2. cap.6.
1.Cor.2.d
Gen.1.c
Rom.12.a
Pſal.16. d
Ezec.31.d
Apoc.8.d
Eccli.10.
Matth.16.c
Ioan.3.c
Pſal.57.a
Eccl.33.c
1.Cor.9. d
Scriptura ſacra pie legenda,& intelligenda.
Iac.1.a
Eccl.2.d
Oſea.10.d
Eccl.30.d
Epheſ.4.a
1.Cor.6.d
Epheſ.4.d
Cant.3.b
Matth.22.b
Ioan.3.a
Coloſſ.3.a
Aug.tract. 19.in Io. prope fin.t.9.
Pſal.33. b
Greg.lib.3. Moral.c.6.
Matth.22. a
Matth.12.c
Matth.22. c
Ibid.b
Ioan.8.a
Deut.6 c
Eccl.18.c
Ioan.14.c
2.Cor.6.d
Prou.17.c
Iſa.59.a
Pſal.6.a

carnalia,quæ licet ſint minoris culpæ, ſunt tamen maioris infamiæ,vt dicit Gregorius. Obiicitur tamē quòd bonum omnia exoptant:ergo nulla anima eſt maleuola,id eſt;malū volens. Dicendum,quòd nullus vult malum per ſe,ſed per accidēs;qūia ſcil.vult illud,quod eſt malum,ſcil.actionem malam,nō in eo, quòd mala,ſed in eo,quod delectabilis,vel apparēs bona.Rurſus dubitatur:Corpus non poteſt eſſe habitaculū ſapientię,nec ſubiectum peccati,vel inſipientiæ,vel gratiæ:ergo falſum ſupponit,cum dicit:*Nec habitabit*, &c. Ad hoc dicēdū,quod corpus,ibi,nō appellatur pars hominis corporea tantum,ſed per ſynecdochen, ſecundum quam, pas ſolet poni pro toto,ſumitur hic corp⁹ pro toto homine,inquantū ſentit paſſiones corporis.Vnde Gloſſa, qui peccatis ſubiacet corpus,non ſpiritus eſt.In tali nō habitat ſapientia:vnde Gloſſ. Fruſtra ſibi blandiuntur hæretici,Phariſæi,falſi Chriſtiani:ſoli enim mūdo corde ſapientiā Dei poſſunt accipere. Et bene dixi, quòd *Non habitabit*,&c.*Spiritus enim ſanctus diſciplinæ*. Gloſſ. qui docet omnem diſciplinā, ſecundum illud : Docebit vos omnē veritatem, ſcil. rationalem,naturalē,& moralem. Pſalmus : Bonitatē,& diſciplinam, & ſcientiam doce me.*Sanctus* in quantum purgat,& reuocat,ſecundum illud Pſalmi:Emitte ſpiritū tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terrę,*Diſciplinæ*,inquantum ignorantiam tollit,& ſapientiā donat,ſecundum illud : Requieſcet ſuper eū ſpiritus Dñi ; ſpiritus ſapientiæ, &c. *Effugiet*,id eſt,in prēſenti lōge fugiet,*Fictum*,id eſt,peccatorem, ſecundum illud Pſalmi : Longe à peccatorib. ſalus,& præcipue hypocrita,qui proprie fictus eſt.Nō veniet in conſpectum eius omnis hypocrita: *Et auferet ſe à cogitationib.quæ ſunt ſine intellectu*,id eſt,falſis,& erroneis;intellectus enim verorū tātū eſt. *Auferet ſe*, &c. ecce pœna damni:*Et corripietur*,&c.ecce pœna ſenſus, Item notandum, quòd auferre ſe dicitur : quia naturaliter cōmiſſio culpę precedit ſubtractionē gratię;Deus enim prim⁹ eſt in acceſſu,& vltim⁹ in receſſu.Et quod ſe auferat ab eis:non tamē remanebūt immunes,vnde ſubdit:*Et corripietur*,&c.correctio fit verbis, correptio fit flagellis:*Corripietur*.inquā ſcil.fictus in futuro,id eſt, punietur, *A ſuperueniente iniquitate*, id eſt, propter ſuperuenientē iniquitatem.Vnde Gloſſ. fictus, cum dies retributionis venerit, pro iniquitate punietur:*Superueniente*,id eſt,opprimēte,propter quod ſuperueniens dicitur:ſicut qui opprimit,ſuperuenit. Vel,*Corripietur*,id eſt,ſimul in anima, & corpore rapietur ad ſupplicium.

Benignus enim, &c.Hic monet ad iuſtitiam locutionis,retrahendo à ſermonibus malis.Et primo remouet ab ipſis maledictis impunitatis confidentiam; ſecundo prædicit eorum pœnam.*Propter hoc qui loquitur*; tertio monet ad prauarum locutionū cautelam:*Cuſtodite*,&c, In prima primo remouet impunitatis confidentiā,quæ poſſet oriri ex iudicis miſericordia:*Benignus*, ſecundo ex eius ignorantia. *Quoniam reuelabit*,&c.tertio ex eius impotentia.*Quoniam ſpiritus Domini*. Dicit ergo:*Benignus enim eſt ſpiritus*.Bene dixi,quòd corripietur fictus, &c.benignus enim eſt ſpiritus ſapientiæ.ſcil.increatę, ſcil.filij,à qua datur,ſcil.Spiritus ſanctus:vel creatę,quā ipſe dat. O quàm bonus,& quam ſuauis eſt, Domine ſpiritus tuus in omnib.Pſalmus:Spiritus tu⁹,&c.*Et tamen non liberabit maledictum*,&c.quamuis ſit benignus: quia, ſicut dicit Gregorius, diſciplina, & miſericordia multum deſtituitur,ſi vna ſine alia teneatur.Vel ſic,& quia benignus,non iberabit maledictum,&c. quia benignitas malitiæ contraria eſt,vt dicit Gloſſ. Non liberabit, inquam, maledicentem : quando maledictus eſt, quia fecit contra Dei mandatum,qui prohibet maledicere. Pſalmus:Maledicti, qui declināt à mandatis tuis; ecce meledictio in præſenti. Item : Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, &c. ecce maledictio in futuro.*A labiis ſuis*,id eſt,à peccato labiorum ſuorum,vel à pœna,quam meruit peccato labiorū ſuorum.Ex verbis tuis condemnaberis. Item in Pſalmo : Labor labiorum ſuorum operiet eos.Et notandum, quod ponitur conſequens pro antecedente, cum dicit, maledictum, pro maledicente. *Quoniam renum*, &c. Quaſi dicat, re vera punietur pro peccatis ſuis,licet occultis,quoniam renum illius,id eſt,affectionū, ſed delectationum carnalium,quarum ſedes eſt in renibus, *Teſtis eſt Deus*, id eſt,cognitor certus,ſicut teſtis de re,pro qua facit teſtimoniū.Ego ſum teſtis,& iudex, dicit Dominus:*Et cordis illius*,id eſt,cogitationum de corde exeuntium.*Scrutator eſt verus*,id eſt,inquiſitor infallibilis:vnde ſpiritus omnia ſcrutatur,etiam profunda Dei.. Ego Dominus ſcrutans corda,& probans renes.Pſalmus;Scrutās corda & renes Deus.*Et lingua eius*,id eſt,locutionum,quę lingua formantur:*Auditor*,id eſt,cognitor immediatus ſine narratione alterius. Pſalmus:Qui plātauit aurem, non audiet?quaſi dicat,ſic.Et notandum, quòd ponit inſtrumenta pro operationib. ab ipſis procedentibus, eo quòd ſicut inſtrumenta immediatius ſe habent ad animam,quàm eorum operationes, ſic Deus immediatius,quā aliquis alius cognoſcit omnes hominis actus, tam interiores,quàm exteriores, *Quoniam ſpiritus Domini*,&c.quaſi inferret:bene dixi, quòd hoc poteſt ſpiritus:*Quoniam ſpiritus Domini*,intranſitiue,id eſt,qui eſt Dominus,ſecundum illud Athanaſij : Dominus pater, Dominus filius,Dominus ſpiritus ſanctus. Vel tranſitiue,id eſt,ſpiritus qui eſt à Domino, ſecundum illud: Spiritus Domini ſuper me,&c.Item Ioannes:Spiritum veritatis,qui à patre procedit. *Repleuit orbem terrarum*, ſua præſentia rebus omnib.aſſiſtendo,& ea continendo.Nunquid non cœlum & terram ego impleo? Quia ſecundum Gregorium:Vbiq;eſt Deus, intra omnia nō incluſus,extra omnia non excluſus, ſupra omnia non elatus, infra omnia non depreſſus:*Et hoc, quod continet omnia*.ſcil.Spiritus ſanctus omnia cōtinens, ſua potentia conſeruando.Sicut enim probat Boëtius in Lib. de Conſolatione:Mundus ex tā diuerſis, contrariiſq; partibus in vnam formā nō conueniſſet:& coniuncta diſcors diuerſitas diſſociaret, niſi eſſet vnus, qui coniungeret:& quod contexuit,cōtineret. *Scientiam habet vocis*, id eſt,omnium locutionum, & linguarum, omnia cognoſcendo. Et hoc patet, quòd poteſt cognoſcere, & punire omnia,tam facta propter vniuerſalē prēſciētiam,quàm dicta, propter vniuerſalē notitiam. Vel ſecundum Gloſſam : *Hoc quod continet omnia*,id eſt,Spiritus ſanctus,quia cōtinet omnia,id eſt,Eccleſiam,extra quam,quod eſt,nihil eſt,ſicut extra arcam Noë. *Scientiam habet vocis*,cauſaliter loquendo,id eſt,intelligentiā ſcripturæ præſtat hominibus,Vel formaliter. *Scientiam habet vocis*,id eſt eiuſdem ſcientiæ eſt cum voce, id eſt, cum verbo,& Dei filio:de quo Ioannes : In principio erat verbum,&c.Allegorice ſecundū Gloſſ. poteſt exponi de temporali aduentu Spiritus ſancti. Et primo tangitur perſona miſſi, cum dicitur : *Spiritus*:ſecundo, eius æterna origo,*Domini*;tertio tēporabilis miſſio,*Repleuit*;quarto miſſionis manifeſtatio:*Et hoc, quod continet omnia*.Dicit ergo:*Spiritus Domini repleuit*.Gloſſ. donis:*Orbem terrarum*,id eſt, Eccleſiam per omnes terras dilatatam, vt dicit Gloſſa : *Et hoc quod continet omnia*. Gloſſ.id eſt,homo, qui conuenientiā habet cum omni creatura:propter quod omnis creatura appellatur ſecundum Gregorium.*Scientiam habet vocis*. Gloſſ.diuerſarum linguarum à Spiritu ſancto,vt patet. Orbi vero terrarum comparatur Eccleſia primitiua,primo propter ſui dilatationem, ſecundum illud Pſalmi : In omnem terram exiuit ſonus eorum.Secundo propter ſui perfectionem,quæ per orbis rotunditatem intelligitur.Vna eſt colūba mea,perfecta mea. Tertio propter ſui ſtabilitatem : Terra enim in æternum ſtat. Quarto propter ſui compreſſionem & attritionem:Puto, quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtēdit tanquam morti deſtinatos,&c. Sicut terra nouiſſimum eſt corporū:vnde ab omnibus teritur,& cōculcatur.Quinto propter humani generis ſuſtentationem, & viuificationem : quia de terra viuit,& à terra ſuſtētatur,ſicut ab Eccleſia primitiua.Sub quo curuantur,qui portant orbem,ſcilicet

Apoſto

Gregor.in 1. Reg. cap.7. lib.3.cap.5.

Dubitatio.

Solutio.

Synecdoche.

Osn.10.b

Pſalm.118.i

Pſal.103.d

Iſa.11.a

Pſal.118.u Ibi 13.c

Ariſt.1. Poſt text.44.

Correctio in verbis: Correptio in flagellis.

Sap. 12.a

Pſal.142.c

Gregor.in 1. Reg.cap. 16. lib.6.cap.3. poſt med.

Pſal.118.c

Matth. 25.d

Matth.12.e

Pſal.139.c

Hier.29.f

Matth.15.b

Hier.27.b

Pſal.7.c

Pſal.93.b

Athanaſ.in Symb.

Iſa.61.a

Ioan.15.d

Hier.23.e

Greg.lib.2. Moral. c.16

Boët.lib.3.de cōſolat.phil. proſa 12.

Ioan.1.a

Greg.hom. in cap.16. Matth.

Act.2.a

Pſalm.18.

Cant.6.c

Eccl.1.a

1.Cor.4.b

Iob.9.b

Digitized by Google

Apoſtoli, & eorum ſequaces: nec tamen franguntur quia in Pſalmo: Ego confirmaui columnas eius. Sexto propter ornatum omnium virtutum, & productionẽ ſecundum illud: Germinet terra herbam virẽtem, &c. Septimo propter aquarum, id eſt, ſapientiæ doctrinæ ſalutaris originem, ſecundum illud: Fons aſcendebat de terra, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ.

Pſal.74.b

Gen.1.b

Gen.2.b

Propter hoc, qui loquitur, &c. Remota impunitatis ſtulta confidentia, hic prædicit malæ locutionis pœnã. Et primo quia in Iudicium deducetur: ſecundo, quia à iudice diſcutietur: *Cogitationibus impii*, tertio, quia omnibus publicabitur. *Quoniam aures zeli.* Dicit ergo: *Propter hoc*: quia ſcilicet Spiritus ſanctus habet ſcientiam vocis, id eſt, omnis locutionis: *Qui loquitur iniqua*; de quibus in Pſalmo: Obſtructum eſt os loquentium iniqua. *Non poteſt latere*, ſcilicet Spiritum ſanctum in præſenti, vnde: Omnia nuda, & aperta ſunt oculis eius. Item: Omnes viæ hominum patent oculis eius. *Nec præteriet*, ſcilicet diſſimulando: *Eum*, ſcilicet iniqua loquentem: *Corripiens*, id eſt, puniens, *vel Corripiens* id eſt, ſimul rapiens corpus eius, & animam: vel cuncta eius opera mala, & dicta & cogitata. *Iudicium*, ſcilicet futurum: cuncta enim, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, vt habetur. *In cogitationibus enim impij*, id eſt, de cogitationibus impij, in quibus minus peccatum eſt, quam in prauis ſermonibus: *Et interrogatio*, id eſt, diſcuſſio iudicis & examinatio, ſecundum illud Pſalmi: Dominus interrogat iuſtum, & impium. Scio, quod nulla te latet cogitatio. Et ſi erit diſcuſſio de cogitationibus, multo fortius de locutionibus, propter hoc ſubdit: *Sermonum autem*, &c. Quaſi dicat, non ſolum de cogitationibus. *Autem*, pro ſed, *Sermonum illius auditio*, id eſt, examinatio ad Deum, tanquam ad examinatorem, & iudicem veniet: *Et ad correptionem*, id eſt, punitionem: *Iniquitates illius*, quas commiſit, iniqua loquẽdo. Clamor Sodomorũ; & Gomorrhæorũ multiplicatus eſt, &c. Et benedixi, quod veniet, &c. *Quoniam auris zeli*, zeli, inquam, Dei, animas tanquam ſponſas zelantes: *Audit omnia*, id eſt, nouit, ſicut ille, qua audit omnia, ſc. tam mala, quam bona, quam indifferentia, ſicut zelo typus diligenter audit, & notat verba ſponſæ, & loquentium cum ea. Ego ſum Deus fortis zelotes, &c. *Et tumultus murmurationum*, quibus homines murmurant contra Deum. Præcordia fatui quaſi rota plauſtri. Et dicitur, *Tumultus*, quia homo murmurans, quaſi intra dẽtes ſuos tumultuet, non clare enuntiat. *Non abſcondetur*: ſed toti mundo propalabitur. Nihil opertũ quod nõ reueletur, neq; abſconditũ, quod nõ ſciatur. Audiui murmurationes filiorũ Iſraël.

Pſal.62.c

Heb.4.c

Prou.16.a

Eccl.12.d

Pſal.10.b

Iob.42.d

Gen.18.c

Exod.20.a

Eccl.33.a

Luc.12.a

Exod.16.c

Cuſtodite, &c. Hic monet ad prauæ locutionis cautelam: & primo ponit ſuam exhortationem, ſecundo exhortationis neceſſitatem. *Quoniam ſermo*, &c. Conſtruendum autem, ſiue continuandum ſic: *Ex quo non abſcondetur tumultus*, &c. *Cuſtodite ergo vos à murmuratione*, ſcilicet contra Deum. *Quæ nihil prodeſt*, immo multum obeſt. Vnde: Quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. *Et à detractione*, ſcilicet contra proximum. Quare detraxiſtis ſermonibus ſanctis veritatis, *Parcite linguæ*, non dicitur parcite proximo, ſed linguæ, ſcilicet veſtræ: quia detrahens alteri, primo ſeipſum lædit. Vnde peior eſt detractio ſerpentino veneno, Seneca: Illud venenum, quod ſerpentes in aliorum perniciem ferunt, ſine ſua continent malitia: ipſa detractio partem ſui veneni bibit. Gloſſa pernicioſæ sũt murmurationes, & detractiones. Detractores Dei odibiles. Detractores dicit pluraliter: quia detractio fit pluribus modis, ſcilicet, vel cum occultum bonum negatur, vel cum apertum diminuitur, vel cum occultum malum propalatur, vel quando apertum amplius diuulgatur. Et bene, dixi, parcite: *Quoniã ſermo obſcurus*. Gloſſa, otioſus, vt eſt verbũ murmuris: *In vacuum non ibit*, id eſt, ſine pœna nõ remanebit: quia nec ſermo otioſus. Matthæus: De omni verbo otioſo, &c. ergo multo magis de verbo malitioſo. Verbum otioſum, vt dicit, ibi Gloſſa, eſt, quod dicitur ſine vtilitate loquentis, vel audiẽtis. Hieronymus: Omne quod non ædificat loquentes, in periculum vertitur loquentium. *Os autem, quod mentitur*, ſcilicet detrahendo, *Occidit animam*, Gloſſa, mucrone peccati animam mentientis. Pſalmus: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium, Et notandũ, quod loquitur de mendacio pernicioſo, quod eſt mortale: non de iocoſo, vel officioſo. Vnde Gloſſa: Eſt mendacium, leuioris culpæ, cum quis præſtando beneficium, mentitur. Sed videtur, qnod aliquod mendacium ſit bonum, & meritorium, quia obſtetrices mentientes meruerunt præmium apud iuſtum iudicem: ſcilicet Deum, qui falli nõ poteſt, vt patet. Dicendum ſecundum Gloſ. quod non eſt remunerata mendacij, ſed pietatis earum beneuolentia. Sed nunquid vnum, & idem factum, fuit peccatum, & tamen habuit beneuolentiæ meritum: Et videtur, quod ſic: dicit enim Gloſſa: Deus vnum idemque factum propter bonum, malum condonat, & bonum remunerat. Dicendum, quod vnum fuit connexione, non indiuiſibile: quia aliud fuit intentio liberandi, aliud voluntas mentiendi, licet coordinata.

Matth.12.c

Hieron. in cap.12.Mat. to.6.

Pſal.5.b

Exod.1.d

Dubitatio.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Nolite zelare, &c. Hic hortatur ad iuſtitiam operis: & primo per rationes ſumptas ex parte creationis: ſecundo ex parte retributionis, ibi: *Iuſtitia enim*, &c. Ex parte creationis primo per rationem ſumpta ex bonitate creatoris. *Quoniam Deus*, ſecundo per rationem ſumpta ex parte finis creationis, *creauit* tertio per rationem ſumptam ex parte conditionis creaturæ, *non eſt in illis. Nolite zelare*, &c. quaſi dicat, quia mendacium occidit, nolite zelare, id eſt, diligere, vel aperte affectu, *mortem*, ſcilicet animæ, quam per culpam incurrit: ſecundum illud: Vera mors eſt, quam homines non timent: ſeparatio, videlicet animæ à Deo, qui eſt beata vita animarum: ſicut mors corporalis eſt ſeparatio corporis ab anima. *Mortem*, dico, *in errorem vitæ veſtræ* cauſaliter conſtitutam, ſecundum illud: Errant, qui operantur malum, omnis enim malus errans, ſecundũ Philoſophum. *Neque acquiratis*, in effectu, *perditionem*, æternæ pœnæ, quod eſt in veſtra poteſtate, ſecundũ illud: Perditio tua Iſrael: tantummodo auxilium tuum ex me. *In operibus manuum veſtrarum*, cauſaliter, id eſt, merito operum veſtrorum. Sed obiicitur ſecundum Auguſtinum: Omnes appetunt vitam, & beatitudinem: ergo nullus mortem, vel perditionem. Dicendum, quod verum eſt per ſe, ſed per accidẽs & ex cõſequenti dicuntur eam appetere, qui appetunt actum, quia eſt cauſa mortis, & perditionis. Vnde ponit conſequens pro antecedente, ſubdens: Bene dixi, errorem cauſam mortis eſſe, & opera mala cauſam perditionis. *Quoniam Deus*, qui auctor eſt omnium, ſecundum illud Ioannis: Omnia per ipſum facta ſunt *mortem non fecit*, ſcil. præſentem. Sed contra: Vita & mors, paupertas & honeſtas à Deo ſunt. Dicẽdum, quod hic loquitur de morte culpæ: vel ſi de morte naturæ, loquitur quantum ad priuationem, non quantum ad ſenſum doloris. De morte etiam gehennæ verũ eſt, quod hic dicitur, *Deus mortem non fecit*. Sed contra: omnis pœna iuſta & omne iuſtum bonũ, & omne bonũ eſt à Deo. Dicendũ, quod cũ dicit, omnis pœna iuſta intelligit per ſe, ſcil. ſecundũ quod eſt pœna, non ſecundũ id, quod eſt: vnde nõ poteſt cõcludi, quod ſimpliciter ſit à Deo, ſed dicendum quod pœna eſt. *Nec lætatur in perditione viuorũ*, ſcil. futura. Contra: Ego quoq; in interitu veſtro ridebo, &c. Dicẽdũ, quod nõ delectatur in pœna, inquantũ eſt perditio naturæ, ſed inquantũ eſt effectus iuſtitiæ. Heu cõſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Et bene dixi, quod non delectatur, vel lætatur in perditione, quia eſt via ad non eſſe: *Creauit enim Deus omnia, vt eſſẽt*, Gloſſa, nõ vt perirẽt: vnde & naturalẽ appetitũ exiſtendi omnibus indidit, id eſt, intus dedit. Et quia cõmunis cõceptio animi eſt, ſecũdũ Boëtiũ, omne, quod eſt, ad bonũ tẽdere, & omnia tendũt ad eſſe; probat, quod eſſe omniũ eſt bonum. *Et ſanabiles*, id eſt, in

Aug. quæſt. 32. ad Oroſ. tom.4.

Prou.14.c

Ariſt. lib.3. ethic.c.1.

Oſea.13.c

Auguſt. de mor. lib. Eccl. cap.3. tom.1. & lib.83. q. to.4. & in Pſ.12. tom.8.

Ioan.1.a

Eccl.11.a

Dubitatio.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Prou.1.c

Dubitatio.

Solutio.

Iſa.1.d

Boët. lib.4. proſa 3. de conſol phil.

ſpirituali

ſpirituali ſanitate creatas per innocentiam, & ad ſanitatem reducibiles per pœnitentiam, ne perirent: non enim vult mortem peccatoris &c. Sanabiles, inquam, *fecit nationes orbis terrarum*, id eſt, omnes, quotquot naſcuntur in orbe terrarum. Inſanabilitas ergo earum ex ipſis eſt, non ex Deo: Inſanabilis eſt fractura tua, peſſima plaga tua. *Non enim eſt in illis*, &c. Gloſſa, in naturalibus illorum, ſcilicet nationum, *medicamentum exterminij*, id eſt, poculum peccati ſecundum Gloſſam, quod eſt cauſa exterminij in præſenti morte. Exterminati ſunt, & ad inferos deſcenderunt. Exterminium dicitur peccatum, quia extra terminos gratiæ ponit. Item mors temporalis, quia extra terminum vitæ naturæ ponit. Item mors gehennalis, quia ponit extra terminos gloriæ: & loquitur per antiphraſim: ſicut ſi venenum appellaretur medicamentum: & ſicut piſcina vocatur aqua carens piſcibus. Sed obiicitur de hoc; quod dicit: *Non eſt in illis* & cętera, quia: Eramus natura filij iræ. Sed dicendum, quod hic loquitur de actuali peccato, vel de natura inſtituta, id eſt, ante lapſum, non deſtituta per peccatum: de qua loquitur Apoſtolus: *Nec inferiorum regnum*, id eſt, perditio æterna, *in terra*, id eſt, in homine facto de terra. Firmauit Deus hominem de limo terræ. Intendit ergo oſtendere, quòd mors peccati & perditio ſupplicij ęterni non ſunt à natura, ſed à voluntate peruerſa. De morte peccati patet per Gloſſã, quæ dicit: non peccamus neceſſitate, ſed volũtate peruerſa. De perditione ſupplicij patet per aliam Gloſſam, quæ dicit: nihil diabolus homini nocuiſſet, niſi homo acquieuiſſet.

Eccl. 3.a — *Hier.* 13.c — *Baruc.* 3. Exterminium vnde dicatur. — *Epheſ.* 2.a — *Gen.* 2.b

Iuſtitia enim perpetua eſt, &c. Hic monet ad iuſtitiam operis ex retributionis conſideratione: & primo tangit præmium iuſtitiæ: ſecundo ſupplicium iniuſtitiæ, *iniuſtitia autem*, &c. tertio æquitatem iuſtitiæ ſeu pœnæ inflictæ. *Impij autem. Iuſtitia enim perpetua eſt*, &c. Quaſi diceret, bene dixi, quod mors non eſt à Deo, nec à natura, ſed ab iniuſtitia peruerſæ voluntatis: iuſtitia enim perpetua eſt, vitam perpetuam tribuendo, ſecundum illud: In ſemitis iuſtitiæ vita, vel ſemita. *& immortalis*, a perpetua morte liberando, vnde: Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. *Iniuſtitia autem mortis eſt acquiſit.o* mortis, ſcilicet temporalis & æternæ, vnde : Stipendia peccati, mors. Item: Iter deuium ducit ad mortem.

Mors vnde ſit. — *Prou.* 12.d — *Sap.* 3.a — *Rom.* 6.d — *Prou.* 12.d

Impij autem, &c. Hic oſtendit retributionis æquitatem, quam ſcilicet impij hic meruerunt, primo iniuſtitiam faciendo, propter quod dicit: *Impij autem manibus.* Secundo familiariter amando, ibi, *& æſtimantes*, &c. Tertio inſeparabiliter adhærendo: *& ſponſiones*, &c. Quarto fortiter defendendo: *quoniam morte digni ſunt* &c. *Impij igitur*, &c. Bene dixi, quod mors non eſt à Deo, vel à natura. *Autem* pro ſed, impij in Deum & proximum *manibus & verbis*, Gloſſa, factis & dictis, *accerſierunt*, quaſi diceret, non ſe ingeſſit, ſed ipſi aduocauerunt *illam*, ſcilicet impietatem, & mortem, & patet in primis parentibus, *& æſtimantes illam amicam*, id eſt, vtilem, nec damnoſam, Gloſſa, quia putant ſe impune peccare, *defluxerunt*, id eſt, fluxerunt deorſum, Gloſſa, in mortem æternam: ſed primo in mortem culpæ: ſecundo in mortem temporalis pœnæ: tertio in mortem æternę pœnæ. Oportet nos obſeruare, quæ audiuimus, ne forte pereffluamus.

Gen. 3.b — *Heb.* 2.a

Et ſponſiones poſuerunt ad eam, id eſt, fœdus inſeparabile, quaſi deſponſationis per obſtinationis impœnitentiam, Gloſſa, ne ſeparentur. Percuſſimus fœdus cũ morte, & cum inferno fecimus pactum. Et merito defluxerunt in mortem, *quoniam morte digni ſunt, qui ſunt ex parte illius*, ſcilicet iniuſtitiæ, eam ſcilicet tenendo, & defendendo, ſicut homo defendit partem, de qua eſt: Qui talia agunt, digni ſunt morte. Poteſt autem hic notari proceſſio in peccatis, de qua: Eſt proceſſio in malum viro indiſciplinato. Quia primo eſt impietas in corde per conſenſum iniquitatis: deinde in manu per conſummationem operis: deinde verbum defenſionis, vel gloriationis: deinde amicitia, & ſpes impunitatis: poſtea defluxus per iterationem prauæ conſuetudinis: deinceps ſponſio per obdurationem mentis: poſtrèmo mors impœnitentiæ finalis.

Iſa. 28.d — *Rom.* 1.d — *Eccl.* 20.a

CAPVT SECVNDVM.

DIXERVNT enim impij cogitantes apud ſe non rectè: Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & non eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis: quia ex nihilo nati ſumus. & poſt hoc erimus, tanquam non fuerimus: quoniam fumus afflatus eſt in naribus noſtris: & ſermo ſcintillæ ad commouendum cor noſtrum: quia extincta cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis aër, & tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſoluetur, quæ fugata eſt à radiis ſolis & à calore illius aggrauata: & nomen noſtrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum. Vmbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reuerſio finis noſtri: quoniam conſignata eſt, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra. Nemo veſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: vbique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors noſtra. Opprimamus pauperem iuſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ: quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat. Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum. Grauis eſt nobis etiam ad videndum: quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe à viis noſtris tanquam ab immunditiis, & præfert nouiſſima iuſtorum, & gloriatur, patrem ſe habere Deum. Videamus ergo, ſi ſermones illius veri ſint, & tentemus, quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt nouiſſima illius. Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia, & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Morte turpiſſima condemnemus eum: erit enim ei reſpectus ex ſermonibus illius. Hæc cogitauerunt & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorum. Et neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperauerunt iuſtitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum. Quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.

EXPOSITIO IN CAP. II.

SVPRA egit de iuſtitia hominis ad Deum: hic principaliter de iuſtitia hominis ad proximum. Et primo ab iniuſtorum ſimilitudine retrahendo: hic in ſecundo hoc Cap. Secundo ad iuſtorum ſimilitudinem prouocando, ſcilicet in tertio Cap. In prima, id eſt, à parte iuſtorum, proponit iniuſte viuendi cauſam motiuam: ſecundo, deſcribit vitam iniuſtam, ibi: *Venite ergo*, &c. tertio, oſtendit eam non eſſe imitandam, ibi *Hæc cogitauerunt*, &c. In prima tangitur triplex cauſa motiua: prima ex parte ſtatus: ſecunda ex parte naturę: *Quia ex nihilo nati ſumus*; tertia ex parte nominis, ſiue famæ. *Et nomen noſtrum obliuionem*, &c. Ex parte ſtatus, triplex, primo quoad ſtatum mundi, ibi: *exiguum, & cum tædio*, &c. ſecundo quoad ſtatum paradiſi: *Non eſt refrigerium*, &c. tertio quoad ſtatum inferni. *Et non eſt, qui agnitus ſit reuerſus ab infernis*, &c.

Dixerunt autem impij, cogitantes apuſi ſe non recte, &c. Bene dixi, quod impij manibus, & verbis accerſierunt iniuſtitiam & mortem: nam dixerunt impij, id eſt, carentes pietate in Deum & proximum. Gloſſa, vox eſt perditorum, qui tanquam bruta animalia, quæ præſentia ſunt, amant, & futura deſpiciunt: nec poſt hanc vitam requiem æternam ſperant. *Apud ſe*, quia aperte non audent, ſecundum illud Pſalmi: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Si enim aperte dicerent, pœnam incurrere timerent: *non recte cogitantes*, immo male, *Exiguum eſt*, propter breuitatem, ſecundum illud: Breues dies hominis ſunt. *Et cum tædio*, propter pœnalitatem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis: *tempus vitæ noſtræ*, Gloſſa præſentis, quam ſibi viuunt, non Deo: ideo addunt, *noſtræ*. Contra quos: Qui viuunt, iam nõ ſibi viuant: ſed ei, qui pro eis mortuus eſt, & reſurrexit. *Et non eſt refrigerium in fine hominis*, Gloſſa, id eſt, quies poſt mortem: Quod tamen eſt falſum: quia dicitur in Pſalmo in perſona ſanctorum: Tranſiuimus per ignem & aquam; & deduxiſti nos in refrigerium. Item: Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus veſtris. Item: Beati mortui, qui in Domino moriuntur, &c. vt requieſcant à laboribus ſuis, *non eſt, qui agnitus ſit reuerſus ab infernis*. Per hoc intendunt excludere infernum eſſe. Sed eadem ratione poſſunt dicere mortem non eſſe: quia nullus mortuus reuertitur ad vitam. Vnde ratio eorũ non valet, quia ſi à priuatione ad habitum non eſt regreſſus ſecundum naturam; & ideo de inferno inferiori nullus reuertitur ſecundum legem: vnde: Qui deſcendit ad inferos, non aſcendet. Aliqui tamen leguntur reuerſi priuilegio gratiæ, vt Traianus, quem Gregorius, &c. De inferno vero ſuperiori reuerſus eſt Chriſtus, & multi alij per ipſum, vel per eius Apoſtolos, ſuſcitati.

Quia ex nihilo nati ſumus, &c. Hic ponitur cauſa motiua ex parte naturæ: & primo ex conſideratione humanæ originis: ſecundo ex conſideratione compoſitionis, ibi: *quoniam fumus*, tertio ex conſideratione reſolutionis, *quia extincta*; Bene dixi, quod non erit refrigerium, nec ſupplicium: quia nec ſubiectum ſuſceptibile talium: *quia ex nihilo*, origine immediata quoad corpus. Intelligas, quia ex nihilo fecit ea Deus, & hominum genus, *& poſt hoc*, id eſt, poſt hanc vitam *erigimus, tanquam non fuerimus*, quaſi dicat, in nihilum reuertemur, ſecundum illud Damaſceni: Omne, quod à verſione incepit, verſioni ſubiectũ eſt. Item Auguſtinus: Naturale eſt, quod ex nihilo eſt, in nihilũ poſſe reſolui. Quod intelligendum eſt de poſſibilitate primæ aptitudinis, non neceſſitatis: quia manu creatoris tenentur, ne in nihilũ cadant, ſicut dicit Gregorius. *Quoniam fumus*, ſcilicet quantum ad ſpiritum vitalem corporeum intrinſecum: fumus enim eſt vapor igneus, & ſpiritus vitalis eſt corpus ſubtile igneum, *& flatus*, id eſt, ventus, quoad ſpiritum exteriorem corporeũ, qui A ſpiratur. Quæ eſt vita veſtra, vapor eſt ad modicũ parens. Ventus eſt vita mea. Pſalmus: Defecerunt ſicut fumus dies mei *in naribus noſtris*, hoc dicit ſpiritualiter à parte totũ corpus dãs intelligere propter facilẽ exitum, qui eſſet in naribus: item propter manifeſtationẽ, quia ibi inſpirando, & reſpirando magis manifeſtatur. *Et ſermo ſcintilla ad commouendum cor noſtrum*, id eſt, anima, ſcintillæ comparabilis, vt dicit Gloſſa: vnde: Quærunt extinguere ſcintillam meam. Anima autẽ, *ſermo* dicitur, ſecundum reputationem infidelium: quia ſecundum eos nihil eſt in re, ſed tantum ſecundum nomen: vel ſermonem: ſcintillæ autem comparatur, quia ſecundum aliquos Philoſophos, anima dicta fuit igneæ eſſe naturæ. Vel melius, poteſt dici anima B ſermo, ab effectu, quæ ſcilicet habet vim ſermocinandi: ſcintillæ autem comparatur propter naturæ ſubtilitatem, & motus agilitatem. Vnde: Et tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Item, propter durationis breuitatem ſecundum infideles. Vnde Gloſſa, Scintillæ comparabilis, quæ ſtatim nihil. *Ad commouendum cor noſtrum*, id eſt, viuificandum, vel vegetandum, ſecundum Gloſſam reſpiratio eſt *in naribus noſtris*, id eſt, in corporibus noſtris, ita prompta ad exeundum de corpore, ſicut flatus de nare. Sequitur, *qua extincta*, &c. Bene dixi, quod anima comparatur ſcintillæ, quod cito extingueretur: quia corpus noſtrum erit *cinis extinctus*, ſcilicet poſt animæ extinctionem, quæ ſecundum infideles, in morte extinguitur.

Sed verior litera eſt, *qua extincta*. Secundum quam C lectionem, ſiue literam, dicendum, quod hic tangit cauſam motiuam ex conſideratione reſolutionis: & primo ex conſideratione reſolutionis, quãtum ad corpus; ſecundo, quantum ad ſpiritum, ibi: *ſpiritus diffunditur*; tertio, quantũ ad vitam: *& tranſibit vita noſtra*, &c. Dicit ergo, *qua*, ſcilicet anima *extincta*, ſecundum eos, *cinis erit corpus noſtrum*. Omnes homines terra, & cinis. Item: Loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis? Per conſumptionem enim humidi naturalis, à calore corpus conſumitur, & in cinerem vertitur *& ſpiritus*, corporeus vitalis *diffunditur*, ſcilicet redeũdo in ſua principia componentia, *tanquam aër mollis*, id eſt, faciliter, & inuiſibiliter: mollis autem dicitur aër, quia non reſiſtit tactui. Vel *ſpiritus* incorporeus, ſiue anima *diffundetur*, id eſt, euaneſcet, & diſſoluetur ſecundum eos, iuxta illud Pſalmi: Spiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & cætera. *Et tranſibit vita noſtra*, id eſt, per annihilationem ſuorum principiorum totaliter deſinet. *Et ſicut veſtigium nubis*, quod non apparet poſt nubis reſolutionem: Velut nubes pertranſiit ſalus mea, ſcilicet temporalis. Sicut conſumitur nubes, & pertranſiit; ſic, qui deſcendit ad inferos non aſcendet; *& ſicut nebula diſſoluetur*, quæ ſcilicet, eſt reliquia nubis; nubes enim ex vapore groſſiori, & depreſſiori conſiſtit; nebula vero ex rariori, *quæ* ſcilicet nebula, *fugata eſt à radiis ſolis* calore continentis aëris adunante partes, & fugante partes frigidi vaporis; *& à calore illius aggrauata*, eodem calore frigus nubis ad interiora fugante; & ſic per accidens partes illius nebulæ condenſante, & ſic aggrauante, & in aqua poſtea reſoluente. Subito aër cogetur in nubes, & ventus E tranſiens fugabit eas.

Et nomen noſtrum, &c. Hic oſtenditur cauſa motiua ex parte famæ, vel nominis; & primo tangitur famæ abolitio; ſecundo, abolitionis ratio, ibi; *vmbra enim tranſitus*. Dicit ergo; *Et nomen*, quaſi dicat, non tantum eſſentia, vel ſubſtantia noſtra tranſibit in nihilum, ſed *& nomen noſtrum*, id eſt, fama, quoad perſonam, *obliionem accipiet per tempus*, id eſt, temporis diuturnitatem: Nomen impiorum putreſcet, *& nemo habebit memoriam operum noſtrorum* quoad vitam. Memoria eius pereat de terra. Itẽ in Pſalmo; Periit memoria eorũ cum ſonitu. Et ècontra; In memoria æterna erit iuſtus. Sed obiicitur, quod opera multorũ reproborũ, ſcil. Cain,

Pharao

Iac. 4. d
Iob. 7. b
Pſal. 101. a
2. Reg. 14. b
Ariſt. lib. 1. de Anima ex op. aliorum.
Sap. 3. b
Pſal. 13. b
Iob. 14. a
Ibid.
2. Cor. 5. c
Pſal. 65. c
Hier. 6. b
Apoc. 14. b
Eccl. 17. d
Gen. 18. d
Pſalm. 102. c
Ariſt. in Poſt. prad. c. de opp.
Iob. 7. b
Iob. 30. c
Iob 7. b
2. Mac. 7. f
Iob. 37. d
Io. Damaſc. in Dial. aduerſ. Man. longiſſime à medio.
Aug. de fide ad Pet. cap. 3. to. 3. Greg. 16. Mor. c. 18.
Prou. 10. a
Iob. 18. d
Pſal. 9. a
Pſal. 111. b
Gen. 4. b
Exod. 1. & ſeq.

Digitized by Google

Pharaonis, Neronis, &c. adhuc memorantur. Dicendum, quod verbum iſtud eſt verbum reproborum: & ideo non eſt inconueniens dicere illud eſſe falſum. Vel dicendum, quod non memorantur memoria laudabili, vel eis vtili: de hac autem loquitur hic. Sed obiicitur, quod multorum reproborum facta celebria, & laudabilia memorantur. Ad hoc dicendum, quod ipſorum non fuerunt, ſed Dei in ipſis, ſecundum illud: Omnia opera noſtra operatus es nobis Domine. Ad memorandum autem duo requiruntur, ſcilicet fortis impreſſio, & frequens reiteratio: & vtrumque excludit, cum ſubdit: *vmbræ enim, tranſitus* propter tranſeundi velocitatem. Dies noſtri ſicut vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora: *vmbræ*, inquam, *tranſitus eſt tempus noſtrum*, id eſt, quod ad voluntatem noſtram faciendam, non Dei expendimus: ſed dominus quandoque ibi accipiet ipſum tempus. Pſalmus: Cum accepero tempus, ego &c. *Et non eſt reuerſio finis noſtri*, propter redeundi impoſſibilitatem. Anteqnam vadam, & non reuertar, &c. *quoniam conſignata eſt*: ſcilicet reuerſio noſtra, id eſt, ſub ſigillo clauſa. Gloſſa, conſignata, quaſi non apparens, quia non eſt: *& nemo reuertitur* ad vitam ſciliçet ſecundum communem legem. Pſalmus: Sepulchra domus illorum in æternum, ſcilicet ſecundum opinionem iſtorum: ſed ſecundum veritatem omnes quandoque reſurgent per virtutem diuinam. Vnde: Omnes quidem reſurgemus.

Notandum autem, quod vita, & ſtatus impiorum comparatur fumo propter rationabilis obcæcationem. Infra hoc eodem capite: *Excæcauit eos malitia eorum.* Item: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Aſſimilatur flatui, propter inquietam iraſcibilis pertubationem. Impij quaſi mare feruens. Scintillæ propter concupiſcibilis inflammationem: Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur. Aëri, propter intentionis vacuitatem. Cineri, propter operum infructuoſitatem. Opera eorum inutilia. Nubi denſiori, propter gratiæ oppoſitionem. Nebulæ leuiori, propter mentis eleuationem, ſiue elationem. Vmbræ, propter exteriorem ſimulationem.

Venite ergo, &c. Hic deſcribit vitam iniuſtam, & primo tangitur iniuſtorum concordia, & mutua cohortatio ad propriæ vitæ diſſolutionem: ſecundo iuſtorum oppreſſio, ibi: *opprimamus*, &c. Primo ergo cohortantur ſe ad vacandum diſſolutioni, primo celeriter, ſecundo abundanter, ibi: *vino pretioſo*, &c. tertio, euidenter, ibi: *coronemus*; quarto communiter, vel vniuerſaliter, ibi: *nemo noſtrum*; quinto hilariter, ibi: *vbique relinquamus*. Dicunt ergo, ex quo præſens vita tranſit, & futuram non ſperamus, venite ergo, &c. *Venite*, dicit, quia inquit Seneca: Nullius rei poſſeſſio iucunda eſt ſine ſocio: & ideo mutuo ſe hortantur: hoc enim eſt inuitatorium in matutino diaboli. Notandum enim, quod ſicut Eccleſia iuſtorum, ſecundum diuerſa feſta diuerſa habet innitatoria, & Venite: Sic & Synagoga peccantium. Vnum eſt vanitatis: Venite & faciamus nobis ciuitatem & turrim. Aliud iniquitatis: Venite & occidamus eum, & mittamus in ciſternam veterem Tertium auaritiæ, & cupiditatis: Veni nobiſcum, &c. Quartum voluptatis, de quo hic ſcilicet, *venite, & fruamur bonis, quæ ſunt*, &c. Iis reſpondet illud: Diſcedite maledicti in ignem, &c. *Fruamur*, inquam, amando affectu, nihil vnquam deſiderando. Frui enim eſt alicui rei amore inhærere propter ſe. *Bonis, quæ ſunt*, id eſt, bonis præſentibus, *& vtamur* delectando in effectu. Auguſtinus: Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis. Item: Totum malum hominis eſt frui vtendis, & vti fruendis, *vtamur*, inquam, creatura, ſcilicet contempto creatore: aliter namque non eſſet peccatum vti creatura. *Tanquam in iuuentute*, id eſt, quandiu ſumus iuuenes: quia ſenſus iuuenum magis percipit delectationem, quam ſenum. Vnde, Octogenarius ſum hodie, nunquid vigent ſenſus mei, &c. Ideo Lætare iuuenis in adole-

ſcientia tua, *celeriter* Gloſſa, ne nos & illa ante tranſeamus, quam illis fruamur, ſecundum illud: Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur: *vino pretioſo* interius, quoad guſtum, excitando calorem ab interiori, *& vnguentis* exterius, quoad tactum, excitando calorem ab exteriori: *impleamus nos* per vſum ſuperfluum & immoderatum. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, &c. *& non pretereat nos flos temporis*, id eſt, amœnitas, quoad aſpectum. Date florem Moab: &c. Tales non curant de fructu autumni cœleſtis, ſed tantum de flore veris præſentis, *coronemus nos roſis, antequam marceſcant*, Cecidit flos. Et: Vę flori decidenti, ad delectandum quoad odoratum. Sed væ coronæ ſuperbiæ ebriis Ephraïm. *Nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra*, id ex, nullus locus amœnus: hoc dicit quantum ad vniuerſalitatem loci: In omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo tu proſternebaris meretrix. *Nemo veſtrum*, hoc dicitur quantum ad vniuerſalitatem perſonarum. Talis erat Sodoma, in qua nec decem iuſti poterant inueneri, vt patet: *nemo* inquam *exors ſit luxuriæ noſtræ*, id eſt, ſine ſorte, hoc eſt expers, vel immunis. *Vbique relinquamus ſigna lætitiæ noſtræ*, hoc dicitur quantum ad vniuerſalitatem in facto: Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis, *quoniam hæc*, ſcilicet vita diſſoluta *eſt pars noſtra* ſcilicet ex parte animæ *& hæc eſt ſors noſtra*, ſcilicet ex parte corporis. Vel, idem ſunt in re, pars, & ſors; ſed differunt ratione: quia pars nominatur ex parte recipientis, ſors ex parte dantis: In partibus torrentis pars tua, & hæc eſt ſors tua. E contra dicit vir iuſtus. Dominus pars hęreditatis meæ. Item: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Opprimamus pauperem iuſtum, &c. Hic deſcribit vitam iniuſtam, quantum ad bonorum oppreſſionem, Primo, quia opprimunt ſine reuerentia perſonæ: ſecundo, quia ſine timore iuſtitię, ibi: *Sit autem fortitudo*; &c. *opprimamus*, Gloſſa, vox perditorum eſt. *pauperem iuſtum*, quemcunq; ſcilicet. Oppreſſerunt pariter manſuetos terræ, *& non parcamus viduæ*. Pſalmus: Viduam, & aduenam interfecerunt, *nec veterani reuereamur canes multi temporis*, id eſt, quęcunq; ſenem: Non ſunt reueriti ſenem. *Sit autem fortitudo noſtra lex iniuſtitiæ*, id eſt, totum reputemus licitum, quidquid poſſumus facere: Factum eſt iudicium, & contradictio potentior. *Vel iuſtitia*, vnde Interlinearis: quaſi fortitudinem pro iuſtitia habeamus, id eſt, quod poterimus facere per iuſtitiam, faciamus per violentiam. *Quod enim infirmum eſt* &c. quaſi dicat, non opprimamus tantummodo pauperes, & debiles: vt viduas & ſenes; ſed quouſque poterimus *quod enim infirmum eſt*, ſcilicet in ſe, vt vidua, pauper, & ſenex *inutile inuenitur*, ſcilicet aliis: vnde de talibus parum, vel nihil eſt curandum. Non ſic Dominus ſentiebat, qui infirma mũdi elegit, &c. Non ſic Paulus, qui dicebat, quod Virtus in infirmitate perficitur. Allegorice exponitur hoc de Hæreticis, qui nõ parcũt pauperi iuſto, id eſt; populo Chriſtiano: nec viduæ, id eſt Eccleſię: nec veteranis, id eſt, Apoſtolis, & Prophetis.

Circumueniamus ergo iuſtum, &c. Hic ſpecialiter deſcribit Chriſti perſecutionem; & primo tangit cauſam: ſecundo, finem, ibi; *Videamus ergo ſi ſermones*, &c. tertio, mundum, ibi: *Contumelia & tormento*, &c. Cauſam, propter quam Iudæi perſecuti ſunt CHRISTVM, tangit tripliciter, primo ex parte ſuarum operationum: ſecundo ex parte ſuarum cogitationum, ibi: *factus eſt nobis*: tertio ex parte ſuarum locutionum; ibi: *tanquam zugaces*. In prima parte ex parte operum tangit duplicem cauſam, quarum prima eſt operum Iudæorum deteſtatio: ſecunda traditionum CHRISTI commendatio, *promittit ſe*, & cætera: *Circumueniamus ergo*: & cætera, quia dixi, *fortitudo noſtra ſit lex iniuſtitiæ*, & non poſſumus, niſi iuſtum circumueniamus; *circumueniamus ergo iuſtum*, vt ſcilicet fortitudinis noſtræ legem libere exercere poſſimus. *Circumueniamus*, inquam, per fraudulentiam, *iuſtum*, id eſt, Chriſtum,

Iſa.26.b Memoria duobus ex colitur.
Baruch.29.d
Pſal.74.a
Ib.10. d
Pſal.48.b
1. Cor.15.g
Rom.1.c
Iſa 57.d Eccl.23.d
Sap.3.c
Nullius rei poſſeſſio iucunda ſine ſocio.
Inuitatoria diuerſa.
Gen.11.a Gen.37.d
Prou.1.b
Matth.25.d Aug.lib.1. de doctr. chriſt. cap.4. & lib.10. de Trin.c.11. tom.3.
Eccl.11. d
Iſa.22.d
Amos 6.b
Hier.48.b
Iſa.40.b Iſa.28.a Ibidem.
Hier.2.c
Gen.18.d
Exech.16.c
Iſa.57.a
Pſal.15.b Pſal.32.d
Iob 24.a Pſal.93.b
Baruc.4.c
Abac.1.a
1.Cor.1. 2.Cor.12.b

qui

qui per antonomasiã iustus appellatur. Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus noster. Quia peccatum actuale non fecit, nec originale contraxit in conceptione. Iustitia oriatur simul, &c. Vel, *Circumueniamus*; &c. potest esse vox quorumlibet malorum contra quemlibet iustum, contra quod monet Apostolus dicens: Ne quis circumueniat in negotio fratrem suum: sicut nec ipse fecerat, vnde: Nos neminem læsimus, scilicet facto, neminem corrupimus exemplo prauo: neminem circumuenimus, scil. verbo: *Quoniam inutilis est nobis* Glossa, cum tamen vtilitatem eius in omnibus viderent, secundum illud: Qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. Sed inutilem sibi reputabunt in temporalibus, vnde: Venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. *Et contrarius est operibus nostris*, scilicet sicut bonum est contrarium malo, secundũ illud: Cõtra malum stat bonum, & contra virum iustum peccator, *& improperat nobis peccata regis*, quia peccamus, transgrediendo legem, vnde: Nonne Moses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? *& diffamat in nos*, id est, contra nos, vel in nos retorquendo, *peccata disciplinæ nostræ*, id est, dicendo, quod peccamus, traditiones nostras, vel tenendo vel teneri faciendo, vnde: Quare transgredimini mandatum Dei propter traditiones nostras?

Promittit se scientiam Dei habere Glossa, id est, omnia se scire, tanquam Deus: & hoc quantum ad essentiam: *filium Dei se nominat*, id est, Deo consubstantialem, & coæternum quoad personam. Patrem suum dicebat Deum: æqualem se faciens Deo. Sic quilibet iustus scientiam Dei habet in intellectu, filius Dei est per gratiam in affectu, vnde in Psalmo: Ego dixi, dij estis, scilicet scientes bonum & malum: & filij excelsi omnes.

Factus est nobis in traductionem. Hic ponitur causa mouens ex parte cogitationum: & primo tangitur cogitationum Iudæorum per Christum manifestarionis effectus, non ex parte Christi causatus, sed ex parte Iudæorum, scilicet inuidia eorum, ibi: *Grauis est*, &c. Factus est nobis in traductionẽ, id est, in propalationem: *cogitationum nostrarum*, Glossa, cogitationes nostras traducit in lucem, id est, extra ducit in notitiam: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sic accipitur *traducere* scilicet pro manifestare, vbi dicitur: Noluit eam traducere. *Grauis est etiam nobis ad videndum*, scilicet propter manifestationem peccatorum ipsorum. Augustinus: Oculis ægris odiosa est lux. Qui male agit, odit lucem. Hoc autem quod ipsum videre non poterant, signum erat inuidiæ, vnde: Non rectis oculis Saül aspiciebat Dauid, scilicet quia inuidebat ei. *Quoniam dissimilis est aliis vita illius*, vita scilicet tota exterior, seu conuersatio. Contra: Debuit per omnia fratribus assimilari. Dicendum, quod Apostolus loquitur de similitudine passibilis naturæ: hic de similitudine culpæ. Notandum autem, quod dissimilitudinis fuit vita, siue cõuersatio eius aliis, & quantum ad initium, quia sine peccato conceptus, & natus. Semen sanctum est, quod steterit in ea, id est, in Maria. Quod in ea natum est, dę Spiritu sancto est. Et quantum ad medium, quia sine peccato conuersatus. Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus, &c. Et quoad terminum, quia mortuus est sine mortis debito. Psalmus: Quæ non rapui, tunc exsoluebam. *Et immutate sunt viæ illius.* Glossa, dissimiles factæ sunt scilicet facta, & disciplina eius: Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque vię meæ viæ vestræ, dicit Dominus,

Tanquam nugaces, &c. Hic tangitur causa mouens ex parte locutionum: & primo ponitur ipsorum reprobatio: secundo, aliorum approbatio, ibi: *Et præfert nouissima*; &c. tertio, sui commendatio, ibi: *Et gloriatur patrem se habere Deum.* Tanquam igitur nugaces æstimati sumus ab illo, id est, inania facientes, & dicẽtes. Nugas, qui à lege recesserant, congregabo: *Et abstinet se à vitiis nostris.* Glossa, id est, actionibus, & traditionibus nostris: *Tanquam ab immunditiis*, Et quidem iuste: quia vere immunditiæ erant. Vnde: Iuxta immunditiam menstruatæ facta est via illorum coram me. *Et præfert nouissima iustorum*, id est, finem. Et merito quidem. quia mors peccatorum pessima: sed mors iustorũ pretiosa, secundum illud Psalmi: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius. Ideo: Dicebat Balaã: Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horũ similia. Vel secundum Glossam, *Præfert nouissima iustorum*, id est, vitam æternam voluptati. *Et gloriatur patrem se habere Deum.* Est pater meus, qui glorificat me.

Videamus ergo, si sermones, &c. Hic in persona Iudæorum, primo tangit finem persecutionis Christi, qui erat, quod de Christo veritatem scire volebant: secundo subditur, qualiter hoc scire poterant, ibi: *Si enim est verus filius Dei*, &c. *Videamus*, &c. quasi dicãt, ex quo ita gloriatur, videamus, quasi à remotis, de morte eius tractando. Collegerunt Pontifices, & Pharisæi consilium aduersus Iesum. *Videamus*, inquam: *Si sermones illius veri sunt*, scilicet, quod sit vere filius Dei. Hoc vidit & cognouit ille Centurio, quia videns eum clamando expirare, & motũ terræ, aliaq; signa, ait: Vere filius Dei erat iste: *Et tentemus*, de prope, cum scilicet crucifigẽdo, & morti exponendo, *quæ ventura sunt illi*, scilicet si poterit se liberare: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. *Et sciamus*, vel *Vt sciamus, quæ erunt nouissima illius*, scilicet si resurget: & hoc sciemus eius sepulchrum custodiendo. Vnde: Domine, recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam: *Si enim verus est filius Dei*, vt prædixit non per gratiam adoptionis vt nos, sed per naturalem proprietatem æternæ generationis: *Suscipiet illum*, scilicet in gloria. Ecce seruus meus, suscipiam eum: *Et liberabit eum*, scilicẽt à pœna: & hoc est, quod sequitur. *De manibus contrariorum*, id est, crucifixorum, qui erant contrarij. Vtrumque fecit ei Deus, ipsum enim liberauit à pœna, secundum illud Psalmi; Liberator meus de inimicis meis iracundis, scilicet ipsa die passionis, postquam temporalem mortem sustinuit; sed non statim, at tertia die, secundum illud; Expecta me in die resurrectionis meæ; & ipsum cum gloria suscepit in die Ascẽsionis, vnde in Psalmo; Cum gloria suscepisti me.

Contumelia, & tormento interrogemus, &c. Hic tangit specialem modum oppressionis; & primo quantum ad ipsa dispónentia ad mortem; secundo, quantum ad ipsam mortẽ; *Morte turpissima*, &c. Dicit ergo. *Contumelia*, scilicet verborum; *Et tormento*, scilicet verberum. Sancti ludibria, & verbera experti. *Interrogemus eum*, id est, examinemus. Sic factum est, vt patet, quia illusus est verbis contumelioſis, & cæsus flagellis, & tandem affixus clauis in patibulo crucis. *Et sciamus reuerentiam eius*, id est, humilitatem; qua Deum reueretur. Exauditus est pro sua reuerentia; *Et probemus patientiam eius*, scilicet per tormenta, id est, si vere humilis & patiens est. Et vere sic, quia cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Gregorius. Qualis vnusquisque apud se lateat, contumelia illata probat. *Morte turpissima.* Glossa, id est, morte crucis quæ vsque ad passionem Christi pœna fuit reorum, nunc autem est victoriæ trophæum, & gloria Ecclesię. Augustinus; Crux de pœnis latronum transiit ad frõtes Imperatorum. Et quia turpissima erat mors crucis; ideo ad ostendendum vilitatem mortis Christi, dicit Apostolus: humiliauit semetipsum, &c. Fuit autẽ mors Christi turpissima ratione loci, quia extra ciuitatem in loco Caluariæ, vbi proiiciebantur capita decollatorum. Ratione temporis, quia die solemni, & hora maiori, scilicet hora sexta. Ratione instrumenti, quia in ligno crucis. Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Ratione consortij, quia inter latrones. Ratione opprobrij, quia multa opprobria pendenti illata sunt; vt patet. *Condemnemus eum.* Notandum, quod ipsum condemnauit Pilatus, auctoritate; Iudæi, persuasione. *Erit enim ei respectus ex sermonibus illius.* id est, cognitio veritatis sermonum illius. Glossa; videbimus, si

Hier.32.b *1.Pet.2.d* *Isa.54.d* *1.Thes.4.b* *2.Cor.7.a* *Act.10.f* *Ioan.11.f* *Eccl.33.b* *Ioan.7.b* *Matth.15.a* *Ioan.5.c* *Psal.81.b* *Matth.9.a* *Matth.1.c* *Aug.lib.7. conf.c.16. tom.1.* *Ioan.3.e* *1.Reg.18.c* *Heb.2.d* *Isa.6.d* *Matth.1.d* *2.Pet 2.d* *Psal.68.b* *Isa.55.e* *Sopho.3.d* *Ezech.36.d* *Psal.115.a* *Num.23.b* *Ioan.8.g* *Matth.27.f* *Matth.27.d* *Matth.27.g* *Psal.17.d* *Sopho.3.d* *Psal.72.d* *Heb.11.g* *Matth.27.d* *Ioan.19.a.d* *Heb.5.b* *1.Pet.2.d* *Greg.lib.1 Dial.cap5. in fin.* *Aug. enarrat. in psal. 36.tom.8.* *Philip.2.e* *Matth.27. d.e* *Ioan.19.e* *1.Pet.2.d* *Luc.23.e* *Matth.27.d*

Ioan.2.c poſt mortem valeat reſuſcitare carnem, dixit enim: Soluite templum hoc,& in triduo reædificabo illud.

Hæc cogitauerunt,& errauerunt. Hic oſtendit talium vitam eſſe fugiendam, tanquam erroneam : & primò tangit cauſam erroris eorum meritoriam : ſecundo erroris materiam: *Et neſcierunt*,&c. tertio erroris auctorem, *Inuidia autem diaboli*, &c. Hæc ſcilicet prædicta, *Cogitauerunt*,ſcilicet impij, & perfecerunt : *Et errauerunt*,vnde:Ergo errauimus à via veritatis,& iuſtitiæ,& Sap.5.a lumen non luxit nobis. Item : Errant, qui operantur Prou.14.c malum. *Excæcauit enim eos*,ſcilicet oculum eorum interiorem: *Malitia eorum*.Vnde in oratione Hieremiæ:Væ Thren.5.c nobis,quia peccauimus : propterea obtenebrati ſunt oculi noſtri.Item:Deus huiusſæculi excæcauit mentes 2.Cor.4.a infidelium: *Et neſcierunt ſacramenta Dei*,id eſt,ſacra,& ſecreta conſilia,& diſpoſitiones de paſſione,& reſurrectione Chriſti:Notum mihi factum eſt ſacramentũ, Epheſ.3.a quod aliis generationib. nõ eſt agnitum.*Neq; mercedẽ ſperauerunt iuſtitiæ*.Gloſſa id eſt,mortis Chriſti,ſcil.exaltationem eius per mortem:de qua;Propter quod, & Deus exaltauit illum, *Neć iudicauerunt*. Gloſſa, id eſt, intellexerunt:*Honorem animarum ſanctarum*,id eſt,ſalutem animarum per mortem Chriſti,& reſurrectionem A obtinendam. Vnde : Gloſſa, non intellexerunt, quia mors Chriſti honor eſt,& ſalus animarũ. Pſalmus:Nimis honorati ſunt, &c. Item:Vobis igitur honor eſt, &c. Et bene dixi, *Honorem,quia Deus creauit hominem inexterminabilem*, id eſt, potentem non mori, ex parte corporis:*Et ad imaginem*,ſcil.ex parte animæ:Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Ad imaginem,ſcil. in naturalib.*Similitudinis ſuæ*,ſcilicet in gratuitis.Vel ad imaginem in potentia cognitiua,ad ſimilitudinem in potentia affectiua:imago enim eſt principium cognoſcendi,ſimilitudo ratio diligendi : Omne enim animal diligit ſibi ſimile. *Fecit illum, Inuidia autem diaboli*, qui ſcilicet inuidit felicitati primorum parentum:*Mors intrauit in orbem terrarum*. Contra:Per vnum hominem peccatum intrauit, & per peccatum mors. Dicendum,quod intrauit, per diabolum ſuggerentem, & per hominem conſentientem. *Imitantur autem illum*,ſcilicet diabolum inuidendo iuſtis:*Qui ſunt ex parte illius*, ſcilicet impij, qui ſunt de parte diaboli: ipſe enim eſt caput omnium iniquorum,vt dicit Gregorius.

Pſal.138.c 1.Pt. 2.b

Gen.1.d

Eccl.14.c

Rom.5.b

Greg.lib.13. Mor.cap.5.

CAPVT TERTIVM.

IVſtorum autem animæ in manu Dei ſunt,& non tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori:& æſtimata eſt afflictio,exitus illorum. Et ab itinere iuſto abierunt in exterminium,& quod à nobis eſt iter exterminij:illi autem ſunt in pace.Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt.In paucis vexati,in multis bene diſponentur:quoniam Deus tentauit eos,& inuenit illos dignos ſe.Tanquam aurum in fornace probauit illos,& quaſi holocauſti hoſtiã accepit illos & in tempore erit reſpectus illorum.Fulgebunt iuſti,& tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrẽt.Iudicabũt nationes,& dominabuntur populis,& regnabit Dominus illorum in perpetuum.Qui confidunt in illo,intelligent veritatẽ,& fideles in dilectione acquieſcẽt illi:quoniã donum & pax eſt electis eius.Impij autẽ ſecundum quæ cogitauerunt,corruptionẽ habebunt: quia neglexerunt iuſtum,& à Domino receſſerunt.Sapientiã enim, & diſciplinã qui abiicit infelix eſt: & vacua eſt ſpes illorum,& labores ſine fructu,& inutilia opera eorum.Mulieres eorum inſenſatæ ſunt & nequiſſimi filij illorum.Maledicta creatura eorum:quoniã felix eſt ſterilis,& incoinquinata,quæ neſciuit thorũ in delicto, habebit fructũ in reſpectione animarum ſanctarum:& ſpado qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem,nec cogitauit aduerſus Deum nequiſſima:dabitur enim illi fidei donum electum,& ſors in templo Dei acceptiſſima.Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus,& quæ non concidit radix ſapientiæ.Filij autem adulterorum in conſummatione erunt,& abiniquo thoro ſemen exterminabitur.Et ſiquidem longæ vitæ erunt,in nihilum computabuntur,& ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum.Et ſi celerius defuncti fuerint,non habebunt ſpem,nec in die agnitionis alloquutionem : Nationis enim iniquæ diræ ſunt conſummationes.

EXPOSITIO IN CAP. III.

IN præcedentibus retraxit à malorum imitatione:hic prouocat ad bonorum imitationem. Et primo per ſtatus eorum, commendationem: ſecundo per ſtatus oppoſiti,reprobationem, ibi: *Impij autem ſecundum quæ cogitauerunt*,&c.In parte prima ex parte retributionis iuſtorum tangitur primo eorum liberatio à malo : ſecundo eorum præmiatio in bono. *Fulgebunt iuſti*, &c. In prima primo tangitur eorum liberatio à malo æternæ damnationis:ſecundo à malo mortis temporalis,ibi: *Viſi ſunt oculis*,&c.Tertio à malo præſentis vexationis vel tribulationis. *Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt.*

Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, &c. Rabanus ſic continuat:in priori capite iniquorum ſententia expreſſa eſt,quam circa Chriſtum protulerunt : nunc condemnantur ſtultitiæ,quia ſanctos interire putant,quos pro eius confeſſione trucidant. Sed poteſt continuari hoc modo : Bene dixi ; quod imitantur diabolum, qui ſunt ex parte illius. *Autem*, pro, ſed *Iuſtorum animæ*, & cætera,id eſt,martyrum, ſecundum Gloſſam, quod etiam verum eſt de aliis iuſtis. Sed martyres dicuntur ſpecialiter iuſti,quia iuſtus eſt, qui negligit damnum propter amicum,vt habetur in Prouerbiis,& hoc præcipue faciunt martyres, quia pro CHRISTO negli- Prou.12.d gunt damnum rerum,& amicorũ carnalium,& etiam A propriorum corporum, vt patet apud Paulum, *Iuſtorum*, inquam, *Animæ*. Non dicit corpora : quia terra, id eſt, corpus de terra factum,tradita eſt in manus impij.Non dicit temporalia. Ecce omnia quæ habet, in manu tua ſunt,&c. Sed animæ in manu Dei ſunt, id eſt protectione,& ideo ſunt ſecuræ. Pſalmus:Qui habitat in adiutorio altiſſimi,&c.Non rapiet eas,quiſquã de manu mea.*Et non tanget illos tormentum mortis*,ſcilicet æternæ,vt dicit Gloſſa.In ſex tribulationib. liberabit te,& in ſeptima non tanget te malum,id eſt,mors gehennæ.Hoc tormentum deſcribit Iob, dicens : Ab aquis niuium tranſiet ad caloré nimium. Item in Pſalmo:Pluet ſuper peccatores laqueos ignis,&c. Nomine autem mortis,in ſua cõmunitate ſumpto, intelligitur hic mors æterna,quia illa eſt vera mors:temporalis autem eſt, quaſi vmbra mortis : eſt enim quidam tranſitus ad vitam, ſecundum illud Ioannis ; In iudicium non venit,ſed tranſit à morte in vitam.

Hebr.11.f. g

Iob.9.c

Iob.1.c

Pſal.90.a

Ioan.10.e

B Iob.5.c

Iob.24.c

Pſalm.10. b

Ioan.5.d

C

Viſi ſunt oculis, & cætera. Notandum, quod mali, & increduli mortem ſanctorum reputant mortem in ſeparatione coniunctionis animæ ad corpus:afflictionem in dolore coniuncti, exterminium in perditione animæ,quam putant cum corpore interire : *Iter exterminii*,quantum ad ſequentem incinerationem corporis. Legendum igitur ſic : *Viſi ſunt* id eſt, iuſti *oculis*

inſipien

Aug. lib.13. de ciuit. Dei, cap.4 in fin. tom.5.

Psalm.16.c

Iob 11.d

Philip.1.c

Rom.5.b

Baruch.3.b

Iob 24.c

Sap.5.a

Apoc.14.c

Isa.32.d

Heb.11.g

Prou.14.d

Apoc.9.b

Rom.5.a

Matth. 25.b Luc.22.c

Isa.64.b

Hebr.11.g

Gen.29.d

Thren.1.d

Psalm.140.b

Rom.8.d 2.Cor.4.d

insipientium mori, scilicet morte æterna, cum transeant ad vitam meliorem. Vnde Augustinus : Tantam prę-stitit Deus gratiam fidei Christianæ, vt mors, quam vitæ constat esse contrariam, instrumentum fieret, per quam transiretur ad vitam. *Oculis*, inquit, *insipientium*, qui oculos suos statuerunt declinare in terram, id est, qui solum considerant præsentia, nec futura, & ideo talibus videntur prorsus mori : sed oculis sapientium videntur nasci: propter quod obitus sanctorum vocatur Natale, secundum illud: Cum te consumptũ putaueris, orieris vt lucifer, *Et æstimata est*, scilicet ab impiis *Afflictio*, scilicet sola sine aliqua vtilitate; *Exitus illorum*, de corpore: cum transit illius consolatio, secundum illud: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Bernardus: Sancti habent mortem in desiderio, vitam in patientia. Reprobis autem est afflictio exitus suæ mortis: & hoc quia, vt dicit idem Bernardus, est eis dolor in exitu, horror in transitu, pudor in Dei conspectu.

Et ab itinere iusto, id est, à via iustitiæ, *abierunt in exterminium* Glossa, id est, reputatione malorum, quia palmam martyrij afflictionem putant, & exterminium, id est, secessum in nihilum: & repete, *abierunt iusti*, reputatione impiorum, *in iter exterminij*, id est, incinerationem, quantum ad corpus: quod exterminium, siue iter exterminij, *est à nobis*, id est, à primis parentibus. Per vnum hominem mors intrauit in mundum. Vel exterminium vocat mortem temporalem, quia excludit à vita præsenti: iter autem exterminii vocat mortem æternam: quia excludit à vita æterna. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Et cum hoc ibi transitur, vel itur à pœna mortifera in pœnam mortiferam, secundum illud : Ab aquis niuium transiet ad colorem nimium. Tales errant sic æstimando, vnde: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore.

Illi autem sunt in pace. Glossa perpetuæ quietis, nunc in spe, tandem in re. Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Terminus enim iustorum est pax, vnde: Erit opus iustitiæ: pax.

Et si coram hominibus, & cætera. Hic tangitur liberatio à malo præsentis vexationis : & primo liberatio in spe; secundo in re, ibi; *Ibi in paucis vexati*, & cætera: tertio causam vtriusque, ibi: *Quoniam Deus tentauit eos*, & cætera. Dicitur ergo : *Et si*, pro quamuis, *coram hominibus*, Glossa, quia coram Deo corona gloriæ, *tormenta passi sunt*, scilicet grauia & varia, vt patet in martyribus, de quibus: Lapidati sunt, secti sunt, & cæteræ. *Spes illorum*, scilicet iustorum, secundum illud: Iustus sperat in morte sua, *immortalitate plena est*, immortalitate, inquam, non qualis fuit immortalitas primorum parentum, scilicet cum possibilitate moriendi: non qualis damnatorum in inferno, scilicet cum moriendi perpetuo desiderio: Desiderabunt mori, & fugiet ab eis mors: non qualis paruulorum in lymbo, scilicet cum defectu vitæ gloriosæ: sed qualis beatorum in cœlo. Gloriamur in spe filiorum Dei. Et merito sperant, quia, *in paucis vexati*, Glossa, corporaliter, *in multis bene disponentur*. Quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Ego dispono vobis regnum, &c. Quæ autem sint ista multa, dicitur : Oculus non vidit, Deus, absq; te: quæ præparasti expectantibus te.

Sed dubitatur de hoc, quod dicit: *In paucis vexati*, & cætera; quia dicitur: Lapidati sunt, secti sunt, & cæt. Dicendum, quod multa fuerunt eorum tormenta in se: sed pauca in comparatione. Primo in comparatione. suæ reputationis, secundum illud; Videbantur enim, scilicet Iacob, dies pauci præ amoris magnitudine. Secundo passionis Christi: O vos omnes, qui transitis per viam. Item : Absorpti sunt iuncti petræ, scilicet Christo. iudices eorum, id est, ipsi Apostoli, & alij maiores. Tertio in comparatione futuræ mercedis : Non sunt condignæ passiones, &c. Item : Id, quod in præsenti

A est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Quarto in comparatione æternę afflictionis. Qui timet pruinam, irruet super eum nix. Quinto in comparatione debiti, & obligationis, id est, pœnæ debitæ, propter dimissa, & obligationis propter commissa: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi.

Iob 6.e

Psalm.115.a

Quoniam Deus tentauit eos, &c. Hic tangitur causa prædictorum: & primo eorum castigatio : secundo eorum purgatio, ibi: *Tanquam aurum in fornace*, &c. tertio futura remuneratio, ibi: *Et in tempore erit* &c. Bene dixi, quod in multis bene disponentur : *quoniam Deus tentauit eos*. Glossa, id est, castigauit variis tribulationibus. Vt castigati, & non mortificati. Sed contra, quia

2.Cor.6.c

B Deus neminem tentat, vt habetur apud Iacobum: Dicendum, quòd non tentat ad addiscendum, vt homo: Tenta nos obsecro, &c. nec ad condemnandum, vt diabolus: Accedens tentator dixit ei, &c. Item : Ne tentet vos satanas: sed ad erudiendum, vt magister discipulum. Proba me Domine & tenta me, &c. *Et inuenit eos dignos se*, scilicet participatione beatitudinis suę quæ per tribulationes acquiritur, vnde: Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cœlorum. Item: Si in probatione fuerit, coronabitur, *tanquam aurum in fornace probauit illos*, scilicet ex parte animæ, eos per ignem tribulationum purgando, sed non consumendo. Glossa, sicut aurum in fornace non vritur, sed probatur: ita Martyres non deficiunt, sed ad gloriam præparantur. In igne probatur aurum & argentum, ho-

Iac. 1.b

Dan.1.c

Matth.4.a

1.Cor.7.a

Psalm.25.a

Act.14.d

Tob.3.d

C mines vero receptabiles in camino humiliationis, quæ scilicet est per tribulationes præsentes. Probauit me quasi aurum, quod per ignem transiit. *Et quasi holocausti hostiam*, quæ tota incenditur in sacrificio Dominici corporis, *accepit eos*. scilicet ex parte animæ, eorum deuotionem approbando, vel acceptando. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, *& in tempore*, scilicet retributionis. Glossa : Non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicij copiosa remuneratio, *erit respectus illorum*, id est, respicientur à Deo, scilicet oculo misericordiæ, quod petebat, dicens : Respice in me, & miserere mei. *Respectus*, inquam, eorum, id est, iustorum, qui modo videntur derelinqui à Deo, secundum illud : Devs Devs meus, respice in me, quare me dereliquisti. Item, contemni, secundum illud: Quare faciem tuam auertis.

Eccl.2.a

Iob 23.c

Rom.12.a

Psalm.85.c

Psalm.21.a

Psalm.34.d

Fulgebunt iusti, &c. Postquam egit de liberatione à malo, hic subdit de præmiatione in bono : primo, quãtum ad stolam corporis: secundo, quantum ad honorem iudiciariæ potestatis, ibi: *Iudicabunt nationes*, &c. tertio, quantum ad gloriam diuinæ fruitionis, ibi: *Qui confidunt in illo*, &c. Bene dixi, quòd erit in tempore respectus illorum quia, *Fulgebunt iusti*, scilicet dote claritatis in iudicio, quoad substantiam corporis secundum illud: Fulgebunt tunc iusti, sicut sol: sol autem septempliciter, quàm modo, vnde: Erit lux lunæ, vt solis, & lux solis septempliciter : *& tanquam scintillæ discurrent* id est, ad discurrendum habiles per dotem agilitatis, & hoc quoad operationem, vel motum corporis, secundum illud; Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem assument pennas, vt aquilæ. Augustinus, vbi voluerit spiritus, protinus erit, & corpus. *Tanquam scintillæ*, inquam, *in arundineto*, quod incendent, & consument. Arundinetum vocat hic collegium reproborum; quia est exterius per similitudinem splendidum, interius veritate vacuũ, nullo fructu boni operis onustum, palude carnalis concupiscentię assidue irrigatum à vento superbiæ agitatum, æternæ cõbustioni aptum. In hoc arundineto dicuntur Sancti discurrere, eos conculcando. Calcabitis impios. In scintilla vero quatuor dotes corporis notari possunt, scilicet per ignem, claritatem, subtilitatem, agilitatem, & virtutem actiuam, per quam impassibilitas potest intelligi. *Iudicabunt na-*

D

E

Matth.13.f

Isa.30.f

Isa.40.g

Malach. 4.a

Pſalm.1.b *Ioan.5.d*

tiones. Hoc ſpecialiter dicitur de ſanctis perfectis, qui iudicabunt, & non iudicabuntur. Quatuor enim ordines in iudicio erunt, vt dicit Gloſſa ſuper illud: Non reſurgũt impij in iudicio. Sed quomodo iudicabunt ſancti cum ſcriptum ſit; Pater omne iudicium dedit filio? Dicendum, quòd eſt iudicium auctoritatis, quo iudicabit tota Trinitas: diſceptationis, quo ſolus Chriſtus homo; aſſeſſoriæ dignitatis, quo ſoli ſancti perfectiores; approbationis, quo omnes boni; comparationis, quo boni, id eſt, minus mali. Viri Niniuitæ ſurgent in

Matth.12.f

iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam,

Apoc.5.c

& dominabuntur populis, ſcilicet poſt iudicium. Regnabimus ſuper terram, id eſt, terrenos. Vel, *dominabuntur populis*, poſt mortem. Catuli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum, id eſt, nos de beneficiis beatorum, *& regnabit cum eis, vel in eis Dominus illorum*, ſcilicet Chriſtus Rex regnabit, &c. *In perpetuum*. Regni eius non erit finis. Regnum tuum, regnum omnium ſæculorum.

Matth.15.c

Apoc.11.d *Luc.1.d* *Pſal.144.c*

Qui confidunt in, &c. Hic tangit gloriam fruitionis: & hanc tangit in tribus, ſcilicet in cogitatione veritatis, in inhæſione bonitatis, ibi: *Et fideles in dilectione*, in perfectione comprehenſionis, ibi: *Quoniam donum, & pax eſt*, &c. Dicit ergo, *qui confidunt*, &c. quaſi dicat, non ſolum iudicabunt; ſed etiom qui confidunt in illum, ſcilicet DEVM in præſenti, ſecundum illud. Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, *Intelligent veritatem*, aperta viſione. Videbimus eum, ſicuti eſt.

Pſal.124.a

1.Ioan.3.a

Gloſſa, ſecundum confidentiam veram datur intellectus veritatis, *& fideles in dilectione* id eſt, fideliter illum diligentes, & inſeparabiliter, ſicut Apoſtolus, qui dicebat: Quis nos ſeparabit à charitate CHRISTI, &c.

Rom.7.d

Amico fideli nulla eſt comparatio, *acquieſcent illi*, Gloſſa, quia in futuro ab eius ſocietate non poterunt auelli, quam hic fide, & ſpe iam tenebant: Succedet ergo intelligentia fidei, quies in Deo per dilectionem, *quoniam donum*. Gloſſa, æternæ ſocietatis. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item: Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ. *Et pax*, æterna, ſecundum Gloſſam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Item: Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, *& electis eius*, ſanctis, quos Deus elegit de hoc mundo. Non me elegiſtis: ſed ego elegi vos de mundo. Poteſt etiam hoc exponi de merito præſenti, quod conſiſtit in cognitione veritatis per fidem, in conformitate humanæ, & diuinæ voluntatis per amorem: ita quod donum referatur ad fidei cognitionem, & pax ad amoris tranquillitatem, & quietem.

Pſal.15.d

Iſa.32.d *Philip.4.b*

Ioan.15.c

Impij autem ſecundum quæ cogitauerunt, &c. Hic ponit oppoſiti ſtatus reprobationem. Et primo oſtendit falſum eſſe impiorum errorem de ſua impunitate: ſecundo errroneam eſſe eorum opinionem de præmio continentis vitæ, ibi; *Quoniam felix eſt ſterilis*, tertio de ſupplicio incontinentiæ, ibi; *Filij autem adulterorum*, &c. In prima parte tangit primo eorum punitionem in ſeipſis; ſecundo æquitatem punitionis, ibi: *Sapientiam enim, & diſciplinam* &c. tertio punitionem exuberantem etiam in ſuis, ibi; *Mulieres enim inſenſata*, &c. Sequitur igitur: *Impij autem*, &c. Bene dixi, quod iuſti ſic præmiabuntur, *autem*, pro ſed, *Impij ſecundum quæ cogitauerunt*, id eſt, merito malarum cogitationum, locutionum, & operationum, ex malis eorum cogitationibus procedentium, *habebunt correptionem*, id eſt, pœnam, vt dicit Gloſſa, vnde dicit: Cum iuſti intrabunt in requiem, impij ibunt in ſupplicium æternum, *qui neglexerunt iuſtum*; neutraliter, id eſt, iuſtitiam: vel maſculine iuſtum, id eſt, ipſum DEVM, ſecundum Gloſſam, & hoc bonum omittendo. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter, Seneca: Grauis iactura eſt, quæ per negligentiam fit, *Et à Domino receſſerunt*, malum aperte cõmittendo. Quoniam malum, & amarum eſt, te dereliquiſſe DEVM tuum: malum propter pœnam damni; amarum, propter pœnam ſenſus. Gloſſa dicit, à Domino recedunt, qui diſciplinam, & ſapientiam abiiciunt. Hoc autem valde malum. *Sapientiam enim*, &c. enim, pro quia, *qui abiicit* Gloſſa, male operando, *ſapientiam*, de æternis, *diſciplinam*, de temporalibus: vel potius, *ſapientiam*, fidei, *diſciplinam*, morum, *infelix eſt*, ſcilicet eius, id eſt, felicitate indignus. Sed econtra, Beatus homo qui inuenit ſapientiam; & ideo ibidem: Diſciplinam Domini, fili mi, ne abiicias. Item: Noli negligere diſciplinam Domini, *Et vacua eſt*, ſcilicet effectu; *ſpes illorum*, Gloſſa, qua putabant temporalia fore æterna, & peccata fore impunita. Vana ſpes, & mendacium homini inſenſato, *& labores*, in ſuſtinendo, *ſine fructu*, Gloſſa, mercedis æternæ. Labor ſtultorum affliget eos. Econtra iuſto dicitur: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, vnde infra: Ambulauimus vias difficiles, ſed ſcilicet infructuoſas, vnde; Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuum, & deficient, *& inutilia opera eius*, in agendo: inutilia, quia cœleſtem habitationem non merentur: vt dicit Gloſſa. Qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Ex prædictis patet, quod tales conſequentur quatuor mala, quæ ſunt, perſonæ infelicitas, ſpei vacuitas, laboris infructuoſitas, operis inutilitas, id eſt, opus demeritorum. *Mulieres*, &c. quaſi dicat, nec ſolum ipſi, ſed & mulieres, id eſt, vxores, *eorum inſenſata ſunt*, id eſt, ſapientia carentes, *& nequiſſimi filij eorum*, quia paterni ſceleris imitatores: ſceleris, inquam, in ſe, & in proximum, & in Deum: & ideo nequiſſimi. *Maledicta creatura eorum*, id eſt, factura, ſecundum Gloſſam. Sapientia enim quæ Deus benedicendo creauit, non maledicit: ſed operationem reproborum maledictione æterna dignam oſtendit. Secundum Gloſſam, hæc allegorice de hæreticis exponi poſſunt, vt dicamus: *Mulieres*, id eſt, carnales voluptates, vel prauæ interpretationes, vel dogmata: & *filij*, id eſt, opera praua, *& creatura eorum*, id eſt, diſcipuli: vel *maledicta creatura* non ſimpliciter, ſed *eorum*, inquantum venit in abuſum eorum.

Prou.3.b *Ibidem.* *Heb.12.b*

Eccl.34.a

Eccl.10.c *Pſal.127.a* *Sap.5.b* *Abac.2.c*

Galat.5.d

Quoniam felix ſterilis, &c. Hic oſtendit præmium continentis vitæ, quod reprobi putabant nullum eſſe. Et primo illud oſtendit ex parte ſexus fœminei: ſecundo ex parte ſexus virilis, *& ſpado*, &c. Dicit igitur, *quoniam* &c. quaſi, bene dixi, quod mulieres eorum, & filij ex eorum luxuria procreati ſunt maledicti: quoniã econtra *felix ſterilis*, id eſt, caſta corpore: & ponit conſequens, pro antecedente, *& incoinquinata mente*. Beatę ſteriles, & ventres, qui non genuerunt, *quæ neſciuit* ſcientia experientiæ, *thorum in delicto*, adulterij, dicit Gloſſa: Quantum autem ſit peccatum adulterij, tangitur in Eccleſiaſtico verſus finẽ, quaſi per totum: Non grandis culpa eſt, cum quis furatus fuerit, &c. Et infra. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam. Gloſſa etiam hæc exponit de adulterio ſpirituali, dicens: Felix anima caſta. & continens, quæ nec hæreſi, nec idololatria polluitur, *habebit fructum*, Gloſſa, æternæ beatitudinis fructum, ſcilicet vel trigeſimum, qui debetur coniugatis, vel ſexageſimum, qui viduis, vel centeſimum, qui in virginibus. De hoc multiplici fructu dicitur in parabola de ſemine. Et ortum fecit fructum, &c. *Et reſpectione animarum ſanctarum*, Gloſſa, in die iudicij, quando Deus reſpiciet animas ſanctas, eas remunerando: & ipſæ reſpicient eum contemplando.

Luc.23.c

Eccl.42.b *Prou.6.d* *Ibidem*

Fructus multiplex.

Luc.8.b

Et ſpado, &c. Hic ex parte ſexus virilis primo tangitur continentiæ meritum: ſecundo præmium, ibi: *Dabitur*, &c. tertio ratio præmij: *Bonorum enim*, &c. Sequitur igitur: *Et ſpado*, qui ſcilicet caſtrauit ſe propter regnum cœlorũ. *Qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem*, id eſt, peccatum incontinentiæ non perpetrauit opere, ſed mundus eſt corpore: *Nec cogitauit aduerſus Deum nequiſſima*, id eſt, nec peccauit cõſenſu, vel volutate, ſed eſt mundus corde: vtraque enim munditia requiritur, vnde Auguſtinus: Vbi Dominus iudicans mentis corruptionem inuenerit, ſimul & cor-

Hier.48.b

Hier.2.d

Matth.19.b

poris

Digitized by Google

poris corruptionem damnabit. *Spado*, inquam, talis: *Felix est*, modo in spe, sed tandem in re. *Dabitur enim illi*, in præsenti, scilicet: *Fidei donum electum*, fidei, inquam, quæ in spe beatificat, secundum illud: Beati, qui non viderunt, & crediderunt, Donum electum, vocat donum Dei, quia ex diuina electione datur, & homines electos facit: Vobis datum est non solum, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini: *Et sors*, id est, portio in futura: *In templo Dei.* Glossa, cœlo: Dominus in templo sancto suo: Dominus in cœlo sedes eius. Sed contra, quia: Templum non vidi in ea, scilicet in ciuitate superna. Dicendum, quod non est ibi templum materiale, sed spirituale: *Acceptissima.* Notandum, quod sors accepta est in bonis naturæ, acceptior in bonis gratiæ, acceptissima in bonis gloriæ. Hæc, est datum optimum, de quo: *Bonorum enim laborum gloriosus est fructus.* Glossa, id est, æternum gaudium. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suum: *Et quæ non concidit radix sapientiæ*, intransitiue: sapientia enim radix huius fructus. Hæc radix non concidit, quia perpetuæ salutis fructum affert, secundum Glossam. Radix sapientiæ timere Dominum. Hæc radix paucis est nota. Non est timor Domini ante oculos eorum. Radix sapientiæ, cui reuelata est?

Filij autem adulterorum, &c. Hic determinat pœnam incontinentiæ, quam putabant reprobi nullam esse: & primo tangitur pœna eis infligenda in futuro: secundo, inflicta in hoc mundo, ibi: *Siquidem*: tertio, pœnæ ratio, ibi: *Nationes*, & cætera. Dicit igitur, filij, & cætera: bene dixi, quod continentes remunerabuntur: *Autem*, pro sed, *filij adulterorum*, imitatores, scilicet paternæ incontinentiæ, *In consummatione erunt*, id est, æterna consumptione, secundum Glossam. Vindicans peccata patrum in filios, scilicet imitatores paterni sceleris, *& ab iniquo thoro*, scilicet adulterij, *semen*, supple, productum, *exterminabuntur*, Glossa in futuro: quando scilicet extra terminos viuentium proiicientur, vnde: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Glossa vero aliter exponit de filiis, & semine, id est, de discipulis hæreticorum, quibus comminatur hic pœnam sensus, & pœnam damni, quia adulterant verbum Dei. De talibus dicitur: Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei. *Et si quidem longæ vitæ erunt* scilicet in hoc mundo, *in nihilum computabuntur*, scilicet sine vllo valore in se. Augustinus, nihil sunt, & nihil fuerunt homines, cum peccant. Vel, *in nihilum computabuntur*, secundum Glossam, id est, memoria eorum in æternum benedictione carebit. *Et sine honore*, scilicet ab aliis exhibito. Qui contemnunt me, erunt ignobiles. Sine honore, inquam: *Erit nouissima senectus illorum*, quæ tamen deberet esse reuerenda, vnde. Honora personam senis. Item: Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. *Et si celerius defuncti fuerint*, scilicet morte præoccupati, secundum illud Psalmi: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. *Non habebunt spem*, id est, rem speratam post mortem, scilicet vitam æternam: quia Spes impiorũ peribit. *Nec in die agnitionis*, scilicet vniuersalis, quæ erit in iudicio, secundum Glossam: Dies autem iudicii dicitur dies agnitionis quoad bonos, quia tunc à Deo cognoscentur, sicut fratres Ioseph ab ipso. Item quoad malos: quia occulta eorum cognoscentur. Illuminabit abscondita tenebrarum, & cætera. Item quoad ipsum Deum, quia à sanctis cognoscetur. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. Item quoad Christum hominem, quia tunc à cunctis aperte videbitur. Videbit omnis caro, quod os Domini locutum est. Item: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Item: Videbit eum omnis oculus. Item quoad ipsum mundum, in quo nihil est, quod tunc latebit, vel abscondetur, secundum illud Psalmi: Reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. *Nec in die*, inquam, *agnitionis* repete, habebunt; *Allocutionem*, id est, blandam, vel consolatoriam: sed asperrimam licentiam, vnde: Discedite à me maledicti, &cætera. *Nationes enim iniquæ*, id est, iniquitatis actores: *Diræ sunt consummationis*, id est finis, scilicet asperitatem pœnæ habent in fine; quidquid sit de principio, vel de medio, quia:

Non eodem cursu respondent vltima primis:
Filiorum peccatorum periet hereditas, & cum semine illorum assiduitas opprobrij.

Ioan.10.g — 2.Cor.2.d
Phil.1.d — 1.Reg.2.f
Psal.10.a — Leuit.19.g
Apoc.21.f — Sap.4.b
Psalm.54.d
Prou.10.d
Isa.1.c — Gen.42.b
1.Cor.3.b — 1.Cor.4.a
Eccl.1.c
Eccl.1.a
1.Cor.13.d
Isa.40.b
Isa.52.e
Apoc.1.a
Psalm.17.b
Exod.20.a — Matth.25.d
Baruch.3.c
Eccl.41.b

CAPVT QVARTVM.

Quam pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam, & apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam: & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum præmium vincens. Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis, & adulterina plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Etsi in ramis in tẽpore germinauerint: infirmiter posita, à vento cõmouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Cõfringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad mãducãdum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parẽtes in interrogatione sua. Iustus autẽ si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est, nõ diuturna, neq; annorum numero cõputata: cani autẽ sunt sensus hominis: & ætas senectutis, vita immaculata. Placẽs Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores trãslatus est: raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animã illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona: & incõstãtia cõcupiscẽtiæ trãsuertit sensum sine malitia. Cõsummatus in breui expleuit tẽpora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum: populi autẽ videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia. Quoniam gratia Dei, & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Cõdẽnat autẽ iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius cõsummata longã vitã iniusti. Videbunt enim, finẽ sapientis, & non intelligẽt, quid cogitauerit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus. Videbunt enim, & contemnent eum: illos autem Dominus irridebit: & erunt post hæc decidentes sine honore, & in contumeliam inter mortuos in perpetuum; quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabunt. & erunt gementes, & memoria illorum periet. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

Hic primus versus non est in codice græco, sed sumptus est ex Ecclesiastec.9. in fine

EXPOSITIO IN CAP. IV.

HIc agit de iustitia hominis ad seipsum. Commendat autem iustitiam, reprobat iniustitiam, comparando statum iustorum, statui iniustorum: primo ante iudicium, scilicet in hoc capitulo, secundo, in iudicio, capitulo sequenti. Ante iudicium tripliciter: primo, quantum ad statum vitę præsentis. secundo, quantum ad statum mortis. *Iustus in morte*, tertio, quantum ad statum post mortem: *Condemnat*, &c. In prima parte, primo ostenditur status iustorum commendabilis ex se: secundo est status oppositi, scil. iniustorum repro-

batione; *Multigena*, &c. Statum iuſtorum primo commendat à decore, ſecundo ab immortalitate: *Immortalis* A *eſt*; tertio ab ædificatione, *Cum præſens*, &c. quarto à remuneratione, *Et in perpetuum*, &c.

O quàm pulchra, &c. quaſi dicat, bene dixi, quòd nationes impiorum ſunt diræ conſummationis: ſed ô quam pulchra, &cæt. admirando, hoc dicit: *Pulchra*, quantum ad opera: *Caſta*, quantum ad innocentiam mentis: *Cum claritate*, quantum ad virtutum nitorem, ſecundum Gloſſam. Tota pulchra es amica mea, &c. *Cant.4.b* *Luc.12.c* Item: Sint lumbi veſtri præcincti, per innocentiam, & lucernæ ardentes per virtutum nitorem: & vos ſimiles hominibus exſpectãtibus Dominum ſuum, per bonorum operum ſollicitudinem. Et bene dixi, quod pulchra eſt, ſcilicet pulchritudine ſpirituali: *Immortalis* *Prou.10.b* *enim eſt memoria illius*, per felicem recordationem. Memoria iuſti, cum laudibus: *Quoniam apud Deum nota eſt* B *2.Tim.2.c* per approbationem. Nouit Deus, qui ſunt eius: *Et apud* *Eccli.44.c* *homines*, ſcilicet ratione vtentes, & ſapientes per laudem, ſeu laudis continuationem. Sapientiam, ſcilicet ſanctorum ipſorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet Eccleſia. Et bene dixi, quod immortalis eſt, &c. *Cùm enim præſens eſt*, ſcilicet in vita præſenti: *Illam imi-* *Phil.3.d* *tantur*; quaſi exemplar pulcherrimum. Imitatores mei eſtote: *Et deſiderant eam*, ſcilicet iuſtorum pulchram, & caſtam generationem videre, ſcilicet ad imitandum, *Iob.9.c* *Cum ſeduxerit*, de vita iſta per mortem. Tranſierunt, *Cant.1.a* quaſi naues poma portantes, quæ ſcilicet poſt ſuum tranſitum relinquunt odorem. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Notandum, quod iuſtos educit Deus de vita præſenti effectiue, ſecundum illud *Pſal.141.b* C Pſalmi: Educ de cuſtodia, vel de carcere animam meã. Ipſi autem educunt ſeipſos conſentiendo, vel hæc deſiderando, & petendo, in Pſalmo: Sitiuit anima mea *Pſal.41.a* ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei: *Et in perpetuũ coronata*, ſcilicet corona vitæ perpetuæ. Eſto fidelis, vſque ad mortem, & *Apoc.2.e* dabo tibi coronam vitæ: *Triumphat*, id eſt, triumphando acquirit: *Præmium incoinquinatorum certaminum*, id eſt, quod debetur certaminibus incoinquinatis, id eſt, non inquinatis per defectum perſeuerantiæ, *præmium*, inquam, *vincens*: præmium datum, pro certamine cer- *1.Cor.9.d* tatorio, vt dicit Gloſſa, vnde: illi, vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Vel, *præ-* *mium vincens.*, id eſt, ſuperans magnitudinem perſecutionum, ſecundum illud: Non ſunt condignæ paſſio- *Rom.8.d* D nes huius temporis ad futuram gloriam: vnde Gloſſa, præmium, quod maiùs eſt illis certaminibus, & perſecutionibus, quas ſuſtinuerunt in præſenti.

Multigena, &c. Hic tangit ſtatum iniuſtorum reproborum, ipſum vituperando: primo in ſeipſis: ſecundo in ramis: *Et ſi in ramis*: tertio in fructibus, *Et fructus*, quarto in poſteris, *Ex iniquis*, &c. *Multigena autem*, *Eccl.1.d* &c. quaſi dicat, talis eſt pulchra, & caſta iuſtorum generatio. *Autem*, pro ſed, *multigena multitudo impiorum.* &c. Stultorum infinitus eſt numerus. Tangit autem hic triplicem pluralitatem, ſeu multitudinem impiorum, in tribus verbis, ſcilicet qui ſpargitur per diuerſos errores, quoad rationabilem, contra quod: Nolite plures magiſtri fieri. Item per diuerſos appetitus, *Iac.4.a* E quoad concupiſcibilem: Diuiſum eſt cor eorum, nunc *Oſea.10.a* interibunt. Item per diuerſa odia, quantum ad iraſcibilem: Hieruſalem in aceruum lapidum erit, id eſt, *Mich.3.d* ſine cœmento charitatis. Primam tangit, vel innuit per hoc, quod dicit: *Multigena*, id eſt, multos generans errores: ſecundam, per hoc, quod dicit: *Multitudo*, quaſi ſine charitate, vnitate, vel vinculo: tertiam, per hoc, quod dicit: *Impiorum*, pluraliter, id eſt, ſine pietate, *Iſa.30.a* ſed cum multa crudelitate, *Multigena* inquam, *multi-* *tudo impiorum non erit vtilis.* immo nociua, vt dicit Gloſſa, non fuerunt in auxilium & in aliquam vtilitatem. Sed contra, quia ſicut dicit Auguſtinus, ſi pau- *Aug.ſerm.* *254.to.10.* ciores eſſent mali, quam boni, non auderent exercere bonos: hoc autem exercitium eſt bonis vtile: quia dicit Gregorius, quod Abel eſſe non poteſt, quem Caïn malitia non exercet. Item in pſalmo: Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, ſcilicet coronam perpetuam mihi, Sed dicendum, quod hanc vtilitatem non conſequentur iuſti ex impiorum intentione: quia non intendent eis prodeſſe: ſed ex ſua bonitate, vel ex ſua bona voluntate, malis eorum bene vtente: *Et ſpuria* *vitulamina non dabunt radices altas*; Ita habet litera Rabani, & omnium antiquorum. Item Ambroſius in quadam epiſtola dicit quibuſdam: Vos eſtis nobilia vitulamina, id eſt, nobiles plantationes. Sed Auguſtinus dicit, quod melius dicerentur, adulterinæ plantationes: & propter hoc remanſit in textu, *adulterinæ plã-* *tationes*, in nouis Bibliis. Notandum autem, quod vitulamina ſunt plantæ infructuoſæ, quæ naſcuntur iuxta truncum vitis, vnde dicitur vitulamen à vite. Vel ſe- B cundum quoſdam dicitur à vitulo, quia talis planta naſcitur in terra, vitulis, ſiue bobus arata. Spurius autẽ dicitur idem, quod ignobilis, vel degenerans: vnde ſpuria vitulamina, id eſt, plantationes degenerantes, vel innaturales, & adulterinæ plantationes, id eſt, generationes impiæ de ſpirituali adulterio natæ, ſcilicet per propagationem impietatis multiplicatæ. Generatio adultera ſignum quærit. *Non dabunt radices altas in* *Matth.12.f* *ſe*, id eſt, cogitationes, & affectiones in cœlum tendentes, ſed in terra defixas: homo enim ſecundum Philoſophum eſt arbor euerſa: vnde radices ſuas debet mittere, & figere ſurſum, ſcilicet ſuum intellectum, & affectum. Vnde in pſalmo: Meditatio cordis mei in con- *Pſal.18.b* ſpectu tuo ſemper. Item Stantes erant pedes noſtri in *Pſalm.121.a* atriis tuis Hieruſalem. Item: Domine ante te omne de- *Pſal.37.b* C ſiderium meum. Item: Quæ ſurſum ſunt, quærite ſcil. *Coloſſ.3.a* inueſtigando intellectu: quæ ſurſum ſunt ſapite, ſaporando affectu. Guſtate, & videte: *Nec ſtabile firmamen-* *Pſal.33.b* *tum, vel, fundamentum*, ſcil. rectæ fidei ad Deum, *collocabunt*; fides enim eſt fundamentum ſpititualis ædificij, vnde: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, &c. Fun- *Heb.11.a* damentum nemo poteſt ponere aliud, præter id, quod *1.Cor.3.b* poſitum eſt, Chriſtus Iesvs, id eſt, fides de Chriſto Iesv. Aliter ſecundum Gloſſam exponitur de hæreticis, & eorũ diſcipulis. Sequitur: *Et ſi in ramis*, id eſt, exterioribus bonis, &c. Tales erant rami illius babylonicæ arboris, ſcilicet Nabuchodonoſor: *In tempore ger-* *Dan.4.b* *minauerunt*, id eſt, ad tempus modicum aliquod principium boni oſtenderunt, ſecundum illud: Immatura *Iſa.18.c* D perfectio germinauit, *Infirmiter poſita*, id eſt, ad horam, vt dicit Gloſſa, vel, *infirmiter poſita*, id eſt, debiliter in bono radicata, *à vento commouebuntur*, id eſt à tentatione leuiori, ſecundum illud: Nonne cum tetigerit eam *Ezech.17.c* ventus vrens, ſiccabitur? *Et à nimietate ventorum*, id eſt, perſecutione graniori, *eradicabuntur*, Gloſſa, penitus euellentur. Omnis plantatio, quam non plantauit pa- *Matth.15.b* ter meus cœleſtis, eradicabitur. *Confringẽtur enim rami* *inconſummati*, id eſt, doctrinæ eorum, vel operationes carentes perfectione. Super omnia charitatem habete, quæ eſt vinculum perfectionis: *Et fructus illorum* *Coloſſ.3.c* ſcilicet proprij, id eſt, opera eorum mala, ſecundum illud: Arbor mala fructus malos facit, *inutiles*, vt non *Matth.7.c* reficiant. Opera eorum opera inutilia, *& acerba ad mã-* *Iſa.59.b* *ducandum*, vt nõ delectent, ſed torqueant. Vua eorum, *Deut.32.c* E vua fellis, & botrus amariſſimus. Patres comederunt *Ezech.18.a* vuam acerbam, &c. *Ad nihilum apti*, vt in nullo de ſe *Ezech.15.b* proficiant. Cum eſſet integrum, non erat aptum ad opus: quãdo magis cum ignis illud deuorauerit *Ex ini-* *quis*, &c. quaſi diceret, vere multigena multitudo impiorum non erit vtilis, &c. *Ex iniquis enim omnes filij,* *qui naſcuntur*, non ſolum natiuitate propagationis: ſed *Ioan.8.f* etiam imitationis, dẽ qua: Vos ex patre diabolo eſtis. *Teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes*, per prauitatis ſimilitudinem, *in interrogatione ſua*, id eſt, in iudicij diuini examinatione: quoniam Deus iuſtus iudex interroga- *Sap.6.a* bit opera eorum. Item eorum verba: De omni verbo *Matth.12.c* otioſo, &c. Item eorum cogitationes, ſupra: In cogita- *Sap.1.c* tionibus impij interrogatio erit, &c.

Allego

Hæretici. Allegorice exponit hoc Gloſſa de hęreticis,qui ſunt multi, ena multitudo, quia per diuerſas ſectas diuerſorum hæreſiarcharum diuiduntur; qui inutiles ſunt Eccleſiæ,immo nociui,quia eam perſequuntur. Adulterinę plantationes ſunt eorum diſcipuli,qui ex eorum doctrina erronea generantur. Radices altas non dant, qui in Chriſto Deo, & homine non collocantur. Eorum rami ſunt inſtabiles:quia ſicut boni habere videntur,tempore perſecutionis ab Eccleſia auelluntur.Fructus eorum ſunt,& cætera: quia doctrinis eorum, & expoſitionibus homines ſimplices inuenenantur. Filij eorum ſunt teſtes nequitiæ aduerſus parentes,quia ex multiplicatione diſcipulorum errores magiſtri grauius damnabuntur.

Iuſtus autem,& cętera.Hic ponit comparatiuam commendationem iuſtorum, quoad ſtatum mortis. Et primo oſtendit hic non eſſe ſanctis damnoſa temporalis mortis acceleratio: ſecunda ſubditur accelerationis ratio; ibi: *Placens Deo*:tertio populi aſpicientis ſtulta opinio. *Populi autem videntes*:Dicit ergo:Iuſtus autem, & cætera:quaſi dicat,ſic eſt de iniquis: *autem*, pro ſed, *Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit*,id eſt, accelerata ante tempus morte præuentus, ſecundum illud: Dum adhuc ordirer,ſuccidit me,vnde dixit: *Præoccupatus*, quia ſubita morte, id eſt, improuiſo non poteſt mori iuſtus: quia dicitur de perſona iuſti. Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, & cætera. Item: Anima mea in manibus meis ſemper: quaſi dicat,paratus ſum reddere eam, quandocunque Deo placuerit, quod ego morior. Iuſtus, inquam, ſi præoccupatus fuerit, *in refrigerio erit*, ſcilicet æternæ quietis. Tranſiuimus per ignem,& aquã,& eduxiſti nos in refrigerium. *Senectus enim eſt* & cætera:quaſi dicat,nec obſtat præoccupatio ætatis:*Senectus enim venerabilis*, & cætera. Gloſſa non ætas corporis, ſed vitæ matutitas, & morum probitas laudatur: *venerabilis*, inquam, digna veneratione apud Deũ &Angelos,& homines iuſtos:*Eſt enim diuturna*, multitudine dierum. Non ſunt longæui ſapientes:*Nec numero annorum computata*, id eſt, nec multitudine annorum: Morietur enim puer centum annorum. *Cani enim ſunt ſenſus hominis*, id eſt, loco canorum. Gloſſa, quaſi bene eſt canus,qui bene eſt ſenſatus. Tibi dedit Deus honorem ſenectutis,id eſt,diſcretionem, & ſapientiam,quæ ſolet eſſe in ſenibus, ſecundum illud:In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.Item:Corona ſenum in multa peritia: *Et ætas ſenectutis*,id eſt, ætatis vicem ſupplens, *vita immaculata*. Quaſi dicat, bene eſt ſenex mundus & ſimplex.Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis iuſtitiæ reperiatur. *Placens Deo*:Hic ponitur multiplex ratio accelerandæ mortis:quarum prima eſt iuſtorum dignitas: ſecunda mortis vilitas,*ratum eſt*,& cætera:tertia vitæ periculoſitas,*Faſcinatio*,& cætera:quarto temporis opportunitas, *conſummatus*, &c. quinto beneplacita Dei voluntas, *placita*,& cętera.Ergo placens Deo, ſcilicet per veram fidem, ſecundum illud:Sine fide impoſſibile eſt placere Deo,*factus dilectio*, propter perfectam dilectionem, ſecundum illud:Ego diligentes me diligo, *viuens*, ſcilicet per gratiam, non moriens per culpam, *inter peccatores*, ſcilicet impollutus:quod valde magnum eſt, cum ſcriptum ſit:Cum peruerſo peruerteris:ſed iuſtus,quaſi lilium inter ſpinas,quia nec amittit ſuę puritatis candorem, nec ſuæ famæ odorem. Sicut lilium inter ſpinas, & cætera:*Tranſlatus eſt*, de exilio huius mundi ad patriam cœleſtem, de morte ad vitam, de certamine ad coronam.Notandũ enim,quod multiplex eſt tranſlatio:prima de culpa in gratiã. Nos ſcimus, quia tranſlati ſumus de morte, ſcilicet culpæ ad vitam gratiæ: quoniam diligimus fratres:Secunda de gratia imperfecta ad perfectam gratiam: Transformamur in eandem imaginem à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Tertia de gratia perfecta ad gloriam: de qua hic, *tranſlatus eſt,raptus eſt*:quaſi dicat, non ſolum eſt tranſlatus, ſed cito, quia cito mortuus, & quaſi præter naturæ debitum, per violentiam ſublatus. Eſt autem raptus ſanctorũ in vita ſua,& in morte:de quo hic, *raptus eſt*, & cætera: & poſt mortem: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera. *Raptus eſt*, inquam,*ne malitia* id eſt, aperta iniquitas, *mutaret intellectum eius*. ipſum à veritate, & ſanctitate fidei auertendo,*aut ne fictio*,id eſt,ſimulata æquitas, de qua Auguſtinus:Simulata æquitas non eſt æquitas,ſed duplex iniquitas:quia eſt iniquitas,& ſimulatio. *Ne fictio in quam deciperet*,id eſt,corrumperet,*animam illius*,ſcilicet affectum eius à dilectione Dei auertendo Time:,ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua,ita corrumpãtur ſenſus veſtri,*faſcinatio enim* & cætera;quaſi dicat,bene erat ei neceſſe, vt ſic raptus eſſet, & cætera:*Faſcinatio enim nugacitatis*, ab exteriori,id eſt,nugax, & adulatoria laudatio, ſecundum quod homines maligni dicuntur laudando pueros,faſcinare ipſos, *obſcurat bona*, ſcilicet iuſtorum,etſi non deſtruat illa:obſcurat, inquam, quia facit non videri defectus,& imperfectiones ipſorum bonorum, & per hoc ſuperbire de ipſis. O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit? & cætera. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, *& inconſtantia concupiſcentiæ* ab interiori, ſcilicet concupiſcibilis, quæ facit hominem inconſtantem. Vir duplex animo,ſcilicet qui partim ſequitur rationem, partim ſenſualitatem, inconſtans eſt in omnibus viis. Inconſtantia, inquam concupiſcentiæ,id eſt,concupiſcibilis, *tranſuertit*, ſcilicet à bono in malũ, *ſenſum ſine malitia*,id eſt, prius bonum, & ſimplicem. Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua attractus,& illectus,*conſummatus in breui*, id eſt,perfectus in gratia modico tempore. Cõſummatio abbreuiata inũdabit iuſtitiam. *Expleuit tempora multa*.ſcilicet expletione meriti, quia acquiſiuit meritum, quod alij acquirunt, per multa tempora: vel expletione prẹmij,quia adeptus eſt æternitatem,quę perfectione ſuperat tempora multa.

Placita enim erat Deo anima eius.ecce cauſa conſummationis,ſcilicet gratia, & dilectio diuina. Placita, inquam, per fidem cordis intus, & manſuetudinem morum exterius.Beneplacita eſt Deo fides, & manſuetudo,*propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum*,id eſt, de mundo, qui plenus eſt iniquitate. Totus mundus in maligno poſitus eſt,*populi autẽ*, Gloſſa perſecutores, *videntes pœnam & non intelligentes*, futuram gloriam, *nec ponentes ſunt in præcordiis ſuis*, id eſt, intus in corde, quamuis aliunde audiant prædicari. Iuſtus perit, & non eſt,qui recogitet, *talia*, ſcilicet,quæ conſequuntur. Supra: Viſi ſunt oculis inſipientium mori, illi autem ſunt in pace. *Quoniam gratia Dei*, ſcilicet ad bene operandum. Non ego,ſed gratia Dei mecum: *Et miſericordia eſt in ſanctos eius*,ad liberandum de malis. Liberaſti me ſecundum multitudinem nominis tui,*& reſpectus in electos illius*,ſcilicet ad præmium conſequendum. Gloſſa prima condigna retributio. Et nota, quod ſancti dicuntur per præſentem iuſtitiam, electi per æternam prædeſtinationem, ſecundum illud:Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti,& immaculati in conſpectũ eius in charitate.

Condemnat autem,& cætera.Hic ponitur comparatiua commendatio iuſtorum, quantum ad ſtatum poſt mortem:& primo in comparatione iuſtorum adhuc viuentium: ſecundo in comparatione morientium, *& poſt hæc*,&c.tertio mortuorum, *quoniam diſrumpet*,&c. quarto reſurgentium, *venient in cogitationibus peccatorum*. In prima parte tangitur. Primo impiorum à iuſtis condemnatio: ſecundo condemnationis ratio. *Videbunt enim finem ſapientis*. Dicitur ergo: *Condemnat autem iuſtus mortuus viuos impios*. Gloſſa martyr perſecutores ſuos, ſcilicet cõparatione melioris facti,ſicut Niniuitæ. *Et iuuentus celerius conſummata*,ſcilicet hominis iuſti,*longam vitam iniuſti*, Gloſſa, id eſt, perſecutores, quia plus boni fecit tempore modico, quàm ille multo, vnde diſtrictius iudicabitur. Dedi enim tempus,

Iob 32.b
Iſa.65.d
Dan.13.f
Iob 12.b
Eccl.25.a
Prou. 16.d
Heb.11.b
Prou. 8.b
Pſalm.17.c
Cant.2. a
1.Ioan. 3.c
2.Cor.3.d
Iſa.38.c
Pſal.15.b
Pſal.118.o
Pſal.65.c
1.Cor.12.a
1.Theſ.4.d
Auguſtinus enarrat. in pſ.63.to.8
2.Cor.11.a
Gal.3.a
1.Cor.15.d
Iac.1.d
Ibidem.b
Iſa.10.c
Eccli.1.d
1.Ioan.5.d
Iſa.57.a
Sap.3.d
1.Cor.15.b
Eccl.51.a
Epheſ.1.a
Matth.12.f
Apoc.2,d

vt pœnitentiam ageret,&non vult pœnitere,&c. *Videbunt*,&c. Hic ponitur duplex ratio prædictæ condemnationis, ſcilicet ignorantia,& contemptus. Primam ponit,dicens : *Videbunt enim*,ſcilicet impij,*finem*,id eſt, mortẽ,&c. vt dicit Gloſſa, *Sapientis*,Gloſſa,id eſt,Martyris,vnde de Martyre legitur illud. Beatus vir,qui in ſapientia morabitur. *Et non intelliget,quid cogitauerit de illo Deus*,id eſt,quid ei cogitauerit dare in futuro,ſecundum Gloſſam,ſcilicet vitam æternam. Viri mali non cogitant iudicium:*Et quare munierit illum Deus*,ſcilicet in præſenti,Gloſſa,armis fidei,ſecundum illud:In omnibus ſumentes ſcurum fidei. Item : Induite vos armaturam fidei. Deinde ponit ſecundam rationem, dicens:*Videbunt eum*,quaſi dicat,& quia hæc non intelligunt,videbunt eum, Gloſſa mori, *& contemnent illum*, vnde infra.Hi ſunt,quos aliquando habuimus in deriſum,&c.Item:Deridetur iuſti ſimplicitas. Sic contemſerunt Iudæi Chriſtum morientem. *Illos autem*,ſcilicet impios, *Dominus irridebit*, Gloſſa, in iudicio, id eſt, dignos irriſione iudicabit,vt fatuos. Qui habitat in cœlis,irridebit eos,&c. *Et poſt hac*,ſcilicet,poſt bonorum perſecutionem, & Domini irriſionem,id eſt,poſtquam bonos in præſenti afflixerit,& ipſi à Deo in morte deriſi fuerunt, *erunt decidentes*,id eſt,deorſum per caſum mortis in infernum cadentes. Quemadmodum olera herbarum cito decident, *ſine honore*, ſcilicet ſocietatis beatorum, *& in contumelia*, ſcilicet confuſionis reproborum,*inter mortuos*,Gloſſa,damnatos, *in perpetuum*, id eſt,ſine fine. Dabo vos in opprobrium ſempiternum, & in contumeliam ſempiternam , quæ nunquam obliuione delebitur.

Eccli.14.d

Prou.18.a

Epheſ.6.c

Ibid. b

Sap.5. a

Ib 12. a

Pſalm.2.a

Pſalm.36.a

Hier.23.

Quoniam diſrumpet,&c. Hic tangitur commendatio iuſtorum in comparatione impiorum mortuorum. Et primo tangitur ſeparatio à corpore : ſecundo euulſio à mundo,*& commouebit*:tertio,excluſio à gloria, *& vſque ad ſummum , vel ſupremum*:quarto detruſio in pœna, *& erunt gementes*, quinto, deletio ab hominum memoria,*& memoria eorum peribit*,&c. Sequitur igitur : *Quoniam diſrumpet*,&c. Bene dixi,quòd erunt decidentes, &c. *Quoniam diſrumpet eos*, ſcilicet Dominus, ſecundum Gloſſam : Diſrumpam interiora iecoris eorum. Illos,inquam,inflatos ventos ſuperbiæ. Et vos inflati eſtis,& non magis luctum habuiſtis, *ſine voce*, excuſationis. At ille obmutuit , *& commouebit illos à fundamentis*. Gloſſa, euertet vitam illorum, quam ſtabilem eſſe putabunt. Qui ſublati ſunt ante tempus ſuum,& fluuius ſubuertit fundamentum eorum:*Et vſque ad ſupremum deſolabuntur*, id eſt,in tantum, quod locum ſupremum amittent,id eſt,vſque ad hoc,quòd à celſitudine gloriæ excludentur, ſicut fatuæ Virgines, quibus legitur,quòd clauſa eſt ianua:*Et vſque ad ſummum deſolabuntur*, id eſt,punientur quouſque reddant quadrantem nouiſſimum, id eſt,pœnam pro omni peccato.tam magno, quam minimo. Non exies inde,donec reddes nouiſſimum quadrantem. Prima tamen expoſitio magis concordat,cum diuiſione prædicta:*Et erunt gementes* , Gloſſa, in pœnis : quia nulla conſolatione reuelabuntur, *& memoria eorum*, non quæcunque,ſed felicis recordationis , *periet*, apud Deum & homines, ſecundum illud:Vultus Domini ſuper facientes mala,vt pereat de terra memoria eorum , *venient tandem* ,ſcilicet in fine mundi : vnde Gloſſa,ad iudicium:tunc enim de inferno exibunt. *Veniant*,inquam,*in cogitatione peccatorum ſuorum*,remordente eos conſcientia,*timidi*,de pœna inferenda. Videntes turbabuntur timore horribili: *Et traducent illos*,Gloſſa,in ignem æternum,*ex aduerſo*, Gloſſa, accuſantes eos,ſicut aduerſarius accuſat aduerſarium ſuum, *iniquitates ipſorum* , id eſt, peccata ab eis perpetrata,corde,ore, vel opere:Arguet te malitia tua. Peccata autem dicuntur accuſare reprobos,quia erunt materia accuſationis,& damnationis eorum. Cogitationum inter ſe accuſantium,aut etiã defendentiũ,&c.

Oſea 13.b

1.Cor.5.a

Matth.22. b

Iob 22. c

Matth.25. a

Matth.5.d

Pſalm.33.c

Sap.5.a

Hier.2. d

Rom.2. c

CAPVT QVINTVM.

TVNC ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos,qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis,gementes præ anguſtia ſpiritus : dicentes intra ſe,pœnitentiam agentes,& præ anguſtia ſpiritus gementes,dicentes : Hi ſunt,quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam,& finem illorum ſine honore : ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei,& inter ſanctos ſors illorum eſt. Ergo errauimus à via veritatis,& iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis : Laſſati ſumus in via iniquitatis,& perditionis,& ambulauimus vias difficiles:viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia,quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa,tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens : & tanquam nauis,quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius , cum præterierit,non eſt veſtigium inuenire:neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:aut auis,quæ tranſuolat in aëre cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius,ſed tantum ſonitus alarum verberans leuem ventum,& ſcindens per vim itineris aërem,commotis alis,tranſuolauit,& poſt hoc nullum ſignum inuenitur itineris illius : aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum,diuiſus aër continuo in ſe recluſus eſt,vt ignoretur tranſitus illius : ſic & nos nati continuo deſinimus eſſe, & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere,in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus.Talia dixerunt in inferno hi,qui peccauerunt:quoniam ſpes impij tanquam lanugo eſt,quæ à vento tollitur.& tanquam ſpuma gracilis, quæ à procella diſpergitur:& tanquam fumus,qui à vento diffuſus eſt:& tanquam memoria hoſpitis vnius diei prætereuntis.Iuſti autem in perpetuum viuent,& apud Dominum eſt merces eorum,& cogitatio illorum apud Altiſſimum.Ideo accipient regnum decoris,& diadema ſpeciei de manu Domini:quoniam dextera ſua tegет eos,& in brachio ſancto ſuo defendet illos.Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum.Induet pro thorace iuſtitiam,& accipiet pro galea iudicium certum:ſumet ſcutũ inexpugnabile,æquitatem:acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.Ibunt directæ emiſſiones fulgurum,& tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur,& ad certũ locum inſilient.Et à petroſa ira plenæ mittentur grandines,excandeſcet in illos aqua maris,& flumina concurrent duriter.Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnem terram iniquitatis illorum,& malignitas euertet ſedes potentium.

EXPOSITIO IN CAP. V.

TVnc ſtabunt,&c.] Hic comparat ſtatum iuſtorum ſtatui iniuſtorum in ipſo iudicio. Et primo tangit A iuſtorum conſtantem accuſationem : ſecundo reproborum coactam confeſſionem , *videntes turbabuntur*, tertio vtrorumq; iuſtam retributionem. *Iuſti autem in*

perpetuum viuent.] *Tunc ſtabunt*,&c. quaſi ſic venient impij ad iudicium timidi,*tunc*, Gloſſa, cum iudicabuntur impij,ſcilicet in die nouiſſimo.Et dicit,*tunc*,indeterminate, quia de die illa nemo ſcit. Item : Non eſt veſtrum noſſe tempora,vel momenta,quæ pater poſuit in ſua poteſtate, *ſtabunt*, ſcilicet,qui in præſenti viſi fuerant cadere,vel iacere:Erat quidam mendicus Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius. E contra mali , qui nunc videntur ſtare, tunc iacebunt. Iacebunt mali ante bonos. *Stabunt*, inquam, *iuſti in magna conſtantia* , id eſt, conſtanter, & audacter, propter confidentiam , quam habebunt.

Ex ſeptem confidentia ſanctorum in iudicio ſurget. Ex iuſtitia cauſæ ſuæ. Si fuero iudicatus , ſcio , quod iuſtus inueniar. Item : Iudica me ſecundum iuſtitiam meam. Secundo ex ſufficientia , ſeu copia probationum : habebunt enim paratam probationem per ſcriptum inſtrumentum. Librum ſcribat ipſe,qui iudicat, & cætera. Item:Iudicati ſunt mortui ex iis,quæ ſcripta erant in libris. Item per teſtes:Ecce teſtis meus in cœlo, ſcilicet ipſe Deus, vnde : Ego ſum iudex,& teſtis, dicit Domiuus. Tertio ex fidelitate aduocatorum : Aduocatum habemus in cœlo Ieſum Chriſtum. Item Spiritum ſanctum : Spiritus poſtulat, & cætera. Item beatam Virginem : vnde clamamus : Aduocata , &c. Quarto ex impotentia aduerſariorum , ſecundum id : Non reſurgunt impij in iudicio, ſcilicet ad accuſandos iuſtos. Proiectus eſt accuſator,& cætera. Quinto ex amicitia,& affinitate iudicis ipſorum. Caro noſtra, & frater noſter eſt. Bernardus:Puto,ſpernere me non poterit,os ex oſſibus meis,& caro de carne mea. Sexto ex beneuolentia aſſeſſorum,id eſt,Apoſtolorum.Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes,&c.Item:Pauperibus iudicium tribuit. Septimo ex familiaritate officialium iudicis,ſcilicet Angelorum.Exibunt Angeli,& ſeparabunt malos de medio iuſtorũ. *Aduerſus eos*,Gloſſ. perſecutores ſuos.*Qui ſe anguſtiauerunt*.Gloſſa,in martyrio eos perſonaliter affligendo. Anguſtiati , afflicti, & cætera ; *Et qui abſtulerunt labores illorum*,corporales, ſcilicet eos per violentiam ſpoliando : cum tamen ſancti gaudenter hæc ſuſtinuerint,vnde : Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio. Vel, *Labores*, ſpirituales, eorum fructum auferre conando , ſcilicet prouocando eos ad peccatum,de hoc fructu ſupra : Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Vel vtroſque ſimul,ſecundum Gloſſam , eorum ſcilicet labores corporales , & ſpirituales vanos , & ſtultos iudicando.

Videntes turbabuntur , &c. Hic tangit reproborum coactam confeſſionem. Et primo tangit motiuum ad confeſſionem talem : ſecundo confeſſionis materiam. *Hi ſunt,quos aliquando :* tertio confeſſionis ſuæ approbationem. *Talia dixerunt*,& cætera. Motiuum confeſſionis tangitur dupliciter, ſcilicet afflictio de vera bonorum felicitate,& anxietas de propria infelicitate. *Dicentes intra ſe*,& cætera. Sequitur igitur:*Videntes*,Gloſſa , ſe de gloria ad pœnam perductos , & aduerſarios ſuos de pœna ad coronam tranſlatos : *Turbabuntur timore horribili.* Tunc conturbati ſunt principes Edom. Item : Conturbatio ſuper conturbationem veniet, ſcilicet conturbatio de afflictione reaſſumpti corporis ſuper conturbationem prius habitam de afflictione animæ prius cruciatæ in gehennalibus flammis, *timore horribili* , ſcilicet propter conſtantiam ſuorum accuſatorum : de quibus ſupra immediatè. Secundo propter ſeueritatem diuinorum iudiciorum , iuxta illud : Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.Item:Horrende,& cito apparebit nobis. Tertio propter præſentiam horribilium tortorum : Vadent, & venient ſuper eum horribiles. Vel ſic , *turbabuntur* , propter remordentem conſcientiam , *timore* , propter iudicis irreuocabilem ſententiam , *horribili* , propter ſuppliciorum præparatorum , & tortorum horribilium viſam præſentiam. *Et mirabuntur in ſubitatione*, id eſt,ſubita adeptione : *Salutis*,ſcilicet iuſtorum : *Inſperatæ*, id eſt, non æſtimatæ ab ipſis impiis : ſperatæ tamen à iuſtis:ſecundum illud Pſalmi : In te ſperauerunt patres noſtri, &c. *Gementes*, interius ; *Pra anguſtia ſpiritus*, ex conſideratione gloriæ,& ſalutis illius,quam perdiderunt. Ingemuerunt Philiſthiim,dicentes:Væ nobis,& cætera.*Dicentes intra ſe.*] *Inter ſe*,verior litera,ſcilicet dictione interiori forte propter vehementiam doloris , *Pœnitentiam agentes*, de malo,quod fecerunt ; *Pœnitentiam*, ſed tardam : ſicut pœnitentia diuitis,de quo : Pater Abraham miſerere mei ; *Agentes* , immo potius patientes. Hæc eſt pœnitentia deſperationis,ſicut pœnitentia Iudæ , de quo legitur : Quod pœnitentia ductus retulit triginta argenteos ; *Et pra anguſtia ſpiritus gementes*,de malo pœnæ,quam incurrerunt. Præ contritione ſpiritus vlulabitis : *Et pra anguſtia* , &c. Hæc non habet Rabanus , quia idem eſt ſupra.

Hi ſunt quos aliquando , &c. Hic ponit materiam confeſſionis impiorum confitentium errorem proprium : primo circa iuſtorum vitam:ſecundo circa vitam propriam;*Laſſati*,& cætera. In prima,primo confitentium ſanctorum contemptum præteritum , & irriſionem. Secundo ſtatus illorum reprobationem.*Nos inſenſati* , & cætera. Tertio eorum tunc præſentem exaltationem ; *Quomodo ergo computati ſunt.* Quarto concludunt ſuum errorem ; *Ergo errauimus.* Hi ſunt ergo , ſcilicet irriſoria demonſtratione digni , ſecundum iudicium impiorum : *Quos aliquando habuimus in deriſum* , factis , & ſignis. Deridetur iuſti ſimplicitas. Item:Omnes videntes me,deriſerunt me,& cætera.*Et in ſimilitudinem improperij* , improperando verbis. Improperia exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me. Sed cum improperatur homini opus bonum , quod potius eſt materia laudis,nõ eſt verum improperium,ſed ſimilitudo improperij : propter, quod dicitur hic, *in ſimilitudinem improperij*. Per infamiam , & bonam famam, & cætera.Ibant Apoſtoli gaudentes,&c. *Nos inſenſati*, &c.Inſenſatorum infantium more viuentes. *Inſenſati*, inquam, quia non ſentiebamus de rebus , ſicut erant, In iis omnibus inſenſatum eſt cor. Nolite eſſe pueri ſenſibus:*vitam illorum*, id eſt,conuerſationem,quæ erat in paupertate,labore,vilitate,ieiuniis, &c. *Æſtimabamus inſaniam*;vnde Dauid ab Achis reputatus eſt inſanus.Sic & Chriſtus:Quia Samaritanus es tu,& dæmonium habes. Item : Dæmonium habet,& inſanit. Sic nuntius Heliſæi:Quid venit inſanus iſte ad te:Scito te Iſrael ſtultum Prophetam, & inſanum virum ſpiritualem : ſtultum,ſcilicet in temporalibus,inſanum ſecundum iudicium mundanorum. *Et finem illorum* , id eſt, mortem;*Sine honore alicuius*,ſcil. remunerationis. Contra quod dicitur : Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Item:Si quis mihi miniſtrauerit,honorificabit eum pater meus,qui in cœlis eſt. *Qua modo ergo computati ſunt inter filios Dei*,per gratiam.Non accepiſtis iterum ſpiritum ſeruitutis in timore,ſed ſpiritum adoptionis filiorum,&c.Item:Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri,&c. *Et inter ſanctos ſors illorum eſt*, id eſt, portio gloriæ, de qua in Pſalmo:Portio mea Domine ſit in terra viuentium. Item : Qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Et hæc duo ſunt contra duo, quæ dixerat : dixerat enim vitam illorum inſenſatam, & finem contumelioſum.

Erravimus, & cætera. Concludunt ſibi ipſis , vnde verificatum eſt illud Pſalmi:Infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum. *Erravimus*,inquiunt,falſa enim pro veris approbauerunt : Auguſtinus autem dicit, quod falſa pro veris approbare , erroris proprium eſt. Errare fecerunt Ægyptũ in omni opere ſuo,ſicut errat ebrius, & vomens. *A via veritatis*. Gloſſa, Euangelij, & diuinæ legis ad credendum.Omnes nos quaſi oues erravimus:vnuſquiſque in viam ſuam declinauit;*Et iuſtitia lumen*,ad operandum. *Iuſtitia lumen*,intranſitiuæ, id eſt iuſtitia, quæ lux eſt, ſecundum illud Pſalmi : Lux orta eſt iuſto. Item : Iuſtorum ſemita, quaſi lux ſplendens, &c. *Non luxit nobis*. Expectauimus lucem,& ecce tenebræ.

Matth.24. c *Act.1.b* *Luc.16. g* *Prou.14. d* *Iob 13. c* *Pſalm.7.c* *Iob 31. b* *Apoc.20 d* *Ibidem. d* *Hier.29.d* *1.Ioan.1.a* *Rom.8. d* *Pſalm.1.b* *Apoc.12. d* *Gen.37. a* *Matth.19. a* *Iob 36. b* *Heb.11. g* *Heb.10. g* *Sap.3. d* *Exod.15. c* *Ezech.7.g* *Heb.10. f* *Sap.6.a* *Iob 20. d* *Pſalm.21.a* *1.Reg.4.b* *Luc.16. c* *Matth 27. a* *Iſa.65.c* *Iob 12. a* *Pſalm.21.b* *Pſalm.68. b* *2.Cor.6.b* *Act.5.g* *Eccl.16.c* *2.Cor.14.d* *1.Reg.21. d* *Io.8.f* *Ioan.10. c* *4.Reg.9 b* *Oſea.9. b* *Pſalm.138.c* *Ioan.12. d* *Rom.8. c* *Ioan.1.c* *Pſalm.141.b* *Coloſſ.1. b* *Pſalm.63.b* *Auguſt. in Enchir. ad Lauar.c.17. tom.3.* *Iſa.19. c* *Iſa.53.b* *Pſalm.69.b* *Prou.4. c* *Iſa.59.b*

Digitized by Google

nebræ. Hæc fuit cauſa erroris eorum, ſicut defectus luminis eſt cauſa deuiationis: *Et ſol intelligentiæ*, ſcilicet
Mal.vlt.a ad inflammandum. Gloſſa, Chriſtus ſol iuſtitiæ, qui oritur timentibus Deum, vt habetur: *Non eſt ortus nobis.* Notandum, quod non eſt defectus ex parte Solis, ſed ex parte ipſorum in tenebris iacentium, nec ſurgere volentium, nec oculos aperire quærentium. Supercecidit ignis inuidiæ, & non viderunt ſolem iuſtitiæ.
Pſal.57.c Sol materialis oritur bonis & malis, vt patet: Qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos: ſed ſol intelligentiæ ſolis bonis oritur, vt patet hic. Chriſtus autem
Matth.5.g dicitur ſol: quia ſol dicitur, quaſi ſolus lucens: Chriſtus autem ſingulariter lucet, id eſt, præ omnibus aliis tanquam oculus mundi. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū, illuminationis cognitionis naturalis: ipſe enim eſt magiſter,
Ioan.8.b qui cathedram habet in cęlis, corda hominum in terris, B vt dicit Auguſtinus: Item: Ego ſum lux mundi. Item:
Eccli.50.a qui illuminator eſt Eccleſię. Sicut luna plena in diebus ſuis lucet, ſcilicet ex irradiatione ſolis. Item, quia eſt
Pſal.118.a fons totius caloris, id eſt, amoris ſpiritualis In ſole poſuit tabernaculum ſuum Et poſt: Non eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Tempus affuit, quo ſol refulſit,
Ibid.m.b qui prius erat in nubilo: & accenſus eſt ignis magnus,
...ac.c &c. Item: Ignem veni mittere in terram, id eſt calorem.
Luc.12.f Item quia ipſe eſt pater plantarum ſpiritualium, id eſt, totius pullulationis ſpiritualis. Qui manet in me, &
Ioan.15.a ego in eo, hic fert fructum multum: quia ſine me nihil poteſtis facere. Sol autem intelligentiæ dicitur, quia ſolo oculo intelligentiæ lux eius apprehenditur, quia per eius radium, ſcilicet per ſpiritum intellectus, intelligentia illuſtratur.

Laſſati ſumus, &c. Hic tangit confeſſionem erroris C impiorum circa propriam vitam. Et primo confitentur propriæ vitæ laborioſitatem: ſecundo cæcitatem, *Vitam autem Domini*: tertio inutilitatem, *Quid profuit*
Hier.9.b *nobis*, & cætera: quarto inſtabilitatem. *Tranſierunt*, Laſſati igitur ſumus virtute noſtra, *In via iniquitatis*, quo
Prou.2.d ad culpam in præſenti. Vt inique agerent, laborauerūt: *Et perditionis*, quo ad pœnam in futuro impij de terra perdentur, & qui inique agunt auferentur ab ea. Nec mirum ſi laſſati ſumus virtute noſtra, quia: *Ambulauimus vias difficiles*, de ſui natura, ſcilicet viam peccatorum, quæ multum affligunt animam in præſenti, per conſcientiæ remorſum. Non enim patitur ordo diuinæ iuſtitiæ, vt vel ad momentum ſit culpa ſine pœna. Vnde Auguſtinus, Iuſſiſti Domine, & ſic eſt, vt pœna ſibi
Aug.lib.1. confeſſ.cap. 12.to.1. ſit ipſe inordinatus animus. Via peccantium com- D
Eccl.21.b planata lapidibus. Sed contra: Lata porta, & ſpatioſa
Matth.7.b eſt via, quæ ducit ad perditionem. Dicendum, quod facilis eſt in ingreſſu, quaſi ſtrata floribus, ſcilicet præſentis delectationis dulcore, & temporali iucunditate: ſed difficilis in progreſſu propter remorſum conſcientiæ, difficilior in egreſſu propter ſeparationem à præſenti voluptate: ſed difficillima poſt egreſſum, propter tormentum gehennæ: *Viam autem Domini*, ſcili-
1.Cor.12.d cet qua Dominus venit ad nos, qua nos imus ad eum, ſcilicet charitatem ſecundum illud Apoſtoli: Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro, *Ignoramus*, ſci-
Iob 21.a licet, ignorantia craſſa, & affectata, vnde: Qui dicunt Deo: Recede à nobis: ſcientiam viarum tuarum nolumus. Ignorans tali ignorātia ignorabitur, vt dicit Apo-
1.Cor.14.g ſtolus: *Quid nobis profuit ſuperbia?* ſcilicet in honorū ex- E
Pſal.30.d cellentia, quaſi dicat, nihil: immo potius nocuit: quia
Prou.16.c dicitur in pſalmo: Retribuet abundanter facientibus
Luc.1.e ſuperbiam. Contritionem præcedit ſuperbia. Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. *Aut diuitiarum iactantia*, ſcilicet de exteriorum bonorum abundantia, *Quid con-*
Eccli.5.c *tulit nobis*, quaſi dicat, nihil: Qui amat diuitias, fructū
Luc.6.c non capiet ex eis. Item: Væ vobis diuitibus, &c.

Tranſierunt, &c. Hic tangit confeſſionem inſtabilitatis ſtatus reproborum, ſub multiplici metaphora: primo ſub metaphora vmbræ: ſecundo nuntij, *Tanquam nuntius*: tertio nauis, *Et tanquam nauis*: quarto

anis. *Vt auis*: quinto ſagitæ, *Aut tanquam ſagitta*: *Tranſie-* A
runt igitur omnia illa, ſcilicet diuitiæ, deliciæ, & honores ſæculares potentiæ, vnde: Omne, quod eſt in mundo, *1.Ioan.2.c*
& cætera, & ibiem infra: Tranſit mundus & concupiſcentia eius, id eſt, concupiſcibilia quæ in eo ſunt, ſcilicet quantum ad exteriorem figuram, non quo ad ſubſtantiam, vnde: Præterit figura huius mundi, *ve-* *1.Cor.7.f*
lut vmbra, ſcilicet mentem obſcurando. Quaſi qui ap- *Eccli.34.a*
prehendit vmbram, & cætera, ſic qui attendit ad inſana mendacia: quia anima ex conuerſione ſui ad terrena obſcuratur, & eclypſatur per interpoſitionem terræ inter eam, & verum ſolem. *Et tanquam nuntius præcurrens*, ſuo tranſitu mentem amouendo: Dies mei velo- *Iob.9.c*
ciores fuerunt curſore, *Et tanquam nauis, qua pertranſit fluctuantem aquam*, tribulationes multas ſuſtinendo. Turbaris erga plurima, *Cuius cum præteriit, non eſt* *Luc.10.g*
veſtigium inuenire, ſcilicet in aqua. Tria ſunt mihi difficilia, & cætera. Via nauis in medio mari, *Neque ſemi-* *Pro.30.c*
tam carinæ illius in fluctibus, id eſt, prauæ nauis, quæ maiorem nauem ſolet comitari ad euaſionem periculi. *ibidem.*
Vel carina poteſt dici media pars, vel medius locus nauis, ſecundum illos verſus:

Prora prior pars eſt nauis, pars vltima puppis.
Dic latus eſſe ratem, ventrem dic eſſe carinam.

Aut auis, ſcilicet cor in ſuperbiam, & laſciuiam exal- *Pro.10.a*
tando: Quia innititur mendaciis, hic paſcit ventos: idem ſequitur aues volantes, *Qua tranſuolat in aëre*, ſcilicet velociter, *cuius nullum inuenitur argumentum*, ſcilicet certum ſignum, *Itineris illius, ſed tantum ſonitus*, auditur ſonitus, inquam, *Alarum verberans leuem ventum*, *Damaſc. lib.*
id eſt aërem motum, ſecundum illud Damaſceni: Ven- *2.de fid.orth.*
tus eſt aër motus. *Et ſcindens*, id eſt diuidens *Per vim itineris aërem*, ſcilicet quietum. Sic ſonus leuis famæ impi- C *cap.8.*
os comitatur, ſecundum illud pſalmi: Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. Væ terræ cymbalo alarum, &c. *Pſal.48.c.*
Commotiſq; alis tranſuolauit, ſcilicet ad locum alterum. *Iſa.18.a*
Ephraïm quaſi auis euolauit. *Et poſt hoc nullum ſignum*, *Oſea.9.c*
id eſt, certum indicium: *Inuenitur itineris illius.* Tria *Pro.30.c*
mihi ſunt difficilia, & cætera, via aquilæ in cœlo. Item: *Iob 28.b*
Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt eam oculus vulturis. *Aut tanquam ſagitta*, ſcilicet cor lætaliter *Pro.7.d*
vulnerando, *Emiſſa in locum deſtinatum*, à ſagitario: Donec transfigat ſagitta iecur *Diuiſus aër*, ſcil. per motum ſagittæ; *continuo in ſe recluſus eſt, vt ignoretur tranſitus* *Auguſtinus.*
illius, ſic & nos nati continuo deſinimus eſſe, id eſt, cito poſt natiuitatem: vel ſtatim deſinere incipimus, ſecundum illud Auguſtini: Quid eſt vita noſtra, niſi con- D
tinuus curſus ad mortem? Gloſſa; Sic etiam vitæ huius *Iob 14.a*
incertus, & inſtabilis eſt curſus. Homo natus de muliere, & cætera, & fugit velut vmbra. Vel, deſinimus eſſe continuo pro peccati acceleratione, *Et vir-* *Mar.16.d*
tutis quidem nullum ſignum valumus oſtendere, ſcilicet in *Gal.6.d*
vita noſtra, per bonam conuerſationem. Signa eos, qui crediderint, hæc ſequentur. Stigmata Domini Ieſu in corpore meo porto, *In malignitate enim noſtra, conſump-* *Iob 13.d*
ti ſumus, per impœnitentiam finalem, Qui quaſi *Ioan.8.c*
putredo conſumendus ſum. In peccato veſtro moriemini.

Talia dixerunt, & cętera. Ecce confirmatio confeſſionis eorum per exempla conuenientia; primo per exemplum lanuginis; ſecundo ſpumæ; *Et tanquam ſpuma*, tertio fumi; *Et tanquam fumus*, quarto hoſpitis, *Et tan-* E
quam memoria, & cętera. Talia ergo dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt, dixerunt, inquam, dictione interiori per conſcientię remorſum; & ſi nō forte dilectione exteriori, cum ſint in inferno ſinè corporibus vſque ad diem iudicij; & ſine organis corporeis, licet non *Luc.16.c*
ſine potentiis organorum: Eleuans oculos, id eſt, po- Dubitatio.
tentiam viſiuam, quæ organis oculorum vſa fuerat in *Sap.2.a*
præſenti; *In inferno*, & cætera. Quomodo ſciebat auctor Solutio.
iſte, quod ita dixerunt in inferno, cum nunquam ibi fuiſſet; nec alius inde veniſſet, qui eiretuliſſet, vnde & ſupra: Nō eſt agnitus, qui reuerſus ſit ab inferis. Poteſt dici, quod hoc ſciebat ex reuelatione Spiritus ſan-

Digitized by Google

cti:quia ſecundum Ambroſium. Omne verum à quocunque dicatur, à Spiritu ſancto dictante profertur. Item:Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines,vel: *Dixerunt*,id eſt,dicere potuerunt,*Quoniam*, & cætera: quaſi dicat,& verum dixerunt, *Quoniam ſpes impij*, id eſt, temporalis proſperitas, in qua ſpem ponunt impij. Poſuimus mendacium ſpem noſtram, *Tanquam lanugo*, id eſt, flos cardui, quoad carnis fragilitatem, *Quæ à vento tollitur*, id eſt,modico flatu. Gloſſa, lanugo carnis fragilitatem exprimit, quæ vento ægritudinis,vel moleſtia cito tollitur. Omnis caro fœnum,& cætera. Et bene comparatur carnis fragilitas flori cardui, quia cito ſpinas & tribulos tentationum generat, vnde: Spinas & tribulos germinat ibi: *Et tanquam ſpuma gracilis*, ex agitatione generata. *Quæ à procella diſpergitur*,& cætera:dicit quantum ad iactatiæ vanitatem. Vnde Gloſſa:Hic eſt appetitus humani fauoris, & iactantiæ vulgaris, quæ à procella diſpergitur tribulationis, & aduerſitatis alicuius præſentis,vel æternæ.Tranſire fecit Samaria regem ſuum,ſicut tranſit ſpuma ſuper faciem aquæ. Item: Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur,& tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet, *Et tanquam fumus, qui à vento diffuſus eſt*,quantum ad vitæ breuitatem. Quæ eſt vita veſtra?Vapor ad modicum parens. *A vento diffuſus eſt*, quia enim in altum tollitur,euaneſcere cogitur,iuxta illud Pſalmi: Mox vt honorificati fuerint,& exaltati, deficientes, quemadmodum fumus,deficient. Gloſſa, ſicut fumus vento diſſoluitur, ſic humana vita temporum mutatione. *Et tanquam memoria hoſpitis, vnius diei prætereuntis*,quantum ad famæ modicã durationem. Memoria veſtra comparabitur cineri. Hoſpiti comparat in hac vita exiſtentem: quia peregrini & hoſpitæ quaſi in aliena domo ſumus, ſecundum illud Pſalmi: Aduena ſum ego apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei.Item:Confitentes,quia peregrini,& cætera. *Prætereunti*, quia quotidie de vita ad mortem tranſimus.O vos omnes qui tranſitis per viam,&c.Generatio præterit,&c.*Vnus diei*,quia parum hic ſtamus, vnde: Non habemus hic manentem ciuitatem,&c.

Iuſti autem in perpetuum.Hic ponit iuſtorum & reproborum condignam & iuſtam retributionem. Et primo præmium iuſtorum:ſecundo, ſupplicium reproborum,*Et accipiet armaturam*.Iuſtorum præmium duplex tangit: primo pro operatione boni:& ſecundo pro victoria mali,*Deo accipient*,& cætera.*Iuſti autem*,&c.quaſi talis eſt vita impiorum, *Autem*, pro, ſed iuſti econtrario, *In perpetuum viuent*. Gloſſa,viuent vita æterna, de qua: Hæc eſt vita æterna,& cætera. *Et apud Dominum*,id eſt, in ipſo Domino per ſpem,ſecundum Gloſſam in Pſalmo:Mihi autem adhærere Deo, ſcilicet per charitatem, bonum eſt ponere in Domino Deo ſpem meam, *Eſt merces eorum*, Gloſſa, laboris præmium, ipſe enim eſt merces ſanctorum. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Item: Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorum Iſrael: *Et cogitatio eorum*, & cætera: quaſi dicat, & merito apud Dominum eſt merces eorum,quia: *Cogitatio eorum*, id eſt,tota ſollicitudo,& intentio eorum per fidem:*Apud Altiſſimum*,ſecundum illud Pſalmi:Iacta cogitatum tuum in Domino,&c. vel *Cogitatio*, id eſt, agnitio intellectus eorum: *Apud Altiſſimum*, ſolum:iuſti enim ſolum de Deo,vel de iis,quæ ad ipſum habendũ conferunt,cogitant iuxta illud:Quæ ſine viro mulier,cogitat quæ Domini ſũt: Et, quia tales ſunt in præſenti, ideo, *Accipient regnum decoris*, id eſt, regnum decorum, quantum ad aureã, ſiue eſſentiale præmium. Beati pauperes,& cætera. *Et diadema ſpeciei*,id eſt,ſpecioſum. Gloſſa de victo hoſte: & hoc quantum ad aureolam,ſiue quantũ ad præmium accidentale. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. *De manu Dei*, vel, *Domini*,id eſt,à Chriſto, qui dicitur manus,& brachium,& dextera Dei patris.Eſt enim manus operando: Omnia namque per ipſum facta ſunt. Brachium protegendo,ſecundum illud Pſalmi: Brachium meum confortabit eum. Dextera præmiando.Statuet oues à dexteris. *Quoniam dextera ſua teget eos*,hic,& in futuro ab ira ſuperni iudicis.In vmbrà manus ſuæ protexit me.Tegimen ardoris,& vmbraculum: *Et brachio ſancto ſuo*,id eſt,ſuæ ſanctæ potentiæ:*Defendet illos*,ſcilicet ab impugnatione aduerſarij, ſecundum illud Pſalmi: Dominus defenſor vitæ meæ,à quo trepidabo?

Et accipiet armaturam,& cætera.Hic tangit ſupplicium reproborum ſub metaphora regis, arma mouentes contra ſuos aduerſarios. Et primo deſcribit regis propoſitum: ſecundo,eius apparatum. *Donec*, & cætera: tertio,bellum,*Ibunt directè*:quarto,belli effectum,*Et ad eremum perducet*: quinto, belli remedium. *Melior eſt ſapientia:Et accipiet armaturam*, ſcilicet contra aduerſarios, *Zelus illius*. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ: Arma autẽ eius ſunt veritas,iuſtitia,& iudicium ſecundum Gloſſam. *Et armabit creaturam*,ſcilicet tanquam exercitum ſuum,ſecundum illud infra: Creatura tibi factori deſeruiens exardeſcit aduerſus iniuſtos, ad vltionem inimicorum. Deus vltionum, &c. *Induit pro thorace iuſtitiam*,Loricæ comparatur iuſtitia, ſiue thoraci: quia ſicut lorica totum corpus protegit: ſic iuſtitia vndique animam, vnde: Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. Iuſtitia indutus eſt pro lorica: *Et accipiat pro galea iudicium rectum*, vel certum, iudicium rectum, id eſt, diſcretio: & comparatur galeæ, quæ munimentum eſt capitis,id eſt,rationis:Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os ſuum: *Sumet ſcutum inexpugnabile æquitatem*, ſcuto, quod defendit loricam,comparatur æquitas: quia iuſtitiam facit irreprehenſibilem.Arguet in æquitate pro manſuetis terræ, *Acuet autem diram iram*, diram, dicit ad differentiam iræ leuis,quo modo iraſcitur: *In lanceam*. Ita Dei,lanceæ comparatur, quia attinget etiam quæcunq; remota,& penetrabit.Gladium exacutus,& cætera.Ideo.Miſiſti iram tuam,quæ deuorauit eos, ſicut ſtipulam: *Et pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos*. Cregorius: Offenſo creatore, omnis creatura oſtenditur. Gloſſa, creator per creaturam ſibi ſubiectam corripit delinquentes. Horribile bellum erit illud, de quo: Memento belli, nec vltra addas loqui,

Ibunt directè,& cætera. Hic deſcribit bellum nouiſſimum, ſecundum diuerſas acies creaturarum. Et primo intro, ducit ignem impios debellantem: ſecundo, aërem. *Et petroſa*; tertio aquam. *Et candeſcet*; quarto, ventum, ſeu turbinem, de terra procedentem. *Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis*. Ibunt ergo, ſcilicet contra illos; *Directæ emiſſiones fulgurum pro voto*. Gloſſa,id eſt, pro voluntate ductoris: Accelerat coruſcationes emittere iudicij ſui. Item; Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos. *Et tanquam à bene curuato arcu nubium*, id eſt, tanquam Iridis lineæ depreſſæ ſole ſuperuenientе. *Exterminabuntur impij*; quaſi dicat; ſicut cito, & faciliter diſſoluitur arcus cœleſtis, ſic impij cito, & faciliter exterminabuntur, id eſt, extra terminos vitæ præſentis,& æternæ ponentur.Exterminati ſunt,& ad inferos deſcenderunt.Arcum ſuum tetendit,& cætera. *Et ad certum locum inſilient*,ſcilicet ad malos tantum;ita quod bonos non tangent.Supra; Non tanget eos tormentum mortis; *Ad certum locum*. Gloſſa; Quemcunque neceſſe erit;non enim poteſt eſſe confuſum,quod diuina ſapientia eſt ordinatum. Vnde; In Ægypto terra Geſſen, nihil mali patiebatur à plagis Ægypto inflictis.*Et à petroſa ira*,petroſa dicitur ira illa propter effectum;quia petris ſe manifeſtabit,vel quia infrãgibilis, & dura,ſicut lapis.vel quia inferetur à Chriſto,qui petra dicitur. Petra autem erat Chriſtus, *Plenæ mittentur grandines*,id eſt,groſſæ & magnæ,vel:*Plene*, id eſt plenariè,ſiue abundanter. Ignis, grando, nix, glacies, & cætera.Nunquid ingreſſus eſt theſauros niuis? Grando magna ſicut talentum deſcendit de cœlo in homines. Græci autem ſic habent; *Et tanquam à bene curuato arcu nubium,ad certum locum inſilient: & à petra iacente ira plene*. Hic litera planior eſt,& videtur verior, cum

in

Ambroſ. in 1.Cor. c.12. tom.3.
2.Pet.1.d
Iſa.28.d
Iſa.40.b
Gen.3.d
Oſea.10.b
Hier,23 d
Iacob 4. d
Pſalm.36. d
Iob 13.b
Pſalm.38.c
Heb.11.c
Thren.1. d
Eccl.1.a
Heb.13.c
Ioan.17.a
Pſalm.17 d
Gen.15. a
Num.18.c
Pſalm.54.d
1.Cor.7.f
Matth.5.a
2. Tim.4.b
Ioan.1. a
Pſalm.88.f
Matth.25. b
Iſa.49.a
Eccli.34.c
Pſalm.26. d
Prou.6.d
Sap.16.b
Pſalm 93.a
2.Cor.6.b
Iſa.59.d
Prou.18.b
Iſa.11.a
Ezech.21.b
Exod.15.b
Greg. homil. 31. in Euan. non procul à princ.
Iob 40.d
Eccli.43.b
Pſalm.143.b
Baruch.3.e
Sap.3.a
Exod.9. d
1.Cor.10.a
Pſalm 148.b
Iob 38.b
Apoc.16.c

in Græco videatur compilatus liber iſte: *Et canaeſcet*, id eſt, feruebit: *In illos*, id eſt, contra illos: *Aqua maris*, fiet enim feruidum, turbidum, & ſpumoſum. In terris preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris, & fluctuũ. Erit enim vnum de quindecim ſignis, ſecundum Hieronymum, quòd mare ſe eriget ſuper altitudinem mõtium: *Et flumina*, aquarum dulcium: *Concurrent duriter*, in eſt, fortiter: Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus vel: *Aqua maris*, id eſt, amaritudo infernalis: *Candeſcet in illos*, id eſt, ſtridebit, & ferueſcet, ſicut aqua per iniectionem ferri calidi. Infernus ſubtus te conturbatus eſt: *Et flumina*, ſcilicet anguſtiarũ, *Concurrent duriter*, quia ibi erit dolor de bonis amiſſis: pudor de malis commiſſis: timor de præſentibus ſuppliciis: *Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis*, id eſt, fortis ventus ſecundum illud: Flauit ſpiritus tuus, &c. procedens de cauernis terræ, ſecundum illud Pſalmi: Qui producit ventos de theſauris ſuis. Item; In ſpiritu vehemẽti conteres naues Tharſis. Item; Ventus vehemens irruit à regione deſerti; hic eſt ſpiritus procellarum, de quo in Pſalmo; *Et tanquam*, tanquam eſt expreſſiuum veritatis non nota ſimilitudinis; *Turbo venti*, id eſt, impulſus compoſitus ex contrariis ventis puluere mixtis: *Diuidet eos*, &c. vel ſpiritus poteſt dici ſentẽtia iudicis ſecũdum illud: Spiritu oris ſui interficiet impium. Et tunc, ly *Tãquam*, nota eſt ſimilitudinis non expreſſiuum veritatis, cum dicitur: *Et tanquam turbo venti diuidet eos*, ſcilicet à bonis; Tollet eum vẽtus vrens, & velut turbo rapiet de loco ſuo. Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius. *Et ad eremum*, id eſt, locum horribilem, & ſterilem, & omni bono carentem; de tali loco: In loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis: *Omnem terram*, id eſt, terrenos, *Perducet iniquitas illorum*. id eſt, propria iniquitas non aliena erit cauſa, quare illuc perducentur, ſecundum illud Iſaïæ: Ambulate in flammis, quas ſuccendiſtis vobis, vel ſecundum aliam literam, *Terram iniquitatis eorum dicit*, quia ſecundum Pſalmum: Ignis ante ipſum iudicem præcedet; qui ſuperficiem terræ, in qua factæ ſunt iniquitates eorum, exuret, & aridam reddet; *Et malignitas*, quam exercuerunt, quæ ſonat in deterius: *Euertet*, id eſt, cauſa erit euertendi; *Sedes potentum*, id eſt, regna, ciuitates, & caſtra, turres, & tribunalia. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus. Aliter exponit Gloſſa, præcedentia, ſcilicet de præſenti expugnatione impiorum infidelium, & hæreticorum per Chriſtum & Eccleſiam coruſcatione miraculorum, grandine increpationum, inundatione tribulationum, turbine perſecutionum, depreſſione potentium. *Melior eſt ſapientia*, &c. quaſi dicat, ex quo ſic tractantur potentes inſenſati, *Melior eſt*, id eſt, vtilior: *Sapientia*, de diuinis, quæ ſecundum Gloſſam interlinearem ſemper animam bene regit: *Quàm vires corporis*, quæ ſæpe in peccata præcipitant. Dicebam ego meliorem eſſe ſapientiam fortitudine: *Et vir prudens*, in rebus humanis, ſecundum Gloſſam, non tantum eloquio: *Magis quam fortis*, Gloſſa, corpore. Vnde in tali fortitudine non eſt gloriandum, ſecundum illud: Non glorietur fortis in fortitudine ſua.

Luc.21. e *Exod.15.c* *Iſa.14. b* *Exod.15.c* *Pſalm.134 b* *Pſalm.47. a* *Iob 1. d* *Pſalm.148.b* *Iſai.11. a* *Iob 27, d* *Deut.32. b* *Iſa.50.d* *Pſalm.96. a* *Eccl.10.b* *Hic verſus ſt initium capitis ſequentis, in Bibliis vulgatæ editionis.* *Eccl.9.d* *Hier.9 f*

CAPVT SEXTVM.

MELIOR eſt ſapientia, quàm vires: & vir prudens, quàm fortis. Audite ergo reges, & intelligite; diſcite iudices finium terræ. Prabete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrende, & cito apparebit vobis: quoniam iudicium duriſſimum in his, qui præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus. Fortioribus autem fortior cruciatio. Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei, vt diſcatis ſapientiam, & non excidatis. Qui enim cuſtodierint iuſtitiam: iuſtè iudicabuntur: & qui didicerint iuſta, inuenient quid reſpondeant. Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit, ſapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & inuenitur ab his, qui quærunt illam. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet. Cogitate ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus: & qui vigilauerit propter illam, cito ſecurus erit. Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, in viis oſtendit ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Initium enim illius verißima eſt diſciplinæ concupiſcentia. Cura ergo diſciplinæ dilectio eſt: & dilectio, cuſtodia legum illius eſt: cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt: Incorruptio autem facit proximum eſſe Deo. Concupiſcentia itaque ſapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini ſedibus, & ſceptris, ô reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis. Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis. Quid eſt autem ſapientia, & quemadmodum facta ſit, referam: & non abſcondam à vobis ſacramenta Dei, ſed ab initio natiuitatis inueſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteribo veritatem: neque cum inuidia tabeſcente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ. Multitudo autem ſapientium, ſanitas eſt orbis terrarum: & rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt. Ergo accipite diſciplinam per ſermones meos, & proderit vobis.

EXPOSITIO IN CAP. VI.

AVdite ergo reges, &c. Poſtquam monuit principes, & potentes ad iuſtitiam, hic incipit eos monere ad ſapientiam inquirendam, & amandam. Et primo ratione ſumpta ex periculo officij eorum, quos monet: ſecundo ratione ſumpta ab exemplo eius, qui monet, ſcilicet cap. 7. tertio ratione ſumpta à multis beneficiis ſapientiæ, ad quam monet, ſcilicet à decimo capite vſque in finem. In prima, primo tangit inſipientium rectorum pœnam, & ſupplicium: ſecundo econtra ſapientium rectorum præmium. *Ad vos ergo*, tertio monet vtroſq; concupiſcere ſapientiam. *Concupiſcite*, &c. quarto promittit ſe docere eam. *Quid eſt autem ſapientia*. In prima, primo petit à rectoribus audientiam; ſecundo ſubdit audiendi cauſam. *Quoniam data eſt*, &c. *Audite ergo*, &c. quaſi dicat, ex quo ita eſt vtilis ſapientia: audite ergo auditu exteriori, *Reges*, Gloſſa, prælati, *Et intelligite*, auditu interiori. Audiens ſapiens ſapientior erit, & intelligens gubernacula poſſidebit. Qui habet aures audiendi audiat. *Diſcite iudices finium terræ*, id eſt, terrarum diſtinctarum, ſeu prouinciarum. Reges dicuntur prælati à bonum dirigendo: iudices inter bonum & malum diſcernendo. Diſcite, inquam, ſapientiam: quia iudicibus neceſſaria eſt, vnde: Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros: *Et prabete aures veſtras*, ſcil. exteriorem, & interiorem: *Qui continetis*, à malo cohibendo; *Multitudines populorum*, vobis commiſſas. In

Prou. 1. a *Matth. 13. a* *Deut. 1. d* *Prou. 14. d*

multitu

multitudine populi dignitas regis : *Et placetis vobis in tenebris regionum*, id est, in prælatiis vestris gloriamini: contra, quod dicit Gregorius in pastorali : Toties prælatus in apostasiæ crimen labitur, quoties præesse hominibus delectatur. *Quoniam data est*, & cætera. Hic subdit audiendi causam, scilicet, vt possint euadere pœnam pro abusu potestatis infligendam. Et primo tangit collationem potestatis : secundo abusum collatæ. *Quoniam cum effetis*, tertio iudicium pro abusu; *Horrende*, & cætera : quarto iudicis æquitatem, *Non enim subtrahet. Quoniam*, &c. Et audire debetis : *Quoniam data est vobis à Domino potestas*, vnde : Non est potestas, nisi à Deo. *Potestas*, Glossa, iudiciaria in terra, scilicet quoad sententiæ diffinitionem. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper; *Et virtus*, Glossa, puniendi quoad potentiæ executionem, vel potestas in causis ciuilibus: virtus in causis criminalibus : *Ab altissimo*, scilicet Deo supra nos constituto: Tu Dominus altissimus super omnem terram. *Qui interrogabit*, Glossa, in iudicio. Redde rationem villicationis tuæ. *Opera vestra*, scilicet exteriora, cuncta, quæ fient, adducet Deus in iudicium, & cætera. Non enim ita dedit potestatem, quin exigat rationem, ideo: Ante iudicium interroga teipsum; & ante Deum inuenies propitiationem. *Et cogitationes scrutabitur*, id est, opera interiora. Glossa, tanquam de omnibus iudicaturus, supra : In cogitationibus impij interrogatio erit; *Scrutabitur*, Scrutabor Hierusalem in lucernis. Nec solum scrutabitur, sed etiam manifestabit, vnde: Illuminabit abscondita tenebrarum ; & manifestabit consilia cordis. Notandum autem, quod triplex fiet prælato interrogatio. Prima qualiter intrauit : Amice quo modo huc intrasti, & cætera. Secunda qualiter vixit: Quid tu hic ? quis hic ? Tertia qualiter rexit, & custodiuit gregem sibi commissum. Vbi est grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? *Quoniam cum effetis*, & cætera. Bene dixi, quod interrogabit, & cætera. Et merito, *Quoniam cum essetis ministri*, tum domini ; *Regni illius*: id est, Ecclesiæ militantis. Non dominantes in clero; sed forma facti gregis ex animo. Item: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, &c. *Non recte iudicastis*, scilicet alios, vnde: Pupillo non iudicant, & causa viduæ nõ ingreditur ad eos. Item: Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt. *Neque custoditis legem iustitiæ*, scilicet vobis ipsis. Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit. Item: Hi magis confregerunt iugũ, ruperunt vincula. *Neque secundum voluntatem Dei ambulastis*, peccando contra Deum. Abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis suæ mali, vel potest dici, quod tangit triplicem modum, quo dicitur sententia iniusta: primo ex causa, quando scilicet non subest causa iusta: secundo ex ordine, vt quando non seruatur ordo iuris; tertio ex animo, vt quando corrupta intentione proceditur contra aliquem: contra quod dicitur : Iuste, quod iustum est, exequeris, *Horrende*, id est, terribiliter. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis; *Et cito apparebit vobis*, vnde: Iuxta est dies Domini magnus, & velox nimis. Et licet dies iudicij generalis longe sit, tamen dies particularis iudicij, id est, mortis, prope est, vnde: Memor esto iudicij mei; sic enim erit & tui; mihi heri, & tibi hodie. Et vere horrende apparebit vobis prælatis; *Quoniam iudicium durissimum in suis*, qui præsunt, fiet. Durum quidem, quia male intrauerunt, durius, quia male vixerunt, durissimum, quia male rexerunt. Vel, durum propter peccata subditorum, durius propter peccata mininistrorum, durissimum propter multitudinem & enormitatem propriorum peccatorum. Durius punientur prælati, quàm ceteri, primo ratione commissi, secundum illud : Cui plus commodauerint, plus petent ab eo. Ratione peccati, quia ceteris paribus grauius est peccatum prælati, quàm subditi. Ij magis fregerunt iugum, & cætera. Ratione dãni, quia, scilicet alios suo exemplo corrumpunt. Gregorius : Cum pastor per abrupta graditur, necesse est, vt in præcipitium grex sequatur. Ratione scandali; quia Ecclesiam scandalizant, vnde: Scandalizastis plurimos in lege. Ratione iudicij, quia scilicet hic non iudicamur, secundum illud psalmi : Tibi soli peccaui, & cætera. & ideo in futuro simul & totaliter durius iudicabuntur, secundum illud: Non enim sicut in aliis Dominus patienter expectat, vt cum iudicij dies aduenerit, eos in plenitudine puniat. Ratione officij: quia etiam officium suum indigne exercendo, peccant. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. *Exiguo enim*, id est, infimo & humili, vnde Glossa: Iis, qui per ignorantiam, vel fragilitatem, vel necessitatem peccauerunt, & humili pœnitentia doluerunt, *Concedetur misericordia*, Glossa, remissio peccatorum, quoad pœnam; siue ex toto, siue ex parte, hic, vel in futuro. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & cætera. *Potentes autem*, id est, potestate abusi in peccatum, *potenter*, id est, fortiter illata, *Tormenta patientur*, quia pro peccatis suis, & subditorum suorum, vnde: Tolle cunctos principes, & suspende eos contra solem in patibulis. Item: Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit animatua pro anima illius. Item: Loquentur ei potentissimi robustorum, de medio inferni. *Non enim subtrahet Dominus*, scilicet à punitione & tormento, *Personam cuiusquam*, scilicet parui vel magni priuato amore. Vnumquemq; iuxta vias suas iudicabo domus Israel, dicit Dominus. Non est personarum acceptor Deus. Deinde reddit causam, dicens ; *Qui est*, id est, quia ille est : *Omnium dominator*. Rex regum, & Dominus dominantium. *Nec verebitur magnitudinem cuiusquam*, scilicet ex timore, quoniam ipse est Dominus, & Rex magnus super omnes Deos, vt dicitur, & iterum : Magnitudinis eius non est finis, vnde improportionabiliter superat omnem aliam magnitudinem, *Quoniam pusillum & magnum ipse fecit*. Nunquid non vnus est pater omnium vestrum? nunquid non vnus Deus creauit nos? & qua omnes creauit, ideo omnes tam paruos, quàm magnos sicut creaturas suas iudicabit. Vidi mortuos pusillos, & magnos stantes in conspectu throni; *Et equaliter est cura de omnibus*. Contra : Nunquid de bobus cura est Deo? quasi dicat, non. Dicendum, quod cura disciplinæ solum est Deo de rationalibus : sed cura prouidentiæ est illi de omnibus. Sed si æqualia est ei cura prouidentiæ de bonis, & malis: ergo non differt apud illum bonum esse vel malum. Respondeo, dicendum, quod loquitur de prouidentia naturali, non de gratuita, vel: *Æqualiter*, id est, similiter. Et quamuis æqualiter sit ei cura de omnibus, non tamen omnes puniet æqualiter; *Autem*, pro sed; *Fortioribus*, in malo. *Fortior instat cruciatio*, in supplicio, vt patet in lucifero, & aliis dæmonibus.

Ad vos ergo, &c. Hic determinat, & ostendit sapientium rectorum præmium: & primo excitat ad sapientiam; secundo sapientium subdit mercedem, vel mercedis declarationem. *Ad vos ergo*, & cætera, quia fortioribus fortior instat cruciatio. *Ad vos ergo ô reges*, &c. Glossa, finito sermone ad potentes conuertit se ad rectorum Ecclesiæ exhortationem. Glossa; *O reges*, id est: Ecclesiæ rectores, vel omnes, quibus animarum suarum regimen commissum est. *Ad vos ij sermones mei*, scilicet de studio, & amore sapientiæ, vnde sequitur: *Vt discatis sapientiam*. Glossa, diuinam non mundanam, De vtraq; : Si quis videtur inter vos esse sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. *Hi sermones*, audiendi, & retinendi, & opere implendi secundum illud. Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos; *Et non excidatis*, scilicet à iustitia per præuaricationem mandatorum Dei, secundum Glossam, Sapientia enim est sal, custodiens à putrefactione peccati: negligentia autem sapientiæ facit ruere in peccatum, vnde: Qui euitat discere, incidet in mala: quia in malum culpæ: & in malum pœnæ, Et bene dixi, vt discatis sapientiam, ne excidatis à

Rom.13.a *Ioan.19.b* *Psal.82.d* *Luc.16.a* *Eccl.18.c* *Cap.1.c* *Soph.1.c* *1.Cor.4.a* *Matth.24.a* *Isa 22.b* *Hier.13.c* *1.Cor.4.a* *Isa.1.d* *Hier.5.g* *Psal.77.b* *Isa.59.c* *Hier.5.b* *Hier.7.e* *Deut.16.d* *Heb.10.f* *Soph.1.c* *Eccl.38.c* *Luc.12.f* *Hier.5.b* *Mala.2.* *Psal 50 a* *2.Mac.6.c* *Rom.2.a* *Num.25.a* *3.Reg.20.g* *Ezech.32.d* *Ezech.18.g* *Act.10.a* *Apoc.19.c* *Psal.144.c* *Mala.2.b* *Apoc. 20.d* *1.Cor.9.b* Dei cura duplex. *2.Cor.3.d* *Hier.15.c* *Prou.27.c*

iuſtitia: *Qui enim cuſtodierint iuſtitiam*, quæ eſt via ad ſapientiã, ſecundum illud : Filj concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiam: *Iuſte iudicabuntur*, Gloſſa : Iuſtitiæ ſuæ præmium accipient, ſcilicet in bono, vnde : Dicite iuſto, quoniam bene : quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet. Item: Iuſtitia iuſti ſuper eum erit. In qua menſura menſi fueritis. *Et qui didicerint*, ſcilicet per ſapientiam: *Iuſta*, Gloſſa, rectam fidem & opera, *Inuenient, quid reſpondeant in iudicio*, ſcilicet de peccatis ſibi obiectis. Super cuſtodiam meam ſtabo, &c. Contemplabor, vt videam, quid dicatur mihi. Et quid reſpondeam ad arguentem me.

Concupiſcite, &c. Hic monet rectores tam bonos, quã malos concupiſcere ſapientiam. Et primo ponit exhortationem ad concupiſcendum eam. Secundo facilitatem acquirendi ipſam. *Clara eſt*, &c. Tertio vtilitatem acquirendi ipſam. *Cogitare*, &c. Quarto monet diligere eam, ibi: *Si ergo delectamini. Concupiſcite ergo*, &c. ex quo tam vtilis eſt ſapientia, quod facit non excidere à iuſtitia, &c. *Concupiſcite ergo ſermones meos*, audiendos de ſapientia. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me. *Et diligit illos*, ſcilicet iam auditos, ſecundum illud Pſalmi : Dilexi mandata tua ſuper aurum, &c. *Et habebitis diſciplinam*, ſcilicet per ipſos ſermones meos. Qui diligit ſapientiam, ſeruat in moribus diſciplinam, ſecundum illud : Si diligitis me, mandata mea ſeruate.

Clara eſt. Hic oſtendit facilitatem acquirẽdi ſapientiam. Primo per hoc, quod clara eſt ad videndum : ſecundo, quod eſt ſpontanea ad ſe oſtendendum, *Preoccupat*; tertio quia proxima ad ingrediendum; *Qui de luce vigilauerit*, &c. *Clara eſt*, &c. quaſi dicat, & debetis eam concupiſcere: quia, *Clara eſt ſapientia*; ſui ſcilicet pulchritudine & euidentia, quia ſcilicet lux eſt, vnde: Propoſui pro luce habere illam. *Et quæ nunquam marceſcit*, id eſt, à ſua pulchritudine deficit, vnde Gloſſa: Decor ſapientiæ immarceſcibilis eſt. Non enim ſubiacet tempori, ſed eſt ſupra tempus, ſcilicet diuina ſapientia: *Et facile*, &c. quaſi dicat: Nec deſperandum de ea acquirenda, *quia facile*, videtur oculo, ſcilicet intellectus. *Ab iis, qui diligunt illam*, affectu, vnde: Qui diligit me, diligetur à patre meo; & ego diligam eum : & manifeſtabo ei me ipſum. Dilectio enim purgat, & illuminat interiorem oculum ad videndum, vnde : Qui timetis Dominum diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra. *Et inuenietur ab iis, qui quærunt eam*, effectu. Quærite, & inuenietis, ſcilicet quæratur vbi debet. Non enim inuenietur in terra ſuauiter viuentium, ſed in aſperitate victus, & pœnitentiæ, vnde Daniel: Inueniet ſapientiam merito abſtinentiæ ſuę, vt patet: *Præoccupat*, ſcilicet antequam ſtudio quærentis inueniatur. Gloſſa, gratis ſe offerẽs: ipſa enim eſt vita, vnde per eam itur ad ipſam, & peruenitur, *Præoccupat*, inquã, id eſt, preuenit eos: *Qui ſe concupiſcunt*, vt illis ſe prior oſtendat: quia illam non inuenirent, niſi præuenti & illuminati ab ea: ſicut lux ſolis illuminat ad ſe ipſam videndum. Bernardus: Vera ſapientia, quæ Chriſtus eſt, inueniri poteſt, præueniri non poteſt. *Qui de luce*, &c. Bene dixi, quod inuenitur à quærentibus, quia; *Qui de luce*, id eſt, ſtatim cum lux oritur, Gloſſa, à principio lucentis fidei non de nocte, ſicut peccatores ſemper in nocte manentes: ſed ſicut iuſti, de quibus: Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, &c. Omnes filij lucis eſtis. *Vigilauerit ad illam*, contra negligentiam: Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. *Non laborabit*, quia dulcedo rei quæſitæ, & inuentæ. *Alleuiabit laborem.* In opere eius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. *Aſſidentem autem*, &c. hoc eſt in quiete, & ſine motu paratam intrare, ſicut ſolis radius aſſidere feneſtræ clauſæ. *Aſſidentem*, inquam, illam, *foribus ſuis*, ſcilicet ſpiritualibus, intellectui, ſcilicet & affectui : *Inueniet eam.* Egò ſto ad oſtium, pulſo, &c. ipſa etiam fores habet, per quas intratur ad eam, vnde : Beatus homo, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, quæ ſunt, fides, & charitas: per fidem intrat ad eam intellectus, per charitatem affectus. *Cogitare quoque de illa*, &c. hic oſtendit acquirentium vtilitatem. Primo in præſenti, ſecundo in futuro. *Initium*, &c. Vtilitas in præſenti oſtenditur quadruplex. Primo, ſenſus in rationali: ſecundo, ſecuritas in iraſcibili. *Et qui vigilauerit*, tertio, hilaritas in concupiſcibili. *Quoniam dignos*, & cætera; quarto, prouidentia futurorum. *Et in omni prouidentia.*

Cogitare quoque de illa, quaſi dicat, non ſolum vigilanti, & quærenti datur: *Sed & cogitare de illa*, non ſimplici cogitatione, ſed affectiua, vnde Gloſſ. diuinę contemplationis. Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei. *Senſus eſt conſummatus*, id eſt, perfectus, quia ſapiẽtia perficit ſenſum hominis: quia ſecũdum Hugon. de S. Vict. ſapientia eſt, in qua perfecti boni forma conſiſtit. Vel, *Cogitare de illa ſenſus eſt conſummatus*, id eſt, tunc perfecte ſenſus ordinatus, cum ſtudet ſapientiæ, ſecundum illud Auguſtini. Finis hominis in via, perfecte quærere veritatem: *Et qui vigilauerit*, Gloſſa, in intẽſione mentis propter illã acquirendã vel cuſtodiendã, cito erit ſecurus, ſcilicet à malo: quia eius adeptio eſt vera ſecuritas, ſecundum Gloſſam: Qui cauet laqueos, ſecurus erit. Hęc eſt bona ſecuritas, de qua: Secura mens, quaſi iuge cõuiuium. *Quoniam dignos ſe.* Quaſi bene dixi, quòd cito erit ſecurus. *Quoniam dignos ſe ipſa*, ſcilicet mundos corde & corpore, vnde: In maleuolam animam non introibit ſapientia, &c. *Circuit quærens*, id eſt, ex omni parte continue ſe offerens, & indeſinenter, quæ indeſinentia & continuatio datur intelligi per hoc, quod dicit : *Circuit*, motus enim rectus non ſic poteſt continuari ſicut circularis. Sic circuibat ſapiẽtia incarnata, vt patet, *& in viis ſuis*, ſcil. præceptis, & conſiliis obſeruatis, de quibus: Viæ eius, viæ pulchræ; & ſemitæ illius pacificæ, *oſtendet de illis*, ſecundum illud Pſalmi: A mandatis tuis intellexi, *hilariter*, eos lætificando, ſcil. de hoc, quod ipſa gratis ſe dat eis : Hilarem datorem diligit Deus: hic etiam homo; vnde Seneca: quantum addis moræ, tantum ſubtrahis gratiæ. *Et in omni prouidentia*, de futuris, perfecte eis prouidendo neceſſaria ad ſalutem; *occurret illis*, Gloſſ. Adiutrix, ſicut ſapientia incarnata reſurgens occurrit mulieribus.

Initium, &c. Hic tanguntur gradus glorię per ſapientiam acquirendæ. Et primo tangit initium. Secundo, profectum, ibi: *Cura ergo.* Tertio, conſummationem, *cuſtoditio autem legum*, &c. Quarto, conſummationis finem, *cõcupiſcentia igitur*, Gradus ergo primus, id eſt, initium ſapientiæ, concupiſcentia diſciplinæ: ex concupiſcentia diſciplinæ, dilectio: ex dilectione, cuſtodia legis Dei: ex cuſtodia diuinæ legis, incorruptio mẽtis, & proximitas diuinæ ſimilitudinis : ex diuina ſimilitudine, gloria regni cœleſtis: ergo à primo, ex concupiſcentia ſapientię, habetur gloria cœleſtis, hoc eſt, quod vult dicere; *Initium enim illius*, ſcilicet ſapientiæ, &c. quaſi dicat, ita occurrit, & oſtendit ſe ſapientia. Nec eſt inutilis eius oſtenſio, & occurſus: *Enim*, quia, *initium illius*, ſcil. per quod homo incipit fieri ſapiens. Nemo repente fit ſummus, vt dicit Gloſſa, *eſt veriſſima diſciplina* id eſt, ſapientiæ, *concupiſcentia.* De hac concupiſcentia dicitur in Pſalmo: Cõcupiuit anima mea deſiderare, &c. Concupiſcentia enim ſapientię, eſt aliqua pars ſapientiæ, ſecundum illud : Si dilexeris audire, ſapiens eris. Sed videtur: quod timor, non amor, ſit ſapientiæ initium: quia dicitur: Initium ſapientiæ timor Domini. Dicendum, quod timor eſt initium primum; ſed amor proximum; vel, timor initium extrinſecum, amor initium intrinſecum. Veriſſima autem concupiſcentia dicitur hic cõtra triplicem vanam concupiſcentiam, de qua dicitur: Omne, quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, &c. quæ eſt ex triplici vanitate; de qua : Vanitas vanitatum, &c. *cura ergo*, quaſi dicat, ex quo ita eſt, quod concupiſcẽtia diſciplinę eſt initium ſapientiæ, *ergo cura diſciplinæ*, id eſt, concupiſcentia diſciplinæ, *eſt dilectio*: id

eſt

Eccl.1.d *Iſa.3.b* *Ezech.18.e* *Luc.6.f* *Abac.2.a* *Eccl.24.e* *Pſal.118.q* *Ioan.14.b* *Sap.7.b* *Ioan.14.e* *Eccl.2.b* *Luc.11.b* *Iob.28.c* *Dan.1.d* *Prou.4.e* *1.Theſſ.5.a* *Prou.8.b* *Eccl.6.a* *Apoc.3.d* *Prou.8.d* *Eccl.14.d* *Aug. lib.1. cont Acad. c.3.tom.1.* *Prou.11.b* *Prou.15.b* *Sap.1.a* *Marc.6.a* *Prou.3.c* *Pſal.118.a* *2.Cor.9.b* *Matth.28.a* *Pſal.118.e* *Eccl.6.d* *Eccl.1.b* *1.Ioan.2.c* *Eccl.1.a*

Digitized by Google

est,causa dilectionis ipsius sapientiæ : quod enim concupiscimus , diligimus cum habemus. Et nota , quod idem vocat sapientiam & disci, linam:quod idem sunt, in re , licet differant ratione ; quia sapientia dicitur in quantum mente interius delectabiliter afficit:disciplina in quantum actiones exteriores ordinat & disponit. Vel sic,concupiscentia,&c. est dilectio,id est,causa dilectionis diuinæ,infra:Neminem diligit Deus, nisi eũ, qui cum sapientia inhabitat:quod si extra disciplinam estis,ergo non filij,sed adulteri estis. *Et dilectio,custodia legum illius,*id est,causa custoditionis. Plenitudo legis est dilectio,id est, causa impletionis diuine legis. Finis præcepti est charitas,*legum,* scil.naturalis,Mosaycæ, & Euangelicæ;de quibus:Transgressi sunt leges,mutauerunt ius,dissipauerunt fœdus sempiternum. *Custoditio auiẽ legum, consummatio incorruptionis,* id est, causa consummatæ incorruptionis spiritualis,scil.tã mentis,quã corporis in præsenti,vel incorruptionis,id est, immortalitatis in futuro secundum glossam. Custodi legem meam,atque consilium meum,& erit vita animæ tuæ. Incorruptio autem facit esse proximum Deo.Vnde de virginibus cantatur, quod sequũtur agnum,quocunq; ierit.Concupiscentia vtique sapientiæ,quę est eius initiũ *deducet ad regnum perpetuum.* Glossa,quod est in cognitione diuinitatis;secundum illud:Hæc est vita æterna,vt cognoscant te Deum verum,&c.*si ergo delectamini,*&c.quasi dicat, ex quo dat regnum perpetuum;*ergo si delectamini in sedibus,& sceptris,* Glossa,reges admonet diligere sapientiam,sine qua regnare non possunt:tunc enim bene regitur Respublica,cum Philosophi regnãt, & Reges philosophãtur.Merito ergo rectores Ecclesiæ assidui sint in diuinæ legis meditatione:qui enim eam discendo, docendo, operando sequitur, regni cœlestis coronam assequetur. *Si ergo delectamini in sedibus,* iudiciariæ potestatis,*& in sceptris,* regiæ dignitatis,secundũ illud : Amant primas cathedras,&c. Alia litera habet, *in sensibus,* quoad discretionem,*& in schematibus,* quo ad dignitatem,*si delectamini,* inquam;ô reges populi,id est, rectores maiores,& prælati,tam sæculares,quam ecclesiastici, *diligite sapiẽtiam,vt in perpetuum regnetis.* Per me reges regnant. *Diligite lumen sapientiæ* , ad illuminationem animarum, infra, luci comparata inuenitur prior: quia illuminat spiritualia , quod maius est , quam illuminare corporalia, *omnes qui præestis populis* &c. id est, vos etiam minores principes,& prælati.

Quid autem est. Hic vltimo se promittit docere sapientiam : Et primo tangit doctrinæ manifestationem: secundo, docendi fidelitatem. *& ponam in lucem;* tertio, audiendi vtilitatem, *multitudo autem,* &c. Quarto, subiungit suam ad audiendum exhortationem. Ergo accipite. *Quid autem est sapientia,* quasi dicat,inuitamini vos ad sapientiam, & vt acquiescatis, *referam,* &c. Vel sic continuandum ; hucvsque monui ad sapientiam. *Autem,* pro sed,à modo, *referam quid est sapientia,* &c. Ecce magna promissio. Abscondita enim est ab oculis omnium viuentium. Veruntamen reuelatione Spiritus sancti nosci potest, *quid est,* inquam, *sapientia,* increata, id est, qualis:de ipsa enim non potest sciri,scil. secundũ essentiam quid sit, nec dici : sed qualis;quoniam bona æterna,omnipotens, &c. De sapientia vero creata sciri potest,& dici quid sit. Vnde Augustinus. Sapientia est cognitio rerum diuinarum , *& qualiter, & quemadmodum facta sit,* id est,qualiter genita de patre,scil.æterna sapientia,quę est Dei filius.Christum Dei virtutem, & sapientiam, *vel quemadmodum facta,* id est, creata : si exponatur de creata. Primo omnium creata est sapientia.Item:Ab initio,& ante sæcula creata sum,id est,dispositа creari. *Et non abscondam à vobis sacramentum Dei,* id est,sacra,& secreta opera sapientiæ Dei. Contra:Sacramentum regis abscondere bonum est. Dicendum, quod tentatoribus debet abscondi , amatoribus debet reuelari. Vnde. Vos autem dixi amicos , quia omnia, quæcunq; audiui à patre meo,nota feci vobis.Item,abscondenda superbis sapientibus,sed reuelanda paruulis humilib. Vnde : Abcondisti hoc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis,id est, humilib. Item, non gulosis,sed abstinentibus:vt patet,*sed ab initio nativitatis,* id est,humanæ,vel ipsius sapientiæ,*inuestigabo,* ostendendo ipsam à Deo patre procedere. *Et ponam in lucem,* scilicet manifestationis,*scientiam illius* , clare docendo. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, *& non prateribo veritatem:* falsa admiscendo. Ante omnia opera verbum verax præcedat te. Augustinus:Bonorũ ingeniorum insignis indoles est,in verbis verum amare, non verba. *Neque cum inuidia tabescente,* id est,tabescere faciente.Putredo ossium inuidia. Item in Psalmo: Peccator videbit,& irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet, *Iter habeo,* quia pessima est socia : deuorat enim hominem sicut fera. Fera pessima comedit eum: bestia deuorauit Ioseph. Talis erat Moyses, id est, non inuidus ; dicebat enim : Quis mihi tribuat , vt omnis populus prophetet.& det eis spiritum suum , *quoniam talis homo,* scil. inuidus, *non erit particeps sapientiæ,* Vnde supra:In maleuolam animam , &c. Homini liuido , id est,inuido, ad qu d aurum id est,sapientia, quæ aurum appellatur, propter suam pretiositatem : Pretiosior est enim cunctis opibus. *Multitudo autem,* &c. quasi , & debetis audire , *autem,* pro quia , *multitudo sapientium,* Glossa, cætus prædicatorum, *sanitas est orbis terrarum,* id est,causa sanitatis. Vbi non est gubernator,populus corruet : salus autem vbi multa concilia. Qui ergo obuiat sapientium multiplicationi , vel multitudini , obuiat orbis saluti.Et ideo talis debet esse odio toti orbi. Tales erant,de quibus dicit Apostolus infra : Deo non placent,& omnibus hominibus aduersantur. *Et rex sapiens populi stabilimentum est.* Index sapiens iudicabit populum suum:& principatus stabilis sensati erit. Hoc autem maxime competit Christo, in cuius persona dicitur:Salus populi ego sum.Et quia ita vtilis est sapientia,*ergo accipite disciplinam,* id est,sapientiam,*per sermones meos* excitatiue,siue occasionaliter : sed per inspirationem diuinam effectiue,& causaliter. Vnde: Omnis sapientia à Domino Deo est.*Et proderit vobis,* quia dicitur:Verba sapientum , quasi stimuli , scilicet prouocando ad bonum. Et quasi claui in altum defixi , præseruando à casu in malum.

Pro.8.b
Sap.7.d
Heb.12.b
Rom.13.c
1.Tim.1.a
Isa.24.a
Pro.3.c
Apoc.14.a
Ioan.17.a
Matth.23.a
Pro.8.b
Sap.7.d
1.Cor.1.d
Eccl.1.a
Eccl.24.b
Iob 12.b
Ioan.15.c
Matth.11.d
Dan.1.d
Eccl.24.c
Eccl.37.c
Pro.14.d
Psalm.111.b
Gen.37.d
Num.11.
Sap.1.a
Eccl.14.a
Pro.3.b
Pro.11.b
1.Thess 2.c
Eccl.1.a
Iob 28.c

CAPVT SEPTIMVM.

EGO quidem & ego mortalis homo,similis omnibus,& ex genere terreno illius,qui prior factus est,& in ventre matris figuratus sum caro,decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine,ex semine hominis,& delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aërem,& in similiter factam decidi terram,& primam vocem similem omnibus emisi plorans.In inuolumentis nutritus sum,& curis magnis.Nemo enim ex Regibus aliud habuit natiuitatis initium,Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam,& similis exitus. Propter hoc optaui,& datus est mihi sensus:& inuocaui : & venit in me spiritus sapientiæ : & præposui illam regnis , & sedibus,& diuitias nihil esse duxi in comparatione illius,nec comparaui illi lapidem pretiosum:quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua,& tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam,& proposui pro luce habere illam:quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa,& innumerabilis honestas per manus illius,& lætatus sum in omnibus : quoniam antecedebat me ista sapientia,& ignorabam quoniam horum omnium mater est. Quam

ſine fictione didici,& ſine inuidia cõmunico,& honeſtatem illius non abſcondo.Infinitus theſaurus eſt,hominibus:quo qui vſi ſunt,participes facti ſunt amicitiæ Dei,propter diſciplinæ dona commendati.Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horum quæ mihi dantur,quoniam ipſe ſapientiæ dux eſt,& ſapiẽtium emẽdator. In manu enim illius,& nos, & ſermones noſtri,& omnis ſapientia,& operum ſcientiæ diſciplina.Ipſe enim dedit mihi horum,quæ ſunt,ſcientiam veram:vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum,& virtutes elementorum,initium & conſummationem,& medietatem tẽporum,viciſſitudinũ permutationes,& cõſummationes tẽporum,morum mutationes,& diuiſiones temporum,anni curſus,& ſtellarum diſpoſitiones: naturas animalium, & iras beſtiarum,vim ventorũ,& cogitationes hominum,differentias virgultorum,& virtutes radicum,& quæcunq; ſunt abſconſa & improuiſa,didici.Omnium enim artifex docuit me ſapientia:Eſt enim in illa ſpiritus intelligẽtiæ,ſanctus,vnicus,multiplex,ſubtilis,diſertus, mobilis,incoinquinatus,certus,ſuauis,amans bonum,acutus,qui nihil vetat benefacere,humanus,benignus, ſtabilis,certus,ſecurus,omnem habẽs virtutem,omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus,intelligibilis,mundus,ſubtilis.Omnibus enim mobilibus mobilior eſt ſapientia:attingit autem vbiq; propter ſuã munditiam.Vapor eſt enim virtutis Dei,& emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera:& ideo nihil inquinatum in eam incurrit:candor eſt enim lucis æternæ,& ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Et cum ſit vna,omnia poteſt:& in ſe permanens,omnia innouat,& per nationes in animas ſanctas ſe transfert,amicos Dei,& Prophetas conſtituit. Neminem enim diligit Deus,niſi eum, qui cum ſapientia inhabitat. Eſt enim hæc ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata inuenitur prior. Illi enim ſuccedit nox, ſapientiam autem non vincit malitia.

EXPOSITIO IN CAP. VII.

Sum quidem & ego, &c. Supra monuit rectores ad acquirendam ſapiẽtiam, & amandam,per rationem ſumptam ex periculo officij ſui : hic exemplo ſui. Et primo oſtendit, qualiter ſapientiam acceperit, ſcilicet in iſto capite. Secundo,quantum eam amauerit,ſcilicet cap. VIII. Tertio,quantũ deuotè eam à Domino quæſierit,ſcilicet cap.IX. In parte prima,vt ad propoſitum deſcendat,primo humanæ fragilitatis miſeriam deſcribit : Secundo oſtendit,quod hæc occaſio,ipſum ad acquirendam ſapientiam prouocauit. *Propter hoc optauit*, &c. Tertio oſtendit,à quo edoctus fuerit : *Mihi autem*. In prima primo, tangit naturæ humanæ defectibilitatem. Secundo conceptionis humanæ vtilitatem : *Et in ventre*. Tertio natiuitatis conditionem : *Et ego*. Quarto educationis laborem : *In inuolumentis*. Quinto miſeriæ communitatem : *Nemo enim*, &c.

Sum quidem,&c.Ita monui vos accipere diſciplinam ſapientiæ per ſermones meos : & hoc poteſtis non ſolum per ſermones meos, ſed etiam exemplo meo,quia *& ego ſum*, quidem, hoc eſt certè, *mortalis homo*, ſicut vos:*mortalis*, inquam,id eſt,potens mori ex prima conditione,ſed neceſſe habens mori ex prima tranſgreſſione : homo enim, ſecundum Boëtium,eſt animal rationale,mortale. Item:Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, id eſt, neceſſitati moriendi addictum, *ſimilis hominibus*, aliis in hac conditione mortalitatis. Omnes morimur,& quaſi aquę,dilabimur in terrã,quæ non reuertuntur.*Et ex genere terreno illius*,ſcil.Adę pręuaricatoris,*qui prior factus eſt*,de terra ſcil. Vnde : Formauit Deus hominem de limo terræ.Item:Primus homo de terra terrenus. Qualis terrenus,tales & terreni. *Et in ventre matris figuratus ſum caro.* Secundum enim Auguſtinum primis ſex diebus ſemen eſt,quaſi lac:reliquis 9.conuertitur in ſanguinem : reliquis 12.figuratur in carnem : reliquis 18.formatur in corpus organicum. Et tunc anima circa 45. vel 46. diem infunditur corpori : toto vero reliquo tempore poſt animæ infuſionem corpus vegetatur, & augetur, *decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine hominis*,ſecundũ phyſicos;vt dicit Gloſſa,mulieris ſanguinolentũ eſt,ſemen viri candidum:ex quorum commixtione vnius tanquã paſſiui,& alterius tanquam actiui fit coagulatio. Nonne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti. Hæc autem coagulatio fit in prima parte decem menſium : ipſa vero tota mora formationis tempus eſt nouem menſium. Vnde : Miſerere mei, fili, quæ te nouem menſibus portaui. Ratio, ſicut dicit Gloſſa, quidam naſcitur menſe ſeptimo, quidam octauo, quidam nono : ſed qui in decimo, perfectiores, & ſanitatiui, A eſſe dicuntur. CHRISTVS autem,ſecundum Gloſſam, fuit in vtero matris nouem menſibus, & ſex diebus. Vnde quod ait : *decem menſium*, ſynecdochicè accipitur : fuit enim ab octauo Kalendas Aprilis, vſque ad octauum Kalendas Ianuarij. *Et delectamento ſomnij conueniente,vel conuenientis*,id eſt,actu delectabili communis dormitionis viri cum muliere. Hæc autem delectatio comparatur delectationi ſomnij : quia rationem ligat,& cito tranſit,ſicut delectatio ſomnij; *& ego natus accepi communem aërem*, ad neceſſitatem reſpirationis. Similiter ſpirant omnia,*& ſimiliter decidi de ventre*,matris,*in terram factam*,ſcilicet à Deo,& hoc quantum ad neceſſitatem vitæ, & ſuſtentationis : *& primam vocem* B *ſimilem de omnibus*,ſcilicet naſcentibus,*emiſi plorans*.Dicit Auguſtin. quod puer à prolatu ſuo incipit eſſe Propheta ſuæ calamitatis:ſolum autem quando natus eſt, ferunt,id eſt,dicunt, riſiſſe Zoroaſtrem regem Bactrianorum. Solus enim Ioannes Baptiſta contra legem naſcentium natiuitatem ſuam lætitia,& exultatione præuenit:Exultauit in gaudio infans in vtero meo,*in inuolumentis*,ſcilicet pannorum nutritus ſum. Pannis eum inuoluit,*& curis magnis*. Triennio lac dedi, & in hanc ætatem perduxi. *Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium*, quia in naturalibus non eſt differentia inter reges & ſubditos,ſed in bonis fortunæ.*Vnus ergo eſt introitus ad vitam*; ſcil. per temporalem natiuitatem ita vilem,vt dictum eſt,*& ſimilis exitus*,ſcilicet per mortem,ita aſperam,ſicut deſcribitur Eccleſiaſtici vlt.Item: *vnus eſt introitus*,ſcilicet per pauperem natiuitatem : *& ſimilis exitus*,ſcilicet per mortem pauperrimam.Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Miſerabilis prorſus infirmitas : quomodo venit, ſic reuertetur.

Propter hoc optaui,&c.Hic oſtendit,quod hæc occaſio ad acquirendam ſapientiam eum prouocauit.Et primo tangit ſapientiæ optatæ adeptionem:Secundo adeptæ æſtimationem : *præpoſui illam*;tertio æſtimatæ dilectionem : *ſuper ſalutem*,quarto habitæ & dilectæ communicationem, *quam ſine fictione didici.*

Propter hoc,id eſt,propter dictarum miſeriarum conſiderationem,pulſatus,*optaui*,ſcilicet ſapientiam. *Et datus eſt mihi ſenſus*,id eſt,ſapientia.Deſiderium ſuum iuſtis dabitur. *Et invocaui*,Gloſſa,Dominum. Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, *& venit in me*, inuocantem, *ſpiritus ſapientiæ*,ſecundum illud Pſalmi: Os meum aperui,& attraxi ſpiritum. Item : In medio Eccleſiæ aperuit os eius, & impleuit eum Dominus ſpiritu ſapientiæ,*& præpoſui illam*, in æſtimatione valoris,*regnis*,id eſt,dignitatibus regum.*Et ſedibus*,id eſt,dignitatibus iudicis. Et merito,quia dicit : Per me reges regnant. *Et diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius.*

Boëtius in Predicab., cap. de Diff. Rom.8. b
2.Reg.14.e
Gen.3.a
1.Cor.15.d
Aug. in Enchir. cap.86. tom.3.& lib. 4. de Trin.c. 5. tom.3. & fuſius in 83. q.lib q.56. tom.4.
Iob 20. b
2.Mach.7. e
Eccl.3. a
Gen.1.a
Luc.1.c
Luc.2.a
Iob.1.d
Eccl.5.c
Prou.10.d
Iacob 1. a
Pſalm.18.f
Eccl. 15.a

Digitized by Google

Prou.8.b Pretioſior eſt cunctis opibus. Quid enim prodeſt ſtulto habere diuitias, cum ſapientiam emere non poſſit? *Nec comparanti illi*, id eſt, eius pretio vel virtuti, *lapidem pretioſum*, in Pſalmo: Dilexi mandata tua ſuper aurum & Topation. Item: non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonico pretioſiſſimo, vel Saphyro, non adæquabitur ei Topatius de Æthyopia. *Quoniam* &c. Quaſi dicat: & merito, *quia omne aurum*, id eſt, totum aurum, quod eſt in mundo, *in comparatione illius, arena eſt*, id eſt terra infructuoſa. Bernardus. Quid eſt aurum, niſi terra rubra? *exigua*, id eſt, parui ponderis. Non dabitur aurū obrizum pro ea. *Et tanquã lutum*, id eſt, nullius valoris. *Æſtimabitur argentum in conſpectu illius*. Non apprehendetur argentum in communicatione illius. Melior eſt acquiſitio illius negotiatione auri, & argenti, &c. Luto vero comparatur argentum: quia inquinat manus, & animum. Vſquequo aggrauat contra ſe denſum lutum. Notandum, quod ſapientia præponitur argento, & auro, & omni mundano theſauro; primo ratione originis: quia mūdanus theſaurus eſt de terra. Habet argentum venarū ſuarum principia, & auro locus eſt, in quo conflatur, ima terra, ſecundum beatum Bernardum. Sapientia autem de cœlo eſt, vt patet. Secundo, ratione naturæ: quia theſaurus mundanus, eſt res corporalis: ſapiẽtia vero, res ſpiritualis. Vnde: Requieſcit ſuper eum ſpiritus ſapiẽtiæ, &c. Tertio, ratione virtutis: quia theſaurus finitus, ſapientia vero infinita eſt. Vnde infra hoc eodem cap. Infinitus theſaurus eſt hominibus: quo qui vſi ſunt, particípes facti ſunt amicitiæ Dei. Quarto, ratione operationis: quia theſaurus pauca poteſt efficere: ſed hæc ſcilicet ſapientia, omnia. Vnde infra: Quid locupletius ſapientia? quæ omnia operatur. Quinto, ratione æſtimationis: quia theſaurus cadit ſub æſtimatione: illa non: Non confertur tinctis Indię coloribus, &c. Sexto, ratione vtilitatis: quia ſapiẽtia ſine diuitiis prodeſt: diuitiæ vero ſine ſapientia non proſunt, ſed nocent. Vnde: Diuitiæ conſeruatę im malum Domini ſui. Septimo, ratione durationis: quia ſapientia clara eſt, & quæ non marceſcit: diuitiæ vero corrumpuntur. Vnde: Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt. Itẽ: Diues in itineribus ſuis marceſcet. Octauo, ratione inclinationis: quia ſapientia cum ſit de ſurſum, ſurſum eleuat: ſed aurum, & argentū deorſum trahunt, ſcilicet ad terram, vnde. Qui argentum theſauriſant, & aurum, in quo confidunt homines, exterminati ſunt, & ad inferos deſcenderunt.

Super ſalutem, &c. Hic oſtendit ſapientiæ æſtimatæ dilectionem. Et primo eſtendit huius dilectionis magnitudinem: ſecundo rationem. *Venerunt mihi*, &c. *Super ſalutem*. Gloſſa, corporis ſcilicet interiorem. Quia vana ſalus hominis, *& ſpeciem*, Gloſſa, rerum corporalium, ſcilicet exteriorem pulchritudinem: quia: fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: *dilexi eam*, ſcilicet ſapientiam: quia quãto ſpiritus melior corpore, & magis chare diligẽdus: tãto magis ſpiritualia meliora ſunt corporalibus, & magis diligenda. Et in tantum dilexi eam, quod, *propoſui pro luce habere illam*, quæ inquam, lux, eſt pulcherrimum, & delectabiliſſimum, & optimum inter corporalia, ſecundum Auguſtinum. Sic ſapientia inter ſpiritualia lux eſt animæ: In ſapientia eius luxit anima mea, & ignorãtias meas illuminauit. Infra. Speciоſior eſt ſole. Sequitur: *quoniã inextinguibile eſt lumen eius*, ſcilicet quantum eſt de ſe, infra: Luci cõparata, inuenitur prior, illi enim ſuccedit nox, *venerunt mihi omnia bona*, ſcilicet gratiarum intra me abſolute, *pariter cum illa*, ſcilicet cum ſapientia increata, id eſt, filio Dei. Vnde: Qui proprio filio ſuo non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo etiam non omnia nobis cum illo donauit? Gloſſa: Quicunq; Chriſti percipit notitiam, omnium virtutum pariter habet gratiam, & in futuro vitam æternam, vel *cum illa*, id eſt, cum ſapientia creata: quia ipſa eſt perfectiſſimum donorum. Hoc etiam expertus eſt Salomon: cui petenti ſapientiam Dominus addit diuitias, & gloriam: & *immunerabilis honeſtas*, exterius in cõparatione ad illos, *per manus*, id eſt, opera, *illius*, ſupple venit mihi. Vnde Infra: Honeſtauit illum in laboribus, &c. *Et Lætatus ſum*, id eſt, lætitia repletus, *in omnibus*, ſcilicet ſapientiæ donis: Lætatum eſt cor meum in ea: *quoniam antecedebat me iſta ſapientia*, dirigendo greſſus meos. Suſcipit exquirentes ſe, &, præibit in via iuſtitiæ: Hæc eſt colũna ignis, & nubis præcedẽs filios Iſrael per noctẽ, & diẽ. *Et ignorabam*, ſc. antequã haberem eam. Gloſſa, proceſſu meditationis intelligit ſe tantũ profeciſſe, vt priorem ſcientiam poſteriori comparando, ignorantiam putet. *Ignorabam*, inquam, *quoniam horum omnium*, ſcilicet bonorum, *mater eſt*. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, &c. Item: In me omnis gratia, &c.

Quam ſine fictione, &c. Hic primo tangitur liberalitas communicationis ſapientiæ: ſecundo, ratio, communicandi. *Infinitus enim theſaurus*. Quoniam ſine fictione, id eſt, toto corde, *didici*, ſciens quod Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, ſupra. Item: Si quæſieris illam, &c. *& ſine inuidia communico*, ſcilicet vtilia nõ ſubtrahendo, ſupra: Neque cum inuidia tabescente iter habebo. Item: Deriuentur fontes tui foras, *& honeſtatem illius*, id eſt, pulchritudinem *non abſcondam*, verbis obſcuris velando. Non abſcondas ſapientiam tuã in decore eius. Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? *infinitus enim theſaurus eſt in illa hominibus*. Vnde, & inexhauſtibilis eſt, per cõmunicationem: & ideo dicitur quod ſcientia eſt nobilis theſaurus animæ, quæ diſtributa recipit incrementum, & auarum dedignatur poſſeſſorem, niſi publicetur. Vnde Auguſtinus: Omne bonum, quod dando nõ deficit, ſi habetur, & non datur, nõ dum habetur qualiter habendum eſt. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à theſauris illius, *quo*, ſc. theſauro ſapientiæ: qui vſi ſunt, ſecundum illam ſe regẽdo. *particípes facti ſunt amicitiæ Dei*. Vnde infra: *Amicos Dei, & prophetas conſtituit propter diſciplinam*, id eſt, ſapientiæ, *dona*, quæ habent non per ſuam induſtriam, ſed Spiritus ſancti diſtributionem, ſecũdum illud: Hæc omnia, ſcilicet, dona gratiarum operatur vnus, atque idem Spiritus, diuidens ſingulis, provt vult. *Commendari*, id eſt, commendabiles effecti, ſcilicet Deo, & hominibus. Non enim, qui ſe commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

Mihi autem dedit Deus, &c. Hic oſtendit, à quo ſapiẽtiam didicerit. Et primo oſtendit quis eum docuit: ſecũdo, qualia docuit: *ipſe enim mihi*, &c. Tertio, per quod medium ipſum docuit: *omnium enim artifex*, &c. *Mihi autem*, &c. Bene dixi: *quo qui vſi ſunt*, &c. ego autem vſus ſum: *autem*, pro quia: *mihi dedit Deus dicere*, id eſt non tantum ſcire: ſed etiam docere. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum, qui lapſus eſt verbo, *dicere*, inquam, *ex ſententia*, & diffinitione firma. Labium veritatis firmum erit in perpetuũ. Os iuſti meditabitur ſapientiam: & lingua eius loquetur iudicium: id eſt, firmam ſententiam: *& præſumere*. Notandum, quod eſt præſumptio arrogantiæ, de qua, Præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes, humilias Et præſumptio confidentiæ de virtute diuina, & miſericordia: de qua ibidem: Ideo derelinquis præſumentes de te, &c. Item: Exaudi me miſeram de tua miſericordia præſumentem, *Et præſumere*, id eſt, confidenter agere, *digna*, ſcilicet opera, *horum, qua mihi dantur*, id eſt, facere opera ſtrenua, & decentia, ſecundum dona mihi collata: cui enim plus committitur, plus ab eo requiretur. *Quoniam ipſe*, ſc. Deus, *ſapientiæ dux eſt*, Gloſſa, id eſt auctor: Omnis ſapientia à Domino Deo eſt. Itẽ: dator: Si quis veſtrũ indiget ſapiẽtia, poſtulet à Deo &c. *& ſapientiũ emendator*, id eſt, corrector. Ego, quos amo, arduo, &c. ſcil. ſi eos errare in aliquo contingat:

—— *Quandoque bonus dormitat Homerus.*

Item Auguſtinus: Errare potero, hæreticus nunquã ero. *In manu enim illius*: &c. Bene dixi, quod dux eſt, & emẽdator ſapientium, *in manu enim illius*. Gloſſa,

Prou.8.b
Pſal.118.q
Iob.28.c
Iob.28.c
Prou.3.b
Abac.2.c
Iob.28.a
Iacob.3.d
Iſa.11.a
Sap.8.a
Iob.28.c
Eccl.5.c
Iacob.5.a
Iacob.1.b
Barue.3.b
Pſal.59.b
Prou.31.d
Eccl.51.e
Sap.7.d
Rom.8.f
3.Reg.3.b
Sap.10.a
Eccl.51.b
Eccl.4.b
Exod.14.c
Eccl.24.c
Sap.1.b
Prou.2.a
Sap.6.d
Prou.5.c
Eccl.4.d
Eccl.20.d
Eccl.1.a
1.Cor.12.b
2.Cor.10.d
Iſa.50.b
Prou.12.c
Pſalm.63.f
Iudith.6.d
Iudith.9.d
Eccl.1.a
Iacob.1.a
Apoc.3.d
Horat. de Arte Poët.

Hier.1.a *Prou.21.a* id eſt,in poteſtate:*& nos*,qui ſapientiam habemus, Sicut lutum in manu figuli:ſic & vos in manu mea.Itē: Sicut diuiſiones aquarum:ita cor regis in manu Domini:*& ſermones noſtri*. Hominis eſt præparare animum, Domini gubernare linguam. Non eſtis qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri; &c. *& omnis ſapientia*, quæ ſcilicet eſt cognitio rerum diuinarum,& operum ſcilicet humanorum,*ſcientia diſciplina*.Omnia opera noſtra operatus es nobis Domine.

Ipſe enim mihi dedit,Hic oſtendit,quæ & qualia docuit eum Deus : & primo docuit eum ſcientiam retū temporalium cauſarum. Secundo temporalium tranſmutationum:*initium & conſummationem*.Tertio temporalium effectuū,*naturas*,animalium,*ipſe enim*,ſcil.Deus, qui ſolus corda docet,ſecundum illud Auguſtini : Cathedram habet in cœlo,qui corda docet,*dedit mihi horum,quæ ſunt*:id eſt,rerum exiſtentium:quia de nō exiſtentibus nō eſt ſciētia:Vnde dicit Philoſophus,quod non eſt,non eſt ſcire.Vnumquodque enim ſicut ſe habet ad eſſe,ſic ſe habet ad veritatem ; ſicut ipſe dicit: *ſcientiam veram*, id eſt, cognitionem certam , & nulli falſitati permixtam.Dedit Deus ſapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis,*vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum*, id eſt, cœli ambientis mundum. Gyrum cœli circuiui ſola:*Et virtutes Elementorum*,id eſt, qualitates & ſpeciales rationes;& connexiones,& contēperantias Elementorum. Quando præparabat cœlos, aderam:quādo certa lege,& gyro vallabat abyſſos:*initium & medietatem & conſummationē temporū* ſcil. quatuor tēporū,ſeu partiū genera,quia cauſantur per motum ſolis,ſecundum quatuor quadras Zodiaci : *viciſſitudinum permutationes*,ſucceſſionem dierū,& noctium, quib.qualitas aëris permutatur,ſc.à claritate in obſcuritatem,& ēcontrario,*& conſummationem temporum*, id eſt,menſiū tam ſolariū quam lunarium.Aliqui addunt hic,*morum mutationes & diuiſiones temporum*, morum mutationes,id eſt, humanarū conſuetudinem , ſecundum diuerſos ſtatus hominum,*diuiſiones temporum*, id eſt,ætatum mundi , vel hominis : *anni curſum*, id eſt, tempus cauſatum à motū ſolis totum per Zodiacum. *Gen.1.b* Vt ſint in ſigna,& tempora,& dies,&annos:*ſtellarum*, *Pſal.135.b* ſc.aliarum à ſole,*diſpoſitiones*, quoad qualitates noctiū, in Pſalmo.Lunā,& ſtellas in poteſtate noctis , *naturas animalium*,ſcil. mitium, *& iras beſtiarum* id eſt, motus ferocium animalium,& leonis,& huiuſmodi. Et notandū,quod dicit, *naturas animalium , & iras beſtiarum*, quantū ad ſenſibiles ſubſtantias.Deinde ſubdit, quantū ad res inanimatas,*vim ventorū* , qui ſunt duodecim, quatuor principales,& octo collaterales. Et ſunt magnæ virtutis,vt patet in libro Iob , & in deſiccatione maris,& in multis aliis locis. *Iob.1.d* *Exod.14.e* *Et cogitationes hominū*.Cōtra:Solus Deus nouit corda hominū.Vnde quis ſcit hominū quæ ſunt hominis , niſi Spiritus,qui in ipſo eſt? *1.Cor.2.c* quaſi dicat nullus,niſi Deus.Dicendū, quod hic loquitur de ſciētia coniecturæ, vel certitudinis:vel dicendū quod per ſapientiæ reuelationē ſciri poſſunt ab homine,non per naturā,vel propriam induſtriā. *Differentias virgultorum*,id eſt:plantarum:*virtutes radicum* , ſc. herbarum.Diſputauit de omnib.lignis à cedro Libani vſque ad hyſſopum , &c. *& quecunq; ſunt abſcondita vel abſconſa* à ſuis cauſis,*& improuiſa hominibus didici*. Luſtraui vniuerſa in animo meo , vt ſcirem & conſiderarem,& quærerē ſapientiā.*Omnium enim artifex*,&c.hic oſtendit,quod per mediū edoctus eſt,ſcil.per ſapientiā increatam,à patre genitā,& quod docere potuit, ſciuit & voluit,primo oſtendit per Spiritum ſanctū , qui eſt ab illa:ſecundo per naturam,& virtutē,quæ eſt in illa, *omnibus enim mobilibus*,&c.In prima primo tangit Spiritus ſancti ab increata ſapientia proceſſionem:Secundo,effectum eius in nobis multiplicem. *Sanctus multiplex*,&c.Tertio,eius in natura propria bonitatē.*Incoinquinatus* , Quarto, eius ſufficientiam vniuerſalem:*omnium habens virtutem*. Effectum eius in nobis tangit quadruplicem , ſcilicet emendationem culpæ , cum dicit.*Sanctus*:multiplicationem gratiæ,cum dicit, *multiplex*:vnitatem concordiæ,cum dicit,*vnicus*; ſubtilitatem intelligentiæ,cum dicit.*ſubtilis* , exteriorem triplicem ſc.modeſtiam,cum dicit , *modeſtus* ; eloquentiam, cum dicit,*diſertus*;obedientiam, cum dicit *mobilis*; *omnium artifex*, ſcilicet ſuperiorum, mediorum , & inferiorum,ſcil.Deus,*docuit me ſapientia*, id eſt, per ſapientiam : Gloſſa, quia per ipſam cognitio veritatis datur: quia exterius poteſt docere homo , ſed non interius. Vnde Grēgorius:Niſi intus ſit qui doceat, exterius in vacuum doctoris lingua laborat.*Eſt enim in illa*, &cæt. quaſi dicat:Et bene potuit me docere. *Eſt enim in illa*, ſc.in ſapientia, *Spiritus*, &c. in ipſa ſcilicet ſecundum humanitatem habitando:Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.In ipſa ſecundum diuinitatem ab ea emanando.*Spiritus*,inquā,dator intellectus:Inſpiratio omnipotentis detintelligentiā,*Sanctus*:Gloſſa,ſanctificans omnia,ſupra.Spiritus ſanctus diſciplinæ,&c.*multiplex*, Gloſſa multiplices gratias dans. Diuiſiones gratiarum ſunt &c.hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus,diuidens ſingulis , provt vult, *vnicus*, Gloſſa, viuens bonus.Solliciti ſeruare vnitatē ſpiritus in vinculo pacis. *Subtilis* , id eſt, faciens penetrare occulta. Spiritus ſcrutatur omnia,id eſt,ſcrutari facit etiā profunda Dei.Item *ſubtilis*,id eſt, ſubtilitatem vel perſpicacitatem intelligentiæ præbens. Vnde vocatur ſpiritus intellectus.*Modeſtus*,id eſt,modos tenere docēs in omnibus.Modeſtia veſtra nota ſit omnib. hominibus. *Iſa.11.a* *diſertus*,id eſt,diſertos faciens, infra:Linguas infantiū *Philip.4.a* fecit diſertas,*mobilis*,id eſt,mobiles faciēs per obedientiam.Quocunque ibat ſpiritus, pariter, & rotæ eleuabantur,ſequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis *Incoinquinatus*, &c.hic deſcribit bonitatem eius in natura propria,& primo bonitatē abſolutam in ſe. Secundo bonitatem in comparatione ad nos , *amans bonum*.Tertio, vtriuſq; immutabilitatem,*ſtabilis*. Bonitatem abſolutam tāgit in tribus, ſc. in puritate cum dicit:*incoinquinatus*. In veritate:*certus*. In tranquillitate, cum dicit:*ſuauis*,dicit ergo *incoinquinatus* Gloſſa,id eſt, ſine macula,vnde & maculas mūdat in baptiſmo:Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, &c. Itē:per lauacrū regenerationis,& renouationis Spiritus ſancti, &c. *certus*. Gloſſa nec fallit nec fallitur , vnde dicitur: Spiritus veritatis:*ſuauis*,id eſt, tranquillus:nihil habēs aſperitatis.Gloſſa,mitis, & miſericors, O quàm bonus & ſuauis eſt Spiritus tuus in nobis , Domine. *Amans bonū*,&c.hic oſtendit bonitatē eius in comparatione ad nos.Primo,in boni dilectione.Secundo,in eius promotione,*qui nihil*. Tertio in ſui communicatione,vel cōmunionē , *humanus* , Quarto, in ſuorum communicatione,*qui benignus*.&c.Dicit ergo,*amans bonum* actum. Non gaudet ſuper iniquitate:congaudet autem veritati,*quia nihil vetat benefacere* immo iuuat. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram.Noli prohibere benefacere, &c.*humanus*.Gloſſa,communis omnibus. In veritate cōperi,quod non eſt perſonarū acceptor Deus. Vel *humanus* id eſt,compatiens,cuius ſignū eſt,quod dicitur: Spiritus poſtulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus Vel *humanus*,id eſt,in hominib. libenter habitans.Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominū, *benignus*, id eſt,liberalis innata benignitate ſupra:Benignus eſt ſpiritus ſapientiæ.&c.Itē:*Benignus*,mala remittendo, bona dādo, ad patriā dirigendo. Vnde benignitas dicitur eſſe fructus ſpiritus *ſtabilis* ſc. in ſe ſecundum illud:Stabiliſq; manens &c.Item ſtabilis in donis promiſſis. Nec mirum ſi hic dicatur ſtabilis,& ſupra eodem mobilis.qua hic dicitur quantum ad diuerſos effectus , de quib. in Pſalmo : Statuit ſupra petram pedes meos , & direxit greſſus meos.*vel mobilis*,in aliis ſanctis. Vnde : Super quē videris ſpiritū manentē. Vel ſic,*ſtabilis*, in bonis. *certus*, id eſt, conſtans in vero , *ſecurus* à malo ſecundum illud Pſalmi : Non accedet ad te malum : Et ſicut in ſe ſtabilis eſt, & certus:ſic & quos inhabitat,ſtabiles facit in bono:certos in vero,ſecuros à malo. In fide

Iſa.11.a *Iob.23.b* *Sap.1.a* *1.Cor.12.a* *Epheſ 4.a* *1.Cor.2.c* *Iſa.11.a* *Philip.4.a* *Sap.10.d* *Ezech.1.* *Ioan.3.a* *Tit.3.b* *Ioan,16.e* *Sap.12.a* *1.Cor.3.b* *Rom.8.e* *Prou.3.c* *Act.10.c* *Rom.8.e* *Prou.8.d* *Sap.1.b* *Galat.5.a* *Boët.lib.3. de conſola. phi.Met.9.* *Pſal.39.a* *Ioan.1.c* *Pſal.90.b*

fundati

Digitized by Google

fundati ſtabiles,& immobiles à ſpe Euangelij. *Omnem habens virtutem*, hic oſtẽdit eius ſufficientiã vniuerſalẽ, Primo,in bonitate.Secũdo,in ſapiẽtia,*omnia perſpiciens*. Tertio in poteſtate,*qui capiat omnes ſpiritus intelligibiles* Dicit ergo *omnem habens virtutem*. Vnde : Spiritu oris eius omnis virtus eorũ.Sed cõtra:Quia non habet fidẽ, cũ fides ſit ænigmatica cognitio,& virtus imperfecta. Dicendũ quod loquitur de omni virtute,non qualibet, ſed perfecta *omnia proſpiciens*. Super omnes cœlos cõſiderat & lumẽ eius ſuper omnes terminos terræ. Itẽ: Omnia nuda & aperta oculis eius, *& qui capiat omnes ſpiritus*,ſcil.angelicos,quia intra ipsũ currunt quocũq; mittantur,ſecundũ Bedã ſuper illud:Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deũ:*Spiritus autem*, dicuntur angeli quãtũ ad suã ſubſtantiã,& naturã,*intelligibiles*, quantũ ad ſuã potentiã,vel quia corporib.per naturã nõ vnibiles, *vel capiat*,id eſt, capere faciat *omnes ſpiritus*,id eſt,omnia dona ſpiritus,ſcil.de quibus.Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.Spiritus ſapientiæ & intellectus, &c. *Mundos*,ſcil.per innocentiæ puritatẽ.Sunt enim angeli,ſecundũ Dionyſiũ ſpecula pura,& clariſſima, & addit *Mundos*,ad differẽtiã ſpirituũ immũdorũ, id eſt,dęmonum,*ſubtiles* per intelligentiæ perſpicacitatem. Vel *ſubtiles* per ſapientiã.Gregorius:Quid eſt hoc quod nõ videãt,qui videntẽ omnia,vident?Aliqui libri habent, *mundus ſubtilis*,mundus eſt ſpiritus intelligentiæ ,quia ſine materiæ feculentia.Subtilis,quia pura forma. Sed prima litera verior eſt,quia ita habet Rabanus in textu,& in expoſitione. Vel,mundus dicitur ſpiritus,ſcil. quia lauat à peccatis præteritis,& prẽſeruat à futuris. Vel quia in præſẽti purgat à culpa, in futuro à pœna, *incoinquinatus*,quia nec in ſe,nec ab alio immũditiã cõtrahere poteſt:*ſubtilis*,quia omnia penetrat,vel quia in nobis operatur ſubtilitatẽ,affectꝰ quoad donũ ſapiẽtię, & intellectus quo ad donũ intelligẽtiæ : *Omnibus enim mobilib.*hic oſtẽdit,quod ſapiẽtia per naturã,& virtutẽ, quæ eſt in ea,potuit eſſe mediũ,quo edoctus eſt.Et ad hoc oſtẽdendũ,primo allegat eius mobilitatẽ : Secũdo, eius,puritatẽ. *Attingit autẽ*.Tertio,eius poteſtatẽ, *& cũ ſit vna*.Quarto,eius ſpecioſitatẽ,*eſt quidẽ ſpecioſior*.Bene dixi,quod in illa eſt ſpiritus, &c. *omnib. enim mobilibus*, quocũq; genere motus,ſcil.ſiue in ſubſtantia , ſiue in qualitate,ſiue in quantitate,ſiue in loco,*mobilior eſt ſapiẽtia*,id eſt,velocior in operãdo.Gloſſa:nihil ſubtilius, & mobilius ſapiẽtia,quæ omnia creauit,regit, & ordinat,mobilior,inquã,nõ quia moueatur, ſed quia omnia mouet,immobilis manens;ſecundum illud Boẽtij:

——*Stabiliſque manens das cuncta moueri.*

Item:In ipſo viuimus,mouemur,& ſumus. *Attingit autem*,&c.hic oſtendit eius puritatem. Primo,per hoc quod à puriſſimo fonte procedit:vel emanat.Secundo, quia fontis claritatem in ſe repræſentat, *candor autem*, &c.Ita dixi,quod *omnibus mobilibus*,&c. nec ſolum,*autem*,pro ſed:ſed quod plus eſt, *attingit vbique*, id eſt , à ſine ſupremæ creaturæ , vſque ad extremam creaturã Ambroſius:Vſque ad locuſtam diuina ſapientia penetrauit. Sed contra : Abyſſus dicit , non eſt in me : mare loquitur , non eſt mecum. Reſpondetur immo, quod ibi loquitur non de creaturis , ſed de creaturarum vitiis.Vel melius dicendum, quod Deus, non eſt in aquis,vel mari per continentiam,cum à nullo poſſit contineri,ſed eſt per præſentiam,ſecundum illud Pſalmi:Si aſcendero in cœlum,&c. ſi deſcendero in infernum,ades:*propter ſuam munditiam*,id eſt,abſtractionem ab omni materiæ feculentia , quia enim eſt omnino immobilis , ideo eſt incircumſcriptibilis , ſecundum Damaſcenum : *vapor eſt enim virtutis Dei*,id eſt, à Deo patre emanans,ſicut vapor à calore.Gloſ.id eſt,ad calefaciendum frigus infidelitatis noſtræ;quaſi libanus nõ inciſus vaporaui habitationem meam:*Et emanatio quædam eſt charitatis omnipotentis Dei*,id eſt, emanãs à Deo patre, vt ſplendor à luce ſcilicet , ad illuminandum tenebras intellectus noſtri. Qui cum ſit ſplendor gloriæ,&c.Donec egrediatur,vt ſplendor iuſtus eius *ſincera* ſine admixtione tenebræ. Deus lux eſt,& tenebræ in eo non ſunt vllæ.Iſte autem proceſſus eſt ſine diminutione paternæ ſubſtantiæ, vel ſeparatione:ſed cum perſonali diſtinctione ſecundum illud Athanaſij:Neq; confundentes perſonas, neq; ſubſtantiam ſeparantes: & quia ſicut lux procedit,quę cõtaminari non poteſt, *ideo nihil inquinatum*, inquinatione ſcilicet culpabili, vel etiam naturali:*incurrit in illam*, ſcilicet ſapientiam, increatam. Gloſſa , ſummo bono non appropinquat malum,& vere , *nihil inquinatum incurrit in illam. Candor enim eſt lucis æterne* , id eſt , lux puriſſima de luce æterna,ſcilicet à patre procedens. Vnde cantatur:Lux de luce apparuiſti Chriſte.In iſta luce , lux æterna videtur,ſecundum illud Pſalmi:In lumine tuo videbimus lumen.Item:Qui videt me,videt & patrem;*eſt ergo candor lucis æterne*,quantum ad repræſentationem ſapientiæ. *Et ſpeculum ſine macula maieſtatis Dei*,quoad repręſentationem diuinæ maieſtatis & potentiæ, ſecundum illud:Quæcunq; enim ille,ſcilicet pater,fecerit, hæc & filius ſimiliter facit,*ſine macula*, inquam peccati, quia peccatum non fecit,&c.*& imago bonitatis illius*,Gloſſa. Et plena repræſentatio bonitatis eius : Quæ eſt imago Dei inuiſibilis. Notandum quod ſpeculum eſt Dei filius immaculatum actu, & potentia. Speculum etiam eſt Angelus ſecundum Dionyſium purum, & clariſſimum:licet immaculatum actu, maculatum tamen potentia,ſaltem remota.Speculum etiam eſt ſpiritus humanus,in quo relucet imago diuina, maculatum actu & potentia. Speculum etiam dicitur omnis creatura, quia per eam, tanquam per eius veſtigium, repræſentantur Dei inuiſibilia:Inuiſibilia Dei per ea,quæ facta ſunt,à creatura mundi intellecta conſpiciuntur. Videmus nunc per ſpeculũm in ænigmate.Speculum etiam eſt ſacra Scriptura : hic comparatur viro conſideranti vultum natiuitatis ſcilicet in ſpeculo. *Et cum ſit vna*, ſcilicet in eſſentia cum patre,ſecundum illud : Ego & pater vnum ſumus,*omnia* poteſt,id eſt,eandem potentiam habet cum patre. Vnde infra : Omnipotens ſermo tuus Domine à regalibus ſedibus venit,ſed ſi omnia poteſt,ergo poteſt mentiri, vel mori : quod falſum eſt. Dicendum,quod omnia poteſt, quæ bonitati ſuæ non repugnant:vel quæ poſſe,eſt potentia aliqua non impotentia. *Et in ſe permanens* , ſcilicet inuariabilis, ſecundum illud: Apud quem non eſt tranſmutatio & cætera; *omnia innouat* , ſcilicet temporalia per continuam generationem : Generatio præterit , generatio aduenit,& ſpiritualia per ſpiritualem regenerationem. Si qua in Chriſto noua creatura eſt,vetera tranſierunt Ecce noua facio omnia,*& per nationes* , carnales, vel potius ſpirituales,de quibꝰ:Niſi quis renatus fuerit ex aqua,&c.*In animas ſanctas*,id eſt, à peccato mundus ſe transfert per ſpiritualem aduentum gratiæ in mentem:Ad eum veniemus,&c. Notandum autem , quod transferre ſe dicitur non per nouum ſitum , vel mutando locum,ſed per nouum effectum.Vnde ſequitur, *amicos Dei*, per inflammationem affectus. *Et prophetas conſtituit*,per illuminationem intellectus : Iam non dicam vos ſeruos,ſed amicos:quia omnia quæcunq;audiui à patre meo,nota feci vobis *Neminem enim diligit Deus,niſi eum,qui cum ſapientia inhabitat*. Permanendo ſcilicet cum illo ; Qui in lege Domini meditabuntur die ac nocte,ſecundum Gloſſam:Ego ſapientia habito in conſilio & eruditis interſum cogitationibus. Et ſi Deus neminem diligit, niſi qui cum ſapientia inhabitat:Beatus ergo vir,qui in ſapientia morabitur. *Neminem diligit Deus*,&c. contra,infra:Diligis omnia, quæ ſunt,& tamen non omnia cum ſapientia inhabitant. Sed dicendum, quod ibi loquitur de dilectione naturali:hic de gratuita. *Hæc ſpecioſor*,&c.hic agit de ſapiẽtiæ ſpecioſitate, præferendo eam ſpecioſitati ſolis. Et primo ponit comparationem : ſecundo comparationis probationem : *Illi enim ſuccedit nox* , bene dixi , quod eum diligit Deus,qui cum ſapientia inhabitat. & merito. *Eſt enim hæc*ſcil.ſapientia,*ſpecioſior ſole*, quia pulchri-

Coloſſ.1.d

Pſal.32.b

Iob.37.a
Heb.4.c

Luc.1.b

Iſa.11.a

Dionyſ.

Greg.lib.4. Dial.cap 33 in fine.

Boët.lib.de conſol.phil. Metro.9.
Act.17.

Ambroſ. in Hexaëmer. lib.5.c.23. tom.1.
Iob.28.b

Pſal.138.b

Damaſc.lib. 1.d.fid.orth. cap.8.

Eccl.24.b

Heb 1.a
Iſa.62.a

1.Ioan.1.b

Athanaſ. in Symb.

Pſal.35.b
Ioan.14.a

Ioan 5.d
1.Pet.2.

Coloſſ.1.b

Speculum.

Rom.1.c

1.Cor.31.d
Iacob.1.d

Ioan.10.d

Sap.18.c

Iacob.1.c

Eccl.1.a

2.Cor.5.d
Apoc.21.b

Ioan.3.a

Ioan.14.c

Ioan.15.c

Pſal.1.a
Prou.8.b
Eccl.14.c

Sap.11.d

tudo ſpiritualis præfertur corporali ſupra eodē;ſuper ſalutem & ſpeciem dilexi eam, *ſole*, ſcilicet materiali, *Malach.4.a* quia eſt pulchritudo Solis iuſtitiæ,de quo:Orietur vobis timentib.nomen meum ſol iuſtitiæ,*& ſuper omnem ſtellarum diſpoſitionem ſpecioſor eſt*, repetendum. Ipſa enim ſtellas fecit,& cōſtans eſt; & plus de pulchritudine ſibi retinuit, quàm ſtellis dederit:ideo ſupra;Quā *Sap.4.a* pulchra eſt caſta generatio cum claritate,ſcil. ſapiētię, *luci comparata*,ſcilicet tam ſolis,quam ſtellarum, *inuenitur prior*,ſcilicet æternitate,dignitate,cauſalitate.Ego feci vt oriretur in cœlum lumen indeficiēs,Gloſſa,lux A corporalis,quæ modo occidit, modo oritur, luci ſpirituali comparata,ſcintilla videtur.Chriſtus quoq; ſanctorum claritatem longe tranſcendit,*illi* : enim ſcilicet luci corporali:*ſuccedit nox*, ſecundum illud : Nox, & dies non requieſcent.Venit mane & nox.Sed luci ſpirituali non ſuccedit nox.Vnde ſequitur:*ſapientiam autem*,quæ eſt lux ſpiritualis,*non vincit*, malitia, quæ eſt tenebra ſpiritualis,ſecundum Ioannem Damaſcenum. Vnde lux in tenebris lucet. *E:cl.24.a* *Gen.8.d* *Iſa.21.e* *Ioan.1.a*

CAPVT OCTAVVM.

ATTINGIT,*ergo à fine vſque ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea,& quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere,& amator factus ſū forma illius.Generoſitatem illius glorificat,conturberniū habens Dei:ſed & omnium Dominus dilexit illam:doctrix enim eſt diſciplina Dei,& electrix operum illius Et ſi diuitiæ appetuntur in vita:quid ſapientia locupletius,quæ operatur omnia:Si autē ſenſus operatur,quis horū quæ ſunt,magis quam illa,eſt artifex?Et ſi iuſtitiā quis diligit,labores huius magnas habent virtutes:ſobrietatē enim & prudentiā docet,& iuſtitiam,& virtutem,quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus. Et ſi multitudinē ſcientiæ deſiderat quis:ſcit præterita,& de futuris æſtimat:ſcit verſutias ſermonū,& diſſoluciones argumentorū:ſigna & monſtra ſcit,antequam fiant,& euentus temporū & ſæculorum. Propoſui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum,ſciens quoniam mecū communicabit de bonis,& erit allocutio cogitationis,& tadȳ mei.Habebo propter hanc claritatē ad turbas, & honorē apud ſeniores iuuenis : & acutus inueniar in iudicio,& in cōſpectu potentiū admirabilis ero:& facies principū mirabuntur me.tacētē me ſuſtinebunt,& loquentē me reſpicient,& ſermocinantē me plura,manus ori ſuo imponent. Præterea habebo per hāc,immortalitatē:& memoriā æternam his,qui poſt me futuri ſunt,relinquā. Diſponā populos, & nationes mihi erunt ſubditæ. Timebunt me audientes reges horrendi in multitudine videbor bonus, & in bello fortis.Intrans in domū meam,conquieſcā cum illa:non enim habet amaritudinē conuerſatio illius, nec tadiū conuictus illius,ſed lætitiā & gaudiū.Hæc cogitans apud me,& commemorās in corde meo, quoniā immortalis eſt in cogitatione ſapientiæ,& in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honeſtas ſine defectione,& in certamine loquelæ illius ſapientia & præclaritas in communicatione ſermonū ipſius:circuibam quærens,vt mihi illā aſſumerem. Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animā bonā.Et cum eſſem magis bonus,veni ad corpus incoinquinatū. Et vt ſciui quoniā aliter non poſſem eſſe continens,niſi Deus det:& hoc ipſum erat ſapientia ſcire,cuius eſſet hoc donum:adȳ Dominum,& deprecatus ſum illum,& dixi ex totis præcordiis meis.*

EXPOSITIO IN CAP. VIII.

ATTINGIT ergo,&c. oſtenſo qualiter ſapientiam acquiſierit, hic oſtenditur quantum ipſam amauerit.Et hic oſtendit ex tribus.Primo ex deſiderio habendi:Secundo ex propoſito acquirendi:*Propoſui ergo.* Tertio ex ſtudio inueniendi:*Hic cogitans*,&c.In prima oſtendit deſiderium habendi cauſatum in ſe,primo ex eius valore abſoluto:ſecundo ex eius valore comparato:*Et ſi diuitiæ*,valorem abſolutum oſtendit primo ex eius virtute:ſecundo ex eius formoſitate. *Hanc amaui*, &c. Tertio ex eius nobilitate,*Generoſitatem*,quarto ex eius vtilitate:*Doctrix eſt enim*,ergo quia talis eſt ſapiētia,vt dictum eſt:*attingit*, contactu virtuali, non corporali,ſecundum illud:Quorum Deus tetigerit corda. *1.Reg.10.d* *A fine vſque ad finem.* Gloſſa ab æterno in æternum. Vel à principio mundi vſque ad aduentum Chriſti.Finis legis Chriſtus,&c.*Fortiter*.Gloſſa quia Dei virtus eſt.CHRISTVM DEI virtutem,& ſapientiam. *Et diſponit omnia*,ſcilicet ſuprema,media, & infima : *Suauiter*.Gloſſa, quia Dei ſapientia eſt. *Fortiter diſponit omnia* per iuſtitiam,& *ſuauiter*,per miſericordiam.Pſalmiſta:Vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas, ſcilicet iuſtitiæ. Item : Miſericordia Dei ab æterno, & vſque in æternum, &c. & iuſtitia illius in filios filiorum,&c. Nota, quod ſapientia,id eſt,Dei filius, attingit fortiter ea, quæ in cœlo, ſuperbum diabolum cum ſuis ſociis expellendo : Prudentia eius percuſſit ſuperbum:Peccaſti ei,ô Cherub : ea quę in mundo, mundi principem ſuperando, & eiiciendo:Nunc princeps huius mundi eiicietur foras : ea, quæ in inferno, ſpolia inferni auferendo, ſecundum Gloſſam : Tu autem in ſanguine tuo eduxiſti vinctos de lacu, in quo non eſt aqua.Diſponit autem ſuauiter ea,quæ in cœlo, An- *Rom 10.a* *1.Cor.1.d* *Pſal.24.b* *Pſal.102.c* *Iob.12.b* *Ezech.28.c* *Ioan:12.e* *Zach.9.c*

A gelos ſtantes in gratia confirmando.In Pſalmo:Verbo Domini cœli firmati ſunt. Quæ in mundo, genus humanum proprio ſanguine redimendo. Non corruptibilib. auro,vel argento redempti eſtis, &c.Sed prętioſo ſanguine,&c.Quæ in inferno,ſanctorum animas de limbo educendo,ſecundum illud:Tu autem in ſanguine teſtamenti eduxiſti vinctos de lacu,&c.Item in Pſalmo:Aſcendiſti in altum,cœpiſti captiuitatem, &c. *Pſalm.32.a* *1.Pet.1.c* *Zach.9.c* *Pſal.67.d*

B Vel ſic cū ſapiētia increata ſit media in Trinitate perſona,poteſt dici,quod *attingit à fine vſq; ad finem*,id eſt à Patre vſque ad Spiritum ſanctum,ſcilicet per identitatem ſubſtantiæ,ita quod non intelligatur diſtantia localis:ſed diſtinctio perſonalis,*Fortiter*, quoad patrē, cui attribuitur potentia.*Et diſponit omnia ſuauiter*,quoad Spiritum ſanctum, cui attribuitur benignitas, Vel *attingit à fine vſque ad finem*,id eſt, à diuinitate vſq; ad humanitatē,ſcil.in incarnatione,in qua vita sūmis vnita ſunt.*Fortiter*, quia per potentiam infinitam.In Pſalmo:Excita potentiam tuam, & veni. Gloſſa, tu ipſe in carnem. *Et diſpoſuit omnia ſuauiter.* In redemptionis humanæ procreatione : Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde:mitis fuit in futura humana aſſumptæ,eſt enim homo animal natura manſuetum, ratione diſcretum ſtatura erectum. In conuerſatione. Vnde Ioannes Baptiſta quadam die videns eum ambulātem,ait:Ecce Agnus Dei,&c. In prædicatione : Venite ad me omnes,qui laboratis, & onerati eſtis, & ego D reficiam vos. In peccatorum dimiſſione : Vade, & amplius noli peccare. Item : Dimittite, & dimittetur vobis. In paſſione,vnde:Sicut ouis ad occiſionem ducetur,&c.Item:Ego quaſi agnus, qui portatur ad victimam.Sequitur. *Hanc*, ſcilicet ſapientiam, quia tantæ virtutis eſt. *Amaui*, ſcilicet affectu cordis. Vnde ſupra:Super ſalutem,& ſpeciem dilexi ſapientiam. *Et* *Pſal.79.d* *Matth.11.d* Homo. *Ioan.1.d* *Matth.11.d* *Ioan.8.a* *Luc.6.e* *Iſa.53.c* *Hier.11.d* *Sap.7.b*

exqui

exquiſiui, id eſt, extra quæſiui, effectu boni operis, ſecundum illud:Non diligamus lingua,neque verbo, ſed opere & veritate. *A iuuentute mea*, quaſi dicat in flore ętatis meę:Qui mane,ſcil.iuuẽtutis vigilauerint ad me, inuenient me. Ideo:Fili à iuuentute tua excipe doctrinam; *Et quæſiui*, ſcilicet ſtudio lectionis, & orationis: Quærite & inuenietis. *Sponſam mihi aſſumere*, ſponſam dicit,ratione amoris:Dic ſapientiæ, ſoror mea es, & prudentiam voca amicam meam. Item ratione delectationis:Lętare cum muliere adoleſcentiæ tuæ.Ratione inſeparabilitatis:Non enim ſponſam licet dimittere: niſi cauſa fornicationis:ſed hocin ſapientia locum non habet, nihil enim inquinatum incurrit in illam,ſupra. Ratione generationis:Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini. *Et amor factus ſum formæ illius*,id eſt pulchritudinis ſapiẽtiæ. Et hoc perſeuerantia, & feruentis dilectionis amore eam quaſi inhabitum cõuertendo.Quid bonum, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum,& vinum germinans virgines:id eſt,niſi ſapientia,quæ reficit affectum,& caſtificat, vel purificat intellectum à corruptione erroris. *Generoſitatem*,&c. Ita amaui ſapientiam,&c.merito,quia ſapientia increata:*Habens contubernium*,id eſt, conſortium, & cohabitationem *Dei*, Gloſſa,patris:quia eſt ei coæterna:Ego in patre,&pater in me eſt. Item:In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum *Glorificat generoſitatem illius*,id eſt,repræſentat generoſitatem patris, ſecundum Gloſſam. Ipſe enim filius Dei in ſe patris gloriam repræſentat: quia eſt ſplẽdor gloriæ,& figura ſubſtãtiæ eius,vt habetur.Item, ſecundũ aliam literam : Gloria patris filius ſapiens.Item eius gloriam mundo manifeſtat.Vnde.Ego gloriam meam non quæro,ſed honorifico, &c.*Sed & omnium Dominus*,ſcilicet pater, de quo: Dominus dixit ad me,filius meus es tu,&c. *Dilexit illam*:Pater diligit filium, & merito. *Doctrix enim eſt diſciplinæ Dei.* Homo adinuenit omnem viam diſciplinæ, &c. diſciplina duplex eſt:ſcilicet factorum, & verborum. Vnde; Diſciplina tua correxit me in finem : Et diſciplina tua ipſa me docebit:Propter hoc dicit ; *Doctrix*, &c. ſcilicet verbis.Et nota,quod diſciplina Dei eſt fides formata,quę facit diſcipulos Dei:Saulus adhuc ſpirãs minarum, & cædis in diſcipulos Domini,id eſt,fideles. *Et electrix operum illius*,id eſt,diſciplinæ, quæ eſt in factis: *Et electrix operum illius*,id eſt,eligere,docés opera diſciplinæ fidei : Fides enim ſine operibus mortua eſt. *Et ſi diuitiæ appetuntur*;hic oſtendit deſiderium cauſatum ex ſapientiæ valore comparato. Et primo in comparatione ad pecuniam,quæ eſt perfectio fortunæ.Secundo in comparatione ad induſtriam,quæ eſt perfectio naturę. *Si autem ſenſus*. Tertio in comparatione ad virtutem, quæ eſt perfectio gratiæ: *Et ſi iuſtitiam*,Quarto in comparatione ad ſcientiam,quæ eſt perfectio intelligentię. *Et ſi multitudinẽ. Et ſi diuitiæ appetuntur*,quamuis appetendæ nõ eſſent:Qui enim volunt diuites fieri incidẽt in tentationem & in laqueum diaboli.Item in Pſalmo: Diuitiæ ſi affluant,nolite cor apponere. *In vita*, ſcilicet præſenti pro eius ſuſtentatione,& ſufficientia. *Quid ſapientia locupletius?quæ omnia operatur.* Pater meus vſque modo operatur, & ego operor; ego, ſcilicet ſapientia increata, nec poteſt eſſe pauper, quia omnia operatur, Sic enim eſt facere argentum, & aurum & huiuſmodi Ideo dicit:Mecum ſunt diuitiæ.& gloria,opes ſupernæ. Auguſtinus:Nimis diues eſt chriſtiana religio, cui datum eſt in omnium poſſeſſore, omnia poſſidere. *Si autem ſenſus*,id eſt,naturalis,vel acquiſita induſtria : *Operatur*:quia ars imitatur naturam in operando, ſecundum Philoſophum. *Quis horum, quæ ſunt magis, quam illa eſt artifex*:quaſi dicat nullus. Vnde in Pſalmo : Omnia in ſapientia feciſti.Vnde ſapientia repleuit Dominus Beſeleel, vt ſciret fouere opera tabernaculi,vt habetur;*Et ſi iuſtitiam quis diligit*,ſcilibet generalẽ id eſt, humanæ vitæ rectitudinem, de qua ſupra:Diligite iuſtitiam,& cætera, *Labores huius*,ſcilicet ſapientiæ, quibus pro ipſa habenda laboratur,& dicit : *Labores*, pluraliter, quia pro ipſa habenda oportet multum laborare:In laboribus plurimis:*Magnas virtutes habent*, id eſt, acquirunt.Gloſſa,nihil iners, nihil deſidioſum in operibus eius.*Scribentem enim*,&c.Gloſſa quatuor virtutes principales ponit : *Sobrietatem*, id eſt,temperantiam,in cauẽdo ſuperfluum malum, infra :Deducet me in operibus meis ſobrie,& *Sapientiam*,in diſcernendo, & diligendo bonum; *iuſtitiam*, in reddendo debitum; *Virtutem*, id eſt, fortitudinem, cui magis conuenit nomen virtutis;quaſi vitutis in ſuſtinendo difficile, & aggrediendo arduum. De iis tribus : Mea eſt æquitas : mea eſt prudentia : mea eſt fortitudo ; Gloſſa, has virtutes nullus habuit,niſi qui omnium virtutum origo: Deus contulit quocunque tempore, quacunque lege, quacunque gente:Quidam tamen ſpeciem pietatis habentes virtutem ignorauerunt. Sed nunquid Philoſophi virtutem habuerunt?& videtur,quod ſic,quia ſecundũ Philoſophum, habetur per acquiſitionem. Dicendum quod non habuerunt virtutes perfectas, ſed imperfectas,quia ſine merito,& informes : vel habuerunt eas à Deo per gratiam gratis datam, ſed non per gratiam gratum facientem. *Quibus nihil eſt vtilius in vita hominibus*,id eſt:in vita humana hominis ad hominem. Sed nunquid Theologicę virtutes meliores non ſunt,& vtiliores?Dicendum,quod ſicut tactum eſt,loquitur in vita humana hominis in comparatione ad hominem, nõ ad Deum,quoniam præſupponit:iis autem nihil eſt vtilius hominibus,quia proficiunt homini in agendo, & in patiendo.In agendo, quia per prudentiam eſt in agendo recta electio,per iuſtitiam recta executio:in patiendo, quia per temperantiam recte nos habemus ad paſſiones mulcebres, per fortitudinem ad paſſiones triſtabiles. Ideo dicit Gloſſa, qui temperans, eſt prudens,& fortis,& iuſtus, quid illi deeſt?*Et ſi multitudinem ſcientiæ*.Aliqui habent?*Et ſimilitudinem ſcientiæ*,ſed falſa eſt litera illa, quamuis præſens ſcientia hominis magis poſſit dici ſimilitudo ſcientiæ,quàm ſcientia, eo quod multæ dubietati, & multæ ignorantiæ eſt permixta:*Si multitudinem*,inquam, *Scientiæ*, ſcil. ſpeculatiuæ,*Deſiderat*,quis ſecundum illud Philoſophi : Omnes homnes ſcire deſiderant; *Scit præterita*, ſcilicet ſapientia ipſa.*Et de futuris eſtimat certitudinaliter*,cum tamen ſint occulta ex conditione temporis ; quia præterita iam tranſierunt,futura vero nondum euenerunt, *Scit*, inquam,*Præterita*,&c.vnde per ipſam edoctus Moyſes prophetauit de præteritis : In principio creauit Deus cęlũ,& terram.Item de futuris : Prophetam ſuſcitabit Dominus de gente tua,&de fratribus tuis.*Et verſutias ſermonum* id eſt, ſimpliciũ propoſitionum, vt ænigmatum obſcuras aſtutias,nec tantum ſimplicium propoſitionum verſutias,ſed & cõpoſitarum. Vnde ſequitur, *Et diſſolutiones argumentorum*, id eſt,rationum,quæ tamen latent ex perplexione humanæ calliditatis:Occulta prouerbia exquiret ſcilicet ſapiens,& in abſconditis parabolarum conuerſabitur. Vnde Chriſtus, in quo erant theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ abſcõditi,in ſermone capi non potuit,vt patet apud Matthæum.Et Salomonem edoctum ſapientia nullum verbũ reginæ Saba latere potuit,vt patet in libro Regum;*Signa*, ſc. minora,quæ præter naturã fiunt,*Et monſtra*, quæ contra naturæ cõmunem curſum fiunt; *Scit antequam fiant*,ita bene ſicut quãdo iam facta ſunt.De iis duobus:Si ſigna & prodigia videbitis,non creditis.Hæc autem ſimiliter occulta, ratione naturalis difficultatis, quia miraculũ, ſecundum Auguſtinum eſt opus arduum,& inſolitum ſupra ſpem.& facultatem admirantis; *Et ſeculorum*, id eſt ſequentium,quæ eueniunt in æternitate,& in futuro,hæc autẽ noſſe non eſt hominis.Vnde:Non eſt veſtrum noſſe tempora,vel monumẽta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate:hæc autem occulta ſunt ratione cauſæ latentis. *Propoſui ergo*.&c.ſupra oſtẽdit,quantum amaret ſapientiam.& hoc ex deſiderio habendi,hic ex propoſito acquirendi. Et hoc propter bona, quæ ex ipſo proueniunt:

1.Ioan.3.d
Pro.8.b
Eccl.6.b
Luc.11.b
Prou.7.a
Prou.5.c
Matth.19.a
Sap.7.a
Eccli.24.c
Zach 9.d
Ioan.14.b
Ioan.1.a
Heb.1.a
Pro.10.a
Ioan.8 f
Pſalm.2.b
Ioan.5.d
Baruc.3.d
Pſal.17.c
Act.9.a
Iac.2.c
1.Tim.6.b
Pſal.61.c
Ioan.5.b
Prou.8.b
Ariſt.2. Phyſ.tex.7.9
Pſal.103.a
Exod.31.a
Sup.cap.1.

2.Cor.11.c
Sap.9.c
Prou.8.b
2.Tim.3.a
Ariſtot.2. Eth.c.1.
1.Methaph. tex.1
Gen.1.a
Deut.18.c
Eccl.39.a
Coloſſ.2.a
Matth2.2.a
3.Reg.10.a
Ioan 4.g
Auguſt. lib. de vtil credendi cap.16. to 6.
Act.1.b

Digitized by Google

proueniunt: & primo propter bona pertinentia communiter ad vtraimque vitam: Secundo, propter pertinentia ad vitam actiuam, *Habebo per hanc.* Tertio, propter pertinentia ſpecialiter ad cõtemplatiuam; *Intrans in domum.* Ergo quia talis eſt; *Propoſui*, id eſt, firmiter in corde meo diſpoſui *Hanc*, ſcilicet ſapientiam diuinam non aliam adulterinam, vt poeticas diſciplinas, quas vocat Boetius de Conſolatione meretriculas; *Adducere mihi*, non tantum alteri, contra illos, qui tantum alios docent, ſe ipſos non docent quos arguit Apoſtolus dicens: Qui alium doces, cur te ipſum non doces? *Ad conuiuandum*, id eſt, ad reficiendum, ſcilicet affectum, non tantum ad illuſtrandum intellectum, ſicut multi, qui nullo modo afficiuntur in ſacra ſcriptura: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Item; *Ad conuiuandum*, dicit, id eſt ad communiter, & ſimul reficiendum, quia in bonis ſapientiæ paſcimur, & reficimur, vnde: Comedite panem, & bibite vinum, quod miſcui vobis: & illa in bonis noſtris, vnde: Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Debemus ei miniſtrare primum fercuium, quaſi de herbis cõfectum, de liliis honeſtatis: Qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies: & cætera. Secundum de carnalibus hœdinis, id eſt, deteſtationẽ omnis peccati & iniquitatis, tam carnalis, quàm ſpiritualis: iis duobus hœdis libenter veſcitur: ſicut Iſaac. Tertium de piſcibus aſſis patientiæ, & tribulationis: Obtulerunt ei partem piſcis aſſi. Vltimum de fructu ſpiritus, id eſt, de operibus deuotionis: Veniat dilectus meus in hortum ſuum, vt comedat fructum pomorũ ſuorum. *Sciens quoniam mecum communicabit de bonis*, ſcilicet ſuis, hæc eſt inuitatio ſymbolica: Cœnabo cum eo, & ipſe mecum. Et dicit; *De bonis*, pluraliter, quoniam, & de bonis præſentibus, & futuris. *Et erit allocutio.* Gloſſa, id eſt, alleuiatio; *Cogitationis*, id eſt, afflictionis in cogitando, quoad intellectum, ſecundum illud: Frequens meditatio carnis eſt afflictio. *Et tædij mei*, in operando. Et hoc quantũ ad affectum: Supra modum grauati ſumus ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. *Habebo*, & cætera, hic tangit bona pertinẽtia ad vitam actiuam præcipue neceſſaria Prælatis: & primo quantum ad actum iudicandi: ſecundo, quantum ad actum loquendi, *Tacentem me*, &c. tertio, quantum ad actum conſeruandi: *Preterea habebo*, & cætera: quarto, quantum ad actum regendi: *Diſponam populos.* Quantum ad actum iudicandi tangit duo, primo auctoritatem: ſecundo diſcretionem; *Iuuenis & acutus*, & cætera: *Habebo per hanc*, ſcilicet ſapientiam, quæ clara eſt, vt habetur ſupra: *Claritatem*, ſcilicet famæ: Luceat lux veſtra, & cætera, Inter quos lucetis ſicut luminaria in firmamento, &c. cætera. *Ad turbas*, id eſt, ad minores: *Et honorem*, ſcilicet reuerentiæ: *Apud ſeniores*, id eſt, quod maiores. Videbant me iuuenes, & abſcondebãtur, & ſenes aſſurgentes ſtabãt. Ex iis duobus fit homo magnæ auctoritatis, ſcilicet ex fama minorum, & reuerentia maiorum; *Iuuenis*, id eſt, fortis, & diligens inueſtigando, *Et acutus*: id eſt, ſubtilis in penetrando, & inueniendo. *Inueniar in iudicio.* Gloſſa, omnia ſecundum leges diiudicans, talis fuit Daniel, vt patet. Et ſupple, ideo: *In conſpectu potentium*, id eſt, minorum Prælatorum. *Admirabilis ero, & facies principum*, id eſt, maiorum Prælatorum: *Mirabuntur me*, hoc adliteram fuit verũ de Salomone, vt patet. Vbi dicitur, quod Regina Saba, audita fama Salomonis, &c. ait: Maiorem ſapientiam inueni, quàm rumor, quẽ audiui. Hoc etiam verum fuit de noſtro Saluatore, vnde: Audiuit Tetrarcha famam de Ieſu; & ait pueris ſuis, &c. Hoc etiam verum eſt de perfecto ſapiente: In medio populi ſui exaltabitur, & in plenitudine ſancta admirabitur. *Tacentem me*, id eſt, quod doceam præmeditantem, in Pſalmo: Os iuſti meditabitur ſapientiam: *Suſtinebunt*, id eſt, in ſilentio exſpectabunt, non audentes loqui ſecundum Gloſſam. Expectabant me, ſicut pluuiam: & aperiebant os ſuum, ſicut ad imbrem ſerotinum; *Et loquentem*, & cętera, taciturnitatem recte præmiſit locutioni, quia, ſecundum Hieronymum, doctrina Pytha-

Boët. de conſ. lib. 1. Pro. 1
Rom. 2. c
4. Reg. 7. a
Prou. 9. b
Prou. 8. d
Cant. 2. d
Gen. 27 a
Luc. 24. c
Cant. 5. a
Apoc. 3. d
Eccl. 12. d
2. Cor. 1. b
Sap. 6. b
Matth. 5. b
Phil. 2. b
Iob 29. b
Dan. 13.
3. Reg. 10. a
Matth. 14. a
Eccl. 24. a
Pſalm. 36. f
Iob 29. d
Hieron. in Eccleſ. cap. 3. tom. 5.

A goræ erat tacere per quinquennium, & poſtea eruditos loqui, *Et loquentẽ me reſpicient*, ſcil. diligenter, & hoc in ſignum attentionis: Intenti tacebant ad conſilium meum. *Et ſermocinante me plura*, ſed nõ ſuperflua, ſiue multa, quia, In multiloquio, ſiue in ſuperfluitate verborum non deerit peccatum. Nota, quod pluralitatem continent duo, vel tria, ſed non multitudinem; *Manus ori ſuo imponent.* Gloſſa, non audentes reſiſtere mihi: Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo. *Preterea per hanc.* ſcil. per ſapientiam, *Habebo immortalitatem*, ſcil. gloriæ æternæ in cælo. Lignum vitæ eſt iis, qui apprehendunt eam; *Et memoriam*, Gloſſa, meorum operum, & virtutum, *Æternam*, id eſt, perpetuam, quãdiu durabit mundus. *Iis, qui poſt me futuri ſunt, relinquam.* Memoria iuſti cum laudibus, in Pſalmo: In memoria æterna erit iuſtus. *Diſponam*, &c cætera, hic tanguntur bona per ſapientiam habita, quoad actum regendi. Et primo reſpectu ſubditorum: Secundo reſpectu extraneorum, *Timebunt*, & cætera, dicit ergo; *Diſponam*, Gloſſa, erudiam regendo, ſcil. & gubernando. *Populos*, legem habentes. Populus enim eſt multitudo hominum ſub vna lege viuẽtiũ, vt Iudæi ſub lege Moyſi. *Et nationes*, id eſt, gentiles legem non habentes, & dicuntur nationes, quia non renati: ſed in natiuitatis pręputio, & vitio permanentes, vnde: Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Et: Ecce teſtẽ populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus. *Nationes*, inquam, *mihi erunt ſubdite*, per obedientiam, *Timebunt me audientes reges horrendi* id eſt, tyrãni, & impij. Vnde omnes reges per circuitum facti ſunt tributarij Salomoni. Item: Venient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te. *Et in multitudine*, ſcilicet fidelium: *Bonus videbor*, id eſt, benignus, *& in bello*, ſcilicet aduerſariorum. *Fortis*, hæc omnia ſpiritualiter, ſecundũ Gloſſam; impleta ſunt in Chriſto, & de ipſo exponi poſſunt, vt patet inſpicienti Gloſſas. *Intrans in domum meam*, id eſt, conſcientiam, ſcilicet redeundo de cauſa exteriori ad interiorem. Sicut diſcipuli poſt prædicationẽ ad Dominum ſunt reuerſi cum gaudio, vt habetur. Præmiſit autem actionem contemplationi, ratione temporis, nõ ratione dignitatis. Sicut Lia ante Rachel. *Conquieſcam cum illa*, id eſt ſimul quieſcam in illa mecum, vel in me. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduoca te, & illic lude, &c. bene dixi; *Conquieſcam cum illa*, non enim habet amaritudinem exterioris turbationis, *Conuerſatio illius*, id eſt cohabitatio. Spiritus meus ſuper mel dulcis, *Nec tædium*, ſcil. interioris afflictionis, *Conuictus illius.* Qui edunt mel adhuc eſurient, contra faſtidium. Hæc duo, ſcilicet amaritudo exterioris turbationis, & tædium interioris afflictionis repugnant quieti. Et ideo illa remouet, ſubiungens duo appoſita, cum dicit: *Sed latitiam*, ſcilicet interius, *& gaudium*, ſcilicet exterius. Iucunditatem atque gaudium dabit. Item: Implenit eũ Dominus ſpiritu ſapientiæ, & cætera. Iucunditate, & exultatione, &cætera. *Hoc cogitans*, &c. hic tertio oſtendit, quantum amauerit ſapientiam, & hoc eſt ſtudio quærendi eam. Et circa hoc primo oſtendit diligentiam quærendi. Secundo aptitudinem ſuſcipiendi. *Puer auiẽ eram.* Tertio fiduciam impetrandi, *& vt ſciui.* In prima ponit tres cauſas mouentes ad quærendum ſcientiam: Primo effectum ſapientiæ in corde. Secundo effectum in opere, *Et in operibus.* Tertio effectum in locutione, *& in certamine loquelæ.* Hæc, ſcilicet præmiſſa, *cogitans apud me*, frequenter de his meditando *Et commemorans in corde meo*, ſcil. ſequentia ea, ne obliuiſcar in memoriã redeundo: animal enim, quod ruminat, & findit vngulam: ſcilicet memorando, & diſcernendo, mundum eſt. Maria conſeruabat omnia verba hæc, &c. *Quoniam immortalis eſt*, ſcilicet per naturam, vel per effectum immortalitatis, quem confert, ſupra eodem; *Habebo*, per hanc, immortalitatem. *In cognitione ſapientiæ*, id eſt intellectu: Gloſſa, quidquid de natura eius cognoſcitur, totum immortale & ſemper viuere inuenitur. Infra: Scire iuſtitiam & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis,

Iob 29. d
Prou. 10. c
Iob 29. d
Prou. 3. a
Prou. 10. b
Pſal. 111. b
Populus.
Eccl. 1. b
Eccl. 15. b
Pſal. 46. a
Iſa. 55. b
3. Reg. 9. c
Iſa. 60. c
Luc. 10. c
Gen. 29. a
Eccl. 24. c
Ibidem.
Leuit. 11. a
Luc. 2. c. g
Sap. 15. a

tatis, *& amicitia illius*, ſcilicet quando amatur. *Delectatio bona*, ſcilicet in affectu. *Bona*, dicit contra delectationem peccati, quæ mala eſt, quia ducit ad æternum cruciatum ſecundum illud Gregorij: Momentaneum eſt, quod delectat: æternum, quod cruciat. Item Gloſſa: corporales deliciæ corpus grauant: ſpirituales vero mentem releuant, & tanto magis eſuriuntur, quanto magis comeduntur. In illis appetitus placet, experientia diſplicet. Spirituales vero deliciæ augent deſideriũ, & quo magis ſumuntur, eo auidius amantur. *Et in operibus manuum illius*, id eſt in operibus bonis, quæ fiunt per manus illius, id eſt virtute, & potentia eius. Sine me nihil poteſtis facere. *Honeſtas ſine defectione*, id eſt, perfecta honeſtas: virtus enim, & opus virtutis ſunt de genere honeſti, infra: Honeſtauit illum in laboribus. Item ſupra: Innumerabilis honeſtas per manus illius. *Et in certamine loquelæ illius*, ſcil. quæ eſt ad modum diſputationis, in qua eſt quoddam certamen opponentis, & reſpondentis. *Sapientia*, id eſt, ſcientia ſupple acquiritur. Colluctata eſt anima mea cum illa, *& præclaritas*, id eſt, claræ virtutis euidentia: *In communicatione ſermonum illius*, qui ſcilicet communicantur per modum ſimplicis collectionis: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Item: Qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. *Circuibam.* Gloſſa, diligenter, & ſtudioſè. Surgam & circuibo ciuitatem. *Quærens*, ſcilicet ſicut mulier, de qua: Quæ lucernam accendit, & euertit domum, quærens diligenter, donec inueniat: *Vt illam mihi aſſumerem*, ſcilicet in ſponſam. Vnde ſupra eodem: *Quæſiui eam mihi ſponſam aſſumere.* In prędicto textu tanguntur octo vtilia prędicatori, vel doctori circa ſapientiam addiſcendam, ſiue circa ſapiẽtiæ acquiſitionem. Cognitio de ea per inueſtigationem: commemoratio, per frequentationem: delectatio per amorem: operatio per impletionem: concertatio per diſputationem: communicatio per collationem: circuitio per interrogationem: aſſumptio per incorporationem. *Puer eram*, &c. hic tangit aptitudinem ſuſcipiendi: primo ex parte naturalis induſtriæ. *Quia puer eram ingenioſus.* Secundo ex parte gratię: *Quia animam bonam ſortitus.* Tertio ex parte munditiæ: *Quia cum eſſem magis bonus; veni ad corpus incoinquinatum*, dicit ergo: *Puer eram ingenioſus.* Nota, quod loquitur in perſona Salomonis. Ingenioſus per naturalem induſtriam. Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda, & recta ſint opera eius, *& ſortitus*, id eſt, ſortem diuinæ electionis adeptus. Cecidit ſors ſuper Matthiam: *Animam bonam*, ſcil. per gratiam. Dilexit Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris eius, *& cum eſſem magis bonus*, ſcilicet ex gratia ſuperaddita, quam eſſem prius ex induſtria naturali. *Acceſſi*, &c. ſecundum enim Auguſtinum, bona temporalia ſunt bona infinita, naturalia media, gratuita ſumma. *Acceſſi*, inquam, mentis propoſito, & ſtudio. *Ad corpus incoinquinatum*, ſupple habendum, & conſeruandum per munditiam. Sed Gloſſa opponit, quod hoc de Salomone vix poſſit ad literam intelligi: quia mulieres adamauit etiam alienigenas, vt patet. Sed ſolutio patet per diſtinctionem temporum. In iuuentute enim dilexit munditiam: ſed in ſenectute luxuriam. Melius tamen poſſunt hæc de Chriſto intelligi, *& vt ſciui*, ſcilicet certiſſima cognitione fidei, & rationis: *Quoniam aliter non poſſum eſſe continens, niſi Deus det.* Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, &c. Continentia autem eſt donum perfectiſſimum. Non eſt digna ponderatio continentis animæ, *& hoc ipſum erat ſapientia*, id eſt, quidam effectus ſapientiæ in me: ſcilicet, *ſcire, cuius eſſet hoc donum*, ſuper eodem: Doctoris eſt diſciplinæ Dei. *Vt ſciui*, inquam, &c. *Adij Dominum*, intentione mentis non paſſibus corporis. In Pſalmo: Accedite ad eum & illuminamini: *Et deprecatus ſum*, ſcil. verbo orationis vocalis. Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo: *Et dixi ex totis præcordiis meis*, ſcilicet feruore deuotionis, ſecundum illud: Sed & ſpiritu meo de mane in præcordiis vigilabo ad te: in Pſalmo. Clamaui in toto corde, exaudi me Domine.

Ioan.15.a

Sap.10.c
Sap.7.b

Eccl.51.c

Eccl.24.c
Dan.12.b

Cant.3.a
Luc.15.b

Prædicatori octo valde vtilia.

Prou.20.b

Act.1.d
3.Reg.3.a

3.Reg.11.a

Iac.1.a

Eccl.26.c

Pſalm.33.a

Iac.1.a

Iſa.16.b
Pſalm.118.c

CAPVT NONVM.

DEVS patrum meorum, & Domine miſericordiæ tuæ, qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua conſtituiſti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta eſt, vt diſponat orbem terrarum in æquitate, & iuſtitia, & in directione cordis iudicium iudicet: da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniam ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij, & legum. Et ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abfuerit ſapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum & filiarum: & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio: & tecum ſapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ & affuit, tunc cum orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret: vt ſciam quid acceptum ſit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobriè, & cuſtodiet me in ſua potentia. Et erunt accepta opera mea, & diſponam populum tuum iuſtè, & ero dignus ſedium patris mei. Quis enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? Aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis? & ſi correcta ſunt ſemita eorum, qui ſunt, in terris, & quæ tibi placent didicerint homines? Nam per ſapientiam ſanati ſunt quicunque placuerunt tibi Domine à principio.

EXPOSITIO IN CAP. IX.

Deus patrum meorum, &c.] Poſtquam oſtendit qualiter ſapiẽtiam accepit, & quantum acceptam amauerit: hic oſtendit, quàm deuote eam à Deo petierit, & primo tangit petitionis formam. Secundo, exauditionis rationem: *Tu autem elegiſti.* Tertio petitionis finem: *Mitte illam.* Quarto, finis difficultatem: *Quis enim*, &c. In prima parte decorem laudat. Secundo, domum ſpecificat: *Da mihi ſedium.* Tertio, ſe humiliat:

A *Quoniam ſeruus.* Quarto, indigentiam inſinuat, *& ſi quis*, &c. *Deus patrum meorum*, ſcilicet per gratiam electionis: *Patrum*, ſcilicet antiquorum: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, &c. Vel Deus, *Patrum meorum*, id eſt qui feciſti patres meos, & elegiſti, & ſanctificaſti eos: *Domine miſericordiæ*, id eſt, Domine miſericors, ita quod ſit intranſitiua conſtructio, vel, *Domine miſericordiæ*, actor. ita quod ſit tranſitiua: in Pſalmo: Miſerator, & miſericors Dominus, *Domine*, inquam, miſericordiæ per effectũ remiſſionis peccatorum, & iuſti-

Exod.3.b

Pſalm.110.a

ficationis,

Digitized by Google

Prou.14.d ficationis, miſericordia reſpicit miſeriam : Miſeros autem facit populos peccatum. *Qui feciſti omnia*, ſcilicet per opus creationis, vt patet. In Pſalmo: Dixit, & facta ſunt, *Verbo tuo*, id eſt, per filium tuum : In principio erat verbum, *& poſt*. Omnia per ipſum facta ſunt, *& ſapientia tua*, id eſt, eodem filio tuo, ſecundum illud in Pſalmo. Omnia in ſapientia feciſti. *Conſtituiſti*, id eſt, ex partibus valde diuerſis compoſuiſti, ſcilicet ex ſpiritu rationali, & luto terreſtri: *Hominem*. Deus de terra creauit hominem. Et nota, quod cętera dicit facta ſolo verbo, ſed hominem ſapientia, quaſi opus nobilius, quia capax ſapientiæ, tam creatæ, quàm increatæ. Et ideo, quaſi opus maiori excogitatione faciendum, propter quod Dominus, quaſi deliberans, ait : Faciamus hominem ad imaginem, &c. *Vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta eſt*, creaturæ ſed non ſpirituali, ſcilicet Angelicæ, ſed corporali, & hoc per potentiam : Dominamini piſcibus maris : *Vt diſponat orbem terrarum*, ſcilicet per ſapientiam, eſt enim homo poſitus in hoc mundo, ſicut rex in regno: *In æquitate*, id eſt, miſericordia, & iuſtitia: hæc enim duo in diſponendo iungi debent. Gregorius: Diſciplina, & miſericordia coniungi debent, ita vt vna cum altera ſemper teneatur : *& in directione cordis*, ſcilicet per bonitatem, & hoc per rectam ad Deum intentionem, in Pſalmo : Confitebor tibi in directione cordis. Si direxerit ad Deum cor ſuum, ſpiritũ illius & flatum ad ſe trahet: *Iudicium iudicet*, ſcilicet ſuper ſubuertitos. Nomine autem iudicij ſimpliciter dicti, intelligit iudicem verum, vel iuſtum. Sicut enim homo pictus, vel mortuus non eſt homo : ſic iniuſtum, vel falſum iudicium non eſt iudicium. *Da mihi*, à quo omne datum optimum. *Sapientiam*, ſcilicet intellectum, *ſedium tuarum aſſiſtricem*, id eſt, ſanctarum animarum inhabitatricem, ſupra. Per nationes in animas ſanctas ſe transfert : ſanctæ autem animæ dicuntur ſedes Dei, quia in eis ſedet Deus, & quieſcit præſidens, & imperans omnibus earum moribus, & affectionibus. Cœlum mihi ſedes eſt. Gloſſa, anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ, *& noli me reprobare*, dando mihi bonitatem, & gratiam in affectu. *Noli*, inquam, *reprobare me*, ſicut illos, de quibus: Tradidit illos in reprobum ſenſum. Argentum reprobum vocate eos. *A pueris tuis*, ſcilicet à puerorum tuorum numero, & conſortio excludendo, de quibus : Ecce ego, & pueri mei, &c. *Quoniam*, &c. quaſi dicat, ideo peto, vt des mihi ſapientiam : *Quoniam ſeruus tuus ſum ego*, id eſt, tibi paratus ſeruire, in Pſalmo : Seruus tuus ſum ego, da mihi intellectum. Beati ſerui tui, qui audiunt ſapientiam tuam : *Et filius ancillæ tuæ*, id eſt, ſynagogæ, de qua ; Scriptum eſt quoniam Abraham duos filios habuit. Secũdum Gloſſam, verba iſta ſunt filij ad patrẽ; ſecundum quod homo ſapientiam pro membris petentis, ſeruum eius ſecũdum humanitatem non filium allegantis. Seruus meus es tu Iſrael: quia in te gloriabor : *Et filium ancillæ tuæ*, id eſt, virginis ſecundum illud: Ecce ancilla Domini: *Homo infirmus*, ex parte corporis, propter corporis fragilitatem, in Pſalmis : Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. *Et exigui temporis*, propter vitæ breuitatem. Homo natus de muliere breui viuens tempore, & *Miſericordiam*, ex parte animæ, id eſt, ex naturali virtute inſufficiens : *Ad intellectum*. Gloſſa, ad percipiendum : *Iudicij*, id eſt, iudiciorum tuorum, quorum exẽplo iudicandum eſt. *Et legum*, tuarum, ſcilicet æternarum, quarum regulatione iudicandum eſt. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientię Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. *Et ſi quis*, &c. in hoc innuitur charitas : *Erit conſummatus*, id eſt, perfectus : Gloſſa, in iudicio, *inter filios hominum*, qui ex viro, ſcilicet & muliere naſcũtur ad differentiam filij hominis, id eſt, ſolius virginis de quo : Quem dicunt homines. Et dicit ; *Conſummatus inter filios hominum*, quoniam poteſt eſſe purus homo per naturam: *Si ab illo fugerit, vel aufugerit*, ſcilicet tanquam ab indigno, & peccatore ſecundum illud ſupra : In maleuolam animam non intrabit ſapientia. *Sapientia tua*. Gloſſa, diuina non mundana. Mundana enim propter peccatum non fugit. Sapientes ſunt, vt faciant mala. *In nihilum*, ſcilicet more naturæ : *Computabitur*, ſcilicet apud Deum, & ſanctos eius. Infra : Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei : per gratiam enim eſt homo, id quod eſt, quantum ad eſſe hominis. Vnde: Gratia Dei ſum id, quod ſum. Item ſine charitate homo nihil eſt, vt patet. Et ſecundum Auguſtinum peccator nihil eſt, ſcilicet in eo, quod talis. *Tu autem elegiſti*, &c. hic ſubdit multiplitem rationem exauditionis, quarum prima eſt iniunctum officium regni : ſecunda eſt mandatum templi ædificandi: *Et dixiſti*, &c. *Tu autem*, &c. quaſi dicat: Ita ſum per me inſufficiens ſine ſapientia, *Autem*, pro ſed, nihilominus : *Tu elegiſti me*. Gloſſa, Salomonem, vel Chriſtum. *Regem populo tuo*, id eſt, in te credenti. In Pſalmis. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion, &c. *Et iudicem filiorum tuorum, & filiarum*, ſcilicet tuarum, id eſt, fidelium ſecundum illud Ioannis : Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. Regis officium eſt, in negotiis regni ſuum exercere iudicium: iudicis vero ſpiritualiter eſt, in cauſis populi: *Et dixiſti*. Gloſſa, iuſſiſti. Dauid enim, qui vir ſanguinum erat, non fuit permiſſum templum ædificare. Sed Salomon pupillus ad hoc fuit electus, vt patet. *Et dixiſti*, inquam, *Ædificare me templum in monte ſancto tuo*, id eſt, in monte Moria, vbi ſancta fieri voluiſti. *Et in ciuitate habitationis tuæ*, ſcilicet Hieruſalẽ, vt habitare dicebatur: quia ibi excellentius colebatur : *Altare*, ſcilicet holocauſtorum. Holocauſtorum dico ad differentiam altaris ænei, quod erat in atrio ante templum ſub dio. *Similitudinem tabernaculi tui ſancti*, id eſt, ad eius exemplar de quo : Quod factum eſt ad exemplar cœleſtis tabernaculi. Vnde ibidem inſpice, & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte demonſtratum eſt : *Quod præparaſti*. Gloſſa, per Moyſen : *Ab initio*, non creationis, ſed dationis legis. Vnde Gloſſa, cum educeres filios Iſraël de Ægypto, tabernaculum in deſerto, vt dicit Gloſſa, ſignabat Eccleſiam militantem, ſed templum in Hieruſalem triumphantem. Ratio huius eſt : quia tabernaculum in deſerto erat mobile, ſed templum in Hieruſalem immobile. *Et tecum*, ſcilicet præparauit : *Sapientia tua*, ſcilicet increata, id eſt, filius tuus, de quo : Chriſtum Dei virtutem atque ſapientiam : *Quæ nouit opera tua*, quaſi cooperatrix omnium, ſecundum illud Pſalmi : Omnia in ſapientia feciſti: *Quæ affuit*, tecum præſens : *Tunc*, ſcilicet cum orbem terrarum faceres. Quando appendebat fundamenta terræ, eram cum eo cuncta componens. Et in eodem : Delectabar cum eo, per ſingulos dies, ludens in orbem terrarũ : *Et ſciebat, quod id placitum eſſet oculis tuis*, ſc. quoad conſilia: *Oculis tuis*, ſcilicet intellectus, & affectus tui, id eſt, miſericordiæ, & veritatis tuæ. In omni enim opere Dei miſericordia, & veritas. Inuenit gratiam coram oculis Domini, ſecundum aliam tranſlationem: *Et quod directum*. Gloſſa. id eſt, rectum, & iuſtum. *In præceptis tuis*. In Pſalmo: Iuſtitiæ Dei rectæ lætificantes corda. *Mitte illam*, hic oſtendit finem petitionis, id eſt, ad quid ſapiẽtiam quæſierit, & primo petit ſapientiam ad ſciendum, & faciẽdum Dei voluntatem : Secundo oſtendit, quod videlicet ad talis finis adeptionem : *Scit enim*, dicit ergo : *Mitte illam*, ſcil. ſapientiã, &c. Notandum quod duplex eſt miſſio ſapientiæ, ſcilicet vna viſibilis in carnem, de qua : Quem pater ſanctificauit, & miſit in mundum : alia in mentem, quam petit hic. *De cœlis ſanctis tuis*, id eſt, de te ipſo, qui cœlum, & omnia contines. In Pſalmo. A ſummo cœlo egreſſio eius. Item Quæ deſurſum eſt ſapientia: primum quidem pudica eſt, &c. Dicit autem. *De cœlis*, pluraliter propter multitudiné contentorũ, & effectuum in contẽtis, ſicut dicũtur dies ęternitatis pluraliter. Et egreſſus eius ſicut à principio dierũ æternitatis. *Et à ſede magnitudinis tuæ*. Gloſſa, à te ipſo, quia ſedes, & quiet° omnia gubernas. Ego quieſcam, & conſiderabo in loco meo

ſicut

Gen.1.a *Ioan.1.a* *Pſal.103.e* *Eccl.17.a* *Gen.1.d* *Gen.1.d* *Greg.in lib 1.Reg.cap. 2.poſt.med* *Pſal.118.a* *Pſal.34.b* *Iac.1.c* *Sap.7.d* *Iſa.66.a* *Rom.1.d* *Hier.6.d* *Iſa.8.d* *Pſalm.118.q* *3.Reg.10.a* *Galat.4.e* *Iſa.49.a* *Luc.1.d* *Pſalm.6.a* *Iob.14.b* *Rom.11.d* *Matth.16.b* *Sap.1.a*

Hier.4.f *Sap.13.a* *1.Cor.15.b* *1.Cor.13.a* *Pſalm.2.b* *Ioan.1.b* *2.Reg.1.f* *1.Paral.29.a* *Exod.25.d* *1.Cor.1.d* *Pſalm.103.c* *Prou.8.d* *Eccl 42.a* *Pſalm.18.* *Ioan.10.d* *Pſalm.18.b* *Iac.3.d* *Mich.5.a* *Iſa.18.b*

Digitized by Google

sicut lux meridiana clara est. Et notandum, quod sapiẽtia increata, quandoque dicitur esse in sinu patris, vt: A
Ioan. 1. e Vnigenitus, qui est in sinu patris, enarrauit nobis. Aliquando gigni ex vtero. In Psalmo: Ante luciferũ genui
Psal. 109. a te. Aliquando ex ore patris procedere. Ego ex ore Altissimi prodij primogenita ante omnem creaturã. Aliquando de cœlo menti, vt hic: Aliquando sedere in
Eccl. 24. a sanctis animabus. Vnde supra eodem. *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam*, &c. Primum propter occultationem, secundum propter consubstantialitatem, tertium propter manifestationem, quartum propter illuminationem, quintum propter tranquillitatem: *Vt mecum sit*, scilicet intus in animæ essentia, & per gratiã inhabitando, & informando. In Iacob inhabita, &c.
Eccl. 24. a *Et mecum laboret*, motiuam animæ potentiam ad opus
Eccl. 51. b perficiendum. Memoratus sum misericordiæ tuæ Domine, & cooperationis, quæ à sæculo sunt: *Vt sciam*, B
Psal. 142. a id est, vt scire me facias, meæ animæ potentiam cognitiuam illustrando: *Quid acceptum sit coram te*, vel apud te. In Psalmo: Doce me facere voluntatem tuam: *Scit enim omnia illa*, omnia scilicet ad scientiam
Sap. 7. d rationis pertinentia, sicut sunt inferiora, *& intelligit omnia*, scilicet pertinentia ad intelligentiam intellectus, vt sunt superiora, supra: Omnia prospiciens.
Sap. 8. b *Et deducet me in operibus meis sobrie*, Glossa, ne offendam dirigendo in opere bono. Supra: Sobrietatem
Psal. 126. a docet, &c. *Et custodiet me in sua potentia.* Glossa, ab aduersariis protegendo. In Psalmo: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Item: Ecce non dormitabit, neque dormiet, &c. *Et erunt accepta opera mea.* Glossa, coram Deo, tanquam facta pure ex amore suo: *Et disponam populum tuum iuste*, scilicet recte subditos gu-
Sap. 8. c bernando. Vnde supra: Disponam populos, & nationes: *Et dignus ero sedium patris mei*, ipsum imitando: *Sedium*, dicit pluraliter, quia sedes præsentis regni, secun-
Prou. 8. b dum illud: Per me reges regnant: Et futuri, Vnde Glossa, remuneratione cœlestis regni. *Quis enim hominum*, &c. Hic ostendit finis difficultatem, primo ostendens, quod Dei voluntas sine sapientia sciri non potest, secundo quod solum per eam sciri potest: *Sensum autem tuum*, quod sine illa sciri non possit: ostendit primo ex diuini sensus profunditate: Secundo ex sensus humani imperfectione: *Cogitationes enim.* Tertio ex rerum sensibilium comparatione ibi: *Et difficile æstimamus*, &c. Bene dixi, *Mitte illam*, &c. *Quis enim hominum*, scilicet purus homo. *Poterit scire*, scilicet sine sapientia D
Isa. 4. d tua: *Consilium Dei*, quod est in præuidendo, & disponendo fienda. Quis audiuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? *Aut quis poterit cogitare*, id est,
Rom. 11. d cogitando nosse, *Qui velit Deus*, scilicet operando præuisa? quasi dicat nullus, vnde: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, &c. *Cogitationes enim mortalium*, scilicet quandiu sumus in statu mortalitatis: *Timidæ.* Glossa, id est, fragiles: & hoc quantum ad ea quæ sunt supra rationem: *Et incertæ prouidentiæ nostræ.* Glossa: quia anima mutabilis est, & caro corruptibilis & hoc quantum ad ea, quæ sunt sub ratione, & veri cogitatione. *Corpus quod corrumpitur*, id est, quod continuæ corruptioni subiacet, propter quod putredini cõparatur. Homo putredo, & filius hominis vermis: *Ag-*
Iob 25. b *grauat animam*, scilicet affectum eius à cœlestibus re- E
Galat. 5. c trahendo. Caro concupiscit aduersus spiritum. *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam.* Notandum quod
Iob. 14. a corpus animam peccato originali maculat. Quis potest facere mundum de immundo cõceptum semine? Item
Rom. 7. c necessitati peccati venialis obligat. Quod odi malum
Gen. 8. d illud facio. Item ad peccatum mortale inclinat. Proni sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona
Sap. 2. b sunt ab adolescentia. Item, intellectum à contemplatione veritatis obnubilat, supra: Vmbræ transitus tempus nostrum. Vmbræ scilicet interpositione corporis opaci inter animam, & solẽ iustitiæ. Item affectum ab amore cœlestium retardat, vt hic: Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Item, potentias motiuas à bono impedit, & ligat? In Psalmo: Educ de custodia, vel
Psal. 141. d de carcere animam meam. Item; Non quod volo bo-
Rom. 7. c num hoc ago. Item, spiritu continuum bellum susci-
Galat. 5. e tat. Caro concupiscit aduersus spiritum. Item, cura
Matth. 6. d sui spiritum sollicitat, cõtra quod: Nolite solliciti esse, &c. Item, suis molestiis animam perturbat. Angustiæ
Dan. 13. a mihi sunt vndique. Item, sui mutabilitate eius quietem turbat, & variat. Et nunquam in eodem st tu per-
Iob 14. a manet: *& terrena inhabitatio deprimit*, id est, deorsũ premit à contemplatione æternorum retrahendo, id est, ad terrena inclinando: *Sensum*, id est, intellectum humanũ.
Gen. 8. d Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt in ma-
Rom 7. d lum ab adolescentia. Ideo: Infelix, &c. *Sensum*, inquam, *Multa cogitantem*, id est, temporalia, quæ multa sunt,
Luc. 10. g non æterna, quæ vnum sunt, secundum illud: Turbaris erga plurima. Porro vnum est necessarium. *Et difficile*, &c. quasi dicat: Et hoc patet: quia, *difficile æstimamus* id est, æstimatione non certitudinaliter cognoscimus.
Eccl. 1. b Cunctæ res difficiles: *Quæ in terra sunt* id est, sensibilia inferiora, *& quæ in prospectu sunt*, id est, in aperto, sicut naturæ rerum sensibilium superiorum. *Inuenimus*
Eccl. 8. d *cum labore*: Est homo, qui diebus, ac noctibus somnum non capit oculis: & intellexi, quod omnium ope-
Arist. lib. 2. Meta. tex. rum Dei nullam possit homo inuenire rationem. Philosophus: Sicut se habet oculus noctuæ ad lucem solis sic intellectus noster ad manifestissima naturæ. *Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit?* cum sint tam remo- C
Eccl. 3. c ta à nobis. Altiora te ne quæsieris. Deus in cælo, & tu
Eccl. 5. a super terram: Idcirco pauci sint sermones tui. *Sensum autem tuum*, &c. Hic ostendit, quod voluntas diuina potest solum sciri per sapientiam. Hic autem ostendit appropriando ei triplicem effectum, scilicet effectum instruendi intelligentiam, corrigendi culpam. *Et sit correcte*, sanandi naturam, ibi: *Nam per sapientiam*, &c. Sensum autem tuum, id est, consilium: & volũtatem: *Quis sciet?* quasi dicat nullus. *Nisi tu dederis sapiẽtiam*, illu-
Eccl. 1. b minantem intellectum. Secundum datum suum præbet
Iac. 1. a illam diligentibus se. Dat omnibus affluenter. Dat sa-
Dan. 1. a pientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. *Et miseris Spiritum sanctum tuum*, inflammantem affectum: quasi dicat, nullus. Sicut enim homo nõ
1. Cor. 2. c scit ea, quæ sunt hominis, nisi spece hominis, quæ est D in illo, vt habetur. Sic nec ea, quæ Dei sunt, nisi Deus & cui voluerit reuelare, *de altissimis*, id est, de te, qui altissimus es, & de filio, qui altissimus est: & vos duo altissimi, adiectiue, non substantiue: *Vt sic*, scilicet per donum sapientiæ, & spiritus, scilicet remissionem: *Correcte sint semitæ*, id est, operationes: *Eorum, qui in terris sunt*, id est, hominum. & hoc per reuocationem à malo,
Ioan. 16. d Ille arguet mundum de peccato. Et bene dicit. *Semitæ eorum, qui in terris sunt*, id est, peccantium, corrigi non possunt. *Et qui tibi placent didicerint homines*, per informationem in bono. Spiritus paraclitus, &c. Docebit
Ioan. 14. d vos omnia. *Nam per sapientiam*, &c. bene dixi. *Et sic correcte sunt*, &c. *Nam per sapientiam sanati sunt*, scilicet à
Eccl. 24. d prauitate intellectus, & corruptione affectus. Ego quasi fluuius Dorix, quod interpretatur medicamentum generationis. *Quicunque placuerunt tibi Domine à principio*
Sap. 16. b *Psal. 106. b* *Prou. 3. c* scilicet mundi, secundum Glossam. Infra: Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, &c. In Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos. Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam. Hinc est, quod canes spirituales, id est, sapientiæ doctores, & prædicatores habent linguas medicinales: & dicit, omnes,
Aug. lib 18. de Ciu. Dei cap. 47. to. 5. quia secundum Augustinum eadem fides Mediatoris, quæ saluauit antiquos, saluat & nos.

Digitized by Google

CAPVT DECIMVM.

HÆC illum, qui primus formatus eſt à Deo, pater orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo, & dedit illi virtutẽ continendi omnia. Ab hac, vt receſſit iniuſtus in ira ſua per iram homicidij fraternitas deperiit. Propter quod cum aqua deleret terram, ſanauit iterum ſapientia, per contemptibile lignum iuſtum gubernans. Hæc & in conſenſu ſuperbiæ, cum ſe nationes extuliſſent, ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſine querela Deo, & in filijs miſericordiam fortem cuſtodiuit. Hæc iuſtum à pereuntibus impijs liberauit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim: quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis. Sapientiam enim prætereuntes non tantũ in hoc lapſi ſunt, vt ignorarẽt bona, ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriã, vt in his, quæ peccauerunt, nec latere potuiſſent. Sapientia autẽ hos, qui ſe obſeruant, à doloribus liberauit. Hæc autem profugum iræ fratris iuſtũ deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnũ Dei, & dedit illi ſcientiã ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honeſtũ fecit illum. Cuſtodiuit illum ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum & certamẽ forte dedit illi, vt vinceret, & ſciret quoniã omnium potẽtior eſt ſapiẽtia. Hæc venditum iuſtum non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum: deſcenditq; cum illo in foueã, & in vinculis nõ dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiã aduerſus eos, qui eum, deprimebant: & mendaces oſtendit, qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam. Hæc populum iuſtum, & ſemẽ ſine querela liberauit à nationibus, quæ illum deprimebant. Intrauit in animã ſerui Dei, & ſtetit contra reges horrendos in portẽtis, & ſignis. Et reddidit iuſtis mercedẽ laborum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarũ per noctẽ, & trãſtulit illos per mare rubrum, & trãſuexit illos per aquã nimiã. Inimicos autẽ illorum demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum, & decãtauerunt, Domine, nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter, quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas.

EXPOSITIO IN CAP. X.

HÆc illum, &c.] In præcedentibus monuit ſpecialiter rectores ad acquirendum ſapientiam, & hoc per rationes ſumptas ex periculo officij eorũ, quos monet, ſc. capite ſexto. Secundo per rationes ſumptas ab eius exemplo, qui monet, ſeptimo, octauo, 9. ca. Hic tertio hortatur eos, ad hanc eandẽ per rationes ſumptas à multis effectibus & beneficiis ſapientiæ. Eſt autem ſapientia benefica, & ſapientes, ſcil. amicos ſuos promouendo, & inſipientes aduerſarios ſapientiã puniẽdo. Et primo agit de beneficiis pertinẽtibus ad amicorum Dei promotionẽ, ſc. in capite iſto. Secundo de pertinentibus principaliter ad aduerſariorum punitionem, ſc. capite vndecimo: & deinceps. In prima, primo determinat beneficia, collata ſingularibus perſonis. Secũdo beneficia exhibita vni populo: *Hæc populum iuſtum* In prima oſtendit beneficia ſapiẽtiæ in ſex ſingularibus perſonis patriarcharũ antiquorũ. Primo in perſona Adę, cum dicit: *Hæc illum, qui primus*. &c. Secundo in perſona Noë, ibi: *Ab hac vt receſſit*, Tertio in perſona Abrahæ, *Hæc, & in conſenſu ſuperbiæ*, Quarto in perſona Lot. *Hæc iuſtum à pœnitentibus*, Quinto in perſona Iacob: *Hæc autem profugum*. &c. Sexto in perſona Ioſeph: *Hæc venditum iuſtum*. In prima Adæ oſtendit beneficiũ, primo gratiæ, ſecundo naturæ: *Et eduxit*, &c. *Hæc illum* bene dixi, quod per ſapientiam *Sanati ſunt omnes*, quod patet per exempla: *Hæc enim*, ſc. ſapientia *Illum*, ſc. Adã: *Qui primus*, omnium hominum, *Formatus eſt à Deo*, ſc. immediate: Manus tuæ fecerunt, &c. *Pater orbis terrarum*, id eſt, totius generis humani futurus. Nunquid nõ vnus eſt, pater omniũ veſtrũ? *Cum eſſet ſolus creatus*, ſc. ante formationẽ mulieris: Formauit igitur Deus hominem de limo terræ: *Et creatus*, ex parte animæ: Creauit Deus ad imaginem & ſimilitudiem ſuam, &c. *Cum ſolus*, inquam, *creatus eſſet cuſtodiuit*, ſcilicet à peccato in terreſtri paradiſo in ſtatu innocentiæ. Poſuit enim eũ in paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret illum. *Et eduxit illum*,, ſcilicet iam facta muliere, effectum transgreſſorem: *A dilecto ſuo*, ſcilicet per immiſſionem pœnitentię & remiſſionem culpæ. Et notãdum, quod hic habetur expreſſius de pœnitentia Adæ, quam alibi: *Et eduxit illum de limo terræ*, ſcilicet ex parte corporis. Deus de

Iob. 10. b *Mal. 2. b* *Gen. 2. b* *Gen. 1. d* *Gen. 2. b* *Gen. 3. d* *Eccl. 17. a*

A terra creauit hominem: *Et dedit illi virtutem*, id eſt, poſtatem continendi omnia, & dominandi omnibus, & hoc ex parte animæ, ſcilicet per rationem, ſecundum illud: Dominamini piſcibus maris. Item in Pſalmo. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. *Abraha*. &c. Hic oſtẽdit beneficium ſapientiæ ſpecialiter factum ipſi Noë, & iis, qui cum eo fuerunt in arca, quando liberauit ipsũ à diluuio, & malos perdidit. Et primo tangit primam cauſam perditionis malorum. Secundo primam cauſam liberationis bonorum, ibi: *Propter quod*, &c. Dicit ergo, *Ab hac*, ſc. ſapientia *vt receſſit*, &c. Sapientiã atq; doctrinam ſtulti deſpiciunt, per hoc enim, quod receditur à ſapientia, receditur è Deo, ſupra: Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo. *Iniuſtus*, ſcilicet Caïm, qui ſcilicet iniuſtus Antonomaſtice, quia caput fuit & B exemplar iniuſtorum: *In ira ſua*, qua ſcilicet iratus eſt contra fratrem ſuum Abel: Quare natus es, &c. *Per iram homicidij*, id eſt, quę ira fuit homicidiũ ſpirituale, ſecundum illud: Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, vel tranſitiue vt ſit ſenſus: *Per iram homicidij*, id eſt, per irã quæ fuit cauſa homicidij corporalis, vnde: Conſurrexit Caïm contra Abel fratrem ſuum, & interfecit eum. *Fraternitas deperiit*, id eſt, ſocietas fraternitatis. Abel corporaliter mortuo: & Caïm ſpiritualiter: *Propter quod*. &c. ſcilicet peccatũ, illud enim peccatũ, fuit prima cauſa corruptionis poſteritatis Caïm, à qua deriuata eſt corruptio vſque in magnam partem poſteritatis, Seth. Et impletum eſt illud: Omnis caro corruperat viã ſuam: *Cum aqua deleret terram*. delendo ſcilicet hominem, quem creauit, à facie terræ: perierunt enim omnes C qui ſcripti erant in terra, ſcilicet mali, de quibus: Recedentes à te, in terra ſcribentur. Delendo etiam omnem carnem in terra viuentium, ſecundum illud: Conſumpta eſt omnis caro, quæ mouebatur in terra: *Sanauit iterum*, ſcilicet mundum, ſicut ſcilicet prius ſanauerat Adam, *Sanauit*, inquam mundum, ſcilicet ipſum à malis hominibus purgando: *Per contemptibile lignum*, id eſt, per arcam contemptibilem, immundam, & cõtemptam ab illis, qui eam fruſtra ædificari credebãt, *Iuſtum*, ſcilicet Noe, de quo: Noë vir iuſtus, &c. *Gubernans*, ſcilicet aquarum inundationes, ipsũ à ſubmerſione liberãdo. Octauũ Noë iuſtitiæ præconem cuſtodiuit, mundo diluuium inducens. Lignum autem illud

Gen. 1. d *Pſal. 8. b* *Prou. 1. a* *Sap. 1. a* *Gen. 4. b* *1. Ioan. 3. c* *Gen. 4. b* *Gen. 6. b* *Hier. 17. b* *Gen. 7. d* *Gen. 6. b* *2. Pet. 2. a*

ſignabat

signabat crucem, quia contemptibilis est infidelibus, licet fidelibus sit venerabilis, vnde: Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, &c. Itē: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum. *Hæc & in consensu*, &c. Hic tangit beneficium sapientiæ collatū in personā Abrahæ: Primo quo ad se: Secundo in sua posteritate, *Et in filiis*, & cetera, dicit ergo, *Hæc*, scilicet sapientia & etiam: *Cum se nationes*, id est illius temporis homines in vitio natiuitatis perdurantes: *Extulissent*, id est, extra mensuram suam elatione cordis, & conatu operis tulissent: contra quod dicitur in Psalmo: Domine non est exaltatum cor meum; &c. *In consensu superbiæ*, id est, ex superbia veniente, quo scilicet consensu, vel qua superbia voluerunt turrim ædificare pertingētem vsque ad cœlum, & nomen suum celebrare: quorum vtrumque superbia fuit. *Cum se*, inquam, *Nationes extulissent*, &c. *Sciuit*, scilicet sapientia approbando, & eligendo, & à malis separando. Nouit Dominus, quæ sunt eius: econtra malis dicitur, Nunquam noui vos: *Iustum*, scilicet Abrahā, qui iustus dicitur Antonomastice: *Et conseruauit sine querela Deo*, in medio prauæ & peruersæ nationis, quod fuit difficile: Erant ambo sine querela. *Et in filiis*, id est, posteris: *Misericordiam fortē custodiuit*, scilicet eos ex misericordiæ suæ multitudine & fortiter ab aduersariis defendendo: & tandem eis terram promissionis conferendo, sicut promiserat: *Hec iustum à pereuntibus*, Hic ostendit beneficium sapientiæ collatum in persona Lot de subuersione Sodomæ, liberati: & primo tangit Lot liberationem. Secundo aliorum punitionem: *Descendente*, &c. Tertio punitionis æquitatem: *Sapientia autem.*] *Hæc*, scilicet sapiētia: *Iustum*, scilicet Lot, vt dicit Glossa. Item dicitur de ipso: Aspectu, & auditu, iustus erat, *A pereuntibus impiis*, scilicet de consortio impiorum pereuntium, id est Sodomitarum, *Liberauit*, & à consortio culpæ, secundum illud: Iustum Lot, oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit, & à consortio pœnę. De vtraque liberatione habetur in Genesi. *Descendente igne*, de cœlo non de terra, immisso: Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrham, sulphur, & ignē &c. *In Pentapolim*, Glossa, id est, in regionem, scilicet quinque ciuitatum, scilicet Sodomam, Gomorrham, Segor, Seboïm, & Adamam. *Quibus*, scilicet pereuntibus. *Iniestimonium nequitiæ*, ardentis, scilicet & fœtentis luxuriæ: *Fumigabunda*, id est, de se fumum emittens. Vnde in psalmo: Ascendit fumus in ira eius *Constat deserta terra*, scilicet à plantis, & arboribus: Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni combusta est. Item: Terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea: *Et in certo*, scilicet determinato tempore: *Fructus habentes arbores*, inutiles vt dicitur: quia referuntur poma ibi nasci exterius setosa, intus cinerea & fauillosa Glossa ostendunt, quod sine fructu pœnitentiæ damnatæ animæ in inferno ardebūt in æternum: *Figmentum*, id est, statua: *Salis*, ad condendum omnes audientes sale sapientiæ, contra putredinem carnalis concupiscentiæ, vel insipientiæ: *Figmentum*, dico: *Stans memoria*, id est, recordatio. Memores estote vxoris Loth: quæ retro respexit, nolens credere Angelo prohibenti, vt patet. Notandum autem, quod terra deserta testificatur eorum ad bona opera inutilitatem: fumus, eorum à carnali concupiscentia excæcationem: fructus inutiles, eorum malam conuersationem: statua salis, eorum per carnalem concupiscentiam defluxum, & concupiscentiæ putredinem: *Sapientiam enim*, &c. quasi dicat: Et merito sic puniti sunt. *Sapientiam enim prætereuntes*, id est, abiicientes Sodomitæ, & ideo infelices, vnde supra. Sapientiam & disciplinam, qui abiicit, infelix est: ideo etiam perierunt, secundum illud: Quia non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. Nec tantum perierunt, quia sapientiam prætermerunt, sed & suę insipientiæ memoriam reliquerunt. Et hoc est, quod subdit: *Non tanquam*, &c.] *Sapientiam*, inquam prætereuntes: *Non tantum in hoc lapsi sunt, vt ignorarent*, ignorantia scilicet, de qua: Si quis ignorat, ignorabitur: *Bona*, scilicet pertinentia ad vitam, & salutem propriā: *Sed insipientiæ suæ*, quia comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis: *Reliquerunt hominibus memoriam*, quoad malam famam: ita videlicet: *Vt in iis, quæ peccauerint*, id est, vt in iis peccatis, quę fecerint *Nec latere potuissent*, quia noluerunt latere. Sed publice peccauerunt, Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Et ideo, Dominus peccata eorum, toto mūdo voluit publicari per publicum supplicium. Latet peccatum, peccandi calliditate: Tu fecisti absconditē, ego vero faciam verbum illud in conspectu omnis Israel. Sanctitatis simulatione: Similes estis sepulchris dealbatis. &c. Dignitatis, vel prælationis auctoritate, secundum illud Gregorij: Nullus in Ecclesia amplius nocet, quam qui peruerse agens, nomen vel ordinē sanctitatis habet, hunc quippe redarguere nemo præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis honoratur. *Sapientia autem*, quasi dicat, sicut illi iniusti puniti sunt propter contemptum sapientiæ: *Autem*, pro, sed econtrario: *Sapientia hos, qui se*, scilicet sapientiam: *Obseruans* id est, diligenter corde, ore, & opere seruant: *A doloribus liberauit*, scilicet pœnarū æternarū, de quibus: In doloribus dormietis, Item: Circumdederunt me dolores mortis. *Hæc autem profugum*, &c. hic tangit multiplex beneficium sapientiæ factum in persona Iacob: quorū primum fuit eius promotio in bono, secundum, conseruatio eius à malo, *In fraude circumuenientium*, eū: tertium, adiutorium in triumpho, *Et certamen. Hæc*, scil. sapientia: *Profugum iræ fratris*, scilicet fugientem, & declinantem ab ira fratris; siue à fratre suo irato: Ecce frater tuus minatur, vt occidat te. Nunc ergo fili mi, audi vocem meam, & consurgens fuge ad Laban fratrē meum: *Iustum*, scil. Iacob, secundum illud: Respōdebit mihi cras iustitia mea: *Deduxit per vias rectas*. Glossa, per Mesopotamiā Dominus solus dux eius fuit: *Rectas*, dicit: quia recta est semita Dei, vt habetur in Isaïa *Et ostendit illi*, scilicet omnia per imaginariam visionē: *Regnum Dei*, quia vidit scalam pertingentem vsque ad cœlum: Diabolus vero ostendit regnum mundi, vnde; Ostendit illi omnia regna mundi; *Et dedit illi scientiam sanctorum*, id est, intelligentiam sacrarum rerum; quia, Intelligētia opus est in visione, vt habetur in Daniele, rerū, inquam sacrarum, quas viderat, dedit ei intelligentiā, id est, vt intelligeret quid significet scala, quam viderat; & ascensus, & descensus angelorum; scala namque est obedientia per quam ascendunt angeli ad Deo assistendum, & descendunt ad nobis ministrandū. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. *Honestauit illum* Glossa, id est, ditauit, secundum illud; Facile est in oculis Domini subito honestare pauperem, & loquitur secundum humanā cōsuetudinem, quæ diuites solet reputare honestas personas; *In laboribus*, id est propter labores suos, non per iustitiā & rapinā, sicut multi se ditāt. Sed tales diuitiæ in nō honestāt, nec beatificāt, sed propriij labores, siue diuitiæ acquisitæ ex iustis laboribus; Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, &c. *Et compleuit*, id est, ad optatum finem perduxit, scilicet ipsum reducendo ad patrem suum in terra Chanaam; *Labores illius* Glossa; quos in pascendis ouibus sustinuit, de quibus dicitur; Die, noctuq; æstu vrebar & gelu; *Hæc profugū*, &c. Ab hoc loco vsque ibi; *In fraude circumuenientiū*: tangitur beneficium, quod Dominus facit sanctis suis quorum primum est iustificatio in principio suæ conuersionis. Quos vocauit, illos, & iustificauit. Et hoc tangitur cum dicit; *Iustum*, secundum, est deductio in profectu conuersationis; *Deduxit*, &c. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Tertium est ostensio regni in gratia, vel in secreto contēplationis; *Ostēdit*, Ostendam tibi omne bonum. Quartum, institutio

1.Cor.1.e
Ibidem.d
Psal.130.a
Gen.11.a
2.Tim.2.e
Matth.7.c
Luc.1.a
Gen.13.e
Gen.15.d
Gen.17.b
2.Pet.2.b
Ibidem.
Gen.19.e
Ibidem.e
Psal.17.d
Iob 28.b
Psal.106.d
Luc.17.f
Gen.19.e
Sap.3.e
Baruc.2.d
1.Cor.14.g
Psal.48.c
Isaïæ 3.b
2.Reg.12.e
Matth.24.d
Isa.50.d
Psal.77.a
Gen.27.g
Gen.30.b
Deut.32.e
Isa.26.e
Gen.28.b
Matth.4.d
Dan.10.a
Dan.7.e
Eccl.11.c
Psal.127.a
Gen.31.c
Rom.8.b
Psal.142.c
Exod.33.d

in agnitione diuinæ voluntatis: *Et dedit illi ſcientiam ſanctorum*, Beati ſumus Iſrael: quia, quæ Deo placẽt, nobis manifeſta ſunt. Quintum, eſt honeſtatio, id eſt, ditatio in abundantia meriti & virtutis: *Honeſtauit* &c. Ingredieris in abũdãtia ſepulchrũ, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo. Sextum, completio in præmio: *Et compleuit*. &c. Cõſummatus eſt in breui, expleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius. Item: Bonorum laborum glorioſus eſt fructus: *In fraude conuenientium*, id eſt, conuenire eum volentium, ſcil. Laban & filiorum eius, vt dicit Gloſſa, *Illi aſſunt*, ſcilicet cuſtodiendo eum, ne deciperetur, vel damnificaretur. Tulit Iacob omnia, quæ fuerũt patris noſtri, & de illis facultatibus ditatus, factus eſt inclytus. *Cuſtodiuit illũ, ab inimicis*, ſcilicet à Laban & eius filiis ipsũ perſequẽtibus. & ſpoliare ipſum volentibus: Niſi Deus patris mei aſſiſteret mihi, forſitan me vacuũ reliquiſſes: *& à ſeductoribus tutauit illum*, ſcilicet ab Eſaũ, & ſuis, qui forte intendebant eum capere, quando veniebant in occurſũ eius. Sed Dominus immutauit cor Eſaũ per oblationẽ munerum, quę præmiſit ei Iacob, vt patet in Geneſi. *Et certamen, forte dedit illi*, Gloſſa exponit hoc de certamine contra Laban, & filios eius, vel contra Eſaũ. Vel verius poteſt intelligi de certamine, quo luctatus eſt cũ Angelo, cum Angelo, inquã fortiori ſe. Nã ſi Angelus malus ita fortis eſt, quod non eſt poteſtas ſuper terram, quæ ei comparetur, vt habetur apud Iob, quanto magis angelus bonus: *vt vinceret*, ſcilicet ipſum certamen: In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, & inualuit, &c. *vt vinceret*, inquam, & ſic, ſcilicet victoriã obtinendo, per ſapientiam ſcilicet: *Quoniam potentior omnium eſt ſapientia*, quia potens eſt liberare à quocũq; homine malo, vnde: Si contra Deum fortis fuiſti, quanto magis contra homines præualebis? *Hæc vendidit iuſtum*, hic oſtendit beneficiũ factum in perſona Ioſeph, & primo in eius liberatione: ſecundo, in liberati ſublimatione, *Donec afferret hæc*, ſapientia ſcilicet, *Iuſtum* id eſt Ioſeph: pro iuſtitia enim fratrum ſuorũ crimina accuſabat apud patrẽ ſuũ. Accuſauit fratres ſuos apud patrẽ crimine peſſimo, *Venantum*, ſcilicet à fratribus ſuis, quia eũ vendiderunt tranſeuntibus Iſmaelitis: *Non dereliquit*, ſcil. ab ipſo recedẽdo. Non derelinquet Dominus ſanctos ſuos in æternũ. *Sed à peccatoribus liberauit eũ*, ab vxore Phutifaris & ſeruis eius cum accuſaretur de adulterio. *Deſcenditq; cum illo in foueam*, Gloſſa, carceris: traditus enim fuit in carcere, in quo vincti regis cuſtodiebantur, vbi cũ illo ſapiẽtia deſcendit, quod patuit, quia gratiã principis ei dedit: *Et in vinculis*, carceris. *Non dereliquit eum*, quia per ſapientẽ ſomniorũ interpretationẽ à vinculis liberauit eum. *Donec afferret illi ſceptrum regni*, id eſt, principatũ totius Ægypti poſt Pharaonẽ, vnde: Tu eris ſuper domũ meam. *Et potentiã* ſcilicet iudicandi vel vindicandi ſe, ſi voluiſſet. *Aduerſus eos, qui eum deprimebant*, id eſt, cõtra fratres ſuos, qui eũ depreſſerant, quibus terrorẽ magnũ incuſſit, vt patet in Geneſi. *Et mendaces oſtendit, qui maculauerunt eũ*, ſcilicet macula infamiæ, vxorem ſcilicet Phutifaris, & ſeruo eius. Prius oſtendens vos fabricatores mendacij & cultores peruerſorum dogmatum. Nam per eius diuinam exaltationem oſtenſum fuit, & creditum totum eſſe mendacium. ipſa etiãm maliere poſtea forte hæc recognoſcendi. De hac macula infamiæ: Poſuiſti maculam in gloria tua: *Et dedit illi claritatem æternam*, ſcilicet perpetuæ famæ ſecundum illud: In memoria æterna erit iuſtus: vel æternæ gloriæ, quando ſcilicet Chriſtus cum cæteris patribus de inferno in gloriam induxit, Aſcendens in altum captiuam duxiſti captiuitatem. Notandum autem, quod in prædictis ſex perſonis tanguntur ſex modi, quibus ſapiẽtia liberat ſanctos, ſecũdum illud: In ſex tribulationibus, & in ſeptima nõ tãgette malũ. Liberat enim à tentatione hoſtis, vt Adam. A tentatione corruptionis fomitis, vt Noe cęteris pereuntibus propter corruptionem carnis. Item à tẽtatione ſuperbiæ & elationis interioris, vt Abraham à gigantũ ſuperbia imitanda vel ſuperbiæ imitatione: Item à tentatione, exteriore, ſcil. praui exempli & corruptæ conuerſationis, vt Lot. Item à tẽtatione humanæ fraudis & circũuentionis, vt Iacob. Item à tentatione mũdanæ aduerſitatis vt Ioſeph. Item notandum, quod tres ſunt hoſtes noſtri, ſcilicet diabolus, caro, & mundus ſignificati per tres hoſtes Salomonis, de quibus in libro Regum. Tentatio vero dæmonis, duplex eſt, ſcil. exterior & viſibilis, interior & inuiſibilis. Liberatio à prima ſignificatur in liberatione Adæ. A ſecunda in liberatione Abrahæ. Carnis vero tentatio duplex, ſcilicet ſecundũ naturam & cõtra naturam. Liberatio à prima, ſignificata fuit in liberatione Noe. Secũda in liberatione Lot. Mundi vero tẽtatio duplex, ſcilicet per fraudulentiam, & per violentiam. Nã liberatio à prima ſignata eſt in liberatione Iacob. A ſecunda in liberatione Ioſeph. *Hæc populum iuſtum*, Poſtquam oſtendit beneficia ſapientiæ collata ſingularibus perſonis, hic oſtendit beneficium factum vni populo. Et primo tangitur beneficium generale: ſecũdo ſpeciale: *Intrauit*, &c. tertio gratiarum actio per vtroſque. *Ideo iuſti*, &c. *Hæc* ſcilicet ſapientia: *Populum iuſtum*, ſcilicet populum Iſraeliticum, per fidem iuſtificatum, ſecundum illud: Iuſtificati ex fide, vel, *Iuſtum*, per operationem boni: *Et ſemen ſiue querela*, ſcilicet per declinationem mali. *Semen*, ſcilicet Patriarcharum, vt dicit Gloſſa. Item: Filij ſanctorum ſumus: *Liberauit*, &c. huius liberationis præmiſit duplicem cauſam, ſcilicet populi bonitatem, cum dicit: *Populum iuſtum*: ſecundo patrum ſanctitatem, cum dicit: *Et ſemen ſine querela liberauit à nationibus*, id eſt, ab Ægyptiis, in vitio natiuitatis ſuæ permanentibus: *Quæ illum opprimebant*, id eſt, vexabant, ſcilicet in luto, & latere, & paleis, vt patet in Exodo. Et nota quod per hãc oppreſſionem, vel vexationem, poteſt intelligi vexatio diaboli, qua vexat ſeruos ſuos in operibus luti luxuriæ, & lateris auaritiæ, & palearum ſuperbiæ. Videns vidi afflictionem populi mei, &c. *Intrauit*, &c. hic tangit ſpecialia beneficia. Primo facta in Ægypto: Secundo poſt exitũ de Ægypto: *Et reddidit*. Tertio in ipſo exitu *Et tranſtulit*, &c. *Intrauit*, id eſt, ipſa ſapientia: *In animã ſerui Dei*, Gloſſa, id eſt, Moyſi: Per nationes in animas ſanctas ſe transfert. Item: Ego ero in ore tuo, & docebo te, quid loquaris: *Et ſtetit*, ſcilicet conſtanter, vnde: Stetit Moyſes coram Pharaone: *Stetit*, inquam: *Contra Reges horrendos*, Gloſſa, Pharaonem & alios principes: *In portentis*, id eſt, in maioribus miraculis: *Et ſignis*, minoribus, quæ fecit in Ægypto, vnde, Multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra Ægypti. Magnificauit eũ in conſpectu regum. Timebunt me reges horrendi: *Et reddit*, iuſtis Gloſſa, Iſraelitis: *Mercedem laborum ſuorum*, Gloſſa, terram promiſſionis, quam eis prius promiſerat. Semini tuo dabo terram hanc: *Et adduxit illos*, ſcilicet ad terram prædictam: *In via mirabili*, Gloſſa, per deſertum: In terra deſerta, inuia, & inaquoſa hæc autẽ via fuit mirabilis, quia nullo modo peruia tanto exercitui ſine multis miraculis. Vnde ſequitur: *Et fuit illis in velamento diei*, id eſt, æſtus diurni, ſcilicet per columnã nubis: *Et in luce ſtellarum nocte*, id eſt, loco lucis ſtellarum. Et hæc per columnam ignis, vt dicit Gloſſa; Nũquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem. Item? Creabit Dominus ſuper omnẽ locum montis Sion &c. nubem per diem, &c. *Et tranſtulit illos*, &c, ſcilicet in exitu de Ægypto; *Per mare rubrum*, Diuiſa eſt aqua, & ingreſſi ſunt filij per medium ſiccum maris. Dicitur autem, *Mare rubrum*, à colore, quẽ trahit, ex terra rubra adiacente. *Et tranſuexit illos per aquam nimiam*, ſcilicet ipſius maris; cuius aquæ erant eis muro à dextris & à ſiniſtris. Et nota, quod dicit per mare rubrum, quoad qualitatem; per aquam nimiam, quoad quantitatem; *Inimicos autem illos*, ſcilicet Ægyptios; *Demerſit in mare*, Currus Pharonis, & exercitum eius proiecit in mare. Item; Submerſi ſunt, quaſi plumbum, &c. *Et ab altitudine*, id eſt, profunditate infernorum id eſt ineffabilium afflictionũ, vt dicit Gloſſa; *Eduxit*

Baruc.4.a *Iob.5.d* *Sap.4.a* *Sap.3.d* *Gen.31.d* *Gen.31.c* *Gen.32.a* *Gen.31.a* *Gen.32.a* *Iob.41.c* *Oſea 12.a* *Gen.32.b* *Gen.37.a* *Ibidem.f* *Pſal.36.c* *Gen.39.d* *Ibid.* *Gen.41.e* *Ibidem.* *Gen.42.* *Iob 13.a* *Eccl.47.c* *Pſal.111.b* *Pſal.67.c* Sapientia quot modis liberet. *Iob.5.c* *3.Reg.11.* Tentatio dæmonis, carnis, & mundi. *Rom.5.a* *Tob.2.d* *Exod.1.* *Exod.3.d* *Sap.7.c* *Exod.4.c* *Exod.7.* *Exod.7.a* *Eccl.45.a* *Sap.8.c* *Gen.12.b* *Pſal.62.a* *Exod.13.c* *Iſa.4.b* *Exod.14.c* *Ibid.* *Exod.15.a* *Ibid.c*

xit illos,ſcilicet filios Iſraël in hoc,ſcilicet quod inimicos eorum, qui eos volebant illuc mittendo occidere,illuc tranſmiſit,vel proiecit. De altitudine ventris inferi, & à lingua coinquinata, & à verbo mendacij, *Ideo iuſti*,ſcilicet quia cum illis erat ſapientia:*Iuſti*,ſcil. filij Iſraël:*Tulerunt ſpolia filiorum*,Gloſſa,vaſa aurea, & argentea Ægyptiorũ,vt patet in Exodo.Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.Nota,quod non dicit abſtulerunt,quia de mandato ſuperioris ſcilicet Dei hæc fecerunt:& ideo furtum,vel rapinã non cõmiſerunt ſaltẽ illi, qui non cupiditate, ſed intentione obediendi, hæc fecerunt:*Et decantauerunt*,id eſt, deuote cantauerunt,ſcilicet poſt tranſitum maris rubri:*Domine nomen ſanctũ tuum*,Cãtemus Domino,&c.Dominus quaſi vir pugnator:omnipotens nomen eius. Sic autẽ:*Decantauerunt*,pro ſua liberatione:*Et victricẽ manum tuã*,id eſt, potentiam:*Laudauerunt pariter*,id eſt,ſimul,ſcilicet pro ſuorum aduerſariorum deiectione, vnde: Dextra tua Domine magnificata eſt in fortitudine. *Quoniam ſapiẽtia*,&c. quaſi dicat & merito decantauerunt & laudauerunt, &c. quoniam ſapientia eos, ſcilicet liberans, aperuit,ſcilicet in laudem nominis diuini:*Os mutorum*, prius præ timore obtumeſcentium. Viderũt filij Iſraël Ægyptios poſt ſe & timuerunt valde: *Et linguas infantium*,id eſt, fari nequeuntium, *Fecit diſertas*, id eſt, eloquentes fore, ad literam, linguas puerorũ Hebræorum,ſecundum illud:Ex ore infantium,&c.vel, *Infantium*, id eſt, imperitorum, loqui neſcientium ad modum infantium, ſecundum illud: Neſcio loqui, quia puer ergo ſum. Ego dabo vobis os,& ſapientiam:&c. Qui fecit os hominis? Gloſſa, ſine ſapientia Dei,humana mens nec cogitare aliquid, nec digne proferre poteſt. Ab ipſo ergo, & ſapientia, & eloquentia petenda eſt.

Ecclꝰ.51.a

Exod.12.g

Prou.13.d
Exod.15.a

Ibidem b

Exod.14.c

Pſal.8.a

Hier.1.a
Luc.21.c
Exod.3.c

CAPVT VNDECIMVM.

DIREXIT opera eorum in manibus Prophetæ ſancti. Iter fecerunt per deſerta,quæ non habitabantur:& in locis deſertis fixerunt caſas. Steterunt contra hoſtes,& de inimicis ſe vendicauerunt:Sitierunt,& inuocauerunt te,& data eſt illis aqua de petra altiſſima,& requies ſitis de lapide duro. Per qua enim pœnas paſsi ſunt inimici illorum,à defectione potus ſui in eis cũ abundarent filij Iſraël,lætati ſunt. Per hæc,cum illis deeſſent,bene cũ illis actum eſt. Nam profonte quidẽ ſempiterni fluminis,humanũ ſanguinem dediſti iniuſtis:Qui cum minuerentur in traductione infantiũ occiſorum,dediſti illis abundantẽ aquam inſperate:& oſtendens per ſitim,quæ tunc fuit quemadmodũ tuos exaltares,& aduerſarios illorum necares. Cum enim tentati ſunt,& quidẽ cum miſericordia diſciplinã accipientes,ſcierunt quemadmodũ cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquã pater monens,probaſti:illos autẽ tanquã durus rex interrogans,condemnaſti. Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur. Duplex enim illos acceperat tædium,& gemitus cum memoria præteritorum. Cum enim audirent per ſua tormenta,bene ſecum agi,commemorati ſunt Dominũ admirantes in finem exitus. Quem enim in expoſitione praua proiectũ deriſerunt,in finem euentus mirati ſunt:non ſimiliter iuſtis faciens:pro cogitationibus autẽ inſenſatis iniquitates illorũ. Quod quidã errantes colebant mutos ſerpẽtes, & beſtias ſuperuacuas,immiſiſti illis multitudinẽ mutorũ animalium in vindictam: vt ſcirent,quia per qua peccat quis,per hæc & torquetur. Non enim impoſsibilis erat omnipotẽs manus tua,quæ creauit orbẽ terrarũ,ex materia inuiſa,immittere illis multitudinẽ vrſorum,aut audaces leones, aut noui generis ira plenas,aut ignotas beſtias,aut vaporẽ igneũ ſpirantes,aut fumi odorẽ proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes:quarũ non ſolum læſura poterat illos exterminare,ſed aſpectus per timorẽ occidere. Sed & ſine his vno ſpiritu poterant occidi,perſecutionẽ paſsi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ:ſed omnia in mẽſura,& numero,& põdere diſpoſuiſti. Multũ enim valere tibi ſoli ſupererat ſemper:& virtuti brachij tui quis reſiſtet? Quoniã tanquã momentũ ſtateræ ſic eſt ante te orbis terrarũ, & tãquã gutta roris antelucani,quæ deſcendit in terrã. Sed miſereris omniũ,quia omnia potes,& diſſimulas peccata hominũ propter pœnitentiã. Diligis enim omnia,quæ ſũt,& nihil odiſti eorũ,quæ feciſti:nec enim odiens aliquid conſtituiſti,aut feciſti. Quo modo autem poſſet aliquid permanere,niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatũ non eſſet,conſeruaretur? Parcis autem omnibus,quoniã tua ſũt Domine,qui amas animas.

EXPOSITIO IN CAP. XI.

DIREXIT *opera eorum*.Hic agit de beneficiis pertinentibus ad aduerſariorum punitionem,& primo de pertinentibus ad punitionem per pœnas graviores ordinatas ad condemnationem,ſcilicet capite decimotertio. *Et deinceps*. In prima, primo agit principaliter de punitione Ægyptiorum, Iſraëlitas iniuſte deprimentium. Secundo de punitione Chananæorum, eorum terram iniuſte detinentium,ſcilicet capite duodecimo. In prima primò agit de punitione Ægyptiorum propter filiorum Iſrael depreſſionem iniuſtam. Secundò, propter idololatriam: *Quod quidam errantes* In prima primò oſtenditur erga filios Iſrael, quos detinere volebant, Dei miſericordia. Secundo, contra Ægyptios volentes iniuſte detinere eos, Dei iuſtitia: *Per quæ enim*.In prima primò tangitur Iſraëlitarum in via directio.Secundò impedimentorũ in via occurrentium expeditio,ſiue amouitio:*Steterunt*, Tertio, ipſorum in via refectio:*Sitierunt*. Dicit ergo:*Direxi*,quaſi dicat,non ſolum prædicta beneficia fecit ſapientia populo Iſraëlitico,ſed etiam:*Direxit opera illorum*.Gloſſa: A Iſraëlitarum poſt receſſum ſcilicet eorum de Ægypto, *in manibus*,id eſt,in poteſtate,& regimine:*Prophetæ ſancti*,Gloſſa,Moyſi,qui fuit Propheta, quoad doctrinam. Prophetam ſicut me,ſuſcitabit tibi Dominus.*Sanctus*, quoad vitam.Inueniſti gratiam coram me, hic eos docebat & regebat non ſolum,verbis,quia Propheta,ſed etiam exemplis,quia ſanctus,vt poſſit dici de eo illud: Fuit Propheta potens in opere, & ſermone. *Iter fecerunt*,Gloſſa, properantes ad terram promiſſionis: *Per deſerta*,id eſt,per plura loca derelicta, ſcilicet cultoribus: *Quæ non habitabantur*, ſcilicet ab incolis hominibus.Et hoc factum eſt,ſapientia dirigente eos per manum Moyſi,ſecundum illud:Deduxiſti populum tuum ſicut oues in manu Moyſi,& Aaron. Quod non recognouerunt multi, vnde:Non dixerunt vbi eſt Dominus, qui tranſduxit nos per deſertũ, per terram inhabitabilem & inuiam: *Et in locis deſertis fecerunt caſas*. Gloſſa, tabernacula,id eſt, pauperes domunculas, & dicuntur caſæ à cadendo,quia de facili cadere poſſunt. Similiter legitur de Abraham,quod habitauit in caſulis. Et hæc fecerunt per duas & quadraginta manſiones, quæ determinantur in numeris: *Steterunt contra*

Deut.18.c
Exod.33.d

Luc.24.c

B Pſal.76.d

Hier.2.a

Heb.11.b
Num.33.a
Exod.17.a

Digitized by Google

hoſtes, ſcilicet contra Amalechitas cum eis pugnando: Et contra Madianitas. *Et de inimicis* ſcilicet Amalechitis. *Se vendicauerunt*, ſcilicet triumphando, & eos occidendo, & hæc per orationem Moyſi, & eleuationem manuũ eius, vt patet in Exodo: *Sitierunt*, ſcilicet ex parte corporis, propter aquę penuriam: *Et inuocauerunt te*, ſcil. ex parte animæ. Et hæc per ſeipſos, vel per Moyſen, vnde: Domine Deus audi clamorem populi huius. Clamauerunt ad Dominum, cũ tribularentur: *Et data eſt eis aqua de petra altiſſima*, id eſt, de petra valde alta. Percuties petram, &c. Item: Loquimini ad petram, & illa dabit vobis aquas: *Et requies ſitis*, id eſt, ſedatio ſitis per potum aquæ: *Et de lapide duro*, repente: *Data eſt eis*, Percuſſit petram, & fluxerunt aquæ. Item: Egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ, ita, vt biberet populus & iumẽta: dicitur autem petra altiſſima, id eſt, valde alta, vel altiſſima ratione ſignificati, ſcilicet quia ſignificabat Chriſtum, vnde: Petra autem erat Chriſtus: de hac petra egrediuntur ſpirituales aquæ gratiarum. Qui biberit ex aqua, quã ego dabo illi &c. Itẽ: Si quis ſitit, veniat ad me & bibat: *Per quæ enim*, hic oſtenditur diuinę iuſtitiæ effectus contra Ægyptios, qui Iſraelitas detinere volebant. Et primo tangitur per defectum aquæ, Ægyptiorum punitio. Secũdo, congruentia pœnæ: *Nã pro fonte*. Tertio intentio punientis: *Qui cum minuerentur*. Quarto, grauitas punitionis: *Hæ quidem*, quinto, effectus impuniti: *Cum enim audirent, per quæ*, &c. Gloſſa memoratis beneficiis priori populo datis, narratur pœna inimicorum: *Per quæ enim*, &c. quaſi dicat. Iſraelitis data eſt aquarum abundantia, *enim* pro quia: per hæc, pœnas paſſi ſunt inimici illorũ, ſcilicet Ægyptij: *A defectione potus ſui*, ſcilicet tota aqua Ægypti verſa in ſãguinẽ, vt de ea non poſſent bibere, vt patet. *Et in eis cũ abundarent filij Iſraël* ſcilicet in aquis, quæ in terra Geſſen abundabunt. vel ſecundũ Gloſſam, quæ fluxerant de petra: *Lætati ſunt per hæc*, ſcilicet per aquas: *Cum illis deeſſent*, ſcilicet aquæ. Gloſſa Iſraelitis: *Bene cum illis actũ eſt* quia defectus ille per miraculum ſuppletus eſt. *Nã pro fonte*, &c. quaſi dicat, bene & cõgrue Ægyptiis defectus aquæ. Iſraelitis vero aquarum abundantia condonata eſt. *Nam pro fonte quidem*, certe: *Sempiterni fluminis*, id eſt, Nili à principio mundi cõtinue fluentis: eſt enim de fluminibus paradiſi: *Humanum ſanguinem*, id eſt ſpeciem humani ſanguinis: *Ineſtimabilis*, id eſt Ægyptiis, quoniam ſecundum Gloſſam, aquæ eorum in ſanguinem verſæ ſunt, vt patet in Exodo: *Qui ſcilicet*, filij Iſrael: *cum minuerẽtur in traductione infantium, occiſorum*, id eſt, propalatione & occiſione infantium, quę fiebat, ne populus multiplicaretur, ſed minueretur, vt patet in Exodo. *Dediſti illis*, ſcilicet filiis Iſrael. *Abundantiẽ aquã inſperate*, id eſt, ex improuiſo, quia in deſerto, & de petra fluente per miraculum in deſerto. Miraculum eſt opus arduum, & inſolitum ſupra ſpem, & facultatem exiſtẽs admirantis; *Humanũ ſanguinem*, &c. quaſi vellet dicere, ſecundũ Gloſſam. Ægyptiis pro aqua ſanguinẽ: Iſraelitis pro ſanguine puerorum effuſo aquam dedi-ti: *Oſtendens*, O Domine: *Per ſitim, quæ tunc fuit*, in Ægypto, Ægyptiis, & in deſerto Iſraelitis: *Quemadmodum tuos exaltares*, ſcilicet in futuro, cum Torrente voluptatis tuæ potabis eos. In hoc ſcilicet, quod tam mirabiliter potaſti eos in præſenti. *Et aduerſarios eorum necares*, Gloſſa, ſiti æterna: ſicut diuitem epulonem. Item: Ecce mei ſerui bibent, vos ſitietis. Vel ſecundum literam per hoc figurabantur Ægyptij in mari rubro necandi, & Iſraelitæ liberandi. *Cum enim tentati ſunt*, ſcilicet filij Iſraël in deſerto tẽtationibus multis, & plagis. Gloſſa, Iſraelitas peccãtes dignis plagis corripuit Deus & cõſolatus eſt. vnde ſequitur: *Et quidem*, id eſt, certe: *Cum miſericordia diſciplinam*, cum miſericordia conſolante diſciplinam corripientem: vel miſericordem, & leuem correptionem ſeu flagellationẽ pro culpis ſuis: & ideo ipſam abiicere non debuerunt: Fili mi diſciplinam Domini ne abiicias. Et: Quod ſi extra diſciplinam eſtis, adulteri eſtis, & nõ filij. *Senerunt*, ſcilicet per experimentum. *Quemadmodum cum ira*, id eſt, quam aſpere: quod timebat Propheta, dicens: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque, &c. *Indicati impij*, ſcilicet in præſenti: *Tormenta paterentur*, ſcilicet in futuro incomparabiliter grauiora: Pluet enim ſuper peccatores laqueos, &c. *Scierunt*, inquam, per experimentum, & in hoc, quod tam aſpere correcti ſunt: Si in viridi ligno hoc fuerit, in arido quid fiet; Item: Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius, & peccator? Item: Ecce in ciuitate, in qua inuocatum eſt nomen meum, ego incipio affligere: & vos quaſi innocentes immunes eritis? quaſi dicat non, *Hos quidem*, Gloſſa, Iſraelitas: *Tanquam pater monens*, ſcilicet ad maiorem profectum, vel ad proficiendum in melius, *Probaſti* id eſt, de ſua correctione monendo, probatos reddidiſti. Flagellat enim Dominus omnem filium, quem recipit. Et: Quem diligit Dominus, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi. Item: Tanquam aurum in fornace probauit illos: *Illos autem*, Gloſſa: Ægyptios, aut Chanaæos: *Tanquam rex durus*, per effectum, ſcilicet punitionis, qui in natura tua benignus es: *Interrogans*, pœnis ſcilicet & quæſtionibus tormentorum, ſicut ſcilicet latrones, & malefactores ponũtur in quæſtionibus & torquentur. Gregorius: Pœna interrogat, ſi quis quietus veritatem amat. *Condemnaſti*, quia per flagella non ſunt emendati, ſed deteriorati. Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neq; per ignem. Item: Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos: *Abſentes enim*, &c. quaſi dicat, bene dixi, quod dure condemnaſti eos: *Abſentes enim*, ſcilicet Ægyptij à præſentia Moyſi, & Pharaonis vel à filiis Iſrael. *Et præſentes*: ſcilicet malitiæ Pharaonis expreſſe conſentientes, vel ſecundum Gloſſam Chananæi ſiue qui ab Iſrael occiſi ſunt, ſiue, qui victoriam aliorũ audierunt: *Similiter torquebantur*, quia plagæ erãt in tota terra Ægypti: vt patet de plaga ſanguinis. Vel, *Præſentes torquebantur*, corpore, *abſentes*: qui hoc audiebant, torquebantur mente. Sed tunc quæritur, quo modo ergo ſimiliter torquebantur, ſi abſentes mente torquebantur, præſentes vero corpore? Dicendum, quod ſimiliter in genere ſcilicet quantum ad hoc, quod tam illi, quam iſti torquebantur, ſed non ſimiliter in ſpecie vel modo: *Duplex enim illos acceperat*, ſcilicet quaſi in poſſeſſione, *tædium*, id eſt, afflictio ſecundum illud: Induantur ſicut diploïde, confuſione ſua. Duplici contritione contere eos: *Duplex*, inquam, & pro id eſt, *gemitus*, de incurſu malorum præſentium: *Cum memoria præteritorum*, id eſt, cum dolore, quem habebant ex recordatione præteritorum malorum, videntes quod plagis plagæ ſuccedebant. Gloſſa: *Duplex tædium*, id eſt, præteritorum malorum recordatio, & præſentium tempeſtas. *Cum enim audirent*, &c. hic oſtenditur punitionis effectus in punitis. Primo ex parte Iſraelitarum: ſecundo ex parte Ægyptiorum, *Quem enim*, &c. Tertio ex parte vtrorumque, *Non ſimiliter*, quaſi hos probaſti, & illos condẽnaſti. *Cũ enim audirent*, ſcilicet filij Iſrael, Moyſe hæc eis prædicante. *Per ſua tormenta bene ſecum agi*, id eſt, vtiliter, ſcilicet ad eorum ſalutem, ſecundum illud: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: *Commemorati ſunt Dominum*, quem ſcilicet quaſi oblitioni, tradiderant: qui deſperantes: Non ſunt recordati manus eius, &c. Item: Obliti ſunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quę oſtendit eis: poſtea tamen afflicti, ſunt eius recordati: Oculos enim, quos culpa claudit, pœna aperit, vt dicit Gregorius. Et rememorati ſunt, quia Deus adiutor eorum eſt; *Admirantes*, ſcilicet Dei potentiam & miſericordiam; *In finem exitus*, id eſt, poſt finem euentus rei, ex fine enim dependet rectum iudicium; Exitus enim acta probat. Vnde & Chriſtũ Petrus ſequebatur, vt videret finẽ; *Quem enim*, &c. quaſi & vere ita eſt; *quem*, ſcilicet populum Iſraëliticum vel Moyſen; *In expoſitione prava proiectum*, id eſt, male & periculoſe proiectum ſcilicet in flumine. *Deriſerunt*, ſcilicet Ægyptij tanquã

Num.13.a Exod.17.d Ibidem.b Num.20.b Ibidem.a Pſal.16.a Exod.17.b Num.20.b

Pſal.77.c Num.20.b

1.Cor.10.a Ioan.4.b Ioan.7.b

Exod.7.d

Num.20.b

Gen.2.b

Exod.7.d

Exod.1.b

S.Aug. de vtili red. c. 16.tom.6.

Pſal.35.a

Luc.16.a Iſa.65.c

Prou.3.b Hab.12.b

Pſal.6.a

Pſal.10.b

Luc.23.a Prou.11.d

Hier.25.c

Heb.12.d

Prou.3.d

Sap.3.b

Ezech.24.b

Hier.6.g

Exod.7.d

Dubitatio.

Solutio.

Pſal.108.d Hier.17.c

Rom.8.c

Pſal.77.d Ibid.b

Greg.lib.15. mor.cap.7. Pſal.77.d Ouid.in ep. Matt.26.f

peritorum

periturum in flumine, non obstante fiscella. *In finem euentus mirati sunt*, id est, post finē euentus rei: *Videtes*, scilicet Moysen ita sublimatum miraculis, vnde: Fuit ita Moyses vir magnus valde coram seruis Pharaonis, & omni populo: *Vel in finem mirati sunt*, scilicet populum miraculose liberatum. Fugiamus enim Israelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Sic erant impij non considerantes finem iustorum, sed tantum præsentem afflictionem. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. *Non similiter*, &c. quasi dicat, sic impios condemnasti & iustos liberasti, tu dico. *Non similiter iustis faciens*, Glossa, vt iniustis: quia, Septies in die cadit iustus, & resurgit: impij autem in malum corruent. Ratio vero diuersitatis non est ex parte Dei, cum non sit acceptor personarum, sed ex parte iniustorū, vnde sequitur. *Pro cogitationibus autem*, bene dixi: *Non similiter autem*, pro sed potius pro cogitationibus *insensatis*, id est, in malo induratis: *Iniquitates illorum*, scilicet exteriores sunt, quasi dicat, pro malis cogitationibus promittuntur cadere in malas operationes, vnde Glos. Iniqua opera ex cogitationibus prodeunt, quia reprobi non mutant cor inter flagella Domini. Secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi irā in die iræ, &c. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. *Quod quidam errantes*, &c. hic tangitur punitio Ægyptiorū propter idololatriā, & hoc per immissionem muscarum. Et ostenditur huius pœnæ congruitas, primo ex parte peccantis, secundo ex parte iudicis punientis, ibi: *Non enim Quod quidam*, &c. quasi dicat sicut puniti sunt pro Israelitarum punitione, *Quod* pro quia, *Quidam*, Ægyptiorum, *Errantes*, scilicet à fide. Errant, qui operantur malum. *Colebant mutos serpentes*, mutos dicit ad differentiam serpentis, qui locutus est Euæ in paradiso terrestri. *Et bestias superuacuas*, id est, inutiles ad colendū, colebāt enim Ægyptij Esculapium sub specie serpētis: Mercurium sub specie canis: Iouem sub specie Arietis: Apim sub specie bouis. Mutauerunt similitudinem incorruptibilis Dei in similitudinē corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, & serpentum: *Immisisti illis multitudinem mutorum animaliū in vindictā*, scilicet ranas, & muscas, cinifes & locustas, secundū illud: Misit in eos cynomyam, & comedit eos: & ranā, & disperdidit eos? Et dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locustæ: *Vt scirēt, quia per quæ*, id est, per qualia: *Peccat quis, per hæc*, id est, per similia, *&*, id est, etiam: *Torquetur*, Glossa, vt ex similitudine pœnæ, cognoscerent qualitatem culpæ, sicut Aman suspensus est patibulo, quod paruerat Mardochæo. Et Holofernes proprio pugione occisus est à muliere, quam malè concupierat. *Non enim impossibilis*, &c. Hic ostenditur pœnæ congruētia ex parte iudicis punientis, qui potius vult vti misericordia, quam potentia. Et primo ostenditur, quod huius leuis punitio non fuit ex impotentia. Secundo, quod fuit hæc misericordia: *Sed omnia*, Tertio subditur probatio potentię: *Multum enim*, Quarto probatio misericordię: *Et misereris*. In prima ostendit, quod poterat eos aliter punire, scilicet aut per instrumentum vindictæ iam creatū, aut per aliud de nouo creandum, ibi: *Aut noui generis*, aut immediatè per ipsum. *Nam & sine iis*. Dicit ergo: *Non enim*, &c. bene dixi, quod puniuisti eos per ea, per quę peccauerāt, & hęc propter pœnæ ad culpam conuenientiam, non propter impotentiam: *Non enim impossibilis erat*, id est, valde impotens: *Manus tua*, id est, filius tuus, secūdum illud: Emitte manum tuam de alto: *Omnipotens*, vnde: *Omnipotens*, sermo tuus Domine, &c. *Quæ creauit*, id est, formauit, *Orbem terrarum*, creare enim est de nihilo aliquid facere: formare vero ex materia præiacente, orbis autem terrarum fuit ex materia præiacenti, prius tamen creata informi, vnde sequitur: *Et materia inuisa*. id est, ex prima materia, quæ inuisa, id est, inuisibilis erat, tunc ex parte sui, quia carebat forma distincta, & ex parte agentis, quia deerat lux, quæ necessaria est ad reducendum sensus visus de potentia in actum, vnde: Terra erat inanis, & vacua, scilicet quoad primum defectum: & tenebræ erant super faciem abyssi: quoad secundum: *Immitte illis*, scilicet pro vindicta. *Multitudinem vrsorum, aut leones audaces*, quæ sunt animalia fortia & rapacia. Propter quod de eorum superatione gloriatur Dauid: Leonem & vrsum interfeci: *Immittere*, inquam, leones, &c. sicut fecit quando in terram Samariæ misit leones; qui populos illuc translatos deuorabant: quia Deum non colebant. *Aut noui generis iraplenas, & ignotas bestias*, & ideo terribiliores. Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, &c. *Aut vaporem igneum*, vel ignium: *Spirantes*, scilicet ad consumptionem. *Aut odorem fumi proferentes*, scilicet ad aëris infectionem: *Aut horrendas ab oculis scintillas*, emittentes ad terrorem: *Quarum non solum lasura*, facta, scilicet percutiendo: *Poterat illos exterminare*, id est, extra terminos vitæ ponere. *Sed & aspectu*, videndo: *Per timorem occidere*, scilicet iniustos & malos, de iusto enim dicitur: Super aspidem & basilicum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. Notandum autem, quod per diuersas prædictas bestias, possunt sex genera peccatorum intelligi; per vrsum, vitium gulæ; per leonem, superbiæ; per bestias ira plenas, iræ; per vaporem igneum spirantes, luxuriæ; per odorem fumi proferentes, auaritiæ; per scintillas ab oculis emittentes, inuidiæ. *Sed & sine iis*, & cætera. Nec solum hoc modo poteras eos punire; *Sed & sine iis*, id est, sine harum bestiarū adminiculo. *Vno spiritu poterant occidi*, Glossa, id est, vna indignatione vel iussu, sic accipitur spiritus, vbi dicitur, Non permanebit spiritus meus in homine, id est, indignatio mea, &c. vel, *vno spiritu*, scilicet angelico, sicut Sennacherib, & exercitus eius, vt patet in Isaïa; *Persecutionem*, passi, scilicet tanquam à causa meritoria; *Ab ipsis factis suis*, ita quod ipsis operibus suis perimerentur, sicut vipera suo partu perit; Genimina viperarum, &c. Secundum opera manuum eorum tribue illis. *Et dispersi*, scilicet per loca diuersa extra terram suam. *Per spiritum virtutis sue*, hoc potest intelligi intransitiuè, & tunc intelligitur de spiritu increato. Vidi eos, qui operantur iniquitatem, flante Deo periisse, & spiritus eius esse consumptos; *Sed & omnia ostendit*, quod ex misericordia puniuit; & punit minus, quam posset, & primo per hoc, quod non puniuit vltra, quam exigeret culpæ quantitas; *Quia in mensura*, secundo per hoc, quod non puniuit vltra, quam exigeret culpæ multiplicitas; *Quia in numero*, tertio quia non vltra quam exigeret peccantis conditio, vel qualitas; *Quia in pondere*, bene dixi, quod non punis secundum immensitatem potentiæ tuæ, id est, quantum posses; *Sed & omnia*, &c. quasi dicat, non tantum creaturas ipsas, sed & earum retributiones & pœnas, sunt punitiones; *Dispositi in mensura*, vt non excedant culpæ quantitatem. *In numero*, vt non excedant culpæ multitudinem; *In pondere*, vt non excedant peccantis conditionem, vel peccati circumstantiam. Quod autem puniat secundū mensuram; Quantum glorificauit se in deliciis, tantum date ei tormentum, & luctum. Item In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam. Item; In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quod secundum numerum. Duplicate ei duplicia secundum opera eius. Item; Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, id est, duplicem pœnam, scilicet pœnam damni, & pœnam sensus; vel pœnam corporalem exteriorem & spiritualem interiorem, id est, conscientiæ remorsum, quod secundum pondus patet supra; Exiguo conceditur misericordia, potentes potenter tormenta patientur.

Aliter potest sic exponi; *Omnia*, scilicet corporalia quantum ad suam naturam; *Dispositi in mensura, numero, & pondere*, quia mensura omnium corporalium sunt quatuor elementa, quæ habent numerum, pondus, & mensuram, vt patet. Vel aliter; *Pondus*, refertur ad potentiam operantis, *Numerus*, ad sapientiam ordinantis; *Mensura*, ad clementiam conseruantis.

Exod. 11.a
Exod. 14.f
Sap. 5.d
Prou. 14.b
Act. 5.f
Rom. 2.a
Apoc. 22.c
Exod. 8.c
Prou. 14.e
Gen. 3.a
Ægyptiorū idololatria.
Rom. 1.c
Psal. 77.a
Hester. 7.d
Iudith. 13.a
Materia prima creata.
Gen. 1.a
1. Reg. 17.e
4. Reg. 17.b
Deut. 32.d
Psal. 90.e
Peccata sex per totidem bestias significata.
Gen. 6.a
Isaïa. 37.g
Luc. 3.b
Psal. 27.b
Iob. 4.b
Apoc. 18.b
Isa. 27.b
Luc. 6.f
Apoc. 18.b
Isa 40.a
Sap. 6.a
Psal. 143.b
Sap. 18.c

Rom.11.d

ſeruantis. Ex quo omnia, quantum ad potentiam patris: Per quem omnia, quoad ſapientiam filij: In quo omnia, quoad clementiam Spiritus ſancti, ſecundum Gloſſam Rabani. *In menſura*, qualitas. *In numero*, quantitas. *In pondere*, ratio. Secundum Auguſtinum: *Menſura*, creaturæ, eſt eius certa quantitas qua dicitur magna vel parua vel mediocris: *Numerus*, certa qualitas, qua ab alia diſiungitur: *Pondus*, proprietas, qua in loco ſuo cõſiſtit, vnde ſecundum Auguſtinum, menſura idem eſt, quod modus: ſpecies, idem eſt, quod numerus: ordo, quod põdus. Hæc tria, ſcilicet modus, ſpecies, & ordo, vbi magna ſunt: magna bona ſunt: vbi parua, parua: vbi nulla, nulla ſicut ipſe dicit. Vel poteſt hoc exponi de menſura, numero, & pondere in increatis ſic *in menſura*, id eſt, in te omnia menſurante, id eſt, modum rei cuilibet præfigente, *in numero*, id eſt, in te omnia, numerante, id eſt, cuilibet rei ſpeciem propriam largiente, *in pondere*, id eſt, in te omnia ponderante, id eſt omnibus proprium, & certum ordinem aſſignante. Huic concordat quædam expoſitio Auguſtini, dicentis: *In menſura*, id eſt in te ipſo, qui es menſura ſine menſura, vnicuiq; rei modum præfigurans: numerus ſine numero omni rei ſpeciem præbens: Pondus, ſine pondere omne rem ad ſtabilitatem trahens: primum in ratione efficientis: ſecundum in ratione exemplaris: tertium in ratione cauſæ finalis. Moraliter ſic: *In menſura*, contra vitium influitatis: *In numero*, contra vitium ſingularitatis; *In pondere*, contra vitium leuitatis.

Aug. cont. Pelag. Hypogn. lib 6. in me. to. 7. Aug. lib. 4. in Gen. ad lit. c. 3. to. 3.

Aug. l. b 4 in Gen ad lit. c. 4. to. 3. Et ad Oroſ. q 39. to. 4.

Sed obiicitur: Si omnia diſpoſuit in menſura, numero, & pondere: ergo de menſura in menſuram, & ſic in infinitum. Poteſt dici, quod loquendo de numero, pondere, & menſura in increatis, diſtributio eſt vniuerſalis: loquendo vero de creatis diſtributio eſt accommoda. Ita ſcilicet, quod intelligitur fieri diſtributio pro menſuratis, numeratis, & ponderatis. Vel omnia entia completa in alio, non concreata. Talia autem non ſunt mẽſura, numerus, & pondus: ſed in aliis concreantur, cum non ſint non entia per ſe ſtantia, & completa. *Multum enim*, &c. hic ponitur probatio potentiæ diuinæ. Primo per eius magnitudinem. Secundo per paruitatem creaturæ, *quoniam*, tanquam, &c. *Multũ enim*, &c. quaſi dicat, bene patet, quod ex impotentia non fuit, quia ſic eos puniuit, *multum enim valere*, id eſt, valde poſſe, *tibi ſoli*, etiam ſine alterius adiutorio, *ſuperat ſemper*, ſcilicet propter infinitatem potentiæ tuæ. Infinitum enim eſt, cuius partes, vel quantitatem accipienti ſemper eſt accipere aliud extra. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum, *ſemper* id eſt, omni tempore, vel in æternum: ſecundum illud: Poteſtas eius, poteſtas æterna: *Et virtuti*, id eſt, perfectæ potentiæ, quia ſecundum Philoſophum: virtus eſt vltimum de potẽtia in re, *brachij tui*, ſecũdum illud: Induere fortitudinem brachij Domini, quis reſiſtet? quaſi dicat nullus poteſt, & hoc eſt, quia non patitur ab aliquo. *Quoniam*, &c. & vere. *quoniam totius orbis terrarum*, id eſt, vniuerſitas creaturarum, *ſic eſt ante te*, id eſt, in tua diſpoſitione, vel in tua comparatione, *ſicut momentum ſtatere*, id eſt, illud modicum, quo ſtatera huc, vel illuc inclinatur. Vnde dicitur momentum à mouendo, vel quia ſicut faciliter, & quaſi in momento mouetur huc, & illuc: ſi diuina virtute mundus ad nutum Dei mouetur, vnde: Ecce gentes, quaſi ſtilla ſitulæ, & ſicut momentũ ſtateræ, reputatę ſunt, & quaſi, *gutta roris antelucani*, id eſt, ante lucem cadentis, *qui deſcendit in terram*, quę à facie ſolis facile diſſoluitur, nec ei poteſt reſiſtere. Et notandum, quod dicit creaturam eſſe, *tanquam momentum*, &c. reſpectu Dei quantum ad facilitatem agendi in ipſam, & *tanquam gutta roris*, &c. quantum ad impoſſibilitatem patiendi ab illa. Omnes gentes, quaſi non ſint, ſic ſunt coram illo.

Ariſt. 3. phyſ. tex. 63. Luc. 1. d Dan. 7. d Ariſt. lib. 1. de cælo. tex 116. Iſa. 51. c

Momentum vnde dicatur. *Iſa. 40. d*

Et miſereris omnium, &c. Hic ponitur probatio diuinę miſericordię: & primo probat eam per effectum diſſimulationis: ſecundo per effectum dilectionis, *diligis enim*: tertio per effectum cõſeruationis, *quo modo autem poſſet*, &c. quarto per effectum remiſſionis, *pareis autem*. [*Et miſereris omnium*, id eſt, in omnibus exerces miſericordiæ effectum, ſecundum illud: Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Item: Vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas. Item: Miſericordia Domini plena eſt terra, *quoniam omnia potes*. Vnde omnia ſunt facturæ tuæ, & opera tua ſecundum illud: Qui fecit cœlum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt. *Et diſſimulas ad tempus*, ſcilicet non puniendo, *peccata hominum*, non dicit Angelorum, quia peccatum Angelorum ſtatim fuit punitum, vnde: Quo modo cecidiſti lucifer, qui mane oriebaris? *propter pœnitentiam*, vnde: Ignoras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: Si egerit impius pœnitentiam, ab omnibus peccatis ſuis, &c. Vita viuet & non morietur. *Diligis enim omnia, quæ ſunt*, ſcilicet bona eorum approbando, & conſeruando, vnde: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Gloſſa, bonus opifex opus ſuum diligit: Deus autem peccatum non fecit, vnde. Sine ipſo factum eſt nihil, id eſt, peccatum, ſecundum Auguſtinum. Et ideo peccatum non diligit, ſed odit, ſecundum illud: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. *Et nihil odiſti eorum, quæ feciſti*, nullum, ſcilicet reprobando. Contra quod dicitur: Iniquos odio habui. Item: Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem. Item: Altiſſimus odio habet peccatores. Sed dicendum, quod non odit facturam ſuam, ſed facturę vitium ſicut artifex ſtatuam; quam fecit, diligit: & tamen aliquem nodum in ea ex parte materiæ exiſtentem, odit. *Non enim odiens*, id eſt, inuitus, *aliquid conſtituiſti*, ſcilicet de nihilo ipſum creando, aut feciſti de materia præiacenti formando, vnde Boëtius.

Ibidem.

Psal. 144. b Psa. 23. b Psal. 32. a Psal. 145. a

Iſa. 14. c Rom. 2. a Ezech. 18. c

Gen. 1. d

Ioan. 1. a Aug. tra. 1. in Ioan. to. 9. Psalm. 44. b

Psalm. 118. p Psal. 5. a Eccl. 12. b

Boët lib. 3. de conſ. met. 9.

Quem non externæ pepulerunt fingere cauſæ
Materiæ fluitantis opus, verum inſita ſummi
Forma boni, &c.

vnde: Vniuerſa propter ſemetipsũ operatus eſt Dñus, *quo modo autem poſſet aliquid*, id eſt, vlla creatura, *permanere*, ſcilicet in ſuo eſſe, *niſi tu voluiſſes*, id eſt, niſi tua bonitate voluntariè conſeruares? quaſi dicat nullo modo, vnde Gregorius: Cuncta, quæ ſunt, in nihilum tenderent, niſi manu Creatoris ſuſtentarentur, vel tenerentur, *aut quod à te vocatum non eſſet*, id eſt, niſi tua ſapiẽtia intuendo approbares: Qui vocat ea, quæ non ſunt, &c. *Conſeruaretur*. quaſi dicat nihil, *parcis autem omnibus*, ſcilicet hominibus, qui dicuntur omnis creatura, ſecundũ illud: Prædicate Euangelium omni creaturæ, *parcis*, inquam, quia tibi eſt proprium iuxta illud: Deus cui proprium eſt miſereri ſemper, & parcere. *Quoniam tua ſunt*, vnde: Omnes animæ meæ ſunt, *qui amas animas*, quod patet, quia animam tuam poſuiſti pro eis. Et: Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. vnde Bernardus: Maiorem habuiſti, eam ponens pro inimicis tuis.

Prou. 16. a

Greg. lib. 16. Moral. c. 16. poſt med. Rom. 4. c

Homo omnis creatura. *Mar. vlt. c Ezech. 18. a Ioan. 15. b Ber. ſer. de paſſ. Dom. non procul à prin.*

CAPVT DVODECIMVM.

QVAM bonus, & ſuauis eſt, Domine, ſpiritus tuus in omnibus: Ideoque eos, qui exerrant partibus, corripis: & de quibus peccant, admones, & alloqueris: vt relicta malitia, credant in te, Domine. Illos enim antiquos inhabitatores terræ ſanctæ tuæ, quos exhorruiſti, quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & ſacrificia iniuſta, & filiorum ſuorum necatores ſine miſericordia, & confeſſore, viſcerum hominum, & deuoratores ſanguinis, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluiſti à medio ſacramento tuo, per manus parentum noſtrorum, vt dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior eſt terra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello ſubiicere impios iuſtis, aut beſtiis ſauis, aut verbo duro ſimul exterminare: ſed parti-

bus

bus iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequam est natio eorum & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem: veniam dabas peccatis illorum. Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, vt ostendes, quoniam non iniustè iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti: Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque, qui nõ debet puniri, condemnas, exterum æstimas à tua virtute. Virtus enim tua, iustitiæ initium est, & ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt, audaciam traducis. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi, cum voluerit, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bona spei fecisti filios tuos: quoniam iudicans, das locum in peccatis pœnitentiæ. Si enim inimicos seruorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, & liberati, dans tempus & locum, per quæ possent mutari à malitia: cum quanta diligentia iudicasti filios tuos, quorum parentibus iuramẽta, & conuentiones dedisti bonarum promissionum? Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuam. Vnde & illis, qui in vita sua insensate, & iniuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt. Deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more Viuentes. Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Qui autem ludibriis, & increpationibus nõ sunt correpti, dignum Dei iudicium experti sunt. In his enim, quæ patiebantur, molestè ferebãt: in quibus patientes, indignabantur per hæc quos putabant Deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnouerunt: propter quod & finis comdemnationis eorum veniet super illos.

EXPOSITIO IN CAP. XII.

Quam bonus, &c.] Postquam egit de beneficiis exhibitis filiis Israel in afflictione, vel punitione Ægyptiorum principaliter: hic agit de beneficiis exhibitis eisdem in afflictione Chananæorum, & Amorrhæorum, terram promissionis inhabitantium principaliter. In prima, primo ostenditur illorum populorum iusta punitio. Secundo misericordia exhibita in puniẽdi modo: *Sed in iis.* Tertio populi Dei in vtroque instructio: *Tu autem Domine.* Quarto aduersariorum incorrigibilium per vtrumque condemnatio. *Vnde, & in illis.* In prima tangitur pia intentio punientis: secundo, æquitas punitionis: *Illos enim.* Piæ intentionis primo ostendit causam, secundo signum, *Ideo*, &c. tertio finem. *vt relicta malitia*, & cætera. *O quam bonus*, & cætera: exclamatio est innuens insufficientiam loquentis, ad exprimendum bonitatem Creatoris, est enim sensus: *O quam*, & cætera: quasi dicat, non valeo exprimere quantum, & hoc propter infinitatem bonitatis tuæ. *Bonus*, scilicet in bona tua communicando: est enim bonum diffusiuum sui, secundum Dionysium. Et: Nemo bonus, nisi solus Deus: solus enim Deus communicat sua, omnis creatura alienum, quia nihil habet suum, vnde: Quid habes, quod non accepisti? *Et suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus*: scilicet malis parcendo nostris. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, *spiritus*, inquã, *tuus in nobis*, Glossa, quia amor Dei fons totius boni est. In omnibus maxime, in quibus magis apparet Dei misericordia. Nam: Suauis Dominus vniuersis, *ideoq*; , quia bonus, & suauis, *hos, qui exerrant*, id est, extra viam veritatis errãt in fide, vel moribus: sicut illi, de quibus ait: Omnes nos, quasi oues, errauimus. Itẽ: Errauerũt cæci in plateis, *partibus corripis*, id est, flagella per partes, non simul, & successiue immittendo, secundum illud: Non eiiciam eos à facie tua vno anno: sed paulatim expellam eos. Et: Nunc enim non infert furorem suum, nec vsciscitur scelus valde, sed modicum, *corripis*, vel per te vel per eos, quos Spiritu sancto reples, secundum Glossam: Arguet mundum de peccato: *Et de quibus peccant*, id est, de peccatis, quibus peccant, *admones*, scilicet veniam promittendo, secundum illud: Pœnitentiam agite, &c. Et: Conuertimini ad me, & salui eritis, &c. Beati qui audiunt vocem admonentis: Aures tuæ audient verbum post tergum monentis, *Et alloqueris*, id est, pœnam comminando. Si audieritis A me, bona terræ comeditis; quod si non audieritis, gladius deuorabit vos, *vt relicta malitia*, scilicet peccati, vel infidelitatis, *Credant in te, Domine*, scilicet fide formata, *in te*, inquam, te, vel tibi tantum. Derelinquat impius, viam suam, &c. Contrarius enim est motus pœnitentię motui malitiæ; quia sicut ille est à bono in malum, sic iste à malo in bonũ. *Illos enim*, &c. Hic tangitur æquitas punitionis. Et primo ex cõsideratione ipsius culpæ; Secundo ex consideratione pœnæ; *Voluisti perdere illos, enim*, &c. Bene dixi, *corripis*, &c. quod patet per exemplũ. *Illos enim antiquos habitatores*, scilicet Chananæos, & Amorrhæos, & alios huiusmodi, *habitatores terræ sanctæ tuæ*, id est, tuis sanctis promissæ, scilicet Abraham, Isaac, Iacob; *Exhorruisti*, in tantum, vt populum tuum eis copulari nolueris, aut misceri, secundum illud; Non inibis cum eis fœdus, nec sociabis coniugia, nec misereberis eorũ, *quoniã odibilia tibi opera faciebãt*, scilicet peccata enormia. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius, *per medicamina*, scilicet veneficiorum, *& sacrificia iniusta*, idolorum, & contra Deum; erant autem, & sacrificia iusta, quæ Deo offerebantur, sicut obtulit Noë. *Et filiorum suorum necatores*, & hoc contra proximum, *sine misericordia*, id est, sine compassione, quia in sacrificiis dæmonum immolabant eos cum multa deuotione. Secundum illud; Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. Contra quod dicitur; Ne imitari velis abominationes illarum gentium; nec inueniatur apud te, qui lustret filium, aut filiam ducens per ignem, *& comestores viscerum hominum*, hoc non legitur factum, sed credendum est potuisse fieri, sicut tempore obsidionis Samariæ legitur factum esse. Et: Manus mulierũ misericordium coxerũt filios suos, *& deuoratores sanguinis humani*, cõtra illud; Carnem cum sanguine non comedetis; *Et auctores*, id est, effusores sanguinis, *parentes*, id est, quamuis parentes essent sanguinis effusi; quod grauius est, sanguinis, dico, *animarum*, id est, hominũ; partẽ enim ponit pro toto, & est synecdoche, sicut in Exodo, vbi dicitur; Omnes animę, quæ ingressæ sunt cũ Iacob in Ægyptum, *in auxiliatarum*, Glossa, id est, eorum, qui se non poterant defendere. Vel quibus nolebant auxiliari, scilicet propriorum infantulorum, quorum sanguinis ipsimet erãt generatores, & effusores in sacrificio, & comestores comedendo de sacrificato, *filiorum*, inquam, *suorum necatores*, &c. [*Perdere voluisti*, id est, expellere, *à medio sacramento tuo*, id est, à terrra promissionis sacra; & dicitur terra promissionis sacra, vel sacramentum,

Exclamatio quid innuat.

Dion. de diu. nom. cap. 4. Matth. 19.b 1.Cor.4.b

Psalm.33.b

Psal.144.b

Isa.53 b Thren 4.c

Exod.23.f Iob 35.d

Ioan.16.d

Matth.4.c Isa.45.d Isa.30.e Isa.1.c

Isa.55.b

Gen.15.16. 18.

Deut.7.a

Infra 14.b

Gen.8.d

Psal.105.e Deut.18.b

4 Reg.6. Thren.4.e

Gen.9.a

Exod.1.a

Terra promissionis cur sacramentum dicatur.

mentum,propter rei ſacræ,id eſt,terrę viuentiũ ſignificationem.Et propter ſacramentorum ſalutis noſtrę in ea completionem:& propter ſacramentorum Eccleſiæ in ea inſtitutionem,vt Euchariſtiæ,&Baptiſmi:& propter ſacrorum hominum in ea futuram inhabitationẽ, vt Patriarcharum,Prophetarum,Apoſtolorum:& propter ſanguinis Chriſti in ea effuſionem, & irrigationẽ: & propter ſacrorum corporum,&puluerum in ea reſolutionem,ſcilicet Patrum antiquorum , ibidem ſepultorum:& propter ſacri loci in ea ædificationem,ſcilicet templi:& propter ſancti ſanctorum natiuitatem,& cõuerſationem,*per manus parentum noſtrorum*, illorum,ſcilicet qui cum Ioſue terram promiſſionis intrauerũt, *vt dignam perciperent*,ſcilicet parentis noſtri, *peregrinationem*,id eſt,terram peregrinationis,*puerorum Dei*,ſcilicet Patriarcharum,de quibus:Confitentes, quia peregrini, & hoſpites ſunt ſuper terram, *qua* , ſcilicet terra peregrinationis,*eſt tibi terra charior omnium*,ſcilicet terrarũ, id eſt,omnibus terris,ſcilicet propter ſalutem humani generis procurandam,ſecundum illud Pſalmi : Operatus eſt ſalutem in medio terræ.

Euchariſtiæ & Baptiſmi inſtitutio.

Hebr. 11.c

Pſal.73.c

Sed,& ijs, & cætera. Hic oſtenditur miſericordia exhibita in modo punitionis,& illius modi : primo remouet cauſam falſam:ſecundo;ſubdit veram,*cum ergo* : In parte prima primo oſtendit,quod ille modus puniendi non fuit ex impotentia,ſecundo,quod nec ex ignorantia,*ſed partibus*:tertio, quod nec ex timore , *nec timens*: quarto:quod nec ex iniuſtitia,*nec enim*.[*Sed & ijs*,&c. Quamuis aliqui legant hoc de patribus introducendis, quorum Dominus hoſtes prius miſericorditer exteruit, volẽs eos velut homines morales exponere ſubitis bellorum periculis:tamen cõgruentius videtur exponendum de gentibus Chananæis,à facie eorum eiiciendis;Dicit ergo:*Sed & iſtis*,quamuis ſcilicet tam enormiter peccaſſent,*peperciſti*,ſcilicet non ſtatim, & ſimul omnes illos expellendo,*tanquam hominibus*,carne fragili indutis,& ideo ad peccandum promptioribus. Senſus enim,& cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia. Hanc rationem allegat ipſe Dominus in Geneſi:Nõ permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt. *Et miſiſti anteceſſores exitus tui veſpas*,id eſt,genus muſcarum valde pungitiuarum,Gloſſa,dicit timores acerrimos,quibus corda gentium pungebantur:ij ſunt crabrones,de quibus;Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos,donec deleat omnes,atque diſperdat. Et:Mittat terrorem meum in præcurſũ tuum. Et poſt:Emittens crabrones prius,qui fugabunt Heuæum,&c.*vt illos*, ſcilicet Chananæos, *paulatim exterminaret*, id eſt,extra terminos terræ promiſſionis ponerent,vel fugarẽt,vel extra terminos vitæ præſentis, vel extra terminos terræ viuentium,vnde:Exterminati ſunt,& ad inferos deſcenderunt, excluſi ſcilicet à terra viuentium.*Non quia impotens eras in bello ſubiicere impios iuſtis*, ſecundum illud Pſalmi:Præcinxiſti me virtute ad bellũ,& ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me. *Aut beſtiis ſeuis*,id eſt, aut per beſtias crudeles,ſecundum illud Hieremiæ:Lupus ad veſperam vaſtauit eos, & pardus vigilans ſuper ciuitates eorum.Et:Nõ enim impoſſibilis erat manus tua,&c.*aut verbo duro*,id eſt,per visũ aſperos illos,*ſimul exterminare* , ſecundum illud Hieremiæ:Nunquid non verba mea , quaſi ignis , & quaſi malleus conterens petras?

Gen.8.d

Gen.6.a.

Deut.7.d

Exod.23.f

Ibid.

Baruc.3.a

Pſal.17.d

Hier.5.b

Sap.11.c

Hier.13.f

Sed partibus,& cætera.Hic oſtẽdit,quod hoc non fecit ex ignorantia,ſcilicet culpæ eorum actualis,vel originalis,dicens:*Sed partibus*,&cætera:bene dixi,quod nõ quia impotens, & cæt. *Sed partibus*,id eſt paulatim,vel per partes,& ſucceſſiue,*indicans*,id eſt , iuſte puniens: Conſumet nationes has in conſpectu tuo paulatim, atque per partes,ne forte multiplicentur contra te beſtiæ terræ,*dabas locum pœnitentiæ*,vt, quibuſdã punitis, alij corrigerentur:Dedit ei Deus locum pœnitentiæ,& ipſe abutitur eo in ſuperbiam.*Non ignoras*,quia ignorãtia in Deum non cadit,ſicut nec tenebrã in lucem,vnde,Deus lux eſt,& tenebræ in eo nõ ſunt vllæ, *quoniã*

Deut.9.d

Deut.31.d

Iob 24.d

1.Ioan.1.c

A *iniqua eſt natio illorum*,per culpę malitiam, quia iniquorum patrũ iniqui filij,vnde:Ex iniquis omnes ,qui naſcuntur,teſtes ſunt nequitiæ illorum,*& naturalis malitia illorum*,id eſt,naturali ſimilis per vſum prauæ cõſuetudinis. Conſuetudo enim altera natura eſt:ſicut enim ea, quæ ſunt à natura,difficile,vel nunquam exui poſſunt:Sic nec ea,quæ ex conſuetudine,vnde : Si mutare poteſt Æthiops pellẽ ſuam,aut pardus varietates ſuas: & vos poteritis bene facere,cum didiceritis malũ.Gregorius:Difficile ſurgit,quem moles conſuetudinis premit.*Et naturalis malitia eorum*,Gloſſa permanens inueterata,ſcilicet per vſum prauæ cõſuetudinis:*Et quoniam nõ poterat mutari cogitatio eorum in perpetuũ*,ſcilicet propter obſtinationem volũtatis eorum peruerſæ.Gloſſa, indurata propria nequitia , vnde:Dedit me in manum, B de qua non potero ſurgere.Sed contra:In libertate arbitrij eſt peccare,& poſt peccatum pœnitere.Reſpondeo,nõ poterat,id eſt,vix poterat:vel nõ poterat per ſe ſolum,ſed Deo inſpirante:Homo enim eſt ſpiritus vadens,ſcilicet per culpam,& nõ rediens,ſcilicet,niſi per gratiã,*ſemen enim erat maledictum ab initio*,id eſt,in primo parente ſui generis,ſcilicet in Chanaam.Nam:Maledictus Chanaam.Vel ſecundum Gloſſam,*ab initio*, id eſt,in præſentia Dei,vel ſecundum Gloſſam,*Ab initio*, quia ex quo fuerunt,quædã praua qualitas in ipſis erat maledictione digna.*Nec timẽs*,hic excludit à Deo timorem quadruplici ratione, ptimo per hoc, quod iudiciũ eius nullus poteſt diſcutere,ſecũdo,quia nec ei reſiſtere.*Aut quis dabit*:tertio,quia nec vẽdicare,*aut quis in cõ* C *ſpectu*,quarto,quia nec redarguere,*aut quis tibi*.Dicit ergo,*nec timens aliquã veniam dabas peccatis eorum,nec timẽs aliquem*, ſcilicet quaſi potentiorem : Magna potentia Dei ſolius. Et:Quis tu , vt timeas ab homine mortali? Itẽ:Nunquid timens arguet te?quaſi dicat non : immo etiam,Columnæ cœli contremiſcunt,& pauent ad nutum eius.Quanto magis columnæ terræ,*quis enim dicet tibi*,id eſt, dicere auderet, vel dicere rationabiliter poſſet,*quid feciſti*? ſcilicet facti tui rationem diſcutiendo, quaſi dicat nullus,vnde:Nunquid dicit figmentum ei, qui finxit ſe,quid me feciſti ſic?Nũquid dicit lutum figulo;Quid facis?*aut quis ſtabit contra iudicium tuum*,ſcilicet tuæ ſententiæ reſiſtendo.Deus,cuius iræ reſiſtere nemo poteſt;& poſt,Si æquitas iudicij quæritur,nemo audet per me teſtimoniũ reddere. *Aut quis in conſpectu* D *tuo veniet*,id eſt,comparere audebit,*vindex enim iniquorum hominum*,id eſt,volens vindicare iniquos, te puniendo;quaſi feceris eis iniuriã ipſos condẽnando, quaſi dicat nullus,quia:Mea eſt vltio,&c. Item;Videte, quoniam ego ſim ſolus,& non eſt,qui de manu mea poſſet eruere. *Aut quis imputabit tibi*, ſcilicet de culpa arguẽdo,quaſi dicat nullus,vnde;Quis ex vobis arguet me de peccato,*quis*,inquam,*imputabit tibi*,ſi *perierint nationes quas tu feciſti*,perierint per culpã ſuam, quas tu feciſti, quantum ad eorum naturã.Gloſſa non eſt culpa Creatoris,ſi pereunt,ſed naturæ vitiũ. Si deſtruxerit, nemo eſt,qui ædificet. *Nec enim*, &c.bene dixi, quis aliquod prædictorum contra tuum iudicium faciet.*Nec enim eſt alius Deus,quam tu*,ſecundũ illud Iſaïę;Nũquid nõ ego Dominus,& non eſt vltra Deus abſque me?*Quantum*, inquam,*cui cura eſt de omnibus*,ſupra:Æqualiter eſt tibi cura de omnibus.Sed contra; Nunquid de bobus cura E eſt Deo ? Dicendum, quod cura prouidentiæ eſt illi de omnibus,cura diſciplinæ de ſolis rationalibus,*Vt*,ſcilicet per hoc oſtendas, *quoniam non iniuſte iudicas iudicium*,punitionis iniquorum.Nam;Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuũ.*Neque rex*,&c.quaſi dicat,ita recte iudicas,quod,*Neque rex*,qui bene regit,& ſecundũ iuſtitiam. *Neque tyrannus*,qui ſcilicet male regit,& per iniuſtitiam.*In conſpectu tuo inquirent de iis, quos perdidiſti*,Gloſſa,vtrum iuſte perdideris, ſecundum illud Iob; Quis poteſt dicere,cur ita facis.

Sap.4.d

Conſuetudo altera natura.

Hier.13.d

Greg.lib.4. Moral.c.25. circa fin.

Thren.1.a

Pſal.77.d

Gen.9.a

Eccl.3.c

Iſa.51.d

Iob 22.a

Iob 26.d

Rom.9.c

Iſa.45.b

Iob 9.b

Deut.32.c

Ibidem.f

Ioan.8.f

Iob 21.c

Iſa.45.d

Sap.6.b

1.Cor.9.b

Pſal.118.f

Iob 9.b

Cum ergo.Hic oſtẽdit cauſam veram,quare Deus miſericordiã exhibuit in modo puniendi prædicto,& hoc primo oſtẽdendo,quod Deus in omnibus exerceat iuſti-

tiam

tiam: ſecundo, quod nihilominus exhibet miſericordiam. *Et ab hoc*: tertio,quod ad incredulos aliquando oſtendit potẽtiam,*virtutem*,&c.*Cum ergo ſis iuſtus*,ſcilicet in natura tua, *iuſte omnia diſponis*,ſcilicet in creatura,ſcilicet iuſte filium puniens in præſenti,vt in futuro parcas ei. Flagellat omnem filium,quem recipit.Iuſtus es Domine,& omnia iudicia tua iuſta ſunt.Itẽ: Iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa.*Ipſum quoq; qui nõ debet puniri*,id eſt,per pœnam temporalem corrigi,*condemnas*,Gloſſa,pœna æterna,parcens ei in præſenti,vt in futuro punias, vnde: Auferunt à me zelus meus,& quieſcam,nec iraſcar amplius. *Et exterum eſtimas à tua virtute*. Gloſ.id eſt, alienum,& indignum diuina pietate.Virtus enim Dei eſt pietas,ſecũdum illud Gregorij: Deus, cui proprium eſt miſereri ſemper, & parcere. Ideo in Pſalmo:In virtute tua,id eſt,pietate,iudica me. Vel ſic,*& eum qui non debet puniri*,ſcilicet in æternum, *condemnas*, ſcil. ſecundum reputationem reproborum, quia ipsũ in præſenti corripis.*& eſtimas*,id eſt,æſtimare facis alios,talem *exterum*, eſſe ſupple,*à tua virtute*,id eſt alienum,& indignum tua pietate,quia tam grauiter puniuiſti eum,*virtus enim tua*,id eſt,miſericordia.Opus enim iuſtitiæ dicitur alienum à Deo: Sed opus miſericordiæ proprium ei.Et hoc eſt,quia nobis miſeretur ex bonitate propria, ſed iuſtitiam in nos exercet ex cauſa noſtra,ſcilicet propter noſtram culpam. *Virtus*,inquã, *tua*,id eſt,miſericordia, *iuſtitiæ*,ſcilicet noſtræ,id eſt,inſtificationis noſtræ eſt initium,ſecũdum illud Apoſtoli: Non ex operibus iuſtitię,quæ fecimus nos,ſed ſecundũ ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit.Itẽ:Iuſtificati gratis per gratiã ipſius, *& ob hoc,quod omnium Dominus es*, ſc.per potentiam,*omnibus te parcere facit*,per miſericordiam. Vnde Gloſſa,vt qui præes potentia,miteſcas natura:Miſereris omnium,quia omnia potes,*virtutẽ enim tuam oſtendis*, id eſt,potentiam in puniendo, *tu,qui non crederis*,ſcilicet ab errantibus.*In virtute conſummatus*,id eſt, perfectus: Quaſi nihil poſſit facere omnipotens, æſtimabãt illum.*Et hos,qui te neſciunt*,ſcilicet infideles, *in audacia traducis*, id eſt, audacter ad pœnam ducis,& hoc merito iniquitatum ſuarum.Traducent eos ex aduerſo iniquitates eorum.*Tu autem dominator*,&c. Oſtẽſa punitione aduerſariorum, & miſericordia iudicis in puniendo, hic oſtendit inſtructionem populi Dei in vtroq; & primo tangit exẽplum, per quod inſtruit:ſecundo miſericordiã,de qua inſtruit, *docuiſti*:tertio modum,quo inſtruit, *ſi enim inimicos*: quarto finem, propter quem inſtruit,*cum ergo nobis,tu autem*,&c.bene dixi,quod oſtẽdis incorrigibilibus virtutem tuam,& potentiam, *autem*, pro ſed, *tu dominator virtutis*, &c. hoc poteſt intelligi intranſitiuè, vt ſit ſenſus, *tu dominator virtutis*,id eſt,Dominus virtutum omnium,ſcilicet tam Angelicarum,quam humanarum:Dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ,*cũ trãquillitate iudicas*,id eſt,ſine intellectus,vel affectus perturbatione. Apud quem non eſt tranſmutatio.Item:In veritate educet iudicium non erit triſtis,neque turbulentus, *& cum multa reuerentia*, in effectu,id eſt, cum multa moderatione, *diſponis nos*, non ſicut ille iudex,qui nec Deum timebat,nec hominem reuerebatur.*Subeſt enim tibi,cum volueris,poſſe*,ecce cauſa tranquillitatis in iudicando,& reuerentiæ in diſponendo. Sed obiicitur,quod ſecundum rationem intelligendi potentia antecedit voluntatem,non volũtas potentiam. Deberet ergo dicere:ſubeſt tibi velle cum potueris non noſſe,cũ volueris.Dicẽdum,quod potentia præcedit in eſſendo,ſed voluntas in agẽdo.Vnde poteſt multa,quæ non facit,quia nõ vult,*Docuiſti enim populum tuum*, alia enim non docentur,vnde: Non erudietur,qui non eſt ſapiens in bono:*per talia opera*,ſc.iuſtitiæ,& miſericordiæ ſimul,*quoniam oportet eſſe iuſtum*, quia tu iuſtus,*& humanum*,id eſt,manſuetum,quia homo eſt animal manſuetum natura.Et hoc,quia tu miſericors,non ſolum iuſtus,vnde: Miſericordiam,& iudicium cantabo tibi,Domine.Itẽ:Miſericors,& miſerator iuſtus Dominus. Et ſi Dominus,ergo & ſeruus,vnde:

Heb.12.b *Tob.3.a* *Pſal.18.b*

Ezec.16.c

Pſalm.53.a

Iſa.28.f Miſericordiæ opus proprium Deo, iuſtitiæ vero ab eo alienum quomodo dicatur. *Tit.3.b* *Rom.3.c*

Sap.11.d

Iob 22.c

Sap.4.d

Pſalm.23.b

Iac.1.c *Iſa.42.a*

Luc.18.a

Voluntas,& potentia quo modo inter ſe ſe habeant. *Eccl.21.b*

Pſalm.160.a *Pſalm.111.b*

A Nonne oportuit,& te miſereri cõſerui tui,ſicut & ego tui miſertus ſum?Noli eſſe iuſtus multum,ſc.in tãtum, vt miſericordiam excludas à tua iuſtitia. Samaritanus enim ſauciato infudit,non tantũ vinum, ſed & oleum ſimul.*Et bona ſpei feciſti filios tuos*,id eſt,de venia cõſequẽda fideles tuos,qui filij tui ſunt,vnde:Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis,qui credũt in nomine eius: hæc eſt bona ſpes,de qua in Pſalmo:Sperate in eo omnis congregatio populi.Item:In Deo ſperauit cor meũ, & adiutus ſum.Et:Sperate in eam,quæ vobis offertur, gratiam,*quoniam iudicãs*,id eſt,puniens peccatores, das locum pœnitentiæ in peccatis,ſcilicet expectando eos ad pœnitentiam:Propterea expectat Dominus,vt miſereatur veſtri. Locus pœnitentiæ eſt mundus iſte: poſt egreſſũ enim de hoc mundo,non reſtat pœnitentię lo- B cus,propter quod Eccleſiaſtes:Vbicunque ceciderit lignum,ſiue ad auſtrum,ſiue ad Aquilonẽ,ibi erit.Chryſoſtomus:Tunc non erit pœnitentiæ locus,nec ſatisfaciendi tempus,nec reſiſtendi virtus. Ideo Eccleſiaſtes: Quodcunque poteſt manus tua,inſtanter operare,quia nec opus,nec ratio,nec ſciẽtia,nec ſapientia apud inferos,quo tu properas,*ſi enim inimicos ſeruorũ tuorũ*,quoad peccatum in proximũ,quibus,inquã,ſeruis dicitur: Qui vos audit,me audit: & qui vos ſpernit,me ſpernit:*Et debitos morti*,quãtum ad peccatum in Deum,qui vita eſt animarum ſecundum Auguſt. *debitos*,inquam, *morti*,ſecundum illud ad Romanos:Non ſolum,qui talia agunt digni ſunt morte,&c.*Cum tanta cruciaſti attẽtione*, ſed nõ ſimul,ſed per partes,& ſucceſſiuè puniendo,vt patet in plagis Ægypti. *Et liberaſti*, ſcilicet illos C ab illius cruciatibus tẽporalibus:quia orante Moyſe, à ſingulis cruciatibus liberantur. Simile etiam contigit in Chananæos.*Dãs tempus,& locum,per quæ poſſent mutari à malitia*,*tempus*,ſcilicet vitæ ſpatium,*& locum*,ſcilicet huius mundi exilium. De tempore:Dedi illi tempus,vt pœnitentiam ageret. De loco: Dedit ei locum pœnitentiæ.Et ille abutitur eo in ſuperbiam,*cum quanta diligẽtia iudicaſti filios tuos*,&c.quaſi dicat,cum multa diligentia, & attentione. Secundum quæ petebat Pſalmiſta dicens:Exurge,& intende iudicio meo Deus meus,& Dominus meus in cauſam meam.In figura huius legitur in Geneſi,quod Deus iudicaturus peccatum Adæ,deambulabat,&c.*filios tuos*,ſcilicet ſanctos: Ecce quo modo computati ſunt inter filios Dei,& inter ſanctos ſors illorum eſt. Vel,*filios tuos*,id eſt.fideles tuos, D ſecundũ illud:Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. *Quorum*,ſcilicet filiorum, *parentibus*,id eſt, Patriarchis,vt Abraham,Iſaac,Iacob. *Iuramenta,& conuentiones dediſti*, id eſt,iuratas conuentiones. Nota, quod conuentio eſt ſimplex promiſſio. Iuramentum vero promiſſio, cum atteſtatione rei ſacræ, vt per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri: Deum fortiſſimum ſolatium habeamus, &c. *bonarum promiſſionum*, ſcilicet de terra promiſſionis, & de benedictione ſeminis. *Cum ergo*,&c. quaſi dicat, ita beneficus es,& miſericors aduerſariis. *Cum ergo nobis diſciplinam das*, id eſt,pœnam emendatoriam,quæ non eſt abiicienda, ſecundum illud Prouerbiorum: Diſci- E plinam Domini fili mi ne abiicias, quia erudit, vnde: Diſciplina tua correxit me in finẽ,&c.*Inimicos noſtros*, qui ſcilicet nos oderunt, quamuis diligantur à nobis, ſecũdum quod monet Dominus:Diligite inimicos veſtros,*multipliciter flagellas peccatores*, Gloſſa, magna diſtantia eſt inter iudicium electorum, & reproborum: illos enim Deus corripit,vt emẽdet:ij ſuperbiæ,& perfidię pœnas luunt,*vt bonitatem tuam*,ſcilicet in præſenti, *cogitemus iudicantes*, ſcilicet alios,quos videmus à te flagellatos. Gloſſa,felix iudex, qui bonitatem,& pietatem ſui iudicij ſemper inſpicit,ſcilicet vt inſpecta pietate Dei iudicantis diſcat pietatem habere,cum iudicat alios. Quã bonus Iſraël Deus iis,qui recto ſunt corde: Bonus Dominus,& confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe,*& cum de vobis indicatur*,ſcilicet per immiſſionem tribulationum præſentium, *ſperemus*

Matth.18.d *Eccl 7.e* *Luc.19.f*

Ioan.1.b

Pſalm.61.b *Pſalm.27.c* *1.Pet.1.c*

Iſa.30.d

Eccl.11.a

Eccl.9.c

Luc.10.c

Aug.q.32. ad Oroſium tom.4. *Rom.1.d*

Apoc.2.e *Iob 24.d*

Pſalm.34.

Gen.3.b *Supra 5.a*

Ioan.1.b

Quid conuentio, & quid iuramentum. *Heb.6.b*

Prou.3.b

Pſalm.17.c

Matth.5.e

Pſalm.72.a *Naum.1.b*

miſeri

misericordiam meam,ſcilicet in futuro,ſcilicet vitæ ęternæ mercedem. Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, &c. Gloriamini in tribulationibus,ſcientes,quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero ſpem: &c.

Iac.1.a
Rom.5.c

Vnde, & illis. Hic tangitur condemnatio aduerſariorum incorrigibilium, propter contemptum vtriuſque,ſcilicet diuinæ iuſtitiæ,& miſericordiæ. Et primo tangitur flagellum, quo debuerunt corrigi: ſecundo conuenientia flagelli,*etenim*, &c.tertio,incorrigibilitas flagellatorum, *qui autem*, &c. quarto, manifeſtatio incorrigibilitatis. *In iis enim*,quinto,ratio, propter quam corrigi debuerunt,*per hæc,quæ putabant*:ſexto,contaminatio condemnationis,quia correcti non ſunt, ibi *Propter quod*,&c.*Vnde*,&c.quaſi dicat: Ita tu das diſciplinam. Vnde ſcilicet per oppoſitum: *Et*,id eſt,etiam,*illis, qui in vita ſua inſenſatè,& iniuſtè vixerunt*,quoad errorẽ in fide,vel,*in vita ſua*,id eſt,qua ſibi,non Deo vixerunt, *& iniuſtè*,quoad errorem in moribus:*per hæc,quæ coluerunt*,ſcilicet per animalia bruta,*ded ſti ſumma*,id eſt,valde magna,*tormenta*,vt per ranas,& muſcas,& locuſtas, & veſpas,& huiuſmodi,per hæc,&c.ſcilicet in genere & ſine numero, vel ſpecie, *etenim ipſi errauerunt*, non modico tempore,ſed,*diutius*,quorum peccatum aggrauatur: quia ſicut dicit Gregorius: Tanto peccata ſunt deteriora, quanto diutius infelicem animam retinent obligatam:*In via erroris*,id eſt,infidelitatis,quę antonomaſtice dicitur error. De hac via dicitur:Eſt via, quæ videtur homini recta, & nouiſſima eius ducũt ad mortẽ. *Deos æſtimantes hæc,quæ in animalibus ſunt ſuperuacua*, id eſt animalia artificialiter ſculpta,non naturalia. Artificialia autem animalia dicuntur ſuperuacua, quia inutilia:naturalia autem omnia habẽt aliquam vtilitatem, vt dicit Damaſcenus. *Deos æſtimantes*,&c. Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei,in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis.Item:Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedẽtis fœnum. Nota,quod non dicit in vitulum, ſed ſimilitudinem vituli, quod minus eſt,& peius,videlicet,*inſenſatorum infantium more viuentes*,quoad peccata in moribus:Nolite pueri efficiſenſibus. Item:Quaſi modo geniti infantes,rationabiles,non inſenſati.In hoc vero,more infantium inſenſatorum viuebant,quia imagines vt pueri faciebant,& adorabant, ſicut Iſmaël cum Iſaac, legitur luſiſſe,eum adorare luteas imagines cogendo, vt dicunt Hebræi, *propter hoc tãquam pueris inſenſatis iudicium in deriſũ dediſti*,id eſt,pœnam,in qua deridebãtur,quia per ranas, & muſcas,& huiuſmodi modica animalia, & contemptibilia affligebantur: non per maiora, & nobiliora,vt per leones,& vrſos,vt patet: *Qui autem in ludibriis,& increpationibus*, id eſt, increpationibus ludibrio plenis, *non ſunt correcti*, ſcilicet ab infidelitate, & peruerſitate; *dignum iudicium Dei experti ſunt*,ſcilicet condẽnationis, & mortis. Ex hoc videtur innuere,quod aliqui inter flagella correcti ſunt. Vnde,& aliqui Ægyptiorum cũ Iſraelitis iuerunt,vt colligitur in Exodo:Et Gabaonitæ confœderatæ ſunt cum eis: vt patet Ioſuë. *In iis enim*, &c. quaſi dicat,& merito: In iis enim, quæ patiebantur,ſcilicet in flagellis diuinis,*moleſte ferebant*,impatiẽter portando. *In quibus patientes*, id eſt ſuſtinentes,ita quod patientes dicantur à paſſione,non à patientia,*indignabantur*, ſcilicet murmurando contra Deum. Præcordia fatui, quaſi rota carri, *per hæc,quæ putabant deos*, ſcilicet bruta animalia. *In ipſis*,id eſt,per ipſa,*cum exterminarentur*, id eſt punirentur: Exterminati ſunt,& ad inferos deſcenderunt. *Videntes illum*,id eſt,Deum,quaſi ſenſibili experimento perpendentes: in ſe enim videri non poteſt: Deum nemo vidit vnquam: *quem olim*, ſcilicet in proſperitate,*negabant*, ſe noſſe,ſecundũ illud Exodi: Neſcio Dominum,& Iſraël non dimittam. *Verum Deum*,eſſe ſupple. *Agnouerunt*,credulitate non voluntaria: ſed per pœnas extorta, talis eſt fides dæmonum. Dæmones credũt,&c.Iſaïas:Domine in anguſtia requiſierunt te.Oculos enim,quos culpa claudit,pœna aperit,vt dicit Gregorius. Litera ſic conſtruenda: Videntes ſcilicet Ægyptij, & Chananæi, *illum,quem olim negabant ſe noſſe, agnouerunt verum Deum*: Eſſe ſupple. *Agnouerunt*,inquam,*per hæc,quæ putabant deos*,id eſt,per bruta animalia:& hoc fuit,*cum exterminarentur in ipſis*; *propter quod*,ſcilicet,*quia agnouerunt Deum*, non tamen ipſum glorificauerunt,ſecundum illud:Qui cum Deum cognouiſſent,non ſicut Deum glorificauerunt,&c.*finis condemnationis illorum*, id eſt, finalis eorum condemnatio,de qua Matthæus:Diſcedite à me maledicti in ignẽ æternum. Condemnationis initium eſt in ſeparatione animæ à corpore:medium in cruciatu animæ ſeparatæ: finis vero in reſurrectione, quando cruciabitur in inferno cum reſumpto corpore, *finis*, inquam, *condemnationis illorum*,qui in præſenti corrigi noluerunt. *Veniet*, &c. Gregorius: Quos in præſenti flagella non corrigunt, ad futura tranſmittunt,*ſuper illos*, quia de cœlo ad eorum oppreſſionem:ita quod reſiſtere non poſſint, tanquam obruti,vel oppreſſi. In Pſalmo: Pluet ſuper peccatores laqueos ignis, ſulphur, &c.

Exod.12.
Ioſuë.9.a
Eccl.33.b
Baruc.3.c
Ioan.1.b
Exod.5.d
Iac.2.c
Iſa.26.d
Greg.lib.25. Moral.cap.7.
Rom.1.c
Matth.15.c
Greg. lib.15. Moral. c.24.
Pſal.10.b

Prou.16.b
Damaſc.li.2. de fid. Orth. cap 10.
Rom 1. d
Pſalm.105.c
1.Cor.14. b
1.Pet.2 c
Gen.21.a

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

VANI autem ſunt omnes homines,in quibus non ſubeſt ſcientia Dei,& de his,quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt: neque operibus attendentes agnouerunt, quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aerem,aut gyrum ſtellarum, aut niminm aquam,aut ſolem,& lunam lectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum,etſi ſpecie delectati, deos putauerunt: ſciant quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt: ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit. Aut ſe virtutem,& opera eorum mirati ſunt: intelligant ab illis,quoniam, qui hæc fecit,fortior eſt illis: à magnitudine enim ſpeciei,& creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri: ſed tamen adhuc in his minor eſt querela. Et hi enim fortaſſe errant, Deum quærentes, & volentes inuenire.Etenim cum in operibus illius conuerſentur,inquirunt:& perſuaſum habent,quoniam bona ſunt, quæ videntur.Iterum autem nec his debet ignoſci.Si enim tantum potuerunt ſcire,vt poſſent æſtimare ſæculum: quo modo huius Dominum non facilius inuenerunt? Infelices autem ſunt,& inter mortuos ſpes illorum eſt,qui appellauerunt Deos opera manuum hominum,aurum & argentum artis inuentionẽ,& ſimilitudines animalium,aut lapidem inutilem,opus manus antiquæ. Aut ſi quis artifex faber de ſilua lignum rectum ſecuerit,& huius docte eradat omnem corticem, & arte ſua vſus diligenter fabricet vas vtile in conuerſationem vitæ,reliquiis autem eius operis ad præparationem eſcæ abutatur:& reliquum horum,quod ad nullos eſt vſus,faciat lignum curuum,& verticibus plenum ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam,& per ſcientiã ſuæ artis figuret illud,& aſſimilet illud imagini hominis,aut alicui ex animalibus illud cõparet,perliniens rubrica,& rubicundum faciens fuco colorẽ illius,& omnem maculã,quæ in illo eſt,perliniens, & faciat ei dignam habitationem,& in pariete ponens illud, & confirmans ferro,ne forte cadat, proſpiciens illi,ſciens quoniam non poteſt adiuuare ſe:imago enim eſt,& opus eſt illi adiutorium.Et de ſubſtantia ſua,& de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens,inquirit. Non erubeſcit loqui cum illo,qui ſine anima eſt.

Digitized by Google

Et pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium, inutilem inuocat: & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non poteſt, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus eſt inutilis.

EXPOSITIO IN CAP. XIII.

Ordo dicendorum.

Vani autem, &c.] Supra determinauit de punitione aduerſariorum per pœnas leniores ordinatas ad correctionem, hic autem de punitione eorundem per pœnas grauiores ordinatas ad condemnationem. Et primo determinat de merito culpæ eorum, ſcilicet vſque ad 16.cap. Secundo de ſupplicio pœnæ eorum, ſcilicet à 16.cap.& deinceps. Meritum culpæ reſpectu condemnatoriæ pœnæ eorũ fuit idololatria, qua honorem diuinum ad creaturam tranſtulerunt ſiue creaturę exhibuerunt. Et ideo primo tangitur multiplex error idololatrantium, ſcil. iſto cap. Secundo deteſtatio idolorum, ſcilicet 14.cap. Tertio condemnatio veri Dei, ſcilicet 15.cap. Error idololatrantium tangitur duplex, primus colentium Dei creaturas: Secundus colentium proprias facturas, *infelices autem* In prima, primo tangitur in eis cauſa tanti erroris, ſcilicet ignorantia Dei: ſecũdo prædictæ cauſę effectus, ſcilicet creaturæ cultura. *Sed aut ignem*; tertio vtriuſque inexcuſabilitas, *quorum ſi ſpecie*; quarto in cõparatione ad alios idololatrantes. *ſed tamen.* In prima tangitur duplex ignorantia, ſcilicet, quia nec fide agnoſcebant Deum, nec ratione cognoſcebant ipſum, *& de iis quæ videntur.* Dicit ergo, *vani*, &c. Ita dictum eſt, quod aliqui cognouerunt Deum inter flagella: ſed eum non ſunt venerati, *autem*, pro ſed, *vani ſunt homines*, &c Vanitas vanitatum, &c. Ambulauerunt enim poſt vanitatem creaturæ, & vani facti ſunt, vt habetur in Hieremia. *Vani*, inquam vanitate cogitationis, vnde: Euanuerunt in cogitationibus ſuis, &c. Item in Pſalmo: Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Item vanitate locutionis, vnde in Pſalmo: Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum, &c. Item vanitate operationis, vnde Hieremias: Vana ſunt opera, & riſu digna: *In quibus non ſubeſt ſcientia Dei*, id eſt, cogitatio de Deo per fidem Auguſtinus: Neque quidquid ſciri poteſt ab homine in rebus humanis, vbi plurimum ſuperuacuæ vanitatis, & noxiæ curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribuo, ſcilicet ſcientiæ diuinæ: ſed illud tantum, quo fides ſaluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua ſcientia non pollent, &c. *Et de piis, quæ videntur bona*, ſcilicet aperte, *non poterunt*, ſcilicet impotentia ſequente voluntatem, non antecedente. Vnde Gloſſa, non poterunt intelligere, &c. obſtante cæcitate peccati, ſecundum illud; Excæcauit eos malitia eorum. In Pſalmo: Noluit intelligere, vt bene ageret, *intelligere*, id eſt, intellectu cognoſcere. Non enim ſenſu cognoſci poteſt Deus. Ioannes: Deum nemo vidit vnquam, *eum, qui eſt*, id eſt, Deum, cui eſſe eſt ſubſtantiale, non accidentale, vnde Hilarius: Eſſe non eſt accidens Deo: ſed ſubſiſtens veritas. Item: Cui eſſe ſemper præſens, nunquam præteritum, aut futurum. Deus enim ſecundum Auguſtinum: ſemper eſt, non fuit, aut erit, quia non nouit, ſcilicet per experientiam præteritum, aut futurum. Item, cuius eſſe purum eſt, quia quidquid in eo eſt, ipſe eſt. Auguſtinus: Quidquid in Deo eſt, Deus eſt. Item cuius eſſe ab alio non eſt, immutabile eſt. Vnde Hieronymus ad Damaſum: Deus, qui ſolus exordium non habet, verę eſſentiæ nomen tenuit: quia in eius comparatione, qui verè eſt, quia incommutabilis: quaſi non ſunt, quæ mutabilia ſunt, vt ſunt omnes creaturæ, ſecundum illud Pſalmi: Sicut opertorium mutabis eos, & mutabũtur, tu autem idem ipſe es, &c. Item: Ego ſum Deus, vel Dominus, & non mutor. Propter rationes prædictas Moyſi quærenti nomen eius, ait: Ego ſum qui ſum: *Neque operibus attendentes*, quæ, ſcilicet ipſe fecit, agnouerunt, quis eſſet, *artifex*, ſcilicet horum, & tamen faciliter poterant cognoſcere. In-

Eccl.1.a *Hier.1.a* *Rom.1.c* *Pſalm.93.b* *Pſalm.11.b* *Hier.51.b* *Sap.2.d* *Pſalm.53.a* *Ioan.1.b* *Aug. expoſi. in epiſt. Ioan. tra.2. to.9.* *Hieron. epi. 57. ad Damaſc. to.2.* *Pſalm.101.d* *Malac.3.b* *Exod.3.d*

Anifibilia enim Dei per ea, quæ facta ſunt, à creatura mundi intellecta conſpiciuntur. *Sed aut ignem*, ſcilicet vulcanum, vt Chaldæi ignem adorantes, *aut ſpiritum*, id eſt, æthera, ſcilicet partem aeris ſuperiorem, quem quidem intelligebant per Iouem fulminantem, *aut citatum aërem*, id eſt, partem inferiorem, quam vocabant Iunonem, *aut gyrum ſtellarum*, id eſt, cœlum ſtellarum, vt illi, qui adorabant malitiam cœli, de quibus dicitur: Vt vadant, & ſeruiant diis alienis, & adorent eos, ſolem & lunam, & omnem militiam cœli, *aut nimiam aquam*, quam ſcilicet vocabant Neptunum, *aut ſolem*, quem vocabant Pi œbum: vel Apollinem. quem adorabant Ba yloníj, *aut lunam*, quam vocabant Dianam, vel cœli reginam, de qua in Hieron. *Rectores orbis terrarum Deos putauerunt*, propter aliquos effectus eorum B mundo neceſſarios. Secundum ſenſum ſpiritualem, *ignem*, colunt luxurioſi, *ſpiritum*, ſuperbi, *citatum aërem*, iracundi, & impetuoſi, *gyrum ſtellarum*, in ſcientia curioſi. *Niniam aquam*, voluptuoſi, *ſolem*, hæc inferiora gignentem cupidi, *lunam*, pigri, & acedioſi.

Rom.1.c *Deut.17.a* *Hier.44.d*

Quorum ſi ſpecie. Hic oſtenditur inexcuſabilitas eorũ, quia ſcilicet potuerunt Creatorem cognoſcere, vel per creaturarum pulchritudinem, vel per earum virtutem: quod oſtenditur ibi: *Aut ſi virtutem*, &c. vel per vtrumque ſimul, quod oſtenditur, ibi: *A magnitudine*, &c. Dicit ergo, *quorum ſi ſpecie delectati*, id eſt, pulchritudine. Species decepit te, &c. *Deos putauerunt*, ſuppone ipſos eſſe, *putauerunt*, inquam, falſa, & erronea opinione, cum non ſit, niſi vnus Deus. Deus tuus vnus eſt: *ſtant quanto dominator eorum*, ſcilicet Creator eorum, gubernator, conſeruator, & poſſeſſor, ſecundum illud Iudith: Deus cœlorum, Creator aquarum, rex vniuerſæ creaturæ tuæ, *vis ſpecioſior eſt*, ſcilicet, qui tam ſpecioſa fecit: ſpecioſior, inquam, infinita ſcil. diſtantia, quia Deus ſpecioſus per eſſentiam: ſed creaturæ per participationem Specioſior eſt ſole, *ſpeciei enim generator*, ſpeciei, ſc. creaturæ per eius productionẽ ſecundũ illud Boetij.

Dan.13.f *Deut.6.a* *Iudith 9.d* *Sap 7.d* *Boët de conſ l.phil.lib.3. Metro.9.*

——— *pulchrum pulcherrimus ipſe,*
Mundum mente gerens ſimilique ab imagine formans.

Vel, *ſpeciei*, increatæ, id eſt, filij per æternam generationem, *hæc omnia conſtituit*, ſcilicet ſuperiora, media, & inferiora: *Aut ſi virtutem*, id eſt, potentiæ magnitudinem: *Et opera eorum*, id eſt effectus à potentia procedentes: *Mirati ſunt*, ſcilicet ita, vt ipſos eſſe Deos crederent: *intelligant ab ipſis*, id eſt, ab ipſorum conſideratione, ſecundum illud Iob: Interroga iumenta, & docebunt te. *Quoniam qui hæc fecit*, ſcilicet Deus: *Fortior eſt illis*, id eſt, potentior. Vnde: Ipſe eſt omnipotens ſupra omnia opera ſua, & magnus vehementer. Item: Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt: *A magnitudine enim ſpeciei*, id eſt pulchritudinis: *Et creaturæ*, id eſt, virtutis creaturarum: *Cognoſcibiliter*, non ſenſibiliter, id eſt, oculo intellectuali, non ſenſibili: *Poterat creator eorum videri*, Auguſtinus. Omnia clamant: Deus me fecit: totus enim mundus eſt, quaſi liber quidam, in quo creator poteſt cognoſci per eius potentiam, ſapientiam, bonitaté relucentes in creaturis. Vnde: Hæc omnia liber vitę. Iſidorus: Creator per creaturam ſuam E laudatur, & quanto ſit excellentior, ex operis ſui conditione monſtratur. *Sed tamen*, &c. Hic oſtendit culpam colentium creaturas in comparatione ad alios Idololatras: Et primo oſtendit reſpectu illorum aliquo modo excuſabiles: Secundo oſtendit quod tamen ſunt ſimpliciter inexcuſabiles. *Iterum autem. Sed tamen*, &c. quaſi dicat: ſic errant illi, *Sed tamen adhuc in iis*, ſcilicet errantibus: *Minor eſt querela*, id eſt, ratio querelæ, quam in adorantibus ſculptibilia, quia ſicut dicitur Baruch: Non lucebunt, vt ſol: neque illuminabunt, vt luna, ſcilicet ipſa ſculptilia: *Et hi enim*, ſcilicet, qui co-

Iob 12.b *Eccl.43.d* *Iob 9.c* *Eccl.24.c* *Iſid. lib.1. ſent. cap.4.* *Baruc. vlt.f*

Forſitan nota libertatis. *Act.17. f*

lunt creaturas: *Forſitan errant*, forſitan, eſt hic nota libertatis arbitrij, non nota dubitationis: *Deum quærentes*, ſcilicet quadam curioſitate, ſecundum illud Actuum: Fecit ex vno omne genus hominum inhabitare ſuper vniuerſam ſuperficiem terræ, &c. quærere Deum, ſi forte attrectent eum, aut inueniant: *Et volentes inuenire*, ſcilicet intentione affectus: Surgam, & circuibo ciuitatem, id eſt, creaturarum vniuerſitatem. Secundum enim Boetium de conſolatione: Mentibus hominum inſita eſt veri, bonique cupiditas. Sed obiicitur, quia Lucę dicitur: Omnis, qui quęrit, inuenit; ergo iuſti inueniunt verum Deum. Dicendum, quod illud intelligitur de quærentibus piè, non curiosè. *Etenim cum in operibus illius conuerſentur*, ſcilicet de illis diſputando, quantum ad intellectum ſecundum illud: Mundum tradidit diſputationi eorum: & vtendo, ſcilicet quantum ad affectum, & effectum, quia: Solem ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos. Inquirunt, ſcilicet ratiocinando: *Et perſuaſum habent*, ſcilicet ſentiendo. *Quoniam bona ſunt, quæ videntur*; Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. In hoc ſunt iſti meliores, ſiue minus mali ipſis Manichæis, qui hæc viſibilia dicunt eſſe mala. *Iterum autem, nec iis debet ignoſci*, ſimplex enim ignorantia meretur veniam. Vnde: Miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci. Sed ignorantia craſſa, & ſupina non. Vnde: Si quis ignorat, ignorabitur. *Si enim tantum potuerant ſcire, vt poſſent æſtimare ſæculum* id eſt, naturas rerum ſæcularium cognoſcere. *Quomodo huius Dominum*, ſcilicet ſæculi: *Facilius non inuenerunt* quaſi dicat: Facilius potuiſſent Deum cognoſcere. Sed contra: Difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt: quæ in cœlis ſunt, quis inueſtigabit? Dicendum, quod non vult dicere, quod facilius potuerunt cognoſcere Deum eſſe factorem horum ſimpliciter: Sed ipſum potius eſſe Deum, quam ea, quæ colebant.

Cant.3. a Boëti. de conſol phil. lib.3. Metro.9. Luc.11. b

Ecel.3. b

Matth.5. g

Gen.1. b

1.Tim.1.c ignorantia duplex. 1.Cor.14.g

Sap.9.d

Infelices autem, &c. Hic ponitur error colentium facturas proprias. Primo facturas proprias in materia metallina: Secundo in materia lignea: *Aut ſi quis*. Dicit ergo: *Infelices autem ſunt*, ſcilicet per priuationem felicitatis viæ, de qua ſupra: Sapientiam & diſciplinam qui abiicit, infelix eſt. *Et inter mortuos*, ſcilicet æterna morte: *Spes illorum eſt*, id eſt, expectatio, ſpes autem hic ſumitur improprie, quia ſpes propriè dicta non eſt niſi de bono: *Inter mortuos*, inquam: *Spes illorum eſt* per priuationē felicitatis æternæ ſecundū illud Pſalmi: Sicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum non es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt, de manu, ſcil. miſericordiæ ſaluantis, non de manu iuſtitię punientis. Vel primum ad pœnam damni in futuro: Secundum ad pœnam ſenſus: *Illorum*, inquam, *qui appellauerunt deos*, &c. Et bene dicit: *appellauerunt*, ſunt enim dij appellatione tantum, non natura: *Opera manuum hominum*, ſecundum illud Pſalmi: Simulachra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum: Et opus manuum ſuarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum, aurum, & argentum, id eſt, facta de auro, & argento, quantum ad materiam ſecundum illud Oſeæ: Argentum, & aurum multiplicaui eis, quæ fecerunt Baal. Item: Repleta eſt terra auro, & argento. & non eſt finis theſaurorum eius, & repleta eſt terra eius idolis: *Artis inuentionem*, id eſt, figuram aliquam arte inuentam, & hoc quantum ad formam: *Et ſimilitudines animalium*, non ipſa animalia, ſed ipſorum imaginem, vel ſimilitudinem. Contra quod dicitur: Non facietis ſimilitudinem omnium animalium, quæ in terra ſunt: *Aut lapidem inutilem*, ſcilicet vtilitatem, quam idololatræ ei ineſſe credunt, quamuis ſit vtilis, quantum ad vſum naturalem. Micheas: Superfluum in operibus Dei, cuiuſmodi ſunt creaturæ: Dei perfecta ſunt opera, non ſuperflua, nec diminuta: *Opus manus antiquæ*, id eſt, manus antiqui artificis, quia in antiquis eſt ſapientia, vt dicit Iob. Contra hæc omnia dicitur in Actibus: Genus ergo cum ſimus

Sap.3.b

Spes non niſi de bono propriè dicitur. Pſalm.87.a

Pſalm.113.b

Iſa.2.b

Oſee.2. b Iſa.2.b

Deut.4.e

Mich.2. d Deut.32.e

Iob.12. b Act.17.e

Dei non debemus æſtimare auro, vel argento, aut lapidi, ſculpturæ artis, aut cogitationis hominum, diuinum eſſe ſimile. *Aut ſi quis*, hic ponitur error colentium facturas proprias in materia lignea. Et primo tangitur eorum error in fabricando, vel carpentando. Secundo in veneratione: *Et de ſubſtantia*. In prima primo tangit materiam: Secundo formam: *Et per ſcientiam*. Tertio, ſitum: *Et faciet ei*, &c. Quarto impotentiam: *Imago*, &c. *Aut ſi quis artifex faber*, faber hic large ſumitur, ſcilicet pro artificio in quacunque materia, ſiue lignea, ſiue alia, non tantum ferrea: *Dicit ſilua lignum rectum ſecuerit*: Succidit cedros, tulit ilicem, &c. *Huius* ſcilicet ligni, *docte eradat omnem corticem*, ſcilicet exteriorem: *Et arte ſua vſus, fabricet diligenter vas vtile*. Gloſſ. Valde vtile, *in conuerſationem vitæ humanæ*, ſcilicet: In magna enim domo ſunt vaſa lignea, & fictilia, &c. *Reliquis autem huius operis*, id eſt, ligni prædicti. *Ad præparationem eſca abutatur*. id eſt, vtatur, ſecundum illud Iſaiæ: Sumpſit ex eis, & calefactus eſt, ſuccendit, & coxit panes: *Et reliquum horum*, horum ſcilicet, quæ in vſus humanos poſita ſunt: *Quod ad nullum vſum*, ſcilicet humanum: *Facit*, ipſum dico: *Lignum curuum*, ſcilicet in ſeipſo: *Vorticibus*, id eſt, nobis; *Plenum*, ſcilicet exterius; *Sculpat*, diligenter, ſcilicet remouendo nodoſitates: *Per vacuitatem ſuam*, quia quantumcunque ibi laboret, totus labor eius otioſitas reputatur, eo quod ille inutiliter laboret: *Et per ſcientiam ſua artis figuret illud*, ſcilicet exteriori lineatione & hoc quo ad formam: *Et aſſimilet illud imagini hominis*, ſcilicet membrorum repræſentatione: & nota, quod non dicit aſſimilet homini, ſed imagini hominis, quia in exterioribus, & non interioribus poteſt eſſe iſta figuratio. *Aut alicui ex animalibus illud comparet*, id eſt, aſſimilet: In ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, &c. Item in Pſalmo: Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum: *Perliniens*: id eſt, exterius: *rubrica*, id eſt, regula, vel filo tracto colore rubeo quo fit diſtinctio. Dicitur enim rubrica, terra rubra, & color, qui inde fit, & regula, vel filum, quo fit, & ipſa tinctura, & debet ſemper media produci: *Et rubicundum faciens fuco colore illius*, fucus dicitur color innaturalis, & quaſi adulterinus. Item notandum, quod fucus dicitur animal api ſimile, quod non mellificat, ſed mel deuorat. Item quædam herba, quæ tingit. Item quilibet color adulterinus. Item mendacium, ſiue fraus, & dolus ſecundum Papiam: *Et omnem maculam, quæ in illo eſt*, ſcilicet ligno: *Eſt perliniens terra, & faciat ei dignam cohabitationem*. Vnde Baruch: Conſtitutis illis in domo, pleni ſunt oculi eorum puluere à pedibus introeuntiū: *Et in pariete ponens illud* ſcil. vt magis appareat: *Et confirmans ferro*, id eſt, clauis ferreis: *Ne forte cadat*. Confortauit eum clauis ne moueretur: *Proſpiciens illis*, id eſt, præuidens, & precauens. *Sciēs, quoniam non poteſt adiuuare ſe*, ſcilicet per ſeipſum. Vnde in Pſalmo: Manus habent, & non palpabunt, pedes habēt, & non ambulabunt, &c. Nec mirū: *Imago enim eſt*, id eſt ſimilitudo rei, nō res: *& opus eſt illi adiutorium*, ſcilicet humanum. Si ceciderint in terram, à ſemetipſis non conſurgent, vt patuit de Dagon. Item: Portata tollentur, quia incedere non valent. *Et de ſubſtantia ſua*, id eſt, de poſſeſſione exteriori: *Et de filiis ſuis*, id eſt, de ſalute filiorum ſuorum: *Et de nuptiis*, ſcilicet contrahēdis: *Votum faciens*, ſcilicet ei: *Inquirit*, ſcilicet ab eo. & petit neceſſaria ſibi, & filiis: cum tamen non ſit vouendum, niſi Deo, ſecundum illud Pſalmi: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro, &c. Item: Vota vouebunt Domino, & ſoluent: *Non erubeſcit loqui*, ſcilicet ipſe animam habens: *Cum illo*, ſcilicet Deo falſo: *qui ſine anima eſt*. Cum audierint mutum non poſſe loqui, offerent ad Bel. Et: Os habent, & nō loquentur. *Et pro ſanitate*, id eſt, ſua vel ſuorum; *Infirmum*, id eſt, omnipotentē: *quidem*, id eſt, certè; *deprecatur, & pro vita rogat mortuum*, id eſt, vita omnino carentem; ita quod intelligitur mortuus negatiuè, non priuatiuè. Quia ſi

Iſa.44.b

2.Tim.2.c

Iſa.44.c

Rom.1.c Pſalm.105.c

Fucus multiplex.

Baruc. vlt.b

Iſai.41. b

Pſalm.113.c

Baruc.vlt.c

1.Reg.5.a

Hier.10. a

Pſalm.75.b Iſa.19. d

Baruc. vlt.d Pſalm.113.c

priuati

intelligitur mortuus negatiue, non priuatiue. Quia si priuatiuè, tunc intelligeretur alienam vitã habuisse: sed postea priuatus fuisse, quod falsum esset: *Et in adiutorium inutilem vocat*, id est, non potentem iuuare se, vel alium. Vnde Baruch: Habet in manu gladium, & se à latronibus non liberat, *& pro itinere*, id est, itineris directione: *Petit ab eo, qui ambulare non potest*, secundum illud Psalmi; Pedes habent, & non ambulabunt, &c. Et Baruch: Sine pedibus in humeris portantur: *& de acquirendo*, scilicet per negotiationes, *& de operando*, scilicet per mechanicas artes, *& de omnium rerum euentu*, generaliter petit ab eo qui in omnibus est inutilis. Formauit Deum, & sculptile conflauit, ad nihil vtile. Sed videtur idem posse Christianis obiici imagines adorantibus. Sed dicendum, quod non est simile, quia idololatræ adorabant imagines, vt res, putantes in eis aliquod viuum esse. Christiani vero adorãt, vt signa solũ, & in quantũ ducunt in illa, quorũ sunt signa.

Baruc. vlt. c

Psalm. 113. c

Baruc. vlt. c

Isa. 44. c

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

ITERVM alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex sapientia fabricauit sua. Tua autem pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat, quoniam dedisti, & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare. Sed vt non essent vacua sapientia tua opera: propter hoc etiam, & exiguo ligno credunt homines animas suas: & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit saculo semen natiuitatis, quæ manu tua erant gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Per manus autem, quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ est, neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore: conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebant figmenta. Et hos, quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe essent, è longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regit, quem honorare volebant, fecerunt: vt illum, qui aberat, tanquam præsentem colerent sua sollicitudine. Prouexit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabant. artificis eximia diligentia. Ille enim volens plus placere illi, qui se assumpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinem in melius figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et non sufficerat errasse eos circa Dei scientiam, sed & in magno viuentes inscientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes: neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt: sed & alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contristat: & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mœchiæ, & impudicitia. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. Aut enim dum latantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut viuunt iniustè, aut peierant cito. Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male iurantes, noceri se non sperant. Vtraque ergo illis euenient dignè: quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, & iurauerunt iniuste in dolo, contemnentes iustitiam. Non enim iurantium est virtus, sed peccantium pœna præambulat semper iniustorum præuaricationem.

EXPOSITIO IN CAP. XIV.

Ordo dicendorum.

[*Iterum alius nauigare*, &c.] Postquam multiplices idololatrantium errores descripsit, hic tangit idolorum detestationem. Et primo ex inutilitate ipsorum idolorum: secundo ex offensa creatoris. *Similiter autem odio sunt*, tertio ex nouitate, & modo adinuentionis: *Neque enim erant*, &c. quarto ex effectu humanæ corruptionis: *Et non sufficerat errasse* Inutilitatem autem idolorum ostendit in parte prima exemplo nauigantium in maria quibus inuocata subuenire eis non possunt. Hanc autem impotentiam ostendit esse detestandam: primo ex fragilitate idoli non valentis, secundo ex Dei potentia etiam sine naue saluantis: *Tu autem*, &c. tertio ex vtilitate ipsius nauis. *Sed vt non essent*; quarto exemplo arcæ Noë genus humanum conseruantis. *Sed & ab initio*. Dicit ergo, *Iterum alius*, &c. quasi dicat non solum inutiliter petunt homines ab idolis adiutorium in terra: *Sed iterũ*, in aqua, quia. *Alius*, scilicet homo: *Nauigare cogitans*, scilicet proposito: *Et per feros fluctus*, id est, periculosos, vnde in Psalmo: Mirabiles elationes maris. Item: Qui nauigant mare, enarrent pericula eius. *Iter facere incipiens*, scilicet propositi executione: *Ligno poterant se, fragilius lignum inuocat. Inuocat*, sc. in auxilium: *Lignum*, scilicet: idolum *fragilius ligno portante se*, id est naui. *Illud enim*, scil. lignum idoli: *Cupiditas acquirendi excogitauit*. Vnde: Dicitur auaritia idolorum seruitus: *Et artifex sapientia fabricauit sua*: sua inquit, quasi dicat non diuina, sed terrena, animalis, diabolica. Abierunt in confusionem fabricatores errorum. Et Iob: Ostẽdens vos fabricatores mendacij. Glossa: Cum maior sit, qui fecit, quam quod fit, facturam suam adorare insanire est. *Tua autem pater*: quasi dicat ita inuocant illi idolum in regimine itineris: *Autem* pro sed: *Tua pater*, creatione. Et nunc Domine, pater noster es tu, vos vero lutum, & cætera. Item prouisione: Vnde; Pater noster, & cætera, panem nostrum: & cætera. *Gubernas* omnia scilicet: *Prouidentia*, quæ secundum Damascenum est cura Dei ad res: de qua Iudith: Iudicia tua in tua prouidentia posuisti. Ex dictis patet, quod in Deo nihil agitur, à casu & fortuna; quia sicut dicit Plato: Nihil est, cuius ortum non præcesserit legitima causa. Mundum vero adminiA

B

Psalm. 92. b
Eccl. 43. c

Ephes. 5. b
Iac. 3. d
Isa. 44. c
Iob 13. a
Isa. 74. c
Matth. 6. b
Damas. Orthod. fid. lib. 2. cap. 29.
Iudith 9. a
Plato in Timæo.

Tullius. li. 1. de diuin. ſtrari prouidentia, probat Tullius ſic: Melius adminiſtrantur, quæ fuerint à prouidentia, quàm quæ à caſu: Sed mundus optime adminiſtratur, ergo, &c. *Quoniam* &c. quaſi dicat, hoc patet, quod omnia prouidentia gubernas. *Quoniam dediſti*, ſcilicet filiis Iſrael: *Exod. 14.e* *In mari viam*, educendo eos de Ægypto per medium ſicci maris. Et: *Inter fluctus*, ſcilicet fluuij Iordanis, *Ioſ. 3.d* *Semitam firmiſſimam*, vt patet in Ioſuë. De vtroque dicitur in Pſalmo: In mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis. Gloſſa, Iſraëlitas per mare rubrum ſicco veſtigio tranſduxit diuina potentia, & Iordanis aquas diuiſit: *Oſtendens*, ſcilicet per hoc: *Pſal. 76.d* *Quoniam potens es ex omnibus*, ſcilicet periculis, & caſibus: *Sanare*, vel melius ſecundum, aliam literam: *Saluare, etiam ſi ſine rate*, id eſt, naui: *Quis adeat mare.* Cum tranſieris per *Iſa. 43.a* aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Vnde *Matth. 14.d* Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur *1. Cor. 11.f* erexit: vt patet in Matthæo. Paulum, tertio naufragantem, de profundo pelagi liberauit: *Sed vt non eſſent ſuperuacua*, immo neceſſaria vſui humano: *Pſal. 103.c* *Opera ſapientiæ tuæ*, id eſt, per tuam ſapientiam adinuenta: Omnia in ſapientia feciſti. *Propter hoc etiam exiguo ligno*, ſcilicet modicæ nauis: *credunt homines animas ſuas*, id eſt, viam tam corporalem, *& tranſeuntes mare*, in quo tamen sunt innumera pericula, *Per ratem liberati ſunt*, Gloſſa, Creator dedit creaturæ ſuæ ſcientiam, qua ſibi in præſenti conſuleret, & eius voluntati deſeruiret. Allegorice, exiguum lignum poteſt dici crux Chriſti propter Crux Chriſti conſideratur. eius abiectionem, & vilitatem. Prædicamus Chriſtum *1. Cor. 1.d* crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus vero ſtultitiam: *Huic credunt homines animas ſuas*, ſcilicet in Chriſtum crucifixum credendo, & creditum adorando. *Et ſic tranſeuntes mare*, huius mundi, ſcilicet crucis virtute, & imitatione per ratem liberantur, & perueniunt ad portam æternæ ſalutis. Vnde Damaſcenus *Damaſ. Orthod. fid. lib. 4. cap. 12.* Crux eſt dormientium reſurrectio, infirmorum baculus, paſtorum virga, conuertentium auxilium, proficientium profectio, animæ Salus & corporis, omnium malorum auerſio, omnium bonorum Doctrix, peccati deſtructio, arbor reſurrectionis, lignum vitæ æternæ. In his autem verbis, *exiguo*, &c. primo innuitur crucis humilitas cum dicitur, *exiguo ligno*, ſecundo eius veneratio, & dignitas cum dicitur; *Credunt homines animas ſuas*, homines, ſcilicet rationales, vt beatus Andreas, dicens: Suſcipe me ab hominibus: tertio neceſſitas, cum dicitur: *Et tranſeuntes mare*, ſcilicet huius mundi, de quo in Pſalmo: Hoc mare magnum, &c. *Pſal. 103.c* quarto eius virtus, & vtilitas cum dicitur: *Per ratem liberati ſunt.* Prædicamus Chriſtum, &c. Item verbum *1. Cor. 1.c* crucis pereuntibus, &c. nobis autem, &c. *Sed ab initio.* Hic vtilitas arcæ Noë primo oſtenditur: ſecundo ipſa laudatur, ibi: *Benedictum lignum*, &c. tertio idolum, & eius artifex vituperatur: *Per manus autem*, &c. *Sed & ab initio*, &c. quaſi dicat non tantum liberat à periculo maris, ſed etiam à diluuio, & hoc eſt, quod dicit: *Sed & ab initio*, ſcilicet in principio ſecundæ ætatis, ſcilicet tempore Noë. *Cum perirent*, ſcilicet in diluuio: *Gen. 6.d* *Superbi gigantes*, de quibus habetur in Geneſi. *Gen. 6.a* *Spes orbis terrarum*, ſcilicet futuri, Gloſſa, ſeminarium generis humani, ſcilicet octo perſonæ, de quibus dicitur: *1. Pet. 3.d* In qua paucæ animæ ſaluæ factæ ſunt, per quam: *Ad ratem confugiens*, id eſt, arcam ad modum ratis factam, quia maior fuit longitudo latitudine. *Gen. 6.c* *Remiſit ſæculo*, ſcilicet futuro poſt diluuium: *Semen nativitatis*, ſc. *Gen. 6.d* tam hominum, quam animalium, vt patet in Geneſi. *qua*, ſcilicet arca: *Manu tua*, Gloſſa potentia, vel fi- *Pſal. 143.b* lio, ſecundum illud Pſalmi: Emitte manum tuam, de alto, &c. *Erat gubernata*, quia nullum gubernatorem habuit niſi Deum, vel Angelum eius: cum omnes homines extra exiſtentes, eſſent mortui: exiſtentes intra, eſſent clauſi: *Benedictum enim eſt lignum*, ſcilicet arcæ Noë: *Per quod fit iuſtitia*, ſcilicet liberationis iuſtorum, malis ſubmerſis, quod fuit iuſtũ. De hoc ligno ſupra: *Sap. 10.a* Cũ aqua deleret terram, ſanauit iterũ ſapientia per cõ-

temptibile lignum, iuſtum gubernans. Hoc autem li- A gnum allegorice poteſt dici lignum crucis, de quo dicitur: Peccata veſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. Per illud lignum facta eſt: *Iuſtitia*, quia vnicuique redditum eſt, quod ſuum erat. Nam per illud *Lignum*, deſtructum eſt peccatum ſecundum illud, quod cantat Eccleſia: Mors mortua tunc eſt, quando in ligno mortua vita fuit. Et: O mors ero mors tua, &c. Item per ipſum eſt diabol. victus, ſecundum illud Gregorij, qui per lignum vincebat, per lignum quoq; vinceretur, & per ipſum eſt homo reconciliatus. Dele. s Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, affigens illud cruci. Item: Pacificans per ſanguinem crucis. Item infernus ſpoliatus. Spolians principatus, & poteſtates &c. Item cœlum apertum, vnde latroni dictũ eſt: Hodie B mecum eris in paradiſo. Et: Dabo clauẽ domus Dauid. Item Chriſtus exaltatus. Vnde: Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Hæc fuit virga Aſſueri in ſignum clementię homini oſtenſa, vel porrecta. Et bene dixi, benedictum eſſe lignum ſecundum quod fit iuſtitia: *Autem*, pro ſed, *Idolum quod fit per manus*, ſcilicet artificum. *Maledictum eſt, & ipſum*, ſcilicet idolum: *Et qui fecit illud*, ſcilicet artifex. Sed idolum cum ſit res inanimata, quo modo maledicitur? quia iſta maledictio, aut intelligitur ratione culpæ quæ in idolum non cadit, aut ratione pœnæ, quæ ratione culpæ infligi habet. Dicendum, quod in idolo eſt conſiderare duo, ſcilicet ſpiritum præſidentem, & figuram ligni. Ipſe malignus ſpiritus maledictus eſt maledictione pœnæ, & culpæ: ſed lignum maledictione deteſtationis, & C infamiæ, quaſi cuiuſdam pœnæ, non quia ſit ſubiectum culpę, ratione cuius habet infligi pœna, ſed quia materia, vel occaſio culpæ. Vnde Gloſſa: Diabolus enim punietur, quia ſibi honorem diuinum vſurpat: & homo, qui pro Creatore creaturam honorat. *Quia ille quidem operatus eſt*, ſcilicet idolum. Vnde merito maledictus eſt: Ecce omnes participes eius confundẽtur. *Illud autem*, ſcilicet idolum; *Cum eſſet fragile*; quia de fragili materia. *Deus cognominatus eſt*, ſcilicet ſola nuncupatione, non rei veritate. Propter quod merito maledicitur. *Similiter autem*, &c. Hic tangit cauſam deteſtationis idolorum ſumptam ex parte offenſæ Creatoris. Et primo tangit ſignum offenſę, ſcilicet idoli, & idololatrantis pœnam; ſecũdo pœnę irremiſſibilitatem. *Propter hoc*, &c. Tertio cauſam à parte idoli. *Quoniam creaturæ.* Quarto cauſam à parte idololatrantis. *Initium* D *enim*, &c. Bene dixi, quod vtrumque maledictum, &c. *Autem*, pro quia; *Similiter odio ſunt Deo, impius*, ſcilicet idololatria, qui abnegat pietatem diuini cultus. *Et impietas eius*, id eſt, materia impietatis eius ſcilicet idolum, id eſt, dæmon præſidens idolo. Altiſſimus habet odio peccatores. Et notandum, quod odium Dei non notat, vel ſonat affectum in ipſo, ſed effectum in eo, quem odit. *Etenim quod factum eſt*, ſcilicet idolum; *Cum illo, qui fecit* id eſt, cum artifice idololatra; *Tormenta patietur*, de idololatria planũ eſt. Sed de idolo, quo modo verum eſſe poteſt, ſcilicet quod tormentum patiatur, cum ſit res inanimata? Dicendum, quod de idolo loquitur ratione maligni ſpiritus in eo præſidentis, non ex parte figuræ, vel materiæ ipſius idoli. E Sed contra; Idololatria non facit ſpiritum malignum præſidentem. Dicendum, quod licet non faciat ipſum in ſe, facit tamen quod in idolo præſideat; ſicut Deum dicimur exaltare, & magnificare, non in ſe, ſed in nobis; Magnificate Dominum mecum, &c. Vtrumque *Pſal. 33.a* enim punietur. Omne opus corruptibile in fine de- *Eccl. 14.c* ficiet, & qui operatur illud, ibit cum illo, Et; Conteretur cum delinquente delictum; *Propter hoc*, ſcil. quia; *Eccl. 27.a* *Deo ſunt odio, &* id eſt, etiam *In idolis nationum*, id eſt, in dæmonibus præſidentibus in idolis gentilium, de quibus in Pſalmo; Omnes dij gentium dæmonia, &c. *Non* *Pſal. 95. 6* *erat reſpectus* ſcilicet clementiæ. Quod eſt contra Origenem, qui dixit ipſum pro dæmonibus in aëre in fine paſſurum, & ſic eos fore ſaluandos. Contra quod

1. Pet. 2.d

Dubitatio.

Solutio.

Deus nuncupatiue quisnam ſit.

Autem pro quia.

Eccl. 12.a *Dei odium quo modo ſumatur,*

Dubitatio.

Solutio.

dicitur

Eccl.39.a dicitur hic, & in Eccleſiaſtico : Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmauerunt tormenta ſua. *Quoniam*, &c. Et merito. *Quoniam creatura Dei*, id eſt, à Deo factæ, ſicut aurum, & argentum. *Oſea.2.b* Vnde Oſeas : Argentum, & aurum multiplicaui eis, &c. *Factæ ſunt in odium*, ſcilicet iraſcibilis, vt Deum, ſcilicet odiant homines, ſicut dæmones : de quibus in *Pſal.73.d* Pſalmo : Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper. *Et intentionem animabus hominum.* Concupiſcibilis, vt ſcilicet ſubderent ſe homines quibuſcunque poteſtatibus libere, ſecundum voluntatem, vel ſuggeſtionem deorum ſuorum: *Et in muſcipulam*, id eſt, Muſcipula. deceptionem rationalis, & dicitur muſcipula inſtrumentum, quo mures capiuntur : *Pedibus*, ſcilicet interioribus animæ, non exterioribus, ſcilicet corporis: *Inſipientium*, *Iob 18.b* id eſt, infidelium. Iob: Abſcondita eſt in terra pedica eius. Item Hieremias: Inuenti ſunt in populo *Hier.5.g.* meo viri impij inſidiantes, quaſi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros. *Initium enim*, &c. Bene dixi: *quod creaturæ Dei*, &c. *Initium enim fornicationis*, ſcilicet ſpiritualis, quæ eſt, recedendo à Deo, Fornicationis genus peſſimum. *Hier.3.c* eſt, &c. Vnde Gloſſa, peſſimum genus fornicationis eſt, quo anima recedit à Deo & fornicatur cum idolis, vnde Hieremias : Mœchata eſt cum ligno, & lapide. Tales perduntur, ſiue deſtruuntur à Deo, ſecundum *Pſal.72.d* illud Pſalmi: Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te. *Initium*, inquam, *Fornicationis*, prædictæ : *Eſt exquiſitio* *Eccl.10.b* *idolorum*, Sed contra: Initium omnis peccati ſuperbia. Reſpondeo : non loquitur hic de fornicatione, quæ eſt per quemcunque receſſum à Deo, ſicut eſt in quolibet peccato mortali : ſed de illa, qua recedit à Deo, perfecto receſſu, ſcilicet vſque ad ſubuerſionem fidei, *Heb.11.a* quæ eſt fundamentum totius ſpiritualis ædificij. Fides *1.Cor.3.b* eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, &c. Item : Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, &c. *Et adinuentio* *Rom.1.c* *illorum, corruptio vitæ eſt*, ſcilicet quoad mores. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis ſui, in im- *Pſal.17.b* munditiam. In Pſalmo: Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum. *Non enim erant*, hic tangitur tertia ratio deteſtationis idolorum, ſcilicet ex nouitate, & merito ſuæ adinuentionis. Finis adinuentionis, & culturæ tangit plures cauſas, primo hominum curioſam otioſitatem, ſecundo parentum ad filios defunctos affectionem. *Acerbo enim*, Tertio, tyrannorum timorem, *Deinde*, &cæt. Quarto, principum reuerentiam, & honorem, *Hos quos*. Quinto, artificum diligentiam, & ſollicitudinem, *Prouexit autem*, &c. Sexto, ponit cauſarum principalium recapitulationem, *Et hæc fuit vita*, bene dixi : *Exquiſitio idolorum, & adinuentio*, &c. *Non enim erant à principio*, ſcilicet idola: quod patet, quia non ſunt creatores. Vnde: Dij, qui cœlum, & terram non fecerunt, *Hier.10.b* pereant de tetra. Nec etiam creatura, quia omnis creatura à Deo eſt. Sed idola non ſunt à Deo, ſed ſunt ho- *1.Cor.9.a* minum fictio, propter quod dicitur : Idolum nihil eſt in mundo, ſcilicet quantum ad eſſe diuinum, quod illi creditur eſſe ab idololatris: *Neque erunt in perpetuum*, immo deſtruentur, conuerſis hominibus ad cultum *Iſa.16.a* vnius Dei. Aſcendet Dominus ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum, & commouebuntur ſimulacra Ægypti à facie eius: *Supervacuitas enim*, id eſt, otio- *Eccl.33.d* ſitas : *hominum hæc adinuenit*, &c. Multam malitiam docuit otioſitas, ſcilicet otioſos, qui laborare nolebant ad quærendum vnum verum Deum, & digne colendum. *In orbem terrarum*, in cœlo enim nullus error talis vnquam fuit : & ideo ſcilicet, quia non ſemper fuerunt: *Breuis illorum finis inuentus eſt*, ſcilicet apud ſapientes. Cito enim deſerti ſunt à filiis Iſraël tempore Moyſi, & à populo Chriſtiano, tempore Chriſti, vel nouæ *Hier.10.c* legis. Cófuſus eſt omnis artifex in ſculptili: Vana ſunt opera, & riſu digna: in tempore viſitationis ſuæ peribunt. *Acerbo enim luctu dolens pater*, ſcilicet de morte fi- *2.Reg.18.g* lij, ſicut Dauid doluit de morte Abſalon: Vel de morte pueri, quem primo habuit de Bethſabee. *Cito ſibi rapti,*

id eſt, violentia mortis prærepti: *Fecit imaginem*. Gloſſa, homines defunctorum amicorum ſibi ſimulacra finxerunt, quorum cõtemplatione aliquid habuerunt ſolatium : *Et illum qui tunc*, ſcilicet de recenti: *Quaſi homo mortuus fuerat*, cuius proprietas eſt, eſſe mortalis, ſecundum illud: Omnes morimur, &c. *Viuit*, id eſt, paulo poſt: quod eſt inexcuſabilius : *Tunquam Deum colere cœpit*: Gloſſa, progreſſique longius per amorem, defunctorum memoriam colere cœperunt. *Et conſtituit inter ſeruos ſuos*, timore ſibi obedientes, non ratione: *Sacra*, ſcilicet thurificationes, & laudes : *Et ſacrificia*, ſcilicet animaliũ immolationes. Primus autem, vt dicit *Luc.11.b* Iſydorus ſuper illud Lucæ: In Beelzebub principe dæmoniorum, &c. Ninus rex Aſſyriorum Beli patris ſui mortui fecit imaginem, quam tanta veneratione honorauit, vt etiam reis ad ipſam confugientibus parce- Beli ſtatua. ret, propter quod homines imperiti ſtatuam Beli, vt Deum, colere cœperunt, & ſtatuas multiplicare. Quorum quidam illud idolum vocabant Bel : quidam Baal: quidam Baalim: quidã Beelzebub : *Deinde interueniente tempore*, id eſt, mora temporis : *conualeſcente iniqua conſuetudine*, quæ potius exſtirpanda eſt, quam tenenda, quia diuturnitas temporis nõ diminuit peccatum, ſed potius auget: *hic error*, ſcilicet colendi idola, *tanquam* *Hier.10.a* *lex*, ſub præcepto, ſcilicet, *cuſtoditus eſt*. Leges populo- *Iſa.10.a* rum vanæ ſunt. Item: Væ, qui condunt leges iniquas: *Et tyrannorum imperio*, id eſt, malorum principum: *Colebant figmenta*. Vnde Antiochus compellebat Iudæos *1.Mach.1.g* ad cultum gentium. Et Nabuchodonoſor cogebat ſta- *Dan.3.a* tuam ſuam adorare *Hos quos in palam homines, honorare non poterant*, id eſt, in præſentia eorum, *propter hoc*, ſcilicet: *quod longe eſſent, è longinquo*, ſcilicet loco : *figura eorum, allata*, ſcilicet in pictura: *euidentem imaginem*, ſc. ſculptam imaginem dico: *regis, quem honorare volebant, fecerunt*, ſcilicet tribuentes diuinum honorem hominibus. Cicero: Suſcepit autem vita hominum, conſue- *Cicer.lib.1.* tudoque communis, vt beneficiis excellentes viros in *de Natu.* cœlum tollerent: *Vt illum*, ſcilicet regem : *qui aberat*, *Deor.* id eſt, abſens erat, tamen viuens: *tanquam præſentem colerent ſua ſollicitudine*. Gloſſa, propter hominum ſtultitiam, & prauitatem, qui agreſtem vitam ſine vllo rectore viuebant, ipſum regem, totamque gentem ſummis laudibus extulerunt, ita vt etiam deos appellarent, vel pro inſigni virtute, vel pro beneficiis, vel pro adulatione: *Hos, quos*, &c. Litera ſic eſt conſtruẽda: Homines fecerunt euidentẽ imaginem, quã honorare volebant, allata de longinquo figura illorum. *Et hos, quos in palam*, id eſt, præſentialiter: *honorare non poterant propter hoc*, ſupple : *quod longe eſſent fecerunt*, inquam : *vt illum, qui aberat*, &c. *Prouexit ad horum*, ſcilicet idolorum : *culturam, &*, id eſt etiam: *hos, qui ignorabant*, id eſt, ignorantes, & rudes: *eximia*, id eſt maxima. *artificis diligentia*. Artificis, inquam, diligenter, & curioſe idolum fabricantis, & illud decorantis, ſecundum illud *Hier.10.a* Hieremiæ: Argento, & auro decorauit illud. Item: Fe- *Iſa.44.b* cit imaginem viri, quaſi ſpecioſum hominem habitantem in domo: *Ille autem*, artifex: *volens placere illi, qui ſe aſſumpſit*, id eſt conduxit, ſc. ad faciẽdum Idolum : hæc *Pſal.52.b* eſt mala placentia, de qua in Pſalmo : Deus diſſipauit *Galat.1.b* oſſa eorum, qui hominibus placent. Item: Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem. *Elaborauit arte ſua, vt ſimilitudinem*, id eſt, imaginem; *in melius figuraret*, *Iſa.44.b* id eſt, meliori modo, quo poſſet; Faber ferrarius lima *Baruc.6.a* operatus eſt. Baruch. ſicut virgini amanti ornamenta, ita accepto auro fabricati ſunt : *Multitudo autem hominum*, ſc. ſtultorum. Stultorum infinitus eſt numerus; *Eccl.1.d* *abducta*, ſcil. à veritate; *per ſpeciem operis*, id eſt, pulchri- *Prou.31.d* dinem. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo. Species *Dan.13.f* decepit te; *eum qui ante tempus*, ſupple modicũ; *tanquam homo honoratus fuerat*, ſc. honore duliæ; *Nunc Deum æſtimauerunt*, honorantes eũ honore latrię; *Et hæc fuit vita* Vitæ humanæ deceptio duplex. *humanæ deceptio*, id eſt cauſa deceptionis, cauſa, inquã, duplex, quaſi duplex mortis porta, ſc. amor & timor, ſecundũ Gloſſ. ſuper illud Pſ. Incẽſa igni, & ſuffoſſa &c. *Pſal.79.d*

Digitized by Google

Quoniam autem affectui, ſcilicet proprio, in honoratione amicorum; *aut regibus*, in veneratione potentum. Gloſſa, ſic per populos, vel religiones, ſcil. prę adulatione, vel præ timore varia ſacra ſuſcepta ſunt, dum homines grati eſſe in ſuos principes cupiunt: *deſeruientes* id eſt, deuote ſeruientes; *homines*, contra illud: Nolite effici ſerui hominum: *Incommunicabile nomen.* Gloſſa, Dei omnipotentis, quia ſcilicet forma, à qua impoſitum eſt nomen illud, Deus, incommunicabilis eſt creaturis, communicabilis, tamen eſt perſonis diuinis: *lapidibus, & lignis impoſuerunt*, contra illud præceptum: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Sed contra: Ego conſtitui te Deum Pharaonis. Item in Pſalmo: Ego dixi dij eſtis, &c. ergo nomen Dei eſt communicabile creaturis. Dicendum, quod Deus tripliciter dicitur, natura, adoptione, nuncupatione. Primo modo eſt incommunicabile. Secundo modo non. Sed contra, quia Chriſto homini communicatum eſt nomen diuinum. Vnde: Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Sed dicendum, quod non eſt communicatum non habenti prius. Sed aliter, quàm prius, quia hoc nomen, perſonæ conuenit, non naturę, ſcilicet humanæ, ſed tamen habenti naturam humanam. Ad illud, quod obiicitur, Dedit illi nomen, &cætera. Dicendum, quod datio illi accipitur pro manifeſtatione: *Vel*, dedit illi, in natura humana, qui prius habebat in diuina: *Et non ſufficerat*, hic tangitur vltima cauſa deteſtationis idolorum, ſumpta ab effectu humanę corruptionis. Et primo tăgitur in idololatris excæcatio mentis: ſecũdo corruptio operis; *Aut enim filios*. Tertio rationabilitas excæcationis, & corruptionis; *& omnia*. Quarto cauſa vtriuſque. *Infandorum* dicit ergo. *Et non ſufficerat erraſſe eos*. Gloſſ. cum falſa religione omnibus vitiis ſe ſubdiderint. *erraſſe*, inquam: ſcilicet *circa Dei ſcientiam*, id eſt: fidem. Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. *Sed, & in magno viuentis, inſcientia*, id eſt, infidelitatis; *bello*, per quam ſcilicet infidelitatem aduerſus Deum bellant. Vnde: Iob: ipſi fuerunt rebelles lumini: *tot*, ſcilicet quoad numerum; *& tam magna*, quantum ad intentionem, vel quantum ad durationis quantitatem: *mala*, quantum ad deformitatem, *tot*, inquam, *& tam magna mala*, in quibus ſcilicet viuunt: *pacem appellant*, ſecundum illud: Et eſſe ſub ſentibus delicias computabant. Et Hieremias: Dicentes, pax, pax, & non erat pax. Gloſſa, ſub regno diaboli, diuerſis vitiis ſubiecti veram pacem habere non poterant.

Aut enim, &cætera. Hic enumerat mala, quibus opere ſunt corrupti. Primo malum ſpecialiter commiſſum in Deum: Secundo ſpecialiter commiſſum in ſe, & in proximum: *Neque vitam*, dicit ergo: *Aut enim filios ſuos ſacrificantes*, ſecundum illud Pſalmi: Et immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis. Et Ezech. Nunquid parua eſt fornicatio tua: immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis: quia ſicut dicit Gloſſa, in ſacris Saturni propter odium Iouis ſine reſpectu pietatis ſuos paruulos immolabant; *aut obſcura ſacrificia facientes*, obſcura, id eſt, nocturna, ſicut fiebat ſecundum Gloſſa, in ſacris Oſiridis, Ægyptiæ, & cæteris, quæ ſacra ardentium tædarum iactatione celebrabantur: *aut inſaniæ plenas vigilias habentes*, in ſacris enim Bacchi, & Cybelesmatris Deorũ, ad exemplum eorum, qui in feſtiuitate ſatiati, noctem totam luſibus ducebant, id eſt, ludebant, vt ait Gloſſa. Contra hoc dicitur in Pſalmo: Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius & nõ reſpexit vanitates & inſanias falſas; *neque vitam*, ſcilicet propriam, mundam, quia, Tradidit illos Deus in immũditiam. *Neque nuptias mundas iam cuſtodiunt*, contra quod: Honorabile connubium, & thorus immaculatus: *iam cuſtodiunt*, &c. Quia ſicut dicit Gloſſa, per libidinem, & immunditiam diis ſuis placere putabant, & quanto quis ſceleratior erat tanto magis deo ſuo placere putabat, *Sed & alius alium occidit per inuidiam*, ſcil. in perſona ſua, vt Caïm Abel: Et Iudæi Chriſtum. *Aut adulterans contriſtat*, ſcilicet in perſona ſibi coniuncta, *contriſtat*, dicit, quia magna cauſa triſtitiæ eſt violatio thori coniugalis. Vnde bene, & ſecundum leges ciuiles data eſt viro licentia occidendi adulterum, & adulteram in ipſo actu adulterij inuẽtos. *Et omnia*, ſcilicet vitia: *Commixta ſunt*. Vnde: Maledictum, & adulterium, & furtum innundauerunt: *Sanguis*, hic tangit primo quædam peccata ſpiritualia: Secundo, quædam carnalia: *Animarum*, & cætera. In prima primo, quædam mala operis: Secundo, quædam mala cordis: *Corruptio*. Tertio, quædam mala locutionis: *Et periurium*, mala operis tangit quatuor, ſcilicet vulnerationẽ, cum dicit: *Sanguis*. Occiſionem, cum dicit: *Homicidium*, furtum, eum dicit: *Furtum*, fraudem, cũ dicit; *Et fictio*, bene dixi, quod *Omnia commixta ſunt*, ſcil. *Sanguis*, mutua vulneratione. Vnde Iſaïas: Manus veſtrę plenę sãguine ſunt, Itẽ Oſeę: Sanguis ſanguinẽ tetigit; *Homicidium*. Vnde: Vir fratrem ſuum venatur ad mortem: *Furtum*, Et: Principes tui infideles, ſocij furum, In Pſalmo: Si videbas furem currebas cũ eo. *Et fictio*, id eſt, dolus. Dolus enim eſt cum aliud agitur, & aliud prætenditur, vel ſimulatur; *Corruptio*, hic tangit peccata cordis, ſcil. concupiſcibilis potentiæ. In Pſalmo: Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, &c. *Infidelitas*, ſcilicet rationalis. Vnde: Periit fides, & allata eſt de ore eorum: *Turbatio*, ſcilicet potentiæ iraſcibilis. Vnde: Non eſt pax impiis dicit Dominus. Hæc ſunt tria mala cordis. Deinde tangit tria mala locutionis, dicens; *Periurium*, ſciiicet vel aſſertorium, ſicut eſt in falſis atteſtationib. vel promiſſoriũ, vt in falſis promiſſionibus, contra quod dicitur: Non periurabis. *Et tumultus*, ſcil. in contentionibus: & diſcordiis. Vnde: Tumultuabitur puer contra ſenem, *Et bonorum Dei immemoratio*, id eſt, ingratitudo, quia non laudatur Deus de beneficiis ſuis. Vnde: Non eſt inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, &c. Et: Obliuioni datus ſum, tanquam mortuus à corde. Hæc ſunt tria mala locutionis, primum in Deum, & proximum; Secundum in proximum: Tertium in Deum, ſcilicet omittendo. *Animorum inquinatio*, &c Hic tangit peccata carnalia. Primò peccata libidinis interioris: Secundo commixtionis innaturalis, ibi; *Natiuitatis*, & cætera. Tertio bigamiæ. *Nuptiarum*, &c. Quarto adulterij; *Inordinatio*, & cætera. Quinto fornicationis; *Impudicitiæ*, &c. Dicit ergo: *Animarum inquinatio*, ſcilicet per internam libidinem. Vnde: Iam mœchatus eſt in corde ſuo. Et: Laua à malitia cor tuum Hieruſalem, &c. Et: Coinquinatæ ſunt illorum mens, & conſcientia. *Natiuitatis immutatio*, id eſt, naturę, ſiue vſus naturalis. Vnde: Feminæ eorum immutauerunt naturalem vſum, &c. *Nuptiarum inconſtantia*, ſcilicet vxores pro voluntate accipiẽdo, & repudiando, cum tamẽ deberent eſſe duo in carne vna: ita, quod Deus coniunxit, homo nõ ſeparet. *Inordinatio mœchiæ*, id eſt, adulterij contra ordinem matrimonij, contra, quod: Non mœchaberis, *& impudicitiæ*, id eſt, fornicationis, contra, quod: Non in cubilibus, & impudicitiis; *Infandorum*, &c. Hic oſtenditur, quod idololatria eſt cauſa huius corruptionis. Et primo oſtẽdit, quo modo idololatria eſt cauſa omniũ malorum in idololatris. Secundo propter quid: quoniã propter ſpẽ impunitatis: *Tum enim confidunt*, &c. Tertio oſtendit, quod hoc ipſum eſt eis cauſa punitionis: *Vtraque* &c. Quarto oſtendit, quæ ſit illa punitio, ſcilicet cæſus, & præcipitatio in alia peccata: *Non enim*, &c. *Infandorum*, &c. Ita dixi, quod tot & tãta mala faciũt idololatræ, *Infandorum enim idolorum*, id eſt, nefandorum, id eſt, nominatione indignorum, ſecundum illud Pſalmi: Nec memor ero nominũ eorum per labia mea; *Infandorum*, inquam, *Idolorum cultura omnis malitia eſt*, ſcil. per intellectus excęcationem, & voluntatis ſubuerſionẽ *& initium*, ſc. per operis inchoationem, *& finis*, per eiuſdem completionẽ, ſicut fides, & cultus Dei cauſa eſt omnis boni, vt probat Apoſtol. qui ait: Fides eſt ſperãdarũ ſubſtantia rerum. Sed contra: Initiũ omnis peccati, ſuperbia. Itẽ: Radix omniũ malorum, cupiditas: male ergo diditur hic, quod omniũ malorũ initium eſt infidelitas.

Dicen

1. *Cor. 7.d*

Dei nomen incommunicabile creaturis.

Exod. 20.b
Exod. 7.a
Pſalm 81.b

Deus quot modis ſumitur.

Philip. 1.b

Chriſto homini, quomodo nomen Dei ſit communicatum.

Sap. 13.a

Iob 24.b

Iob 30.b
Hier. 6.d

Pſal. 105.c
Ezech. 16.c

Pſalm. 30.a

Rom. 1.c

Heb. 13.a

Gen. 4.b
Matth. 27.d

Oſe. 4.a

Iſa. 1.d
Oſe. 4.a
Mich. 7.a
Iſa. 1.d
Pſal. 49.c

Dolus quid

Pſal. 13.a

Hier. 7.f
Iſa. 57.d

Leuit. 19.c

Iſa. 3.b

Luc. 17.d
Pſal. 30.c

Matth. 5.d
Hier. 4.d
Tit. 1.d

Rom. 1.c

Gen. 2.d
Matth. 19.a

Exod. 20.c
Rom. 13.d

Pſal. 13.b

Heb 11.a
Eccl. 10.b
1. Tim. 6.b

Digitized by Google

Malorum plura initia.

Dicendum,quod non eſt inconueniens, plura eſſe initia malorum,ſecundum diuerſos reſpectus,ſicut vnius rei ſunt quatuor cauſæ,ſcil. efficiens materialis,&c.& tamen initia in vno genere,quia ex parte rationalis infidelitas,ex parte cõcupiſcibilis,cupiditas, ex parte iraſcibilis,ſuperbia: *Aut enim dum lætantur,inſaniunt.* Gloſ. in feſtis;& ludis,& hoc quãtum ad malũ in affectione: *Inſaniunt*,dicit, quia lętitia irrationalis,inſania eſt,ſicut riſus hęreticorum.Vnde:Inſania in domo Dei eius. *Aut certè vaticinantur falſa*, ſcil. falſo Prophetando. Et hoc quantum ad malum cogitationis. Vnde : Ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. *Aut viuunt iniuſtè*,& hoc quantum ad malum cõuerſationis.Impius multo tẽpore viuit in malitia: *Aut periurant*,id eſt,peierant?& hoc peccatum locutionis. *Cito*,id eſt,de facili, propter malã ſuam conſuetudinem, propter quod dicitur ; Iurationi non aſſueſcat os tuum:multi enim caſus in illa. *Cum enim confidunt in idolis,quæ ſine anima ſunt*, quo ad vitam: *Male iurantes*,ſc. ex parte rei,quã iurant, quod falsũ,contra illud:Iurabis,viuit Dominus,in veritate,& in iudicio,& in iuſtitia:*Noceri ſe nõ ſperãt*,id eſt, non timent.Sed quomodo non timent,cum eſſe veros Deos credant. Dicendũ,quod licet ipſos Deos colant, non tamen eis ineſſe omnipotentiam putant. Vel non credunt,quod peccata hominum puniant.Et reuera eis nõ poſſunt nocere,propter quod dicitur:Nolite timere illa,ſcil. Idola, quia nec malè,nec bene poſſunt facere. Sed tamen à Deo puniẽtur pro peccato periurij. Vndè ſequitur:*Vtraq; ergo illis euenièt*,ſcil.malum culpæ,quia male iurare permittuntur:& malũ pœnæ,quia propter hoc punientur:*Euenient*,inquam, *Dignè*,ſcil. pro meritis. Vnde:Qui in ſordibus eſt,ſordeſcat adhuc. *Quoniã male ſenſerunt de Deo attendentes idolis*,id eſt,diuinũ cultum eis tribuendo,peierant per idolum: *Et iniuſtè iurauerunt in idolo contemnentes iuſtitiam*, ſcil. illicitum , vel falſo iurando,& ita dupliciter errant,vel peccant, ſcil. quia iurãt per quod non debent,& quia iurãt id,quod non debent. Vnde : Per nomen exteriorum Deorum non iurabitis.*Non enim*:quaſi dicat:Et vere peccant ſic iurando. *Non enim iurantium*,ſcil. ſic : *Eſt virtus*,id eſt, opus virtuoſum,vel meritorium. *Sed peccantium pœna*, id eſt,peccatum ipſum,quod etiam eſt pœna præcedentium peccatorum,& culpa in ſe:*Perambulat ſemper*,ſcilicet de malo in peius:*Iniuſtorum*,id eſt,iuſtarum rerum, ſcilicet mandatorum Dei,*Preuaricationem*, ſcilicet peccatum. Peccatum enim , quod per pœnitentiam non diluitur,ſuo pondere mox ad aliud trahit. Vnde : Fiat via illorum tenebræ , & lubricum , &c.

Oſee 9. d

3. Reg. vlt.

Eccl. 7. b

Eccl. 23. b

Hier. 4. a

Apoc. 22. c

Exod. 23. c

Greg. lib. 25. Moral. c. 9.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

TV autem Deus noſter,ſuauis & verus es,patiens,& in miſericordia diſponens omnia.Etenim ſi peccauerimus,tui ſumus,ſcientes magnitudinem tuam, & ſi non peccauerimus, ſcimus quoniam apud te ſumus computati. Noſſe enim te,conſummata iuſtitia eſt : & ſcire iuſtitiam,& virtutem tuam,radix eſt immortalitatis. Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio.nec vmbra pictura,labor ſine fructu,effigies ſculpta per varios colores,cuius aſpectus inſenſato dat concupiſcentiam,& diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima. Malorum amatores digni ſunt morte,qui ſpem habẽt in talibus,& qui faciunt illos,& qui diligunt,& qui colunt,ſed & figulus mollem terram premens laboriosè fingit ad vſus noſtros vnumquodq; vas,& de eodem luto fingit, quæ munda ſunt in vſum vaſa,& ſimiliter quæ his ſunt contraria : horum autem vaſorum quis ſit vſus,iudex eſt figulus. Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto : ille,qui paulo ante de terra factus fuerat,& poſt puſillum reduxit ſe vnde acceptus eſt,repetitus animæ debitum,quam habebat.Sed cura eſt illi,non quia laboraturus eſt, nec quoniam breuis illi vita eſt,ſed concertatur aurificibus & argentariis : ſed & ærarios imitatur , & gloriam præfert , quoniam res ſuperuacuas fingit. Cinis eſt enim cor eius, & terra ſuperuacua ſpes illius,& luto vilior vita eius:quoniam ignorauit qui ſe finxit,& qui inſpirauit illi animam, quæ operatur,& qui inſufflauit ei ſpiritum vitalem.Sed & æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtrã,& conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum,& oportere vndecunq; etiam ex malo acquirere.Hic enim ſcit,ſe ſuper omnes delinquere,qui ex terra materia fragilia vaſa,& ſculptilia fingit.Omnes enim inſipientes,& infelices ſupra modum animæ ſuperbi ſunt inimici populi tui,& imperantes illi. Quoniam omnia idola nationum deos æſtimauerunt,quibus neque oculorum viſus eſt ad videndum,neq; nares ad percipiendum ſpiritum,neque aures ad audiendum,neque digiti manuum ad tractandum.ſed & pedes eorum pigri ad ambulandum,homo enim fecit illos : & qui ſpiritum mutuatus eſt,is finxit illos. Nemo ſibi ſimilem homo poterit Deum fingere.Cum enim ſit mortalis,mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim eſt ipſe his,quos colit : quia ipſe quidem vixit,cum eſſet mortalis:illi autem nunquam. Sed & animalia miſerrima colunt. inſenſata enim comparata his , illis ſunt deteriora. Sed nec aſpectum aliquis ex his animalibus bona poteſt conſpicere. Effugerunt autem Dei laudem , & benedictionem eius.

EXPOSITIO IN CAP. XV.

Ordo dicendorum.

TV autem Deus noſter,&c.Poſtquam oſtendit idololatrantium errorem , & idolorum deteſtationem, hic ſubdit veri Dei commendationem. Verum autem Deum oſtendit eſſe commendabilem , primo ex ipſius bonitate : ſecundo, ex credentium in eum remuneratione : *etenim ſi peccauerimus*, &c. tertio, ex idolorum vilitate, *ſed & figulus*,quarto, ex idololatrantium vituperatione, *omnes enim. Tu autem*,&c. quaſi dicat, talia ſunt idola, *autem*, pro ſed, *ſed tu Deus noſter*, Deus, inquam creatione, ſecundum illud : In principio creauit Deus. Item gubernatione,& conſeruatione,ſecundum Damaſcenum Deus dicitur θεὸς ἀπὸ τοῦ θεειν,id eſt,diſponere, vel gubernare : primus effectus eſt ſapientiæ, ſecundus potentiæ,tertius bonitatis:*noſter*,ſcilicet cultus appropriatione, quia tunc tantum:Notus in Iudæa Deus,vt dicitur in Pſalmo : *ſuauis*, ſcilicet affectui, ſecundum illud : Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. Supra : O quàm bonus, & quàm ſuauis eſt ſpiritus tuus in nobis.*Suauis*,inquam Gloſſa inæſtimabilis charitatis. Gregorius : O inæſtimabilis dilectio charitatis,vt ſeruum redimeres,filium tradidiſti,*& verus es* , ſcilicet intellectui contemplanti. Gloſſa , quia nec fallit,nec fallitur.Item:Eſt autem Deus verax:omnis homo autem mendax. Vtramque autem prædictorum refertur ad bonos, *& patiens*,ſcilicet malæ culpæ, diſſimulando ſcilicet, quoad malos. Vnde Gloſſa, *patiens*,id eſt,diu ſuſtinens peccantes : Patiens,& præſtabilis ſuper malitia. Et : Deus iudex iuſtus,fortis,& patiens : *& in miſericordia diſponens omnia*, quoad omnes, *omnia*,ſcil.mala pœnæ remittendo. Vnde:Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Et ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos,& malos.*Etenim*,&c.hic oſtenditur commenda

Gen. 1. a

Damaſc. lib. 1. Fid. orth. c. 12. citatus ſupr. pag. 2. col. 1. c

Pſalm. 57. a
Pſalm. 33. b
Sap. 12. a

Rom. 3. a

Ioël. 2. b
Pſalm. 7. b

Pſal. 144. b
Matth. 5. f

Digitized by Google

mendabilis excolentium remuneratio. Et primo oſtendit, quod peccantes, ſunt Deo ſubiecti: Secundo, quod non peccantes, ſunt Deo accepti, *& ſi non peccauerimus.* Tertio oſtendit, quæ ſit ratio huius, quoniam notitia, & cultus Dei, *noſſe enim te.* Quarto oſtendit qui ſunt huiuſmodi beneficio digni, *non enim in errorem.* Quinto qui ſunt indigni, *malorum amatores etenim,* & cætera, quaſi dicat, & vere talis es, *etiam ſi peccauerimus*, ſcilicet peccato mortali, & maxime peccato infidelitatis, quod dicitur peccatum antonomaſtice. Vnde: Arguet mundum de peccato, & ſpecialites de hoc loquitur hic, *ſi peccauerimus*, inquam, *tui ſumus*, id eſt, in tua poteſtate, & gubernatione conſtituti. Gloſſa, euadere non poſſumus, quia tua cratura ſumus. Vnde: Si aſcendero in cœlum, tu illic es, & cætera. Item: Non eſt, qui de manu mea poſſit eruere. *Scientes magnitudinem tuam*, magnitudinem dico non molis, ſed virtutis, omnia continẽtem, & omnia deſtruere valẽtem. Vnde: Magnus Deus, & magna virtus eius. *Et ſi non peccauerimus*, ſcilicet peccato mortali, quod eſt peccatum ſimpliciter, & maxime peccatum infidelitatis, quod eſt peccatum antonomaſtice. Peccato enim veniali carere non poſſumus, ut ſi poſſumus, non tamen diu. Vnde: Si dixerimus, quod peccatum nõ habemus, noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. *Si non peccaurimus*, inquam, &c. *ſcimus* ſcilicet per fidem, *quoniam apud te ſumus computati*, Gloſſa, apud quem bonorum operum numerus ſcitur, vel ſeruatur. Vnde: Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur. Nec ſolum numerati, ſed etiam nominatim adſcripti. Vnde: Quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Dicuntur autem bonieſſe computati ſicut dilecti, & electi, & bene poſſunt computari, quia pauci, ſecundum illud: Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Mali autem non computantur à Deo, ſicut nullus computat monetam reprobatam, ipſi autẽ ſunt reprobata moneta, ſecundum illud: Argentum reprobum vocate eos. Item, quia infiniti, ſecundum illud: Stultorum infinitus eſt numerus. Hoc tamen non eſt ex impotentia Dei computantis, ſed magis ex eorum indignitate. Peccator enim indignus eſt pane, quo veſcitur, vt dicit Auguſtinus. Item infra: Luto vilior vita eius; lutum autem nullus computaret. *Noſſe enim*: &c. bene dixi, *ſi non peccauerimus*, & maxime peccato infidelitatis, *quod ſumus apud te computati, noſſe enim te*; ſcilicet per fidem formatam, *conſummata iuſtitia eſt*, id eſt, perfectio iuſtitię in pręſenti, & hoc intelligendum cauſaliter, vt ſit ſenſus, *noſſe te*, per fidem eſt, *conſummata iuſtitia*, id eſt, cauſa conſummatæ iuſtitiæ, fides enim iuſtificat. Vnde: Iuſtificati ergo ex fide, &c. Item: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, *& ſcire*, ſcilicet per fidem formatam, *iuſtitiam & virtutem tuam*, iuſtitiam ſcilicet bonitatis, *& virtutem*, poteſtatis, *vel virtutem*, id eſt, Chriſtum, qui eſt Dei virtus, & ſapientia, *radix eſt immortalitatis*, id eſt, principium, & cauſa æternæ beatitudinis in futuro. Vnde: Hæc eſt via æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum & cætera. Radix, id eſt, arboris ſpiritualis, id eſt, vitę iuſti, qui eſt ſicut, Lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, & cætera. Radix eſt fides, vt hic dicitur, pes humilitas, ſicut e contrario pes impiorum eſt, ſuperbia, ſecundum illud: Non veniat mihi ſpes ſuperbiæ. Scirpus in altum ſe erigens, eſt ſpes. Quæ ſurſum ſunt quærite. Humor interior, & viriditas huius arboris eſt gratia internæ deuotionis. Et Iob: Nunquid poteſt virere ſcirpus abſque humore. Calor dirigens eſt virtus charitatis. Vnde: Ignem veni mittere in terram, &c. exterior irrigans doctrina ſpiritualis. Vnde Sapiẽtia dicit: Rigabo hortum plantationum mearum. Rami, multiplicatio bonæ operationis. Et: Montes Iſrael ramos veſtros expandite. Flores, mores honeſtæ conuerſationis, Vnde: Flores apparuerunt in terra noſtra. Folia, verba diſcretæ locutionis, ſecundum illud: Et folium eius non defluet. Fructus, mentis æternæ retributionis: Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. *Non enim*, &c. bene dixi, *Quoniam ſumus apud te computati*, nos, & non alij, ſcil. Idololatræ. *Non enim in errorem*, ſcilicet idololatriæ, qui eſt error præcipuus, *induxit nos*, ſcilicet ſicut alios, de quibus ſupra: Pertraxit autem ad horũ culturam, & hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia, *hominum*, ſcilicet Idola fabricantium &c. *mala artis excogitatio*, id eſt, ad malum inducentis per deos, qui per eam figurantur. Ipſa tamen ars bona eſt in ſe, ſed abvſus malus. Omnis enim ſcientia de genere bonorum eſt, ſcilicet quantum ad ipſum habitum, cum ſit à Deo Omnis ſapientia à Domino Deo eſt. Et ſciendum, quod duo tangit, inductiua ſcilicet, ſiue pronocatiua ad idololatriam, ſcilicet artis diligentiã, cum dicit: *mala artis excogitatio*, & idoli pulchritudinem cum ſubdit, *nec vmbra picturæ*, id eſt, pictura ſpeciem ligni obumbrans. Aſſiduitas eius variat picturam, *labor*, ſcilicet artificis, *ſine fructu*, ſcilicet vtilitatis. Supra: Vacua ſpes illorum, & labores ſine fructu, *effigies*, id eſt, imago, *ſculpta per varios colores*, diſtinguẽtes partes ſculpturæ. Supra Rubicundum faciens fuco colorem eius, *cuius aſpectus inſenſato*, id eſt, infideli, *dat concupiſcentiam*, ſcilicet occaſionaliter incitando ad malum, Vnde: Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato, *& diligit mortua imaginis effigiem ſine anima*; *diligit*, inquam, *effigiem*, id eſt, figuram, vt Deum colendo, *imaginis mortuæ*, id eſt, carentis actu vitæ, & hæc carentia negationis, non priuationis, *ſine anima*, id eſt, carentis potentia viuificandi. Anima enim eſt actus corporis phyſici organici, potentia vitam habentis, vt habetur in libro de anima. *Malorum* &c. & merito, *non induxit*, quia, *malorum amatores*, ſcilicet idolorum, & peccatorum ex idolis prouenientium, *digni ſunt morte*, ſcilicet æterna, & temporali. Qui talia agunt digni ſunt morte, *qui ſpem habent in talibus*, ſcilicet idolis, ſcilicet auxilium eorum innocando. Vnde: Confundantur confuſione, qui confidunt in ſculptili, *& qui faciunt illos*, ſcilicet deos huiuſmodi fabricando: Similes illis fiant, qui faciunt ea, *& qui diligunt*, ſcil. affectu, deuotionem ad idola habendo. Supra eodem: Diligit mortuæ imaginis effigiem, &c. *& qui colunt*, effectu, exterius adorando; Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, Non adorabis deos alienos, neq; coles. *Sed & figulus*, hic oſtenditur verus Deus eſſe commendabilis, ex idolorum vilitate; hanc autem vilitatem oſtendit primo ex vilitate materiæ; ſecundo ex artificis vilitate, *Et cum labore*, & eam, ſcilicet vilitatem artificis ibi oſtendit. Primo ex fragilitate conditionis. Secundo ex varietate intentionis mouentis, *Sed eſt illi cura.* Tertio ex ignorantia creatoris, *finis eſt enim.* Quarto ex errore conuerſationis. *Sed & eſtimauerunt.* Quinto ex comparatione iniquitatis, *Hic enim ſcit*, &c. *Sed & figulus*, ita dixi, quod *malorum amatores digni ſunt morte*, qui idola colunt vel faciunt. *Sed & figulus*, id eſt, factor vaſorum fictilium, ſupple de numero illorum eſt; *figulus*, inquam, *mollem terram premens laborioſe.* Vnde: Figulus ſedens ad opus ſuum, & conuertens pedibus ſuis rotam, qui ſemper in ſollicitudine poſitus eſt propter opus ſuum; *fingit ad vſus noſtros vnumquodque vas.* In magna enim domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea, ſed & lignea, & fictilia: *& de eodem luto fingit quæ munda ſunt ad vſus*, honeſtos & mundos. *Similiter quæ his ſunt contraria*, vt ſunt illa, quæ deputata ſunt ad vſus immundos. Vnde: Quædam in honorem, quædam in contumeliam. Et: An non habet poteſtatem figulus de eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? *horum autem vaſorum quis vſus ſit*, ſcil. mundus, aut immundus, *Iudex eſt figulus*, tanquam ſuperior, & eorum factor; non ipſa vaſa. Nunquid dicit lutum figulo, quid me feciſti ſic? *Et cum labore vano*, id eſt, infructuoſo. Vnde: Vana ſunt opera eorum, & riſu digna. *Deum fingit de eodem luto?* ſimile dicitur de idolis ligneis, quod pars comburitur in humanos vſus, pars, vt Deus, colitur, *Ille*, ſcilicet figulus, *quia paulo ante de terra factus fuerat*, per terrenã natiuitatẽ. Formauit Deo hominem de limo terræ, *& poſt puſillum*, ſcilicet tempus

Vnde:

Ioan. 16. b
Pſal. 138. c
Deut. 32. c
Pſal. 146. a
Quiſque peccato venali diu viuere non poteſt.
1. o. 1. c
Pſal. 138. d
Luc. 10. d
Matth. 20. a
Hier. 6. g
Eccl. 1. c
Sap. 15. c
Rom. 5. a
Rom. 4. a
1. Cor. 1. d
Io. 17. a
Pſal. 1. b
Pſal. 35. b
Coloſſ. 3. a
Iob 8. b
Luc. 12. f
Eccl. 24. c
Ezech. 36. b
Cant. 2. c
Pſalm. 1. b
Sap. 4. d
Sap. 14. e
Scientia omnis eſt de genere bonorum.
Eccli. 1. a
Eccl. 38. c
Sap. 3. c
Sap. 14. d
Eccl. 34. a
Ariſt. 2. de anima.
Rom. 1. d
Iſa. 42. c
Pſal. 134. d
Pſal. 113. c
Deut. 5. a
Eccl. 38. d
2. Tim. 2. c
Ibid. d
Rom. 9. c
Ibidem.
Hier. 51. b
Iſa 44. c
Gen. 2. b

Vnde : Breues dies hominis ſunt. Item : Breui viuens tempore, *reduxit ſe*, ſcilicet merito peccatorum ſuorũ, ſcilicet in mortem. Impij manibus,& verbis accerſierunt illam ſcilicet mortem:& per mortem. *Vnde acceptus eſt*,id eſt,in terrã, de qua ſumptus fuerat ex parte corporis,ſecundum illud : Donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es. Et:Omnia,quę dẽ terra facta ſunt, in terram pariter cõuertentur. *Repetitus animæ debitum, quam*, ſcil. animam, *habebat*, antequam, *debitum*, mutuatum, vt redderet cum vſuris non datum, ſicut illè dies:cui dictum eſt : Stulte hac nocte animam tuam repetent à te. Et : Tenens ſuffocabat eum,dicens:redde quod debes,ſcilicet animæ debitum. *Sed eſt illi cura*, quãuis,ſcilicet labor ſit vanus:*non quia laboraturus eſt*, & vane,de quo magis eſſet curandum, *laboraturus eſt*, etiam iniquè ſecundum illud : Vt iniquè agerent,laborauerunt, *nec quoniam illi breuis eſt vita*, cum tamen eo magis eſſet ei curandum, vt eam vtiliter expenderet. Et:Quæ eſt vita veſtra?Vapor eſt ad modicum parens. *Sed concertatur aurificibus, & argentariis*, decorem ſui operis,& ſubtilitatem illis aſſimilare ſatagendo. *Sed & ærarios imitatur*. Notandum,quod *aurifices*,vocat artifices,qui deos faciũt ex auro:*argentarios*,qui ex argento: *ærarios*,qui ex ære. Confertis argentum de ſacculo, & aurum ſtatera ponderatis,cõducentes artificem, vt faciat deum,*& gloriam præfert*,ſcil. vanam ſuo labori vel vitæ breuitati.Gloria eſt frequens fama cum laude,*gloriam*,id eſt,de hoc gloriando,in quo non eſſet gloriandum : *quoniam ſuperuacuas res*, id eſt,inutiles, ſcilicet idola fingit,ſcil.de lutea materia facit. Vnde : Gloriam eorum in ignominiam commutabo.. Item : Gloria in confuſione eorũ,qui terrena ſapiunt. *Cinis eſt enim*,&c. quaſi ita gloriatur, *enim*,pro ſed : vel ſic:Ita gloriatur, quod tamẽ nõ deberet facere,*enim*,pro quia;*cinis*,id eſt, res vilis,*eſt*,ſicut,*cinis,cor eius*,id eſt,eius cogitatio,quia in cinere & puluere de quo deum ſuum fabricat,ponit cor ſuum. Quid ſuperbis terra,& cinis ? *& terra ſuperuacua*, id eſt, inutilis, *ſpes illius*, id eſt,eius deſiderium, & affectio, quia ſcilicet ponit eam in idolo terreo, ſupra : Vacua ſpes illorum,tale enim idolum eſt terra vacua,& nihili,de qua Hieremias:Aſpexi terram,&ecce vacua erat & nihili,*& vita illius*,id eſt, conuerſatio, *luto vilior*, quia ſcilicet occupat vitam ſuam in idolum luteum faciendo,& colendo. Vt lutum platearum delebo eos. Vilius autem eſt lutum culpæ luto naturæ. VndeGloſ.vita illius cœno ſordidior:Et ſus lota in volutabro luti, *quoniam ignorauit*, ſcil. ignorantia,de qua : Qui ignorat,ignorabitur,*qui ſe finxit*, id eſt,Deum, qui eum fecit,de limo terræ ex parte corporis:Ipſe cognouit figmentum noſtrum,*& inſpirauit illi animam*,ſecundum illud:Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ:*& animam*,ſcilicet amat magis,quam Deum, *quæ operatur*, ſcilicet idola : *& qui inſufflauit ei ſpiritum vitalem*,repetendum, *ignorauit*, & loquitur modo de ſpiritu corporeo, cum dicit, *ſpiritum vitalem*, Spiritus à facie mea egredietur,& flatum ego faciã.Et:Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam : *Sed & æſtimauerunt*,ita dixi,quod Deum ignorauerũt, ſed magis *æſtimauerunt*, ſcilicet idolorum fabricatores, *vitam noſtram*, ſcilicet naturalem, *luſum eſſe*, id eſt,laſciuiam, ſicut illi de quibus : Sedet populus manducare & bibere: Vnde : Tenet tympanum.& cytharam, *luſum eſſe*, &c. hoc dicit, quia idola facere, & colere ludo puerorum videtur ſimile eſſe, & ſic qui faciunt imagines luteas & adorãt, *& conſeruationem vitæ*, ſcilicet moralem, *compoſitam*, id eſt, ordinatam, *ad lucrum*, ſcilicet auaritiæ, nec ſolum lucrum,ſed illicitum. Vnde ſubdit,*& oportere vndecunque etiam ex malo acquirere*, id eſt,ex artificio,vel negotio illicito, contra quod:Noli eſſe anxius in diuitiis iniuſtis. Non enim proderunt in die obductionis,vel vltionis,& vindictæ. Hæ ſunt diuitiæ conſeruatæ in malum Domini ſui. *Hic enim* &c.quaſi &vere ex malo acquirunt,idola faciẽtes:*Hic enim ſcit ſe ſuper omnes alios*, ſcil.artifices idolorum,*delinquere hic*,inquam,*qui ex terra materia*,quæ vilior eſt *fragilia vaſa*, ex vna parte,*& ſculptilia*, id eſt, idola ex parte alia materiæ ſuæ. *fingit*. Vnde ex horum comparatione vilitatem idolorum melius intelligit,vel intelligere poteſt. Sed quomodo poteſt hoc ſcire, ſcilicet ſe ſuper omnes delinquere, cum Deum ignoret, vt dictum eſt. Dicendum, quod hoc ſcit, vel ſcire poteſt habitu legis naturalis ſcriptæ in corde ſuo.Sed actualiter hoc neſcit,ſcilicet,quia non vult hoc perſcrutari,cum tamen poſſit.Vel ſi non poteſt ad plenum, vel de facili, hoc eſt, quia excæcatus eſt merito infidelitatis ſuæ.

Omnes enim,hic oſtenditur verus Deus eſſe commẽdabilis ex idololatrantium fatuitate.Et primo ex fatuitate idololatrantium colentium res inanimatas,ſcilicet ſtatuas. Secundo,colentium animatas.*Sed & animalia*, in prima primo illos eſſe fatuos oſtendit, & reprehendit : quia idola cultoribus ſuis multorum malorum cauſa ſunt. Secundo,quia in ſe etiam inutilia ſunt homini,*quoniam idola*.Tertio quia ab homine facta ſunt *homo enim*. Quarto, quia homine deteriora ſunt,*melior eſt enim*. *Omnis enim*, &c. bene dixi, quod hic, qui de materia lutea facit idola, ſcit ſe delinquere ſuper omnes alios artifices,*omnes enim inſipientes*,Gloſſa,qui idola Deos putant,hoc enim eſt magna inſipientia, vnde: Filij inſipientes ſunt,& vecordes.Inſipientes,dico,per defectum ſapientiæ,vel fidei quantum ad intellectum, *& infelices*,quoad affectum. Et hoc propter defectum gratiæ,quæ felices facit.Supra : Infelices ſunt,qui appellauerunt Deos opera manuum ſuarum.*Supra modum animæ ſuæ*,id eſt,naturæ ſuæ,*ſuperbi ſunt*,ſcilicet contra Deum,& hoc fingendo ſibi idola tanquam Deus : Audiuimus ſuperb.ã Moab,ſuperbus eſt valde : ſuperbia, & arrogantia eſt plus,quam fortitudo eius,vel *infelices ſupra modum*,quia infinita infelicitate,quia:Vermis eorum non morietur,& ignis non extinguetur,*inimici populi tui*, ſcilicet perſequendo credentes in Deum. Et quoad effectum, *inimici*, inquam perſequendo factis. Non ſufficit,quod duriſſima nos opprimunt ſeruitute: ſed robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ deputantes,volunt tua mutare promiſſa, *& imperantes*,ſcilicet verbis. Vnde : Improperia exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me. Sicut quidam de Ephraïm,& Manaſſe nuntios Ezechię,ad cultum Dei volentes eos reuocare,irridebant,vt patet. *Quoniam omnia idola*,&c. Vel ſic bene dixi, *quod inſipientes & infelices & ſupra modum animæ ſuæ ſuperbi*,&c. *Quoniam omnia idola nationum*, id eſt,gentilium non per fidem renatorum,ſed in vitio natiuitatis manentium, *Deos æſtimauerunt*,ſic fecerunt Romani, ſcilicet omnia idola gentilium ſubiugatorum perperam adorando, & cuſtodiendo, *quibus*, ſcilicet idolis. *Nec oculorum viſus eſt ad videndum*, ſecundum illud : Oculos habent,& non videbunt, *neque aures ad audiendum*, ſecundum illud : Aures habent,& non audient.*Neque nares ad percipiendum ſpiritum*.Nares habent & non odorabunt *Neque digiti manuum ad tractandum*,id eſt,palpandum aliud. Vnde : Manus habent,& non palpabunt.*Sed pedes eorum pigri*,id eſt,immobiles ad ambulandum. Pedes habent, & non ambulabunt. Ideo dicitur : Beſtiæ meliores ſunt illis,quæ poſſunt fugere ſub tectum, & prodeſſe ſibi *homo enim*, cuius ſcilicet non eſt dare ſenſum,& motum,*fecit illos*, non genuit de ſubſtantia ſua, ſed figurauit de materia exteriori, *& qui mutuatus eſt ſpiritum*,ſcilicet à Deo illi reddendum,quando placebit ei. Vnde : Et ſpiritus reuertetur ad Deum,qui dedit illum. *Is finxit illos*,id eſt, de luto fecit.*Nemo enim*,&c.Quaſi & vere ſic ſine ſenſu, & motu ſunt : *Nemo enim ſibi ſimilem poterit fingere Deum*, ſimilem, ſcilicet ſimilitudine æqualitatis, quà homo ſimilis eſt alij homini,licet ſimilem ſimilitudine alicuius exterioris repræſentationis. *Cum enim ſit mortalis*,vitam mortalem habens,*mortuum*, id eſt, vita penitus carentem, *finxit manibus iniquis*. Vnde : In quorum manibus iniquitates ſunt. Melius autem eſt mortale,quam mortuum, ſecundum illud : Melior eſt canis

viuus

Iob 14. *a* *Ibidem*, *Sap.* 1. *a*
Gen. 3. *d* *Eccl.* 3. *d* *Eccl.* 40. *b*
Luc. 12. *c* *Matth.* 18. *d*
Hier. 9. *b*
Iacob. 4. *d*
Gloria.
Iſa. 46. *b*
Oſe. 4. *b* *Phil.* 3. *d*
Eccl. 10. *b*
Sap. 3. *c* *Hier.* 4. *f*
Pſalm. 17. *c*
1. *Pet.* 2. *d*
1. *Cor.* 14 *g*
Pſalm. 102. *c* *Gen.* 2. *b*
Iſa. 57. *d* *Pſal.* 145. *a*
Exod. 32. *b* *Iob* 21. *c*
Eccl. 5. *c*
Hier. 4. *f*
Sap. 13. *b*
Iſa. 16. *b*
Iſa. 66. *g*
Heſth. 14. *b*
Pſalm. 68. *b*
2. *Par.* 30. *b*
Pſalm. 113. *d* *Ibidem.* *c*
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Baruc. 6. *a*
Eccl. vlt.
Pſalm. 25. *b*
Eccl. 9. *b*

Digitized by Google

viuus leone mortuo: & bene dixi, *quod nemo poteſt ſibi ſimile*, &c. *Melior enim eſt ipſe iis, quos colit.* Deus vero debet eſſe, optimum hominis, ſecundum Auguſtinum, cum ſit eius beatitudo, *quia ipſe quidem vixit*, aliunde ſcil. homo: *cum eſſet mortalis*, quod enim non viuit, non eſt mortale, *illis autem nunquam*, ſcil. dij falſi. Iure autem præponuntur viuentia non viuentibus, ſentientia non ſentientibus, ſecundum Auguſtinum. Sed obiicitur, quia ſupra eodem dicitur: Luto vilior vita eius. Dicendum, quod ſupra loquitur de vita mortali, hic de naturali.

Sed & animalia, &c. Hic oſtenditur vituperatio colentium res animatas. Et primo oſtenditur, in ſe eſſe miſerabiles. Secundo reſpectu præcedentium aliquantulum excuſabiles. *Inſenſata*, &c. Tertio ſimpliciter inexcuſabiles, *ſed nec aſpectu*, &c. & ibi oſtenduntur inexcuſabiles. Primo per hoc, quod colunt irrationalia. Secundo, quia deſerunt verum Deum, *fugerunt*. &c. *Sed & animalia*. Gloſſa, non ſolum hominum ſpeciem, ſed & animalium imaginem, vt Ægyptij Iſidem in ſpecie bouis: Babylonij draconem, vt patet in Daniele. *Miſerrimi colunt*. Miſeros facit populos peccatum. Sunt quidem miſeri omnes impij, & peccatores: ſed miſeriores omnes infideles: ſed miſerrimi idola colentes. Propter hoc bene dixi: *Sed & animalia miſerrima colunt*, Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum: *inſenſata enim*, enim pro ſed, *inſenſata*, id eſt, ſtatuæ, *comparata his*, ſcilicet animalibus, *illis deteriora ſunt*, quia ſecundum Auguſtinum melius eſt viuens non viuente, & ſentiens non ſentiente. Vnde Gloſſa: In veritate viuentia meliora ſunt mortuis, & ſenſibilia inſenſibilibus, & rationalia irrationalibus. Sed dignum fuit, vt qui creatorem ignorabant, in creaturis diſtinctionem non ſcirent. *Sed nec aſpectu*, &c. Ita dictum eſt, quod idola nec audiunt, nec vident aliquid, vel cognoſcunt, nec ſolum illa nihil vident. *Sed nec aſpectu aliquod ex iis animalibus bona poteſt conſpicere. Sed nec aſpectu*, quaſi dicat, non ſolum in abſentia per imaginationem, ſed nec in præſentia per ſenſum. *Aliquod ex iis animalibus*, quæ ſcilicet colũt, *bona poteſt conſpicere*, & intelligendum eſt de bonis honeſtis, quæ ſunt bona ſimpliciter, vt ſunt virtutes; & huiuſmodi, non de bonis vtilibus, vel delectabilibus, quæ ſunt bona ſecundum quid. *effugerunt autem*, &c. quaſi ita infirmi colunt animalia, *autem*, pro ſed: *effugerunt*, &c. vel *autem*, hoc eſt certe colendo, animalia, *effugerunt Dei laudem, & benedictionem*, quaſi dicat, nec ipſum Deum laudauerunt, nec benedixerunt, *laudem*, pro eius bonitate in ſe, *& benedictionem*, pro eius beneficentia ad nos. Contra quæ duo dicitur in Pſalmo: Confitemini Domino, quoniam bonus, ſcilicet in ſe, quoniam beneficentia miſericordiæ eius, ad omnes ſe extendit, & dicit: *effugerunt*, non ſolum intus corde non laudantes, & non benedicentes, ſed nec ore confitentes, contra quod dicitur: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem.

Dan. 14. d
Prou. 14. d
Pſalm. 105. c
Enim pro ſed.
Bona ſimpliciter, & ſecundum quid.
Pſalm. 105. a
Rom. 10. b

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

PROPTER hæc, & per his ſimilia paſſi ſunt dignè tormenta, & per multitudinem beſtiarum exterminati ſunt. Pro quibus tormentis bene diſpoſuiſti populum tuum, quibus dediſti concupiſcentiam delectamenti ſui nouum ſaporem, eſcam parans, eis ortygometram: vt illi quidem concupiſcentes eſcam propter ea, quæ illis oſtenſa, & miſſa ſunt, etiam à neceſſaria concupiſcentia auerterentur. Hi autem in breui inopes facti, nouam guſtauerunt eſcam. Oportebat enim illis ſine excuſatione quidem ſuperuenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum oſtendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. Etenim cum illis ſuperuenit ſæua beſtiarum ira, morſibus peruerſorum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum ira tua permanſit: ſed ad correptionem in breui turbati ſunt, ſignum habentes ſalutis ad commemorationem mandati legis tuæ. Qui enim conuerſum eſt, non per hoc, quod videbat, ſanabatur, ſed per te omnium Saluatorem, & in hoc autem oſtendiſti inimicis noſtris, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos enim locuſtarum, & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inuenta ſanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiuſmodi exterminari. Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: miſericordia enim tua adueniens, ſanabat illos. In memoria enim ſermonum tuorum examinabantur, & velociter ſaluabantur, ne in altam incidentes obliuionem, non poſſent tuo vti adiutorio. Etenim neque herba, neque malagma ſanauit eos, ſed tuus, Domine, ſermo: qui ſanat omnia: Tu es enim Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis: homo autem occidit quidem per malitiam animam ſuam, & cum exierit ſpiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam, quæ recepta eſt, ſed tuam manum effugere impoſſibile eſt. Negantes enim te noſſe impij, per fortitudinem brachij tui flagellati ſunt: nouis aquis & grandinibus, & pluuiis perſecutionem paſſi, & per ignem conſummati. Quod enim mirabile erat: in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat, vindex eſt enim orbis iuſtorum. Quodam enim tempore manſuetabatur ignis, ne comburerentur, quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed vt ipſi videntes, ſcirent, quoniam Dei iudicio patiuntur perſecutionem. Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem ignis exardeſcebat indique vt vniquæ terræ nationem exterminaret. Pro quibus Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, & paratum panem de cœlo præſtiti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem. Subſtantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur. Nix autem & glacies ſuſtinebant vim ignis, & non tabeſcebant: vt ſcirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruſcans. Hoc autem iterum, vt nutrirentur iuſti, ignis etiam ſuæ virtutis oblitus eſt. Creatura enim tibi factori deſeruiens excandeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratia tua deſeruiebat ad voluntatem eorum, qui à te deſiderati ſunt: vt ſcirent filij tui, quos dilexiſti, Domine, quoniam non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſeruat. Quod enim ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat: vt notum omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad Orientem lucis te adorare. Ingrati enim ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tanquam aqua ſuperuacua.

Digitized by Google

EXPOSITIO IN CAP. XVI.

Ropter hæc, & per his similia, &c.] Postquam à 13. cap. egit de merito culpæ,quoad pœnas graviores ordinatas ad condemnationem impiorum, hic agit de supplicio pœnæ : & primo de pœnis antecedentibus mortem, scilicet in isto cap. & 17. Secundo de pœnis inferentibus mortem scilicet cap.18.& 19.In prima primo agit de pœna sensus,& de plagarum immissione scil. capitulo isto Secundo de pœna damni,scilicet de lucis subtractione cap. 17. In prima primo de pœna inflicta per res animatas. Secundo de pœna inflicta, per res inanimatas. *Negantes autem te.* In prima primo tangitur Ægyptiorum per vilia animalia & nociua, punitio : Secundo econtra Hebræorum per delectabilia animalia consolatio,*pro quibus*,&c. Tertio eorum ab animalibus nociuis liberatio,*etenim*, Quarto prædictæ punitionis, & liberationis ratio, *in hoc autem propter hoc*, scilicet, *quia infirmi colebant idola*,siue propter idololatriæ peccata : *& his similia*, id est, propter alia peccata idololatriæ prædictis similia, *passi sunt digne tormenta*,Vnde:Propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Et:Pro mensura peccati, erit & plagarum modus.Non enim debet esse dedecus culpæ sine decore iustitiæ, vel vindictæ secundum Augustinum, *& per multitudinem bestiarum*, terram scilicet eorum vastantium,vt muscarum,locustarũ, & ranarum, & huiusmodi,*exterminati sunt*,id est,grauiter afflicti,& forte aliqui eorum occisi,vnde supra:Per hæc,quæ coluerũt dedisti eis summa tormenta, Et:Dentes bestiarum immittam in eos.*Pro quibus tormentis*,&c.hic tangitur Israelitarum consolatio,& primo ponitur consolationis modus.Secundo causa;*Vt illi*. Tertio celeritas:*Ii autem*, Quarto accelerationis opportunitas,*Oportebat*,&c.*Pro quib.tormentis*,id est,loco quorum tormentorum quasi econtrario, *bene dispositisti populum tuum*, scilicet Israeliticum,qui erat eius populus peculiaris,vt habetur in Deuteronomio.*Quibus*,id est,cui populo,*dedisti concupiscentiam delectamenti sui*, id est, concupitum delectabile : Desiderium enim si compleatur, delectat animam,vt habetur in Prouerbiis.*Nouum saporem*,in cibũ noui saporis,*escam parens eis ortygometram*,id est,coturnicẽ.Græcus enim liber habet pro coturnice ortygometram vt dicunt ab Ortygia terra,in qua primo visa est,& inde abducta,*vel escas parans*,&c.& tunc secundum aliquos ponitur hic singulare pro plurali cum dicit,*escas parans eis ortygometram*, id est, coturnicem secundum illud Psalmi:Petierunt,& venit coturnix,&c. Et:Factum est vespere;& ascendens coturnix, cooperuit castra.Item:Vẽtus autem domini egrediẽs coturnices arreptas trans mare detulit,&c.Sed non oportet quod pro singulari ponatur plurale, quia potest glossari sic;*escas*,id est,loco escarum,*vt illi quidem*, scilicet filij Israël,*concupiscentes escam*,scilicet carnium Ægypti, *Propter ea*,scilicet coturnices,*quæ illis ostensa sunt*,scil.ad desiderandum,scilicet ad comedendum,*etiam à necessaria concupiscentia*, id est, valde vrgenti, *auerterentur*, id est, ne amplius carnes Ægypti, & reditum in ipsum desiderarent. Vnde:Concupierunt concupiscentiam in deserto. Item:Populus flagrauit desiderio carnium cũ tamen dicatur:Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere,*ij autem*,scil.filij Israël,*in breui inopes facti*,id est,modico tempore, quia eorum inopia parum durauit. Deus enim cito subuenit, secundum illud Isaiæ:Antequam clament,ego exaudiam,*inopes*,id est,cibo indigentes. *Nouam gustauerunt escam*,id est, insolitam,vel insolitarũ auium,*Oportebat enim*,&c. quasi & recte sic factum ; *oportebat enim*, id est,optimũ erat, *illis*,scil.Ægyptiis,*sine excusatione*, scil. culpæ, ex qua puniebantur.Vnde:Ita,vt sint inexcusabiles.Item:Propter quod inexcusabilises,ô homo,*superuenire interitũ*, sc.pœnæ interimentis supplicium à summo iudice ad eorum oppressionem, vnde : Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius,& calcet super eum,quasi rex interius Item:Viro,qui corripientem dura ceruice contempserit,repentinus ei superueniet interitus,*illis*,dico Ægyptiis;*exercentibus tyrannidem*, id est, crudele imperiũ in filios Israel, opprimendo eos duris operibus, vt patet in Exodo,& in flumine pueros eorum submergendo, vt patetet iam in Exodo.*Iis autem*,sc.Israeliticis *tantum ostendere*, supple oportebat, *quemadmodum inimici eorũ exterminabuntur*,vt sic visa eorum pœna corrigerẽtur, secundum illud:Pestilente flagellato,stultus sapientior erit.Item:Mulctato pestilente,sapientior erit paruulus. *Etenim*, &c. Hic primo ostenditur periculi grauitas: Secundo liberationis celeritas,*sed non diu*.Tertio liberantis virtus siue potestas,*qui enim*. Dicit ergo,*etenim*, quasi bene dixi, *iis autem tantum ostendere*,&c. *etenim*, pro quia,*cum illis*,scilicet filiis Israel,*superuenit æua bestiarum ira*, scilicet ab offensa superni iudicis, quem offenderant murmurando contra ipsum, vt patet.Vnde dicitur:Misit Dominus in populum serpentes ignitos,*morsibus peruersorum colubrorum*,quia efficaces erãt, ad nocendum, *exterminabantur*, scilicet aliqui eorum. Vnde : Murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt.*Sed non in perpetuum*,id est,sine fine,ita quod pœna æterna temporali continuaretur, sicut in Herode.*Ira tua*, id est, iræ tuæ effectus,non animi tui effectus, secundum illud : Ego Dominus, & non irascor,*permansit*, scilicet in filiis Israel.Et:Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. *Sed ad correptionem*, non ad condemnationem,*in breui* id est,modico tempore,*turbati sunt*, id est, afflicti scilicet exterius;& inde,*turbati*,interius. Vnde : Ad punctum in modico dereliqui te, &c. & in momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna, misertus sum tui. Vnde:Te autem non faciam in consummationem,sed castigabo te in iudicio,vt non videaris tibi innoxius, *signum habentes salutis*,Glossa serpentem æneum,pro signo positum,cuius aspectu sanabantur, vt patet.*Ad commemorationem mandati legis tuæ*,scil. custodiendæ, secundum illud:Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea,*sicut puer negligens flagellatur*,vt lectionem suã repetat,& confirmet;& bene dixi,*signum habentes*,non causam,*qui enim conuersus est*,scil.vel interius per pœnitentiã ad Deũ vel exterius ad serpentem æneum ad aspiciendũ,*non per id,quod videbatur*,scil. oculo corporali,*sanabatur*,id est,nõ per serpentẽ æneum.*sed per te Saluatorem omnium*,per dictum serpentem signatũ, cui non in hoc obediebat. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto:ita exaltari oportet filium hominis;sicut etiam mortuus nõ potuit suscitari per Eliszei baculum, vt habetur in libro Regum. *In hoc autem ostendisti*,&c. hic subiungitur prædictæ punitionis,& liberationis ratio,scil ostẽsio diuinæ iustitiæ,& misericordiæ:& primo ex parte Ægyptiorum punitorum,ostensio diuinæ iustitiæ:Secundo ex parte Hebræorũ liberatorum,ostẽsio diuinæ misericordiæ,& quædam causæ aliæ. *Filios autem tuos.*] *In hoc autem*,scil.in Ægyptiorum afflictione, & Israelitarũ facili liberatione,*ostendisti*,id est,ostendere voluisti,quamuis illi non viderint.Vnde nõ possunt conqueri,nisi de cæcitate oculorum suorũ,sicut si alicui lippo ostendatur sol lucens,& ille non videat,secũdum Augustinum,*In micis nostris*,scil. Ægyptiis. Mali enim sunt inimici iustorum,scilicet actiue,non passiue, qui scil. odiunt iustos,quamuis diligantur ab eis,*ostendisti*,inquam,*quia tu es*,scil.solus,*qui liberas ab omni malo*, Vnde:Multæ tribulationes iustorum &c. Contra: Cur multi non liberantur à malo? Dicendum, quod sic intelligendum,liberat omnes,qui liberantur, sicut illud:Illuminat omnem hominem, &c. scilicet qui illuminatur.*Illos enim*,scilicet Ægyptios te non colentes, *locustarum & muscarum occiderum morsus*]*occiderunt*, ad literam aliquem eorum,quamuis non legatur alibi expresse. *Et non est inuenta sanitas animæ illorum*.Ægyptiorum scil.sicut filiis Israël à serpentibus, vt in Psalmo:

Non

Prou.29.d
Exod.1.c
Exod.2.a
Prou.19.d
Prou.21.b
Num.21.b
1.Cor.10.c
Act.12.d
Abac.3.a
Isa.54.c
Hier.30.b
Num.21.b
Psal.102.c
Ioan.3.b
4.Reg.4.c
Aug.lib.1. de Doctrin. Chr.in prologo.tom.3.
Psal.33.d
Ioan.1.a
Exod.8.c
Exod.10.d
Ephes.5.b
Deut.25.a
Sap.12.d
Deut.32.d
Deut.7.a
Prou.13.d
Ortygometra vnde dicatur:& dicitur etiam quasi mater coturnicis.
Psal.104.d
Exod.16.c
Num.11.f
Exod.16.a
Psal.105.c
Num.11.a
Eccl.18.d
Isa.65.d
Rom.1.c
Rom.2.a
Iob.18.c

Pſal.37.a *Hier.30.b* Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ,&c.Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua,*quia digni erant* A ſcilicet exigentibus eorum meritis. Ab huiuſmodi,ſcilicet vniuerſalibus animalibus, *exterminari*. Vnde Auguſtinus ſuper Ioannem:Populum ſuperbum Pharaonis Dominus domare potuit vrſis , & leonibus , ſed muſcas & res viliſſimas immiſit , vt eorum ſuperbia domaretur:Eadem ratione , & homines pulicibus affliguntur. Quid te inflas humana ſuperbia ? pulicibus reſiſte,vt dormias.

Aug.tract. 1.in Io.to.9.

Filios autem tuos, &c. Hic oſtenditur multiplex ratio liberationis Hebræorum. Sed , vt ordinate procedat, primo repetit eorum liberationem : Secundo liberationis multiplicem rationem.*Miſericordia enim tua.*]*Filios autem tuos,* id eſt, Iſraëlitas. Nam : Primogenitus meus Iſraël, *filios*, inquam, *tuos*, per fidem, ſecundum illud:Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis , qui cre- B

Exod.4.f *Ioan.1.b* dunt in nomine eius.*Nec draconum venenatorum dentes,* id eſt,ſerpentum ignitorum, vnde:Ductor tuus fuit in ſolitudine magna, atque terribili , in qua erat ſerpens flatu adurẽs,& ſcorpio,ac dipſas,Loquitur hic de bonis qui filij Dei ſunt,non de malis. *Miſericordia enim tua*:oſtenditur autẽ hic ratio multiplex liberationis Iſraëlitarum,quarum prima fuit pietas Dei:Secunda periculum deſperationis,*In memoria enim* , Tertia virtus diuini ſermonis , *Etenim neque herba* ; Quarta oſtenſio diuinæ pietatis.*Tu es Domine*,Quinta humana fragilitas.*Homo autem*,&c. Bene dixi,*filios autem tuos*,id eſt, Iſraëlitas,*nec draconum venenatorum dentes* , id eſt,morſus ſerpentum ignitorum, *vicerunt*. *Miſericordia enim tua*,id eſt,effectus miſericordiæ tuæ, *adueniens ſanabat illos*.Vnde:Si dicebam motus eſt pes meus , miſericor- C

Deut.8.c *Pſal.93.c* *Hier.33.a* *Iob.5.c* dia tua Domine adiuuabat me.Et:Obducam cicatricem tuam,& dabo tibi ſanitatem.Et:Ipſe enim vulnerat,& medetur.*In memoria enim ſermonum tuorum*, id eſt , per remunerationem mandatorum tuorum,*examinabantur* aliqui,ſcil.illorum,*& velociter ſanabãtur,vel ſaluabantur* ſcilicet alij pœnitentes, viſa morte, vel pœna aliorum. Vel , *exterminabantur*, id eſt, grauiter puniebantur,*& velociter ſanabantur,ne in altum*,id eſt:profundam , *incidentes*, id eſt,intus cadentes,*obliuionem*,ſcil.deſperationis, ſcilicet propter adiutorij, & remedij dilationem, *non poſſent tuo vti adiutorio*, id eſt, gratiæ tuæ liberantis,ipſi dico,facti indigni miſericordia tua propter deſ-

Prou.18.a *Pſal.105.c* perationem. Vnde:Impius , cum in profundum peccatorum venerit,contemnit.Vnde in pſalmo:Obliti ſunt D Domini,qui ſaluat eos,&c.Et bene dixi,*in memoria ſermonum tuorum.*]*Etenim*,pro quia,*neque herba*,id eſt, potio ex herbis confecta,quæ bibendo,intra ſumitur,*neque malagma*,id eſt,emplaſtrum, quod extra,loco doloris ſuperponitur,*ſanauit eos*,ſcil.à morſibus ſerpentum

Num.21.b *Sed ſermo tuus Domine*, id eſt , mandatum de ſerpente æneo faciendo,& aſpiciendo:*qui*,ſc.ſermo,*ſanat omnia*, ſcilicet quæ ſanantur.Vnde hæc eſt accommoda diſtributio.Nam in Pſalmo:Miſit verbum ſuum, & ſanauit

Pſal.106.d *Ioan.1.a* *Matth.4.d* eos,vel *ſermo*,increatus,id eſt,filius,de quo : In principio erat verbum.Iſte ſermo ſecundum Gloſſam curat corpora,& à ſpiritualibus beſtiis animam ſanat,Vnde: Sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem , *tu es Domine*,bene dixi,quod ſermo tuus ſanat omnia, *tu enim es Domine*,ſcilicet creator omnium, *qui vitæ,& mortis habet poteſtatem*,id eſt,viuificandi & mortificandi,ſecundum illud : Dominus mortificat,& viuificat , E

1.Reg.2.b *Eccl.11.b* *Sap.1.c* &c.Item:Mors,& vita à Deo ſunt,Sed contra,quia dicitur ſupra:Deus mortem non fecit. Reſpondeo,dicẽdum,quod quamuis mortis non ſit DEVS cauſa meritoria , nec efficiens , quantum ad ipſam priuationem, habet tamen poteſtatem mortis:quia licet non ſit cauſa malorum,habet tamen poſſe ſuper mala,quia ex eis elicit,& poteſt elicere bona.Ad illud, quod obiicitur, quod mors non eſt à Deo , dicendum quod in morte eſt,priuatio vitę,quæ nihi eſt:& ideo cauſam efficientẽ non habet,ſed magis deficientem.Item eſt ibi pœnalis afflictio,quæ aliquid eſt, & à Deo eſt iuſte infligente

In morte duo ſunt.

eam peccatoribus merito peccatorum ſuorum , *& deducis ad portas mortis*,id eſt, ad extremum vitæ articulũ *& reducis*,ſcilicet ſanando, vt patet in Ezechia. *Homo autem*, &c. quaſi ſic potes mortificare , & viuificare, *autem*,pro ſed:*ſed homo*, poteſt occidere ſe,ſed non viuificare:& hoc eſt,quod dicit,*homo autem*, ſcilicet peccator dictus homo ab humo, *occidit quidem*,id eſt,certe per malitiam culpæ, *animam ſuam*,propter quod dicitur in Pſalmo:Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam,eſt enim homicida ſuiipſius. Peccator enim eſt gladius bis acutus,occidit enim corpus,& animã.Vnde:Quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas. *Et cum exierit ſpiritus*,ſcilicet à corpore per mortem,*non reuertetur*,ſc.l.in corpus,in præſenti ſæculo.Vnde:Antequã vadam,& non reuertar ad terram tenebroſam,&c.Itẽ: Omnes morimur,& quaſi aquæ dilabimur, in terram, quæ non reuertuntur.Sed contra, quia dicitur in Pſalmo:Exibit ſpiritus eius,& reuertetur in terram ſuam, Dicendum,quod hoc intelligitur de reuerſione ad terrã ſuæ naturalis habitationis,id eſt,corporis ſecundum iuſtitiam retributionis, & hoc per virtutem diuinam. *Nec reuocabit*,ſcilicet homo;*animam*,à corpore ſeparatam,*quæ recepta eſt*,in loco ſuo,ſcilicet in gloria, vel in pœna.Vnde:Vbicunque ceciderit lignum, ſiue ad auſtrum,ſiue ad aquilonem, ibi erit,*ſed tuam manum* , id eſt,poteſtatem,tam in præſenti,quàm in futuro , tam in vita,quàm in morte , *effugere impoſſibile* : Vnde:Non eſt qui de manu tua poſſit eruere.Ideo dicitur:Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?Non enim eſt abbreuiata manus domini, immo longiſſima & totum continens,ſecundum illud Pſalmi:In manu tua Domine omnes fines terræ.

Negantes enim,&c.hic agit de pœnis inflictis Ægyptiis per res inanimatas. Et primo tangitur Ægyptiorum punitio. Secundo econtrario Iſraelitarum conſolatio,*per quibus angelorum*.Tertio punitionis Ægyptiorum ratio. *Nix enim*, &c. Quarto ratio conſolationis Iſraëlitarum, *propter,hoc & tunc*. In prima ponit punitionis Ægyptiorum cauſam meritoriam : ſecundo modum & formam. *Quod enim mirabile*, & cætera. Tertio diuerſitatem ſecundum plus , & minus , *quodam enim tempore.*] *Negantes enim* , &c. bene dixi impoſſibile eſt effugere manum tuam. *Negantes enim te noſſe impy*, id eſt, Ægyptij , ſcilicet Pharao cum ſeruis ſuis *Negantes*, inquam verbo. Vnde : Neſcio Dominum, *Exod.5.a* & Iſrael non dimittam:Et facto illi, de quibus dicitur: *Tit.1.d* Confitentur ſe noſſe Deum , factis autem negant,*per fortitudinem brachij tui*,id eſt,per fortem potentiam tuã Vnde:Quis ſimilis tui in fortibus Domine,&c.*Flagellati ſunt*.Vnde;Educam eos de ergaſtulo Ægyptiorum *Exod.15.b* *Exod 6.a* in brachio excelſo. Et:Dextera tua percuſſit inimicũ. *Exod.15.a* *Nouis aquis*, Et, pro, id eſt , *grandinibus*, grando enim eſt quaſi aqua congelata , *& pluuiis* , quę ſunt quaſi aquæ fluidæ , *perſecutionem*, paſſi ſunt. Vnde : Videns *Exod.9. g* Pharao,quod ceſſaſſet pluuia,& grando, *& per ignem*, id eſt,ſimul cadentem,*conſumpti*,Grando,& ignis mixta pariter ferebantur. Item in Pſalmo : Poſuit pluuias *Exod.9.e* *Pſal.104.d* eorum grandinem , ignem comburentem in terra ipſorum. Bene dixi per ignem cum grandinibus. *Quod enim mirabile erat*, ſcilicet contrarium à contrario non deſtrui, cum ſcriptum ſit ; Ignem ardentem extinguit aqua.Vnde ſequitur;*In aqua,quæ omnia extinguit*,ſcilicet ignita,*ignis plus valebat*, id eſt, fortius agebat cum *Eccl.3.d* aqua,*vindex enim eſt orbis*,id eſt,vindictæ inſtrumentũ, *vindex*,inquam,*orbis iuſtorum*, id eſt, vindicans iuſtos Vnde ſupra:Pugnabit pro eo orbis terrarum contra in- *Sap.5.d* ſenſatos.Per predictũ textũ innuit quod punitio Ægyptiorum facta fuit non ſecundum ordinem naturæ,ſed ſecundum ordinem diuinæ iuſtitiæ vindicantis Iſraëlitas de Ægyptiis,qui eos oppreſſerant.Gloſ.Non mirũ, *Exod.1.a* quod grãdo ignis mixta ferũtur,quia ad creatoris volũtatẽ omnia conſentiunt. *Quodã enim tempore*, quaſi dicat non ſemper vniformiter agebat,*enim*,pro ſed. *Sed quodam tempore manſuetabatur ignis* ſcil.quouſq; anima-

Iſa.38.a Homo ab humo dicitur. *Pſal.10.b* *Eccl.21.a* *Iob 10.d* *2.Reg.14.c* *Pſal.145.a* *Eccl.11.a* *Iob 10 b* *Pſal.138.a* *Pſal.94.a*

Digitized by Google

lia timentium ſermones Moyſi reuocarẽtur,vel reducerentur de agris. Vnde in Exodo dicitur:Mitte & cõgrega iumenta tua,& omnia, quæ habes in agris, vel agro. *Et poſt*: qui timuit verbũ Domini de ſeruis Pharaonis, fecit confugere ſeruos ſuos,& iumenta in domos. *Manſuetabatur*,inquam:*ne comburerentur animalia, quæ miſſa erant ad impios*, id eſt, iumenta, diuinitus eis data. Nec ſolum propter hoc,*ſed etiam,vt ipſi videntes*, prædictam interpolationem,*ſcirent*, ſcilicet per ipſam, *quoniam Dei iudicio*, non euentu naturali, *patiuntur perſecutionem*. Item, ſecundum Gloſſam,vt cognoſcerent, quoniam omnis creatura parata eſt vlciſci iniuriam Creatoris Vnde: Cognoſcetur Dominus iudicia faciens,qui ſicut dicit Bernard. non eſt cognitus iniurias patiens. Et notandum,quod Dominus puniuit Sodomitas per ignem ſine manſuetudine: & hoc quia nulli erant boni inter eos. Sed Ægyptij per ignem, cũ manſuetudine, quia filij Iſrael erant in Ægypto, qui boni erant,*& quodam tempore*,ſcilicet reuocatis animalibus,*in qua ſupra virtutem naturalem*, ſcilicet quia per miraculum, *ignis exardeſcebat vndique*, ſcil. per totam terram Ægypti,*vt iniquam terræ nationem exterminaret*, id eſt, Ægyptios, qui erant terreſtris natio, non cœleſtis. Contra quod dicitur: Sicut portauimus imaginem terreni,portemus imaginem cœleſtis.

Pro quibus,&c. hic circa conſolationem Iſraelitarum primo tangitur exhibitio beneficij: Secundo ratio exhibendi,*ſubſtantiam enim*] *Pro quibus*, ſcil. malis id eſt, loco quorum malorum econtrario, *Angelorum eſca*, id eſt, manna quod propter angelos erat præparatum,*nutriuiſti populum tuum*,&c. Vnde in Pſalmo: Panem angelorum manducauit homo vel quia præfigurabat eſcam angelorum,ſc. Panem viuum,quia de cœlo deſcẽdit, *Nutriuiſti*, inquam,*populum tuum*, ſc. filios Iſrael, hoc enim cibo nutriuit eos, quouſque tangerent fines terræ promiſſionis,vt habetur in Exodo. *Et paratũ panem*,id eſt,refectionem, *de cælo*, ſc. aereo deſcendentem ſecundum illud Pſalmi: Pluit illis manna ad manducandum:& panem cœli dedit eis, *præſtitiſti illis ſine labore*, Contra:quia dicitur: Circuibat populus, & colligens illud,frangebat mola, ſiue terebat in mortario, coquens in olla,& faciens ex eo tortulas,quaſi ſaporis panis oleati. Reſpondeo, *ſine labore*, acquirendi per agriculturam. *Sed non ſine labore*, parandi. Nos vero laborem habemus in acquirendo,& parando. Vnde: In ſudore vultus tui,*omne delectamentum in ſe habentem*,id eſt,effectum omnis cibi delectantis, faciendo ſimilem delectationem in comedente, *& omnis ſaporis ſuauitatem*, id eſt, omnem ſuauem ſaporem: taliter enim vnicuique ſapiebat,ſicut volebat, vt dicit Gregorius. Sed cõtra dicitur,quod habebat ſaporem quaſi panis oleati. Dicendum, quod de natura ſua habebat determinatum ſaporem dulciſſimum, ſc. ſicut ſapor ſimile cum melle. Sed per gratiam diuinã habebat ſapores diuerſos,ſcil. ſecundum deſideriorum diuerſitatem, vt tangit Gloſſa: ſuper illud; Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. Sed contra: Quia ſi habebat ſaporem à quolibet deſideratum,ergo non deſideraſſent carnes Ægypti,nec nauſeaſſet anima eorum ſuper cibo leuiſſimo,cum tamen oppoſitum legatur. Dicendum, ſecundum Gloſſam: Boni ſaporem optimum ibi inueniebant, ſed mali faſtidiebant. Vel dicendum, quod requirebant in cibo non ſolum delectationem ſaporis, quoad guſtum, ſed etiam coloris, quoad aſpectum:& odoris, quoad odoratum, Hieronymus: Aues coram diuitibus in ſuis ſaporibus decoquuntur, vt viſu, & odore reficiantur, ſicut delicioſi in vino, cum tamen dicatur: Ne intuearis vinum, quando flaueſcit,cũ ſplẽduerit in vitro,&c. *Subſtantiam enim tuam*, id eſt, tuam virtutem ſuſtentandi, *& dulcedinem*, id eſt, poteſtatem delectandi,*quam habes in filios*, ſcilicet eos ſuſtentando per cibi ſubſtantiam,& delectãdo per eiuſdem cibi ſaporem,*oſtendebas*, &c. vnde: Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus:*oſtendebas*, inquam,conferendo eis prædictam eſcam ſuſtentantem, & delectantem, *& deſeruiens*, ſcilicet cibus vel panis prædictus, *vniuſcuiuſque voluntati*, ſcilicet comedentium, *ad quod quiſque volebat, conuertebatur*, id eſt, ad qualem ſaporem: habebat enim,vt dictum eſt,vnum ſaporem determinatum per naturam,ſed varios per diuinam gratiam. Myſtice,per mannaſignificabatur cõgrue Chriſtus ſub ſacramento altaris. Primo, quia ipſe eſt panis angelorum, ſcilicet ſacerdotum, ſecundum illud: Angelus Domini exercituum eſt. Secundo,quia cœlitus paratur, id eſt, quia virtute cœleſti conficitur, vnde: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio eius. Tertio, quia comedentes ex eo pro ſuo deſiderio,id eſt,deuotione recipiuntur, ſecundum illud: Deſiderium animę eius tribuiſti ei. Item: Deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Quarto, quia cum ipſo res gratiæ deſcendit,& datur,ſicut,& ros cum manna deſcendebat, vt habetur in Numeris. Et ideo panis iſte Euchariſtia dicitur. Euchariſtia bona gratia interpretatur. Quinto, quia ſicut apparebat manna, vt ſemen coriandri albi. Sic & Chriſtus ſub nebula candida ſumitur. Ecce nubem candidam, & ſupra nubem ſedentem ſimilem filio hominis. Sexto, quia ſex diebus, & non in ſabbatho colligebatur,ſic Chriſtus in præſenti ſub ſacramẽto ſumitur,ſed in futuro ſabbatho,de quo dicitur: Erit ſabbathum ex ſabbatho, ad faciem videbatur. Tunc autem facie ad faciem. Item: Videbimus eum, ſicuti eſt. Septimo,quia vſque ad ingreſſum terræ promiſſionis in deſerto per quadraginta annos cibo illo nutriti ſunt,ſic vſque ad finem mundi in deſerto huius mundi fideles Eccleſiæ nutriuntur, ſecundum illud: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.

Nix autem,&c. Hic tangitur ratio afflictionis Ægyptiorum: Primo ex parte punitorum. Secundo ex parte eorum, pro quibus puniebantur, *hic autem*; Tertio ex parte Dei punientis,*creatura*. Dicit ergo: *Nix autem*, &c. Ita dictum eſt,*quod ignis in aqua plus valebat*;] *Nix autem,& glacies*,id eſt,grando,*ſuſtinebant vim ignis*, id eſt,calorem,qui eſt eius qualitas actiuæ virtutis. *Et non labeſcebant*,id eſt,non liquefiebant, vnde: Pluit Dominus grandinem ſuper terram Ægypti: & grando, & ignis mixta pariter ferebantur,*vt ſcirent*,ſcilicet Iſraëlitæ, *quo modo fructus inimicorum*, id eſt, Ægyptiorum *exterminabat ignis ardens*, ſcilicet per calorem, *In grandine,& pluuia coruſcans*, ſcil. per ſplendorem. Linum, & hordeum læſa ſunt eo, quod hordeum virens eſſet, & linum iam foliculos germinaret. *Hoc autem iterum*, &c. Sciendum, quod ly, *hoc*, poteſt eſſe ablatiui caſus, vt ſic exponatur:*hoc*,pro hoc. Vel nominatiui,ita,quod ſic legatur,*hoc autem iterum*,ſupple,*factum eſt*,*vt nutrirentur iuſti*,ſcilicet filij Iſrael. *Ignis etiam ſuæ virtutis oblitus eſt*, ſcilicet non exterminando fructus terræ iuſtorum, vt patet. Et legitur tantum in terra Geſſen, vbi erant filij Iſrael,grando non cecidiſſe. Sic & vim virtutis ſuæ oblitus eſt ignis, quando tres pueros iuſtos in fornace non læſit,vt patet: *Creatura enim tua*, ſcil. quæcunque,*tibi factori deſeruiens*,id eſt tuæ voluntati: nam omnia feciſti,ſecundum illud Pſalmi: Omnia quęcunq; voluit fecit: *Excandeſcit*,id eſt, vehementer mouetur,& concitatur,*in tormentum*, punitionis, *aduerſus iniuſtos*,id eſt,inimicos tuos, *Et lenior fit*,id eſt,innociua vel noxia, *ad benefaciendum pro iis, qui in te confidunt*, id eſt,pro iuſtis:obedientibus enim Deo creaturæ obediunt,vt patet in Ioſuë: Vbi legitur,quomodo Sol ſtetit ad imperium Ioſuë,& rebellantibus rebellauit,vnde ſupra: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos.

Propter hoc,&c. Hic tangitur ratio cõſolationis Iſraëlitarum: Primo recognitio diuini beneficij. Secundo exhibitio cultus diuini, *quod enim ab igne*. Tertio,vitatio ingratitudinis,*ſpes enim*,&c. *Propter hoc*, ſcil. quia creatura deſeruit creatori, *& tunc*, ſcilicet quando filij

Exod.9.d

Pſal.9.e

Gen.19.a

1.Cor.15.f

Pſal 77.c

Ioan.6.e

Exod.16.a

Pſal.77.c

Num.11.b

Gen.3.d

Greg lib.6. Moral.cap.9.

Num.4.a Mannæ ſapor vnus, & multiplex. 1.Cor.10.a

Num.21.a

Prou.23.d

Pſal.67.b

Chriſtus per manna ſignificatur. Malac.2.b

Ioan.6.f

Pſal.64.b

Pſal.20.a

Pſal.77.c

Num.11.b Euchariſtia, id eſt,bona gratia.

Apoc.14.c

Iſa.66.g

1.Cor.13.d

1.Ioan.3.a

Matth.28.d

Exod.9.a

Exod.9.f

Exod 9.c

Dan.3.d

Pſal.113.b

Ioſuë 10.c

Sap.5.d

Digitized by Google

Iſrael in deſerto manna paſcebantur, *omnia*, id eſt omnium rerum deſideratarum ſaporem, *transfigurata*, ſcilicet ipſa creatura, ſcilicet manna, *omnium nutrici gratia tua*, id eſt, gratuitæ bonæ voluntati tuæ. Ita quod intelligatur de gratia increata, vnde: Contriſtaſtis nutricem veſtram Hieruſalem. *Deſeruiebant*, id eſt, obediebant. Gloſſa, Confundantur hic peccatores, quia cum cęteræ creaturæ factori ſuo deſeruiant, ipſi repugnant. Vnde creaturarum omnium concordia flagellantur. *Deſeruiebant*, inquam, *ad voluntatem*, complendam ſcil. *eorum qui à te deſiderati ſunt*, ſcil. ſpeciali amore delecti, vt filij Iſrael, vnde: Te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram, *vt ſcirent filij tui*, ſcil. Iſraelitæ, ſecundum illud: Primogenitus meus Iſrael. Et: Filios enutriui, *quos dilexiſti Domine*, ſcilicet ęterna dilectione, & temporali, vnde: Dilexi vos dicit Dominus. *Scirent*, inquam, *quoniam natiuitatis fructus*, id eſt, non naturales fructus de terra nati, ſecundum illud Geneſeos, Germinet terra, &c. *paſcunt homines*, ſcil. in quantum ſunt homines, id eſt, ſecundum illud, quo differunt à beſtiis, ſcil. ſecundum rationalem animæ potentiam, vel partem: *ſed ſermo tuus*, id eſt, creatus, id eſt, mandatum tuum. Nam: Non in ſolo pane viuit homo, &c. Vel, *Sermo* increatus id eſt, filius, de quo: Sermo tuus. veritas eſt. Et: Ego ſum via, veritas, & vita, *hos qui in te crediderunt, conſeruat*, vnde: Dedit tibi Dominus cibum, manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei, *Quod enim ab igne non poterat exterminari*, ſcilicet manna, quia ad ignem dureſcebat: ita quod exinde fierent tortulæ, vt patet. *Statim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat*, id eſt, liquifiebat, vt patet. Vnde oportebat, quod mane colligeretur. *Vt notum omnibus eſſet*, ſcilicet per hoc ſignum: *quoniam oportet præuenire Solem*, id eſt, ſolis ortũ, *ad tuam benedictionem*, ſupple obtinendam, hoc eſt ad recipiendum, & colligendum manna, ne poſt ortũ ſolis liquefieret calore ſolis: ſic ad benedictionem gratiæ obtinendam oportet præuenire ſolem, mane vigilando, ſecundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Et: Mane aſtabo tibi, & videbo, &c. *Et ad ortum lucis*, id eſt, ſtatim, vt oritur lux, vel verſus orientem, vbi lux oritur, *te adorare*, ſcilicet pro receptione illius mannæ. Verſus orientem, inquam, quia ſicut dicit Damaſcenus: Omne melius eſt Deo tribuendum. Vnde, quia oriens eſt melior pars cœli, ideo ad orientem eſt. Ad orientem ſecundum illud Pſalmi: Qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad orientem. Adorandi verſus orientem multiplex eſt ratio: quarum prima eſt loci dignitas, quia ſcilicet oriens eſt melior pars cœli, & hanc ponit Damaſcenus Secunda, eſt finis, propter quẽ adoramus, ſcil. vt illuminemur, vnde: Accedite ad eum, ſcilicet per orationem, & illuminamini. Tertia, eſt proprietas eius, quem adoramus, quaſi ſcilicet ipſe eſt verus Sol iuſtitiæ, de quo Malachias, & Zacharias; Ecce vir oriens nomen eius: Quarta, eſt ſitus paradiſi, quem, adorando, quærimus. In cuius ſignum legitur paradiſus terreſtris plantatus ad orientem, ſecundum quod habet alia tranſlatio. Quinta, contraria conſuetudo Iudæorum, qui adorabant ad occidentem. Ingreſſus enim templi erat ab oriente, vt patet: Sexta aſcenſus Chriſti ad orientem, ſecundum illud: Qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad orientẽ. Septima aduentus eius ad iudicium ex parte orientis: Sicut fulgur exit ab oriente, &c. ita erit aduentus filij hominis. Notandum autem, quod in hoc, quod manna in ortu Solis liquefiebat, ſignificabatur, ſecundum Gloſſam, in ortu Chriſti, ſacramentum vetus ceſſaturum: quia finis legis Chriſtus. *Ingrati enim ſpes*, &c. Ita dixi, quod tabeſcebat calore ſolis, & hoc in ſignum huius, *quia ſpes ingrati tabeſcet*, &c. Vel ſic bene dixi quod oportet adorare ad ortum lucis, &c. ſcilicet pro receptione prædicti beneficij. Et hoc ad vitandam ingratitudinem, quę valde damnoſa. *Ingrati enim ſpes*, ſcilicet cuiuſcunque impij: vel ſpecialiter Iudaïci populi, ſecundum Gloſſam, *tanquam hybernalis glacies*, Gloſſa, conſtricta frigore infidelitatis, ſecundum illud: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua, *tabeſcet*, id eſt liquefiet, id eſt, calore Solis iuſtitiæ diſſoluet in die iudicij, vel particularis, vel vniuerſalis vnde: Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei, *tabeſcet*, inquam, quo ad pœnam damni, ſcilicet amittendo omnia bona quæcunque habuit, vel ſperauit, ſcilicet bona gratiæ, & gloriæ, *& diſperiet*, id eſt, dupliciter peribit, id eſt, in corpore: & anima patietur tormentum, & hoc quantum ad pœnam ſenſus, *diſperiet*, inquam, *tanquam aqua ſuperuacua*, id eſt, inutilis, quæ in terram effunditur, vel proiicitur. Sic & ingratus, tanquam inutilis in infernum proiicietur, iuxta illud: Seruum inutilem eiicite in tenebras exteriores, *ingrati ergo ſpes tabeſcet, & diſperiet*, &c. Vnde ſupra: Spes impij tanquam lanugo, quę à vento tollitur. Item Bernardus: Ingratitudo eſt ventus vrens, fontem pietatis exſiccans, rorem miſericordiæ, fluenta gratiæ.

Baruc.4.b *Deut.7.a* *Exod.4.f* *Iſa.1.a* *Mala.1.a* *Gen.1. b* *Matth 4.a* *Ioan.17.c* *Ioan.14.a* *Deut.8.a* *Matth.4.a* *Luc.4.a* *Num.11.b* *Exod.16.c* *Prou.8.b* *Pſal.5.a* *Damaſ. Orthod. fid. lib.4.cap.13.* *Pſal.67.g* *Adorandi verſus oriẽtem ratio multiplex. Damaſc. vbi ſupra.* *Pſal.33.a* *Malach.4.a & Zach.6.c* *Gen.2.a* *3.Reg.6.* *Pſal.67.c* *Matth.24.c* *Eccl.43.c* *Pſal.67.a* *Matth.25.c* *Sap.5.c* *Bernar in Cant. Cant. ſerm.51. poſt med.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

MAGNA ſunt enim iudicia tua Domine, inenarrabilia verba tua: propter hoc indiſciplinatæ anima errauerunt. Dum enim perſuaſum habent iniqui, poſſe dominari nationi ſanctæ: vinculis tenebrarum, & longa noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt. Et dum putant ſe latere in obſcuris peccatis, tenebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim, qua continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes, pauorem illis præſtabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum limpida flamma illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis timore plenus: & timore percuſſi illius, qua non videbatur faciei, æſtimabant deteriora eſſe, qua videbantur, & magica artis appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloria correptio cum contumelia. Illi enim, qui promittebant timores, & perturbationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore langubebant. Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabant tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant, & aërem, quem nulla ratione quis effugere poſſet, negantes ſe videre. Frequenter enim præoccupant peſsima, redarguente conſcientia. Cum ſit enim timida neqnitia, dat teſtimoniũ condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia. Nihil enim eſt timor, niſi præſumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum. Et dum ab intus minor eſt expectatio, maiorem computat ſcientiã eius cauſa, de qua tormentũ præſtat. Illi autem, qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altiſsimis inferius ſuperuenientem eundem ſomnum dormientes, aliquando monſtrorum exagitabantur timore, aliquando anima deficiebant traductione: ſubitaneus enim illis, & inſperatus timor ſuperuenerat Deinde ſi quiſquam ex illis decidiſſet. cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus. Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor, aut agri laborũ operarius præoccupatus eſſet, ineffugibilem ſuſtinebat neceſsitatem. Vna

Digitized by Google

enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Siue ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborũ ramos autũ ſonus ſuauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſonus validus præcipitarum petrarum: aut ludentium animalium curſus inuiſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus Echo, deficientes faciebant illos præ timore, Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant grauiores tenebris.

EXPOSITIO IN CAP. XVII.

Ordo dicẽdorum.

Magna enim ſunt, &c.] Poſtquam egit de pœna sẽſus, hic agit de pœna damni, id eſt, de lucis ſubtractione: & primo tangitur punitionis Ægyptiorum æquitas, quia ſcil. pro meritis puniti ſunt: ſecũdo, irremediabilitas, ſcil. quia ſine interpolatione. *Neque enim, qua continebat*; tertio, generalitas, quia omnes, ibi: *Illi autem qui impotentem*; quarto, ſingularitas, quia illi ſoli, ſcil. Ægyptij, *Omnis enim*. Æquitas autem oſtenditur ex cauſa meritoria peccatorum illorum: primo peccati in Deum: ſecundo, in proximum. *Dum enim perſuaſum*: tertio, in ſeipſos, *& dum putant*.] *Magna enim*, &c. bene dixi, quod Ægyptij ſunt puniti, Iſraelitæ vero conſolati. *Magna enim ſunt iudicia tua Domine*, Gloſſa, quibus regis vniuerſa vnde: Iudicia tua abyſſus multa, *& inenarrabilia verba tua*, ſcil. quibus rationalem creaturam inſtruis, *inenarrabilia*, dico ad plenum, vnde hoc: O altitudo diuitiarum ſapientiæ Dei, &c. *Propter hoc*, Gloſſa quia Creatorem ſuum credere, & intelligere noluerũt, *indiſciplinatæ animæ*, id eſt, incorrigibiles de peccatis ſuis. Et proceſſio in malum viro indiſciplinato. Item: Percuſſiſti eos, & non doluerunt, & renuerũt accipere diſciplinam. Et: Tu vero odiſti diſciplinam, *errauerunt*, à via veritatis, ſupra: Ergo errauimus a via veritatis, de qua Ioannes: Ego ſum via, veritas, & vita. Via in exemplo, veritas in promiſſo, vita in præmio. *Dum enim*, &c. bene dixi, quod errauerunt, *Dum enim iniqui*, ſcil. Ægyptij, dicti iniqui propter iniquam oppreſſionem Iſraelitarum, & ſubmerſionem infantium ipſorum: *perſuaſum habent*, id eſt, credunt, *poſſe dominari nationi ſanctæ*, id eſt, filiis Iſrael; qui dicuntur natio ſancta: quia erant ſanctorum filij, ſecundum illud: Filij ſanctorum ſumus. Item, quia per circumciſionem ſanctificati, de qua ſanctificatione habetur in Geneſi. Tertio, quia per conuerſationem ſanctificandi, ſecundum illud Leuitici: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, *vinculis tenebrarum*, ſcil. palpabilium, quæ fuerunt in Ægypto, *Et longæ noctis*, id eſt, obſcuri temporis, ac ſi eſſet nox, quod tẽpus longum fuit, quia tribus diebus nemo vidit proximum ſuum, vt patet. *Compediti* ſcil. per effectus ſimilitudinem: quia, ſcil. non poterãt ire, ac ſi eſſent compediti, vnde: Tribus diebus nõ mouit ſe quiſpiam de loco, in quo erat, *inclusi ſub tectis*, ſcil. domorum ſuarum non audentes egredi, *fugitiui perpetuæ prouidentiæ*, ſcil. quantũ in eis, erat, ſcil. quia præuiſam à Deo liberationem Iſraelitarum putabant impediri. Vel, *fugitiui*, &c. id eſt, volentes effugere Dei prouidentiam: quod eſſe non poterat, cum dicatur ſupra: Manum tuam effugere impoſſibile eſt, *latuerunt*, id eſt, latere putauerũt, vel placuerunt, ſcil. in pœna, qui diſplicuerũt in culpa: qua per pœnam fit recordatio eorum, qui per culpã deordinati fuerunt, *& dum putant ſe latere*, ſcil. Deum punitorem: cum tamen omnia nuda ſint, & aperta oculis eius: *Latere*, inquã, *in peccatis obſcuris*, id eſt, enormibus, quæ maxime in obſcuro fiunt, vnde: Quæ in occulto fiunt ab eis, turpe eſt dicere: quia qui male agit, odit lucem: Propter hoc peccata dicuntur opera tenebrarum. *Tenebroſo velamento obliuionis*, id eſt, tenebrarum caligine eos velante, & aliorum obliuionem immittente, dũ ſcilicet ſeipſos iuuare nõ poterant, *diſperſi ſunt*, ſcilicet vnus ab altero, *pauentes horrende*, id eſt, timore horribili, ſcil. propter tenebroſitatem. *Et cum admiratione nimia perturbati*, ſcilicet propter inconſuetam rei nouitatem ſupra: Videntes turbabantur timore horribili, & mirabantur, &c. vnde: In die eius ſtupebunt nouiſſimi, & primos inuadet horror. *Neq; enim qua continebat illos ſpelunca*, &c. hic oſtẽditur pœnæ irremediabilitas. Primo à loco: Secundo à contrario: *& ignis*, Tertio ab artificio, *& magicæ*, &c. *Neq; enim*, &c. bene dixi pauentes, horrende, &c. *Neq; enim ſpelunca, qua continebat eos*, qui ſcil. illuc fugerant propter grandinem, & pluuiam, & ignem. Et nota, quod ſingulare ponit pro plurali, cum dicit ſpelunca, quia non vnam tantum ſpeluncam fugerant, ſed ad plures, & in diuerſis locis latebant, *ſine timore cuſtodiebat*, Gloſſ. quia ſemper tenebras comitatur horror: & quãto minus diſcernit quiſq;, quia circa ſe ſunt, tanto magis metuit. *quoniam ſonitus decidens*, ſcil. in illã foueã, *ſonitus*, inquã, vel tonitruorũ cœleſtiũ vel illuſionum diabolicarũ, *perturbabat*, id eſt, perfecte turbabat illos, vnde: Sonitus terroris ſemper in aurib. eius. *Et perſonæ triſtes illis apparentes*. Sed quomodo apparebãt in tantis tenebris? poteſt dici, quod non apparebant ſenſui, ſed imaginationi. *Pauorẽ præſtabant*, quia, ſicut dicit Gloſſ. potuit eſſe, vt dæmones aliqua phantaſmata terribilia eis ingererẽt, quæ eos ad augmentũ pœnarum exterrerent, ſecundum illud: Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.

Et ignis quidem, &c. Hic oſtenditur pœnæ irremediabilitas, & hoc ex parte contrarij, ſcil. ignis. Primo, quia non præſtabat adiutoriũ: Secundo, quia potius præſtabat nocumentũ, *apparebat autẽ illis*. Dicit ergo: *Et ignis quidem nulla vis poterat eis lumen præbere*. Vnde deficiebat eis illuminatio à parte inferiori, & dicit, *nulla vis*, quia tres ſunt ſpecies ignis, ſecundum Philoſophũ ſc. lux, flãma, & carbo, *nec ſiderũ limpidæ flammæ*, id eſt, dati radij, *illuminare poterant illam noctem horrendã*. Vnde patet, quod eis deficiebat lumẽ à parte ſuperiori, quãuis ſupra ſunt poſitæ ſtellæ, vt illuminẽt noctẽ. Et merito defuit eis lumen, quia ſcil. rebelles fuerunt lumini. Et ideo ſol iuſtitiæ non oriebatur eis, vnde ſupr. Sol intelligẽtię nõ eſt ortus nobis, & iuſtitiæ, lumẽ nõ luxit nobis, *apparebat autẽ illis*, ſcil. Ægyptiis, *ſubitaneus ignis*, ſc. coruſcationũ cœleſtiũ, *timore plenus*, ſc. propter aſpectũ malorũ viſorũ, ſcil. fulgurũ: quãto nõ grauiores sũt dolores, tanto maiores timẽtur horrores, *& timore percuſſi* propter viſionẽ malorũ imaginatorũ, *illius, quæ non videbatur faciei*, id eſt, phantaſmatis nõ niſi exterius, ſed imaginati interius, quod diabolus immittebat ad magis terrendũ, *æſtimabant deteriora eſſe, quæ videbantur*, ſupple quã eſſent, ſecundũ rei veritatẽ, vnde: Vndiq; terrebũt eũ formidines, & inuoluent pedes eius. *Et magicæ*, &c. hic oſtẽditur irremediabilitas ab artificio, ſcil. artis magicæ. Et primo oſtẽditur magorũ cõfuſio. Secundo, materia cõfuſionis, ſcil. timor, *illi enim*. Tertio, cauſa exterius timorẽ efficiens. *Timet ſi nihil*. Quarto, diſpoſitio interius timorẽ augens, *frequenter*, &c. & ibi tanguntur tria timorẽ augentia. Quorũ primum eſt remorſus cõſcientiæ: ſecundũ eſt perturbatio conſequens remorsũ *ſemper enim*; tertiũ eſt diffidẽtia auxilij cõſequens vtrũq; *Nihil enim eſt timor*, &c. *Et magicæ artis*, id eſt magorũ ipſorum, *appoſiti erant*, ſcil. ad prædicta mala, *deriſus*, in hoc ſcil. quod hæc mala expellerere tentabant & non poterant. Vnde & ipſi vehementer timebant: Digitus Dei eſt hic, *& ſapientiæ gloria*, id eſt, gloria magorum de ſapientia ſua, *correptio cum contumelia*, ſupple erat. id eſt cauſa correctionis cõtumelioſæ, vnde: Vbi fuerit ſuperbia, ibi contumelia. Et: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua. Et bene dixi, quod eorum correptio fuit cũ contumelia ipſorũ *illi enim*, ſcil. magi, *qui promittebant timores*, ſcil. interiores, *& perturbationes* ſcil. exteriores, *ſe expellere*, ſc. per ſuam artem magicam,

Pſal. 35.a
Rom. 11.e
Eccl. 20.b
Hier. 5.b
Pſal 49.b
Sap. 5.a
Ioan. 14.a
Exod. 1.a
Tob. 2 c
Gen. 17.a
Leuit. 11.a
Exod. 10.f
Ibidem. f
Ibidem.
Sap. 16.b
Hebr. 4.e
Epheſ. 3.e
Ioan. 3.c
Rom. 13.d
Sap. 5.a
Iob 18.d
Iob 15.c
Iob 7.c
Gen. 1.b
Sap. 5.a
Iob 18. c
Exod. 8.d
Prou 11.a
Hier. 9.f.

ab anima languente,ſcil.præ timore,& perturbatione,*y cum deriſu*,illato ab aliis,*pleni timore*,in ſeipſis, *languebant*.Vnde cuilibet eorũ poterat verbũ dici illud:Medice cura teipſum.Et:Nubes, & vẽtus,& pluuiæ nõ ſequentes,vir glorioſus,& promiſſa non cõplens, *Nam & ſi nihil illos ex monſtris*,id eſt,phantaſmatib.apparentibus,vel miraculis Moyſi,*perturbabat*,quia ſcil.mõſtris erant aſſueti,ſicut Balaam non timuit loquelam aſinæ, vt patet;*Tranſitu tamen animalium*,ſcil.ſubito, & impetuoſo,ſcilicet vrſorum & leonum,& huiuſmodi,*& ſibilatione ſerpentum*,vel ſerpentium,quos ſcilicet videre non poterant,*commoti*,ſcilicet interius,*tremebundi*, exterius, *peribant*, ſcilicet deficientes propter prædicta, vnde:Dabit tibi Dominus cor pauidum,& oculos deficientes,& animam mœrore conſumptam,& timebis nocte,& die.*Et* id eſt,etiam,*aërem, quem nulla ratio ne effugere quis poſſet*,ſcil.propter neceſſitatem inſpirationis, & reſpirationis. *Negantes ſe videre*, propter tenebras palpabiles, *frequenter enim præoccupant*,ſcil.cogitãdo,& expectando ante euentum,*peſſima*,ſcil. ſupplicia pro peccatis inferenda.Peſſima dicit,quia mala in vita, peiora in morte,peſſima poſt mortẽ : vel mala innata, peioraillata ab homine,ſed peſſima inflicta à Deo,proter quod:Horrendum eſt incidere in manus Dei viuẽtis,*redarguente*,eos,*conſcientia*.ſecundum illud : Arguet te malitia tua. *Cum enim ſit timida nequitia*, id eſt, habens timorem annexum,eo quod malum culpæ ſemper conſequitur, vel comitatur malum pœnæ: Vnde ſicut charitas perfecta excludit timorem,vt dicitur,ſic iniquitas eum cauſat & inducit,vnde : Trepidauerunt timore,vbi non erat timor.Item : Terrebit eos ſonitus folij volantis,*dat teſtimonium condemnationis*,ſcil.contra actorem ſuum,vnde:Teſtimonium reddente conſcientia, *teſtimonium*,inquam,*condemnationis*,ſcil. actoris ſui, id eſt, teſtificatur ipſum eſſe dignum condemnatione, vnde ſupra:Nos inſenſati, &c. Item : Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum. Alij habent, *data eſt in omnium condemnationem.*] *ſemper enim præſumit*,id eſt,antequam eueniant ſuſpicatur, *ſæua*, id eſt,aſpera ſibi euentura, *perturbata conſcientia*,ſcil. peccato,vel peccati remorſu,vnde dicit Caïn:Omnis, qui inuenerit me,occidet me. *Nihil enim eſt*. Nota, quod hic cauſalis prædicatio, non eſſentialis habetur:timor enim nõ eſt præſumptio,ſed cauſatur ex præſumptione,id eſt,præſumpta ſuſpicione mali futuri. Vnde deſcribit hic timorem dupliciter. Primo per cauſam,quę eſt præſumptio mali futuri:Secundo, per effectũ eius, qui eſt perditio,vel manifeſtatio cogitationis deficientis auxilij:*Nihil enimeſt timor,niſi præſũptionis adiutoriũ*, id eſt,præſumptio , ſiue ſuſpicio mali futuri,vel euenturi adiuuans ad timendũ, *& proditio cogitationis auxiliorũ*,ſcil.deficientium,id eſt,cogitatio prodens defectũ auxilij,& ipſi,timenti,& aliis,ſc.qui eius timore percipiãt deficere auxilium. Vnde talis timor facit clamare petendo auxiliũ;vt patet in Petro , qui cum cœpiſſet mergi,clamauit,& dixit:Domine ſaluum me fac. *Et dũ ab intus*,ſcilicet in mente,*minor eſt expectatio*,id eſt,ſpes vel confidentia,quia caret iuſtitia,quæ facit iuſtos confidentes,& ſecuros,ſecundum illud:Iuſtus quaſi Leo, confidens abſq; terrore erit. *Maiorem putant ſcientiam* id eſt,maiorem reputant vim ad nocendum, *eius cauſa*, ſcil.terribilis,*de qua tormentum præſtat*, id eſt, imminet ſibi:quia defectus maioris ſpei, & confidentiæ , auget timorẽ,facientẽ ſuſpicari maius malum,quam imminet & quam ſit. Aliter videtur poſſe exponi , ſecundum Gloſſam,ab illo:*Semper enim præſumit ſæua*,&c.quaſi dicat,merito,*nequitia dat teſtimonium condemnationis:ſemper enim præſumit ſæua*,id eſt, promptuoſe extollitur ad inferendum ſæua aliis,*perturbata conſcientia*,id eſt, irata conſcientia,non tranquilla,*enim*,pro ſed,*Nihil enim timor eſt,niſi præſumptionis adiutorium*,id eſt, medicamentum, reprimendo ſcil.motũ huius præſumptionis , *& proditio*,id eſt,manifeſtatio , *cogitationis auxiliorum* , id eſt,infirmæ cogitationis,quę ſe ante extollebãt præſumendo ſe nõ indigere auxilio. *Et dum ab intus minor eſt exſpectatio*,id eſt,minor operatur poteſtas nocendi rei, à qua punitur,ſcil.extrinſecus, *maiorem putat ſcientiam*, id eſt, virtutem ad nocendum ſibi, quam ſit ſecundum veritatem. *Illi autem*,&c.hic oſtenditur punitionis generalitas.Primo ex parte temporis. Secundo , ex parte perſonarum afflictarum,*deinde ſi quis*. Tertio,ex parte cauſarum,*ſiue ſpiritus ſibilans*,quaſi ſic terrebãtur magi,*illi autem*, ſcil. Ægyptij,*qui impotentem vere nactem*, id eſt,fortem,quia tenebroſam, valde,& longã,& nullo remedio illuminabilem,*& ab infimis* , ſcilicet exaltatione vaporum,& fumoſitatem groſſarum, aërem obſcurãtium,*& ab altiſſimis*,ſcilicet defectu irradiationis corporum cœleſtium.*ſuperuenientem*, id eſt , ſuper eos venientem , *eundem ſomnum*, id eſt, communem , *dormientes*,quia ſicut dormiebat vnus, ſic alius, non melius,*aliquando monſtrorum exagitabantur timore*, id eſt, phantaſmatũ monſtruoſorum in ſomnis apparentium eis,vnde:Terrebis me per ſomnia,& per viſiones horrore concuties. *Aliquãdo anime deficiebant traductione*, id eſt, quaſi imminente exitu de corpore,& hoc vigilando,quando iam excitati erant:quia ſicut dicit Gloſ. nec vigilantes,nec dormientes quieſcere poterãt, quia horrendis monſtris, & viſionibus , & terrore inimico circumdabantur,*ſubitaneus enim*,id eſt, repentinus , *& inſperatus*, id eſt,improuiſus,quia cito,& ex improuiſo, *illis timor ſuperuenerat*,id eſt,ſuper à diuino iudicio,vnde:Veniet ſuper te repente miſeria,quam neſcis.*Deinde*,ſcilicet præter prædicta mala , *ſi quis ex illis*,ſcilicet Ægyptiis,*decidiſſet*,ſcilicet in foueam,vel huiuſmodi , *cuſtodiebatur in carcere*,id eſt,in loco , in quo ceciderat, non valens inde exire,*ſine ferro recluſus*,id eſt,ſine vinculis ferreis : quia vinculo tenebrarum omnes erant compediti , vt patet ſupra eodem. *Si enim ruſticus quis erat*,id eſt,ruris cultor , aut paſtor animalium, *aut agri laborum operarius*,vt meſſor,vel vindemiator , *præoccupatus eſſet*,ſcilicet illis tenebris extra domum ſuam, *ineffugibilem ſuſtinebat neceſſitatem*,ſcilicet penuriam, & afflictionem:quia nemo mouit ſe tribus diebus de loco in quo erat,vt patet. *Vna enim*, id eſt,communi,*catena tenebrarum* , ſcilicet exteriorum , *omnes erant colligati* , id eſt,ſimul ligati. Nec tantum catena exteriorum,ſed interiorum,ſcil.infidelitatis,& peccatorum , vnde:Funibus peccatorum ſuorum quiſq; conſtringitur. Item: Funes peccatorum circumplexi ſunt me,*ſiue enim ſpiritus ſibilatus*,id eſt,Sibilus auræ tenuis. *Aut inter ſpiſſos ramos arborum auium ſonus*,id eſt,cantus,*ſuauis*,ſuauis,in quantum erat de ſe idoneus ad delectandũ magis, quã ad terrendum.*Aut vis aquæ decurrentis nimium*, id eſt, impetuoſe currentis,ſicut currunt aquæ torrentiũ,*aut ſonus validus præcipitantium petrarum* , id eſt, impetuoſe de altis locis cadentium,*aut ludentium animalium curſus inuiſus*,ſcil.propter tenebrarum denſitatem. *Animaliũ*, ſcilicet mitium,vt iumentorum,*aut mugientium valida beſtiarum vox*,id eſt,ferarum;aut vrſorum,aut leonum, aut huiuſmodi,*aut reſonans de altiſſimis montibus Echo*, id eſt,repręſentatio vocis animalium propter reuerberationem montium,vel petrarum , *deficientes faciebant illos præ timore*,ſcilicet omnia ſupradicta. Vnde Gloſſa, vndiq; miſeri cruciabantur : quidquid enim auribus, vel oculis, vel quolibet ſenſu percipiebant, tanquam periculoſum formidabant.

Notandum autem, quod catena prædicta moraliter loquendo ſignificat peccatorum progreſſum , & connexionem,de qua Iſaïas:Si abſtuleris de medio tui catenam:*Spiritus ſibilans*, ſignificat diaboli occultã ſuggeſtionem. Vidi de ore draconis, de ore beſtiæ, & de ore pſeudoprophetæ exire tres ſpiritus immundos in modũ ranarum.*Auium ſonus ſuauis* , cogitationũ delectationem:Vox cantantis in feneſtra , *aqua decurrens*, conſenſum in perpetrationem peccati , contra quod: Non des aquæ tuæ exitum,nec modicum.*Sonus petrarum cadentium*,peccati exteriorem operationem, vnde. Mons cadens defluit,& ſaxum transfertur de loco ſuo

curſus

Eccl.4.d Prou.25.b

Num.21.e

Deut.28.g

Supplicij cõſideratio.

Hebr.10.f Hier.2.d

1.Ioan.4.d

Pſal.13.b Leuit.26.f

Rom.2.e

Sap.5.a Gen.42.d

Gen.4.b

Timor ex præſumptione cauſatur.

Matth.14.d

Prou.28.a

Enim pro ſed.

Iob.7.e

Iſa.47.e

Exod.10.f

Prou.5.d

Pſal 118.b 3.Reg.19.c

Moralis expoſitio.

Iſa.58.c

Apoc.16.c

Soph.2.d

Eccl.25.d

Iob 14.d

Digitized by Google

cursus animalium ludentium, prauam consuetudinem, vnde: Omnes bestiæ agri ludunt ibi; *Iob 40.c* *Valida vox bestiarum magiētium*, apertam gloriationē de peccato perpetrato, conta quod in Ps. Quid gloriaris in malitia? *Psalm. 51.a* *Resonans Echo*, delectabilis peccati recordatio, vnde: Recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto. *Num. 11.a*

Omnis enim &c. Hic tangitur pœnæ singularitas. Et quod oppositа iuxta sepositа magis eluescunt. Primo tangitur illuminatio aliorum; Secundo Ægyptiorum obtenebratio, *Solis autem illis*, &c. Tertio obtenebrationis meritum, *ipsi ergo*, bene dixi Ægyptios compeditos vinculis tenebrarum, & non alios, *omnis enim orbis terrarum*, sc. excepta regione Ægypti, *limpido*, id est, claro, *illustrabatur lumine*, scil. solis, & cœlestium luminarium, quamuis alibi essent multi peccatores in mūdo. *Aristl. lib. 1. Elench. c. 14.* Solem suum facit oriri super bonos, & malos. *Et nō impeditis continebatur*, id est, conseruabatur, *non impeditis operibus*, luminarium per densitatem tenebrarum, vel alio modo, *non impeditis operibus*, hominum aliorum ab Ægyptiis, propter defectum lucis, cum alibi esset claritas lucis, quæ ad operandum requiritur, vnde: Oper[a] *Matth. 5.g* A mini, dum dies est. Venit enim nox, quando nemo potest operari. *Solis autem illis*, scil. Ægyptiis, *superpositа erat*, scilicet à Deo, *grauis nox*, quia obscurior solito, & longior, vnde: Nos quippe inuoluimur tenebris. *Nox*, dico existens, *imago*, id est, expressa repræsentatio, *tenebrarum*, scilicet æternarum, *quæ*, scilicet imago tenebrarum, id est, tenebræ imaginatæ, *superuentura illis erat*, scilicet in inferno, vnde: Inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores. Item: Terram miseriæ, & tenebrarum, &c. Et quia tam graues tenebras, &c. non immerito. *Ipsi ergo sibi erāt grauiores tenebræ*. id est, graniorum tenebrarum supple, quàm patiebantur, id est, su- B peruenturarum sibi in inferno, vnde: Nouit opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur, *vel ipsi erant grauiores tenebræ*, id est, periculosiores, per excæcationem cordis. Excæcauit enim eos malitia eorum, supra. Et eratis aliquando tenebræ; aliqui libri habent, *grauiores tenebris*, scilicet exterioribus, propter remorsum conscientiæ.

Ioan. 9.a *Iob 37.d* *Matth. 25.c* *Iob 10.d* *Iob 34.e* *Sap. 2.d* *Ephes. 5.b*

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

SANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimici audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui ante læsi erant quia non ledebantur, gratias agebant tibi: & vt esset differentia, te Deum petebant. Propter quod ignis ardentem, columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solem sine læsura boni hospitij præstitisti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen sæculo dari. Cum cogitarent iustorum occidere infantes: & vno exposito filio, sed liberato, in traductionem illorum multitudinem filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim nox ante cognita est à patribus nostris: vt verè scientes quibus iuramentis crediderunt, animæ quiores essent. Suscepta est autem à populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autem exterminatio. Sicut enim læsisti aduersarios nostros: sic & nos prouocās magnificasti. Absconse enim sacrificabāt iusti pueri bonorum, & iustitiæ legē in concordiā dispositurunt: similiter & bona, & mala recepturos iustos, patri omniū decantātes laudes. Resonabat autē inconuenientes inimicorum vox, & flebilis audiebatur plāctus ploratorum infantium. Simili autē pœna seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebāt innumerabiles. Nec enim ad sepeliēdum viui sufficiebāt, quoniā vno momēto, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est. De omnibus enim nō credentes propter beneficia, tunc, cum primum fuit exterminium primogenitorū, spoponderunt populum Dei se esse. Cum enim quietum silētium cōtineret omnia, & nox in suo cursu mediū iter haberet, sermo tuus omnipotēs, Domine, exiliens de cælo à regalibus sedibus, durus debellator in mediā exterminij terram prosiliuit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & vsq; ad cælum attingebat stās in terra. Tunc continuo visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. Et alius alibi proiectus semiuiuus, propter quā moriebatur, causam demonstrabat mortis. Visiones enim, quæ illos turbauerāt, hæc præmonebāt, ne inscij, quare mala patiebantur, perirent. Tetigit autē tunc & iustos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua. Properans enim homo sine querela deprecari, pro populis proferens seruitutis suæ scutum orationē, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finē imposuit necessitati, ostendēs quoniā tuus est famulus. Vicit autē turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentiæ, sed verbo illum, qui se vexabat subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorās. Cum enim iā aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam, quæ ad viuos ducebat, viam. In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat. His autem cessit, qui exterminabat, & hæc extimuit: erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

EXPOSITIO IN CAP. XVIII.

Sanctis autem tuis.] Postquam egit de pœnis antecedentibus mortem, hic agit de pœnis inferentibus mortem. Et primo, de exterminatione primogenitorum suorum in Ægypto, scilicet capite isto: Secundo, de subuersione eorum in mari rubro, scilicet vlt. cap. In prima primo tangitur Hebræorum, quos opprimebāt, commendatio: Secundo, per eorum liberationem Ægyptiorum opprimentium eos digna punitio, *Digni quidem*, &c. Tertio, post Hebræorum liberationem grauis tentatio, scilicet in deserto, *Tetigit*. Circa commendationem tangitur primo, beneficij continuatione, supplicatio. *Et vt esset*. Quarto, supplicationis exauditio, ibi: *Propter quod*. [*Sanctis autem tuis*, ita erant Ægyptij in tenebris. *Autem*, pro sed, *Sanctis tuis*, scil. Israëlitis, secundum illud: Sancti eritis, *Maxima erat lux*: quia lux exterior corporalis: vnde: Vbicunq; habitabāt filij Israël, lux erat. Item lux interior spiritualis, vnde Glossa, *Sanctis tuis*, id est, Israëlitis, quos fides, & conscientiæ puritas illuminabat, vnde: Omnes filij lucis estis. Item lux superior cœlestis: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem. &c. Item: Vobis timentibus nomen meū orietur sol iustitiæ, *& horum quidem*, scilicet sanctorum, *vocem*, humanæ locutionis, vel diuinæ B laudis, *inimici audiebant*, scilicet Ægyptij, *sed figuram non videbant*, scilicet propter tenebras impedientes. Sed contra: Quia existens in tenebris potest videre illum, qui est in lumine, & non econuerso. Dicendum, quod hoc verum est, nisi sit impedimentum in eius

Leuit. 11.g *Exod. 10.f* *1. Thess. 4.a* *Ioan. 1.a* *Malach. 4.a* Dubitatio. Solutio.

Digitized by Google

oculo, vel in ipſo medio. Ibi vero erat impedimentum in oculo videntium, quia percuſſi erant, quaſi quadam cæcitate: & in medio, quia tenebræ denſæ, & palpabiles ibi erant: *Et quia non &c.* id eſt etiam, *ipſi*, ſcil. ſancti *pro eadem paſſi erant*, id eſt, eaſdem plagas, ſecundū Gloſſam, *magnificabat à te*, ſcilicet laudando, vnde: Magnificat anima mea Dominum. Et: Quis magnificabit eum, ſicut eſt ab initio? *Et qui ante læſi erant*, ſc. à Pharaone opprimente eos, & flagellante, vt patet in exodo, *Quia non lædebantur*, ſcil. plagis inflictis à Deo, *gratis agebant tibi*, vnde: Gaudium, & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. *Et vt eſſet differentia* ſcil. inter ipſos, & Ægyptios, *te Deum petebant*, vel, *te Deum* orabant, ſecūdum illud Pſalmi: Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam, de gente non ſancta: ſicut & Abrahã petebat, ne proderetur iuſtus, ſicut impius. *Vel differentia*, ſc. diſtantia: hoc Iſraëlitis præſtitum fuit, quando tollens ſe angelus ſtetit inter caſtra Ægyptiorum, & caſtra Iſraëlis, vt patet in Exodo. *Propter quod*, ſc. quia beneficio præſtito grati erant, conferēdo orabant. *Ardentem columnam ignis habuerunt*, de nocte, vt patet. *Ducem ignotæ viæ*, ſc. per deſertum, *& ſolem ſine læſura*, per vnam columnam ſupple demonſtratricem, *boni hoſpitij*, in termino viæ, *præſtitiſti*, ſine læſura; inquam, de die. Et hoc, columna nubis æſtum ſolis temperante, vt patet. Et ſupra: Fuit eis in velamento diei, & in luce ſtellarum nocte. Ita quod veniebant ad locum, in quo poterant competenter hoſpitari, & tentorio figere, vnde, Creabit Dominus ſuper omnem locum montis Sion, & vbi inuocatus eſt, nubem per diem. *Et* poſt: Erit in vmbraculum diei ab æſtu.

Digni quidem. Hic oſtenditur digna punitio Ægyptiorum Iſraëlitas opprimentium. Et primo tangitur, quaſi epilogando, pœna communiter omnium: Secundo, ſpecialiter occiſorum, *cum cogitarent*; Tertio ſpecialiter viuorum, & vigilantium, *reſonabat*; Quarto viuorum dormientium, *cum enim quietum.*] *Digni quidem illi*, ſcilicet Ægyptij erant, ſupple, *carere luce*, quo ad priuationem ſenſus, *& pati carcerem tenebrarum*, quo ad priuationem motus, *qui incluſus cuſtodiebant*, & c. nō permittendo eos exire de terra Ægypti. Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam, *Sanctos filios tuos*, ſc. Iſraëlitas in te credentes, vnde: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius *per quos incipiebat*, & c. ſcilicet per illius populi præparationem ad legis ſuſceptionem: quia nondum erat data, *incorruptum lumen legis ſæculo dari*. Notandum, quod lex aliquando dicitur, *lumen*, quia illuminat intellectum, vnde: Mandatum lucerna, & lex lux, *incorruptum*, quia purificat, vel à corruptione conſeruat affectum, ſecundum illud: Eloquium Domini igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.

Cum cogitarent, & c. Hic primo tangitur percuſſio primogenitorum Ægypti: ſecundo præſcientia percuſſionis, *illa enim*; tertio euaſio Hebræorum, *Suſcepta eſt autem à populo*; quarto, ratio euaſionis, *Abſconſio enim.*] *Cum cogitarent*, ſcil. Ægyptij, *iuſtorum*, id eſt, Hebræorum, *occidere infantes*, non ſolum cogitatione ſimplici, ſed etiam progreſſiua in opus, vt patet in Exodo. *Et vno filio*, ſcilicet Moyſe, *expoſitio* ſcilicet à matre, *& liberato*, ſcilicet à filia Pharaonis, vt patet. *In traductionem illorum*, id eſt punitionem Ægyptiorum, *vel in traductionem illorum*, id eſt Hebræorum, id eſt, vt educeret eos de Ægypto per Moyſen liberatum, *multitudinem filiorum abſtuliſti*, id eſt vniuerſitatem primogenitorum. *Et pariter*, id eſt ſimul, *illos*, ſc. Ægyptios parentes eorum, *perdidiſti in aqua valida*, ſcil. ſubmergendo eos in mari rubro: Nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. Submerſi ſunt, quaſi plumbum in aquis vehementibus, *illa enim.* pro ſed, *nox*, ſcil. qua occiſa ſunt primogenita, *cognita eſt autem à patribus noſtris*, ſcil. Abraham, & aliis vnde; Scito prænoſcens, quod peregrinum futurum ſit ſemē tuum in terra non ſua, &c. Vel ipſis, Iſraëlitis in Ægypto. Moyſe prænuntiante illis, vt patet: *Vt vere*, id eſt certitudinaliter, *ſcientes quibus iuramentis crediderunt* id eſt, quam firmis Dei promiſſionibus, vnde; Per memetipſum iuraui dicit Dominus. Itē: Vt per duas res immobiles, *animi aquiores eſſent*, ſcilicet in expectando impletionem iuramenti. *Suſcepta eſt autem*, & c. ſcilicet nocte illa, vel ſecundum Gloſſam, Lex Phaſę, nocte illa, quaſi pro magno beneficio, *à populo tuo*, ſcilicet Iſraëlitico, vt patet in Exodo, vbi dicitur; Feceruntque, &c. *Sanitas quidem iuſtorum*, per illam enim ſaluati ſunt Iſraëlitæ ab angelo exterminatore, vt patet. *Iniuſtorum autem*, ſcilicet Ægyptiorum, *exterminatio*, id eſt, per angelum exterminatorem occiſio. *Sicut enim læſiſti aduerſarios noſtros*, ſcilicet ob eorum peccata occidendo, *ſic nos prouocans*, ſupple ad meliora, ſcilicet ad fidem, & legis ſuſceptionem, vnde; Sicut Aquila prouocans ad volandum, &c. *Magnificaſti*, ſcilicet ab illo exterminio magnifice liberando. *Abſconſe enim*, ſcilicet propter metum Ægyptiorum, ſecundum Gloſſam, *ſacrificabant*, ſcilicet paſcha immolando, vt patet. *Iuſti pueri*, ſcilicet filij, *bonorum*, ſcilicet Iſraëlitarum, cum ipſis patribus ſuis, propter quod meruerunt liberari, Ægyptiorum primogenitis interfectis. *Et iuſtitiæ legem*, ſcilicet datam, de immolatione Phaſæ, quæ iuſta erat, quia iuſtificationem per mortem Chriſti faciendam ſignificabat. Item lex dicebatur, quia ligabat ad ſui obſeruantiam pro tempore ſuo, *in concordi diſpoſuerunt*, id eſt, concorditer ſuſceperunt, & impleuerunt, vnde in Pſalmo; Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia, *ſimiliter*, id eſt æquanimiter, *bona, & mala*, id eſt proſpera, & aduerſa, *recepturos iuſtos*, ſcilicet ſeipſos, repete, *diſpoſuerunt*, quæcunque vellet Deos inferre, vnde; Si bona ſuſcepimus de manu Domini, quare autem mala non ſuſtineamus? Item; Recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala, id eſt, æquanimiter, *patrias laudes*, id eſt, à patribus inſtitutas, & celebratas, *decantantes*, id eſt deuote cantantes, Deum ſcilicet laudando tam de malis, ſcilicet pœnæ, quam de bonis, ſcilicet gratiæ, vel fortunæ, vel naturæ, vnde; Semper laus eius in ore meo; ſemper, id eſt, non ſolum in proſperitate, ſed etiam in aduerſitate.

Reſonabat autem, & cætera. Hic tangitur pœna Ægyptiorum viuentium, & vigilantium, ſcilicet luctus de morte primogenitorum ſuorum: & primo tāgitur materia luctus: ſecundo vtilitas lugentium, *ſimili autem pœna*: tertio cauſa vniuerſalitatis, *ſimiliter ergo omnes*: quarto effectus conſequens; *De omnibus enim*, & cætera. Ita dixi, quod laudes patrias decantabant, *reſonabat autem*, fortiter per totam terram Ægypti, *inconueniens inimicorum vox*, id eſt, Ægyptiorum vox auditu horribilis, vnde: Ortus eſt clamor magnus in Ægyto, *vel flebilis audiebatur planctus*, id eſt, fletus cum planctu, erat autem clamor vocis fletus oculorum, & planctus manuum: flebilis inquam, *planctus ploratorum infantium*, id eſt, de infantibus, vel pro infantibus, quos plangebant, ſecundum illud: Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum, *ſimili autem pœna*, id eſt, amiſſione primogeniti ſui, *ſeruus cum Domino afflictus eſt*, in vna domo, *& popularis. homo Regi ſimilia paſſus*, ſcilicet in toto regno Ægypti, vnde: Percuſſit omne primogenitū in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat in ſolio eius, vſq; ad primogenitum captiue, quæ erat in carcere, vnde: Erit ſicut populus, ſic & ſacerdos: & ſicut ſeruus, ſic Dominus eius, *ſimiliter ergo omnes*, id eſt, maiores, & minores, & mediocres, ſcilicet Rex Pharao, & domini alij, & eorum ſerui, *habebant mortuos innumerabiles*, primogenitos omnes, *mortuos*, inquam, *vno nomine mortis*, ſcilicet vno genere, quia diuina plaga. Et bene dicit, *omnes*, quia non erat domus, in qua non iaceret mortuus, vt habetur in Exodo: *Nec enim*, & cætera: & bene dixi, *innumerabiles*] *Nec enim ad ſepeliendum*, ſcilicet mortuos, *viui ſufficiebant*, vnde: Morientur parui, & grandes, & non ſepelientur, & cætera. *Quoniam vno momento*, ſcilicet vna hora noctis, *quæ erat præclarior natio illorum*

id eſt,

Luc.1.e *Eccl.43.d*
Exod.1.c.5.b
Iſa.55.b
Pſalm.42.a
Gen.18.c
Exod.14.e
Exod.13.e
Ibidem. *Sap.10.d*
Iſa.4.a
Ibidem.
Exod.5.a *Ioan.1.b*
Lex cur lumen dicatur. *Prou.6.3,*
2.Reg.22.c
Exod.1.b
Exod.2.a
Exod.12.e
Exod.14.g & 15.c
Gen.15.e
Exod.12.d
Gen.22.c *Heb.6.d*
Exod.12.d
Exod.12.e *Ibidem.*
Deut.32.b
Exod.12.e
Ibid.d
Pſalm.40.d
Iob.1.d
Luc.16.g
Pſalm.33.a
Exod.12.e
Hier.6.g
Exod.12.e
Iſa.24.e
Exod.12.e
Hier.16.a

Digitized by Google

id est,primogenitorum vniuersitas, qui dignitate præcellunt reliquos filios,*exterminata est*, id est,ab angelo exterminatore occisa,vt patet in Exod. *De omnib. enim* quasi dicat,& merito sic occidebantur primogenita,*de omnibus enim*, id est , pro omnibus plagis prius illatis, *non credentes*,scil.Ægyptij,*propter beneficia*,scil.eis facta in singularum plagarum relaxatione , vt patet. *Tunc cum primum fuit exterminium primogenitorum*; scilicet in vltima plaga,*spoponderunt populũ Dei se esse*,id est,promiserunt se Dei mandatum facere,quod erat de dimissione filiorum Israel. Tunc enim dimiserunt eos , vt patet. Vel,*spoponderunt*,&c.id est,promiserunt se DEO Hebræorum credere , si liberarentur , vnde : Domine in angustia quæsierunt te.Et:Cum occideret eos,quærebant eum.

Cum enim quietum, &c. postquam determinauit de afflictione vigilantium pro morte primogenitorum, hic agit de afflictione dormientium. Et primo tangitur causa:secundo pœna, *tunc continuo*, bene dixi:*Tunc cum primum fuit exterminium*,*enim*,pro quia. *Cum quietum silentium continerent omnia*,*silentium*,scilicet noctis, quæ data ad quiescendum , sicut dies ad operandum, vnde:Qui dormiunt,nocte dormiunt,*Et nox in suo cursu iter medium haberet*,id est,cum esset medium noctis vnde:Factum est autem in noctis medio , & hoc propter improuisionem, *omnipotens sermo tuus Domine* , id est, ordinatio tua, & iussus , vnde : Viuus est sermo Dei,& efficax, scilicet propter resistendi impossibilitatem,*exiliens de cœlo*,exiliens dicit,propter velocitatẽ, *de cœlo*,id est,in angelo exterminatore,*à regalibus sedibus*,scilicet tuis,id est,ab angelorum consortio,in quibus regnas,& sedes.Qui sedes super Cherubin,*vel exhibere de cælo*,scilicet à te remissus, qui in cœlo sedes: Omnes enim administratorij sunt spiritus in ministerium missi,propter eos,qui hæreditatem capiunt salutis,*durus*,id est implacabilis, *debellator* , scilicet Ægyptiorum propter eorum obstinationem,*in mediam exterminii terram*,id est,in terra Ægypti mortem primogenitorũ exterminandam,*prosiliuit*,scilicet subito,*gladius acutus*,id est,gladij acuti officium impleturus per occisionem primogenitorum , vnde:Viuus est sermo Dei, & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti.Item: Gladium spiritus,quod est verbum Dei. Gladius ergo acutus propter promptã nocendi facilitatem:*Insimulatum imperium tuum portans*,id est,non fictum, sed verũ mandatum tuũ,& potestate,quia Non est potestas,nisi à Deo.Insimulatum ergo imperium dicitur propter diuinam auctoritatem.& stans propter sententiæ,immobilitatem:*Repleuit omnia morte*,id est,totam terrã Ægypti primogenitis mortuis. Non enim erat domus , in qua non iaceret mortuus, vt patet in Exodo.Dicit ergo;*Repleuit omnia*,&c. propter huius plagæ vniuersalitatẽ.Sed obiicitur,quia in Exodo dicitur:Transibo nocte illa per terram Ægypti,& percutiam omne primogenitum,&c. non ergo stabat, male ergo dicitur hic: *Et stans*,&c. Sed dicendum, quod iste status , de quo loquitur hic,oppositus erat recessui de terra Ægypti, non motui per ipsam terram. Vnde vult dicere , quod Angelus exequens sermonem,vel mandatum de occisione primogenitorum datum , stetit in terra Ægypti, ita quod extra Ægyptum nullus fuit occisus. Sed non vult dicere, quin transiret per Ægyptum de domo in domum : *Et vsque ad cælum attingebat stans in terra*,id est, ttingere videbatur,scilicet propter ineuitabilitatẽ, scilicet ne quis euaderet,vnde:Si ascendero in cœlum, illic es.*Vel vsque ad cælum*.&c.hoc dicit , quia ille Angelus in cœlo contemplabitur ministrans in terra, secundum illud Bedæ : Intra Deum currunt quocunque mittantur.Item:Angeli eorum,scilicet administratores in cœlis,semper vident per contemplationem faciem patris mei,&c.

Allegorice vero describitur hic aduentus Christi in carnem,qui dicitur:Omnipotens sermo Dei, per æternam generationem, secundum illud Ioannis:In principio erat verbum,sed de cœlo,à regalibus sedibus venisse per carnis temporalem assumptionem , vnde : A summo cœlo egressio eius.Medio noctis silentio, propter temporis opportunitatem.At vbi venit plenitudo temporis.Primum silentium fuit sub lege naturæ , & hoc propter ignorantiam infirmitatis. Secundum sub lege Moysi , & hoc propter deiperationem sanitatis. Tertiũ sub lege gratiæ,& hoc propter adeptionem salutis:*Tanquam durus debellator*,&c.scilicet propter dæmonum expurgationem,vnde:Cum fortis armatus custodiuit atrium suum,in pace,sunt omnia;quæ possidet cum autem fortior eo superuenerit,&c. *In mediam terram exterminii*,id est,in medio mundi propter terræ,in qua natus est,positionem.Operatus est salutem in medio terræ.*Imperium Dei secum portasse*,propter coomnipotentem patri deitatem.Vnde:Et Deus erat verbum, de quo postea subdit.Et verbum caro factum est.Item Data est mihi omnis potestas, &c. *Omnia morte replesse*,propter omnium in morte eius cõsummationem, secundum illud:Consummatum est. *Stans in terra cælum attigisse*,quia anima eius in statu viatoris habebat continuam Dei fruitionem.Vnde : Nemo ascendit in cœlum,nisi qui descendit de cœlo, filius hominis,qui est in cœlo:*Tunc continuo*,scilicet ipsa hora occisionis: *Visus somniorum malorum*,id est,terribiliũ; *Turbauerunt illos*,scilicet dormientes, Glossa, vt nec vigilantib.nec dormientibus daretur requies:*Et timores insperati* , id est,subiti:*Superuenerunt*, secundum illud:Terrebis me per somnia , & visiones horrore concuties. Item : In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare supple homines,pauor tenuit me : *& alius alibi*, scilicet quam alter:*Proiectus seminuus*, id est,in extremo vitæ suæ:*Propter quam moriebatur*,*causam mortis demonstrabat*, scil. aliis indicando,sicut poterat, scil. propter duritiam cordis Deo Hebræorum, & Moysi seruo eius,rebellantis,vnde:Secundum duritiam tuam,& cor impenitens : *Visiones enim*, somniorum scilicet *Illos turbauerunt*.] *Hæc premonebãt*,scilicet causam suæ mortis:*Ne insciis*,*quare mala paterentur*,*perirent*, & sic propter ignorantiam excusarentur deimpœnitentia, Vexatio dabit intellectum auditui. Gregorius : Oculos, quos culpa claudit,pœna aperit,*Tetigit*,&c. Hic subditur Hæbreorum post suam liberationem grauis tentatio in deserto, & primo ostenditur periculum à parte tentatorum. Secundo modus liberationis à parte pontificis:*Sed non diu*.Tertio causa,vel virtus liberans à parte ornatus pontificalis : *In veste*, &c. Quarto effectus consecutus à parte Angeli exterminantis; *Tetigit autem*,&c. Ita puniti sunt Ægyptij , nec tantum illi : *Autem*,pro sed:*Tetigit tunc*,sumitur large.Ita quod sit sensus:*Tunc*,scilicet illo tempore quo egressi de Ægypto proficiscebantur per desertum:*Tetigit iustos* , scil. filios Israel.*Tetigit*, dicit, quia diu permansit , scilicet nec in omnibus fuit:*Tentatio mortis* , id est,ad mortem ducens,& commotio in eremo ; *Facta est multitudinis*, scilicet contra Moysen , & Aaron , ita quod fugerunt ad tabernaculum Domini,vt patet.*Sed non diu permansit ira sua*,vnde : Cum iratus fueris , misericordiæ recordaberis.

Properans enim,&c. Hic tangit triplicem modum liberationis eorum, scilicet deuote orando:Secundo patrum commissa rememorando. *Vicit autem*. Tertio se personaliter interponendo : *Cum enim iam acernatim*. Dicit ergo: *Properans enim*,&c.bene dixit, quod nõ diu permansit ira sua:*Properans enim homo sine querela*,scilicet Aaron, vnde:Quod cum audisset Aaron , & cucurrisset ad mediam multitudinem,quam iam vastabat incendium : *Properans* , in hoc innuitur feruor cordis: *Sine querela*, sanctitas conuersationis: *Deprecari pro populis*,&c. Talem enim Deus exaudit, & non peccatores.Vnde Ioannes:Peccatores Deus non exaudit.Gregorius:Cum is,qui displicet,ad intercedendũ mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur : *Deprecari pro populis*. Deprecatio proprie est de malis amouendis:

Exod.12.c — *Exod.7 8.9.10 & 12.* — *Exod.12.c* — *Isa.26 c* — *Psal.77.d* — *1.Thess 5.b* — *Exod.12.c* — *Heb.4 c* — *Psal.97.a* — *Hebr.1.d* — *Heb.4.c* — *Ephes.6.c* — *Rom.14.a* — *Exod.12.c* — Dubitatio. *Ibidem.b* — Solutio. — *Psal.138.b* — *Beda. Matth.18. b* — Allegorica expositio.

Ioan.1.a *Psalm.18 b* *Galat.4.a* Silentium triplex. — *Luc.11.c* — *Psalm.73.c* — *Ioan.1.a* — *Matth.28.a* — *Ioan.19.f* — *Ioan.3.b* — *Num.16.a* — *Abac.3.c* — *Num.16.g* — *Ioan.9.f.* — *Rom.2.a* — *Isa.18.c* *Greg.lib.15. Moral.c.7. post med.*

Digitized by Google

Deprecatio & oratio, quo modo differant.

oratio vero de bonis adipiſcendis, ſed communiter ponitur vnum pro altero: *Proferens ſeruitutis ſuæ, ſcutum, orationem*, &c. Oratio dicitur ſcutum ratione protectionis, vnde: Quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret poſitus contra me. *Seruitutis vero ſuæ.* dicitur, quia ad hoc ſeruitium tenebatur ratione officij Pontificalis, vnde: Omnis namque Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur: & poſtea ſequitur: Debet quemadmodum pro populo, ita pro ſemetipſo offerre pro peccatis. Notandum, quod ſcutum ſpiritualiter poteſt dici fides. Vnde: In omnibus ſumentes ſcutum fidei. Item verbum Dei, vnde: Omnis ſermo Domini, vel Dei ignitus clypeus eſt, ſperantibus in ſe. Item oratio vnde hic: *Proferens ſcutum ſeruitutis ſuæ orationem.* Item æquitas, vnde ſupra: Sumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem. Item eleemoſyna: Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam aduerſus inimicum tuum pugna. Item patientia: Ibi adiectus eſt clypeus fortium, &c. Item obedientia: Hæc eſt aureus clypeus Simonis mnarum mille: *Et per incenſum*, id eſt, incenſi oblationem: *Deprecationem alligans*, id eſt alligando proferens. Obtulit thymiama, & ſtans inter mortuos, & viuentes, pro populo deprecatus eſt. Et notandum, quod oratio fuit pro remiſſione peccati: deprecatio pro amotione flagelli: incenſum pro reconciliatione iudicis offenſi: *Properans*. inquam homo reſtitit iræ, id eſt diuinæ percuſſioni.

Exo ch.22.g

Heb.5.a

Ibidem.

Epheſ.6.c

Prou.30.a

Sap.5.d
Eccl.29.c

1.Reg.1.d
2.Mach.15.d

Num.16.g

Et finem impoſuit neceſſitati, id eſt, humanæ afflictioni ineuitabili: *oſtendens*, ſcilicet facto, non ſolum verbo, *Quoniam tuus eſt famulus*, ſecundum illud Ioannis: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Ipſum elegit ab omni viuente offerre ſacrificium Deo, incenſum, &c. econtra conqueritur Dominus de prælatis malis: Non aſcendiſtis ex aduerſo nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſraël. *Vicit autem turbas*, id eſt populum turbatum diuidendo, & penetrando: *Non in virtute corporis*, ſicut Sámſon Philiſthæos: *Nec armatura potentia*, ſc. armatura potenti, & forti, ſicut Dauid Goliath. Non in multitudine exercitus victoria belli. Sed, *Verbo*. ſcil. deuotæ orationis: *Illum qui ſe vexabat, ſubiecit*, ſcilicet Angelum populum exterminantem, quod reputabant ſuam vexationem iuxta illud: Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c. *Iuramenta patrum, & teſtamentum*, id eſt, promiſſionem factam patribus de danda eis terra promiſſionis, & hæreditate. Semini tuo dabo terram hanc: *Commemorans*, ſcilicet in ſua oratione. *Cum enim*, &c. quaſi dicat, bene dixi, quod vicit turbas, &c. *Cum enim iam aceruatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui, interſtitit*, id eſt inter viuos, & mortuos ſtetit, vnde: Stetit inter mortuos & viuentes: *Et amputauit impetum*, ſcilicet ignis conſumentis eos, vnde: Extinxerunt impetum ignis: *Et dimiſit illam, quæ ad viuos ducebat viam*, ſcilicet opponendo ſe igni in medio viæ, ne ignis à mortuis ad viuentes tranſiret.

Ioan.10.b
Eccl.45.c

Ezech.13.a

Iud.15.d

1.Reg.17.f
1.Mach.3.b
2.Cor.11.f

Gen.12.b

Num.16.g
Heb.11.f

In veſte enim, &c. Hic tangitur cauſa liberationis à parte Pontificis: ſecundo ex parte Angeli exterminantis: *His autem. In veſte enim*. &c. quaſi dicat: Ideo facere prædicta potuit. *In veſte enim poderis*, id eſt tunica talari hyacinthina. In cuius extremitate erat tintinnabula, vt mala punica. Vel ſecundum Ioſephum, totum veſtimentum Pontificale interius, & exterius: *Poderis*, eſt linea veſtis vſque ad pedes deſcendens: vnde dicitur à podos Græcè, quod pedes ſonat, Latinè vnde: *poderis*, quaſi pedibus hærens. *In veſte poderis*, intelligitur, quod videtur verius per ſequentia. *In veſte*, inquam, *poderis, quam habebat*, ſcilicet Aaron, *Totus erat orbis terrarum*, ſcilicet deſcriptus, ſcilicet in ſigno, quia ſicut dicit Gloſſa, byſſum terræ tribuũt Hebræi, quia ex terra gignitur: purpuram mari, quia ex conchis eius tingitur: hyacinthum aeri propter coloris ſimilitudinem: Coccum igni & ætheri, ſcilicet vt pro toto mundo oret Pontifex: Si quidẽ ex terra, aqua, igne, & aere conſiſtit mundus. Sed, ſecundum quod exponitur de tunica hyacinthina tantum, quæritur quo modo erat in ipſa totus orbis deſcriptus. Cum enim tota eſſet ex hyacintho non videtur in eã aliqua pars mundi deſcripta, niſi ſolum aër. Sed dicendum, quod etſi corpus tunicæ erat de hyacintho, tamen in extremitatibus eius erant aliqua ex purpura, & byſſo, & hyacintho: & cocco, ſicut malagranata, & huiuſmodi. Zona repræſentabat Oceanum: quia cingit totam terram. Superhumerale vero, & duo lapides, qui deſuper erant, vtrumque humerum tegentes, duo Emiſphæria repræſentabant, vel ſolem, & lunam. Mala punica, & tintinnabula inferius poſita, fulgura, & tonitrua, duodecim lapides rationalis, duodecim menſes, vel duodecim partes Zodiaci. Rationale diuinam prouidentiam, & diſpoſitionem. Cydaris cum vitta hyacinthina, cœlum. Lamina in fronte Pontificis & nomen Dei ſcriptum, ibi vniuerſa, quæ in ipſo Dei ſunt arbitrio, gubernari; *Et parentum magnalia*, id eſt, magnæ auctoritatis nomina: *In quatuor ordinibus lapidum ſculpta erant*, in rationali enim erant quatuor ordines lapidum pretioſorum: ſinguli vero erant inſcripta ſingula nomina duodecim patriarcharum, vt patet in Exodo. Sic etiam in fundamentis Hieruſalem dicuntur inſcripta nomina duodecim Apoſtolorum. *Et magnificentia tua, in diademate illius capitis, ſcripta erant*, id eſt, nomen Dei magnificũ tetragrammaton, id eſt, ex quatuor literis, quæ ſunt, Iod, Heth, Vau, He: quæ ſignificant principiũ vitæ & paſſionis Chriſti, *His autem*, ſcilicet ornamentis ſacris, *ceſſit, qui exterminabit*, ſcilicet Angelus, vel ignis, vel ceſſando, non propter ornamenta illa: ſed propter ſignificatum, ſcilicet propter futurum ornamentum, id eſt, ſacrificium ſummi Pontificis, ſcilicet Chriſti, ſecundum quod tangit Gloſſa: *Ex hoc extimuit*, id eſt, fecit quaſi timere ſcilicet diſcedendo, & bene dixi, *His cœpit*, &c. *Erat enim ſola tentatio ira*, id eſt, incitatio, non conſummatio: *Sufficiens*, ſcilicet ad populi correctionem, ſcilicet tum Pontificis interceſſione.

Exod.28.f

Ioſep. Anti. lib.3.cap.8. Poderis veſtis vnde dicta.

Dubitatio.

Solutio.

Zona qui repræſentet.

Superhumerale.

Mala punica.

Cydaris lamina.

Exod.28.e

Apoc.21.d Tetragrammaton.

CAPVT DECIMVMNONVM.

IMPIIS autem vſq; in nouiſſimum ſine miſericordia ira ſuperuenit. Præſciebat enim & futura illorũ: quoniam cum ipſi reuerſi eſſent, & miſiſſent, vt ſi educerẽt, & cum magna ſollicitudine præmiſiſſent illos, conſequebantur illos pœnitentia actus. Adhuc enim inter manus habẽtes luctum, & deplorãtes ad monumẽta mortuorum, aliã ſibi aſſumpſerunt cogitationẽ inſciẽtiæ, & quos rogantes proiecerant, hos tanquã fugitiuos perſequebantur. Ducebant enim illos ad hunc finẽ digna neceſsitas: & horum, quæ acciderant, commemorationẽ amittebant, vt quæ deerant tormentis, repleret punitio: & populus quidem tuus mirabiliter tranſiret, illi autẽ nouã mortẽ inuenirẽt. Omnis enim creatura ad ſuũ genus ab initio refigurabatur, deſeruiẽs tuis præceptis, vt pueri tui cuſtodirẽtur illæſi. Nã nubes caſtra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via ſine impedimento, & cãpus germinãs de profundo nimio. Per quem omnis natio tranſiuit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monſtra. Tanquam equi enim depauerunt eſcã, & tanquã agni exultauerũt magnificãtes te. Domine, qui liberaſti illos: Memores enim erãt adhuc eorũ, quæ in incolatu illorũ facta fuerũt, quemadmodũ pro natione animaliũ eduxit terra muſcas, & pro piſcib. eructauit fluuius multitudinẽ ranarũ. Nouiſsimè autem viderunt nouã creaturã auium, cum adducti concupiſcẽtia poſtulauerunt eſcas epulationis. In allocutione enim deſideriy aſcẽdit illos de mari ortygometra, & vexationes peccatoribus ſuperue-

nerunt

nerunt,non ſine illis,qua ante facta erant,argumentis per vim fluminũ:iuſte enim patiebantur ſecundum ſuas nequitias.Etenim deteſtabiliorem inhoſpitalitatem inſtituerunt,alij quidem ignotos non recipiebant aduenas,alij autem bonos hoſpites in ſeruitutem redigebant.Et non ſolum hac,ſed,& alius quidem reſpectus illorũ erat:quoniam inuiti recipiebant extraneos. Qui autem cum lætitia receperunt hos,qui eiſdem vſi erãt iuſtitiis ſæuiſſimis afflixerunt doloribus.Percuſſi ſunt autem cæcitate:ſicut illi in foribus iuſti cum ſubitaneis cooperti eſſent tenebris,vnuſquiſque tranſitum oſtij ſui quærebat.In ſe enim elementa dum conuertuntur,ſicut in organo qualitatis ſonus immutatur, & omnia ſuum ſonũ cuſtodiunt:vnde æſtimari ex ipſo viſu certo poteſt. Agreſtia enim in aquatica conuertebantur:& quæcunq; erant natantia,in terram tranſibant. Ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem,& aqua extinguentis natura obliuiſcebatur.Fiãma econtrario,corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec diſſoluebant illam, quæ facile diſſoluebatur, ſicut glacies bonam eſcam. In omnibus enim magnificaſti populum tuum Domine, & honoraſti,& non deſpexiſti in omni tempore,& in omni loco aſſiſtens eis.

EXPOSITIO IN CAP. XIX.

Impiis autem vſque in nouiſſimum.] Poſtquam determinauit de punitione Ægyptiorum per mortem primogenitorum, hic determinat de punitione ipſorum per mortem propriam,ſc.quando ſubmerſi ſunt in mari rubro.Et primo tangitur ſubmerſio,Secundo liberatio Hebræorum. *Omnis enim creatura.*Tertio gratiarum actio pro vtroque:*Videntes tua.*Quarta obedientia creaturarũ in vtroque:*In ſe enim elementa,* In prima primo tangitur grauitas punitionis.Secũdo ratio ex parte punientis.*Præſciebat,* Tertio meritum ex parte punitorũ: *Adhuc enim,*Quarta congruentia pœnæ:*Ducebat enim.*] *Impiis autem,* &c. quaſi dicat, ſic Iſraëlitæ liberati ſunt ab incendio:*Autem:*pro ſed,*Impiis,*ſcilicet Ægyptiis carentibus pietate religionis quoad Deum,& compaſſionis in proximũ,quia & Deum contemnebant, & eius populum opprimebant:*Vſque in nouiſſimum*, id eſt, finaliter,vnde:Nouiſſima illius amara,quaſi abſinthium. *Sine miſericordia ira ſuperuenit.*] *Sine miſericordia,*ſc.non relaxante,ſed ſine miſericordia liberante, & hoc quia impij, & ſine miſericordia erant, vnde : Iudicium ſine miſericordia illi, qui non fecerit miſericordiam: *Ira* id eſt, pecceti vindicta,quæ eſt ſignum iræ:*Superuenit,* id eſt, ſuperno iudicio Dei venit ad eorum oppreſſionem, vnde:Lucerna impiorum extinguetur, & ſuperueniet ſuper eis inundatio. Et:Quando venit ſuper vos tribulatio, & anguſtia. Et merito *Superuenit,* &c. *Præſciebat enim* Deus ſcilicet,*Et* id eſt eam : *Futura illorum,* ſcilicet peccata,antequam fierent, vnde : Omnia nuda, & aperta oculis eius.Itẽ:Intellexiſti cogitationes meas de longe. Item : Domino Deo noſtro, antequam crearentur vniuerſa, ſunt agnita, &c. *Quoniam cum ipſi,*ſc. Ægyptij:*Reuerſi eſſent,*ſc.ad cor ſuum,ſecundum quod monet Iſaïas,dicens:Redite ad cor præuaricatores:*Reuerſi,* inquam ad cor , extra quod fuerant præ timore. Vt,Cor meum dereliquit me:*Et permiſiſſent,* ſcil.prius: *Vt reducerent,* id eſt, ſeorſum de terra eorum ducerent filij Iſraël, vnde:Egredere tu, & omnis populus , qui ſubiectus eſt tibi:*Et cum magna ſollicitudine,* id eſt , inſtantia : *Præmiſiſſet illos,* ſc. compellendo eos exire de terra velociter *Conſequebantur illos,* ſc. Ægyptios,cum hoc feciſſent:*Pœnitentia actus,* id eſt, dolor de receſſu eorum,dolor,inquam,in corde, & confeſſio in ore, & oſtenſio vtriuſque, in perſecutionis opere, vnde : Immutatum eſt cor Pharaonis , & ſeruorum eius ſuper populo,& dixerunt:Quid volumus facere, vt dimitteremus Iſraël?Et bene dixi , quod *conſequebantur* , &c. *Adhuc enim inter manus habentes luctum* , id eſt, luctus materiã,ſc. primogenitos mortuos, vel luctum,id eſt, ſigna luctus *Et deplorantes,*id eſt,valde plorantes,vel de corde plorantes,vel,*deplorantes,*id eſt de morte primogenitorum plorantes. Vnde ſequitur : *Ad monumenta mortuorum,*ſc. primogenitorum:*Aſſumpſerunt ſibi aliam cognitionem,*&c.bene dicit:*Aſſumpſerunt,* &c. quia mala cogitatio ab homine eſt,ſed bona à Deo, vnde:Non quod ſimus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis,&c. *Cogitationem,* inquam,*inſcientiæ,* id eſt ſtultam : Omnis enim malus ignorans.Et:Errãt, qui operantur malum. Prior cogitatio ſtulta fuerat, qua cogitauerunt eos per vim detinere : alia etiam ſtulta fuit, qua cogitauerunt eos per vim reuocare, vel reducere : *Et quos rogantes proiecerant,*ſcilicet compellendo filios Iſrael exire, vt patet:*Hos tanquam fugitiuos* , id eſt , quaſi ſine licentia eorum recedẽtes, quod falſum erat , *Perſequebantur,* vt patet in Exodo:*ducebat,*&c.quaſi & congrue,*Ducebat enim illos ad hunc finem,*ſc.obſtinationis,& ſubmerſionis:*Digna neceſſitas,* non fortunæ vel fati,ſed diuinæ iuſtitiæ.Sed contra : Quia voluntarie ad hoc tendebãt, non ergo neceſſitate. Dicendum, quod non fuit neceſſitas coactionis , ſed immutabilitatis. Sed contra: Quia poterant pœnitere , & ſic pœnam illam vitare. Dicendũ,quod poterant,ſed nolebant.Vnde neceſſitas illa erat conſequens voluntatem,non antecedens : vel non poterant complere per ſe, nec petere volebãt Dei auxilium:*Et horum,qua acciderant,* ſc. multarum plagarum,pro retentione filiorum Iſraël illatarum. *Commemorationem emittebant,*id eſt , perdebant. Etſi non habitu,tamen actu,vel opere,& ſi non corde, vnde:Eleuauerunt cor ſuum,& obliti ſunt mei:*Vt quæ deerant tormentis,*ſc.procedentibus,nondũ enim erant ſufficiẽter puniti:*Repleret punitio;*ſc.aſſequens,& ponitur ly, *Vt,* conſecutiue,non cauſaliter. *Et populus quidem tuus* ſcilicet Iſraëliticus:*Mirabiliter tranſiret* , per mare rubrum ſicco veſtigio , vnde : Filij Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio eius. *Illi autem,* ſcilicet Ægyptij: *Nouam mortem inuenirent* , ſcilicet nouum moriendi modum,ſcilicet per miraculoſam ſubmerſionem , vnde:Ingreſſus equus,id eſt , equitatus Pharaonis,genitiui caſus , cum curribus, & equitibus in mare,& reduxit ſuper eos Dominus aquas maris.

Omnis enim,&c.Hic tangitur Hebræorum liberatio. Et primo,in generali:ſecundo in ſpeciali:*Nam nubes.*] *Omnis enim,*&c.quaſi ſic Ægyptij ſunt ſubmerſi, & Iſraëlitæ liberati:*Omnis enim creatura,*,id eſt, omnia elementa:*Ad ſuum genus ab initio,*ſupple habitum:*Refigurabatur,* id eſt, iterum aſſimilabatur , in hoc ſcilicet, quod non nocebat bonis,ſicut nec in ſtatu innocentiæ.Vnde Iſidorus:Si homo non peccaſſet , aqua non ſubmergeret , ignis non combureret , nec ſpinarum culei vulnerarent. Ipſa,dico, creatura : *Deſeruiens præceptis tuis,*id eſt,tuæ ordinationi, & voluntati. Statuit ea in æternum,&c.Præceptum poſuit,& non præteribit.Item:Qui poſuit arenam , terminum maris , præceptum ſempiternum, quod non præteribit. *Vt pueri tui,* ſc.Hebræi tibi ſubiecti.Ecce ego & pueri mei.*Cuſtodirẽtur illæſi* , Vt:Cuſtodiet rectorũ ſalutẽ,& proteget gradientes ſimpliciter.*Nã nubes,*ſc.à Deo per Angeli miniſteriũ data:*Illorũ caſtra,*ſc.Hebræorũ,*Obũbrabat,*ſtans inter caſtra eorum.& caſtra Ægyptiorum,ita vt tota nocte ad eos accedere non valerent, vt patet. *Et ex aqua,*id eſt:poſtquã ſecundũ quod dicit,ex mane fit meridies,id eſt,poſt:*Ex aqua,*inquã,*qua ante erat,* in loco, per quem tranſierunt;*Terra apparuit arida,*ſc.per flatũ venti exſiccata,vt patet; *Et in mari rubro,* ſc.diuiſo,vt patet.Item:Qui diuiſit mare rubrũ in diuiſiones, *Via,*ſc. apparuit:*Sine impedimento* , ſcilicet aquæ vel luti,ſecundum illud Pſalmi:In mari via tua, &c. Viam feciſti in mare equis tuis. Item ; Poſuiſti profundum maris viam, vt tranſeant liberati, *Et campus germinans,*

id eſt,

Prou.5.a *Iacob 2.c* *Iob 21.c* *Prou.1.d* *Heb.4.d* *Pſal.138.a* *Eccl.24.d* *Iſa.46.c* *Pſal.39.a* *Exod.11.d* *Exod.14.a* *2.Cor.4.a* *Prou.14.d* *Ariſt.lib.3. Ethic.c.1.& li.6.c.12. & 13.* *Exod.21.e* *Exod.14 b* *Exod.7.8.9 10.12.* *Oſea.3.b* *Exod.15.e* *Ibidem.d* *Pſal.148.b* *Hier.5.f* *Iſa.8.d* *Prou.2.b* *Exod.14.c* *Exod.14.e* *Ibidem.* *Pſalm.135.b* *Pſal.76.c* *Abac.3.d* *Iſa.51.d*

Dubitatio. Solutio.

A B C D E

id eſt,via plana,& delectabilis, ſicut per campum germinantem: *De profundo nimio*,id eſt, poſt nimiam profunditatem aquæ prius exiſtentis ibidem : *Per quem*, ſcilicet campum : *Omnis natio*, ſcilicet Hebræorum: *Tranſiuit*, perſequentibus Ægyptiis:*qua tegebatur*,id eſt protegebatur:*Tua manu*, id eſt, potentia, vnde:In vmbra manus ſuę protexit me:vel filio , vt in Pſal. Emitte manum tuam de alto,&c.

Isa.49.a & Pſalm.143.b

Videntes, Ægyptij, &c. Hic ſubiungitur gratiarum actio. Primo pro Hebræorum liberatione : ſecundo pro Ægyptiorum punitione,vel ſubmerſione,*Et vexationes*. In prima,primo tangitur Hebræorum de Ægypto eductio:ſecũdo, miracula facta pro eis in Ægypto: *Memores enim*,tertio,eorum repletio in deſerto:*Nouiſſime autem*.] *Videntes tua*, quaſi non tantum audientes, ſed etiam videntes, vnde:Quod vidimus , quod audiuimus,&c. *Mirabilia tua,& monſtra*.] *Mirabilia*, ſcilicet minora:& monſtra , ſcilicet maiora , vel mirabilia in ſua liberatione. *Monſtra* , in Ægyptiorum ſubuerſione. Monſtrum enim dicitur non ſolum quid mirabile, ſed etiam horribile.*Videntes*,*inquam*,&c.]*Enim*, id eſt, certe : *Dep ſunt eſcam*, ſcilicet in ſuorum aduerſariorum deiectione, vel conſumptione. Vel hoc dicit pro tanto:quia delectati ſunt in deſtructione eorum, ſicut equi , quando eſcam comedunt, vel depaſcunt : *Tanquam equi*, quibus ſcilicet Dominus inſidebat , ſecundum illud : Viam feciſti in mari equis tuis. *Tanquam equi*,ſcilicet de ſuis hoſtibus hinniendo , ſecundum illud : Leuabunt vocem ſuam , atque laudabunt. Cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari:*Et tanquam agni*,ſcilicet ſimplices,& manſueti, vnde : Montes exultauerunt vt arietes,& colles ſicut agni ouium, id eſt, tam maiores, quam minores eorum : *Exultauerunt*,non ſolum intus in corde,ſed etiam extra gaudendo: *Magnificantes te Domine*, id eſt; magnum te prædicando, vel magnifice laudando, vnde : Cantemus Domino,glorioſe enim magnificatus eſt,*Qui liberaſti illos*, ſcilicet per mare tranſducendo. Qui eduxit eos per abyſſum,quaſi equum in deſerto impingentẽ, & quaſi animal in campo, & merito te magnificabant:*Memores enim erant adhuc illorum*,ſcilicet ſignorum;*Quæ in incolatu eorum facta fuerant*, id eſt, quando adhuc erant incolæ Ægyptij: *Quemadmodum pro natione animalium*, id eſt, loco productionis naturalium animalium : *Produxit terra muſcas*,& hic miraculoſe,vt patet in Exodo. Item dixit :Et venit cynomyia,& cinifes &c.*Et pro piſcibus*,id eſt,loco piſcium:*Eructauit fluuius*, ſcilicet Nilus:*Multitudinem ranarum*: ranæ enim aſcenderunt de prædicto fluuio , vt habetur in Exodo : Nec eſt illud contrarium ei, quod dicitur in Pſalmo : Et dedit terra eorum ranas, &c. quia in pſalmo ponitur continens, pro contento, ſcilicet alueus terræ, pro aqua fluminis. *Nouiſſime autem*, id eſt, poſt prædicta noua quidem,vel prior fuerat Ægypti percuſſio magis noua , quàm eorum eductio de Ægypto,ſed nouiſſima eorum refectio in deſerto:*Viderunt* , ſc. propriis oculis : *Nouam creaturam auium*, ſcilicet coturnicum. Sed contra:Quia in Geneſi dicitur:Cõpleuit Deus die ſeptimo opus ſuum, quod fecerat, & requieuit ab omni opere,id eſt,nouis creaturarum generibus, vel ſpeciebus creandis,ſecundum Auguſtinum:Item:*Nihil nouum ſub Sole, ergo male dicit hic : *Viderunt nouam creaturam*. Dicendum, quod non erat ſimpliciter noua , ſed noua illis , quia prius ab illis inuiſa. Item noua in illo loco, ſcilicet in deſerto , & noua in tanta multitudine,ad quã nõ ſolẽt aues accedere,ſed magis fugere.*Cum adducti* , id eſt lõge à Deo ducti:*Concupiſcentia*, vnde : Vnuſquiſq: tentatur à cõcupiſcentia ſua abſtractus,& illectus.De cõcupiſcentia iſtorum dicitur : Concupierunt concupiſcentiã in deſerto.Vnde & locus ille vocatus eſt ſepultura concupiſcentiæ : *Poſtulauerunt* , ſcilicet à Moyſe: *Eſcas epulationis*,id eſt delicatas,& ſuperfluas, non neceſſitatis vel educationis : *In allocutione enim deſideriorum*,id eſt conſolatione, & mitigatione : *Aſcendit illis*, ſcilicet Hebræis, *De mari*.Vel ſic:*In allocutione enim deſiderij*, vel *deſideriorum*, dum præ deſiderio,carnium loquerentur, ſc.verba murmurationis: *Aſcẽdit illis de mari*,hoc nõ dicit propter hoc,quod in mari traherẽt originem,ſed quia de vltra mare,vel de aliqua inſula maris adducebantur,ſecundum illud : Ventus egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit,& miſit in caſtra:*Ortygometra*, id eſt coturnix. Dicitur autẽ: *Ortygometra*,ab orthos,quod eſt rectũ & gogos, quod eſt ductio,& metros,quod eſt mẽſura,quaſi eſca recte adducta eis menſura. Vel ſicut dictum eſt ſupra , dicitur Ortygometra,ab Ortygia inſula , in qua primum fuiſſe putantur tales aues , ſecundum Iſidorum. Notandũ,quod ſicut dicit Gloſſa,Inimicis Dei , terra producit muſcas,fluuius ranas:cultoribus autem Dei,terra dat fructum,& mare carnis alimentum.

Ibidem. f

Sap.16.a Iſidorus. Etym.li.12. ca.7.& lib. 14.cap.6.

Et vexationes.Hic tangitur gratię actio,pro vexatione Ægyptiorum, ſeu punitione:& primo tangitur eorum punitio : ſecundo iuſtitia punitionis. *Iuſte enim*, tertio cæcitas punitorum:*Percuſſi ſunt*,Iuſtitia punitionis ex hoc patet, quod male ſe habuerunt ad peregrinos cum eis habitantes,vel habitare nolentes, ſcilicet ad filios Iſraël,& hoc, vel eos nullatenus recipiendo, vel receptos in ſeruitutem redigendo:*Alij autem*, &c. aut inuite ſuſcipiendo:*Et non ſolum*,aut eos recipientes lætanter, grauiter affligendo:*Qui autem*, &c.] *Et vexationes* , &c. quaſi dicat, non tantum prædicta bona facta ſunt Hebræis.*Sed & vexationes*,id eſt,afflictiones corporis,& animæ:*Peccatoribus ſuperuenerunt* , &c. ſecundum illud : Multa flagella peccatoris : *Peccatoribus*, inquam Ægyptiis, qui peccatores hic dicuntur antonomaſtice,& hoc propter peccatum, idololatriæ, quæ ibi vigebat:ita vt dixerit Cicero , quod Ægyptus erat templum totius mundi:*Superuenit*, inquam, id eſt, ſuper illas venerunt,quas paſſi fuerant in Ægypto,Vnde ſequitur: *Non ſine illis*,immo cum illis & præter illa, *Quæ ante facta erant,argumentis*,id eſt ſignis diuinæ potentiæ,& eorum duritiæ manifeſtatiuis , ſecundum illud Epheſeos:Omne, quod arguitur , à lumine manifeſtatur:*Quæ*, inquam, *Facta erant*, id eſt in Ægypto : *Per vim fluminum*,ſcilicet quando conuerſa ſunt in ſanguinem,& quando ranæ aſcenderunt de flumine. Vel ſic:*Superuenerunt*, inquam,*Per vim fluminum*,id eſt, per impetum fluminum collectorum in mari rubro , ſuper eos redeuntium,& eos ſuffocantium. Et:Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.*Iuſti enim patiebantur hoc* , ſcilicet quia pro meritis peccatorum ſuorum. Vnde ſubdit:*Secundum nequitias ſuas* , id eſt merita nequitiarum ſuarum, vnde : Pro menſura peccati,erit & plagarum modus:*Etiam*, pro quia *Deteſtabiliorem*, ſcilicet cęteris : *Inſtituerunt*, id eſt,quaſi inſtitutam ſeruauerunt. *Inhoſpitalitatem*, contra illud; Hoſpiralitatem nolite obliuiſci. Item; Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.Sic habẽt Rabanus,& Auguſtinus. Sed aliqui dicunt; *Indeteſtabiliorem* , id eſt valde deteſtabilem, ita quod præpoſitio notet augmentum , vel intenſionem,Et dicit:*Inhoſpitalitatem*, vel quia non recipiebant hoſpites,vel quia male recipiebant,*Alij quidem*,ſcilicet ipſorũ;*Ignotos non recipiebant aduenas*, contra quod faciebat Iob,vnde;Foris non manſit peregrinus, Similes iſtis,erant illi de Gabaa Beniamin , qui Leuitam, cum vxore ſua, noluerunt recipere hoſpitio ſuo;*Alij autem bonos hoſpites*, receptos, *In ſeruitutem redigebant*,vel, *Recipiebant*,vt filios Iſraël opprimẽtes eos ſeruitute luti,&lateris. *Et non ſolum hæc*, ſupple, faciebant;*Sed etiam alius erat reſpectus illorum*,id eſt peruerſa erat intentio ipſorũ;*Quoniam inuiti recipiebant extraneos*,cum tamẽ eſſent rogandi exemplo Abrahæ dicentis;Domine,ſi inueni gratiam in oculis tuis , ne tranſeas ſeruum tuum. Nec tantum rogandi, ſed etiam cogendi exemplo duorum diſcipulorum, de quibus ; Et coẽgerunt illum ; ſuper quod dicit Gregorius; Quod peregrini non ſolum ſunt inuitandi ad hoſpitium , ſed trahendi;*Qui autem cum lætitia receperunt hos,qui eiſdem*

Pſalm.31.e

Epheſ.3.e

Exod.15.c

Deut.25.a

Heb.13.a 1.Pet.4.b

Iob 31.d

Iud.19.d

Exod.1.e

Gen.18.a

Luc.24.d Greg.

uſi

Exod.8.e Pſalm.77.e

Exod 8 e Pſalm.104.e

Exod.16.e Num.11.f Gen.2.a

Aug.lib.4. de Gen.ad lit.cap.12. tom.3.

**Eccl.1.b*

Iacob 1.b

Pſalm.105.e Num.11 g

1.Ioan.1.a

Abac.3.e

Iſa.24.e

Pſalm.113.a

Exod.15.e

Iſa.63.e

Digitized by Google

vſi erant inſtitutis ſæuiſſimis afflixerunt doloribus, litera ſic conſtruenda: Ita dixi, quod aliqui recipiebant peregrinos, ſed inuiti: *Autem*, pro ſed, *Quis eiſdem vſi erant inſtitutis*, ſcil. deteſtabilis inhoſpitalitatis, quibus & præcedẽtes: *Sæuiſſimis afflixerũt dolorib.* ſæuiſſimis dicit, quia ſæuus eſt dolor de malo illo in poſſeſſione extrinſeca: ſęuior in perſona cõiũcta, ſcil. in vxore: ſæuiſſimus in propria perſona; *Afflixerunt hos, qui cum lætitia receperunt*, ſcil. hoſpites, ſicut voluerunt affligere Lot ipſi Sodomitæ, ſicut patet: Et Beniamitæ ſenem illum: *Percuſſi ſunt autem*, ſcil. Ægyptij, *cæcitate*, ſcil. corporali, per plagam tenebrarum, de quibus in Exodo. Et ſpirituali per mentis excæcationem; ita vt inter flagella peiores fierent. Vt: induratum eſt cor Pharaonis, &c. *Sicut illi*, ſcil. Sodomitæ innominabiles, propter peccatum eorum innominabile, quod ipſi faciebant. Vt: Tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. *In foribus iuſti*, ſcil. Lot, de quo: Aſpectu, & auditu iuſtus erat. *Illi*, inquam, *cum ſubitaneis cooperti eſſent tenebris*, ſcil. aoriſia vel auidentia percuſſi ab angelo: *Vnuſquiſque*, ſcil. eorum, *Tranſitum oſtij ſui*, ſcil. Lot, *quærebat*, & inuenire nõ poterat, vnde: Eos, qui foris erant, percuſſerunt cæcitate, à minimo vſque ad maximum, ita, vt oſtium inuenire non poſſent.

In ſe enim elementa, hic poſt Ægyptiorum punitionẽ, & Hebræorum conſolationem, & pro vtrorumq; gratiarũ actione, dicit hic creaturarũ in prædictis obedientiam: & primo ponit huius obedientiæ cõmendationẽ: ſecundo, eius per exempla manifeſtationem, *ſicut in organo*, tertio, populi Dei per hoc exaltationẽ. *In omnibus*. Exempla ponit primo in elementis inferiorib. ſecundo, in elemento ſuperiore, ſcil. in igne, ibi; *Ignis in aqua*, &c. tertio in elementatis: *Flamma econtrario*. [*In ſe enim*. Ita dixi, quod per creaturas inferiores sũt afflicti Ægyptij, & Hebræi conſolati: *elementa dũ cõuertuntur*, id eſt, trãſeunt, vnum in vim, & poteſtatẽ, ſeu officium, & modũ alterius, & hoc miraculoſe: *qualitatis ſonus*, id eſt, qualitas ſoni; *immutatur*, ſcil. actu, id eſt, conſonantia naturalis in ſuis effectib. ad horã mutatur ſecundũ voluntatẽ, & imperium Dei mouentis. *Sicut in organo*, id eſt, ſicut in quolibet inſtrumento muſico, quod per organũ hic intelligitur, mutatur qualitas ſoni actu, ſecundum voluntatem mouẽtis. Aliquando tamen ſumitur organũ pro determinato inſtrumento, vt in Pſalmo: Laudate eum in chordis & organo: *& omnia*, id eſt, ſingula elementa, & elementata: *ſuum ſonum*, id eſt, harmoniã ſuam naturalem, & ordinem: *cuſtodiunt*, habitu; ſimiliter ſingulæ chordæ in organo ſuum ſonũ cuſtodiunt. & tamẽ ſonus organi mutatur ſecundum voluntatẽ mouentis. Vnde Gloſſ. Sicut in organo diuerſi ſoni ad concordiã melodiæ temperamento conſentiunt: ita diſcrepantia elementa, ſaluato iure naturæ, ad creatoris voluntatem flectuntur. Non enim creaturam condit ſibi contrariã, ſed per omnia voluntati ſuæ conſentaneã, *vnde*, id eſt, de qua re, *æſtimari*, id eſt, cognoſci; *ex ipſo certo viſu poteſt*, ſcil. aſpiciendo metaphoram organi, & veritatẽ rei factæ in populo Dei: *Agreſtia enim*, ſcil. animalia; *in aquatica conuertebantur*, id eſt, in modum aquaticorum, ſcil. quando homines, & iumenta vt dicit Gloſſ. in profundum maris rubri ſicco veſtigio tranſierunt: *& quæcunq; erant natantia*, vt ranæ, *in terram tranſibant*, ſcil. per terram deambulando, vnde: Aſcenderunt ranæ, ſcil. de flumine, operueruntq; terrã Ægypti: *Ignis in aqua valebat*, id eſt, valde agebat: *ſupra ſuam virtutem*, ſcil. naturalẽ, quæ eſt, vt in aqua extinguatur, ſecundũ illud: Ignẽ ardentem extinguit aqua: *& aqua obliuiſcebatur naturæ extinguentis*, ſcil. ignem, quia grando, & ignis mixta pariter ferebantur, vt habetur in Exodo. Item ſupra: In aqua, quæ omnia extinguit, plus valebat ignis, *econtrario*, ſupple, quam natura earum requireret: *Non vexauerunt carnes*, ſcil. vrendo, *carnes*, inquam *corruptibilium animalium*, ſcil. hominum, & iumentorũ: *coambulantiũ*, ipſis flãmis; hoc dicit, quia columna ignis Hebræos concomitante de nocte non affligebantur, ſiue non vrebãtur, vt patet: *Nec diſſoluebant*, ſcil. calore ſolis. *Sicut glacies*, ſcil. diſſoluitur à calore ſolis, ſupra: Quod enim ab igne non poterat exterminari, &c. *Bonam eſcam* appellat mãna quia bonitatẽ quorumlibet ciborum repręſentabat, ſupra; Deſeruiẽs vniuſcuiuſq; volũtati. *In omnibus enim*, ſcil. prædictis miraculis, *magnificaſti populum tuum Domine*, ſcil. Iraeliticum, eorum aduerſarios deprimendo, *Et honoraſti* multis beneficiis exaltando, vnde: Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Item: Si quis honorificauerit me honorificabo eum, *& non deſpexiſti eos*, ſcil. in ſuis tribulationib. deſerẽdo. Vt: Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus iis liberauit eos Dominus. Quis inuocauit eum, & deſpexit eum? quaſi dicat, nullus. *In omni tempore*, ſc. proſperitatis & aduerſitatis, vnde: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus: & ideo omni tempore benedicendus, ſecundũ illud Pſalmi: Benedicam Dominum in omni loco, & in omni tẽpore, ſcil. tam ſecuro, quam periculoſo, *aſſiſtens eis*, tanquam paratus iuuare, vnde: Cum tranſieris per aquas, tecum ero. Notandũ autem, quod Dominus ſanctos ſuos magnificat multipliciter: primo modo gratiã ſuam conferendo, ſecundum illud: Quos iuſtificauit, illos & magnificauit. Secundo, miraculis illuſtrando, ſecundum illud: Sic amplificatus eſt Elias in mirabilibus ſuis. Item: Fuit Moyſes vir magnus valde in terra Ægypti, coram ſeruis Pharaonis, & omni populo. Tertio, dignitatib. eccleſiaſticis ſublimando, vnde cantat Eccleſia: Ecce Sacerdos magnus. Et: Magnificatus eſt rex Salomon ſuper omnes reges terræ diuitiis, & ſapientia. Quarto, ad cœleſtis regni gloriam perducendo, ſecundum quod cantat Eccleſia: Magnificauit eum in conſpectu regum ſcil. Angelorum, & dedit illi coronã gloriæ. Et Magna eſt gloria eius in ſalutari tuo, &c. Huius gloriæ tãta eſt magnitudo, vt illius regni minimus, maior ſit maximo huius mundi, vnde: Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. Qui autem minor eſt in regno cœlorum, maior eſt illo. Ad hanc magnitudinem nos perducat Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Expoſitionis in librum Sapientiæ

FINIS.

Gen. 19. b
Iud. 19. e
Exod. 10. f
Exod. 7. d
Rom. 1. d
1. Pet. 2. b
Gen. 19. b
Psalm. 150. b
Exod. 8. d
Eccl. 3. d
Exod. 9. c
Sap. 16. e
Exod. 13. e
Sap. 16. d
Ibidem. e
Ioan. 12. d
1. Reg. 2. f
Psalm. 33. d
Eccl. 2. e
Matth. 26. d
Psalm. 33. a
Isai. 43. a
Rom. 8. f
Eccl. 48. a
Exod. 11. a
3. Reg. 10. d
Eccl. 45. a
Psalm. 20. a
Matth. 11. b

Argumentum in Expoſitionem ſequentem.

AD Hieremiæ lamentationes luculentam ſanctus Bonauentura præfationem primum adhibet: qua legentium animis aditum patefacit ad myſticos illos ſenſus, quos in ipſis ineſſe, veterum etiam patrum monimentis traditum eſt. Deinde expoſitionem aggreſſus, in hac frequentius, quam in aliis, omnes ſacræ ſcripturæ ſenſus ita amplectitur, vt literali dilucide explicato tropologicum, allegoricumve præclare aperiat ad patefaciendæ, quæ latent, diuina arcana. Multiplici igitur diuinorum ſenſuum ratione, tanquam egregius doctor, ſapientibus, & inſipientibus debitor, verſatur quaſi in viis pluribus, quibus doctrinæ ſuæ alumni inſiſtendo, ad eam peruenire poſſint, quæ ducit ad Deum. Cum autem expoſitionis huiuſce liber ederetur, in quo etiam præter cæteros doctrinæ egregiæ ſplendor magnus elucet, diuina prouidentia factum eſt, vt illius auctor Bonauẽtura ſanctiſsimus inter primarios Eccleſiæ Doctores à Sixto V. Pont. Opt. Max. ſit ſapientiſsime annumeratus. Quam rem commemorari libuit, vt inſcriptionis, quæ S. Bonauenturæ eximij Eccleſiæ Doctoris nomine huic libro primum adhibita eſt, ratio inter omnes deinceps conſtet perpetuo.

S. BONA

S. BONAVENTVRÆ EXIMII ECCLESIÆ Doctoris Expoſitio,

In Lamentationes Hieremiæ Prophetæ.

ET factum eſt, poſtquam in captiuitatem reductus eſt Iſraël, & Hieruſalem deſerta eſt, ſedit Hieremias Propheta flens, & planxit lamentationes has ſuper Hieruſalem, & amaro animo ſuſpirans & eiulans, dixit:

Eccl. 3. a TEMPVS plangendi, & tempus ſaltandi. In verbo iſto oſtenditur libri huius cauſa materialis, ſcilicet in planctu: & formalis, quia modum habet lamentatiuum: & eius cauſa finalis in ſaltu. Materia quidem huius operis eſt ſynagogæ, ſeu Eccleſiæ, ſeu cuiuſlibet particularis animæ deſolatio lugubris: forma etiam lamentatiua tota deducitur cum quæſtionibus, & indignationibus metrice compoſitis. Ad quorum intelligentiam notandum, ſicut ibidem dicitur: Eccl. 3. a Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis quæque pertranſeunt. Sicut enim mundus maior ſenſibiliter continuis ſucceſſibus variatur, Deo cuncta mirabiliter gubernante: ſic mundus minor, homo ſcilicet, modo attendens, conſideranſque diuinam ſeueritatem, modo cernens radiare Dei benignitatem, diuerſimodè afficitur, & diuinis iudiciis conformatur; ad quam variationem reſpiciens Salomon dixit: Tempus plangendi, & tempus ſaltandi. Hæc autem variatio viris ſanctis, ex tribus cauſis ſolet accidere: vel ex diuerſitate conſiderationum ſpiritualium, vel ex diuerſitate euentuum temporalium, vel ex variatione ſtatuum mundi principalium, viæ ſcilicet & patriæ. Primo, dico ex diuerſitate conſiderationum ſpiritualium: modo enim ſancti conuertuntur ad conſiderationem lugubrem peccatorum ſuorum, & aliorum, & hoc eſt plangere: modo ad contemplationem æternorum bonorum, & hoc eſt ſaltare. Hier. 4. b Ad hunc planctum inuitans Hieremias, dixit: Accingite vos ciliciis, plangite, & vlulate: quia non eſt auerſa ira furoris Domini à vobis. In cilicio, omnis corporalis afflictio intelligitur: In planctu, culpæ deteſtatio; in vlulatu, deteſtationis vehementia, & intenſio deſignatur, quæ exercendæ ſunt, donec Spiritus ſancti clementia interius experiatur: qui, vt dicit Gregorius, Hom. 30. in Euang. ideo Paraclitus, id eſt, conſolator dicitur, quia dum ſpem veniæ parat, mentem à triſtitia leuat. Ita autem furoris eſt voluntas, ſiue animus puniendi. Iſtud eſt exercitium præcipuè neophytorum, propter quod dicit Hier. 6. g idem Hieremias: Filia populi mei accingere cilicio, conſpergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi plactum amarum. Hunc igitur affectuoſum planctum aſſumit Ioël 2. b Eccleſia ſibi in temporibus ieiuniorum. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu, & plactu. Vt per planctum veniat ad ſaltum gaudij ſpiritualis, & contemplationis, dicente Pſalmiſta: Pſalm. 29. d Conuertiſti planctum meum in gaudium; cõcidiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia. Saccus conciditur, cum poſt ſigna pœnitentiæ, ſigna lætitiæ aſſumuntur. De 2. Reg. 6. e hoc genere ſaltus dicitur: Dauid percutiebat in organis armigatis, & ſaltabat totis viribus ante Dominum. Organa armigata, id eſt, ad armum ligata, ſignificant opera fortia pœnitentiæ; ad quæ percutere, eſt in eis efficaciter ſe exercere, & in contemplationis altitudinem, quaſi per ſaltum leuare. In contemplationis altitudinem libere volant Angeli: ſed ſaltant tantum homines miſeri: quia in altam contemplationis ſpeculam euecti, cito, corpore aggrauante, coguntur relabi. In cuius figuram piſces habentes ſquamas, & pinnulas, ſecundum legem mundi reputantur: quia per vices ſuper quas ſaltibus leuantur; Omne, quod habet pinnulas, & ſquamas tam in mari, quam in fluminibus, & ſtagnis, comedetis. Et infra: Quidquid autem ambulat quidem ſuper quatuor pedes, ſed habet longiora retro crura, per quæ ſalit ſuper terram, comedere debetis. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, & tranſiliens colles. Per montes & colles intelliguntur, qui in Eccleſia ſunt eminentiores: in quibus ſalit, quia viſitationis ſuæ dulcedo non manet, ſed tranſit, vt dicit Gloſſa; Tranſilit colles, quia parum eleuatos relinquit ſuæ exceſſiuæ dulcedinis expertes. Pro vtroque contra reprobos: Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: lamentauimus, & non planxiſtis.

Leuit. 11. b Ibidem. c Cant. 2. b Matth. 11. b

Amplius ſecundo, fit hæc variatio planctus, & ſaltus pro diuerſitate temporalium euentuum. Tempus quidem plangendi eſt, in Eccleſiæ tribulatione: tempus ſaltandi, & gratias agendi, in Eccleſiæ reuelatione. Ad hoc genus ſaltus inuitauit Hieremias, dicens; Hier. 9. e Super montes aſſumam fletum, ac lamentum, & ſuper ſponſa deſerti planctum, quoniam incenſa ſunt. Et infra: Ibidem. A volucre cœli vſque ad pecora tranſmigrauerunt, & receſſerunt. Hoc dicit ad literam Hieremias de vaſtatione ſynagogæ, facta per Chaldæos, quod poteſt intelligi verius de vaſtatione Eccleſiæ, facta per homines immũdos, qui ſicut ſynagoga, aduerſitate, ſic aduerſi ſunt proſperitate. Montes, id eſt, viri Eccleſiaſtici; ſponſa deſerti, id eſt, religioſi; volucres, id eſt, clerici: pecora, id eſt, laïci. Vnde Gloſſa, ibi: Super montes fletus aſſumitur, & lamentatio ſuper ſponſam deſerti, dum peccant principes Eccleſiæ, & nihil in ea inuenitur ſubſtãtiæ Dei, nec auditur vox Chriſti Eccleſiam poſſidentis, & ad hoc reſpiciens idem Hieremias dixit: Quis dabit Hier. 9. e capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Planxit Dauid huiuſmodi planctum ſuper Saül, & ſuper Ionatha. Conſidera Iſraël pro iis, qui mortui ſunt 2. Reg. 1. e ſupra excelſa vulnerati: inclyti Iſraël ſuper montes tuos interfecti ſunt. Inclyti interficiuntur ſuper montes, quando boni mutant mores aſſumpti ad Eccleſiaſticas altitudines, iſti planctui, contrarius eſt ſaltus congaudere Eccleſiæ de ſanctis, & proſperis ſucceſſibus. Ad quem ſaltum inuitans Iſaïas dicit; Iſa. 44. d Laudate cœli, quoniam fecit Dominus: iubilate extrema terræ, reſonate montes laudationem ſaltus, & omne lignum eius. Saltus dicitur locus nemoroſus, eo quod in ipſo, arbores in altum exiliant: hoc idem figuratum eſt, vbi dicitur: 1. Reg. 10. a Inuenies duos viros iuxta ſepulchrum Rachel, in finibus Beniamin, in meridie ſalientes magnas foueas dicent: quia tibi inuentæ ſunt aſinæ. Duo viri ſunt, qui D Eccleſiam ex charitate diligunt. Rachel interpretatur ouis: Iuxta igitur ſepulchrum expectant omnes, qui conſiderant profectum, & defectum animarum Chriſti ſanguine redemptarum. In meridie, id eſt, in ſpirituali proſperitate magnas foueas ſaliunt, qui lætitiam magnam, quam habent in corde, exterius oſtendunt, quia inuentæ ſunt aſinæ, id eſt, animæ Chriſti ſanguine redemptæ. Ad hunc ſaltum inuitat Iſaïas dicens: Iſa. 66. d Gaudete cum ea gaudio vniuerſi, qui lugetis ſuper eam.

Ampliuſque tertio fit hæc variatio, ſecundum variationem

tionem ſtatuũ Eccleſiæ principalium, viæ ſcilicet & patriæ: quoniam in via genera iter eſt ſtatus plangendi, & in patria gaudendi. Vnde Gloſſa: Super hoc plangẽdum eſt nunc, vt in futuro ſaltemus. Pro iſto planctu vel la-
Ezech.2.d mentatione dicitur: Expandit librũ coram me, qui erat ſcriptus intus, & foris, & ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. Lamentationes iuſtorum, car-
Iſaïæ 22.e men bonorum, væ damnatorũ. Vocabit Dominus Deus exercituũ in die illa ad fletum, & planctũ, & ad caluitiũ & ad cingulũ ſacci: & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Hic planctus nunquam eſt deſerẽdus, ſed ſemper Chriſti mortificatio circumferenda, in cuius figura
1.Reg.25.a dicitur: Leuauerũt Dauid, & populus, qui erat cum eo, voces ſuas, & planxerunt, donec deficerent in eis lacry-
Apoc.21.b mæ. Deficient lacrymę, cum abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis ſanctorum, vt dicitur. Hunc planctũ
Ioan.4.c ſequitur ille magnus ſaltus, de quo: Aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam, ibi
Iſaïæ 35.b enim implebitur, quod dicitur: Tunc aperientur oculi cęcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus. Deus igitur in ſcriptura ſacra vtrumq; iſtorum affectuum, planctum ſcilicet & ſaltum in nobis volens alternari, condidit cantica lætitiæ ad fouendam deuotionem, & carmina mœſtitiæ, ad excitandum in nobis ſalutiferum dolorem. Inter cantica lętitiæ arcẽ tenet Canticum Canticorum. Inter carmina mœſtitiæ tractatus Threnorum, vt dici poſſit, Lamentatio Lamentationum quæ eſt vltima pars Hieremiæ. Quamuis aliqui librum diſtinctum ipſam appellent, ſicut Cantica Canticorum. Hieremias hic quidem iuxta literam deplorat temporalem aduerſitatem ſynagogę factam, ſiue
2.Par.35.d per Romanos, ſiue per Chaldæos, ſed & mortem piiſſimi regis Ioſiæ, vnde: Vniuerſus Iuda, & Hieruſalem luxerunt Ioſiam Hieremias maximè, cuius omnes cantores, atq; cantatrices vſque in preſentem diem lamentationes replicant, ſcilicet per Ioſiam, quem Ioſiam interfecit Pharao Nechao in campo Mageddo, de quo
4.Reg.23.f habetur in lib. Reg. de quo etiam Zacharias loquitur,
Zach.12.d dicens. In die illa magnus erit planctus in Hieruſalẽ, ſicut planctus Adadrẽmon in campo Mageddon. Lamentatur etiã ſpiritualiter damna Eccleſię & cuiuſlibet animæ ſingularis, & miſeriã peregrinationis, ſicut patet in perſequendo lamentationem, & inſerens de iniuriis, & morte Saluatoris. Et dicitur græcè opus illud, Threni, Hebraïcè Cinoth: quod idem eſt ac lamentatio Latinè, vnde Threnetie, id eſt, luctuosè, vt dicit Papias. Quod autem dicunt quidam, quod Threni dicuntur, quaſi terni, non eſt interpretatio, nec etymologia propriè: ſed in hoc alluditur nomini, quia ternis verſibus ſubnectuntur ſingulæ literæ alphabeti. Et hoc myſticè: quia tripliciter debemus plangere, corde, ore, opere.

Amplius in verbo plangendi etiam modus intelligitur procedendi: metricè enim dicit conquerendo, quod conuenit lamentationi. Quoniam, ſicut dicit Hieronym.
Iſa.23.d ſuper Iſaïam, ſuper illud verbum: Sume cytharam, &c. natura muſicæ eſt, vt quem inuenit triſtem reddat triſtiorem, & quem lætum reddat lætiorem, vnde modus muſicus, vel metricus congruit lamentationi.

Circa quod intelligendũ, quod liber iſte triplici adornatur muſica, & rhetorica venuſtate. Primo, in eloquentia, quia ſcribitur metricè, ſed differenter, quia, vt dicit Rabanus, duo primi alphabeta metro Sapphico ſcripta ſunt: & dicitur metrum Sapphicum à muliere Sappho, quæ ipſum inuenit: & eſt pentametrum conſtans ex trochęo, & ſpondęo, & dactylo, & duobus trochæis. In hoc igitur metri genere tres tales verſus pręmittũtur, & concluduntur in commate verſus heroïci. Verbi gratia: *Iſte confeſſor, Domini ſacratus*, &c. Metrum heroïcũ dicitur, quo deſcribuntur facta heroũm: quod ſolos cõtinet verſus hexametros. Tertium vero Alphabetum, quod tertio ſubditur capitulo: trimetrum eſt, quod ſecundum Latinos eſt conſtans verſibus triũ pedum, vt dicit Papias: qui tamen alibi dicit: Quos nos ſenarios à numero pedum vocamus, hos Græci Trimetros dicunt, quod geminos faciunt, verius credo eſſe in hac parte: quod ſi ſex pedes continent non tamen modo verſus heroïci, quia materię non cõuenit verſus heroïcus. Quartum vero alphabetum ſicut primum, & ſecundũ deſcribitur, vt dicit idem Rabanus. Amplius ſecundo adornatur commatibus rethoricis in ſententiis, vt docet Gloſſa: Continent enim multas compoſitiones, quæ ſunt orationes auditorum miſericordiam captãtes fere per totum: ſicut ibi pręcipue patet in primo capite. O vos omnes, qui tranſitis per viã. Et locis ſiue modis compaſſionẽ excitandi, vt docet Tullius. Con-
lib.1.Rhet. in fine. tinet etiam plures indignationes. Eſt autem indignatio, oratio, per quam cõficitur, vt in aliquẽ hominem magnum odium, aut in rem grauis offenſio cõcitetur: cuiuſmodi orationibus frequenter vtitur, ſicut patet ibi: Vide Domine afflictionẽ meam, quoniam erectus eſt inimicus. Eę autẽ ſunt duæ ſpecies orationis rhetoricę, ſicut patet in Tullio. Sicut enim dialectica habet artẽ
lib.1. Rethor. in fine. locorum ſuorum ad veritatem perſuadendam, ſic Rethorica habet locos ſuos ad affectionem excitandam: ſicut ſuper textũ in Gloſſa, illis ibi aſſignatur. Amplius tertio adornatur hoc carmen alphabeti literis ordinatis, quæ ſingulis ſententiis præponũntur, ſicut in illo Cãtico Eccleſiæ: *A ſolis ortus cardine*, primus verſus incipit ab A. ſecũdus à B. & ſic de aliis: ita eſt in Hebręis. Sed literæ Hebraïcæ non ſolum faciunt ad ornatum facũdiæ, immo ad doctrinã ſapientiæ, & ad intellectum ſententiæ ſubiunctæ. Primo, dico ad doctrinam ſapientiæ, ad docendum quod initium eſt, & quaſi elementum nouæ vitæ, mala propria & aliena deplorare, iuxta illud
Ioël 2.b verbum Ioel præmiſſum: Conuertimini ad me in toto
Rom.8.d corde veſtro, &c. Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſq; adhuc. Secundo, dico ad intellectum ſententiæ ſubiunctæ. ideo enim iis ſententiis præmonſtrantur literæ, quia interpretatio earum conducit ſenſibus illorum, quæ ſcribuntur. Hoc tamen aduertendum, quod primum, ſecundum, & quartum alphabetum ſemel tãtum poſitis literis pręmonſtrantur. Tertium vero, quod continetur cap. 3. ſingulas continet literas triplicatas.

Amplius aduertendum: quod liber iſte, ſeu tractatus ſcribitur apud Hebræos tam ſermone Hebraïco, quam literis Hebraïcis. Non ſicut quidam malè opinantur: quod ſit libris Hebraïcis, & ſermone Chaldaïco: pro eo quod ſcriptum eſt, Danielem & Eſdram & vnam Hieremiæ pericopen, id eſt, partem Hebraïcis quidem literis, ſed Chaldaïco ſermone conſcriptos, &c. quam pericopen Threnos eſſe fabulantur. Cum non ſit ita,
Hier.10.b ſed illa breuis particula eſt, quæ dicitur Hieremias: Sic ergo dicetis eis: Dij, qui cœlum, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de iis, quæ ſub cælo ſunt. Quod Hebræi vſque hodie tam in Chaldæo ſermone, quam literis Hebraïcis ſenſibiliter oſtendunt.

Adhuc ſciendum, vt dicit Rabanus, eodem modo
Pſalm.36.a plures eſſe conſcriptos, ſcilicet: Noli æmulari. Item:
Pſalm.111.a Beatus vir, qui timet. Item: Beati immaculati. Item:
Pſalm.118.a Exaltabo te Deus meus rex.
Pſalm.144.b

Cum hoc etiam ſciendum, quod in hoc opere ſicut in Canticis Canticorum more Cantici ad gaudendum, variè ſibi reſpondentes introducuntur perſonæ.

Cauſa vero finalis intelligitur in ſaltum, vt dictũ eſt,
Ioan.16.c iuxta quod dicitur: Plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem cõtriſtabimini: ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Signa Thau ſuper frontem
Ezech.9.b virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Et infra: Omnem autem, ſuper quem videbitis Thau, ne occidatis.

Amplius conſiderandum quod dicit Gloſſa, lamentationes Hieremiæ, membro orationis maximè diſtingui, vel diſſoluto colorari: membra autẽ Latinè, Græcè dicuntur cola, vel commota: quia commota dicuntur diſtinctiones maiores, quas Tullius propriè membra appellat. Verbi gratia: Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum, abalienati ſunt retrorſum.
Iſa.1.b

Membrorum vero vnum ab alio excipi dicitur, quando per sequens, quod præcessit, explicatur, vel ampliatur. A Qui ornatus, quamuis constare possit ex duobus membris, successiuè tamen constat ex tribus, vt dicit Tullius. Et sic est iste liber descriptus. Qui etiam Tullius articulos vocat, quod græci cola, quamuis colon membrum sit. Articulus autem est, quando singula verba singulis interuallis distinguuntur, vt hic: Acrimonia vitæ, vultu aduersarios perterruisti. Talibus igitur maioribus sententiis liber iste deducitur, nunc coniunctione connexis, nunc vero & quidem frequentius sine copula media sibi coniunctis. Quod intelligitur in colore dissolutionis: quia, vt dicit Tullius, dissolutio est, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, separatis partibus efficitur.

Libr. vlt. Rhet.

Cic. ibidem.

Huic autem operi hæc litera in quibusdam libris antepolita inuenitur: quæ non est tamen de veritate textus: *Et factum est, postquam in captiuitatem redactus est Israël, & Hierusalem deserta est, sedit Hieremias flens, & planxit lamentatione hac in Hierusalem, & dixit*, &c. *Redactus est Israël*, quantum ad decem tribus: *& Hierusalem deserta est*, quantum ad duas tribus, *sedit Hieremias flens.* in sessione, doloris vehementia, & continuitas designatur, sicut Iob sedens in sterquilinio. *Et planxit lamentatione hac in Hierusalem, & eiulans dixit*, &c.

Iob 2. c

CAPVT PRIMVM.

ALEPH.

QVOMODO sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina gentium? Princeps Prouinciarum facta est sub tributo.

BETH. Plorans plorauit in nocte, & lacryma eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius: omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici.

GIMEL. Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

DALETH. Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem: omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine.

HE. Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulãtis.

VAV. Et egressus est à filia Sion omnis decor eius; facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua: & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

ZAIN. Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ, & prauaricationis, omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius.

HETH. Peccatum peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens, & conuersa est retrorsum.

TETH. Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer non habens consolatorem: vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

IOD. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.

CAPH. Omnis populus eius gemens, & quærens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam: vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis.

LAMED. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus, quoniam vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die iræ furoris sui.

MEM. De excelso misit ignem in ossibus meis, conuertit & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum; posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.

NVN. Vigilauit iugum iniquitatum mearum, in manu eius conuolutæ sunt, & impositæ collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manum, de qua non potero surgere.

SAMECH. Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos: torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.

AIN. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longè factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus.

PHE. Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam, mandauit Dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius: facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

SADI. Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui: audite, obsecro, vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

COPH. Vocaui amicos meos, ipsi deceperunt me: sacerdotes mei & senes mei in vrbe consumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi, vt refocillarent animam suam.

RES. Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memetipsa: quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, & domi mors similis est.

SIN. Audierunt, quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me; omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti; adduxisti diem consolationis, & sicut similes mei.

THAV. Ingrediatur omne malum eorum coram te, & vindemia eos sicut vindemiasti me propter omnes iniquitates meas; multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.

EXPOSITIO IN CAP. PRIMVM.

MOdus procedendi, & diuisio huius operis patet sic: Plangit enim in duobus primis alphabetis ad literam dispendia synagogæ, & mysticæ Ecclesiæ in generali. Secundo personarum maiorum in speciali, in tertio, & quarto capite. In primis autem duobus differenter

Digitized by Google

Duo sunt in peccato. Pœna duo includit.

renter procedit. Sicut enim in peccato duo suo, conuersio scilicet ad bonum commutabile, & auersio à bono incommutabili: ita ecôtrario in pœna duo sunt iis correspondentia, scilicet flagellum sensibile, contra conuersionem: & gratiæ subtractio, contra auersionem. Primum deplorat in primo alphabeto: secundum in capite secundo, ibi: *Quomodo obtexit caliginem*, Amplius priuilegiatæ personæ, vel sunt insignes ratione sanctitatis, vel ratione dignitatis, seu auctoritatis: tribulationem virorum sanctorum lamentatur in tertio alphabeto; tribulationem maiorum, vtpote clericorum in quarto, ibi: *Quo modo obscuratum est aurum*. In primo alphabeto sunt quinque partes. Primo enim deplorat synagogæ, & Ecclesiæ desolationē: secundo subdit desolationis rationem, ibi: *peccatum peccauit Hierusalem*, tertio implorat pietatem supernam, ibi: *Vide Domine afflictionem meam*; quarto excitat compassionem supernam, ibi: *O vos omnes*, quinto contra aduersarios excitat Dei indignationem, ibi: *Vide Domine, quoniam tribulatio*. In prima parte primo lamentatur ciuitatis depopulationem: secundo, Iudæorum transmigrationem, & captiuationem. *Migrauit Iudas*. In describendo depopulationem, vel desertationem, primo describit dispendium ciuitatis, & læsionem: deinde consequentem desolationem. *Plorans ploranit*, depopulatio autem eius, & dissectio patet ex tribus: ex perdita multitudine, pro qua dicit: *Quo modo sedet*, ex perdita fortitudine, pro qua dicit: *Facta est quasi*, item ex perdita altitudine, vel dignitate, pro qua dicit: *Princeps prouinciarum*.

Dicit ergo: *Quo modo*. Quod enim præmittitur in quibusdam libris: *Et factum est, postquam redactus est Israël*, &c. non est in glossatis libris: nec est de textu in anti, quis, vt tactum est. Huic ergo versui præmittitur litera Aleph, quæ interpretatur Doctrina: quod dupliciter ad sequētia referri potest. Primo quia defectus doctrinæ causa fuit subuersionis populi: propter quod præmittit Aleph, hortās homines attēdere pericula sua multiplicata, ne fallantur, vnde: Propterea captiuus ductus est populus meus, eo quod nō habuit scientiā. Ité quia errores ei persuasi sunt loco doctrinę, iuxta illud: A prophetis Hierusalē egressa est pollutio super omnem terram: Vocaui amicos, & ipsi deceperunt me.

Sequitur, *Quo modo*, inquit admiratiue, *sedet*? Vel interrogatiue: *Quo modo*? respondetur infra cap. eodem, *Peccatum peccauit Hierusalem*, mortem scilicet Saluatoris & quia non cognouit tempus visitatioonis suæ. In sessione delectio intelligitur: quia stare per potentiam solita fuerat. *Quo modo*, inquit, id est, qua de causa. *Sola ciuitas, plena populo*, olim scil. plena, videlicet tempore Dauid & Salomonis: modo, *Sola*, populo eius in transmigrationē ducto. Vnde secundū Glossam, est hic primus conquestionis locus, per quem in quibus bonus fuerit, vt aiunt, & in quibus malus fuerit, declaratur. Vel plena erat, quantū ad multitudinem: & sola, quia Dei adiutoriū non habebat. Econtra non est solus, cū quo est Deus: vt dicit Hugo: Et in Paradoxis dicitur, nunquā nimis solus sū, quā cū solus sū. Allegorice, *ciuitas plena populo sedet sola*, quia multi sunt Christiani numero, pauci merito. In cuius figurā dicunt optime: Ait Iesvs, quis me tetigit? negātibus autē omnibus, dixit Petrus, & qui cū illo erāt: Præceptor, turbæ te cōprimūt: & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesvs: Tetigit me aliquis, nam & ego cognoui virtutē de me exiisse. Christvs premebatur, & ab vna, quę virtutē eius susceperit, se tactū fatebatur. In primitiua autē Ecclesia sub dominio tyrannorū erant Christiani numero pauci, sed cōparatiue sancti, & multi: nunc autem est econuerso.

Moraliter anima plena est populo innumerabilium phantasmatum: & sola est, dum nihil cogitat Domini.

Sed deplorando perditam fortitudinem, subdit, *Facta est quasi vidua*, non viro vidua, sed viuente viro, derelicta: ita quod adhuc in ea spes restat reconciliationis acquirendæ: Tu autē fornicata es cū amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus Deus, & ego suscipiam te. *Domina gentium*, plurium quas sibi in circuitu subiugauerat: Vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Etæis, & Pherezæis, & Euæis, & Iebusæis, quos non poterant filij Israel, fecit Salomon tributatorios vsque ad diem hanc. Et: Factus est Moab Dauid seruiens sub tributo. Et infra? Facta est Syria seruiens Dauid sub tributo.

Spiritualiter, per gentes intelliguntur multi prælatorum Ecclesiæ gentiliter viuentes: quibus solebat Ecclesia dominari. In Ecclesia enim præfuerunt viri sancti: modo quasi vidua facta est, dicere possumus, in multis viris effœminatis, qui alios mundare non sufficiunt: quia lutum in manu gerūt: Dabo pueros principes eorum, effœminati dominabuntur eis. Deplorando vero deperditum honorem, dici: *Princeps prouinciarum*, Palæstina enim multis principari solebat, *facta est sub tributo*, Gens, & regnum, quod non seruierant Nabuchodonosor regi Babylonis, in gladio, & peste, & fame, visitabo super gentem illam. Fuerūt quidem sub tributo, primo Assyriorum, sicut patet: Deinde Persarū, secundum Isydorum, & postea Romanorum, sicut patet ad literam: Sed allegorice, Ecclesia seruit tributis dum cogitur prouidere hominibus vita indignis: qui stipendia accipiunt sine merito laboris. Vel allegorice dum per diaboli membra clerici peruertuntur, Ecclesia diabolicis tributis subiicitur. Moraliter gentes sunt affectiones, vel peccata, quibus anima faciliter dominatur, quandiu sponso, fide scil, & dilectione copulatur: Sub te erit appetitus tuus. & tu dominaberis illius, & quo amisso, propriis affectibus misere captiuatur. Prouinciæ vero, sensus sunt corporis quibus anima subuersa tributum reddit, cum sensibilis illecebra ad se trahit altitudinem rationis: Et nota, quod dicit: *Domina gentium, & princeps prouinciarum*, quia affectus debent comprimi, & in plenā redigi seruitutē: sensus autē dirigi habent principante quadam rationali distinctione. Quia igitur huius subuersionis est initiū defectus doctrinæ sanæ, & pernicies persuasionis erroneæ, recte Aleph præmittitur huic clausulæ. Hic etiam est primus locus conquestionis, vt dictum est.

Aduerte de Glossis. In illa enim Glossa: Quadruplici plangit, &c. dicitur ita: Materialis est hic numerus, scilicet quaternarius. Quod pro hoc dicitur, quia materialia hominis designat principia, scilicet quatuor elementa. Etiam infra dicitur: Hic numerus quasi quadratus & solidus, &c. quadratus vere, & non solidus proprie, secundum mathematicam quadraturam: sed solidus dicitur, quia eorum quadrata solidam stabilitatem habent. Infra: Sed etiam cœlestia, id est, spiritualia. Infra: Virtutes egregiæ, scilicet cardinales. Infra: Interius: &c. id est, per quatuor originales defectus, & contrarios quatuor virtutibus cardinalibus: quia ignorantia est contraria prudentię, malitia iustitiæ, concupiscentia temperantiæ, infirmitas fortitudini,

Item in illa Glossa: Lamentatio aut ex mœrore, &c. dicitur: Sicut genus extenditur ad speciem, &c. Quod intelligendum est iuxta quandam regulam rhetorum, quando ad speciem transitur à genere, & econuerso: vbi per genus & speciem, totū & pars intelliguntur.

Beth interpretatur Domus. Et recte hæc litera prænotatur: quia post communem ciuitatis desolationem, hic ad specialem desolationem consequentem, scilicet domus sacerdotalis & regiæ sermo conuertitur.

Plorans, Hic describit, vt dictum est, eius desolationem. Primo tangens ploratus vehementiam, secundo omnis solatij carentiam. *Non est qui*, in prima parte tangit desolationis vehementiam, quantum ad omnes; secundo, quantum ad maiores, ibi, & *lacryma*, dicit ergo. *plorans*, dicta ciuitas metaphorice, vt intelligatur contētum per continens, *ploranit*, id est ploratum continuauit; *in nocte*, ad literam; quia de die ploratus signa ostēdere non audebat. Tarde tamen pœnituit, cum scilicet se malis vndique deprimi cōspexit; & ideo ploratus ei

Isa. 5. e

Hier. 23. c
Ibid. c

Luc. 19. g

Luc. 8. f

Hier. 3. a

3. *Reg. 9. d*

2. *Reg. 8. a*

Isa. 3. a

Hier. 37. b

4. *Reg. 18. b*
Luc. 2. a

Gen. 4. b

minime profuit, quia ex amore non proceſſit. Vel in nocte plorauit,id eſt,in ſecreto:quod eſt amicum flentibus,qui conſolari nolunt: ſed lacrymis ſuis paſcuntur:*& lacryme eius in maxillis eius*,id eſt,in maioribus: qui eminent in corpore,ſicut maxillæ in capite. Amplius ſicut per maxillas cibus maſticatur corpori, ſic minoribus per maiores debet ſapientia communicari. Vel,*in maxillis*,ad literam,quia non erant lacrymæ ſimulatæ,ſed vndoſæ. Et eſt hic quartus locus conqueſtionis:per quē res turpes,& humiles indigne patientibus proferuntur.Sed pro defectu omnis conſolationis ſequitur:*Non eſt qui*,&c.Conſolatio autem dupliciter ei ſubtracta fuit,& ex morte ac deiectione charorū,& ſecundo ex ingratitudine aliorum ad inimicitias conuerſorum,ibi:*omnes amici*, Pro primo dicit, *non eſt qui conſoletur eā ex omnibus charis eius*,id eſt,Prophetis, qui ſolebāt Dei miſericordiā prædicere futurā:& principibus,qui ſolebāt antea defēdere patriā.Et eſt hic locus quintus indignationis per quē tum condignationē conquerimur:cum ab iis, à quibus minime conueniat male tractamur.Sequitur:*omnes amici eius*,qui eſſe ſolebant eius amici,vt finitimæ nationes: *ſpreuerunt eam*, auxiliū non ferendo:*facti ſunt inimici*,proſequēdo.Propter quod Dominus eis multipliciter cōminatur, ſicut patet in oneribus Iſaïæ vel, *amici*, angeli, de quibus: *Cant. vlt. d* Quæ habitas in hortis,amici auſcultant. Hi *ſpreuerunt eam*,eis protectionē auferentes. Vnde poſt paſſionem Chriſti audita perhibetur vox in aēre alte dicentium: Tranſeamus ab iis ſedibus. Qui & inimici facti ſunt Dominicæ ſeueritatis executores. Et iuſto Dei iudicio qui enim propter vicinos à lege Dei declinauerunt ad *Ezech.23.d* Idololatriam,inimici effici permittūtur, ſic dicitur:Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores contra te,quibus ſatiata eſt anima tua.Et eſt ſextus locus conqueſtionis.

Allegorice.Vox eſt Eccleſiæ plangentis peccatores: maxillæ vero, prædicatores,qui verbum,quaſi cibum cōminuūt,& toti corpori refundunt. Vel ploratio noctis deploratio eſt vitæ preſentis:*non eſt autem qui conſoletur*:quando nullus ex prædicatione compungitur: amici ſunt potentes ſæculi,qui in proſperitate amicos ſe eſſe ſimulant eius,quem in aduerſitate impugnant.

Moraliter habet anima diem,contemplationem æternitatis:habet noctem,conſiderationem propriæ iniquitatis:quæ conſideratio lacrymas producit:quæ ſunt in maxillis, cum extendit ſe contritio ad maceratiōnem carnis:*non eſt qui conſoletur eam*,&c. cum deſolatam in pœnitentia contemnunt amatores ciuitatis:*omnes amici ſpreuerūt*.Sciendū quod homo tripliciter à Deo derelinquitur:aliquando intus & non foris:vt cum Dauid *2.Reg.11.a* adulteriū commiſit, quod & ſi Deus facere permiſit, arguit tamen per Prophetā.Aliquando foris & non intus,vt Iob.Aliquando foris & intus:vt filius prodigus *Luc.15.d* luxurioſe viuens,& fame tabeſcens. Ergo cum dicit, *non eſt qui conſoletur*,oſtendit ſe eſſe exterius derelictā. Amici autē domeſtici ſunt, qui conuerſis ad Chriſtū inimici fiūt:iuxta illud:Inimici hominis,domeſtici eius. *Matth.10.d*

GIMEL, interpretatur Plenitudo:ſignificatque plenitudinem pœnæ & culpæ:ſicut vbi dicitur Scribis,& *Matth.23.d* Phariſæis: Implete menſurā patrū veſtrorum:hoc eſt, quod illi minus fecerunt peccando,vos conſummate. *Gen.15.d* Nec dum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhęorum,&c.quia peccando,exiſtentes pertinaces,miſeriæ & calamitatis complementum meruerunt;quam in captiuitate experti ſunt:Recte ergo hic per GIMEL literā ſequentibus propoſitum deſignatur. *Migrauit Iudas*. Hic agit de captiuitate & tranſmigratione Iudæorum:cuius captiuitatis miſeriam exaggerat. Primo ex multiplicitate malorum præſentium:ſecundo ex rememoratione præteritorum,ibi: *Et recordata eſt*:tertio ex vilipenſione bonorum ſuorum, *Viderunt eam hoſtes*. In prima parte deſcribit miſeriam quantum ad deiectionem:ſecundo quantum ad exaltationem aduerſariorū. ibi,*facti ſunt hoſtes*,Miſeriam autem captiuitatis Iudæorum oſtendit: primo quantum ad terminum ad quem:ſecundo quantum ad terminum à quo, ibi, *Viæ Sion lugent*. In prima parte deſcribit captiuitatem vt violenter expertam:deinde conſequentem moleſtiam, *habitauit inter gentes*.Dicit ergo,*migrauit Iudas*, id eſt, gens regibus Iudæ ſubiecta,ſcilicet Tribus Beniamin, in qua erat Hieruſalem & Tribus Iuda.Migrauit, inquam,de terra ſua in Babylonem.Et cum fuerit Iudæo- *4 Reg.17.d* rum tranſmigratio proprie nouem Tribuum, quando *4.Reg.vlt.c* ducti ſunt à Salmanaſar in Aſſyrios,ſicut patet:Hic loquitur de captiuitate facta per Nabuchodonoſor,ſicut refertur:Et accipitur migratio pro captiuitate. *Migrauit* ergo, *Iudas propter afflictionem populi*, ſcilicet quam patiebatur,nec illi reſiſtere poterat, inuadētibus Chaldæis,*& multitudinem ſeruitutis*,qua affligebatur à finitimis nationibus.Vel ſeruitus peccatum ſignificat.Hic eſt,vt dicit Gloſſa,ſeptimus locus conqueſtionis.

Habitauit.Ecce conſequens moleſtia:primo quantū ad carentiam deſideratæ quietis:ſecundo quantum ad confluentiam inundantis vndique tribulationis, ibi. *Omnes perſecutores*.]*Habitauit inter gentes*,ad literam in Babylone.*Nec inuenit requiem*,proprium eſt afflictorū, quod ſemper præſens periculū grauius iudicant:ſicut ægroti in nocte diem expectant, ſic populus iſte in terra propria afflictus fugam petiit,nec ſi requiem inuenit:cuius cauſa ſubditur in eo,quod ſequitur:*omnes perſecutores eius*,vndique coarctantes, finitimæ nationes inſultantes,*apprehendent eā inter angustias*,quia fugiens Chaldæos,incidit in Ægyptios,ſicut patet: Qui *Hier.15.a* ad mortem ad mortem:& qui ad gladium ad gladium, & qui ad famem ad famem, & qui ad captiuitatem ad captiuitatem.

Allegorice. Iuda Tribus regulos ſignificat illos,qui in Eccleſia ſunt ſublimius conſtituti:qui Chriſtum ſe confiteri dicunt:ſed quia in eius amore firmi non ſunt pro ipſius nomine indigna pati erubeſcunt: Migrant ergo propter afflictionem & multitudinem ſeruitutis: quia dum ſanctorū paſſionibus communicare nolūt à conſortio iuſtorum alieni fiunt:quibus habitare inter gentes,eſt mundanorum hominum imitari mores, & mundanis ſollicitudinibus implicari:ad quod ſequitur eos requiē minime reperire:& frequenter tales in graues labores & infructuoſos incidūt:qui mediocres pro Chriſto ſubire noluerunt: Vnde tales alloquitur Dominus per Iſaïam:Deſcende,ſede in puluere virgo filia *Iſa.47.a* Babylonis:tolle molā,mole farinā,&c:quod molere eſt circuitu huiuſmodi laborioſo implicari:à quo auocans Dominus dicit:Venite ad me omnes,qui laboratis,&c. *Matth.11.d* Vel habitare inter gentes,eſt carnalibus deſideriis vel carnalem vitam agentibus morem gerere, *nec inuenit requiem*.Vnde Hugo:Sic erutis oculis,ad molam ponitur;qui amiſſo lumine veritatis,animus per appetitum terrenorū deſideriorum circūfertur, *omnes perſecutores eius*,id eſt ſpiritus maligni,& deſideria carnis, qui militant aduerſus animam: quia quando multiplicatione peccatorum continuati in deſperationis anguſtias labitur;nullius iam tentationibus reluctatur. Vel anguſtia huius ſæculi triſtitiam ſignificat, in quam neceſſe eſt incidere,mundana ſolatia quærentes immoderate, ipſis ſubtractis, quæ quidem triſtitia ad mala diſponit vniuerſa,vnde:Omnis plaga triſtitia cordis eſt.Vel in- *Eccl.a 5.b* telligitur in morte:quando non poteſt tranſire ad dexteram,nec ad ſiniſtram.

Viæ Sion. Poſtquam actum eſt de miſeria captiuitatis,quantum ad terminum,ad quem:hic agit de eadem quantum ad terminum,à quo;ſcilicet quantum ad deſolationem ciuitatis,quam deſcribit. Primo, quantum ad deuaſtationem eius lugubrem:ſecundo ſubdit lugubritatis rationem,ibi:*Sacerdotes eius gementes*.Deuaſtationem autem ciuitatis oſtendit quantum ad loca,quæ ſunt magis frequentata, quæ ſunt viæ, & portæ, quæ ſolent piæ ceteris frequentari:quibus deſtructis,& deſolatis, ſequitur vt deſolata ſit pars reliqua ciuitatis. Huic autē verſui premittitur literaDALETH,quod interpretatur Tabularū,vel tabulatū,vel tabula.Vbi myſtice

Digitized by Google

ſtice ſignificatur deſertatio ciuitatis, propter præuaricationẽ legis contentę in duabus tabulis, vnde Rabanus quatuor dicta elementa in vnã ſententiã redigẽs, dicit: prima connexio eſt, doctrina, domus, plenitudo, tabulatũ: quia videlicet doctrina Eccleſiæ, quæ domus Dei eſt, in librorum reperiatur plenitudine diuinorũ. Alij tamen dicunt, ibi domus Domini incendium deplorari: quia tabulis lignorũ imputribiliũ erat cooperta, ſicut patet. Sequitur. *Via Sion*, id eſt, ducentes Sion ad luctum, *lugent*, id eſt, lugubres ſunt: & ad luctum ſolo viſu prouocant. Cuius cauſam ſubdit, dicẽs: *Eo quod non ſit, qui veniat ad ſolemnitatem*, ſicut fuit ante captiuitatem. Et hoc prædictum fuit. Quid facietis in die ſoleni, in die feſtiuitatis Domini? Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate. Et eſt hic octauus locus conqueſtionis ſecundũ Gloſſam. *Omnes portæ eius deſtructæ*, portæ tam ciuitatis, quam amicorũ, quam etiã templi, & columnę earum in Babylonem aſportatæ ſunt, ſicut patet: Quaſi in ſilua lignorum ſecuribus ianuas eius exciderunt in idipſum. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt.

Allegorice *viæ Sion*, ſunt ſancti dantes exempla vitæ: Vnde: State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona. *Lugent*, ergo, *eæ viæ, eo quod non ſit, qui veniat*, &c. quia ſancti lugent, dum cultum Dei contemni conſiderant: Deum enim colere, & pœnitentiam agere, hoc eſt Deo ſolemnitatem facere, vnde Gregorius ſuper illud, agite diẽ ſolemnem, dicit, recitans aliam literam, vbi dicitur: Cõſtituite diẽ ſolẽnem, inquit: Solemnem namque Domino diem in cõfrequentationibus conſtituit, quiſquis ſe in eius deſiderio aſſidue affligit, *Porta eius deſtructæ*, portæ, prælatiſũt per quas ſubditi habẽt intrare: ipſi enim debent viã ſubditis aperire ſalutis. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt, & obſtructæ ſunt in terra. Quaſi dicat, cauſa ruinæ ſubditorum eſt ruina prælatorum: ſicut & contra, reformatio ſubditorum eſt ex bona vita prælatorũ. Vnde iſtæ portæ ſunt deſtructæ: quia de portis vitæ, fiunt portæ Gehennæ: Moraliter, *Via Sion*, id eſt, notitię ſcripturarum, *Lugent*, id eſt, lugere faciunt, *eo quod non ſit, qui veniat ad ſolemnitatem*, id eſt, propter interiorem deordinationem animæ, quantum ad vires cognitiuas, & motiuas: quæ tunc veniunt ad ſolemnitatom, quando nullus motus ſenſibilis impedit internam animæ tranquillitatem. Venite, aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei, &c. Bernardus dicit: Venite omnes cogitationes, affectiones, & intẽtiones, &c. Iſtæ igitur viæ vere ſunt lugubres, cum in anima ſunt motus innumerabiles cogitationum, & affectionum, quibus tunc deficimus à ſalute. Vel, *viæ Sion lugent*, quando animæ prius in arce contemplationis detentæ, Deũ contemnentes ad terrenas actiones incuruatæ, lugubres apparent: Portę ſunt deſtructæ, cum ſenſus quinque à legibus diſciplinæ nõ reſtricti, ſolis illecebris famulantur. Portæ ſcilicet fluuiorum apertæ ſunt. Aſcẽdit mors per feneſtras veſtras, ingreſſa eſt in domos noſtras. *Sacerdotes eius gemẽtes*, ratio eſt vlterior luctuoſitatis. Deſolatio enim ſolet maior apparere ex tribus: vel quando eſt in perſonis reuerendis, quibus debetur reuerentia, cuiuſmodi ſunt ſacerdotes, vel in perſonis ſimplicibus, in quibus refulget innocentia, cuiuſmodi ſunt virgines: vel in ipſa hominũ multitudine, in quibus calamitas eſt magis miſeranda. Pro primo dicit, *Sacerdotes eius gementes*, ad literam, qui ſolebant ad ſolemnitates homines inuitare: quia, ad literam, in captiuitatem ducti à cultu, & cæremoniis templi excluſi: Luxerunt ſacerdotes miniſtri Domini. Pro ſecundo ſequitur *Virgines eius ſqualidæ*, id eſt, deformes, & incultę: cuius tamen contrarium ſolent virgines deſiderare, quæ & ſolitæ erant vias illas ſua frequentia ornare. Pro tertio ſequitur, *Et ipſa Sion oppreſſa eſt amaritudine*, captiuitatis, & doloris, oppreſſa, id eſt, ſic preſſa, vt nec valeat ad gaudium ſe recipere.

Allegorice, *Sacerdotes eius gementes*, &c. non iam pro peccatis: ſed gemunt præ magnitudine curarum, & inquietatione diuitiarum: quæ ſunt ſpinę pungentes, & gemitum prouocantes, Gigantes gemũt ſub aquis. Petrus non ſic, ſed ſuper aquas ambulauit. *In captiuitatem ducti ſunt*, qui à ſtudio curæ cœleſtis in carcerẽ mundanæ ſollicitudinis ceciderunt, & hoc quantũ ad ſtatum prælatorum. Pro ſtatu vero contemptorum ſequitur, *virgines eius ſqualidæ*, virgines, incorruptionem mentis in ſtatu contemplationis ſectantes, *ſqualidæ*, ſqualore vitiorum, vel ſorditate. Fatuæ autem, acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum id eſt, nitorem conſcientiæ, vel puritatem in corde minime habuerunt. Sed pro ſtatu multitudinis aliorum ſequitur: *& ipſa Sion*, ſcilicet Eccleſię multitudo oppreſſa *amaritudine*, litium & diſcordiarum: vel ipſa Eccleſia vniuerſalis in pace, & proſperitate corporalium. Ecce in pace amaritudo mea amariſſima.

Moraliter, Sacerdotes ſunt, ſyndereſis contra multitudinem malorum remurmurans: virgo ſqualida, eſt intentio in bono opere deprauata: quæ duo accidunt, cũ Clerici multa mala aperte faciunt, & cum quędã bona faciunt intentione corrupta: vnde ſequitur: *ipſa oppreſſa* anima miſera, *amaritudine*, id eſt, ſarcina peccatorum.

He. *Facti ſunt hoſtes*, Hic deſcribit miſeriam captiuitatis, quantum ad conditiones aduerſariorum. Et habet quatuor partes. Primo deſcribit dominationem, deinde rapacitatẽ: *inimici eius locupletati*: tertio ferocitatem, quia nec paruulis pepercerunt, ibi: *paruuli eius*: quarto tyrannicam poteſtatem, ibi: *egreſſus eſt à filia*. Huic autem clauſulæ præmittitur litera He, quę interpretatur Iſta: quod eſt pronomen demõſtratiuum ad oculũ. Quaſi dicat, ecce ad ſenſum impleta ſunt, quæ à Domino prædicta fuerunt. Ducet te Dominus, & regem tuũ, quem conſtitueris ſuper te, in gentem, quam ignoras, &c. Sequitur, *facti ſunt hoſtes eius*, populi Iudaïci, *in capite*, id eſt, habentes dominium. Ipſa erit in caput, & tu eris in caudam. Pro quorum rapacitate ſubdit: *& inimici eius locupletati ſunt*, ſicut dicitur: Nabuchodonoſor accepit theſaurum Domini, & theſauros domus regiæ *Quia Dominus locutus eſt ſuper eam*, Hic eſt octauus locus conqueſtionis: non ex neceſſitate eſſendi, ſed conſequentiæ, ſicut dicitur: Non poterũt credere, quia dixit Iſaïas: Excæcauit oculos eorũ, &c. vnde Hieremias vult dicere hic: Non ideo hæc venerunt, quia à Domino prædicta ſunt: ſed quia vẽtura erant, prædicta ſunt. Dicit ergo, *quia Dominus locutus eſt ſuper eam*, ſcilicet ventura prædicando ſuper Iudæã, *propter multitudinem iniquitatum eius*. Tradet te Dominus corruentem, ante hoſtes ſuos: Effundam ſuper te indignationem meam in igne furoris mei. Sed hoſtium oſtendens ferocitatẽ, ſubdit: *paruuli eius*, quibus propter ætatem eſſet parcendum, *ducti ſunt in captiuitate*, Babyloniæ, *ante faciem tribulantis*, id eſt, populi Chaldæorum atrociter, & ſeuere: non ſicut dicit Iacob. Noſti Domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oues, ac boues fœtas mecum, quas ſi plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges.

Allegorice, hoſtes fiunt in capite, cum indigni præficiuntur Eccleſiæ, maxime illi, quæ eſt caput aliarũ: qui non quærunt, niſi quæ ſua ſunt: ideo ſequitur, *inimici eius locupletati ſunt*, quia nihil aliud quærunt. Abundãt tabernacula prædonum, & audacter Deum prouocant. Prædones ſunt, quicunque ſtipendia Eccleſię recipiũt, & communi vtilitati non incumbunt. Vel inimici, id eſt, dæmones, *locupletati ſunt*, dum multitudo hominũ ſubiicitur diabolicæ ſeruituti, paucis Chriſto adhærẽtibus: Væ mihi, quia factus ſũ ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedẽdum. *Quia Dominus locutus eſt ſuper eam*, in pœnam eius: propter enim demerita ſubditorum permittit Dominus præfici paſtorẽ deteſtandũ: Dabo pueros principes eorum: & effœminati dominabuntur eis. Ex quo ſequitur multiplex vlterius ſubuerſio ſubditorum: Facti ſunt greges mei in rapinã: & oues meę in deuorationem omnium beſtiarum agri, eo quod non eſſet paſtor,

Iob 26. b *Matth. 13. d*

3. Reg. 6. b

Matth. 25. a

Oſea 9. b

Iſa. 38. d

4. Reg. vlt. d *Hier. 14. a*

Hier. 6. d

Greg. lib. 9. Mor. cap. 15.

Iſa. 2. a

Deut. 28. a

Deut. 28. b *3. Reg. 25. c* *Act. in 1. ſent d. 38. ar. 1. q. 2.* *Ioan. 12. f*

Deut. 28. c

Gen. 33. c

Nahum. 2. b *Hier. 9. f*

Iob 12. a

Iohel. 1. c

Mich. 7. a

Iſa. 3. a

Ezech. 34. b

Hier. 14. a

ſtor,ſed paſcebant paſtores ſemetipſos : *paruuli*,id eſt, ſimplices, in quibus ſolebat innocentia florere : *ducti ſunt in captiuitatem*,peccati,*ante faciem tribulantis*,id eſt diaboli.Illi ante faciem diaboli ducuntur, qui tentationem præueniunt, & ſponte in crima præcipitantur. Moraliter,hoſtes ſunt in capite , quando voluntas rationis inclinatur ad conſenſum malę ſuggeſtionis,vel quando deprauatur oculus intentionis.Vel fiunt in capite,quando in adoleſcentia quis incipit diabolo ſeruire:aliquos enim capit in fine vitæ:Ipſe inſidiabitur calcaneo ſuo : Ipſi calcaneum meum obſeruabunt. Sed quando fit hoſtis in capite , diabolo faciliter datur totum tempus vitæ,contra illud:Ne des alienis honorem tuum,& annos tuos crudeli. Quod non faciunt , niſi qui modicæ ſunt virtutis:ideo per paruulos deſignantur : Auerſio paruulorum interficiet eos:Quis eſt paruulus,declinet ad me.

Gen.3.c *Pſal.55.b* *Prou.5.b* *Prou.1.d* *Prou.9.d*

Et egreſſus eſt.Hic deſcribit hoſtium formidabilem, poteſtatem per effectum & triumphum. Primo reſpectu omnium inſignium perſonarum:ſecundo,reſpectu principum,& maiorum,ibi:*facti ſunt principes eius*,&c. Huic clauſæ præponitur litera VAV, quæ interpretatur Dominium aduerſariorum:quaſi dicat prædictæ ſeueritati hęc eſt adiungenda.Dicit ergo : *Et egreſſus eſt*, in captiuitatem,*à filio Sion*,id eſt,à ciuitate Hieruſalem, quæ dicitur filia Sion.Sicut enim mater videtur protegere filiam:ſic arx Sion ciuitatem ſibi ſubditam defendebat. *omnis decor eius*, id eſt,reges principes, ſacerdotes, & prophetæ homines ſtrenui ad arma , periti ad conſilia , iuxta illud: Ecce ego dominator Dominus exercituum auferam ab Hieruſalem & ab Iuda validū, & fortem,& virum bellatorem,& iudicem,& prophetam,&c. Sequitur pro deletione principum ſpeciali:*facti ſunt principes eius velut arietes, nō inuenientes paſcua*, Cum enim ſunt arietes debiles,& vagi faciliter in lupos inſidiantes incidunt. In tempore obſidionis principes illi fame,& inedia preſſi diſſoluris viribus,pauido corde,non defenſionem , ſed fugam certe meditabantur,vnde ſequitur : *& abierunt abſque fortitudine*, fame quippe attenuati,& timore confracti:*ante faciem ſubſequentis*, populi ſcilicet Chaldæi.

Iſa.3.a

Allegorice, vt dicit Rabanus , ſententia arguuntur negligentes rectores Eccleſiæ Dei , ob quorum incuriam perit omnis decor populi Chriſtiani.Vel filia Siō ſtatū ſignificat clericorum à quibus egreſſus eſt omnis decor vt humilitas,caſtitas,cęteræque virtutes.Vel decor egreditur, quando homo non confitetur:Confeſſio , & pulchritudo in conſpectu eius. *Facti ſunt principes eius ſicut arietes*,qui eſſe ſolent duces gregis: aries cum vagatur, paſcua non inueniens, gregem ad periculum ducit. Paſcua non inuenit , qui ſcripturas non intelligit : qui ſpiritus ſuauitatem in corde non ſentit:& ideo exteriores vanitates pro ſolatiis quærit. Econtra de bono paſtore dicitur;Per me ſi quis introierit,ingredietur ad contemplationem : egredietur ad curam,paſtoralem,& paſcua inueniet.Econtra dicitur de iſtis:*non inuenientes paſcua*,ideo ſequitur:*& abierunt abſque fortitudine*,tentationibus faciliter ſuccumbētes: Non aſcendiſtis ex aduerſo:nec oppoſuiſtis vos muros pro domo Iſraël.

Pſal.95.a *Ioan.10.a* *Ezech.13.a*

Recordata eſt,&c. Huic verſui libri plures habēt præmiſſum,*Et*,vnde habēt:*Et recordata eſt*,&c. Quod eſſe non poteſt, quoniam hæc clauſula in Hebræo incipit hic ſic:Zacherab, &c. quod interpretatur Recordata: quod ſi , *Et* præcederet , non inciperet verſus iſte à ZAIN,& deficēret ordo alphabeti. Hic ergo exaggerat captiuitatis miſeriam ex rememoratione præteritorum:primo flagellorum multiplicium propter peccata ſua:deinde & conſolationum , quas habuerat ex gratia diuina, & *omnium deſiderabilium*. Huic clauſulæ præmittitur litera ZAIN,& interpretatur Hæc:& profecto hæc eſt vltio diuina , vt ad calamitatis exaggerationem habeat præteritorum rememorationem. Vel vt dicit Rabanus, hæc quatuor in vna ſunt connexione computanda,HE,VAV,ZAIN,HETH, quod eſt dictu:Iſta,& hæc vita iuſtitiæ , ſubdatur qui contra Domini beneplacitum tractat. Dicit ergo : *Recordata eſt* &c. Conſtructio ibi eſt incipienda. *Cum caderet populus eius*,ſcilicet Iudæorum,*in manu hoſtili*,ſcilicet Chaldæorum : *& non eſſet auxiliator* , propter peccata ſua, Dei auxilio ſubtracto:tunc dico : *Recordata eſt Hieruſalem* , continens pro contento, *dierum afflictionis ſuæ*, quibus Dominus eam multiplici flagello afflixit,vt vel ſic conuerteretur, vnde in Pſalmo : Viſitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus peccata eorum.Et repete,*recordata eſt preuaricationis ſuæ*,id eſt,tranſgreſſionis, propter quam meruit à Domino flagellari. Et repete,*& recordata eſt omnium deſiderabilium*,id eſt,bonorum,quæ Deus ei contulerat, *quæ habuerat à diebus antiquis*,in Ægypto,& in deſerto,& in terra promiſſionis:vel tempore Salomonis , quando in proſperitate maxima Iudæi floruerunt. Et hæc omnia calamitatem exaggerant per multiplicem mali illationem,quæ etiā exaggerant per boni vilipenſationem , cultus ſcilicet diuini , quo Deum ſolebant placare , & de hoſtibus triumphare. Vnde : *viderunt eam hoſtes* , Chaldæi : & *deriſerunt ſabbatha* , quia vere riſu digna:quia erant ad impetrandam gratiam inualida : quieſcebant enim ab opere exteriori , non ab opere criminali , vix intenti diuinæ legis meditationi. Vnde Sabbatha eius in opprobrium.

Pſal.88.c *1.Mac.1.c*

Allegorice, Hieruſalem,id eſt, Eccleſia, vel anima contemplatiua in tribulatione poſita, *Recordata eſt dierum afflictionis ſuæ*,quibus aliqua tentatione graui probatur:Affligitur ſum,& humiliatus ſum nimis:In amaritudinibus moratur oculus meus, vel, *preuaricationis*, quæ flagelli exactione purgabatur : *deſiderabilium ſuorum*,id eſt, æternorum bonorum : In die malorum ne immemor ſis bonorum:Hac quidem recordatione ſūt aſſiduè reuocanda mala pœnalia, vt vita præſens contemptui habeatur:Hæc eſt infirmitas mea,portabo illam.Hinc peccantes per gemitum aſſiduum experiēntur:Memor eſto vnde excideris , & age pœnitentiam: & prima opera fac : Recogitabo tibi omnes annos meos,in amaritudine animæ meæ. Item ſunt aſſidue reuocanda beneficia diuina,ſiue præterita, ſiue futura, vt continue ametur : ideo dicit : *omnium deſiderabilium ſuorum*:Memores vberum,tuorum ſuper vinum. Sed quidam nimis tarde iſta recogitant:pro quibus ſequitur:*Cum caderet populus eius*:id eſt,diuerſæ perſonæ Eccleſię,& cogitationes,&defenſiones:nec omnes ſingulariter animæ, *in manu hoſtili*,id eſt,in poteſtate diaboli,*& non eſſet auxiliator*,Deo deſerēte,nec homine ſubuenire valente:Cōſidera opera Dei,quod nemo poſſit corrigere,quē ille deſpexerit.Et iſtud intelligitur ſecūdum regulā Ciceronis, quando tranſitur de ſpecie ad genus:quoniā cum mali laborant,bonorum præteritorum recordātur,ſic cum occideret eos, quærebant eū. *Viderunt eam*,ſc.Hieruſalem,id eſt,anima contēplatiua, *hoſtes*,id eſt,dæmones. *Et deriſerunt*,&c. Rabanus:Hoſtes videntes ſabbatha,derident : cum maligni ſpiritus ipſa vacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt:vnaquæqæ enim anima, quo remota ab externis actionibus ſeruire Deo creditur:eo magis cor tyrannidi illicita cogitando famulatur.Sancti enim viri, qui à mundi operibus non corpore,ſed virtute ſapiunt,laborioſius dormiunt,quam vigilare potuerūt.Hęc Raban. Et ſimiliter Gregorius,ſuper illud Iob : Quando ſolet ſopor occupare homines , de deſidioſis dicit : Quibus plerumque contingit, vt quanto ſecurius ab externis actionibus ceſſant,tanto latius immundæ in ſe cogitationis ſtrepitum per otium omne congerant.

Pſal.31.b *Iob 17.a* *Eccl.11.c* *Hier.10.c* *Apoc.2.a* *Iſa.38.c* *Cant.1.b* *Eccl.7.b* *Pſal.77.d* *Greg.5.moral.cap.22.* *Iob 4.c*

Peccatum peccauit. Hæc eſt ſecunda pars principalis huius capituli:vbi ſubdit prędictæ diſſolutionis rationem , pœnam tamen adiungens culpæ. Primo tangit peccata communiter , ſcilicet multitudinis : ſecundo ſpecialiter illorum,qui erāt in ſtatu prælationis,in ſequenti verſu:*Sordes eius*,&c.In prima parte, primo tā-

git pœnæ grauitatem: ſecundæ pœnæ multiplicitatem, ibi: *propterea inſtabilis*, &c̃etera. Huic verſui prẽmittitur litera, HETH' quod interpretatur Vita: cuius expoſitio, ſi prædictis copuletur, patet. quod omnium prædictorum flagellorum cauſa eſt vita peruerſa. Vel aliter, ac ſi dicat: ad hoc recitantur, ita, vt conuertatur, & viuat. Dicit ergo, *Peccatum peccauit*, quaſi dicat: peccata multiplicans frequentauit. Quam vilis facta es, nimis iterans vias. Vel peccatum ſingulariter intelligitur peccatum idololatriæ, pro quo fuerunt captiuati. Vel peccatum crucifixionis Dominicæ, pro quo fuerũt finaliter diſperſi. Si nõ veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberẽt. *Propterea inſtabilis*. Ecce pœna triplex: prima captiuitatis: ſecunda grauis vilipenſationis: *omnes, qui*: tertia conſequentis anxietatis. *Ipſa autem gemẽs*: Dicit ergo pro primo, *propterea inſtabilis facta eſt*, migrans de terra ſua, immo per totum orbem diſperſa: ſed pro ſecundo ſequitur, *omnes, qui glorificabant eam*, tempore proſperitatis, ſpreuerunt eam in aduerſitate, quando fuit captiuata. Vnde ſequitur: *quia viderunt ignominiam eius*, id eſt, confuſionem captiuitatis. Supra eodem capitulo: Omnes amici eius ſpreuerunt, &c. Sed pro tertio ſequitur, *ipſa autem gemens*, ipſa Hieruſalem, & accipitur continens pro contento, *gemens* propter afflictionis vehementiam, *& conuerſa eſt retrorſum*, vt reſpiceret ciuitatem, & terram de qua exibat, ſicut peregrini recedentes de ſolo natali, ſæpe retrorſum reſpiciunt: Gloſſa: in hoc in bonum interpretatur: & ideo conuerſam retrorſum hoc in loco in bonam partem accipio: idcirco enim Deus inducit afflictionem ſuper quemlibet hominem, vt conuertatur ab errore, & viuat. Vel melius, in quibuſdam ſynagoga conuerſa eſt retrorſum, vt ſequeretur Dominum cum Petro. In quibuſdam vero fractis ceruicibus, retro cecidit cum Heli.

Allegorice, Eccleſia peccauit, ideo inſtabilis fuit: & à principio orientis, in finem occidentis tranſiuit, & in illis, à quibus receſſit, ſolam infidelitatem reliquit. Vel mortaliter: Hieruſalem, id eſt, Eccleſia, peccauit peccatum cupiditatis, & auaritiæ: ideo non ſtetit in præterita puritate: nec delectãtur, qui eiuſmodi ſunt in clauſtrali tranquillitate. Vnde, *omnes, qui glorificabant eam*, dantes ei magna prædia, *ſpreuerunt eam*, modo omnia conantes ei auferre: *quia viderunt ignominiam eius*, cupiditatis & carnalitatis: quę ignominioſa ſunt in clericis, & religioſis perſonis. Vel hoc dicitur de eccleſiaſticis doctoribus, reciduantes religioſos redarguentibus. Vnde Rabanus: Ille eſt doctor eccleſiaſticus, qui lacrymas, non riſum mouet: qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit eſſe felicem: nec præuenit ſentẽtiã indicis ſui. *Ipſa autem gemens*, religio ſcilicet, vel Eccleſia, quantum ad aliquos bonos, vel malos aliquos pœnitentes: *& conuerſa eſt retrorſum*, ad ſtatum primitiuæ honeſtatis. Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis, quam nunc. Pſalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine.

Sordes eius. Hic agit de peccatis maiorum. Et habet tres particulas: primo, vt dictum eſt, tangit potentiam prælatorum: ſecundo, peccatum conſequens ſubditorum, ibi: *nec eſt recordata*: tertio vehemẽtiam pœnarum, ibi: *depoſita eſt vehementer*. Huic ſententiæ præmittitur litera TETH quod interpretatur Bonum: quod ſecundum expoſitionem Rabani, in myſterio continetur ſequentis literæ, ſcilicet IOD: quod interpretatur Principium. Pſalmus: Bonum mihi, quia humiliaſti me: quia humiliatio, via eſt ad veritatis cognitionẽ, & imploratione mieſtatis: vnde ſequitur in fine ſequentis ſententiæ: *Vide Domine*, &c. Dicit ergo pro primo, *ſordes*, id eſt, peccatum, cauſaliter, fuerunt, *in pedibus eius*, id eſt, prælatis, à quibus debuerat ſupputari quia ipſi fuerunt peccatis ſordidati, & cauſa peccati ſubitorum: fuernnt enim plures, & idololatræ. Peccauerunt ei, non filij eius in ſordibus. Et fuerunt cauſa excæcationis eorum: vnde ſequitur, *Nec eſt recordata finis*, captiuitatis quam Prophetæ prædixerant. Vel ad literam: *ſordes in pedibus*, quia multitudo peditum ducebatur in captiuitatem: iuxta quod dicitur de Tyro: Ducent eam pedes ſui longe ad peregrinandum. Sic in ſignum doloris, & miſeriæ dicitur de Miphiboſeth, quod venit ad Dauid illotis pedibus, & veſte ſordida. Sed pro vehemẽtia pœnarum ſubditur: *depoſita eſt vehementer*, vbi tangitur vehementia flagelli & defectus omnis ſolatij, ibi: *non habens*, &c. *depoſita*, id eſt, deiecta, vel humiliata, *vehementer*, ad ſolio regni, & ſacerdotij. Sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, *non habens conſolatorem*. Recedite a me, amare flebo: nolite incumbere, vt conſolemini ſuper vaſtitate populi mei. Allegorice, pedes, prælati Eccleſiæ. Ecce ſuper montes pedes euãgelizantis, & annuntiantis pacem. In aliquorum horũ ædibus ſunt ſordes gulæ: Omnes menſæ repletæ ſunt vomitu ſordium. In aliorum, ſordes luxuriæ: Mundare te volui: ſed non es mundata à ſordibus. In multorum, auaritiæ. Calumniam patiens eſt Ephraïm: quia cœpit abire per ſordes, ſcilicet ſtercora, & egeſtiones terrenæ conſcientiæ. Generatio, quæ ſibi munda videtur, & non eſt lota à ſordibus ſuis. *Non eſt recordata finis ſui*: In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Vel, *finis*, id eſt, iudicij Memor eſto iudicij mei, ſic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie, *depoſita eſt vehementer*, de peccato in peccatum, *non habens conſolatorem*, quia à ſe excluſum Spiritum ſanctum conſolatorem.

Vide Domine. Hæc eſt tertia pars capituli, quæ prædictæ tamen ſentẽtiæ copulatur: quia ex ipſa infertur. Vbi ad ſe principaliter inclinare nititur cœleſtem miſerationem. Et habet quinque particulas: primo enim ponit iſtam implorationem: deinde tanquam motiuũ ad hoc, ſubdit inimicorum exaltationem: ibi, *quoniam erectus*: tertio ſubdit templi dehoneſtationem, & ſpoliationem, ibi: *Manum ſuam miſit*: quarto populi afflictionem, ibi: *Omnis populus eius gemens*: & vltimo incidenter implorat diuinam miſerationem, *Vide Domine & conſidera*. Cum hactenus Propheta planxerit ciuitatem: hic, mutata perſona, introducit ipſam ciuitatem, ſeipſam plangentem: ſed in ſequentis verſus initio introducitur vox Prophetæ, & conſequenter vſque in finem alterius verſus, ibi: *Vide Domine, & conſidera*, vbi iterum eiuſdem vox repetitur. Dicit ergo: *Vide Domine afflictionem meam*, vide compatiens, & in aduerſarios deſæuiens, *quoniam erectus eſt inimicus*, contra te ſuperbiens, non tibi, ſed viribus ſuis triumphum tribuens. Aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Sennacherib, quæ miſit ad blaſphemandum Deum viuentem. Et ſi hæc imploratio ad inimicos referatur, eſt locus indignationis primus: ſed ad ipſam Iudæam, eſt locus conqueſtionis nonus. Allegoricè: inimicus erigitur, cum malus in Eccleſia indigne præficitur, ſicut filij Heli, Eccleſiam fœdantes, per luxuriam. Vel cum Hæretici per ſchiſma contra Eccleſiam eleuantur: ſicut Chore, & complices ſui. Moraliter, Inimicus erigitur, quando quis ad diaboli ſuggeſtionem incuruatur, & quaſi inſtrumentum diaboli efficitur, ſicut dicitur in perſona dæmonum: Incuruare, vt tranſeamus.

Manum ſuam; patet ſententia huius verſus, cui prẽmittitur litera IOD, quod interpretatur Principium. Cuius ſententia patet ex prædictis. Vel aliter: quod hoc fuit principium præcipuum deiectionis Hieruſalem, quoniam gentes in ſanctuarium intrauerunt. Hæc autem litera dupliciter exponitur: vnde modo ſecundum Rabanũ ſic, *Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius*, id eſt, omnia templi ornamẽta pretioſa diripuit exercitus Chaldæorum: & ipſum templum vaſtauit. Quod autem ſequitur, expoſitio eſt ſententiæ præcedentis: &, *quia*, non notat cauſam, ſed concomitantiam quandam, *quia vidit*, ſcilicet Iudaïca gens, *gentes*, ſc. Chaldæos, *Ingreſſas ſanctuarium ſuum*, id eſt, ſancta

Hier. 2. g
Ioan. 15. d
Oſee. 2. a
Pſal. 82. d
Pſal. 118. i
Deut. 32. a
1. Reg. 4. d
Iſa. 23. b
2. Reg. 19. d
Iſa. 30. c
Iſa. 22. a
Nahum. 1. d
Iſa. 28. b
Ezech. 24. c
Oſea 5. c
Prou. 30. b
Eccl. 7. d
Eccl. 38. c
Iſa. 37. d
1. Reg. 2. f
Num. 16. d
Iſa. 51. g

Deut.23.a

ſanctorum,quod erat ſanctuarium illius populi,*de quibus præceperas,ne intrarent in eccleſiam tuam.* Ammonites & Moabites, etiam poſt decimam generationem non intrabunt in Eccleſiã Domini in æternum. Et de ſimilibus ſimile iudicium. Hæc ergo fuit cauſa geminæ deſolationis Iudæorum,ſcilicet , & quia deſiderabilia rapuerant,& quia loca ſancta introierant. Et ſecundum hæc,eſt hic locus conqueſtionis, in quo noſtras fortunas deploramus Deo omnipotenti. Aliter exponitur: vt,*quia*,ſit materia cauſæ,ſic,*Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius*,regnum,ſacerdotium, vaſa templi,& alia:Domino rectiſſime permittente, *quia vidit*, ſcilicet Dominus, *gentes ingreſſas in ſanctuarium ſuum*, &c. Tanta enim familiaritate erant gentibus finitimis fœderati,vt eos in templum adducerent, vnde: Sufficiant vobis ſcelera veſtra domus Iſraël, eo quod inducitis filios alienos incircumciſos corde , & carne, vt ſint in ſanctuario meo,& polluant domum meam.Simile loquitur de Ezechia:Non fuit res,quã non oſtenderet eis in theſauris meis:& dixit Iſaïas:Ecce dies veniunt,& auferentur omnia, quæ in domo tua ſunt, & quæ theſaurizauerunt patres tui, vſque in diem hanc in Babylonem.

Ezech.44.b

Iſa.39.c

Iſa.39.c

Allegorice,deſiderabilia Eccleſię ſunt ſtatus priuilegiati prælatorum:quos diabolus in multis detinet carceratos,*quia vidit gẽtes*,id eſt,prælatos gentiliter viuẽtes,vel peius quam gentes:iuxta quod dicitur: Vidit Iudas omnia mala, quæ fecit Alcimus, & qui cũ eo erãt, filiis Iſraël,plus multo,quam gẽtes:*ingreſſas*,non introductas,vnde:Fures ſunt,& latrones. *In ſanctuarium ſuũ*, id eſt,principales ſtatus Eccleſiæ:Deus venerrũt gentes in hæreditatem tuã,polluerunt templũ ſanctũ tuũ: poſuerunt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam, id eſt, puerorum poma portantium,*de quibus præceperas,ne intrarent in eccleſiam tuam.* Non intrabit eunuchus attritis & amputatis teſticulis Eccleſiam Dei:hoc eſt,qui non poſſunt filios ſpirituales Eccleſiæ parere:quia nec habent in ſemen ſcientiæ, nec virtutem vitæ.

1.Mac.7.d

Ioan.10.b
Pſal.78.a

Deut.23.a

Omnis populus eius gemens. Hic explicat populi afflictionem ratione obſidionis:& gemitum,ratione famis grauiſſimæ. Huic clauſulæ præmittitur litera CAPH, quæ interpretatur Manus:quaſi hæc eſt operatio Dei, retribuens illis ſecundum merita.Dicit ergo,*Omnis populus eius gemens*,præ obſidionis anguſtia:&quærẽs panem, non iam delicias , ſed neceſſarium quærens panem ad ſuſtentationem. Cuius famis vehementia patet ex hoc, quod,ſequitur, *dederunt pretioſa quaque*,aurum,argentum,& lapides pretioſos:quaſi tanta ac tanta erat panis inopia,*ad refocillandam animam*;non ſuſtẽtandam,in ſuo robore ductam,ſed ad miſeriam ſuccurrendam, quod refocillatio ſignificat. Ioſephus dicit, quod in obſidione Hieruſalem,tanta fuit fames, quod populus obſeſſus quæcumque pretioſa dabat pro cibo, non ſuſtentante modicum , ſed refocillante tantum:tanta erat penuria,& defectus : ſicut patet etiam in hiſtoria Hegeſippi, & in hiſtoria Eccleſiaſtica. Sed ſubdens diuinæ pietatis inclinationem,infert.*Vide Domine*, quæ vox eſt miſeræ pro ſe loquentis ſynagogæ, *facta ſum vilis*,id eſt, viliter,& ignominioſe tractata,*vide*,calamitatem,&,*conſidera*, eius multiplicitatem,quoniam facta ſum,*vilis*,id eſt, viliter,& ignominioſe tractata.

Ioſ.de Bel. Iud.lib.6.c 11.& lib. 7.c 7.& Hegeſipp.lib 5.c. 39.& Euſeb. lib. 3.Hiſt. Eccl.c.6.

Allegorice.Poſt peccata prælatorum ſubdit peccata & miſerias ſubditorum, vnde dicit:*Omnis populus*,ſubditorum , *gemens* , boni prælatis malis condolentes, quod ſua indignis dari vident : mali eorum felicitati inuidentes. *Et quærens panem*,verbi DEI.Egeni,& pauperes quærunt aquas,& non ſunt : lingua eorum ſiti aruit,*dederunt pretioſa quaque*, hæc eſt ratio doloris vera,quia dant ſua carnalia & non ſpiritualia. Vel aliter, populus gemens,diuitias & delicias, quibus abundare videt clericos,concupiſcens,*quærens panem*,id eſt abundantiam temporalem,vel voluptatem. In mentem nobis veniunt cucumeres,& pepones, porrique cæpæ,& alia : quæ ſolent oculos intuentium, & comedentium ad lacrymas prouocare. Talis eſt huius mundi proſperitas. Vnde Auguſtinus ad Licentium : Vincula huius mundi aſperitatem habent veram , iucunditatem falſam:certum dolorem,incertam voluptatem:durum laborem, timidam quietem : rem plenam miſeriæ, ſpem beatitudinis inanem.Iſti dant,*pretioſa quæque*, &c. Primo vitam æternam:Inuenta vna pretioſa, dedit omnia pretioſa,& compararauit eam:iſti econtrario illam vitam pretioſiſſimam dant pro re viliſſima. Item dant virtutes,& ſapientiam, de qua Iob:Neſcit homo pretium eius. Item animam propriam : Mulier autem viri pretioſam animam capit. Item paſſionem dominicam: Non corruptibilibus auro , vel argento empti eſtis, &c. ſed pretioſo ſanguine,quaſi agni immaculati. Et: Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei,& oſtẽtui habentes. Hæc dant ad refocillandam animam, quam talibus ſatiare non præualent.Comedunt,& non ſunt ſatiati:fornicati ſunt,& non ceſſauerunt. Quia dicitur:Pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis:quia non ſatiat,ſicut panis ſed magis accendit eſurientis volũtatem.Pro quibus Eccleſia ingemiscẽs,exclamat,dicens: *Vide Domine*,&c.Iſtud , enim verbum electorum multitudinis eſt,quod pro aliis dicitur,vt inquit Gloſſa.

Aug.epiſt. 39.to.2.

Matth.13.f

Iob 28.b
Prou.6.a
1.Pet.1.d
Heb.6.b

Oſea 4.c

Prou.6.c

O vos omnes. Hęc eſt quarta pars capituli,in qua alios excitat ad compaſſionis affectum.Secũdo, ſubdit multiplex compaſſionis incitamentum, ſcilicet triplex:primo per comparationem ad diuinam ſeueritatem : deinde per comparationem ad hoſtium importunitatem, ibi: *Expandit Sion manus*:tertio per comparationem ad falſorum amicorum deceptionem, *vocaui amicos*. Excitans igitur ad compaſſionis affectum,dicit:*O vos omnes*, &c. Cui ſententię præmittitur litera LAMED , & debet finire in D,non in CH,& interpretatur diſciplina, ſiue Contritio:& hoc ideo, quia hic agitur de caſtigatione Iudeæ per flagella, vnde:Omnis diſciplina videtur eſſe in præſenti, non gaudij,ſed mœroris.Rabanus coniungit CAPH , LAMED , quod interpretatur Manus contritionis,vel diſciplinæ:& hæc eſt quarta ſecũdum ipſum connexio : manus intelligitur in opere, cõtritio,& diſciplina in ſenſu.Et eſt hæc vox reliquiarum Hieruſalem plangentium ſanctuarium deſtructũ, templum prophanatum,&c.*talia*, vt patebit. Ergo dicit:*O vos omnes,qui tranſitis per viam*,ad literã,qui multas videtis ruinas,vel per viam dicit tranſeuntes , qui præſentem vitam,quaſi viam tranſeunt:qui enim eam quaſi patriam diligunt, luctum cordis electorum conſiderare neſciunt, *attendite*, diligenter conſiderando, *Et videte*,comparando,& compatiendo.*ſi eſt dolor*, tantus,*ſicut dolor meus.* Quaſi dicat:Si nulla alia ciuitas fuit vnquam ita horribiliter deſtructa,*quoniam vindemiauit*: ecce multiplex incitamentum compaſſionis : primo, vt dictum eſt, per comparationem ad diuinam ſeueritatem:& habet ſex particulas:quia primo exprimit miſeriam depopulationis : deinde anguſtiam , aut vehementiam tribulationis , *De excelſo miſit* : tertio anguſtiam captiuitatis,*Expandit rete*;quarto miſeriam deuaſtationis finalis, *Vigilauit iugum*:quinto ſpecialiter ablationem meliorum,& maiorum perſonarum, ibi, *Abſtulit omnes magnificos*:ſexto infert conſequentem deſolationem dictarum reliquiarum, ibi, *Idcirco ego plorans.* Dicit ergo plangens depopulationem:primo, *quoniam vindemiauit me Dominus* , per Chaldæos, & Romanos: quia ſicut,qui vindemiant,omnia bona abſcindunt, & pauca grana immatura relinquunt in vinea : ſi pauci relicti ſũt in Iudæa ignobiles,cęteris interfectis, aut in captiuitatem ductis,*vt locutus eſt*,continue per Prophetas.*Vindemiauit*,inquam,*in die iræ furoris ſui*:ira namque eſt voluntas puniendi:furor autem eſt eiuſdem voluntas ſeuera, & implacabilis : ſicut moris eſt hominibus furibundis. Quid ergo faciam vineæ meæ?auferam ſepem eius, & erit in direptionem : dirigam maceriam eius,& erit in conculcationem: & ponam eam deſertam,&c.

Iſa.5.b.

Hier.41.d

Num.11.a

Digitized by Google

Allegoricè exponitur, vt sit vox Christi in cruce pendentis, & dicentis, *O vos*, &c. vel animarum existétium in purgatorio, ac dicentium: *O vos omnes, qui transitis*, &c. quasi qui estis adhuc viatores, *attendite*, &c. Vel est vox Ecclesiæ in tribulatione constitutæ, quæ ab alienis impugnatur, à filiis propriis non defenditur; sed potius à plurimis dehonestatur: ob hoc ad deuotos suos exclamans ait: *O vos omnes, qui transitis per viam*, vt peregrini. *Heb. 13. c* *Hier. 8. d* Et: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, *sicus dolor meus*. Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens. Cuiusmodi dolor est matris iugiter parturientis, vel filios mortuos plangentis, vel sponsi absentiam præstolantis, siue cum suis filiis inter aduersarios exulantis, *quoniam vindemiauit me Dominus*, id est, vindemiari permisit, cuius vindemiatores sunt dæmones. *Hier. 49. b* Et: Si vindemiatores introïssent ad te, mungendo saltem, racemos reliquissent. B

Moraliter, vox est animæ veraciter pœnitentis: quia nulla maior desolatio, quam separatio à Deo: Scito, & vide: quoniam malum, & iuitum est reliquisse Dominum Deum tuum. *Hier. 2. d*

De excelso. Hic exprimit vehementiam tribulationis: primo exprimens eius anxietatem: deinde eius vilitatem: *Et erudiuit me.* Huic sententiæ præponitur litera MEM, quod interpretatur. Et ipsis: quasi dicat, ex ipsis Iudæorum meritis est angustia aduersitatis. Vel pro allegoria loquitur: quia ex ipsis Iudæis fuerunt Apostoli igne Spiritus sancti illustrati: & hæc est expositio Hieronymi. Dicit ergo: *De excelso*, scilicet cœli palatio: quia ex Deo rectissimè prouidente, sine cuius nutu, naturæ C ratione nec Chaldæi potuissent ei nocuisse. *Rom. 13. a* Omnis potestas à Domino Deo est, *misit ignem*, id est, atrocissimam tribulationem, *in ossibus meis*, id est, intima mea: ossa, castra, & munitiones intelliguntur: vel in ossibus regibus, & principibus, qui erat robur meum. Vel in hoc, incendium intelligitur templi, & ciuitatis. *Et erudiuit me*, quantum fuit in se, docuit me per aduersitatē: quod in prosperitatis tempore capere nolebam: Per omne flagellum, & errorem erudieris Hierusalem: Secundum aliam literam: Sola vexatio intellectum dabit auditui. *Hier. 6. b* *Isa. 28. c* Et hoc etiam pro tanto verum est de Iudæis, quia dicitur, quod post Babylonicam captiuitatem nunquam fuerunt Iudæi idololatræ, & si aliis modis grauissimè peccauerint. *Expandit*, ecce angustia captiuitatis: *Expandit*, Dominus, *rete*, captiuitatis vinculum pedibus D meis, ne libere valeam ambulare, aut fugere. Quod dicit, quia subito, & improuisè capta fuit ciuitas: Expandam rete meum super illum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem, *conuertit me retrorsum*, in caudam, quæ prius in capite: & *retrorsum*, iterum captiuando per Romanos post captiuitatem Chaldæorum, *posuit me desolatam*, id est, à terreno solatio, *tota die*, id est, continuè, *mœrore confectam*. Et iustè, vt malis, quæ sine intermissione fecerant, incessabiliter deplorarent. *Ezech. 17. f*

Allegoricè, exponitur de missione Spiritus sancti, quod dicitur. *De excelso misit ignē in ossibus meis, & erudiuit me.* Vbi describitur missio Spiritus sancti missibilis, quantum ad quatuor. Ad principium originale missionis, *de excelso*: Ossa mea sicut cremium aruerunt: cremium est ab omni pinguedine desiccatum. Quantum E ad terminum missionis, quia significatur per ossa, id est, Ecclesiæ membra fortia: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Quantum ad sensibile signum, *ignem*. Apparuerunt illis linguæ dispertitæ tanquam ignis. Quātum ad illustrationis effectum. *Et erudiuit*: Beatus homo, quem tu erudieris Domine. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & cætera. *Expandit rete*, & cætera. Istud potest esse Theoria de regeneratione Pauli Apostoli, vt sicut in priori sententia describitur consummatio Apostolorum, qui fuerunt comites diuinæ peregrinationis: sic hic describitur vocatio Pauli doctoris egregij. Quin *Psalm. 101. a* *Eccl. 1. a* *Act. 2. a* *Psalm. 93. b* *Ioan. 14. d*

sicut in peccato duo sunt, auersio à bono incommutabili, & conuersio ad bonum commutabile: sic econtra in regeneratione duo sunt, auersio, scilicet à bono commutabili, pro quo dicit: *Expandit rete pedibus meis*, & conuersio ad bonum incommutabile, pro quo dicit, *conuertit me retrorsum*, retro enim sibi Christus erat, quem contempserat. Vel aliter, ad iustificationem peccatoris duo exiguntur, scilicet præparatio liberi arbitrij, & infusio Spiritus sancti: præparatio autem non est de facili sine castigatione graui, sicut de Paulo legitur: quod significatur in expansione retis: infusio Spiritus sancti, vel rectificatio liberi arbitrij intelligitur in hoc, quod dicit: *conuertit me retrorsum*, æterna siquidem, quibus inhærendum est toto corde, retro sunt, nec tantum peccatori ratione culpæ, sed cuilibet homini misero, propter inclinationē animæ in sensus, & sensibilia. Vnde dicit in huius designationem Ioannes: Audiui post me vocem magnam, tanquam tubæ dicentis. Hoc etiam adimpletur, quotiescunque per tribulationem castigatur, vnde Augustinus, in Confessionibus: Tu semper aderas misericorditer sæuiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas. Et Gregorius in Registro: Multi in hac vita dolores sunt, qui ad amorem cœlestium quotidie impellunt: qui mihi in hoc solum vehementer placere in hoc mundo aliquid non permittunt. *Posuit me desolatam*, propter multitudinem peccatorum, & defectum bonorum operum. Vox in excelso audita est lamentationis, fletus, & luctus: Rachel plorans filios suos, & nolens consolari super eis, quia non sunt. Item desolatam, propter pericula, & impedimentum terrenorum solatiorum: Renuit consolari anima mea, & cætera: *tota die mœrore confectam*, pro pœnitentiæ amaritudine: Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum.

Vigilauit. Hic plangit, vt dictum est, finalem, & irremediabilem Synagogæ desolationem. Quam pœnam primo describit, vt inflictam iustè: secundo effectum ipsius pœnæ. *Infirmata est virtus*, In prima parte insinuat misericordiam diuinæ dilectionis: secundo finalem recensetsæueritatem vltionis, *conuoluta sunt, & imposita*, similiter; & æquitatem flagellationis. Huic autem sententię præmittitur litera NVN: quod interpretatur Sempiternum, significans subuersionis vltimæ miseriam: quando Iudæi per Romanos finaliter in perpetuū sunt dispersi. Dicit ergo, *vigilauit*, quod diu dormire videbatur, id est, euigilauit, vnde Rabanus: Vigilare iugum dicit: quia tempus diu dilatæ vindictæ tandem in eam aduertit. Quid tu vides Hieremias? Virgam vigilantem. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo, vt faciam illud. Iugum iniquitatis est pœna deprimens, & coërcens peccatores, *in manu Domini*, in quo potentia eius operatiua intelligitur, *conuoluta sunt iniquitates*, quasi in aceruum reductæ, quæ videbantur dispersæ, & in oblitionem datæ, *& imposita collo meo*, quasi pondus ad portandum impositæ in pœnam: sicut fit, cum imponitur collo latronis: Quo modo confunditur fur, quando deprehenditur: sic confusi estis domus Israël. Collum significat voluntatem rationalem: quia sola voluntate capimus, id est, Christo adhæremus: sicut per collum medium corpus capiti copulatur. Sed pro effectu pœnæ sequitur, *infirmata*, &c. & notat duplicem effectum; scilicet ablationem potestatis, & perpetuitatem captiuitatis, ibi, *dedit me Dominus*. Dicit ergo, *infirmata est virtus mea*, propter pœnæ grauitatem: Infirmata est in paupertate virtus mea, *dedit me Dominus in manu*, Romanorum, de qua non potero surgere, vsque ad finem mundi. Domus Israël cecidit, & non adiiciet, vt resurgat. Quod si exponatur de captiuitate facta per Chaldæos, quæ duravit per septuaginta annos: tunc exponendum sic, *de qua non potero*, id est, vix, & de difficili potero, vel per me non potero surgere.

Allegoricè. Iugum vigilat, cum propter peccata Ec-

Duo sunt in peccato.

Quæ exigétur ad iustificationem peccatoris. *1. Cor. 9. d*

Apoc. 1. c

Aug. lib. 2. Confess. c. 2. prope finem. *Greg. lib. 4. cap. 79.*

Hier. 31. c

Psalm. 76. a *Hier. 31. d*

Psalm. 30. b

Amos 5. a

Hier. 1. c

Hier. 2. f

Digitized by Google

cleſiam flagellat:quod collo imponitur,quando prælati propter peccata ſubditorum puniuntur præcepto diuino : Tolle cunctos principes populi,& ſuſpende eos contra ſolem in patibulis:Quod factum eſt,quia fornicatus eſt populus cum filiis Moab. Sic virtus Eccleſiæ infirmatur:quæ ſecundum id,quod ſequitur, *dedit me*, &c.in finali condemnatione completur. Amplius infirmatur virtus per peccatorum frequentiam : quia quilibet actus peccati aliquid adimit de fortitudine, & habilitate ad bonum. Dat Dominus in manu,vel quando virginitas amittitur,vel quando peccatum mortale cõmittitur : de quo nullus per ſe ſine Dei operatione reducitur:eſt enim homo ſpiritus vadens,& non rediens. *Abſtulit Dominus.* Hic lamentatur ſubtractionem inſigniorum perſonarum.Et habet tres particulas : in prima parte deplorat ſtragem perſonarum.Secundo ipſum temporum infortunium. *Vocauit aduerſum me.* Tertio deplorat miſeriam reliquiarum, ibi : *Idcirco*,&c. Huic ſententiæ præmittitur litera SAMECH,& interpretatur Adiutorium:in quo innuitur Dominici adiutorij ablati lamentatio.Rabanus coniungit hæc tria MEM, NVN, SAMECH : quæ ſimul iuncta interpretantur. Ex ipſis ſempiternum adiutorium : ex ipſis, ſcilicet ſcripturis : ſecundum ipſum : & eſt quinta connexio. Dicit ergo: *Abſtulit omnes magnificos meos*, id eſt,magna facientes, *de medio mei*,vt Reges,Principes,ſacerdotes,virtuoſos. Magnificus enim eſt,qui in omni opere virtutis eligit, quod perfectius eſt : vnde magnificentia eſt decus, & ornamentum diuinarum humanarumq; omnium virtutum. *Vocauit aduerſus me tempus* : quaſi,non ſit iſtud caſu factum : ſed ad hoc tempus diuinitus prouiſum: Adeſſe feſtinant tempora, *vt contereret electos meos*,honore,aut gratia cæteris maiores.Vnde ſequitur,*torcular calcauit.*In quo vehementia oppreſſionis deſignatur.Et dicit,*torcular*, &c. vt inſinuet, vt dictum eſt,miſeriam reliquiarum. Quoniam ſicut in torculari,quidquid purum eſt, eliquatur : & quod impurum eſt, remanet in preſſura: ſic in Iudæorum obſidione nobiles fuerunt in captiuitatem ducti, ignobiles autem, & pauperes quaſi aridi derelicti.

Allegoricè.Magnifici intelliguntur prælati:qui tunc auferuntur, quando caduca,& vilia, quæ exigua ſunt, quærunt:magna,& æterna derelinquunt:Adducet magiſtratus,quaſi lutum,& quaſi plaſtes conculcans humum:igitur auferuntur de medio, & mali non ſunt in medio,ſed in angulo.Debet enim Prælatus eſſe in medio omnium per humilitatem:Rectorem te poſuerunt, noli extolli:eſto in illis,quaſi vnus ex eis. Item per cõmunitatem:vt nullius perſonam acceptet.Si dormiatis inter medios cleros,pennæ columbæ deargentatæ. In ſummis excelſiſq; verticibus ſupra viam in mediis ſemitis ſtans iuxta portas ciuitatis in ipſis foribus loquitur,dicens,&c. Item per omnium diligentem conſiderationem:Diligenter agnoſce vultum pecoris tui.Et:In medio populi polluta labia habentis,ego habito. Item per pacis confirmationem, & conſeruationem : Stetit IESVS in medio doctorum, vel diſcipulorum, & dixit illis : Pax vobis.*Vocauit aduerſum me*,&c.De toto tempore exigentiam. Bernardus : Sicut capillus capitis, ſic momentum de tempore non peribit, *vt conteret electos meos*,actus condemnet, quos optimos rèputabam : Eſt via, quæ videtur homini recta,& nouiſſima huius ducunt ad interitum. In torculari, anguſtiæ tribulationis,non pœnitentialis intelligitur:in torculari enim vinum eliquatur, quo reficiũtur homines:remanent fæces, quæ deprimuntur:ſic per pœnitentiam electi probantur ad menſam Domini,& rapiuntur:mali affliguntur, & murmurationis merito internis incendiis comburuntur.Vnde pro bonis dicitur:Lauabit in vino ſtolam ſuam,& in ſanguine vuæ pallium ſuum. De malis : Vt lutum platearum delebo eos. Vel torcular ſecundum Gloſſam,eſt paſſio CHRISTI. Torcular calcaui ſolus:& propter hoc vinum premitur de torcularibus, id eſt, ſalus de imitationibus Dominicæ paſſionis. Et poteſt eſſe thema in paſſione:quia primo notatur paſſionis anguſtia in torculari : ſecundo patientis potentia in calcatione eiuſdem:tertio efficacia notatur in virgine filia Iudæ.

*Idcirco ego plorans.*Ecce conſequens prædicta flagella deſolatio reliquiarum. Vbi primo præmittit deſolationem:ſecundo deſolationis intenſionem. *Et oculus meus:* tertio vtriuſque rationem, *quia longè.* Huic ſententiæ præmittitur litera AIN, quod interpretatur Fons, ſiue oculus : alludens ſententiæ ſequenti, in qua oculi velut fontes aquarum abundantia dicuntur irrigui. Dicit ergo : *Idcirco ego plorans*,id eſt,gens reſidua : Hieronymus tamen exponit hoc de Propheta Hieremia. Inde intenſio doloris ſubditur,*& oculus meus deducens aquã*, id eſt, magnam lacrymarum inundantiam, & fontem lacrymarum. Supra capitulo eodem : Plorans, plorauit & cætera, *quia longè.* Ecce ratio deſolationis ſubtractio diuinæ conſolationis, & execratio populi delinquentis, *facti ſunt.* Dicit ergo,*quia longè factus eſt à me conſolator* ; Deus propter peccatum.Longè enim à peccatoribus ſalus, *conuertens animam meam*, ad bonum : nullus enim ad bonum conuertitur, niſi prius in bono delectetur.Auguſtinus:Vt amori iuſtitiæ non præponamus omnia,quę delectant:ipſe eſt primus gradus,vt inter omnia,quæ delectant,plus delectet ipſa iuſtitia.Pro ſecundo ſequitur,*facti ſunt filij mei perditi*,, ad literam, vnde : Adduxit mihi luctum magnum : vidi enim captiuitatem populi mei, filiorum meorum, & filiarum mearum : Sed cauſa cauſæ ſequitur, *quoniam inualuit inimicus*, id eſt, prævaluit.

Allegoricè,vox eſt Eccleſiæ, vel animæ ſanctæ:quæ ſponſi ſui deplorat abſentiam. Sed deploratio efficax non eſt,niſi continuetur:vnde ille à Domino conſolari videtur, qui ſeruat cor, ſcilicet continuè lacrymoſum, nullum admittens interruptiuum ſolatium. Auguſtinus : Conſolari nolo vos,niſi primum venia reduxerit vos. Et hoc eſt,oculum facere fontem aquæ *quia longè factus eſt*,&c.propter peccata mea.Econtrario cum prę-ſens ſit conſolator,non habent locum amaritudinis lacrymæ. Nunquid poſſunt lugere filij ſponſi,quamdiu cum ipſis eſt ſponſus? *facti ſunt filij mei perditi*, falſi Chriſtiani.Vel de anima ſingulari intelligitur.Ephraïm adducet filios ſuos ad interfectorem : Ephraïm interpretatur frugifer : quia filij Eccleſiæ proſperitate, & affluentia præcipuè corrumpuntur.

*Expandit Sion.*Hic ſecundo poſt declaratam à ſe diuinam ſeueritatem, ſubdit compaſſionis incentiuum, hoſtium ſcilicet importunitatem. Primo deſcribens oppreſſionis miſeriam:ſecundo ipſius pœnæ iuſtitiam, ibi : *Audite obſecro.* In prima parte, quia hoſtes tunc maximè ſunt moleſti : quando illi,quorum ſunt hoſtes, ſunt in anguſtia conſtituti:ideo primo deſcribit contra Iudæos adiutorij & ſolatij indigentiam : deinde ſubdit aduerſariorum impugnantiam,ibi : *mandauit Dominus*, tertio conſequentem Iudæorum ignominiam, ibi : *facta eſt Hieruſalem.* Huic ſententiæ præmittitur litera PHE,quæ interpretatur os ab ore,non ab oſſe:vel oris, genitiuè,quaſi dicat : maior eſt obſeſſio mei,quam lingua valeat enarrare:vnde etiam manuũ extẽſione prætẽditur.Dicit ergo,*expandit*,ſicut periclitans,requirens adiutorem:vel in ſinum afflictionis maximum:ſicut ſolent afflicti graui morbo facere, & mulieres parturientes, *Sion*,continens pro contento, *non eſt,qui conſoletur eam*, dominico ſubtracto ſolatio, & diuino flagellante iudicio. Vnde quæram conſolatorem, *mandauit Dominus aduerſus Iacob*,id eſt, duas tribus Iuda,& Beniamin, de eius genere,& nomine gloriantes.Mandauit quantum ad pœnæ iuſtitiam,non quantũ ad punientiũ malitiã,*in circuitu eius hoſtes eius*, vnde:Nabuchodonoſor, & omnis exercitus eius circumdederunt ciuitatẽ,& extruerũt in circuitu eius munitiones.Sed pro cõſequenti ignominia ſubdit, *facta eſt Hieruſalem quaſi polluta menſtruis inter eos*, Hieruſalem continens pro contento facta eſt,quaſi polluta menſtruis,id eſt immunda reputata,

Num.25.a *Pſalm.77.d* Magnificus qui. *Deut.32.e* *Iſa.41.f* *Eccl.32.a* *Pſalm.67.b* *Prou.8.a* *Prou.27.d* *Ioan.20.c* *Prou.14.b* *Gen.49.b* *Pſalm.17.d* *Iſa.63.a* *Pſalm.118.u* *Auguſt. de verb. Apoſt. ſer.16.to.10. Bar.4.b* *Matth.9.b* *Oſea 9.d* *Nahum.3.b* *4. Reg.25.a*

Digitized by Google

tata,& abominabilis:& hoc dicitur ſecundum Rabanū quia ſanguinolenta opera,& carnalia deſideria noluit vitare:vnde ſubdit Rabanus:Menſtrua,fœditas eſt,cum per ſingulos menſes grauia,atque torpentia mulierum corpora immundi ſanguinis effuſione releuantur. A

Allegorice.*Sion*,id eſt,Eccleſia in prælatis ſanctis,expandit manus ſuas pro ſubditis orando, vnde:Cum leuaret Moyſes manus,vincebat Iſrael.Non eſt qui conſoletur eam,benefaciendo. Omnes namque declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt. Mandauit Dominus, &cętera. hoc ſpecialiter impletur,cum tribulationes hæreticorum, & aliorum contra Eccleſiam ſuſcitantur:præcipue cum carnalitates,& carni placentia prędicantur,tunc Hieruſalem,quaſi polluta menſtruis plangitur: pro quo Iſaïas: Facti ſumus, vt immundus, omnes nos:quaſi pannus menſtruatæ vniuerſę iuſtitiæ B noſtræ.

Exod.17.c

Iſa 64,b

Moraliter,Sion animam ſignificat,quæ fuit ſpeculatrix Dei, ſed in vitia relapſa, ad Dei conſolationes fruſtra ſe erigit:quia potius grauibus taxatur tentationibus:& medico indiget,non ſponſo.

Iuſtus eſt Dominus.Ecce hic ſecūdo poſt pœnæ exaggerationem,ſubdit pœnæ iuſtitiam:recognoſcens eam ſibi iuſte fuiſſe illatā,dicēs: *Iuſtus eſt Dominus* Cui ſententiæ præmittitur litera Sadi,quod iuſtitiæ interpretatur,& ſatis conuenit propoſito. Exinde Rabanus facit hic ſextam connexionem trium præcedentium literarum Ain, Phe, Sadi, quæ interpretantur, fimul fons,ſiue oculus oris,juſtitiæ.Dicit ergo, *iuſtus eſt Dominus*,me affligēdo,*quia os eius ad iracundiā prouocaui*,os C eius, id eſt, ipſum mihi per Prophetas loquentem: Ephraïm in amaritudinibus ſuis prouocauit me.Quod à ſenſu morali non diſcrepat:vbi docetur,omnem pœnam æquanimiter eſſe ferēdam, vnde Gregorius:Si iuſta placere Domino ſcimus:pati autem nulla, niſi quæ Domino placuerint,poſſumus:iuſta ſunt cuncta, quæ patimur:& valde iniuſtum eſt ſi de illa paſſione murmuramus. Gloſſa dicit ſuper hoc: deprecatio eſt ſpes conceſſionis, quæ eſt color Rhetoricus, vnde Tullius: Deprecatio eſt,in qua non defenſio facti,ſed ignoſcendi poſtulatio continetur. *Audite obſecro*,ecce iterat cōcluſiuæ ſuę deſolationis querimoniam,vbi primo inuitat omnes ad compaſſionem: deinde ſubdit compatiendi rationem,*virgines meæ*. Vbi datur intelligi,quanto aliquis plus luget,tanto videt amplius eſſe lugendum. D Dicit ergo,*Audite,obſecro,vniuerſi populi*. Supra inuitauerat ad compatiendum aliquos:hic inuitat vniuerſos: talis enim eſt vſus humani affectus,vt dicit Rabanus:vt doloris ſui,ſiue gaudij alios quærat eſſe participes:quatenus illorum ſolatio illatum onus triſtitiæ,ſiue lætitię facilius portet. *Et videte dolorem meum*] *audite*, verba querimoniæ, *videte*, multiplicitatem miſeriæ, *virgines meæ*, ex quibus expectari poſſet ſucceſſio poſteritatis, *Et iuuenes mei*, ex quibus expectari poteſt auxilium defenſionis,*abierunt in captiuitatem*,Babylonis. Vel iuuenes pro paruulis accipiuntur, vt ſit hic octauus locus indignationis:quia tales nec ſe nec alios poſſunt defendere.

Cic.lib.2.de Inu.

2.Cor.11.a

Allegorice.Virgines,Eccleſiæ particulares.Deſponsi vos vni viro,virginem caſtam exhibere Chriſto. Iuuenes etiam abeunt in captiuitatem,cum regenerati ſeducuntur hæretica prauitate:ſicut patet in Eccleſia orientali:ibi ſtatim regenerati multiplici imbuuntur errore.Vel in virginibus pudicitia,ſimplicitas,& māſuetudo:in iuuenibus zelus, amor, fortitudo,magnanimitas, hæc vadunt in captiuitatem per defectum prudentiæ, vnde Roboam,reiecto conſilio ſeniorum, adhęſit conſilio iuuenum. Vel virgines vadunt in captiuitatem in fatuis virginibus,quæ ſuperbiūt de virginitate,& nullis aliis bonis operibus adornantur.Vel caſtæ intentiones, & cogitationes ſignificātur per virgines:ſicut per iuuenes,robuſtæ affectiones,quæ ducuntur in captiuitatem,cum peccatum mortale occupat mentem. E

4.Reg.12.b.c

Vocaui amicos.Ecce tertium incētiuum compaſſionis, ſcilicet conſideratio fraudum falſorum amicorum. Vbi præmittit ipſorum deceptionem:deinde conſequentē ipſius deſolationem *ſacerdotes mei*. Huic clauſulæ præmittitur litera Coph, quæ interpretatur Vocatio: & congruit ei,quod ſequitur, *Vocaui amicos*, ad literam, Ægyptiacos,quos mihi tanquam fœderatos putabam amicos,& hæc fuit vna pręcipuarum cauſarum deſtructionis Hieruſalem:quia ſcilicet innixi ſunt auxilio Ægypti,vnde:Erit vobis fortitudo Pharaonis in cōfuſionem,& fiducia vmbræ Ægypti,id eſt,ignominia. Vnde ſequitur,*Et ipſi deceperunt me*.Omnis amicus fraudulēter incedit:quia,vt dicit Gloſſa,in tēpore primæ,& vltimæ captiuitatis nullum eis auxilium præbuerunt,vnde Rabanus: Patet, quod per antiphraſim ille amicus dicatur,qui deceptor eſt probatur: ſunt enim qui dicuntur amici:ſed magis oſtenduntur eſſe inimici: quia egrediuntur ad inimicitiam,*ſacerdotes mei*,quibus debetur amplior reuerentia, pro auctoritate. *Et ſenes mei*, quos ætas facit reuerendos,*in vrbe*,Hieroſolyma, *conſumpti ſunt*,peſte, gladio, vel famis inopia: *quia quæſierunt cibum ſibi*, & non inuenerunt, *vt refocillarent animam ſuam*,non dicit,vt ſuſtentarent.Quæ omnia, & ſi pluries cōtigerint,maxime tamen in ſubuerſione facta per Romanos:Et eſt hic decimus quartus locus cōqueſtionis:vbi res ipſæ, quaſi ſenſibiliter explicantur, vt iudex ad miſericordiam inflectatur.

Isa.30.d

Hier.9.b

Allegorice, Amici, id eſt, clerici illi, qui vocati ab Eccleſia,ipſam decipiunt, cum ſtipendia recipiunt, & communi vtilitati non viuunt: Vel decipiunt Eccleſiam, qui plures pingues recipiūt præbendas:vbi enim Eccleſia deberet,& poſſet habere plures idoneos ſeruientes:non habet,niſi vnum virum condignum.Nec eſt mediocris Eccleſiæ iniuria, cum lucro ſeruorum ſuorum per captiuitatem aliquorum Eccleſia defraudatur. *Sacerdotes eius conſumpti ſunt*, in peccatis viam infelicem terminantes.

Moraliter:homo habet tres amicos:primus eſt caro, de qua:Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit:iſte amicus decipit,ducens ad ſuſpendium ſibi conſentientes:Irretiuit eum multis ſermonibus: & blanditiis labiorum protraxit illum:ſtatim eam ſequitur quaſi bos ductus ad victimam.Secundus amicus eſt mundus,qui parat funem,vel laqueum,vnde Apoſtolus:Qui volunt diuites fieri,incidunt in laqueum, & in tentationem diaboli,&c.Tertius eſt diabolus,qui ſuſpendit ſibi conſentientem.Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis,& confundentur à ſacrificiis ſuis, *quæſierunt ſacerdotes cibum*,& non ſalutem animarum:Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos.

Ephes 5.f

Prou.7.d

1.Tim.6.b

Oſee 4.d

Ezech.34.a

Vide Domine. Ecce vigeſima pars capituli:vbi excitat in aduerſarios Dei indignationē.Et primo præmittit in ſumma,calamitatem: deinde inimicorum iniquitatem,*omnes amici mei*:tertio infert ſuam intentionem vltimo verſu, ibi:*ingrediatur omne malum*.Calamitatem ſuam deſcribit,quantū ad quatuor:primo quantum ad anguſtias corporales, quæ intelliguntur in turbatione ventris:ſecundo quantum ad anguſtias ſpirituales,quæ intelliguntur in ſubuerſione cordis:tertio quantum ad anguſtias vniuerſales,quę intelligūtur per foris eſt gladius:quarto quantum ad anguſtias irremediabiles, in principio verſus ſequētis,ibi: *Audierūt*,&c.Huic verſui prēmittitur littera Res,quæ interpretatur Capitis,quia hic deſcribitur tribulatio ad intima cordis perueniens. Dicit ergo;*Vide Domine*,vt mihi compatiaris,& contra aduerſarios indigneris,*quoniam tribulor*,quā tribulationē explanās,ſubdit,*venter meus cōturbatus eſt*,quaſi parturientis,cui eſt vehemētiſſimus dolor ventris.Vel vēter ſacerdotes ſunt mali;quia mali prælati omittūt vitalia ſacramenta toti corpori,ſolis ipſi ventris ſordibus ſeruientes.Adhæſit in terra venter noſter.Pro anguſtia cordis ſequitur, *ſubuerſum eſt cor meū in memetipſa*, vbi tanta intelligitur deſolationis vehemētia,quæ rationis iudiciū offuſcabat.Turbatus eſt in ira oculꝰ meus, anima mea,& vēter meꝰ.Vel cor myſtice intelligūtur Pro-

Pſal.43.d

Pſal.30.b

phetæ,

Digitized by Google

phetæ, & conſiliarij; quia in corde eſt ſedes conſilij.
Oſea.7.c Ephraïm,quaſi columba ſeducta non habens cor. Vnde ſequitur: *quoniã amaritudine plena ſum*, corde, & corpore : vndique cernens tribulationem amaricantem.
Ruth.1.d Non vocetis me Noëmi, id eſt pulchram, ſed vocate me Mara,id eſt,amaram, quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. Huius autem plenæ amaritudinis ſubditur cauſa, tribulatio vniuerſalis:vnde ſequitur: *foris interficit gladius*, foris, id eſt,extra ciuitatem gladius perſecutoris, *& domi*, id eſt, in ciuitate, *mors ſimilis eſt*. Quod autem dicit, *domi*, fame ; quod vero dicit, *ſimilis eſt*, referatur ad ſimilem tribulationem:quoniam tempore obſidionis factæ per Romanos Iudæi contra ſe
Hegeſip.lib.5 de Exc. vrb. Hieroſ.cap.1. pugnarunt:& qui erant ſuperius in pinnaculo templi, pugnauerunt contra illos,qui erant in parte templi inferiori, vt narrat Hegeſippus.

Allegorice,per ventrem poteſt intelligi Eccleſia cathedralis,quæ frequenter per diſcordias tumefacta,cõturbatur:cor ſubuertitur,quando conſilium pacis non inuenitur:ſæuiunt Eccleſiæ aduerſarij, & periculis internis agitatur.

Moraliter,cor ſubuertitur, quando ſuperius claudi-tur,& inferius aperitur:tamen contrario modo materialiter diſponatur.

Audierunt, quia, &c. Hic quarto tangit anguſtias irremediabiles,nunquam remedium inuenientes:& introducit,vt dictum eſt, aduerſarios exultantes, ibi : *omnes inimici mei*. Huic ſentẽtiæ prẽmittitur litera SCIN, quod interpretatur Dentium : quia poſt dolorem parturientium grauiſſimus videtur dolor dentium. Ex prædictis patuit primo morientium, ecce dolor reſiduorum viuentium deſcribitur. Dicit ergo, *audierunt*, gẽtes in circuitu conſtitutæ,vel alij quicumque, *quia ingemiſco ego*] *ego*, dicit diſcretionis cauſa,& ſignãtię:quia nullus alius ſic gemens inuenitur. *Et non eſt, qui conſoletur me*, ſupra capitulo eodem: *Non eſt qui conſoletur eam*, &c. Anxiãti autem animæ hoc eſt doloris non modicum augmentum:quando ille, in quo ſpem habuit ſolatij,differt afferre ſolatium. *Omnes inimici*. Poſt deſcriptam ſuam deſolationem,hic ſubdit inimicorum ſæuientium improbitatem:primo deſcribit eorum culpam:ſecundo prædicit futuram ipſorum pœnam, & conſolationem ecõtrario Iudaïcam,ibi: *Adduxiſti*. Dicit ergo: *omnes inimici*
Pſal.12.b *mei audierunt malum meum*, afflictionis, & oppreſſionis, *lætati ſunt* : Qui tribulant me,exaltabunt,ſi motus fuero, *quoniam tu feciſti*, id eſt, me tribulationibus expoſuiſti. Sed pro ſua conſolatione futura,& inimicorum tri-
Hier.31.b bulatione, ſubdit: *adduxiſti*; id eſt , adduces in liberationem de captiuitate. In fletu venient,& in miſericordia reducam eos. *Et fient*, aduerſarij mei, *ſimiles mei*, ſicut vi-
Iſa.33.a delicet modo ſum:& ego liberabor : Væ qui prædaris, nonne prædaberis.

Allegorice. Iſtud retorqueri poteſt, contra malos religioſos,qui ſunt dentes Eccleſiæ, qui latent, & ruminant, vorant pro toto corpore:audiunt, quia gemiſcit Eccleſia in aduerſitate,& non eſt,qui conſoletur,id eſt, qui opponat ſe efficaciter pro Eccleſia. Vel Eccleſiæ iſta eſt vox in pauperibus,quę in eis ingemiſcit,& rarũ invenit adiutorem. Et ideo continget permutatio : quia veniet pauperibus bonis conſolatio in futuro:diuitibus autem malis tribulatio,ſicut patuit de diuite,& Lazaro: Filij recordare,quia recepiſti bona in vita tua:& Lazarus ſimiliter mala:nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris. *Luc.16.f*

Ingrediatur. Ecce hic tertio infert ſuam intentionem: vbi more rhetorico,vt dicit Gloſſa,poſtquam ad ſe iudicis miſericordiam inflexit, in aduerſarios Dei excitat ſeueritatem. Et habet propter partes:quia primo excitat iudicis affectum ad eorum peccata multimoda conſideranda:ſecundo ad flagella conferenda,ibi: *Et vindemia eos*:tertio excitat ad hoc per exemplũ,ibi: *Sicut vindemiaſti*:quarto æquitatis iudicium,ibi : *Propter omnes*. Huic ſententiæ præmittittur litera THAV, quæ interpretatur Signa:quia ſecundum Rabanum interpretationis gratia copulandum eſt cum tribus literis præcedentibus, COPH, RES, SIN, quod interpretatur, Vocatio,capitis,dentium, ſigna. Per dentes,inquit,articulata vox emittitur:& iis ſignis,ad caput omnium,qui eſt Chriſtus,itur:per quem venitur ad regnum ſempiternum. Aliter, Iudæi habẽt vigintiduas literas,& viginti duos libros,ſcilicet ſecundum computationem:vltima autem literarum eſt THAV:vicenarius autem primus numerus cõtinet ſeptenarium triplicatum:& ſignificat trinitatem : vltima autem litera ſuperaddita, ſcilicet THAV,ſignificat,& ſignat eſſentię trinitatis vnitatem. Vel ſicut dicit Hieronymus,apud Samaritanos THAV litera habet figuram crucis, quanquam apud Hebræos corrupta ſit:quod hoc ſignificat,quod quidquid in veteri teſtamento ponitur, ſignum eſt Dominicæ paſſionis. Vel aliter intelligendum,quod nulli prodeſt lamẽtatio,niſi cuius ad mortem Chriſti intentio ordinatur: propter quod THAV vltimo ponitur in hoc quadruplici alphabeto. Dicit ergo: *Ingrediatur omne malum*, quod quaſi ingredi non videtur dum non punitur, *omne malum eorum coram te*, ad examen,ſcilicet tuum: *Et vindemia eos*, Rabanus: Vindemiare eſt vnumquemque fructum operum ſuorum metere. Et notandũ,vt dicit Rabanus, quod quãdo ſancti viri deprecatorio more cõtra hoſtes ſuos rogant,nõ voto malitię, ſed ſpiritu prophetię hoc, quod eis pręſciunt futurum,prædicunt. Vel etiam contra ſpirituales nequitias orãt:& quos incorrigibiles eſſe ſciunt,vt iuſtam à Domino recipiant ſententiam , & electi ab eorum infeſtatione liberentur. Hęc Rabanus. Et ſi hoc orant pro dæmonibus,poſſunt eadem pro incorrigibilibus hominibus ſuppoſita incorrigibilitate, mereri zelo iuſtitiæ. Vel ſpiritualiter intelligitur, vt ſit vindemiatio mali in eis deſtructio. Pro exẽplo ſequitur, *ſicut vindemiaſti me*. Et pro regula iuſtitiæ ſequitur, *propter omnes iniquitates meas*. Et in ſimilibus ſimile iudicium. Quam ſententiam exponit, ſubdens qualiter vindemiauerit, *multi enim gemitus mei*, quia modo eſt ratio gemendi : & hoc quantum ad ſignum exterius. *Et cormeum, mœrens*, quantum ad lamentum interius. *Hier.lib.3.in Ezech.ca.9.to.4.*

Allegorice; Primo complebitur in iudicio, quando illud Pſalmi implebitur ; Vindica domine ſanguinem ſanctorum tuorum,qui effuſus eſt. Et illud; Quare non iudicas ſanguinem noſtrum? In quo zelus quidam iuſtitiæ intelligitur,ſuppoſita pertinacia delinquentium. Vel certe,ſatis vindicat, cum inſpirando peccatoribus pœnitentiæ ſpiritum, eos ad puniendmu peccata ſua inclinat. *Pſal.78.c* *Apoc.6.c*

CAPVT SECVNDVM.

ALEPH.

VO MODO obtexit caligine in furore ſuo Dominus filiam Sion: proiecit de cœlo in terram inclytam Iſraël, & non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die furoris ſui.

BETH. Præcipitauit Dominus, nec pepercit, omnia ſpecioſa Iacob: deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda: & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

GIMEL. Confregit in ira furoris omne cornu Iſraël: auertit retrorſum dexteram ſuam à facie inimici: & ſuccendit in Iacob quaſi ignem flammæ deuorantis in gyro.

DALETH

Digitized by Google

DALETH. Tetendit arcum ſuum quaſi inimicus, firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis: & occidit omne quod pulchrum erat viſu in tabernaculo filiæ Sion: effudit quaſi ignem indignationem ſuam.

HE. Factus eſt Dominus velut inimicus: præcipitauit Iſraël, præcipitauit omnia mœnia eius, diſſipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.

VAV. Et diſſipauit quaſi hortum tentorium ſuum, demolitus eſt tabernaculum ſuum: obliuioni tradidit Dominus in Sion feſtiuitatem & ſabbathum: & in opprobrium & in indignationem furoris ſui regem & ſacerdotem.

ZAIN. Repulit Dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, ſicut in die ſolemni.

HETH. Cogitauit Dominus diſſipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum ſuum, & non auertit manum ſuam à perditione: luxitque antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt.

TETH. Defixæ ſunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vectes eius: regem eius & principes eius in gentibus. Non eſt lex & prophetæ eius non inuenerunt viſionem à Domino.

IOD. Sederunt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Sion, conſperſerunt cinere capita ſua, accincti ſunt ciliciis, abiecerunt in terram capita ſua virgines Hieruſalem.

CAPH. Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea, effuſum eſt in terra iecur meum ſuper contritionem filiæ populi mei, cum deficeret parvulus & lactens in plateis oppidi,

LAMED. Matribus ſuis dixerunt: Vbi eſt triticum & vinum: cum deficerent quaſi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum.

MEM. Cui comparabo te? vel cui aſſimilabo te filia Ieruſalem? cui exæquabo te, & conſolabor te, virgo filia Sion? magna eſt enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?

NVN. Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi aſſumptiones falſas & eiectiones.

SAMECH. Plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam: ſibilauerunt & mouerunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem. Hæccine eſt vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuerſæ terræ?

PHE. Aperuerunt ſuper te os ſuum omnes inimici tui: ſibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus: en iſta eſt dies, quam expectabamus: inuenimus, vidimus.

AIN. Fecit Dominus, quæ cogitauit: compleuit ſermonem ſuum, quem præceperat à diebus antiquis. Deſtruxit, & non pepercit: & lætificauit ſuper te inimicum, & exaltauit cornu hoſtium tuorum.

SADI. Clamauit cor eorum ad Dominum ſuper muros filiæ Sion: Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.

COPH. Conſurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima parvulorum tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitorum,

RES. Vide Domine, & conſidera quem vindemiaueris ita: ergo ne comedent mulieres fructum ſuum parvulos ad menſuram palmæ? ſi occiditur in ſanctuario Domini ſacerdos & propheta?

SIN. Iacuerunt in terra foris puer & ſenex: virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio, interfeciſti in die furoris tui: percuſſiſti, nec miſertus es.

THAV. Vocaſti quaſi ad diem ſolemnem, qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & derelinqueretur. Quos educaui & nutrini, inimicus meus conſumpſit eos.

EXPOSITIO IN CAP. II.

POſtquam in præcedenti alphabeto deplorauit propheta temporalem illius populi tribulationem, ſecundum quod illata erat ab aduerſario tribulante; hic lamentatur eandem, ſecundum quod illata erat à Domino reprobante. Et habet quinque partes: primo quantum ad hoc deſcribit infelicitatem ſynagogæ: ſecundo deſolationem introducit ſuper hoc ipſius prophetę, ibi: *Defecerunt præ lacrymis*; tertio ſubdit huius tribulationis mœrorem, ibi: *Prophetæ tui viderunt tibi falſa*: quarto docet exercere ſe ad gemitum & compunctionem propter talem admonitionem, ibi: *Clamauit cor eorum ad Dominum*: quinto voluerunt ſe ad implorandam ſupernam miſerationem, ibi: *Vide Domine & conſidera*. In prima deſcribit iram Dei, & reprobationis effectum circa ſtatum Iudæorum in generali, quantum ſc. ad totam regionẽ: in ſecundo in ſpeciali, quantum ad ciuitatẽ, *Et diſſipauit quaſi*, &c. In prima parte primo lamentatur illius populi excæcationem, & deteſtationem: ſecũdo poteſtatis ablationẽ, ibi: *Præcipitauit Dominus*, tertio populi ſtragem, ibi: *Tetendit arcum ſuum quaſi inimicus*, quarto generalem habitationem, & habitatorum diſſipationẽ, ibi: *factus eſt Dominus velut inimicus*. In prima parte tria tangit reprobationẽ conſequentia, primo excæcationem, ſecundo deteſtationẽ, ibi, *proiecit*, tertio omnis gratiæ, & clementiæ ſolitæ ſubtractionem, ibi: *Et nõ eſt recordat*, Huic literę prẽmittitur litera, ALEPH, quæ interpretatur Doctrina, & eſt exponendũ vt ſupra: ſicut patet, ex illo verſu, qui ſequitur: *Prophetæ tui viderũt tibi falſa*, Dicit ergo, *Quomodo*, admiratiue, & interrogatiue. Cui quæſtioni reſpondetur ita in prædicto verſu, *Prophetæ tui viderũt*. Quomodo obtexit caligine, non aliquid præbendo, ſed gratiam ſubtrahendo: vnde Gloſſa: Caligine erroris ignominiæ, vel triſtitia tribulationis irremediabilis, quæ prius claruerat lumine prophetarũ, *in furore ſuo*, id eſt, ira implacabili, hoc eſt volũtate puniẽdi inflexibili: ſicut inflexibiles ſunt homines furioſi, *Dominus filiam Sion*, id eſt, regionẽ totã, quæ ſub arce Sion, & ciuitatem Hieruſalem protegi ſolebat, ſicvt mater à filia. Mos enim eſt ſcripturarũ, vt Metropolitanæ ciuitates, matres appellentur: & adiacẽtes regiones, oppidi, & vici filiæ. Pro ſecundo ſequitur, *proiecit de cælo*, cultu illo reprobato, & abiecto filio regni, & diuino fauore oblato, & angelico præſidio, *in terram*, videlicet altitudine ſubtracta: nec enim remanſit, in ea lapis ſuper lapidem, vt prædictũ eſt, *inclytam*, ſcilicet ciuitatẽ, *Iſraël*, quæ ſolum inclyta eſſe ſolebat. Quomodo capta eſt, & comprehenſa inclyta vniuerſæ terræ. Antiqui enim libri habent, *terram*, ſcilicet, *de cælo terram*, & ſonat, quaſi in terram ad literam, id eſt, Hieruſalem terram inclytam. Sed pro tertio ſequitur. *Et non eſt recordatus*, ad miſerendũ, *ſcabelli pedum ſuorum*, id eſt, populi, qui

Luc. 19. g
Hier. 15. e

qui ſibi humiliter erat ſubiectus. Vel Hieruſalem templi, vbi Dominus ſuper propitiatorium apparere ſolebat Moyſi, propter quod ſcabellum pedum eius dicitur, *in die furoris ſui*, id eſt vindictæ irrefragabilis. Allegoricè exponitur in Gloſſa, & moraliter, quando quicumque ſolebant eſſe ſapientiſſimi excæcantur merito, ſcilicet peccatorum: ſicut Iudas voluit recipere virgines Iabes, ne perderet tribum electam ex Iſrael: & ſanctiſſimi prius, in ſordibus verſantur.

Iud.21.c

Præcipitauit Dominus, &c. Poſtquam lamentatus eſt excæcationem ſynagogæ: hic lamẽtatur poteſtatis ſubtractionem. Et quia duplex eſt poteſtas magnorum ſcilicet reſiſtendi, & inuadendi: primo deplorat ablationem primæ, deinde ſecundæ in verſu ſequenti ibi *confregit*, &c. Potentia autem reſiſtendi conſiſtebat in munitionibus, & in perſonis illas regentibus: pro primo dicit, *præcipitauit*, pro ſecundo, *polluit regnum*. Dicit ergo, *præcipitauit*, quod eſt plus, quam deiicere, præcipitare enim idẽ eſt, quod proiiciendo confringere. Vnde ſequitur, *nec pepercit*, quod etiam amplius eſt, quam præcipitare: quod in vltima captiuitate eſt completum, extinctis cæremoniis Iudæorum ſecundum Gloſſam: Domino prouidente, vt per ea, quæ euenerunt, ventura videatur Prophetare. Econtra de iuſto dicitur in Pſalmo? Cum ceciderit iuſtus non collidetur; quia, Dominus ponit manum ſuam. *Omnia ſpecioſa Iacob*, ædificia ſcilicet, quæ erant non ſolum in munimentum, ſed in ornamentum templum ſcilicet, & alia ciuitatis ædificia, *deſtruxit in furore ſuo*, id eſt implacabili ira, *munitiones*, ad literam, *virginis Iuda* ciuitatem ab omni fructu ſterilem, non habentem ex ſe ſucceſſionem. Totum murum Hieruſalem per circuitum deſtruxit exercitus Chaldæorum. Vel in ſpecioſis intellige opulentiam, in munitionibus potentiam, *deiecit in terram*, dictas ſcilicet munitiones. Sed pro deſolatione perſonarum ſequitur, *polluit regnum*, id eſt, omni pollutioni, & ignominiæ expoſuit, quia hominibus ſubiecit in circumciſis, quorum conſortio, & moribus prophanati ſunt. *Et principes eius*, ſcilicet polluit, id eſt, pollutos demonſtrauit. Sic ergo patet ſubtractio potentiæ reſiſtendi.

Poteſtas magnorum duplex.

Pſalm.36.c

Ier.39.c

Allegoricè, deploratur hic lapſus humani generis quo ad tria præcipuè incommoda: primo excæcationis, deinde mortalitatis, *proiecit de cœlo*, tertiæ concupiſcentiæ carnalis ibi, *omnia ſpecioſa Iacob*, Pro primo dicit: *Quomodo obtexit*, &c. Sion interpretatur ſpecula, & ſignificat ſtatum animæ rationalis in innocentia, quæ creata ſcilicet ad æternitatis lumina contemplanda, quam poſuit in ſpecula, cũ dixit: De ligno ſcientię boni, & mali, ne comedas, &c. Quaſi enim in ſpecula cõſtituitur, quando imminet mali periculum, qui circumſpectionem cauere iubetur. Filia ergo Sion: anima hominis, ſpeculationis filia, non tamen firmata in arce contemplationis. Sunt enim filiæ Hieruſalem, id eſt, contemplatione clarè videntes: ſunt filiæ Sion, id eſt, ſpeculatiuè per ſpecula cernentes: ſunt filiæ Babylonis id eſt, confuſionis, quę oculos ſuos ſtatuerũt declinare in terram. Hæc igitur filia Sion obtegitur caligine, quia lumẽ rationalis animæ obnubilatur, nõ penitus extinguitur. Sed pro mortalitate ſequitur: *Proiecit de cœlo terram inclytam Iſrael*; per hãc terram inclytam, corpus hominis accipimus quod per immortalitatis gratiam, quaſi cœlo ſimile extitit: & de illo ſublimi ſtatu cecidit, poſtquã illicita acceptauit. *Non eſt recordatus*, ad miſerandum, *ſcabellum pedum ſuorum*, id eſt, generis humani, à quo tã ſeueram vindictam exegit, *Præcipitauit*, in quo ſubita intelligitur generis humani ruina, de paradiſo in mundum, de mundo in infernum, de immortalitate in mortem, de morte in damnationem. *Omnia ſpecioſa*, nec infelicitas concupiſcibilis, cuius ſeptem mala hic enumeres, primo hominis pulchritudinẽ fœdat, *omnia ſpecioſa Iacob deſtruxit*, nam ſpecioſus homo erat in corpore, & in corde: deſideria & inuentiones ad terrena incuruat, *munitiones virginis Iuda*, &c. hominem totum deordinat, *polluit regnum*, quod eſt in ſubiectione inferiorum virium contra potentias animæ cognitiuas, & affectiuas: fortitudinem eneruat, *confregit in ira*, &c. gratiam euacuat, *abiecit retrorſum dexteram ſuam*; omnes ſenſus ad malum exagitat. *Et ſuccendit in Iacob*: hominem in effeminatione beſtiis aſſimilat: vnde arcum oportebat eum atterere, *tetendit arcum*.

Confregit, &c. Ecce de ſubtractione potentiæ ad inuadendum, quę per cornu intelligitur: quod à finitimis nationibus expertùm conſueuerat formidari. Iſtam autem potentiam facere ſolebat, robur Principum, quod lamentatur confractum, diuinumq; patrocinium, quod dicit eſſe ſubtractum ibi, *auertit retrorſum*, multitudo incolarum habitantium per circuitum, contra quod dicit: *Et ſuccendit*. Dicit ergo. *Confregit in ira furoris ſui omne cornu Iſraël*, id eſt, principum fortitudinem aduerſariis formidabilem. *Auertit retrorſum dexterã ſuam*, id eſt, protraxit protractionem ſuam, *à facie*, id eſt, præſentia, *inimici*, vt libere poſſet in eos deſæuire. *Et ſuccendit in Iacob*, id eſt, terra Iudæorum, *quaſi ignem flammæ deuorantis*, id eſt, conſumentis, *in gyro*, in circuitu Hieruſalem: quaſi ſicut ignis accenſus late vagatur, & conſumit omnia: ſic fecerunt hoſtes Iudæorum.

Allegoricè: *Confregit omne cornu Iſruël*, id eſt, cornutos ſuos, Eccleſia confringi à cupiditatis amore lamentatur ſcilicet prælatos: qui cum cornuti ſunt ad inuadendum hoſtes inuiſibiles, non viſibiles corporaliter; non debent eſſe raptores: quia nullum animal habens cornua viuit de rapina: non enim habent dentes acutos. Item ex quorum peruerſis exemplis ſequitur ſpiritualiter in Eccleſia, quidquid accidit in ſynagoga materialiter.

Moraliter, diabolus primum hominem in via Domini ambulantem ſequebatur, vt eum remoueret: ſed non potuit ad hominem accedere, dextera Dei protegente, & intercidente. At vero cum homo ad diaboli perſuaſionem ſe conuertit, ſtatim Deus dexteram ſuam à facie inimici retrorſum auertit.

Tetendit arcum ſuum. Hic verſus exponit finem præcedentis: hic enim, vt dictum eſt, lamentatur populi ſtragem. Et primo tãgit iſtius miſerię antiquam factam comminationẽ. Secundo iuſtam diuinæ ſeueritatis diffinitionem, ibi: *firmauit*. Tertio ſtragem populi generalem, ibi: *Et occidit omne*. Ergo, *tetendit arcum*: arcus, quia proiicit in longinquum, ſignificat comminationem factam prius, ſcilicet per verba Prophetarũ: *tetendit, quaſi inimicus*, quia amicus tendit aliquando ad terrorem, non proiiciendo ſagittam: ſed Dominus emiſit ſagittam, pœnam debitam, per populum Chaldæorum: & quanto magis manus retraxit, tãto fortius percuſſit, & vehementius penetrauit, in modum ſagittarij, *firmauit*, immobiliter decernendo, *dexteram*, ſcilicet ad percutiendum. Alibi ſignificat dextera proſperitatem: hic autem magis ſeueritatem: quia fortior eſt motus dexteræ. Vnde ſequitur: *quaſi hoſtis*, ad percutiendum. Qui enim prius dicitur auertiſſe dexteram propter ſubtractionem defenſionis: hic dicitur firmaſſe dexteram ſcilicet propter aſperitatem flagellationis, quæ fortior eſt: in dextera namque potentia. *Et occidit*, id eſt, occidi permiſit, *quod pulchrum erat viſu*, id eſt, pulchros homines, & pulchras mulieres, *in tabernaculo filiæ Sion*, id eſt, Iudææ, vel Hieruſalem: quaſi in ipſis domibus ſuis necabuntur: vt hoſtis non ſolum graſſaretur ad rapiendum, ſed etiam ad interficiendum, *effudit*, largè, & ſeuerè, *quaſi ignem*, omnia conſummantem, *indignationem ſuam*, id eſt, pœnam, quæ ſignum erat ſuæ indignationis. Non dicit quaſi aquam, ſed quaſi ignem: aquarum enim violentia ſolet deiicere, & diſſipare non ita cito, nec penitus conſumere: ignis vero ſubito deſtruit, & funditus conſumit.

Pſalm.16.c

Moraliter, in arce ſeueritas, vel terribilitas extremi iudicij deſignatur: tabernaculum animæ corpus eſt, tabernaculum etiam animæ conſcientia eſt: omne ergo pulchrum occidit vtrobique, in corpore per calamitatem, in conſcientia per cogitationum fœditatem. Vel certè per pulchrũ intelligere poſſumus diſciplinã mo-

Digitized by Google

rum,& honeſtatem, quæ Dominus dicitur occidere, non cogendo, vel dando malitiam, ſed ſubtrahendo gratiam. *Effudit quaſi ignem indignationem*: quia ignis nunquam deficit, quandiu adeſt materia combuſtibilis ſic nec hęc infelicitas:immo decurſu humani generis vſque ad reſurrectionẽ generalem ſtabit labes peccati originalis. Vel,*occidit omne pulchrum*,Dominus, connotãs pulchritudinem originalem, vel corporalem. *Effudit quaſi ignem*,&c.Omnia vitia ſcilicet conſumentem.

Factus eſt Dominus,Hic lamentatur generalem habitatorum, & habitantium deſolationem: primo plangens eorũ reprobationem:ſecundo eius effectum multiplicem,ſcilicet Iudææ afflictionem, ibi: *Præcipitauit Iſrael*,Dicit ergo,*factus eſt Dominus velut inimicus*, qui prius diligere,& fouere conſueuit, *factus eſt velut inimicus*,quia nõiam eſt vt pater, ad correctionem percutiens:ſed vt hoſtis ad conſumptionem præcipitans. Et dicit,*velut inimicus*, quaſi non omnino inimicus quia ſemper punit citra condignũ.Parcis omnibus,quia tua ſunt,Domine,qui amas animas. Pro multiplici eorum afflictione ſequitur,*præcipitauit*,ſubito & fortiter deiecit,*Iſraël*.quantũ ad populum:*præcipitauit omnia mœnia eius*,id eſt muros ciuitatẽ munientes; vel alia ædificia ciuitatis, *diſſipauit omnes munitiones eius*, Mœnia in ciuitate ad decorẽ fiũt,munitiones ad defenſionẽ, quaſi dicat ſublimia deiecit,& fortia confregit, ſimile ſupra dixit,plangendo diſpendium regionis; Omnia, inquit,ſpecioſa præcipitauit,deſtruxit munitionem virginis Iuda, deiecit in terram. Idem hic intelligitur per mœnia, quod ibi per ſpecioſa. Quantum vero ad vniuerſitatem hominum oppreſſorum, dicit: *Et repleuit*, id eſt,multiplicauit,*in filia iuda*,id eſt, gente Iudaïca, *humiliatum,& humiliatam*, id eſt, homines vtriuſque ſexus,in magna multitudine fecit humiliari, id eſt,deiici per illam tribulationem. Vel per humiliatum intelligo, ordinem prelatorum: per humiliatam plebem ſubiectam, ſicut ſupra ſimile dixit in vaſtatione regionis.Polluit regnum,& principes eius.

Moraliter:*Factus eſt Dominus quaſi inimicus*:quia non quod ipſe fecerit in nobis, ſed quod nos ipſi fecimus caſum:Non enim ex corde ſuo humiliauit, & abiecit filios hominum:præcipitauit Iſraël, id eſt, hominem Deum videntem:quia præcipitauit, permittendo eum cadere in lutum peccati. Præcipitatur enim homo,cadendo primo per ſuperbiam. Videbam Satanam quaſi fulgur cadẽtem de cœlo,Item per adulationem.Erunt, qui beatificantur,prȩcipitati. Item per luxuriam, ſicut figuratum eſt. Vbi dicitur de porcis, quod magno impetu prȩcipitati ſunt in mare.Sequitur:*Præcipitauit mœnia*,&c. in quo intelliguntur gratiæ gratis datæ, vt eſt prophetica,& genera linguarum:munitiones ſunt virtutes,vt charitas,fides,& ſpes. Prius ergo præcipitat mœnia,deinde diſſipat munitiones: quia frequẽter abuſus talium gratiarum facit euacuationem virtutis:ſicut de pulchritudine corporali patet:Fallax gratia,&vana pulchritudo &c. Vel per mœnia intelligitur cuſtodia hominis exterioris: per munitiones virtutes hominis interioris.*Et repleuit in filia Iuda humiliatã, & humiliatũ*,id eſt ſpiritũ, & carnem ſubiecit ignominiæ. Vel iſtud ad populum Iudaïcum,aliter referri poteſt:quando enim à populo Iudæorum prophetiam & doctrinã, & miraculorum ſigna abſtulit, quaſi mœnia eius præcipitauit, quando per infidelitatem eos excæcari permiſit,&à ſpe promiſſionis cum fecit alienos,quaſi munitiones eius diſſipauit,ſicut hoc exponit Gregorius.

Et diſſipauit quaſi hortum,&c. Poſtquam in communi lamentatus eſt diſpendia regionis: hic accedit ad deplorandum detrimenta ciuitatis: primo quantum ad deſolationem ſacrarum ædium, & officiorum: deinde quantum ad deſolationem murorum. *Cogitauit Dominus diſſipare*, &c.tertio quantum ad calamitatem habitatorum, *Contriuit vectes eius*. In prima parte plangit primo templi deſtructionem: deinde cultus legalis reprobationem: *Obliuioni tradidit Dominus*; tertio templi prophanationem factam à gentibus. ibi *Tradidit in manu inimici*, Dicit ergo pro primo:*& diſſipauit*, id eſt diſſipari permiſit,*quaſi hortum*, qui ſine clauſura, à beſtiis conculcatur, *tentorium*, id eſt, tabernaculum: tẽtorium appellat,quia vice illius antiquitus filij Iſrael primum in deſerto, ac poſtmodum in Silo, ad cultum Dei, tentorio pro tabernaculo fungebantur: Vel tentorium ipſum appellat propter cœleſtem eius diſpoſitionem,*demolitus eſt*,id eſt,demoliri permiſit, ſeu deſtrui, *tabernaculum ſuum*, id eſt, tentorium. In demolitione, quæ paulatim agitur, odium intelligitur,& laceris inuidia Scribarum, & Phariſæorum flagrans ad mortem Domini Saluatoris;quę fuit cauſa ſuæ deſtructionis. Vel differunt tentorium, & tabernaculum; quia tentorium dicitur, vbi torturæ funibus ad polos terræ affixos extenduntur:in quo temporalis honor intelligitur Synagogæ:tabernaculum autem quibuſdam tabulatis conſtruitur, vbi diuina familiaritas, & communicatio ſecretorum deſignatur. Dicit ergo: tentorium,quod appenditur, diſſipauit; tabernaculum autẽ,quod terræ hæret ſub foſſione, demolitus eſt, quod prædixit. Iſaïas; Derelinquetur filia Sion, quaſi vmbraculum in vinea, & quaſi tuguriũ in cucumerario, Quaſi dicat; ſicut ab horto, & vinea, poſtquam collecti fuerint fructus, cuſtodia hominum tollitur; ſic à populo iſto, quia fructu boni temporis ſterilis eſt, cuſtodia diuina auferetur. Vel per hortum locum voluptatis,& luxuriæ poſſumus intelligere quoniã in hortis, & lucis ſolebant laſciuire, & dęmoniis ſacrificare. Dicit ergo;*diſſipauit quaſi hortum*,quia enim in locũ ſanctitatis impudicitia,& voluptas introiuit, ideo diſſipatio, & deſolatio venit. Ad literam primum templum, quod ædificauit Salomon, diſſipatum eſt à Chaldæis: ſecundum, quod Zorobabel ædificauit, diſſipauerunt Romani,& illud tertium,quod adhuc ſtat,prophanant vſque hodie Saraceni.Sed quantum ad reprobationem cultus ſequitur;*obliuioni tradidit Dominus in Sion feſtiuitatem, & ſabbathum*. Ad cultum veterem pertinebant dies ſolemnes, quos intelligit per feſtiuitatem, & ſabbathum;pertinebant perſonæ offerentium, vel miniſtrantium,quas intelligit per ſacerdotem, & regem; pertinebat altare, pro quo dicit;*Repulit Dominus altare ſuum*, ſacrificiorum ceremoniæ, pro quo ſubdit, *maledixit ſanctificationi ſuæ*. Dicit ergo, *obliuioni tradidit*, quaſi non ſolum repulit, ſed obliuioni tradidit, quia ea amplius non requirit, *in Sion*, vbi erat templum;*feſtiuitatem quamcunque*,ſcilicet paſcha, & alias, de quibas legitur; & Sabbathum, quod erat ſolemnitatum complementum; quod maxime in vltima captiuitate eſt cõpletum. Solemnitates veſtras odiuit anima mea. *Et*,ſupple tradidit,*in opprobrium*; alias *opprobrio*, quantum ad ignorantiam. *Et indignationem furoris ſui*,quantum ad anguſtiam. Vel ignorantiæ in hoc vehementia intelligitur, quod nomẽ indignationis innuat, *Regem, & ſacerdotem*, quibus duobus populus ille regebatur. Regi honor debetur,deuotio in ſacerdote intelligitur. At vero pro honore opprobrium regi,pro deuotione indignatio redditur ſacerdoti; vt omnis Iudaïci populi excellentia intelligatur, deſtructa fuiſſe. Nota, quod voluntas puniendi ſignificatur primo, nomine opprobrij,in quo intelligitur voluntas deiiciendi, contra ſuperbiam; ſecundo furoris, in quo effrænata voluntas exterminandi intelligitur contra pertinaciam:

Repulit Dominus altare ſuum, cuius hoſtias, & officia nõ acceptauit. Vel repulit,id eſt,repelli permiſit,quando Achaz tranſtulit altare æneum de templo,& ſtatuit pro eo altare Damaſci,ſicut legitur. *Maledixit*, reprobando. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra, *ſanctificationi ſuæ*,id eſt illis,in quibus ſanctificatio legalis conſiſtebat,ſcilicet ſacrificiis,quæ modo offerre, eſſet idololatrare. *Tradidit in manus inimici*. Hic lamentatur prophanationem templi factam à gentibus,dicẽs, *tradidit in manus inimici*,Chaldaïci vel Romani exercitus, *muros turrium eius*,id eſt, turres munitas:quaſi non ſolum

Sap.11.d

Gregor.11. Moral.c.9

Thren.3.d

Luc.10.e
Iſa.9.d
Matth.8.d

1.Cor.12.b

Prou.vlt.d

Greg.11. Moral.c.9

Tentorium. & Tabernaculũ inquid differant.

Iſa.1.b

Leuit.23.

Iſa.1.c

4.Reg.16.c

Iſaiæ 1.c

turres ciuitatis exteriores, ſed etiam turres interiores templi, ſcilicet munitiones. *Vocem dederunt*, aduerſarij, *in domo Domini*, gaudentes; ſe eam obtinuiſſe; *ſicut in die ſolemni*, ſolebant facere Iudæi.

Allegorice ab illo loco, *Et diſſipauit quaſi hortum*, per hortum Eccleſia intelligitur, in qua ſunt roſæ martyrum, lilia virginum, violæ confeſſorum. Hortus concluſus, ſoror mea Tentorium deforis, tabernaculum intus eſt: per tentorium populus, per tabernaculum intelligitur ordo prælatorum: quos dum temporali gloria ſublimauit, quaſi tentorium ad decorem expandit: & dum eos ad cognitionem ſecretorum ſuorum, & familiaritatem leuauit, quaſi tabernaculum eos extendit, hos diſſipauit quaſi hortum, quia ſubdidit potentiæ hominum impiorum.

Moraliter: hortus eſt clauſtrum, vel vita clericorum quorundam: quia debet eſſe tentorium, & tabernaculum peregrinantium: quod diſſipatur quaſi hortus, dum in rebus ſpiritualibus ſola carnalia quæruntur: ſicut in aliis patet, qui nunquam veniunt ad eccleſiam, niſi quando diſtributiones dantur, ſicut bubo non venit ad Eccleſiam niſi propter oleum: Ideo diſſipatur per miſericordiam, demolitur per inſolentiam: Quod figuratum eſt, vbi dixit Achab: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum. Hortus mutatur, quãdo diſciplina per carnalitatis ſtudium eneruatur, quando contemplationis claritas in terreſtres occupationes, & affectiones commutatur. *Obliuioni tradidit*, id eſt, permiſit feſtiuitatem, quæ eſt feriatio à malis: & eſt feſtum laicorum, & Sabbathum, quod eſt vacatio ab implicationibus mundanis. Vel ad literam: feſtiuitates Eccleſiæ quantum ad multos obliuioni tradit: quia voces clauſtralium nõ exaudit. Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam, quia manus veſtræ plenæ ſanguine ſunt. *Dedit in opprobrium*: &c. quia ad literam, regale Eccleſię ſacerdotium apud multos venit in contẽptum. Irritum feciſtis pactum meum: propter quod ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis. Vel aliter: anima noſtra rex eſt, & ſacerdos. Rex debet regere carnem ſuam: ſacerdos, quia ingiter Deo offerre debet deuotionem ſuam. Rex in opprobrium traditur, quando anima carni ſuæ ſubſtat, & turpibus deſideriis famulatur: ſacerdos in indignationem traditur, quando à deuotione cadens, in peccati conſuetudinem obduratur. *Repulit Dominus altare ſuum.* Allegorice altare noſtrum Chriſtus eſt, cuius humanitatis ſacrificio Deus nobis placatus redditur: ſuper quod, quaſi altare omnia noſtra ſpiritualia ſacrificia offeruntur. Hoc altare Deus patet repulit, quando vſque ad crucis patibulum in Iudæorũ manibus eum dereliquit: Deus Deus meus, vt quid dereliquiſti? *Sanctificationi ſuæ maledixit*, quia illum, quem ad ſanctificationem noſtram miſit, maledictioni acerbiſſimæ paſſionis expoſuit. Vnde Apoſtolus; Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Muri turrium, qui in ciuitatibus præeminentioribus ſunt, Apoſtolos ſignificant: qui in Eccleſia ſancta dignitate eminentiores, & conſtantia fortiores fuerunt. Iſti quoque in manibus inimici traditi ſunt: quia cum Chriſtum mori cernerent, ipſi per infidelitatem corruerunt. *Vocem dederunt*, Iudæi, quia Chriſto paſtore mortuo, & diſperſis ouibus, omnino præualuiſſe gloriati ſunt. Vel Dominus altarę ſuum repellit, quando homines indignos in Eccleſia præfici præmittit. Vel muri turrium prælati ſunt. Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes Dei. Quibus inimicorum vox auditur, quando inique, & peruerſe dignitatem gerunt.

Moraliter: Altare noſtrum, fides noſtra eſt: ſuper quam ſacrificium boni operis immolamus; quod altare tunc repellitur, quando fides noſtra bonis operibus nudata, à Deo reprobatur: fides ſanctificatur, quando ei per incrementum vitutis merita augentur. Sed ſanctificatio maledicitur, quando fides ipſa amiſſis virtutibus, prauis operibus violatur: Factus eſt Iſrael, quaſi vas immũdum. Muri turrium in manus inimici dantur, quando ingenium, & huiuſmodi aliæ gratiæ gratis datæ ad iniquitatis ſtudium conuertuntur: in quibus muri inimici vox auditur, quando diabolicę ſuggeſtiones interius admittuntur, & exterius improbe proferuntur: de quo multum lætantur dæmones: & hoc ſignatur. *In die ſolemni.*

Cogitauit Dominus, Hic ſecundo deplorat diſpendia ciuitatis quantum ad deiectionem murorum, & propugnaculorum. Primo autem lamentatur muri deiectionem: ſecundo ipſius antemuralis deſtructionem, *luxitque antemurale*, tertio portarum ipſarum euulſionem, ibi: *Defixæ ſunt in terram*, Dicit ergo, *cogitauit Dominus*, ergo conſulto fuit: quaſi non ſtatim fecit, ſed diu eius conuerſionem expectauit: & quaſi ex deliberatione hoc fecit, *diſſipare murum filiæ Sion*, id eſt, ciuitatis Hieruſalem ad literam, quamuis per hoc omnis eius regio poſſit intelligi: *Tetendit funiculum ſuum*, ad deſtruendum, qui tamen non ſolet tendi, niſi pro inimicorum eiectione. Per funiculum autem iuſtitiæ rectitudo intelligitur diuinæ ſecundum merita illi populo infelici retribuentis. Vel in funiculo pœna, qua peccatores ligare deſignatur, *non auertit manum ſuam à perditione*, quaſi dicat vſque ad conſumptionem percuſſit: & quia nullum à culpa liberum inuenit, nullum dimiſit immunem à pœna, *luxitque antemurale*, id eſt lugendi dedit materiam ipſum deſtructum cernentibus. Et eſt antemurale defenſio murorum ſicut vallum, foſſa, vel aliquid conſimile, *& murus pariter diſſipatus eſt*, cum antemurali. Per antemurale cuſtodia angelorum: per murũ cuſtodia hominũ notatur: quarum vtraque illi populo ſubtracta, vſque hodie Iudæa lamentatur.

Spiritualiter, cogitatio Dei, vel deliberatio patientia eſt, qua peccata ad tempus diſſimulat: & iuſtitia, qua digna animaduerſione caſtigat. Hoc autem eſt funiculum tendere, modum ſcilicet, & quantitatem debitam diligenter æſtimare, & ſecundum hoc flagellare. Vel, per cognitionem Dei, incarnationis diſpenſatio intelligitur: & quia in carne veniens Iudæos repulit, vt gentes intrarent, prius murum filiæ Sion diſſipauit: deinde funiculum hęreditatis ſuæ ſuper populum gentium dilatauit. Quaſi enim contractus erat funiculus, quando de populo Iudæorum tantum dicebatur, Iacob funiculus hereditatis eius: quia igitur vocationem gentium præceſſit irretitio Iudæorum, recte ſubditur: *Et non auertit manum ſuam à perditione*, à qua manum auerteret, ſi gentes colligeret, Iudæos non reprobaret. *Antemurale*, id eſt Patres priores *luxit*, quia patres priores de Iudææ eiectione doluerunt. Murus diſſipatus eſt, quantum ad ingratitudinem Iudæorum, vt ædificaretur in gentibus.

Moraliter. Per murum filię Sion, virtutes animæ accipimus: cũ igitur virtus accepta eleuat, aut neglecta deprimit, & male ſecuri gratiam acceptam cuſtodire negligimus; quam horrẽdum ſit, quod nobis inuiſibiris iudex cogitet ignoramus. Cogitat ergo & deliberat, priuſquam feriat: cui funiculum tendere eſt, ſubtiliter peccati menſuram examinare: *non auertit manum ſuam*, quia quanto plus patiendo ſuſtinuit, tanto minus feriendo parcit. Per murum igitur virtutes animæ intelliguntur: per antemurale operationes intelliguntur: luget ergo antemurale & murus diſſoluitur: quia gratia recedente, virtus tollitur, & opera virtutum infirmantur. Vel murus, prælati: antemurale principes ſæculares Eccleſiam defendentes; & hoc & illud luget, cum per ingluuiem lucrandi miniſtrantur ſacramenta. Vel, antemurale cuſtodia diſciplinæ; quod luget, cum homo deſerit diſciplinã; quo facto virtus pariter diſſipatur, quæ per murum intelligitur. Vnde: Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, &c.

Defixæ ſunt in terram, &c. Lamentatur ad literam, portarum euulſionem, dicens: *Defixæ ſunt in terram portæ eius*, quaſi ſic corruerunt, vt non ſint amplius erigendæ, & permanẽt ſicut veſtigia ruinæ. In terrã ergo fixę

ſunt,

Cant.4.d

4.Reg.21.a

Iſa.1.e

1.Pet.2.b
Malac.2.b

Pſalm.21.a

Gal.3.b

Iſa.62.b

Oſe.8.c

Antemurale.

Funiculum tendere.

Deut.32.b

Pſalm.2.c

Digitized by Google

ſunt,vt pateant incurſioni, vectibus,& ſeris diſtractis, vnde ſubdit:*Perdidit,& contriuit vectes eius*, id eſt,ſeræ, vel obſtacula oſtij; quæ manu huc,& illuc,claudendi, aperiendique gratia vehuntur. *Regem eius*,&c. Tertiò agit deſolationem perſonarum ciuitatem habitantium. Lamentatur autem primo tribulationis anguſtiam in magis reuerendis:deinde in magis miſerandis:*Conſperſerunt cinere*, &c. Reuerentia autem debetur regibus propter potentiam, doctoribus propter ſapientiam, ſenioribus propter maturitatis gratiam: ſed hæc omnia defecerunt principibus captiuitatis, lege combuſta,ſenibus ignominiosè tractatis: propter quod dicit: *Regem eius*. Noui libri habent Reges,ſupple perdidit, & contriuit. *Et principes eius in gentibus*. Et fortè de portis & vectibus figuraliter locutus eſt:Regem per portas, principes per vectes intelligens:ſicut de Sedechia,& filiis eius patet. Pro ſecundo ſequitur. *Non eſt lex*,quia libri legum per Chaldæos concluſi ſunt. Vel, non eſt lex in opere ſeruata, & propterea ſuperuenerunt flagella. *Et Prophetæ eius*,pſeudo, *non inuenerunt viſionem à Domino*,quam tamen ſe vidiſſe aſſerebant:& talibus Iudæi credentes,à Domino deſtructi ſunt propter peccata ſua. Vnde infra: *Prophetæ tui viderunt tibi falſa.*

Allegoricè ab illo loco: *Defixæ ſunt in terra*,&c.portæ,& vectes ciuitatis prælati ſunt: qui ſunt portæ per verbum,& vectes per cõſilium,& verè per exemplum portæ dicuntur,de quibus:ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Item & vectes dicuntur:vnde ſignificantur per illos vectes, quibus arca vehebatur, qui erant de lignis Sethim, quæ erant imputribilia, in ſignum caſtitatis: erant odorifera, in figuram famæ bonæ: decorata in figuram charitatis: erant in quatuor circulis aureis, in figuram meditationis legis diuinæ, cuius ſumma continetur in quatuor Euangeliis. Portæ igitur ſunt, quod extra poſitos per prædicationem introducunt: vectes, quando intus poſitos per ſalutare conſilium cuſtodiunt. Vel per portas Hieruſalem, Scribæ, & Phariſæi intelliguntur, terrenorum ſtudio, & amori intenti: qui Chriſtum non ſolum non receperunt,ſed etiam alios ab eius receptione impedierunt. Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui claditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis nec intrantes ſinitis introïre. Hi in terra defixi ſunt:quia in ſola Chriſti humanitate oculos habentes, in laqueum perfidiæ inciderunt. Vel in terra defixi ſunt, quia literali,vel terreno ſenſui legis adhæſerunt. Sed vectes Dominus perdidit, & contriuit: quia conſiliũ eorum ad nihilum redegit:perditum eſt conſilium, quia Chriſtum occidendo extinguere non potuerunt. Contritum eſt etiam conſilium: quia ob hoc terram perdiderunt,quod Chriſtum occiderunt:propter quod ſubditur,*Regem eius,& principes eius in gentibus* ſupple, contriuit: quia gentes eis præfuerunt.Non eſt lex,inter eos ſcilicet,qui libros habent: ſed legis intelligentia carent: Sed quia adhuc ſibi venturum Chriſtum perhibent, contra hoc rectè ſubiungitur:*Prophetæ eius non inuenerunt viſionem à Domino*, quaſi dicat: De aduentu Meſſiæ, quod ſomniant, à ſe habent, non Domino reuelante.Sed pro tertio ſubdit:*Sederunt in terra*, in ſignum doloris,& abiectionis,*conticuerunt ſenes*,non audentes monere, *ſenes* inquam, *filiæ Sion*, id eſt, terræ Iudæorum, vel ciuitatis Hieruſalem.

Conſperſerunt, ecce deſolatio perſonarum magis miſerandarum: quarum deſolationem deſcribit per ſigna lugubris pœnitentiæ cordis, & cilicij, & corporis ad terram proſtrati. Dicit ergo:*Conſperſerunt cinere capita ſua virgines Hieruſalem,accincti ſunt ciliciis*,dicit,*accincti*, maſculinè,vt in vtroque ſexu iſtam deſolationem fuiſſe oſtendat. Vel iſtud ad ſenes præhabitos eſt referendum. Aliqui habent ſuppletionem falſam: *accincti ſunt ciliciis*, ſeniores iudices: hæc enim eſt corruptio ex ignorantia procedens. Filia populi mei accingere cilicio, & conſpergere cinere. Quidam aliter putant, accipientes ſententiam inde, *Filia Sion*, id eſt mulieres, ad literam,*conſperſerunt cinere*,&c. Sed in antiquis voluminibus reperi ſic punctatim: & hic eſt ſenſus Hebraïcę veritatis,vt exponitur à quibuſdam. Pro tertio ſubditur, *abiecerunt in terram capita ſua virgines Hieruſalem*, ad literam: in ſignum dolorum.

Moraliter. *Sederunt in terra*, ſeſſio deiectionem, ſilentium ſtuporem deſignat. Et rectè ſenes,in quibus conſilij auctoritas eſſe debuit, ſiluiſſe, dicuntur: quia calamitati, quæ fuit ibi,nullo conſilio potuit ſubueniri, *conſperſerunt cinere*, &c. rectè in tribulatione ſenes conticeſcunt, virgines cinere capita ſua conſpergunt, quia cum tribulatio vehementer ingruit maturos ſenſus in ſtuporem, & laſciuos ad impatientiam vertit. Vnde ſubditur, *accincti ſunt ciliciis*, hoc ad ſenes, *abiecerunt in terra capita ſua*, hoc ad virgines: mortem accelerare volunt, qui ingruentibus malis, ſponteneas etiam afflictiones adiiciunt.

Allegoricè. *Sederunt*,&c. Cum in principio capituli planxerit Propheta lapſum generis humani: deinde etiam in immediatè præcedentibus excæcationem populi Iudaïci, nec tranſire videtur ad deplorandum ſtatum Eccleſiæ præſentis.Quid enim per filiam Sion,niſi præſens Eccleſia deſignatur? quæ de Sion, per fidem nata eſt:cuius Senes,ſunt paſtores, qui ſenes ſunt profectu ſapientiæ,& morum maturitate. Bene ſenes,non paruuli ſicut in lege, vbi homines terrenis promiſſionibus, quaſi lacte nutriebantur. Hi ſedent in terra, cum deſunt tranſitoria, per auaritiam: Inueteraſti in terra aliena. Conticuerunt per ignorantiam, vel per verecundiam: quia vbi conſcientiam remordet reatus, ſtatim linguam à prædicatione ligat timor confuſionis. Gregor. Fit omnipotentis Dei mandato,vt nec in bono linguam habeat,qui habere bonam vitam renuit. Et nota, quòd ſenibus duo debentur. Prima ſedes: Si quando volebam ire ad eos, ſedebam primus. Item primum verbum: Loquere maior natu: decet enim te primum verbum Ecõtra ſenes ſunt in terra,& pueri præficiuntur:ſenes conticere coguntur, & pueri ad doctrinæ principatum ſublimantur: quod non eſt lamentabile,quia pueri ſunt:ſed quod ſunt non minus moribus, quàm ætate pueri. Sequitur, *conſperſerunt*, virgines Hieruſalem ſunt boni ſubditi, qui fidei integritatem cuſtodientes ad ſupernam patriam, & pacem tendunt. Per caput ſpiritualis actio deſignatur. Quod per cineres, qui ab igne relinquuntur, niſi affectiones terrenæ ſignantur: quaſi enim ab igne cinis naſcitur, quoniam cogitationum carnalium reliquiæ, à concupiſcentia carnali generantur. Vnde poſt quam ſenes ſederunt,&c. Virgines aſperguntur,&c. quia ſimplices,cum prelatos vident incumbere terrenis,& ipſi incipiunt ad conſimilia aſpicere. Vel cinis conſperſus eſt affectio, & cogitatio turpis in capite, id eſt voluntate: Bonitamen interdum puluerem leuis cogitationis hábent,non in capite,ſed in pedibus: quem iubentur executere.Quicunque non receperit vos,nec audierit ſermones veſtros: exeuntes foras de domo,vel de ciuitate,excutite puluerem de pedibus veſtris. Vel cinis in capite, eſt vana gloria in bona actione, principali intentione habita, *Accincti ſunt ciliciis*, per cilicia punctiones terrenarum cogitationum deſignantur, quia conſcientia aſſiduis pungitur cogitationum aculeis.Bene ergo qui in terra ſedere dicuntur, terrenis delectationibus inhærentes ciliciis induuntur; quia affectum delectationis ſequitur ſollicitudo deſiderij ſociando. Hic eſt ſaccus,quem Dominus iuſſit de lumbis tollere: Solue ſaccum de lumbis tuis. *Abiecerunt in terra capita ſua virgines Iuda.* Hic eſt perditionis ordo, vt primo quiſque bona, quæ agit per intentionem humanæ laudis obnubilet: ac deinde ipſa bona opera in prauas actiones cõmittat.Ergo cinere caput aſpergere eſt delectationes terrenas quærere,vel in bonis actibus laudes humanas;caput abiicere,eſt manifeſtè malis indulgere.

Defecerunt præ lacrymis. Hæc eſt ſecunda pars capituli in qua, poſt deſcriptam deſolationem ſynagogæ, introducit

Reuerentia quibus debeatur.

4.*Reg.vlt.b*

Apoc.21.f

Exod.25. b 26. c

Matth.23. b

Hier.6. g

Ierem.6. g

Baruc.3.b

Greg.4. Moral.

Iob 29. d Eccl.32.a

Matth.10. b

Iſa.20. a

troducit lamentationem ipſius vocis Prophetæ. Primo oſtendens doloris ſui vehementiam. Secundo ſubiungens doloris materiam, ibi, *Cum deficeret paruulus.* Vehementiam doloris oſtendit, tum ex ſigno exteriori primo: tum ex dolore, interiori ſecundo, ibi: *conturbata ſunt viſcera mea*, tum ex euacuatione omnis ſolatij, ibi: *Effuſum eſt in terra.* Dicit ergo, *defecerunt præ lacrymis*, id eſt præ abundãtia lacrymarum, *oculi mei.* Simile: *Iob 16.c* Facies mea intumuit à fletu: & palpebræ meæ caligauerunt. Viri enim ſancti in tribulatione, vel contritione vehementi non ſolent parcere oculis, aut pectori. Vnde dicit ratio *Aug. lib. 1. Soliloq. c. 14. to. 1.* Auguſtini: Sed iam cohibe te à lacrymis, & ſtringe animum: multum omnino fleuiſti: & hoc omnino morbus iſte pectoris tui grauiter accipit. Et reſpondet Auguſtinus: Modum vis habere contra lacrymas meas, cum miſeriæ meæ modum non videam: aut valetudinem corporis conſiderare me iubes cum ego ipſe tabe confectus ſum.

Conturbata ſunt viſcera mea, dolore ab intima pertingente: Conturbatus eſt, in ira oculus meus, anima mea, *Pſalm. 30.b* & venter meus, *effuſum eſt in terra iecur*, vel hepar *meũ*, in errore voluptatis, & concupiſcentiæ, vt dicit Hieronymus. Quaſi dicat in tantum intrauit deſolatio, vt omne ſolatium ſit eliſum, *ſuper contritionem*, id eſt, deſtructionem, *filiæ populi mei*, id eſt, Iudææ, vel ciuitatis Hieruſalem. *Cum deficeret*, Ecce afflictio deſolationis duplex: primo deſolatio magis lamentabilium perſonarum: ſecundo derelictio, & tribulatio vniuerſorum. Primo igitur deſcribitur afflictio magis lugubrium, & miſerabilium perſonarum, ſcilicet paruulorum, ſeu infantium: quorum primo deſcribit indigentiam, deinde lugubrem querimoniam, ibi, *in matribus ſuis dixerunt*, tertio exinanitionem, *cum déficerent*; & mortem lamentabilem, *cum exhalarent*, Dicit ergo, *cum deficerent quaſi*, ecce materia doloris, cum deficerent præ fame & ſiti, *paruulus, & lactens.* Aliqui exponunt lactantem, actiue, pro matribus ſcilicet pueros lacte paſcentibus, quibus maxime eſt compatiendum, *in plateis oppidi*, id eſt Hieruſalem: quam vocat oppidum, propter abiectionem, *Matth. 21. a* & vilitatem: Ite in caſtellum, quod contra vos eſt. Sed pro lugubri querimonia ſequitur: *Matribus ſuis dixerũt*, in quibuſcunque terrenorum affectibus dixerunt præ famis anguſtia deficientes, cum eſſent in deliciis nutriti. *Vbi eſt triticum, & vinum?* Iſta petunt, quæ non petentes abundare eis ſolebant. Vnde ex hoc patet doloris vehemẽtia, *cum deficerent*, exinanitione totius corporis, *Iſa. 22.b* *quaſi vulnerati*, effuſione ſanguinis: Interfecti tui, nõ interfecti gladio nec mortui in bello, *in plateis ciuitatis*, vbi ſolebant eſſe ſecuri, & foueri, *cum exhalarent*, præ famis anguſtia, *animas ſuas in ſinu matrum ſuarum*, ad literam, vt patet doloris exacerbatio.

Allegorice, ab illo loco, *Defecerunt*, Vox eſt in perſona Eccleſię, membrorum ſuorum, infirmorum diſpendia deplorantis: qui prius planguntur à bonis, quam à ſemetipſis: proprium enim eſt clericorum, plangere aliena mala ſicut propria: oculi ſunt prelati, quia prouiſores: viſcera, miſericordes: iecur, charitate feruentes: quia in iecore calor viget, digeſtionem ſtomachi promouens. Oculi igitur deficiunt, peccato vaſtante populum Dei: quia alienis miſeriis compatiuntur cum *2. Cor. 11. f* Apoſtolo dicente: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Supra: Plorans plorauit in nocte, & lacrymæ eius, &c. Oculi mei *Cap. 1. a* *Pſal. 87. b* languerunt præ inopia. Hugo: Nullum certius, veriuſque indicium veræ charitatis, quàm affectus fraternæ compaſſionis. Viſcera conturbantur: quia iuſtæ pietatis affectus concutitur in prælatis, qui habent alios in *Galat. 4. c* viſceribus gerere, & parere. Quos iterum parturio, donec formetur in vobis Chriſtus. Iecur in terram effunditur, quando ex compaſſione bonus prælatus vehementer animo deiicitur, & contra malum excitatur, *ſuper contritionem filiæ populi mei*, in ſexu fœmineo infirmitas ſubditæ plebis deſignatur: per cõtritionem, quaſi irreparabilis oſtenditur calamitas: quia quod contritione, id eſt, confractione comminutum eſt, non amplius reparatur, *cum deficeret paruulus*, in via, *& lactens*, *Heb. 5. d* ſolius ſimplicitatis doctrinæ capax: Omnis, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonum iuſtitiæ: paruulus enim eſt. Vel per paruulos, populi rudes: per lactentes praui doctores: per plateas oppidi, ſæculi voluptates. Paruulus igitur, & lactens in plateis talibus deficiunt, quando carnales ſtulti cum peruerſis doctoribus per latam viam voluptatum ad perditionem vadunt: *Matth. 7. b* Lata & ſpatioſa via, quę ducit ad perditionem: & multi ſunt, qui intrant per eam: *matribus ſuis*, id eſt prælatis: *Dixerunt, vbi eſt triticum*, &c. Vita ſubditorum tribus modis prælatos alloquitur, per miſeriam, per deſiderium, per obedientiam. Petunt enim, quando indigent: petunt, quando deſiderant: petunt: quando audire parati ſunt. Per miſeriam, inquam, petunt: quia afflictorum indigentia, dum pias mentes ad ſubueniendum prouocat, etiam ſi lingua ſileat, vita clamat. Item per deſiderium, quia quodam modo petere eſt, velle habere. Per obedientiam petunt, quia dum ſe paratos ad recipiendum offerunt, quaſi ad implorandum prælatos deſides adoriuntur. Petunt igitur, dicẽtes: *Vbi eſt triticum?* nõ hordeum: triticum enim Chriſtus eſt: Niſi granum frumẽti cadens in terram, mortuum fuerit, &c. Non petunt *Ioan. 12. d* hordeũ: quod tamen legitur in Euangelio multiplicatũ. *Et vinũ*, non dicunt aquã, quę tamẽ in Euangelio Ioannis legitur in vinum cõmutata. Triticum igitur Chriſtus, lex hordeum, quia aſperum eſt ad manducandum: *Ioan. 6. b* *Ioan. 2. b* aqua carnalis intelligentia, vinum ſenſus ſpiritualis intelligitur: Iudæis igitur, quia carnaliter legem tenuere, aqua, & hordeum ſufficere potuerũt: filij autem triticũ & vinum requirunt: triticum quærimus, quando verbum vitæ audire, & Chriſtum imitari deſideramus: vinum bibimus, quando ſpiritualem intelligentiam de Chriſto tenemus. Sed quærunt, nec inueniũt: vnde ſequitur: *Cum deficerent, quaſi vulnerati in plateis.* Babylon habeat plateas, Hieruſalem ſemitas: deficere igitur in plateis, eſt carnalibus illecebris implicari. Vel in Eccleſia ſunt ſemitæ accuſationum ſpiritualium: ſunt plateæ accuſationum terrenarũ: in plateis deficiunt: quia non inueniunt ſpirituales conſolationes intenti negotiis terrenis: *quaſi vulnerati*, vulnera ſunt peccata; quaſi ergo vulnerati deficiunt, qui, etſi malo manifeſte non conſentiunt, ſic tamen per negligentiam, ſicut alij per culpam ad interitum tendunt. Ergo per negligentiam prælatorum pereunt multi, quj criminibus, & flagitiis vulnerati non ſunt. *Cum exhalarent animas in ſinu matrũ ſuarum*, ſinus matrũ blanda adulatio prælatorũ; ſpiritũ igitur in eorũ ſinu exhalant, cũ ignaui prælati non ſolũ carnales ad meliora nõ excitant; verũ etiam blande ferunt. Exhalant animas, vel moriuntur, quaſi vulnerati, qui corrũpuntur prælatorũ exẽplis; in ſinu moriuntur, qui deficiunt per eorum negligentiam. Mortuus eſt fi- *3. Reg. 3. c* lius huius mulieris nocte, dormiẽs quippe oppreſſerat.

Vel moraliter ab illo loco; *Defecerunt oculi*, per oculos claritas intelligitur contemplationis, & quid per viſcera, niſi ſenſus internæ dulcedinis, & quid per iecur niſi feruor diuini amoris accipitur? Spiritualis enim quicunque quanto magis amorem in tribulatione ad proximorum compaſſionem foras effundit, tanto magis interna ſolatia, quæ guſtare cõſueuerat, ſubtracta deplorat; *Effuſum eſt*, &c. Effuſio iecoris eſt mortificatio carnis; ne ergo fictę lacrymæ credantur, carnis afflictio lacrymis iungatur, & tunc iecur in terram funditur; *Super contritionem filiæ populi mei*, non dicit pro patre, vel matre: ſed *filiæ populi mei*, ne affectus carnis, & non charitatis eum ad fletum exagitare credatur, &c. vt ſupra. Vel per filiam populi carnalis anima; per paruulum, ſenſus carnis: per lactentem virtus mentis accipitur; ſenſus enim carnis leuia ſemper appetit, niſi quantum eum mentis conſtantia per diſciplinam reſtringit. Per oppidum corpus, quod anima habitat, intelligitur; per eius plateas fluxus, intelligitur voluptas. Vel platea mẽtis eſt vagatio, per quam multi vulnerantur.

Cui

Cui comparabo te. Ecce ſecunda ratio lacrymarum Prophetæ, deſolatio vniuerſitatis, vel multitudinis. Cuius deſolationis vehementiam dupliciter manifeſtat, quia ſcil. inæſtimabilis: ſecũdo, quia eſt irremediabilis, ibi: *Magna eſt enim velut.* Quod ſit inæſtimabilis, oſtendit: quia nullus alius dolor iſti comparabilis eſt, nec in acerbitate, nec in quãtitate. Dicit ergo; *cui comparabo te?* ſecundum ſimilitudinem, vel imaginem pœnæ, vnde ſequitur: *vel cui aſſimilabo te filia Hieruſalem?* quaſi dicat, nulli. Supra: O vos omnes, &c. *Filia Hieruſalem,* plebs Iudaïca mollis, & effœminata: *cui exequabo te,* in doloris quantitate? quaſi dicat, tua mala ſua magnitudine, omnia alia tranſcendunt. *Et conſolabor te,* quaſi dicat: Nulla alia ciuitas, ſupple, eſt deſtructa: quod ſi eſſet, poſſet eſſe conſolatio aliqua; ſed hoc inueniri non poteſt. Vnde ſequitur: *Magna, velut mare, contritio tua,* quaſi dicat: ſicut mare ſuper omnes aquas mole, & amaritudine præcellit, ita tuæ contritioni nulla calamitas adæquatur: *Quis medebitur tui?* quaſi ſicut non poteſt exhauriri tota aqua de mari; ſic nec tua miſeria releuari: vel ſicut omnia flumina intrant mare, ita omnia malorum genera illata ſunt Iudææ. Spiritualiter: Illi, qui poſt agnitam veritatem, retro abeunt, peiores ſunt illis, qui nunquam veritatem agnorunt: horum ſicut omnibus erat gloria incomparabilis, cum ſtarent: ſic incomparabilis ex ignominia, cum ceciderunt: Deus meus pone illos vt rotam: Vnde omnes apoſtatantes inueniuntur cæteris omnib. deteriores: aſcendunt vſq; ad cœlum, & deſcendunt vſq, ab abyſſum. *Magna, velut mare, contritio tua,* contritio ſpiritualis remurmuratio cordis ad nullam ſtabilitatem virtutis reducibilis: Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt: Quis medebitur incantatori à ſerpẽte percuſſo quaſi dicat nullus. Exponitur etiam in bonum: quia dolor contritionis debet amaritudine imaginatiuæ omnem alium dolorem excedere.

Cap. 1. d

Eccl. 1. b

Pſal. 82. c

Iſa. 57. d
Eccl. 12. d

Prophetæ tui. Ecce tertia pars capituli: vbi ſubdit prędictæ deſolationis rationem, falſorum prophetarum deceptionem: primo ponens hanc cauſam, deinde explicans vlterius cõſequentẽ miſeriam in verſu ſequẽti. *Plauſerunt ſuper te.* Prophetæ autem decipiebant tripliciter populum: primo falſas viſiones mentiendo: ſecundo decipiebant adulando, *nec aperiebant iniquitatem,* item tertio fallaciter promouendo, pro quibus dicit: *viderũt autem tibi,* &c. Dicit ergo, *Prophetæ tui,* componendo, *viderunt tibi falſa,* prædicendo, quæ ſecundum veritatem non erant ventura, nec excuſabilis es per ignorantiã, vnde ſequitur: *Et ſtulta:* ſicut eſt illud, quod prædicunt de futuro Meſſia: Prophetæ eius vacui viri infideles. Quia ergo falſa viderunt, decepta es: quia ſtulta, excuſare non potes. Similes ſunt homines, qui promittũt peccatorib. impunitatẽ, vel qui pueris terras tradũt: prædicantes eorũ ædificationem. Pro adulatione ſequitur: *Nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent.* Iſaïas: Populi meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt, & viam ingreſſuum tuorum diſſipant. Prophetę autẽ eius liniebãt eos abſq; temperamento. Pro tertio ſequitur; *viderunt autẽ tibi aſſumptiones falſas,* dicẽtes, quod Dominus Iudæos ad protectionem ſuam aſſumet. *Et eiectiones.* Chaldæorum à Dominio Iudææ: ſicut Ananias Pſeudopropheta: Adhuc duo anni dierũ, & ego referri faciã ad locum iſtũ omnia vaſa, quæ tulit Nabuchodonoſor de loco iſto.

Sophon. 3. d

Iſa. 3. c

Ezech. 22. g

Hier. 28. a

Allegorice: Iſtud ad prædicatores falſos referri poteſt: qui ad literam implent, quæ hic dicuntur: vident ſolam mundanam vanitatem commendantes: viderunt ſtulta, ſtatum ſæcularem religioni præferentes: Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam. *Viderunt tibi aſſumptiones falſas.* Moraliter: Aſſumi eſt per iuſtitiam Eccleſiæ incorporari; eiici vero eſt à culpa ſeparari: quia igitur prædicatores pſeudo condẽnant innocentes, qui non ſunt condemnandi, quaſi per eiectionẽ, & cõmendant adulando illos, qui ſunt arguendi: quaſi per aſſumptionem: recte dicitur: *Viderunt tibi aſſumptiones,* &c. De falſis Prophetis dicitur: Violabant me ad populũ propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quę non moriuntur: & viuificarẽt animas, quæ nõ viuunt, mẽtientes populo meo credenti mẽdaciis. Aliter, omnes pſeudoprædicatores ſcripturis abutẽdo, ad ſuos errores cõfirmandos, vel abutuntur eis, nimia verborũ affirmatiuorum ampliatione, ſub eis falſa affirmando: ſicut qui præceptũ de honorãdis parentib. extendit ad prohibẽdum religionis ingreſſum: vel nimia verborum negatiuorum reflectione: ſicut patet, quando dicitur in prẽcepto hoc: Non mœchaberis, nec prohiberi ſimplicem fornicationem. Vel dicitur: *Viderunt tibi aſſumptiones,* quia ſemper falſa veris immiſcent: maiorem verã pro ponentes, & minorem falſam aſſumentes. Amplius *eiectiones,* falſas. viderunt veritatẽ textus ſcripturæ ſacræ pro libito corrumpentes, & excludentes quidquid ſuis dogmatibus aduerſatur.

Ezech. 13. d

Plauſerunt ſuper te. Ecce poſita miſeriæ cauſa, ſubdit latius explicationem miſeriæ, id eſt, pœnæ culpam cõſequentis. Pœnam manifeſtat triplici comparatione: primo per compaſſionem extraneorum tranſeuntium: ſecundo per improbitatem aduerſariorum inſultantiũ, ibi: *Aperuerunt ſuper te os ſuum,* tertio per comparationẽ ad diuinum iudiciũ, vel ad vltionẽ diuinarum comminationum, ibi: *Fecit Dominus quæ,* &c. Pro primo dicit; *Plauſerunt ſuper te,* Synagogam, vel Eccleſiam: non lætantis, ſed compatientis affectu: vt dicit Gloſſa. Non enim in hoc inſultatio, ſed ſola manuum intelligitur colliſio; quæ aliquando gaudium, aliquando admonitionem, aliquando compaſſionem indicat. Aliter, ſi de plauſu miſeriæ intelligitur, de inimicis intelligitur. *Omnes tranſeuntes per viam,* ex quo magis videtur compatiendo dici, quàm minãdo: *omnes tranſeuntes,* qui fuerunt extranei, quia per hoc quod tranſierunt, aliunde veniſſe, & alio tendere demonſtrantur. Aliunde venerunt ſanguine diuerſi; alio tendũt intentione, & tamen tanta erit deſolatio, quæ alienos ad cõpaſſionem inclinaret illam afflictionem videntes, *ſibilauerunt,* præ admiratione. Sibilus enim diuerſas indicat affectiones, aliquando contemptũ, aliquando faſtidium, aliquando deſperationem, aliquando blandimenta inſinuat. *Et mouerunt capita ſua,* præ ſtupore: ſicũt prædixit: Ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum. Commotio capitis aliquando indignationem, aliquando inſultationem, aliquando dolorem, aliquando deſperationem exprimit. Ergo in plauſu compaſſio, in ſibilo admiratio, in motione capitis deſperatio intelligitur. Vel in plauſu manuũ, ablatio potentiæ, in ſibilo ablatio doctrinæ, in motione capitis ablatio omnis honoris, & gloriæ deſignatur: *Super filiam Hieruſalem,* id eſt, plebem Iudaïcam. *Dicentes: Haccine eſt vrbs perfecti decoris,* quę olim, ſcil. eſſe ſolebat, *gaudium vniuerſæ terræ,* Iudææ. Quod propter templum dicebatur; ad quod ter in anno aſcendebant, ſcil. in Paſcha, & in Pentecoſte, & Scenophegia.

Hier. 19. b

Moraliter. Per viam tranſeunt, qui in præſenti vita ad patriam quotidiano profectu tendunt. Ij ſuper multitudinis miſeriam manus plaudunt, quia exemplis operum ſuorum eos ad bona opera accendunt: Montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Per ſibilum, qui ſcribi non poteſt, inexplicabilis conſolatio, vel compaſſio intelligitur, &c. Et ſupra expoſita ſunt.

Iſa. 55.

Aperuerunt ſuper te; Ecce ſecundo declaratio pœnæ per improbitatem aduerſariorum: quorũ improbitas manifeſtatur primo ex linguis, deinde ex verbis. *Et dixerunt, deuorabimus,* ſigna quidam ſunt cachinnus, ſibilus, & deinde fremitus: cachinnus intelligitur: *Cum aperuerunt ſuper te os ſuũ omnes inimici tui. Aperuerũt* ergo, ſupple, ad animandum: *ſibilauerunt,* prouocando. *Et fremuerunt dentibus,* detinendo. *Et dixerunt,* Ecce indignatio oſtenſa in verbis: primo crudelitatis, deinde impie iucunditatis, ibi: *En iſta eſt dies quam expectabamus.* Dixit ergo: *Et dixerũt, deuorabimus eã,* id eſt, pœnis ad

Digitized by Google

bitum deſtruemus : *en iſta eſt dies, quam expectauimus,* deſiderando, *inuenimus*, quærendo, *vidimus*, exultando.

Spiritualiter, inimici Eccleſiæ, hæretici ſuper Eccleſiã ora aperiunt, quando vel ſimplices inuadunt, vel occupant, vel lætantur, cum defectus vident Eccleſiaſticarũ perſonarum: in ſibilo blãda, & callida intelligitur perſuaſio, qua ſimplices decipiunt: fremunt dentibus: quia ex magna auiditate procedunt. Vel, dicas: Inimici aperiunt os per machinationẽ: ſibilant per ſuggeſtionem: fremunt dentibus, pertrahendo ad ſubuerſionem, & æternam damnationem.

Nota, quod hic mutatur ordo Alphabeti: quia ſecundũ Hieronymũ & Rabanũ hic ponitur PHE, ante AIN, cum econtrario ſit in alphabeto præcedenti. Vnde illi verſui, Aperuerunt, &c. præponitur litera PHE. Illi ſequenti: Fecit Dominus, &c. proponitur litera AIN. Nihilominus, & illi verſui : Aperuerunt ſuper te os ſuũ, &c. cõuenit optime litera PHE, quę interpretatur oris, quid enim melius præponitur apertioni ore? Illi autẽ verſui: Fecit Dominus, &c. recte proponitur litera AIN, quæ interpretatur fons, quia correctio, vel diſpoſitio Dei fons eſt, & cauſa totius ordinis. Vel AIN, interpretatur oculus, quod congruit propoſito : quia nihil aliud eſt cogitatio Dei, niſi vita, & prouidẽtia oculi ſui.

Fecit Dominus. Hic tertio manifeſtat calamitatẽ per comparationem ad diuinam cõminationem, ſiue conſummationem diuinorum iudiciorum. Et habet duas partes : quia primo tangit diuinum iudiciũ : Secundo, diuini iudicij effectũ. *Deſtruxit*, &c. Eius iudicium oſtẽditur per comparationem ad eius diſpoſitionẽ occultam primo: deinde per cõparationem ad eius comminationem in ſcriptura expreſſam. *Compleuit.* Dicit ergo *Fecit Dominus*, quaſi, ſi quæris : vnde tanta calamitas? certe iuſto Dei iudicio: quia noluiſti facere quod præcepit, *fecit Dominus, quæ cogitauit*, id eſt, ſapienter diſpoſuit contra Hieruſalẽ, & Iudæã. Non ergo hoſtibus eſt hoc tribuendũ, ſed ad diuinum referendũ iudiciũ. *Compleuit ſermonem ſuum*, ſcelerib. populi prouocatus, *quem præceperat*, per Prophetas nũtiari, *à diebus antiquis.* Vel ſermo præceptorum in cõminationib. completur: præmiſſis enim præceptis ſubiungũtur benedictiones, quibus ad ipſorum obſeruantiam attrahuntur : & deinde maledictiones, & cõminationes, qui tranſgreſſoribus imprecãtur, ſicut patet in Deuteronom. Sic ergo compleuit ſermonẽ, quem præceperat, faciendo quod trãſgreſſoribus comminatus fuerat. Sed pro effectu, ſequitur: *Deſtruxit*, ciuitatem cum pertinentibus. *Et non pepercit*, in vltima captiuitate, quãdo totum illum populũ temporaliter diſſipauit. *Deſtruxit*, auferendo delectationem: *non pepercit*, puniendo per tribulationem præteritam libidinem, *Deſtruxit*, quidem, quia deſtrui permiſit, vnde ſequitur; *Et latificauit ſuper te inimicum*, Chaldæum, & Romanum, vel vicinas gentes, quæ libenter ei hoſtes fuerunt. *Et exaltauit cornu*, id eſt, poteſtatem & gloriam, *hoſtium tuorum.*

Clamauit cor eorum. Hæc eſt quarta pars capituli, in qua poſt deſcriptam, vel prædictam deſolationem, ad delolationis remedium informat, ſcil. ad geminum, & compunctionem. Primo autem tangit deprecationis huius opportunitatẽ, propter elationem inimicorum: deinde hortatur ſe exercere ad compũctionem, & gemitum, ibi: *Deducet*, &c. Dicit ergo pro primo: *Clamauit cor eorum*, id eſt, inimicorum; *ad Dominum*, id eſt, contra Dominum. Sicut ſimile dicitur : Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt. Clamauit ergo cor eorum contemnendo Deum, *ſuper muros filiæ Sion*, id eſt, propter murorum deſtructionem, ex hoc ſc. gloriãtes. Ex hoc ergo erat opportunitas deprecandi Dominum, quamuis non agentibus meritis Iudæorũ, ſed demeritis aduerſariorum, ſicut dixit Ezechias : Inclina Domine aurem tuam, & audi; aperi Domine oculos tuos, & vide; & audi omnia verba Sẽnacherib. quæ miſit ad blaſphemandum Deum viuentem. *Deduc* : Ecce hortatur ad gemitum & compunctionem. Et hortatur ad tria : primo ad deploranda peccata propria : deinde ad laudandum diuina iudicia, ibi: *conſurge, lauda*, tertio ad implorandũ diuina præſidia, ibi : *effunde ſicut aquam.* In prima parte hortatur ad lacrymãdi vehementiam: ſecundo ad lacrymarum indefeſſam feruentiam: *non des requiem tibi*, tertio ad lacrymandi perſeuerantiam, *neq; taceat.* Dicit ergo; *Deduc*, ô filia Sion, quaſi ſpontaneæ ſint lacrymæ, non extortę. Vel; *deduc*, id eſt, deorsũ duc ad mundationem conſcientiæ per compũctionem, vnde in Pſalmo: Lauãbo per ſingulas noctes lectum, &c. *Pſal. 6.b* Vt non aſcendant per indeuotionẽ lacrymæ, *lacrymas*, id eſt, abundanter, & feruẽter, atq; inpetuoſe: ſic enim currit torrens: & quãto currit impetuoſius, tãto citius exſiccatur: quia quãto gemitus eſt fortior, tanto citius venia impetratur. Vnde Hugo de S. Victore: Recte cõpunctionis feruor torrenti comparatur ; quia quanto maior vis doloris in compunctione fuerit: tanto citius diuina conſolatione ſuperueniente pertranſit. Torrens etiam, quia eſt aqua fluens, ſignificat, quod lacrymæ ſunt tantum præſentis temporis. Abſterget Deus omnẽ lacrymã. *Per diem & noctẽ*, id eſt, cõtinue, vel *per diẽ*, propter peccantes in proſperitate : *Et noctem*, propter peccãtes ex aduerſitate. Vel per diem, & noctẽ diuerſi ſtatus intelliguntur compunctionis: primo enim afficit mentem vehemẽs tædium deteſtationis peccati: deinde gaudium immiſſum remiſſionis. S. Bernardus: O bone IESV, ſi tam dulce eſt flere de te : quam dulce eſt gaudere de te? Per noctem lacrymas deducit, qui mœroris tædium lacrymandǫ aggrauat: per diem lacrymas deducit, qui poſt deuotionem lætam animam in mœrore ſeruat. Hoc idcirco dicitur: quia ſunt nonnulli, qui poſt lacrymas per inanem lætitiam ſe diſſoluũt, & quia cor ſuum in mœrore perſeueranter tenere negligunt, quidquid compunctionis tempore ad eos pertinuiſſe poterat, perdunt. Idcirco valde neceſſarium eſt, vt poſt quam compunctionis gratia mentem à ſorde erexerit: ſollitite caueatur, ne poſtmodum hæc bonitas per immoderatam lętitiam diſſoluatur, ac ne vnquã eam prę-ſtiti mœroris cuſtodia derelinquat. Sequitur: *Non des requiem tibi*, in fletu paulatim tepeſcẽdo: requiẽ, inquit, mœroris eneruatiuam, vel interruptiuam. Vel in hoc corporis afflictio innuitur, Sed pro tertio ſequitur : *Et non taceat*, id eſt, nunquã ceſſet lacrymari, *pupilla oculi tui*, lacrymę enim continuæ loquuntur in aurib. Dei, vnde in Pſalmo; Auribus percipe lacrymas meas. Quaſi *Pſal. 38.c* etſi taceat lingua, non taceat pupilla, ex qua eſt impetrandi efficacia. Et hoc ad literam intelligitur de magna effuſione lacrymarum in pupilla, vt dum id, quod tenerum eſt, affligitur, citius ad miſericordiam pietas iudicis inflectatur. Vel pupilla intima deuotio mentis intelligitur. Vel allegorice : pupilla Eccleſię viri ſancti, & ſpirituales intelliguntur. Sed contra, videtur præcipere impoſſibile : nullus enim poteſt continue pupillã aſtringere. Reſpõdeo, illud intelligitur, ſicut illud Apoſtoli: Sine intermiſſione orate: & illud Domini: Oportet *1 Theſſ. 5.c* ſemper orare, & non deficere. Hoc enim eſt, ſemper, & *Luc. 18.a* ſine intermiſſione nulla hora orationem debitam prętermittere: & hoc ſimiliter eſt continue plorare. Aliter reſponderi poteſt : quia ſuper illud : *Non des requiem*, &c. Gloſſa modum lacrymandi temperat; quia ſcil. dicit non tam lacrymas impero, quem continuam deuotionem impono.

Conſurge, &c. Hic ſecundo hortatur ad veneranda diuina iudicia, *conſurge*, corde, & opere, *conſurge*, ſimul cum aliis ſurge, *lauda*, diuina iudicia, *in nocte*, id eſt, in aduerſitate, nõ ſolum ſicut ille, de quo in Pſalm. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei: ſed ſicut dicitur: Vbi eſt Deus, qui fecit me; qui dedit carmina in nocte, *in principio vigiliarum.* Quatuor erant vigiliæ: prima dicitur conticinium: ſecunda, intẽpeſtum: tertia, galli cantus: quarta, antelucanum; quarum quælibet habet tres horas: in prima ſolebãt vigilare pueri : in ſecunda adoleſcentes: in tertia iuuenes: in quarta ſenes. In principio igitur harum vigiliarũ conſurgere eſt in lacrymis

Deut. 28.g

Gen. 18.c

Iſa. 37.d

Pſal. 148.c
Iob 35.c

per

per noctẽ ire. Moraliter, in principio vigilare eſt à pue-
Prou. 8. c ritia virtutis ſtudio inhærere, Qui mane vigilauerit ad
A me, inueniet me. Vel ſpiritualiter: prima vigilia eſt
Cant. 5. a contemptus mundi. Ego dormio ab implicationibus,
Eccl. 31. a ſcilicet, &c. Secunda maceratio corporis proprij. Vigi-
lia honeſtatis tabefaciet carnes. Tertia, exercitium vir-
Eccl. 38. c tutum. Cor ſuum dabit in conſummationem operũ, &
vigilias armabit in profectionem. Quarta, deſiderium
Eccl. 32. c benedictionum diuinarum. Qui vigilat ad eum, inueniet
Prou. 8. d benedictionem illius. Beatus vir, qui audit me, & qui
vigilat, &c. Vel prima vigilia malum agnoſcere: ſecun-
da, agnitum derelinquere: tertia, ad bonum ſe extende-
re; quarta bonum continuare. Pro iis quatuor dicit qua-
Dan. 6. d ter: Reuertere, &c. Vel iuxta literam, in principio vigi-
liarum ſurgere, eſt in omnimodis vigiliis priorem eſſe:
Pſalm. 76. a vnde in Pſalmo: Anticipauerunt vigilias oculi mei.
B Sequitur, *effunde*, hortatur ad impetranda diuina præſi-
dia. *Effunde*, inquit, *ſicut aquam cor tuum ante conſpectum
Domini*, aquam cor effundere, eſt ex intimo lacrymas
producere. Effunde ſicut aquam: nõ ſicut oleum, quod
effuſum relinquit pinguedinem: non ſicut mel, quod
effuſum relinquit dulcedinẽ; item non ſicut vinũ, quod
relinquit odorem: non ſicut lac, quod relinquit coloré,
ſed ſicut aquam. Vel effunde ſicut aquam, quæ fluit ad
inferiorem locum, & per totum. Vel certe illud ad ſu-
periora referri poteſt: cor enim quaſi aqua effunditur,
quoniam omnis ab eo ſenſus proprius diminuitur: quã-
do oratio diuinis iudiciis configuratur, & ſubſternitur:
Pſalm. 56. b Paratum cor meum Deus, *leua ad eum manus tuas*, ad li-
teram, ex affectus vehementia, vt oſtendas te auxilio
C indigere, & non in tuis viribus, ſed in Dei protectione
1. Tim. 2. c confidere. Leuantes puras manus. Vel *conſurge*, per con-
tritionem, *effunde*, per confeſſionem, *leua* per ſanctifica-
tionem. *Pro anima paruulorum tuorum*, hoc dicit, quia
ipſi puniti ſunt: & mortui propter peccata patrum, &
parentum ſuorum: *qui defecerunt fame*. Antiqui libri ha-
bent, *in fame*, libri noui habent; *qui fame pereunt*, ſpiri-
tualiter peccatorum, qui paruuli pereunt, *in capite om-
nium compitorum*, compitum eſt confluentium plurium
viarum, dictum quaſi à componendo. Ibi ergo erant
mortui, vbi tranſeuntes plurimi, eorũ viſui obiicerentur, per quod ſpiritualiter intelligitur latitudo ſæcula-
rium voluptatũ. Vel moriuntur paruuli in capite, quia
multi ſunt enerues, qui ſtatim cadũt oriente tẽtatione.

Vide Domine, & conſidera. Hęc eſt quarta pars capitu-
D li: in qua, poſtquam ſupra peccatores excitauit, vt eos
ad pœnitentiam inflecteret: hic Propheta cauſam pœ-
nitentium ſuſcipiens, ſermonem conuertit ad Domi-
num, vt ipſum pro peccatoribus exoret. Primo ergo
implorat cœleſtem pietatem; ſecundo allegat vrgentiſ-
ſimam vtilitatem. *Ergo ne comedent*, &c. Dicit ergo: *vide
Domine*, oculo miſericordiæ. *Et conſidera*, populum mul-
tiplici ſubiectum miſeriæ: *quin vindemiauerit ita*, popu-
lum tibi olim dilectum, quaſi vineã; *vindemiauerit*, fru-
ctum omnem abſtuleris, vel auferri permiſeris, *ita*, tam
horribiliter, vt quaſi vinea denudata botris propriis.
Vnde ſequitur. *Ergo ne*, vbi, vt dictum eſt, allegat mul-
tiplicem neceſſitatem: quam primo oſtendit per infeli-
citatem domeſticorum: ſecundo per proprietatem ad-
uerſariorum verſus finem. *Vocaſti*, Infelicitatem autem
domeſticorum tangit primo quantum ad viuos, deinde
quantum ad mortuos: *ſi occiditur*, Dicit: *Ergo ne come-*
E *dent mulieres fructum ſuum*, id eſt, vteri ſui? Quas mulie-
res vocat, non matres: quia mater non eſt dicenda, quæ
eſt immemor pietatis. Quis ſit fructus, oſtendit, ſub-
dens, *paruulos*, ſcil. in quantitate: *ad menſuram palmæ*, id
eſt, tenens, & vix vnius palmæ menſuram habentes:
palma hic dicitur pro expanſione manus à capite pol-
licis vſq; ad ſummitatem medij digiti. *Si occiditur*: ecce
miſeria mortuorum, primo quãtum ad circumſtantiam
loci: ſecundo, quantum ad modum moriendi. *Virgines
meæ*: tertio, quantum ad magnitudinem vniuerſalis fla-
gelli, *interfeciſti*. Loca tangit duo, intimum, ſcilicet ſan-
ctuarium: & extremum. Dicit ergo; *ſi occiditur in ſan-
ctuario Domini ſacerdos, & Propheta*, quaſi, quamuis tan-
A tum peccauerint, ſacerdotes nunquid interfici meruerunt. Vel *ſi occiditur*, &c. Sicut de ſathana legitur, nun-
quid ideo mulieres comedent, &c. Sed pro loco exte-
riori ſequitur: *Iacuerunt in terra foris*, interfectum fu-
gere volentes: *puer & ſenex*, ambo infirmæ ætatis: pri-
mum nec ſacro loco parcebatur: nec fugæ præſidium
opitulabantur. Sequitur, *virgines meæ*, id eſt, infirmiores.
Et iuuenes mei, id eſt, fortiores ceciderunt *in gladio*, ad
literam interfecti. Pro tertio ſubdit: *Interfeciſti in die
furoris tui*, illos, qui gladio ceciderunt vindictæ irrefra-
gabilis: *percuſſiſti*, iacentes, permiſſiuè: *nec miſertus es*.
Libri noui habent: *nec miſereberis*, exponatur interro-
gatiuè.

Spiritualiter intelligendum, quod Deus terribiliter
B quoſdam in Eccleſia vindemiat: cum illos, quos prius
per prædicatores excoluit, poſtea ſteriles, & inanes de-
Deut. 28. d relinquit. Plantabis vineam, & non comedes fructus
eius. Mulieres, mali prælati luxu morum emolliti: qui
fructum ſuum comedunt, qui de labore miniſterij, ſi
quem faciunt, in præſenti vita remunerationem acci-
Luc. 15. c piunt. Econtra dicitur bonis doctoribus. Poſui vos, vt
eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Vel
fructũ comedunt, id eſt, conſumunt paruulos ad men-
ſuram palmæ; quia infirmos fide, quos baptiſmate, vel
aliter generant, exemplo ad terrena deſideria inclinant:
comedunt, quia rebus ſubditos ſpoliant, quos paſcere
debuerant. *Si occiditur*, &c. Per ſanctuarium cultus Dei
intelligitur: Propheta & ſacerdos occiduntur in ſan-
C ctuario, quando vel doctor, qui per Prophetam intelli-
gitur, verba ſcripturæ ad prauitatẽ intorquet: vel quan-
do ſacerdos indignè ſacra myſteria diſpenſat. *Iacuerunt
in terra foris puer, & ſenex*. Sicut enim populus, ſic &
Iſa. 24. a ſacerdos. In terra iacuerunt: quia in terrenis deſideriis
quieuerunt. Non ſolum ſederunt, vt ſupra dictum eſt,
ſed iacuerunt, dormientes, & ſeipſos neſcientes. A mi-
Hier. 6. c nimo vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent. *In
terra foris*, locus exilij intelligitur. *Virgines meæ*, animæ
contemplatiuæ, ſed fatuæ, vel fideles: quia fidei inte-
gritatem ſeruant, & iuuenes mei in gladio ceciderunt,
id eſt, perſuaſionibus. Hæreticorum ſubuerſi ſunt: quia
1. Cor. 15. d Apoſtolus: Corrumpunt bonos mores colloquia pra-
ua. Iuuenes ſunt, qui in prœliis fortes ſunt, qui in ad-
uerſitate diabolo non cedunt, & tamen gladio linguæ
D iniquæ plures ſubuertuntur. *Interfeciſti*, interfecit eos,
qui per infidelitatem corruunt: percutit eos, qui in la-
pſu pereuntium per compaſſionem carnalitatis: vulne-
rati ſunt: non miſeretur, dum nec lapſos erigit, nec do-
lorem ſtantium conſolatur.

Vocaſti, quaſi ad diem, &c. A parte Iudæorum hæc tria
iungit, terrorem, deiectionem labiorum, conſumptio-
nem. Dicit ergo, *Vocaſti*, quaſi eorum fuit velle; ſed
tuum fuit concedere, & per conſequens tuum eſt libe-
rare. *Vocaſti*, Chaldæos & Romanos, *quaſi ad diem ſo-
lemnem*, in quo proſperitas eorum deſignatur, *qui terre-
rent me de circuitu*, vndique impetu videlicet obſiden-
tes. Vel *quaſi ad diem ſolemnem*, dicit, quia Iudæi in tri-
bus anni ſolemnitatibus concurrere ſoliti erant. Vel
dic, *quaſi ad diem ſolemnem*, quia Romani ceperunt Hie-
ruſalem in die Paſchæ. Pro ſecundo ſequitur: *Et non
fuit qui effugeret*, ad literam, qui non eſſet captus, aut
E mortuus. *In die furoris Domini*, hoc eſt vltimæ captiui-
tatis. *Et relinqueretur*, in Hieruſalem. Hoc etiam quo-
dam modo impletum eſt, in obſidione Chaldæorum,
4. Reg. 25. & 2. Paral. 36. quando nullus fuit relictus, qui non eſſet captiuus, vel
ſeruus. Pro tertio ſubdit, *quos educaui*, per diſciplinam.
Et nutriui, quantum ad naturam: *inimicus meus conſum-
pſit eos*, id eſt, totaliter deleuit illos.

Moraliter: de hora mortis, quando ſolent dæmo-
nes ad morientem in circuitu lætanter conuenire.
Vel certè in die iudicij peccator vndique mala ha-
bebit accuſantia, & ex nulla parte defendentia.

Digitized by Google

CAPVT TERTIVM.

ALEPH.

EGO vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.
ALEPH. Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.
ALEPH. Tantum in me vertit, & conuertit manum ſuam tota die.
BETH. Vetuſtam fecit pellem meam, & carnem meam, contriuit oſſa mea.
BETH. Ædificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.
BETH. In tenebroſis collocauit me: quaſi mortuos ſempiternos.
GIMEL. Circumædificauit aduerſum me, vt non ingrediar: aggrauauit compedem meum.
GIMEL. Sed & cum clamauero, & rogauero, excluſit orationem meam.
GIMEL. Concluſit vias meas lapidibus quadris, ſemitas meas ſubuertit.
DALETH. Vrſus inſidians factus eſt mihi: leo in abſconditis.
DALETH. Semitas meas ſubuertit, & confregit me, poſuit me deſolatam.
DALETH. Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam.
HE. Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ.
HE. Factus ſum in deriſum omni populo meo, canticum eorum tota die.
HE. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio.
VAV. Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.
VAV. Et repulſa eſt anima mea, oblitus ſum bonorum.
VAV. Et dixi: Periit finis meus, & ſpes mea à Domino.
ZAIN. Recordare paupertatis, & tranſgreſſionis meæ, abſynthij & fellis.
ZAIN. Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea.
ZAIN. Hoc recolens in corde meo, ideo ſperabo.
HETH. Miſericordiæ Domini, quia non ſumus conſumpti: quia non defecerunt miſerationes eius.
HETH. Noui diluculo, multa eſt fides tua.
HETH. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.
TETH. Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum.
TETH. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei.
TETH. Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.
IOD. Sedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuauit ſe ſuper ſe.
IOD. Ponet in puluere os ſuum, ſi forte ſit ſpes.
IOD. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis.
CAPH. Quia non repellet in ſempiternum Dominus.
CAPH. Quia ſi abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum.
CAPH. Non enim humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.
LAMED. Vt contereret ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ.
LAMED. Vt declinaret iudicium viri in conſpectu vultus Altiſſimi.
LAMED. Vt peruerteret hominem in iudicio ſuo, Dominus ignorauit.
MEM. Quis eſt iſte: qui dixit vt fieret, Domino non iubente?
MEM. Ex ore Altiſſimi non egredientur, nec mala, nec bona?
MEM. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis ſuis?
NVN. Scrutemur vias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum.
NVN. Leuemus corda noſtra, cum manibus ad Dominum in cælos.
NVN. Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es.
SAMECH. Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercisti.
SAMECH. Oppoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio.
SAMECH. Eradicationem & abiectionem poſuiſti me in medio populorum.
PHE. Aperuerunt ſuper nos os ſuum omnes inimici.
PHE. Formido, & laqueus facta eſt nobis vaticinatio, & contritio.
PHE. Diuiſiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.
AIN. Oculus meus afflictus eſt, nec tacuit, eo quòd non eſſet requies.
AIN. Donec reſpiceret & videret Dominus de cælis.
AIN. Oculus meus depredatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.
SADI. Venatione ceperunt me, quaſi auem, inimici mei gratis.
SADI. Lapſa eſt in lacum vita mea, & poſuerunt lapidem ſuper me.
SADI. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum, dixi: Perij.
COPH. Inuocaui nomen tuum Domine de lacu nouiſſimo.
COPH. Vocem meam audiſti, ne auertas aurem tuam à ſingultu meo, & clamoribus.
COPH. Appropinquaſti in die quando inuocaui te, dixiſti: Ne timeas.
RES. Iudicaſti Domine cauſam animæ meæ, redemptor vitæ meæ.
RES. Vidiſti Domine iniquitatem illorum aduerſum me: iudica iudicium meum.
RES. Vidiſti omnem furorem, vniuerſas cogitationes eorum aduerſum me.

Digitized by Google

SIN. Audiſti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduerſum me.
SIN. Labia inſurgentium mihi, & meditationes eorum aduerſum me tota die.
SIN. Seßionem eorum, & reſurrectionem eorum vide, ego ſum pſalmus eorum.
THAV. Reddes eis vices Domine, iuxta opera manuum ſuarum.
THAV. Dabis eis ſcutum cordis laborem tuum.
THAV. Perſequeris in furore tuo, & conteres eos ſub cælis Domine.

EXPOSITIO IN CAP. III.

POSTQVAM in duobus præcedentibus Alphabetis lamentatus eſt deſolationem ſynagogæ in communi: hic lamẽtatur deſolationem quarundam perſonarum priuilegiatarum in ſpeciali. Et quia priuilegiatę dicuntur perſonæ, dupliciter: vel pro vitæ meritis, vel pro ſtatu honoris, primo ponit lamentationem primi generis perſonarum: ſecundo aliarum in ſequenti alphabeto, ibi. *Quomodo obſcuratum eſt aurum?* In prima introducitur prophetica lamentatio in perſona talium: ſed verius Chriſti, & membrorum ſuorum, quorum hic manifeſte miſeria deſcribitur: & impoſſibile eſt hic literalem intellectum reperire ſine exterſione. Hoc autem alphabetum habet duas partes: quia primo lamẽtatur ſimul capitis, & corporis tribulationem: ſecundo inuocat electos ad cõpaſſionem, ibi: *Recordare paupertatis*: tertio incidenter pertractat ſynagogæ reprobationem occaſione Dominicæ paſſionis, ibi: *Operuiſti in furore, & percuſſiſti.* In prima parte primo in ſummo tangit gratiam Dominicæ exinanitionis: ſecundo ſeriẽ deſcribit Dominicæ paſſionis, ibi: *Circumadificauit.* In prima parte notificauit filij Dei exinanitionem per cõparationẽ ad patris ſeueritatem: ſecundo ſubdit huius exinanitionis cõpendioſam demonſtrationẽ in ſequẽti verſu: *Vetuſtam fecit pellem.* Exinanitio CHRISTI patet ex aſſumptione ſtatus egeſtatis: quod intelligitur in primo membro: ſecũdo intelligitur ex aſſumptione anxietatis, vel aduerſitatis: quod intelligitur, in ſecũdo membro, ibi: *Me minauit*: tertio ex ſingulari, & vniformi continuatione totius ſuæ peregrinationis, ibi: *tantũ in me.* In primo intelligitur delectabilium carentia: in ſecundo triſtabilium præſentia, in tertio vtriuſq; perſeuerantia. Amplius trimetrum deſcribitur hoc alphabetum, & literis triplicatis: quia hoc alphabetũ refertur ad tertiã Eccleſiæ tribulationem, quæ eſt proſperitatis, diuitiarum, deliciarum, & honorum. Amplius hic expreſſe deploratur paſſio Saluatoris, cuius vna cõſiſtens eſt perſona in tribus ſubſtãtiis. *Ego vir.* Quod quamuis dici poſſit in perſona prophetæ, vel electorũ ſynagogæ: melius tamen à ſenſu Iudaico receditur, & allegorice pro ſenſu hiſtorico adhæretur. Et quia in iis tribus clauſulis ſummatim cõprehenditur vniuerſitas agẽdorũ, & credẽdorũ: ideo iſtis tribus mẽbris ALEPH præponitur triplicatun. Continere enim ſe in omnib. quæ in mũdo ſunt, bonis: & ſuſtinere, quæ in mũdo ſunt, mala, eſt virtutis vniuerſitas, vt dicit Aug. & hoc in duobus primis membris. Amplius autẽ qualiter per Chriſtũ ſolũ, & eius anguſtias liberatum ſit genus humanum, amplectitur ſumma credendorum: & hoc continetur tertio mẽbro. Dicit ergo: *Ego*, Chriſtus puriſſima, & trium perſona ſubſtantiarum, *vir*, à virtute. Mulier circumdabit virũ. Gradiens in multitudine virtutis ſuę: *videns paupertatẽ meã* id eſt, veraciter cognoſcens. Cum ècontra dicatur de multis: Dicis, quia diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & nudus, & cæcus. Nota quod CHRISTVS habuit paupertatem, & hoc tripliciter: mortalitatis, vel aſſumptæ infirmitatis: Simul in vnum diues, & pauper: egeſtatis, mundũ ingrediens: Pannis eum inuoluit, & reclinauit in præſepio: Progrediens: Filius hominis nõ habet, vbi caput ſuum reclinet. Circunſpectis omnib. cum iam vel veſpera eſſet hora, exiit in Bethaniã. Egrediens: Infirmata eſt in paupertate virtus mea, & oſſa mea, ſicut, &c. Familiaritatis, vnde in Pſal. Singulariter ſum ego, donec tranſeam. Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, & Saluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinum, *in virga indidignationis eius.* Indignatio Dei voluntas puniendi: virga autem ipſa pœna, quam tulit Chriſtus vt ſaluaretur genus humanum. Propter ſcelus populi mei, percuſſi eum: vulneratus eſt propter iniquitates noſtras.

Vel moraliter exponi poteſt de quocumque iuſto, qui per tribulationem diuinitus immiſſam recognoſcit infirmitatem, & virtutis ſuæ paruitatem. Infirmitas grauis ſobriam facit animam. Sequitur ALEPH. *Me minauit, & adduxit me.* Minare, hoc eſt ducere, *in tenebras*, aduerſitatis, & abiectionis. Quaſi abſconditus eſt vultus eius, & deſpectus: vnde nec reputauimus eum. *minauit*, quia in humilitate mundum pertranſiit: *& adduxit in tenebras*, quia tribulationũ tolerantiam in cruce conſũmauit, *& non in lucem*, proſperitatis, vel affluẽtiæ temporalis. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Gloſſa, ibi: Voluit Dominus habere quod perderet pauper: venit, ne haberet diabolus, quod auferret: & lux in tenebris lucet, & tenebrę eum non comprehenderunt: quia ad nullum peccatum eum inclinare potuerunt.

Item pro tertio ſequitur ALEPH. *tantum in me*, id eſt, Chriſtum pro mea redemptione, *vertit & conuertit manum ſuam*, flagellando pro humani generis redemptione: ideo dicit, *tantum in me*: quia nulla ei comparata eſt creatura in redimendo. Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum, *vertit*, inquit, *& conuertit*, vertit flagellando: conuertit, aliis in hoc parcendo, & ſubueniendo, *tota die*, peregrinationis Chriſti in terris: ſicut ibi accipitur dies. Me oportet operari opera eius, qui miſit me: donec dies eſt. Illud etiam de Chriſto ratione membrorum, exponi poteſt: in quos tantũ vertit manum caſtigando, & conuertit miſerando: in quoſdam malos reprobos vertit manum flagellando, ſed non conuertit, in morte potius aggrauando, Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus, terræ: idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras. Omnes, qui pie volunt viuere in CHRISTO IESV, perſecutionem patiuntur, &c.

Vetuſtam. Poſtquam notificauit ſummarie Chriſti exinanitionem, hic ſubdit compendioſam quandam eius explicationem. Et primo manifeſtat ſuæ paſſionis neceſſitatem: quod pertinet ad tertium verſum præmiſſum. *Tantum in me*, &c. ſecundo notificat paſſionis ſuæ multiplicem acerbitatẽ. *Ædificauit in gyro*: tertio eius conſummationẽ, *In tenebroſis.* Neceſſitas autem Dominicæ paſſionis, ex hoc fuit: quia omnes alij declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt: ſicut oſtendit in triplici differentia hominum: quãtum ad ſtatum laicorum, qui per pellem, quæ exterius eſt, intelligitur, quantum ad ſtatũ clericorum, qui interius ſunt, & per carnem deſignantur: & quantum ad ſtatum Apoſtolorum, & prędicatorum, qui per oſſa figurantur. Dicit ergo BETH, *Vetuſtam*, quaſi non miremini, ſed tantum in me vertit, & cętera. quia *vetuſtam fecit*, id eſt, fieri permiſit, *pellem meam*, id eſt, pellem meam vetuſtam, & magis peccatorum deformem: quæ vetuſtas deponenda eſt. Exuentes veterem hominem cum actibus ſuis. Detracta pelle hoſtiæ, artus in fruſta conuertent. Cutis mea aruit, & contracta eſt. Gregorius: In ſanctæ Eccleſiæ corpore, qui ſolis exterioribus curis inſeruiunt, cutis congrue nominantur. Solent etiam per pellem nobiliora membra Eccleſiæ deſignari, ſicut Martyres, qui ſignificantur per pelles arietum rubricatas, quibus operiebatur tabernaculum, vt patet in Exodo. Facies operimentum aliud tecto de pellibus arietũ rubricatis

Hier. 31. d
Iſa. 63. a
Apoc. 3. d
Luc. 2. a
Matth. 8. c
Marc. 11. b
Pſal. 30. b
Pſal. 140. b
Zach. 9. b
Iſa. 53. b
Eccl. 31. b
Iſa. 53. a
Ioan. 14. d
Ioan. 1. a
Iſa. 63. a
Ioan. 9. a
Amos 3. a
2. Tim. 3. c
Pſal. 13. a
Col. 3. b
Leuit. 1. b
Iob. 7. a
S. Greg. lib. 8. moral. c. 1.
Exod. 26. c

Item

Item confeſſores ſignificãtur per pelles hyacinthinas: de quibus eodem capitulo. Et ſuper hoc rurſum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus: Qui quia pœna extenuantur, dicitur: Nigra ſum,ſed formoſa,&c. ſicut tabernacula cedar, ſicut pelles Salomonis. Item ſanctæ mulieres Domino exteriora neceſſaria miniſtrantes.Pelli meæ, conſumptis carnibus, adhæſit os meum.Vbi os Chriſtus,& carnes diſcipuli,pelles,sãctę mulieres exteriora neceſſaria miniſtrantes. Cum enim ad horam crucis ventum eſt, fugerunt diſcipuli, mulieres adhęſerunt:ſicut exponit Gregorius. *Et carnem meam*,hic per carnem clerici intelligũtur.Induta eſt caromea putredine,& ſordibus pulueris putredine carnalitatis,& puluere vanitatis.Hæc etiã pars verſus,*vetuſtam*,&c.ad literã exponi poſſet de Chriſto:qui pro laboris vehementia longe videbatur ſenior:quã erat;vnde:Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti:*contriuit*,id eſt, conteri permiſit, *oſſa mea*, id eſt, membra Eccleſiæ electa,ſcilicet Apoſtolos,qui omnes tempore paſſionis,relicto eo,fugerunt : nimirum dicitur.Spiritus triſtis exſiccat oſſa:ipſi autem fuerũt multum triſtati. Iſti ergo ſibi pro redemptione non ſufficiunt,quia omnes declinauerunt vſque ad vnũ,id eſt, Chriſtum.Sequitur pro paſſionis acerbitate & multiplicitate BETH, *Ædificauit in gyro meo*,id eſt,ædificari permiſit, Iudæos continue obſeruantes : tandem cum lacrymis comprehendentes:Circumdederunt me ſicut apes.Filij matris meæ,&c. Quod etiam Eccleſiæ cõuenit,quę in gyro circumdatur,dum à tyrannis,hæreticis & hypocritis impugnatur,*& circumdedit me felle*,id eſt, materia triſtitiæ in multitudine malorum diſplicentiũ, *& labore*,corporali(ad literam)vexatione. Quod etiam conuenit Eccleſiæ, & ita de Chriſto intelligitur. Pro morte vero ſequitur BETH. *In tenebroſis*, id eſt, in ſepulchro,*collocauit me, quaſi mortuos ſempiternos*, id eſt, quaſi nunquam eſſem ſurrecturus à morte.Deputatus es,cum deſcendentibus in infernum Pſalmus:Collocauit me in obſcuris,ſicut mortuos ſæculi.Iis tribus ſententiis præponitur Beth, quæ interpretatur confuſio, vel domus:quoniam Synagoga, quæ domus erat Dei, tripliciter Chriſto iniuriata eſt:& viuentem deſerendo quod intelligitur in primo : & morti eum tradendo, quod in ſecundo : & contra reſurrectionem conando, quod in tertio deſignatur.

GIMEL.*Circumædificauit*. Poſt Dominicæ paſſionis compendioſam prælibationem,hic ſubdit eiuſdem paſſionis expletionem : primo quantum ad præcedentia crucifixionem:ſecundo quantum ad crucis paſſionem, *ſemitas meas ſubuertit*:tertio quantum ad diſcipulorum deſperationem. *Et fregit ad numerum*. Antecedentia paſſionem tria tangit, ſcilicet Iudæorum machinationem, Chriſti agonizantis orationem, Chriſti comprehenſionem,& vincula,Sic reſolutorie,tangit vltimum primo,ſecundum ſecundo, primum vltimo verſu. Dicit ergo pro primo GIMEL. *Circumædificauit aduerſum me*, intellige, permiſſiue, circumædificauit, inquam, quantum ad falſos teſtes circumdantes,*vt non egrediar*, de manibus Pilati illæſus. Multi enim ſurrexerunt falſi teſtes,quorum non erant cõuenientia teſtimonia: vt dicitur.Vel ad ſepulchri cuſtodiã hoc poſſet referri: quia fecerunt ſepulchrum cuſtodiri, *aggrauauit compedem meum*, compedes proprie ſunt vincula pedum:hic accipitur pro vinculis, quibuſcum ligatus eſt IESVS à comprehenſoribus. Miniſtri Iudæorum comprehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, vnde in Pſalmo: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum, &c. Sed Pilatus vincula aggrauauit,quia vinctum flagellauit.Tunc apprehendit Pilatus IESVM, & flagellauit,&c.

Myſtice,ſunt compedes quadruplices:primi fugiẽdi,ſcilicet peccati impedimenta:Dominus enim ſoluit compeditos.Vinxit compedibus, vt duceret in Babylonem Suſtinendæ pœnæ,vnde in Pſalmo : Vt audiret gemitus compeditorum,& ſolueret filios interemptorum. Suſcipiendi, præceptorum, & conſiliorum obliuiones. Pſalmus : Ad alligandos reges eorum in compedibus. Deſiderandi,dona gratiæ reſtringentis à malo.Iniice pedem tuum in compedes illius,& in torques illius collum tuum.Pro ſecũdo ſequitur GIMEL, *ſed& cum clamauero*,in horto,&c. *Et rogauero*,Mi pater ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte:*excluſit orationem meam*,id eſt,non exaudiuit:in hoc docens, quod non debemus admirari, ſi non exaudimur in omnibus, quæ à Domino poſtulamus:quia vel rem petimus irrationabilem,vel quia non bene petamus.Pro tertio,ſcilicet Iudęorum machinatione,ſequitur,GIMEL, *concluſit*.Quam machinationem triplicem oſtendit:obſeruauerunt enim primo Iudæi vitam Chriſti:obſeruauerunt doctrinam Chriſti:tertio machinati ſunt ad mortem Chriſti.Primum ſignificat,dicens:*concluſit vias*:ſecundo,*ſemitas meas*,tertio *Vrſus inſidians*. Dicit ergo: *Concluſit vias meas*,id eſt,opera mea, *lapidibus quadris*. Scribis ſcil. & Phariſæis : qui lapides erant, propter quandam vitæ auſteritatem:& quadri,propter quandã ſuperſtitionis dolaturam. Vel lapides, per cordis malignitatem,quadri per adiunctam poteſtatem. Vel quadri propter interrogationum calliditatem:cum cornutis ſophiſmatibus,quæ ex omni parte videbantur concludere,Chriſtum capere nixi ſunt in ſermone. Mittunt ei diſcipulos ſuos,ſcilicet Phariſæi,dicentes : Magiſter ſcimus,quia verax es, &c. *ſemitas meas*,id eſt,doctrinã conſiliorum meorum,*ſubuertit*,id eſt,ſubuerti permiſit ſicut in illis,qui abierũt retrorſum.Amplius cum perſuaderet contemptum mundi,ſubiungitur:Audiebant hæc omnia Phariſæi, qui erant auari, & deridebant illum.Vel ſi de corpore intelligitur,lapides, ſunt peccata homines impedientia:ponderãt enim, deorſum trahentia.Iniquitas ſedet ſuper talentum plumbi. Quadratura ſignificat immobilitatẽ peccati. Lazarus enim quatriduanus erat:*ſemitas ſubuertit*, id eſt , conſilia per Hæreticos verba Euangelij extorquẽtes.Iis tribus præponitur litera,GIMEL, quod interpretatur plenitudo: quod in iis tribus conſiſtit legis perfectio,in ſufferendo hominum malignitates, Dei diſpoſitiones,& ex iis duobus conſequentes tribulationes:*Vrſus*. Hic deſcribitur Iudæorum inclinatio in mortem Chriſti. Dicit ergo DALETH, *Vrſus inſidians*, intellige ſemper permiſſiue, *factus eſt mihi*:*Leo in abſconditis*, in Vrſo atrocitas,in Leone animoſitas intelligitur Iudæorum:vnde in Pſalmo:Salua me de ore Leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.Alibi:Aperuerunt ſuper me os ſuum,ſicut Leo rapiens, & rugiens.Hoc factum eſt,cum dixerunt:Reus eſt mortis:crucifige,crucifige eum.

Semitas,hic deſcribit ipſam crucifixonem ordine reſolutorio:primo vt vitæ interemptoriam : ſecundo, vt afflictiuam.*Et confregit me*.Dicit ergo DALETH, *ſemitas meas*,id eſt, peregrinationis meæ rectos & arctos, vt ſemitas,*ſubuertit*, non merita euacuando, ſed tẽpus meriti morte præſcindendo.Vel illud refertur ad corpus. Amplius, eandem vt afflictiuam deſcribit primo, quantum ad corporis læſionem,*& confregit* : ſecundo, quantum ad cordis deſolationem, *poſuit me deſolatam*, tertio,quantum ad corporis totius ignominioſam ſuſpenſionem,*Tetendit arcum*:quarto, quantum ad omnimodam afflictionem, *Miſit in renibus*; quinto, quantum ad ignominioſam viſionem. *Factus ſum in deriſum*: ſexto, quantum ad omnium ſenſuum turbationem,& præcipue aceti potationem : *Replenit me*. Dicit ergo: *& confregit me*, per vulnera corporis mei, vnde in Pſalmo:Foderunt manus meas, & pedes meos : *poſuit me deſolatam*, cum dixit : Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.Cum ſupra dixerit in principio verſus:*Ego vir videns paupertatem meam*,in ſexu maſculino, nullo alio interpoſito ſubdit fœmininum, vt oſtendat hoc accidiſſe Chriſto ſecundum infirmiorem ſui naturam, quam vt ſponſam ſibi Dei filius copulauit. Vel certe iſtud intelligendum eſt ad eſſentiam pertinere,

ſecundum

Cant.1.b
Iob.19.c
Iob.7.b
Ioan.8.g
Matth.26.f
Prou 17. d
Pſal.13.a
Pſal.117.b
Cant.1.b
Baruc.3.b
Pſal.142. a
Synagoga tripliciter in Chriſtum iniurioſa.
Mar.14.f
Ioan.18.a
Pſal.104.b
Ioan.19.a
Pſal.146.b
Hier.39.a
Pſal.101.c
Pſal.149 a
Eccl.6.c
Matth.26.d
Scribæ, & Phariſæi lapides quadri.
Matth.22.b
Ioan.6.g
Luc.16.c
Zach.5.c
Ioan.11.c
Pſal.21.c
Pſal.21.b
Matth.26.f
Luc.23.c
Pſal.21 c
Matth.26. d

secundum regulam Ciceronis, qua à capite transitur ad corpus: vt iam patebit. Sed pro ipsa corporis Dominici suspensione, subdit DALETH. *Tetendit arcum suum*, id est, compleuit iudicium suum: vbi passio humanitatis, quasi rigorem, vel iustitiæ, vel vltionis iustæ inflexit, & seueritatem diuinitatis: *& posuit me, quasi signum*, ad literam, stipiti affixum, *ad sagittam*, quod & patuit quando vnus militum lancea latus eius aperuit. Huic triplici clausulæ præponitur litera DALETH, quæ interpretatur Tabulæ, vel tabularum: Pauper, vel aduena Christus voluit insidiis deprehendi, vt doceret simplicitatem: voluit vulnerari, vt doceret asperitatem: voluit ludibrio suspensus exponi, vt doceret humilitatem. Primum contra curiositatem: secundum contra carnalitatem: tertium contra elationem: & in iis tribus tabularum, & legis consummatio, & in iis paupertatis perfectio, in iis etiam regni cœlestis ianua, & ingressus.

Ioan. 19. f

HE. *Misit in renibus*; Ecce generalis Christi afflictio: in renibus Christi Incarnatio eius intelligitur. Et atramentarium scriptoris ad renes eius. Et: A lumbis eius vsque ad deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, &c. Ibi, *arcus*, secundum Gregorium, Dominica Incarnatio intelligitur: *pharetra*, omnis amaritudinis contentiua, synagoga intelligitur: cuius sagitta, seu filiæ, fuerunt sputa, colaphi, conuicia, plagæ, & consimilia. Sagitta vulnerans linguæ eorum. Pro ignominia irrisionis, sequitur, *Et factus sum in derisum omni populo*. Factus sum in derisum quotidie. In quo omnis irrisio, & illusio intelligitur, qua Iudæi Christo illudebant. Et nota quod irriserunt Christum triplici ratione. In miraculis, quasi ignorantem. Non est mortua, puella, sed dormit: & deridebant eum. Deridebant eum scientes quia mortua est. In consiliis, quasi imprudentem. Audiebant hoc Pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum. In passione in cubile crucis, quasi impotentem. Et deridebant illum principes cum eis dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat. *Canticum eorum*, id est lætitia, & gaudium. *tota die*, crucifixionis. Nunc in eorum Canticum versus sum: & factus sum eis in prouerbium. Pro omnium sensuum afflictione subditur HE, *Repleuit me amaritudinibus*, in visu occurrebant inimici insultantes: in auditu blasphemiæ, & irritationes: in tactu amaritudo vulnerum, in olfactu fœtor loci interfectorum. Et ne quid deesset, *inebriauit me absynthio*, id est, inebriari seu potari permisit absynthio. Dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Dederunt in escam meam fel, &c. Iis tribus clausulis præponitur litera HE, quæ interpretatur, Vita, aut viuere, vel esse: quia ista tria, scilicet iniuriæ Christo illatæ, ignominiæ, & angustiæ, sunt nobis causa vitæ, & veri esse compositio.

Exech. 9. b
Cap. 1. g
Hier. 9. e
Hier. 28. b
Matth. 9. c
Luc. 8. g
Luc. 16. c
Luc. 23. e
Iob 30. b
Matth. 27. d
Psalm. 68. c

Moraliter ab illo loco: *Vrsus insidians*, &c. vox est cuiuslibet iusti, considerantis mala. Vbi quædam inferuntur per eius fraudulentiam, & significatur per Vrsi insidias: quædam per violentiam, & intelliguntur per Leonem. Amplius, per vrsum, qui debilis est in capite, fortis in brachiis, fortior in lumbis, significatur diabolus, qui in principio debilis, in fine inuincibilis: Fortitudo eius in lumbis eius. De Leone dicitur, quod paruulum, & humiliatum non lædit: propter quod Dauid verè humilis Leonem, & Vrsum interemit. Pascebat seruus tuus gregem patris: & veniebat Leo, vel Vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, &c. Vel in Vrso voracitas, in Leone superbia: quæ multos implicant, *semitas subuertit*; quia per Vrsum, & Leonem, clericorum vitam dissipari permittit, *confregit*; quia virtutem mentis eneruari permisit. Posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Dicit piger: Leo est in via, & Leæna in itineribus: sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. *Posuit me desolatam*, sine solatio prælatorum, supra: Non est qui consoletur eam. *Tetendit arcum suum*, id est seueritatem iudicij, *posuit me, quasi signum*, &c. Quia omnis creatura in iudicio clamabit contra impios.

Iob 40. b
1. Reg. 17. d
Isa. 51. g
Prou. 26. c
Cap. 1.

Et fregit ad numerum. Hic tertio subdit discipulorum dispersionem factam in passione: secundo latronis conuersionem, *cibauit me cinere*: tertio Iudæorum ingratitudinem, *& repulsa est*; quarto ipsorum reprobationem, *& dixit periit*. VAV, *Et fregit*, id est, confringi permisit, *ad numerum*, id est vnum post alium, *dentes meos*, id est, Apostolos: quibus quasi dentibus peccatores erant in corpus Ecclesiæ conuertendi. Dentes tui, quasi grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. Hi confracti sunt, quando Dominum reliquerunt ad propria reuertentes: vbi tantum fuit Ioannes vltimus in deferendo: Adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, &c. Et cito rediit. Stabant autem iuxta crucem IESV mater, &c. Sed pro conuersione latronis sequitur, *cibauit me cinere*, id est, vnico latrone conuerso in cruce. Cum enim peccatum sit quasi ignis deuorans, cuius residuum est cinis: quid aliud peccator vitam in peccato agens, & in fine pœnitens, nisi cinis ab igne effugiens? Hic est coruus, qui in torrente pauit Eliam, id est Christum, sicut legitur. Vel in cinere amaritudo passionis: quæ tamen Christo secundum charitatem fuit delectabilis: in quantum ad redemptionem humani generis ordinata.

Luc. 23. f
Cant. 4. a
Marc. 14. e
Ibid. f
Ioan. 19. e
3. Reg. 17. a

Moraliter, dentes candidi, robusti, carnem non habentes, corio carentes, sunt religiosi nihil intra se patientes: acerbissimè decernentes, clausi labiis, id est, inuisibiles, nisi in risu: toti corpori masticantes, nullum sapientiæ inde semen.

VAV. *Et repulsa est à pace anima mea*, id est, Iudæi: quos sicut animam diligebam: quia longe à peccatoribus salus, *oblitus sum bonorum*, quæ eis facere consueueram: Supra. Oblitioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbathum. Vel oblitus est bonorum, quantum ad reputationem hominum, VAV, *Et dixi, periit finis meus*, non simpliciter: sed quantum ad illos, qui dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Vel periit finis meus, quantum ad Iudæorum reprobationem: finis, qui videbatur principaliter intentus, quantum affectus appetebat, de conuersione Iudæorum. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. *Et spes mea*, quã conceperã, in ipsis, *à Domino*. Salutare tuum expectabo Domine. Sicut iustitia Dei dicitur, vel quia ipse iustus est: vel cuius causa est. Vel verba sunt Iudææ in bonis multitudinis reprobationem iis verbis deplorantis. Huic triplici versiculo præponitur litera VAV triplex, quæ interpretatur. Non est ille, quia nèc est Christus, nec aliquid Christi, qui deserit Christum. Et quia Apostoli tunc corruerunt, Iudæi crucifixerunt: propter quod merito reprobati sunt: & recte, VAV, iis tribus versibus præmittitur.

Psalm. 118. i
Cap. 2.
Luc. 23. e
Matth. 15. e
Gen. 49. o

Recordare. Hæc est secunda pars capituli, in qua post descriptam Christi passionem inuitat electos ad compassionem. Et in hac parte dialogicè procedit, sicut in Canticis canticorum, varias personas introducendo, sibi colloquentes sine interceptione vocis Prophetæ. Hoc enim genus poëmatis dialogicum appellatur: sicut prosopologicũ, quando solus poëta loquitur, sicut ibi: Mulierem fortem: tertium vero quando sic, & sic, sicut in Iob. primo ergo introducitur vox Christi ad compassionem inuitantis, secundo vox Ecclesiæ ei respondentis, ibi; *Memoria memor*; tertio vox eiusdem membra sua alloquentis, & de pœnitentia admonentis, ibi; *Misericordiæ Domini*. Dicit ergo pro primo, ZAIN. *Recordare*, modo tu quicunque redẽptus es sanguine *paupertatis meæ*, quantum ad contemptum omnium temporalium bonorum; quia Christus pauperrimus fuit in ingressu, in progressu, in egressu de mundo. *Et trãsgressionis*, quantum ad sufferentiam omnium malorum, vbi transgressio accipitur causaliter pro pœna tamen transgressionis, quam Christus sustinuit, sicut dicitur maledictum, quasi malo pœnæ pro nobis addictus, siue maledicto, Paulus ad Galat. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sic etiam Christus dicitur peccatum. Eum, qui nõ nouerat

Prou. 31. b
Galat. 3. b
2. Cor. 5. d

Digitized by Google

peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Vel aliter: tranſgreſſio eius infima humiliatio ad deſpectiſſima tormenta: quia vna ſtilla ſanguinis ſui nos potuiſſet liberare. Erãt Moyſes, & Elias, viſi in maieſtate: & dicebant exceſſum eius, quem completurus erat in Hieruſalẽ. *Et abſynthij*, quo nihil amarius in terræ naſcentibus: & fellis, quo nihil amarius in animantibus. Hoc poteſt referri ad id, quod dicitur: Dederunt ei bibere vinum cum felle mixtum. Similiter: Dabant ei bibere myrrhatum vinum. Paupertas contra auaritiam, trãſgreſſio contra ſuperbiam, abſynthium contra luxuriam. Vel poteſt notari in trãſgreſſione vnio perſonæ: in abſynthio afflictio carnis teneræ, in felle triſtitia mentis de hominũ ingratitudine.

ZAIN. *Memoria*; Ecce reſponſio Eccleſiæ, vel viri ſancti, *memoria memor ero*, id eſt aſſiduè memor ero: *Et tabeſcet*, præ confuſione, *anima mea*, vnde in Pſalmo: Tabeſcere me fecit zelus meus. Propriè tabeſcit, qui nimio languore ad maciem venit: tabeſcere ergo eſt vera ſui cognitione ſibi vileſcere. Vel iſtud poteſt referri ad vitam animalem, quæ per animã ſolet ſignificari. Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam: Tabeſcit ergo anima ex Dominicę paſſionis memoria: quãdo ſenſualitas affligitur labore, & abſtinentia. Iſtud autem nullo modo referri poteſt ad ſynagogam. Vnde hoc primum verbum, *recordare*, & cætera, eſt verbum ſynagogæ Dei miſericordiam implorantis: ſecundum vero etiam eiuſdem ſynagogæ verbum ad beneficia Dei rememoranda ſeſe conuertentis. Iſtud quam ſit abſonum, vltro patet. *Hæc recolens*, (non poteſt ibi eſſe hoc ſingulariter ſecundũ ordinem alphabeti: quia in Hebræo ibi ponitur ZAIN) torméta ſcilicet Chriſti, *in corde meo*,] *in Deo ſperabo*, corruptio: non eſt, ibi: *in Deo*, ſed *ideo*, contra hoc, quod paulo ante dixit: Periit finis meus, & ſpes mea. Proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Huic triplici clauſulæ prẽmittitur ZAIN triplicata, quę interpretatur *Duc te*, quia in iis cogitationib. reducitur Chriſtianus homo.

HETH. *Miſericordia Domini*. Hic tertio ſubditur vox Eccleſiæ excitãtis membra ſua, & ad pœnitentiam exhortantis. Propter quod introducitur primo diuinæ pietatis commendatio: ſecundo ex hoc excluditur deſperatio, ibi: *Quia non repellet in ſempiternum*: tertiò pœnitẽtiæ ſuauis admonitio, ibi: *Scrutemur vias noſtras*. Et quia iuſtus in principio accuſator eſt ſui: primo introducitur in perſona Eccleſię ſui accuſatio, & diuinorum iudiciorum veneratio: ſecundo diuinæ pietatis expectatio, ibi: *pars mea Dominus*: tertio docet modum in expectando, ibi: *bonus eſt Dominus ſperantibus*. In prima parte ponitur vox Eccleſię ſuperna iudicia venerantis, & ſibi & ſuis membris timentis? deinde Dei reſponſio Eccleſiam commendantis: *noui diluculo*. Dicit ergo: *Miſericordia Domini*, opus eſt, ſed non meriti mei. Gloſſa: Antiqui habent: *Miſericordia Domini, quia non ſumus cõſumpti*, merito peccatorum in nullis reliquiis reſeruati, vel in nihilum redacti. Et ſi quæras, quare non ſumus conſumpti? ecce oſtendit, dicens. *Quia non defecerunt miſerationes eius*: quia ſemper paratus eſt gratiam exhibere: Miſericordia eius ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Sed ſubditur reſponſio Dei, hanc fidem Eccleſiæ nouellæ approbãtis, & dicentis. *Noui diluculo*. Hæc litera in antiquis habetur, & exponũt, *noui*, id eſt, cognoui: cum non ſit hic verbum, ſed nomen: vnde in Hebræis eſt, *nouelli*, quia iuxta ordinem alphabeti ſtare non poteſt, vt ſit *noui*, pro cognoui. Quod exponens Rabanus dicit: Et loquitur Propheta ad primitiuam in Hieruſalem Eccleſiam, quæ poſt diluculum rememorationis Chriſti veterem hominem exuens, noui hominis pulchritudinem ortu ſuo declarauit. Hæc Rabanus. *Multa eſt fides tua*, id eſt, multum deuota: qua iudiciorum æquitatem, & pietatem Dei recognoſcis, *pars mea*; Ecce primo diuinorum iudiciorum veneratio exigit ad pietatis expectationem. Dicit ergo: *pars mea Dominus*, omnibus aliis circumſcriptis: & eſt verbum Eccleſiaſticorum, qui in receptione Ordinum dicunt: Dominus pars hæreditatis meæ, *propterea*; quia illi ſoli adhæreo: *expectabo eum*, conſolatorem. Pſalmus. Expectabo eum, qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus, &c. Huic triplici ſententiæ præmittitur litera HETH. quæ interpretatur vita, vel pauor: quia in hoc conſiſtit vitæ ſpiritualis initium, in recognoſcendo propriam miſeriam, & Dei miſericordiam: ſic promerendo gratiam vlterius ad gratiam aſpicere.

Sequitur. *Bonus eſt Dominus*. TETH. Hic docet modum huius expectationis: quia non debet Dominus expectari cum ignauia, ſed cũ diligentia inquiſitionis: ſecundo cum tranquillitate cordis, pro qua dicit: *bonum eſt præſtolari*; tertio cum profunditate humilitatis; *ponet in puluere*, quarto cum perfectione patientiæ, & manſuetudinis, ibi: *Dabit percutienti*: Pro primo dicit: *bonus eſt Dominus ſperantibus in eum*, vnde in Pſalmo: Quam bonus Iſrael, Deus. Bonus, inquam conſolando, & protegendo. Pſalmus: Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine, ſecundum verbum tuum. Sed quia caſſa eſt expectatio, cui non adiungitur quęrendi ſollicitudo, ſequitur: *anima quærenti illum*. Quæritur per pœnitentiã. Si quæritis, quærite: conuertimini, & viuite. Et ſimiliter: Quærite Dominum, dum inueniri poteſt. Item per contemplationis diligentiam. In lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea *bonum eſt* Ecce ſecundum, vbi docet quærere Dominum tranquillitate cordis. Vbi primo commendat ipſam tranquillitatem: ſecundo docet obtinere tranquillitatis facilitatem, ibi: *Bonum eſt viro, cum portauerit*. Dicit ergo Teth, *bonum eſt præſtolari cum ſilentio*, id eſt tranquillitate animi: vbi ſilentium præcipuè exigitur: Factum eſt ſilentium in cœlo, quaſi media hora. Bernardus: Breuis mora, felix hora. Ergo cum ſilentio, id eſt ſine tumultu cogitationum. *ſalutare Domini*, id eſt Dominum ſalutem promittentem. Vel ſalutare Domini Chriſtus eſt. Salutare expectabo Domini. Iſtud autem, vt dicit Rabanus, nemo perfectè agere valet, niſi qui ſe à mundi concupiſcẽtiis, & ſæculi negotiis ſequeſtrat: ideo ſubdit TETH: *Bonum eſt viro*, in virtute excitatio, *cum portauerit iugum*, diſciplinæ, Euangelizante Matthæo; Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite, &c. *ab adoleſcentia ſua*. Adoleſcens iuxta viam ſuam gradiens, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. Quaſi tali facile eſt cũ ſilentio Dominum expectare. Huic triplici ſententiæ præponitur litera TETH, & interpretatur bonũ; quia æterna quærere; vt docet primus verſus; fugere mundi inquietudinem; vt docet ſecundus, & tertius; in iis ſe longanimiter exercere, eſt totum bonum hominis in hac vita.

Sequitur IOD; *ſedebit ſolitarius*, in ſolitudine eremi. Vel hic ſolitarius idem eſt, quod græce monachus; in ſeſſione igitur amor adiectionis, in ſolitario fuga implicationis, *& tacebit*, à tumultu cogitationis; In ſilẽtio, & ſpe erit fortitudo veſtra; *quia leuauit ſe*, id eſt ſupra deſideria ſua, & ſtudia, ſolis rebus æternis, inhærẽdo, non carnalia meditando. Leuauit ergo ſe ſupra ſe, non in eſſendo, ſed in agendo. IOD. *Ponet*; Ecce tertium huic expectationi neceſſarium, ſc. profunditas humilitatis; vnde dicit, *ponet in puluere os ſuũ*. Vnde Rabanus; Ille in puluere os ſuũ ponit, qui humiliter ſentiens, fragilẽ ſe cognoſcit; vel terram ad literam, oſculando; Loquar ad Dominũ meum, cum ſim cinis, & puluis? *ſit fortè ſit ſpes*, vitæ æternæ obtinendæ; vel ſi forte obtineant, quod ſperant, vnde in Pſalmo; Sperauerunt, & liberaſti eos.

IOD. *Dabit percutienti*. Ecce quartum huic expectationi neceſſarium, ſcil. perfectio patientiæ, & manſuetudinis. *Dabit*, qui huiuſmodi eſt Domini expectator, & miſeriæ ſuæ cognitor; *percutienti ſe maxillam*, per patiẽtiæ perfectionem, paratus talia ſuſtinere pro Chriſto, iuxta illud; Si quis percuſſerit te in dexterã maxillam, præbe illi & alteram; hoc Chriſtus exemplum dedit, quia ante crucifixionẽ ſuam multas alapas, & colaphos ſuſtinuit; *ſaturabitur opprobriis*. id eſt delectabitur, quaſi

in

Luc.9.d
Matth.26.f
Marc.15.d
Pſalm.118.e
Matth.16.d
Rom.8.f
Prou.18.e
Pſalm.22.b
Ex Hiero. in hunc locum.
Pſalm.15.a
Pſalm.34.b
Pſalm.72.a
Pſalm.118.l
Iſa.22.e
Iſa.55.b
Cant.3.a
Apoc.8.a
Gen.49.c
Matth.11.d
Prou.22.a
Iſa.30.d
Gen.18.d
Pſalm.21.a
Matth.5.f

in ſaturitate in multis opprobriis ſuſtinendis, vnde in Pſalmo: Opprobria exprobrãtium tibi ceciderũt ſuper me. Huic ſentẽtiæ præmittitur litera LOD, quæ interpretatur principium, vel deſolatio: quia hæc triplex deſolatio, taciturnitatis, contra loquacitatem, & humilitatis contra gloriam inanem, & patientiæ, & aduerſitatis cõtra carnalitatem, eſt principium diuinæ cognitionis. *Pſalm.63.b*

CAPH. *Quia non repellet*, Poſtquam ad ſpei eleuationem commendauit Chriſti pietatem: hic ex hoc inferens, excludit deſperationem: primo dicens, iram Dei eſſe placabilem: ſecundo hoc probat per Dei inſitam benignitatem, ibi: *Non enim humiliauit*: tertio arguit in credulorum murmurationem, ibi: *Quis eſt iſte qui dixit*. Pro primo dixit, Caph. *Quia non repellet*, id ad ſuperiora refertur: quaſi ita dictum eſt, quia bonum eſt præſtolari: *quia non repellet*, plebem ſuam, *in ſempiternum Dominus*: Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. *Abac.3.a*

CAPH: *quia ſi abiecit*, propter peccata noſtra nos repellendo, & tribulari permittendo, *& miſerebitur*, ſicut abiecit: *ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum*: Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie, *Iſa.25.a*

CAPH, *Non enim humiliauit*; Ecce ſecundum, vbi manifeſtat Dei benignitatem, ſemper parati miſericordiam exhibere. Quod oſtendit in triplici humano infortunio: quoniam nec ab ipſo eſt ſolatij ſubtractio, quia paratus eſt omnes conſolari: nec ab ipſo flagelli multitudo, vt dicit, ibi: *vt conteret*, nec ab ipſo eſt tertio iuſtitiæ ſubuerſio: *vt declinaret*. Dicit ergo pro primo. *Non enim*, continuetur literæ immediate præcedenti. Quaſi dicat, miſerebitur: non enim humiliauit, auferendo gloriam & honorem, ſeruituti diabolicæ, vel humanæ ſubiiciendo, *ex corde ſuo*, id eſt, ex ſua voluntate: ſed noſtris prouocatus peccatis. Et cordis dolore tactus intrinſecus: delebo, inquit hominẽ, quem creaui, *& abiecit filios hominum*, eis patrocinium ſuum auferendo: immo contrarium ab ipſo eſt. Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Huic triplici clauſulæ præponitur litera Caph, quod interpretatur manus, vel incuruatio, quaſi dicta incuruatio, & abiectio Domini nõ eſt, niſi ex merito manuum, id eſt, operum ſuorum. *Gen.6.b* *Prou.8.d*

LAMED. *Vt contereret*. Ecce quod non eſt à Deo tribulatio exterminatiua miſerorum: Dicit ergo, *vt contereret*, &c. Lege ſic: *Dominus ignorauit*, quod eſt in fine vltimi verſus, id eſt ab eius approbatione, vel voluntate, aut auctoritate non proceſſit. Lamed, *vt contereret*, id eſt ex toto deleret: *ſub pedibus ſuis*, penitus deiiciendo; ſicut fit de illis, qui pedibus conteruntur. *Vt contereret* inquam, *omnes vinctos terræ*, id eſt ipſi terræ adhærentes: quaſi vt mala malis vſque ad exterminationem adderentur. Thalamum quaſſatum non conteret, & lumen fumigans non extinguet. Vel aliter, *terræ*, genitiue: vt vincti terræ intelligantur peccatores. *Iſa.42.a*

LAMED, *vt declinaret iudicium*. Repete, *Dominus ignorauit vt declinaret* à recto in obliquum genitiuum, propter illlos, qui ſunt de genere ſuo: & datiuum, qui muneribus corrumpuntur: & accuſatiuum, propter illos, qui odio habentur: & vocatiuum, propter illos, quorum gratia, vel fauor deſideratur: & ablatiuum, propter illos, quorum bona deſiderantur: ſicut Achab deſiderauit vineam Naboth. Vt ergo ſic declinaret iudiciũ, ſicut multi faciũt hodie, *viri*, virtuoſi, *in conſpectu vultus altiſſimi*, hoc dicit, quia multi ſunt corã hominibus iuſti, qui coram Deo ſunt iniuſti, & digni flagellis. *3.Reg.21.a*

Vt peruerteret, id eſt, contra iuſtitiam ſubuerteret *hominem in iudicio ſuo*. Iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ. Ipſe enim peruertitur ſolum, vel aliquando cum peruerſo, & ſanctus eſt cum ſancto, ſicut dicit Pſalmus. Huic triplici ſententiæ præponitur litera Lamed, quod interpretatur diſciplina; quia quidquid iuſtorum venit, conſcriptio, ſeu iuſtitiæ ſubuerſio, diſciplina eſt peccatorum, quia electi purgantur, reprobi condemnantur. *Iſa.11.a* *Pſalm.17.e*

MEM. *Quis eſt iſte*. Hic tertio arguit incredulorum murmurationem in flagellis. Et primo arguit prouidentiam Dei blaſphemantes; ſecundo arguit murmurationem temerariam, *quid murmurauit*? Blaſphemantes autem arguit primo in generali; ſecũdo in ſpeciali. *Ex ore altiſſimi*. Dicit ergo; *Quis eſt iſte*, tam præſumptuoſus, *qui dixit, vt fieret*, aliquid in mundo iſto; vel ſpiritualiter tribulatio? *Domino non iubente*, ſicut aiunt ethnici; qui dicunt minime hæc inferiora diuinæ prouidentiæ ſubiacere; ſicut dicunt etiam Manichæi, mala non eſſe niſi à malo principio; cum econtra dicat Iſaias; Ego Dominus, & non eſt alter; formans lucem, & creans tenebras faciens pacem, & cauſans malum. Repete, quis eſt iſte, qui dixit; MEM. *Ex ore altiſſimi*, id eſt ex prouidentia Dei; *non egredientur bona*, præcipiendo; *nec mala*, pœnæ prouidendo, & permittendo? quaſi ſtulte dixit; & ſic legitur interrogatiue. Alio modo legi poteſt depreſſiue; vt hęc murmuratio hic arguatur; non ſolum in primo verſu per comparationem ad Dei prouidentiam; verum etiam in ſecundo per comparationem ad Chriſti patientiam; vt ſic dicatur; *Ex ore altiſſimi*. Chriſti, *non egredientur*, &c. quia acccuſantibus nihil reſpondit, Pſalmiſta; Ego autem tanquam ſurdus non audiebam. Sequitur Mem. *Quid murmurauit*, quaſi ex quo ſic iecit Altiſſimus, quid murmurauit, *homo viuens*, id eſt, quicunque homo, *pro peccatis*? ſcilicet excuſando ea per conſtellationes, vel huius planetas? Vel pro peccatis, id eſt pro pœna peccatorũ ſuorũ. Neque murmuraueritis, ſicut quidam ex eis murmurauerunt, & à ſerpẽtib. perierunt. Huic triplici ſentẽtiæ præmittitur litera triplex, Mẽ, quod interpretatur, *ex ipſis*, vt ſupra patet, quia omne flagellũ hominis ex ipſis procedit meritis humanis. *Iſa.54.b* *Pſalm.37.c* *1.Cor.10.c*

NVN. *Scrutemur*. Poſtquam commendauit Dei miſerationem, & excluſit deſperationem; hic informat ad pœnitentiæ ſollicitudinem. Primo ad pœnitentiã interiorem: deinde ad exteriorem, ibi; *cum manibus*. Ad interiorem pertinet conſcientiæ ſollicita diſcuſſio, & pœnitentialis cõuerſio, vnde dicit; *Et reuertamur* Dicit ergo; Nũ, *ſcrutemur vias noſtras*, poſtquam ipſe ſcrutatur. Scrutabor Hieruſalem in lucernis; vt dicitur; *Et quæramus*, quid fuimus, quid fecimus; quia ſcrutinium ordinatur ad inquirendum. Pro ſecundo, ſequitur: *Et reuertamur ad Dominum*, vnde in Pſalmo; Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos, &c. Vel quæramus quid fuimus, quantum ad naturæ miſeriam; Vnde quidam; *Soph.1.c* *Pſal.128.b*

Sperma prius, modo ſaccus olens, poſt vermibus eſca;
In tumulo, quaque dote ſuperbit homo?

& reuertamur ad Dominum, contra auerſionẽ per amorẽ & obedientiam præceptorũ, NVN *leuemus corda* contra conuerſionem ad caduca, vnde in Pſalmo; Ad te Domine leuaui animam meam. Suſpendium elegit anima mea. Sequitur; *cum manibus*, exterior pœnitentia conuenit in operis ſatisfactione, pro qua dixit; *cum manibus*, id eſt operibus. Supra; Expandit Sion manus ſuas. Item, in oris confeſſione, ideo ſequitur. *Nun*, *Nos iniquè egimus*, peccata peccatis addendo, *& ad iracundiam*, id eſt, puniendi voluntatem; *prouocauimus*. Spiritualiter hypocritæ iram Dei prouocant. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei: *idcirco tu inexorabilis es*, id eſt difficilis ad exaudiendum. Vel hoc dicitur, quantum ad reprobos; hic enim à ſpecie tranſit ad genus, vt cum electos informauerit, poſtea reproborum deſcribat infortunium. Huic triplici clauſulæ præponitur litera *Nun*, quæ interpretatur ſempiternum; quia hæc tria ſemper debemus facere, ſcilicet conſcientiam diſcutere, corda manuſque leuare, nos ipſos etiam accuſare. Huic ſentẽtiæ triplici præponitur litera Nun, quia ad literã principium remedij, & ſalutis eſt conuerſio triplex pœnitentialis, quæ hic cõmendatur. Sequitur Samech. *Operuiſti in furore*. Hic ad literam ex premiſſa conſideratione diuinæ miſericordiæ, & iuſtitiæ, infertur reprobatio Synagogæ. Primo deſcribit iſtam reprobationem; ſecundo introducit Chriſti, vel Prophetæ compaſſionẽ, ibi; *diuiſiones aquarum*; tertio reprobationis rationem, ibi; *oculus meus depredatus*. Ipſam reprobationem primo deſcribit per comparationem ad Deum flagellantem; *Pſalm.24.a* *Iob 7.e* *Thren.1.e* *Iob 36.b*

ſecundo per comparationem ad aduerſarium tribulantem,ibi : *Eradicationem.* In prima parte primo exaggerat flagellum:deinde oſtendit remedium excluſum, ibi:*Oppoſuiſti nubem.* Pro primo dicit, Samech:*Operuiſti* me,ſcilicet, calamitate,& miſeria , quæ excæcauerunt me,ne Chriſtum agnoſcerẽ:*in furore*,id eſt ſeueritate iuſtitiæ,*& percuſſiſti nos*, violentia obſidionis,*occidiſti*, deſtructione ciuitatis,& in ciuitate ſtragis:*nec peperciſti*,in vltimo, ſicut poſt aliquas Iudææ reliquias in Iudæa relinquendo. Hæc de Chriſto exponuntur : *percuſſiſti* , maieſtatem abſcondendo tempore paſſionis. *Iſa.53.a* Abſconditus eſt vultus eius:*in furore tuo*,voluntate flagelli indeclinabile:*percuſſiſti*, flagellando:*occidiſti*,id eſt, occidi permiſiſti:*nec peperciſti*, pęnã in aliquo mitigãdo.

SAMECH.*oppoſuiſti nubem*; ſicut opponitur exceptio B perẽptoria iniuſte aliquid petenti:*nubem*, id eſt carnem *Iſa.19.a* Chriſti:ſub qua latuit verus ſol mundi : Ecce aſcendit Dominus ſuper nubem leuem, &c. *Ne tranſeat oratio*, *Iſa.59.a* ſcilicet ad Deum. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter nos,& Deum:& peccata noſtra abſconderunt faciem eius à nobis,ne exaudiret.

Samech.*eradicationem.* Hic deſcribit reprobationem vel eius effectum per comparationem ad aduerſarium tribulantem:tanges tam ipſorum calamitatem , quam aduerſariorum improbitatem. Secundo, ibi : *Aperuerunt* : tertio vtriuſque tangit rationem, ibi : *formido* &c. Dicit ergo:*eradicationem* , de terra propria, & de terra viuentium, *& abiectionem*, confuſionis , & ignominiæ : *poſuiſti me* , Synagogam , *in medio populorum*, omnium totius mundi. Vel de chriſto exponitur, qui C eradicatus eſt de terra viuentium,ſecundum opinionẽ multorum. Abſciſſus eſt de terra viuentium : propter *Iſa.53.c* ſcelus populi mei percuſſi eum,&c.*& abiectione*, iuxta *Pſalm.21.b* illud:Ego autem vermis ſum:Et non homo. Huic triplici clauſulæ præponitur SAMECH triplicata,quæ interpretatur adiutorium:hic enim lamentatur ſynagoga eſſe ſibi adiutorium ſubtractum,

Sequitur *Apparuerũt*.Hic ſubdit inimicorum improbitatem. *Aperuerunt.* Nota,quod hic mutatur ordo alphabeti:quia PHE præponitur AIN,ſicut in alphabeto præcedenti:quod quidem non aduertẽtes alij , literæ ordinem ſeruantes,præpoſuerunt AIN,vbi debuerant ponere.PHE.Alij autem literam tranſpoſuerunt , vt literarum ordinem tenerent : credentes quod ſic eſſent iſtę literę prępoſteratę,ſicut Latini in præpoſteratis sẽtentiis ſolent pręponere ſequẽti præpoſterę A.& præcedenti præpoſteræ B.*ſuper nos ſuum* , inſufflando , & D quaſi deuorare volendo,*omneſ inimici*, vicini, & remoti,propinqui,& extranei.Sequitur pro occaſione , vel cauſa reprobationis,contemptus,ſcilicet remediorum ſalutis,*vaticinatio*,id eſt,ſpiritus diuinus præſtitus multis eſt cauſa perditionis:*facta eſt nobis formido*,id eſt cauſa formidinis:vt qui vix timemus Deum exhortantem, totius mũdi timori ſubiiciamur.*& contritio* , qua Chri- *Iſa.53.b* ſtum contriuimus:Attritus eſt propter ſcelera noſtra, *facta eſt nobis quaſi laqueus*, id eſt, cauſa captiuitatis.

*Diuiſiones.*Hoc ſubdit Propheta ad Chriſti compaſſionem:primo quantum ad deſolationis frequentiam: ſecundo ad deſolationis vehementiam, & perſeuerantiam:*oculus meus afflictus eſt*.Dicit ergo pro primo,*diuiſiones aquarum*,id eſt multiplicationem aquarum, *deduxit oculus meus in contritione*,id eſt afflictione:*filiæ populi* E *Hier.9.a* *mei*, id eſt illius ciuitatis celebris Hieruſalem. Quis dabit capiti meo aquam,& oculis meis fontem lacrymarum,&c. Iſtud etiam verum eſt de Chriſto, qui fleuit ſuper Lazarum:Super impiam ciuitatem:Fleuit in cruce: Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia : fleuit corde,cum aperto latere, exiuit aqua cum ſanguine, vnde in Pſalmo : Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones : quod ad literam, diuiſum eſt in duodecim vias, iuxta duodecim Tribus filiorũ Iſrael?Et huius ſpiritualis maris duodecim fuerũt partitiones quatuor prędictę aquę:& octo sãguinis:qui primo fuſus in circũciſione:ſecũdo in agoniza-

Ioan.11.e *Luc.19.f* *Heb.5.e* *Ioan.19.f* *Pſalm.155.b* Chriſtus mare, cuius partitiones duodecim. *Luc.2.e* *Luc.22.e* *Ioan.18.a*

tione , & ſanguineo ſudore : tertio in flagellatione A Quinq; etiam vicibus in quinq; vulnerũ irrogatione.

Moraliter debent diuidi lacrymæ noſtræ per lacrymas contritionis, compaſſionis,& deuotionis.

Huic triplici ſententiæ præponitur litera PHE triplex,quæ interpretatur *oris*,vel *os aperiri*,alludẽs ipſius verſus principio:vbi dicitur *Aperuerunt*,&c.

Oculus meus afflictus eſt. Ecce deſolationis vehementia,vnde dicit:*oculus meus afflictus eſt*, ad literam, multa lacrymarum inundantia : vel oculus interior , ſcilicet mens. Sed pro perſeuerantia ſequitur:*nec tacuit*, in vi- *Eccl.36.a* ta iſta:*Eo quod non eſſet requies*, ab oppreſſione diaboli. *Donec reſpiceret*,id eſt,oculũ miſericordiæ ad genus humanum conuerteret, *& videret* , id eſt claritate ſplendoris mundi tenebras illuſtraret : *Dominus de cœlo.* vnde in Pſalmo ; A ſummo cœlo egreſſio eius. Miſerere B *Pſalm.18.b* mei Deus omnium; reſpice me , & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum. Vbi etiam , vt dicit Rabanus,inſtantiam orationis,& perſeuerantiam nos habere docuit Propheta. *Oculus meus deprædatus eſt*.Ecce hic principaliter proſequitur cauſam reprobationis Iudæorum. Et tangit duplicem cauſam , amorem immoderatum rei commutabilis , & perſecutionem vſque ad mortem ipſius Saluatoris,vnde ſequitur:*venatione*, &c. Pro primo dicit;*Oculus meus*,in quo ſenſu principali intelliguntur,omnes alij ſenſus , *deprædatus eſt animam* *Hier.9.f* *meam*, id eſt,fecit diabolo prædam.Docete filias veſtras lamentum,& vnaquæque proximam, ſcilicet planctũ, quia aſcendit mors per feneſtras meas,*in cunctis filiabus* C *vrbis mea*. In quo etiã intelligitur omnis dilectio ſenſi- *Iob.31.a* bilis,propter quod dixit Iob;Pepigi fœdus cum oculis meis,vt nec cogitarem quidem de virgine.In hoc dicit Rabanus verbum notabile;Ne,inquit , quædam lubrica in cogitatione verſemus , prouidendum nobis eſt, quod intueri illud non debet ; quod non ſcilicet concupiſci. Huic clauſulæ præponitur triplex AIN,quod interpretatur oculis ; expreſſe alludens ei, quod de oculo in ſingulis clauſulis continetur.Aliter exponitur in bonum actum in voce Prophetæ ſecundum Gloſſam,vbi per oculum intelligitur ſimplicitas deſiderij, & rationis;quę animam deprędatur extrahendo à carne in Deum in cunctis filiabus, id eſt, cogitationibus vitæ æternæ. Vel filiæ vrbis peccata ſunt, ſecundum quorum ſingula deteſtanda mens in Deum aſſurgit.

Venatione ceperunt. Hic deſcribit ſecundam cauſam reprobationis Iudæorum,ſcilicet iniurias Redemptoris. Primo deſcribens agonem paſſionis; ſecundo triũphum reſurrectionis, ibi; *Inuocaui nomen tuum Domine*; tertio exaggerat Iudæorum iniquitatem,ibi;*Vidiſti Domine, iniquitatem* ; quarto infert iuſtam condemnationem, ibi *Reddes eis vicem Domine.* Circa primum tangit primò comprehenſionẽ,deinde mortem,&ſepulturam,*lapſa eſt*;tertio paſſionis vniuerſalem amaritudinẽ, ibi;*Inundauerunt aquæ.* Dicit ergo pro primo. *Venatione ceperunt me.* Iudæi ſc.ponentes inſidias,vt eum caperẽt *Matth.22.b* in ſermone,*quaſi autem*:Vocans ab oriente auem.Chri- *Iſa.46.d* ſtus comparatur auibus diuerſorum generum.Aquilæ, propter claritatem contemplationis;Sicut aquila prouo- *Deut.32.b* cans ad volandum. Gallinæ propter affectiones cõpaſſionis; Quoties volui congregare filios tuos, quemad- *Matth.23.d* modum gallina congregat,&c.Vulturi, propter volatũ *Iob 28.b* incarnationis;Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt eam oculus vulturis.Paſſeri,propter humilitatem conuerſationis,quoniam minima ſunt volatilium , & quia carnes habent calidiſſima ; Offerat ſecundum ſe duos *Leui.14.a* paſſeres viuos,vnde in Pſalmo;Etenim paſſer inuenit, *Pſalm.83.v* &c.Pelicano propter ſpõtaneam ſuſceptionẽ paſſionis; *Pſal.111.* Similis factus Pelicano ſolitudinis. Nycticoraci , propter fugã mundanę vanitatis:Nycticoraci in domicilio. *Pſalm.103.c* Herodio,propter rapinam factã à diabolo,vnde in Pſalmo:Herodij domus dux eſt eorum; vel propter potentiã rapinæ ſpiritualis in expugnatione diabolicę prauitatis; *gratis*, ſine culpa mea , vel ſine obtentu alicuius vtilitatis,*inimici mei*,Iudæi.Sed pro comprehenſione ſe-

quitur.

Digitized by Google

quitur, *Lapsa est in lacū.* Tu autē in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo nō erat aqua: *vita mea*, id est, anima mea; quod factū est statim, separata anima à corpore. Pro sepultura vero subiūgit, *& posuerunt super me lapidem.* Aduolutū ad ostium monumēti, vt dicitur.

Moraliter lacus est locus miseriæ culpæ: Saluasti me à descendentib. in lacū miseriæ: vnde in Psalm. Eduxisti me de lacu miseriæ, id est, Lymbi sinus Abrahæ. Tu autem in sanguine testamenti. Sed pro vniuersali passionis amaritudine, sequitur. *Inundauerunt aquæ*, id est, tribulationes, vnde in Psalm. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Aquæ multæ, &c. Pelagus operuit caput meum; *caput meum*, id est, me ipsum, qui sunt caput hominum, *& dixi*, in cruce, *perij*, Consummatum est. Veni in altitudinē maris & tempestas, &c. Periit ergo Christus, quantū ad viā mortalitatis: Iustus perit, & non est qui recogitat, *& dixi, perit*, ad corpus pertinet, scil. ad dispersionem discipulorum. Huic triplici clausulæ præponitur triplex SADE, quod interpretatur Iustitia vel consolatio, quia Christus comprehensus, fixus mortuus & sepultus, est iustificatio, & consolatio nostra.

COPH. *Inuocaui nomen tuum.* Post descriptum agonem passionis: hic subdit de trophæo resurrectionis. Primo describit animæ Christi separatæ officiū, & desideriū: secundo gratulatur suū fuisse desiderium exauditū, ibi: *Vocem meā.* Dicit ergo; *Inuocaui nomen tuum*, Domine, vox filij ad patrem, *de lacu nouissimo*, id est, lymbo inferiori. Raban. Inuocauit Redemptor nomen Domini de lacu nouissimo, cū in virtute diuinitatis descēdebat ad inferos, & destructis claustris tartari, suos, quos ibi reperit, educens, victor ad superbos ascendit. Quod ideo dicit, quia orationis effectū ibi secūdum partem post mortē obtinuit. Vel fortè orauit, sicut etiā adhuc secundū humanitatē orat pro nobis, & interpellat, vt dicit Apost. Saluare in perpetuū potest, accedens per semetipsū ad Deum semper viuens, ad interpellandū pro nobis. Pater, gratias tibi ago, quoniā audisti me, ego autem sciebam, quoniā semper me audis. Ad literā exponitur de ipso Hieremia, quia fuit missus in lacū, sicut patet. Hic gratulatur se fuisse exauditū primo pro se, secundo pro aliis petit exaudiri, *ne auertas*: tertio gratulatio ex auditione vniuersali, ibi: *iudicasti*. Dicit igitur: *vocem meam audisti*, vocē, id est, desiderium, resuscitando me tertia die: *ne auertas aurem tuā à singultu meo, & clamoribus*, singultus vehementiā significat doloris alte intercedētis pro aliis. Cum clamore valido & lacrymis offerēs, &c. Hæc est expositio versus prēcedētis: *appropinquauit*. Raban. Appropinquauit diuinitas Saluatoris humanitati ipsi⁹, quoniā eā subita resurrectione iuxta dominiū suū de morte triūphare fecit, quæ appropinquatio intelligenda est per effectū tantum, *dixisti ne timeas*, hoc dixit per effectū, præbendo ei immortalitatem. Noli timere, serue mi Iacob, & rectissimè, quem elegi. Huic triplici clausulæ præponitur triplex Coph, & interpretatur conclusio, vel vocatio, aut respice: hic agitur de Christi conclusione, vocatione, & super lignum contuitu.

Iudicasti Domine. Hic gratulatur Dñs de exauditione vniuersali, vnde dicit: *iudicasti Domine*, pater, *causā animæ meæ.* Quoniā fecisti iudiciū, & causam meā. Tres veniūt in causā, homo, Deus, diabolus. Diabolus Deo iniuriā fecisse probatur; quia seruū eius fraudulēter eduxit: & homo similiter, quia Dei præcepta contēpsit: diabolus homini fecit iniuriā, quia eū decepit: venit Deus factus homo patronus, diabolū in causā cōpulit: sed prius Deus cū homine placatus fuit: & quod placaret Deū, ex misericordia homini cōcessit: deinde ad iustitiā processit, hominē liberādo à diaboli seruitute, & diabolum adiudicando pœnæ æternæ. Pro hoc dicit. *Iudicasti causā animæ meæ*, quæ immerito separata est à carne in die passionis. Tres sunt, qui testimoniū dāt in terra, spiritⁿ, aqua, & sanguis. *Redēptor, vel defensor vitæ meæ*, Christⁿ enim redemptus à mortalitate vitæ, & pœnæ, non à reatu culpæ. Vel *iudicasti*, Iudæos reprobando, & me eripiendo. Vel hoc potest dici in persona humani generis per Christi sanguinē liberati: *vidisti*. Hic exaggerat Iudæorū iniquitatem cōtra Christū. Primo, quantum ad malignitatē cordis: deinde quantū ad iniuriā sermonis, *labia insurgentiū*; tertio quantū ad facinus condēnationis, ibi: *sessionē eorum*; quarto infert ex hoc sententiā reprobationis, in vltima litera, ibi: *Reddes eis vicē Domine.* In prima parte tangit eorum peruersitatē in generali, deinde in speciali, ibi: *vidisti omnem furorem.* Dicit ergo, *vidisti Domine*, vox patris ad filium, *iniquitatem illorum*, Iudæorum, *aduersum me, iudica iudicium meum*, de iniusta exceptione Iudæorum, quod dictum est permittendo, non operando. Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iustè, & probas renes, & corda: videam vltionē ex eis. Sequitur in speciali, *vidisti omnem furorem*, quantum ad malignitatem voluntatis: *vniuersas cogitationes*, quantum ad malitiam cogitationis; *aduersum me*, vt caperet insidiando: Illi autē obseruabant eum. Huic triplici sententiæ præmittitur litera RES, triplicata, quæ interpretatur caput, vel primatus: quia hic ostēditur, qualiter Christo capiti datus sit primatus per totum iudicium. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.

Audisti, &c. Ecce de iniuria sermonis. Primo quantū ad iniuriā contumeliarum: secundo, quantum ad iniuriam falsorum testimoniorū, *labia insurgentium.* Audisti Domine opprobria eorum. Nonne bene dicimus nos, quoniam Samaritanus, &c. Vah qui destruis templum Dei, &c. *omnes cogitationes eorū aduersum me*, cogitationes patebant in verbis. In signum, cui contradicetur: vt reuelētur ex multis cordib. cogitationes. *labia insurgētium mihi*, dicendo falsum testimoniū. Insurrexerunt in me testes iniqui, *& meditationes eorū*, verbis declaratas, *tota die*, crucifixionis, vel vitæ. Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Principes Sacerdotum, & seniores populi consiliū fecerunt, vt Iesum dolo tenerēt, & occiderent. Vel opprobria, quantum ad contumelias: labia insurgentium, quantū ad verba machinationū in mortem Christi: sicut in persona eorū dicit Saluator: Hic est hæres, venite occidamus eum. Sed pro condemnatione Christi: *sessionem eorum*, repete, vidisti: vbi intelliguntur, qui sedentes in Cathedris, Christū iudicauerunt, vnde in Psalmo: Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, *& resurrectionem*, in prosequendo coram Pilato causam cōdemnationis coram populo, *ego sum Psalmus eorum*, id est, saltus, vel Cātici materia: vel detractionis, & murmurationis. Huic triplici sententiæ præmittitur litera, SIN, triplicata: & interpretatur *dentium*, vel *super vulnus dentium*, hic describitur, & detractio, quæ per dentes intelligitur. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, &c. & vulneratio Christi, ad quam eum Iudæi suis falsis testimoniis perduxerunt.

Reddes. Hic ex prædictis infertur iusta sentētia reprobationis. Primo in generali, quantum ad iustam pœnæ retributionē: deinde quantum ad cordis obdurationem. *Dabis eis*; tertio quantum ad temporalē, & æternā exterminationem, *persequeris in furore.* Dicit ergo, *Redde eis*, Iudæis: *vicem Domine*, pro malo culpæ, & pertinacia, pœnam damnationis æternæ: Ecce venit velociter, & reddes vicissitudinem in caput eorum. *Dabis eis*, non agendo, sed permittendo, *laborem tuum*, pœnalitatum, & angustiarum, quas in cruce sustinuit, *scutum cordis*, vt merito iniuriarum, quas Christo intulerunt, intrare in ipsum non possunt verba prædicationis. Corpus eius, quasi scuta fusilia. Istud est malum eis scutū, nobis autē clypeus salutis, de quo: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela ignea inimici extinguere. Sed pro tertio sequitur: *persequeris furore.* Iudæos, malè tractādos in iudicio, in futuro, & etiā in præsenti: Vnde sequitur, *& contra eos sub cœlis*, id est, hic in terra: *Domine*, qui omnem habes potestatem. Vel sub cœlis, id est, sub viris cœlestibus. Calcabitis eos, cum fuerint cinis, sub planta pedum. Huic triplici sententiæ præponitur litera. THAV, quod interpretatur signa: quia istud Dei iudicium de Iudæis ita manifestum est, vt signati signo infami, pateant per totum orbem terrarum.

Zach. 9. c — *Matth. 27. g* — *Psalm. 29. a* — *Psalm. 39. b* — *Zach. 9. c* — *Psalm. 87. b* — *Cant. 8. b* — *Ioan. 2. e* — *Ioan. 19 f* — *Psalm. 68. a* — *Isaiæ 57. a* — *Heb. 7. d* — *Ioan. 11. f* — *Hier. 37. c. & 38. b* — *Hebr. 5 b* — *Isa. 44. a* — *Psalm. 9. a* — *1. Ioan. 5. b*

Hier. 11. d — *Luc. 14. a* — *Matth. vlt. d* — *Ioan. 8. f* — *Matth. 27. c* — *Luc. 2. e* — *Psalm. 26. d* — *Matth. 9 a* — *Matth. 20. a* — *Matth. 21. d* — *Psalm. 68. b* — *Psalm. 56 a* — *Ioël 3. a* — *Iob 41. a* — *Ephes. vlt. e* — *Malach. vlt. b*

Digitized by Google

CAPVT QVARTVM.

ALEPH.

QVOMODO obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum?

BETH. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea, opus manuum figuli?

GIMEL. Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos: filia populi mei crudelis quaſi Struthio in deſerto.

DALETH. Adhæſit lingua lactantis ad palatum eius in ſiti: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

HE. Qui veſcebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.

VAV. Et maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum: quæ ſubuerſa eſt in momento, & non ceperunt in ea manus.

ZAIN. Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſaphyro pulchriores.

HETH. Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum oſſibus: aruit, & facta eſt quaſi lignum.

TETH. Melius fuit occiſis gladio, quàm interfectis fame, quoniam iſti extabuerunt conſumpti à ſterilitate terræ.

IOD. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos: facti ſunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.

CAPH. Compleuit Dominus furorem ſuum, effudit iram indignationis ſuæ: & ſuccendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.

LAMED. Non crediderunt reges terræ, & vniuerſi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hoſtis & inimicus per portas Hieruſalem.

MEM. Propter peccata Prophetarum eius, & iniquitates ſacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum.

NVN. Errauerunt cæci in plateis polluti ſunt ſanguine: cumq; non poſſunt intrare, tenuerunt lacinias ſuas.

SAMECH. Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere, iurgati quippe ſunt, & commoti, dixerunt inter Gentes: Non addet vltra, vt habitet in eis.

PHE. Facies Domini diuiſit eos, non addet, vt reſpiciat eos, facies ſacerdotum non erubuerunt, neque ſenum miſerti ſunt.

AIN. Cum adhuc ſubſiſteremus, defecerunt oculi noſtri ad auxilium noſtrum vanum, cum reſpiceremus attenti ad gentem, quæ ſaluare non poterat.

SADI. Lubricauerunt veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarum; appropinquauit finis noſter completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.

COPH. Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cæli: ſuper montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis.

RES. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.

SIN. Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis.

THAV. Completa eſt iniquitas tua filia Sion, non addet vltra vt tranſmigret te: viſitauit iniquitatem tuam filia Edom, diſcooperuit peccata tua.

EXPOSITIO IN CAP. IV.

HIc quarto lamentatur caſum ſpiritualium perſonarum quoad ſtatum prælationis, ſicut etiam miniſtri templi: vel ſtatum religionis, ſicut erant Nazarei, facie inſignes. Et habet tres partes, quia prius lamentatur hanc ſubuerſionē, deinde ſubiungit eius rationem in litera 12. LAMED. *Non crediderunt Reges*, &c. tertio huius lamentationis infert concluſionem in litera penultima, *Gaude & lætare*. In prima parte ſecūdum allegoriam deplorat ſubuerſionem inſignium perſonarum in generali, deinde in ſpeciali, in verſu ſequenti. *Filij Sion*. Dicit ergo, *Quomodo obſcuratum eſt aurum*, quod licet in templi aurati concremationem verti poſſet, tamen altiori ſenſu ſpiritualis templi deiectionem ſignificat, vnde dicit: *Quomodo obſcuratum eſt aurum*. In auro ſecundum Rabanum, (quod metallum præeminet,) excellentia ſanctitatis intelligitur: quæ eſt obſcurata, & in tenebris carnalitatis commutata. Vel aurum optimū Chriſtus, quod obſcurabitur, quia nihil reputabitur tempore Antichriſti. Sol factus eſt niger tanquam A ſaccus cilicinus, *mutatus eſt color optimus*, quantum ad deformationem exterioris honeſtatis, *diſperſi ſunt lapides ſanctuarij* id eſt, viri eminentes in Eccleſiaſticis ordinibus conſtituti: diſperſi, non per amorem boni cōmunis congregati, ſed per ſtudium auaritiæ diuiſi: dum omnes; quæ ſua ſunt, quærūt, & non, quæ Ieſu Chriſti, *Philip. 2. c* vt dicit Apoſt. *In capite omniū platearū*, in quo præſentis vitæ latitudo intelligitur: lata enim eſt via, quę ducit *Matth. 7. b* ad perditionem, vt dicit Chriſtus Dominus. In capite ſunt platearum, qui talis dant carnalitatis exempla. Ipſi *Iſa. 56. d* paſtores ignorauerunt intelligentiam; omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſq; ad auaritiam ſuam, à ſummo vſq; ad nouiſſimum: venite ſumamus vinum, B & impleamur ebrietate. Igitur in auro obſcurato ſubuerſio ſanctitatis intelligitur: in colore mutato ſubuerſio honeſtatis: in diſperſione ſtudiū cupiditatis, & conſequentis diſſenſionis: in platearum capite exemplum peruerſitatis. Vbi præmittitur ALEPH, ad excitationē intelligentiæ ſpiritualis, ac ſi diceret illud: Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit, intelligat. *Matth. 24. b*

Apoc. 6. d

Filij Sion. Hic deplorat ſubuerſionem dictarũ perſonarum in ſpeciali: quod primo pertractat quantum ad infectos carnalitate; ſecundo quantum ad excedentes in ſeueritate, ibi: *Manus mulierum*: tertio ex hoc infert Dominum eius iuſte affligere, ibi: *complenit Dominus furorem ſuum.* In prima parte primo deplorat carnalitatẽ prælatorum, vel clericorum: ſecundo religioſorum, ibi: *candidiores Nazarei*, tertio ſimul amborum, ibi: *Melius fuit occiſis.* In prima parte primo tangit carnalitatis, vt dictum eſt, infectionem: ſecundo conſequentẽ Eccleſiæ multiplicem læſionem, ibi. *Sed & lamiæ*: Pro primo dicit, *filij*, vbi primo oſtendit quid erant, deinde quid ſunt, *quomodo reputati*, Dicit ergo; *filij Sion*, id eſt, Eccleſiæ, *inclyti*, id eſt, glorioſi, & gloria digni, *& amicti auro primo*, quantum ad vitæ perfectionem, *quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea?* id eſt, lutea, & de carnaliũ ſolatiorum deſiderio. Vaſa teſtea, non aurea, vel argentea, ſed lutea: vas enim teſteum, eſt luteũ iudicatum. Iſrael factus eſt in nationib. quaſi vas immundum. Induratum eſt eis lutum, quia difficile corriguntur. Peccatum Iuda ſcriptũ eſt ſtylo ferreo, & vngue adamantino. Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam, *opus manuum figuli*, id eſt, diaboli; qui tales fecit. Figulus mollẽ terram premens laborioſe fingit ad vſus noſtros vnũquodque vas. Sed tandem in fine fiet de eis, quod dicit Pſalmus: Tanquam vas figuli confringet eos.

Sed & lamiæ, ecce damnum ex prædictis conſequens multiplex Eccleſiæ: primum eſt diffuſio doctrinæ peruerſæ; ſecundum eſt carentia doctrinæ ſanæ, *filia populi mei crudelis.* Pro primo dicit, *ſed & lamiæ.* Lamia eſt mõſtrum, habens caput virgineum, corpus porcinum, & equinos pedes, crudeliſſimum: dictum à lamentatione quaſi lamens. Iuxta literam. Hieruſalem vult dicere in ſolitudinem redactam, & monſtra ibi talia habitaſſe: Per lamias ergo intelliguntur hæretici, vel hypocritæ, in facie ſimplices, in ventre carnales, in pedibus equi, & inſtabiles. Tales lamiæ vulpina crudelitate feroces, *nudauerunt mammam*, id eſt, libere prædicant doctrinam ſcil. peſtiferã, *lactauerunt catulos ſuos*, id eſt, ſimplices in hæreſim ſeducentes. Quis eſt paruulus declinet ad me. Et vecordi locuta eſt: aquę furtiuę dulciores ſunt. Hoc autem totum eſt propter inertiam prælatorum: Cum dormiunt homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania. Ibi inuenit lamia requiem, *filia*, ecce ecõtra defectus doctrinæ ſanæ. Vbi primo arguit prælatos in doctrina negligentes: ſecundo explicat amplius læſiones Eccleſiæ inde proueniẽtes, ibi: *adhæſit lingua.* Dicit igitur, *filia populi mei*, hoc dicitur de monte Sion, in quo erat templum: quod tanquã filia à populo amabatur. Hæc filia quantum ad ſacerdotes, id eſt, excubãtes, *crudelis, quaſi Struthio in deſerto*, Struthio ponit oua ſua in tractu viarum; & non fouet: ſed vt dicitur: Derelinquit in terra oua ſua, & obliuiſcitur, quod pes conculcet ea, aut beſtiæ agri conterant. Quæ crudelitas magis explicatur in eo, quod ſequitur.

Adhæſit lingua, primo in ſtatu incipientium, qui intelligitur per lactentes: ſecundo proficientium, ibi: *parnuli petierunt*, tertio in ſtatu perfectorũ, ibi: *Qui veſcebantur*, quarto infert ex hoc peccatũ negligentiũ prælatorum, *& maior effecta.* Dicit ergo: *Adhæſit lingua lactentis ad palatum eius in ſiti*, vbi per lactentes rudes, & incipientes figurantur lacte ſimplicitatis doctrinæ imbuendi: Tanquã paruulis in Chriſto: lac dedi vobis potũ, non eſcã. Lingua adhæret palato, quando cogitatio cordis adhæret proprio deſiderio: in ſiti appetitus doctrinæ: in palato, vbi ſapor viget, carnalis affectio. Sed pro ſtatu proficientium ſequitur, *parnuli petierunt*, paruuli lactentib. maiores, ſed nondum quãtitate perfecti, petierunt panẽ doctrinæ ſolidioris, *& non erat, qui frãgeret eis.* Panis frangendus, nõ curioſe ſcindendus; quia nulla diuiſio eſt facienda, quæ non faciat ad elucidationem doctrinæ. Cognouerunt eum in fractione panis; dicitur, quod Chriſtus ſic frangebat, quod inciſio videbatur: ſic etiã certe debent continere fractio euidentis expoſitionis, & inciſio elucidationis per dimenſionem, quantum ſaluti famulatur.

Qui veſcebantur. Hic oſtendit læſionem Eccleſiæ ſequentẽ ex prędictis pro ſtatu perfectorũ, *qui veſcebantur*, deliciis ſcripturarum, *voluptuoſe*, ſancta voluptate. Paratũ de cœlo panẽ præſtitiſti eis omne delectamentũ in ſe habentẽ, & omnis ſaporis ſuauitatẽ. Quod de ſcripturis, vel deliciis deuotionis, vel ſacramento communionis intelligi poteſt. *Interierunt in viis*, latis ſæculi, quæ ducũt ad perditionẽ: Ambulauimus per vias difficiles. Hoc autẽ exponit verſus ſequẽs *qui nutriebantur in croceis*, ſpecialiter deliciæ contemplationis, vel meditatio Dominicæ paſſionis. Crocus enim rubeũ habet colorẽ, item & lætificat, & confirmat cor, vnde ſcripturas ſignificat Chriſti ſanguine rubricatas: Cypri cũ nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomũ, *amplexati ſtercora*, id eſt, carnales delicias: Mulier fornicaria, quaſi ſtercus in via cõculcabitur. Vel ſtercora bona tẽporalia, aurum, & argentũ ſunt, & huiuſmodi: quia generata in viſcerib. terræ: Omnia reputaui vt ſtercora. Sed ex hoc oſtendens, quantũ ſit peccatũ negligentiũ prælatorũ ſubdit: *Et maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei*, prælatorũ negligẽtiũ de qua ſupra filia populi mei crudelis, *peccato Sodomorum*, quantũ ad hoc, quia illi doctorẽ non habuerant, *quæ ſubuerſa eſt in momento*, id eſt ſubito: & tamẽ iſta diu tolerantur, vt perẽniter puniãtur. Simile apud Matth. Terræ Sodomorum remiſſius erit in die iudicij, quã tibi: *& non ceperunt in ea*, filia populi, id eſt, clerici, *manus*, pauperum: in quo arguitur eorum auaritia: Non ſit manus tua porrecta ad accipiendum, & dandum collecta: Manus ſuas aperuit inopi.

Crudeliores. Poſt deploratum lapſum clericorum, vel prælatorum: hic deplorat lapſum religioſorum. Primo oſtendens, quales aliquando fuerunt: ſecundo, quales recidiuando facti ſunt, *denigrata eſt.* Religioſi quidem intelliguntur per Nazaræos, vnde Rabanus: Quid Nazarænorũ nomen, niſi vel abſtinẽtium, vel cõtinentiũ neceſſaria ſignificatur? quibus & nomen cõuenit: quia & Nazaræi floridi interpretantur. Dicit ergo, *candidiores Nazarei eius nive*, per mortificationẽ carnis, & repreſſionẽ noxij caloris, per ſpiritualẽ frigiditatẽ. Et bene niui cõparatur carnis munditia: quia faciliter ſoluitur; niſi frigus cõtinuetur: flãte enim auſtro, id eſt, proſperitate accidẽte faciliter extinguitur, vnde in Pſalmo: Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Vere ſuper niuem dealbatur, qui affluentia nõ corrumpitur; *nitidiores lacte*, in quo munditia cordis: quia ſicut nix extra, ſic lac intra perducitur ad candorẽ, per putrefactionem ſanguinis, id eſt, extinctionis omnis immũditiæ, & immundæ affectionis, & cogitationis. Vel in nitore lactis affectus pietatis, & opera miſericordiæ ad egenos, *rubicundiores ebore antiquo*, in quo notatur refulgentia honeſtatis: ebur cãdet primo, tandem vergit in ruborẽ: quia plena maturitas per longam acquiritur exercitationem. Vel in hoc feruor intelligitur charitatis: rubor enim in facie, calorem ſignificat, vel certe pudorem, & verecundiam, vt pudeat turpia dicere, vel audire: vel in ebore antiquo, antiquorum ſanctorũ ſub lege perfectio: ſed ſunt nunc rubicundiores: quia maior eſt in Euangelio perfectio, *Saphyro pulchriores*, in quo gratia contemplationis deſignatur: & deſiderium æternitatis: Hæc ſunt ergo, quæ debent perfectis ineſſe religionis. Vbi primus gradus eſt, ab omni corruptione immaculatum ſe cuſtodire, quantum patur humana fragilitas: ſecundus, curam non negligere proximi, quantum ſuppetit facultas: tertius, in rubore deuotionis ſanctæ, & ſancti pudoris, dura, & indigna fortiter tolerare, quantum ſinit humana infirmitas: quartus in omnibus ad Deum quoq; ad cœlum oculum erigere, quantum prævalet humana poſſibilitas. Magna eſt igitur hęc commendatio.

Sed ſequitur, *Denigrata eſt*, vbi candor niuis, lactis nitor, rubor eboris antiqui, pulchritudo Saphyri nigredine carbonis obducitur: qua de re dicit, *denigrata eſt*,

Vbi.

Oſea. 8. c
Hier. 17. a
Eccl. 22. a
Sap. 15. b
Pſal. 2. c
Lamia.
Prou. 9. d
Matth. 13. c
Iſaiæ 34. d
Iob 39. c
1. Cor. 3. a
Luc. vlt. a
Sap. 16. e
Sap. 5. a
Cant. 4. d
Eccl. 9. b
Philip 3. b
Matth. 11. d
Eccl. 4. d
Pſal. 31. c
Pſal 50. d

Vbi primo plangit eorum carnalitatem: ſecundo excęcationem, ibi: *Adhæſit*, tertio obdurationem, ibi: *Arſit*. Dicit ergo, *Denigrata eſt facies eorum*, cordis ſecretum, & conuerſationis euidentia, *ſuper carbones*, in quibus lumine extincto, ſola remanet terreſtris nigredo. Facies combuſtæ vultus eorum. Et quod propter ſordes carnalitatis prædicto candori contrariantur. Nahum. Dirigite argentum, dirigite aurum: & non finis diuitiarum ex omnibus vaſis deſiderabilib. diſſolutio geniculorũ, & defectio cunctis renibus, & facies omnium ſicut nigredo ollæ. Omnes vultus redigentur in olla, *& non ſunt cogniti in plateis*, nõ ſunt cogniti pro talibus, quales eſſe ſolebant: quia in plateis, id eſt, in carnalitate, aliis conformes: frequentia quidem platearum decolorauit Nazaræos, & peregrinam ſpeciem induxit. Vel non ſunt cogniti; quia creduntur boni, cum ſint mali. A fructibus eorum cognoſcetis eos. *Adhæſit cutis eorũ oſſibus*. Hic eorum excæcationem plangit, dicens: *Adhæſit cutis*, In cute, quæ tenera eſt, mollities conuerſationis: in oſſib. fortitudo vitij. Adhæſit ergo cutis oſſibus, quia ab eis praue ſentientibus infirmitas vitij, duritia, vel difficultas virtutis exiſtimatur. Vnde multum putant eſſe ſemel, vbi deliciis ingurgitantes imbuant ſe: virtutem putant eſſe, in Eccleſia ſtare, vbi pactum faciunt niſi lucrum quærere, vel ineptias cogitare, vel pœna furere. Sed pro eorum obduratione infert, *aruit*, quia cogitatione ſui minimi vireſcit, *& facta eſt quaſi lignum*, inſenſibilis ad peccatum.

Melius fuit. Hic tertio deplorare videtur ſimul lapſum amborum ſcil. prælatorum, & religioſorum, cõparans ſtatum præſentis Eccleſiæ reſpectu Eccleſiæ primitiuæ: quaſi minus nocuit Eccleſiæ tribulatio aduerſitatis tyrannorum, quam infeſtatio proſperitatis temporalium, & hoc in multis: quare poſtea pauci fuerunt ſancti. Vnde dicit: *Melius fuit*, &c. Rabanus: Melius fuit Apoſtolis, & prædicatoribus Euangelij breui pœna corporis pro CHRISTI nomine ad tempus plecti, quam longa inedia verbi Dei tabefieri. Vnde dicit, *quam interfectis fame*, dum enim corpus deliciis fouetur abſque dubio ſpiritus fame cruciatur: quod multis induxit proſperitas, vnde ſequitur, *quoniam iſti*, fame ſcil. mortui, *extabuerunt*, id eſt, ad ſpiritualem maciem peruenerunt, *conſumpti à ſterilitate terræ*, id eſt, ab amore terrenorum; quæ quia ſterilia ſunt, ſpirituales & ſteriles fiunt eorum amatores. Conteratur quaſi lignum infructuoſum, pauit enim ſterilem, & quæ non parit: & viduæ bene nõ fecit. Aliter exponitur illud in Gloſſa, *melius fuit occiſis gladio*, &c. melius eſt verbo Dei, ad pœnitentiam mactari, quàm fame verbi Dei ad carnalitatem declinare.

Manus mulierum. Poſtquam deplorauit ſubuerſionem Eccleſiæ prouenientem ex carnalitate, & ignauia: hic plangit Eccleſię ſubuerſionem prouenientem ex ingenti ſeueritate, & nimia iuſtitia: Vnde dicit. *Manus*, id eſt, opera iuſtitiæ nimię ſecundum Gloſſ. *mulierum*, non dicit matrum, quia matres non ſunt, quę affectum ad filios perdiderunt. Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulierum, *miſericordium*, in optione ſua; quia dicunt ſe facere tyrannides ſuas ex miſericordia. Tales ergo, *coxerunt filios ſuos*, Gloſſa, id eſt, tyrannica poteſtate oppreſſerunt: coxerunt igne mali exempli, & tactus ignis Dei deſcendit de cœlo, id eſt, de maiorib. & tactas oues pueroſque conſumpſit, *facti ſunt cibus earum*, dicentes illud. Secundum quod dixerunt filij Heli: Nunc dabis, alioquin tollã vi. Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod craſſum erat, occidebatis; gregẽ autem meum non paſcebatis. Et infra: Sed cum auſteritate imperabitis eis, & cum potentia; & diſperſæ ſunt, &c. *In contritione filiæ populi mei*, vel ad contritionem filiæ ſupradictæ; propter hoc enim, ſuper multis eorum cecidit ira Dei.

Compleuit Dominus. Hic ex prædictis infert æquitatẽ pœnæ, ipſis à Domino pro prędictis illatæ, vel inferendæ, vnde dicit: *Compleuit*, id eſt, complebit, *furorẽ ſuum*, id eſt, de tantis ſceleribus expetet vindictam: in quo magnitudo pœnæ intenſiue intelligitur. *Effudit*, id eſt, effundet, in quo pœnæ ſignificatur generalitas; *irã indignationis ſuæ, & ſuccendit*, id eſt, ſuccendet, *ignem in Sion*, id eſt, in clericis, ignem, dico, æternum, *& deuorauit*, id eſt, deuorabit, *fundamenta eius*, primores acerbius. Vel in fundamentis pœna intelligitur cogitationum peruerſarum, quam exquiret à malis: in quo & pœnæ atrocitas intelligitur. Vel in ira ſic effuſa, poſſet intelligi generalis, quaſi Eccleſiæ ſubuerſio per carnalitatem, & cupiditatem.

Non crediderunt Reges terræ. Poſt deſcriptam Eccleſiæ ſubuerſionem in communi: hic ſubdit euidentius dictæ ſubuerſionis rationem quadruplicem: primam exigit in peccatis Prophetarum, & ſacerdotum; ſecundam in peccatis omnium, propter confidentiam, ſcil. præſidio hominum mundanorum. *Cum adhuc ſubſiſteremus*; tertiam tangit efficaceu promptitudinem aduerſariorum, *velociores fuerunt perſecutores*; quartam vero omnium, in communi Iudæorum, atrocitatem, ſcilicet eorum contra Chriſtum, *ſpiritus oris noſtri*. In prima parte tangit, primo hanc cauſam, vt inopinatam: ſecũdo pertractat eam, ibi: *propter peccata*: Dicit ergo pro primo: *Non crediderunt Reges terræ*, id eſt, viri iuſti, & ſancti temporalium contemptores. Nunc autem dormiens, *& vniuerſi habitatores orbis*, *vel vrbis*, iſtud Gloſſa ad malos refert, qui neſciunt dicere. Aduena ego ſum apud te, & peregrinus, *quoniam ingrederetur hoſtis*, id eſt, diabolus. Hoſtis meus terribilib. oculis intuitus eſt me, id eſt, peccatum, *per portas Hieruſalem*, id eſt, per prælatos in Eccleſiam. Singulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Quaſi illud inopinabile fuit: & tamen iſtud euenit. Alio etiam modo exponitur de quocunq; iuſto, qui inopinanter cadit à perfectione in præuaricationem, vel apoſtaſiam per portas ſenſuum ſuorum, quaſi portas Hieruſalem.

Propter peccata. Ecce pertractat culpam, quæ cauſa eſt ipſius diſſipationis, vel deuaſtationis Eccleſiæ: primo, quantum ad peccata maiorum prelatorum: deinde quantum ad peccata minorum, in verſu ſequenti, ibi: *Errauerunt*, Dicit ergo, *propter peccata*, repete; Ingreſſus eſt hoſtis per portas Hieruſalem, *propter peccata Prophetarum eius*, populos adulatorie decipientium. Supra: Prophetæ tui viderunt tibi falſa, & ſtulta; nec aperiebant iniquitatem, *& iniquitates ſacerdotum eius*, Nota, quod ſemper fuit diſtinctus ordo doctorum, & prælatorũ; quamuis & ipſi auctoritate ſint doctores. Quam iniquitatem aperit, ſubdens; *qui effuderunt in medio eius*, id eſt, populo, *ſanguinem iuſtorum*, id eſt, remiſſionis: fortiter excitãdo alios ad interfectionem Prophetarum, quos interfecerunt Iudæi: ſicut poſtea in morte Chriſti. Apprehenderunt eum, ſcil. Hieremiam ſacerdotes, pſeudoprophetæ, & omnis populus, dicentes: Morte moriatur. Egreſſa eſt iniquitas à ſeniorib. populi, qui videbantur regere populum: Effuderunt ſanguinem ſpiritu terroris, aſpere corripiendo. Qui vehementer emungit, elicit ſanguinem. Vel aperte peccando, & ſcandalizando alios, Peccatum vt Sodoma prædicauerunt: nec abſcõderunt. Vel bona ſubditorum improbe extorquendo. In alis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum. Iſtud etiam verum eſt, præcipue de ſanguine Scribarum & Phariſæorũ, quem Pontifices, Scribæ, & Phariſæi fecerunt effundi.

Errauerunt, Hic tãgit peccata cunctorũ clericorum. Primo ea adſtruens, ſecũdo inferens pœnam, ibi: *Facies Domini*. Culpam tangit multiplicem: primo ignorantiæ, vnde dicit: *Errauerunt cæci*: iuniores ſcil. exẽplo maiorum ſecundum Rabanum, *in plateis*, id eſt, in lata via perditionis. Secundo ſubdit peccatum immunditiæ, *polluti ſunt ſanguine*, in peccatis carnis, & ſanguinis: Infecta eſt terra ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum, Alibi: Libera me de ſanguinib. Tertio peccatum ſimoniæ, & conſpirationis. *Cumq; non poſſent*, aliqui addunt, *intrare*, quod non eſt de textu. Cum inquit

non

Iſa.13.b *Nahum.2.c* *Ioël.2.b* *Matth.7.c* *Eccl.25.d* *Iob.1.c* *1.Reg.2.d* *Ezech.34.a* *Ibidem.* *Iob.24.d* *Iob 3.e* *Pſal.38.c* *Iob 16.b* *Apoc.21.g* *Cap.1.e* *Ierem.26.e* *Dan.13.a* *Prou.30.d* *Iſa.3.b* *Ierem.2.g* *Pſal.105.f* *Pſal.50.e*

nō possent desiderium suū in Ecclesia implere, *tenuerūt lacinias suas*, oras suorū vestimētorū sicut cęci, qui expectāt alienū ducatū. Lacinias tenere, est ducē expectare.

Quarto sequitur peccatum præsumptionis, qua alios despiciebant: vnde sequitur, (*Recedite polluti*) *Clamauerunt*, prædicti superbi, *eis*, peccatoribus scilicet. Polluti recedite. Bis dicit, *recedite*, quasi recedite à loco sacro, recedite à nostro consortio, *abite*, ad consimiles vobis, *nolite tangere*. Tales sunt illi, de quibus dicitur: *Isa.65.a* Comedunt carnes suillas, & ius profanum in vasis eorum: qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immūdus es *Iurgati quippe sunt*, hæc est vox Prophetæ, iurgati prædicti superbi, *& commoti*, contra subditos, eos superbe despicientes, nec solum aperte peccatores despiciunt, sed etiam in absentia eis detrahunt. Vnde sequitur, *dixerunt inter gentes*, prædicti clerici peccatoribus detrahentes, *non adiiciēt vltra*. Dominus scilicet, *vt habitet in eis*, prædictis pollutis. Alias exponitur à prædicto loco, *Recedite*, vt sit vox hostium Iudæorum, gentium scilicet in eos hæc verba exsufflantium, ac dicentium: Recedite: sicut etiam aliquando aliqui Tyranni contra clerum insurgentes dicere ausi sunt. Vel sunt verba prædicatorum, prædictos pollutos augentium.

Facies Domini. Hic subditur pœna dictæ culpæ, & additur noua spiritualis nequitiæ. *facies sacerdotum*, Dicit igitur, vt sit vox Prophetæ, vel aduersariorum Ecclesię seu iudæorum, *facies Domini*, id est, Christus filius Dei *diuisit eos*, ad literam, dispersit Iudæos, diuisit id est, diuidet peccatores, à iustis in die iudicij. Separabit agnos ab hœdis, *non addet vt respiciat eos*, consolando: Clausa est ianua. Spiritualis autem culpa contra eos repellitur, vnde subdit: *Facies sacerdotum non erubuerunt*, scil. in peccatis; Confusione confusi non sunt, & erubescere nescierunt eis reuerentiam exhibendo, *neque senum miserti sunt*, eis compatiendo: sed magis contrarium fecerunt: contra illud: *Eccl.8.b* Ne spernas hominem in senectute sua: etenim ex nobis senescunt.

Cum adhuc subsisteremus. Ecce secūda causa subuersionis, cōfidētia sc. nimia de humanis præsidiis. Primo tangens huius vanitatē: secundo manifestans per effectum, ibi: *Lubricauerunt*. Dicit ergo, *cū adhuc subsisteremus*, nōdum plene subuersi, & tentationibus cōcussi, *defecerunt oculi nostri*, id est, intentiones nostræ frustatæ sunt. Defecerunt, inquā *ad auxiliū nostrum vanū*, id est ad tēporalia, quib. confidebamus. *Ezech.7.e* Argentum eorū & aurū non valebit librare eos in die fororis Domini. Quod magis explicās, subdit, *cum respiceremus attenti*, ad gentem quæ saluare nos non poterat: sicut Iudæi confisi sunt, de Ægyptiis, qui non sufficiebant defendere. Vel id dicitur in persona damnatorum, qui damnati dicunt *cum adhuc subsisteremus*, id est viueremus, & c. ad gentem scilicet in parentibus concidentes.

Lubricauerunt, Hic ostendit, prædictæ confidentiæ vanitatem, & intentionis euacuationem per effectum, dicens, *lubricauerunt vestigia nostra*, qui prius subsistebamus, quam talibus inniteremur, *lubricauerunt*, quia in lubrico posita fuerunt, *vestigia nostra*, id est, affectus nostri cœperunt vacillare in temporalium amore: vel ad lubricitatem luxuriæ declinauerunt, vnde subdit: *In itinere platearum nostrarum*, id est viarum, vt diuitiarum, *appropinquauit finis noster*, non complens, sed consumens, & exterminans: hoc dicunt, & cognoscunt mali, inquientes in morte: *Completi sunt dies nostri*, id est in morte consummati, *quia venit finis noster*, id est mors. Rabanus: Pro iis omnibus quisquis, deserto vno vero Deo, adiutorium quærit à spirituali Ægypto, hoc est, ab hōc mundo, & lubrica huius sæculi peragit vestigia, vacua spe delusus, hostium crudelium fit præda.

Velociores. Ecce tertia causa efficiens secundum literā. *Exod.15.b* Allegorice persecutores nostri, id est dæmones: Dixit inimicus: Persequar, & cōprehendam, diuidam spolia. Carnē dans vermibus, substantiā parentibus, animā sibi retinent, *velociores fuerunt aquilis cali*, id est prædicatoribus cœlestiū, vnde magister prædicatorū Ioannes aquila dicitur: Et quartū animal simile aquilæ volanti, quia dęmones nunquam dormiunt. *Apoc.4.c* Non est potestas super terram, quæ ei comparetur, *super montes*, dignitatum, *Iob pen.d* *persecuti sunt nos*. Isti sunt montes, in quibus ceciderunt *2.Reg.1.c* fortes Israël. Et hoc quantum ad prælatos, *in deserto* id est claustro, *insidiati sunt nobis*, quantum ad Religiosos. *1.Pe.5.c* Aduersarius vester diabolus, circuit, quærens quem deuoret.

Spiritus oris. Ecce quarta causa ominum completiua, videlicet pro morte Saluatoris *spiritus oris nostri*, quod dicitur, quia verbum est & ratio: sine quo nullum verbum rectū esse potest. *Christus Dominus captus est* à Iudæis impiis, *in peccatis nostris* id est, propter peccata nostra: Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus *Isa.53.b* est propter scelera nostra, *cui diximus, in vmbra tua*, id est in protectione tua, *viuemus in gentibus*, sicut patresin filiis, *in gentibus*, conuersis ad fidem: Fluent ad ipsum *Isa.2.a* omnes gentes. Vel totum illud potest exponi de conuersis ex genere Iudæorum, vt ipsi dicant: *in vmbra tua*, id est propter vmbram legis, *viuemus in gentibus*, quia Iudęi propter hoc tantum sustinentur: alij hæretici destruuntur. Vnde ex hoc verbo vltimo patet, quod illud non potest intelligi, de nostra lege, sicuti exponunt Hebræi.

Gaude. Ecce finis lamentationis. Et ostensurus finem lamentationis huius, primo ostendit insipiētiam mundanæ consolationis: deinde in sequenti versu vilitatem huius lamenti ibi, *completa*. Dicit ergo primo *Gaude, & lætare*, quasi ita boni pro se, & alienis malis cōsolantur, vnde dicit: *Gaude*, interius, ironice, *lætare*, exterius, *filia Edom*, iuxta literam dicitur cōuerti Idumæis: cum deberet conuerti Romanis, dicendo, quod Romani fuerunt de Idumæis: quod non verum, quia fuerunt de Chitim Nepote Noë: Idumæi vero de Sem. Sed causa literalis est: quia plus nouerunt Idumæos, sic & Chaldæos, qui venientes templum succenderunt, *qua habitas in terra Hus*. Contra, habitant in monte Seyr. Hę sunt generationes Esaü patris Edom in monte Seyr. Item Hus fuit primogenitus Nachor fratris Abrahæ: qui de Melcha vxore sua octo filios habuit, qui omnes fuerunt in Mesopotamia Syriæ. Solutio. De Hus filio Nachor, non est hic sermo, sed de Hus terra, quæ dicitur esse in finibus Idumææ, & Arabiæ: quæ alio nomine dicitur in terra Ausitidis, vel Hussitidis: Et cunctis Regibus terræ Ausitidis. Ibi Glossa dicit, quæ Hebraïce dicitur Hus: de qua dicitur. Homo, qui erat de terra Hus, scilicet Iob. *Gen.36.b* *Gen.22.d* *Hier.25.d* *Iob.1.a*

Moraliter, filia Edom, id est anima carnalis, quæ Edom id est: Esaü imitatur, qui suam primogenituram dedit pro minimo edulio, sicut faciunt carnales miseri. Dederunt pretiosa quæq; pro cibo, *qua habitas in terra Hus*, quæ interpretatur consilium vel consiliator: Stulti principes Thaneos dederunt consilium insipiens, *Gen.25.d* *Sup.c.1.c* *Isa.19.b*

Ideo dico, *lætare*, nam, *ad te quoque pertinet calix*, id est, pœna, & tribulatio futura: quæ per calicem significatur, *inebriaberis*, amaritudine, *& nudaberis*, temporali gloria, & honore. Mundus gaudebit, vos contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. *Io.1.a*

Vnde conuertens sermonem ad electos, subdit, *filia Sion* id est, Ecclesia electorum *completa est iniquitas* tua, per præsentem lamentationem, & tribulationem purgata, *non addet vltra* Dominus scilicet, *vt transmigret te*, parcendo. Transmigrat Dominus, cum suos tribulationibus exponit. Ad punctum in modico dereliqui te. *Isa.54.b* Vel transmigrat, consolando: Ecce iste venit saliens in *Cant.2.b* montibus. Econtra de malis dicitur, *visitauit iniquitatem tuam*, id est, visitabit in morte, *discooperuit peccata tua*, Ego discooperui Esaü, & reuelaui abscondita eius, *Ier.49.c* & celari non poterit. Infirmorum enim Dominus abscondita reuelabit.

Tomi Primi Finis.

Digitized by Google

INDEX
RERVM ET VERBORVM
Insigniorum in primum Tomum Operum
S. BONAVENTVRÆ, S.R.E.CARD. EPISC. Albanensis, eximij Ecclesiæ Doctoris.

Primus numerus paginam indicat, alter columnam; litera vero columnæ partem.

A.

ABEL quadrupliciter interpretatur. Pag. 116.2.c
Abimelech patris mei regnum interpretatur. 112.2.e
Abisai interpretatur pater meus superfluus. 259.2.c
Abner interpretatur patris lucerna. ibid.
Abominatio quid sit, & in quibus consistat. 113.1.d
Abraham interpretatur pater multarum gentium. 110.1.a
Abraham recipit multa beneficia à Deo. 357.1.a,& seq.
Abrahæ virtus & sanctitas. ead.1.b
Abscondere tria non debemus. 168.1.c
Abyssus multiplex. 107.2.b
Abyssus obscura quæ sit. 216.1.c
Achaz apprehendens interpretatur. 239.1.b
Accingere & succingere differunt. 93.1.b
Accusatores quomodo superbi dicantur. 208.2.e
Acquisitio triplex, 232.1.c
Actuum moralium quatuor genera. 225.2.a,& seq.
Adam habuit multa beneficia à Deo. 374.2.d,& seq.
Adam suorum delictorum pœnituit. ibid.
Adeps multa denotat. 117.1.b, & seq.
Adiuuat nos Deus præcipuè in tribus. 234.1.e,& 236.2.a
Adorandi versum Orientem multiplex est ratio. 397.2.a
Aduentus quadruplex. 150.2.e
Aduentus Christi quadruplex. 88.1.e.2.a
Aduentus Christi quare fulguri comparetur. 153.1.c,& seq.
Ægyptus tenebræ interpretatur. 238.2.e
Ægyptus dupliciter interpretatur. 285.1.b
Ægyptus interpretatur mœror. 265.1.d
Æmulatio multiplex. 105.1.a
Æquitas simulata est duplex iniquitas. 355.2.a,& seq.
Ætates Corporis Christi mystice sunt sex. 47.2.b,& seq.
Æternum esse præceptum, & in æternum imperare, & ipsum præceptum, in æternum obseruare quid sit. 213.1.c
Æternum multipliciter sumitur. 299.2.a,& seq.
Affectiones quare pedes dicantur. 228.1.a,& seq.
Agens quanto perfectius habet formam, quæ agit, tanto est in agendo potentius. 2.2.c
Agrorum diuisio vnde proueneri. 55.1.c
Ain fons, siue oculus interpretatur. 418.2.c
Alarum effectus triplex,& quid denotet. 114.2.e
Ala Dei sunt misericordia,& veritas. 91.2.b
Aleph interpretatur doctrina. 420.2.e,& 421.2.c
Aleph interpretatur tentationum millia. 154.2.c
Aliquota pars quid sit. 282.2.e
Allegoria qualis sit. 164.1.c,& seq.
Allegoria triplici de causa est necessaria. 90.1.b
Allegoria triplici de causa prohibetur. 91.2.c
Allegoria sumitur à nominis interpretatione, vel à rei proprietate, ead.2.d. & seq.
Alleluia futuram vitam denotat. 117.2.b
Alleluia, id est, laudate Dominum. 154.1.a
Altare vnde dicatur, & quotupliciter accipiatur. 97.2.b

A & seq.

Amalech dolens interpretatur. 113.1.c
Amare tripliciter contingit. 257.2.b
Ambulare quomodo debeamus. 187.1.d,& seq.
Amici huius sæculi sunt inimici Dei. 252.1.c
Amicitia seu benignitas quid. 26.2.d,& seq.
Amicitia proprium est confidere,& non timere. 247.1.e
Amicorum omnia esse communia, Græcorum sapientum sententia. 247.1.d
Aminadab populi mei concupiscentia, vel voluntas interpretatur. 215.1.e
B Amor alius charitatis, alius libidinis,& ad quid conducat, & quid efficiat quilibet. 294.1.a,& seq.
Amor est omnium affectionum radix. 32.1.e
Amor alius Dei, alius mundi, alius peccati, & qualis sit quilibet. 89.2.c
Amor Dei erga nos qualis sit. 272.1.e
Amor huius mundi qualis sit,& quot mala efficiat. 416.2.a,& seq.
Amore triplici homo exterior amat Saluatorem. 252.2.e
Anagogia quomodo dulce eloquium dicatur. 226.2.c
Angeli quomodo hominibus seruiant. 64.1.b
Angelorum laus triplex. 145.1.c
Angelorum laus qua Deum laudant, quæ sit. 138.1.e
Angelus quid sit. 367.1.b
Anima quid sit. 392.2.b
Anima dicitur speculum,& quomodo. 281.1.d
Anima ad Angelos contemplandos tripliciter elenatur. ead.1.e,& seq.
Anima beata qualis sit,& qualiter remunerata. 277.2.e
Anima dicitur ciuitas virtutum,& summi Regis. 152.1.a
Anima Christi scit scientia creata quidquid scit Deus, non tamen ita perfectè,& quomodo. 287.2.a
Anima diuersimode nominatur. 95.2.e,& seq.
Anima quomodo sit in corde, vel in cerebro. 107.2.e
Anima rationalis est capax infiniti, tam quoad affectum, quàm quoad cognitionem. 3.1.a
Anima rationalis tres habet operationes. 20.2.c
Anima sine contemplatione est sicut firmamentum sine luminaribus,& sicut bestia faciem ad terram habens. 60.1.b,& seq.
Anima quid habeat à corpore, & quantum ab ipso aggrauetur. 373.1.e,& seq.
Anima est paradisus, in quo plantata est Scriptura. 52.2.a
Anima significatur per numerum ternarium,& quare. 131.1.c,& seq.
Animam solus Deus implere potest. 114.2.b
Animæ protectio triplex. 276.2.a
Animæ triplex potentia secundum triplicem oculum. 28.1.c
Animæ triplex influxus, qui est à luce fidei. 36.2.c, & seq.
Animæ status triplex. 280.1.c
Animæ duplex Angelus deputatur. 141.1.a
Anima corruptio in tribus viribus consistit. 89.2.d,& seq.
Animæ quare attribuantur aliqua qualitates corporales, & quid denotent. 118.2.b

Digitized by Google

Anima lux est veritas, & quot radios mittat, & qui, & quales sint illi. 23.2.e, & seq.
Anima prima visio quæ sit, & ad quæ se extendat. ea.2.d
Anima bona sunt tria. 25.2.d
Anima immortalitas difficile rationibus, naturalibus tantum sine fide probari potest. 210.2.d
Anima reformationi duo sunt necessaria. 341.1.b
Anima regni multiplex curia, iudex, & lex. 262.1.d, & seq.
Anima affectiones sunt septem. 59.1.c
Anima resurrectio tria requirit. 85.2.b, & seq.
Annuli vsus à quo fuerit, & quare in digito annulario ponatur. 140.2.a, & seq.
Antemurale multa significat. 424.2.c, & seq.
Antichristi aduentus tẽpore quot mala erũt. 334.2.c, & seq.
Antichristus figuratur per multos homines facinorosos. 46.2.d, & seq.
Antichristus qualis sit futurus. ead.2.e, & seq.
Apis habet mel, & aculeum, & quid ista denotent. 88.1.c
Apostoli dicuntur aristes propter quatuor. 100 1.b
Apparentia triplex, videlicet Dialectica, Rethorica, & Sophistica. 188.1.c, & seq.
Appetitus sensitiuus à quibus debeat prohiberi. 224.2.e
Appetitus diuitiarum, deliciarum, & excellentiarum qualis sit. 182.1.c, & seq.
Appetitus cõcupiscibilis ad tria debet esse paratus. 197.1.b
Aqua notitiam & scientiam denotat, & quotuplex sit. 54.1.d, & seq.
Aqua multiplex. 102.2.e
Aqua omnis naturalis, est dulcis, & quomodo ex accidenti amara fiat. 299.2.d, & seq.
Aqua significat sapientiam. 339.2.c
Aqua tria habet, & quid figuret. 125.1.b
Aqua quadruplex effectus. 269.1.d
Aqua vaga quid significent. 216.1.c
Arca duæ Noë, videlicet & Moysis. 119.2.c
Arcum quomodo intendant peccatores. 231.1.e
Arcus multipliciter accipitur. 105.1.d, & seq.
Argentei quanti valebant. 141.1.c
Argentum comparatur luto, & quare. 365.2.a
Argumentum ab auctoritate quare infirmum, & inartificiale appelletur. 2.1.b
Aristoteles sensit mundum fuisse æternum, ex quo errore multi alij sequuntur. 29.1.c, & seq.
Ars procedit per modum quæstionis, responsionis, oppositionis, solutionis, diffiniendo, dividendo, argumentando, & concludendo. 5.2.a
Articuli fidei non sunt supra intellectum humanum gratia fidei illustratum. 319.1.d
Articuli fidei quales sint. 320.1.c
Articulorum fidei diuisio. 341.1.b, & seq.
Asaph collectio interpretatur. 198.2.c
Ascensio quintuplex. 279.2.d
Aser interpretatus beatus. 70.2.c
Aspis denotat peccatorem, & quare. 115.1.e
Assuerus, beatus interpretatur. 240.2.e
Athenienses quales erant, & quibus vacabant. 339.2.c, & 340.2.c
Auaritia qualis sit. 94.1.c
Auaritia est odienda, camenda & proiicienda. 81.1.c
Auctoritas diuina Maiestatis ostenditur. 2.2.e
Auditores verbi Dei, quales esse debeant. 9.1.e, 2.a
Aduersitates an magis faciant ad profectum vitæ spiritualis, quam prosperitates, vel econtra. 326.2.c, & seq.
Aues multa figurant Christum. 436.2.e, & seq.
Aurum multa significat. 138.2.e, & seq.

B.

BABYLON *triplex.* 95.2.c
Baptismi multiplex effectus. 308.1.a
Baptizati trina immersio quid denotet. 139.2.a
Beatitudo vera in quibus consistat. 284.2.a
Beatitudo consistit in Deo tantummodo, & quare. 294.1.e, & seq.
Beatitudo increata est status omnium bonorum aggregatione perfectus. 4.2.c
Beatitudo creata, est motus omnis viri boni consolatione priuatus. ibid.
Bellum triplex. 53.1.c, & seq. 140.1.e
Benedictio multiplex. 24.1.c
S. Benedictus quàm fuerit contemplatiuus, & cuius ætatis deserta petierit. 60.1.c
Benefacere quid sit, & quando etiam contingat. 26.2.e
Beneficia sanctis à Deo collata quæ, & quanta sint. 375.1.e, & seq.
Beneficia multa Dei narrantur. 337.1.e
Beneficia diuina sunt iugiter memoria voluenda, & quare. 414.2.c
Beniamin filius dextera interpretatur. 253.1.e
Benignitas quæ vitia remoueat. 27.1.e
Benignitas, siue nemesis, seu amicitia quid sit. 26.2.d
Beth interpretatur domus. 161.2.c. & 411.2.d
Bethsames interpretatur domus illuminationis. 158.1.d
Bigamiam primus introduxit Lamech. 46.2.e
Binaria multa apponuntur. 139.2.c, & seq.
Bona plura sunt paucioribus magis eligenda. 336.1.b
Bona anima sunt tria. 25.2.e
Bone mentis qualitas auro triplici de causa est comparabilis. 201.1.e
Boni quare affligantur, mali vero prosperentur in præsenti. 315.1.a.
Bonum est sui diffusiuum. 381.1.b
Bonus est qui malos ferre nequit. 191.2.a

C.

CADERE *multipliciter contingit.* 279.1.d
Caiphas, vomens ore interpretatur. 268.2.e
Calceamentum multiplex. 116.1.c
Caluaria locus quare ita dicebatur. 120.2.d
Calumnia quid sit. 320.2.a
Calumnia tripliciter accipitur in Scriptura. 248.2.c
Candor multiplex. 123.1.a
Canis multiplex acceptio. 95.1.d
Canities vnde seni proueniat. 338.2.c
Cantica quatuor leguntur. 292.2.e, & seq.
Canticum canticorum inter latitiæ cantica principatum tenet, & tractatus Threnorum inter carmina & tractatus mœstitiæ. 409.1.d
Cantilenis delectari quomodo sit peccatum. 304.1.c
Cantus natura qualis sit. 409.1.d
Caph manus interpretatur. 416.1.d
Caph interpretatur curuatus. 149.1.c
Captiuitas Iudæorum triplex triplicem nostram figurat captiuitatem. 121.2.e
Cardinales quare in diebus festis super equos ornamentis albis tectos equitent. 107.1.a
Carnalis assimilatur porco: & quare. 9.2.b
Carnalitas, & cupiditas auertunt hominem à lege Dei, & duos mentis oculos excæcant. ibid.
Carnalitas est amor fœdus. ibid.
Caro Christi quare saccus dicitur. 101.1.e
Carolus Magnus multis virtutibus laudatur. 31.2.d, & seq.
Casa vnde dicatur & quid sit. 377.2.e
Casus & fortuna quomodo sint causæ per accidens, & quæ causæ sint. 330.1.a, & seq.
Causa efficiens alicuius libri Scripturæ sacræ triplex. 341.2.a
Causa prima, & causatum quomodo differant. 28.2.c, & seq.
Cœlestium appetitus, terrestrium contemptum parit. 168.1.e
Cœli tres tria visionum genera designant. 120.1.b
Cœli proprietates. 33.1.b, & seq.
Cœlum triplex. 202.1.e, & seq.
Cœlum vnde dicatur. 32.2.c, 36.2.d
Cœlum triplex. 86.2.a, & seq.
Cœlum multa significat. 137.1.c, & seq.
Cessare à laude Dei contingit quadruplicitèr, & quando sit malum. 123.1.a
Cessatio veteris sacramenti, quomodo per manna figurabatur. 398.1.e
Ceruus quale sit animal, & quid denotet. 100.1.a

Chanainnegotiator interpretatur. 270.1.a
A *Charitas tria facit deſiderare, ſeu tria ſunt ex charitate deſideranda.* 169.2.d.& ſeq.
Charitas eſt finis,& forma omnium virtutum. 32.2.a
Charitas tripliciter vinere facit. 208.2.e
Charitas quomodo ſit nomen eſſentiale, vel perſonale Dei. 127.1.c
Charitas quid efficiat. 251.2.b
Charitas eſt regina virtutum. 109.1.d
Charitatem ſe habere quomodo quis cognoſcat, vel non cognoſcat. 328.1.a,& ſeq.
Charitatem ſequitur diligentia, vt effulgentia ſequitur claritatem. 272.1.d
Charitatis ſanctificantis effectus multiplex. 210.1.b,& ſeq.
Charitatis triplex effectus. 312.1.e
B *Charitatis comites, ſunt pietas,& patientia.* 70.2.e
Charitatis edificatiua deſiderium quale ſit. 200.1.e,& ſeq.
Charitatis vbera ſunt duo. 283.1.c
Charitatis perfectio. 145.1.a
Chriſti triplex apparitio. ibid.2.e,& ſeq.
Chriſti mors fuit turpiſſima multis de cauſis. 349.2.e,& ſeq.
Chriſti multiplex ſaltus, vnde dicitur Ceruus ſaliens. 109.1.a,& 124.2.b,& ſeq.
Chriſti mater eſt, cui veritas perſuadetur, pater verò eſt, qui veritatem intelligit, & alios intelligere facit. 100.2.d, & ſeq.
Chriſti natura fuit infinita,& etiam gratia. 264.2.d
Chriſti quadruplex voluntas, & quid quelibet faciebat circa ſuæ mortis ſententiam. 90.2.e
Chriſto homini quomodo nomen Dei ſit communicatum. 390.1.b
Chriſtum eſſe medium ſeptiforme, multis figuris oſtenditur. 13.1.c
Chriſtum poſtulare pro nobis quid ſit. 85.2.e,& ſeq.
Chriſtũ perſecuti ſunt Iudæi triplici de cauſa. 249.1.d.& ſeq.
Chriſtus eſt finis legis. 7.1.b
Chriſtus vnam tantum guttam effundendo, potuiſſet nos redimere. 434.1.a
Chriſtus quomodo quater fleuerit. 436.2.e
Chriſtus quomodo octo vicibus ſanguinem fuderit. 426.2.a
Chriſtus diuerſis auibus comparatur. 436.2.e,& ſeq.
Chriſtus & ſua beatiſſima Mater tantummodo ſine peccato veniali fuere. 322.2.c
D *Chriſtus fuit in vtero matris nouem menſibus, & ſex diebus.* 364.2.a
Chriſtus eſt medium ſeptiforme eſſentiæ, ſcilicet, per æternam generationem: naturæ per Incarnationem: diſtantiæ per paſſionem: doctrinæ per reſurrectionem: modeſtiæ per aſcenſionem: iuſtitiæ per Iudicij examen: concordiæ per ſempiternam beatitudinem. 7.1.c,& ſeq.10.1.b,& ſeq.
Chriſtus dicitur caput: & quare. 11.1.b
Chriſtus dicitur medium vt Sol: & quare. 11.1.c
Chriſtus ob ſuam paupertatem, humilitatem & humanitatem dicitur medium, & centrum: & ideo in quo eſt noſtra ſalus. 11.1.e,& ſeq.
Chriſtus fuit medium vniens potentiam infinitam cum penuria, immortalitatem vitæ, cum vitæ mortalitate,& impaſſibilitatem cum paſſibilitate,& concludens impaſſibilitatem paſſibilem. 11.2.d,& ſeq.
E *Chriſtus debet eſſe noſtræ locutionis initium: & quare.* 10.1.a
Chriſtus eſt gemina ſubſtantia, quantum ad naturam, & gemina potentia, quantum ad officium, ſcilicet, Deus & homo, Rex & Sacerdos. 8.1.a
Chriſtus nullo legis ſcriptæ regimine indigebat. 3.1.e
Chriſtus etiam ſecundum quod homo, non poterat peccare, nec quoad ſe, in bono proficere: cum eſſet ſumme perfectus, ſecundum creaturæ capacitatem. ibid.
Chriſtus legis moralia executus eſt, iudicialia, temperauit, cæremonialium veritatem exhibuit,& figuralium veritatem elucidauit. 3.1.c
Chriſtus triplicem habebat ſapientiam, & quid qualibet earum cognoſcebat. 22.1.d,& ſeq.
Chriſtus habuit triplicem gratiam. ead.2.a
Chriſtus quomodo dicatur eſſe in Patre, in carne,& in iuſtis. 95.1.e
Chriſtus natus eſt vt homo, paſſus vt vitulus, reſurrexit vt leo, aſcendit vt aquila. 132.1.c,& ſeq.
Chriſtus dicitur granum ſinapis propter tria. 120.2.b
Chriſtus quomodo ſecundum quod homo ſit Dominus noſter, & ſedeat ad dexteram Patris. 241.2.a,& ſeq.
Chriſtus quadrupliciter viuit. 125.2.c
Chriſtus propter quinque, gallina comparatur. ead.2.d
Chriſtus ſecundũ quatuor dicitur donorum plenus. 100.2.e
Chriſtus triplici de cauſa dicitur miſſus ad Iudæos. 142.1.d
Chriſtus quomodo ſit via, patria, veritas,& vita. 125.1.a
Chriſtus dicitur frater noſter quatuor modis,& quatuor de cauſis. 111.1.b,& ſeq.
Chriſtus dicitur veritas propter tria. 115.1.a
B *Chriſtus dicitur Rex,& ter coronatus.* 291.1.a
Chriſtus dicitur lapis,& quare. 143.2.e
Chriſtus dicitur miſericors triplici de cauſa. ibid.& ſeq.
Chriſtus eſt vnus in perſonis, geminus in naturis, trinus in ſubſtantiis. 107.2.e
Chriſtus quomodo ex neceſſitate ſit mortuus. ibid.
Chriſtus multis modis regnat,& ſuper diuerſas res. 109.1.b
Chriſtus triplex ſemen ſeminauit. 281.2.c
Chriſtus in pluribus locis fuit benedictus. 109.1.b
Chriſtus quare dicatur momordiſſe infernum. 284.2.a
Chriſtus tripliciter conſideratur,& triplex ab ipſo eſt fructus. 55.1.c,& ſeq.
Chriſtus dicitur ſolitarius tribus de cauſis. 136.1.c,& ſeq.
Chriſtus per ſex montes tranſiliit. 137.2.b,& ſeq.
C *Chriſtus dicitur corona,& diadema,& quare.* 137.1.b
Chriſtus ſecundum quod homo quam magna habeat. 133.1.d,& ſeq.
Chriſtus dicitur pax triplici de cauſa. 122.1.e,& ſeq.
Chriſtus quare dicatur filius vnicornis. 100.1.d
Chriſtus dicitur caput noſtrum,& quare. 97.2.e,& ſeq.
Chriſtus dicitur puer propter quatuor. 121.1.a
Chriſtus quid ſcripſerit in terra coram peccatricem accuſantibus. 137.1.c
Chriſtus quomodo ſe in nobis quandoque,& nos in ſe transfiguret. 91.1.b
Chriſtus dicitur petra, lapis,& ſaxum,& quare. pag.98.1.b,& ſeq.
Chriſtus dicitur panis,& vinum, oleum. 137.2.a,& ſeq.
Chriſtus propter tria antenomaſtice dicitur iuſtus. 98.1.d
Chriſtus quomodo medicet. 153.1.c.& ſeq.
Chriſtus eſt omnium rerum exemplar. 40.2.b,& ſeq.
Cibus multiplex. 114.1.a,& ſeq.
Cingulum multiplex. 141.1.d,& ſeq.
Cinis in capite multa ſignificat. 425.2.d,& ſeq.
Circulus quid. 283.2.a
Ciuitates,& cuſtodes ſunt tres,& qui ſint. 280.1.a,& ſeq. & 285.2.d
Ciuitatis multiplex acceptio. 102,2.a
Clamare ad Deum quid ſit. 118.2.b
Clamare quid denotet. 56.1.a
Clamare tripliciter contingit. 256.2.b,& 257.2.b
Clamor multiplex. 89.1.e
Clerici quare in proceſſione per aliam viam in chorum redeant. 140.1.a,& ſeq.
E *Clerici quomodo dicantur liber, & quid in ipſo legant.* 138.1.c
Clerici quare capillis tondeantur. 279.1.e
Clericis, & religioſis, qua vitia ſint maximè ignominioſa. 415.1.d
Clibani multiplex acceptio. 121.1.c
Cogitatio triplex frequentat ab aduerſario immittitur. 237.2.b
Cogitationes hominis ſolus Deus cognoſcit. ead.2.e,334.2.d,& ſeq.
Cognitio alia ſemiplena, alia perfecta, & quæ ſit qualibet. 300.1.c
Cognitio alia per inuentionem, alia per doctrinam. ead.2.e
Cognitio alia certitudinis, alia æſtimationis. 319.1.e
Compedes quadruplices. 432.2.e,& ſeq.

Compunctionis gratia quibus comparetur. 258.1.a,& *seq.*
Cõcupiscẽtia in pueris quomodo postea fiat cupiditas. 26.1.e
Concupiscentia quatuor genera. 140.1.a
Confessio triplex. 150.1.c
Cõfessio alia laudis, alia criminis,& quid sit quelibet. 285.1.c
Confessio multiplex. 121.1.a,& *seq.*
Confessio duplex. 132.1.e,135.1.c,& *seq.*
Confessio triplex. 124.1.a
Confessio alia laudis, alia peccati, qua consistit in quinque. 102.2.b
Confessio alia oris, alia cordis,& oris est triplex. 142.1.b
Confessio tres debet habere conditiones. 159.2.b
Confessio duplex. 88.1.a
Confessio est conscientia mundificatio. 159.2.b
Confessionem peccati quatuor impediunt. 129.1.b
Confessionis conditiones. 129.1.b,& *seq.* 418.2.a
Confidere in Deo debemus triplici de causa. 160.1.e,& *seq.*
Considerare tria pracipue debemus. 165.1.e,& *seq.*
Consideratio omnis est à Christo,& ad Christum reducitur. 55.1.d
Consolantur patientes, compatientes,& impatientes diuersimode. 192.1.e,& *seq.*
Consolatur hominem aliter Deus, aliter homo,& aliter diabolus. 207.1.c
Consolatio triplex. 92.2.c
Consuetudo est altera natura. 382.2.a
Consuetudinarius peccator difficile emendatur. 382.2.a
Consummatio multiplex. 87.1.a,& *seq.*
Contemplatio quomodo sit à summa paupertate. 62.1.e
Contemplatio quadruplex. 140.1.b
Contemplationis species sunt tres. 23.2.c,d
Contemplatio pracipue debet esse circa tria. 62,1.e,& *seq.*
Contemplationis gradus triplex,& qualis sit quilibet. 288.2.a,& *seq.*
Contemplatiua anima dicitur filia Ierusalẽ,& quare. 60.1.a
Contemplatiuus verus propter tribulationem bonum non dimittit, sed melius facit. 71.1.c
Contemplatiuus vir dupliciter eclypsatur. 69.1.a
Conuentio,& iuramentum quid sint, & quomodo differant. 383.2.a
Coph vocatio interpretatur. 419.2.a
Coph excussio interpretatur. 255.2.c
Cor hominis tribus modis Deus emollit. 114.1.b
Cor tripliciter distinguitur. 161.2.b,& *seq.*
Cor est callidum,& calliditatis principium, & quid sit toto corde aliquid efficere. 256.1.c
Cor tripliciter potest esse inordinatum. 181.1.a,& *seq.*
Cor cum sole maximam habet similitudinem. 11.1.a,& *seq.*
Corde duplici esse, quid sit. 355.2.b
Corde duplici esse quàm sit malum. 343.2.a
Cordis,& codicis triplex conuenientia. 162.1.e
Cordis inflammatio triplex. 155.2.d,& *seq.*
Corpus Christi tribus modis sumitur. 286.2.c
Corpus Christi quomodo dignè sumendum, & qua sint ad hoc necessaria 286.2.d
Corpus humanum quomodo,& quanto tempore formetur,& organizetur. 364.1.d
Corpus quid efficiat anime, & quantum ipsam aggrauet. 373.1.e,& *seq.*
Corpus Christi designatur per arcam Moysi, & quare. 119.1.d,& *seq.*
Corpus figuratur per numerum quaternarium, & quare. 131.2.c,& *seq.*
Corpus Christi quare domui, & eius edificationi comparetur. 101.1.a,& *seq.*
Corpus quomodo sit à nobis tractandum. 343.1.d. & *seq.*
Corpus octo modis accipitur. 96.2.b,& *seq.*
Corruptio multiplex. 90.2.b,& *seq.*
Corruptio alia corporis, alia anime, & in quibus consistat. 113.1.d
Corui pullus non pascitur à patre, donec ei similes habeat plumas, ideo dicitur Deum inuocare. 291.2.e
Creare est de nihilo aliquid facere. 379.2.a
Creatura quomodo se debeat ad Deum habere. 63.1.b
Creatura quelibet ostendit diuinum exemplar, & quomodo. 41.2.a,& *seq.*
Creatura Creatorem, & creaturam diuersimodè benedicit. 98.2.d
Creatura quomodo Deum benedicat. 137.1.d
Creatura est mutabilis propter tria. 131.2.a
Creaturarum vanitas. 347.1.e
Creatura maxima perfectio Creatori seruire. 218.1.e
Creatura,& Deus non sunt maius bonum, quàm sit Deus solus. 39.1.c
Creatura esse triplex. 298.1.c,309.1.d
Crucifigentes Christum quomodo maius, vel minus peccauerint, quàm qui modo ipsum in membris persequuntur. 140.2.& *seq.*
Crucis preconia. 388.1.c, & *seq.*
Crucis Christi brachia quid denotent. 288.1.d,& *seq.*
Crux Christi figuratur per exiguum lignum,& quare. 388.1.b,& *seq.*
Culpa multiplex,& in quibus consistat. 128.2.e
Cultus Dei est pietas fidei,& consistit in laude & sacrificio. 27.1.e
Cultus Dei perfectus tria requirit. 70.2.a,& *seq.*
Cupiditas & carnalitas auertunt hominem à lege Dei, & duos mentis oculos excecant. 9.2.b
Cupiditas est amor priuatus. ibid.
Cupiditas assimilatur cani:& quare. 9.2.b
Cupiditatis plagam curare, quàm sit difficile. 26.2.c
Cupiditatis abdicatio est praceptorum perfectio. 64.1.a
Curiositas quid sit. 301.2.b
Custodia triplex, & quomodo pertineat ad appetitum rationalem. 225.1.c,229.1.a
Curiositas opponitur diuine laudi,& quare. 92.d,& *seq.*
Cynomia est musca canina,& quid significet. 126.2.b

D.

DALETH *interpretatur tabularum, seu tabulatum, vel tabula.* 412.2.e
Daleth interpretatur ianua. 166.1.d
Dalila interpretatur ianua. 162.1.a
Dauid propheta Rex planxit filium, amicum,& hostem, ex quibus planctibus omnem legem impleuisse intelligitur. 87.2.c
Dauid in petendo Domino misericordiam quàm conuenientem,& mirabilem modum adhibuerit. 111.2.e,& *seq.*
Dauid interpretatur misericors. 166.2.c,251.2.d
Debemus tria Deo, tria proximo, tria nobis. 101.2.c,& *seq.*
Debilitatis signa in sene sunt quatuor. 338.1.b,& *seq.*
Decalogi sufficientia,& diuisio. 63.1.b
Decima quare potius offeratur Deo, quàm vndecima, & alia huiusmodi pars. 133.1.e
Decima decima quid. 117.2.c
Defectus hominis triplex. 114.2.b,& *seq.*
Defunctorum corpora quare in Ecclesia sine lumine non sint. 129.1.e
Demetrius interpretatur nimium prosequens. 171.2.a
Demonum fides qualis sit. 384.1.e
Damonum triplex malitia. 204.1.b
Denarium inficit homines. 26.1.e
Dentium tria genera. 115.2.a
Deprecatio in sermone, seu oratione quid sit. 419.1.c
Deprecatio & oratio quomodo differant. 404.1.a
Deprecationis triplex proprietas. 273.2.b
Desertum multiplex. 126.1.c
Desiderium ignitum triplex. 252.2.b
Despicere hominẽ peccatorem Deũ, quid sit, & an despiciat omnes peccatores,& an huiusmodi possint corrigi. 321.2.a
Detractio fit pluribus modis. 345.2.a
Detractio quàm sit mala. 333.1.c,& *seq.*
Detractio quid sit,& quomodo sit peccatum. ead.1.d,& *seq.*
Dei cura duplex,& an ei sit, vel nõ sit de omnibus. 361.2,c
Dei positiones sunt tres,& quid denotent. 85.1.c,& *seq.*
Dei nomen est creaturis incommunicabile. 390.1.a
Dei consistorium quale. 273.2.c

Digitized by Google

Dei quatuor conditiones, est enim laudabilis propter tria, & propter tria largifluus, doctor, & mellifluus. 162.2.e, & seq. A
Dei duodecim conditiones. 38.1.e, & seq.
Deo debetur reuerentia præcipuè, & specialiter propter tria. 157.1.e, & seq. & 177.1.e, & seq.
Deo tria debemus. 123.2.e
Deo tripliciter adherere debemus. 177.1.a, & seq.
Deum venerandum esse, & parentes honorandos, qui dubitat, est pœna dignus. 27.2.b
Deum esse, omnis creatura, & ratio proclamat. 18.2.c, & seq. 37.2.b, & seq. & 38.1.d, & seq.
Deum hominem interrogare & alloqui quid sit. 135.1.d
Deum esse ex omni propositione sequitur. 37.2.a
Deum multis modis dari contingit. 88.2.e, & seq.
Deus quanta, & quæ conferat beneficia. 375.2.e, & seq.
Deus habitat in habente quatuor. 89.1.a
Deus dicitur habere duos oculos, & quare. ibid. B
Deus loquitur ad quosdam per quosdam, & in quosdam, & quid sit. 129.2.c, & seq.
Deus quatuor odit. 97.1.b
Deus magnificat sanctos suos multipliciter. 407.2.c
Deus tripliciter nos deducit. 180.1.b, & seq.
Deus tripliciter dicitur. 390.1.a
Deus placatur contritione, eleemosyna, & oratione. 111.1.b
Deus, & creatura non sunt maius bonum, quàm sit Deus solus. 39.1.c
Deus prouidet creaturis tribus modis. 86.2.d
Deus dicit esse propter tria. 87.2.d, & seq.
Deus ante legem vocauit se Dominum, in lege vnum Deum, in Euangelio trinum se dixit. 100.2.d
Deus quomodo possit super mala. 396.1.e
Deus qualis sit, & quomodo ab eo sint alia. 252.2.a, & seq.
Deus quomodo cognoscatur. 28.2.c, & seq. C
Deus humanatus dicitur circulus, & quomodo. 89.2.d
Deus habet rationẽ triformis causæ, & omnis modi causandi. 49.2.a, & seq.
Deus quomodo creaturam benedicat. 137.1.d
Deus triplici de causa debet nos saluare. 102.2.c
Deus septem modis dicitur inhabitare in aliquo. 143.1.c
Deus quinque modis docet. 122.1.c
Deus tripliciter miseretur. 87.2.b
Deus propter tria est timendus. 86.1.b
Deus est vbi est ordo, diabolus vbi confusio. 98.2.c
Deus dicitur habere multa membra, & quare. 136.1.a
Deus solus est bonus, & quare. 381.1.b
Deus dicitur fidelis in duobus. 291.1.c
Deus est quidquid in eo est. 385.1.a
Deus est tripliciter exquirendus. 161.2.d
Deus quomodo laudetur in tribus animæ viribus. 137.1.a D
Deus pater quomodo dicatur per Filiũ operari. 138.1.a, & se.
Deus consolatur nos multis modis. 122.2.a
Deus quomodo lætetur in perditione pectatorum. 345.2.e
Deus dicitur in præsenti patiens propter tria. 86.1.a, & seq.
Deus libenter tria in anima videt. 266.2.c
Deus quando dicatur esse à dextris nobis. 91.1.a
Deus dicitur bonus multipliciter. 139.2.c
Deus quare dicatur esse in cœlis, cum sit vbique. 86.2.a
Deus est nobiscum talis, quales nos sumus cum ipso. 93.1.a
Deus solus per essentiam beatus. 294.1.c
Deus quando à nobis laudetur. 270.1.e
Deus dicitur occidere multipliciter. 287.2.c
Deus multipliciter stare dicitur. 128.1.c, & seq.
Deus triplici de causa est diligendus. 138.2.b E
Deus dicitur alicuius quadrupliciter. 109.2.d
Diabolus multis modis tentat, & ideo multa sortitur nomina. 288.1.b. & seq.
Diabolus constituitur super aliquem quatuor modis. 141.1.a, & seq.
Diabolus dicitur leo, & draco, & quare, & quo tempore se magis talem exhibuerit. 106.2.a, & seq.
Diabolus dicitur venator propter tria. 131.2.e, & seq.
Diaboli insidiæ multæ. 276.2.a
Diaconus quare signet signo crucis frontem, librum, & pectus, & quid repræsentet. 290.1.a
Diaconus quando sanguinem ministrauerit. 66.1.e
Dicere Dei multis modis accipitur. 141.2.a
Dies iudicij, quare dies agnitionis vocetur, quoad bonos. 353.2.b, & seq.
Dies Domini quare dicatur modo manifestus, modo occultus. 88.2.c
Dies multipliciter accipitur. 93.2. & seq. & 136.1.c. & seq.
Dies præsentis vitæ quales sint. 213.1.c, & seq.
Dies multiplex. 218.1.e
Dies sex, quibus mũdus fuit cõditus, quid denotẽt. 23.1.a, b
Difficultas quæ sit, & quæ faciat ad perfectionem virtutis, cum virtus sit circa difficilia. 321.1.e
Digitorum multiplex acceptio. 290.1.e
Dilatat Deus diuersos diuersimode. 178.1.c. & seq.
Dilatatio quid sit. 178.1.a
Dilectio proximi quot debeat habere, & qualis esse debeat. 234.1.b
Dilectio triplex quæ earum sit perfectior. 39.1.d, & seq.
Dilectio nascitur ex legis impletione. 9.1.e
Dilectionis feruentis tres sunt species. 150.2.a
Diligẽtib⁹ quæ dona maxime Dẽ⁹ distribuat. 271.1.a, & se.
Diluculo iustum vigilare, Deum euigilare, diabolum oculos opilare quid sit. 258.1.c, & seq
Diocletianus Romanorum Imperator quomodo fuerit electus. 27.2.d
Discendum est specialiter propter tria. 119.1.d
Discere quomodo debeamus. 206.1.a
Discere contingit tripliciter. 204.2.c, & seq.
Disciplina argento tribus de causis est comparabilis. 201.2.a
Disciplina quid sit, & quomodo differat à Sapiẽtia. 363.1.a
Disciplina duplex. 17.1.a
Disciplina duplex, & quid sit qualibet. 369.1.c
Disciplina in tribus consistit. 93.1.e C
Disciplinati homines quales sint, & efficiantur à Deo. 180.2.c, & seq.
Diuinam generationem omnis creatura clamat, exprimit, & repræsentat. 39.1.e, & seq.
Diuinum eloquium est nostrorũ actuum directiuum. 248.1.a
Diuitiæ triplici de causa non sunt appetendæ, sed potius aspernendæ multis de causis. 315.1.b, & seq. vsq; ad 319.
Diuitiæ in tribus attenduntur. 111.1.a
Diuitiæ comparantur vento, & quare. 316.1.b
Docere multipliciter contingit. 275.1.e
Doctores qualiter docere debeant. 223.1.d
Doctrinam diuinam intelligere volentes quot conditiones habere debeant. ead.1.e
Dominica in ramis palmarum quare post processionem cantetur passio. 101.1.a
Dominicus dies quare ita appelletur. 96.1.a D
Domini multæ festiuitates quare octaua die careant, non autem Sanctorum. 101.2.d
Domino quomodo nihil gratiosius. 243.1.c
Dominus quomodo sit quærendus. 278.2.c
Dominus, id est, dans munus. 222.1.d, 99.2.d
Dominus quorum sit memor. 95.2.a
Dominus propter tria maxime venerandus. 264.1.e
Dominus ad quæ seruos inuitet. 277.1.d
Dominus à quibus laudetur. 249.1.b
Domus tam materialis, quàm spiritualis, quas conditiones debeat habere, ad hoc, quod possit habitari. 135.2.b
Domus multipliciter accipitur. 104.2.e
Dona alia naturæ, alia gratiæ, & ad quem quelibet referri debeant. 86.1.e, & seq. E
Donum est datio irredibilis. 142.2.c
Donum intellectus, quomodo nobis detur, & quid nos ad ipsum disponat. 19.2.c, & seq. & 20.1.c, & seq.
Donum intellectus quale sit, & an sit multiforme. 20.1.b
Dorix medicamentum interpretatur. 373.2.d
Dormire multipliciter contingit. 87.1.c
Dormire Christi quid sit. 108.2.c, & seq.
Dormitio Christi triplex, 115.1.a

E.

EBRIETAS *duplex.* 95.2.e
Ebrietas corporalis ad spiritualem comparatio. 104.2.d

Digitized by Google

Ecclesia primitiua comparatur orbi propter septem. 345. 2.e,&*seq.*
Ecclesia militans quare triumphantis filia dicatur. 65.2.b
Ecclesia militans quo modo triumphanti correspondeat, secundum hierarchias, & ordines. ibid.&*seq.*
Ecclesia quadruplex,& quare Ecclesia Angelorum dicatur stantium, & non triumphantium. 87.2.a
Ecclesia dicitur amica Dei. 238.1.d
Ecclesia dicitur libera, & quare. 87.1.c,&*seq.*
Ecclesia militans Lunæ comparatur,& quare. 60.2.e
Ecclesia dupliciter nuncupatur. 281.1.e
Ecclesia dicitur Catholica propter tria. 144.2.a
Ecclesia quare inceperit ab Abel,& non ab Adam. 116.2.c
Ecclesia dicitur hæreditas Christi propter tria. 86.1.a
Ecclesia significatur per columbam propter tria. 119.2.e
Ecclesia dicitur Luna propter tria. 122.2.a
Ecclesia est vniuersalis,& quomodo. 110.2.c
Ecclesia comparatur fundæ propter tria. 290.1.c
Ecclesia tria membra quæ sint. 199.1.c
Ecclesiæ primitiuæ homines fere omnes docti, & literati erant. 66.2.d
Ecclesia quadruplex persecutio. 132.1.a
Ecclesia sex nomina,& qualia sint. 130.1.c,&*seq.*
Ecclesiæ quatuor sunt necessaria,vt non succumbat. 282.2.b
Ecclesiæ status triplex. 279.2.b.
Ecclesia cum capite triplex vnio. 135.2.c,&*seq.*
Ecclesiæ Prælati communi vtilitati non incumbentes quales sint. 413.2.d
Ecclesiam ingredi debemus quatuor de causis. 145.2.b
Ecclesiastes concionator interpretatur. 297.1.b
Ecclesiastis finis quis,& qualis sit. ead.1.d
Eclipsim in quo signo cœlesti Luna patiatur. 68.2.e
Edõ rufus,vel sãguineus,vel terrenus interpretatur. 268.1.d
Effusio multiplex. 107.2.e,& 108.1.a
Egressus Christi multiplex. 119.2.a
Elementa eo firmiora,quo inferiora sunt. 217.2.c
Eleemosyna quibus sit facienda,& qualis debeat esse. 335. 1.d.&*seq.*
Eleemosyna quadruplex genus. 105.2.a
Eloquium Domini debet habere quinque. 89.2.a
Eloquium diuinum est notabile triplici ratione. 162.2.a
Eloquium diuinum quid sit,& quotuplex. 273.2.e,&*seq.*
Eloquium veritatis quibus rebus comparetur. 276.1.a
Eloquia Domini sunt arma bellica. 265.1.e
Emissio multiplex. 108.1.d
Emplastrum tria facit. 153.1.c
Entis septuplex diuisio, & quomodo aliqui errauerint secundum has diuisiones. 24.1.d,&*seq.*
Ephod propriè qualis sit vestis,quamuis multa ita denominentur. 112.2.e
Ephraim interpretatur fructificatio. 116.1.b
Ephraim frugifer interpretatur. 418.2.e
Epiphaniæ officium quare sit sine inuitatorio, cum singulis noctibus dicatur. 133.2.e,&*seq.*
Episcopus Treuirensis semper baculum portat. 109.1.c
Episcoporum sandalia quid significent. 279.1.a
Errantes circa mundi creationem,scilicet, quod fuerit æternus, vnde occasionem sumpserint. 10.2.b
Erroris odium proprium est viatoris. 269.2.b
Esdras fuit inuentor literarum Hebrearum, & quomodo fuerit etiam Moyses. 145.2.d
Esebon cogitatio mœroris interpretatur. 258.1.b
Esse est primum Dei nomen. 37.2.a
Esse conuenit Deo,secundum triformem rationem. 10.1.c
Esse est nomen Dei manifestissimum,perfectissimum, & maxime proprium,& quare. 38.1.c,&*seq.*
Esse aliquam rem alicuius,nouem modis dicitur. 112.1.d
Esse diuinum quale sit. 385.1.e
Esse creaturæ triplex. 298.1.c,309.1.d
Et,copula,varias habet acceptiones, & diuersos effectus. 91. 2.e,&*seq.*
Ethan robustus interpretatur. 130.2.c
Euangelium quare audiatur nudo capite. 292.2.b
Euagelij lex multis de causis commendatur. 93.2.e
Eucharistia bona gratia interpretatur. 397.2.b
Ex lege naturali pullulant leges ciuiles, Canones, & alia humanæ traditiones. 27.2.b
Exaltari Deum in nobis,& nos in Deo quid sit. 279.2.d
Exaltatio multiplex. 105.2.a
Exaltationes quatuor Christi. 119.1.c
Exempla multarum virtutum,quibus quam plurimi prediti fuerunt. 52.2.e,&*seq.*
Exerceri spiritualiter debemus circa tria. 165.1.d
Exordium,initium,& principiũ quomodo differant. 136.2.c
Expectatio triplex. 275.1.e,&*seq.*
Exterminium multa significat. 346.1.b
Extra se esse quotupliciter homini contingat. 99.2.e,&*seq.*
Exultatio triplex. 232.2.a
Exurgere Christus multipliciter dicitur. 104.1.a

F.

FABVLATIONVM *conditiones quæ sint, & quàm sint malæ.* 213.2.e,&*seq.*
Facies animæ est superior portio rationalis. 324.1.d
Falsa triplicia sunt principaliter amputãda. 183.1.a,&*seq.*
Fumes multipliciter. 102.2.d,& 115.2.e
Fastidium tria generant. 132.1.c
Felicitas æterna maximè tribus de causis est desideranda. 367.2.d,&*seq.*
Fenum multipliciter accipitur. 105.1.a,&*seq.*
Festiuitates multæ Domini quare octauis careant, non autem festa Sanctorum. 279.1.c,&*seq.*
Festum triplex faciendum. 143.2.e
Fictio est multiplex. 137.2.d
Fides denotatur per firmamentum,& quare. 33.2.c,&*seq.*
Fides diuisit lucem à tenebris,hoc est verum à falso & quomodo. 32.1.e
Fides qualis debeat esse. 144.2.b.&*seq.*
Fidei in rebus non desunt rationes,sed latent. 2.1.c
Fidei in rebus vis auctoritatis ad assentiendum inclinat. ibid.
Fidei altitudo,& profundum quid sit. 33.2.a
Fidei mirabiles effectº,& quã mirabilia credat. 33.2.e,&*se.*
Fidei firmitas triplex. 34.2.e,&*seq.*
Fides Ecclesiæ est inconcussa. 35.1.e,&*seq.*
Fidei altitudo,firmitas,& speciositas, per quæ designentur. 40.2.b,&*seq.*
Fidei claritas quomodo sit speculanda. 37.1.c
Fidei fundamentum quomodo, & quotupliciter sternatur. 201.2.d.
Fidei ratio non contradicit. 36.1.e,&*seq.*
Fidei apex,& summum quod sit. ead.2.d,&*seq.*
Fidei firmitas ex quatuor consurgit. 35.1.e,&*seq.*
Figuræ quam plurimæ explicantur librorum legalium. 7.2. a,&*seq.*
Filij alij nascuntur septimo mense, alij octauo, alij nono, alij decimo,& quid sit melius. 364.2.a
Filij mercenarij,& serui diuersimode erga Deum habere se debent. 99.1.a
Filiorum quatuor genera. 282.1.b
Fimbriæ multiplex acceptio. 109.2.c,&*seq.*
Finis hominis in via est perfectè quærere veritatem & sapientiæ studere. 362.2.b
Finis multiplex. 87.1.a
Finis multiplex,& qui sit bonus,vel malus. 142.2.b
Firmamentum designat fidem,& quare. 33.1.c,&*seq.*
Flagella dicuntur benigna,& quare. 53.2.a,&*seq.*
Fletus,& planctus,risus,& saltus quomodo differãt. 308.1.a
Floris,& florescere multiplex acceptio. 98.2.d,e
Flumen multipliciter accipitur. 133.1.c
Fontes quatuor insurgunt à vulneribus Christi. 289.1.c
Fornicatio multiplex. 123.1.&*seq.*
Fornicationis pessimum genus quod sit. 389.1.b
Forti necessaria est mansuetudo. 26.2.e
Fortitudo qua vitia remoueat. 27.1.a
Fortitudo quid sit,& quot sint eius species. 137.2.c
Fortitudo est amabilis propter quatuor. 160.1.b
Fortitudo circa quæ sit. 26.2.e
Fortitudo politica,purgatoria,purgati animi,& exemplaris, quæ sit. 12.1.b.&*seq.*

Digitized by Google

Index Rerum,

Fratres minores quomodo debeant studere. 67.1.c
Fremere cuius sit. 86.1.c
Fructus spiritus quot sint. 56.2.b
Fructus trigesimus, sexagesimus, & centesimus cui debeatur, & quare. 118.2.c,&seq.
Fructuum spiritus divisio, & sufficientia. 56.1.b,&seq.
Frui est alicuius rei amore propter seipsam inhærere. 56.2.b &seq.& 348.1.c
Fucus est color innaturalis, & adulterinus. 386.2.c
Fucus multipliciter accipitur. ibid.
Fumus significat sanctum, & maxime virginem, & quare. 135.1.c
Funis multiplex acceptio. 115.1.c,&seq.
Furor quam sit vitium homini contrarium. 269.1.c,&seq.
Furor multiplex. 105.2.b

G

GABRIEL *cuius hierarchiæ, & ordinis fuerit.* 64.2.d
Gad interpretatur accinctus. 70.2.c
Galaad interpretatur aceruus testimonij. 116.1.b
Gaudium & risus quomodo differant. 302.2.b
Geminatio dictionum diuersa notat. 89.2.a
Generationis diuinæ conditiones duodecim. 39.2.c,&seq.
Genus humanum ante Saluatoris aduentum tribus miseriis subiacebat. 264.1.a
Gentilis populus cui comparetur. 282.1.b
Gentiles quales nationes dicantur. 370.2.b
Gimel interpretatur plenitudo. 412.1.d
Gimel interpretatur retributio. 166.1.c
Graduale præsentem vitam denotat. 117.2.a
Gradus multiplex. 279.1.d
Grammatica à rebus naturam trahit. 25.2.b
Grammaticus bonus quis sit. ibid.
Granum sinapis figurat Christum propter tria. 120.2.b
Gratia quadruplex. 55.2.b.&seq.
Gratia multiplex. 103.2.d
Gratia quam faciat hominem fortem. 14.2.b
Gratia alia curans, alia corroborans, alia consummans, & quando qualibet detur, & consummetur, & contra quid sit. 15.1.b,&seq.
Gratiam gratum facientem accipiens, Deo gratiam reddere teneri, optimis exemplis ostenditur. 14.1.c,&seq.
Gratiam volens, Virginem matrem habeat. 13.2.c
Gratiarum copia descendit in nos per Verbum incarnatum, inspiratum, & crucifixum. 13.2.b,&seq.
Gratia, quis ortus, usus, & fructus. 13.2.a,&seq. 15.1.d, & seq.
Gratus Deo est, qui suam cognoscit indigentiam. 45.1.a
Græci sapientes de Spiritus sancti processione recte sentiunt. 34.1.c

Gressus spirituales qui sint, & quales. 247.2.c
Gula quinque vitia. 108.2.a,&seq.

H

HABITVS *intellectuales quot sint, quales, & quem circa se habeant ordinem.* 27.1.b,&seq.
Habitare multis modis sumitur. 11.1.b
Hamus quomodo significet Christum. 138.1.b,&seq.
He interpretatur ista. 405.2.c,& 178.2.a
Hebræa lingua dicitur loquela sanctitatis: quia nullum habet vocabulum, quod proprium significet aliquid turpe: sed cum aliquid tale vult exprimere, hoc facit per verbi transsumpta, & accommodata. 6.1.c
Hebræus transitor interpretatur. 285.2.b
Hæreditas mystica triplex. 232.1.b
Hæretici antiqui hostis satellites, & Catholicorum persecutores. 214.2.d,&seq.
Hermon anathema interpretatur. 284.1.c
Heth vita interpretatur. 415.1.a
Hierarchia, alia in Trinitate, alia in Angelis, alia in hominibus. 116.2.b
Hierarchia quid sit. 63.2.c
Hierarchiarum illuminationes à quo sint. 64.1.c
Hierarchiarum, & ordinum divisio ex multis sumitur. 64. per totum,&seq.
Hierarchiæ Angelicæ quot sint, & quomodo attribuantur personis divinis. 64.1.b,&seq.
Homines quare miseros esse Dñs voluerit. 309.2.c,&seq.
Homines quare nunc minus vivant, quam ante diluvium vivebant. 131.2.a,&seq.
Homines septem appetunt in temporalibus. 138.2.c
Hominem esse Deum, est miraculum miraculorum. 22.1.b
Hominem tria faciunt sanctum. 192.2.c,&seq.
Hominem homini dominari est iustum, & bonum multis rationibus. 326.1.b,&seq.
Hominem Deum interrogare, & alloqui quid sit. 135.1.c
Homini exercitia propter tria temporalia data fuere. 145.1.c,&seq.
Homini duo sunt data. 121.1.c
Homini quatuor Deus dedit in principio virtutes. 286.2.b
Hominis tria mala. 242.c
Hominis quatuor bona. ibid.
Hominis tres sunt partes principales, & quid significent. 144.2.a,&seq.
Hominis vanitas, & vertibilitas. 347.2.c,&seq.
Hominis finis in via, est perfecte quærere veritatem, & sapientiæ studere. 262.2.b
Hominis triplex defectus. 114.2.b,&seq.
Hominis alæ sunt sex. 104.2.c
Hominis inimici sunt tres. 376.2.a
Hominis multa membra, & partes narrantur, quare sint huiusmodi & quomodo laxentur, & sint fragiles. 337.2.b,&seq.
Homines quare canescant in senectute. 338.1.c
Hominum sex genera. 102.2.b
Hominum multiplex gradus, & multiplici cibo cibatur. 281.2.a,&seq.
Hominum in Ecclesia tria genera. 98.2.c
Hominum quatuor genera iuxta quatuor anni tempora. 123.&seq.2.c
Hominum genera quatuor. 85.2.a,90.1.c
Hominum quatuor genera. 105.2.c,&seq.
Hominum status quadruplex. 127.2.c
Hominum carnem macerantium tria genera. 95.1.a
Homo Angel°, De°, quomodo differenter doceat. 20.2.c,&seq.
Homo tria debet timere. 129.1.a
Homo duabus alis debet volare, & qua, & quales sint illæ. 129.1.b,&seq.
Homo, qui se Deo vult offerre, tria debet habere. 287.1.b
Homo exterior est seru° interioris hominis in trib°. 252.2.d
Homo dicitur ad imaginem Dei propter naturalia, ad similitudinem propter gratuita, & ad conformitatem propter beatitudinem. 111.1.c
Homo exterior quomodo clamet, exclamet, & inclamet. 258.2.d
Homo est minor mūd° maiori mūdo correspōdēs. 49.1.d,&se.
Homo constat ex quinque, quemadmodū & mūdus. 127.2.c
Homo quomodo fuerit arbor, folium, & stipula. 85.1.c
Homo quomodo sit redemptus, quantum ad signum, pretium & effectum. 139.2.a
Homo quare habeat, diuersas potentias, & ad quid. 120.1.a
Homo tripliciter à Deo derelinquitur. 412.1.c
Homo diuersimode se ad peccatum habere contingit. 112.1.c
Homo terrena cogitans à patria in exilium vadit. 83.1.b
Homo quomodo ascendat, vel descendat rationibus ostenditur. 310.2.b,&seq
Homo est beatus per participationem. 294.1.d
Homo est ad imaginem Dei, & quomodo ipsa imago sit naturalis, vel gratuita. 18.2.d
Homo fuit Deo reconciliatus eo ordine, quo cecidit. 10.1.c
Homo perfectus, vel dimidius, qui sit. 340.2.d
Homo tria debet Deo. 122.2.c
Homo quadrupliciter euanescit. 295.1.b
Homo est egenus propter quatuor. 121.2.c
Homo quomodo sit ad imaginem Dei, & quomodo dicatur microcosmos. 123.1.c
Homo à tribus cecidit, & quomodo. 150.1.d
Homo multipliciter peruertitur. 301.2.b, &seq.
Homo tria maxime debet considerare. 107.1.c,&seq.
Homo longus rarissime sapiens. ead.1.c,&seq.
Homo dicitur microcosmos, & quare. 284.2.b,&seq.
Homo quomodo mutetur ad imitationem mundi. 408.1.a
Homo ex duobus fit maior auctoritatis. 369.2.c

Homo quomodo dicatur expelli à Deo. 146.1.c
Homo est arbor euersa. 345.1.b
Homo quomodo interius suscitetur à Deo. 280.2.d
Homo quid sit. 368.1.a
Homo est creatura nobilissima. 372.1.c,& seq.
Homo dicitur omnis res. 309.2.c
Homo habet imaginationẽ, rationẽ, & intellectũ, ex quibus quæ proueniãt, & quomodo ista differant. 152.2.d,& seq.
Homo specialiter circa tria debet exerceri. 165.1.d
Hordeum significat legem veterem, & quare. 426.1.b
Horæ canonicæ sunt octo, septem diurnæ, & vna nocturna. 112.2.b
Humana natura est vitiata in origine, in propagine, & in superadditione. 88.2.d
Humana natura tripliciter est à Deo eleuata. 136.1.e
Humanæ vitæ deceptio duplex. 390.1.a
Humiliatio est via ad veritatis cognitionem, & imploratio- B *nem maiestatis.* 415.1.e
Humilitatem veram quis habeat. 130.2.e
Humilitatis triplex signum. 229.1.c
Humilitatis virtus & vtilitas. 11.2.a,& seq.& 14.2.a
Humilitas incipientium, proficientium, & perfectorum, qualis sit, & quam diuersa. 204.2.b
Humilitas falsa triplex. 202.1.c,& seq.
Hymnus hilaritatis qualis. 275.1.b
Hypocrita quare in tenebris dicantur ambulare. 132.1.b
Hyssopus quid efficiat, & quare comparetur Christo. 112.2.b

I.

IABIN interpretatur sapiens. 128.2.b
Iacob multa habuit à Deo beneficia. 375.2.b,& seq.
Iacob interpretatur luctator. 109.2.e
Ideas ponendas esse in Deo, optime ostenditur. 40.2.b,& seq.
Idololatria vnde, & à quo ortum habuerit. 389.2.b
Idololatriæ species quatuor. 144.1.a
Ignis multipliciter accipitur. 97.2.a
Ignis multipliciter, & qualis sit quilibet. 134.1.e
Ignis species sunt tres. 400.1.b
Ignorantia duplex. 386.1.b
Illustrationis ordo qualis sit. 63.2.c
Imago quare ad potentiam cognitiuam, similitudo vero ad effectiuam pertineat. 350.1.b,& seq.
Imagines diuersimode adorantur à Christianis, & ab idololatris. 386.2.e
Impatientia quomodo sit impietas, iniquitas, & infirmitas. 70.2.b,& seq.
Impiorum status multis rebus comparatur. 348.1.b,& seq.
Inanimata quomodo maledicantur, & pœnas luant. 388.2.b
Increpatio triplex. 92.2.b
Indigentia triplex est in homine. 45.1.b,& seq. D
Indignatio quid sit in oratione, & sermone. 409.2.a
Infernus dicitur exterminium, & quare. 346.1.b
Infidelitatis peccatum & maximum. 384.2.391.2.e,& seq.
Infirmitas triplex facit difficultatem ad bonum. 68.1.e
Infirmitas multiplex. 133.1.b
Infirmorum quinque genera sanauit Deus. 130.2.b,& seq.
Inimici hominis multi, & diuersi. 90.1.a
Inimici hominis sunt tres, à quibus tria peccatorum genera procedunt. 129.1.b,& seq.
Inimici morales qui sint & qualiter superandi. 222.2.c,& se.
Inimicus multiplex. 102.1.b
Iniquitas damnatorum triplex. 156.2.d
Iniquitas multis de causis est odio habenda. 269.2.b
Iniquitatis tres species. 132.2.e E
Iniquorum triplex genus. 233.2.c
Initiũ, principium, & exordium quomodo differant. 136.2.c
Incuruatio multiplex. 149.1.c.& seq.
Innocentia debet esse in ingressu, in progressu, & in egressu. 135.2.a,& seq.
Innocentia partes tres. 144.2.d
Innocentia species duæ. 130.2.a
Inordinatio triplex. 313.1.c
Intellectualis potentia duplex. 28.1.c
Intellectus duplex. 39.1.b
Intellectus triplex. 21.1.c,& 179.1.d,& seq.
Intellectus in scriptura triplex. 274.1.b
Intellectus noster vt est ianua scientiarum, est à tribus. 21. A 1.c,& seq.
Intra se esse tribus modis homini co[illegible]git. 96.2.e
Introitus triplex. 274.1.e
Inuidia est contra pacem: & quare. 9.2.d
Inuidia est filia primogenita superbiæ. 128.1.d
Inuidiæ tres species. 283.1.c
Inuidus nunquam sit sapiens. 363.2.b
Ioab interpretatur inimicus. 259.2.b
Ioannes diuinæ sapientiæ terminator. 10.1.a
Iod principium interpretatur. 415.1.e,2.d
Ioël interpretatur initium. 112.1.c
Ioseph quanta à Deo receperit beneficia. 376.1.c,& seq.
Ioseph interpretatur filius accrescens. 71.2.a,126.2.e
Ira Dei est hominem non corrigere, & in hac vita non punire. 98.1.e
Ira in Deo est animus puniendi. 388.2.e
Iracundia est contra pacem: & quare. 9.2.b
Irasci aliquando bonum, aliquando malum. 26.2.d
Isaac interpretatur risus. 109.2.e
Isachar interpretatur merces, vel præmium. 71.1.b
Iubilus quid sit. 110.1.d
Iudas interpretatur confessio. 70.2.a,116.2.b
Iudei persecuti sũt Christũ triplici de causa. 349.1.d,& seq.
Iudæi quare arenæ dicantur. 287.2.c
Iudei quare sunt fatui. 145.1.e
Iudeus cui comparetur. 282.1.b
Iudeus confitens interpretatur. 285.2.b
Iudex iniustè agere tripliciter potest. 209.1.a
Iudex quomodo debeat iudicare. 16.2.b
Iudicia Dei quatuor. 85.2.d.
Iudicij dies quare quoad bonos dies agnitionis vocetur. 353. C 2.a,& seq.
Iudicium vniuersale qua antecedent. 338.2.c,& seq.
Iudicium vniuersale sequentia. 339.1.b, & seq.
Iudicium diuinum dicitur iustum tribus de causis. 156.2. a,& seq.
Iudicium in præsenti triplex, & triplex in futuro. 103.1.e
Iudicium habet tria. 128.2.c
Iudicium in nobis duplex. 304.2.a,& seq.
Iudicium triplex. 150.1.b,& seq.
Iudicium finale est timendum propter tria. 158.1.e
Iura diuina ad quid quærere debeamus. 224.1.e
Iuramenti liciti transgressio est mortalis culpa, illiciti verò non. 90.1.c
Iuramentum, & conuentio, quid sint, & quomodo differant. 383.2.d
Iuramentum tria requirit. 90.1.e D
Iuramentum multis de causis potest reddi illicitum. 96.1.c
Iurare quàm sit periculosum. 228.2.a
Ius ciuile, secundum legem diuinam regulatur, & ordinatur si sit bonum, & seruandum. 5.1.c
Iusti adhuc viuentes in terra, quomodo sint, & in terra & in cœlo, & esse in terra triplici de causa fastidiant. 168.1. c,& seq.
Iusti quare præcipuè sint martyres. 350.2.a
Iustificare impium, maioris est potentiæ, quàm creare cœlum, & terram. 130.2.b,144.2.e
Iustificatio quid sit, & quos habeat effectus. 275.2.a
Iustificatio quid in nobis efficiat. 169.2.b,174.1.a
Iustificatio duo exigit. 417.2.1
Iustificatio habet quatuor. E 90.2.b
Iustificationes SS. iustorum, & iniustorum sunt diuersæ. 263.2.c,& seq.
Iustificationes quæ sunt armaturæ spirituales, quomodo diuinitus recipiantur, & quomodo sint custodiendæ. 160.1. b,& seq.
Iustificationes diuinæ sunt tripartitæ, & tripliciter custodiendæ. 158.1.e,& seq.
Iustificationis multiplex causa. 210.2.a,& seq.
Iustificationis triplex gradus. 92.1.d
Iustitia qua Dominus iudicat hominum merita, & demerita, quàm sit vtilis. 160.1.e

Digitized by Google

Index Rerum,

Iustitia, qua confundit, qualis sit. 210.2.b,& seq.
Iustitia in quibus consistat. 142.2.a
Iustitia habet quatuor actus. 56.1.a,& seq.
Iustitia perfecta qua sit. 55.1.b
Iustitia est virtus generalis. 263.2.c
Iustitia politica, purgatoria, purgati animi, & exemplaris, quæ sit. 12.2.c,& seq.& 31.1.b
Iustitia simulata est duplex iniustitia. 355.2.a,& seq.
Iustitia rectificat affectiones tribus modis. 158.1.a, & seq.
Iustitia quatuor de causis dicitur amabilis. 157.2.c,& seq.
Iustitia opus quomodo alienum à Deo, misericordia vero Deo proprium dicatur. 483.1.b
Iustis benefacere est maximè meritorium. 322.1.a,& seq.
Iustorum status est multis de causis commendabilis. 354.1.a,b,& seq.
Iustorum status triplex, & per quid denotetur. 84.2.c
Iustus nimis est, qui maximè punit. 321.
Iustus dicitur palma, & quare. 132.2.c
Iustus triplici de causa non exauditur. 94.2.d
Iuuentus figurat Ecclesiam, & quare. 122.1.a

L.

LABIA *charitatis qualia sint.* 275.1.c
Labia sunt multiplicia. 117.1.d
Lac duo continet, & quid ista denotent. 88.1.c
Lacrymarum tres sunt species. 151.2.a
Lachryma quæ sint vtiles, & quomodo sit lachrymandum. 428.2.a,& seq.
Lamech humilis, vel humiliatio interpretatur. 253.1.c
Lamech fuit primus, qui introduxit bigamiam. 46.2.c
Lamech fuit homo facinorosus, & figurauit Antichristũ. ibid.
Lamed disciplina, siue contritio interpretatur. 416.2.c
Lamentationum Hieremiæ tractatus inter tractatus mœstitiæ arcem tenet, sicut canticum canticorum inter latitiæ tractatus. 409.2.b
Lamia quale sit monstrum. 439.1.b
Lapis multa significat. 129.2.b,& seq.
Lapides offensionis sunt occasiones peccati. 308.1.c
Laqueus quid significet. 231.2.b
Latitudo spiritualis est triformis. 187.2.a,& seq.
Latitudo multiplex. 92.2.c,& seq.
Laudare seipsum in tribus casibus licet. 291.1.b
Laudare quomodo debeamus Deum. 142.2.c,& 143.1.a
Laudatur Deus in tribus animæ viribus, & quomodo. 137.1.a
Laudantes Dominum qui sint. 278.1.a
Laudes diuinas pretermittere potest esse propter quatuor, & quando sit malum. 123.1.b
Laudes diuinas quis persoluat. 9.2.a
Laus eius, qui propter prosperitatem Deum laudat, non est Deo grata: vnde amota prosperitate, à diuinis laudibus cessat. 12.2.c
Laus Dei perfecta qualis sit 198.2.c,& seq.
Laus diuina non est, vbi non est pax: nec pax est: vbi non est diuinæ legis obseruatio. 9.1.b
Laus diuina in nobis nunc est imperfecta tribus de causis. 391.1.c
Laus Dei consistit in tribus. 102.2.c
Lectione loquitur nobiscum Deus. 85.1.d
Lectus multiplex. 283.2.c
Lectus Christi triplex. ead.2.d
Legi tripliciter obediendum. 186.2.c
Legem quadruplicem legere debemus, & quæ sit qualibet. 121.2.c
Legem tripliciter offendimus. 367.2.b
Legem in corde habere, & cor in lege differunt, & quomodo. 155.2.d
Legem, quomodo Christus seruauerit, temperauerit, adimpleuerit, & elucidauerit. 3.1.d,2.c,& seq.
Legis Dei oblitionem quod potissimum causet. 263.1.b
Legislatoris intentio est populum facere virtuosum. 225.2.c
Legis preuaricatione nihil pernicioſius. 243.1.c
Legis meditatio protegit, prouehit, & perficit. 208.2.a
Legis lectio quàm sit bona & vtilis. 222.1.a
Legis perfecta circumstantia, ostendentes eius excellentiam, & nobilitatem. 1.1.a
Legislatores, & principes, sunt non legibus proprijs de necessitate subiecti. 3.1.d
Legis meditatio est summè necessaria. 53.1.c
Legi propter tria obediendum. 198.1.b
Leo multa significat. 232.1.c,& seq.
Leo & alia huiusmodi quare interdum significent bonum, interdum malum. 168.2.d
Leuatio manuum, quæ est motus exterior, interiorem motum manifestat. 189.1.d
Leui interpretatur additus. 71.1.a
Lex quomodo loquatur, instruat, & consulat. 277.1.c,2.a
Lex triplex. 103.1.b
Lex est triplex, & quæ sit qualibet. 48.1.a
Lex tria bona docet. 204.1.b
Lex Dei est consideranda, humiliter, viriliter, infallibiliter, & vtiliter. 178.2.c
Lex à ligamine dicitur, & est triplex. 178.2.b
Lex vitæ triplex. 261.2.c,& seq.
Lex est lux, & lux dicitur quasi dux. 205.1.b,233.2.c
Lex est quadrupliciter operabilis. 180.1.a,& seq.
Lex quare non sit posita iusto. 85.1.a
Lex quare lumen dicatur. 402.1.c
Lex dicitur amara propter tria. 134.2.c
Lex tribus de causis est reuerenda. 191.2.b
Lex Scripturæ sacræ est à solo Deo instituta. 3.1.a
Lex Mosaica fuit à Deo per Angelicum ministerium, quoad principaliorem partem toti populo sensibilibus verbis expressa. 3.1.c
Lex Scripturæ sacræ confirmata signis legem præcedentibus, concomitantibus, & subsequentibus. ibid.
Lex omnis ordinata habet Deum causam efficientem, & exemplarem. 3.1.a
Lex inferior à summa, & æterna lege emanat. ibid.
Lex vetus & eius sacerdotium non habebant Spiritum sanctũ, nisi ratione noui testamenti, quod præfigurabat. 18.2.a
Lex dupliciter se habet ad gratiam. 13.1.c
Lex Dei quid præcipiat, & à quibus retrahat. 9.2.b
Lex præcedit narrando, præcipiendo, prohibendo, committendo, & promittendo. 5.2.a
Lex humana est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. 3.1.b
Lex septem modis dicitur. 116.2.d,& seq.
Libanus interpretatur candidatio. 123.1.a
Liberum arbitrium est maximum bonum in homine. 144.2.a,& seq.
Libri quatuor. 121.1.c,& seq.
Libri sunt duo, & quales. 137.2.d
Lignum vitæ triplex. 85.1.c
Lingua charitatis qualis sit. 276.2.d
Literatura triplex. 122.1.c
Locus mali & boni quintuplex. 149.2.b
Locutionis malæ sunt tria. 390.1.c
Loqui parum, & tardè quàm sit laudabile: multiloquium verò, quàm sit damnabile. 313.2.b,& seq.
Loqui parum tribus de causis multiloquio præfertur. 185.2.a,& seq.
Loqui quibus debeamus, & vnde incipere, & terminare locutionem debeamus. 9.1.a,2.b,& seq.
Loquitur Deus per multa nobis, & quomodo. 117.1.a
Lot quanta à Deo receperit beneficia. 375.1.c
Lucerna multipliciter accipitur. 113.1.a
Lucerna gratiæ tripliciter extinguitur, & vno tantum modo accenditur. 92.2.c
Lucerna quid significet, & quot effectus in nobis causet. 150.1.b,& seq.
Luctæ quadruplex hominis figurata per quadruplicem Iacob luctam. 125.2.a
Lumen triplex. 228.1.b
Luna in quo signo cœlesti eclipsim patiatur. 68.2.c
Luti multiplex acceptio. 120.2.c
Lutum multiplex. 106.2.d
Lux animæ est veritas, & quot radios emittat, & qui, & quales sint illi. 24.2.c,& seq

M.

MACERIES quid sit, & quid significat. 127.1.d
Magnanimitas quid sit. 27.1.a
Magnificentia quid sit. 418.1.b
Magnificus quid sit. ibid.
Maheleth interpretatur chorus: quod est concordia humanarum vocum. 130.1.e
Maiores quomodo potestatem exercere debeant. 174.2.b
Mala preterita quomodo sint cogitanda. 196.1.e
Mala triplici de causa sunt odienda. 227.1.e
Mala tria pia cõsideratione videre debemus. 265.2.e, & seq.
Mala qua, & quomodo fecerit Deus. 346.2.a
Mali in iudicio multis undique erunt afflictionibus, & miserijs circundati. 357.1.e, & seq.
Mali quare prosperentur, boni verò affligantur in presenti. 315.1.a
Mali quare multoties prosperitatem habeant, & quàm sit hoc malum. 318.2.c, & seq.
Maledictio multis modis fit. 107.1.b, & seq.
Maligni, & maleuoli qui sint, & quomodo differant. 130.2.c, & seq.
Malleus multa significat. 134.2.d
Malorum triplex genus. 354.1.e, & seq.
Malorum quatuor genera. 130.2.c. & seq.
Malorum vitam prolongare, an sit benignitatis, an seueritatis Dei. 326.1.d, & seq.
Malorum initia sunt plura. 391.1.a
Malos praesse bonis an sit iustum. 332.1.e, & seq.
Malum omne, est frui vtendis, & vti fruendis. 348.1.e
Malum quomdo quis velit. 344.1.a, 345.2.c
Malum triplex. 86.2.c
Malum triplex in homine. 132.1.c, & seq.
Malus homo malum de proximo suspicatur. 183.2.d
Mammon, & mammona quid sint, & quomodo differant, & dicantur iniquitatis. 143.2.a
Manna cum esset omnis saporis, quomodo Hebrei carnes desiderabant. 397.1.d, & seq.
Manna quomodo habebat diuersos sapores. ead.2.d
Mãna quomodo figurabat sacramẽtũ altaris. ead.2.a, & seq.
Manasses interpretatur oblimio. 70.2.d, 116.1.b
Mandat Deus tripliciter. 157.2.a, & seq.
Mandata diuina quomodo dicantur pacifica, mortifica, & viuifica, 188.2.e
Mandata diuina tribus de causis sunt diligenda. 189.1.b, 2.c, & seq.
Mandata moralia quae sint. 209.1.b, & seq.
Mandata dicuntur quasi manui data. 197.1.e, 243.2.e
Mandata quare dicantur equitas. 276.1.a
Mandata quàm sint vinculis similia. 85.2.d
Mandata Dei non solum dicuntur Dei, quia ab ipso sunt, sed etiam quia ad ipsum perducunt. 257.2.e
Mandata ad quid sint, & qua ipsis nomina attribuantur. 227.1.b, & seq.
Mandata triplici de causa dicuntur iuris regula. 224.1.d
Mandata quid sint. 214.2.b, & seq.
Mandata diuina sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, & inuiolabiliter adimplenda. 165.1.b, & seq. 180.1.d
Mandata Dei quomodo sint seruãda. 157.2.c, 189.2.a, & seq.
Mãdata Dei sunt tribus de causis desiderãda. 162.1.c, & seq.
Mandata seruare debemus triplici ratione. 159.1.d, & 168.2.d. & seq.
Mandatum Dei vtilitas. 214.2.a
Mãdato diuino debetur dilectio, directio, & electio. 184.1.b
Mandatum quomodo sit seruandum. 272.2.e, & seq.
Mandatum de dilectione dicitur, mandata, antonomasticè triplici de causa. 221.1.e
Mandatum triplex. 222.2.e
Mane multipliciter accipitur. 100.2.d
Mansuetudo contra qua sit. 26.2.b
Mansuetudo qua vitia remoueat. 27.1.a
Manus Domini quae sint. 205.2.c, & seq.
Manus dicitur organum organorum. 197.1.e
Mane significat praesens saeculum, & quare. 107.1.a, 117.2.c

A Mare multa significat. 134.2.e, & seq.
Maria mater Dei nullum habuit peccatum veniale. 322.1.d
Maria virgo in tota scriptura laudatur, & vbique de ea tractatur. 43.2.a
Maria virgo dicitur terra triplici de causa. 119.1.a
Maria virgo comparatur velleri, & quare. 122.2.c
Maria virgo Apostolorũ, & Euangelistarũ magistra. 35.2.d
Martyres quare precipuè dicantur iusti. 350.2.a
Martyres de tribus perhibent testimonium. 144.2.e
Martyrij tria genera. 149.2.a, 153.1.b
Martyrium debet tria habere. 103.1.d
Mathematica scientia quot sint, & circa qua versentur. 24.2.e, & seq.
Mater non est dicenda, qua est immemor pietatis. 429.1.e
Materia libri Ecclesiastis qua sit. 296.1.d
B Matthaeus interpretatur donatus. 167.2.c
Meditari est secreta scrutari. 236.2.d
Meditatio est eorum, qua inuenire conamur, qua specialiter sunt tria. 188.2.c
Meditatione homo interrogat Deum. 85.1.d
Meditationis preuentio triplex. 257.1.b, & seq.
Meditationis vtilitas. 177.1.c
Mediũ syllogismi, ob suam euidentẽ conuenientiã cum extremis compellit rationem ad assentiendũ conclusioni. 11.2.b
Mem ex ipsis interpretatur. 417.1.b
Membra tria Ecclesiae quae sint. 199.1.c, & seq.
Membra multipliciter dicuntur putrida, & quos designent peccatores. 88.2.e
Memor eorum est Dominus, quorũ est remunerator. 190.1.c
C Memoria debet esse trium rerum. 131.1.a
Memoriam duo perficiunt. 348.1.a
Mens tripliciter veritatem eligit, 176.2.a, & seq.
Mensa quadruplex, & qualis sit qualibet. 96.1.a. & seq.
Mensa multiplex. 121.2.a, & seq.
Mentis excessus triplex. 144.2.c, & seq.
Mẽtis euagatio in res illicitas vnde proueniat. 52.2.c. & seq.
Merita nostra nihil valent sine passione Christi. 153.2.c
Metaphysica ens primum subiectum esse non potest. 1.2.c
Methaphysicus cognoscit Deum, vt principium & finem, non autem vt Patrem & Spiritum sanctum: & etiam vt causam exemplantem: non autem vt Filium. 9.1.d, & seq.
Metahysicus solus cognoscit Deũ, vt causã exẽplantiẽ: quamvis multa alia cognoscat, vna cũ aliis scientiis. 9.2.e, & seq.
Metaphoris quare vtuntur scriptores sacrae scriptura. 1.1.c
D Metrum multiplex. 409.1.e, & seq.
Misericordia quare legatur in scriptura magna, speciosa, & benigna. 215.2.e
Misericordia triplex. 246.1.b, & 267.1.a
Misericordia triplex cõtra triplicẽ miseriã. 184.2.c, & seq.
Ministrãtes nobis necessaria, qui & quot sint. 90.2.d, & seq.
Mirabilia dicũtur opera Dei quinq; de causis. 151.1.d. & seq.
Miracula Dei dicuntur fulgura, & quare. 134.2.a, & seq.
Miraculum quid sit. 369.2.e, & 378.1.e
Miseretur Dominus diuersis diuersimode. 247.1.c
Miseria triplex. 367.2.c, & seq.
Misericordia diuina quibus sit spectabilis, vel exspectabilis, vel oblectabilis. 241.2.e
Misericordia Dei triplex. 199.2.d, & 112.1.b
Misericordia triplex. 177.1.b
E Misericordia, & veritas sunt duae alae Dei. 91.2.b
Misericordiam Dei quarere multa suadent. 111.2.e
Misericordia opus proprium Deo, iustitia vero opus alienum quomodo dicatur. 383.1.b
Misericordia species sunt duae. 107.1.c
Missa in cœna Domini fuit instituta, & in missa oblatione quatuor sunt necessaria. 142.1.a
Missa quare sine lumine non dicatur. 129.1.e
Missa quat. partitiones, & qua, & quãta sit qualibet. 95.1.d
Mysteria multa declarantur. 45.2.c, & seq.
Mitra quare duo cornua habet. 100.1.c
Modestia per quinque media habetur. 319.2.b, & seq.
Modus finẽdi quat. debet habere cõditiones. 55.2.d, & seq.
Moyses est diuina sapientia inchoator. 10.1.b
Moyses inter omnes Prophetas fuit ad visionem intelle-

Etualem puram ſubleuatus. 35.2.b
Moyſes fuit inuentor literarum Hebraïcarum,& quomodo fuerit etiam Eſdras. 145.2.d
Monachi quare altius tondeantur, quam clerici. 279.2.a
Mons nouem modis dicitur. 104.1.e,& ſeq.
Montes ſex,per quos Chriſtus tranſiliit. 137.2.a,& ſeq.
Monſtrum quid ſit. 406.1.b
Morbo triplici lacerantur homines, contra quem triplex antidotum Chriſtus appoſuit. 150.1.d,& ſeq.
Moralis philoſophus cognoſcit Deum,vt finem. 10.1.e
Morbus ſpiritualis quadruplex, & quas partes inficiat,& quomodo homo ab eo ſanetur. 32.1.a
Mors Chriſti fuit turpiſſima multis de cauſis. 349.2.d
Mors Chriſti dicitur dormitio propter tria. 86.2.d,& ſeq.
Mor, dupliciter dicitur infinita. 264.2.d
Mors quomodo ſit melior quam vita, 311.2.b,& 320. 1.b.& ſeq.
Mors Chriſti quomodo fuerit infinita. 264.2.d
Mors quadruplex. 92.2.c.& ſeq.
Mors dicitur mala duplici de cauſa. 320.1.c
Mors dicitur exterminium, & quare. 345.2.a
Mortem quomodo fecerit Deus. 345.2.e.396.1.e
Mortis memoria eſt valde vtilis. 319.2.d
Motus localis quotuplex,& quis eorum ſit perfectus. 25.2.d
Mulieres quantum ſint fugienda, & quomodo ſint hominibus peiores. 323.1.e,& ſeq.
Multis, & diuerſis vacans, aut nihil, aut parum adipiſcitur. 337.2.b
Multiplicatio multiplex. 86.2.d
Mundus magis deſeruit homini quantum ad animam,quàm quantum ad corpus. 42.2.e
Mundus duobus modis cõtra electos pugnat. 103.2.b,& ſeq.
Mundus conſideratur tripliciter. 24.1.e
Mundus cum ſuis quare vnus dicatur. 293.2.b.& ſeq.
Mundus comparatur pulcherrimo carmini. 309.2.a
Munificentia largitatem,& magnificentiam comprehendit. 26.2.b
Munificentia qua vitia remoueat. 27.1.b
Munus impedit corruptionem. 186.1.b
Murmuratio quàm ſit mala. 171.2.b,& ſeq.
Murus quid ſignificet. 127.1.d
Murus multa ſignificat. 424.1.b,& ſeq.
Muſica natura qualis ſit. 409.1.d
Mutatio multiplex. 116.1.b

N.

NATIONES qua ſint, & cur ita dicantur. 370.2.b
Naturalia vulnerantur quantum ad tria videlicet ad finem, ſenſualitatem,& carnem. 101.1.c
Natura humana tria mala. 158.& ſeq.
Nauis multipliciter accipitur. 140.1.b
Nebula, & vapor differunt. 347.1.d
Neceſſitas duplex. 405.2.c.
Neceſſitas triplex. 133.2.b
Negamus ore, quod in mente habemus propter quatuor. 144.1.b.
Nephtalim latitudo interpretatur. 70.2.b
Nephthalim interpretatur dilatatio mea. 162.1.c
Neſcientia duplex. 319.1.a
Nicaſius martyr, etiam amputato capite, quadam verba protulit in ſuo martyrio. 147.1.c
Nocturni tres in matutinis quid ſignificent. 124.2.e
Nocturnum tempus ad quid conferat. 193.1.e
Noë habuit multa beneficia à Deo. 374.2.a,& ſeq.
Nomen Dei accipitur multipliciter. 88.1.c
Nomen hoc Dei ſignificat currere,vrere & intueri. 2.1.d
Nomen Dei tetragrammaton,quare ineffabile dicatur. 2.1.e
Nomen hoc Deus,quare dicitur ineffabile,& quomodo tria comprehendat, in quibus ſuperexcedens Dei dignitas oſtenditur. 2.1.e,& ſeq.
Nomen hoc, Dominus,quale ſit 128.2.c.& ſeq.
Nomen Dei quale ſit. 247.2.b
Nomina in abſtracto eſſentiam ſignificantia dicunt impoſſibilitatem permixtionis oppoſitorum. 2.2.d
Nominis interpretatio diuerſimode ſumpta, 124.1.e
Non, negatio, diuerſas habet acceptiones, & varios effectus. 91.1.d,& ſeq.
Non eſſe, eſt appetibile propter eterna pœna euaſionem. 311.2.d,& ſeq.
Notio Patris in diuinis triplex. 200.2.d
Nouitas conſiſtit in quatuor. 102.2.b
Nouum teſtamentum continetur in veteri,ſicut rota in rota: cum nihil aliud ſit qnàm vetus ſpiritualiter expoſitum. 8.1.a
Nouum teſtamentum continet libros viginti ſeptem. 8.1.b
Nubes figurant Pradicatores. 336.1.d
Numerus ſuperfluus qui dicatur. 282.2.e
Numerus diminutus qui dicatur. ibid.
Numerus cubicus qui. 25.1.b
Numerus reduplicatus reduplicatione perfecta eſt numerus bis ductus. 73.2.d
Numerus alius perfectus, alius excreſcens, alius diminutus. 25.1.b
Numerus ternarius, quare ſignificet animam, & quaternarius corpus. 131.2.c,& ſeq.
Nun ſempiternum interpretatur. 417.2.d
Nuptiarum genera ſunt quatuor, vel etiam tria, & quomodo correſpondeant quatuor ſcripturæ ſenſibus,vel tribus aliis vnionibus. 108.2.a,& ſeq.

O.

OBedientia quare victima preferatur. 313.2.a
Obliuio,quid ſit,& quorum ſit mala. 251.2.e.& ſeq.
Obliuio multiplex. 108.2.b
Obliuionem legis Dei quid potiſſimum cauſet. 262.1.b
Obliuioni peccata perpetrata,gratiã,& beneficia à Deo accepta,nũquã vñdare debemus,& quomodo. 166.1.a,& ſeq.
Obſeruantia legis quare vita ſpiritualis dicatur. 231.1.a
Obſeruationi diuina legis quid contrarietur. 9.2.a,& ſeq.
Obſtetrices mentientes & pietatem, & ſalutem filiorum Hebræorũ,an meruerint,vel peccauerint. 345.2.b,& ſeq.
Occiſio multiplex. 115.2.e
Occupatio quid ſit,& quotuplex. 301.2.a
Octonarius numerus ſignificat teſtamentum nouum, & ſeptenarius vetus,& quare. 336.1.c,& ſeq.
Oculi duo qui ſint, & quales. 139.1.e
Oculi qui ſint,& qualem defectum, præmium vel meritum habeant. 240.2.c,& ſeq.
Oculorum ſex differentia. 90.1.a
Oculos quatuor ad Deum leuamus. 280.2.a,& ſeq.
Oculus,& pupilla Dei quid ſit. 91.2.a
Oculus multiplex. 181.2.a,& ſeq.
Odium,quo Deus peccatores odit,quale ſit. 388.2.d
Odium multiplex. 101.2.c
Officium diuinum quare ſit ita ordinatum quo ad pſalmos. lectiones,& reſponſoria. 89.2.e
Officium hebdomadæ ſanctæ quare careat principio, & fine, 96.1.152.2.a
Officium Epiphaniæ quare non habeat pſalmum cum inuitatorio, cum dicatur in dies. 133.2.a,& ſeq.
Oleum multiplex. 131.1.a
Olerum tria genera. 105.1.c
Opera Trinitatis ad extra quamuis ſint indiuiſa,poſſunt tamen aliqua ſingulis perſonis appropriari. 166.2.c,& ſeq.
Opera placent Deo propter operantem,& non operans placet propter opera. 142.1.d
Opera Dei dicũtur mirabilia quinq; de cauſis. 151.1.c,& ſeq.
Operatio diuina duplex. 28.1.c
Opprobrium eſt in triplici differentia. 183.1.c,& ſeq.
Opus idem quomodo poſſit eſſe bonum, & malum meritorium, & demeritorium. 345.2.b.& ſeq.
Opus Dei triplex. 18.2.a, & ſeq.
Opus bonum, & neceſſarium quomodo propter inuidos dimitti debeat,vt eis inuidẽdi occaſionẽ ſubtrahamus. 311.2.c
Orantium tria genera. 91.1.c.177.2.a,& ſeq.
Orare ſemper ſine intermiſſione quid ſit. 428.2.e
Orare quomodo habeamus. 94.2.e
Oratio Chriſti multiplex, & quæ fuerit, vel non fuerit exaudita. 140.2.e,& ſeq.
Oratio,& deprecatio quomodo differant. 404.1.a

Digitized by Google

Oratio non exaudiatur propter tria. 135.2.e,& seq.
Oratio ex quatuor causis excitatur. 261.2.b,& seq. A
Oratione homo rogat Deum. 85.1.e
Orationem fieri in peccato quid est. 141.1.a,& seq.
Orationis partes quatuor. 263.2.d,& seq. 267.1.e,& seq.
Orationis triplex genus,& quod exaudiatur, vel non exaudiatur. 113.2.c,& seq.
Orationis instantia tres habet socias. 256.1.d
Orationis quatuor sunt modi. 289.1.a,& seq.
Orationis prouidentia duplex. 314.2.e
Ordo Minorum Seraphim respondere debet. 67.1.e
Ordo maximam dicit perfectionem. 309.1.e,& seq.
Ore precipimur laudare Deum, quamuis debeat laudari corde propter quatuor. 122.1.b
Orygometra vnde dicatur, & que sit. 395.2.a,406.2.a
Os vt instrumentũ veritatis quale debeat esse. 186.1.a,& seq. B
Os multipliciter accipitur. 102.2.c,& seq.
Os cuiuslibet persone diuine quod sit. 125.1.e
Otiosum nihil in natura. 31.a
Ostium triplex. 280.1.b
Otium quam causet malum. 414.2.d,& seq.
Ouis error triplex. 278.1.e
Ouis multiplex. 111.1.e

P.

PACI quid opponatur. 9.2.b
Palma significat iustum,& quare. 132.2.e
Palmo Deum ponderare, quid sit. 216.2.6.
Palpebras oculorum Dei aliquando claudi, aliquando aperiri quid denotet. 90.1.a
Panis triplex est refectio hominis in Ecclesia. 283.1.d
Panis habet tria,& quid figuret. 127.1.c C
Panis multipliciter accipitur. 107.2.b,& seq.
Panis humile mandatum interpretatur. 126.1.a
Paradisus triplex,& qui sint incolæ cuiuslibet. 85.1.e
Paries multipliciter accipitur. 97.2.e,& 98.1.a
Pars,& sors quomodo differant. 348.2.b
Paruuli sunt multiplices. 246.1.a
Passer multa significat. 136.1.b.& seq.
Passio prima insurgens est concupiscentia. 26.1.a
Pater dicendo se genuit speciem à se expressam, & totius paterna scientiæ, & potentiæ expressiuam. 10.1.e
Pater multiplex, & qualis sit quilibet. 126.1.b,& seq.
Patriarchæ sunt quatuor, & qui sint, & quare fuerint instituti. 66.2.c
Paulus cur a dextera, Petrus vero à sinistra pingatur. 120.1.2 D
Pauper magis potest esse largus,quàm diues. 26.2.a
Pauperes multiplices. 88.2.b
Paupertas tenet medium, vt virtus inter pecuniarum cupiditatem,& earum vt execrabilium aspernationem. 26.1.e
Paupertas vera in quo consistat. 126.1.c
Paupertas quintuplex. 103.1.a
Paupertas summa facit ad contemplationem. 62.1.e
Paupertas quotuplex sit,& quæ sit bona,& laudabilis. 321.1.d
Pax multiplex est, multiplex tranquillitas. 270.2.e
Pax multiplex, & vt varie quæri debet. 100.2.a
Pax quadruplex. 130.1.a,& seq.
Pax in præsenti multiplex. 291.1.c,& seq.
Pax non est, vbi non est diuinæ legis obseruatio. 9.1.b,c
Peccantes tripliciter Deus increpat. 169.2.e,& seq. E
Peccare ex multiplici causa contingit. 123.1.c
Peccata carnalia minoris culpæ sunt spiritualibus, maioris tamen infamiæ. 344.1.a
Peccata nostra qualia sint,& qualia debeamus ipsis apponere remedia. 140.1.d,& seq.
Peccata quomodo dicantur accusare reprobos. 326.2.c
Peccata quare tenebrarum opera dicantur. 399.1.e
Peccata carnalia multiplicia 390.2.c
Peccati occasio duplex,quid qualibet efficiat. 322.2.d
Peccati tres species. 132.2.d
Peccati consummatio in quibus consistat. 215.1.c
Peccati vulnera sunt septem. 89.2.a
Peccato veniali in hac vita carere non possumus. 292.1.b
Peccator tria precipue timere debet. 162.1.a,& seq.
Peccator consuetudinarius, quàm difficile emendetur. 382.2.a
Peccator denotatur per adolescentiorem filium triplici de causa. 161.1.a,& seq.
Peccator omnis quomodo sit inuidus. 220.2.b
Peccator est gladius bis acutus,& quare. 396.1.e
Peccator comparatur aspidi,& quare. 115.1.e
Peccatoris via qualis sit. 161.1.c,& seq.
Peccatore nil vilius. 292.1.c
Peccatorem Deum despicere quid sit,& an despiciat omnes peccatores,& an huiusmodi possint corrigi. 321.2.a,& seq.
Peccatores comparantur hircis, & quare. 118.
Peccatores Deus non exaudit, & quos exaudiat. 403.
Peccatores tria impugnant. 231.2.a
Peccatoribus tria debemus. 238.1.a
Peccatorum sex genera per totidem bestias significata. 379.2.b.& seq.
Peccatorum tria genera, & quod genus sit maius. 140.2.d,& seq.
Peccatorum genera tria. 104.1.c
Peccatum aliud in homine, aliud ab homine,aliud hominis. 102.1.c
Peccatum ex ignorantia dicitur peccatum hominis, & non diaboli. ibid.
Peccatum committitur cogitatione, locutione, & opere. 116.2.d
Peccatum capitale quare non est circa sensum auditus, sicut circa tactum,& gustum. 304.1.c
Peccatum sit quadrupliciter 141.1.d
Peccatum alicuius reuelare, an aliquando liceat. 332.2.e,& seq.
Peccatum fœtet Deo,proximo,& ipsi peccatori. 105.2.1.
Peccatum habet tria. 331.2.b,& seq. 157.1.a,& seq.
Peccatum habet duo,quibus correspondent alia duo, quæ sunt in pœna. 411.a
Peccatum veniale iustitiam obnubilat. 210.2.c
Peccatum omne, quomodo includat superbiam. 87.2.
Peccatum dicitur exterminium,& quare. 346.1.a
Peccatum triplex pœna sequitur, pro cuius reparatione tria sunt huiusmodi data. 136.1.d
Pedes duo quid sint. 144.1.b, & seq.
Pellis diuersa denotat, & multipliciter accipitur. 111.2.c
Pentecostes solemnitas est Ecclesiæ Natalis. 88.2.e
Perdere tripliciter contingit. 240.1.c
Peregrini non solum sunt inuitandi ad hospitium, sed trahendi. 407.1.a
Peregrinus habet quatuor, propter quæ nos dicimur peregrini, 144.1.d
Perfectio virtutis triplex. 233.1.b
Perfectum est quod proprium pertingit finem. 198.2.b
Perfectorum dicta factis, & facta dictis consonare debent. 267.1.c
Perfectus in hac vita nemo ita est, quin aliquando peccet. 322.1.a
Periclitatio triplex in Scriptura legitur. 278.1.b.& seq.
Periurium tribus modis committitur. 90.2.c
Periurium quatuor modis committitur. ibid.
Persecutio quadruplex. 121.2.d
Persecutoribus tribus rebus resistere debemus, 282.2.a
Perseuerantia sola coronatur. 119.2.c
Perseuerantia est omnium virtutum consummatio. 320.2.a
Personæ diuinæ sunt æquales, & quomodo æqua nobilitatis, sit vni personæ terminare personas,originare, & presentare, 10.2.a
Pestis nulla maior, quàm caro,& familiaris inimicus. 95.1.c,102.2.b.
Petrus quare à Deo cadere fuit permissus. 392.2.b
Pharao dissipans interpretatur. 238.2.e
Phe interpretatur fons,vel oculus oris. 418.2.d
Philosophi multa desumpserunt ex Scriptura sacra. 5.2.b
Physicus cognouit Deum vt principium. 10.1.e
Physicus quot,& quæ consideret. 10.2.e,& seq.
Pietatis statuta sunt tria. 228.2.b,& seq.
Piger, & otiosus est stultus. 311.1.e,& seq.

Index Rerum,

Piſcator, & venator, quid ſignificent. 131.2.e
Planctus, fletus, riſus, & ſaltus, quomodo differant. 207.2.a
Plantatio multiplex. 108.2.a
Plato ſenſit mundum incepiſſe: Ariſtoteles verò econtra aternum fuiſſe. 29.2.b,c
Plato quare noluerit interefſe morti Socratis. 27.1.a
Plenitudo multiplex. 133.1.b
Plorandum eſſe continuè, quomodo intelligatur. 428.2.c
Pluuia multiplex. 119.2.b
Pœna habet duo correſpondentia duobus, quæ ſunt in peccato. 411.1.a
Pœna duplex, & adhuc ſubdiuiditur. 322.2.d
Pœna quomodo ſit à Deo. 365.2.d
Pœna multiplex. 128.2.e
Pœnæ magnitudo in duobus conſiſtit, 101.2.c
Pœnitentes tripliciter à Deo exaudiuntur, & docentur, 173.2.c,& ſeq.
Pœnitentes quatuor debent conſiderare. 162.1.d
Pœnitere Deum quid ſit. 283.1.e
Pœnitentia triplex vita eſt neceſſaria. 173.1.e
Pœnitentia tria requirit. 130.1.b
Pœnitentia qualis debeat eſſe. 308.1.b
Pœnitentia quatuor debet habere. 100.2.b
Pœnitẽtia fraterna quomodo ſit exquirenda. 194.2.c.& ſeq.
Pœnitentia perfectio in quibus conſiſtat. 219.2.c
Pœnitentium tria genera. 95.1.a
Ponderis qualis ſit veſtis, & vnde dicatur. 404.1.d
Pontifex quare ſemper equitet ſuper equos albos, & eos quandoq; ſericis pannis tegat. 107.1.a
Pontifex quare in conſecratione accipiat baculum argenteum, & annulum, quem in medio digito ponit. 140.2.a
Pontifex qualiter veſtiebatur, & quid eius indumenta, & ornamentu ſignificabant. 1.c,& ſeq.
Poniifex eſt patrum pater. 66.2.c
Pontifex quare nunquam baculum portet. 109.1.c
Pontifex quare ſumat corpus Chriſti ſedens, & in proſpectu aſtantium, hoc eſt, omnibus videntibus. 95.2.a,& ſeq.
Pontifex debet inter omnibus perfectiſſimus eſſe. 62.2.c
Pontificalis baculus habet ſex, & quid denotet. 109.2.c
Populus fidelis dicitur ouis propter tria. 133.2.e,& ſeq.
Populus quid ſit. 370.2.b
Porta multiplices. 94.2.a
Porta multa ſignificat. 135.1.d
Portæ, & vectes ciuitatis multa ſignificant. 425.2.a,& ſeq.
Poſſeſſio ſine ſocio non eſt iucunda. 348.1.d
Poſtulare Chriſtum pro nobis quid ſit. 85.2.e
Potentia quomodo præcedat voluntatem, vel econtra. 383.1.e
Potentia naturalis quomodo ſit qualitas, vel ſubſtãtia. 18.2.c
Poteſtas magnorum duplex. 422.1.a
Poteſtas multiplex. 218.1.b
Præcepta multipliciter nominantur. 146.1.c,2.e
Præceptorum perfectio eſt abdicatio cupiditatis. 63.1.e
Præceptum, quod ſeruare debemus, quare dicatur vnum cum ſint multa. 325.1.c,& ſeq.
Præcognoſcenda de ſubiecto in ſcientia ſunt duo: videlicet, quia eſt, & quid nominis, 1.2.e
Prædicatio verbi Dei qualis debeat eſſe. 163.2.e
Prædicatio vera qualis ſit. 111.2.d
Prædicatio multiplex, & quæ ſit bona. 141.1.a
Prædicator debet habere duo. 153.2.b
Prædicatores quare venti & nubes dicantur. 92.2.a,& ſeq.
Prædicatores figurantur per nubes. 336.1.d
Prædicatori octo valdè vtilia circa ſapientiam addiſcendam. 371.1.c.
Prædicatorum lingua quare canũ lingua dicantur. 373.2.e
Prælati qui ſint promouendi, vel non promouendi, & amouendi, vel corrigendi, vel non amouendi, nec corrigendi. 332.2.e,& ſeq.
Prælati qui circa ſuos ſubditos, dormitare dicuntur. 74.2.e,& ſeq.
Prælati durius puniuntur in inferno, quam alij, & quare. 361.1.a,& ſeq.
Prælato in iudicio triplex fiet interrogatio 361.1.c
Prælatorum genera ſunt quatuor. 126.2.e
Prælatus toties apoſtaſiæ crimen committit, quoties præeſſe delectatur. 261.1.a
Prælatus qualis debeat eſſe. 378.1.e,& 26.1.c,& ſeq.
Prælatus quando Chriſtum lacte paſcat. 148.2.d
Prælatus debet ſimul pius, & ſeuerus eſſe. 71.1.a
Princeps verus qualis eſſe debeat, & in quo differat à tyranno. 27.2.c,& ſeq.
Princeps bonus bonam plebem habet. 66.2.e
Princeps, & regens debet eſſe ſapiens, & eruditus. 27.2.d
Princeps malus comparatur vulpi, & quare. 117.1.d
Principes malis ſunt in triplici differentia, & quomodo ſint obediendi. 332.2.a,& ſeq.
Principes furioſi quibus animalibus comparentur. 171.2.b, & ſequen.
Principes quomodo dominari debeant. 174.2.b
Principium originatiuum eſt medium inter principium materiale, & effectiuum. 40.1.c
Principiũ multipliciter ponitur, & accipitur. 141.2.e,& ſeq.
Principium, initium, & exordiũ quomodo differant. 136.2.c
Priuilegium meretur amittere qui conceſſa abutitur poteſtate. 332.2.b
Profeſſionem faciens tria elegit. 277.1.d
Prophetæ quare ſub figura & velamine loquebantur. 135.1.a
Proficienti tria ſunt neceſſaria. 242.2.e
Proportio ſexquialtera quid, 25.1.b
Proſperitates an magis faciant ad profectum vitæ ſpiritualis, quàm aduerſitates, vel contra. 326.2.c,& ſeq.
Prouidentia Dei quid ſit, & quomodo ſit omnium rerum. 387.2.b
Prouidentiam diuinam reprehendens magis peccat, quàm ipſam negans. 314.2.d,& ſeq.
Prouidentia quomodo acquiratur. 320.2.d
Prudentia eſt propter quatuor amabilis 159.1.c
Proudentis munus quod ſit. 222.2.c
Pruina quid ſit. 212.2.c
Pruina triplex. ead.2.d
Pſalmi graduales quare ita appellentur, ſeu cantica graduum. 131.2.b, & 250.1.c
Pſalmi de Chriſti paſſione agentes incipiunt à gemitu, & oratione, & in hominum ſalute terminantur. 152.1.c
Pſalmorum diuerſa genera. 87.2.b
Pſalterium quare præ cæteris ſacræ Scripturæ libris frequentetur in Eccleſia. 84.2.d
Pueri quare ſoleant in miſſis cantare alleluia, & quare aliquando etiam maiores ipſum cantent. 138.1.e
Pugnaturus cum alio debet habere quinque. 290.1.e
Pulchritudo vera, in qua conſiſtat. 61.2.d
Pulchritudo quid ſit. 29.2.e
Pulueris multiplex acceptio. 125.2,d,e
Puteus multiplex. 114.1.c,& ſeq.

Q.

Quadratvs numerus qui ſit. 411.2.c
Quarta feria, quare incipiamus quatuor Tempora, & Quadrageſimam. 133.1.d
Quaternarius numerus ſignificat corpus, & quare. 419.1.d,& ſeq.
Quærere quomodo debeamus Dominum. 279.2.c
Quies multiplex. 132.2.b
Quinarius numerus attribuitur filio, & quare. 48.1.a

R.

Rachel ouis interpretatur. 408.2.e
Radius directus, reflexus, & fractꝰ quid. 25.1.c,& ſeq.
Radius veritatis diuinæ quid oculo noſtro efficiat. 207.1.d,& ſeq.
Ratio fidei non contradicet. 36.1.e
Rationes quam plurimæ ducentes nos in Dei cognitionem. 28.2.c,& ſeq. 38.1.b,& ſeq ead.1.d
Rationis munus, & officium. 25.1.e
Rectitudinis ſpecies tres. 130.1.d
Rectitudo triplex. 225.2.c
Redemptio hominis, quomodo fuerit magna. 142.1.c
Redemptor humani generis debuit eſſe Deus, & homo, & quare. 32.1.c
Reficere eius eſt, cuius & facere. 337.1.b

Refrigerium multiplex. 118.1.e
Regiminis inordinatio venit ex triplici causa. 333.1.d
Regularis quantum præ cæteris debeat superioribus obedire 66.1.c
Religiosi quales debeant esse. 232.2.d,& seq.
Religiosus quatuor debet habere. 439.2.e,& seq.
Res eadem, quare aliquando significet bona, & quando mala. 91.2.d,& seq.
Resc interpretatur caput. 437.1.b
Resc patientia interpretatur. 419.2.e,255.2.e
Respondere debemus, cum grauitate, & tarditate, triplici ratione. 185.1.c
Resurrectio animæ tria requirit. 85.2.b,& seq.
Resurrectio quadruplex. ibid.
Rete multiplex. 120.1.a
Reuerentia debetur Domino specialiter propter tria. 177.1.e,& seq.
Reuerentia quibus debeatur,& qua ratione. 425.1.a
Rhetorices triplex genus causæ. 25.2.c
Rhetoricus quos debeat obseruare, & habere, & qualis esse debeat. ead.2.e
Rigorem iustitiæ sequi, quàm sit malum. 321.2.c,& seq.
Risus, saltus, planctus, & fletus. quomodo differant. 307.2.a
Risus, & gaudium quomodo differant. 302.2.b
Risus qnomodo sit ira peior. 320.1.c
Roma in scripturis Babylon dicta est. 51.1.d
Roma tres olim solemnitates maximè celebrabat. 88.1.d
Rota multa significat. 128.2.c
Ruben interpretatur filius visionis. 70.2.b

S.

Sabbati multiplex acceptio. 96.1.a
Sabbatum multiplex, & multipliciter interpretatur. 132.2.a
Sabbatũ in Paschadicitur in albis duabus de causis. 117.2.a
Sacerdos quare postquam apposuit manum ad calicem, non amplius se ad populum vertit. 106.2.e
Sacerdotes venientes tantum ad Ecclesiam pro distributione quales sint,& cui animali comparentur. 424.1.b
Sacerdoti quare post Euangelium liber apertus offeratur. 114.2.e.
Sacerdoti quare in principio Missa liber clausus offeratur. ib.
Sacramentũ altaris figurabatur per manna. 397.2.a,& seq.
Sacrificiorũ quatuor genera in veteri testamẽto erãt. 111.2.c
Sacrificiorum quatuor genera sunt in lege Euangelica. ibid.
Sacrificium introductum fuit per Abel. 27.2.a
Sacrificium tria continet. 112.1.c
Sagitta multiplex. 105.2.b
Sagittas in Pharetra quomodo parent peccatores. 231.1.e
Saltus qualis sit locus. 408.2.e
Salomon pœnituit, & in malo non perseuerauit. 296.2.c, & 297.2.a
Salomon fuit trinomius. 297.1.e
Salomon interpretatur pacificus. ibid.
Salomonis libri quales sint,& quid doceant. 295.2.a
Saltus. risus, fletus, quomodo differant. 307.2.a
Saluare nos debet Deus triplici de causa. 102.2.c
Saluare diuersimodè contingit. 276.2.b
Salutem qui consequantur. 316.1.e
Samech adiutorium interpretatur. 418.1.b
Sanguinis Christi gutta una sufficiens fuisset pro nostra salute. 433.2.a
Sancti magnificantur à Deo multipliciter. 407.2.b
Sancti quare dicantur lamina aurea. 134.2.d,& seq.
Sancti confessores à qua confessione confessores dicantur. 135.1.d
Sancti quare lumen dicantur. 133.1.e
Sancti Patres triplex habent desiderium. 88.2.c
Sancti septem modis per sapientiam à malis liberantur. 377.2.b,& seq.
Sancti figurantur per oleum,& quare. 127.2.c
Sancti dicuntur Vnicornes,& quare. 99.2.b,& seq.
Sanctis propter tria tardum esse cum Christo videtur. 101.2.c,& seq.
Sanctis suis qua,& quanta Deus conferat beneficia. 375.1.e,2,b,& seq.
Sanctitatis summe sectatio triplex. 156.2.a
Sanctorum confidentia in iudicio erit ex septem. 357.1.a, & seq.
Sanctorum obitus dicitur Natale. 350.1.b
Sanctorum tormenta pauca dicuntur. 351.1.d,& seq.
Sanctus significatur per fumum,& quare. 135.2.c
S. Francisci notabilia dicta de contemplatione. 61.2.a, & 62.1.e
S. Franciscus quomodo volebat fratres suos studere. 67.1.c
S. Franciscus prædicauit Soldano. 58.2.a
S. Franciscus vituperia magni faciebat, honores verò spernebat. 55.2.a
Sandalia quid significent. 116.1.e,2.a
Samson interpretatur sol. 162.1.b
Sapientia sine iustitiæ obseruãtia haberi non potest. 342.2.d
Sapientia quadrupliciter commendatur. 324.1.b,& seq.
Sapientia quomodo sit rerum diuinarum, humanarumque cognitio, vel dicatur à sapore. 304.1.e,342.1.a
Sapientia multipliciter dicitur procedere,& quare. 372.2.b,& seq.
Sapientia triplex. 128.2.b
Sapientia septẽ modis liberat sanctos à malis. 376.1.e,& seq.
Sapientia est maximè mobilis, quia maximè mouet, quamuis immobilis maneat. 376.2.d
Sapientia quando nos aspiciat. 247.1.b
Sapientia in quo consistat. 330.1.e
Sapientia triplex. 90.1.b
Sapientiam habere quàm sit vtile. 305.2.a
Sapientia præponitur auro,& omni thesauro mundano ecto de causis. 365.1.b,& seq.
Sapientiæ operam dare contingit dupliciter. 305.1.e,& seq.
Sapientia concupiscentia, & disciplinæ amor quomodo sit gloriæ initium. 362.1.d,& seq.
Sapientiæ aqua multis modis se effundit. 100.2.c
Sapientiæ fructus quadruplex. 56.2.d
Sapientiæ beneficia in sex singularibus personis. 374.1.a,b. & seq.
Sapientiæ studium in quatuor consistit. 59.1.b
Sapientiæ terrenæ studium est quadruplici ratione periculosum. 168.1.e,& seq.
Sapientiæ actus triplex. 322.2.a
Saturnus quare sit planeta frigidus, cum maiorem efficiat circulum. 137.2.a,& seq.
Sade interpretatur iustitia, vel consolatio. 437.1.c
Sadi iustitia interpretatur. 419.1.b
Scientia pretiosis lapidibus triplici ratione comparatur. 201.2.b,& seq.
Scientia sermocinalis quotuplex,& quid,& quod munus sit earum cuiuslibet. 25.1.e,& seq.
Scientia triplex ædificatori intelligibili necessaria. 242.2.c
Scientia omnis est de genere bonorum. 392.2.a
Scientiæ sapientia,& sanctitas est præferenda. 57.2.b
Scientia qualiter est studendum. ibid.& seq.
Scientiæ omnes sunt Theologiæ pedissequa. 84.1.b
Scientia naturalis diuisio,& circa quæ sit. 25.2.c
Scientiarũ diuinarum,& earum fructus,& dignitas. 1.e,2.a
Scin dentium interpretatur. 420.1.b
Scin interpretatur super vulnus. 153.1.b
Scire, cognoscere,& studere tantum propter scire, quam sit malum & damnosum. 54.2.c,& seq.
Scripti in libro vitæ sunt in triplici differentia. 121.1.d, & seq.
Scriptura sacra est cor, os, lingua,& calamus Dei. 2.b,& seq.
Scriptura ad tria reducitur,& quæ sint illa. 42.1.b
Scripturam exponere volens quomodo ad ipsam accedere debeat. 42.1.d,& seq.
Scriptura sacra dicitur paradisus,& hortus triplici de causa. 145.2.c
Scriptura sacra illustrat è longinquo, & è vicino humanam mentem, quomodo,& per quæ. 53.2.e,& seq.
Scriptura sacra tota ad quid ordinetur. 244.2.c.& seq.
Scriptura comparatur paruo fonti crescenti in fluuium, lucem, & solem, & quare. 42.1.a

Scriptura ſacra dat vitam, & terra germinationi comparatur. 44.1.d,& ſeq. A
Scriptura ſacra propter quatuor fuit tradita. 45.1.d
Scriptura ſacra eſt difficilis. 98.1.d
Scriptura tripliciter ſcrutatur, & quis modus ſit bonus. 245.1.c,& ſeq.
Scriptura ſacra intellectum ſupra,infra,intra, & vbique illuſtrat,& quomodo. 52.2.d,& ſeq.
Scriptura ſacra eſt reparatiua mundi ad Deum cognoſcendum. 43.1.c
Scriptura ſacra multis figuris figuratur. 43.2.b
Scriptura quadruplex intelligentia, & per quid deſignetur. 42.2.c,& ſeq.
Scripturæ ſenſus,diuiſio,& ſufficientia. 42.2.d, & ſeq.43.1.b,& ſeq.
Scripturæ ſacræ ſenſus myſticus triplex virtutibus Theologicis deſeruiens. 242.2.a,& ſeq. B
Scriptura ſacra principalis materia eſt opus reſtaurationis. 84.1.a
Scripturæ ſacræ vtilitas. 43.1.a,& ſeq.
Scripturæ ſacræ ordo, & fructus, & per quid denotentur. 43.2.b,& ſeq.
Scripturæ ſacræ traditionis ſtylꝰ tepẽtia corda ſuccẽdit. 4.2.e
Scripturarum genera ſunt quatuor. 58.1.e
Scutum multa figurat. 404.1.a,& ſeq.
Secreta bona Dei,quæ ſunt meditanda ſunt tria. 236.2.e
Seculum ſeculi quid ſit. 186.2.e
Sedere ad dexteram & in dextera quomodo differant, 110.2.c,& ſeq.
Semen triplex. 281.2.d
Semita multiplex tam bona,quàm mala. 180.1.c,& ſeq.
Senarius eſt numerus perfectus. 25.1.a,& ſeq.
Senes triplici de cauſa ſunt venerabiles. 224.1.a
Senes quare caneſcant. 338.1.c C
Senibus duo debentur. 425.2.b,c
Senum ſigna debilitatis ſunt quatuor. 338.1.c,& ſeq.
Senſibus duobus maximè addiſcimus. 299.1.e
Senſus in tribus conſiſtit,& quæ,& qualia ſint illa. 139.2.b,& ſeq.
Senſualitas eſt appetitus ſenſitiuus. 169.1.d
Sententia poteſt eſſe iniuſta tripliciter. 361.1,e
Separatio triplex in Eccleſia. 127.2.a
Separatio diuinitatis,& humanitatis Chriſti, quàm fuerit impoſſibilis. 69.2.e
Septenarij numeri multa ſacramenta. 270.1.c
Septenarius numerus ſignificat teſtamentum vetus, & octonarius nouum,& quare. 336.1.c,& ſeq.
Septenarius numerus appropriatur Spiritui ſancto,& quare. 48.1.a D
Sequi Deum contingit dupliciter. 304.1.e
Sermo Dei fit ad nos duobus modis. 138.1.c,& ſeq.
Sermo noſter quomodo fiat ad Deum. ead.1.d
Sermo,& vox quomodo aliquam vitam habeant. 40.1.d
Sermo diuinus qualis ſit. 185.2.c,& ſeq.
Sermones ſunt intelligẽdi ſecundũ ſubiectã materiã. 327.1.e
Sermones ad populum quales debeant eſſe. 161.1.e
Seruire debemus Deo ratione commiſſi,dimiſſi,& præcepti. 102.1.e
Seruire Deo eſt debitum: ipſi verò filium eſſe,gratia. 99.1.c
Seruitus triplex. 213.1.d,& 190.2.a
Seruitus bona triplex. 200.2.c
Seruorum munus quod ſit. 242.1.c
Seruos ſuos ad quæ Dominus inuitet. 277.1.e E
Seruitus vnde dicatur, & quæ ſit bonus Dei ſeruus. 104.1.b,& ſeq.
Seruus bonus qualis ſit. 207.2.e
Signa cœleſtia quid ſint. 37.1.a
Signo triplici Deus ſignauit filium ſuum,& homines. 285.1.c,& ſeq.
Silentium triplex. 408.1.a
Simeon interpretatur accidens mœrorem. 70.2.e
Similitudo multiplex. 122.1.d
Simplicitatis genera duo. 130.2.a
Sin interpretatur dentium,vel ſuper vulnus dentiũ. 437.2.d
Sion vnde dicatur,& quid ſignificet,& qualis fuerit mons. 129.1.c,& ſeq.
Sion ſpeculatio interpretatur. 285.1.c
Sion ſpecula,vel ſpeculatio interpretatur. 259.1.d
Sitis habet tria. 117.1.a
Societas quàm ſit bona. 312.1.b,& ſeq.
Societas eſt vita ſolitaria eligibilior. ead.1.e,& ſeq.
Socrates quare interfectus. 27.1.e
Sol dicitur ſpiritus, & quare. 298.1.d
Sol multa ſignificat. 138.1.e
Solis multiplex ſignificatio. 43.2.b,& ſeq.
Solatia dicuntur ſeuera,& quare. 53.1.e,& ſeq.
Solidus numerus quid ſit. 411.2.c
Somnus Chriſti multiplex. 108.2.c.& ſeq.
Sonus multiplex. 110.1.a,& ſeq.
Sors, & pars quomodo differant. 348.2.b
Species ſenſibilis non dicit eſſentiam,ſed modum eſſendi, & quomodo generetur. 40.1.c
Speculatio triplex. 285.1.c
Speculationis quatuor gradus. 167.1.c,& ſeq.
Speculum multipliciter acccipitur,& multa figurat. 367.2.a,& ſeq.
Sperare quomodo debeamus. 220.1.a,& ſeq.
Sperni à Deo qui dicantur. 236.2.e
Spei obiectum quale. 211.1.c
Spes aliquando præſumptionem, aliquando virtutẽ, expectationem ſcilicet certam futurorum ex meritis; quandoque medium inter ſpem & deſperationem; quandoq; certam expectationem futuræ gloriæ ſignificat. 101.2.a
Spes propriè eſt de bono. 386.2.b,c
Spes dicitur conſolatoria precipuè,propter tria. 194.1.b
Sphæra quid. 282.2.e
Spiritus ſanctus dicitur aqua propter tria,& quæ. 85.2.a
Spiritus ſanctus multos in nobis cauſat effectus. 368.1.a,& ſeq.
Spiritus ſanctus dicitur paracletus,& quare. 408.1.c
Spõſa,quæ eligitur,quatuor debet habere cõditiones. 109.2.b
Status innocentiæ ſi pẽdurâſſet,omnia in communi habuiſſet. 55.1.c
Status proſperitatis quibus ſit melior, quàm aduerſitatis, & econtra. 326.2.c,& ſeq.
Status triplex,& qualis ſit quilibet. 282.2.e
Status iuſtorum eſt multis de cauſis commendabilis. 353.2.a,& ſeq.
Stratum multiplex. 117.1.d
Stercora multipliciter accipiuntur. 143.1.b
Sterilitas triplex,& vnde ſit. 103.2.d
Studia voluntaria ſunt tria. 230.1.a
Studioſus animus quibus comparetur. 246.2.c
Studium quid ſit. 341.1.c
Subditorum vita quomodo,& quot modis prælatos alloquatur. 426.2.a,& ſeq.
Subiectio duplex Deo debetur. 283.1.b
Subiectio multiplex. 141.2.d
Subiectio multiplex. 86.1.e
Subſtantiæ Dei,& noſtræ differentiæ. 106.1.d
Superbi ſunt in multiplici differentia,& quibus comparantur. 170.1.b,& ſeq.
Superbi præcipuè fuerunt tres. 127.2.a
Superbia ſeptem parit vitia capitalia. 128.1.d,& ſeq.
Surgere quomodo debeamus. 198.2.b
Suſpicio eſt triplex,& quando ſit mala,vel bona. 183.1.d,& ſeq.
Synagoga eſt congregatio gregum, & hominum brutaliter viuentium. 9.1.a
Synagoga tripliciter Chriſto iniuriata eſt. 432.1.c
Synagoga dicitur captiua,& quare. 87.1.d
Syrus interpretatur ſublimis. 265.1.c

T.

TABERNACVLVM, & tentorium quomodo differant. 423.2.a,& ſeq.
Tabernaculum multiplex. 90.2.a
Taciturnitas multiplex. 128.1.e

Digitized by Google

Tædium multiplex. 145.2.a A
Temperantia est amabilis quadruplici ratione. 159.2.a
Temperantia quæ vitia remoueat. 27.a
Temperantiæ ſpecies ſunt tres. 132.2.c
Templi ornatus, alius debet eſſe in natali, & alius in Paſchate. 101.1.e
Tempora ſunt ſex. 127.1.b
Tempore legis, etſi dabatur gratia, non tamen gratiæ effectus, ua tempore euangelicæ legis. 102.1.e
Tempore nihil pretioſius, ideo bene expendendum. 243.1.a, & ſeq.
Temporis triplex differentia. 50.1.b
Temporis triplex diuiſio, & correſpondentia partium diuidentium. ibid. & ſeq.
Temporis quàm plurima diuiſiones. 47.2.e, & ſeq.
Tempus eſt numerus prioris, & poſterioris in motu. 217.2.e
Tempus tripliciter ſumitur. 306.2.e B
Tentare Deum contingit quadrupliciter. 343.2.c
Tentare quid ſit. 543.b
Tentatio hominis ad Deum triplex, & triplex Dei ad hominem. 103.2.b
Tentatio carnis duplex. 376.2.a
Tentatio eſt multiplex, & à diuerſis. 118.2.d, & ſeq.
Tentatio mundi duplex. 376.2.a
Tentatio imminens, hominem fortiorem reddit. 56.1.e
Tentatio à Dæmone duplex. 376.2.a, b
Tentationis triplex origo. 106.2.c
Tentationis origo multiplex. 139.2.e, & ſeq.
Tentorium, & tabernaculum quomodo differant. 423.2.b, & ſeq.
Ternarij numeri multa ſacramenta. 137,2.d
Ternarius numerus ſignificat animam, & quare. 131.2.c, & ſeq.
Terra promiſſionis quare ſacra dicatur. 382.1.a
Terra multiplex. 102.2.c
Terra quadruplex. 343.1.c, & ſeq.
Terra eſt triplex. 199.2.e
Terræ multa ſignificat. 134.1.b
Teſtimonia diuina multipliciter accipiuntur. 172.2.b, & ſeq. & 181.1.b
Teſtamenti veteris libri ſunt viginti duo, diuiſi in legales, prophetales, & hagiographos. 84.1.c
Teſtamenti multiplex acceptio. 111.2.b
Teſtamenti noui & veteris diuiſio. 43.1.c, & ſeq.
Teſtamenti noui, & veteris differentia. 48.1.d, & ſeq.
Teſtimoniorum diuinorum obſeruantiam triplici de cauſa curare debemus. 216.1.d
Teſtamentum nouum per numerum octonarium deſignatur, & præeminet veteri 292.2.a, & ſeq. D
Teſtamentum vetus, & nouum ſunt duæ alæ Dei. 104.2.c
Teſtamentum vetus in ſeruitutem generans, promittit temporalia, nouum verò ſpiritualia. 45.1.e
Teſtamentum vetus quare deſignetur per numerum ſeptenarium. 292.1.d
Teſtamentum nouum, & vetus quomodo comparentur, & quot modis inter ſe conueniant. 48.1.c, & ſeq.
Teſtamentum vetus declaratur per nouũ, propter tria. 151.1.e
Teſtimonium diuinum triplex. 273.1.a
Teſtamentum multiplex. 128.2.a
Tetragrammaton quomodo ſit nomen Dei. 404.2.b
Teth bonum interpretatur. 415.1.e
Thau apud Samaritanos habet figuram crucis, quamuis non apud Hebræos, qui illam corruptam habent. 420.2.a
Thau interpretatur ducte. 147.2.e E
Thau interpretatur errauit, vel conſummauit. 153.2.a
Thau interpretatur ſignum. 437.2.e
Thau quid ſignificet. 420.1.e, & ſeq.
Thema pro concione de paſſione. 418.2.c
Theologia triplex. 137.1.a
Threni dicuntur quaſi terni. 409.1.d
Threni Græcè, dicuntur Hebraïcè cinoth: Latinè verò lamentationes. 409.1.c
Thronus mulipliciter accipitur. 88.2.a
Thronus multa ſignificat. 131.1.a
Timendus eſt Deus propter tria. 86.1.a
Timere contingit tripliciter. 206.1.d
Timor ex præſumptione cauſatur. 400.1.c
Timor ſeruilis quid ſit. 142.2.c
Timor initialis quid ſit. ibid.
Timorem Dominus immittit ad tria. 229.1.d
Timor eſt ſapientiæ initium tripliciter. 182.2.c, & ſeq.
Torcular tria habet, quæ Eccleſiæ conueniunt, & quomodo. 114.1.e, 127.2.a, & ſeq.
Torcular ſignificat legem. 127.2.b
Torcular paſſionem Chriſti figurat. 418.2.a
Toto corde aliquid efficere, quid ſit. 255.2.c
Traianus reſuſcitatus. 347.1.c
Tribulatio in diuerſis, diuerſos facit effectus. 120.1.d
Tribulatio duplex. 110.1.a
Tribulatio triplex. 143.1.e
Tribulationes ſunt eligibiliores ſolatiis, & proſperitatibus, & quare. 53.1.e, & ſeq.
Trinitas perſonarum, & circumciſio explicatur per ſolis ſimilitudinem. 63.1.b, & ſeq.
Trinitatis myſterij cognitionem quid cauſet. 25.1.b
Trinitatis ſpeculum duplex. 38.2.c
Trinitatem rationes oſtendentes. ibid. & ſeq.
Triſtitia multiplex. 108.2.d
Triticum ſignificat Chriſtum, & quare. 427.1.b
Triumphus dicitur quaſi trium ſonus, & quare. 94.1.d
Tropologia quid ſit, & quomodo ſit dulce eloquium. 226.1.c, 2.a, & ſeq.
Tumor tribus modis ſanatur. 94.2.d
Tunica Chriſti erat inconſutilis, & quid ſignificet. 284.1.c
Turres ſignificant Prælatos. 140.2.b
Turris multa denotat. 116.2.a

C

V.

VAllis multiplex. 129.1.a, & ſeq.
Vanitas eſt terrena, mundana, & vana ſequi. 394.2.b
Vanitas alia malitiæ, alia auaritiæ, alia imprudentiæ. 313.1.c, & ſeq.
Vanitas eſt contemptibilis tribus de cauſis. 181.2.e
Vanitas triplex. 295.1.e, & 297.2.e
Vanum eſt, quod non confert ad plenitudinem continenti. 4.2.d
Vanum dicitur dupliciter. 286.1.a, & ſeq.
Vanum dicitur tripliciter, quemadmodũ & verum. 296.1.a
Vanus quare mundus cum ſuis dicatur. 294.2.b
Vapor, & nebula differunt. 347.2.d
Vaſis multiplex acceptio. 101.2.d
Vau interpretatur dominium aduerſariorum. 414.1.b
Vectes ciuitatis, & portæ multa ſignificant. 425.1.b, & ſeq.
Venator, & piſcator quid ſignificent. 131.2.e
Venti ſpirituales ſunt multi. 284.2.e, & ſeq. & 292.1.d
Venti principales quatuor, collaterales verò octo. 398.2.d
Ventus eſt aër motus. 358.2.c
Ventus multiplex. 92.2.a
Ventus quid ſit. 298.2.c
Verba veritatis qualia ſint. 225.1.e
Verbi humani ad diuinum triplex proportio. 201.1.a, & ſeq.
Verbi multa nomina ponuntur. 10.2.a
Verbi æternitas oſtenditur. 41.1.c
Verbum Dei aliud primum, aliud medium, aliud vltimum. 267.2.a
Verbum duplex. 300.2.d
Verbum dicitur medium eſſentiæ: quia eſt verbum Patris ſumma, & prima veritas, & lux ducens nos in cognitionem omnis veritatis. 10.2.a
Verbum Dei dicitur lignum vitæ plantatum in medio paradiſi, & quare. 10.2.c, & ſeq.
Verbum Dei in veteri Teſtamento humanandum, præfigurabatur figuris, præmonſtrabatur exemplis, promittebatur Patribus, prædocebatur ſapientialibus documentis, prophetabatur oraculis. 7.1.d
Verbum Dei incarnandum quomodo, & in quibus figuris legalibus præfigurabatur. 7.1.e, 2.a
Verbum Dei ducit nos in cognitionem Patris, & quomodo. 10.2.d

Digitized by Google

Index Rerum,

Verbum Dei *multis de cauſis eſt libenter audiendum, & cuſtodiendum.* 166.2.e
Verbum multiplex. 142.2.d
Verbum Dei quomodo ſit cuſtodiendum. 164.2.c,& ſeq.
Verbum Dei quomodo ſit predicandum. 186.1.c,& ſeq.
Verbum Dei, quàm ſit malum, paruipendere, erubeſcere, & negligere. 166.1.c,& 170.1.c,& ſeq.
Verbum diuinum ad tria dicitur bonum. 234.2.b
Verbum Dei quàm ſit vtile. 185.1.a,& ſeq.
Verbum quare lucerna dicatur. 227.1.e
Viri tres fortes fuere,& quomodo,& qui fuerint. 92.1.b, & ſeq.
Veritas eſt lux animæ,& dicitur magna in quantum eſt cauſa eſſendi, clara in quantum eſt ratio intelligendi: bona, inquantum eſt ordo viuendi,& ſuper qua earum qualibet irradiet. 26.1.b
Veritas ſciri non poteſt, niſi per æternæ veritatis ſplendentiam: & quare. 10.2.a,& ſeq.
Veritas rerum eſt conſideratio occultarum differentiarum quidditatum, manifeſtatio proportionum, figurarum, proprietatum ex vtroque permiſtarum, naturarum, & quid qualibet ſit. 24.1.c
Veritas eſt lux animæ, & quot radios mittat: & qui, & quales ſint illi. 23.2.e,& ſeq.& 26.1.a
Veritas eſt triplex, rerum ſcilicet, vecum,& morum,& huius diuiſionis ſufficientia ſumitur ex parte principij, ſubiecti, & termini. 24.1.a,& ſeq.
Veritas triplex,& qualibet iterum in tres partes diuiditur. 28.1.a,& ſeq.
Veritas quid ſit. 21.2.c,& 26.1.a
Veritas alia mentis, alia oris, alia operis. 99.2.e
Veritas quid ſit & quotuplex. 267.2.b
Veritas quomodo ſit cuſtodienda. 272.1.b,& ſeq.
Veritas quomodo mentem humiliet. 207.1.e
Verum dicitur tripliciter, ita& vanum 395.1.b
Veſper multiplex. 100.2.d
Veſtigium Trinitatis, in quibus rebus reperiatur, & ad quam cognitionem nos ducat. 18.2.a
Veſtimentum multa ſignificat. 137.1.e,& ſeq.
Veſtium Chriſti depoſitiones quatuor. 120.2.c
Veteris Teſtamenti quemlibet librum tractare de Verbo incarnando optime oſtenditur. 7.1.a,& ſeq.
Vetuſta quid ſit,& quotuplex. 126.2.d
Via alia veritatis, alia iniquitatis, & qualis ſit qualibet 151.1.c
Via malorum qualis ſit. 224.2.d,& ſeq.
Via iniquitatis quomodo ſit gemenda, vidēda, & amouenda. 227.2.a
Via triplex, qua tendimus ad beatitudinem. 91.1.b
Via quadruplex, ſcilicet à qua, in qua, per quã,& ad quam. 105.1.e,& ſeq.
Via multiplex. 134.1.a
Via ſpiritualis eſt appetibilis, vna, vera,& bona. 182.1.a,& ſ.
Viarum tres differentiæ. 173.2.a, 174.1.c, 177.2.d,& ſeq. 178.2.d,& ſeq.
Via Domini alia pauenda, alia cauenda, alia appetenda. 165.2.a,& ſeq.
Via vt plurimum infecta quæ ſint. 196.2.b
Viæ Domini quales ſint. 156.2.e
Videre dicitur Deus, quia nos videre facit. 23.2.e
Videre Dei multiplex. 96.2.a
Vigiliæ noctis ſunt quatuor, & quomodo qualibet vocetur. 428.2.e
Vinculum triplex. 121.2.a
Vincula huius mundi qualia ſint, & quot mala efficiant. 416.2.a,& ſeq.
Vincula quam ſint mandatis ſimilia. 85.2.d
Vinum multiplex. 116.1.b
Virgarum ſex genera. 95.2.c
Viri perfecti deſcriptio. 135.2.a,& ſeq.
Virtus, temperantia, eſt in primis neceſſaria. a.26.2.a
Virtus eſt quædam medietas, ſeu conſiſtit in medio. 26.2.c
Virtus eſt vltimum de potentia. 65.1.e
Virtus ſummæ ſimplex eſt infinita. 41.2.c
Virtus eſt robur mentis ad bonum faciendum, & malum euitandum. 29 2.c
Virtus vera nõ eſt, qua intentionẽ ad Deũ non dirigit. 31.2.c
Virtus auctoris,& pondus auctoritatis ſẽper equãtur. 2.2.e
Virtutes Cardinales vnde Cardinales dicantur, & de earum nobilitate, præſtantia, conditione & effectibus. 30.1.b,& ſeq. 31.2.c
Virtutes morales multæ aliæ virtutes ſequuntur. 2.e,& ſeq.
Virtutes aliæ politicæ, aliæ purgatoriæ, aliæ purgati animi,& quomodo,& vbi Salomon de his tractet. 30.2.c
Virtutes Cardinales quid ſint, & de earum partibus. 30 1.c,& ſeq.
Virtutes ſunt bonæ ſimpliciter, cũ ſint bona honeſta. 394.1.c
Virtutes ſeptem per quid deſignentur. 32.1.c,& ſeq.
Virtutes contra triplicem libidinem, quæ ſint. 68.1.e
Virtutes informes, vel formatæ, quæ ſint, & quomodo formentur,& veſtiantur. 32.2.a,& ſeq.
Virtus alia politica, alia purgatoria, alia purgati animi, alia exemplaris,& quæ ſit qualibet. 12.1.e,& ſeq. 31.2.c.& ſeq.
Virtutis multiplex acceptio. 119.2.d
Virtutis perfectio triplex. 233.b
Virtutum moralium officia. 30.2.d,& ſeq.
Virtutum exempla quamplurima. 283.2.c
Virtutum multarum materia. 26.1.d
Viſio triplex. 23.1.a,& ſeq.
Viſio ſextuplex. ead.1.b
Viſio prima animæ eſt per naturã intelligentiæ indita. 23.2.d
Vita ſolitaria non eſt præeligenda ſocietati. 312.1.e,& ſeq.
Vita quadruplex. 95.2.a
Vita futura ad tria eſt deputata. 187.1.c,& ſeq.
Vita præſens ad tria eſt deputata. 186.2.d,& ſeq.
Vita aliquando bonis, aliquando malis breuiatur, & quare. 321.2.b
Vita præſens modo triſtia, modo læta profert. 101.1.a
Vita triplex eſt pœnitenti neceſſaria. 173.1.b
Vita actiua quadruplex. 140.1.b
Vita noſtra comparatur militiæ quatuor de cauſis. 101.2.d
Vita multiplex. 131.1.e, 145.1.e
Vitam æternam mediantibus Angelis conſequimur. 263.1.d
Vitam æternam qualiter conſequamur. 271.2.c,& ſeq.
Vitæ productio malis an ſit ex benignitate, vel ex ſeueritate Dei. 326.2.d,& ſeq.
Vita actiua,& contemplatiua collatio, & qua ſit dignior. 149.1.e,& ſeq.
Vita præſentis felicitas eſt amaritudinibus reſperſa. 101.1.a
Vitia ſeptem capitalia qualia ſint,& quomodo ſint à ſuperbia. 128.1.c,& ſeq.
Vitia quomodo ſint, vel non ſint connexa. 331.2.a,& ſeq.
Vitia principalia quatuor. 126.1.d
Vitia ſpiritualis triplex. 236.1.b
Vitium,& peccatum triplex in homine. 132.2.d
Vituli multiplex acceptio. 100.2.d
Viuens male loquitur. 425.1.c
Viuificantur & opera, & anima, & corpora, ſed aliter, & aliter. 263.1.b
Viuificatio alia viatorum, alia damnatorum, alia beatorum. 264.2.d,& ſeq.
Viuificatio quid ſit, & quot modis DEVS *nos viuificet.* 259.1.d
Viuificatio triplex. 229.2.b
Vnguentum triplex. 284.1.b
Vnio triplex Eccleſiæ cum capite. 135.2.d
Vnicornis maximus erga eius filium amor, & quid denotet. 99.2.b
Vnitas triplex. 38.2.d, 131.2.d
Vniuerſale quid & quotuplex ſit. 24.1.e
Vnum ſunt homines cum Chriſto capite triplici de cauſa. 280.2.c,& ſeq.
Vocat nos Deus decem modis. 102.2.d
Vocatio quintuplex. 47.2.e,& ſeq.
Volũtas quãdo reputetur, vel non reputetur pro facto. 26.2.a
Voluntas tripliciter parit. 169.2.b,& ſeq.
Voluntas quomodo præcedat potentiam, vel econtra. 383.2.d
Voluntas eſt appetitus intellectiuus. 169.1.c

Voluntas Dei multipliciter accipitur, & quæ ſit propria, & ipſe Deus. 142.1.e
Voluntatis humanæ conformitas ad diuinam multipliciter. 133.2.a, & ſeq.
Votum octo impediunt. 283.1.c
Votum emiſſum an poſſit mutari, & à quo. 314.2.d, & ſeq.
Votum religioſorum triplex, quam ſit vtile. 235.2.c
Vouens indiſcrete an votum perſoluere teneatur. 314.1.e, & ſequen.
Vox, & ſermo, quomodo aliquam vitam habeant 40.1.c
Vox Chriſt multiplex. 92.1.c, & ſeq.
Vs eſt nomen proprium perſonæ & terræ. 441.2.d
Vſura multiplex. 141.1.b, & ſeq.
Vſura quadruplex. 122.1.c
Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis. 348.1.e
Vtrius circumſtantiæ tres quid ſignificent. 212. 2.b
Vxor triplici de cauſa ducitur. 109.2.d

Y

YDIDA *dilectus Dominus interpretatur.* 297.2.a

Z.

ZACHERAB *recordata interpretatur.* 414.1.e
Zain interpretatur hac. ead.2.a
Zelus triplex. 251.2.d

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google